HIERONYMI CARDANI MEDIOLANENSIS ... OPERA OMNIA: TAM...

Girolamo Cardano, Josè Maria Fonseca de Evora

Digitized by Google

37
5 G
11

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

HIERONYMI CARDANI MEDIOLANENSIS PHILOSOPHI AC MEDICI CELEBERRIMI

OPERVM

TOMVS OCTAVVS;

QVI EST

MEDICINALIVM TERTIVS.

CONTENTORVM HVIVS TOMI SERIEM
Index Titulorum exhibet.

EDITIO VT CÆTERIS ELEGANTIOR ITA ET ACCVRATIOR.

LVGDVNI,
Sumptibus IOANNIS ANTONII HVGVETAN,
& MARCI ANTONII RAVAVD.

M. DC. LXIII.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

Digitized by Google

INDEX
Librorum & Tractatuum, Tomi Octaui.

I.

Commentariorum in Librum Hippocratis de Aëre, aquis & locis Libri VIII. à fol. 1. ad fol. 212

II.

Commentariorum in Hippocratis Aphoriſmos Libri VII. à fol. 216. ad fol. 580

III.

Commentariorum in Hippocratis Prognoſticon Libri IV. à folio 581. ad finem huius Tomi.

HIERONY

Digitized by Google

Digitized by Google

HIERONYMI CARDANI, IN LIBRVM HIPPOCRATIS DE AERE, AQVIS, ET LOCIS, Commentarij.

LIBER PRIMVS.

LECTIO PRIMA.

PRÆFATIO,

LIBRVM hunc genuinum, atque legitimũ Hippocr. eſſe Galenus exactus, & acris cenſor illius librorum æſtimator, docet in tertio de difficultate ſpirandi (capit. 1. & 9.) Et in tertia Aphoriſmorum ſæpius, & in proœmio primi Epidemiorum (comment. 8. 11. 13. 14.) & denique toties vt pigeat referre. Ipſa quoque Phraſis hoc docet, vt ambigendum minimè ſit. Sed eouſque dictum ſit, non ſolum fuiſſe germanum Hippocratis librum, ſed inter ſuos quoque præclariſſimum, vt mox oſtendemus, quàmuis vt pleraque alia illuſtria opera hominum ſubiecta fortunæ caſibus, primùm Galeni, & cuiuſvis alterius antiqui explanatoris beneficio amiſſis commentariis temporum iniuria caret: inde etiam mutilatus ad nos peruenerat. Verum Sani Cornarij de litteris Latinis æquè ac de Græcis authoribus benemeriti diligentia reſtitutus eſt priſtinæ integritati. Nonnihil etiam ad lucidiorem ſenſum adiutus opera vtraque; & interpretationis, & explanationis Adriani Alemani Sorcenois, qui & librum illius de Flatibus expoſuit, medici non vulgaris, ac Lutetiæ profeſſoris, cui extant vulgata in hunc librum Commentaria, quæ etiam apud vnumquemque veſtrûm cupio eſſe, conſulendo facilitati ſi cui noſtra grauiora aut difficiliora nuper initiatis videbuntur. Porrò quòd obtimum librum delegerimus, id nunc docere iam expedit: neque vtilitate quiſquam præſtantior, neque ſplendore ſermonis aut materiæ nobilitate quiſquis dignior: neque ad ardua aditum magis liber vllus patefaciet. Cum enim vniuerſa medicina in tres partes diuidatur: ſcientiam quæ ad naturalia pertinet, cognitionem, quæ ad ea quæ contra naturam ſunt expendenda, neceſſaria eſt, & operationem qua naturalia ipſa ad ſuum ſtatum reuocantur: quæſo quænam ars, quinam liber tam exactè omnia hæc præſtare poſſit? Quod ſi generalia, ſi omnibus neceſſaria ſingulis præſtant, ſi publica priuatis, quænam doctrina huic comparari poteſt? At, ſi licet egredi medicinæ cancellos, ſi ſepta huiuſmodi, & ad alias peregrinari ſcientias, quænam pars totius medicinæ inter alias, quiſquam author inter authores, aut quiſnam liber inter libros Hippocratis huic comparari poteſt? Philoſophari volumus, quis rogo melior Philoſophus Hippocrate eſt, dicebat Galenus in primo de Facultatibus naturalibus (cap. 13.) tum alibi ſæpius ac maiore etiam cum laude repetit, vt ipſum præponat omnibus aliis Philoſophis? Si loca, regiones, ſitus, mores gentium quis optat ſcire, à quo verius aut diligentius hoc authore? Plura quidem Strabo ſed plena mendaciis, vt illa fidem veris etiam derogent. Si de cœleſtibus tractandum ſit, & hic

liber maximè vtilis eſt. Vt demum omnibus cum profutura ſit lectio huius libri tum præcipuè tamen Medicis, Philoſophis, Geographis atque Aſtrologis vtiliſſima ſit. Neque hæc ille ex auditu ſed quemadmodum in libro de Lege medicos inſtruit. (In fine) vt per vrbes perambulent, vt videant & experiantur diuerſa. Iam quod ad vtilitatem attinet genus vnum eſt ſcire, & ad animi bona pertinet: Scire igitur qui homines, qui mores, quæ forma illorum, quæ temperies corporum vbique gentium ſit, optimum eſt. Etenim id tanto pulchrius, quandoquidem hoc per ſe laudabile ſit: ſcire autem cauſas etiam laudabilius. Ad corporum autem curationem atque incolumitatem, quid vtilius eſſe poteſt quàm vt dici ſolet.

—Venienti occurite morbo.

Præuiſis morbis non ſolum qui familiares ſunt regioni, & tempori, ſed etiam qui ex propria illius loci, & eiuſdem anni conſtitutione ſucceſſuri ſunt quod penè diuinum haberi poteſt. Etſi in tertia Aphoriſmorum ea duntaxat docuiſſe, nec cauſam reddidiſſe, prorſus admirabile eſt, atque in tanto, pretio habitum tum etiam in Epidemiis atque generaliter, vt ita dicam, diuinus eſt habitus qui ex temporum ratione diuinandi, & præcognoſcendi corporum morbos nactus eſt, quid quæſo dicendum vbi rationes velut hic redduntur, tum maximè quod etiam in curandis morbis tres cum ſumantur indicationes principales, vna eſt earum quæ ab aëris ſtatu ſumitur, vt nono Methodi Galenus docet (capite decimoquarto) non contentus hoc dixiſſe ſemel, ſed ſæpius repetiſſe optimum ac neceſſarium eſſe duxit, ſeu ergo ſecanda vena ſit, ſeu medicamentum dandum, quid magis habet præ oculis in inſtitutione ad Glauconem, & in libello quos & quando purgare oporteât (libro primo, capite decimoquarto) Sicut & de victus ratione ordinanda, vt prima Aphoriſmorum Galenus idem docet. (Com. 15. in princ.) Et vt meritò illud de ipſo authore dictum ſit.

Illic aſtra vicéſque anni, diſcrimina terræ
Inſpicit Hippocrates, cunctiſque declarat eorum.
Decretum, incolumes firmans, armánſque caducos.
Contra aëris cœlique minas, ſuperúmque furorem.

Quantum ideo decoris inter mortales, quantum honoris apud populos, ac dignitates apud Principes conſequatur, qui talia prædicere potuerit? nec deerunt Thaletis exemplo amplæ opes huiuſmodi nati, quem ſolum beatum futurum inter homines dicere licebit. Sed iam de huius libri ordine aliqua dicere propoſuimus. Id verò commodè ſi quaſi per ocium ſingulos huius authoris libros quo ordine legi debeant, edocuero.

Conſtat enim primùm Hippocratem ſcripſiſſe, vt Suidas author eſt. Hexeconda biblus præter iuſiurandum, Prædictiones & Aphoriſmos, qui nullo in genere argumenti illorum continentur. Primus ergo liber eſt Iuſiurandum, quod non pertinet neque ad medicinam nec per ſe, nec conſequentia vlla, ſed ad officium boni viri tantum, vt tamen medicus eſt: ita Aphoriſmi extra aleam medicinæ ſunt, quoniam nullo in peculiari argumento conſiſtunt. Amplectuntur enim diuinationem, actionem, contemplationem, exteriores atque interiores morbos, lethales & ſanabiles, proprios & generales, ſeu qui toti corpori conueniunt, ſanas præterea & ægros. Diuinatio ad aliam artem pertinere viſa eſt, pluribus antiquorum non ad medicinam, aut ſaltem medicinæ pars quædam peculiaris eſt ab aliis prorſus adiuncta, non vt reliquæ ſaltem in alias ordinata. Ergo vt ad inſtitutum reuertar diuiditur totum opus in nouem ebdomades, in quarum prima omiſſo iuramento ordinatim accipiantur, liber de Lege, de Arte, de Veteri medicina, de Medio, de Decenti ornatu, demum Præcepta, qui omnes libri ad medicum pertinent, vt tamen conſequentia quædam etiam medicinæ conueniant, deficiente vno ad ſeptenarium.

Sequitur ſecunda ebdemas de principiis ſubiecti medicinæ, de Humana natura, de Genitura, de Septimeſtri partu: Quartus eſt de ebdemadibus qui interiit, qui tamen ordine doctrinæ librum etiam præcedit de Septimeſtri partu, inde omnino ſequitur liber de Octimeſtri partu, poſt de Superfœtatione, vltimò de Exectione fœtus. Sed debet collocari ſub hoc nomine: De Ortu infantis.

In tertia quæ eſt de partibus ſubiectæ medicinæ ſunt de Oſſibus ſeu Mochlicus, de Glandulis, de Corde tum de exectione corporum, de Neruis & Arteriis qui non habetur: libros autem de Carnibus & de ſpiritu ſcripſiſſe crediderim, ſed qui habentur germani illius minimè ſunt, ſed antiqui tamen & celebris viri.

Quarta ebdemas ad cognitionem morborum, & prædictionem generalem pertinet, de Locis in homine, & liber præſens, tum de Somniis, de Humoribus, de Morbo ſacro, & Epidemiorum.

Quinta eſt de propria in morbis præcognitione. Prædictionum ſecundus. De morbis primus, De Iudiciis, tum diebus iudicatoriis, Prænotiones Coacæ Prædictiones.

In ſexta autem conſtituunrur etiam libri ſinguli, qui ad rationem victus ſpectant, de Alimento, *De Diæta ſecundus*, *de Victu in acutis*, de Humidorum vſu, de Curà ſingulorum acutorum morborum.

Septima ebdemas eſt curationis generalis liber de internis affectionibus, de Natura muliebri, de Morbis mulierum, de Morbis virginum, de Sterilibus, de Viſu, de Dentibus. Hic nihil deficit, vt neque in ſequenti quæ tota ad manuum operationem pertinet.

Octaua Chirurgiæ officina, de Fracturis, de Articulis, de Vlceribus, de Fiſtulis, de Capitis vulneribus, de hæmorrhoidibus.

In nona quæ fuit varij argumenti, aut alieni quatuor deſiderantur, tres tantum ſuperſunt Aphoriſmi, prænotiones, iuramentum, adeo vt in vniuerſum deficiant libri ſexdecim, vt relinquantur quadraginta ſeptem, nec hi prorſus puri, ſed vbique aliæ addita, alia detracta vel immutata, vt penè ſolus hic ad nos ſyncerus peruenerit: quod accidit

quoniam

Digitized by Google

quoniam ſatis magnus fuit inter Hippocr. lib. pulcher, & ordinatus continuáque oratione conſcriptus, vt etiam ſi non tantus eſſet ob integritatem omnibus aliis eſſet præferendus. De via non litigabo, cum tamen Hippocrates non videatur iniſſe eam rationem quam Galenus omnino probat, ſed vt ſit reſolutiuâ certè compoſitiuæ permiſta conſcriptus, vt cæteri libri qui plenè aliquid docent, quanquam & illa diuiſio artium ſit, hic autem Hippocrates ſcientiam docet cum in nullo actu conſtet, nec facere quidquam doceat, vt etiam ſit ſcientia contemplatrix.

Demonſtrationis genus eſt, à cauſa ad effectum, ſimpliciſſimus ac nobiliſſimus, aut ſaltem propter quid dici poteſt ſi ad totam ſcientiam referatur. Sunt enim demonſtrationes ſimpliciter perfectæ, vt in mathematicis primis, quædam ſimpliciter imperfectæ, vt in mathematicis ſubiectis: licet poſtremæ in Aſtrologia optica, Muſica videntur ſimpliciter perfectæ demonſtrationes. Primæ autem manifeſtæ ſunt ab effectu ſupra cauſam.

De ſubiecto dicemus vbi de nomine libri agetur. Diuiſio autem eſt in quatuor partes iuxta Alemanum, in prima agit de locis in generali, in ſecunda de Aquis (cæterum de Aquis) in tertiâ de Temporibus, ibi (cæterum de Annis hoc modo) quarta agit de regionibus vt Aſia, & Europa, & vt ad cœlum ſitæ ſunt, ac iuxta leges ibi (volo autem & de Aſia.) Aliter diuiſus eſt à Hieronymo Donzelino in capita duodecim, primum continet proœmium, ſecundum de ſitu vrbium ac ventis, tertium, quartum & quintum de Aquis, in tertio de ortis ſcilicet à terra, in quarto de deſcendentibus à cœlo, in quinto de noxa aquarum malarum, in ſexto de temporibus, in ſeptimo de regionibus Africæ, in octauo, & nono de Aſiæ populis, in decimo & vndecimo de Scythis, in duodecimo de Europeis.

LECTIO II.

Super titulo.

Hippocratis liber De Aëre, Aquis & Locis.

GAlenus libro De libris propriis ſuo ſolito more inſcriptionem antiquam huius libri ſic mutaſſe teſtatur, Hippocratis. *De Habitationibus, Aquis, Temporibus, & Regionibus* (cap. ſexto) Quod etſi melior eſſet parum tamen profutura eſt huiuſmodi mutatio, niſi quis exiſtimet in titulo libri cuiuſcunque omnia quæ in illo tractantur explicari debere. Vt ergo videamus, ſi quid in antiqua deſit, primum proponamus ea in quibus conueniunt: conueniunt ſanè in Aquis, locos poſuit pro regionibus, loci generalius habent ſignificatum quàm regio, hanc ſtabilitatem velle ſequi in ſcriptis ſapientiſſimi viri iudicio maximè illius, & præcipuè nullius cauſa, niſi vt eum accuſemus, penè impium nedum abſurdum eſſe puto. Cum tamen ibi etiam magis de locis quàm regionibus agat. Inquit enim (lib. 4. tex. 24.) Vbi autem non in ſua poteſtate viuunt homines neque ſui iuris ſunt, ſed dominis parent, ibi non multum curioſi ſunt: hoc autem non regiones diſtinguit, ſed locos potius: Et inde clarius cum ſubiicit (Tex. 27.) Quicunque in Aſia Græci itémque Barbari dominis non ſubſunt, vt non Paphlagones, à Phrygibus aut Cilicis diſtinguat ſed iuſta loca: Et ita ſi proprietatem in titulo ſequi voluerimus, neque de locis, neque regionibus, ſed Gentibus titulum inſtituere oportebat. Hoc tamen commodi ineſt in Galeni deſcriptione, quòd ſingularum partium ordinem ex titulo, quo deinceps ab Hippocrate tractantur cognoſcere licet. Velut quod primo agat de Habitationibus, vbi etiam de Ventis, in ſecunda parte de Aquis & ità de aliis: miſſa igitur hæc faciamus, & diſcrimen quæramus: Hippocrates inſcribit de Aëre, Galenus loco huius de Habitationibus & Temporibus poſuit: Plura comprehenduntur ſub hoc nomine aër, quàm habitationum & temporum nomine velut venti, auræ prauæ ſyderum conſtitutiones, immenſus calor præter rationem, aut frigus, vt viciſſim ſub habitationis nomine alia etiam ab aëre ſeiuncta continentur, cuiuſmodi cubiculum, & quæ in domo ſunt, & præſertim ſubterranea. Sed omiſſis inutilibus diſquiſitionibus potius videamus, quodnam ſit ſubiectum huius libri, quænam tractatio, ſeu quæ mens Hippocratis, & quomodo pertineat hic liber ad artem medicinæ, ex eo enim diſcemus tractationem atque ſubiectum. Dico ergo, quòd Hippocrates intendebat per has peregrinationes quatuor præcipua conſequi per ſe, & tertium quod ad illa conſequebatur honeſtum, & vt ille dicebat in initio ſui Operis:

Dic mihi muſa virum capta poſt tempora Troiæ
Qui mores hominum multorum vidit & vrbes.

Honeſtiſſima voluptas eſt ocium peregrinationis, adeò vt pro negotio cenſeri poſſit, velut & pro negotio ocium haberi, tantum in eo eſt iucunditatis: mouetur corpus, quieſcit animus. Homerus inter reliquos, & Strabo, ac Pauſanias diu peregrinati ſunt. Sic & ipſe Hippocrates, Galenus, Paulus, & Principes maximam orbis partem peruagati ſunt. Indicium de Galeno habemus, dum de vinis tractat. (Tertio de Victu in Acut. comment. 8.)

De Paulo diſtichon. Operi eius præpoſitum,

Paulo laborem noſce me, qui plurimas.
Inuaſit orbis terras Ægina ſatus.

De Principe teſtantur qui vitam eius ſcripſerunt. Sic nos mira de aquis Mutinenſibus obſeruauimus, cognoſcimus præterea non ſolum formas hominum ſed etiam temperaturas, quæ variantur iuxta regionum ſitum, vt docebat (cap. 7.) Galenus libro. Quòd animi mores corporis ſequantur temperaturam, cúmque non poſſimus mederi niſi exquiſitè cognita, non ſolum temperatura vt primo ad Glauconem (Cap. 1.) ſed etiam compoſitione, vt ſuo loco videbitur: conſtat ſi gratia exempli,

pli, Hiſpanum tractauerimus plurimum conferre medico ſi Hiſpanorum notitiam habuerit: vt quod ſint durioris alui, vt etiam apud nos medicus curans agricolas qui in villis verſatus fuerat, & monticolas: ciuicus autem medicus irridebatur quod medicamenta quæ vocamus benedicta & quæ fiunt vſu conſueta nihil operabantur. Tria ergo commoda quæ per ſe conſequitur medicus ex regionum luſtratione: hæc ſunt, cognoſcere temperaturas, & compoſitionem corporum, legem & conſuetudinem naturalem, morbos quoque familiares illi genti. Quartum non proprium; cognoſcere noxas & medicamenta quæ ibi ſunt ſincera & in plurimo vſu, Præterea Medicorum ſecreta. Secundò diſcernis mederi eis qui ſunt illius regionis, vt dixi, ſi quando ad nos venturi ſint, primum ob temperiem, ſecundum ob Compoſitionem, tertium ob naturalem conſuetudinem, quartum ob conſuetudinem gentis, velut Turcæ nolunt vinum, Iudæis non potes dare carnes Suillas, maxime vtiles ventriculo, ſi quid aliud, non cochleas neque teſtudines quæ maximè conueniunt tabidis, Chartuſianis carnes quamuis conualeſcentibus ex ſyncopali à tenuibus humoribus ſint neceſſariæ: Germani reſpuunt clyſteria. Florentini gaudent fructibus, & oleribus Veneti ferculo cum ſeminibus peponum. Et ideo dicebat primo de Alimentis (Cap. 18.) vnicuique regioni alimenta propria debentur, ſcilicet calidæ frigidis, & ſiccæ humida, ſed exemplum dat de temporibus, vt in ſeptimo Artis curandi (Cap. 6. in fine) debemus habere rationem temporis & regionis. Dico, regio indicat bifariam, ratione aëris & cõſuetudinis in victu, & in eodem vtraque ratione etiam bifariam, de qualitate cibi ſcilicet contrarij temperaturæ & conſimili ratione conſuetudinis: Et quantitate ſimiliter, ſed in hoc diſtinguitur, à tempore quòd tempus vbi incidat vel de præſenti vel de præterito vel futuro regio indicat trifariam, vel vt homo eſt in ea vel vt oriundus ex ea vel vtroque modo: Et hoc non animaduerterunt qui ſcripſerunt, Italus ergo in Hiſpania vno modo curandus, eſt, Hiſpanus in Italia alio modo, ſed tertio modo Hiſpanus in Hiſpania. Et de conſuetudine Afri, & Turcæ merito temperamenti inediam perferre non poſſent, vt neque Sarmatæ, quos vocamus Moſcouitas, quoniam & qui in calida valde, & qui in frigida valde magnum ieiunium perferre non poſſunt: hi quidem ob caloris naturalis magnitudinem, illi ob exterioris ob conſuetudinem tamen perferendi inediam quæ tranſit etiam in filios & nepotes maiorem perferunt inediam Italis & Græcis, & qui in temperatioribus habitant regionibus & ex his apud Afros qui appellantur à Ioanne Leone Arabes Libyæ (Lib. 1. cap. de Moribus Arabum qui in Libya habitant) Ergo Italus qui in Hiſpania erit (tanquam in calidiore & ſicciore aëre) actu quidem frigidioribus & humidioribus vti debet quam ſi in Italia eſſet, minus ſumeret cibi, iuxta Aphoriſmum, & tamen talis enim eſt indicatio ab Aëre præſenti: item frigidioribus & humidioribus poteſtate qua Hiſpanus in Hiſpania, & pluri cibo tum propter temperaturam, plus enim habet de calore innato & etiam propter conſuetudinem: plus enim commedunt, tum quia progeniti, à calidioribus parentibus, tum etiam propter luxum prouinciæ. Ex hoc vno exemplo habes rationem cibi & potus. Et aër erit frigidior & humidior adhibendus quam Hiſpano, tum etiam indigebit magis refrigerantibus & humectantibus, etiam ſi par eſſe deberet cum iam ſit calidior & ſiccior. Et ſimiliter in euacuatione regio vt calidior eſt, & ſiccior, ita minus indicat de euacuatione qualicunque ferenda, adeò vt in ſummo prorſus prohibeat, in frigida inhibet actionem non indicat, adeò vt in extrema frigida prorſus prohibeat ſed in calida magis ad ſectionem venæ, in frigida ad purgationem reſpicere debemus, quanquam in leuibus non eadem ſit difficultas ſed vtendum eſt multa leui, vt caſſia nigra & hiera. Et tamen in calida duplex eſt periculum in purgatione ne nimium purgetur, ne ex æquali purgatione vires proſternantur. Et ſimiliter illud ad genus purgationis eſt reuocandum quod in Aphoriſmis ad tempora refertur à Galeno Quos, & quando purgare oportet, ſcilicet, vt in calidis regionibus vomitu vtatur frequentius quàm in frigidis. Plerunque enim materia in his eſt calidior, ſiccior, leuior, mobilis, & ſurſum ſponte fertur. Regio autem humida indicat & fert facilius omne genus euacuationis. Commodum autem inediæ, & multi cibi, vt apud Sarmatas quos hodie vocamus Polonas & Moſcouitas, & Turcas eſt robuſtum efficere iecur ſi perferant. Et eſt ſumptum à Lupis. Ideo iecur *Lupinum præſtat in iecoris debilitate.* Primum ergo quod conſequimur ex peregrini nationibus, eſt cognitio temperaturarum, & hoc in Humoribus, primum dicebat in quarta Aphoriſmorum Galenus (com. 2.) & in Reſpirationibus libro De vſu Reſpirationis (cap. 4. in fi.) maiores enim dicit, ſunt velocitates frequentiores in calida regione, & Pulſus (vt in libro de Pulſuum vſu cap. 7.) pari modo enim ſe habent, quocirca & rarius morbis pectoris vexantur, & magis ſi afficiantur læduntur. Conſequens eſt etiam vt eiſdem morbis corripiantur qui ab eiuſmodi fiunt humoribus, ardentes, tertianæ, phrenitides in calidis regionibus: in frigidis attonitis deſtillationibus atque huiuſmodi tamen de peculiari ratione. Quæ autem hucuſque de regionibus dicta ſunt, de temporibus intelligantur. Indicant autem trifariam de præſenti, vt æſtate veſci frigidis & humidis: de præterito, vt dicebat Galenus (Com. 9.) Tertia Aphoriſmorum, in Autumno corpora redundant prauis, & exuſtis humoribus, ideo frigidis parum, multum humidis & boni alimenti cibis vtantur, non tam ratione præſentis quàm futuri: & in vere his quæ diſſecant & attenuant: Ratione autem futuri temporis non ſimpliciter: neque enim calidis, & humidis in æſtate ob Autumnum ſed cum tempus quod ſuperuenturum eſt, multum exceſſerit. Vt pote æſtas in regione valde calida & ſicca, hyems in regione valde frigida & humida, tunc enim & maximè aduenit & qui ſunt temperamenti

peramenti contrarij conuenit occurrere in Autummo calidis & ſiccis, & pituitam euacuare & bilem in vere illis aliis ne ſuperueniente tempore periclitentur. Multi enim præſertim ſenes in hyeme & occiſi & imbecilles, & feruidi iuuenes periclitantur in æſtate quamuis optimo vtantur regimine. Et hoc eſt quia aër valde intemperatus ſuperueniens humorum abundantiæ ſimilium ſi coniugatur cum imbecillitate virium aut mala compoſitione aut qualitate contra naturam conſimili vt in calidis & ſiccis cum febre, aut cum pernoctatione vel nuditate vel quod homo aqua madeſcat aut niuibus obruatur periclitabitur. Tertium commodum peregrinationis eſt, vt diſcant morbos familiares illi genti tum maximè auxilia: quia vbi frequens eſt morbus & familiaris, ibi diſcunt homines optima quæque auxilia & cibos admouere, vt in Hiſpaniis morbo Indico. Mediolani podagræ, in Gallij Elephantiaſi. Vnde ex hoc præſtantes euadunt medici.

Quartum emolumentum eſt ex medicamentorum electione, velut in Italia Praſſium præſtat, in Creta Origanum, in Ponto Abſynthium & Rhaponticum, cauere tamen oportet abuſus, vt Bononiæ in infantibus vſum candentis ferri in ceruice quo maximè præter reliqua mala obtuſa acie videndi euadunt, & fontes quibus corpora redduntur imbecilliora. Et item poſſumus ſcire vſum alibi ignotum velut ad conuulſionem. Et item dignoſcere exceſſus, vt in aëre veſpertino, quæ enim latent ob paruitatem deteguntur in regionibus vbi exceſſus eſt magnus.

LECTIO III.

Super

TEXT. I.

QVicunque Artem medicam integrè adſequi velit, primum quidem temporum anni rationem habere debet, quantum potentia quodlibet eorum valeat, non enim ſimile quicquam in illis exiſtit, verùm differunt, nimirum propter varias quæ in eis fiunt, mutationes.

DIuiditur liber in Procemium & tractatum qui incipit ibi: Quomodo autem ſingula quæ diximus: Quantum valeat temporum anni diuerſitas in conſtituenda ratione victus primum illud declarat, Ventres hyeme & vere natura calidiſſimi (prima aphor. 15. (Et rurſus Æſtate, & Autumno difficillimè ferunt. Quid nam aliud in toto illo libro de Salubri Diæta agit quàm de ratione victus per ætates aut anni tempora (ab initio) vel in tertio de Diæta. Et ſimiliter in dignoſcendis morbis aut procognoſcendis, velut in tertia Aphoriſmorum perpetuis tredecim Aphoriſmis (ab 11. ad 23.) ſeu in medicationibus, velut quarta eorundem continuis quatuor Aphoriſmis (ad 4. ad 7.) ſed & in externis vulneribus velut capitis, aliam rationem æſtate aliam hyeme inire oportet, vt Hippocrates docet (libro de cap.) vt liqueat non eſſe medicum, qui non diſcrimina anni animaduertat, ac diligenter conſideret. Sed & in genere dignotionem ex temporibus oſtendit prima Aphoriſmorum (12) dum Acceſſiones, & conſtitutiones cognoſcere docet dicens: Acceſſiones verò & conſtitutiones declarant morbi & anni tempora. Sed quid euidentius quàm ſcribitur in libro de natura humana? per ſingula anni tempora augentur proprij humores quibus auctis morbi adueniunt. Quod autem dicit tempora illa nihil habere commune, non videtur verum, nam ſi æſtas eſt calida & ſicca, & hyems frigida, & humida, & autumnus frigidus & ſiccus, habebit frigus & commune cum hyeme, & ſiccitatem cum æſtate? Dico quod intelligit de toto non de parte, vnde ſiccitas caliditati iuncta exurit & diſſoluit etiam, vt à Galeno colligitur (quinto De ſimplic. Med. capite 7. 8.) molliens & cum frigore conſtringit, durum reddit, igitur operatio cum proueniat à coniunctis qualitatibus non eſt aſcribenda vni, & ita nihil eſt commune. Secunda ratio eſt quoniam non ſunt in ſimili gradu & magnitudine, ſed ſiccitas Autumni eſt maior quàm Æſtatis, velut & frigus hyemis maius frigore Autumni. Eſt, & illud dubium cum dixit propter varias quæ in eis fiunt mutationes, ad hoc bene reſpondet Alemanus ex Galeno dicens, permutationem commutationem intelligi debere, nam ver in æſtatem commutatur, vt illa in Autumnum: & rurſus Autumnus in hyemem, & habetur tertia Aphoriſmorum (comment. primo) ſed adducit tempora morbi pro temporibus anni ſatis præter propoſitum Alemanus vt demirer. De temporibus autem neceſſaria ſunt ſcitu quatuor, Primum quot ſint & quæ, & ſunt quatuor ver, Æſtas, Autumnus & hyems, Secundum qualibus viribus conſtent. Et de vere aliqui dicunt eſſe calidum & humidum id eſt ſimpliciter: Galenus autem primo de Temperamentis (Capite quarto) quod eſt temperatum ſcilicet ad nos ipſum comparando, æſtas calida & ſicca: *Autumnus frigidus & ſiccus ſecundum partes, totus videtur ſimilis temperato dicebat Galenus. Hyems* frigida & humida. Initia ſecundum Aſtrologos diſtant tribus menſibus, ver incipiendo à decimo die Martij ſecundum medicos, ver & Autumnis habent tantum duos menſes ſinguli, ſed Autumnus neque integro, & ideo eſt aliquanto breuior, æſtas & hyems eſt aliquanto longior, initium Authumni Arcturi ortus circa XXVIII. Auguſti, ſed vires ſingulorum poſt dicam. Illud etiam dubitatione dignum eſt an hic Hippocrates loquatur de ſola naturali temporum conſtitutione, an etiam de præter naturali in ſequentibus docet & Alemamus exiſtimat? Dico ergo quòd iſtud intelligendum eſt eo modo quo neceſſarium eſt intelligere, ſed cum in ſequentibus non loquatur neque de ventis niſi communibus & propriis, non autem fortuitis, manife-

ſtum eſt tum hoc tum etiam imbres qui ſub eis noli comprehenduntur de quibus pollicetur ſe tractaturum ſub temporibus intelligi debere. Ergo temporum ratio duplex erit, naturalis & extra naturam. Naturalis vt quia æſtas generat multam bilem flauam & minuit ſanguinem, ac magis pituitam Melancholicam non adauget nec minuit: ſed & morbos ob id generat bilioſos & ſi pituitoſos, hoc accidit in defluxionibus, quia liqueſcit pituita vel ob eſum fructuum & potum aquæ frigidæ, vel ob caloris naturalis imbecillitatem. Generat ergo in ſpecie febres ardentes & tertianas & corpus macreſcit & vires langueſcunt, & corpus fit croceum & ſitiunt & parum appetunt & vigilant. Et in hyeme pituita generatur, multa fames, exigua ſitis, deſtillationes, corpus pingueſcit & color bonus fit & vires validæ & ſomni longi & febres quotidianæ. Et motus morborum æſtiuorum velox & criſes citò fiunt, hyeme motus tardi & ſerò adueniunt criſes. Circuitus quoque in æſtate tertiani, in hyeme obſcuriores & quotidiani & in die magis affliguntur per æſtatem, & in nocte per hyemem. Et cibi liquidiores, humidiores, frigidiores æſtate conueniunt, & elixa aut iurulenta & minor exercitatio, ſed potius deambulatio & in vmbra & balnea ex tepida vel etiam ex frigida aqua. Et in hyeme contraria his. Per accidens autem cum æſtas fuit parum calida & humida ſudores in febribus expectare oportebit (3. aphor. 6.) Et ſi fuerit multum remota, à naturali ſtatu, ſignificabit morbos ſimiles illis qui ſunt eius temporis & præter id etiam ratione mutationis. Vnde in qualitatibus temporum fortuitis tria conſiderare oportet: primum quantum mutetur, vt æſtas hyemalis grauior eſt vernali: Secundum, cui ſtatui aſſimiletur: Vt cum dicit Hippocrates (tertia Aphoriſ. 4.) Quando eadem die modò calor modò frigus aduenit, Autumnales morbos expectare oportet. Nam per eam mutationem ad Autumni naturam tranſit. Tertium eſt ad quas qualitates: nam caliditas & humidum ſunt promptiſſima ad putredinem, frigiditas, & ſiccitas contrà. Quocirca mirari oportet cur in Autumno tot febres appareant, cum Autumnus ſit frigidus & ſiccus, & vtraque harum qualitatum putredini obſtet, ideo Galenus (3 Aphoriſ. 9.) hoc refert non in qualitates ipſas quæ putredini potius aduerſantur, quàm vt eam generent, ſed in mutationem ſtatus aëris, in pororum & meatuum aſtrictionem, in reſolutionem caloris naturalis factam in priore tempore, & in multum eſum fructuum.

De eo quod eſt integrè aſſequi artem medicam, ſcire decet artem integrè diſci poſſe trifariam, vel vt perfecta habeatur, hoc fieri non poteſt cum ars & ſcientia ſint infinitæ, ideo in mente humana quatenus corpori iuncta eſt, ſeruari non poteſt: imò neque inſignis aliqua pars, quia infiniti nulla poteſt eſſe inſignis pars quantumcunque magna, aut vt ſufficiat pro ſanandis ægris omnibus qui ſanari poſſunt: atque neque id vt in libro de Arte, & reddit ibi rationes (pag. 9.) aut vt homo conſequatur omnes partes medicinæ, atque eo modo quo fas eſſet homini adipiſci: & hoc licet, nam in quolibet genere eſt aliquid maximum, & etiam artes ſunt ad animum hominis comparatæ. Sub hoc ergo ſenſu Hippocratis verbum integrè intelligendum eſt.

LECTIO IV.

Super

TEXT. II.

DEinde ventorum calidorum & frigidorum, maximè qui ex his omnibus hominibus ſunt communes, & mox qui in vnaquaque regione ſunt indigenæ & proprij.

DIcamus ergo primum quid ſit ventus, & eſt, iuxta Philoſophum, (ſecundo Metheororum, capite quarto) multitudo exhalationis ſiccæ motæ circa terram: Sed nos dicimus hanc non eſſe illius diffinitionem, quandoquidem non omni ventorum generi conueniat, ſed hunc potius, ventus eſt *motus concitatior multitudinis aëris.* Quod quia contra tantum Philoſophum eſt, certis argumentis eſt demonſtrandum. Dicimus ergo aërem perpetuò moueri ab oriente in occidentem non totum, ſed quancunque partem vt pars parti ſuccedat motu non admodum veloci, totus tamen aër circumuertitur, quod his oſtendo rationibus. Prima, quoniam aër eſt contiguus cœlo lunæ, & cœlum lunæ quotidie circumuoluit totum, igitur trahit non reluctantem aërem ſecum. Et ſi dicas quod ignis adſit intermedius, etiam quod hoc admitteret, adhuc ſequitur nihiloſecius intentum, cum enim liquidum quieſcens mouetur ſecundum totam ſuperficiem, & velociter, & nihil eſt quod retineat, neceſſe eſt totum moueri, vel ergo eſt aër motus, & habeo intentum, vel eſt natura immobilis, & cum ſit non ſolum liquidus, ſed liquidiſſimus, & moueatur ſecundum totam ſuperficiem ſuperiorem à cœlo lunæ, nec habeat quod illum retineat, ſequitur planè ipſum totum moueri eo circuitu. Indicium eſt etiam, quoniam & cometæ, & trabes ignei, & quæcunque talia, vt etiam Ariſtoteles affirmat, (primo Metheororum capite quarto) mouentur ab oriente in occidentem eóque viſu tardiores, curſu autem celeriores quo altiores fuerint, vt cometæ: contrà tardiores quo humiliores, ſpecie autem velociores vt trabes & globi ignei. Id autem non niſi ob aërem in quo ſunt qui ſic mouetur, & quæ in eo ſunt leuiora neceſſariò mouet. Sed & motus aquarum in Oceano, idem declarat cum fluxus ac refluxus in eo, tum in ſinu Hadriatico manifeſtè appareat, & magis in Nortico iuxta Pariam, & propè æquinoctij circuitum à latere Boreali decurſus aquarum ex oriente in occidentem,

cidentem, quos ambos ignoraſſe viſus eſt Ariſtoteles, (ſecundo libro de Subtilitate) cuius rei indicio eſt, quod neque Scotus, qui de hoc agit, vt qui eo habitaret in loco, vbi maximè viget hic motus, adeò inſignis non meminit Ariſtotelis, (14.) *Quamuis Author libri de Mundo meminerit eius.* Sed alterius quidem nil mirum eſt: hunc autem fluxum, qui etiam in Italia & in Africa notus erat, fit enim in Africæ littoribus, mirum eſt latuiſſe Ariſtotelem. Quòd ſi aqua maris mouetur ad motum lunæ, palam eſt etiam ſolis motum aërem ſequi, eſt enim ſol potentior luna, & aër facilius mouetur quàm aqua. Si igitur hæc nouiſſet Ariſtoteles, credidiſſet aërem perpetuò moueri, nec quieſcere. Videant igitur Ariſtotelici ne nimia defendendi Ariſtotelem cupiditate veritatem omnium rerum dulciſſimam relinquant, & ingratis me oderint. Eſt & quartum ad hoc argumentum, quòd in congreſſibus & oppoſitionibus Iouis & Mercurij, vt hoc menſe prope diem decimam, & ſequenti anno prope quintam Iunij venti apparebunt, & ideo ſignum eſt hoc, quòd etiam ex ſola intenſione motus naturalis venti ſuboriuntur, vt ſint præcipuæ ventorum cauſæ quinque, iuxta hoc, celeritas, motus auſtri, commiſtio cum alio, tranſitus, tempus medium, & vt per anguſta loca. Et quoniam, vt dixi, hic motus eſt ſimilis, motui aquæ fit per partes ita quod nulla pars aëris circumdat totam terram, ſed quælibet mouetur per certum ſpatium, velut per viginti millia paſſuum, & alia eodem modo ab oriente in occidentem, & ita circuit qualibet die totus aër totam terram: vt dico de vento, pars enim partem pellit, non quod idem aër tranſeat ab oriente in occidentem, vel à meridie in ſeptentrionem. Nam ſi vbi eſt æſtus maris ex quauis lunæ ad ſolem quadrata configuratione, fiunt maximi æſtus, & maria valde intumeſcunt, adeò vt qui timidi ſunt, & parum mari aſſueti, exiſtiment mare tempeſtuoſum eſſe, cur etiam in aëre ſemper mobili ex diuerſis configurationibus idem non accidet? Quintum indicium eſt, quòd in rimis ſemper perflat ventus, etiam ſi cubiculum, ex quo flat, eſſet concluſum. Adeſt & illud ab Ariſtotele (vigeſimaſexta Problemat. 25.) quod caſus ſtellarum ventos indicant, quia dicit ex alto & loco illo venti flare incipiunt.

Sed ne videamur potius velle oppugnare Ariſtotelem, & prodere veritatem, quàm rem ipſam docere, videamus quæ pro Ariſtotele dici poſſunt. (26. Problemat. 37.) Is, inquam, primùm oſtendit auſtrum & aquilonem eſſe validiſſimos ventos, non orientalem aut occidentalem: oportebat autem orientalem eſſe hac ratione validiſſimum, occidentalem nullum, vt qui eſſet naturali aëris motui contrarius, Borealem & Auſtralem mediocres, qui tranſuerſim contingant. Secundo, quod omnes venti validi mutant corpus tanquam exhalatione calefaciant aut refrigerent, aut ſiccent, aut humectent: & ideo non poſſunt fieri ex puro aëre. Et iſtud expreſsè etiam fatetur Hippocrates tertia Aphoriſmorum. (5.) Auſtri auditum hebetantes caliginoſi, caput grauantes, hæc non poſſunt fieri ex puro aëre. Illud idem etiam de Euro teſtatur Ariſtoteles in eadem particula Problematum, (55.) dum quærit *cur flante orientali vento res apparent maiores?* Tertio, quòd in ſublimibus montibus nulli ſunt venti, dicebat Philoſophus. (38.) Vnde neque in Atho, inditio eſſe, quod cineres relicti ex ſacrificio præcedentis anni immoti maneant, dicit tamen quod antea pro confeſſo aſſumſimus, quòd aër ibi aſſiduè mouetur, ſcilicet leni motu, oportebat autem ibi maximè vigere ventos, ſi à cœli motu orirentur. Contraria ratione quia in locis maritimis ſæpius flant venti, quos *tropæos*, vocare ſolet quaſi reciprocos, vult enim quod etiam illi ex terra prodeant, ſed à mari reſiliant, vt in Problematibus. (8.) Quarta ratio ſumitur ex hoc, quod aliqui tales ſunt, qui manifeſtè ex vapore à terra prodeunte fiunt, quos etiam *apogæos* vocat, igitur omnes eiuſmodi erant. Quinta, quoniam duæ ſunt exhalationes, vna quidem humida alia ſicca, ſed ex humida palam eſt fieri imbres (& innuit eam ſecundo Metheororum) igitur ex ſicco fiunt venti. Dum etiam quærit (capite quarto) cur Fauonius poſt meridiem ſpiret, dicit quod ſol exoriens excitat Eurum, vt occidens Fauonium, quia diſſoluendo concretum humidum ſpiritum gignit: igitur ſpiritus à vapore fit. (34.) Idem ex hoc quod imbre ſuperueniente ceſſant venti, qui dicit originem ex illis ſumunt. Præterea vbi quærit, cur auſtri magis quouis tempore quàm æſtate ſpirent, reddit rationem, quia ſol propinquus reſoluit vaporem, atque ita ventos ſedat: igitur vapores cauſa ventorum. Multa huiuſmodi eſſent, ſed ad idem tendunt, cauſæ enim huius differentiæ ſunt tres, vna quæ dicta eſt, Ariſtotelem neſciuiſſe æſtum maris illum quo reciprocat multóque minus cauſam: ſecundum quòd non fecit differentiam inter fieri ex vaporibus & cum illis eſſe. Eſt enim omnis ventus cum vaporibus, quia cum tranſeat velociter ſiccat & vertit quod humidum eſt in vaporem, hoc enim quærit ille & rationem adducit, cur ſiccet conuerſo humido in vaporem. (30. & 31.) Sic enim adducendo humidum ſiccat, & ſi per loca ſicca tranſeat vaporem ſiccum ſecum rapit, ergo omnis ventus eſt plenus vaporibus, non tamen reddiderunt cauſam qui ſcripſerunt, cur cum frigidus etiam ventus humidum tranſmutet in vaporem: nam hoc duabus de cauſis contingit, vna quòd frigiditate exteriore contrahitur calor in ſuperficie terræ, & ita factus validior magis reſoluit: ſecunda, quod motu comminuit illud humidum & comminutum eodem impetu aufert. Quoniam ergo venti ſunt ſemper cum vapore, ideo eodem modo pleraque ex adductis ab Ariſtotele diſſoluuntur, perinde ac ſi concederemus ventos fieri à vaporibus, ſeu ab exhalatione. Tertium eſt quòd errant in interpretando illius dicta: nam ipſi putant quod

velit ventum ſolum eſſe exhalationis motionem, ſeu materiæ humidæ vel ſiccæ, at ille dicit ibidem (Problemat. 35.) quod ventus eſt commotio aëris, vel redundantis humoris. Idem etiam faſſus eſt in ſublimibus locis moueri aërem ipſum, vnde in vigeſimaquinta Particula dicit, (Probl. 22.) aëris in ædibus, quod verum eſt, aërem perpetuò ventilari. Idem etiam fatetur ventos excitari à ſole cum exoriente tum occidente: tum etiam à luna. Vnde cum ſatis propoſitum pateat duorum quæ ille problematum. (34) ſoluit aut non plenè aut ſaltem obſcurius, ſolutionem addere decreui. Primum cur ante defectus lunæ per ſex pene horas venti excitentur? alterum cur venti in fine validius moueantur cum lentius id facere deberent? Ad primum enim reſpondet Philoſophus, quòd calor lunæ hebetatur, quia curſus iam proximè eſt quo defectus exultet. At verò hoc difficilimum eſt cùm defectus nihil agat neque impediat, cum nondum ſit, ſex enim horæ tribus partibus ſatisfaciunt, vt luna procul ſit à defectus loco, quare vel non tradita plena eſt ratio, vel omnino ſuperuacua, cum enim experimentum doceat partes vmbræ proximiores nihilo remotis eſſe obſcuriores, quid refert quod luna ibi ſit. Verum ratio eiuſmodi eſt, luna cum in oppoſito ſolis eſt defectui non obnoxia, nunquam poteſt eſſe proxima eclipticæ, ſic enim deficeret. Cum verò defectura eſt, & iam ſoli oppoſita iam eclipticæ, neceſſario eſt proxima, duorum autem circulorum ſeinuicem ſecantium æquales arcus à ſectione ſemper maiorem obtinent latitudinem inter ſe portione ſub eadem, vtpote & in ecliptica cum æquinoctij circulo, & in ecliptica cum circulo capitis draconis decem partes, vltimæ non niſi duas ex quinque portiones obtinent latitudinis, præterea circa ſectionem neceſſe eſt ſemper lunam moueri ex meridie ad boream, aut ex borea ad meridiem, cum ergo luna ſubitura eclipſim neceſſaria ſit plena luminibus & mutatura ſitum ſecundum latitudinem, & celerrimè feratur propter circulorum inclinationem, quæ licet exigua ſit, quia tamen in maximo motu eſt, & quæ circa vltima ſunt ſemper plurimum poſſunt, his tribus cauſis neceſſe eſt, vt ante eclipſim lunæ facilius generentur venti, & magni quam alio tempore. Quod autem tranſlatio ex ſeptentrione in meridiem, & ex meridie in ſeptentrionem ventos gignat, & magis ea quæ eſt ad boream, quam quæ ad auſtrum, oſtendit ver cum ſol tranſit ex auſtro in boream per æquinoctij circulum, eandem verò rationem habet æquinoctij circulus in ſole, quam ecliptica in luna, vtrique enim maximi ſunt circuli ſuorum motuum: eandem quoque rationem habet ſol cum circulo eclipticæ, quam luna cum circulo draconis, ſicut enim ſol nunquam extra eclipticam progreditur, ita neque luna extra draconis circulum exit, eadem eſt ergo ratio tranſitus ſolis per æquinoctij circulum, quæ lunæ per eclipticæ ſectionem, & ſol quidem propter tarditatem motus obſeruatur in pariendo ventos, iuxta diurnam reuolutionem etenim æquinoctij tempore in circulo maximo vertitur, ideoque velociſſimè, ita & luna in eclipticæ circulo proprio motu, quoniam celer eſt, velociſſimè mouetur iuxta interſectionem motu proprio, quæ autem feruntur velociſſimè, vibrant, & quæ vibrant mouent aërem velut virgæ, & quæ magna ſunt dum multum vibrant aërem, ventos generant. Ex hoc igitur luna ſub tempore eclipſis ventos maximos eo modo, quo dictum eſt, ſcilicet per ſex horas ante excitare ſolet. Ex quibus patet, quod cum eclipſis vno & eodem tempore verè fiat, licet apud diuerſas gentes ob longitudinis ſitum diuerſis horis ventos eodem tempore in vniuerſo orbe generari, at quænam exhalatio poſſet ſufficere ad concitandos ventos in toto orbe? Manifeſtum eſt igitur ex his quæ ſcripta ſunt, ventos excitari commoto aëre, non autem exhalationibus etiam ſecundum Ariſtotelis ſententiam. Aliud quæſitum ſic diſſouit Ariſtoteles, quod ex longo flatu refrigeratur aër, vnde in fine vehementiſſimus motus exiſtit. Alibi refert ipſum colligi in fine, atque ob id vehementius moueri, at ſi refrigeratur, quieſcere potius deberet non ocius moueri, quomodo autem colligatur quod iam effluxit non video. Verius forſan ex rebus ipſis cauſam diſcemus, quoniam in huiuſmodi motibus fit attractio atque expulſio, velut in ſufflationibus & vtres inflantibus, impellunt enim atque attrahunt, quo fit vt motus impulſus debilitetur. Alia verò quæ non ſic protruduntur, ſed vt contraria, cum finis aduenit vltimo conatu ſe exonerat quod impellit, atque ita vehementiſſimus impulſus, atque ventus increbreſcit validúſque flat.

LECTIO V.

Super eodem

TEXT. II.

VEntorum autem genera ſunt quinque, principales qui & propriè duo ſunt, Boreas & Auſter, quanquam his ſoleant adiici duo alij, Fauonius & Eurus. Et ob vim magnam Cæcias, hic enim famoſus eſt imbres adducens, & Traſcias ac Libanotus, alij non adeò. Secundum eſt Apogeorum, qui ex terra veniunt, tertium Reciprocorum, qui ex mari: quartum anniuerſariorum, qui peculiares ſunt regioni & ſtatis temporibus redeunt, è quibus ſunt proprij non anniuerſarij & anniuerſarij non proprij, hoc tamen rarum eſt vt ſub anniuerſariis contineantur, & anniuerſarij in eos & communes diuidantur. Vltimo loco ſunt fortuiti & caſu quodam geniti. Et de his omnibus vltimo loco recitatis, non de primo intellexit Philoſophus. Iam verò & primi omnes vno nomine continentur, & vocantur communes potius, ego regulares ſeu conſuetos appellarem. Anniuerſarij etiam quandoque ſunt ex conſuetis, vnde Philoſophus quærit vigeſima ſexta Problematum, cur aquilones anniuerſarij fiant,

ſiant, Auſtri non ſiant? Ex quo perſpicuum eſt quòd non omnes anniuerſarij venti ſunt proprij. Primum igitur videndum eſt de communibus, & conſtat quod venti nauigantium non diriguntur ad Polum Arcticum neque Antarcticum, ſed iuxta acum pyxidis quæ inclinatur, ad orientem, à Borea per nouem partes, id eſt per quadrageſimam totius ambitus terræ, velut qui ab eis vocatur Auſter ad occidentem, à Polo Antarctico. Et iuxta id habenda eſt ratio omnium ventorum. Secundo ſcire eſt neceſſarium, ventos ſingulos maxime communes amplecti magnum ſpatium terræ, dirigunt tamen flabella ad vnam lineam ſi ſint ſimplices, & hæc eſt linea æquidiſtans mediæ per quam defertur ventus Tertio ad vertendum eſt quòd rarò ventus eſt ſimplex ſed vel eſt copulatus cum alio, vel miſtus propter ſinus & obliquitates vallium per quas tranſit & cacumina montium quæ eregione poſitæ non ſunt, ſed anguſtiæ illæ & fauces incuruantur, ortus autem eorum eſt per longum ſpatium, non vt exiſtimemus ex ſubterraneo ſpecu exire, ſemper enim præcederet terræ motus. Et ideo terræ motum aliquando venti maximi antecedunt, iidem ſi repente ſileant terræ motum indicant: nam ob frigus aut aliam cauſam ſuppreſſa exhalatione terræ motus ſubſequitur, ob id etiam venti poſt terræ motum pernitioſi: quod poſt multa ſecula retentus vapor & aër letheus effundatur. Fiunt & venti ex ſpecubus iam factis perpetui, nam vapor ille frigore expreſſus pellit aërem & ventum gignit, prope locum: cum verò à frigore cogitur exhalatio aut occurrit anguſtiis montium quaſi in ordinem & ſemitam redactus ventum gignit. Non ergo venti qui Cardinales appellantur prodeunt ex certa regione principali, diuidenda orbem terrarum vt iſti faciunt ad lineas rectas & angulos æquales: tum, vt dixi, ob inclinationem lineæ indicis tum ob faucium montium ſitum, flumina magna, maria, lacus & huiuſmodi. Venti tamen potentiſſimi videntur eſſe prope polos & ad angulos tranſuerſos, prope Arcticum quidem quia linea à ſitu cuiuſque loci ad Arcticum breuiſſima eſt ex Tertio Elementorum (Propoſ. 7.) Ad Antarcticum autem quia procul ideò potens eſt & mollius flat. Orientalis autem iuuatur motu ſolis occidentalis aut proprio motu Lunæ ab occidente ad orientem atque ideo leniſſimus eſt. Valde enim tardus eſt motus Lunæ in ſignifero comparatione rapidi motus. Exoriuntur ergo venti ſinguli vel ex concitatione aëris vel ex ſpecubus montium vel cum exhalatio fuerit maior, vel retinetur & maximè à frigore, aut cum noua exoritur ſpelunca. Et poſt pluuias maximè, nam aqua, à Solis calore vertitur in vaporem. Indicio eſt his omnibus quòd in faucibus montium & circa verticem maximè perflant venti, vt præter has cauſas non ſit diſcrimen communium à propriis. Borealis ob vehementiam inſalubris repletis cacochymis, imbecillibus maximè pectore, cæteris ſalutaris, cubiculis autem ſi perflata ſint ab oppoſita parte vtiliſſimus, ſecus pernitioſus. Auſter nulli bonus. Proprij autem venti cuilibet regioni ſunt, qui oriuntur prope illum locum ex montibus non valde magnis nec longo tractu vallis & faux extenditur, vt in machinis quæ breues ſunt non procul iaciunt ideo quia anguſtè ventum efficiunt in illa regione, vt Phaſidi, Conchron, & Athenienſibus Sciron, neque enim retrò propter ſitum obliquum montium flecti poſſunt: nec ad latera ob montes nec longius progredi ob breuitatem faucium. Vnde qui ex anguſta & breui fauce prodeunt validi ſunt ſed prope ſolum flant: qui ex lata & longa lenti & imbecilles ſed procul: & ita ſi ex longa & anguſta, hi maximè validi atque frigidi, & tenues. An verò reflectatur exhalatio à frigida aëris regione, quemadmodum putat Ariſtoteles, dubitationem non leuem habet, comparata diſtantia ortus qua maxima eſt ad altitudinem regionis frigidæ, & nubium quæ minima eſt. Et etiam quia videtur in quouis ſitu deſcendere ventus quaſi per parallelas.

De Anniuerſariis ergo vt Fauonij apud inter Nonas Februarias & Idus, & Eteſiæ omnibus fermè cum ſuis Prodromis caniculæ temporibus, corus cum Arcturo exoriente incipit, vt curus Vergiliarum. Cauſam ſtatorum temporum Ariſtoteles (16. Prob. 2.) eſſe refert vim Solis ad vnumquemque locum & regionem totam comparatam, vbi enim liquefacere incipit niues, venti excitantur: hoc autem diuerſis in locis, diuerſo tempore accidit. Generaliter autem his qui ad Boream poſiti ſunt poſt vernum Æquinoctium. Et maxime eſt euidens hoc in Borea magis quam auſtro iuxta illius ſententiam. Venti autem Apogæi maximè conſpicui ſunt, vt plinius refert (libro ſecundo, capite 45.) in Dalmatia loco qui Senta vocatur. Et in Cyrenaica regione rupes quædam, nec deſunt exempla in tam frequenti experimento. His contrarij ſunt reciproci qui ab aquis orti, cum à terra initium habeant, ab aquis autem remittantur. Alij autem caſu quodam ac quaſi extra ordinem oriuntur & fiunt: è quorum numero ſex ſunt præcipui ab eodem connumerati, (Cap. 48. & 49. (Typhon omnium validiſſimus, id eſt, vibrata procella, non vibrata autem Ecnephias dicitur: qui tamen quòd vertigine longa trahat ad ſe quicquid inuenerit, nauigantibus maximè formidoloſus eſt: trahit autem dum reſilit. Quòd ſi tenuior eruperit violentior eſt, ſed rectius fertur ideóque proſternit cuncta, & vocatur turbo. Sed ſi cum igne vel ſaltem feruidus adueniat dicitur preſter. Procella dicitur cum lata eſt eruptio & vortex reflexus turbo Ex horum genere penè immobiles caligo, quæ obtenebrare ſolet naues, & columna à forma ita vocata, qua aquæ ad nubes aſſumi creduntur. Cauſa horum omnium eſt ſpecus ſub terra forma torcularis viſis vnde exit, redit, retroſilit: fiunt etiam huiuſmodi vortices aliquando ex pugna duorum aut plurium ventorum, vt in gyrum vertantur. An autem venti omnes ſiccent, quemadmodum videtur velle Ariſtoteles, vide decimo Contradicentium. (68)

Humectans

Humectant ſolum animata & intus venti humidi: vel etiam inanimata abdita, vel cum ceſſauerint quia motus non adeſt. Sed vt finem faciamus, ſcire melius eſt in vnaquaque regione quas ſinguli venti vires habeant. Plinius de Italia docuit (libro ſecundo, cap. 47.) ſed hæc in executione tradentur. Hanc autem neceſſitatem cognitionis ventorum Hippocrates etiam declarauit in ſexto Epidemiorum (Par. 8. Tex. 7.) de quo, vt dixi, agemus infrà cum ad ventorum declarationem perueniemus. Illud non pigebit adiecisse, quod etiam ex parte adnotatum eſt ab Hippocrate (Parte prima, Com. vlt. propriè) morbos recurrentes quales ſunt, comitialis, vertigo, aſthma, dolores, fluxiones, inſaniæ ſeu mentis alienationes, quas lunares vocat inſultus. Pluraque huiuſmodi (libro de Sacro morbo, pag. 8.) qualia etiam vigiliæ, hæmorrhoides, omnia talia per ventos redire conſueſſe: aut ſi perpetua ſint, exacerbari. Ob hæc igitur ſcire ventorum vim ac reditum in vnaquaque regione optimum eſt. Plura alia etiam longè ſublimiora atque vtiliora de hoc dici poſſunt, quæ in ſequentibus explicabo. Manifeſtum etiam eſt, quod quatuor cardinales proueniunt à quatuor motibus principalibus, ſeu potius mutationibus ſituum duobus in longitudine, & vno in latitudine, ex quo fiunt duæ mutationes.

LECTIO. VI.

Super

TEXT. III.

NEque verò negligentiorem ſe circa aquarum facultates cognoſcendas exhibere conuenit. Quemadmodum enim guſtu differunt, & pondere & ſtatione, ſic quoque virtute aliæ aliis præſtant.

AQuæ vſum & vtilitatem breuiter attingere decreui: quæ quinque clauduntur differentiis: prima eſt neceſſitatis vitæ cauſa, ſecunda commodi, tertia auxilij, quarta vſus, quinta voluptatis. Et neceſſitatis quidem ob potum, aut ſimplicem, aut vt vino miſceatur: eſſe autem aquam vitæ potum, & corporum ſalutem, declarat Moſes in Geneſi (Cap. 6. & 9.) cum ante Noë Gigantes ſtatuerit, & vitam propè mille annorum, inuenta vite & vino ceſſarunt & Gigantes, & hominem non victurum plus centum viginti annis affirmat. Hoc verò ab experientia habetur, nam & Gentiles hodie in India quòd vino, carnibus, & his quæ ex carne fiunt, prorſus abſtineant, quemadmodum ouis, lacte, caſeo, butyro, piſcibus, propè centum quinquaginta annos viuunt. Tertium indicium eſt, quòd noſtri Semnitæ neque tamdiu viuunt, nec miracula edunt, cum tamen ſanctè viuant: nec volunt quicquam habere, ſed non abſtinent à vino, nec ab his quæ carnea ſunt, duntaxat è Chartuſianorum genere à carne ipſa, ſed edunt piſces, & oua, & butyrum, & vina etiam auſtera & odorata bibunt. Vixiſſe autem monachos plurimùm in Eremo, Antonium annis centum quinque, Eliam & Chronium centum decem: quoſdam etiam ſuperaſſe, certum eſt ex D. Hieronymo grauiſſimo authore, tum Palladio, ſed & Nicephorus hoc idem generaliter affirmat (libro vndecimo, capite 41.) & non me latet eum referre in cauſam, vt fides & religio noſtra martyrum militia parta, horum ſanctitate, exemplo, authoritate, ſignis atque vitæ diuturnitate firmaretur. Ergo neceſſitas eſt potus aquæ, non ſimpliciter ad vitam, ſed vitæ longitudinem, nam in omni genere operationis eſt aliquid neceſſarium, ad vitam, cibus & potus, ad longam autem panis & aqua. Apparent ergo duo ex hoc, & neceſſitas potus aquæ, & quòd cum potu vini longa vita eſſe non poteſt. Si quis dicat, Gentiles excedere centum viginti annos contra Dei dictum in Geneſi? Reſpondeo quòd hoc intelligitur generaliter: nam aliqui ex ſpeciali vita tandiu vixerunt ad numerum quatuor ſeculorum, vt iam docui, alia de Ioanne & Richardo vocatis de Temporibus. Aſtrologi & maxime Galeotus Narnienſis reddit rationem ſatis euidentem, coniunctionem Aphetæ cum ſtella fixa benigna. Cum ergo dicti Eremitæ hac ratione victus (cum concedam factum fuiſſe, à Deo hoc vt à cauſa, quæ eſt finis confirmandæ religionis cauſa) inchoata propè vigeſimum annum ad centum, & amplius annos perdurauerint, & demonſtratum ſit à nobis in libro de Proportionibus (Proport. 183.) quòd ratio victus tota ad eam quæ incipit vigeſimo anno, habeat proportionem 515. ad 279. igitur multo magis ad 280. quare vt 103. ad 56. ſi ergo vixit 105. vixiſſet ab initio inchoando centum nonaginta tribus annis. Et ſi fuiſſet ex genere viuentium centum annis communi vitæ, viueret annis trecentis triginta nouem, vt ibi docuimus. Ad rationem accedamus, Elephas viuit ducentis ſaltem annis, multáque alia animalia feruntur diutius viuere homine: quæ omnia aquam bibunt, & à carnibus abſtinent, vt de camelo & ceruo pro comperto habetur: natura igitur optimum potum illis parauit: neque enim defeciſſet ſi quid eſſet melius. Aquæ etiam ad ſummam perfectionem deueniunt variis imbutæ viribus, quod de vino non inuenitur, aliæ enim curant aquam intercutem, aliæ reſolutos, aliæ diuturnos dolores, quæ nos omnia adiicientes Hippocratis doctrinæ, tradeмus in proceſſu, vt his qui etiam artem exercitaturi ſunt non deſit commodum. Præterea potus, vt vult Oribaſius (lib. 5. Collect. cap. 1.) non eſt niſi cauſa diſtributionis cibi, ſed ſola aqua hac virtute prædita eſt vt nil aliud agat, igitur aquæ ſolus potus conuenit. Id etiam ex incommodis vini patet, lædit enim cerebrum, neruos, ventriculum maximè: grauem facit odorem ſpiritus, ebrietatem parit: vana inſomnia, exurit humores, accendit febres, melancholiam gignit, & humorem dico & morbum: acceſſit in ventriculo, amarum redditur, impedit

Impedit incrementum corporis. Admittitur ergo ſolum vt reliqua noxia ob longam conſuetudinem, vbi homo eſt inter malleum & incudem, ſartaginem & ignem. Secundò cum aquæ prauæ ſunt & corruptæ. Tertiò medicamenti cauſa vt in ſyncopi, nam in lypothymia noxium eſt: In doloribus frigidis viſcerum abſque materia: cum materia autem mediocriter cocta etiam: ego tamen magis laudo aquam in qua cocta ſint aromata plerumque vt vtiliorem, ſemper autem vt tutiorem. In ſenibus dulce & tenue, flauum ad edulcandum humores atros & cruditates educendas, vt nil edant præterquam panem, tum non multum & amygdalas amaras, aut perſicorum nucleos. Et hoc per interualla. Demum habentibus imbecillæ iecur, modicum & aſtringens ex vſu eſt ac rubrum, illius enim ſubſtantiam reficit, ſimile quippe illi eſt. Sic & in cardiacis, timidis, mœſtis, confirmat enim cor propriè cum boragine & croco.

De commodo, vbi aquæ bonæ ſunt, ſata, herbæ, fructus, omnia bona ſunt, quod enim alitur alimento ſimile fit, ſecunda Aphoriſmorum (Com. 36.) Et libro de cibis boni & mali ſucci (Cap. 1.) & in tertio de alimentis, (Cap. 25) vbi docet quod piſces ſunt quales aquæ & herbæ, in quibus degunt & nutriuntur, hócque adeò clarum eſt, & ab Hippocrate in ſecunda de Diæta (Pag. 6. vt nil tritius. Multo magis autem patiuntur piſces hanc mutationem, quam cætera animalia: reliqua reſpirant aërem, piſces eandem aquam ex qua nutriuntur, aer autem adeò non poteſt corrumpi vt aqua, tum quia non retinet corpora craſſa adeò, tum quia ſemper mouetur, & ſi malus ſit prorſus aer ſtatim interficit: ideo hæc mutatio in piſcium genere manifeſtior quàm in quadrupedibus, & media in amphibiis, cochleis, aſtacis, quos cancros vocare ſoletis, cum cancri non ſint caudati, ranis, teſtudinibus. Et teſtudinum caro cum duplex ſit, illarum genus quæ numeroſa eſt, alitur herbis, & melior multo eſt cœnoſa, quæ autem in Africa oritur, longè grauioris eſt alimenti, & duriſſima cum terra ſæpè & arena illi cibus ſit, nihilominus medicamentum planè pretioſum aduerſus elephantiaſim, vt cochlea Africana aduerſus ventriculi dolores. Quodcunque enim membrum eſt, vt ita dicam, ἀνάλογον in animalia, ad eundem affectum confert: vt Gallinæ ventriculi aduerſus cruditates, ſed eo perperam vtuntur medici & etiam plebs, & iecur lupinum aduerſus malum habitum & ſcirrhum, & cor leonis contra vanos pauores, & ita cochlea Africana aduerſus dolores ventriculi, cum arena perſæpè veſcatur & arido Sole torreatur. Hæc igitur, vt ita dicam, impaſſibilitas oritur ex alimento & proprio calore, & quatenus ab alimento oritur habet pars illa animalis vim alimenti & medicamenti ad illam, ſed non quatenus eſt calore prædita, neque enim omnino arena in eo qui vſus eſt carne cochleæ Africanæ diu non nocet aſſumpta, vt in cochlea, aut nutrit ſed expertem illum facit doloris & in longo tempore, & non in duobus diebus, vt in hac ciuitate vbi dum promptam ſanitatem exigunt, à medicis, ab his quidem qui Deum verentur voto fruſtrantur, ab aliis occaſione ex hoc ſumpta id impetrant vt eo nomine medicamenta offerant dietim, ſicque ita morbus longior ſemper, plerumque inſanabilis, ſæpenumero mortem feſtinam & præcipitem ſibi accerſunt, vnde præſentem ſperauerant ſanitatem. Minus præterea quadrupedibus afficiuntur aues, præterquam illæ quæ in aquis degunt & ex eis alimentum ſumunt: nam quadrupedia quaſi in medio earum ſint. Vnde corruptis aquis aut crudis, ſunt enim hæc duo mala, ſtantes enim aut calidæ corrumpuntur vt etiam miſtæ: terreæ autem & à Solo intactæ & ex montibus lapidoſis ortæ crudæ ſunt, hæ potu primum locum obtinent. Secundum herbæ quæ in eis oriuntur, adeò vt non ſint veneni expertes, quanquam ſpecie haud tales ſint. Tertio loco ſunt piſces, adeò vt inuenti ſint venenoſi: præſertim ſtantes nigri & non ſquamoſi, afferunt enim aliqui mortem ſtatim, accedit detrimentum ſi capiantur eſca venenoſa: hoc enim ſolo interimunt aliquando, periculoſum enim eſt admodum tales edere. Velut & oua piſcis fluuialis quem vocant balbum, credo quia barbatus eſt præſertim tempore maij, cum flores populearum arborum, quæ ripis fluuiorum inſidere ſolent, ederint. Mouent choleram affectum non ſine vitæ diſcrimine, vt elleborus albus. Quare non tam curandum eſt quales ſpecie piſces eligas, quàm quo in loco captos: melior eſt enim tinea & anguilla magno & rapido claróque flumine capta & recens, quàm Lucius aut trotta in palude ſordida & iam diu ex aquis extracta, color autem & odor & viſcera & caro ſpectanda maxime ſunt, vt ſint ſplendidi, mundis viſceribus, carne candida & obliqui ac duri. Quarto loco ſunt amphibia. Quinto aues aquis incumbentes atque in eis verſantes, ſexto quadrupedia, Vltimo aues cœteræ. Cum ergo aquæ tot modis ſex ſiquidem, nam primus ad neceſſitatem refertur hominibus commodæ ſint aut incommodæ, liquet quod dicit Hippocrates, non omittam quod poteſt haberi pro ſeptimo loco neceſſitatis incommodo, quod multæ plantæ aridis locis, vt thymelea & lathyrides omnes, aut iuxta thermas, vt etiam colocynthis, veneni loco. Auxilij autem loco ſunt, de medico auxilio nunc loquor, non mercatura, quod aquæ ſi bonæ ſint iura fiunt bona, legumina coquuntur, imò illud indicium eſt aquæ leuis, vt legumina facilè coquantur, panes pinſuntur, animalia pinguia redduntur, prata florent & paſcua redduntur bona, vnde carnes pingues & candido adipe & ſuauiſſimæ Aqua etiam bona aërem efficit bonum, & etiam ſignum eſt bonitatis aëris.

Vſus autem eſt in omnibus, copia enim aquarum bonarum Mediolanum gaudet, vnde Romæ vt audio, & etiam hîc, magna incommoda patimur, nec adeò bene purgantur, Lintea aqua enim loco ſaponis quæ optima eſt habetur, coguntur ſarcire detrimentum multis impenſis. Demum eſt voluptas, adeò vt Mutinæ ſola aquarum præſtantia non incommodum ſit degere fontes pellucidi, aqua ſuauis potu, æſtate frigida. Illud non

præteribo

præteribo bonarũm aquarum generale ſignum eſſe Piſcium & aëris bonitatem, nam reliqua ſigna propria ſuo loco narrabuntur, importunè enim cum etiam imperfectè hic illa aſcripſit Alemanus.

LECTIO. VII.

Super eodem Text. III. IV. & V.

QVæri igitur iure merito poteſt ac debet, an maiora ſint detrimenta aëris an aquarum? Hîc vocandus eſt ad partes ille author adeò prudens vt nil ignoraſſe videatur: cum potius fuiſſet officium Galeni ac medicorum, is igitur prima Problematum particula quærit primum, cur mutationem aquarum grauem eſſe affirment, aëris autem non? reddit rationes duas (Probl. 13.14.15. & 16.) Prima quod aqua tranſeat in alimentum, aër non: ſecunda quod aquæ breui ſpatio terræ magnas recipiunt mutationes, aër autem non niſi longinquis ex regionibus. Ex quibus etiam concluditur quod tum aquæ etiam magis mutantur. Addo tertium quod aqua denſior eſt quàm äër, ideò magis imprimit in corpora noſtra. Poſt quærit, cur magis grauis ſit mutatio aquarum quàm cibi. Et reſpondet quoniam aquæ plus ſumimus & per ſe, & cibos omnes præparando. Tertio quærit, cur ciborum & aquæ mutatio grauis ſit? Et ibi videtur velle quod mutatio aquarum ſit cauſa quòd mutatio ciborum grauis ſit, adeò vt videatur hoc problema priori annexum & vnum. Deinde quærit, cur aquæ generent pediculos? & reſpondet, quod commutatio aquarum generat cruditates, præcipuè in parte humidiore, cerebrum autem humidius eſt cæteris partibus corporis, & quòd pediculi ab humore fiant colligitur experimento puerilis ætatis quæ talibus redundat animalibus, ex quibus omnibus colligitur, quòd aquarum mutatio plus affert iacturæ, quàm aëris. Galenus in primo de Tuenda ſanitate (cap. 11.) tam probat vtriuſque Elementi bonitatem quam improbat malitiam, velut & ſecundo De Natura humana (com. 3.) Et princeps ſecunda Primi (doc. prima cap. 16.) dum enumerat aquarum malarum incommoda, plura adducit diuturniora & minus periculoſa ac magis ad facultatem naturalem pertinentia quàm aëris. Aër autem magis nocet facultati animali & vitali, & celerius interficit. Et conſtat ex narratione Galeni, & his quæ viſa ſunt noſtra ætate dum Galli in regnum Apuliæ perueniſſent, non minus fermè omnes periiſſe quàm ex aëre corrupto. Curtium tamen referunt maius cenſuiſſe damnum ex aqua quàm ex aëre, rationem tamen non addidere qui referebant: ſed credo quòd quia ſit corpulentior. Vitari tamen iactura aquæ poteſt, aëris non poteſt. Si quis enim perpetuò vtatur carnibus aſſatis & bibat vinum, omnino fugiet noxam aquæ, at aëris non licet, niſi fiat piſcis.

Tex.2. Quare ſi quis ad vrbem ſibi incognitam peruenerit, circumſpicere oportet eius ſitum, quomodo ſcilicet ad ventos & Solis exortum iaceat. Non enim æquales vires ſunt ad ſeptentrionem ſitæ, & vergentis ad auſtrum: neque eius quæ Solem exorientem, & quæ eundem occidentem ſpectat.

Declarat quod ſuperius dixit, & duo præcipua docet ſpectanda in vrbium ac locorum ſitu, quomodo ſcilicet detegantur ventis & ad Solis partes ſpectent. In Sole quidem explicat ortum & occaſum, meridiem ſeptentrionem: nam ſub ortu occaſus comprehenditur, ſed de ventis hoc non docet, quærenda ergo ſunt duo, primum, quid ſit illud κεῖται, quod eſt iacere ad Solem, & quid ad ventos. Si enim intelligamus quòd ſit contecta ab aliis partibus, dubium non eſt quod paucæ erunt imò ferè nullæ, niſi in profundis vallibus. Alemanus intelligit de monte oppoſito. Sed ſi vrbs quæ montem habet ad orientem poſitum, occidentalis dicitur, quare etiam non meridionalis ac borealis? Velut Bononia quæ montem ab auſtro habet, ab oriente tamen detecta eſt. Et verè non ſolum hoc intelligit Hippocrates, ſed inclinationem ſoli, velut cùm tota iacet inclinata ad Orientem, ab occidentis autem parte in colle poſita. Iſtud autem eſt valde conſideratione dignum, quandoquidem fieri vix poteſt vt ſolum non ad aliquam partem inclinet, & ita redditur dictum generale & artificioſum ac pulchrum, cum conueniat omni ciuitati. Vix enim ſolum adeò æquale eſſe poteſt. Dignoſcitur libella. Atque huiuſmodi etiam inclinatione ad ventos ſeu communes ſeu proprios. Hæc igitur ſunt ſpectanda.

a Hæc itaque diligenter oportet perſcrutari, ac ſimul quomodo circa eam habeant aquæ, numne paluſtribus vtantur vel mollibus vel duris ex ſublimi loco prolabentibus, & ſcaturientibus ex petris ſiue ſalſis & crudis? a *Tex.2.*

Declarat quod ſuperius dixit, & deuenit ad aquarum conſiderationem in quibus nos admonet de ſeptem aquarum differentiis, opponens vnam alteri: molles & duras, paluſtres & ex ſublimi loco natas & ſcaturientes, ſalſas & crudas. Et circa has differentias immorari oportet: nam in his conſideranda eſt natura rei, inde cauſa. Demum dignotio: nam de operationibus ſuo loco agetur. Ergo ſalſam aquam dicimus qualis eſt in mari. Eſtque vna alia magis ſalſa: quæ enim in mari Sodomorum ſeu lacus Aſphalitites, vt Galenus refert (quarto de ſimplic. cap. 20.) adeò ſalſa eſt, vt etiam amara non parum ſit. Sed & ſublimibus locis natas atque defluentes appellat quæ à vertice montium deſcendunt, vt Tigris fluuius & ex Pindo Achelous (Strabo lib. 11.) & in Hyrcania nonnulli, quos ferunt ictu ſagittæ ferri adeò velociter:

citet: idque indicium eſt altioris ortus quo magis præceps ruit, impetum enim originis retinent. Alij tamen ob anguſtias locorum & vallium veloces efficiuntur, vt in Armenia Araxes. Sed qui oriuntur & ſcaturiunt quales Arethuſa in Sicilia & plerique alij fontes qui à terra palam oriuntur. Ex petris nullæ exoriuntur aquæ niſi vel inter illas vel ex ſpecubus, tales dicuntur ergo ex petris. Molles, duras, crudas, ſi per molles coctas intelligamus & crudas in ſuo ſignificato, proculdubio duris nullus erit locus, intelligit ergo molles ſuaues quomodocunque, quibus contingit certè vt etiam ſint coctæ. Sed plus eſt cocta quam mollis, coctæ enim ratæ ſunt & nullibi in frigidis regionibus, ſuaues autem multæ & maximè in regionibus non multum frigidis, præterea non omnis cocta aqua eſt ſuauis, vt Nili, ſcilicet cum impura fuerit. Dixit ergo molles vt optimas quaſque exprimeret in ſingulis regionibus, quæ non ſunt admodum frigidæ: vt Mutinæ profunda fontana, Bononiæ ciſternarum, Mediolani puteorum, at duræ dicuntur inſuaues. Cum ergo dixit crudæ, intellexit impuras omnino & quæ ſunt velut aqua maris: ſed tamen impuritas illa ſalſa non eſt, verùm à ſabulo, cœno, luto, quæ omnino cruda eſt & praua admodum, adeò vt crudum & ſalſum opponantur, non vt liberalis & auarus, ſcilicet virtus & vitium, ſed vt prodigus & auarus, ſcilicet duo vitia.

De cauſis autem incipiendo ab his quæ à vertice montium deſcendunt, duplex eſt genus, ſcaturiens, de qua dixi modum in libri de Subtilitate Apologia contra Scaligerum: alia verò fit ex collectitia, quæ eſt triplex, à niue, à pluuia, & grandine & à rore. Differunt hæ omnes ab ea quæ ſcaturit toto genere, quia ſola quæ ſcaturit ex cauſa ibi enarrata perpetua eſt: & hæc etiam immutabilis, vt contrà ea quæ deſcendit ab aëre, in vere ſemper peſſima eſt, cum fiat ex colliquatione niuium. Quæ verò deſcendit æſtate & autumno cum tonitru ſed ſine grandine, bona eſt, quæ cum grandine deterior quàm ſine, melior quàm niualis. Quæ autem ſiccis temporibus & eſt modica colligitur ex rore, & eſt pauca admodum, hæc adhuc bona eſt ſed impura tamen. Cauſa autem earum quæ ſcaturiunt in plano non eſt eadem quæ in montibus, tum quia non incaleſcunt viſcera terræ vt in montibus, tum quia non colligitur aqua in montibus, vt in plano, tum etiam quoniam non eſt adeò cauernoſa vt in montibus: demum quia denuo deflueret & conderetur, niſi multa eſſet: Erumpit ergo ex viſceribus terræ deſcendens è loco altiore. Et plurima de hoc diximus in Paralipomenis. Nunc deuenio ad eas quæ ex petris oriuntur: & ſunt multorum generum, aliæ autem colliguntur ex niuibus & glacie & aqua in locum aliàs influxa ex altiore loco. Secundò cum ob frigiditatem lapidum calor intrò coactus aquam reſoluit in vapores. Tertiò cum aqua ex lapidibus cogitur vaporibus in vnum coactis: vt videmus in parietibus & hæc peſſima eſt, vt etiam quæ ex niuibus & glacie, ſed hæc aliquanto minus. Salſi autem eſt exuſtio terrei non ſimpliciter ſed aquæ miſti, ob id omne ſal tenue eſt, & maximè aqueum. Si autem non eſſet aqueum fieret amarum. Ergo ſal aqueæ ac terreæ ſubſtantiæ eſt, & tenue. Et licet ſit ſal lapideum, tamen habet aquæ partem. Mollis autem aqua fit tum calore concoquente, tum ſubſtantia luti tenerioris ſubiecta, ex aqua duo commoda ſubſequuntur, puritas & mollities, à ſimilitudine tenues enim partes quæ ſunt in aqua adhærent terræ glutinoſæ & lentæ. Et contraria ratione fiunt crudæ, vbi ſolum ſit aſperum vel limoſum valde: ab hoc enim defœdatur, ab illo non repurgatur, & ita fiunt crudæ, duræ autem vt in Germania, vbi à ſole non concoquuntur. Dignotio ortus eſt partim ex viſu, partim ex velocitate, vt iam dictum eſt, partim ex quantitate: riuuli enim deſcendunt ex collibus aut montibus, niſi ſint in foſſis. At duræ aquæ, molles, crudæ, difficilius dignoſcuntur: ſalſa enim facile guſtu deprehenditur ſicut cruda quoniam turbida (eam intelligendo quæ à dura diſtinguitur) & lutulenta vel arenoſa vel animalculis plena. Fieri enim non poteſt vt aqua cocta & bona animal gignat. Mollem igitur, à dura dignoſcere licet, primum quod omnia coquuntur facile in molli, non licet in dura, maximè ciceres. Secundò quia mollis guſtu ſentitur facilè, non tamen oleoſum quiddam refert, eſſet enim impura, ſed quoniam iucunda eſt & ſuauis, dura verò aſpera & inſuauis, colore etiam dura glaciei magis aſſimilatur, & quòd euidentius, digitus ex aduerſo poſitus conſpicitur, & minor apparet: contrà in dura maior, & minus euidenter, ſtrepit etiam magis dura effuſa quàm mollis. Vltimum ſignum eſt, quod dura tardè caleſcit & tardè refrigeratur, mollis citò vtrunque adipiſcitur. Epota etiam tardè deſcendit dura, grauat præcordia, & vrinas non cit, multo minus ſudores, cum mollis vtrunque efficiat. Hic autem omittit genus aquarum à cœlo deſcendentium quod opponitur ortis, & eſt ſexcuplex, pluuia, nimboſa, grandinoſa, niuea, pruinoſa, & rorida.

LECTIO VIII.

Super

TEXT. VI.

TErra etiam ipſa conſideranda, nuda ne ſit, & aquis carens, aut denſa & aquoſa, & an concaua ſit, & æſtuoſa, vel alta & frigida?

QVatuor proponit terræ differentias, duas ac duas inuicem oppoſitas, prima ergo terræ differentia eſt, quòd terra ſit nuda ſine aquis, id eſt ſine plantis vllis: nam vbi plantæ ibi neceſſe eſt aquas adeſſe vel profundas, vt illis attenuatis ſubminiſtretur alimentum plantis: vel in terræ ſuperficie, & ſic non deerunt etiam aquæ, vt fontes, flumina torrentia, lacus: vel vt à cœlo terra irroretur: & ſic erit aquoſa in ſuperficie. Vnde in locis aridis

aridis ſi videamus plantas aliquas eſſe, certi ſimus non longius abeſſe aquas. Sed dices, Theophraſtus narrat, in Hemo quondam non fuiſſe aquas, Caſſandro autem vt Gallos obſideret ſuccidente ſyluas, obortos paſſim fontes, quòd alimentum à plantis non abſumeretur. Idem ait circa Magneſiam accidiſſe. Adeò vt defectus plantarum aquas non adeſſe haud oſtendat. (3. Natur. Q. capite 11.) Dicitque ad hæc Seneca verum in profundo, vt vult Theophraſtus.

Aut denſa & aquoſa] Hoc eſt ſecundum diuiſionis membrum: quæ enim denſa eſt & aquoſa ſit neceſſe eſt: quæ autem aquoſa, denſa, nam cum regiones aliæ calidæ ſint, aliæ frigidæ: calidis in locis concocto humore neceſſe eſt generari plantas, minores herbas ſcilicet, quod ſi validior ſit calor concoquitur etiam terra, & tunc arbores generantur. Si autem adhuc calidior, generantur animalia exanguia, vermes ac piſces: ſin verò calor adeò potens fuerit, vt pinguem reddat terram, & humidum aquarum tenue, vt in Ægypto generantur etiam animalia perfecta vt lepores ac mures. At ex his omnibus ſtatus hominum variatur. Vbi enim terra arida eſt & nuda, homines ſunt exiles, ſicci atque inepti: vbi etiam humida & plantis referta molles, & qui facilè ſoluantur à calore laboribúſque. Dicit Adrianus, terram rubram ſignificare bonum aërem. Huiuſmodi ſanè conſecutio eſt vt terra, aqua & aër in idem tandem concurrant quoad ſalutem & morbos hominum attinet. Diuerſa tamen eſt ratio aquarum & terrarum in hoc quod ſolum ſiccum cum aquis currentibus ſalubritatem aëris efficiunt: ſolum humidum vel aquæ ſtagnantes corrumpunt ipſum. Terra etiam humida & aqua ſtans diuerſo modo aërem inquinant. Etſi contingat quòd aqua multa ſit in frigida regione, tunc ſolum bituminoſum eſt, ideò neceſſe eſt generari plantas. Ideò Thales & multi alij Philoſophi dixerunt, aquam eſſe principium rerum: quia ſeu regio ſit calida ſeu frigida, vbi aquarum copia adſit, abundant plantæ, & vbi plantæ, animalia, nam omnis planta eſt cibus alicuius animalis etiam ſi ſit venenoſa: ideóque vbi ſerpentes ibi plantæ venenoſæ & vbi plantæ venenoſæ ibi ſerpentes: Si verò non ſint venenoſi, ibi multa animalia quæ illis veſcuntur: & rurſus animalia quæ illis animalibus, vt ita dicam, innoxiis veſcantur, & homines abundent, quòd homo coëquetur vniuerſo generi animalium, copia igitur aquarum & abundantia plantarum & animalium ſemper ſe conſequuntur.

Quomodo autem huiuſmodi loca fiant, cauſæ ſunt (nam de decretis ſuo loco tractabit (nunc docere par fuerit. Clarum eſt terram ſua natura ſiccam eſſe, vt in fine Metheororum ſcripſit Philoſophus, eandem autem aliquando aquis irrigari, nonnunquam eſſe ſiccam vt in primo Metheororum ait (text. 28.) & rurſus in Problematibus dicit, quod madet vbertim (cap. vlt. in prin.) vt ergo ſicca ſit, expers ſit aquarum oportet, hoc autem contingit quadrifariam vel nimio æſtu ſolis (23. Probl. 34.) vt in deſertis, arenoſis ſub torrida plaga: aut o bnimium frigus cuncta ar efaciens: vt ſub polo & in Timarchia. Vnde etiam Hippocrates nudam terram vocat, niuibus tamen contectam. Vnde ex fine libri De aëre & Aquis inquit Galenus in libro (cap. 8.) quod Animi mores corporis ſequantur temperaturam. At vbi nuda regio fuerit niuibúſque contecta hyeme vel æſtate ſolis ardoribus: vbi in Hippocratis textu qui cum Galeni libris (cap. 12.) habetur (niuibus) deeſt, nec in vllo alio codice habetur: nudam ibi ſub alio ſenſu accipere oportet, licet ψιλάτε vocabulo vtrobique vtatur, vt hic nudam, id eſt plantis carentem, ibi nudam, id eſt nullibi contectam & ob altitudinem expoſitam cœli iniuriis. Aut hic etiam ſub illo ſenſu: ſed tunc coniunctim legere oportebit nudam & aquis carentem, oſtenditque rationes tres ſimul, imò forſan quatuor, ſcilicet omnes, vt eminens ſit & ob id ſolis ardoribus expoſita, vt dixi, vel à frigoribus exuſta vel à ventis ſiccata, vel ab aquis ob altitudinem deſtituta.

Et an concaua ſit.] Hic proponit tertiam differentiam terræ, quæ cum caua ſit æſtuoſa, cuius etiam meminit inferius (cap. 12.) & ſimiliter Galenus libro) cap. 8.) quod Animi mores corporis ſequantur temperaturam, vbi ſemicomentum in hoc opus reliquit, neceſſe eſt autem cauas regiones æſtuoſas, non tamen calidas: differt enim æſtuoſum à calido: æſtuoſum enim immoderatum eſt & ſuffocat: calidum autem bonum perſæpe, etſi etiam moderatum ſit, & ob id malum, modò non ſuffocet malum non eſt, aut ſaltem non valde malum. Calor enim malus eſt vel quia vrit, vel quia ſuffocat. Inde ſequitur vel alta & frigida, hoc eſt quartum membrum notatu dignum, quóniam vult quod regio alta ſit figida, & hoc eſt veriſſimum, adeo vt etiā ſub Æquinoctij circulo montes niuibus integātur, ſed nobis pugna eſt cum Ariſtotele, nos enim dicimus, aërem per ſe eſſe frigidiſſimū, nec incaleſcere niſi ob radios ſolis Ariſtoteles calidiſſimum, ſed à vaporibus refrigerari. Vter noſtrûm veriora dicat, vos diiudicabitis. Ariſtotelis fundamenta ſunt, quòd duo ſunt elementa frigida, igitur totidem ſunt calida, nam ſi vnum contrarium eſt in natura, etiam eſt reliquum, frigida autem ſunt terra & aqua, igitur, calidus aër & ignis. Secundo quia coniugationes qualitatum non ſeruarentur, eſt enim frigidum & ſiccum terra, frigidum & humidum aqua, calidum & ſiccū ignis, ergo aër calidus & humidus, tertiò quia tempora anni ſunt quatuor, & ipſa conſeruant elementa & ſingula ſingulis referuntur, ergo veri aſſimilabitur aër, eritque calidus & humidus, præterea videmus quod aërea, qualia ſunt oleum & adeps, calida ſunt, igitur & aër calidus, accedit etiā illud quod omnia leuia videmus eſſe calida, vt ignis, fumus, ſulphur, aqua ardens, & quæcunque ſurſum feruntur, ob caliditatem ferri videntur, aër leuiſſimus eſt ergo calidus. Demum tenuia ſunt calida, etenim tenuitatem caliditate acquirūt: Etſi aër frigidus eſſet, iam æterno in tempore condenſatus neceſſariò foret, & hæc ratio eſt valid ſſima. Cum conſtet aërem eſſe tenuiſſimum & non poſſe conſeruare ſubſtantiam ſuam niſi ob principium naturale quod eſt

eſt caliditas ipſa. Quòd ſi quis dicat aërem hic videri frigidiſſimum, ego longè melius reſpondebo pro Ariſtotele quàm faciant Ariſtotelici qui dicunt hoc contingere propter vapores eleuatos à terra & aqua, & non animaduertunt quòd vapores non poſſunt eſſe primum potentiores aëre, ſecundò quòd aër quanto magis eſt ſerenus & clarus eo frigidior eſt, & præcipuè in hyeme, tertiò quoniam in excelſis montibus eſt frigidiſſimus, & tamen ibi pauci ſunt vapores, & etiam ſi frigidiſſimus eſt, ergo non eleuat vapores, igitur non eſt frigidus propter vapores. Propterea reſpondeo pro Ariſtotele quod aër eſt frigidus prope terram propter duas alias cauſas, ſi vultis dicere quod propter vapores ita quod adiuuent, ego non contendam, ſed illa non eſt cauſa principalis neque etiam euidens, ſed euidens eſt motus, motus enim in his quæ diſſoluuntur, velut in aëre aqua manifeſtè refrigerat, quia diſſoluit partes niſi ſit coniunctus ſiccæ materiæ, aër autem eſt in perpetuo motu, & iſtud confirmatur experimento, quia omnis ventus validus immoderatè refrigerat, ſed hæc ratio multas habet dubitationes, propterea reddo rationem principalem quæ eſt, quòd terra & aqua frigida non per vapores ſed per continuitatem manifeſtè refrigerant iuxta proportionem denſitatis & raritatis, quod videmus in ferro mediocriter calido quod accendit ſulphur, paleam, ſtuppam, arundinem, ſiccam cartam, quia calor ille qui in ea materia denſa diuiſus, non erat intenſus niſi ad ſecundum gradum, in materia tenuiſſima acquirit gradum igneum, idem de frigore, & ideò aër hic fit frigidiſſimus, à terra & aqua, quia proportio terræ & aquæ ad aërem eſt valde magna, quorum materiæ multitudinem, & do vobis exemplum, ſi vos accendatis ignem ex palea, aër ſuperpoſitus fit flamma & ignis & vrit ſtatim, ſi ſuperponatis ferrum aut laterem aut aquam, manebit per vnam horam antequam fiant tepida, & hoc eſt quia gradus definitur penes qualitatem diuiſam in materia, velut ſi vnus homo haberet centum millia coronatorum, procul dubio eſſet diues, ſi autem decies centeni mille viri haberent centum millia coronatorum & nil aliud, profectò eſſent pauperrimi. Venio modò ad rationes noſtras, & dico quod aër eſt frigidiſſimus ſua natura, quia quotieſcunque non incaleſcit ab igne vel ſole vel exhalatione, ſtatim redit in extremam frigiditatem, nunquam autem in caliditatem, ergo cùm omne ens relabatur in ſuam naturam, clarum eſt quod aër eſt frigidus. Et ſi dicas, quod aqua ſit feruens quamuis natura ſit frigidiſſima, reſpondeo quod nihil poteſt mutari in contrarium extremum, niſi corrumpatur: quod etiam aquæ accidit cum feruet, cum ergo aër maneat, palam eſt eum non poſſe eſſe natura calidum. Secundò, aër eſt factus refrigerandi cauſa corpora animalium, ergo eſt per ſe frigidus: aliter bifariam erraſſet natura & faciendo aërem per accidens frigidum quo vti vellet per ſe ad refrigerationem, nihil enim per accidens debet præponi in ordine cauſarum per ſe: & etiam, quia ille aër quanto purior eſſet tanto eſſet deterior, & quanto deterior tanto melior, quia magis refrigeraret, tertiò quia eſſent plura agentia ſub eadem generatione, vtpotè calor ignis, calor aëris, & calor cœleſtis, in quo miror de Ariſtotele, quod voluerit eſſe tria efficientia non coordinata in eodem genere & in eadem operatione. Quarto, quia ſi aër calidus eſſet, concurreret in generatione vt agens & vt materia, & ita idem eſſet agens ratione qua calidus & patiens quatenus elementum.

Præterea quæro, quodnam genus caloris ſit? aut enim eſt violentus? & ita non eſſet idoneus niſi ad corruptionem: vel eſſet cœleſtis, & ita non eſſet proprius ei: vel eſſet naturalis? & ita conſumeret ſubſtantiam, ſicut videmus de calore plantarum & animalium. Vbi etiam eſt calor naturalis, ibi eſt lux aut lumen, ſicut videmus in animalibus & vita, aër autem per ſe obſcuriſſimus eſt. Ceſſaret etiam oppoſitio vera quæ eſt inter cœleſtia & ſublunaria, quia cœleſtia, habent rationem habitus, & eſt calor, ſublunaria priuationis, & eſt frigus, & ſicut oportet recipiens eſſe denudatum ab omni natura recepti, ita elementa ſunt priuata omni calore per ſe, ſed recipiunt calorem cœleſtem ad generationem, calorem putredinis ad corruptionem, calorem violentum ad attenuationem. Pro ſolutione ergo dico, quod aër ſui natura eſt frigidiſſimus, id eſt priuatus omni calore, & ita hæc frigiditas eſt priuatiua, natura autem propria eſt temperatus, id eſt, quia non eſt neque frigidus neque calidus, quoad qualitates, comparatione tamen hominis eſt frigidus, quia natura humana eſt calida non parum. Dico quartò, quod aër facilè trãſmutatur ad ſummum calorem, vt in flamma & frigus, vt in glacie, & ideò aër in cacuminibus montium eſt frigidiſſimus trifariam, & ratione propriæ naturæ priuatiuè vt dicunt, & ratione quia deſtituitur à calore radiorum Solis maximè refractorum, qui non eſt contemnendus, vt in ſpeculo concauo, & in vallibus, ſicut diximus aliàs in libris de Subtilitate, & hic docet de æſtuoſis locis cauis. Tertiò, propter refrigerationem ſaxorum qui ſunt in montibus adeò, vt dixi, vt etiam ſub æquinoctiali niues & glacies generentur.

Porrò, Hippocratis ſententia ſecundum, quòd colligitur à Galeno in libro (Capite 8.) Quod Animi mores corporis ſequantur temperaturam eſt quod ſitus locorum tria maximè ſignificet temperamentum corporis & compoſitionem, morbos quibus ſunt obnoxij, & mores animi, duo prima pertinent ad medicum per ſe, tertium quoquomodo.

LECTIO IX.

Super

TEXT. VII.

HOminum inſuper diæta perquirenda, quæ maximè capiantur: an bibuli ſint & lurcones, & ocio dediti, aut exercitiis variis vtentes, & tole-

rantes laborum, ciborúmque plus appetentes quàm poculorum.

TRanſit ad ſecundum genus rerum non naturalium (ſunt autem hæ ſex vt habet libro Artis medicæ, capite 85. (Nam ſuperiora omnia ad aërem pertinent, vt etiam aquæ: ſed aquæ vt ſunt ad aërem pertinent, vt bibuntur ad potum: & ideò habent duplicem locum, hîc verò propriè de cibo & potu ac motibus & quiete tractat, per eadem tamen intelligit ſomnum & vigiliam, venerea: per verbum autem lurcones, ſeu ἀριστηταὶ ab ἀριστάω, quod eſt prandeo, eos qui ſe ingurgitant intelligit. Horũ nihil diſcere poſſumus, quãdiu ignorauerimus quorſũ hæc tendant, finis autem propoſitus eſt ab eo in initio, hic ſcilicet vt medicus poſſit exercere artem perfectè, nec, vt puto, intelligentibus dubium eſt de hac neceſſitate ſcientiæ temporum & victus, quæ omni ægro conuenit. Verùm dicet quiſpiam, quorſum ſcire regiones, aquas, ventos, ſi voluero manere in mea regione, ſufficit enim quæ ad regionem meam pertinent dignoſcere ſitum loci, ventos, poli altitudinem, aëris naturam, aquam, conſuetudines, temperaturas, victus rationem, & ſi velis addere etiam mores tum plantas quæ melius ibi proueniunt, quæque facultates habent præclaras: at vt debeam vagari, cum nulla mihi cauſa ſit præter id quod nulla vtilitate id facturus ſim, & magno diſpendio multíſque periculis etiam ſtudere non potero, neque artem exercere: quis enim eſt medicus qui prorſus incognitus ad curam ægrorum, relictis ſuis familiaribus medicis aduocetur? Narrat Galenus (10. de Simplic. med. cap. 1. in fine, (de duobus medicis, qui inſcij conſuetudinis guſtato melle, quod ille vendere velle ſimulabat, paucas poſt horas abierunt, & Romæ quod ex inſidiis iuuenis medicus perierit. Ad hoc reſponderi poſſet, quòd Hippocrates hoc in libro (De Præcognitione ad Porth. cap. 4.) vnum docet & aliud vult. Docet quidem quomodo in Africa & Aſia & Europa & Scythia, quæ vt videbitur quarta eſt orbis pars & magnitudine & ſitu locum dignum habitura vnuſquiſque medicus poſſit dignoſcere quæ ſunt neceſſaria: non vult tamen quod adeat omnes illas partes, ſed vt hæc eadem contempletur in propria regione, & vt ſciat etiam antequam adeat, ſi fortuna contingat vt eò ſe conferat, mores, naturam gentis, proprios morbos, leges, corporum qualitatem, ſitum, aquas, ventos, tempora, anni, atque huiuſmodi. Poſſumus & dicere, quòd velit medicum vagari in iuuenta perdiſceréque, hæc omnia vt fiat glorioſus, reuerſi enim in patrios aliis ſublinire ſolent & magnum nomen obtinere, quod noſtra ætate profitendo ſolent adipiſci. Ad incommoda reſpondeo, pericula facere cantum, expenſas paucas eſſe ſi quis aliis adhærens hoc agat aut priuata ſub perſona, ſine autem vtilitate nulla peregrinatio eſſe poteſt ſapienti viro. Memini me vidiſſe Græcum, ſeu qui Græciam inuiſerat, qui tot tantáque didicerat, vt niſi cruris lupa (genus eſt cancrenæ ſeu carcinomatis) miſerè perpetuò detentus eſſet, ſe ſuorúmque familiam etiam numeroſam tot ſecretis ſuſtentare potuiſſet: & erat vir prorſus ignarus literarum. Quod verò opponitur de temporis diſpendio, hei mihi, quoniam quotquot libros bonos parua arca concludere poteſt. Vis eſſe mathematicus, quinque aut ſex libri ſufficiunt Euclides, Archimedes, Pergeus, Ptolemæus. Vis eſſe Philoſophus, quid deſideres præter Ariſtotelem, Plotinum & Theophraſtum, vnam ego Arithmeticam, vnam Dialecticam ego ſcripſi, vis medicus fieri, ſufficit Hippocrates, Galenus, Oribaſius, Princeps. Melius eſt paucis benè incumbere quàm pluribus malè, ac ſi plures legas, malè vt incumbas neceſſe eſt. Volo Grammaticam & Rhetoricam, Cicero & Quintilianus ac Virgilius cum Seruij commento ſufficiunt. Tunc dicitote aliis indigere vel hæc non ſufficere cùm ea optimè callueritis. Sed quis eſt hic? nos magnam partem laboris vobis laboribus noſtris ſuſtulimus. Quis ergo dicat peregrinationem impedimento eſſe ſtudiis, maximè hac ætate, cum vbique beneficio Typographicæ artis venales paruo libri proſtent & apud indomitos Turcas, iam mundus factus eſt vt homo vnus, cuius etſi membra diſſideant, tamen omnia in vnum conſentiunt.

Sed modò tranſeàmus ad Hippocratis verba explicanda, inquit, neceſſe eſſe conſuetudinem ſcire, vt ſi ſint bibaces & lurcones & ocio dediti, an potius exercitati & laborum patientes, & cibo potius quàm potui dediti. Planum eſt ſingula ſingulis opponi, bibaces inquit huic opponimus plus appetentes ciborum quàm poculorum, ocio deditis eos qui aſſiduè exercentur, & laborum ſunt patientes, vnde id quod eſt lurcones ſeu ariſteti, pro his intelligantur, qui potu potius quàm cibo gaudent, eos appellamus qui prandent, id eſt, comedunt vt bibant, qui mos eſt apud Gallos, vocántque ſua lingua. Vn petit morſeau, id eſt, parum comedere panis vt vini non parum hauriant. Memini me dum eſſem in Gallia, & inuiſiſſem quendam nobilem, in lectum attulerunt fruſtulum panis, vini autem ſatis pro quatuor temulentis, eram autem ſolus cum duobus pueris ſeu adoleſcentibus in cubiculo: rogaui quid hoc? erat autem mihi nouum, reſponderunt id conſuetum eſſe: riſi & renui, illi tamen reliquerunt vinum & panem, alij ergo bibunt quia comederunt, atque hic mos probatus eſt, & naturæ & ſaluti conſentaneus, at comedere vt bibas lurconis eſt. Súntque hæc ſatis cognita ex Athenæo (lib. 1. cap. 4.) vbi de prandio & ientaculo agit. Sunt ergo duo genera corporum ex conſuetudine è regione oppoſita firma & fluxa. Vnde quærebat Philoſophus prima Problematum (47.) cur cibum ſubtrahere, laborem verò augere ad valetudinem conferat, & eſt ſumptum ab Hippocrate in ſexto Epidemiorum (Par. 4. Text. 20.) ſanitatis ſtudium non ſaciari cibis & impigrum eſſe ad labores atque hæc quoad naturæ rationem, namque trifariam robuſti fiunt, & magnitudine caloris qui benè concoquit, & cibi paucitate qui benè concoquitur, oportet autem eſſe ſolidum & boni alimenti, qualis eſt panis & fructus è nucum genere, & quia membra ſolidiora redduntur, circa operationem

operationem verò medici qui tales ſunt ſuſtinent inædiam facilè & purgationem, ſectionem tamen venæ magis intemperati: Si ergo medicus hæc nouerit quæ noſcere oportere, docet Hippocrates in eo Aphoriſmo ſextæ particulæ Epidemiorum, victus ex repletione inanitionéque cibariorum ac potuum: Et ibi labores, ocia, ſomni, vigiliæ. Sed & in lib. de Flatib. hoc docet (à Text. 20. ad 23.) quanquam non facilè ſit vt concedamus legitimum eſſe Hippocratis librum. Sed & in libro de Humana natura. Quomodo autem fiant morbi ex mala diæta, dicam opinionem authoris libri de Flatibus: & eſt quod ex pluribus cibis generantur flatus: quod declaratur ex eructuatione, & ab illo flatu refrigeratur ſanguis, & cor tanquam primum principium, & indicium huius eſt, dicit, quod febres incipiunt cum rigore & frigore, ideò exiſtimat cauſam omnium morborum eſſe flatum. Demiror itaque cùm tot libros reiiciant ab Hippocrate, qui ne minimam continent partem abſurdorum, quæ liber hic continet, hunc qui adeò à ſua opinione aliena continet: quique ſolem ſpiritu ferri contendit, credere ipſum eſſe illius Hippocratis. Nam præter id quod multi corrumpunt cibos abſque eructuatione, etiam multæ febres abſque rigore incipiunt. Cauſa igitur quod cruditas morbos gignat eſt, quia vbi cibus crudus eſt, non eſt in poteſtate animæ illius, ſed animæ mundi, ideò fertur ſi leuis ſit ſurſum, & ſi grauis deorſum, & non quò oportet: & confertim & non diuiſus ad minima: Et afficit refrigerando vel calefaciendo partes: & obſtruit & impedit: demum corrumpit illarum nutrimentum, & ita quinque his modis præcipuis morbos gignit.

Illud etiam conſiderandum eſt, Hippocratem indicare nobis duplicem noxam diætæ præter rationem, vnam in ſanis, vt ſint procliues ad morbos, aliam in ægris, vt impediatur ſanitas: Et circa hoc obſeruandum quod diximus in opere de Dentibus, (libro 2. 47.) res has non naturales quandoque iungi morbis vt cauſas quæ illos creârunt, & tunc morbi illi difficillimè ſanantur. Expoſuimus autem quæ non poſſunt auelli, & connumerantur inter cauſas morborum, & quæ non. Et eſt alia ratio, quia non ſolum ſunt cõſiderandæ vt impedimentum curationis morbi, ſed vt indicant morbos futuros in ſanis & præſentes in ægris, velut Galenus docet (lib. 8.) in opere Artis Medicæ. Tertiò conſideranda ſunt hæc vt inducunt conſuetudinem, quam dum poſtmodum violant, parit morbos. Atque Gallis pluſquam bis etiam dabimus cibum in die: & Germanis facilius concedemus vinum. Ergo ratio victus tripliciter indicat, vel vt manet & procreat morbum, aut adauget, aut vt ſignificat morbum, aut indicat de conſuetudine à qua abdendo in periculum deuenimus.

Porrò malæ rationis victus multiplex eſt iactura: prima per ſe, vt nimia repletio cibi mali. Secunda comparatione naturæ, ætatis, loci, temporis, conſuetudinis: hæc enim quinque ſunt principalia, & in ægris ſextum morbus, & quicquid cum eo coniungitur. Tertia ratione ordinis, moderatus labor, moderatus cibus, ſed ante laborem cibus peruertit hominem, vt quidam iuuenes qui à prandio ſtatim ſe dedunt pilæ paruæ ludo, alioquin ocioſi, quos conſtat ad talem ſe præparare, vt in libro de Cibis boni & mali ſucci. Quarta, cum non inter ſe congruunt res præter naturam. Et vt generaliter ad methodum traducam, peccatur in ſanis quadrupliciter in illis, in ægris etiam comparando ad res contra naturam ſeu affectus. Simpliciter, comparatione ad naturam, comparatione ad reliquas inter ſe, & ratione modi.

LECTIO X.

Super

TEXT. VIII.

ATque ex his ſingula ſunt inueſtiganda. Nam qui hæc omnia probè quantum fieri poteſt, cognouerit, aut horum plurima, eum non latere poſſunt, cum in vrbem etiam ignotam ſibi peruenerit, neque morbi regioni peculiares & proprij, neque communis regionis natura quæcunque tandem ea fuerit, vt non poſſit in cognoſcendis morbis dubius hærere, aut errare, ſic vbi ad morborum medicationem adhibeatur: quæ ambo illis euenire ſolent, qui non prius prouidi hæc diligenter cognouerunt.

NVnc proponit Hippocrates vtilitatem huius doctrinæ quomodo ſe habeat, quoniam antea in genere quatuor, quæ præcipuè medicum inſpicere oporteret edocuit.[a] Primum, ſitum loci quo ad ventos, & quo ad ſolem.[b] Secundum, aquas quales eſſent iuxta illas ſeptem differentias.[c] Tertium, terras nudas & ſiccas, aut denſas & aquoſas, aut concauas & æſtuoſas, aut altas & frigidas.[d] Quartum, diætam intelligendo per diætam res quinque reliquas ab aëre omnes, ſed præcipuè illas quæ commutant homines generaliter, & ſunt duæ labor & ignauia, cibus & potus, nam cura & vigilia & euacuationes non ſunt adeò generales, vt illa duo, quia illa duo ſunt per ſe neceſſaria ad ſalutem & ſecundum frequentem vſum comedere, bibere, laborare. At dormire non eſt in noſtra facultate adeò, & purgatio non eſt niſi ſtolidorum hominum aut auarorum medicorum, & curæ paucis accidunt, niſi fruſtra ſe macerent, iracundi enim vitio laborant, dicit ergo quod talia ſunt inueſtiganda, ſcilicet ſecundum genera, & etiam ſecundum quantitatem, nam magni exceſſus magnos pariunt effectus, & parui paruos, dicit ergo, quod vbi quis hæc probè cognouerit, id eſt exactè, tunc cognoſcet morbos familiares illi regioni, & naturam communem ipſius regionis, adeò vt cum offertur æger, neque errare debeat in cognoſcendo, neque etiam in curando. Et hæc ſunt illa duo de quibus ait, & propterea poſſet dicere aliquis, ergo omnes morbi eſſent ſimiles,

[a] *Text. 2. & 4.*
[b] *Text. 3. & 5.*
[c] *Text. 6.*
[d] *Text. 7.*

ſimiles, quia ſi dignoſcuntur ex his quatuor, & hæc quatuor ſunt communia, igitur omnes morbi illius regionis erunt ſimiles, quod eſt falſum. Et quamuis Alemanus multa dicat præclara inter quæ diſtinctionem illam quadruplicem morborum communium in ſimplices velut febres & alui profluuia, & in Epidemios, velut diſenteriæ, ſanguinis eruptiones, tuſſes, peripneumoniæ, morbi laterales & in peſtilentes, vt febris peſtilens, carbunculus, bubones exitiales, ſudor Anglicus, angina, phrenitides alióſque. Et in Endemios, vt phthiſis Luſitanis, Aruma Hiſpanis hydrocelæ, Galliæ Narbonenſi podagræ, Mediolanenſibus elephantiaſis, Scotis & maximè Hibernis, non tamen diſſoluit difficultatem, quoniam non ob hoc ſcimus naturam morborum, conatur autem ſic euadere quod poſtquam neſcimus temperaturam propriam bonum eſt & neceſſarium, ſaltem ſcire communem quæ dignoſcitur ex quatuor illis ſupradictis, atque ita videtur effugere difficultatem, nam dicit, peregrinus homo non poteſt cognoſcere temperaturam propriam: ſed hoc non ſatisfacit de morbis & cauſis morborum: eſſet enim ſtultum non ſolum inhumanum mederi quemquam non cognito morbo niſi per coniecturas vniuerſales. Propterea poſſumus reſpondere, interpretando verba Hippocratis trifariam, vel de generalibus tantum morbis, vel ſporadibus, vt ſunt iidem generalibus, vel vt poſſunt intelligi ſine his generalibus. Quod ad primam expoſitionem attinet dico, quod Hippocrates intelligat de morbis vulgaribus, ſicut explicat in ſequentibus, ad hos enim morbos ſolent vocari præclari medici, vt ipſe vocatus eſt in Aſiam, & ad Pæonas ad quos noluit ire tanquam inimicos Græcorum: & ad Athenienſes propter peſtem, ad quos miſit Theſſalum filium, ipſe ire non potuit. Et Curtius ætate mea Vincentiam, quamuis malè fortunatus fuerit in curando. Igitur hæc expoſitio eſt ſatis congrua: quoniam vocantur tales medici, quia propriè neſciunt curare morbum illum, eò quòd non cognoſcunt cauſas, & curatio fit amouendo cauſas, & per contraria cauſarum: & etiam quia non poſſunt perfectè cognoſcere vim illius morbi. Exemplum contingit, quod in aliqua ciuitate ſicut ſæpè euenit quod multi moriuntur ex morbo laterali contracto ex pluuia collecta, ſicut fuit tempore Thucydidis, vt refert Diodorus Siculus in foſſis iuxta Athenas, inde ſuccedente æſtate & ventis, ægri omnes moriuntur: medici patriç putant illud cõtingere (neſcientes hanc cauſam) vel quia abſceſſus in illis magni, vel quia ſectio venæ non fiat in loco conuenienti: & ita vnus mittit ſanguinem ex vna vena, alius ex alia, & tantum abeſt vt proficiant, vt etiam valde lædant: addentes malum malo, & ſimiliter alij putant contingere ratione victus, & tentant alios cibos, vtpote carnes, fercula, aut nimiam inediam: & ita plures mactant & celerius, medicus ergo hæc noſcens euacuatis foſſis, accenſis multis ignibus, ſuffitibus odoratis poterit liberare eos, & hæc eſt perfecta ſolutio, & credo quod ſit ad mentem Hippocratis. Secunda eſt vt dicamus quod intelligat de morbis propriis: hoc modo, ſcilicet quod præſupponat eoſdem morbos eſſe ſporades & communes, & hoc videtur velle Hippocrates, & cum omnes fiunt ſub eadem forma, vtpote tertianæ aut quartanç, tunc vocantur omnes ſimplices vel epidemij vel peſtilentes vel endemij, & hoc videtur velle omnino, quia dum connumerat morbos ætatum & temporum & locorum, nullum genus morbi excludit, ergo vult quòd ſporades contineantur ſub communibus. & ſicut conſtitutiones generales, ſub quibus etiam intelligo ætates & ſexum & res naturales, vt ſe declarat Hippocr. in 3 Aphor. & 1. & 3. Epidem. ſunt indicia morborum communium ita propriæ propriorum & ſporadum, & hoc ſuperlucramur amplius: pòſt cognoſcendo per vniuerſales cauſas, cognoſcimus more diuino, & ita longè melius, quam qui ſciunt per propria vocata ſigna & ſpecialia, & ita Hippocr. docet vtramque cognitionem morborum & ſignorum & cauſarum in hoc libro.

Tertia expoſitio eſt magis ſubtilis & Hippocrate digna: & eſt quòd morbi non poſſint cognoſci per propria ſigna, niſi cum auxilio cognitionis temporum, locorum, & ſimilium. Et iuxta hoc videtur Hippocrates præſupponere quatuor cognoſcenda, morbum per propria ſigna, naturam ægri per propria ſigna, & vtrumque horum per ſigna generalia: quæ ſumuntur ab illis quatuor propoſitis. Et quod dico de ſignis, dico de curatione. Cum enim ſint tria conſideranda in quolibet ægro, naturalia, præter naturam & contra naturam: cúmque res hæ non naturales ſint cauſæ neutræ, vt in Arte Medica, (cap. 85.) illæ erunt cognoſcendæ trifariam, vt cognoſcuntur res naturales, quæ ab illis pendent: vt res præter naturam, & ibi morbi cauſæ, ſymptomata: & vt poſſunt eſſe inſtrumenta curationis. Ergo ſub hoc ſenſu erit vtilitas triplex cognitionis cauſarum vniuerſalium, & adeò clara, vt non indigeamus niſi declaratione huius: quomodo morbus nõ poſſit cognoſci per ſigna propria. Ideò dico, quod mens Hippocratis (pag. 3.) in lib. de Arte eſt quod morbi interni rarò cognoſcantur perfectè, & non ſtatim. Quoniam ergo nos indigemus curatione morbi ſtatim, ideò etiam indigemus illa cognitione quæ fit per coniecturas generales. Illud idem declarat prima Aphoriſmorum (12.) cum dixit: Acceſſiones verò & conſtitutiones indicabunt & anni tempora: igitur anni tempora faciunt ad dignoſcendos morbos. Sed iam propius accedamus, eſt aliquis qui habet vriginem vrinæ, habitans in regione calida & ſicca cum aquis puris, & victus eorum qui ibi habitant eſt ſobrius, multum exercentur, veſcuntur auibus, pane leui: alius ſimiliter eodem ſymptomate tenetur, viuunt ibi multo caſeo, plurimum comedunt, ſunt ocioſi, bibunt aquas turbulentas, calidas atque ſtagnantes: Dicemus cum ſciamus apud eiuſmodi homines eſſe multos qui patiuntur calculum veſicæ apud illos, motum bilis ad vrinam hunc laborare lithiaſi, illum vrigine ex bile ad veſicam deſcendente. Rurſus, duo ſunt qui patiuntur tuſſim, difficultatem ſpirandi, dolorem in latere dextro, febrem acutam. Primus degit in malo aëre, vtitur exercitatione multa, cibis bilioſis, eſt iuuenis, colore flauus non

non multum ſe replet, aquas bibit bonas,& vtimur vino claro(flauo:alter degit vbi aquæ crudæ ſunt,turbulentæ,edax,cibis vtitur pluximum nutrientibus, in ætate primi ſenij, ocioſus,piſces comedit, dulcium aquarum,& non ſquammoſos,craſſos,pane veſcitur graui parum fermenti habente & malè cocto: à prandio ambulare ſolet ac ſcribere, temperaturæ ſanguineæ & pituitoſæ. Dicemus hunc iecoris inflammatione, illum membranæ coſtas ſubcingentis detineri. Iuxta hoc ergo cognitio rerum non naturalium omnium dicit vel maioris partis, quia non ſemper omnes cognoſcimus, & dato quòd cognoſcerimus,non omnes in vnum ſemper conſpirant in morbis communibus,docet præſagire euẽtum eorum. In propriis autem morbis declarat celerius differentias eorum: vt etiam celerius occurrere poſſimus morbis:tertio docet modum curandi, velut ſupra dixi, in morbis generalibus,in ſpecialibus autem ſpecialiter, velut cognoſcendo lapidem veſicæ inchoatum ex aqua arenoſa epota, inſtituam alium potum. Euidentius autem in morbis qui curari poſſunt,velut podagra,arthritide,capitis dolore antiquo,malo iecoris habitu.

LECTIO XI.

Super

TEXT. IX. & X.

QVare qui ea ſtudioſè rimatus fuerit, vniuſcuiuſque temporis ac anni futuri conſtitutionem prædicere poterit: qui videlicet morbi communi adfectione ciuitatem ſunt inuaſuri,tum æſtate tum hyeme, & quæcunque pericula vnicuique ſunt timenda ex diætæ ac victus mutatione.

DE omnibus intelligendum eſt, vt ſub ventis & ortu intelliguntur tempora etiam anni. Et ideò cum propoſuiſſet quatuor cognoſcenda,iterum repetam, conſilio valde vtili quædam præſupponit, quædam ſubintelligit: Præſupponit quidem naturalia vt in declaratione, non ſimpliciter ſed comparando,velut infantibus(infra dicit)& pueris calculi renum,mulieribus abortus, ſubintelligit tempora anni ſub ventis & exortu ſolis. Vult ergo vt ex horum comparatione dignoſcamus conſtitutiones temporum,id eſt morbos qui temporibus accident:hoc enim appellat temporis conſtitutionem, id eſt morbos qui tum accidunt. Et quòd ex horum comparatione hæc cognoſcantur, & qualiter vides in exemplo clariſſimo inferius: inquit enim:
[a] *Text.14.* [a] Quæcumque ciuitas ſita eſt ad ventos calidos,& à ventis borealibus tuta eſt, & protecta & aquæ ſint multæ & ſubſalſæ, æſtate quidem calidæ,hyeme frigidæ, & quæcunq; ſunt hominibus aduerſa. Ecce quòd ex generali conſtitutione ad temporum conſtitutionem peruenit abſque alio: quod poſtea clarius oſtendit [b] Inde docet ſuccedente temporum mutatione quid ſperandum, cum dixit: [b] *Text.26.*
[c] *Text.17.* [c] Etſi quidem æſtas ſicca fuerit,citius ſedantur morbi: [d] & inferius etiam explicat illos. [d] *Text.18.* Et vt vno verbo doceam omnem rationem harum mutationum, dico quòd cum propoſuiſſet quatuor generalia,ſcilicet habitationes quoad ventos & ſolem & aquas & terras & rationem victus,ex his conſequuntur alia quatuor, primum morbi generales qui æſtate & hyeme & ſemper ſunt familiares regioni & morbi, qui conſequuntur mutationem temporum ſecundum naturam, vtpote æſtate vel hyeme qualiſcunque ſit,inde morbi qui conſequuntur mutationem temporum præter naturam,inde morbi qui conſequuntur mutationem rationis victus: Et ideo tempora non connumerantur in his, quia non ſunt cauſæ ſimpliciter ſed in quibus: & ideò non ſunt adnumeranda ſuperioribus quatuor, neque aſtrorum ortus ac occaſus, de quibus dicet inferius, quoniam ex his mutantur aër aut aqua:& ita ſunt cauſæ magis remotæ. Coniugationes autem ſunt penè infinitæ, vt ita dicam, nam ratione habitationum & ventorum fiunt quatuor principales differentiæ, exceptis mediis & compoſitis,ad orientem,occidentem, ſeptentrionem & meridiem,ratione aquarum tres,primæ ab ortu,à qualitate quatuor, vt ſint duodecim, quæ ductæ in primas efficiunt quadraginta octo: quæ ductæ in quatuor rurſus tertiæ ſectionis ſumptas à terra, fiunt centum nonaginta duæ. Quas iterum ducemus in octo ſumptas à ratione victus. Sunt enim tres oppoſitiones, cibi multi & pauci, potus multi & pauci,labores & otij, vt ſint ſeptingentæ triginta ſex, quas ducemus in quatuor membra comparationis, ſcilicet morborum ex generalibus cauſis, ſeu endemiorum, ex temporibus ſecundum naturam,& ſunt communes:vel præter naturam,& ſunt Epidemij: vel ex ratione victus, & fient bis mille nongentæ triginta ſex. Intelligit ergo per mutationem victus in ſpeciali, velut ſi Anglus cogatur multum ſe exercere & parum comedere, & Ventus aut Florentinus multum comedere & bibere & otiari:Et generaliter, ſi regio aſſueta abundantiæ tritici & vini & carnium,vt Inſubrum, cogatur eſurire,comedere herbas:palam eſt quòd incident in morbos prauos, ſicut docuit Galenus in libro de Cibis boni & mali ſucci, *(cap.1.)* & propterea notanda eſt vna regula(2. Aphoriſ. com.34. & 3. com.3.) quæ ſeruit generaliter & ſpecialiter prouidentiæ futurorũ & cuſtodiæ à malis ingruentibus & ſanationi inſtãtium:quòd ſemper ſimilia ſimilibus applicata magnas noxas inducunt,contraria contrariis curant & ſanant, & tollunt detrimenta: & hoc eſt quod vult Hippocrates in Textu,velut regio expoſita meridiei,& cum aquis calidis & ſalſis & concaua,& quæ vtitur multò cibo & laboribus,peſſimè ſe habebit & deterius in iuuenibus,& in æſtate & in natura bilioſis: & ideò dicebat Hippocrates in primo Epidemiorum,& in tertio. Affligebãtur autẽ maxime ex his morbis pueri & mulieres,aut contrà iuuenes & ſenes:cõtrà verò ſi regio ſit alta, libera, aquis redundans, æſtate erit ſaluberrima, & eo magis ſi non multum exerceantur, & ſint aquæ potores. Secunda regula in mutatione ex ſicco ad humidum eſt

potius ſpes ſalutis quàm timor, eo quod mutatio eſt parua & ad contrarium: ſed ſi mutatio ſit repentina & magna ex calido in frigidum maximè, vel ex frigido in calidum, vel etiam ex ſicco in humidum, ſed non adeò eſt etiam valde periculoſa, ſed ex humido in ſiccum, non, neque ex ſicco in humidum ſenſim neque parua. Tertia mutatio contra naturam regionis & loci eſt periculoſior quàm ſecundum naturam loci, etiam quod ſit vehementior. In omnibus ergo his locus eſt, vt dictum eſt, prouidentiæ, cuſtodiæ & ſanationi.

TEXTVS X.

CVm temporum mutationes, & aſtrorum ortus, & occaſus obſeruauerit, quemadmodum ſingula horum eueniant, præнoſcet vtique & de anno qualis ſit futurus.

Tranſcendit ad aliud genus, & eſt cognitionis cauſarum, cum enim Aſtra proculdubio ſint cauſæ mutationis temporum, vt declarat Ptolemæus in libro de inerrantium ſtellarum ſignificatione, deducto ad Latinam linguam per Leonicum, inde per Sirigatum traducto ad normam noſtri temporis: demum etiam per Adrianum Alemanum emendato veluti ſi dicamus quod in Kalend. Ianuarij ob Aquilæ & Coronæ occaſum tẽpeſtates efficiuntur, idque multo antè initium ſunt, & ob id fiunt grauedines & raucedines: iſtud erit præcognoſcere non ſolum quid futurum ſit ex cauſis tam incipientibus, ſed ante primas cauſas: dico primas cauſas, id eſt, proximas, dupliciter enim dicuntur cauſæ primæ, vel quia ſint ante omnes alias, vel quia primo ex eis oriatur effectus, barbari immediatas vocant. Ergo exortus ſiderum eſt cauſa mutationis temporum, & intelligit per exortus ſiderum tam errantium quàm inerrantium, & cum talis exortus ſit triplex, Coſmicus, Chronicus & Heliacus, intelligitur ſolum de duobus vltimis: nam de primo ſiue ortu quotidiano, non eſt intelligendum. Verum locis eius accipiemus tranſitum ſolis per quatuor puncta cardinalia. Ex quo patet quod Hippocrates intelligit tempora, quo ad mutationem (non quoad curam) iuxta Aſtrologos, quia ſic non poſſumus ſcire naturam eorum, niſi ex punctis cardinalibus, & quia motus ſolis eſt tardus, & ideo non poſſumus ſcire quando ſol ingrediatur puncta cardinalia ſaltem tropicos, quia ibi declinatio parum aut nihil variatur, locus ſolis ſcitur per variationem declinationis: ideò Ptolemæus ſecundo Apoteleſmatum (*cap. 10. Text. 56.*) iubet vt conſideremus coniunctionem aut oppoſitionem quæ antegreditur ingreſſum ſolis in punctum cardinale, & iuxta illud iudicare de quarta illa veluti æſtate vel hyeme, & hoc habet magnam difficultatem, vti ibidem exponens docui. Sed de Chronico intelligitur, quotieſcunque ſtella velocior ſole occidit per occaſum ſolis, & vocatur occaſus Chronicus, ſicut ortus eius eſt cum occidente ſole iam ſtella apparet in oriente. Heliacus verò eſt quotiens ſtella tardior ſole, ſeu errans, ſeu inerrans, oritur ante ortum ſolis, relicta ab ipſo ſole, ſed ſi ante ortum ſolis ſtella quæpiam à parte oppoſita illi occidit, vocabitur eiuſmodi occaſus heliacus. Sunt præter hæc ortus matutinus & veſpertinus, etiam occaſus matutinus ac veſpertinus, qui plurimum ab his differunt, ſciendo primum quod aliquando eadem ſtella occidit eadem die vno modo, vtpotè Vergiliæ Autumni tempore occidunt heliacè matutino, & oriuntur chronicè iam occidente ſole, quod in paucis diebus frequenter contingit in vna rariſſimè. Et ſimiliter confuderunt occaſum veſpertinum & matutinum & ortum etiam veſpertinum cum occaſu heliaco fruſtra. Etſi contendas quòd nomina non debent ſic capi, non litigabo, modo tria ſcias, primum quod intelligendo vt dico, doctrina redditur clariſſima. Secundum, quod ſecus exponendo incides facile in confuſionem inextricabilem. Tertium, quòd noſtra expoſitio Aſtrologis quorum maximè eſt hoc munus ſatisfacit: & medicis etiàm: de Grammaticis nunc ac Poëtis non diſputo, quos quantumvis velis diſſentire, eadem tamen diſſenſio vſque ad verba ſolùm peruenit. Ortus ergo matutinus eſt quoties ſtella quæ ſub radiis iacebat Sole ab ea diſcedente vt velociore apparet ante ortum Solis: occaſus matutinus contrà cùm ſtella ante ortum Solis apparere ſolita ob velocitatem motus, fugientem à ſe ſolem aſſequitur & occultatur, & ideo in hoc ortus & occaſus fiunt ab oriente. Ita ab occidente cùm ſtella velocior Sole progreditur &. quæ antea non videbatur, quod ſolum in Venere & Mercurio & Luna eſſe poteſt apparere incipit veſperi, oriri veſpertino ortu dicitur, ibidem ſi deſinat videri ob tarditatem motus, in occaſu veſpertino eſt. Siquis ergo rectè conſideret, quatuor ſunt ſtellarum conſiderationes circa ortum & occaſum habentes propriam ſignificationem iuxta naturã propriam & ſtellæ quæ oritur & occidit, & antiquo tempore eiuſmodi erant in magna obſeruatione propter admirationem, & etiam quia ob inopiam, tertium erant magis otioſi & ſcientia erat magis in precio. Ex his autem manifeſtum eſt quod Luna nunquàm & Mercurius & Venus dum ſunt velociores ſole, occidunt occaſu heliaco. Eſt etiam animaduerſione dignum quod non omnes ſtellæ eandem habent efficaciam neque æqualiter obſeruabantur: Verùm aliquæ erant principales in hoc, velut Arcturus & Pleiades, Vergiliæ & Canis. Iſtæ enim tres habitæ ſunt potentiſſimæ, intelligo de cane maiori, ſed in cane & Arcturo obſeruatur ortus tantum, in Pleiadibus autem tam occaſus quàm ortus, & intelligatur de ortu heliaco, ſed in Saturno, Ioue & Marte eadem eſt ratio, quia nunquam mouentur velocius Sole, erunt ergo ſex & quatuor. In Venere autem & Mercurio obſeruamus ortum & occaſum heliacum & chronicum, quia aliquando ſunt velociores ſole, aliquando tardiores: vt ſint octo, & fient duo de viginti, & ſimiliter in Luna obſeruabimus occaſum matutinum & ortum veſpertinum ſolum, & ita erunt viginti obſeruationes, & in his etiam quæ

fiunt

fiunt à Venere, & ſtellis inerrantibus ſunt manifeſtiſſimæ: pòſt à luna, neque omnes ſed à Venere & Luna ortus veſpertinus ſeu malis dicere occaſum chronicum. Et Venus maximè gignit imbres & humectat aërem, & Iupiter & Mercurius heliace exordientes ſimul generant flatus, & caniculæ ortus, ardores & ſiccitates, febres acutas & mortes, & arturus pluuias in ortu, & Pleades exordientes pluuias & occidentes initium hyemis. Plura alia ſcribuntur, à Plinio atque aliis quos poteritis videre. Cæterum illud obſeruatione dignum, quòd præter illa ſydera inerrantia & ſolem, Lunam & Venerem ac Mercurium vnicuique regioni eſt proprium aſtrum, quod non minus conuenit obſeruare quàm illa.

LECTIO XII.

Super

TEXT. XI. & XII.

HOc namque modo ſi quis rimatus fuerit, ac præcognouerit temporum occaſiones, maximè de ſingulis ſciet, vt plurimum ſanitatem adſequetur, & recta via procedet, non minima artis ſuæ gloria.

POteſt hoc referri & ad conſiderationem reliquorum & etiam, quod veriſimilius eſt, ad temporum mutationes & ortus atque occaſus ſyderum quoniam ex generalibus generalia & ex ſpecialibus ſpecialia cognoſcere poterit hoc etiam bifariam intelligi poteſt: vel quod ortus aſtrorum ſint cauſæ mutationis temporum, & hoc eſt ſolum operari per aërem, vel quod verè etiam per influxum operentur, gratia exempli, dictum eſt quod Aquila & Corona occidunt Kalendis Ianuarij, & hoc eſt cauſa tempeſtatis. Tempeſtates autem generant hyeme grauedines & raucedines, dato modo quod non gignunt tempeſtatem, quæritur an poſſint abſque ea gignere grauedines vel raucedines vel aliquid ſimile, & videtur quòd non. Quoniam inferius dicit (libro tertio à Text. 8. ad Text. 11.) quod cauere oportet temporum magnas mutationes in dandis medicamentis, & ibi ponit ſolſtitia & æquinoctia, ergo vult quod caueamus ob temporum mutationem non per ſe. Ariſtoteles quoque ſecundo Cœli dicit, quod aſtra agunt motu & lumine, ergo niſi permutent ex cauſa manifeſta, poſſunt agere in hæc inferiora. Præterea quia Ptolemæus in Apoteleſmatibus (libro primo cap. 2. & 3.) docet, quod aſtra agunt in mutando aërem. Si ergo Princeps Aſtrologorum hoc concedit, quanto magis nos id fateri conuenit. Accedit quod aſtra agunt mutando per tempora & mutationem aëris ergo non aliter, nam ſecus poſſet cauſa remota agere ſine propinqua: vel vnius effectus comparatione vna & eadem cauſa ſimul fungeretur vice propinquæ & remotæ, quorum vtrunque abſurdum eſt, adeóque abſurdum vt contraria implicet. In oppoſitum videtur Hippocrates loco allegato & etiam Ptolemæus concludere, quod actio influxus occulti concedatur. Et ratio eſt manifeſta etiam quia ſi homines non ægrotarent niſi propterea quæ manifeſtè videntur, Aſtrologia tota de genituris eſſet vana, quia vnus vno tempore optimè ſe habet & alter eiuſdem temperaturæ & ætatis ægrotat & moritur: ſi ergo conſtitutio temporis adeſt, vterque debet ægrotare, ſi non, neuter. Propter hoc reſpondeo, quòd iſti influxus dantur, ſed tamen non operantur niſi per calidum, ſiccum, frigidum & humidum, adeóque oportet vt deferantur per aërem & aër immutetur & hoc extra medicinam. Verum quod ad mentem Hippocratis & Philoſophi attinet pro ſanitate & morbis, dico quod conſiderant duo, qualitatem & motum, & motus nunquam deeſſe poteſt, qualitas autem deeſſe poteſt. Velut, gratia exempli, in tempore Veris aër mutatur neceſſario ad calidum & humidum, quia inferiora ſubiiciuntur ſuperioribus (primo meth: cap. primo) ideo poſita cauſa per ſe, neceſſe eſt vt ſequatur effectus, non tamen neceſſe eſt vt perficiatur effectus, ſcilicet ita aër incaleſcat, quia poterit nix, gratia exempli, obſtare, & in hoc caſu germinabunt arbores intus, & hoc malum eſt valde plantis, vt dicit Theophraſtus (libro 4. cap. 16.) quoniam plantæ moriuntur, aut, vt ita dicam, ſiderantur, idem dico de hominibus, traducit ergo hoc maximè ad curationem Alemanus, rurſus accipit hìc occaſionem temporis malè (cum venia dictum ſit) traducens ad tempora morbi, & multa adducit extra propoſitum, cum Hippocrates intelligat de temporibus anni & aſtrorum & non morborum. Secundo deuenit ad placita medicorum, vtpotè quòd in purgando debeamus obſeruare quod luna ſit in ſignis aqueis, & hoc credo non intellexiſſe Hippocratem, ſed potius de hìs tribus, vt apparet ab illo, & eſt Aſtrologia naturalis rationi conueniens & vera: primum, ratione temporum, quia, vt dicit Hippocrates quarta Aphoriſmorum (15.) Sub canem & ante canem moleſtæ ſunt medicationes. Idem dicit in Tertio huius. a Et vt vna regula comprehendantur. Æſtas mala eſt & hyems, & ſimiliter canis quia ſunt calida & ſicca immodicè, vel ob mutationes vehementes vt Arcturus & Pleiades horum verò ortum conſequatur qualitas humida aëris & pluuiæ maximè Pleiadum, optimum erit exhibere medicamenta, velut etiam vere & autumno, & quod dixi de Sole, dico etiam de luna, cum iungitur huiuſmodi aſtris. Secundum quod recipitur ab Hippocrate eſt ex aëris qualitate quæ manifeſta eſt calida, frigida, humida & ſicca, quia in temporibus humidis ſecuriores ſunt omnes operationes euacuandi, per ſectionem venæ & purgationem, per inediam, frictiones. Balnea autem humida conueniunt magis temporibus ſiccis & calidis & etiam in præcauendo, vnde ille Aphoriſmus ſexta particulæ (45.) Quibus venæ ſectio aut purgatio conuenit, ſi id expedit vere ſecare venam aut purgare. Tertium eſt aliquo modo extra

a *Text. 9. 10. & 11.*

extra medicinam, non tamen prorſus, velut quod prima quadra lunæ à coniunctione eſt calida & humida, ſecunda calida & ſicca, tertia frigida & ſicca, quarta frigida & humida. Et ideò in prima & quarta maximè conueniunt euacuationes ſcilicet in prima per ſectionem venæ, in quarta per purgationem (2. Apotheleſmatum cap.) Vtrùm verò verum illud ſit quod luna in ariete capiti minetur, & in Tauro collo, & ita in cancro pectori, in leone cordi, & in virgine viſceribus, verè fateor non dum diligenter adeò animaduertere potui vt affirmare poſſim vel negare. Quamobrem tutius eſt non contemnere, maximè cum ea opinio etiam apud nos percrebuerit. Quod vero dicit de gloria (vt in lib. de lege Hippocrates loquitur vt artifex.

Quod ſi cui hæc ſublimiora videantur, is ſi ab hac ſententia diſcedat, diſcet ſanè non minimam partem conferre ad rem medicam ipſam Aſtronomiam, ſed omninò plurimam, quum vna temporibus & ventriculi in hominibus commutentur.

Probat contra contentioſos quod Aſtrologia ſit neceſſaria medico hac ratione, ventriculi ſunt neceſſarij ad ſalutem hominis & illi mutantur iuxta mutationem ſyderum, ergo cognitio ſyderum eſt neceſſaria ad ſalutem hominis, & in hac demonſtratione oſtendit quod ipſe vult ſydera agere in nos etiam citra mutationem aëris, quia dicit hoc reſpondens tacitæ obiectioni, poſſet enim aliquis dicere, non ne ſufficiunt conſtitutiones temporum ad operationem medici quæ ſenſu deprehenduntur abſque aſtrorum cognitione, dicit, ventriculi mutantur ex aſtrorum mutatione, abſque aëris etiam mutatione ſaltem manifeſta, ideò oportet intelligere quáſnam mutationes intelligat & quid nomine ventriculorum ſignificari velit & videtur quod velit tres illos, de quibus in Tertio de Diæta, ſcilicet cerebri, pectoris & nutritionis, iuxta quæ dixit prima Aphoriſmorum, is ventres hyeme & vere natura calidiſſimi, ibi oſtẽdit quod ſint calidiſſimi quoad coctionem & quod venter cerebri eſt humidiſſimum, nàm ſubiicit & ſomni longiſſimi, eſt ergo mutatio quadruplex, prima in calido & frigido, ſicco & humido & primis qualitatibus. Secunda quæ, conſequitur ad hanc eſt repletio & euacuatio, nam ventres maximè pleni ſunt hyeme ſanguine & ſpiritu, calore ad illos refugiente. Tertiò ratione operationum, quia æſtate ſunt imbecilliſſimi, hyeme validiſſimi propter multitudinem caloris. Sequitur etiam quartum, quod ſint in motu, quoniam omne quod mutatur aliquando eſt in motu, ergo ventres mutant naturam, ergo in illo medio ſunt in motu, vtpotè in tempore Autumni & principio hyemis calor refugit ad interiora, ergo tunc purgare conuenit, balnea minimè: Vere autem in fine non conuenient purgationes, ſed potius balnea, quoniam calor exterius effluit. Ideò hyeme melius ferent cibos & euacuationes, minori potu indigebunt, cum ergo variantur talia, dicere neceſſe eſt, medicum non poſſe ſcire rationem curandi, niſi ſciat ſyderum motus. Sed hæc ratio meo iudicio & expoſitio non eſt ad mentem Hippocratis, quia iſtud eſt notum ex ſenſu, vtpote quod ventres ſunt calidiſſimi quia ſumus in hyeme, nam neutrum iſtorum pendet ex Aſtrologia ſcilicet quòd ſimus in hyeme eſt per ſe notum & etiam quandò veniet & futura ſit hyems, niſi velimus per Aſtrologiam intelligere tam vulgarem notitiam, neque quod tempore hyemis ventres fiant calidiores: nam hoc pertinet ad medicum. Præterea ſi verum eſt quod dicit Galenus (7. de diffic. ſpir. cap. 7.) quod Hippocrates nil vulgare docere ſolet, neceſſe eſt excogitare alium ſenſum aptiorem Hippocratis verbis, quæ talis eſt. Ventriculi implentur iuxta motum lunæ vel euacuantur, vt enim inquit in libro de Inſomniis (Pag. 2.) Sydera ſuperficiem corporis ſignificant, luna cauitates, ſol medium: cum ergo videamus in animalibus præſertim aſtacis, quòd luna plena impleantur adeò, vt luna vacua quidam deſipiant & delirent, conſtat quòd aſtra gubernant & mutant hæc inferiora: & maximè in animalibus. Et hoc etiam habetur ab Ariſtotele quarto de Generatione Animalium (cap. 10.) Ptolemæus tamen tribuit cor & cerebrum ſoli & iecur Veneri, reliqua membra naturalia lunæ. Si haberemus librum Hippocratis ſe ſeptimanis, forſan melius poſſemus de his determinare (3. Apoteles: cap. 16.) Nunc ſufficiat id affirmaſſe, quod experimento compertum eſt, ventres animalium maximè cerebrum, lunæ habitu ad ſolem, non ſimpliciter variari: vnde ſoli cor non ſolum ſed cerebrum etiam tribuitur, cum tamen ad lunam potius pertineat, neque enim principale membrum eſt, vt Ptolemæus & Galenus crediderunt.

LIBER

LIBER SECVNDVS.

LECTIO XIII.

SVPER TEXT. I.

Et eſt initium huius libri ſeu Tractationis.

QVOMODO autem ſingula quæ diximus ſcrutari ac explicare oporteat, deinceps dicamus manifeſtè. Quæcunque ciuitas ad ventos ſita eſt calidos, puta autem eos qui inter brumalem ſolis exortum, itidémque occaſum peiflant, huic hi venti peculiares: à Septentrionibus autem ventis tuta & protecta ea ciuitas exiſtit: aquæ verò eius multæ, & ſubſalſæ ſunt, & neceſſariò non ſublimes, æſtate quidem calidæ, hyeme frigidæ: & quæcunque ſunt hominibus aduerſa varios morbos inferunt.

HVcúſque de Proœmio actum eſt, nunc ad ipſam tractationem deuenit, vbi Alemanus benè quidem ſed pauca vbi multa erant dicenda docet, cum ſuperius nimis multa vbi pauciora, namque primum cauſam oſtendere oportet cur ab intemperata regione incœperit, ergo cum res ad comparationem propriam ducenda eſt, incipere oportet ab eo quod optimum eſt, velut Galenus in libro Artis Medicæ (cap. 8.(à temperato corpore initium ducit & qui tractant de optimo dicendi genere, atque ita dixit Philoſophus, quod rectum eſt iudex ſui & obliqui: At verò vbi comparatio ab extrinſecis vel ab effectibus ſumitur, non ſolum intemperata temperatis proponuntur, ſed à maximè enormi incipiendum eſt, vt euidens ſignificatio videatur, veluti in præſenti tractatione, neque enim conſpicuum eſt, vt ea ſigna ad optimam habitationem ſint referenda, ſed potius eſſent comparanda optimæ conſtitutioni hominum, quia nondum clarum eſt, quod habitationes ſint cauſa ſtatus hominum. verum vbi peſſimam intemperiem quis propoſuerit ſecundo loco & ſtatim optimæ conſtitutionis effectus & decreta declarare oportet quod etiam facit Hippocrates, nam ſecus non haberemus cui compararet fierétque doctrina inartificioſa. Deinde proponit iuxta ea quæ dicta ſunt ad mutationem temporum tria, nam quartum, vt dixi, non facit ad mutationem temporum, ſed ſolum ad morbos, & primum ſumit ab habitationibus cum dixit, ad ventos calidos ſita, nam vt declarauimus ſuperius: Venti & ſitus ad ſolem ſunt iidem, ſecundum eſt cum dicit: aquæ verò eius multæ & ſubſalſæ ſunt, quod manifeſtè ad aquas pertinet, tertium eſt de ſitu terrarum, cum dixit: tuta & protecta eſt & non ſublimis, intelligit quod ſit caua, & manifeſtum etiam quod non erit nuda, erit ergo expoſita meridiei, & abundans aquis atque ideò etiam plantis non nuda & caua non ſublimis & aquæ malæ, hyeme quidem frigidæ æſtate verò calidæ, ex his colligit quod corpora habitantium maximè erunt inſalubria.

Et circa hoc notandum quod Hippocrates intendit hunc ordinem, primum ex conſtitutione rerum generalium conſtitutionum aliarum rerum generalium; velut cum dixit hic, quod ſi ciuitas ſit expoſita talibus ventis, neceſſariò aderunt aquæ multæ & ſubſalſæ. Item quod non erunt ſublimes, hoc eſt generale ex generali deducere. Secundum eſt deducere non generale ex generali, quemadmodum hic temporum rationem, quod aquæ illæ erunt frigidæ hyeme, & calidæ in æſtate. Tertium eſt temperamentum corporis, vtpotè quod corpora ſint imbecillia fluxa. Quartum eſt, vt ſint ſubiecti morbis vt hic dicit. Quintum & vltimum eſt, vt doceat mores hominum, velut quod ſint imbelles, luxui dediti, & crapulæ & vinolenti; ex quibus etiam deriuatur ſextum ſcilicet de legibus, omiſit autem tertium tanquam per ſe notum, & quintum, tanquam nimis curioſum ab initio, ſextum verò velut ex quinto dependens.

Videamus ergo quid per ptimum intelligat ſcilicet inter brumalem ortum & occaſum, meridianam totam ſcilicet regionem, ſub qua præcipui ſunt venti Euronotus inter orientem & meridiem. Africus inter occidentem & meridiem, Auſterque in medio horum, atque hi omnes calidi & humidi, ſed calidior Auſter, humidior Euronotus, deterior Africus, qui & concitatior, omnes mali omnes calidi, vt dixi, omnes humidi, omnes turbulenti, & ſubſolanus quidem qui Romanis ad Cannas Clàdem ab Annibale attulit: ſit autem contecta, à cœteris ventis, Borea, Euro, & Fauonio, hoc autem trifariam contingere poteſt, primum vt ſit in valle id eſt humo comparatione aliarum partium, vel ſit contecta, à montibus circum circa, vel etiam procul, manifeſtum eſt quod primus modus eſt minimus, ſecundus maximus, tertius medius, dicit quod in huiuſmodi ſitu erunt aquæ multæ & ſub ſalſæ, hoc

eſt

eſt primum dubium, de quo nil Alemanus. Secundum dubium eſt quia dicit neceſſe eſſe in hoc ſtatu vt aquæ non ſint ſublimes, & æſtate quidem calidæ & hyeme frigidæ, & ſic eſt primus ſenſus ſcilicet quod omnes aquæ erunt non ſublimes, & æſtate calidæ, hyeme frigidæ. Secundus ſenſus, quod non ſublimes neceſſario tales erunt, non tamen quod omnes neceſſario non ſublimes erunt. Tertia dubitatio, quare quæ non ſublimes erunt, hyeme frigidæ futuræ ſint, collectis ventis calidis in eo loco cauo. Quarta dubitatio erit, quid intelligat & quæcunque ſunt hominibus aduerſa? an vt ſit ſenſus quòd ſitus ſit eiuſmodi & quæcunque ſint hominibus aduerſa efficiat aut in ſe contineat, vtpotè aquas ſtagnantes, paludes ac ſimilia ſcilicet vt referatur ad cauſas vel ad effectus. Quinta, quare pariat diuerſos morbos hic ſtatus? & vt huic ſatisfaciam dixi ſuperius quod ſimilia ſimilibus ſunt cauſæ morborum, alia cauſa eſt quia calidum & humidum ſunt cauſa putredinis, quia humidum corrumpit humidum naturale, & calidum externum diſſoluit calidum internum, vt Quarto Metheororum (cap. 1.) multa nimis de hoc dici poſſent, quæ aliàs docui ex Hippocrate, Galeno, Plinio. Vnum addam, quòd quæ de ſitu generali dicuntur, eadem de proprio & ſpeciali ſunt intelligenda.

Ad primam dubitationem dico, quod aquæ erunt multæ, quoniam calor extrahit aquas ad ſuperficiem, & etiam quia venti illi erunt humidi & vaporoſi & frequenter iuuet, & aqua pluuia eſt ſalſa, ſicut declarat Philoſophus (2. Metheo. cap. 3.) vbi probat mare eſſe ſalſum ab æterno, & hic caderet dubitatio de qua ſuo loco, cur cum aquæ pluuiæ ſint ſalſæ, & aquas ſubſalſas damnet Hippocrates, pluuiam tamen præter cœteras collaudet. Accedit quòd aquæ illæ cum locus ſit contectus à ſeptentrione oriente & occidente altioribus terræ, aut erunt ſtantes & ita putridæ, aut mouebuntur ad meridiem & ita torrebuntur, non ratione aquæ ſed ratione terræ, ergo erunt ſubſalſæ ex declaratione cauſarum ſalſitudinis.

Secunda dubitatio difficilior eſt, & eſt triplex quia primus modus diuiditur vt ſit ſenſus vel quod omnes aquæ neceſſario ſint non ſublimes, deinde ſequuntur reliqua, vel quod ſupponatur quòd aquæ non ſint ſublimes ne poſſint repurgari, quia ſubiicit, quod omnia ſint contraria ſaluti humanæ: tertia expoſitio, quòd quæ non ſint ſublimes tales euadant, ſcilicet calidæ æſtate & frigidæ hyeme, & vt effugiam laborem pro nunc cùm multa poſſent dici, recipiam ſecundum ſenſum, vt ſenſus ſit talis, quandocunque regio fuerit expoſita meridiei & ventis qui ab ea parte oriuntur & habuerit aquas multas, & ſit cauſa regio, & pertinet ad ſitum terræ, & aquæ fuerint ſubſalſæ, id eſt peſſimæ & corruptæ, tunc eædem erunt calidæ in æſtate & frigidæ in hyeme, ita vt in primo ſtatu collegerit omnes conditiones prauæ habitationis generales poſitas in quarto, quinto & ſexto Textu, & eſt congruens verbis, & ita legetur illud neceſſe eſt tales aquas non ſublimes eſſe æſtate calidas hyeme frigidas, vt referatur illud neceſſe ad calidas æſtate, & hyeme frigidas, & non ad non ſublimes.

Tertia dubitatio eſt ſatis difficilis, & niſi experimentum eſſet pro illa, vererer dicere vt eſſet Hippocratis, cum videatur eſſe contra rationem, quo ad illam partem de hyeme nam de æſtate nulla eſt dubitatio cum regio ſit expoſita ſoli perpetuò & ventis calidis, dico ergo quod iſtud verum eſt, quoties non flauerint venti meridionales, & in nocte quia aër ibi eſt craſſior, & ſunt multi vapores terræ & aquæ, qui refrigerant aërem, aër itaque condenſatus recipit maiorem frigiditatem, & etiam quia aquæ illæ plerunque ſunt immobiles, & aqua immobilis ſemper eſt calidior æſtate, quia recipit magis calorem propter quietem, & frigidior hyeme, quia eſt proximior glaciei, dum enim ſit glacies, neceſſario motus ſit lentior, & cum congelatur perfectè etiam quieſcit: & ideò flumina quæ velociter mouentur, velut Tigris & Abdua in noſtra regione, rariſſimè congelantur, & forſan quod Tigris nunquam: quod autem venti ſileant in huiuſmodi regione magis, quàm in ea quæ detecta vndiq; eſt, clarũ eſſe poteſt, quoniam non eſt niſi vnum genus ventorum quod perflet illam, ſcilicet Auſtrinum. Hoc etiam maximè ceſſare ſolet, tum quia auſter nocte ſpirare non conſueuit, tum quia anniuerſarius ei regioni plerunque eſt, ideò noctu ceſſat, vt ait Ariſtoteles (26. Probl. 11. & 53.) Tertia cauſa eſt quòd aqua calefacta diurno æſtu magis refrigeratur noctu; adeò vt congeletur, teſte eodem Philoſopho (1. Metheororum cap. 12. in fine.

Quarta dubitatio eſt, ân verba illa & quæcunque hominibus ſunt aduerſa debeat referre ad cauſas, ſcilicet, vt gratia exempli, quod abundet pluuiis, quod habeant prauos cibos, quod vtantur mala ratione victus, quod venti illi tranſeant per loca ſtagnorum & paludum (& hoc plurimum refert) & aquarum corruptarum & ſerpentum vel arenæ tenuis, vel vt intelligatur de effectibus: ſed ratio verborum & ſenſus oſtendit quod potius intelligendum ſit de cauſis quàm de effectibus, & cum non poſſint iſtiuſmodi demonſtrari, non ſequar vitioſum morem illorum qui omittunt demonſtrationes eorum, quæ poſſunt demonſtrari, & conantur demonſtrare quæ non poſſunt demonſtrari, cum vtrumque ſit vitioſiſſimum, hoc tamen vitioſius eſt, quia generat ignorantiam diſpoſitionis, illud negationis, propterea facio finem.

LECTIO XIV.

Super

TEXT. II. & III.

Et quæ quidem vrbes benè ſitæ ſunt ad ſolem & ad ventos, & aquis bonis vtuntur, hæ minus à talibus mutationibus afficiuntur

Svbiicit decreta regionis benè conſtitutæ, & ſunt quod minus afficiuntur talibus mutatio

mutationibus, quas docuit eſſe tres, ſcilicet quòd æſtate aquæ fiunt calidæ & hyeme frigidæ, & quòd patiuntur quæcunque hominibus ſunt aduerſa, ſcilicet æſtate calores intollerabiles, & aërem turbulentum terra hyeme frigus vehementiſſimum, etiam aërem nubiloſum ob vapores & grauem & obſcurum, & æſtate difficiles noctes & abundantiam reptilium & culicum, & mala imprӕcationis Moſys in Ægypto ranas & ſerpentes, & omnia inimica humano generi & ſordida & fœda. Tertium ſunt morbi graues, difficiles, moleſti, ſordidi, longi, ſæpius reuertentes & lethales. Quæ autem declarant regionem temperatam, ſunt quòd ſit libera, ſed de hoc agetur inferius, vnum verò eſt præcipuum circa ſigna, ſcilicet vt corpora benè ſe habeant. Secundum, vt non abundet neque animalibus neque plantis fœdis, & exanguibus & venenoſis, neque mali odoris, ſed odoratis, & quarum vmbræ ſint ſalutares, velut iunipero, lauro, malo Medica, oliuis etiam & vitibus, tritico præterea, & his quæ ſunt vſui hominum accommodata, & ita etiam vt abundet capreolis, leporibus & animalibus quorum caro hominibus ſit ſalutaris, vt etiam de auibus, coturnicibus, perdicibus, & quas vocant qualeas, turdis, merulis, ſturnis, ac ſimilibus. Tertium eſt vt piſces ſint ſquamoſi lucidi, albi & circa oculos venæ rubræ, non obeſi ſed pingues, & cum lacte candidiſſimo, quorum caro ſit valde alba. Et aſtaci ſint valde rubri cum ſint cocti, & in fontibus non naſcantur herbæ, vel ſi naſcuntur ſint odoratæ, vt Sion & Senationes: & aër ſit clarus & limpidus, & qui iucundus ſit in attrahendo, quique cito incaleſcat & refrigeretur. Quartum eſt, vt iecora animalium occiſorum ſint valde rubra, mollia, ſine lapidibus & candidiſſima.

Sunt autem duo circa hoc animaduertenda: primum quod tantum refert regionis qualitas, vt Galenus velit ſecundo de Tuenda ſanitate (cap. 7.) non niſi in temperata regione inueniri hominem temperatum: in Gallia autem & Scythia atque Africa & Æthiopia ne per ſomnium quidem, & de omnibus ſanè poſſet concedi, de Gallia autem non adeò manifeſtum eſt, cum pars quæ ad meridiem reſpicit, velut Coliure olim templum Veneris, & quod tum Setius mons, nunc Montpelier Academia vocatur, è regione fermè eſt Romani Paralleli: non ergo Gallia Scythiæ comparanda, cuius extremum boreale ab extremo borealiore Galliæ diſtat partibus pluſquam duodecim. Sed neque Scythia tota adeò horrida & inculta eſt, cum fermè ad temperatam regionem & Rhodi Parallelam, qua ad orientem magis vergit, & vbi latior eſt extendatur. Sed cur in valde calida aut frigida regione temperatus eſſe homo non poſſit, non eſt præſentis loci docere ſed inferius, id ſolum decretum eſt hic docere, quod regiones temperamenta naturalia hominum propria ſibi decernunt, vt ibidem Galenus docet (lib. 5.) inde aſcititium ſeu habitum acquiſitum, inde mores & morbos. Vnde illud rurſus dubitatione dignum eſſet, an temperamentum conſuetudine, & à regione ſitu comparatum proprios ſibi decernat mores? Et dubium non eſt, quòd ſic, iuxta mentem Hippocratis. Ergo in omnibus præſupponit non ſolum ſitum, aquas, ac terras, ſed regionem. Et regio quidem plus poteſt circa mores, ſitus autem circa corporis ſanitatem, quam ob cauſam tractationem de regione ei, quæ eſt de ſitu poſtpoſuiſſe reor.

Secundum quod animaduertere hic decet, eſt quod ſitus bonus poteſt eſſe etiam in regione frigida aut calida, melior tamen eſt in temperata. Vult ergo quod regio temperata faciat aquas frigidiores æſtate quam hyeme, ſic enim temperabunt aërem: & mutationes illarum in temporibus non ſunt adeò extremæ ad calorem neque ad frigus. Poterit ergo eſſe ſitus malus etiam in regione temperata, vt bonus in intemperata.

TEXT. III.

QVæ verò aquis paluſtribus ac lacuſtribus vtuntur, & non bene ſitæ ſunt ad ventos, & ad ſolem hæ magis.

SCire oportet duo circa hoc, primum quid dicat, ſecundum quid indicet. Significat autem nobis quòd quanquam ſitus malus ſit, non tamen homines adeò afficiuntur, vt ſentiat ſemper noxam, aliter eſſent in perpetua noxa, ſed ſolum cum tempora mutantur. Et hoc oſtendit (3. Aphor. 1.) cum dixit, Mutationes temporum potiſſimum pariunt morbos, ſignificans quòd duo ſunt neceſſaria ad morbos excitandos, mala præparatio in hominibus vel ratione ſitus loci, vel temperantiæ propriæ, vel victus, atque præter id temporum mutatio. Mutatio autem triplex temporum, naturalis & generalis: naturalis & non generalis, non naturalis: vt cum dixit ibidem: Et in quibuſdam temporibus magnæ mutationes caloris aut frigoris. Naturalis generalis vt cum dixit, vere etenim furores & atræ biles. Non generalis autem, cum iubet ſeruari debere, Arcturum, Canem & Pleiades. Et ad hoc genus vt minus reducuntur mutationes etiam à luna. Quantumcunque enim magna ſit mutatio temporum ab Arcturo vel Canicula, aut Pleiadibus, aut à Luna, nunquam tamen poteſt eſſe tanta, quanta eſt inter naturalia tempora, quæ fiunt à Sole, neque tam longa: vt quæ perſeueret per tres menſes, & quæ ex contrario in contrarium ad vnguem transferatur. De Æſtate quidem, quia eſt calidiſſima & ſicciſſima, hyems autem frigidiſſima & humidiſſima, & hæc ſunt manifeſtiſſima contraria, ſed occulta & vera non eſt tanta. Inter autumnum autem & ver eſt ſimilitudo quòd ad manifeſta, ſed verè magna eſt & antedicta maior, quoniam Autumnus inæqualis eſt & morboſiſſimus, ver autem ſaluberrimum & æquale maximè, (1. de temp. cap. 4)

Declarat autem duas conditiones, vnam ex parte aquarum coniunctim, ſed ſub ſenſu disiuncto & alternante, ſcilicet Paluſtres aut

aut lacuſtres, & vt non ſint bene ſitæ ad ventos, & hoc etiam bifariam intelligitur, vel vt omnino ſint contectæ à ventis, vel vt ſint detectæ ſolum ventis malis, velut meridianis antea dictis. Et in huiuſmodi ſitu dicit Alemanus eſſe Sardiniam, quæ à meridie habet tres aquas, Hypſitanas, Leſitanas & Neapolitanas, omnes ſtagnantes & montem ab oriente in occidentem protenſum, nomine Menomenum, quaſi dicat obſtetricantem: Intereſt autem inter paludem & lacum, quòd in lacu aqua vndique profunda eſt, ideóque motum aliquem habet à ventis, palus autem non habet liberum, ſed vel omnino obſidetur à terra, vel etiam terra ſupereminet, ideo paluſtris eſt magis terrea, & putredini obnoxia lacuſtris. Sunt autem tria genera lacuum, orborum qui nec excipiunt flumen aliquod neque reddunt, atque hæc peſſima eſt: alij qui excipiunt & reddunt, híque non admodum mali, ſúntque quaſi fluuij quieſcentes: optima eſt tertij generis, quæ oritur è terra, exit autem fons ſeu fluuius, nam hæc vt oritur bona eſt, vt effunditur etiam fontis naturam retinet, lacus vt minor eſt ſi bonus, id eſt è tertio genere eo melior, deterior ſi malus. Valde enim magnorum lacuum, nunquam valde bona aut mala aqua eſſe poteſt, quoniam motu vehementi ad vices non deſtituitur: & etiam quia adeò non incaleſcit à Sole, nec recrudeſcit à frigore. At plauſtris præter id quod terrea ſit & putrida, abundat etiam herbis, vermibus, ſanguiſugis, ſerpentibus, fœdíſque reptilibus. Deterior vbi nullus eſt piſcis, minus mala vbi lucij multi adſunt, præſertim magni, pingues & candidi: non ſolum quòd hic piſcis aquam non ferat omnino malam, ſed quod agitet illam, & edat ranas & reptilia quæque.

Et piſces bonis aquis valde nocent, quoniam fœdant illas: malis autem proſunt, quia agitant & expurgant. Idem dico de puteis. Et debent immitti puteis piſces albæ carnis & ſquammoſi non lucij neque cyprini, quia non viuunt in eis, neque tineæ, quoniam corrumpunt aquas. Sed ſqualæ & albicilli qui purgant aquas, & tamen ſordidis in aquis viuunt, & candida ſunt carne, cauezales & cauedanos vocant, quamuis Bellonius hos vnum genus eſſe putet: abundat vnum eorum ſpinis iam diu ab aquis extractum tenuiſſimis, vt vix ędi poſſit, recens caret illis, & eſt mirum. Percas & trottas & aloſas puteus non nutrit: neque illæ ferunt. In vniuerſum aquæ peſſimæ ſunt calore viridi & nigro deteriores ferrugineo & rubiginoſo, quod his magis à natura aquarum abſit, quibus odorem grauis, turbulenta, viſcida, quæque vomitum commouet. Sapore etiam atro, amaro ac putrido (nam & is per ſe clarè dignoſcitur, licet auxilio quodam odoris) & quæ ſub dentibus ſtridet, læduntur autem magis non aſſueti: ſed incolæ grauioribus afficiuntur morbis. Præcipuè membrorum naturalium. Et à peſſimis quidem ventriculus & iecur: à minus malis lien & inteſtina, à lenius malis renes & veſica. Signum incipientis putreſcere, vt inquit Oribaſius, (1. Euporiſt. cap. 14.) eſt vt efficiat raucam vocem & tuſſim excitet. Id vitium coctione emendatur, velut limoſa & turbida, ſi bene percoletur. Atque hæc ab Herodoto, licet non ibi accepiſſe teſtatur. Vbi etiam docet aquas quæ citò putreſcunt, non ob id malas eſſe appellandas cum pluuia ob ſubſtantiæ tenuitatem eiuſmodi ſit. Idem ex Ruſo in quinto Collectanearum (cap. 3.) dicit, quod aquæ è ſtagnis peſſimæ ſunt, & quòd pro præcipuo ſigno prauitatis habetur, cum æſtate calidæ ſunt, hyeme frigidæ: tamen inter paluſtres ſolæ Niloticæ bonæ ſunt, quia non putreſcunt, & ſingulis annis ab inundatione fluminis permutantur.

Quòd verò dicit, vt non ſit expoſita bene ad ventos & ſolem, aliquæ, vt dixi, in valle vndequaque circumdatæ à montibus, immobilem ſortiuntur aërem, vt neque poſſit à vaporibus expurgari, neque moueri, ideo aër peſſimus efficitur, cum qualitates quaſque peregrinas immobilis magis recipiat. Non putreſcere tamen aërem hoc inditio cognoſcitur, quod concluſus in pyxide aurea vel argentea etiam per mille annos inde hauſtus non officit.

LECTIO XV.

Super

TEXT. IV. & V.

ET ſi quidem æſtas ſicca fuerit, citius ſedantur morbi. Si vero pluuioſa, diuturni fiunt: & phagedenas (ad edentes) ex omni occaſione oboriri veriſimile eſt, ſi vlcus fiat.

DIxit iam in præcedenti lectione tales ſitus maximè obeſſe ob tempora, ideo declarat quæ nam incommoda ſequantur tempora præcipuè nimis potentia, vt æſtatem ſiccam, non dixit calidam. Sed in hyeme adiecit frigidam, non humidam. Intendit ergo in hoc textu & ſequenti octo comparationes in vnoquoque eorum ſumptas à ratione temporum ſecundum naturam, & præter naturam in vtraque qualitate: inde collatis ſingulis ad bonam vel malam rationem victus. Et mala quidem eſt duplex, etiam ſcilicet iungendo ſimilia ſimilibus, velut plurimum cibum & potum cum ocio, & rurſus exiguum potum & cibum cum exercitatione aſſidua & valida, atque ita fierent ſexdecim coniugationes in ſingulis temporibus, quas ita docet Hippocrates vt aſſumat optimam ſeu minus malam & peſſimam, & in vnoquoque contrario, & vnum pro exemplo, omittit contraria & conſequentia. Dicamus ergo de æſtate, vt intelligamus idem de hyeme: Æſtas temperatè calida ſicca cum bono regimine, æſtas temperatè calida ſicca cum malo regimine, Æſtas temperatè calida humida cum bono regimine, æſtas temperatè calida, humida cum malo regimine, & ita ſunt quatuor membra, & totidem æſtatis valde calidæ: & idem dico de hyeme, ergo erunt octo coniugationes in

vtroque textu. Dicit ergo, quod in æſtate temperata & ſicca erunt morbi breues, quia neceſſe eſt fieri morbos propter mutationem, vt antea docuimus, & iidem erunt mitiſſimi, quia breues, pauci & ſecuri, oſtendo quod breues ratione caliditatis ſecunda Aphoriſmorum (25.) vbi dicit quòd calor abreuiat omnes morbos. Galenus in commento, & tertia Aphoriſmorum (Comment. 15.) In ſiccitatibus ſuperfluum humidum diſſoluitur, per imbres autem intra corpus colligitur & putreſcit, quod neque per balneum commodè, quia balneum ſolam cutim euacuat, & partes proximas illi, neque per euacuationes, quoniam illas raro adhibere oportet, educi poteſt. Igitur palam eſt quod hi morbi erunt breues, erunt etiam ſecuriſſimi, quoniam à maiore caliditate, quantò fiunt breuiores, tanto etiam erunt violentiores minúſque ſecuri: erunt etiam pauciſſimi, quoniam ſi per calorem fiunt morbi, per plurimum calorem fient plurimi, regula enim eſt generalis, à cauſa validiore per ſe plura fiunt & maiora, igitur conſtat quod hæc diſpoſitio eſt optima, ergo præſupponit etiam optimam rationem victus propter ea quæ dicta ſunt, apparétque ratio longorum morborum intemperata æſtate pluuioſa, id eſt vehementer humida, adde multitudinem potus, cibi, ocij, vt ſimilia ſimilibus copulentur, cauſam ſuperius dixi. Itaque explicata ſunt membra, ſyncera ſcilicet temperata, ſicca, cum optimo victu, calida, ſicca cum vtroque peſſimo victu, ſcilicet nimis humido, & efficit morbos vehementes & valde longos, & cum labore & pauco cibo, ac minore potu, & efficit morbos breuiſſimos & periculoſiſſimos, reliquis coniugationibus, vt dixi, inter has mediis ſubiicit ſpeciatim de Phagedenis dicens. Si autem vlcera in huiuſmodi conſtitutione apparuerint ſcilicet temperata, & erunt exedentia: & eo magis intelligendum erit, ſi æſtas fuerit valde calida & pluuioſa: tunc enim diſpoſitio enarrata ad verbum in Cranone, primo Epidemiorum, (tertio in tertium Epidem. Text. 55.) ſiquidem Cranon, vt ait Galenus, inquit enim Cranon in loco concauo & ventis meridionalibus expoſito, Thaſus autem Borealibus. Dicit ergo (Sec. prima, commentar. 1. iuxta finem,) ibi, quod Cranon *νηνεμίαν* patiebatur, id eſt tranquillitatem à ventis, & vt ita dicam, ſilentium & ob id morbis putridis expoſita atque ſubiecta. Ergo, vt ad rem redeam, Phagedena aliter antiquo tempore, id eſt ab Hippocrate, vt Galenus inquit ſexta Aphoriſmorum, (Comment. 45.) aliter Galeni tempore intelligebatur. Antiquo tempore (atque in huiuſmodi nominum interpretatio vtilis eſt imò neceſſaria) intelligebatur pro omni vlcere, quod ſemper maius ac deterius euadit: tempore autem Galeni diſtinguebant, in Chironia, Telephia & Phagedenas. Galenus autem dicit ſufficere hæc tria, antheraces, herpetas, & Phagedenas: & quod herpes erodit & depaſcitur tantum cutim, Phagedena autem carnes atque in hoc diſtinguuntur. Idem teſtatur ſecundo Artis curandi, (cap. ſecundo,) vbi addit quod herpes non ſemper vlcus eſt, Phagedena eſt ſemper. Dicebat in libro (capite ſexto) de Cauſis morborum, quòd fit ex fluxione materiæ à membris nobilibus ad ignobilia deponente natura. Adiicit in tertio de Symptomatum (capite primo) cauſis, quòd in ea ſunt humores vitioſi, velut in carcinomate & herpete atque carbunculis, tum etiam cancris, quos iſti vocant gangrenas, ſeu *γαγγραίνας ἀ γραίνω*, quod eſt comedo, cum ſenſus & motus ac vita in particula pereunt, nam cum periere iam Sphacelos eſt. Secundo autem de Differentiis febrium (capite quinto,) obſcurè, vt ſolet cum aliena non omnino perſpecta recitat, docet Phagedenam & carcinoma ex craſſiore & atro humore fieri, velut herpetem & eryſipelas ex tenui & bilioſo: Sic vt herpetem Phagedenæ, Eryſipelas carcinomati comparet: quamuis carcinomatis loco càncrum ſubiecerit modo Galenus ſæpius interpres idem eſſe putans. Ex craſſiore igitur & atro humore fit hic morbus. Propius acceſſit in libro de Tumoribus (capite decimotertio,) præter naturam, dicens quòd Phagedena complectitur vlcus cum tumore, & quòd ſi vlcus ſit ſolum quòd depaſcitur, tunc Phagedenicum appellatur. Vocat etiam intemperiem, ſed cum fluxione tamen & vnius partis Phagedenam, libro de Inæquali intemperie (capite primo.) Vbi etiam animaduertendum quòd eám poſt numerat inter tumores, (capite 9.) Exiſtimo quoniam cum tumore ſint, non quia ſolus tumor talis morbus appellari mereatur, vt neque ſolum vlcus, vt dictum eſt, ſed & tertio in ſextum de Morbis vulgaribus (com. 37.) errodentia vlcera Phagedenas dicit appellari, quas veteres dicit Phagedenica vocabant: vt per veteres eos qui ante Hippocratem ſcripſere intelligere videatur, quandoquidem manifeſtè Hippocrates Phagedenam non Phagedenica appellare videatur. Quo in loco etiam hoc nomine appellat morbum illum quo laborantes coguntur immodicè ſe implere. Et poteſt lupina fames vocari, canina abundè maior: & prouenit is etiam ex vitioſis humoribus. Et expreſſæ quidem ſecundo de Criſi (cap. 12.) vult Phagedenas fieri ex atra bile, velut & Elephantiaſes & carcinomata. Connumeratur ſanè hic morbus inter illos qui quamcunque corporis partem inuadere ſolent, vt in libro (cap. 12.) qui Introductorius ſeu Medicus appellatur, quamvis Herodoti eſſe credatur, ſed non curemus cuius ſint, ſed quam vera ſint quæ ibi dicuntur. Cæterùm conſtat huiuſmodi morbum ex cacochymia fieri, vt in tertio de Temperamentis (cap. 3.) habetur. Vult tamen fieri ſine febre & putredine Phagedenam, ſexto de Compoſitione (cap. 1.) medicamentorum per genera, alia vero dicit quædam cum putredine fiunt, & febrem accendunt. Cum tamen in libro de Cibis boni & mali ſucci (cap. 1.) dicat Phagedenas cum febre accidiſſe. Fieri tamen poteſt vt Phagedena

ſebrem non aſciſcat, eueniat tamen vt tum cum illa atque ea lethali. Sed & illud in eodem libro (cap.14. ſeu vlt.) ambiguum videtur, quod Phagedenica vlcera ex variorum humorum miſtione generari non nigra bile velit, cum ſuperius aliter. Sed de Phagedena ibi ſermo fuit (4. lib. 94. & 95.) vt de his in Contradictionibus. Sed de cauſa horum dubium non eſt in præſenti ſtatu, cum enim putredo maximè vigeat, & ratione ſitus ciuitatis & caloris æſtiui & pluuiæ humores retorrentur, ac vt ita dicam fermentant ſeſe, & fluunt & errodunt. Et ſi calor plurimum augeatur, & pluuiæ ſint magnæ & diuturnæ, calorem tamen non extinguentes, febres etiam accenditur, & oſſa nudabuntur, & homines interibunt.

TEXT. V.

SI verò hyems frigida ſit, homines capita humida ac pituitoſa habere par eſt: & ventres ipſorum frequenter exturbari, pituita à capite influente: & formas ipſorum, & plurimum, debiliores eſſe: ipſóſque ad edendum ac bibendum non appoſitos eſſe. Nam, qui capita debilia habent, non fuerint boni potores. Crapula enim magis grauat.

HOc eſt aliud extremum: & cum hyems ſemper frigida ſit, intelligitur quod non ſemper tales afficientur velut in æſtate, ſed ſolum cum frigidiſſima fuerit, ita in æſtate ſemper erunt morbi, ſeu temperata & ſicca, ſeu temperata & humida, & multo magis ſi calidior fuerit. Sed in hyeme naturali, aut etiam mitiore, non erunt morbi: in frigidiſſima autem erunt. (lib. de Vſu reſp. cap. 5. in prin.) Et quoniam duo membra refrigerantur ab aëre peculiariter, cor & cerebrum, ſed cerebrum per os, & cor per carnem: & cerebrum eſt exangue, cor autem maximè calidum, totum autem corpus bifariam afficitur, ab aëre & per extrema arteriarum, & per aërem iam attractum in corde, neceſſe eſt cerebrum magis affici quouis alio membro ab aëre frigido, tum etiam quia frigidum inimicum neruis, & quæ dicuntur cerebro quidem infenſum erit propter temperiem illius iam frigidam, ſeu quia exangue, ideo ſeu ſit vna cauſa, ſeu plures, conſtat quod maximè afficietur hyeme ex ſuppoſito frigida, & etiam quia aquæ ibi ſunt iuſto frigidiores. Propterea dicit, quod incolæ eius loci afficientur quadrifariam. Primum habebunt capita humida & pituitoſa: Secundum patientur deſtillationes ad ventriculum, vnde illorum exturbabitur coctio: Tertium diuerſa ex hoc patientur: Quartum, & ad cibum & ad potum incongruè præparabuntur, ad cibum, non appetendo, ad potum quoniam lædentur à vino. Et etiam à crapula magis grauantur, ſcilicet vt ab vtroque lædatur caput & ventriculus: & cum hoc etiam malè appetent, hoc autem non dixit, quia quandoque magis appetunt ob frigiditatem, quæ ipſum ventriculum conſtringit. Sed cum materia pituitoſa adeſt aborrent cibum, tum ob illius corruptionem, tum quia ventriculus cogi non poteſt: ſed cum materia effluxerit, bifariam rurſus magis appetunt quam oporteat: & propter imbecillitatem corporis & ventriculi frigiditatem. Quòd vero pituita multa in cerebro generetur palam eſt, coctione impedita alimenti ob frigiditatem: & etiam ob vaporum multitudinem illuc aſcendentem, vbi pituita cogitur velut in aëre nubes. De deſtillatione triplex eſt cauſa: calor ob frigus externum acutior redditus, quia non expurgatur nec exhalat: multitudo materiæ & virium cerebri imbecillitas. Et ideo nil mirum quòd recte deſcendat in ventriculum. Formas autem illorum diuerſas eſſe ait, quoniam vt habetur in libro de Locis (pag.5.) in homine, fluxiones maximè fiunt è capite, & ſunt ſeptem, quod etiam ferme repetit in libro (pag.4.) de Flatibus, ad oculos, nares, aures, ad ſpinam dorſi per carnes, & ad medullam, & ad os in pectus, & in ventriculum. Alibi adiicitur in venas, vt tertia Aphoriſmorum (Cument.13.) Galenus ex textu ibidem deſumit. Sed ſi ad os vnam ponamus, diuidamúſque in eam quæ ad pectus & ventrem vel his duabus manentibus, quæ fit ad ſpinam vnam faciamus, inde diuidamus in eam quæ ad carnes & ad medullam, aut omnino illam quæ ad venas ſit ſeparemus, relinquentur ſeptem. Propterea dixit iure merito, diuerſas habere formas. Quod verò adiecit de crapula & potu, cum vtrumque noceat capiti & ventriculo & tales habeant ægras has duas partes, caput quidem per ſe, ventriculum per defluxionem à capite, meritò magnas ex crapula conſequentur noxas. Videtur autem magis intelligere de capite quàm de ventriculo, cum dixi (nam qui capita habent debilia) & de potu vini quam aquæ, cum dixit, non fuerint boni potatores: tum etiam quia aqua non offendit caput. Hoc autem dixit (libro decimo præcip. à cap.10. ad 16.) quia Hippocratis ætate, vt colligitur & ab Homero & ab Athenæo, delectabantur magno potu vini in conuiuiis communibus, quæ ſoliti erant celebrare anniuerſario, aut ob victorias vel nuptias, aut ortus puerorum, & ſimilia, citra tamen ebrietatem nobiles, & cum ebrietate lurcones & paraſiti ac viliores homines. An verò per potum debeat intelligi vinum aut aqua eo nomine in quarto Contradicentium diſſeremus.

Lectio XVI. & XVII. ſuper quaſtione: An vinum an aqua ſint digniora nomine potus. Et de vtriuſque peculiaribus detrimentis, vide quarto Contradicentium medicorum (96.

LECTIO

LECTIO XVIII.

Super

TEXT. VI.

Seu ſecundum Alemani diuiſionem Textu XIX.

MOrbi verò hi ipſis vernaculi ſunt. Primum quidem mulieres morboſæ, ac fluxionibus obnoxiæ ſunt: deinde multæ ſteriles ſunt ex morbo, non à natura, & frequenter abortiunt. Pueris vero incidunt conuulſiones ac anhelationes, quæ morbus puerorum & ſacer eſſe putantur. Viris autem dyſenteriæ, & alui profluuia, & febres lenes, diuturnæ, hybernæ, & puſtulæ nocturnæ multæ, & hæmorrhoides in ſede. Pleuritides autem, & peripneumoniæ, & febres ardentes, & quicunque acuti morbi putantur, non multum proueniunt. Non enim fieri poteſt, vt iſti morbi vigeant, vbi alui liquidæ exiſtunt. Lippitudines verò oboriuntur humidæ, non graues, nec diuturnæ: ſi non ex mutatione temporum morbus aliquis omnibus communis occupet. Et, vbi quinquageſimum annum tranſgreſſi fuerint, defluxiones ex cerebro accedentes, homines ſemiſyderatos faciunt, vbi caput derepente inſolatum, aut frigore correptum fiunt. Atque hi quidem morbi ipſis vernaculi ſunt: præterquam ſi morbus aliquis omnibus communis ex temporum mutatione oboriatur, nam & huius participes fiunt.

VErnaculos morbos vocat Endemios regioni, aut vrbi, non ratione temporum, ſed quouis tempore communes, quos tamen magis Autumno & æſtate affligere, ſi ſint calidi & acuti, minus hyeme & vere minúſque deſæuire conſtat: & Autumno & hyeme, ſi ſint frigidi aut diuturni & deterius, vere verò minus & æſtate. Demitor autem quòd Alemanus de ſola hyeme interpretaretur, cum hæc omnia omnibus temporibus euenire illis ſoleant. Igitur quinque proponit morbos, ratione ſexus fœminei, inde puerorum, tertio virum, quartò ſecum, eos qui non ſolent euenire his. Sed ad ordinem hunc non ſeruat ad vnguem, quia ordo qui non eſt neceſſarius, ad commodum potius reſpicit, quàm ad doctrinæ ordinem, & maxime in paruis ſectionibus, κῶλα Græci vocant. Sed & addit quippiam in fine ſe excuſans, quòd temporum ratione, alij etiam morbi euenire poſſunt, cum conſtitutio communis fuit. Ideò per hæc verba ſporades excludit, quos ſemper & vbique euenire neceſſe eſt. Et Epidemios ſub quibus continentur Epidemij proprij, vt dictum eſt, communes ac peſtilentes. Manifeſtum eſt igitur quòd hic loquitur de endemiis, & ita per hos etiam ſporades coniectari poterimus: vt ſi quis dormiat in cubiculo meridiei ſoli expoſito, vtatur autem aquis calidis in æſtate & frigidis in hyeme ex piſcina aut torrente aut ſeruatis in corte, ſi fuerit mulier, puer, ſenex & reliqua ſubiicietur morbis ſexui vel ætati conuenientibus. Ideò hæc ſit regula generalis in poſterum. Et hæc mala magis apparebunt in ſenibus in Autumno: in iuuentibus æſtate, in pueris & mulieribus in hyeme. Affligentur autem magis mulieres non ob hyemem, cum hoc dixi morbi ſint communes omni tempori, ſed quia primum manent diutius in domibus, vbi aër non repurgatur, ſicut dicit Oribaſius (lib. 9. Collect. cap. 5.) Secundo, quia minus exercentur, iuxta illud, ſanitatis ſtudium non repleri cibis & impigrum eſſe ad labores: Ipſæ verò etiam magis comedunt & bibunt, præcipuè ſeruæ, quæ etiam magis obnoxiæ ſunt his quæ dicuntur. Quartò, quia & natura & habitu aquiſito ſunt humidiores, mobiliores, imbecilliores viris, vt tertio de Cauſis (6. Epidem. par. 4. Text. 20.) pulſuum. Ideo dicit tales (cap. 2.) ſunt magis morboſæ. Primum, id eſt, caput eis repletur & ventriculus, & minus concoquunt, conſtitutio enim eſt humida: ideo nil mirum ſi magis lædant, deinde fluxionibus magis obnoxiæ ſunt, facile etiam abortiunt, quoniam loci mucore replentur. Sicut etiam poſt dicit Hippocrates (5. Aphor. 43.) multæ ſteriles, non natura, ſed ex morbo fiunt. Difficulter ergo concipiunt, & longè difficilius, vbi conceperint retinent (62.) nam pondus illud magnum eſt, & vterus cum infante recta deorſum propendet, & tenera ſunt vincula quibus placentæ alligatur, licet aliquanto firmius quàm infans illi ipſa vtero cohæreat, nam ſe tota iungitur infans illi per vmbilici tantum tres venas aut ad ſummum quatuor. Propterea primis diebus cum nondum conualuerit, & ante quadraginta diebus maximè abortiunt, (lib. de Septim. Par.) & tum maximè cauere ea ratione motum oportet, quo iam prægrauatæ diſſoluuntur vincula. Et poſt iuxta Aphoriſmum (4. Par. 1.) vſque ad quartum menſem: nam adhuc omnia humidiora ſunt: poſt in nono omnia hæc ibi in commentariis editis, iam & ab Hippocrate patefacta (lib. de Octimeſtri partu,) ſunt, vnde etiam maiore ſunt in periculo mulieres in hoc tertio tempore: nam antea vt frequentius ita ferme ſine periculo abortiunt. Conuenit ergo mulieres magis affligi, & magis in hyeme & ocioſas & multo potu ac cibo vtentes, vt dixi (3. Aphoriſm. 2.) Hippocrates.

Pueris verò incidunt conuulſiones.] Proponit duos morbos, ex quibus vnus conſurgit, quem vocamus ſacrum: vel quoniam à diis immiſſus eſſe videatur, vt Hippocrates (lib. 6. de Sacro morbo pag. 1.) enarrat vel quia ἱερός quod eſt ſacrum, idem magnum & auguſtum ſignificet. Vnde etiam os quod lumbis ſuccedit amplum &

latum quódque ex pluribus ſuccedit ſacrum vocatur (lib.1. cap. 18.) vt Veſalius author eſt. Vocatur ergo magnus ſacer, Herculeus quòd Hercules eo morbo laborauit, vt in Problematibus (30. Par.1.) Ariſtoteles. Sed vel quod inuictos ſit, & idem comitialis, quòd comitia tanquam ex malo omine diſſoluerentur. Dictus eſt & puerilis morbus & lunaticus, ſed non propriè lunaticus eſt comitialis, verum inſaniæ ſpecies. At hæc parum referunt, illud magni æſtimo quòd in Textu dicat, conuulſiones & anhelationes quæ morbus ſacer eſſe putantur: quaſi id ipſe non exiſtimet, & quòd velit comitialem hunc ex duobus morbis coniunctum eſſe, vel vt ex anhelatione conuulſio, atque ex vtroque peculiaris hic morbu . An quia ſic conuellantur contingunt anhelationes? nam non in quibuſlibet conuulſionibus ſpiritus adeò offenditur. Meminit Galenus huius loci, Alemano etiam referente, libro ſexto Epidemiorum (Par.4. com.5.) cum dixit. Quemadmodum in libro de Aëre & Aquis ac locis ita ſcribens ſignificauit: Pueris accidere conuulſiones & ſuſpiria, quæ putant puerulum efficere, & ſacrum morbum eſſe. In his verbis clarè patet illi dictioni puerulum ſubintelligendum eſſe affectum, vt locutio ita ſe habeat: Quæ putant puerulum affectum efficere & ſacrum morbum eſſe. Libet mihi exclamare ô hominum amentiam: quid mihi proſunt, vel ad intelligendum vel ad curandum morbum hæ nugæ, quòd antiquo tempore vocaretur hic morbus puerilis ſeu puerulum affectum, modo conſtet eſſe eum morbum qui pueris accidit, quem exiſtimant ſacrum eſſe. At illud neque docent quòd per pueros propriè infantes intelligit, & vſque

a Text. 34. ad ſeptimum annum, [a] vt tertio Prognoſticorum, illud enim refert, quouſque timendum ſit aut cauendum, ſcire. Sed non aſpernor diligentiam, modo non negligantur ob huiuſmodi nugas, neceſſaria & vtilia. Quin etiam Alemanus omnia quæ ad rem facere, videntur etiam longius ad locum trahit, vbi autem inops erat, aridam relinquit interpretationem, vt paſſim vel deſint omnia, vel præſcindere maximam partem ſit neceſſarium. Vnde hoc? damnas illius doctrinam? nequaquam, eruditus eſt, inſectaris illum? nec id qui mihi ignotus eſt, & à quo laudatus vtcumque: Piget illum ſcripſiſſe commentaria? nec hoc: fateor plurimum me illius laboribus adiutum: primum gradum inſuetum tentauit & duce caruit. Quid ergo tandem? vellem exemplo eius alios deterrere, alios ſibi ſimiles incitare, vt accuratius aliquando ſcriberent, nec adeò probarent ſua cum poſſint illa facere meliora. Dignus eſt cum paucis aliis qui legatur, nec vulgaris doctrinæ vir nec aſpernandus. Cuperem vt recogitarent ſecum quanta ſit ſcribentium multitudo, nec alios ſpe concepta de illis fraudarent, nec ſuas dotes quas à Deo adepti ſunt, nec nomen ſuum æternitati detraherent, ob modicum laborem vitandum, ob paucula lucella non amittenda. Conſulant gloriæ, ſed magis æſtiment ipſam virtutem, & rei dignitatem & conſcientiam rectam iuuandi poſteros, atque humanum genus vniuerſum: inde poſt mortem conſortia tot bonorum & præmia benefactorum. Cum enim omnia fecerimus dicere nobiſcum debemus ſerui inutiles. Galenum volumus imitari, imitamur vbi peccauit, atque in his in quibus deliquit, in quibus probandus eſt, non poſſumus aſſequi. Quatuor in viro illo fuere in interpretando præcipua, & tamen vel ſic illum probare nequeo. Primum eſt moderatio, ne non nimis plura inculcet: quod factum eſt ab ipſo conſultò, vt inuenta Hippocratis ad ſe transferret, ſuorum ſi quid habuit pro ſe retineret. Secundum ratio diſtinguendi partes vt dilucidior vbique habeatur, atque hac in parte ferme culpa omni caret. Tertium eſt, vt verba ad vnguem expoſuerit Grammaticus, & in lingua eadem cum Hippocrate exercitatus. Quartũ, vt aliquid in ſingulis ſectionibus ſalis aut intinctus loco inſpergat: cum etiam in hoc adeò præſtiterit, vt multis adhuc placeat. At horum nullum qui nunc ſcribunt cum præſtare norint: neque enim linguam habent, vt ille familiarem authoris quem exponunt nec habent quod ſeligant & addant, cum Zeuſis Tarentini & Heraclidis Erythræi ſcripta, ex quibus cuncta penè Galenus decerpſit, & Capito atque alij quidem illuſtres monumentis ſuis viri temporum iniuria interciderint. At neque lucem eam afferre poſſunt, quoniam Methodum Galeni non adeò familiarem habent, vt ea vti commodè poſſint, neque enim idem eſt in methodis quod in reliquis, ſed methodorum vſus familiaritatem ſummam requirit, velut & armorum exercitatio. Non enim plura arma habere, aut calamos plurimum iuuat ad ſcribendum rectè & pugnandum, ſed vſu indigemus: at non ita eſt de libris; & multo minus de pecuniis, nam horum copia ſane plurimum confert ad habendum doctrinam, ad appoſitè ſcribendum, & ad commoda neceſſaria conſequenda. Sed iam redeamus ad inſtitutum, & quæramus quid ſit hic morbus in infantibus, nam certum eſt ex ſententia Hippocratis hic illum fieri ob ſpirandi difficultatem facta conuulſione, vel ob conuulſionem oborta ſpirandi difficultate: vel vtriſque ſimul ortis atque inde afflicto puero, quaſi ex vno morbo. Proponamus, primum ex tertio de locis affectis (cap.7. in initio) quod comitialis morbus eſt conuulſio generalis totius corporis per acceſſiones, non continua; cum amiſſione omnium ſenſuum tam interiorem quàm exteriorum: vt in tribus à conuulſione differat, & puerilis à ſacro quia eſt cum anhelatione. Comitialis enim licet afficiat reſpirationem, non tamen eſt cum anhelatione. Ergo quomodo hoc fiat tentandum docere ex Hippocrate (pag. 8.) primum quòd ex Auſtro manifeſtè docet in libro de Sacro morbo: dum dixit, Auſter venas cerebri laxat, & ipſum humidius reddit, atque ob id obnoxium huic affectioni, quæ neque tamen maior eſt aliis aut diuinior. Sed cum Auſter mutet mare, fontes, fluuios, puteos, aërem vt humidum non ſolum, ſed tenebroſum etiam efficiat, & aſtra hebetet, ac ſolem & lunam, & terræ fructus corrumpat, quid eſt cur eum in huiuſmodi longe validiora tantum poſſit, vt non multo validius

afficiat

afficiat hominis cerebrum? Quomodo autem hic morbus accidat (nam iam docuimus cur in hac regione ſit familiaris) nunc ex eodem ſubiungam. Inquit (pag. 5.) fluxio genitæ pituitæ ſi fiet ad ventrem, tùnc profluuia alui fiunt: ſin autem ad cor & pulmones, fiunt anhelationes: cum vero in venas eadem fluxerit intercepto aëre qui in ventriculos cerebri ferebatur, indéque per ipſos in venas cogitur ſanguis, & fit mutus ob impedimentum ſpiritus non potentis tranſire per os & nares ad cerebrum, at ſapientia ac cognitione deſtituitur: eo vero ſanguine qui per venas fluere cum ſpiritu ſolebat coacto & ſpiritu etiam ſublato, manus conuelluntur, oculi diſtorquentur, cruribus & pedibus calcitrat, ſpuma ad os ob pulmonis ſuffocationem tranſmittitur, & ſtercus exit. Pòſt ſubiungit (pag. 6.) quomodo & cur magis in pueris, dicens quoniam humido ſcilicet abundante in venas, quæ ſunt anguſtiſſimæ defluente facilè ſiſtitur ſanguis, & ideò etiam facillimè moriuntur. Si tamen pauca fuerit, ſeruantur nota in membro relicta, velut ceruice, oculo, ore manibus. Et vbi ſyderata fuerit vna pars non amplius in illam morbus redit, iam concluſis meatibus per quos illa pituita fertur. Hæc igitur longè vtiliora poterant adduci ad rem. Illud addam tantum perſpicuum eſſe dupliciter endimium eſſe comitialem morbum hic, id eſt regioni atque ætati proprium, vt tertia Aphoriſmorum (25.) contingere autem pituita, & ad venas ſimul, & ad cor defluente. Ex his habetur diſſolutio quæſtionis, quia iuxta hoc cum puellæ ſint humidiores & frigidiores infantibus maſculis, deberet ſacer morbus illis magis contingere quàm pueris, cuius contrarium apparet: nam dico quòd hoc non eſt adeò certum, ſed ſi ita ſit, contingit quia humidum puerorum eſt magis craſſum & tenax.

LECTIO XIX.

Super eodem

TEXT. VI.

Viris autem dyſenteriæ.] Enumerat morbos qui iuris accidunt, & ſunt ſex. Primus eſt dyſenteria: cum enim iuuentus & ſexus calidiores humores efficiant ac ſicciores, quàm in pueris & mulieribus, meritò fit vt diminuta pituita & permiſta bile, generentur dyſenteriæ, quòd enim ſalſa pituita fiat ex bile permiſta pituitæ, clarum eſt: quòd autem à ſalſa pituita dyſenteria fiat docet idem in Sextadecima tertij (prima 1. docet. 4.) cum dixit: Et cum ſit ab humore bauracchio terminus eſt vnius menſis, loquens de excariatione, (Tract. 1. cap. 2.) in his igitur regionibus in tali ætate & ſexu abundant dyſenteriæ, & maximè quòd dyſenteria eſt morbus endemius conſtanti ætati. Tertia Aphoriſmorum (pag. penult.) ſimile quippiam dicitur in coacis prædictionibus, pituitoſa acutè cum oris ventriculi dolore dyſenteriam fortaſſis & lumborum dolorem. Hæc non ignota expertis, quanquàm Galenicis, vbi verba Galeni deſunt admiranda videantur, ægróſq; ſuis variis cogitationibus mactent, frequentiſſimum enim eſt, vt dyſenteriæ longę ex ſalſa pituita fiant. Galenus putat (2. de Diff. feb. cap. 6.) pituitam ſalſam fieri, vel à pituita putrida vel ab ichore, in quo aberrat Princeps, qui ichoris loco aquam cum legat, admiratur vult legi & pro aut. Sed talia multa ſunt quæ ſufficiat emendaſſe non arguere, conſtat enim vrinam ſalſam : ne, & amaram & mixtam pituitæ, ſalſam illam efficere: ſed & propter bilem admixtam ſalſa efficitur, ſed cum cruda eſt, licet enim ex ſalſa in amarum per coctionem tranſitus fiat, nunquam tamen amarum prorſus inſipido mixtum ſalſum efficiet, bilis ergo cruda & quæcunque terrea ſalſa ſunt, & ichores & putredo efficiunt pituitam ſalſam, in his ergo regionibus talia accidunt, ſicut & alui profluuia quæ ex huiuſmodi cauſa accidunt, ſalſum enim ſtimulat & pituita profluuium facit. Inde dicit febres leues, diuturnæ, hybernæ, quid clarius, leues quoniam in materia frigida vehementes eſſe nequeunt, niſi admixta ſit ſanguini, aut à ſanguine foueatur: diuturnæ, quoniam quæ à frigido fiunt diuturnæ ſunt, finitur enim morbus coctione, frigus autem coctionem retardat, propterea quod coctio fiat à calore. Græca lectio habet epielas & diuturnas hybernas, mea ſententia vt Epialæ fiant æſtate, hyeme febres diuturnæ, in Epialis ſimul calor ſentitur ab aſtantibus, frigus ab ægro, vnde etiam nomen ſumpſit, Paulo teſte, de hoc plura diximus decimo Contradicentium (lib. 2. cap. 26.) exiſtimant fieri à vitrea pituita. Et ſi non, ſolum id fateor, maximè cuius pars dum putreſcit pars non inæqualitas illa gignitur ſimul caloris & frigoris, velut in virgine illa, de qua aliàs, Bononienſi H. Deſideria.

Epinictidas dicit fieri.] Hic eſt quartus morbus cum membra interiora validiora fuerint natura protrudente, quod vitioſum eſt extra. Celſus libro quinto (cap. 28. ſec. 14.) de his inquit: Peſſima puſtula eſt quæ ἐπινυκτὶς vocatur: ea colore eſt ſubliuida vel ſubnigra vel alba, conſueuit circa hanc autem vehemens inflammatio eſſe: & cum adaperta eſt, reperitur intus exulceratio muccoſa: color eſt humori ſuo ſimilis: dolor ex ea ſupra magnitudinem eius eſt: neque enim ea faba maior eſt: atque hæc quoque oritur in eminentibus partibus: & ferè noctu vnde nomen quoque à Græcis ἐπινυκτὶς impoſitum eſt. Eſſere autem vocantur ab Arabibus, aliàs Benat noctis, ſeu planta noctis Principis, capitur quandoque pro ægilopa, vt à Plinio (lib. 20. cap. 6.) Eſtque vlcus anguli oculi. At à Galeno quoniam oriatur noctu, vt ſecundo Artis curandi (cap. 2. iuxta finem) Verum à Paulo & Aëtio quòd tum exacerbetur, vt Gallicus morbus, ſeu potius cum nihil habeat cum Gallis, Indica lues: cum tamen in idem tendant. Neque nunc diſputabo de tota materia, neque de ratione nominum, & relinquamus id negotij Ingraſſio per ocium talia diſquirendi. Galenus enim (lib. 4. cap. 9.) diſceptare de controuerſiis debemus (lib. 14. cap. 61.)

cap. 61.) quouſque mentem authoris explanator venari poſſit, quæ vtilis ſit, hæc cognitio ad opus, at velle reprehendere vnumquemque quatenus errauerit aut deceptus eſt, præſertim in nominibus, pluſquam curioſi eſt, nam curioſus ſaltem finem imponit vbi nil commodi ad ſe venturum poſſe putat, qui iſta quærit ne tum finem curioſitati ſuæ imponit. Rectè Alemanus (libro de Tumor. cap. 2. (cauſam docet cur huiuſmodi puſtulæ noctu erumpant magis, aut augeantur & irritentur. Concluſi enim primum poti noctis frigore & calor in intima reconditus materiam putrem exagitat & feruere facit, vt in puſtulas vertatur cutis, carnis etiam ſubiectæ aliquid apprehendens. Cum enim ſit fabæ magnitudine vix tota in cute contineri poteſt. Et fit ex exuſtione, tum ichorum, tum etiam humorum: ſi enim ichor ſolus exureretur, è genere eſſet ſcabiei: ſi ſine exuſtione protruderetur, aut dolorem magnum inferre non poſſet, aut ex humore fieret bilioſo: conſtat igitur ex ichoribus melancholia permixta ſanguini aut pituitæ. Protruditur autem quia ſtimulat naturam, & ipſa potens eſt, velut per ſomnum maximè, vt tertio (cap. 9.) de Cauſis pulſuum. At non in die, vel quia calor eſt imbecillior, aut quoniam materia difflatur: hoc eſt veriſimilius cum etiam dolorem, vt diximus, non leuem excitent: quare fient ex materia exuſta ſpirituoſa, vt ita dicam, per ora venarum quæ ad cutem non effuſa ſed dilatata ſub cute, & propter dolorem etiam addita & attracta ad locum materia innoxa, vt ex duabus partibus talia plerumque conſtent, materia obnoxia vaporoſa, & innoxia craſſiore ſanguinea, ſed propiore ad naturam alterius humoris quàm ſanguinis. Citari ſolet Hippocrates in ſexto (Parte 2. Text. 18.) de Morbis vulgaribus, qui ibi de puſtulis egit, exemplo cuiuſdam Simonis qui hyeme quadam latis puſtulis laborauit. Videntur tamen non eſſe hæ ſed proximæ, vt etiam variolæ vocatæ & morbilli: ſed plurimum ab epinyctidibus differunt cum hæ habeant acceſſiones noctu, die diſparent, at morbillis & variolis, vt morbis continuis hoc non accidit: variolæ & morbilli rarò omnino ſine febre eueniunt, epinyctides ſine febre plerumque, & ſi dum perſeuerant poſt modum febrem tertianam inducant, teſte Principe (tertia 4. Tract. 1. cap. 13.) Tertio quoniam variolæ & morbilli omnibus ex natura adueniunt, vt Auerroës docuit in ſuis collectaneis, epinyctis paucis. Variolæ etiam rarò dolorem magnum inducunt, morbilli nunquam, epinyctis magnum, vt diximus (lib. 3. cap. 8. in fine.) Variolæ demum & morbilli ſæpe ſunt lethales, non epinyctis.

Et hæmorrhoides in ſede.] Si quis ordinem animaduertat Hippocratis ſemper diminuendo procedit, primum à dyſenteria periculoſiſſimo malo incœpit, inde ventris profluuio quovis, pòſt febre hepiala, & inde diuturna & hyberna, hucuſque non abeſt omnino vitæ periculum, poſt tranſiit ad epinyctidas, in quibus tametſi abſit, vt dixi, vitæ periculum, adeſt tamen moleſtia multa: vltimo loco deuenit ad hæmorrhoidas quæ & à periculo non ſolum prorſus abſunt, ſed etiam à moleſtia: cum liceat medicamentis manu applicatis illis ſuccurrere. Et quamuis aliqui ad malum habitum ab eis producantur, hoc eſt vel ob ignorantiam medicorum, aut ob cauſam hæmorrhoidarum, non morbum. Ideò de cauſa cur in his regionibus tam hæmorrhoides quàm epinyctides eueniant, nunc dicendum eſt. Corrupto ſanguine vbi in corpore vena ex caua iecoris ad anum extendatur, & maximè cum ater fuit humor, & difficulter permeabilis, & feces aridæ & ſanguis inæqualis, & homo acribus vtitur, & ſi partes illæ vexentur, prorumpunt hæmorrhoides cum fecibus fermè ſemper, abſque illis rarò, vt inquit Hippocrates in libro de Hæmorrhoidibus: (in prin.) & fiunt à pituita & à bile ſcilicet vtraque, vt ibidem ait, conſueuerunt tamen ſanguinem craſſum euacuare, vt Galenus author eſt (Com. 11. & 12.) ſexta Aphoriſmorum. Verum ſi ſanguis permixtus ſit, ac mediocritati propior, ſubſtantiáque tenuis, ac quaſi vaporoſus fiunt epinyctides, vt viſum eſt. In hac igitur regione alterutro modo corrumpitur ſanguis, & ſi quidem antequam tranſeat gibbam iecoris corruptióque deformis ſit, fiunt dyſenteriæ & diarrhoeæ: ſin autem in ſanguinem vertatur vt cúmque alimentum frigidum craſſum, fiunt hæmorrhoides: ſin autem tranſeat ad gibbam iecoris, fiátque ſanguis eiuſmodi bilioſus, pituitoſus, ater, fiunt epinyctides: ſin autem humores ſanguinei, fiunt febres. Et ita reducuntur ad quatuor. Sicut ergo in mulieribus vterus magis afficitur, cum ſit imbecillior, ſitu inferior & cloaca excrementorum, in pueris caput, quod in ipſis eſt imbecilliſſimum, ita in iuuenibus iecur, non quod iecur ſit imbecillius cæteris membris, ſed quia non licet aliud membrum in eis imbecillius inuenire. Porrò vnde hæc imbecillitas progignatur dictum eſt, tres præcipuè ſunt cauſæ quæ in ea regione omnes adſunt, intemperies aëris, calida & humida quæ diſſoluit, laxat, vnde fluxiones, & putrefacit multitudo vaporum, quæ cor non ſinit expurgari, & cerebrum implet, & aquarum prauitas, æſtate ſemiputridarum, hyeme prorſus crudarum: ab aquis autem maximè iecur & facultatem naturalem, ab aëre animalem vitiari diximus.

Pleuritides autem & peripneumoniæ.] Hæc eſt quarta pars, vt dixi, in qua connumerat morbos acutos, tres reliquos ſignificans. Quinque enim enumerat, eoſdemque 1. de Morbis, (pag. 3.) Primo de victu in acutis, frenitidem, lethargum, morbum lateralem, peripneumoniam, ardẽtemq; febrem, dicit & his ſimiles, id eſt velut abſceſſum in iecore, in ventriculo, febrem peſtilentem, alióſq; huiuſmodi, qui nó ſimiliter fiunt in his regionibus, quoniã aluos hi habent liquidas. Vnde Galen. (Com. 33.) hunc locum adducens 6. Aphoriſ. interpretatur de pituita ſalſa, vt locus hic ſit intelligẽdus, potius ob cauſam mollitiei alui, quam ob ipſam mollitiem: námque pituitam ſalſam plerumque putat eſſe cauſam alui fluidæ, propter quam natura bilem excernit, vnde fiunt morbi acuti. Eſt enim tyrannis

quædam

quædam in corpore noſtro, velut etiam in Rep. malè ordinata, & præcipuè in Oligarchia, in qua quiuis ordines atque homines qui plus poſſunt premunt debiliores, quod teſtatur Princeps in prima primi, & accepit à Galeno 3. de Facul. natur. (cap. 1. in fine.) & cum rarum ſit vt inueniamus, eodem Textu 6. Epid. (cap. 13. poſt prin.) vt duo membra ex æquo ſint imbecillia, ideò rariſſimum etiam eſt, vt eiuſmodi homines in morbos acutos incidant, imò dicit ibi, ſi membrum illud præoccupas excipere ſuperflua, & reliqua bene valent. Et ideò non malum eſt, podagram pati, ſed multo minus ſcabiem, & male conſulunt medici, qui adeò curioſè illam expellere conantur, verum iſtiuſmodi tyrannidis in humano corpore, cuius adeò luculenter Galenus (Par. 2. com. 43.) mentionem fecit, tanquam rei diuinitus inſtitutæ, atque ex conſequenti, cuius exemplo liceret in miſeros eam exercere, triplicem cauſam oſtendere volo, vnde facilè intelligatis omnino tyrannidem illam, quæ in homines ab hominibus exercetur impiam eſſe, execrabilem atque alieniſſimam ab hoc naturæ exemplo, ſiquidem & in homine & in aliis diuerſa diuerſis imponunt, non ſimile ſimili, nunquam oculus dexter ad ſiniſtrum, nunquam manus dextra ad ſiniſtram, neque auris auri, neque pes pedi excrementa, vel cauſam morbi detruſit, ſed iecur ad lienem, lien ad ventriculum, cum igitur homines vnius & eiuſdem ſpeciei ſint, non licet homini hominem vexare, ſed iniqui eſt hæc tyrannis. Secundum eſt, quod ex hac tranſmutatione cum perfectiora ad imperfectiora tranſmittant ordo naturæ conſtat. Si enim olera non depaſcerentur terram, oues olera, leones ipſas oues, leones eſſe non poſſent, atque ita natura deſtitueretur vnoquoque animantium nobiliorum genere, quin etiam quædam ab hoc timore liberauit, ſcilicet quæcunque eſſent perfectiſſima, elephantem, rhinocerotem, monocerotem, ſeu bouem Æthiopicum, & inter aues ab aquila olorem. Propterea Plotinus in lib. (cap. 15.) aduerſus Gnoſticos dicebat, quod noxia eſt opinio de Mundo malè inſtituto ad mores hominum. Et in 1. de Prouident. (cap. 4. & 15.) adducit tres rationes cædis animalium: prima eſt, quod permutantur animæ, & quæ paſſæ ſunt iniuriam, poſt inferunt velut homines in ſcena mutantes veſtes, vt ſit potius ludus quam iniuſtum factum, cum eadem agas quæ paſſus es. Secunda, quoniam omnino animal erat paulo poſt interiturum ſponte ſine commodo vllo, nonne melius eſt, vt commodo tam magno aliorum paulo ante pereat? Quæ ratio adducitur ab his qui Reſpub. regunt, vt ciues ab bellum mittant: nam non perpetuo victuros emittunt, ſic enim illis iniuria fieret, ſed omnino domo ſine fructu, & morte difficiliore perituros. Tertia, quoniam vna eſt anima Mundi & omnium. Et ſicut cum ad cutim protruditur febris per puſtulas, gaudemus, licet ea pars moleſtia afficiatur, ita & in animalibus. Vnde patet, quòd nullum animal habet ſenſum proprij, ſed ſentit ita vt non ſeipſum ſentire cognoſcat, vt etiam membrum in homine, præter ipſum hominem: & ideo homo ſolus eſt iniuriæ capax. Et in homines tyrannidem exercere non licet, quoniam cum iniuria fit. Tum quia in hominibus nulla eſt perfectionis à ſpecie differentia, quinimo qui alios vexant omnes imperfectiores ſunt, & à diuina natura magis alieni, latrones, fures, proditores, venefici, milites, fœneratores, atque huiuſmodi. Tertium, quod cauſa huius regni, non tyrannidis, eſt diuina vis ſparſa per vniuerſum mundum, quæ inferior ſuperiori paret, vímque infert quæ plus poteſt, non inferiori quæ corpore illo non indiget, ſed illius corpori, velut ſi Princeps ingreſſus ſedere velit, omnes ſedem exhibent, non ſe quidem malè afficiunt, neque illi ſe ſubiiciunt, ſed ornamentum quoddam illi vt meliori exhibeant. Si ornamus eccleſias, ornamus profeſſores, ornamus magiſtros ludi literarij, non dicimus ſpoliari ab illis, adiecta eſt corporibus aliorum animalium ad decus mundi, & ad vtilitatem meliorem, & decus mundi ceſſat, & vtilitati melior ſatisfit, cúmque in vſum aliquem ordinata ſunt, ei vſui ſubiiciuntur. Vnde Cicero aiebat, ſuis animam eſſe pro ſale. At non homo in homine alterius vſu fabricatus eſt, ſed per ſeipſum habet decorem, itaque regimen membrorum & ſpecierum ordo regio quædam poteſtas eſt, & licita hominum, tyrannis eſt & iniqua in alios homines preſſura.

LECTIO XX.

Super eodem

TEXT. VI. & VII.

L*ippitudines vere.*] Poſtquam declarauit morbos qui fiunt maximè ob aquam, docet eos qui accidunt vitio aëris. De his quidem egit in tertia Aphoriſ. (11.) Et videtur velle quòd humidè etiam fiant à ſiccitate, nam & temporibus ſiccis & in æſtate magis, vt cum dicitur de humidis intelligatur, nam ſiccas nominat (16. 21.) inter morbos cum æſtatem ſiccam & aquiloniam, ſimilis Autumnus, ſcilicet ſiccus & aquilonius conſequitur (14) quomodo igitur huic regioni tam calidæ æſtate, ſemper autem humidæ lippitudines ſiccæ conuenient? Philoſophus 1. Probl. (8.) Lippitudines febribus miſcuit; vt eandem ferme cauſam habere videantur, intelligítque de vtraque, vt humor prius in capite corrumpatur, & Lippitudines inde etiam febres excitet. Et his quidem humidas fieri vult, & non graues nec diuturnas: ſcilicet quòd materia tenuior ſit, & quæ facile exprimatur. Et quia propenſa eſt natura talium vt materia ad inteſtina rapiatur, vt ſexta Aphoriſ. (17.) Quoniam vero diximus abunde de ſiccis lippitudinibus, in tertia Aphoriſmor. (Com. 14. ſed vberius ex Galeno in 12.) & quod ſunt magis doloroſæ humidis, vt humidæ rarò cæcitatem inducant, effluente materia, ideo tranſibo ad quintam partem. Haud immemor ſum me aliàs docuiſſe ophthalmiam, vt hic in Textu Græco

aliud

aliud eſſe à lippitudine apud Latinos, nec habere quod correſpondeat, ſed nunc parum refert.

Et vbi quinquageſimum annum.] Defluxiones ex cerebro, quæ παραπληκτικὸυς, parapleticos efficiant: ſunt congenera tria genera morborum, apopletici, paralitici, parapletici, ortum ex eadem materia, loco & ſimilem affectum facientia. Námque hæc ex humore cerebri ventriculos occupante oboriuntur, ſi ambos vt intereat æger neceſſe eſt: tum quia intercipitur reſpiratio, tum quia non eſt pars ſana quæ curet ægram. Et ſimiliter cum ſit vno ventriculo pleno materia melancholica, vel ſi ob inflammationem, vel ſi materia per arterias iugulares deferatur ad cor: aut cum accidit in ſine febrium, nemo ſeruatur, in imbecillibus verò ac ſenibus non ſanatur aliquis, ſed in inſanabilem paralyſim tranſit deteriorem morte, vt quinto de Tuenda ſanit. (cap. 1.) & ſi leniſſima ſit id paraplexiam, id eſt reſolutionem alicuius membri, ex qua euadunt ferè omnes, qui bonum medicum nanciſcuntur, & ipſi ſanari nolunt, nec commoda deſunt. Paralyſis ergo dimidium obtinet hominem, apoplexia totum corpus, paraplexia vnum membrum ſolum. Vnius nos admonet valde vtilis dicens, ſi ſe ſoli aut frigori expoſuerint hoc contingere, non quia, vt iſti putant, materia ad neruos deueniat: ſed quoniam ex cerebri ſubſtantia deriuatur in cerebri ventriculos, inde ex illis nonnunquam in neruos, nec eſt materia huiuſmodi vnquam pituita, vt fabulatur vulgus medicorum, male enim nimis nobiſcum ageretur. Sed humor crudus cui natura non dominatur. Sed & à melancholia & ſanguine non vero tamen fiunt huiuſmodi. Decet ergo ſenes vitare has temporum iniurias, ſed præſertim frigus, obturando hyeme aures goſſipio, & emungendo, nares, & moderatione victus vtendo, dixit paraplexias vt per minus, quod eſt maius intelligeremus: & etiam quia aluus quæ ſæpe expurgat hominem, non ſinit ipſum tantæ multitudini obnoxium eſſe: nonnunquam ergo imò ſæpe paraplexia abſque apoplexia fit tranſmiſſa materia ad ambitum cerebri, non ad medium, vbi ſunt ventriculi: vt ex circumferentia nerui oriuntur. Meminit de paraplexiis, quas etiam lethales eſſe dixit, primo Epidem. (pag. 2. Text. 69. & 59.

Atque hi quidem morbi ipſis.] Hæc eſt ſexta pars in qua ſe excuſat, quod præter hos endomios, qui omni anno, omni tempore, & omni anni conſtitutione, etiam præter naturam accidunt, quidam alij etiam oriri poſſunt, & facilius quàm in aliis regionibus præcipui, vel ratione conſtitutionis temporum, vtpote tertianarum & capitis dolorum in æſtate ſecundum naturam, & in hyeme grauedinum & raucedinum, vel ratione conſtitutionis præter naturam, vt in peſtilentibus maximè, velut accidit in Cranone: nam multi alij morbi non vernaculi eo anno apparuerunt.

TEXT. VII.

QVæcunque verò ciuitates his ex oppoſito ſitæ ſunt, ad ventos frigidos, inter occaſum ſolis æſtiuum, & orientem æſtiuum: etiam ipſis hi venti vernaculi ac indigenæ ſunt, ab auſtro vero & calidis ventis protectæ ſunt. Et de his vrbibus ſic ſe res habent. Primùm quidem aquæ & duræ & frigidæ vt plurimum dulceſcunt. Homines autem vegetos & ſiccos eſſe neceſſe eſt: & plures ventres infernos crudos ac duros habere, ſupernos vero fluidiores, billioſóſque magis, quàm pituitoſos eſſe, capita verò ſana ac dura habent, & plerumque vaſa ipſis rumpuntur.

Q*Væcunque vero ciuitates his ex oppoſito.*] Tranſit ad contrarium ſitum, & videtur plana litera prima fronte imperitis, ſed magnum arcanum latet in ea apud Aſtrologiæ & Geometriæ peritos: cui ſi non ſubſcriberet experimentum, certè longe maius negorium nobis relinqueretur. Præſupponit Hippocrates, quod & verum eſt, nos poſſe & regionem ſuam itidem afflari poſſe ventis orientalibus atque occidentalibus, cum tamen ſol nunquam remoueatur ab æquinoctij circulo plus viginti tribus, & dimidia partibus, regio autem Hippocratis diſtet ab æquinoctij circulo partibus triginta ſeptem, noſtra autem quadragintaquatuor, ſeu amplius. Dico Mediolanum vnde oriundus, & Bononia vbi nunc dego: quomodo ergo poterunt radij ſolis, aut venti ex illa parte, id eſt oriente ſole rectà nos impetere, ac quaſi per lineas parallelas ipſi circulo æquinoctio, ſicut videmus oriente ſole atque occidente parietes recta ſpectantes Boream illis horis illuſtrari, cum tamen meridie dum ſol eſt altior hoc nulli fiat?

Proponatur finitor *a b c d e*, & mundi polus arcticus *f*, & æquinoctij circulus *a g e*, circulus æſtiui ſolſtitij *b h d*, vertex noſter *k*,

& circulus magnus per illum & oriens & occidens *a k e*, ſitque ſol in *a*, oriens cum fuerit in tropico: quia ibi eſt ſectio paralleli

cum

cum finitore, & occidens in *b*, & meridianus *c f k h g*, erit ergo in *h* in meridie: ibi enim ſecat parallelus meridianum paries, ergo in *h* illuminabitur à meridie ſolum, & vmbra proiicietur verſus polum *f*. Quoniam verò æquinoctij circulus in parte ſuperiore ad antarcticum, recedit à circulo *a k e* per verticem, & ſunt ambo circuli maiores, igitur in parte inferiore circulus æquinoctij à circulo per verticem, in quo ſumus tanquam axis, recedet ad arcticum polum tantundem: quare cum erit ſol in punctis *a* & *e* in die æquinoctij, erit in directo noſtrum quaſi in recta linea a dextra in ſiniſtram. Sed cum eſt in *b* & in *d*, eſt borealior, quàm cum eſt in æquinoctij circulo, adeò vt dum erit in *l* vel *m*, videatur eſſe è regione nobis, & in *b d*, borealior per arcum *a b* vel *e d*, id eſt partibus vigintitribus & media, igitur paries *n o*, dum ſol eſt in oriente vel occidente illuſtrabitur à ſeptentrione, & proiiciet vmbram meridianam. Et quanto magis aſcendet à *d* verſus *h*, videbitur à nobis moueri, & cum deſcendet ab *b* ad *b*, videbitur eo magis appropinquare nobis, & cum erit in oppoſito *h* ſub terra, ſi oculus poſſet videre illum, videretur quæ è regione *f* poli, & valde borealis. Et hoc oſtendunt horologia, nam cum bifida æris ſeptentrionem reſpexerit meridiei linea, tranſit ad circulum qui eſt vltra gnomonem, qui refert verticem noſtrum, vt ille ſolis motum in parallelo, & vmbræ vltimæ diffiniuntur lineis tenentibus ad meridiem, vt decima & vigeſima tertia, igitur ſol eſt in ſeptentrione. Et ita de parietibus oſtendit experimentum, & venti ſequuntur eandem rationem. Et niſi quis hæc intelligeret decipe-tur. Et ſub hoc latent magna ſecreta: ſcilicet quod propter hanc cauſam erraticæ ſunt efficatiores in oriente & in occidente, imò in aliis punctis quando ſunt extra circulum æquinoctij, quàm in circulo mediæ noctis, quia tunc ſunt è regione nobis: & in circulo verticali, & in axe. Et in circulo mediæ noctis, quàm in circulo meridiei. Et ibi eſſent debiliſſimæ niſi eſſet aſpectus rectus. Dicit ergo, quòd ſi eiuſmodi vrbes fuerint protectæ à meridie, & expoſitæ ventis per totum *b c d*, aquæ erunt duræ, & reliqua quæ ſequuntur.

Diuiditur autem Textus in ſeptem partes, quarum primam expoſuimus. Secunda eſt, quòd dicit, aquas duras & frigidas dulceſcere, loco eius quod dixerat ſuprà, eſſe multas & ſubſalſas, & hyeme valdè frigidas, quomodo ergo poſsũt eſſe frigidæ & duræ & dulceſcere? Alemanus dicit quòd dulceſcunt reſoluta parte tenui à gelu, ſed hoc eſt abſurdum. Dico ergo quod admonet nos vnius, ſcilicet quod eiuſmodi aquæ quamuis ſint crudæ & tenues dulceſcunt tamen: ideò non eſſe eis vtendum, nam in aliis, nemo qui ſapiat vtatur: in his aliqui decipi poſſent. Sunt autem dulces propter hoc quòd ſolum eſt calidum concluſo intus calore: & ideo in huiuſmodi regionibus etiam apparent perſæpe bituminoſæ. Et ſi quis dicat, ergo concoqui perfectè poſſunt, reſponderet ad hoc Hippocrates, quod ſolum à ſole perfectè concoqui poſſunt, & hoc eſt declarare mentem ſuam de concoctione aquarum, quod non poſſunt à terra concoqui exactè. Ideo neque.

Homines vegetos & ſiccos.] Iſtud habetur ab eodem tertia Aphoriſ. (17.) Aquiloniæ autem conſtitutiones corpora denſant, facilè mobilia & bene colorata & melius audientia faciunt. Refert Alemanus Lapones qui iuxta polum habitant adeò eſſe agiles, vt ſe totos per circulum diametri cubitalis arcum habentes in manu & accincti pharetris, quod ſcio verum eſſe, & ſimiliter quod ſine domibus ſint, ſed vagantur, aut in ſpeluncis & ſyluis habitant: quod autem ad multos annos viuant, vt ille dicit, non mihi compertum eſt. Vltimi ſub Borea & qui ſub polo degunt, vt Olaus Magnus in tabulam refert, ſunt Briarmij, inter quos & Lapones ſunt, Scrifinij & Finmarchij, de quibus etiam Saxo Grammaticus (lib. 7.) Sed de his in Scythis. Et plures ventres infernos crudos. Illud idem dictum eſt in Aphoriſmo, habent enim aluos duras, & quomodo debeant intelligi illa verba, ſupernos autem fluidiores & magis bilioſos, dicit ibi, quoniam pectus ſi dolor aliquis obſederit infeſtant & oculos mordent ſcilicet ob fluxiones acres & bilioſas. Ideo dixit ventres ſuperiores ſcilicet caput & pectus ſuperiora ventri communiter appellato: in quo recondita ſunt membra naturalia: ideo vide noſtra commentaria ibi.

Capita verò ſana & dura habent.] Iſtud videtur contra Herodotum qui dicit (lib. 3.) capita Ægyptiorum eſſe duriſſima & in bello non aliter diſtingui potuiſſe à Perſis: & Indos noſtra ætate occidentales habere duriſſima capita, cum non in regione frigidà ſed calidiſſima vtrique viuant.

Et plerumque vaſa illis rumpunt.] Deſtillationes maximè fiunt ad pectus, vt etiam tertio in tertium Epidemiorum (text. 9.) Cur autem rumpantur vaſa, dicebat Galenus quarto de locis (cap. 5.) Sed vt in methodum rem traducamus, duæ ſunt cauſæ ruptionis, multa ſanguinis generatio ob caloris innati magnitudinem. Prima Aphoriſmorum, (15.) & pauci reſolutionem, primo de victu in acutis: & duriter vaſorum ac tuſſis ex his quæ dicta ſunt in quarto de locis (Comm. 44) vt dixi: igitur in talibus facillime vaſa pulmonis rumpuntur, hoc autem accidit in pulmone propter quatuor cauſas à Galeno enarratas in libris de vſu partium, ſanguinis ſumma caliditas, ſpiritus qui in arteria venali continetur ſubtilitas, ipſius arteriæ & ſubſtantia pulmonis molis ac fragilis.

LECTIO XXI.

Super

TEXT. VIII.

MOrbi autem populares ipſis hi ſunt, pleuritides, & quos acutos eſſe receptum eſt. Neceſſe eſt autem ita habere, cum alui duræ exiſtant, & ſuppurati multi ex omni occaſione fiunt?

fiunt: Huius autem cauſa eſt, corporis extenſio, ac ventris duritia. Siccitas enim & aquæ frigiditas facit, vt vaſa rumpantur. Edaces autem tales naturas eſſe neceſſe eſt, & non multum bibaces. Non enim fieri poteſt, vt ſimul multum edant, ac bibant. Lippitudinéſque his fieri ex temporis interuallo neceſſe eſt, duras autem ac vehementes, & ſtatim oculos rumpi, ſanguinis item ex naribus fluxiones vehementes æſtate fieri iunioribus triginta annis. Morbos etiam ſacros appellatos, paucos quidem, verùm vehementes. Longæ verò vitæ magis, quàm alios, hos homines eſſe par eſt & vlcera non pituitoſa oboriri, neque efferari. Mores verò magis feros quam manſuetos. Ac viris quidem hi morbi vernaculi ſunt: præterquam ſi quis omnibus communis ex temporum mutatione ingruat. Ex mulieribus vero primum quidem multæ ſteriles fiunt propter aquas, quæ duræ ſunt, crudæ, & frigidæ. Purgationes enim menſium non contingunt commodæ, ſed paucæ ac prauæ. Deinde pariunt difficulter, & non valde abortiunt. Vbi verò pepererint, pueros nutrire non poſſunt. Lac enim ab aquarum duritia ac cruditate extinguitur: & tabes frequentes à partu fiunt. Præ violentia enim ruptiones ac vulſuras habent. Pueris autem hydropes in teſtibus fiunt, quandiu parui fuerint: deinde ætatis progreſſu euaneſcunt. Pubeſcunt autem ſerò in hac ciuitate. Et de calidis quidem ventis, ac frigidis, & vrbibus ad hos ſitis hoc modo, velut dictum eſt, res ſe habet.

IN præſenti textu agit de quinque generibus morborum endemiorum generalibus, quocunque tempore & ætate propriis viris & æſtati ſenibus, mulieribus & pueris, appellat autem populares, & non *ἐπιχώρια νοσήματα*, id eſt, vernaculos, nam familiares ætatibus endemij vocantur, verùm temporibus epidemij. Proprium epidemiorum eſt variari, endemiorum eſſe inuariabiles, hi ergo partim variantur, partim non: vtitur autem nomine communiore, nam & endemij ſub epidemiis continentur, non autem contraria vice. Qui ergo proprij primum ſunt, omnibus habitantibus in hac regione, ſunt duo: morbi acuti circa pectus & lippitudines, circa pectus quidem alia ratione quam circa cerebrum, quamquam non negauerim etiam cerebrum pati phrenetides & lethargos, nam cum hæc duo membra maximè lædantur à frigore, quia, vt aliàs dixi, ambo reſpirant, pectus vtrique infortunio ſcilicet proprio & cerebri, cerebrum proprio tantùm obnoxium eſt. Incidunt autem in morbos laterales ob tres præcipuas cauſas: prima, quia habent ſanguinem bilioſum ob caliditatem vehementem interiorem: & ita ſanguinem tenuem, qui facilè ſuapte natura exit venas, vt libro de Inæquali intemperie (cap. 3.) & etiam quia facilè efferueſcit, maximè quia eſt etiam copioſus in venis. Secunda, quia cum exercitatio ſit neceſſaria hominibus, non ſolùm ob conſeruandam ſanitatem: ſed multò magis ob negotia, & exercitationem excipiat frigus: ideo inflammationes & febres generantur. Tertio (cap. 10.) de Tuenda ſanitate, 8. Methodi. Tertia cauſa ſumitur ex lib. de Flat. (cap. 2 & 3.) quamuis, vt dixi, minimè Hippocratis germano, quæ tamen ibi dicuntur, ad medicinam pertinentia vera ſunt. Quia ergo pectus lancinatur à tuſſi, quæ accidit ob deſtillationes quæ contingunt à frigore, lancinatæ partes dilatantur, & in eas ingreditur ſpiritus, quem ſubſequitur ſauguis: & ita fiunt inflammationes. Quartam cauſam oppoſitam præcedenti conſtitutioni, ſcilicet alui duritiem, qui enim tales ſunt, non ſolùm non leuantur ab his incommodis, cum ſint iam parati, ſed etiam illa incurrunt, & alia multa. Dicebat enim Princeps (2. p. boc. 2. ſum. p. cap. 17.) Retentio excrementorum eſt cauſa morborum in compoſitione & temperie, ſed hoc eſt generale: ſpecialiter autem durities alui generat conuulſionem in infantibus, lib. de Dentib & 3. Aphoriſm. 25. & in viris ex hoc textu habetur, quod omnia genera morborum acutorum. Sunt autem acuti morbi trifariam ex materia, vel ratione multitudinis, aut qualitatis, aut loci quod etiam dicit Alemanus, & bene, ſed demiror quòd plura dixerit de hoc Hippocrates more ſingulari, quòd iudicio valeret: Galenus pauciora & ſparſim iuxta conſuetudinem ſuam: Princeps nihil in tanto volumine: nam quod dixit ibi ad retentionem cuiuſque excrementi, non vt fecibus propriè attinet: quapropter methodo neceſſarium eſt vti: cuius tamen executionem ad opus de Tuend. ſanit. lib. 2. traducimus. Vnum hoc obſeruandum, non prohibere alui mollitiem morbos longos, vt podagram, & iſtiuſmodi: quoniam per aluum non facilè, niſi præparati fuerint, effluunt. Et de febribus acutis quomodo, & cur fiant, dictum eſt ſatis in epidemiis, hoc ipſum expreſſit Philoſophus 14. Problemat. 2. cur in frigidiſſimis locis febres acutæ fiant.

Et ſuppurati multi.] Docet morbos laterales & peripneumonias plerunque terminari ad ſuppurationem: nam abſceſſus pectoris quinque modis terminatur: aut enim abſque ſenſili euacuatione deſinunt, & hæc vocatur reſolutio: aut cum ſenſili euacuatione, quæ eſt tamen propria abſceſſibus pectoris conuenit, & nonnunquam abſceſſibus cerebri, & vocant reſudationem: aut quoniam ſuppurant & diſrumpuntur, ſed in interioribus hæc reſolutio non eſt adeò ſalubris, cum indigeat alia euacuatione: in externis autem inflammationibus eſt cura perfecta: vel finiuntur conuerſione in ſcirrhum, vel tranſmutatione. Cúmque multi ſecundum modum ignorauerint, dixerunt eſſe tantum

tantum quatuor fines inflammationum:cùm autem verba hæc poſſint tres habere ſenſus, hic vnus germanus eſt Hippocratis:nam fieri multas ſuppurationes ex multis abſceſſibus veriſimile ſatis erat,tum verò quòd ſint longè plures, quam vt reſpondeant numero inflammationum,ſatis apertum eſt eſſe ex mente Hippocratis 5. Aphor. 10. non tamen quòd ita eſſe debeat, niſi docuiſſet, conſtabat: ſiquidem ex tertio genere ſunt hæ,non ſecundo, vt dictum eſt. Vult ergo quòd fiant empyci,vt ex abſceſſu rupto vel ex anginæ tranſmutatione, vel ex vaſe rupto, vel ex collecta deſtillatione variorum humorum, & in ſaniem verſæ,ideo dicit(omni ex occaſione.)Et rurſus corporis extenſio, & ventris duritia, quoniam corporis appellat extenſionem contentionem venarum ob plenitudinem & ventris duritiem:nam bilioſiores fiunt,& ſanguis impurior non expurgato ipſo antequam procedat ex caua iecoris ad gibbam: præterea mihi multum arrident verba Alemani in hoc: Detentis enim excrementis corpus repletione diſtenditur,& vaſa comprimuntur,& ſanguis agitatur & perturbatur, agitatus incaleſcit,accenditur,effluit,morbos laterales dicit,procreat: ſed melius quod ſequitur,frigiditate aquæ & aëris ſiccatæ venæ rumpuntur, ob quarum rupturam morbum ſuprà dictum fieri diximus.

¶ *Edaces autem tales naturas.*] Docet quòd plurimùm edant: quòd enim natura optimum eſt in vnaquaque regione,longo vſu in conſuetudinem tranſit. Dicebat Hippocrates 1. Aphor. 15. ventres hyeme & vere naturâ calidiſſimi, & ſomni longiſſimi: in his ergo temporibus oblationes multæ dandæ ſunt. In regione ergo frigida & humida admodum erunt homines (niſi coacti) ſomnolenti, & multo vtentes cibo,& non appetent multum potum ob aërem humidum & frigidum, etiam qui parum reſoluit. Et quoniam fames eſt appetitus calidi & ſicci,ſitis autem frigidi & humidi. Secundo de anima: igitur non poterit ſimul multum ſitire & fameſcere,tum etiam quia proprium eſt caloris natiui conſumere ſolidam partem corporum, externi autem roridam, vnde febricitantium nullus præter naturam eſurit, plerique famem non ſentiunt prorſus: at ſitiunt fermè omnes: at qui bene ſe habent,nunquam ſitiunt,niſi aſſumpto cibo aut exercitati,fameſcunt autem tempeſtiuis horis: cauſa eſt, quoniam calor præter naturam eſt cum motu vehementi & ad ſuperficiem protruditur à naturali calore,& eſt in ſubſtantia ſicca: naturalis verò cum humida & exiguo motu & intus reconditus parum ergo bibunt, quia parum ſitiunt: & etiam quia pleni cibo capere potum multum non poſſunt. Sed non eſt intelligendum quòd non bibant multum, ſed quòd non pro portione cibi. Sed de cauſis famis Alemanus non ſe explicat,quamuis enim de aqua dixerit,quòd ſit edax, intelligitur tamen in comparatione ad vinum:ſed quoniam frigida eſt cauſa famis,vt in lib. Artis medicæ, cap. 62. & 63. clarum eſt de hoc. Et quoniam etiam multam reſolutionem ſequitur magna fames, vt 1. de Symptomatum cauſis, cap. 7. multa autem fit reſolutio in corpore, propter caloris magnitudinem:igitur liquet quod dicitur. At dices, quum calidus ſit ventriculus, quomodo bene appetet? hoc eſt,in quo dubitare contingit: ſed facilis eſt reſolutio: Dico eſſe calidum, abundans ſubſtantia, non autem gradu,ac vi: & calidum quidem vi ac intenſum eſt illud quod appetitum deiicit:non autem quod eſt copioſum & multum.

Lippitudineſque his fieri.] Quòd duræ eſſe debeant, & vehementes & doloroſæ, haud obſcurum eſt, vel quoniam humor acutus eſt & bilioſus, vel quia plenæ ſint admodum venæ, aut quoniam nihil ex oculis exhalat: & ob id vehementi facta expreſſione multi & acuti humoris vnius nil exhalat, nil etiam mirum eſt oculos, diſrumpi debere. Sed cur dixit per interualla, non in pectoris affectibus: hi enim ſemper apparent:quoniam deſtillationes ad oculos longè rarius contingunt, quam ad pectus, tum quia venæ ſunt anguſtiores, tum quia defluxus non eſt ſecundum rectum, tum quoniam natura obſeruat oculos tanquam membrum nobiliſſimum, & quod minima ex cauſa grauiter offenditur. Ideo neceſſe eſt, vt etiam hoc in caſu conſtitutio quædam propria & ſpecialis accedat.

LECTIO XXII.

Super eodem

TEXT. III.

S*Anguinis item fluxiones vehementes.*] Tranſit ad morbos ætatum, primóque àdoleſcentiæ & iuuentutis, & ſunt ſanguinis fluxiones ex naribus vehementes: hic morbus eſt endemius ætati,eodem dicente 3. Aphor. 27. Grandioribus autem, & iam ad pubertatem accedentibus ſanguinis fluxiones: quum enim poſt 30. annos deferueſcat ſangnis,& ante 14. abſumatur in incrementum corporis, par eſt, vt ætate media à 14. ad 30. annum plurimus ſanguis redundet, & calidiſſimus, qui à natura per nares effunditur: quoniam intus ſunt venæ ſatis magnæ, quæ habent ora in hunc vſum ordinata, vt poſſet effundi ſanguinis ex eo loco, & maximè bilioſus:quoniam ſanguis quum eſſet natura calidus,facilè aſcendit,& ideò facilè impletur caput, niſi poſſet euacuari ea via, ſed maximè in febribus, in exercitationibus, inſolationibus, ira,ebrietate, recondit autem ora illa in naribus, ne facilè læderentur ab externis cauſis, & tamen ſanguinem extra corpus educerent,ideo dicit, quòd æſtate hoc fit:vt autem è regione appoſitæ ſunt euacuationes ſanguinis per hæmorrhoidas, & per nares,quod nam rectè fecit,vna quidem ſurſum altera deorſum,vna antè,alia retrò, vna euacuat venam cauam, alia portæ, ſeu ſtelechiam, quæ in naribus ſanguinem rubrum & tenuem, hæmorrhoidarum nigrum & craſſum, ac fœculentum, quæ in naribus familiares iuuenibus & adoleſcentibus, & veri & æſtati,at hæmorrhoides autumno, hyemi, conſiſtentibus & ſenibus, quum vero nullibi inueniantur hæ venæ apertæ & in

finibus, vt ſint ambæ prope exitum è corpore, quis dubitat ne non factæ ſint à natura conſilio mirabili. Scripſerunt plurimi egregias vtilitates ſanguinis ex hæmorrhoidibus fluentis, è naribus nullus ex propoſito. At quum contrariorum par ſit ratio, quis negare poteſt multa etiam ſangui narium ineſſe commoda, non tamen illa ſine periculo, ſunt expoſita quidem à Principe, quinta tertij (cap.7. & ſunt tria præcipuè in febribus ardentibus, inde in abſceſſibus, & primùm cerebri, & propriè, inde iecoris, dic tu & præcordia, vt in Prognoſticis te docui, inde membranarum lateralis ſepti tranſuerſi diphradondum & capſulæ cordis, demùm quod raro euenit, & minus tutum eſt pulmonum. In ſanis tertio loco quum præceſſerit grauitas capitis, calor & rubor magnus in facie, & poſt calor clarus, & alleuiatio capitis, & lætitia, & ſomnus, & claritas ſenſuum. Secus eſt multiplex periculum, effluxionem enim ſanguinis, quam malus calor ſequitur, nemo poteſt laudare: nam habitus corporis corruptio conſequi ſolet. Ex parte autem ſequitur faciliùs hydrops, quia plus effluit ſanguinis, & quia melior, ex parte & generaliter non adeò ad id procliuis eſt, quia non ſignificatur tanta corruptio in ſanguine, velut in hæmorrhoidali. Et etiam corruptio illa eſt in ſanguine facto, qui iam ſparſus eſt per totum corpus hæmorrhoidalis, in eo qui fit, quæ eſt deterior, quum iecur ex ea nutriri debeat, & in eo diu manſurus ſit: propterea multò pauciores aſcitici euadunt ex ſanguine narium, quam hæmorrhoidum. Eſt autem periculoſa talis effluxio, tum ob cauſas primùm quæ ſunt valde potentes ad inflammationem: ſecundum, quia poteſt eſſe ex arteriis, vnde concitatior, & etiam detrimentum maius affert, quum ſanguis ſit melior: tertiò, quia periculum eſt, ne ſit ex fractura alicuius vaſis in reti venarum, aut arteriarum, & tum eſt inſanabilis, dicit Princeps, & cur non, quum aliàs ex auulſione dentis mortuos fuiſſe quoſdam ob fluxum ſanguinis, ex loco diſrupta venula, aut arteria: quum liceat applicare auxilia, & adurere, quantò magis ibi vbi hæc non licet applicare. Ex quo apparet, quòd aliquando ſanguis veniat, iuxta Principis ſententiam, per nares, & non ex naribus, ſed ex cerebro. Et ideo fluxus ſanguinis narium eſt homonymum, vt ſolo nomine vno duæ res valde diuerſæ declarentur: quarum vna certè quaſi vacat omni periculo, præſertim quum liceat inſufflare pulueres, & imponere auxilia. alteri nullo modo, niſi per communia occurrere liceat. Et hic morbus & ſymptoma eſt proprius ſoli homini: nullum enim animal quod ad hanc diem notum ſit, eſt obnoxium tali ſymptomati, ergo ob id non adeò tutum eſt prouocare ſanguinem narium, velut hæmorrhoidarum, quibus medicamentis Chirurgicis occurrere poſſumus, & ad quas non niſi malus ſanguis delegari ſolet, vt ex Hippocratis ſententia in ſexto Epidemiorum (Par. 3. text. 37.) quum ſanguis ibi ſit melior, ſcilicet in naribus, & concitatior, & minus tuta ſit ratio poſtmodum ipſum ſiſtendi. Et quamuis ita ſit, fluxus tamen ſanguinis huiuſmodi reddit homines ſecuros à morbis, qui ex calido ſanguine pendent, velut eryſipelate, carbunculis non peſtilentibus, phagedena, vrigine vrinæ, ſcabie, dyſenteria mala, febribus ardentibus. Dicamus ergo quomodo oriatur, & vnde, & quum in tot aliis minus vtilibus fuerint adeò effuſi & nugaces anatomici, hac in parte tanti momenti, & quæ toties occurrit, & quotidie, cuique occurrere poteſt, adeò ſunt parci, vt inter Paralipomena aliorum hæc hiſtoria poſſit recenſeri, & coactus ſim iubere diſſecari hominem huius cauſa. Dico ergo primùm, quod vt habetur à Veſalio, (lib. 3. cap. 14 pag. 5 in fin. & 7. lib. fig. 16. ſub litera E,) tres arteriæ ex vnaquaque parte à iugularibus delatæ in caluariam ingrediuntur per os capitis perforatum, ex hac duo rami magni, duóque parui oriuntur, humilior paruorum foramem habet in oſſe ſibi peculiariter exculptum, per quod tendit ad nares. At venarum vtrinque ſex rami in caluariam penetrant: & ex exteriore iugulari antequam in caluaria ingrediatur rami in faciem ſparguntur (lib. 1. cap. 12. fig. 13. lit. k,) & in vaſi alas: adeò vt tertia illa propago, ſeu quarta, quæ quandoque vnica eſt iugularis, quandoq; in collo diuiditur, quandoque ab ipſo collo bifariam (& fig. vlt.) per ipſum collum diuiſa aſcendit etiam bifariam (ſed ſemper hoc) naſum ingrediatur, lib. 3. cap. 7. pag. 10. in fin) & tunicam interiorem propriè vna permeet, atque ſic ſanguis ex venis narium magis ad inferiora membra pertinebit, ex arteria autem ad ſuperiora & caput. Et ita dignoſcitur ex colore. Et ſi ſit paucus, & flauus, & oculi aſpergantur eo, & maximè in ictibus reciditis, ſignum eſt rupturæ arteriæ, & mortis inſtantis.

Morbos etiam ſacros appellatos.] Hoc eſt, ſecundum genus morborum viris euenientium, qui pro endemiis habentur, quod certè mirum eſt, & quomodo hunc ipſum inter morbos iuuentutis numerare velit, cùm ſit morbus frigidus & humidus, & iuuentus ipſa calida & ſicca? Iam diximus quòd hi habent robuſta capita etiam, igitur rarò fiet in illis ſacer morbus, quia tamen comitialis etiam fit à repletione ſanguinis, & præcipuè corrupti, cùm agitatur, aut nimis comprimitur, vt tertia Aphoriſmorum, & ſecunda tertij, (comment. 20. & ex text. Verbis,) ideò talis morbus etiam eſt violentus. Morbi enim qui non conueniunt ætati ac regioni, & naturæ ſunt violentiores cæteris, vt dixit ſecunda Aphoriſmorum (capit. 8. 34.) & etiam ex his magis periclitantur. Ideò verò conſequens eſt, vt fiant ob ſanguinis multitudinem, cùm iam dixerit de ſanguinis profluuio è naribus in prioribus verbis: & vt plures fiunt ab Auſtris, ita etiam à Borea & violentiſſimus, cùm non habuerit exitum: ſiquidem dicit in libro de Morbo ſacro, (pag. 8.) quòd Boreas frigiditate ſua comprimendo, expurgat cerebrum & ſenſus: in multo ergo ſanguine & magno frigore regionibus, & præcipuè autumno ob inæqualitatem, & hyeme ob frigus fiunt comitiales morbi, qui certè attonitis ſunt ſimiles: & ideò in iuuentute eadem ratione qua profluuia ſanguinis

ſanguinis in æſtate: cùm ſymptoma ſymptomati contrarium ſit, ſcilicet laxitas & conſtrictio: cauſa autem multitudinis ſanguinis eadem, regio & ætas.

Longa verò vita magis quàm alios.] Dubium non eſt longam vitam oriri ex multitudine humidi pinguis puri, ac denſi, (1. Aphor. comm. 14.) Dubium etiam non eſt, quod & medici affirmant humidum illud à calore innato conſeruari: quinimò vtriuſque eandem eſſe ſubſtantiam: quod igitur conſeruat calorem, vitam producit: vbi enim magnus eſt calor naturalis, ibi primùm eſt multum de humido, quia (vt dictum) ſubſtantia vtrorumque vna eſt, aut vna eſt ſedes alterius ſaltem: ibi etiam operationes naturales benè fiunt, vnde reſtauratio: item quoniam non poteſt eſſe multum niſi ſit denſum: non enim ſunt vaſa diſtincta, velut in humoribus: & quia minus reſoluitur in frigida regione, ob hæc Hippocrates cenſet in frigidis regionibus vitam eſſe longiorem, aliàs hoc diſputabitur.

Vlcera non pituitoſa.] Hoc eſt, tertium genus morbi: quoniam bile abundant, & ſeroſis humoribus calidis, à frigore intus coacti vlcera gignunt, nec tamen efferuntur, quia putredo eſt cauſa huius, ſed cùm boreas dominetur, & conſtitutio vndequaque tum frigore tum ſiccitate aduerſetur putredini conſtat, cur non efferentur. Hoc enim antea declarauerat, vbi auſter dominabatur in phagadenas, degenera quæ, vt diximus ſunt vlcera maligna: contrariorum enim per ſe cauſæ ſunt contrariæ: per accidens verò vtræque, vel vna per ſe alia per accidens poſſunt eſſe eadem.

Mores verò magis feros.] Quod in gentibus & regionibus, idem in habitationibus dicendum cenſet. Qui habitant regionem borealem, fieri ſunt moribus: ob id etiam expoſiti boreæ ſunt magis fieri, quàm in libero aëre: & in libero aëre quàm ſi reſpiciant ad meridiem. At de moribus ſuo loco verba habebimus, ſcribere enim multa hìc locus non eſt, & commentarium nimis excreſceret: repetere ſuperfluum, quædam hìc, quædam ibi, vitium eſt, de quo Galenum repræhendere ſoleo, ob id ſubſiſtere decet, tum eò magis quòd hæc tractatio ad hunc eundem librum pertinet.

At viris quidem.] Docet ſe propriè, vt ab initio dixeramus, de viris ſermonem habuiſſe: id eſt, in ætate conſtituta, & vſque ad ſenium: niſi ea in parte quæ ad ſenes manifeſtè pertinet, vt intelligamus de ætate. Aliter vt de ſexu propter verba quæ ſtatim ſequuntur: ἀνδρὸς enim vt & Latinè vir, & de ætate, & de ſexu dicitur. Docet autem hos præcipuè eſſe Endemios, niſi ob aëris conſtitutionem aliqui alij ſuperueniant.

LECTIO XXIII.

Super eodem

TEXT. VIII.

EX *mulieribus verò*] Hæc eſt tertia pars, vbi agitur de morbis endemiis mulierum & infantium: & continuat ſermonem incipiendo à ſtatu earum, dum adhuc ſunt virgines, tempore fluxus menſium: id eſt, à duodecimo anno, ſed præcipuè à decimooctauo, qui terminus eſt legitimæ conceptionis: licet multò antè poſſint concipere, ſed debiles plerunque & cum periculo abortus, & multas ex illis quæ ante hoc tempus nubunt, aut ſterileſcunt prorſus, ſi vterus ſit valde imbecillis, diſruptis vaſis, & concalefacto vtero præter modum, & maximè ſi virile membrum magnum ſit, & puella parua, aut ſemen vitioſum: at aliæ non adeò imbecilles à primo partu dilaceratis vteri partibus, & vinculis eius reſolutis: cum multis ex his etiam vitietur ſitus. Porrò de nuptiarum tempore videtur ſenſiſſe idem Plato (6. de Leg. 69 in fine,) dum in maſculis à trigeſimo ad trigeſimum quintum, in puellis à ſextodecimo ad vigeſimum, id eſt non minor ſextodecimo, nec vltra vigeſimum procraſtinandum, non laborando vt quidam faciunt in his quæ extra artem ſunt, & iam ipſa ſunt experientia comprobata. Sed vt dixi, quæ nubant ante tempus, præfinitum periculum ſterilitatis incurrunt: Inde ſterilitatis in poſterum ſcilicet à primo partu. Tertio, ne in genitalibus male afficiãtur, hoc autem non effugiunt, vt qui geniti ſunt parũ mẽte valeant, à pueris enim geniti pueri perpetuò ſunt. Vnde non mirum eſt, ſi monſtroſos aliquando principes ſortiamur: nam ob dominationem & regna, modò pueri pueris iunguntur, modò ſenibus puellæ. Et maſculi iunior ætas ad animi imbecillitatem & corporis facit: fœminæ autem corporis tantum. Vbi verò peruenerint ad debitum tempus menſium (excurrimus enim extra Textus interpretationem) etiam quod legitimè nubant multæ ſteriles euadunt, menſibus vitiatis, vt ſint pauciores quam eſſe debeãt, & corrupti. Cur igitur primum hic pauciores eſſe debeãt menſes, vbi ſanguis abundat, & corrupti vbi coctio bona, niſi experimentum doceret, dubitare poſſemus. Dicimus quod Hippocrates non in aërem ſed in aquas duras & crudas refert, per crudas enim aquas in mulieribus quæ calorem habent imbecilliorem, & non exercentur ſanguis craſſior redditur, & ideò aut non fluit aut parum fluit, & quoniam non bene purgantur, etiam corrumpitur ſanguis, & menſes non prodeunt quales debent. Dicuntur autem quales non debent, prodire cum ſubſtantia ſunt nimis craſſi aut aquoſi: calore albi aut nigri, aut flaui aut miſti, odore fœtidi quod eſt deterius nigris, demum cum egrediuntur cum dolore. Prodeunt autem quamuis non deuirginatis, quoniam hymen ſeu engion, quod in virginibus dum deuirginantur frangitur (& eſt carnea membranula in medio tenniſſima, quæ à ceruicis vteri lateribus oritur, & ibi ad carunculæ ſimilitudinem eſt) antea rimula tenui diuiſa eſt: per quam non ſolum ſanguis, vt docet Veſalius (lib. 5. cap. 15. pag. 4.) ſed etiam albus & crudus humor, qui etiam puellis effluere aliquando ſolet, Ariſtotele teſte exit. Iam ergo notum eſt, quomodo ſanguis hic aut non prodeat aut malè prodeat.

Quòd autem ex hoc ſterilitas ſequatur intelligendum eſt. Concipit mulier potiſſimè & fœliciter

fœliciter euacuatis menſibus: aliæ dum fluunt menſes, quæcunque eiuſmodi ſunt, vt dum ceſſant claudatur, tunc enim excipere ſemen non poſſunt, quod etiam proditum eſt ab Ariſtotele (7. de Hiſt. animal. cap. 1.) ſed hæ vitioſos fœtus, concipit etiam toto menſis circuitu, non tam fœliciter vt à purgatione, nec infœliciter vt in ipſa. Non concipiunt autem ex ſanguine qui fluit: multis tum cauſis tum indiciis, primum quod non par ſit nutriri fœtum ex excremento: ſecundum quòd propenſus eſt ſanguis ille menſtruus effluere non retineri: tertium, quòd à purgatione optimè, vt dictum eſt, ac facillimè concipiunt, quando iam nihil ſupereſt huius excrementi: (lib. de Nat. puer. pag. 5.) quartum, quòd in partus tempore eiicitur iuxta multitudinem eius quod retentus eſt. Demum quòd par ſit fœtum nutriri ex expurgato & defœcato ſanguine, qui eſt circum vterum, vt pars ſuperflua eiiciatur, pura nutriat fœtum. Sed quoniam dixit Hippocrates (5. Aphor. 18.) mulieri ſi menſes eant, impoſſibile eſt fœtum eſſe ſanum: retentis menſibus exiſtimarunt menſes in alimentum infantis abſumi. Primis ergo octo diebus aut ſaltem ſex, ſemen maſculinum cum fœminino cogitur, éſtque ei alimentum fœmininum, vt quod potentia erat, actu euadat & tranſeat in principium formationis. Cum ergo ſanguis menſtruus non tranſeat in fœtum, dupliciter tamen generationem impedit, & quoniam retinet intra vterum qualitate praua: & quoniam indicium eſt ſanguinis retenti quod ſit corruptus. Vt enim vrina eſt indicium vitioſi ſanguinis, licet non ſanguis vitioſus ita & menſes. Docet autem Hippocrates (ab initio) cauſas ſterilitatis in mulieribus ex parte eius quæ concipere debet à compoſitione tres: occluſum os, ſitus malus, & leuitas à materia, humor quiuis corruptus ſeu cum vlcere ſeu abſque eo: tum menſium defectus aut abundantia. Addiderim ego nimiam vteri paruitatem & intemperiem ſimilem ſemini maſculino. Quomodo autem ſanguis ille menſtruus non prægrauet, docet lib. de Nat. pueri, (pag. 3.) ſcilicet quoniam non confertim irruit in vterum, ſed ſenſim ac paulatim, & eius pars abſumitur in alimentum pueri, quæ effluxura non eſſet, quæ autem effluxura eſſet placente & membranarum circumdantium fœtum, quæ & ſi factæ ſint ab initio ex ſemine, poſt nutriuntur vt reliqua membra ſeminalia ex ſanguine. Ideò nec fœtus nec vterus afficiuntur à menſibus retentis. Oportuit autem expurgari ſanguinem ſingulis menſibus, quoniam impurus non poſſet alere fœtum, tempore autem quo fert vterus fœtum retineri, caſu non per ſe, ne fœtus ſi vterus vel tantillum hiarte, refrigeraretur. Dicebat ergo Galenus in 3. de Natur. facult. (cap. 3. & 4.) vterum dum mulier concepit ne hiare tantum vt acus apex (Herophili authoritate) immitti poſſit: & neque intus quicquam ineſſe vacui, ſed fœtum quantuſcunque ſit ad vnguem amplecti, cum igitur neceſſe eſſet tamdiu ſanguinem ſolitum emittit retineri, in vſum placentæ ex talium quæ fœtus partes non ſunt, ſunt tamen commoda illi diſtribui, quódque tribus in diebus irruere ante tempus quo concepit ſolitum erat, vbi concepit in triginta dies diuiſum nullum ſenſum noxæ affert.

Deinde ſubiicit quòd non valde abortiunt: hic multa Alemanus adducit vera & pulchra, ſed quæ difficultatem non diſſoluunt, cum tamen præ oculis ſit ex noſtra Dialectica: cum enim difficulter concipiant, cum hoc ſit difficilius concipere quàm retinere: ideo ex his quæ conceperunt paucæ abortiunt, neque enim abortire poſſunt ſi non conceperint, nec concipient quæ paucos aut vitioſos habent menſes, cum igitur reliqua ſint incolumia aër frigidus aſtringens vterum, robur virium illarum, ſanguis bonus, ob id non facile erunt abortui obnoxiæ.

Difficulter tamen parient.] Hoc eſt quartum tempus ſi rectè numeremus ab initio, ſeu quinta pars conſideranda circa mulieres, quæ difficulter parient, ob id quod virtus expultrix his in locis labefactatur à crudis aquis & aëre frigido, vt retentrix validior ſit: pueri etiam debiles ſunt & os vteri ac pudendum muliebre aſtrictum, atque ideo omnia impedimento ſunt partui facili, qui indiget maximo conatu, vt vincula illa circa os pubis diuaricentur: os nequaquam quod breuiore tamen linea committitur: atque ſic partum non adeò Impedit. Et coxendicum oſſa magis in eis diſtant. Sic vt os pubis magis poſſit eleuari vinculis non laxatis, quanto magis factis longioribus, vt his duobus auxiliis natura mulierum & infantium ſaluti, & commodo hora ortus noſtri proſpexerit. Vt docet Veſalius, (lib. 1. cap. 29. pag. 5.) Hic me ſubit admiratio eorum qui ſpernunt dicta ſcriptáque recentiorum quamuis eruditiſſimorum, dúmque volunt ſolum antiquis inniti, nec habeant illi quod ſatisfaciat, adiiciunt multa extra propoſitum, & ita dupliciter peccant, nec exponunt quod exponere eſt neceſſarium, & adiiciunt, vt dixi, plurima quæ ſunt omnino aliena. Sed procedamus in exponendo, inquit enim in Textu.

LECTIO XXIV.

Super eodem

TEXT. VIII.

V*Bi vero pepererint, nutrire non poſſunt pueros.*] Si enim affuit ſanguis dum erat in vtero, quomodo non poterit ſufficere ad lactis generationem? nam ſi defeciſſet aut prauus fuiſſet dum fœtus erat in vtero, fuiſſent in periculo abortus. Vbi autem abortus periculum in populi magna multitudine, ibi neceſſe etiam eſt multos ſequi abortus: tum quia pericula non omnino fruſtrantur maxima ex parte cum ſecundum naturam fuerint: tum quia populus viuit abſque ratione atque cuſtodia, at hoc iam negauit cum dixit: & non valde abortiunt. Dicemus ergo quòd aquæ crudæ ad generandum ſanguinem ſunt idoneæ, quia ventres in ea regione ſunt calidiſſimi: ſed ad generandum lac minimè, quoniam lac generatur in exterioribus

partibus

partibus corporis, & ideo neque propter anguſtia venarum trahi ad locum poteſt, ſed hoc non dicit Hippocrates, nec concoqui ob cruditatem & duritiem aquarum, & hoc dicit. Ex hoc colligi dico, quod ad generationem lactis nil tam facit quam potus mollis & concoctus. Aqua enim tametſi non nutriat, eſt tamen ſufficiens ad adiuuandum & impediendum multum lactis generationem, & quia dicit dura: cibi bene cocti iuuabunt. Et quia in loco exteriore fit talis generatio, iuuat tenere locum tepentem mammarum, & exercere mulierem, ad lactis & præcipuè boni generationem.

Et tabes frequentes.] Nomine Φθίσις, ſeu Phthiſis conſumptio omnis intelligitur, quamnam cauſam indicet docere dignatus eſt, dicens præ violentia enim ruptiones ac vulſuras habent. Dicebat Hippocr. in 1. (pag. 16. de Morbis mulier.) fiunt vlcera in vteris à partu, purgamentis putrefactis, vnde periculum eſt ne maiora euadant, & moriatur aut ſterilis fiat: ſigna autem ſunt cum purgatio per vteros prodit, tanquam ſpina videtur tranſire: & prodeunt excrementa maligna, purulenta, graueolentia, (pag. 18.) inde etiam dolor ad tactum apparet, & calor ſentitur, & febris debilis, demum etiam dolores inualeſcunt. Et poſt. Si vlcera vteri fuerint, nec purgamenta proceſſerint omnia, dolebit: ſed ſi magna non ſint vlcera breui ſaneſcet: quamvis vterus non multis morbis conſentiat ventriculo atque ſincipite: vnde mens percellitur & improba fit, & non intelligit. Inde paulo poſt (pag. 19.) ſi puerperij purgatio non proceſſerit, ſed ad caput aſcendat, tuſſis & anhelationes prouenient, & impleto pulmone ex ſanguine dolebit latus & dorſum & tuſſiet ſiccè, & nunnunquam ſpumoſa eiiciet, tandem concludit, (pag. 25.) quod putrefacto ſputo moritur plerunque in 21. die. Rurſus infra: ſi vteri vlcerati fuerint, & ſanguis & pus & ſeroſa ſanies effluxerit (putreſcentibus enim vteris morbus ab ipſis fit) & venter intus aleuatur, & attenuatur, & ad contactum dolet, velut vlcere præſente, & febris ac fremitus ipſam occupat, & dolor acutus ac vehemens inuadit pudenda & pubem & imum ventrem & lateris mollitudinem & lumbos. Id autem maximè accidit ex partu & abortu, ſi quid diuulſum computruerit, nonnunquam etiam ſponte, (pag. 26.) Si verò vehementer exulcerati fuerint, ſanguis & pus purgatur, & dolor fit grauis. Et cum dolor apprehenderit, velut à partus dolore fiunt, & quæ circa fluxum contingere ſolent. Et quum tempus affuerit, crura & pedes intumeſcunt. Et curant medici hunc morbum tanquam hydropem, verùm non eſt talis. Inde paulo poſt ſubiungit. Quæcunque vlcerationes in vteris fiunt ex abortu aut alia cauſa vel ab ipſis vel à toto corpore proueniunt. Indicium autem diſtinctionis eſt, quoniam quæ ab vteris fit, purgationem habet purulentam & compactam, quæ verò ab vniuerſo corpore, tenuem & ſaricoſam, id eſt, quia non poteſt erodi vterus niſi à tenui fluxione. Et huic quidem ſi iungantur verba ex libro de ſterilibus, habebimus intentum, dum inquit (pag. 2.) ſi vlcus in vteris factum fuerit ex affectione quadam ex relatis, & non ſtatim ſanatum, ſed impurum factum fuerit, permanet vlcus ad multum tempus, quemadmodum & id quod in aure exiſtit, & male olet mulier, & quandoque ſanies illi ex pudendo fluit, & curata autem fœcunda fit, verum curationis exigua ſpes eſt, & in ſecundo de Prædictionibus, (pag. 12.) Quibus porrò vlcus factum fuerit in vtero, ſiue ex partu, ſiue ex tuberculo, ſiue ex quadam alia cauſa, his febres & inguinum tumores & dolores in his locis ſuccedere neceſſe eſt. Et rurſus eadem repetit. Sed generaliter in primo de Morbis mulierum, (pag. 28.) vbi docet duo alia, quod vlcera quæ proueniunt ex partus difficultate, eadem patiuntur quæ illa quæ fiunt ex corruptione fœtus. Et quod in eiuſmodi vlceribus, vinum dare non oportet. Vbi notandum quod ſemper repetit id, talia vlcera eſſe ſanatu facilia, modo citò curentur, (pag. 24.) Signa verò magis propria antea declarata ſunt luculenter ab eodem, inter quæ eſt dolor inguinis & lumborum. Oportet autem diligenter animaduertere quod dicebat Hippocrates ibidem, (pag. 7.) ſcilicet quod vteri in graues morbos incidunt ab vlceribus ſeu à partu, ſeu à quauis cauſa, quoniam ex illis contingunt inflammationes. Et quoniam in hunc ſermonem incidimus de vlceribus, cæteri plerumque coniunguntur eis, aut inflammatio, aut contortio aut luxatio, ſeu malus ſitus in coxam, de quo Hippocrates in Aphoriſmis (5. part. 45.) & ideo ſignum contortionis eſt, quod collum eius ſit vigoſum: loco mouetur ſurſum deorſum ante, & procidit retro in dextram & ſiniſtram partem. Iam ergo primum doceamus quod ex noſtris commentariis ibidem declaratum eſt, ſcilicet ἴμμοτον fieri, id eſt vlcus, quod ſolis obliquis linamentis curatur, non digitis, non rectis ſpecillis, non igne. Vnde ſi prolapſus vlceri accedat, fiet huiuſmodi vlceris genus, ídque in tabem deſinere ſolet: cum enim vix curabile ſit, nec febrem magnam adducat, tum ob vigilias, tum ob dolores, tum ob defluxionem copioſam, tum etiam ob febres, ob appetitus deiectionem, contabeſcit corpus. Ergo de huiuſmodi lapſibus varij non ſolum vt diuerſis, ſed eiuſmodi & vnius generis locutus eſt, vt in libro de Natura muliebri, (pag. 5.) eius qui fit ad lumbos in medio proponens quatuor ſigna: dolorem ad imum ventrem, ſuppreſſionem alui & vrinæ, crurium contractionem & lipothomiam. Vult autem digito poſſe dignoſci, non ſolum vteri duritiem, ſed & ceruicis eius, & prolapſum ad latus, (pag. 7.) Atque in his maximè tria ſeu quatuor obſeruat ad curationem, velut ſitum ſuper latus ſanum, & pedes elatos ad crura, ſi infra delabatur: odorata in oppoſitam partem applicata, purgationem per inferna & lactis aſinini vſum, tum ſeminum pæoniæ & lauri. Memento autem quòd aliud eſt os, vteri eſſe corrugatum, aliud aſperum, hoc enim proprium eſt duritiei non ſolum prolapſus, vt pòſt docet, (pag. 15.) Generalia autem prolapſus ſunt dolor loci, in quem deſcendit & tumor &

men ſium deſcenſus iuxta rationem impeditus. Et cum ad latus deſcenderit tuſſit & contabeſcit mulier. Addit paulo poſt, (pagina 16.) quòd vbi intorquetur vterus, os eius recedit, nec tangi poteſt, præter reliqua ſigna: ſunt enim prolapſus citra contorſionem, atque cum illa qui deteriores ſunt, (pag. 17.) Sed ſi ad ventrem inflectatur, dolor fit ad coxas, & etiam claudicat crus, bifariam ergo coxæ in hoc caſu dolent, vel cum incumbit illi, vel quia annexa trahit vincula, & diuellit locum. Diſtinctio ex tumore habetur. Sic etiam operationes impediuntur, vt poſt docet, (pag. 18.) cum in rectum inteſtinum incumbuerit. Vt ſint tria, tumor, dolor & operatio læſa. At nullibi melius quam in ſecundo de Morbis mulierum, (pag. 11.) dum inquit: Quibuſcunque vteri ad coxam collabuntur, ſi non breui diſcedant, & rurſus ad locum ſuum redeant ad coxam reſſicantur, neceſſarium eſt autem oſculum auerſum eſſe, & in ſupernis detineri: Quum verò auerſum fuerit concluſum eſſe: ex auerſione verò atque concluſione durum fieri & mutilatum, cum autem menſes retinentur, ad ſuperiora redeunt. Quod ſi contingant coxam, & incumbunt dura & ſolida fit coxa (dicebat, pag. 15. non multo pòſt) ad lateris mollitudinem & dolores imi ventris, & ad crura dolor incidit & extenditur & ſuppurant, & linamentis opus habent & pereunt, niſi quid ſeces aut vras. Docet autem facilè etiam ex puerperio trànſmoueri, cuius cauſa hæc adiecimus, ſcilicet vt intelligatur vlcerari vterum non ſolùm in puerperio laborioſo, ſed etiam frequentius prolabi in coxas, quod declaratur ex illis verbis (pag. 17.) Ruptiones & vulſuras. Atque ibi torporem inter ſigna connumerat. Verùm qui volet, penè totam hanc hiſtoriam in vnum collectam videre, legat ibi (pag. 23.) ſi os vterorum concluſum fuerit, fit ſpiſſum, velut groſſus, & ſi digito contigeris, deprehendes durum ac conuolutum, & digitum nec genituram admittit, neque menſes profluunt & dolor habet imum ventrem & lumbos ac laterum mollitudinem, quandoque verò etiam ſurſum aſcendit & ſuffocat, vt intelligatis quomodo etiam antequam diuturna tabes occidat, perire poſſint. At perſæpe ad cancros conuertuntur hæc vlcera, velut cum antea dixit (pag. 11.) ora amareſcunt, & quicquid ederint amarum videtur: & ſi plura offerantur, renuunt, oculíque duri fiunt, nec acutè vident, & mente percelluntur: Et ex mammis dolores ad iugulum tranſiliunt, & ſub ſcapulas, & ſitis tenet, & ipſæ mulieres attenuatæ toto corpore, maximè autem mamillis gracileſcunt, & nares ſiccæ & obſtrictæ, nec leuantur: ſpiritus imminutus, & nihil omnino olfaciunt: & in auribus perſæpe etiam calloſa concretio, quamuis non doleant ea parte, gignitur. Quum igitur ad hoc temporis progreſſæ fuerint, ſanari nequeunt: ſed ex his morbis pereunt, vt de his maximè hìc Hippocrates intellexiſſe videatur. Quatuor denique modis tabificas fieri ac interire contingit, vno quidem ſanguine ad ſuperiora tendente, vt verè, ſed breui tempore ex vlcere pulmonis intereunt, ex primo de Morbis mulierum (pag. 19.) Secundo, vlcere in fiſtulam redacto permulta incommoda quæ dicentur, vt hoc ex libro de Sterilibus (pag. 2.) Tertio, adiuncto prolapſu vteri qui facilè ſuccedit ob dolores, inflammationes & vincula laxata, tum tabeſcunt ex ſymptomatibus aſſiduis, febricula, dolore, vigilia, deiectione appetitus, aſtrictione alui, demum ſi materia ad ſuperiora repat. Vltimò ſi vertatur in cancrum, atque hi duo modi habentur ex ſecundo de Morbis mulierum (pag. 11.) & quinta Aphoriſmorum 45.

Pueris autem hydropes.] Cruditatis aquarum hoc eſt proprium, vt maximè noceant teſtibus: quoniam locus ille decliuis eſt, & flatus in ipſum impellitur: accidítque infantibus ob nixum, vt ibi velut tibicinibus & cornicularijs, vt eò flatus & materia aquoſa delegetur, ſi ergo viri ea ætate & robore, & ſicci in hos morbos ex impulſu tranſeunt, quantò facilius infantes humidi, hora partus, & poſt, flatu loco dilatato, vt dixi ſuperius ex libro de Flatibus: ſanantur, tamen poſtquam nati fuerint, contractis membris, & ſiccata pituita, & flatu reſoluto, maximè ſi non fleuerint. Ideo caueant nutrices, ne per incuriam aut duritiem morum permittant flere infantes, ſed cauſam inquirant, cunis agitent, accinant, & papillis admoueant: aliter, præſertim in his qui iam læſas habent eas partes, augetur hernia, aut etiam non iam antea cœpta gignitur, vt ex bona cura ſanantur. In quibuſdam etiam hæc accidit iuxta vmbilicum, quæ eſt deterior, vt ſæpe vidi, & credo quòd ſit magis doloroſa.

Pubeſcunt autem ſerò.] Trifariam dicitur pubeſcere puer: vel venere iuxta illud legis, Maſculi & fœminæ viri potentes: vel quia pudenda piloſa fiant, vel quoniam barba: omnibus ergo his modis intelligitur, ſed hoc tertio modo præcipuè vt notiſſimo, cauſa eſt, quoniam genitalia membra exuberanti calore indigent, vt quæ functioni vltra metum caloris proprij ſint delegata: & non ſunt potentia, quum non ſint principalia, nec ad illa delegentur venæ, aut arteriæ magnæ, & ſunt expoſita frigori: penis enim & teſticuli in maſculis quoniam externa, vterus in fœminis, quia ſemper hiat etiam in virginibus per fiſtulam hymenis: quare hæ partes maximè obnoxiæ ſunt frigori. Et ideo etiam omnes homines ea parte primùm fiunt imbecilles, & ſeneſcunt: & in illis quæ ab his pendent, velut in barba, caneſcunt enim ibi prius quàm in capite, quoniam pili in mento manifeſtè gignuntur à calore teſtium, quod apparet ex tempore generationis eorum, & varietate coëuntium. Quum ergo in his regionibus aër frigidus, & aquæ frigidæ dominentur, meritò in eis pubertas retardatur.

LECTIO

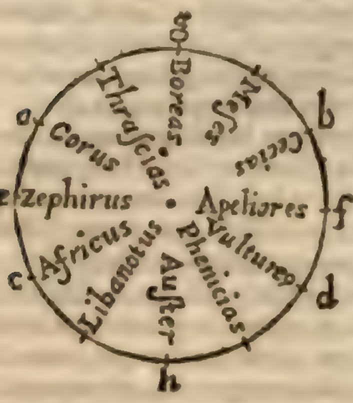
LECTIO XXV.

Super

TEXT. IX. & X.

QVæcunque verò ciuitates ſitæ ſunt inter æſtiuos ac hybernos Solis ortus, & quæcunque ex oppoſito harum, de his ita habet.

QVatuor imaginatur puncta Hippocrates, *b* orientem æſtiuum, *a* occidentem æſtiuum, *d* orientem hyemalem, *e* occiden-

tem hyemalem. Primùm igitur locutus eſt de vrbibus & locis reſpicientibus ſpatium *e d*, pòſt *a b*, tunc *d e* reſpicientibus *b d*, id eſt, totam orientis partem, ſicut demùm *d e* reſpicientibus *a e* occidentem. Dico ergo quod in ſphæra recta arcus *b d*, & *a e*, ſunt æquales duplo maximæ declinationis, & ideo ferè partes xlvij. at arcus *d b a* eſt clxxx. igitur arcus *a b* & *e d*, qui ſunt ſemper æquales, ibi ſunt cxxxiij. fermè, proportio ergo *a b* ad *b d* & *e d*, ad eundem, ſeu *a e*: nam *a e*, & *b d*, vbicunque locorum ſunt æquales, erit vt decem ſeptem ad ſextas: quare quaſi dupla ſuperpartiens quinque ſextus, hoc igitur in habitantibus in ſphæra recta. In ſphæra autem obliqua arcus *a e* & *bd*, licet ſint inuicem ſemper æquales, mutant tamen magnitudinem: & quum arcus *a b*, ſit ſemper eo maior, quo eleuatio poli maior eſt, & arcus *e d* minor, oportebit hoc ſcire de tribus arcubus *a b*, *b d*, *d e*, quanti ſint: & hoc per tabulas Ioannis Monteregij, de Primo mobili, quamuis hoc non ſit expreſſum in eius canonibus.

Præſupponit in omnibus, quòd contraria ſint contrariorum affectuum cauſæ: non poſſumus autem dicere quòd omnino: quoniam ambo ſunt media eorundem, ergo in hoc conueniunt contraria, quæ ſunt media duorum aliorum contrariorum. Et forſan hoc genus contrarij non inuenitur niſi in ſitu, & dignum conſideratione. Et eadem quæſtio fermè eſt de boreali & auſtrali ſitu: ipſe enim eſt medius inter orientalem & occidentalem: vnde punctum *a* dicimus eſſe ſimile puncto *e*: quoniam vtrumque eſt occidentale, quoniam ſi punctum eſt medium inter *a b*, & *a e*, & ideo particeps vtriuſque, ideo quatenus eſt particeps *a e*, (non enim exuit naturam prorſus *a e*, quum non retineat exquiſitè naturam *a b*, aliter non eſſet terminus *a e*) igitur communicat cum *e*, quatenus eſt termina *a e*, ideo ſunt ex parte ſimiles, & partim contrarij. Porrò quinam venti ab his partibus ſpirent, aliàs declaraui, & nunc breuiter in vnaquaque parte aſcripſi, iuxta diuiſionem duodecim ventorum ſumptam ab Ariſtotele. In prima igitur conſtitutione amplexus eſt quicquid continetur à Vulturno ad Africum, in ſecunda à cæcia ad corum: hic à cæcia ad Vulturnum in poſtrema amplectetur à coro ad Arcticum.

TEXT. X.

QVæ quidem ad orientem Solem ſitæ ſunt, eas par eſt eſſe ſalubriores his, quæ ad ſeptentrionem conuerſæ ſunt, & his quæ ad calidos ventos ſitæ ſunt, etiam ſi ſtadium ſolum interſit. Primùm enim moderatior eſt caliditas ac frigiditas: deinde aquas, quæ ad Solis ortus ſunt, omnes ſplendidas eſſe neceſſe eſt, & odoratas, & molles, & amabiles, oriri in hac ciuitate. Sol enim emergens ac illuſtrans ipſas caſtigat. Matutinum enim tempus ipſe aër vtplurimùm ſemper occupat. Et hominum formæ boni coloris ſunt, & magis floridæ, ſi non quis alius morbus prohibeat. Et clara voce præditi ſunt homines, & ad iram ac intelligentiam præſtantiores ſeptentrionalibus: ſiquidem & alia, quæ in ipſa naſcuntur, meliora exiſtunt. Et ciuitas, quæ hoc modo ſita eſt, veri maximè ſimilis eſt, iuxta caliditatis ac frigiditatis moderationem. Et morbi pauciores fiunt, ac debiliores, ſimiléſque ſunt morbis, qui in ciuitatibus ad ventos calidos conuerſis oriuntur. Et fœminæ iſthic valde fœcundæ ſunt, ac facilè pariunt. Et de his quidem ita habet.

QVæ quidem ad orientem Solem.] Oſtendit ex nouem indiciis, hanc regionem eſſe temperatiſſimam, nec eſt difficultas, niſi in illis verbis primæ partis (etiam ſi ſtadium ſolum interſit) & in octaua parte, reliqua ſunt ſolùm ſimpliciter explicanda. Circa primum ergo dico, quòd in omnibus quatuor conſtitutionibus Hippocrates tria conſiderat, aſcenſum Solis, ſeu tempus illuſtrationis, moram & qualitatem ventorum, & in duobus primis eſt arcanum, quod non fuit intellectum ab Alemano, neque credo quod venerit in mentem Galeno, & vulgatum dogma ergo eſt, quod nimia mora Solis nimis calefacit, & pauca mora

nimis refrigerat, & vtrumque eſt vitioſum, & imprimit effectus nimij caloris & frigoris, qui ſunt æſtus conſumptio humidi, puluis aër turbulentus & vaporoſus, reſolutio caloris, putredo, ſitis, vigilia, generatio animalculorum, mala coctio, & eſt totus morbificus, frigiditatis autem aquarum cruditas & frigiditas, ſterilitas, niues, tuſſes, deſtillationes, læſiones mulierum, & pudendorum in vtroque ſexu, vaſorum rupturæ, vulſuræ, conſtrictio, fluxiones vndequaque, ergo vbi mora Solis eſt temperata, nihil horum erit. Arcanum autem eſt, quia hæc omnia conuenirent regioni & ciuitati reſpicienti occidentem, vult ergo Hippocrates quòd in Sole ſint duo genera caloris, vnum per ſe primò, & illud eſt cœleſte, diuinum, mite, ſuaue, fœcundum, humidum, cauſa generationis, quod attenuat, purgat, & hoc eſt Solis, vt prouenit à cœlo ex radiis non reflexis, alius eſt elementaris, qui fit ex reflexione Solis, ſeu radiorum eius, qui eſt ſiccus, aridus, corrumpens, aſper, & omnino malus. Quum ergo Sol oritur in quauis parte ſit, ſeu in hyeme, ſeu in vere, ſeu æſtate, ſeu autumno, proiicit primos radios non reflexos, & ideo efficit opera ſalutis abſque vlla exuſtione. At verò ſi regio reſpiciat boream, non calefacit omnino eam, neque repurgatur aër, neque attenuatur, in duabus autem aliis partibus, id eſt, in meridie, & in occidente Solis radij iam reflexi fuerunt opera caloris ignei & cœleſtis, quæ dixi ſuprà: ergo radij Solis corrumpunt aërem, & ſata & plantas omnes, & aquas, & animalia, & homines, ergo primùm hoc eſt clariſſimum, patet etiam quòd regio quæ aſpicit auſtrum habet ambo mala, id eſt, calorem exuberantem, & inæqualitatem. Sed occidentalis quum non habeat niſi inæqualitatem, tamen quia prorſus caret vtilitate Solis orientis, ideo eſt deterior meridiana, in hoc licet poſſit dici temperatior. Sed de hoc ſuo loco. Quòd ad ventos attinet, orientales ſunt temperati, & etiam æquales, vnde fœcundi, mites, & hæc eſt cauſa quòd oriens tot bona generat, aurum & argentum, aromata, gemmas, herbas ſalutares, pabula multa, & ſegetes, fructus bonos, animalia pulchra, equos magnos, & homines ſapientes. Sed quis diceret venti à cæcia ad vulturnum deberent eſſe calidiores auſtro, libico & phænitio, quoniam illi veniunt ex torrida zona: ſed aër ſub torrida zona eſt calidiſſimus: ergo deberent eſſe calidiores illis qui veniunt à parte auſtrali. Reſpondeo, quòd primùm ſenſus in hoc deberet ſufficere, qui docet eſſe ventos ſatis temperatos cæciam, ſubſolanum, & vulturnum: ratio etiam oſtendit, quia orientem Sol illuſtrat vno modo, ſolùm per tres horas, vel circa, ſcilicet radiis rectis, poſtmodum illuſtratio variatur, ac continuè permutatur, & ideo aër non poteſt incaleſcere, at in parte meridiana illuſtratio eſt eodem modo: ergo pars quæ eſt ſub torrida verſus meridiem, eſt longè calidior: quum ergo ventus procedat ab ea, quòd ad nos attinet, etiam quod ex regione frigida veniret, quòd ad nos attinet, incaleſcit in itinere, aut forſan ibi præſcinditur, vt videtur Ariſtoteli: ergo vtroque modo, ſiue meridionalis oriantur ex regionibus oppoſitis ſub antarctico, ſiue ſub torrida zona è regione meridie, conſtat eos eſſe calidiores.

Deinde dicit, quòd interuallum vnius ſtadij ſufficit, quia illud interuallum propter montem, vel vallem poterit eſſe cauſa, vt pars vna vrbis excipiat radios orientales Solis, & ſit protecta à meridie, & ita erit ſalubris, ex eo quòd calor cœleſtis abundabit in ea, & erit immunis à calore igneo, alia verò regio vrbis erit ſubiecta calori igneo, & non recipiet calorem cœleſtem, & ita erit infœlix: non poterit tamen in tam paruo ſpatio eſſe magnum diſcrimen caloris & frigoris propter conſenſum aëris ſimul: ſed bene erit diſcrimen in aquis maius: non tamen adeò magnum, ſicut in valde diſtantibus regionibus, ideo ipſe innuit tria genera diſcriminis, maximum in magnis diſtantiis, & vario ſitu valde magnum in aquis vario ſitu & pari diſtantia, magnum ſimpliciter in parua diſtantia, & vario ſitu comparatione aëris.

Poſtmodum loquitur de aquis, & dicit, quòd ſunt claræ, molles, id eſt, concoctæ & amicæ viſceribus. Sunt autem concoctæ propter cauſam dictam, quia neque à nimio calore igneo corrumpuntur, neque à frigore, & ita patet etiam cauſa quare ſint lucidæ & perſpicuæ: quum enim intelligatur defluentibus, nam neque à calore pars terrea ex imo trahitur & repurgatur, optimè non concretæ à frigore, non repurgantur autem à Sole, ſed à motu, & à ſeipſis. Frigus enim propter craſſitiem impedit purgationem illarum, quum vapores in eis contenti & partes limoſæ non poſſint deſcendere, dicebat Plinius lib. 31. quòd proprium aquæ eſt, vt ſit ſimilima aëri, ſed quomodo ſit odorata, dico quòd mens ipſius Hippocratis (cap. 3. pagina prima, eſt quòd Sol efficiat aquas odoratas, ſicut etiam de iride dicebat Plinius, libro 17. capite 5. quod vbi incideret, efficeret herbas odoratas, quaſi iris aliquid ſit, & non potius imago quædam ex reflexione. Inquit enim lib. 3. Metheororum, cap. 2. in quo loco arcus cœleſtis deiecerit capita ſua, quaſi aliquid ſit, & non imago tantum, vt demonſtrat Ariſtoteles, cap. 14. eadem repetit libro 12. de aſpalato loquens, idem de vulgari ſpina repetit libro 24. capite 13. Non ergo arcus capita, ſed vbi nubes conglobata eſt, ibi incidentes radij Solis odoratam reddunt nebulam roſidam, vnde odor in frutetis: eadem igitur ratione & ros ipſe odoratus non redditur, quoniam non expectat Solis calorem, meminiſſet enim Plinius libro 2. capite 60. vbi de eo loquitur, quòd etiam experientia teſtatur: hoc igitur oſtenſum ſit, ne non demonſtremus quomodo aqua odorata ſit, ſed cur ros non ſit odoratus. An verò aqua odorata ſit melior non odorata, vide libro 4. Contradicentium, capite 98. Nunc ſolùm ſufficiat docuiſſe quomodo aqua quum ſit res ſimplex à ſolo calore Solis, & radiis illis puris poſſit reddi odorata. Dico ergo quòd aqua concocta perfecto & optimo calore redditur odorata, quoniam odor ſit bonus à calore optimo & puro, prauus à putrido, grauis à remiſſo & debili, nullus à calore igneo exiguo, fumoſus ab igneo humido, exuſtus ab igneo

igneo valido, miſtus à miſto, vt ſint ſeptem in vniuerſum odorum genera, quum ergo Sol exoriens purum & optimum calorem imprimat, liquet quòd aquæ illæ erunt odoratæ.

LECTIO XXVI.

Super eodem

TEXT. X.

EX præcedentibus ſequitur, quòd in quavis regione aliquæ vrbes ſunt melius diſpoſitæ, aliæ deterius: & ſimiliter oppida. Et in eadem vrbe domus domo: & in eadem domo cubiculum cubiculo. Et quod plurimùm refert, ſi quis habeat cubiculum in quod non ingrediatur Sol oriens, & regio tamen ſit orientalis, & aperiat feneſtras ab ortu Solis, ad quartam partem diei, & maximè flante vento, purgabitur aër, ac ſi Sol exoriens ingrederetur, aut paulò minus: quoniam ea hora aër eſt repurgatus in vrbe: igitur admiſſus à quauis parte, idem fermè operabitur, licet admitteretur à feneſtra occidentali, melius tamen eſſet vt eſſet orientalis. Idem dico de vento orientali: & iſte etiam eſt melior in horis tribus primis diei: ſed poſt orientalem feneſtram melior eſt meridiano, quia borealis eſt inefficax & occidentalis non eſt adeò particeps vigoris Solis. Et tunc oportet tenere clauſum cubiculum reliquis nouem horis diei. Dubium verò eſt de Bononia, quæ reſpicit boream, an bonum ſit aperire feneſtras reſpicientes meridiem: & dico quòd ſic, quia ille aër eſt melior, tum quia optimus illa hora, tum quia non eſt malus quum ſit poſita ad boream, tertio, quia regio in quovis tempore eſt expoſita Soli orientali. Et ſi ſolùm eſſet in æſtate, melius tunc eſſet, quàm in hyeme aperire feneſtras.

Aliud corollarium quod tempore ſenero & matutino, maximè æſtiuo & vernali bonum eſt ambulare in hortis & locis amœnis, ac liberis, non ita ante cœnam, vt multi ſolent. Aliud corollarium eſt, quòd habitantes in æſtuariis, ſeu caldariis, vt in Germania, tempore hyemis, abbreuiant vitam, & præparant ſe ad morbos plures & prauos: quoniam calor ille eſt inimicus naturæ humanæ, ſecundum Hippocratem. Quartum, quòd aquæ coctæ & deſtillatæ ſunt malæ, ſi crudæ iam bonæ ſint, in malis tamen bonæ ſunt ob tenuitatem & ſeparationem partium corruptarum, & maximè deſtillatæ: & hoc, quia calor igneus in nullo vtilis eſt viuentibus, præcipuè ſanguineis, niſi in tribus, in ſuperfluo frigore ad tollendum illius detrimenta: tollendo putredinem, & conſumendo vapores putridos, & in attenuando. Et ſi quis dicat, Caro & poma cocta, aſſata, quum ſint meliora crudis, in quo ſunt meliora? in pomis ſanè auferendo ſuperfluum humidum, & etiam in carne, ſed hoc non continetur ſub illis tribus: quinimò ſi dicas, quòd reſoluat humidum, dico quòd caro ſiccata trium horum facit, caro etiam aſſata acquirit bonum valde & potentem odorem, vt trahat canes & pueros ad ſe: igitur etiam à calore igneo ſit bonus odor. Dico quòd non, ſed calor igneus tria facit in carne & pomis, reſoluit humidum ſuperfluum, & ita adiuuat ad coctionem: & quoniam attenuat partes, reducit odorem, qui erat poma ad actum, quod expreſsè videmus in ſuffitibus, ergo quatenus diſſoluit, frigidum attenuat ſubſtantiam, & facit vt ſpargatur per aërem, & quatenus reſoluit humidum aqueum purum, reddit humidum concoctum, & ita efficit odorem, qui erat poteſtate odor, vt actu ſit odor, & raro faciendo mutat ſubſtantiam lentam in friabilem, duram in mollem, craſſam in tenuem, inodoratam in odoratam. Quintum dubium eſt, an in regione quæ omnino eſt contecta ab oriente, bonum ſit aperire feneſtras, vel ſpaciari in hortis hora matutina de hoc in ſequenti lectione vbi eſt locus.

Et hominum forma boni coloris ſunt.] Hæc eſt tertia pars, & eſt quòd ſitus eſt ſimilis regioni temperatæ: ſed in regione temperata homines ſunt huiuſmodi boni coloris, & floridi: ergo etiam in ſitu. Et hoc eſt, quia comparat regiones, ſitus & tempora: & in temporibus aſſimilatur veri, ergo homines tales erunt boni temperamenti, vt in arte Medica, cap. 8.

Et clara voce prediti.] Hoc eſt quartum quod conſequitur, & eſt magni momenti quoniam ad hoc vt vox clara ſit, requiruntur aſperæ arteriæ gutturis, faucium & linguæ, tum muſculorum eas partes mouentium leuitas & robur: vt colligitur ſecundo in primum de Morbis vulgaribus, Comm. 78. Verùm dico, quòd præter hæc, etiam neceſſe eſt vt palatum, & naſus, & dentes anteriores, & labia ſint bene diſpoſita: quoniam videmus, vt in morbo Gallico maximè voces corrumpi, corrupto palato, quod eſt tanquam fornix ad reddendam vocem canoram, æqualem & claram. Idem apparet in naribus: vnde ſunt quidam, quos vocamus loquentes per nares. Quum igitur omnes partes hæ fuerint perfectæ, leues, robuſtæ, erunt voces claræ: & ideo plus eſt habere voces claras, quàm eſſe temperaturæ bonæ, & plus eſt eſſe temperaturæ bonæ, quàm habere voces claras, quia temperatura bona eſt magis communis toti corpori, & vox clara ſignificat ſupra membra ſpiritualia exactè ſana, vt habetur etiam in arte Medica, capite 68. vnde ibi leuis vox arteriæ leuitatem conſequitur, quæ à moderata procedit temperatura.

Et ad iram, & ad intelligentiam.] Hæc eſt quinta pars, quæ intelligitur ex præcedentibus: dixerat enim ſuperius, quòd in regione reſpiciente boream mores ſunt magis feri. Vult ergo quòd ſint manſuetiores, quia prudentiores, & ſanguinem minus feruentem habent: propterea in regionibus temperatis homines ſunt præſtantioris ingenij, & humaniores, quod ſuo loco videbitur, dum de regionibus tractabimus.

Septentrionalibus ſiquidem.] Comparat in hac ſexta parte melioribus, non dixerat ſeptentrionales eſſe longioris vitæ & robuſtiores, hîc verò docet neceſſarium eſſe, vt hi

ſint

ſint præſtantioris ingenij, & humanioris, & melioris temperaturæ, quia dicit, Quæ ibi oriuntur herbæ, piſces, animalia, ſunt minus bona, quàm in regione temperata: ergo etiam homines erunt minus bene temperati & minus ſani, & minus bonorum morum, quod etiam declarabat Galenus in lib. quod animi mor. cor. temp. ſeq. per longum proceſſum, & ideo iſta ſunt per ſe clara.

Et cuncta quæ hoc.] Comparat Hippocrates regiones, ſitus & tempora anni, adeò quòd regiones temperatas comparat ſitui expoſito ad orientem, & vento orientali & veri, & ſimiliter ſitum ad auſtrum regioni auſtrali, æſtati ventis auſtralibus. Sed vt habetur 3 Aphoriſmorum 9. ver ſaluberrimum & minus vitiale. Ergo homines habitantes in hac regione ſunt maximè ſani. Poſtmodum ſubiicit.

Et morbi ſiunt pauciores.] Hoc declaratum eſt in præcedenti parte, ſicut & illud, quòd ſint imbecilliores, generatur enim bonus ſanguis, à quo nulli poſſunt contingere morbi, niſi ex plenitudine: quamuis enim ſit mala temperies in iecore, & in ventriculo, calor tamen cordis & vniuerſarum partium bene temperatus, & plurimùm habens de calore cœleſti adiuuat coctiones, temperat membra, aufert malum ſenſum & dolores, tollit flatus: námque flatus fiunt à calore præter naturam acuto, & naturali diminuto, & ideo permutatio aëris ad valde bonum, eſt valde vtilis in omnibus morbis longis, & quantum poſſit aër declarabat Galenus, capite de terra Samia, in fine in 9. de ſimplicibus medicamentis, adeò vt velit quòd in regione calida & ſicca, velut in Africa, laborantes phthoë, & ſi non liberentur, degant abſque detrimento, & per multos annos. Sed quia dicit, quòd ſunt ſimiles morbis, qui fiunt in regionibus calidis, ideo hoc videtur implicare contradictionem cum dictis ſuperius. Propterea Alemanus ex ſexto Epidemiorum, vbi videtur velle Hippocrates Par. 8. text. 31. quòd difficile ſit ex ſimilibus coniecturam facere, vbi Galenus, comm. 36. ſub diuiſione alia videtur exponere, quòd difficile ſit ſimilitudines cognoſcere, quæ parum ad hoc propoſitum faciunt, quum ibi velint expoſitores quòd decipiantur in morbis ſimilibus, exiſtimantes eſſe ſimiles, qui non ſint, hîc verò iam ſupponit eſſe ſimiles, & ideo ſententia eſt clara, meo iudicio: quia comparat hanc regionem boreali, in eo quòd habeant meliorem temperaturam homines, quàm in illa, non autem in morbis, quoniam morbi in ea ſunt ſæui: hîc verò non comparat auſtrali in temperatura & compoſitione, quam conſtat eſſe deteriorem boreali, neque in numero morborum, quem apertum eſt eſſe maiorem, quoad ægros, omitto de ſpecialibus illorum, quàm etiam in boreali, ſed comparat quoad lenitatem morborum: ſunt enim leuiores morbi in ſitu auſtrali, quàm boreali, & ideò artificioſè vtrique parti in ea, in qua eſt melior, & magis probata, ſicut ſi vellet probare quòd eſſet deterrima, compararet vtrique parti his in conditionibus, in quibus eſſent: magis deteſtandæ, veluti auſtrali in breuitate vitæ, in imbecillitate corporum, boreali in morborum magnitudinem: nam reliquæ duæ comparationes non concludunt, & ſunt abſurdæ.

Et fœmina hiſterica.] Hæc eſt vltima pars, & colligitur quinta particula Aphoriſmorum, Comm. 60. vbi dicit Hippocrates, quòd quæ habent temperatum vterum fœcundæ ſunt: quæ autem habent temperatum totum corpus, habent etiam temperatum vterum, non ſolùm quia conſtitutio totius pendeat ex conſtitutione partium, ſed etiam quia ſi cor eſt temperatum, & iecur eſt temperatum, & cerebrum temperatum, fieri non poteſt, vt ventriculus non ſit temperatus: & ideo omnia membra alia tum propter nutrimentum, quod aduenit eis ab illis, tum etiam propter calorem influentem, qui perpetuò mutat illa. Et hæc fuit ſententia Galeni in libro Artis Medicæ, cap. 50. vbi dicit, quòd temperatura totius prouenit ex temperatura cordis & iecoris: & ſimiliter patet cauſa cur facilè pariant.

LECTIO XXVII.

Super

TEXT. IX.

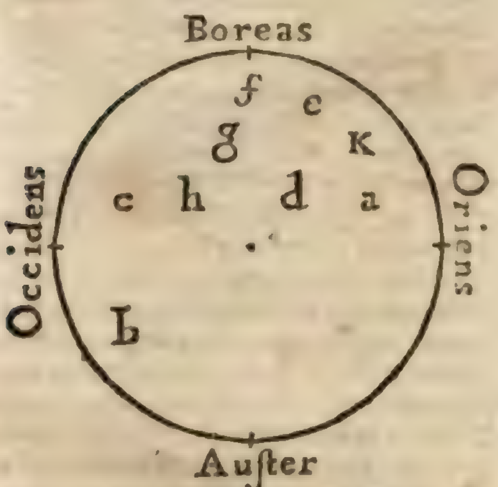
QVæ verò ad occaſus ſitæ ſunt, & ipſæ à ventis ab oriente ſpirantibus protectæ ſunt, & tum calidi venti leuiter afflant, tum frigidi ab vrſis præterflant: eas vrbes neceſſe eſt ſitu morboſiſſimo poſitas eſſe.

PRoponit vltimum ſitum vrbium ac locorum ad occidentem ſpectantium, qui etſi videantur natura temperati, eo quòd calidi venti leuiter, tum frigidi moderatè: id eſt, dupliciter, & quantitate, quia non diu, & non quotidie, & qualitate, quia lenes: & tertiò, ſeu quartò, quia viciſſim: quæ omnia temperamentum afferre poſſent, nihilominus eſſe morboſiſſimos. Alemanus, Auerrois, & non verorum explanatorum more, quæ debentur ſequenti textui pro expoſitione præcedentis affert, quod ille vt vbique ſeruat, ita vitioſiſſimus eſt. Dico ergo quòd hoc debet referri ad eos, qui bonis etiam vtuntur cibis abſque ordine, velut ſi carnem pulli quis edat, inde ferculum ex pane vel alica, demùm oua: ſi quis ſe à cibo exerceat, ſi venere vtatur: ſi fricetur, poſt ſe exerceat: nam his qui orientem reſpiciunt veſpertina hora frigior eſt, matutina calidior, iſtis autem contrarium accidit.

Secundò obſeruandum eſt, quòd vult ſolùm vrbes eas eſſe protectas ab oriente: licet enim præter occidentem etiam pateant meridiei & ſeptentrioni, vult eas appellari Occidentales: qua ratione ergo dicemus Bononiam proculdubio boreæ eſſe expoſitam. Vnde errauit apertè author Dialogi Melaphronis, qui putabat Bononiam non debere dici expoſitam boreæ; quòd orienti etiam & occidenti eſſet expoſita. Et in hoc auget admirationem

rationem, quaſi dicat, Etiam & ſi ſit afflata leuiter calidis ac frigidis ventis, vt vere etiam deberet: ſaluberrima eſt tamen cum hoc etiam morboſiſſima.

Tertiò conſiderandum cur ventos illos, ſcilicet boreales & auſtrales velit leniter afflare, conſtet ex quauis parte ventos validos flare, licet non ſint cardinales. Ideò dico, quòd ventorum ratio conſtat in quatuor cauſis cœleſtibus, terreſtribus, & ex aqua, ex ipſo aëre, locis. Animaduertendum quòd venti procedunt diuerſis in regionibus diuerſi, tribus de cauſis: vel quoniam eodem tempore poſſunt oriri diuerſi in diuerſis locis, aut impediri: vel quoniam ortus ſe habet ad lo-

ca diuerſo modo: velut ventus oriens ex *a* ad *b*, videtur orientalis æſtiuus: ex *a* in *c* orientalis hyemalis. Vel quia in vno loco calor, in alio frigus vigeat. Variantur etiam in eodem loco, vel ob tempora, vel ob aſtrorum configurationem. Quum ergo de his plures ſcripſerint, amplectar ſolùm ſententiam Ariſtotelis, Theophraſti & Alchindi, quorum meritò rationes fidem augent. Exiſtimat ergo Alchindus, quòd Sol dum eſt in capricorni initio, facit ventos boreales, donec peruenerit ad initium arietis, ita à cancri initio ad libræ initium auſtrales. Et quòd planetæ retrogradi ſunt calidiores directis, & mouentur plus quàm trecentis ſexaginta gradibus in die naturali: quoniam paruus circulus mouetur tantundem & ipſe, planeta mouetur ab oriente in occidentem tantùm, quantum motus epicycli fert: igitur mouebitur planeta in vna die motu mobilis primi plus trecentis ſexaginta partibus, & hoc eſt quod quærimus. Alia cauſa eſt, quoniam planetæ ſunt propinquiores aëri tunc: Sol autem eſt imbecillior in vltima quarta: id eſt, ab initio capricorni ad initium arietis: tamen glacies diſſolnitur. Et ſimiliter erit minus calidus & magis ſiccus planeta, in ſecunda quarta retroceſſus: id eſt, poſt Solis oppoſitionem quàm antè. Quartò dicemus, quòd planeta erit calidior ab initio cancri ad initium libræ, & dum eſt in oppoſito abſidis, & hæ regulæ omnes pendent ex vna, ſcilicet quòd dum appropinquat nobis planeta eſt calidior: quum remouetur, eſt frigidior, & hoc conuenit cum eo quod eſt iuxta noſtra principia, ſcilicet quòd elementa ſunt frigida omnia, & ſtellæ omnes calidæ, & ideo Saturnus & Luna ſunt calidi: vocatur tamen ille planeta, vel ſtella frigida, quæ non reducit elementa ad temperamentum ſuo calore, quæ autem reducit temperata: quæ vlterius excalefacit, calida. At quum ex aſtrorum motu fit ventus, & Sol ſuperuenit, & diſſoluitur ventus, & fit ſerenitas: quum verò luna, fit nubes & pluuia. Et quoniam hæc vera ſunt principia, reliqua quæ ſubiiciuntur falſa, ideo proponam ea quæ vera ſunt: nam forſan liber ille non eſt Alchindi. Dico ergo quòd venti & differentiæ procedunt ab aſtris ob motũ & lumẽ, & qualitates quæ efficiunt ventos ſunt, calor & humidum, temperata frigiditas autẽ & ſiccitas & calor exuberans, aut concoquẽs, tollunt illos. Et ſumitur primùm ratio à planetis, Ioue & Mercurio: & his luminaria ſuccedunt. Secundò, vt ſint proximi terræ, ſeu in eccentrio, ſeu epicyclo, & tunc ſunt retrogradi. Et in mutatione omni ab aſcenſu, deſcenſu in vtroq; à meridie ad boreã in eclyptica & æquinoctij circulo ab exitu è Solis radiis, vt ſint quinq; & cum conuerſis decem. Quartò, à loco iuxta partes Zodiaci ab ariete ad cancrum calidi & humidi, à cancro ad libram calidi & ſicci. Quintò, à Luna, quæ in quadratis eſt proxima terræ, & ideo calefacit, & humectat: in coniunctione autem refrigerat, & exſiccat, vt etiam in oppoſitione: ſed tunc parum ſiccat, velut etiam in quadruto ſecundo minus humectat, adeò vt ſpecie ſicut & in oppoſitione humectet. Sed humido ad putredinem parato & externo. Sextò, ex natura fixarum cœli, velut orionis & aſinorum, ac ſimilium. Septimò, ex natura originis, velut punctorum cardinalium, & coniunctionis, vel oppoſitionis luminarium & Eclypſiũ. Octauò, ex natura locorum iuxta ſitum in comparatione eorum, vel ad originem ipſorum, & in his omnibus obſeruare oportet, quæ contingant illo loco, & quoniam origo venti eſt alio in loco, ideo res eſt perdifficilis, quò ad prædictionem, & hoc maximè ſi verum eſt quòd origo ventorum ſit ab exhalatione terræ circulari: nam dato quod ex aſtris poſſem cognoſcere, quòd orietur exhalatio borealis, quum ſimpliciter boreale poſſit eſſe orientale, vel occidentale Bononiæ, non potero ſcire vndenam proceſſurus ſit ventus, ergo neque de ventis, neq; de pluuis poſſumus quicquam ſpecialiter prædicere: per coniecturam autem poſſumus, maximè dum occidunt & mutantur, præcipuè duo inferiores.

Ariſtoteles autem libro 2. Metheor. capite 4. reducit ventorum cauſas in exhalationem ſiccam, quæ euenit in locis frigidioribus: quapropter quum Sol nunquam ad auſtrum, vel boream tendat, hîc inde: ideo fiunt (inquit) validiſſimi venti, non ab oriente, vel occidente, quoniam à Solis calore diſſipantur. Alia ratio eſt, quòd vbi Sol accedit, multam moram ibi ducens, multum incaleſcit aër, & vbi remouetur, refrigeratur: adeò vt ſit maior diſtantia æſtatis ab hyeme, quàm meridiei à media nocte: ſed vbi maior calor & maius frigus, ibi maiores pluuiæ: quia calor attrahit, frigus remittit: & vbi maiores pluuiæ, ibi maior exhalatio, & vbi maior exhalatio, ibi validiores venti:

ſed

ſed ab auſtro & borea contingit hæc varietas: igitur ab auſtro & borea flant venti maximi.

Contingunt ergo duæ dubitationes, vna ab Ariſtotele propoſita, & eſt neceſſaria hîc: cur cùm ventus ſit exhalatio à terra, & circum circa feratur, magis dicatur borealis, quàm orientalis, vel cæcias, vel alius, & ad partem illam validior fiet. Secunda eſt, cur quum maior ſit differentia inter meridiem & mediam noctem, ſcilicet dimidium circuli, à tropico autem ad tropicum paulò plus octaua parte circulo, & ideo quarta illius differentiæ nihilominus maior contingat varietas caloris & frigoris ex hac, quàm ex illa. Et ſi dicas, quòd hoc contingit, quoniam illa magis permanet: dico quòd etiam illa variatur ſingulis diebus, adeò quòd mora vigoris eſt breuis, tantùm enim deberet poſſe varietas à meridie ad mediam noctem multiplicata per varietatem æſtatis & hyemis, quantum varietas æſtatis & hyemis per varietatem meridiei & mediæ noctis, & ideo dico, quòd hoc concludit, & eſt veriſſimum: ſed tunc comparatur calor meridiei æſtatis ad frigiditatem mediæ noctis hyemis. Sed ſimpliciter non concludit: quoniam differentia meridie à media nocte non eſt multiplicanda per differentiam Solis in tropicis contrariis, cauſa ergo vera eſt declarata ſuprà, & eſt non ratione aëris ſolius, quia etiam argumentum concluderet, ſed caliditatis terræ, quia in vna die terræ calor parum poteſt variari: ideo ratione ſolius aëris concluderet ſolùm ratio, nam in tranſitu à tropico ad tropicum variatur multum calor terræ. Circa hoc eſt notandum, quòd ventus dupliciter dicitur Borealis, vel Auſtralis, vel ratione partis ex qua venit, vel comparatione eorum ad quos peruenit. Ad primam autem dico, quòd ventus iuxta Ariſtotelis opinionem quum moueatur in circuitu, validior, tamen redditur, vbi valles fuerint arctæ, vnde acquiſito impetu ſeruatur motus. Vnde qui ducunt àquas violenter retinent, & per loca anguſta ducunt, vt celerius ferantur pòſt quum deducitur per loca lata, pòſt quum per campos, pòſt quum frangitur ab inæqualitate collium, velut ſi ventus oriatur in *a*, & ſint montes, *d* & *e*, erunt auſtralis ad *f*, & orientalis ad *g*, leuiſſimi: validiſſimus autem medius per vallem vulturnus inter meridiem & orientem. Si verò oriatur ex , erit orientalis validiſſimus vulturnus, & cæcias imbecilliſſimi, quum ergo quovis conſtituto loco ex infinitis locis contingat fieri exhalationem, contingent in viuentorum diuerſitates innumeræ, quoad loca diuerſa, & etiam iuxta eundem locum. Sed quare boreas & auſter ſunt calidiores in quovis loco quum ſumpti fuerint, ſecundum rectam lineam? Dico quòd mens Ariſtotelis eſt, quòd ſint validiores, quia cauſa eſt validior, vt dixit, & eſt terra madefacta, & ideo imaginatur Ariſtoteles, quòd vapores illi prodeant ſecundum circulum, parallelum, qui deferatur à Polo ſecundum rectitudinem, qualis ſecundum centrum, & ideo à loco propinquiore erit validior ventus, & ille eſt in vna linea recta à polo per locum exhalationis ad locum habitationis. Verùm hæc reſponſio plures habet difficultates. Prima eſt, quia ventus quanto plus elongatur à ſuo principio, tanto validior eſt, hic autem ſupponit contrarium. Secunda, quia oporteret totum parallelum affici, quod eſſe non poteſt. Præterea quoniam Ariſtoteles vigeſimaſexta Problematum 38. vult quòd venti oriantur ex vno fonte velut aquæ, expargantur circum circa, & ideo dico, quòd iſtud contingit ex natura meridianorum: quia ſicut Sol eſt validior quum eſt in meridiano & qualibet ſtella etiam non ſolùm Sol, quia percutit ſecundum rectum, ita & ventus, & ideo benefecit Ariſtoteles loco allegato, qui licet non ſoluerit quæſtionem, tamen propoſuit eam. Ipſe etiam docuit duo, vnum in Metheoris, ſcilicet quòd ventus oritur ex plurimis ramis à terra originem ducentibus loco diuerſis: ſicut etiam flumina quæ componuntur ex pluribus ramis, quorum ſinguli rurſus componuntur ex diuerſis riuulis. Alterum eſt quod in Problematibus loco allegato dicitur, quòd venti aſſimilantur fontibus, qui non poſſunt aſcendere vltra certam metam altitudinis, & ideo dicit, quòd in cacumine montis Athos nulla apparent veſtigia ventorum, neque etiam in cacuminibus aliorum montium altiſſimorum, etiam per hæc innuit, quòd venti fiant ab exhalatione terræ, & non ab ipſo aëre, de quo dictum eſt ſuprà. Sed dicet aliquis: Si venti hi fiunt ex terra madefacta, vapore remittente, ergo ſunt ex exhalatione humida, & non ſicca. Reſpondeo breuiter, quòd comparatiuè dictum eſt, ventus enim & pluuia fiunt ab exhalatione humida, ſed ventus à ſicciore, quia minus humida, & ideo omnes venti humectant, & Ariſtoteles confeſſus eſt de auſtro, Hippocrates autem de borea: & , vt dictum eſt ſuprà, vtrique ſiccant, propter motum, vtrique humectant propter ſubſtantiam, & ita de omnibus ventis, ideòque ventus validiſſimus ſemper maximè exſiccat, & quod motus, ſicut oſtenditur ex vlceribus & ſcabie, quæ ſiccantur & ſanantur, poſitis cruribus in aqua currente, & eſt auxilium pulchrum & ſuauiſſimum, & quia curatio vulnerum eſt exſiccatio, ideo etiam ſanantur. Tertia cauſa ventorum eſt ex aëre, vt apparet in rimis oſtiorum & feneſtrarum. Quarta ex propinquitate faucium montium. Circa ventorum etiam diſtributionem non leuis eſt differentia inter Ptolemæum & Hippocratem, lib. 2. text. 13. nam Ptolemæus aquilonem tribuit Ioui, auſtralem Veneri, orientalem Saturno, occidentalem Marti igitur primùm orientalis erit inſalubris, & meridionalis ſalubris: hic enim à benefica exorietur ſtella, ille autem à malefica.

Videtur etiam borealis non conuenire Ioui, cuius natura eſt calida & humida, quum ventus ſit frigidus & ſiccus, & ideo ratio Hippocratis videtur magis ſecundum naturam. Nec maleficis adeò mites venti conuenire videntur, quum ſint planetæ valde intemperati: neque temperatis ſtellis tam acres venti. Sed potius Marti auſter, boreas Saturno, orientalis Ioui, occidentalis Veneri. Verum dico, quòd aliud eſt mouere ventos, aliud eſt

natura

natura ventorum. Saturnus quidem dominatur orienti, quoniam temperatur calore & humido illius: & etiam quia vis eius eſt, quum eſt orientalis, ſicut Mars ab humido & frigore occidentis. Iupiter autem aërem ſerenat, ideo borea gaudet, & Venus auſtro, quoniam in illam latitudinem plus quàm in borealem inclinat. Et generaliter ſcopus Ptolemæi conſiderare mores & euentus, Hippocratis ſalubritatem locorum. Et hæc cognouiſſe ſufficiat. Diximus & de his ibi. Sed ad Philoſophos modò deuenio.

Relinquebatur autem quæſtio valde pulchra, adeò vt multi circa eam hallucinati ſint nec ad hanc vſque diem potui inuenire ſolutionem, niſi ex parte. Etiam quæſtio eſt hæc: An aër liber quantumcunque malus, ſit melior aëre concluſo: vtpote in tempore peſtis, an ſit melius ſpaciari in aëre aperto & libero, an concludere ſe in conclaui cum igne? & an melius ſit habitare in locis humilibus, an excelſis? de hoc conſuletis quartum librum Contradicentium, capite nonageſimooctauo. Pro nunc ego diſtinguo trifariam hoc modo: Tempore peſtis melius eſt habitare in locis concluſis ſemper, quàm apertis, quatuor ex rationibus. Prima, quia videmus quòd reges & principes id agunt & ſeruantur, plebs periit, & vix vnquam rex vllus inuenitur, qui peſte obierit: præter Marcum Antonium Imperatorem Philoſophum, & Lucium ſecundum Pontificem, & Zoen Imperatricem cum marito, & Ludouicum Gallorum regem, & Alphonſum vndecimum Regem Hiſpaniæ, & Furium Camillum, & Michaëlem Maurocenum ducem Venetorum, vt Rauiſius refert. Et hi quidem potius ex incuria & inſcitia, quàm vi peſtis obiêre. Secunda, quia ignis conſumit & tollit vitia aëris: impoſſibile eſt enim quicquam reſiſtere igni inter res mortales, niſi forſan propter circulum vnum aliquod, ſicut declaratur in libris de Arcanis æternitatis, vt non ſit initium neque finis alicuius rei. Tertia, quia in cubiculo concluſi iuuantur à ſuffitibus, qui poſſunt permutare omnem malam qualitatem impreſſam in corde & cerebro. Quarta, quia in aëre libero à vaporibus poſſunt ſtatim interire, & maximè quia Ptolemæus in principio Apoteles, vult quòd tales influxus communicentur nobis per aërem, & non abſolutè & ex proprietate. Ergo emendato aëre tollitur periculum. Secundo dico, quòd in regionibus malè poſitus tutius eſt quieſcere in cubiculo, flantibus ventis, quam exponere ſe aëri libero, & ratio eſt, quoniam inueniuntur aliqui venti, qui ſtatim occidunt omnes, qui ſibi obuiant: & etiam, quoniam eſt manifeſta cauſa, ſcilicet motus qui auget impreſſionem qualitatis plus quàm ad decuplum: Tertio dico, quòd ſi aër ſit ſecundum naturam regionis, quantumuis peſſimus, vbi nec venti adſint, & Sol matutinus luceat, quòd melius eſt ſpaciari in loco ſicco, quàm ſemper manere in cubiculo, tum quia homo iuuatur ab aſpectu, tum à qualitate aëris, & etiam quoniam in cubiculo perpetuò agere perinde eſſet ac in carcere eſſe, & ideo videas incommoda miſerorum, qui in vinculis deguntvitam, & niſi multa abſtinentia ſe tueantur, intereunt. Vnum ſcitote, quòd in aëre libero quantumcunque malo aër ſemper eſt melior, quòd ad ſubſtantiam attinet & propriam naturam: deterior autem quòd ad vapores: in locis autem concluſis contrarium accidit. Ex dictis etiam in Problemate apparent, quòd habitare in cacuminibus altiſſimorum montium eſt tutiſſimum, in quauis cauſa aëris mali, ſeu peſtilentis, ſeu alterius naturæ: quia ſubſtantia aëris non putreſcit.

LECTIO XXVIII.

Super

TEXT. XII.

PRimùm enim aquæ non ſunt ſplendidæ: cauſa verò eſt, quòd aër matutinum tempus vtplurimùm occupat, qui aquæ immixtus, claritatem eius diſperdit. Sol enim prius, quàm eleuetur, non illuſtrat. Æſtate verò, manè quidem, auræ frigidæ ſpirant, & ros decidit.

IN præſenti textu oſtendit duas cauſas quare ſitus hic ſit omnium ſupradictorum peſſimus, quarum primàm ſumpſit ab aquis, ſecundam ab aëre: quoniam cauſas omnes huius libri, quæ ad ſalubritatem aut morbos pertinent, ad hæc duo elementa reducere oportet: quia hæc ambo ingrediuntur noſtrùm corpus, & ſunt etiam cauſa omnium eorum quæ ingrediuntur, velut plantarum, piſcium, quadrupedum auium, & talium. Proponit autem in hoc textu, quem fruſtra diuiſit Alemanus hoc modo, ſed melius eſt ſeparare epilogum à tractatione: vt nos fecimus. Proponit autem tria incommoda generalia, ſignum prauum, vt ſint decolores: affectum prauum in habitu, vt ſint morboſi: & morbos ipſos generaliter omnes qui accidunt borealibus & auſtralibus. Specialiter autem meminit grauis & raucæ vocis. Sed de hac in ſequenti lectione. Primùm igitur oſtendit aquas eſſe prauas: quoniam matutinum tempus ſolus aër impurus occupat, quum ſit regio priuata lumine Solis, ea hora deficit impurus, vel loco ἀὴρ lege ἀτμὸς, id eſt, vapor: vel deficit ἀκάθαρτος, id eſt, impurus. Quomodo autem Sol clarum reddat aërem, quum vapores à terra trahat, docendum eſt. Clarum eſt ergo quòd Sol exoriens rarefacit aërem: quocirca vapores ipſos diſſoluit, ſi ſint aquei, ſin craſſi, decidunt in terram: ſin autem terrei ac tenues, excitatur aura: vnde exoriente Sole tum ob id, tum ob motum aëris, tum quia fiunt exhalationes, excitantur venti. Sed quia, vt habetur à Philoſopho libro primo Metheororum, capite vndecimo, à Sole excitantur ros, pruina, nubes & nebulæ, ideo

ideo videtur Sol potius obfuſcare aërem, quàm reddere eum clarum: ob id reſpondeo, quod Sol eleuat vapores à terra, quando illam calefecerit: hoc autem fit horis meridianis,& per radios refractos: & hic eſt primus quo fiunt ros & pruina & nebulæ,alter eſt ex humido terræ, & Sole debili, vt in matutino hyemalium dierum, quum terrà eſt humida: nam ſi fuerit ſicca & arida, aut concreta gelu dies redditur ſerena. Sed dicetis etiam, quòd terra ſit humida, quomodo ab imbecilli calore Solis poteſt eleuari nebula, vel pluuia? & dico quòd iſtud eſſet magis mirum de niue: propterea declarato de illa aperta erit cauſa pruinæ & nebulæ. Ariſtoteles autem forſan ob id libro primo Metheororum, capite vndecimo, refert in cauſam aliam calidam ſuperiorem:ſed ego legerem potius inferiorem: tum quia illud repetit in Problematibus, quum dixit quòd cauſa exhalationum eſt calor Solis, aut à terra: tum quia experimentum id docet: nam in regionibus borealibus terra eſt bituminoſa, & apud nos etiam ſalſa: & videmus matutino in profunda hyeme aſcendere vapores velut denſum fumum, aut nubem ex aquis: quia calor abditus & recluſus latitat in terra: tum quia nos ſentiremus illum calorem, ſi deſuper diffunderetur, & ita aër non eſſet frigidiſſimus. Ergo cum terra fuerit madida in hyeme, Sol obtenabrabit aërem primis radiis, ſi fuerit imbecillis, & fiet nebula: ſi validus, vt in æſtate, fiet pluuia, & aër erit interim bonus & clarus: vt etiam poſt pluuiam ipſam: obtenebrabitur verò vtroque tempore à radiis Solis, refractis in proceſſu diei ad medium,& à medio vſque ad veſperam. Et hoc ergo de aëre matutino erit in regionibus orientem reſpicientibus: ſed in reſpicientibus occidentem non erit hoc: igitur tam aër quàm aqua in huiuſmodi regionibus erunt turbida & mala. Et hæc magis ad hyemem pertinent, quàm ad æſtatem de aquis: propterea ſubdit.

Æſtate verò manè quidem auræ frigida ſpirant,& ros decidit.] Ad generationem roris Ariſtoteles libro pro Metheororum, capite vndecimo, proponit quinque cauſas neceſſarias, prima, vt fiat eleuatio vaporis: vnde Auerroes dixit in eodem libro, capite primo, quòd tria aſcendunt è terra ob Solis calorem (ſed vt dixi nonnunquam & perſæpe etiam ob terræ ſolum calorem) vapor & exhalatio ſicut fumus, quam vocant fumoſum: & quod exhalatio eſt calida & ſicca, vapor autem duplex calidus & humidus, & frigidus & humidus. Et exhalatio eſt materia ventorum & earum viſionum ignearum, quæ in aëre apparent, velut cometarum, ſtellarum cadentium, caprarum ſaltantium, trabium ignitorum, & talium: vapor autem calidus & humidus eſt cauſa roris, ſi parum aſcendat: ſin multum pluuiæ, frigidus autem & humidus eſt materia pruinæ, ſi parum aſcendat, niuis autem ſi multum, ideo nix & pluuia fiunt eodem modo, & ros & pruina ratione loci: ratione autem materiæ & agentis, ros & pluuia fiunt eodem modo, ſicut & nix, & pruina. Secunda cauſa roris eſt calor: nam ſi fuerit frigus, in pruinam vertitur: ergo neceſſe eſt vt à calore quodammodo concoquatur, & à frigore condenſetur, & decidat, & propterea ab auſtris decidit ros, non à borea, dicit Philoſophus, præterquam in puncto, vbi à borea fit ros, ab auſtro non fit, quum verò ros calidior ſit aqua, eſt enim factus ex aqua calefacta, & ex tenuiore parte eius, vt coadunetur, maiore frigore indiget, ros igitur magis quàm pluuia frigore indiget, & frigidior eſt quàm pluuia, & pruina maiore frigore ſimiliter indiget quàm his, & frigidior eſt: & cum hoc tamen tenuiorum partium. Tertia cauſa eſt ſerenitas: non enim in tempore nubiloſo ros gignitur, nam humidum ſurſum attractum eſt ad nubem. Ariſtoteles autem putat fieri, quia dum nubilus eſt aër,cogi non poſſit, quoniam non refrigeretur adeò. Mihi autem videntur noctes nubiloſæ & frigidæ, quare non ſegregatur ros, quia aër craſſior eſt, non quia frigidus non ſit ſimiliter, & pruina non niſi tempore ſereno fit, etſi frigidiſſimus ſit aër, quia etiam humidus eſt. At neque quum flant venti fit ros, aut pruina, vapor enim à vento diſpergitur, & aliò defertur, ob id ſi plenilunium incidat quum ſata florent, id eſt, dum Sol eſt in Tauro, & nox ſit tranquilla & ſerena, maximum imminet periculum, ne in ipſa nocte pruina decidat, & fruges, & fructus, & vites quæ germinare incœperint,omnia abſumantur & pereant,ſequaturque magna inopia tritici & fructuum, ac vini. Quinta verò cauſa,quæ à Philoſopho affertur, eſt, quòd ros & pruina non attolluntur,& hoc, quia ſingulo die eleuantur vapores, & ſingulo die decidunt, indicio eſt, dicit Philoſophus,quoniam in iugis montium neque ros,neque pruina decidit,quamvis ea loca ſint frigidiſſima, quum ergo eleuetur ſingulo die & decidat,ad locum nubium peruenire non poteſt. Apparet ergo ibi ros in æſtate ex frigiditate auræ,quæ ſpirat, & ideo regio illa videtur eſſe ſalubris & læta,quum tamen non ſit.

Ex hoc habetur generatio mannæ, quia fit ex rore congelato,& eam agnouit Theophraſtus, libro 3. de Hiſtor. plant. capite 9. in princip.) & congelatur ſuper frondes, dicit ibi quercus maximè, & dicitur melleus humor è cœlo cadens, alij vocant mel roridum, alij mel aëreum, & non dicitur mel, vt quidam putant à calore, ſed à dulcedine, neque tamen eſt adeò dulcis manna vt mel & ſaccharum. Eius ſunt tres ſpecies ſiracoſi nobiliſſima & dura, terrenia in medio mollis, quam ferunt naſci ſuper ſpinas, & oritur etiam in Africa, ſed magis in oriente naſcitur, & in Creta, quam vidi apud Cardinalem Paleotum, quæ eſt melior, & ſuauior,& purior noſtra, & eſt ſplendidior,non tamen magis purgat Italica,quæ eſt tertium genus & munus nobile. Colligitur in Calabria, & defertur per totam Europam, cuius ſunt tres ſpecies, à loci differentia ſumptæ. Alia enim vocatur frondis, quæ eſt pura, ſplendida, viridis, quum

quum reliquæ ſpecies ſint miſtæ ex flauo & albo, & ſunt longè deteriores: ſed peſſima ex his eſt, quæ colligitur à terra: quæ autem in truncis arborum, eſt melior, dulceſcit ergo, quia concoctum eſt humidum, tenue à calore Solis. Solis enim vires ſunt attenuare & condenſare: redditur autem dulcis, quia concreſcit, vel potius quia tale eſt, vt concreſcere poſſit: vnde neque ros dulcis eſt, neque ſanguis, neque pluuia, nix tamen ſubdulcis eſt, & manna, & lac, & quæcunque dulcia ſunt, minus dulcia videntur dum ſunt calida, vt mel & ſaccharum liquefactum, nix autem non eſt dulcis, quoniam ſubſtantia eius non eſt concocta: & etiam quia frigus adeò magnum eſt, vt linguam feriat, ergo quod concoquitur à Sole & eſt aqueum & aëreum, & concreſcit à frigore neceſſe eſt vt ſit dulce, vt etiam ficus & vuæ. Cauſa verò cur manna concreſcat, & ros non concreſcat, eſt tenuitas ſubſtantiæ: nam in Apulia & regionibus vicinis manna generatur, non in frigidiore cœlo: aqua etiam concreſcit feruefacta, vt inquit Ariſtoteles, ergo tenuia facilius concreſcunt: manna igitur eſt ros tenuiſſimus, veriſimile eſt igitur mannam eſſe tenuioris ſubſtantiæ quàm ſit ros, cur autem purget, contingere poteſt triplici ratione, vel quia dulce: nam & mel, & ſaccharum, & lac, & fructus præmaturi, dulces velut ficus, vuæ & pruna, hi enim ſolùm apud nos multum dulceſcunt, purgare ſolent: vel quoniam ſubiici nequeant, velut prima Problematum, (43.) aut quoniam ſalſuginoſam quandam habeant qualitatem, vt ros omnis purgare valeat, (libro de Aliment. Comment. 49.(Sed de hoc aliàs.

Sequitur vt cauſam reddamus, quare quum æſtas ſit & regio expoſita occidenti, manè potius debeat ſpirare aura frigida, quàm calida, quum ſit ex æquo expoſita tam auſtro, quàm Boreæ. Et reſpondeo quòd quum ventus ſpiret iuxta qualitatem aëris plerunque, & aër iam ſit refrigeratus per totam noctem ex abſentia Solis, neceſſe eſt, vt fermè ſemper matutino ſpiret aura frigida, quoniam nullum tempus noctis magis diſtat ab occaſu Solis, quàm aurora: & ideo nullum tempus noctis eſt frigidius, quàm ſub aurora, & motus auget qualitatem ſeu ſenſum qualitatis, & ideo ventus apparet frigidior aëre, quando aër eſt frigidus, & etiam quia ille aër comparatur ad aërem meridiei, qui eſt valde calidus in æſtate: ergo quilibet aër mediocris, ſeu ventus, videbitur frigidus in æſtate, & in hyeme videbitur eſſe calidus, ſicut de aquis puteorum.

LECTIO XXIX.

Super eodem

TEXT. XIII.

DE cætero verò Sol ad ipſas occidens quam maximè homines percoquit. Quapropter etiam decolores ac infirmos ipſos eſſe par eſt, & ex omnibus prædictis morbis participare. Nulla enim re ab ipſis ſeparantur.

DEclarat cauſam habituum morboſorum & morborum: & eſt quod corpora hominum iuxta veſpertinam horam torrentur & ideo duas ſubeunt viciſſitudines à frigore ad calorem, & à calore ad frigus in magna differentia, adeò vt ſi corpora eſſent adamantina, neceſſe eſſet infirmari, & breuis vita eſſe: propterea amplificate iſtum textum ad regiones, quibus hoc eſt proprium, propter ventos modò calidos, modò frigidos, ſeu conſtitutionem cum ventis, velut Romæ, vbi æſtate torrentur media die, veſperi refrigerantur à ventis, vnde febres peſtilentes & mortes ſubitaneæ, vel ob ſitum, velut in omnibus vallibus fermè tempore æſtatis, vel ob regiones præcipuè propter aquas, vt in India occidentali, maximè vbi à mari & fluminibus ſpirant auræ frigidæ, & peius ſi craſſæ ſint, & regio ibi torrida eſt, & ad eos qui exercentur, inde refrigerantur, & ab eos qui bibunt vina potentia, inde aquas frigidiſſimas, & ad illos ſimiliter qui bibunt vina refrigerata niue & glacie, & ad eos qui ex pluma dormiunt ſuper herbas ob delitias, aut ſuper terram in caſtris, & ad repentinas mutationes temporum, vt ſi ver ſit valde calidum, aut æſtas valde temperata, inde fiat calidiſſima, vel ſi autumnus ſit frigidiſſimus, & generaliter natura humana non fert repentinas mutationes, vt ſecunda Aphoriſmorum. Hi & quantò magis breues ſunt, & quanto frequentiores ſunt, & in calido & in frigido magis, & in corporibus imbecillibus, delicatis, cacochymis. Hæc enim perſæpe ſtatim pereunt, vt ſenes, infantes, adoleſcentes, qui parum dormiunt, qui multis & prauis cibis vtuntur. Dicit ergo quòd ſint decolores: nam, vt ſuprà viſum eſt, color ſignificat temperamentum totius, velut compoſitio robur operationum aut corruptionum: & ideo dicit quòd ſint infirmi & praui coloris, infirmi enim redduntur propter malam compoſitionem magis, quàm ob intemperiem, veluti ob obſtructiones iecoris, tubercula, parua œdœmata, corruptiones ſubſtantiæ, nodos in ventriculo, ganglia in meſaræo, ſicchos in liene, putredines in pulmone, obturationes venarum & meatuum arenam lapidis in renibus, in pulmone, in iecore gibboſitates, contorſiones, durities, mollitiem, præter naturam tabefactiones in diuerſis locis, hydrocelas, enterocelas, ſarcocelas & ſexcenta huiuſmodi, velut etiam vermes, pilos, vlcera interiora, fiſtulas, exeſa, hæmorrhoides non ſecundum naturam, ſed aut cæcas, aut nimis amplas, aut corruptas, aut obliquas: oſſium præterea corruptionem, & quam Arabes vocant ventoſitatem ſpinæ, & caries, & obturationes aurium & narium, & ædæmata palati & cerebri ſphacelum: iſta ſunt ex quibus proueniunt magni morbi potius quàm ex intemperie, quoniam proueniunt per ſe, ex intemperie autem quaſi per accidens, & propterea dicebat Galenus in

libro Artis medicæ (capite 99.) quòd intemperies generant morbos per materiam, nam intemperies ſi parua ſit, non efficit morbum, & ſi magna, etiam vix lædit operationem, niſi per generationem humorum, & humores faciunt morbum in compoſitione, adeò vt morbus in intemperie vix dignoſcatur, niſi in iecore & ventriculo, & adeò vt ſit cum imbecillitate caloris naturalis: propterea morbi ob intemperiem potius ſunt digni appellatione cauſarum quàm morborum, & intemperies quæ in pluribus diebus generat humorem, quia non dedit operationem, vt ſentiatur eſſe diſpoſitio neutra, cùm exuberauerit humor morbus. Et ideo intemperies reſpectu temporum mutat nomen, vel dicas quod eſt cauſa morbi.

Dixit ergo quòd ſunt ſubiecti morbis prioribus regionum auſtralium, velut phagedenis, ventris exturbationibus, aſitiæ deſtillationibus, ſterilitati mulierum, ſacro morbo, dyſenteriis puerorum, profluuiis alui, febribus diuturnis, hæmorrhoidibus, & in ſenibus, paraplexiis, præterea duritiei alui, maximè in hyeme, rupturis vaſorum, fluxionibus ſanguinis narium, pleuritides etiam & ſuppurationes his erunt familiares, propter tot genera morborum, tam acutorum, quàm diuturnorum placuit vnum tantùm huic regioni peculiare ſubiungere ideo dicit:

TEXT. XIII.

VEriſimiléque eſt ipſos graui voce præditos, ac raucoſos eſſe, propter aërem, eo quòd impurus plerunque iſthic eſt, & morboſus. Neque enim ab aquilonaribus valde expurgatur. Non enim perſeuerant venti. Qui verò perſeuerant, ac ipſis incumbunt, aquoſiſſimi exiſtunt. Nam venti occidentales ſimiles ſunt autumno. Et huiuſmodi ciuitatis ſitus eſt ad diei mutationes, eo quòd multum temporis inter matutinum ac veſpertinum intercedit. Et de ventis quidem, qui commodi ſunt ac incommodi, ita ſe res habet.

DOcet hic peculiarem diſpoſitionem regionis, & cum hoc etiam reddit rationem huius, ſcilicet quòd tales habeant graues & raucas voces, ſcilicet propter aërem impurum: reddit autem rationem aëris impuri, & quum poſſint eſſe tres venti, à quibus poſſit expurgari, ſcilicet meridionalis, occidentalis, & borealis: de meridionali mentionem non facit, quia ille non expurgat aërem, ſed corrumpit, vt viſum eſt de ſeptentrionali. Reddit duas cauſas: prima, quia dicit, Non perſeuerat, id eſt, quoniam paucas habet vires: non enim expoſita ciuitas ſeu locus ad boream, ſed ad occidentem, deinde dicit, Eſt aquoſus, ergo non expurgat aërem, imò potius replet, primum autem, & tertium ex his eſt per ſe manifeſtum, etiam 3. Aphoriſmorum, cap. 15. & 16. quòd autem occidentalis, borealis ſit aquoſus patet, quia Thraſias & Argeſtes, ſeu corus, tales ſunt. Intendit ergo duos ventos, non vnum borealem, verùm & hic dicit, Non perſeuerat, alij verò qui perſeuerare, poſſunt. Sed dicetis, Argeſtes & eurus ei contrarius ſunt ſicci, 2. Metheor. cap. 6. dico quòd ibi thraſiam & argeſtem vult eſſe grandinoſos, igitur humidos, eurum quoque ſiccum in initio, humidum in fine, ergo & argeſtem, qui ei contrarius eſt, quia ibi dat vnam regulam, quod venti contrarij omnes, non principales, vt ſunt contrarij in qualitatibus actiuis, ita ſunt ſimiles in paſſiuis. Præterea poſſumus demonſtrare quòd argeſtes & thraſias ſint venti aquoſi, comparatione Europæorum, eo quòd omnis ventus mollis & lenis, qui venit ex locis humidis, eſt aquoſus, quia defert nebulas, & non poteſt eas auferre. Sed tales venti prodeunt ex locis humidis, & maximè thraſias, & ſunt lenes, & non validi, tum quia ex obliquo feruntur, non vt boreas & auſter, & qui ab oriente, vel ab occidente feruntur, æqui diſtantes motui diurno Solis & ſtellarum, & etiam quia mouentur contrario motu ipſius aëris, qui, vt aliàs declaratum eſt, naturaliter mouetur ab oriente in occidentem, & ſunt prope nos, ergo habent quatuor cauſas vt ſint omnium ventorum aquoſiſſimi, præter ceciam qui eſt aquoſus, proprietate quadam, quia mouetur ſecundum circuitum, vt refert Ariſtoteles 26. Problem. 32. fiunt & pluuiæ à ventis validis, quàndo ſunt humidi & contrarij, quia nubes retinentur, & condenſantur: ideo fit tempeſtas, & tonitrua, & grando, & fulgura, & ſi ventus calidus deſinat in lenem, fit pluuia: & ſi lenis in validum, ex nubilo ſerenitas. Nec illud omittendum, corum ſiccum appellatum ab initio quòd tunc maximè poſſit abigere nubes, ſed in fine humidus eſt, remiſſa enim in nubes retinentur, quum ex ſeptentrione veniat, humidúſque ſit, ita concors eſt Ariſtoteles & Plinius.

Tertium venti genus erat Fauonius, ſiue Zephyrus, à quo par erat expurgari aërem. Dicit Hippocrates, quòd hoc non facit, quia his ventus aſſimilatur autumno, velut orientalis veri. Si enim orientalis eſt veri ſimilis, occidentalis erit ſimilis autumno, & borealis hyemi, & auſtralis æſtati. De hoc ergo erit quæſtio in 10. Contradicentium, 68. an zephyrus ventus ſit ſalutaris, vt Homerus & Ariſtoteles, an morboſus: quanquam & de hoc ſuprà dictum ſit.

De ventorum vtilitate quatuor enumerat Seneca libro 5. capite vltim. Aëris conſeruationem, pluuiarum alternationem, ſatorum & frugum vtilitatem & nauigationem.

Quòd habeant verò voces graues, non eſt vt aliunde quæramus cauſam, niſi ab ipſo infrà, vbi inquit, cap. 8. qui circa Phaſim fluuium habitant homines, quum regio paluſtris ſit, calida, aquoſa & denſa, imbréſque in eam decidant omnibus temporibus magni & impetuoſi, ipſi verò domos habeant

ex

ex arundinibus in ipſa aqua & lignis extructas à quibus etiam raró prodeant, & ſi modò exeant ex illis non itinere terreſtri, ſed nauiculis per foſſas, quibus plurimum abundant, vehuntur, bibúntque aquas calidas, & ſtagnantes, & à Sole putrefactas, & ab imbribus auctas. Ipſéque Phaſis fluuiorum omnium lentiſſimè fluit, ideóque & fructus qui ibi proueniunt inſalubres ſunt, & voceseorum, ſi hominum vllorum grauiſſimæ ſunt, & diſtinctius voces graues cauſam ſortiuntur cum muſculi aſperæ arteriæ & epiglotidis, ſeu potius laryngis & intercoſtales moueri non bene poſſunt. Vnde & res ipſa & cauſa experimento deprehenditur in his qui diu clamarunt, & magna voce: nam debilitatis muſculis, & diuulſa tunica interiore arteriæ, & dilatata larynga, ſeu fiſtula ſupra modum, vt 4. de Locis, cap. 6. poſt principium, fit vox grauis: ipſe verò qui vertit obſcuram appellauit, non tamen prorſus idem ſunt vox obſcura & grauis, ſed grauem exemplo declaraui: de obſcura non eſt hîc ſermo. In libro etiam de Voce & anhelitu Tract. 1. qui licet inter ſpurios referatur Galeni, tamen eſt, quamuis ex Arabico conuerſus, nam ad illos tranſlatus eſt ex Græco, proponit duas cauſas grauitatis vocis dilationem arteriæ aſperæ & fiſtulæ, & humidam ſubſtantiam inſtrumenti: quia certè minus reſonat: ſed hoc tamen, vt dixi, magis ad obſcuritatem pertinet, quàm ad grauitatem. Palam autem eſt, quòd humidum deſcendens pòſt in cauitatem arteriæ raucam reddit vocem, propter inæqualitatem. Rauca autem à clangoſa differt (appello autem raucam eandem cum aſpera) dicebat ergo Galenus ſecundo in primum Epidemiorum, Comment. 78. quòd vox aſpera fit ob aſperitatem membrorum voci deſeruientium, & enumerat aſperam arteriam, guttur, fauces: clangoſæ verò ſecundo in primum Prorchetici, dicens, Comment. 12. quòd eſt querula, plorabunda, ſed quòd debent, &c. deterior tamen plorabunda, & quòd ex clangoſa fit à ſiccitate, intelligit ergo per aſperam inæqualem, quæ fit aliquando ob pituitam ſolam, & aliquando quum partes aliquæ ſunt ſiccæ valde, aliquæ in pituita plenæ, & ideo duplex eſt hæc aſperitas, vt patet, & ſignificat caput imbecille, diſtillationem ab illo, & debilitatem membrorum ſpiritualium, & ideo neceſſe eſt vt ſint ſubiecti morbis peſſimis.

Et huiuſmodi ciuitatis ſitus.] Difficultas huius textus eſt ex defectu vnius verbi, aut mutatione: nam quum dicat Hippocrates, Ὅτι πολύ τε μέσον γίγνεται τῆς τε ἠοῦς καὶ πρὸς τὴν δείλην: quorum verborum ſententia hæc eſt: Quoniam multum inter matutinum & veſpertinum medij intercedit, adiunxere temporis pro medij: quo ſenſu nihil abſurdius, quaſi loca quæ occidentem reſpiciunt longiorem habeant diem: hoc enim pertinet ad vrbes, in quibus polus mundi multum eleuatur ſupra orizontem. Multò minus ad ſenſum hic pertinet: quamobrem ad μέσον, quod eſt medium adiicere, vel intelligere oportet in qualitate, ſeu varietatis: id eſt, quoniam multum differt calor veſpertinus à frigore matutino, & eſt clarus ſenſus, & fundatus in duobus Aphoriſmis, 4. & 8. tertiæ particulæ, Quando eadem die modò calor, modò frigus, & inconſtantibus temporibus.

Et de ventis quidem.] Epilogum proponit eorum quæ dicta ſunt in hoc 2. cap. & eſt quod ipſe tractauit, de ventis ſiquidem per quatuor extremos intelligit medios: atque hîc dubium non eſt, quin eadem ſit ratio, quæ extremorum, verùm contingit dubitatio, quoniam apud Vitruuium lib. 1. cap. 6. iubet vrbes exædificari, ita vt vix non ſint expoſitæ principalibus ventis. Quæritur igitur an ea ratio etiam multum faciat. Certè Vitruuius ſolùm intendit, vt moleſta vis ventorum tollatur, iuuabit ergo aliquid quoad ad qualitatem prauam, non tamen multum in occulta, appello occultam conſtitutionem, quæ accidit ex ventis de cauſis eorum, vide lib. 8. cap. 2. & 5. eiuſdem, & Philandrum explanatorem. Sed & de ventorum cauſis & generatione, in eodem quinto ſecreta multa explicat: & cenſet duas eſſe, vnam naturam aëris, cuius partes moueantur, vt in animalibus & aqua maris: ſed hoc de mari non nouerat, de aqua generaliter cognouit, & concoctionum eorum quæ concluſa ſunt in viſceribus terræ, noſtro exemplo. Modum tradit de aëre, quòd ſpiſſet ſe, ac expandat, contrahat, ac diducat, ergo à ſolis exortu antequam illuceſcat radiis ſuperioribus aër diffunditur, quo dilatato, diſſipatur aër qui ſurſum eſt, & ventus generatur. Sole aſcendente diſſipatur: quum autem de ventis egiſſe dicat, plus hoc poſſe quàm Solis aſpectum ex radiis decreuit Hippocrates.

LECTIO XXX.

Super 1.

TEXT. III. LIBRI

Cæterùm de aquis deinceps narrare volo, quæ morboſæ ſint, & quæ ſaluberrimæ, & quæ mala ab aqua fieri veriſimile eſt, itémque quæ bona. Plurimam enim partem conferunt ad ſanitatem.

Hic proponit rurſus quoddam procemiũ, poſtquam tractauit de ventis tranſit ad aquas, oſtenſurus duo quæ morboſæ ſint & ſaluberrimæ: hoc ad eſſentiam pertinet: quantum etiam poſſint aquæ, & quæ mala ac bona efficere valeant, hoc ad operationem, dicit tertio, quòd omnia hæc plurimum conferunt ad medicinam, non videtur dicere quòd ſit neceſſaria, quomodo autem vtilia ſint hæc medico patet, quoniam aquæ pluribus modis: primum vt potus: ſecundum vt condimentum: tertium vt nutrimentum herbarum & fructuum, vt infià videbitur, cap. 8. quartum, vt aërem mutat: quintum, vt medicamentum tam interius, quam exterius, quomodo autem duæ hæ intentiones diſtingui debeant

debeant dicendum eſt, bifariam ergo ex ratione cognitionis & operationis, & generalis & ſpecialis. Cognitionis ergo, quia multum differt ſcire an aqua ſit bona, vel mala, & quid conferat boni, & quid mali, velut cognoſcere vinum bonum, aut prauum, aliud longè eſt, quam ſcire proprietates eius, aliud eſt etiam cognoſcere in genere, quòd bona ſit, aut mala: hoc enim generale eſt omnibus, & quòd bona ſit huic morbo, vel illi, aut quòd conferat huic operationi, vel illi. Diximus enim in ſuperioribus quòd aqua plurimum nocet, aut iuuat in operationibus & morbis membrorum naturalium: aër autem ſpiritualium & animalium, & hoc eſt per ſe clarum, ſed in genere: in ſpecie autem, veluti ſi dicamus, quòd aquæ malæ efficiunt hydropem, ſplenes duros, dyſenterias, & ſimilia, & propterea videtur Hippocrates præpoſuiſſe detrimenta aëris detrimentis aquarum: vel quoniam aër noceat ventribus ſuperioribus, aqua inferioribus, vel quia detrimenta aëris ſint plura in numero ratione generis, vel quoniam ſint maiora: homo enim poteſt ſtatim mori, percuſſo cerebro, vel corde, non ita de iecore, vel quia aër ſit communis, aqua non ita. De aquarum igitur origine atque natura primum dicere oportet, tum differentiis earum generalibus, ortu ſitúque, vtilitate, ac eiuſmodi, ſeu enim ad vitam illius, ſeu ad magnitudinem, ſeu ad vſum reſpicimus, haud indignum fuerit facere lectionem de eà, quum multi de longè vilioribus libros conſcripſerint. Primùm ergo dico, quòd aqua eſt elementum liquidum humidum, temperatum. Quod enim ſit elementum Ariſtoteles dixit, & alij antiqui, & nos fatemur, non vt de igne, quòd ſit liquida, ſenſu patet: quòd humidum à liquido differat, patet: nam ſal in aquam reſolutum, & chalcanthum, acetum & vinum etiam ſunt liquida, non tamen poteſtate humida: ſed de aqua quòd humida ſit, patet ex balneo: nam corpus molle redditur, ſitis extinguitur, ſomnus conciliatur, ex potu autem humectatur homo, & ſitis ſedatur.

At quòd non ſit frigida, ſicut dicunt, ſaltem in comparatione ad hominis vſum poteſtate (nam de actu talis eſt, qualis ſit, vt vinum, etiam oleum & ſimilia) oſtenditur ex operatione: neque enim refrigerat iecur, aut pulmonem, aut ventriculum excalefactum, velut ſuccus portulacæ, aut endiuiæ: quinimò bileſcit & amareſcit: grauat autem & flatus gignit, & neque poſſet facere quod Galenus fatetur, vt excalefactos refrigeraret, infrigidatos excalefaceret, nec tranſiret ex minimis portionibus medicamentorum calidorum, vt modici piperis aut pyrethri ad caliditatem, ſi eſſet frigida, lib. de Marco, cap. 7. in fin. Hoc quanti eſt in opere quum ſecundum iſtos aqua illa refrigeret, conſtat autem experimento, quòd manifeſtè calefacit, & omiſſis argumentis coniecturalibus Ariſtotelis, de coniugationibus, quum elementum ſit manifeſtè frigidum, id eſt, caliditate deſtitutum ſua natura, adducam ſolùm id quod videtur veriſimile, ſcilicet quòd aqua calefacta breui ſemetipſam ad propriam frigiditatem reducit, igitur non niſi ob naturalem frigiditatem. Sed quum hoc accidat in vino, pudet me eorum, reducunt enim ſe ad actum naturalem, quum omnia elementaria ſint actu frigida, & à ſubſtantia & continente reducuntur ad propriam qualitatem. Dico autem aquam eſſe frigidam, ſolùm comparatione ad hominem leuiter, etiam non ſimpliciter, quia eſt facta ad nutrimentum, & tale debet eſſe temperatum, & ſimile ei quod nutritur, frigida autem actu quum ſit elementum, aër autem poteſtate non indiguit, actu autem frigidus: tamen quia tenuius, tum vt calorem animalium refrigeraret.

Primæ aquarum differentiæ ſunt tres, imbrifera, quæ ex aëre: marina, quæ ſalſa eſt, & è terra orta, cuius duæ ſunt ſpecies, naturalis, quam vocamus dulcem, & metallica vt aluminoſa, ferrea, ſulphurea. Imbriferæ ſunt quinque ſpecies, pluuialis, grandinoſa, niuoſa, pruina & ros. At verò marium ſolùm vnum, quod Caſpium vocatur, non communicat reliquis: ſunt autem quinque, Sud, ſiue oceanus borealis: Nort, ſiue oceanus auſtralis: iſta tamen duo maria committuntur inter ſe, anguſtis freti Margaliani iuxta antarcticum circulum, iuxta verò æquinoctialem magis minimo iſthmo diuiduntur, adeò vt naues traducant Hiſpani ex vno in aliud mare Quartum eſt rubrum iuxta ſinum Perſicum & Arabicum. Quintum Mediterraneum, in quo Sicilia, Sardinia, Rhodus, Creta, Cyprus. Sextum eſt Pontus Euxinus, pars tamen huius maris, ſed ſita vltra paludem Mæoticam, ita Caſpium ſeorſum eſt, oceani tres & duo Mediterranei, ſeu partes illius. Meritò igitur quæritur cum aqua marina & ſalſa longè maior ſit quam dulcis: quare non potius aqua marina vera aqua cenſenda ſit quam dulcis, ſeu fluminum, & lacuum: nempe & hoc membrum aqua quod à terra oritur, diuiditur in fluuios, & lacus, & ſtagna, & paludes, & fontes, & puteos, & ciſternas, & riuos, & aquam collecticiam. Sub puteali plus continetur aquarum, quam omnibus aliis membris, quoniam tota aqua, quæ ſub terra eſt. Dicemus ergo aquam maris non magis eſſe aquam quam terram, ſed mixtum quoddam, ſicut etiam terra mixtum eſt quoddam ex terra & aqua, in hoc ſuperante terræ ſubſtantia in mari aquæ: quum ergo aqua etiam pura ſit, ſcilicet quæ fluit: nam pura conſeruari non poterat niſi flueret, idcirco veriſimile eſt & terram puram eſſe, quam ex coniectura exiſtimamus eſſe circa centrum duram, ponderoſam, & vt dicebat Galenus, ſimilem adamanti. De ſitu autem aquæ, quomodo permixta ſit terræ opportunum eſt. Si enim aqua terræ permixta eſt, cur non deſcendit, cur non putreſcit, & ſi fluit ſub terra, cur non truduntur meatus illi, experimentum docet, quòd ipſa aqua ſub terra fluit, vbi cauitatem habeat, ſicut videmus in puteis: & propterea veriſimile eſt quòd aqua perpetuò deſtillet ſub terra, & vbi cauitates inuenerit ſenſim erodat, & humus dehiſcat, quod verò eſt in mari, eleuetur à Solo & à ventis diſpergatur, & deſcendat cum pluuia, & erit quinta vtilitas ventorum, non quòd aqua maris, vt quidam dicunt, per cauernas tranſeat ſub terram, cum mare ſit in humiliori loco, & vt

pars

pars ad partem, ita totum ad totum, partes ergo maris ſunt humiliores partibus terræ, inditio eſt quod vidi in Scotia iuxta Endiburgum. Nam erat ibi fons prope mare, per vnum miliare dulciſſimæ aquæ, & poterat deriuari à mari, vt dicunt, quia primùm aſcendiſſet, ſi per latas venas etiam delata fuiſſet, non poterat eſſe dulcis: palam eſt ergo, quòd veniebat è montibus, & ita aſcendebat, ergo aqua maris non diffunditur ſub terra niſi paucis in locis, niſi quis dicat quòd deſcendat verſus centrum in ambitu maris, & tunc non poterit aſcendere vſque ad terræ ſuperficiem; aqua præterea quæ eſt mixta terræ, eſt dulcis, & ideo terra non efficit eam ſalſam. Ariſtoteles autem cenſet in Metheoris, mare eſſe in maximè cauo loco, terram eſſe altiorem iuxta polos, atque ita, paulò pòſt docet quomodo conſeruetur mare perpetuò in ſalſedine & magnitudine, in ſalſedine quidem, quoniam eleuatur dulcis aqua ad nubes. Salſi enim minima pars propter grauitatem aſcendere poteſt: ergo quod relinquitur, perpetuò fit ſalſius: ſed flumina influentia perpetuò faciunt dilutius, ergo mare remanet in ſuo ſtatu, ſimili ratione quantum decreſcit mare per id quod abſumitur in pluuias, tantum creſcit per id quod accedit ei ex fluminibus, ergo neceſſe eſt vt aquario deſcendat per terram, quoniam ſi dilueretur per aquas dulces, & quod ſalſum eſt detraheretur, dulceſceret ſemper, igitur in æterno tempore iam mare factum eſſet dulce. Superſunt pro generali cognitione aquarum duo, vires & natura, & de viribus tractat Hippocr. hîc: natura autem dignoſcitur octo modis, ab ortu, & ſic etiam de hoc tractat Hippocr. in iſto libro: reliquos autem modos cognoſcendi àquas Hippocrates non attingit hoc in loco, verum in Aphoriſ. & Galen. plenius in libro de Ptiſana, ergo operæ pretium erit, vt hîc de illarum natura & modis cognoſcendi generaliter loquamur. Dignoſcuntur ergo aquæ ex quinque ſenſibus, experimento & ratione, ergo primum de experimento, quæ pota aggrauat, & non deſcendit, nec facilè ſudorem excitat, mala eſt, contrà bona. Secundum experimentum, illa in qua coquuntur legumina, & reliqua facilè, bona eſt, in qua difficulter mala: tertium in qua deſcendunt grauia plus, vt ligna, illa bona eſt, in qua ſupernatant mala: quarta, quæ citò caleſit, & citò refrigeratur, bona eſt, quæ tardè, mala: quinta, quæ tardè putreſcit, bona, quæ vix vnquam, vbi aër eſt bonus, vbi nulla animalia exanguia, vbi viſcera animalium quadrupedium alba, vel rubra, *i*, pinguedo alba & rubra caro, & ſine lapillis, vel arena, vbi piſces ſquamoſi, candidi, viuidi, vbi ripæ multo gramine & valde viridi cum ſplendore, & flores odorati, & plantæ ſalubres, & boni odoris, nullæ noxiæ proueniunt vbi homines bene colorati & incolumes, bona: vbi verò locus expoſitus ad orientem, vel ſeptentrionem, & aër eſt malus, vel homines vitioſi coloris & morboſi, & animalia plura exanguia, præcipuè pulices, & ranæ, & vermes, & animalia quadrupedia viſcera habent malè colorata, vel vitioſa in compoſitione, ibi aquæ ſunt malæ, ex ſenſibus autem à viſu, quòd aqua ſit clara, ſplendida omnino, pura, nullum præferens colorem, in qua non ſint vermes, à guſtu quòd ſit ſuauis, frigida moderatè, nullum præferens prorſus alium ſaporem, quòd ſit mollis, quòd palatum corruget & aſtringat: ab odore, quòd ſit expers omnis odoris: ab auditu, quòd effuſa multum ſtrepat: à tactu, quòd ſit lenis.

LECTIO XXXI.

Super

TEXT. XX.

QVæcunque igitur paluſtres ſunt & ſtabiles, ac lacuſtres, eas neceſſe eſt æſtate eſſe calidas, ac craſſas, & olentes. Cum enim non defluant, ſed aqua pluuia ſemper noua inferatur, & Sol vrat, neceſſe eſt ipſas decolores eſſe, & prauas ac millioſas: hyeme verò glaciatas & frigidas, ac turbatas præ niue ac glacie, vt pituitoſiſſimæ ac raucoſiſſimæ exiſtant.

INcipit ergo tractare de ortu aquarum, vt dixi, & eſt octauum genus dignotionis, & totum ſumitur ab immobilitate earum, ex qua fit, vt non repurgentur, nec refrigerentur, quæ duo ſunt capita conſeruandarum aquarum: refrigeratio enim conſeruat ſubſtantiam earum, & motus repurgat, ergo ſi ſunt ſine refrigeratione & motu, neceſſe eſt vt perturbentur & corrumpantur, & à pluuia, & etiam à Sole, & à nimio frigore conſtringantur in hyeme, quibus tribus incommodis palam eſt nihil poſſe eſſe deterius. Sed dubium videtur quomodo ex motu debeant repurgari, quoniam motus impedit ne deſcendant partes craſſæ ad imum: quinimò videmus per experimentum, quòd qui volunt clarificare aquas, ſinunt eas quieſcere diu, & ſunt tres modi quies, deſtillatio & percolatio, ob id videtis quantis tenebris mundus vſque ad hanc diem redundauerit: & tamen videmus experimentum in oppoſitum ex aduerſo, quoniam aquæ ſtantes ſunt turbidæ manifeſtè, & quæ fluunt ſunt claræ, & quanto velocius fluunt, vnde aqua Padi eſt turbida, quia leniter fluit: aqua Ticini eſt clarior, ſed aqua Abduæ quia velocius fluit, quam aqua Ticini, eſt adhuc clarior, & ideo hæc difficultas eſt pulcherrima, tum ob contemplationem, tum ob vſum, ſcilicet quia quærimus quænam ſit ſalubrior. Dico ergo quòd aquæ, quæ fluunt velociter, ſunt per ſe turbidiores, ſed per accidens, *i*, caſu, vt ita dicam, clariores: nam in eo quòd aqua fluit certè remanet turbida, quia partes terreſtres limoſæ, cœnoſæ, crudæ, pingues, & fila illa alba non poſſunt deſcendere, ſicut etiam aëre flante flocci remanent in aëre, & ſimiliter homines non ita merguntur in aquis currentibus, ſicut in quietis. Sed quia in longo curſu aquarum fundus totus repurgatur à

partibus tenuibus, limoſis, cœnoſis, turbidis, crudis, relinquitur fundus, ſeu alueus fluminis ſolum refertus arena craſſa & nitida & calculis atque lapillis. Et ideo aqua illa tota ſplendet & clariſſima eſt, ſicut experimentum docet. Quies ergo, vt quies eſt cauſa claritatis in aqua, quia quod limoſum eſt reſidet, & ſic repurgamus aquam permittendo eam quieſcere. Sed tamen aqua quæ fluit velociſſimo curſu, ſolum illa eſt pura & munda. Oportet tamen circa hoc duo animaduertere, primum quòd aqua, vt latior eſt & magis profunda, minus clara eſt, vnde riuuli ſunt clariſſimi, quia ſtricti & parum profundi, de aqua autem pura & impura, limoſa & cœnoſa locutus eſt Plin. lib. 31. cap. 3. vt non repetam amplius locum, maximè cum non dignus ſit, vt in hoc argumento plurimum ei tribuamus, cuius non fuit inſtitutum docere cauſas & diligentius proſequi medicinam. Sed tamen cuncta complecti & hiſtoriã ſcribere rerum naturalium, tum etiam humanarum, vt ſecum cauſas naturales afferunt, ergo aquæ iſtæ ſtantes, vt optimæ ſunt in doliis, quoniam repurgantur, ita peſſimæ in terra, atque ideo meliores facere oportet. Sunt autem, vt dixi, partim craſſæ, partim turbulentæ, & partim corruptæ, omnia hæc tria vitia deſtilatione emendantur, & ideo dixit Doc. 2. cap. 16. Princeps ſecunda primi, vbi tractatur hæc materia, velut etiam tertia primi Doc. 2. cap. 7 & 8. inquit enim in priore authoritate. Aqua enim cocta, ſicut teſtificati fuerunt ſapientes, minoris eſt inflationis, & velocioris deſcenſionis. Et torpidi quidem medicorum exiſtimant, quòd aquæ coctæ ſubtile reſoluatur, & ipſius remaneat ſpiſſum: vnde in coquendo ipſam non exiſtit iuuamentum, quoniam ſpiſſitudinem in aqua augmentat. Et loquitur hîc de aqua cocta non deſtilata, coctio enim non repurgat eam, ſed raram reddit, & ex corrupta meliorem, adeò vt deſtilatio in duobus melior ſit coctione, quia repurgat eam, & magis immutat ſubſtantiam eius putridam, coctio autem rurſus ſuperat percolationem in duobus, & quòd ſubſtantiam eius immutat ex prauitate in bonitatem, & ex craſſitie in tenuitatem, quòd ad repurgationem attinet, non adeò repurgat, vt percolatio, niſi auxilio quietis. Quies autem eſt inferior omnibus in purgando & corrigendo aquam, aliquid tamen prodeſt: debet autem deſtillari vitro, & coqui in vaſis terreis, vitro oblitis, & etiam ſubſidere in illis. Percolatio autem, vt experimentum docet, quantò tardior, tantò melior: fit autem linteis & ſpongiis, & arena: ſed quæ arena fit, melior eſt, adeóque valida & potens, vt ſi ſæpius fiat, & per arenam tenuem denſatam, ſed prius bene lotam, vt ſit immunis à puluere, inde ſiccatam in aliquot vicibus reddat aquam ſalſam dulcem. De detrimentis igitur huiuſmodi aquarum locutus eſt ſpecialiter Galen. 1. de Tuenda ſanit. cap. 11. Quum ergo tales aquæ ſint paruæ trifariam, ſubſtantia corrupta, craſſitie & putredine. Craſſities autem ſubſtantiæ abundat in hyeme, vt ipſe declarat: minus ergo detrimentum eſt talium aquarum in hyeme longè quam in æſtate: tum quia minus malum eſt vt aqua ſit craſſa quam corrupta, vel terra referta cœno. Eſt enim triplex mixtio, quæ enim arena referta eſt, obſtruit & generat arenam, ſed non facile lapides, quia non poteſt coaleſcere in lapidem: verum eiicitur ſub forma arenæ, quæ verò eſt cœnoſa, cogitur, quia lenta eſt, in lapides: & præterea gignit obſtructiones, deteriores & febres, & hydropem, peſſima limoſa, *i.* cœno corrupto miſta, tum quia coctione non facilè emendatur in vſu præparationis ciborum, quod non accidit in aliis. Quum ergo ſint tres ſpecies ſimplices, denſa eſt minus mala, ſeu craſſa, deinde limoſa: deinde peior eſt corrupta in ſubſtantia, quia generat febres peſtilentes, & poteſt interficere breui. His omnibus deterior eſt craſſa & turbida, inde craſſa & corrupta: pòſt corrupta & turbida. Vltima eſt omnium peſſima, eſt quæ eſt ſimul craſſa, turbida & corrupta, vt ſint ſeptem ſpecies malæ aquæ, imò peſſimæ: quanquam in hoc ordine etiam ſit exceſſus & differentia maxima. Oſtendit autem quòd tales ſint ab odore, quia malè olent, & à calore, & à ſubſtantia, Adducit autem tria præcipua detrimenta hîc in iſto textu, calidarum quidem, quòd bilioſiſſimæ ſint, frigidarum verò, quòd ſint pituitoſiſſimæ & raucoſiſſimæ. Ergo de bilioſiſſimis dicebat Hippoc. 3. de Victu in acut. text. 40. quòd aqua amareſcit in febribus, & in bilioſis tranſit in bilem: hic autem non ſupponitur quòd ſint bilioſi natura, ſed ſolum quòd per corruptionem fiat bilioſa: quod enim accidit in febrientibus à calore interiore, ſcilicet vt corrumpatur, & corrupta tranſeat in bilem. id accidit hic à calore externo. Circa quod notandum eſt, quietem facere in paſſo ad augendam actionem, ſed in agente quoad qualitatem & per ſe: verùm ex conſequentia quadam: &, vt dicunt barbari, per accidens natus eſt, cauſa augendi actionem, dum comminuit ſubſtantiam in minima: & hoc bifariam, velut in agente, vt magis penetret, & ita magis immutet, velut patientis ſubſtantia diſſoluatur in minima: & ita magis recipiat mutationem & qualitatem ab ipſo agente. Dico ergo quòd aqua tranſit in bilem facilem, plus quam vinum, licet ſit calidius, quoniam primum vino eſt diuerſarum partium: ideo ab igne & calore ſeparantur, aqua autem eſt ſimilium, & ideo putreſcit. Igneus enim calor diſſoluit heterogenea, & congregat homogenea. Vinum ergo, diſſolutis partibus per calorem tranſit in acetum, aqua autem putreſcit. Alia cauſa eſt, quòd calor externus efficit putredinem, naturalis prohibet: aqua ergo cum ſit expers omnis caloris perfectè putreſcit, in vino accidit actio miſta ex vtroque calore, ideo vinum aceſcit, aqua perturbatur, aqua autem putreſcit: putrida autem amara fiunt. Dicunt autem bilioſum bifariam, & quod videtur tale ob ſaporem, & quòd verè bilioſum eſt, *i.* calidum, ſiccum, corruptum, in quo ſenſu hic eſt intelligendum, vt in 1. lib. de Vict. in acut. Sed cum dicit, quòd hyeme tales aquæ ſunt pituitoſiſſimæ, palam eſt dum immorentur in præcordiis, quoniam ſunt graues admodum, iecori inimicæ: iecur enim amat vinum, & odit aquas, niſi ſit ſupercalefactum:

leſactum: in quo caſu etiam peius eſt, quòd crudæ ſint, vel quòd ſint optimæ, aut dulces, veluti lacti ſaccharo, aut melli permiſtæ, & eædem peſſimæ ſunt. Ventriculus autem non eiicit illas, cùm ſint ei familiares, neque enim reiicit quicquam, niſi concoctum prius, aut odioſum: & odioſum eiicit per vomitum: ideo tales non ſolet eiicere, cum verò fuerint pituitoſiſſimæ, fiunt & homines raucoſiſſimi, non ſolùm ob deſcenſum crudi humoris ad arteriam aſperam, ſed ob impedimentum quod illi accidit ex ſimplici conſenſu gulæ cum aſpera arteria & ventriculi cum pectore: licet Medici credant ſolùm ob primam cauſam id contingere, cum contingat maiore ex parte, & maximè ſuppoſito, vt hic facit Hippocrates, hyemali tempore ex refrigeratione membrorum ſpiritualium, & illi attinentium. Circa verò aquas ſtantes quatuor præcipuè ſunt earum genera, lacus, ſtagnum, palus, & collectitia quæ ex imbribus colligitur in cauis locis, quam nemo ſani ſenſus etiam in ardentiſſima ſiti bibat, cum non ſolùm mala ſit, ſed peſſima & horrida, aliarum lacuſtris minus mala eſt, quæ motum aliquem habeat, & à piſcibus expurgetur: peſſima paluſtris, quæ motu caret, neque temporis ſicceſcit aliquando ſpatio: neque enim partes habet intercapedine diſtinctas, in quibus plantæ & terra eminent, his duobus à lacu palus diſtinguitur. Medium horum eſt ſtagnum, quod oritur à terra, & in hoc à palude differt, in quam aliunde influunt aquæ, & à lacu magnitudine, vt ita dicam, tantum: eſt enim ſtagnum exigua res, ſed & in ſtagnum non influunt, nec effluunt aquæ, velut è lacubus ſolent, quanquam ſint aliqui lacus, quibus nihil influit, neque effluit. Sunt tamen perpetua hæc omnia, licet, vt dixi, palus perſæpe maxima ex parte ſiccetur, & ob id omnium peſſima eſt, collectitia autem non eſt adeò mala, quia pauca eſt, nec eſt perpetua, ſed in longis ſiccitatibus euaneſcit. Grammatici tamen iſta confundunt nomina, ſed ſic propriè diſtinguuntur, & hic capi debent.

LECTIO XXXII.

Super

TEXT. III.

Bibentibus autem ſplenes ſemper ſunt magni ac pleni, & ventres duri, tenues ac calidi: humeri verò & clauiculæ, & facies attenuata: in ſplenem enim carnes colliquantur, quapropter graciles exiſtunt. Edaces autem eſſe tales, & ſiticuloſos par eſt, ventréſque tum ſupernos, tum infernos calidiſſimos habere, vt etiam fortioribus medicamentis opus habeant. Atque hic morbus ipſis & æſtate & hyeme familiaris eſt. Ad hæc etiam hydropes plurimi, ac lethaliſſimi fiunt.

Incipit docere ſpecialiter morbos, eóſque diſtinguit trifariam, vt in ſuperioribus in Endemios, ſeu proprios ciuitati: communes tamen vtrique tempori, ſcilicet æſtiuo & hyemi, & proprios æſtati, & proprios hyemi: & quando iungit æſtatem hyemi, ſeu commemorat communes, patet quòd intelligit etiam de vere & autumno: ſed quando ſeparat æſtatem ab hyeme, pars morborum æſtiuorum magis attinet ad autumnum, quam ad ver, alias ad ver magis, quam autumnum, & ſimiliter hyemales. Ad diſtinguendum autem eos maximè oportet conſiderare materiam & prauitatem, & prauitas extenditur, vt ſint lethales ac diurni: qui ergo ſunt lethales magis ex æſtiuis & longi ex hyemalibus magis pertinent ad autumnum: qui autem mites & breues ex vtriſque, ad ver: humida etiam materia & ſicca maius & certius diſcrimen afferunt calida & frigida, morbi ergo ſanguinei ad ver magis pertinebunt, & etiam pituitoſi, quam ad autumnum, melancholici & bilioſi ad æſtatem magis quam ver: licet in actiuis ſint diſſimiles: non tantum quia calor & frigus facilius inuicem commutentur quam humidum & ſiccum: verum quoniam calor fouetur ab vtraque cauſa vt calore ob ſimilitudinem, & à frigore ob antiperiſtaſim & ſimiliter frigus. Enumerat ergo inter morbos primi generis ſex: nec ignoro in plures & pauciores poſſe deduci. Primum igitur proponit ſplenis ſeu lienis magnitudinem ac denſitatem, ſcilicet quòd pleni ſint. Lien, vt habetur lib. 4. de Vſu part. cap. 15. trahit quidquid feculenti eſt, excernente ad ipſum iecore, & nil mirum eſt cum imbecillis fuerit, quòd non trahat, licet tamen iecur tranſmittat: quod igitur antequam debilitetur in cauſa eſt vt plus trahat, quam conueniat, & vbi traxerit, vt non reiiciat & expurget: hæc duo enim neceſſaria ſunt, ſi debet intumeſcere ac impleri, ſcilicet vt trahat plus quam debet, & attractum non emittat. Vtinam Galen. hæc ipſa nobis declaraſſet: ſed facilè eſt ſecundam diluere dubitationem, modò primam admittamus, cum enim plurimum fuerit, quod attraxerit, in debito tempore concoquere non poteſt, quare repletum diutius manet, neque enim ſecernit antequam ſeparauerit, nec ſeparare poteſt, donec aſſimilauerit, nec aſſimilare, donec concoxerit: ergo cum antequam ſecernatur alia portio, ſuperueniat neceſſe eſt impleri & tumeſcere, ac maiorem fieri. Cur verò attrahat, plus quam neceſſe ſit, non id ab initio in cauſa eſt, quod ſolum iecur tranſmittat, cum Hippocrat. doceat, hos motus fieri ab vtroque membro, vno impellente, altero attrahente. Et rurſus Galen. idem fatetur de ventriculo erga iecur, tum etiam de iecore erga cor: videtur tamen vbique ſubterfugiſſe Galenus hoc, vt fateretur membrum membro tranſmittere aliquid, ſed ſolum expellere ſuperflua, aut per loca exitus, vt ventriculum ad inteſtina: aut per villos non propria vi expultrice: vt iecur ipſum non ad renes quicquam aut ad lienem tranſmittat. Dignus ſanè qui à tota poſteritate odio habeatur, cùm vt ne Eraſiſtrato ſubſcriberet, expultricem facultatem principium tranſmittendi vrinam ad renes aſſerenti, tam pulchrum & neceſſarium dogma

prodiderit,

prodiderit, ſcilicet membra membris mittere, & ſi non ad exitum properet, quod ſecernitur ſimul, & ab illis trahi, vt ex illis duobus motibus, vt de fabris ſecantibus ligna ſerra, vna operatio perficeretur. Quærendum eſt igitur quomodo trahat membrum cùm adhuc valet plus quam illi conueniat, neque ſubterfugiendum, vt dicamus ſolùm id accidere, quod iecur plus iuſto illuc tranſmittat: nam ſi lien recipere non vellet, imò non traheret ad alia loca iecur, quod ſuperfluum eſſet, impelleret, ſcilicet inteſtina, cutim: nam hæc, etſi non adiuuarent attractionem, ſaltem illam non impedirent: at lieni ſi ſuccus ille odioſus eſſet, lien repelleret, ob id ergo trahit, vt emptor malas merces: è quibus plus emit quia debita quantitas ob impuritatem & vitia non ei ſatisfaciat, ergo ita eſt de liene, cùm ſanguis limoſus plurimus eſt, non ob id lien ipſum trahit quod ei non expedit, ſed quoniam debita quantitas ei non ſufficit, neque ſolita plus trahit: vúltque potius ſupereſſe quod reiiciat, quam deficere proprium alimentum. Cum verò iam imbecille factum fuerit, tum multipliciter vitiatur, & intumeſcit: attrahat enim plus ob concoquendi imbecillitatem, & ob alimentum vitioſum, quod quantum opus eſt non ſubminiſtrat, & diutius retinet, & non expellit tempeſtiuè, ſed à nona fece impletur, cúmque fex adhuc deterior ſit, aut nimia, expellitur per aluum, nec lien tamen exoneratur, prauum ſignum eſt: ſcilicet maximæ corruptionis iecoris id generantis, & lienis recipere non potentis: & ideo res iam eſt in præcipiti: fit autem hoc ſenſim, confertim autem cum lien ſe expurgat.

Et ventres duri, tenues & calidi.] Dici ſolet lienem eſſe Fiſci inſtar, qui cum diteſcit, exhaurit ciuitatem: ita lien cùm intumeſcit, cum ſanguis corruptus ſit, contabeſcit corpus, vt in lib. de Locis in hom. Ex iiſdem ſplen effloreſcit, & corpus contabeſcit, non quod ob lienem hoc accidat, quanquam & id ad hoc adiuuet, ſed cum lien intumeſcat ob id quòd ſanguis corrumpitur, primum venter gracileſcit omento, dicit, extenuato, & in eo pinguedine colliquata, ſanguis enim putrida ex aqua genitus, in adipem concreſcere non poteſt: fit enim adeps ex ſanguine frigido humido, puro & dulci, præcipuè bonus & candidus adeps, vt in iumentorum extis. Cum verò adeps euanuerit, & ſanguis concalefactus fuerit, concaleſcit venter, & à calore putreſcentium humorum in liene quod ibi eſt per venas exprimitur, partim non receptus humor limoſus à iecore tranſmiſſus non recipitur ab eodem liene, ſed diſperſus per venas mæſaraï, quæ à caua iecoris veniunt, durum efficiunt ventrem. Cum ergo multis modis contingat imaginari hæc tria contingere, velut vt calor ſit cauſa gracilitatis & duritiei, vel durities gracilitatis & caloris, aut gracilitas & calor duritiei, vel ſeptimo modo, vt omnia hæc ex intemperie & prauitate aquarum pendeant, ſed ſolum: vel quòd omnia hæc ex prauitate aquarum fiant, tamen à liene & mutuò ſe adiuuent, hic modus vltimus omnium veriſſimus eſt, nam etſi à ſplene omnia deducas vt ſit nona hæc expoſitio, aſſentiátque id quod dicitur 6. Epidem. part. 2. text. 40. quibus lien eſt decliuis, pedes & genua calida ſunt: ſed non de ventre primum loquitur. Deinde conſtat putredinem ſanguinis eſſe cauſam caloris, & etiam extenuationis, & calor duritiei alui, reſoluto humido. Liquet igitur, cum huiuſmodi habeant plures ſenſus ac multiplices, omnes vero eſſe, ideóque etiam defendi poſſe, túmque præferendum illum, qui cum litera conuenit, atque ex ea pendet: ſcilicet vt ob aquarum corruptionem atque craſſitiem id eueniat, nam ſi ad ſolam craſſitiem referretur, eſſet morbus hic hyemalis.

Humeri verò & clauicula, & facies attenuata: in ſplene enim carnes colliquantur.] Oſtendit aliud eſt eiſdem: ſcilicet quòd liene aucto hæc membra extenuantur. Galen. in lib. de Marcore, cap. 5. dicit, quòd in maxima & diuturna fame membra omnia interiora extenuantur, præter cor & iecur. Quòd autem citius abſumatur, non dixit: verùm videtur innuere quòd cor ſit vltimum: quoniam quicquid eſt boni, prius ad ſe trahit, quam animal pereat, & hoc etiam veriſimile videtur, cùm ſit vltimum quod pereat, teſte Philoſopho. Videmus enim ſanguinem totum ad cor contrahi, & in iugulatis animalibus iecur ſanguine vacuum inuenitur: cor etiam, vt in ſuibus, quanquam vulneratum, non eſt proſus ſanguine vacuum. Attamen, vt dixi, in fame non plus iecur extenuatum inuenitur ipſo corde. Sed iecur quidem perſæpe corruptum inuenire licet, cor numquam. Quòd ergo Galenus aliena recitet, haud dubium eſt: & ob id progreſſus eſt euſque, quouſque & illi à quibus accepit progreſſi ſunt: nos autem dicimus cor minus extenuari quouis alio membro, & hoc quoniam cum motu magno & calore multo præditum ſit, cum ad mediocrem peruenerit extenuationem interit, iecur autem viuere poteſt: non ergo iecur magis extenuatur, quia imbecillius: ſed quoniam longiorem extenuationem, ac maiorem ſuſtinet, cor enim etſi iecore in attrahendo validius ſit, non tamen cor procul validus trahit à iecore quam iecur quod habet retinet. Et ob id in his qui à venarum lethali ſectione reſtituuntur, vt Paulina Senecæ vxor, in poſterum pallor in vultu, & imbecillitas in iecore perpetuò conſpicua ſunt: adeò vt ſi non recta victus ratione vtantur in aſcitem facilè tranſeant. Primum ergo robore membrum eſt cor, ſecundum iecur: hæc enim calida ſunt, & ſanguinem concoquunt etiam aliis: tertium eſt ventriculus, quoniam & ipſe concoquit aliis, & cibo primo vtitur. Quartum eſt cerebrum, ob nobilitatem ac reſpirationis neceſſitatem, ſine qua homo viuere non poteſt, tum ſenſus, & rationem, & motum, & multitudinem venarum, & arteriarum, ac earum magnitudinem: pòſt pulmo tum ob neceſſitatem, tam cordis à quo duo vaſa recipit propinquitatem. Sexto loco ſunt lien, renes & inteſtina, ſed inteſtina ſerius ab inedia, lien à ſanguinis profluuio exinaniuntur renes celerius vtriuſque & vtroque modo. Septimo loco ſunt veſica vrinæ & membranæ pectoris & cerebri, & veſica fellis. Octauo muſculi,

muſculi, quod ad illos veniant venæ grandiores. Nono, caro propinqua oſſibus, tenuis, qualis dicta eſt humerorum & clauicularum, ideo hæ primum partes attenuantur, quòd id quo nutriri debeant ad lienem mittatur, & ab eo trahatur & colliqueſcat: ita ergo ordine conuerſo ſingulæ partes magis extenuabuntur, hæ muſculoſis muſculi membranis interioribus, membranæ renibus, renes liene, ſi non patiatur aliquid & inteſtinis, hæc pulmonibus, atque ita deinceps. Sed de facie aliam peculiarem oportet inire rationem, cum octauo loco, non nono collocanda eſſet. Facies enim macileſcit celerius, quoniam ſanguine tenui nutritur: hîc autem celeriter reſoluitur: vnde ſplenetici omnes etiam mali coloris ſunt.

Edaces hos autem eſſe & ſiticuloſos.] Dictum eſt ſuperius text. 8. lib. 2. quod qui multum edunt, non poſſunt eſſe bibaces, aut ergo intelligit, quod hyeme ſint edaces, æſtate bibaces, aut ſolùm habeant affectum, non effectum. Conſtat ſanè pleroſque lienoſos eſſe edaces: fuit enim mihi paraſitus lienoſus admodum edax, quòd contingit refrigerato ventriculo. Si enim lien repletus ſit naturali melancholica, eſuriunt multum: ſi horrida & putrida prorſus abhorrent cibos fœtidos atque corruptos, quod verum eſt, etiam de quartana laborantibus atque inſanis, adeò vt in his fermè nunquam ſeruetur mediocritas. Sunt etiam ſiticuloſi eadem ratione qua hydropici: non ergo abſurdum eſt laborare illos vtroque appetitu, ſed corrupto. Hippocrates autem vult, non licere vt ſint edaces & bibaces ſecundum naturam. Sicut enim homo ſimul calidus & frigidus eſſe non poteſt ſecundum naturam, præter naturam autem rigent homines, & vruntur, vt in epialis, lipyriis, vſtione poſt gelu, ita & de fame naturali & ſiti, ac præternaturali dicendum erit: vt ſit tertia expoſitio, cui nihil repugnat, quòd ſitis æſtate, fames hyeme augeatur.

LECTIO XXXIII.

Super eodem

TEXT. III.

V*Entréſque tam ſupernos quàm infernos calidiſſimos habere.*] Docet quòd tales habent ventres ſupernos, id eſt, caput & pectus quam infernos, qui ſunt infra ſeptum tranſuerſum, ventriculum ſcilicet, & inteſtina calidos & duros, adeò vt medicamentis validioribus indigeant: ſiquidem errhinis apophtegmatiſmis, catapotiis pro cerebro, eclegmatibus & potionibus pro pectore expurgando, cæteriſque pharmacis tam purgantibus quam lenientibus vſque ad enemata & glandes.

Hoc primum videtur contrarium his quæ dicta ſunt ſuperius: quoniam lienoſi habent partes inferiores calidas, ſuperiores frigidas: ſed hoc, vt dictum eſt, declarat, non auget dubitationem, ſcilicet quòd eiuſmodi hominum ſanguis ex putredine incaleſcit, ideóque ventres fiunt calidiores, ergo febricitant, non eſt vt credas hoc, eſt enim modus putredinis abſque febre, cum humor craſſus & lentus incipit corrumpi, vt in huiuſmodi lienoſis accidit. Sunt & qui per atrophiam toto corpore incaleſcant: hi autem atrophia laborant, vel etiam vera hectica: cùm ergo ſint tria genera hominum lienoſorum, verum erit de omnibus quòd erunt calidi iuxta omnes ventres. At dices, Si calidi non habebunt aluos duros, hoc enim proprium eſt refrigeratorum, vt ſuperius viſum eſt. Et enim dicit text. 7. lib. 2. quòd ciuitates expoſitæ ventis frigidis, habent aluos duras, & ſi dicas quòd eiuſmodi habent ventres calidos, vt in Aphor. 15. part. 1. tunc incidis in aliam caſſidem: nam in authoritate ſuperiori, de regione quæ reſpicit boream & ventos frigidos, dicit quòd habent ventres ſuperiores fluidos, ergo non duros. Reſpondeo quòd calor eſt quintuplex: naturalis magnus, qui efficit omnia opera naturæ optimè, & ideo mediocriter, vt 1. Aphor. Comment. 14. contra naturam, putridus, aut ſemiputridus, vt in præſenti caſu & febribus ardentibus, vel hecticis: & hic magnus ſemper eſt, quantumuis paruus, quia præter naturam: & ideo aſtringit ventres, cum exſiccet illos. Venenoſus, & hic etiam ſemper eſt magnus eadem cauſa: & tot habet proprietates molliendi, vel aſtringendi hunc, vel illum ventrem, quot ſunt venenorum genera, ſeu ſpecies. Quartum genus eſt caloris ab aëre frigido cogente calorem intrò: & hic mollit ventres ſuperiores liquando, & duros reddit inferiores, tum quia ſiccat, tum quia opus muſculorum comprimentium impedit. Quintum & vltimum genus eſt caloris aërei, & hic per ſe humidus reddit aluos, quia colliquat: ſi tamen ſiccitati iungatur, exſiccat, idem dico de ventribus ſuperioribus. Quòd verò ſubiicit indigere illos medicamentis validis, per ſe perſpicuum eſt: nam ſi durum habent aluum, medicamentis ad mouendum quod difficile mouetur, indigent. Qui ergo eiuſmodi indigent medicamentis, operæ prætium quaſi per ocium erit edocere. Primum igitur qui ſplenem habent magnum & durum, duram habent aluum, tum ob putredinem: tum quia ſplen refrigerat inteſtina & muſculos epigaſtrij. Secundò, melancholici omnes, quoniam in eis frigus & ſiccitas dominantur: & quoniam humor ille difficulter eiicitur: & quoniam quia durities alui plerunque eſt cauſa melancholiæ. Tertiò, qui habitant in locis ventoſis: ſiccant enim venti corpora interius, & maximè feces, vt exterius. Et ita qui in montibus habitant, tum ob id, tum ob frigus, tum ob cibos duros, & aquas crudas, & quia multum exercentur, duras habent aluos. Quartò, qui multum exercentur, & maximè iuxta ignem, fabri ferrarij: vel in Sole, vt ruſtici & venatores, duras habent aluos. Quintò, qui habitant in regionibus aridis, aluos habent duras, vnde Hiſpani & Afri. Sextò, qui habitant in locis valde frigidis, & potiſſimè borealibus, hi habent duras aluos: velut Germani & Sarmati. Septimo, qui vtuntur cibis crudis ac duris, vt Iudæi. Vnde dicit

dicit Barſauolus, qui plures ex illis curabat, duplo illos ac maiori etiam pondere indigere. Octauò, ſenes maximè decrepiti, quoniam à ſiccitate ſiccantur, à frigiditate conſtringuntur, ab imbecillitate redduntur immobiles. Nonum eſt, cum materia fuerit lenta & craſſa. Decimum, cùm fuerit procul, vt in articulis, vtero & pulmone, & etiam cerebro. Vndecimum eſt eorum, qui omnino non ſe exercent, ſed perpetuò ſedent, vt textores, tum maximè quòd exercent membra ſuperiora. Duodecimò, in his qui pauco cibo vtuntur, & pauciore potu. Vltimum eſt proprietas quorundam hominum & familiarium.

Ad hæc etiam hydropes plurimæ, & lethaliſſimæ. [Dicit illa conſequi æſtate & hyeme, quæ non numerantur propriè inter morbos: hîc verò docet propriè de morbo maximè lethali, genere toto, tum etiam in his, ob id hæc adiecit lethaliſſimæ. Propterea de quo genere primum intelligat, dicendum eſt. Videtur autem de aſcite intelligere, tum quia ab aqua nomen hæc ſumpſit, vnde hydrops dicta ſit, tum quia tympanitem ſiccam appellare conſueuit, vt in illo Aph. 4. part. 11. quibus tormina & circa vmbilicum dolores, tum etiam quòd hæc ſpecies propriè vitio lienis procreari ſolet, tum demum, quòd eadem ſit lethaliſma. An quòd de omnibus generibus lethaliſmis intelligat, ſcilicet aſcite & tympanite? nam aſcites fit liene iecur impediente, tympanites eodem refrigerante ventriculum atque idem amplecti ſenſum & res Hippocratis, non verba. Quiſpiam ergo iure merito dubitabit, cur cum hydrops, maximè aſcites, fiat iecoris vitio, imò non niſi iecore affecto, 5. de Locis, cap. 7. pag. 2. ex liene dicat plures fieri hydropes, ac maximè lethales. Igitur quòd hydrops quæ cum liene duro eſt, aut pleno, aut magno ſit periculoſior, quam quæ à iecoris vitio fit, qui ignorat, ſit logicæ expers ſaltem noſtræ, haud dubium eſſe poteſt, nec eſt ratio perquirenda medica, ſed dialectica. Suppoſito enim quòd hydrops non ſit niſi vitiato iecore, ſeu ſcirrho, ſeu imbecillitate, ſeu quauis alia cauſa cum adiungitur, præter id lienis vitium quoduis tanto neceſſe eſt morbum fieri grauiorem: nam & ſi addas lienis morbum, non tamen tollit vitium iecoris illud quòd eſt cauſa aſcitis, ſeu durities, ſeu quoduis aliud. Duo ergo adduntur mala, ipſum lienis vitium, quod curare oportet, & conſenſus cum iecore, vt curari non tam facilè queat, & vt celerius perimat ægrum. Iam & ſi hæc tamen clara ſint, duo tamen dubia reſtant: vnum quòd plurimæ fiant hypropes, quódque non neceſſe ſit eas eſſe lethaliſſimas: vtpote quæ pendere poſſint ex affectu in liene, non per ſe, ſed per lienis conſenſum: ât tum minus erunt periculoſæ. Propter hoc igitur dicimus, iecur etiam in his affici: atque idem cum dixit, iam ventres duri, tenues & calidi. Sed cur non appellauit iecorarios, vt ſpleneticos? quoniam ſplen manifeſtè quidem eleuatur, iecur non ita, ſed rarò, & in paucis admodum. Vnde apud Hippocr. inuenies in Epid. 25. ſpleneticos, iecorarios vix 3. aut 5. Quid ergo eſt in cauſa cum latera parua ſint, dextra atque ſiniſtra? quoniam primum ſplen magnis tumoribus celerius afficitur, quod excrementoſo ſanguine repleatur, ac nutriatur, iecur autem bono & longè tenuiore. Eſt etiam lien minus atque magis ſuſpenſum mendoſis coſtis, iecur autem reconditum: & ſi ſcirrhus in vtroque fiat in iecoris ſubſtantia denſiore & craſſiore magis latere poteſt: in liene non poteſt. Et etiam quia qui iecur durum habent antequam eò perueniant, vt adeò dureſcat, & attollatur, in hydropem perueniunt: vnde tumor abſconditur & & latet in profundo. Quibuſcunq; ergo vitium iam eſt in iecore, his cum accedat aſcites, adiecto tumore lienis, hj magis periclitantur, & totidem numero ſunt, quot qui lienis vitio vacant, & ſunt aſcitici, qui verò ex conſenſu ſolùm iecoris cum liene in aſciten deuenerunt hi iam priori numero adiiciuntur: ſunt ergo plures numero, quam ſi ſine lienis, vitio aſcites fieret. Sed & periculoſiores, quoniam qui ex iecore in aſciten decidunt, periclitantur ſolùm vel cum ſcirrhus in iecore confirmatus fuerit, aut cum morbo acuto aſcites ſucceſſerit: ſeruantur autem ex fluxione aut retentione hæmorrhoidarum, ex mala victus ratione, ex fluxu epatico ſanato, ex imbecillitate iecoris non magna, quæ propter diuturnum morbum accidit: at ex conſenſu lienis ſi fiat cum iecoris proprio affectu adhuc ſumus in caſu duplicis cauſæ aſcitis, & periculo maiore: ſi autem ſit ex ſolo conſenſu, cum oporteat cauſam eſſe magnam & iecoris vitium, erit neceſſariò lienis vitium maximum. Si ergo tale iam fuit, vt poſſet euertere iecur cùm ſanum erat, multò magis illud lapſum iam impedire poterit ne ſanetur, habebimus autem tria difficillima, morbum qui genere eſt contumaciſſimus, quíque impedit curationem ſuæ cauſæ, & cauſam cauſæ maximam, vt diximus: tumores enim lienis non niſi longo tempore ſanantur: impediuntur autem ab aqua iam effuſa: quod igitur pauci animaduertunt, & pauci rurſus credunt, aſcites vitio lienis orta frequentiſſima eſt, & periculoſiſſima, euenit in his regionibus atque id totum pendet ex hoc iã quòd habet cauſam neceſſariã ſecum, id eſt vitium iecoris. Vnde reliqua quæ adiiciuntur non commutant cauſam, ſed ſunt tanquam additamenta. Colligitur autem in aſcite aqua, in tympanite autem flatus, in eiſdem locis, ſcilicet inter peritoneum & omentum: & vtroque modo redditur periculoſiſſimà: ſi ea quæ de iecore diximus in aſcite, dicamus de ventriculo in tympanite. An verò aſcites ſit tympanite periculoſior, minimè locus eſt vt hîc diſputem, ſed in contradictionibus dictum, ſed de hypoſarca conſtat quòd leuior ſit, & ob id de ea non intelligere perſpicuum eſt. Fiunt ergo aſcitici, quoniam morbus hic contingit calore naturali, imbecilli, & præter naturam inducto, vt in Commentariis ſuper Prognoſtica dictum eſt: at hi habent durum & gracilem ventrem, igitur calorem natiuum, imbecillem, cum verò calidum etiam, vt diximus, & non natiuo calore, patet hanc vnam eſſe cauſam aſcitis, 13. Art. vi, cap. 16. altera eſt ob lienis tumorem, qui cum non poſſit recipere limoſum ſanguinem iecoris amplius, & ipſe calefactus calefaciat iecur, tũ venulas omnes & arterias

ipſum

ipſum corrumpit, & vt aquam prauam & putidam generet, efficit vtq; ea non recipiatur ob id à renibus, atque ita collecta effluat in ſpatium ventris, & aſcitem generet. Tympanites verò calefacto ſimiliter ventriculo, & calore naturali euaneſcente: ſiquidem dictum eſt de ventre, quòd ſit durus & gracilis, eodem modo flatum gignit, non aquam, nam ex quauis materia flatus efficitur, non autẽ aqua corrupta, ideo ad tympanitem perueniunt, non quidem flatu in ventriculo genito: ille enim extrudi ſolet ructibus & peditibus, ſed humido quodam tenui per ſubſtantiam ventriculi defluente. Afficiuntur autem, vt manifeſtum eſt in hoc caſu vtraque membra, & ideo etiam aſcites ſit tympaniti iuncta eſt tympanites non ſine aſcitide: quod contingit in his qui ex lienis vitio in hydropem deueniunt: ſecus autem à iecore aſcites, à ventriculo tympanites: non tamen prorſus ſine aqua contingit, rariúſque tympanites ob id ſine aqua, quam aſcites ſine flatu fit: quanquam conuerſa ratione, rarius aſcites cum multo flatu fiat, quam tympanites cum multa aqua: interdum tamen quaſi ex æquo fiunt.

LECTIO XXXIV.

Super

TEXT. IV.

AEſtate enim dyſſenteriæ multæ ac alui profluuia incidunt, & febres quartanæ diuturnæ. Hi autem morbi prolongati tales naturas ad hydropas deducunt, ac occidunt. Et hi quidem morbi ipſis æſtate fiunt.

AN tormina Latinè ſint dyſſenteriæ Græcè, vt credam non facilè adducar, ſed potius difficultas inteſtinorum dicenda eſt dyſſenteria, vt etiam nomen ipſum ſignificat.

An etiam omnis cruenta excretio ſeclusis hemorrhoidibus debeat appellari dyſſenteria hoc non admodum ſe offert, ſed diſquiſitione opus habet, eámque diligenti. Galenus 12. Methodi, cap. 7. proponit duos morbos eſſe maximè notos, dicens, non idem in aliis exigi, & dicit eſſe morbum lateralem, & dyſſenteriam: ergo dyſſenteria, vt Iachinus exiſtimat, cap. 58. expoſit. ſuper Almanſorem ob id laborem inteſtinorum ſignificat, quia cæteris morbis inteſtinorum & ſi acrius laborẽ coli dolore, velut & ilei, nullus tamen morbus commune nomen omnibus inteſtinis habet, qui ſit illi proprius, vt dyſſenteria.

Eſt ergo vlcus inteſtinorum propriè, ſeu dum factum eſt, ſeu dum fit impropriè, vt 3. de Sympt. cauſis, cap. 2. triplex, vnóque nomine omnes comprehenduntur: ſcilicet non legitimæ, ſeu cruentæ. Prima eſt quum ſanguis purus exit tempore, & per circuitus, plerunque coacernatur, quòd aliter antea ſoleret diſtribui, vt ſuppreſſis menſibus, vel hæmorrhoidibus; vel ſanguine narium, vel abſciſſo crure, aut brachio, aut fiſtula ſanata, aut ſcabie, vel lepra, idque annotandum in hoc caſu, quòd huiuſmodi dyſſenteriæ ſanguinem ſanioſum euacuant, & non purum, ſúntque deteriores, in ſcabioſa autem adeſt ſeroſa pars ac tenuis multa, atque erodens. Secunda eſt, quum ex liene defertur ſanguis ſplendidus, ac niger, non tamen erodens à liene. Tertia, quum ſanguis aquoſus cum fecibus in epatico fluxu. De vera quum ſit cum vlcere inteſtinorum, dubium non eſt quin faciat dolorem, neque mirum eſt. Et eroſio ſit vel à flaua bile, vel à bile quauis exuſta, vel à pituita ſalſa. Dicebat Princeps 16. tertij, tract. pr. cap. 2. pag. 3. vlcera fiunt in inteſtinis à bile flaua in duabus hebdomadibus, & à ſalſa pituita diebus xxx. & à melancholia diebus xl. & ſumpſit hoc à Rhaſi, 13. contin. tract. pr. & quomodo ergo poteſt incipere dyſſenteria ſtatim ab atra bile, vt 4. Aphor. 24. id ergo plerunque contingere ſolet.

Arabibus connixis ad quandam methodum res redigere, & poſſunt quidem ſed non adeò facilem & ordinatam, vt ipſi rebantur. Galenus autem Comm. 2. & 3. putat quatuor eſſe cauſas dyſſenteriæ: duas, quas ibidem expreſſit, tertiam verò & quartam in ſexta particula eorundem Aphoriſmorum bilem flauam, & bilem exuſtam, ac atram, ichores maximè bilioſos & pituitam ſalſam. Illud verè refertur à Iachino quod & à Galeno 6. Aphoriſmor. Comment. 1. ſumptum eſt, tineſmum ſciſicet & dyſſenteriam ab eiſdem cauſis fieri, atque in timeſmo vlcerari anum, in dyſſenteria inteſtina. Illud etiam valde ad rem, vnamquámq; dyſſenteriæ veræ ſpeciem tres habere ordines, cum mucus ſanguinolentus exit, & hoc eſt initium: cum interioris tunicæ pars cum multo ſanguine educitur, túncque iam magnus eſt morbus, & confirmatus: quum exit tertia tunica, & tunc eſt tempus vltimum, & æger fermè conclamatus. Curari ergo debet æger primo tempore: ſed hoc rarò ſuccedit, quòd tum cauſa valde viget: plerique curantur in ſecundo tempore nam in tertio exigua eſt ſpes. Iam verò dubium eſt cur etiam in dyſſenteriis epaticis quum ſint citra vlcus, doleant inteſtina. Cauſa eſt, quoniam licet non ſit vlcus, magna tamen vi contenta exprimuntur, & quæ exprimuntur, cruda ſunt, ideo tum propter conatum, tum intemperiem, quæ eiiciuntur dolorem mouent: nam & in pleriſque diarrhæis dolores adſunt ob eandem cauſam, quæ enim expelluntur, ſunt immodicè calida, vel frigida, vel ſicca, & ideo ab initio quandoque ſunt ſine dolore, poſt autem dyſſẽteriæ & alui profluuia dolorem pariunt: quia intemperies augetur, vnde eadem cauſa tranſeunt profluuia ſucceſſu temporis in dyſſenterias.

Quum verò ſit intentio in hoc textu docere de tribus morbis, qui æſtate ob potum huius aquæ abundare ſolent, dyſſenteria, alui profluuium, quartana diuturna: ſecũdò, quòd hi morbi producti hydropem generant: tertiò, quod ex hydrope pereant: & prima pars, vt dixi, contineat tres morbos, quorum generationem explicare oportet, fiet vt explanatio ipſa exigat ſex partes. Profluuia verò alui dicuntur, quum multa materia

deiicitur pro quantitate ingeſtorum & ſine ſanguine: nam genus illud iam explicatum eſt. Pleraque autem alui profluuia ſunt, cum multiplici numero deiiciendi, maiore quantitate & liquidioribus excrementis. An autem multitudo ſecum non multiplicato numero, nec ſubſtantia variata, vt quum corpus eſt ſiccum & parum nutritur, debeat appellari fluxus ventris, vel profluuium: iſtiuſmodi magis pertinent ad nominum quàm rerum inquiſitionem, in declaratione autem cauſarum fiet manifeſtum. Diuiditur autem alui profluuium in inteſtinorum leuitatem & diarrhæam: quia vel illud quod eiicitur eſt humor, & fit diarrhæa, vel cibus incoctus & ſic eſt leuitas inteſtinorum: & diarrhææ quidem materia defluit: aut ob cauſam externam, venenum, cibum, aut potum, & aërem: aut ob criſim: aut à membris, quæ ſunt quatuor principaliter, ibid. 3. tract. 1. capit. 2. in princ. iecur, lien, caput, & totum corpus, nam à meſaræo, inteſtinis & ventriculo eſt quaſi mixtus. Dico quòd à ventriculo vt chiloſus attinet ad inteſtinorum leuitatem: ab inteſtinis ſimiliter à meſaræo eſt ſimilis epatico: & rarò ſpoliatur à ſanguine. Et qui fit à cerebro, eſt ſimilis chiloſo: qui à iecore plerunque fit ex flaua bile, & eſt duplex denſa, & eſt periculoſior, & vt icchor, & eſt difficilis ſanationis, & à liene cum nigra deiiciuntur multa, & ſæpè: à toto autem humores continet plerunque, licet quandoque vnus tantùm appareat, qui ſuperabundat: eſt etiam diarrhæa pinguis, quum corpus non nutritur, & eſt à toto & exitialis, leuitas inteſtinorum ſimplex eſt quum humidus cibus ante coctionem, quam antiqui putrefactionem appellant, deiicitur. Et ſæpe ſociantur hæc duo genera, vt fluxu cerebri, ventriculi, & in fine longarum diarrhæarum & leuitatum inteſtinorum, quorum prioris eſt cauſa manifeſta, debilitato ventriculo ob intemperiem iecoris & humoris illuc tranſmiſſi: ſed & poſt longas inteſtinorum leuitates ſolet ſequi diarrhæa, huius cauſa (licet obſcurior) eſt quòd exinanitum iecur cogitur trahere cruda, licet inepta, quæ dum conatur concoquere, tranſmutat in formam quandam humoris fœtidi.

• Et quartanæ diuturnæ accidunt ex his aquis. Sunt diuturnæ per ſe, quoniam qua ratione quartanæ fiunt ex humore terreo, qui non poteſt putreſcere niſi in circuitu ſeptuaginta horarum: igitur nec celeriter conquoqui, diſflari, atq; expelli, omnis enim quartana longa eſt natura. Sed quum dixit quartanas longas, aliquid plus voluit quàm naturæ omnium quartanarum longitudinem ſignificare, velut in Aphoriſmo 25. illo, æſtiuæ quartanæ magna ex parte breues ſunt: autumnales verò longæ, & maximè quæ ad hyemem tendunt. Sunt autem quartanæ breues trifariam per ſe: ex caſu autem & arte vno alio modo. Natura quum ex flaua bile tenui, pauca, exuſta fuerint, vt in fine quarundam tertianarum, adeò vt perſæpe finiatur in viginti acceſſionibus, vel ſi calor æſtiuus colliquet materias, vt dictum eſt, vel ſi materia pauca admodum ſit, & corpus robuſtum, & origo non naturalis. Fit etiam breuis quum ſemel intermittitur, vt in magnis timoribus, & exercitatione corporis: hoc enim aliàs eſt declaratum: Communis autem terminus eſt centum viginti acceſſionum: ſin pauciorum breuis, ſi plurium longa, liquet ergo quum dixit diuturnæ, intelligere illas eſſe ex materia haud calida exuſtáve multum, ſed craſſa, ac lenta.

Qui autem horum omnium rationem venari voluerit, ad ea verba ſe reuoluat ſuperius poſita: text. 2. Neceſſe eſt ipſas decolores eſſe, & prauas, & balioſas. Et generaliter hæc conſequantur, quoniam tales aquæ corrumpunt actionem ventriculi & meſaræi, & iecoris: & ideo corrumpentur etiam humores, nec bonus ſanguis generabitur: qui ſecernentur aut acredinis expertes, & fient alui profluuia: aut quum acres ſint dyſſenteriæ, aut retinebunt donec putreſcant: atque ita aucto liene tandem putreſcent, generabúntque quartanas & diuturnas, omnes enim in hoc authores conſentiunt, quòd vitiato liene ſi fiant quartanæ, continuè affluente materia erunt diuturnæ. Nec in hoc eſt difficultas, niſi quòd aliquis dicere poſſet, Nonne alij etiam morbi poſſent generari, vtpote laterales, peripneumoniæ, phrenitides & hemitritrei? Dico quòd ipſe diſtinxit, vt etiam ab initio docui, morbos aëris qui ſunt communes pectori & capiti, à morbis aquarum qui propriè conueniunt membris naturalibus. Sed & febres acutæ ab aquis non ſolent fieri, quoniam generantur humores frigidi: febres autem acutæ fiunt ex humoribus calidis, atque relinquuntur quotidianæ. Sed hæ ſunt rariores, vt tandem res redigatur in hos tres morbos, quos generant aquarum vitia. Aquæ enim corruptæ propriè corrumpunt omnes humores, & augent ichores in illis, etſi natura robuſtior ſit, exonerat ſe profluuio ventris, ſi humores acres dyſſenteria: aliter generant tumores ſplenis ex quibus quartanæ exitiales.

Commutantur hi tres morbi in hydropes, videndum an vna ratione, an diuerſis: an in vnum genus, an in plura, neque primùm dubium eſſe poteſt, quia pleriſque hæc commutatio non fiat ex aquis corruptis in aſcitem, cùm aqueum excrementum ob corruptionem non trahatur à renibus, & ideo vel miſcetur ſanguini, & illum totum vitiat, idéoque corpora horum, qui ſic tendunt ad hydropem grauantur, contabeſcunt, fiunt mali coloris, & ſitiunt, vel retinetur in iecore, & generat veſicas illas, de quibus Hippocr. 7. Aphoriſmor. 49. Quibus iecur aqua plenum in omentum eruperit, iis venter aqua replebitur, & moriuntur. Vnde hoc genus priore lethalius eſt. Sed & illud pro conſtanti haberi debet, harum omnium hydropum initium eſſe ab alba pituita: quum enim, vt dixi, vitiatus color, ſitis infeſtat, corpus attenuatur, homo grauis redditur, iam par eſt non bene nutriri pedes & tumere, ac ædemati ſimile quippiam pati, omnibus igitur hæc ſunt communia, permiſceri autem flatum aut plus, aut minus, vt vis ventriculo fuerit imbecillior: hoc eſt non omnibus commune, nam flatus propriè conſequitur primam coctionem,

coctionem, quæ in ventriculo celebratur, & conſequentia, vt quæ in inteſtinis: iecoris autem imbecillitas generat aquam, ideo ſi vtraque careat prauitate, ructus & crepitus ventris ex prima, verma multa ex ſecunda generantur. Sed ſi vitioſum fuerit, & cum caliditate externa iunctum quod gignitur in prima coctione non iam aër & flatus, ſed vapor denſus, qui venas & arterias permeat, fit in ſecunda ichores, qui à renibus non recipiuntur ob corruptionem: vnde tympanites ex vno, aſcites ex altero accidit. Cur autem primam coctionem aër aut flatus, aut vapor conſequatur, in ſecunda autem aqua, non eſt arduum inuenire: nam flatus fit à materia tenui & calore vehementi: nam etſi caſtaneæ in igne crepitum edant, humor tamen earum ignis comparatione non ſolùm tenuis eſt, ſed tenuiſſimus: vtraque autem ventriculi coctionem conueniunt: vnde etiam locus ventriculi multò calidior eſt coctionis tempore quàm iecoris: in iecore autem ebullitio non fit, neque, feruor, ſed calor multus, remiſſus, quod concoquitur viſcidum & craſſum adeò, vt antequam homo reſoluat in flatum cùm indigeat calore feruido, qui non adeſt, abſumitur ab eodem. At diarrhææ præſertim, aut epaticæ, & à toto, & à liene in hydropem terminatur rarius quæ à cerebri deſtillatione pendet, quoniam iecur à caliditate humoris corrupti vitiatur, & ab exitu ac mala nutritione debilitatur: vnde fit hydrops, omnium enim facultatum nulla eſt cuius opus tantùm obſit iecori quam expultrix: cui proptium potius eſt retinere atque concoquere, quàm expellere. Et, vt breuiter rem peragam, ſi aſcites, de qua magis eſt ſermo, fieri debeat, oportet vt aqua intra peritoneum colligatur, igitur vt non tota trahatur à renibus. Quare quum renes neque fatigentur, quia facultas eſt naturalis, non animalis, & trahitur guttatim, nec iecur eiſdem rationibus in expellendo (vt Princeps quamdam methodum fictam, vt nunc etiam ſolent, ſecutus ſomniat) neceſſe eſt vt non trahatur, quia corruptus ichor & ſanguis ei permiſtus, corruptio autem fit à calore præternaturali: ille igitur cum naturali debilitato aſcitem generat. Si ergo non trahitur, & eſt modicè prauus, expellitur à iecore per meſaræum, & fit profluuium ventris, quod niſi curetur, tranſit in aſcitem neceſſario, vides cauſam. Et quodnam profluuium, ſcilicet aquoſum cum humoribus, & aliquando cum veſtigiis ſanguinis, & quandoque ſubruptum, quandoque ſine hoc inde vt fiat per circuitus, maximè in nocte, & vt ſit diuturnum. Si verò retinetur, vel ob prauitatem, vel multitudinem expellatur, tamen aduenas fit aſcites, ex pedibus inchoans ſpecie leocophlegmatiæ, & aſcendit ad ſcrotum & ventrem, & difficilius ſanatur prima. Si enim verò ob multitudinem & prauitatem non poſſit omnino expelli, fiunt veſicæ circa iecur, inde ruptis eis aſcites lethalis. Si verò dyſenteria contenta ſit, indicium eſt corrupti multi ſanguinis, qui dum retinetur ſimilitudinem refert eorum, qui decoxerunt, dum tamen viuunt ob authoritatem & ſolertiam non patiuntur bonorum venundationem vbi mortui fuerint, ſtatim omnia hîc inde diſtrahuntur effuſo enim ſanguine, licet maxima ex parte malo vires quæ antea coctionem ſubſtentabant quum aliquid boni ſemper cum malo euacuetur, collabuntur, & loco ſanguinis malus ichor generatur Sed & ſi dyſenteria vera ſit, cauſam docuit ipſe, dum dixit: Quicunque lienoſi à difficultate inteſtinorum capiuntur, hi ſuperueniente longa inteſtinorum difficultate aqua intercus, aut leuitas inteſtinorum aduenit, & moriuntur. Diximus ergo de hoc in Commentariis ſuis.

Apparet igitur cauſa quare pereant eiuſmodi homines ex regula generali: quoties enim morbus aliquis lethalis eſt valde natura propria, & idem fit ex commutatione praua, redditur lethaliſſimus. At eiuſmodi hydropes aut fiunt ex quantauis male liene affecto, nec tamen liene ſanato, aut ex iecoris imbecillitate ac intemperie, nec eo etiam reſtituto, igitur tales hypropes valde lethales erunt.

LECTIO XXXV.

Super

TEXTV V.

HYeme verò iunioribus quidem peripneumoniæ, & inſaniæ, morbi: ſenioribus verò febres ardentes propter ventris duritiem.

OPortet reuocare in mentem quæ ſuperiùs dixerat (*Text.21.*) Hyeme verò glaciatas & frigidas ac turbatas præ niue & glacie, vt pituitoſiſſimæ ſint ac raucoſiſſimæ exiſtant. Docet ergo morborum aduentum per ætates non ſimpliciter vt in æſtate, namque iuuenibus peripneumonias & inſanias, ſenioribus autem febres ardentes, quaſi peruerſo ordine aduenturas docet. Vnde Alemanus dubitat de hoc Textu. Et quidem dubitare de Hippocratis ſententia plane ſtultum eſt, præſertim explanatorem, cum iam non habeat quo ſe tueatur qui librum exponat eius authoris, de cuius fide ipſe dubitet, tum quia Hippocrati in medicina ſaltem ſummum iudicium fuit? credendúmque eſt hæc non obiter, vel ſola ratione confiſum ſcripſiſſe: ſed an hoc ſcripſerit & ne mendum in tot tranſcriptionibus, in tot ſeculis irrepſerit in illius libros, quo etiam modo Alemanum dubitaſſe reor, non inſulſi viri eſt, cum amentis foret obdurata opinione relinquere rerum varietatem, vt mordici falſam literam ſi contingat tueamur, quod vitium in ipſis Galenicis nos toties reprehendimus. Ergo ille primum dubitat quod febres ardentes ſenibus tribuat, cum idem dixerit prima Aphoriſmorum (14.) Propterea ſenibus non ſimiliter acutæ febres fiunt, frigidum enim eorum corpus. (3. Aphariſm. 21.) Et rurſus ardentes febres nemo ignorat morbos

morbos eſſe æſtiuos. (Ibid. 30.) Peripneumoniæ etiam parum conueniunt iuuenibus, ſed potius ætati conſtitutæ, vt ab eodem habemus. (Ibid. 23.) ſicut neque inſaniam hyemis morbum, ſed potius veris aut autumni. Itaque ſufficiat in his de quibus iure dubitamus veriſimilia dixiſſe. Peripneumoniæ fiunt (vt ipſe docuit) cum calefacta pituita (1. de Mor. pag. 17.) ac bile & commota pulmo ob caliditatem traxerit ad ſeipſum ex vicinis locis ad ea quæ iã ſunt in ſe ipſo, & percalefacit quidem totum corpus ac dolorem exhibet: maxime autem dorſo & coſtis & humeris ac ſpina, nimium ab his in ſeipſum attrahens humidi, & ſuper exſiccantur hæ partes, & nimium caleſcunt, poſtquam autem attraxit in ſeipſum, & tum bilis tum pituita ſedem in pulmone occupauit, putreſcit ac ſuppuratur. In his ergo tum propter aquas, tum propter aërem hyemalem fiunt peripneumoniæ, nam hic morbus ex aqua & aëre pendet, vt lateralis & phrenitis ab aëre ſolo prorſus. Iuuenibus ergo calor magnus & cruda pituita abundans peripneumoniam pariunt, iuuenes enim pulmonem habent calidiſſimum; hyeme autem fiunt deſtillationes, quapropter de hoc non valde mirum eſt.

At quomodo inſaniæ hyeme & quartanæ æſtate? iſtud magis mirum videtur, cum potius inſaniæ æſtate exuſtis humoribus, quartanæ hyeme fieri deberent. Hippocrates libro de Sacro morbo (pag. penult.) videtur tangere quatuor genera inſaniæ, à calore ac bile dum vociferantur, exiliunt & multa intempeſtiue agunt: ſi vero terrores ac timores accedant non ſolum incaluit, ſed bilis ipſa defertur ad cerebrum, dum enim cerebrum incaleſcit non timet homo, nec terretur, ſed furit & agitatur, ſimiliter à frigiditate, ſeu à pituita angitur, & inquietus euadit ob timorem. Ab humido etiam ob motum agitantur ſpecies (dicit) atque ita ſenſibus recepta menti perperam repræſentantur. Et breuiter duo ſunt prima genera inſaniæ, quietum & tumultuoſum, hoc à calore aduenit, illud à frigore. Et quod eſt à frigore eſt cum obliuione & emotione mentis. Quinta quoque Aphoriſmorum dixit, (61.) quod dum diſparent tumores in vlceribus repente, ſiquidem retrò fiunt, conuulſiones & tentiones: ſi verò ante, inſaniæ: vt inſania fiat affecta anteriore parte cerebri, vbi cognitio viget: conuulſio & tentio poſteriore, vbi motus & neruorum origo & ſpinalis medullæ, & quod fit à materia collecta ibidem præter naturam atque corrupta. Et ſexta eiuſdem (23.) Quod ſi timor & triſtitia longo tempore perſeuerent, quod id eſt melancholicum. Vnde à terreæ qualitate hæc fieri conſtat, ſeu cum materia ſit ſeu non. Quod èxponens Galenus (capit. 5.) tertio De locis dicit, quod timor & triſtitia melancholicorum eſt, ſicut timor eorum qui ſunt in tenebris, illud autem fit à vapore vel humore atro in cerebro, vt repræſententur tenebræ. Idem quinto De locis (cap. 4.) dicit, quod & in magnis febribus atque bilioſis præcipuè, ſolent ægri delyrare atque in phrenitide adeò conſtanter, vt ne in morbi quidem declinatione ceſſare ſoleant. Et quod homo ante inſaniam ſolet videre primum per ſomnia dum nondum morbo correptus eſt, quæ exporrectus, & iam morbo laborans proferre ſolet. Tertio quod inflammationibus ſepti tranſuerſi poſt phrenitidem hoc contingit: nonnunquam in laterali morbo, peripneumonia & oris ventriculi abceſſu. Sed & illud quod confirmata phrenitide dum oculi caui fiunt & aridi, lachrymis præter voluntatem fluentibus, venæque eorum ex rubore luceſcunt, ſanguis è naribus paucus ſtillat, tum nil ſani reſpondent. Quinto quod delyria, vigiliæ præcedunt, & vigiliæ cauſa ſunt delyrij, atque id eſt frequentiſſimum. Sunt etiam cibi ac potus qui ſtatim inſaniam faciunt, quin quod ſola ebrietas hoc àgit ferme ſemper, ſed & ira & triſtitia, hoc enim frequenti experimento etiam didicimus. Admonet etiam tertio, (cap. 5.) de locis, quod cum quis in inſaniam deuenit duo eſſe præcipuè aduertenda, an dormiat iuſto plus aut minus, aut vt ſolebat, & ſimiliter narium excrementa: nam frigidam aut calidam aut humidam vel ſiccam intemperiem deprehendens, frigidæ autem proprium eſt obliuioſos facere. Iidem etiam amentes dicuntur & fatui: etſi pauca defluant, & tamen dormiant frigida & ſicca: & ſi multa & vigilet, humida & calida aut acria. Et ſi plurimum dormit, & multa defluant frigida & humida, vt in primo ſuper tertium Epidemiorum (Comment. 2.) explicuit etiam Hippocratem magnitudinem deſipientiæ verbo declaraſſe *ληρῆσαι* nugatum eſſe, *παραληρῆσαι*, deliraſſe, *παραφρονῆσαι* deſipuiſſe, *παρενεχθῆναι*, dementem fuiſſe, *παρακόψαι* veſanum fuiſſe, *ἐκστῆναι* amentem fuiſſe, *μανῆναι* inſaniuiſſe, *ἐκμανῆναι* furore fuiſſe exagitatum. Ibidem dicit (Comm. 5. ante finem,) ſi humores cum vaporibus caput petant, dolores & vigiliæ fiunt: ſi etiam acres illi ſint, delyrij periculum eſt. Clarè autem docuit libro de Symptomatum differentiis (capit. 3.) differentiam corruptionis rationis & facultatis imaginandi per duos ægrotantes, quorum alter quærebatur quod tibicines pulſarent in cubiculo, alter vaſa proiiciebat.

LECTIO XXXVI.

Super eodem

TEXTV.

Ergo primum diſtinguamus genera inſaniæ in ſex, cum incipit nugari, cum deſipit, cum eſt fatuus, cum ſtultus, cum eſt inſanus, & cum eſt cum furore. Inſania eſt ergo delyrium perpetuum ſine febre ac furore. Et eſt ex ea quæ eſt per eſſentiam in cerebro, & quæ per conſenſum aut totius aut partis, præcipuè lienis, præcordiorum & ſepti tranſuerſi. Et eſt à materia, à vaporibus, & à ſola intemperie calida vel frigida vel ſicca vel humida, quæ facilè ſanatur, velut ea quæ eſt

eſt in pueris quam non nominamus inſaniam propter conſuetudinem & frequentiam. Et quæ aduenit ſubito eſt propter humoris motum, quæ ſenſim & intermittit propter humoris generationem, quæ autem ſenſim & eſt continua ob intemperiem, quæ autem ob vapores ſubito fit, & intermittit magis ac liberius quàm quæ ob materiæ motum. Et ſi fiat à calore delyrium, vt in febribus, etiam poteſt fieri à flaua bile, ſed non eſt inſania. Et cauſæ eius ſunt aut animi perturbationes, præcipuè triſtitia, timor & ira. Vel vigiliæ vel aër vel cibi & potus aut medicamenta, vel ſtudia diuturna, vel abſceſſus geniti, vel retentio ſolitæ purgationis, vt hæmorrhoidarum, lepræ. Et generaliter etiam omnis valida intentio & animi cogitatio, vt ſpei facit ad inſaniam, velut in chymiſtis. Et homines robuſtæ animæ & ſapientes valde euitant illius aduentum, non ſolum Philoſophiæ præceptis ſuperando calamitatum memoriam tum auxiliis inædiæ quæ ſummum præſidium eſt in hoc caſu, vt etiam plerunque aliorum grauiorum morborum, ſomni, balneorum & curarum placidarum ac mitiorum, ſed quoniam ſpiritus in his ſunt melioris temperamenti & denſiores ſubſtantiæ, & magis obedientes animæ: cum inſania nil aliud ſit quàm ſpirituum ad animam inobedientia: contrà mulieres & puſilanimes facile ac frequenter inſaniunt. Et inter viros qui balbutiunt, & non poſſunt proferre verba, iracundi, nigri & piloſi valde aut rubra facie, & oculis mobilibus, ac palpitantibus perpetuò. Et bene dixit Princeps (prima 3. Tract. 4. capit. 10.) quod hic morbus maximè fit à corde, nam aduenit ex vehementibus eius affectibus, inde communicatur cerebro: & ideo etiam qui pectus habent refertum pilis magnis & craſſis, & viri fortes vt Hercules fuit, frequenter ad inſaniam (quæ tamen eſt cum furore) vertuntur, vt mulieres & timidi ad fatuitatem, & quædam ſpecies inſaniæ videntur eſſe cum dæmonio, & hic non eſt locus diſputandi de hoc, ſigna autem futuræ inſaniæ proponuntur à Principe ibidem (cap. 19.) & primum ſunt cogitationes malæ, non conſuetæ, & timor & triſtitia & ſolitudinis deſiderium & facilitas ad iram. Poſt quæ ſunt circa caput, dolor, vertigo, tinnitus & ſonitus in præcordiis, pòſt vigilia magna & inquies & riſus & verba multa, pòſt timor & triſtitia confirmata & terrores ſine cauſa: cum autem incipit, oculi aſpectus mutatur & intuentur fixè & toruè aut hilaribus nimis oculis, poſt incipiunt ab vno ex his tribus aut pluribus ex his appellant vnam rem pro alia, & poſt ſtatim redeunt, aut nugantur multa quamuis ſatis ad propoſitum, ſed celeriter loquuntur præter ſolitum, aut fiunt taciturni, & interrogant timentes, aut iudicium in eis ſenſim corrumpitur, & ex his ſunt qui Venerem valde appetunt. Et licet obliuio accidat perſæpe abſque inſania, plerique tamen ex his fiunt obliuioſi ab initio cum incipiunt inſanire. Initium autem in omnibus primum fit ab ordinis agendorum perturbatione, quod id facillimum fit.

Supponamus ergo primùm animam nihil pati, ſed inſtrumentum velut ſolis radij in fœdam aquam ſparſi turbulentum reddunt aërem, non tamen ipſi patiuntur, ſed inſtrumentum & id quod recipit. Præterea inſania ſapientiæ contraria eſt: ſapientia autem conſtat in eligendo rectè, & electa ordinando: vt eligamus rectè pro opportunitate cauſæ & congruentia: tria igitur requiruntur ad ſapientiam, vt ſciat quo opus eſt, vt ea tribuat quæ ad id faciunt, vt ordinatè velut in conuiuio, quod hilaritas requiritur, quæ ad hilaritatem facetiæ & ioci: ea autem pro ratione perſonæ, temporis, loco & eo ordine, quæ diſponi debent. At non aberrare contingit bifariam, vel obliuione vel ignoratione vel iudicio, & primus modus ad inſaniam non pertinet, modo quis eam cognoſcat & abſtineat, reliqui pertinent. Sapientia ergo conſtat in hoc, vt ratio demonſtretur docens diſponere ea quæ agenda ſunt iuxta hominum conſuetudinem. Oportet igitur vt cognoſcat cuius gratia, & quid agendum, & quibus & quomodo. At hæc indigens famulitio triplici, cognitionis per memoriam per vim imaginandi per ſenſum: vbi aliquod horum deſit & abutitur, inſania eſt: ſi autem deſit, ſed non abutitur, dicitur obliuio, vel defectus ſenſus, vel vis illius quæ imaginamur. Vt vero ratio dominetur, & hæc agat neceſſe eſt, vt poſſit vti inſtrumento quod eſt ſpiritus, & ideo frigiditas efficit inſaniam, ſecundo vt ordinatè, ergo oportet vt ſit quietus: & ob hanc cauſam vigiliæ inſaniam pariunt. Tertio vt oportuna offerantur velut condiendi cibum, ſi poſtquam ſalitus eſt denuo pro pipere ſal offeratur fiet ſalſior, & non acris, & ita perturbabitur condiendi ratio.

Illud quoque præſupponendum eſt, cognitionem ac rationem fieri hoc modo animo lumen habet, quo cuncta cognoſcit etiam ante ſenſum, imo ſenſu ipſa non indiget, quandoquidem ipſa vel afficiatur ab ipſis, ſed antequam ad ipſam deferantur, quæ ſentiuntur iudicat nomen hoc, vt recipitur à corpore præparato per alias animæ facultates, & cœleſtem inter reliqua vim mouet ſpiritum, & hoc habet formas ſenſilium, & ſeruat eas: neque enim ad animas vſque perueniunt, conſtant ergo formæ illæ luce animæ, à qua prodit lumen: & lumine quod eſt receptum in corpore quodam, ſeu potius ſubſtantia corporis: quoniam non eſt cum quantitate ſed velut nutrimentum, vt potentia non actu eſt, & formis ſenſilium receptis per inſtrumentum, & ideo neque ſunt ante ſenſum, nec manent poſt mortem. Sed illud quod eſt in anima æternum & ingenitum, vt conuerſa ad cauſam ſuam incorpoream. Actio autem deliberationis fit contemplante homine per illud lumen formas ſenſilium per ſpiritum: & circumuertitur voluntatis imperio ſpiritu modò huc modò illuc quærens exitum rei: apprehenſóque fine ordinat neceſſaria ad illum: mittitque ſpiritum in circuitum ad excipiendas formas iam ſeruatas in lumine illo, nam ſi ſeruarentur in anima,

non corrumperentur inſtrumenti corruptione. Et ſi dicas quod anima non operatur niſi cum inſtrumento, dico quod vbi poſt longum morbum cerebrum redit ad ſanitatem, non tamen niſi denuo diſcat, memoratur eorum quæ oblita ſunt niſi per memoriam æternam, vt olim diximus. Requiritur ergo vt homo per lumen illud velut principium mouens proprium, vt in actionibus per primas qualitates cognoſcat finem, & neceſſaria ad finem, & quæ ſint & ordinem collocandi ea, ſicut homo generat per virgam, & guſtat per linguam quæ ſunt corpora: & in virga calor eſt cauſa tenſionis, in lingua vis guſtandi. Si ergo primum lumen ſit corruptum non cognoſcit, neque finem neque neceſſaria ad finem, nec quæ ſint, neque ordinem, & eſt prorſus inſanus: quia ſpiritus nihil poſſunt recipere: ſin autem lumen recte ſe habeat, ſed ſpiritus non recipiunt lumen, quoniam mouentur, vel quoniam ſunt terrei, vt non poſſint recipere imaginem, ſicut lapis aut terra loco ceræ pro ſigillo, tunc ignorant finem & ratio perit ex nimio quidem motu, & fit à calore vel ex ſubſtantia, & eſt à frigore, & eſt ineptia, & eſt deterius. At vero quia homines diiudicant per ſenſus cum vident aliquem aberrare circa ſenſum, nec hoc cognoſcere dicunt eum eſſe ſtultum: non dicunt ſi aberrare ſe intelligat, ergo cognitio requirit duo, vt ſenſus comprehendat, & vt ſe habet, & vt imaginandi vis ſic recipiat, vt olim nec fallatur. Velut ſi videt hominem, imaginetur ſe videre ſimile homini olim viſo, & non aſino: igitur ſi aberrat in hoc ſecundo, dicitur ſtultus in comprehenſione. Circa hoc igitur notandum quod duplex eſt comprehenſio ſimplex interior, & eſt ab imaginandi vi & memorandi, ſed memoria eſt potius habitus quàm comprehenſio, quia fit etiam nobis non cogitantibus, ſicut etiam digiti lyram pulſantis: nihil autem quod comprehendat ſit nobis non cogitantibus, nec fieri poteſt, ſenſus etiam exterioris cognitio ſimplex eſt: ſed vt dixi cùm inſania ſit error facultatis interioris quæ cognoſcit, relinquitur iam vt ſint tantum duæ principes facultates, in quibus fiat vis rationis pro compoſitione & reſiliendo, & vis imaginandi pro ſimplici comprehenſione. Et in ratione quidem comprehenditur, eſt autem hoc leuius quàm perturbatio rationis, eo quòd iudicium peruertitur leuiore cauſa quæ eſt, aut cum coniungit homo ſeparata, aut ſeparat coniuncta, aut maiora minora, vel minora maiora eſſe putat, id ergo accidit, quia nimis celeriter ſpiritus mouetur & deliberat, aut quia non perfectè quantitatem rerum quas comprehendit aſſequitur, videamus igitur quomodo ſenſus error inſequatur inſaniæ, cum non poſſit eſſe principalis cauſa, vt dictum eſt etiam ſi aberret: & num inſani aberrent in ſenſu exteriore. Cum ergo, vt res pateat exemplo facilius, homo vult edere gladium panis loco: quinque modis id contingere quiſquam imaginari poteſt. Primus vt gladius oculis tanquam panis repreſentetur, hoc eſt valde rarum vt ſenſus exterior adeò aberret, & maxime conſtanti errore: etſi adhuc contingeret eſſet oculi non mentis error neque inſania. Secundus vt gladium panem nominet: ſed hoc non efficit, vt eo velit pro pane vti: quoniam electio ſequitur cognitionem rei non nominis, obſtant præterea multa alia. Tertius vt arbitretur panem eſſe gladium, ſed tunc cum gladius non panis offeratur, non pertinebit hoc ad præſentem diſputationem. Præterea non gladium deuorare volet, ſed cum pane potius lignum ſcindere velit ac iudicet gladium eſſe edendum, hoc vt patet ad rationem, non ſimplicem comprehenſionem, pertinet, & eſt compoſitionis error. Vltimus modus eſt vt cognoſcat ſenſu gladium, ſed antequam imago deferatur ad lumen illud præoccupet ſpiritus, vt dixi, vel ob celeritatem motus ſpiritus comprehendentis, vel ob naturam corruptam recipientis: vel ob perturbationem alterutrius quæ poteſt contingere, non ſolum à vapore, ſed etiam perturbatione & cogitatione. Cum ergo vult comedere gladium panis loco, poteſt contingere duobus modis, velut dixi, quòd exiſtimet gladium eſſe panem indiuiſa operatione: vel quod ſenſus ad edendum impellat, ipſe verò non cognoſcat quod in manibus habeat, vel quia aliud cogitet, vel quia non cognoſcat. Et igitur modus erroris in ſimplici comprehenſione duplex: vel non cognoſcere & appetere: vel peruersè cognoſcere, & ſecundus modus habet tres cauſas dictas: primus prauam diſpoſitionem ſpiritus cum omnino nihil recipit: in ſecundo mala recipit: & non eſt adeò inſuperabile malum. Cum ergo aberrat in ratione ſeu reſiliendo ſeu cogitando, non videtur aberrare in ſenſu. Et quia operatio compoſita præſupponit ſimplicem, vis imaginandi recipit delata ad ſenſum abſque motu prauo & intemperie & perturbatione, ſed lumen animæ & ſpiritus intimus alienus factus eſt ob vnam ex tribus illis cauſis à conſuetudine propria. Eſt autem omnis vis reſiliendi & coniungendi cum motu, igitur ſi ratio perit, perit & motus: perit autem bifariam, vel quia non coniungit *a* cum *b*, & eſt fatuitas, vel tardius quam è re ſit, & tunc eſt hebetudo, & hæc ambo fiunt à frigiditate: vel iungit *a* cum *c* loco *b*, & eſt inſania, & fit à calore. Ideo ſolemus ſenes bifariam delyros vocare, id eſt fatuos aut ineptos ſeu hebetes ob frigiditatem ſpiritus, etiam terreus minus recipit impreſſionem, ideo ſunt obliuioſi rerum nouarum præcipui: & aberrant in comprehenſione ob eandem cauſam. Incidunt & in inſaniam veram, vt dicebat Hippocrates primo Epidemiorum, (Part. 2. Text. 59.) Natu maioribus & quos calor iam deficit, paraplexiæ, inſaniæ, cæcitates, dicit ibi Galenus, quoniam non ſunt adeo apti ob naturæ imbecillitatem expurgare caput per ſanguinem narium, neque ventriculum per vomitum. Cæterum iuniores ob motum ſanguinis & ſpiritus ac feruorem & exuſtionem ſunt magis obnoxij inſaniæ, longè magis furori: adeo vt vix ſenes furori corripiantur. Et ſi quis dicat lienis tumor deberet prohibere inſaniam, reſpondeo quòd dum augetur ſplen, non adeò ſunt in periculo: dum auctus eſt multipliciter ſunt in maiore periculo:

culo: & ex materia quæ defluit & quæ coaceruata eſt.

Ex his patet quòd cauſa inſaniæ maximè eſt terreus ſpiritus & motus concitatior & vapores. Ideò ita & vigilia furorem pariunt ſpiritum mouendo, timor & triſtitia refrigerando: & ob id ſenes his duobus ad inſaniam ſtultam deueniunt, iuuenes ad furorem illis duobus aliis.

Communia ferme cibi craſſi, terrei, acres, vinum potens, nigrum, multa venus, legumina, ſal & ſalſa etiam, & oliuæ præcipuè: tenebræ autem conueniunt in furibunda, velut claritas in veterno, dicebat Galenus in libro ad Thraſybulum (cap. 22.) Sed dicetis, ſi tenebræ eſt cauſa in illis timoris ac triſtitiæ, & ob id timent ob humorem illum nigrum in cerebro tenebras repræſentantem, quomodo conueniant tenebræ melancholicis? Et dico quòd tenebræ externæ cohibent impetum motus ſpirituum, & licet timeant, & triſtentuſ, cura tamen curam & timor timorem diſſoluit: adeò vt etiam in placidis mediæ tenebræ & dubia lux magis conueniant quàm locus lucidus aut omnino tenebricoſus. Et ſi quis dicat, furioſi non videntur omnes timere nec mœrere? Reſpondeo, quod aliud eſt fateri omnes melancholicos timere ac mœrere: aliud quod ſemper timeant. Et quamuis etiam dici poteſt, quod melancholicos à furioſis diſtinguat Hippocrates, vt ſupradictum eſt, *μανιακὰ* vocans & *μελαγχολικὰ*, nihilominus conſtat omnes quantumuis furioſos tandem timere, & licet ſæpe hilares, etiam triſtari & mœrere. Vnde etiam non melius tractantur quàm minis ac verberibus, vt parere diſcant, & mentem ad rectas cogitationes reuocant. Eſt etiam illud notatu dignum, inſaniam & rationem atque ſcientiam eſſe in actu primo, dum lumen illud in quo eſt, abſque motione eſt, in ſecundo autem actu cum eſt cum motione aut mutatione quæ fit per ſpiritus, nec communicatur homini per ſpiritus tamen, ſed per lumen in quo reſidet. Ideo proprium eius fundamentum eſt lumen illud per quod toti communicatur.

Senieribus verò febres ardentes propter ventris duritiem.] Docet cauſam quare fiant febres ardentes, aquæ enim illæ frigidæ & niuales cogunt feces, & multam pituitam gignunt, & inteſtina debilitant ac ventris muſculos, vnde obduratis fecibus bilis, quæ per ventrem euacuari ſolebat, febres ardentes gignit.

LECTIO XXXVII.

Super

TEXT. VI.

MVlieribus autem tumores oboriuntur & pituita alba, & vix in ventre concipiunt, ac difficulter pariunt, & fœtus magnos ac tumidos, deinde ex alimentis tabeſcentes ac deprauati fiunt. Et purgatio commoda poſt partum mulieribus non contingit.

DIuiditur hic Textus à ſuperiore, quia non amplius de morbis agit qui hyeme incolis adueniunt, ſed tam hyeme quàm æſtate, nam in præcedenti & anteriore de morbis temporum egit, (Text. 4. & 5.) antea verò egit non de morbis, ſed affectibus & corporis diſpoſitionibus, velut lienis tumor, macies ventris, attenuatio clauicularum, proponit ergo ſeptem morborum genera quæ fœminis contingunt & eorum fœtibus. Primum œdemata, per œdemata Hippocrates (1. Prognoſt. 29.) tumores laxos omnes intellexit: Galenus verò cenſet omnem tumorem ſimpliciter qualiſcunque ſit, eo nomine ab Hippocrate ſignificari, (5. Aphoriſm 65.) at capiamus in proprio ſignificatu, ita vt doceamur œdemata pro tumore albo, laxo & molli, quæ à pituita fiunt, ab alba pituita diſtinguere, commune eſt vt ſint tumores albi, laxi, molles, non elati ſed ampli, digitis cedentes, nec in idem redeuntes, in cruribus & circa pedes maximè & ventrem geniti, citra febrem atque dolorem cum malo faciei colore, adeò tot ſimilitudinibus contendunt etiam egregij Medici, quis debeat dici œdema quis alba pituita, nam diſcrimen ſucceſſu temporis magnum eſt. Ex alba pituita tranſitur in aſcitem, ſeptima Aphoriſmorum, inde ad mortem: œdema in pedibus adeo leuis morbus eſt vt contemni ſoleat, ſed in alba pituita vrina eſt cruda & praua, non in œdemate, œdema ab aliis morbis, vtpote vlceribus, percuſſione oritur, alba pituita non, alba pituita augeſcit ſenſim, œdema non ita: alba pituita amplectitur totum membrum, œdema non ita: alba pituita ambo crura licet non æqualiter vexat, œdema vnum tantum, alba etiam pituita craſſiorem cutem reddit & ſæpe nigriorem, œdema tenuem & aliquando rubicundiorem. Et in vniuerſum pituita alba originem ducit à iecore, œdema à propria particula, in mulieribus vtrumque facile gignitur ob tres cauſas proprias, ſcilicet menſes qui non benè purgantur, vt in Textu dicit, & propter pituitæ abundantiam & humorem crudum, menſium autem retentio refrigerat corpus. Eſt enim ſanguis menſtruus, vt inquit Ariſtoteles, ſanguis crudus, & quia mulieres ſunt natura frigidiores, & ob otium.

Et in ventre vix concipiunt.] Cauſa concipiendi eſt robur vteri, temperies & puritas, quibus omnibus carent cum abundent multa pituita in ventre, & plena ſint acetabula muco, & ſint refrigerati loci. Et humectata vincula atque laxata, nec poſſit vterus exacte conſtringi vt requiritur in conceptione. Tertio de Facultatibus naturalibus (Capite 3)

Et difficulter pariunt.] In partu facili requiruntur robur fœtus, vt in libro de Natura pueri, (Cap. 12.) robur matris & locus ſatis amplus, cum ergo in huiuſmodi vtero etiam fœtus ſint debiles & loca tranſitus impedita & contracta à frigore aquarum, meritò fiunt partus difficiles.

Et fœtus magni ac tumidi.] Hoc ſequitur ex antecedenti: cum enim infantes oriuntur laborioſo partu, intumeſcunt & inflantur. Dicebat Hippocrates libro de octimeſtri partu (Pag.1.) Quicunque infantes tutò prodierint & in conſpicuum exierint, de repente ex neceſſitate in ventre liberati, & craſſiores ac maiores quàm pro ratione ſtatim exiſtunt, his non ex augumento ſed laxo tumore, id contingit: & multi ſani ex his pereunt, ſi enim tumor non reſcidat citius quàm tertio die aut paulo ſerius, morbi ex his fiunt. Dico ergo quod ex partu difficili infantes tumidi ac magni ſed infirmi oriuntur: vnde etiam niſi tumor ille breui reſidat, moriuntur. Cum verò ſubiicit:

Deinde ex alimentis tabeſcentes, &c.] Hoc totum videtur tranſlatum ferme ex ſuperioribus, (Lib.2. Text.6.) ad vnguem, ideo explanationem illinc habebis, niſi quòd ibi adiicit, non facile abortiunt: reliqua tria, vix concipere, ibi dicit ſteriles difficilè pariunt & quòd lac non habent quo nutriantur, non tamen dicit quòd magni & tumidi oriantur: ſed intellexit ex eo quòd ſubiecit maiorem morbum, dicens pueris autem hydropes in teſtibus fiunt: adeò vt non plenè liberentur.

Et purgatio commoda mulieribus non contingit.] Hoc eſt vltimum ex his quæ ad mulieres pertinent. Et eſt, vt dixi, ſuperius declaratum. Cauſæ autem quod menſes male fluant, id eſt vt ceſſent ante tempus vel vt fluant rarius quàm oporteat, vel minus quàm oporteat, vel cum dolore, vel minori tempore, vel vt ſint non bene ſanguinei (omnes enim hi modi ad impedimentum pertinent) ſunt paucitas ſanguinis vel craſſities, aut lentor ſanguinis ipſius, aut venarum anguſtia. Videamus ergo in his quibus modis dicatur impeditus & quomodo, certum eſt enim quod à craſſitie aquarum & frigiditate, quod enim turbatæ ſint, liquet eas eſſe craſſas, cum enim terreum miſcet aqueo fit turbulentum, differt tamen craſſum in ſubſtantia à craſſo per miſtionem, hæ autem ſunt craſſæ vtroque modo, ſecundum ſubſtantiam quia frigidæ & glaciatæ, & ſecundum contenta quia turbidæ. Dicemus etiam quòd per hæc inſinuauit Hippocrates omnes morbos qui ad menſium retentionem ſubſequi ſolent. Ergo circa primum ſcire debetis quod Ariſtoteles ſecundo de generatione Animalium inquit. (Cap.4.) Cæterùm menſtrua nullo circuitu certo deſcribuntur: tendunt tamen moueri decreſcente menſe. Et paulo pòſt: Menſium autem coitus frigidi ſunt propter lunæ defectum: iámque fit vt fines menſium quàm media ſint frigidiores: igitur poſtquam excrementum mutatum in ſanguinem eſt, menſtrua moueri tendunt eo quem modo dixi circuitu (Cap.29. in fine,) & dixit Auerroes in Tertio collectaneorum quod tempus breue purgationis eſt vnius diei, longum ſeptem: & intermiſſionis viginti dierum & longum triginta. Et debet legi nouem pro ſeptem, vt ſi ei numero addantur viginti, fiunt vigintinouem, vel ſub triginta vno comprehenſo remanent triginta. Et eſt quod terminus, eſt à coniunctione ad coniunctionem & ſunt dies XXIX. horæ XIV. fermè. Et ſi ſint extra illos terminos, ſcilicet vnius & ſeptem viginti duorum & ſeptem ſunt morbifici. Et in quibus terminus circuitus producitur, menſes etiam plerunque breui fluunt tum ob temporis circuitus breuitatem, tum ob paucitatem ſanguinis & craſſitiem ſeu lentorem. Et quibus celerius etiam copioſiores & diutius ob cauſſas contrarias. Longitudinem autem purgationis quandoque conſequitur multitudo cùm ſpatium intermiſſionis breue fuerit: ſin autem longum ægrè purgatur, & tunc parum purgatur & cum dolore & menſes atri ſunt. Et fit mala purgatio in his ob ſanguinis craſſitiem & venarum anguſtiam, ob ſanguinis autem paucitatem non fit in his, aquæ enim crudæ ſanguinem multum generant licet malum. Terminus autem in quo finiuntur eſt quandoque, dicit Princeps, annus XXXV. & quandoque extendit ad L. & ego vidi vſque ad LVI.

Morbi autem qui ſequuntur retentionem menſium deſcribuntur à Principe: (21. tertij Tract.3. cap.1.) Et ſunt præcipuè, ſputum ſanguinis, ſterilitas, præfocatio vteri, febres, abſceſſus, viſus perturbatio, dolor capitis & hydrops. Hic tamen Hippocrates videtur loqui de purgatione tantum, quæ fit à partu, licet poſſit transferri ad eam quæ eſt familiaris omni menſi, non ſemper autem contingunt omnibus in nouilunio, ſed pleriſque tamen menſes fiunt luna decreſcente Et cauſa eſt, quoniam ſi ante, oporteret vt repeteretur bis in menſe vno.

LECTIO XXXVIII.

Super

TEXT. VII. & VIII.

PVeris verò herniæ accedunt, & viris varices & vlcera in tibia. Quare fieri non poteſt, vt tales naturæ longæuæ ſint, ſed ante temporis aduentum ſeneſcunt.

TRia in hoc textu ab Hippocrate declarantur, lib.2. Text) primum quod, vt dixi, etiam ſupra declaratum eſt dum de Aëre ac regione Boreali loqueretur: ſcilicet pueris accidere hernias, quæ ſunt plurium generum, enterocele cum in ſcrotum deſcendunt inteſtina, epiplocele cum omentum, hydrocele cum aqua, ſarcocele cum caro ibidem generatur, & multæ aliæ, quæ conueniunt omnes in duobus quòd locus earum eſt ſcrotum intra didymum ſeu peritonei partem, quæ illuc extenditur: & quod materia deſcendit per peritoneum ipſum dilatatum aut diſruptum, raro tamen accidit vt diſrumpatur, frequenter autem vt dilatetur: atque vt dixi hydrops hæc hydrocele dicitur.

Secundum eſt quod viris accidunt varices & vlcera in tibiis, ſunt autem varices quas Arabes vocant venam Medici Dicebat Galenus in libro. De tumoribus præter naturam,

turam,(cap.16.)Dilatatio venarum ex earum imbecillitate vbicunque ſit ac repletio ex ſanguine craſſo variè dicitur, ſed propriè in ſcroto & cruribus. Dicebat Paulus libro ſexto, (cap. 82.) nam fit etiam in temporum venis & ſub vmbilico. Vbi illarum curam pulcherrime docet, vt prius excidantur, inde ſinatur fluere ſanguis diuiſa vena ſuperius per vinculum ligata, inde etiam ſanguis inferius contentus exprimatur, demum præcidatur: quod & Princeps docet, (22. tertij Tract. 1. cap. 18.)addens quòd nigra non debet excindi niſi prius bene expurgato corpore, ſed tantum rubra. Verùm melius eſt conſilium Galeni, quod ipſe dum ſequi ſe putat non intellexit, is enim in libro de Atra bile dicit, (cap. 4. in fine,) quod varices fiunt redundante & decumbente melancholico ſanguine in venas. Et quod quidem habebat vlcus in tibia cum varicoſa vena, & excidit illam, & ſanatum eſt vlcus antiquum. Sed nouum venæ exciſæ non eſt ſanatum, verum ſuperueniente Stratonico medico diſcipulo Sabini & magiſtro Galeni, ter aut quater ſecta vena brachij eductóque ſanguine nigro prima die in copia magna, inde pauco poſt purgato corpore ſanatum eſt etiam vlcus oportet ergo primum euacuare ſanguinem collectum, poſt ſecare venam brachij & purgare, atque ita ſanare ægrum, & hæc fuit etiam ſententia eiuſdem quarto de Medicamentis ſecundum genera, (cap. 2.) Cura autem quæ ponitur in libro cui titulus eſt Introductorius ſiue Medicus, vbi non meminit quòd debeamus ſinere effluere ſanguinem eſt cura ſolum chirurgice non proſpiciens ſanationi ægri. Dicebat tamen Galenus in libro de Sectione venæ contra Eraſiſtratum, (cap. 8. in fine) Dicit ex tali tamen ſanatione varicum ſolent aduenire inſania, & morbi attoniti & laterales & vomitus ſanguinis, & ſputum ſanguinis atque hydrops, & dolor renalis. At in ſecundo ad Glauconem, (cap. 6. & 10.) enumerat alios morbos, qui ſequuntur ad abundantiam atri humoris cum effunditur ex venis in membrum aliquod, & venæ cum hoc ſunt nigræ, & ſub forma pedum cancri, vocatur carcinoma: ſi extra corpus hæmorrhoides: ſi lien eſt robuſtum tumor lienis: nam reliqui morbi, inquit, accidunt cum lien eſt imbecille. Si vero in totum corpus elephantiaſis: ſi in venis retineatur varices, in ſcroto aut cruribus aut tibiis, aut in aliis venis, vt dictum eſt. Quarta autem Aphoriſmorum adiicit, (Comm. 2.) poſtulas quartanam & delyrium quod eſt cum furore & inanitate. Præterea ſexta Aphoriſmorum, (54.) adiicitur cæcitas, ſed & comitialis. Tertio de locis, (cap. 7.) vt videantur in vniuerſum eſſe decem & ſeptem, inſania delyrium atrox, Attonitus morbus, comitialis, cæcitas, vomitus, ſanguinis ſputum ſanguinis, morbus lateralis, dolor renalis, hydrops, quartana, lien, carcinoma, elephantiaſis, varices hæmorrhoides, puſtulæ nigræ. Quicunque autem morbi ex eadem materia fiunt mutuò ſe ſoluunt: ſed non verè dicitur ſolui morbus grauiore morbo. Propterea ex his decem & ſeptem quatuor ſolum dicuntur ſolutiones morborum, varices, hæmorrhoides, quartanæ & puſtulæ. De varicibus ergo dicit quod ſoluunt inſaniam, ſexta Aphoriſmorum, (12.) idem dici poteſt de dolore renum. Sed & caluitiem ibidem, & quæ in ſcroto, vocis gracilitatem, ſecundo Epidemiorum, (33.) & gibboſitatem quæ fit infra ſeptum tranſuerſum: vbi dicit, (Par. 5. in initio,) quod varices fiunt ab humore, non ſolum melancholico ſed quouis crudo & craſſo, etſi fuerit valde craſſus fiunt in ſcroto, quia venæ illæ ſunt latiores) & etiam quia minus longè natura poteſt protrudere) ſi minus in cruribus. Dico ſi minus etiam in tibiis, & ſi minus etiam in pedibus, vt mihi in iuuenta accidit. Docet autem diſtinguere eas quæ à melancholico humore fiunt, (cap. 14.) & quæ à crudo, libro De cibis boni & mali ſucci ex colore. Dicebat autem ſexto Epidemiorum, Par. 6. comm. 8.) quod varices curant etiam podagram & articulorum dolores, ſcilicet cum fiunt varices ab humore crudo, & ſunt rubræ, vt dixi, & ſubalbidæ. Solutio autem morborum per hæmorrhoidas eſt melior, quia materia educitur extra corpus: ſed longe plures morbi ſanantur per varices quam per hæmorrhoidas, nam vbi materia fit valde craſſa, non poteſt duci ad hæmorrhoidas: & ſi ducatur non poteſt effluere, ſed torquet hominem magnis doloribus. Et perſæpe producit ad abſceſſum: & ſi educatur etiam ægri non ob id liberantur. Quartanæ vero meliores ſunt hæmorrhoidibus & ſecuriores varicibus, ideo quaſi mediæ. Puſtulæ ſi finiant morbum, à tenuiore humore fiunt. Et ſimiliter vlcera quæ in inſanientibus cum morbus ex his non finitur, lethale ſignum ſunt. Notandum autem quod à ſolutione ad generationem ſemper valet per ſe, & per accidens, ſed à generatione ad ſolutionem non niſi per ſe: velut ſi dicamus, ex aduentu varicum ſoluitur renum dolor, ergo ſanatis varicibus dolor renum poteſt ſubſequi ſanationem, varicum ergo ex aduentu aſcites poterit ſanari: non valet, quia aſcites per accidens ſubſequitur varices, cum aſcites ex aquea materia, varices ex craſſa generentur, valet etiam ſi dolor renum per accidens ſequeretur ſanationem varicum. Sed non valet aſcites ſubſequitur, & vlcera in tibiis, ſi humor fuerit tenuior & acrior.

Quare fieri non poteſt vt tales natura ſint longæua vita.] Conſtat enim quod abundant humore peſſimo, & vitæ contrario, & à quo ſæuiſſimi morbi fiunt, ſeneſcunt enim ante tempus. Et non ſolum propter hoc, ſed quoniam generantur multa excrementa, vt quæ ſunt contraria vitæ longitudini, vt ab Ariſtotele libro De longitudine & breuitate vitæ, (cap. 2.) & primo De tuenda ſanitate.

TEXT. VIII.

PRæterea fœminæ ſe in vtero habere putant, & vbi partus tempus adeſt, ventris moles illa ac plenitudo euaneſcit. Hoc autem contingit ex aqua, cum vteri ex aqua concepta laborant.

laborant. Atque has quidem aquas ad omnem rem improbas eſſe cenſeo.

POſtquam locutus eſt de pueris ac viris, & ideo de ætatibus, cum dixit quòd ante tempus ſeneſcunt, vt intelligamus etiam quod ægram habent ſenectam, hic loquitur de ſexu. Proponit ergo caſum de mulieribus in vtero cum non ſint prægnantes, habere putant, vt habetur in libro De natura muliebri his verbis: ſi vteri inflammati fuerint menſes omnino no prodeunt, aut praui & pauci: & cum ieiuna eſt, vomitus ipſam corripit. Vbi verò quid ederit vomit cibos, & dolor imum ventrem ac lumbos habet, & animi deliquium inuadit. Venter autem aliquando durus, aliquando mollis eſt & inflatur, ac magnus fit: & putat ſe in ventre habere. Si verò contigerit plenitudo illa vacua fit, huic vſque ad decimum menſem plenitudo illa augetur velut in ventre habenti. Vbi verò decem menſes præterierint, venter aqua impletur, & vmbilicus eminet, & ſi digitum admoueris os vteri collapſum & gracile inuenies. Et vbi menſes apparuerint pauci ſunt & praui, (pagina 7.) Et claui culæ ac collum attenuatur, & pedes intumeſcunt.

In primo etiam De mulierum morbis, dum agit de aqua intercute, adiicit hæc verba: (pag. 24.) Et venter ipſi magnus erit, & grauitas intus erit, velut in ventre habenti: & velut puer in ventre ipſius moueri videbitur, nimirum dum vteri aqua pleni ſunt, & aqua moritur. Aliàs enim atque aliàs aqua fluctuat in ipſis velut in vere: & pars infra vmbilicum dolet, & clauiculæ & facies & thorax, & oculi attenuantur, & mammæ attolluntur. De cognitione verò an vtero gerat infantem, docuit in libro. De ſuperfœtatione, (pag. 3.) & quinta Aphoriſm. de mulſa (47.) Ideo ſunt tria ſimilia vteri, hydrops, fœtus mortuus, & infans qui moritur. Diſcernitur autem certo experimento cum lintea frigida vino rubro aſtringenti madefacta, & in manu leuiter expreſſa paululúmque concalefacta diuerſis in locis imponuntur ſuper ventrem: vbi enim fœtus trimeſtri maior eſt mouetur hicinde: ſi non mouetur, non eſt fœtus, ſed morbus, aut non viuit.

Atque has quidem aquas.] Docet huiuſmodi aquas omnino prauas eſſe: Vt etiam Columella ait (1. de Re Ruſtic. cap. 5.) Nec paludem quidem oportet eſſe iunctam ædificiis quòd caloribus noxium virus eructat, & infeſtis aculeis armata gignat animalia, quæ in nos denſiſſimis examinibus inuolant, tum etiam nauicum ſerpentiúmque peſtes hyberna deſtitutas vligine, cœno, & fermentata colluuie venenatas emittit: ex quibus ſæpe contrahuntur morbi cæci, quorum cauſas ne medici quidem perſpicere queunt. Itaque patet ratio dictorum Hippocratis. Adiicit ille quod hyeme licet ſemper peſtilens, minus tamen mala eſt imbribus edomita paluſtris aqua.

LECTIO XXXIX.

Super

TEXT. IX. & X.

SEcundo verò loco eas quarum fontes è petris ſcaturiunt. Duras enim eſſe neceſſe eſt.

AQuas huiuſmodi crudas eſſe neceſſe eſt ob frigiditatem. Si enim à calido omnis coctio procedit, & hæ feruntur per loca frigida, & inter ſaxa, & oriuntur à locis frigidis, neceſſe eſt crudas eſſe, nec turbidas tamen, vt ſuprà docuimus, quare ad diſtributionem inepte & ad coctionem ſimiliter, præſertim ſi verſus ſeptentrionem aut occidentem ferantur. Quæ verò ex his accidant mala ſupra (Text. 8.) ſecundo libro dictum eſt. Durities alui, fluxiones ad pectus, edaces homines, morbi acuti, & hernia gulæ quam quidam vocant Broncocelem. Præterea aquæ omnes eiuſmodi malæ ſunt, & inimicæ pectori ac neruis, & tormina mouent: & tandem in hydropem terminantur, mouent & hernias quoniam flatuoſæ ſunt, hæc Oribaſius in quinto Collectaneorum (cap. 3.) infra etiam docet, quod tales aquæ difficulter minguntur, & poteſt etiam transferri ad ſudores, & ideò veniunt etiam ad ſuppreſſionem vrinæ, ad calculum & maxime metallicæ, & generaliter nullum non morbum procreare poſſunt, ſed ſunt ſeges omnium malorum & ægritudinum. Et propriæ longarum vel humidarum, vt deſtillationum & huiuſmodi. Suppreſſio enim vrinæ in partibus ſuperioribus corrumpit ſanguinem. Sed quomodo dixit eas eſſe ſecundo loco, nam ſi de bonis agit, nequaquam primum inter bonas ſunt connumerandæ: & etiam quia ſermo non proprius eſſet cum de bonis hucuſque locutus ſit: ſi de malis deteriores videntur eſſe calidæ, de quibus mox acturus eſt. Et ideò oportet verba illa transferre etiam ad ſequentem textum, vt ſub eo comprehendatur, quod nunc ſubiicit, adeò vt malarum aquarum non tria, ſed duo tantum genera commemoret. Et maximè quia hæ & ſequentes, vt infra docebit, vna ſub ratione continentur, quod non ſint ſimpliciter malè, ſed quibuſdam malæ, quibuſdam bonæ, ideò ſunt ſecundi generis, & tamen malæ appellandæ.

TEXT. X.

AVt iſtic, vbi calidæ aquæ exiſtunt, aut ferrum naſcitur, aut æs, aut argentum, aut aurum, aut ſulphur, aut alumen, aut bitumen, aut nitrum. Hæc enim omnia præ violentia caloris naſcuntur. Non itaque ex huiuſmodi terra aquæ bonæ prodeunt, ſed duræ & æſtuoſæ quæ & difficulter

ficulter minguntur, & ad alui egeſtionem contrariæ ſunt.

Enumerat octo genera aquarum calentium, quæ omnia damnat quoad vſum cibi, in duobus quod ſint duræ & calidæ: enumerat quatuor ex his à metallis, ferream, æream, argenteam, auream: à metallicis totidem: ſulphur, bitumen, nitrum, & alumen. Et ideo aqua aurea licet ſit bona inter reliquas, & argentea poſt illam, tamen non poſſunt imbui in has abſque magno calore, ſed magnus calor non naturalis, id eſt à terra, non à ſole ac ſtellis profectus eſt inimicus naturæ humanæ, igitur tales aquæ non ſunt bonæ pro vſu humano. Ex quo patet quomodo etiam ſint crudæ, nam cum calor præter naturam non concoquat, ſed potius corrumpat, tales aquæ ſunt neceſſariò malæ, ex quo colligitur quòd aqua impura quæ coquitur niſi percoletur fit deterior. Aquæ autem coctæ puræ ſunt tenniores, & meliores deſtillatæ, ideò imbrifera cum ſit ſimilis, ei eſt melior omnibus, tum quia cocta à calore ſolis.

Ex hoc Textu videter ſumi illud dogma, quòd omnes aquæ thermarum excalefaciant, tum ob authoritatem Hippocratis, tum eius rationem, tum Galeni ſententiam, de quo in libro 5. Contradicentium, capite 18. ideo ſufficiat adieciſſe diſtinctionem hic de quadruplici calore: ſcilicet à Sole, & hoc modo ſunt crudæ, quia ſub terra perpetuò manent: à calore ſenſili, vt emergant tales. Et ita clarum eſt, quaſdam ex his quæ vim habent metallicam frigidas naſci, imò etiam valde frigidas à calore qui miſceat, & eiuſmodi calidam poteſtatem nanciſcuntur. Quum enim nihil prohibeat frigidas aquas contrahere abſque calore vim metallorum, vt videmus in ductibus aquarum per fiſtulas plumbeas & æreas, quum illæ ventriculo valde noxiæ ſint, hæ etiam medicamentoſæ, quantò magis quæ tranſeunt per gypſum, at gypſum frigidiſſimum eſt. Eiuſmodique aquas habemus Bononiæ plus quàm vellemus, etiam quas palam eſt caloris eſſe expertes. Etſi quis dicat, fiſtulas eſſe continuas, non metalla aut metallica thermarum, reſpondemus, & moram eſſe diuturniorem, & curſum tardiorem, & materiam diſſolutam magis: adeò vt dubium non ſit quin talis aqua ſit frigida. Sed in metallicis ſolùm calida commemorauit Hippocrates: nam alumen antiquorum à modò aliud eſt, & eſt calidum, dicente Dioſcoride libro 5. capite octauo. Omne alumen calefacit: metalla verò adeò non poſſunt abundare, vt perpetuus ſit decurſus per illa ſub terra, & vt ob id vim eorum recipiant, ni à calore comminuantur. De gypſo Hippocrates non negaret eſſe frigidam, quia gypſum lapis eſt: ideo continentur tales aquæ ſub genere antedicto, quæ à petris ſcaturiunt. Quartum genus caloris eſt ex vi imbuta à materia, & ita ferreæ ſunt frigidæ & argenteæ, aureæ autem ſunt temperatæ. Et quoniam in hos ſermones incidimus, ſcripſere autem ſatis copioſè & diligenter in huiuſmodi materia tres viri, Michaël Sauonarola, Bartholomeus Cliuolus, & Gabriel Fallopius. Dicamus ergo primùm quòd omnia balnea calida ob ignem accenſum ſub terra ſunt: quæ autem fomenta ſunt, ignis ſub terra tria ſunt, ſulphur maximè, imbecilliſſimum nitrum, nec id antiquorum, ſed nouum medium bitumen, omnia ergo balnea calida ſulphure, aut bitumine, aut nitro abundant: ſed priorum duorum plura ſunt exempla, tertij nulla, aut admodum pauca.

Sulphur igitur, teſte Galeno libro 9. de Simplicibus medicamentis, calidum eſt, tenue, & trahens, hæc cognouit Galenus, præterea etiam ſiccat, & vtrumque in tertio ordine, non in quarto: præterea purgat per aluum, & vomitum valde excitat. Aquæ autem thermarum, teſte Galenos, libro de Tuenda ſanitate, capite nono, omnes calido capiti ſunt inimiciſſimæ: quoniam bituminoſæ & ſulphureæ calidæ ſunt, aluminoſæ aſtringunt: hæ igitur ſi calidæ ſint, duplici ratione excalefaciunt: quæ ergo ſulphureæ ſunt, dum attrahunt & digerunt, ſcabiei ſunt vtiliſſimæ. Expurgant etiam humidos humores & craſſos attenuant, aduerſantur etiam venenis, & ob id membris naturalibus plurimùm conferunt, & imbecillitati ventriculi, quæ ex huiuſmodi cauſa pendet. Quantitatem autem ſulphuris deprehendes ex caliditate, ex odore, ex ſapore, ex operatione, ex ſubſtantiæ turbulentia ac deſtillatione. Quum autem ſulphur optimum natiuum ſit, quod ſplendet, quod perſpicuum eſt & ſubuiride cum flauo miſto, abſque terra ac lapillis, quæ lucidior eſt, melior eſt. Vehementer autem calida neceſſariò mala eſt: quoniam partes plurimas exuſtas habet. Eſt autem balnearum omnium quintuplex vſus, potus, balneum, ſtilla, lutum, & fit ex recremento fundi balnei, & in eo ſunt partes ſemper præter materiam propriam exuſtæ, & aliæ terreæ, aliæ aqueæ. Iuuat etiam in morbo Indico & in doloribus antiquis.

Bitumen verò calidum eſt & ſiccum in ſecundo ordine, libro vndecimo, de Simplicibus medicamentis, iuxta finem. Tria habet propria, emollit, ſi quid aliud ſanguinem intus congelatum diſſoluit, & ſaniem educit ex pectore, hæcque duo ſunt à Principe, ſecundo Canone, capite proprio, commemorata. Propter hæc ad ſcirrhos iecoris & lienis & phthiſicos multis modis vtile eſt. Et eius etiam potio vterinis morbis tum ſine doloribus vtilis eſt: & generaliter vt ſulphur ad attenuandum ita bitumen ad emolliendum, & alumen ad aſtringendum, & aphronitrum ad incidendum, ſed nitro vtimur eius loco, quoniam aphronitrum ventriculo inimiciſſimum eſt. Bituminis autem duo præcipua genera, Iudaicum ad medicamenta, & naphta quæ maximè ardet: & in Italia inuenitur, præcipuè Muttinæ, vbi etiam fontes aquarum bituminoſarum, & vt olim in Baiano agro, & Lipari inſula. Sunt autem ſplendidæ, molles, oleoſæ, coloris ſublutei & ſubpurpurei, & grauè olentes. Oleum quod ex his colligitur, de Saxo appellatur. Proprium eſt bituminis non ſecus ardere in aqua, quàm extra, quod etiam caphuræ conuenit, experimento mirabili. Aquæ ergo bituminoſæ ex ſicco bitumine ſunt, quæ exhiberi poſſunt

in

in potu, non illæ in quibus oleum ſupernatat, quum ferri nequeant.

Nitrum calidum eſt & ſiccum in ſecundo ordine, & eſt magis ſiccum quàm calidum, vt ſit in initio tertij, incidit & attenuat, & ad aperiendum iecoris obſtructiones vtile eſt, & purgat ac ſiccat vterum: & ſiſtit fluxiones, ſed ventriculo, vt dixi, eſt inimicum.

Dignoſcitur autem difficulter huiuſmodi aqua, propter magnam permiſtionem & ſaporis leuitatem, quum etiam odore careat. Eſt tamen aliquantulum cærulea, & quum tenetur in ore acris eſt, & linguam totam permeat, & amara eſt. Salſa autem ſolùm amara, & ſalſa eſt, & non acris, nec adeò permeat linguam. Purgat potenter, & à remotis & varios humores, vt etiam bilem nigram, licet præcipuè pituitam, ſed cit vomitum. Aquæ autem thermarum trifariam miſtæ ſunt: aliæ ſecundum qualitatem & ſubſtantiam, & tenuiſſimam, vt metallicæ, præcipuè aureæ & argenteæ, inde nitroſæ. Aliæ permiſtæ cum ſubſtantia mediocri: ita tamen, vt poſſint igne ſeparari, & non difficulter. Aliæ permiſtæ cum craſſa materia, quæ ſolo linteo & longa percolatione ſeparantur: ſicut quæ cum arena & ſulphure craſſo miſtæ ſunt.

LECTIO XL.

Super eodem

TEXT. X.

ALuminoſę autem aſtringunt omnes fluxiones, & ſanguinem vndequaque manantem, & omnes calefaciunt, ſed magis etiam reſiccant. Non cognoſcuntur odore, nec colore, ſed ſolo guſtu: immodicè enim aſtringunt, vt etiam palatum & dentes, non ſolùm linguam, ſed abſque acerbitate. Dentibus verò ſtuporem adiicit: verùm quia & aliæ aſtringunt, non aluminoſæ. Faloppius modum dignoſcendi quid in vnaquaque aqua contineatur, edocuit. Filtrum triangulum longioris iſoſcelis forma parte baſis madefactum ſimplici aqua extra vas ſuſpendito: caput ipſum intus in aquam immergito, quam vis explorare: tota enim aſcendet, & fex in imo vaſis ſubſidebit. Quæcunque verò aquæ acidæ ſunt, incidendi facultatem tantò maiorem habent, quantò ſapor in his exuberat. Sed & ab alumine & calcantho ſapor is fit, comminuunt autem lapidem, maximè aquæ Anticolis, iuxta Romam XXX. M. P. circiter, adeò vt etiam veſicæ. Sed quum ſint tria genera aluminis, ſciſſile quod vocant ſcariolam, differtque parum ab amiantho ſpecie, & quòd vtrunque accenſum non vritur, ſed minus amianthus: at hic ligneis ſchidiis interſtinguitur, non alumen, & rotundum natura, medium inter ſciſſile & liquidum, quod exiſtimant eſſe Roche, id eſt, ab arce deducto nomine inuenta, nam ab initio liquidum eſt, concreſcit arte, & rurſus liqueſcit, & aqua & igne: hoc craſſius eſt. Valet aqua propriæ ſputo ſanguinis, licet non prorſus, quum calida ſit, conſtringit omnia membra interna, & ventriculum roborat.

Aurea aqua viribus optimis prædita eſt, nec apud nos inuenitur, ſed vbi thermæ apud Indos in auri fodinis ſcaturiunt. Hippocrates ponit, ratio ſuadet: nil natura intentatum reliquit, optima non deſerit, rarò præbet. Vitam producit, lætitiam gignit, dolorem cordis tollit, & eos qui ſoli loquuntur, curat. Nec Fallopio credo, qui non putat eſſe: multò minus his qui eas damnant, dicentes quòd aurum & argentum ſulphure & argento viuo conſtant: hoc enim inane eſt. Optima eſt & immortalis appellanda, quæ lapide cæruleo & auro conſtat: hæc enim liberat ab omnibus morbis pernicioſis, & iuuentutem reuocat, canos retardat, ſenſus acuit: nam cum humorem purgat, qui ſenij & omnium malorum cauſa eſt.

Argentea pariter confert palpitationi cordis, non adeò efficax vt aurea. Roborat omnes ſenſus & facultates, refrigerat. Reperitur in agro Liuentino, vt Fallopius refert, loco appellato Tretto, ſed ille negat aquæ metalli quicquam immiſtum eſſe. Multis aliis in locis in Germania inuenitur. Fallopius eſt huius ſententiæ, quòd nulla aqua inueniatur imbuta metallica vi, quæ quæſtio pendet ex diſtinctione data ſuperius, nam aliud eſt de viribus, aliud de ſubſtantia, quæ non poteſt ſeparari, aliud de ea, quæ poteſt ſeparari. De viribus dubium non eſt, ſi fateamur aquas, quæ tranſeant per plumbum & æs, eſſe maleficas. Et de hoc habemus experimentum & authoritatem omnium doctorum ſaltem, quod aqua chalybeata aſtringit, dicit aliquis, Etiam ſi in ea carbo ligneus accenſus extinguatur, ideo meo iudicio hæc quæſtio habet plura capita: primùm an à chalybe, vel ære ignita in aquam vis aliqua decidat? ſecunda, an citra ignem communicetur: tertia an illa vis poſſit eſſe prorſus abſque ſubſtantia? quarta an conceſſo quòd aliquid decidatur ex ære & ferro, quæ metalla comminuuntur, an idem ſit dicendum de argento & auro? Inde oritur quinta dubitatio, an aurum prorſus non comminuatur in igne, vt aurifices dicunt, vel minimum id ſit, quod comminuitur in eo aliorum comparatione, vt Plinius ſentit, & ratio dictat, quum ſit miſtum & res corruptioni obnoxia. Stultum enim videtur concedere velle, aurum eſſe incorruptibile, cum nil prorſus corporeum infra lunam tale ſit: niſi forſan elementa. Sexta, an conceſſo quòd vis metallica communicetur aquæ per moram, aut per ignem: an naturaliter id fiat, nam Falloppius negat, quia dicit nullo experimento deprehendere potius ſe aliquam ſubſtantiam metallicam, neque etiam ferri, neque æris, neque plumbi, neque argenti viui, in aqua vlla balnei exploraſſe Lucenſem Villæ, & Caldarinam Veronenſem, in qua pro confeſſo, omnes habent eſſe ſubſtantiam ferri, & nihil omnino inueniſſe. Hic quædam ſupponere oportet, primum quod quæſtiones hæ tractandæ ſunt, medica ratione & non vt à Philoſopho. Ex quo duo ſequuntur, primum quod vbi ex ſenſu non deprehendatur aliqua ſubſtantia metalli, debet Medicus dicere apertè, non

adeſſe,

adeſſe, quoniam dirigit rationem totam ſuam ad opus. Secundum quod cum deprehenditur vis metalli, apud medicum parum refert, an ſit metalli ſubſtantia an non ſit. Secundum ſuppoſitum eſt; quod aliud eſt ſuccus alicuius rei, aliud res ipſa. Et nomen ſucci etiam eſt homonymum, aliud re eſt dicere, ſuccus lapideus, & ſuccus ſucci nominis communis, nomine intelligimus quicquid eſt perſpicue ſubſtantiæ, & in qua liquari poteſt, tale enim ab initio fuit liquidum, & hunc humorem vocat Ariſtoteles. Et eſt duorum generum quod inuenitur liquidum propriè, vt alumen liquidum, ſeu roche, & quod iam concreuit, vt ſal. Succus autem huius aut illius rei vt pote marmoris, dicitur qui eius naturæ eſt, perſpicuum & ſoluitur aqua vel igne, vt ſuccus chriſtalli qui inuenitur cum argento, quem ego ſæpe vidi: is licet non ſoluatur aqua, ſoluitur igne. Chalchantum igitur, & quæ ſunt eius generis vt miſy, ſorij, chalcitis, vt Galenus refert (9. de Simpl. Med. iuxta finem,) ſunt eius generis & ſucci ſimpliciter. Eſt etiam ſuccus quidam in metallis pars ſcilicet aquea, quæ ab illis defluit tenuis quæque prius conſumitur, vnde referunt in ventriculo gallinarum comminui metalla etiam aurum, & id teſtatur Auerrois. Quibus intellectis, dico nullam aquam propriè metallicam eſſe, tum quia ſenſus oſtendit, ſi vera ſunt aquæ Falloppius refert: tum etiam quia ratio ſuadet: cum enim ſit multo grauius metallum, vt aliàs oſtendi, aqua in ea diu quieſcente ſuſtineri non poſſet, ſed deſcenderet. Eſſe tamen in ea facultatem liquet, quoniam aqua chalybeata eſt potentior: ad roborandum ventriculum & inteſtina & iecur, non ſolùm ad ſiſtendam aluum quam aqua carbonis accenſi in ea extincti. Dico tertiò quòd inueniuntur aquæ imbutæ ſuccis metallorum, quia difficile eſt ponere vires in aliquo ſine aliqua ſubſtantia. Primæ enim qualitates etiam permeant, cum ſubſtantia vaporoſa. Et ſi illæ ſine ea permeant vt in adamante poſito in ignem, & in auro quod etiam difficile eſt admittere, tunc non ſuccedet aliqua qualitas, ſecunda aut tertia in illo: Medicus enim non debet concedere qualitates ſecundas aut tertias permeare ſine ſubſtantia, cum videat ſemper coniunctas cum illa: ſecus de primis, cum videat in cœleſtibus hoc, ſol enim calefacit hæc inferiora, abſque hoc quod ſubſtantiam ſuam communicet. Et quamuis ſol trahat & rarefaciat per caliditatem: hoc eſt quia illa eſt in actu non ſola poteſtate. At in aqua chalybeata quomodo aſtringetur. Poſtquam refrigerata fuerit, cum calor non aſtringat ſed laxet: Si dicas quia exſiccauit, eam iam non aſtringet, ſed minus laxabit cum vel ſic ſit humidiſſima. Portio ergo ſucci chalybis admiſta aquæ, eſt illa quæ aſtringit, quoniam tranſiuit & colliquata eſt, dum chalybs canderet in aquam: & cum portione terræ tenuiſſima, & non prohibet quod non ſit ſuccus: quia in ſuccis eſt etiam portio terrea, aliter non concreſcerent: ſed ſufficit ad hoc vt ſit ſuccus, vt portio terrea non ſit tanta vt prohibeat perſpicuitatem. Ideo metalla non dicuntur ſucci, licet ab igne liqueſcant, quia non habent tam parum terræ, vt vel concreta, vel etiam liquata ſint perſpicua. Quod autem in aqua villæ ſit aliquid ſucci ferrei liquet: quoniam nil aliud eſt metallicum, vt patet per ſingula quod habeat vim eam, quam illa præter ferrum & chalybem, vtpote quod ſiſtat ſanguinem vndequaque fluentem, maximè menſium & hæmorrhoidarum, prohibeat conceptionem & ſanguinis mictum & ſputum, & confirmet ventriculum laxum admodum, vt etiam facit ſubſtantia eius, & ſcobs cum vino, vt narrat Princeps Secundo Canonis (Cap. 688.) vnde vſus exhibendi vinum cum ſcoria ferri in oliuis; & cum hoc refrigeret & venerem iuuet, & lienem imminuat & extenuet, qui effectus penè contrarij ſunt. Et cauſa etiam eſt huius, quoniam ſuccus cum ſit poteſtate aqueus, & ab initio metallum imperfectum miſcetur, in thermis ab initio vt materia metallica non vt metallum, hoc enim eſt generale vt principia in omnibus ab ipſa generatione miſceantur, cum autem perfecta ſint tunc ſecernuntur: & hoc eſt veriſimile, & verum etiam, & congruit omnibus experimentis, & ſi quis dicat, quod nulla materia talis inuenitur in experimento deſtillationis neque per filtrum neque per ignem: dico quod inuenitur plus de aqua clara quam in aliis: quia illa eſt admiſta ſucco ferri, vel eſt ipſemet ſuccus, & ideo experimentum concludit oppoſitum. Ideo dico quod idem contingit de argento, licet multo rarius, & de auro etiam ſed rariſſimè, non enim aqua quæ tranſit per aurum, ſed quæ per loca vbi generatur, & quando prius ſuccus eſt, eas vires habet, nam inter tempus dum ſuccus eſt, & dum perficitur aurum multa ſecula interueniunt, & iam deſinunt aquæ illæ dum aurum perfectum eſt. Sit *a* locus generationis auri, nunc quod perficietur in duobus millibus annorum, & aqua *c*, fluat per locum illum, *b* autem locus vbi eſt aurum, & *d*. Aqua fluat per eum, dico quod aqua quæ fluit per *c*, eſt eligenda nunc non *d*: *d*, autem iam duobus millibus abhinc annis poterat dici aqua aurea, ſed forſan tunc nulla fluebat. Eſt etiam iſtud difficile in aqua calida, quia calor ille præter naturam impediret generationem auri, ſeu perfectionem illius: idem dico de aquis argenteis, ferreis & æreis, ideò frigidæ ſunt meliores & tutiores, imò cum hoc vbi tranſeunt, metallum non perficitur: ſed partes ſucci metalli quæ ſunt propè in aquam per terram deſcendunt, & aqua eluit terram ita inficitur illo ſucco. Et licet modus videatur difficilis: nihil tamen difficile in tanta magnitudine terræ, & tanta profunditate, & tam variis locis, atque tanta ſeculorum multitudine, imò tanto verior eſt æſtimanda hæc ratio quo nobis difficilior videtur, nam, vt rectè dicebat Philoſophus (1. Prin. Philoſophiæ initio,) quæ nobis ſunt obſcuriſſima perſpicientibus mente, tanquam noctuæ lucem ſolis, ea ſunt naturæ clariſſima, ideóque etiam facillima & conſueta.

Aëreæ verò aquæ vomitum prouocant, corruptum habitum corrigunt, & aquam hydropicorum ſoluunt, & lienem ſanant, & iecur

iecur robuſtum reddunt, ac ad bonam temperiem reducunt. Eſt enim æs calore ſimile valde ſubſtantiæ iecoris, & Princeps hoc affirmat (2. Canonis cap. 235.) & experimentum id docet, ſanant etiam vlcera maligna interiora, & aſtringunt, vnde etiam roborant viſcera, ſunt tamen calidiores ferreis, & tamen cum hoc non procul à temperamento, reliquarum nulla eſt antedictis præſtantior: nam ex metallis hæc ſunt temperatiora, robuſtiora & præſtantiora, ac magis cocta ex metallicis quæ retulimus ſingula habent præſtantiorem quamdam facultatem, & proprietates nobiles, & ſunt magis innoxia cæteris: vnde etiam meritò ab Hippocrate relata & ſola connumerata.

LECTIO XLI.

Super eodem

TEXT. X. & XI.

Circa vſum earum Archigenes, vt ab Ætio habetur, incipiebat ab heminis tribus, & ſunt prope XL. vnciæ, & finis erat duplum, vnciæ ſcilicet LXXX. vel circa, inde regrediuntur ſenſim ad eandem quantitatem, quamuis Herodotus de mora balnei loquatur, non de quantitate potus, neque etiam regulæ aliorum ſunt habendæ pro norma, niſi rationem prodant, aut ab Hippocrate proditæ. Sed neque de temporis longitudine prodiderunt quicquam, quidam de tempore anni, ſed omnia ſine ratione & plerunque nocitura: ſumuntur ergo aquæ thermarum ad educendum, ad ſiſtendum, ad mutandum temperiem, ad molliendum, ad aperiendum. Quæ ad educendum humores bilioſos iuxta finem veris, antequam exurantur (nam ſemper calido tempore indigent propter quantitatem immodicam) quæ ad pituitoſos initio æſtatis: nam ſub cane & ante canem difficiles ſunt medicationes, (4. Aphoriſm. 5.) Ad ſiſtendum ſub fine veris, vel in fine æſtatis, ad mutandum intemperiem ſi calida ſit, tempus frigidiſſimum requiritur, vt aër non prohibeat opus, ideo in medio veris ad frigidam, in calidam finis veris: nam aër adiuuabit. Ad molliendum finis veris, & ſi materia craſſa ſit, & æger robuſtus initium æſtatis. Ad aperiendum aut detergendum pauca quantitas ſufficit, cúmque mora in his noxam afferat ſtatim, vbi occaſio adfuerit. Tempus donec finem conſecutus fueris perfectè, ſolet breuius reddi, vel quoniam vires non ferant, vel quia noceant, vel quoniam non iuuent, vel cum ſuſpicio eſt magni periculi, quo ſcopo omiſſo aliqui ægros etiam ex leui morbo occiderunt. Semper autem cum non exit, aut non pro ratione metuere oportet. Quantitatem metieris ab exitu, ab operatione, à facilitate ferenda, ſi bene prodeat, facile feratur & ſufficienter operetur, debita eſt: ſi feratur facile minus tamen operetur, augenda eſt: contra ſi bene operetur, & non prodeat, aut non facile feratur minuere oportet, ſi non facile feratur, & non prodeat, aut augenda eſt, aut deſiſtendum: nunquam minuenda eſt, nam minus prodibit nec magis operabitur. Quantitas ergo maxima vnius diei eſt librarum duodecim, ſi lenis ſit vt villæ, octo ſi mediocris vt Aquarij, quinque cum ſulphurea fuerit, & potentiſſima vt Patauinæ pleræque. Ab initio (quoniam præterquam in educendo tempus producere melius eſt, ſeu mutare temperaturam velimus melius, & ſine periculo longo id quod breui tempore facere licet: ſeu aperire meatus, ſeu ſiſtere fluxiones, ſeu mollire) à quarta parte incipiamus: nam & in mutanda intemperie aliquando ſufficiet, vt maxima quantitas vnius diei ſit quatuor librarum, totam ergo quantitatem definiemus præterquam in aperiendis obſtructionibus à libris ſexaginta ad centum, quam diuidemus ſic vt in purgando medium ſit duplum initio, in cæteris quadruplum. Non enim multum producere tempus licet ob periculoſam illius mutationem, reliqua, vt dixi, ex fine definire oportet. Calidam aſſumere oportet præſertim cum purgare volumus, aut ad calidum mutare intemperiem, tepidam cum volumus mollire aut aperire vel detergere: temperatam cum ſiſtere aut refrigerare. Quæ valde miſtæ ſunt deferri in longas regiones, poſſunt & diu ſeruantur, vt Lucenſes, Veronenſes, quæ turbidæ ſunt & ſulphureæ in loco ipſo eas bibere oporteat. Euaneſcit enim vis earum & corrumpuntur.

Cum purgare volueris ab initio exhibent aquam Montis Catini, quæ vulgo dicitur Tettucij, aut ſalſam aquam, aut mannam: ego autem ſoleo addere Sacchari rubri, quod in panibus vendi ſolet, & eſt manifeſtè ſalſum & parum dulce, vncias duas aut tres, & nunquam voto fruſtratus ſum. Sin autem per vrinam ducere velimus, ſyrupum Byſantinum aut acetoſum de duabus radicibus ſub eadem quantitate ab initio dabimus aquæ miſtum. In prandio parum aut nihil aſſumat ob ventriculi laborem, vitellum oui & modicum panis ex iure: neque enim dormire poteſt, neque cœnare poterit, ſed in cœna quæ erit ſex horis poſt prandium, aſſumet carnes pulli cum omphacio, panem valde leuem nec multum, vinúmque album, leue ſumat, aquam crudam, & fructus & olera cæteráque huiuſmodi deuitet.

Sed ſunt qui aquis thermarum cibum incoquunt, ſed hoc non videtur eſſe conueniens rationi: nam ſubſtantia illa corrumpitur, & cibus etiam corrumpitur à qualitate medicamenti: nihilominus vſus docuit poſſe in morbis contagioſis, imo debere cibos eſſe imbutos vi medicamenti, vt in Indica lue. Difficultas ergo ſolum eſt de corruptione virium aquæ ab igne, non de corruptione cibi ab aqua. Et ſicut incoquimus cum cibis herbas, ita etiam aquas thermarum: ſed quia ignis ſeparat coniuncta, & coniungit ſeparata ideò aqua thermarum, quam conſtat facile ſeparari, & per deſtillationem & filtrum ex coctione corrumpitur. Sed neque cum cibo ſumenda, námque parum inutilis eſt, quid enim confert libra vna aquæ

Lucenſis

Lucenſis aut duæ cum cibo? Sin autem valida corrumpet cibum & vomitum excitabit, vt ſulphurea, dixi enim quod omnis materia terrea vomitum excitat, non eſt autem idem iudicium de aqua ligni Indi aut vino, quoniam neque lignum neque cortex ſunt inimica naturæ noſtræ, neque vomitum excitant, ideo vtiliter exhibentur. Relinquitur ſolum aqua quæ miſta eſſet ſucco potenti, velut lapidis alicuius aut quæ plurimum ſucci argenti aut ferri contineret: ſed hanc quæ ſit ignoramus, illa enim ſi haberetur poſſet commodè exhibita prodeſſe.

TEXT. XI.

OPtimæ verò ſunt quæ ex ſublimibus locis, ac terreis collibus fluunt. Hæ enim & dulces ſunt, & claræ, & vinum modicum ferre poſſunt, & hyeme calidæ fiunt, æſtate verò frigidæ. Tales enim fuerunt ex profundiſſimis fontibus. Maxime verò laudare eas oportet, quarum fluxiones ad ſolis exortus erumpũt, & præſertim ad æſtiuos. Neceſſe eſt enim ſplendidiores eſſe, odoratas ac leues.

CVm aquas à quatuor generibus diſtinxerit, à natura loci vnde oriuntur, ab aſpectu, ab origine & tranſmutatione ſeu materia ex qua fiunt, propoſuiſſetque peſſimas primi generis tum malas, ſcilicet ratione loci & terrarum vnde oriuntur, nunc optimam proponit quam probat ex tribus conditionibus, prima quod ex ſublimi loco deſcendat, moderatè tamen, id eſt ex collibus. Secunda, quod fluat per terram & arenam, non lapides aut lutum, tertia quod fons reſpiciat orientem & feratur ad occidentem.

Probat autem ex quinque conditionibus à colore, vt ſint albæ, ita interpres tranſtulit, à ſapore dulces, ab accidenti quodam quod vinum paucum ferant: à mutatione quod æſtate frigidæ, hyeme calidæ ſint, demum quod ex profundis fontibus, ſingula non leuem difficultatem habent, primum quod albæ ſint: nam declaratum eſt à nobis in libro de Coloribus & gemmis, quod nullum perſpicuum poteſt eſſe album, nec vllum album perſpicuum: album enim eſt in quo lux retinetur, vt in niue, ceruſa, calce, lacte, & vbi multa videtur ibi manifeſtè, at in perſpicuo non retinetur, ideo nullum album poteſt eſſe perſpicuum: cum ergo aqua bona non ſit niſi etiam ſit perſpicua, hæc enim aquæ prima conditio, aqua alba planè corrupta erit, λευκῆ ſignificat & album & clarum etiam & ſerenum, & ideo debemus legere clara non alba. Candida etiam vocatur ac pura & nitida. Vnde λευκάπτιν Sophocles diem vocat ſerenum & candidum. Splendidam denique interpretari oportet, ſi ad ſenſum reſpicimus medium inter verum ſenſum, at qui ad dictionis ſignificatum pertinet, eſt clarum ſeu ſerenum ſeu candidum. Nonnius λευκὰς φωνὴ vox candida & aperta, nam alba nullo modo eſſe poteſt, nitida etiam optime aqua ſignificatur.

Dulcis autem non propriè eſt aqua bona, ſed iucunda & grata guſtui, nam in libro de Ptiſana dicebat, (capite ſecundo) vt neque dulcis, nec ſalſa nec acida nec acris, ſed omnis prorſus ſit qualitatis expers, quod Græci ἄποιον vocant. Et quarto in ſextum Epidemiorum. (Comment. 10) Dico autem optimam aquam, & omni vitio carentem, quæ neque limi quicquam habet, neque malè olet & guſtantibus nullam qualitatem præ ſe fert. Quocirca eam probabimus quæ dulcis eſt, quoniam ſitientibus expers ſaporis dulce non leuiter videtur: nam quæ alienæ particeps eſt qualitatis nunquam dulcis aut ſuauis, prorſus etiam ſitientibus videbitur.

Et vinum modicum ferunt.] Imo forſitan vinum ipſum dicemus parum aquæ ferre quod leue eſt: Alemanus exponit quod vinum illam citiſſimè penetret, & ei permiſceatur. Sed quid hoc ad Hippocratis verba? oportet ergo interpretari: quæ à modico vini vincitur, vt iam non ſentiatur: hoc eſt aquam modicum vinum ferre: nam à plurimo, imò etiam mediocri adeo immutatur cum optima fuerit, vt prorſus aquam permiſtam illi eſſe non iudices, at ſi ſalſa ſit etiam quod multum vini miſcueris ſubſalſum totum fiet, idem ſi limoſa aut malè odorata fuerit.

Et hyeme calida ſunt, æſtate autem frigida.] Hippocrates in libro de Natura pueri (Pag. 8. & 9.) inquit, quòd profunda pars terræ calidior eſt in hyeme quam in æſtate: ſuprema autem contrario modo. De hac ſecunda parte ratio clara eſt, quia aër talis eſt. Et ob id etiam aquæ quæ non ſunt porfundæ, ſunt terræ & aëri ſimiles. Sed de profunda parte reddit rationem, quia ima terræ calida ſunt, hyeme autem calor refrigerari non poteſt, quoniam denſata eſt terra, tum quia imbuta aquâ, tum quia conſtricta à frigore: in æſtate autem cum ſit: ara terra, & calor expirat, & ſpiritus frigidus ingreditur, refrigerata terra refrigerantur aquæ quæ in illa continentur: veluti vaſe & contentis in eo. Et ideo quanto profundior eſt fons ſeu puteus, eo magis incaleſcit aqua hyeme, & hoc certum eſt: ſed dubium relinquitur, quia æſtate etiam calidor eſſe deberet. Et reddit teſtimonium ex exemplo quod conculcata & conſtricta magis incaleſcant quam rara exemplo firmi: & dicit quod vidit veſtes pelliceas conſtrictas, quæ exuſtæ ſunt perinde, ac ſi ab igne. Et dicit quòd humida magis incaleſcunt, quoniam magis in eis prohibetur ſpiritus. Dico quod ratio hæc eſt, omnia elementa participant calore, ſed terra minus omnibus ob ſiccitatem, & quia rarior eſt, & aër ob tenuitatem: aqua vero multum caloris continet, ſed quia eſt in perpetuo motu, ideò frigida eſt. Et vult quòd aqua vt profundior eſt æſtate, tanto eſt frigidior, &

quanto magis mouetur. Sed hoc tam æſtate quam hyeme: adeò vt cauſa frigiditatis aquæ ſit duplex, vna generalis motus, alia tempori æſtatis propria profunditas: Quies autem caloris ſemper, & quòd non ſit profunda: ſed hoc in æſtate tantum, nam hyeme quæ profunda non eſt, eſt frigidior profunda. Nam motus ex cauſa frigiditatis, profunditas autem vt ſit aëri diſſimilis. Humidum ergo prohibet, ne à ventis ima terræ imò intimum cuiuſque rei refrigeretur, cum autem non refrigeretur, tareſcit humidum à calore, & attenuatur, & incaleſcit magis inde putreſcit & accenditur. Verùm inquit ſpiritus, id eſt vapor qui calidus eſt, & hyeme cum non poſſit exire redit ad aquam, & calefacit eam, & eam etiam adauget, ideo fontes & putei magis aqua abundant hyeme quàm æſtate. Adiicit quod talis aqua cum ſit copioſior, & ſemper moueatur, & deſcendat, magis deſcendit hyeme quam æſtate, & profundior fit, & magis dilatat terram. Si enim ſpiritus prodiret aquæ minuerentur. In æſtate contraria ratione ſpiritus exhalat, & ideo aquæ minuuntur, & terra perfrigeratur. Quòd autem ſpiritus ex aquis fiat declarat, quoniam videmus hoc in fluminibus & nebulis, dico & fontibus atque omnibus huiuſmodi ſpiritus, ac quaſi firmus aſcendit hyeme paucior, ſed videtur ob craſſitiem, paucior tamen, quia aquæ minus decreſcunt: æſtate copioſior. Sed non videtur. Ideo dicit talis fumus ſeu nebula, nil aliud eſt quàm aqua attenuata & rarefacta, quod ego aliàs docui. Et dat exemplum de vtre perforato ſubtiliter comparans ipſum hyeme, ex quo nihil effluit: & perforato late ex quo effluit ſpiritus, vt in æſtate. Suſpendit enim vtrunque aqua ſemiplenum dicens, potius aqua exit per foramen anguſtum quam ſpiritus, per latum autem ſpiritus facilius quam aqua. Inde docet aliud vtile ex hoc, quod motus refrigerat dicens, putei ex quibus aqua hauritur frigidiorem illam remittunt, quam ex quibus non hauritur, quia ſpiritus non retinetur. Eadem autem ſed breuius Alexander prima Problematum (56.) habet.

Cum ergo eiuſmodi fontes ſint profundi, quia terra mollis aquam excipit. Vel quia ſupponit eos eſſe profundos, ideo calor hyeme circa ſuum principium & refrigerantur æſtate, adeo vt hoc de profunditate poſſit eſſe, vel ſuppoſitum quartum, vel ſequens & conditio.

Tertia conditio eſt, quod habeat fontem ad orientem poſitum, non quòd ad orientem fluat, hoc autem oſtenditur, nam & ventos orientales vocat, qui ex oriente veniunt, non qui ad orientem tendunt, igitur male feciſſet Hippocrates, ſi eodem nomine contrario ſub ſenſu locutus fuiſſet. Secundo, quia tales fontes effugiunt radiorum ſolis vim immoderatam, & excipiunt moderatam. Verùm dicet quis in ventis cum procul veniant cauſa manifeſta videtur diuerſitatis: in tam paruo autem ſpatio quomodo poterit eſſe varietas? Præterea quomodo dicemus fontem ſitum eſſe ad orientem, cum vbicunque ſit & ad orientem & ad occidentem conſtitutus, & ad meridiem & boream dici poteſt. Ideò dico quod comparat fontem aquarum decurſui: ille fons dicitur ad orientem poſitus, cuius aquæ ex orientaliore parte decurrunt, exemplo etiam ventorum, qui ſimiliter initium ducunt ex parte eiuſmodi. Ex terreis collibus, non poſſunt montes eſſe terrei, nam longo temporis ſpatio dehiſcunt: lapidei eſſe poſſunt, & quòd non ſubſidant, & quod perpetuò lapides augeantur, terra autem non augetur, idcirco non adeò magno impetu feruntur, neque duræ & frigidæ euadunt, tum quia motus, vt dixi, non adeò vehemens ſit, tum quia non refrigeretur à lapidum frigiditate, cur ergo aliquæ quæ per terram fluunt turbidæ ſint, aliæ claræ? Id verò euenit ex natura terrarum, quæ enim argilloſæ ſunt aut lutoſæ turbidas efficiunt: & cœnum inde lutum, minus autem argilla. Aqua vero per terram fluens excauat eam, & efficit turbidam, ac ripæ deſcendunt quo fit vt perpetuò turbida ſit, at ſi arenoſa, iterum cadente arena remanet alueus arenoſus, atque ideo clara aqua efficitur elota primum ſorde. Si ergo præceps ruat, creda & turbida manet in cœno & luctu, verùm ob frigiditatem cogit lebas in lapides, & quanto riuus fuerit minor, & tunc clareſcit, multa ergo aqua leniter fluens per cœnoſam terram ſemper manet turbida, vt Padi qui iam tot ſeculis talis fluit. Sed & multa rapido curſu (ex collibus cum non poſſit ferri quod humiles ſint) nullam habet rationem, nulla enim talis eſt pauca, durat alueum in lapides tandem, ſi lento feratur curſu profundior fit ſolum, ſed alueum in lapillos non vertit: quæ per arenam fluit clara manet, quoniam totum eiuſmodi eſt, pars autem totum vincere non poteſt.

LECTIO XLII.

Super

TEXT. XII. & XIII.

QVæcunque verò ſalſæ & crudæ ac duræ ſunt, ad hoc quidem vt eas omnes bibant non bonæ ſunt. Sunt tamen aliquæ naturæ, & morbi quibus tales aquæ in potu commodæ ſunt, de quibus ſtatim dicam.

DIxit ſuperiùs has aquas eſſe ſecundo loco, quia neque bonæ ſunt, neque prorſus malæ, quoniam non omnibus noxiæ ſunt, generaliter tamen dicit non ſunt vtiles in communi vſu. Verùm non de his tractat, ſed ſtatim ſe confert ad tractanda ſecundam aquarum differentiam ab aſpectu. Et circa præſentem Textum ſufficiat adduxiſſe Galenum in libro de Cibis boni & mali ſucci, (capite decimo,) dicentem: Qui alimentorum facultatem materiæ exactè teneat, niſi idem corporum, naturas cognitas habeat, quibus adhibenda ea ſint, eum

nondum

uendum neque auxiliorum, neque vero victus ſalubris rationis ſcientiam aſſecutum. Sunt enim corporum quædam denſa nec perſpirabilia, quædam rara & quæ facile diſſlentur: at prima quidem alimento opus habent humidiore: altera verò ſicciore: & hæc quidem glutinoſiore, illa tenuiore: hæc minore illa vberiore. Ad eundem planè modum, quincunque ſanguinem habent plus iuſto melancholicum, his alimentis opus eſt temperamento calidis,& humidis: ſicuti frigidis & humidis iis qui bilioſiorem: qui pituitoſum, calidis & ſiccis. Quibuſcunque verò ſanguis bonus multitudine excedit, iis alimenta ex vſu fuerint pauciora illa quidem,ſed quæ facultate nulla prædita ſint manifeſta quæque medium teneant, vt nec euidenter calefaciant nec frigefaciant, neque verò humectent, aut exciccent: eodémque modi craſſitiei, ac tenuitatis in medio conſiſtant,nec non glutinoſitatis, qualitatúmque huic ipſi contrariarum, Augilitatis ſcilicet, & friabilitatis.

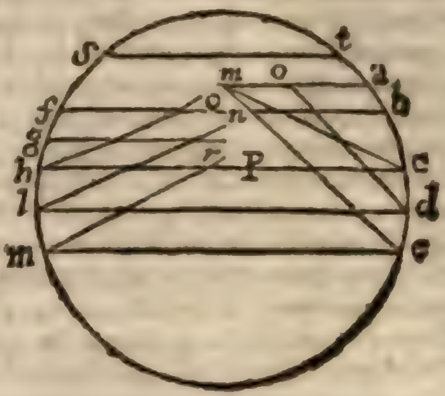
TEXT. XIII.

HAbet autem & de his hoc modo, quæ quidem aquæ fontes ſuos ad orientes habent, hæ præ omnibus optimæ ſunt. Secundum ab his locum habent quæ inter æſtiuos ſolis exortus ac occaſus emergunt, & magis hæ quæ ad orientes, tertio loco ſunt quæ inter occaſus æſtiuos ac hybernos ſcaturiunt. Peſſimæ verò quæ ad auſtrum, & quæ inter æſtiuum ortum & occaſum. Et hæ quidem ad Auſtrales partes valde prauæ ſunt, ad boreales vero meliores.

CVm incœpiſſet tractare de vi aquarum iuxta rationem habitus ad plagas cœli, nunc proſequitur ſingula membra. Aliàs diximus (tertio Contrad. 53.) quomodo Galenus abberrat in Hippocrate interpretando: ſiquidem primo de Tuenda ſanitate inquit: praua & dura eſt cuius fons eſt ad meridiem decurſus ad ſeptentriones,contrà cuius fons ad orientem tendit,quoniã illa à ſole non cõcoquitur, hæc autem concoquitur, igitur ſi quæ tendit ad boreã cruda eſt, quoniam ſoli non obuiat, quæ ad orientem concocta quia ſoli obuiat,igitur per fontẽ ad orientem verſum intelligit eum, cuius aquæ ad orientem tendunt. Sed cum poſſimus ſeruata veritate,& Hippocratis ſententia etiam bene interpretari Galenum, melius eſſe reor quàm accuſando vanam gloriam quærere, perturbata tota ratione aquarum. Dicemus ergo quod aqua cuius fons eſt poſitus ad orientem, & quæ deſſluit occidentem verſus, ſolis radios ab oriente excipit. Sed dices pariter & quæ à meridie ad ſeptentrionem? Dico quòd non, quoniam obliquè excipit, non enim in eadem linea conſiſtit, ſed eam quæ tendit ad occidentem ſemper ſub eodem angulo latitudinis proſequitur. Oribaſius videtur in quinto Collectaneorum interpretari, vt Galenus (capite tertio,) dicens: Fontanæ aquæ ad orientem vergentes, humidiores, tenuiores, ſynceriores odore, & moderatæ in calore & frigore ſunt: quæ ad ſeptentrionem dulces illæ quidem ſunt, ſed immoderatæ refrigerant, quæ ad meridiem ſpectant magis ſalſæ ſunt & calidiores, & ad mendum non idoneæ, ſed ad deſcendendum præſtantiores ſunt. Quanquam tamen aquas quæ ad meridiem ſunt non laudem, Nilum tamen ita commendo, vt aquæ bonitate paucorum fluminum potus ei poſſit comparari: nam & aluum ſubducit, & purgationes mulieribus ciet, ſi in puerperio bibatur. Quin cùm lacuſtres omnes aquæ prauæ ſint, Nili tamen ſolæ ſalubres habentur, quod hyeme ob frigus minime putreſcant: Autumno verò incrementis ſuis veteres eluit aquas & nouis explet. Quem ſermonem nemo eſt qui iure non admiretur: nam de æſtiua rationem par erat reddere, cùm æſtas ante Autumnum ſit: & tum calida eſt, ob id ne vitium tanto authori fruſtra impingantur, Æſtate pro Autumno legerem. Nilus enim incipit ab initio æſtatis excreſcere, decreſcit autem per Autumnum, ita vt quadraginta diebus exundet, viginti aliis prorſus reſtituatur, & tunc ſementum incipiunt. Recentiores totidem reponunt dies in decremento quot incremento, vt ſint omnes LXXX. Cauſa ſunt niues è montibus, tum pluuiæ ſequentes, & reditus aquarum ſub terra per circuitum, tum humilitas terræ Ægypti & altius mare, nam & materiam adeſſe neceſſe eſt,& vt retineatur nec effundi poſſit. Ad id etiam iuuant Eteſiæ quæ à ſeptentrione veniunt (nam & aliæ ab occidente) retinent enim tumore maris aquas fluminis: ſed hæ potius in tempus decrementi incidunt, quàm incrementi. Diſſoluuntur autem niues ibi poſt ſolſtitium hybernum: ſi autem pluuia ſola fieret incrementum, maderet tota Æthiopia ante, non ſolum Ægyptus, at inhabitabiles iam redditæ eſſent, ob id diuerſas neceſſe eſt eſſe magnitudines incrementorum & tempora etiam variari, tametſi ergo nondum repletæ ſint foſſæ ac paludes noua aqua veteri educta, tamen incipiunt tum moueri cum nondum ſupercalefactæ ſint:ideóque minimè putreſcunt. Quanquam ego cauſam aliam eſſe arbitror. Sed puduit veteres adeò ambitionis & fucatæ ſapientiæ amatores dicere, neſcio vt falſas cauſas pro veris ſubiiciant. Et ſi hoc non ſufficiat, etiam hiſtoriam rei corrumpunt, quemadmodum hic, nam & ante ſolſtitium æſtiuum adeò calet aër, vt quamcunque aquam ſtantem corrumpere poſſit: & menſe Martij fabas habent & roſas & ceraſa, & quæ nos habere ſolemus Iunij initio, Aprilis autem menſe & pepones & reliqua æſtatis ſeræ præmia: Maio autem & ante Nili incrementa non ſolum triticum, ſed & legumina & milium & vuas colligunt, ſecúſque male ageretur cum dum inundat victus, omnia trahantur quæ

in agris relicta ſunt, vt neceſſe ſit eis hyemem pro vere, ver pro æſtate eſſe: æſtatis initium pro Autumno, quandoquidem æſtatis mediæ & autumni nullus prorſus ſit vſus ad rem ruſticam ob tantam inundationem. Siquidem referunt mediocria Nili incrementa eſſe decem & ſeptem cubitorum, quæ altitudo excedit trium hominum quantumcunque magnorum longitudinem. (Vide Strabonem libro decimoſeptimo, & Diodorum Siculum libro primo, capite quarto, & Fracaſt. in primo vol. itinerum.) Et ratio etiam ſuadet, cum nobis ſumma æſtas eſt, Sol prope per viginti duos gradus accedit, at Ægyptiis quorum partes maximè boreales non accedunt ad triginta duas, cum Sol peragrauit Arietem, Sol minus diſtat viginti duabus partibus à vertice eorum, multo minus autem his qui interiora eius incolunt, velut Nitriotæ: nam hi ſolum vigintiſeptem partibus diſtant ab Æquinoctij circulo. Et auriga meus nunc quamuis Alexandrinus ſit, quæ vrbs omnium Ægypti vrbium magis vergit ad ſeptentrionem nigerrimus eſt, quamuis non omnes tales eſſe exiſtimem, adeo vt nil prohiberet quin Martio & Aprili putreſcerent hæ aquæ, ſi cauſa quòd non putreſcant ad frigus eſſet referenda. Quin etiam aqua Tyberis Romæ etiam per multos annos in doliis per maximos calores non putreſcit. Et aquæ igne deſtillatæ non putreſcunt. Eſſet autem duriſſima quam ſaluberrimam fatentur Nili aquas, ſi ob frigus ſolum ſeruaretur à putredine, quamobrem aliam cauſam quare non putreſcat aqua in foſſis illis ſeruata ſtatuere oportet. Quin etiam ſubiicit ſtatim, ſed plæreque ex aquis ad meridiem reſides ſunt, quibus duplex eſt noxa coniuncta vna à regione contracta, altera quod non affluant, liquet hic quod non effluxum verſus regionem accipit, ſed fontem. Nam ſi Nilum ad meridiem ſpectare ait, cum ille palam feratur ad ſeptentrionem, clarum eſt de fonte non effluxu, quemadmodum Hippocrates & nos illum interpretamur, intelligendum eſſe, vt ſit poſitus ad orientem, id eſt cuius fons ad orientem poſitus ſit, effluxus autem ad occidentem. Quòd ſi exemplum de Nilo non ſubieciſſet verba potius in contrarium ſenſum recipienda fuiſſent. Vide modo quanta caligine obductæ ſint ſententiæ antiquorum: vt fateri cogaris illos, vel non intellexiſſe quid dicerent, neque authorum priorum mentem, aut explicare quæ dicere vellent neſciuiſſe. Ergo melius in omnibus his atque tutiſſimum, primum res ipſas contemplari: nam illæ nequé errore vllo authoris aut interpretis aut ſcriptoris interuerti poſſunt.

Secundum ab his locum habent.] Intelligit vt dixi (quoniam veritas veritati aſtipulatur) orientem *a* vel *b*, ita, vt habitantibus in *m a* ſit oriens: in *n b*: & ita in *p c*, & hæ aquæ dicuntur habere fontes ab oriente. Dupliciter autem intelligitur fons ab oriente vel à ſitu, id eſt quod comparatione loci ad orientem poſitus ſit, licet ſit in eodem loco: & ſimpliciter, id eſt quod procul aqua veniat, velut ex Iſtro aut Pado aut Nilo, quorum fontes ſint ſub æſtiuo aut hyemali ortu aut occaſu, & ita ſub zo-

na torrida. Dico ergo quòd poſito circulo Arctico *s t*, tropico cancri *b c*, pars tota *c t* dicitur oriens, *c e* autem quod eſt inter hybernum orientem & æſtiuum. Et cum aquæ veniant ad *m* vel *o* vel *p*, non tam vadunt ad occidentem, quàm ad boream, & ideò non ſunt adeò bonæ: vt ergo ſint bonæ, oportet vt recta veniant ab oriente, id eſt iuxta ſolis motum, aut ſaltem ab ortu æſtiuo, quia rectius tendunt ad occidentem: eſt enim *c m* proximior *a m* quam *e m*. Et magis quæ ad orientes, id eſt quanto proximiores *c t*: ob cauſam dictam. Manifeſtum eſt ergo quòd omnes aquæ quæ ſimpliciter oriuntur à partibus orientis & tendunt ad vrbem illam, etiam comparatiue debent appellari ortæ ab oriente. Idem dico de ortis ab æſtiuo oriente ſeu hyberno, tranſuerſim enim feruntur, vt etiam oriuntur in parte illa.

Tertio loco ſunt quæ.] Proponit has quæ non ſunt adeò excoctæ, non tamen ſunt putridæ neque crudæ: quia moderatè excipiunt radios ſolares licet præpoſterè. Cum autem in ventis alium ordinem ſeruet ac regionibus: nam occidentales Autumno comparat, & peſſimos ac deteriores Borealibus facit atque Auſtralibus: hic verò occidentales aquas præponit Borealibus atque Auſtralibus, rationem afferre expedit, ſcilicet quod aër minus vitiatur à manifeſtis qualitatibus quàm aqua, cum neque crudus dici poſſit cum coctione non indigeat, neque putreſcere poſſit. Sed à qualitatibus occultis magis afficitur cum penetret ad cor & cerebrum, aqua contrario modo, quoniam oportet vt concoquatur, ideò ſeu cruda ſit ſeu putrida totum negotium peruertitur, igitur cum ab occidentali parte inæqualitas, & mala qualitas occulta magis prodeant, à meridie & ſeptentrione calor & frigus, putredo atque corruptio tum cruditas aqua peſſima erit quæ Auſtrum aut Boream verſus tendit: aër qui ab occidente venit.

Peſſima verò quæ ad Auſtrum.] Scilicet fontes ſuos habent: nam hæ immodico calore torrentur: nam de ortu ſimpliciter non comparatiuè intelligendum eſt.

Et quæ inter æſtiuum ortum, & occaſum.] Hoc eſt clarius: cum hæ non ſint adeò exuſtæ, ſed prope tropicum cancri exoriuntur, ideoque

ideoque minus ſalſæ & corruptioni obnoxiæ, hæ igitur ſunt in quinto ordine. Sed harum quæ nobis ſunt Borealiores, meliores ſunt quam quæ ad Auſtrum, duplici cauſa: prima quòd ſunt minus calidæ, & melius coquuntur à Sole cum pergant verſus meridiem, quæ autem oriuntur à meridie, ſunt magis calidæ ob ſitum & crudiores, quoniam tendunt ad Boream.

Eiuſmodi in Italia ſunt Hoſa & Rubicon fluuij: nam Rubiconis aqua longè deterior eſt: cum Rubicon in Sinum Adraticum, Hoſa in Tyrrhenum pelagus deuoluantur, quaſi è regione poſiti.

LECTIO XLIII.

Super

TEXT. XIV.

HIs autem hoc modo vti conuenit. Quiſquis ſanus eſt ac valet, is nullum diſcrimen faciat, ſed ſemper eam, quæ præſens eſt bibat. Quicunque verò morbi gratia eam, quæ commodiſſima eſt, bib ere volet, is, ſi ita fecerit maximè ſanitatem aſſequi poterit. Quorum quidem vẽtres duri ſunt, & idonei ad hoc vt amburãtur, his dulciſſimæ & leuiſſimæ ac ſplendiſſimæ conducunt. quorum verò molles ventres & humidi ac pituoſi ſunt, his duriſſimæ, & crudiſſimæ, ac ſubſalſæ aquæ conferunt, ſic enim maximè reſiccari poterunt. Quæcunque enim aquæ optimæ coctu ſunt, ac facillimè liqueſcũt, eas par eſt & ventrem maxime exoluere ac eliquare. Quæ vero crudæ ſunt, & minime coctu bonæ, hæ magis conſtringunt ventres ac reſiccant. At enim mentiuntur homines de ſalſis aquis propter imperitiam, in eo, quod per aluu n ſecedere eamque ſoluere putantur. Maximè enim contrariæ ſunt ad alui egeſtionem ac ſeceſſum, ſunt enim crudæ & coqui non poſſunt. Quare venter magis ab ipſis adſtringitur, quàm eliquatur. Et de fontanis quidem aquis hoc modo ſe res habet.

DOcet in præſenti Textu, quæ aquæ vnicuique magis conueniant: & optimè ſanis optimas conuenire docet: ſed cum dicat quod eam quæ eſt præſens bibat, videtur velle quod non interſit quam bibat ſeu malam, quod abſurdum videtur. Ideo dico quod vult vt non aſſueſcant ſe obligare cuipiam aquę dum ſunt ſani: quapropter conſulit, ſecundo Aphoriſmorum, (50.) vt ad inconſueta tranſeat; non ergo de continuo vſu, ſed quotidiano & familiari, quod etiam conſulit Celſus (in principio ſui Operis) Melius eſt enim longè abrupta ſæpius conſuetudo ſi neceſſitas eueniat maximum periculum mutandæ conſuetudinis euadere, quam continuando etiam ſi non cogaris vnquam mutare facilitatis emolumentum perfectæ apathiæ ſentire. At qui iam morboſus eſt aquis prauis pro medicamento commodè ita vtetur, vt malum ei bene cedat, commoda autem bonæ aquæ vt vino comparatur, & tanguntur ab Aëtio (libro tertio, capite 165.) ad duodecim genera: capitis morbis ſenſuum, vt etiam per ſe ſunt, maximè viſus, neruorum & flauæ & nigræ bili, vteri affectibus, febri cuilibet vt febris eſt, pueris. Quibus robuſtus eſt venter & inteſtina, exudantibus, carnoſis ac pinguibus: nimium purgatis, & calidis naturis. Vult ergo Hippocrates quod aqua optima bona ſit his qui ventres habent calidos & duros: qualiſcunque autem non pro vſu perpetuo, ſed interdum his qui perfectè ſani ſunt, nam qui duras aluos habent & calidum ventrem, hi quaſi medij ſunt inter perfectè ſanos, & habentes ventres humidos, molles ac pituitoſos, hi enim morboſi iam ſunt quibus aquæ dulces, & leues morbum adaugent.

Quomodo autem aquæ ſubſalſæ (nam de his loquitur) & crudæ conferant huiuſmodi hominum generi, ſi velimus cognoſcere, ſcire oportet qualis ſit earum natura prius: & ſi hoc, etiam qualis ortus earum. viſum eſt autem ſupra cum dixit (libro ſecundo, Textu primo,) aquæ vero eius multæ & ſubſalſæ, hyeme frigidæ. Et loquitur de regione expoſita Auſtro & à Borea protecta. Quomodo autem aqua illa ſalſa fiat exemplo ex Galeno, (capite vndecimo, decimoſexto, & vigeſimoprimo,) ſumpto declarabimus. Galenus enim in quarto de Simplicibus Medicamentis docet duo præcipua. Primum, quod ſalſus & amarus ſapor fiunt per vlteriorem excoctionem, & ex ſalſo ſi diutius excoquere perſeueres mutatur in aurum. Secundum, quòd amarus ſapor differt à ſalſo quòd hic in ſicca & humida ſubſtantia pariter ſit amarus in prorſus ſicca. Docet etiam quod aliqui ſapores temporis vetuſtate ſponte exſoluuntur, quidam augentur acris & amarus dicit, vt in vino & abſynthio exſoluitur maxime auſterus, inde dulcis, adeò vt mel vetuſtate, inquit, (capite decimo & vndecimo,) interdum amareſcat. Dico inter ſalſum & amarum aliud diſcrimen eſt: nam amarum in craſſa, ſalſum in tenui eſt ſubſtantia, nunc comparatiue loquor non ſimpliciter. Propter contrarium & alia, nam ſi metallica plantis comparaueris alia ratio erit. Propterea etiam Philoſophus in libro de Senſu & ſenſili dicit, (capite quarto,) quòd ſalſum & amarum fermè idem ſunt, & in altero extremo, ſcilicet non nutrientium: nutriunt enim dulcia & pinguia, nil amara & ſalſa: in medio inquit acria, arida, auſtera, aſtringentia. Et ob id ſalem addimus, ipſis dulcibus & pinguibus, vt adeò nutriant & ad remouendum faſtidium, ne ſupernatent. Sal verò per ſe, inquit, terreum eſt. Idem paulo pòſt inquit, (capite quinto,) ſalem habere odo-

rem & mare etiam, & magis quam nitrum, quia intus oleum continet. Proprium ſalis, quarto Metheororum, (Tex.45.) eſt liqueſcere, non molleſcere, vt adeò transferri poſſit qui nullis flectuntur precibus ſed vi, aut vt poſtmodum pœniteat acerbitatis ac duritiei. Cauſa autem ſalſedinis eſt humidum coniunctum ſiccitati. Vnde ſecundo de Anima, (Tex. com. 102.) ſalſum non ſentitur niſi quia proximum habet humidum, quod liqueſcit: ideo natura coniunxit linguæ ſaliuam, vt per eam ſapores diſcerneret. Amarum autem qui nil habet humidi, non per ſe percipitur, ſed vt in ſaliua: propterea non ſtatim vt ſiccum eſt, vt quilibet experiri poteſt, ſed vbi diſſolutum eſt per ſaliuam ipſam. Et cauſa ſalſedinis in mari, inquit Auerrois, ſecundo Metheororum com. primo.) eſt exhalatio exuſta aqueo admiſta. Et dicit quod vnum mare etiam eſt altero ſalſius: Et credendum eſt quod intelligat etiam de partibus: nam maria omnia præter Caſpium communicant inuicem, nec eſt veriſimile quod guſtauerit Caſpium: ideo per maria intelligit partes maris, vt Oceanum, Adriaticum, Tyrrhenum, Rubrum, & eiuſmodi. Et dat exemplum de vrina, ſudore ex cibo & potu, & ſumpſit ab Ariſtotele in libro de Senſu & ſenſili. Docet autem ibidem Philoſophus, (cap. 3. in fine) non ſolum maria ſed & fontes quoſdam ſalſos eſſe, vt in chaonia: & modum conficiendi ſalem vt in Vmbria, & eſt pars Italiæ, quam vocamus Abrutium, eſſe fontem vbi arundines & iunci abundant, qui exuſti vertuntur in cineres, ex quibus multum ſalis colligunt. Et quod non ſolum ex exuſtione terræ fit ſal, ſed etiam aluminis & calcis ac talium ſcilicet metallicorum. Et quod pluuia aqua maxime Auſtris collecta ob exhalationem terream exuſtam etiam ſalſa redditur. Ex his non obſcurum eſt quædam non omnia ſalſa etiam fieri ob putredinem, nam & putredo quædam occurrit. De proprietate autem ſalſedinis dicebat Galenus quarto de Simplicibus Medicamentis, (cap. 20. in fine) quòd omni ſali eſt vis obſcura aſtringendi denſátque maximè foſſilis & ſiccat, idem fermè tertio de Alimentis, (cap. 41. (vbi adiicit quod attenuat & digerit. Verum in nono de Simplicibus Medicamentis dicit, (cap. proprio,) quod tantum aſtringit quantum detergit. Idem ſecundo de Compoſitione Medicamentorum ſecundum locos inquit, (cap. 5.) Sal hoc habet eximium vt magis aſtringat quàm purget. Sed ibi loquitur de externa vi vt per modum emplaſtri. Et tamen in ſexto de Compoſitione Medicamentorum per genera, (cap. 2. ſec. 2.) inquit ſcilicet Atramentum plurimum habet aſtrictionis, ſal autem modicum. In vniuerſum ergo aqua ſalſa & cruda ob cruditatem non facile expellitur, ſed remoratur in ventriculo donec coctio perficiatur. Et ob ſiccitatem exſiccat ſuperfluum humidum: ob caliditatem attenuat & reſoluit: Detergit præterea ac digerit humidum ac pituitam & humorem crudum, demum aſtringit & corroborat ipſa membra naturalia, illa condenſando vt ad futura munera coctionis & expulſionis tum retentionis ſint magis idonea. Inde reddit rationem contra illos qui purgare aiunt. Sed ad Dioſcoridem dicimus, (lib. 5. cap. 12.) quod aqua marina mouet aluum, & quia multum ſalis habet, & ſeorſum non cum cibo exhibetur & multa.

LECTIO XLIX.

Super

TEXT. XV. & XVI.

DE pluuialibus autem, & quæ à niue fiunt, vt habeat, deinceps dicam. Aquæ igitur pluuiales leuiſſimæ, & dulciſſimæ & tenuiſſimæ ac ſplendidiſſimæ ſunt.

ANtequam autem tractationem de aquis ſponte naſcentibus prætereamus, adiiciam quid de herbis illis innaſcentibus ſentiat Oribaſius, (lib. 5. cap. 3.) Inquit enim herbæ ſalutares, ſicut præcipuum ſium, nepita & adianthum prauis aquis ſi innaſcuntur minuunt illarum prauitatem: optimas tamen & inculpatas vitiant & reddunt deteriores: nam de herbis prauis aut malè olentibus, aut ſaporis ingrati dubium eſſe non debet quin omnibus obſint tam malis quàm bonis.

Hæc eſt tertia aquarum differentia ſumpta à materia, conſtat enim pluuiam, niuem & grandinem fieri à vapore humido aſcendente vi ſolis: tribuit autem ei quatuor præcipuas conditiones, quod ſint leuiſſimæ, tenuiſſimæ, ſplendidiſſimæ & dulciſſimæ. Intereſt tamen plurimum quomodo cadat, nam quæ cum tempeſtate cadit, vt infra videbitur, melior eſt: Melior etiam quæ vere cadit, & hyeme poſt Autumnum atque in eo, & noctu quàm interdiu, quæ autem guttis minutis cadit, & poſt caniculam eiuſque tempore, & poſt brumam & maximè in die, mala eſt, nam quæ poſt brunam nix eſt liquefacta, quæ in diebus canicularibus multum habet terrei exuſti, quæ guttatim cadit haud repurgata eſt, vt infra docebit: Diſcrimen de die ac nocte exiguum eſſe puto.

TEXT. XVI.

PRimùm enim ſol, quod tenuiſſimum & leuiſſimum eſt in aqua, educit ac ſurſum rapit. Clarum autem hoc, ipſum mare facit. Quod enim ſalſum eſt, iſthic relinquitur præ craſſitudine ac grauitate, & fit mare. Quod verò tenuiſſimum eſt, ſol ſurſum rapit præ leuitate. Rapit autem tale non ſolum ab aquis ſtagnantibus, ſed etiam ex ipſo mari, & ex omnibus in quibus aliquid humoris ineſt. Ineſt autem in omnibus rebus. Et ex ipſis

ipſis hominibus tenuiſſimum ac leuiſſimum humorem ducit. Eius rei maximum ſignum inde ſumere licet, vbi homo veſtibus indutus in ſole iter fecerit, aut ſederit. Quaſcunque enim corporis partes ſol aſpicit, hæ non exudant. Sol enim, quicquid comparet ſudoris, ſurſum rapit. Quæ verò ſub veſte contextæ ſunt, aut ſub aliqua alia re hæ exudant. Educitur enim ac domatur à ſole ſudor, ſeruatur autem ex tegmentis, vt ne diſperdatur à ſole. Cum verò in vmbram deuenerit, totum corpus ſimiliter ſudore perfluit. Non enim amplius ſol affulget.

REddit rationem quoniam aqua eleuatur à ſole ſub vaporis forma, ſed ſol quod leuiſſimum eſt, ſemper eleuat: nam leuis ſolius eſt aſcendere: quod autem leuiſſimum eſt, idem etiam eſt tenuiſſimum: hoc igitur probat inducendo ſingula à ſtagnis, à mari, dicit à quibuſuis rebus, non hoc adiicit quod neceſſarium eſſet ad id quod ſumpſerat demonſtrandum, ſed ad id quod poſtmodum ſubiungit, ſcilicet quod aqua pluuia eſt collecta ex diuerſis partibus, licet in vniuerſum leuioribus & repurgatis.

Dicebat igitur in ſecundo de Diæta (pag. 9.) Idem quòd hic, ſol & ignis corpora ſiccant. Verùm vbi non ſint ſolis radij, vt in vmbra aut ſub veſtibus ſudor ſeruatur. Quòd vero dicit: Quæ vero ſub veſte contectæ ſunt, aut ſub aliqua alia re exudant & reliqua. Senſus eſt clarus licet verba videantur obſcura & interuerſa: & eſt ſenſus huiuſmodi partes quæ ſoli detectæ ſunt non exſudant, quoniam ſol enim quicquid trahitur extra conſumit, quæ vero ſub veſte contectæ ſunt, cum homo eſt in ſole etiam exſudant, educitur enim ſudor à ſole atque domatur, non tamen abſumitur quia integumenta illum ſeruant, cum verò ad vmbram peruenerit ſudor aſſeruatus confertim effluit. Ex qua ſententia duo habentur: primum quod facit ad eius intellectum. Primo de Tuenda ſanitate, (cap. 12.) vbi dicit: Reliquum excrementorum genus in ſingulis animalis naſcitur particulis ex ipſo vnde aluntur ſucco: aliud quidem ceu ſemitectæ quæpiam reliquiæ quæ aſſimilari nutriendæ parti nequiuerunt: aliud quod prius tranſmittendi alimenti fuit vehiculum nunc functum officio humidum tenuéque ſupereſt: quale nimirum ſeroſum illud iam dictum quod ex vaſis, id eſt venis & arteriis in veſicam defluit. Huic excremento nullus certus à natura præſcriptus meatus eſt, expellitur tamen partim actum per ipſa molliora corpora, quæ fluentis eius violentiæ cedunt, potiſſimum cum à ſpiritu maiore impetu irruente impellitur: partim etiam per exiguos omnes corporeæ molis meatus, πόρους Græci vocant: quorum non modo reliquum corpus vniuerſum, ſed etiam tota cutis plena eſt. Dictum autem nobis de generatione, horum eſt in libris quos de Temperamentis edidimus. Ergo tenuiſſimum huius generis excrementum facile ſanè eiicitur, partim in ſpeciem halitus ab inſito calore ſolutum, partim vero lento motu confertim erumpens. Appellant vero quòd ita excernitur ſudorem. Alterum verò, cui nullum publicè nomen eſt, quòd videlicet nec vulgò eſt cognitum vt quod conſpectum præ tenuitate effugiat ab iis, qui id ratione contemplati ſunt, ἄδηλος αἰσθήσει διαπνοὴ Græce, id eſt tranſpiratio vel perſpiratio vel perflatus ſenſum latens vocatur. In hoc inſenſibili perflatu etiam craſſioris excrementi nonnihil excernitur. Huic autem & vehementiore deducente calore, & impetu impellente maiore opus eſt, cum alioqui periculum ſit, ne ante itineris finem ſiſtatur ſaltem ad cutim. Secundum eſt quod Ariſtoteles dicit ſecunda Problematum: (37.) Cur ad ſolem acrius calefacientem corpora quæ nullo indumento teguntur, nihil penè ſudant, quæ autem veſte intecta ſunt copioſiſſimè ſudant? nam non vult quòd non ſudent, ſed quod ſudor aſſeruetur ſub veſtibus & immergatur, Ariſtoteles autem conſiderat ſolum effectum quòd sudent: Hippocrates quod appareat: Vt ſit ſenſus hic, corpora in ſole nuda non ſudant, quia tenuiſſimum abſumitur: contecta autem pannis ſudant, licet non appareat ſudor, quia & ſol extrahit quod tenue eſt, & integumenta prohibent reſolui: ſed cum ad vmbram venerit tunc effluit. Sol ergo leuiſſimum attrahit ergo tenuiſſimum, igitur aqua pluuialis eſt leuiſſima & tenuiſſima, igitur ſplendidiſſima, quare etiam dulciſſima, non enim idem eſt de aqua pluuia, quod de aqua fontium aut fluminum, nam pluuia poteſt eſſe dulcis reliquæ non ita, cum enim tota ſit aërea ac, vt ita dicam, aquæ ſpuma dulcis eſſe poteſt, nec ſuſpicio eſt de ea vt illa dulcedo ſit ob terræ miſtionem, aut alterius rei vitioſæ.

Nunc ſupereſt vt videamus quomodo fiat pluuia, grando & nix. H. Fracaſtoreus in ſua diſputatione, (Itinerum vol. 1. fol. 284.) de pluuia dicit, quinque ſunt neceſſaria ad pluuiæ generationem, primum eſt materia ipſa aquea, quæ colligitur à mari non ſolum & ſtagnis, paludibus, lacubus, fluminibus, fontibus ac riuulis, tum alia aqua collecta, ex puteorum exhalatione, quam hyeme perpetua videmus, ſed à terra madefacta & humida, adde in magnis caloribus etiam ab aqua ipſa quæ ſub terra fluit etiam profundiſſimè latitante. Secundum eſt calor ſolis ac ſtellarum diſſoluentium aquas in tenues partes quas vapores appellamus, vnde tum ob leuitatem tum ob motum aſcendunt quaſi reliſa à loco inferiore, hoc ipſum non declarat: ſed ſolum quod diſſoluatur ob raritatem, quæ à calore proficiſcitur. Quod autem reliſi & non attracti, & proprio impetu elati aſcendant, oſtendit experimentum, nam flante vento eleuantur paleæ, feſtucæ, puluis, pluuiæ: calor verò impellit humidum in contrariam partem, quia humidum cupit conſeruari, & calor illud diſſoluit. Et ſi ponatur ignis à latere, aqua ab alio, vapores ſecedunt in contrariam partem

tem ignis, ſed aſcendentes ſponte ab aqua, aut terra humida retinent illum impetum dum exeunt. Et inde reſiliunt moti à ſole verſus terram. Et ſi hoc non eſſet quid prohiberet, ne aſcenderent vſque ad cœlum lunæ, aut ſaltem multo altius? Vix enim aſcendunt ad tria millia paſſuum cum maximè aſcendunt. Et ſi dicas quod balneum euocat ſudorem, cucurbitula trahit: ſed non quia calor trahat, ſed motu vacui vt appellant ſeu continuitate. Calor autem attrahit ad ſe, quoniam materia ſubiecta rareſcit, & occupando maiorem locum non minus intrò pellit quam extrà ducat, vnde qui in balneo ſunt & tempore æſtatis ſuffocari videntur: quod nullo modo fieri poſſit niſi vapor etiam intropelleretur. Natura etiam animalis ob hoc detrimentum extrapellit. Vnde aliqui moriuntur in balneo ſuffocati, vt ille iam triennio elapſo Bononiæ, cum fuerint vires imbecilles, & humidum multum, & cor calidum. Nec eſt quicquam certius experimento, cum videamus vaporem vbi locus pateat refugere à calore. Tertium eſt, vt vapores illi in vnum coeant, idque partim à ſympathia materiæ vnius generis, partim à frigore in aëre quod refugiunt vapores, vt dixi iam quodatenus calidi, ſeu etiam manifeſtè calidi, quod frigus ipſe ad quandam antiperiſtaſim cum aliis Peripateticis reducit: nos ad aëris naturam propriam traducimus. Quartum eſt vt coacti vapores in vnum nubémque, quam vocamus efficientes in aquam tranſeant. Et tunc nubes ipſa ob opacitatem nigricat: dum candida eſt aut rubea non deſcendit pluuia niſi per guttas magnas & raras, poteſt enim alba eſſe & guttis conſtare, ſed ob raritatem à ſole neceſſariò illuminatis: aliter non eſſet alba neque rubra, cum ergo nigricat iam tunc denſata eſt in guttas,, & guttæ etiam inuicem coactæ ſunt, quare grauior effecta deſcendit, & hoc eſt ſignum certum imminentis pluuiæ. Et tum etiam ſi coeat nebula vt æqualis ſit ſeu plana, ſeu caua & ſolis radij ex aduerſo ad illam perueniant iris repræſentatur. Et propterea Iris ſerenitatem futuram nunciat, quia claritatem ſolis ex parte vbi eſt, id verò ſignum ſerenitatis certum. Et ob id dixit Moſes, quod illam poſuit Deus ſignum fœderis Dei cum genere humano, quia ſignificat aërem humidum præſentem & futuram ſerenitatem: & ideo ſecuritatem à diluuio & conflagratione. Demum, vt deſcendat & hoc efficit grauitate, ſed prius ſi diſſoluatur, magis liberè deſcendit, oſtendimus enim alias Germanos colligatis brachiis tranare flumina: quod graue diuiſum in minima velocius deſcendit cum ſphærula vnius æquali velocitate feratur ad terram vt decem librarum, ſi ſint ex eadem materia.

His viſis ſupereſt, vt videamus cur nix fiat grando aut pluuia: cur pluuia vtrique ſociari poſſit grando, & nix non ſimul? Cur nix hyeme ſolum, grando ſolum æſtate? Cur nix in glaciem tranſire nequeat: cum flumina & lacus ac mare glacientur? Ergo materia horum trium vna eſt vapor humidus à calore ſurſum attractus: qui ſi mediocriter cogatur fit pluuia: ſi cogatur nimis, & vt dureſcat, grando: ſi non cogatur ſed antea geletur, nix, cum ergo pluuia media ſit inter niuem & grandinem, ideo extrema illa inuicem ſociari non poſſunt: medium vtrique extremo ſeorſum poteſt, habes primorum duorum Problematum cauſam. Vt vero geletur antequam cogatur tria ſunt neceſſaria, vt geletur antequam conſiſtat, hoc accidit hyeme cum aër hic frigidus ſit: cuius inditio eſt pruina, ideo nix & pruina neceſſariò eiſdem temporibus fiunt. Et pruina iuxta terram, nix altius, pluuia altius, grando verò altiſſimo loco, vt iam conſtiterit. Secunda vt non cogatur à ventis: nam venti trudunt vapores, & nubem veram efficiunt: at hyeme ſilent venti, vt aliàs ex Ariſtotele docui. Ideo cum nix futura eſt, tempus eſt tranquillum. Tertia vt frigiditas tanta ſit, poſtquàm vapor qui coactus eſt adeò leuis eſt, vt potius ſurſum ferre natus ſit quàm deſcendere vt magis cogatur, vtque ob id grauior factus deſcendat: id fit jam multitudine ipſa & frigore proprio, vt diſſolutæ partes iam incipiant cogi, & non deſcendit præſertim quod à ventis, nullis ſuſtineatur. Nebula autem niuis, non propriè nebula eſt quia rara eſt, nigreſcit tamen ob immenſam altitudinem, ſicut omnes aquæ altiſſimæ, etſi ſplendidiſſimæ ſint videntur opacæ. Contrariis ergo cauſis fit grando: nam & vapor ad altiſſimam regionem cogitur, quæ cum frigida per ſe ſit, vt aliâs oſtendimus, quia aër talis eſt, bifariam etiam ſecus refrigeratur, & per Antiperiſtaſim ob calorem ſolis vndique locum ambientem: Vnde nunquam poteſt eſſe grando eadem hora quæ totam prouinciam occupet: quoniam adeò refrigerari ille aër non poſſet ab Antiperiſtaſi. Secunda eſt ventus: vnde ſine ventis imò magnis & contrariis inuicem grando decidere non poteſt. Venti enim contrarij tria efficiunt, cogunt nubem in guttas: frigus ipſum conſtringendo adaugent, & terream partem grandini, vt magis dureſcat, intrudunt. Hæ igitur duæ cauſæ cum non niſi æſtate eſſe poſſint, eo ſolo tempore grandinem generari contingit, cur autem nix non in glaciem tranſire poſſit, nec à frigore hyemis quamuis gelata in guttas coeat, cauſa eſt quoniam ſi motus non adſit quanto maius eſt frigus, eo magis gelaſcit, & non poteſt neque diſſolui in vaporem mollem, neque verti in aquam. Si venti ſuperueniant etiam quòd ſint frigidi, val abducitur vel cogitur in aquam: ſed cum eſt conuerſa in aquam deſcendit: & hæc eſt cauſa quod quandoque tranſit nix in pluuiam. Si vero dum conuerſa eſt in aquam per ventos, venti illi cogant eam altius reſilire cogitur in grandinem. Et tum media hyeme grandinat. Et quoniam omnis grando ex altiore loco venit, deſcendit etiam magno cum impetu.

LECTIO

LECTIO XLV.

Super

TEXT. XVII.

QVapropter etiam ex omnibus aquis hæ citiſſimæ putreſcunt, & odorem malum pluuialis aqua habet, eo quòd ex plurimis congregata eſt ac permixta, vt citiſſimè putreſcat.

CVm docuiſſet formam aquæ pluuialis quæ optima eſt, ſcilicet quoniam tenuiſſima, leuiſſima, ſplendidiſſima atque dulciſſima: declarat modò materiam quæ eſt obnoxia putredini, & malo odori, velut collectam ex pluribus natura diſſidentibus, cadaueribus, mari, cloacis, lacubus, paludibus, ſtagnis, luto, cœno, ſordibus, aquis crudis, metallicis. Vnde conſtat primum poſt magnas clades neque ventos neque pluuias eſſe tutas, vt neque poſt interitum locuſtarum, & poſt terræ motus. Ac rurſus aquas deſtillatas vim habere, eorum à quibus deſtillantur. Inæqualitas hæc atque natura ſubſtantiæ diuerſa, eſt cauſa putredinis, cur autem id contingat vt miſta non loco ſed ſubſtantia varia, facile putreſcant, duabus contingit id potiſſimum rationibus: tum primum quia quæ facillimè pars putreſcit, ea omnes alias in conſortium trahit. Secunda quod quæ diuerſa ſubſtantia conſtant, aut vt in generationem coëant neceſſe eſt: aut in corruptionem, cum igitur calores ſint diuerſi, vnuſquiſque alteri materiæ externus erit, putredo autem fit à calore externo, vt quarto Metheororum habetur, (cap. 2.) Experimentum etiam docet, nam ſi ceraſa, poma & carnes confuderis, ſingula celerius putreſcent, quàm ſi per ſe & ſeorſum diſponantur. Vnde fit odor prauus, velut bonus à concoctione, ita malus à corruptione, eſt enim concordia magna ſenſuum, & maximè eorum quæ ad ſalutem ſpectant. Boni odoris aqua nulla tamen eſt, (lib. 31. cap. 3.) vt dixi, quoniam alienam refert qualitatem, præterquam Caburæ fontis in Meſopotamia. Quòd autem dulciſſimam appellauerit, forſan in dubium reuocari poſſet, quoniam eſt ſimplex elementum, quomodo ergo dulce eſſe poteſt? Reſpondeo quod niſi videremus Mannam adeò dulcem magis quàm lac, licet minus quàm mel & ſaccharum, & tamen conſtat ſolo rore cœli, vt manifeſtum eſt, poſſemus dubitare, nunc cum videamus concoctionem tantum poſſe, & in eadem materia ſcilicet vapore aqueo, non eſt vt dubitemus. De cauſa autem aliud eſt, vt Plinius refert. In vniuerſum ergo vult Hippocrates vt aqua pluuia ſtatim bibatur cum cecidit, (lib. 3. cap. 16. quod etiam teſtatur Aëtius. Debet autem colari. Sed ille addit præter hæc, Febricitantibus tamen & his qui bilem ſuperne ac inferne reddunt, & regio morbo laborantibus incommoda. Igitur hoc penè modo ferme reddetur inutilis, quoniam quis vſus eius erit niſi quotidie pluat. hanc difficultatem vt reliqua ſicco pede tranſeunt. Cæterum & illud grauius Oribaſij, (lib. 5. cap. 3.) accedit teſtimonium dicentis: De aquis pluuiis ita ſtatuo: aquæ pluuiæ leues ſunt, tenues, puræ, & guſtanti dulces: ſique in eis aliquid elixes, celerrimè elixabitur: ſique eas calefacias celerrimè calefient, & vino perexiguo temperantur, quo circa bonæ ſunt, & ad concoctionem, & ad vrinarum excretionem, itémq; accommodatæ iecori, lieni renibus, pulmoni neruiſque: cum enim vis non admodum refrigerans in eis ſit, idcirco benigniores hiſce partibus fiunt. Vernæ igitur atque hybernæ maximè opportunæ ſunt atque optimæ, quas ego laudo vel maximè, autumnales verò atque æſtiuæ fuerint quidem aliis meliores, ſed non omnes omnibus, nam viribus quidem antecellunt eas, quæ ſunt in terra, verum quantum ſuperentur à vernis atque hybernis ne dici quidem poteſt: nam æſtate atque autumno terra ſicciores vapores edit aërque multas terræ ſordes habet quæ pluuia expurgantur. Idcirco fit, vt tales aquæ ſicciores & nitrioſiores ſint, & ad aſtringendum, ac per inteſtina deſcendendum accommodatæ, ſed neque renibus neque pulmoni neque arteriæ, idoneæ, quin etiam plus vini has ferre neceſſe eſt, vt nitroſa facultas vincatur. Iam vero aquæ non parua differentia ex ventris aquilonaribus, & auſtrinis accedit: nam flantibus aquilonaribus, dulcior pluit quidem, ſed frigidior: auſtrinis vero ſpirantibus minus dulcis ſed calidior. Quin etiam Galenus quarto de Tuenda ſanitate, (cap. 6.) in compoſitione oximellitis negat ſibi placere aquam pluuiam. Princeps ſecunda primi, (Doct. 2 cap. 16.) dicit illam excoquendam. Verſamur ob id inter plurimas difficultates: verùm vna eſt reſponſio: duo inſinuat Hippocrates quæ ſit optima aqua pluuialis reſpondet: eámque optimè ſeruandam ac curioſiſſimè quod facillimè putreſcat, indicio eſſe malum odorem, quandocunque ergo occaſio dabitur, vt ſuperius dixit, ea excolata vtemur, ſeruabimúſque donec corrumpatur loco perſpirato & frigido: indicium erit odor. Quod verò hoc vel illo tempore decidat licet interſit, melior tamen ſemper eſt fontana, fluuiali & ciſterna, propter rationes adductas: cocta autem, aut potius deſtillata diutius ſeruabitur, & erit melior etiam fontana, non tamen ea quæ nuper decidit. Et hoc docebit inferius. (Tex. 21.)

Hinc ſubit recordatio earum quæ in ciſternis colliguntur quæ non putreſcunt, maxime ſi frequenter hauriendo agitentur, & hæ ſunt pluuiales non corruptæ neque ab igne mutatæ, has ergo conſtat optimas eſſe inter omnes, quamuis Plinius (lib. 31. cap. 3. in initio,) ab hac opinione diſſentiat, conſtruuntur vt ipſe docet arenæ partibus quinque calcis quam vehementis partes duæ, ſilicis fragmenta miſcentur: ſed noſtra ætas ſpongias addit, vt ſordes in iis colligantur. Io. Brunerius (lib. 16. cap. 23.) multa tamen his aquis obiicit: quòd limoſæ ſint, quòd animalia

animalia parua innaſcantur fœda & odioſa, quòd pigræ ſint, quòd calcis viroſum ſaporem retineant, (lib. 16. cap. 9.) At hæc omnia non aquas damnant, ſed cuſtodire eas docent, quippe ex vetuſta ciſterna virus nullum manet, ſi perpetuo hauriatur non putreſcit: ſi piſces candidi in ea nutriantur, animalculis carebit. Si ædificium conſtruatur argilla, topho, arena carbunculoſa, ſabulum maſculum etiam & glarea & rubra ſaxa probantur, quæ ratio eſt obſeruanda etiam in riuulis, fontibus, ac fluuiis tum puteis. Hæc igitur Hippocrates non illis quæ pluuia decidunt, ſed ad oſtendendum quod optimæ ſint, dixit: Propterea adiicit.

LETTIO XLVI.

Super

TEXT. XVIII. & XIX.

AD hæc verò, vbi rapta eſt & in ſublime eleuata, dum circumfertur & ad aërem permiſcetur, & quod turbidum eſt in ipſa ac noctem refert, id excernitur ac decedit, & fit aër, & nebula: quod verò tenuiſſimum eſt ac leuiſſimum in ipſa, hoc relinquitur ac dulceſcit, dum à ſole vritur ac coquitur, fiunt autem & alia omnia, quæ coquuntur, ſemper dulcia.

TRia ſunt quæ difficultatem magnam pariunt in hoc Textu: primum eſt relatio ad præcedentem, cum enim ſenſus ſit exhalatione in ſublime rapta quod turbidum eſt, & terreum dum circumagitur ab aqueo & leui ſecedens in aërem & nebulam. Sic oſtendit non de eiſdem partibus loqui, ſed pluuiam ex aquea & tenui, terreum verò abire in aërem, ἀὴρ enim caliginem etiam ſignificat & obſcuritatem, vt Homerus ἐκάλυψε δ' ἄρ' ἠέρι πολλῇ, id eſt, texit multa caligine. Æther verò apud antiquos liquida & clara pars aëris ipſius intelligitur, idque ſecundum. Tertium eſt maioris ponderis vox ὁμίχλη, Ariſtoteles (lib. de Mundo.) Ὁμίχλη δέ ἐστιν ἀτμιδώδης ἀναθυμίασις τις ἄγονος ὕδατος, ἀέρος μὲν παχυτέρα, νέφους δὲ ἀραιοτέρα. Id eſt ὁμίχλη, quam pro nebula interpretantur eſt expiratio quædam roſcida aquæ nequaquam genitrix, aëre craſſior, nube autem rarior. Intereſt inter nubem & nebulam quod inter νέφος & ὁμίχλην. Eſt autem nebula vapor qui nondum concreuit in nubem: Mediolanenſes proprio nomine nebiam vocant Veneti Caligo: Vnde Virgilius.

At Venus obſcuro gradientes aëre ſepſit.
Et multo nebulæ circum Dea fundit amictu.

Nubes autem vapor humidus in ſublime elatus qui ſolem obumbrat. Vnde Cicero, (ſecundo de Diuin.) Si autem nubium conflictu ardor expreſſus ſe emiſerit, id eſſe fulmen. Adeò vt inter nubem & nebulam duo interſint: nubes altior eſt atque inde denſior nebula humilior & rarior, cuius cauſa eſt quòd nebulæ materia aut terrea eſt aut nimis arida, vt vel ob grauitatem poſſit aſcendere, aut ob ſiccitatem concreſcere, ideò diuiſa manet, nebula autem tenuis & humida, ideóque aſcendit atque concreſcit. Dicebat Galenus primo in primum Epidem. (Comment. 8.) Nebula noctu deſcendit in rorem, & ſimiliter ſi aſcendat fit nubes quam ſi ſol illuſtret, & radiis pertranſeat fit alba, ſin autem plane excludat eos atra. Quibus intellectis non eſt obſcura ſententia Hippocratis quæ talis eſt: Pars vaporis nigra & terrea, quæ ſurſum trahitur in aërem tranſit, & ipſum obſcurum reddit æſtate, hyeme autem efficit nebulam, quod verò tenue eſt, & humidum concoquitur altius attractum atque dulceſcit, nam & alia omnia eiuſmodi dum coquuntur dulcia euadunt. Quocirca notanda eſt vna regula dialectica, quæ eſt, quòd propoſitio per ſe quatenus ſimpliciter recipitur fit vniuerſalis. Velut in hoc caſu, omne aqueum coctione dulceſcit, id eſt donec manſerit aqueum dulceſcit: nam & mel ab initio dulceſcit, vera eſt ergo propoſitio Hippocratis generaliter, quia & ſi mel dum vlterius coquitur amareſcat, cum amareſcit amplius non erit aqueum, verum eſt ergo dictum Hippocratis. Et ideo melius etiam ad propoſitionem per ſe deducetur, ſi modo Galeni quarto de Simplicibus (cap. 17.) medicamentis eam determinauerimus ſic, omne quod non eſt maxime dulce à calore dulceſcit, nam mel aliquando fiet coctione dulciſſimum, & tunc amplius dulceſcere non poterit. Sed quoniam ſaccharum aliquod eſt, quod neque maximè eſt dulce, nec coctione dulceſcit: ideo præſtiterit ad propoſitionem per ſe eam reducere ſcilicet: omne aqueum coctione dulceſcit: quia cum non dulceſcit deſinit eſſe aqueum.

Dubitat Alemanus ex Theophraſto, qui dicit ſexto de Cauſis plantarum, (cap. 3.) & ſumpſit ab Ariſtotele, quod ſapor & odor non ſunt niſi miſtorum, quomodo aqua in nubibus dulceſcere poſſit, cum aqua ſit ſimplex? Sed facile eſt reſpondere, nam argillam dulcem eſſe ait, quia parum miſta, ideo ſubdulcis eſt, velut etiam aqua. Quouſque autem aquam coquere expediat artificioſa coctione declarat Galenus quarto in ſextum Epidemiorum (Com. 10.) dicens: tum aquam eſſe coctam cum aërem admittat, quemadmodum dicit Hippocrates in Textu: verùm ego interpretor cum in ſpumam tota conuerſa fuerit non pleno vaſe ne diſrumpatur & cum operculo, ſic enim melius & tota æqualiter coquitur, nam ſi ſine operculo quamuis bulliat in ſummo, in fundo frigida eſt, vt experimentum docet.

TEXT. XIX.

QVandiu igitur diſperſa fuerit, & nondum congregata fertur ſublimis. Vbi verò coaceruata fuerit, ac

ac ſimul congregata derepente à ventis inter ſe aduerſariis, tunc deorſum prorumpit, qua parte plurima collecta fuerit. Tunc enim hoc magis fieri veriſimile eſt, cum nebulas à vento ſtabilitatem non habente concitatas ac procedentes, derepente ventus contrarius, ac aliæ nebulæ reliſerint: atque tunc quidem prima ipſius pars congregatur, quæ verò à poſteriore parte ſunt, inſuper accedunt, & ſic craſſeſcunt, ac ſimul congregantur, & præ grauitate deorſum prorumpunt, & pluuiæ fiunt.

OStendit quomodo aqua deſcendat, & qua parte deſcendat, & cauſas cur congregetur, & quod non tota deſcendat, cur igitur deſcendat dicit, quia congregata, fit enim grauis, & omne graue deorſum tendit: ideóque deſcendit, congregatur autem ob ventos contrarios qui eam conſtringunt: nam ſimplices venti transferunt nubem. Et qua parte primum congregatur, eadem primum deſcendit. Vnde ſequitur, quod tota vnquam vix deſcendat, quia vix etiam fieri poteſt, ne vnius venti impetus deſinat ante alium: aut ſaltem vt non ſit è regione oppoſiti, & tunc reliquiæ nubium transferuntur in aliam partem: quod videmus aperte in finibus æſtiuorum nimborum manifeſtè. Et quia huius propoſuerat duos modos ſubiicit ſecundum.

Tunc enim hoc magis fieri.] Proponit alium, vt dixi, modum qui frequentior eſt, raró enim accidit vt venti contrarij ſimul oriantur, ſed poſt inſtabilem & varium frequenter ſuboritur vnus qui incertum vagantes nubes cogat & collidat, ac tum deſcendit pluuia. Et dicit quod tunc primum prima pars, id eſt vento propior congregatur cum aliæ anteriores hincinde ferantur, & ſit nigra, inde deſcendit, poſt ſtatim pluit: perſeuerante autem vento illa pars & ſequentes præoccupant & ſuperueniunt quaſi fugientibus, ſi venti alij non propriè contrarij ſint & imbecilles, & tunc augetur nubes atra & pluuia. Ideo ex hoc etiã facile eſt cõiectari, procul vbi nubes moueri non conſpicimus, qua parte vẽtus veniat, nam & hoc ad ſalubritatem corporum, & forſan etiam aquarum aliquid poteſt. Hinc colligitur nubem non totam fieri, ſed ſenſim vt pluuia decidit.

Hic licebit exquire quomodo fiant fulgura? ſcilicet, an verum ſit quod ex concurſu ventorum, de quo hic in litera, vt aiunt Philoſophi. Nam Ariſtoteles ſecundo. Metheororum, (cap. penult. toto & vlt. in fin.) Proponit tria principalia quæſita, cur coruſcatio? cur deſcendat & non aſcendat, cum ſit de natura ignis? cur tonitru? alia tria minùs principalia: cur non ſereno tempore? cur non ſemper dum nubes adſunt? dicitque duas eſſe corruſcationes? Addo ego totidem, cur cum tanto impetu? Et cur aliquando lapis & an adſit? & cur redoleat ſulphur? Fulgur appellant tenuiorem corruſcationem, fulmen craſſiorem, & de hoc eſt libellus filij mei: ex quo colligam quæ de his proponuntur. Ariſtoteles, cum ex ſimilibus ad ſimilia proceſſerit, vnum præſupponit quod eſt verum. Exhalationem ſeu vaporem ſiccum ac terreum eundem eſſe cauſam terremotus in terra: & ventorum in aëre, & fulguris ac tonitrui in nebulis. Sed in hoc aberrarunt Peripatetici omnes, quoniam conantur reducere in ventorum vim tonitrui ſonum & impetum fulminis. Narrat autẽ Auerroës ex authoritate Principis, (2. Metheor. com. vlt.) quod fuerũt inuenta fruſta quædã ſimilia ferro & æri quę deciderunt ex fulminibus quæ ipſe igne conatus eſt liquefacere, & non potuit, ſed corrumpebantur ab igne. De deſcenſu dicit Philoſophus & rectè quod reliditur à ſuperiore parte, tanquam à contrario quia frigida, cum exhalatio ſit calida & delata ab inferiore parte ad ſuperiorem: ideo pari impetu extruditur, & ſi leuis ſit ignis ad inferiorem: & dat exemplum pulchrum de nucleis excluſis à digitis, qui ſuperius tendunt ob impetum quamuis graues ſint. Auerroës autem vult quod ad hoc etiam faciat grauitas partis terreæ in fulmine: nam fulgura videtur ſentire quod non ſemper ad terræ deſcendant: & eſt ratio non leuis pro ipſo, quoniam tametſi & fulmina ſurſum aut in tranſuerſum ferantur, tamen tandem cum graue ſemper neceſſario in fine inferiùs tendat, neceſſe eſt cum impetus ob velocitatem maximam non poſſit multũ decedere, vt feratur demum ad terram cum impetu magno etiã, cauſa quòd accendatur exhalatio, eſt frigus contrariũ cogens eam: vt de calce & aqua, tum motus ob ventos: vnde accẽſa occupat longe maius ſpacium, ipſo Philoſopho & experiẽtia teſtibus, & cum accendatur ſtatim magna pars illius exhalationis diſſecat aërem & nebulã velociter, & cum nebula non poſſit adeò celeriter loco cedere, vt quæ quãto magis cedit, eo minus cedere poſſit ob denſitatẽ, eo deuenit vt pars ſuperior & latera ſint immobilia, & habeant hæ partes rationem culi & laterũ machinæ igneę, & non ſit hoc infra, quoniã natura ignis eſt, vt tendat ſurſum. Ergo tanquã ex machina pendente defertur fulmen, quod aliquando eſt ſola coruſcatio, aliquando vt arena & fruſtula lapillorum, & aliquando lapis palmi longitudine aut maior, frequentius minor, aut lapides, adeò vt ſint fulmina triũ generum, defertur deorſum cũ illo impetu & bõbo, ſicut videmus hic in machinis ad vnguem, quas bombardas vocamus, & ideò olẽt ſulphur omnia fulgura, vt etiã viſum eſt in Palatio Bononiæ cũ cecidit fulmẽ: & de arena: nã perfodit muros in pluribus locis & palmi, aut amplius longitudine, & non penetrauit niſi in vno aut duobus locis, pars ea quæ erat lapidea & parua, vt ex foramine deprehendebatur, in aliis erãt foramina quæ ſtylũ tenuẽ vix caperent & tamẽ lõga. Ex quo patet quod ſereno tempore nõ poteſt fieri, quia & ſi fiat ignis non cõcluditur inter nubes, ſed exhalatur ad ſuperiora & ad latera. Et ſi nubes ſit rara, vt niuis tẽpore in hyeme, non ſit, nam rara eſt vt ſuperius dixi, nec exhalatio terrea tunc ſurſum ferri poteſt. Solum remanet illud admiratione dignũ, quomodo poſſit in tam breui ſpacio pars illa ſulphurea verti

ac præparari in formam pyrij lapidis, vt totus ſimul poſſit accendi, ad hoc ſublato neque fulmen neque tonitru fieri poſſet.

LECTIO XLVII.

Super

TEXT. XX.

ATque hæ quidem aquæ optimæ ſunt ſecundum hanc rationem. Verum opus habent vt decoquantur, ac excolentur; Sin minus, odorem prauum habent, & raucedines & vocis grauitatem bibentibus inde accedere par eſt.

OStendit aquas pluuias quæ hoc modo deſcendunt optimas eſſe: quod tamen his aduerſari videtur, quæ dixit quarta particula ſexti Epidemiorum (Tex. 19.) Aquarum arte carentium quæ ab Æthere excreta eſt, aut cum tonitru temporaria: procelloſa verò mala. Vbi videtur naturali præponere etiam artificioſam, cum dixit (arte carentium) quaſi velit non ſimpliciter pluuiam etiam ſi ab æthere excernatur optimam eſſe. Proponit autem tria illius genera: quæ ab Æthere, id eſt quaſi ſereno tempore nubibus albis excerni ſolet: aut cum decidit ſine tonitru guttatim, ac quaſi repente, vt in æſtate fieri ſolet, cum hæc puriſſima ſit, alia quæ cum tonitru decidit temporaria, id eſt repentina aut temporaria, id eſt repentina aut temporaria, reſpondens tempori vt in fine veris principio Autumni & per totam æſtatem, non autem in fine Autumni, vel per hyemem, aut etiam à principio veris: tunc enim hæc temporum perturbationes cum ſint præter naturam, fiunt à violentis exhalationibuss, vt aquæ illæ non ſint adeò tutæ. Sed redeo ad Textum illum: dicit procelloſa vero mala. Sed quæ eſt procelloſa illa? Græcus codex habet λαιλαπῶδεις ἀ λαίλαψ, quod eſt imber cũ turbine, id eſt delatus impetu ventorum. Propterea Galenus, qui tot ibi dicit, vellem vt hoc ſaltem explicaret, in quo differat ab ea quæ cum tonitru venit: nam procellæ tonitrua habent. Dubium non eſt, illum tres aquas deſcribere pluuias: quarum, quæ ab æthere eſt, id eſt puro aëre optima eſt, cum pars cœli ſerena eſt, pars non admodum nigra nube tenetur: alia quæ eſt conueniens tempori, & cum tonitru, liquet ergo cum procelloſam temporariæ opponat, hanc vocare quæ ſolitis temporibus euenit, & moderata eſt: vituperare eam quæ inſolito tempore, & confeſtim ac breui tempore perdurans effunditur, quaſi immoderatis ventis concretam, nec à ſole concoctam cum tempus vndequaque ſerenum extiterit, ipſa vero repente proruens exciderit è cœlo. Vt procelloſa tempeſtiuæ è directo opponatur. Eſt ergo tempeſtiua quæ verno tempore aduenit tum æſtatis initio, & ſub arcturo, & in ortu & occaſu ſignorum, velut pleiadum aquas effudentium procelloſa intempeſtiua. Sed & quæ cum grandine venit, omnis procelloſa eſt, quoniam frigida & altius concreta, vbi fit grando, vitare etiam oportet aquas quæ à tegulis fluunt, & maximè ab initio pluuiæ: nam cum eas abluant ſunt ſordidiſſimæ & nigræ etiam. Quæ igitur hic dicuntur de duobus primis generibus aquarum, ſcilicet quæ à puro Æthere, & cum tonitru temporaria ſunt intelligenda, nam prima eſt abſque exhalatione terrea prorſus quia ſine tonitru, ſecunda concocta cum ſit temporaria & præcedentibus nubibus.

Reliquum eſt vt videamus an tales aquæ debeant ſtatim excoqui: & ſi iam putreſcant, an excoquendo emendentur: & quomodo, ſeu qua parte decreſcente ſint excoquendæ? & cur noceant præcipuè voci, raucedinem etiam excitando? Alemanus (lib. 31. cap. 3.) conſulit aquam vſque ad dimidium excoquendam ex Plinio, ſed melius cum Diocle apud Oribaſium dicat, (lib. 5 collect. cap. 4.) vt tertia pars decedat admiſcétque alba ouorum, & in amphoram aquæ argillæ ſiccæ ſemiſexturium, id eſt partem XXVII. imponit, nam amphora pro menſura XXXVI. continet ſexturios. Aquam præterea malè olentem iam calefactam manu ſub vento agitando in magno vaſe inde in parua tranſfundendo corrigere docet. Galenus quarto in Epidem. (Com. 10.) proponit duos primum vſus excalefaciendæ aquæ, vnum cum eſt lutulenta, ſordida, fœtida, ad remouendum has prauas qualitates: alterum cum etſi bona ſit, ventriculo noxia eſt aut quia tardè deſcendat aut percellat aut quia laxet aut prægrauet ipſum, in vtroque caſu meminit ſolum vt calefiat non vt decoquatur ad dimidium, nam ex calefactione dicit, duplex accedit commodum vt tenuior, & ideo concoctu facilior, & minus inflans euadat, alterum vt quæ in ea miſta ſunt ſponte deſcendant, dum permanet quieta, & ita purgetur, dico quod poteſt addi tertium exhalatio vaporum tenuiorum, & ita vt abſcedat malus ſapor & odor: Et ſi quis dicat, quod etiam abſque refrigeratione quieſcendo poterunt deſcendere partes terreæ, & ita purgari: dico quod non, quia calor illas in aqua ſuſtinet. Dicit ergo ibi, aquas coqui in vſum vt reliqua. Et ideo duplex eſt vſus coctionis maxime herbarum. Sed & carnium vnius, vt res quæ coquitur melior & ſuauior reddatur: alter vt vis eius quod coquitur in aquam transfundatur, vnde etiam fiunt iura. Docet præterea vſum duplicem talis aquæ càlidæ & frigidæ: frigidæ dicit, vbi nil noceat, eſt enim iucundior guſtu, ſitim magis ſedat, & nauſeam non mouet: contra calida maximè tepida non ſolum nauſeam, ſed etiam vomitum cit, vt in vita Æſopi, ſeu hiſtoria ſeu fabula ſit, de illo qui ficus deuorârat. Iuuat autẽ calida primum in vomitu ciendo, vtemur & in doloribus, vt quinta Aphoriſ. (22.) & vbi pectus laboret, & ſputum emittere opus ſit, nam frigida aſtringit & cohibet: iuuat autẽ frigida in tribus caſibus præcipuè, in animi deliquio & virium defectu, in ſanguinis effluxione, & in eryſipelate interiore non vlcerato, cum ergo dicat Galenus bis quod

ſufficiat

ſufficiat excaleface, (23.) intelligendum tameneſt vt ab Hippocrate in Textu, quod bulliat, non eſt vt coctionem requiramus ad dimidium.

Quod verò aquæ tales efficiant grauitatem vocis ac raucedinem: Alemanus exponit cauſam, quia concoctionem corrumpunt, inde ex hac caput prægrauant, atque ita per deſtillationes efficiunt grauitatem vocis ac raucedinem. Hic eſt error maximus, dixiſſet enim expreſsè quòd ſunt noxiæ ventriculo, iecori, capiti, & ideo cum oppoſitum dicat, & velit quòd ſint maximè leues & tenues, ideo aliam oportet requirere cauſam, quæ eſt, quòd eiuſmodi aqua cum bibendo tranſeat ad aſperam arteriam, propter loci propinquitatem, vt primum docuit Plutarchus (pag. 34.) in libro cui titulus eſt Stoicorum contrariorum dicens, Platonem hoc docuiſſe fuiſſéque ſententiam Hippocratis, Philiſtionis ac etiam Dioxippi Hippocratici, tum inter poëtas Euripidis, Alcæi, Eupolis & Eratoſthenis. Quin etiam illud idem à Galeno, (cap. vlt.) tribuitur octauo de Placitis Hippocratis & Platonis, & clarius in ſecundo de Simplicibus medicamentis, (cap. 17.) & magis mirabile: inquiens, Percolatur autem aliquid perpetuò ex potu per aſperam arteriam in pulmones, quod ſi ſalſum fuerit illam exaſperat, ſin autem mordax etiam tuſſim excitat, talis autem aqua pluuia non purgata præcipuè neque colata ſcilicet neque cocta, cum ſubſalſa ſit, quare præſtiterit omnem pluuiam prius perco are, ſecurius etiam ab initio coquere.

An verò aqua corrupta per coctionem poſſit emendari? Reſpondemus, primum illud accidere ei quod de vinis, ſecunda Aphoriſmorum dicebat Galenus, (Com. 17. in fine.) quando corruptio fuerit modica, & in initio iam tranſuaſata corriguntur, corrupta prorſus nequaquam: idem de aqua, remanet tamen imbecillior quaſi reſoluta compage. Quantumuis autem corruptum ſit, minus mala tribus rationibus tum quia leuior nam rarior, ideò facilius penetrat, & magis mouet excrementa, præcipuè vrinas. Secundo quia minus putrida fit exhalantibus vaporibus. Tertio quoniam deſcendit in ea pars commiſta, cum ſit attenuata. Et poteſt addi quartum, quòd ſi calida bibatur, minus ſentitur ſapor & odor malus: quia minus redditur abominabilis: Indicio eſt potus calidarum ſponte naſcentium quæ frigidæ vix bibi poſſunt. (Secunda primi Doct. ſecunda, capite decimoſexto.) Et Princeps dicit, quod acida ſi edantur prohibent aquarum pluuialium corruptionem. Et hoc confert, nihilominus magis gutturi & pulmoni nocent, nec ſufficiunt ad prohibendum corruptionem: ideò melius eſt inſiſtere percolationi atque coctioni, ſed hoc in caſu neceſſitatis.

LECTIO XLVIII.

Super

TEXT. XXI.

At verò aquæ ex niue ac glacie fientes, omnes malæ ſunt, cum enim ſemel concretæ fuerint, non amplius in priſtinam naturam reſtituuntur, ſed quod quidem in ipſa clarum ac leue, & dulce eſt, excernitur ac diſperditur. Quòd verò turbidiſſimum eſt ac ponderoſiſſimum, relinquitur. Hoc verò cognoueris hoc modo, ſi enim volueris hyemis tempore vaſculum certa aquæ menſura infuſa ſub Dio exponere, quo maximè congeletur, deinde poſtridie in locum calidum deportatum ſinere, quo maximè glacies liqueſcat, & vbi exoluta fuerit, aquam metiri, reperies aquam multo pauciorem. Atque hoc ſignum eſt, quòd à congelatione id, quod leuiſſimum ac tenuiſſimum eſt, diſperditur, & non quod grauiſſimum ac craſſiſſimum exiſtit. Non enim hoc diſperdi poterit. Hac igitur de cauſa has aquas, quæ à niue ac glacie eliquantur, peſſimas eſſe puto ad omnes res: Itémque eas, quæ ad has ſequuntur. Atque ſic quidem de pluuialibus & niualibus, ac glacialibus aquis res ſe habet.

Aquæ quæ ex niue & glacie fiunt opponuntur è regione pluuiis, vt pat eſt, quoniam ſub eodem genere continentur, in illis enim aſſumitur ſolum quod tenuiſſimum eſt, leuiſſimum atque dulciſſimum relinquitur, craſſum, ponderoſum, crudum; at in glacie & niue contrarium ad vnguem accidit, cum dum fit nix aut glacies tenuiſſimum, leuiſſimum ac dulce euaneſcat, quod relinquitur & concreſcit eſt crudum, craſſum, turbidum. Duo autem genera iacturæ ſequuntur generale ac primarium: & ſpeciale ac ſecundarium. Palam enim eſt eiuſmodi aquas eſſe frigidiſſimas, quoniam à frigore concretæ, craſſas, quia tenuis pars & leuis exhalauit, & terreas, quoniam glacies fit à terreo aliquo, vt etiam dixi de grandine.

Glacies enim ſeu gelu potius infeſtat, & aquam & terream & concreta ex ipſis, vt quinto de Cauſis plantarum docet,) capite 18. 19. & 20.) vnde plantæ gelaſcunt vel propter aquam, & hoc eſt minus, vel propter terream gelatam, aut propter ipſas, & hoc eſt peſſimum. Cur autem pruina congelaſcat, nix non, quod ſatis experimento conſtat, cum ratio vera eſſet ſa-

tis manifeſta quaſdam recipit valde leues, tertiam dubiam & forſitan falſam, ſcilicet quod pruina ſit tenuior niue: conſtat enim, id eſt in materiam niuis eſſe vaporem qui aſcendit, & ob id leuiorem, pruinæ, humilem ac craſſum, ratio ergo eſt, quod in niue cum ſit tenuior minus imprimit quam pruina, velut è diuerſo minus palea accendit, quam ferrum aut lignum, quia rarior illa, hæc denſiora, at nix tenuior eſt, quia materia eius altiore loco conſtitit, & plus habet aëris. Neque idem eſt à frigido aëre atque aliis corporibus congelari quæ non penetrant, ſed exterius manent, vt ferrum, glacies, nix pruina, hæc enim vt denſiora ſunt magis cogunt in glaciem quæ tangunt, aër vt tenuior eſt ac ſiccior pari frigiditate maius frigus induit, & in gelu cogit, quia magis intus penetrat, quamuis vt gelaſcit omne etiam magis concreſcat. Et ideo à ſereno tempore maiores fiunt ac duriores glacies quàm nubiloſo. Similiter quod gelaſcit vt tenuius eſt, licet gelu concretione conſtet, celerius gelaſcit, quæ etiam craſſiora ſunt in maiorem duritiem concreſcunt, vt terra aqua: & celerius, inquit, cum diuerſa fuerit ſubſtantia aut pari ratione: nam in rariora magis penetrat frigus, & quæcunque natura frigida etiam celerius, vt Galenus inquit primo de Simplicibus medicamentis, (capite decimoſexto & decimoſeptimo,) Inter refrigerationem autem & congelationem hoc intereſſe putat, quod in refrigeratione ſola qualitas mutatur, in congelatione non ſolum qualitas, ſed etiam ſubſtantia concreſcit atque dureſcit. Et congelatio etiam duplex eſt, alia cum calidum à mediocri frigore concreſcit, vt plumbum æs, & fere omnia metalla, ferrum enim congelatur, ſed vix perfectè liqueſcit: alia à ſuperfluo frigore velut glacies. Quæcunque autem à mediocri frigore congelantur ea ſenſim duriora euadunt vt metalla dicta, & oſſa, quæ autem ab extremo vt glacies & grando ex aqua in duritiem, ex duritie in aquam fermè ſine medio tranſeunt. Auerroes quoque quarto Meteororum in commento magno, (col. 19.) inquit, Cauſa autem quòd non congelantur à frigido, cum hoc quòd frigidi eſt congelare res aquoſas, videtur quòd ſit quia calor naturalis non ſeparatur per frigiditatem, ſicut in aceto & aqua lactis, aut quia pars terrea eſt valde pauca, vnde difficile eſt illa exſiccare. Cum ergo in aqua reſoluta ex glacie aut niue, nam & nix eſt quædam ſpecies congelationis, remaneat priuatio caloris proprij, & craſſities ſubſtantiæ, ob partem tenuem & leuem reſolutam, & pars terrea, nam & lutulentæ aquæ celerius concreſcunt in glaciem, ſequitur neceſſario vt tales aquæ ſiſtant aluum & vrinas, & obſtruant meatus omnes, & ideò vt generentur morbi omnium generum, & maximè ex retentione bilis: nam ſi illa flueret ad aluum, aluus flueret, cum ergo non fluat, neceſſe eſt conſiſtere bilem, & ideo plena veſica illa corrumpet temperaturam iecoris, atque inde etiam ſpargetur per venas, & generabit morbum regium: & inde rapietur ad cerebrum, & gignet phrenitidem, aut putreſcet & generabit febres acutas: & generabunt etiam aliquando anginas, quæ citò præfocabunt, & ſi aduratur, melancholiam, & ita erit ſeges & lerna malorum.

Propria autem mala ſcribuntur quinta particula Aphoriſmorum, (24.) his verbis, (Tex. 2.) Frigida qualis nix & glacies pectori inimica, tuſſes mouent & ſanguinem & deſtillationes. Et hoc eſt quod dixit, & quæ ad has ſequuntur: id eſt quæ ad primas iam dictas ſuprà de aquis crudis, vbi dixit quod tales quæ ſunt turbatæ præ niue ac glacie pituitoſiſſimæ ſunt ac raucoſiſſimæ hi enim primi ſunt morbi ex quibus alij progignuntur. Quod autem dignum eſt obſeruatione, & à nobis vſu cognitum, eſt quod talibus maximè contingunt ſcirrhi in iecore, & hoc eſt frequentiſſimum inter magna mala, & peſſimum inter ea quæ frequenter eueniunt. Secundum eſt ventriculi læſio magna, adeò vt perueniant ad interceptionem pulſus, & hoc contingit ex aquis illis niue aut glacie infrigidatis. Tertium eſt, dolor coli, quartum lapis renum, in aliquibus veſicæ. Hocque obſeruaui de duobus primis in purpuratis Romæ, qui conſueuerunt refrigerare aquas niue vel glacie, & quod maiorem inducit frigiditatem, halinitro vt etiam in libris de ſubtilitate docui.

Hoc verò cognoueris hoc modo.] Vult oſtendere, quod in aquis quæ congelantur pars tenuiſſima & leuiſſima exhalet, relicta craſſa ac grauiſſima, & vtitur hoc argumento euidentiſſimo & pulcherrimo, dicens: aqua quæ fit diſſoluta glacie ſi comparetur ad illam ex qua glacie, facta eſt, minus occupat ſpacium longè quàm antea, ergo reſoluta eſt non occultè, quare non cum pars craſſior & grauior ſit reſoluta, quoniam ſemper quod leuius eſt ac tenuius, celerius reſoluitur, ergo aqua dum facta eſt glacies, reſoluta eſt pars tenuior. Ad hoc quispoſſet dicere, quod non minus argumentum probat de diſſolutione quàm congelatione, quia dum congelata eſt, non videtur facta minor, nec minus occupare ſpacium quam antea: & quamuis aliquantulum decreſcat à lateribus nihilominus ſit humidior in medio, nec eſt diſcrimen notatu dignum inter aquam priorem & glaciem, ſed inter aquam diſſolutam potius & glaciem antecedentem. At hoc diceret Hippocrates, quod glacies licet fiat coacta aqua & reſoluta parte, tenui: tamen loco eius ſubingeredi aërem, & ideo aqua calida facilius & celerius congelatur quàm frigida, quia aër qui eſt intus antequam prodeat gelaſcit ab exteriore aëre ob ſubſtantiæ tenuitatem & ſimilitudinem: idem refrigeratur coquit aquam: quia aër ob tenuitatem non poteſt adeò ſpiſceſſere vt fiat durus, & ideò neque vt gelaſcat: nam glacies, vt dixi, eſt dura.

Propter hoc dico quòd glaciei generatio ſic fit, partes aëreæ quæ ſunt intra aquam, id eſt vapores: nam ſub aqua aër eſſe non poteſt niſi vi etiam magna contentus (velut ſi veſica inflata ſub aqua alligaretur, aut

magno

magno pondere ſub aqua contineretur) coguntur auxilio partis terreæ, & denſantur & tranſeunt in materiam ſpiſſam, & ideo inſpiſſant aquam propinquam: & fit res quæ eſt ſicut paſta, & quoniam actio quæ fit ab agente quod manet ſemper intenditur & augetur, & ob id dicit Ariſtoteles, (1. Cæli. Tex 89.) quod motus naturalis eſt velocior in fine quam in principio, & iſta propoſitio quæ adeò fuit probata, etiam eſt vera, non tamen eſt per ſe, quia non quatenus naturalis hoc accidit ei, ſed eſt commune etiam omnibus motibus violentis & voluntariis, & quorum cauſa agens non diminuitur, nec debilitatur in agendo: vt in ſcindendo ligna. Et cauſa eſt, vt dixi in libro de Proportionibus, (Ex cor. 30. Propoſ. Et demonſtratione eius & 31.) quoniam agens omne quod agit aliquid, præparat illud ad actionem vlteriorem, ſicut in actione initium præcedit medium & finem, partes igitur remotiores ſentiunt initium actionis, ſed hoc eſt vt præparatio ad medium illius, & medium ad finem: igitur omne agens tam violentum, quàm voluntarium aut naturale præparat paſſum: ſed in paſſum præparatum actio ſemper intenditur: ergo omne agens auget ſuam actionem eis quanto magis operatur, quando vis eadem manſerit. At frigus externum quod eſt agens principale congelationis manet: igitur à media concretione ad perfectam duritiem longè breuior fit tranſitus, quàm ab aquæ ſubſtantia ad mediam concretionem longe plus temporis interponitur quàm à concretione ad glaciem: Et hæc eſt cauſa quod glacies videtur fieri in inſtanti ſeu momento: & forſan hæc eſt cauſa, vt generatio videatur fieri in inſtanti, & tamen fiat in momento in tempore breui, non tamen in inſtanti. Et partes non æqualiter congelantur, ſed abſque forma coguntur hincinde, deinde reliquum adiicitur, nam cùm diſſimilitudo partium ſit communis omni corpori, adeò vt etiam cœleſtibus, vt videmus in via lactea, & docuimus in libro de Proportionibus, (Propoſ. 218.) de luna, neceſſe eſt vt in aqua hoc idem ſit: & inter reliquas cauſas pars ſuperior aquæ & proxima aëri eſt leuior, ima craſſior & media loco, media etiam ſubſtantia, & ideò partes ſupremæ celerius gelaſcunt, ſed minus duræ euadunt, quoniam ſunt tenuiores & proximæ frigori magno, inde mediæ fiunt duriores ſed tardius gelaſcunt: inferiores aliquando non gelaſcunt, quoniam calor intrò refugit, & ibi ſe tuetur. Et remanet perſæpe aliquid non congelatum in ſuprema parte, & in infima aliquando, & rarius in medio: in inferiore parte, vt dixi, quoniam calor illuc ſe condidit in ſuperiore ob motum, motus autem refugit impreſſionem: ſed in medio ob puritatem. Et ideo etiam in cryſtallo illud accidit maximè ſi aër adſit: nam aër diuidit aquam & eam gelaſcere non ſinit, ſiquidem non ſolum concreſcere ſed dureſcere oportet quod gelaſcit.

LECTIO XLIX.

Super

TEXT. XXII.

CAlculo verò maxime laborant homines, & ex renum affectionibus, & vrinæ ſtillicidio, & coxendicum morbo corripiuntur, & herniæ fiunt, vbi aquas omnigenas bibunt, & de magnis fluminibus in quæ alia deferuntur, & de ſtagno, in quod fluxiones multæ ac omnis generis deueniunt.

HOc eſt quartum genus aquarum, nam primum fuit ſumptum ab ortu, ſecundum ab aſpectu, tertium à deſcenſu, quartum à miſtione. Proponit ergo duo genera miſtionis ex errore. cum quis modo bibit fontanam, modo pluuialem, modo ex flumine, modo ex puteo: Secundum cum bibit aquam per ſe miſtam ex pluribus, vt Tyberis, Padi, Iſtri, in quos fluuios plurimi alij influunt, inde ſubiiciet genus non ſyncerum conducticiarum aquarum per canales, quales Romæ plures olim erant: atque omnes has aquas damnat, & proponit morbos prauos, qui ex potu earum oriuntur, & enumerat quinque præcipuos, omnes qui cum pudendis habent commercium, calculum, dolores renum, vrinæ difficultatem, herniam & coxendicum dolores.

Primum igitur videndum eſſet: quod hi morbi inuicem haberent commune, ſed quia id neſciri poteſt, cum ſint ſede diuerſi, niſi ſciamus quomodo ex hac aquarum diſpoſitione pendeant: hoc etiam non ſciri poteſt cur potus aquarum diuerſarum procreet hos morbos, niſi prius ſciamus cur ſit noxius, ideo primum ſcire decet cur potus aquarum diuerſarum ſit adeò noxius, vt deterius, ſit bibere aquas, modo prauas modo bonas, quam prauas non multum & ſemper. Cauſa igitur huius eſt quod ſi varietur potus natura non concoquit adeò bene, ſicut de cibo etiam, vt ſecunda Aphoriſmorum, (38. & 50.) nam & conſueta vt eiuſmodi, vt quia ſuauiora faciliuſ concoquuntur inſuetis. Et ſi dicas quòd aliud eſt de potu qui non concoquitur, dico quod potus eadem eſt ratio, nam ſi aqua bona ſit & facile diſtribui apta, alia mala & quæ non ſit apta diſtributioni, ſeu ſimul ſeu diuerſis in cibis ſumantur, natura hæret, & multum facit in cibo, & bona trahit malam extra ventriculum, & lutoſam ad iecur ante ſeparationem, & fiunt in ventriculo turbationes & inflationes: Et idem dicendum eſt de variis vinis: de vino præter conſuetudinem cum aqua miſto. Sed iſtud eſt minus malum ob duas cauſas: prima quia aufertur caliditas vini: ſecundo quia vinum mutat aquam in ſui naturam, & hæc

hæc magis refert: tertia etiam poteſt addi, & eſt quod miſtio eſt ex duobus bonis. In conſuetis etiam accedit quarta. Sed de duobus vinis eſt valde malum, & quanto plura fuerint. Vt Epidaurij qui ob vectigal quod Turcæ perſoluunt quotidie vina mutant: cum tota ciuitas ex eodem vino bibere cogatur.

Hoc igitur ſuppoſito, videtur principium omnium morborum, aut ventriculus, aut iecur, aut renes: nam veſica non poteſt eſſe principium niſi ſtillicidij & lapidis, non doloris coxendicis, aut renum aut herniæ. Sed iecori cum hernia nil ferme commune eſt, videtur ergo alterum duorum, aut vt læſio fiat in renibus aut in neruoſo genere, ſcilicet in ventriculo, vt communicat partibus illis. Et hoc etiam de renibus videretur ſufficere, niſi eſſet quod adiectum eſt de hernia: & non dixit etiam de quo genere illius cum tot ſint, aut igitur intelligit de grauiori aut generaliori, & ita eſt enterocele: quamuis varicoſa & carnoſa, ſcilicet ſarcocele difficilius ſanetur, aut quòd omnes proueniant ab eadem cauſa, & ita intelligat de genere earum: aut quoniam ad vnam reliqua ſequantur. Et videntur hæc omnino ex ſequentibus potius deducenda quàm certa ratione cum difficillima ſit. Dicit enim poſt: (Text. 25.) Quòd autem non omnibus (ſcilicet eadem eueniant) conſequenter declarabo. Quorum quidem aluus ſatis fluida eſt, ac ſana & veſica non ardens, neque ſtomachus veſicæ valde coardeſcit, hi facile vrinam deiiciunt, & nihil in veſica eis congregatur. Vnde patet ipſum intelligere de lapide veſicæ & comparatione ventriculi ad membra ſub eo quæ afficiuntur: dico veſicam & renes & didymum ac ſcrotum. Et de veſica cauſa eſt: ſi enim impura vrina eo deriuatur & ardens fit lapis in veſica: ſin autem ardens & non craſſa nec lenta, aut lenta vel craſſa, ſed non ardens fit difficultas vrinæ abſque lapide. Et ſi fuerit lenta & craſſa, ſed non vrens, erit difficultas vrinæ, ſed abſque dolore, ſi vrens non lenta nec craſſa erit dolor, difficultas autem meiendi parua. Ex quo patet quòd lapis cum conficiatur ex vtraque cauſa adducit etiam difficultatem meiendi & dolorem. Et ſi adſit craſſities ſine lentore fiunt arenæ non lapis. Cauſa enim lapidis eſt maximè lentor inde craſſities aut calor vehemens, nam etſi deſit calor etiam poteſt generari lapis à frigiditate ob veſicæ imbecillitatem, ſicut videmus in alueis aquarum frigidarum. Similiter patet cauſa doloris renum, nam iuuenibus & adultis conuertuntur hæ materiæ in renibus in lapidem & arenam ob vehementiam caloris, etiam quod mora non adſit: quia loca ibi ſunt anguſta: veſica autem non cogit lapidem ob robur muſculorum eam comprimentium: vnde exprimere in mictu veſicam validè (quod etiam aliàs dixi) ſecuros nos reddit à lapidis generatione. Supereſt vt dicamus de cauſa generationis herniæ, an ſit ex inteſtinis, an in vaſis ſeminariis, an in inani. Et de enterocele cauſa eſt potius in flatu comprimenti inteſtina inferius: vt in clamoribus & inflatione cornuum: ſed hic motus eſt voluntarius, & fit à valida compreſſione muſculorum ventris & ſepti tranſuerſi: idem de epiplocele: ſed nullus cibus aut potus poteſt eſſe cauſa huiuſmodi compreſſionis: ergo nullus potus poteſt hac ratione facere herniam: nam neque flatus ipſe interiectus inter interſtina & ſeptem tranſuerſum: vehementem enim faceret dolorem, at herniæ adueniunt ſine dolore, vt experimento docemur, atque adeò vt incautè nos aggrediantur. Multo minus hæc poteſt eſſe cauſa rupturæ dydimi, cum illa fiat ex caſu potius, ex vehementi clamore, ex ponderum eleuatione. Simul etiam verba illa eſſent interpretanda, ſtomachus veſicæ, coardeſcit: ſed hæc ſuo loco cum erunt declarata, non eſt vt hic laboremus. Sicut neque cur coxendicis dolor, nam planum eſt ex renibus ad coxendices deuenire venas & arterias, & ob propinquitatem etiam maximum eſſe conſenſum renum & coxendicum, dextri ad dextrum, ſiniſtri ad ſiniſtrum. Vt & à Veſalio in tertio libro delineatæ ſunt, (Fig. ſexti cap. littera α, & 12. cap. o.) venæ quidem & arteriæ. Arteria enim ad coxendicem veniens, propago eſt exterior interioris rami poſt diuiſionem arteriæ magnæ deſcendentis, (literis vtrinque iuxta truncum in magnis ramis η & θ.) cum ad renes perueniat multo altius ex magnis ramis à nondum diuiſo trunco. Et de vena quidem clarius agit his verbis: Præter hos ramos vnus etiam articulum coxendicis accedit proprio ſinu coxendicis oſſis acetabulum priuatim ſubitus. Et ibi in margine ad literam κ eſt ad adiectum. Ad regionem ei, apparet igitur conſenſus ſpecialis. Generalis autem etiam adeſt in omnibus membris propinquis: vel ſolum ſimplex: vt cum dente dolente os etiam mandibulæ, id eſt partes illi adiacentes dolent: licet nulla materia tranſfuſa. Eſt & tertia ratio ſumpta ab Hippocrate (cap. 9. pag. 4. poſt med.) cum materiæ permeant per totum corpus, cum totum ſit conſpirabile inuicem, licet etiam non per vaſa. Verùm id potiſſimum accidere liquet ob attractionem ex ſimilitudine factam, membra enim neruea, vt inquit Galenus, (2. Aphoriſ.) ex lentis & frigidis humoribus nutriuntur. Sed reuertor ad herniam, veriſimile eſt bifariam ex hoc potu aquarum illam contingere, & ex duorum generum, altero ſcilicet hydrocelem & enterocelem, nam ſeroſum illud in ſanguine cum fuerit cum qualitatibus, vt non ſuperetur & ſit corruptum, tunc efficit hydrocelem, ſi fuerit locus anguſtus & materia plurima, ſin autem pauca & locus latus laxat peritoneum & fluunt inteſtina aut omentum: & ideo eſt ſpecies aquæ intercutis, ſed non vitio iecoris factæ, & in hoc differt ab aqua intercute: quia in illa cauſa & vitium eſt in agente, id eſt in iecore, & non in potu, in hac autem eſt in potu non in agente ſeu iecore. Conueniunt autem in tribus: quia in aqua intercute, & hydrocele non eſt ſuperatus ille ichor à calore naturali, & eſt corrupta ſubſtantia per calorem non naturalem, & ex his duobus ſequitur, vt ſi renibus non trahatur. In aqua ergo intercute vel retine-

tur

tur in iecore, vel primum ſpargitur in venas, quia iecoris facultas expultrix eſt debilis, in hernia cum ſit illa facultas integra, conatur iecur expellere ad inteſtina, ſed ob prauitatem effunditur in cauitatem quæ eſt inter omentum & peritoneum, ideo non relinquitur locus ibi in quem poſſit effundi niſi ſcrotum & didymus, ergo peruenit eò & fit hydrocele.

Nunc quærenda eſt cauſa cauſarum horum omnium, ſcilicet, quare ichor ille non ſeparetur, ſeu poſtmodum non expellatur niſi ad concauitatem prædictam inter omentum & peritoneum, quia ſit peſſimus, ſeu ſit magis terreus, & non adeò putris, & retineatur quod terreum eſt in renibus, ſeu natura renum ſit valida, & materia non terrea, & tranſmittatur ad coxendices, ſeu ſit materia craſſa & non lenta & veſica ardens aut lenta ſolum, ſed valde, & tunc, vt dixi, accidat difficultas vrinæ: ſeu ſit materia craſſa lenta & veſica ardens, & fiat lapis. Et cauſa omnium eſt obſtructio & clauſio meatuum, atque interceptio propter coctionem impeditam. Impeditur ergo coctio ex iſta aquarum varietate, quia primum aqua miſta, aut miſcetur ex bonis aut malis aut vtriſque. Ex bonis nulla eſſe poteſt, quoniam optimum conſiſtit circa medium, medium non eſt niſi vnum ideò nulla aqua talis eſt, & ſi aliqua talis eſſet, eſſet bona, nec de hac ſermo eſt Hippocratis, aut malæ inuicem miſcentur, & tunc vna non eſt peruia, alia nauſeam mouet, alia flatus, alia faſtidium parit: neque dubium eſt quin deteriora ſint plura mala quàm vnum? Quod ſi miſta ſit ex bonis ac malis, cum bona aqua ſit quæ cito deſcendit aluum mouet vrinas, cito hæc deſcendens trahet malas ſecum, & coctionem impediet & corrumpet iecur & viſcera: ideo aqua hæc maximè noxia erit.

Et de magnis fluminibus.] Hic dubitari ſolet propter Nilum cuius aqua ſaluberrima eſt, cum tamen ſit maximus ferme fluminum præter Indum Gangem & Macagnonum. Et in ipſum influunt etiam Aſtapus & Aſtaborus fluuij, qui à meridie orientali veniunt, vt Ptolemæus docet, (Tab. 4. Africæ.) Dico breuiter quòd terra illa eſt vniuſmodi, vt etiam fluuij: & quòd poſtmodum cum Nilo diu deferuntur: & Nilus eorum comparatione eſt valde magnus, ideo non poſſunt mutare aquas illius. Forſan quòd ſi Hippocrates nouiſſet Nilum hæc non adeò abſque exceptione ſcripſiſſet. Nam quòd non nouerit eum declarat inferius, vbi de Ægypto tractans non meminit illius. Et indicio huic ſunt verba Strabonis, (lib. 1.) Verum enimvero eius nomen (ſcilicet Nili) ea ætate necdum cognitum fuiſſe credibile eſt: oſtia vero tum obſcura tum paucis nota (lib. 17.) Alibi autem ſub nomine alio:

Ἂψ δ' εἰς Αἰγύπτοιο διιπετέος ποταμοῖο.

Et vt Gregorius Tifernas vertit.

Rurſus ad Ægypti cœleſtem nauigat amnem.

Non forſan ad hoc aduertit Hippocrates. Vnde Ariſtoteles in primo Metheororum, (cap. vlt.) inquit, Thebæ Homero notæ fuere. Memphis autem non, ſeu quòd nondum eſſet, ſeu non tanta. Eſt autem Thebe verſus Æthiopiam, & ſuprahabita ratione decurſus Nili, Memphis autem iuxta mare mediterraneum, quaſi dicat quod mare occupabat eam partem, vt terra paulatim detegi cœperit: non tamen dicit quòd Nili fecerit mentionem. Difficultates etiam eſſet de Choaſpe & Euleo, de quibus ſolis Parthorum reges bibunt, cum ſint magni fluuij. Sed de his etiam infrà.

Et de ſtagno.] Damnat nunc alia ratione ſtagna, non quia aquæ immobiles ſint, ſed quoniam ex pluribus aquis conflata ſint. Noſter Alemanus putat non omnino malam eſſ aquam, quæ in ſtagnis habetur: nam ſi in eis naſcantur anguillæ frequentes, non erunt incommodæ.

LECTIO L.

Super

TEXT. XXIII. XXIV. & XXV.

ET qui aquis inuectitiis vtuntur, quæ ex longo, & non breui locorum interuallo afferuntur. Non enim fieri poteſt, vt alia aqua ſimilis ſit alij. Sed aliæ dulces ſunt, aliæ ſalſæ, & aluminoſæ, aliæ de calidis fluunt. Vbi verò hæ ſimul inter ſe miſcentur, diſſident: & quæ fortiſſima eſt, ſemper ſuperat. Præualet autem non ſemper eadem, ſed aliàs alia.

HIc eſt tertius modus miſtionis artificioſus aquarum. Et non eſt promptum diuinare quid per aquas inuectitias ἐπακτοῖσιν intelligat: an inuectas canalibus ac fiſtulis, an foſſis deriuatas, an nauibus aut iumentis delatas, omnes malæ ſunt forſan, & quam excipies in vna, excipies, & in alia ratione atque interpretatione ἀγομένοισιν afferuntur, vertit Cornarius & Alemanus. Sed magis ad rem, quoniam verbum id amittit aduehuntur, nam tales per terras multas tranſire neceſſe eſt, ideo variè affici, nam ſubiicit ſi prope id non accidere, id etiam valde abſurdum eſt, cum de populis loquatur, quæ enim vrbs aquis, quæ procul afferantur poteſt ſuſtentari? Pudeat tandem huius ſtultæ conſuetudinis, vt grammaticam potius quam Philoſophiam ſciſcitentur in interpretandis veterum ſententiis: & in litera vel ſyllaba facilius lapſum poſſe fieri exiſtiment quàm in ipſo rerum naturæ ordine. Modus verò eſt, vt Romæ atque exemplum, plurimæ enim tum foſſis tum canalibus inducebantur. Bartolomeus Marlianus in quarto Typographiæ, (capite decimo. Romæ nouem aquas inuectitias enumerat, quarum quædam altiores, vt Anio nouus, altiſſima omni, vt Alſietina humillima, ex his ſex via latina excipiebantur piſcinis, ſeptimo ab vrbe lapide vbi limum deponerent, purioréſque in vrbem ingrederentur:

detentur : tres conceptaculis caruere Alſietina, Appia Virgo. Duas deducit Claudius à Caio Caligula inchoatas, Claudiam & Anionem nouum. In his ſolet erigi machina quam vocant caſtellum in vrbe vbi aqua excipitur. Et cum dicat ex his eſſe dulces, ſalſas, aluminoſas, & calidas miſcerique inuicem, ſtultum eſt credere delatas humeris ſic miſceri, ſed intelligit de inuectis, vt dixi. Tria ergo incommoda docet, primum quod eſt commune, eſſe miſtas è pluribus, ſecundum vnam præualere, adeo vt etiam hoc deterius ſit: Tertium quod eſt omnium peſſimum modo vnam modo aliam : animaduertens quòd non omnes aquæ eodem tempore augentur, igitur quæ ex pluribus miſcentur modo hæ modo illæ præualebunt : atque ita ab eadem aqua diuerſimodè afficiuntur tanquam diuerſis: adeò vt duplex ſit hæc miſtio, tum comparatione eiuſdem temporis tum diuerſorum. Quis enim adeò abſurdus eſt, vt velit credere incolas aquas ſalſas & aluminoſas ac calidas dulcibus coniuncturos pro potu, niſi deſipiant. Sed cum deducuntur excipiunt riuulos diuerſos, quia procul veniunt : neceſſe eſt enim ob id vt ſint diuerſæ naturæ.

1 Alſietinas
2 Anio vetus
3 Anio nouus
4 Appia
5 Claudia
6 Iulia
7 Martia
8 Tepula
9 Virgo

TEXT. XXIV.

SEd & ex ventis, alij quidem Boreas robur exhibet, alij verò Auſter, & de reliquis eadem ratio exiſtit. Talibus igitur neceſſe eſt limum & arenam in vaſis ſubſidere, & ab his, ſi potentur, morbi prædicti fiunt.

ET hic locus obſcurus eſt : nam ſuperius ſi ad regionem ſpectemus de illis egit: ſin autem de vento intelligatur quid poteſt Boreas aut Auſter? Dico ergo quòd quæ rectà feruntur verſus Boream vel Auſtrum qui venti potentiſſimi ſunt, turbantur à ventis aduerſis, & ex ripis etiam implentur, terra præſertim æſtate & tempore puluerulento: ideò in talibus aquis ſubſidet limus & arena. Et ideò iubebat Vitruuius vt nullius vrbis viæ reſpicerent ventos principales, idem dico de aquis & fluminibus : & eſt quartus modus miſtionis. Ex hoc collige, non eſſe bonum vti aquis poſt ventos validos, nam etiam hyeme à ripis & alueo conturbantur. Præterea limoſæ aquæ peculiaria habent mala longè deteriora quàm quæ narrata ſunt de aliis. Primum quia corrumpunt coctionem, terra enim incoctilis eſt prorſus & reliqua concoqui prohibet. Secundum quia obſtructiones validas inter ventriculum & iecur gignit & malum habitum. Tertium quoniam generat arenas & lapides. Idem etiam dicendum eſt de his qui cibos eiuſmodi edunt, vt tubera conchas, chamos, & aliquando oſtrea : in quibus ſoliciti eſſe debemus. Sed quiſpiam dicet, quare excolare eas non præcipit. Dico quòd ſi ſubſidant melius erit. nam excolando neque ita claræ euadunt, nec mala qualitas impreſſa ex limo aboletur. Ideo melius erit excolare eas prius inde excoquere eas, vt tertia pars decedat, inde reponere eas loco haud frigido, & purgatas à limo qui ſubſidet iterum excolare.

TEXT. XXV.

QVod autem non omnibus, conſequenter declarabo. Quorum quidem aluus ſatis fluida eſt ac ſana & veſica non ardens, neque ſtomachus veſicæ valde coardeſcit, hi facile vrinam eiiciunt, & in veſica nihil ipſis congregatur. Quorum verò aluus ardens & feruida fuerit, in his neceſſe eſt etiam veſicam idem perpeti. Cum enim magis quam pro natura fuerit calefacta, ſtomachus ipſius inflammatur.

QVia aliquis dicere poſſet in quibuſdam regionibus omnes deberent laborare calculo? Dicit non, ſed ſolum hi quibus veſica & ventriculus ardens fuerit. Sed primum difficultas eſt in hac dictione ὀϛόμαχος. Eſt enim ſtomachus veſicæ, vt ait, os : adeò vt duplicem ſenſum habere poſſit : ſitque littera huiuſmodi : Veſica non ardens, neque ſtomachus veſicæ coardeſcit ni facile vrinam deiiciunt : & in veſica nihil ipſis congregatur. Quam verò aluus ardens fuerit, in his neceſſe eſt veſicam idem perpeti? Vt ſuperſint reliqua verba huius Textus. Et ſtomachus ſignificet os ventriculi à ϛόμα, quod eſt os deductum. Et ſenſus eſt clariſſimus, alius eſt vt in littera, qui duas patitur difficultates, vnam quòd non inuenio apud Hippocratem vllibi, neque Galenum, neque Rufum Epheſium, aut alium antiquorum, quòd ſtomachus poſſit ſignificare os veſicæ. Secunda quod non video quid faciat calor ceruicis ad generationem lapidis, nam non incipit difficultas vrinæ ante lapidis generationem imò poſt, generatur enim lapis in veſica, quia veſica imbecillis non poteſt protrudere quod craſſum eſt & lentum in imo ad ipſius veſicæ collum : nam ſi protruſerit expellitur : quoniam collum veſicæ eſt validum. Deinde eſt nimis inuolutus ſenſus, & ex longinquo petitus, præter morem Hippocratis, aluus feruens facit, vt veſica ferueat, qua feruente etiam collum illius feruet: quaſi lapis generetur ob colli veſicæ feruorem, & non ipſius veſicæ. Imò lapis, ſi modò velis contendere, generatur ob feruorem veſicæ & impedimentum in collo illius, ſuſpicor igitur literam deprauatam, & totum illud ſuperfluum eſſe. Senſus ergo primus & noſter eſt, aluo & ventriculo excalefactis, veſica etiam exardeſcit, & lapis generatur in ea. Quod ſi veſica ob ſtomachum non exardeſcat vrina deiicitur, nec aliquid congregatur in ea, quare nec lapis generatur. Secundus

cundus eſt cum ventriculo & aluo excalefactis coardeſcit veſica, inde ſtomachus, id eſt illius os & vrina retinetur, & congregatur materia, & fit lapis, at ſi aluus & ventriculus non ſint ſupercalefacti, veſica non ſupercaleſcit, nec ſtomachus eius, ſed libere vrina profluit, & non generatur lapis.

Intereſt inter hos duos ſenſus, quòd in primo ſupponitur lapidem generari, inde ſequi retentionem vrinæ: in ſecundo retentionem vrinæ neceſſario præcedere ad lapidis generationem. Habet autem prima opinio ſcilicet quæ literæ adhæret quatuor fundamenta, quorum primum ex ipſa fide codicis habetur. Secundum ex his quæ mox dicet, vbi appellat expreſſe ϛόμαχον τῆς κύστεως, ſcilicet ſtomachum veſicæ. Reliqua duo non inepte adducit Alemanus. (Text. 26.) Primum ex quarto de Vſu partium, vbi inquit, (capite 1.) Nomen autem huius ingreſſus proprium quidem æſophagus, commune autem eſt ſtomachus, omni enim ventri collum præpoſitum inſtar iſthmi cuiuſdam anguſtum ſic nominatur. Quæ verba poſt modum quinto de Locis affectis ſic interpretantur, (cap. 5. in princip. (Eam partem quæ inter fauces & ventriculi os media eſt, quam veteres æſophagon nominabant, qui poſt Ariſtotelis ſeculum ſcripſerunt ſtomachum appellare conſuevere; quamuis Ariſtoteles priſco nomine ſemper hanc animalis particulam nominauit. Hoc tamen potius prædictis repugnat quàm conſentiat ideo ſufficiat inhæſiſſe primæ authoritati quæ ſatis clarè propoſitum aſtruit. Ratio altera ſumitur ex quinta Aphoriſmorum. (Comm. 58.) In recti inteſtini inflammatione Galenus inquit, veſicam pati ob vicinitatem eſt neceſſarium, vt quæ intemperiem participet & inflammationem, & etiam prematur atque conſtringatur à tumore qui in eo præter naturam exiſtat. Verùm & hoc non omnino concludit de tumore in collo veſicæ, ſed in eius ventre tantum: de intemperie autem aliquid poteſt, de inflammatione autem cum nulla ſupponatur non eſt ſermo. At in contrarium eſt inepta ratio literæ, & vt dixi, rei ordo qui quaſi repugnat, vterque tamen ſenſus verus eſt.

Ex his colligitur modus præſeruandi homines à calculo, dimittere lenta, craſſa & calida valde: dormire ſuper ſtuppa ſerici aut lino, vel palea aut frondibus aut typhæ lanuginæ, nam alga humidior eſt, ſed & cum mingitur exprimere quod retinet: Et ſi non ſufficiunt geſtare laminam argenti puri ſuper renes, & vſus raphani viridis eſt præcipuus.

LECTIO LI.

Super

TEXT. XXVI.

VBi verò hæc perpetitur, vrinam non dimittit, ſed in ſeipſa concoquit, & adurit, & quod quidem tenuiſſimum in ipſa eſt, excernitur: Et quod puriſſimum eſt, tranſit & emingitur. Quod verò craſſiſſimum ac turbidiſſimum eſt, coaceruatur, & concreſcit, primum quidem parum, deinde maius fit. Dum enim voluitur ab vrina, quicquid craſſum compactum fuerit, ad ſeipſum adaptat, atque ſic augeſcit, & in totum concreſcit. Et cum vrinam emittit, ad veſicæ ſtomachum allabitur ab vrina impulſum, & vrinæ emiſſionem impedit, & dolorem vehementem exhibet.

IN præſenti Textu docet clarè generationem lapidis in veſica quomodo fiat: ſeu ardente illius conceptaculo ſeu ſtomacho: & quamuis videatur ob interceptionem potius de illius ſtomacho quàm de ventre intelligere, tamen verbum ἀφίησιν, quod eſt dimittit, de cauitate docet illum non collo intelligere, nam dixiſſet non omittit. Dimittere enim continenti opponitur; veſicæ autem collum non continet, ſed vel retinet, aut non recipit, nihilominus, vt dixi, etiam hæc opinio defendi poteſt: vt exiſtimet duo genera retentionis, vnum ante generationem lapidis cum tenuiter mingitur, nec affatim & craſſa & ſine cruciatu aut exiguo, & ideo caueant qui habent carnem in meatu veſicæ, & procraſtinant curam, hi enim ſunt paratiſſimi ad generationem lapidis in veſica, aliud cum poſt lapidem retinetur vrina illo impacto in illius collum, & tunc nil mingitur aut guttatim, & dolorem vehementem exhibet, vt in littera. Quomodo ergo ex recremento illo generetur lapis, exquiſitè nunc declarandum eſt. Et primum ſupponamus quæ ſenſu patent non in omnibus generari: adeo vt in quibuſdam qui etiam laborant retentione maxima vrinæ propter carnem in collo veſicæ, non tamen lapis generetur vnquam, aliis quibus eſt libera & expedita eiectio vrinæ, attamen generetur, cur infantibus & ſenibus maximè, cum hi ſint frigidi, illi calidi? De lapidum differentia: De Arenæ differentia: & an mictus arenæ ſignificet factum aut futurum lapidem? De ſignis autem lapidis etiam dicemus. Demum de modo quo lapides in veſica concreſcunt. Ergo Philoſophus duo affert impedimenta duritiei humidum & ſpiritum: humidum reſoluitur à calore: ſpiritus exprimitur à frigore. In quibus ergo durities facta eſt, tum à calore tum à frigore, tam humidum quàm ſpiritus ablata ſunt, & ideo nec à calido nec à frigido diſſoluuntur velut lateres, & huius generis calculos ſeu in renibus, ſeu in veſica genitos eſſe conſtat. Quæ autem coagulata ſunt à frigore, vt metalla & cera, à calore diſſoluntur: ſicut quæ à calore ſolo, velut ſal, à frigore diſſoluuntur: quoniam in eo relictus eſt ſpiritus, per quem refrigeratum, calor qui humidum continet diſſoluitur, atque ita liqueſcit ſal: maximè quod cum frigido humidum copulatur. Indicio eſt quod ſal in igne poſitum crepat vehementer, ſicut etiam caſtaneæ, quoniam plurimum ſpiritus continet, ergo cur & in pueris & in ſenibus gignatur lapis

dubitauit

dubitauit Alexander (1. Problem. 110.) his verbis: Quam ob cauſam cum calculus per calorem conſiſtant (pueri namque calidi ſunt) & in ſenibus non niſi per illam eandem cauſam concreſcit? Haud enim tantam refrigerationem eſſe in illis putandum quantum nix & gelu contrahunt. Quippe cum ſummum frigus renes omnino interimere poſſit, cur inquam ſi ita eſt non medicamentis contrariis ad reſoluendam calculi concretionem vtamur ſed ſimilibus, id eſt calidis, vt ſaxapio & fœniculo, & eiuſmodi cæteris? Ipſum per nimiam vſtionem exuſſationémque incidit, vt calculus in arenam frangatur modo puluetis, qui ex fictilibus immodicè terrefactis dilabitur. Itaque minuti calculi facile, cum arena minguntur, fieri tamen poteſt vt etiam per frigidam potionem calculus expellatur: videlicet cum renes ita corroborentur, vt bonis admodum viribus per vim excernendi eiiciant, nec non renum feruorem immodicum, qui calculorum concreſcendorum cauſa eſt, frigida potio extinguit. Ergo ſententia Alexandri eſt, quòd Ariſtoteles cum dixit quæ concreſcunt à calore diſſoluuntur à frigore, de liquefactione intelligit: at aliud eſt de contritione: nam atteruntur ſicca ab immodico calore, humore conſumpto, per quem conſiſtebat, non poſſunt autem diſſolui per frigus: primum ob cauſam ab Ariſtotele traditam, quia ſunt calculi concreti ſimul à calore, & à frigore: ſecundo ob redditam ab ipſo Alexandro, quoniam tantum frigoris in humano corpore inueniri non poteſt. Docet igitur cauſam cur à calore neceſſariò ſi modo diſſolui poſſit, diſſoluatur: Demum ſubiicit modum quo iuuari poſſint à frigido: ne omnino labefactetur dictum illud quod eſt pro axiomate in medicina, contraria contrariis curantur: atque id bifariam, primum quidem vt à frigore ipſo prohibeatur ipſa calculi generatio, quæ à calore fiebat: ſecundo, vt iam concretus à renibus expellatur, dum ſublata per frigus intemperie & robuſtiores effecti genitum calculum exprimere poſſunt, ſed redeo ad primam dubitationem, retenta vrina, non facile concreſcit lapis, quoniam ab humido multo impeditur liberè effuſa concreſcit, quia limus reſidet in imo, & rurſus retenta vrina concreſcit limus, ſi libere effluat etiam non concreſcit: Quid hoc? Dico ſi non libere effluat & tenuiter, hoc ſemper malum eſt, quoniam pars craſſa neceſſario retinetur, & diu retenta generat neceſſariò lapidem: at prorſus retenta vbi eiicitur cum impetu exit, & expurgatur veſica: atque ſic non generatur lapis: & ſimiliter eiecta libere cum expurgat, lapis non generatur. Et contra cum libere eiicitur vrina, quod eſt in fundo concreſcit, vel quia non conſtringitur, vel quia profundus eſt ſinus in imo, vel quia collum ſinuatur vt gruis. Vidi etiam in his quibus exciſus erat lapis ob callum. Sed ſi fluat parum libere vt retineatur, & poſtmodum debiliter eiiciatur non purgatur veſica, generatur lapis. Cauſa igitur generationis lapidis in veſica eſt imbecillitas eius: & ideo eſt communis ſenibus & infantibus: & maxime quia non mouent corpus validis motibus, & hæc eſt cauſa quod generatur in ſedentariis artibus, maxime in ſcriptoribus, tertia, eſt ſtrictus meatus vel obliquus: quarta, materia craſſa ac lenta, & quinta eſt feruor tam loci quam materiæ. In materia autem vt generetur cum eſt immobilis quanto maior quantitas tanto celerius magnus lapis generatur: ſed in his in quibus mouetur quanto paucior cum minima diuiſa & homogenea, vt lapis ſaltem durus generetur? Generatur ergo hoc modo materia, lenta craſſæ ſubſtantiæ, & ad minima diuiſæ, cum à calore concreuerit in formam luti, iam non indiget vlteriore calore ſeorſum, ſed tum vel etiam ante à frigore exiguo calori miſto cogitur: ita vt frigus exprimat flatum & calor conſumat humidum, atque ſic lapis generatur, quandoque calor magnus cogit in lapidem in lateribus, quos ferreos vocamus, prorſus coniuncto humido aqueo, cum terra, & tunc ſuperueniens frigus cogit in vnum: Et ob id ſi diutius permaneant in fornace franguntur. Qui verò magis dureſcunt à calore temperatiore, & frigori melius admiſto coguntur, ſed indigent longiore tempore. Cum verò non fuerint partes ad minima diuiſæ, nec fuerit humidum pingue, velut in argilla non concreſcunt. Cauſa igitur eſt ſubſtantia terrea tenuiſſimè diuiſa, & bene admiſta humido pingui, & calor temperatus bene cum frigore & mora diuturna. Modus autem quo lapides concreſcunt in veſica, cùm ſint plures modi, ſcilicet vt in aquis à frigore multo, vt in fornace ab immodico calore, vt in montibus à ſicco & frigore, quaſi auctus, nullo ſanè iſtorum modorum, nam neque in corporis humani vlla parte, tantus eſt calor vt fornacis: neque frigus vt in imo fluuiorum; neque ſiccitas vt in montibus, ſed per viam expreſſionis humidi tenuioris, ſicut etiam generatur frequens in pulmonibus & iecore & renibus bonum: qui enim gignitur in capitibus corui piſcis, & gobij fluuialis & multorum aliorum gignitur, à frigore vt in alueo fluminis, eſt ergo his quartus aut quintus modus, dico quartum per expreſſionem & concretionem à calore temperato: quintum à ſolo calore temperato abſque expreſſione vlla. Et ſic etiam generantur in arboribus, ſed à frigore moderato. Dico ergo quod omnis materia liquida pinguis per expreſſionem & etiam ſine illa, cogitur à calore temperato in lapidem, velut ouum ſuper pluteum camini maximè rubrum, quod enim humidum eſt, ſi à calore concreſcat vel à frigore, aut permiſcetur, ſi pingue ſit, aut euaneſcit ſi aqueum: & ſi pingue aut putreſcit, aut exprimitur, aut cogitur, fient ergo quatuor veri modi: aut enim exprimitur aqueum tam à calore quam à frigore; aut pingue exprimitur à frigore, quia putreſcere non poteſt à frigore, aut quoniam à calore putreſcit, demum quia concreſcit, cur ergo dicet aliquis, ligna non concreſcant in lapides, cum habeant humidum pingue. Dico quod præuenit putredo, & vertuntur in animal & in cariem. Quod ergo lapideſcere oportet, oportet vt lapideſcat à frigore, aut pingue careat humido aqueo vt putreſcere non poſſit. In vniuerſum ergo omne humidum tempore,

pore,aut vertitur in puluerem abſque putredine ſi ſit aqueum ſolum, ſeu à frigore, ſeu à calore: aut putreſcit ſi ſit pingue admiſtum aqueo: aut concreſcit in lapidem ſi ſit purum aut miſtum aqueo, & à frigore cogatur. Similis eſt ergo generatio, hæc lapidum in æſtate ſub terra à ſole. Aër autem prohibet in terræ ſuperficie generationem lapidis ob motum, vnde exſiccat humidum & efficit puluerem.

Differentiæ autem lapidum à generatione ſunt tres: vel enim lapis generatur in lapide,& hic eſt duriſſimus, & plerunque gemma cum eo peruenerit, vt vel limæ reſiſtat, vel vt magnum nitorem accipiat: vel accreſcit lapidi paulatim ſui generis, & tunc ſi æqualis ſit ſubſtantiæ,dicitur marmor, ſi non lenis coſſi inæqualis ſilex. Si autem generentur alio modo, dicuntur lapides, ſeu in terra, ſeu aqua,ſeu ligno,vel animali, & ſunt molliores his. Et ſunt ex his qui in veſica & renibus naſcuntur plures differentiæ, cùm omnes ſint ex vno genere molles, duri priores,aſperi qui deteriores ſunt & leues: magni ſimiliter priores paruis & hæc nota omnibus. Duæ ſunt differentiæ aliæ, non pariter notæ omnibus annexi, ſcilicet qui ſunt inſanabiles tam in renibus quàm in veſica, ſed in renibus celerius occidunt, vtrique inſanabiles, & ſi etiam comminuantur medicamentis, denuo accreſcunt vt neceſſariò interimant. Eſt aliud diſcrimen à calore, albi qui omnium molliores, inde rubri raro duri, nigri duriores, ſed ferruginei & miſti ſunt omnibus peiores,ſunt enim plerunque duriſſimæ. Arena autem rubra à renibus fit, alba quandoque fit à lapide veſicæ: ideo aduertite ſi rotunda ſit, eſt minus periculoſa ſi minuta & quaſi deraſa eſt periculoſior.

Relinquitur dicendum de lapidis ſignis, cum ergo ſint tres præcipuè differentiæ,nam calor & durities vum parum refert, aliud eſt explicatum & eſt ſitus vt ſit annexus vel non: magnus vel paruus, aſper aut leuis. Oportet igitur ſcire ſigna omnia quæ poſſunt alicui ſpeciei conuenire propriè, primum eſt igitur impedimentum meiendi,cum lapis ad collum veſicæ ſe exporrexerit. Vt id agat oportet vt ſit mobilis, & magis id agit, cum fuerit paruus, ſed non adeò vt emitti queat. Iſtud ſignum eſt certum,niſi in conſtrictione enormi: quia ſi lapis tendit deorſum & os veſicæ eſt in imo eius, ergo homine ſtante vrina ſupprimitur ſi fuerit paruus, ſi magnus,guttatim elabetur, non tamen eſt proprium conuerſo modo, nam poteſt ſupprimi vrina & tamen non aderit lapis, velut à carne in meatu virgæ & collo veſicæ,& eſt frequens ab arena, à ſanguinis grumis, & à pituita craſſa, & hi ſunt modi frequentiores. Secundum eſt grauitas: hoc in magno ſolum eſt euidens,aut ſaltem euidentius. Tertium vt ſentiatur motus eius: hoc non eſt in annexo, nec dum quieſcit in imo veſicæ, parúmque ſentitur veſica plena. Ideò ſentitur in aſcenſu, in concuſſione alterius pedis vehementi, in repentina ſeſſione, ſed vt dixi, hæc debent fieri exactè euacuata veſica. Quartum eſt vrigo excoriata veſica,hoc non ſentitur in coniuncto nec perfectè leui: ſed oportet vt ſit mobilis & aſper. Quintum eſt ab vrina alba,craſſa,turbida,tanquam à cauſa,aut purulenta ab vlcere iam facto, vel aquoſa prorſus ob imbecillitatem veſicæ, factam à frigore lapidis & materia limoſa, quæ adhæret lapidi. Sextum eſt arena quæ deciditur,vt in Aphoriſmo(4.Par.79.) Quibus in vrinis arenoſa ſubſident his veſica calculo laborat.

Diximus aliàs quomodo ſit intelligendum, nunc etiam exquiſitius declarabimus, oportet ſubſidere & non adhærere matulæ, nam eiuſmodi à renibus ſolent excerni. Si autem ſubſidant à veſica calculo laborante, aut tanquam materia calculi erunt, at iſtud rarò admodum contingit:incrementum enim fieri ſolet in omnibus ab his quæ poteſtate talia ſunt,vt planta à ſucco non ligno aut ramis vel frondibus, idque ſemper fermè verum eſt in his quæ verè generantur. Vinculis enim contingit arctis alligari arborem arbori,aut lachrymam fortuito adhæreſcere, ſed hæc caſu fiunt & rarò, nec ſunt vera incrementa. At in huiuſmodi quæ non generantur ſed concreſcunt, non ſunt enim veri lapides: etiam difficile eſt vt ſic augeantur, arena enim dura non adhæret lapidi, niſi per limum: & cum limo etiam facile motu exteritur, vnde facile eſt motu & ſaltibus prohibere lapidis generationem: ſolo autem limo lapis augetur, vt etiam cum lapidem eximimus res ipſa docet, plerunque enim limo inuolutus inuenitur. Si verò ſit arena pars lapidis iam facti: neceſſario tophus erit & alba, & motu ac medicamentis & ſaltibus diſſoluetur, vnde non niſi (quod ſæpe etiam euenire ſolet) cum plures fuerint lapides, tum enim ſi vnus alterum atterat, arena prodit cum vrina, ſecus rariſſimè id accidit vt in vrina propter lapidem in veſica arenoſa frequentius ſubſidant: nam ſemel aut bis terue quatérve in anno caſu contingere poteſt: ſed neque tum neceſſarium eſt lapidis in veſica contenti ſignum, cum enim lapis trifariam in veſica generetur, vel ex limo vt dictum eſt, vel ex lapide renum in veſicam delato inde ſuperaucto, vel ex arena coacta & inuicem glutinata, hic tertius modus rariſſimè contingit, quoniam partes ſe inuicem exterunt: Et ideo arena potius apparet poſt medicamenta atterentia lapidem, vel poſt motum aſſiduum & validum: & oportet vt ſit tenuis, & in imo non adhærens matulæ: & hæc vt ibi docui ſignificat lapidem, aliæ arenæ ſpecies non ſunt ſignum lapidis, ſed potius vrina craſſa cum ſedimento craſſo, lento & multo & albo, cum ſubſtantia parum pura & non bene colorata, aut quæ prodeat cum magna vrigine & dolore: Vel quod ſit aquea & pura. Septimum eſt quaſi miſtum ſignum, & eſt compoſitum ex tribus, pruritus qui fit in præputio & tentio virgæ & maxime in pueris: voluntas egerendi quaſi perpetua & moleſtia & ſimiliter mictio frequens, quorum ratio eſt veſica, quæ incidet recto inteſtino pondere lapidis vexat ipſum: mictio verò frequens à veſica, partim fit vlcerata cum vlcerata eſt, & ab irritatione lapidis & vrinæ putredine. Virgæ autem pruritus ille & tentio fit, quoniam partes illæ

natura

natura ad hoc inſtitutæ ſunt vt ex titilatione arrigatur penis, ideo neque in ſenibus fit hoc, neque ſi lapis ſit magnus. Vrigo illa immenſa in præputio (quæ tanta eſt, vt nihil maius, contingit ob inflammationem partium quæ ſequitur, ad vlcus in veſica, & tunc dolor maximus eſt, nam & ob id & ob ſenſus acumen qui in glande viget, oritur: & plerunque exulceratur cauitas illa facta in glande retenta arena, ſanie & vrina putrida, vt ſit ibi inflammatio & vlcus ſimul. Iſta omnia ſigna per ſe non concludunt adeſſe lapidem, grauitas tamen & repentinum impedimentum in vrina, ac rurſus repentina liberatio & quæ multis diebus perſeuerant, ſunt præcipua ſigna: nam humor crudus non tam facilè redit & recedit, & pars eius apparet in lotio: nec talia afferunt grauitatem adeò manifeſtam vt lapis, ſed & motus eſt magis proprius lapidis poſt illa duo: De lapide tamen immobili licet ſectores affirment, vix tamen credo & eſt res rara & parum ratio ei ſubſcribit. Reliqua ſigna præter id quod poſſunt habere alias cauſas vt tria prædicta vix poſſunt diſtingui, ita vt doceant certè adeſſe lapidem, nam flagrantia poteſt procedere, & ab vlcere & à materia acuti. Si autem ſit vrina ſplendida, ad vices abſque ſedimento cum his poterit poni pro quarto ſigno & ſimiliter arenulæ tenues, valde vt puluis fuſci coloris aut varij pro quinto: Sed hoc ſignum per ſe eſt nullum: vt etiam ſi non adſit, ſecuritatem non affert. Cathetera autem eſt laborioſa, ſed certa ſi non fidas illis qui ſecant. Sed in ipſo tangas in infantibus etiam tangunt digito medio illi per anum immiſſo abſque noxa. Quidam etiam gloriatur ſe tangere poſſe in viris: quod ſi verum eſſet, eſſet certum, & ideo valde vtile.

LETTIO LII.

Super

TEXT. XXVII. & XXVIII.

QVare pueri calculoſi fricant ac trahunt pudenda. Videtur enim ipſis cauſa mictionis eo loco.

SI omnes huius libri partes tam pulchrè explicaſſet noſter Alemanus, velut hunc Textum, ſatis nos à graui labore liberaſſet, propterea illius commentarium ad verbum iuſſi exſcribi eo contentus, niſi quod loca authorum ab ipſo citatorum neglecta in margine adieci, ſimúlque annexi admonitionem non parum neceſſariam, & ſalutarem ad præſeruandum à lapide ex motibus ſumptum. Hæc igitur eſt illius expoſitio. Nominat potius pueros quam ætatis alterius homines, quòd calculo veſicæ cæteris ſint magis obnoxij, Teſte Aëtio (lib. 11. cap. 9.) hunc in modum ſcribente: Generantur etiam in veſica lapides pueris frequentius quàm ætate prouectis, voraces enim pueri ſunt, & perpetui motus & cibis vtrinque oblatis & noctuis vtuntur, & neque horam cibum capiendi ſeruant ordinatam, quin etiam prius quàm prior aſſumptus cibus coquatur, alium ingerunt: & cum vehementius à cibo moueantur, crudus & incoctus in venas cibus diſtribuitur, mollia autem ſunt ipſorum corpora, & quæ facilè cedant: eiuſque rei gratia obturationem circa renes non perferunt, cum verò craſſiſſima lotia in veſicæ amplitudinem perferantur, ibidem veluti vini fex & limus aquæ ſubſiſtunt, ac poſtea ex loci caliditate deſiccata lapideſcunt. His conſentit Alexander, (1. Problem. 109.) ſic quærens: cur pueris calculi in veſica naſcuntur, ſenibus vero in renibus? Quoniam renes puerorum meatus continent præanguſtos, hinc enim terrena craſſáque permeans materia per renes, vi arctioris meatus ab vrina & renibus caniculatiſque propellitur ad veſicam, hæc locum præ ſua amplitudine dat, tum exercendi, quia affluat vrina, tum conſiſtendi quia materia ſubſideat calculi. At ſeniorum renes, quoniam meatu ſunt ampliori, locum & vrinæ effluendi præbere poſſunt, & terrenæ materiæ ſubſedendi & concreſcendi. Colore autem calculi, quænam materia ſit quæ peperit, noſci poteſt. Hinc Hippocrates (3. Aphoriſm. 26.) inter puerorum morbos calculum ponit. Deprehendimus autem pueros calculoſos ex ſabuloſis vrinæ ſubſidentiis, & quod ipſis virilia ſæpius arriguntur, quando enim meiunt, dolent, tractant attrahúntque pudenda, tanquam calculum cum veſica exempturi, inquit Aëtius (lib. 6. cap. 60.) cui Paulus aſſentitur his verbis: Pruriunt laborantes, & confricant pudenda, intendúntque & continuè in vrinam propellunt, ac ſtillicidio vexantur, anus quoque vitij particeps redditur pruritu laborans. Prominet verò, & rectum inteſtinum vi & contentionibus, imaginatione perinde, ac ſi lapis excernatur. Ambo enim inter ſe copulantur, anus & veſica: quorum vno affecto, & alterum afficiatur eſt neceſſe. Propterea inflammato podice vrinæ exitus clauditur, & veſica exacerbata ſedes non deiicit: licet aluus admodum ſicca non ſit idem ſcribit Trallianus (lib. 9. cap. 7.) hæc adferens ſigna calculi. Vrinæ crudæ, & colore ſubalbidæ conſpiciuntur, ſedimentum eſt arenoſum & ſcabiei ſimile, præterea ægri naturalia ſcalpere, aut ea violenter & ſæpe diſtendere ſolent, atque tunc magis, cum ad vrinarum excretionem vrgentur, trahunt pudenda, vt à calculo comprimente ſphincterem ſeparent: vel pruritu ad id ipſos cogente: vel propter titillationem, putant enim cauſam mictionis laborioſæ eſſe circa radicem pudendi, proinde tollere conantur illud ipſum contrectantes.

Hic tamen quædam relinquuntur conſideranda: primum circa motum: quia enim motus calefacit renes, ideò crediderunt quidam quòd quies ſit melior motu & lentè etiam deambulandum ante cibum. Et verum eſt quod quieſcere & abſtinere à decubitu calido, & à potu vini potentis & vſu aromatum & rerum pinguium & terrearum & lentarum: & ideò à caſeo qui omnes habet conditiones: à cibis ex farina & à radicibus calidis, in quibus ſunt duę conditiones, plurimum

iuuat

iuuat ad præſeruandum à lapide. Sed tamen quod à ieiuno ſit lente deambulandum, id minimè verum eſt, imò inæqualiter & magna cum agitatione & celeriter motibus quidem validis ſed breuibus, ſic enim non cogitur lapis, & nil eſt quod magis eius impediat generationem, licet quies non ſit cauſa generationis: contrà, in cibis calida & terrea generant lapidem & lenta, illis tamen non vti minime hominem reddit ſecurum ab illius generatione. Quædam etiam damnata ab Aëtio, ſcilicet valde calida & quædam terrea diſſoluunt lapidem: tria præcipuè lapidum genera, lapilli albi qui inueniuntur in oculis æſtacorum rumpunt lapillos tophaceos in veſica: lapis Iudaicus fœmina, authore Galeno: & lapis inuentus in veſica fellis tauri: Princeps tamen laudat ſolum in arenalis hunc. Sed de radice & ſurculis radiculæ, quam vocamus raphanum, ipſa eſt calidiſſima, & nihil magis prohibet lapidis generationem etiam teſte Principe, dico quod non intelligitur de hac, & maximè de ſurculis qui ſunt optimi, folijs potentiores, radicibus ſuauiores, ciunt autem lachrymas: & cum conſideraui ſuper hoc, nihil eſt melius his & ſurculis lapathi acuti, & maximè nati inter petras & ſucco limoniorum. Sed hic eſt noxius ventriculo, ideo debet coqui & eſſe in vſu, his tribus eſſem contentus, vſus quoque aceti & olei prohibet generationem eius. Sed in lapatho huiuſmodi, & quadam eius alia ſpecie non adeo lati folij eſt, vis ad vriginem vrinæ cum hoc: Teſtis etiam omnium horum eſt Dioſcorides, (lib.2.cap.106.) mouet etiam aluum hæc herba, & non meminit raphani ad lapillum, neque eam inter ſalutares commemorat. Quid diuturnus vſus efficere poſſit, non dico nec deſpero, vt etiam de veſica. Quantum verò aluus aſtricta noceat, non eſt facile dicere, primum enim calefacit veſicam & renes, vt materiam terream cogant: ſimiliter iecur vt exurat humores, & ſanguinem præparétque materiam pro generando lapide: demum retentis partibus excrementi terrei, illæ trahuntur ad iecur & ad veſicam, & cum ſint lentæ generatur facile lapis. Tertia dubitatio eſt, quia hic videtur de infantibus maxime loqui, vt etiam videbimus paulo poſt. At tertia Aphor. (Text. 29) tribuit calculum ætati tertiæ pueril, quã Galenus (26.) extendit ad duodecimum aut tertiumdecimum annum. Ego autem vidi in vtriſque, ſcilicet infantibus lactantibus, & pueris prope pubertatem, nec hoc negat hic Hippocrates, quinimo proponit hanc pro alia cauſa generationis lapidis, & pro exemplo ſuccedentis ætatis, quaſi à maiori ſumpta comparatione. Dicet aliquis, meiere ſæpius an iuuet? dico quod neque nimis ſæpe, cum lapis generetur potius tempore quo veſica eſt vacua ab vrina quam quo eſt plena, ſed ſi plena ſit incaleſcit nimium, & etiam ſeparantur partes, igitur bonum eſt obſeruare hæc vt prohibeatur lapidis in veſica generatio, primum vt non retineatur nimium vrina, propter cauſas dictas, & etiam ne diſtendatur & debilitetur: ſecundum vt moueatur & agitetur cum vult mingere, vt fex aſcendat & miſceatur cum vrina: tertium vt corpus aptetur, ita vt os colli veſicæ ſit in inferiore loco comparatione ad totam veſicam, quartum vt permittatur perfectè expurgari, & maximè comprimendo vehementer veſicam cùm homo mingit, adeò vt ſentiat veſicam perfectè euacuatam & liberam, & mingere à vectione in carpento non parum iuuat. Et ſimiliter confert madefacere renes & lumbos ſæpe aqua roſacea. Quarta dubitatio eſt circa cibos, qui & ſi plurimi ſint, modo parum nutriant, minus nocent paucis multum nutrientibus. Quid enim refert quod multum ſumat ſibi. Cum parum ex eo tranſeat ad iecur pro lapidis generatione? Vitanda ergo ſunt pinguia, craſſa, lenta, terrea, miſta è pluribus, vt tortæ cum aromatibus multis. Sed quia contingit multis quod dum minxerint, in matula apparet materia arenoſa iuncta cum materia lenta, & adhæret matulæ, & fit craſta dura vt lapis, & tamen illis non generatur lapis in veſica, ideo quæritur cauſa? Et dico quòd talis vrina non fit eiuſmodi niſi cum refrigeratur & corrumpitur, id eſt perturbatur: quamdiu autem manet calida hoc non fit: cum ergo in corpore non refrigeretur euſque, & per motum partes quæ adhæſerunt parietibus veſicæ ſeparentur & diuidantur, ideò tale ſedimentum non eſt cauſa generationis lapidis nec ſignum: tametſi res non ſit abſque periculo, & motus affert duo commoda. Sed in quibus non perturbatur vrina ſi aliquid tale in fundo reſideat nihilominus non ob aliud reſidet quam quod ſit refrigerata: & ideò cum non refrigeretur in veſica, non poteſt etiam cogi in lapidem. Ideo in talibus oportet cauere valde calida, nam ex illis cogitur materia, & etiam quia talia frigerantur neceſſario in veſicam, ſicut aqua feruens in caldario ſufficit, aut quòd refrigerentur non exigitur vt refrigerata ſint. Velut in plumbo & ferro, congelantur enim & concreſcunt cum adhuc calidiſſima ſunt, ideóqae ſemper antequam refrigerata ſint.

TEXT. XXVIII.

Signum autem eius, quòd hæc ita ſe habent, hoc eſt, vrinam ſplendidiſſimam calculoſi mingunt ad ſimilitudinem ſeri, eo quòd id, quod craſſiſſimum eſt ac bilioſiſſimum, iſthic manet, & coaceruatur ac concreſcit. Et plerique ſane hoc modo lapidem & calculum contrahunt.

Docet calculum fieri ex limo vrinæ, quoniam qui calculum habent, vrinam claram mingunt, & ideo ſignum eſt quod pars craſſa retinetur dicit & bilioſa. Quomodo craſſiſſimum eſſe poteſt, quod eſt bilioſiſſimum. Præterea dicit Alemanus vnum aliud quod ſi interpretemur vt iacet, verum nõ eſt, dicit enim quod cum lapis annexus eſt veſicę, ęger mingit craſſa, alba, turbida, mucoſa, quia materia craſſa euacuatur, & non abit in lapidem. Ex quo ergo genitur eſſet autem auctus? Dico ergo quòd tales lapides connexi tardius

tardius augentur, quia maior pars materiæ craſſæ effluit per vrinam: at hæc fuit ſententia illius. Quod autem Hippocrates dicat bilioſiſſimum & craſſiſſimum id potius experimento quàm pura ratione comprobatur. Niſi enim craſſiſſimum eſſet non concreſceret à calore, quòd vero ſit bilioſiſſimum apparet ex colore ipſorum lapidum qui non ſolum ſunt flaui ſed etiam fuſci, quaſi exuſta bile. Et hæc fuit ſententia illius quaſi in huiuſmodi viris multum flauæ bilis ex ſua veſica defluat ad veſicam, quod miſtum eſt terreæ & craſſiſſimæ parti humorum conuertatur in lapidem. Addit Alemanus ex Principe interdum in his qui lapidem habent veſicæ connexum adeſſe vrinam cum arenulis & hypoſtaſi furfurea.

LECTIO LIII.

Super

TEXT. XXIX. & XXX.

FIt autem pueris etiam ex lacte, ſi non ſalubre id fuerit, ſed valde calidum & bilioſum. Ventrem enim percalefacit, & veſicam. Quare vrina, dum adurit, hæc patitur.

RVrſus hic ex quarto de Morbis hæc rectè inquam ab Alemano citantur, (pag. 15.) & cum tota illius ſerie adiecimus, nam & quæ Alemanus addit hic opportuna ſunt. Cæterum calculi morbo principium oboritur à lacte, vbi puer lac ſugit, lac autem in nutrice, impurum fit, ſi pituitoſis cibis ac potibus & alimentis impuris nutrix vtatur, conferunt enim omnia in ventriculum illabentia ad lac. Habet autem & hæc res ſe hoc modo. Si nutrix non ſana fuerit, ſed bilioſa, aut aquoſa, aut ſanguinea, aut pituitoſa, lac etiam malum puero generat. Conſentiunt enim corpus & ventriculus. Plurimum verò ipſi ad lac cedit de eo quod ipſa plurimum in ſe ipſa habuerit. Et puer ſi de nutricæ lac purum non ſuxerit, ſed bilioſum, velut dixi, morboſus fit ac debilis, & in præſens maxime affligitur, quandiu lac prauum ac morboſum ſuxerit. At vbi non ſuxerit lac non purum, ſed terreum & pituitoſum, & habuerit puer venas de ventriculo ad veſicam tendentes amplas ac attrahentes. Procedit autem & quod bibit nutrix & lac in ventriculum pueri tale, quale trahit à ventriculo de lacte, in totum ſimiliter provt venæ in ventriculum detrudere poſſunt. Si quid ſanè in lacte non purum fuerit, id quod veſica fruitur, lapis fit hoc modo, velut in aqua non pura in calice aut vaſe æneo turbata & rurſus ſedata, fœx aceruata fit in medio, ſic ſanè & in veſica de vrina non pura exiſtente. Et non per vrinam eiicitur, vt quæ in cauo ſit loco, & maximè cum aceruatur: præ dolore per mictionem non pertranſit, & à pituita cruda concreſcit. Glutinum enim fit pituita ad fecem admixta. Et primum parua lanugo ſuperſtat, deinde quod accedit fit arenoſum, glutino fiente pituita quæ eſt in veſica de lacte, & augetur: & quicquid humoris in glutinatione acceſſerit emingitur. Rurſus autem fœx ſolida fit, & lapidis ſpeciem accipit, quemadmodum ferrum ex lapidibus ac terra dum comburuntur fit, & in prima quidem in ignem immiſſione conglutinati ſunt lapides, cum terra adferri recrementum. At vbi iterum atque iterum in ignem immiſſa fuerint, recrementum quidem foras decedit liqueſcens ex ferro, id quod ita fieri oculis videmus. Ferrum autem in igne relinquitur, & recremento recedente ſubſidet, fitque ſolidum ac denſum, ſic profectò etiam fex in veſica, dum pituita glutinum fit, emingitur id quod ab vrina liqueſcit, fœx autem ſubſidet & denſatur, ac ſolida fit velut ferrum, vbi vero ſubſedit, ac ſolida facta eſt, ſurſum ac deorſum in veſica volutatur, & feriens veſicam dolorem inducit, & ſi vehementer feriat, aculeeret, aliquid de ipſâ aufert. Verum id quod inſuper affertur adhuc magis quam id quod arenoſum deceſſit, concretionem efficit, atque tali modo lapis fit de lacte in veſica: & ſi puero anxietas aliqua ab hoc oboriatur, aliàs atque aliàs vbi meiere vult vrinæ meatum apprehendit. At ſi puero iam adulto lapis gignatur ex terræ eſu, dolor non adeſt niſi prius quàm ipſe ſibi ipſi cibum deligat. Cæterum morbus ſigna quinque habet, nam vbi meiere vult, dolore affligitur, & vrina paulatim fluit, velut in vrinæ ſtillicidio: & eſt ſubcruenta nimirum veſica à lapide exulcerata, & veſica inflammata eſt. Verum hoc ſignum inconſpicuum eſt, indicat tamen ſumma pars præputij, quandoque mingit arenoſa, eiicit aliquando lapides duos, aut etiam plures paruos eodem modo generatos, vt de vno dixi. Hactenus Hippocratis verba quod ad huius ſententæ intellectum mirum conducere videatur recenſere volui, ex quibus colligere licet, nutrices nigras, bilioſas cæteris non eſſe præferendas, harum lac cum ſit calidum & bilioſum, facilè veſicam & cæteras partes calefacit, qua vrinæ aduruntur, cuius & loci admiſtione pars craſſior lapideſcit. De lacte Dioſcorides, (libro 2. capite 63.) probat lac candidum mediocre, & quod vngui impoſitum non diffluat: Paulus ſeptem notas boni lactis ponit: quod mediocre ſit & laudabile ſubſtantia, colore, odore, ſapore, copia, quod impoſitum vngui claritatem habeat æqualem, ac mediocriter diffluat, denique quod coagulo in vitreo vaſe coactum, tam ſeroſum quàm & ſolidæ ſubſtantiæ mediocritatem obtineat. Ariſtoteles inquit, 3. de Natur. animal. capit. 21.) His qui lactantur vtilis lac eſt, quod ad liuorem trahat quam candidum, lac igitur quod optimum atque mediocriter ſpiſſum, non candidiſſimum eſt vt nix: ſed nec liuidum, at quaſi ad liuorem declinans, quod enim obſcurum quoquomodo eſt, non adeò eſt aquoſum. Sed omiſſa de lacte diſputatione, dicimus calculos interdum à renibus in veſicam deſcendere, ibique ob craſſitiem retineri, & temporis progreſſu augeri aliis humoribus craſſis & lentis qui ſe illis in veſica coniungunt, adiectis atque induratis.

Quomodo

Quomodo ergo fiant calculi adhuc diligentius eſt conſiderandum, fiunt enim conglomerata in veſica materia nec eiecta: adeò vt vix generari calculus poſſit ſi totum quod in veſica continetur ſingulo die excernatur. Retineatur ergo materia calculi, antequam calculus fiat, non autem calculus fit antequam non excerni & retineri incipiat. Hoc autem initium eſt huius contemplationis, quod fex illa pluribus diebus retinetur antequam lapideſcat, & cogitur primum, inde dureſcit, pòſt concreſcit, demum fit vt lapis, túncque bifariam retinetur, & ob ſitum & ob craſſitiem fit autem duobus modis, primum in imo veſicæ idque frequentius, & eſt durior, alio modo adhærens parietibus veſicæ, & eſt mollior, concreſcit enim in cruſtam, inde decidit fitque lapis. Ideóque & oleum & ſucci diſſecantes proſunt maximè in huiuſmodi, & aqua cinerum deſtillata. Sed quoniam Fernelius contendit in ſexto de Morbis & ſymptomatibus,(cap.15.) omnem lapidem in veſica habere originem à lapide in renibus orto, & adducit duas rationes, prima, quòd nullum vidit hoc morbo conflictatum qui non laborauerit calculo renum: ſecunda, quod in medio talium lapidum inuenitur quaſi nucleus alterius ſubſtantiæ. Quid dicam ad hæc non habeo, conſtant argumenta ſingula ſingulis experimentis. At ille ſibi fidem abrogauit, cum referat maſculos naſci alio modo quàm fœminas, cum dum in vtero ſunt circumuoluantur vt exeant: facie autem reſpiciunt dorſum, ideo vt circumuerſo fuerint omnes, vt etiam teſtatur Iulius Cæſar Arantius in ſuo libello de Humano fœtu, (cap.8.) ventrem reſpicit & propriè de puellis agit. Sic cum in tot libris Ariſtotelis, Galeni, ac noſtris non inuentum fuerit mendacium, ipſe in inſigni inueniatur, videtur homo quæſiſſe gloriam ſine pudore aut conſcientiæ reſpectu, cum non haberet aliam viam qua ſibi nomen compararet, plurimum enim ac plurimum hoc refert ad ſalutem multorum, an hoc ſit verum vel falſum. Ideò tales homines ſcribunt admiranda, ſine vllo reſpectu imò prodigioſa. Quid etiam prohibet ne non arena aggeneretur vt etiam lapidi. De ſecundo experimento non tentaui, concludo quòd vtinam verum ſit, magnam enim lucem in hac cauſa attuliſſet. Illud mihi ſuſpectum eſt, quod etiam eſt cum Hippocrate, quod multis pueris hoc accidit abſque renum calculo. Si tamen ita ſit licebit coniectari certa ratione tempus, & quandiu ſit quòd lapis in veſica eſſe cœperit.

Circa lactationem puerorum meminiſſe oportet ſex quæ colliguntur, aut ſaltem quinque à Galeno in tertio de alimentis. (cap. 15) Primum quod lac nocet præcipuè quatuor membris, iecori obſtruendo, renibus & veſicæ lapillos generando, capiti ſi ſit imbecille: ſed maxime dentibus. Secundum quod mel eſt ferme alexipharmachum lactis, cum hoc etiam prohibens ne in ventriculo congeletur. Tertium quòd lac coniunctum cibis ex farina, licet non ſit adeò flatuoſum, magis tamen obſtruit & gignit lapides. Quartum quod lac inficitur qualitatibus non ſolum animalium & mulierum, ſed etiam ciborum. Vnde dicit lac mulieris aut capræ quæ ediderit tithymalum purgabit infantem, & etiam adultum. Ex quo patet quòd in timore calculi ſi nutrici dederimus rumicem & vrticam, & eiuſmodi vt linamnia & raphanos, reddemus ipſum tutum ab hoc periculo de quo Hippocr. in littera. Quintum quod cùm omnes cibi agant pro ratione qua aſſumuntur, ſolum lac cùm ſit cibus vnicus ſimul & potus in infantibus plurimum poteſt in huiuſmodi cauſis ad iuuandum ac nocendum. Sextum quòd pars ſola caſei eſt illa quæ gignit lapidem, butyroſa potius impedit: ideo ab aſinino lacte nullum eſt periculum, mirum eſt autem quòd cum dicant lac camelinum eſſe tenuiſſimum poſt equinum, inde aſininum, vtantur tamen medici camelino & aſinino, equino autem quod eſt in medio eorum nunquam.

TEXT. XXX.

ET ſanè ſentio melius eſſe pueris vinum quam aquoſiſſimum dare, minus enim venas adurit ac reſiccat.

PVeris negant omnes vinum, Plato, (2. de Legibus) Ariſtoteles & Galenus. Sed & Ariſtoteles in ſeptimo Politicorum dicit, non exhibendum ob valetudinem, (de Somno & vigil.cap.2.) Certe Hippocrates (1.de Tuend. ſan. cap. 1.) videtur varius etiam in tertio de Victu in Acutis, (vlt. in princip.) pro quibus contradictionem exegimus in quarto libro (100) Ideo his omiſſis relinquitur illud de detrimento vini in pueris, quod eſt multiplex, primum quia lædit illorum capita, inde etiam neruos & mentem, quia nimis exſiccat & deducit materiam ad ſuperiora, & ob id eſt valde malum. Propter aquam enim ardentem quam continet hæc eueniunt, præterea male commiſcetur, cum vinum ſtatim penetret, & lac ſecum incoctum trahat. Quomodo autem ſuadeat vinum dari pueris, vel loco lactis vel aquæ: ſi lactis, hoc videtur abſurdum: quoniam vinum eſt potus, & non poteſt ſupplere vicem lactis: ſi aquæ, videtur eſſe extra propoſitum, primum cum ſermo nunc ſit de lacte, non aqua. Præterea non ſolum pueris, ſed longe magis iuuenibus & ſenibus hoc conſilium conueniret. Propterea dico quòd loquitur de pueris, & comparat ad lactis potum non ſimpliciter, ſed qui cum cibo ſolet adminiſtrari pueris. Et ideo in hoc caſu vult conuenire vinum aquoſiſſimum ſeu naturâ ſeu etiam miſtum bonæ aquæ. Et ideo pars hæc cum præcedenti Textu eſt κῶλα, vt dicunt Græci, abſciſſum à reliquo, eſt enim extra tractationem, & ob ſimilitudinem ſolum hic adiectum, ideo reddebat ancipitem interpretationem. Eſt ergo ſenſus, vbi lac ſit calidiſſimum & bilioſiſſimum, tunc ſeu propinetur cum cibo, melius eſt dare vinum aquoſum valde: ſeu natura ſi aquæ malæ ſint, vt in propoſito ante, ſeu dilutum ſi ſint bonæ: ſeu lac detur ſine cibo alio,

melius eſt adiungere modicum vini oligophori, ad vitandum tantum periculum, quale contingit genito lapide in veſica. Et hoc quia tale vinum purgat veſicam, vt habetur tertio de Victu in acutis, (Text.8.) & etiam quia tum minus redditur bilioſum ob ſeparationem partium & celerem expulſionem ex veſica. Infantes enim non purgant veſicam bene ob duas cauſas, quæ non ſunt in pueris, nec iuuenibus, nec ſenibus, ſcilicet ob imbecillitatem muſculorum & ignorantiam comprimendi bene veſicam cum mingunt, ideo illis eſt neceſſarium hoc auxilium.

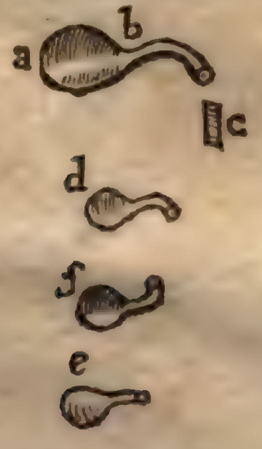
LECTIO LIV.

Super

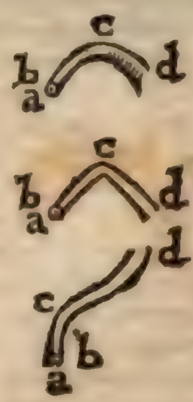
TEXT. XXXI.

MVlieribus autem pudendis non ſimiliter contingit, meatus enim vrinæ in veſica breuis eſt & amplus, vt facile vrina impellatur. Neque enim manu pudendum fricat veluti maſculus, neque vrinæ in veſica meatum contingit. Ad pudenda enim perforatus eſt. Et quia meatus ſunt ampli, etiam plus bibunt, quam pueri. Et de his quidem ſic res ſe habet, aut his quam proxime.

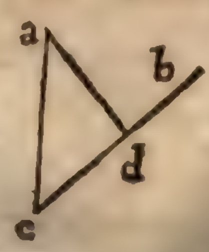
HVius Textus partem explicuit Alexander 2. Problem. hoc modo: Cur fœminæ omnes calculum ſua in veſica lente concipiant? Quoniam ceruicem veſicæ ampliorem quàm mares habeant, hinc enim fieri poteſt, vt cum vrina excrementum quoque eiiciatur, quod calculum contrahit. Hic ad Hippocratis verba ſeu ſententiam intelligendam declaranda eſt triplex colli veſicæ ad genitalia comparatio: in fœminis quidem vna, in maſculis autem duplex, ſeu cum erigitur penis, ſeu cum flacceſſit. Ergo cum maſculo penis pendet veſicam intellige *a b*,

quæ longior eſt quam lata, cuius ceruicis initium ſub oſſe pubis inchoat, quod dicatur inde aſcendit, quantum eſt altitudo oſſis pubis, & ibi ſe exerit, vt in foramen commune penis ingrediatur, figuram ergo *d* efficiet, ita tamen vt iacentem non erectam fingas vt *d*, at ſi penis erectus ſit ad corporis perpendiculum vt *e*, ſin vero eouſque vt ventri ferme adhæreat, vt adoleſcentibus & rigidis viris in hanc formam, (Vaſal. lib. 5. cap. 11. in fine, ſed obſcurè & conciſè.) Sin verò ſimplicius rem accipias, & ceruicem ſolam deſcribas, licet non *σ* Græcum ſed *s* deſcribere, potius quod differt à *σ*, quia non clauditur inferius, & tunc Latino *s* aſſimilari poterit. Sit ergo figura eiuſmodi magna vbi *a* finis veſicæ, *b* oſſis pubis, pars ima *c* ſuprema quo inſeritur peni os, vt ita dicam, ceruicis dum eſt inclinatus penis: dum eſt erectus ad perpendiculum, vt in ſecunda figura: & dum ad ventrem in tertia: in partem igitur *a* intruditur lapis, ſed vt aſcendat ad *b*, atque inde ad *c*, non niſi per vim veſicæ ſe com-

primentis, atque impetum vrinæ fieri poteſt, lata autem eſt ceruix iuxta ortum initio quantum fermè pollex patientis exeritur duorum digitorum non plenè latitudine ab ipſo oſſe. Excinditur lapis à ſiniſtra parte ſub oſſe pubis inde immiſſa cathetera, & è regione illius vbi collo veſicæ intruditur, à ſiniſtra autem quoniam illa pars eſt è regione dextræ operantis: & etiam quia ſi à dextra manus artificis impingeret forcipem non in lapidem, ſed in veſicam ſolam, & in latus ſiniſtrum, aut cogeretur auerſo brachio & manu operari. Ideo neceſſarium eſt hoc, & non ex natura rei, ſed ex comparatione, diuiſa carne inter muſculos obliquè parum, manifeſtum eſt ergo quod ad ceruicem peruenitur tum, quam etiam diuidunt. Si magnus eſt frangitur, ſi paruus extrahitur, inde cocleari veſica purgatur. In fœminis autem ſupra collum vteri inſeritur ceruix veſicæ, & parum immergitur, & eſt ſatis ampla nec reflectitur, inquit Veſalius, vt vix poſſit lapis in eis generari, generatur tamen & in eis quandoque cum ceruix arcta fuerit, & os ceruicis non exquiſitè in imo veſicæ, quod ferme ita ſe habere neceſſe eſt, cum vteri collum rectà tendat inferius, & ceruix in ipſum inſeratur, fieri non poteſt, vt ceruix veſicæ illi inſeratur citra hoc vt flectatur, & ſimul os ceruicis ſit in imo veſicæ totius corporis fœminei comparatione, aliter duæ rectæ lineæ concluderent

ſuperficiem. Velut ſit os pudendi *c*, os colli vteri *b*, os ceruicis veſicæ *a*, inſeratur collo vteri in *d*, quia ergo non obliqua eſt, linea ad

ad *c* & *a c* rectaeſt, quia ceruix veſicæ eſt ad rectum poſita *c*, eſt enim in imo oris pudendi comparatione *a c* & *a d c* recte continebunt ſuperficiem. Quæras ergo, cur in viris non effecerit os veſicæ cum collo rectum? Sic enim lapidis nllum eſſet periculum? at ſic penis non potuiſſet arrigi & homo velut mulier, ſolum inter crura mingere cogeretur, hac de cauſa collum veſicæ factum eſt obtortum, vt tamen veſica exactè purgari poſſet, factum eſt os eius in imo: at cum lapis aut arena in collo erant, vt expellerentur, facit vrina tota incumbens, & vis qua ſe conſtringit hoc enim perſpicuum eſt, quòd cum amplum in arctum cogitur, totum incumbit illi, ergo neceſſe fuit os ceruicis veſicæ in imo eſſe, ipſam veſicam minimè.

Neque enim manu pudendum fricant.] Alemanus exponit contrario modo quo dicit Hippocrates. Primum enim ſentitur pruritus, inde dolor ſeu vrigo, incipiente eroſione pruriunt pueri, facta ſentiunt flagrantiam ſeu vriginem, & ideo pruritus eſt via à ſanitate ad vlcus, & viciſſim. Vnde vulnera cum ſanantur pruriunt. Eſt tamen alia cauſa non adeò propria, vt vinculum & maximè ob retentionem vaporum: vide quomodo pruritus in dolorem, dolor viciſſim in pruritum conuertatur, (2. De locis, cap. 7. pag. 4.) primo de Fracturis, non ergo pudendum non fricant, quia non exulceretur, ſi adſit lapis, os veſicæ. Sed quoniam collum inquit (Com. 41. (veſicæ exporrigitur ad pudenda muliebria, ideo dicit.

Neque vrina in veſica meatum contingit.] Hoc videtur contrarium cauſæ quam adducit, ſeu ei quod accidit, ſed tamen ſenſus eſt clarior ſi quis conſideret quæ à Veſalio traduntur lib. 5. (Fig. 27. litera l.) ſi quidem non communicat dicit vrina genitali muliebri vt in viris bifariam, tum quia veſicæ ceruix non aptatur collo vteri, ſed duntaxat tranſit ipſum: ſecundo quia eſt lata ceruix veſicæ & vteri, & ideo non afficitur vterus pruritu vt penis in maſculo. Et ſi loco pruritus agas de dolore, tunc manifeſta erit differentia, cum pruritus ſit initium, vt dixi, vlceris: cum ergo non queat vlcerari ceruix in fœmina à lapide veſicæ: tum quia collum veſicæ non iungitur longo tractu collo vteri, tum quia vtrunque collum eſt latum, vt ibi moram vrina acris trahere non poſſit, liquebit totum quod dicitur. Vult ergo dicere quod vrina in veſica non tangit vteri ceruicem, nam veſica ipſa eſt ſuper vterum non vteri ceruicem.

Ad pudenda enim perforata eſt.] Scilicet ceruix vteri adeò vt vrina ſtatim prodeat, vbi ad collum vteri venerit, & ideò ſedere non poteſt, & eſt tertia cauſa. Subiicit quòd quia meatus vrinarij ſunt ampli, ideo mulieres plus bibunt quam pueri. Dico etiam quod ob hoc ex quauis cauſa, maximè ob riſum, ſe commingunt mulieres, nam ſitus & conſtitutio ipſa hoc docent. Hic ſuccurrit mihi in mentem hiſtoria illa de muliere quæ cum pateretur vriginem in meiendo, aduocato circumforaneo Spoletino dixit, adeſſe lapidem: illa verbis eius non credens voluit me adeſſe, cum iterum tangeretur, illo tangente audiebatur lapidis cum ferro ſtrepitus: ſed cum ego vellem tangere dixit lapidem ſubterfugiſſe: tandem cum non inueniretur abiit: ego autem intelligens fraudem illius, breui tamen curaui.

Et de his ita ſe habet.] Verecundæ Hippocrates docet quod talia contingunt vt plurimum aut proxima dictis, velut pro calculis tophi aiemus, capilli generantur, etiam mihi vermes, alia etiam velut lentes nigræ, & eſt certè ſentina immunditiarum.

PROOEMIVM IN QVARTVM LIBRVM.

HVCVSQVE diligenter conſcripſimus commentaria tria ſuper librum hunc de Aëre, aquis, ac locis. Quartus hic liber quoniam non leui ex parte declaramus eſt in tertia Aphoriſmorum, propterea in eo aliquanto pro breuior, cum nihil repetere ſoleam. Agam igitur tantum de his quæ alibi non attigimus, quamquam quæ ſuperſunt hîc ad explanationem, adeò vtilia ſint vt qui medicinæ operam dant non leuem fructum ſint conſecuturi. Sed & hæc pars (vt ſecunda & tertia cum Philoſophis naturalibus plura habuit communia) multa cum Aſtrologis, & vt reliquæ ſequentes cum Geographis tractanda ex æquo habet. Verùm dixi non leui ex parte declaratam eſſe hanc quartam partem in tertia Aphoriſmorum imò verè ferme totam, cum enim in partes quatuor diuidatur. Primam ſolum explicat, quæ totum librum præſentem ferme implet: De reliquis ſolum agit per epilogum. Vt hac in parte prima doceat tempora, quomodo ſanitatis aut morborum & quorum cauſæ ſint. In ſecunda verò docet has temporum viciſſitudines atque mutationes plurimum eſſe obſeruandas in opere medici. At in tertia declarat idem ex Aſtrorum curſu, quòd ad ſolis attinet puncta cardinalia, ſcilicet ſolſtitia atque æquinoctia: Idem poſt obſeruandum docet, ſed commutata ratione, vt mos eſt antiquorum in naturæ operibus ac morborum fine, adeò compendioſè & ſufficienter, vt quod ad generalem attinet tractationem, nequicquam deſit aut ſuperfluum exiſtimari poſſit.

LIBER QVARTVS.

LECTIO LV.

Super

TEXTV I. & II.

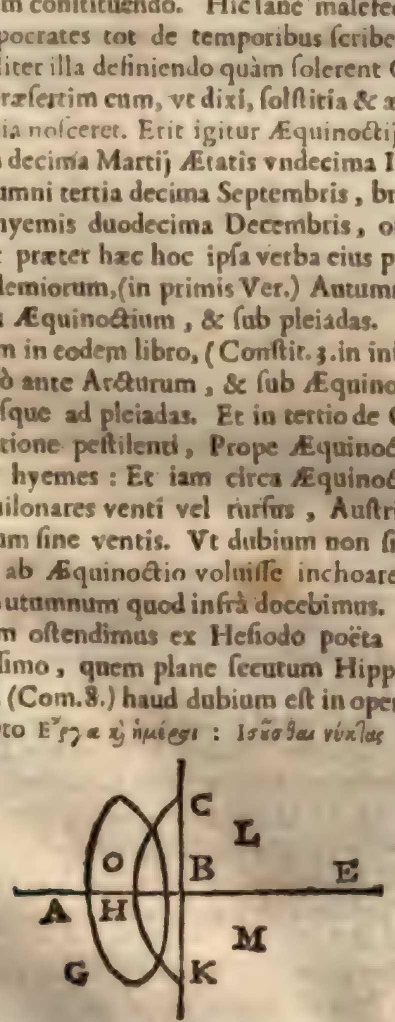
Et eſt initium quarti libri.

CÆterum de annis hoc modo conſideratione facta, quis cognoſcere poſſit, qualiſnam annus ſit futurus, ſalubris ne an morboſus.

IN præcedentibus duobus libris egit de habitationibus & natura aquarum, hæc autem vnicuique propria ſunt, hæc eſt tanto magis communis quòd ſingulæ differentiæ temporum vnicuique regioni conuenire poſſunt. Regio enim borealis nunquam fiet orientalis

orientalis aut auſtralis, tempora autem variantur ſingulis annis. tempora etiam magis mutant corpora quam habitationes, aut aquæ quod ad mortem aut ſalutem attinet: moriuntur enim homines in malis conſtitutionibus breui, non ita in habitationibus aut propter aquas familiares, contra melius poſſumus occurrere iniuriis temporum quam aquarum aut habitationum. Demum cognitio temporum diuinior eſt, & magis varia pulchriorque aliis duabus: ob id hæc tractatio præſtantior aliis haberi debet.

Quoniam verò de ſtatu temporum agit, neceſſarium eſt ſcire quot & quando tempora anni incipiant, manifeſtum eſt autem quod hac in parte prima tempora vniuerſa in quatuor ſolum diſtinguit ratione, ſtultum eſt autem quærere aliam diuiſionem, quam quæ facit ad intellectum eorum quæ ab eo dicuntur, quare oportet vt ſit diuiſio ab ipſo propoſita, & congruens iſti loco. In tertio ergo, (pag. 2.) de Dieta diuidit tempora in hæc quatuor, ſed alia ratione initia fineſque eorum diſtribuit: ver ſi quidem ab Æquinoctio ad Pleiadum ortum, à quo æſtas vſque ad ortum Arcturi, ab hoc Autumnus ad occaſum. Pleiadum, à quo hyems, hic autem cum æquinoctiorum & ſolſtitiorum meminerit, veriſimile eſt æqualiter illa diſtribuere: maximè cum Hippocratis regio hoc ferret, vt tempora anni cum ſolis cardinibus conuenirent, ſcilicet æquinoctiis atque ſolſtitiis. Vt non ſit audiendus Galenus, qui aliter illa diuiſerit tum in plures diſſecando partes; tum ab aliis cauſis terminos eorum conſtituendo. Hic ſanè malefeciſſet Hippocrates tot de temporibus ſcribendo, & aliter illa definiendo quàm ſolerent Græci, præſertim cum, vt dixi, ſolſtitia & æquinoctia noſceret. Erit igitur Æquinoctij initium decima Martij Æſtatis vndecima Iunij. Autumni tertia decima Septembris, brumæ ſeu hyemis duodecima Decembris, oſtendunt præter hæc hoc ipſa verba eius primo Epidemiorum, (in primis Ver.) Autumno & circa Æquinoctium, & ſub pleiadas. Inde etiam in eodem libro, (Conſtit. 3. in initio,) paulò ante Arcturum, & ſub Æquinoctio, & vſque ad pleiadas. Et in tertio de Conſtitutione peſtilenti, Prope Æquinoctium feræ hyemes: Et iam circa Æquinoctium Aquilonares venti vel rurſus, Auſtrinum cœlum ſine ventis. Vt dubium non ſit ſtatim ab Æquinoctio voluiſſe inchoare ver, & Autumnum quod infrà docebimus. Illud etiam oſtendimus ex Heſiodo poëta antiquiſſimo, quem plane ſecutum Hippocratem, (Com. 8.) haud dubium eſt in opere inſcripto Ἔργα καὶ ἡμέραι: Ἰσοῦνται νύκτες τε καὶ

ἤματα ἰσόχρον ἄρθεε Γῆ πάντων μήτηρ, καρπὸν σύμμικτον ἐνείκη.

Æquantur nox atque dies, redeuntia rurſum Omnia, terra parens fert frondes, germina, fructus.

Quòd verò annus dicatur ſalubris, tres conditiones requiruntur, quòd pauci ægrotent, pauci moriantur, pauci corripiantur morbis inſuetis. Morboſus autem cùm multi ſunt ægri: ſi verò multi moriantur, peſtilens, ſi pauci ægrotent ex his tamen plerique pereant, aut ſi non multi ex morbis tamen inſuetis nomen non habet, dicitur tamen morboſus, quoniam ſi ægrotant morbis inſuetis, ergo laborant peregrina impreſſione: Igitur annus non eſt ſecundum rationem temporum, & ortus ſyderum & reliquorum igitur non eſt ſalubris genere. Ita fient quinque annorum differentiæ, cum tamen pauci ægrotant ſed ſanantur, ſub ſalubri continetur, ſi pereant ſub peſtilenti.

Vtilitas huius cognitionis eſt ipſi medico gloria: ipſis autem incolis vt poſſint obſtare futuris morbis, præparando corpora. Et quoniam, vt dicebat Galenus in libro Artis medicæ, (cap. 99.) intemperies generant morbos genitis humoribus, oportebit tripliciter occurrere his venturis caſibus, primum ratione cauſæ, Secundò ratione intemperiei aquiſitæ membri aut membrorum, Tertio ratione tranſitus ad cauſam morborum per generationem humorum. Et cauſæ quidem obſtabimus primum ipſe, ſecundò ratione noſtri, ipſi quidem immutando aërem: & hoc fit igne & aquæ & odoribus: Ratione noſtri, vitando ipſum, admittendo ventos & ſolem, vitando creſpuſcula & aërem nocturnum: fugiendo è regione, & relinquendo vrbem, habitando in nemoribus vel inter equos, & incolendo cubilia ſublimia. Ratione temperiei membri occurrendo cibis, potibus contrariis, tum aliis rebus non naturalibus. Ratione generationis humorum, ſectione venæ, purgatione, abſtinentia à cibis, abſtinentia ab his quæ multum alunt, à vino, & ſi putredo adſit, his quæ ei reſiſtunt, & ſunt acetum, ſuccus limmiorum, mel, ſuccinum, vuæ paſſæ, carnes cerui & pauonis, & odorata temperata, vt ſanthali, roſæ, myrtus, inde prolixus ſomnus, exercitatio multa, ſine frigore; mundicies. Ita etiam decrepitos ab imminenti periculo liberare poterimus. Si coluuies ſit à terra, aquis, ſerpentibus, exhalationibus, nihil edatur quod non ſit præparatum cum igne & odoratis.

TEXT. II.

SI ſecundum rationem fiant ſigna in aſtris occidentibus ac orientibus: & in autumno aquæ fiant: & hyems ſit moderata, & neque valde clemens, neque modum excedens frigiditate: & in vere ac in æſtate tempeſtiuè pluat, ſic ſane ſaluberrimum eſſe annum par eſt.

TRia proponit quæ anni qualitatem debeant oſtendere, tempora anni quatuor:

tuor: ortum & occaſum ſyderum, & rationem eorum quæ fiunt, calorem & frigus, tempeſtates ventorum aut ſilentem aërem, & pluuias aut ſerenitatem vel nubiloſum tempus, aut nebuloſum aut niuoſum. Et ad tempora anni tria hæc comparat, ad ortus autem & occaſus duo vltima, primum non ita. Sed & hæc comparatio fieri poteſt ad tempora ſingillatim & ſeorſum: & rurſus per coniunctionem, vt dixi in libello de anni conſtitutione dignoſcenda aliàs edito. Sunt autem qualitates quatuor:& ex ventis vna differentia ſeu duo membra, ſed multiplicantur ratione ſpecierum vt Aquilonaris aut Auſtralis, & quinque ſumptæ ab his quæ aëri adueniunt, vt in vniuerſum ſint vndecim. Quinque autem quæ aëri commiſcentur ſunt nubes, pluuia, nebulæ, nix & ſerenitas, nam grando & fulgur & ſimilia non mutant aërem propriè.

Quòd ad qualitates attinet non vult illas eſſe nullas, neque immodicas. nullas quidem quia cum neceſſarium ſit vbique locorum non ſolum ſolem, ſed aſtra moueri in ſignifero & accedere atque recedere, atque ob id incaleſcere aërem ac refrigerari, dicemus annum eſſe naturalem qui ſeruat qualitates imbutas à ſole & in errantibus ſtellis. Concurſus autem errantium & luminarium deliquia ſunt cauſæ præter naturam conſtituti anni & nimij frigoris aut caloris aut temporis perſeuerantis, vbi autem qualitates non prædominantur non fit generatio, quoniam frigus efficit prolificum ſemen confirmando calorem animæ proprium, qui eſt eius inſtrumentum, calor autem qui fit ab aſtris eſt cauſa communis: ex quibus fiunt omnes generationes. Exceſſus autem corrumpunt genita. Et vtrique ſcilicet tam defectus quàm exceſſus ſunt cauſæ morborum. Vt autem ex aſtrorum ortibus & occaſibus procedant, & niues & pluuiæ & nubes & huiuſmodi iuxta ſolitum, quoniam natura humana aſſueta edere certa hora, alia dormire, alia aluum demittere, ſi ſuis commodis deſtituatur, perturbatur, & quemadmodum in die ita & in anno: hoc ergo tempore cum ſit aſſueta ſentire aquam aut ventos aut frigus, & ſenſerit contrarium, læditur grauiter:& maximè in debilioribus corporibus & longa mutatione, idem dico de anni temporibus, vt ad conſtitutiones aëris comparantur. Non tamen conſiderat ortus & occaſus ſyderum niſi bifariam, non autem ſimpliciter ſed in comparatione ad opus medici, & ad ſtatum aëris.

Et ſimiliter conſiderat ſtatum aëris propter ſe: vt neceſſario oporteat nos ſcire ſtatum naturalem aëris iuxta ſingulas regiones: & ideò oportet comparare vnumquemque ſtatum præternaturalem aëris ad naturalem illius regionis. In Italia ver temperatum & humidum, pluuiis lenibus à kalendis Aprilis ad Maij kalendas, antea ab Æquinoctio ventoſum:à caniculæ ortu eteſiæ, antea decem diebus Prodromi: Cæterum æſtus magnus & ſiccitas: coronæ exortus imbres efficit, vt Plinius docet, contingit hoc nouis Octobris, vt aiunt. Tota æſtas procellis cum tonitruis & fulguribus ſubdita eſt.

Arcturus quoque cum oritur circa initium Septembris, ortus autem Vergiliarum Auſtros mouet & pluuias: Iuxta finem Octoris etiam occidunt, & ipſæ pluuias mouent. Et vt breuiter dicam, omnia aſtra inſignia dum oriuntur & occidunt mouent ventos: venti auſtrales & orientales aquas apud nos mouent: Boreas & Fauonius ſereni ſunt. Conſtant iſta obſeruatione quæ varia eſt etiam in eadem prouincia & regione, & in paruo interuallo, ob montes qui loco imminent tum maris ſitum & paludum & lacuum, vt in Beuaco lacu videmus. Non ſtatuo tempus talium exortuum, quoniam decretum eſt ſolum de æternis habere rationem, hæc autem non ſunt æterna, ſed pro ſeculis variantur. Solum quod eſt perpetuum adieci: omnia clara ſydera ſeu numero ſeu magnitudine ſeu lumine variare tempora exortu & occaſu coſmico, ſeu heliaco vel potius latinè & clarius, matutino & veſpertino ortu vel occaſu, vel etiam cum oriuntur vel occidunt, id eſt apparent aut occultantur. Et quoniam huiuſmodi conditio annorum eſt comparanda ad vnamquámque regionem. Ideo præter hæc animaduertes in ſingulis regionibus annos vere ſalubres quales fuerint. Etſi moderata ſint tempora licet venti plurimi flauerint, dices illum ſtatum eſſe ſalubrem per ſe ei regioni, & reliquos illi comparabis. Sin autem fuerint tempora anni valde inæqualia, & tamen annus ſalubris, dices eſſe ſalubrem per accidens, ideò non facies comparationem cum illo nec ab eo ſumes indicationem.

LECTIO LVI.

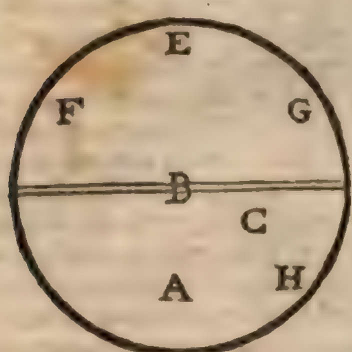
Super Eodem

TEXT. II.

CÆterum videndum eſt quis ſtatus ſit veris ſub Æquinoctij circulo, an ſit diſcrimen ibi temporum & quis extremarum gentium, quæ ſub polis habitant generaliter, nam ſpecialiter agetur inferius: deinde quid ferant dies caniculares an humidi an ſicci ſint: demum de annis intemperatis generaliter cum in ſequentibus ſpecialiter agat Hippocrates de illis. Primùm ergo dico quod, vt enarrat Ioan. Baptiſta Turrianus Veronenſis, ſub Æquinoctij circulo inſula eſt B. Thomæ è regione, vt ſcribunt Tuſciæ (id eſt à Fortunatis orientem verſus partibus XXXIII. aut prope) ſaltem Italiæ, qua parte maxime ad orientem extenditur. In ea igitur duæ ſunt hyemes & ver atque æſtas, inſulæ forma ferme circuli, cuius dimetiens LX. M. P. id eſt gradum vnum continet, ſubducta ratione quadrata continebit MM. DCC. M. paſſuum, hyemes ergo in Æquinoctiis fiunt, ſcilicet Martio menſe atque Septembri.

Cum enim Sol immineat illorum capitibus, & ipſa inſula exigua ambitus maris comparatione, perpetuò aër impletur nebulis inde nubibus & aſſidui decidunt imbres, at

at Solis radiis prohibitis, & pluuia decidente refrigeretur, non tamen hyemi frigore ſed humido vtrumque tempus perſimile eſt. Menſibus autem Maij, Iunij, Iulij & Auguſti ver eſt, flant enim tunc Euri, Auſtri, Africi. Inuenio apud Vitruuium, quem Philander vir (vt ex lectione deprehendi) doctus & accuratus Africus, vt per ph ſcribatur, hos vocant materna lingua Siroccum, oſtrũ atque Garbinum, vt Siroccus medius ſit inter orientem & meridiem, velut Gherbinus ſeu Garbinus inter meridiem & occidentem. Hos ventos in ea regione conſtat ob propinquitatem & auerſam terram, quippe qui illis ſint Boreales refrigerare, & ſerenitatem inducere. Quanquam addubitari poſſit, qualem vocet Africum, qualemve Eurum,

nam ratio ex ſitu commutatur. Sit, gratia exempli, Italia A è regione eius, vt dixi, Inſula B. Thomæ, B. Æquinoctij circulus ex dictis qui per B. tranſit C. Africa ab oriente in occidentem extenſa inter Italiam & Inſulam erit ergo E neceſſario meridies: Italiæ Eurus F inter orientem & Auſtrum, Africus G inter meridiem & occidentem ex Africa, id eſt à parte D veniens. Et de Euro quidem in Auſtro eadem erunt B, inſulæ Africus tamen non idem erit G quoniam, non ex Africa venit, ſed tendit potius ad illam: ſed materna lingua non eandem forſan patitur ambiguitatem, non ergo ex H Africus ſeu Garbim flat in inſulam, ſed ex G vt etiam Italis. Hæc dicta ſint vt intelligamus quoſnam ille author dixerit ventos eſſe frigidos & ſerenos vtrque adducentes. Tum, præſertim cum dicat quod ab aliis ventis, ſcilicet Borealibus Africa ea regio integitur. Deſcribatur ergo portio Borealis ſigniferi, CHK, ita vt C ſit initium libræ, H cancri, K arietis, dum ergo procedit Sol ab C ad K per H, flant venti ex L E M: igitur Sol mouet ventos ab oppoſita parte, cúmque fuerit in Auſtrali non mouet ex A nec F neque G propter Africam D interpoſitam. Flantibus ergo ventis in vere pereunt, aut infirmantur indigenæ: quoniam macilenti nimis læduntur à ventis frigidis: inquilini Europei bene habent, quoniam carnoſi ſunt & pleni: at contra dum Sol eſt ab initio capricorni ad initium ferme arietis, tunc eſt æſtas humida & calor præfocans, adeò vt ſub terra inquilini lateant, & moriuntur, aut grauiter infirmantur, quoniam calorem cum humido perferre non poſſunt. At indigenæ bene ſe habent cum ſicci ſint & exangues, ita in vniuerſum indigenæ centum annos perſæpe excedunt, inquilini vix quinquageſimum attingunt: vt monſtroſum ſit in ea regione videre canum hominem, cum ante canitiem moriantur. Ægrotant inquilini ſingulis ferme octo diebus die vna, quod eſt corripi vt reor Ephemera: ſed cum primum quis inſulam aut vrbem illius habitare cœperit, quam vocant Pouoaſan, morbo acuto adeò laborant, vt vel quarta aut ſeptima, aut ad ſummum quartadecima intereant, quos ſi effugerint conualeſcunt niſi admodum poſtea deliquerint in ratione victus: quam tenuiſſimam exquiſitè ſeruant: tum quia ſalutarem eam experiuntur, tum quòd per ſe oderint cibum ob morbi prauitatem, & aëris ſummam intemperiem, quæ tamen viget calidiſſima & humidiſſima, ſemper quidem huiuſmodi, ſed præcipuè menſibus à Bruma, ſcilicet Decembri, Ianuario & Februario, atque hoc tempus æſtatis eſt ſed præhumidæ: in qua tamen indigenæ qui natura frigidi ſunt & ſicci & macilenti optimè degunt. Hæc volui adieciſſe, vt ex regionibus tempora & morbos illorum & victus rationem, & viciſſim ex temporum cum regionibus ſimilitudine, morbos, ſucceſſus, victum atque alia præcognoſcere aut intelligere liceret. Hoc ſolum mirum & diſſimile quod ea Inſula peſte minimè laborat, ob hoc igitur nil mirum, ſi curatio etiam morbo cauſæque eius reſpondet, mittunt enim ſanguinis in vna vice libras duas ſaltem, & vſque ad tres iuxta hominis vires: atque id merito, ſectio venæ ſiccat atque refrigerat & euacuat, morbus autem ex intemperie calida & humida & plenitudine, mittunt etiam ſanguinem cucurbitulis ſuper tempora appoſitis, & in ſpatulis vel prope: ſanguis enim ille ad ſuperiora fertur, ideo non ab initio conuenirent, ſed conſiſtente morbo. Corripiuntur & facile Indica lue, idque merito calida enim & humida facilè putreſcunt, ideóque etiam facilè ſanantur, vt in Aphoriſmo. Frumentum, vuæ, & qui nucleum continent fructus, vt perſica, oliuæ, amygdalæ, minimè fructum pariunt, aut ſi edant non perficiunt, quamuis plantæ ipſæ luxurient, indigent enim frigore cogente quo ſiccentur, hic autem calor abundat & humidum exuperans prohibet ne ſiccentur. Prouenit palmæ genus quod coccum fert, muſa, ignamus ſeu batatu radix, cuius plurimus vſus eſt pro pane. Eſt autem nigra exterius, alba intus, rapæ magnitudine, ſed cum multis appendicibus ſapore caſtaneæ, ſed longe melior ac tenerior: cuius planta è genere eſt ſerpentium, vt vitis, hedera, flammula, lupus ſalictarius, folio mali medici nitidiore etiam ſed minore, radix ipſa in fruſta diuiſa plantatur, ita vt aliquid nigri corticis adhæreat: quinque menſibus creſcit: facile concoquitur ſeu elixa ſeu ſub cineribus cocta, neque calefacit, neque refrigerat: ob id panis vicem dabit, præſertim quod multum alat & ſatiat, cuius quatuor ſunt ſpecies benim, cichorerum, manicongium & croceum: duæ priores ſunt nobiliores, prima ob ſuauitatem, ſecunda quoniam multis menſibus ſeruatur integra, incor-

rupta etiam vltra annum ob id pro annona in nauibus ſeruatur vtiljor pane. Eſt etiam aliud genus panis, quem ex loba conficiunt, granum ciceris magnitudine. Ideo loba Italica maius. Vere ſuo atque æſtate vites fructum qualemcunque edant, dico Iulio & Auguſto tum Januario & Februario melones, & pleraque alia vere proueniunt: quòd aeris immodicæ pluuiæ non obſtent, & nihilominus aër etiam calidus ſit: cucurbitæ toto anno. Cancri plures magni ſed montani meliores, mons enim in medio inſulæ eſt qui plurimum attollitur, cacumen tegitur arboribus altiſſimis rectis viridibus, ſed fructu tamen carentibus, adeò autem denſa ſylua eſt, vt aditum pene prohibeant: medius aër perpetuò diúque ac noctu denſa nebula tegitur, vnde collectus in aquam ſuper frondibus vapor, ac ex illis cadens riuulos efficit frequentes, quibus campi veris tempore irrigantur. Scaturiunt etiam aquæ multis in locis: per vrbem fons tranſit, cuius aqua omnium conſenſu ſaluberrima eſt. Abundant præterea piſcibus marinis & optimis, & auibus omnis generis tum ſuibus quos impinguant expreſſis arundinibus ſacchari atque iidem fiunt ſaluberrimi, ſuaues. Vexantur culicibus maioribus quam Europæi, & inquilini pulicibus, indigenæ pediculis nec ſecus. Habitant ibi quoniam admittuntur viri cuiuſuis regionis modo ſint Chriſtiani: ſerui, & indigenæ nudi incedunt: operam autem quinque dierum domino mancipatam habent, ſibi ac filiis ſabbato libera relinquitur.

Totus ager reditus ex ſaccharo cuius colligunt libras magnas quater millies quingenties mille, qui numerus ex vectigalibus regis habetur, cũ ſit pro decima quadringenties quinquagies mille librarũ, quibus ſi addideris dimidium habebis numerum librarũ communium. Sed id ſaccharum neq; album eſt, neque dulce, vt reliqua genera, nec ſeruatur. Ideo longè vilioris precij. Didicerunt ſeruare ſuppoſitis prunnis è ligno ſicco abſque flamma fumóque. Sata ex herbis proueniunt ſed ſemen inutile, vt cogantur in ſingulos aduehere, vt lactucarum, betarum, braſſicæ, petroſelini: omnia hæc cum principiis noſtris conueniunt, adeò enim abundat humidum, vt non concoquatur quicquam iuſta ratione. De floribus nihil, ſed plantæ cum aliæ aliis temporibus florent, aut vbi calor adſit veriſimile eſt nunquam deeſſe flores. Vrbs ipſa portum habet, eſtque mari imminens. Inſula tota, vt dictum eſt, à ſeptentrione Africam habet, ab oriente Indiam intra Gangem: partibus reliquis mari amplo Oceanique parte circundatur.

Moluchis verò paruæ & ipſæ ſunt ad Æquinoctij circulum poſitæ Mutir, ſiquidem ſub ipſo æquinoctio Tidore Borealior XXX. minutis Machian XV. minutis ad Auſtrum Terenate XL. Bachian gradu vno longitudo partium CLXXI. ſed alia ratione expoſitæ, ſiquidem mare habet liberum vndequaque, ſed orientem præcipuè & auſtrum, quanquam nec prope terras alias In his autem omnia meliora, vt aromata præcipua ibi generentur. Vita, robur, hominum conuerſatio, venus enim perflata regio, calore & humido non deficiente, neceſſe eſt vt omnia bene proueniant, tria enim hæc ſunt principia omnium, calor vt agens, humidum vt materia, venti vt quæ ex actione proueniunt incommoda tollantur, & operatio ipſa perficiatur, ob id duas hi præbent vtilitates.

In maioribus autem inſulis velut Sumatra, Gicolo Burnei, Maumoro, terra minus habet humidi, & ob id animalibus melius conſultum eſt: non tamen adeo viget vis ventorum, propterea non tanta copia odoratorum medicamentorum prouenit, ſed & gemmæ melius, vt etiam in continenti, vt Malacu Quito Peru prouincia, & Æthiopia præcipuè iuxta Zolam vrbem, ſalubrior vita ac gemmarum copia niſi obſtet quod occidentalis ſit regio vt in Æthiopia, Fœcunditatem tamen gemmarum auget natura loci montuoſa, vt in Maluchis. Quocirca dubitatione dignum eſt quomodo in his inſulis natura montes fabricauerit, montes enim frigidi & ſicci, maris autem temperatura humida eſt, cœli autem calida. Quocirca ſeu mundus æternus ſit, vt cenſet Ariſtoteles, ſeu factus vt Plato, aliique multi, non leuis dubitatio contingit, an cum in pleriſque inſulis montes ſint, montes prius fuerint quàm locus mari circundaretur, an contra? Conſtat enim vel adnatum mare monti, inſulam cum monte efficere, aut inſulam montem genuiſſe: aut vtrumque ſimul emerſiſſe, vt de Thia, Plinius (lib. 2. cap. 12.) refert. Emergunt enim inſulæ vel mari ſe inclinante in diuerſam partem, vbi altior fundus fuerit: aut intumeſcere flatu terram oportet vt ſuper aquam emineat: aut accedente quaſi alimento ex mari atque arena. Si autem fierent montes ex marina ſubſtantia à frigore non cogerentur: ſed eſſent montes è ſale, cuiuſmodi narrat Plinius (lib. 31. cap. 7.) de Oromeno: Et in Gerra Africæ, Turres ex ſalis quadratis molibus, quamuis ambiat V M. paſſ. vt idem author eſt. (lib. 6. cap. 28.) Et rurſus (lib. 5. cap. 5.) de Cyrene domos ſale montibus ſuis exciſis ceu lapide conſtruunt. Haud tamen poſſunt montes lapidei conſtare ex maris materia. Veriſimilius eſt ergo inſulas cum montibus natas, ſimul cum antea laterent inclinante in aduerſam partem mari aliquando ex impetu fluminum digeſta arena: nam ſi extumeſceret ſpiritu cum motus eſſet facile diſrumperetur, & mare introrſum ferretur, nec ſcaturirent fontes dulcis aquæ, ſed eſſent quaſi inſulæ natantes, vt in Tarquinienſi Italiæ lacu, (Plin. lib. 2. cap. 95.) Inſulæ ergo plerumque fiunt inclinato mari, cuius indicium eſt quòd vix vlla careat ſcopulis, ſcopuli autem non pauci ſunt abſque inſulis, imo frequentes, qui neceſſariò vel fatiſcunt corrupti vel ſubmerguntur à mari incumbente in illos, aut tandem in inſulam commutantur. Ergo cur inſula B. Thomæ adeò ſit infelix, cauſa nota eſt: cur in aliis minoribus atque maioribus, & continenti alia aliis meliora, & id perſpicuum: vltimum autem laudis earum eſt vitæ hominum longitudo, vnde etiam amænitas aëris & aquarum ſalubritas, tum

lapidum

lapidum precioſorum magnitudo: hi enim à calore potenti admodum & bene temperato proueniunt. Tempora verò in his diuerſa poteſtate & ſimilitudine quadam reſpondentia temporibus inæqualium regionum, ſed non tamen adeò contraria velut in noſtra Europa, quanquam dicat Berthomanus (lib.3.cap.30.) in Giaua maiore, quæ ſub torrida eſt parum differre frigus eorum à frigore Italiæ, quod ob ſitum inſulæ & montes accidit, tum comparationem cuius ratione nonnunquam minima etiam magna videntur, & leuia grauia. Minus ergo in his regionibus contraria ſunt tempora, quia minus eſt frigus eorum, magis tamen diuerſa, quoniam maior eſt longe calor. Quòd verò ad flores cùm hi quouis tempore naſcantur præterquàm hyeme vera ob frigus, ibi autem, dico in planitie frigus nullum eiuſmodi ſit, perpetuò neceſſe eſt apparere flores, quod quaſi Genuæ videmus ac magis Neapoli, magis etiam Rhodi, tum verò maximè in Alexandria, cumque flores quidam gaudeant vere frigidiore, vt violæ purpureæ & primula veris, hos atque huiuſmodi fundet hyems ſua: at quæ vere ſaturo gaudent ibi ver ipſum, vt roſas quæ autem æſtate apud nos ibidem æſtate, ſed in initio velut lilia, quæ verò hic autumno florent vt verbaſcum, vbi æſtate media, modo locis non ſitientibus.

LECTIO LVII.

Super Eodem

TEXT. II.

At contra in regionibus quæ ſub polis ſunt, hyems frigida eſt, varietas tamen eadem & maior etiam, ſed non adeò contraria tempora, quoniam calor abeſt. Primùm igitur ſcire decet nos qui à capricorni circulo diſtamus partibus LXVIII. tum gelu maximo corripi, cum Sol ibi fuerit: cum ergo Sol ſub circulo æſtiuo diſtet à polo partibus LXVI. cum dimidia, antea verò ac poſt longius ſemper, non videtur veriſimile, vt tepor ibi aliquis adſit. Altera cauſa eſt quod nox ibi longior ſit, & vt ratio ſphæræ docet partibus LXXI. altitudinis Poli nox bimeſtris cum ſit, quomodo poterit habitari. Tertio quod Petrus Martyr refert, Antonium Cabetum menſe Iulio incidiſſe, in mare concretum gelu ac glacie, Gulielmus Glierus tamen in contrarium nititur ſex rationibus. Prima quod experientia id doceat, conſtat enim ibi eſſe Lapones & Biarmios, Finmarchios atque Scricfinnos, Biarmij autem vſque ad polum ferme extenduntur. Alia quòd Romæ Sol brumæ die diſtat penè LXVI. partibus ab eius vertice, & cum naſcuntur roſæ & alij flores beneficio decem horarum tantum, quibus Sol ſuperſtat terræ per menſem vel etiam plus? Tertia ratio eſt quod ibi proueniunt metalla quæ coctione valida indigent, ſed ad hoc facilè poteſt reſponderi quòd calor generans metalla eſt mortifer hominibus, ſicut etiam pleraque ex ipſis metallis. Et etiam quòd ille calor prouenit ex bitumine profundo: homines autem habitant ſupra terram. Et ideo vel carent calore, vel habent corruptum, conſtat enim quòd ille non eſt amicus humanæ naturæ. Quarta etiam vt quæ eſt de bitumine reſponſum eſt. Ideò ſolum recipiemus pro conſtanti primam ac ſecundam. Addit vnum notatu dignum in hæc verba.

Inquit Vpſalienſis, Noctes æſtiuas ſuſtinemus in Gothia graues quas Romæ ſenſimus refrigeratas. Sexta quod iuxta mare ob ſalem quod oleum continet non adeò friget aër, indicio eſt abundantia piſcium, & quod in ſale quod manifeſte calidum eſt, continetur. Vnde Annibal cum per ſummam hyemem & per paludes iturus, & nocte vt Flaminium cum exercitu inuaderet (quod & ei bene ceſſit) veſperi ad ignem iuſſit milites inungi oleo, & ſumpto cibo, oppreſſit incautos. Ad tertiam reſpondet Glglierus in anguſtiis & in ſinubus manere glaciem, vel quòd non excipiant radios ſolares, nec aqua poſſit moueri, vel quod excipiant ventos horridos à Boreæ partibus, vel vbi ſunt ſaxa quæ natura frigida ſunt, aut montes plurimum attolluntur. In vniuerſum dico quòd vbi habitamus, de frigore nulla eſt maior ratio, quàm quæ à nobis tradita eſt, ſæpeque repetentibus non poſſe quęquam reddere rationem, niſi iuxta principia noſtra, ſiquidem cuique regioni vt propriæ plantæ, ita & animalia & homines adnaſcuntur: nam homo genus eſt non ſpecies, vt plerique credunt, & ideo etiam tales moribus plurimum à nobis differunt, quin quod maius eſt cum nullum in itineribus habeant hoſpitium ſub diuo dormiunt, gens effera. Quod ad noctes attinet primum longum habent crepuſculum quod ferme menſem totum implet antecedendo, atque aliud ſequendo. Deinde dicit, luna lucens & luminibus plena, ſiquidem longius tanto abeſt à ſole, quo Sol ab illo cum vertice recedit dimidium temporis illuſtrat, reliquum ſtellæ multæ claræque dum ſerena non fuerit.

Habent & inter cætera commoda animal quod Reen vocant, magnitudine mulæ, pilo aſini ſed hirſuto, vngula bifida, cornibus ramoſis ceruí inſtar, ſed tamen breuioribus & minus ramis denſis, non fert hominem, ſed antilena impoſita vehiculum iungunt, trahitque vix creditu facile die vna atque nocte CL. millibus paſſuum, tantæ eſt pernicitatis, roboris, tolerantiæ. Porrò regiones quæ ibi ſunt Norduegia, id eſt Septemtrionalis via Gothia, id eſt bona Dania, quæque & Suecia, & aliæ plures, de quibus dictum eſt his magis ad polum poſitæ. Inſulæ præclaræ, Scandia ſeu Scandinauia, id eſt Dania amæna: Gronlandia virens terra: Iſlandia id eſt glacialis terra: Hethlandia, landia enim terram ſignificat: Lapouia à Laponibus quaſi ineptis dicta. Habent prætere regiones hæ animalia plura & magna, præcipuè Vros & Biſontes boum ferorum ſpecies, & Onagros valde magnos quod mirum eſt, tum quia in regionibus calidis abundent, vt rarò calidiores & frigidiores regiones idem ferant animal. Et aſini etiam in

in frigidioribus locis non viuunt, cum ex eadem ſpecie cenſeantur. Habent & vrſos. Eſt & Finlandia, id eſt pulchra terra. De horum populorum magia mira feruntur, ſed hic extra propoſitum. Ver ergo longum iſtis, æſtas breuis, breuior Autumnus, hyeme rapτim ipſum præoccupante. Ver igitur licet temperatum ſit, indigenis tamen vicem quandam ſubit: in pratis duntaxat & ſyluis ver eſt. Ideo ibi fructus admodum pauci, & qui matureſcant longe pauciores, qui autem boni ſint pauciſſimi. Ideo ſicut fructus aliqui & ſemina & plantæ & animalia proueniunt, aliqua non, quia ſpecie inter ſe differunt: cum homo etiam æquetur vniuerſo viuentium generi, igitur homines aliqui ibi viuere poterunt, tametſi alij non poſſint, idque præſertim accedente humana induſtria, præcipuè igne & habitationibus & veſtibus. De caniculæ autem tempore, an ſit ſiccum vel humidum, dubitatio magna eſt apud Philoſophos: conſtat enim cuncta tum areſcere tum exuri quæ omnia munia ſunt ſiccitatis adiunctæ calori. At ſi putredines, febres, inteſtinorum profluuia quis animaduertat, conſtitutionem humidam appellet neceſſe eſt, mihi verò horum nil repugnans adeò videtur, vt etiam vnum ex altero ſequi neceſſarium exiſtimem. Id ſic ſe habet, calor ſiccus nulli vſui concoctionis vtilis eſt, teſte Galeno 5. de Tuenda ſanit. (cap. vlt.) cum ergo non concoquitur humor, neque in ſubſtantiam hominis mutatur, quare redundat in venis, quæ cauſa eſt vt hecticis multis plus ſanguinis in venis ſit quam ſanis, quod eorum corpora tabeſcant: & hecticis etiam aqua intercus accidit: quamobrem ſub cane vtrumque malum & exitioſum abundat inopia humidi vitalis & abundantia lethiferi. Verum & ratio loci & temporum ad hoc multum facit: ſi enim pluuiæ tum abundent, aut locus paludoſus aut ſtagnum ſeu lacus aut palus ipſa aër humidus erit & plantæ & animalia & homines ipſi: at contra ſi aridus aut ſiccus & perflatus, non enim quieſcunt vapores donec in arctum cogantur, vnde loci caui & anguſti proprios & alienos excipiunt vapores, liber rarò ſuis inficitur, alienis nunquam, propterea in montium cacuminibus bene ſe habent. Cum verò Eteſiæ aliæ à mari aduenіant, aliæ à terra, contrarios etiam pariunt affectus. Sunt & qui exiſtiment quaſdam ab Auſtro proficiſci, quæ omnino erunt inſalubres. Vtcunque ſit ratio tota æſtiui caloris eiuſmodi eſt non ſolum caniculæ.

Reſtat vt dicamus de temporibus intemperatis quæ non ſemper ſunt mala, ſed bifariam contingit illa eſſe bona, primum cum opponuntur naturæ loci aut temperaturæ, vt 2. de Cauſ. plant. (cap. 4.) Æſtate & in Ægypto venti frigidi & ſicci ſuccedentes pluuiis & inundationibus & calidioribus humidioribus temperaturis, velut Auſter ſenibus melior quam Boreas, ille enim quandoque tum ſalutaris repente occidit exhauſtos viribus atque calore: contra Germanis & hyeme calidus & ſiccus. Et ratione quidem frigida & ſicca ad putredinem minus faciunt, non ergo adeò inconſultè pronuntiandum de anni temporibus quæ ſalubres ſint conſtitutiones. Velut Hippocrates in 3. Aphoriſ. (18.) Æſtate verò & Autumno vſque ad aliquid ſenes. Eſt etiam conſideranda ratio loci, nam vbi ventus exitum non habet malus fit, vt etiam ſi reſpiciat orientem. Propterea regionis ſitus bonus ſemper, bonus venti non ita. Vnde diſſoluitur contradictio de vento Boreali, an ſit ſalubrior orientali, & dico quod in morboſis conſtitutionibus eſt ſalubrior, ſcilicet in peſtilentibus bifariam, & quod ſimpliciter magis reſiſtit putredini, & quod contrarius, orientalis autem melior ſanis.

Item per quæ veniant venti & mos regionis, qui experimento conſtat, conſiderandus, vt Mediolani febres peſtilentes & profluuia alui in æſtate. Circa tractanda cum ſint ſex conſtitutiones de quibus tractat Ariſtot. 1. Probl. & de quinque hic Hippocrates tantum tractat omittens vnam illam adiecimus, cùm verò ex quinque tantum quatuor expoſuerit in Aphoriſmis, ſolum illa quæ ibi poſita non eſt neque expoſita, hic ex toto exponetur: in reliquis quatuor ſolum quæ hic ſuperadduntur, vel in quo euariant ne repetam.

LECTIO LVIII.

Super

TEXT. III.

SI verò hyems quidem ſicca ſit & borealis, ver autem pluuioſum & auſtrale, neceſſe eſt æſtatem febriculoſam fieri & lippitudines inducere. Cum enim æſtus derepente accedat terra humida exiſtente à vernis imbribus, & ab auſtro, neceſſe eſt æſtum duplicatum eſſe & à terra irrigua ac calida, & à ſole vrente: cum ventres in hominibus nondum conſtricti ſint, neque cerebrum reſiccatum. Non enim fieri poteſt cum ver tale exiſtat, vt corpus & caro non humore fluida fiant, adeò vt febres acutiſſimæ in omnes irruant, maximè autem in pituitoſos. At dyſenterias par eſt fieri & mulieribus & viris humidioribus. Et ſi quidem circa canis exortum accedat aqua ac tempeſtas Eteſiæ ſpirauerint, ſpes eſt ceſſationis, & vt autumnus ſalubris fiat, ſin minus, periculum eſt ne & pueri & mulieres moriantur, minimè verò ſenes: Et neque qui ſuperſtites euadunt in quartanas deſinant, & ex quartanis in hydropas.

HOc totum eſt expoſitum in 3. Aphoriſ. Solum reſtat vt declarem vnum generale, quod eſt maximi momenti, ſine quo mentem

mentem Hippocratis aſſequi non licet. Et eſt cum dicimus ver pluuioſum aut hyemem, aut ventoſum, aut auſtrale, non intelligimus quod ſemper pluat aut flet auſter, hoc enim forſan nunquam accidet. Sed neque in quo plus ſolito, nam nimis eſſet frequens, nec eſſent veræ tales prædictiones. Neque in quo plurimum pluit, hoc enim eſt indefinitum, nec habet determinationem. Intelligitur ergo ver pluuioſum, aut hyems cum terra ita madeſcit vt antequam ſiccetur iterum pluat, & hoc in profundo, vtpote ſi ante aduentum æſtatis plueret per quindecim dies continuos, & poſtmodum ſuccederet ſerenitas per duodecim dies antequam adueniret æſtas, nihilominus dicitur tempus illud pluuioſum, quia terra eſt madida in profundo, & eadem ratione in hyeme facilius dicetur pluuioſa quàm in vere, Sol etenim cum incenduerit, æſtas haurit ex profundo terræ aquam & vapores, & ita corrumpit aërem, & aliquando ſeruatur illa aqua in terra; & aliquando in aëre, & tunc celerius operatur. Mementó etiam quod omnia iſta, vtpote calor, frigus, ſiccum, & humidum, ſummuntur à qualitate terræ pluſquàm ab aliis. Et ideo cum terra fuerit intus putrefacta generabuntur animalia fœda plurima, ac erucæ, vermes, ranæ: & ſi fuerint innoxia, ſignificat ſolum morbos vulgares: ſi autem venenoſum habuerint ictum, ſignificat peſtem. Et anno M.D.XXVII. cum apparuiſſet tanta ranarum multitudo in Solcenſi agro, vt equus cogeretur calcare nonnullas earum, ſucceſſerunt eadem æſtate profluuia ventris fere in omnibus indigenis, ex quibus neminem periiſſe puto. Si autem ſint fœdiora, vt ſcorpij, ſerpentes, & peſtis in animalibus, ſignificat peſtem: quia, vt dixi, terræ corruptio mala eſt. Et de ventis eodem modo, dicetur auſtralis conſtitutio, in qua proxime ad æſtatem ita flant venti auſtrales, vt non impediantur, neque ab aliis ventis validis, neque à calore ſolis immodico, neque à frigore, neque ab imbribus. Intelligendum eſt etiam, quod ſi poſt pluuias quamuis longas antequam ſuccedat æſtas, ſuccedat conſtitutio frigida, & ſicca cum ventis borealibus, fiet irrita prædictio tota aut magna ex parte. Et ſimiliter vbi æſtas non ſeruaret ſuam naturam, & ideo ſunt aliquæ vrbes vbi hæc non ſunt vera adeo manifeſtè. Hippocrates autem fuit in regionibus perflatis, & iuxta mare, ſeu non procul, & locis fermè temperatis. Exemplum autem præſentis conſtitutionis habemus hoc ann. M.D.LXVIII. Bononiæ.

Et ſi quidem.] Addit hic duo quæ non ſunt ibi expoſita, primum, quod ſi circa canis exortum exoriantur tempeſtates & Eteſiæ, ſcilicet venti Boreales flent, ita vt temperetur aër in frigido & ſicco propter ventos (Vnde patet quod illud verum eſt quod dixi, ſcilicet boreales ventos in conſtitutionibus plerisque peſtilentibus & etiam popularibus, & ſi peſtilentes non ſint, eſſe ſalubriores orientalibus: hos autem vt rurſus dixi ſanis) Autumnum futurum ſalubrem cum fuerit temperatus. pluuiæ enim illæ alioquin inſalubres, & per ſe etiam ſi venti non adiungerentur, hic fiunt ſalubres ſuccedente tempore immodicè ſicco. Et non meminit mortis vſque nunc, tum quia non adeò proceſſit ætas vt putredo adeò magna concipi potuerit. Secundo, quia nondum aduenerunt dies caniculares qui occidunt ob vehementiam caloris & iunctam ſiccitatem: tertio, quoniam, vt dicit Philoſophus in Problematibus, (1. Par. 26) multi pereunt à ſolſtitiis per centum dies, non ita ante. Hoc autem anno M.D.LVVIII. vidimus annum ad vnguem huiuſmodi cum hyeme ſicciſſima, vere humidiſſimo & adeò pluuioſo vt fænum colligi nequiuerit, & ſuccedente æſtate quidem iam cœperant febres acutæ & peſtilentes, ſed ſtatim ſub canicula apparuerunt imbres copioſi cum borealibus ventis adeò aſſiduis & potentibus, vt hic annus dici poſſit planè portentoſus, & ceſſarunt ſtatim febres, & non ægrotabant homines prorſus, & qui ægrotabant, ægrotabant tertianis ſimplicibus aut duplicibus: & quorum ſtatus morbi nondum tranſierat ſanabantur, quamuis ab initio febris peſtilens viſa fuiſſet. Vnde colligitur quod in huiuſmodi febribus ſi quis ſpargat aquam quotidie ter aut quater, & frondes ſalicis, vitis, alni, malorum cotoneorum & aliorum & pyrorum & roſarum & rubi germina & flores vtriuſque nympheæ, inde aſſiduis flabellis diu noctúque præſertim in Euripo agro pannis bene contecto, aërem refrigeret, ſeruabit ægros, velut in mutatione aëris naturali, ſed hoc eſt laborioſum, tamen in Principibus non ſolum poteſt, ſed & debet fieri. Apparuerunt etiam eodem anno ſub caniculæ temporibus loco ægrorum tot erucæ Bononiæ, vt omnia redderentur immunda, & morſus earum ruborem afferebat, refrigerato aëre interierunt. Et impoſtores ſolent talia conuertere in ſua commenta, dicentes iram diuinam quæ morbos minabatur eorum loco erucas miſiſſe, atque ſic exoneratam.

Sed vbi contingat vt annus ſequatur ſecundum conſuetudinem, dicit quod adueniunt mortes in pueris & mulieribus, non autem ſenibus exponit hoc Alemanus (c.8.) quia ſenes non ſunt adeò humidi, vt pueri & mulieres hoc eſt falſum, quinto de Tuenda ſanitate, imò ſunt humidiores ſenes & humido aquoſo. Dico ergo quod hoc eſt, quia humidum ſenum eſt frigidum, ideo non aptum putredini, tum quia aquoſum tum ob imbecillitatem caloris innati.

Et ne qui ſuperſtites.] Hoc eſt ſecundum vt ſuperſtites, ſcilicet pueri & mulieres præcipuè, cum autem ſanos incidant in quartanas, hoc conuenit pulchrè ob vehementiam putredinis, aduruntur enim humores, fiunt ob abundantiam humidi febres continuæ valde longæ, ideo intelligitur ſolum de febricitantibus. Et ex quartanis in hydropas Alemanus exponit pulchrè cauſam in huiuſmodi patientibus, quoniam ex immodico calore & humido corrumpuntur membra, & quaſi rimas contrahunt ſcilicet iecur, lien, ventriculus, maſaræum, renes, inteſtina, omentum: & adhuc ſupereſt copia magna humoris aquoſi & putridi, ideò ſtante adhuc febre quartana fatiſcentia admittunt humorem

humorem illum in cauitates, & ita generantur hydropes aut aſcites, ſi multa aqua & exiguus calor: aut tympanites ſi paucus humor, calor autem maior & prauus. Et hoc eſt quod dixi de morbis compoſitionis, quod ſunt illi qui ſunt periculoſi. Et ſæpe etiam latitant, vt in his qui ſolum quartana laborare videbantur.

LECTIO LIX.

Super

TEXT. IV. & V.

SI verò hyems auſtralis fiat, & pluuioſa, & clemens, ver autem boreale & ſiccum & tempeſtuoſum, primum quidem mulieres, quæ vterum geſtant & partus ipſis ad ver inſtat, abortum facturas eſſe veriſimile eſt. Quæ verò etiam pepererint, impotentes ac morboſos pueros parere ita, vt aut ſtatim pereant, aut tenues & debiles ac morboſi viuant. Atque hæc quidem mulieribus: reliquis verò dyſenterias & lippitudines ſiccas & aliquibus defluxiones à capite in pulmonem. Pituitoſis igitur dyſenterias fieri veriſimile eſt &, mulieribus pituita de cerebro defluente propter naturæ humiditatem. Bilioſis verò lippitudines ſiccas propter carnis caliditatem ac ſiccitatem: Valde autem ſenibus defluxiones, propter raritatem ac eliquationem venarum, adeò vt aliqui quidem derepente pereant, aliqui verò ſemiſyderati, aut dextra aut ſiniſtra parte fiant.

MAgna pars huius Textus declarata eſt Tertia Aphoriſmorum (Com. 12.) Quæ verò reliqua ſunt hæc. Primum quòd pituitoſis & mulieribus dyſenteriæ fiūt propter pituitam è cerebro defluentem, ita dicit Hippocrates: non ſimpliciter fiunt dyſenteriæ, ob pituitam à cerebro deſcendentem, cum enim fuerit noua defluxio, non quaſi naturalis, tum præcipuè in hyeme auſtrali ſalſa erit: ab hac autem, vt demonſtratum eſt ſuprà, fit difficultas inteſtinorum. Declarat Galenus ſexto de Tuendo ſanitate (Cap. 10.) grauem eſſe defluxionem pituitæ, à capite ad ventriculum bifariam, vel cùm caput & pituita frigida fuerint, & ventriculus calidus: vel cum in tali defluxione ventriculus ad vomitum difficilis fuerit, & aluus aſtricta. Vnde accidit paradoxum, vt facilius incidant in dyſenteriam qui habent duram aluum, quàm qui lenem & mollem, propterea quòd, vt inquit ille, pituita retenta putreſcit, & putrefacta erodit: & erodens parit difficultatem inteſtinorum. Diximus ſæpe aſtrictam aluum huiuſmodi morborum eſſe indicium: tum quia ſignificat retineri bilem, quæ immiſta aliis ſuccis erodit & putrefacit: aut ſi non permeet, fertur ad renes & cutim, ſin minus etiam inducit febres: ſin autem neque hoc repit ad caput, túmque eſt ſumma malorum. Eſt etiam cauſa quoniam quæ retinetur putreſcunt, & erodunt atque hæc maximè in pituitoſis inter quos mulieres & pueri numerantur, ſed non ſemper.

Bilioſis verò lippitudines ſiccas.] Dicit (3. Par. Aphoriſmorum Com. 12.) ob carnis caliditatem ac ſiccitatem: ſed Galenus hoc non declarat, verum alia tametſi bona ac vera, ſcilicet quòd collecta materia in cerebro, ſeu calida & bilioſa, ſeu frigida & pituitoſa, caloris tamen participe exprimitur, à frigore veris ad oculos, & non exit propter aëris frigiditatem, ſed non dicit Hippocrates ſic, ſed ob carnium potiùs caliditatem & ſiccitatem. Galenus exponit pro eodem, ſed modum non docet. Dico quòd tempus frigidum & ſiccum reddit carnes calidas & ſiccas, vt in Aphoriſmo (17. Par. 3.) exprimendo enim ſicut in cerebro ita pari ratione in carnibus, quòd eſt frigidum & humidum reddit eas calidas & ſiccas. Vt etiam in libro de Sacro morbo (Pag. 8.) Intelligit autem & ſub bilioſis iuuenes.

Senioribus tantum.] Vt in antecedentibus pituitoſis pueros, in bilioſis iuuenes comprehendit, ita commemorat ſenes & ſub his melancholicos & exangues. Sunt enim melancholicorum duo genera, ſanguineorum & bene carnoſorum, qui non continentur ſub his, & exanguium ac macilentorum, quorum habitus ſenili perſimilis eſt. Senibus ergo accidit vt aliqui phrenitide pereant, aliqui reſoluantur parte dextra aut ſiniſtra. Quomodo autem Phrenitide? id eſt, quòd materia bilioſa & craſſa retinetur, neque fluit tum ob imbecillitatem, tum ob prauitatem, ideò vertitur morbus in phrenitiem, ſed ſi pituitoſa ſit, & vires robuſtiores, propellitur in neruos, & fit reſolutio.

Ariſtoteles tamen prima Problematum vbi hunc recitat Aphoriſmum (1. Par. 9.) attonitos potius, quàm phreniticos legit, vbi hunc recitans Aphoriſmum dicit, morbos fieri in vtero gerentibus, vere cæteros vt lippitudines ſiccas, dyſenterias & attonitum ad æſtatem refert: Sed Galenus de ſolo vere intellexiſſe videtur ob Aphoriſmum qui inutilis eſt, atque conciſus. Fallitur etiam Alemanus, quod per phrenitidem intelligit inflammationem, vt etiam Arabes intelligunt: ſed phrenitis Græcorum non eſt, vt in Quarto contradicentium (80.) ſed cur hæc in ſenibus? non ſolum ob caloris imbecillitatem & virium inopiam, ſed quia venæ in illis anguſtæ ſunt, ideo cogitur natura per alias tranſmittere vias, (lib. De Tumoribus præter naturam cap. 10.

TEXT.

TEXT. V.

CVm enim hyems ſit auſtralis & pluuioſa ac calida, & corpus non adſtringatur, neque venæ vere accedente boreali & ſicco ac frigido, cerebrum poſtquam ipſum diſſolui, ac purgari contigit, à grauedine ac raucedine, tunc ſimul cum vere ſtabilitur ac conſtringitur. Quare derepente æſtate accedente & ardore ac mutatione contingente, hi morbi incidunt, & inteſtinorum leuitates, & aqua intercus ferè, reliquis morbis deſinentibus ſuperuenit, cum non queant facile ventriculi à concepta humiditate exſiccari.

REddit rationem diuerſam à præcedenti, adiiciens etiam morbos alios, de quibus non dixit, æſtati quidem proprios, ſed vt ad rem deueniam, videtur Hippocrates in præcedenti Aphoriſmo ita reddere rationem, veris & æſtatis, vt fruſtra hyems addita videatur ſicca & borealis, cùm omnia referantur ad ver pluuioſum & auſtrale, tum æſtatis calorem: cum quis etiam meritò quærere poſſit, quid faciat hyems ſicca & aquilonia? nunquid hoc ſit in cauſa, vt ver ſit pluuioſum & auſtrale? Et certè talia omittunt, non ſolùm ſcriptores noſtræ ætatis, quæ ad rem ipſam pertinent, ſed etiam Galenus ipſe (11. Par. 3.) quanquam videatur in commento Aphoriſmi aliquo modo cauſam aſſignare dicens, quod Per hyemem ſiccam & aquiloniam corpora quidem tali modo afficerentur, quali ipſe dixit per hæc verba (3. Aphoriſm. 5.) Si verò aquilonia fuerit, tuſſes, fauces, alui duræ, vrinæ difficultates, horrores, dolores laterum, pectoris, non tamen effatu dignus morbus contrahitur, nam & alioquin ſicciores conſtitutiones ſunt ſalubriores. Ex toto enim ait ſiccitas eſſe, pluuioſis temporibus ſalubriores, & minus mortiferas. Hyems quidem aquilonia & ſicca nocebit rectis ſtantibus hominibus ad tuſſes & alui ſuppreſſionem & vrinæ difficultatem & dolorem locorum ad thoracem attinentium, non tamen febres vel difficultates inteſtinorum, aut tale quiddam operabitur, cur igitur non etiam in vere pluuioſo atque auſtrali morbi vulgantur? quoniam anteceſſit hyems ſufficienter frigida atque ſicca, ipſe verò dixerat non ſimpliciter conſtitutiones præſentes fore conſiderandas, ſed ex qualibus ad quales fiant permutationes. Præexſiccatum itaque corpus per hyemem ſiccam, atque aquiloniam quæ præceſſit, non modo nihil ex vernis pluuiis patietur, ſed potius aliqua ex parte iuuabitur, ad naturalem rediens mediocritatem. Si verò totum ver humidum fuit, ad contrariam ducetur conſtitutionem, ei, quæ antea inerat, id eſt ſiccæ tranſcendens illam, quæ medium tenet mediocritatem. Quare æſtas ſubſequens paratum excipiet offenſioni, cum terra adhuc humida ſit atque ob hanc cauſam ſuffocationem efficiat, nondum ſpirantibus eteſiis. Videtur enim inniti huic reſponſioni: quod conſideranda ſit conſtitutio, aliquando ſimpliciter cum fuerit perſeuerans, & ad nocendum valida, tunc enim contingent velut in cranone morbi, præſertim ſi conſtitutio fuit etiam prona ad morbos; vt æſtas aut autumnus: quod ſi conſtitutio leuis ſit ad morbos & perſeueret, aut etiam permutetur, poterit in ſequenti tempore generare morbos: ſed ſi deterior ſequatur, & tamen comparatione prioris efficere videatur quoddam temperamentum, ſuccedente tamen tempore morboſo valde, generabuntur morbi omnino. Propterea ibi addidit, neceſſe eſſe vt ſequantur. Et tempora quidem bifariam diuiduntur, in ſalubria & morboſa: ſalubria ſunt ver & hyems, vt Ariſtoteles (1. Probl. 25. 28. & Hippocrat. (3. Aphor. 9.) docent: morboſa æſtas & autumnus, alio modo ineffectiua morborum per tranſmutationem, & non effectiua. Et ſic effectiui ſunt æſtas & hyems, per qualitates exuperantes ſcilicet calorem & frigus, vt ipſi ambo docent, præſertim Ariſtoteles (1. Prob. 8. & 10.) Quibus conſtitutis ſi æſtas calida fuerit, & pluuioſa ſufficiet ad morbos generandos vt in cranone dictum eſt. Sed ſi hyemem calidam & humidam ver frigidum & ſiccum excipiat, non hyems morbos generabit ob frigus quod calorem contemperat & vincit, ſed ver ob frigiditatem: ſi autem hyemem frigidam & ſiccam, ver calidum & humidum excipiat, temperatis vtriſque, nec ver morboſum erit, ſed æſtas ſubſequens. Videns quando in primo tempore, quando in ſecundo, quando in tertio generentur morbi: quandoque in quarto, vt etiam prima Probl. (19) cur ſi hyems Aquilonia, ver Auſtrinum & pluuioſum, æſtas ſicca admodum fuerit, pernicioſus omnibus ſed magis tamen pueris Autumnus accedat? Dicit quòd in illis maximè cum ſint calidi & humidi, cum nec à vere nec ab æſtate refrigerentur, collectum copioſum humidum per ver putreſcet in partibus ſuperioribus ob leuitatem, & deſcendet ad pulmones, ac ſtatim illos præfocabit, quia calido & humido ſunt corpore, & anguſtiis viis in illis, parum norunt quæ ſibi expediant, aut in graues incident lippitudines.

Quibus intellectis venio ad declarationem præſentis loci (tum maximè quod in lib. de Conſtitutione temporum hæc ſunt à nobis vberius declarata) dicit, inquam, quod corpus in ea hyeme non poteſt conſtringi: quia cauſæ aſtrictionis ſunt calori, & humido contrariæ, ſcilicet frigus & ſiccitas, quę non poſſunt adeſſe vbi conſtructio ſit calida & humida, tunc eo tempore quo deberet purgari atque ſeneſcere à grauedine & raucedine, ſcilicet propter ver conſtringitur materia, & conſtringitur intra cerebrum, quare poſtmodum ſuperueniente æſtate diſſoluitur hæc materia, contingúntque morbi ſupradicti, ſcilicet lippitudines ſiccæ, dyſenteriæ deſtillationes ad pulmonem ac

ac pectus præfocantes, tum paralyſes. Vnde patet Galenum non adeo bene intellexiſſe Hippocratem cum hæc omnia ad ver referat, velut Ariſtotelem qui omnia ad æſtatem refert, præter vtero gerentium affectus.

Et inteſtinorum lenitates.] Vult quod morbi ſupradicti, ſi non interimant aut lippitudines obcæcant, quod transmutentur in vnum ex duobus morbis, qui ſunt leuitas inteſtinorum & aqua intercus: & hi ſunt morbi qui cum aduenerint poſt longos morbos interimunt. Videamus ergo de lienteria, eſt Aphoriſmus in ſeptima particula (57.) & ibi docemus cauſas, dolorem ſcilicet & imbecillitatem ventriculi & inteſtinorum. Propriè autem eſt ſymptoma huius affectus raro phrenitidis, lippitudinum, reſolutionis, ſed febrium ad eas affectiones conſequentium. Ibidem ponitur aqua intercus, vt accidens conſequens ad lienteriam, tertia cauſa lienteriæ eſt cauſa dyſenteriæ, velut pituita ſalſa & acris humor & ſimilia. Aquam autem intercutem ſequi ad lienteriam procliuum eſt, & non abſonum ab his quæ hic dicuntur. Sed enim facto imbecilli iecore, ob vitium concoctionis & obſtructionibus, multis eo laborante ob cruditatem, mirum non eſt eam ad lienteriam ſubſequi. Ad dyſenteriam verò iam declaratum eſt ſuprà.

Sed dubium incidit, quoniam Philoſophus in eadem particula loquitur de æſtatis morbis & Autumni, comparando illius dicta: nam hoc in libro in ſuperioribus (8. & 19.) meminit tantum de æſtiuis morbis, nec tranſit ad Autumnum quamuis præſupponat non pluere in diebus illis canicularibus. Dico quòd interrogatio fuit facta imperfecta iuxta Aphoriſmum (Tex. 3.) & poſt perfecta vt in libro iſto: & concordant cum vtrique loquantur de quartanis ſuccedentibus in Autumno, quare verba illa Hippocratis ita legenda eſſent. Sin minus periculum eſt, vt pueri & mulieres ex fluxionibus ad pectus breui periclitentur.

LECTIO LX.

Super

TEXT. VI. & VII.

SI autem æſtas pluuioſa ſit, & auſtro multum perfletur, ſimiliſque ſequatur autumnus, neceſſe eſt hyemem morbidam eſſe, & iis, qui pituita abundant, & qui quadrageſimum annum exceſſerunt, febres ardentes fieri veriſimile eſt: qui verò bile abundant coſtarum abſceſſus & pulmonis.

HIc Textus euariat à præcedentibus in quatuor, primum quod non ſcribitur in Aphoriſmis, ſecundum quod non redditur cauſa illius, tertium quod oſtendit mutationem ex calidis in frigidum ſtatum; quartum quod præſupponit ſtatum ſimilem duorum temporum: ſubiicit ergo tria, vnum generale, ſcilicet hyemem eſſe morboſam: duo ſpecialia, vt pituitoſis & his qui ſunt poſt vigorem, quem ſtatuit finiri ad quadrageſimum annum, ſuccedere febres ardentes, qui vero bile abundant Peripneumonias & morbos laterales. Alemanus ſuo modo hunc exponit locum, ſed Ariſtoteles (1. Probl. 10.) Secus inquit enim cum ex æſtate ſenſim per Autumnum frigidum eſſet tranſeundum & Autumnus ſit ſimiliter cálidus, tranſimus ad hyemem repente ex calido in frigidum & natura percellitur. Ideò qui raro ſunt corpore, id eſt molli & pituitoſi febribus ardentibus corripiuntur, nam fit febris ardens nota, de qua Hippocrates Quarto de Victu in acutis, (Tex. 15.) cauſæ genus aliud, aluus ſoluta, ſitis magna, lingua ſicca, aſpera, ſalſa. Vbi Galen. eo modo quo prior febris ardens ex bile fiebat ita poſterior fit ex ſalſa pituita. Dicit autem Philoſophus ibi, quod qui denſo ſunt corpore cum minus redundent in his humores, minus colligunt ex his & fiunt morbi laterales & pulmonis inflammationes. Priores enim conſtat fieri à bile, teſte Galeno ſexta Aphoriſmor. At de pulmonis inflammationibus, fiunt à pauca bile & multa pituita aut ſanguine, & hæc fit potius à ſanguine. Adeſt præterea, vt dixi (Com. 33.) cauſa alia, ſcilicet immoderantia humidi collecti, per duo tempora æſtatem & autumnum. Sed Philoſophus conſiderauit qualitates ſolum, æſtiuas vt magis efficaces. Hanc coniugationem Hippocrates (Aphor. 14.) non tranſtulit in Aphoriſmos, vt ne tam ex ſua contraria quæ ab eo ibi poſita eſt, quoniam autumnus Auſtrinus eſt, ideo natura percellitur.

TEXT. VII.

SI verò æſtas ſicca exiſtat, & auſtro perfletur, ſequens verò autumnus pluuioſus, ac ventis Septentrionalibus agitatus, capitis dolores ad hyemem expectare conuenit, & cerebri concuſſiones, ampliuſque raucedines, grauedines, & tuſſes, aliquibus etiam tabes.

HIc textus poſitus eſt in tertia Aphoriſmorum (13.) Adiicitur ſolum hic, quod ibi non eſt (& cerebri corruptiones) ſed & hoc ibi comprehenſum eſt in declaratione. Adiiciam ergo, primum cur hic addatur, ibi relinquatur, quoniam hic comprehenſum eſt, ideo adiicitur: ibi omittitur quia raro accidit, cerebri autem corruptiones σφακέλου τοῦ ἐγκεφάλου plurium ſunt generum, tria enim ponuntur in ſecundo de morbis (Pag. 2. & 3. & 8.) nam qui prius poſiti ſunt ad verbum repetuntur in eodem libro. Alterius meminit tertio libro (Pag. 7. quæ tamen non multum diſtat à prioribus. Sed

dubitatio

dubitatio emergit, cur hanc conſtitutionem faciat præcedenti deteriorem, quæ deberet eſſe mitior, cum ſit minus intemperata? Reſpondeo quod in priore plures interibunt homines, in hac tamen conſtitutione cum ſiccitatem habeat admiſtam, fient morbi aliqui acutiores, cauſam habes Tertia Aphoriſmorum (Pag. 2.7.) cum dixit, In ſiccitatibus febres acutæ fiunt: In temporibus ſiccis accidunt, quandoque morbi acutiſſimi, licet ſit tempus ſalubrius, quàm in pluuiis. Oportet autem docere modum: Ariſtoteles prima Problematum (10.) videtur referre in collectionem pituitæ, quoniam autumnus humidus multam colligit pituitam, quæ ſi retineatur ſyderationem mouet, ſeu cerebri corruptionem. Eſt autem ſphacelismus corruptio quæ etiam in plantis accidit quam ſyderationem vocat Theophraſtus Quinto de Cauſis Plantarum (Cap. 11.) retenta ergo pituita ob frigiditatem & multitudinem iuxta Philoſophum, potius quam putredinem mouet; ſyderationem, id eſt morbum attonitum. At nos cum videamus quod principale eſt omitti, id eſt, æſtatis ſtatum, cogimur iuxta Hippocratis ſententiam illud exponere, ſeu eius reddere rationem, ab initio igitur huius libri dictum eſt (Tex. 1.) tempora & annum eſſe ſalubria, cum iuxta rationem ſucceſſerint, velut æſtas calida & ſicca moderatè: contra hyems, & ſuis temporibus pluat, & ita tranſitus fiat, non ex contrario in contrarium. Ergo cum hic ſupponatur æſtas ſicca & Borealis, id eſt, frigida etiam patet corpora præter naturam affici: tum verò & mutationes non eſſe repentinas, vt dictum eſt: at hic ſunt repentinæ ex immodica ſiccitate æſtatis in humidum valde autumnum, igitur præter rationem communem, quòd autumnus calidus mutetur in hyemem frigidam, & humidum in corpore per frigus contineatur in illo, quæ duo ſunt communia, præcedenti etiam conſtitutioni, hæc duo ſunt in hac contra naturam, quare nil mirum ſi morbi attoniti, & tabes etiam accidant. Hæc ergo ob oppoſitionem habet grauiores morbos, ſed paucis in præcedenti ob humidi & calidi copiam plures, non tamen adeò acutos, quia non adeſt oppoſitio, qua natura maximè percellitur.

At Galenus negat in commento hanc partem inueniri in codice Hippocratis, ſed dignus eſt venia, pleraque enim interuerſa ſunt per illam conflagrationem C. Cæſaris, qui non minus ea quàm ſæua cæde humano generi fuit hoſtis, ſed hunc tamen legit Ariſtoteles in Problematibus. Conſtat enim quod aſſimulatione Ariſtoteles ex hoc libro hæc intexuit in ſuum.

LECTIO LXI.

Super

TEXT. VIII. & IX.

QVòd ſi borealis ſit æſtas, ac neque ſub caniculam, neque ſub Arcturum pluuioſa, confert pituitoſis natura, & maximè qui natura ſunt humida, & mulieribus. Bilioſis autem infeſtiſſimum hoc tempus exiſtit. Valde enim exſiccantur, acciduntque eis lippitudines aridæ, & febres acutæ, ac diuturnæ: nonnullis etiam bilis atra, ſiquidem quòd liquidiſſimum & aquoſiſſimum in bile eſt, conſumitur; denſiſſimum vero & acerrimum relinquitur, quod idem accidit ſecundum eandem rationem & circa ſanguinem: Vnde repentini hi morbi his accidunt: pituitoſis autem hæc omnia commoda ſunt. Exiccantur enim & in hyemem perducuntur, ab aliis in alia reſiccari. Si vero hyems Borealis ſit & ſicca, ver autem auſtrinum & pluuioſum, æſtate lippitudines fient fortes, pueris & mulieribus febres.

PRoponitur hæc ſententia, à Philoſopho tanquam diuiſa Prima Problematum (11. & 12.) In priore quid humidis, in poſteriore de bilioſis tractat corporibus, & eſt quod ſi tam æſtas quàm Autumnus ſiccus fuerit (Per hoc quod dixit neque ſub canicula, neque arcturo manifeſtum eſt, quòd ſupra diximus Arcturi ortum pertinere ad æſtatem vt Autumnus ab Æquinoctio incipiat) mulieribus & natura humidis atque pituitoſis confert. Vnde peruersè interpretatus eſt Alemanus: & corrupit literam Græcam, & contra Cornarium addens Occaſum, dum de Arcturo loquitur, cum Hippocrates de eius ortu intelligat. Planum eſt quod tria genera humidorum corporum explicat, mulieres quæ ob ſexum ſunt humidæ, hoc videtur planum, ſed non eſt, cum alio modo pueri humidi cenſeantur: quare pueri optimo humido abundant, qui verò humida natura diutius viuunt; hi denſius habent humidum: pueri abundantius ſcilicet hoc, & illud mulieres humidius, id eſt liquidius: at humidi temperatura, neque denſiore, neque plurimo, neque liquidiore, ſed poteſtate eiuſmodi, vt intelligamus qualitatem ſine ſubſtantia, quoniam minus terrei adeſt. Exemplo non aliter intelligi poteſt: Vrceus ſit in quo dimidium ſit olei, dimidium terræ: hoc eſt eorum qui diutius viuunt. Fingamus eſſe terræ vncias quatuor & duas diluti pinguis, ſex olei, hic puer eſt: & ſit dimidium terræ, tantundem aquæ non eſt adeò denſa, vt oleum ſed liquidior: hoc eſt fœminæ temperamentum vbi hoc adipiſcatur à membris genitalibus ſi verò à ſolis principalibus, tunc eſt humidum corpus, at vero ſit corpus, quod ob humidam intemperiem abundet pituita aut humore crudo, hoc iam ex naturali intemperie in aduentitiam tranſiuit. Mulier autem quæ diu viuit vt Terentia Ciceronis, cum vir humidus ob dilutam humidi ſubſtantiam diu viuere nequeat, humidum habet denſum ſed impurum ex ſuperueniente non ingenitum. Reliqua in expoſitione Aphoriſmorum (Par. 3. com. 14.) animaduertendum eſt autem, quod vbi hic dicit, Bilioſis

autem in Aphoriſmo loquitur, generaliter dicens, reliquis, vt de omnibus intelligatur, ſed præcipuè tamen de bilioſis.

Siquidem quod liquidiſſimum.] Oportebat reddere rationem poſteriorum, cum de pituitoſis & mulieribus eſſet perſpicua, & etiam ab Ariſtotele, ſcilicet quòd ad temperamentum talia corpora reducuntur, pugnante cum temperatura corporis aëris natura, quæ ſemper in temperatis contraria eſſe debet, cum cibi & potus ſæpe ſimiles exigantur, modo reddit rationem quam ex Ariſtotele accipere licebit (12.) inquit enim ille cum corpora exſiccantur, quantum in his dulcedinis eſt euaporat, vt neceſſe ſit illa vehementer incaleſcere, vt dum humor conſumitur, aridæ lippitudines oriuntur: reſiduo quod bilioſum remanſerit, eodémque recaleſcente, febres acutæ, vtpote ex ſyncera bile inuadant, nonnullos inſania rapit, quorum ſcilicet natura atra bile abundat, hæc etenim largè ſupereſt, cum eius humores contrarij reſicceſcat. Vult ergo tres partes reſiccari vbi dulce euanuerit, vaporoſum quo lippitudines, bilioſum, ex quo acutæ febres, feculentum ex quo mania, nam & hoc apud Ariſtotelem legitur inſaniæ loco. Animaduerte quod licet Philoſophus videatur loqui de eiſdem, loquitur tamen de diuerſis: nam abſurdum eſt credere, quod eiſdem hominibus accidant, primum lippitudines, inde acutæ febres, & poſt etiam inſaniæ, cum vix vnquam hoc accidat, ſed in quibus humor ille vaporoſus, lippitudines accidunt, quibus bilioſus & aqueus, febres, quibus terreus ex operatione tamen in omnibus ſiccitate inſaniæ. Et hoc plerunque ordine ſuo ab initio lippitudines & reliqua. Vnde qui purgant cum educentibus tenues humores, vt rhabarbaro prouocanti inſaniam: ſicut illa non fit niſi à ſiccitate prius tenui reſoluta parte.

TEXT. XI.

HÆc igitur ſi quis mente concipiet & conſiderabit, is præcognoſcet plurima omnino quæ ex huiuſmodi mutationibus ſint futura.

HIc ſatis grauiter inuehitur Alemanus in Hippocratem, de quo non habeo quid dicam, puto enim non ſemel obſeruatas ab Hippocrate, cum maioris partis exempla pateant in libris Epidemiorum. Cæterum de coniugationibus illis in Aphoriſmorum commentariis (14.) abunde dictum eſt.

LECTIO LXII.

Super TEXT. X.

MAximè autem obſeruare oportet magnas temporum mutationes, vt neque medicinas in illas libentes exhibeamus, neque vramus, quæ circa ventrem, neque ſecemus priuſquam prætereant dies decem aut plures, & non pauciores.

IN præſenti parte conuertit ſermonem ad medici operationem, in qua euidentius apparent errata illius, cum nulli alij ſoleant ſucceſſus mali imputari. Et dicit, quòd mutationes temporum maximè cauere oportet. Alemanus hoc interpretatur de qualitatibus efficacibus, vt pote magnos æſtus & magna frigora, quod etiam oſtendit ex Hippocrate quarta Aphoriſmorum, (5.) ſub cane & ante canem moleſtè ſunt medicationes. Et clarius in primo ad Glauconem, (cap. 14. poſt princ.) Cauendæ ſunt medicationes in conſtitutione exquiſitè calida & ſicca, qualis eſt inter exortum canis & Arcturi, vt qui ſanguinem tum miſerint omnes perierint. Et ſimiliter in immodicè frigida mittere ſanguinem eſt formidandum. Vbi animaduertendum quod magis nos à venæ ſectione prohibet quam purgatione: Et magis in maximo calore ac ſiccitate quàm frigore, quia ibi duæ ſunt qualitates contrariæ, hic vna: Et etiam quia calor eſt maioris in agendo vis quam frigus. Et cum dicit quòd omnes perierunt, ſupponit quòd ſit in regione calida, ſaltem vt Roma, & quod ea æſtas ſit pura, vt neque à pluuiis neque ventis ſit refrigerata: & ſectio venæ ſit ad quantitatem euacuationis quam ipſæ præcipit, quæ ſaltem debet eſſe Rotuli vnius, id eſt duodecim vnciarum, demum quod magis refert, vt ſit in febre ſola & non in abſceſſu. Et hæc omnia quæ Alemanus dicit vera ſunt. Sed tamen non ſunt ad propoſitum hic.

Et mirum eſt quòd adducit Ariſtotelem, (prima Problem. 5.) pro ſe, cum ſit contra ipſum è regione, & quod exponat per mutationes temporum qualitates excellentes cum Ariſtoteles explicet ventos, ac ſimilia idque ſit contra rationem verbi τὰς μεταβολὰς, quod eſt mutatio ſeu quouis modo noua aliqua introductio: ſit etiam contra Hippocratis demonſtrationem, nam vtitur hac ratione ille, vt in ſequenti Textu deprehenditur: Periculoſiſſima ſunt ſolſtitia & æquinoctia, in quibus mutationes fiunt: neque enim aliud eſt commune, quia in æquinoctiis non ſunt qualitates immodicæ, ergo omnes mutationes ſunt periculoſæ. Idem dixit tertia Aphoriſmorum, (1.) Mutationes temporum potiſſimum pariunt morbos? Et in temporibus quibuſdam magnæ mutationes frigoris aut caloris. Ideo vno dicto admiſit tres errores. Sed tamen omnia quæ hic dicit vera ſunt, vtilia & culta, non tamen, vt dixi, explicat Hippocratis ſententiam. Alius error principalis eſt, quod non probat illud in quo nititur ratio Hippocratis, ſcilicet temporum mutationes potiſſimum pariunt morbos, ergo in temporum mutationibus maximè cauere oportet omnia valida auxilia, cognitis erroribus circa expoſitionem proſequamur in illa.

Et eſt ergo ſenſus, In omnibus magnis temporum

temporum mutationibus ſaltem per decem dies poſt cauere oportet ab auxiliis magnis quæ ſunt præcipuè tria, medicatio, ſectio ventris, & vſtio eius. Et ſi ſint maiores mutationes, aut æger ſit debilis, aut nulla cogat neceſſitas, cauendum erit per multo plures dies. Et hæc eſt pura & nuda ſententia. Primum igitur in mutationibus corpora debilitantur: ſed medicamenta & huiuſmodi affligunt, igitur in his mutationes ſunt periculoſæ. Et hoc habetur à Galeno ſecunda Aphoriſmum, (2. de Vict. in acut. Text. 31.) duas cauſas debilitantes naturam non debemus ſimul iungere. Secundò, mutatio temporum mouet humores: igitur vel motu ſimili motui artis, & tunc nimium opus intendetur, aut contrario, & tunc medicus cum natura pugnabit, igitur vtroque modo periclitabitur, (lib. de Medic. purg.) Dici ſolet, turpis calamitas dato medicamento expurgante dato hominem occidere. Sed ſi contingat præter id magnitudinem qualitatis accedere, tunc erit deterius. Sed hoc adiicit alibi, vt dixi, & etiam in ſequenti. Et quanquam caſſia nigra & rhabarbarum ſint mitiora & temperiæ æqualitati propiora, nocent tamen. Vnde notandum quod Alemanus hoc non animaduertit, ſed duo tantum intemperiem medicamenti & robur, ſed eſt tertium quod proprium humorem trahat, quia non poteſt trahere niſi ſeparet, quarta Aphoriſmorum, (Comment. 22.) ſed non poteſt ſeparare niſi cum magno nixu, præſertim materia non concocta, ideo in mutationibus temporum hoc eſt periculoſum.

De ſecundo & tertio auxilio illi fuerunt in vſu antiquo tempore, nec eſt neceſſe vt commemorem loca in quibus de his agit in libro de Internis affectionibus, & in ſecundo & tertio de Morbis, pag. 13. (Et in ſeptima Aphoriſmorum (42. & 43.) nec eſt vt dicam quomodo & quando, ſed vt aliquid lucremini, dico, quòd Hippocrates præcipue vrebat aut ſecabat tria membra, & in ſex morbis, membra erant pectus, lien & iecur. Morbi autem Purulentus ſeu ſuppuratio, aſcites, iecoris ſuppuratio & tumor durus, quod magno malo omittunt medici noſtræ ætatis, & lien etiam durus, & in doloribus vehementibus. Demum in carie oſſis vt in libro de Fracturis, (6. Part. 6. Epid. Text. 7) inter reliquos apponam quæ ſcribit de aſcite, libro de Locis in homine, (pag. 10. (Vbi licet videatur loqui de lienis vitio, tamen, vt deprehenditur ex ſenſu verborum, de aſcite agit. Verba igitur ſunt hæc: Medicamenti in potu exhibenda ſunt quæ aquam purgent, & edulia quàm pituitoſiſſima offerenda. Si verò neque ſic leuior fiat inurendæ ſunt cruſtæ quam tenuiſſimæ, & quam maximè in ſuperficie, quo aquam continere poſſis circumcirca vmbilicum, & vna in vmbilicum, & emittere ſingulis diebus. Cum enim morbus periculoſiſſimus ſit in his periclitari oportet. Si enim ſucceſſerit ſanum facies: Sin minus quod etiam aliàs futurum erat idipſum perpetitur. Cæterum in puero hydropem ſic curare oportet. Partes tumidæ & aqua plenæ aperiendæ ſunt ſcalpello, & frequenter ac parum educendum eſt. Educendum autem eſt à ſingulis corporis partibus & fomentis vtendum, & ſemper locum apertum vnde eduxeris calfactorio medicamento illines.

Quod vero ad decem dies extendatur hæc cuſtodia, morem videtur ſequutus Philoſophi qui quærit, cur homines ad decem tantum numerent? & multa cum adducat circa hoc, nihil tamen eſt proprium, neque enim alij numeri in ſe ducti rotundi euadunt, ſed formam mutant, præter quinarium, ſenarium & denarium, hi enim ſoli in ſeipſos redeunt. Ergo quæſtio hæc mathematica eſt, nec ad præſentem diſputationem attinet Hippocrates autem ſtatuit numerum hunc, quoniam ad Solis curſum pertinet, cuius tertia pars eſt dies CXX. Huius tertia pars terminat acutos morbos, quem numerum ſi diuiſeris per quatuor, qui eſt numerus temporum anni, prodibunt dies decem. Eſt enim ſapientis, vt Philoſophus ait, & artificis vniuſcuiuſque proprium reddere rationem ex principiis artis: medicus autem à naturali Philoſopho accipit principia ſuæ artis, non à mathematico, ideò debet reſpondere per principia Philoſophi naturalis ad quæſitum.

Reſtant modò difficultates duæ magis neceſſariæ, quoniam in præcedenti ſolum quærebatur cauſa, in his ignota eſt cauſa & effectus: ſcilicet an iſtud idem ſit intelligendum de venæ ſectione, quæ eſt quartum præſidium potens. Et an vſtio ſit periculoſior ſectione: iſta plurimum faciunt ad medicinam. Hippocrates primum prætermiſit, ſecundum breuitate inuoluit. Dico ergo quòd cum Hippocrates ſua ætate magis reformidaret ſectionem venæ, quàm purgationem: ergo multo minus illam feciſſet in his temporibus, quàm medicamentum purgans exhibuiſſet, quoniam vt aliàs declaratum eſt, (1. de Fract. Text. 27. & 29. Et 3. eiuſdem Text. 48. & 49.) neque in febribus, neque in magnis fracturis mittebat ſanguinem, ſed potius exhibebat elleborum & inedia ſumma vtebatur quam vellet ſanguinem mittere. At in interioribus inflammationibus ſanguinem mittebat ob maximam neceſſitatem, ſed neceſſitas nulli legi ſubiicitur, ergo quanquam abſtineat à medicamento in his temporibus & decem proximis diebus: & medicamentum ſit minùs verendum quam ſectio venæ: tamen in his temporibus ac terminis licebit mittere ſanguinem. Atque ita habes difficillimæ quæſtionis ſolutionem, quæ oritur ex neceſſitatis maioris cauſa. In ſenectute tamen Hippocratis magis adhæſit ſectione venæ, quia videbat ægros nolle pati exquiſitam illam inediam. Vnde etiam in periculo Phlegmonis mittebat ſanguinem. Et ex hoc patet concordia Hippocratis, Galeni, & etiam Eraſiſtrati: omnes enim bene dicebant & bene faciebant, ſed diuerſa ratione: ſcilicet iuxta ægrorum abſtinentiam. Sed ex hac rurſus alia deriuat. Dices enim, quomodo ſectio venæ in quartana. (In ſua Empirica cap. de Quartana,) ſit in hora coitus lunæ, vt multi ex hoc auxilio B. Fauentini ſeruati ſint? Dico primum quod illa coniunctio non eſt hic nec alibi poſita ab Hippocrate, nam certum eſt quod eam nouit, vt in libro de Septimeſtri partu, & vulgus omne

& populi & Hebræi, nec ipſam excipit, ergo illam non voluit eſſe obſeruandam, aut non adeò vt impediret. Secundò dico quòd ſectio illa venæ parua eſt, imò exigua, vt non poſſit corpus debilitare. Dico demum quod hæc eſt cura propria, in qua aliquando facimus totum oppoſitum eius quod facere conuenit, licet omnia habeant cauſam, & ſi habent cauſam, habent etiam rationem, ratio enim eſt cauſæ inuentio: ſicut de ſectione venæ ſaluatellæ ſiniſtræ manus hora aduentus acceſſionis in eadem febre: quæ ſi ſæpius fiat curat eam, vt refert Valeſius de Taranta, (lib. 7. cap. 12.) Per hoc enim intercipitur putredo & calor diſſoluitur pro acceſſione futura. Demonſtratum eſt autem aliàs quod febris intermittens cum vna acceſſione deſerit, ſanatur homo ex ea niſi aberrauerit: & vt medicus diligenter caueat. De inciſione verò & vſtione dico, quod vſtio eſt deterior propter circumiacentia, nam in inciſione incidimus & præcidimus quod volumus, in igne vrimus etiam quod nolumus: & ideò eſt valde periculoſa prope neruos: & eſt ſententia Hippocratis in libro de Articulis, pag 6. Pro loco autem ipſo tria ſunt detrimenta communia tam vſtioni quam inciſioni, dolor & conuulſio & amiſſio operationis membri.

Ex dolore autem contingunt febris, delyrium & vigilia, & quamuis dolor ſit etiam cauſa conuulſionis, tamen qualitas cauſæ doloris magis effectrix eſt conuulſionis, quam magnitudo. Et dolor à frigore magis efficit conuulſionem quam à calore. Et ideo ignis minus efficit conuulſionem quam inciſio. Et licet videatur Hippocrates poſt vſtionem loco adducto timere conuulſionem, intelligit, vt ibi ſe declarat, ſuperueniente frigore, aliter non. Præciſio ergo eſt deterior ratione priuationis operationis & conuulſionis: vſtio autem quoad doloris magnitudinem. Animaduerte autem quod licet loquatur de operatione medici, tamen intellige ex conſequenti, quòd hæc etiam tempora ſunt per ſe periculoſa.

LECTIO LXIII.

Super

TEXT. XXI.

PEriculoſiſſima ſunt etiam ambo ſolſtitia, maxime verò æſtiuum. Periculoſum etiam æquinoctium vtrunque, magis verò autumnale.

INſinuauit tria periculoſa, magnum cum operationes quæ plurimum debilitant vires, ſiunt ſub mutationibus temporum etiam fortuitis. Sed maius longè cum fiunt ſub mutationibus temporum naturalibus, atque maximum cum fuerit hæc mutatio, vel in ſolſtitio æſtiuo, vel æquinoctio autumnali. Multa hic dicit Alemanus vera, ſed non ad propoſitum principale, nam propoſitum eſt, vt dixi, loqui de operatione medici: ideò oporteret ad illam ſaltem primo ſermonem dirigere: & dico quòd quæſita quæ ſunt annexa literæ ſemper debent eſſe prima. Ergo talia ſunt: cur ſolſtitium æſtiuum ſit periculoſius hyemali? quòd Plinius & cæteri ſolent appellare brumam. Secundum eſt: cur æquinoctium Autumnale ſit vernali periculoſius? Tertium, an ſolſtitia ſint periculoſiora æquinoctiis? & cur? Quartum, an bruma ſit periculoſior Æquinoctio Autumnali? dato quod ſolſtitia ſint periculoſiora æquinoctiis, & componitur dubitatio ex ſecunda & tertia. Vltima quæ ad rem pertinet, eſt quod videmus plures mori inter hæc tempora quam in ipſis temporibus, ſcilicet ſub diebus caniculæ & menſe Octobri, quæ tempora ſunt intermedia inter hæc & non ex ipſis.

Ad primum ſolet dici, quòd ad eam mutationem accedit intemperies aëris, quæ in vno calida eſt, in alio frigida, ideo deterius eſt ſolſtitium æſtiuum quam bruma, quoniam calor magis agit quam frigus, & ſi quis dicat, quod Ariſtoteles vult, quòd plures ex languentibus moriantur hyeme quam æſtate, vt in 1. Probl. (25.) Iſtud tamen contingit bifariam, per accidens (vt dici ſolet) nam per ſe primum quia materia minus diſſlatur in hyeme quàm æſtate, ſecundo quoniam corpora quæ ægrotant hyeme, ſi ſint robuſtiora ægrotant à maiori cauſa, ideò ſunt in maiore periculo. Si autem ſint imbecilliora, ſunt valde imbecillia, quia ventres hyeme & vere natura calidiſſimi, dicebat Hippocrates 1. Aphoriſm. (15.) Ideo plures ægri quod ad numerum ægrotorum pereunt in hyeme quàm æſtate, ſimpliciter tamen plures ægri fiunt ſub ſolſtitio æſtiuo quam ſub bruma, & ſimpliciter accipiendo plures homines tunc quàm tempore brumæ moriuntur. Et ex hoc ſequitur vt ſolſtitium æſtiuum ſit deterius natura, & inde quoad opus medici periculoſius, & hoc poſtmodum eſt Hippocratis intentum.

Quare autem Autumnale Æquinoctium vernali ſit periculoſius duæ ſunt cauſæ, vna cœleſtis, alia ſumpta ex ipſis inferioribus. A cœlo quoniam ſol recedit à nobis in autumnali, tunc omnia triſtantur & folia cadunt, & fit tranſitus ex calore ad frigus, ex amico naturæ animalium præfectorum ad inimicum Ex inferioribus: quoniam corpora noſtra ſunt languida, plena malis humoribus, vt Galenus 3. Aphoriſm. (Comm. 9.) & etiam quia tempus illud eſt magis inæquale, & ſiccum cui frigus ſuperuenit: in vere ab humido tranſitus fit ad calidum & humidum, & cauſa inæqualitatis aliàs à nobis declarata fuit. Tertia difficultas eſt an ſolſtitia ſint periculoſiora æquinoctiis? Et videtur conſtans ratio quòd ſic, nam Galenus non meminit de Æquinoctiis vllibi, ſed de immenſo calore & frigore, 1. ad Glauc. (cap. 14. poſt princ.) & in Aphor. 4. particulæ, quamuis de cane potius quàm de ſolſtitio meminerit. Eſt poſtmodum authoritas Philoſophi in 1. Probl. (5.) qui expreſſe meminit ſolſtitiorum, & vſque ad centum dies poſt, igitur multo validiora exiſtimat (26.) ſolſtitia æquinoctiis. In oppoſitum ille idem inquit paulo poſt (27.) cur ver & Autumnus morbis infectent? Idem in 5.

in 4. Aphoriſm. dixit de Autumno non de æſtate Hippocrates. Præterea in 3. Aphoriſm. magnæ mutationes morborum cauſa ſunt, vt etiam 1. Problem. (9.) ſed maiores fiunt mutationes in temporibus æquinoctiorum, (1.) ſiquidem ſol in ſeptem diebus circa æquinoctium plus perambulat quam in triginta quatuor circa ſolſtitium, (3.) ſiquidem in ſeptem diebus circa æquinoctium, perambulat declinationis partes tris & duo minuta, in triginta autem quatuor diebus à ſolſtitio partes tres minus totidem minutis, id eſt minus duobus minutis declinationis: & hoc ſupponendo quòd perambularet vnam partem ſigniferi ſingulo die. Et ideo ego ſoleo dicere quòd quemadmodum in arboribus videmus expreſſe maiorem mutationem ex æquinoctiis quàm ſolſtitiis: in calore autem & frigore maiorem in ſolſtitiis quàm æquinoctiis, ita ſolſtitium æſtiuum plures parit morbos, & cum maiore impetu quam æquinoctium Autumnale, ſed æquinoctium Autumnale deteriores & acutiores quam ſolſtitium æſtiuum. Æquinoctium autem vernum plures facit morbos quàm ſolſtitium hyemale, ſed mitiores. Animaduertendum quod artificioſe Ariſtoteles, cum dixit fieri plures morbos poſt ſolſtitia per centum dies, incluſit etiam æquinoctia, & vſque ad decem illos dies quos commemorauit Hippocrates hic.

Quarta quæſtio ſic ſolui debet. Bruma non efficit morbos adeo lethales, ſed tamen difficilioris ſanationis, ſed iam dictum eſt quòd Autumnus eſt lethalior omnibus temporibus anni. Ideo poteſt potius hyems comparari veri: ſed ver eſt ſalubrius longè hyeme, plures tamen efficit morbos, hac cauſa ſolum comparatur cæteris temporibus. Sed dicetis, cur ergo comparatur ver Autumno ſi eſt ſaluberrimum? in eo enim tempore non debemus vereri, neque purgationes neque vſtiones? dico quod verum eſt niſi in tempore æquinoctij: de reliqua parte veris dicit oppoſitum 6. Aphoriſm. (45.) Vltima quæſtio fuit de eo quod videmus plura immutata, & inter reliqua hoc, aut forſan id intendit Philoſophus cum dixit, à ſolſtitio per centum dies homines maxime ægrotare, non ſub eo quod verum eſt admodum, vt ſub magnis caloribus homines moriantur: nam de bruma diſputare hoc in loco non duxi: Certè Hippocrates tradidit principia rerum, quæ poſt adiiciantur cum periculo ſunt, vt ita dicam. Videmus enim multa promiſcuè miſceri, morbos, mortes, ſalutem, parum differentibus temporibus: non eodem anno eadem: neque diuerſis eodem tempore eadem: neque in diuerſis regionibus eadem, videmus noſtra ætate ferri morbos quaſi per ſucceſſionem, etiam non contagioſos ex vna vrbe in aliam, ex regione in regionem, & maxime aboriente in occidentem, hæc obſeruata antiquitus an ſint non ſcio, nec credo poſtquam de hoc non niſi ab vno authore, & ſemel nec medico factam mentionem vidi. Quæ verò obſeruata ab illis ſunt, ſiue ob magnam locorum varietatem, cum illi mari propiores eſſent, & regio calidior, ſiue ob temporum varietatem, cum etiam in nonnullis ſpeciebus mutatio facta videatur, balſamum, laſer, ita familiare illi habuerunt, vt nos florem garyophilum & moſchum, atque zibettum illis ignotum, non adeò reſpondent exquiſite noſtra ætate, & noſtris in regionibus reſpondent. Quinimo coniugationes ipſas locorum cum temporibus quis obſeruare poterit. Alia Bononiæ, alia Mediolani ratio temporum & morborum. Hic deſtillationes multæ, melancholici morbi & laterales: in patria febres peſtilentes, alui profluuia, & perſæpe eadem conſtitutio. In vniuerſum nullo tempore fermè pauciores morbi quàm ſub ſolſtitiis videntur? Et ratio hoc ſuadet: nam quod ad ſolis motum in latitudinem mundi, quam declinationem vocamus penè nullus eſt calor aut frigus, tum primum ſolum incipit ſæuire, vt neutra cauſarum poſſit efficere tot morbos multo minus mortes, neque hoc dixit Hippocrates, ſed ſolum iubet medicum proſpicere operando, quoniam in temporibus maxime natura noſtra labefactatur, non tamen ſtatim ægrotat, neque enim eodem tempore laboramus, fatigamur, caleſcimus, refrigeramur, replemur, vigilamus, concumbimus nimium, edimus pepones, cucumeres & ægrotamus, neque cum ægrotamus morimur, ſed aliud eſt tempus initij morbi, aliud initij mortis, aut decreti, aliud mortis, nonnunquam enim cauſa morbi diſtat ab eius aduentu, duobus aut tribus, aut etiam decem & amplius annis, vt in robuſtis corporibus, qui cucumeres copioſè ederunt, affligantur ergo ipſa die ſolſtitij, aut paulo poſt ægrotant caniculæ temporibus. Ergo vt ad rem redeam, cum æſtate calor immodicus ferueat plures contingunt morbi, vires tamen diſſoluuntur ſic ſolſtitio ipſo tanquam inuſtione facta tum candenti ferro, licet diebus ſequentibus augeatur morbus, idem in bruma rigeſcit, & in coitu generatur fœtus, licet ſequenti tempore magis ac manifeſtius augeatur. Et in veris initio humores liquantur, & corpus incaleſcit, in Autumno refrigeratur, quæ mutatio eſt manifeſtè periculoſior quam reliqua, vt videmus in his qui ab exercitatione frigori ſe exponunt, nam generantur in eis febres & inflammationes: ex frigore autem ſi quis in caldarium ingrediatur aut ſe exerceat, non ſolum non læditur, ſed ſentit manifeſtam vtilitatem, ob id cum in vtroque æquinoctio corpora noſtra debilitentur, in Autumnali etiam læduntur, in vernali minime aut valde parum. Atque hæc fuit ſententia Philoſophi (1. Problemat. 17) etiam. Et ex hoc diſcemus temporibus æquinoctiorum & ſolſtitiorum, quinam ſint ægrotaturi, & leuiter aut grauiter, aut ad mortem & qui ſani victuri.

LECTIO

LECTIO LXIV.

Super

TEXT. XII.

OPortet autem & aſtrorum exortus conſiderare: præcipuè canis, deinde Arcturi & Pleiadum occaſum.

SIdera dicta ſunt, teſte Varrone, (Aduerſariorum lib. 23. cap. 14.) vt Tornelius author eſt, quod terris inſidat & vt candens ferrum in pecude inurat. Conſtat autem pluribus ſtellis Aſtrum in ſidere præclarior ſtella: quanquam & per ſydus Aſtrum intelligas, vt apud Virgilium, mineruæ ſydus pro Arcturo, committitur autem amphibologia, cum quinque recipiat ſenſus primus: Conſiderare oportet maximè canis ortum & Arctum occaſum ac Pleiadum: Secundus Canis & Arcturi ortum & Pleiadum occaſum: Tertius canis Arcturi & Pleiadum ortum, deinde etiam occaſum, ſed hic non conuenit ob propoſitionē deinde interpoſitam. Verùm potius canis & Arcturi & Pleiadum ortum & Pleiadum occaſum, etiam vel Arcturi & Pleiadum. Et tamen hi etiam parum legitimi videntur aut amphibologia ad duos primos tota reduci videatur. In tribus ſenſibus ortus ad tria refertur occaſus, ad tertium ſolum aut ſecundum cum tertio aut ad omnia. In duobus primis, ortus vel ad primum occaſus duo ſequentia, vel ortus ad duo prima occaſus ad ſequentia. Sed enim tres primas interpretationes explodit vnum ꝫ ſeu quod deficit ibi ante (occaſum) legeretur enim Arcturi Pleiadúmque & occaſum, aut tum occaſum. Et his duobus vt intelligamus ſub quo ſenſu ſit accipiendum, non vt Alemanus ſimpliciter ſignificata ortus & occaſus diſtinguere oportet quæ tria ſunt, ſed eo modo quo intelligebat Hippocrates. Hippocrates enim teſte Galeno, nihil vulgare tradidit (2. diff. ſpir. 7.) (locutus eſt tamen vulgari modo, illud enim eſt eorum qui gloriæ ſuæ ſtudent: hoc eius qui humano generi benefacere cupiat, quorum vtrumque ille præſtitit. Neque verò bifariam vt iſti dicunt, ſed vno modo ortum accipit, vno itidem modo occaſum. Ergo de caniculæ ortu contentio non eſt cum eodem tempore & Heliace & verè oriatur, id eſt, & ante ſolem quòd eſt verè oriri ſeu coſmice, ſcilicet ortu matutino qui eſt præſtantiſſimus vt Heliace, id eſt à ſole relinqui: at de occaſu ſupponere oportet Pleiadum occaſum Autumno fieri; quod ab Hippocrate dictum eſt, in primo Epidemiorum (Sec. 2. Text. 2.) vbi Galenus hæc habet quæ ad plenam huius textus interpretationem faciunt: Vergiliarum occaſum finire Autumnum antea diximus. Præterea etiam duos eſſe menſes ab Arcturo ad Vergilias. Atque vnam eſſe ſignificationem in aëre ab Arcturo duas à Vergiliis alteram quando autumno hyems committitur cum in fine ſit, alteram quando ver æſtati. Arcturi autem mentionem non niſi ſolus ortus facere Hippocrates ſolet, quandoquidem ſub eo incipit autumnus, æſtas terminatur. Diffinita igitur eſt quæſtio prima quoniam in ſecundo ſit intelligendus, id eſt canis & Arcturi ortus & pleiadum occaſus conſiderandus. Hæc obſtat quod etiam ortus Pleiadum dignus ſit conſideratione, quoniam & ſi verum ſit, magis tamen occaſus. Adeo vt ordo eiuſmodi ſit, ortus caniculæ, ortus Arcturi, occaſus Pleiadum, nunc ſecundam diffinire oportet quæſtionem, ſcilicet de quo occaſu intelligat, cum ſit triplex: clarum eſt ex dictis inter Arcturi ortum & Pleiadum occaſum interceſſere duos menſes. Et quod hoc tempore quo hæc ſcribimus XXIII. Maij ſcilicet anni M.D.LXVIII. oritur Arcturus Mediolani tum Bononiæ vbi ſumus, cum ſol eſt in ſexta, parte libræ ob magnam latitudinem borealem, ſcilicet partium XXXI. min. XXX. licet ſit in fine XVIII. partis libræ, & eſt ſtella Primæ magnitudinis inter crura Bootis naturæ Iouis iuxta Ptolomæum, atque ita incipit oriri die XX. Auguſti, ortus enim talium ſtellarum præclariorum menſe integro fermè definitur. Inclareſcit igitur à die XX. Septempris ortus Arcturi, ſicut canis (& intelligitur de ſtella quæ eſt in ore maioris canis, quàm Syrium vocant, non de ſydere) cum ſol eſt in decima parte leonis: ſcilicet die XXIII. Iulij: numerando igitur vt ab initio propoſuimus menſes duos, ab ortu Arcturi, id eſt à XIX. die Septempris incidet finis eorum in XIX. diem Nouembris, tunc igitur fit occaſus Pleiadum noſtra ætate & noſtris in regionibus, & ſol eſt in ſeptima parte ſagittarij, ſed hoc minimè congruit regioni noſtræ noſtriſque temporibus.

Dico ergo pro intellectu primum horum quod ſunt duo crepuſcula, vnum matutinum, quod aurora vocatur, alterum veſpertinum, quod nomine proprio ſignificatur. Vtriuſque ſunt duæ partes crepuſculum clarum in quo multa videntur, latent aſtra omnia, præter ea quæ ſunt lucidiſſima, vt vtraque canicula & Arcturus & bellatrix in humero ſiniſtro Orionis, Iupiter & Venus, & cingulus orionis qui ex tribus conſtat ſtellis, & aliæ primæ magnitudinis ſtellæ claræ, ſed in crepuſculo obſcuro aſtra omnia inſignia videntur, habent autem ſe contrario modo in ortu ſolis crepuſculum obſcurum præcedit clarum, in occaſu autem ſequitur, eſt autem diuerſum iuxta regiones & tempora, æſtate & in regionibus vbi purus eſt aër, vt in Ægypto crepuſcula ſunt clariora & longiora hyeme, & Germania breuiora & obſcuriora, generaliter autem eſt circa vnam horam in Italia, quæ eſt quaſi media inter Ægyptum & Germaniam dimidium cuius claro crepuſculo & aliquanto plus æſtate aliquanto minus hyeme tribuitur reliquum obſcuro. Cum ergo Sol ſit per dimidium horæ ſub orizonte, vtpote in ſecunda parte crepuſculi matutini aſcendent, partes octo fermè ex æquinoctij circulo, ſed quoniam initium Arietis tam ex æquinoctij quàm ſigniferi

circulo

circulo ſecat orizontem obliquum quemuis ad angulos non rectos, niſi æquinoctialis in ſphæra recta ſemper ſuum orizontem, & ſigniferum orizon, qui eſt ſub torrida zona, in duobus tamen punctis ſolum qui non ſunt iidem vbique, ſed iuxta poli altitudinem à ſphæra recta vſque ad partes XXIII. minutas XXX. vltra citraque æquinoctialem, ideo cum recta via ſit breuior obliqua neceſſe eſt, vt crepuſculum clarum matutinum incipiat cum celerrime dum Sol appropinquat per circulum magnum ſecantem ad perpendiculum orizontem iuxta ſex partes, antea ergo cum videntur Pleiades, quæ ſunt iuxta XXIV. partem Tauri, & cum latitudine boreali quinque aut ſex partium, oportet vt ſit Sol in initio Sagittarij, id eſt in ſecunda ſaltem parte vt ſit crepuſculum obſcurum orientis illis cadentibus in occidente antequam Sol oriatur per mediam horam. Cum ergo aſcendit gratia exempli prima pars Scorpij & Sol eſt in decima eiuſdem, Pleiades bene videntur, quia ſunt ſupra orizontem vigintiquatuor partibus, & vix incœpit crepuſculum obſcurum, ideo non dicuntur occidere cum bene cernantur. Sed neque cum Sol ipſe tum aſcendit, dicuntur occidere, quia adhuc procul ſunt ab orizonte, ergo non ea cauſa occidere dicuntur. Sed neque quia tum non videantur, quia hoc non contingit eis ſolis ſed omnibus aſtris vt oriente Sole occultentur, igitur nullo modo occidunt Vergiliæ, dum Sol eſt in decima parte Scorpij. Ponamus modo quod Sol proceſſerit ad vigeſimam partem eiuſdem, & aſcendat prima pars Scorpij, non dicentur occidere imò minus cum nullum tunc futurum ſit crepuſculum, & tamen ſtellæ erunt in eadem altitudine. In ortu quoque Solis non dicentur occidere, quoniam licet occidant tamen ob crepuſculum clarum ſeu auroram non videbuntur: igitur, vt dixi, cum Sol tranſierit oppoſitum earum per ſex gradus, vt in initio Sagittarij, id eſt die 13. Nouembris ante dimidium horæ quam Sol oriturus ſit, ipſæ videbuntur in occidente, & tunc occidere dicentur. Hicque occaſus perſeuerabit per decem dies vt dictum eſt. Et occaſus hic non propriè neque Chronicus neque Heliacus nec Coſmicus ſed miſtus, ideò illa diuiſio non eſt bona neque exacta ortuum atque occaſuum. Sed quia etiam ortus Vergiliarum in conſyderatione venit dico quod cum ſit vt Canis & Arcturi, ſcilicet Heliacus erit cum initio ferme geminorum. Io. Stadius autem poſuit ſolum ortum & occaſum obliquum propter geneſes, orientur ergo Pleiades ratione dicta in die ſolſtij, vel circa diem XII. Iunij: & perſeuerabunt vſque in finem menſis, quia non ſunt ex lucidioribus aſtris. Ex quo patet quod æſtas incipit ſerius nunc quam olim cum tunc ante ſolſtitium, quamuis eſſet etiam tempeſtiuus, & propter diuerſitatem regionis. Quantum valeant hi ortus & occaſus dicebat Plinius, (lib. 2. cap. 40. (nam caniculæ exortu accendi Solis vapores quis ignorat? cuius ſyderis effectus ampliſſimi in terra ſentiantur, ferment maria ex oriente eo, fluctuant in cellis vina, mouentur ſtagna. Origem appellat Ægyptus feram, quam in exortu eius contra ſtare & contueri tradit, ac velut adorare cum ſternuerit. Canes quidem toto eo ſpatio maximè in rabiem agi non eſt dubium, cætera quæ addit Alemanus ad benebilioſam pertinent non ad hunc locum. Vnum addam Arcturum haberi tempeſtuoſum apud omnes antiquos, nec ſcio cur Marti & Mercurio tribuatur à Ptolemæo, ſed forſan in Ægypto eiuſmodi eſt aut loco Mercurij, Veneris ſit legendum, nam notæ quibus ſcribebantur penè ſimilis. Vel quoniam penè vertici nobis immineat: aut quia quaſi non recidat confici Sydus dicitur cum plerie oritur, aut occidit poſtquam occiderit vt apud oppidum de Bello Africo, namque Vergiliarum ſigno confecto circiter Vigiliam noctis ſecundam nimbus cum ſaxorum grandine ſubito eſt exortus ingens. Conſtat hoc anno cum luminarium coitio (ſcilicet M. D. LXVIII.) in Arcturi partem incidiſſent præter temporis rationem ſingulo die ſequentis menſis pluiſſe, fuitque coitus die XXVI. Maij, hora VII. poſt meridiem, ideo in occaſu.

Ortus Pleiadum Iunij XII. finis Iunij XXX.
Ortus Caniculæ Iunij XXIII. finis Auguſt. XXII.
Ortus Arcturi Septembr. XIX. finis Octob. XIV.
Occaſus Pleiadum Nouembr. XIII. finis Nouemb. XXIII.

LECTIO LXV.

Super

TEXT. XIII.

MOrbi enim in his maximè diebus iudicantur, aliique pereunt, alij vero deſinunt, reliqui verò omnes in aliam ſpeciem aliúmque ſtatum tranſmutantur. Et hæc quidem, ſicut dixi, ita ſe habent.

PRoponit vim talium ortuum & occaſuum quadruplici exemplo, quia aliqui iudicantur, aliqui perimunt, quidam deſinunt, aut in aliam ſpem aut ſtatum tranſmutantur, iudicari proprie eſt per motum velocem liberari à morbo, Hippocrates enim hoc nomine vtitur paſſim in Epidemiis (1. Lang. 3.5. & 6.) in Herophonte, Epicratis vxore, & Cleanactide, & in tertio de Pythione (Lang. 1. & 3.) & eo qui in Dealtis horto decumbebat, nec licet in his duobus libris inuenire ægrum qui mortuus ſit, & volenti hoc ſignificare dixerit eſſe indicatum. Hæc duo igitur liquent, ſcilicet quod ſubita mutatio ad ſalutem dicitur iudicatio, ſubita mutatio ad mortem non dicitur iudicatio. Tertium, quod dubitatione dignum eſt, quod in morbo lethali ſubita mutatio quæ æger in melius commutari videtur. Indicatio etiam appellatur,

appellatur, vt in 3. Epidem. (Lang. 2. ord.) de Hermocrate qui iudicatur eſt in vigeſima, obiit tum in vigeſima ſeptima, ergo iudicatio duo habet ſignificata re, licet nomine videatur vnum tantum habere ſignificatum, id eſt mutationem in melius, adeò vt liber à morbo videatur. Hoc idem repetit ne quis exiſtimet errorem fuiſſe ſcribentium in Entyanoctis filia (Lang. 6. eiuſdem,) inquit, ſexta die à febre libera non ſudauit, iudicata eſt, quod vero circa ſedem erat parum ſuppuratum eſt: erupit vnà cum iudicatione. Poſt iudicationem ſeptima die riguit, parum incaluit, ſudauit poſt iudicationem, octaua die riguit non multum, & tamen mortua eſt, ſupputatione facta die trigeſima ab initio morbi, vt de hoc dubium non ſit quin Iudicationem vocet etiam ſolutionem morbi repentinam quamcumque. Verùm in 3. Prognoſt. videtur comprehendere ſub criſis nomine, & ſubitam mutationem ad mortem vt ad ſalutem inquit enim (Text. 1. Οἱ δὲ πυρετοὶ κρίνονται ἐν τῇσιν αὐτέῃσιν ἡμέρῃσιν τὸν ἀριθμὸν ἐξ ὧν τε περιγίνονται οἱ ἄνθρωποι ϗ ἐξ ὧν ἀπόλλυνται. Id eſt febres iudicantur in iiſdem dierum numeris, ex quibus ſuperſunt, & ex quibus moriuntur. Galenus exponit quod ſeruantur & moriantur per criſes in pari dierum numero. Sed hoc non demonſtratur ex Hippocr. verbis his: Verùm quia lis eſt ſolum in verbis concedamus hoc illi. Sub hoc ſenſu verbi κρίνεται, ſiue limus declarare erit alia diuiſio in tria tantum membra, ſcilicet, morbi iudicantur imparibus temporibus, alij ad mortem, alij ad ſalutem, alij mutant ſpeciem ac conſtitutionem. Ergo permutatio ſpeciei eſt velut ex angina in Peripneumoniam. Et de his tractat Hippocr. 3. Prognoſt. (Text. 20.) permutatio conſtitutionis eſt cum locus idem manet, vt ex laterali morbo in ſuppurationem 3. Prognoſt. (Text. 52.) & 5. Aphoriſm. aut ex ſuppuratione in tabem, vt ibidem habetur, (8.) Manifeſtum eſt autem quod hæc tranſmutatio eſt etiam duplex ad mortem aut ſalutem. Vt redeat res rurſus ad quatuor membra.

Circa cauſam huius Alemanus nihil dicit, ſed multa tamen (15.) è quibus vnum ridiculum, quod data caſſia nigra cum manna dum luna eſſet in XV. parte Capricorni mulier vna in operatione periit. Sed melius fuiſſet quærere cauſam in medicamento aut in morbo, & non in aſtris, fieri poteſt vt materia veneni non expers mota ſit, aut quod inclitum ſit venenum, aut quod laboraret abſceſſu aliquo prope cor aut in cerebro ei incognito, è tribus enim vnum fuit non ex aſtris, neque enim nouit vim aſtrorum quomodo ſit ſumenda, vt video ex omnibus primum aut ſaltem potentioribus & conuenientibus inter ſe, & poſtmodum comparatis ad hominem hunc, & in hoc tempore: dico iuxta genethliacè, vt quatuor neceſſe ſit concurrere ad tales effectus repentinos. Et licet hoc acciderit anno M.D LI. vt colligitur ab eo, quia dicit quod fuit die XI. Auguſti, & tum Mars eſſet infelix in libra reſpiciens quadrato Lunam, eſt tamen cauſa abſurda & indigna tanto viro, cum mille homines acceperint medicamenta ea die ex ſcammonio, etiam quine vngue quidem læſi ſunt. Ideò doleo illius cauſa quod occaſionem dederit imperitis irridendi cum alioquin ſit peritus, nam non ſolum ſe ſed artem ipſam exponit his improbis illudenda, ſumamus ergo cauſam à Philoſopho in 1. Probl. (3.) & pro exemplo accipiamus Orionem, cuius ortus eſt circiter XVIII. diem Iunij, quoniam appellatur nimboſus à Virgilio (Æn. 1.) quanquam ſplendidæ quæ ſunt in humeris poſitæ ſint naturæ Martis & Mercurij, & reliquæ Iouiales ac Saturnæ, Ptolemæo teſte, ſed neque hæ videntur accommodatæ. Sed iam accipiamus, omiſſa cauſæ inquiſitione, quod pro conſtanti habentur Orionis ſtellas, quæ nunc cum cancro oriuntur eſſe pluuiarum cauſas, & ideò mutationis temporum & humidas, qua ratione primum fient ſudores multi ob hanc conſtitutionem, vt Hipp. (3. Aphor. 6.) dicebat: Quando æſtas fit veri ſimilis ſudores in febribus expectare oportet. Ratione ergo qualitatis ſpirituum iuxta illud, (3. Aphoriſmorum 7.) In ſiccitatibus febres acutæ fiunt, harum igitur indicia celeriter adueniunt. Præterea ex qualitate premente cogitur, velut in incremento caloris aut frigoris magno natura decernere. Eſt tertia cauſa mutatio ipſa, redeo ad Philoſophum cum eo melius dicere me poſſe non confidam. Verba eius ſunt hæc: Cur temporum flatuúmque mutationes morbos intendant, tollantve iudicent, vel committantur? An quod aut frigidæ aut calidæ aut humidæ aut ſiccæ ſunt? morbúſque qualitatum huiuſmodi exceſſum committit? Secunda & enim valetudo mediocritas quædam eſt, quod ſi per humidam, frigidamve materiam morbus conſtiterit, tempus accedens contrarium tollere illum poterit, ſed ſi minus contrarium ſubſecutum ſit, qui ſimilis ſtatus temporis ſubuenerit, intendet ſanè atque interimet, quo etiam fit vt qui bene valent ægrotare tempore mutato incipiant corporis enim proinde temperamentum ſoluatur neceſſe eſt, quippe quod non niſi temporum, ætatum locorúmque ſtatu idoneo aptum ſit augeri ſeruarique. Quamobrem cum tempora eueniant ratio tunc valetudinis habenda diligentius eſt. Illud autem illud pro cauſa particulatim etiam adeſt, quod in vniuerſum propoſui de temporibus mutationes, etenim flatuum, ætatum atque locorum pro temporis cuiuſdam mutatione accipi debent. Quapropter hæc etiam intendendi vel tollendi vel iudicandi vel contrahendi morbum vim habent, quemadmodum tempora & ſyderum ortus Orionis, Arcturi, Vergiliarum, Caniculæ, qui flatus imbréſque, excitant, qui ſerenitates, frigora, teporéſve ſolent adferre. Verbo autem vno dicam, validæ mutationes aut contrariæ ſunt cauſis morborum, & concoquunt ſoluúntque morbum, aut ſimiles intendúntque morbos & occidunt, ſi vires ſint imbecilles aut ſimiles ſunt, & vires validæ, & tunc non poſſunt concoquere quia ſimiles: neque occidere quia vires validæ, relinquitur vt traſmutentur, quæ tranſmutatio duplex eſt, vt ſupra dictum eſt. Ex hoc autem loco antequam me recipiam, illud prætermittere nolim, quod quemadmodum in

ſolſtitiis

ſolſtitiis & æquinoctiis anni, quicunque imbecilli ſunt corpore aut cacochymo (partes enim diei vt anni ſecundo Epidemiorum) vitare debent ortum ſolis & occaſum eius, tum meridiem & mediam noctem, & tamen mireris non ſatis medicos Principum, qui eis conſulant cum equitandum quod aër minimè calidus ſit.

Catholica Syderum.

Antequam autem ad finem cognitionis eorum quæ temporum ſtatus decernunt perueniamus, ſtatus quidem temporum morboſos aut ſalubres definit Hippocrates mutationibus temporum, atque trifariam, aut cognitis iam, aut occulta ratione aut cognoſcendis. Et cognitis quidem cum dixit: Si verò æſtas ſicca ſit, & Aquiloni & cauere oportet temporum mutationes magnas, occulta ratione à ſolſtitiis & æquinoctiis, futuris autem ab ortu & occaſu ſtellarum inſignium. De his ergo non tractat niſi vt mutant, nam ſi ritè proceſſerint, vt in Epidemiis, nihil promittunt. Velut cum dicit, ſub Arcturi ortu aqua pluit multa. Quæ ſint autem mutationes hæ quas animaduertit ſimplices ſunt per genera quinque, quæ colliguntur 5. Aphoriſ. (5.) iuxta ventos præſentes & perſeuerantes & pluuias & ſiccitates (17.) temporúmque mutationes ipſas, cum dietim tum per viciſſitudines & per calorem & frigus, vt in 4. Aphoriſm. (15. & 16.) & tertia (48.) etiam eiuſdem. Vt ergo præcognoſcamus pluuias maxime, quoniam hæ ad morbos ſunt potentes valde, vt 2. Epidem. (4.5.6. 7.) Ex ſyderibus inerrantibus atque errantibus, de quibus diximus in comment. Ptolem. (18.) & lib. de Natura Planet. (Sec. 1. in prin.) At hic volumus quærere generaliter naturas inerrantium quarum effectus fiunt quadrupliciter velut ortu, vel occaſu, vel quia vertici inſideant, vel quoniam in nouiluniis & pleniluniis, vt præcipuè in deliquiis ſimul adſint vel oriantur aut occidant: aut quoniam erraticæ maximè Luna eis copuletur. Quæ igitur procellas mouent ſunt de natura Martis & Lunæ. Et quæ de natura Martis & Veneris: etiam omnes quæ ſunt ex natura Martis cum Luna aut Venus ei iungitur, demum cũ Mercurius occidentalis effæminatus Marti iungitur, & demum quandoque congreſſus Iouis & Mercurij cum Luna eis miſcetur ob ventos validos. Pluuias longas & cum frigore ſtellæ ex natura Saturni & Lunæ, & ex natura Saturni & Veneris. Et cum ſtellæ ex natura Lunæ aut Veneris iunguntur Saturno aut Mercurio occidentali & effæminato. Pluuias multas ſtellæ ex natura Veneris ac Lunæ, aut cum fuerint ex natura vnius & alteri iunguntur, omnes autem modi ſunt duodecim ſex quatuor & duo. Et in meridiano procellas in occidente longas, & cum frigore: Multas & ſuaues in oriente.

LIBER QVINTVS.

LECTIO LXVI.

Super

TEXTV I.

Et eſt initium quinti libri

VOLO autem & de Aſia & Europa demonſtrare, quantum differant inter ſe per omnia, & de gentium formis, quid diſtent, vt nihil inuicem ſimile habeant. Verum de omnibus ſi quis dicere velit, in immenſum excreſceret ſermo: quare de maximis, & plurimum differentibus dicam, quantum ſaltem mihi in ea re eſt compertum.

HVnc librum ſi quis bene animaduertat in tres partes principales commodè Hippocr. diuiſit primam in qua eſt proœmium, ſecundam quæ eſt de generalibus iudiciis omnium gentium, tertiam quæ eſt de his quæ ſingulis gentibus propria ſunt. Vt cum ſecundum in tres partes diuiſerimus iuxta tractationem trium elementorum terræ, & eſt de habitationibus & ſitu, & aquarum & aëris, & eſt de anni partibus. Tertium verò in quatuor partes, iuxta quatuor etiam partes terræ habitabilis ab Hippocrate deſcriptæ, ſcilicet Europæ, Africæ, Aſiæ atque Scythiæ, meritò hæc commentaria in octo libros diuiſimus. Neque verò rectum eſt, quod eſt vt ſe habet docere velle omiſſa authoris ſententia, vt facit Iulius Scaliger dum Theophraſtum exponit: neque ita ſequi authorem, vt rei ipſius hiſtoriam omittas, ſeu quia ille deceptus ſit, ſeu quia poſt plura longè innotuerint, alterum enim eſt nimis ambitioſi imò ſtulti, cum preſtitiſſet per ſe commentari, non alium interpretari: in altero fruſtramur fine ipſo propter quem ſcribimus, ſcilicet inquiſitione veritatis, quæ dulciſſima eſt, vt Ariſtoteles dixit. Primum igitur mente Hippocratis explicare decet, quæ mens ei, qui ſenſus: Deinde quomodo res ſe habeat vniuerſa declarare: demum vnum alij coaptare: vt rem ipſam per Hippocratem intelligamus, & Hippocrati rem ipſam accommodemus. Principio dicit ſe velle de Aſia & Europa differere, per has etiam intelligens Africam atque Scythiam, quantum differant inter ſe per omnia, ſunt autem dicta ſuperius, id eſt ſitum, aquas, ventos, naturam locorum & anni tempora, hæc enim quinque principaliter ſuperius attigit: vnde etiam morbos. Et

quantum differant in formis : eſt autem duplex forma corporum atque animorum , & ſub animorum forma leges,mores,conſuetudines,& ratio Reipub. continetur, quæ & ſi violenta ſit nec ſubiiciatur moribus , mores tamen ab illa immutantur. Vt ſub tyrannis neceſſe ſit , aut in perpetuò metu , aut ob id ſemper triſtes viuere , aut negligere cuncta chariora,vxores,filios , opes atque exiſtimationem : vt vtronis modo agas,& vitam reddas breuem & valetudinem infirmam.Medicum autem decet omnia contemplari. Ariſtoteles refert Dionyſium Tyrannum ſeniorem ſcilicet , omnes ciues Syracuſanos quinquennio bonis omnibus ſpoliaſſe. Non omnia autem cum proſequi , ſed præcipua tantum teſtetur Geographiam imitari velle ſe docet,quam Ptolemæus ſic diffinit. Geographia eſt vnam eandem habitabilem terram nobis cognitam oſtendere , quomodo natura ſitúque ſe habent : circáque ea tantum intendit qua per deſcriptiones orbis magis generales ſibi iunguntur. Sunt autem talia diſtantia in longitudine : ſumítque initium à Fortunatis inſulis : & in latitudine, ſumítque principium ab æquinoctij circulo in vtranque partem : inde vt terminos prouinciarum præfigat : demum vt doceat inſigniores partes,montes, inſulas,vrbes, maria, paludes & flumina.Vt ſint in vniuerſum partes ſex huius quartæ conſiderationis, & ſane nondum comperta diuiſione prouincierum ſub Aſia & Lybiam & Ægyptum , ſub Europa Scythiam comprehendit , quorum vtrumque alienum à Ptolemæi deſcriptione eſt , nam Scythiam vtranque in Aſiam collocat , Lybiam & Ægyptum in Africa. Verùm Hippocrates hanc diuiſionem in tres partes non nouit. Exequamur igitur primum Ptolemæi diuiſionem (Tabula 7. & 8.) de partibus orbis habitabilibus. Diuidit ergo totam in tres partes,Europam,Africam,Aſiam,quam longè maiorem facit vnaquaque aliarum , ſed Africa maior eſt Europa. Verùm quoniam parum habitata ideo paucioribus tabulis quam Europa contenta eſt.In Europa decem ſunt tabulæ,in Africa quatuor, in Aſia duodecim , ſicque erunt omnes tabulæ viginti ſex. Vt vero in regiones tabulæ diſtinguuntur. Europa continet X X X I V. Africa X I. Aſia XLIX. omnes ergo regiones habitabilis terræ notæ tempore Ptolamæi fuerunt XCIV. Termini Europæ ab Africæ parte fretum Herculeum, ab Aſia mare Medi terraneum, Pontificum,Palus Meotis & Tanais & Meridianus, qui per hæc loca fertur. Africa autem ab Aſia diſterminatur ſinu Arabico & Praſſo,(Vide quartam Africæ tabulã,)per raptum, promontoria & Trogloditas, & per Iſthmum Heroum , in quo vrbes leneze & ſues inter Ægyptum & Arabiam Petream. Sed cur Scythiam Ptolemæus in Aſia conſtituit , in Europæ Hippocrates ? Quoniam Ptolemæus ad longitudinem reſpexit , ideo cum Scythia ſit maxime orientalis, nec poſſit ſub Africa contineri , ideo neceſſario venit Aſiæ aſcribenda. Hippocrates cum Borealem partem totam Europæ aſcribat , quia longitudinem non curat quæ non variat qualitatem aëris , Scythiæ autem ſint ſub Borea , ideo Scythæ Europæ ſunt adnumerandi.

Hactenus de diuiſione partis orbis cognitæ ſecundum Hippocratem & Ptolemæum ſuis temporibus : quæ faciunt ad intellectum ſententiæ illius in hoc libro : nunc de totius orbis diuiſione agamus iuxta Hippocratem & etiam Ptolemæum , vt res melius intelligatur. Dico ergo quod cum Hippocrates conſideret ſolum latitudinem ad vnguem,eadem ſtatuet de tota medietate , quæ ad Antarcticum ſpectat, quæ ſtatuit de illa quæ ad Arcticum : & in ea quæ ad Arcticum ſpectat, diuidit eam in duas partes, in frigidam quam attribuit Europeis , & calidam quam Aſianis , frigidam diuidit in frigidiſſimam quam tribuit Scythis , & temperatam quam proprie vocat Europam , Ptolemæus autem partem ſuam quæ occidentalis eſt maxime , & Borealis, Eurodam vocat : quæ verò ad Auſtrum poſita , & occidentem vſque ad LX. partes vel circa,tribuit Africæ, vt è regione Africa Europæ opponatur. Quæ verò à L X. gradibus ad C L X X X. fermè orientem verſus ſeu boreale ſit , ſeu ad meridiem poſitum id totum Aſiæ tribuit : ex quo patet quod iuxta illum Aſia eſt Europæ & Africæ pene duplæ : ſingulis autem earum quadruplæ. Quarta pars iuxta eum erit in diſtantia pene partium C C X L V I I I. breuior & ob occidente CXLII. Et vocant Armeniam totam : ſed iuxta Ptolemæum finietur ad iſthmum. Pamana iuxta longitudinem C C X C. partium ſeu propiore via L X X. partium , & hoc fit nauigando, per Hayn inſulam , quam vocant Hiſpaniolam,ex Palo portu Hiſpaniæ , qui eſt iuxta Gades Iſthmi autem latitudo borealis partium circiter ſex aut ſeptem. Partes autem Boreales iuxta illum tribuentur vnicuique parti , quæ eſt è regione illius vt fluuius Boeer in Groelandia. Termini eius in longitudine à C C L I I. ad C C C X L I I. ſcilicet ex partium in latitudine autem à V I I. parte ab Æquinoctij circulo ad LXX. fermè vt vt partium V. In ea eſt Hiſpania noua ad meridiem optima prouincia ſub Rege Hiſpaniarum ad Borream Bacchalaos & Florida & Gallia noua deſerta ferme ſub Rege Gallorum. Quintam partem conſtitueret Ptolemæus Peru vocatam ampliſſimam ſanè , longitudo huius initium ducit à parte C C L X X X V. & finis extenditur ad CCCXLIX. tota partium LXIV. latitudo vt dixi à VII. parte citra Æquinoctij circulum extenditur vltra ipſum partibus circiter LVI. aut LVII. ad fretum vſque Magallianum , vbi prorſus à terra quæ ſub Antarctico poſita eſt diuiditur, latitudo igitur partes continet circiter LXIII. At rurſus ſextam partem conſtitueret,quæ ad Antarcticum circumcirca poſita eſt,nõ plane etiam nunc notam : planè notant prouinciam Auriferam quam Beach appellant, quæ propè circulum Capricorni peruenit. Igitur tantundem quod ad numerum partium attinet innotuit beneficio Hiſpanorum quantum antea cognitum fuit Ptolemæo , quantitas autem fermè etiam par niſi quod ex tribus illis partibus etiam quæ Ptolemæi tempore innotuerant portiones

portiones quædam remanſerunt incognitæ, quæ nunc innotuerunt. Ex Europa quidem quicquid ad Boream poſitum eſt vltra LXIII. partes diſtantiæ ab Æquinoctij circulo ſcilicet vltra Danos, Getas, & Sarmatas, ſunt autem Suetia & Tilemanchia & Helſingia, Finlandia, Inlandia, Bothmia, vtraque Nidroſia, Lapponia, Tornia, Trondanes, Finmarchia, Scriſinia, Biarmia, latuerunt Ptolemæum eo tempore, eo quod procul eſſet à Borreali regione cum habitaret in Ægypto. Ex Aſia autem vltra CLXXX. partes quod longius abeſſet cum Alexandria ſolum à Fortunatis diſtet partibus L X. ideo diſtabat à Metropoli quæ eſt iuxta Cattigaram in India vltra Gangem. Ex Africa autem ignorauit quicquid fuit vltra Lunæ montes éſtque XVII. partium, cuius finis eſt Caput bonæ ſpei. Sed neque hoc præter rationem, nam terra ob vaſtas ſolitudines & mare arenoſum nullus patebat aditus per mare nondum inuenta pyxide prorſus impoſſibile: quandoquidem Luſitani per multos annos non potuerunt promontorium Aromata ſuperare. Primúſque Gilianus ex ea gente hanc laudem tulit, vt refert Ioan. Barros (Dec. 1. hiſt. lib. 1.) Partes ergo hæ additæ incognitis Ptolemæo detractæ à partibus cognitis efficiunt, vt pars cognita poſt Ptolemæum ſe fere ſexquitertia, ſi non maior parte ab illo cognita. Diuiſio autem noſtra propriè eſt in ſeptem partes, nam Aſia à Scythia ob magnitudinem & ſitum ſuperamus, vt ſit quicquid à LX. parte vel circa ab æquinoctij circulo diſtat per totum ambitum, reliquæ vt à Ptolemæo. Illud ſanè mirum eſt tamen non inueniri in hac tota terra, quæ à Ptolemæo citra inuenta eſt duodecim vrbes. Magnam vnam eſſe referunt in noua Hiſpania, quam vocant Themiſtitan, aliam in Peru prouincia, nomine Chuſe. Sed iam videamus quid velit Hippocrates per illa verba.

Quare de maximis.) Has magnas differentias ſumit à corporum forma, à valetudine, à moribus, à pecoribus, plantis & aquis. Sed hæ rationem obtinent & differentiæ & cauſarum locorum. Et cauſas ſumit à tribus, à loco, ſitu generali & proprio, dicemus autem de his omnib. opportune in ſequentibus.

LECTIO LXVII.

Super

TEXT. II. & III.

AC dico quidem plurimum differre Aſiam ab Europe ſecundum naturas omnium ex terra naſcentium, itémque hominum, longe enim pulchriora & maiora omnia naſcuntur in Aſia. Eſtque regio ipſa, hac noſtra multo manſuetior, ſunt etiam hominum gentes benigniores & cultiores.

NOn ſatis opportunè hic Alemanus Europam laudat, cum Hippocratis mens ſit, in quibuſdam Africam præferre, ſed maximè eam partem quæ ad Ægyptum pertinet Europæ, atque hoc in magnitudine corporum eorum quæ è terra naſcuntur, & etiam hominum cum manſuetudine morum, & ſunt, dicit, benigniores & cultiores. De differentia cultus & benignitatis haud obſcurum eſt. Sed de differentia benignitatis & manſuetudinis dico, quod benignitas conſiſtit in actione, manſuetudo in paſſione, fuit autem Hippocrates Aſianus, ſed medius quaſi inter Europæum & Aſianum, intelligendo ergo ſub Aſia etiam Africam, fuit medius inter has duas regiones. Præponit Aſiam Europæ beneficio naturæ & probitatis, Europam roboris. Appellata eſt Aſia, ſi quid facit ad rem, à filia Oceáni & Tethyos, vt quidam volunt: Vt ergo cognoſcamus regionem præſtantem, debemus inſpicere præter loci ſitum, hæc tria, homines, animalia magna & plantas. In hominibus, vt ſint proceræ ſtaturæ, pulchræ formæ, boni coloris, robuſti, ſi multi ſenes ac longa ſenecta & integri, ſi partus incolumes ac non monſtroſi: mores autem boni, tum inſtituta ac reliqua ad ſocietatem comparata, in animalibus vt ſint pinguia, magna, cum viſceribus ſanis. In ſatis vt abundent, & magna & boni ſaporis, & diu durent, & odoratæ herbæ plures, & validè boni odoris, & fructus magni, ſuaues & qui minimè corrumpántur, abſint herbæ mali odoris, & quæ ferunt lac & venenoſa. Et ſimiliter reptilia: iſta enim ſignificant ſemper facilem corruptionem. Ita numero non ſolum, ſed ſpecie maiora naſcuntur animalia, & plantæ ſeu arbores ſeu herbæ in regione bona, velut maximè in India, quam in temperata, nimis æſtuoſa aut frigida.

Demonſtratio huius affertur ab ipſo in ſequenti Textu, cum dixit:

TEXT. III.

CAuſa verò horum eſt temporum anni temperatura. Si quidem in medio ſolis exortu ſita eſt ad auroram, à frigiditate omni remota: Incrementum autem & benignitas inde omnium maxime proficiſcitur, cum nihil ſit præcellens, & cogeris violenter, ſed per omnia æqualitas vigeat, quanquam non habeant vbique per omnem Aſiam, omnia ſecundum eundem modum.

OPortet ad intellectum eorum quæ dicuntur ab Hippocrate, hanc illius rationem interpretari hoc modo. In Aſia, cum ſit magis ad orientem poſita (eo enim diſtinguitur ab aliis partibus, vt viſum eſt ſupra) & ſub æquinoctij circulo quadam parte: minorem recipiunt varietatem quam in Europa, imò abſolutè fermè ſunt temperatæ, ſcilicet quæ mediæ ſunt naturæ in calore & frigore, & variantur niſi per ortum ſolis, aut non vt ille intelligit quæ ſub æquinoctij

circulo ſunt, comprehendit autem Ægyptum & Libyam, nos autem vtramque etiam Indiam, igitur cum calor & humidum nunquam deſint neque abundent Aſiani, ſunt temperatiores: & eorum regiones meliores Europæis.

Quanquam non habeant.] Intendit modo reliquum rationis hoc modo, ſed partes Aſiæ ſunt propiores his temperatis quàm Europæ, & ideo tota Aſia generaliter eſt temperatior & melior tota Europa, licet non tota Aſia ſit eodem modo temperata. Sed quomodo Aſia cum ſit ſoli proxima eſt temperata, aduertit hoc Hippocrates quod Aſia à parte occidentis habet mare, & ideo non incaleſcit ab ea parte, niſi calore temperato, quia calor magnus prouenit à caliditate terræ. Præterea ſol exoriens eas terras purgat aura orientali quam ſecum adducit, ideo Aſia ipſa eſt temperata. Propter propinquitatem igitur ſolis non poteſt eſſe frigida, & propter mare ab occidente non poteſt eſſe calida, ergo in vniuerſum erit temperata. Pars enim quæ debet incaleſcere multum, oporteret vt eſſet occidentalis, quoniam dum ſol oritur, & ad multum diei accedit ad eam, orientalis autem non incaleſcit, dum eſt in oriente quia non refrangantur radij ab ea, ſed fugiunt & dilabuntur, occidentalis autem non incaleſcit ob mare, & ideo pars orientalis eſt magis temperata. Et hæc eſt cauſa quod Africa ſit calidior Aſia & Libya, Ægypto. Aſia enim & Ægyptus habent mare ab occidente, Libya & Africa ab oriente comparando totum toti, & partem parti.

Quonam pacto autem hi homines bonis moribus ſint præditi ſ. manſueti, benigni ac culti, ſuppoſita bona temperatura ob regionis ſitum dicebat Galenus eo in libro (cap. 2.) qui inſcribitur? Quod animi mores corporis ſequantur temperamentum, quod qui ſunt temperamenti alicuius habent mores pro natura eius: & probat hoc à pueris animoſi, timidi, incontinentes, impudentes, verecundi, & quod ſpectat ad medicum hæc ſcire, quoniam eſt morbus hominum mores mali, ſunt etiam quia corrumpunt temperamentum, tum per ſe vt ira & timor & triſtitia, tum per accidens vt incontinentia. Sed mutato temperamento mutantur & mores, mutatur autem temperamentum cibis & potibus, vt in lib. de Aſſuetudinibus (cap. 1.) docuiſſe affirmat: igitur hoc oſtendre ad medicum ſpectat tanquam pertinens ad finem. Et ita habes cauſam quare Hippocr. hoc doceat. Adiicit autem vnum admirabile, ſcilicet quod pueri differant ſubſtantiis animarum, quod omnino falſum eſt in via Philoſophorum. Deinde ponit tres animas concupiſcibilem generalem in cerebro, iraſcibilem in corde, concupiſcibilem voluptatem in iecore. Quæ autem in cerebro eſt, eſt concupiſcibilis bonorum verorum, & vocatur rationalis: ſicut tertia non verorum, (cap. 3.) Aliud argumentum quod ſatis efficax eſt (mirum tamen quod ad id aſſeruandum quædam recipit falſa, plura dubia, omnia ſane non neceſſaria) quia qualitates ipſæ vel ſunt anima, vel animæ inſtrumentum quatenus corpus conſtat ex eis vtronis modo, & ab humoribus, & à medicamentis videmus animam à corpore diſiungi, alios furere, alios melancholicos fieri, alia lætum reddere, velut à *κωνείω*, ſeu cicuta, ſtulti à vino læti: ſi ergo temperamentum in totam animam poteſt, vt eam diſiungat, ſi in præcipuam ſui partem vt amentes lætos triſtes faciat, igitur temperamentum erit cauſa morum & operationum animæ. Idem quod in actiuis antea in paſſiuis poſt declarat, (cap. 4.) adiiciens vnum quod ſiccitas eſt cauſa ſapientiæ, ſicut humidum ignorantiæ. Vt nullum mortale corpus poſſit omnino eſſe prudentiſſimum, quia nullum tale eſt exquiſitè ſiccum: aſtra autem ſunt prudentiſſima quia ſicciſſima. Hæc iuxta Platonem, iuxta Stoicos, in his mortalibus prudentiam temperamento qualitatum conſtare, iuxta vero Chryſippum ex illarum concinnitate, id eſt debita menſura, quam Princeps ad Iuſtitiam vocat. Inde ponit quartam opinionem Heracliti, quod à ſplendore ſicco, (cap. 5.) Addit etiam ibi tertiam rationem, ſenes & delyri priuantur propriis facultatibus, & memoriæ & prudentiæ, & tranſeunt in contrarios prorſus affectus: igitur temperamentum corporis eſt cauſa operationum animæ atque morum. Id verò oſtendit exemplo peſtis, & maxime Thucydidis, ſicut etiam in morbis oculorum vitiari operationem animæ & inſtrumentum, & ſecundum Galenum facultatem & ſubſtantiam, quod tamen minime verum eſt. Inde adducit quartam rationem à Platonis, Ariſtotelis, & Hippocratis authoritate, (cap. 6. 7. & 8.) Et de Ariſtotele quidem ponit, quod cauſa prudentiæ eſt tenuitas & puritas ipſius humoris: vnde animalia quæ ſanguinem habent fibris refertum ſolida ſunt, velut taurorum, nam in quibus calor magnus ineſt illa ſunt animoſa: damarum autem & ceruorum, quia ſanguis fibris caret, mores ſunt timidi & non ingenioſi: exanguium autem plura vt apum ſolertia ſunt, quia humor tenuis & purus. Propterea exanguia ob timorem, alia quidem à motu deſinunt: alia etiam feces omittunt: alia colorem mutãt, vt chameleon. Adducit etiam quintam rationem: quoniam Ariſtoteles docet cognoſcere mores hominum ex Phyſiognomia, (cap. 8. 9. & 10.) Primo de Hiſtoria animalium, hęc autem corporis forma pendet ex qualitatibus, igitur etiam mores & natura hominum ex qualitatibus pri mis deriuantur. Inde cum adducit Hippocratis authoritatem, eas ex pręſenti libro adducit. Sed & aliam ſelectam ex ſecundo tum ſexto Epidemiorum, nam vtrobique ſcribitur. Quorum venæ in cubito pulſat hi furioſi ſunt iræque præcipitis: Quorum autem immota typhæ'cis, id eſt ſuccenſo ſtupori opportuni, vt conſtet ob calorem aut frigus tales euadere. Sexta ſubiicitur ſumpta primum ab Hippocrate ibidem, & ex eo libro, (cap. 9.) inde vberius in ſequentibus explicatum: ſcilicet quod animi mores mutantur ex calore, frigore, ventis, aquis & cibis. Pollicetúrque ex ratione vitæ mutaturum mores & vires animi, non ſolum ex temperantia in quantitate, ſed ex natura in qualitate. (cap. 10.) Quæ

verò

verò ſequuntur ex Platone prodita ſunt: quod vinum efficiat audaces, inconſtantes, quandoquidem idem efficiat furioſos. Concludit demum tum ex ipſa generatione quæ originem à temperamento, tum ex ipſis quæ ei ſuccedunt, tamen inſtitutione homines fieri bonos aut malos: adeò vt apud Scythas vnus fuerit, ſcilicet Anacharſis, Athenis autem plures: contrà Athenis ſtulti pauci, apud Abderitas autem multi.

Superſunt tria hic, primum vt oſtendamus Galeni rationes vanas eſſe prorſus, quibus conuellere animi immortalitatem nititur: Perinde enim eſt ac ſi dicat opus lucis ſolis ex aëre nubiloſo, aut muro mutatur, & in videndo erroris cauſam præbet & impeditur, igitur lux ipſa ſolis pendet ex aëre & mortalis eſt: cum vel ipſo indice vtrumque falſum ſit. Ego verò demonſtrabo totum oppoſitum vno argumento: facultates ipſæ omnes, & anima eſt indiuidua, etiam iuxta eos qui animam exiſtimant eſſe mortalem, igitur non vitiari poſſunt neque minui, ſed earum tantum opus: aut omnino deſinent. Non animaduertit memoriam, rationem, vim videndi, audiendi, mouendi voluntatem, non ſolum per ſe, ſed ſimul eſſe indiuiduas, ſed iunctas ſimul, quare non mutantur niſi ratione inſtrumenti, inſtrumentum autem mutatur à qualitatibus, & à compoſitione etiam magis. Sed quòd ad rationes attinet, illæ omnes nil plus concludunt de qualitatibus quam de falce: ergo falx immutat animi qualitates, multæ ſunt quæ corrumpunt animi operationes, lux, ſonus, timor, crapula, dolor, puluis, non video quid hoc ad aſtruendum opinionem ſuam, nam ira & cæteræ perturbationes animi & obliuio & dementia, & timor, & amor importunus non ſunt operationes, vt credit Galenus, vt ſunt vitioſæ, ſed ſolum vt habent perfectam partem in ſe, anima enim videndi, habet audiendi, cogitandi, plenam vim, communicat corpori, & vt eſt vitium & inſtrumento, ita etiam operatio redditur vitioſa. Sed error ſuus manifeſtus eſt, quod putat primum eam vim eſſe in corpore, & non ad anima in illud communicari. Secundus eſt quoniam etiam quod facultas prodiret à corpore, non tamen prodiret vitioſa à corporeis qualitatibus. Sed anima ipſa eſt perfecta: opera autem perſæpe impedita. Dico ergo quod pueri non habent, operationes perfectas, quia inſtrumenta nondum didicere obedire animæ. Et quod qualitates poſſunt corrumpere operationes, vt dixi, animæ, ratione inſtrumenti. De Authoritatibus ſapientium nil tale vel ſomniarunt. Verum volunt cum hanc manare ab anima in corpus vt de tonſore & opere nouaculæ.

Ac Phyſiognomiam, indicium eſt inſtrumenti perfecti aut imperfecti, adeò vt tota vis operationis ſit in anima, executio indiget inſtrumento. Vltimum verum eſt quod Hippocrates intendit in hoc libro. Pro cuius intellectu dico quod operationes animæ aliæ ſunt corporeæ, vt videre & currere, quà totæ pendent à corpore, quoniam cuiuſque animæ eſt integra, ideo quia defectus proueniunt à corpore, exiſtimarunt quod etiam origo operationum, quanquam etiam tales vſu plurimum perficiantur. Aliæ fiunt ex præcedentibus operationibus, vt ſcire & cogitare ac cauere, iſtæ ab inſtitutione præter inſtrumentum pendent. Aliæ fiunt à voluntate quæ ex intellectis deliberat: & ideò operatur iuxta intellecta & inſtitutionem: nec pendet à corpore: niſi quatenus præcedentes operationes ab illo pendent. Inſtitutio autem in his plurimum poteſt, hæc inſtitutio pendet ex tribus, legibus, conſuetudine propria, & præceptis Philoſophiæ. At verò cum homo dominetur ſibi ipſi, vt dixi, per voluntatem, cauſa legum & Philoſophiæ præceptis ſibi imperat. Sed quoniam populorum maxima pars Philoſophiæ eſt expers, naturalem habitum & conſuetudinem & leges ſequitur. Hippocrates igitur cum videat motum aëris, & conſtitutionem mutare animorum operationes, ſcilicet vt dixi corrumpendo, & noſceret imperitiam vulgi & quod de conſuetudine ſequuntur, naturam imo augent illam, pronunciauit liberè de moribus gentium per diſpoſitiones locorum, & victus rationem ac reliqua, & quanquam à legibus hæc poſſent impediri, rarò tamen impediuntur, quoniam clam etiam multa perpetiantur: de quibus non laborat ipſe. In vniuerſum ergo dico, quod ex his abſque tanta machina quam ſtruit Galenus, qui ex paſſere voluit facere elephantem, multa falſa, plura dubia, pene omnia impertinentia addens, vt ex tenui dogmate atque vnico totum librum conderet, concluditur ab Hippocrate diuerſarum gentium, diuerſa eſſe ac propria ingenia atque mores.

LECTIO LXVIII.

Super

TEXT. IV. V. & VI.

QVæcunque enim in ea regio in medio ſita eſt, calidi & frigidi, ea omnium fertiliſſima exiſtit, & arboribus infertiſſima; & maxime ſerena aquiſque maxime vtitur & cœleſtibus & ex terra promanantibus. Neque etiam à calore combuſta eſt valdè, neque à ſquallore & aquarum inopia exſiccatur, neque à frigore oblæditur. Verum auſtris perfluatur, & irrigua eſt tum propter imbres multos, tum propter niues.

NVllam præſcribit regionem, ſed qualiſcunque dicit quæ ad orientem poſita ſit, velut Africæ pars Ægyptus & ei contermina Arabia felix, modo ſit in calore ac frigore media, hæc omnia habebit vt aër clarus ſit, hoc eſt quod dixit εὐδιεστάται, aquis etiam cœleſtibus vtatur tum ex terra promanantibus ſcilicet optimis: & vt fertiliſſima atque arboribus denſa, quæ quatuor conditiones terræ ſunt optimæ & fœliciſſimæ.

Neque enim à calore combuſta eſt.] Scilicet quod nullam qualitatem à qua lædatur excellentem habeat, non calorem à qua vratur: non aquarum penuriam qua ſterileſcat, non frigus à quo geletur. Indicans has eſſe tres partes regionum, quibus etiam aliis afficiuntur malis.

Verum & auſtris perflatur.] Hic duo mirabilia docet, ſcilicet auſtros & niues laudans. Hic cum non animaduertat Hippocratem loqui perpetuo de Africa multa, adiicit Alemanus de regione Hippocratis & Galeni, quæ nullo modo ad Africam pertinent. Quædam tamen ad propoſitum ſunt, vt illud de Tarape Vrbe Africa, iuxta Plinium (Libro 18.cap.22.) vbi ob aquarum irriguarum abundantiam cœlique temperiem & ſoli fertilitatem ſub grandi palma oleam ſub olea, ficum ſub ficu, punicam ſub punica, vitem fructum edere in vmbra ſingulis annis docuit, ſed & ſub vite dicit frumentum prouenit, poſt quod eodem anno legumen, quo collecto olus etiam ſeritur & decerpitur, tanta eſt ſoli fœcunditas, iuxta Leptim, hæc vrbs eſt tanto miraculo digna, hócque bene animaduertit Alemanus. Cæterum vbi ſit quomodo nunc vocetur, non docuit. Eſt ergo iuxta Tritonem fluuium qui quaſi per lacus effuſus in mare ſe prouoluit, Libyæ prouincia eſt vrbs maritima, cum portu hodie Cape vocata, prope Neapolim ſeu Leptim magnam, ſeu paruæ propior inter vtranque. Eſtque Tuneto orientalior (Secunda Africæ Tabula,) Capen. vocat Ioannes Leo in Quinta parte Africæ hiſtoriæ: verum ego reor non Capem eſſe Tacapam Plinij, ſed Tacapam nunc dirutam fluménque tantum eſſe Cape orientalius. Verum relictis quæ haberi non poſſunt, dico in Africa eſſe regiones maximè amœnas, vt recitat Ioannes Leo, præcipuè Heam ſeu Maritaniam Tingitanam, ſub qua Temeſma prouincia & regnum Feſſæ olim Volubilis appellatæ. Sed & Tuneti regnum & ora illa tota maritima, quæ Boream ſpectat, etiam Numidiæ, nam Tunetum in Numidia eſt & Ægyptus tota, quid enim iucundius aut amœnius. Et vt breuiter referam, quæ mens fuit Hippocratis, Africa innumeris abundat montibus è quibus præcipuus eſt Atlas, qui radicibus ſuis ſeu ramis (eſt enim inſtar arboris) maiorem Africæ occupat partem, & vbique montes hi ſunt, aut regio cum fluminibus reſpicit Boream maréque mediterraneum, aut pluuiis irrigatur, tota eſt qualis hic prædicatur ab Hippocrate, nam & niuibus abundat, ob montes & irrigua, etiam ob id & temperata & fertiliſſima & amœniſſima eſt. Velut inter reliquas vrbes Tagodaſt, Teſegdilt, Marochus, Azaamur, Elmadina, Elgimuha, Efra, Tedde, Eithiad, Feſſa, & præterea Secſiua & Denimaghet montes, de Ægypto (Libro 1.cap.9.) Pomponius Mela inquit, Ægyptus mirè fertilis, ſed & Solinus vnius ficus Ægyptiæ exemplo illius declarat, fœcunditatem dicens, (Cap.45.) in anno ſepties fructum ferre. Vt verò ſpecialiter de hoc agam, miras laudes Plinij teſtimonio diſcite, (Libro 7. cap.9.) etiam primum de hominibus, ſeptenos in Ægypto gigni Trogus author eſt. Et de hoc non pauca eſt dubitatio, vtrum plures quam tres filij vno partu editi poſſint viuere? Quæſtio autem eſt duplex, an omnes ſcilicet? an aliqui? addamus & tertiam an in Ægypto? Vlpianus aliàs Iulianus lege, ſi pater meus. Digeſtis De Solutionibus (Titul. 3. lib.46.) & liberationibus, hæc habent. Aut ſextam quia quinq;nam & Ariſtotelem ſcripſiſſe quinque naſci poſſe (Titulo De Hiſt. Animal. cap. 4.) quia vuluæ mulierum totidem receptacula habere poſſint: & eſſe mulierem Romæ Alexandrinam ab Ægypto, quæ quinque ſimul peperit, & tum habuerit incolumes, & hoc in Ægypto affirmatum eſt mihi. At deceptum in hoc Iuriſconſultum multifariam dubium non eſt. Quæ enim adducuntur à Gellio (Libro atticarum noctium cap. 2.) in hanc partem de muliere tempore Auguſti in contrarium faciunt, cum illa cum filiis omnibus obierit. Quæ etiam ſcribit Cælius Rhodiginus (Libro 4.cap.23. Lec. An.) etiam ex Alberto qui modo viginti, modo ſeptuaginta, ſed etiam centum quinquaginta ait natas vno partu, nihil ad rem, cum etiam obierint omnes. Nec quod Ariſtoteli tribuunt vt vterus in quinque diuidatur cellulas verum eſt, nec ille dicit, quin potius conſentaneum, pari ſi modo diuideretur eſſe diſtributas. At quanto magis Ptolemæo credendum erit, (Cap.7.) qui cum Ægyptius eſſet, ſolum tres aſſerit poſſe naſci vitales, cuius etiam cauſam reddit in Tertio Apoteleſmatum (Lib.10.cap.54.) cum etiam id acciderit in Horatiis Romæ & cariatiis, Sabinus & nos totidem vidimus iuuenes vno partu editos (Lib.17.cap.18.) At de animalibus oua naſci in fimetis, idem narrat nullo fotu: quod quamuis magnum ſit, tamen eſſe poteſt. Quod verò ad ſata attinet dicebat idem (Lib.18. cap.18.) quod quouis menſe anni in Ægypto ſerunt, quod etiam commune eſt omnibus regionibus, vbi imbres æſtiui non ſunt vt in Æthiopia & India. Conſtat enim iuxta omnium ſententiam in Ægypto æſtate non pluere. Serunt etiam ibi ſine ratione dicit. (Cap. 15.) nam Nilus vices inquit coloni agit (Lib.2.cap.97.) At verò nullibi clarius in vigeſimo primo libro, dum de aculeatis plãtis agit. Ægyptus frugum quidem fertiliſſima, ſed vt ſola his carere poſſit, tanta eſt ciborum ex herbis abundantia nobiliſſima (libro quarto, capite decimo,) è quibus eſt colocaſia caule, cum certus eſt arenoſo thyrſo, qui inter folia emicat, ſpectabili foliis latiſſimis etiam ſi ad arboreis comparentur, ex Nilo eam metunt. Theophraſtus & Dioſcorides deſcribunt digiti craſſitudine, calamo molli, rimas intus habente, non geniculato lilij inſtar, flos duplo maior quam papaueris, roſei coloris, qui vbi deſfloruerit caput, apparet fauo veſperum orbiculato ſimile, in cuius ſingulis cellulis ſingulæ fabæ continentur, paululum ſupereminentes circiter triginta numero, radix craſſiſſima arundine plenior, ſpinoſa, rimas vt caulis habens, folium magnitudine non abſimile nymphex, & ipſum ſupernatat aquis, vſus tamen eſt radicis, & crudæ, & elixatæ & aſſatæ.

Amatus

Amatus exiſtimat eſſe Batatam ſeu Iuhæmæ Indorum, quod aut verum eſt aut ſimile, nam de fructu Iuhæmæ nil compertum habeo. In tam claris rebus inſignes hi ſcriptores nil certi reddunt, hic tamen melius cum antiquis, ſed & poſt colocaſiam ſecunda laus cichorio in Ægypto, tertia Authalio, quarta aracidu æ. Illud ſanè mirum cum dicat Italis, non eſſe niſi fraga, ruſcum, batin marinam & hortenſem, tanum, paſtinacam & lupum ſalictarium: cum faba melior ſit omnibus his præterquam fragis aſſata elixa crudaue eſtur, ob id animaduerti ex Trago (Libro 2. cap. 14.) à quo poſtmodum ſumpſere Amatus Luſitanus (Libro 2. cap. 99.) & Rembertus Dodoneus (Cap. 32.) fabam antiquorum eſſe potius ſimilem ciceri arietino, ſcilicet valde paruam & rotundam & leuis ponderis vt oboli, quæ omnia oſtendunt ex Galeno vndecimo de ſimplicibus medicamentis, ex Scribonio Largo, ex Paulo in ſeptimo dum dicunt, oniſcos contractos eſſe fabis ſimiles, ex libro de Ponderibus, ex Celſo libro Quinto (Cap. 28.) Addit Rembertus ex Ariſtotele ſexto de Hiſtoria animalium loquente de oculis Gallinaceis quos decima die à fota maiores fabis eſſe ſcribit, vt liqueat fabam Græcorum fuiſſe admodum puſillam. Atque in hoc (proh dolor) animaduerti quoſdam à quibus tot & tanta ſperabamus, adeò fuiſſe pertinaces vt ne faterentur oſcitantiam quæ leue eſt peccatum, & homini proprium, neque mutaſſe ſententiam, nec reſpondiſſe obiectis, cum iam quindecim pene annis Tragus Luſitanus, nouem Rembertus & ipſe ante vltimam illius editionem euulgauerit librum ſuum. Quid igitur modo eis credas in aliis: O miſeram mortalium ambitionem? nonne ſatius fuiſſet, ſi non poterant argumentis quæ certè ſunt nimis (meo iudicio) multa & valida ſatisfacere, leuem ignorantiam ingenui, tum maximè ob publicum fateri beneficium, quàm tot labores vna falſa, vel erroris ſuſpicione fœdare? nam non vidiſſe quis dicere poſſit cum viciſſim expoſtulauerint. Inde laudant eos à quibus iactatur nil ſuum eſſe. Sed ad Hippocratem redeo.

Et generaliter vult Hippocrates hoc vnum eſſe conſiderandum, quod ad orientem regio poſita ſit, nam ſi Borealis erit, non erit ad orientem poſita: Vbi verò hoc adſit, facilè temperabitur: vel quia natura media ſit inter Auſtrum & Boream, vel quia ex abundantia pluuiarum, aut montium, aut fluminum, qui ab orientali parte eſſe ſolent, ob vim temperamenti primorum radiorum reddetur temperata, atque hic eſt primus ſenſus. Vel dic quod per regionem poſitam ad orientem intelligit, quæ eſt verſus orientem, media inter torridam Zonam & Borealem, atque ſic comprehendunt omnes conditiones. Etſi dicas, tota Aſia non eſt ſub hoc ſitu, reſpondebit Hippocrates: quod neque totam Aſiam dicit eſſe temperatam: ſed quod temperata regio in eo includitur. Hic ſenſus eſt clarior, & defendi poteſt facilius, ſed primus eſt magis generalis; & artificioſior Hippocratique dignior, ac literæ magis conuenit. De Auſtris dico, quod in Africa vim habent refrigerandi, vt docet Philoſophus (Vigeſima ſecunda Problematum 51.) Igitur vt ad primum ſenſum redeam, regio calida vehementer redditur amœna, ſalubris & fertilis tribus modis, vel vbi ſunt montes, nam ibi niues & aquæ & flatus. Vel vbi flumina magna, nam illorum aquis irrigantur terræ, & vrbs riuulis abundat, & piſces non deſunt, & merces aduehuntur, vel vbi mare à parte Boreæ, aut occidentis, nam pluuiæ & venti frigidi, temperant regionem & terra ea ex parte non poteſt incaleſcere, & merces confluunt, & reliqua ad vitam, & locus eſt ſalubris & aër humidus.

TEXT. V.

FRuctus autem ſuo tempore maturos, multos in ea naſci par eſt, ſiuè ex ſparſis ſeminibus hi proueniant, ſiue terra ipſa per ſe ſponte producat eorum plantas, quarum fructibus vtuntur homines, eas ex agreſtibus cicures, & domeſticas facientes, & pro commoditate ſua tranſplantantes.

DOcet nos plantas omnes olim fuiſſe agreſtes, inde cura hominum domeſticas effectas, & vbi temperata regio eſt oriri omnia ſeu ſponte ſeu culta. Theophraſtus in primo de Cauſis Plantarum (cap. 1.) docet omnes plantas quæ ſemen edunt, etiam à ſemine proprio poſſe propagari: aliter dicit natura feciſſet illud ſemen fruſtra, tamen dicit eædem plantæ poſſunt prouenire ſine ſemine: & dicit quæ ſemen non edunt illas etiam abſque ſemine oriri nemo dubitat, adeo vt velit plantas ſolum, quæ ſemen edunt oriri ex ſemine, & neque has ſemper ſic ſed etiam ſponte, oriuntur autem plantæ quinque modis, ſemine, ſponte, radice, ſurculis plantatis, & inſitæ, nam nux perſica edit nucem, & ita nux illa nata dici poteſt, ac ſi in terra eſſet plantata. Et quæ ex radice naſcuntur, aut euulſa ſeu diuiſa, vt lilium iris, colocaſia, & quædam dilatata non euulſa, vt corylus & rutus ac roſa. Similiter plantæ notæ ex truncis bifariam oriuntur aut euulſæ vt ſalix, ſambucus & vitis: eædem alio modo terræ ſepulta dum adhuc priori radici hærent, & dum fuderint radices, præciduntur ab antiqua matre.

In his igitur duo ſpectare oportet operam & cultum: per operam enim ſeruntur, aut alio modo propagantur: per cultum trāſplantantur, præciduntur mortuæ partes ſolum, impinguantur, irrigantur, ſarriuntur, hyeme palea circundantur quæ imbecilles ſunt. Hic ſolum dubium eſt de his quæ euulſis radicibus aut ramis inſitæ propagantur: nam cum hæc ſint hominis opera non naturæ, nec aliorum animalium, conſtat autem neceſſe fore, vt natura ad hominum operam reſpiciat, vel quod veriſimilius eſt, ita nata eſſe vt non auulſa augerentur: atque id in radicibus facile eſt perſuadere: at in ramis

quomodo tranſibunt in plantam abſque opera humana ? ob id dicendum quod generale eſt per ſe, quod autem conueniat parti, id eſt ramis eſt per accidens, ideóque neceſſe eſt quod planta quæ prouenit ſurculis plantatis, vt oliua, vitis, ſalix, & quæcunque humidiores ſunt etiam euulſis radicibus propagetur, ſed non conuertitur. Ex his modis cum miſcentur videntur fieri alij, ſed ſunt iidem. Et ſimiliter quia latent. Velut viſcus oritur ex ſemine viſci, quod ſturni edunt incoctum, & videtur ea planta ſponte innaſci quercui, vel alij plantæ cum ex ſemine oriatur. Et ita plures plantæ naſcuntur ex ſtercore auium, aliæ boum, dum herbas edendo deuorant ſemina, deinde non corrupta egerunt, alia miſtione, vel ſi cineri acetum acre miſceas, inde alia contuſa, & ſub dio exponas ex imbribus naſcentur plantæ quaſi noui generis: imbriferia enim aqua multa noua gignit maximè plantas, metallica etiam, & lapides, & animalia exanguia, vt etiam ranas quamuis ſanguineæ etiam ipſæ ſint, tum piſces multos, præcipuè cyprinos. In huiuſmodi ergo regionibus talia plura homini vtilia generabuntur, ſicut & quadrupedia. Vnde dicit.

TEXT. VI.

PEcora etiam ipſa pleniora prouenire illic maximè eſt conſentaneum, quæ & pariunt ſæpius, & pulcherrimè educantur.

NOn ſigna propriè ſed effectus connumerat. Vt eiuſmodi animalia quæ ſunt nobiliora, & natura homini magis ſimilia pinguiora proueniunt, & ſæpius pariunt, quod viſum eſt in India, etiam quamuis occidentali, & feliciter educantur ob aëris, aquarum, & pabulorum ſalubritatem, quibus omnia educantur. Verum dubitabit aliquis, an & hæc regio feris animalibus, vt pantheris, leonibus & lupis magis fauebit? De ſerpentibus cum ſint ſicci, vt declaratum eſt, & reptilibus cum ſint frigida, erunt pauciora & innoxia magis: ſed de animalibus feris cum ſint quaſi media, dubium relinquitur, & dico quod & hæc abundant: ſed quia ſunt loca culta ab hominibus, ideò ab illis deſtruuntur, ideo talia magis abundant in deſertis; licet maiore incommodo viuant, nam vt aliàs declaraui, homo eſt genus quoddam quod regnat ſuper animalia, ſicut animalia ſuper plantas, & plantæ ſuper elemenmenta: ſunt enim quatuor hæc genera, & intermedia etiam.

LECTIO LXIX.

Super

TEXT. VII. & VIII.

QVin & homines habiliores eſſe, ac ſpecie pulcherrimos, & magnitudinis eximiæ, minimeque differentes, quantum ad formam ac corporum proceritatem attinet, conſtat.

COmmendat homines à quinque conditionibus corporeis, quod ſint firma valetudine, pulchri, magni, ſimiles, & vocem habeant claram ſonorámque, ſimiles, id eſt plures qui ſint huiuſmodi, non enim ſolum aliquot ſed plures tales eiuſmodi gignit, namque Gabbaras temporibus Claudij fuit & ipſe Arabs, non tamen cum multis, (Plin. 7. lib.) Sed quærit Ariſtoteles cur non in temperatis regionibus, (14. Problem. 8.) ſed potius calidis aut frigidis valde homines proceres euadant? vt non idem cum Hippocrate cenſere videatur. Verum Philoſophus de enormi proceritate loquitur, vt Hippocrates comparet ad modice calidam & frigidam: Ariſtoteles ad valde calidam ac frigidam. Inquit enim quod qui in calida regione habitant nullo frigore percelluntur, hoc ſolum verum eſt de his qui in calidiſſima regione habitant. Hippocrates cum de Libya & Ægypto agat, (12. lib. 12.) de calidis per ſe regionibus intelligit. Diximus autem de hoc in Contradicentibus ſatis. De firma valetudine dicebat Galenus in ſecundo de Tuenda ſanitate, (cap. 7.) in intemperata regione non poſſunt eſſe homines temperati, quod & ratio & experimentum docet, nam in calida ſunt aridi & ſicci, in frigida exterius nimis frigidi, interius nimis calidi: & certe videntur biliosi & iracundi. Quæritur igitur meritò cur regio frigida generet bilioſum ſanguinem, tempus autem anni pituitoſum? hoc enim etiam experientia docet. Cauſa eſt quia regio dum perſeuerat ex longa condenſatione augetur calor, non ſolum quantitate, vt in hyeme, prima Aphoriſmorum (15) ſed etiam qualitate, & ita fiunt bilioſi.

De voce etiam etiam diximus ſuprà quod ex pluribus fit, ideo eſt magnum ſignum in temperamento corporis. Exigit enim vox clara & magna primum robur maſculorum mouentium pectus, & ita facultatis animalis. Secundum latitudinem pectoris & pulmonis, quæ fit à calore vitali potenti cum origine ex cerebro non deficiente. Tertio, aſperæ arteriæ incolumitatem & puritatem, quæ exigit bonam coctionem: igitur vox magna & ſplendida eſt argumentum roboris omnium facultatum.

TEXT. II.

CErtúmque eſt hanc regionem proxime accedere ad naturam ac mediocritatem anni temporum.

HIc noſter Alemanus enumerat pulchra ingenia Aſiatica, at non ſunt illa, ſed potius Africana commemoranda, licet de hoc Hippocrates nihil dicat in Textu, ſed ſolum quod huiuſmodi regio eſt proxima temperamento: quare dixit proxima? quoniam

niam ſciebat illam eſſe iuſto calidiorem: propterea enumerabimus viros celebres ex ea & rationem victus eorum. Præcipui fuere Ptolemæus, Princeps, Raſis, Geber Mahumetus, Alchindus, afferam iudicium de his ſi ad ingenij ſubtilitatem reſpicias nulli meliores: ſi ad iudicium, præſtantiſſimus Ptolemæus & Raſis. De Doctrina Græcos præponam. Ptolemæus Alexandrinus ex Pheludo oppido Aſtrologiæ & Geographiæ Princeps, in Arithmetica, Geometria & Muſica ſingularis. Raſis aggregator eorum quæ in medica arte ſcripta ſunt, Arabs, Almanſori Marocco Regi libros ſuos dedicauit, quòd eſſet illius medicus. Princeps filius fuit viri Perſæ, vt quod ad hoc attinet inter Aſiaticos cõnumerari poſſet, oriundus eſt Buccharam regione, Arabs tamen ſermone & Medicus & Philoſophus inſignis vt perſpicuum eſt, aſſerunt & mathematicum inſignem atque magum. Mahumetes Algebræ author Geometra & arithmeticus inſignis: Geber Aſtrologus admirabilis, Ptolemæi inuenta in longè faciliorem viam redegit. Inferior omnibus Alchindus ingenij ſubtilitate Europæis omnibus anteferri hac in parte poſſet: ſed non in reliquis adeò præſtat.

De regionibus ergo & victu Afrorum Ioannes Leo (Par. 1. hiſt. Afric.) primum ita ſcriptum reliquit. Africa diuiditur in quinque regiones, Africa propriè dictam Numidiam, Libyam, Æthiopiam & Ægyptum. Africa propriè Tingitana appellatur, quæ ab occidente ad fretum Herculeum terminatur, à meridie Atlante monte, poſt quem eſt Libya, à ſeptentrione Mediterraneo, ab oriente vltima parte Atlantis, quam vocant Meies. Hæc nobiliſſima eſt vrbibus, agri fœcunditate, hominum copia, hicque ſolum candidi ſunt ex Africanis moribuſque præſtantes, & diuitiis abundat ſalubriorque eſt, in qua Feſſæ regnum. Poſt ad meridiem & vſque ad mare Getulia & Libyam, quatum maxima ſunt deſerta. At orientem Tingitanæ eſt Numidia, quæ incipit à Mauritania Cæſarienſi quæ ſub Tingitana comprehenditur, & ab Ampſaca fluuio à ſeptentrione mare idem habet quòd Tingitana: ſed eo ſolum calidior & aridior & incultior,

quod ibi terra ſe ad meridiem contrahit, mare illam inuadit, vt à latere vides, ab occidente igitur ex ipſa Tingitana cingitur, à meridie Libya: ab oriente Libya culta, vbi Elocat vrbs eſt. Libya ergo à ſeptentrione coextenſam habet Tingitanam Africam & Mauritaniam Cæſarienſem, & quam vocant Africam minorem & Numidiam & Libyam cultam, ab occidente mare Oceanum & fretum Herculeum, à meridie ad æquinoctij circulum extenditur, & deſerta multa habet & magna. Poſt has ſunt Ægyptus & Æthiopia, Ægyptus ad Boream & mare Mediterraneum reſpicit, Æthiopia ad meridiem: vtraque maximè orientalis à Libycis montibus initium ducens: qui ab occidente paulo plus LX. partibus diſtantes tendunt quaſi recta à meridie in ſeptentrionem, atque ſimiliter Nilus quaſi ei æquidiſtans eodem modo fertur per has duas regiones. Æthiopia igitur ſub Ægypto incipit à circulo æſtiuo, & ſub Libya ab æquinoctij circulo, & à meridie atque occidente mari Oceano terminatur: ab oriente mari quod vbi Larius eſt, vocatur ſinus Barbaricus, vbi in anguſtum tendit dicitur Mare Rubrum, vbi anguſtiſſimum ſinus Arabicus: ita Ptolemæus digeſſit hanc partem Oceani: ſed noſtra ætate Maris rubri nomine intelligimus, quicquid ex hoc ſinu in anguſtum tendit: ſed lis eſt de nomine tantum: à ſeptentrione, vt dixi, Libya deſerta aut Ægyptus.

Accidit ergo & Libyæ & Æthiopiæ, vt formam quamdam mallei referant hoc modo: Ægyptus ergo terminatur ab oriente ſinu illo triplici & anguſtiis quibus Arabiæ Petreæ iungitur, in quibus eſt Sirbonia Palus, & vt illi Arabia Petrea è regione eſt, ita ſinui illo Fœlix vocata coextenditur ab oriente, vt dixi, Libyci montes à ſeptentrione mare Mediterraneum, à meridie Arabes vocati Adæi poſt quas, vt dixi locata eſt Æthiopia ſub Ægypto. Arabiæ autem pars illa non admodum magna eſt. Hæc eſt diuiſio fineſque partium quinque Africæ, & olim & nunc diuiſarum.

Mores autem & victus eiuſmodi eſt, Numidæ viliſſimo veſtitu vtuntur, dormiunt in iunctis ſtoreis, famis patientiſſimi, camelis vehuntur, quorum lac mane bibunt, nec quicquam aliud pro cibo aut potu illis eſt: idque exiguum ad vncias ſcilicet duodecim: veſperi carne ſicca in eodem lacte cocta, vel alio veſcuntur: bibúntque lac quod ſuperfuit inde puri lactis libram circiter mediam, neque panem neque vinum neque aliis veſcuntur, nec niſi lac deficiat aqua vtuntur. Velant faciem totam ſandalio nigro, præter oculos. Dactylis præterea abundant, eorum vita venatio aut latrocinium. Arabes qui incolis

incolis Africæ ſuperuenerunt inquiliníque nunc ſunt, pauperes & ipſi vagi, perfidi, venationibus dediti & latrociniis, inopes omnium: filios ſiculis vendunt vt tritici (quod etiam non ſatis eſt)tum aliis, vt dactylos habeant. Et ipſi lacte & modico pane dactyliſque veſcuntur. Tingitana vt ditior ac magis ciuilis tum Ægyptus & Æthiopes, vbi deſerta non ſunt ſimiliore victu cum Europæis ac cultiore vtuntur, non tamen illos æquare poſſunt. Generaliter lac & caro ſicca: qui molliore vita vtuntur lacte cum farina & dactylis & carne ſicca veſcuntur : qui adhuc meliorem panem edunt abſque fermento tamen, & placentarum forma : Qui verò omnino ciuiles ſunt & opibus præſtant ad victum, vt dixi, Europæorum accedunt, fructus, piſces, ebiya, aſſa, panem intinctúſque habent.

In Africa tempora ſunt ferme, vt in Europa, ſed Fauoniis & Borea florent arbores: Fructuum & ſeminum prouentus anticipat, præter punicæ & oliuæ quæ prægrádis ſupra fidem eſſe ſolet, vt ſcalis non tuto colligi poſſint. Ver quoque anticipat : incipit in medio Februarij, finitur medio Maij, vt hoc indicium maximè ſit eius quod dicit hic Hippocrates. In Atlante monte duo tantum tempora ab Octobri ad Aprilem perpetua hyems, ab Aprili rurſus ad Octobrem æſtas, iuga illius perpetua niue premuntur, fontes plures ſunt in illo, in quibus adeò gelida eſt aqua, vt ſi quis in ea manus contineat depereant, inde nigreſcant & decidant, vt in reliquis frigore corruptis.

In Numidia niſi pluat ſicceſcunt pleráque flumina, & in Libya multi ſunt lacus. Libyam inundat Niger fluuius, non ſecus atque Ægyptum Nilus. Habétque eaſdem viciſſitudines & incrementi ac decrementi tempora.

Afri planiciem incolentes vix ſexageſimum aut ſexageſimum quintum annum attingunt, ſicut & Libes, qui autem montes ad centeſimum peruenire ſolent : velut & Numidæ ob eſum dactylorum aſſiduum : ſed dentibus ob eundem vſum carent, & breui viſus acie ſunt ob ventos malos, qui arenam oculis immittunt. At Æthiopes nigri etiam Afris ſunt breuioris vitæ quicunque montana non incolunt. Torquentur capitis, ventriculi & inteſtinorum doloribus tum etiam dentium qui in eis putreſcunt, ſolent enim edere fercula calidiſſima, inde frigidiſſimam aquam bibere, vnde dentes percelluntur. Mulieribus & pueris alopecia, & quam vocant tineam familiares ſunt, coxendicum etiam morbis & tuſſi atque ſcabie conflictantur. In numidia & Æthiopia Indicam luem pauci patiuntur, curantur enim aut ſeruantur ab aëre & dactylorum eſu: aliis in regionibus Africæ præterquam in montibus ferme ad vnum omnes laborant, cum iam ad ſcabiem & cutis vlcera & fœdam luem & contagium & tuſſim natura pronus ſit aër. Comitialis in Africa mulieribus & pueris familiaris, viris minimè, vt neque hernia quæ tamen in Ægypto eſt frequens. Creditur hoc contingere quod Ægyptij caſeo ſalſo & gummis veſcantur. In Africa & Ægypto ſæpe peſtis aduenit: in Numidia tarò, in Æthiopia & Libya deſerta nunquam, lingua Africana communis eſt omnibus partibus, cenſétque culta, & eſt antiqua, in qua non ſolum multi libri pulchri ſunt Afrorum, ſed ex Latina lingua in eam conuerſi habentur, qui apud nos non ſunt, at verò ea eſt qua Arabicam vulgus vocat, vulgaris eſt & alienigena incomptáque: vt nomen ſit immutatum, cum per Arabicam priorem intelligant vere quæ Africana, vt dixi, eſſe appellanda non Arabica, nam in Arabica libri ſcripti non ſunt.

LECTIO LXX.

Super

TEXT. IX. X. & XI.

VErùm virilitatem, ærumnarum ac laboris tollerantiam, ac audaciam, non veriſimile eſt huic naturæ innaſci.

QValitates animi tripliciter variantur, iudicio, natura & corporis habitu. Iudicio quidem quoniam bonum appetimus, malum timemus, ſi nondum adſint triſtamur aut lætamur. Quare hi affectus maximè nobis dominantur & nos mouent. Et memoria quidem illorum trifariam nos afficit iuxta tres modos quibus memoramus: aut vt prorſus deſiere, atque commutant nos in contrarium malorum, lætamur iuxta illud:

Forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum.

Et reliqua: ita bona nos præterita quæ euanuere nos contriſtant, cumque plus contriſtent mala, quam bonis lætemur ob id amiſſio & opum ſemper miſera eſt, etiam ſi aliquando antea dum his carebas non eſſes miſer, ſi autem maneat aliquid bonorum, vt par eſt, læta memoria eſt, malorum triſtis, namque quòd doleat quis amiſſa bonorum parte ob id contingit, vt dixi, quòd in amiſſione maior eſt dolor quam in aquiſitione lætitia. Et in malo maior triſtitia quàm in bono gaudium. Et ideò in recuperatione maior voluptas quàm in aquiſitione: propterea quòd malo maiore ex hac caremus. Si verò nihil maneat bonorum quidem memoria bona eſt, malorum mala, cum natura talia ſunt, vt non manſura ſint. Natura verò affectiones mutantur, vt in iracundis & mollibus, illi enim facile excandeſcunt, hi dolent ac conqueruntur. Corporis habitu non conſueti, & imbecilles aliter afficiuntur quàm robuſti & aſſueti. Perturbantur ergo cum horum aliquod fuerit vitiatum, velut cum quis vel ſab alio deceptus, vel ignorantia vel cupiditate vel conſuetudine bona eſſe putat, quæ mala ſunt, aut mala quæ bona. Sic natura timidi grauiora pericula faciunt quàm ſint: atque ita auari aut iracundi ad actiones hominum ſe habent. Cur igitur Africani cum ſint temperati, ſint timidi & laborum impatientes, & in aduerſis non

adeò

adeò conſtantes (animaduertendum quod non loquitur de inſtitutione hic, ſed natura ipſa quoniam id non eſſet verum ſemper, & eſſet extra artem) dico quod exceluſa prima cauſa, relinquuntur duæ quæ ſunt ſanguinis natura & corporis, cum Europæi ſint firmiores corpore eo quòd à mutationibus magnis caloris & frigoris magis percelluntur, & ſint iuſto fortiores ob caliditatem, ideò illi ſuperantur non in virtute ſed in vitio, hoc autem vitium in Europæis ad virtutem traducitur ob vtilitatem Reipub. Ideo Europæi liberi manent, Aſiani ſeruiunt regibus, vt 7. Polit. (cap. 7.) docet Philoſophus.

TEXT. X.

SVnt neque eiuſdem, neque diuerſi generis conſtantes, ac perpetui ſunt amatores. Vincit enim in ipſis voluptas, quæ ratio eſt multiformes generari partus, præcipue in feris.

DEclarat non ſolum indigenas ſed etiam alienigenas ibi effæminari, & de indigenis ſatis compertum habeo, De alienigenis tres ſunt cauſæ, exemplum, auxilium & initium. Initium quoniam cum ob voluptatem effæminantur corpora, & ipſis alienigenis promptæ ſint voluptatum occaſiones, eodem modo erunt in alienigenis & efficaciores, quia noua magis mouent, & incognita videntur eſſe maiora. De exemplo non eſt dubium. De auxilio clarum eſt, quoniam alienigenæ multis ſunt deſtituti præſidiis, vtpote affinibus & cæteris coniunctis atque amicis, & conſuetudine cum magiſtratibus peritia locorum, legum municipalium atque huiuſmodi. Dicit quod voluptate vincuntur ſanè voluptas virtutem pellit: fuerunt tamen homines voluptatibus dediti, & in bello acerrimi: velut M. Antonius Triumuir, quid Fortius Cæſare? & quid eo profligatius in omni luxuriæ & libidinis genere? ſimiliter & Maumethes Ottomanus. Deinde quid intemperantiæ cum timore? Reſpondeo quod aliud eſt de vno homine, aliud de pluribus ſeu populo & gente. Fieri minimè poteſt vt vna gens ſit luxui dedita & fortis: quoniam populi ſunt ignaui, & non pugnant ob virtutem, ſed ob educationem & neceſſitatem, quorum vtrumque tollit copia rerum, hæc autem adeſt vbi voluptas, neque enim voluptates expleri poſſunt abſque rerum abundantia. Ipſa etiam voluptas dupliciter per ſe obeſt, & memoria ſui reuocando ab officiis militaribus, & eneruando corpus. Et ideò dicebat rectè Plutarchus, quòd vita Lacedæmoniorum erat adeò dura in caſtris, vt diem pugnæ ſemper optarent, mortem vitæ præferentes. Cum ergo in temperatis regionibus adſit abundantia, deerunt omnes cauſæ pugnandi, ſcilicet neceſſitas & conſuetudo, & ex voluptate corpora effæminata, & memoria iucunditatis. Et ideò fieri non poteſt, vt in his regionibus ſint viri fortes, & in aduerſis patientes. Ideò Plinius dixit, Italiam luxuria Aſiatica eſſe corruptam. Eadem de Ægypto dicenda ſunt: fuit enim Ægyptus diues ſemper opum: quia in ipſam ex tota Aſia & Africa merces conuehuntur, gemmæ metalla, aromata, ſericum, fruges, & fructus, tum opera omnis generis, picturæ, texturæ cælata, ſculpta aliaque eiuſmodi tum medicaméta, animalia rara: Sed de his in libris de Arcanis æternitatis, tum alibi ſæpe dictum eſt. De vno autem homine aliud eſt, quidam enim ſunt fortes expectatione boni, vt Chriſtiani, Turcæ, Iudæi, alij fuga mali vt Gentiles: velut de Caſſio & M. Antonio Triumuiro: qui ſeipſos ob deſperationem morti deuouerunt. Et eſt inſigne exemplum de Sardanapalo, olim de Ottone multo poſt, qui cum eſſent effæminati in vita, in morte fuere fortes, talis etiam fuit C. Cæſar, Mahumetes, vt dixi, & alij innumeri. Ideo diſtinguitur fortitudo, tertio Ethicorum, (cap. 7.) in eam quæ eſt ad mortem, ad dolores corporis, ad animi cruciatum, & ad labores. Et circa illam peccant trifariam, vel timendo quæ non debent timeri, aut nimis quam oporteat timeri, aut quando non oportet timeri. Ideo dicit, quòd quandoque timemus magis reliqua tria quam mortem: ſed cauſam, nec quomodo, non docet. Qui ergo ſunt duri corpore natura, & molles animo, præferunt cruciatus, qui duri corpore conſuetudine, ſed fiunt molles animo labores: qui fortes animo & puri molles corpore mortem potius quàm corporis cruciatus: qui fortes animo ſed morboſi, ob vitia mortem facilius perferunt animi cruciatibus. Aſiani ergo ſunt etiam molliores corpore quam animo. Sed addit multiformes fieri partus præcipuè in feris, alluſit ad illud, ſemper aliquid noui affert Africa, cum ſermo de illa ſit: miſcentur enim ob libidinem multarum ſpecierum animalia in concubitu ob libidinis incendium, quanto magis in hominibus. Et ita clariſſima eſt littera. Addit vnum Alemanus quod licet ſit extra propoſitum, hic eſt tamen per ſe pulchrum: ſcilicet quod ſi fæmina pauonis linteo candido integatur, dum cum maſculus init generari pauones albos. Et pauones albos vidi aliquando, an verò ſic geniti eſſent ignoro.

TEXT. XI.

ATque ſic quidem de Ægyptiis ac Libycis mihi habere videtur.

INſignem prouinciam fuiſſe, & eſſe Ægyptum haud dubium eſt, fœcunditate ſoli primum, de qua dictum eſt ſupra, Cœli clementia, vt diu etiam viuant Ægyptij, ſintque ſaluberrimi ob ver, quod ferme eſt ibi perpetuum, teſte Herodoto (lib. 2.) nec vnquam ibi pluat. Eſt & præcipuum quod ab Ariſtotele ſcribitur vigeſimaſexta Problematum, (46.) Cur Auſter oris terræ Ægypti non afflat: nec interius itinere vnius diei & noctis,

ctis, ſuper Memphim vero vel per iter diei ac noctis ingenuus ſpirat, nec verò occaſum verſus, itinere duorum dierum, ſed & montes Libyci illuſtres, & Nilus fluuius: tum vrbes immenſæ, Thebæ olim & Babylon, Alexandria & Memphis, quæ Damiata dicitur etiam nunc: & Chairum ampliſſima noſtris temporibus iuxta Sebeniticum Nili ramum valde mediterranea ciuitas: quam Alemanus neſcio qua ratione vocat Alcio: ſeptem paludibus, ſeptem pyramidibus, ſeptem Nili oſtiis portus eximius: Mari Rubro ab oriente cincta: antiquitate nobilis. Mari Mediterraneo Europam reſpicit ab oriente poſt mare Aſiam & optimas habet regiones Arabiam felicem & Iudæam: à meridie & occidente Africam, vnde ditiſſima prouinciarum ſemper fuit, nec tantum tyrannide Principum & Romanorum auaritia exhauriri potuit, quantum repoſitum eſt fertilitate propria, ſitus commoditate, atque incolarum induſtria. Incolæ aliqui albi aliqui nigri, plures fuſci. Dubitat Alemanus quomodo cum Ægyptij & Libes ſint Afri ab Hippocrate ſub Aſia collocentur? Et multa dicit, ſed res ipſa difficultatem non habet: nam conſtat eas regiones pertinere ad Africam diuidendo habitabilem terram in tres partes, in duas autem, vt facit Hippocrates, qui Europæ quicquid eſt frigidum, ſeu orientale ſeu occidentale Europæ aſcribit: reliquum totum Aſiæ. Et ob id Libya & Ægyptus ſub Aſia eo modo intellecta continebuntur. Rem tamen eſſe ſecretam Africam ab Aſia declarant hæc verba ſuperius appoſita: vt quæſtio ſit de ſolo nomine.

Per Libyam autem totum Africæ reliquum intelligit: ſub quo, vt dictum eſt, propriè Libya vtraque inferior, & culta & Tingitana & Numidia & Æthyopia continetur, liquet autem in Æthyopia calorem non adeò eſſe moleſtum vt in Libya, neque deſertis adeò eſſe fœdam: idque accidit, ob locorum inæqualitatem: montibus enim atque collibus referta eſt, tum nemoribus atque ſyluis, ſed præcipuè quia Æthyophia à meridie mari cingitur. Animalibus feris abundat, tigribúſque maximè, gens rudis ac dura, tum præcipuè ob cultum religionis ſuperſtitioſum, alij enim Mahumetem colunt, alij Chriſtum, ſed ſicut etiam Iudaicam legem obſeruent. Sabbatum, & à cibis abſtinent quibus etiam Iudæi: velut à ſuibus, fructuum deliciis carent, non tam quòd ager natura non ſit ferax, ſed quòd ſint viri, vt dixi, rudes & ſimplices. Ipſe Rex Chriſtianus Negu vocatur: totus circa ceremonias intentus, bellicam autem negligit: vnde iam ob diſſidia quædam religionis ab annis circiter octo in Turcarum poteſtatem deuenit regulis Maumethanis fauentibus, inde ex aduerſo Luſitanis contra Turcas pugnantibus, paucæ vrbes, nullæ arces, ſed vici & villæ plurimæ. Tertiam partem hominum ac mulierum cœnobia & ſacerdotia obtinent: id factum eſt vt facilius regnum in obſequio contineatur: nam illi populos, illos facile (aſſuetos iam vni parere, non vagari, pœnis ſubiici, vitam ducere aſperam (Rex continet, ne tamen tot ſacerdotio aſtrictis periret gens, factum eſt vt ſacerdotes Iudæorum more vxores ducant, educéntque filios. Triticum habent & vuas, ſed vino carent: ſeu quod arte conficiendi careant, ſeu quòd non ſeruetur, ideo illud ex paſſis vuis aqua infuſis conficiunt. Viuunt longiſſimo tempore: poſtquàm inquilini quidam velut Armeni & Luſitani prope centum annos peruenere: quòd ſi indigenæ eo non adueniant dubium non eſt, quin hoc eis ex mala victus ratione contingat, nam vbi aër malus eſt; nulla ratione poſſunt homines ad longam ætatem peruenire. Abundat locus aquis, quia montibus atque collibus: rarò pluit: noctes, vt ratio dictat, cum habeant diebus penè pares frigidas valde experiuntur. Incultum ſolum & totum ſylua, negligentia & paucitate incolarum, non ſolis ardoribus. Gens non magna, ſed potius parua, infida, contumax. Auro ſatis abundat, ſed totum ferme eſt regis, incolæ non pauperes, ſed miſeri ac penè nudi, vnde fama diuitiarum regis re ipſa maior. Sericea longius aduehuntur. Solum fertile ſed ſine gemmis & aromatibus prorſus: vel ob ignauiam incolarum & imperitiam, vel quia non talium feraces montes.

LIBER SEXTVS.

LECTIO LXXI.

TEXTVS I.

Et eſt initium ſexti libri.

DE iis verò,qui ad dexteram hyberni ortus Solis vſque ad Mæotidem paludem habitant (hic eſt enim Europæ & Aſiæ terminus) ſic habet. Multo maior diuerſitas eſt inter illas ipſas gentes, quam de quibus iam dixi, cum propter varias temporum mutationes tum ob regionis naturam.

QVi verò ad dextram. Hyberni ortus homonymia fecit, vt non intelligeretur ab Almano: ſed nec mihi! facile fuit prima frontem ex verbis genuinum ſenſum deprehendere, verum vbi ad rem ipſam aſpexi illico ſententia innotuit quæ eius modi figura primum indiguit. Sit finitor ſeu orizon in ſphæra recta *b c h d*: circulus Arcticus *c d*, polus Acticus *b*, Antarcticus *k*, Æquinoctij circulus *e f*: Tropicus cancri *g h*,

Tropicus capricorni ſint circulus hyemalis *l m* pars orientis *h f m* occidentis ergo *g e l* Coos inſula Hippocratis patria *a*: *p* verò palus Mæotis diſtinguens linea Europam, quæ eſt ad ſeptentrionem poſita ab Aſia linea *p q*: homo poſitus in à reſpiciens *b* polum Borealem,manifeſtum eſt,quod à dextra habebit orientem & paludem Mæotidem, quæ eſt orientalior Coo inſula. Siquidem Coos diſtat à Fortunatis inſulis (Prima & ſecunda Aſiæ Tabula.) partibus 56. Palus autem Mæotis 62. vbi occidentalior, vbi orientalior 68. patent igitur omnia claráque eſt litera, ideo hybernus ortus bifariam dicitur, comparatiuè quo ad regionem aliquam, vt hic Coon Hippocratis & ſimpliciter, ſimpliciter etiam bifariam, hæc autem nondum liquet: ſcilicet, quomodo palus Mæotis ſit poſita ad Hybernum ortum hybernus enim ortus, id eſt vbi Sol hyeme oritur eſt punctum *m*. *m* autem eſt in regione calidiſſima, & maximè procul à *p*. *p* autem eſt propè ſeptentrionem cum ei *a* leuetur Polus Borealis partibus 49. & vbi Borealior eſt partibus 55. Vitruuius(lib. 1. cap. 2.) Balneis, & Hybernaculis lumina ab occidente hyberno, manifeſtum eſt cum temperaturæ caloris ſtudeat intelligere per occidens hybernum *l*, punctum, ſic enim occidens Sol ſicut locum: & noctem tepidiorem reddit. Vt ergo occidens ita oriens obſeruandus. Quin quod maius eſt hoc in opere: Ad ventos frigidos inter occaſum Solis æſtiuum,& orientem æſtiuum: liquet(lib. 1. Text. 7. (quod per oriens & occidens æſtiuum intelligit, vbi Sol æſtate oritur & occidit, & vbi initium Cancri ſecat Orizontem: igitur contraria ratione intelligemus hybernum ortum & occaſum. Plinius quoque in eandem ſententiam: Saba regio ſpectat ortus Solis æſtiui. Propterea tamen res non amittere ob verba decet, etiam ſi Græca lectio ſuffragetur, ſed vt ſenſus rectè ſe habet illá ſunt interpretanda, per Hybernum(lib. 12. cap. 14. poſt prin.) ortum intelligit partem hybernam, id eſt ſeptentrionem qua parte Sol oritur: id eſt partem *b d q* totam & vſque ad 5. ad diſtinctionem partis hybernæ *b c g*, quæ eſt occidentalis. Et ideò illud explicat per dextram partem, quoniam dextra non intelligitur torrida regio, ſed poſt terga Coum inhabitantibus multo maiores habent diuerſitates his de quibus dictum eſt, nam modo frigore modo calore agitatur, non ſicut Numidæ, de quibus ait Appianus quod diu viuunt, quoniam apud illos nunquam ſentitur frigus. Duas ergo cauſas recitat quod maiorem recipiunt diuerſitatem, quam priores regiones naturam & temporum varietatem.

Eſt Palus Mæotis omnium orbis ampliſſima: quippe cuius ambitus eſt M C C C. M.P. Inſula habebat olim dicta Alopecia quaſi Vulpium inſula, hodie vocatur Palus Tabac inſulis exiguis referta, quod iam ſiccetur, & terra fiat. (1. Metheor. cap. 1. in fine) Ab oriente ſunt Circaſſi, ab occidente Rhuteni rubri, à ſeptentrione Moſcouitæ, à meridie Pontus Euxinus.

Ergo hic non leuis dubitatio emergit, an loquatur Hippocrates de Aſia, an de Europa. Phaſidem inter locos enumerat, qui fluuius eſt in Cholchide. (Tab. 3. Aſiæ) ſtatuítque ab oriente, in occidentem ferme recta ſe in Pontum Euxinum rouoluens, ſub altitudine poli XLV. partium, ex aduerſo Cyri, qui ex occidente in orientem in Caſpium ſe prouoluit, cum vterque ex eodem monte naſcatur Molthico. De hoc dicit Strabo (libro 11.) quod oritur ex Armenia, & circa illum L X X.

alias CCC. nationes diuerſis linguis inhabitat, & eſt certè colluuies gentium. Diuerſi mores, feri, formis abſurdis, & terribilibus, anguntur enim Ponto Mæthodi Hircano mari, Ripheis montibus & Hyperboreis.

Quod ſi regio Hippocratis cenſeatur temperamenta, atque hæc ſit nouem partibus Borrealior, manifeſtum eſt quod non parum frigida, & in parallelo Galliæ togatæ, & regionis Italiæ, quæ eſt in Europæ intima parte, ne dum ſimpliciter in Europa. Prope enim Phaſim flumen in Ponti littore vrbs eſt eiuſdem nominis cum flumine: vt videantur hic loqui potius de Europæis quam de Aſianis. Inferius etiam dicit. De natura, ergo ac diuerſitate & forma eorum qui Aſiam & Europam incolunt ſic ſe habet. Cum ergo de Europæis ſermonem nullum alium habuerit, præterquam de his qui in hoc capite aſcribuntur, (Text. 9.) ſi illi ſub Aſianis colloeentur, falſus erit Hippocratis ſermo, ſed in oppoſitum eſt quod tribuit illis temperamentum veris citra mutationem, & quoniam poſt Europeis longo ſermone agit nec plus de Aſianis. Ideo dico quod in præſenti parte cui ſextus noſtrorum Comment. lib. dicatus eſt, loquitur de mediis inter Europeos & Aſianos, vt ſub neutris illos fermè collocet, aut ſub ambobus, quod etiam ſenſit & benè Alemanus. Sed ob id exponi debet: Qui inter Aſiam & Europam loco Aſiam & Europam incolunt, aut expungere, & Europam. Ob regionis diuerſitatem alij imminẽt. Ponto alij paludi, alij vbi arcta eſt, alij in montibus, alij in planicie, quidã in mediterraneis, quidam ab oriente aquam habent, quidam ab occidente, quidam à meridie, quidam ſunt propiores Auſtro, quidam Borrealiores: par eſt igitur omnes hos inter ſe differre non parum. Qui ergo olim ab oriente ad finem Mæotidis paludis habitabant Sarmatæ Aſſamatæ vſque ad Siracenos, dicebantur in 2. Aſiæ tabula, vbi plura inſignia quaſi virorum fortium termini habentur, Portæ Sarmaticæ, Pilæ Albanicæ, Binæ Alexandri Columnæ, Cæſaris Aræ, & Alexandri Aræ inſignes fabricæ. Nunc pro Sarmatis Moſcouitæ, pro Aſſamatis Cercaſſi habentur. Et vbi Borapar vrbs olim nunc Boſſaga locus, ſiue potius palus habetur, nunc omnes Tartarorum nomine intelligantur (10. tab. Nouarum.) Ciuitas nobilis in maris Pontici littore Lopeſo. Ibidem Taurici Cherſoneſus, Cimerius quoque Boſphorus: hæc omnia vt intelligatis hanc mundi partem, non ſolum Hippocrati ſed antiquis omnibus, & noſtra etiam ætate in magna fuiſſe conſideratione. Scribit diſtinctè de hoc Sigiſmundus liber in hiſt. Moſchouitarum, (cap. de Tanais flumine.) Inter reliqua ſingularia huius regionis eſt emporium Soph, alias Aſoph dictum, vbi liberum eſt cuique vt velit viuere. Principi tamen Turcarum tributum pendit. Aras nunc Alexandri aut Cæſaris non extare compertum eſt. Polus in Moſchouia quinquaginta partibus eleuatur gens fallaciſſima. Propè paludem Tanais Schoſnam flumen recipit. Refert Ioſapha Barbarus Patritius Venetus, inueniri in Sarmatia paſſim herbam nomine Baltracanum, folio rapæ, caule cubitali, atque maiore, craſſitudine digiti foliato, ſed ita vt palmo folia inuicem diſtent ſemine fœniculi, ſed maiore, ſapore acri, ſed iucundo, caulis ipſe præciditur, quantum ex eo teneri eſt, & a lignoſa parte mundatur odore arancij, per ſe editur nec ſale indiget cortex, caulis viridis & ſubcroceus, cum maturus eſt caulis intus paululum inanis eſt. Vnicam habet radicem. Coquuntur folia, & vbi aqua refrigerata fuerit ex ea bibunt vini loco, dicúntque ſe ab ea non parum refrigerari. In Hordas Tartari diuiduntur, (Tartaria ab iis Scythia, ſed etiam Parthis commune nomen eſt, ac reſpondent. Vt Moſchouitarum Rex, & Sarmatis, & Scytharum parti præeſt, & ſub eo Tartarorum pars continetur,) hæ ſunt ſocietates velut Ciuium, ſed non eodem loco conſtiterint. Chriſtiani ſunt Sarmatæ, ſed inſtitutum Græcorum retinent ac mores. Verum de Circhaſſis ſeu Tichis Georgius Interianus abundè ſcripſit. (1. Vol Itinerum.) Patet & gens in littore D.MP, in Mediterranea verſus orientẽ extenditur. Chriſtiani & ipſi habentur: vt in nomine addunt, vt Paulus Paulus, Petrus Petrus ſeu commutant, rapto viuunt. Venatores autem, latrones, milites, ſtatura magni, & agiles atque robuſti ſturionibus, quorum maxima eſt copia ob flumina illa, & venatione veſcuntur. Vino carent & tritico, milij vſus pro pane tum Tetho: cúmque nullam fidem inter ſe ſeruent, in hoſpites tamen ſunt humaniſſimi atque officioſiſſimi.

Tum ob varias temporum mutationes.] In regionibus mediis magis mutantur tempora quam ſub torrida Zona, quoniam cum fiat tranſitus á calore ad frigus, & contra à longitudine diei ad noctis longitudinem & contra, neceſſe eſt, vt fiat magna mutatio: & hoc eſt clarum in comparatione mediæ regionis & Zonæ torridæ, ſed in comparatione ad regionem quæ ſub polo eſt contingit dubitatio, ratione enim longitudinis diei ac noctis maior fit varietas in frigidiſſima regione quàm in media: ratione frigoris perpetui, maior fit varietas in media. Propterea videtur accipere Hippocrates regionem temperatam, in qua eſt minor inæqualitas, & tamen cum calore, nam cum præponat Lybiam & Ægyptum, vbi homines ſunt nigri ſuæ regioni, palam eſt quod per regionem temperatam intelligit magis æqualem, & tamen quæ non ſit admodum calida. Illa ergo quæ erit frigidiſſima tum ob frigus tum ob maiorem inæqualitatem diei & noctis erit minus temperata quàm media, licet in media ſit maior mutatio quàm in frigidiſſima ratione ergo finis, qui eſt vbertas, ſanitas corporum & morum bonitas, media erit præſtantior frigidiſſima, quod etiam oſtendit dum reliquum Europæ præponit Scythiæ, liquet igitur quod primum loquutus eſt de Aſia, inde de mediis inter Aſiam & Europam, poſt de Scythis, vltimo loquetur de reliquis Europeis.

LECTIO LXXII.

Super eodem

TEXT. I.

RAtio ſphæræ hoc expoſtulat, vt quanto Sol eſt propinquior æquinoctij circulo, eo maior fiat declinatio in dies, vt vides iuxta Arietis, initium & finem Libræ, contra quanto magis iuxta Tropicos Cancri aut Capricorni, eo minor ſuis augeatur ſiue minuatur: At contra quanto magis Sol iuxta Tropicos eſt tunc magis augentur dies aut noctes ſub differentia æqualis declinationis, minimè verò iuxta æquinoctij circulum: adeo vt cum iuxta æquinoctij circulum maximè declinatio varietur, minimè tamen pro tanta varietate dies augeatur, minuaturve: iuxta Tropicos verò quamuis declinatio parum varietur, illius tamen habita ratione dies ac noctes variantur. Vtriſque autem ſimul comparatis plus facit ad magnitudinem diei ac noctis variandam Solis iuxta æquinoctium declinationis incrementum, quàm paruitas circulorum tropicorum in comparatione, ad æquinoctialem. Ex quo ſequitur, quòd in Zona torrida magis variatur magnitudo dierum, dum Sol eſt ſub æquinoctij circulo, quam cum eſt iuxta Tropicos, non ſimpliciter autem in aliis, nam in regionibus Scythiæ ſeu Slelocthe vrbe Iſlandiæ Inſulæ, aut Stat ciuitate Noruegiæ, ad gradus ſcilicet LXVI. minuta XXX. altitudinis poli maxi-

♈		Sep.		♉		Sep.		♊		Sep.	
♎		Mer.		♏		Mer.	♐	♐		Mer.	
G	G	G	M	G	G	G	M	G	G	G	M
0	30	0	0	0	30	12	16	0	30	20	38
1	29	0	26	1	29	12	37	1	29	20	50
2	28	0	52	2	28	12	58	2	28	21	0
3	27	1	18	3	27	13	19	3	27	21	11
4	26	1	44	4	26	13	40	4	26	22	11
5	25	2	10	5	25	14	0	5	25	21	31
6	24	2	36	6	24	14	10	6	42	21	40
7	23	3	2	7	23	14	49	7	23	21	49
8	22	3	28	8	22	14	59	8	22	21	58
9	21	3	53	9	21	15	18	9	21	22	6
10	20	4	19	10	20	15	37	10	20	22	14
11	19	4	45	11	19	15	55	11	19	22	21
12	18	5	10	12	18	16	13	12	18	22	28
13	17	5	35	13	17	16	31	13	17	22	35
14	16	6	0	14	16	16	48	14	16	22	45
15	15	6	25	15	15	17	5	15	15	22	47
16	14	6	50	16	14	17	22	16	14	22	52
17	13	7	15	17	13	17	38	27	13	22	57
18	12	7	39	18	12	17	54	18	12	23	2
19	11	8	3	19	11	18	10	19	11	23	7
20	10	8	27	20	10	18	25	20	10	23	11
21	9	8	51	21	9	18	40	21	9	23	15
22	8	9	15	22	8	18	55	22	8	23	18
23	7	9	94	23	7	19	9	23	7	23	21
24	6	10	2	24	6	19	23	24	6	23	23
25	5	10	25	25	5	19	36	25	5	23	25
26	4	10	48	26	4	19	49	26	4	23	27
27	3	11	10	27	3	20	2	27	3	23	28
28	2	11	32	28	2	20	14	28	2	23	29
29	1	11	54	29	1	20	26	29	1	23	30
30	0	12	16	30	0	20	38	30	0	23	30
	♍	Sep.			♌	Sep.			♋	Sep.	
	♓	Mer.			♒	Mer.			♑	Mer.	

Tabula declinationum generalis

ma dies ſub æſtiuo ſolſtitio eſt horarum XXIV. vt etiam nox ſub Bruma, & ideo in LXVI. par. XXX. min. diſtantiæ ab æquinoctij circulo aucti ſunt dies ſeu nox XII. tantum horis: & cum ſub polo dies ac nox illis temporibus ſint pluſquam ſex menſium, & hoc propter incrementum altitudinis poli XXIII. partium, XXX. minutorum, liquet quanto plus poſſit alibi inclinatio ſphæræ ad varietatem longitudinis dierum & noctium motu Solis per declinationem ab Æquinoctij circulo.

Vt autem hoc totum rectè intelligatur apponamus tabulam declinationem generalem, cuius vſus eſt duplex: primum vt intelligamus quantum variatur Solis propinquitas ex motu illius proprio. Exemplum circa æquinoctia variatur per vnam partem, & plus quarta in tribus diebus, & circa ſolſtitia per vnam partem in diebus, XVIII. & circa media loca per vnam partem in V. diebus. Cum hoc habemus magnam mutationem occultam in plantis, vt pullulent vt creſcant vt frondes & flores mittant aut amittant aut paruam. Ideò circa ſolſtitia vix planta vlla viuit ſi ſeratur aut inoculetur ſeu inſeratur, aut ſemine proiecto naſci debeat, cum enim non poſſit extendi niſi in XVIII. diebus antea putreſcit & moritur. Alter vſus eſt, vt ſciamus vltra partes LXVI. min. XXX. quanta ſit maxima dies ſeu nox, veluti in S. Thoma, Zenobio quod eſt in Gronlandia partibus LXXIV. min. XXX. altitudinis poli Borealis, volo ſcire quantus ſit dies ſub ſolſtitio, & quanta ſit nox ſub Bruma, detraho LXXIV. à XC. remanent XV. quæro XV. in tabula declinationis, inuenio XV. XVIII. & XV. XXXVII. ſumo partem iuxta proportionem, erit è regione IX. XL. ♍ & XX. XX. ♒ numero, quot ſint partes inter hæc puncta, & ſunt partes C. minuta XL. & tanta erit nox, quia ſumpſi ſigna Auſtralia, ſi ſumpſero Borealia, erunt puncta IX. XL. Tauri ex XX. XX. Leonis: quorum differentia eſt vt prius partium C. minutorum XL. & tantus erit dies ſcilicet maxima nox C. dierum naturalium, maxima dies C. dierum itidem naturalium. Hoc intereſt quòd cum abſis Solis ſit in initio Cancri, & oppoſitum abſidis in initio Capricorni, partes illas C. ex XL. minuta in Borealibus ſignis, ſcilicet à Tauro ad Leonem perficiet in diebus CIII. naturalibus, id eſt horarum XXIV. pro ſingulis, & tantus eſt maximus dies, vbi nox autem maxima eſt dierum naturalium CI. tantum. Et ita in tota parte Boreali incipiendo ab æquinoctij circulo vſque ad polum dies vnius anni ſuperſunt noctes eiuſdem ſimul ſumptas in horis XLVIII. vel circa: ſed ſecundum Copernicum, multo minus ſuperant, tamen dies artificiales, vt vocant noctes, & vltra æquinoctialem noctes ſuperant dies tantundem. Conſtat igitur quod ex inclinatione ſphæræ & orizontis in VIII. partibus, quibus diſtat S. Thomas Gronlandiæ, à Stat ciuitate Norue giæ auctus eſt dies maximus per CII. dies aut ſaltem centum. Modo ponamus in Biarmia regione exemplum aliud, vbi polus eleuetur partibus LXXXIX. detraho à XC. relinquitur pars vna quam quæro in tabula, inuenio è regione ſecundæ partis Arietis ex XXVIII. Libræ minut. LII. è regione III. Arietis & XXVII. virginis Par. I. min. XVIII. ſumpta parte iuxta rationem inueniemus II. partes & XIX. minuta Arietis & Virginis par. XXVII. min. XLI. quæ iunctæ efficiunt ſemper ſigni integrum, quod eſt XXX. partium, igitur cum à par. II. min. XIX. Arietis ad par. XXVII. min. XLI. Virginis intercedant partes CLXXV. min. XXII. tantus erit dies maximus, ſcilicet dierum naturaliũ CLXXVIII. nox maxima CLXXVI. dierum naturalium: reliquum anni alternabit, velut apud nos, ſub æquinoctiis ſingulis per VI. tantum dies, ſed maioribus incrementis. Ex quo patet quod in vno gradu eleuationis, non fiet varietas niſi quatuor dierum, vel circa, & ita non ſecundum rationem eandem angebitur. Velut in altitudine poli LXIX. Partium cum tertia detraho ex CX. relinquuntur partium XX. minut. XL. è regione finis Tauri, & initij Leonis, & ita erit maior dies LXI. dierum, maxima nox LX. dierum. In paucioribus ergo partibus quam ſint tres aucta eſt dies LX. diebus, & in partibus pluſquá quinq; non eſt aucta dies niſi per XL. vel circa dies: igitur maxima varietas

GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM
4.15	8.20	12.30	16.30	20.15	24.0	27.40	30.20	33.20	36.0	38.40	41.0	43.10
HM	HM	HMM	H	HM	HM	HM	HM	HM	HM	HM	HM	HM
12.15	12.30	12.45	13.0	13.15	13.30	13.45	14.0	14.15	14.30	14.45	15.0	15.15
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	
45.0	48.10	51.40	54.0	6.10	58.0	61.0	63.0	64.30	65.30	66.15	66.30	
HM	HM	HM	HM	HM	HM	HM	HM	HM	HM	HM	HM	
15.10	16.0	16.30	17.0	17.30	18.0	19.0	20.0	21.0	22.0	[illegible]	24.0	
14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	

fit

fit ibi circa circulum Arcticum propter tarditatem motus Solis iuxta tropicos in comparatione ad declinationem, quia ante illum Horizon non continebatur ſub torrida Zona. Pro regionibus autem intermediis inter tropicos, & circulos brumales tam vltra quam citra æquinoctialem ratio magnitudinis dierum ſufficiat ponere tabulam incrementi dierum ſeu noctium per declinationem ab æquinoctij circulo.

Fructus autem binus ſcientiæ eſt, quoniam vbi eſt magna varietas dierum atque noctium, ibi etiam eſt magna varietas naturæ hominum & morum & frugum, & cæteras plantarum & animalium quadrupedium & piſcium, ſed non tanta, & auium, ſed & ipſa minor, hæ auolāt, illi non in aere viuunt. Talis autem mutatio proculdubio erit, vt dictum eſt iuxta Stat Noruegiæ vrbem.

LECTIO LXXIV.

Super

TEXT. II. III. & IV.

HAbet autem eodem planè modo, quemadmodum & circa aliorum hominum terras accidit. Vbi enim tempora magnas mutationes faciunt & frequentiſſimas, illic & regio agreſtis, & maximè inæqualis exiſtit, inueniáſque & montes plurimos & denſos, itémque campos & prata. Vbi autem non valdè variant tempora illic æqualiſſima regio eſt, quod idem & de hominibus ipſis eſt intelligendum.

OStendit quod inæqualitas temporum in duobus conſiſtit, in magnitudine & frequentia, ea autem producit inæqualitatem in terra, inquit: ſunt enim ibi montes, & vbi montes ibi valles & campi & prata, quaſi duorum generum, nam campi qui ſunt pro ſegetibus, ſunt minus humidi pratis, quia ſemina indigent coctione, non tanta herbæ. Et ideò non leui prouidentia qui orizam inuenit, quæ in vallibus & locis aqua refectis, imò in paludibus orietur, nec parua laude dignus inuentor eiuſmodi compendij. Genuenſis fuit qui hoc in noſtra patria docuit, cum enim proueniat id ſemen locis humidiſſimis, eſt tamen actu & facultate aridiſſimum. Quod autem dixit montes denſos, poteſt intelligi de moribus, ſed melius eſt vt intelligatur quòd quamuis plurimi ſint, ſunt etiam denſi, id eſt magni, cum enim fuerint plures & magni, neceſſario erunt etiam denſi; non ſi magni & pauci aut plurimi, ſed parui. Erunt autem agreſtes & inculti quia partim aridi, partim etiam ſyluis pleni: ob frigiditatem enim & ſiccitatem eſt magis natura montium apta ferre nemora, & ligneam materiam quam herbas. Etenim arbores ſunt ſicciores herbis, ideò melius proueniunt in locis ſiccis: & ſunt robuſtiores, ideò melius reſiſtunt frigori, tertio quoniam à ventis non adeò proſternuntur? híſque de cauſis omnibus melius proueniunt ligna in montibus, qui omnino aridi non ſunt quam herbæ: & præſertim quàm ex natura ſegetum, cum etiam grana excuti ſoleant: deſitque calor ad ſemina perficienda, & humidum eſt aquoſius quam pro ſeminibus ſit opportunum. Contraria ergo in regione quæ tempora non mutat, ſed & hominum natura eſt huiuſmodi: quoniam vbi regio agreſtis coguntur homines exercere ſe plus iuſto, & non bene nutriri, quare generatur in illis multa atra bilis, & ob id fiunt moribus agreſtes. Vt enim è regione pugnat atra bilis cum ſanguine, ita mores agreſtium virorum cum ciuilibus. Atque hæc eſt prima cauſa, ſecunda quoniam non congregari poſſunt commodè, & cum paucis vnde deſtituuntur legibus, & non diſcere poſſunt mores ciuiles. Tertio quia ob ſolitudinem redduntur timidi, & timidi ſunt agreſtes, vnde animalium exanguium nullum manſueſcit ob eam cauſam. Cum verò regio non habet mutationem temporum, vel prorſus fit inhabitabilis, vt in arenoſa Libyæ, & montibus Noruegiæ, atque ſic ſermode ea non eſt, aut ſi bona, oportet vt ſit calida & humida, & tunc eſt duplex aut intemperata, & eſt fertilis ſed inſalubris, aut temperata, & tunc eſt & fertilis & ſalubris, & hæc eſt optima. Expedit autem dubitare circa hoc, quare terra fiat inæqualis ex temporum magna mutatione? & reſpondeo quod ob calorem vehementem cauatur terra, & à frigore congelatur, & fiunt ſaxa, & ita montes ac valles & plana. Sed dicet quis ſub Borea ſunt plures montes, & in Libya, quam in temperatis regionibus. Ariſtoteles (14. Probl. 1.) etiam feritatem tribuit nimio calori aut frigori, non temporum mutationi. Et ideo qui ſolùm ad verba reſpiciunt, in magnos incidunt errores. Dico ergo, quod Hippocrates vult, vt intelligamus regionem eſſe intemperatam, vel ob qualitatem, vel ob mutationes, vel ob vtrunque, nam temperata eſt quæ vtroque incommodo caret. At de montibus in feruidis regionibus cenſendum eſt, quod calore diſſoluente humidum à noctis frigore cogitur in lapidem, inde cauata reliqua parte prodeunt montes. Imò montes magis abundant in regionibus calidiſſimis ac frigidiſſimis quam mediocribus, velut aliàs dixi de Imao, Cauſaco & Athlante, ſed magnitudine etiam Taurus in Aſia inſignis eſt, & in Peru Indiæ, ſed Olympus nomen ab altitudine ſortitus, & Athos in tepedia regione ſunt. Ideò non debemus diuagari à litera, ne fortè incidamus in errores: dicimus ergo magnas varietates ſequi ob talium regionum ſitum, quàm ſitum ob varietates (reliqua enim diſputatio ad libros de Arcanis æternitatis pertinet) cuius demonſtratio eſt, nam vbi adſunt montes denſi, colligitur calor tempore æſtatis, & hyemis tempore ob ſaxorum frigiditatem & vmbram montium & ventorum vehementiam, & frequentiam frigus: & ſimiliter niues, pluuiæ, & eiuſmodi, igitur talis regio habebit tempora inæqualia, & erit intemperata. Præterea qui habitabunt in montibus, erunt frigidi & ſicci: & qui in vallibus calidi & humidi, & qui in

pratis & campis, multis ventis agitabuntur ideo regio hæc inæqualis erit, ſed difficultatem hoc habet ex ſequenti Textu, cum dicit:

TEXT. III.

SI quis enim rectè conſideret, videbit quorundam naturam montibus ſyluoſis, ac aqua carentibus ſimilem eſſe, aliorum verò aquoſa ac exilia loca referre, ſicut quidam pratorum ac paludum naturam præ ſe ferunt, atque alij quorum planitiebus nudíſque ac ſiccis terris conſtitutio ſimilis exiſtit. Tempora enim quæ formarum natura variant ſunt diuerſa: cum ergo inter ſeſe ſint maximè diuerſa, varias & multiplices formas producunt.

COmparat naturam hominum, naturæ locorum, eámque quadruplici exemplo oſtendit. Dicit enim quod quorundam hominum natura eſt ſimilis montanis, ſyluoſis atque aſperis locis, atque ita de aliis, videndum eſt igitur qualis ſit hæc comparatio quæ è prima fronte abſurda videtur. Dicam autem quæ Alemanus ſcribit, hoc ipſo mihi fœlicior, quod in quo alij triſtantur & dolent, ego lætor cum laudare hominem plenè poſſum: vt contra inuitus cogor malè dicta damnare, ſi in quempiam impegerim, quæ ob nominis celebritatem præterire non poſſum. Verba igitur eius ſunt. Homines incultis moribus atque horrendo aſpectu referunt naturam montanorum, ſyluoſorum & aſperorum locorum, quòd ſi montes ſint à parte orientis & ſeptentrionis erunt morboſi, effæminati, ſi verò regio his partibus ſit expoſita montes verò ſint ab occidente & meridie, erunt incolumes, viribus firmi, armis deditі, feroces, artium minutarum contemptores, Homines molles, mites, redolent aquoſa & exilia loca, qui ſæpe diuites, compti artiúmque cultores, ſomnolenti, pratorum & paludum naturam præ ſe ferũt. Arenoſa regio facit robuſtiores, homines ſanos, induſtrios. Argilla facit ôpulentiores ſed infirmiores. Vbi verò opulentia, ibi mores ſunt mitiores, & cultus artium viget propter præmia. Qui habitant in planitie magis equitant, qui verò in montibus agiliores & firmiores. Habitantes in regionibus inſalubribus ſunt imbecilliores minus fortes, minus crudeles, miſericordes, aſtuti, fallaces, laborioſi, auari, verbis blandi. Regionem vocat planam nudam, quæ lucis & arboribus condita & obſepta non eſt, quam qui incolunt parui ſunt & flaui, animo rigido & contumaci. Tempora enim & aër diuerſus formarum naturam variant, & mores facile immutant. Frigentibus locis præſtant corpora moderatis & calidis excellunt ingenia inquit Ariſtoteles. Demiror ſanè Galenum non ſolum ſuorum temporum viros, ſed neque antiquorum vllum inueniſſe, cuius in exponendo dicta probare poſſet? Sed iam duas quæſtiones ſoluere expedit, quorum vna iam propoſita eſt, ſine altera nihil agere licet. Propoſitum eſt quomodo ex temporum mutationibus regiones varientur, vtque inæquales euadant. Dicimúſque tempora mutari, vel ob cœlum vel ſitum: ob cœlum quia vel dies longior æſtate vel nox hyeme. Quid hoc? ſi dies æſtate terra plana exeditur, hyeme nox, fiunt montes: quicquid enim decedit vni parti exaggeratum per aquas & decliuem ſitum acquiritur alteri & congelatur. Latet hoc rudes & indoctos, & in breui temporis ſpatio, ſed non in multis annis, & Hippocratem latere potuit, ſi ex terra ob ventorum naturam & ſitum loci, itaque montes fiunt aut arena aut campi paludeſve, vt licet experimento videre, aliis enim influit mare, aliis flumen ingens retinetur, ita & de aliis hæc nota, quorum affectus breui ſuccedunt, illa latent, quoniam tardius perficiuntur. Alterum eſt, quomodo locorum naturis hominum qualitates aſſimilari poſſint: vt homines paludoſi, ſyluoſi arenoſique inueniantur? hoc quidem verum eſt, ſed qualiter interpretari conueniat non adeò pronum. Id tamen ex hoc pendet, quod effigies proportione quadam reſpondent, non quod ita ſint. Videmus enim homines in nemoribus educatos capillis longis, facie longa, taciturnos laceris veſtibus, mœſtos & obſcuros calore atque aſpectu. Montanos autem rigidos, duros, contumaces, alacriores tamen, nihil curantes. In paludibus ignauos, mali habitus & coloris, ægros in arena ſiccos, leues terreos totos. Et ſi quos quod ſine medio facit Hippocrates, cum medio comparet animantium iam res clara habebitur, rana terreſtris ſi inter terram humidam, & hominem in regione habitantem humida, non tamen in qua aqua dominetur, & vmbroſa tamen collocetur facile hominis naturam declarabit, ipſa autem ſui ipſius per terram aut penu viuarium vel terram vmbroſam atque maceriem.

TEXT. IV.

POrrò quæ parum inter ſe differunt gentes relinquam. Quæ autem plurimum non natura ſolum, ſed & legibus diſcrepant de illis referam quomodo habent.

ARtes bifariam diuiduntur, quædam ſunt ſpeciales, vt Geometria, Arithmetica, Muſica, Aſtrologia, coriaria, & plæræque mechanicæ vocatæ: quædam generales, vt Grammatica, Iuriſprudentia, pictura, ſculptura, cælatura, architectura, è quarum numero eſt medicina. In huiuſmodi enim artibus eſt neceſſarium aliquid de omni ſcientia accipere: velut Grammaticus nomina debet ſcire inſtrumentorum fabrilium, & partes horologij & militiæ neceſſaria, & Aſtrologorum tractationis, & muſicæ inſtrumenta, & rei ruſticæ; tamen eatenus vſque. Vnde Vitruuius (libro 1. capit. 1.) primus poſt

Rythium

Rythium inquit: Non enim debet nec poteſt eſſe Architectus Grammaticus, vt fuit Ariſtarchus, ſed non Agrammatos: nec muſicus vt Ariſtoxenus, ſed non amuſos: nec pictor vt Appelles ſed graphidos non imperitus: nec plaſtes quemadmodum Mizon aut Polycletus, ſed rationis plaſticæ non ignarus: nec denuo medicus vt Hippocrates, ſed non Aniatrologetos, nec in cæteris doctrinis ſingulariter excellens, ſed in his non imperitus. Quod officium adeò pulchrè in Grammatica præſtitit Priſcianus, vt cum illius legis inſtitutiones, & Philoſophiam & Hiſtoriam & Rhetoricam nullámque non artium legere videaris. Cum ergo hæc quæ hic ſcribuntur, partim ad naturalem Philoſophum & magis Geographum aut Corographum ſpectent hic medico generalia, & magis diffidentia agnouiſſe ſufficiat quatenus ad medicinam ſcilicet pertinent.

LECTIO LXXIV.

Super

TEXT. V.

AC primum omnium de Macrocephalis, cum nulla omnino alia gens ſit quæ ſimilia capita habeat. A principio quidem conſuetudo in cauſa fuit, vt tam longis capitibus eſſent. Nunc autem natura ipſa cum conſuetudine conſpiratur. Si quidem generoſiſſimum apud eos putant caput habere, quam maximè longum, conſuetudinis autem hoc initium fuit. Cum recens infans natus eſt, capût eius adhuc tenerum ac molle exiſtens quam celerrimè conſtringunt manibus captantes cogunt in longitudinem augeri: quin & vinculis connectunt, ac aptis inſtrumentis colligant, quo rotunditas capitis prohibeatur, ac longitudo augeatur. Ea conſuetudo tantum effecit, vt eiuſmodi natura capitum exiſteret. Temporis verò progreſſu natura quoque tales produxit, vt non eſſet neceſſe conſuetudine priore cogere.

THemiſcyra Regio (In prima Aſiæ Tabula longit. *66.* $\frac{1}{3}$ lat. 41. $\frac{1}{4}$) eſt atque cum ea vrbs in littore Ponti Euxini Cappadociæ Prouinciæ, inter Iſim & Thermodonta fluuios: In ea gens Macrocephali (inquit Plinius lib.*6.* cap.4.) oppidum Ceraſus, portus Cordulæ, ab oriente Scordiſci montes, ab occidente Galatia. In eo verò tractu littoris Ponti fuiſſe Macrocephalos, narrat C. Rhodiginus decimoſeptimo hiſtoriæ antiquæ lib. (cap.3.) inde etiam Macronem dictam gentem, Coloniam olim ex Eubœa inſula deductam. Suidas quoque ex ſeptimo libro hiſtoriæ rerum Troianorum Palephari ſcribit, Macrocephalorum gentem habitaſſe ſupra Colchos: dicit in Libya (in ſecunda Aſiæ Tabula,) ſed legi debet Hyberia, quæ Colchidi ab oriente adiacet. Colchis enim maritima regio eſt ad Pontum conuerſa, Coracem à ſeptentrione montem habens, quamvis non parum diſtet à Themiſcyra, quæ in Ponti littore eſt auſtrali. Pomponius Mela loquens (lib.1. cap. 21. poſt principium,) de gente Chalybeorum, deinde minus fieri necùm & hi inconditis moribus Macrocephali, Diſchari, Buxeri, raræ vrbes Ceraſus & Trapezus maximè illuſtres. Conſtat autem ratio cum priori, nam Trapezus in eodem maris littore cum Themiſcyra poſita eſt. Chalybes aut Paphlagoniæ populi. Sed Themiſcyrum oppidum iuxta Themodontem campum, qui Hali fluuio adiacet ponit. Vt in Chalybarum regione ſit conſtitutum, non ergo à Paphlagonibus alienum erit. Vtcunque ſit in maritima Ponti, & inter Cappadociam & Paphlagoniam, ac iuxta caſtra Amazonum, qui ex Scythia per paludem Mæotim & Pontum nauigauere omnium ferme conſenſu fuere Machrocephali. Bizares Diſcheri, id eſt inconditis moribus dicti, nunc etiam tales homines Bizares dicimus, cum vero hi populi in parallelo ſint qui per Italiæ medium tranſit, ſed orientales tantum, liquet quantum ſitus & multo magis inſtitutio & leges poſſint.

Sed cum reliqua clara ſint, vt expoſitione non indigeant hoc ſolum dubium relinquitur, quomodo in informem figuram ſemine producta degenerare poſſint. Palam enim eſt ex Galeno (libro Artis Medicæ cap. 11.) quòd optima capitis forma eſt: Veluti ſi excogitates ſphæram exquiſitè rotundam ex cera conſtructam leniter vtrinque depreſſam. In hac enim neceſſe eſt vt poſteriores prioreſque partes magis gibbæ fiant, quam ſphæræ conueniat, quæ verò vtrinque conſiſtunt magis rete. Improbat autem ibidem caput in quo ea additamenta deficiunt, niſi robuſtas habeat operationes & orta ſecundum illam partem Capitum horum figuram faſtigiatorum ſeu *Φοξῶν* dicit, nomine appellat Hippocrates (9. de Vſu Par. cap.17.) quorum tres ſunt ſpecies, vel cum anterior apophiſis tantum adeſt, vel cum poſterior ſola, iſtæ duæ cum capite in quo ſunt vtroque naturales eſſe poſſunt, at vt neutra adſit, & id eſſe poteſt modo tum vt rotundum ſit ab anteriore parte ad poſteriorem, æquale ei quod eſt à latere ad latus ſpatio, vt ſit quarta figura ſeu capitum faſtigiatorum, & quinta omnes connumerando excogitari mente quidem poteſt, à natura fieri non poteſt: vt vtraque ſublata apophyſide latius ſit caput à dextro latere in ſiniſtrum quam ab ante retro. Hanc tamen licet rarò admodum, & vt monſtroſam viſam referunt, vt in Commentariis Artis Medicæ docuimus. In vniuerſum mola vt qualecunque ſit caput, & cuiuſuis figuræ plus ſit à parte anteriore in poſteriorem ſpatij quam à latere in latus. Hoc igitur à parte anteriore in poſteriorem vocat Galenus capitis longitudinem, à dextro in ſiniſtrum latitudinem. At Hippocrates Macrocephalos

hic non ſic intelligit, ſed faſtigio capite, & in acutum tendente, & alto atque oblongo. Et ſi ſunt quorum meminit in ſexto Epidemiorum (Par. 1. Tex. 3.) dicens: Acutum habentes caput, ſi quidem valida ceruice fiet & aliis robuſti ſunt. Vbi Galenus ait, verùm acuta capita (nam & ex his quædam non eſſe improbanda affirmauimus) optima figura aliquantulum permutata fieri dicimus. Et paulò poſt docet, quòd tales homines ſunt robuſti, vt dubium non ſit de his intelligere Hippocratem vtque bona ſit, ſed tamen non eſſe optimam quæ faſtigiata ſit. Dubium eſt ergo, quomodo poſſit per hanc vim adhibitam, forma ſuccedentium variari. Atque id dubium eſt duplex, primum quia oportet ſemen non à teſtibus ſolis, neque à principalibus membris decidi, ſed à ſingulis membris, de quo actum eſt in tertio Contradicentium, aliud eſt maius, quod non videretur formari corpus ab illa virtute, quam toties prædicat Galenus præcipuè in ſecundo de Temperamentis, (cap. 6. circa medium,) & in libro (cap. 6 in fine,) de Fœtuum formatione, vbi quaſi hanc mouet dubitationem. Videtur enim ſimile potius à ſimili generari, nec vlla niſi ſimilitudinis obſeruatione opus eſſe ſapientia. Propterea dico quod ſimile à ſimili generetur, quia forma illa & ſi materia careat, vtile tamen principio à materia ſumpto, velut tonſor nouacula. Vt ſit prima fabrica à mente, quæ autem ſuccedunt à ſimilitudine. Et ſi dicas quod non eſt prius atque poſterius cum ſit ab æterno, igitur ſemper operabitur anima aut nunquam: ſi ſemper, igitur materia nihil proderit ad conſtructionem: præſertim quod materia quæ deciditur cum ſit ſemen, & res liquida non poteſt eſſe vitiata in figura: ſinúmque igitur fiet forma ſolum à ſimilitudine, atque ita non poterit reddi ratio vſus partium. Propterea dico quod forma prius operatur, & hoc ab æterno & ante, quia generaliter vt omnia incorporea in materiam: materia imbuta vi incorporea, vt eſt in hac parte, vel illa generat ſibi ſimile in actu, quale eſt in potentia. Et quod hæc eſt eadem difficultas cum illa, cur filij parentibus aſſimilentur, quoniam neque illi perfecti ſunt, nec vnus inter mille, ſiue ergo caſu ſeu arte degenerauerint nihil refert. Eadem ergo cum ſit ratio de vno quæ de alio, conſtat, quod filij aſſimilantur patri, quia ſemen eſt validius per ſe: matri autem quia ſemen deductum à patre ad vim actiuam eſt validius in matre. Operatur ergo ſemen ſecundum rectam vim, quæ eſt ab immateriali principio, ſed cupit in genere aſſimilari formæ ſpeciei, propriè autem materiei in qua eſt: quia forma quæ eſt principium, eſt abſque materia: quæ verò agit pro hoc homine generando eſt forma in materia, quia etiam concurrit vt materia, vt etiam dicunt medici. Veluti forma in graui eſt, vt recta deſcendat ad imum: quia tamen illa forma non operatur niſi per materiam, ſi illa ſit circumſcripta, ab obliquo mouebitur per obliquum, velut aqua per riuulum, nam & illa vellet deſcendere rectè ad centrum, & nemo ſapiens hoc non animaduertit, vt cum in materia eſt, & non ſolum in illa, ſed illa circumſcripta eſt, etiam ab alia materia mouetur recta quidem à principio incorporeo, & non vitiato ad centrum: tamen motus ille eſt fermè æquidiſtans centro tum propter materiam, in qua eſt principium, quòd eſt natura, tum magis illud à quo circumſcribitur. Dicemus igitur quod principium primum generationis hominis eſt natura, quæ eſt forma animæ & vitæ impreſſa in materia medio caloris naturalis. Et ſicut forma ſigilli recipitur non ſub forma cunei ſimpliciter, ſed vt in materia cera molli, dura argilla, gypſe, marmore, ligno, ferro, auro, ita & hæc. Ergo neque anima vitiata eſt, neque materia eſt cauſa vitij in generatione hominis, ſed natura quæ vitiata eſt propter materiam, id eſt membrum in generatione ſeminis, & poſt vitiat opus ipſam non ſemen. Vtrumque igitur eſt vitiatum ſemen, & membrum ideo vtriuſque natura quia non recipit, vt nec mel aut cera cruda ſigilli ſpeciem delineatam, atque ideò nec eam reddere poteſt. Cum ergo non vitiatur membrum arte vel caſu res ad optimam formam reducitur ab anima, principio incorporeo non errante. Cum ergo materia non recipit vitiatur principium corporeum qualecunque ſit, ſeu natura ſeu calor ſolis, ſeu vita, ſicut: ſi ſol debilis generaret vermem, quia materia non reciperet perfectam vim ſolis, ille vermis alium vermem debilem generaret: ſi materia melior fieret, & vt calorem ſolis melius reciperet meliorem vermem. Incorporea enim virtus non poteſt agere ſine corporea. Ergo quomodo aget prima virtus incorporea? vtpote anima ſi agit per vitam, quomodo vitam inducit? Si per naturam, quomodo naturam in corpore efficit? Eadem enim videtur eſſe dubitatio? Quapropter dicendum, quod natura intelligendo eam, vt eſt principium motus in elementis in animatis eſt prior, quia manent primæ qualitates, & grauitas in miſto, & eſt ab anima mundi, & elementa ſunt principum ſolum paſſiuum in generatione, & hoc eſt manifeſtum, poſtmodum. Vita verò eſt primum in tempore quo ad generationem ſeminis, ſed ſemen non videtur viuere, igitur calor cœleſtis eſt prior, quia hic eſt in ſemine, & quia calor non eſt corpus, ſed res corporea, ergo ille recipit impreſſionem ab anima, velut corpus cœleſte ab anima, vt fiat ei natura, & non vt agat in corpus cœleſte: & ſtatim natura agit mouendo corpus, & ideò per vitam mouetur cœlum, & ſemen ad generationem, & calor ille variatur ex materia, in qua ſuſceptus eſt non meritò animæ niſi in ſpecie, calor igitur vt genus ſuſcipit formam, cuiuſuis animati ab anima mundi, aut ſingulis animabus, & principium generandi animatum, & vt eſt calor addictus huic materiæ ſpeciem animæ hominis aut aſini aut plantæ, & principium generandi hoc animatum, & vt eſt in hac materia principium generandi hoc animatum: & ideò ſimile ei quod generat, & eſt calor cum animæ ſpecie impreſſa & materia, & ideò corpus tenue totam quod agit aſſimilando toti, id eſt corpori: & non ab initio, ſed iuxta id quod etiam patitur: & eſt craſſior pars ſeminum maſculini & fœminini, &

eſt

eſt vt vas quod recipit ab initio mutationem, ideò totum neceſſario ſit ſimile illi materiæ ſecundum figuram vitiatam: & non eſt vitium vllum, neque in anima, neque in calore, neque in primo ſubiecto, quod eſt calor ſcilicet corpus tenue ſeu ſpiritus ſeminis, ſed in parte craſſa ſolum ſeminis quæ extenditur, vt ſub delineamentis patris aut matris à calore animato, qui extendit ſolum cum proportione ſpeciei & delineamentis ac figura conuenienti illi: atque ideò optima & perfecta. Error ergo eſt ſolum ex corpulentia quæ recipit, velut ſi optimus plaſtes ex luto inelaborato fingeret hominis imaginem, aut in vaſe informi ei præparato. Et in animalibus quæ ex putri materia generantur, cum ſit calor inſtrumentum animæ ſecundum ſpeciem quæ præparauit illud loco ſeminis, non ab anima connexa parentum, ſed connexa præparationi partis illius idem omnino accidit. Quærere autem de differentia præparationis huius ad tractationem aliam pertinet, (4. ſcilicet librum Theognoſti,) & virtus incorporea licet ſit infinita, & ideò contrarium non habet, eſt tamen quod non recipit velut lutum lumen. Differt autem à corporea, quia corporea aucta operatur vt calor in ferro, lux autem quantumuis magna non magis lutum intus illuminat quam exigua. Ideo non valet, hoc eſt infinitum ergo omnia poteſt.

LECTIO LXXV.

Super

TEXT. VI. & VII.

QVum enim ſemen genitale ab omnibus corporis membris procedat, à ſanis quidem ſanum, à morbidis morboſum, fiátque vt ex caluis calui gignantur, & cæſiis cæſij, & vt plurimum diſtortus diſtortum generat, eadémque ratio ſit circa reliquas formas. Quid prohiberet vt non ex macrocephalis macrocephali gignerentur. Nunc autem non naſcuntur ita magnis capitibus quemadmodum prius, cum conſuetudo non amplius duret per incuriam hominum intercepta, & de his quidem hæc mea eſt ſententia.

HOc totum eſt clarum ex contradictione adducta, & hoc eſt manifeſtius in intemperie quam in aliis, ſiquidem frigidi ventriculo & calidi iecore ſibi ſimiles generant, ſcilicet ventriculo frigidos, iecore calidos. Secundo in forma calui caluos, vt dicit in littera, cæſij cæſios, diſtorti diſtortos plerunque non ſemper. Tertio in morbis qui ſunt podagrici, aut qui nondum ſunt cum generant, paulo poſt autem futuri ſunt podagrici, & laboraturi eo morbo grauiter, aut attonito, aut cæcitate, aut ſurditate, vel hydrope aut morbo regio, his qui ab eis generantur, imminent tales morbi: vt etiam caſus dentium & phthoe. Quidam verò fermè ſemper, vt contagioſi quales impetigo, vitiligo, lepra, elephantiaſis, vix enim quiſquam ex filiis euadit, vt etiam in lue Indica. Duo ergo ſuperſunt, primum vt declarē concluſionem contradictione id eſt ſenſum huius loci: ſecundum cur & quando ex claudis claudi generantur. Et circa hoc etiam an claudi ex vulnere abſciſo pede (non de aliis quibus eſt ſolum læſio, in neruo nulla eſt dubitatio, naſcuntur enim integri) generent claudos. Dico igitur quod ſemen poteſt intelligi, vel vt colliquamen totius corporis, aut excrementum aut neutrum, ſed ſanguis purus tranſmutatus à teſtibus in eam naturam. Ariſtoteles ſentit eſſe excrementum, tribuit autem Hippocrati, quem veterum nomine comprehendit, quod cenſuerit eſſe colliquamen, at hoc ſi quis neget forſan Hippocrati inuſtam falſo notam iure tollet. Eſt ergo alimenti vltimi, vtile excrementum iuxta illum & Hippocratem, qui quia non dixit tanquam ſecus dixerit iniuſtè coarguitur (1. de Con. anim. cap. 19.) Cauſam verò ſimilitudinis eſſe cenſet, quòd velut in tectorio opere aliquid decidit, ita etiam aliquid cum excremento deciditur alimenti, & tunc vitioſa ex vitioſis naſcuntur, alterno: Ideo quod vltimum alimentum idem eſt, cum primo excremento & verba illa. (Idem enim vltimum excrementum cum primo excremento eſt) ſic legi debent (idem enim vltimum alimentum) ob id ergo habemus cur mutili aliquando ex mutilis, aliquando integri oriantur. In violentiori enim concubitu magis fiunt ſimiles, neque eſt excrementum purum cum ſit ſanguini admiſtum, ſed à toto membro quicquid deciditur, quod ſecundum formam tale eſt, materia autem ſanguinis vterque ſed præcipuè arterialis. Qui ergo claudi ſunt, alij contracto vitio ex ventre matris, aut in infantia nuper nati aliquo caſu fiunt, tum conformati in naturalem modum, ſed alienum naturæ membri hoc efficere poſſunt, vt ſcilicet infantes trahant vitium, quoniam iam forma membri ſimilitudinem incremento parit, vt longè poſt ortum claudi, claudos non efficiunt, quoniam forma illa non eſt tanquam naturalis, multo minus ſi leuis ſit, & ſine incremento & diminutione partis; velut contracto modicè neruo. Apparet igitur Ariſtotelem coactum eſſe à veritate, vt in Hippocratis ſententiam deſcenderet. Hac autem in parte cum rationes Ariſtotelis Alemanus ex noſtris contradictionibus depromſiſſet diſſimulato nomine eam ſibi ſagacitatem aſcripſit, ita ſumus omnes adeò gloriæ auidi.

TEXT. VII.

DE illis autem qui Phaſim accolunt adiiciam. Regio eorum paluſtris eſt, calida, aquoſa & denſa, imbréſque in eam decidunt omnibus temporibus,

temporibus, & magni & impetuoſi. Homines verò ipſi vitam agunt in paludibus domóſque ligneas & ex arundinibus in ipſis aquis habent extructas: neque multum inde prodeunt, vt adeant vel emporia vel vrbes, verum nauiculis ex vno ligno fabrefactis, permeant ſurſum ac deorſum: habent enim foſſas ac ductus aquarum plurimos.

CLariſſimúſque Ponti Phaſis, dicebat Plinius (libro 6. cap. 4.) ideò de his mentionem fecit Hippocrates de hoc flumine. Strabo inquit (lib. 11.) de Colchide regione loquens: Hanc Phaſis illabitur ingens flumen, quod ortum ex Armenia ducens, Glaucum in ſe recipit atque Hippum ex vicinis montibus cadentes. Nauigatur autem vſque ad Sarapanos, quæ munitio vrbis habitatores recipere poſſet. Ex ea pedeſtri itinere curribus vecti, quatriduo in Cyrum proficiſcuntur. Ad Phaſim vrbs iacet eiuſdem nominis. Colchorum emporium quòd ex alia parte amni procingitur ex alia lacu ex alia mari. Hinc biduo triduove Amiſum Sinopem nauigatur. Hæc littora & fluminis oſtia amœniſſima ſunt, regio fructibus, & omnibus quæ ad fabricandas naues pertinent opportuna, nam multa producit ac fluminibus deffert. Mel tamen frequentius amarum eſt, ſed præcipuè linum, canabem, ceram ac picem gignit, linificium quidem vulgatum eſt, nam & in peregrina exportatur loca. Vnde quidam cognationem Colchorum cum Ægyptiis oſtendere volentes fidem ex iis captant. Ab hac gente ſeu flumine Phaſianus dictus eſt, auis locupletum menſis familiaris.

Regio eorum paluſtris eſt.] Hoc eſt maiens quam ſi dicat paludem habet vicinam, totam enim paluſtrem eſſe vult: hoc ad magnitudinem effectus pertinet. Sed cum paluſtrem dicat aquam docet eſſe immobilem. Poſt ſubiicit calida. Declarat, non adiicit calida, aquoſa & denſa. Paluſtris aquoſa eſt denſa plantis, non eadem omnibus diſplicent, paludibus proueniunt plantæ, & maximè certi generis, præcipuè ſalix, populus, culnus, ex herbis plantabo, coronopus, ſcordion, ranumculus, ſphondylium, eleoſelinum, pentaphilon, verbena, tuſſilago, Hydropiper, cyperus, typha, iuncus, nymphea, lotos, colocaſia, oriza, tribulus, oleander, adianthum, & multæ aliæ, his denſa fit ſpecies loci, & calida, tum ob vapores aſſiduos qui ex putredine quadam cœni aſcendunt, tum ob impedimentum ventorum: ſed dices, cur valida eſt regio, cum ſit potius tecta à meridie (3. Aſiæ Tabula.) Moſthicis montibus, ab oriente Molthicis, quam à ſeptentrione vel occidente? Dico quod vt à Ptolemæo colligitur (2. Aſiæ Tabula.) Colchis regio cuius pars meridiei expoſita eſt, Phaſiana contegitur à ſeptentrione Corace monte, ab occidente palus adeſt Mæoticæ.

Imbréſque in eam decidunt.] Ponit tria, magnos imbres, & magno cum impetu, & omni tempore, & trifariam hoc cauſam habere poteſt, ſeu vt paludoſa ſit quia imbrifera: ſeu imbrifera quia paludoſa, ſeu vt neutrum ſit, ſed annexum alterum alteri. Ex mari multos imbres, ex arida nullos generari, conſtat: igitur ex paludibus etiam generabuntur, & maximè propinqua maxima alia palude Mæotidæ. Sol etiam tepidus qui eleuat & non ſpargit, cauſa eſt, facilius etiam eſt dicere quod talia fiunt generaliter quam in hoc loco, niſi locum eum diligenter perſpexerit. Ergo quod pluuiæ faciant, aut conſeruent paludes, paludes viciſſim pluuias, iam puto exemplo mauis declaratum eſſe ab Ariſtotele, & authoritate confirmatum, & ratione qua conſtant, (2. Metheororum cap. 2. & 3. iuxta finem.) Quod verò paludes ſub montibus conſiſtant & illud paulò ante. (1. Metheororum cap. 14. (Iam paludes non conſiſtunt vbi defluxus locum habeant, velut inter montes vbi vallis adiaceat, coguntur enim in riuos aut torrentes foſſis excauatis, vt in Ægypto paludes Nili, & in Italia, vnde multi magnas opes exiguo labore ſibi parauerunt: nec vlla res ad opes honeſtè parandas promptior quàm ſiccare paludes præcipuè ſyluoſas: nam ſunt quædam aridæ atque maleficæ, vbi ſiccatæ fuerint, aut ſiccis locis inducere aquas, vel in montibus inueniſſe metalla: præcipuè argentum quod frequentius contingit quàm de auro, præſertim in Europa, & plus valet cæteris metallis dico auro excepto. Cum ergo paludoſa ſint quæ circa Phaſim, nil mirum ſit adeſſe pluuias, & ob pluuias manere paludes & locum fluminis regione eſſe elatiorem, aliter effunderetur omnis aqua breui in Mæotidem paludem, ex illa in Pontum, ex Ponto in Ægeum mare, ex Ægeo in Siculum, quod eſt profundius, ex Siculo in Sardoum & Tyrrhenicum, quæ ſunt profundiſſima, aliæ autem altiora, vt habetur ſecundo Metheororum. Recitat autem Polybius (cap. 1.) ſua ætate Mæotidem paludem iam concreuiſſe vt vix nauigia admitteret aquámque penè dulcem, vt quæ in Ponto Euxino media ſit tanto dulcior ea quæ noſtri maris quanto paludis ſalſa magis. Sed & idem author Pharum Siciliæ iuxta Rhegium MD, paſſibus diſtare, nunc videtur Pharum Rhegio non è regione eſſe diſtaréque paſſ. M. vtrinque, mare autem Tabachum, quod olim Pontus Euxinus vocabatur, inſulam vnicam habebat quam Heroum ſeu Achillis appellabant, teſte Tyrio Philoſopho (Quæſt. 27.) è regione Iſtri, vt nunc plures ſunt in eo iam inſulæ. In palude autem olim vna inſula quæ dicebatur Alopecia, forſan à vulpium copia vel forma ipſius, verùm nunc tota referta eſt inſulis, quanquam paruis cum illa vna magna eſſet: ſed tamen hæ multitudine ſuperant illius magnitudinem, vt videatur terra inclinari, ſeu motu quodam ſimili ſtellarum, & tardo admodum, ſeu quod fit vt in aqua ſphæra reuoluatur, id tamen minus veriſimile: ſeu abſumptis ab aqua & calore terris inde ex aduerſo reſtitutis ob abſidum motum, & ſi concentrici ſint orbes ob longiorem moram & Solis & Planetarum in vna medietate ſigniferi quàm in alia. Ex his autem conſtat.

Italiam

Italiam intra V.M. annorum ſpacium mari mergendam, qua parte magna Græcia eſt. Hæc ad aërem tranſit modo ad homines.

Homines verò ipſi vitam agunt.] Hæc eſt ſecunda pars ex quatuor quibus probat vitam illorum eſſe quo ad ſanitatem miſerrimam deducta ab habitatione & exercitatione: nam vehuntur ſolum nauiculis, & fraudantur commodo exercitationis quod eſt multiplex. Intereſt autem ſcire quid ſit exercitatio, ſecunda igitur de Tuenda ſanitate, dicit exercitationem eſſe motum, quo reſpiratio mutatur: eum, laborem ſolet Hippocrates appellare: cuius ibi enarrat tria commoda, membrorum duritiem, caloris incrementum, ſpiritus concitatiorem motum, ex quibus multa alia bona proueniunt, non ergo in nauiculis illis exerceentur, tametſi aliquo modo corpus turbetur, vt quarta Aphoriſmorum (14.) & aëri nouo occurrant exhilareturque mens & viſus, dicebat igitur quod exercitatio confert vtentibus lentis & craſſis cibis, non tamen à cibo per accidens (primo de Aliment. Iac. capit. 2.) & in malis cibis conciliando longos & profundos ſomnos, quibus cibi concoquuntur. Propterea dicebat in libro (capite 3.) de Cibis boni & mali ſucci. Qui commodum non habent vt ſe exerceant, abſtinere debent ab omnibus cibis lenti & craſſi ſucci, neque etiam vrbani, id eſt homines qui ciuilem vitam agunt, quoniam facile in dextri hypochondrij grauitatem aut ſaltem tenſionem incidunt, nihil ergo peius, quod cum illi viri vix vitare poſſent, conſtat infida valetudine ſemper vſos, quanquam in hoc vt moderatam & æqualem & nullius ſumptus, aut curæ laudauerit exercitationem paruæ pilæ, ego prætulerim longè tum quod etiam decentior ſit atque honeſtior illa quæ ſit cum ſphærulis ex abaco cum phiteris, ſe tæniis, & ferreis circulis, de quibus alias etiam locutus ſum, (capite 2.) Dicebat in libro de Conſuetudinibus, (capite 4.) ſingula membra fiunt ſolidiora & robuſtiora quæ exercentur, (Idem ſecunda Aphoriſmorum 49. de Singulis partibus) nec ſolum membra robuſtiora euadunt, ſed & mens & animi vires, vt de memoria, ingenio, imaginandi vi, ratione, cogitatione, iudicio, quod etiam intelligendum eſt de ſenſibus ipſis viſu, auditu, olfactu, guſtu: ſi enim exerceantur fiunt acutiores & meliores. Specialiter autem docet primo de Tuenda ſanitate (capite 8.) qui nam motus cuique infanti expediat. Dicit ergo vbi primum obrepere cœperint, id eſt poſt quadraginta dies plerunque cunis & vlnis non ante ſunt exercendi: à tertio & quarto anno ventriculis & nauigio modicè: à ſeptimo etiam autem equitatione. Dicit vis videre quanta ſit cognatio naturæ noſtræ cum exercitiis, conclude pueros loco aliquo, diſcurrent ac laſciuient, pullorum & vitulorum ritu, quanto magis ergo iuuenibus de quibus dubium non eſt. Senibus magis etiam expedirent ob excrementa multa, ſed neque ferunt ob imbecillitatem, & nocent eis ob ſiccitatem, ob hæc iubet contentos eſſe (libro ſecundo capite duodecimo,) inambulatione & geſtatione, multos etiam qui vrgebantur morbis in quibuſdam particulis ob earum imbecillitatem, (libro quinto capite 3.) gymnaſticæ artis ope reſtituimus ſanitati atque robori. Iamdudum verò docuerat (cap. 10.) quænam ſint robuſtæ exercitationes tum mediocres, & robuſtam quidem diuiſerat in validam ac celerem: robuſta quidem ſecurior, celer ſi moderata ſit vtilior: ita nil ex quaque parte beatum. Obſeruandum autem quod omnia ad mediocritatem comparari debent, vbi ſalus ſolùm pro ſcopo, vbi robur ad validas ac celeres tranſeundum, atque in his etiam mediocritas quædam ſeruanda eſt, vt in tertio docet, (capite 1.) Semper autem memor eſto melius vbi delinquere in alterutro verearis eſſe, per metam debitam ſubſiſtere quam vlterius progredi. Sunt prætera duo genera exercitationis ſeorſum & propria, quorum meminit (capit. 11.) ibidem, Apotherapia, & Præparatoria, quæ non ob celeritatem & vehementiam calorem excitat, ſed habitum etiam conſtringit. Oſtendit autem vt in quinto libro cap. 3.) vbi ſupra citauimus, quod celer exercitatio corpus tenuat, tarda craſſum reddit, multa ſiccum, mediocris autem obeſum. Dicit ergo (capit. 11.) quod ſi per exercitationem intelligamus ſolùm veram exercitationem, id eſt motum validum, quod illa non eſt neceſſaria cuique, vt dictum eſt de ſenibus, ſed ſi quemuis motum, quòd eſt neceſſaria cuique: & probat etiam exemplo eorum qui vincti ſunt in carcere: licet enim aliquandiu poſſint reſiſtere per victus moderationem, tamen tandem ægrotant. Dico non tam ob hoc, quam ob aëris corruptionem, nam conſtat multos eremitas ſine exercitatione ad extremam ſenectutem vixiſſe, modo habuerint liberum aërem. Dicebat in ſexto de Vulgaribus morbis (Comment. 2.) exercitationis proprium eſt calorem naturalem duobus motibus meliorem reddere, vt per ſe illius ſubſtantia accendatur, & vt copioſiorem aërem trahendo ventiletur, expurgetur ac refrigeretur. Dicebat in tertio de Articulis (Comment. 81.) nerui & fibræ pleniores non ſolum robuſtiores euadunt, ſed etiam pleniores ab exercitatione, carnes autem extenuantur: at ab ocio carnes quidem pleniores euadunt, ſed fibræ non ſolum molliores, ſed magis exiles euadunt, quanquam hoc non addat. Verum dicit caro muſculorum in non exercitatis ſimilis eſt caſeo non integrè coagulato: exercitatorum autem integrè & benè coagulato. His igitur omnibus incolæ illius loco deſtituti erant, ſed videamus iam quid ex domibus paterentur.

Domóſque ligneas ex arundinibus.] Arundines ſalubris alioquin ſunt, ſtoreis enim arundinaceis munimus portas, parietes ſolum ad ſalubritatem cubiculi, neque quicquam melius eſt, non tantum forte tapeta proſunt: attamen nec quantum oportet aërem maximè noxium arcent, & rimis fatiſcunt, adeò vt frigus non arceant hyeme, nec æſtate calorem. Sed & Vitruuius (libro 2. capite 8. iuxta finem,) inquit, Craticij parietes vtinam non inuenti eſſent, quantum enim ad facilitatem

facilitatem vtiles ſunt tantundem ignibus obnoxij. His ergo omnibus vno auxilio in Anglia, vbi etiam vrbium domibus ſunt familiares, in cruſtatione gypſi ſuccurritur, nam neque fatiſcunt, neque admittunt aërem, neque ignibus obnoxij ſunt: ſed tamen inſalubres ſunt, gypſum enim cerebro, pulmoni & cordi ac iecori, tum etiam neruis inimicum eſt, argenti viui enim naturam ſeu plumbi retinet. At verò illi ipſi etiam hoc præſidio carebant, vnde difficillimam vitam ducere cogebant inter tot incommoda. Lapidei autem muri calce & arena fabricati lateritiis meliores poſt ſilicei, inde marmorei. Vnde diuites Romæ deterius habitabant pauperibus, quod diuitum triclinia & cubicula marmore incruſtari ſolerent. Cæterum, vt dixi, ſtoreis iunceis nil ſalubrius. Vtuntur tamen nobiles pannis variegatis & nobiliores pictis ex lana & ſerico qui perpetui ſunt, lineis frigidioribus, & ſunt parui ſumptus æſtate meliores quia frigidiores: at nobiles coriaceis, ſunt enim longè pulchriores aurúmque & argentum referunt: & pinguntur mira arte. Variegati etiam fiunt ex lana ſola aut goſſipio obnoxij valdè teredinibus, ex his nobiliores purpurei: remedium ſingulis octo diebus excutere puluerem tenuibus & longis virgulis ſed leuiter. Sed & hoc atteruntur: auxilium igitur duplex velut ex ſtuppa ſerici fiant velut tingantur humore qui blattis non ſit obnoxius.

LECTIO LXXVI.

Super Reliquo

TEXT. VII.

BIbunt autem aquas calidas & ſtagnantes, quæ & à Sole ſunt putrefactæ, & ab imbrium curſu auctæ. Ipſæque fluuius Phaſis omnium fluuiorum ſtagnantiſſimus eſt, & qui lentiſſimo curſu profluat. Fructus autem qui illic naſcuntur omnes inſalubres ſunt, eiurati imperfectique præ multitudine aquarum, propterea neque vnquam matureſcunt.

HOc totum ſuperius expoſitum eſt. *Ipſe quem fluuius Phaſis.*] Reſpondet (lib. 2. com. 3. & lib. 3. comment. 2.) tacitæ dubitationi: nam quis dicere poſſet, non ne relictis aquis paluſtribus poſſent bibere ex aqua fluminis dicit perinde eſt, quoniam ipſe fluuius lentus admodum eſt in curſu, & ſtagnans propterea aquæ prauæ ſunt. Si quis dicat fluuij lenti non probantur, qui feruntur præcipites, vt Tygris, & apud nos Abdua crudas habent aquas, quinam boni ergo erunt, tum cum ſupra etiam damnauerit aquas fluuiorum magnorum. Dico quod vt ſuperius viſum eſt, (lib. 3. Text. 11.) fluuij rapidi ſi alueum & ripas non habeant cœnoſas, clari ſunt, ſed crudas habẽt aquas ob id quòd à Sole minimè concoquuntur: lenti autem ſunt turpidiores, quia non purgatur alueus, & vt breuiter colligam ſunt lenti magni, ſpurco alueo & nitido & lenti parui ſpurco alueo & nitido & rapidi totidem. Pauca velox & turbida eſſe non poteſt: vt neque multa tarda & lenta, neque enim alueus purgatur cum ſit magnus, & aqua lenta, qualis Phaſis, nam & ſi per ſe clarus eſſet à pluuiis deturbaretur, quia plures exciperet. Plus igitur poteſt velocitas & tarditas, quam quod ſit turbida aut clara, ſed in paruis riuis ad claritatem velocitas: in magnis vt turbida ſit tarditas motus ſit autem lentus fluuius, vel ob æqualitatem regionis, vel ob aquarum nimiam copiam, vel ob aſcenſum quo inhibetur: vel originis humilitatem aut terræ lentorem.

Digreſſio de motu aquæ.

CÆterum aquæ ipſæ mouentur velocius in ſuperficie quam in imò quod experimento eorum quæ transferuntur apparet niſi ventus impediat, aut retardet, id autem contingit quod aqua leuior ſit in ſuprema parte, quod enim leuius eſt ſupernatat, & quod nullo ibi præmatur pondere vt quæ in fundo eſt, nam à ſuperiori premitur, & à te ipſe ab aqua motus, mouet aquam viciſſim & currente adiuuat, vt etiam lapides funda eliſos. Media medio modo. Contra quæ in imò eſt maiore vi mouetur, & ob id rapit ſecum lapides & ſaxa, quoniam premitur maiore pondere, & ideo quo profundior eſt, eo validior & onerata ob id lentius mouetur, ſed maiore nixu obiecta euertit, vt de viro alium ferente alias diximus, propterea flumina ducunt ſaxa ingentia, riuuli lapillos ne mouent quidem. An verò tota ſimul, quomodo ergo diuellitur? an partes ſingulæ infinitúmque hoc erit: totum igitur mouetur, ſed ob aërem & loci inæqualitatem ſurſum emergunt partes grauiores leuiores prouoluuntur, quas ſurſum aſcendere poſtmodum eſt neceſſarium, ita videtur aquæ illæ motus inconditus qui impulſu adiuuatur, per ſe autem tota aqua vnà appetit eſſe, etſi diuidatur iungi cupit, eadem enim eſt ratio omnium quapropter aſcendit etiam, vt in Phyſicis demonſtrauimus, his principiis conſtat fluxus aquæ.

Fructus autem autem qui illic naſcuntur.] Copia aquarum efficit, vt fructus abundent humido aqueo, & ob id vt ſint excrementitij, inſuaues ac minime cocti. Dicebat Theophraſt. (3. de Cauſis plant. cap. 11.) Fructus omnium penè plantarum quæ plus aquæ capiunt deteriores redduntur. Et rurſus declarat (5. de Cauſ. plant. cap. 21.) poſtmodum dicens, nam & ſtabilis aqua ſi arboris magnitudinem exceſſerit perdet. Vt cum imbres increbuerunt, aut loca inundationibus concreuerunt. Vbi tum poſſit effluere arbores melius tollerent. (2. de Cauſ. plant. cap. 7.) Quæ autem nec occidunt, infirmam reddunt arborem, & ob id etiam fructus deteriores efficiunt. Et ſimiliter nitroſæ & aluminoſæ & ſalſæ obſunt plantis: licet miſtæ aliquando vtiles ſint. Dicit tamen (cap. 8.) vnum quod plantæ gaudent aquarum permiſtione:

veluti

veluti pluuiæ cum fontana, & crudæ cum craſſa & lutulenta: at verò ibi aquæ illæ corruptæ omnes penè ſunt, ex putredine enim malum ſaporem, & temperamentum contrahunt. Vt contra dulces inquit omnibus aliis magis plantis ſunt ſalutares. Vult tamen quòd plantæ gaudeant aquarum multitudine indicium ſumens ab hoc quòd imbrium copia plerisque plantis ſit vtilis: ſed hoc diſtinguit, quoniam ſi boreales venti flauerint erunt robuſtiores, ſi auſtrales imbecilliores. Sunt tamen quæ magis diligant, quæ minus, vt inter herbas, cæpe, gethyum, & omnia olera & triticum, dicebat octauo de Hiſt. plant. & inter arbores vitis. Tertio de Cauſ. plantar. (7. de Hiſt. plant. cap. 5. 6. & 16.) Omnia enim illi conueniunt ob quæ larga aqua præcipuè imbribus opus ſit fructus multi ſucci, radix tum rami, qui ab aqua augeſcunt cum fermè nullus ſit eis præſtitutus magnitudinis modus: & vis magna in coquendo: eſt enim robuſta planta & aſſueta multo ſucco concoquendo, ob quæ etiam prætenſæ ſolum amat. Sic & ſalix & populus & Alnus: ſed his fructus nullus conſideratione dignus. Ergo ſic accipere rem hanc oportet. Quædam plantæ primum ſiccis locis temporibus gaudent, quibus multitudo aquarum omnino noxia eſt, velut cappares, roſmarinus, anacardus, aliis abundantia non prodeſt, ſed mediocritas earum vt plerisque. Quibuſdam vtiles quidem ſunt aquæ, ſed non qualeſcunque, ſed dulces ac frigidæ, paucis quæ aquas multas & qualeſcunque perferunt, velut nymphea, iuncus, centicula, alga, colocaſia, plantago aquatica, tribulus, ſalix, ac ſimilia, nihilominus etiam illarum fructibus adeo nocet, vt non prorſus ferant, aut inutiles: vtilibus autem cæterarum exitialis ſit.

Nunc de fructibus agendum eſt, vt intelligamus quomodo hæ aquæ eos diuerſimodè afficiant, ergo fructum alij dicuntur horæi, alij nuces, alij glandes, dictum eſt de illis in opere de Tuenda ſanitate, (lib. 1. cap. 113. & lib. 3. cap. 96.) ſed horæi vt per ſe peiores ſunt, maximè cucumeres & pepones, ita etiam in ſolo aquoſo & tempore pluuioſo deteriores efficiuntur: & quæ facilè putreſcunt, poſt hæc vt ceraſa, chryſomela ſeu Armeniaca: & quæ natura præſtat contraria aquæ, vt meſpila, ſorba, pyra, cotonea, malus punica. Inde ficus & vuæ. Poſt ex nucibus auellanæ magis ponticis, quoniam vermibus magis obnoxiæ ſunt: & piſtacia poſt: parum verò pineæ & amygdalæ, nam hæ vix vermem concipiunt: pineæ nequaquam, putrent tamen vt rancidæ fiant ocyſſimè. Glandium verò paruus vſus præterquam caſtanearum. Et harum parua iactura eſt, ni forſan ipſo humore fructum exiliorem aut rariorem addant. Omnibus ergo in vnum iunctis, aëre calido & humido, ſed malo neque perflato (non calido aëre & humido bono & perflato nihil melius ad ſeruandam & producendam vitam) habitationibus rimoſis & parum à cœno diſtantibus, quam cauſam putant eſſe quòd Angli adeò frequenter peſte ſudorifica laborent, vt mirum ſit phaſianos nil huiuſmodi paſſos, inde exercitationi haud deditos aquas corruptas bibentes & edentes fructus imperfectos, & ſemiputridos, & quod maximum eſt acerbos, neceſſe eſt vt peſſimè corpora eorum omnibus modis afficiantur præterquam, quod ſint parua: nam vbi calor eſt & humidum incremento non deſtituuntur, ſed & animi languidi cum corporibus, & reliqua quæ mox ſubiicientur.

LECTIO LXXVII.

Super

TEXT. VIII. & IX.

At quæ cum multos aër cum aquis regionem occupet, ob hanc ipſam cauſam, quòd ad formam attinet Phaſiani ſunt à reliquis hominibus longè diuerſi, Sunt enim magnitudine ingenti ac corpulentia valdè excellenti, neque iuncturæ eorum vllæ, neque venæ comparent pallidúmque præ ſe ferunt ſemper colorem, quemadmodum qui regio ſunt obnoxij morbo, loquuntur autem vt ſi quis alij hominum grauiſſimè, nimirum aëre vtentes non ſereno ſed obſcuro, & maximè humectato: ſunt inſuper ad laborem à natura ipſa ſegniores. Annique tempora non varia habent, neque ad æſtum neque ad frigus permutatione.

Hic reddit cauſas formæ & habitus horum, & videtur magis ex quatuor cauſis in aërem quam alia referre: & de colore pallidum arquato ſimilem velut galbula auis, quæ icteris dicitur pro turdo magnitudine æqualis, quæ veſcitur ficubus, dum matureſcunt tota viridis ac crocea, quæ dum illi maturi ſunt frequenter viſitur alias non adeò vel ab icti, vt Aëtius (lib. 10. cap. 17.) vult, animali quadrupede & eſt muſtela ſylueſtris aurij coloris habens oculos: ſed non ſolum viuerra Latinè dicta aurij coloris oculos habet, ſed totam pellem fuluam, vt eam non cognouiſſe Aëtius videatur, neque Alemanus, qui ab eo ſumpſit, nam de oculis id commune eſt omni muſtellarum generi & paruæ ſylueſtri quam propriè muſtellam vocamus, & magnæ ſylueſtri, quam vocarunt viuerram, & venatur propriè cuniculos: eſt autem oblonga valde tenuis corporis inſtar columnæ, & agilis præ cæteris, adeò vt nunquam quieſcat, tertium genus eſt vrbanum quod ſub tegulis habitat, gallinis propriè infeſtum, ſaltu validius quam curſu, & ob id longa & piloſa cauda atque ampla, viuerra autem non ita, ſed neque ſaltu multum valet, vt neque parua, hæc parum ad rem: ſed adiecta vt homines intelligerent, quam obiter etiam antiquè quidam ſcripſerint, ſed de Aëtio nil mirum, qui &

Aurifaber erat & medicus fuit & Theologus, inde ob hæreſim multis etiam ac diu iactatus exiliis. Sed vt ad propoſitum redeam, maximè huic loco conuenit quod ſcribitur quartadecima Problematum (12.) dicente, cur qui in nauibus degunt quamuis in aqua coloratiores ſint, quam qui in paludibus? reſpondet quod loca commodè perſpirata coloris hilaritatem præbere poſſunt: pallidos autem humor efficit cum putreſcit, quod euenire immobilitatis cauſa ſolet, quamobrem ſunt pallidi, qui loca paluſtria colunt. Cur autem neque articuli neque venæ appareant, cauſa eſt de venis paucitate ſanguinis, & frigiditas iecoris, vt videmus in his qui alba pituita detinentur. Sed & de articulis cauſa eſt, quoniam carnoſi ſunt & addita capitibus oſſa minora ſunt velut mulieribus. Mulieres enim & qui eis aſſimilantur minores habent articulos & minus conſpicuos. Alia cauſa eſt quòd exercitium auget partes quæ exercentur, exercentur autem maximè articuli quocirca fiunt magni in exercitatis ideóque conſpicui. Et vt vno verbo dicam eorum corpora effœminata voluit declarare obſcuritate venarum & articulorum. Et ideo per corpulentiam etiam pinguedinem intelligere oportet. Quæ autem de voce graui dicit, ſuperius declarata ſunt.

Sunt inſuper ad laborem natura ipſa ſegniores.] Conuenit vt qui corpore ſunt effæminato, articulis imbecillibus, corpulenti, exangues, & parum aſſueti exercitationi, vt etiam ſegniores ſint ad labores, qualis enim conſtitutio tales mores dicebat Philoſophus, (cap. 8.) Vnde phyſiognomia fœmina in vnoquoque animalium genere minoris capitis, anguſtioris faciei, gracilioris colli, pectore imbecilliori, coſtis minoribus: coxendices, vt coſtas magis carnoſas maríque habent: genua autem flexibiliora & crura gracilia: pedes verò pulchriores, & formam totius corporis molliorem potius quam fortiorem, minus neruoſa autem ſunt & molliora prædita humidioribus carnibus. Hæc igitur eſt tertia cauſa articulorum non euidentium. De conſuetudine dicebat Hippocrates ſecunda Aphoriſmorum (59 & 60.) quod illa efficit, vt etiam imbecilliores natura melius laborem ferant. Dicebat Galenus nono de Dogmate Hippocratis (cap. 3.) ex Platonis ſententia, fœmina eſt idonea pugnæ & gymnaſticæ & muſicæ, ſed non adeo vt vir. Dicemus ergo hos eſſe medios: nam & fœminæ ad hoc non conſentur idoneæ non ſolum ob naturam, ſed & conſuetudinem.

Anníque tempora non varias habent.] Huius cauſa eſt quòd cum ſolum ſit paluſtre, & ſint prope paludem magnam ſcilicet Mæotidem, vt non patiuntur magna frigora ob mare ab occidente poſitam dico paludem ipſam & Pontum: neque calores ob pluuias aſſiduas & abundantiam aquarum dulcium paludis & fluminis Phaſidis. Et hoc contingit fermè omnibus habitantibus iuxta mare, coadiuuat ad hoc natura ventorum: vbi enim plurimum poſſunt venti frigidi, velut Aquilo & Boreas, ibi fit magna temporum viciſſitudo: vbi medij & temperati non, ſeu idem ventus repetatur ſæpius ſeu contrarij, ſed in calore & frigore parum diſſimiles.

TEXT. IX.

VEnti autem eis ſunt plurimi auſtrini, præter vnum eius regionis proprium, & indigenam qui aliquandiu violentior ac moleſtior calidus exiſtens ſpirat, quem cenchrana patrio vocabulo appellat. Verum Boreas non valdè ad eos pertranſit, quod ſi aliquando ſpiret, debilis tamen exiſtit ac valdè lenis.

VEnti omnes natura frigidi ſunt ob motum, qui verò à regione calida veniunt, velut Auſter & Africus ob vapores ſunt calidi, qui verò deducunt aquas frigidi etiam ſunt: ſereni ergo & ab auſtro tepidi ſunt, quia vapore conſtant calido & motu aëris frigido: qui ab eadem regione aquas deducunt frigidi ſunt vt Africus, qui ergo à ſeptentrione veniunt frigidiſſimi ſunt, qui à meridie propè temperamentum tepidi aut frigidiuſculi: ſed ad hos non perflat niſi venti auſtrales, igitur regio eſt prope calorem & ſine mutatione. Ratio igitur quare ad illos non veniant venti, niſi calidi eſt, quia regio à Borea integitur Corace monte & Caucaſo, qui eſt Corati continuus, & è regione illius, ſed orientalior, ab oriente autem Molthicis montibus, ab occidente eſt Pontus Euxinus, ſed dices à meridie ſunt Molthici etiam montes tum Moſthici? Dico quòd eſt detecta in quibuſdam locis cenchrana tamen flat ab oriente, vt reor ex interſtitio montium Molthicorum & Caucaſi ramo, qui à ſeptentrione tendit ad auſtrum.

De natura ergo ac diuerſitate & forma eorum qui Aſiam incolunt ſic habet.] Poterat tripliciter legi, vt etiam ſuperius dictum eſt. (Qui Aſiam & Europam incolunt) vt legit Cornarius & Alemanus. (Qui inter Aſiam & Europam incolunt) & ſenſus rei proximior eſt, & Græca litera vtrunque admittit: ſed ſi legatur, vt iacet, ſenſus eſt clariſſimus vt nil deſideretur: & ſolùm ſubtrahimus (& Europam) quæ aliquis ignarus addidit. Vbi nam enim de Europæis egit, niſi hos inter Europæos conſtituat, qui neque moribus neque forma Europæis aſſimilantur, deinde in ſequentibus longiſſimam facit tractationem de Europæis, his de Aſianis prope nullam, cum tamen Aſiam ſtatuat maiorem Europa. Imo ne de vera Aſia quidem ſi hos detrahas, & ad Europæos transferas verbum locutus erit. Et etiam Ptolemæus in Aſia hos homines collocat, ſed & verba quæ ſequuntur non comparationem Aſianorum cum Europæis inſinuant, ſed tractationem de Aſianis ſolum, vt nunc videbimus, inquit enim:

LECTIO LXXVIII.

Super

TEXT. X. XI. & XII.

QVod autem timidiores, effæminatiores, ac imbelles præ Europæis Aſiani exiſtant moribúſque manſuetiores, tempora ipſa anni in cauſa ſunt, quæ non magnas permutationes faciunt, neque caloris neque frigoris, ſed ſemper æqualia permaneat. Vnde neque montes ſtupore percelluntur neque corpora fortem tranſmutationem incurrunt. A quibus veriſimile eſt iram exaſperari cognitionémque, & calorem amplius excitari, quam ſi ſemper in eodem ſtatu quis perſiſtat.

NOn, vt prima fronte videtur, comparat, Aſianos Europeis, ſed tanquam notam vtriuſque naturam præſupponens, cauſam inquirit, ſcilicet cur Aſiani ſint rerum bellicarum imperitiores manſuetiores tamen moribus Europæis: Hæc pulchrè Alemanus qui Cornarij interpretationem meliorem effecit, ſed in reddendo cauſam haluciatus eſt: neque enim ad calorem aut frigus regionis, ſed temporum mutationem hæc refert Hippocrates. Et vnus eſt motus tam in anima quam in corpore, per quem ira exaſperatur & calor accenditur. Vnde vt per quietiorem animum minus ſunt fortes, ita contra ſunt ingeniores & moribus manſuetiores. Motus ergo percellit animum & corpus vnde fiunt fortiores & ad pericula obeunda promptiores, verum tantundem ſtupidiores atque minus audaces ſed prudentiores. Idem vulgatum eſt, Anima ſedendo & quieſcendo fit prudens, (7. Phyſicorum Text. comm. 20.) At dum percellitur ſæpe animus fit iracundia, & ex iracundia fortitudo, hoc enim eſt clarum, quod ſæpius calefacto ſanguine arteriali qui eſt circa cor & in corde remanet calidior: & quod animal eo eſt audacius quo calidiorem habet ſanguinem, vt Ariſtoteles (2 1. de Partib. animal. cap. 4.) docet, ideò qui ſæpius iraſcuntur fiunt audaces. Et ſi iam ſint natura audaces euadunt furioſi, & hoc modo diſces, quomodo ex timido facias audacem, & ſi illud nondum perſpicuum eſt, quomodo ex mutationibus temporum corpora permutentur ad calorem, ita vt exaſperentur, & vt calor excitetur. Dico quòd mutationes temporum ad calorem & frigus, iuxta Ariſtotelem prima Probl. (3.) pariunt morbos, igitur cum conſuetæ fuerint parient motus humorum, ſine morbo: at ex motu humorum mutantur animi affectus: igitur tempora mutant animi affectus. Sed dices, fateor quòd animi affectus mutant corpora alij enim præ metu moriuntur, alij præ triſtitia tabeſcunt: quidam ob iram incidunt in febres acutas, & pereunt: fateor etiam quod tempora mutant humores, & quòd abundantia humorum parit morbos mentis, in libro (cap. 3.) quod animi mores corporis ſequantur temperaturam (cap. 7.) & quod varietas ſanguinis in ſpeciebus animalium & homine naturalis eſt cauſa varietatis morum: hoc autem non concedam quod mutatio humorum caſu facta, poſſit mutare mores naturales. Propterea dico quod mens Hippocratis eſt alia quam videantur verba præferre: & eſt quod humores mutati perpetuo curſu multorum annorum mutant temperaturam, ita quòd poſtmodum per continuam generationem qui naſcuntur alios aquirunt mores, nam mutare mores naturales ſine morbo per ſolam humorum mutationem eſt res penè ridicula, ſed ſic intellecta eſt veriſſima, & præcipuè in plebe, in qua nec ratio multum poteſt, nec ſcientia hiſtoriarum aut Philoſophiæ moralis. Ideò Galenus videtur hallucinari circa hanc ſententiam Hippocratis malè intellectam.

TEXT. XI.

MVtationes enim ſunt rerum omnium, quæ etiam hominis mentem ſemper excitant, neque ſinunt quieſcere.

ALemanus traducit ad admirationem, ſed quæ admiratio caloris aut frigoris, res eo non ſpectat, ſed neque ad naturam ipſam, vt iam dixi, nimis magnum eſt: eſt ergo referendum ad prouidentiam, velut hyemem cum expectamus, cogimur parere ligna, fœnum, triticum, tegulas obducere domibus, veſtes. Venit tempus ſerendi aut inoculandi, quam multa oportet præparare? hæc & ſi vbi non veremur has mutationes non ſunt negligenda, non tamen adeò ſolerti ſunt cura comparantur. At dices artes nihilominus in Aſia, potius repertæ ſunt quam in Europa. Septim. Politicorum (cap. 7.) Reſpondeo quod ob commodum & ingenium inuentæ ſunt in Aſia & Ægypto magis, quamuis bellica ars, in qua opus eſt magis fortitudine quam ſapientia magis vigeat in Europa.

TEXT. XII.

PRopter quas ſanè cauſas imbelle vniuerſum Aſianorum genus exiſtit, atque adhuc amplius propter leges. Multo maxima enim Aſiæ pars ſub Regibus eſt.

NOn obſcura eſt hæc ſententia, quoniam qui habitant in locis æqualibus, & vbi non ſunt huiuſmodi mutationes ſunt magis imbelles, quam qui in inæqualibus & ob id in frigidis magis quam in calidis, propterea

propterea quòd in frigidis neceſſe eſt, vt calor aliquando ſuperueniat, ſi Regio debet habitari, at non neceſſe eſt vt in calidis frigus, quoniam, vt iam dictum eſt, multæ ſunt regiones habitabiles, in quibus calor ſemper viget nullo ſuccedente frigore. Et ſimiliter in montibus magis quàm in planis, nam in montibus cum ſint frigidiores, ſunt etiam magis expoſiti ventis. Et ob id rectè fecit Auguſtus, vt narrat Lucius Florus, (in 4. Hiſt. cap. vlt.) qui Tarraconenſis Hiſpaniæ accolas ob illorum feritatem & fortitudinem tranſtulit ex montibus ad plana, vt ea loca colerent in poſterum: vt minueretur eorum ferocia, & ita haberet obſequentes imperio: quod & euenit. Vt enim nulla gens tardius eſt edomita, ita etiam nulla magis perſtitit conſtantius atque diutius in Romanorum fide & obſequio.

Atque adhuc amplius propter leges.] Dubium non eſt quin oporteat Rempub. ſtare aliquibus legibus, aliter latrociniis tota breui, & indies diſſiparetur: Homo enim eſt animal gregarium, vt vult Philoſophus, & propter rationem corruptam non ſolum eſt alieni appetens, ſed & propter ſenſus velut tigrides & aquilæ, quæ alia dilacerant animalia & piſces fermè vniuerſi: homines autem & ſi ob ſolos ſenſus hominibus, non eſſent iniurij (nam & pleraque animalia fera ſuo generi parcunt) iniurij tamen eſſent in rapiendo quæ poſſiderent alij. At lex eſt mortua ſi parere debent homines legi, oporteret legem præeſſe hominibus, at per ſe non poteſt cum, vt dixi, res in animis ſit: oportet igitur vt viuat: at vt viuat ſufficere non poteſt animal aliud ab homine, tum quia intelligere legem non poſſet, nec exequi nec imperare: oportet igitur hominem aut homines præeſſe: & tunc aut vnum aut paucos aut omnes: non omnes: primum, quia multi ſunt inepti ob ætatem, ſexum ingenium, oportet ergo paucos, & tunc vel ſimpliciter & ſtabiles & propria authoritate, aut qui fungantur omnium vice, & ſint nobiles, aut eligantur ex omnibus, vocabitur autem ſi omnes præſint, & bonis legibus vtantur Reſpublica, ſi prauas leges conſtituant (lex enim eſt ſanctio eorum qui omnibus præſunt) ſtatus popularis. Si enim pauci & bonis vtantur legibus Ariſtocratia, ſi malis, Oligarchia, ſin autem vnus & bonis itidem vtatur legibus Rex, ſi malis Tyrannus, cum ergo omnem ſocietatem neceſſarium ſit in vnam ex his ſex dominationem incidere, non loquitur Hippocrates de his omnibus cum velit Europæos non parere ei, ſed ſolum Aſianos: intelligit ergo de regia tantum aut tyrannica poteſtate: Merito igitur quærendum eſt, cur imbelles magis in vnum conſentiant quam fortes, quod etiam videmus in quibuſdam animalibus, velut apibus, præcipuè gruibus, etiam vt ferunt & ceruis, etiam forſan elephantes, ſanè & tigrides, & lupi conueniunt, vnam & in gregem, & ſues etiam, ſed non vni parent. Sed de ratione carentibus nil mirum, quia difficile admodum eſſet, vt totus grex vni pareret. Videmus enim oues & capras, & boues, & aſinos, parere paſtoribus illas, & hos atque illos opilionibus ac bubulcis, quoniam regere norunt vni, & ſuo grege minimè: non ergo quia natura parere nata non ſint, ſed quia Dux deeſt. Videtur igitur hoc neceſſarium, quoniam cum tales homines ſint timidi & imbelles obnoxij, ſunt iniuriis aliorum præſertim vicinorum, & ideo coguntur in vnum. Vires enim coactæ in vnum robuſtiores euadunt, tum per ſe vt in inanimatis, tum propter ordinem ipſum vt in exercitu, at non poſſunt magis arctè conſtringi, quam ſi vni ſoli pareant, igitur populi imbelles & timidi in vnum conſentiunt, quòd & ſi aliquam iniuriam patiantur, non tanta eſſe poteſt cum ab vno proficiſcitur, quanta ſi à pluribus ob hæc igitur populi ſinguli in vnum coëunt, pluribus autem regibus inter ſe pugnantibus, etiam plures reges in vnum regem inde in tyrannidem, vbi ſibi per ſecuritatem viuere poſſe perſuaſum ſit, hoc autem præcipuè ſex modis contingit, primum caſu rebellantibus, deinde domitis ſubditis, vt partim experientiæ audeant, partim odio & ira exacerbati velint. Secundum ex ambitione cum plus poſſe ſe putant quam poſſint, quod genus periculoſum eſt. Tertium ex pecunia congregata, ob id Reſpub. non debet Regem permittere, vt dominentur redditibus. Quartum eſt milite externo: nam tum tyrannidem neceſſe eſt cum externo milite vtitur Rex: tum propter ſtipendia militum, tum ob ſecuritatem, tum etiam ob diffidia quæ inter peregrinum militem & ciues exoriri ſolent. Quintum ob diffidia ciuium: quæ etiam tyrannidem occupare volentes ſerunt. Sextum cum ab adulatoribus perſuadetur: quod genus tyrannidis vt peſſimum eſt pro ciuibus, ita periculoſiſſimum ipſi Principi.

LECTIO LXXIX.

Super

TEXT. XIII.

VBi autem non in ſua poteſtate viuunt homines, neque ſui iuris ſunt, ſed dominis ſubiecti, ibi non multi curioſi ſunt, quomodo ſe ad bellum apparent, imò magis hoc caueant, vt ne bellicoſi videantur, pericula enim eis non æqualia inſtant, nam hi in militiam proficiſci laboréſque perferre, ac mortem oppetere pro dominis ſuis coguntur, relictis interim domi liberis, vxoribus, ac reliquis amicis, atque ſiquidem viriliter ac fœliciter bellum geſſerint, dominis inde commoda accedunt, corúmque facultates inde augentur, verum ipſis præter pericula & cædes nihil demetitur.

TExtus eſt per ſe clariſſimus: non ſolū non cupiunt eſſe milites, ſed etiam qui fortes

ſunt

ſunt & exercitati occultant ſuas vires, quoniam emolumentum ad reges peruenit, iactura ad ipſos ſubditos, ſeu occidantur aut ſyderentur, ſeu mutili euadant, ſeu in ſeruitutem ducantur, aut ſpolientur, aut vrbs deripiatur, & ager deuaſtetur, & ægrotent & vxores violentur, & filij abducantur, & ægrotent & fatigentur, omnia mala, mala ſunt eis, boni & vtilis parum aut nihil. Populus enim Romanus ei qui rem bellicam ſtrenuè geſſiſſet agri ſæpe aliquid donabat, ita Curio qui Italia Pyrrhum exegerat iugera agri quinquaginta ſeptem populo in ſingulos diuiſit. Scipio à Senatu obtinuit, vt ſingulis militibus, qui in Hiſpania aut Africa militaſſent, quot annis à patria abfuiſſent totidem bina iugera dono acciperent. Præterea armillas aureas & torques & arma argentea. Vnde toties vulgatæ illæ leges Agrariæ, niſi vt hoſtium ager in ciues ipſos diuideretur? Quo ſpectabat tot vrbes, portus, regiones, occupatæ, niſi vt reditus in ſingulos, aut tum aut poſterum deſcendentibus eorum diuiderentur? Mos erat præterea vt direptis vrbibus, aut acie hoſtium cæſa omnia in milites diſtribuerentur, exigua ſibi portione ſeruata: nam Scipio Catinum argenteum ſolum ſibi ſeruauit. Patri eius data dos pro filia à Senatu & alteri à Scipionum familia & Fabritio Lucino. Sic Paulus Æmilius ex tota Macedonia opulentia tantum duo vaſa ſuſtulit argentea eáque parui ponderis, reliqua, veſtes, aurum argentumque, equi, arma captiui diuidebantur, qui plures accepiſſet quam Duci exercitus deberetur apud populum de præca accuſabatur. Atque hodie etiam in nauali bello Duces ſibi ex quinque partibus tres ex lege accipiunt, quartam tyrannide turpi occupant, & quicquid pulchrum eſt aut gratioſum. In vniuerſum omnia omnium ſunt ſub regibus autem eximia illorum, pleraque adulatorum & eorum qui domeſticis ſeruitiis ſine ſanguine & ſudore aures Principum faciles habent. Noſtra ætate tria aut quatuor immutata ſunt: Primum ſeruitus ob Chriſtianam religionem, neque enim licet Chriſtianum à Chriſtiano in ſeruitutem duci: quæ lex fermè omnium quæ apud nos habentur moralium vtiliſſima eſt: Secundum vt Coloniæ non fiant, quod etiam humanitatis eſt, & quanquam factum aliquando ſit, id potius caſu quam voluntate & lege contingit. Tertium vt ſpolia quiſque in prælio ſibi comparet, & etiam in vrbium direptionibus: hæc duo non vt primum non tam legibus quam neceſſitati debemus, nam colonias non deducimus ob inopiam & paucitatem hominum quæ multis cauſis aduenit, neque licet rapta in vnum congerere atque diuidere: quoniam non vnus populus pugnát, ſed colluuies mercenariorum: inde difficile eſſet referre omnia in cumulum ex fide, vt poſſent diuidi. Quartum eſt quod captiui potentes ſunt in poteſtate ducis exercitus, perſoluta quantitate pecuniæ, ſcilicet ſtipendio menſtruo militi qui illum cœperit: loco eius exigit quantum vult, licet lege plus non poſſet petere. Vnde pro redemptione tria pretia ſunt conſtituta. Iuſtum quo vtuntur Duces, vt dixi, vtuntur Duces exercitus contra priuatos milites in occupando captiuos: voluntarium quòd dux à duce, vel tribuno aut præfecto exigit: miſtum ſeu medium quòd priuatus miles à tribuno aut centurione perſolui cogit ſubiicit autem.

Ac mortem oppetere, &c.] Inquis poſſit ſanus mortem oppetere voluntariam dubium eſt propter multa, nam qui res non pondere ſuo metiuntur, nugantur: nam in tyrannis coguntur, & minus malum eſt ſubire periculum honeſtæ mortis & ſine cruciatu longo, quam certam cum cruciatu longo & dedecore, & ideò à tyrannis multi transfugiunt ob periculi magnitudinem & imperij acerbitatem: non tam apud eos qui liberi viuunt, cur enim eſt vt cum voluntariè veniant ad militiam, deſerta patria, liberis, vxoribus, parentibus, fratribus ac aliis coniunctis, cum tanta infamia ſe perpetuo exilio tradant? Et tamen aliqui vel ob amentiam vel iram conceptam cum ducibus vel timore ſuppliciorum ob flagitia ad hoſtes transfugiunt. Sed non eſt de his ſermo: quandoquidem de illis dubitemus, qui ſponte periculum mortis pro patria ſubeunt. Non eſt vt excuſemus de gloria quæ non ad militttes gregarios pertinent niſi aliquo valdè inſigni facto, ſed ſolum ad duces pertinet, quæ neque etiam tanti eſſe poteſt, vt amiſſa carne, velut in adagio, vmbram ſequamur. Nec vt de animi immortalitate agamus, dubium enim non eſt in illis qui eam credunt, velut Cæſar, (lib. 6. de Bel. Gal.) de Gallis, multum poſſe, at enim Græci ipſi habebant, quod teſtatur Homerus multis in locis, in duces morituros de inferis longos pro occaſione breuis temporis ſerentes ſermones, perinde enim eſt ad mortem fortiter ſubeundam exiſtimare, & non eſſe animos immortales, ac ſi ſint eiuſmodi; ſed Barbarorum multæ leges neglexerunt, alij dubium reliquere, & inter illos qui ſub legibus viuunt, quæ animi immortalitatem aſtruunt plurimi fortes nihilo melius ſunt, velut apud Virgil. de Mezentio, ſed ille fugit turpiter, dum in ſuo ſenſu manſit, ô quam rectè? Excuſſus ratione ob mortem filij vnici, ob deſperationem mortem oppetiit, nec tamen ſcire ſpe, vt vlciſceretur illum. Caſſius quoque ob deſperationem ſeipſum confecit, vt etiam Lucretius poëta. Conſtat tamen aliquos fortes fuiſſe, & mortem voluntariam oppetiiſſe, quãquam minimè crederent animos eſſe immortales: ſed errore, aut enim ob inanem gloriam aut deſperationem, aut temulentiam furorémque. Vnde non ſolum opinio immortalitatis animorum ad fortitudinem ciuium vtilis eſt, ſed falſa opinio de gloria & temulentia vini & ita concitata ex accuſatione hoſtium, & inconſulta temeritas militum & ludi quidam, & perſuaſio victoriæ adipiſcendæ, maximè ob illorum virtutem, eleuatio periculi: quæ tamen ad errorem & ſtultitiam omnia pertinent, præter ſpem immortalitatis animorum, faciunt ad fortitudinem militum. Sed non eſt diſceptatio de errore, neque exẽplo quod etiam ad erroré pertinet, vt neq; de vi tyrannorum atque neceſſitate: & etiam de periculo non de morte: has enim tres cauſas omnino ſublatas volumus verum ſine his an

an certa deliberatione aliquis poſſit abſque ſenſuum vlla perturbatione ac ſecluſa animi immortalitate, mortem certam oppetere: vt de Curtio dicitur. Sed ille cum deuouiſſet ſe inferis, iam inferos eſſe ſperabat & credidit. Quæſtio ergo eſt ſolum de amore patriæ honeſto cum morte pugnantibus. Ariſtot. (3. Ethic. cap. 9. in fine,) comminiſcitur cauſam quandam & ingenioſè valdè vt ſolet, & eſt quod quamuis ſe intelligat dignum vita anteponit tamen mortem illi, tum quia hæc honeſta ſit illa non ſine dedecore, mauúltque momento viuere honeſtè quam diu turpiter fœde atque cum infamia. At ſatis difficilia ſunt hæc ſi ſubtilius examinentur. Quis enim ita moritur vt viuere turpè, mori honeſtum, & tamen vtrumque ſit in arbitrio ſuo poſitum? ſi enim mori cogitur fortis dici non poteſt, quia non voluntariè mortuum fuiſſe dicere certè poſſumus, ſi voluntariè, quæ turpitudo eſſe poteſt ſeruare hominem Reipub. qui viuens iterum pugnare poterit conſulereque, mortuus nihil affert commodi? Sic fugit Socrates è bello, fugit & Annibal & M. Marcellus, iidem poſtea multum Reipub. ſuæ profuerunt. Cur ergo fortis viri ſit nullo compendio Reipub. mori, mortuus eſt Paulus in cladem Cannonſi, quia ſeruari ex vulneribus diu non poterat. Sed fac vt mors modo afferat Reipub. vtilitatem: cuiuſmodi Eleazari Machabæi aduerſus Antiochum Eupatorem Syriæ Regem pugnantis, qui conſpicatus elephantum inſigni magnitudine & eximiè ornatum, ratus ei Regem inſidere, per aduerſus hoſtes viam ſi peperit, & ſubiens elephantem ventrem eius aperit, vt effuſis viſceribus corrueret, ipſe verò opprimeretur, quo caſu cum iſtud non eſſet Regem interficere forſan tamen cadentem ſperabat, id autem prope amens fuit conſilium, vt inter tot poſſet occidere, non tamen deerat ſpes vitæ, vel euaſuro per vim aut caſu, aut ignoſcente Rege, vt in Mutio Sceuola. Ergo hoc facto rem cum Antiocho Iudas (Machab. cap. 6.) compoſuit: fortia enim facta terrent hoſtes, & illis ſunt admirationi. Sed, vt dixi, nullum eſt tam ingens periculum, in quo ſit ſalutis ſpes in fuga, non in pugna licet aliquanto minor. Dicit Solinus (cap. 15.) Thracibus ineſſe contemptum vitæ ex naturali quadam ſapientiæ diſciplina. Verum & ipſi tamen in animorum immortalitate ſpem habent. Verum ea ſublata dubium non eſt mortem etiam ſponte poſſe deſiderari etiam in deplorata ſalute & abſque deſperatione: nec deceptis ſenſibus, nec vanis commentis, ſed non ob honeſtum moriendi genus dicam autem quomodo, & quando, nam nonne præſtaret cuique maximè extra ſpem filios habendi poſito mori vt ſeruaret multos fratres aut filios, cum hi ad perpetuitatem ſpectent ille paucis annis ſit ſuperuicturus: at qui patriam ſeruat inſigni facto atque exemplo coniunctos longè plures ſeruat & in ſpem æternitatis, ſed & eorum quos amat progeniem, & ob id focis ſe mori exponere debeat in hoc caſu. Primum ergo pro patria vel ſuis non inanis gloriæ vano ſtudio: & maximè cum ipſe ſine ſpe fuerit ſuſcipiendorum filiorum: vel cum omnino etiam non fortiter agendo adhuc non leue periculum mortis relinquitur, aut ſi vice verſa vt euadere poſſit ſpes non deeſt. Primum ergo ſufficit, hæc tria omnino adaugent occaſionem, reliqua non carent crimine leuitatis aut ſtultitiæ, adeò vt magis ad vitium quam ad virtutem pertineant. At fortitudinis non eſt vt virtutis ſed naturæ donum prudentioris conſilij obiectum periculo fortitudine ſe ſeruaſſe, velut Lyſimacho leone ſine armis obiecto quem manu & pallio ſtrangulaſſe fertur: vt imagines metallicæ teſtantur, nulla enim virtus dicitur cum aliunde præmium quàm ex ipſo facto petitur. Ergo cum plurimum faciat ad hoc quod qui in Repub. viuunt propter ſe ſubeant pericula, tum etiam illud quod deſcendentibus prouiſum eſt iuſtitia dominante: vt minus mori pigeat, quod etiam teſtatur per Valmrius de Re militari in adortatione (lib. 12. cap. 10.) Annibalis ad milites.

LECTIO LXXX.

Super

TEXT. XIV. & XV.

PRoinde neque horum hominum regionem frequenter habitatam eſſe neceſſe eſt. Imo eam propter inertiam bellicam ac otium à pleriſque relinqui. Quocirca etſi quis à natura virilis & magnanimis eſt ita plurimum eius animus leges auerſatur.

DVas inſinuat cauſas cur regiones Aſiæ ob effæminationem reddantur inhabitabiles, nam cum ob id Regibus ſeruiant qui molles ſunt, & timidi mortis & laborum impatientes ne cogantur ad ea diffugiunt alio, hanc neceſſitatem pugnandi iniectam ab Hectore inſinuat Homerus (Iliad. ο. ſeu libro 15.) & recitantur carmina ab Ariſtotele tertio Ethicorum:

Si verò pugnam quem detractare videbo
Is certe nulla poterit ratione cauere
Quin auibus canibúſque obiectus præda voretur.

At vide adhortationes Græcorum ducum: Iliad. θ. ſeu lib. 8.

Num pudor ô Danai, num veſtras turpia mentes
Iſthæc probra monent? ſpecieque & nomine tantum
Mirandi vos præcipuè ſine rebus habentes
Nomina vana ducum: quo nunc recidere ſuperbis
Verba olim iactata animis?

Et quæ ſequuntur plurima ſine minis, quod Agamemnon voluntariè præfectus eſſet Græcorum exercitui, non regio iure illis imperaret. Et vbi Teucra hortatur:

—Tibi polliceor ſatis ampla datarum
Munera: primus eris poſt me cui præmia larga
Digna feram dextra, tripodemve duóſve ſingulos

Cum

Cum curru: aut aliquam te dignam iungere nympham.

Tenuis autem adhortationis ſi hiſtoriam mauis quam fabulam, vide apud Xenophontem (lib. 4. de Cyri aſcenſu,) dum in Armeniam tranſit. Altera cauſa ſpectat ad eos qui viriles ſunt, & fortes deſerunt regionem cum præmia non videant pro virtute ſed pro gratia propoſita, aut enim ſuis filiis quemadmodum Antenor & Æneas indignantur regulis Priami filiis, quam ob indignationem Troia periit, vel qui adulatores ſint tyrannorum, vel domeſtici longa ſeruitute chari, vel flagitiorum participes: & ſi nullus adeſſet eiuſmodi (quod eſſe non poteſt) cuicunque datur ob inuidiam, velut Ventidium fraudauit munere M. Antonius Triumuir, quamuis ſibi non alij viciſſet, & opera ſua imperium orbis ſperare poſſet. Cum ergo effœminati ob metum, viriles ob indignationem deſerant Principum prouincias, nil mirum ſi deſolentur. At ex regibus tyrannos longa ſerie nepotum naſci neceſſarium eſt, quandoquidem Auguſto omnes qui à ſtirpe ſucceſſerunt tyranni fuerint & ſæuiſſimi. Vbi etiam cohibita fuit per ephoros maximè regia poteſtas apud Lacedæmonios, tamen non multo poſt in Agide & Cleomene inſurrexit impium votum imperandi per iniuriam maléque ceſſit vtrique, vt Plutarchus author eſt.

TEXT. XV.

CVius rei magnum indicium, vel inde habere licet, quòd quicunque in Aſia Græci itémque Barbari dominis non ſubſunt, ſed iure ſuo degunt, ſibi ipſique omnes labores lucrifaciunt, illi bellicoſiſſimi omnium exiſtunt. Periclitantur enim ipſi ſibi virilitatiſque præmia ipſi reportant, ſicut timiditatis ac ignauiæ pœnam luunt pariter.

DVas cauſas effœminationis docuerat in hominibus, vnam à natura regionis temperamentum & leges eorum qui ſub regibus viuunt: hic declarat quænam ſit potentior an natura regionis an lex: & docet quod lex: nam Aſiani qui liberi viuunt, ſeu Græci ſeu Barbari bellicoſiſſimi erant, quoniã & præmia & iactura erant eorum qui virtutem pugnabant. Et vrbes quidem Græcorum plurimæ erant in Aſia, quarum quædam omnino in ſeruitutem Perſarum regis degebant, aliæ planè liberæ, aliæ mediæ, velut nunc ſub Turcarum Principe Epidaurij, ſub Cæſare vrbes Germaniæ, quas liberas vocant, Auguſta, Argentina, Vlma, Spira, Francfordia, Vormatia, aliæque plures: & in Italia Luca & Genua ſub Philippo Hiſpaniarum Rege. In Aſia verò, inuitis regibus Perſarum, viuebant Myſi, Piſidæ, Lycaones, vt Xenophon (lib. 3.) in aſcenſu Cyri author eſt. Et Carduchi, vt ibidem refert (in fine lib. 3.) cum in montibus habitarent C X X. milia militum, qui ad eos venerant, ita ceciderant, vt ne vnus quidem ſuperfuerit. Vnde pacem rex cum illis aqua conditione fecit. Prætereà Chalybes his fortiores & Taochi & Macrones, de quibus ſupra actum eſt (lib. 4.) nam de quibuſdam inter reliquos Taochos refert cum ſaltus ſe fruſtra obſediſſe intelligerent occupatóſque eſſe à Græcis, mulieres de ſaxo primum pueros præcipitaſſe inde ſemetipſas, poſt etiam viros. Cúmque Æneas Contario Græcus conatus fuiſſet ſeruare quendam ex hoſtibus quòd forma & ornatu nobilis videretur ab eo tractus eſt in præcipitium.

Hic forſan meritò quis obiiciat, nonne ſub Homero, tota Græcia ſub Regibus erat? ſanè, ſed non Hippocratis ætate: velut Argiuis Homeri tempore Agamemnon, Lacedæmoniis Menelaus, atque aliis alij imperabant, ſed non Hippocratis tempore, omnes enim fermè populi Græciæ ſine regibus atque tyrannis erant, quoniam altera alteri fauebat. Athenienſes, Lacedæmonij, Mantinei, Magarenſes, Achei, Argiui, Bœtij, Ætoli, Acarnanes, Cretenſes, Cyprij, Rhodij, Lemnij, Chij, Coi, Leſoij, Samij aliíque Phores, tum in continenti tum in inſulis. Pugnabant inter ſe, ſed in vnum conſpirabant aduerſus tyrannos.

Quomodo autem militiæ ſtuderent ita omnes fermè liberi non ſolum à regibus & tyrannis, ſed artium exercitatione viuebant: Cæſar de Bello Gallico (lib. 4. in initio,) dum de Sueuis agit. Neque multum frumento, ſed maximam partem lacte & pecore viuunt, multúmque ſunt in venationibus. Quæ res & cibi genere & quotidiana exercitatione & libertate vitæ, quòd à pueris nullo officio aut diſciplina aſſuefacti, nihil omnino contra voluntatem faciunt, & vires alit, & immani corporum magnitudine homines efficit. Neque ſeparati agri quicquam habent, & infra Germania agriculturæ non ſtudent maiórque pars victus eorum in lacte, caſeo, carnéque conſiſtit. Idem fermè Tacitus poſt CL. annos ſcribit in libello de Populis Germaniæ: Nec arare terram aut ſypectare annum tam facilè perſuaſeris quàm vocare hoſtes atque vulnera mereri. Quoties bella non ineunt non multum venatibus plus per otium tranſigunt dediti ſomno cibóque. Et paulo poſt: Nec enim cum vbertate & amplitudine ſoli labore contendunt, vt pomaria conſerant, & prata ſepiant, & hortos irrigent, ſola terræ ſeges imperatur. Eadem de Laconibus fermè Plutarchus in libro cui Titulus eſt Antiqua Lacedæmoniorum inſtituta: Lacones vtilitatis gratia literas quidem diſcebant, ſed reliquarum diſciplinarum peregrinos non minus artifices quam artes expellebant. Iidem neque agros colebant, ſed hoc negotium Elotæ ſerui exercebant. Author Ariſtoteles & refert à Rhodigino ne etiam Cretenſes qui Periæcis ad hoc munus vtebantur (lib. 18. cap. 26.) Romani moderati vt non prorſus neglexere artes omnes ſed Agriculturam amplexi ſunt, & alias etiam exercuerunt artes modo non ſedentanias velut fabrilem & ædificandi, cædendi ligna, conſtruendi naues, texere autem aut ſuere mulierum erat officium atque ſeruorum. Quantum verò referat libertas oſtendunt verba

Sexti Ruffi: Sub regibus numerantur anni ducenti quadraginta tres: ſub conſulibus quadringenti ſexaginta ſeptem, ſub regibus non amplius quam vſque Portum atque Hoſtiam intra octauum decimum milliarium è portis vrbis Romæ proceſſit imperium ſub conſulibus autem inter quos dictatores aliquando fuerunt, & quæ ſequuntur, enumerat Europam penè totam & Africam Aſiæque magnam partem, vt facile ſit intelligere quantum profuerit libertas & militia propter ſeipſos exercita, nam quod ſubiicit de Imperatoribus adulatorium eſt, cum ad Valentinianum ſcriberet Imperatorem, ſatis enim conſtat in CCCCVII. annis, qui couſque à Conſulibus fluxerat fueràtque ſub Imperatoribus vix retentum quantum partum erat: ſed pauca acceſſiſſe potius hæreditario iure quam virtute militari parta, tantundem verò per vim ſubtractum. Quærat autem aliquis ob hæc meritò an vita delitioſa ad militiam ſit aptior? Et dicimus quaſdam artes propriè militiæ conducere, & ciues oportere, vt in illis ſe exerceant, maximè pro gregario milite, fodere, currere, ſaltare, natare, luctari armis meditari, nauigare, venari, pancratiaſtem eſſe, equos agere: aliæ artes obſunt quòd eneruent corpus, ac diſtrahant animum ſtudiúmque incrementúmque retardent: demum quod maximum eſt vita delitioſa animos addit, poſtquam ea fœlicem conditionem melius eſt amittere quàm mutare. Ob id vita deliciis plena fortitudinem addit: ars conſilium. Id verò plurimum ad hoc facit quod homines deliciis dediti generoſi euadunt, hi autem fortes ſunt, Nihilominus fabrilis adeò militiæ neceſſaria eſt, vt melius ſit eam exercuiſſe quàm omnino in deliciis viuere. Secus qui vitam in delitiis agunt, & laboribus iucundis magis apti ad militiam ſunt nobilitatis opinione, odio & contemptu laborioſæ vitæ & exercitationis conſuetudine diſciplinæque peritia cui totos ſe dederunt.

LECTIO LXXXI.

Super

TEXT. XVI.

INuenias autem & Aſianos ipſos inter ſe plurimum differentes, generoſiores alios, alios degeneres, quorum omnium cauſa ad temporum mutationes eſt referenda, quemadmodum & in præcedentibus dixi. Atque ſic quidem habet in Aſia.

HAc in parte Hippocrates declarat non eſſe Aſianos natura omnes inter ſe ſimiles, ſed natura etiam plurimum differre, nam de legibus antea diſſeruit. Adeò vt ſit triplex diuiſio Aſiani ab Europæis differunt natura generali & legibus. Secunda Aſiani inter ſe differunt legibus, quia quidam viuunt liberi, quidam ſub Regibus. Tertia Aſiani etiam qui ſub eiſdem legibus viuunt inter ſe natura differunt. Quod in eadem igitur parte orbis plurimæ ſint differentiæ, nec adeò magnæ velut inter Aſianos & Africanos, palam eſt ex quinque rationibus. Prima, quoniam cum ſint diuerſæ prouinciæ & magnæ, igitur vel ſui ratione vel etiam interpoſitarum, neceſſe eſt vt vna dicatur Auſtralis alterius comparatione, altera Borealis, vel vna Orientalis, altera Occidentalis, vel vtrumque, & hoc magno interuallo, ob Aſiæ magnitudinem. Secunda, vt montes qui vnam ab alia diuidunt, aut mare aut palus aut flumen, ſi vni ſit à parte Orientis, alteri ſint à parte Occidentis, vel ſi vni à parte Auſtri, alteri à parte Boreæ. Quantum autem interſit in his duobus ſuperius multis declaratum eſt. Tertia eſt proprietas loci ſaxoſa, terrea; eminens, plana aut caua, arida vel aquoſa aut paluſtris. Terra ſimplex, aut bituminoſa, fœcundus locus aut ſterilis. Huc ſpectant proprietates ventorum quorundam & locorum, vt ſint ſex differentiæ. Quarta eſt à legibus & conſuetudinibus municipalibus, tum religione, velut Galli pauperes ſunt magis ſubditi nobilibus quam Hiſpani vel Itali: igitur miles legionarius Italus eſt longè melior Gallo, & Hiſpanus etiam Italo, quia eſt liberior: contra Galli equites ſunt meliores Italis, & Itali Hiſpanis. Quia vt dixi, liberè educati quaſi ſylueſtres, comparatione eorum qui ſeruiunt, ideóque indomiti & ob id pugnaces. Et etiam quia nolunt commutare vitam, ſed malunt amittere. Et quoniam ſatietas vitæ huiuſmodi homines facile corripit, vt tam ament ſed leui cauſa, vt etiam pro voluptatibus eam morti exponant, & ob medietatis rem armorum & exercitationem demum propter nobilitatem. Vltima differentia eſt in eadem non ſolum parte Aſiæ ſed prouincia & regione vrbanorum & ruſticorum. Ruſtici enim plurimum à ciuibus differunt etiam interuallo vnius miliaris. Primum propter aërem qui eſt liber in villa, incluſus in vrbe, ideò caliditatem & frigiditatem magis imprimit, dicebat Oribaſius (lib. 9. cap. 5.) Differt etiam aër qui vnius ciuitatis ſit ab aëre regionis, in primis enim aër ciuitatis à domibus coarctatur, quocirca non ſecus quàm in cauis locis calidior eſt & craſſior. Sol enim aërem qui non perſpiratur continuo calefacit, & magis accendit, & motus vacuitas craſſum reddit, cum motus æquè ac ij qui follibus perflant, aërem attenuet & ſiccet, Cæterum aër qui ciuitate continetur craſſus ſit, non ſolum qui in ſeſe cogatur, ex eo quòd nullo motu cieatur, ſed & eo etiam quod multo tempore in vmbra ſit, & multo magis quod plurima atque omnis generis exhalationes ex vrbe in aërem ipſum prodeunt & fluant: & id quoque multo magis in iis vrbibus, quæ perſpirationibus omnino vacant, qui verò in regione eſt aër cum tenuis puruſque ſit, faciat vt cibi appetentiores ſimus, & melius etiam concoquamus, & melius alamur, & meatus magis fluxilis ſint, & ſenſus nobis ſint integriores, cauſa eſt, quia aër ciuitatis cum vndique ſit concluſus, tum à multitudine domorum, tum à tectis ſuperimpoſitis corpora facit, quibus ſucci difficulter,

ficulter digerantur eámque replet, at qui in regione eſt cum latè pateat, & ſub dio ſit remiſſe & diſſolutè, id quod ſuperfluit excernens, & leue & probè perſpirans, & promptum ad ſumendos cibos corpus reddit. Dico tamen quod morbi quandoque magis ſæuiunt in ruſticis & villis quàm vrbibus propter tres cauſas. Prima eſt vbi pendeant à ventis qui liberius & vehementius operantur in locis apertis quàm vrbibus: & maximè ſi vrbes ſint ædificatæ ea ratione, vt viæ non ſint rectè expoſitæ partibus principalibus cœli, quemadmodum nos admonet Vitruuius(libro primo, capite ſexto.) Secunda eſt ſummus labor & prauitas ciborum quibus vtuntur, vnde fallacem dixit illorum bonum habitum. Galenus 1. de Alimentis (cap. 2. pag. 2.) Tertia eſt inſcitia omnium, adeò vt etiam bibant ob id aquas corruptas, edant herbas venenoſas, & abſunt à commodis vrbanis, ſunt etiam ruſtici magis rudes & magis duri ciuibus ob duritiem corporis. Philoſophus enim dicebat 2. de Anima(Text. com. 94.) molles corpore, eſſe aptos mente (4. Ethic. cap. 8.) Ipſi quoque ab vrbanitate & facitiis remoti ſunt, ſed ſeriis tantum operam dant. Et quanquam hoc inter vitia numeretur, eſt tamen vitium hoc penè virtuti ſimile. Conſtat enim ruſticos eſſe corpore robuſtos, animo fortes & ſimplices, & ob id iuſtiores ciuibus, tum etiam magis temperatos, quod etiam Patritius Senenſis in ſuo 1. lib. (cap. 7.) de Inſtitutione ciuili docet. Et de robore quidem ac patientia corporum docet experimentum, & ratio à conſuetudine deducta. De ſimplicitate etiam animi dubium non eſt, cum à vafris conſiliis ſint magis alieni. Et ſi delinquunt id accidit vel ob neceſſitatem, ſunt enim admodum pauperes, vel ob timorem: anteuertunt enim vt decipiant, quoniam à dominis non ſolum decipiuntur, ſed & vim patiuntur, ſed neque de temperantia dubitare licet, tum fomenta voluptatum illis non adſint, delitiæ in cibis, potibus, ornatu, ſumptibus, mulieribus, & de fortitudinis etiam eá parte quæ ad patientiam ſpectat dubium non eſt, cum ſint durati laboribus, at de ea quæ ad mortis contemptum ſpectat videtur Ariſtoteles ibidem dixiſſe, motiones vt corporis declarant naturam, ita etiam animi mores. Cum ergo motiones illorum declarent robur corporis, ita etiam animi atque ideò fortitudinem: eſt enim quale in corpore, robur & virium firmitas, ita in animo fortitudo vnde neutrum eſt in noſtra poteſtate, velut iuſtitia & temperantia: nemo enim iniuſtus aut libidinoſus per naturæ vim eſt, ſed perfractis moribus at timere conſueuimus vel inuiti, ad bellica igitur munera aptiſſimi ſunt, quod etiam vitæ genus oſtendit adeo militiæ conforme, vt nihil magis. Nil mirum igitur ſimiliter omnem non ſolum gregarium Romani ex hoc genere, ſed etiam ſummos duces & dictatores eligebant. Velut Fabritium & Curium Dentatum. In vniuerſum ergo eum in quatuor principaliter præſtent, hi qui parum in vrbe verſantur, ſed in ruſticis operibus aſſiduè degunt, robore corporis, fortitudine, temperantia: & vt ſint veridici, etiam in illis quæ ad hæc conſequuntur plurimum valent, velut iuſtitia, fide, laborum patientia & perſeuerantia, & vt ſint humiliores, ita contra ſunt magis inuidi ob paupertatem, & ſuſpicione laborant, ob ſimplicitatem & magis fieri, non ſolum ob duritiem naturæ, ſed etiam quoniam nemini faceſſunt negotium. Cætera quæ illis vitio vertuntur talia ſunt, vt ad laudem potius quàm ad vituperationem pertineant, velut parcitas quam importunè diuites auaritiam vocant, & interpretantur, quod ſint parum compti, parum in verbis ornati, quod contemnant honores & artium cupedias, velut etiam lenocinia verborum, delitias coquorum, odorum oblectamenta, quòd facile illis imponatur atque decipiantur, quòd iniuriam patientius ferant, cum verò in aëre liberiore degenerent pueri, meliores voces habent, præcipuè quorum parentes non in ſumma egeſtate laborant, idem medicamenta valida melius ferunt, & etiam iiſdem opus habent, quòd duriores alui eorum ſint. Sed quod melius ferant dicebat Hippocrates ſexto Epidem. (Par. 4. Text. 22.) non ſatiari cibis & impigrum eſſe ad labores: id eſt eiuſmodi robuſtum efficiunt corpus, tales ſunt ruſtici: ſunt tamen breuis vitæ, vt in eodem volumine teſtatur, dicens (Text. 21. Par. 5.) cibaria imbecillia breuem efficiunt vitam. Sunt ergo breuioris vitæ, ſalubrioris corporis, morbos ſi qui inuadant validiores experiuntur: & raros quoſdam tum ob humorem atrum qui in illis plurimam prædominatur: & ob tarditatem auxiliorum, imperitiam medicorum, villicorum laborum, & vigiliarum magnitudinem, & ciborum ac potus prauitatem. Sunt autem tales longi in compoſitione plerumque informes, varij & fermè inſanabiles omnes, perferunt igitur medicamenta valida, & præcipuè montani ob ventos qui corpora ſiccant, & lapidum naturam, & cibos qui plerunque ſunt ex caſtaneis, & ſæpe etiam ex glandibus. Sectione autem venæ minus egent, ſi non ſit propter labores importunos, & copioſas multo minus perferunt ciuibus ob ſanguinis paucitatem quæ eis adeſt ob cibos qui parum alunt, & propter laborum & vigiliarum exceſſum: ſed circa inediam cum ſint aſſueti ſæpe & multum comedere, & paucos habeant humores bonos, & etiam parum de ſanguine, non habent cauſam vllam quin nutriatur multo cibo, & ſæpe & etiam ſatis nutriente, nec eſt alia cauſa vt perferant commodè inediam, niſi parua reſolutio quæ in illis contingit ob denſitatem texturæ corporis ſcilicet non ſolum cutis ſed etiam membrorum: ideo cura per epicraſim magis conuenit in illis quam in vrbe degentibus, quamuis ſemper in acutè febrientibus cura per epicraſim ſit explodenda: & non ſit cura ſed veneficium, ſed vbi morbus extenditur vltra viginti dies, & præcipuè ad quadrageſimum, & vltra tunc tales præcipuè hoc curandi genere indigebunt. Alemanus autem hoc in textu ea ſcribit, quæ ad propoſitum faciunt, nihilominus cum ſint tranſumpta eh Ptolemæo in ſecundo Apoteleſmatum (Text. 16.) ideo nobis ad ea relegaſſe lectorem ſufficiat: non ſolum enim diuerſitatem morum Aſianorum iuxta quadrantes ibi deſcribit, ſed illorum naturam animi aptè depingit.

LIBER SEPTIMVS.

LECTIO LXXXII.

TEXT. I.

Et eſt initium ſeptimi libri.

IN Europa verò genus hominum eſt Scythicum circa Paludem habitans Mæotim, quòd à reliquis gentibus maximè differt, Sauromatæ appellantur. Horum fœminæ equites ſunt, arcubus vtuntur, ac ſagittas iaculantur ex equis, cum hoſtibus congredientes dum virgines exiſtunt: neque deuirginantur prius quàm hoſtium tres confecerint: neque prius mariti cohabitant, quàm ſacra Deo patrio more fecerint. Quod ſi qua ſibi virum acceperit ab equitatu libera eſt, niſi neceſſitas cogat communi expeditione omnes exarmari.

NOn de propriis Scythis ſed Sauromatis videtur Hippocrates hic loqui, tum maximè ob verba quæ adiicit (circa paludem habitans Mæotim) quorum mores atque naturam deſcribere propoſitum eſt ei. Interpretatur Sauromatas lacertorum oculos habentes, quod præter etimum vix vllum retinet ſenſum, Græcæ tamen videtur iidem qui & Sarmatæ Latine. Apud Strabonem (lib. 11.) conſtat Sarmatas duplices eſſe Mæoticos, qui minus ſunt Boreales: & Scythicos qui ad Polum magis vergunt. Confuſa eſt ratio ob multitudinem gentium, qui ſub eo nomine comprehenduntur. Olim conuenire ſoliti in Dioſcaria vrbe principali, quæ ad initium Phaſidis fluminis ſita eſt, quaſi media eius Iſthmi (ſi modo Iſthmi nomine dignum eſt interuallum tam latum) quod interiacet Caſpium mare Pontúmque Euxinum, dicta Dioſcurias, quòd Tyndaridis dedicata eſſet, ſed neque nunc de his propriè agere videtur, verum potius de Amazonibus. Conſtat ſanè tamen floruiſſe Amazonas, quandoquidem ad tempora vſque Alexandri Magni peruenerunt, quo antiquior ſatis fuit Hippocrates. Quæ igitur conueniunt ſunt abſciſſa mamma dextra, & virgines in prælia equitando prodeuntes. Sed has tamen iunctas viris facit Amazonas, referunt mulieres fuiſſe equidem belligeras, ſed ſine viris. Noſtro tempori Amazones non ſunt Sarmatæ plures ſupérque quos partim Moſchouitas. Ruſſos albos & nigros, & eſſe volunt. Herodot. (lib. 4.) has etiam deſcribit, & ex Aſia pulſas in Europam veniſſe, & ſedem ob pulchritudinem meruiſſe apud Sauromatas & Pontum Euxinum. Thaleſtriámque earum Reginam ad Alexandrum Magnum veniſſe concipiendi cauſa, quæ omnia Strabo refutat, & vana eſſe credit, cum verò probabiliorem ponit opinionem illas citra Ceraunios montes, Caucaſi ramum Gargarenſes vltra eos ponit, at inquit exiſtimare illas tam acres in pugnando fuiſſe, gentes è propriis ſedibus expuliſſe, vrbes condidiſſe, nil aliud eſt quàm dicere viros in fœminas, fœminas in viros commutatas, quæ res propior eſt fabulæ quàm hiſtoriæ, quod autem dicit Hippocrates, hic longe diſtat ab his, & multo veriſimilius eſt, vt in ſequentibus videbimus. Situs igitur eſt qui à Ptolemæo (In 2. Aſiæ Tabula.) ponitur ad Ceraunios montes, inter ramos Rha fluuij & Ceraunios montes, ſed vltra ſcilicet orientalior noſtra ætate, vbi Chippiche ſcilicet intra Volgam & montes dictos, nam Volga idem eſt fluuius dubio procul, qui & Rha antiquo tempore, & alio nomine nunc Edes Satira lingua dicitur. Differt tamen deſcriptio Ptolemæi (In decima noua Tabula,) ab ea quæ eſt Strabonis & illorum qui Ptolemæo figuras addiderunt ab ipſo Ptolemæo, quoniam corruptores ſunt non caſtigatores. Scripſerunt de Sarmatia ſatis verè & diffuſè Matthias Amichon & Sigiſmundus Liber: verum de Scythis nunc ſermonem inſtituimus. Duplex eſt intra Imaum & extra, de quibus ſexto libro (Tabula 7. & 8.) agit, nominat illius interioris vrbem principalem Alpabotam, & aliam Dauben, extra autem tres, Auracian, Cauranam & Setam, & licet quinque tantum nominauerit vrbes in ambabus. In interiore tamen Scythia quadraginta numerat gentes, in exteriore autem ſeptem tantum, non quia hæc minor, cum ſit longè maior, ſed vt minus nota. Et Parthos fuiſſe Scythas abſurdum eſt, cum illi ſint in quinta Aſiæ Tabula, hi, vt dixi, in ſeptima & octaua: illi ſeptem in regiones diuidantur, habeántque vrbes ſaltem XXV. hi vero, vt dixi, vrbes quinque tantum, regiones autem XLVII. Præterea Parthi ſunt auſtraliores Italis, Scythæ longè borealiores, adeò vt inter Scythiam & Parthiam pluſquam viginti partes latitudinis intercedant. Et Parthi citra mare Caſpium ſunt, & prope Perſidem Hyrcanium & Mediam & Ariam. Dicunt tamen Parthos à Scythis originem traxiſſe, fuiſſéque exules illorum, quoniam lingua Scythica Parthus exulem ſignificat. Sunt inter Parthos & Scythas intra Imaum montem Maſſagetæ, Margiani, Bactriani, Sogdiani, prope incipiunt Iaſſarti Scythæ, qui ſunt auſtraliores à flumine ſic appellato penè diſtante partibus L. ab æquinoctiali. Ad Parthiam poſitæ ſunt portæ Caſpiæ inter montes, & ad Aſſyriam portæ Iagri eodem modo, & ad Sarmatas: at ad prohibendos Scythas nil memoratur, quòd

latiſſimè pateat hæc gens. Vicit Alexander Magnus quoſdam, ſed excurſionem potius quàm aciem: Et Nomades, id eſt Scythas qui in paſcuis inter armenta degunt. Romani ne videre quidem, cum neque Parthos imò nec Perſas ſupponere imperio ſuo potuerint, liquet igitur diſcrimen quatuor nationum principalium inter ſe Scytharum intra Imaum & extra. Etenim hi Borealiores ſunt, ſed qui extra orientales magis & Sauromatum qui auſtraliores Scythis, tamen magis ad occidentem vergunt: & Parthos qui etiam auſtraliores Sarmatis, ſed & magis orientales. Sarmatæ Aſiani, hi nunc ſunt quos vocamus Moſchouitas à Moſcho flumine, vt Sigiſmundus Liber author eſt: ſed & Poloni Sarmatæ ſunt & Podolia & Roſſia alba & rubra & nigra & Moſſouia & Pruſia & Liuonia atque Lituania. Ad Scythas autem pertinent Tartari, qui etiam nunc non ſolum nomine Parthorum intelliguntur, cum olim eſſent orientaliores Caſpio, verumetiam inter Caſpium & Paludem Mæotim Tartari appellantur. Et tam Scythia quàm Tartari ſi initium ſumant ab LXXX. partibus longitudinis à fortunatis extendunt pèr CXX. partes ſaltem, & ita per tertiam mundi. Verum ibi terræ globus anguſtus eſt, latitudo autem inæqualis adeò vt tum propter ignorantiam locorum, tum morum feritatem etiam ſub æſtiuo circulo Scythas extendant, atque Tartaros. Ego enim Scythas voco homines, quales ab Hippocrate deſcribuntur, habitantes in frigida regione valde plana, ſublimi aquis mediocriter referta, qui vagantur, nec habent ciuitates, aut valde paucas, quemadmodum docuimus. Sunt Scythæ ſeu Tartari homines lata fronte & carnoſa facie, oculis obliquis & concauis, barba horridi atque terribiles, cæteris partibus vt capite raſi: ſoli nobiles capillati ſunt vſque ad aures, tamen nigerrimis criſpiſque pilis, ſtatura ſunt mediocri, robuſti admodum & audaces, vigiliarum, inediæ patientiſſimi, & tamen voraciſſimi ob regionis immenſum frigus, ſed & ob conſuetudinem, ob quam etiam in edendo ſunt ſpurciſſimi, adeò vt viſcera boum & equorum illota, & vix ligno à fece purgata ac calefacta igne, nobiliſſimi quique ita edant vt etiam digitos lingant, hæc autem conſuetudo ex inopia inualuit, quemadmodum in lupis etiam. Mira in equitando & incredibilis agilitas, nam currentibus illis è terra tollunt ſagittas: ſunt tam valde parui, hi verò radicibus arborum & corticibus veſcuntur & ipſi famis & laborum patientiſſimi, acres & ſæui, ſed magis ſub eorum imperio. Adeò amant varietatem regionum, vt filiis dum mala imprecantur dicant, Det tibi Deus vt vno loco quieſcas perpetuo, vt ſentias fœtorem tuarum ſorditierum tuique ipſius. Nulla de furtis cognitio habetur: ſufficit enim dicere ea re indigebam, rapaciſſimi ſunt ac pauperrimi, raptáque vendunt omnia præter puellas. Raro arces aut vrbes obſident, ſed neque ſi hominem occidat aliud à iudice patitur quàm vt equo, veſte & arcu ſpolietur, nihilo tamen ſecius Scytha Scytham non occidit, niſi in regum diſcordia ac pugna. Vtuntur ſola rerum permutatione inter ſe, nec niſi pecunia à mercatoribus emunt. Reginæ cum in publicum prodeunt faciem velant. Sunt præterea ſæuiſſimi Scythæ, adeò vt comprehenſos ſenes, aut morboſos pueris dent trahendos ad aquas ac mergendos aut ſagittandos non tam ludibrio, quàm vt ab ea ætate diſcant eſſe feri: quæ gentis feritas aduenit natura, cum ſint in regionibus frigidis nati & educati, & ob id calidi & ſicci cordis ac cerebri: tum ob conſuetudinem eo enim tendunt exemplis, vt Romani olim etiam à pueritia imbuebantur ſpectaculis, hi verò etiam actionibus: tum ob paupertatem & labores: coguntur enim rapto viuere & multa perpeti quæ cupiunt quaſi illi cauſam præbuerint: in aliis vindicare: tum ob religionis impietatem, quæ nulla eſt aut Barbarica: velut etiam memorantur de ritu illo abſurdo in Tauris immolandi hoſpites, & aduenas, demum ob ſtultitiam ipſam cum enim careant Philoſophia nil habent iuſtum aut ſanctum aut pium, ſed ſuper naturam ferinam etiam malitiam peruerſi humani animi addunt, vnde referunt Anacharſim cum verſatus inter Græcos & ſtudiis Philoſophiæ culto animo vellet humanitatem docere ſuos Scythas tum inuidia tum inſueti moris odio à fratre ſagitta occiſum. Ex quo etiam perſpicuum eſt quod alias dixi, animam humanam ſpecie eſſe tandem, corpora autem eſſe affecta temperamentis ſingulorum animalium, & ob id imbuere homines etiam ſingulorum animalium mores. Vrbes nobiliores Scytharum & Sarmatis proximiores noſtra ætate ſunt, Aſtracha, Caran, Aſoph, de qua ſuperius locuti ſumus emporium, Achas, Chrym, Campha. Vocatur autem Tartaria ſeu Scythia, quæ eſt propior Tauricæ Cherſoneſo Procopienſis, vbi etiam eſt Capha.

LECTIO LXXXIII.

Super

TEXT. II.

DExteram autem mammam non habent. Nam puellis adhuc infantibus matres æreo inſtrumento in hunc vſum parato, ignéque candefacto eam auferunt ac exurunt, ne iterum ſuccreſcere contingat, atque vt omnis vis ac robur in dextrum humerum & brachium deferatur.

REfert vſum quem conſtat fuiſſe Amazonum, nunc autem mulieres Tartarorum non hæc agunt, imo neque in pugnam veniunt, qui mos eſt ſanè melior antiquo nam mulier bellatrix multa incommoda affert parum vtilis, quoniam & ſi arcu & claua valeat cum vterum gerit: prorſus eſt inutilis nam iaculando vel feriendo vel currente equo plerunque abortit. Virgo etiam & ſi forſan non inutiliter diſcere poſſit equitare & pugnare, quod hoc quandoque neceſ-ſarium

ſarium ſit in periculis pro patria, vt mœnia defendantur ab imbelli multitudine, vt olim apud Argos, & noſtra tempeſtate Eunei in Sabaudia, ſeu agro Taurino: non tamen propter hoc tanta deformitate illas afficere decet & incommodo periculóque ſubiicere ob tam leue & rarum commodum, neque efferare adeò puellas, vt poſtmodum etiam & in prolem, & in maritos ſint ſæuæ. Fiunt etiam contumaces natura cum iam tales ſint, & iracundæ: nec partes ſuas bene implent: quæ ſunt, humaniter tractandi ſobolem & prudenter adminiſtrandi domum. Miles enim neque vltro manſuetus vnquam erit, neque prudens, at Scythis cum non haberent, habeantve domos, ſed in curribus, multo minus expediebat pugnare, aut ad pugnam paratas eſſe. Romanis ac Lacedæmoniis forſan vtilius fuiſſet: Sed non tali auxilio nec defenſoribus iſtis tempus eget. Dicebat ille, vtcumque ſit periculoſæ fiebant, quæ audacia ad adulterum non parum, maximè cum ſerius, facit, quo nihil deteſtabilius. Sed dices Plato in Critia (pag. 2.) voluit mulieres ex æquo operam dare militiæ, vt etiam viros, id duplici argumento oſtendens, & quòd Mineruam & deas alias armatas, vt Martem, fingerent veteres (velut & Bellonam Romani) hoc argumento ſignificantes non minus vacare debere mulieres bellicæ diſciplinæ quam viros. Et quod in omni genere animalium fœmina non minus maſculo pugnax eſt, & in quibuſdam etiam magis, maximè pro ſobole, vt vrſa. Et quod omnia munia debent eſſe communia, tam viro quàm mulieri. Iſtud idem attigit in ſeptimo de Legibus, (pag. 11.) addes aliam cauſam quam nuper diximus, vt ſi viri in expeditionem omnes bello vtiles exire cogantur, aut etiam tueri agros ne deuaſtentur, mulieres mœnia tueri poſſint, vt mulieres dicit imperent (pag. 8) virgines autem pugnent. Prius autem iſtius quaſi loci meminiſſet magnam eſſe multitudinem talium cum viris cohabitantium: non Amazonum inquit ſupra Pontum quas liquet eſſe has. Idem in quinto de Repub. (pag. 9.) adducens nouam cauſam, vt filij videntes parentes pugnare diſcant & ipſi: Et antea mulieres non ſecus ac viri ad cuſtodiendam ciuitatem idoneæ ſunt, ſed munera leuiora eis ſunt tribuenda. Videtur autem hoc & Philoſophus (pag. 4.) ad Socratem traducere ſecundo Politicorum, ſed neque laudare neque vituperare. Et forſan ſi quis rectè conſideret cum homo, vt alias docui, non ſpecie tantum (cap. 4. in princip.) à cæteris animalibus differat ſed genere, non eſt neceſſarium vt illius leges ac mores ab animalibus ſumamus, quæ naturæ legem tantum ſequuntur, neque propter rariſſimos euentus, vt condamus legem. Et ſi bis aut ter à mulieribus defenſa ſint in magna ſolitudine virorum mœnia, neque etiam ſequitur illas fuiſſe antea in arte militari exercitatas. Et tamen ob neceſſitatem tam bene ſe tutatæ ſunt, quam ſi fuiſſent militiæ aſſuetæ, neque viros occiderunt qui reliqui erant, quemadmodum de Amazonibus refert Iuſtinus hiſtoricus (libro ſecundo poſt principium,) ſed neque Romani bellicæ rei ſtudioſiſſimi, neque Lacones ferociſſimi, mulieres ſuas ad munia belli traduxere, ſed potius nimis molliter hi vſi ſunt eis, vt ab Ariſtotele reprehendantur. Neque natura vt in dextra ac ſiniſtra manu tantum diſcriminis poſuit, vt dextra vehementiores ictus inferamus ſiniſtra magis retineamus, in mammis differentiam fecit quam dum illi facere curarunt, non ſine ingenti periculo id exequebantur. Is ergo mos feralis erat, ac nunc deſiit. Amazones tamen adhuc ſunt in Maticyna inſula antropophagæ & ſagittariæ, vt Petrus Martyr Mediolanenſis author eſt (in Epiſt. ad Cardin. Bembum) ſed & I. Bon. Ier. Oruedus refert iuxta Maragoorum flumen Peru eſſe gentem maximam inſtar Amazonum, quæque ſub Regina viuat, nec ab Amazonibus differre, niſi quod mammam haud exurant fœminæ, ſed tamen acriter pugnant. Idem in magno compendio refert Indos mulieres multas præcipuè reginas & anthropophagas ire ad bella has exercentes arcum cum ſagittis, illas vice coniugum exercitui imperantes. Idem & Fer. Corteſius (Faſt. de Indis Mediterraneis in fine,) in Guallacalco prouincia; atque ibidem refert (in 4. Red.) in Ciquatan prouincia inſulam eſſe, quæ ſolum à mulieribus incolitur, eadem lege congreſſuum quæ dicta eſt in aliis. Volui hæc ſubiunxiſſe ne prorſus fabuloſa viderentur quæ hic ab Hippocrate (libro 4.) traduntur, quæ etiam ab Herodoto referuntur, qui eadem ex præſente loco ſuſtuliſſe & tranſtuliſſe videtur. Sed iam medice tranſeamus, quæ & ſi non vtiliora ſunt, his aut digniora tractationi tamen conſentanea proculdubio videntur, nam & de his in Politicis actum eſt.

Et principio quidem inſtituemus quæſtionem de ſectione mammæ, qua ætate magis conueniat? iam inclinante ætate certum eſt periculoſiorem eſſe, & cum creuerint, at dubium eſt, an ab ipſo ortu ſtatim, an poſt paucos dies, ac cum iam prope ſeptimum annum fuerint. Et certe hoc aliud eſt quàm infibulare aut circumcidere puerum, ad mammas enim venæ ſatis magnæ & multæ prodeunt, & quanto maiores extiterint, ſed nerui pauci & tenues & arteriæ ſimiliter, eòque magis in puellulis, vt author eſt Veſalius (libro 5. cap. 68. & figur. 25.) vbi etiam docet multas in adultis eſſe carnes glandoſas, ſed in puellis paucas, è regione tamen papillæ eſt glans ſatis magna, in cuius ambitu ſunt multæ aliæ minores: & neruus maior eſt ex ſeptimo pari ſpinalis medullæ in interuallo quartæ coſtæ: vt certè tanta inciſio non ſine incommodo fiat, ablatis tot glandibus, venis, neruis, arteriis, amplum ſpatium etiam occupantibus, quia tamen non ſunt membra neceſſaria vitæ nec nerui nec vaſa valdè ampla & omnia externa, & non adſunt muſculi, & locus abundat carne, nec eſt è regione membri principalis, ideò vacat quaſi periculo hæc operatio. Modus autem inciſionis erat, vt tollerentur carnes omnes glandoſæ.

Qua ætate tria conſideranda ſunt, magnitudo membri: & iuxta hoc quo citius tanto melius:

melius metus & iuxta hoc etiam à prima infantia: neque enim habent metum niſi ſenſuum. Eſt enim duplex metus ſenſu ſub oculis & auribus per ſonos & figuras terribiles, & hic non incipit niſi à XL. die ſed poſt fit maximus inde tanto magis minuitur, quanto & rationalis metus augetur: hic autem augetur vſque ad extremam diem: ergo ſenſibilis tantundem minuit. Igitur magis conueniret etiam iuxta hanc rationem ante quadrageſimam diem. Tertium eſt robur virium quod creſcit vſque ad ætatem adultam, verum à ſeptimo minus ſunt obnoxij conuulſioni, ergo poſt initium octaui anni erat cum minore periculo, timor autem tollitur occultato facto & præparatione. Dolor vero ex vinculis ideo debet vinciri ſtrictè mamma conſtringendo prius per momentum ſolum ne locus inflammetur: nam dolor augeretur: & poſt abſcindi & exuri ne ſanguis erumpat ex vaſis, & vt nerui effugiant periculum conuulſionis, & omne incrementum partis prorſus tollatur. Dicit autem quod inciſio fiebat cum ære: an putas illos caruiſſe ferro? certe non, ſed quoniam æs cum ſit calidum non mouet conuulſionem, ferrum autem mouet: ſecundo quia Philoſophus dicit, quod vulnera ex ære facta citius ſaneſcunt. Dubium ſolum relinquitur de eo quod robuſtiores debeant euadere ex ea parte brachij cum læſio ſit facta in ea, & pars etiam refrigetata. Dico quòd in his qui iam creuerunt locus debilitaretur, ſed cum illæ puellæ creſcerent & exercerentur, ideo locus trahit plus materiæ pro membro, & membrũ, id eſt humerus & brachium, & muſculi eorum augentur: quia ſunt in transmutatione, & non habent certam quantitatem, ſed ſunt poteſtate tanta, quanta eſt materia quæ illis ſuggeritur creſcente autem membro, creſcit & robur, quia mouetur ab anima, cuius virtus eſt infinita, vt declaraui in libro de Proportionibus, (Propoſ. 46.) id eſt tanta vt quanto magis creſcit corpus, creſcit quod mouetur, eo etiam vis motus augetur, ſicut etiam in graui, ſunt enim vires animæ mundi. Et ipſa mouet iuxta voluntatem cum ſit incorporea, ideo proportio eſt infinita ad hunc ſenſum, quia augetur & incremento ſubiecti, & ſemper manet eadem, & ita intelligendum eſt infinitum in comparatione incorporeorum ad corporea: alio modo vt ſimpliciter intelliguntur tertio modo vt inuicem comparantur.

LECTIO LXXXIV.

Super

TEXT. III. & IV.

CÆterum reliqui Scythæ quod ad formam attinet ipſi ſibi ſimiles ſunt, alij diſſimiles, ſicut quoque Ægyptij ipſi inter ſe, præterquàm quod hi à vehementi calore, illi ab intenſo frigore ſunt compreſſi.

DVplicem ſenſum habere poteſt: vnus quod Scythæ ſunt ſimiles inter ſe omnes, ſed aliis hominibus ſunt diſſimiles: alius quod ipſi Scythæ de quibus nunc agit & ſunt prope Mæotidem paludem, ſunt ſimiles inter ſe, aliis autem Scythis diſſimiles. Verior autem eſt prior ſenſus. Sed in aliis verbis eſt dubitatio, quia verbum niſi quod excipit debet contineri ſub generali oratione, ac ſi eſſet ſenſus, Ægyptij & Scythæ ſunt ſimiles inter ſe, niſi quod hi à vehementi frigore ſunt cõpreſſi, illi exuſti à vehementi calore: at hoc eſt abſurdum, quod in cæteris ſint ſimillimi. Dicas ergo quod Scythæ & Ægyptij ſunt ſimiles inter ſe hac in parte quod inter ſe conueniunt plurimum, licet plurimum differant aliis: quamuis in hoc non conueniant etiam plene, quia differentia Ægyptiorum ab aliis eſt propter calorem, Scytharum ob frigus. Vnde iure merito quis dubitare poſſet, quis magis diſtet à temperato, Scytha an Ægyptius? & dico quod quæſtio eſt alia de propria temperie, alia de temperamento aëris, temperies enim calida propria in qualitate ſtat cum multitudine caloris, ſi ſit naturalis magis quam frigida, præternaturalis autem eſt deterior, quia corrumpit, cum ergo calor aëris ſit medius inter calorem præter naturam & naturalem, ideo magis minuit, & magis corrumpit calorem naturalem quàm frigida quod etiam innuit Hippocrates in 1. Aphoriſ. (15. & 17.) & Propterea dicebat Princeps (2. primi Doc. 2. c. 10.) loca habitabilia calida nigrificant capillos, & criſpos eos reddunt in modum piperis & coctionem debilitant. Et cum in eis maxima fuerit reſolutio, & minuetur humidum cito adueniet ſenium. Velut in Abiſit, illi enim in XXX. ſeneſcũt. Et eorum corda ſunt timida, quia ſpiritus multum reſoluitur. Et corpora habitantium in regionibus calidis ſunt magis lenia. In frigidis autem fortiora & melius concoquunt, quæ ſi etiam cum hæc fuerint humida abundabunt & carne & adipe, & ideo venæ & articuli latitabunt in eis: & erunt mollia & alba, vt ſunt Belgarum: & dixit hoc ex authoritate Raſis qui ſumpſit hoc ab Archigene, is autẽ per Abiſit intelligit Æthiopes quoſdam, & addit quod in Germania viuunt ad centum annos. Sed tamen nos docuimus ex experimento, & Ariſtotele quòd homo in frigida regione, non tantum viuit quantum in calida, quoniam reliqua non ſunt adeo bona, vt fructus qui non maturantur: vuæ & frumentum non proueniunt, aër eſt impurus nebuloſus, plenus vaporibus craſſis & à terra cœnoſa prodeuntibus. Nihilominus ſi calor excedat, quia ſi prope æquinoctij circulum ſine ventis & aquis currentibus omnia conuertentur in deterius. Erit enim aër denſus, terreus, & fructus aridi, nihil virens, omnia arida, velut iuxta lacum Aſphaltidem in Iudæa, in Arabia & Libya deſerta, in Manicorgo & ſimilibus. Comparando autem regionẽ non ſiccam calidam, frigidæ temperatæ. Dicebat Galenus ſecundo (c. 8.) de Naturalibus facul. calidam generare bilem, frigidam pituitam. Et in regionibus calidis magis exoluuntur corpora quàm in frigidis, dicebat idem ſecũda Aphoriſ: (com. 28.) Quibus propoſitis nondum liquet, quæ regio ſit vitalior ex dictis, ſcilicet Scythia an Ægyptus? Et dico ex ſuperio

ſuperioribus quod abſolutè Scythia eſſet vitalior, niſi in paucis locis, vbi Ægyptus eſt perflatus verum propter multa incommoda Scythæ abſque dubio minus viuunt Ægyptiis quod etiam inferius innuit.

TEXT. IV.

VErum ſolitudo quæ Scythica dicitur in planitie ſita eſt, pratis abundans ſublimis & mediocriter aquoſa. Sunt enim fluuij in ea magni, in quos aqua ex campis per riuos deducitur. In hac itaque Scythæ degunt qui Nomades vocantur, propterea quod nullas habeant domos, ſed in curribus habitant. Sunt autem currus ex quibus minimi quatuor rotis, reliqui ſex circumagantur. Sunt etiam luto obturati, ac inſtar domorum fabrefacti, aliqui ſimplici, aliqui etiam triplici tabulato. Anguſti quoque ſunt aduerſus omnes iniurias aquarum, niuis ac ventorum propellendas. Trahunt currus aliquos quidem boum paria duo, aliquos tria, atque hi cornibus carent cum præ frigore regionis cornua eis non enaſcantur. In his itaque curribus degunt mulieres. In equis autem vehuntur viri. Sequuntur autem & ſimul oues, boues & equi. Tamdiu deinde in vno ſubſiſtunt loco, dum ſufficit ipſis pecoribus pabulum, quo deficiente in aliam regionem commigrant. Veſcuntur autem ipſi carnibus coctis, bibuntque lac equinum, commedunt etiam hippacem, id autem eſt caſeus equinus Hactenus ergo de victu & moribus diximus. Temporibuſque anni ac formis quæ reliquis hominibus longiſſimè ſunt Scythiæ genti diuerſæ. Ipſa enim ſibi inter ſe gens ſimilis exiſtit, quemadmodum & gens Ægyptiorum.

DEclarât quatuor quaſi repugnantia inuicem de regione Scytharum, primum quod habitent in regione plana, ſecundum aquis abundante, tertium quæ pratenſis ſit, quartum quod ſit ſublimis, hoc autem videtur contradicere ei quod dictum eſt, quod ſit plana & aquoſa: loca enim ſublimia videntur potius eſſe montuoſa & deſtituta aquis, quoniam aquæ ad humillima feruntur. Ideo Ariſtot. dicit ſecundò Metheor. (cap. 1.) quod terra ad Arcticum Polum ſublimis videtur, & quod ex illa parte plurimi fluuij derinentur. Itaque ſitus in hoc cauſa eſt, & forſan quia à Sole minime exuſta eſt, & ideo non excauetur velut in medio, non tamen è montuoſa, quia non eſt inæqualis. Montium enim proprium eſt vt dicantur ad valles, & ſint inæquales. Propterea dicit quod eſt aquoſa, quoniam ibidem plurimi fluuij ſint, quod verum eſt, & celebres. Velut Rha, Boriſtenes, Tyra, Hypanis, Axiaces, Tanais, Phaſis, Chariſtus, aliique plurimi, præſertim quæ in Mæotim paludem influunt. Cum enim ibi multi ſint montes in ambitu, nec à ſole aquæ diſſipentur, par eſt aquas & fontes, & flumina multa collegi in planitie, nam in montibus non poſſunt flumina ob inæqualitatem colligi. Vbi autem aquæ abundant ibi ſunt prata, & hoc eſt quia aqua cum coquitur à Sole generat herbas: & ſi generat arbores oportet vt ſit cocta cum terrea parte craſſa, ideo validiore calore indiget, & ſemen indiget ærea, & terrea parte tenui cocta: ergo hic cum calor ſit debilis erit regio arboribus nuda aut ſaltem habebit niſi ſalices qui ſunt proximè herbis, & erunt prata. Vnde cum agri ſemina ferunt velut triticum maximè, ideò non erunt ibi agri ſed prata, ſemina herbarum ex eodem fermè genere ſunt, quia leuia. Et hæc eſt cauſa quod Germania fert milium & ſiliginem, non triticum quia pinguius. Et ideo ex tritico non ita ex milio fit oleum quod dolores ſedat, pingue enim eſt quoniam granum eſt denſius & ob id concoctum magis duplici cauſa. Vbi verò pauca aqua eſt & locus frigidus generantur arbores, vt in Heluetiorum montibus, & vbi terra plana eſt & contecta à Borea vel Meridiei expoſita, vel bitumen, vt in Germaniæ magna parte, triticum gignit, non ita milium quoniam ſicciore ſolo indiget, velut oriza humido & calido: & tamen ſiligo familiarior eſt tritico. Montes ergo qui niue minima non abundant, nemora, & arbores habent niſi nudi ſint. Cum ergo Scythia grano careat coguntur veſci carnibus & lacte: neque enim fructus habent, & multo minus vinum, quod feruidiore cœlo indiget etiam quàm triticum, igitur coguntur loco ſiliginis & tritici veſci carnibus, caſeo, loco vini bibere lac quod in promptu eſt, igitur magnis gregibus iumentorum & pecorum opus habent, ideo Nomades, id eſt paſtores vocantur: at paſtorum proprium eſt vagari, cum propter greges magnos vagari cogantur ideo Scythæ vagi ſunt neceſſario. Et equos multos alunt, quia ab his iuuantur in itineribus in pugna, & edunt carnes eorum, & bibunt lac, quod eſt tenuius etiã aſinino, ideo commodius ad potum. Et ob id cum debeant ducere familiam, nec habeant camelos coguntur ducere curribus, & illis ædificare caſas, atque obſtruere propter frigus. Et vtuntur bobus ad trahendum, quoniam ſunt minoris ſumptus, & quoniam caro vitulorum melior eſt. Omnia per ſe clara ſunt ex textus ſerie adiunctis his quæ diximus niſi hoc vnum.

Cur propter frigus boues careant cornibus, cum Rhingiferi habeant maiora cornua bobus & ſolidiora, & ſunt proprij regioni frigidiori quam Scythia, vel aquæ frigidæ. Ariſtoteles igitur ſecundo de genere Animalium docens (cap. 4. iuxta finem, ſeu collum. 18.) generationem vnguium, cornuum, roſtrorum, vt diſtinguitur à generatione carnis, & à generatione oſſium & neruorum, ita vt videatur facere tria genera, generationis partium

ctum in corporibus animalium, dicit quod caro generatur ex eo quod reſudat ex venis, & cogitur à frigore: oſſa & nerui à calore ſucceſſente humore fiunt, dum quod terreum eſt relinquitur, cornua & vngues & roſtra ab vtroque: ſcilicet à calore reſoluente partem humidi inde reliquo à frigore congelato. Ideo fit vt caro ob ignem diſſoluatur, quoniam concreta eſt prorſus à frigore: oſſa nullo modo quia à ſolo calore coacta ſunt: cornua, vngues & roſtra molliuntur: quia non poſſit reſolui cum maneat terreum à quo reſolutum eſt, quod euaporauit: & tamen molliuntur non ratione humidi reſoluti, hoc enim non poteſt amplius diſſolui ſed relinqui. Ideo cum pars aquea ab igne diſſoluatur terrea, diſſolui non poteſt nec liquatur, vt caro nec durum manet, vt os adeo vt exuratur, ſed moleſcit quod accidit cum humidum bene miſtum terreo liqueſcit. Et ſi dicas quod oſſa molleſcunt igne, dico quod cum aqua & aliquo quod tenui tenue fit faciat penetrare aquam, aliter non, quia ſemper remanet aliquid humidi in miſto. Et illud licet non ſit per ſe ſufficiens, vt diſſoluatur ab igne adiecto tamen humido alio liqueſcit. Cornua ergo boum in regione adeò frigida non poſſunt durari, quia ſunt parum profunda, vt 3. de hiſt. Animal. (cap. 9.) Et eadem ratione in ceruis fœminis deſunt, & capreolis, frigidiores enim ſunt & menſibus educitur materia illorum, non tamen ob id omnibus bobus ibi cornua deſunt. Et quanquam hæc de bobus ſine cornibus dicat Hippocrates, cui ego tantum tribuo quantum quiſque alius, non tamen adeò conſtat, cum in Sarmatia tota cornua habeant, vt Sigiſmundus refert: nec quod cornibus careant vllibi in Septentrione meminit Olaus Magnus de illis agens lib. 17. (cap. 4.) niſi forſan in Scythia ipſa & temporibus Hippocratis, nam & temporum curſu mutantur res, vt in libris de Arcanis æternitatis docui, adeò vt vix dignoſci poſſent: ſed ceſſaret ratio finis quod abſurdum videtur, aut quia tum gens illa ſuis bobus cornua præcideret ratione aliqua, vtpote decoris vel alia: aduenæ autem exiſtimarent, illos ſine cornibus natos: aut quod veriſimilius eſt & perfectè excuſat Hippocratem, quod ex defectu alimenti & iniuria frigoris non innati, ſed circunſtantis cum ſub ſereno ſtare cogatur, quia deſunt ſtabula & arbores, vt iam docuit Hippocrates & alij fatentur, qui nunc ſcribunt, qui etiā concedunt vngues atteri, ſed potius etiā glacie quæ frigore ipſo. Sed tamen ruſtici noſtri aliquando in magnis frigoribus cornua veſtiunt bobus palea: itaque credendum eſt in Scythia ob frigus tamen externum quæ etiā internum & alimenti boni defectum boues cornubus carere, nam in maximis frigoribus cum nudæ partes quamuis carnoſæ manifeſtè excidant, vt vngues hominibus per niues iter habentibus: certè bobus cornua exanguia nec die nec noctu cōtecta vlla modo in frigidiſſima, & maximè ventoſa regione ſtare, potius pro miraculo habendum eſſet quam quòd decidant admirari debeamus.

Ergo vt ad rem redeam. Pomponius Mela lib. 1. (lib. 2. cap. 1.) quædam ex his conſtimat: dicens, Vagi Nomades equorum pabula ſequuntur, atque vt illa pecorum durant, ita diu ſtatum ſedem agunt, ſed de Hippace eiuſque confectione hæc ſcripſit (pag. 11.) Hippocr. ſeu eius libri author, ex quo quædā mutuatus eſt Herodotus in 4. de Morbis, lac equinum in vaſa lignea Scythæ concutiunt, illud autem dum turbatur ſpumeſcit ac ſecernitur, & pingue quidem quod butyrum vocant, cum leue ſit in ſuperficie cōſiſtit graue verò & craſſum deorſum ſidit, quod etiam ſecretum ſiccant. Vbi verò concretum atque ſiccatum fuerit, Hippacem eum appellant. Verum quis obiiciat ſi lac equinum tenuius eſt aſinino, vt Galen. & Ariſtot. dicunt (3. de Alim. c. 15. in princip.) cur lac equinum caſeum efficit, aſininum non, nam etiam Galen. (3. de Hiſt. anim. c. 20.) negat eam partē illi ineſſe, & experimentum docet non fieri caſeum ex aſinino lacte, neque medici ad hecticos, & tabeſcentes equino vtuntur vt aſſinino, Et cum præferunt in cura (14. 3. cap. de cura aſcitis) aſcitis camelinum quod ſit tenuiſſimum, equinū in noſtris regionibus eius loco vt tenuitate proximum poſt illud eſſet probandum, cum tamen eius in hac cura nullus meminerit. Propterea res hæc maximam in ratione curandi dubitationem affert, atq; vtinam tam facile foret eam diſſoluere, præſertim cum in illa cura maximam in camelino lacte ſpem collocent etiam alij (Rāſis 19. contrac. 1. c. 2.) Dicebat Princeps, quatuor ſunt genera lactis tenuis (2. can. Trac. 2. c 442.) camelinum poſt equinum, inde aſininum & ſuillum, ſed ſuillum eſt crudum, ideò nullius vſus ad medicina (niſi forſan proprietate quadam) & camelinum eſt ſalſum, non tamen numerat camelinum inter purgantia: ſed vult vt conferat hydropi proprietate quadam, ideo iubet vt æger nil ſumat, ſed pridie abſtineat, ſi poteſt, ab omni potu et cibo, inde ſequentibus diebus ſit contentus ſolum potu eiuſdem lactis, quinimo ſi purgatur venter habetur pro malo, vult tamen vt vrinæ cum fece ſint maiora, ipſo lacte aſſumpto in pondere, ſed ſi moueat aluum eſt inditium corruptionis. Ergo vt ad rem redeam, dicit quod lac equorum eſt ſimile lacti camelarum nouiter fœtarum, ſed debet intelligi contrario modo lac equarum nouiter fœtarum eſt ſimile lacti camælino, & ideo in proceſſu non eſt adeo vtile, lactis genera ſic ſe habent, atque eodem ordine in tenuitate, & craſſitie camelinum, equinum, aſininum, ſuillum etiam poteſt camellino, vt dictum eſt, tenuitate præferri, ſed maximè crudum, poſt caprillum, ouillum, vaccinum, inde caninum, quod omnibus craſſius eſt. Verum dicit (6. de Hiſt. anim. c. 20.) quod lac leporis & ſcrofæ craſſius eſt canino, de quo alias dixſimus (12. contradic. 33.) Ætius (lib. 2. cap. 87.) exiſtimat lac camelinum eſſe minimè pingue, ſcilicet butyroſum aut caſeoſum. Sed tamen dicit, minime vluo ſecedit, tamenſi plurimum ſeri in ſe contineat: at equinū & aſininum magis mouent aluum & etiam aſininū caſei minimè continet, videtur ergo ob id equinū tenue quod aluum moueat. Princeps tamen fatetur (vbi ſupra,) quod lac camelarum habet minus caſei equino, equinum aſinino,

nino, omnia tamen habent. Ideo cum apud nos non ſit in vſu caſeus equinus neque aſininus, id accidit ob copiam vaccini & ouilli, & apud Scythas eſt equinus in vſu ob defectum reliquorum, maximè ouilli. Et ſupplet defectu caſei quicquid eſt butyroſum, adeo vt ex his duabus partibus in vnum iunctis fiat caſeus hippace, de quo loquitur Hippocrates, cuius eſt copia ob equarum multitudinem, & quia comedunt equos paulo ante natos, loco vitulorum. Et quoniam aſini non viuunt in locis frigidis, & in locis calidis temperatis eſt copia ouium & vaccarum, & aſinæ ſunt minores equabus, & multo minus comedunt ipſis, ideo non fit caſeus aſininus, nec equinus. Et equinus habet etiam plus butyri, aſininus caſei, ideo equinus eſt tenuior vt calidior, & minus conuenit hecticis aſinino.

LECTIO LXXXV.

Super

TEXT. V.

MInimè autem fœcunda ea gens eſt, regióque ipſa minimas feras enutrit, neque numero neque ſpecie inſignes. Sub ipſis enim vrſis Ripheiſq; motibus ſita eſt, vnde Boreas ſpirat. Solque ipſe ſupremo æſtiuo ſolſtitio deficiens proximè accedit, ac tum quidem exiguo tẽpore calefacit.

TRia proponit Hippocrates in hoc textu Scythas minimè eſſe fœcundas: Pauca eſſe genera ferarum & ſpecie & numero, & parum inſignes, & cauſam horum, non ſic ſimpliciter intelligere oportet cauſam, ſcilicet vt propter frigus ſolum non abundent. Plin. lib. 8. (cap. 15.) in hanc ſententiam ſcripſit: Pauciſſima (animalia) Scythia gignit inopia fructuum: pauca contermina illi Germania. Inſignia tamen boum ferorum genera iubatos, biſontes. Excellentíque & vi & velocitate caros, quibus imperitum vulgus bubalos nomen imponit, cum id gignat Africa, vituli potius ceruiue quadam ſimilitudine. Quam corrupta omnia exempla antiquæ ſynceritatis, nunc enim bubalum dicimus nec hoc nec illud, ſed bouem nigrum pilo cornibúſque ferum admodum, aliquanto minorem communi. Forſan ad vſum Germanicum commodius transferri poteſt adulterata natura, ne non adeo inſigni ſit velocitate. Ergo vt ad rem redeam, defectus alimenti conuenientis non herbarum cauſa eſt, ne non maiores feræ ſint, paruæ autem ob frigus non poſſunt eſſe fœcundæ contraria ratione qua in Ægypto, atque ob id neque carniuoræ vt luporum, nam leones & pantheræ & pardi, & quæ ex his non niſi feruido cœlo veniunt. Tigrides temperatius etiam pariuntur, ſed plures tamen vbi calor viget. Vrſi ſunt leones frigidæ plagæ: ſed ob cauſas dictas fructibus potius quam carnibus veſcuntur, ſed cur ab eodem dictum eſt. Ideo iuxta vaſtæ ſolitudines ferarúmque multitudo ſimilem hominum immanitatem obſidens, lego obtinens. Plinius (lib. 6. c. 17.) Scythiæ nomine hoc in loco multas regiones etiam ad auſtrum tendentes intelligit, vnde Seres quaſi inter Scythas adnumerat: vnde inquit, Seres mites quidem ſed & ipſi feris perſimiles, cœtum reliquorum mortalium fugiunt cum commertia expetant, mira res cum is mos ad hanc vſque diem maneat. Igitur & ibi magna animalia naſci poſſunt, & etiam in montibus ſyluoſis nemoribuſque adeò multa, ſed alimentum non tam fructicis quàm & fructus arborum tum germina ac ſurculi, & in herbis aſparagi & caules, nam & hic eſt alimentum cuiuſdam, & copioſioris alimenti ſcilicet folij ipſius.

Reliquum eſt, vt dicamus cur regio Scythica non admodum fœcundos reddat homines, & generaliter hoc docet, vt & ſuperius diximus, nam ſpecialiter in ſequentibus locis dicimus. Et primum quod ita ſit, hoc enim ſupponitur cum ſit numeroſiſſima gens & hodie, vt dixi, Tartarorum nomine nota quomodo ergo numeroſiſſima poterit eſſe gens quæ fœcunda non eſt, niſi eſſet longæ vitæ, & à bello abſtinerent & recto victus ratione vterentur: cum nullum illorum eis adeſſe, & ratione & experimento compertum ſit. Dico igitur quod cauſa eſt magnitudo regionis: & curſitatio in equis, ſicut dici ſolet de vipere lingua, quæ videtur eſſe triceps cum ſit vna ob motus velocitatem quæ ſanè admirabilis eſt. Alia cauſa eſt quod non adſunt viri aut fœminæ, quæ caſtitatem nouerint, neque in pueritia tot moriuntur aut iuuentute, tum ob aſſiduam aëris mutationem, tum ob victus parcitatem atque ſimplicitatem. Tertia cauſa eſt regio ipſa ſalubris orienti & boreæ expoſita.

Regióque ipſa minimas feras emittit.] Hæc eſt ſecunda pars & ratio ſic conſtat, in ea regione & magnitudine & numero feræ exiguæ ſunt, igitur principium generationis earum eſt debile, ſcilicet calor naturalis ambienti & cœleſti comparatus. Sol enim & homo generant hominem, 2. Phyſic. (Tex. 26.) Sed ſi principia generationis animalium maiorum ſunt debilia, ergo nec in homine poſſunt eſſe valida, tamenſi enim homo differat ſpecie, ſecũdum antiquos ab aliis animalibus imò genere, vt alias dixi, non ob temperiem ſed modum miſtionis, & differentiam ac diſtantiam ab elementis, non tamen tantum poteſt differre temperamento ab omnibus magnis animalibus vt bene proueniat in regionibus, in quibus nullum aliud magnum animal prouenit. Differunt enim alimalia inter ſe à generatione, & ab homine in quatuor: primum in temperie, velut homo eſt natura calidus & humidus, anguis quantumuis magnus eſt ſiccus, ſi ſit paruus, etiam frigidus. Secundo ob miſtionis modum de quo dixi alias, vt elementa lapides ſeu metallica metalla, plantæ, animalia exanguia, ſanguinea & homines. Et ratione compoſitionis etiã vt anguis habet paruũ caput, eſt ſiue pedibus: & homo contra, demum

anima

anima ipſa qua homo rationalis eſt, tametſi ſus multum in tribus prioribus illi proximus plus diſtat ab eius natura quam canis, qui & compoſitione & temperamento illi diſſimilior, miſtione autem ſeu elementorum hebetatione, atque mutua fractura par eſt. At dices, 1. Aphor. (com. 15.) frigus ambientis efficit calorem naturalem validiorem ad omnia opera: dico quod duplex eſt diſcrimen imò triplex Primum à magnitudine. Secundum à perſeuerantia, Tertium ab ætatibus, & ſexu à magnitudine, quia ibi Hippocrates, à quo Galenus ſumit, loquitur de hyeme in ſua regione, cuius frigus primum non eſt magnum in comparatione ad reliqua tempora. Sicut frigus regionis borealis ad auſtrale, & multo minus in regione Hippocr. quæ temperata erat. Secundum quia frigus regionis eſt perpetuum ideo vincit temperiem humanam non autem temporis. Tertio quia frigus regionis vincit calorem naturalem in mulieribus, in pueris, in malo habitu: at non in hyeme vel tempore cum alternet, cum ergo habitantes in Scythia magnum perpetiantur frigus & aſſiduè & in ætate puerili, & in mulieribus, in quibus refrigeratur vterus, & dum ſunt prægnantes, & in curribus degant incommodè ſatis, & plerumque abſque igne certè cum pauco, neceſſe eſt vt animalia ipſa & magis homines paucam ſobolem & obæſam habeant. Et ob id infœcunda illa gens ſit.

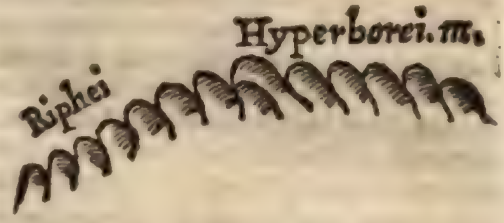
Sub ipſis enim vrſis Ripheiſque montibus.] Docet hoc ipſo tria quod frigus maximum adeſt ob ventum Boream qui ſpirat: ob ſolem imbecillem: ob id autem hæc duo accidunt quoniam ſub vrſa ſunt cœli, & ſub Ripheis montibus in terra. Vrſæ duæ ſunt in cœlo, maior quam vocant currum, temo enim pro cauda habetur, mirùmque cur elegerint vrſam, quæ natura caret cauda ſaltem oblonga, cum in aſtris caudam longiſſimam ei tribuant. Sed hoc fecerunt, quoniam vrſi in ea regione bene degunt. Duarum vrſarum minor longè propior eſt polo quàm maior. Scythæ igitur tam propè polum ſunt, & vtramque interiacent vrſam, indéque in frigidiſſima ſunt regione. Ripheorum montium meminit Ptolemæus (7. Europ. Tab.) Sarmatiæ Europæ deſcriptione, quorum latitudinem ſcilicet diſtantiam ab æquinoctij circulo ponit par. LXIII. longitudinem à Fortunatis Inſulis LVII. cum dimidio, dicti à ῥιπὴ, quod eſt ὁρμὴ ſeu impetus, vt Seruio in Georgicis (3. Georg.) placet, quoniam perpetuo venti fiant omnes horum meminerunt. Solinus appellat (cap. 25.) Ripheum iugum. Pomponius (cap. 1.) in 2. lib. Strabo (lib. 7.) Virgilius (Georgic. 1.) quoque hos in Scythia ſtatuit:

Mundus vt ad Scythiam Ripheaſque arduus iacet.

Poteſt aſcribi *h* poſt *r* ob Græcam dictionem, Latini tamen etiam ſine illa ſolent ſcribere. Apponunt & ibidem quamuis non Hippocratis Hyperborearum. Virgilius (3. Georg.)

Qualis hyperboreis aquilo cum denſus ab oris.

Dicti ab Hyper & Boreas, quaſi quod ab illis Boreas ventus flet, vt etiam Seruio (10. Æneid) placet. Horum meminit Ptolem. (lib. 5. tab. 1.) in Sarmatia Aſiatica & fluminum ex eis orientium, ſcilicet Tanais & Rha quem Volgam dici ſuperius affirmauimus, ſed poſteriores negant hos ex montibus naſci, quin potius Matthias Amichou & Sigiſmundus ille, de quo ſupra actum eſt ex planitie, quin etiam Sebaſt. Munſterus (lib. 4. pag. 985.) in ſua Geographia negat tales eſſe montes in Septentrionali plaga. Conſtat autem eſſe montes à quibus aſſiduè ſpirant Boreæ, & ideò Hyperborei, & à quibus flatus violenti defluant, forſan à poſteris vocati Ceraunij, Corace. Ptolem. (2. Aſiæ Tab.) hoc modo diſponit tanquam

Hyperborei maximè ed Septentrionem poſiti tendant ab occidente in orientem recta, Riphei occidentaliores ab orientali ſeptentrione ad occidens meridionale. Hippici quaſi æquidiſtantes ſunt Hyperboreis, ſed longè magis meridionales, æquidiſtant Ceraunij Ripheis, ſed longè orientaliores, vt differre à Cerauniis videantur. Coratum autem mons Hippicis æquidiſtat & Hyperboreis, cum tamen propior ſit meridiei. Hæc volui dixiſſe vt oſtenderem, & eſſe Hyperboreos, & Ripheos, & vbi ſint & qui ſint, & quomodo vocentur, nam Alani montes & Scythi Hyperboreos & Imaum interiacent, ergo illi nil habent cum Imao, qui à ſeptentrione in meridiem fertur, exiſtimandum eſt igitur neque antiquos neque Hippocratem ſomniaſſe Hyperboreos, ſed eos eſſe qui ſint ad altitudinem poli part. circiter LXVI. longitud. aut LXX. & vſque ad XC. vel eis occidentaliores & è regione Lapponum montes ſine nomine hucuſque quod ſciam, aut Habauei ſeu Hahuzani, & omnino ad Ruſſiam albam pertinent, & ſupra lacum album. Moſchouiæ, & proximi Oceano glaciali. De his ergo ait Plin. (lib. 4. cap. 12.) Pone eos montes vtraque Aquilonem, gens felix (ſi credimus) quos Hyperboreos appellauere, annoſo degit æuo fabuloſis celebrata miraculis. Ibi creduntur (imò ſunt) eſſe cardines mundi extremíque ſyderum ambitus ſemeſtri luce, & vna die ſolis auerſi: non vt imperiti dixere (imò peritiores eo benè dicta ab aliis corrumpit) ab æquinoctio verno in autumnum. Semel in anno ſolſtitio oriuntur his ſoles brumáque ſemel occidunt (In quo maximè decipitur, eſt enim tamen media nox ſicut in altero altiſſima dies) Regio aprica felici temperie, omni afflatu noxio carens. Domus iis nemora lucíque & Deorum cultus viritim congregatimque diſcordia ignota, & ægritudo omnis. Mors non niſi ſatietate vitæ epulatus,

epulatus, delibutiſque ſenibus luxu, ex quadam rupe in mare ſalientibus, hoc genus ſepulturæ beatiſſimum. Huiuſmodi nugis delectata eſt antiquitas, hinc inde apud diuerſas gentes iactata miracula, quæ poſtmodum ſucceſſu temporum & aperto mundo deprehenſa ſunt eſſe fabuloſa, & tamen adhuc ſuos habent defenſores, quæritúrque ſæpe non quod non eſt (hoc enim forſan ferri poſſet) ſed quod nec eſſe poteſt. Verum deerat, quòd ego ſi interfuiſſem tam pulchræ fabellæ ad conciliandum ſomnum addidiſſem, dormire hos ſenes in arena inde tanquam vermes reuolutos cortice explicare ſe denuo in pueros. poſtquàm enim commentari libet, nil deeſſe ad voluptatem debet, quandoquidem & maiora referat grauiſſimus ille Plato, qui vbique hoc futurum aliquando affirmet. Sed omiſſis nugis ad ſeria redeamus. Si quid prope dici poteſt huic fabulæ, quod etiam veriſimile eſt ei dediſſe originem eſt Bothniæ regionis mira felicitas & ſuper humanam, vt referunt hiſtorici fidem, audiamuſque Hippocratem (ſolque ipſe ſupremo æſtiuo ſolſtitio deficiens) Quomodo deficientem appellat qui diu illuc maneat & maxime vigeat? An deficientem dicit qui tamen vel ſic debilis ſit, nam cum plus illi à noſtro vertice diſtent, quam Sol in ſolſtitio ab æquinoctij circulo, & tum nobis Sol deficiens ſit & languidus hoc enim voluit ſignificare hoc verbo τίλων, quaſi finiens non enim vltra ad illos ſeu propius accedit. Quaſi dicat in vltimo fine, cum ad eos permeat languidus eſt, & ſtatim remeat, quocirca illos calefacere non poteſt.

LECTIO LXXXVI.

Super

TEXT. VI.

NEque verò venti à calidis locis ſpirantes. Valde ad eam regionem penetrant niſi parumper & debiles. Verum ab vrſis venti procedentes ſunt illi perpetui frigidi à niuibus, glacie ac imbribus. Qui nunquam à montibus decedunt. Vt propterea etiam inhabitabiles fiant. Aërque ipſe totum ferè diem nubilus campos occupat. Ipſi verò in humidis locis degunt. Et ferè perpetua eſt ipſis hyems, æſtas autem pauciſſimis diebus, atque illis non valde multa ſunt enim planities eminentiores & nudæ, neque vllis montibus circumſeptæ de ferè ſub ipſis vrſis accliues. Neque feræ naſcuntur illic magnæ, ſed quales poſſibile eſt ſub ipſa terra contegi. Prohibet enim hyems & nuditas terræ, quæ & diuerticulis & vmbraculis caret.

DVobus modis incaleſcunt terræ, propinquitate ſolis, & aduentu ventorum calidorum, defectu frigidorum, contrariis maximè refrigerantur: vtraque cauſa ex his conuenit Scythis, igitur eorum regio frigidiſſima eſt, nam ſol neque propius accedit, nec apud illos diu moratur, paulo enim diſtat minus L X. partibus cum illis propinquiſſimus eſt ſol, qua in diſtantia qui ab æquinoctiali ſunt frigidiſſimam habent regionem, & venti nulli calidi ad eos permeant, frigidiſſimi autem aſſidui, igitur regio ea inhabitabilis eſt: non ſimpliciter: nam hoc iam negauit, ſed commodè inhabitabilis eſt & aliarum more. Ideò probat ſecundam partem aſſumptam.

Verum ab vrſis venti.] Oſtendit quadrifariam ventos illos eſſe frigidiſſimos, à niuibus & glacie, ſcilicet veris & autumni & hyemis tempore & imbribus, ſcilicet æſtate & à montibus perpetuò, quia ſunt ſaxei & frigidi, & ob anguſtiam vallium, vnde magno impetu feruntur, & ob id frigidiores euadunt, ſicut de ſpiritu ex ſufflato ex ore & aqua currente. Sed cum hæc clara ſint, dubium ſolum relinquitur, quomodo in ſua æſtate cadant pluuiæ? & quomodo aqua ſit cadens refrigeret aërem, cum verè ex ſententiáque noſtra aqua non ſit frigida. Hic quatuor ſunt conſideranda, primum effectus ipſe ex ſuppoſito, ſcilicet an ſi aqua cadat in æſtate aër refrigeretur: & ad hoc dictum eſt in ſuperioribus (4. lib. com. 2.) quòd in Inſula B. Thomæ quæ adeò calida eſt: tamen menſibus Febr. & Martij, cum cadat aſſiduè aqua, quamuis ſol ſuperſtet eorum capitibus: tamen aër redditur frigidus, adeò vt hoc anni tempus appellent hyemem & nam ferunt veſtes, & verè eſt hyems, & multi ægrotant. Vt omnino vel frigus ſuperet calorem, vel ſaltem retundatur omnino calor, quod etiam ſufficit Hippocrati: his, cum ſupponantur reliqua tempora, hyems, autumnus, ver, frigidiſſima, ſi æſtas tepida & frigida reddatur ob pluuias neceſſe erit, vt totus annus ſit frigidus, & in prægnantibus, vt dixi, & pueris calor obtundatur tum debilibus ac mulieribus, adeò vt non ſint fœcundæ, fœcunditas enim prouenit à calore maximè ſi cum humido iungatur, ſicut videmus in Ægypto & Arabia felice & Iudæa, & plurimis etiam Aſiæ prouinciis his proximis. Et non ſolum corpora hominum percelluntur ex hoc, ſed etiam animalium & ſegetum terræ, ac fructuum, & generaliter omnium alimentorum, vt ſint pauca & parui alimenti, & etiam mali, quæ omnia viſa ſunt hoc anno M.D.LXVII. Bononiæ, in quo nulla fuit æſtas, prorſus, prodigioſo euentu, & cum tota hyeme præcedente abundarunt pluuiæ, & non fuerunt æſtate, nec vere morbi mali, ſed pauci mortui ſunt, cuius cauſam loco ſuo aperuimus (4. lib. com. 3.) Secundum eſt quomodo aqua refrigeret, vt videmus ſæpe ex noſtra ſententia dato quod non ſit frigida, ſed temperata? Et dico quod tempeſtate temperata eſt, quia tamen omnia elementa ſunt frigida actu & longe magis ad calorem noſtrum comparata qui excedit mediocritatem, quoniam

niam ſunt deſtituta à calore cœleſti, & magis aqua & aër, & quo magis mouentur & agitantur, & quia magis imprimunt ſuam qualitatem, & etiam quia quæ dura non ſunt motu refrigerantur, vt docui in libris de Natura manifeſtè coniunctis his omnibus ſimul, & quod frigida ſint natura elementa quoniam calor omnis, aut eſt violentus & non naturalis, aut à cœlo, & quod temperies humana excedat mediocre in calore, & quod in motu liquida refrigerantur, & quod per motum exuperantem qualitatem magis imprimunt palam eſt, tum ob id quod in pluuia, aqua vehementi motu decidit, pluuiam aſſiduam præcipuè refrigerare manifeſtè. Cauſam autem cur pluat in illis regionibus, & hoc eſt tertium reddere non debemus, niſi primum ſciamus quod ita ſit: quæſtio enim propter quod eſt præſupponit, teſte Philoſopho (2. poſt Tex. cap.3.) quæſtionem ſi eſt. Dicimus ergo quod iuxta ea quæ tradidit Olaus Magnus Gothus in ſuo 1. lib. Hiſt. (cap.5. & à cap. 14. ad 20. & cap.35.) rerum Septentrionalium Scricfinnos, dicit niuibus etiam per æſtatem abundare, & ob id frumento neque veſcuntur, neque habent ſed carnibus ferarum crudis vitam ducunt. Et hoc etiam perſpectum fuiſſe, docet Iordani Septentrionalium rerum ſcriptori antiquo, & Paulo Diacono. Dicuntur aut Scricfinnij à ſaliendo, quoniam ligno quodam adiuti feras ſaltu aſſequuntur & occidunt. Et in illis partibus in hyeme ſæpius accidunt tonitrua cum fulminibus, ſeu ob nimium frigus infimæ regionis aëris, ſeu ob vaporem bituminoſum cum terra bituminoſa ſit, & ideo in illis locis pluuia omni tempore velut & nix, habetur tamen pluuia infauſta in æſtate omni menſe præterquàm Iunij: & in Aprili & Septembri habetur pro vtili. Adiicit etiam quod nonnunquam videntur Irides quædam mirificæ, quæ cum apparent tempeſtates graues ac noxias ſignificant, & etiam præter id cædes & bella ac deuaſtationem portendentes, & ſub fine veris ſolet etiam conſequi pluuia ſulphurea & odore grauis & ſpecie. Addit circulos multos apparere, & circa Lunam & alios, à quibus & frigora magna & nubes proueniunt. Concluditque illud dirum eſſe portentum, ver ſine temperie, æſtate ſine calore, quæ ambo, vt dixi, hoc anno M.D. LXVIII. experti ſumus. Halones etiam hyeme niues, glacies, pruinam, frigoráque magna portendunt, vt in æſtate pluuias & grandines, maximéque apparent circa oppoſitionem Lunæ. Verum de cauſa horum nunc dicamus, per quam & res ſimul & ſcientia ipſius rei habetur, audiamuſque Hippoc. dicentem.

Et aër ipſe tantam ferè diem.] Vbi aër eſt nebuloſus, ibi cadunt pluuiæ aſſiduæ aut niues quoniam à calore validiore aſcendunt, & in tanta copia tandem vt aër grauatus neceſſario demit. Et hoc eſt indicium eius quod dixi, ſcilicet non permutari aërem in aquam, neque aquam in aërem: at abundant ibi vapores humidi, quoniam ſolum eſt madens & bituminoſum, ergo loca illa omnia abundant pluuiis & niuibus iuxta rationem temporis, niſi cum regio eſt à meridie, expoſita boreis continuis qui transferunt nubes & nebulas aliò, etiam contrariæ ratione Bononia eſt ſubiecta pluuiis, nam cum venti boreales fuerint non ſublimes ſemper collectis nubibus ac nebulis, fiet pluuia contraria ratione. Erunt ergo in perpetua hyeme occultis modis ob vehementiam frigoris & eius diuturnitatem: ob æſtatem breuiſſimam & minimè calidam: ob abundantiam pruinæ & niuium & glaciei temporibus mediis, & magis hyemis ob abundantiam nebularum omni tempore, & ventorum borealium, ob pluuiarum & nubium copiam & aſſiduitatem in æſtate.

Sunt enim planities eminentiores.] Non vult quod etiam teſtantur qui hodiernis temporibus de his referunt quod ſint ibi montes, ſed terra nuda arboribus, elatior verſus polum, quod etiam dixit Ariſtot. 2. Metheor. (cap.1.) & ideo etiam ob ventos non ſunt arbores ſed arbuſta, & quæ flectuntur, & id genus eſſe rubi & roſarum & vuæ criſpæ & verborum, & vt plerunque plantæ ſpinoſæ. Et ideo regio illa prorſus eſt frigida, & quaſi inculta, ob niues præſertim.

Neque feræ magna inibi naſcuntur.] Redit ad probandum quod antea propoſuerat, nemora & ſyluæ ſunt domus ferarum magnarum, ergo vbi neque nemora neque ſyluæ ſunt, non erunt feræ magnæ, nam arbores defendunt eas ſuperius à niuibus, à lateribus, à ventis, & ſuppeditant illis vinum per radices & truncos & cortices & folia, quæ cum ſint duriora non ita abſumuntur, vt folia herbarum & niuibus ſuperſtant cum herbæ ab illis obruantur, ideo præſtant feris magnis multa commoda, & ad eorum præcipuè catulos tuendos, & hæc per ſe clara ſunt. Sed dubitatur quia aſſumpta ambo videntur etiam falſa, primum de nemoribus & ſyluis: nulla enim loca videntur feraciora ſyluarum, & maximarum ſeptentrione ipſo. Quæ enim famoſiores, ericinia, baceniana, hircania, & apud Benos, quos vocamus Bohemos, hodie ſemana, & quam vocant gabretam ſeu, vt noſtris temporibus Turingora, & in Sarmatia parte ea quæ Samogethia vocatur ſylua eiuſdem nominis, nam Hericinia adeò famoſa eſt prope Ruſſiam nigram. Quid de Aſiana Sarmatia dicam, nonne apud Tanaim inter paludémque Mæotim ſeu Paludem Tabach, & prope Volgam ſeu Rha fluuium in ipſa Scythia, alia magna eſt ſylua, & in Eſtia & tota Polonia ſeu Sarmatia Borealis plena eſt ſyluis & maximis? vt etiam apud Teretiuam flumen vbi oritur? ſed nullibi plures aut maiores quam in ea parte Sarmatiæ, quam noſtro tempore appellat Lieuaniam: tota enim eſt plena denſiſſimis nemoribus. Eſt & famoſa illa Heluetiorum ſylua, quam vocamus nigram: ob denſitatem ita appellata, & eſt Eremus Eluetiorum, quin memini cum illorum regionem luſtrarem vidiſſe montes ipſos totos plenos abietibus altiſſimis, ſimilibúſque arboribus aculeatorum foliorum, vt pictis & per flumina ex tota Germania trabes immenſæ longitudinis & altitudinis

altitudinis deferuntur, vt vidi ipſe ego in mare Genuam pro conficiendis malis nauium, quas duo homines quantumcunque magni diſtentis brachiis amplecti nequirent: altitudo verò tanta quæ fatigat viſum, ne ad arbuſta forſan refugias. Quod ad animalia attinet, quænam maiora aut robuſtiora vris biſontibus, ringiferis, alcibus, vrſis, quæ omnia ſeptentrio mittit. Quin ex bubalorum coriorum craſſitie bouum magnitudinem illarum regionum conſiderare licet. Reſpondeo quod in Scythia & regionibus vltra Scythiam ad ſeptentrionem poſitis, vel è directo eius, vt ſunt Lapones & Biarmij, ſunt luci arbuſtorum & frequentes, non tamen arborum: cuius rei & eſt teſtis Olaus Magnus: & quoniam nos ipſi hoc idem vidimus in Scotia, vbi non ſunt arbores vllæ proceræ. Et ratio Hippocratis hoc demonſtrat, quoniam venti ſunt adeò validi vt deferant homines, & etiam homines cum equis, igitur cum ea regio ſit maritima, quanto validiores erunt ex terra, cum iuxta ſententiam Philoſophi (Probl.) venti oriantur è terra, & tum magis ob montium fauces: ideò niſi ſint arbores è genere virgultorum, ſcilicet flexiles vt arundines, rubi & ſimiles, quo maiores & craſſiores erunt eo citius eradicabuntur: ſed valdè exiles aut flexiles non poſſunt in magnam altitudinem per ſe creſcere, & erectæ manere, igitur in his regionibus non poſſunt eſſe luci arborum. Et dicam quod ego vidi Edimburgi, & non erat altitudo poli niſi LIII. partium, aut paulo plus, & magnus quidam dominus habebat hortum in quo voluit alere quaſdam platanos ob ſimilitudinem vitium, nam folio vitibus aſſimilantur, & quamuis platani etiam iuuenes ſint aliquo modo flexiles, attamen non poterat illas plantas tueri niſi muris ad arborum altitudinem exædificatis. De animalibus concludit ratio Hippocratis ibidem: nam ſolum eatenus creſcunt donec poſſint abſcondi ſub arbuſtis, ideo intelligendum eſt de valde magnis, vt ſub elephantes, cameli, boues & ſimiles: vrſi autem non ſunt magni in comparatione harum: leones enim Indici ſunt multo maiores, & multæ aliæ feræ. Ad authoritates loquuntur de Sarmatia & ſimilibus non Scythia, & hoc tam de feris quàm de arboribus. Ideo hoc declarato tranſit ad homines dicens.

LECTIO LXXXVII.

Super

TEXT. VII. & VIII.

PRopter temporum anni mutationes neque multas neque fortes, ſed ſimiles ſemper vel parum admodum diuariantes. Vnde & formas corporum inter ſe ſimiles habent cum eodem vtantur victu & amictu æſtatis & hyemis tempore, attrahuntque aërem aquoſum condenſatum, aquamque inſuper bibentes à niuibus & glacie reſolutam, nullo etiam corporis exercitio accedente, cum non veriſimile ſit corpus aut animum vllis exercitationibus apta fieri, vbi non mutationibus temporum fuerint fortes.

H*Tems enim prohibet & nuditas terræ quæ.*] Verba enim illa (neque feræ magnæ) parentheſis ſunt, ideo hic textus debet iungi illis verbis ſub ipſis vrſis accliues, vt ſententia ſit hæc, gens illa minimè fœcunda eſt, & corpora habet mollia, & formas ſimiles inter ſe, quoniam tota regio frigida eſt admodum, nubiloſa, humida, ſine montibus, ſine æſtate, aut admodum breui: adeo vt etiam paucas habeat feras aut paruas, & non multum inter ſe differentes. Et ſubiicit colligendo cauſas rationem horum.

Quum eodem vtantur victu & veſtitu.] Proponit dictorum quatuor alias cauſas, nam primam iam dixit planitiem vt non ſubiiciantur temporum mutationibus quæ accidunt ob terræ inæqualitatem cum careat montibus, reliquarum quatuor cauſarum prima eſt, quod vtantur eodem victu & veſtitu æſtatis & hyemis tempore, nam vt iam diximus, adhuc in æſtate frigent, non enim vt apud reliquas gentes in æſtate coguntur quærere loca refrigerata leuiſſimáſque veſtes. Sed dices, Olaus Magnus (lib. 7. cap. 19.) ponit magnum diſcrimen inter tempora anni? Et adiicit quod autumno cadunt pluuiæ multæ. Reſpondeo quod Hiſtoria Olai Magni cum ſequatur morem quorundam temporibus noſtris, qui pauca ſcientes multa ſcribere volunt pro vno ſingulari cognito ab ipſo appoſuit decem ſubrepta ab authoribus antiquis, maximè à Plinio, vt in illa hiſtoria legas totum penè Plinium malè tranſcriptum, & poſſis verè illud Terentianum pronuntiare: ex

Græcis bonis, Latinas fecit non bonas.

Ita hic loquitur de ſuis regionibus, quæ multo Scythia ſunt Auſtraliores, nonnunquam etiam de Germanis: nam titulum inſcripſit de Regionibus Borealibus, ſed cum regiones illæ pateant in longitudine totius terræ, ſcilicet partium CCCLX. in latitudine autem partium XLIII. tantum enim diſtat Noricum Vindelicia & Rhoſia tum Pannoniæ ſuperioris atque inferioris termini ac Iſter, à quibus Germania initium ſumit à Polo Boreali. Recentioribuſque Lim fluuius & Draua: conueniunt omnes quod Germaniæ finis incipiat à XLVII. partibus altitudinis poli, & ideo reliquum eſt, vt dixi, partium XLIII. Olaus tamen hoc boni adiicit (lib. 4. cap. 6.) quod in pluribus partibus maximè Noruegiæ & Gothiæ glacies durat ad finem Maij, atque in fluminibus adeò denſa, vt inſuper illam nundinæ celebrentur: & hoc concordat maximè cum dicto Hippocratis ſic dicentis, quòd non variant victum neque veſtitum æſtate nec hyeme.

Attrahuntque aërem aquoſum & condenſatum.] Hoc eſt cauſa proprie quod corpora ſint

ſint mollia & humida, & vt ſint craſſi & pingues, & humidos habeant ventres, vt docebit inferius, cum enim ſingulo die trahant tum per os & pulmones, tum per nares & cerebrum, & promiſcue ex vtroque, ad vtrunque, & per ora arteriarum cutis quantitas aëris aſſiduè die noctúque dormiendo, vigilando, quieſcendo, & maiore etiam copia ſe exercendo, aër ad quantitatem capacitatis vaſis continentis tales homines, quales ſunt qui reſpirant, nam ſunt quatuor millia ictuum pulſus in hora aut etiam plus, & quatuor ictibus pulſus correſpondeat vna reſpiratio, erunt circiter XXIV. M. reſpirationes in vna die, & reſpiratio vna, vt ex veſica plena colligitur, hauriat naribus & ore ſaltem tantum aëris, quantum contineat octaua pars phialæ bilibris, id eſt quæ duas vini libras contineat in ſpatium illud implebitur octo aëris hauſtibus nonagies hæc phiala vas implet quod hominis corpus caperet deducta inæqualitate: in DCCXX. igitur reſpirationibus tantum aëris trahitur, quantum eſt corpus pus totum hominis, at ſunt in vna die XXIIIM. reſpirationes, diuiſo ergo vicies quater mille per vginti inſuperque ſepties centum prodibunt XXXIII. & tot menſuræ aëris hominem capientes implebunt, vt ſingulo die præter eum qui circumcirca à ſuperficie corporis hauritur, quoniam id incertum eſt. In tanta ergo multitudine hauſti aëris, & etiam per meatus circumquaque arteriarum etiam ambientis ſuperficiem & per contactum, & tot diebus in anno, & tot antris in vita humana cõtentis, quiſnam aut victu, aut medicamentis, aut alia ratione præterquàm ingenita cœleſtis caloris diſſimilis illi euadere poterit? cum etiam illum ingenitum ignem aſſidua coniunctio materiæ, tam validis motibus per tótque ætates ac generationes mutatæ aër ipſe tantum ſuperabat, & hoc in magnis exceſſibus. Hæc volui adiecisse, quæ non ſolum ad præſentem tractationem faciunt, ſed mutuo magis ad exſequentem intelligendam. Igitur cum ſubiicit.

Aquam inſuper bibentes.] Hoc eſt tertium à potu ſumptum, de quo cum plurima ſuperius dicta ſint, non eſt vt repetant. Hoc ſufficiat ex illis commemoraſſe hos homines habere omnia membra principalia frigida & humida & imbecillia, cerebrum & cor ob aërem, iecur ob aquam: membra generationis ob cauſas quas ſubiicit, & etiam ab affectu, vt docebit, ſunt enim impotentes ad Venerem plerique & etiam quia fieri non poteſt, vt qui tria membra principalia habet imbecillia ſit robuſtus ad rem veneream, multo minus ad generationem. Et hoc etiam ſequitur, quod ſi habent cerebrum & caput debile, quod habeant etiam oculos & auditum obtuſum, & parum etiam valeant aliis ſenſibus atque ingenio & memoria, & multo minus iudicio, quod eſt velut flos quidam qui conſurgit ex omnibus animæ viribus, in quo plures ſe credunt præſtare eo pauciores valent etiamſi perturbationibus animi, quæ plures non afficiantur. Conſtat etia m quod plures ibi erunt comitiales, vertigines, reſolutiones, deſtillationes, tuſſes, tabes, hydropes, & eo magis hæc omnia quod præter id terra illa non eſt ferax vini neque olei, quæ ſunt duo præcipua auxilia aquarum prauarum & aëris mali, & etiam tritico carent. Et neque quod deterius eſt habent vnde aduehant ex propinquis locis. Apes enim quæ mel generant aut in aluearijs artificioſis illud ſtruunt, vt apud nos, at in ſyluarum arboribus, quemadmodum in pluribus Sarmatiæ partibus mitioribus. Cum enim ſint animalia exanguia extremum omnino frigus ferre non poſſunt.

Nullo etiam corporis exercitio accedente.] Declarat quartum quod non exercentur corpore neque animo, quoniam omnia penè ſimilia ſunt apud illos, & vt dici ſolet propter admirationem Philoſophari cœperunt homines. Cum igitur non ſint cauſa admirationis quia ceſſat nouitas, omnia enim penè paria ſunt omnibus corporibus, ideò non exercentur neque corporibus ob eorum imbecillitatem atque mollitiem. Dicemus tamen ſuo loco quomodo cum exerceantur multum equis, non dicantur exercere ſe.

Notandum etiam quod Olaus Magnus & cæteri omnes ſcriptores referunt, & ratio ipſa ſuadet & experimentum docet, quod quaſi natura æquante vices omnium in huiuſmodi regionibus, quanto pauciora ſunt animalia magna & homines, tanto & longe plura & ſuper fidem abundant animalia parua, & pellibus eximiis veſtita, velut hermelini, ſabellæ, martori, ginettæ, lincei, lardironi, medauri, viuarræ, aſpreoloſi tum feles, meles, vulpes, lupi, etiam & vrſi, qui ſe ſub terra condunt, lepores quoque in Sarmatia Europæa candidi ſunt tum etiam auiculæ paruæ & magnæ, maxima enim auis eſt comparatione quadrupedium magnorum res exigua, & murium diuerſa genera communium vlpinorum qui ſunt fermè vulpibus magnitudine æquales, ſciuri præterea, glires & lemmar patria lingua vocatus mus pelle varia, qui creditur è nubibus cum pluuiis deſcendere armelinorum pabalum, & muſtellæ & ictides ac fibri, lutri vrſique albi quos marinos eſſe putant, & è piſcibus viuere & gulones, aliáque multa eiuſmodi quorum copia tanto maior eſt in illis regionibus quanto homines pauciores, & maiores belluæ velut pardi, tigrides, leones, pantheræ, & vt obteguntur à niuibus atque ob id à lupis & vulpibus tutæ: tum verò ſub illis aues nidificant, & quadrupedia catulos ſuos edunt at arbuſta cum ſpinoſa ſint tuta hæc animalia ab aliis feris reddunt, & niues ſubſtinent ne illarum filij obruantur, & fructibus illas alunt, & frigus minuunt, ſunt enim eis monumento & frondibus ac ſurculis ſtratum exhibent. Quam verò humidæ ſint hæ regiones oſtendit teſtimonium Sigiſmundi referentis in lacum album, cuius longitudo latitudóque eſt LX. M. paſſuum ingredi (ô rem incredibilem) trecentos ſexaginta fluuios: vt conſtat totum huiuſmodi terram aquis madere, aërem nebulis.

TEXT.

TEXT. VIII.

PRopter quas cauſas formæ eorum ſunt craſſæ & carnoſæ. Iuncturæ verò humectæ & inefficaces: ventriculíque humidi omnes, maxime omnium tamen inferior aluus, nequit enim ipſa exſiccari in eiuſmodi & regione & natura & temporis conſtitutione.

PEr carnoſas intelligit pingues cum inferius dicat eos eſſe nudos carne, Præterea ſecundo de temperamenti (cap. 4.) caro fit à calido & humido, pinguedo ex frigido & humido, cum igitur ipſi ſint frigidi & humidi erunt pingues, non carnoſi. Iunctura inefficaces dicebat Hippocrates in libro de Articulis (pag. 3.) articuli excidunt facile ob humidum quo abundant, nerui quibus connectuntur, ideo in natura humidis facile luxantur & ſimiliter ob maciem, & dabat exemplum de bobus quibus ob macilentiam articuli excidunt, & maximè circa finem hyemis. Scythis ergo ob humidam temperiem infirmi ſunt articuli non tam adeò vt ab illis excidant niſi cum fuerint macilenti, tunc enim etiam excidunt. Sed eſt aliud magis mirabile, cur cum aër ſit humidus, & aër humidus magis afficiat membra ſuperiora, aqua autem membra inferiora, vt ſuperius viſum eſt, hic tamen dicit (lib. 1. comm. 3. & lib. 3. comm. 1. (Scythas habere humidiorem aluum inferiorem ſuperiore? Dico quod hoc eſt quoniam concurrit vtrunque, ad humidam enim aluum facit humidus aër & aquæ crudæ: ſed ad deſtillationes capitis & pectoris (lib. 3. Text. 4.) frigiditas aëris tum humida qualitas, cruditas autem aquarum facit dyſenterias, & alui profluuia in æſtate: poſt docet (Text. 5.) quod hyeme facit peripneumonias & inſanias. Et non deſtillationes. Sed dices contra, quia inferius inquit (Text. 14.) Quorum ventres molles & humidi ac pituitoſi ſunt, his duriſſimæ & crudiſſimæ ac ſubſalſæ aquæ conferunt, ſic enim maximè exſiccari poterunt. Reſpondeo quod intelligit ibi de crudis ſubſalſis, quæ vim habent aſtringentem aliquam, non aut crudis tantum.

TEXT. IX.

SEd pinguedine & nuditate carnis formæ inuicem ſunt ſimiles, maſculorum maſculis, & fœminarum fœmellis. Tempore enim cum ſint inter ſe ſimilia nullas corruptiones neque malignitates inferunt in ſeminis genitalis miſturam ac compactionem, niſi quiddam aliud fortuito vel caſu contingat aut à morbo.

NOn eſt diſcrimen inter corpora quæ ſunt eiuſdem ſexus, quoniam non eſt varietas in temporibus, præſupponit Hippocrates quod ſciamus multum intereſſe in Græcia & Italia, aliíſque regionibus, in quibus varietas eſt magna inter tempora, velut æſtatem & hyemem, ver & autumnum, quod quis naſcatur hyeme aut æſtate, autumno aut vere. Vnde Plinius (lib. 8. cap. 47.) refert agnos hyeme natas eſſe robaſtiores, natis in vere, alij poſt addiderunt, viuere XIII. annis, cum quæ in vere naſcuntur viuant octo aut nouem, igitur cum vbique diſcrimen ſit ex ſexu, etiam multis in locis eſt ex anni tempore quo oriuntur: vbi autem nullum in temporibus diſcrimen, ibi etiam formæ hominum & animalium modo in ſexu concordent ſimiles erunt, quo intelligitur varietatem in hominibus inter ſe eſſe exortu ob regionum varietatem, aut quia oriuntur alij æſtate alij hyeme alij autumno aut vere: aut quoniam tempora illa in diuerſis annis licet genere ſint ſimilia inter ſe euariant, cum ergo in Scythia non ſit diſcrimen inter æſtatem & hyemem, neque erit inter ver & autumnum, quia non erit etiam inter ver & hyemem, aut ver & æſtatem. Cauſa enim quod autumnus differt ab æſtate & hyeme, eſt quia hyems differt ab æſtate: ſed his in locis æſtas & hyems non differunt inter ſe, igitur neque autumnus, cum ſit medius inter illa non differet ab vllo eorum, & ſimiliter non differet à vere, ideò concludit.

Tempora enim cum ſint inter ſe ſimilia.] Oſtenſum eſt quod naturaliter non erunt inter ſe diſſimiles: poterunt tamen dicit caſu aut morbo inter ſe differre. Ad caſum referuntur timor, lapſus, equitatio importuna, ebrietas, venus, quæ multum ſolet nocere fœtui, triſtitia & ſimilia ad morbum, non ſolum morbus ſed medicamenta, ſectio, venæ, inædia, fluxus menſium, corruptio ſeminis maſculini, & ſimilia quæ ſunt innumerabilia.

LECTIO LXXXVIII.

Super

TEXT. X.

MAgnum autem argumētum humiditatis corporum Scytharum hoc exhibebo. Multo enim ipſos præcipuè qui Nomades ſunt reperias exuſtos humeros, ac brachia habentes manuúmque iuncturas, pectora, coxas & lumbos, nulla ſanè aliam ob cauſam niſi ob humoris & mollitiei naturæ detractionem. Nam neque arcus intendere neque telum torquere poſſunt præ impotentia humiditatis humerorum, cum autem vruntur humor ipſe à iuncturis exoluitur fiúntque corpora ipſorum validiora, melius nutriuntur & magis reddunt articulorum vſu potentia.

DEuertitur ad demonſtrandum quod corpora Scytharum ſint humida, & hoc ab

ab auxilio: meminit huius indicationis ſexto Epidemiorum (Par. 2. Text.27.) quamuis Galenus vt pleraque alia in alium ſenſum conuertat, ſeu fretus authoritate aliorum ſeu meliores habens codices, ſeu deceptus. Vtcúmque ſit ſumit argumentum à curatione, curantur enim igne adhibito: ignis calidus eſt & ſiccus, igitur affectio frigida & humida dicitur.

Humeros brachia, manuumque iuncturas, pectora, coxas & lumbos, enumerat ſex tria in ſuperioribus, vnum in medio, vnum infra medium, demum vnum in inferioribus. Melius hic Græcè ob Fuchſium qui hæc alio modo accipit ὤμους καὶ τοὺς καρποὺς, τῶν χειρῶν, καὶ τὰ ςήθεα ἰσχία καὶ τὴν ὀσφῦν. Hæc longè certiora atque in huiuſmodi Græcam fidem ſequi operæ pretium eſt, non ſi triangulus tres habeat angulos duobus rectis æquales, linguarum enim peritia è quatuor in tribus caſibus non tam vtilis eſt quàm neceſſaria de quibus loquamur, vt ſciamus & quæ dicantur, & in conſecutione quæ per ratiocinationem habetur, ſi eam nacti proprio aut alieno ingenio fuerimus, non expedit vt Græca quæramus: niſi illi compendioſius, aut euidentius, aut locupletius oſtenderint ita hoc in propoſito neceſſe eſt voces has perquirere diligentius, non ſolum quid ſignificent, ſed quid Hippocrates ætate. Hac enim in contemplatione, etiam ſcientia obeſſe poteſt ſi deſit prudentia (libro 1. cap. 25.) ὦμος Fuchſius in ſua anatomia tria ei ſignificata præbet, ſcapulam, humerum, ſcoptulam, quæ barbaris dicitur ſpatula. Verum propriè ὦμος humerus eſt, dicente Galeno in lib. de Oſſibus (cap.16.) Maximum omnium os humeri (femore excepto) eſt, idque vtrinque ſupra infráque alligatum eſt, cuius ſumma pars grandiuſculum habet caput, paruæ quidem ceruici coagmentatum adnatúmque. In eo iuxta anteriorem partem ſinus quidam eſt: vt dubium non ſit de oſſe humeri, quin ſit os ſuperius brachij quod annectitur thoraci, & ex hinc toto corpori. Sed ex hoc planè adhuc non habemus, quid per humerum intelligat, an os ſcoptulæ. Hic bifariam eſſet error, & quod aduerſetur Galeno & Veſalio lib. 1. in fig. 23. cap.) & quod diceretur os ὤμου, quod perinde eſſet, ac ſi diceres os oſſis. Propriè enim ſcapula ὠμοπλάτη, dicitur, quaſi latus humerus: an potius articulum ipſum. Palam eſt, Latinos pro humeris intelligere non os brachij ſuperius, ſed quicquid eſt retrorſum à ſcapula ad ſcapulam, vbi perferre onera ſolemus Cicero de Oratore (lib.1.) C. Sulpitij Galli propinqui ſui Q. Pupillum filium ipſe ſenem in humores ſuos extuliſſet. Et Horatius (lib.1. Sat.5.) Callicius vt ſoleat humeris portare viator.

Ruffus Epheſius in primo de Appellationibus partium corporis humani (cap. 10.) Ala ſub humeri articulo cauitas eſt, vt nec articulus ipſe apud Latinos humerus, ſed humeri articulus vocetur. Et paulò poſt, humerus etiam à Latinis dicitur quod exit ab humero, ſed à Græcis brachium. At meletius in libro de Natura hominis (pag.116.) qui tamen Græcè ſcripſit, hæc habet humeralis oſſis proceſſus, qui anchoræ formam obtinet, humero ipſi aſſurgit: huic verò muſculus qui biceps nuncupatur accumbit, à quo nerui ad humeri cacumina, & qua clauicula dearticulatur prætendunt. Vt ſi quis rectè conſideret ad ſcapulam, tam Latinè humerus quàm Græcè ὦμος referantur. Sed hæc etiam clariùs ex expoſitione βραχίονος. Illud dubium, quorſum hæc vſtio ſi fuit in ſcapulis, cum ad motum conferre parum poſſe videatur. Reſpondeo, quòd Hippocrates lib. de Articulis (pag.6.) inquit, inimicus enim eſt ignis neruis: & ideo exurebant ante in oſſe humeri, & retro in oſſe ſcapulæ prope humeri articulum: & hoc vocauit humerum vrere: nam certum eſt quod vtiliſſima vſtio circa articulum ſit ne luxetur aut imbecillis ſit: at brachium Fuchſius idem vult eſſe quòd humeri os (libro 1. cap. 27.) Meletius cum multa diſſerat circa hoc, non tamen ſe aperit ex verbis, explicat per ea tamen verba, eſt autem in interioris brachij fine concauitas, quæ trocleæ ſimilitudine reſpondet, circa quam cubitus mouetur, & intus in ipſa aliud cauum viſitur. Hæc ſiquidem caua cubiti acutos proceſſus, quos corones nuncupant, ſuſpiciunt. Hæc verba Veſalij (fig.cap.24.) collata picturæ ante notatæ, atque ſequentis rem declarant. Animaduertendo quod cubitum non ipſum articulum intelligunt, ſed quemadmodum ſuperiorem articulum qui ſcoptulæ annectitur humeri articulum, non humerum & os ei adiunctum humeri os vocatur: ita per cubitum oſſa quæ à cubiti articulo incipiunt, & ad brachiale ſeu manum finiuntur, intelligunt. Cubitus igitur eſt pars totius brachij ab articulo medio ad manum contenta, quæ in duo diuiditur oſſa: vlnam & radium, & vlna quidem radio longior eſt & craſſior, & cui cubiti articulus excauatus eſt, & humeri oſſi iungitur: radius autem breuior, tenuior, duntaxat latior, vbi manui appropinquat, contraria ratione vlnæ. Verum Ruffus per cubitum articulum etiam apud Græcos intelligi vult, vocatur & Ancon & olecranon. De Latinis dubium non eſt, quin cubitus ſignificet articulum, βραχίων igitur quaſi quod breuius ſit, & Ruffo teſte, idem eſt quod humerus. Sed in ſignificato ſecundo humerum pro humeri oſſe capiendo. At non ſic Latini, ſed quemadmodum & nunc pro cubito accipiunt, id eſt vlna & radio. Cæſar (7. de Bello Gallico) vt brachia modo atque humeri ad ſuſtinenda arma liberi eſſe poſſent. Et Celſus id manifeſtè docet, ſi quis verba verbis conferat pro brachio vtrunque os an ſit fractum conſiderare iubet. Apertè enim cum dicit (lib.8.cap.10. ſec.2. & 3.) ſi ambo oſſa fracta fuerint, vt valentius extendatur, quoniam quia neceſſe eſt minus neruos contrahi altero oſſe integro, non ergo eſt idem βραχίων apud Græcos, & brachium apud Latinos. Sed vt dixi circa cubiti articulum hanc vſtionem fieri debere intelligit, quia ſubiicit καὶ τοὺς καρποὺς τῶν χειρῶν. Hic locus eſt ſupra manum vbi ipſa flectitur. Ideò cum in tribus aliis ſuperioribus mutata ſint ſignificata, humero, brachio & cubito, tum etiam appellationes & Græcè quoque ſufficiat Hippocratis oſtendiſſe ſententiam &

Anatomi

Anatomicorum audaciam, qui tam improprię vocabulis vſi ſint, in hoc autem καρπῷ, ſeu carpo, cum conſtet vndique, & ratio nominis & ſignificatum & locus & mens, Hippocratis ad ſequentia tranſibo, στήθεα dicit. Thoracis Græcè duo ſunt ſignificata, quicquid coſtis, ante, retro, dextra & ſiniſtra circumſcriptum eſt: ſed Ariſtoteles aliter τὸ ἀπὸ αὐχένος μέχρι αἰδοίων κύτος, καλεῖται θώραξ. Quicquid à ceruice ad pudenda clauditur, vocatur in priore ſignificato pars anterior (non in hoc ſecundo) vocatur pectus ἰσχίον ἰσχίον ſeu coxendix Latinè aut coxa, vt etiam Fuchſius (libro 1. cap. 22. 33. libro 3. cap. 5.) Ruffus, femora ſunt oſſa prælonga valentiáque à coxis ad genua, quorum capita cauitatibus cotylis ſeu acetabulis inſeruntur, oſſáque illa quibus inſeruntur coxæ vocantur, dico ἰσχίαν eſſe locum illum, cuius etiam meminit Meletius. De quibus etiam Galenus lib. de Oſſibus agit (pag. 125. & 126.) Et pro his conſule Veſalium (cap. 20.) In vniuerſum memento eius quod diximus in aliis coxendicis nomen propriè dici cum adiecto eſſe aut articulo non ſimpliciter, ſimpliciter autem prolatam de vtroque poſſe intelligi: ſed pro ratione ſententiæ καὶ τὴν ὀσφὺν. Quæ ſupra ἰσχίας ſunt oſſa lata vtrinque in poſteriore parte lagana vocantur cauitas inanis ſupra illa retro tendens ilia inter ilia oſſa ſpinæ cum muſculis lumbi, à Latinis, à Græcis ὀσφύες; de quibus Galenus in lib. de Oſſibus (lib. 1. cap. 29. & in fig. & vlt. primi lib. pag. vbi ſceleton deſcribit, & lib. 2. cap. 61.) Fuchſius in primo Anatomiæ in Veſalium Paraphraſis egit, & Ruffus in tertio. Satis conſtat dici oſſa aut vertebras lumborum, eáſque eſſe numero quinque, & maximæ & craſſiſſimæ ſunt, intus leues exterius aſperæ: quódque etiam lumborum muſculi & qui ſint: qui autem lumbi nondum docuimus, neque apud Latinos neque apud Græcos pariter ὀσφύς, dubium enim eſſe poteſt, an ſit nomen loci an membri? etſi membri cuius ſimplicis ne aut compoſiti? nam de loco, vt dixi (cap. 4. 10. & 20. pag. 108.) conſtat qualis ſit. Verum Meletius hanc dubitationem diluit dicens: loca autem quæ veſicæ, inguini, & iliis à tergo conſiſtunt lumbi appellantur, in ipſis etiam renes poſiti ſunt. Et cum declaraſſet quod continentur lumbi vertebris quinque, paulò poſt ſubiungit. Dicitur autem ὀσφὺς locus ille quod totus oſſibus refertus ſit, habes loca. In his declarandis quæ ad grammaticum pertinent, tot errores Fuchſius admiſit, vt dicas neſciuiſſe grammaticam, quam ſolum conſtat attigiſſe, quam vtinam nec attigiſſet. Cur autem vrerent generaliter primum inquirere oportet inde ſpecialiter: generaliter quidem, quoniam vſtio, quæ fit candenti ferro, ad quinque præcipuè commoda eſt: primum vt retineat concludendo loca veluti inteſtina in enterocela, & defluxiones ex capite, vt videbimus inferius. Cum enim ex igne caro cum tota cauitate tollatur, ita vt vacuus remaneat: natura inſtaurante carnem, vndique maximè contracto iam loco circumquaque in medio impletur intercluditúrque nullo relicto vacuo via. Secundum quod aperit loca occluſa, & hoc bifariam aut educendo materias præter naturam, vt in aſcite ſuper ventrem inurendo cruſtas, vt etiam docet Hippocrates in libro de Locis (pag. 10.) in homine, aut educendo materias ſecundum naturam, vt in cruribus & brachiis, quanquam plerunque ſoleat fieri cum medicamento, melius tamen eſt vt fiat cum ferro candenti aut auro, hoc enim etiam eſt melius. Tertium eſt molliendi dura præcipuè in duritie iecoris & lienis, vt docebat Hippocrates in libro de Internis affectionibus (pag. 15.) & hoc fit quoniam ignito loco inducitur caliditas apta diſſoluere etiam os. Omnis enim caliditas ignea in corpore humido pingui corrumpit ipſum ſi permaneat, igitur neceſſe eſt, vt vel ſaltem repetita corrumpat tandem quod exuſtum eſt, ſed corrupti corruptio & ſeparatio eſt ſanatio, igitur tumores duri igne ſanantur, ſed quia dum aufertur pars ægra & inutilis, poteſt eſſe tanta vt reſiduum non ſufficiat ad functionem, ideò poſtquam deciderit poterit mori, ſi fuerit quod durum eſt magnum. Item quia dum decidit vires poſſent deficere: dum enim pus conficitur dolores ac febres fiunt. Igitur oportet vt in his vires ſint validæ, (2. Aphor. 47.) Tertio quia poſſet eſſe vt illud pus corrumperet partem proximam, ideo dicit Hippocrates (7. Aphor. 42.) Quorum epar ſuppuratum aduritur, ſi pus purum & album fluxerit, euadunt: ſi verò qualis amurca fuerit, pereant, hoc autem accidit cum præter ſcirrhum fuerit mala intemperies in ea parte, & alia quæ ſit initium corruptionis cuiuſdam. Demum quoniam poſſet aberrare in victu, & ita non ſufficere, ideò neceſſe eſt vt rectè regatur, aliter cum his omnibus poterit mori, cum igitur ſcirrhus in iecore non fuerit valdè magnus, neque in medio iuxta longitudinem, latitudinem aut profunditatem, tunc enim obſtaret prima conditio, nec fuerit coniunctus cum mala intemperie calida ſemiputrida, & vires fuerint adhuc validæ, & ideo ſine alio morbo graui coniuncto, & benè cuſtodiatur æger vſus ſuperuiuet, & eo magis ſi fuerit ſcirrhus in liene, in quo ſufficiunt poſtremæ tres conditiones, etiam quod non adſit quarta, & quod etiam illæ tres non ſint adeò exquiſitæ & paruæ, ſed ſatis magnæ, & vbi moriatur dices cum Hippocrate in libro de Locis in homine, nihil deterius eſt perpeſſus quam ſecus perpeſſurus erat, ſcilicet quia erat omnino moriturus. Si tamen non obſeruatis his conditionibus exuras, incurres infamiam. Et ſi infamia coniuncta ſit cum inuidia, & patientis coniunctis potentes etiam laborabis periculo vitæ, quod in longè deterius infamia, nam infamia falſa breui & facile ex ſuccedentibus bonis ſucceſſibus deletur. Vbi ergo tales medici in ea vrbe ſint, aut in aula aduoca alios prudentes & ſi conſentiunt in tuto es: ſi non dicas ego nolo me exponere periculo vlli propter aliorum ſalutem, ſed hic petit propter verba illius quandoquidem in vſtione erat, quaſi certa ſpes ſalutis augendo etiam ſecuritatem, ſed pro propter verba illius Emperici nolui facere, curet modo ipſe curabiſque, vt huiuſmodi verba magis per amicos tuos & ægri ac

potentes

potentes diſſeminentur quàm per te: ſed ſi interrogeris conſtanter affirma, neceſſe eſt enim interdum ſe exponere his certaminibus. Quod ſi poſtmodum ille vel illis dicentibus facias non permittat vt te perſuadeant, nam vel morietur æger ob aliquam cauſam ex ſupradictis; aut ipſi medici poſſent moliri mortem aliquibus inſidiis, & quando etiam omnia benè ſuccederent non erit lucrum & gloria & voluptas ex bono ſucceſſu par æſtibus animi, & timori & periculo quæ interim ſubibis: nec dic, vt quidam faciunt, nolo facere, quia præterit occaſio, nam rident hæc verba; præſertim ſi nil noui ſuperuenerit, vtpote incrementum fluxus ventris, vigilia, macies, deiectio appetitus, & ſi cum hoc pauci dies interceſſerint, vt potè duo aut tres dies, nam hoc ſæpe accidit, ſed dicas debuerunt ab initio aſſentiri, nunc nolo exiſtimationem meam in eorum arbitrio ponere, inde adde, videre quales homines ſint, & qualis animus eorum, ſi enim cum propoſui auxilium expediebat, cur tum non conſenſerunt: ſi non expediebat tum, cur nunc aſſentiuntur cum deterius res ſe habet, an auxilia periculoſa (nam hoc huiuſmodi eſſe dicunt) magis conueniunt cum periculum, & mors magis imminent, quam cum ab initio tuto adminiſtrari poterat, nunc ſatis patet cur aſſentiantur, interrogantibus noli prodere cur ſic eos non ſolum imperitiæ & leuitatis ac malignitatis, ſed etiam tanquam proditores ac ſiccarios accuſabis, vt hi qui ſunt ægris coniuncti, ſi ſapiant odio maximo proſequantur è domo prorſus expellant & maledicant de eis. Quòd ſi id non faciant aulam illam aut vrbem exi, ſtultum eſt enim ſtultis ſub iudicibus, & qui nec diſcernere ſciant imperitos à peritis, proditores à bonis viris litigare, cum adeò improbis & petulantibus carnificibus. At aliter agendo, ſi illi ſapiant deprimes inimicos, de quibus nulla alia ſpes relinquitur, crede mihi (nec blanditiis eorum nec promiſſis fidem vllam adhibe cum inter noctuam aut talpam, & ſolem nulla vnquam amicitia intercedere poſſit) niſi vt tanto fiant minus mali quo abiecti & impotentes & oppreſſi magis ac abſque exiſtimatione atque impotentes fuerint. Redeo ad rem. Sub hoc genere vtilitates continentur, vſtio etiam fiſtularum vt partes duræ & labia calloſa excidant, vt Albucaſis lib. 1. ſuæ Chirurgiæ. (cap. 19. 21. & 38.) Vſtio quarto loco confert ad finiendam putredinem, vt Princeps docet (4. 1. cap. 29.) Et deducitur ab Hippocrate ſecundo & tertio de Morbis cum Galeni authoritatem exponentis Aphoriſmum illum ſextæ particulæ. Quicunque ſuppurati: vbi enim plurimum fuerit vrere oportet, ſcilicet quia vſtio putredinem & corruptionem prohibet ac finit (com. 26.) Et videtur hoc voluiſſe Albucaſis in primo ſuæ Chirurgiæ, in ſecunda vtilitate de fiſtulis loquendo locis prius in margine deſcriptis: & propriè ac manifeſtè dum loquitur de vſtione in elephanticis carcinomates herpete: vbi manifeſtum eſt quòd per vſtionem obuiam it putredini. Ex quo concluſo quod Albucaſis (cap. 49. 52. & 54.) licet vbi agit de generali vtilitate vſtionis non meminerit niſi vltimæ vtilitatis vſtionis, de qua mox dicam, tamen non prætermiſit reliqua in proceſſu tractationis (cap. 49. 52. & 54.) ſolum huius partis vnius membrum vnum dereliquit, ſcilicet de carie & putredine oſſis vrenda, quam forſan prætermiſit, non vt non vtilem, ſed vt non neceſſariam, arbitratur oſſa talia per ſe caſura, vt etiam vult Hippocrates, quanquam vſta celerius ſeparentur. Quinta vtilitas cuius ſolius, vt dixi, meminit in initio libri Albucaſis, ſeu quod generalior ſit ſeu tutior ſeu magis neceſſaria, ſeu quod per hanc reliquæ poſtmodum habeantur: ſed demum propter has omnes cauſas ſimul iunctus eſt in intemperiebus membrorum. Hic dubitat de calida & calida, & ſicca & ſicca tantum abſque materia: nam de frigida tantum & humida & frigida & humida & calida vel ſicca, aut calida & ſicca cum materia non eſt dubium, cum conſumpta materia refrigeretur & humectetur membrum, ſicut iecur à Rhabarbaro educta bile, quamuis Rhabarbarum ſit calidum & multo magis ſiccum, & penè qualitatum ſimilium flauæ bili. Ideò in hac quæſtione mirum in modum ſe confundit, quia non vſus eſt principiis quibus ex ſuis experimentis oportebat ſe ſubſcribere. Et ſunt quòd vbi caliditas aut ſiccitas aut vtraque ſimul habent originem à putredine, & ſunt cum corruptione membri, tunc ignis tollit intemperiem, quia vt dixi, in quarta vtilitate ignis putredinem finit: ſed cum vllæ qualitates ſunt ex alia cauſa, & immunes à putredine tunc non ſolum ab vſtione non tolluntur, ſed augentur vt par eſt. Adhibetur ergo vſtio in tollenda intemperie frigida vel humida vel vtraque: & in omni intemperie quæ eſt cum materia, materiam conſumendo: demum etiam in calida & ſicca intemperie ſine materia, ſed in qua illa qualitas habet originem à putredine, velut in oſſis carie, & in his quæ dicemus.

LECTIO LXXXIX.

Super eodem

TEXT. X.

ET iuxta hoc quæritur an in conuulſione illa de qua ſuperius actum eſt, quæ eſt ſpecies ſacri morbi, & eſt coniuncta cum febre conueniat vſtio in ſutura coronali? & reſpondeo quod ſi ſit ab ipſa putredine & qualitate, putrida aquiſita in cerebro quod ſanat: ſi verò qualitate cum materia quòd multo magis conuenit, tum corrigendo intemperiem cum conſumendo materiam: ſin autem à ſola ſiccitate facta per reſolutionem febris tunc accelerabit mortem, & ſi ſit in corpore conuulſio, & non ſit ſimilis ſacro morbo, cuius indicium eſt quod mente conſtat nec à pura ſiccitate, tunc omnino vſtio in ſpina dorſi inter primam & ſecundam vertebram erit vtiliſſima, in ſutura coronali periculoſa, damnoſa, & non tantæ vtilitatis: hæc verò in ceruice vbi morbus ille caput tentet

nihil proderit, aut valde parum, & de hoc ſupra diximus (lib.4. comm.10.) Ea vero quæ fit in ceruice ſub tendonibus colli, & non in ſpina traducendo filum, vt & purget & mutet temperiem, ſi autem non iuuent omnia talia plurimum nocent maximè ab infamia: vnde adulti fermè omnes laborant imbecillitate viſus non leui, & etiam mentem reddunt ſtupidam, perturbant memoriam, nullum enim contra naturam non obeſt ſecundum naturam ſe habenti,& ſi vehemens ſit,non niſi vehementer nocet.Dico de vſtione in ſuturis capitis,aut prope caput,aut perforatione cum ſtylo cadenti, hoc genus alienum fuit à mente antiquorum: vides quod noſtri medici ſunt ſæuiores & aſperiores barbaris, cum ne Scythis quidem inter tot genera vſtionum & locos meminerit capitis, aut attinentium ad ipſum,vt ceruicis aut ſpinæ dorſi.

Hoc genus auxilij reuocauit in mentem fontes qui fiunt in cruribus & humeris ſuperna parte brachij, & adeò frequentes, vt quidam ciues habeant duos,tres aut quatuor, turpiſſimo an ſtultiſſimo vſu dicam magis neſciuerim. Origo fontium deducta eſt ab Aëtio ex antiquis in cura difficultatis ſperandi, dum cruſtas inurit circa pectus quas diu ſinit apertas (lib.8. cap.57.) nam neque in fragmentis Aretæi, neque Hippocratis vſquam inuenias. Ad euacuandum enim aquam ventus viſum eſt in lib. de Locis in homine: & ad mutandum cerebri intemperiem frigidam & humidam ac diuturnam lib. 2. de Morbis(cap.7.)ſed non auertendi cauſa,fontes enim auertunt,vſtio quæ in vſu apud Scythas fuit, ſiccabat non auertebat, quoniam ſtatim vt cruſtæ deciderant locus conſolidabatur,cruſtæ vtrumque vſum præſtant: nam & deducunt materias & intemperiem mutant ex recentioribus Arnaldus Villa Noua in parabolis hæc habet(Doc.5.cap.4. Aphor. 5.6.& 7.(defluxus qui ad naturalem viam reduci nequit vicinis fontibus rectè auertitur, hi inter muſculorum ſeparationem euidentem fieri debent, ſecus abſiſtendum, nec ad intima penetrandum nec vinculis aut muſculorum capitibus noceamus. Debent autem eſſe propinqui venis magnis, quæ communicant membro, ex quo fluxio defertur. Nullo tamen in loco clarius quam ab Hippocrate fontium vſus (non dico vſtionis quæ fontis origo ſit qualis apud nos in vſu eſt. Quanquam negamus Hippocratem authorem eſſe) in ſexto Epidem. habetur cum dixit(Par.4.text.39.) & quicunque alij abſceſſus vt fiſtulæ. Refertur enim tum ad priora illa verba ſanguifluis venis, laborantes neque morbo laterali, neque pulmonario, neque phagedenam, neque inflammatiunculis (text.37.)quo dothienes vocantur, neque his quæ therminthi, id eſt cicera, fortaſſe verò neque lepris: fortaſſe neque aliis, & ad ſequentem etiam decubitus quidem in quibus facto tollit,hæc ante facta prohibet, loci alterius loci excipientis aut dolore aut grauitate,aut alio quopiam liberant: aut aliis communicationes. Vbi animaduertenda eſt illa duplex ac mutua affinitas, quoniam ſanguis fluens prohibet ſaniei defluxum velut hæmorrhoides ſputum ſaniei in phthiſicis & fiſtulæ in ſpuentibus ſanguinem, & hoc innuit Galenus in commento qui etiam ſenſum verum explicat ſuperiorum verborum: qui tamen poteſt amplificari, quamuis Hippocrates ſolita breuitate vſus ſolum primam partem declarauerit: non ſolum enim quæ ſanant auxilia morbos iam factos imminentes prohibent ſi opportunè adhibeantur, ſed etiam quæ prohibent imminent, aut ſumant, aut conferunt iam factis. Galenus ergo cum velit per fiſtulas omnes humores purgari, palam eſt ſi fons profundus ſit,purgari etiam humores craſſos, ſi ſuperficiarius, ſolum tenues: velut de ſanguine in cucurbitula ſectioni venæ comparata. Quomodo ergo purgabitur pars craſſa cum ſolum oſtendatur quod eſt in venis tenuibus omnes enim venæ ſuperficiariæ tenues, continentur etiam humores ſolos tenues:aliter ſi fons penetraret in venam inſignem ſeu ſuperficiariam ſeu intus profunderetur multus ſanguis, & ideò crediderunt multi fontes non euacuare niſi humores tenues,&ideo dico vt etiam Gal.in lib. de cucurbitulis & hirundinibus quòd in habentibus ſanguinem craſſum non ſolum non viuant hi fontes ſed egregiè nocent vt in pituitoſis,melancholicis,craſſis ruſticis,ſenibus ocio & crapulæ deditis, & colore nigris, aut liuidis:contra mulieribus,pueris albis,qui facile ſudant, bilioſis promptis multum conferunt & in morbis oculorum,qui fiunt à tenui materia fermè ſemper & in defluxionibus aquoſis & acribus. In prioribus morbum generando morbum leuat, huiuſmodi enim parietes habent brachia & crura prætumida,& hoc modo aleuiantur à principali, non quod ſanentur, vt hi qui tenues habent humores, ideo talibus poſtmodum eſt neceſſaria ſectio vt nobis in anno, aliter incidunt in hydropem albæ pituitæ aut nigræ, aut aſcitem, aut vlcera magna. Adiicit exemplum pulchrũ Fuchſius ex 2.Prog.his verbis: Quibuſcunq; ex pulmone abſceſſus circa aures fiunt,vel ad infernas ſedes & in fiſtulam deueniunt ij liberantur. Ibi nos docuimus,quæ hic non ſunt repetenda, & præcipuè cum habeantur impreſſa. Diximus & ibi de parotidibus quæ ad ſuppurationem deueniunt quæ etiam ad hoc genus purgationis pertinent.Obiicient aliqui quod Fuchſium modo laudare videar, quem antea damnauerim. Vides hominis audaciam qui in his verbis fortaſſe neq; lepris adimit (fortaſſe)& totum illud(fortaſſe neq; aliis)& adiungit horum loco neq; vitiliginibus non ergo inuidioſè damnatur, qui tam iuſtè damnatur, ergo vt ex talium aduentu homines à magnis morbis liberãtur ita intempeſtiuè ab eis curati in graues morbos incidunt,& quãto maiores fuerint & diuturniores eo ſe concludãtur periculoſiores,& plerunq;cum ſunt annui occidunt. Fiunt autem in humeris pro capitis morbis præcipuè oculorum & in deſtillationibus ad pectus & eius partes tum ad ventrem, & fiunt in carpi parte ſylueſtri ad diuertendum longius,in cruribus autẽ ad renum dolores graues,& ad intercipiendam podagram,& fiũt in parte domeſtica,& ſunt tutiores ab externis incommodis & magis educunt à partibus anterioribus,& in ſylueſtri &

magis

magis euacuant à dorſo & poſterioribus partibus, & in debili parte ſi fiant nocent, debent enim fieri in aduerſa, ſed ſi pars ſit calida & materia magis tenuis iuuant in eadem parte, & in brachiis fiunt ſemper in parte ſylueſtri ob commodum & etiam locum. Diuertunt autem quadrifariam: & ob dolorem vt Hippocr. dicit (Fuchſius ibid. com. 30. iuxta ſuam diuiſionem) & ob conſenſum qui eſt triplex vel ſitus directi vel vaſorum quæ intercipiuntur, aut diuiduntur aut naturalem aut mammarum cum genitalibus & genitalium cum pulmone & pulmonis cum cerebro: vel ratione humoris qui eſt idem: vt pituita pituitæ, ſanguis ſanguini, melancholia melancholiæ, aut ab ea quæ accidunt velunt frictionem, calorem, commotionem, vt in labore, venere, affectum animi, iram, timorem, triſtitiam, acre quippiam medicamentum. Ignis autem operationes quales ſint nunc dicam ex 2. de Dentibus (fol. 82. Ignis primo calefacit & calefaciendo attenuat, quoniã ſeparat ob id quod celeriter diffunditur, quia celeriter mouetur ideo etiam humidum reſoluit & ſiccat, attrahit etiam licet diffundat & expellat, quomodo autem ibi dictum eſt: hic ſolum ſufficiat intelligere quòd humidam & frigidam intemperiem commutat & tollit: an autem membrum denſius ac ſolidius reddatur, hoc eſt dubitatione dignum. Vtilis autem in lumbis maximè quòd pars illa ſit ſiccior, & minus longè frigida cerebro, quódq; partes ſubiectæ ſint humidiores & grauiores, & de fluxionibus valdè obnoxiæ. Quæ verò in coxis & humeris adhuc tutæ ſunt, & in manibus ac multo magis, non tamen adeò vtiles vt in lumbis? At in pectore non ſunt tam tutæ vt reliquæ aliæ: pectus enim calidum ſua ſponte calidius reddere, neq; tutum eſt, neque etiam valdè vtile eſſe poteſt, cuius ergo gratia? cum reliquæ habeant ſuas vtilitates manifeſtas in coxis ad ambulandum & currendum, in lumbis ad equitationem (neq; enim parum hoc vtile eſt ad id) in humeris ad robur tractandorum armorum: articulus enim humeri eſt, in quo vis telorum & sariſſarum & ponderum & ferendorum armorum conſiſtit, in brachiis ad tractanda leuiora arma, velut gladios & quæ indigent dexteritate non toto conatu, nam in humeris eſt tota vis corporis: at in brachiis, id eſt vt dicunt à cubito ad manum ſeu vltra, & radio ſolius brachij vis viget cum humeri auxilio: in manu autem ſolius manus cum brachij auxilio: vt in retinendo enſe & conſtringendiſque manibus capiuntur. Dico quod exurebant pectus ob vocem: nam muſculi intercoſtales neceſſarij ſunt ad magnam exſufflationem: erant etiam robuſtiores inferendis armis: Demum in reſpiratione liberius habenda.

His cognitis dico quod cum vſtio tollat malam intemperiem vitioſam omnem, & etiam frigidam vel humidam qualemcunq; & putredinem etiam & humorem omnem abſumat, & callum obducat loco quòd vel in vno ex his caſibus fiet vel nullo, ſi nullo ergo erit inutilis, & etiam debilitabit membrum, & ideo refefaciet illud. Sed in cæteris caſibus cum conueniat, & ideo reddat operationes naturales validiores, vel ſublata intemperie, vel humore, vel parte putrida, aut callo obducto robuſtius euadet membrum illud, igitur & denſius. Facit ad hæc omnia, quod ſcribitur ſexta Aphoriſm. (58.)

LECTIO XC.

Super

TEXT. XI. XII. XIII. & XIV.

Fluida verò fiunt ac lata primum, propterea quod faſciis non colligantur quemadmodum fieri ſolet in Ægypto. Deinde quòd non aſſueſcunt ad equitationem quò equorum inſeſſores fiant: poſtremum etiam propter deſidiam perpetuam.

Reddit tres cauſas cur ſint obnoxia his morbis, quare & cur cogantur igne ſe curare, ſcilicet alias quam quas ab initio propoſuerat, ſcilicet aquas vel aerem, imò potius quòd infantes non conſtringantur faſciis, inde vides neceſſitatem vnam faſciarum, quæ eſt ad vtilitatem, alia ad decorem, ſi quidem quòd extra formam deuenirent. Contra ſi nimis conſtringantur, membra obliquantur aut prohibetur incrementum in debilibus verò & præcipuè ſeptimeſtribus etiam mors aduenit ob teneritudinem corporis, vt in lib. de Octimeſtri partu, (pag. 1.) ſed dubium meritò videbitur, cur non debitè obſtetrices faſciis conſtringant infantes. Et cauſa eſt defectus faſciarũ cum lino careant. Habent etiam mores barbaricos, vt recitabat Galen. 1. de Tuenda ſanit. (ca. 10.) de Germanis, qui ſuos infantes nuper natos mergunt frigidiſſimis fluminibus ob propriam feritatem, ſumpta tamen origine ab aliqua vtilitate, veluti quod ſint poſtmodum robuſtiores & patientiores frigorum. Tertia eſt quod Barbari conſuetudines habent deteriores, velut edendi homines, ſacrificandi aduenas, fœde vitam ducendi: atque alia multa abſurda, praua, & ab omni ciuili cultu aliena, quæ omnia ortum habuere, vel ob vanos impoſtores qui talia imperantes, ſi ſuccedat, rem paruam argumento magnitudine auxilij adaugent, ſi non poſſe id putent facere talia imperent, quæ facturos nunquam credant, atque ita ſe excuſent. Alij quod ignorent diſcrimen inter vitium & virtutem: prodigalitatémque eſſe liberalitatem, temeritatem fortitudinem, ſæuitiam iuſtitiam exiſtiment. Vel quoniam hæc ab inerti vulgo originem duxere ob illius imperitiam, maximè mulieres: tum exagitatas vana ſuperſtitione religionis loco. Nam ſi viri prudentes & eruditi in locis cultis ac maximè ciuilibus, atque in ipſis principalibus vrbibus tam pauci ſunt, vt vnum vix inter tot millia inuenias, qui etiam non raro peccet in vita, quid de cæteris, maxime cum ſæpius ob conſuetudines errare cogatur: quæ originem à vulgo & imperitis ducunt, velut leges à ſapientibus, quid de imperitis & incultis ciuibus? quibus plebs eſt deterior: atque his

his longe deteriores ruſtici, his verò multo etiam barbari: atque inter barbaros mulieres quarum eſt hoc opus, curare infantes, commune apud omnes gentes, cum ſint moribus tanto viris inferiores, quanto natura mulieres viris ſtultiores, imperitiores, pertinacioréſque natura viris ſunt, & ob id à poëtis vbique exagitare, à ſapientibus exploſæ, à iudiciis ac conſiliis, à Theologis ſacris intereſſe vetitæ, neque enim mulier ſacerdos eſſe poteſt. Turcæ mediam quandam earum eſſe naturam arbitrantur inter humanam & beluarum. Præſertim etiam ad hæc facit inopia multorum malorum cauſa, & ex neceſſitate ſuis. Quoties vidi matres ac patres filiorum ſalutem prorſus ob paupertatem etiam in vrbibus Italiæ negligentes? Et Afri filios & fratres ſororéſque natu minores vendunt aduenis & Maumethani Chriſtianis. Inde etiam paruum malum longa conſuetudine confirmatum adauctúmque in maximum, & enorme ſcelus euadit. Quis verò cohibent naſcentem, vt ita dicam, aut ſuperſtitionem aut prauos mores apud homines, vbi parua prudentia, exigua rerum cognitio, nulla lex, nullus Deorum metus, nec conciliabula, ne dum vrbes. Sed vagi feriníque Scythæ parum ab ipſis beſtiis differunt, & moribus, & viuendi conſuetudine, & ipſa etiam mente. Quædam tamen norunt neceſſitati ducti, velut commodum vſtionum & curuum vſum: & iumentorum curam: & mutationem locorum: ſed eatenus quatenus præſentibus conſulant, non vt in futurum prouideant, multo minus vt ratione ducantur. Habent iram, audaciam, dolum, auaritiam, & ipſi, tum libidinem ac gulam, nec expertes ambitionis, quam etſi à natura non accepiſſent à ſuis equis didiciſſent: quæ vitia exteri admirantes putant eſſe virtutes, cum penè rationis expertes ſint: nulla autem virtus eſſe poteſt abſque deliberatione, deliberatio conſilium, conſilium rationem præſupponit: ob id neque in leonibus eſt fortitudo, neque in canibus fides, neque in elephantis prudentia, nec in camelis continentia, ſed illis ſimiles affectus: qui nec vitioſi ſunt, cum virtus ac vitium circa idem verſentur. Si igitur hæc animalia virtutis non ſunt capacia, nec etiam vitio laborare poſſunt, longo tamen vſu Scythæ noſtra ætate diſciplinas didicere, & ingentes coaluere, & ciuitates magnas habent, inter quas (innumeræ enim ſunt) omnium teſtimonio, regia, maximáque eſt Cambalu, & poſt Long, quæ in Cataio prouincia eſt, & Carchoran & Campion, Taitum verò vrbs eſt & portus maris. Sunt & aliæ multæ generoſæ & prædiuites vrbes, inter quas Xandu, Taidu, Ezina, Lop, Sachion, ſed omnium præter Cambalu celeberrimæ. Quinſa, id eſt, ſunt & Cianglu & Ciangli, Tudinfu, Tapinzu, Derbent eorum, Porta, Singui, Calacia, Singuimatu, Sidinfu, Vociam, Iaci, Cingni, Cintigni, Cauza, Cacianfu, Pazanfu, Quenzanfu, Tainfu, Pianfu, Pazanfu, aliæque, vt dixi, innumerabiles, vita tamen illorum equitando eſt, ducúntque familiam in curribus, vt olim, & occluſis, ſed non terra, verum laneis pannis craſſis, qui imbribus ac niuibus obſtare poſſunt, quos filtros vocare ſolent Itali, ſimiliter eſt aliud paradoxum quòd cum ſic viuant & ferarum ritu, ſe tamen ingenioſiſſimos affirmant: ſolóſque qui duobus oculis cernant, mortales alios præcipuæque Latinos commemorant vno. Id etiam oſtendunt cum tres artes calleant Chymiam, Lymiam, Hymiam, Chymia eſt quam nos vocamus Alchymiam ad metallorum, & gemmarum tranſmutationem, quam illi longè melius norunt quam nos, tametſi enim argentum aut aurum efficere nequeant, mutant tamen nonnullas gemmas, vt diſcerni à veris nequeant, metalla verò difficillimè. Lymia eſt ars amatoria, cuius vix veſtigium eſt apud nos, extat tamen & apud Turcas credo in vſu eſſe. Scymia eſt præſtigiatrix qua plurimum illi valent, nec ſolum vt deludant oculos atque fallant, ſed eo profecerunt vt ad magiam accedat, cogentes ventos, imbres, grandines auertentes. Si vera ſunt quæ ab omnibus vno quaſi ore referuntur, adeò vt hac cauſa inferiores bello, ſæpe ſuperiores euadunt. Curruum prætерea domus virgultis ac baculis conſtant, panno, vt dixi, intermedio portúſque earum ad meridiem ſemper dirigunt. Habent & nobiliores eſſedos magnos, quos & bobus & camelis, qui potentiores ſunt deducunt. Mulieres mercaturæ operam dant, viri venationi & aucupio operam dant cum canibus & falconibus notis auibus & aquilis proximis. Edunt carnes omnis generis, canum, camelorum, & aliorum animalium, modo pingui ſint, & inter reliqua murium Pharaonis, qui fermè cuniculos magnitudine equant, quod eorum maxima tota fermè regione copia ſit. Lac equarum ita condiunt, vt ſimile fiat penè albo vino vocántque Chemurs. More legis cum Mahumetem colant, quot volunt vxores ducunt, & quod mirum eſt, tam viri quàm fœminæ expertes ſunt adulteriorum: & fœminæ inter ſe concordes, tametſi eiuſdem mariti vxores: filióſque viciſſim ſummo amore tanquam proprios, alunt inuicem mutua opera. His de cauſis maximum numerum vt filiorum educant. Deum maximum colunt, & agnoſcunt omnes, & ab eo intelligentiam & proſperam valetudinem petunt. In reliquis pro religione diuerſa ſentiunt. In pugna fortes, & arcubus olim maxime vtebantur: Sed & nunc etiam licet non adeo veloces, & acie valdè denſa incedunt, vt pauciores multo videantur, vrbes ipſi paucas proprias habent, ſed dominantur illis, ſic quaſi vt Æthiopes, adeò vt qui vrbes colunt ſubditi ſint illorum, ita militiæ operam dant & dominantur, non exercentes artes, atque ſic & domini & nobiliores cenſentur. Sic etiam paucis ante annis Sultanus Ægypto dominabatur, nec milites erant Ægyptij ſed & Tartarorum genere, Circaſſi vocati tum Abyſſini, id eſt Æthiopes. Atque hæc temporibus M. Pauli & Haytoni Armedi, ſcilicet ducentis iam annis nunc etiam multum à priſtino ſtatu mutati, vt & reliqua mutari ſolent, hoc vnum retinent, vt etiam vagi ſint: & innumerabilis gens equeſtris, &

quæ

quæ currus ſecum ducat, nec certam ſedem habeat. Olim Scytharum gens potentiſſima etiam fuit:atque adeò antiqua, vt cum Ægyptiis de antiquitate contenderet, authorem Trogo ſeu Iuſtino (lib. 2. Hiſt.) eius Paraphraſte. Quo etiam teſte conſtat illos Aſiam occupaſſe & obtinuiſſe M. D. annis ab iiſdem profluxere dux potentiſſimæ gentes Bactriani & Parthi, & vt dictum eſt Amazones mulieres, quæ viris haud cohabitabant. Ter petiti à Regibus Perſarum Cyro primum, à quo victi ſunt, ſed poſt à Thomyri matre vlta filij necem, Cyrus cum toto exercitu cæſus eſt. (Herodot. lib.4.) Poſt à Dario qui inferior pugnis aufugit. Demum ab Alexandro Perſis potito victi, à quo perlibenter in amicitiam ſunt redacti, eo non ignaro non poſſe Scythas vinci à nouo Rege, imò nec ab vno ſolo, ſed à multis ſolum ſibi inuicem ſuccedentibus, nam ſi magnus deducatur exercitus per eas ſolitudines interceptis alimentis quod facile fiet ob ſolitudinum amplitudinem, viarum & itinerum ignorantiam, externi ducis conſuetudinem aſſiduè diſcurrendi Scytharum cum ſumma agilitate: & quod maximum eſt, eorum patientiam tam equitum, qui ſolo lacte equæ ſæpius viuunt ad multos dies, quam equorum qui corticibus atque radicibus arborum veſcuntur. Non ergo niſi ex ædificatis vrbibus in media ſolitudine atque validis impoſitis præſidiis paulatim vinci poterunt. Sed hæc Parerga. Gens ipſa fallaciſſima cum exteris, inter ſe tamen haud mentiuntur, cum de geſtis ſuis in bello agitur, parent ſuis Regibus atque ducibus ſingulari & obedientia & veneratione. Vbi incaluerint ferarum inſtar ruunt in hoſtes. Sed vt ad propoſitum redeam. Secunda cauſa imbecillitatis artuum eſt ipſamet equitatio, cum non animaduertant quomodo circumducant equos: & ita ſæpe cadunt etiam illi & luxantur membra ex caſu. Tertia eſt, quia diu ſine exercitatione manent ſcilicet vſque ad nonum annum in curribus, vt vix ab eis diſcedant, pauperes etiam deficientibus equis vſque ad iuuentutem, vnde neceſſe eſt vt corpora eorum omnino reddentur languida & inertia: Hippocrates ergo proponit duo (quæ Alemanus non animaduertit) mollitiem corporum & laxitatem articulorum, ex quibus ambobus imbecillitas exoriebatur Scytharum, ſed ex hoc etiam plerunque luxatio articulorum & fœda diſtorſio ac ſyderatio: vt primus morbus eſſent in intemperie, hic autem in compoſitione. Dicit ergo vnum aliud innuit: quod aperte dicit eſt quòd qualitas aëris & aquarum erat cauſa intemperiei & eius quæ ad illam ſequebatur mollitiei corporum & maximè accedente ratione victus humida tota, lacte, caſeo, carne abſque tritico, & etiam quod non exercerentur niſi in equis: vnde talis exercitatio & ſi pulchra ſit ac decora & vtilior ſæpe in bello pedeſtri, & habeatur digna Principibus ipſis etiam hac tempeſtate: nihilominus neque ad ſanitatem neque ad robur corporis & membrorum par eſt terreſtri exercitationi: Alterius verò ſcilicet luxationis & deformitatis in corpore, quæ eſt in compoſitione: Cauſæ erant quod infantes non conſtringerentur debitis faſciis, vt apud alias gentes, non exerceri demum malè inſidere equis ab initio ob conſuetudinem deſidendi perpetuò in curribus. Quod autem innuit eſt quod vtriſque incommodis Scythæ medebantur vſtione, ſed præcipuè huic ſecundo cum tamen illa etiam conferret ad primum.

TEXT. XII.

MAſculi enim eorum antequam potentes fiant, equos conſcendere, atque in illis vehi, plurimum temporis deſident in curribus, raróque prodeunt, vt inambulent propter profugia & circuitus.

DEclarat rationem ſecundæ cauſæ, & hæc eſt clara, ſcilicet quies perpetua dum pueri ſunt in curribus. Poſt reddit rationem cur perpetuò deſideant, & hanc dicit continuam mutationem de loco ad locum, ſeu circulationes, cum non habeant tempus ſe exercendi: ſed coguntur breui recedere antequam locum ſibi præparent. Conuenit etiam vt dum quieſcunt veſtes mundent, lauent ſe, exonerent aluum, nam quotidie coguntur hoc facere vt locum mutent, licet parum procedant, & ideò cum verſentur circa eundem locum & quotidie permutetur, vocauit eam circulationem. Quod dicit *μετανάστας*, id eſt profuga ab exulum ſimilitudine fugæ deducta, qui procul & incertis itineribus ac repente ſe ſubducunt, propterea profugia melius quam exilia vertere debemus. Exilium enim damnationem includit, cum nulla gens minus exilio obnoxia ſit, tum ob iuſtitiam quæ ſumma erat tum in illis adeò, vt dicat Iuſtinus, Aurum atque argentum perinde aſpernantur, ac reliqui mortales appetunt: ſed quod non ſit locus vnde exulent, cum nulla ſit patria, nec vbi exulent cum vbique patria ſua ſit, vbi terra, cœlum & alimenta non deſunt. Per profugia ergo longa itinera & totam viam: per circuitus itinera quæ dietim peragunt.

TEXT. XIII.

MVliebrium autem corporum formæ ad miraculum vſque fluxæ exiſtunt.

DOcet mulieres eſſe tanto molliores viris mollibus, quanto mulier viro mollior natura eſt: ne quis forſan exiſtimaret commutatas vices: vt vidimus Bononiæ in nobiliſſima familia fratrem manſuetiſſimum & ſororem aſperrimam. Dicebat ergo in hanc ſententiam Galenus quarto de Compoſitione medicamentorum (cap. 1.) ſecundum genera: In carne molli præditorum numero continentur mulieres videlicet candidæ, pueri eunuchi, viri cute alba: inſuper qui regionem frigidam incolunt, humidi hi quoque & pituitoſi

pituitoſi, ideóque molles & albi. Oribaſius etiam de Machinamentis (cap. 1.) mulieres pueris in mollitie comparat. Diximus autem de his plura in vndecimo Contradicentium (22.) Cæterum ex his manifeſtum eſt cur Scythiæ mulieres valdè caſtæ ſint, vt ſuperius diximus: ſunt enim admodum frigidi & humidi corporis, & ſecundùm naturam, ideò manſuetæ, prudentes, viris morigeræ, ad quod facit etiam plurimum vini abſtinentia: vnde Romani mulieribus vino interdictum fuit donec creſcente luxuria ebrietas acceſſit, pudicitia receſſit. Quamobrem qui caſtam ducere vxorem cupiat, ex temperie coniiciat, & educatione parentibúſque: nam filij primum parentibus ſimiles natura ſunt: inde educatio ipſa & cauſa eſt & ſignum naturæ, quæ enim parum edunt, & à vino abſtinent, hæ minimè Venere flagrant. Ebriam mulierem continentem eſſe, vel etiam ſi multum potet vinum nec inebrietur, impoſſibile eſt, quæ enim corpore non inebriatur magis inebriatur quàm quæ corpore, augetur enim in his ambitio, cupiditas, ira, furor, inertia quædam ad omnia bona opera, libido acris & ſalax, animus doloſus. Temperaturam autem frigidam & humidam cognoſces ex habitu macilento ſub pingui albo cum venis anguſtis: contra verò viri illi effœminati & malorum morum: tametſi iuſtiores non natura, vt credebant antiqui, ſed quod ſolitudo illa hominibus multa vitia adimit: redduntúrque ſimpliciores conuerſationes ſolum cum ſuis, & cum beluis, bobus, equis, canibus atque feris. Conuenticula enim hominum in vrbibus, oppidis, villis, quantum addit ad commodum, tantum etiam adiicit ad improbitatem, nam quiſque ab alio diſcit, vitia ac ſcelera, quæ vna actione diſcuntur, virtutes non ita & artes aut diſciplinas, quæ non niſi continuato vſu acquiruntur. Indicio eſt quod ciues deteriores oppidanis, oppidani villicis, villici hominibus ſolitariis. Vnde illud poſtmodum promanauit Ariſtotelicum, homo ſolitarius aut beſtia aut Deus.

TEXT. XIV.

SCytharum gens fului valdè coloris exiſtit propter frigus ingens. Non enim vehemens accedit ad eas ſol, à frigore verò albedo exuritur, & fit fulua.

THeophraſtus de hoc agens inquit (2. de cauſis plant. capit. 4.) quod frigidi flatus adurunt germina nuper prognata & flores. Reddit huius cauſam infra cum dixit, frigore gelúque tam ſapores quàm odores hebetiores ob denſationem redduntur, nil enim concreta exprimere poſſunt: tum etiam obliterantur quodammodo ex violentia frigoris, nec modo illa ſed etiam ſenſus tollitur: paulò poſt: nam & fructuum dulcedinem frigus per gelationes educendo eximit. Pari modo & nimij æſtus ſaporibus officiunt, alia namque exurit alia non concoquit alia putrefacit. Vt breuiter abſoluam, frigus non exurit nunquam, hoc enim abſurdum, quòd à cauſis contrariis primùm idem procreetur effectus: ſi neque hoc vult Hippocrates, ſed quod ab æſtu & gelu ſimiles procreentur ad ſenſum affectus, ex quibus poſtmodum iidem affectus tandem eueniunt, velut ignis & glacies manifeſtè perimunt hominem, & extinguunt etiam calorem naturalem: vt verò non eodem modo, ſed quia ignis exurit, glacies exprimit humidum quod eſt caloris innati fundamentum: & ita cum cutis & caro ex vtroque priuentur, humido & calore innato & flore ſanguinis pariter videbuntur exuſti & color erit πυῤῥὸ, ſunt autem tres colores apud Latinos qui valde proximi ſunt, fuluus, flauus qui & rufus & pallidus: ſub hoc nomine Græco præcipuè licet fuluus ſignificetur, cum etiam igneus contineat alij duo quoque intelliguntur. Eſt igitur color obſcurus à rubro & candido alienus ob cutim denſatam à frigore nimio & humido natiuè atque ſanguine prorſus deſtitutam, velut in Æthiopibus etiam exuſtæ ſpeciem referente.

LECTIO XCI.

Super

TEXT. XV. XVI. XVII. & XVIII.

NEque verò poſſibile eſt fœcundam eorum eſſe naturam, cum viri minimè cupidi ſint cum fœminis commiſceri ob nimiam corporis humiditatem ventríſque mollitiem ac frigiditatem, quæ cauſæ apparent minimè viros ad coitum incitare.

DOcet Scythas minimè fœcundos eſſe miniméque ſalaces tum in Venerem potentes duabus ex cauſis quibus prohibentur viri, inde idem de fœminis adiicit, Vt tam cauſa fœminarum quam maſculorum idem contingat. Coordinentur autem hæc quatuor, ſalacitas ſeu appetitus ad Venerem, ſeminis copia, erectio valida membri, & fœcunditas, ſalacitas eſt minor omnibus adeò, vt etiam in decrepitis maneat. Poſt ſeminis generatio, quam etiam in illis fit, non tamen adeò copioſa, neque bona vt in iuuenibus, ambo igitur hæc minoris ſunt momenti: ſed tentio membri exigit multa, & ideò minor eſt in ſenibus, nec fit niſi poſt ſomnum, & cibo concocto præſertim calido poteſtate, & cum modico potu, & ipſo non multo & duriore & ante mictum: & ſi fiat crepitus ventris ſoluitur plerunque. Et cauſa propria eſt, vt alias declaraui, robur cordis aut valida imaginandi vis, quæ cogit cor impellere ſpiritum flatuoſum, & caliditas renum validiorum & pinguium trahentium & tranſmittentium, ideò horum præcipua cura habenda eſt, & ſi hæc omnia adſint poteris eſſe fœcundus, & non eſſe, ſed ſi ſic fœcundus priora tria aderunt. Cúmq; ex Ariſtotelis

ſententia

ſententia (5.de Hiſt. anim.cap.14 & 7.eiuſdem. cap.6. in princ.)homo fœcundus ſit ad LX. annum vſque: & ſi plurimum valeat in generando ad L X X. dubium non eſt quin apud Scythas ex regula Dialectica noſtra quin terminus generationis non ſit ad annum vſque quinquageſimumquintum, aut cum maximè valent hoc in munere ad LX. vſque.Quod ſi qui tranſgrediantur ea ratione tranſgrediuntur, qua etiam vt alibi dixi aliqui etiam vſque ad XC & forſan vſque ad C. annum generant in probabilibus. Ergo Ariſtoteles ſumpſit quòd plerunque accidit, cum nihil definitum ſit. Oportere enim ſpacia vitæ primum eſſe definita, inde definire generandi ſpacium. Veriſimile enim eſt, & Scythas eſſe breuoris vitæ, vt ad ſummum non attingant octuageſimum ſed ſeptuageſimo maximè ſeneſcant,quod prętermiſit Hippocrates non vt incertum, ſed vt ex dictis iam euidens. Auerrois dixit (2. de gener. & corrup. com. 48.) iuuentutem extendi ad XXX. annum ſenium ad LXX.quaſi innueret hominem generare non poſſe, niſi in his duabus ætatibus, & ita hæc erit cauſa, cur non vltra generet, velut nec in pueritia, & multo minus in infantia. Oſtendit ergo hoc eo modo dum conſequens negat. Dum homo eſt fœcundus valet etiam ad Venerem, ſed Scythæ parum valent ad Venerem ob frigidam intemperiem per ſe,ex qua nec conficitur ſemen, nec ſpiritus generatur ad tenſionem, quæ duo ad Venerem ſunt neceſſaria & per accidens, vt dicunt Barbari, ex humido quod vt dicebat Galenus (2. de Temperament.cap.3)eſt cauſa mollitiei, & mollities eiuſmodi vix tendi poteſt vlla ratione, velut de furtibus madidis, ni hinc inde trahantur, quod imperiem contingere non poteſt,igitur non poſſunt eſſe prompti ad Venerem,igitur neque fœcundi.

Sed hic emergunt tres dubitationes, prima, quia Syluius Rex Scytharum genuit LXXX. filios,authore Plutarcho(in libro de Garrulitate.) Vnde illud quod moriens faſciculum ſagittarum iuſſit afferri, & vt frangerentur ab eorum robuſtiſſimo imperauit, qui cum non poſſet ipſe ſingulas fregit,indicans quod ſi in vnum conſentirent, regnaturos:ſi diſſiderent, regnum ſingulos amiſſuros & vitam.Secunda,quia Scythæ(inquit Galenus)ſunt humidi non frigidi, ſed de hoc in Contradictionibus(12. lib.)Tertia, quoniam aliqui ſenes cum ægrè arrigant,multis iuuenibus ſunt fœcundiores. Vnde apud nos prouerbium illud experimento comprobatur, qui rarò amplectitur, ſæpe conſtringit, id eſt, qui rarò coit, frequenter generat. De prima igitur facile eſt reſpondere, quod apud Barbaros mos ſit eligendi Regem cum qui ſit robuſtior & fortior & ſpecioſior, atque hi ſunt plerunque poſtmodum maximè fœcundi, vt de Hercule referunt, quòd LXX. filios maſculos genuerit, & vnam ſolam fæminam, cum ergo Regibus liceat habere quotquot fæminas velint, & etiam alere eas poſſint, & educare filios iam natos:nil mirum ſi habuerint LXXX. filios, præcipuè cum pro laude illi cederet tanta fœcunditas apud ſubditos. Barbari enim talia imò quæcunque admiranda cum bona fortuna coniuncta, etiam ſummam ſtultiam velut in Iſmaële noſtris temporibus, qui propriam etiã matrem occidit, ad diuinam naturam referunt.Sed ſi hæc fœcunditas ad fœcunditatem habitantium in aliis regionibus referatur, parua erit: conſtat enim noſtra ætate cuidam Regi Moluchiarum, hæ ſunt Inſulæ de quibus dictum eſt, fuiſſe de filiis fæminis tamen computatis, ſed veriſimile eſt maſculos ipſos fuiſſe longe plures LXXX. Ad tertiam dubitationem dico,quod cum arrigunt plus facit ad generationem ſeminis bona coctio & paucitas moderata, quæ ad coctionem facit, & ratio bona victus, & quies & fæmina non libidinoſa, quam ſolum robur tentionis virgæ: & ideo hi facilius & frequentius generant. Commoda autem appetitus Veneris eſt voluntas in eam & erectio validior & effuſio ſeminis perfectior & celerior. Multitudinis ſeminis vt fœtus qui naſcitur habeat membra ſeminalia maiora, & quod ſit robuſtior, & ſi concoctum ſit, vt ſit ſpiſſior ac denſior, & magis ſpiritu abundet, & melius hæreat atque cogatur, ſit etiam calidius, & prius quod multum refert. Tentionis virgæ vt totum effundatur & ſimul quod plurimum refert, & celeriter ne refrigeretur. Vnde qui habent virgam longam non ſunt adeo prolifici.

TEXT. XVI.

Accedit his laſſitudo ex continua equitatione contracta quæ eos ad commiſtionem reddit impotentiores, atque hæ ſunt cauſæ cur viri infœcundiores putentur.

HÆc eſt ſecunda cauſa, ex longa equitatione maximè debilitantur renes, nam crura magis delaſſantur in pedeſtri itinere: ſed ad coitus appetitum & robur ſeminis plurimum faciunt renes: qui cum calidi ſint calore præter naturam cauſa ſunt, vt ſemen à naturali calore deſtituatur: cum ergo parum appetant venerem, & ſemen ſit crudum & frigidum parum generabunt. Vnde qui ſtudent generationi, debent rarò & parum equitare, exercere ſe in pedeſtribus exercitiis, parum edere & cibos craſſos & boni ac validi alimenti, vt ſuillas carnes aſſas, caſeum, modicum bibere & vinum rubrum, potens & benè dormire. Porro omnia quæ inimica ſunt cordi aut renibus, officiunt Veneri & generationi, vt in Scythis equitatio: generaliter autem multa Venus, & aſſidua, effuſio ſanguinis violenta & copioſa, vigiliæ, medicamentum potens, & maximè è lacticiniorum genere, timor,triſtitia, cruditas.

TEXT. XVII.

MVlieres autem pinguedo carnis & humiditas ſterileſcit, præ quibus vteri earum genitale ſemen arripere nequeunt.

HOc eſt clarum apud Hippocratem quinta Aphoriſmorum (43. 44. & 60.) licet autem ſolum addere quæ ibi ſcribuntur: Quæcunque mediocriter corpora habentes abortiunt ſecundo aut tertio menſe ſine occaſione manifeſta, iis acetabula vteri plena mucoris ſunt, & non poſſunt ex pondere fœtum continere ſed dirumpuntur. Et iterum quæcunque præter naturam craſſæ non concipiunt vtero, iis omentum os vteri comprimit, & priuſquam extenuatæ fuerint non concipiunt. Et iterum, quæcunque frigidos & ſpiſſos vteros habent non concipiunt. Et quæcunque præ humidos vteros habent non concipiunt. Extinguitur enim in eis genitura: & quæcunque ſiccos magis & adurentes, nam ex defectu alimenti corrumpitur ſemen. Quæcunque verò ex vtriſque mediocrem habent temperaturam hæ fœcũdæ ſunt. Oſtendit hoc ipſum etiam libro de Natura muliebri illis verbis (pag. 6.) ſi verò craſſa facta fuerit mulier præter naturam, & eadẽ ad verbum repetit libro de Sterilibus (p. 3.) & in lib. de Superfœtatione: Mulier quæ præter naturam craſſa eſt ac pinguis, & pituita repleta non concipit hoc tempore. Verum nullus melius hæc vidit aut interpretatus eſt, quam Veſalius: is ſiquidem in ſuo opere de Fabrica humani corporis inquit (cap. 4.) Arbitratur Hippocrates in huiuſmodi fæminis molem incrementi omenti inter vterum & veſicam interpoſiti collectam & aſſeruatam, ita vteri os comprimere arctaréque, vt ſeminis conceptum ſeſe recludere, aperiréve nequiret: & ceruicis vteri iuxta fundum amplitudo à pene eóque potiſſimum languidiore minúſque procero ita diſtendi haud poſſe vt ſemini in fundum vteri aditus pateret.

TEXT. XVIII.

LVnares namque purgationes eis non eueniunt quemadmodum eſt neceſſe, ſed minus & intempeſtiue. Ipſamque amplius vteri os præpinguedine concluditur vt nequeat ſemen ſuſcipere: ſunt enim ocioſæ & pingues ventreſque earum frigidi & molles. Vnde neceſſario ſequitur, non multum fœcundam Scytharum gentem eſſe. Cuius rei famulæ earum indicium exhibent, ſtatim enim vbi ad viros acceſſerunt, ac fuerint cum illis commiſtæ in ventre concipiunt, propter corporis exercitum carniſque gracilitatem.

OStendit quatuor alias cauſas ſterilitatis in mulieribus: ſcilicet intempeſtiuas lunares purgationes, & os vteri præpingue, vt non poſſit ſemen ſuſcipere, & ventres frigidos & molles: vt neque ob mollitiem poſſint recepto ſemine perfectè concludi, neque etiam ſi concludantur concoquere ſemen ac fœtum fouere qui calore indiget plurimo ac temperato, cum in his ſit modicus atque remiſſus. Addit Alemanus quòd prodeunt duarum ſeminarum Atticarum pondere, id variatur à pleriſque, tamen communis Attica eſt vnciarum XII. magna (duplex enim eſt) XV. vt pondus illud ſit à XXIV. vnciis ad XXX. quod verum eſſe non credo, niſi in valde bene habitis mulieribus. Poſſet intelligi de hemina minore quæ eſt vnciarum IX. ſed illa Attica non eſt. Budæus inquit (2. de Aſſe) Mina Attica LXXV. drachmas pendet, aliud autem eſt hemina, id eſt ſextarij dimidium quæ & cotula Latinè dicitur: amphoræ ſextarius XLV. pars eſt hemina ergo XC. (lib. 5. eiuſdem) Et hæc eſt potius menſura quædam quam pondus: eſt enim vacuum quod comprehenditur pedali ſpatio in longitudine, latitudine & altitudine, vt ſic CCXVI. vnciarum menſuræ, ſed melius Feſtus Amphoram exiſtimat eſſe LXXX. librarum, vt hemina ſit vnciarum IX. cum beſſe, & duæ heminæ vnciæ fermè XIX. (ex Budæo libro eodem.) Sed cum hæc adducat Alemanus neque ex experientia didiciſſe videtur, cum heminas Atticas dicat, ego tamen malim dicere minas vt libram per minam intelligat: neque à quo acceperit authore teſtatur. Satis eſt illum prope metam communem vt reor acceſſiſſe. Secunda cauſa alia eſt ab ea quæ ſuperius poſita eſt, cum ad omentum illa, hæc ad os vteri pertineat. Tertia forſan ſimilis ſuperiori videbitur. Sed differt cum hic non de retentione agat, ſed potius coctione. Quarta eſt ocium quo corpora refrigerantur & excrementis replentur.

LECTIO XCII.

Super Eodem.

TEXT. XVIII. & XIX.

CIrca hæc de generatione infantis comparatu ad menſes, præter ea quæ dicta ſunt ſuperius, ſuccurrit pulchra obſeruatio ex Hippocrate in libro de Superfœtatione (pag. 6. (pag. 6. cum enim docuiſſet ea quæ ſuperius diximus ad generationem vtilia, & quod tempus vernum ei maximè idoneum eſt, ſubiungit: Et vbi marem generare voluerit, menſibus deſinentibus aut defectis, miſceatur, & quam penitiſſimè intrudat (ſcilicet genitale) donec deſeruiat. Vbi vero fœmellam generare volet quum plurimi menſes prodierint mulieri, & dum adhuc eunt, coeat, & dexterum teſtem obliget quantum ferré poteſt, vt in generando marem, ſiniſtrum. Vt etiam intelligamus non adeò intrudendum, vt in emiſſione ſemen aliquantiſper refrigeretur, ita etiam non adeò erecto pene

pene femellæ potius generantur, aut omnino non generantur. Menſes autem corrupti dicuntur minúſque ad concipiendum idonei, primum ſi aquei, fœtidi aut nigri purgationis tempore veniant. Deinde ſi virides, albi aut cærulei vel crocei, & ſi plurimum fluant aut longiori tempore, aut breuiore quam par eſt, & ſi vrant & ſi non ſtato circuitu, ſed ſeriùs aut citius, aut ſi omnino non fluant, Neque enim prorſus ſteriles fiunt ſi nil fluat, dum virgines ſunt: vidi enim plures quæ conceperunt nuptæ cum virginibus non fluerent menſes. Longè tamen paucioribus quibus vt pepererint nihil fluit ſtatis temporibus contingit vt concipiant: concipiunt tamen aliquæ. Multa præterea in hoc genere mirabilia contingunt: Velut Sebaſtiano Peregrino patritio Bononienſi, qui æger cum vxore ægra concubuit, & ipſa toto tempore ægra permanſit vſque ad partum, & filius nihil incommodi paſſus, ſed etiam boni habitus ſuperuiuit, cum ſit quinquennis. Atque ad hoc plurimum facit nutricis qualitas, quæ & ſana valdè ſit, atque optimi habitus & infantem benè curet.

Cuius rei famulæ indicium exhibent.] Hæc eſt declaratio quartæ cauſæ, in qua oſtenditur quantum poſſit exercitatio in comparatione ad ocium, nam ſola exercitatio præpollet aëri & rationi victus, cum ſeruæ ſint ſalaces & fœcundiores dominabus, quia calidiores & minus abundant excrementis, & magis retinent fœtus. Ex quo colliguntur duo, quod quæ exercentur mulieres ſunt ſalaciores, contra ocioſæ magis caſtæ. Secunda, quòd mediocris exercitatio vtilis eſt vtero gerentibus: tum etiam ſi paulò vberior ſit modo non incommoda, in corporibus excrementitiis eſt potius vtilis quam damnoſa. Diximus alias ſatis de commodis exercitationis ex ſecundo de Tuenda ſanitate (cap. 2.) ſed hic non propriè eſt ſermo de exercitatione vera, ſed motu leui & mediocri, qualis eſt deambulatio, negocia domeſtica, conficere panem, abluere vaſa, coquere carnes, lectos aptare. Conueniunt autem hæc magis ſecundo & tertio & quarto menſe, inde nono, non octauo.

TEXT. XIX.

AMplius autem præterea plurimi Scythę eunuchi naſcuntur & muliebria officia obeunt inſtarque fæminarum omnia faciunt & loquuntur, vocantúrque hi Effæminati.

NOn parua eſt difficultas his temporibus & verbis & rebus ſatisfacere, nam cum malè poſita, & ab imperitis ſint nomina rebus, ſi volumus res tradere difficillimum erit intelligere mentem antiquorum, qui de his ſcripſerunt, ſi verba ſequamur, in errorem neceſſario antiquorum incidemus, ipſumque etiam augebimus, quod vſu euenit in præſenti tractatione. Quapropter cogimur vtrúque amplecti, & dicere quomodo nomina ab antiquis tradita ſint intelligenda, deinde quomodo res ipſæ ſint diſponendæ. Primùm ergo hoc nomen eunuchi generaliter capitur pro omni homine, qui impotens ſit ad Venerem: cum enim declaraſſet Hippocrates Scythas eſſe frigidos, & ob id etiam ſteriles vult declarare euidentiori ſigno eos eſſe frigidos quia ad Venerem ſunt impotentes, propriè enim frigidi dicuntur homines qui ad Venerem ſunt impotentes, vnde titulus eſt apud Iuriſconſultos de frigidi & maleficiatis, eunuchorum ergo differentiæ tres ſunt ſpeciales thlibiæ caſtrati & ſpadones caſtrati dicuntur, quibus adempta ſunt virilia, hoc autem bifariam aut teſticuli ſolum qui non prorſus ſunt impotentes ad Venerem, ſed ſolum ad generandum, ea cauſa ſolent nunc Turcæ tota virilia præcidere & euadunt multi, quoniam copioſo in profundum ſomnum ducuntur. Thlibiæ verò ſunt quibus teſticuli in manibus obſtetricum contriti ſunt, ſpadones vero quibus meatus pudendi contortus eſt, ergo tamen etiam ſpadones dici inuenio quibus exſecta ſunt virilia. Eunuchi dicti ſunt ἀπὸ τῶ ἔχειν, id eſt quod lectum habeant, ſcilicet qui admittuntur ad reginas & filios principum, præſtantiores in hoc mulieribus quod non adeò cum illis conſentiant, nam mulieres communi conſenſu cum reginis & filiabus regum amicis amatoribus inuicem conſentiunt, ſunt præterea expeditiores mulieribus & facilius ac promptius occurrunt adulteris atque illos deprehendunt, poſſunt etiam vlciſci ſuntque audaciores, quia arma ferunt, demum quotidie ſine ſuſpicione ad regis aures veniunt, quod in mulieribus non ſine admiratione fit, vnde deferuntur, & ad reginas & ad adulteros, & ſæpe accidit vt re prius ab adultero, quàm adulter à rege occidatur his tot cauſis atque aliis forſan eunuchi mulierum cuſtodiæ à regibus præferuntur. Sunt etiam cuſtodes adoleſcentium filiorum atque puerorum cæterorum, cum mulieres quandoque in turpia facta illos alliciant, aut ſaltem permittant flagitioſi viuere. Sed hæc ſatis ſupérque de verbis. Venio ad res ipſas, eunuchi trium ſunt generum, alij quidem ob priuationem virilium, aliqui ob naturæ impotentiam non generantis ſemen aut flatum tranſmittentis ſunt enim hæc tria neceſſaria ad Venerem, membrum cum ſuis partibus, materia & eiaculator ſpiritus, horum vnum quódque defectuum ſcilicet præciſionis, frigiditatis & vitij, tres eſſe cauſæ poſſunt, vis, natura & caſus. Hic ergo intelligit non de vi vt clariſſimum eſt, neque enim refertur in Deos nec eſſent in veneratione, deinde ipſe ſe explicat, quod intelligit de caſu quem declarabit inferius, vnde notandum eſt quod vt habetur in primo de ſemine, priuatio aut aut corruptio teſtium eſt cauſa frigiditatis in toto corpore, & viciſſim frigiditas eſt cauſa impotentiæ ad Venerem, ſunt ergo frigidi & à ſigno & à cauſa eunuchi, dicit ergo quod eiuſmodi homines muliebria officia obeunt, & inſtar fæminarum omnia faciunt & loquuntur, & mulieres quidem vocem acutam mittunt, dicebat (Probl. 65.) Philoſophus 11. Problematum, cur pueri, mulieres, ſpadones & ſenes vocem acutam reddant,

reddant,& cauſam dicit eſſe quoniam parum aëris trahunt propter imbecillitatem, & rei veritas eſt, quod corpora eorum ſunt frigidiora, & ideo viæ redduntur anguſtiores, & ſimiliter de barba quam non emittunt, eadem enim eſt ratio in vtriſque, & idem modus, nam ſi ab initio eunuchi ſint & ab infantia nec vnquam producunt barbam & vocem retinent muliebri anguſtiorem ac tenuiorem, verum ſi poſt adoleſcentiam fiant eunuchi, & in barba, & in voce,& in moribus miſtum quid retinent, adeò vt plurimos lateant, & ego vidi aliquot barbatos, ſed rariore & breuiore barba, vbi enim exciderit non renaſcitur, & longiores pili propter imbecillitatem cadunt, & vox in eis fit inæqualis & mores miſti, conſtat enim Narſetem eunuchum Iuſtiniani Imperatoris Italiam à Barbaris vindicaſſe maiore felicitate etiam quàm antea feciſſet Bæliſarius cognoſcuntur, ergo eunuchi & moribus fœmineis, & quia ſunt ſine barba & voce exili, & ideo etiam amant muliebria negocia, texunt enim & ſuunt, & inter mulieres verſantur. Vnum ſolum ſpadones retinent munus, de quo Philoſophus ait (38.) 10. Problematum, quod corpora eorum procetiora euadunt, quod potius proprium eſt viris quàm fœminis: cuius affectus ibi cauſam docet.

LECTIO XCIII.

Super

TEXT. XX. XXI. XXII. & XXIII.

Regionis quidem incolæ cauſam ad Deum referunt, coluntque hos ipſos homines, & adorant ſibiipſis timentes ne quid tale accidat.

Omnibus temporibus ac gentibus cultus deorum communis fuit. Perſuaſum & ex æquo eſt cærimoniis illos delectari, nec ſolum eos in honore habitos, atque qui diuina tractant, ſed quotquot ab ipſis plexos animaduerterint: ſeu tanquam cognitos, ſeu quod curæ eis fuerint ſeu ob conuerſationem atque contactum. Timor, admiratio, ſpes, plures in Deorum opinionem traxit, ratio pauciores ſcilicet Philoſophos. Solicitis maior cura Deorum, felicibus fermè nulla, qui enim ſperant, non felices, ob id quicquid occurſabat aliquando Ægyptij pro diis habuerunt, ſapientiores eos à quibus timebant velut crocodilos, aut à quibus iuuarent velut Ichneumoné: etenim id ſecum cogitabant, ſi plus poteſt nobis aut iuuat, cum eo aliquid diuinum eſſe neceſſe eſt, & ob id coli dignum. His rurſus ſapientiores coluerunt aſtra & ſolem, quæ maximè perpetua & pulcherrima eſſe videbant. Inde à Philoſophis ratione in incorpoream naturam ventum eſt. Inde etiam leges introducto Deorum cultu facile fuit ipſum augere ſacerdotum cura, qui rebus etiam ſuis fauebant, tum verò quicquid mali caſu aut ſtultitia nobis accidiſſet in Deos vertebatur: tum quicquid boni etiam ſi diligentia ac prudentia partum foret in eorundem benignitatem traducebatur. Adeò vt & Camillus & alij præclari Duces Romani, pro victoria quam multo ſanguine ciuium adepti erant & conſilio etiam bono Diis ædes ſacras vouerent, Ioui, Marti, Fortunæ. Coacti ſunt ob hæc cum non veriſimile eſſet à bonis mala neque à malis bona proficiſci, deos alios bonos alios malos ſtatuere, qui mos ad omnes leges promanauit, niſi quod Chriſtiani malorum authorem non Deum malum faciunt: ſed Dæmonem, fidem minus tribuunt ceremoniis (tribuunt tamen) omnibus aliis legibus. Diſſident omnes leges in hoc vno à Philoſophis, quod hi curam ſolum generalem de nobis tribuunt: leges omnes propriam ac ſpecialem. Propterea ſubiicit.

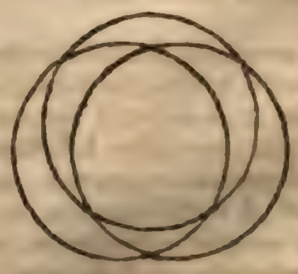
TEXT. XXI.

Mihi verò hi affectus diuini quidem eſſe videntur, ſicut & reliqui omnes neque vllum aliquem vllo alio eſſe diuiniorem aut humaniorem, ſed diuinos omnes: verùm vnuſquiſque eorum ſuam propriam habent naturam, neque aliquis citra naturam naſcitur. Quare quomodo hic affectus contingat vt mihi videre videor narrabo.

Omnia à Deo proficiſci qui Deum eſſe incorporeum & Cœlimotorem arbitrantur nemo dubitauit. Quidam etiam cognoſcere, è quibus eſt Hippocrates in libro de carnibus (Pag. 2.) & videtur mihi ſanè id quod calidum vocamus immortale eſſe, & omnia intelligere, videre, audire atque ſcire tum præſentia, tum futura, nam Epicurus ſolum putat eſſe cauſam non autem cognoſcere quiſquam ſed vt Auſonius

Quid eſt beatum? morte æternum carens
Quod nec ſibi faceſſit negocium nec alteri.

Alij exiſtimarunt communibus rationibus ab eo perceptis, atque intellectis hæc cognoſci, non tamen ſingula ſub illis velut hominem hunc atque illum quod ſit homo vt Algazel Philoſophus, alij etiam propria vnius cuiuſque velut conſtitutis tribus circulis occurſantibus ſibi inuicem quod ſolum in tribus punctis ſibi occurſant, & hæc eſt opinio Ari-

ſtotelis & Auerrois. Quidam etiam volunt quod ſciat quæ illi contingunt velut ægrotare

tare, ambulare, iraſci, hæc autem fortuita & non definita, leges autem etiam per proprias rationes: velut ſi Deus videret aut cerneret vt homo. Hippocratis autem opinio eſt, quod norit & efficiat vt cauſa, communis cuius miniſtra ſit natura. Porrò in eandem ſententiam iuit in libro de Morbo ſacro his verbis. Hic morbus nulla re diuinior mihi eſſe videtur reliquis, ſed naturam habet quam etiam alij morbi & cauſam vnde ſinguli gignuntur. Naturam autem & cauſam ab eodem Deum fieri à quo etiam alia omnia. Ipſe autem Deus eſt qui maxima ac ſceleſtiſſima peccata purgat & liberatio noſtra exiſtit, ipſique ei terminos delubrorum atque templorum conſtituimus, vt nullus qui non purus ſit eos tranſcendat, non quod inquinemur ex eis ſed quod potius ſi aliquid patrauerimus purificemur.

Porrò de Diis ſententiam Galeni explicare communem, ſuperfluum eſt, cum eadem ſit ei quæ fuit Peripateticorum: propriam autem in libro De Prædicatione (cap. 1.) ad Poſthumum his verbis eiuſmodi viri (id eſt probi ac ſapientes) quamuis ignoti vulgò ſint ſummo tamen rerum opifici Deo noti primum amici ſunt. Ipſe tamen Tertio in Tertium Epidemiorum (com. 3.) videtur, vt dixi, ſecutus opinionem dicentium exiſtimantiumque aſtra eſſe Deos, quòd in eis propter æternitatem diuina vis manifeſta ſit.

TEXT. XXII.

AB equitatione ipſa diuturni eos corripiunt dolores nimium propendentibus ſemper ex equis eorum cruribus. Deinde claudi fiunt contrahuntúrque vertebræ cum inualuerit morbus.

OStendit cauſam naturalem impotentiæ ad Venerem, equitationem ipſam importunam multis modis: primum quod ſit ſine exercitatione terreſtri: ſecundo quòd ſit per loca frigida: Frigidum autem inimicum neruis & oſſibus (5. Aphor. 18.) & generaliter omnibus membris exanguibus; tertio quòd ſit laborioſa per loca inæqualia & diuturna. An verò per ſe equitatio deducat ad articulorum dolores etiam quòd eſſet moderata & commoda? dico quod ſic, quia deducit humores ad partes inferiores. Vnde Suetonius tradit impleuiſſe crura equitatione poſt cibum, quæ etiam tanto inſalubrior eſt, quanto reliquæ exercitationes eo tempore magis noxiæ ſunt, lib. de Cibis boni & mali ſucci (cap. 3.) & etiam quia diuaricat crura & ideo facile dolent articuli, & dilatantur. Et etiam ob concuſſionem idem contingit: nam antiquo tempore quod mirum eſt, & tamen ex ſtatuis perſpicuum, non erant ſtapedes inuentæ ſed ex ephipphiis crura pendebant magno incommodo: noſtra tempeſtate non hoc inuentum vtile eſt, ſed etiam ad firmitatem & pugnam plurimum affert auxilij: cuius indicium eſt quòd nemo hoc auxilio carere vult. Venio ad propoſitum, hic colligitur. quòd equitatio huiuſmodi facit dolores acres coxendicum, primum inde claudicationem in actu: inde contractis coxendicibus claudicant. Vnde liquet claudicationem ex dolore coxendicum fieri eo decurtato non facto longiore in quibuſdam tamen accidit vt crus patiens dolorem producatur cum fuerit ex ſola luxatione: nam cum articulus exciderit neceſſe eſt membrum reddi longius. Galenus Primo in ſextum De morbis ſingularibus (com. 6. in fine) vbi enumerat validas exercitationes, dicit: equitationes & armis ac lucta & Pancratio certare aut humum fodere, nec eas commendat, ad robur membrorum comparandum: ſed potius alias mediocres. Sed dicit (2. De Tuen. ſan. cap. 8.) equitationem non ſolum exercitationem, ſed opus Declarat: ſi quid per opus intelligat id quod finis cauſa ſit vt equitatio peregrinandi etiam non ſolum exercendi cauſa. At paulo pòſt declarat (cap. 11. quomodo qui equitat exerceat etiam oculos, ſpinam dorſi, crura quoque & ſemina, dicit etiam collum laborat & inteſtina agitantur, ex quo manifeſtum eſt quod huiuſmodi exercitatio eſt incommoda valdè patientibus epiplocelem & enterocelem. In lib. autem de Ludo paruæ pilæ docet (cap. 5.) quod equitatio præcipuè nocet renibus & pectori, vt ſæpe fregeris aliquid circa eas partes, inde etiam dicit nonnunquam vaſis ſeminariis. Ego tamen adhæreo Hippocrati dicenti quòd maximè lædit coxendices, hoc enim magis rationi conſentaneum eſt de antiqua equitatione loquor, noſtra non ita. Appellat autem opus vitæ illam Tertio de ſymptomatum cauſis (cap. 1.) velut piſcationem, ambulationem, balneas & huiuſmodi quæ finis cauſa ſunt. Sed differunt maximè inter ſe etiam genere vt curſus: aut cum equo tortore, aut per angarias in qua ſeſſio eſt valdè incommoda & hæc membris naturalibus maximè officit & vitam breuiorem reddit.

Redeundo ad propoſitum ex incommoda equitatione & diuturna confluunt humores, & etiam dolent: ipſeque dolor viciſſim humores trahit, quibus fit vt tum propter dolorem, tum propter membri inæqualitatem, tum laxationem vt claudicent, niſi vrantur ſcribebat Hippocrates 6. Apho. (vlt.) Non poſſunt autem hæc perferre incommoda ſed conantur illa auertere. Ideo ſubiungit.

TEXT. XXIII.

MEdicantur autem ſibi ipſis hoc modo. A principio morbi vtramque venam retro aures incidunt, quo facto ſanguine multo promanante ſomnus eos corripit præ imbecillitate, ſicque obdormiſcunt, quorum quidem aliqui depulſo ſomno ſani exurgunt aliqui verò minimè.

QVis docuerit hanc rationem curationis non dicit: ſed vera cura non eſt, maio-

rem

rem morbum priore contrahere : ob id dicebat Galen. ex Hippocrate tamen, quartodecimo Artis curandi (cap.13.) quod optima curatio exigit, vt æger ſaltem non lædatur: at tranſmutare affectum leuiorem in grauiorem, hoc eſt lædere ægrotantem: itaque cum longè deterius ſit eſſe ſterilem ne dum ad Venerem impotentem, quam eſſe claudum, hoc enim vitium omnium perpetuorum eſt minimum, vtpote quam eſſe ſurdum aut cœcum, aut mutum, aut inſanum, aut qui vomat cibum perpetuò, aut nephriticum, aut reſolutum, aut mali habitus, aut cum lapide in veſica, aut ſine dentibus, aut ipſis infirmis aut cum carcinomate, manifeſtum eſt huiuſmodi curationem fuiſſe ab empirico inuentam, forſan ignorante quæ ſequerentur damna. Sequebatur autem profuſio multa ſanguinis, hanc propter imbecillitatem ſomnus, & ſatis conſtanti ratione ex quo aliqui ſani euadebant: quidam minimè, quos conſtat deterius affectos eſſe ex hac ſanguinis miſſione. Quæ autem relinquuntur dubia duo ſunt: vnum eſt quænam ſint iſtæ venæ poſt aures, & an pulſatiles? ſecundum quinam ſint qui ſanentur, & qui non. Alemanus ad primum dubium reſpondet, & citat Veſalium (*lib.3. cap.7. pag. 10. in fine*) cuius verba ſunt) interpoſitis etiam figuris) exterior externæ iugularis portio per capitis exteriora paſſim repens mox glandulas ſuis quoque diſtributionibus præfectas obtinent quæ inibi ſub aure reponuntur, vbi inferior maxilla ſuperiori articulatur. Præſens portio inter has glandulas bipartitur: & vno ramo in buccas narium alas & ad fontem variè exporrigitur altero autem tempus & auris regionem adit. Hic enim ramus denuò in duos præcipuos ſurculos diuiſus, vnum in ſui lateris tempus, admodum errabundo, & inuolato ductu digerendum offert, alterum verò poſt aurem, & ad occipitis cutem diffundit, exterioris iugularis ſoboles in faciem ac capitis cutem digeſtæ, hoc ſibi priuatim vendicant, quod dextri lateris venæ ſiniſtri lateris venis quibuſdam ſedibus permiſceantur, ac inuicem coeant, idque potiſſimum faciem & vertice, & in primis adhuc in fronte, adeo vt frontis vena plerunque ab vtrarumque iugularium, propaginibus per internos oculorum angulos ſurſum deductis conſletur. Ad hæc per exigua verticis oſſium foramina, & ſuturas gracillimæ venulæ in caluariam procidunt, non aliter atque rurſus ex caluaria in cutem alias emergere tum dicam, quando cerebri vaſorum ſeriem priuatim enarrabo. Quippe hæc opportunè tantiſper dum in caluariam arterias quoque ſermone perduxero, aſſeruabitur quod varia cerebri venarum arteriaſque ſit commixtio, quàm incognito adhuc arteriarum ad caluariam ductu, arduum foret percipere. De pulſatilibus non meminit cum eas agnouerit, vt in libro de Alimento (Tex.40.) Quinam verò eſſent qui euaderent & qui non, cum certum ſit per venas educi ſanguinem, aut humores ſub ſanguinis forma, qui poteſtate tantum humoris formam referunt: Quibus ergo defluxio ad coxendices vel ex ſanguine fuerit, vel humoribus æqualibus, his talis ſectio detrahens, cauſam ſalutaris fiebat, aliis autem non. Quibus autem temperamentum bilioſum, aut pituitoſum, aut melancholicum, aut immodicè ſiccum imbecille, his quidem nocebit non parum faciens hydropes & malum habitum, vt Nono Artis curandi (c.10.) aliis non proderit.

LECTIO XCIV.

Super

TEXT. XXIV. XXV. & XXVI.

AT mihi ſanè videntur ea medicatione ſe ipſos perdere. Venæ enim retro aures ſunt quas ſi quis ſecet ſterilitatem inferat his quibus ſecantur, quare id etiam ipſis ex earum inciſione accidere certum eſt.

QVod hic ſcribit repetitur in lib. de Genitura his verbis (pag.2.) Quibuſcunque venæ poſt aures ſectæ ſunt, Hi coeunt quidem & genituram emittunt, verum modicam, debilem & infœcundam, nam plurima genituræ pars à capite iuxta aures in ſpinalem medullam procedit: ipſe autem tranſitus cicatrice ſectioni inducta conſolidatus eſt. Vt cauſam manifeſtè declaret. Sed in lib. de Locis in homine (pag.2.) aliter videtur dicere, cum tamen idem dicat (nam ſi totum illud, caua autem vena finitur, vſque ad illud, hæ & infœcundum faciunt, apparebit ſenſus) his verbis. Aliæ duæ venæ à vertice iuxta aures ab anteriore colli parte vtrinque ad cauam venam appellatam feruntur. Hæ & infœcundum faciunt hominem, quum fuerint ſectæ & in magnos digitos deſinunt. Quanquam hæc vltima verba potius congruere videantur, illis proximis ſuperioribus & ſcinditur ad inguina & ad fœmora intro: & diſparationes in fœmoribus facit, & ad tibias intus fertur ad malleolos, quod de ſaphenis intelligi clarum eſt, & ob id illa verba his ſunt adiungenda: vt legatur, & ad tibias fertur ad malleolos, & in magnos digitos deſinunt. Ariſtot. (*cap.5. in fine*) quoque viſus eſt 2. de Generatione Animalium ſentire, quod ſemen habeat quippiam cum cerebro affine, inquit, enim ſedes oculorum maximè omnium capitis locorum ſeminalis eſt, quod patet cum ſola ipſa per coitum venereum manifeſtè immutetur, & vſum immodico rei venereæ oculi apertè langueant & ſubſideant. Cauſa eſt quod natura genituræ ſimilis cerebro eſt, aquoſa enim materia eius eſt calorque aduentitius, Quæ autem de hoc ſit eius ſententia, habetur in proximis ſubſequentibus verbis, quæ ſunt huiuſmodi. Purgationes autem ſeminales à ſepto veniunt. Verùm de hoc alias. Igitur vt ad rem redeam, dubitat Alemanus quo modo fieri poſſit, vt hæc ſectio inducat ſterilitatem, cum cauſa illa effuſionis communis ſit, & tamen effectus illis ſolis venis tribuitur, & ſumpſit hoc à Principe qui dicit ſe hoc ſumere

ſumere à Galeno (4. 1. cap. 20. & 20. 3. 7. 1. cap. 3.) forſan in commento libri de Aëre, Aquis & locis, qui in lib. De libris Propriis affirmat, ſe tres libros Commentariorum in ipſum conſcripſiſſe (cap. 6.) Sed vana eſt obiectio, cum, vt dixi, ex authoritate libri De Genitura velit intercipi ſanguinem, ob cicatricem ne ad ſpinalem medullam deferatur. Quod ſi dicas non poſſe in percipi, per hoc viam à cerebro in ſpinalem medullam, quæ illi inſerta eſt? Reſpondeo quòd hoc eſt verum, nec latuit Hippocratem, ſed duntaxat ex immodica effluxione inde coalitu cicatricis cerebrum refrigeratur, ex quo ſemen fit infœcundum, & ad hoc ſufficit detractio ex vna parte, quia ſicut homo non poteſt viuere cum dimidio cerebri, ita non poteſt generare dimidio illius adeò perfrigerato, vt non poſſit concoqui ſemen. Nec eſt quod totum è cerebro deſcendat, ſed quia plus ex eo & magis neceſſarium, quia à membro principali, & facilium vitiatur quia ex membro exangui. Venæ ergo aliæ vt frontis, & huiuſmodi non adeo ſanguinis copiam reddunt, nec in cerebri ſubſtantiam tendunt, quæ enim poſt aures ſunt, ſunt maiores, & in cerebrum per cranei ſuturam penetrant.

TEXT. XXV.

QVando igitur poſtea vxores adeunt impotentéſque ſe factos vident, cum illis coire primum quidem nihil moleſtius cogitantes, quieſcunt, cum autem bis, aut ter, aut amplius fruſtra opus tentarunt, neque quicquam proficiunt, mox putant ſe Deum offendiſſe, in quem culpam reiiciunt. Induuntque ſe veſte muliebri palam ſe euiratos confitentes ad mulierumque contubernia tranſeunt, & cum illis eadem quæ illæ agunt.

QVod dicit totum eſt clarum, improborum autem virorum eſt, culpam in Deum reiicere, qui non eſt author niſi bonorum. Verum vnde mala eueniunt, cum ſit Deus bonus? Peripatetici dicunt illa eſſe, aut materiæ neceſſitate, aut caſu, nam ſicut homo vrceum faciens non poteſt efficere talem, vt non frangatur illiſus, non tamen malè fecit neque imprudenter, ſed commodum attulit mundo: ita hominem genitum eſſe fuit per ſe bonum & intentum à Deo, hominem mori non fuit à Deo intentum, ſed cum eſſet ex elementis oportuit eſſe mortalem Ita ſecuris ſi fiat ex ligno, quod ſcindat ab artifice habet, quòd non benè ſcindat vt ferrea, à materia. Ita mala non ſunt quicquàm, ſed bonorum defectus vt imbecillitas viſus & ſurditas. A caſu autem vel fortuna ob ignorantiam, non enim fortuna dicitur de his quæ præuiſa eueniunt. Vt ergo mala fiunt vel defectu materiæ, vel ex ignorantia, à Deo non procedunt (2. Phy.) Propterea dicebat Themiſtius primo Phyſicorum, malum ex priuatione proficiſcitur (Com. 80.) & Auerroes 12. primæ Philoſophiæ, malum proficiſcitur ex neceſſitate materiæ, & non defectu agentis (Com. 52.) Plotinus autem dicit in libro, cui titulus eſt: Vnde mala? lib. 8. Enneadis 1. cap. 7. & 8.) Malum & materiam eſſe neceſſaria, vt contraria bono & formæ, hæc autem eſſe impedimenta quædam non propriè mala, ſed vt bonum non recipitur. At bona hæc etiam ſunt quia ſine materia eſſe non poſſunt: Securis enim non ſcindit niſi quatenus forma eſt in ferro: at in ferro ſunt aliæ aliis oppoſita, hinc oritur multifariam malum: & quia materia præbet impedimentum, ſimpliciter quod bonum ſeu forma incorporea non recipiatur plenè: & quod materia ex ſe habet quaſdam conditiones malas, & quod materia materiæ aduerſatur, & ideo malum ad aliquid dicitur. Mors enim hominis eſt bona hæredi, his qui ab eo timent: vermibus, ipſi morienti, amicis, filiis mala. Et generaliter etiam mala huic vel illis ex ordine vniuerſi ſunt bona: ſicut frigus hyemis ad enecandum vermes, vt ſegetes prouenire queant Et tenebra clariorem efficiunt lucem (Enead. 2. lib. 3. cap. 11.) Clarius idem in lib. An Aſtra in hæc inferiora agant. Non ſolum Deus ſed nec Aſtra mali quicquàm influunt, ſed velut amorem gloriæ cupiditatem & prudentiam ſolertiamque, ex quibus nos in proxima vitia diuertimus, libertatis arbitrium ſcilicet inſinuans, & infra negat prorſus eſſe verba nulla vera) cap. 15.) Maximus autem Tyrius (Serm. 25.) in Deum referendum malum non putat, hoc argumento, quod ars ipſa nunquam ex ſe eſt cauſa mali aut erroris aut defectus: ſed Deus eſt longè perfectior arte: ergo cum bonus ſit, nunquam poterit eſſe mali author, ſed in naturalibus niſi interirent priora, poſteriora non orirentur. Alia vtilitas perfectio quæ habetur ex contrariis, vt diuerſæ formæ rerum naturalium emergerent. Tertia, vt animi immortales liberarentur, & ad meliorem vitam tranſirent. At Theologi mala ob peccata ſæpe numero accidere affirmant, aliquando ob diuinam gloriam. Præterea quæ mala eſſe exiſtimamus mala non ſunt, malum enim & bonum, ad animæ perfectionem pertinent. Contingere etiam mala ob bona, quod & Philoſophi aiunt haud dubium eſt. Velut de Gelone Pyſiſtrato, & pro filiis egregiis, qui ex parentibus improbis nati ſunt (cap. 15.) Syſiphi & Autolyci genus & Phlegiorum (In lib. de his qui tarde à numine corripiuntur.) Plutarchus pro exemplo adducit. Notandum quod malum culpæ in Deum ſi referatur impietas eſt: pœnæ autem non quia ſi ad iuſtitiam referatur, laudatur Deus, vt in Pſalmo: Si ad iniuſtitiam impium eſt, ſi ad iram & ſimilia ad ſacras expoſitiones confugiendum eſt.

TEXT. XXVI.

HOc itaque malo ditiſſimi Scytharum afficiuntur, minime verò infimi. Imò qui maxime & genere & potentia præualent, ex nulla alia quam continuæ equationis cauſa hoc perpetiuntur. Pauperes verò minus, cum non equitent. Vnde ſi hæc affectio aliis diuinior cenſenda eſſet, non nobiliſſimis, non ditiſſimis Scytharum ferè ſolis accideret, ſed eſſet omnibus æqualiter peculiaris. Imò magis inuaderet pauperes circa cultum Deorum negligentiores, ſi ſaltem gaudent dij in hominum admiratione conſtitui, & pro hoc beneficia hominibus retribuunt.

REdit ad oppugnandam hanc opinionem quam prius ab initio refutauerat, dicens: Morbus hic maximè diuites & potentes affligit tum nobiliſſimos Scytharum: quoniam hi ſe aſſiduè exercent in equis, non ita pauperes quibus equi non ſunt: adeò vt referat hoc in cauſam equitationis, & conſtruitur ratio ſic: nobiliſſimi Scytharum maximè his morbis corripiuntur, & nobiliſſimi Scytharum maximè ſe exercent equitando, igitur in tertia figura, qui ſe maximè exercent in equis, hi maximè his morbis corripiuntur. Et ideo cum ſolum concludatur ſpecialis, oportet etiam vt aſſumatur generalis altera præmiſſarum, ſcilicet omnes qui ditiſſimi ſunt maximè ſe exercent, aut omnes corripiuntur, & ſi materia eſſet neceſſaria, oportet vt eſſet altera earum vera, ſed quia ſumus in probabili argumento loco omnium ſufficit, vt maxima pars ſubiiciatur. Proponamus ergo vtrumque quod de altero dicitur, quod contineat maiorem partem eius de quo dicitur, & eſt

Maxima pars exercent ſe in equis.	Maxima pars corripiuntur morbo hoc.
Ditiſſimorum Scytharum.	

ſubiectum ditiſſimi aut ditiſſimorum Scytharum, & quanto maior pars continetur ſub vtroque tanto verior eſt, & in pluribus, & ſi contra concluſio ſit vera in pluribus, oportet vt aſſumptæ ſint maximè generales. Et vbi vna eſſet generalis & alterius conuerſa, generalis tunc concluderetur in primo modo primæ figuræ eiſdem ſub nominibus intentum, velut, Ditiſſimi Scytharum omnes maximè ſe exercent in equis, & hæc eſt vera in materia probabili: & qui ægrotant ſunt ditiſſimi Scytharum, & hæc eſt vera ſi aſſumatur per ſimilitudinem, id eſt, ſunt ditiſſimi Scytharum, aut viuunt vt illi ſicut equites, licet ſint pauperes, igitur qui ægrotant maximè ſe exercent in equis. Aſſumemus ergo maiorem, ſic ditiſſimi Scytharum, & qui vt illi viuunt maximè corripiuntur hoc morbo, & qui ſe exercent in equis maximè ſunt ditiſſimi Scytharum, aut eorum more viuunt, igitur qui maximè ſe exercent in equis, maximè fiunt effæminati: cum ergo propoſito ſit vera generaliter oportet per eſſentiã aut per cauſam propriam, & non eſt per eſſentiam, quia non eſt per intima, quæ ſunt genus & differentia, poſterius eſt enim ægrotare quàm exerceri: imò cum vnum adeſt, alterum definit, cum enim ægrotant non amplius exercentur, igitur equitatio eſt cauſa propria, licet non prima quam immediatam vocant effæminationis. Propterea ſubiicit aliam demonſtrationem à negante conſequens: Dum inquit:

Vnde ſi hæc affectio.] Ratio eſt eiuſmodi vltio diuina, aut eſt generalis, vt pro Dauidis Regis peccato (2. Reg. vlt.) qui recenſuit numerum populi ſui, accidit peſtis in populo qua ſublati ſunt LXX. millia Iudæi. Et ſimiliter cum Saul pepercíſſet Amalechitis contra præceptum Dei, occiſus eſt (1. Reg. 28.) cum filiis & exercitu à Paleſtinis (3. Reg. 16.) Aut eſt in inſontes vt in Baaſanem & ſuam ſtirpem & alios multos: at hæc vltio non eſt neque generalis in omnes Scythas, neque in inſontes cum pauperes ſint peiores diuitibus, quod oſtendit primum in pietate, quia non ſacrificare poſſunt Diis, quemadmodum diuites ob paupertatem. Verum Plato (5. de Legib.) videtur magis damnare diuites dicens: nemo poteſt præſtare diuitiis & probitate: Refertur & ad D. Hieronymum illud dictum. Omnis diues aut iniquus eſt, aut iniqui hæres, ſolet etiam illud dici quod ab Alemano citatur: Sæpe malus diues eſt, ſæpe miſerrima virtus.

Propterea quæri ſolet quinam deteriores mortalium ſint opulenti ne an pauperes? neque ea ratio eſt vera, quod ſi mendici ſint improbiores, proximi illis ſcilicet pauperes ſint deteriores. Et præſtaret ponere quatuor ordines, opulentos, mendicos, pauperes, & mediocris cenſus: ſed nos, cum non ſit hic locus proprius, ſolum diuites, id eſt opulentos & mediocris cenſus opponemus pauperibus, ſub quibus etiam mẽdici continebuntur. Ideo dico quod diuites ſunt meliores actu ſi boni ſint: Nam Philoſophi diuites, vt Zeno Epicurus fuerunt meliores Diogene & Chryſippo vel mute, poſſunt enim commodius exercere opera bona: nec etiam diſtrahuntur vllis neceſſitatis moleſtiis aut incommodis. Et ita malus diues deterior eſt paupere, quia nocere plus poteſt, hæc haud dubia ſunt. Sed dubium eſt de duobus: Primum data æqualitate animi, an opes magis efficiant hominem bonum an malum? Secundum, an deterior ſit animo pauper an diues? Hæc enim ſunt quæ ſciri deſiderantur. Plotinus (Enea. 3. lib. 2, cap. 5.) in 2. de Prouident, dicit, quod paupertas retundit vitia, quemadmodum & morbi, cum ergo morbi non efficiatur meliores eodem modo & paupertas. In libro etiam) Eneade 2. lib. 3. cap. 14.) an ſtellæ quicquam agant in hæc inferiora? videtur conſideraſſe modum quo partæ ſunt. Si enim virtute, efficiunt meliorem, ſi dolo, vi, peiorem: ſed ſi cauſam vt in hæreditatibus non docet. Dico igitur pauperes alios eſſe addictos ſeruituti, alios prorſus liberos:

peccata

peccata quoque eſſe diuerſa. Priores igitur deteriores ſunt diuitibus, quod ſæpe iniuria afficiantur à qua ſi non mouentur ignaui, ſi mouentur cum vlciſci non poſſint maligni euadunt. Poſteriores minus mali ſunt, ſiquidem homines quadrifariam mali euadunt, natura, ſed hanc partem eſſe ſupponimus, educatione, corporis temperatura & licentia, quæ omnia ad luxum & laſciuiam & iniuriam inferendam in diuitum filiis ſunt paratiora: ſolum pauperes ob iniurias acceptas & defectum neceſſariorum ſunt malignioris animi atque inuidentioris. Dicam etiam cum Plutarcho (lib. de Amore diuitiarum in princip.) diuitiæ ſunt malæ quæ ſupra id quod neceſſe eſt ad vitam, auctæ ſint: in nobilib. tamen aut virtute præditis laudantur. (lib. qui Erat. inſcrib.

LECTIO XCV.

Super

TEXT. XXVII. XXVIII. & XXIX.

Diuites enim ſæpius diis ſacra facere par eſt, victimas offerre coleréque cum pecuniis abundent, pauperes autem minus id facere cum non habeant.

Diuites non ex hoc probat eſſe pauperibus meliores, ſed gratiores Diis. Eſſe enim poteſt, vt inter mortales vt deterior vir, bono regi charior ſit, & ô quoties iſtud? pluſquàm vellemus. Tamen Philoſophus neque bonos neque magis ſacrificantes Diis gratiores eſſe putat, ſed ſapientes. Inquit enim 10. Ethic. (cap. 8. in fine.) At qui ex intellectu operatur, huncque excolit atque optime afficit is eſſe Deo cariſſimus videtur: ſi aliquam humanarum rerum curam Dij habent, ſicut videtur, conſentaneum eſt ipſos re illa quæ optima eſt, atque ipſis maxime cognata delectari, qui eſt intellectus: eoſque qui eam maximè amant & honorant remunerari, vtpotè qui eorum quæ ipſis ſunt amica curam habeant rectéque & honeſtè agant. Hæc autem omnia ſapienti maximè ineſſe obſcurum non eſt: is igitur eſt Deo cariſſimus: eundémque eſſe etiam feliciſſimum veriſimile eſt. Quare ita quoque efficietur, vt ſapiens maximè felix ſit: Dico eſſe concordes: nam qui verè ſunt ſapientes, nouerunt quam Deus ſit bonus & iuſtus, & quanta bona ab illo acceperint: & ideo quantum illi debeant & cupiunt illi aſſimilari, & ideò oportere intelligunt ſeipſos præſtare bonos: & ſi quid contingat aduerſi, vt mors filiorum, qua nil deterius excogitari poteſt, norunt non ſine Dei voluntate fieri potuiſſe, & ideo iuſtam & vtilem vniuerſo & ſibi & ipſis: aut enim ex vita triſti in meliorem commutarunt: aut omnium ſtirpium aliquis communis finis erit, aut omnino reuiuiſcant vt in vno maior ſit felicitas, in altero nulla iactura forſan miſeria minor. Et ſimiliter non inuidebit felicioribus: intelligens illud ſapientes de hac mortali felicitate, (Eccleſiaſt. cap. vlt.) Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Et Plotinus rurſus in 1. de Prouident. (cap. 15.) non ſolum in ſecundis ſed etiam aduerſis, vt antea diximus, idem confirmat. Is ergo qui ſic iam ob pietatem bonus eſt, & ob gratiam, & ob imitationem, & quod bonum eſſe præſtet, & non ſolum glorioſum, ſed vtile non malum ſponte ſacrificabit, non vt conferat quicquam. Deo qui nullius rei ſit indigus: & ſi indigeret etiam:

Non tali auxilio nec defenſoribus iſtis
Tempus eget.

Quid res mortalis immortali, corporea incorporeo, imò inutilis etiam nobis ipſis, ſcilicet exiguus fumus qui tegulas vix attingit? ne quem vt ipſe animum tuum detegas, cum abſque hoc Deus omnia nouerit. Quin etiam multi maximè impij ſacrificant, nec vt debitum honorem illi reddas, quanquam hoc ſit rectum & æquum, ſed vt alios exemplo moueas, vt ex ſacrificio diſcant pietatem atque inde ſacrificent, & pij euadant atque ex his opera pietatis exerceant: quibus ſanè & ipſi gratificantur Deo, & rem Deo gratam faciunt. Sed non ſolum Deo verè, verum etiam dæmonibus ingenua ſacrificia (vt Plato in Alcibiade 2. refert) Lacedæmoniorum plus placuerunt quam boues cornibus auratis cæterorum Græcorum, ob id quod factum etiam victorias illis conceſſiſſe. Sic enim reſpondiſſe Ammonem ſacerdotem, inquit Lacedæm. legato. De lege autem noſtra non eſt dubium, quin Deum decernat amplecti magis bonam mentem quam ſacrificia. Vt etiam Chriſtus cum laudauit oblationem pauperis viduæ (Marci 12.) Et habetur in Pſalmo etiam (Pſal. 50.) Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies.

TEXT. XXVIII.

Qvin etiam aliqnando Deos deteſtantur qui eis opes non ſuppeditent, vt veriſimilius eſſet pauperes ac parum abundantes, hoc malo propter crimina ſua puniri quam diuites, & qui opibus abundant.

Avget rationem dictam à contrario: non ſolum diuites ſunt magis pij ſacrificiis, ſed pauperes impij execrationibus ob paupertatem. Et licet hæc argumenta non ſint efficacia ſimpliciter, tamen more Ariſtotelis ſatisfaciunt in propoſito ad oſtendendum non contingere diuitibus hæc mala ob impietatem. Execrari etiam Deos capitale eſt, ex antiqua lege, (Leuit. cap. 24.) quod forſan in ira in iniuſtam perpeſſo iniuriam grauius videbitur: nos hic Hippocr. ſolùm ſententiam docere aggreſſi ſumus.

TEXT. XXIX.

VErum ſicut & prius diximus quidem hic affectus eſt ſecundumque naturam accidit, ſimiliter vt alij omnes, neque alia eius cauſa quam ea quam dixi Scythis exiſtit. Simili autem modo & reliquis hominibus euenit. Vbi enim frequenter & continue homines equitant, ibi plurimi à diuturnis doloribus vertebrarum maximè, & pedum corripiuntur ad coitumque fiunt impotentes, quæ omnia mala Scytharum genti adſunt, atque propterea Scythæ omnium hominum minimé ſunt ad coitum valentes, & quod humoris detractiones ex peruſtione cauteriorum ſemper habent, & plurimum temporis in equis degunt, vt neque manu tractare pudenda liceat, atque præ frigore & dolore voluptatis ac iucunditatis coeundi obliuiſcantur, neque prius aliud ſibi faciendum putent, quàm vt euirati fiant. Hactenus ergo de Scytharum genere recenſui.

DEclarat quod ab initio dixerat, morbum hunc eſſe diuinum, vt omnia alia à Deo proficiſcuntur naturæ lege & miniſterio hoc modo: Quibus eadem contingit facere, ſcilicet dici & incommodè equitare his dolores articulorum eueniunt, maximè coxendicum & pedum, & imbecillitas rei venereæ. Igitur hæc non perueniunt niſi naturali cauſa, & non quemadmodum Scythæ arbitrantur & dicunt. Vbi enim iidem effectus ſequuntur eaſdem cauſas, non oportet ſuſpicari de illis effectibus, quod ſint ab alia cauſa quam naturali. Addit quod in Scythis præter equitationem ob frigus accedit aliud incommodum, vt cogantur vti anaxiridibus ſeu fæminalibus ob aſſiduam equitationem & frigiditatem aëris, ſed ſunt qui ſcribant ἀνασύρεις loco ἀνάξυρις ex ἀνασύρμαχι, mutato ξ in σ, quod eſt trahere ſeu retrahere, ſed quantum impediunt in re venerea tantum iuuant & teſtes ne collidantur, & ne deſcendant inteſtina & omentum, & fiant hernioſi. Et cum dixit de pudendorum tractatione, non illa fœda loquitur, ſed ea moderata, qua cum ſponte tenditur locus erectioni patet, & vt concaleſcant, abſtinentes enim ab exercitatione functionis eius, fiunt impotentes: quoniam ſi in cruribus & pedibus hoc accidit, quanto facilius in membro virili: & tantum laudatur exercitatio membri, vt etiam in luxato fœmore Hippocrates (3. de Artis.) cauſam vtilem eſſe crediderit atque laudauerit (Tex. 82.) Ad hoc facit ergo nimia laſſitudo equitandi, frigus, vinculum, & cogitatio aliis rebus intenta, & incommodum vtendi cum mulieribus in itinere, & hæ ſunt cauſæ per ſe, ſicut alia quæ vt dictum eſt, fit à curatione.

Ex hoc textu colligitur, quod equitatio nimia efficit ſemper coxendicis dolores, & Iſchiæ, quem vocamus ſciaticham, antiqua verò etiam podagram, quoniam crura pendebant, vnde Paulus (libro 3. cap. 78.) cæterum hoc mali frequenter antecedit improbus labor, vehemens ambulatio, equitatus creber, & cum adiicit iam aliqui prolapſu, vel deturbatione, vel propulſu, vel diſtortione vel id genus aliis, prima morbi fundamenta iecerunt.

Sed hic cadit difficultas, quia Philoſophus vult (4. Problem. 12.) quòd equitatio aſſidua faciat libidinoſiores, Hic Hippocrates vult quòd effæminet? Dico quod Philoſophus præſupponit, vt non lædantur ſed commodè equitent: & hoc etiam oſtendit quotidianum experimentum: de his verò qui delaſſantur aliter ſentit, dicens (5. Problem. 31.) quod his per ſomnum profluit genitura, vt perſpicuum ſit, huiuſmodi homines ad concumbendum fieri impotentes. Gonorrhea enim qualiſcunque ſit debilem reddit hominem ad concubitum: tum quia minuit illius materiam: tum quia humectet membra genitalia tum quia facit incontinentem, adeò vt ſemen eiiciatur ante virgæ tenſionem, aut ipſa virga tenſa diu manere non poteſt, quod etiam maximum ad Venerem impedimentum. Potentiſſimi enim ſunt ad Venerem quicunque tardius, & non niſi maxima cum tenſione membri & confricatione ſemen emittunt. Alexander in 2. Problem. (25) dicit quòd ſpadones fiunt pedibus diſtortis, ſcilicet hinc inde in ſe retortis, quod vitium Latini Varum vocant: interpres non bene expreſſit blæſos, cum blæſus ad linguam ſolum referatur id accidit quod aucta mole & teneriore facto corpore ſubſident & contrahuntur pedes.

Reſtat vt dicamus de equitatione contractis cruribus ob breues ſtapedes, qua vtuntur curſores & velites. Velites quidem quoniam dum erigantur maiore impetu dirigunt tela: at curſores quoniam ſic facilius ſe mouent perpetuo motu, vt ſpina cedens ponderi non adeo defatigetur, qui enim obſtippi diu curſitant (hoc enim nomine medium curſum equi explicamus, quem Italica lingua galopum vocamus, ſed neque curſitatio galepus verè eſt imò potius curſus non concitatus) fatigant adeo renes & ſpinam, vt difficile laborem perferre poſſint, motus enim conſequens alleuiat principalem, vt quies intendit & moleſtiorem reddit, nunc non quæro curſitationis damna, cum de his dictum iam ſit, ſed de ipſo genere equitationis quod fit contractis genibus & coxendicibus in poſteriora? At inſeſſus ille cum ſupra in anteriora pendeat ob ephippias elatas, & quæ ante ne collidatur ſeſſor exiguum habent chironium ventriculo maximè noxius eſt, & coxendicem ad exteriora mouet. De his autem tertia particula de Articulis idem author habet (Tex. 87.) In coxis quidem intus ne an extra ſit facta luxatio multum intereſt: in genibus etiam intereſt nonnihil, ſed minus tamen, vtriuſque verò clauditatis modus proprius eſt, nam quod in exteriorem partem luxatum fuerit magis decurtatur,

curtatur, minus verò recti ſtant, quibus in interiorem luxatio contingit, os autem fœmoris cum proximum læſionis ſit non augetur. Paulò poſt tandem concludit (Tex.97. & 98. 101. & 102.) Luxationem externam maiorem dolorem afferre, minus lædere ambulationem, rariuſque accidere. Eædem autem ſunt affectiones eorum qui ad morbum inclinati ſunt, & quos inuaſit iam niſi quod ſunt leuiores, genu autem, vt dixi anterius, fertur quod maximam fatigationem afferre ſolet. Et ſi equus cadat circa frontem magis læduntur: verum facilius ſe explicant: contra qui extentis cruribus equitant, capite haud offenduntur, ſed in cruribus & tibiis multo magis aliis & tardius ſe explicant: cum quiete igitur equo & leui melius eſt toto corpore inſidere ephippiis, cum moleſto & graui parum inſidere, & curſoris modo flexis genubus currere.

LECTIO XCVI.

Et eſt digreſſio, & in Paralippomenis.

Reſtat ad finem huius libri, vt narremus ea quæ noſtris temporibus de Scythis innotuerunt: veriſimilibus innitentes, nam impudentia quorundam factum eſt, vt vix liceat diſcernere bonos authores. Quidam egregius qui de Indicis rebus ſcripſit eò progreſſus eſt, vt elephantem mentem habere prodiderit, & vt etiam loqueretur, os monocerotis, adeò notum duorum aut trium palmorum eſſe putat, multa alio adeò confundit, vt neſciam in quibus fidem adhibeam, cum tamen exiſtimem ſi iudicium exercere voluiſſet multum profuturum in rem. Alius etiam longè peritior cum rem litterariam ſatis adiuuiſſet non contentus hiſtoria pulcherrima & admirabili in turpiſſimas fabulas atque id in fronte operis deflexit, quid dicas de huiuſmodi viris? Duorum igitur qui mihi fide digniores niſi ſunt hiſtoriam, recitabo illorum nomina referendo, non ſolum ne propriis laboribus fraudetur, ſed vt fides dictorum ſit apud illos, & quanquam paulo ante noſtra tempora floruerint, non multum tamen immutatos mores à centum annis ad trecentos crediderim, naturam vero rerum multo minus. Horum ergo primus eſt Hayton Armenus, & qui in illius opus introductorum ſcripſit, floruit circa annum Domini M.CC.LXX. Alter fuit Ioſaphat Barbarus Venetus patritius anno Domini M.CCCC.XXXVII. Scytharum igitur gens ſub qua comprehenduntur. Nomades, id eſt paſtores, Maſſagetæ, Amaxonij, monte Caucaſo verſus Boream diſterminantur ab oriente in occidentem, ab aliiſque gentibus ſegregant, inter ſe autem Imao monte à meridie in ſeptentrionem, vt occidentaliores dicantur, extra Imaum orientales intra ipſum. Commune omnibus fuit, & nunc etiam eſt, pro domibus currus habere atque vagari. Duas maximas expeditiones ſuperatis montibus quibus circumdabantur fecerunt non multis ante annis. Priorem Duce exercitus Baydo filio Occotachan qui à Sarmatis Bultus vocabatur, qua Sarmatiam totam Pannoniamque vſque ad Germaniam, quam depopulati ſunt atque in patriam infinitis cum ſpoliis rediere. Cauſa fuit numerus milium ad D. M. equitum, inopinatus eorum aduentus, forma pugnæ, cum eſſent aſſueti perpetuo degere ſub diuo, noctéſque dieſque diſcurrere aſſiduè modico pulueris ex carne aut caſeo homines triduo vitam trahere, equi corticibus & radicibus arborum: arcubus vti & celerrime & magna cum vi: adeò qui repugnarent conficerentur, non ſolum ab immenſa multitudine congreſſibus repentinis, nouo pugnandi genere, ſed magis longe frigore, fame, vigiliis, cum neque vrbes paratas, neque vrbes munitas haberent quibus ſe tuerentur, aut ſaltem illorum impetum morarentur, cum nec tales viros aut gentem in orbe terrarum omnino eſſe potuiſſent ſuſpicati. His rationibus omnia quæ voluerunt conſecuti ſunt cæde: incendiis, præda, ſed hoc ſolum defuit illis vt nullam vrbem aut locum ſibi habitandum delegerint. Exiſtimo quòd totum ſuum eſſe ducerent ſuóque imperio adiectum, vbi nulla eſſent ædificia (quæ omnia diruerant, tam publica quàm priuata) ob viuendi genus illis ſolitum. Altera poſterior fuit ſub Principe Timirlane, quod nomen lingua propria ſignificat Felicem ferro, vulgo Tamberlanum appellatum, natum in Summarcando principe vrbe prouinciæ Sogdianæ, quæ ſub Scythis erat, licet non propriè Scythia eſſet regio, velut ſi quis nunc apud Indos in Themiſtitan Hiſpanus naſceretur: aut Venetus Dux in Creta: aut Turca Rhodi. Hic XII. centena millia equitum militarium in caſtris habuit, priore tanto potentior quanto occaſione (vt qui iam finitimis non ignotus adueniret) inferior: vnde niſi audacia Baiazetis Turcarum 4. Principis, qui maluit prælio decertare, quam bellum protrahere, poterant tanti conatus in irritum cedere. Prouinciam Scytharum principalem immenſæ magnitudinis eſſe conſtat, quàm Cumaniam vocant extenſam ad Oceanum montibus autem dictis circumdatam, adiectæ innumeræ inſulæ & magnitudinis immenſæ in ipſo Oceano eorum imperio ſunt. Rha fluuio ſeu Volga, vt Sarmatæ quem Scythæ Ecde ling vocant, à meridie non Scythia ſed Scythicum diſterminantur Imperium: eoúſque enim abſque cuſtodia vlla aut metu diſcurrunt. Ab oriente Coraſſam prouincia terminatur, ab occidente Mæotide palude, à ſeptentrione Caſſia prouincia illorum Imperium finit, nam Scythis nullum eſt ius, montibus etiam à Seris ac Saccis diuiduntur. Ab Albanis etiam ad Scytharum regionem procedenti montes multi magnique ſunt, in quibus habitant feræ agreſtéſque plurimæ, Helui, Lubieni, Duduci, Sodij, poſt portæ illæ Caſpiæ ſeu Caucaſeæ, vt appareat Scythas non ſolum ſpaciis ſed natura ipſa rerum à reliquo orbe diuiſos, ob quod Hippocrates ſeorſum tam longam effecit tractationem. Vt qui feritate, moribus, vitæ genere, multitudine incolarum, magnitudine regionis, quaſi à toto reliquo humano genere differant: magiſque

Britannis ab aliis diuiſos, ac diſſimiles, quanto difficilius eſt montes quàm maria ſuperare. Sed hæc hactenus, nunc reliqua proſequamur.

Referunt ſummum eorum Imperatorem (nam omnes vni obediunt quod his longe facilius eſt & etiam ad diuini ordinis ſimilitudinem propius, cum, vt dixi, munitionibus careant prorſus, vt qui præeſt omnes facile in obſequio continere poſſit, idque etiam ad inſtar vitarum conſtitutum, vt in perpetuo opere ſint: ſimul iuſtè viuant, nullis confiſi munitionibus, ſed ſemper in poteſtate ſubditorum, qui mos etiam antiquis Regibus, neque alia via omnino eſt ad tutum intus, & extra imperium conſeruandum quam quæ hæc duo conſeruat perpetuo præcepta, cui non abſimile eſt Turcarum regnum, & ob id felix ac diuturnum, contra nitentibus Chriſtianis Principibus, qui duo contraria ſimul retinere volunt & Principum multitudinem ſub vno, & loca plura munita, vnde miſerrima non ſolum ſubditis, ſed imperatoribus ipſis dominatio) cum electus eſt è ſede regia in terram nigro pane contectam transferri, vt diſcat memórque ſit ſi iuſtitiã erga ſubditos non coluerit Deumque immortalem, & omnium authorem non coluerit, ex tam ſupremo faſtigio, in quo mox antea fuerat in tam humilem fortunam degeneraturum, atque hæc initia Imperij adeò prouida apud gentem tam barbaram. In cæteris cum ſubditorum quiſquam aditurus eſt regem, aut ipſum ſalutaturus, procul iam per iactum lapidis arma deponit, & genubus flexes rogat inde nutu admonitus per octo aut decem pedes procedit, atque iterum genubus flexus rogat iterumque admonitus, eodem modo regi appropinquat, donec ad vltimum octo aut paulo plus pedibus diſteterit, ibique ruſus flexis genubus quæ petit docet Imperatorem. Ergo hæc gens ſerua olim fuit Moglium diuiſáque in ſeptem prouincias nomen à ſingulis ſortita eſt, Tatar, Tangur, Cunat, Talair, Sonic, Monghi, Tebet. Rebellauit à dominis Cangio fabro viro ſene, cui duodecim erant filij, duce, non ſolum ob iniurias ſed mollitiem dominorum, quæ duo ſunt irritamenta rebellandi: ſubegitque primum dominos ipſos, vt quod ipſis intuliſſent mala paterentur. Vocarúntque primum hunc dominum patria lingua Can, id eſt Imperatorem. Hoc accidit circa annum Domini M. CC. X. nam circa annum M. CC. XLIV. regem Aſiæ deuicit, & paulo poſt emiſit Baydum, de quo ſupra egimus. Cobila imperauit poſt Hoccatan tertius à Fabro, & ædificauit vrbem Ions Roma maiorem, regnauit annis XLII. Chriſtumque coluit cum ſubſequentes, per ſeditionem in Mahumetem degenerauerint. Cathaium vocant principalem eorum regionem, vbi Ions ædificata eſt, homines ingenio ſingulari: etenim artificia inimitabilia illorum id declarant iactantque ſe ſolos duobus oculis cernere, ceteras gentes eſſe monoculos. Oculis ſunt paruis, viri imberbes, cæterum pulcherrima forma tum ipſi tum mulieres. Deum immortalem quem colunt, quotidie inuocant, nec cædes, nec libidinem abhorrent. Pro peccato ducunt ſi equum hora qua paſcere herbam debet frenatum aut vinctum permitterent. Ducunt fratrum & patris vxores ſed iam illis mortuis. Imperatores nullis eos ſtipendiis demerentur, ſed rapto & venatione & quæ ſunt eius generis viuunt. Omnia præterea in Principis ſunt poteſtate, qui mos deteſtandus eſt. In pugnæ acerrimi, ingenioſiſſimi, audaciſſimi, ſolertes, exercitati, ſagittis arma quamuis penetrant, fugere non pudet. Primis congreſſibus formidoloſiſſimi: inde vigor ille hebetatur aliquantiſper, non minus eſt periculoſa illorum fuga quam pugna, cum & fugiendo ſagittas mittant non minus quam cum pugnant, & vbi cernant inimicos, non ſeruare ordines conuerſi victores aggreſſi perſæpe vincunt. Acie denſa admodum procedunt vt multo pauciores exiſtimentur. Aduenas libenter hoſpitio excipiunt & ſine precio, ſed vicariam operam expetunt, aliter rapto viuunt, & quaſi debitum exigunt, in aliorum Vrbibus capiendis ſolertes, in retinendo non ita. In iure dicendo nouum & inuſitatum morem gerunt: non ad communem viam qui contendunt, cum amicis contendunt, & primum nobilem aut potentem qui ex itinere ſibi offertur iudicem conſtituunt & cauſa paucis explicata, his quæ decernit aquieſcunt, ſed & ante iudicium ad iurgia non veniunt & ab iniuria & contumelioſis verbis abſtinent, & Imperatori non mentiuntur etiam ſi intelligat veritatis confeſſionem eis exitio futuram. In his etiam quæ ad propriam laudem pertinent veraces, in cæteris omnibus mendaciſſimi. Hominum non maior commendatio quàm ferocia & robur & vſque ad ſtultitiam. Vnde velut apud noſtros ſumma laus eſt appellari ſapientem, aut medicum, aut Philoſophum, ita apud eos Talubagater, id eſt, ſtultus ſtrenuus. Ducunt in exercitu habéntque ſecum artifices omnis generis ædificant furnos, coquunt carnes aſſando, elixando, addunt lac, caſeum, aromata, abundant ceruis inter ſylueſtria animalia, bobus inter domeſtica, atque his magnis & pulchris, adeò multis, vt transducantur pro tot prouincias, velut Sarmatiam, Pannoniam, Germaniam, Italiam vſque, eamque fœcundam reddant tam vili precio, ſunt in Scythia, equorum numerum definire haud licet, venduntur turmatim numero ecatendarum. Abundant & camelis duarum gibbarum, quos XXV. coronatis diſtrahunt, nám eorum qui vnam tantum habent gibbam precium eſt aureorum vix decem, habent præterea caſtratos magnos cum caudis XII. librarum ſæpe quarum adipe pro butyro vtuntur. Genus etiam auium rapacium habent. Aquilis maius quod Giritaleum vocant docile quodque ceruos inuadit, eoque vtuntur ad aucupium. Anſerum quæ gregatim volant tanta eſt multitudo vt incredibile ſit, harum quædam cadunt clamore immenſo exercitus ſi quando contingat eas exercitui ſuperuolare: aliquas capiunt emiſſis ſagittis grauibus & obliquis quæ vbi anſerum metam ſuperauerint deſcendendo earum aliquam lædunt vt cadere cum ſagitta cogatur ? luna Februarij publicè proclamant

mant

mant atque ſementem regioniſque partem ampliſſimam ſerunt frumento, quam & cuſtodiunt dominis, qui ſementem ſparſere & ſi contingat vt ſeminatio intercipiatur. Et per multos annos viuunt, tamen ob carnium vt diximus abundantiam, lignis conſertis traducunt currus, res, familiam vltra flumina. Vbi ſaxoſa eſt regio ſolum pannicum pronenit & telas conficiunt paruas & ſordidas ac viles parum durabiles ex canabe & veticis. Parua ibi cura pudicitiæ mulierum. Tecari album ſua lingua ſignificat eo tamen nomine pecunia intelligitur quòd pecunia alba ſit, ſicut & apud Italos multis in locis Bononiæ Mediolaníque Albi nomine certum pecuniæ genus intelligitur. Qui in fertilibus locis habitant vt in Cumania facie Italis ſimiles ſunt, velut & Britanni abundant ſegere & melle, ſed vino carent. Atque hæc de illis dicta ſint.

LIBER OCTAVVS.

LECTIO XVCII.

TEXT. I.

RELIQVVM autem in Europa hominum genus valdè inter ſe diſſimile eſt, & diuerſum tum quod ad magnitudinem attinet, tum quod ad formam, atque id propter temporum mutationes contingit, apud eos magnas & frequentes.

IN præſenti parte Hippocrates tranſit ad alios Europæos, ſeu quartam regionem Orbis tum cogniti, atque eos aſſerit non vt in cæteris tribus partibus inter ſe valdè eſſe diſſimiles & gentem genti & hominem homini. Vult ergo oſtendere cauſam huius multitudinis, & dicit quod Europei magis differunt inter ſe quam Afri aut Aſiani, aut Scythæ in corporum magnitudine ac forma: & cauſſa eſt de duabus quoniam dicit Euclides (5. elem.) ſi vna quantitas ad duas comparetur ad maiorem quidem minorem, ad minorem verò maiorem habebit proportionem. Cum ergo Europæi ſint magnis circa medium Afris & Scythis æqualis commotio aëris maiorem efficit mutationem. De Aſianis verò iam in confeſſo eſt, quoniam ob planitiem & quia poſiti ſunt ad ortum ſolis, quod minores recipiant mutationes, igitur Europæi maiores mutationes percipiunt omnibus aliis. Cauſa igitur mutationum duplex eſt, propinquitas medio & loco vbi ſol maximam facit varietatem: & hoc eſt occidens quoniam aſſimilatur Autumno, igitur ratione temperamenti & quod Europa eſt poſita ad occidentem, Europæi ſunt obnoxij maximis temporum, mutationibus. Aſſumit id de terris Alemanus quod magis oſtenderet oppoſitum quàm propoſitum, nam in Africa maior eſt differentia, ſoli quod ad fertilitatem attinet quam in Europa. Siquidem ibi ſunt loca deſerta prorſus & arida & alia fœcundiora quàm in Europa: ſed hoc contingit ratione aquarum. Hippocrates autem comparat ad aërem: & ideo maior eſt diuerſitas in Africa ratione fertilitatis, In Europa verò ratione hominum. Hæc eſt illa pars tam inclyta apud quam dominium vniuerſi bis contingit Alexandro primùm, inde Romanis Ducibus atque authoribus, nam Aſſyrij & Medi ac Perſæ apud quos ſtetit Imperium in Aſia ſoli Aſiæ dominabantur. Græci atque Romani Aſiæ Nomen nacta eſt ab Europa Agenoris Regis Phœni cum filia quam Iuppiter Cretæ rex abduxit naui cuius inſigne Taurus fuit. Vnde Ouidius 2. Metam. in fine more poëtarum ludens de hoc raptu.

Non bene cõueniut, nec in vna ſede morãtur
Majeſtas & Amor ſceptri grauitate relicta
Ille pater rectorque Deum, cui dextra triſulcis
Ignibus armata eſt: qui nutu concutit Orbem
Induçit faciem Tauri.

Continet Europa has prouincias præter Scythiam. Hybernam, Rhetos, Italiam, Iagiges Metanaſtus, Achaiam, Albionem, Hiſpanias, Galliam, Germaniam, Vindeliciam, Noricum, Pannoniam vtramque, Illyricos, Dalmaras, Cyrnum, Sardiniam, Siciliam, Sarmatiam, Tauricam Cherſoneſum, Daciam, Miſiam vtramque, Thraciam & Cherſoneſum, Macedoniam, Epirum, Peloponneſum, Cretam, Eubœam.

Extrema igitur latitudo Europæ ad Boream eſt Sarmatarum iuxta Tanais fontes, eſt fermè partium LXV. ab Æquinoctij circulo, à Polo autem XXV. contra meridionalia maximè in Hiſpania ad fretum Herculeum partibus XXXVI. ab æquinoctio & Cretæ pars auſtralior, partibus paulo plus XXXIV. vt collocatis finibus intercedant partes XXXV. cum dimidia, exigitur partibus quæ intercedunt inter polum & Æquinoctialem ſi à parte meridiei XXIV. penè dempſeris, & totidem à parte Boreæ inhabitabiles creditas tempore Hippocratis, relinquentur fines omnium harum regionum diſtantes ſolum XLI. partibus: quarum, vt dixi, Europa occupat partes XXXV. conſtat igitur iure merito maiorem eſſe differentiam regionum in Europa, quàm aliis tribus quas commemorauit mundi partibus. Compara igitur Rollenſes aut Rodhellenſes, Sarmatas, Pariſis ſeu olim Dolonis in Hiſpania aut Gortinenſibus, Cretenſibus, ſeu ciuibus Claudiæ: inſularis eiuſdem nominis Vrbis, quoniam differentia eſt ſaltem partium XXXIII. in latitudinem, cum ambæ intra

Europæ terminos comprehendantur, deſinétque mirari, de his quæ hic Hippocrates tradit. Iam ſi totus Orbis ſupponeretur, habitabilis tempore Hippocratis, adhuc Europa obtineret, plus quàm totius medietatis noſtræ tertiam partem. Sed non huic tantum cauſam tribuit Hippocrates, verum etiam temporum mutationibus ac plus quam differentiæ regionum, ex ſequentibus enim verbis declarat, quid non Europęos vnius regionis alterius regionis Europęis ſolum comparat Hippocrates, ſed ciues ciuibus velut Mediolanenſes inter ſe, ac Bononienſes inter ſe, hoc autem ad corpora nunc refert (Text.3.) Quod infrà etiam ad animos transferant. Et de hac etiam laude ne dicam, an vituperatione ſcripſit Strabo in hanc ſententiam (lib.2.) Ab Europa igitur eſt inchoandum, quandoquidem & multiformis in primis eſt ad virorum virtutem ingenuè diſpoſita, ciuiúmque ſuarum ad alios rerum transfuſiua. Eſt enim tota habitabilis in exigua tantummodo parte propter frigoris vim inhabitabilis, quæ finitima Tanaidis & Mæotidis incolis, Boryſthenenſibus in curribus degentibus. Habitabilis autem regionis id quod eſt algidum & montanum natura laborioſè habitant. Curatores autem probos nacta loca etiam prauè per latrocinia habitata mitigantur. Quemadmodum obtinentes Græci montes petraſque incoluerunt, pulchrè ad prouidentiam circa ciuilia arteſque & reliquum ad vitam ſenſum. Romani quoque multas gentes accipientes quæ natura inhumanæ erant ex ipſis locis aſperis importuoſiſque & frigidis cauſave alia malè habitatis inſociabiles homines, inter ſe multis aliis admixtis connexerunt, & ciuiliter viuere agreſtiores durioréſque docuerunt. Quantum verò ipſis eſt in plano naturaléque habent temperiem, multum adiuuat ad iſta. Quandoquidem id quod eſt infelici regione pacificũ omne eſt, & quod in triſti pugnax & virile accipiuntque hæ gentes, aliqua interſe beneficia, aliæ enim opem armis ferunt, aliæ fructibus, & artibus morúmque doctrina. Manifeſta autem ſunt etiam non auxiliantium inuicem detrimenta. Habet autem ſuperis quidam vis arma tenentium, niſi ea ipſa multitudine ſuperetur, adéſtque terræ iſti etiam vltra hoc quiddam naturale bonum, quod ea ſanè omnis planitie montibuſque diſtinguitur. Vt vſquequaque agricultura, terræ deſcriptio, ciuilitas atque pugnæ adſint. Pluſque ſit alterum id ſcilicet quod eſt pacis familiare, ita vt hoc vincat adiuuantibus & ducibus Græcorum prius Macedonum verò Romanorumque poſterius. Ex hoc autem & ad pacem & bellum ſufficientiſſima eſt ſibi. Etenim multitudinem pugnacem habendam habet, & quæ agros colat, & quæ vrbes quoque contineat. Excellit autem hæc etiam fructus afferens optimos vitæ neceſſarios, & metalla quæcunque ſunt vſui, odores verò ad ſacrificia, nec non multi ſumptus lapillos ipſa extrinſecus petit. Quarum etiam rerum inopibus nihilo deterius, quam abundantibus eſt vita. Similitérque pecudum exhibens initium multarum copiam: at beſtiarum habet ferarum raritatem. Ac talis quidem natura eſt terra in ipſa in vniuerſum. Sed de his hactenus. Quæramus cauſam inæqualitatis atque mutationis. Dicimus ergo autumnum eſſe inæqualem: Sed hoc duo habet incommoda, primum quia ratio manifeſta non eſt, ſecundum, quoniam hoc propoſito non conuenit. Vtinam vero Galenus hoc de autumno declaraſſet. Dico ergo autumnum eſſe inæqualem, quia tranſitus eſt ex calore ad frigus: ſed motus ex calore ad frigus eſt præceps, quia eſt ſecundum naturam elementorum, motus autem à frigore ad calorem fit ſenſim cum ſit contra naturam, duo autem motus in die inæquales reddunt diem diuerſum, ideò autumnus eſt inæqualis, ver autem æquale. Nam in vere cum dies ex nocte fit ſenſim elementa quæ natura, vt dixi, omnia frigida ſunt paulatim incaleſcunt, vt nemo dicat id incrementum præceps eſſe, cum verò nocte ſuperueniente refrigeratur aër: ſenſim & id fit quod Sol ad nos accedat, & nox ipſa breuior die fit. At contra accidit in autumno cum ad frigiditatem & noctis longitudo, & Solis receſſus, & natura elementorum conducant. Hæc igitur cauſa eſt inæqualitatis autumni. Aſſimilare autem autumno occidens, non adeo congruit huic ſermoni, vt ſatisfacere viro cordato poſſit, aliunde igitur cauſam quærere oportet. Ergo occidens (nam in eo dubio procul Europa tota repoſita eſt) cum à mari finis eius accipiatur, maiorem recipit mutationem cum radiis ſolaribus ſerius illuſtretur. Habetur autem ventos è terra (nam Philoſophus 16. Problem.7. & 8. è mari oriri illos negat) à quibus vritur, repente cum Sol ventos & ſiccos ſecum ducat, vbi deſeritur non habet ventos à quibus temperetur, incaleſcit ergo repente, & refrigeratur repente, ſenſim autem incaleſcit oriens, qui nullus incaleſcit à mari ventis, & dum Sol recedit tepor à ventis calidis ſeruatur, atque ob id oriens æquale eſt, occidens inæquale, atque ob ventos id contingit, quemadmodum teſtatur Hippocrates. Vnde autem magis in Europa venti, & quoniam occidentales ſic aërem temperarent, & regio occidenti expoſita eſſet temperatior, quod ſuperius eſſe non poſſe demonſtratum eſt. Dicimus ergo quod Europa eſt temperatior Africa & Scythia: hoc enim dubium non eſt à magnis frigoribus & caloribus venti extinguuntur, nam à frigore magno prohibetur exhalatio à calore reſoluitur, vnde mediis temporibus ſæpius & vehementius ſpirant venti. Igitur in Europa plus ſpirabunt venti quàm in Africa aut Scythia. Reſtat dubium de Aſia, quam vult eſſe magis planam, & ideo minus in ea venti deſæuiunt cum amplitudine ſpacij vis ventorum diſſipetur. Reſtat difficultas de vento occidentali, qui, vt dixi, malus eſt, ſed ſi vt aura leuis flet prohibet refrigerari aërem repente, & in hoc vtilis eſt. Et ſuperius hanc ob cauſam laudauit (lib. 5. Tex.4.) Auſtros in Aſia quamuis vbique pro vrbibus eos damnet.

LECTIO

LECTIO XCVIII.

Super

TEXT. II. III. & IV.

SVnt enim eis calores vehementes & hyemes fortes, pluuiæ multæ, rurſúmque ſiccitas diutina, & venti plurimi, & quibus multæ & omnimodæ fiunt tranſmutationes.

DVbium non eſt, quod ſi calores vehementes & hyemes ſint, quin non mutationes temporum etiam magnæ fiant. Sed hoc audiuit Hippocrates, quod in Scythia & Africa non eſt hæc differentia temporum, hoc vidit quod hic in Europa eſt, ſed cauſam non addidit. Iam de re ipſa tamen conſtat. Et tres mutationes graues adducit, imbrium & ſiccitatis, caloris ac frigoris, & ventorum qui inter ſe diſcordes ſunt, vnde Ouidius:

Vix nunc obſiſtitur illis
Cum ſua quiſque regat diuerſo flamina tractu
Quin lanient mundum tanta eſt diſcordia fratrum:

Expedit igitur illud videre, cur hæc accidant? nam quod ex his multa eueniant abundè declaratum eſt. Ventorum igitur mutationes, tempora maximè permutant, hi ad calidum, illi ad frigidum, hi ſereni, illi humidi, alij imbriferi ſeu pluuioſi. Venti calidi molles ſunt, & ex regionibus calidis veniunt. Vnde Auſter in noſtris regionibus calidus eſt ob vtranque cauſam defert enim vapores calidos, & lentè flat, quia procul venit. Indicio eſt quod hæ ſint cauſæ, quoniam in Africa frigidus ſit. Si enim lentè flat, & ex frigidis regionibus & humidis venerit, vel quia procul veniat, vel quia leuis refrigerabit parum, plurimum humectabit, ſi ex calidis humectabit, ſed multo plus calefaciet. Sin autem violentus ſit, & ex frigida veniat regione & humida, parum humectabit verum immodicè refrigerabit. Si autem ex calida & ſicca ſiccabit, ſed non adeò calefaciet. Plus enim poteſt natura quàm propinquitas. Sin autem aliqua cauſa recurrat obducet ſuperiora nubibus, inferiora nebulis & pluuias, ac aërem caliginoſum ciet. Hæc igitur eſt natura ventorum: quomodo autem mutentur eſt declarandum: nam ſi perſeuerarent perſeueraret & conſtitutis: nam licet venti aliqui dum perſeuerant alium effectum, quam ab initio producant, (26. Probl. 21.) velut Auſter qui non dum incipit, ſed cum deſinit imbrem affert, hoc tamen rarum eſt. Ab initio igitur repetendo dico quod ſupponere oportet quædam atque demonſtrare, vt doceamus non quòd in ſola Europa fiat mutatio annuata magna vt in genitis, & generandis diuerſitatem afferat, non enim in ſola Europa fit diuerſitas temporum: nam rationi repugnat, & his quæ ab hiſtoria de his referuntur. Æthiopes enim calidius habent, ac ſiccius vnum tempus alio, licet ſemper prædominetur calor & ſiccitas: Scythis maius frigus eſt, & tempus humidius vna parte anni quam alia: hoc cum omnes referant & ratio doceat, quoniam cum Sol toto ſignifero vagetur ſingulis annis, neceſſe eſt, vt etiam ſingulis annis calor & ſiccitas in regione calida & ſicca admodum, & frigus & humidum in regione frigida & humida admodum, qualis eſt Scythia, augeantur atque minuantur, ſecundum maior eſt mutatio ex calore in frigus, & ex ſicco in humidum atque viciſſim, quam ſolum incrementum: quoniam in vno primum eſt mutatio generis quæ includit mutationem magnitudinis, in altero eſt ſola mutatio magnitudinis. Præterea calore dominante fit generatio, frigore dominante non fit generatio, igitur mutatio ex calore in frigus, & ex frigore in calorem maior eſt & potentior quam ſolum incrementum. Idem dico de humido & ſicco, nam ſicco prædominante non fit generatio, & odores oriuntur: humido autem dominante generatio rerum fit, vt plantarum, animalium, hominum, odores autem non fiunt maximè iucundi, igitur longè maior eſt mutatio ex calido & ſicco in frigidum & humidum quam incrementum harum qualitatum. Tertio dico quod ſolum in Europa fit hæc mutatio: tum quia id experimento conſtat, nam in Europa vbique hyeme gerunt multas veſtes & pelles, & æſtate quærunt Europis vmbras, & vt ille dicebat:

Nunc etiam pecudes vmbras & frigora captant.

Et ratione, quia Europæi participes ſunt Æthiopum per æſtatem, & Scytharum per hyemem, ergo in æſtate prædominatur apud eos calor & ſiccitas, in hyeme frigidum & humidum. Sic ergo conſtat de eis comparatis, ad Scythas & Æthiopes, dico etiam de Aſianis, nam ſuppoſito, vt apud Hippocratem apertè conſtat, quòd Aſia ſit expoſita orienti, ipſa erit ſemper à Sole illuſtrata, ergo non mutabitur variè, ſed ſemper in ea dominabitur calor & humidum: ergo non erit magna mutatio, nec viciſſim ex contrario in contrarium, ſed cuiuſlibet diei pars matutina erit eiuſmodi, ſcilicet calida & humida & perflata, quod licet ad generationem non ſufficiat per totum reliquum diei & noctis, ſufficit tamen ad iam genitorum ea hora conſeruationem, at in Europa cum ſit in occidente (talis enim illius ſitus ſupponitur) cum Sol non prædominetur, adeò vt alias ſæpe docuimus, ſerò enim ad eos peruenit, & per radios refractos, ideò plurimum apud ipſos poſſunt ortus & occaſus aliorum ſyderum, quales explicauit ſupra vt Caniculæ ortus & Arcturi, addidi etiam Orionis tum Vergiliarum ortus atque occaſus, hi autem mutant tempora valde diuerſis modis, vt Orionis & Arcturi ortus, ad imbres in æqualitatem, occaſus Vergiliarum ad frigus. Contra Caniculæ ortus, ad caliditatem & ſiccitatem & æſtus Vergiliarum ortus ad ver & tempus temperatum: at hæc conſtat eſſe contraria inuicem, non ſolùm valde diuerſa, igitur Europæis præter cæteros contingunt omnia hæc quæ in textu propoſuit Hippocrates.

TEXT.

TEXT. III.

NEque à vero diſcrepat circa generationem has ipſas mutationes ſentiri inque ſeminis genitalis coactione aliam, neque ex eodem & eandem æſtatis pariter, vt hyemis pluuioſo vt ſicco tempore progigni.

INtendit declarare quod dixerat per duas differentias naturalem & aduentitiem. Videmus quòd plantata & ſata tempore hyemis melius, & frequentius proueniunt quam æſtatis, multo etiam melius ineunte vere quam autumno, vel alio tempore, adeò quòd ſata & plantata æſtate media vix proueniunt: ſimiliter nec autumno, cum videamus herbas quaſdam perire aliis quicquid eſt à terra ſupra, velut Maluæ & gramini: pleriſque arboribus folia cum ſurculis etiam paruis, igitur cum tantum diſcrimen ſit in plantis oportet etiam aliquod eſſe, & magnum in animalibus. Animalia enim penè eaſdem ſuſcipiunt differentias quas & plantæ, vt inquit Theophraſtus (1. de Hiſtor. plant. cap. 1.) aues multæ & animalia non coëunt niſi vere, neque niſi eo tempore fœcunda ſunt: velut inter cætera aſini: cum ergo, vt dixi aliàs, homo ſit genus quoddam omnibus aliis animalibus coæquatum, neceſſe eſt omnes homines aut ſaltem maiorem eorum partem ſuſcipere incrementa & decrementa. Quemadmodum enim in Plantis, vt ait Theophraſtus (lib. 3. de Cauſis plant. cap. 17.) in ſolo humido & frigido conuenit ſub vere ſerere, quod tum terra calidiſſima ſit atque ſicciſſima, ſcilicet ob frigora diuturna & magna præcedentis hyemis: & in ſolo calido ac ſicco poſt æſtiuum ſolſtitium, quòd tum terra refrigerata iam ſit exhauſta externis caloribus, atque poſtmodum imminentibus imbribus humectanda, ita vt validiſſimum ſit ad generandum quod eſt temperatum, idémque fœliciſſimum quòd à temperatis producitur, ita anni tempora frigida & humida in his qui quæve genitalia & cor habent calidiſſima ſoſpites & robuſtos ac plenos generabant infantes, atque in aliis proportione habita. Cum verò tempore habeant temperamentum diuerſum natura, vt æſtas calida ſit & ſicca, hyems frigida & humida, habent & incrementa & decrementa aduentitia, vt æſtas huius anni quæ omnium quotquot fuerunt hominum memoria frigidiſſima fuerit & humidiſſima: non tamen eo naturaliter res peruenire poterit, vt æſtas ſit frigidior hyeme, poterit tamen in paſſiuis ſuperare, & eſſe humidior ea vel hyems ſiccior, etiam æſtate non tamen calidior. Fieri tamen poterit vt iunctis ambabus inæqualitatibus aliqua æſtas ſit, non ſolum humidior ſed etiam frigidior aliqua hyeme alterius anni in eadem regione, eiuſdem etiam anni eſſe poterit: ſed hoc omnino rariſſimum eſſe neceſſe eſt. Quicunque igitur geniti in immoderatis ac ſimilibus temporibus imbecilles corpore euadent, & morboſi valde. Et ſi in temporibus ſimilibus ac moderatis erunt imbecilliores, ſed non adeò vt præcedentes, nec horum obſcura eſt ex dictis cauſa. At qui in contrariis valde temporibus generantur, atque valde inæqualibus, robuſtiſſimi erunt: non tamen hæc conſtitutio generationi fauet, quoniam extrema omnia ſunt periculoſa. Si verò contraria ſit natura temporum atque hominum, & non immoderatæ ſatis fœcunda, hæc eſt conſtitutio & ſalubris. Contraria tamen miſtæ non adeò immunem præſtant à labe generationem, quemadmodum ſi omnia ſint temperata, hæc enim optima eſt maximè quo ad mores. Conſiderare etiam optimum tempore non ſimpliciter, vt dicamus hyemem calidis temperaturis conuenire, nam hyems corpora boni habitus, & maximè quæ exercentur, robuſtiora & calidiora reddit, quemadmodum inquit Hippocrates (1. Aphor. 15.) Ventres hyeme & vere natura calidiſſimi. Robuſti ergo genitores ac calidi æſtate melius quam hyeme generabunt, vi caloris per æſtatem exhalante, & maximè ſi fuerint raræ cutis. Aliud eſt quòd ibi dicitur, (17.) Æſtate & autumno cibos difficillimè ferunt: calidior enim natura cibos concoquit, quanto etiam maior calor fuerit, non tamen generat, vt etiam in Promptuario docuimus, nam viri robuſtiſſimi omnes niſi aliquo caſu læſi ſint benè concoquunt, plurimi tamen ex his ſteriles prorſus ſunt.

TEXT. IV.

EAque cauſa eſt cur putem Europæos magis quam Aſianos ſecundum corporum formas inter ſe diſcrepare, & magnitudines diuerſiſſimas in ſingulis adeò vrbibus prouenire. Plures enim corruptiones contingunt in ſeminis coactione cum tempora frequenter variant, quàm ſi eadem ſunt & ſimilia.

DOcet hanc corporum diuerſitatem contingere in duobus, per quæ poſtmodum duo alia innuit. Differentiæ ergo principales corporum ſunt forma & magnitudo: per magnitudinem intelligimus altitudinem & craſſitiem ſeu tenuitatem ex oſſibus & membris à ſemine factis: per formam autem, figuram, habitum & ſitum. Velut quòd ſint carnoſi vel exiles, pingues aut macilenti, denſa cute aut rara, rubri, candidi, nigri, pallentes, criſpis capillis aut planis, piloſi, glabri, molles, duri, aſperi, leues, robuſti, imbecilles, hæc omnia ad habitum pertinent. Rurſus ad figuram, quod ſint recti corporis vel obliqui membris teretibus aut tenuibus ac latis, proportionem & ſymetriam habeant inter ſe, & pulchritudinem exhibeant, aut deformitatem inconcinnam. Et eadem de ſitu vel in articulis ſiue benè aut malè compaginati. Quorum igitur naturæ dominatur calidum & humidum, hi ſunt magni & carnoſi. Qui verò calidi ſunt & temperati magni ſunt, & carnoſi

carnoſi magis, non tamen adeò obeſi. Si autem calidi & ſicci magni atque graciles. Temperati verò & humidi, obeſi & moderati: temperati in vtriſque, moderati in vtriſque, temperati & ſicci magnitudine moderati, ſed graciles, frigidi & ſicci, graciles & parui, frigidi & temperati parui & moderati, frigidi & humidi, parui & pingues. In his omnibus vbi corpora proportionem ſeruant inter partes, deformia tamen ſunt, materia quidem bona ſed virtus non ei dominata eſt propter imbecillitatem quòd ſi continua ſint, ſed proportionem non ſeruant rei, caput magnum cum tenui collo, virtus valida fuit, ſed materia inæqualis, cum verò vtrumque affuerit aut defuerit neceſſe eſt, vtrumque defuiſſe vel affuiſſe.

Refert Alemanus, Circio ſpirante, is alio nomine Thraſcias dictus, quem & Cariam eſſe volunt, ſed & Certium melius vocari contendunt quàm Circium id videtur planum ſpirare inter Boream & Fauonium peculiarémque Hiſtriæ & Galliæ Narbonenſi ferréque ſecum plauſtra onuſta, Boream verò in Gallia, ſternere quercus & deiicere tecta, turres. Corum verò qui paulo occidentalior eſt Cercia quatere maria & ſublimiora quæque & ſternere templa & ædes. His ergo tribus cauſis propoſitis naturalium temporum aduentitiarum qualitatum & ventorum quærendum eſt, quidnam plus poſſit? dicendum opinor, quòd temporum diuerſitas plus poteſt, quia ſecum habet naturalem Solis motum incrementi, vt in vere decrementi, vt in autumno, ſtatus vt in ſolſtitiis. Quo verò ad effectus magnitudinem, venti quia motum & qualitatem includunt. Quò verò ad formationem qualitates aduentitiæ maximè ſiccum & humidum ob materiam. Et frigidum ac calidum, cum ſint, vt aliàs declarauimus, inſtrumenta facultatum.

LECTIO XCIX.

Super

TEXT. V. & VI.

EAdem autem motuum ratio in vtriſque exiſtit. Feritas, integritas, & audacia à natura Europæos inuadit. Frequentes enim mentis percuſſiones feritatem inducunt, manſuetudinem contra & benignitatem extirpant. Quare etiam magnanimos magis eos qui Europam incolunt Aſianis iudico.

HOc eſt quod intendit declarare de animis. Cum enim homo conſtet anima & corpore, hi maximè homines ab hominibus differunt, qui vtraque parte differunt. Et incipiamus à manifeſtis: diximus enim eſſe nouem genera corporum in magnitudine, & totidem erunt morum & ingeniorum genera. Qui enim magni ſunt & carnoſi, hi fallaces ſunt & rudes, & facilè iraſcuntur ob calorem, & facilè placantur ob humidum: ſunt autem fallaces ſimiliter ob calorem & rudes ob humidum. Qui verò carnoſi ſunt, & ad magnitudinem declinant non tam facilè iraſcuntur & tardius placantur, quia calidi & minus humidi præcedentibus, ſunt verò eadem ratione fallaces ſed ſolertes: quia in eis non abundat humidum, & iuuentuti comparantur. Magni verò & graciles in iuuenta iracundi, nec facile placantur: iidem fallaces & vaſri, ob vtranque qualitatem: ſed vbi conſeneſcere incœperint ad habitum frigidorum & ſiccorum tranſeunt: ideóque eadem fermè patiuntur quæ graciles & parui, ſed in his promptui eſt ira. Qui ad magnitudinem declinant, & pingues ſunt, hi ſunt fallaces, rudes admodum, ſed manſueti. Qui verò moderati ſunt vndequaque optimorum morum. Qui verò macilenti, ſed parum ad paruitatem declinant hi ſunt verſuti & ingenioſi, non tamen vaſri neque valde mali. Qui autem parui ſunt & pingues, hi minimè mali, ſed tamen rudes, & ſunt manſueti, facile aliquando iraſcuntur, ſed ſemper breui & facilè adeò vt etiam ſpontè placentur. Aſſimila etiam fœmineo generi. Si verò valde parui & macilenti, ſunt vaſri, doloſi, conſtantes, non tamen facilè iraſcuntur, irati autem diu retinent iram, diſſimulatores magni, & timidi tamen ſunt. At qui ad paruitatem declinant craſſitie mediocres, verſuti ſunt, cauti, ſolertes, non tamen adeò mali. Quorum membra parua ſunt læduntur, & operationes quæ ex ipſis pulmonis facilè vt cadant in ſpirandi difficultatem efficit, & vt à deſtillationibus ac febribus plus lædantur patientes, ventriculi autem vt ſi pluſculum cibi aſſumpſerint. At cerebri vt malorum ſint opinionum peruicaces atque inconſtantes, parum iudicio valent, reliqua poſſunt eſſe bona, rarò tamen rectè imaginantur. Paruitas penis vt etiam nimia magnitudo, ſed non adeò generationi officit. Parui cordis in febribus plus patiuntur, & ſunt præcipitis audaciæ & iræ. Paruitas iecoris eſt cauſa multorum malorum præcipuè febrium. Deformitas ſemper mala eſt, & magnitudo non eſt adeò mala vt paruitas. Qui magno & firmo ſunt corpore, contemptores ſunt aliorum. Mutationes validæ temporum, excitant calorem naturalem, & maximè ventorum, & ad frigus, vnde primum fortitudo, & inde audacia, & ex audacia feritas, & ex feritate ſæuitia. At contra temporum quies, & calor moderatus efficiunt homines quietos & tranquillos, inde deſides ac molles atque miſericordes, vnde poſtmodum fallaces efficiuntur. Cum enim homines ſe tueantur duplici via, vt etiam animalia bruta, vi & verſutia: quibus deeſt vis ad verſutiam traducuntur: idem de hominibus. Vnde timidum, bonum nunquam inuenies, niſi ſit abſque mente. Et ſimiliter imperiti & ignobiles & pauperes & ſenes ſunt deteriores aliis, quoniam ſibi timent, natura autem inditum eſt homini, vt velit ſe ſecurum reddere.

Videamus autem primum an homo naturæ ſuæ derelictus ſit bonus aut malus? Cum enim inſtitutio verſetur circa mediocritatem, ſi bonus natura, inſtitutio illi obeſt, ſi autem

autem malus, prodeſt. Et ſi etiam malus ſit, accuſamus naturam, ſi bonus, legem. Ideò vna eſt ratio euadendi & vera, quam etiam prodidit Ariſtoteles. Homo quidem natura bonus eſt, nam & infantium & mulierum miſericors natura id ſignificat, & Duorum communio, ipſi enim aut ſoli aut maximè inquit (2. de Part. Anim. cap. 10.) Philoſophus. Eſt etiam ſapientiſſimus natura, & ob id optimus, non ſolum enim quæ ſapientiora ſunt ſtudio & diſciplina talia ſunt, ſed etiam natura quale elephas, eſt enim mitiſſimus animalium ratione carentium. Referunt etiam certò, cum homo agreſtis in Hiſpaniola Inſula è nemoribus adueniens puerulum ſurripuiſſet, omnes illum ſequebantur nil boni ex eo raptu ſperari poſſe, aut enim cibi gratiæ ſubreptum qui mos erat illis in locis, aut alterius rei cauſa, ſed circa veſperam cum fruſtra illum inſecuti fuiſſent, mane (ſunt enim homines illi ſylueſtres miræ celeritatis, vt etiam conſentaneum rationi eſt, vt qui omnem ſpem in pedibus habeant (eum incolumem ridens reſtituit abiit. que. Verum vt Philoſophus ait, cum rationis particeps ſit, multa cognoſcit proſpicitque in futurum multo ante, vnde indigentiam ſuam præuidet. Cupit etiam non ſolum commodis ſuis proſpicere, ſed anteſtare aliis, quo fit vt cupidiſſimus ſit homo, atque ob id rapaciſſimus, & vi & dolo, vnde poſtmodum natura fit iniuſtus, & ex pugna redditur iracundus & ſæuus. Hanc ergo improbitatem lex tollit, lege igitur & natura bonus fit homo: & natura ergo iuſta, & lex bona.

Quid autem ſit quo maximè ad improbitatem impellamur, affectus eſt primus & potentiſſimus. Porrò affectus, vt dixi, primus eſt indigentiæ, vt ſuccurramus auaritiæ nomine. Vnde Horatius:

O ciues ciues quærenda pecunia primùm.
Virtus poſt nummos.

Verùm hanc auget timor qui potentiſſimus eſt affectuum, mali enim periculum quam boni ſpes in nobis eſt efficacior, quoniam malum bono in nobis potentius eſt, & timor eſt futurorum, dolor autem & mœror præſentium, præſentia autem minora ſunt futuris cum & eſſe poſſint, & ſint quæ præſentia ſunt: at futurum eſt quaſi infinitum ideóque non ſolum eſt eorum quæ erunt, ſed & quæ non erunt eſſe tamen poterunt: quin etiam quæ etiam eſſe non poterunt, perſæpè fallente nos periculi magnitudine. At contraria paria aut propinqua eſſe paribus debent. Timore ergo ira aduerſatur, vnóque eorum dominante alter delinit. Ira ergo & timor in hominibus maximè prædominantur, ſed à timore iniuria neque actio vlla præcedit: ſed vt timorem deuitemus, ab ira autem pugna, ſæuitia, latrocinium, ac ſimilia procedunt. Si autem timori miſta ſit & vrgeat ambitio vel auaritia, dolus innaſcitur, vnde iniuſti fiunt homines ac ſcelerati. Cum verò ex ira audacia, ex audacibus factis laus à plebe conſequatur, inde ex laude honor, ex audacia ad rationem reducta fortitudo, ex fortitudine & ratione Iuſtitia & gloria, ita viciſſim hæc ſe inferunt, vnúſque affectus alterum parit, adeò vt nonnunquam contrarium velut ex miſericordia noſtrorum ſæuitia in alios, & ex crudelitate in alios ob exemplum miſericordia in noſtros. Origo igitur omnium prima ſunt timor & ira ob auaritiam. Inde ſequuntur quæ ad voluptatem faciunt, hæcque ſunt duo præcipua honor & libido. Vnde iam aſſueti homines timere & iraſci ob neceſſaria, transferunt etiam hos affectus ad non neceſſaria ſcilicet generę vt libidinem & honorem & magnitudine tantum, quemadmodum habendi illa dira cupido, vt Poëta ait: Ira ergo primùm audaciam gignit, inde ex audacia cum ira coniuncta (his pulchrum eſſet fabulari) oritur ſæuitia: adauctis autem vtriſque vbi adoleuerint, furor: Ex furore & ſæuitia adultis immanitas: & ex audacia ac ſtultitia, temeritas. Inde cum hac adoleuerint & ſumma cum ira coniuncta fuerit non ſuccedente voto, deſperatio: ſuccedente autem, quòd non habet nomen verè, vocatur tamen barbaro nomine beſtialitas, cui opponitur heroica virtus. Et triangulis vitiis ad mediocritatis menſuram ratione redactis, fortitudo primùm, inde iuſtitia poſt liberalitas, eſt enim iuſtitiæ pars: vt clementia filia liberalitatis atque iuſtitiæ, addita humanitate, fit miſericordia. Ex fortitudine ſimul ac iuſtitia magnanimitas, ſi ita dici poſſet ex magnanimitate & liberalitate magnificentia. Cum ergo Europæis cauſæ illæ ſint in promptu & potentes, apud plebem quidem vitia redundant, apud ſapientes ac nobiles virtutes, apud nobiles ſed non literis operam dantes media quædam inter vitia ac virtutes: aut virtutum vmbræ quædam, aut alterna viciſſitudine modo virtutes modo vitia.

Porrò educatio ipſa & leges, naturam mirum in modum (adeò vt etiam in contrarium) mutant. Et leges quidem quæ de Diis agunt, aliæ feros, vt Mahumetana, aliæ ſuperſtitioſos, vt Iudaica, aliæ vanos & nequiſſimos, velut idololatria, aliæ impios ac nefarios, vt quæ hæreſes in ſingulis fiunt. Sola Chriſtiana optimos efficit, ſi vel in ſimplices vel verè ſapientes homines incident. Sed ſi in Sophiſtas fiunt doloſi, ſubdoli, vafri. Et vt ouo bono nihil melius aut ſuauius poteſt inueniri, ita corrupto nihil fœdius. Improbus Chriſtianus ad homines cæteros impios ſe habet, ſicut homo malus ad beſtias truces. Similiter & leges efferant homines efficiúntque rapaces, aliæ mites ac iuſtos. Scythæ, vt diximus, ſenes & imbelles pueros (quid iniquius excogitari poteſt) pedibus alligatos ludibrio trahendos atque necandos ſuis filiis dant & rapto viuunt, nimis ſtultum ſit ſi velim hic conſcribere quantum valeant leges ad hominum mores mutandos, ſed & conſuetudines. Quid enim de Antropophagis dicendum, quos antiquitas quaſi pro fabuloſis habuit? Et quantum differebant Lacedæmonij feritate & improbitate à cæteris Græcis, vt non humano generi, ſed ſibi ipſis illos commendaſſe videatur Lycurgus (2. Polit. cap. vlt.) Solon mitiores Athenienſibus, Philolaus Corinthius medias quaſi Thebanis. Præterea Eleis, Chorondas pulchras leges præfixit, quas Ariſtoteles probat,

probat, licet ſuo inuento periclitatus dicatur. At inſtitutio & educatio plurimum poſſunt, de quibus Plato & Ariſtoteles ſatis ſuperque.

TEXT. VI.

SIquidem ſimilitudo & æqualitas perpetua, ſegnitiem parit, mutatio autem & animum & corpus ad exercitationem excitat. Augetur itaque à deſidia & otio timiditas. Ab exercitio verò & laboribus creſcit virilitas.

HIc demonſtrat verè mutationem morum non per ſe primo ex humoribus qui in corpore abundant, ſed naturali & exquiſitiſſima ratione quæ eiuſmodi eſt. Ab exercitatione & laboribus creſcit fortitudo, ſed Europæi qui patiuntur has temporum mutationes coguntur magis exerceri, igitur Europæi ſunt fortiſſimi homines, ἀνδρεία ab ἀνὴρ ἀνέρος ϗ ἀνδρὸς, vnde etiam fortitudo virtus eſt; iraſci enim & duritiem præferre virilitatis ſunt non fortitudinis. At illud manifeſtum eſt, quòd Europæi mutationes temporum patiuntur graues, vt oſtenſum eſt, quódque tales mutationes cogunt ad labores, hoc nimis verum eſt apertum: per frigora ligna cedere exercerique cogimur, per pluuias tecta fabricare, deriuare aquas, fugere niues, etiam è ſemitis auferre: per calores ducere riuos, atque etiam triticum excutere, at quod labores augeant fortitudinem, iſtud eſt quòd docere expedit, nam eo comperto intelligemus ocium efficere homines timidos. Ergo labor primùm calorem adauget, qui autem calidioris cordis ſunt, dicit Alemanus, fortiores ſunt, teſte Galeno. Sed hoc de naturali non præternaturali intelligitur. Forſan quia bilioſiores fiant eóque animoſiores. Vt enim ira perciti, imò furore excandentes, pericula contemnunt, quòd videmus etiam in ebriis eadem ratione, quos conſtat eſſe multo quam pro natura audaciores. Verùm non eſt vera audacia, ſed vbi periculum imminet huiuſmodi homines terrentur, & perſæpe fiunt cæteris timidiores. Videntur ergo mihi quatuor cauſæ potiores fortitudinis aliis ab hac in exercitatis quàm in ocioſis, & ratione & experimento ipſo comprobatæ: quarum prima eſt, robur: nam robuſti putant longius abeſſe mortem, quia natura eorum à morte magis remota eſt, minus ergo propinqua & veriſimilia minus timemus. Ideò iuuenes, ſenibus & pueris minus timent mortem, ſenes etiam & vt imbecilles, & vt proximiorem ob ætatem magis timent. Ac robuſtiora fieri corpora ob exercitationem, adeò clarum eſſe reor vt probatione non indigeat: ob idem etiam robur minus formidant mortem in certaminibus ob aliam cauſam, quòd victores ſeſe futuros putant. Vnde Imperatores cum vellent hortari ſuos milites, ab hoc ipſo incipiebant quòd victores ſæpe fuiſſent contra illos, quod exercitati, armati, hoſtes inermes, inexercitati. Secundum eſt ſumptum ab ærumnis, nam qui laboribus exigunt vitam, contemnunt mortem, vt ſe à curis & miſeria liberent, non enim habent quòd amittant, contra diuites & beati ac fœlices, multum formidant mortem, quoniam multis bonis priuari timent. Propterea dicebat Plutarchus, Lacones optaſſe ſemper diem pugnæ, quòd adeò durè in militia exercerentur, cum aſſiduis laboribus ſine vini potu, quod etiam Romanis in vſu fuit, fame etiam, ſiti, frigore, æſtu, incommodis omnibus premebantur, vt diem ſupremum vitæ, & prælium etiam aduerſum minus timerent, quam moram in caſtris odiſſent. Et ideò Scipio ille Africanus minor, qui opera egregiæ virtutis gemina duo ſcelera admiſit nefandiſſima, euerſis duabus vrbibus Carthagine atque Nomantia, contrà omnia diuina humanáque iura, nil potius habuit acceptis exercitibus ignauis ac timidis à præcedentibus Imperatoribus quam vt laboribus improbiſſimis illos domaret, ſcorta, cibos omnes delicatiores, imò vel quouis modo iucundos, prohiberet ſoláque polenta & aqua cum caſeo aut carne ſuilla, aut cœpis aleret. Quæ omni exempla quoad potuere Imperatores militiæ exactores ſecuti ſunt, velut Aurelianus Claudius, eius nominis ſecundus, tum alij omnes qui fructum ex militia colligere vberem tentarunt. Tertia cauſa eſt, quoniam in eo ſtudemus, in quo fœlicitatem reponimus fœlicitas autem in genere vitæ reponitur: qui ergo otioſam & deſidem agunt vitam, in delitiis, luxu & inertia atque opibus fœlicitatem ponunt, & pro ea hiſque quæ ad eam ſunt mori non recuſant, tametſi toto genere vitæ imbelles ſint, velut Sardanapalus. At contra, qui laborioſam vitam degunt, fœlicitatem in virtute ponunt, virtus autem laborioſa eſt, vt dicebat Philoſophus, velut ſcire continentem aſſiduum fortémque eſſe, pro his igitur homo laboribus aſſuetus exponit vitam. Et ideò tales fortes dicuntur. Vltima cauſa eſt, quod animi quemadmodum corpora afficiuntur, mulieres & pueri & humidi, natura molles, iidémque miſericordes niſi per iram impediantur, ſunt iidem etiam timidi & debiles. Contra ſicci vt qui montana incolunt, dum corpore, ſicci fortes robuſtiq; ſunt, non ex humoribus ſed ex habitu ſolidorum, eáque cauſa ſenes minus timent mortem adoleſcentibus. Ad hoc etiam multum facit vſus, quòd plura complectatur. Vnde miles veteranus longè tyroni præferebatur, non ſolum induſtria & patientia ſed fortitudine ipſa. De quo Cicero (ſed poſt factum) accuſabat Pompeium, quòd cum collectio milite contra veteranos Cæſaris pugnaſſet. Cæterum Alemanus de ratione exercitationis agens adducit exemplum ex Poſſidonio, de muliere quæ cum peperiſſet à labore infantem in agro ſtatim reuerſa eſt ad fodiendum. Atque hoc ad vſum referri debet, quod non ſolum tum Hiſpania ruſtica, ſed in nobili iuuencula in Italia regione Patauina contigit, dum furtiuum concubitum, quæ pro virgine habebatur tegere conata eſt, hæc igitur experimenta patientiæ corporis ad animi fortitudinem ſæpe traducunt homines

quæ tametſi ad idem videatur tendere, & eandem rem efficere, ſunt tamen inter ſe valde diuerſa.

LECTIO C.

Super

TEXT. VII. & VIII.

VNde bellicoſiores quoque Europæi extant, non ob hanc ſolùm cauſam, ſed & propter leges. Non enim regibus obediunt quemadmodum Aſiani. Vbi enim ſub regibus viuitur, ibi neceſſe eſt homines timidiſſimos eſſe, quemadmodum & ſupra oſtendi. Seruitute namque animi eorum preſſi non libenter neque volentes, temere pro aliena poteſtate ſe periculis exponunt. Europæi autem ſuo iure viuentes cum pro ſeipſis non pro aliis pericula belli ſubeant magna cupiditate feruntur, volentéſque ac alacres difficultates omnes aggrediuntur, ipſique ſibi ex re benè geſta præmia reportant, vt certum ſit leges plurimùm ad magnanimitatem conferre. Tota itaquè & vniuerſa res de Europa & Aſia, ſicut retuli habet.

REdit ad declarandum id quod Europæi ſunt bellicoſiores, & eſt Epilogus præcedentium, cui ſubnectit aliam cauſam ſuperius declaratam (lib.6. text.12.1 2. 14.) ideò ad reliqua tranſeo.

TEXT. VIII.

CÆterum Europa ipſa adhuc habet gentes inuicem differentes, non magnitudine & forma ſolum, ſed & magnanimitate. Quæ verò in eis hanc diuerſitatem faciant in præcedentibus dixi, dicámque amplius magis maniféſtè.

LIquet cur repetierit præcedentia præter morem ſuum, non ob aliam ſcilicet cauſam quàm vt doceret non ſolum Europæos in quatuor præcipuis differre ab Aſianis, ſed ipſos Europæos inter ſe. Erant autem quatuor illa præcipua, quæ in textu referuntur, corporis magnitudo ſcilicet, tam in longitudine, & vocatur proceritas, quam in latitudine. Et forma pingues, macilenti, pulchri, deformes, proportione carentes ac talia, animi autem celſitas, & nihil humile ſapiens, tum fortitudo & fortitudinis pars eſt ipſa patientia. Inter ſe ergo etiam dicit multum Europæi differunt iiſdem, ſed non iiſdem cauſis: quia ab Afris quos Aſianos appellat, ignotâ adhuc ea tempeſtate Africæ appellatione, differre dixit. Et à Scythis duabus cauſis & regionis temperamento & inæqualitate. Ab Aſianis autem qui etiam nunc ſunt Aſiani duabus itidem cauſis, ſed non prorſus iiſdem prioribus temporum inæqualitate, & ad illos comparata, & quod viciſſitudines haberent inter ſe quæ non erant apud illos, vtpote Gallia differt à Sarmatia quæ ad paludem Mæotam poſita eſt, quoniam Gallia habet æſtatem & hyemem & ver: regio illa ad Mæotim non habet hæc: & quoniam Gallia eſt modo calidior modo frigidior illa: Ideo comparatiò temporum diuerſorum in Gallia eſt duplex inter ſe, ex quo fit intemperata in ſe & inæqualis, cum Sarmatia regio ſit æqualis. Et comparatione habita temporum vnius ad tempora alterius. Tertia comparatio eſt partium Europæ inter ſe, quæ habet tantum vnum diſcrimen interſe, ſed in genere conueniunt, quòd ambæ ſunt inæqualium temporum, ſed inæqualitas Galliæ non eſt eadem cum inæqualitate Hiſpaniæ aut Italiæ. Cæterum Alemanus hæc ſubiicit, quæ maxima ex parte collecta ſunt ex 2. Apoteleſ. (cap.3.) Cum docuiſſet Europæas gentes inter ſe paulum differre, velut Germanos ab Hiſpanis: illi enim ſunt auſteriores, lucro magis dediti corpore duro, gracili, & ob id etiam agiliore, contra Germani. At Ptolemæus in aſtrorum vim hęc refert. Primi quadrantis Europæi ſuperiora loca, quæſita ſunt in totius terræ diuiſione inter ſeptentrionem & occaſum conciliatur. Barcolybico, hoc eſt Caurce triangulo, quod eſt Aries & Leo, & Sagit, dominos habet conuenientes Iouem & Martem veſpertinos. In hoc totæ gentes hæ nominantur. Britannia, Gallia Bracata, Germania, Baſtarne, Italia, Gallia Togata, Apulia, Sicilia, Tyrrheni, Celtica, Hiſpania. Atque in his gentibus conſequenter hi mores animaduertuntur, vt ſint ob principatum trianguli ſui & dominatorum illius impotentes regni & amantes libertatis, armorum bellique ſtudioſiſſimi, patientes laborum præſtantes munditiæ, fortitudinis ſectatores. Propter veſpertinum autem habitum Iouis, & Martis, proptérque ſuum triangulum accidit his vt priori partibus viriles ſint, peſterioribus effæminati & mulierum amore non tanguntur, cupidi maſculæ Veneris, & hac in parte æmulatores, neque hoc aqud illos vitio datur vlli, neque molle ducitur, quòd hoc ipſa animi illorum non perturbentur, & quaſi laborent, ſed retineant nihiloſecius vſum virtutis, amicitiæ, fidei curæ rei familiaris, beneficentiæ. Harum ipſarum regionum Britannia, Gallia Bracata, Germania, Baſtarnæ, propriè ſubſunt Arieti & ſtellæ Martis. Itaque harum incolæ ſunt communiter feroces, peruicaces, truces. At Italia, Apulia, Gallia togata, Sicilia, Leoni ſubiectæ ſunt & Soli, præſtantiæ, Benignitati, amicitiæ ſtudent. Tyrrheni verò & Celtæ Hiſpanique commendati cum Sagittar. Ioui, libertatis, ſimplicitatis, munditiæ ſunt amatores. Reliqua loca huius quidē quadrantis, ſed vergentia in

medium

medium totius terræ Thracia, Macedonia, Illyricum, Græcia, Achaia, itémque Creta & inſulæ Cyclades, & maritima loca Aſiæ minoris ac Cyprus, decliuia de quadrante ſuo ad Vulturnum adiunguntur etiam triangulo hoc Vulturni, quo comprehenditur Taur. Virg. Capricorn. & gubernatricibus ſtellis Veneris ac Saturni, atque inſuper etiam Mercurij. Quapropter horum locorum incolæ magis ſunt, & corporibus & animis compoſiti, & temperati. Et ipſi ſanè præſtantiæ cupidi, fortes, regnioſores, propter Martem. Muſicæ autem & ſtudiorum, libertatis cupidi, regum inſtitutorúmque ſuorum tenaces, populari imperio gaudentes, latores regum quæ à Ioue habent. Certaminum & munditiæ ſtudioſi à Venere amicitiæ, hoſpitalitatis, iuni literarum, eloquentiæ cultores, à Mercurij idem arcanorum ſacrorum & initiorum inſtitutores de Ven. veſpertino habitu. Rurſus ex his peculiariter pertinent ad Taur. & Ven. maritima minoris Aſiæ loca, Cycl. inſulæ, ac Cyprus, ideóque fermè voluptatibus, munditiæ, corporíque ſeruiunt. At Græci, Achiui, Cretenſes ſubditi Virg. & Mercurij, ingenioſiores & doctiores & animorum cultores euaſerunt. Macedones autem Thraces, Illyricum, ſubiiciuntur Capricorno & Saturno in re quidem paranda non inertes ſed è manſuetudine morum & coniunctionibus alieni. Cæterum, vt ad propiora rei accedamus, ſcire decet tres eſſe virtutes de quibus Philoſophi diſputant, præſertim Ariſtoteles, quæ valde inter ſe ſimiles eſſe videntur: plurimum tamen differunt, fortitudo magnanimitas atque magnificentia. Verum in hoc primum differunt inter ſe, quod magnanimitas & magnificentia fortunæ beneficio indiget, fortitudo autem naturæ, velut & prudentia, vnde à magnanimitate incipiendum eſt. Interpretes tamen ipſi loco ἀνδρείας, quod eſt propriè fortitudo, & fortitudinem & magnanimitatem dixerunt atque ſcripſerunt, ſed quoniam verum eſt vtrumq; & vtrumque ſignificari ab ea voce poteſt, de vtraque diſceremus: quanquam magnanimitas (quæ etiam nomine Latino ad hanc vſque diem caruit (Græcè appellatur μεγαλοψυχία. Igitur Philoſophus 4. Ethicor. (cap. 3.) & in 1. Magnorum moral. (cap. 23.) & in 3. Moral. Epidem. (cap. 7.) docet magnanimum eſſe, qui maximis bonis ſe dignum putat, id maximum eſt bonum, quod qui in dignitate ſunt præcipuè optant, & quod Diis tribuimus, iſque eſt honor. At niſi quis bonus ſit ridiculus ſit, ſi ſe dignum honore putet, aut ſi non optimus maximo honore, qui ergo magnanimus erit, is etiam optimus erit, & magnis dignus honoribus habetur, ſeipſum exiſtimabit. Eum autem ornamentum cur tutum potius quàm virtutem appellat, ob idque virtutibus aliis præditum eſſe vult, qui magnanimum ſe oſtendere velit: aut igitur finis eſt virtutum aliarum, aut eas exigit, & ad ſe trahit. Is ergo & circa potentiam & opes verſabitur, non propter illas, ſed propter honorem, vnde neque illis amiſſis contriſtabitur, modo honor maneat illæſus. Vt contra ſi honor pereat ſaluis aliis etiam vitam ipſam deſpiciet. Ob id minus exiſtimat magnanimus vitam quàm Fortis, forti enim ſemper vita in pretio eſt; modò honeſtè & citra vitium ac culpam, eam ſeruare poſſit. Magnanimus verò odit vitam quoties honore debito, etiamſi non omni caruerit. Vnde Catonem Vticenſem & Ottonem magnanimos verè appellare licet. Et mulieres Germanicas quæ victis viris cum à Romanis non impetraſſent, vt liberæ, & in ſacerdotio viuerent, ſemet cum filiis, partim occiderunt, partim ſuſpenderunt. Liquet etiam nullos magis etiam filiorum vitæ contemptores eſſe, quàm magnanimos ex his qui laude vulgari digni habentur. Ratio tamen affliguntur ob aduerſa, quoniam parui cuncta æſtimant, & honorem ipſum autem dignitatem ſi non par virtuti ſuæ eſſe videatur. Ergo non qui honores adipiſcitur, nec qui non eſt dignus ob virtutem, ſed qui dignus eſt, & dignum ſe putat is magnanimus eſt. Vt verò adipiſcatur opes & potentiam auxilium præſtat, ſed & vt dignus ob virtutem haberi poſſit: perſæpe enim horum defectu virtutis opus impeditur ſine quo dignus honoribus haberi non poteſt. Ita ergo ad magnanimitatem, quæ cum ratione eſt, multum faciunt, nam multis animus fuit conſtans, quibus occaſione data defuit animi robur. Ob id dignè dici non poteſt niſi ex opere ipſo quauis in ſpecie virtute præditus, multo tamen minus in fortitudine, prudentia & magnanimitate. Retribuunt autem magnanimi beneficia, aut non volunt agnoſcere. Sic Artaxerxes præmiis magnis interfectores fratris affecit, mo ó gloria necis illi concederetur: vbi neglexerunt, eos crudeliſſima morte effecit. Ob id bonum eſt erga eiuſmodi homines officioſum eſſe. Meminerunt autem beneficiorum in alios collatorum, & iucundè narrantes audiunt, modo digna perſona videatur. Et ſi quid impetrare velis non collata, ſed accepta beneficia commemorare expedit. Ita Clitus necem ſibi ab Alexandro, ſed tamen ebrio comparauit. Exhibetur autem beneficium libenter, recipiunt inuiti. Laudati autem gaudent apud magnos viros, ſed inter humiles indignum putant, tum etiam inſidioſum. Eadem ratione non niſi ad magna ſolum vocari gaudent, ſed ad minora vocati indignantur, liberi ſũt in ſermone & veraces niſi apertè per irriſionem indignabundi reſpondeant. Seruire dedignatur magnanimus, neque admiratur de aliquo, quia alios deſpicit. ſeipſum ſolum ſuſpicit. Satis eſt celebres & ſibi ſimiles non deſpexiſſe, neq; enim cuiquam tantum virtutis huius notæ ineſſe homini poteſt vt φιλαυτία non decipiatur. Vnde etiam quamuis iniurias egerrimè ferat, maximè tamen contemnere videtur, atque contemnit: quia multo ſe maiorem putat, velut liberalis & diues, exiguos ſumptus: Canis moloſſus Meliteos. Ea etiam cauſa erga inimicos minimè maledicus eſt: gaudet autem honeſtis magis quàm fructuoſis. In motu lentus eſt, quoniam nihil eſt magnum apud illum, cuius cauſa properare velit: & vox grauis ac ſtabilis, quia animo non angitur. At verò qui de ſe ipſis plus pollicentur quàm præſtare poſſint, hi partim deceptores ſunt, quorum nimis

magnus numerus eſt, præſertim in medica arte & in aula: in hac quidem ob luxum Principum, in illa quòd huiuſmodi ars ſola omne genus ſordidior hominum recipiat, & eius flagitia impunita legibus ſint, ſumma hominum pernicie: partim verò tales ſe eſſe putant quos vocamus inſolentes, cum enim improbi ſint aut inepti deſpectique honoribus ſe dignos exiſtimant, alij ob potentiam, alij opes vel nobilitatem, multi ob ſolam factionem, quidam etiam ſola temeritate. Ambulant ſi lento paſſu, & veſtiunt egregiè, & plures ducunt ſeruos, & facta ſua commemorant. Si tamen his aliquid boni ſit magis conueniunt cum magnanimitate, quam qui de ſe minus quam deberent pollicentur: ſi autem ſæuitia cum potentia iuncta ſit nullis pernicioſiores ſunt feræ mortalibus.

Fortitudo autem alia eſt, alia fortitudinis effectus, ſcilicet maximis periculis ſponte occurrere. Sunt autem huius præcipuè cauſæ quinque. Natura primùm, & de hac intelligit Hippocrates. Vnaquæque enim gens imò & homines ſinguli habent quædam ſemina ingenita virtutum. Boreales fortitudinis, Aſiani prudentis, alij humanitatis, alij comitatis, alij ſeueritatis. Secundo leges diuinæ, & ob id Mahumetani fortiores ſunt ad bellum, Chriſtiani cautiores. Dicebat Cæſar (lib. 6. de Bello Gallico,) quòd & alibi retulimus, Gallos eſſe intrepidos in bello quòd perſuaſum ſit eis à Druidis ſacerdotibus ſuis animas ſupereſſe poſt mortem. Et Polybius narrat, Romanos miras fabulas finxiſſe de inferis, vt ſuos milites ad mortem intrepidos redderent. Tertio loco eſt diſciplina militaris, per quam milites adeò pugnam optabant: Cum & Lacedæmonij id agerent, quamuis de inferis nihil conſtitutum haberent, vt totum ad diſciplinam referre neceſſe ſit. Quarto ex ſtultitia, quo in genere continentur qui ignorant periculum, irati, temulenti, inſani, ſtrepitus inconditi tumultus exemplum, quæ omnia duces exercituum proponere ſolent militibus pugnaturis. Vnde etiam ſuperſtitionem proponunt & auguria. Quinto ob Philoſophiæ præcepta. Atque hæc ſola eſt fortitudo. Vnde non pugnant Hippocratis præcepta cum Ariſtotele. Natura enim loci plus poteſt ad effectum fortitudini ſimilem præcepta ad virtutem. Quod ſi quis dicat mulieres & pueri non poſſunt fieri fortes ex præceptis Philoſophiæ, ergo nec qui natura ad hoc non ſunt idonei, igitur plus poterit natura quam Philoſophia. Dico quòd natura plus poteſt quoad effectum, quia plures Germani & Sarmatæ inueniuntur intrepidò pugnare ſine præceptis Philoſophiæ, quam Græci & Aſiani præcipuè cum quotuis præceptis: imò ſi præcepta poſſent efficere viros fortes plures eſſent ex Aſianis fortes quàm ex Europæis: cum apud Aſianos, vt dictum eſt, plus vigeat cultus literarum & diſciplinarum, illi tamen non erunt fortes. Vt enim aliquis ſit fortis ſecundum virtutem, neceſſarium eſt, ex Philoſopho tertio Ethicorum (cap. 6. 7. 8. & 9.) ad Nicomachum & ad Eudemum capit. 1.) & primo Magnorum moralium (capite 19.) Vt audeat in his quæ grauiſſima ſunt, & tamen ab hominibus perferri ſoleant, non veluti caſus montium neque ignorantia periculi nec confidentia artis, aut roboris confidat ſe euaſurum: nec ducatur præceps ad diſcrimen vt furentes, neque ob vitium aliquod vt impatientes fieri, aut pecuniæ vel præmij expectatione, vel ob leuem cauſam, neque etiam ſi ob pudorem ſubeat periculum, nam ſi honeſta non ſit cauſa & ſubierit fortis non eſt, honeſti enim fieri debet: ſi honeſta clam non ſubibit, quia pudorem non metuit. Si ergo periculum honeſti cauſa ſubterfuit non eſt fortis. Fortis igitur eſt qui quoties occurrit periculum pro eam honeſta id agnoſcens ducit melius ſi oporteat mori quam deſerere patriam, aut parentem aut fratrem aut filium aut vxorem, vel amicum vel eum à quo alias ſeruatus ſit, aut etiam egregium benefactorem, aut exemplum aliquod integræ vitæ, pro his enim fortis non recuſabit, ſi oporteat morti ſe exponere. Itaque non ſolum in armis ſpectabitur vir fortis, ſed & ſi pro his nauigandum ſit, aut è muro ſaltu præcipitare ſe oporteat, modo aliqua ſit ſpes vt ſeruari poſſit, non video cur etiam fortis dici non debeat? aut cur magis deceat ſinere periclitantem ducem in mari, quàm ab ferro ab hoſtibus. At de morbo cum non ſit honeſti cauſa non poterit dici fortis, ſed ſi ſit vt in vulneribus & contuſionibus quid prohibet. Quid autem referat, ſi non refugiat queri de morte, aut non queri, non video: neque enim gemitus aut lachrymæ vel eiulatus tollunt fortitudinem, cum non pœnituerit egregij facti, quinimo iſta ſunt condonanda naturæ infirmiori fortior autem eſt is qui molli corpore audet & perfert quam qui duro. Sicut qui inermis ad pugnam deſcendit quàm qui armatus. Siquidem fortitudo tota ad animum non ad corpus ſpectat. In omnibus autem aliis terribilibus etiam ſi ea effugiat fortis eſſe poteſt, modo paratus ſit obire periculum vbi honeſta cauſa eſt. Et ſi in neceſſitate conſtitutus perferat eo conſilio, quia euadere honeſtè non poteſt, tametſi vel naturali metu prematur, vel in dolore vehementi eiulet. Animi enim virtutem non eſt neceſſe vſque ad corpus peruenire. Porrò duplex eſt fortitudinis genus aduerſus imminentia pericula & præſentes ærumnas, atque in vtroque maius videatur, maius ea perferri aut imminere beatis, minimè autem miſeris, adeò vt quidam vel deſperata ſalute audeant ob id ſolum, aut ob calamitates præteritas præſentes leuius ferant dubium non eſt & in virtutibus & vitiis eſſe exceſſum. At verò non ſe obiicere cum nihil profuturus ſit, nec velle cum mortuis mori, non eſt fortitudinis. Sed ſi quis agat etiamſi mortis cauſam illi pro quo moriturus eſt dederit, velut Caſſius Centurio, id furioſi eſt non fortis, aut certè ſi conſilio tum fiat magnanimi, quemadmodum dictum eſt, cum honeſtè vt antea ei viuere non liceat: at, vt dixi, aliud eſt fortitudo aliud magnanimitas, & diuerſi earum fines. Velle autem mori abſque cauſa ſtultum. Sed neq; omnibus conceſſum eſt fortem

eſſe,

eſſe, velut diximus de muliebri natura atque puerili. Vt neque omnibus poſſe generare, imò neque videre, paucis defutura eſt modo adhibeatur diligentia, multóque paucioribus quàm prudentia, hæc in natura plurimis denegata eſt. Sed hoc hic non ſpectat conſiderare. Sed vt ad rem redeam, non eſt fortitudinis non timere horribilia, omnes enim timent quòd natura timendum eſt, præter eos qui non agnoſcunt periculum, neque non conqueri cum extra nos ſit hoc: neque fugere cum perſtare nulli ſit vtilitati, nec velle mori cum clariſſimus. Neque etiam non propter omnes ſibi cognitos ſe mortis periculo exponat: non ergo de fortitudine vera & magnanimitate ſermo eſt Hippocrati, ſed de harum virtutum effectibus, quæ à natura loci proueniunt, ob indita cordi ſemina, quæ propenſa ad id multitudine niſi à tyrannis impediantur legibus & conſuetudinibus augentur.

LECTIO CI.

Super

TEXT. IX.

QVicunque regionem montanam, aſperam, altam, aquíſque carentem incolunt, & quibus mutationes temporum contingunt magnæ & diuerſæ, hic & hominum formas magnas pergigni conuenit, qui & ad laborem & ad viriliter agendum à natura præſtent, quibúſque feritas & immanitas non mediocriter à natura ſint congenita.

PRimum quidem de lectione conuenire oportet, vnde nos tum ex ſequenti textu qui huic contrarius eſſe debet, tum etiam ex ſententia rei, & quæ experimento deprehenduntur manifeſtum eſt debere legi, quemadmodum ſupra ſcriptum eſt, vt ſit ſenſus, qui habitant in montibus aſperis, ſaxoſis atque altis nudiſque ab aqua, his mutationes temporum contingunt diuerſæ, vnde & corpora fiunt magna, & animi fortes, tum verò ex vtriſque laborum maximè patientes, ſunt tamen feri atque agreſtes: quæ omnia ſatis manifeſta ſunt ex his quæ antea dicta ſunt, duri enim homines tum ob lapides, & aquas crudas, & aërem tenuem, qui admodum corpora ſiccat & vehementes ac validas mutationes ventorum, qui omnes frigidiſſimi ſunt, propterea quòd aër ſublimis, & in montium cacuminibus, experimento, ratione & authoritate frigidiſſimus eſſe ſolet, ibi enim & niues & grandines generantur, & à lapidibus refrigeſcit, aër, & quanto magis ſublimis eſt, eo minus incaleſcit à reflexione radiorum Solis: venti quoque ibi validiſſimi ſunt tum ob libertatem, neque enim impediuntur à montibus, neque à terræ tuberibus, nec ſyluis aut nemoribus, liquida verò omnia quæ celeriter mouentur docuimus eſſe frigidiſſima. Expertes autem tales ſunt aquis, & ideò ſicci cibi quoque eorum caſtaneæ, glandes, carnes ſylueſtrium animalium, vnde duri vndequaque, idem exercitati cum cogantur peragrare montes laborioſis itineribus, habéntque denſam cutem, tum ob ventos, tum ob frigus, tum etiam ob niues, quæ ibi maiore anni parte abundare ſolent. Sunt igitur calidi, & ſicci temperamenti maximè cordis, quia cor nunquam ſuperatur, deinde iecoris, cerebri non ita, quia cum ſit exangue aliquando vincitur, tales igitur ſunt natura triſtes, iracundi, laborioſi, pauperes admodum, procul ab vrbibus, & ob id etiam parum ciuiles & agreſtes, iracundi & tenacis iræ, & ob id etiam ſæui, veſcuntur præterea leguminibus, quia talia loca ſegetes non ferunt, & à niuibus etiam impediuntur. Bilis autem craſſa & terrea illa eſt, quæ facit ſæuos & agreſtes, quia nihil aliud eſt ſæuitia quàm iræ perſeuerantia, nam ſæuitia fit ab odio, neque enim quiſquam eſt ſæuus, niſi in eos quos odit. Ira autem eſt vindictæ cupiditas & odium, ac ſi perſeueret, ira perſeuerabit & vindictæ cupiditas, & ideò neque miſerabit eos eorum qui ſunt in cruciatibus: ratione contraria qui non perſeuerant in ira humaniores ſunt, quoniam deſinunt odiſſe: at ergo qui tenuem habent bilem, iracundi ſunt, & facile mitigantur, quia crudeles eſſe non poſſunt niſi eo primo impetu pugnæ aut iracundiæ, quare Virgilius fingit ſuum Æneam fuiſſe miſericordem etiam in Turnum æmulum, & in Lauſum filium acerbiſſimi hoſtis, vt declararet breuem fuiſſe ſuam iram, & non niſi ab ardore pugnæ honeſto fuiſſe profectam. At bilis tenuis & ignea cauſa eſt breuis iræ: contra bilis craſſa & terrea perſeuerantis crudelis igitur hi, illi mites niſi breui tempore, qui ergo habitant in montibus crudeliſſimi ſunt, & feri admodum, quia omnes habent cauſas terreæ bilis, iidem etiam triſtes ſunt: contra nobiles, & qui habitant in humilibus locis ac cultis & aquoſis iidem ſunt mitiſſimi, quoniam omnes habent cauſas tenuitatis bilis, medij inter hos ſunt ruſtici & artifices, & ruſtici quidem propiores monticolis artifices nobilibus, qui verò mitiſſimi ſunt, neque iraſcuntur ſunt mulieres & pueri ob naturam humidam: hi enim parum iraſcuntur licet ſæpe, ergo parum etiam crudeles ſunt, facile tamen ad mediocrem crudelitatem incitantur, erunt ergo quinque ordines mitiſſimi, pueri & mulieres, poſt viri nobiles, deinde artifices, crudeliores his ſunt ruſtici vltimi monticulæ, & hoc ſecundum naturam, nam vſu milites fiunt ſæui, contra ſapientes benigni, & manſueti, hoc eſt quod veteres inſinuaſſe videntur per fabulam illam reparationis humani generis, ex lapidibus factam per Deucalionem & Pyrrham, vt Vergilius (1. Georg.)

Deucalion vacuum lapides iactauit in orbem.

Vnde homines nati durum genus.

Qua fabula non obſcurum eſt quamuis à Latinis potius Poëtis quam Græcis conficta

ficta videatur, namqne Homerus filium facit Deucalionem Minois (Iliad. 1.)

Edidit hic Minos præclarum Deucalionem.

Vnde non antiquus eſt, ſed ex his potius qui tempore Troiani belli vixerunt.

Apollonius tamen facit Promethei. (Argon. 3.

Eſt tellus quædam circumdata montibus altis

Irrigua atque fœta herbarum: hic nunquam Prometheus

Filius Iapethi clarum edit Deucalionem.

Solus Lucianus (in Dea Scyria,) Scytham Deucalionem ſcribit fuiſſe tempore magnæ inundationis, declarari hominum genus fuiſſe reparatum ex montanis viris ac mulieribus. A Theſſalia ſeu Scythia non prope ſunt, Theſſalos enim etiam Scythas exiſtimarunt, idque per Deucalionem filium Promethei, id eſt prouidentiæ diuinæ, quod Rex fuerit iuſtus, atque Deo charus, cuius extant ſacella antiqua ſeu ſaltem Athenis vetuſtiſſimum, & à Pyrrha, id eſt igne, vt ex montimu deducti ſint ad Athenas ad habitandum. Conſtat enim etiam ex Pauſania & Herodoto Athenis illum habitaſſe cum Pyrrha vxore, ſeu Iapethi, qui ex cœlo & terra natus eſſet, vt inde originem duceret. Clarum eſt enim fuiſſe aliquando humani generis interitum vniuerſalem, cuius etiam meminit Ariſtoteles in Politicis (lib. 2. cap. 6. iuxta finem,) cum dixit, hominum genus ſeu ex terra originem duxerit, ſeu alio modo reparatum fuit, cui opinioni Princeps ſubſcripſit, exiſtimans poſſe homines luto concreſcere, vt prorſus interierint omnes. Apud Moſen autem (cum omnes conſentiant de hoc communi interitu (ſeruati ſunt & ipſi per Noë in archa ſeu naui prægnandi eáque in Armeniæ montibus firmata, quam etiam nunc ibi oſtendi dicunt, ſeu ex montanis viris à ſede ſua reuocatis ad mitius vitæ genus conſtat relicta ſecunda opinione, quæ non ad Philoſophiam pertinet, hominum genus reſtitutum eſſe ex interitu vel putredine terræ, quemadmodum referunt de Ægypto & Nilo. Pomponius Mela (lib. 1. cap. 9.) his verbis: præter cæteros. Quòd vbi ſedauit diluuia, ac ſibi reddiderit per humentes campos quædam nondum perfecta animalia, ſed tum primum accipientia ſpiritum, & ex parte iam formata ex parte adhuc terrea viſuntur, nam Glebis animas infundit Nilus, & ex ipſa humo vitalia effingit: Ergo ſi lepores & capreoles effingere poteſt niſi aqua non video cur etiam homines eodem modo è terra oriri non poſſint. Ariſtoteles tamen Nilum nouit in Metheoris & Ægyptum, huius tamen non meminit generationis. Sed hæc alibi diſputata ſunt. Sed poſtquam beneficio nauigationum innotuit in vniuerſo ambitu terras eſſe, & illas inhabitari, fieri non poſſe exiſtimo Clam ſolam, quæ cauſam efficacem eſſe puto, non quòd ex putredine homines oriri non poſſint, quandoquidem Ariſtoteles vndequaque perfectorum animalium, veluti murium, eiuſmodi generationem admittat, ne non homo cogatur originem ex luto ducere, ſed ſemper ex homine genitus ſit, verùm hæc in Arcanis æternitatis (lib. 1. cap. 22. & libro 4. cap. 3.) diſputata ſunt, vt cauſa aliqua in cœlo tam potens ſit, vt in vniuerſo orbe hominum genus deleat, quòd ſi modo ſic fuerit vt non ex aquis aut exuſtione, ſed potius aëris peſtilentia, qui quotidie circumuoluitur ſucceſſione quadam, non vt circumambiat vno curſu aut peculiari principio humani generis ſublato aut corrupto. Intereſt autem plurimum quomodo reparetur, nam ſi ex putredine omnia inquam habitura finem eſſent parúmque aut nihil intereſſe fœlicitatis humanæ an ſtirps maneret an beata an regia, omnia enim finem habitura eſſent, & rectè Philoſophi tantum referret, vt vna die aut centum millibus annorum perduraret, aut in colono, aut in regia ſtirpe, quinimo miſerior eſt interitus quanto fœlicior fuit ſtatus, quòd quotidie experimur deplorantes magnos viros & ipſemet ſeipſos vigent cum in grauiſſimas calamitates inciderint, vt contra infœlicibus interitus eſt finis ac miſeriæ fuga. At verò ſi ex hominibus homines reſtituantur, æterna eſt propagatio, hócque multum refert quænam ſtirps maneat in perpetuum. Duobus igitur modis reſtitui poteſt humanum genus ex hominibus ipſis. Vno modo ex Antichtonibus longe petiti origine atque ſic manere poſſent nobiles. Altero ex montanis, atque ſic non poſſent manere, quinimo ſi montani maneant, præoccupabunt eam quæ ſit ex Antichthonibus reſtitutionem obuiarum longitudinem & difficultatem, neque diuitum filij aut potentium hac tam longa ſpe & incerta velint inhabitare iuga montium inter maximam inopiam, ſummos labores, frigora intollerabilia feráſque difficultates tam longis ſeculis. Veriſimile igitur eſt ob duas cauſas interire vniuerſum genus humanum, quod in planitie habitat ſeruántque montanos viros ſimplices, bonos, iuſtos, robuſtos & fortes in certis temporum periodis, vt diuinæ iuſtitiæ fructus ſequatur cumulúſq; hic tot flagitiis & ſceleribus opum, potentiæ, gloriæ fœlicitatíſque humanæ, velut puerulis aceruus aut arx ex chartis ludorum fabricatus momento diſſipetur nullo vel veſtigio relicto, & vt ſecundum naturam, neque inundationibus ob altitudinem illi deleantur, neque cum flagrationibus ob niues & aëris frigiditatem ac ventos, neque ex peſtilentia ob perpetuos flatus cum corrumpi nequeat aër, niſi quieſcat neque bello cum generale tot montibus eſſe non poſſit, & cui lucro & ob inopiam etiam rerum neque ob victus defectum cum glandes & caſtaneæ & feræ & rapæ & legumina, quæ breui proueniunt velut & millium & oua ex gallinis & ſecus & vituli deeſſe non poſſint, nec concuſſionibus terræ, neque enim vbi terra concuti poteſt, montes autem vbique ſunt.

Horum igitur mores ſunt duri, agreſtes, parci, continentes, ſimplices, auari, mobilis animi iidem etiam ob id fallaces contumacéſque, fortes, crudeles, robuſti, parum bibunt, plus edunt, vagi, ſuperſtitioſi, tetrici, rudes, vocem habent robuſtam & craſſam & aſperam, pedes magnos lento paſſu, ob conſuetu

conſuetudinem incedunt: longæui, incolumes, ſeruant diu iras, & ad vindictam proni ſunt, in bello ſtrenui, libertatis admodum amatores, vt pro illa ad mortem & ad interitum totius gentis depugnent, vini non multum auidi, taciturni, incompti, multa videre ſe exiſtimant, & fabulis delectantur, à ſtudiis alieni, voluptatibus etiam parum dediti. Factioſi adeò vt etiam ciuitates in montibus aut collibus conſtitutæ perpetuò ſeditionibus agitentur, velut & quas flumen intermeat, neque artes colunt, niſi valde neceſſarias, velut fabrilem. Mulieres eorum laborioſæ ſunt, vel vt ſuppleant virorum incuriæ, vel vt illos labores æmulentur: parum abortiunt, ſed difficulter pariunt, agiléſque ſunt dum vtero gerunt, ſæpe tamen puerperis lac deficit, non valde fœcundi ſunt, neque ſomno dediti, rarò pingueſcunt omniáque perſpicua ſunt, ac quaſi ex eiſdem deducta principiis, præter illud de corporum magnitudine: verùm id contingit ob caloris inſiti robur & pingue humidum licet paucum, vnde non ſolum magni euadunt ſed lato pectore, latis humeris & craſſis & oſſibus etiam magnis, vnde etiam magno capite ſunt: & ceruice ac collo craſſo, teretibus membris in quibus muſculi deſcripti apparent, magnas habent reſpirationes & pulſus magnos & hiſpidum pectus, non multum. agiles ſunt & graui corpore atque piloſo: Duram habent aluum, & non facile ſudant mingunt ob hæc ſatis iuxta rationem potus, ſaltatione delectantur tametſi inepti ſatis ad illam coloris fului ob frigus, vt de Scythis diximus, medicamentis validis egent non ſolum ob duras aluos & aëris frigiditatem, & alimenta craſſa, ſed quoniam humores lentos & non multos habeant. Moriuntur multi ex lateralibus morbis ex venarum pectoris fractura. Ex morbis quibuſdam raris aliis in regionibus. Qui verò in vallibus habitant, multo infirmores his ſunt, & humidiores, & minus fortes, ac minus ſynceri: & debilia habent capita: multi cæci ſurdi ſtatura, minores, debiliores, manſuetiores tamen mulieres cum hernia gulæ.

LECTIO CII.

Super

TEXT. X. & XI.

QVi verò loca concaua pratenſia, & æſtuoſa habitant, ventóſque calidos plus ſentiunt quam frigidos & aquis vtuntur calidis, hi magni quidem eſſe non poſſunt, neque benè compoſiti & longi, ſed in amplitudine à natura producti carnoſi ſunt, & capillis nigris. Imò & ipſi toti nigri magis quàm albi, & qui minus de pituita habeant quàm de bile. Virilitas autem & tolerantia laboris non æquè ipſis à natura ineſt niſi conſuetudo accedat, & hæc in eis efficiat.

MOntanæ regioni opponit concauam, altæ & ex conſequenti liberæ & perflatæ à ventis frigidis, æſtuoſo & calidis potius quàm frigidis expoſitam, aſperæ pratenſem: vt quæ molliſſima ſit, aquis carenti ſtagnantibus aquis, atque ideò calidis refertam, ex quibus quatuor præpoſitis, quinque deducit, circa corpus non eſſe magnos, ſed craſſos atque carnoſos, non commoderatos, nigros corpore & pilis, biléque potius quàm pituita abundare: circa animam autem duo, neque fortes eſſe, neque laborum patientes, niſi conſuetudo obſtiterit. Nunc ſingula diffiniamus. Regio aquoſa & pratenſis & caua neceſſario humida eſt, & ob id etiam corpora humidiora & ſanguine plena in generatione, ob menſes, craſſa & pinguia fiunt. Craſſa quidem ab initio magis pinguia, atque carnoſa in ſucceſſu temporis, vnde etiam mollia & minus robuſta. In his verò cum raræ ſint conſtitutionis, & cutis difflletur, & aquæ prauæ ſint, calor naturalis infirmior eſt, atque ideò non poteſt corpora in altitudinem attollere. Verùm de mala formatione & nondum moderata compoſitione alia cauſa eſt: ſiquidem illa eſt virtus diuina, quæ vitiari non poteſt ab his elementis. Primo de Facultatibus naturalibus (cap. 6.) at non agit quoniam & inſtrumentum, quòd eſt corporeum, & ſemen eſt ineptum & hebes, & materia ex qua fabricari debet fœtus inobediens, cruda & inæqualis, non quòd facultas ſit vitioſa, ſed ſola functio vitiatur. Nigri autem euadunt & cute & pilis, ſiquidem ſi cutis nigra ſit, pili etiam & capilli nigri ſunt, niſi caneſcant aut vitiligine teneantur, ſed non ſi pili nigri ſint, cutis neceſſario eiuſmodi eſt: quoniam per cutim albam tranſire poteſt fumus abundè niger. Aliàs docui ex Galeno primo (cap. 12.) de Tuenda ſanitate, quòd pili fiunt ex excremento terreo fuliginoſo, quòd exit cum excremento alimenti membrorum & tertiæ coctionis. Cum igitur ex ſequentibus oſtendat potum aquarum illarum offendere lienem: generabit abundè humorem melancholicum & ob id nigrum, vnde pili tum capilli etiam nigri euadent. Et eiuſmodi etiam viri ad inſaniam quibuſcunque cauſis ſunt parati. Ex melancholia enim naturali naturaliter affecta impoſſibile eſt melancholicam generari paſſionem, ſed vel cruda eſt ab initio vel retorrida vel putrefacta. Anima enim nihil patitur, vbi humori per calorem perfectè dominetur, nam ſi plurimus ſit ſtatim eiicit quantum ſupereſt ad bonum ſtatum: dominatur autem cum concoctus fuerit: talis & euictus à calore naturali, & non mutatus à præternaturali erit. Iſtiuſmodi autem incolis vtrumque accidere neceſſe eſt ob aërem & aquas vitiatas. Aër enim calidus calorem noſtrum naturalem, qui eſt in corde minimè repurgat nec inſtaurat: vnde membra inficit per arterialem ſanguinem & adurit. Simul etiam iecur à prauis aquis vitiatum, exurunt humores, ideóque nigra omnia fiunt.

Quoniam verò ex hoc ſuſpicari quis poſſet, melancholicum eſſe hunc habitum, ſubiicit, quod etiam ſunt ſubbilioſi: quia plus abundant bile quam pituita; quomodo non accidit in his qui naturali melancholia abundant hi enim pituitoſi potius fiunt. Voluit ergo vt intelligeremus huiuſmodi homines melancholia abundare, exuſta potius quam naturali. Fiunt tamen carnoſi ob humidi abundantiam, adeò quòd in talibus corporibus abundat humidum cum calore pauco, ſed acuto & vitioſo. Cauſa bilis eſt quod cum habitus debeat tranſire ad aduſtionem, neceſſarium vt per bilis generationem tranſeat: ex qua cum magna pars, vt in omnibus quæ fiunt, ſubterfugiat plenam mutationem, relinquitur bilis non naturalis, rubiginoſa, cœrulea, glaſtea, fulua, rubra & huiuſmodi, ſemper autem ſubterfugit colorem naturalem, ſcilicet flauum quòd à præternaturali mutatur. Intereſt autem inter pilorum & cutis nigritiem, quod cutis non denigratur à fuligine, aliter quibuſcunque eſſet pilus niger, eiſdem eſſet & cutis: at hoc experimento repugnat, fiunt ergo nigri in cute bifariam, aut ab externo calore, vt in Æthiopibus, aut à ſanguine vitiato, vt in tribus regij morbi generibus & leucophlegmatia, talibus ergo ſanguis vitiatur (de Morb. cauſis c. 6.) & in nigrum tranſit colorem, hoc autem ad cutim delegatur quòd vitioſius eſt, quoniam eſt imbecilliſſimum omnium membrorum noſtri corporis, nec tamen fiunt admodum nigri, quoniam mutatur à cute naturali ab aëre, & ſanguinis boni aliquid coniunctum habet: ideo pili ſunt ſemper nigriores cute, etiam in Æthiopibus & Indis.

Quod ad animi qualitates innuere voluit, quod totis libris Moralium Ariſtoteles agit, ſcilicet aërem, aquas, ſydera, victus rationem, plus mutare corpora quam leges aut conſuetudines, aut Philoſophiæ præcepta: in animi autem qualitatibus plus poſſe conſuetudines & leges ipſas quàm regionis naturam, quòd viſum eſt noſtris temporibus, dum Aſiani imbelles & Ægyptij ob Mahumeti legem, facti ſint adeò prompti in bello, ad mortem capeſcendam, vt agminatim in hoſtem, & aduerſus machinas bellicas, & in foſſas, & in præcipitia, & abſque armis quibus corpora tegant, ruant. Sed & illud inſinuare vult, huiuſmodi viros non eſſe prorſus timidos, quia cum dixiſſet ſuperius (Tex. 7.) Europæos eſſe bellicoſiores Aſianis, non poſſunt ex ſolo ſitu fieri adeò timidi, ſed ſunt timidi & parum laborum patientes, comparatione præcedentium monticolarum. Et quia hic ſitus poſſet transferri, & ad planitiem, vt Mediolani, & ad radices montium, vt Bononiæ: & ad vallem, vt dicit Alemanus de Valeſia, dico quod non poteſt intelligi de primis duobus, cum in his ſint venti frigidi, liberi, imò Bononia protegitur à calidis, vt aliàs dixi, & exponitur frigidis. Eſt ergo intelligendum ſolum de vallibus. Horum ergo hominum natura eſt mediocris inter fortes & timidos, patientes laborum & impatientes melancholici ſunt & triſtes ac ſuperſtitioſi vani, auari, ſubdoli, magis ſeruire parati? non ſolum his qui ſumma montium inhabitant, ſed etiam illis qui plana: rudes, viles, inopes, deformes, dæmonum cultores, venefici, turpes, fœdi, malè olentes.

TEXT. XI.

QVod ſi flumina extent in ea regione quæ ſtagnantes & pluuias aquas euehant, homines ipſi incolumes ac ſplendidi viuent. Si verò flumina deſint aquaſque puteorum ſtagnantes & olentes bibant, neceſſe eſt ab ipſis illis aquis & ventrem lædi & ſplenem.

TRanſit ad præternaturalem habitum atque morboſum, diſtinguens (quoniam his ſitus eſt valde malus) eos, qui ob eum etiam morboſi euadunt & qui non. Et reducit rem in aquas, cuius cauſam ſupra retulimus, dum diximus aquas plus facere ad malum habitum incolarum, aërem autem ad morbos gignendos, qui citò interficiunt, velut attonitum, phrenitidem, febres peſtilentes atque huiuſmodi. Cum verò ſuperius de his dictum ſit ſatis, de ſtagnantibus aquis & malè olentibus, quòd venter læditur, & lien celerius quàm iecur, venter quidem tribus de cauſis. Primùm quidem quia eſt imbecillior. Eſt enim tenuis & exanguis. Iecur autem craſſum & totum ſanguine plenum. Secundum, quia primùm occurrit ipſi ventriculo aqua infecta, praua qualitate ac quaſi pura: in iecore autem iam mutata à cibis & ventriculo & inteſtinis & venis meſaraï, & tota miſta cibo. Tertium, quia in ventriculo longam moram trahit, pleruumque enim vſque ad duodecim horas & tota ſimul, in iecore multo minus & ſenſim trahitur à renibus, vt ſenſim recipitur. Propterea detrimenta aquæ ſi non ſint maxima, primùm & magis apparent in ventriculo quàm in iecore. Sed dices quare tamen in ventriculo non tantum lædit aqua quantum in iecore, neque enim generat hydropes, neque morbos regios, ſicut in iecore, cauſa non eſt læſio iecoris, ſed corruptio ſanguinis, alia cauſa eſt, quod ventriculus eſt præditus maiore ſenſu, & etiam quia poteſt eam reiicere ſtatim totam vomitu, quòd iecori non licet, & ſimiliter de liene, quoniam corruptio ſanguine iecur non adeò læditur: paſcitur enim optimo quoque, ſicut & ventriculus: at lien cogitur recipere ſanguinem corruptum & ipſo veſci, ſicut ſerui in cõparatione ad dominum, minimè enim afficiuntur & cor iecur ex malo aut prauo alimento, vt etiam in lib. de Marcore (cap. 5.) maximè autem omnium lien, renes, ventriculus, veſica fellis parum, cerebrum, inter hæc extrema magis, vnde leucophlegmatia, veſica fellis parum læditur, tum quia minimo indiget alimento, tum quoniam functione non habet fermè vllam generoſam, ſed ſolam attractricem aut expultricem vel retentricem, quibus tamen occultè

occultè vitiatis, morbi non mèdiocres obrepunt & magni. Sed de his ſatis dictum eſt ſuperius. Reliquum eſt quia dicit quòd ſi flumen adſit, quod eiuſmodi incolæ erunt ſani, id eſt, quo ad iſtum habitum lienis & ventris & quæ conſequuntur ad eum, ſcilicet hydropes & morbos regios, & melancholiam, & filiorum corruptionem prauam, & lapides in veſica puerorum, & diarrhœas, & dyſenterias, & quartanas, & melancholiam, & gulæ hydrocelem. Verum tamen erunt ſubiecti morbis aëris & morbis aliis. Ideò docere oportet an habitatio circa flumina ſit ſalubris, vel non, & qualis etiam? Reſpondeo quòd diſtinguere oportet, diſtinguendo primum ſi fluuius veniat ex oriente melius eſt. Secundum ſi fluat mediocriter & purus, erit melior, nam ſi rapidus ſit vt Abdua & Ticinus aquæ erunt crudæ, & lædentur venter & lien, licet non tantum, ſicut ex præcedenti ex aquis ſtagnantibus. Si verò nimis lentè fluat, vt Padus, erunt aquæ turbidæ & lapides generabuntur in veſica & renibus, & aër nebuloſus ſemper. Tertio, an regio ſit calida vel frigida, in regione enim calida melius eſt, ob tres cauſas, primùm quia aquæ ſunt meliores & magis concoctæ, tum quia minus læduntur incolæ à frigore aquæ, & maximè tempore hyemis, tum quia vapor ille non hærebit circa terras, ſed ſurſum trahetur. Quartum eſt, vt locus ſit elatus, comparatione aquæ, velut Papia comparatione Ticini, aliter talis habitatio eſt valde mala, maximè tempore hyemis. Concludo igitur quod quo ad ſanitatem, nunquam bona eſt niſi concurrant omnes quatuor illæ cauſæ, vel in comparatione, vt in præſenti loco, & in ſtatu huius regionis, ſed eſt commoda tribus de cauſis, ad voluptatem & munditiem vrbis, ad fertilitatem agri, & ad commercia valde vtilis.

LECTIO CIII.

Super

TEXT. XII.

QVicunque autem altam habitant regionem, planam, ventis expoſitam & aquoſam, eorum formæ magnæ ac inuicem ſimiles & erectæ. Animi quoque eorum exiſtunt manſuetiores.

ET naturæ incorporeæ (quæ ſolum beatæ ſunt atque felices) tribus gaudent priuilegiis, primùm quod expertes ſunt omnis qualitatis quæ contrarium patiatur, velut calidi, frigidi, ſicci, humidi duri, mollis, grauis, leuis, albi, nigri, aſperi, mollis, ac cæterorum. Secundum, quòd ſuperior natura plenè inferiori dominatur. Tertium, quod plurimum lucis ſecum habeat vt ad corpus collata, in ſeipſa autem quoddam excellentius habet, lux enim in ſole præclara eſt, vt nos ipſi ſenſu diiudicare poſſumus. Verùm in mente illa atque ordine à quo lux ipſa ſoli communicatur, lux nulla eſt. Eſt enim lux affectio corporis: incorporeum autem corpus non eſt, neque cum corpore commiſtum, ſed ſuperius quippiam. Habet ergo principium illius lucis in ſeipſa, & claritatem quandam refulgentem longéque præſtantiorem quàm quæ in ſole eſt, eaque eius ſubſtantia eſt clara, ſempiterna, beata, indeſinens, ſecura, cuius imaginem videre poſſumus hic in anima, natura quæ principium eſt tam fœcundum diuinarum operationum ac mirabilium in corpore, relucétque in oculis ob lucem cœleſtem immiſtam quippiam illuſtre: in anima verò pura hilaritas illa, cuius nullus nocens particeps eſſe poteſt, atque hæc ab ipſa anima proficiſcitur, mortalia igitur vt beata fiant, aut ſaltem, vt optimum conſequantur ſtatum, his tribus aſſimilari oportet incorporeis, vt nulla participetur qualitate, quæ contrarium patiatur. Secundum, vt perfectè dominetur aliis Tertium, vt plurimum lucis ſecum habeat. Verum cum primum in miſto impetrari non poſſet, quomodo enim fieri poterat, vt eſſet miſtum & expers eorum quibus miſcebatur. Ideo natura aſſimilationem quandam excogitauit vt poſtquàm non poſſet eſſe immune ab omnibus qualitatibus, ita immuniter participaret illis, vt omnino expers earum videri poſſet, hoc autem eſt quod prorſus mediocre eſt ac temperatum, in ſecundo conſtitutæ ſunt leges quæ res magis circa extremum verſantur, & ſunt meliores. Pro tertio verò plurimum caloris cœleſtis immiſcuit, vt quoniam ille ſine humido, neque eſſe diu, neque ali commodè poterat, propterea plurimum etiam humidi exactè concocti ſecum miſcuit. Igitur natura humana quæ perfectiſſima eſt tria hæc conſequitur & habet, vt ſit maximè temperata, & temperatis gaudeat principiis omnibus, vt legibus potentiſſimis & exactis contineatur, & vt plurimum caloris illius cœleſtis atque concocti humidi ſortiatur. Ergo relicto ſecundo cum primum ex tertio, & tertium ex primo oriatur. Ideò Hippocrates poſtquam tradidit duarum extremum regionum hiſtoriam, nunc ſubiicit mediam ac perfectiſſimam optimámque in ea proponens ſummam mediocritatem ac puritatem cum principio vitæ coniunctam. Inquit ergo: quicunque altam habitant regionem, ſcilicet vt pura ſit, planam, ea enim eſt media inter concauam & ſublimem ac tuberoſam, inter vallem & montem ventis expoſitam, non dicit frigidis aut calidis, ſed vt omnibus, vt in medio ſit calidi atque frigidi, humidi ac ſicci. Et aquoſam ea ratione qua dictum eſt, ſcilicet vt ibi principium ſit vitæ. Vnde multi Philoſophi ex illis primis rudioribus cum nondum cœleſtis naturæ vim cognouiſſent principium ſtatuerunt, omnium rerum, aquam, quod ea ſit primum generationis omnium rerum fundamentum & plantarum & animalium, Secundum quòd ipſa ſit lucidiſſima & cœleſtibus corporibus ſimilior aëre, nam præter id quod lucem admittat ſicut aër etiam relucet & remittit eam, velut & luna & pleraque alia ſydera. Tertium quòd perpetuo moueatur inſtar

cœli.

cœli. Terra enim immobilis ac ſordida iacet. Quartum, quod ex ſe nihil fœdi admittat, ſed perpetuo illo curſu ſemet expurget. Quintum, quòd adeo iucunda ſit corporibus humanis atque animalibus, modo à qualitatibus peregrinis non ſit vitiata. Vnde malefaciunt qui conantur aſſerere eam eſſe frigidam, cum natura ſit temperatiſſima, licet frigidiuſcula ſit humani corporis comparatione, non quod ipſa ſit frigida, ſed quia corpus humanum ſit calidiuſculum, dicit ergo quòd eiuſmodi homines optimè ſunt diſpoſiti & ſecundum corpus & ſecundum animam.

Secundum corpus tres conditiones apponit, magnitudinem, ſimilitudinem & erectionem ſtaturæ. Circa animum autem vnum tantum, vt intelligeremus illo ipſo omnia comprehendi, omnéſque virtutes contineri, id eſt manſuetudinem, humanitatem, dicamus ἠπιώτεροι, eſt blandior ſeu ſuauior & æquior, dicitur & de comi & de placido, beneuolo, benigno, humano, & comparatiuè profert, vt intelligamus id eſſe in eis excellens. Circa quod notandum eſt quod quatuor apud Ariſtotelem ponuntur ſuperexcellentes virtutes, quarum duæ ſunt ſpeciales, & duæ communes. Magnanimitas cuius poſitiuum eſt, vt dixi, honeſtas ſeu honoris debita ratio: magnificentia cuius poſitiuum eſt liberalitas. Communes autem humanitas & heroica: quanquam aliquis poſſet conſtituere heroicam tanquam excellentem humanitatem. Dicebat enim Philoſophus in ſeptimo Ethicorum (cap. 1.) Heroíca virtus eſt oppoſita feritati: ſi igitur feritas etiam humanitati opponitur neceſſe eſt humanitatem eſſe heroicam illam virtutem, omnibus numeris abſolutam. Porro Plato triplicem fecit humanitatem qua excipimus amicos, ſocios, atque etiam nobis cognitos, quæ plus habet aliquid comitate, ſiquidem verius amat & amplectit arctius, illa in blandiloquentia magis conſtat, ſecunda, qua miſeris opitulantur & afflictis, tertia qua vtimur in conuiuiis. Sed humanum eſt homini compati alteri homini, cum eiuſdem naturæ ſit. Conſpicua autem eſt humanitatis in primis patris erga filium, inde fratrum, poſt regum in ſubditos, & filiorum erga parentes. Parúmque differre hæc à virtute & probitate, (vt in Eudemiis docet, lib.7. cap. vlt.) videtur, nam & heroica virtus & probitas omnes virtutes amplectuntur, & probitas idem eſt quòd virtus & humanitas, & heroica virtus virtutis cumulus eſt, vt in idem conueniant, φιλανθρωπία vocatur propriè, Græcè amor hominum, Latini & præſertim Cicero in hoc ipſo nomine omnia complecti videntur, tractationem commodum cum quibuſcunque hominibus, vt miſeris opitulemur, beneficis retribuamus, ciuibus auxilietur, coniunctis faueamus, eorum qui nobiſcum verſantur, & qui poteſtati noſtræ ſubiiciuntur, curam geramus, inter conuerſantes iuſtitia atque æquitate vtamur, memores ſimus officiorum & gratiæ, in omnes beneuoli atque benefici, erga dominos benigni, & ad venerationem prompti atque obedientes, in ſumma cum homini ſoli inter omnia animalia virtutes conceſſæ ſint, quid aliud eſt humanitas quàm omnia complecti, quæ homini bona conceſſa ſunt? Idem ergo & pius & magnanimus & prudens quam maximè erit. Qui ergo dicit humanitatem, complexum omnium virtutum dicit, ſi verò etiam cumulare heroem appellabimus. Qui ergo temperamento optimo præditi ſunt etiam ſi accedat modicum auxilium ex legibus, inſtitutione vel exemplo, non ſolum humani natura, ſed virtute ſunt, at in vrbibus cum plures tales fuerint, erunt occaſiones multæ tum exemplorum tum inſtitutionis, & legum & ſtudiorum, & conſuetudinis, & adhortationum quibus meliores reddantur, & virtute præditi.

Quòd autem tales futuri ſint temperati, præter quòd id inſinuet Hippocr. dum dixit, quòd ſint ſimiles inter ſe, id eſſe non poteſt niſi fuerint commoderati: nam cum moderatio vna ſit, immoderatorum infinitæ ſpecies ſimiles eſſe non poterunt, niſi etiam moderatis ſint corporibus & membris inter ſe proportionem ſeruantibus. Viſum eſt autem de hoc ſuperius (lib.5. Tex.7.) Dubitabit autem aliquis, quonam pacto magni debeant eſſe ſi ſunt temperati? nam temperatum corpus etiam in magnitudine commoderatum eſſe oportet: & vt Polydeti ſtatua, vt in libro Artis Medicæ (cap.51.) habetur, quòd quidem quia in controuerſiam verti poſſet, ſic etiam demonſtrari poteſt, nam ſi immoderatum magnitudine corpus erit, non gracile aut obeſum eſſe poterit: eſſet enim aut humidum aut ſiccum neque temperatum, quòd ſi ſit moderatum in craſſitie, oportet plus fuiſſe materiæ quàm deceat, quoniam iuſto maius eſt: ſi plus adeſt materiæ quàm par eſt pro humana mediocritate, vel igitur calor omnino moderatus, vel mediocritatem excedens, ſi moderatus cum materia ſit plus quàm eſſe debeat, non poterit benè confirmari, nec eſſe moderatum aut decorum: ſin autem calor materiæ proportione reſpondebit, adhuc non erit temperatum, ſed in calore quidem excedet. Hæc volui adieciſſe quo intelligeremus vtilem rei ſcientiam: Si quidem quòd magnitudo quam hic vocat Hippocrates comparatione quidem ad alios magnitudo dicitur, verè autem eſt mediocritas, quoniam hominum conſueta ſtatura parua eſt: quia pauciſſimi ad veram mediocritatem & iuſtam menſuram pertingunt: plures autem cum ſint cauſæ quæ impediunt debitum augmentum, paucæ admodum quæ augeant, conuenit vt iuſtam menſuram pauci homines æquent, nam labores, curæ, vigiliæ inædia, ſeruitus, mala geſtatio vteri, morbi, omnia faciunt ad corporis minus in longitudine incrementum. Venus itidem & crapula & ocium, licet enim morbi videantur aliquorum magnitudinem adaugere, ſtatim tamen illa conſueuit conſiſtere: & talis etiam magnitudo deformis eſt, macilenta, imbecilla, curua: at frigus etiam & calor hoc idem facere conſueuerunt, niſi in paucis quibuſdam, & ideò quos appellat Hippocrates εἴδεα μεγάλα, hi ſunt moderati, ad communem tamen menſuram collati magni appellantur. Vnde ſubiicit quòd ſunt erecti, hoc

enim

enim robur oſtendit naturæ. Videmus enim motus omnes quamdiu tenorem & robur ſuum ſeruant, rectà ferri, cum debilitantur, obliquos fieri, cum verò ſint tres cauſæ incuruationis, humidum copioſius, vt in lignis & funibus, exſiccatio nimia, vt in loris, & imbecillitas, vt in ſuſtentaculis cum nimium premuntur. Vnde infantes incuruantur ob nimis humida membra, humidum enim, vt dixi, facile & quauis cauſa flectitur: primi ſenes ob imbecillitatem: neque enim ſi mentem adhibere voluerint curui incedent decrepiti, ob vtramque cauſam, ſcilicet imbecillitatem quæ etiam in illis ſuperaucta eſt, & ſiccitatem: qui erecti incedunt erunt robuſti, & temperati in humido & ſicco, aliter difficile eſſet vt erecti incederent. Cum ergo tale robur & temperamentum ſit in ſpina dorſi, ſecundum quam homo rectus aut curuus videtur, ab ea enim nerui oriuntur qui motum præbent toti corpori: meritò tales viri non ſolum decori & probi, ſed etiam robuſti erunt. Curuari autem homo primum ſolet in collo quod ea pars hinc inde vt pectus à coſtis munita non ſit.

LECTIO CIV.

Super

TEXT. XIII. & XIV.

QVi verò macra, aquis carentia, & nuda loca tenent, & quæ temporum mutationibus non ſunt permiſta, horum formas neceſſe eſt eſſe aſperas & vegetas, flauas magis quam nigras: mores etiam eorum rigidi ſunt, pertinaces & contumaces.

EST deſcriptio huius regionis, certè oppido noſtro, vnde oriundi ſumus, valde accommodata, diſtat enim Cardanum oppidum cuius adhuc extat celſa turris & antiquiſſima, adeò vt fulmine ictam ſuperiore parte coacti ſint non ſemel reficere, prope Galaratum ad mille paſſus, ab vrbe autem Mediolani XXIV. M.P. Galareatum autem vrbs fuit tempore Frederici Imp. quæ cum diu perſtitiſſet in partibus vrbis noſtræ Mediolanenſis, ira bellica non ſolum direptum, ſed etiam euerſum eſt. At Galareatum quamuis tam propè Cardanum ſit & regio illa tota quam Inſubriam vocant, à Subrio caſtro, nunc Septio appellato, arido ſit loco & ſine aquis ac nudo, quale deſcribitur ab Hippocrate, plurimum tamen differt, ſitu, natura, moribus, à Cardano. Eſt enim oppidum noſtrum incole quodam loco peramœno & adeò aquarum experte, vt putei ad quinquaginta, & amplius paſſus excauati ſint, ob id etiam aquæ frigidiſſimæ, ibi prope Carnutum oppidum, quòd hodie Carnagum vocant, à Carnutis Galliæ populis denominatum, prope Euſtatium enim quod IV. M.P. à Cardano diſtat, hodie Buſtum vocant, victi Hetruſci à Gallis ſunt & Buſta ibidem relicta interfectorum militum. Conſtat enim Gallos ipſos Inſubrium condidiſſe oppidúmque & regionem, cui XXIV. præcipua oppida ſubegit adeò vt vſque acceſtum lapidem ab vrbe Mediolani. Eſt autem inter Ticinum & Abduam flumina, hicque toti fermè Italiæ quæ citra Peninum eſt dominabantur deductúmque nomen exiſtimo, vel vt Strabo (lib.5.) quod Boij, & Inſubres, & Senones Gallorum gentes eſſent, quæ circa Padum Italiam occuparunt, ibique inhabitarunt. Vel ab Inſubris quod lingua Gallica Hederam ſignificat, appellentur. Ea enim certè regio, vt quæ parum fœcunda ſit, hedera abundat. Inde Galli paſſim hederam naſcentem nacti ſua lingua Inſubriam quaſi hederaceam vocauere, vel ab aliquo duce, quidquid ſit ſi non à Senonibus quos conſtat fuiſſe populos Galliæ potentiſſimos, quique Romanam vrbem occupauerint deflexa ſit, & Inſubres quidem ac Senones à Romanis deletos fuiſſe, teſtis eſt idem Strabo, vnde non video cur quidam adeò laborent, ex eo nomine oſtendere velle nos originem à Gallis ducere, cum nihil minus eſſe poſſit, ſi vniuerſa gens eorum à Romanis inimiciſſimis deleta eſt, non ſolum odio antiquo & generali eorundem in vniuerſam Gallicam gentem, ſed quòd, vt Polybius author, Annibali hoſti maximo Romani ſanguinis enixiſſimè ac diu fauerint. Ergo vt ad rem redeam, incolæ noſtri oppidi quia, vt dixi, illud inter omnia alia præcipuò effigiem huius hiſtoriæ refert. Eſt enim ager omnino nudus aquiſque carens, & admodum macer. Verùm illud difficile eſt quod additur & non permiſtum mutationibus temporum, quia quomodo id eſſe poterit, vt ſit locus nudus & aridus, nec ſubiectus mutationibus temporum. Colles enim tales eſſe ſolent, at in illis venti maximè vigent temporumque mutationes, ſi enim locus cauus eſt vix fieri poteſt, vt aquæ non abundent, diffluentibus, illis ex altioribus locis, ſi verò in valle ſit adhuc ventos ſentiet, ſi in valle vndequaque concluſa montibus, neque ſic res reſpondebit, æſtuabunt enim & non ſolum in anno, ſed ſingulis diebus anni maximam mutationem ſentient, à meridie vſque ad veſperam caloribus æſtuantes, inde noctu & matutinis horis immodicè frigebunt. Quamobrem exiſtimo ſententiam Hippocratis eſſe è re natam ac cognitam, ſiquidem intendit vt ſit regio nuda arboribus, ſine aquis & macra, libera aëri ac ventis, ſed in quam tamen non admodum ſæuiant quod ibi manifeſtè apparet, tum in agro Veronenſi: hæ duæ enim regiones tantum habent ericæ ſine vllis aliis prorſus plantis; vt admirabile dictu ſit, neque ergo vult Hippocrates, quòd regio hæc ſit montana aut ſublimis vel concaua, nam de his dixit: neque etiam prorſus plana, nam & eius mentionem fecit: ſed inæqualibus collibus referta, vbi venti franguntur: tunc vult corporum formas eſſe aſperas & vegetas. At ego σκληρὰ potius duras quàm aſperas dixerim, aſperum enim potius ad animum referri debet, aut ad caſum quam ad corporis naturam. Inde dicit flauas potius quàm nigras. De moribus ſubiicit quòd

ſunt

ſunt rigidi, pertinaces & contumaces, ratio igitur omnium horum eiuſmodi eſt, quoniam ſiccitas in his vndequaque prædominatur, eſt enim nuda arboribus, & herbis ſuauibus: & propterea dicit macra & nuda & ſine aquis. Omnes enim plantæ generaliter aërem humectant, humido & ſuaui: quoniam & vmbram faciunt terræ, & ipſæ humore conſtāt, & impetum aëris remorantur, cum ergo ſit ſine aquis, arboribus & herbis dulcibus, nam erica & filix & geniſta herbæ ſunt natura valde ſiccæ aridæque, neceſſe eſt vt plurimum generent bilis corpora, plus enim facit ſiccitas longè ad flauæ bilis generationem quàm caliditas. Idem ergo multam flauam bilem generant, nullo autem modo poſſunt pituitam aut ſanguinem generare, accedit penuria alimentorum: non ibi piſces, quia non aquæ, non pecudes, & pauca alia animalia domeſtica defectu pabuli, indigent enim eiuſmodi pabulo pingui, neque etiam agreſtia, quia deſunt arbores, vt ſupra viſum eſt (lib. 7. Tex. 5.) neque aues cum non habeant vbi nidificent, niſi ſordidæ ſicut cornices, monedulæ, corui, & ſimiles, aut auiculæ paruæ, ſed etiam paucæ: deeſt frumentum etiam, indiget enim frumentum terra pingui: propterea deficiente alimento ſunt ſicciores. Tertia cauſa eſt quod ob ſterilitatem ſoli coguntur ſibi parare victum multo labore, ita vt omnibus cauſis ſint omnino bilioſi; nec tamen ſunt melancholici, & propterea non ſunt nigri, & cauſa huius eſt, quoniam melancholia quæ nigra eſt indiget exuſtione: tales verò non poſſunt eſſe multum calidi, quia ſunt in libero aëre, nec fiunt magnæ mutationes, vt dixi, à ventis. Et ideò eiuſmodi viri abundant bile flaua miſta melancholiæ naturali, & ob id etiam non ſunt multum iracundi, & ſunt patientiſſimi laborum, tum quia ſicci corporis, tum quia duri & vegeti, tum etiam quia macilenti & denſæ cutis, & parum ſudant, tum quia melancholici: melancholia autem cohibet bilem flauam, & eſt frænum eius, & efficit patientes ad labores. Vnde aſini omnium animalium ſunt patientiſſimi ad labores, quia ſunt melancholici admodum, & duræ carnis, oſſium durorum & cutis, & tales tolerant maximè, non ſolum labores ſed etiam incommoda. Sunt ergo & ob id rigidi, minimè amantes filiorum & vxorum, pertinaces atque contumaces, quoniam melancholia prædominatur, vt dixi, admiſta bili flauæ craſſæ & terreæ, tales igitur ſunt mores Cardanorum.

TEXT. XIV.

VBi enim mutationes temporum contingunt frequentes, & plurimum inter ſe diuerſæ, ibi & formas & mores, & naturas reperias plurimum differentes.

REuertitur ad declarandum vnum, ſcilicet quòd mutationes temporum frequentes & variæ, formas & mores, & naturas multiplices reddunt, per formam intelligit magnitudinem & paruitatem, craſſitiem & exilitatem, carnoſos & macilentos, albos & nigros aut flauos, glabros aut piloſos, erectos aut incuruos, oblæſos aut perfectos, moderatos aut incommenſuratos, & ſine proportione, atque iſtiuſmodi, per naturas autem fœcundos aut ſteriles, calidos aut frigidos humidos aut ſiccos, incolumes aut ægros, laborum patientes aut impatientes, qui facile ſudant, aut qui non facile vigiles aut ſomnolentos: per mores verò audaces, timidos, feros, mites, iuſtos, rapaces, iracundos, manſuetos, ingenioſos, rudes, ſeruiles, generoſos, liberales, auaros, atque eiuſmodi. Quomodo autem hæc prioribus coniungantur, & quare hæc ſubiecerit, rationem reddere oportet, quoniam cum dixerit in præcedenti Textu, quòd mutationes non fiunt ibi: hic autem ſubiicit de mutationibus? dico quòd cauſa eſt, vt intelligeremus nihil magis facere ad diuerſitates hominum quam mutationem temporum: quia licet homines habeant regionem quantumuis intemperatam, licet reddantur deformes, & valde ab aliorum natura ſeiuncti, tamen inter ſe ſunt ſimiles. Et ideò quando dixit ſuperius (Tex. 12.) qui habitant regionem temperatam, ſunt ſimiles inter ſe, dixi quòd ſoli moderati poſſunt eſſe ſimiles, hic verò dicit quòd quantumcunque immoderati ſint, non ſunt diſſimiles niſi propter inæqualitatem temporum, dico quod intelligit de magna diſſimilitudine inter ſe, & non exigua, vt tandem concludamus quod humores aut ſunt valde ſimiles in vna regione inter ſe, & hoc accidere non poteſt, niſi ſit proxima temperamento, & paucas patiatur viciſſitudines. Et hoc contingit Aſianis & habitantibus in regione temperata quadam, ſpeciali etiam quòd ſit in Europa. Secunda eſt ſimilitudo minor, vbi tempora non mutantur niſi parum, vt in Æthiopia & Scythia, inter ſe enim ſunt ſatis ſimiles. Tertia eſt in regione magna, vbi etiam quod tempora ſint ſimilia in ſingulis partibus, licet ſint ſimiles Galli Gallis, & Itali Italis, & Hiſpani Hiſpanis, tamen Galli ſunt diſſimiles Hiſpanis & Italis. Quarta & vltima eſt, quod in eadem regione propria & ſpeciali poſſunt eſſe diſſimiles, & erunt ſolum valde diſſimiles quando mutationes temporum fuerint valde diſſimiles & crebræ.

LECTIO CV.

Super

TEXT. XV.

TEmporum itaque varietates potiſſimæ ſunt, quæ naturã ipſam permutant, deinde etiam regio in qua quis nutritur, poſtremum autem aqua. Inuenias enim ferè ſemper, & formas hominũ & mores regionis naturæ cõpares.

CVm declaraſſet duo, ſcilicet naturam ſingularum gentium per ſe, & etiam quæ

quæ eſſent variæ aut ſimiles in vnaquaque regione, vtpote Galli Gallis, Itali Italis, aggreditur tertium, vt doceat comparationem gentium inter ſe, vtpote Gallorum cum Italis, ex quo intellige etiam magnitudinem huius differentiæ, & dicit quod ob tres cauſas gens à gente differt, varietate temporum, regionum & aquarum. Quod ad temporum varietatem iam in præcedenti textu docuit, quod homines qui habitant in regione quæ frequentibus & magnis temporum mutationibus ſubiiciatur inter ſe multum differunt : quomodo ergo etiam non plus ab aliis, ſolet enim dici: Conueniet nulli qui ſecum diſſidet ipſe.

Primùm ergo ſtatuit cauſam in mutatione temporum, poſt in regionum diuerſitate, demum in aquis, quòd ſi ita eſt plus differre poſſunt Galli inter ſe quam Germani, exempli gratia, ab Italis, quia Gallia, eſt valde ſubiecta temporum mutationibus. Vnde dici ſolet, Gallia ventoſa, ſaxoſa, rixoſa. Et certe ante Cæſarem in pagos diuiſa erat, & tam multipliciter vt hoc fuerit cauſa quod à Romanis ſubigerentur, neque in vnum coierint niſi per legem Chriſtianam quæ mitiores reddit homines, idque in magnum commodum gentis eius ceſſit, adeò vt niſi diuiderent regnum per filios iam inde longius prouecta fuiſſet eorum potentia. Sic Romæ cum vna ſit vrbs & adeò frequenter & magnis inæqualitatibus tempora euenirent olim tantis ſeditionibus agitata eſt, vt nulla natio nationem plus oderit, quam Romani ciues inter ſe, habet autem omnia illa vrbs, vt audiui (nam nunquam eam vidi quòd mihi illam videre fatale ſit (per quæ ſeditiones pati debeat, primum inæqualitatem tantum vt etiam diurna, ſi quis non proſpiciat ad hominum interitum ſufficiat, colles in vrbe Tyberim fluuium qui illam diuidit. Eſt præterea antiqua factione inimicitia Vrſinorum & Columnarum vix attrita multis Pontificibus. Videmus ergo Italos cum Anglis & Hiſpanis magis conuenire, quamuis longe diſtantibus regionibus, quam Germanos inter ſe, aut etiam Gallos, hoc accidit propter temporum varietates. Secunda varietas eſt ex regionum ſitu : hique triplex generalis ad Auſtrum, illi exangues & ſicci & ideò timidi, doloſi, inconſtantes, ſordidi, ſeruilis animi, incurui, nigri, immoderati, pertinaces. At Boream candidi, capillis lenibus, glabri, ſanguinei, libero animo, veraces, fortes & audaces, edaces, bibaces, ſæui, iracundi, quique facile decipiantur etiam ſibi nimium perſuadentes. Orientales manſueti, hilares, prudentes, amatores diſciplinarum & ſtudiorum, pij, grati, mundi, honeſti. Occidentales contra ſicci, inæquales, pugnaces, ad ſtudia inepti, callidi, vafrique : macilenti, parci, auari. Et qui medij ſunt inter omnes hos, moribus miſtis, & inæqualibus, magis generaliter aſtuti, ſolertes, lenes, fallaces, inſtabiles maximè culti, maximi diſſimulatores iidem ſpecie humaniores. Secundus eſt quòd regio ſit expoſita iſtis partibus ratione eleuationis & montium, licet ſecus generalis orbis diuiſione ſe habeat, vt Turingia in Germania, vbi Bieurgium ſeu Erfordia celebris vrbs iuxta ſyluam Lemanam, quam nunc vocant Turingoram, à ſeptentrione monte Meliboco ab occidente Ab nobis tegitur, ſylua eſt ab oriente, vt tota ſit meridiei expoſita. Contra Parthia & Hyrcania & Media cum ſatis ad meridiem ex generali diuiſione poſitæ ſint à Borea, tamen liberè perflantur à meridie Parcoatheo & Sariphis integuntur : vnde etiam fortes euaſerunt. Hac in ſitus ratione elatio terræ & montes & maria veniunt conſideranda. Tertius eſt, qui mox eſt pluribus verbis explicatus, cauus, celſus, planus, perflatus, aquoſus, concluſus, aridus, nudus, atque huiuſmodi. Tertium diſcrimen eſt ab aquis quòd in forma corporum non tantum poteſt, neque in moribus quod ad ſanitatem tamen & morbos attinet plurimum poteſt, & de hoc ſatis ſuperius actum eſt, nam docuimus aquarum noxam poſſe à potentibus magis vitari quàm aëris, pauperes vtriſque ſunt obnoxij. Inuenias enim ferè ſemper & formas hominum & mores, regionis naturæ compares. Naturam regionis appellat miſtam ex illis quinque iam dictis, ſcilicet temporum mutationibus, ſitu generali medio & ſpeciali, ac aquarum qualitate, ſed ſubiecit ferè ſemper vt intelligeremus multa alia eſſe quæ ſi in vnum conueniant aliquando plus his poſſunt, tum maxime cum ex horum commiſtione cõtraria media quædam, aut parum à medio diſtans formarum & morum ratio conſtat fuerit. Hæc igitur ſunt primum cum immoderata eſt intemperies : neque enim Lapones aut Biarmij, vt etiam viſum eſt de Scythis, ſunt fortiores Germanis, nam omnis immoderata intemperies deiicit actum propriæ virtutis. Vt ſecunda Aphoriſmorum habetur (Com. 20.) Et in prima eiuſdem dicebat Galenus (Com. 15.) quod cum frigus magnum comparatur imbecillibus, non eſt nece vt viſcera eorum incaleſcant, ſed magis torpent & refrigerantur, ideò ſi frigidæ regioni etiam ſitus frigidus & venti frigidi adiungantur, præter ea aquæ frigidæ, non fient homines robuſti, neque fortes, nec alui duræ, ſed ob nimium frigus erunt inertes, imbecilles, malæ valitudinis & miſeri. Secundum eſt cum ex intemperie & ſtatu cœli oritur aliquid per accidens quòd deſtruit decreta per ſe, velut in præcedenti ſtatu poterit eſſe tanta inopia victus, vt homines non ſint duri & vegeti ac flaui, ſed potius laxa carne, imbecilles & pallidi: vel quia cogantur eſurire, vel quoniã cogantur edere malos cibos. Vnde Cardani videbam agricolarum filios venientes in nemus meum ad colligendum fungos vt traherent vitam. Et viuebant lapſanis, herbis agreſtibus cum aqua & ſale coctis abſque oleo, panem non habentes, dicebat Hippocrates (6. Epid. Par. 5. Tex. 21.) cibaria imbecillia breuem efficiunt vitam. Et quod de breuitate vitæ intelligendum eſt etiam de eius imbecillitate. Contraria ratione qui habitant in Ægypto ob commoda quæ habent ex diuitiis, ob ſoli fertilitatem, incommodis naturalibus regionis obſtare poſſunt. Tertium eſt, propria quædam natura loci ex cœlo ac ſtellis verticalibus. Ex initiis vr-

bium ac gentium, ex magnis conuerſionibus. Ex his quæ ex cœlo ipſo accidunt, velut eclipſibus atque huiuſmodi,& etiam ſoli bituminoſi, quòd in Scotia eſt familiare, tum in pluribus inſulis Oceani Borealis, velut Iſlandia, Hetlandia, Irelandia, & etiam in continenti, aut Gypſei vt in Anglia & eſt Britanniæ pars Meridionalis, atque de aliis etiam veriſimile eſt adeſſe proprietates magnas terrarum. Et de his in nauigationibus Luſitanorum & Celtiberorum mira narrantur, quæ tametſi vera non omnia eſſe exiſtimem, plura tamen ſunt quæ quis non crederet. Velut de Francia noua appellata, quæ adeò morboſa eſt cum multæ aliæ regiones in eodem parallelo, & prope mare ſint ſalubres,& ſatis felices eius comparatione. Et licet talia non ſint ſine cauſa, nihil enim ratione caret, ea tamen ratio præterquàm quod non ſit nobis cognita(hoc enim non eſt multum ad propoſitum)non eſt etiã forſan vlla ex comprehenſis ab Hippocrate, quod eſt multum ad propoſitum. Peccant enim homines bifariam in exiſtimatione de claris hominibus,præcipuè de Ariſtotele & Hippocrate) nam alios his duobus minimè comparauerim,cum mathematici certo tradant quæ nouerint) quidam negligunt & contradicunt eorum doctrinæ perperam:alij volunt nunquam eos errare : illi damnoſiores hominibus hi magis inſaniunt cum maxima ſuam humana non attingat partem ſenſilem veræ ſcientiæ rerum. De perfectione dubium non eſt,nec etiam de numero rerum quæ ſciri poſſunt,quod ad capita & genera attinet,non adeò auſim affirmare. Sic in Africæ quibuſdam partibus referunt infinitam quantitatem locuſtarum interire,& computreſcere, vt aër inficiatur cum alioquin aër naturaliter bonus ſit. In India occidentali morbus ille contagioſus eſt quem luem Indicam, prius Gallicam ſolebant appellare,& licet ſit naturalis illi regioni, neque tamen nota eſt nec multo minus poteſt referri in traditas ab Hippocrate hic.Et maximè quòd de aere maritimo parum locutus ſit, habita comparatione ad cæteras differentias. Quartum eſt legibus vniuerſalibus, Iudæos nunquam feceris in bello fortes,etiã ſi Germaniam inhabitarent: neque Mahumetanos rationi obſequentes, cum vim in armis conſtituant, nec Chriſtianos ſynceros,aſſueti enim ſunt ſimulare, quoniam legibus vis cohibetur, habent præterea in bonis ac malis regionibus contrarium habitum Mahumetani meliorem in bonis ob aquarum potum. Chriſtiani in malis quod vino vtantur. Emendat enim vinum vitia aëris & aquarum excuſat detrimenta, cum homines eis non cogantur vti aut ſaltem, non adeò aſſiduè. Quintum eſt lex ciuilis & conſuetudo. Veneti ob Reip. formam & vrbis ſitum ſunt prudentiſſimi maximéque ciuiles, non tamen fortes nec corpore, cum non habeant loca apta ad exercitationes maximè publicas nec animo confiſi in publica prudentia potentiáque ac ſitu, ſemper autem qui fortes non ſunt ad luxum, laſſiuiã & libidinem ſunt proniores, iidémque in tractãdo minus ſynceri ac magnanimi.Idem ſitus facit in victu præparcos, & ideò etiam incolumes & longæuos, iidem ſunt amatores publici boni & libertatis,quare minimè ſeruiles.Contra aſſueti regibus ſeruire,partim violenti, vt alterum eorum vix effugere liceat. Sextum eſt longa ſeruitus alienorum. Velut Hiſpani longa Romanorum ſeruitute eneruati, vt contra ipſi ob aſſiduum belli ſtudium fortes,robuſti, ſuperbi, ſæui, patientes laborum, ſupra quàm dici poteſt. Septimum eſt ipſa ratio curſus rerum,vt alia aliis temporibus eueniant,mutantur omnia, & Italia gentium domitrix facta eſt ignauiſſima prouinciarum. Græcia ſtudiorum mater ἄμουσος prorſus:ita vertuntur viciſſitudines rerum.Ex inopia, ſtudia & fortitudo,inualeſcunt, ad quæ ſequitur gloria inde virtutis honos : poſt diuitiæ : ad diuitias timor, auaritia, luxus, ex his ſeditiones, ex quibus factiones & contemptus publici boni,inde Reipublicæ imbecillitas,ex qua tumultus, cædes, & cum vitiis exterarum nationum,primùm contumacia, inde rebellio, demum pugna : & tum incipiunt milite externo vti:qui videns illorum opes,ignauiam & improbitatem ſupra omnia mala audet, atque ita diſſoluitur Imperium atque potentia,patiuntur probra,ſpoliantur,in ſeruitutem ducuntur,redeuntque ad ſtatum deteriorem quàm antea cum ſaltem tum tuerentur libertatem,nec eſſent adeò inopes & diſtracti,ſic de Aſſyriis,poſt Medis, inde Perſis. Sed hoc fuit breue malum ob Monarchiæ Alexandri Magni breuitatem, poſt de Græcis,nunc de Romanis, de quibus poteſt illud Senecæ verè dici.

—*Hoc enim ſolum mihi nomen relictũ eſt.*

Octauum eſt fortuna quædam principum, ſibi ſuccedentium, bonorum aut malorum, ſicut Gallia beata fuit ſub Ludouico XI. forti,ſapiente,& qui etiam diu regnauit. Et ſi talem nactus fuiſſet filium, magnæ parti Italiæ dominaretur: nunc ægrè tuetur fines ſuos,quanquam nullo externo hoſte. Ita ex duobus aut tribus principibus malè adminiſtrantibus regnum,aut Imperium, euertitur potentia.Et quod non potuit diſſoluere tanta vis Barbarorum,clades acceptæ, & bella ciuilia,tot tyranni:diſſoluerunt duo Imperatores ſtrenui,nec tyranni, Diocletianus, diuidendo Imperium,vnde docuit reliquos qui ſucceſſerunt,& Conſtantinus non ſolum relinquendo tres filios hæredes, ſed transferendo Imperium tanto ſanguine Romano partum ex Italia in Græciam.Simili ratione non ſolum principes ſed priuatæ conditionis homines, inſinuantes ſe vrbibus & regionibus ac prouinciis, maleficis conſuetudinibus corrumpunt mores habitantium in illis:quibus corruptis etiam forma & natura illorum corrumpitur. Neque enim ſolum corpora & natura mores mutant, ſed & viciſſim mores mutant formas corporum & naturam, adeò vt etiam ſolus habitus veſtium quandoque ſufficiat ad omnia illa varianda.

LECTIO CVI.

Super

TEXT. XVI.

NAm vbi terra pinguis eſt & mollis & aquoſa, aquæ autem valde ſublimes, ita vt æſtate calidæ ſint & hyeme frigidæ, & temporum ratio aliàs probè conueniat, ibi & homines carnoſi, articulis non apparentibus, humidi, laboris intolerantes, & vt plurimum maligni naſcuntur: ſegnitiéſque & ſomnolentia eis ineſt multa: ſuntque ad artes tractandas craſſi non acres aut ſubtiles.

CVm propoſuiſſet differentias habitationum ex ſitu loci temporibuſque ſumit tertiam magis ſpecialem differentiam ex natura terrarum ac locorum & vt aquis commiſta eſt, dicens: quod vbi terra eſt mollis ob aquas, quæ ſunt prope ſuperficiem terræ & minimè profundæ, vt Mediolani & magis alibi, neque in omnibus partibus vrbis, ita vt ex vno ſequantur tria, ſcilicet alia duo. Cum enim aquæ non ſunt profundæ neceſſario ſuperficies terræ eſt mollis & humida, quia madeſcit ab aquis, & aquæ illæ ſunt expoſitæ valde aëri, & ideò æſtate calidæ, hyeme frigidæ, & præſupponit quod ad aërem benè ſe habeant, dico ſequetur tum quartum neceſſario, vt aër prope terram ſit turbulentus noctu æſtate, in die in hyeme, & ob id etiam habebunt noctes ſuffocantes in æſtate, hyeme omnino gelidas. Ex his omnibus ſequetur quòd huiuſmodi incolæ habebunt tres conditiones ratione corporis, totidem communes animo & corpori & duas animo proprias. Erunt igitur humidi, quoniam aër circumfluus humectabit tam externas partes quam internas. Primum enim madefaciendo cutim, & totum quod eſt ſub cute. Dicebat enim Galen. in 1. de Elem. (cap. 9.) Et in lib. de Conſtit. Art. Med. (cap. 9.) primæ qualitates permeant tota corpora. Secundo humectat per fines arteriarum, qui ſunt in cute. Vnde exugitur intus in illas atque ita humectat totum corpus. Et hic modus differt à primo, quia trahitur non ſolum qualitas, ſed etiam ſubſtantia vaporis. Tertio trahuntur vapores:&, cum dico vapores, intelligo etiam qualitatem quamuis non conuertatur per poros, & meatus cutis, & ita humectantur maximè muſculi & præcipui ſubcutanei. Et facile deueniunt ad ſtuporem & ſimilia. Quarto humectatur cerebrum, & fiunt grauedines & deſtillationes, tuſſes & huiuſmodi, & cor, & per cor iecur, & ventriculus per iecur, qui etiam aëre perfunditur, vt etiam pulmo, & ideò his quatuor membris nocet aër frigidus, humidus, vaporoſus & corruptus. Vnde refrigerato primo principio aut humectato, per totum corpus diffunditur hæc qualitas, & vitiantur coctiones in membris, & fit ſegnities. Et vt dixi in hyeme retunditur calor, in æſtate fiunt multæ putredines, non tamen adeò magnæ, quoniam præſupponitur aër liber & benè diſpoſitus.

Dicit quod euadunt carnoſi, intelligit communi ſermone, vt viſum eſt, Vt in ſecundo de Temperamentis (cap. 5.) cum humido multo calor temperatus generat carnem, in imbecillis pinguedinem, vt in mulieribus ocioſis, ſenibus crapuloſis, infantibus:in validis autem erunt carnoſi verè. Et ideò tales erunt ſatis boni habitus. Et in his parum articuli apparebunt. Poterátque tertium ſub hoc contineri de articulis abſconſis. Sed eſt alia cauſa etiam longè potentior ob quam articuli non apparent in his, nam ſi ſolum ratione carnis abſconderentur, ſolum in pinguibus valde hoc accideret, ſed, vt dixi, eſt alia cauſa: & eſt propria, quia vbi humidum abundat in generatione, membra ſicca, vt oſſa & cartilagines minora proueniunt, vt de aphiſidibus nihil fermè adſit: & ideò in talibus etiam mediocriter pinguibus abſconduntur articuli. Dicebat Hippocrates in lib. de Articulis (cap. 4.) Qui carnoſi ſunt habent firmiores articulos, quià carne ipſa continentur, macilentis autem facile excidunt, & maximè cum non natura tales ſunt, ſed caſu facti, tum quia dilatantur articuli, tum quia mucor influit, & dabat exemplum de bobus tempore veris ex Homero. Et articuli euidentes cum proportione, oſtendunt robur & fortitudinem ratione finis. Natura enim non deficit in opere intento: & hoc apparet comparando maſculos fæminis, adultos pueris, feras truces manſuetis. Alemanus etiam reddit aliam cauſam pinguedinis in hac regione, abundantiam & ſuauitatem ciborum & potuum, vnde gula & ocium. Quæ verò pertinent ad corpus & animam, ſunt, non poſſe ferre labores ignauia & ſomnolentia, hæc tria enim non ſolum ad corpus ſed etiam ad animum referri debent, qui enim molles ſunt animo, minimè ferunt labores, velut videmus de mulieribus non conſuetis ad ferendum labores. Quatuor maximè exiguntur, corpus ſolidum, quia minus reſoluitur ex eo & etiam quia minus laxantur muſculi, nam laxitas membrorum impedit, vt non poſſint continuare labores, & propterea pueri & mulieres non poſſunt perferre labores, tam facile, vt viri, propter corporis mollitiem: Secunda eſt multitudo caloris, quoniam neceſſe eſt vt multum incaleſcat qui laborat, & homine calefacto fit reſolutio humidi, & ideò multum reſoluitur de humido, & maximè in humido corpore, & ob id ſenes & longè magis decrepiti debent abſtinere à laboribus, quoniam ſunt valde ſicci. Vnde Valeat Plinianus (lib. 3. Epiſt. 1.) ille Spurinna qui ambulabat tria millia paſſuum, deinde tria alia in Eſſedo, deinde aliud miliare, quia parum ſatis videbatur, nec ſatis hoc exercetur etiam in ſole antequam balneum ingrediatur, at quanto melius Galenus quinto de Tuenda ſanitate (cap. 3. in princ.

princ. & cap. vlt. in fine,) dum de ſenum regimine agit.

Vt lanis ſumpſitque cibum det membra ſopori.

Namque hæc iuſta ſeni.

Præter id enim quod ſiccatur corpus cum deberet humefieri, ſi non detur cibus tabeſcit, & declinant vires ſi detur multus cibus aut multi alimenti, fieri non poteſt vt benè concoquatur: Vnde lerna malorum, tuſſes, grauedines, deſtillationes, ſurditates, cæcitates, paralixes, dolores laterum, aſthmata, calculi, coli dolores & voluuli, hydropes, mali habitus, arquati podagræ, meiendi impedimenta, fieri enim omnino non poteſt, tametſi ſecus videatur multis, vt vel multus cibus vel etiam mediocris & infra mediocrem multo, ſed copioſe nutriens concoquatur in ſene: primum non benè mandunt ob dentes qui non omnes adſunt, & ſi adſint non benè acuti, neque ſi benè acuti benè firmi, neque etiam ſi benè firmi inferior mandibula valida eſt, quæ omnia neceſſaria ſunt vt benè poſſit atterere cibum. Saliua etiam plerunque eſt humor aquoſus & crudus potius quam ſaluia, deinde etiam vbi rectè manſus deſcendat, ventriculus imbecillior eſt, quia prima facultas quæ debilitatur in ſene, eſt ventriculi concoctrix, tum quia membrum eſt tenue, amplum, cauum, exangue, mille iniuriis expoſitum & labori, non pro ratione membri, deinde quia ſi vel iecur vel cor imbecille fiat, cum adiuuetur ab his duobus caloribus, vel ſi omentum macreſcat & abdomen, quod plerunque fit in ſenibus, vel ſi flatus abundet vt maximè in erroneis, neceſſe eſt ipſum debilitari. At contra ipſe poterit debilitari ſine his. Tertia cauſa eſt, paucitas ſomni quæ familiaris eſt ſenibus, & ideo nihil poteſt fieri deterius à ſene quã vt aſſumat multum cibi. Quartum detrimẽtum eſt, quoniam ſi multum ſumat alimenti quomodolibet, fieri non poteſt cum omnia membra corporis nutriantur, vt quod imbecille eſt non lædatur vehementer, & ita apparent morbi inſanabiles. Dicebat enim Hippocrates (2. Aphoriſ. 39. Qui verò ipſi accidunt morbi longi plerunque eos comitantur ad mortem. Valeat ergo exercitatio valida in ſenibus quæ non ſolum eſt mala, vt crapula. ſed longè deterior, quia ipſa tegit aut ſaltem incitat ad cibi multitudinem, & ita ad eadem mala exhibet qua crapula & incontinentia. Sed etiam nocet per ſe inſanabili detrimento, quia inducit cæcitatem, morbum prorſus & detrimentũ quod reſtitui non poteſt, cum detrimenta crapulæ poſſint plerunque ſanari. Et ideò Hippocrates cenſuit famem eſſe ſecurius auxilium quàm exercitationem aut laborem. Vnde inquit (7. Aphor. 52. corporibus humidas carnes habentibus famem adhibere conuenit, fames enim corpora ſiccat.

Tertium detrimentum eſt in inſuetis, ab his enim multum læduntur, & præterea dicebat (2. Aphor. 49.) Hippocrates: Qui conſueti conſuetos labores ferre, & ſi fuerint imbecilles & ſenes facilius ferunt, quàm qui fortes & iuuenes ſi ſint inſueti. Et ideò exigitur corpus exercitatum, quoniam & maiorem peritiam habent qui ſunt aſſueti, & quoniam plus caloris eo ſolita eſt dirigere natura, & ideò membrum minus patitur.

Quartum eſt, animus virilis quoniam multa quæ leuia ſunt ſatis aut ſaltem mediocria animus effæminatus efficit intollerabilia, adeò vt ſuccumbant ex his omnibus tamen læſio maior eſt labore fit ex paucitate caloris, quando fuerit coniuncta cum ſiccitate, cum reſtitui non poteſt, qua tria maximè ſunt in ſenibus. Et ideò in ſenſibus labor eſt maximè noxius inter omnia, & hæc cauſa fuit quòd ego vtor carpẽto, nihil enim melius eſt inter exercitationes nauigatione, ſed quia hac nõ poteſt fieri niſi Venetiis per vrbem, propterea ego elegi carpentum, & hæc eſt vna ex cauſis principalibus quod Veneti nobiles diu viuunt. Prima eſt ergo nauigatio, ſecunda carpentum, tertia eſt leuis deambulatio, non cita, non longa, non grauis pannis. Quartum eſt, in mula gradari, melior longè quàm in equo. Quintum eſſet in cunna, ſed hoc quibuſdam forſitan videbitur abſurdum aut ridiculum, reliquæ omnes exercitationes ſunt inutiles ſeni, & quanto longiores, vehementiores, celeriores & maximè poſt vigiliam aut longam inædiam eo deteriores. Sunt etiam exercitationes bonæ pro ſenibus dolare tabulas & leuigare chartam. Ariſtoteles quærit quinto Problematum, (11.) cur qui natura humidi ſunt ex labore ſtrangulantur, dicit quia humidum efferueſcit. Ignauia verò magis pertinet ad animum quam ad corpus, ſicut ſomnolentia ad corpus magis quàm ad animum. Et ideò ſomnolentia eſt duplex, vna eſt inclinatio ad ſomnum, longitudo eius & profunditas, & hæc magis pendet à corpore: alia eſt quædam pigrities in agendo, & iſta plus ab animo pendet quàm à corpore. Et ſomnus etiam originem ducit à corpore, ſed effectus eius magis tendit ad animam, namque tempore ſomni corpus nutritur, trahit, expellit, mouetur, at vſus ſenſuum exteriorum ſaltem, & motus voluntarij veri ceſſant. Et ideò cum in his abundet humidum valde, opera corporis quæ ad voluntatem pertinent ceſſant, maiore ex parte, & animi ſuccedit torpor & ignauia. Philoſophus in libro de Somno & vigilia (cap. 2. & 3.) docuit abundè ſomnium fieri ex copia humidi quòd nutrit, & ideo duo circa hoc obſeruare oportet vnum quòd humidum duplex eſt, & eſt quòd eſt ab ætate, ſexu, temperatura & alimento, tum balneo ac lætitia, & hoc eſt cauſa ſomni: aliud vitioſum vt ex cruditate in hydropicis, & hoc parit vigilias, aëris enim vapor ex ciborum cruditate tantum abeſt vt ſomnum conciliet, vt etiam prohibeat. Alterum eſt maioris momenti, (prima 3. Trac. 4. cap. 4.) & eſt quòd ſolum ex alimento primæ coctionis, quòd tamen minus eſt cenſendum alimentum quàm ſecundæ aut tertiæ: ſed ex alimento ſecundæ & tertiæ coctionis fit ſomnus, & ideò & ieiuni dormiunt, maior tamen pars fit ex prima & ſecunda coctione: ex tertia autem cum fit illa ſeparatio, de qua loquitur Philoſophus, fit ſomnus quam leuiſſimus, & maximè humectat cor &

cerebrum

cerebrum & iecur, & eſt inditium ſanitatis illorum membrorum.Et ideò etiam illa pars ſomni eſt vtilis ad longitudinem vitæ præ cæteris,quoniam iactura aliorum temporum & coctionum poteſt reparari , hæc eſt irreparabilis.

Demum dicit , quod huiuſmodi homines ad artes parum ſunt idonei & rudes,hoc accidit, primum natura,ſunt enim hebetis ingenij,vt dicebat Galenus(Com 39.) primo de Natura humana , Sũnt enim pituitoſi, tum quia minimè exercentur,exercitatio autem acuit ingenium , & eſt cauſa inuentionum. Tertio , quia non adiiciunt mentem cum laborent inuiti : & vbi intendens ingenium valet , & ita hoc magis etiam intelligitur de diſciplinis , vt Medicina , Philoſophia,Iuriſprudentia, Mathematicis, & aliis omnibus,& minime etiam rei ruſticæ ob laborem, & militari ob difficultates,præterea fortitudinem & promptitudinem quibus omnino carent. Et quod ſunt maligni. Alemanus reducit ad humorum prauitatem.Sed rei veritas eſt , quod fugientes labores & ignaui ſunt peſſimi,& coguntur tales etiam ſi nolent:quia cum neque ingenio præſtent: neque labore ſibi volent comparare quo viuant , primum coguntur odiſſe omnes bonos, & ab hac regula,cum ab omni alio vitio aliquos excipere liceat , neminem excipere licet. Vnde fiunt inuidi & maledici, poſtmodum fiunt mendaces , voluntque eis valere blanditias & bona verba pro rebus acceptis, pro opera præſtita, pro officio, pro beneficio, vt nihil poſſit eſſe iniquius hoc genere hominum.

LECTIO CVII.

Super

TEXT. XVII. & XVIII.

VBi autem regio eſt nuda , natura munita , & aſpera , quæque & à frigore hyberno prematur , & à Sole æſtiuo exuratur, ibi duros & robuſtos, & articulis probè diſiunctis , vegetóſque & hirſutos reperias homines,& in quibus à natura laboris tolerantia & vigilantia inſit,quique mores habeant pertinaces , ad iram procliues & contumaces , magíſque feritate participantes quam manſuetudine , inſuper ad artes etiam acutiores, & plus ſolertes , & ad res bellicas gerendas magis aptiores.

PRoponit quinque conditiones terræ,ſingulas ſingulis oppoſitas. Cum enim in priore dixiſſet,pinguem, id eſt plantis bonis abundantem, hic dicit nudam. Cum dixiſſet mollem, hic proponit aſperam, cum verò dixiſſet aquoſa, hic dicit ἄνυδρος, id eſt non munita , ſcilicet ab aquis , ſed arida ac ſicca, vt dixi de Cardani agro , qui eſt planus, totus editus, aridus ac ſiccus , calori ac frigori pariter expoſitus , vt eſſet Veronenſis, de quo ſupra, quanquam is etiam ſit totus ſaxoſus. Aquis valde ſublimibus oppoſuit profundas. Dices id de calore æſtiuo & ſtigore hyberno cui opponitur , dico quod opponitur ratione ſubiectæ rei , nam hic loquitur de terra , ibi dixerat de aqua. Ex his proponit tredecim conditiones,quinque ſcilicet à corpore , duas communes corpori & animæ : ſex ad animam ſolam. Diximus ergo de articulis, quòd ſignificant corpus firmius atque robuſtius, cum fuerint conſpicui. Dicebat in ſecundo de Vſu partium (capite decimoſeptimo) Natura vbi opus habet validis & grauibus functionibus, ibi non ſolum magna facit , ſed etiam dura ligamenta. Vbi autem leuibus imbecillia ac tenuia. Et in tertio idem (capite decimoſexto) dum diſſerit de articulis. Et vt generaliter dicam , natura tria hæc ſeruauit fermè ſemper , vt magnis actionibus grandia ac firma oſſa accommodaret, grandibus oſſibus grandia vincula & muſculos , tum firma adnecteret. Et vt firmis & magnis oſſibus etiam appendices robuſti adnecterentur. Denique quòd in genere obſeruauit vt etiam in ſingulis pro cuiuſque fabrica obſeruaret, ita fæminas , vt dixi, latentibus articulis ac modicis, & vrbanos viros, contra maſculos & aggreſtes.

Erunt præterea duri ob ſiccitatem , & etiam ob magnas mutationes caloris ac frigoris. Erunt etiam tenues ac graciles, quia ſicci & pauci cibi , & minimè pinguis ob aridam terram. Manifeſtum eſt enim,quòd huiuſmodi ager vbi aquæ ſunt profundæ, eſt ſterilis: quia quòd eſt ſiccum non poteſt eſſe fœcundum. Agri enim fœcundi ſunt, vel quia aqua ſublimis eſt , & ita hi ſunt optimi pro copia omnium generaliter, alij ob aquas fluminum & canales : hi ſunt meliores pro pratis, & ob id etiam pro paſcuis & ideò pro bobus , equis , ouibus : alij ab aquis cœleſtibus, & iſti ſunt optimi pro tritico & vino, res enim valde vtiles gaudent aqua cœleſti , quia illa eſt melior omnibus: ſed deeſt illi quod modo nimio plus abundat , modo minus cadit quam ſit neceſſe. Niues autem bifariam efficiunt fœcunditatem , & occidendo vermes qui depopulantur ſegetum radices, & calefaciendo ſolum vnde terra fit fœcundior, quia humidum illud concoquitur, quod eſt ſub terra, & malefaciendo , hoc quidem ſubſtantia ipſa, illud per antiperiſtaſim , reliquum prima ſui actione refrigerando. Itaque calor & frigus fœcunditatem iuuare poſſunt multis modis, at ſiccitas obeſt, niſi ſit ad moderandum humidi copiam , at nunc non poteſt appellari ſiccitas. Vegetos etiam facit hæc regio , id eſt ad omnia promptos , quoniam corpus non oneratur ſuperfluo humido, cuius oppoſitum accidit in infantibus , neque enim ſecundum naturam accidere poteſt, modo nec regio affligatur fame , nec corpus ipſum incommodo , vt tantum extenuentur vt fiant imbecilles. Vbi enim pate-

rentur aliquid huiuſmodi generaliter, aut ſpeciatim non eſſent vegeti.

Sunt etiam hirſuti atque piloſi. Hic dubitari poſſet, quoniam cum humidum ſit paucum, Galenus etiam in ſiccis corporibus abundantiam pilorum eſſe voluit? Dico quod cauſa huius eſt, vt alias diximus ex primo de Tuenda ſanitate (capite duodecimo.) pilus fit ex terrea ſubſtantia deducta extra cum inſenſili excremento tertiæ coctionis: hæc ſubſtantia deeſſe non poteſt, neque in ſenſile excrementum cum ſint neceſſaria, ſed generatio pilorum tamen prohiberi poteſt, vel ob meatus occluſos, velut in pueris. Dicebat Galenus ſecundo de Temperamentis (capite quinto,) & dabat exemplum de caſeo, vel quoniam terreum excrementum illud ob humidum nimis copioſum non poſſit concreſcere, & tunc diffluit & ſpargitur antequam fiat pilus. Et ideò cum ſermo ſit de viris vbi adſit ſiccitas non poteſt deeſſe pilus: niſi ſiccitas foret tanta, vt materia pili fieret velut cinis, & ita non poſſet verti ac cogi in pilum. Cauſæ ergo caluitiei poſſunt eſſe nimia apertio meatuum, vt non conſiſtant, nimia durities cutis vt in cicatricibus, vapor nimis arefactus & nimium ſiccatus. Caliditas autem non eſt cauſa generationis pilorum, niſi vel multitudinis plus vaporum ſecernendo & eleuando, aut per accidens humidum exſiccando. Hi ergo erunt vndequaque & valde piloſi & hirſuti. Ex his ergo declaratur temperamentum cordis, cerebri & iecoris & teſticulorum, quia erunt maixmè piloſi circa has partes, in capite, in pectore, hypochondrio dextro, & oſſe pubis. Sed cur in barba etiam & ano? (nam de venere illud accidit propter loci caliditatem) dico quòd iuxta anum terminatur radix membri virilis, ideò natura ibi etiam generauit pilos, & etiam ad decorem. De barba autem qui dicunt ad decorem conformatam; rectè dicunt, ſed cauſam propter quid oſtendent, non autem à quo. Et manifeſtum eſt quod non à cerebro, eſſet enim etiam in mulieribus. Habent autem teſtes etiam mulieres & ſemen vt viri, ſed & menſes, oportet ergo cauſam generationis barbæ in viris eſſe in eo, in quæ differunt viri à mulieribus, & quòd hoc in quo differunt inuicem habeat conſenſum cum mento. Differunt ergo in calore teſtium, & ſitu maſculi à fæminis, quia maſculi ſunt calidiorum teſtium, & quod extra prominent. Et fæminæ habent menſes, à quibus quod terreum eſt, per circuitus, & ſæpius in anno expurgatur, & ita ſunt minus piloſæ toto corpore, iam habes cauſam generalem. Mulieres præterea ſunt magis piloſæ in capite, quoniam ſuturæ earum ſunt magis denſæ: ideo ſunt magis volubilis ingenij, impurioris cogitationis & magis ſtolidæ viris, & minus aptæ ad conſilium, habent longiores capillos & etiam denſiores, creſcunt enim magis in eis, & magis ſubiiciuntur doloribus capitis, iam ergo habemus ſecundum. Tertij verò cauſa eſt, quod calor teſtium aſcendens ſupra, vt in pube generat barbam, & hunc conſenſum docuit in ſecundo de Articulis (Tex. 13.) adeò euidenter, vt dicat gibboſos infra ſeptum tranſuerſum lædi in generatione pilorum in pectine & barba. Et in fæminis omnia oſſa ſunt denſiora, & ſuturæ earum ſunt magis laxæ, etiam ſi oculis hoc non deprehendatur, nam ratio id manifeſtè oſtendit, quia ſunt frigidiores, & hoc voluit Philoſophus (tertio de Hiſtoria animal. cap. 7. Et ſecundo de Par. cap. 7.) potius quam quòd ſpectauerit numerum qui non debet variare in maſculis & fæminis, ideò Veſalius (libro primo capite 9.) nimis intentè Ariſtotelem proſequitur. Mandibula igitur inferior, & omnia oſſa faciei, & ſuturæ rariores ſunt in viris. Os autem mandibulæ inferioris latum, & latius quàm in fæminis ob hanc cauſam, ſeu ſit vnum vt Veſalius (libro primo capite decimo,) cenſet, ſeu duo quæ in mento per harmoniam coëant, cum ſuperior duodecim ex oſſibus conſtituatur. Enarrat autem Hippocrates in ſexto Epidemiorum (Sec. 8. in fine) de Phattuſa vxore Pytheæ in Abdera, & Namyſia vxore Gergippi in Thaſo, quòd ex ſuppreſſione menſium laborauerint arthritide, inde factæ ſint viriles, hirſutæ & cum barba, inde ſint mortuæ, atque vtinam haberemus de hoc Galeni ſententiam: nam quæ vulgata ſunt, ſub eius nomine, illius loci commentaria, tam ipſum imitantur, quantum, vt dici ſolet pica ſyrenem. Ergo in vniuerſum pilorum ortus à ſiccitate fit, quæ cum plurima ſit in viris mulierum comparatione tum puerorum nil mirum eſt, niſi quod minus mirari ſoleamus: ſcilicet cur mulieribus in capite, capilli, vt dixi, magis creſcant. Vt quamuis Nazarenis olim mos eſſet capillos nutriendi, nec vnquam ſecandi, nihilominus ad muliebrium capillorum longitudinem peruenire ſoleant.

Quòd verò ſint vigilantes & laboris patientes, hoc rationi conſentaneum eſt, cum explicatam habent vim animæ & corporis, non impediti ab humido.

Erunt etiam pertinaces, contumaces, ad iram procliues ac feri, omnia enim hæc, à duobus humoribus, qui abundabunt in eis bile flaua & nigra, accidere conſueuerunt, flaua facit iram, nigra contumaciam & pertinaciam: declarauimus autem ſupra (Com. 9.) quòd ſæuitia nihil aliud eſt quàm pertinax ira: Et quod nihil aliud eſt eſſe ſæuum quam in ira perſiſtere: ideò omnes iracundi pertinaces, ſunt etiam ſæui, & contra ſæui ſunt iracundi & pertinaces. Iidem ſunt ad bellicas res gerendas apti, habent enim omnia quæ debet habere bonus miles: ſunt enim fortes, robuſti, agiles, patientes laborum & famis & vigiliarum, nec læduntur ab humido, & minus patiuntur à frigore & caloribus: & ob id etiam minus ægrotant, & etiam ſunt prompti & aſtuti, & acres & vafri & ſæui. Qui verò ex his animo ſunt quietiore, ſuntque ditiores, nec militandi occaſio contingit eis, hi ad artium ſtudia, & ad tractanda opera ſunt meliores, cum ingenioſi ſint & patientes

patientes laborum: non tamen in diſciplinis multum valent: nam molles carne in hoc prætulit Philoſophus, ſecundo de Anima (Text. 94.) at hi ſunt duri carne. Et quamuis videatur trigeſima Problematum (1.) aſſerere ſine diſcrimine, quòd ſapientes viri fuerint melancholici. Intelligit de omnibus qui ingenio valuerunt, in quibus arte ſeu bellica ſeu etiam manuum: & in diſciplinis etiam plus poteſt perſeuerantia, quam acumen ingenij, vt de Cleanthe etiam conſtat, tum verò ibi loquitur de habitu aquiſito potius quam de eo per quem diſciplinas & artes acquiſiuerunt. Vnde idem in Politicis(lib. 1. cap. 7.) præfert Græcos Aſianis & incolentibus Boream, quod licet vincantur fortitudine ab his, & ab illis ingenio, pariter tamen iunctis conditionibus Græci ſunt omnibus præferendi. Cum ergo ſint ſatis ingenioſi quia temperati in calore & frigore, & laborum patientes, ob ſiccitatem regionis & mutationem temporum commodam, ideò ad artes maximè manuarias erunt apti.

TEXT. XVIII.

QVin & omnia quæ è terra proueniunt, terræ ipſius naturam reſipiunt & ſequuntur.

POſtquam declarauit quinque cauſas, diuerſitatis morum & habituum hominum per ſe: nam licet eas & colligendo facere pauciores & diuidendo plures, & nos, par eſt, tanquam coronidem explanationi impoſituros, eas breuiter commemorare, ſitum ad regiones cœli ac ventorum: ſitum in orbe, varietates temporum, terrarum conditionem, aquas, hic docet ſextum, ſcilicet alimenta, quæ ex aliis generantur, quæque dicit fore ſimilia terræ, id eſt cum aqua miſtæ, etenim ſecundo de Generatione & Corruptione (Text. 49. & 50.) docet quòd plantæ ex his elementis fiunt. Intelligere autem oportet per terras non ſolùm earum naturam & ſitum. Vnde & in his comprehenduntur, & ſitus regionis & orbis & tempora & venti, & omnia quæ dicta ſunt, quæ enim in montibus oriuntur acriora ſunt & validiora: quæ in pinguibus agris plus alunt & melius, quæ iuxta aquas imbecilliora ſunt, & ad alendum, & viribus ipſis: niſi ſi quæ aquoſæ ſint plantæ, vt ſalix, populus, ſion, & huiuſmodi. Expoſiti etiam loci, & maximè arbores, ſoli, melioris longè & ſalubriores edunt fructus vt ne fructum edas in vmbra natum, ab his nutriuntur homines & animalia & aues: quantum interſit vel in paruis docet Hippocrates in libro de Articulis(pag. 4.) multum refert quòd animal veſcatur herbis tenuioribus an adultis, nam tenera herba eſt longè melior adulta, & magis impinguat. Scripſit de his Theophraſtus abundè, maximè in ſecundo de cauſis plantarum (capite nono.) Vtque rem ad pauca redigam, plantæ omnes primùm gaudent loco vt communi, vt ſcilicet ſit pinguis, & vt non tabeſcant in terra, nam aliter parum & malè nutriunt: deinde vt habeant aſpectum ad ſolem, & ventos à quibus plurimum ſolent iuuari ad vires & magnitudinem & bonum habitum, odorem & reliqua. Et vt ſint in ſitu orbis bono, vnde videmus quantum interſit inter crocum & origanum orientalia, & quæ naſcuntur apud nos in Italia & Gallia, adeò vt non videantur eſſe eiuſdem ſpeciei. Demum vt vnaquæque planta ſuo loco ſeratur: & maximè arbores, quoniam diutius viuunt. Sic igitur concludendo, homines ſunt diuerſi, maximè ex tribus, natura, victu & legibus. Et lex diuiditur in tres, diuinam, humanam, & conſuetudinem. Principes pro legibus habentur. Victus triplex ratio, quibus veſcimur, & qualia, vt bona vel mala, & præparatio, nam quantitas ad conſuetudinem pertinet. Natura conſtat his quæ dicta ſunt, ſitu orbis regionis, mutationibus temporum, aquis & terra.

LECTIO CVIII.

Super

TEXT. XIX.

ATque hactenus quidem maximè contrarias corporum naturas & formas diximus: è quibus coniunctura facta, ſi quoque reliqua conſideraueris, nunquam à vero aberrabis.

TRiplex eſt genus cognitionis de rebus mortalibus apud mortales, nam incorporea excellentiore quodammodo hæc norunt, ſimpliciſſimum, velut cum ſcio quod calidum ſeparat, attenuat, trahit, diuidit, conſumit: frigidum aſtringit, repellit, cogit, atque eiuſmodi. Compoſitum, velut quod calidum & humidum ea poteſt quæ calidum per ſe & humidum per ſe cum coniuncta fuerint, ſeparat enim & attenuat, trahit, diuidit, conſumit, liquefacit mollia, dura emollit, ideò etiam perficit & concoquit. Sin autem extra, corrumpit & putrefacit, atque horum quædam ſunt accidentia, velut quæ omnino ex ſimplicibus intelliguntur, velut emollire commune eſt calido, commune eſt & humido, quædam verò non euidentia velut concoctio & craſceſſere, alia putrefieri, craſſeſcunt enim quoniam tenuia à calore diſſipantur, reliqua coguntur tanquam gaudentia proprio calore, externo autem rareſcunt, atque ideò putreſcunt, quoniam humidum eo calore non gaudet. Hæc duo docuit Hippocrates admonens nos eorum quæ non adeò euidentia ſunt, quoniam de huiuſmodi ſcientia eſt, & neque omnino obſcura. Tertium genus eſt miſtionis contrariorum, & quæ taliter miſta ſunt media appellantur, velut in calido & frigido feruentia, calida, tepida, temperata, ſubfrigida, frigida, frigidiora, algentia: nam extrema ſunt gelu & ignis, de his ergo etiam ſcientia eſt, ſed obſcurior quæ in tertio de Dentibus declarauimus, attigit autem eam licet paucis exemplis Hippocrates. At verò quæ non ordinibus conſtat, partim quidem, & quo ad nos, & quo ad noſtram ſcientiam,

effugit nomen ipſum ſcientiæ, & coniecturalis vocatur, qualis quæ in vnoquoque eſt eorum, tamen ſcientia eſt apud meliores nobis quæ extenditur ad ſingulas gentes non ſolum, ſed etiam homines ſingulos, & ſingulas operationes, & caſus fortuitos, ſed iſta ſunt comprehenſa rationibus infinitis, velut ſi quis comprehendat in cubito quod diuiſus bifariam æquabitur ſibiipſi, & trifariam dimidio, & quæ in proportionibus dicta ſunt à nobis, & horum infinitorum ea ſcientia eſt apud incorporea, ex qua fatum & cauſæ naturalium & ſingulorum & tempora & modi & euentus, de quibus nobis nec coniectura eſt nedum ſcientia. Ergo de hac neque loquitur Hippocrates, ſed de priore, de qua apud nos, per ordines, conjectura eſt. Itaque in his quatuor conſideranda præcipuè erunt. Primùm eſt, vt ex natura loci, corporum temperaturam, incolumitatem, formam, magnitudinem, atque læſionem deprehendamus, appello læſionem, cæcitatem, ſurditatem, atque eiuſmodi. Hæc ergo eſt terrarum natura & aquarum & ſitu vniuerſali, vtpote Aſianos & Scythas, & ſpeciali ad Boream, ad Auſtrum, & proprio, arida, niuoſa, nemoroſa, & ventos qui ibi regnant: demum ad tempora, viciſſitudines anni, atque huiuſmodi. Secundum eſt, vt ex huiuſmodi conſtitutionibus mores animi deprehendantur, fortes, timidi, magnanimi, puſillanimes, iracundi, quieti ſæui, miſericordes, ſapientes, ſtulti, qui maximè affectus ex corde proueniunt, velut etiam ex cerebro, ingenioſi, rudes, obliuioſi, memores, mutabiles & ſtabiles, atque eiuſmodi. Lætitia verò & triſtitia etiam ad cor pertinent, atque hæc ex prædictis non prout ſanguis fuerit, ſed vt percellitur natura mutationibus calidi, frigidi, ſicci, humidi, & ventorum. Tertium eſt, vt ex temperatura mores hominum deprehendantur, qui enim natura calidi ſunt & ſicci atque robuſti, magnorúmque corporum & pulchri, magnanimi, liberales, magnifici ſunt, fortes, alacres, veridici, gaudent hoſpitibus, hilares, veruntamen iracundi, ſæui, duríque, contra debiles, paruis corporibus, exangues, oblæſi, timidi ſunt, non ſolum, ſed ſuſpicione pleni, doloſi, fallaces, auari, mendaces, proditores, diſſides inter ſe: omnia enim hæc ex vno principio proueniunt, ſcilicet timore. Vnde etiam liberam vitam ducunt, vt contra illi beatam & lætam. Quartum eſt, vt ex læſionibus corporis animæ deprehendas affectus, velut vbi multi ſunt cæci & ſurdi, & ozenis laborantes, præterea vbi parua ſunt capita, aut malè figurata, ibi neceſſe eſt etiam inueniri plures cupidos, rudes, duros, ingratos, ſæuos, ſtultos, obliuioſos, inconſtantes atque fallaces, auaros præterea, atque ſimul vana opinione imperitos & ineptos, appellat Philoſophus (quarto Ethicorum capite ſecundo,) qui ſumptibus immenſis ad oſtentationem vtuntur, in neceſſariis atque vtilibus nimium parci: hos quoque facile cum ab initio ſplendidi videantur, fatigantur ſumptu quouis, & ex eo etiam deprehenduntur, iidem nimis quibuſdam offenduntur quam par eſt, multa negligunt quæ honeſtè negligi nequeunt, namque magnanimitas & magnificentia duæ ſunt virtutes exuperantes circa quas facilius peccant homines quàm circa moderata, quæ ſunt, pro magnificentia liberalitas, pro magnanimitate honeſtas, amplectuntur autem qui cerebro prauè diſpoſiti ſunt, non ſolum extrema pro mediis & vitia pro virtutibus, ſed etiam exuperantiam pro moderatione, vt duplici lapſui ſint obnoxij, ideò ibi etiam magnificos & magnanimos plures inuenire licebit quàm in benè conſtituta natura. Et qui herniam gulæ patiuntur ibidem inuenias homines ſtultos, rudes, fallaces, nymphaticos, ſuperſtitioſos, plenos laruis, ac lemuribus ac dæmonibus, impios, malè loquentes, & prorſus miſeros, timidos quoque & auaros & ſordidos. At vbi podagroſos plures videris, guloſos, delitiis deditos, iracundos, ſuperbos, prodigos, rapaces, iniuſtos, ſeditioſos, lætos, comes, doloſos, impudentes, proditores, gratos, ambitioſos. Vbi verò gibboſos, ibi etiam fallaces, inuidioſos, loquaces, doloſos, perfidos, auaros, mendaces, ſordidos & impuros, atque ita de omnibus adeò certam facies coniecturam, vt prope diuinus habearis ex hac Hippocratis diuina inſtitutione.

FINIS.

HIERO

HIERONYMI CARDANI AD PIVM IV. PONTIFICEM MAXIMVM PRÆFATIO,

IN COMMENTARIA SVA In ſeptem Particulas.

APHORISMORVM HIPPOCRATIS.

CVM aliàs ſemper, tum hac vltima ætate mea magis eo deſiderio flagraui, PIE PONTIFEX MAXIME, vt Laboribus meis aut mortalium Genus adiuuarem: aut eos qui præcipuè id egiſſent, laudarem, extollerem, atque illuſtrarem. Oblata mihi videbatur occaſio Vtriuſque efficiendi ampliſſima, nam Hippocratis Medicorum abſque controuerſia Principis Aphoriſmorum librum, in quo diuina illa Oracula & aurea Dicta continebantur, in Ticinenſi explicare Academia contigit. Et ſimul vtrique Muneri ex hoc per Commentaria ſatisfacturus eram, cum nihil ad ſalutem Hominum accommodatius, neque vllius mortalis in medica Arte gloria amplior eſſet. Etenim quamuis multos intelligerem ſupereſſe Expoſitores: ita tamen vacua relicta eſt mihi huius Interpretationis prouincia, vt vix ab vllo adiutus dici poſſim. Et ſi modò in aliquo ſum adiutus, certè laboris plus impendi, dum tam pauca autore digna ab illis accepi, quam ſi meo marte omnia inueniſſem. Nam de Galeno non eſt quod dicam: illeenim cum præſtantiſſimus eſſet, certè hac in parte tenuis admodum eſt: nec Commentaria ſcripſit, ſed potius Annotationes: quod ſperaret tot Veterum expoſitiones, quæ tunc in omnium manibus erant (dico Herophili, Bacchij, Zeuſis, Heraclidis, Marini, atque plurium aliorum) manſuras eſſe. At nunc periere magno damno mortalium: vt videantur Galeni expoſitiones, quæ ſuo tempore Claræ meritò habebantur, noſtrâ ætate imperfectæ. Nec prætermittam, quòd mihi magis videntur accuſare Galenum, qui volunt omnia ab eo eſſe dicta: quàm Ego, qui multa & maximè neceſſaria deeſſe putem. Nam cum ſuorum Librorum, qui fuère ſexcenti quinquaginta nouem, ſuperſint ſolum ducenti ſexagintaſex, vt in Paralipomenis diximus: ſi in his omnia continerentur, & maximè neceſſaria, oportuit vt in reliquis illis omnibus quæ exciderunt, parum aut nihil. & certè nihil omnino neceſſarium contineretur. Quapropter & nugatorem, & nullius prætij Virum illum faciunt, dum laudare velle videntur. Quid poſtmodùm de poſterioribus Expoſitoribùs dicam? qui quanto plures

ſunt

ſunt (ſunt autem ſupra quindecim, adeò multi in vmbra de brauio ſperare auſi) tanto maiorem ſine fructu exigunt laborem, omnes enim (vt breuiter dicam) ab Hippocratis mente longius abſunt, quod facile cuique patebit, qui noſtra ſine liuore leget. Verùm dum hæc agerem, ſuperuenit infelix ille caſus, quo & patriam, & profitendi munus, & ſtudia literarum deſerere coactus ſum. Permanſuruſque perpetuò videbar in hac tanta calamitate atque miſeria, tanta cum iactura, non ſolùm artis medicæ, ſed quorumcunque laborum meorum: niſi tu vere PIE PONTIFE. MAXIME. atque Diue, nututuo me mortalium generi, cœpto operi, atque mihi ipſi reſtituiſſes. Namque effectum eſt, vt authoritate Caroli Boromei Cardinalis illuſtriſſimi, Nepotiſque tui, tantóque Patruo digni (ne quid maius addere poſſim) Petrus Donatus Cæſius Narnienſis Epiſcopus, eiúſque Prolegatus, vir egregia admodum virtute, & in ciuitatum adminiſtratione ſapientia ſingulari, effecerit, vt florentiſſima hac in Academia dignitatem cum ſumma tranquillitate ſim conſecutus. Nempe Senatus hic illuſtris virtute, dignitate, euehendíſque bonis literis admirandus, non ſolum ſponte ad munus profitendi nos elegit: ſed ne benignitate videretur inferior, ciuitate nos atque immunitate donauit. Quid referam Ioannis Moroni, Cardinalis illuſtriſſimi, ad concilium legati, viri optimi & ſapientiſſimi, in te cultum? qui vbi Voluntatem tuam vidit, omnibus modis ſubleuare ornaréque me concupiuit: niſi tuum primum Beneficium, cui & ille ſuppetias ferebat, anteuertiſſet? Quid ea in cauſa non egit Franciſcus Alciatus, qui tibi à libellis eſt, vir & oratoria facundia, & legum peritia admirabilis, vt iam antiquis conferri poſſit: tum in cæteris virtutibus eo ſplendore, vt quemcunque ordinem ornare poſſit? vt iam pro me, me ipſo laborare & anxius eſſe magis videretur. Quem conſtat, vt tibi nepotíque tuo gratificaretur, tum animi ſingulari candore omnia hæc peregiſſe: quandoquidem beneficium à me nullum vnquam accepiſſet. Ita vt quantum quorundam improbitati bonæ literæ, totúmque mortalium genus infenſa eſſe debuerunt, tantum tibi, atque etiam ſenatui Bononienſi gratiam debere fateantur. Namque cum Medicina non ſolùm vitam producere doceat, ſed quam habemus ſeruare incolumem: nihil maius in humanis eſſe conſpicuum eſt ea arte. Non regibus regna ſuauia, non ducibus fortitudo glorioſa eſſe poteſt, non erudito iucunda ſapientia, ſi corpore non rectè valeat. Quin etiam non ſolùm corporis, ſed & animi vitia ſanare docet, amentiam, furorem, timorem ſuperfluum, curas atque triſtitiam. Ob id ille rectè humano generi conſuluerit, & maximo illud commodo afficiet, qui probè eam docuerit atque exercuerit, quod quomodo melius facere poſſit, quam ſi ipſius Hippocratis Aphoriſmos intelligat, atque ſequatur? Vt contrà magno damno ſunt, qui ſpretis illius legibus, per auia deuia quacunque rapiuntur, auaritiæ atque ambitionis ſtimulis incitati, quaſi liberi graſſantur in homines. Vnde illud vulgatum, Solis medicis licet impunè occidere. Quibus ſi ea lex quæ antiquis in vſu quondam fuerat, quam etiam ſuadet Hippocrates, propoſita eſſet, vt non niſi pro ſanatis præmia reciperent, quæ omnibus aliis artibus communis eſt: ſolis medicis id conceſſum, vt pro euerſo & prodito negotio pecuniæ numerentur: quot laruæ ſponte diſcederent quæ nunc non niſi fallendo maledicendóque gloriam quærunt? Quantus ardor adueniat ſtudiis, quantus bonis literis acceſſus fiat, quanta gloria arti, quantum decus medicis ipſis: quàm beati futuri ſint mortales: nullus medicus in difficili ancipitique morbo quærat ſocium ignauum, aut imperitum, adulatoremve, cum quo ſciat nil poſſe lucrari. Quàm fortunati ad hoc vſque tempus ſumus, qui ſeueriores Iuriſconſultos in ſe ipſos quàm in nos experti ſumus. Iuriſconſultus, ſi dolo perdit clientem, corpore luit pœnas: ſi per ignorantiam, ære: ſi clientem defendit, armatus multis ſtudiis, multis autoritatibus accedit: & permittunt vulgus medicorum ignauum, ſordidum, rarò maioribus nobilem, ſine ſcientia, ſine ſtudiis literarum, ſine peritia bonarum artium: & non ſolùm imperitos ſententiæ veterum, ſed etiam contemptores, debacchari in nobiles atque etiam plebeios. Mater luget filium errore medici amiſſum, frater fratrem, vxor honeſta coniugem. Sed hoc regum eſſet munus, proſpicere tanto dedecori. Ad te igitur PIE Pater Beatiſſime (qui vitæ innocentia, quam tibi Altiſſimus conceſſit, ſupremam dignitatem retines: qui reges Chriſtianos in amicitia contines: populum ad concordiam tam pio animo, tam ſapienti conſilio,

tanto

tanto diſpendio redigere conaris: qui Religionis decorem conciliare ſtudes, qui patriam, qui ſubditas vrbes veterum more ædificiis, collegia ſapientum bonis inſtitutis, immunitatibus præmiiſque amplificaſti. Teſtis eſt ipſa Roma, inter cæteras vrbes plus ornamenti, ſecuritatis, pulchritudinis, maieſtatiſque ſub te vno, & tam breui temporis ſpatio adepta, quàm multis antea ſeculis) ad te inquam, tuóſque ſanctiſſimos pedes prouoluta Medicina, cum omnibus liberalibus Artibus atque Scientiis orat, vt illi faueas, earum cultores tuearis, erigas, euehaſque. Et quam exhibuiſti quaſi ſigno ex arce dato protegendi ſpem, confirmes, nimium caſibus antea aduerſis labefactatam atque debilitatam: vt omnes concordiſſimè (quod Deus Optim. Maximíque faxit)& animi tranquillitate, & corporis ſalubritate, per te vnum parta, omnibus cum ſtudioſis laudes PII Quarti Medices, Pontificis Maximi, canere poſſimus. Vale. Nonis Quintilibus, fœliciſſimi tui Pontificatus anno quarto, Bononiæ.

IN HIPPOCRATIS APHORISMOS LIBER VII.

LIBER PRIMVS.

PROOEMIVM.

LIBROS hos ita ordinaui, vt ſeptem libri in ſeptem libros, hoc nomine conſcriptos ab Hippocrate, explicandos inſtituerentur. Aphoriſmus enim ab ἀφορίζω, quod eſt ſeligo, dictus eſt. *In 1. Com. huius* Nihilominus ex ſententia Galeni infrà, ad Aphoriſticam doctrinam pertinet: *Lib. 4. Aph. 47.* vt quæcunque ſunt neceſſaria ad negotium, breuiſſimè circumſcribantur. *Lib. 4. de Vic. in acut. c. 19.* Et alibi etiam, vt quæ dicuntur, compendioſius complectatur. Et rurſus Aphoriſmis vſu euenit, *Lib. 5. Aph. 64.* vt in paucis verbis vis magna contineatur. Non tamen ſemper Aphoriſticus ſermo breuis neceſſariò eſt: vt infrà videbitur. Atque ita quod aliàs excogitaueramus, fermè abſoluemus: ſcilicet vt vniuerſos Hippocratis libros exponeremus, quod certè fuiſſet operoſum, & longum. Caucbimus ergo diligenter, præterquam in 10. 11. & 12. ne quicquam non à vero & principe Hippocrate dictum interſeramus. Is fuit, qui ab 81. ad 100. vſque Olympiadem floruit, medicus Perdiccæ Macedonum regis: mortuúſque in Lariſſa Theſſaliæ, cum eſſet Cous: & nunc vſque, vt audio, domus eius in ciuitate eiuſdem inſulæ, quæ in Arcipelago poſita eſt, ſolet aduenis oſtendi. Fuit ex deſcendentibus Æſculapij, decimus Octauus ab illo: & ideo vigeſimus à Ioue, & nonus à Chryſamide rege: natione Dorienſis, ex familia Hebridum: alij vocarunt familiam Aſclepiadarum, fuitque illi auus, alius Hippocrates, filius Gnoſidici, & nepos Nebri: qui cum vir illuſtris fuiſſet, qui ab eo deſcenderunt, Nebrides ſunt dicti: vnde hoc nomen Hippocratis, ab abauo familiæ impoſitum eſt. Patre natus eſt Heraclide, matre autem Praxithea Phanaretis filia. Nobilis vtroque parente: nam ex gente Heraclida, quæ ab Hercule ita dicta eſt, maternum genus originem ſumpſit. In Rhetorica Gorgiam Leontinum audiuit, in Philoſophia Democritum: in cuius gratiam Doricè ſcripſit Aphoriſmos, cùm Cous inſula ad Ioniorum principatum pertineat, cuius vrbs principalis Aſtyphalea olim, nunc Longoum nominatur. In medicina patrem habuit magiſtrum, Herodicúmque Selybrianum, tunc famoſum in ea arte. Filiam autem collocauit auo Ariſtotelis, dum eſſet in Macedonia: ex quibus natus eſt Nicomachus, Ariſtotelis pater. Habuit etiam duos filios, ſcilicet Theſſalum, virum grauiſſimum, qui apud Archelaum Macedoniæ regem maximo in honore fuit, & Draconem. Hi tamen ambo à Comicis, vt inſani, irrideri ſoliti erant. Et ambo etiam filios habuerunt nomine Hippocratis: vnde qui Theſſali filius fuit, librum de morbis, Dioſcoridis authoritate, ſcripſiſſe creditur, teſte Galeno. Hos ergo filios, & alium nomine Polybium, diſcipulos egregios habuit Hippocrates: & qui multa ſcripſerunt, medicique præſtantes fuere. *1. in 6. Epid. 29.* Vocatur autem Hippocrates ex Aſclepiadarum familia, per ſynæreſim, quaſi ab Æſculapio originem ducente. Cteſiam Cnidium affinem habuit. Huius igitur viri Aphoriſmos interpretaturus ſum, quos ante Galenum plurimi expoſuerunt: inter quos Pelops, Galeni præceptor: Lycus, Hippocratis accuſator: Ruffus, Traiani ætate, cuius adhuc quædam monumenta extant: Attalus, Donnus: Quintus, qui parum ante Galeni tempora floruit: Soranus Epheſius, Galeno coæqualis. His antiquiores exiſtimo Bacchium, Herophilum, Heraclidem, Zeuſim, Marinum: vt præter Galenum, duodecim ſunt. Pòſt verò, ſolum Philotheum è Græcis, circunfertur etiam Theophilus quidam. Noſtræ ætatis viri, ante linguæ Latinæ reſtaurationem, Iacobus, & Vgo, & Sermoneta: pòſt & noſtro æuo Braſauolus, Fuchſiúſque. Quòd ſi Galenus non adeò in aliorum expoſitionibus redarguendis implicitus fuiſſet, nulla noſtrá opera indigeremus. Verùm cum omnium opiniones vitare vellet, perſæpe Hippocratem immeritò redarguere coactus eſt. Pleriſque in locis magis neceſſaria omiſit: multis in locis, quàm ſit opus, prolixior eſt: vt nulla in parte, quamuis & in hac dignus ſit qui legatur, ſeipſo inferior euaſerit. Quamobrem ego ab expoſitione Commentariorum Galeni, & ab

omnium

omnium inſectatione abſtinebo. Qui hæc curabunt, illorum, quorum meminimus, ſcripta perlegant. Nos interim, vt quæ maximus ſcripſit Hippocrates, diligentius exponantur, curabimus.

APHORISMVS I.

Vita breuis, ars verò longa, occaſio præceps, experimentum periculoſum, iudicium difficile. Oportet autem non ſolum ſeipſum præſtare opportuna facientem, ſed & ægrum, & aſſidentes, & externa.

COMMENTARIVS.

In primo ſtatim ingreſſu Galenus labitur, dum dubitat, an hic ſit vnus Aphoriſmus, an plures, hoc enim eſt ipſum Hippocratem accuſare, qui duo diuerſa in vnum compegerit. Eſt igitur vnus Aphoriſmus, docens neceſſariam eſſe compoſitionem Aphoriſmorum in arte medica. Et conſtat hoc modo ratio. Curatio ægri perficitur ex medico præcipiente opportuna, & vt talia adhibeantur. Sed vt adhibeantur, oportet vt ſit cauſa efficiens, & ſunt aſtantes: & materia, id eſt æger qui conſentiat: & forma, & ſunt res externæ, quæ adhibentur. Igitur ad conſequendum finem & ſanitatem vltra officium medici quod eſt loco artis, neceſſaria ſunt illa tria. Verùm cum illa ad opus ipſum ſint neceſſaria, non ad artem, non eſt neceſſarium vt doceantur hic: verùm vt medicus in arte ſit inſtructus, neceſſarium eſt vt poſſit præcipere quæ conueniunt, ſed non poterit præcipere & ſcire quæ conueniunt, niſi ſit inſtructus Aphoriſtica doctrina: igitur doctrina Aphoriſtica in arte medica neceſſaria eſt. Ergo neceſſarium eſt volenti tradere medicam artem, vt poſſit commodè exerceri: neceſſarium eſt componere Aphoriſmos, ac conſcribere.

Probat autem ſyllogiſmo diuiſorio aſſumptum pulcherrimè, in prima parte Aphoriſmi: ſcilicet quòd medicus non poſſit aptè præcipere neceſſaria circa infirmum, niſi inſtructus Aphoriſtica doctrina, hoc modo: Quia vel ſine doctrina, vel cum doctrina. Et ſi cum doctrina, vel cum doctrina vberiore & prolixa, vel Aphoriſtica. Et ſi cum doctrina prolixa, vel antea adepta, vel ſtatim cum aduocatur ad ægrum: quod nos vocamus, ſtudere caſum, & morbi naturam, ac auxilia. Sunt igitur quatuor modi: vel vt abſque doctrina præcipiat, vel vt ex ſtudio ſtatim facto, vel vt ex doctrina iam habita per artem prolixius traditam, vel ex doctrina prius habita, ſed per aphoriſmos. Verùm primis tribus modis medicus non poterit opportuna præcipere: igitur relinquitur quartus, ſcilicet vt per Aphoriſmos ars tota tradatur. Oſtendit autem ſingula membra non ſatisfacere, dicens: Si ſine doctrina, vel per experimentum, & hoc eſt periculoſum, velle experiri abſque alia ratione, & maximè in reſpectante ad vitam hominis, vel cum ratione naturali, & quodam iudicio: & hoc iudicium eſt difficile, ſine vlla doctrina. Si verò velles per ſtudium repentinum diſcere cognoſcere morbum & curam, occaſio morbi, & præſertim acuti, eſt præceps: id eſt, quia dum ſtudebis, tranſibit principium morbi, in quo ſolent maiora auxilia adhiberi. Et alludit ad illud ſecundi libri: Inchoantibus morbis, ſi quid videtur mouendum, moue: cum verò conſiſtunt ac vigent, melius eſt quietem habere. Et infrà in hoc eodem libro: In acutis morbis rarò, & in principiis, medicamentis vti. Et forſan non ſolùm principium tranſibit morbi, ſed morietur æger. Ergo doctrina quæ ex extemporaneo ſtudio fit, non ſatisfaciet. Sed neque ſi quis velit per ſtudium longum integram artem prius adipiſci: quia dicit, ars ipſa longa eſt, & vita natura breuis, vt vel non poſſit adipiſci totam: vel quando erit iam ſenex, nec poterit fructum doctrinæ in exercitatione præſtare. Cum igitur ita ſit, oportebit medicam artem per Aphoriſmos traditam diſcere, vt ea poſſimus commodè & tempeſtiuè vti. Aph. 29. Aph. 24.

Ex quo coniicere licet, ante Hippocratem etiam ab aliis medicam artem fuiſſe diffuſè conſcriptam: quem modum tradendi non multùm probat Hippocrates. Collige ſecundò, doctrinam hanc Aphoriſticam magis eſſe neceſſariam in acutis morbis, quàm diuturnis: ideo totum primum librum curæ acutorum morborum dedicauit. Rurſus facile eſt ex præcedentibus intelligere, quòd mens Hippocratis fuit, vt tota ars hoc modo traderetur. Ex quo ego argumentum ſumpſi, vt vndequaque colligerem Aphoriſmos iu arte ab Hippocrate conſcriptos, quos in alios ſeptem libros congeſtos his adiicerem. Medici autem noſtri temporis, maximè in hac vrbe, parum forſan indigebunt hac doctrina, quandoquidem properant ante eam ad exercitationem: imò etiam ea quam adepti ſunt in Academiis poſtpoſita, animum ad alia conuertunt. Ipſe verò Hippocrates ſe declarat ſentire, medicum ex artis operibus, non ex aliis nugis diiudicandum, dum dixit, Oportet autem non ſolùm, & reliqua: intelligens, quod ſi quis etiam adeptus fuiſſet Aphoriſticam doctrinam, tamen ægros poſſe mori etiam ex ſalubribus morbis, ideo dicit: Oportet vt quæ mandantur à medico, exequantur.

Quæ igitur erunt officia ægri aſtantium, & quæ nam externa? Præſtitiſſet Galenum hæc declaraſſe, quàm tot opiniones abſurdas recitare & confutare: cum in neutro horum ſit vtilitas. Igitur & hoc, & medici officium quale ſit, declarare oportet. Forſan enim quibuſdam videbitur, quòd alia etiam ad medicum pertineant, quàm vt præcipiat quæ ad ægri ſalutem pertinent: quod multis ex titulis librorum Hippocratis colligi poſſe videtur, velut in libro

libro de Medico,& de Ornatu, & in Præceptis,& de medici vulnerarij officio. Sed manifeſtum eſt talia non eſſe neceſſaria medico, niſi vt poſſit conſequi fidem & obedienciam ægri & aſtantiam, quæ iam ipſe præſupponit: quamobrem illa erunt vtilia, non tamen neceſſaria, vbi præſtantia medici & fortuna ac fama illum adiuuant. Nihil tamen prætermiſſum eſt hic ab Hippocrate, vt dixi. Liquet ergo, quod Hippocrates nos hortatur etiam ad illa, dum dixit, quod oportet vt æger & aſtantes pareant medico, adſintque neceſſaria.

Alia cauſa eſt, quoniam Hippocrates loquitur in illis libris tam de vulnerario medico, & qui manu operatur, quàm etiam de eo qui ſolum præcipit. Ob id integre dixit, artem & diſciplinam à pueritia perdiſcendam: quod hoc tempore in vulnerariis eſt in vſu. Et quòd longo tempore indiget, quod & verum eſt. Ægri officium eſt, vt pa-[In 6. Epid. part. 2. com. 41.] reat medico: & vt pareat, dicebat Galenus, oportet vt medicus illi non augeat ſpem, ne peccet ſub fiducia: & ne videns aliter ſuccedere res, fidem in medico amittat. Si tamen æger timidus ſit, augebit ſpem hoc modo: Sanaberis profectò, ſi omnia quæ præcepero, ad vnguem obſeruabis. Æger igitur nec timere, nec deſperare debet de ſalute, & mandatis medici parere. Aſtantium eſt, vt ſint periti in arte, ideo di-[Iuxta finem.] cebat in libro de Ornatu: Oportet vt eligatur vnus è diſcipulis, qui ſit exercitatus diu, & profecerit, vt ſciat occaſionem, & patienter ægro ſeruiat, & ſciat recitare quæ con-[Cap. 11.] tigerint circa ægrum. Vnde etiam Primo de diebus creticis ait: Oportet vt aſtantes ſint prudentes, periti, patientes, & diligen-[Com. 15.] tes. Dicebat autem quarto in ſextum Epidemiorum Galenus, vbi plura ſuper hac materia loquitur: Si interrogauerint te amici de exitu morbi ſalubris, dices, quòd ſanabitur, ſi in manibus tuis perſeuerauerit, fueritque obediens, & nihil ſiniſtri exterius aduenerit.

Quid verò ſit Occaſio hic, intelligere diligenter oportet. Eſt autem duplex, temporis & quantitatis propriè: vt ab Hippocra-[Cap. 1. Lib. 13. Aphor. 1.] te docetur libro de Locis in homine. Sed Galenus rectè Primo ad Glauconem, de ſola temporis breuitate Hippocratem hic locutum eſſe cenſet. Plura ſuo loco dicam.

Hæc igitur diffuſius à nobis, quia ab Hippocrate obſcurius ſunt dicta. Erant enim hæc non ex arte, ſed præter artem. Reliqua erunt faciliora, quantum & hæc, ſi quis mentem adhibeat, non ſint difficilia. Prætermittam autem in poſterum expoſitionem Aphoriſmorum, qui Hippocratis non ſunt, ſi quis eam volet habere, ab aliis requirat expoſitoribus. Porrò cum hic liber eſſet totus de morborum acutorum cura, non obiter habet conſcriptos Aphoriſmos, ſed recta ſerie, & magno ordine. Quod etiam in aliis libris ſequentibus præſtitiſſet, ſi de vno tantùm morbi genere in eis loquutus fuiſſet.

APHORISMVS II.

IN perturbationibus ventris, & vomitibus qui ſponte fiunt, ſi talia purgentur qualia purgari oportet, confert, & facile ferunt. Sic & vaſorum vacuatio ſi talis fiat, qualis fieri debet, confert, & facile ferunt: ſin minus, contrà. Habere autem rationem oportet & regionis, & temporis, & ætatis, & morborum, in quibus conuenit, aut non.

COMMENTARIVS.

HIc Aphoriſmus explicatur à Galeno in libello quodam cui titulus eſt contra Iulianum: & nobilis eſt, quia Hippocrates propoſitum ſuum docet, & præter id nobis duo inſinuat: Primum, quòd omnes Aphoriſmos ratione conſcripſerit: neque enim huic & ſequenti eam tantum adiecisſet, ſi illis ſolis conueniret, ſed tamen in aliis non appoſuit, breuitatis cauſa. Secundum, quod ratio hæc concludit genaraliter: Natura hanc operationem faciens, rectè agit: igitur etiam medicus, eadem faciens. Vtemur autem in explicando, præcepto Galeni. Ego, inquit, in explicando Hippocratem vtar ea interpretatione, quæ cum ſucceſſu [5. Par. in 6. Epid. com. 6.] rerum quæ in ægris apparere ſolent, conſentiant. Eſt ergo Hippocratis ſententia hæc: In perturbationibus ventris, quas nos fluxus repentinos ſolemus appellare, & vomitibus, quæ abſque alio auxilio externo euéniunt, ſi qualia oportet purgari purgentur, confert, & non remanent nec læſi nec debilitati multum, igitur ſi talis fiat à medico euacuatio noxiorum humorum, confeeret, nec lædet. Per *Qualia oportet* igitur intelligit, quæ lædunt, quomodocunq; noceant, ſeu qualitate ſeu quantitate, ſeu quouis alio modo, ſi alius inueniri poſſit. Et licet loquatur generaliter de humore peccante ſeu in qualitate ſeu in quantitate: non tamen loquitur de quantitate euacuationis, ſed in ſequenti Aphoriſmo. Purgationes plerunque adhibentur humoribus qualitate ſola, aut qualitate & quantitate peccantibus: Sectio venæ plerunque peccantibus ſola quantitate, ſcilicet ſanguini, hic Hippocrates loquitur de vtraque, non tamen loquitur de quantitate humoris purgandi per medicamentum, & ſanguinis educendi per venæ ſectionem, ideo diſtingues hos duos ſermones, humorem quantitate peccantem, & quantitatem humoris euacuandi, de primo modo eſt hic ſermo, non de ſecundo.

Aduertendum, quòd purgatio intelligitur, eductio humoris alterius à ſanguine: euacuatio autem generalis eſt, & ſectionem venæ atque purgationem ſub ſe continet. Neque verò ex hac regula oppoſitam concludes, ſcilicet quòd vbi natura faciendo aliquid perperam agat, medicus ſi faciat,

etiam

etiam malè aget, nam in diarrhæis multitudo colorum mala, ſi ſponte humores prodierint: cum medicamento verò non ita. Et in principiis morborum natura nihil excernit vtiliter: medicus tamen facere poteſt, vt ſuis locis videbitur. Nec ſi natura non reponit luxata, medicus propter hoc reponere negliget.

4. Aph. 21. *4. Aph. 20.*

Voluit præterea nos, aliam regulam intelligere, huic contrariam: ſcilicet, quòd ſiue per naturam ſiue per artem quæ non lædunt excernantur, loco eorum quæ lædunt, ægrum non bene ferre, aut non iuuari, aut vtrunque contingere, nam propoſitioni quæ ex duabus conſtat per copulam, tres ſunt contrariæ veluti ei quod eſt conferre, & bene ferre, contrariæ ſunt, non conferre, vel non bene ferre, vel vtrunque.

Quòd verò adiecit, *Habere autem oportet*, oſtendit quandoque contingere, vt qualia oportet purgari purgentur: nec tamen conferat, ratione regionis, temporis, ætatis & morborum. Ætatis, gratia exempli, in infante, abundante ſanguine, non tamen ſecabimus venam: & decrepita ætate vir, non ſuſtinebit medicamentum. Et cum dicet inferius. *Quo ad tempus*, quod ſub cane & ante canem moleſtæ ſunt medicationes: & tamen præſupponit quod euacuentur qualia oportet: aliter abſurdus eſſet Aphoriſmus. Per hæc quatuor principalia, etiam intelligit reliqua ſimilia: vt victum, & naturæ proprietatem, ac talia. Ex quo apparet, ipſum non ſibi contradicere, cum inferius dicet, non conuenire purgationem niſi concocta materia. Licet enim humor noxius euacuetur, plus tamen euacuatur eo tempore de innoxio, cuius ratione læduntur. Similiter cum dixit, quod qui prauo vtuntur cibo, purgati exſoluuntur, hoc autem non eſt bene ferre: nam ratione virtutis hoc contingit, quæ cum debilis fuerit, ab omnibus etiam vtilibus lædi ſolet, vt Galenus teſtatur. Et ſimiliter cum dicet in quarto libro infrà, quòd nigra eiecta perniciem afferunt, quæ tamen conſtat eſſe noxia: id contingit ratione ſigni, non cauſæ, nam talia cum ſint pars materiæ quæ relinquitur, indicant morbum à tali materia factum eſſe inſuperabilem: non quod talis expulſio noceat. Ideò ſi quando concocta tota euacuetur, quod rarò accidit, æger euadit. Cum verò dicet, quod educta aqua aut putè toto in abſceſſu, æger perit: loquitur de quantitate, quamobrem non ſemper, cum quale oportet educi, educitur, confert, & bene fert: ſed natum eſt conferre, ita vt ſub debita quantitate educatur. Et ſimiliter in febre, quæ eſt cum ſyncopi ex humoribus crudis, licet conueniret purgatio, & venæ ſectio, tamen purgatio non educit, venæ ſectio ob virtutis imbecillitatem prohibetur. Et infrà etiam, materia quæ educitur per vomitum, aut per purgationem, cum fuerit ærugini ſimilis, mala ſymptomata affert, ideo intelligendum eſt, vt conferat, & bene ferat, poſt diem vnum & poſt ſomnum Et poteſt intelligi per *qualia oportet*, vt ſint noxia concocta & euicta: tunc enim ſemper confert.

Aph. 11 huius libri. *2. Aph. 36.* *10. Ar. cur. cap. 4.* *Aph. 21. 22. 23. & 24.* *6. Aph. 27.* *12. Ar. cur. cap. 3.* *5. Aphor. 2.*

Hippocrates ergo innuit ſex propoſitiones, communes tam artis quàm naturæ operibus: quarum quatuor primæ ſemper veræ, ſequentes cum ſuis conditionibus, aliter non.

Si qualia oportet purgari purgentur, confert.

Si non confert, non qualia oportet purgari, purgantur.

Si confert & bene ferunt, qualia oportet purgari purgantur.

Si non qualia oportet purgari purgentur, non confert, nec bene ferunt.

Si qualia oportet purgari purgentur, confert, & bene ferunt.

S non confert, aut non bene ferunt, non qualia oportet purgari purgantur.

Dices autem, aliquando non purgari qualia oportet, & tamen bene ferre: vt in initiis morborum, cum ſiliqua Inda, ſed hæc non eſt purgatio, quæ fiat à medicamento ſeligente, ſed leniente tantum: aliter impoſſibile eſt, non purgatis humoribus peccantibus, ſed innoxiis, bene ferri medicamentum. Si igitur purgaueris humorem peccantem, & cum conditionibus ſuis, conferet, & bene feret. Etſi abſque conditionibus debitis, non purgando tamen alium humorem, conferet, ſed non bene feret. Si autem humorem non peccantem valido medicamento, nec conferet, nec bene feret. Propterea quatuor illæ conditiones quàs proponit Hippocrates, non vt conferant euacuationes, ſed vt tantum bene ferantur, intelligendum eſt. Diuerſis etiam modis conferre, & bene ferre, quoad tempus intelligendum eſt, nam bene ferre & dum purgantur, & dum poſt purgationem quieuerunt, dormiuerúntque, contingit: conferre autem non ſtatim, ſed poſt aliquod tempus. Patet igitur, quædam eſſe quæ conferunt valde, ſed difficulter feruntur: alia quæ facilè feruntur, cum tamen noceant.

APHORISMVS III.

HAbitus athletarum qui ad ſummum bonitatis attingunt, periculoſi, ſi in extremo conſtiterint, neque enim poſſunt in eodem permanere, neque quieſcere. Cum verò non quieſcant, neque poſſint proficere in melius, reliquum eſt igitur vt decidant in deterius. His de cauſis bonum habitum ſtatim ſoluere expedit, vt corpus rurſus nutriri incipiat. Neque compreſſiones ad extremum ducendæ: (periculoſum enim) ſed qualis natura fuerit eius qui debet perferre, ad hoc ducere conuenit. Sic & euacuationes quæ ad extremum deducunt, periculoſæ: & rurſus, refectiones cum extremæ fuerint, periculoſæ.

COMMENTARIVS.

CVm dixerit qualis eſſe debeat euacuatio, humorum ſcilicet noxiorum, ſeu qualitate ſeu quantitate noxij ſint: oſtendit modò quanta eſſe debeat. Non quidem vt libram aut ſelibram, ſed eo modo quo determinari potuit. Commune illud Hippocraticum præceptum eſt in libro de Veteri medicina: Modum, neque pondus neque numerum aliquem ad quem referas, cognoſces: certam verò & exactam metam non reperies aliam, quàm corporis ſenſum. Qui enim rectè interpretari obſcurius dicta ab aliquo authore voluerint, triplici hac via ordinéque hoc vno procedere debent. Primum eſt, vt illius verba per alia eiuſdem verba ad eum ſenſum pertinentia declarent. Secundum, vt ſi non poſſunt, verba illius his quæ videntur in rebus accommodent. Tertium eſt, vt ſi res ipſas videre non liceat, demonſtratione firma vtantur. Confutare autem opiniones ſingulas, vt ad vnam perueniamus, res eſt operoſa & prolixa plus quàm vtilis. Similiter alium ſequi interpretem, res non digna eſt niſi Iuriſconſultis, quibus permiſſum eſt ſine ratione pro ſuffragiorum multitudine decernere. Coniectura quoque vti, hominis eſt qui plus de ſe polliceatur quàm præſtet, aut nimis cupidi gloriæ. Nam ſi non licet vna ex tribus propoſitis viis ſententiam authoris aſſequi, nimis cupidi eſt velle illum exponere qui noluerit intelligi, at ſi liceat, tu tamen coniectura aut alterius authoritate contentus ſis, dupliciter peccas: & dimittendo quod præſtare debes, & vtendo his quibus vti non licet. Quanquam Aphoriſmorum Hippocratis proprium ſit, vt clari ſint, nam ab obſcuris & dubiis abſtinendum cenſeo. Vitioſus enim ſermo & falſus totam euertit expoſitionem, dum falſa veris immiſcet, ac dubia certis: vt melius ſit centum Aphoriſmos, & omnes veros inſerere, quàm ducentos, in quibus vnus falſus tanquam verus interſit. Nam falſos ſermones addere, & vt falſos explicare, ſi à Galeno factum non eſſet, dicere auderem puerile eſſe. At longè deterius eſt, falſos vt veros inſerere. Illud enim eſt nimis ſeruientis hominum calumniis, ac iudiciis abſurdis: hoc autem, fidem à veris mendacio abrogantis. Itaque hæc præfari oportuit hic, ne ab initio nimis Lectorem tædio afficeremus: inculcantes multa quæ non niſi longis circuitibus connecti poterant. Vt etiam quæ noua videntur oſtendam, pluribus in locis exempla adiiciam, quæ non ſolùm docebunt, ſed etiam delectabunt audientes. Scio enim in expoſitione præcedentis Aphoriſmi quoſdam nos ſatis probaturos eam diuiſionem, doctrinámque eius quod eſt conferre, ac bene ferre. Sed ſi quæ contigerunt Duci velitum Zapantæ quis vidiſſet, facilè intellexiſſet, fieri poſſe vt aliquid plurimum conferat, quod tamen æger ferre vix poterit: & contrà aliqua commodiſſimè perferri, quæ tamen nocebunt. Exemplum autem primi habetur in his, in quibus vel lapis exinditur, vel membrum corruptum amputatur. Sed in purgationibus dicam quid illi quem nuper commemoraui euenerit. Fuit hic natione Græcus, ætatis annorum ſexaginta fermè, ſed longis laboribus perfractus: laborabátque membrorum tremore maximo & magis ſiniſtræ quàm dextræ partis, magíſque manus quàm cruris. Sub profundiſſima autem hyeme cum adhibuiſſemus medicamentum ex colocynthida, primùm quidem nihil eduxit: à prandio autem tantum, verùm cum vomitu, nauſea & torminibus: vt me præter horam ſolitam aduocauerit, exiſtimans ſe moriturum. Verùm cum purgaſſet, dormiuiſſétque, moleſtia illa planè ſolutus eſt. Intra autem ſex dies, cum aliud medicamentum propinare vellem, cœpit enixius petere vt iterum colocynthidam darem: at ego minimè auſus ſum, ob ſubiecti nobilitatem. Itaque alia medicamenta non vexarunt, verùm non contulerunt: adeò vt ipſe ſummis precibus exoraret, vt ad illud primum reuerterer, quod ego nolui facere: quòd dum in illa moleſtia eſſet, de medicamento fuiſſet conqueſtus. Conſtat itaque, multum intereſſe inter conferre, & bene ferre. Quòd ſi medicamentum conferat, & non bene ferat, indicium eſt, vel materiam non eſſe concoctam, vel vires eſſe imbecilles, vel medicamentum non rectè confectum. Si autem bene fera, nec conferat, indicium eſt, vel vires eſſe validiſſimas, vel morbum lethalem, vel medicamentum nihil ſelegiſſe.

Hactenus de talibus: nunc ad Aphoriſmi expoſitionem deuenio. Proponit Hippocrates hanc ſententiam: in omni euacuatione metienda, meta quantitatis eſt ſumenda à viribus, donec perferre queant: ſeu euacuatio ſit per venæ ſectionem, ſeu per purgationem. Deinde ſubiungit aliud à contrario: Sicut euacuationes extremæ ſunt periculoſæ, ita etiam refectiones quæ iam euacuatus adhiberi ſolent, cum confertim fiunt, periculoſæ exiſtunt.

Sumit autem exemplum ab athletis vnum, docens parerga interim: ſed tamen quod ad propoſitum, maximè conuenit & eſt, quòd repletiones maximæ, tametſi ſint ex ſolo ſanguine, periculoſæ ſunt. Conſtituit igitur quatuor propoſitiones ſimiles, quarum duæ conſiſtunt in habitu, duæ in operatione:

Repletio ſumma qualiſcunque periculoſa.
Vacuitas ſumma periculoſa.
Euacuatio ſumma periculoſa.
Refectio ſumma periculoſa.

In habitu repletio & vacuitas ſumma periculoſæ, non dixit malæ. In operatione euacuatio & refectio ſumma, rurſus periculoſæ, non dixit malæ, quia quandoque natura perfert ob robur, quandoque ſeipſam exonerat aut confirmat. Sunt & aliæ duæ propoſitiones, quarum vna non contingit vt natura ſe reficiat: ideò neque vera nec falſa, alia vt ſe exoneret, quæ & ipſa vera eſt. Cum enim ſponte hoc facit, & ad ſummum peruenerit, periculoſa eſt.

eſt. Oſtendit autem hoc de athletis : hos enim, non alios intelligit : vt nec ruſticos, nec nautas : nam hi tametſi inter eos qui exercentur ſint connumerandi, non tamen optimum habitum habere poſſunt, quoniam neque in ocio degunt poſt exercitationem, ſed quaſi in continuo opere ſunt : nec aluntur bonis cibis, non tamen vſus eſt athletarum nomine, quoniam hoc nondum erat in vſu : res ipſa tamen, id eſt, ipſi athletæ cum in Olympiis exercerentur, & iam (vt in Proœmio dixi) 80. effluerent Olympias Hippocratis ætate, cogniti erant. Hi erant homines corporis robore & magnitudine ſelecti, qui quotidie paucis horis, vel ſaltem ſtatis diebus exercebantur in palæſtra, diſco iaciendo, aliiſque ſimilibus, certabántque & potando & edendo : vt referant Milonem Crotoniatem, taurum quadrimum, ei ob victoriam in ludis dono datum, pugno occidiſſe, deinde etiam comediſſe, conſuetum etiam minas 20. panis, & totidem carnis, id eſt libras fermè 27. & vini choas tres, id eſt libras 30. in cœna abſumere. Aſſumit ergo habitum athleticum, qui à vulgo pro inculpato haberetur : vt oſtenderet, etiam in optimis honoribus ſummam plenitudinem eſſe periculoſam. Addit etiam hic demonſtrationem, quòd talis habitus periculoſus ſit : quia non poteſt ſtare, quoniam quotidie nutriuntur & augentur : nec augeri, cum venæ ſint ad ſummum repletæ, vt ſupponitur : igitur neceſſarium eſt relabi.

Tria igitur in hoc Aphoriſmo Hippocrates demonſtrat. Primùm, quatuor propoſitiones dictas per rationem à contrario deductam : habitum athleticum, etiam optimum, non eſſe bonum, ſed periculoſum. Et quod habitus bonus in ſummo non poteſt conſiſtere, nec in melius proficere, & eſt demonſtrandi genus. Dixit igitur hoc de athletis, ne quis exiſtimaret ob qualitatem habitum illum eſſe malum, non ob quantitatem, homines enim illi erant rubicundi, robuſti, pingues, ſani, neque tamen cum hoc, maximo periculo vacabant. Quod verò periculum eſſet, declarat Galenus in libello de Bono corporis habitu, dicens, imminere illis periculum ſuffocationis, quod tamen rarò contingit : aut rupturæ venæ, quod ſæpius euenit.

Animaduertendum, quòd licet repletiones & vacuitates, euacuationes & refectiones, ſint omnes periculoſæ : periculoſiores ſunt, quæ ſunt cum motu : id eſt euacuationes & refectiones, his quæ ſunt habitus, id eſt repletionibus & vacuitatibus. Item repletio & refectio maius periculum adducunt quoad mortem, euacuationibus & vacuitatibus : ſed hæ difficilius reſtaurantur. Quod verò dixit *τὰς συμπτώσιας*, id eſt, compreſſiones ſeu extenuationes, & *τὰς κενώσιας*, euacuationes : manifeſtum eſt, per primum nomen intellexiſſe vacuitatem quæ fit per inediam & exercitium, & per ſecundum omnem repentinam euacuationem. Quòd ſi quis contentioſus eſſe velit, & per *τὰς συμπτώσιας* euacuationem quæ fit per venæ ſectionem, per *[illegible]*, purgationes, nihilominus ſenſus ipſe manebit.

Solum hoc dubium relinquitur, quomodo cum ſumma repletione, quæ in athletis eſt, fames naturalis, quæ in illis maxima eſſe ſolet, fieri poſſit? Et primò ſciendum, quòd vt habetur à Galeno, fames fit aëre digerente ea quæ in membris continentur : inde membra à venis ſugunt, & venæ à ventriculo, inde ventriculus appetit naturali facultate, quam animalis comitatur. Sed ex hoc non habetur quomodo fames fiat, membra enim ex ſanguine veteri etiam nutriuntur, ſed ſpiritus ſolum ex nouo generantur. Cum igitur in athletis multa fiat reſolutio ſpirituum, ideo magnam incurrunt famem. Et ideò eſurientibus primùm accenditur Ephemera, quæ parum durat; pòſt tabeſcunt, & fiunt debiliſſimi. Quod autem ſpiritus ex nouo cibo & ſanguine generentur, videtur manifeſtè in his qui viribus deſtituuntur? qui refecti maximè vino, & vitellis ouorum, ſtatim reſtaurantur & exhilarantur. Vnde in ſyncope, primo ad Glauconem, ſemper cibus, maximè vinum exhibetur, quod ſi aliter reſtaurari poſſent, non conueniret.

1. De ſympt. cauſis c. 7.

Cap. vlt.

Quod verò dixerit periculoſas euacuationes extremas, aut purgationes, aut vacuitates, iuxta vnumquodque genus intelligendum eſt, vacuitas enim in tabem deducere ſolet : immodica purgatio in ſyncopem, aut animi defectum : ſanguinis euacuatio, vt nono Artis curatiuæ habetur, tum in ſubitam mortem, tum in malum corporis habitum, vnde hydrops deducere ſolet.

Cap. 10.

APHORISMVS IV.

VIctus tenuis & exquiſitus, in morbis quidem longis ſemper : in acutis verò, in quibus non conuenit periculoſus. Et rurſus, qui ad extremum deuenit tenuitatis, grauis eſt, nam & repletiones quæ ad extremum deueniunt, graues ſunt.

COMMENTARIVS.

POſtquam de qualitate quantitatéque euacuandorum locutus eſt, quæ fieri poteſt tum venæ ſectione, tum purgation : ſuperſunt duo auxilia, ſcilicet ratio victus, & mutatio intemperiei. Nunc igitur rationem victus aggreditur, diſtinguens morbos in acutos, qui ad quadrageſimum diem terminantur, dicente ipſo in Prognoſticis : In omni morbo acuto, qui cum febre fit, & ad quadrageſimum diem iudicetur, & diuturnos qui vltra eum terminum extenduntur. Non etiam loquitur de quantitate victus, ſed de ſola qualitate. Non enim putat confundendas intentiones victus, nec quantitatem qualitati præponendam, quæ & minus poſſit, & in tractatione de euacuatione qualitati poſtpoſita ſit. Conſtituit igitur victum quendam mediocrem : & eſt is qui neque virtutem

Lib. 1. t. e. 25.

ac vires ægri debilitat aut minuit, neque, auget: & eſt aſſumptio ptiſanæ, ſub quantitate & numero ſolitis in ſanitate. Huius igitur comparatione fiunt duo extrema: ſcilicet plenus victus, qui fit per carnes & oua: & tenuis, qui fit per ptiſanæ cremorem, aut hydromel. Patet igitur, quod etſi homo aſſumeret quartam partem vitelli oui, vtitur victu pleno: & ſi libras quatuor ptiſanæ colatæ, vtetur victu tenui, non tamen rectè forſan faciet, quia quantitate exuperabit. Circa quod ſciendum eſt, quòd qualitas plurimum nocet, puta caro & oua, in comparatione ad quantitatem: quia ventriculus eadem facilitate concoquit mediocrem & conſuetam quantitatem: imò aliquanto facilius quàm exiguam, ſi ſit ex eodem genere cibi, & hoc, quia cogitur in vtroque amplecti & quantitatem paruam, quandoque deterius, imò plerunque complectitur. Si igitur laboranti morbo acuto dederis modicum carnis vel oui, nocebit, ratione difficultatis coctionis, quam ex ſubſtantia conſequitur, nec etiam facilius concoquetur ob paucitatem: & etiam quia nutrimentum id pingue eſt, fomentum febri ſubminiſtrabit. Si verò in debita quantitate fuerit, nocebit trifariam: & ob difficultatem concoquendi, & multitudinem alimenti, illiúſque pinguedinem. Quæ enim pinguia ſunt, difficilius concoquuntur quàm aquea: ſicut videmus in coctionibus quas vocant deſtillationes, in quibus primùm aqua ab excremento terreo ſeparatur, pòſt pars pinguior. Igitur ſemper cibus plenior trifariam offendit laborantes morbis acutis cum febre: & quia in ſeparatione negotium naturæ exhibent: & quia quod ſeparatur, multum eſt, & facilè inflammatur à febre: & quia pingue eſt. Coctio autem in lebete declarat, olera & huiuſmodi facilius carne concoqui.

Vide 1. De victu in Acut. com. 18.

8. Artis cur. c. 2. & 3. De fac. naturalibus c. 4.

Diuiditur etiam tenuis victus, quia pleno in morbis haud opus eſt, in tres ordines: tenuem ſimpliciter, & eſt cremor ptiſanæ: exquiſitè tenuem, ſeu tenuiſſimum, & eſt aqua mellis: & tenuiſſimum in extremo, quod cum extremo minimæ quantitatis conuenit, & eſt vt nihil prorſus detur. Hippocrates igitur de talibus loquens, reprehendit eos qui in d[illegible]urnis morbis, id eſt qui vltra quadragesimum extenduntur, vtuntur victu tenuiſſimo, & hi interficiunt prorſus ægros: & eos etiam qui in acutis, in quibus non conuenit, id eſt, qui à quartodecimo ad quadrageſimum, terminum ſui finis habent. Diſcrimen, quòd in diuturnis ſemper: in acutis, in quibus non conuenit, non adeò, ſed tamen periculoſus, non dixit grauis: quoniam ſi tulerint, grauis non erit morbi moleſtia diminuta. Deinde ſubiungit, quod ſicut tenuis victus exquiſitè periculoſus eſt, ita qui ad extremum tenuitatis deuenit, quod eſt nihil dare, grauis eſt ſemper in diuturnis & acutis, qui vltra quartumdecimum diem extenduntur.

Forſan cuipiam ſuſpecta erit hæc expoſitio, dicentibus, Quiſnam tam amens medicus ille poterit, qui audeat vltra quadraginta dies, vel etiam ad eum terminum, vel propè, ægrum ſine cibo tenere? Verùm hoc noſtro tempore forſan mirum erit, antiquo non: cum potius eſſet mirum, quot ægros inedia abſumerent. Neque ſolùm per totum morbum aut periculoſa aut grauis hæc inedia eſt: ſed ſi vel in diuturno morbo per duos aut tres ſolum dies vtatur quomodolibet, vel in acuti ea parte quæ acuta non eſt. Quamuis enim acutus morbus ab initio ſui vſque ad quadrageſimum diem extendi poſſit: tamen ſolum quatuordecim dies morbi acumen occupabit. Senſus igitur Hippocratis eſt: in diuturnis morbis, intellige tamen qui cum febre ſint, & in acutorum ea parte quæ acuta non eſt, ſi quis vtatur victu exquiſitè tenui, periculum ſubibit: ſi verò tenuiſſimo, proculdubio lædetur. Nam & repletiones cum ad extremum deuenerint, quocunque morbi tempore fiant, graues ſunt, lædúntque. Vides igitur planam & ſibi concordem expoſitionem, ac grauem Hippocratis: niſi quòd quis obiicere poſſet, Auicennam pluribus in morbis diuturnis vti victu tenuiſſimo, vel valde tenui ſaltem, & primò curando reſolutionem: & ſis contentus mulſa vſque ad quartumdecimum, ſi virtus fert. Et in aſcite vult, vt in initio vtamur victu tenuiſſimo. Et in febre quæ ex pituita fit, & in quartana, vſque ad tres hebdomadas, ſcilicet viginti dies, quos pro initio totius morbi præfinit. Verùm in his febribus non tenuiſſimum victum, ſed mediocrem adhibet. Vt enim opponitur plenioti, in quo datur caro & oua, ab eo in his morbis tenuis victus appellatur, qui eſt mediocris. Vult verò vt tenui, id eſt attenuante vtamur: quoniam materia vtriuſque febris craſſa eſt. Trifariam enim tenue vocant, propria improbitate ſeducti medici noſtri temporis tenuem victum perperam, aliqui verò ſeducti ab Auicennæ interpretibus, ſcilicet tenuem in pauca quantitate. Hippocrates nunquam, ſed paucum vocat tenuem: vt ptiſanam, & panem lotum, & alicam, in comparatione ad oua & carnes, hoc nunquam Hippocrates: ſed paulo pleniorem, mediocrem ptiſanam, vt dixi, appellat. Rurſus tenuem, qui extenuat: vt cum ſale Iamblicho vel Theriaco, vt Paulus, hunc Galenus non tenuem, ſed attenuantem vocat: Ita peſſimi iſti nebulones confundunt, vt ſepiæ aquam, ne ipſæ videant, vel etiam qui adſunt. Ita in aſcite, attenuante victu, non tenui debemus vti: in reſolutione, cum non adſit, licet vti ea ratione victus, nondum tamen conſtat, an apud Hippocratem.

a 3. cap. 4. 14. 3. c. 4. c. 13. in princ. l. 4. c. 2. cap. 5. & 64.

Lib. 3. cap. 48.

APHORISMVS V.

IN tenui victu ægri delinquunt: quo fit, vt magis lædantur. Quicunque enim error committitur, maior in hoc fit, quàm in paulo pleniore victu. Propterea etiam ſanis periculoſus exiſtit valde tenuis conſtitutus & exquiſitus victus, quoniam errores grauius

grauius ferunt. Ob hæc igitur tenuis victus atque admodum exquiſitus, eo qui ſit paulo plenior, magis periculoſus.

COMMENTARIVS.

¶ INtendit Hippocrates probare præcedentem concluſionem alio modo, ſcilicet quòd victus tenuis & exquiſitus ſit periculoſus, & addit, admodum tenuis: & etiam generaliter eum antea comparando ad morbos ſolùm in quibus non conuenit. Proponit autem quatuor propoſitiones, quarum ſecundam probat per tertiam, & quartam per ſecundam. Et intendit probare hanc concluſionem per hoc medium, quòd victus tenuis comparatione ægrotantis eſt deterior paulo pleniore. Et ideò vult hanc propoſitionem eſſe & vt principaliter intentam, & vt medium ad aliam demonſtrandam. Ergo facit duas rationes. Prima eſt: In ſanis periculoſius eſt declinare ad extremè tenuem victum, quàm pleniſſimum: igitur in ægris ſemper pari ratione periculoſius eſt declinare ad tenuem, quàm ad pleniorem. Ex quo patet, quod loquitur de victu tenui in qualitate, non in quantitate, nam ſi de quantitate loqueretur, periculoſior eſſet pleniſſimus in ſanis, quia poſſet ſtrangulare. Ex quo ceſſant argumenta de immodica repletione, quæ proueniunt ex malo intellectu tenuis & pleni. Sequela autem duplici indiget demonſtratione, & ab extremis ad totam latitudinem habita pari ratione, & hoc per ſe patet: & à ſanis ad ægros, quia ſani deberent propter vires robuſtiores melius poſſe perferre inediam quàm ægri: & tamen grauius ferunt, quàm pleniorem victum. Patet, quia ſi dederis ſano oua, carnes, vinum, parum offenditur, cum tamen ſit extreme plenus victus in quali: ſin autem ſolum melicratum, grauiter læditur. Sed cur vel non addit (magis) ante Delinquuntur: aut, vt lædantur ſimpliciter, & non vt magis lædantur? Docet ergo nos, quòd cum comparatiuè loquatur, ſic infert primam propoſitionem: In tenui victu, comparatione ægrorum, ægri ſemper læduntur, quia delinquunt & errant: in paulo pleniore victu, non ſemper delinquunt: ergo in tenui victu ægri comparatione magis læduntur, quàm in pleniore, dato quòd pari receſſu recedant à mediocri victu. Ideo in quarto Aphoriſmo legitur λεπταὶ, id eſt tenues: hic λεπτῆσι, quaſi tenuioribus, ſcilicet quàm deceat. Inde ſex differentiæ colliguntur huius primæ partis Aphoriſmi, à præcedente. Prima, quòd ibi intelligit ſimpliciter tenue, hic comparatione ad morbum. Secunda, quòd circumſcribit in morbis in quibus non conuenit, hìc generaliter in omnibus morbis. Tertia, ibi comparat ſimpliciter tenuem ad plenum, hìc ad paulo pleniorem: vt ſit æqualis receſſus. Quarta, ibi exquiſitè tenuem, hic tenuem abſolutè. Quinta, ibi periculoſum aut grauem, hìc errorem & iacturam ægri damnat. Sexta, ibi ſumit argumentum à contrario, hìc à ſanorum comparatione: quæ, vt dixi, conſtat à maiori bifariam, & ratione, quia ſani melius poſſent perferre inediam, & quia victus ſanorum cum ſit plenior, ægrorum tenuior, difficilius ferent ægri receſſum ad tenuiorem victum. Paulo autem plenior victus à Galeno declaratur, qui ſit per panem Cap 5.
lotum, de quo in primo de Alimentis, nam qui ſit per alicam, à Galeno in præcedenti commento inter pleniores numeratur. Panis autem lotus ſit, lauando aqua calida, inde ſiccatur: & tunc leuior eſt reliquo pane, & in aqua ſupernatat. Proximus eſt ei qui ab Lib.2. c.9.
Oribaſio bis coctus appellatur. Eiiciebantur in lotione craſſiores omnes partes, & quæ fæculentum aliquid continebant.

Ex hoc patet, quod licet dicat in ſecun- Tex. 37.
do de Ratione victus in morbis acutis, quòd & 48.
maiores ſint noxæ plenioris victus quàm tenuioris (quod non contradicit his quæ hic dicuntur: quia ibi in prima autoritate loquitur de quantitate, hìc de qualitate) porro copia, vt dixi, etiam in ſanis paucitate periculoſior eſt: in ſecunda verò, de ſæuiente vi morbi & cibo exhibito in vigore illius, aut ſæuientibus ſymptomatibus. Ob hæc igitur, hæc eſt ſecunda ratio, in qua ex hac propoſitione demonſtrata victus tenuior in comparatione ad ægrum, magis lædit pleniore: igitur exquiſitè tenuis, & admodum, eo qui paulo plenior ſit, eſt magis periculoſus. Diuerſitas autem aſſumptæ propoſitionis à demonſtranda, eſt in tribus: nam in demonſtrata ſeu aſſumpta, admodum & exquiſitè non adduntur, tertiò, quia in priore loquitur de errore, hic de periculo. Ratio tamen patet ex hoc, quòd ſi comparatiuè victus tenuis noxius eſt, ergo exquiſitè admodum tenuis ſimpliciter erit periculoſus: quia vix fieri poteſt, ne talis non ſit tenuis in comparatione ad ægrum.

Damna verò ieiunij & inediæ, in Libro de Veteri medicina his verbis edocuit: Si quis, inquit, aſſuetus prandere, ita vt ei hoc conferat, abſtinuerit, impotentia, vehemens tremor, animi deliquium: poſtea oculi pallidi, vrina craſſa & calida, os amarum, & viſcera ipſis pendere videbuntur, vertigo, iracundia, triſtitia. Eadem fermè ſecundo de 1. com. 24.
Victu in acutis: vbi docet bilioſis grauiorem etiam eſſe inediam: ibi quoque damna copioſi cibi inſoliti docet, quæ ad grauitatem fermè pertinent.

Quæret forſan in morbis aliquis, quid cibus perperam datus faciat? Reſpondet Galelus 11. Ar. cur. quod à natura expellitur, & Cap. 15.
quicquid eſt prioris alimenti ſecum trahit. Si verò non expellatur, nec concoquatur in ventriculo, nec iecore, febres accendit. Verùm dices, ſi natura concoqueret, nonne augeretur virtus, atque ita æger euaderet? nam iugiter euacuando & nutriendo, quilibet euadere poſſe deberet. Galenus enim in Com. 44.
primo de Victu in acutis, duos proponit ægros: debilem, cum magno morbo, quem nutrire conuenit: & robuſtum, cum morbo eodem, quem (dicit) ſi non nutries, rectè ages: ſi contrarium in vtroque egeris, vterque peribit. Conſtat etiam multos ſic curari, præcipuè ſenes, cum morbo diuturno

nutriendo atque purgando. Propterea dico, quòd ſi ventriculus aut iecur multum laborent, & maximè abſceſſu, tenuiſſimè ſunt nutriendi: magis autem in morbis lienis, Cap. 5. & 17. pulmonis & febribus: vt 12. Artis curatiuæ habetur. Propterea dico, quod in morbis acutis coctionis celeritas neceſſaria eſt: aliter pereunt, reſtauratio non fit, quia calor febris impedit, in mitibus tamen, vbi materia multa eſt, aut craſſa, calor febrilis parum impedit: ideo tales nutriuntur, nec offenduntur niſi cum cibus talis fuerit vt non poſſit bene concoqui. Cauſa ergo mortis in ægris eſt, quia cibus ipſe qui datur, non nutrit, quia non concoquitur. In fluxibus verò, & aliis euacuationibus, cum cibus concoqui poteſt, vtpotè quia febris non adſit, diutius viuunt, ſi cibus rectè adminiſtretur. In acutis igitur ſpes eſt in virtute, in diuturnis in recta cibi adminiſtratione plerunque.

APHORISMVS VI.

Extremis morbis extrema exquiſitè remedia optima ſunt.

COMMENTARIVS.

Hic non eſt Aphoriſmus perfectus, ſed cum ſequenti coniungi deberet. Galenus hoc vidit, non tamen fecit, quare nec nos numerum perturbabimus. Cum ergo Hippocrates tractaſſet de qualitate victus in morbis diuturnis & acutis, ea parte qua minimè acuti ſunt, in hoc & ſequenti Aphoriſmo de altero extremo & medio ſermonem habet. Alterum extremum eſt morborum valde acutorum, quos Peracutos vocant: medium autem eſt acutorum, quos ſimpliciter, qui, vt dixi, ad quartumdecimum finiuntur, habita enim regula victus diuturniorum morborum & acutorum, qui decidentiæ vocantur, & peracutorum, habebimus mediorum mediam inter illos. Non laboro autem de peracutis, ſeu ad tertium ſeu quartum, quintum, aut etiam vſque ad ſeptimum diem terminentur, tales ſunt plerunque anginæ, & diſtentiones, ac morbus attonitus ſeu apoplexia, atque hi generaliter. Acuti ſimpliciter quinque primo de 1. cap. 8. Victu in acutis: morbus lateralis, peripneumonia, phrenitis, lethargus, & febris ardens. Sunt præterea peracuti omnes acuti, cum maximi ſunt: ſicut cum minimi, diuturni, & maximè ſi materia craſſa vel lenta fuerit, natura enim media acutorum in vtrumque extremum conuerti nata eſt, vt acuti ſimpliciter, modò peracuti, modò acuti ex decidentia fiant, excedentes quartumdecimum diem, terminum proprium acutorum. Peracuti autem ac diuturni in acutos conuerti nequeunt: quoniam ea ratione peracuti tandem in diuturnos, & diuturni in peracutos conuerti poſſent. Licet ergo ex peripneumonia & phrenitide mori in tribus diebus, & erit peracutus morbus: & in viginti aut triginta diebus mori ſanarive, eritque acutus conuerſus in diuturnum & in nona, duodecima, quartadecima, eritque ſimpliciter acutus, ſeruanſque naturam ſuam. At ex hydrope vel tabe non licebit intra quartumdecimum diem ſola vi morbi interire, nec ex angina aut attonito morbo vltra ſeptimum diem, qui terminus eſt extremorum ſeu peracutorum vel acutiſſimorum morborum: ita enim eos appellare ſolet Hippocrates loco commemorato.

Quanquam verò & acutos & acutiſſimos 1. cap. 16. propè appellet hic, & primo de Victu in acutis, & alibi morbos qui cum febre ſunt indifferenter, omitto enim quod peracutorum, vt inquit Galenus ſecundo de Diebus Cap. 12. decretoriis, quidam ſimpliciter tales ſint, qui ad quartum diem haud perueniunt, vel eum non excedunt: alij non exactè, qui vltra quartum progrediuntur: peracutos κάτοξυ acutiſſimos ὀξυτάτους vocat: nihilominus hic & dum loquitur de diuturnis & acutis ac peracutis, omnes morbos complectitur, etiamſi ſine febre ſint. Licet primò ac principaliter de morbis, qui cum febre ſunt. Dixi hoc propter diſtentionem & attonitum morbum, qui plerunque etiam inuadere hominem abſque febre ſolent.

Sunt & morbi acuti ex conſtitutione pe- 1. cap. 9. ſtilenti, vt habetur ab Hippocrate loco ſupradicto. Proprium eſt enim acutorum morborum, poſſe intra quattumdecimum diem occidere: & acutiſſimorum, intra ſeptimum tametſi non occidant, non enim vt ſint acuti, & multo minus peracuti, ſufficit vt intra quartumdecimum vel ſeptimum iudicentur, ſed vt poſſint interficere, aliter Ephemeras & Tertianas exquiſitas inter acutiſſimos morbos numeraremus. De his igitur Hippocrates non loquitur, tanquam morbis ſecuriſſimis, hic, alibi verò, dum de acceſſionibus ſermonem habet. Verùm peracutos & acutiſſimos hic ſeu cum febre, ſeu ſine, intelligit, eos qui tales natura ſunt: aut qui licet non tales natura ſint, tales tamen euaſerint, ſeu ob materiæ multitudinem, ſeu prauitatem, ſeu tenuitatem, aut ſymptoma coniunctum, aut ob virtutis imbecillitatem, aut propinquitatem abſceſſus membro principali. Solum eos excludens morbos qui acuti ſunt, aut peracuti, ob conſtitutionem: quos Epidemios vocant. Nam in his & de Hippocratis verba non ſunt intelligenda: verùm ſeorſum, quomodo agendum ſit, Hippocrates in Epidemiis nos docuit. Si igitur lateralis morbus, qui intra ſe- 3. in 1. E. & ptimum diem iudicandus ſit, efferatur, cum com. 38. natura morbi lethalis & acuta iā plenè ſit, eum inter extremos morbos, de quibus hic ſermo habetur, connumerabimus.

Hippocratis igitur ſententia hic eſt: Cum auxilia debeant æqualia eſſe morbis, ſi morbi extremi ſeu acutiſſimi ſint, extremis & maximis præſidiis opus erit, atque ita generaliter, tam de medicamentis ac venæ ſectione, tum intemperiem mutantibus, membri præciſione, quàm etiam de ratione victus intelligendum eſt. Dicebat Galenus quinto Artis curatiuæ, Eraſiſtratios repre- Cap. 15. hendens, qui nolebant in ſanguinis ſputo ſecare venam, hunc recitans Aphoriſmum: Vbi periculum eſt in mora, ab æqualibus remediis inchoandum eſt: Si autem in mora non ſit periculum, vt in comitiali & reſolutione,

tione, à leuioribus auxiliis incipiendum. Cum ergo in extremis morbis periculum in mora ſit, ab extremis etiam auxiliis eſt inchoandum. Æqualitatem verò auxiliorum & morbi dicebat Galenus in libro Artis Medicæ: Auxilia debent eſſe æqualia morbo. Et dabat exemplum in numeris: Si ſit intemperies calida, vt decem, debemus adhibere medicamenta frigida, vt decem. Et ſi membrum ſit in profundo corporis, vt iecur, lien, pulmo, renes: oportet tanto frigidus efficere medicamentum, vt cum ad locum peruenerit, æquale ſit ipſi intemperiei membri in ordine ſeu numero. Igitur conſtat, qualiter generalis eſt propoſitio: Extremis morbis extrema conuenire auxilia. Intelligitur autem de extremis auxiliis genere, magnitudine & numero: & de extremis morbis magnitudine & periculo imminenti. Ideo ſubiungit.

Cap. 89.

APHORISMVS VII.

VBi igitur morbus peracutus eſt, ſtatim & extremos habet labores, & extremè tenuiſſimo victu vtendum eſt. Vbi verò non, ſed pleniorem victum contingit adhibere: tantum cibi indulgendum eſt quanto morbus extremis eſt mollior.

COMMENTARIVS.

VTitur exquiſitiſſimo ſyllogiſmo: Extremis morbis extrema exquiſitè remedia optima ſunt: Peracutus morbus eſt extremus, etiam ab initio: Igitur in peracuto morbo ab initio conuenit extremè tenuiſſimus victus, qui inter propria auxilia acutorum & peracutorum morborum numeratur. Conſtat enim victum tenuiſſimum congruere acutiſſimo morbo, ſicut tenuem acuto, mediocrem diuturno. Hic ſolum ſupereſt vt doceamus, morbum peracutum eſſe ab initio extremum: quinam enim aliter eſſe poteſt, cum intra ſeptimam diem occidere poſſit? vt ſuperius oſtenſum eſt. Morbus ergo peracutus eſt ob id talis, quoniam extremos habet labores: & ſtatim, quia ſtatim peracutus eſt, aliter ſi non ſtatim haberet extremos labores, non ſtatim eſſet peracutus. Sicut nuper contigit Io. Iacobo Tagio, qui primùm doloribus quibuſdam ſub ſiniſtro hypochondrio vexatus eſt: & tunc neque erant extremi labores, nec morbus peracutus, tamen tertia die cœpit tota nocte æſtuare, & moleſtiam maximam pati, vnde ego, cum à doloribus videretur eſſe liber, pronunciaui, ſuccedenti mane laboraturum phrenitide: atque ita fuit. Et in exacerbationibus morbus erat peracutus: intermedio tempore ſolùm acutus. Et ratio ipſa corrupta erat, cognitio integra: & agnoſcebat vnumquemque noſtrum. Cóſtat ergo, per labores intelligi debere vno nomine (vt à Galeno exponitur hic Aphoriſmus octauo Methodi) omnia quæ nos

Cap. 5.

offendunt: calor, dolor, moleſtia, vigiliæ conuulſio, acceſſio, animi deliquium, mentis perturbatio, caſus virtutis, ſitis, vomitus, difficultas ſpirandi, horror, rigor. Horum autem quædam ſunt naturalia penitus, ſola magnitudine aucta: vt ſitis, calor, vigiliæ, alia morbum conſequentia, vt acceſſio, vomitus, dolor, alia omnino præter naturam, quæ peſſima ſunt: velut ſtridor dentium, conuulſio, caſus virtutis. Horum etiam quædam ſunt ſolùm ſigna, velut ſtridor dentium: alia verò noxia, vt conuulſio & ſyncopis.

Quod verò ſubiungit (*vbi verò non*) declarat de intermediis morbis, qui duo ſunt: acutus, & mixtus ex acuto peracutóque. Vt in vniuerſum quinque ſint genera morborum apud Hippocratem: peracutus, qui extremos habet labores, & continuos, atque hic ſimpliciter talis eſt: acutus, qui intra quartumdecimum finitur, & extremos habet labores, ſed ſolùm in fine: mixtus, qui ex peracuto acutóque conſtat, finitúrque ante quartumdecimum & ipſe, vel in ea die diuturnus, qui vltra 40. diem extenditur: & acutus decidens, qui intra eundem terminum finem habet. Vt verò in hoc non poſſunt eſſe pluſquam quatuordecim dies perpetui incrementi, ita in acutis non plures eſſe poſſunt ſeptem diebus extremi laboris. Quomodo enim vir maximè robuſtus & iuuenis, vitam cum morte commutabit, quin extremos labores patiatur? Et quomodo quis extremos labores patietur, qui vltra ſeptem dies poſſit perferre? ita vt morbus perpetuò augeatur, quod ex natura acuti morbi eſt. Hæc volui adieciſſe propter pleroſque medicos, qui hoc genus morbi mixtum non norunt, decipiuntúrque maximè: Et eo magis, quòd frequens eſt hoc morbi genus, & ſimpliciter peracutis longè familiarius. Accidit autem in his, vt medici pronuncient melius ſe habere, & æger ſequenti die perit. Sicut contigit cuidam, quem iam paucis antea diebus vidi, pronunciauique moriturum, & morbum peſtilentem eſſe, erat autem in nona. Sequenti die medicus ſuus dixit, melius ſe habere: remiſſi enim erant extremi labores: vndecima autem mortuus eſt. Hæc autem maximè eueniunt in morbis peſtilentibus: vt etiam potes videre, ſi alia occaſio non detur, apud Hippocratem.

Verùm dicet quiſpiam, quomodo in acutis mors contingit, ſi extremos non habet labores? Et ſi habet, quomodo dabitur mixtus? Dico, quòd acutus ſimpliciter non habet extremos labores, niſi poſtquam fuerit conclamatus: occidit autem ob imbecillitatem virium, aut quia peſtilens, aliter non. Cum tamen morbus vires ſuperauerit, tùnc efficit extremos labores. Ideò hæc intelligenda ſunt ante iudicium, non eo peracto: quia tunc cum ad mortem tendunt, ſunt extra conſiderationem medici. Et de his dixit benè Galenus, quòd morituri ſunt ſolis prognoſticis relinquendi. Ex quo patet, Hippocratem voluiſſe, in remiſſionibus morborum ſemper nutriendum ægrum pro qualitate remiſſionis: ita vt in interpolatis ſeu intermit

In ſequenti commento, id eſt 8. Aphor.

intermittentibus, carne atque ouis vti liceat, nam tunc homo ferè ſanus eſt.

Deducamus igitur, vt dici ſolet, rem ſub manibus. Ægrotet quiſpiam tribus primis diebus febre lenta, inde repentè corripiatur angina in quarto die, perdurétque vſque ad ſextam, ſoluatur autem morbus, & ex ſexta ad vndecimam perducatur cum febre quæ in dies augeatur: inde per ſex alios dies rurſus cadat in peracutum morbum, velut neruorum diſtentionem. Iubet igitur Hippocrates, vt primis tribus diebus vtatur ptiſana, ſequentibus quatuor diebus nihil prorſus aſſumet: inde colata ptiſana vtetur, à ſeptima ſcilicet die ad vndecimam, demum ſumet mellis aquam: neque enim propter morbos tam varios, ſufferre poterit inediam abſolutam: ſed tenuiſſimo victu vtetur, iuxta primum ſignificatum. Hippocrates enim mulſam tenuiſſimum victum appellat, quia inter, quod minus nutriat, nihil dari poteſt: & tenuiſſimum etiam victum vocat, vt omnino à cibo abſtineat. Velut ſi quis dicat, in nocte minimam eſſe lucem, & in tenebris etiam minimam eſſe lucem, vtrumque verum erit, ſub vario tamen ſenſu, nam in nocte minima eſt lux, inter ea quæ lucem habent: in tenebris autem minima lux per metaphoram, quia nulla omnino lux. Ergo quanquam ſuperius victum tenuem trifariam diuiſerimus, hic omnem victum iuxta Hippocratis ſententiam (Com.4.) hoc modo planè diſtinguemus: Pleniſſimus, qui ſanis & exercitatis debetur, & fit per carnes ſuillas, & oua cum pane & vino: Plenus, qui ciuilibus, hominibus ſanis, quique moderato vtuntur exercitio, qui fit per auium carnes, vinum tenue, & panem: Paulo plenior mediocri, qui fit per chondrum, panem lotum, ptiſanam quoque, ſed cum iure carnium coctam: Mediocris, qui fit per ptiſanam, hoc vtentur laborantes acutis morbis, quandocunque ita laborauerint, ſeu totus morbus talis ſit, ſeu ſit pars morbi peracuti, ſeu diuturni: ſicut paulo pleniore in mitibus morbis: Tenuis exquiſitè, qui fit per ptiſanæ ſuccum, qui acutis iuxta ſtatum debetur, non per totum morbum. Tenuiſſimus duplex: aut per mulſam, & in alio ſignificato cum nihil damus, & vterque peracutis morbis debetur, ſed hic cum validis viribus, & cum febre: ille cum imbecillioribus, aut abſque febre: ſed vna cauta.

Vt verò ſcias quinam ſint morbi, quibus hæc quinque vltima genera victus debentur, iuremeritò omnes morbos oportet ſcire diſtinguere in illa quinque genera: ſcilicet mitem, decidentem, acutum, mixtum, & peracutum. Fiunt morbi peracuti ſeptem cauſis: multitudine affectus, dolore, impedimento, & virium imbecillitate, hæc enim facere poteſt vt acutus in peracutum tranſeat, quia ſubſtantia non differunt, ſed ſola magnitudine: non tamen vt ex miti acutus fiat. Ex his ſeptem cauſis, ſeu verius ſex, cum magnitudo eis adiungitur, morbus fit peracutus, aut ſi magnitudo adiungi non poſſit: velut in materiæ multitudine, ſi duæ (6. & com.13.) cauſæ inſimul conuenerint. Dolor enim aurium, & colicus, fit magnitudine peracutus: tertio Prognoſticorum. Similiter materiæ multitudine, vt tertio Epidemiorum. Aut (Com.3. ſec.26.) prauitate eiuſdem, vt paulo pòſt eodem libro. Impedimento, vt cum mulier vtero gerit: velut quinto libro videbis. Cum ergo videris bilem flauam aut nigram in febre, indica morbum acutum eſſe. Dicebat enim (Com 3. ſec 76.) Galenus ſecundo Prognoſticorum, Pro- (Com.30.) prium eſt bilis flauæ & nigræ, acutas accen- (Com,46.) dere febres. Quomodo autem generentur hæ materiæ in corpore, declarabat vbi diximus ſuprà, in Commentariis Epidemiorum: vbi de materiæ prauitate loquitur, dicens, quòd gignitur in nobis, nobis non ſentientibus, materia virulenta: vt venenum ex cane rabido, in corpore noſtro latens. Eſt etiam animaduertendum, omnes morbos tam mites quam acutos aut peracutos, diuidi in duo genera. Quidam enim totum poſſident corpus, vt febres, & malus habitus: quidam in certa parte ſolum ſunt conſtituti, vt angina & morbus lateralis.

In vniuerſum igitur, morborum acutorum proprium eſt, vehementer in ſpacio horarum 24. augeri: peracutorum autem, habere extremos labores: mitium, habere labores leues, aut carere magna parte illorum, & incrementa quæ fiunt per vnam diem eſſe parua. Neque fieri poteſt vt extremi ſint labores, & incrementa parua: aut vt incrementa ſint magna, & labores parui: ſed vbi labores in extremo conſtiterint, licet tunc incrementa conſiſtant, præfuere tamen.

Quæcunque verò dicta ſunt hic de àcutis & peracutis morbis, de initio & augmento & ſtatu intelligenda ſunt: non autem de declinatione, in qua incrementa deſinunt, & labores miteſcunt.

APHORISMVS VIII.

CVm morbus in ſuo vigore conſtiterit, tunc victu tenuiſſimo vtendum eſt.

COMMENTARIVS.

HIc Aphoriſmus ſe habet ad ſequentem, velut ſextus ad præcedentem. Cum autem Hippocrates in primo Aphoriſmo proœmium ſcripſiſſet, in ſecundo verò de qualitate euacuandi humoris, in tertio de quantitate, in quatuor ſequentibus de ratione victus per genera morborum: in hoc & duobus ſequentibus, de ratione victus ſeu qualitate loquitur, iuxta morborum tempora. Sunt autem morborum tempora quatuor, de generalibus loquor, iuxta Galenum & Hippocratem. Sed Hippocrates ſolùm, vt antea dixi, tria conſiderat: initium, augmentum, & ſtatum ſeu vigorem, nam declinationis, vt parum perículoſæ in ſalubribus, & vt extra ſcopum morborum mortalium, rationem non habet. Vt autem (Cap.3.) cognoſcamus hæc quatuor tempora, quæ Galenus eo libro docuit qui de Totius morbi

bi temporibus inſcribitur : ſciendum eſt, cum nullum ſignum coctionis apparet in propriis excrementis, velut febricitanti in vrina, laterali morbo laboranti in ſputo: tunc eſſe initium, cum verò coctionis imperfectæ, incrementum : cum autem perfectæ, nec tamen materia expulſa fuerit, vigoris:expulſa autem, aut reſoluta, declinationis. Sed, vt dixi, huius partis nulla eſt conſideratio.

Ergo Hippocrates temporum victum cõſtituere volens, à manifeſtis initium ſumit. Eſt autem hoc manifeſtum, ſcilicet in vigore morbi tenuiſſimo victu vtendum eſſe. Quod præceptum bifariam intelligi poteſt, & vt ſimpliciter tenuiſſimo vtamur, quod verum eſt in acutis : & comparatiuè etiam, in omnibus morbis : id cum carnifices medici hoc tempore euertant, demonſtrare decet, neque enim pudore contemptæ authoritatis Hippocratis hi detinentur:qui, quàm magna pars ſint eorum qui artem exercent, tum ex operibus illorum, tum ex ſucceſſu condiſces. Quamobrem Galenum venia dignum non iudico, in re tanti momenti tam ieiunè ſcribentem in : forſan id ei contigerit quod Romanis ferunt, vt nullam legem, de parricidio ferrent, quòd exiſtimarent neminem tam impium futurum, vt tam graue ſcelus admitteret. Sed ſiue hoc, ſiue illud profectò decuit in tam ſalubri conſilio verba plura facere : vt quos pudor non terret, metus cohibeat, ne deprehenſi in manifeſto homicidio, vel affinibus vel prudenti alicui principi pœnas dent. Paria enim ſunt, ſeu hominem iugules, ſeu venenum exhibeas, ſeu manifeſta ratione conficias.

Dices forſan : Cur id agunt, cum nulli vſui eis ſit mors hominis, ſed infamiæ & dedecori? Verùm ea ratione ſolum, vt muliercul is ſatisfaciant, & earum gratiam captent. Perſuaſum enim illis eſt, morbos ex virium imbecillitate progigni : atque ideo ſi vires cibo foueamus, præſtitiſſe quod potuimus. Et ſi moriatur æger, non medici culpa, ſed morbi vi interiiſſe. Quod cum aliquando, licet rariſſimè, ſucceſſerit, ſcilicet vt cibo ſint leuati : præſtabit id docere, cur & quando : ſed prius Hippocratis mentem explicemus. In vigore morbi tenuiſſimo victu, in comparatione ad reliqua duo tempora, vtendum cenſet : in acutis verò ſimpliciter, ſeu acuti ſeu peracuti ſint. In decidentibus quoque ita vt omnino abſtineamus à cibo, vel mulſam tantum demus. Id autem cur neceſſarium ſit, oſtendamus. In vigore morbi minimum temporis ſupereſt, quippè cum vigorem declinatio excipiat. Sed vbi morbus futurus eſt breuiſſimus, ibi victu tenuiſſimo vtendum eſt, cum maximè periculum lapſus virium immineat: igitur in vigore morbi victu tenuiſſimo vtendum eſt. Secunda ratio eſt, quoniam tunc maximè ſymptomata vrgent, vt dolores, vigiliæ & calor : quæ omnia concoctiones impediunt, ſic ergo æger non iuuatur cum cibus ipſe haud concoquatur. Tertia quia natura in prima parte vigoris coctiones perficit, in ſecunda ſeparat noxium humorem ab innoxio, inde expellit, ſi ergo cibum dederis, & coctionem perfici non permiſeris, impedies criſim. Si autem ſeparationem impedias, aut criſis non fiet, aut cum noxio humore vtilis expelletur : quod vires maximè debilitabit, aut ſi ſolùm prohibueris expulſionem, mortem aut morbi longitudinem afferes. Cum igitur cibus in vigore non ſit neceſſarius, ob temporis breuitatem : nec vtilis, quia non concoquitur, prohibeátque coctionem, ſeparationem & expulſionem: manifeſtum eſt, in vigore eſſe victu tenuiſſimo vtendum. Loquitur autem de ſummo vigore, quo ad ſymptomata. Pendet autem ex præcedenti Aphoriſmo: quia ſi in peracutis victu tenuiſſimo vtendum eſt, vigor morbi eſt peracutus. Sunt tamen caſus quidam, qui prohibent : ſcilicet cum pars materiæ iam eiecta fuerit, vt in morbo laterali, Primo de victu in acutis, *T.c.13.* nam tunc ſtatus concoctionis materiæ & ſymptomatum non conueniunt : verùm reiecta magna parte abſceſſus, & reliqua concocta, cum tunc mitior ſit morbus (vt Galenus cenſet ſecunda Aphoriſmorum) poſſumus cibum copioſiorem exhibere : id eſt, *Com.29.* ptiſanam hordeaceam. Et hoc non ſolùm quia materia diminuta eſt, ſed quoniam indigemus facultate animali, ad expellendum quod concoctum eſt. Igitur in abſceſſibus pectoris & pulmonis in ſtatu cogimur, ſi ſymptomata mitiora facta fuerint, nutrire. Secundò, ſi inedia ſuperflua præceſſerit : vt *T.c.48.* ab Hippocrate habetur in ſecundo de Victu in acutis. Sed tunc moderatè valde, vt ibidem habetur. Neque periculoſior error, *T.c.40.* ſeu dederis vbi non oportet, propter ſuffocationem : aut non dederis vbi oportet, propter ſputi retentionem ob virium imbecillitatem factam, quàm in morbis qui pendent ex abſceſſu pectoris aut pulmonis. Tertiò, in morbis qui ex acuta bile fiunt, maximè cum os ventriculi imbecille & magni ſenſus fuerit. Quartò, cum potu puro vtimur, nam vinum quandoque in ſtatu confert, vt tertianæ:ſed hæc acuta non eſt, confert & in continuis, ſi abſceſſus non impediat, aut mentis perturbatio, vel dolor capitis grauis. In hecticis quoque, ephemeris ac fluxibus, manifeſtum eſt Aphoriſmum intelligi non debere.

APHORISMVS IX.

CONiectari autem oportet, an æger cum victu ſufficiat perdurare, donec morbus conſiſtat : & nunquid prius ille deficiat, nec poſſit cum victu perdurare? vel morbus antea deficiat, atque hebeteſcat.

COMMENTARIVS.

CVm loquatur de morbis ſalubribus, manifeſtum tribus modis contingere poſſe, vt cum victu tenuiſſimo ab initio & per augmentum & ſtatum procedente, æger ſe habeat, vel vt virtus & morbus ad vigorem

rem ſummum perueniant:& tunc vtendum eſt tenuiſſimo victu, non ſolùm in morbi vigore, ſed in principio & incremento. Vel quod vtendo tali victu æger antea deſſiciat: & tunc cogimur in initio magis nutrire, & ſenſim auferendo in incremento peruenire ad ſummum vigorem cum victu tenuiſſimo. Vel ante ſummum vigorem morbus deficiet, & hebetabitur. Et tunc licebit alterum duorum facere: vel nutrire in initio & incremento, in ſtatu autem tenuiſſimo victu vti: vel in ipſo ſtatu coctionis nutrire, cum non ſit ſummus vigor quo ad ſymptomata, ſed ſolùm quo ad coctionem. Dicit ergo: Coniectari oportere medicum, vt poſſit inſtituere victum ab initio, & in incremento, non poteſt autem id certò præſciri: vnde coniectura opus eſt. Hinc manauit adagium illud, quod Medicus eſt artifex coniecturalis, ſi ita licet dicere: verius, quòd cognitio medici coniecturalis eſt. Oportet ergo medicum hoc præſcire, & quid venturum ſit ex his tribus. Nam ſi poſſit vſque ad ſtatum perdurare virtus cum victu tenuiſſimo, nec morbus minuatur: perſeuerandum eſt in victu tenuiſſimo. Sin autem morbus manebit, virtus ſit defectura, nutriendus eſt in initio & augmento: quia dicebat Hippocrates in ſecundo de Victu in acutis, Malum valde eſſe, cogi nutrire in ſummo morbi vigore: longè autem deterius, ſi antea non nutritus fuerit, nam virtus dupliciter grauatur, & quia impeditur ab opere, vt dixi in priore Aphoriſmo: & quia inſolito cibo ſuffocatur ob inediam præcedentem, & loquitur de morbo laterali.

Circa quod notandum, quòd (vt dixi antea) generali propoſitio eſt, quod dum morbus acutus eſt in ſummo vigore ſymptomatum, tunc victu tenuiſſimo vtendum eſt. In mitibus verò tenuiſſimo, non abſolutè, ſi ſit valde prolixus: ſed tenuiſſimo, in comparatione ad victum aliorum temporum morbi. Secunda propoſitio quoque generalis eſt in acutis, in ſummo vigore, quo ad coctionem materiæ, pro aliqua parte victus tenuiſſimus neceſſarius eſt. Eſtque illa pars, in qua hoc eſt neceſſarium, pars ſtatus, in qua adhuc tota materia retinetur. Nam cum neceſſe ſit materiam quæ vtiliter expellitur, eſſe concoctam, & concoctio non abſoluitur niſi in ſtatu, neceſſe eſt etiam materiam retineri in prima parte ſtatus. Quod etſi in fine augmenti expellatur, iuxta Galeni ſententiam, hoc eſt, quod hîc proponit Hippocrates dum dixit, quòd morbus deficiat atque hebeteſcat. Voluit enim nos intelligere, morbum deficere non ex toto, ſed mitiorem reddi. Quomodo igitur in quolibet morbo hæc quatuor tempora reperientur, de ſalubribus loquor, Principium, augmentum, ſtatus & declinatio, vt videtur Galenus ſentire in libello de Totius morbi temporibus? Neque enim ſufficit quod in quibuſdam ſtatus ſit breuiſſimus: nam tum ſic eſt, at non eſt, tum morbus in augmento per iudicium declinationem ingreditur, aut per ſanguinis miſſionem, aut inediam, quod hic oſtendit Hippocrates? Propterea dico, ſummum vigorem tria

3. de Criſi cap. 6.

Cap. 4.

ſignificare: aut extremos labores, & ad hos non omnis morbus peruenit: aut coctionem materiæ, & ad hanc non omnis morbus etiam ſalubris peruenit, quia materia vel abſumitur, vel purgatur, vel euacuatur ante abſolutam coctionem: aut ad ſummum comparatiuè, id eſt deterius tempus morbi, quod plerunque idem eſt cum vero ſtatu: aliquando autem non, velut, vt dixi, cum materia ante coctionem euacuatur natura vel arte, manifeſtè vel per reſolutionem: & ad hoc morbi tempus ſic intellectum, omnis morbus peruenit neceſſariò, neceſſarium enim eſt in vnoquoque genere, vt Ariſtoteles inquit, eſſe maximum minimumque.

Medicus igitur coniectari debet de duobus, de magnitudine virtutis & morbi: & ex hac coniectura trium vnum aſſequi, quæ vt vera ſint ſemper eſt neceſſarium, ſcilicet vt vel virtutis & morbi magnitudo ad ſtatum vſque permaneat, & tunc tenuiſſimo victu per totum morbum eſt vtendum: vel vt virtus prius deficiat, & tunc prius eſt nutriendum, tum quia nutritio ante ſtatum eſt vtilior quàm in ſtatu, tum quia in ſtatu non prodeſſet iam ægro debilitato, vel vires ſufficiunt, ſed morbus miteſcit: & tunc licebit nutrire vel in ſtatus parte vltima, vel ante ſtatum. Ex quibus colligitur quartum, quod ſi tam morbus quàm virtus defecerit, ante ſtatum nutriri debet.

Quòd igitur minui poſſit morbus ante ſtatum concoctionis totius materiæ, habemus ab Hippocrate in primo de Victu in acutis, dicente: quòd incipiente ſputo copioſiore, debemus dare cibum aſſiduè vſque ad iudicationem. Conſtat igitur, minui poſſe perpetuò morbum etiam ante ſtatum, vel ob ſectionem venæ, vel ob medicamentum, vel ob inediam, vel ob criſim: quæ tamen optima non erit, ſi fuerit in fine augmenti. Et quòd morbus in hoc caſu ad verum ſtatum non perueniet. Hippocrates autem vult, vt per viam inediæ hoc non fiat, quia nimis æger debilitatur, periculóque exponitur, & reuerſioni morbi. Sed vt hoc firmum ſit, vt ſcilicet morbus ad ſuum vigorem perueniat nutriendo ante ſtatum, & ita in ſtatu vtatur victu tenuiſſimo. Qui verò venam ſecando morbum minuunt, atque materiam, ſtatum morbi non prohibent, ſed ob materiæ paucitatem is morbis mitis erit. Vult igitur Hippocrates, hoc in caſu nutriendum magis in augmento & ſtatu, quàm in principio: vt habetur in primo de Victu in acutis. Fieri enim poteſt vt principium ſit morbi acuti, ſeu etiam peracuti, & augmentum ac ſtatus morbi mitis, ideo dicit, An morbus antea deficiat atque hebeteſcat, quod ſæpius contingit ex ſectione venæ, rarius multo ex purgatione, dum materia turget. Iubet igitur leuari dolorem ſecta vena, aut purgatione in laterali morbo Hippocrates, antequam demus priſanam: ſed nondum tamen morbus eſt diminutus, ſed ſolum prohibitum augmentum. In febribus verò, licet morbum minuere aut tollere per venæ ſectionem, vt in ſanguinea febre. Sed quando tota febris auferetur, eo modo acuta

1. Regiminis acutorum 33.

acuta nondum erit, ſed abſque putredine, ſimiliſque Ephimeræ.

Verùm ſic conſtat, quomodo morbi ſymptomata minui poſſint ſublata portione materiæ, vel per ſectionem venæ, vel purgationem, vel per criſim, licet imperfectam ante morbi vigorem: ſed quomodo abſque euacuatione vlla manifeſta? quod tamen contingere videmus. Reſpondeo, ſubtiliore parte reſoluta per inediam, vel per vrinas aut ſudores, id contingere, nonnunquam etiam nihil prorſus euacuato, ſed tranſlato in cauitatem aliquam, id fieri: nonnunquam materia quæ loco arcto continebatur, ad latiorem depulſa, vel longius repoſita à membro principali, vel ex mobili facta quieta, his tot modis ſymptomatum ſæuitia ante morbi ſtatum, etiam abſque euacuatione manifeſta ſedatur. Quòd ſi ita ſedetur, vt morbus mitis dici poſſit, licebit vberius nutrire ſuccedenti tempore: aliter non. Erit igitur hic modus declinationis ſæuitiæ morbi ante veram declinationem, quem nos Hippocrates iubet obſeruare.

Contingit verò & contrarium, vt materia manifeſte euacuata & diminuta, morbus ſæuiat magis: vel propter coctiones, vel quia traducta ſit ad locum nobiliorem aut auguſtiorem, vel magis ſenſibilem: vel propter ſymptomata criſis: vel afflictis viribus vt cum cruda purgantur. Et tunc conſtat manifeſtè, Hippocratem velle nos tenuiſſimo victu vti.

3. Pra. c. 1. Circa hoc non præteribo, quod dicebat Haliabbas de victu ægrorum, comparans illos iter agentibus, dicens: oportet vt tantum habeant pecuniarum, & eo modo diſtribuant eas, vt ſufficiat ad totum iter peragendum, ita etiam oportet vt æger eo victu vtatur, vt ad vigorem morbi peruenire poſſit.

Com. 6. Hunc Aphoriſmum Galenus explicabat ſecundo Prognoſticorum, dicens: Si virtus in morbis validior fuerit morbo, æger ſeruabitur: ſin autem morbus ſuperet vires, tunc ſola prædictione vtêris. Vt autem dignoſcas an virtus ſit validior morbo, & an ſuffectura ſit abſque cibo, diſces vitalem ex pulſibus, animalem ex leuitate motuum, & naturalem ex ſignis coctionis & cruditatis. In morbis igitur ex materia pendentibus, principalis virtus, dicebat Galenus, eſt virtus naturalis, pòſt vitalis, inde animalis.

4. De Praſ ex pul. c. 12. Sed vbi ſit abſceſſus in pectoris partibus, animalis & naturalis ex æquo dignæ ſunt conſideratione. Dicebat enim ipſe: Naturalis virtus eſt quæ concoquit, ſeparat & expellit: ideò per totum morbum, & in criſi plus illa quàm aliis indigemus. Cibi au-

1. De Victu in acutis, com. 44. tem dandi vitalis facultatis reſpectu. Naturalis autem facultatis imbecillitas ex inappetentia propriè dignoſcitur, inquit Galenus tertio Epidemiorum.

Sec. 3. com. 72. Vt verò dignoſcas vitalem ex pulſibus, conſidera robur ex magnitudine cum reſiſtentia, nam pulſum qui videtur imbecillis, ſi vis dignoſcere an verè talis ſit, aut ex oppreſſione morbi, conſidera an reſiſtat, robuſtus enim licet leuiter feriat, compreſſus tamen multum reſiſtit. Secundò, ſi ſit æqualis, eſt robuſtus, imbecillis enim inæqualis eſt. Tertiò, robuſtus eſt, ſi quandoque vehementer ferit: debilis, ſemper manet oppreſſus. Si ergo modò eleuatur, modò non ſignificat oppreſſionem virtutis vitalis, non reſolutionem. Vltimò, qui diuerſus eſt in dextro latere ac ſiniſtro, indicat opppreſſionem materiæ, & ex parte qua pulſus videtur debilis, non autem reſolutionem. Hoc dixi, quia rarò virtus vitalis eſt valida, & naturalis debilis, aut contrario modo: imò diu vna non poteſt eſſe robuſta cum alterius imbecillitate.

Victus autem ratio conſtituenda eſt iuxta veram virtutis imbecillitatem, quæ eſt per reſolutionem, non autem oppreſſionem. Ita poterimus conſtituere ex his coniecturis victum, per omnia morbi tempora.

APHORISMVS X.

QVibus igitur ſtatim morbus conſiſtit, iis etiam ſtatim tenuis victus adhibendus eſt. Quibus verò poſterius debet conſiſtere, iis & in ipſo conſiſtendi tempore, & parum ante illud, cibus ſubtrahendus, prius verò vberius victus adhibendus eſt, vt æger ſufficiat.

COMMENTARIVS.

HIc Aphoriſmus declarat diſtinctè, quod propoſuerat in antecedenti. Hoc eſt, vt ſciamus ordinare victum per tria tempora. Et regula eſt: In acutis in ſtatu vtêris victu tenuiſſimo, ſed ſi ſtatus valde proximus ſit initio morbi, vt in angina & ſynocho, ſeu febre ſanguinea, cuius initium non durat quandoque vltra tres aut quatuor horas, vt dicebat Galenus: tunc ab initio inſtituemus victum tenuiſſimum. 3. de criſi cap. 4. Sin autem ſtatus à principio longius diſtet, cibus eo magis nutriens adhibendus eſt, quanto magis morbus longior eſt: ita tamen, vt in acutis ptiſanam, in decidentibus chondrum non excedas, nec ad oua aut carnes tranſeas. Manifeſtum eſt autem, quod ſenſim attenuando ad ſtatum accedere debemus.

Sed animaduertere oportet vnum præceptum Hippocratis, in primo de Victu in acutis: T. c. 42. Quod ſi æger cibum acceperit, ægrotaueritque, tamdiu à cibo eſt temperandum, quandiu cibus concoctus fuerit. Pòſt autem ſenſim cibo imminuto nutriendus: ſed hæc ad quantitatem, de qua hic ſermo non eſt, pertinent. Qui autem ſint morbi in quibus vigor ſtatim accedat, declarat Hippocrates primo de Morbis: Pag. 2. Angina, vua, pleuritis, peripneumonia, phrenitis, & febris ardens.

In peſtilentibus autem febribus, forſan quis quærat, an hæc omnino ſeruanda ſint: quòd videatur Hippocrates dicere, peſſimum fuiſſe ſignum cibi faſtidium. Vbi in

3. in 1. Epi. Tex 34. Et 3. in 3. Tex, 66. & 58. in tertio Epidemiorum Galenus hæc habet: Faſtidium cibi etiam omnes cœpit, qui in peſte hac diuturna, quæ modò viguit, laborauerunt. Quare factum eſt vt multi morerentur. Fortiores autem, qui vim ſibi ipſis inferentes, oblatum cibum aſſumpſerunt, omnes fermè ſuperſtites fuere. Plurimi verò mori, quàm comedere, potius voluerunt. Manifeſtum eſt autem, id vitium ventriculi cauſa accidiſſe. Videtur ergo non tam fuiſſe faſtidium cibi mortis ſignum, quàm cauſa: poſtquam qui ſumpſerunt euaſerint, etiam ſi faſtidiſſent: qui non ſumpſerunt, perierint. Veriſimile quoque eſt, cibos etiam in vigore ſumpſiſſe, poſtquam & faſtidium
1. 4. Trac. 4. c. 4. eo tempore maximè, quo & reliqua ſymptomata, viguiſſe conſentaneum eſt. Auicenna quoque conſulit, vt cibum demus, quocunque tempore illum faſtidit, ſed & cum deſideret. Optimum eſſe reor, qui ex columborum iure aut carne conficitur, nam in arcanis Ægyptiorum eſt, eos qui columbis aſſiduè vtuntur, peſtiferis morbis haud corripi. Cum verò his febribus etiam alij morbi ſoleant copulari, cibus quidem in vigore dandus erit: verum moderatus, ſed tamen qui plenius alat.

In morbis verò qui acceſſiones habent peracutas, velut ſpirandi difficultas (quanquam de hoc ſeorſum ſim locutus) in ipſis acceſſionibus mulſa vtendum eſt, aut nihil dandum. Semper enim in his quæ paruo interuallo diſtant, experimento fidendum eſt. Per interualla autem nutriendum contraria ratione. Si enim materia tenuis fuerit, alica & carnibus ſolidis, aut colliquatis: ſi autem craſſa, auiculis, oleribus, ac attenuantibus cibis.

Ergo ratio victus hæc erit in acutis & peracutis morbis. In ipſo vigore morbi à cibo eſt abſtinendum. In initio, ſi morbus acutus eſt, ptiſana vtemur: ſi peracutus, mulſa. In augmento ſi acutus, ptiſana colata, aut mulſa: ſi peracutus, mulſa, ſed magis diluta quàm in principio. Si autem phrenitide aut peſtilenti febre æger laboret, cibum dabis cum potueris, cum non liceat quando velis. Verùm in peſtilenti pleniorem, in phrenitico mediocrē. In initio quoque caueas ne cibum des, antequam tota cruditas ſedata fuerit. In laterali morbo non, antequam dolor ſectione venæ aut purgatione leuatus fuerit. Vbi expuere cœperit, & facilius reſpirare, licebit tota ptiſana vti: quoniam vigor ſymptomatum deſiit. In diuturnis morbis auium carnibus, ſi ſine febre: ouorum vitellis, ſi cum febre fuerint, vteris ab initio: ſuccedente tempore alica, & pane loto: inde ad ptiſanam, & illius cremorem tranſibis. Et ſi breuis ſit vigor, ad mulſam & inediam. In acutis decidentibus alica, vel pane loto, inde ptiſanæ cremore, ac demum mulſa aut inedia vtêris: vt ſemper verſus vigorem attenuando procedas. In diuturnis, quorum acceſſiones peracutæ ſunt, per interualla contrariis natura cibis vtêris: in ipſa acceſſione abſtinebis.

Quòd verò, In ſtatu (dixerit) ſtatim tenuis victus adhibendus: Hippocrates genus aſſumpſit pro ſpecie, nam ſub tenui etiam tenuiſſimus, & exquiſite tenuis victus continetur: vt omnibus morborum generibus ſatisfaceret.

APHORISMVS XI.

IN acceſſionibus abſtinere oportet: nam cibum dare noxium eſt. Et quibus per circuitum fiunt acceſſiones, abſtinere oportet.

COMMENTARIVS.

POſtquam de qualitate cibi locutus eſt iuxta genera morborum, & tempora: hic de acceſſionibus ipſis quæ morbis eueniunt, ſermonem habet. Tria enim ſunt præter naturam quorum ratione cibus prohibetur aut conceditur: morbi genus, tempus, & acceſſio. Cum igitur de duobus prioribus locutus ſit, ad hoc tertium deſcendit. Poſtea verò de rebus naturalibus loquetur, quæ ſunt: Ætas, & anni tempus principaliter. Poſtmodum de cibi natura loquetur, & deinde de quantitate, atque hæc ad 19. Aphoriſmum vſque. Poſt quos, quibus in morbis, & quando purgatio, & quomodo, vſque in finem primi Libri edocebit: vt, velut iam dixi, nullus liber apud Ariſtotelem vel Galenum tanto ordine conſcriptus ſit. Vt igitur ad expoſitionem redeam: Acceſſiones dicuntur quaſi ſtimuli, incitantes naturam ad pugnam, vt Galenus refert. Et ideò dicit, Criſis fit in diebus acceſſionum. Et ſi per impares dies acceſſiones inuadant, fit criſis in impari: & ſi diebus paribus, in pari. Et ob id, iuxta Hippocratem, morbi lethales magis ſunt, quibus acceſsiones paribus diebus inuadunt, nam criſes eorum in dies haud criticos incidunt. 3. de Diebus Decret. c. 8.

Habent autem acceſsiones, quas Græci παροξυσμοὺς vocant, tempora propria quinque, vt Galenus refert in Libello de Morborum temporibus: initium, cum frigent extrema: inæqualitas, cum intus calet, exterius adhuc friget: agumentum, cum calor exterius diffunditur: ſtatus, cum eſt diffuſus: declinatio, cum pedes & manus incaluerint, præcordia verò refrigerantur, calore mitiore facto. Atque horum, velut & temporum generalium, ſunt partes tres in ſingulis: principium ſcilicet, medium, finis. Sed verè non ſunt (cum Galeni venia) niſi quatuor hæc tempora. Cum enim friget homo intus & extra, nondum febre detinetur. Si quidem febris calor eſt, non frigus. Quia tamen huic diſpoſitioni febris coniuncta eſt, & quæ in febre percipiuntur, etiam de hoc tempore frigoris intelliguntur: ideò error hic Galeni reprehenſione dignus non eſt, cum etiam conferat, nedum noceat artis operibus. Magis ad rem facit, quod intermittentes febres, vt ibidem dicitur, ſex habent tempora, nam poſt declinationem ſequitur intermiſſio, in qua homo à febre liber eſt: vt in tertianis & quartanis manifeſtè apparet. Cap. 3. Cap. 4.

Eadem

[*Cap. 6.*] Eadem ſunt tempora, loquendo de quinque prioribus in continuarum acceſſionibus, in quibus frigus nullum apparet, ſed, vt ibidem dicebat, loco frigoris in intermittentibus, cum in continuis nullum frigus appareat, ſola apparet contractio pulſus: eas igitur acceſſiones, ad intermittentium diſcrimen: vocabimus exacerbationes. In tertianis autem, quæ continuantur, fit typus & compreſſio pulſus: ſed non deſinunt febres.

Eſt aliud genus acceſſionum quod nomine Annotationum (vt verbo tranſlatitio vtar) incompreſſarum ſignificatur. Eſt autem Annotatio, vt videre licet apud Galenum 2. Aphoriſmorum, [*Com. 1.*] acceſſionis initium. Incompreſſa autem, in qua pulſus non comprimitur, vt in initiis febrium & & acceſſionum ſolet: vt colligitur primo de Differentiis febrium. [*Cap. 9.*] Vel igitur initium acceſſionis eſt cum frigore, vt in intermittentibus: vel abſque compreſſione pulſus, vt in continuis, quæ proportionem ſeruant: vel abſque ſenſibili pulſus compreſſione, in quibus cum calor & magnitudo frequentiáque pulſus ſuccedat, pro hecticis habentur. Sic ergo erunt quatuor febrium genera, tribus differentiis diſtincta: continuitate, typo, & pulſus contractione. Vt verò omnium febrium annotationes dignoſcas dicebat Galenus 3. de Præſagio ex pulſibus, [*Cap. 7.*] ſigno nunquam aberrante, eſt contractionis in pulſibus celeritas. Hanc etiam annotationem aliqui Inſultum appellauerunt.

Conſtat autem, periodum & acceſſionem æqualia eſſe in continuis, cum ambo contineant quinque tempora, at in intermittentibus, periodus Græcè, ſeu Latinè circuitus, tempus intermiſſionis vltra acceſſionem continet, ideo maius eſt tempus circuitus, quàm acceſſionis.

Dicit ergo Hippocrates, in acceſſionibus abſtinendum à cibo: intelligitque hic per acceſſiones principium, inæqualitatem, augmentum & ſtatum: non autem declinationem, multo minus intermiſſionem, quæ acceſſionis non eſt pars. Et ne crederemus de prima acceſſione dictum, declarat de omnibus debere intelligi, etiam ſi mille eſſent. Ideò ſubiungit, Et quibus per circuitum fiunt acceſſiones in ipſa acceſſione: id eſt, in primis eius quatuor temporibus abſtinere oportet. Ratio clara eſt: quia in acceſſione vel calor ſuffocatur, vt in inſultu: vel fit pugna, vt in ſtatu acceſſionis: vel quippiam miſtum ex pugna & coctione, vt in augmento & inæqualitate.

[*10. Ar. cur. cap. 3.*] Contingit tamen cibum eſſe neceſſarium in initio acceſſionis: vt docebat Galenus de illo iuuene, qui in ſyncopem deueniebat, quoties non nutriretur. Sed hoc pendebat ex naturali diſpoſitione. Vnde caſus ille nihil aliud docet, quàm hanc intentionem prohibendi cibum, poſſe ſuperari à naturali diſpoſitione. Igitur cum calida ſiccáque temperies tum naturalis tum acquiſita fuerit, & eo magis, ſi ſqualida: humórque ac vapor mordax abundauerit, & maximè æſtatis tempore, & in febres inciderint ex ſole, inedia, ira, laboribúſque: dicit Galenus, tales ob ſiccitatem in initiis etiam [*10. Ar. cur. cap. 1.*] acceſſionum humido indigent nutrimento: aliter in concuſſionem magnam, aut conuulſionem, aut ſyncopen incidunt. Vnde tales vel in ipſa inuaſione, vel parum antè cibandi ſunt.

Alia etiam dubitatio exoritur, cum dictum ſit, quaſdam febres in initio compreſſionem pulſus non habere: cum tamen hoc ſit ſignum minimè fallax, & quod nunquam deeſt in initio acceſſionis. Sed animaduertendum, Galenum velle ſemper in putridis fieri compreſſionem: ſed non adeò manifeſtam, vt ſi quis cibum non det, poſſit eam deprehendere: cibo tamen dato, in ipſa annotatione dignoſcitur. Difficultates autem quæ oriuntur in hoc præcepto, ſunt hæ. Prima, ſi antequam acceſſionis ſtatus finiatur, alia ſuperueniat, quid agendum? nam ex Aphoriſmi ſententia, cibus dari non poterit. Secunda, ſi antequam declinatio prioris acceſſionis finiatur, alia ſuperueniat, quando cibus dandus erit? an in declinatione, an in augmento, vt quidam volunt. Tertia: ponamus quod intermiſſio ſit minor tempore concoctionis cibi, quando dandus erit cibus? an in intermiſſione, an in declinatione prioris acceſſionis? Reſpondeo igitur ad primam, quòd hic morbus erit peracutus, & ita nullus erit dandus cibus, nam acceſſio, detracta declinatione, labor dici meretur: & ideò extremos habebit labores talis morbus. [*T. cap. 46.*] In ſecundo caſu, vult Hippocrates primo de Victu in acutis, vt cibum demus cum calor ad pedes deſcenderit, hoc enim eſt certum declinationis ſignum. Si autem hæc declinatio fuerit adeò breuis, vt antequam cibus concoqui poſſit, acceſſio ſuperueniat, nullus erit dandus cibus: & ideò ſi morbus cum hoc longus fuerit, aut virtus imbecillis, tam in hoc quàm in primo caſu neceſſe eſt ægrum perire, cum abſque cibo virtus debilitata mortem afferat, cum cibo morbus ſuperauctus occidat. Quòd ſi perueniat ad intermiſſionem lõgam (nam periodi quotidianarũ, ſunt horarum 24. tertianarum, horarum 48. quartanarum, horarũ 72. [*Cap. 1.*] vt in libro de Propriis morbi temporibus: nam ſic liber de morborum ſeu Acceſsionum temporibus, quod & melius eſt, inſcribi debet) vltra 72. horas periodum deſcribi rectè aut vtilior, Galenus negat fieri poſſe, in libro aduerſus eos qui de Typis ſcripſerunt. [*Cap. 2.*] Vbi etiam dicit, fieri non poſſe vt acceſsio duret quinque horis, & declinatio duabus tantum, nam, inquit, talis febris erit mitiſsima: igitur intermiſsionẽ, aut declinationem ſaltem longam habebit. Hoc autem de ſimplicibus febribus intelligendũ eſt, [*Cap. 1.*] nã de duabus tertianis Galenus, aut pluribus, non ſolùm: hoc concedit, ſed exemplũ affert. Verùm duæ tertianæ, vel plures, aut quartanæ inter ſe non conficiunt periodum. Differt periodus à typo: quia periodus tempus circuitus ſignificat, puta (vt dixi) quotidianæ horarum 24. tertianæ 48. Sed typus ſignificat ordinem ipſum: vtpote quod ſit quotidianus, tertianus, quartanus. Et

typorum alij perſiſtunt: & horum quidam *Cap. 2 & 3.* ſunt primi, alij ſecundi, alij mouentur: & horum quidam ſimplices, alij compoſiti, vt in libro de Typis. Qui ergo perſiſtunt, primi vocantur, cum tempus acceſſionis eſt breue, intermiſſionis longum: vt in tertianis & quartanis puris. Typi autem qui perſiſtunt, longi ſunt, quorum acceſſiones ſunt longæ, intermiſſiones breues: vt in quibuſdam tertianis nothis, & ſemitertianis, & quotidianis. Dicuntur autem perſiſtere, qui complent numerum horarum ſui circuitus: id eſt quotidiana, cum reuertitur poſt 24. horas: tertiana, poſt 48. quartana, poſt 72. Oportet autem vt verè perſiſtant, non ſolùm acceſſiones, ſed etiam declinationes inter ſe diſtare dierum integrorum ſpacio, aliter ſi acceſſiones diſtent ſpacio integro, intermiſſiones aut declinationes non: aut declinationes ſpacio integro diſtent, acceſſiones non: erunt medij, & miſti ex his qui perſiſtunt, & his qui mouentur. Eorum autem qui mouentur, alij anticipant, alij poſtponunt. Sunt & typi compoſiti: ſed hi ex ſimplicibus dignoſcuntur. Vt ergo reuertar ad propoſitum: *Com. 24.* Galenus ſecundo in ſextum Epidemiorum, docet quatuor genera tertianarum: Exquiſitam, cuius tota acceſſio cum declinatione eſt minor horis duodecim, vel ſaltem non excedit: & hoc tempus tertianæ exquiſitæ vocatur, ſcilicet horæ 12. Inde à 12. ad 24. horã eſt Tertiana, meretúrque hoc nomen abſque additione vlla, conſtit enim intra duo tempora. Cum verò acceſſio perdurauerit à 24. horis ſuprà, infra tamen 36. ita vt conſiſtat intra tria tempora, & intermiſſionem habeat horarum ſaltem 12. vocatur tertiana Extenſa, vltra autem 36. horas ſi perduret, (dicit) rarò euenit vt non ſit continua, & ex acutarum genere. Si tamen accidat, nos vocabimus tertianam Enormem. In his igitur omnibus quæritur ratio victus: quæ facilis eſt, niſi vbi acceſſio 36. horas exceſſerit, nam in aliis abſoluta acceſſione æger cibandus eſt. At in ea quæ tranſit horas 36. ſi multum exceſſerit, rationem habebit febrium compoſitarum: vt in duplici aut triplici tertiana. Vbi ergo intermiſſio cum declinatione horas ſaltem octo habuerit, in initio declinationis æger cibandus eſt. Et ſi intermiſſio ſola tantum habuerit ſpacij, cibum dabimus in intermiſſione, totam prætereuntes declinationem. Melius enim eſt vt cibus concoquatur, dum omnino febre caruerit æger, quàm cum ſolum eſt in illius declinatione. Sed vbi neque declinatio nec intermiſſio tam breues fuerint, vt tempus *11. Ar. Cur. cap. 21.* concoctionis æquent: Galenus cenſet, ſi phlegmone adſit in ventriculo vel iecinore, vitandum eſſe maximè acceſſionis initium. Sed ſi ventriculus afficiatur, ſyncopes: ſi iecur, alui deiectio vexare ſolet. Quare cogimur ante febris initium cibum dare, cum phlegmones non affuerit, ſed ſola imbecillitas. Similiter ſi aliæ partes imbecillitate laborent, vt cor, pulmo, pectus, abſque tamen phlegmone, dabis cibum, ſed minus: ſi cum phlegmone, non dabis. Si verò nec phlegmon nec imbecillitas adſit, ex æquo vitare oportet initium & ſtatum acceſſionis. Vt autem dignoſcas hoc in caſu quando magis cibandus ſit, in initio vel parum antè, & quando in ſtatu: conſidera ſi ſiccitas viget, calor non, ſed ſqualidus eſt, tunc in ſtatu, non in principio dabis cibum, ſi autem calor citra ſqualorem vrit in ſtatu, cibum ne dederis. Similiter de initio facies, *Vbi ſupra.* nam ſi parua fiat caloris reuocatio, parua extremorum refrigeratio, poteris & dare & abſtinere ã cibo: vtrinque enim paruum periculum erroris imminet. Sin autem extrema multum refrigerantur abſque phlegmone, cibum dabis: aliter multum offendetur. Si phlegmone adſit, nullo modo dabis.

Ex hoc patet, errare medicos noſtra ætate, qui in augmento febrium & acceſſionum cibum dant. nam ſi ſtatus eſt deterior, in initio cibum dare oportet: ſi initium, in ſtatu. Augmentum ſolum admittit cibum, cum ſtatus & initium æquè mala ſunt: ſed tunc nihilo melius eſt alterutro illorum, itaque in augmento nunquam cibus conuenit, niſi cum morbi naturam faſſus fueris te ignorare. Vt enim augmentum altera eorum neceſſariò deterius eſt, id eſt principio vel ſtatu, quodcunque horum optimum fuerit: ita etiam altero eorum neceſſario eſt melius, quodcũnque illorum derius fuerit.

Cauſa acceſſionum tam in continuis quàm intermittentibus, eſt motus portionis materiæ quæ concoquitur ante aliam, velut & in phlegmonibus. Quidam enim paulatim ſuppurantur, & paulatim expuuntur, vt in morbo laterali: & hi ſunt faciliores. Quidam ſimul ex toto ſuppurantur, & cum tales non ferant vt paulatim expellantur, rumpuntur: vt in Empyemate, & hi ſunt difficiores. Ita in febribus, in quibuſdam portio materiæ quotidie vel alternis diebus ad expulſionem paratur, & ideò etiam coquitur: tales habent exacerbationes ſeu acceſſiones quotidie, aut alternis diebus, aut etiam ſingulis quatuor diebus: & hæ ſunt mitiores. Aliæ dicuntur continentes, & hæ ſunt magis acutæ & deteriores. Colligitur hoc magna ex parte ſecunda de Differentiis Febrium. *Cap. vlt.*

Vltimò aduertendum, quod ſi æger ante declinationem acceſſionis nutriatur, *T. c. 59.* ſequuntur multa incommoda, quæ ſcribuntur quarto de Victu in acutis: ſcilicet calor circa ventrem ob præfocationem, tenſio hypocundriorum, faſtidium, nauſea, inquietudo, dolor, & quandoque delirium.

APHORISMVS XII.

ACceſſiones verò & conſtitutiones morbi iudicabunt & anni tempora, & circuituum ſucceſſiua incrementa, ſiue quotidie, ſiue alternis diebus, ſiue per maiora inter-

ualla fiant. Sed & ex his quæ mox apparent, indicia ſumuntur: quemadmodum in morbo laterali, ſi circa initia ſtatim ſputum appareat, morbum breuiat: ſi verò poſtea appareat, producit. Et vrinæ, & alui excrementa & ſudores, quæcunque apparuerint, vel bonam morborum iudicationem, vel malam, vel breues aut longos morbos fore oſtendunt.

COMMENTARIVS.

POſtquam Hippocrates docuit victum per morborum genera, per tempora totius morbi, & per tempora acceſſionum: hoc vno in Aphoriſmo docet cognoſcere morborum longitudinem, tempora & acceſſiones, nullibi enim antea hoc docuit, niſi de peracutis, quos in ſeptimo Aphoriſmo ex hoc cognoſcere docuit, quòd extremos labores haberent. Vnde patet, quanto ordine ipſe hanc doctrinam tradat: quia generalis eſt. Propriam verò in ſequentibus libris, difficile erat admodum ſub ſermonibus Aphoriſticis continuare ordinatè. Itaque vt ad rem redeam, hæc tria in vnum iunxit: quia fermè ſe conſequuntur, quanto enim morbus breuior eſt, eo propior eſt vigori in æquali tempore: quanto longior, remotior. In morbo enim qui finem vigoris habiturus eſt in tertia die, ſecunda dies augmenti medium continet: in morbo qui in quartamdecimam extenditur, eadem ſecunda dies medium initij continebit: animaduertendo quòd vigor ſymptomatum vix tertium diem vnquam excedit, coctionis autem longior eſt: maximè cum materia ſenſim expellitur, tam in phlegmonibus quàm in ipſis febribus continuis, ardentibus tamen, quæ abſque phlegmone ſunt. In quibuſdam verò continentibus cùm initium ſit breuiſſimum, & augmentum non longum, contingit vt morbus ſtatim ad vigorem properet. Acceſſionem verò cognitio non adeò annexa eſt prioribus, vt illæ inter ſe: veruntamen nec prorſus ſeiuncta, nam & vehementium phlegmonum aut febrium tertianæ vehementes, & ideò cum breui declinatione & longa acceſſione inuadunt. Habes igitur continuitatis rationem.

Per conſtitutiones igitur intelligit morbi tempora, id eſt, in quibus morbus eſt conſtitutus: id eſt, ſi ſit in principio vel augmento, vel vigore, nam de declinatione, vt dixi, non intelligit, quæ extra periculum ſit, ſi ſit generalis, ſin autem acceſſionis, liberè in ea cibum offerre liceat. Tam ergo conſtitutiones ac morbi tempora, quàm illius longitudinem & acceſſiones, declarant quinque: Natura morbi, temporis circuituum, & ſigna coctionis, primum propria atque communia, nam alia ſub pathognomicis ſignis continentur.

4. Aph. 59. Fingamus igitur, vt ad primum deueniam, quòd aliquis laboret exquiſita tertiana: de qua, authore Galeno, dixit Hippocrates, quòd in ſeptem circuitibus (quod tempus longiſſimum eſt) terminatur. Nam ipſa tribus ſignis dignoſcitur: quòd 12. horas tota acceſſio (cum ipſa declinatione intellige) non excedat: quòd cum rigore incipiat: quòd ſemper ſoluatur ſudore, vomitu vel ventris purgatione, aut omnibus his. 2. de Criſ. cap. 3. Eadem quoad cauſam, cum ex materia fiat bilioſa, puta, & per totum corpus ſparſa & mobili. Quoad ſigna & cauſam, tempus æſtiuum, gratia exempli: locum ſeu regionem calidam: ætatem, puta iuuenilem, & temperaturam bilioſam. Cùm ergo ex his exquiſitam tertianam cognouero, ſciam quòd intra ſeptem acceſſiones finietur. Quod ſi cum hoc ab initio etiam in vrinis ſigna concoctionis apparuerint, erit ſimpliciſſima, quæ intra tres aut quatuor acceſſiones finietur, vnde ſciam tunc, ſecundam acceſſionem non ſub initio, ſed augmento: & quartam non ſub augmento, ſed vigore morbi collocandam, cognoſcam etiam acceſſionem non ſuperaturam horas duodecim: imò declinatio poſt octauam incipiet, cum tutò cibum exhibere licebit. Sciam igitur omnia. Iuxta quod dicebat Galenus Primo ad Glauconem: Cap. 8. Intermittentium ſecuriſſima & breuiſſima eſt tertiana exquiſita longa quartana, ſed ſecura: quotidiana quoque longa, & non ſine periculo: notha quoque tertiana à Galeno viſa eſt, quæ ab autumno ad ver perdurauit. Circa quod notandum, febres ex humore calido eſſe eò breuiores, quò purior eſt humor. Ex frigido autem, contrario modo. Rurſus continuas ſequi rationem intermittentium ſuarum, quoad dierum numerum, licet ſint periculoſiores: velut ardens tertianæ, & quartana continua quartanæ. Sed dices, multo longior eſt intermittens. Reſpondeo ex Galeno, dies in intermittentibus ſemper numerandi ſunt iuxta numerum acceſſionum. Puta quartana in 28. die, dicetur eſſe in decima: 4. Aph. 59. quia talis eſt acceſſio, ac initio morbi numerando. Et ſi eſſent duæ quartanæ, nihilominus vna eſſet in decima, alia in nona: gratia exempli, in 26. die, & 28. quia quælibet ad ſuam ſimplicem refertur. Bonum autem erit, vt quæ ibi dixi, videas.

25 Ab anni tempore, dixit ipſe in ſecunda: Æſtiuæ quartanæ breues ſunt, autumnales longæ, & maximè quæ ad hyemem tendunt. Vbi Galenus explicat in Commento, iuxta eandem proportionem intelligendum eſſe in aliis morbis, gratia exempli: Tertianæ terminus, vt dictum eſt, eſt ſeptem acceſſionum in autumno & vere ac hyeme: æſtate autem erit quinque tantum, vbi fuerit exquiſita, anni enim tempus producit mutando morbi materiam, & non ſponte: ſed breuem morbum reddit vtroque modo, ſcilicet materiam morbi mutando, & etiam illam tenuiorem reddendo. Difficile enim erit per hyemem videre exquiſitam tertianam, ſicut quotidianam per æſtatem. Tempus igitur dupliciter declarat nobis conſtitutionem morbi, & acceſſiones: Et vt ſignum materiæ peccantis, & vt cauſa. Febrem enim quam videris cū rigore inuadentem in æſtate, tertianam iudicabis

exquiſitam, & quæ ad quintam acceſſionem non perueniet, aut ſaltem non excedet. Tertianam quidem, & exquiſitam, quia æſtas eſt ſignum talis generis morbi, & talis materiæ. Quod autem non ſit exceſſura quintam acceſſionem, æſtas non ſolùm ſignificat, ſed etiam facit. Non ſolùm autem per tempus Hippocrates ſignificat æſtatem aut hyemem, ſed & caniculæ & aliorum ſiderum ortum & occaſum, & æquinoctia & ſolſtitia, & naturam præſentis æſtatis: quæ ſi mitis ſit, morbos ſimpliciter acutos, aut etiam decidentes faciet: ſin feruentiſſima, peracutos. Nec ſolum morbos temporis naturæ congruentes velut tertia Aphoriſmorum: Æſtate autem nonnulli horum, & febres continuæ, & ardentes, & tertianæ febres plurimæ, conſtat autem tum ex natura tum ex modo loquendi, tertianam maximè congruere æſtati: ſed eos qui tunc maximè vigent, licet non congruant. Vnde Raſis, cum enumeraſſet ſigna tertianæ, inquit: Quòd ſi cum prædictis, aut pluribus ex eis contingat tertianam illo tempore pluribus euenire, abſque dubitatione ſciendum eſt, illam eſſe tertianam: ac ſi vidiſſet eam vna die infeſtaſſe, & alia quieuiſſe. Et ideò hoc plurimum confert, vt non ſolùm morbus ſit congruens tempori ratione naturæ, ſed vt etiam euentu: & vt tempus ſit maximè tale, vt æſtas calida & ſicca, autumnus inæqualis valde, hyems frigida & humida, ver apud nos ventoſum & temperatum. Similiter per tempus anni morbos graſſantes, etiamſi tempori non congruant, intelligere oportet, iuxta illud tertij Epidemiorum: Ante ver vnà cum frigoribus conſecutis, ſacri ignes multi hos cum occaſione affecerunt, illos non: qui maligni cum eſſent, multos interemerunt. Et rurſus: Febres ardentes, phrenitici. Conſtat verò hos non eſſe morbos hyemi congruentes, vt in tertio libro edocebit Hippocrates. Cum enim dixit enim dixit Ante ver, extremam hyemis partem, quam *εὐταξίαν* Græci vocant, intellexiſſe conſtat, cum Februario apud nos Fauonij ſpirant, viteſque putantur, arboreſque inſeruntur. Non ſolùm ergo tempus præſens obſeruari debere docet Hippocrates, ſed præcedentia, & decurſum totum anni, vt ita dicam: quemadmodum in primo & tertio Epidemiorum docuit, & in tertia Aphoriſmorum. Ad quid enim illa ſcripſiſſe conueniebat, ſi non huic vſui futura eſſent, vt ſcilicet morbos quales futuri eſſent, ab initio intelligeremus. Licebit autem vnum pro exemplo adducere, miraculo proximum quod ad morbi longitudinem attinet, iudicandam ex morborum paſſim graſſantium more, inquit enim primo Epidemiorum: Iudicabantur his pleriſque morbi ſtato ordine admodum, ac intermittebant ſeptendecim dies. Quem locum, quod ſupra rationem videretur quæ ab homine deprehendi poſſet, Galenus præteriit, tanquam ab Hippocrate non dictum.

10. ad Alman. c. 4. — *Comm. 3. ſec. 9. & 11.* — *Aphor. 23.* — *1. Epid conſtit. 1. 2. & 3. & 6. Epidem tabula 1.* — *Com 2. Sectio 18.*

Itaque colligendo quæ dicta ſunt, & tempus anni præſens, & naturam eius, & præcedentia etiam naturam propriam, & morbos graſſantes tunc conſiderare oportet: & iuxta Galeni ſententiam, illa omnia cõparare hominis ægrotantis naturæ, ætati, conſuetudini ac victus rationi, atque ex his morbi & acceſſionem conſiſtentias ac tempora coniectari, non vt ex certo ſigno: (ridiculus enim eſſet medicus, qui omnes tertiana laborantes pronunciaret, quod morbus hic graſſaretur, congrueretque ætati, regioni, naturæ ac conſuetudini illius:) ſed totam ſyndromen, id eſt concurſum conſiderare debet.

1. in 1. Epid. Sect. 7.

Solùm reſtat pro hac parte intelligenda, vt videamus de mediis temporibus, ſcilicet autumno & vere, an morbos producant, an abbreuient. Videtur enim dum de quartana loquitur Hippocrates, autumnum inter tempora numerare quæ morbos producunt. At tertia Aphoriſmorum inquit: Autumno morbi acutiſſimi: eos autem conſtat eſſe breuiſſimos. Reſpondeo, autumnum morbis omnibus detrimentum afferre, id fit, cum acuti fiũt acutiſſimi atque lethales. Propterea ſubiunxit Hippocrates: Atque lethales maxima ex parte. Longos verò producit, vt quartanas & quotidianas. Acutos etiam, ſi ſanantur, perſæpe in decidentes permutat. Itaque in acutis ſtatum proximiorem, in diuturnis tardiorem quàm in vere expectabis. Ver autem morbos ſuæ naturæ relinquit, quod ad longitudinem attinet: ſed ſalubriores efficit, omnibus aliis anni temporibus. Atque hæc eſt ratio temporum.

Aphor. 9.

Et circuituum ſucceſſiua incrementa. Hæc fiunt aut quotidie: vt in quotidiana, duplici, tertiana, & triplici quartana (nam licet non ſint hæc incrementa ſucceſſiua, ſed ſolum in quotidiana, differentiam tamen agnoſcere oportet) ſeu alternis diebus: vt in tertiana exquiſita, & notha, & hemitritæo, & febre ardente, quæ proportionem ſeruat. Seu per maiora interualla, vt in quartana & quintana, vt infrà videbis: in omnibus oportet cognoſcere ex ſucceſſiuis incrementis morbi tempus generale, & ex morbi tempore generali acceſſionum longitudinem, quandoque enim vnum, quandoque alterum notius eſt in his quæ ex ſenſu pendent. Galenus ergo primo de Criſi pulchrè docebat, cognoſcere augmentum morbi ex acceſſionibus, quæ ſymptomata habent grauiora, & anticipant pluſquàm natura morbi requirat, & ſunt diuturniores: & declinatio breuis, ac nec ſatis facilis, ſed grauior Tempus igitur hoc augmenti erit, licet anticipatio ſola non eſt ſignum augmenti: ſicut neque quòd poſtponat, declinationis. In omni febrium genere enim tum tertianarum, quartanarum, quotidianarumque, ſunt febres quæ ab initio vſq; in finem anticipãt: aliæ quæ poſtponunt, nec tamen ab initio vſque in finem ſunt in augmento illæ, nec hæ in declinatione. Oportet igitur vt febris non ſit ex genere illarum quæ anticipant ſemper: & tunc ſi anticipauerint, eſt certum ſignum augmenti. Quòd ſi magis ac magis anticipet, tunc in quacunque febre iſtud eſt indicium augmenti: ſicut ſi poſtponat magis ac magis, declinationis. Exemplo opus forſan eſt, vt rem facilius intelligas. Nunc quendam Græcum

4. Aphor. 59. — *Cap. 3.*

culcitrarum artificem inuaſit febris prima die, hora 20. & durauit vſque ad ſtatum horis decem, declinationem habuit horarum trium, & ſymptomata non fuerunt valde magna: ſudauit etiam paululum. Tertia die, erat enim ex tertianarum notharum genere, inuaſit eum hora decimaoctaua, durauitque vehementia vſque ad quintam horam ſequentis diei: inde declinauit tribus horis fermè, fuerúntque ſymptomata prioris acceſſionis ſymptomatibus ſimilia fermè, aliquanto tamen grauiora, ſudauítque parum. Quinta die febris quæ expectabatur hora decimaſexta ex ratione anticipatiónis, inuaſit hora decimaquarta cum rigore magno, fuerúntque ſitis, vomitus, bilis, æſtus, dolor capitis, maiora: ac vigor peruenit vſque ad quartam horam ſequentis diei, cum declinatione moleſta horarum fermè duarum cum dimidio: ſudauítque multum. Hoc itaque fuit initium incrementi totius morbi, cum duæ aliæ acceſſiones ad initium pertinuerint. Septima die expectabatur acceſſio hora octaua vel ſeptima, ſed ſuperuenit hora nona: anticipauit enim & plus quàm in alia, non tamen pro ratione exceſſus: quia hæc acceſſio pars erat augmenti, & in ea erat ſtatus, de natura autem ſtatus eſt vt non anticipet, ſi febris non ſit ex his quæ anticipant: aut æqualiter anticipet, ſi ſit ex his quæ anticipant. Fuit igitur rigor fermè horarum trium, computata inæqualitate & vomitus, æſtus, ſitis, delirium, dolor capitis, iactatio, præfocatio, peruenítque ad finem ſtatus hora prima noctis, fuítque ſequens declinatio horarum quatuor: non tamen multum moleſta. Hac igitur in acceſſione fuit ſtatus, qui in talibus febribus vel portione vnius acceſſionis, vel ad ſummum vna tota atque integra acceſſione. Sudauit autem plurimum ac diu, & calidiſſimo ſudore. Nona die inuaſit eum febris hora ſexta, rigor fuit paruus, anticipauit igitur ſimpliciter horis tribus: comparatione autem præcedentis anticipationis, horis duabus minus, ſymptomata fuerunt remiſſiora, durauit acceſſionis robur vſque ad horam ſextamdecimam: inclinatio facilis, vſque ad vigeſimamprimam ſudauit, ſed non multum. Vndecima die ſuperuenit febris hora quarta cum dimidia, durauit leuis vſque ad vndecimam, inclinatio vſque ad quintamdecimam: modicum ſudauit, molliter tulit. Decimatertia aduenit febris fermè hora eadem, aut paulo antè, durauit ad nonam vſque, inclinatio vſque ad vndecimam, perfuſus eſt rore quodam, nihil graue, finita eſt. Hæc formula eſt febrium quæ anticipant.

Vt verò hæc propoſitis applicemus, Galenus optimè dicit, quòd incrementa magna ſignificant morbum eſſe breuem, & vigorem appropinquare. Breuiſſimi igitur hi morbi ſunt, & periculoſiſſimi: ſi verò incrementa ſint parua, morbum longum ſignificat. Anticipatio breuitatem morbi, ſi ſit morbo propria ſignificat: ſi tempori morbi congruat, ſignificat augmentum: ſi morbus acceſſiones habeat eadem hora, ſignificat longitudi-
4. Aph. 30. nem, vt ipſe teſtatur. Si autem ratione temporis, morbi ſtatum ſignificat, & ex conſequenti breuitatem eius. Si poſtponat morbus, longus eſt, non tamen adeò ac ſi horam eandem ſeruet: ſi autem ratione temporis, velut quia prius anticipauerit, declinationem ſignificat. Si rigor qui prius fuerat minuatur, & febris anticipet, conſidera ſigna coctionis: quæ ſi adſint, vel videas reliqua ſymptomata minui, morbus eſt in declinatione. Si adſint ſigna cruditatis, aut ſymptomata augeantur, ſignum eſt quòd intermittens in continuam vertitur.

Sed ex his quæ mox apparent, hoc eſt quartum indicium cognoſcendi tempora morborum & acceſſionum, quòd conſiſtit in ſignis ſuperuenientibus, ita enim interpretor ἐπιφαινόμενα, quoniam ſuperapparentia Latinè dici non poteſt. Igitur ſigna quædam morbis ſunt propria, quæ pathognomica vocantur: quædam aſſidentia, quæ morbi ſpecies declarant ſeu diſtinguunt: alia iudicatoria, alia quæ coctionem aut cruditatem oſtendunt, alia rurſus quæ mortem aut ſalutem pollicentur, omniúmque horum in hoc Commento Galenus meminit. Idem libro de Cap. 15. Conſtitutione artis Medicæ, declarat quæ ſint pathognomica: illa ſcilicet quæ morbo neceſſariò coniuncta ſunt: velut laterali, febris, dolor, tuſſis, ſpirandi difficultas, pulſus ſerrinus, hæc ſyndromen conſtituunt: ſunt enim tanquam partes proprij ſigni quarto modo, nam ex morbo laterali ſuper vnumquodque inferre licet: ex omnibus his ſuper morbum lateralem, non tamen ex vno vel duobus aut quatuor tantùm. Omitto miracula & monſtra, quæ velut in aliis rebus naturalibus, ita in medicina contingunt. Pathognomica igitur ſigna ſimul pro ſigno no proprio accipies: ſeorſum autem pro propriis, quæ omni & ſemper, non tamen ſoli conueniunt. Aſſidentia ſpecies morborum diſtinguunt: velut ſi ſpuat cruentum aut tenue, aut omnino non ſpuat: aut dolor aſcendat ad clauiculam, vel deſcendat ad hypochondrium, vel talis ſit vt ſuper latus idem non poſſit decumbere: aut poſſit, ſuper aduerſo autem poſſit. De his tamen non conſiderat hic Hippocrates, ſed ſolum vt ſunt ſigna coctionis. Dicit ergo, quòd ſputum ſi circa initia ſtatim appareat, morbum breuiat: ſi poſtea, producit. Sunt enim in ægris, vt habetur primo Artis curatiuæ, quatuor Cap. 8. præter naturam i morbus, cauſa, ſymptoma, & ſignum, verùm ipſe non ita diſtinguit. Certum eſt autem ita eſſe: quoniam tametſi ſymptoma cum ſigno plerunque idem ſit, tamen quandoque etiam inter ſe differunt, ratione autem ſemper, vt enim accidunt, ſymptomata: vt ſignificant, ſigna ſunt. Ergo vt de ſputo ſermonem habeamus, dicebat Galenus: Sputum ab expuitione differt, quod 1. De Criſ. cap. 5. enim concoctum eſt, neque permiſtum bili aut ſanguini, neque ſpumoſum, ſputum vocatur. Expuitio autem duplex: alia, in qua nil protſus ex materia morbi educitur, ſed (gratia exempli) ſola pituita: alia, in qua educitur aliquid, ſed non concoctum. Et hæc rurſus etiam duplex eſt: aut ſolum quod educitur crudum eſt, ant etiam prauum. Et prauum rurſus duplex: aliud ſimpliciter pranum, velut flauum: aut etiam malignum,

velut viride vel nigrum. Sex igitur erunt differentiæ, ratione eorum quæ reiiciuntur in morbo laterali, aut enim nihil proſsus reiicitur, aut pituita ſola: aut aliquid crudum ſimpliciter, aut crudum & prauum, ſed non malignum: aut crudum prauum & malignum, aut concoctum. Duo primi modi pares ſunt, & extremam morbi cruditatem nunciant, atque ideo longitudinem. Tertius longitudinem, ſed non tantam. Quartus longitudinem & mortem, niſi vires valde robuſtæ fuerint. Quintus mortem certam, ſed cum viribus robuſtis aliquanto tardiorem. Sextus ſalutem, & eo celeriorem, quo virtus robuſtior fuerit. Inquit enim Hippocrates primo *Comm. 2. Sect. 45.* Epidemiorum: Coctio celeritatem ſecuritatémque iudicij portendit. Ob hæc igitur hic ſubiungit: Bonam morborum iudicationem, vel malam, vel breues aut longos fore morbos declarant.

Verùm dicet aliquis, Quomodo per initia & ſtatim poteſt apparere ſputum? cum ſputum ſit res concocta: & initij morbi proprium ſit, non apparere ſigna concoctionis. Ideo dico, quòd Hippocrates non de initio morbi, prout eſt tempus, loquitur, cum iam, vt diximus, hoc ſit quod quæritur. Igitur non præſupponitur cognitum, ſed de principio iuxta vulgi ſenſum, id eſt, in prima vel ſecunda die. Neque etiam tunc poteſt apparere ſputum concoctum, nam concoctio in phlegmone non fit, niſi in quarta die, exactis 72. horis, cum celerrimè fit, vt experientia videmus: tardius autem quantumlibet, citius autem nunquam. Vnde cum ſit opus membrorum ſibi aſſimilantium, vt colligi- *Com. vlt.* tur à Galeno 1. Prognoſticorum: certum eſt membra non tranſmutare ſanguinem in ſubſtantiam ſibi ſimilem, niſi in quatuor diebus, & tunc vnio fit cum membris, & adhæret. Fit autem prima concoctio in ventriculo in quatuor horis, vt in vitellis ouorum videmus: & hoc eſt initium perfectio verò, vt *1. 3. tract. 3. cap. 8.* vult Auicenna, eſt à 12. hora ad 22. interim quod in ventriculo concoctum eſt, concoquitur in iecore, adeò vt cibus iuxta centeſimam horam vniatur ipſi membro, & fiat illi ſimilis in colore & qualitate ſubſtantia. Perfectio autem ſimilidinis in ſubſtantia tota eſt valde varia, pro ratione membrorum, nam in carne fit celerrimè, non tamen ante aliquot die: medulla verò antequam in oſſa *3. de Fac. natur c. 15.* conuertatur, vt dicebat Galenus, numeroſa, conuerſione indiget, & longa mutatione. Cum igitur dixit, ſputum eſſe quod concoctum eſt: intelligit, quòd veſtigia concoctionis habet, nam hoc prima die apparere poteſt, ſi materia tenuis, & maiori ex parte vtilis fuerit, & non multa, & vires robuſtæ, & tunc, quia tempora ſibi proportione reſpondent, media coctio in ſecunda die fiet, & in quarta erit iam ſuppuratum quod eſt in abſceſſu, & expuetur, atque ita erit morbus breuis, ac tutus. Deſcribam autem exemplum ex Hippocrate 3. Epidemiorum, quod maximè eſt ad propoſitum, & multa dubia in ſe continet: recitatúrque à Galeno hic in Commen- *Com. 3. Sect. 79.* to. Sed ego perfectum Commentarium faciens, nolo vt quiſpiam aut in itinere, aut occupatus, alio libro opus habeat.

HIPPOCRATIS
Verba.

ABderæ Anaxion, qui ad Thracias portas ægrotabat, in febrem acutam incidit, dextri lateris aſſiduus eum dolor cruciabat, tuſſim habebat aridam, neque primis diebus expuit: ſitibundus erat, & inſomnis: vrinæ boni coloris, multæ & tenues. Sexto die delirabat, fotibus nihil remittebatur. Septimo magis laborabat, quippe febris augebatur, nec ſunt imminuti dolores: ſimúlque tuſſes infeſtabant, difficulter etiam ſpirabat. Octauo cubitum ſecuti, multum (vt debebat) effluebat: leniores ibi euaſerunt dolores, ſed tuſſes aridæ permanebant. Vndecimo febres fuerunt mitiores, aliquantum circa caput ſudauit, etiamnum tuſſes durabant & quæ à pulmone exibant, liquidiora erant. Decimo & ſeptimo cœpit pauca & concocta expuere: leuatus eſt, ſitibundus erat, & à pulmone parum bonæ purgationes. Vigeſimo ſudauit, febre liberatus eſt, à iudicio rectius habuit, vigeſimoſeptimo rediit febris, tuſſiit, multa excreauit concocta, in vrina multa ſubſidebant alba, deſiit ſitire, dormiuit. Trigeſimoquarto toto ſudauit corpore, ceſſauit febris, in totum iudicatus eſt. Hæc ille.

ABdera vrbs Thraciæ erat, iuxta Neſum fluuium: cuius hiſtoriam ſex ægrorum deſcripſit è ſexdecim, quos ibi recitat. Ignobilem hunc fuiſſe conſtat, nam nobilibus familia adiici ſolebat, aliis ars: vt apud Xenophontem & Platonem, Simon coriarius: vel pater, vt Eudemus Ariſtarchi: vel locus habitationis. Igitur Galenus in hoc Commento, habitabat: ſed Hippocrates κατέκειτο, iacebat. Sed modus loquendi eſt, velut ſi dicamus, æger ille ardente febri laborauit: id eſt, qui laborauit ardente febre, non quòd antea eſſet æger. Febris acuta, quæ ſolet abſceſſus interiores comitari: cúmque ſolum dependet ex materiá putreſcente intra abſceſſum, neque eſt ephimera, vt colligitur 4. Aphoriſm. talis enim ſequitur bubonas ex- *Tit. 55.* teriores, neque putrida continua, cum materia ſit extra venas. In interioribus ergo abſceſſibus duæ febres fieri ſolent. Alteri intermittens natura, ſed per continuitatem, & ſubingreſſus acceſſionum ſimilis continuæ. Et ideo 1. de Victu in acutis, loquens de mor- *Tit. 46.* bo laterali, meminit frigoris pedum, non enim caret typo talis febris, ſed propter cordis propinquitatem habet acceſſiones ſuperingredientes & coniunctas, & ita poteſt eſſe acuta. Alia febris continua quæ non eſt omnino neceſſaria, fit ex ſanguine circumabſceſſum

ceſſum in venis putreſcente: & hæc ceſſat quandoque ex ſectione venæ, quia vt habe- Com. 10. tur 2. de Victu in acutis, in ſectione venæ extrahitur ſanguis, qui eſt iuxta abſceſſum, hic enim tum propter motum interceptum, tum propter calorem humoris in abſceſſu putreſcentis, putreſcit: vnde fit febris continua. Si igitur humor qui eſt in abſceſſu, fuerit abundans, febris intermittens fiet valida. Sin autem paruus abſceſſus, materia autem circa illum multa, latebit febris intermittens ſub continua febre, nec typus dignoſcetur. Cum ergo videris febrem continuam cum typo, & dolorem in aliqua parte corporis, iudica abſceſſum ibi eſſe, ſi dolor fixus fuerit. In vniuerſum, bubonas exteriores comitatur ephimera: abſceſſus internos, intermittens: & eo magis manifeſta, quo materia fuerit frigida, pauca, & à corde remota, abſque alia continua febre, materiam circumiacentem phlegmoni: & maximè cordi propinquam, continua acuta, vt in morbo laterali plerunque, fermè autem ſemper vtraque dignoſcitur. Apparet autem, quòd tuſſis & dolor & febris ſimul inuaſerunt: aliter non eſſent ſigna pathognomica. Sitis autem & vigilia, & ariditas tuſſis, ſunt ſigna cruditatis morbi. Sicut & vrinæ tenues, febris initij, licet coloratæ. Dixit dolorem fuiſſe in dextro latere, propter duo: vt intelligeremus, cum ſecuit venam, fuiſſe ex eodem latere: & etiam 10. 3. Tract. 4. cap. 1. quia Auicenna inquit, Lateralis morbus dextri lateris minus periculoſus eſt, ſed longior: ſiniſtri breuior, ſed magis lethalis. Quòd autem dixit ſitibundus, magnam ſitim declarat, & firmam, quæ potu non ſedatur.

Quòd fotibus non remittatur dolor, magnitudinem abſceſſus declarat. Et ea fo- Com 1. & 2. 5 & 6. menta ſunt trium generum, vt 2. de Victu in acutis colligitur: humidum, ex aqua in materia acuta: mordens, in lenta, vt ex eruo & ordeo in aceto decoctis: & ſiccum, in tenui materia, vt ex milio & ſale torrefactis in veſica applicantur. Delirium illud fuit paruum, 2. de Difficultate ſpirandi: aliter ſpiratio fuiſſet magna & rara.

Comm. 2. Sect. 6. Circa vrinas duo adnotanda ſunt, vnum, quod dicebat Galenus 3. Epidemiorum, Vrina in morbis extra venas, & in morbo laterali, nihil ſignificat ad ſalutem, etiamſi bona ſit: ad mortem autem magnum momentum affert, ſi mala ſit. Quod ad venatum autem morbum attinet, dicebat 1. Epide- Comm. 3. Sect. 27. miorum: Vrinæ tenues & coloratæ morbum ſalubrem, ſed tamen longum, qualis hic fuit, declarant. Multitudo autem earum docet, quòd materia non eſt omnino cruda: vt 4. 69. Aphoriſmorum, & abundantiam humidi, cum acuitate caloris, in febribus.

Septimò magis laborabat, quia cuncta ſymptomata grauiora facta ſunt: febris, dolor, tuſſis, ſpirandi difficultas: quæ cum ſem- Cap. 8. per adſit morbo laterali, dicebat Galenus 2. de Spirandi difficultate, exiſtimandum tamen eſt, fuiſſe maiorem quàm pro morbi ratione: ſiquidem conſueta & morbis propria prætermittere conſueuit Hippocrates. Augmentum igitur ex hac die inchoauit, quod quoad febrem, vſque ad vndecimum manſit: ratione autem morbi lateralis duplex fuit: quo ad concoctionem materiæ vſque ad vigeſimumſeptimum, quo ad ſymptomata vſque ad vigeſimum. Cum enim morbus ſit compoſitus, nihil mirum ſi plures augmenti & ſtatus differentias contineant.

Octauò autem cum venam ſecuerit (fuit ergo in initio augmenti) ex eodem latere intellige, vt 4. de Victu in acutis. Multum vt debebat effluxit, dicebat Galenus 2. de Victu Sect. 75. in acutis, Quomodo effluat ſanguis, nam ſi Comm. 16. bilioſus fuerit, primùm rubeus, inde niger, ex loco abſceſſui proximo effluit. Sed quia ſanguis vix poteſt tantum aduri vt ſit niger, effluit liuidus. Si verò ſanguis in corpore ſit pituitoſus, primùm flauus exit, inde ex locis circumiacentibus abſceſſum ruber. Cum verò peruenerit ad mutationem coloris, tantum debes educere vt virtus ferre poſſe videatur, antea verò non debes ſiſtere. Cum ergo dixit, Multum vt debebat effluebat: intellexit, ex ſanguine qui iam calorem mutauerat. Ex quo debes id animaduertere, quòd ſi ſectio venæ fiat in initio morbi, debet fieri pauca, & ſæpius repeti, ad diuertendum: ſin autem in augmento, copioſa, nec debet repeti. Nam prima ſectio diuertit, hæc autem educit materiam proximam abſceſſui. Eſt etiam animaduertendum, quod Hippocrates hoc exemplum adiecit, vt Galenus docet in Commento huius exempli tertio Epidemiorum, vt ſignificaret ſectionem venæ non prohiberi numero dierum, ſed ſi morbus iam ad ſtatum peruenerit, nam antiqui etiam ipſi Hippocratis ætate, verebantur ſanguinem vltra quartam diem detrahere.

Dolores ex hac ſectione ceſſarunt: id eſt, imminuti ſunt, nam dolent partes ſanæ, non ægræ: & quæ proximæ ſunt abſceſſui, non abſceſſus. Igitur ſublato ſanguine partes illæ deſierunt comprimi, & ita dolor leuatus eſt, tuſſes tamen aridæ permanebant, quia materia concoqui nondum poterat. Galenus pri- Comm. 1. mo Epidemiorum: Quatuor ſunt genera tuſ- Sect. 12. ſis ſiccæ. Primum, cum pulmo ſola mala intemperie laborat, citra omnem materiam. Secundum, cum eſt ſola aſperitas in arteria aſpera, atque in his duobus caſibus nec quicquam expuitur, nec appetit æger expuere: ſed in ſecunda eſt punctio, in prima non. Tertium eſt, cum craſſi ac lenti humores hærent pulmoni: & tunc homo appetit expuere, ſed non poteſt: & ſi expuit, illud eſt modicum & craſſum. Quartum, cum tenues & aquoſi humores tuſſim excitant: & tunc licet ſit tuſſis ſicca, tamen aliquid ſemper exit cum tuſſi, ſed paucum & aqueum. In his duobus caſibus licet homo non expuat, multum tamen appetit expuere. Ceſſarunt igitur quædam ſymptomata, quædam non. Et ita ex auxilio poteſt prohiberi ſtatus ſymptomatum, ſaltem aliquorum.

Vndecimo febres fuerunt mitiores, manifeſtum eſt quod tunc morbus deſiit eſſe acutus, & ita metam ſuam non exceſſit, non deſiit antea: quia licet materia circa locum detracta fuerit, tamen quia concoctio vigebat, febris augebatur, & ideò cum ratione detractionis

detractionis ſanguinis eſſet imminuta, ratione concoctionis aucta ſtetit febris vſque ad vndecimam, tunc verò incœpit augmentum morbi lateralis, quoad materiam, quia cœpit expuere liquida, nam principium coctionis fit in initio augmenti morbi, primo de criſi. Sudor autem ille fuit indicatiuus.

Cap.8.

Lib.2.c.18. Nam, vt habetur à Paulo, in febribus pars materiæ tenuis, etiam ante coctionem expurgatur per vrinas & ſudores, & vomitus, tum per aluum. Cum igitur has partes natura prius expellere tentet ante coctionem, vbi expulerit, indicat quid factura ſit, cum totam materiam concoxerit, niſi caſu vel ab imperio medico prohibeatur, atque hæc eſt ratio indicationis. Sudauit ergo in 11. non criſis ratione, ſed vt tale iudicium quod in 34. ſucceſſit, expectaretur.

Decimo & ſeptimo cœpit pauca & concocta expuere: tunc enim fuit finis augmenti, quod declarant verba ſubſequentia, Et à pulmone parum bonæ purgationes. Propterea Galenus legit primo de Criſi, Parum coctum ſeu imperfectè. Vt legeris, benè ſe habet ſententia, nam in morbo laterali ſemper tempus augmenti conuenit cum tempore ſtatus: quia finis augmenti eſt idem cum principio ſtatus, ob partium materiæ diuerſitatem: & ita ſtatus finis cum declinatione. Dum enim pars tenuis in abſceſſu ſuppuratur, mediocris tendit ad ſuppurationem, & craſſa nondum incipit, atque ita miſcentur tempora. Quod non contingit in febribus ſimplicibus: quia materia eſt magis ſparſa. Leuatus eſt, quia febres iam quieuerant, & materia tenuis eiecta erat. Inter vndecimum & decimumſeptimum enim febris quieuerat. Et ita à decimoſeptimo ad vigeſimum cuncta manſerunt, vt in decimoſeptimo: initium enim mutationis declaret. Sitibundus tamen remanſit, hoc enim proprium ſignum eſt morbi non ſoluti, ſed induciás dantis. Rarò enim inuenies conualeſcentes ſitibundos, id eſt, aſſiduè ſitientes, qui non recidant in morbum: cuius cauſam ſuo loco exponemus.

Cap.18.

De indicatione P.4.

Vigeſimo ſudauit, fuit ſtatus morbi pendentis ex materia, quæ circa abſceſſum putruerat. Et licet ibi tantum eſſet, vaporibus tamen ſparſis ſudauit toto corpore. Et hic fuit finis febris, & materiæ eam facientis: cuius initium fuit à prima die, augmentum in ſeptima, ſtatus in 17. Rectius ſe habuit iudicio, cum febri liberatus ſit.

Vigeſimoſeptimo fuit initium ſtatus morbi lateralis, quod ad materiam attinet: ideò & in vrina multa alba ſubſidebant, partim materia abſceſſus ad illa loca tranſeunte, partim venis quod in ipſis eſt concoquentibus. Et ſputum concoctum apparuit: ideò deſiit ſitire, quoniam natura minus laborabat. Dormiuit: ſignum & cauſa bona. Trigeſimoquarto ſudauit, ſcilicet liberatus à materia quæ in abſceſſu ipſo continebatur. Febris igitur hæc, vt dixi, fuit febris abſceſſus, media inter putridam & ephimeram, licet tamen ſtatus hic 27. die cœperit, non tamen fuit longus, ſed compoſitus ex pluribus partibus, iuxta partes materiæ: ideò à 27. ad 34. ſemper fuit augmentum, ſtatus & declinatio. Et ita in aliis morbis, quorum materia ſenſim expellitur.

Vide 5. Aphor. 8.

Reuertor ad Aphoriſmi expoſitionem, inquit enim, Et vrinæ. Hoc eſt quintum, à quo ſumitur iudicium longitudinis aut breuitatis morbi, ad inſtituendum victum ſalutis aut mortis, ad curam ſuſcipiendam. Neque plura generaliter medicus poteſt conſiderare, quàm vel ſalutis aut mortis ſigna, vt ſciat an debeat de cura ſe intromittere, vt dicunt: aut poſtquam ſuſceperit an æger ſeruandus diuturno morbo, an breui, an breuiſſimo, an mediocri laboret, vt victus rationem inſtituere ſciat. Neque enim alio indiget, vel etiam ſpecie morbi exquiſita ad ſalutem, ſi contentus generali ratione medendi, vt opus naturæ relinquat, victum ſolum inſtituere velit: aut concocta purgare, quemadmodum iubet Hippocrates. Sumitur igitur indicium hoc ab his ſignis coctionis & cruditatis, quæ ſunt generalia omni morbo: ſicut præcedens, quod de ſputo fuit, à propriis vniuſcuiuſque.

Quòd autem non poſſint eſſe pluſquam tria ſigna generalia, declaratur ex Galeno octauo Artis curatiuæ. Tria enim quibus conſtamus ſunt: membra, humores, & ſpiritus, quod etiam ab Hippocrate dictum eſt in Sexto Epidemiorum. Tria igitur ſunt ad reparandum neceſſaria: cibus, potus & aër. Tria igitur fient rurſus excrementa: fæces cibi, vrinæ potus, halitus ſpiritus. Hic halitus cum ab externo aëris frigore cogitur, ſudorem facit, ob id ſudor fit magis nobis refrigeratis, quàm in ſummo ardore ſolis, aut exercitationis, aut febris. Fæces igitur ſignificant ſuper diſpoſitionem ventriculi & inteſtinorum propriè: id eſt, vt humoribus non commiſcentur. Vt verò habent immiſtum vel ſanguinem vel humidum aqueum, ſignificant ſupra iecoris etiam cauitatem & venas meſaraei. Sed vt humores etiam admiſtos continent, poſſunt ſignificare ſupra totum iecur non ſolùm, ſed etiam ſupra totum corpus. Vt verò pituitam permiſtam habent, & mucum ſupra inteſtina propriè, ventriculum & cerebrum. Quibus enim multa fluxio fit pituitæ à cerebro in partes inferiores, his plerunque in excrementis pituitoſa, & humores crudi muccique ipſi apparent. Vrinæ verò coctiones in gibba iecoris, & in venis, tum ſuper renum veſicæ ac vreterarum vitia. Sed & alibi res hæc exquiſitius docebitur. Sudores verò ſupra coctiones quæ fiunt in venis non ſolùm, ſed etiam arteriis, & ipſis membris etiam, ideò plurimum poſſunt. Animaduertendum autem, Galenum Quinto de Locis docere, quomodo ex ſudoris qualitate dignoſcatur morbus, & maximè regius: & rurſus quomodo ſudor colligi debeat in ſtrigili, colorem enim variat, vt vrina.

Cap.1.

In fine vlt. cap.

APHORISMVS XIII.

SEnes facillimè ieiunium ferunt: Secundo loco, qui ætatem conſiſtentem habent. Minus adoleſcentes.

ſcentes. Omnium minimè pueri, præſertim qui inter ipſos ſunt viuidiores.

COMMENTARIVS.

CVm docuiſſet quæ præter naturam indicant rationem victus, vt ſunt morbi ſymptomata, tempora morborum, & acceſſiones: tranſit ad ea quæ naturalia ſunt, velut ætates, temperaturæ, anni tempora, conſuetudines. Primò ab ætatibus, tanquam magis propriis, quarúmque notum ſit diſcrimen tam in re quàm in tolerantia ieiunij, exorditur: in quatuórque ætates totum humanæ vitæ curſum diuidit. Nec ſibi contradicit, qui hanc metam multis modis partitur, prout occaſio exigit: vt neque ſi quis figuram multis modis diuiſerit. Vnde & Iuriſconſulti iudicem probant ordinariè, ſupra 18. annum: vt in l. Quidam conſulebant, Vlpianus recitat. Alio modo pro excuſationibus, vt in l. Αρίσται ἐπιτροπὴς, Modeſtinus ab anno ſexageſimo. Et rurſus pro condendis teſtamentis, alia lex præfinit quartumdecimum annum in maſculis perfectum, duodecimum in fœminis, tanquam hæ prudentiores ſint ætate prima: vnde etiam coniugium celerius, atque eodem anno in his firmum eſt.

Digeſt. de Re iudicata, Tit. 1.
Dig. lib. 27. Tit. 1.

Dig. lib. 28. l. qua ætate. Tit. 1.

Tot ergo genera diuiſionum in ætatibus, quot cauſæ diuidendi. Hippocrates igitur hac in cauſa hominis vitam in quatuor ætates diſtinguit: Senium, conſiſtentem, adoleſcentiam ac pueritiam.

Licet autem ſic facere, maximè vbi ordinatim res procedit, vt hic, nam conſtitutis modò vniuſcuiuſque terminis, ſi libeat ætates in plures diſſecare, ſemper ratio eadem ſeruabitur. Velut ſi pueriticiam diuidamus in infantiam vſque ad ſeptem annos, & florem qui eſt à ſeptimo ad quartumdecimum: qui in infantia erunt, minus commodè etiam ferent ieiunium, quàm qui in flore ſunt. Et ſimiliter adoleſcentiam in eam quam vocant effloreſcentiam, ſcilicet vſque ad 18. annum: & veram adoleſcentiam vſque ad 25. & iuuentutem ad 30. vſque: palam erit, in iuuentute facilius toleraturos ieiunium, quàm in vera adoleſcentia: & in hac rurſus, quàm in vocata effloreſcentia: Vt ſit tandem vna ratio: Quo magis ortui propinqui ſunt homines, eo difficilius ieiunium ferunt: quo remotiores, facilius. Manifeſtum eſt autem, quòd hoc ad eundem hominem referri debet, nam Hippocrates ſecernit ſingulas indicationes, vt veriores ſint, & facilius explicentur, fieri enim poteſt, vt conſiſtens mulier ſane viro facilius ieiunium ferat, & pituitoſus adoleſcens viro bilioſo.

Diuiſit autem in quatuor ætates, vt ſenſile diſcrimen declararet, quamuis enim in ſenectute diſcrimen ſit ferendi ieiunium: non tamen adeò magnum eſt, vt ſi in fine facilè ferat, difficillimè ferat in initio, ſed non tam facile. Neque infans, qui animo linquitur ob ieiunium, facilè tulerit in pueritia: ſed etiamſi diutius ferat, delinquet animo, in adoleſcentia verò ſatis commodè feret. Nec ſunt cauilloſè committenda initia, ſubſequentia finibus præcedentibus, vt adoleſcentiæ initium fini pueritiæ: exiguum enim erit diſcrimen tolerantiæ, velut & temporis: ſed ſemper initia initiis, media mediis, fines finibus. Quo fit, vt inter ætates non continuas, maximum diſcrimen appareat, non ſolùm in hoc, ſed etiam aliis, vt vulgo homines dicantur temperaturam & mores mutaſſe.

His igitur quæ neceſſaria eſſe duxi perceptis, primum quidem conſtituenda erit ætatum magnitudo: vt verò conſtituatur, ratio diſcriminis quærenda eſt, aut enim homo nondum abſolutus eſt, idque contingit vſque ad 14. annum, vt etiam leges volunt, vocatúrque puer: in fœminis, ac 12. tantum, ſoláque hæc ætas in controuerſiam non vocatur, vt neque adoleſcentiæ initium. Eſt autem adoleſcentia, tèmpus totum quo homo creſcit, dum iam eſt (vt dixi) abſolutus: conſiſtens ætas, dum nec creſcit, nec decreſcit: ſenectus, dum decreſcit. Cum verò corpus neceſſe ſit ſub vno ex his quatuor modis conſtitui, palam eſt, iuxta hanc rationem, nec poſſe eſſe plures ætates in homines, nec Hippocratem vllam quaſi intermediam omiſiſſe. Quamobrem tam iniuſtè à Galeno in hoc accuſatur in Commento, vt manifeſtum ſit, Galenum non aſſecutum verè Hippocratis mentem. Nam hac ratione conſtituta, non poterit humana vita in plures ætates diuidi. At iuxta hanc diuiſionem verius variatur ratio ferendi ieiunium, quæ eſt eadem cum caloris magnitudine, & tenuitate ſubſtantiæ illius, quanto enim calor copioſior & tenuior eſt, eo difficilius ferunt ieiunium: quod ſeipſum abſumat, & ipſe accendatur & ferueat. Quomodo autem intelligendum ſit hoc incrementum, an penes vires animi, an corporis, an molem eius? At de animi viribus hic loqui, abſurdum tam eſt, quàm etiam extra propoſitum. Vel igitur de corporis mole, vel de viribus eius eſt intelligendum. At nemini hæc ratio perſpecta eſſe poterit bene, niſi ei qui naturam caloris & humidi naturalis, quæ vnum ſunt re, intellexerit. Ergo calor hic ab initio maximus eſt, non multitudine (ſic enim non augeretur) ſed pro ratione corporis, in infantibus enim tota moles fermè humidum & calidum naturale eſt. Cum verò augetur multitudine, non proportione (hoc autem toto tempore infantiæ & peritiæ fit, tum adoleſcentiæ) Hippocrates non ſpectat diſcrimen iuxta hoc quod eſt eſſe perfectum in operationibus, vel non eſſe: quid enim ad illum hoc attinet? Sed quia, vt dicebat Galenus vndecimo Artis curatiuæ, in pueris tanta fit reſolutio inſenſibilis per poros, vt non indigeant, quamuis febrientes, venæ ſectione. *Cap. 14.* Puella ergo ad annum vſque 12. maſculus vſque ad 14. nihil reſecant prouenere & conceptione: quia corpus eo toto quod aſſumit, indiget: ergo neque ſectione venæ. Tales igitur ieiunium difficillimè ferunt. Adoleſcentes ſequuntur, in quibus augetur calor abſolutè, non tamen ita vt corpus eo indigeat toto. Ergo etiam minus indigent alimento, & facilius ieiunium ferre poſſunt. Conſiſtentibus calor non augetur ſimpliciter, nec minuitur: nec etiam proportione, quoniam magnitudo eadem eſt, &

corpus

corpus ſenſibiliter non mutatur, verè tamen proportione minuitur. Senibus tam ſimpliciter, quàm proportione corporis minuitur. Igitur ſunt quatuor ætates, in quibus omnibus, iuxta proportionem ad corpus, calor & humidum innata minuuntur: ſimpliciter autem in pueris augetur, & toto indigent: in adoleſcentibus augetur, ſed non toto indigent: in conſiſtentibus non augetur, non tamen minuitur: in ſenibus autem minuitur. Quibus intellectis, haud arduum erit adoleſcentiam præfinire vſque ad perfectum corporis incrementum, quod à 25. anno vſque ad 30. extenditur. Conſiſtendi ætas à fine adoleſcentiæ ad 45. vel quinquageſimum: reliquum totum ſenectuti mancipatur. Ætates omnes hæ quo magis producuntur, eo ſunt longiores: vt ſenectus, conſiſtentia: conſiſtentia, adoleſcentia: adoleſcentia, pueritia, niſi quod, cum pueritia in quodam defectu conſiſtat, in debilibus natura longior eſt: pueritia, impotentia venereorum, non incrementi magnitudine, ipſa adoleſcentia. Vnde tales non ante 14. annum deſinunt eſſe pueri, 25. tamen adoleſcere deſinunt, atque his 45. ſenectus incipit.

Cap.1. Recte inquam Galenus ſexto de Tuenda ſanitate inquit: Ætates non ſunt, vt quidam faciunt, numero annorum determinandæ. Quod ita intelligendum eſt, vt non certum annum definiamus: non tamen vt pueritiam in ſeptimo anno, vel adoleſcentiam in quinquageſimo eſſe dicamus. Plerumque ergo, vt metam aliquam habeas ætatum, pueritia ad 14. adoleſcentia ad 30. conſiſtentia ad 50. ſenectus vſque ad mortem ab eo anno extenditur.

Humanæ autem vitæ ſpatium multis modis ab Hippocrate diuiſum eſt, vt dixi, in ætates. (Cap.14. & 15.) Primò quidem, vt ad incrementum corporis comparatur, & ita in duas tantùm, velut in ſequenti Aphoriſmo, & ſecundo de Humana natura, dum dixit: Quod creſcit, calidum eſt, cúmque adoleſcit: cum autem marceſcere incipit, & præcipitare, frigidum. (Tit 19. c. 9.) Secunda diuiſio eſt in tres ætates. Hippocrates in Quarto de Victo in acutis: & eam declarat. Galenus libro de Sectione venæ. Et eſt in puerilem, quæ nunquam admittit venæ ſectionem: & florentem, quæ ſemper: & in ſenum, quæ quandoque admittit, quandoque non, & ægrè etiam admittit. Tertia eſt in qua nor ætates, & eſt in præſenti loco (Lib 3. Aph. 24.) ab Hippocrate inducta. Quarta diuiſio eſt in ſex, & habebitur infrà. Iuxta ergo diuerſas rationes, diuerſa diuiſio conuenit. Senes igitur cum neque creſcant corpore, ſed ſtent: nec calore, ſed minuantur, calórque craſſus ſit, & terrea ſubſtantia, facillimè ieiunium ferunt, contrà difficillimè pueri, quibus calor maximus, & ſubſtantia tenuis, & humidum totum ad incrementum neceſſarium, & ipſum incrementum maximum. Quatuor enim, vt dictum eſt, ſunt differentiæ, quarum vna eſt ſemper aliis iuncta: ſcilicet facilis & difficilis reſolutio, magnitudini & paruitati caloris: reliquæ tres quatuor conſtituunt ætates. Caloris conſtantia facit differre omnes ætates à declinante, ſeu ſenum: incrementum caloris facit differre adoleſcentiam & puerilem à reliquis. Neceſſitas totius caloris ad corporis incrementum, facit differre puerilem ab adoleſcentia, & omnibus aliis.

Sed cum dicat, facilè ſenes ieiunium perferre, quæritur quomodo intelligatur: an quia famem non incurrant? an incurrant, non tamen afficiantur? Si famem incurrunt magis, etiam magis affici neceſſe eſt corpora debilia & ſicciora. Inquit enim Hippocrates: Famem humidis corporibus adhibere conuenit. Verùm qualiter intelligendum ſit, ſuo loco docebitur. Nunc ſatis ſit vt intelligamus, minus affici ieiunio ſenum corpora: quia etiam minus famem incurrunt. Vbi autem famem incurrant, certum eſt magis, non ſolùm æqualiter lædi, nam vidimus plures ſanos ſenes ex ieiunio in morbum attonitum aut reſolutionem incidiſſe: iuuenes autem, & pueros, ſolum in lipothomiam. Vtrum verò ante famem lædantur, credendum eſt quòd non: quoniam adhuc ſanguis adeſt nutritioni ſufficiens, & pituita. Læduntur tamen quidam etiam imbecillitate quadam propria Quare hæc, vt reliqua, de corporibus temperatis ſunt intelligenda, nam bilioſus ſenex deterius afficitur ieiunio quàm iuuenis, vel puer quicunque: & præcipuè, ſi imbecille os ventriculi habeat, ſitque (vt Galenus inquit) picrocholus. Senes ergo in inedia diutius ſuperuiuunt iuuenibus, & iuuenes pueris, etiam in ſanitate, nedum in morbo, quod quia pulchrè à Poëta, licet materna lingua, de ſcriptum eſt, Dante ſcilicet, ideò carmina ſubiicere libuit. *Inferni c.33.*

Poſcia che fummo al quarto di venuti
Gaddo mi ſi gitto diſteſo apiedi
Dicendo, padre mio che non m'aiuti.
Quiui mori: e come tu mi vedi
Vidio caſcar li tre ad vno ad vno
Tra'l quinto di e'l ſexto: ond'i mi diedi
Gia cieco a brancolar ſoura ciaſcuno:
Et tre di li chiamai, po che fur morti
Poſcia piu chel dolor pote il digiuno.

Nondum hiſtoriam Latinam aut Græcam huic negotio magis conuenientem inueni, ſeu quod Piſani barbaros omnes hac in re ſuperauerint. Conſtat Gaddum triennem puerum fuiſſe, qui inter tertium & quartum diem fame periit: reliqui, quanto adultiores, vitam diutius protraxere. Pater octo diebus, quoniam ſenex erat, ſuperuixit. Exemplum ſanà inauditæ crudelitatis.

Vt verò ſciamus ad quem finem Hippocrates hunc ſcripſerit Aphoriſmum, intelligendum eſt, in cibi meta quinque eſſe obſeruanda: qualitatem, ſubſtantiam, quantitatem, numerum, ac tempus, longum ſit ſi velim repetere, vbi de vnaquaque parte loquatur: ſatis eſt hîc de numero loqui, vt pote ſi quis duobus aut tribus diebus perferre ieiunium poſſit, an ſingulis diebus ſemel aut his cibandus, aut etiam ſæpius in acutis morbis, nam, vt aliàs dixi, de his principalis eſt hic inſtitutio, quæ nihilominus ad aliorum regimen traduci poteſt. Quo cognito, liquet non de quantitate, ſed in ſequenti Aphoriſmo eum loqui. Si igitur ſenex mereatur ieiunium quatuor dierum, eum qui in ætate conſtituta erit, ſemel ſingulis duobus diebus

diebus nutriemus, adoleſcentem ſemel in die, puerum bis in die: atque eadem ratione, quantitatem autem in ſequenti Aphoriſmo intelliges. Quòd etſi ſenex lædatur ex tanta inedia, minus tamen cæteris lædetur: & incumbente graui periculo vitæ, læſio illa non erit conſideratione digna. Quod verò nos angit, eſt quæſtio de ſenibus extremis, quos nutriendos frequentius exiſtimant, Galeni authoritate Quinto de Tuenda ſanitate. Ter enim, cum eſſent decrepiti, cibum ſumebant. Sed quòd id neceſſariam foret, declaratur, nam neque rarò, & parum: ſic enim virtus defeciſſet, præſertim munia obeuntibus: nam alter Grammaticus, alter Medicus fuerat: neque multum cibum ſumere poterant, vt in ſequenti Aphoriſmo, ſeu ſæpe, ſeu rarò: calor enim ſuffocatur. Relinquitur igitur, vt ſenes vltimi ſæpe & parum cibum ſuum debeant. Iniuſtè ergo Galenus ſugillat Hippocratem hic in Commento, dicens, Non eſſe intelligendum de vltimis ſenibus, ſed ſolùm de primis, nam cum de ægris loquatur Hippocrates, quamuis rarò & parum cibentur, eam noxam virium contemnit Hippocrates in tanto periculo acuti morbi, præſertim quod (vt videbimus) in ſenibus hi ſunt periculoſiores. Et cum neque muniis tunc ſubiaceant, & tempus (vt dixi) admodum breue ſit, certum eſt famem illis longè ſerius aduenire, & eos multo minus ab inedia affici. Dum etiam ſunt ſani, verum eſt ſenes hos melius tolerare inediam ſingulis vicibus: ſed poſtmodum pauco cibo & bene nutriente alendi ſunt. Quòd ſi dicas, Frequentem & longam inediam ægrius hi ſaltem ferent, quàm primi ſenes: neque hoc verum eſt, ſed bene non poterunt poſtea ita commodè nutriri, nam ſi parum dederis, non reſtaurabuntur: ſi multum, ſuffocabitur calor, ergo non bene, tolerabunt nutritionem, ſed inediam facilius ferent. Aliud verò eſt longè, non tam commodè nutriri: aliud, non ferre inediam. Iniuſtè ergo reprehenditur Hippocrates his à Galeno in hoc Aphoriſmo, cum (ſalua authoritate tanti viri) fruſtra quaſi errantem exponat. Liquet ergo, quod Hippocrates nullam omnino prætermiſit ætatem: & quod quæ in hoc Aphoriſmo dicit, omnibus ſenibus conueniunt: Et ſi ægri ſint vltimi ſenes, acutóque laborent morbo, modò ſint temperie non admodum biliosa, diutius abſque cibo primis ſenibus detinendi ſunt. Nec dum valent, ſunt ſæpius nutriendi, quia ieiunium non facilè ferant: ſed quia parum cibi coguntur aſſumere, ideo frequenter. Non ergo parum cibi dandum, quia frequenter nutriendi: ſed frequenter nutriendi ob id, quia parum cibi ſingulis vicibus dare cogimur. Atque hoc eſt quod dixit Princeps. Cum fuerit virtus debilis, melius eſt cibum ſpargere, quia facilius concoquitur. Non eſt ergo ſpargendus, & ſæpius dandus, ob virtutis debilitatem: ſed quia ob virtutis debilitatem parum dandum eſt cibi, ideò ſæpius dandus eſt cibus.

Cap. 4. (margin, beside "authoritate Quinto de Tuenda ſanitate")

1. 4. Tract. 2. cap. 8. (margin, beside "ſingulis vicibus dare cogimur")

Præſertim qui inter ipſos ſunt viuidiores. (Hæc eſt quinta pars Aphoriſmi, in qua agit de indicatione, vt dixi numeri dandi cibum. Circa quam ſcire oportet, quod res quæ conſiderantur à medico, ſunt trium generum, vt ſæpe dixi: naturales, non naturales, præter naturam. Naturales ſunt ſex: Elementa, temperaturæ, humores, membra, virtutes, & operationes. Verùm ad quatuor reducuntur, elementa ad temperaturas: non enim medicus conſiderat elementa niſi propter temperaturas, nec operationes niſi ob virtutes, erunt igitur quatuor: temperatura, humores, membra, & virtutes. Non naturales autem ſunt ſex: Aër, cibus & potus, inanitio repletio, motus & quies, ſomnus & vigilia, & animi affectus. Præternaturales tres: morbus, ſymptoma, & cauſa morbi. Ex his quæ ſunt non naturales, nullam præbent indicationem, quia tales poſſunt permutari: ſed quæ poſſunt permutari ad libitum, non præſtant indicationem, ſed indicatio eſt permutatio. Et ideo à rebus non naturalibus indicatio nulla ſumitur, niſi ab aëre. Cauſam narrabat Galenus nono Artis curatiuæ: alias cauſas permutare licet, aërem non licet. Igitur à nulla re non naturali licet ſumere indicationem, niſi à ſolo aëre. Relinquuntur igitur octo tantum, à quibus poſſit ſumi indicatio: quatuor naturales, tres præter naturam, & aër. Et licet cauſa morbi ſublata, auferatur tam morbus quàm ſymptoma: non tamen eodem modo, ſed manent indicationes ſingulorum quæ ſub genere rei præternaturalis continentur, hæc autem alibi declarabuntur. Aër verò cùm ſit res quam vitare non poſſumus, reducetur ad res naturales. Igitur prima genera eorum à quibus ſumetur indicatio, erunt iam tantum duo: res naturales, & res præter naturam. At res præter naturam continent cauſam & morbum & ſymptoma: res naturales continebunt quinque, temperaturam, aërem, humores, membra, & vires. Iam verò hæc duorum ſunt generum, quædam per ſe indicant, & ſunt vires: quædam non per ſe, & ſunt reliqua quatuor. Sunt igitur rurſus tria genera, quæ indicant quædam per ſe, vt maneant, & ſunt vires, quædam non per ſe, & ſunt illa quatuor, ſed humores ad temperaturam reduci poſſunt, & de membris eſt conſideratio generalis. Primùm igitur & per ſe virtus conſideranda, deinde temperatura & aër in ordine ad virtutem, tertium res præter naturam, vt remoueatur. Sed res præter, naturam in tria diuiduntur, vt viſum eſt, in morbi naturam, & illius tempora, & acceſſiones. Vniuerſa igitur à quibus ſumitur indicatio, erunt quinque morbi natura, tempus, acceſſio, vires, & accedentia, quæ, vt dixi, ſunt duo, aër & temperatura. At ſub temperatura continentur ætas & conſuetudo, de quibus aget infrà, nam cibi, potus, naturam efficiunt aduentitiam, vt 3. de Cauſis pulſ. Igitur erunt tria hæc, ætas, conſuetudo, & temperatura. Sub aëre continetur tempus, anni, & locus, ſed ipſe hæc duo miſcuit, tanquam cuique vt ſoli ſcriberet, vtpote ſolis Græcis. Fit igitur vt ſint præcipuè decem, à quibus ſumatur indicatio, cauſa morbi, morbus, tempus morbi ſymptoma,

Cap. 14. (margin, beside "Cauſam narrabat Galenus nono Artis curatiuæ")

Aph. ſeq. & lib. 2. Aph. 1. (margin, beside "igitur à quibus ſumitur indicatio")

Cap. 2. (margin, beside "vt 3. de Cauſis pulſ.")

ſymptoma, acceſſio, tempus anni, temperatura, conſuetudo, ætas,& vires. Cum igitur de morbo & tempore morbi, & acceſſionibus & ſymptomatibus, ac viribus, tanquam principalioribus methodum tradiderit: reliquum eſt, vt de omnibus aliis quæ relinquuntur, dicat Hippocrates: & primò de duobus principalioribus, temperatura & ætate. At de ætate iam dixit, reſtat igitur vt de temperatura agat.

Vt ergo ad rem deueniam, viuidiores minus perferre poſſunt famem, atque hoc in tribus conſiſtit: quia celerius famem incurrunt, & maiorem etiam, & magis ex tolerantia læduntur, hæc enim omnia, vt de duobus etiam diximus, in his in vnum concurrunt, indicatio verò eſt de numero cibationis, non de quantitate. Per viuidiores, alacriores, προθυμοτέρους, hi ſunt natura calidioris cordis, vt in Arte medica Galenus docet. (Cap. 19.) In his calor abſumit vehementius, & corporis ſubſtantia tenuior eſt. Nec ſolum in pueris hoc, verùm in aliis etiam ætatibus, & multo magis eſt obſeruandum. Qui enim ſenes tali natura præditi ſunt, vt materia billioſa ad os ventriculi confluat, iis vitæ magnum periculum eſt, ob famis tolerantiam. (Cap. 6.) Narrabat Galenus 5 de Locis, de quodam Grammatico iuuene, qui cum famem patiebatur, comitiali morbo corripiebatur. Sed iam, vt dici ſolet, ſub digitos reducamus: fingamuſque quatuor eiuſdem temperaturæ ægros, ſed diuerſæ penitus ætatis, infantem, adoleſcentulum, virum & ſeniorem, laborare eodem genere morbi acuti, & pro qualitate ætatis æqualiter grauis, ita vt morbus ſalubris ſit, & finem habiturus in quinta die: ſit verò cruditas in ſingulis tanta, quæ per diem vnum, etiamſi morbus non adeſſet vllus, à cibo nos per vnam diem prohibeat. Senem igitur per integram inediam vſque ad quintam, & iudicium exactum ſeruabimus: virum, ſub finem ſecundæ diei cibabimus, nec poſtea, niſi exacta quarta: adoleſcentulum eodem modo, & ſub initio quartæ diei iterum: infantem primùm ſub initio ſecundæ diei, & ita in initio ſingulorum ſequentum dierum: ſicque omnes ſeruabuntur, qui peruerſo ordine omnes interirent. Rurſus eodem modo, ſed mitiore morbo laborent omnes, ita vt ſeni cibus ſub initio ſecundæ diei & quartæ exhiberi poſſit: viro quidem dabimus in initio ſecundæ & tertiæ & quartæ diei, vt ter cibum aſſumat, & ſub vigore morbi diutius abſtineat: adoleſcentulo autem in ſecundo diei initio primùm, poſt ante initium tertiæ diei duabus horis, & ante initium quartæ diei horis quatuor, & ante initium quintæ diei horis octo: atque ita quater cibum accipiet. Infanti autem ſub initio ſecundæ diei, & in medio: atque ita vſque ad quintam, in cuius initio tantum cibum accipiet, atque ita ſepties.

Sanorum autem ratio non eadem erit, aliud namque eſt ferre poſſe, & conuenire, vt etiam in vltimis ſenibus diximus. Namque infanti, vt ab illo incipiam, conuerſo ordine quo in ægris fecimus, ter in die cibum dare conuenit, vt elici poteſt ex Galeni dictis 1. de Tuen. ſanit. (Cap. 10.) adoleſcentibus, & viro ac ſeni: ſed vltimo ſeni, dixi ter conuenire, ex Galeno 5. de Tuenda ſanitate: ſicut bis cæteris, 6. eiuſdem. (Cap. 7.) Diſcrimen autem inter hos ſequenti Aphoriſmo docebo.

Neque verò obſtat, quòd ſenes habeant frigidum ventriculum, venas anguſtas cum pauco ſanguine, nam qui tales ſunt, natura inæqualitatem quandam ſortiri, & celerius famem incurrunt, vt in Arte medica Galenus docuit: (Cap. 63.) & magis à ieiunio læduntur, vt 2. de Temperamen. habetur. (Cap. 4.) At ſenibus hæc ſimpliciter adſunt, non in comparatione partium inuicem, neque enim ſolum venæ ſtrictæ ſunt, & ſanguis paucus, & ventriculus frigidus: ſed corpus vniuerſum frigidum, arteriæ anguſtæ, & bilis pauca.

APHORISMVS XIV.

QVi creſcunt, plurimum habent calidi innati, plurimo igitur egent alimento: alioqui corpus abſumitur. Senibus verò parum calidi innati ineſt, paucis propterea fomitibus egent: quia à multis extinguuntur. Hanc etiam ob cauſam febres ſenibus non ſimiliter acutæ fiunt: frigidum enim eorum corpus.

COMMENTARIVS.

QVi negant hos Aphoriſmos eſſe continuos, venia digni non ſunt: quandoquidem ita ſibi inuicem coniungantur, vt vnius orationis vicem gerant. Quod quidem cum clarè in ſingulis videantur Aphoriſmis, in hoc tamen euidentius manifeſtum fit. Etenim cum Hippocrates in ſuperiore Aphoriſmo docuiſſet numerum dandi cibum per ætates, in hoc multitudinem eius declarat. Nec mirum quòd in duas hic tantum diſtinguat ætates, in ſuperiore in quatuor, nam numerus certis limitibus continetur, & inter eos pauci termini ſunt, ideo & præfinita ratio numeri cibandi, & differentiæ ætatum præſcribi poteſt: at in multitudine cum ſit quantitas continua, quæ in infinitum diuiditur, nec multiplex diuiſio ætatum, nec certa cibi menſura poteſt conſtitui. Hic tamen Aphoriſmus rationem præcedentis adeò edocet, vt quaſi commentarius illius videatur. Cum enim dixiſſet in præcedenti, pueros difficillimè ferre ieiunium: inquit hic, quia qui creſcunt, plurimum habent innati caloris, plurimo igitur indigent nutrimento, aliter, ſi tu non dederis, corpus abſumitur, ſenibus verò cum paruus ſit calor, ideo pauciore alimento egent: à multis enim cibis calor extinguitur. Manifeſtum eſt igitur, quòd quanto calor maior fuerit, tanto plus de cibo dandum eſt: & quanto minor calor, tanto minus. Sed quia maius & minus trifariam intelliguntur, aut ſimpliciter, aut in comparatione ad corpus, aut pro vice: dico quòd ſimpliciter non eſt verum, nec ſic intelligitur ab Hippocrate: quia calor ſenilis, intelligendo de primo ſenio, maior eſt calor infantis nuper nati, propter corporis magnitudinem.

Cum

Cum enim calor à tempore natiuitatis vſque ad tempus quo conſiſtit ætas, ſemper augeatur: manifeſtum eſt, eo tempore illum eſſe maiorem quàm in tempore natiuitatis, & multo maiorem, quare in viridi ſenecta maior eſt calor quàm in infantia. Simpliciter ergo plus debetur de cibo, ei qui in fine eſt adoleſcentiæ, quàm vlli alij. Deinde & conſiſtentibus, & pueris, æqualis: & ita infantibus & vltimis ſenibus æqualis propemodum. At in comparatione ad corpus, plurimus infantibus: & ita ſemper minus ac minus procedendo per ætates, vſque ad extremum vitæ: quia ſemper calor fit minor in comparatione ad corpus, nam pueri, & maximè infantes, ſunt toti pleni a capite vſque ad pedes calore & humido naturali: adoleſcentes minus, viri minus, in ſenibus verò calor non ſolum decreſcit in comparatione ad corpus, ſed ſimpliciter. Quo verò ad cibum, ſingula vice: quia, vt viſum eſt in præcedenti Aphoriſmo, ſæpius alendi ſunt infantes, minus debent accipere pro vice, ita tamen, quòd in circuitu 24. horarum cibus infantis ſit maior cibo ſenis, & fermè æqualis cibo adulti & viri: ita tamen, quòd cibus infantis in plures partes & minores ſit diſtributus.

Per hoc ergo quod dixit, Quòd qui creſcunt, plurimum habent caloris innati: duo intelligit, vnum, quòd ab initio natiuitatis vſque ad tempus conſiſtendi cibus debet perpetuò augeri, loquendo de augmento ſimpliciter, alterum, quod à principio natiuitatis vſque in finem vitæ cibus debet diminui, in comparatione ad corpus. Ex quibus ſequitur, quòd difficultas illa de caloris magnitudine, in comparatione ad pueros & iuuenes, in qua tantum laborat Galenus in libro contra Lycum, eſt nullius vtilitatis. Sufficiat nobis dicere, quod ipſemet docet 1. de Facultatibus naturalibus, corpora eouſque creſcere, donec ad ætatis vigorem peruenerint. Cap. 7. Eouſque creſcunt (dico in longitudine & latitudine) manifeſte vſque ad 21 annum: deinde à 21. ad 30. manifeſtè in latitudine, occultè in longitudine: deinde à 30. vſque ad 40. in bene conſtitutis occultè in latitudine, & non in longitudine, & hoc eſt tempus conſiſtendi: quia corpus non poteſt diu manere ſine incremento & decremento, vltra ergo corpus decreſcit, diminutio tamen nunquam eſt manifeſta in corpore, quia partes ſolidæ ob terream ſubſtantiam parum magnitudine diminuuntur: ſed ſi pondere examinarentur, detracta carne appareret diminutio. In pueris ergo, vt vno verbo abſolutam, calor innatus proportione corporis eſt maximus in quantitate. Ex quo ſequitur vnum pulchrum in operatione, quod etiam expertus ego ſum: ſcilicet quòd pueri cum ægrotant, ſi eorum extrema frigeſcant conſtanter, & maximè pedes, proculdubio moriuntur. Et ratio eſt, quia maximè remouentur à propria temperie, dixi tamen de conſtante frigiditate: & non ſolùm moriuntur, ſed proximi ſunt morti. Sed de differentia caloris in qualitate inter iuuenem & puerum, reſpondeo, quòd ſunt ſimiles, & fermè æquales, nam exacta æqualitas ad Medicum non pertinet, tum quia differentiam non facit in medendo: tum etiam, quia medicus eſt artifex ſenſitiuus, qui non cognoſcit exactam æqualitatem: nullus enim ſenſus, neque viſus, qui adeò ſubtilis eſt, cognoſcit exactam æqualitatem: multo minus, nec ratione vlla, quandoquidem initium demonſtrationis conſtaret in ſenſu: & ratio illa Auicennæ, quòd nihil 1. Doct. 3. aduenit puero vſque ad iuuentutem, propter cap. 3. quod calor debeat augeri vel minui, manifeſtum eſt quòd concludit de æqualitate ſenſili, & non exquiſita: & ſimiliter Galenus 2. Cap. 2. de Temperamentis, idem concludit. Sunt enim dicta bonorum authorum intelligenda, vt vera ſunt, & ad verum ſenſum retrahenda, & non quærenda occaſio illos damnandi, quod eſt primum vitium: aut pertinaciter inhærendo malè intellectis autoritatibus, veritatem oppugnare, in quibus vitiis verſantur fermè omnes authores nunc: vt videantur ſapientiores, nimis anxiè oppugnant veteres: vel pro illis ſtantes, obnixius pugnant contra veritatem.

Ad rem reuertor. Calor innatus ab initio natiuitatis vſque ad virilem ætatem remanet æqualis in gradu qualitatis ſuæ, iuxta ſenſum: ſed in infantibus eſt humidiſſimus & aqueus, in viris ſicciſſimus & igneus. Ideo pueri qui in febribus ſiccum calorem valde habent, ſunt valde periculoſi: quia multum à proprio temperamento receſſerunt, in pueris autem adultis & adoleſcentulis eſt aëreus & moderatus, & ideo ſunt tum formoſiſſimi, & ad tactum ſuaues, & ſpiritus eorum bene olet: & ſunt læti, iucundi, prompti, memores & ingenioſi, quia ſunt in extremo temperantiæ ſui caloris cum humido & ſicco. Et hoc eſt quod voluit Galenus hic, & 2. de Temperamentis, vt ſuperius diximus: & in libro contra Lycum, & alibi, vbicunque loquitur de hoc, nam eſt ſibi concors ſemper.

Quid autem ſit calor innatus, à quo planum eſt fieri hanc reſolutionem, multi dubitarunt: quoniam Galenus quandoque capit partem pro toto: & 5. de Simplicibus Cap. 9. medicamentis, vbi innuere videtur quòd calor influens ſit innatus, verùm ſi quis eam authoritatem diligenter conſideret, cum ſubiiciat hæc verba: Tum in ſpatij inanibus non paruam ipſius ſpiritus innati ſubſtantiam, imò potius velut materiam quandam leuiculam, mutationem expoſcentem ad innati ſpiritus generationem, nihilo tamen ſecius ad naturalia opera conducentem, ex eo loco veritas ipſa eluceſcet: vt ſit ipſe calor naturalis aggregatum ex influente qui eſt in ſanguine ſpiritu, & eo qui eſt in membris, & generaliter calor innatus eſt, quicunque calor ſtat cum ſanitate: vt excludamus eum qui fit ab aëre, à febre, à laboribus: includamus verò eum qui eſt acquiſitus ex diuturna conſuetudine. Licet Galenus 3. de Cauſis pulſuum, Cap. 6. videatur excludere acquiſitam temperiem: quod iure fieri non poteſt, cum conſiſtat non in noua caloris ſubſtantia, ſed in qualitate noua, ſubſtantia autem innata. Ideo, tametſi Galenus rectè dixerit, melius tamen eſt per calorem naturalem intelligere totum humidum corporis, quod

per ſe calidum eſt, ſiue in membris, ſiue in
venis aut arteriis contineatur, cum qualitate
conſtante, qualiſcunque ſit, ſeu naturalis ex
toto, ſeu acquiſita per longum vſum, ſeu
etiam eſſet à fabre hectica, dummodo eſſet
fixa: nam penes hunc totum calorem, &
multum conſumit, aut parum: & vt magnus
eſt, aut paruus, Hippocrátes iubet conſtitui
victus rationem. Dictum eſt enim quòd per
ea, verba, *Qui inter ipſos ſunt viuidiores*,
etiam temperaturam includit, & ſic ſermo
eſt clarus: Hunc calorem Galenus quarto
de Cauſis pulſuum docebat eſſe in corde, &
tranſmitti in cætera membra, & maximè in
lætitia, & ſimiliter in verecundia, in ira
etiam: & non ſolùm per ſpiritum & ſan-
guinem, ſed ipſam membrorum vnitatem,
vt apparet in arteriis quæ mouentur per
vim à corde acquiſitam. Eſt tamen ſciendum,
Cap.9. quòd (vt habetur in Arte medica) quodlibet
membrum per ſe habet quendam calorem
innatum, & vim qua nutritur & viuit, etiam
ſecluſo corde: ſed eam vitam diu retinere
Cap.1. non poteſt illo extincto, 5. de Locis. Ita vt
calor naturalis in membris ſit compoſitus ex
tribus caloribus calore proprio, calore tranſ-
miſſo à corde per venas & arterias, & calore
ſubſtantiæ cordis, & ideo à toto hoc compo-
ſito ſit reſolutio in corpore. Cum autem di-
xerit innatum calorem Hippocrates, decla-
Com.1. rabat Galenus 1. de Natura huma. quia non
ſolum tempore Hippocratis, ſed etiam Era-
ſiſtrati (qui fuit abnepos Hippocratis, & ne-
pos Ariſtotelis) multi exiſtimarunt, & etiam
ipſe Eraſiſtratus, calorem noſtrum eſſe acqui-
ſitum, & non innatum: ſed re tamen iſtæ
opiniones parum differunt, licet Galenus re-
uocet ſuo more, quantum poteſt, ſuos præceſ-
ſores in errorem, dicitur enim innatus, quia
à natiuitate, & perpetuus. dicitur acquiſitus,
Cap.3. quia à cœlo habetur, vt ab Ariſtotele 2. de
Gener. animal. ſicut dicimus etiam Mundum
ſponte eſſe, quia perpetuum: & pendere à
Deo, cuius eſt imago.

Alioqnin corpus abſumitur.) Quomodo
abſumatur corpus, & à quo, & quid ſit, nunc
docendum eſt. Dicebat Galenus in lib. de
Marcore: Non abſumitur corpus à calore na-
Cap.3. turali, velut libra à flamma, hoc enim verius
diceretur de calore febrili: ſed, vt dictum
eſt 1. de Tuenda ſanitate, bifariam contingit,
Cap.2. primùm quidem, cum neceſſe eſſet membra
humida ſiccari, vt proprio officio fungi poſ-
ſent, neceſſe fuit vt calor ſiccans adderetur,
qui & igneus eſt. Aliam cauſam addidit fluo-
rem materiæ, quæ diſſipatur, cuius loco aliam
reparari neceſſe eſt, quæ cibo & potu reſtau-
ratur. Verùm locus ille non ſatis conſtat, cum
hanc reſolutionem propriam animalibus fa-
ciat, quæ tamen communis eſt etiam ſtirpi-
bus. Senſus ergo verus eſt, quòd omne quod
viuit, ſiccatur & abſumitur, licet vtrunque
euidentius ſit in animalibus quàm in plan-
tis. Siccitas eſt ineuitabilis, & ſit ab aëre
ambiente, ſicut docebat Auicenna prima pri-
Doct.3. c.3. mi: cuius rei indicium eſt, quòd etiam la-
pides & terrea ſiccantur: in animalibus ve-
rò & plantis hæc ſiccitas ſit à calore cœleſti,
etiam præter aërem, & magis in animalibus
quam in plantis propter motum: & propte-
rea animalia ſunt breuioris vitæ quàm plan-
tæ, & plantæ minus durant quàm meta la
aut lapides. Et ſi quis obiiciat, quòd illud
quod mutat, eſt extra id quod mutatur, ve-
lut. 4. Cœli dicebat Auerrois: Reſpondeo, Comm.24
quòd calor innatus cum ſit cum motu, eſt
extra membra. Sed reſolutio ſit tota à calore
innato, & in animalibus ſanguineis vehe-
mens & celer, & ob id reſtauratione indiget
corpus. Quomodo autem abſumatur, dicebat
Galenus in libro de Marcore, ſi tu diſſeces Cap.5.
corpus animalis mortui ex fame, inuenies
membra externa magis ſiccata & macilenta,
& etiam interna, ſed non tantum. Iecur au-
tem & cor pinguia: cor quidem propter ro-
bur attrahendi, iecur autem propter ſangui-
nis multitudinem. Dico, iſta ſunt vera: ve-
rius etiam eſt, quòd in fame nihil eſt quod
celerius abſumatur ventriculo, & hoc pro-
pter tres cauſas. Prima, quia ventriculus tu-
nica interiore nutritur ex cibo, qui in dies
abſumitur, vt habetur 3. de Facultatibus na- Cap.13.
turalibus. Secunda, quia habet ſenſum famis
ſolus, à quo ſi cibo fruſtretur, vehementer
abſumitur. Tertia, quia cogitur indies con-
coquere cibum toti corpori, & eſt tenuis ſub-
ſtantiæ & exanguis, & ideo multum læditur.
Ex quo ſequitur, quòd qui habent ventricu-
lum debilem, & virtutem appetendi vali-
dam, ſi minus cibi aſſumant quàm debeant,
vehementiſſimè læduntur, hæc igitur incom-
moda ſequuntur eos, in quibus magnus eſt
calor naturalis, etenim quanto maior eſt ca-
lor naturalis iuxta corporis proportionem,
eo magis corpora augentur: quare bifariam
omnia talia corpora læduntur.

Vtrum verò calor ille naturalis poſſit au-
geri iuxta corporis proportionem? Dico
quòd non: aliter eſſet retroceſſus in ætati-
bus. Licet Galenus videatur 2. de Tuenda Cap.2.
ſanitate, id ſentire, dum inquit: Ex exerci-
tatione calor innatus augetur, cuius incre-
mento attractio, & concoctio & nutritio
meliores euadunt, ſolidáque molliuntur, ape-
riuntúrque meatus, humidúmque attenua-
tur, ex quo totum corpus perfunditur. Quæ
ſententia etiam habetur in lib. de Renum Cap.2.
affectibus. Atque hæc omnia vera ſunt, at
non tamen ita intelligendus eſt Galenus, vt
credamus ipſum verè augeri, ſed potius con-
ſeruari, nam ſe ipſum declarauit 1. de Tuen- Cap.2.
da ſanitate, cum dixit: Moderatæ exercita-
tiones tum animi tum corporis innatum ca-
lorem conſeruant, propterea Æſculapius op-
timè contilenas inſtituiſſe fertur. Conſerua-
tur etiam propriè motu pulſus: natura enim
id inſtituit, ob ídque factus eſt, vt 4. de Dif- Cap.2.
ferentiis pulſuum habetur.

Cum igitur dicimus calorem innatum
augeri, non ſimpliciter intelligendum eſt, ſed
bifariam: aut iuxta corporis proportionem,
& hoc nunquam contingit: aut quoad opus,
& hoc contingit ſæpe. Sed quoad opus, etiam
bifariam: vel opus tantùm, vel etiam ſub-
ſtantiam ſimpliciter, & horum vtrunque eue-
nit. Quoad ſubſtantiam igitur, calor natu-
ralis augetur primum ex cibis & potibus ge-
neraliter, dum ætas admittit, vt in hoc Apho-
riſmo. Item ab exercitatione, vt ſuperius
dictum eſt: tertio à ſomno, vt in ſequenti
Aphoriſmo.

Aphoriſmo. Quo verò ad opus tantùm, augetur generaliter ab ira & verecundia, vt habetur 2. de Tuenda ſanitate. Verùm, inquit, in verecundia verè augetur, in ira autem non, ſed ſolus feruor. Secundò, augetur medicamentis calidis, 3. de Temperamentis, & dabat exemplum, velut de lignis ſiccis appoſitis iuxta paruum ignem, quæ illum reficiunt. Tertiò, ob contradictionem caloris ob frigus, & ideo pati moderatum frigus tempore hyemis circa extremitates in corpore bene temperato, nec tamen tam diuturnum vt frigus calorem vincat, eſt adeò ſalutare, vt nihil melius. Debet autem adhiberi mora & magnitudo frigoris vnicuique iuxta propriam qualitatem temperamenti, ætatis, roboris, bonitatis ſanguinis, conſuetudinis, denſitatis texturæ: & ſit frigus omnino ſiccum, non humidum. Et ideo dicebat Galenus 3. de Temperamentis, quòd calor naturalis contractus ad viſcera bifariam augetur, tum propria ſubſtantia, quæ validior eſt facta ob vnionem partium & denſitatem, & quia confirmatur concoctio. Augetur quoque tollentibus ea quæ opprimunt, & ſic expulſione excrementorum. Eſt etiam alius modus ſingularis augendi calorem naturalem in vno membro ſingulari, & verè poteſt augeri in vno membro: quia maior eſt calor in corde quàm in quocunque alio membro, itaque in illo membro augetur per appoſitionem emplaſtri, vt 5. de Simplicibus medicament. & ita per verberationem cum picatione, vt 14. Methodi. Scire autem conuenit, quòd omnia quæ calorem naturalem augere poſſunt quoad opus vbi deficiat, velut in conualeſcentibus, in nimio labore extenuatis, aut fame aut vigilia, aut venere aut immodica effuſione ſanguinis, in his verè poſſunt augere calorem quo ad ſubſtantiam, non ſolùm quo ad opus: ſed non dicitur verè augmentum, ſed potus reſtauratio.

Cap. 9. *Cap. 1.* *Cap. 3.* *Cap. 6.* *Cap. 16.*

In vniuerſum igitur calor naturalis quadrifariam poteſt augeri, verè quidem & ſimpliciter tribus modis, quarto autem quoad opus tantum, vt dictum eſt. Ex his tribus modis primus fit ſimpliciter, non in proportione ad corpus, & eſt incrementum proueniens ratione ætatis in pueris & adoleſcentibus vſque ad tempus conſiſtendi: reliqui duo modi ſunt augmenti ſubſtantiæ caloris verè ſimpliciter, & in proportione ad corpus: ſed vel ſunt in membro ſingulari velut in ventriculo, vel in corpore non ſe habente ſecundum naturam, ſed caſu aliquo extenuato.

Hic aliquis poſſet dubitare, cur in ſenibus non fiat incrementum caloris naturalis? & ad hoc reſpondet Auicenna prima primi, quòd iam concoctio facta eſt debilior: & ideo quòd reſtauratur, eſt frigidius quàm quòd conſumitur: ergo calor non poteſt augeri. Et hæc eſt propria per ſe cauſa, cur non detur retroceſſus in ætatibus. Cauſa verò huius, ſcilicet cur neceſſe ſit vt corpus perueniat ad hanc frigiditatem & imbecillitatem, propria & per ſe eſt, quia calor ſemper minuitur in proportione ad corpus: ergo neceſſe eſt, vt ſicut ab initio fuit maior quàm pro portione, vt fiat quandoque æqualis, & quandoque minor: ergo tunc non concoquet nutrimentum æque perfectum pro ſui reſtauratione. Cauſa verò cur ſemper minuatur in proportione ad corpus, ab initio vſque ad finem, propria & per ſe eſt, quia calor ille remouetur à ſuo principio: & etiam quia pars terrea remanet, & ſemper augetur, aliter membra non haberent ſoliditatem ſuam, & ita non eſſent idonea operationibus, ſed eſſent ſicut elementum fluidum. Et hanc cauſam tetigit Galenus in lib. de Marcore, & 2. de Temperament. Scire tamen decet, quòd membra ſeminis generatiua aliquando generant ſemen bonum, etiamſi homo ſeneſcat: quoniam cum ſint mollia & humida, & non (vt dicunt) organica, non ſiccantur, ſed ſemen bonum producunt. Ideo contingit aliquos generari à ſenibus, & eſſe robuſtos, quoniam membra generationis ſunt bene temperata. Alij autem cum ſint iuuenes, generant imbecilles, quoniam membra generationis ſunt debilia, adoleſcentes autem ſemper debiles generant, quoniam membra generationis cum ſint valde humida, in his ſunt humidiſſima, & ideo nullarum virium. Cur autem aliqui vna ætate creſcant multum, alia non, & tamen quando creſcunt ſunt adultiores, & ideo iuxta rationes aſſignatas deberent minus, creſcere, quia calor naturalis eſt minor in comparatione ad corpus: cauſa eſt, quoniam calor naturalis quanto maior eſt in comparatione ad corpus, incrementum etiam eſt maius: ſed oportet vt non ſuffocetur à ſuperfluo humido, nec impediatur, in his ergo alterum horum neceſſariò contingit. Ideo qui tardè creſcunt, ſunt diuturnioris vitæ. Ponamus ergo, ſicut mihi contigit, quòd aliquis creſcat parum vſque ad 15. annum, eo anno & ſequenti plurimum creſcat, deinde rurſus parum: Dico, hic erit humidæ & frigidæ temperaturæ, vel impeditus, & propter hoc ante illud tempus non creuit: & parui caloris naturalis, vnde citò finitur incrementum. Et ſi cum hoc tardè pubeſcat, erit temperatus in qualitatibus. Ideò fieri poteſt vt aliquis habens calorem naturalem validum, ſit malæ temperaturæ. Et etiam contrario modo.

Dar. 3. c. 3. *Cap. 4.* *Cap. 1. iuxta princip.*

Sed quid ſequitur incommodi ad hanc conſumptionem corporis, factam propter famem & paucitatem alimenti? Reſpondeo. Galenus 10. Artis curatiuæ dicit, quòd in febribus & aliis cauſis conſumentibus, primùm abſumitur pinguedo, inde caro, inde ſolida, & dabat exemplum de ſuibus aſſatis. Dico ego, quòd ſi conſumptio non proceſſerit niſi ad pinguedinem, corpus nihil patietur, niſi malum habitum: ſi verò ad carnes, iam fiet imbecillius ad coctiones, ſed ſi ad ſolidorum ſubſtantiam iam perueniet, ad ſenij tabem, & ideo non ſolum erit obnoxius cauſis externis, vt in primo caſu: & etiam prauè concoquet, vt in ſecundo: ſed omnino tabeſcet, & erit imbecillium virium, & breuioris vitæ. Damna verò quæ ſequuntur extinctionem caloris, factam ex aſſumptione cibi copioſioris in ſenibus, ſunt cruditates, ſcirrhi, & plerumque aqua intercus. His tamen facilius ſuccurritur ab initio, quàm incommodis inediæ. Et maximè, quia inedia perſæpe febrem parit ex inflammatione caloris naturalis;

Cap. 11.

naturalis: quamuis Galenus hanc ſolam cauſam prætermiſerit, vt vel quæ rarò accidat, vel quæ cibo aſſumpto ceſſet. Adnumerare tamen inediam videtur inter concauſas. Suffocatio tamen caloris naturalis mortem repentinam afferre poteſt. Quia verò dictum eſt, pueros habere maiorem quantitatem caloris naturalis in comparatione ad corpus, & perfectiorem illius ſubſtantiam: perfectio tamen operationum non pueris, ſed iuuenibus debetur. Dico quòd hoc contingit ob inſtrumentorum ſoliditatem in viris. Et licet viri plures cibos concoquant, & faciliter humidos vt pueri, & ſiccos melius, vt
Cap. 3. dicebat Galenus 3. de Symptomatum cauſis: optimè tamen pueri concoquunt, apponunt, agglutinant, ac in ſui ſimilitudinem conuertunt: reliquas operationes naturales, attrahendi ſcilicet, & multo magis expellendi & retinendi, debiliores habent iuuenibus. In animalibus autem nulla eſt comparatio: in vitali quoque facultate ſunt inferiores. Atque hæc de viribus ætatum creſcentium dicta ſunt. Senes enim concoctricem ac nutritiuam habent debiliores, vt facilè in Leucophlegmatiam decidant, tum reliquas omnes operationes, ſed minus.

Hanc etiam ob cauſam febres ſenibus non ſimiliter acutæ fiunt, frigidum enim eorum corpus docet, quòd rarò acutæ febres, & non adeò vehementes fiunt in ſenibus.
Cap. 2. Auerroes 7. Collectaneorum docet cauſam: Quia, inquit, febris fit naturali calore in igneum tranſmutato: ſed calor ſenilis paruus eſt in mole, & remiſſus in qualitate: ergo non facilè poterit ex eo acuta febris accendi. Oſtendi autem hoc quod Hippocrates dicit, ſenilem calorem non ſolùm quantitate, ſed qualitate eſſe exiguum. Nam ratione multitudinis, non facilè incurrerent in febres neque acutas, neque alias, cum (vt videbitur in ſequenti Aphoriſmo) calor naturalis conſeruet corpora noſtra, non corrumpat. Febris ergo acuta adueniens ſeni, cum facta ſit neceſſariò ob magnam mutationem caloris, periculoſa eſt: tum quia ſenile corpus à proprio temperamento longius diſceſſit, tum quia cauſa quæ illud accendit, validior eſt,
Lib. 2. Aphor. 39. tum etiam quòd vires ſint imbecilliores. De hoc autem aliàs dicemus.

APHORISMVS XV.

VEntres hyeme & vere natura calidiſſimi ſunt, & ſomni longiſſimi: quare per ea tempora alimenta copioſiora ſunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus copioſior eſt, vnde & pluribus egent alimentis. Indicio ſunt ætates & athletæ.

COMMENTARIVS.

PEractis indicationibus ab ætate & temperatura naturali, agit hic de indicatione à tempore anni ſumpta, & temperatura acquiſita. Et eſt ratio manifeſta & euidens, hoc modo: vbi calor naturalis eſt maior, ibi maiorem cibi copiam offerre oportet: ſed in hyeme & vere calor eſt maior, & opus etiam eius validius, ergo eo tempore maiorem cibi copiam offerre oportet. Maiorem propoſitionem aſſumptam ex duobus euidentibus exemplis oſtendit: ab ætatibus, de quibus in duobus antecedentibus dictum eſt: & athletis, qui plurimo vti cibo cogebantur.

Qui autem eſſent athletæ, ex ſuperioribus habere potes. Stultum enim eſt, cum liceat verſo folio id conſequi exactè, velle iterum fruſtra repetere. Oſtendit igitur experimentum, eos qui calore magno præditi ſunt, ſeu innato, vt pueri, ſeu acquiſito, vt athletæ, copia cibi indigere. Aphor. 3.

Quid ſit hyems & ver, infrà etiam docebimus, nunc verò quid per ventres intelligat, diligentius eſt perſcrutandum. Neque enim, aliàs dixi, de ætatum diuiſione contradictio dicetur, ſi quis modò ventrem vno ſub ſignificato intelligat, aliàs ſub alio. Namque ſolum ſufficit vt intelligamus, quid verè per ventres calidiores Hippocrates inſinuauerit: an ſcilicet cauitates omnes magnas ſeu vacuas, ſeu plenas. Αἱ κοιλίαι, inquit in libro Περὶ ἀνατομῆς: κοιλίη δὲ ἥπατι παρακεκλιμένη κατ᾽ εὐώνυμον μέρος, ὁλομελὴς ἐστὶ νευρώδης· ἀπὸ δὲ κοιλίης πέφυκεν ἔντερον. Quod eſt: Venter autem iecori adiacet ſecundum ſiniſtram partem totus, eſt autem neruoſus, à ventre autem oritur inteſtinum. Vt appareat liquido, per κοιλίαν ventriculum intellexiſſe. Sed in libro Περὶ ὀστέων φύσιος, appellare videtur ventrem pro omnibus partibus neruoſis, vt ventriculo & inteſtinis, inquit enim: Εἰσὶ δὲ καὶ ἀπὸ τῆς κοιλίης φλέβες ἀνὰ τὸ σῶμα πολλαί τε καὶ παντοῖαι. Quod eſt: Sunt autem & à ventre venæ ad totum corpus multæ & omnigenæ, vt de ventriculo ſolùm intelligi vix poſſit. Et in libro Περὶ τόπων τῶν κατὰ ἄνθρωπον: Ἐς δὲ τὴν κοιλίην καὶ τὰ ἐσθιόμενα καὶ τὰ πινόμενα χωρέουσιν, ἐκ δὲ τῆς κοιλίης ἶνες ἐς τὴν κύστιν. 3. Lib. Aphoriſm. 14. Pag. 4. Pag. 4.

In ventrem autem procedunt quæ comeduntur ac bibuntur: ex ventre autem fibræ in veſicam. Non ſatis conſtat, an hic liber, & de Natura oſſium, ſint germani Hippocratis. Videtur tamen vbique & iecur & pectus ac talia membra excludere: vt per ventres, ventriculum tantùm, aut ipſum cum inteſtinis intelligat. Clarius tamen libro, eodem de Locis in hominem. Aluum autem ſubducunt quæcunque lubrica ſunt, & incidunt, & in calidis attenuantur. Manifeſtum eſt, illum per ventrem aluum intelligere: & 5. Epidem. Cum ſine cibo eſſet venter, vehementer ſugebat & dolebat. In 6. autem hæc habet: In doloribus proximum ventrem purgare, & ſanguinis ventrem reſcindere. Simili exemplo in adulterina parte lib. de Victus ratione in acutis ſcilicet, Comment. 4. inquit: Cum venter glandi non obedierit, & rurſus: Si venter, liquidus ſit, biliſque excernatur, & infrà: Qui ventrem inferiorem calidum habent, ſubeúntque acres deiectiones & inæquales, hi à colliquatione id patiuntur. Galenus ibi quærit, quid per ventrem inferiorem intellexerit authot? nam & ventriculum, & omnia inteſtina gracilia & craſſa ſolum, hoc nomine Pag 14. Pag. 1. Com. 6. Sect. 3. Sect. 58. Sect. 110. Sect. 112.

nomine inferioris intelligi poſſe affirmat. Videtur igitur conſtanter Hippocratis ſententia ad ventriculum referri poſſe. Nam & verè id, cum multa ſint membra quæ non ſint calidiora eo tempore, vt veſica, cerebrum & pulmo. Sed cum verè conſtet, illum iam de ventriculo intellexiſſe, de reliquis autem neque ipſe clarè ſe expoſuerit, nec Galenus ſatis diligenter perquiſiuerit: videndum eſt iuxta rationem quæ ex ſenſibus deducitur, quænam membra hyeme calidiora ſint, & quæ frigidiora.

Lib. de Vſu reſp. cap. 5. & 15. de Vſu par. c. 10. Dico igitur, membra quæ reſpirant, vt ſunt pulmo & cerebrum, eadem ratione qua omnia externa, eſſe frigidiora. Cor autem quia carneo ſepto pulmonis defenditur, calidius eſt hyeme quàm æſtate. Veſica quoque cum ſit exanguis, frigidior eſt, & ideo in illius reſolutionem incidunt homines magis hyeme quàm æſtate: & ita vterus, cum eſt abſque fœtu. Vterus autem prægnantis calidior eſt hyeme, quia concluſis. Epar & lien, & renes, hyeme ſunt calidiora, vt ſit regula generalis: Omnia membra ſolida intus, & omnia caua quæ non reſpirant, & ſunt prope cor, caildiora ſunt hyeme quàm æſtate. Quæ autem caua ſunt, & exanguia, ſi reſpirent, aut ſint à corde remotiora, frigidiora ſunt hyeme quàm æſtate.

Non eſt autem hæc caliditas qualitate maior, ſed ſolum quantitate. Vnde hyeme plus de pituita generatur, æſtate de bile. Perfectior enim concoctio fit in hyeme quàm æſtate: & tamen pituita hyeme, bilis æſtate generatur. Non enim perfectio concoctionis ad qualitatem, ſed ad ſubſtantiam refertur. Plus etenim de calore innato eſt in pituita, quàm in bile, quæ ob calorem æſtiuum abundat, ſeu in ventriculo, ſeu in iecore. Galenus etenim docuit 5. de Tuenda ſanitate, qualitatem caloris ad concoctionem minimè conferre: imò qui eam habent intenſam, his naturales operationes tanto eſſe imbecilliores. De ſomno autem, &
Cap. 12.
Lib. 2. Aph. 3 quomodo fiat, ſuo loco dicetur. Hic ſufficit docere, quot ſint horæ illius, his qui ſanitatem tueri velint. Satis erit vno verbo illius horas determinare. Ex Galeno 6. de Tuenda ſanitate, nouem ſatis ſunt. Si tamen quis plus impendat, maximè ſenex, non errabit. Et licet etiam vſque ad tertiam diei partem dormire, vt Hippocrates conſulit: etſi homo non dormiat, quieſcere. Videtur autem Galenus in hoc damnandus, atque apertè: quoniam niſi eum reprehendamus, verecundia aut timore calumniæ deterriti, plurimos aberrare faciemus in his quæ ad ſanitatem & vitæ longitudinem pertinent. Vnde etiam ſeipſum peremit, deceptus falſis duobus ſuppoſitis. Nec vlla in parte magis lapſus eſt, aut maiore cum iactura. Exiſtimat Galenus, cibos humidos qualitate ad vitæ diuturnitatem multum conferre: ſomnum verò minimè, niſi in ſenibus. Vnde & ſe vigilaſſe gloriatur in iuuenta. Inde in inſolubiles nodos contrarietatis incidit, vt qui mel ſenibus maximè laudet, & ſiccum eſſe referat, eſt autem vtrumque verum. Nec cibis humidis qualitate ſenes indigent, ſed

Cap. 5.
2. Progn. 22.
5. de Tuen. ſan. cap. 8.

ſubſtantia & humida & tenui, & non facilè corruptioni obnoxia, & ſicca, & naturæ amica: quæ omnia in probato mellé ſunt.

Quid igitur humidus qualitate cibus commune habet cum ſene? imò prorſus malus. Similiter & de aſſumendis his quæ aluum leniunt ante cibum, grauiter errauit; ſed hæc alibi explicabuntur. Vt ergo ad propoſitum reuertar, immodicè calida ſenibus plurimum obſunt, & humida qualitate & quæ corpus purgant, & vigiliæ, hæc enim ſubſtantiam humidi, non qualitatem conſumunt. Quæ autem qualitatem humidam conſumunt, ſeni conueniunt: vt piſtacia, pineæ, ac mel. Itaque garriant qui velint, nunquam Galenum, non grauiter in hoc peccaſſe, tueri poterunt. Ego verò in his quæ ad ſalutem humani generis non pertinent, Galenum etiam errantem tuebor. Quid enim aut damnare iuuit, aut tueri nocuit, egregium virum, cum error ille humanæ ſaluti nihil nocuerit? At cum ſomnum negligat, nec putet eum qui recta alioquin victus ratione vtitur lædi, nec vitam abbreuiare, non patiar, quemquam decipi. Vigilia enim & fames ſiccant corpora: ſed fames humidis corporibus (vt infrà videbitur) conuenit, vigilia nemini. Eò autem res hæc peruenerat ob hunc errorem, vt quid conueniret ſeni, nemo ſciret. Nam humidi cibi hydropem generant, & pituitam, & deſtillationes, ac grauedines: ſicci autem vitam abbreuiant. Nos ergo, abſtinendum à cibis vehementer calidis ac frigidis, tum ſeroſis, conſulimus, atque etiam qualitate valde humidis. Conuenient vinum, & carnes ſicciores, dummodo concoqui poſſint, & ita aſſata: olera & fructus horæi nequaquam, ſeroſa enim ſunt. Et quæ difficilis rurſus ſunt coctionis, vitanda ſunt, quia confici nequeunt. Quintò à cibis ſubſtantia ſiccis, id eſt, quæ humidi pinguis parum habent: velut radices omnes. His nempe circumſcribitur ratio victus ſenum.

Quando verò ſæpius dandus ſit cibus, in tertij de Diæta libri initio traditur: Hyeme, Pag. 1. & 3.
& veris initio, ſemel in die: æſtate bis, & autumno. Sed neque autumni mentionem facit: ſed in eius initio, cum adhuc dies longiores ſint, & natura temporis æſtati coniuncta non admittat copiam cibi, & vires languidæ ſint, bis in die dandum cibum, Author inſinuat.

Sed multa in huiuſce Aphoriſmo nos fatigant. Primùm, quòd infrà ſenes æſtate melius ſe habere docet: quomodo igitur credendum eſt, hyeme in illis meliores celebrari coctiones? Auget difficultatem hanc 3. Aph. 18.
Galenus in Commento hic, qui ad animalia frigidiora (cuiuſmodi ſunt ſerpentes & bufones, qui tota hyeme abſque cibo congelati latent, vt etiam alpini atque auellanei mures) extendi non vult Hippocratis ſententiam. Quòd ſi ad homines etiam tenuis habitus atque caloris hoc refert, non erit generale dictum Hippocratis: ſin transferre non vult, præter propoſitum omnino hoc exemplum adduxiſſe videtur, quòd ad doctrinam nihil confert, & ambiguitatem in

in Authoris ſententia non paruam affert. Demum ipſe Hippocrates in libro de Humana natura affirmat, in hyeme pituitam generari, atque id generaliter. Quomodo ergo coctiones meliores fient, cum loco ſanguinis crudus humor abundet? Sed Hippocratis dictum generale eſt, quandoquidem & ratio illius talis ſit. Calor enim naturalis nec æſtate nec hyeme variatur, ſed vnus eſt, niſi ob temperaturam ab initio maior ſit in me qui ſanguineus ſum, quàm fuerit in Ariſtotele qui melancholicus, aut ob ætatem: turpiter enim qui contendat, in ſene tantum eſſe caloris, quantum in adoleſcente, aut propter morbum quempiam grauem, vbi non eſſet via ad mortem niſi calor exhauriretur, aut propter ſimile morbo ſymptoma, vt maximam purgationem, aut immoderatam ſanguinis effuſionem, aut ſeminis, in ſpurcitia. Aliter calorem augeri aut minui per ſingula anni tempora, credere ac exiſtimare ipſum perpetuò fluctuare, alienum cum ſit à ſenſu & ratione, multo magis etiam eſt ab Hippocratis grauitate. Eadem enim ratione cenſendum erit, maiorem eſſe noctu quàm interdiu: atque ad quamcunque occaſionem permutari. Si igitur hyeme manifeſtè extrema & externæ partes refrigerantur, & calor intus refugit, vt etiam in terra docet Hippocrates in libro de Natura fœtus, per comparationem ad plantas: ſequitur per Geometricam regulam conſtanter, calorem hyeme maiorem eſſe intus, & in ventribus atque concauitatibus, quàm in æſtate. Neque ergo ſenes aut debiles excipere debemus: ſed ſolùm illos in quibus os ventriculi, quod ſtomachum vocant, non concluditur, in huiuſmodi hominibus deterior hyeme quàm aliis temporibus coctio celebratur, nam cum par ſit, naturaliter, ſe habentibus os illud claudi, dum coctio celebratur: ſi non claudatur ad amuſſim, ingrediens aër frigidiſſimus non ſolùm coctionem vitiat, ſed ventriculi calorem extinguit, & ipſius ſubſtantiam non parum lædit. Itaque huiuſmodi hominibus conducit in cella caldaria, quamuis alioqui parum vtili, habitare. At in cæteris omnibus, & decrepitis extremis melius, celebrari coctiones omnes, ſed ſecundam præcipuè, neceſſe eſt: quòd iecur calore innato m... abundet, & ab aëris iniuria ſit remotius. Quorſum ergo Galenus animalium illorum hiſtoriam ad confuſionem & dubitationem, abſque fructu vllo in medium attulit? Cæterùm ſenes melius ſe habere videntur æſtate, quoniam vtilitas coctionis non eſt ſenſilis, & membra externa mouentur facilius, nec torpent, conſeruantúrque ſpiritus in eis ab externo calore. Vnum præterea eſt quod omnibus moleſtam facit hyemem, & querimoniam adducit: quoniam vapor ille noxius intro truditur, quo fit, vt & laſſitudines & alyces & febres magis moleſtæ ſint eo tempore, quàm reliquis anni partibus. Nihilo ſecius, vt dixi, quia calor qualitate minor eſt, humores in omnibus, præſertim immodicè ſe cibis ac potibus replentibus, pituitoſi generantur. Et qui falſo nomine pituitæ excrementa appellantur, vt ſaliua, mucúſque: quoniam cerebrum magis ob reſpirationem & patentes tot aditus, & quia detectum caput ferre ſolemus, vapores in mucum, vt aër frigidus in pluuiam, vertit. Vnde ſalubre conſilium eſt, præſertim aliqua ratione refrigerato cerebro, hyeme caput tectum habere, minúsque frigoribus ſe exponere. Cæterùm in coctionibus etiam decrepiti melius valent, atque ideo etiam reſtaurantur. Tametſi enim hyeme minor fiat reſolutio ob aëris ambientis frigiditatem quàm æſtate, nihilominus copioſiore cibo nutriri expedit: quia, modo concoqui poſſit, Hippocrates nutrire abundanter iubet. Inquit enim in libro de Ratione victus acutorum: Victus ratio ægris ſanitatem affert, ſanis ſecuritatem, his qui ſe exercent robur & bonum corporis habitum. Itaque ſi quis ſenex recta ratione victus vſus hyeme, non reſtauratur, & pinguior redditur, parum de illo in poſterum bene ſperandum eſt. Non igitur ob reſolutionem cibi copia adhibetur, ſed quia concoqui poteſt, hoc enim ſemper vtiliter, adeò vt etiam in ſumma repletione laborantibus athletis ſit, illud verò neceſſariò, at illud non ſemper vtiliter, vt neque hyeme neceſſariò, abundè nutrire cogimur, nam hoc tempus & inediam, ob paruam reſolutionem, & cibi multitudinem ob ventres calidos, & ſomnos longos, commodè fert: ſicut æſtas & paucitatem & multitudinem æquè grauiter. Propterea ergo & ab ætate tanquam re naturali, & athletarum exemplo tanquam habitu acquiſito, id probat: in his enim calor magnus, cibos multi alimenti, & multitudinem illorum conficit. Non tamen addit, vt in prioribus aliter corpus abſumi ob cauſam dictam: ſed vt dixi, corpus ad ſuccedentia tempora ſubtracto alimento macilentius & imbecillius redditur.

Pag. 1. — Pag. 7. & deinceps per longum proceſſum. — 3. de Facul. natural. ab initio ad caput 4.

Cæterùm illud decebat forſan potius quærere Galenum, an hæc mutatio temporum vtilis ſit? cum videatur Hippocrates hyemis vtilitatem collaudare: an melius eſſet, habitare vbi nullæ vel modicæ eſſent temporum anni differentiæ? vt neque calor æſtatis immodicus ſit, nec hyemis frigus vehemens. Et certè in libro de Aëre aquis & locis, laudat hyemem quæ nec admodum gelida ſit, nec omnino clemens, ſed mediocriter frigida. Videtur tamen paulo pòſt aliud ſentire de regionibus, cum ſcripſerit De temporibus, inquit enim: Dico quidem Aſiam ab Europa plurimùm differre non ſolum in natura omnium quæ ex terra naſcuntur, ſed etiam hominum. Longè enim pulchriora & maiora omnia naſcuntur in Aſia, eſtque regio ipſa, hac noſtra multo manſuetior, ſunt etiam hominum mores benigniores & cultiores. Cauſa verò horum eſt, temporum anni temperata miſtura. Siquidem in medio ſolis exortu ad auroram ſita eſt, à frigiditate atque caliditate pariter remotior. Incrementum autem & benignitatem inde proficiſci, omnibus in confeſſo eſt, cum nihil ſit præcellens & cogens violenter, ſed per omnia æqualitas vigeat, quanquam non habeant vbique omnia per omnem Aſiam ſecundum

Pag. 6. — Pag. 8.

ſecundum eundem modum. Quæcunque regio in illius medio tam calidi ac frigidi ſita eſt, ea omnium fertiliſſima exiſtit, & arboribus refertiſſima, & maximè ſerena, aquiſque vtitur & cœleſtibus, & ex terra promanantibus, neque enim à calore combuſta eſt valde, neque à ſqualore & aquarum inopia exſiccatur, neque à frigore ob'æditur. Inde non multo pòſt ſubiicit: Vbi enim tempora magnas mutationes faciunt, & frequentiſſimas, illic & regio agreſtis, & maximè inæqualis exiſtit: inueniáſque montes plurimos & denſos, itémque campos & prata.

Experimentum etiam docet, in locis temperatis homines diutius viuere, & rarius ægrotare, nec ſæuis adeò morbis, quocirca de natura ipſa dubitandum non eſt. Quod in dubio ergo meritò eſſe poteſt, eſt, an arte hanc inæqualitatem fugere expediat? ſcilicet, àn hyeme in caldariis cubiculis habitare conueniens ſit, vt Germani fermè omnes, & Sarmatæ, & quicunque borealem incolunt regionem? Si enim vitæ non officiunt caldaria, certum eſt, commodam eſſe valde hanc habitationem. Videntur ergo caldaria primùm hanc hyemis vtilitatem ab Hippocrate propoſitam auferre: deinde corpora eneruare, & calorem ipſum innatum minuere: prætérea abſumere humidum illud vitale, cum aër ignea vi præditus in cordis ac cerebri penetralia aſſiduè feratur & permeet: ille idem aër tam diu intra caldaria retentus, vitiatúſque multis modis humores corporis putrefacere poteſt. Difficiléque eſt menſuram ac mediocritatem ſeruare in huiuſmodi rebus: quæ niſi ſeruetur, morbos varios & graues & damna vitæ afferre ſolet. Demum ex calido aëre in tam grande frigus ſe conferre quotidie ac ſæpius, haud tutum eſt. Sed de ſalubritate haud dubium eſt, quòd non ſit. Quinimo audio plures in Germania in ipſis caldariis morte repentina obire: ad fluxiones enim huiuſmodi habitationes obnoxiæ maximè ſunt. Sed forſan id vitio victus accidit, ideo non id quæro: ſed, ſi neceſſe ſit ex hoc vitam hominum fieri breuiorem? Hoc quidem ſic determinabitur, vbi nullibi vllus ex his qui caldaria habitant, prope centeſimum annum perueniat. Quod & ſi pauci perueniant, non peruenire multos, alij cauſæ, vt intemperantiæ, tribuendum erit. Etenim ſi fieri poſſit commodè, malum in illis habitare. In Italia ſæpius cœptum, toties deſitum: & in Anglia, & Scotia etiam, huiuſmodi cubicula non habent: quamuis frigidior ſit ibi aër, quàm in Germania. Hæc igitur tam vtilia, neceſſariáque, ab aliis intacta fuere, cum circa toties reuolutos lapides omnes verſentur. Senibus itaque perſuaſerim ſi non velint in caldaria profunda hyem ſe intrudere, vt domos ligneas è larice, tapetibus veſtitas, & exiguas, & ſine rima, habitent. Etenim euidens periculum imminet omnibus his, ac debilibus, ac extenuatiſquauis cauſa, ſæuiente hyeme, in plurimum exerceantur, aut huiuſmodi in cellis vitam agant, ne congelatis ſpiritibus & innato calore, repentè attonito morbo eo repti intereant.

APHORISMVS XVI.

Victus humidus febricitantibus omnibus confert, maximè verò pueris, & aliis qui tali victu vti conſueuerunt.

COMMENTARIVS.

Legitur bifariam, Αἱ ὑγραὶ πᾶσαι δίαιται: id eſt, Victus omnis humidus, & eſt in Aldino codice cum Galeni Commentariis: ſicque verterunt Gaza & Galenus Cap.4.
lib. de Optima ſecta: & ita primo de Tuenda ſanitate, & octauo Artis curatiuæ legit. Cap.5.
Aliter, Αἱ ὑγραὶ δίαιται πᾶσι: id eſt, Victus humidus omnibus, atque ita iacet in Aldino Cap. vlt.
codice Hippocratis, abſque commento: & Galenus primo ad Glauconem ſic citat, tum Cap.13.
Philotheus legit, authórque antiquæ verſionis Leon. Braſauolus, ac Fuchſius verterunt. Cumque hic ſenſus artificioſus ſit, vt dictio Omnis ad febricitantes, non victus humidos referatur, illum amplectetur.

Ergo cum hucuſque locutus ſit Hippocrates de qualitate nutrientium multum, parumue, hic incipit loqui de qualitate propria illorum. Et quia ſermo eſt inſtitutus de acutis morbis, qui cum febre fiunt, vt habetur in libro de Ratione victus in acutis: regulam dat regularem, quòd humidus victus talibus conuenit. Et continet tres propoſitiones. Primam per ſe intentam, ſcilicet: Victus humidus febricitantibus omnibus confert. Et conuertitur in generalem omnibus cauſis præter naturam, quòd contraria debent adhiberi, vt contraria vis naturali retundatur. Secunda, quòd pueris maximè conuenit: hic recipiuntur ſimilia naturalibus, ætati, temperaturæ: quoniam ſimilibus, præterquam aëre, cuncta gaudent facilius enim ſubiguntur, & ſubacta melius nutriunt, vtpote ſimilia & familiaria. Tertia amplectitur res non naturales, nec naturæ contrarias, & ſunt, conſuetudo: ita diceremus de habitu. Ex quo patet, quòd de vero humido cibo, non autem liquido aut potione loquitur Hippocrates. Nam clarum eſt, quòd demonſtratio eius in hoc conſtat, quòd quæ contra naturam ſunt, ſunt amolienda, & talis amolitio fit à contrario: & quæ ſunt ſecundum naturam, confirmanda ſunt, & talis confirmatio fit à ſimili: igitur per humidum intelligit tale qualitate, non autem liquidum, nam liquidum non eſt contrarium ſicco, neque etiam verè duro.

Hippocrates autem primo libro de Diæta declarat, quòd ſemper in temperiebus victu debemus vti contrario, etiamſi ſecundum naturam fuerint: in ætatibus autem, ſimili. Id accidit, quia omnis intemperies, quantumuis ab vtero contracta, præternaturalis Pag. 9.

ralis eſt, & inutilis: quæ autem conſequitur ætatem, eſt naturalis & vtilis, ideo vna eſt fouenda, alia abolenda.

Quæ tamen ad ciborum ſubſtantiam liquidam aut duram pertinent, ob egregiam
Pag.3. vtilitatem, ex libro de Veteri medicina hic ſubnectere decreui. Inquit enim Hippocrates: Cibi duriores multa aqua & coctione ſubiguntur. Cum autem quidam cibos ſiccos ferant, alij ſorbitiones tantum, alij ne has quidem, ſed potus tantum adhibere oportet. Vbi enim cibi non conueniunt, corpus tabefaciunt, & morbo præbent alimentum. Quibus ergo ſorbitiones tantum debentur, ſi cibo ſicco aut pane aut maza vtantur, magis offenduntur, quàm ſi decuplum eorum ex ſorbitionibus ſumpſerint. Inde liquidò apparet, non ſolùm oportere edulia eſſe cocta in ſanis, ſed exactè cocta, multo magis etiam in ægris.

Verùm non leuis emergit difficultas, quoniam cum cibus varietur vel ob morbum, vel morbi cauſam, vel vires (nam ſymptomata non variant, niſi vel vt impediunt vires, & ſic prohibent, vt dolor: vel vt euertunt, & ſic expoſtulant cibum, vt syncopis: vnde in ſyncope ex dolore ancepſ eſſet iudicium: & ſi cauſa morbi & morbus conueniant, vt in tertiana) non eſt dubium de qualitate victus: ſed ſi ſint contraria, vt in amphimerina, neceſſe erit vt ſi cibus debet aduerſari morbo, vt conueniat cum cauſa, hoc autem abſurdum; inquit enim Hippo-
De Flatib. Pag.2. crates: Curatio fit per contraria cauſæ morbi. Quomodo ergo omnibus febricitantibus conferet victus humidus, vt in amphimerina? Niſi eſſet, quòd calor febrilis, cum ſit ſiccus, & ea qualitate aduerſetur calori naturali qui in humido planè repoſitus eſt
Pag.3. vt libro de Carnibus probatur: propterea neceſſe eſt, ſi debeat concoqui cibus, vt calor non ſit vitiatus. Et ſi ſit, addet etiam in cauſam. Propterea dictum Aphoriſmi huius intelligitur de morbis vniuerſalibus, cuiuſmodi eſt febris: dictum autem libri de Flatibus, de morbis aliis propriis. Quòd ſi per humidum victum exponamus ſorbitiones, ceſſaret omnis dubitatio. Sed cum præter cætera videamus Hippocratem, per victum humidum & ſiccum declarare carnes ſuillas, aut catulorum: planum eſt, de qualitate, non ſubſtantia intelligere. Præterea cum dicat, & his qui tali victu vti conſueuerunt: planum eſt, homines ſorbitionibus in ſanitate non ſolere vti ſolis. Sin autem intelligit ex parte, omnes comprehendiſſet. Quamobrem planum, in humido & ſicco morbum magis debere attendi, quàm cauſam.

Sed de conſuetudine, quantum interſit eam obſeruare, dicebat Hippocrates in li-
Pag.6. bro de Ratione victus in acutis: Conſuetudo facit vt cibi mali melius nutriant, quàm boni & inſueti. Qui ergo aſſueti ſunt cibis humidis, vix poſſunt concoquere ſiccos, tum quia humidi facilius tranſmutantur, tum
Pag.3. quia conſueti. Sed video quid dicturi ſitis. Hippocrates in libro de Alimento, dicit ænigma: Alimentum humidum facilius tranſmutatur, quam humidum. Reſpondeo, quòd Hippocrates vult, quòd humida facilius tranſmutentur ſiccis, ideo præponit hoc pro regula generali. Et etiam ſubiungit: Alimentum quod ægrè mutatur, ægrè conſumitur: quod facilè apponitur, facilè conſumitur. Voluit tamen nos intelligere, ſiccis corporibus & conſuetis ſiccum alimentum aliquando facilius ſubigi, ideo ſubiecit generali regulæ ſpecialem: ſcilicet, Siccum alimentum facilius tranſmutatur, quàm humidum. Sed dicetis, per humidum videtur intelligere liquidum, quia dicit, Humido alimento citò reſtaurantur vires, ſolido autem tardius. Reſpondeo, quòd ὑγρὸς apud Græcos ſignificat duo, liquidum & humidum. Hippocrates autem diſtinxit hæc duo ſignificata per contraria ſua opponens liquido ſolidum, humido ſiccum. Ideo Cornarius loco humidi, cum dixit, Quicunque veloci appoſitione opus habent, his liquidum alimentum (ſcribere debuit, non humidum) ad reficiendas vires optimum eſt. Voluit ergo Hippocrates regulam tranſmutandi facilius in liquido & ſolido eſſe generalem, in humido autem & ſicco non.

APHORISMVS XVII.

Et quibus ſemel, aut bis, & quibus plura vel pauciora, & particulatim oporteat afferre, conſiderandum. Condonandum autem aliquid tempori, ætati & conſuetudini & regioni.

COMMENTARIVS.

Cvm declaraſſet qualitatem victus generalem, inde ſpecialiter in præcedenti Aphoriſmo, & quantitatem generaliter in numero & copia in tertiodecimo & quartodecimo: ſupererat vt doceret, quantitatem propriam vtroque modo, ſcilicet copiam & numerum, ideo dicit: Et quibus ſemel, aut bis, pluráne an pauciora afferre oporteat, conſiderandum. Ex quibus? non ſanè ex tempore anni, aut ætate, aut temperatura, vel conſuetudine, propterea omiſſo temperamento, dicit condonandum eſſe aliquid huiuſmodi conditionibus, non ſumendam principalem indicationem. Nam cum in duobus illis Aphoriſmis viſus eſſet comprobare indicationem ſumptam ab illis quatuor: hîc docet nos, illud intelligi debere in ſanis, non ægris, ſed in ægris principalem indicationem eſſe ſumendam à morbo, cauſiſque eius, & viribus: iſta autem quæ ad ætatem & reliqua pertinent, non eſſe principalia, ſed nec omnino omittenda. Prætermiſit temperaturam, ob breuitatem: ſatis etiam fuiſſet, duo tantum commemoraſſe.

Cur verò dixit, Semel aut bis, & non Pag.2.
ter? docuit Hippocrates in libro de Ratione victus in acutis, dicens: Oportet in ægris ſeruare conſuetudinem, vt ſemel aut bis in die

die cibum exhibeamus. Quinetiam dicit: Et aſſuetis ſumere cibum ſemel in die, dabimus cibum ſeu ptiſanam bis in die, ſed in minori quantitate. Et ita Hippocrates cenſet ſpargendum cibum, & non in conſuetis, vt facilius concoquatur. Quòd etſi alibi Galenus aliter ſentire videatur, afferam tamen paradoxum egregium, & fide dignum. Sunt enim Paradoxorum quatuor genera. Vnum, quod ex toto abſurdum eſt, fitque exercitationis & oſtendandi ingenij tantùm cauſa, vt cum dicimus, Quòd melius eſt eſſe ſenem orbum, quàm iuuenem cum filiis optimè educatis: aut omnino amentem & rudem, quàm ſapientem & eruditum. Secundum, quod habet aliquas veritatis notas, ſed tamen eſt planè falſum, vt quòd ſit melius eſſe ægrum quàm ſanum: Hieroni ſanè morbus profuit ad virtutem & eruditionem, innumeris aliis morbi ſolum attulerunt impedimenta. Tertium genus eſt eorum Paradoxorum, quæ probabilia ſunt, ſed vulgus vnam partem omnino deſpicit, vt, quòd melior ſit paupertas opibus: ad virtutem enim, incolumitatem, eruditionem, mundiciem in cibis, & anni tranquillitatem, melior ſanè eſt paupertas diuitiis: diuitiæ autem, quod ad reliqua commoda attinet, meliores ſunt. Vltimum genus Paradoxorum eſt, cum quædam falſo recepta ſunt ab hominum conſenſu, velut quòd Sol ſit longè minor terra: qui enim dixerit Solem eſſe maiorem, paradoxum dicere videbitur, cum tamen meram dicat veritatem. In huiuſmodi ergo genere eſt, quod ab omnibus receptum ſit pro conſtanti, credendum eſſe magis expoſitoribus de opinione authoris qui exponitur, quàm authori de opinione expoſitoris, exiſtimant enim pleríque, magis credendum Galeno exponenti Hippocratem, & Auicennæ de Galeni opinione, quàm Galeno de Auicennæ opinione, & Hippocrati de Galeni opinione. Et tamen ſecus eſt, nam Galenus coniectura tantùm potuit aſſequi quid voluerit Hippocrates: homo fuit, & multis modis decipi potuit. At Galenum, quid ſenſerit, quandoquidem certi ſimus id voluiſſe quod Hippocrates voluit, vbi conſtiterit quid voluerit Hippocrates, iam planè etiam ſciemus quid Galenus voluerit. Ergo ab propoſitum redeundo, cum mens Hippocratis ſit, vt bis in die detur cibus, etiam aſſuetis inſanitate cibum tantum ſemel aſſumere: quamuis dicat, in primo de Victu in acutis, Hippocratem eſſe ex his qui ægros qui potius fame excrucient, quàm cibis repleant: quamuis immoderatam cibi abſtinentiam præ ſe ferat, nec vſquam videatur velle vt ægri ſæpius ſanis cibentur: nihilominus cenſendum eſt, vt bis velit, ſicut Hippocrates, ni quid impediat, cibum eſſe ægris dandum. Com. 18. in fine. 1

Pag. 5. Cæterùm quòd dicat in eodem libro Hippocrates. Quibuſdam ſuo tempore (quod etiam noſtro in vſu eſt apud pleroſque fabros, & maximè æſtatis tempore) conſuetum fuiſſe accipere cibum ter in die, tum quater: non cogit nos vt ægris toties cibum exhibeamus, quandoquidem vt extendit cibationem vnicam ad geminatam, ita non vult vt ſecundam excedat: neque enim tempus coctioni materiæ morbi dabitur. Vixque fieri poteſt, ne ab acceſſionibus aut exacerbationibus impediatur. Quòd ſi morbus acceſſionibus exacerbationibuſque caruerit, cum ſit acutus, erunt febres illius continentes: atque ideo oportebit omnino à cibo abſtinere, non ergo plus quàm bis, in acutis cibum dare conueniet.

Iuxta ergo indicationem à rebus naturalibus ſumptam, Galenus in Commento docet, duo eſſe conſideranda: ſcilicet vires, & humores. Vires de copia cibi indicant, non de numero: nam quid attinet ad virium robur, quòd ſemel aut decies cibus detur, cum id ſpectet ad plenitudinem? Humores indicant de frequentia & raritate, vt corpus repleatur aut non, nam de multitudine non poſſunt decernere, cum id ſpectet ad vires, nam ſi dixero, Vbi humores fuerint pauci, dabis multum cibi, nihil dixero, oportebit enim vt vires concoquere poſſint. Exiſtimat autem Galenus, nihil referre quod ad hoc attinet, ſeu humores pauci ſint, ſeu multi & mali, nam nihilo ſecius corpus non alitur, & vires facilè concidunt. Iuxta hoc igitur ponit quatuor regulas. Prima, ſi vires validæ fuerint, & humores pauci boni, ſæpe ob indigentiam, & multum ob virium robur dandum eſt de cibo.

Secunda, ſi vires fuerint imbecilles, & humores boni multi, rarò & parum. Tertia, ſi humores pauci fuerint, & vires languidæ, ſæpe & parum. Quarta, ſi vires validæ fuerint, & humores multi boni, rarò rurſus, & pauca, excuſat ſe, quia iuxta rationem conueniebant multa & rarò, ſicut in temporibus, vt in hyeme. Sed dicit, ob plethoricam diſpoſitionem cogimur. Sed cauſa huius eſt error Galeni, de quo infrà.

Iuxta hanc diſtinctionem datur regula, In anni temporibus, ſupponendo quòd in hyeme ſunt vires validæ, & mediocritas humorum propter autumnum præcedentem: ergo multa & rarò danda ſunt, In vere imbecillior fit coctio, & humores magis abundant, ob hyemem præcedentem, in qua facta eſt parua reſolutio, & copioſa reſtauratio: ergo pauca, & rarò, in æſtate autem, ob reſolutionem virium & humorum, pauca & ſæpe, in autumno, multa & ſæpe. Hæc autem melius conueniunt quàm priora, ob cauſam quam ſubiungemus.

De rebus autem præter naturam, regula in quantitate, quam ponit Galenus vndecimo Methodi, conſtat in hoc, vt poſſit ea quantitas probè confici, antequam acceſſio vel exacerbatio ſuperueniat: & eſt ſumpta ab Hippocrate, vt dixi, in libro de Veteri medicina. Idem dico de Numero, vt non incidamus in acceſſiones. Cap. 21.

Sed quod ad ætates attinet, dicebat Auicenna, & rectè, quod duæ ætates extremæ non ferunt immodicam inediam, prima ob materiam maximè tenuem, & calorem validum: extrema ob imbecillitatem, vt aliàs dixi, quia non poſſunt reſtaurati. Ex temperaturis picrocholos, qui ex inedia maximè offenduntur, adeò vt animo linquantur. Excipiemus etiam eos qui habent 1.4.t.2.c.8.

paruas

paruas venas, & rarum corporis habitum, & præcipuè ſi plurimum ſudoribus obnoxij ſunt: tales ab inedia maximè offenduntur, & minus à copioſiore cibatione. Et idem in pueris.

Pag. 5. Sed quod ad conſuetudinem attinet, dicebat Hippocrates in libro de Ratione victus in acutis: Si quis cibum accipiat, non conſuetus accipere, vtpote ſi prandeat vel cœnet, tria incommoda ſequuntur: grauitas, & pigritia atque debilitas, eructuatio acida, & perſæpe liquida egeſtio. At contrà, ſi prandium prandere aſſueti omiſerint, & ventriculi oſculum docet, & viſcera ſuſpenſa illis videntur, & calidam vrinam ac cum virore pallidam mingunt, & alui excrementa ſiccantur: & quibus iam os amareſcit, oculi caui fiunt, tempora palpitant, & extremæ partes refrigerantur, & cœnare non poſſunt: & ſi cœnauerint, ægrius in lecto decumbunt, quàm ſi etiam pranſi eſſent, inde ſubiungit, Tot & tanta ſequuntur incommoda ex dimidiæ diei vnius mutatione. Quaſi dicat, qualia ſequentur ex longa mutatione? Itaque conſulit, vt ſi cogamur conſuetudinem mutare, ſenſim id faciamus. Apparet etiam, mutationem ad mediam & rariorem cibi aſſumptionem, multo plura mala adducere, quàm ad copioſiorem & frequentiorem cibationem, deterioremque eſſe, nec tam paratu facilia habere remedia.

Cæterùm, vt dixi, Galeni expoſitio illa de viribus & humoribus, tota abſurda eſt: quod ex multis coniicere poſſumus, & tamen niſi magnum ægris detrimentum allatura foret, omitterem hanc declarationem, ne inſectatio videretur. Primùm igitur, ipſe in ſcribendo anceps deprehenditur: & cum diuiſionem propoſuiſſet illam, deſerere cogitur, vt ſuperius docui. Deinde præcepta illa nec cum principiis propriis, nec cum Hippocrate, nec cum experimento concordant. Cauſa etiam erroris deprehenditur, & eſt per ſe manifeſta. Nam cum Hippocrates loquatur de calore naturali, Galenus loquitur de viribus. Et vires à calore multum differunt: & quæcunque dicit Galenus de viribus, vera ſunt, & Hippocratis, ſententiæ conueniunt, ſi ad calorem naturalem referantur, cum de viribus ſint ma-
Com. 44. nifeſte falſa. Nam quoties hoc repetit, quod dixit primo de Ratione victus in acutis, vitalis ſcilicet facultatis imbecillitatem eſſe vnicum id à quo cibi neceſſitas indicatur, cætera omnia auertere nos à cibo? Quoties illud dixit, omnem ſpem eſſe in viribus, quia tum à cibo abſtinere debemus? Et Hippocrates in libro de Ratione victus in acu-
Pag. 7. in initio. tis inquit: Nam detractione vti ſæpenumero expedit, cum vires ſuffecerint, donec morbus concoquatur. Sic conſulit, vt etiam præter neceſſitatem, modo vires ſufficiant, tenuiore victu vtamur, cum nullum aliud nobis periculum immineat, niſi à viribus. Non ſic in copioſiore cibo, vbi multa ſunt pericula. Hippocrates etiam vbique loquitur de naturali calore, quem dicit, ni cibus detur, corpus abſumere, hoc à viribus non eſt timendum. Dices: Video omnia clara, modò doceas quòd & quomodo calor à viribus differat. Dico igitur, calorem naturalem eſſe tanquam partem, vires autem tanquam totum. Vires enim conſtant ex temperamento totius corporis, & denſitate ſolidorum, & multitudine ſanguinis & ſpiritus. Et primum hoc, vulgus hanc admiratur differentiam, cum vident aliquem iuuenem boni habitus in tribus aut quatuor diebus interire, nam etſi calorem haberet iuuenis ille robuſtum, tamen viribus fuerat imbecillibus. Ipſe quoque Galenus in libro de Bono corporis habitu, negat athletas eſſe, quod ad morbos attinet, ferendos, validis viribus: quos haud dubium eſt maximo naturali calore abundare, vt etiam Hippo-
crates prima Aphoriſmorum teſtatur: ſed Aphor. 1.
nec ruſticos, primo de Alimentis, & infan-
tes etiam non validis viribus eſſe dixit, quod Cap. 1.
etiam experimentum docet, cum veſperi ſani ſint, manè perſæpe mortui At hos quis negare poteſt abundare plurimo naturali
calore? Contrà videbis ſenes imbecilli ca- 1. De cauſis pul. c. 5.
lore, diuturnum & validum morbum commodè perferentes. Ipſe quoque Galenus tum in libro de Optima corporis habitudine, tum aliàs innumeris in locis fatetur, vires in temperamento optimo, quod Eucraſiam uocat, conſiſtere. Addo ego, vt dixi, denſitatem ſolidorum, quæ & manifeſtè in obeundis laboribus & ferendis incommodis robur virium declarat, & vt principalior pars habenda eſt: inde temperamentum bonum, vltimò innati caloris abundantia. Loco igitur virium, calorem innatum ſubſtituere oportet, omniáque conſentient: niſi quod vbi magnus fuerit, & copia bonorum humorum dabimus multa, & rarò, ob reſolutionem. Sed ſi adoleſcens validis viribus, & multo innato calore præditus ægrotet, quid agendum? Vires validæ inediam ſummam admittunt, vrgente morbo, calor naturalis abundans exigit cibum: non ſolùm quia concoquere poteſt illius copiam, ſed quia, vt videtur, corpus abſumit. Dabimus certè non multum tamen: ſi morbus vrgeat: deteriórque erit illius conditio, quàm exanguis, ſed robuſti: peſſima verò, vbi calor naturalis validus fuerit cum viribus imbecillibus: vt contrà optima, cum calor naturalis exiguus fuerit, & vires validæ. Sed hæc etiam aliàs à me dicta ſunt. Verùm ſi quis Galenum tueri conetur, vt ſolent pluris hominem facientes, quàm iacturam quæ ex immenſa confuſione ſequitur, dicendo ſermonem eius de ſanis, non ægris eſſe: meminerit, quomodo conueniat expoſito illa Aphoriſmo: & quibus ſemel aut bis? inde etiam condonandum aliquid conſuetudini: cum in ſanis non aliquid ſed fermè totum conſuetudini condonet
Hippocrates, libro de Ratione victus in Pag. 5.
acutis.

APHRIS

APHORISMVS XVIII.

ÆState & autumno cibos diffi-cillimè ferunt, hyeme facillimè: ſecundum locum ver habet.

COMMENTARIVS.

NIſi quis de ægris Hippocratem loqui dicat, ſuperfluus erit hic Aphoriſmus. Quid enim differt, dicere, Hyeme & vere multa danda ſunt ob caloris ad ventres reditum: &, Si tu dederis cibi copiam æſtate & autumno, difficillimè eam ferent? Sed cum dixiſſet in præcedenti Aphoriſmo, condonandum eſſe aliquid tempori, docet quomodo, nam æſtate & autumno parum cibi dandum eſt: quoniam dum valemus, parum cibi ſolemus aſſumere: & ſi plurimum aſſumamus, ægrè ferimus. Duabus igitur ex cauſis æſtate & autumno parum cibi ægris dabimus: & quòd calor naturalis exiguus ſit apud ventres: & quòd ex longa conſuetudine, dum eſſent ſani, parum aſſumerent cibi. Neque ergo ad vires reſpicit Hippocrates, ſed potius ad calorem naturalem,
Pag. 1. duplici ex cauſa, nam (vt dixit in libro de Alimento) alimentum tripliciter dicatur, quod proximum eſt vt alat, vt ſanguis: & quod per ſimilitudinem alimentum dicitur, quia tale fieri poteſt: & quod verè ſolum eſt alimentum, quod perfectè à calore naturali euictum eſt, hócque ſolum eſt vtile: igitur etiam quod vires ſint imbecilles, ſi calor naturalis etiam imbecillis ſit, nihil pro-
Aphor. 41. derit, ſed perimes ægrum plurimum cibi dando, igitur Hippocrates parum vires curat, ſed calorem naturalem, tum etiam quod calor naturalis, niſi multa dederis, corpus abſumit, vt ſuperius viſum eſt. Hanc iacturam, vt periculoſam valde & quaſi inemendabilem, refugit Hippocrates quantum poteſt: ſicut contemnit exhibere cibum, etiamſi vires validæ fuerint, cum calor naturalis magnus fuerit. Vbi enim concoquere ſimul & morbi materiam & cibum ſufficiat, quam noxam afferre poterit? neque enim periculum eſt vt coctio vitioſi humoris differatur, cum ſufficiat ad vtriuſque coctionem, ſcilicet humoris & cibi: nec vt quicquam addat in morbi materiam, cum cibus perfectè coctus in ſpiritus & bonum
Com. 44. ſanguinem vertatur.

Sed cum cibum prohibeat Hippocrates in æſtate, Galenus tamen primo de Victu in acutis, numerat æſtatem inter eas conditiones, quæ de dando cibo indicant. Videamus ergo, an Galenus aliquo pacto defendi poſſit? Et certè illum reconciliare Hippocrati arduum eſt. Reliquum eſt, vt tueatur eum aliquis dicens, æſtate & in regione calida magis eſſe neceſſarium alimentum. Sed, vt dixi, Hippocrates reſpondebit, minus poſſe concoqui, ideò minus indigere. Quòd verò vires reſoluantur à calore, Hippocrates iubebit frigido aëre intemperiem curari, tum frigidis potibus. Itaque Hippocrates in æſtate non nutriet, in hyeme nutriet: Galenus contrà.

Simili difficultate laborat illud dictum Cap. 6. in fine.
tertio de Cauſis pulſuum: Vere robur virium maximum, æſtate imbecilliſſimum, hyeme medium ſtatum obtinet. Et in Pulſuum introductorio: Pulſus vere ſunt vehementiſſimi, quomodo ergo calor naturalis in hyeme poteſt optimè concoquere: cum ibidem Galenus dicat, pulſus hyeme eſſe languidos? Reſpondeo: quòd vt dixi, poſſunt in Cap. 9.
hoc reconciliari diſtinguendo calorem naturalem à viribus, hyeme ergo facultas naturalis autem languida, quia in corde conſiſtit vere vtraque erit valida, æſtate vtraque languida. Nec mirum, quod enim vni adimitur, alteri adiicitur: ſicut etiam dictum eſt de partibus exterioribus, ac ventribus. Sed dices: Vires ergo non habebunt indicationem cibi aſſumendi, iuxta Hippocratem? Dico, vires languidæ indicant de neceſſitate dandi cibum: calor autem naturalis validus de ſecuritate, vt poteſt concoquere: & de neceſſitate, ſed non tanta ſcilicet, ne corpus abſumatur, ſed vires validæ, nec de neceſſitate, quia hæc conuenit imbecillibus: nec de minore neceſſitate, aut ſecuritate, quoniam illa conuenit caloris innati robori.

Circa victus rationem iuxta anni tempora, dicebat Polybius in libro de Salubri Pag. 1.
diæta: Vere debemus minuere cibum, & augere potum: & æſtate ſimiliter, veris comparatione: autumno rurſus cibum augere, & potum minuere: idémque magis
in hyeme. Idem fermè in tertio de Diæta, iubens vt vere magis nutrientibus vtamur, Pag. 1. & ſequentibus.
ad hoc vt corpus reddatur robuſtius, & melioris habitus, ad ferendam ſuperuenientem æſtatem.

Secunda cauſa, qua ſcripſerit hunc Aphoriſmum, quæ à Galeno & ipſa Commento affertur, etiam in libro tertio de Diæta ſcripta eſt: ſcilicet quòd, tametſi cibus copioſior conueniat vere quàm æſtate, vere tamen ſolum ſemel in die comedere expedit, æſtate autem prandere, ſed modicè. Dicit ibi: Parua quantitas ſumenda eſt in æſtate, repletióque fugienda. Hócque eſt, ac ſi dicat: quodcunque dandum eſt æſtate, tametſi parum, partiri conuenit in duas cibationes potius, quàm totum ſimul dare. Vt hic Aphoriſmus per tempora anni, quæ ſunt vnum è tribus quæ in præcedenti Aphoriſmo obſeruanda docet, vt condonemus eis aliquid, præter rationem etiam virium morbi cum ſuis coniunctis, & caloris innati, quæ ſunt tria à quibus principalis ſumitur indicatio, copiæ & numeri cibationis, exemplum afferat: pro æſtate, conſuetudine, & ſimiliter temperatura tum copiæ dandæ, cibi ſcilicet parum, & numeri, ſcilicet ſæpius illud parum partiendo in æſtate, contrarióque modo hyeme.

APHORISMVS XIX.

IS qui per circuitus acceſſiones habent, nihil dare oportet, neque cogere, ſed ſubtrahere adiectioni ante iudicationes.

COMMENTARIVS.

11 ET hic ſimiliter Aphoriſmus cum ſuperiore illo coincidere videtur, cuius initium eſt: In acceſſionibus abſtinere oportet nam cibum dare noxium eſt. Repetitur in
Pag.2. libro de Humoribus, his verbis: In exacerbationibus quæ circuitu redeunt, cibi non ſunt offerendi, neque cogere oportet, ſed auferre ex appoſitis ante iudicationes. Ex quo manifeſtum eſt (quod in omnibus intellectum volo) hunc Aphoriſmum ex libro illo decerptum, vel ibi ab alio quopiam in margine adiectum. Plurima etiam præter id hic dubitatione digna ſunt, velut id, Neque cogere: nam maius eſt cogere, quàm dare. Si ergo non dandus eſt cibus, cur adiecit fruſtra, Neque cogendus? Præterea cur dicit, Subtrahere adiectioni ante iudicationes? neque enim meminit adiectionis, nec iudicationum, ſed acceſſionum. Galenus in Commento, per iudicationes exponit criſim, aut morbi ſtatum, aut acceſſiones: ſed vult potius de his eſſe intelligendum. Sed quid attinebat ad Hippocratem, parere homonymiam, in tam graui cauſa, abſque neceſſitate? Exponamus igitur primùm ſingula nomina, & primùm iudicationem, quæ eſt
Pag.4. morbi exſolutio: Libro de Præceptionibus. Et in libro de Affectionibus inquit: Iudica-
Pag.3. tio eſt, cum morbi augeſcunt, aut minuuntur, aut in alium morbum tranſeunt, aut definunt. Hoc poteſt demonſtrari ratione, nam mutatio omnis vel perfecta vel imperfecta, vel in aliud, dicitur iudicatio. Et ita ſunt tria
Cap.1. genera, quorum vnumquodque diuiditur in bonam & malam. Galenus primo de Diebus criticis aliter diuiſit, ſed non ea ratione qua Hippocrates, nulla enim methodo conſtat illa diuiſio Galeni in bonam & malam, perfectam & imperfectam iudicationem, fidam & infidam, obſcuram & manifeſtam, ſecuram & periculoſam, indicatam & non indicatam, in die critica & non critica. Quis non videt, eſſe hanc diuiſionem nominis in ſignificata?

De adiectione verò quæ fit ante indica-
Aphor.10. tiones, duo præcipuè videntur conſideranda. Primum illud quod ſuprà dixit: Prius verò vberius agendum, vt æger poſſit ſufficere.

Quod enim dixit Vberius, intellexit, plus dare quàm pro ratione fit: tantóque plus, quantum eſt id quod ſubtrahere antea cogimur.

Velut qui iter facturi ſunt per deſerta loca, potu & cibo ſe magis implent quàm deceat. Vel illud obſeruandum, quod inquit libro de Victu in acutis: Si cui à cibo nu-
Pag.4. per ſumpto, & aluo nondum euacuata, febris ſuperuenerit, ſeu cum dolore, ſeu ſine, inhibenda eſt ſorbitionis exhibitio, donec exiſtimaris cibum ad infernam inteſtini partem ſucceſſiſſe. Tempus porrò exhibendæ ſorbitionis hoc maximè obſeruare ab initio & per omnem morbum oportet. Quum quidem pedes frigidi fuerint, inhibere oportet ſorbitionis exhibitionem: maximè verò & à potu abſtinendum eſt, vbi verò calor ad pedes vſque deſcenderit, tunc exhibere conuenit. Hoc igitur modo adiectioni ſubtrahere oportet, non quidem vt ſub iudicatione in interuallis totum ſubtrahamus cibum, ſed quod ſolum adiectum eſt.

De acceſſione multa, vt dixi, ſuperius diximus. De circuitibus autem videtur, quaſi in acceſſionibus, quæ circuitus non obſeruant, id agendum non ſit. Sed Hippocrates docet, victum non poſſe inſtitui in illis, non negligi debere occaſionem. Sermo igitur Aphoriſmi eſt de morbis intermittentibus, velut tertianis & quartanis: non autem de ipſis acceſſionibus, de quibus antea peregerat in ſuperioribus, nam in ſuperioribus egerat de acceſſionibus intermittentium, & ſtatu vniuerſali continuarum: reliquum ergo erat, vt doceret de interuallis & ſtatu intermittentium. Docet ergo nihil dandum eſſe, vt neque in continuis. Propterea totus Aphoriſmus ſimul integrè legi debet: Iis qui per circuitus acceſſiones habent, nihil dare oportet, nec cogere ante iudicationes, ſed ſubtrahere adiectioni. Verùm repugnat dictio illa Cogere. Dico, intereſt dicere, His qui per circuitus acceſſiones habent, cibus dandus non, ſcilicet in acceſſione, nec cogendi ſunt accipere interualli tempore: &, In acceſſione non eſt dandus cibus. Vult ergo, abſtinendum à cibo in his quibus per circuitus redeunt febres. Quod ſi cibum poſtulent, dandus eſt hora remiſſionis; vt ſecundo de Morbis, de cura tertianæ & quartanæ. At in libro de Affectionibus, in cura Pag. 12.
earundem, dat cibum in initio illarum. & 13.

Dico, dat in tertiana ſolum, velut etiam Galenus decimo Artis curatiuæ. In inter- Pag.5.& 6.
uallo autem, ſi non appetant, dicit, Non Cap.3.
ſunt cogendi: ſcilicet quia tunc indicium eſt redundantiæ humorum. Vt ſenſus clarus ſit: His ægris, quibus febres per circuitum redeunt, in acceſſione non eſt dandus cibus: in interuallo dandus eſt, idque Adiectio vocatur, ſed cogendi non ſunt ad illam adiectionem: verùm ſi illam expetant, ſubtrahere eam oportet etiam interualli tempore, cum morbus ipſe fuerit prope iudicationem. Ex quo libet, Galenum non intellexiſſe hunc Aphoriſmum: neque enim differentia adiecit inter ipſum, & vndecimum iam expoſitum: vt non ſolùm nugacem in tanta breuitate, ſed etiam immemorem prorſus reddat Hippocratem. Verùm dices: In libro de humoribus loquitur de exacerbationibus, non de acceſſionibus, neque ægris? Dico, Hippocratem de illis etiam loqui, ex quo magis differt à ſuperiore Aphoriſmo: de quo habet exemplum, vt dixi, in ſecundo Pag.13.
de Morbis.

APHORIS

APHORISMVS XX.

QVæ iudicantur, & nuper iudicata ſunt, neque mouere neque nouare aliquid, ſiue medicamentis, ſiue aliter irritando, ſed ſinere.

COMMENTARIVS.

COntinuatur præcedentibus hic Aphoriſmus à Galeno optimè. Cum enim docuiſſet Hippocrates, qualis humor & quantus purgandus eſſet:docet hic, quando non purgandum: in ſequenti autem, quomodo purgandum: in vigeſimo ſecundo, quando:in vigeſimotertio, quantum: in vigeſimoquarto, quando ſic, & quando non, ſeu in quibus ſic aut non: in vltimo huius particulæ, quid ſequatur ex omnibus his. Ita res hæc redigitur ad ſeptem capita:Quis humor ſit euacuandus,& hoc habetur in ſecundo: quando non purgandum, in præſenti Aphoriſmo:quomodo, in ſequenti: quando in vigeſimoſecundo:quantum, in vigeſimotertio: in quibus ſic aut non, in vigeſimoquarto quid ſequatur ex horum recta ratione in vltimo. Refertur ad literam hic Aphoriſmus libro de Humoribus: vbi pro Integrè legitur ἀρτίως: quamuis Galenus dicat quod ἀπαρτὶ,ſed hoc finxit Galenus, quia ἀπαρτὶ ſignificat perfectè & cumulatè. Verùm ἀρτίως integrè & nuper ſignificat. Galenus probat tribus rationibus,quòd ſignificet integrè,& non nuper. Verùm prima, vt dixi, ſumitur ex ἀπαρτὶ,quod ſcribitur in libro de Humoribus:cum nõ ſit verũ aſſumptũ, nihil concludit. Secunda,quia Nuper non conuenit cum Iudicantur, ſed poſſet referri ad iudicata,vt rectè ſic legatur: Quæ iudicantur & iudicata ſunt nuper. Tertia verò euidentior videtur:Quia,inquit,abſurdum eſt quod poſt tempus liceat mouere,non autem ſtatim vbi iudicata ſunt. Sed credo ego quod ἀρτίως ſignificet nuper,& non integrè: ſicut etiam antiqui exponebant, nam ἀρτίος per ο paruum,ſignificat æquale, integrum: ſed cum ω longo,ſignificat ſolum nuper, vel paulo antè,vel modò, & ita Galenus corrumpit literam Hippocratis, ſatis quidem impudenter, vt antiquis contradicat. Quid mirum?operto capite omnes expoſitores illum ſequuntur:Philotheus,Braſauolus,Fuchſius. Sed ratio repugnat. Si enim iudicata ſunt integrè, quid attinet mouere quæ non iam in corpore ægri ſunt,ſed extra illud? Ratio etiam clara eſt ex aduerſo. Si enim iudicantur,non ſunt mouenda,ne vel naturam irritemus nimium, vel auertamus ab opere. Sin autem iudicata ſunt nuper, nec moueri potuerunt, cum rebellia naturæ,ſtatim ſi coneris expellere, nec mouere poteris propter contumaciam: nec ſine magno ægri detrimento id aggredieris,cum ſit debilis. Accedit, quòd ſcire non poſſumus quæ integrè iudicantur, niſi poſtquam iudicata ſunt: ſed nec tum agere quicquam debemus ſufficiebat igitur dicere, Iudicata integrè non debemus mouere: & omittere; quæ iudicantur.

Pag. 1.

Imperfectæ autem iudicationis & actionis medici exempla protulit Hippocrates ſecundo Epidemiorum, his verbis: Primum itaque lienis eleuationes, ſi non ad articulos finierint, ſanguinis è naribus eruptio fit: aut præcordij dextri intentio, ſi non penetrauerint vrinæ, hæc enim eſt interceptio vtrorumque,& recidiuę horum meritò fiunt. Abſceſſus igitur horum facere oportet, ſi non fiant: eos verò qui iam fiunt, declinare: eos autem excipere,ſi prodierint iam, & qualia oportet, & qua parte oportet. Liquet ergo, hic Hippocratem loqui de bona iudicatione, cum materia extruditur extra corpus, circa morituros enim nil agendum. Si autem imperfecta ſit iudicatio, vt in tumore lienis, declinare in melius: aut ſi bona, excipere, velut cum ad articulos materia deſcendit. Sic cucurbitulas & emplaſtra ſuper loca quæ excipiunt, imponemus. Sect. 3.

Duplex autem eſt imperfecta iudicatio: vel ratione quantitatis materiæ, cum non tota expellitur,& de hac non intelligit Hippocrates: vel ratione motus, cum ſit per abſceſſum aut deriuationem, de qua hîc intelligitur.

Sunt autem quidam morbi, quorum natura eſt vt non patiatur totam materiam à natura euinci,& maximè cum materia cruda fuerit, vt primo Epidemiorum: & in genere, quicunque permutantur: vt morbus lateralis, angina, alba pituita, dyſenteria. Hippocrates verò inter illos qui purgari non debent, maximè ſurſum, libello de Veratri vſu connumerat pallidos, & febre confractos. Intelligit ergo huiuſmodi ægros quibus iudicatio iam aduenit. Idem in libro de Medicamentis purgantibus: Cum corpus ex febre adhuc incaleſcit, medicamenta purgantia ne dato: carnes enim illa ad ſe trahunt,atque ita medicamentum nihil operabitur, & febris augebitur: & color corporis corrumpetur, vt euadant in ſpeciem morbi regij. Sect. 1. Pag. 4.

Galenus autem hic exponens ἀρτίως, non ἀρτίος, ponit perfectæ iudicationis ſex conditiones: quòd ſit per euacuationem, non abſceſſum, (adde tu, Nec tranſmutationem) materiæ peccantis, non alienæ: concoctæ, per loca conuenientia, cum facili tolerantia, in die iudicatoria.

Quod verò dixerit, Nouare neque aliter irritando: intelligit de prouocantibus vrinam aut ſudorem, vt à Galeno primo Prognoſticorum, de eo qui ægrum in balneo occidit, cum exiſtimaret ſe iuuare naturam expellentem, idem de fluxu ſanguinis narium, de vomitu etiam. Eſt autem quaſi oppoſitus illi Aphoriſmo: Quæ reliquuntur in morbis, reuerſiones facere conſueuerunt. Com. 4. & Aph. 18.

APHORISMVS XXI.

QVæ ducere oportet, quò maximè natura vergit per loca conferentia, eò ducere conuenit.

COMMENTARIVS.

Pag.2. ET hic Aphoriſmus vnus ex his eſt, qui habetur in libro de Humoribus. Senſus igitur eſt, quòd vbi tres conditiones affuerint, ſcilicet quòd materia ſit euacuanda, quodque iam pergat ſeu à natura inclinetur, & quòd inclinatio illa ſit ad loca conuenientia, eò tunc educenda erit. Hic autem locus poteſt dupliciter interpretari: vel de materia quæ iam excerni incœpit, vel quæ ſolum eſt in motu. Si de materia quæ iam excerni pro parte cœpit, videbitur poſſe continuari præcedenti Aphoriſmo, ſic dicendo: Quæ iudicantur & iudicata ſunt nuper, neque mouere, neque nouare aliquid, ſiue medicamentis ſiue aliter irritando, ſed ſinere. Quæ verò ducere oportet, quoniam relicta ſunt, quò maximè natura vergit per loca conferentia, eò ducere conuenit. Eorum verò quæ non ſunt adhuc educta, ſed ſolum ſunt in motu, pulcherrimum exemplum habetur in libro de Ratione victus in
Pag.5. Acutis, his verbis: At ſiquidem dolor ad clauiculum de ſe ſignificationem præbeat, aut grauitas ad brachium, aut circa mammam, aut ſupra ſeptum tranſuerſum, venam ſecare prodeſt in cubiti flexura internam, & non cunctari copioſum ſanguinem detrahere, donec multo rubicundior fluxerit, aut pro puro & rubicundo liuidus. vtrunque enim contingit. Si verò ſub ſepto tranſuerſo fuerit dolor, ad clauiculam autem de ſe ſignificationem non præbeat, aluum mollire oportet aut veratro aut peplio: ita vt veratro quidem daucum, aut ſeſeli, aut aniſum, aut cuminum, aut aliud quid ex odoratis admiſceas: peplio verò ſilphij ſuccum. Sed & hæc inter ſe ſi miſceantur, conſimilis modi exiſtunt. Ducit autem veratrum nigrum melius, & ad indicationem commodius, quàm peplium. Peplium verò flatus magis erumpere facit, ambo autem hæc dolorem ſedant. Sedant & alia multa aluum ſubducentia medicamenta: verùm hæc inter ea quæ ego noui, optima ſunt. Hæc Hippocrates, innuens duo genera morbi lateralis: vnum, in quo materia fertur ad ſuperiorem partem, vt doloris ſenſum deducat ad clauiculam, vel brachium, vel mammam, & tunc ſectione venæ opus eſt: aliud ex oppoſito, in quo dolor eſt ſub ſepto tranſuerſo in coſtis mendoſis: & tunc purgare oportet ex hoc Aphoriſmo, per ea ſcilicet loca quæ naturæ motui aſſimilantur, & ſunt conuenientia, id eſt per aluum. Vnde liquet, Galenum multum ibi aberrare, qui contradicat Hippocrati, reddenti rationem præcepti ſui. Dicit enim: Talia flatus diſcutiunt, & dolorem ſedant: ergo eſt, ac ſi diceret, cauſas abſceſſus atque abſceſſum minuunt. Subiiciemus autem & aliam cauſam ex libro de Indicationibus, in expoſitionem ſequentis Aphoriſmi: declarabimúſque ibi, in abſceſſibus huiuſmodi purgationem ſæpe multis modis eſſe vtilem. De Galeni autem errore in illo loco, & rationibus atque experimentis non eſt vt dicam: quandoquidem dicturus ſim ibidem. Per idem dictum interpretabimur Hippocratem, in eodem libro: Pag.10.
Fluxiones à capite ad ventrem veratro curato, intelligit de albo, & per vomitum, vt in libro. De locis in Homine docet. Fallit Pag.10.
in oculorum fluxionibus, vbi vomitum vitandum docet. Sic ergo diſtinguemus, in iu- Pag.6.
dicationibus & morborum initiis debemus ſequi motum naturæ, per loca conuenientia deducendo materiam, non eſt autem locus conueniens, primùm ſi meatu careat, & via. Secundò, ſi locus remotus ſit, iſtæ duæ conditiones ponuntur ab Hippocrate libro de Locis in homine. Tertiò, ne ſuper mem- Pag.9.
brum principale aut nobile, ex quo expurgari non facilè queat. Quartò, ne ſuper membrum læſum. Ob id dixit Hippocrates Pag.4.
primo de Morbis mulierum: Ex fluxione infeſtatæ, fluxionem tranſire ad os aut nares bonum, intelligit non de ſanguine, ſed pituita. Sanguis enim qualiſcunque fuerit, ſupra malum, inquit ille idem. Rurſus in li- Pag.9.
bro de Locis in homine, monet nos, quod fluxiones ad ventrem per gulam medicamentis aluum purgantibus curare oportet. Et in libro de Victu in acutis: Si ex febri- Pag.18.
bus mores ad pedes deſcenderint, inde ad caput & collum repant, ſi quidem ſanguine narium non ſaluatur morbus, venter verò murmuret, & excrementa alui biliosa fuerint, aluum ſcamonio ſubducito. Quintam Pag.19.
autem conditionem rectè purgandi per loca conuenientia, ſtatim ſubiicit dicens: Sectio venæ, quacunque parte fuerit lateris dolor, ex eadem parte facienda eſt. Hoc quod κατ' ἴξιν appellari dicit Galenus, ſecundo ad Glauconem. Verùm dices: Hippocrates ſex- Cap.2.
to Epidemiorum ait, Diſſimilia ſi vergant ſurſum eleuata infernè ſoluere, & contraria Sec.2.
per eadem: non igitur motu conuenienti naturæ motui. Et rurſus in libro de oſſibus: Dá- Pag.4.
da eſt igitur opera vt quàm longiſſimè à locis vbi dolores fieri ſolent, ac ſanguis colligi venas ſecemus. Non ergo ex propinquo. Itaque quæ diximus, de purgāda in morbis materia dicta ſint. At ſi generalem doctrinam facere voluerimus, obſeruatis omnibus conditionibus præter ſecundam, quam ſolum omittemus, cum pleno corpore auertere abſceſſum voluerimus: in reliquis ſolum obſeruandum, vt in reuulſione locum materiæ non doloris, ſed dolori contrarium, ſi fluxio ſit ex aduerſa parte, conſideremus. Atq; ita Aphoriſmus generaliter verus erit, & conuenientis loci in omnibus eadem ratio: ſcilicet ex eadem parte qua eſt materia, licet nonnunquam ex aduerſa dolori. In longitudine quidem frequenter, à dextro autem in ſiniſtrum & econtrà rarò. Propè verò & à contraria, cum materia non multa fuerit, & in contrarium ſecundum longitudinem illam declinare volumus.

Quòd verò educere oporteat ex eodem la- Sec.2.
tere, quoniam naturæ hoc opus ſit, declarat

Hippocra-

Hippocrates ſexto Epidemiorum: è directo & laterum & præcordiorum intentiones, & ſplenis eleuationes, & è naribus eruptiones, & aures è directo. Et clariſſimè primo
Pag. 5. Prædictionum: Sanguinis eruptiones ex contrario malæ ſunt: vt ſi ſplene magno ex dextra nare fluant, & circa præcordia, eodem modo res ſe habet. Verùm cum ſudore, hoc
Ægro. 3. peius eſt. Et tertio Epidemiorum: In ægro qui habitabat in Dealcis horto, ſanguis ex ſiniſtra nare fluxit, & ſplen eleuatus, & crus ſiniſtrum indoluit: quia tamen tempus dextrum, doluerat, morbus ad quadrageſimum diem productus eſt.

Quæ verò ducere conueniat, ſeptem definiuntur caſibus: quorum tres cum febre ſunt, quatuor ſine ea. Cum febre quidem, in fine morbi concocta materia, vt in ſe-
4. Aph. 10. quenti Aphoriſmo, ne longius progrediar: & in initio, turgente materia: Medicari in valde acutis, ſi materia turget, eadem die:
2. Aph. 12. & in imperfectis iudiciis. Quæ relinquuntur in morbis poſt iudicationes, reuerſiones facere conſueuerunt, talia ergo non ſtatim, vt in præcedente Aphoriſmo, ſed denuò præparata atque concocta educere expedit. Sine febre, aut ratione periculi morbi grauis imminentis: vel etiam ſolius redundan-
6. Aph. 45. tiæ, cum tamen periculum etiam imminet, ſed incerti generis morbi, iuxta illud: Quibuſcunque venæ ſectio vel purgatio cum medicamento conuenit, hos vere purgare vel venam incidere oportet. Secundus, vbi propter dolorem, iuxta illud: Supra ſeptum tranſuerſum dolores purgatione indigere
4. Aph. 18. per ſuperiora ſignificant. Quicunque verò inferiora moleſtant, per inferiora. Et rurſus
Sec. 1. ſexto Epidemiorum, ibi: In renem dolor grauis, cum cibo impleantur, inde ſubiicit: Veratro purgare iuuenes, poplitem ſecare. Tertius, cum materiæ redundantis, ac poſtulantis expulſionem, ſigna apparent, iuxta illud:
4. Aph. 17. Si quis febrem non habens abſtineat à cibo, & cordis morſum & tenebricoſum vertiginem patitur, & oris amaritudinem, purgatione indigere per ſuperiora ſignificatur. Quartus in fluxionibus eſt, de quibus iam diximus. Atque hic eſt ſenſus, amplificato Aphoriſmo, & ad generale præceptum redacto.

APHORISMVS XXII.

COn cocta medicari atque mouere, non cruda, neque in principiis, modò non turgeant: plurima verò non turgent.

COMMENTARIVS.

Pag. 16. RAtionem huius dicti declarabat Hippocrates in libro de Ratione victus. Sed nos diffuſius ſic: In principiis morborum non eſſe materias concoctas, palàm eſt. Cur ergo ſubiecit, Non cruda, & neque in principiis? an ergo aliud eſt cruda & incocta di-
Sec. 2. cere, velut & primo Epidemiorum: Cruda verò, & incocta? Vt videatur diſtinguere Hippocrates inter crudum & incoctum. Hoc ergo in libro de Veteri medicina, ſic Pag. 6. vſque ad 9.
primùm aggreditur, dicens: Quæcunque concoquuntur, mitiora & meliora euadunt: euadunt autem talia, quia a[d] mediocritatem reducuntur, omne autem quod reducitur ad mediocritatem, à contrario reducitur, vt frigidum à calido. Propterea inquit: Multipliciter, & per omnes modos contingit concoqui & permutari humores, atque craſſeſcere ac attenuari. Et parum antè: fit aut concoctio ex permiſtione temperaturáque mutua, & quaſi coctura. Permiſtionem hanc docet eſſe calidi cum frigido, & frig[i]di cum calido. Et dat exemplum de fluxionibus, dicens: Fluxiones in fauces, ex quibus anginæ, raucedines, eryſipelata & peripneumoniæ fiunt ab initio tenues, acres & ſalſæ ſunt: poſtquam maturuerint, fiunt craſſæ, & ſine acrimonia: tuncque dolores & febres ac moleſtia deſinunt. Hæc igitur eſt concoctio humorum peccantium. Aliam propoſuerat antea ciborum rationem, dicens: Concoqui non eſt caleſcere vel refrigerari, humectari vel exſiccari, ſed euinci quod euictum & concoctum eſt, quod poteſt euinci, poteſt concoqui. Euincuntur autem facilè, quæcunque nihil retinent immoderatum, vt calorem aut frigus, tales autem coctiones, ſuperius fieri à calore naturali declarauit. Co- Aph. 14. 15.
ctionis igitur author, calor naturalis: forma eſt, euictum eſſe mitiorem & meliorem, & in arbitrio naturæ: modus, temperamentum quod ex permiſtione contingit: ſpecies duæ, vna ciborum & potuum, alia humorum noxiorum. Proprium eſt autem eorum quæ concoquuntur, dulceſcere: quod etiam dixit in libro de Aëre & aquis. Iuuatur au- Pag. 6.
tem coctio, cum concluſa manent quæ co- Sec. 2.
quuntur. Vnde ſexto Epidemiorum: Quæcunque concoqui oportet, concluſa eſſe conuenit: contraria verò, ſiccare & aperire.

Huic autem cocto duo opponuntur: Incoctum per ſe, quod non coctum eſt, aut ſaltem non perfectè: & crudum. Vnde ſeptima Aphoriſmorum: Quibuſcunque cru- 68. Sed non
da deiiciuntur, his ex atra bile fiunt: ſi plu- eſt in Galeni textu.
ra, copioſiore: ſi pauciora, pauciore. Liquet hic cruda dici, à coctione peruerſa. Bilioſa quoque cruda appellauit Hippocrates, libro de Ratione victus in acutis, teſte Pag. 8.
Galeno. Sed non videtur mihi voluiſſe id Hippocrates, vt ibi docebimus: quanquam faueat noſtræ opinioni. Nihil tamen refert cum incoctio & cruditas omni humori aduenire poſſint. Forſan veritus eſt Hippocrates, quæ aliquatenus cocta ſunt, cruda appellare, maluitque incocta dicere, id eſt non perfectè cocta. Sed Galenus exponens dictum primi Epidemiorum, nullam animaduertit differentiam: cum tamen Hippocrates hîc dicat, concocta, & non cruda: ibi, ὠμὰ δὲ καὶ ἄπεπτα. Per cruda ergo, minimè elaborata intelligit: incocta, quæ coctionis perfectionem non potuerunt aſſequi, ſeu quia perfectè concoqui non potuerunt, ſeu quoniam antea coctio aliquo modo peruerſa ſit, quod iudicatur ex illis verbis ſubſequentibus in primo Epidemiorum: Et ad malos abſceſſus conuerſa.

conuerſa. Sic ergo eſt, ac ſi diceret, non debes mouere niſi concocta: & ita concocta, vt non ſint vlla ex parte cruda, id eſt imperfectè cocta.

Cur verò dixit, *Neque in principiis*? Quoniam cum multis perſuaſum eſſet, in morbis non eſſe purgandum niſi materia cocta eſſet, exiſtimabant tamen in principiis hoc licere, propterea paulopòſt ſubiecit: In acutis affectionibus rarò, & in principiis, medicamentis purgantibus vti: & hoc cum præmeditatione faciendum. Et in ſecunda particula: Cum morbi inchoant, ſi quid videtur mouendum, moue: cum verò conſiſtunt ac vigent, melius eſt quietem habere. Explodit ergo duos errores Hippocrates, vnum eorum qui purgant materiam ſemicoctam, medicamento quod vocent minoratiuum: alium illorum qui in principio purgant, reducens omnem purgationis rationem ad duos ſcopos: concoctionem materiæ in fine morbi, & materiam turgentem in principio.

Aphor. 24.

Aphor. 29.

Medicari autem verbum, φαρμακεύειν, accipit pro vti purgante medicamento, vnde non idem eſt, cum vtitur eo pro nomine, vt inde Victus ratione λύειν φαρμακεύειν, ſoluere medicamento. Medicamentum dicitur & quod vomitu purgat, vt quarta Aphoriſmorum, ἄνω φαρμακίης δεῖ σημαίνει. Ita dicitur de emplaſtris, φάρμακα μαλθακώδεα. Sed nunc nobis ſufficiat Galeni authoritas in Commento, vt non prohibeamur in morborum initio à vomitoriis auxiliis.

Pag. 9. 17.

Sed cur adiecit, *Et mouere*? Non obiter, vt intelligeremus neque vrinas neque ſudores prouocandos, quoniam mouent humores: in vomitu autem & clyſteri non fit motus humorum, ſed euacuantur ac ſi in ore contenta eſſent, ob id in libro de Medicamentis concedit clyſterem Hippocrates in quacunque hora febris. Galenus tamen in intermittentium acceſſionibus non veretur vomitum ciere: clyſterem tamen adhibere non audet, niſi intermiſſionis tempore. Declarat autem, per motum quid intelligat, in Aphoriſmo ſuperius adducto: Cum morbi inchoant, ſi quid videtur mouendum moue: cum verò conſiſtunt ac vigent, melius eſt quietem habere. Hic patet, illum loqui etiam de venæ ſectione, & his quæ humores omnino mouent, vt clyſteria valida, vomitus laborioſi, cucurbitulæ frictiones vehementes. Præcipit ergo, vt non moueamus. Ratio hoc oſtendit, non ſunt purgandi medicamento, ergo multo minus mouendi humores: quia iactura par eſt, vt calefacere corpus, vires debilitare: vtilitas autem non eſt par, quoniam materia non educitur.

Lib. Quos & quando.

Modò non turgeant. Quid ſit turgere, non videtur Galenus intellexiſſe, aut noluiſſe intelligere. Et clarum eſt, quòd per turgere intelligit, moueri cum impetu, & tunc vel mouetur ad loca excretionis, vel non: & in vtroque caſu tunc oportet aliquid agere, nam ſi excernit, iuuanda eſt vt perficiatur opus: quandoquidem periculum eſt ne non præparata materia, non perficiat quod incœpit. Si verò non excernit, iuuanda eſt eo magis, ne in locum decumbat aliquem, & abſceſſum faciat, ex quo æger ad extremum deducatur. Quòd autem per materiam turgentem præcipuè intellexerit Hippocrates materiam inchoantem abſceſſum, patet libro de Ratione victus in acutis. Vbi Hippocrates docet, ſanguinem mittendum, aut purgandum, de quo miratur Galenus: quia quod præ oculis erat, non animaduertit, ſcilicet omnem materiam facientem abſceſſum, calidam eſſe turgentem: atque ideò tunc conuenire purgationem, quando reliqua conſentiant, exceptio enim de materia turgente, non eſt generalis. Cum enim purgare licet ab initio, materiam turgentem eſſe neceſſe eſt: ſed cum materia turget, non ſemper purgandus eſt æger, niſi motus naturæ conſentiat, & fuerit præparata. Eſt & authoritas Hippocratis ſecundo Epidemiorum: Scopo ex mucoſis, bilioſis, & faucium inflammatione, malo victu vſo, aluus ſuppreſſa eſt, & febris acuta facta, & lingua florida, & vigil ſine ſomno. Pectinis intentio magna: æqualiter paulatim ad infernam partem in dextris: Spiritus ſubdenſus, præcordia dolebat: & cum reuerteretur, ſine tuſſi verò, ſubcraſſa excreabat: Peplus illi data à præcordio quidem depulit, tranſiuit autem nihil. Hunc iudicatum, quamuis difficulter, vndecima die ait. Dicit ergo à medicamento & glandibus, quamuis nihil deſcenderit, tumefactum ſplenem: ideo non mirũ eſt, ſi ſeruatus ſit. Sexto quoque eiuſdem, cum ait, In renem dolor grauis, iuuenes veratro purgare. Sed & hic Galenus interpretatur, per inferna, quòd per ſuperiora & vomitum intelligi potuit. Sed id eſt pro nobis. Verùm & poſt, cum inquit: Diſſimilia ſi ſurſum vergant, eleuata infernè ſoluere. Multa etiam habentur alia exempla in quarto & quinto libro, velut de Eupolemo in Oeniade: quamuis (vt ibi teſtatur Hippocrates) ob negligentiam perierit. Tum etiam in ſeptimo, & in libris de Morbis & Affectionibus, quæ longum eſſet recenſere. Vt conſtanter concludamus, materiam turgentem eſſe eam quæ cum impetu mouetur: atque omnem quæ abſceſſum calidum inchoat huiuſmodi eſſe, nec tamen, vt dixi, purgationem vbique conuenire, ſed ſi ſanguinea ſit, melius educitur venæ ſectione: atque eo magis ſi tendat ad locum purgationi non ſatis aptum, vt ad iecur.

Pag. 5.

Sec. 4.

Sec. 1. & 2. in initio.

Inquit verò, *Plurima non turgere*, idem dixit in libro de Humoribus, vbi exſcribitur Aphoriſmus. Id verò dignoſcitur ex his quæ in libro primo de Morbis ſcripta ſunt, pauciores enim ſunt cum abſceſſu, quàm ſine. Et ibi docet, quod peripneumonia ſit ex morbo laterali, & febre ardente: tunc non ſumus in propoſito, quoniam non ſumus in principio, ideò de huiuſmodi tranſmutatione aliàs dicendum. In libro ergo de Iudicationibus inquit: Quibus dolores fiunt repentè, præcordium eleuatum eſt ſupernè: etſi circa ſpuriam coſtam graues dolores fiunt, his ſolutio fit per venæ ſectionem, & inferiorem purgationem, non enim corripit febris vehemens locis impotentibus. Hic parum

Pag. 2.

Pag. Penultima.

In fine.

parum diſſidet ab his quæ dixit in libro de Victu in acutis, & in expoſitione ſuperioris Aphoriſmi. Sed redditur quinta cauſa, cur liceat dare medicamentum. Repentini ergo dolores rarò in febribus accidunt, qui indi- *Pag. 5.* care ſolent materiam turgentem. Hoc idem libro de Affectionibus, dum curat repentinos dolores medicamento per inferna purgante, ſed tum citra febrem: quos dicit fieri vel à pituita ad cor tendente, id eſt ad os ven- *Sec. 6. in princ.* triculi, & à bile. Propterea etiam ſexto Epidemiorum ſcripſit: In doloribus proximum ventrem purgato, & ſanguinis ventrem ſecato. Quòd ſi rarius contingit hoc ſine febre, quanto magis in febribus? Nam in febribus tria ſunt, ob quæ non adeò materia tranſit de loco ad locum: Flatus defectus, cum abſumatur à febre, & humorum diminutio ab eadem: & quia partes non tradunt ſed laxantur.

Turgente ergo materia conuenit purgatio, maximè ob quinque cauſas, prima eſt, vt cum ſit in motu, facilior fiat expulſio, minuatúrque materia abſceſſus, & ideò facilior fiat iudicatio. Secunda, vt flatus diſcutiatur, qui ægrum moleſtia afficit, & dolorem auget: adeò vt Hippocrates in libro de Flatibus, cauſas omnium morborum, tum maximè abſceſſuum, flatus eſſe dicat. Tria enim mala facit: dolores auget, dilatat locum vt pateat aditus materiæ, & materiam mouet, vrget & impellit, intruditque in loca arcta. Ob id Hippocrates iubet, purgantibus medicamentis odorata admiſceri: vt flatus diſcutiatur. Tertia eſt, vt dolor loci minuatur auerſo impetu materiæ ad locum. Et has tres cauſas docuit Hippocrates, vt dixi, in libro *Pag. 5.* de Ratione victus in acutis. Aliam docuit in libro de Iudicatione: & eſt, quod cum abſceſſus ſit in loco ignobiliore, vt ſub ſepto tranſuerſo, minorem facit febrem: ergo pur- *Pag. 5.* gatio ſecurior erit. Quinta, vt ſequamur motum ipſum naturæ, iuxta Aphoriſmum præcedentem.

Si verò quis materiam quieſcentem expurgare conetur, tria maxima damna inferet: quæ omnia Galenus prætermiſit, nec ſcio *24.* cur. In alio autem Aphoriſmo, qui paulo poſt exponetur, cauſam vnam affert, nec neceſſariam, nec validam, ſcilicet caliditatem medicamenti expurgantis: cum tamen liceat, vt hodie faciunt noſtri ſeplaſiarij, multo Syrupo ex violis magnem ſcamonij quantitatem miſcere, aut ex roſis aut endiuia, & tunc egregiè purgabit, & quantum eſt in ſe refrigerabit, neque deerant huiuſmodi frigida tempore Hippocratis, & multo minus Galeni. Solani enim ſuccum, & cucumeres, & cucurbitas, vehementer refrigerare, & aluum ſubducere, docuit Hippocrates in ſecundo *Pag. 8. & 9.* de Diæta, quem palam eſt illius eſſe. Quis ergo prohibuit, ne horum cuipiam ſcamonij non paruam quantitatem immiſceret, atque ſic ægrotantes ab initio vel procedente morbo purgaret, ac refrigeraret ſimul? Ergo incommoda intempeſtiuæ purgationis ineuitabilia ſunt, humorem peccantem non ex- *Pag. 14.* purgari prorſus: quod Hippocrates libro de Victus ratione in acutis docuit, licet in abſceſſibus, & quod materia tranſlata ex loco ſuo concoqui nequit, demum quod protruſa obſtructiones inuictas creat, & nonnunquam abſceſſus, ob hæc tanta mala purgare non oportet.

Sed quomodo concoctam materiam dignoſcemus? Tribus in locis perficitur coctio: in ventre, venis, & corpore toto: ideò ex totidem excrementis, vrina, alui egeſtione, & pure, ſiue laboret laterali morbo, ſeu alio abſceſſu intus vel extrà. Vocat autem Hippocrates optimum pus, egeſtionem & vrinam concoctum: quamuis optimum ad alia extendatur. Vnde vomitus optimus, inquit *Pag. 5.* in Prognoſticis, eſt ex pituita & bile quàm maximè permiſtus, & non valde craſſus, neque multus. Vtitur tamen commodiſſimi nomine, non optimi: ſed quod ad hoc, in idem tendunt. Optima igitur egeſtio, vt ibi- *Pag. 4.* dem habetur (quam, vt dixi, concoctam dicere poſſumus (mollis & cohærens, quam inſpiſſari oportet morbo ad iudicationem tendente: ſit autem ſubfulua, & non grauiter olens. In libro autem de Indicatione, hæc *In initio.* corrupta ſunt, nec perfecta, cuius cauſam ibidem aſcribemus. Vrina quoque optima eſt, cum fuerit ſubſidentia alba, leuis & æqualis, per totum tempus donec morbus fuerit iudicatus. In quo differt etiam à concocta ſolum, quæ tempus non ſibi determinat, vt optima. In duobus ergo concoctum ab optimo differt (quanquam vno pro alio Hippocrates vtatur) & quòd optimum dicitur de omnibus quæ ſignificare poſſunt, ſudoribus inquam, vomitibus, ſanguine, facie, decubitu: concoctum, ſolum de tribus excrementis trium coctionum. Et quod optimum plura exigit quàm concoctum: vt multitudinem, tempus, facilitatem, & reliqua. Secundum ſignum eſt à remiſſione febris & ſymptomatum, vt in libro de Veteri medicina. Et inſi- *Pag. 6.* nuatur nobis in Aphoriſmo illo: Dum pus *2. Aph. 47.* conficitur, dolores ac febres fiunt, magis quàm iam confecto. Et idem teſtatus eſt Galenus in ſecunda Aphoriſmorum. His duobus *Comm. 29.* ſignis concoctio definitur.

Turgens autem materia tribus ſignis, dolore & murmure & inquiete ſignificatur. De murmure diximus ex libro de Victu in acu- *Pag. 11.* tis, in præcedenti Aphoriſmo: Et rurſus in Coacis prædictionibus: Tumores in præcordiis recentes, doloréſque ab ipſis, ſi non cum inflammatione fuerint, ſoluit murmur in præcordio (ipſo) obortum: & præcipuè ſi pertranſierit per vrinas, aut alui egeſtiones. Sed & huius murmuris meminit quarta Aphoriſmorum. Verùm murmur flatus potius indicium eſt: & ob id cauſæ motus materiæ, dolor & inquies propriè motus ipſius.

Huic ſententiæ tamen plures repugnarunt, quorum dux eſt Raſis in trigeſimo con- *Tract. 3.* tinentium: & cauſam præbuit Galenus, qui *Cap. 2.* rationem ſatis frigidam attulit: vnde illa expugnata, quæ facile poteſt expugnari, Raſis exiſtimauit obtinuiſſe contra Hippocratem. Eum ſecuti ſunt multi, & Auicenna tanto flagitio voluit ſedere in duabus ſellis: nec auſus eſt ſtare pro Hippocrate, veritate & vtilitate humani generis. Galenus tamen Hippocratem ſecutus eſt. Medici noſtri temporis

poris in vtroque præcepto aberrarunt. Nam & in non turgente materia purgant: & in turgente aluum ſolum lenientes, aut leuiter etiam purgantes, occidunt ægros. Cauſa quòd medici tam ſæpe aberrent ab hoc ſcopo, eſt, quòd dum ſunt iuuenes, verentur, ſi non purgent, ne pro imperitis habeantur. Quibus ſe ducem exhibuit maleficus & imperitus quidam, in perniciem humani generis natus, qui etiam multa ſtultè de hoc ſcripſit, quæ perlegentibus hanc expoſitionem ſtatim, quòd extra propoſitum adducta omnino ſint, intelliguntur, nec rationes illas pondus vllum habere. Plures tamen medici ſequentes conſuetudinem à iuuentute contractam, in errore perſeuerant: adeò vt etiam ſe ſuóſque, ſi caſus ſe offerat, vt frequenter accidiſſe vidi, perimant. Plurimum ergo debemus huic Aphoriſmo, quandoquidem vel cum ipſo adhuc adeò malè audiant medici, vt dicere ſoleant, medicos plures occidere quàm ſanare. Quod ſi hic obex non eſſet, haud dubito, quamadmodum Romani fecerunt, vrbes eiecturas eſſe medicos publico decreto. Sed ad meliora tranſeamus.

Cap.15. Inquit Galenus quinto de Tuenda ſanitatate: Tria ſunt genera ſubducentium aluum: medicamenta, vt ſcamonium & aloes: cibi, vt pruna, ceraſa, caules: & cibi medicamenti vim habentes, vt caricæ, cnicum, mercurialis. Quæritur ergo, an huiuſmodi liceat vti, ſcilicet cibis puris, & vim purgandi habentibus: in quo genere etiam ſunt cucurbitæ,
Cap.15. vt dixi, & cucumeres? Galenus in tertiodecimo artis curatiuæ, in phlegmone cauæ iecoris partis admittit mercurialem, vrticam, cnicum, polypodium, epithymum, & etiam ellebori corticem: quo fit, vt in turgente materia, cum adhuc influit, tametſi principium iam præterierint, huiuſmodi admittere conueniat, quando ſpes fuerit reuocare quod adiicitur: aliter autem ſi materia quieuerit, non ſunt danda, quæ autem reuellunt, nec ſupra læſam partem ducunt, ſemper conueniunt: vt dum fiunt quæcunque purgant vehementer. Ita ergo trium quæ aluum deiiciunt, vſus erit: ciborum in ſanis: medicamentorum turgente materia: factis abſceſſibus ciborum vim medicamenti habentium, cum cibis ipſis, materia quieſcente, lenientium. Vnde etiam caſſiæ nigræ vſus, ſolum phlegmonas iam patientibus vtilis erit.

APHORISMVS XXIIII.

DEiectiones non multitudine ſunt æſtimandæ: ſed ſi talia deiiciuntur qualia conueniunt, & ægri facilè tolerant. Atque vbi vſque ad animi defectionem expedit ducere, faciendum, ſi æger poſſit tolerare.

COMMENTARIVS.

VErba illa, *Atque vbi vſque ad animi defectionem*, declarant Hippocratem loqui non de ſpontanea euacuatione, ſed à medico facta. Quod etiam docet continuatio ad præcedentem, tum ſubſequentem Aphoriſmum. Galenus hac in parte vituperandus non eſt, quòd dubitauerit, melius enim eſt in ambiguis dubitare, quàm errare. Hoc autem ſic clarum eſt, in initio huius particulæ Hippocratem hæc duo coniunxiſſe ſimul: Si qualia oportet purgentur, confert, Aph.2.
& bene ferunt. Cum verò dixit, Sic & vaſorum inanitio, non de humore ſolùm, ſed de operatione ipſa locutus eſt. Ideò hic cum neutro modo loquatur, vtrunque aſſumit, dicens: ſed ſi talia deiiciuntur, & ægri facilè tolerant: ſupple, tunc rectè agitur. Sunt ergo tria: Si qualia oportet purgari, purgentur, & ægri bene ferunt, tunc rectè agitur à medico, non autem ſufficit medico, quòd qualia oportet purgari, purgentur: nam oportet vt per viam debitam, & ſub debita quantitate, & conſtantibus viribus & reliquis, purgatio fiat. Si verò qualia oportet purgari, purgentur, omnibus ſeruatis conditionibus, tunc confert, & benè ferunt, & ita intelligendus eſt vltimus Aphoriſmus huius particulæ. Ergo per Qualia, vel intelligimus conditionem ſolam humoris: & tunc ſi natura id agat, confert, & benè ferunt: ſi medicus, non ſufficit. Secunda, ſi qualia oportet purgari, purgentur à medico, & confert, & bene fert æger, rectè medicus agit. Tertiò, ſi per qualia oportet purgari, purgentur, intelligamus humorem peccantem concoctum, per loca conuenientia in morbis in quibus conuenit, & ſub debita quantitate, tunc confert, & bene ferunt ægri, nec erit ſuperfluus iuxta hoc vltimus Aphoriſmus: nec quicquam, quamuis repetitum videatur, repetitum erit: nec hic de naturæ euacuatione, ſed ſolius medici, loquetur Hippocrates. Secundi igitur Aphoriſmi pars prima eſt, de naturæ operatione: ſecunda, medici. Sed animaduerte quod multùm differt, dicere, Si talis fiat, & ſi qualia oportet purgari, hoc enim ad ſolam materiam refertur, primum ad medici opus, quod longè plura comprehendit. Sed præſentis Aphoriſmi tota ſententia eſt de medici operatione, vt etiam vltimi, ſed in hoc iungit partes, quia per Qualia intelligit humorem peccantem, in vltimo autem humorem, qui & quomodo oportet euacuari debet. Nec alio argumento indigeo ad hoc demonſtrandum, quàm ipſa ſerie verborum ipſius Hippocratis, qui aliter vtitur hoc nomine Qualium & talis. Qualiũ enim eſt relatiuum primum & plurale, Talis relatiuum ſecundum & ſingulare. Sententia igitur primæ partis Aphoriſmi eſt, quòd duo ſunt conſideranda in euacuatione, quòd qualis materia debet euacuari euacuetur, & quòd ægri facilè ferant, non dixit, quòd conferat, nam ſi qualia oportet euacuari, euacuentur, neceſſariò confert, non tamen ſequitur, vt facilè ferant, vel ob multitudinem, vel locum, vel vires, vel alia incommoda. Vt autem qualia Aphor.2.
debeant euacuari cognoſcas, docet præcipuè in quarta particula, cum dicit. In medicationibus talia educere è corpore, qualia & ſponte prodeuntia, vtile, quæ verò contrario modo prodeunt, cohibere oportet. Sed & ex aliis ſignis, vt infrà. Sed dicetis. Nonne oportet Aphor.5.
conſiderare

conſiderare quantitatem, ſaltem quando nimis exigua fuerit? Reſpondeo, quòd Hippocrates non dicit Quantitate ſunt æſtimandæ, ſed multitudine, iam enim præſupponit, eſſe multam deiectionem.

Atque vbi vſque ad animi defectionem ducere expedit, faciendum, ſi æger poſſit tolerare. Præclarè feciſſet Galenus, ſi hunc ſaltem locum declaraſſet, ſcilicet vbi expedit, quomodo omittenda ſit, ſi æger poſſit tolerare. Deinde cum Hippocrates de euacuatione per aluum loquatur, ipſe exponit de ſectione venæ. Par enim erat, etiam ſi verum fuiſſet quod diceret, vel vt redargueret Hippocratem, vel vt illi quæ dixit applicaret: quorum neutrum cum faciat, meritò Galenus hac in parte damnandus videtur. Sed vt breuiter vera fatear, Hippocrates nec de ſectione venæ loquitur hic, nec de ſyncope, vt velle videtur Galenus: ſed vulgari illo animi deliquio, quòd ſuperpurgati ægri ſine magno periculo incurrere ſolent. Occurrit enim tacitæ cuidam dubitationi, quia dixerat, ſi æger poſſit ferre. Quomodo enim ſi ad virium defectum æger deducatur, ferre potuiſſe dici debebit? propterea ſubiunxit, vbi æger poſſit perferre, ne verearis animi deliquium, quod Græcè vocatur λειποθυμία ſeu λειποψυχία. Vtitur autem Hippocrates hic
Aphor.41. primo nomine. At ſyncopi correpti vocantur ab eo ſecunda Aphoriſmorum ἐκλελυμένοι, ab ἐκλύω, quod eſt diſſoluo, diſſipo, deſtruo. Quid ergo eſt, vt Galenus ſimplicem animi defectum cum hac tanta iactura virium confundat? & ſenſum Hippocratis extra propoſitum nulla ratione traducat? De hac exſo-
Pag.27. lutione virium intellexit in Coacis prædictionibus, cum dixit: Liquida alui egeſtio ſeu ſenſim ſeu ſimul, ſi contingat, mala eſt: altera enim vigilias, altera exſolutionem facit. Hic tamen non vult, vt medicus tanto periculo ſe exponat.

Pag.21. Adducitur hic Aphoriſmus in libro de Humoribus, atque ibi, vt viſum eſt diffusè exponitur.

Vt verò ea quæ Galenus hic ſcribit proſequar, quæ nollem illum ſcripſiſſe, proponit tres caſus, & omnes falſos: ſed primus ferri poteſt, cæteri ne initiato quidem medicinæ digni ſunt. Primus eſt, ardentiſſimarum febrium, hic ſi intelligit ardentiſſimam febrem, id eſt à flaua bile factam, aberrat toto, vt aiunt, cœlo: hoc enim eſſet ſcelerata manu hominem interficere, ſin autem de ea quæ fit à ſanguine, adhuc generale præce-
Cap.10. ptum non eſt, vel ipſo teſte nono Artis curatiuæ, vbi de duobus ægris narrat, quibus ſecta vena, ab aliis medicis exſoluti nunquam amplius reuixerunt. Sed legere ἰσχυροτάτοις πυρετοῖς, vt antiqua verſio legit, id eſt vehementiſſimis febribus, melius eſt quàm θερμοτάτοις. In ſecundo caſu phlegmonis, vel ipſo teſte, multo minus conuenit ſectio huiuſmodi venæ, cum dicat tantum eſſe relinquendum ſanguinis & virium, vt abſceſſus concoqui poſſit. Sed deceptus eſt Galenus ex
Com.47. dicto illo, quarto de Victu in acutis, vbi ſic mittit ſanguinem Hippocrates: In tertio caſu, in dolore coli, vel renum lapidis, ſi ad exſolutionem ſanguinem mittat, feretrum iubeat afferri medicus, & carnificem ſe miſſum teſtetur. Quare credo intelligendum de doloribus à cauſa calida ortis, cum ſuſpicione futuri abſceſſus. Nec excuſant verba illa, Adhibita diſtinctione. Nam in dolore coli ſæpe purgatio talis eàdem die occidit. Sed vtut ſit, melius eſt vt expoſitione hac Aphoriſmorum à Galeno facta, relicta, ad illius libros de Arte curandi te conferas, hic enim aut toties aberrat: aut ſi nolis hoc verbum admittere, tot præbet aberrandi cauſas, vt omnino latronis ſit, propter paucula verba ſeu ab illo malè ſcripta, ſeu poſterius temporum vitio corrupta, ſeu à nobis perperam intellecta, tot inſontium vitam in manifeſtum periculum vocare.

APHORISMVS XXIV.

IN acutis affectionibus rarò, & in principiis, medicinis purgantibus vti. Et hoc cum præmeditatione faciendum.

COMMENTARIVS.

DIctio πάθεσι, non habet Latinam reſpondentem: ſed in animi affectibus, dimus eius loco perturbationem. Paſſio Latinum non eſt, affectio vel morbus conueniunt. Eſt autem Aphoriſmi ſenſus: Vt purgemus medicamento, quatuor conditiones neceſſariæ ſunt, ſeu ſunt obſeruandæ: quòd affectio acuta ſit, in principio rarò etiam id conuenit, & cum præmeditatione faciendum. Cur ſolùm in acutis? Quoniam conuenit ſolum turgente materia, vt viſum eſt: ſed omnis materia turgens facit morbum acutum: igitur conuenit ſolùm in acutis. Ab inferiore enim ad ſuperius argumentum concludit. Sola terra mobilis non eſt, ergo ſolum elementum mobile non eſt.

Proponitur hic Aphoriſmus, quoniam in vigeſimoſecundo dixerat: Neque in principiis, modò non turgeant, ideo ſubiicit: In acutis enim in principio licet purgare, ſed rarò, & cum præmeditatione. Ex quo habetur, quod in proceſſu morbi nunquam, niſi in fine, cum materia concocta fuerit: in principiis autem, ſolùm in acutis, & hoc rarò, & cum præmeditatione: rarò quidem, quia rarò contingit materiam turgere.

Sed dices: Cur ergo interponitur præcedens Aphoriſmus? Dico, quòd ille continuatur primæ parti Aphoriſmi illius: Concocta medicari. Reſpondet tacitæ obiectioni: Multa tamen fit deiectio materiæ ante coctionem, ideò videtur vtilis huiuſmodi purgatio. Reſpondet: Non, quia deiectiones non multitudine ſunt æſtimandæ, ſed ſi talia deiiciantur, qualia conuenit, & ægri facilè ferunt. Quaſi dicat, etiam quod multà purgatione deieceris, nec qualia oportet, purgabis, ſed alienum humorem, nec facilè ferunt, ideò non iuuabis illos.

Sed cur dixit, Rarò eſſe purgandum in acutis? Quoniam ſex ſunt caſus, in quibus etiam

etiam quod materia turgeat, medicari non eſt tutum: non dico quod omnino prohibeat. 1. *Aphor.* Primus habetur in quarta Aphoriſmorum: Vtero gerentes ſunt medicandæ, ſi materia turget à quarto menſe vſque ad ſeptimum, ſed has minus: iuniora autem & ſeniora vereri oportet. Non prohibet ex toto, ſed admonet. Secundus eſt in extenuatione partium ventris quæ ſunt infra vmbilicum, ſecunda Aphoriſmorum: In quouis morbo partes ad vmbilicum & imum ventrem attinentes, craſſitudinem habere melius eſt: multum verò extenuari, & contabeſcere, prauum. Sed hoc quoque ad inferiores purgationes periculoſum. Tertius eſt ratione *Aphor.* 5. temporis, quarta Aphoriſmorum: Sub cane, & ante canem, moleſtæ ſunt medicationes. Quartus eſt: Cum corpus eſt aſtrictum, ideo ſecunda Aphoriſmorum ait: Corpora cum quiſpiam purgare voluerit, oportet fluida fa- *Aphor.* 9. cere. Quod etiam quaſi Galenus in Commento obſeruat, dicit enim, quòd tria ſunt neceſſaria ad purgationem rectè faciendam: vt aluus aſſueuerit lenientibus medicamentis ſubduci: vt humores qui ſunt in meatibus, ſint præparati: & vt obſtructiones atque oſcula venerum ſint aperta. Sed hic non meminit aſtrictionis alui. Dicit ergo, ſe vſu edoctum, neceſſariam eſſe hanc præparationem humorum, & apertionem venarum: ſic vt hæc exceptio tres contineat partes. Quintus eſt in eo qui nuper ſumpſit cibum, libro de *Pag.* 4. Victus ratione in acutis: vbi iubet exhibendum clyſtere, non dandum medicamentum. Sextus autem caſus eſt, vbi inflammatio ſit in viſceribus, in via & in ventriculo aut inteſtinis, quia duceremus ſuper membrum læſum. Galenus autem in præſenti Commento dicit de omnibus viſcerum inflammationibus: quod falſum eſt, vt ſuperius docui. Omnes tamen hi caſus, præter vltimum, docent periculum eſſe in purgatione, non expreſsè inhibent. Eſt etiam caſus de infante, quem non adduco, quia vix poterimus in illo deprehendere materiã turgentẽ.

In principio. Cauſas diximus. Quid ſi prætereat principium? Dico, Non erit purgandum. Ideo malè facit Galenus, qui contra mentem Hippocratis conſulit, differendam quandoque purgationem vſque ad ſecundam diem, vt humores præparentur, & ora venarum aperiantur: maius enim erit longè damnum ex incremento febris, & decubitu materiæ, quàm vſus ex illa præparatione, niſi in pauciſſimis caſibus. Si ergo occaſio principij elabatur, tunc vel æger morietur, vel omnis ſpes reponenda erit in concoctione abſceſſus, & puris reiectione. Ex quo patet, *Pag.* 1. cur dixerit Hippocrates libro Prognoſticorum hæc verba: Sanos equidem facere omnes ægrotos impoſſibile eſt, hoc enim præſtantius eſſet, quàm cognoſcere in poſterum euentura. Quandoquidem verò homines moriuntur, alij priuſquam medicum vocent, præ violentia morbi: alij verò accito etiam medico, repentè vita decedunt: quidam vbi vnam vixerint diem, quidam tempore paulo longiore, antequam medicus per artem aduerſus ſingulos morbos repugnet. Innuit manifeſtè, cum dixit quòd moriuntur antequam medicus aduerſus morbos poſſit parare & adhibere præſidia, quòd omnes morbi ſanabiles ſunt, in quibus tempeſtiuè bonus medicus adhibetur: ni modò ſint tam præcipites, vt dieculam aut parum plus temporis poſt medici aduentum vitæ relinquant. Quadrifariam ergo pereunt ægri ex acutis morbis: vel quia medicus non tempeſtiuè adhibetur: vel quia medicus errat in ratione victus: vel in purgatione aut euacuatione intempeſtiua, ſcilicet nimis ſerò turgentium humorum, aut nimis celeriter quietorum: aut quia morbus eſt in compoſitione lethalis, vt in vulnere cordis & cerebri. Ergo cum ita ſit, ſi bonus medicis tempeſtiuè adhibeatur, nulli morientur ægri, niſi ex vulneribus, aut contuſionibus huiuſmodi inſanabilibus, vel repentè, vel in quibus vires deficiunt ætatis vitio, aut peſtiferæ febris, aut lethalis veneni, atque ita omnes citra artis infamiam. Et hoc dixi fermè mihi contigiſſe, vt vix ex trecentis languentibus, ad quos ab initio fuerim vocatus, vnus interierit: imò nec forſan ex quadringentis, toto tempore quo in vrbe mea artem exercui: fueréque anni propemodum decem & octo, quod ex publica fide mortuorum, quibus nomen medici in vrbe noſtra aſcribi ſolet, deprehendi adhuc poteſt. Atque etiam ex his qui perierunt, vix vnus aut alter ab initio morbi me vocauit: ſed plerique ex tabe, hydropeve confecti ſunt.

Cur verò adiecerit, id cum præmeditatione faciendum: poteſt referri ad electionem morborum, & ad modum operandi, vt cum id agimus, rectè penſitemus. Atque id mihi magis arridet, quoniam iam raró & in principiis faciendum dixit: ergo faciendum. Non ergo amplius reſtat, vt meditemur an faciendum. Et cum dixit raró, neque relinquitur vt meditemur in quibus, non enim eſſet artificioſum dictum, raró nos docere id licere, niſi præſupponeret in quibus iam liceret nos ſcire. Ergo vult vt purgationem adhibeamus, meditantes quid, qua hora, qualiter & quomodo dandum ſit.

Huiuſmodi morborum vt effigiem quandam perſcribam, ex lib. de Internis affectionibus quem Galenus Hippocratis eſſe affir- *Pag.* 18. mat, hoc exemplum aſſumpſi. Cum lien bilem ad ſe traxerit, febris acuta illum inuadit, quæ progrediente morbo remittitur, præterquam in ipſa lienis regione, vbi calor perpetuò viget, & dolor acutus per interualla ventris illum affligit. Huic ergo veratrum, quum ſic habuerit, id eſt ſtatim deorſum purgans bibendum dato, & gnidio cocco ſubpurgato. At dices, in pulmonis ery- *Pag.* 5. *Pag.* 9. ſipelate non purgat, niſi poſt ſeptimam diem, peplo & meconide: & in tenuem lapide ſtatim purgat corpus ſcamonio, ergo præter materiam turgentem licebit purgare omnia, quæ ſunt omnino præter naturam, vt vermes, aquam, lapides atque venenum. In pulmonis autem morbo non purgamus propter febris vehementiam, & quia (vt dixi) materia non eſt prope locum tranſitus. Sed remiſſa febre & eryſipelate, purgamus ob materiam quæ morbo coniungitur, non autem morbi materiam.

APHORIS

APHORISMVS XXV.

SI qualia oportet purgari, purgentur, confert, & facilè ferunt: ſi contrà, difficulter.

COMMENTARIVS.

HVnc Aphoriſmum, qui noſtram non viderunt interpretationem, intelligere non poſſunt, ideo neque hic Aphoriſmus dictus eſt in ſecundo ab Hippocrate, neque in vigeſimotertio: ſed cum explicuiſſet, quod in purgationibus à natura factis, ſi qualia oportet purgari purgentur, confert, & facile ferunt, & hoc in ſecundo Aphoriſmo: & rurſus, quòd ſi euacuatio vaſorum fiat talis qualis fieri debet, id eſt cum omnibus conditionibus rectè euacuandi, quòd confert, & bene ferunt, & hoc in eodem: tertio, quòd ſi à medico talia euacuentur qualia oportet, & ægri bene ferant, quòd euacuatio illa rectè facta eſt, & hoc in vigeſimotertio: hic concludit, quod ſi euacuatio fiat eorum quæ euacuari debent, cum omnibus conditionibus quæ ſunt quinque, id eſt in morbis in quibus conuenit, ſub quantitate qua debet, ſub tempore, id eſt concocta materia, per locum conuenientem, & vt ſit materia peccans, quòd tunc conferet ægris, & benè ferent. Sed dices, hoc concordat cum dictis in ſecundo Aphoriſmo, & in ſecunda parte. Reſpondeo, quod hoc eſt aliud: ibi enim docetur, quòd ſi talis fiat, qualis fieri debet, nunc hic loco Qualium ſubiice illas quinque conditiones, & videbis diſcrimen, nam illa fuit ratio generalis bene euacuandi, hic autem colligit dicta quatuor proximè præcedentium Aphoriſmorum, & breuitatis cauſa per Qualia omnes illas conditiones complexus eſt.

IN HIPPOCRATIS APHORISMOS LIBER SECVNDVS.

PROOEMIVM.

CVm in ſuperiore libro, vt vidimus, Hippocrates ordinatè ad amuſſim curam morborum inſtituerit, venæ ſectione, purgatione, victus ratione: non eadem diligentia ordinem in hoc ſecundo libro ſeruauit, adeò vt vix ordinem aliquem tenere viſus ſit. Et quamuis Benedictus Buſtamaneus Paz Hiſpanus, qui medicinam Salamanticæ profitetur, nixus ſit & huius libri ſeriem ad ordinem quemdam redigere, vt & omnes alios: non tamen talis ordo ab Hippocrate ſeruatus dici poteſt, vt quemadmodum primum, ita & ſecundum continuo ſermone ſcriptum dicere poſſimus. Verùm illud Hippocratis eiuſdem in libris de Arte, atque primo de Victu dicendum erit: Authores qui aliquid etiam non rectè ſcripſerint, potius laudandi ſunt, quòd conati ſint inuenire, quàm vituperandi, quòd inuenire non potuerint: cum voluiſſe inuenire, bonæ mentis argumentum ſit: non potuiſſe autem, malignitatis fortunæ. Itaque cum in hoc ſecundo de cauſis morborum non generalibus agat, tum etiam auxiliis quibuſdam magis propriis, ac de ſignis ipſorum morborum, tum etiam conualeſcentium, conſideratione ſatis fuerit totum ipſum librum in hæc quatuor capita redegiſſe, quæ verò continuo ſermone iungi poterunt, particulatim ſuis locis iungentur.

Pag.1.

Cæterùm quòd ad diligentiam attinet, nos quantam potuimus in interpretatione horum librorum adhibuimus, nacti materiam & hominem dignum, in quem tot labores inſumerentur: tum maximè, quòd illius fortuna, quanquam clarior noſtra extiterit in re medica, nihilominus & ipſe ingratè & iniuſtè multa ac magna perpeſſus eſt, adeò vt cum fœliciſſimus eſſet duobus filiis Theſſalo & Dracone, filiâque quam Polybio & & ipſi medico locauit in vxorem, amicíſque præcipuis Democrito & Philopœmone Abderitis, Dionyſióque Alicarnaſſeo & Damageto Rhodio, tum Perdicæ Macedoniæ Theſſalorúmque regibus, & apud Athenienſes ſummos conſecutus honores, coronam ſtatuæ aureorum mille, initiatus myſteriis Cereris ac Proſerpinæ (quod vix Romanis Imperatoribus concedebatur) victum in Pritaneo conſecutus, & vt illius gratia impuberes omnes Coorum filij vſque ad pubertatem Athenis inſtitui poſſent: ipſe quoque Theſſalus, filius natu maior, cum claſſem triennio Athenienſium, quæ cum Alcibiade in Siciliam nauigarat, ſponte & paternis ſumptibus ſecutus eſſet, curando milites aurea corona

corona ab Athenienſibus donatus eſſet: cùm etiam ipſos Athenienſes præcipuè, tum totam Græciam ab imminente peſte, quæ ab Illyrico ortum ſumpſerat, & in Græcos iam graſſabatur liberaſſet: cum dona ipſorum Illyricorum regum immenſa, cum Regis regum Artaxerxis longè maiora, etiam periculum vitæ ſubiens ob Græcorum libertatem, aſpernatus eſſet: cum Machaon & Podalirius Æſculapij filij, Hippocratiſq; maiores, Græcorum exercitum ad Troiam milites curantes ſecuti eſſent, è quibus Machaon in expeditione periit: cum eiuſdem Hippocratis abauus Nebris, monitu Delphici oraculi ſeipſum & filium Chryſum & Calydonium obtuliſſet pro Græcorum ſalute contra Criſos, cauſáque fuiſſet vt illorum vrbs expugnaretur, primùm liberato exercitu circumſidentem à peſte qua laborabat: infecto etiam canali aquæ, qui per ſubterranea vrbem ingrediebatur, veneno: demum Chryſo ipſo in muros ciuitatis primò aſcendente, vnde etiam cum ex his deiectus eſſet extincto: cum etiam Coi ipſi ne cum Rege Perſarum coirent extrema paſſi eſſent, euerſáque funditus eorum vrbs: tandem tamen coactus eſt Hippocrates ipſe in ſenectute, euerſa vrbe fortunis omnibus ſpoliatus, cum filiis atque deſcendentibus ad aram Theſſalorum confugere, illóſque exorare vt ſuppetias ferrent periclitanti ab Athenienſibus patriæ: qui vrbem euerterant, alios occiderant, alios in ſeruitutem duxerant: hæcque gratia, hi ſucceſſus tot beneficiorum in gentem ſuam, ſcilicet Græcorum. Vnde rectè Theſſalus illius filius quaſi diuinans, in oratione quam ante excidium patriæ apud Athenienſes habuit, inquit: Mala res eſt poteſtas, ô viri Athenienſes, rarò enim homines, ea vt decet, rectè vti norunt. Sæpè etenim vni vrbi parcitur ob vnum hominem. Vnde ipſe Hippocrates Abderitis ſcribens inquit: Beatæ reſpublicæ quæ norunt, ſapientes viros ac probos eſſe ſua munimenta, non muros aut turres. Verùm tantum abfuit vt hæc apud Athenienſes profuerint, vt etiam Hippocratem, quem tot donis ornarant, ob legationem apud Theſſalos habitam, impellente ſophiſta Antiphonte, tanquam hoſtem damnarent, ac ornamentis omnibus ſpoliarent. Sed & quantum obfuerit illi inuidia, ipſe teſtis eſt in Epiſtola ad Democritum, dicens: Plus exiſtimo vituperationis, quàm laudis apud homines me ex arte ob inuidiam conſecutum. Ille idem ibidem teſtatur, ſe ſæpius opinionem mutaſſe, nec ad finem artis perueniſſe. Quocirca minus mirari ſubit, ſi nec mihi aut filio meo pepercerunt, cum nec gloria nec potentia Hippocratem æquauerim: cuius tamen exitus adeò præter ſpem miſerabilis fuit, cum tamen eſſet nobiliſſimus, & multorum regum amicitia fretus, adeò videntur ob improbitatem noſtram omnia, & dij etiam ipſi odiſſe homines: vt ipſum Æſculapium, quòd nimis hominibus benefaceret, Iupiter ipſe (vt Hippocrates ex Democrito in Epiſtola ad Damagetum narrat) fulmine percuſſerit. Quid ergo eſt vt demirer, cum adeò benefecerim, tanta pati? Solatur tamen communis, vt dixi, hominum conditio, atque eorum qui humano generi prodeſſe nituntur, neque parem gratiam Galeno, vt Hippocrati, nec gloriam nec ſtudium, vt neque calamitates ipſas pares fuiſſe exiſtimo. Sed iam ad propoſitum redeamus.

APHORISMVS I.

IN quo morbo ſomnus laborem facit, mortale: ſi verò ſomnus iuuat, non mortale.

COMMENTARIVS.

AB hoc primo Aphoriſmo vſque ad quintum, proponit ſigna bona & mala in morbis, incipitque à ſomno: verùm ſtatim occurrunt quædam difficillima, nam in coniunctis oppoſitis, vt in Dialecticis docuimus, cum ex vtroque oppoſitorum oppoſita ſequuntur, ſingula ſingulis referendo, neceſſe eſt vt rurſus affirmando negandóque, ex oppoſitis ea de quibus dicuntur, ſequantur: veluti in præſenti oratione, Si ſomnus laborem facit, lethale eſt:

(Somnus laborem faciens lethale. Somnus iuuans. Non lethale,) ſi iuuat, non eſt lethale: ſequitur confeſtim, cum lethale & non lethale medio careant, vt ſi morbus lethalis ſit, ſomnum oportere vt laborem faciat: & ſi non ſit lethalis, vt iuuet: Et ſi non ſit lethalis, vt non faciat laborem: & ſi ſit lethalis, vt non iuuet: Et ſi non ſit lethalis, vt non faciat laborem. Etenim ſi ſomnus laborem faciens oſtendit morbum eſſe lethalem, & iuuans non lethalem: igitur cum ex oppoſito eius quod ſequitur, ſequatur oppoſitum eius quod ſupponitur: ſequitur quòd ſi lethalis eſt, non iuuat, & ſi lethalis non eſt, non facit laborem. At quia lethale & non lethale medio carent, ideo non iuuare, & laborem facere, idem erunt, quod eſt abſurdum quandoque enim æger neque iuuatur neque læditur à ſomno: morbus ergo is nec lethalis erit, nec non lethalis? Dicimus, quòd ſi ea de quibus dicuntur, ſint ſine medio, neceſſe eſt etiam illa quo dicuntur eſſe ſine medio: ſed non contrà, at Hippocrates proponit ea quæ dicuntur eſſe ſine medio. Ergo vbi non iuuet nec noceat, quamuis neceſſe ſit vt ſit lethalis aut non lethalis morbus, nullam tamen ex ſe præſtabit indicationem, quoniam ſub vtrouis ſemper continebitur.

Alia dubitatio eſt, quoniam in ſomno quædam ſemper ſe habent grauius, vt reſpiratio & delyrium: quicunque enim loquuntur per ſomnum, delyrant, quando nec ſanis integra ſit mens: item reſpiratio grauior, & decubitus plerunque: quædam verò melius vt quies, concoctio, quod nam igitur erit ſignum ex his certum? ideo cum dixit (facit) intelligere debemus à ſomno, non in ſomno. In libro enim de Medici vulnerarij officio, inquit: Aut ſimilia aut diſſimilia, quæ comparari debent: natura ſimilia eſſe debent, vt crus cruci, non crus brachio: ergo nec ſomnus vigiliæ, ſed vigilia, quæ ſomnum anteceſſit, vigiliæ, quæ ſomnum ſequitur: tum verò etiam vigilia, quæ breuem ſomnum ſequitur Pag. 10

vigiliæ

vigiliæ quæ longum. Comparare autem vigiliam, quæ ſequitur ſomnum præcedentis noctis, vigiliæ ſequenti ſomnum externæ noctis, quamuis vtile ſit in diiudicando, non tamen eſt his ad propoſitum, neque conducit quæcunque vtilia ſunt, vbique adduxiſſe, quod Galeno familiare eſt: ideo ſequi debemus illius bene non male acta. Tertia dubitatio eſt, quia in omnibus acceſſionum principiis ſomnus laborem & damnum affert, quomodo ergo diiudicabimus hoc? Reſpondeo, quòd Hippocrates hic loquitur de morbis acutis, in quibus potius adſunt exacerbationes, quàm acceſſiones. Intellexit hoc ſexto
Sect. 7. Epidemiorum, cum dixit: Quæ in ſomnis exacerbantur, & quibus extremæ partes perfrigerantur, & mens turbatur, & alia quæ circa ſomnum fiunt eiuſmodi, & quibus contraria.

Quarta eſt, quoniam in incrementis morborum ſomni labores afferunt, & tamen id
19. non vetat quin ægri ſeruentur. Verùm vt hæc intelligamus, videamus quid per labo-
46. rem intelligat Hippocrates, πόνος Græcè labor eſt, duóque præcipuè ſignificat, dolorem & fatigationem, vt ſecunda Aphoriſmorum, dum inquit: Δύο πόνων ἅμα γινομένων id eſt:
48. Duorum dolorum qui ſimul. Et rurſus, ὅταν ἄρχηται πονεῖν, id eſt: In motu cum fatigari cœperit: Galenus verò connumerat febres, dolores, fluxiones, inflammationes, delyria, ſopores. Sed ratio docet ad duo reduci debere, aut morbi & ſymptomatum incrementum, & hæc enim doloris nomine ſignificantur: aut ad virium lapſum & oppreſſionem, & hoc à fatigatione, dolorem enim & fatigationem communi ſignificatione interpretatur Hippocrates. Quod verò citat Galenus ex morbis vulgaribus ſumptum, Fuchſius dicit eſſe in tertio libro, ego id non inueni in illo, quamuis ter propè accedat.

Sect. 4. Sed vt ad rem redeam, dicebat Hippocrates ſexto Epidemiorum: Somnus calefacit interiora, & refrigerat exteriora, vigilia
Pag. 11. contrà. Et ſecundo de Diæta: Somni ieiunum attenuant & frigefaciunt, ſi non longi fuerint, præſens humidum euacuantes: qui verò magis calefaciunt, carnes colliquant, & corpus diffundentes exſoluunt ac debiles reddunt, à cibo verò ſumpto calefacientes humectant, alimentúmque in corpus diffun-
Pag. 5. dunt. Et in tertio rurſus. Somni, dum corpus repletur, longi ac dulces contingunt, cum verò non amplius repletur corpus, ſed fit ſecretio, tunc perturbant. Ex his non difficile eſt venari omnium horum cauſam, nam in morbis, cum non aſſumatur cibus, aut valde exiguus, non poſſunt contingere ſomni dulces & iucundi, ſed ſi natura concoquit & perficit, quod tentauerat, melius ſe habet neceſſariò homo à ſomno quàm antea, ſi non laborem ſentit patiens, non ergo in acutis ſomni labores in incremento afferre poſſunt, ſi morbus lethalis non ſit, quin magis iuuet ex alia parte materia benigniore reddita, propterea Hippocrates adduxit iſta duo ſimul, lethale & non lethale non fruſtra, nam aliter vnum ex alio intelligeretur, ſed vt vno Aphoriſmo, qui generaliſſimus eſt, in omnibus morborum temporibus cognoſceremus, morituros & ſuperuicturos. Si enim labores ſine iuuamento apparuerint, morientur ægri: ſi iuuamentum ſine labore ſanabuntur: ſi vtrunque, conſiderare oportet quid vincat, & iuxta illud ferre iudicium. Ita doctrina redditur generalis, nec exceptione temporum opus eſt, & omnibus conuenit & dilucida eſt, quæ iuxta Galeni expoſitionem obſcura & contracta mutilatáque reddebatur: quoniam nimis aliis incumbebat, Hippocrate derelicto. Nos verò nihil ſupponimus, niſi vt æger rectè regatur, ne cibus negotium illi faceſſat.

APHORISMVS II.

VBi ſomnus delyrium ſedat, bonum.

COMMENTARIVS.

NOn quia hoc ſit exemplum eorum quæ laboris nomine ſignificauit, hunc Aphoriſmum ſubiecit (quid enim abſurdius, exemplis huiuſmodi in tanta breuitate vti) ſed vt intelligeremus etiam de his quæ ſub labore non comprehenduntur, quale delyrium eſt, intelligi Aphoriſmum. Sicut & il- 67.
lud quarta Aphoriſmorum: In febribus ex ſomnis timores, aut conuulſiones, malum, quamuis conuulſio ſub dolore comprehendi poſſit, eſt tamen conuulſio dolore aliquid maius, ſolet autem Hippocrates huiuſmodi facere mentionem.

Delyrij autem genera ponit Hippocrates in primo Epidemiorum ſeptem: Phrenitim, inſaniam, delyrium propriè, mentis motionem, ſtuporem, melancholiam, & furorem. Phrenitim vocat, cum aſſiduè delyrant: cum per interualla, delyrium: furorem, cum inſaniunt cum ira: inſaniam autem, cum non rectè cogitant: melancholiam, cum fruſtra timent: ſtuporem, cum ſunt obliuioſi: ſed mente moti, cum leuiter & quaſi occultè delyrant. Duo tamen genera Hippocrates ſexta
Aphoriſmorum maximè conſiderauerit, cum 53.
dixit: Deſipientiæ, quæ cum riſu fiunt, ſecuriores: quæ verò cum ſtudio, periculoſiores. An verò ſignum laudabilius erit, prauam deſipientiam, an leuem ſedari? quæſitum hoc de omnibus eſſe poteſt. Et certè maius malum ſedari, roboris virium maius eſt argumentum: minus autem, certioris ſecuritatis. Et quanquam delyrium propriè, vt dixi, dicatur de vigilantibus: tamen ſi multum etiam per ſomnum abundet, malum eſt. Et in illud
Hippocratis deuenimus in Coacis prædictio- Pag. 6.
nibus, quod veriſſimum eſt: Somni profundi, non turbulenti, firmam iudicationem ſignificant: turbulenti verò, cum dolore corporis inconſtantes ſunt. Sed vt ad rem redeam, periculoſum eſt omne delyrium, ſed quod fit cum riſu, ſanguinis abundantiam ſignificat, quod cum ſtudio, melancholiæ, quod cum furore, à flaua bile, quod cum ſtudio fit, & ira etiam, aut oculis peruerſis, aut dentiũ ſtridore, plerunque affert mortem, quoniam peſſimum eſt.

eſt. Et ideo dicebat Hippocrates in Coacis prædictionibus: Mentis emotiones modicè feroces, & ferinum & conuulſionem ſignificant. Fiunt enim ab atra bile, quæ exuſta eſt.

Languens quartus.

Sed cadit dubitatio: quia in Philini vxore, primo Epidemiorum, ſomnus delyrium ſedauit in vndecima, dicit enim, quòd omnium facta eſt memor, & tamen mortua eſt in vigeſima. Galenus tranſit, vt ſolet, rem ſicco pede. Verùm refugient quidam ad illa verba: Sed ſtatim in delyrium recidit: illa non excuſant, nam videbatur à ſomno euicta cauſa delyrij. Ideo hoc de delyrio intelligi debet, ratione morbi delyrium facientis, ſcilicet febris: ideo cum ibi eſſet ſignum abſceſſus interiorum, mortua eſt. Quod ergo in primo generaliter dixit, generaliter etiam de omnibus morbis eſt interpretandum: at hoc de delyrio, non eſt interpretandum in abſceſſibus, fieri enim poteſt, vt in morbo laterali, in abſceſſu iecoris, vt delyrium ex ſomno ſedetur, & tamen æger moriatur: non tamen robuſtior ſibi videbitur, & corpus melius mouebit. Ob id dixit, malum aut bonum ſignum, quia pertinet ad facultatem animalem: labor autem ad naturalem, quæ ſola poteſt morbos euincere. Huiuſmodi exemplum habetur quarto Epidemiorum, qui mente motus à ſomno, tamen non inſaniit, iudicatus eſt quartadecima.

Pag. 9. Qui iuxta Medoſada.

APHORISMVS III.

SOmnus atque vigilia, vtraque ſi modum exceſſerint, malum.

COMMENTARIVS.

POteſt de ſigno & cauſa interpretari hic Aphoriſmus: ſed antecedentia & conſequentia docent, quòd de ſigno, nam ſomnus longior ſignificat frigiditatem, & humores ac vapores abundantes: quæ omnia in acuta febre ſunt abſona, vigilia verò, calorem, vel immodicam ſiccitatem. Conſiderantur autem in ſomno, qualitas, quantitas, tempus & ſuperuenientia. Qualitas eſt, quia quidam eſt leuis, quidam profundus: & quidam quaſi ſopor, & quidam purus. Leuis eſt, cum facilè expergiſcitur: profundus, cum difficulter, ſed expertectus magnam facit mutationem in reſpiratione: in ſopore autem difficulter expergiſcuntur, & fit parua mutatio in reſpiratione: aut ſi fit, non eſt naturalis. Serapio in capite de Mandragora dicit, quòd generat talem ſomnum per tres horas, vt homini poſſit præſcindi membrum abſque ſenſu. Quid ergo voluit Hippocrates in hoc Aphoriſmo? Nil aliud niſi vt intelligeremus, non ſolùm ex rebus non naturalibus, ſed etiam naturalibus, cum qualitate aut quantitate à debita menſura aut ſtatu variauerint, ſumenda eſſe indicia exitus morborum: Plurimum tamen differt hic & præcedens Aphoriſmus à primo, hic enim ſolum de bono & malo agit, in primo autem de lethali ac non lethali. Ideo patet continuitas huius Aphoriſmi cum præcedente: cum in illo ſomnus ad rem naturæ contrariam comparetur, hic ad proprias conditiones.

Hippocrates cum definiret hanc metam ſomni, libro de Ratione victus in acutis quatuor ponit ordines: Primum, vt quis dormiat nocte, vigilet in die. Secundus, vt dormiat die vſque ad tertiam diei partem, ſcilicet noctis etiam parte vltima. Tertius, vt reliqua parte diei. Non dormire autem nec die nec noctu, peſſimum eſt, inquit. Sub iudicatione tamen, vigilia aliquando non eſt adeò malum ſignum. Vnde Prædictionum primo: Vigiliis infeſtati derepentè cum inquieta iactatione ſanguinem fundunt. Sunt ergo vigiliæ nonnunquam iudicationis, maximè per ſanguinem narium, ſignum. *Pag. 4.* *Pag. 6.*

Sed cum, vt dixi, illud magis poſſit intelligi de qualitate & quantitate, quæritur meritò, de quo Hippocrates intellexerit? & Reſpondeo, quòd de quantitate, quia qualitas ad vigiliam extendi non poteſt. Differt ſopor in tribus à vero ſomno: profunditate, longitudine, & quod præternaturalis ſit, de hoc igitur adhuc verior eſt Aphoriſmus. Ipſe idem in libro de Coacis prædictionibus vult, quòd omnis ſopor ſit malus. Prædicit autem ſopor, in acutis potiſſimè, phrenitidem vel delyrium, vel conuulſionem, aut parotidas: ſoluitur autem turbatione ventris nonnunquam, vel iudicatione. In capitis autem vulneribus ſopor lethale ſignum eſt, vt Hippocrates in libro de Capitis vulneribus teſtatur. *Pag. 7.* *Pag. 4.*

APHORISMVS IV.

NOn ſatietas, non fames, neque aliud quicquam quod naturæ modum exceſſerit, bonum.

COMMENTARIVS.

HIc rurſus labitur Galenus, exiſtimans nugacem eſſe Hippocratem, vbi maximè breuitati ſtuduit, neque enim animaduertit ordinem Hippocratis, qui in primo Aphoriſmo poſuit ſigna ſalutis & mortis, duobus ſequentibus mala & bona: hic verò meminit ſigni non boni, quod eſt remiſſus & minus verendum, quàm malum ſignum. Quocirca perſpicuum eſt, nimis oſcitanter explicuiſſe hos Aphoriſmos Galenum. Hippocrates infrà inquit: In omni morbo mente conſtare, & bene ſe habere ad ea quæ offeruntur, bonum: contrarium verò, malum. Galenus ibi rectè meminit huius, quod bona & mala ſigna non ſunt ſalutis aut mortis ſigna: ſed euinci poſſunt à contrariis. Appetere autem cibos, eſt incolumitatis iecoris & ventriculi ac cordis ſignum. Ego non odi Galenum, quinimò vbi aliquid abſurdum in eius dictis inuentum fuerit, malim non eſſe: credo ergo (cordis) eſſe adiectum aliquo modo, nec ignoro multa in contrarium pro Galeno poſſe adduci: ſed nos doctrinam contentioſam facere non decreuimus, ſed claram, illud enim certum eſt, appetitum cibi & potus, rectum ſcilicet in quantitate, qualitate & tempore, *Aphor. 33.*

argumentum

argumentum eſſe bonæ diſpoſitionis iecoris, ventriculi, & intermediarum venarum. Appello rectum appetitum in qualitate, cum homo cibos appetit ſibi vtiles aut conſuetos: in tempore, hora ſolita, ſi ſit ſanus, vel remiſſionis morbi, & maximè hora frigidiore diei, cum eſt æger: in quantitate, vt neque plus neque minus, neque frequentius neque rarius cibum requirat, quàm ei ſit opportunum. Recitat Hippocrates quinto Epidemiorum, in Oeniade ciuitate quemdam cum ieiunus eſſet, ſuctum vehementem ſentire ſolitum, ac dolorem: & quamuis purgatus fuerit medicamentis validis, non potuit ſanari: ſanatus eſt autem ſectione venæ, donec exanguis fieret ex vtraque manu. Erant autem egeſtiones prauæ & exuſtæ: quocirca bilem vtramque in venis abundaſſe intelligitur. *Pag.2.*

Neque aliud quicquam quod modum naturæ exceſſerit, bonum. Habentur hæc libro de Alimentis, & dat exemplum inter reliqua de quiete & iactatione: & habentur exempla à Galeno in libro Artis medicæ, ſed redeo ad Hippocratis verba ibi, quæ valde ſunt ad præſens propoſitum. Et ex his & aliis naturalibus, & quæcunque alia huiuſmodi ad detrimentum & vtilitatem procedunt. Labores totius & partis & magnitudinis ſigna, alterius ad maius, alterius ad minus: & ab vtriſque ad maius, & ab vtriſque ad minus. Voluit Hippocrates, quòd ſigna ſumerentur vel à rebus non naturalibus, vel naturalibus. Et à rebus naturalibus dupliciter, ſeu eſſent permutatæ qualitate aut quantitate. Et quantitate, ad maius aut minus. Et ad maius ab vtriſque, toto ſcilicet, ac partibus: aut ad minus, ab vtriſque etiam, velut, ſi augeatur fames & quies: aut vtrunque minuatur, aut vnum augeatur, alterum minuatur: Et maius in omnibus exceſſus qualitatis ſignum eſt, eam actionem parientis: minus autem, defectus. *Pag.3.* *Cap.81.*

APHORISMVS V.

SPontaneæ laſſitudines morbos prænunciant.

COMMENTARIVS.

COntinua fit narratio cum præcedentibus: dum tranſit Hippocrates à ſignis malis naturalibus, ad ea quæ ſunt præter naturam; vt intelligamus, in huiuſmodi non eſſe neceſſariam peruerſionem qualitatis aut quantitatis, quandoquidem ſint toto genere iam peruerſa, & ab ipſa natura aliena: nondum tamen ſunt morbi propriè, ſed initia & viæ ad morbos, tres autem eſſe laſſitudinis ſpecies, declarauit Galenus 3. de Tuenda ſanitate, atq; omnes ſi citra cauſam manifeſtam contingant, morbos declarant, vocatúrq; tunc ſpontaneæ: ſed etiam ex laboribus periculoſæ ſunt, non tamen adeò: ideo de illis locutus non eſt Hippocrates, non quòd etiam illæ non minentur morbos, ſed quoniam non neceſſariò. Vt verò deteriores ſunt, eo magis morbos minantur, & certius, & maiores: vt quæ abſceſſus, quæ vlceris ſenſum præbet. *Cap.5.*

Eſt etiam laſſitudo, quæ conſequitur morbos, de qua Hippocrates ait in 4. Aphoriſmorum: Laſſitudinem habentibus in febribus ad articulos, & circa maxillas potiſſimè abſceſſus fiunt. Quare non ibi loquitur de ſpontanea laſſitudine, quæ morbos prænunciat, cum iam febricitans morbo detineatur: nec de alia quæ fit à laboribus, ſed conſequente febres, ſequitur enim ad illas colliquato humido, & ſupra modum calefactis maſculis eadem diſpoſitio, ſicut ex labore, ſcilicet laſſitudo.

Sunt laſſitudinis, quæ ab exercitatione fit, tria genera, teſte Hippocrat. 2. de Diæta. Prima, quæ aduenit non ſatis exercitatis: ſecunda, quæ exercitatis vltra modum, conſuetis tamen exercitiis: tertia, quæ aduenit exercitatis ex inſuetis exercitiis, harum omnium proponit curam ibi. Porrò in prima & vltima colliquantur, ait, carnium humidiores partes, & calefiunt & accenduntur, ſequitúrque febris calida: at in ſecundo genere carnes ſiccantur, ſequuntúrque horrores: & hæc eſt ſimilis ei quam Galenus vlceroſam appellat. Ergo hæc eadem de ſpontanea dici poterunt. Verùm de ſpontanea loquitur propriè in libro de Locis in homine, vbi docet, quòd cum ex frigore bilis defluxerit ex capite tum ad carnes, tum ad pectus: quoniam muſculi nituntur depellere moleſtiam illam, nec queunt, idem eis accidit quod delaſſatis. Nam videmus, ſi quis contendat abigere quod non poteſt, aut brachium rectum detinere, in momento fatigari, ac ſi homo duabus horis contudiſſet in mortario puluerem Fatigatio ergo à nixu fit: nixus oſtendit cauſam moleſtia afficientem, quæ ibi manens concalefactáque, febres & abſceſſus gignit: ob id laſſitudo ſpontanea prænuncia eſt morborum. *In fine.* *Pag.5.*

Porrò laſſitudines ſolui ex ſanguinis mictu, declarauit 2. Prædictionum. Vbi aduertendum, quòd mictus ſanguinis laſſitudini ſuccedens, & eam ſoluens, non malus eſt: præſertim ſi ſine febre & dolore aduenerit. Ergo de laſſitudinis exemplo, quòd etiam ex laboribus coorta pariat morbos lethales: exemplum habetis ab Hippocrate libro 5. Epidemiorum, de adoleſcente habitante in Mendacium foro: hic enim in ſeptima die obiicit. *Pag.4.* *Sect. 2. lauento.*

APHORISMVS VI.

QVicunque dolentes aliqua parte corporis, plurimum dolorem non ſentiunt, his mens ægrotat.

COMMENTARIVS.

POſtquam docuit, dolorem citra cauſam manifeſtam oſtendere futurum morbum: hic quaſi ex conuerſo declarat, non ſentientes dolorem plurimum alicuius partis, magno morbo laborare. Famoſus eſt hic Aphoriſmus, & apud Auicennam prima tertij, & apud Celſum libro 2. recitatus. Auicenna in febribus illum interpretatur: Celſus verò & Galenus de cauſa doloris, non de dolore, *t 1.cap.9.* *Cap.7.*

Sect.1. dolore, vt 6. Epidemiorum. In eratione antiqui dolores frigidi, recentes verò calidi. Durum enim viſum eſt illis, quod & aliis videri poteſt, dolorem eſſe, & non ſentiri. Itaque tales cauſas eſſe dicimus, eryſipelas & vulnus atque abſceſſum, etiam conuulſionem, vt Galenus. Ergo vt huiuſmodi doctrinæ aliquid referam, exemplum ponam illud in Coacis prædictionibus: In anginis omnia pernicioſa ſunt, quæ non manifeſtum dolorem faciunt. Et dolores etiam qui ſedantur, citra manifeſtam cauſam pernicioſi ſunt. Vnde liquet, bifariam hominem dolorem non ſentire poſſe, cum debeat: vel quia ab initio cauſam doloris contraxerit, vel quia etiam dolorem, ſed pòſt abſceſſerit. Palam eſt ergo, hoc, Non ſentire dolorem, nulli eſſe auxilio, ſed malum malo addit: ſiquidem etiam deſipientiam. Verùm ſi quis ob dolorem alium vnum non ſentiat, quemadmodum infrà, non eſt admiratione dignum: duobus doloribus ſimul non eundem locum infeſtantibus, maior minorem obſcurat. Porrò, vt habetur in 1. Prædictionum, dolores quidam magis propriè mentis emotionem ſignificant, vt circa vmbilicum palpitantes, & in cruribus ac ſura: verùm non vlla magis ex parte quàm capitis. At contingit dubitatio, cum in podagricis dolor nonnunquam ceſſet, nulla cauſa manifeſta, ſed ſola euicta particula, dolor enim in mutatione conſtat, vbi euicta ſit pars, etiam mente conſtante dolor ceſſare poteſt. At non ſic eſt, quandoquidem eo in habitu Hippocrates eſſe velit hominem, vt niſi mens percuſſa eſſet, doleret.

Pag.5. Aphor.46. Pag.2.

APHORISMVS VII.

QVæ longo tempore extenuantur corpora, lentè reficere oportet: quæ verò breui, breuiter.

COMMENTARIVS.

POſtquam locutus eſt in ſex Aphoriſmis prioribus, de ſignis, & maximè præcedentibus futuros morbos: in his ſex loquitur de his quæ pertinent ad neutrorum corporum curam, id eſt, quid circa illa agere debeamus. Et dat regulam, quæ poteſt amplificari, vt ſit generalis. Reditus ad naturalem ſtatum debet eſſe ſimilis receſſui: ſi lentus, lentus: ſi celer, celer. Galenus aſſignat cauſam, quia in longis morbis ſolida conſumuntur: igitur ſi copioſus exhibeatur cibus, non ſuſtinebunt, in breuibus autem, ſolùm ſpiritus & humores non ſolida: ideo cibus poterit concoqui. Hic ſeruata authoritate tanti viri, multi ſequuntur errores. Primus eſt, quod ipſemet fatetur 12. Artis curatiuæ, membra ſolida abſumi in febribus colliquantibus: igitur tunc non licebit breui reſtaurare. Secundus, quia non in omni longo morbo ſolida extenuatur, vt patet in quartana, & aliis minus pernicioſis morbis, vt in deſtillationibus: & tamen illam conſumptionem non debemus reſtaurare ſubitò, peſſimè enim cedet, nec reſtaurabitur, & plurimùm læditur. Tertius eſt, quia dantur cibi & alimenta leuis coctionis, quæ poterunt à ſolidis debilitatis confici: vt oua. Quartus, quia in hoc Galenus præſupponit imparem conſumptionem, & Hippocrates parem. Quàm enim abſurdum eſt dicere, quòd celerius reficere oportet paruam extenuationem, quàm magnam: cum hoc ſit neceſſarium, etiamſi nolimus, neque eſſet ex dictis Hippocratis, teſte Galeno ipſo, qui vult, quòd nil dicat niſi reconditum, eo minus in Aphoriſmis. Hoc autem eſt per ſe clarum. Hæc tamen expoſitio pleriſque quippiam videtur eſſe, & artificioſa. Ratio ergo deducenda eſt ex conſuetudine, quæ non ſolùm tenet in ſimilibus, ſed etiam in contrariis. Cum reſolutio ſit ſenſim, neceſſe eſt vt membra minuantur ſenſim: igitur aſſueta ſunt leui motui, quare lædentur à copioſa, & confertim facta reſtauratione. Cum verò reſolutio eſt facta confertim, læduntur, niſi celeriter reſtaurentur, nam iuxta Galeni dictum ſequeretur etiam quintus error, ſcilicet quòd poſſemus quæ breui extenuantur corpora, & lentè & breui reficere ad arbitrium noſtrum, quod Hippocrates ipſe non admittit. Vel dicas ſic. Quæ lentè extenuantur, exiguum habent appetitum reſtaurationis, quæ citò, magnum, ergo hæc celeriter, illa ſenſim ſunt reſtauranda. Et ita Aphoriſmi ſententia redditur generalis, & ſine exceptione.

Hanc obſeruationem à contrario, declarabat nobis Hippocrates à natura fieri in parientibus, libro de Natura fœtus. Volens enim oſtendere, puerperij tempus in maſculis finiri in triginta diebus, in fœminis autem in quadraginta duobus, ſic probat. Puer mouetur in triginta duobus, & fœmina in quadragintaduobus, igitur puer perficitur in totidem diebus, & fœmina in totidem. Sed quanto magis fœtus eſt maior, tanto magis trahit de ſanguine, quanto minor, minus, hoc enim principium eſt naturale, ſicut primum ſumptum ex experimento, ergo quanto magis proceſſerint dies fœtus, tanto plus trahitur de ſanguine, ergo tanto minus ſupereſt, & in principio, cum minimum trahatur de ſanguine, plurimum ſupererit, igitur in purgatione à principio puerperij purgabitur magna quantitas ſanguinis, & perſeuerabit in maſculo ad dies triginta, in fœmina ad quadragintaduos, perpetuò minuendo. Vides igitur rationem clarum Hippocratis, quòd incrementa debent eſſe per tot dies, & ſub eadem quantitate, ſub qua & per quot dies diminutio ſit, & econtrà. Pag.4.

Huiuſmodi exemplum habetur libro de Locis in homine, vbi tabificos curare docet, præcipiens ne ſe ingurgitent cibis multis. Contraria ratione in acutis ſtatim tranſit ad exhibitionem ciborum in veſperi, vbi in manè ſorbitionem dederit, de Ratione victus in acutis. Pag.9. Pag.5.

Cap.5.

APHORISMVS VIII.

SI quis à morbo cibum aſſumens, non corroboratur, pluri alimento corpus vti ſignificatur: ſi verò non aſſumenti hoc accidat, ſignum eſt quòd corpus indiget euacuatione.

COMMENTARIVS.

SAtis manifeſta eſt continuatio cum præcedenti Aphoriſmo. Cum enim iam dixiſſet, quòd quæ longo tempore extenuata ſunt corpora, lentè reficere oporteat: quæ breui, breuiter, dicet aliquis: Sic egi in vtriſque, nec reſtaurantur. Ei maximè in extenuatis longo tempore, dicit, Caue ne plus quàm oporteat cibi dederis. Quòd ſi non, tunc corpus indiget euacuatione. Proponit ergo tres caſus, in quibus corpus non reſtauratur. Primùm, vbi non dederis quantum oportet: propterea dicit, Cibum aſſumens. Secundùm, cum damus plus quàm oportet. Tertiùm, cum corpus euacuatione indiget. Et ideo innuit, quòd non ſolum ex nimia refectione in conualeſcentibus ægri læduntur, ſed etiam quòd mirum videri poſſet, minus reſtaurantur quam à mediocri cibo.

Galenus videtur interpretari partem illam: Si verò non aſſumenti hoc accidat, id eſt, quòd non aſſumat quantum debet, & propter hoc non nutriatur, ita vt praui humores ſint cauſa, quòd non accipiat quantum debet cibi, non cauſa quòd non nutriatur. Et certè ſermo Græcus hoc docet, quoniam ſcribit, ἢν ἐκ νόσου τροφὴν λαμβάνων, inde ſubiicit, μὴ λαμβάνοντας, vt ſit ergo ſenſus: Vbi quis ex morbo non corroboratur, ſi cibum aſſumat quantum oportet, id accidit, quoniam plus aſſumit quàm debet: ſi verò non corroboratur, quia non aſſumit quantum debet, ſignum eſt quòd corpus indiget euacuatione. Aliud quòd Galenus dicit, eſt, quòd vellet ſequi nonum Aphoriſmum, inde octauum: ſed meo iudicio melius ſic iacet, vt ſtatim poſt illa verba, Signum eſt quòd corpus indiget euacuatione: ſubiiciamus, Corpora cum quiſpiam purgare voluerit, inde ſubiiciat, Non pura corpora quanto magis nutries, id eſt, niſi purgaueris, lædes, etiam quod velis ipſum nutrire. At ſi hunc Aphoriſmum præpoſueris alteri, non poterit poſtmodum octauus conuenire ſeptimo, intercedente nono. Sed hoc parum refert, ſufficiat ſolùm admonuiſſe continuitatis amborum. Pag.3. Hic Aphoriſmus ſcribitur in Coacis prædictionibus his verbis: Qui ex morbis longis ſe refocillantes bene cibum accipiunt, & nihil proficiunt, hi malignè in recidiuam incidunt. Hic præſupponit morbum eſſe longum, & non repurgari corpus medicamento. Sed in Aphoriſmo, vt interim parum aſſumant cibi, & purgentur. In Coacis etiam prædictionibus vult quòd accipant pluſquam oportet: & in hoc caſu dum perſeuerant, in morbum recidunt.

Vnum autem eſt animaduertendum, cuius Galenus nos minimè admonet, ſcilicet Hippocratem referre reſtaurationem ad robur, non ad carnes & pinguedinem, ſciens quòd qui vires recipit, tria neceſſariò recipit: ſubſtantiam ſolidorum, ſi qua deperiit, eorum temperamentum, & calorem naturalem. Ergo Pag.12. ſub vno hoc omnia comprehendi, oſtendit in lib. de Affectionibus: Corporis robur adaugent, quæ multam & craſſam carnē gignunt.

Quòd verò dicat, pluri alimento corpus vti, cum non corrobatur, habetis authoritatem in libro de Veteri medicina, vbi inquit: Copioſior cibus quàm conueniat ægro exhibitus, Pag.3. morbum auget, & corpus tabefacit. Cauſa autem redditur in lib. de Locis in homine, dicit enim: Quòd ſi corpus ſuperat cibos Pag.14. ingeſtos, floret: ideſt corroboratur, fit bene coloratum, & ſucculentius: ſed ſi vincatur atque ſuccumbat, ipſi quidem cibi per aluum ſecedunt, & alia mala faciunt, corpus verò gracile efficitur. Vnde deterius eſt, copioſius nutriri quàm minus quàm conueniat, cum morbi ex hoc generentur, & non minus color, habitus & vires corrumpantur & exinaniantur: quomodo autem reficiendi ſint ægri, docet Hippocrates in libro de Affectionibus. Pag.11.

APHORISMVS IX.

COrpora cum quiſpiam purgare voluerit, oportet fluida facere.

COMMENTARIVS.

SI quidem ſuperius hoc maxima ex parte eſt explicatum, quòd tribus modis dicitur præparari corpus ad medicamenta: aluum ſæpius ſubducendo, oſcula venarum aperiendo, & materiam quæ impedire poteſt præparando, ſcilicet vt lenta diſſecemus, & craſſa attenuemus. Porrò dantur & alia præcepta in 4. Aphoriſmorum: humectare cibo & Aphor. 13. 14. 15. quiete antè, in ipſa autem purgatione mouere. Sed ad propoſitum maximè quinto in ſextum de Morbis vulgaribus: Veratrum Sect.19. epotum, ſi purgare vis, leuare, aut cibum ſumere oportet. Sic enim ad purgationem fundendo ac liquando humores præparabimus. Balneum autem & parum ante, & quandoque vbi veratrum acceperit, ſtatim adhibere conuenit: quod etiam in venæ ſectione vtile eſſe poteſt, non tamen pòſt: quoniam inter venæ ſectionem, & ſanguinis exitum, tempus nullum poteſt intercedere: inter ſumptionem autem veratri, & purgationem plerunq; multum temporis intercedit. In vniuerſum ergo ſex erunt omnes præparationes, ſed tres antè ſolùm conueniunt, quæ antea dictæ ſunt: vna poſt motus ſcilicet, duæ & antè & pòſt colliquatio & humectatio.

Sed & admonere oportet, quibus non conueniant purgationes tum ex morbo, tum ex natura patientis, tum temporis. Temporis Aphor.5. quidem, quod aliàs dictum eſt, ſub cane, & ante canem: quarta Aphoriſmorum, quòd tempus variatur perpetuò apud nos ſub cane, à decima Iulij ad decimam Auguſti: antè autem, ab æſtiuo ſolſtitio ad decimam

Iulij,

Iulij, in perpetuum ab Heliaco canis maioris ortu ſideris diebus triginta antè poſtve: viginti autem in mitiore cœlo, & humidiore anno. Pag. 1. Ex natura hominum, ait in libro de Veratro: Nigri humidiore carne, ſubſicci, balbi & bleſi, ψελλοὶ ϗ τραυλοί. Humidiores vitat carnes, & modicè ſiccas, ne nimium colliquentur. Affectuum verò præter naturam obſeruatione ſæuientem febrem, abſceſſum calidum viſcerum, ſuppuratos & imbecilles. Pòſt enumerat ibi nouem alia genera malè affectorum corporum, quibus veratrum minimè tutum eſt, ſed purgationem per ſupernas partes ſecuriorem eſſe vult ea, quæ fit per inferiora. Cauſa eſt breuitas viæ, & caloris in loco magnitudo, & ventriculi robur. Ex diſpoſitionibus autem purgationem prohibentibus, hæ quæ morbi dicuntur potiores ſunt: inde naturales, pòſt aëris ſtatus, inde affectiones præter naturam, neutram quaſi diſpoſitionem efficientes, atque hæc obiter: ſuo enim loco docebuntur. Vnum ſat eſt, decem & ſeptem eſſe quæ ibi enumerat purgationi per ſuperiora incommoda, velut flatum, lienis duritiem, & reliqua.

Quæ verò ſubſequi ſoleant imparatam purgationem, ſex ſunt: non purgari, vomere, dolere, vertiginem pati, cibi faſtidium, & animo linqui. Dubium non eſt, quin huiuſmodi ſequantur ad acria medicamenta: vt tithymalorum ſpecies ſeptem, lathyris & peplos, ac peplion, cuius ſemen vehementer vrit linguam, folia lac emittunt.

APHORISMVS X.

NOn pura corpora quanto magis nutries, tanto magis lædes.

COMMENTARIVS.

FAlsò citari ſolet, tanquam impura corpora ſi nutriantur, lædantur: vt epicraſis omnis tollatur, & quæ ſuper Aphoriſmo, Æſtate & autumno cibos difficillimè ferunt, enarrauimus: cum relatus hic Aphoriſmus ad octauum, intelligi debeat ſolum in non appetentibus cibum, vt ſenſus ſit: Si quis ex morbo cibum aſſumens non corroboratur, ſignum eſt quod pluri cibo æger vtitur: ſi verò non appetat cibum, ſignum eſt quòd corpus euacuatione indiget, nam non pura corpora quanto magis nutries, tanto magis lædes. Vbi enim à morbo quis conualuerit, ſolent reliquiæ humorum remanere in corpore, iuxta illud: Quæ relinquuntur in morbis, reuerſiones facere conſueuerunt, parum infrà: At ea ſi fuerint iuxta ventriculum, corrumpetur ciborum appetentia & concoctio ſimul: nec tunc epicraſin, id eſt miſtionem bonorum cum malis faciemus, ſed læſionem, at ſi per corpus ſparſi fuerint, concoctio bona celebrabitur & appetet, modò non nimis comedat, fietque epicraſis.

Porrò non pura corpora trifariam dicimus, humoribus redundant malis, ſed nec ſecretis, nec ad putredinem paratis, de quibus (Pag. 2. & 3.) loquitur in libro de Inſomniis. (Aphor. 15.) Alia in quibus iam ſecreti ſunt, ſed nondum ad putredinem parati, vt infrà: vbi fauces ægrotant, aut tubercula naſcuntur in corpore, egeſtiones inſpicere oportet, nam ſi biliosæ fuerint, corpus vnà ægrotat: ſi verò ſanis ſimiles, tutum eſt corpus nutrire. Tertia, cum iam ad putredinem ſunt parati, de qua dicemus paulo pòſt. Hic cum loquatur de conualeſcentibus, palam eſt de tertio genere intelligere. (Aphor. 11.)

Hippocrates in libro de Salubri diæta (Pag. 3. 4.) proponit tres caſus impurorum corporum, & ſigna & curam. Primus eſt, cum humores crudi abundant iuxta ventriculum: ſignum eructuatio & tumor præcordiorum. Secundus, cum bilis: ſignum eſt ſitis. Tertius, cum humores in viſceribus: ſignum eſt dolor in (Pag. 8.) eis, in omnibus cibi abſtinentiam imperat. In tertio quoque de Diæta meminit eorum qui deiiciunt liquida & putrida, quos curat detractione cibi, & exiccatione, dando carnes aſſatas volucrium, & leporinas elixas, ferinaſque omnis generis: cum exercendo corpus, vt non malè conſuluerit, *Qui morbum Indicum ſolis perdicibus aſſatis curauit.* Non pura enim corpora ſiccanda omnino ſunt, & modicè refrigeranda, vt putredo inhibeatur.

Quomodo autem humor malus in corpore redundans morbos & mortem pariat, docet Hippocrates non minus ſubtiliter quàm verè, quarto de Morbis, dicens: Humores (Pag. 12.) praui intus corrumpuntur ac depaſcuntur proxima quæque ex bonis, atque extenduntur, donec omne vitæ alimentum putridus calor abſumat, atque ita deficit vita.

APHORISMVS XI.

FAcilius eſt impleri potu, quàm cibo.

COMMENTARIVS.

NArrabat Hippocrates in libro de Alimento, (Pag. 4.) de Flatibus clarius, (Pag. 2.) corpus noſtrum ex tribus nutriri: ſpiritu, potu & cibo. Cibo quidem ſolida nutriri, potu humores, ſpiritu autem calorem naturalem, quod etiam libro de Natura fœtus docuit. Ex his ergo dicit, facilius eſſe impleri potu quàm cibo. Cum autem impleri duo habeat ſignificata, & ſimplex quod eſt vt corpus repleatur abſque nutritione: hoc dictum ſanè ſub eo ſenſus, ſub quo verba illa ab Hippocrate prolata ſunt, eſt, vt homo pingueſcat, & carnibus ac ſuccis ſeu humoribus repleatur, quod & verum eſt. Inquit ergo Hippocrates in libro de Alimento: Quibus opus eſt veloci reſtauratione, humidum alimentum conuenit: quibus adhuc velociori, odores. Ex quo patet, apud Hippocratem odores nutrire. Quod ſic demonſtratur, nam ex aëre ſpiritus nutriuntur libro, vt dixi, de Flatibus, & Galenus in libro de Vſu reſpirationis. (Cap. 5.) Sed odor eſt corpulentior aëre, igitur bonus odor magis nutriet.

Galenus hac in parte non videtur omnino intellexiſſe Hippocratem, nam dictionem illam

illam ποτῷ, interpretatur, vt apud nos, pro potu. Et ita poſtmodum, vt tueatur Hippocratem, refugit ad vina nigra, excipiens alba, & multo magis ipſam aquam: cum tamen non animaduertat, etiam vina nigra (Pag.10.) valde parum nutrire, nam libro de Ratione victus in acutis, inquit Hippocrates: Mel duplo magis nutrit quàm vinum, & mulſa magis nutrit quàm vinum album, aquoſum, at mulſa fermè nihil nutrit, mel etiam valde (Cap.39.) parum: vt tertio de Alimentis Galenus ipſe fatetur. Quare non eſt vt hîc intelligamus Hippocratem de potibus, vbi multa eſſent falſa, & pauca admodum vera. Dicendum eſt ergo, quòd Hippocrates hic loquitur de liquido cibo & ſicco in eodem genere comparatis, ſcilicet carne colliquata, puta pulli, & non colliquata, maza & ptiſana, pane diluto & cocto, & pane ſicco, non comparando cibos & potus factos è diuerſa materia (Pag.2.) inuicem. Quòd ſi quis obiiciat, carnes colliquatas, & panem coctum appellari ab Hippocrate in libro de Veteri medicina ῥοφήματα, diſtinguique à πόματα, quæ ſunt potiones: Reſpondeo, quòd ibi proponit tria genera ciborum, imò quatuor: Siccum, vt panem: denſum, vt mazam: ſorbitionem, vt ptiſanam: & potum, vt vinum, hic verò duo ſub vno comprehendit, potum & ſorbitionem ſub potu: & ſub cibo, ſiccum & mollem. Apparet etiam quanta vtilitas habeatur ex noſtra expoſitione, cum ægrum reficere expedierit: Galeni autem, nulla.

APHORISMVS XII.

QVæ relinquuntur in morbis poſt iudicationes, reuerſiones facere conſueuerunt.

COMMENTARIVS.

NOn ſemper quæ ſic relinquantur, faciunt recidiuas, ſed facere conſueuerunt: vel ſi quis pleniore vtatur cibo, vbi appetat: vel ſi non appetat, & non purgetur: vel etiam ſi appetat, & vtatur recta victus ratione, ſed quod relictum multum ſit paruum in comparatione ad vires. Quòd ſi vel expurgetur ante reuerſionem, vel à natura ſuperetur, bono vtente regimine ægro, effugiet reuerſionem. Tribus igitur modis contingit ad reuerſionem morbi deuenire, relictis reliquiis illius in iudicatione, duobus autem effugere: ob id rectè dictum eſt, Reuerſiones facere conſueuerunt, quaſi diceret, Plerunque id contingit. Et maximè, quod rarò accidit, vt ægri recta victus ratione vtantur, dum conualeſcunt.

(Pag.4.) Signa autem futuræ reuerſionis recitantur ab Hippocrate, in libro de Iudicationibus: & ponit quinque caſus. Primus, vbi à febris diſceſſu vigiliæ vehementer infeſtant, aut ſomni turbulenti, aut laſſitudo totius corporis, vt dicit textus ῥώμη, quod eſt robur: ſed vult dicere, deficiat. Secundus eſt, vbi febris ſine ſigno iudicatorio abſcedat: nec in die iudicatoria. Tertius eſt, vbi febris relinquat, & tamen vrinæ crudæ ſint. Quartus, cum vrinæ fuerint mali coloris, rubræ ſcilicet, aut fuluæ, vel ſedimentum habentes rubicundum. Quintus, cum morbus deſinit ad parotidas, & illæ non ſuppuratæ abſcedunt. Et idem eſt dicendum de aliis tumoribus, & poſſunt reduci ad ordinem hoc modo, vt vel ex operationibus præſentibus ſumantur: & ſunt præcipuè vigilia, vel ſomnus turbulentus, imbecillitas virium: ſub qua comprehenditur cibi faſtidium, & laſſitudo. Vel à præſentibus ſignis: & ſunt, non abſcedere cum excreatione aliqua, nec in die iudicatoria. Vel à præteritis ſignis: & eſt, præfuiſſe vrinas ſolum crudas. Vel à ſuccedentibus: & eſt, ſubſequi vrinas malas, rubras, tenues, cum rubroue ſedimento. Vel à propria ratione, cum febris defecerit aliquo cum ſigno, quod poſtmodum permutatur, vt diſceſſus parotidarum.

Ex propriis ſignis reciduatum, inquit (Pag.16.) Hippocrates in Coacis prædictionibus: Vrina denſitatem habens, diuulſam in febribus, recidiuam aut ſudorem ſignificat. Intelligit per denſitatem, denſum ſedimentum: id ergo diuulſum ſi ſit febris, reditum ſignificat, niſi ſudores ſequantur. Denſum enim difficile ſoluitur, diuulſum naturæ vim non dominari declarat. Quæcunque igitur non domantur à natura, non nutriunt: quare temporis proceſſu putreſcere eſt neceſſarium, febrémque generare. Aliud ſignum ibidem habetur, ſi in initio morbi vrina turbida ſit, & cum ſudore. Hoc tamen intellige, ſi æger euadat. Hippocrates narrat in quarto Epidemiorum, (Pag.6.) reuerſiones factas poſt longum tempus his, quibus vrinæ ſuppreſſæ fuerant ante iudicationem.

Quæ verò reuerſiones faciunt, ſunt tria potiſſimè: materia relicta, de qua in præſenti textu: temporis conſtitutio, velut in primo Epidemiorum, & de Humoribus, probátque (Sect.2. ante finem.) vno verbo dicens: Tempora faciunt morbos ergo multo facilius recidiuas, facilius enim eſt ægrum iterum in morbum recidere, quàm ſanum ægrotare: at temporum conſtitutionem ſeu naturalem, vt habetur in tertia Aphoriſmorum: ſeu præter naturam, vt (Pag.4.) primo & tertio Epidemiorum, conſtat facere morbos, igitur etiam reciduas: Et ratio victus non recta.

Porrò quod inquit in ſexto Epidemiorum: (Sect.6.) In recidiuis mutationes proſunt, oportet igitur ad ea permutare quæ conueniunt, antequam malè afficiantur: intelligit de morbis, qui vel natura vel temporis ſtatu reuertuntur. Velut ſyderationis ſeu attoniti morbi, de quo ſecundo de Morbis, & Febris (Pag.8.13.) ardentis ſecundum genus: Arteriæ exulceratio, (Pag.5.6.) de internis Affectionibus, ruptio pectoris & dorſi. Sed & podagra & reliqui morbi ex craſſis lentíſque humoribus facilè reuertuntur. Verùm quod mirum eſt magis, morbi quidam poſt duos annos reuertuntur, vt volulus: ſic enim teſtatur Hippocrates (Pag.151.) libro de Internis affectionibus. Et quod maius eſt, aliqui poſt ſeptem, aliqui poſt quatuordecim annos, vt in ſecundo libro de Morbis: alibi verò teſtatur etiam de nono (Pag.4.) anno. Admiranda ſatis.

An verò morbi qui commutantur, dici poſſint recidiuas facere, vt in primo de Morbis ex phrenitide in Peripneumoniam & febrem ardentem: ex peripneumonia & pleuritide in ſuppurationem: atque ex tineſmo in dyſenteriam, ex dyſenteria in leuitatem inteſtinorum, ex hac rurſus in aquam intercutem. Et reſpondeo, quod quamuis hæc mutatio habeat commune cum recidiua, quòd deterius habeat hominem primigenio morbo, cuius cauſam docet Hippocrates libro de Affectionibus, dicens: Aduenit ſecundus morbus iam præ debilitato ægro: ſed neque obſtat morbi varietas, ſed coniunctio, nam recidua præſupponit, vt prior morbus deſinat: hic autem morbus prior non deſinit, ideo recidiua dici non poteſt: ſi deſineret, diceretur.

Pag.2. *Pag.7.*

De Continuatione Aphoriſmi cum octauo Aphoriſmo, clara eſt ratio adducta à Galeno: ſed nos videamus quid dixerit Auicenna de conualeſcentibus, in quibus accidit caſus appetitus cibi ob debilitatem iecoris aut ventriculi, & in his cogimur dare cibum: ſed non ſumus in caſu, quia nihil præſupponitur relictum in iudicatione. Hippocrates autem præſupponit relictum & hic & in ſuperiore Aphoriſmo, de quo diximus nuper. Ideo non debemus occidere ægros, vt non videamur Auicennæ rationem habere: aut vt videamur Hippocratis habere, aut Galeni, hoc enim deterius factum eſt latronum facto, illi enim notis parcunt, & iugulant homines vt accipiant pecunias: hi verò iugulant pecuniis acceptis, ſalutis cauſa. Dicit ergo Auicenna, quod perſæpè recidiuæ fiunt ad morbos contrarios primis morbis: vt ex ardente febre in reſolutionem ſyderationem, & coli dolorem frigidum. Et reddit rationem huius caſus: ſcilicet curam nimis declinantem ad morbi contrarium, in quantitate ſcilicet, & qualitate. Et non ſolùm vult quandoque eſſe neceſſariam euacuationem, ſed etiam ſectionem venæ: & hoc in duobus caſibus, vel propter ſuperuenientem febrem ad refrigerandum corpus, vel quia cinis materiæ morbi fuit relictus in ſanguine, vt illum expurges, bonum regenerando. Et ſumpſit à Raſi in trigeſimo-quarto Continentis: & ibi etiam docuit, quòd in caſu appetitus conualeſcentium perſæpè exhibita quæ confirmant ventriculum, febrem redire cogunt. Et hoc accidit, cum caſus ille fuerit propter malos humores circa ventriculum. Et in hoc plurimùm peccant medici noſtri temporis, dantes offas ex triaſſanthalis, cum rariſſimè conueniant, aliter non dixiſſet Hippocrates, eum appetitus caſum ſignum eſſe, quod corpus euacuatione indiget. In vniuerſum, cum morbus ſine cauſa citò reuertitur viribus iam debilibus, genus hoc recidiuæ lethale eſt, inquit Auicenna.

1.4.T.1. Cap.100.101.102. *1.e 2.*

Cauſæ verò cur materia relinquatur in iudicatione, poſſunt eſſe vel propter impedimentum fortuitum, vel propter materiæ inæqualitatem, vel propter malam coctionem & imperfectam, vel propter virium imbecillitatē. Et ſumuntur ab Hippocrate ferme omnes in prima particula iam explicata

Cap.95.

Scribitur etiam hic Aphoriſmus ſecundo Epidemiorum, & in ſexto eiuſdem, vbi in ſecunda autoritate ait: Quibus intus relinquuntur certiſſimæ & velociſſimæ recidiuæ. In textu Galeni legitur: Quibus intus aliquid relinquitur. Reſpondeo, de his morbis ibi loqui qui maligni ſunt, & per vlcera ac tubercula. Scribitur & quarto Epidemiorum, adiectis his: Et in ipſis morbis, quæ excernuntur, ſputum præmaturum, alui receſſus, intemperies & ſimilia. Siquidem ait, talia ſunt ex his quæ relinquuntur, vt non ſolùm de toto humore, ſed parte & intemperie intelligatur.

Sec.3. Sec.2. & 3. Pag.6.

APHORISMVS XIII.

QVibuſcunque iudicatio fit, his nox grauis ante acceſſionem: quæ verò ſubſequitur, magna ex parte leuior exiſtit.

COMMENTARIVS.

QVomodo alij præcedentes Aphoriſmi ſe inuicem ſubſequantur, iam dictum eſt: hunc verò plane antecedenti connecti, palam etiam eſt, nam cum ſermo eſſet de iudicatione inſtitutus, illam etiam præcognoſcere docet ex proprio quodam ſibi affectu: qui eſt, quòd nox ante acceſſionem eſt difficillis, nam vt habetur quarta Aphoriſmorum: In ſalubri iudicio neceſſe eſt præcedere coctionem, ſeparationem, conſequi verò expulſionem: ergo tot motus, præcipuè ſecundum, par eſt præcedere aliqua moleſta ſymptomata: cuiuſmodi ſunt quæ ſcribuntur à Galeno, primo de Criſi, collecta ex Hippocrate in primo Epidemiorum, & fine libri Prognoſticorum. Reducuntur autem ad duodecim genera: Animæ perturbationem, delyrium, vertiginem, & anxietatem ſenſuum, oculi tenebricoſi, & flammam videntes ac lachrymantes, & tinnitus, & capitis dolores, temporum grauitatem, colli quoque & venarum quæ in eo ſunt tenſionem, pectoris & membrorum ſpiritus reſpirationem difficilem, præcordiorum contractionem & diſtentionem ſine duricie: ventriculi faſtidium, nauſeam, dolorem: oris autem ſitim, labij inferioris tremorem: faciei ruborem & inflationem: totius vigiliæ & ſomni turbulenti, & iactatio corporis & extremitatum, æſtúſque, vt nonnunquam exurgere cogantur: cordis quoque palpitationem, quam ille prætermittit, vt etiam retentionem fecum & aliorum excrementorum. Hippocrates autem in Prognoſticis confidit in duobus, præſertim morbi natura & incrementis, nam ſi magna fuerint & morborum & ſymptomatum, propè eſſe vigorem eſt expectandum. Nec ex ſuperioribus ſignis credas omnia omnibus conuenire: ſed quæ ad caput pertinent, ſanguinis fluxum è naribus præcedere ſolent. Quæ ad cor, eundem vel ſudorem vel vomitum: quæ verò ad præcordia, & ventris murmur, fluxum vomitumve. Iactatio & inquies ac ſitis ferme communia ſunt ſigna: quæ

22. Com. Cap.14. Pag.8.

quæ circa ventriculum, vomitus. Sic igitur diſtinguere oportet ea quæ imminentem iudicationum genera, ſanguis, vrina, dolor abſceſſus: Sunt præterea ſigna quæ diſtinguunt bona iudicia à malis. Quid autem iudicium ſit, ſuperius docuimus, & in Commento Galenus declarat. In vniuerſum critica ſigna, alia quidem imminentem criſim ſignificant, alia præſentem: alia qua via futura ſit, alia an bona vel mala.

Neceſſe eſt igitur in nocte antecedente futurum iudicium, aliquod horum ſignorum adeſſe: quod cum adfuerit, vd reliqua omnia facilius ac magis ſentitur quàm de die: ob id noctem in hoc prætulit diei, tametſi dies propior eſſet iudicio, quod proxima nocte eſſet expectandum.

Sed cur dixit ante acceſſionem, non indicationem? Sexto Epidemiorum aliter ſcri-
Sec.4. bitur hoc: Quæcunque tertianæ naturam habent, his nox difficilis ante exacerbationem: quæ verò ſequitur, tolerabilior, vt in pluribus. Solent iudicia fieri in exacerbationibus ob cauſas ab initio enarratas: vnde terribiliora ſigna apparent in ſeruandis, quàm morituris, nihilominus paulo pòſt ſeruandi melius ſe habent, morituri autem à iudicio nihil alleuantur. Porrò de loco illo Hippocratis ſatis dictum eſt in Contradictionibus, & alibi etiam. 'Ego tamen per acceſſionem hic intelligo incrementum morbi, quòd ex indicio neceſſariò aduenit.

Quæ verò ſubſequitur leuior, vt in pluribus. Non ſimpliciter docet, quod Galenus dicit in Commento, ſcilicet vt adiecerit in pluribus ob morituros, nam ſi leuior ad difficilem referatur, perſæpè etiam in morituris hoc continget. Sed intellexit, quod vt præcedens eſt grauior ſolito: ita ſubſequens non ſolùm præcedente, ſed etiam ſolito. Primum quidem expulſa materia noxia, ſecundum fatigatis viribus, quæ quietem poſtulant. Verùm dubitare expedit non parum, ſi indicatur ſoluitúrque morbus, nonne neceſſariò leuior erit futura nox ſequens? Ob id in talibus expediebat Galenum immorari, quæ magnam habent difficultatem, vbi verò de acceſſionibus & conſtitutionibus loquitur, tam copioſum eſſe, vt magnam par-
3.Epid.5. in ordine. tem tertij Epidemiorum adducat. Mihi ſanè videtur appoſitus caſus languentis Chærionis, conſtat enim hunc (Hippocratis teſtimonio) ter iudicatum, tandem euaſiſſe: ſeptima ſiquidem, decimaſeptima, & quadrageſima. Septimam præceſſit nox moleſta cum delyrio: octaua dixit febrem intermiſiſſe & & reſipuiſſe, mollior igitur illa nox fuit. Verùm in decimaoctaua à iudicio decimæſeptimæ diei, dixit illum recaluiſſe ac ſitiſſe, & mente motum fuiſſe: quæ omnia docent ipſum non ſolùm melius habuiſſe, quàm cum in iudicio ſuperriguit, ſed etiam quàm in quartadecima ac decimaſexta. Animaduertere verò oportet, quòd cum dicat, motum mente eſſe in decimaoctaua die, & iam dixerit non motum fuiſſe mente in recidiua: quòd per recidiuam intelligit tempus à nona die ad decimam ſeptimam, in quo facta fuit prima recidiua. Verba igitur illa Leuior vt in pluribus, dicta ſunt, referendo ad ſtatum morbi generalem, non ad præcedentem noctem, cum Hippocrates de ſanabilibus morbis ac ſanandis ægris ſolum ſermonem inſtituerit: & ob eos qui non perfectè à morbo liberantur, vt fuit Chærion, & multi alij. Contingit autem etiam in ſanandis præter hæc fieri ſuccedentem noctem ſolito grauiorem, vel ob errorem, vel ob ſiderum conſtitutionem, vel ob morbum alium ſuccedentem, vel etiam ob virium imbecillitatem.

Sed Hippocrates, meo iudicio, hic & iudicationibus & acceſſionibus communem ſermonem texuit: quoniam in omni acceſſione intermittentis febris fit iudicatio, vt
infrà videbitur. Si iuxta Galenum, in ſuo de 4.Aphor. 63.
Morbi temporibus libello, quælibet acceſſio ſex habet tempora: cum ad interuallum deuenit, & peruenit ad ſtatum & declinationem, inde etiam finitur: igitur ad iudicationem deuenit, præſertim cum videamus omnes huiuſmodi febres vel in ſudores vel vrinas profluentes deſinere. Ergo doctrina hæc Hippocratis generalis eſt in omnibus iudicationibus, quod etiam experimentum docet. In quartanis tamen & quotidianis talia minus vrgere ſolent: quæ ſi vrgent, & maximè cum homo non prorſus liberatur à febre, nec ſequitur excretio vlla, febris malignitatem talia decernunt, aut animi moleſtiam, aut materiam turgentem, aut abſceſſum cerebri, vel iuxta ſeptum tranſuerſum latitantem. Ergo id vt in pluribus ab eo dictum eſt, vel quia non ſoluitur plenè morbus in continuis, vel ob duplices tertianas & quartanas, atque eiuſmodi in quibus nox ſequens priorem acceſſionem, cum præcedat ſequentem, euadit deterior.

APHORISMVS XIV.

IN profluuiis alui mutationes excrementorum iuuant, ſi non ad mala mutatio fiat.

COMMENTARIVS.

SIc poteſt Aphoriſmus continuari, quoniam indicationem in febribus & aliis morbis, in quibus nihil excerni ſolet, fieri docuit: hîc etiam in fluxibus fieri docet, cum natura cauſam morbi expellit. Sunt autem ventris fluxus ſpecies tres, de quibus agit
Celſus, nomine, loco & re differentes. Pri- Lib.4.cap.15. & 6.19.
mum genus vocatur Tormina apud illum, noſtri vocant difficultatem inteſtinorum, Græci dyſenteriam. Secundum, leuitas inteſtinorum, Græci lyenteriam appellant. Tertium, fluxus ventris, Græcis dicitur diarrhæa. Primum eſt affectus inteſtinorum, & extruditur ſanguis: ſecundum ventriculi, & exit chilus: tertium alterius partis vel totius & extruditur humor. Hîc de fluxu ventris intelligit.

Iuuant. Si enim cauſa morbi expellitur, neceſſe eſt illos iuuari. Scribitur hic Aphoriſmus ſub aliis verbis, ſecundo de Morbis
vulgaribus, his verbis: Mutationes proſunt Sec.2. in prin.

ſi

ſi non ad praua mutentur : velut his qui à medicamentis vomunt febrium gratia. Feces in meraciora deſinentes putrefactionem ſignificant, velut Dexippo. Exemplum habe- *Pag. 1. & 3.* tur quarto Epidemiorum, de Theſtoris famula, & eo qui iuxta Medoſadæ ædes habitabat, alióqne qui ſeruati ſunt.

Ergo quæ ſint praua, iam docuit hîc, meraca ſcilicet, & in libro Prognoſticorum enumerat quinque; ramentoſa, bilio- *Pag 3.* ſa, cruenta, praſina, nigra. Proponit auautem quatuor ordines, in primo ſunt aquoſa valde, alba, pallida, viridia, vehementer rufa, ſpumoſa. In Galeni textu non legitur Viridia. In ſecundo ordine, & eſt deterior priore,, eſt paucum, candidum, glutinoſum: vel ſubuiride ac leue. Tertius eſt peſſimus: nigrum, liuidum, æruginoſum, pingue; fœtidum, in Galeni textu non eſt Æruginoſum. In quarto, qui peſſimus eſt, ſed non adeò citò perimit, eſt varium : ſic vertit Cornarius ποικίλα : & melius quàm verſicolorem, quod & animaduertit Gadaldinus in Margine, parum enim conuenit cum ſequentibus verbis, Ramentoſa, biliosa, & reliqua. Varium appellat, quia variare ſolent.

Verùm dices : id de malo, an intelligitur ſimpliciter, an comparatiuè? Reſpondeo, quod ſolùm ſimpliciter, quia ita Galenus exponit in Commento, & ratio ipſa docet: alıter enim ſecuriores eſſent liuidæ ex nigris, quam ſubuiridis ex permiſta.

Quæ autem egeſtiones non ſint malæ, & quod non mutari malum ſit, docet ſecundo *Sec. 3 in prin.* Epidemiorum. Alui turbatæ ex tenuibus, aquoſis, non bilioſis, ſpumoſis multis, quæ aliquando depoſita etiam ſubſidentiam habebant, ex quibus ſanè etiam id quod ſub dio exponebatur noctu, ſimile erat. Æquales ſpecie ſemper alui ſeceſſus, malum. Quòd ſi mali ſunt alui ſeceſſus perſeuerantes ſimiles, quoniam cauſæ magnitudinem ſignificant : & etiam quia eodem modo afficiendo inteſtina magis lædunt, mutatio bona erit, & bonum etiam ſignum.

APHORISMVS XV.

VBi fauces ægrotant, aut tubercula naſcuntur in corpore, excretiones inſpicere oportet, nam ſi bilioſæ fuerint, corpus vnà ægrotat : ſi verò ſanis ſimiles, tutum eſt corpus nutrire.

COMMENTARIVS.

QVia dixit, à iudicatione ſi non corroboratur corpus, vti vel plurimo cibo, vel indigere euacuatione : hic modò docet, ſi videatur malè reſtaurari, & ita continuatur octauo Aporiſmo ad vnguem, habet enim duas partes illi reſpondentes, ſi quis bene *Pag. 3.* animaduertat Hippocrates libro de Glandulis, docet ſeptem eſſe fluxiones à capite è *Pag. 1. & 3.* quibus vna eſt ad fauces, cum ſtrangulantur in morbis acutis, vt habetur in 1. Prædictionum, & de hac non eſt ſermo, vt neque de Angina, eſt enim illa faucium inflammatio, vt paulo inferius, abſurdum enim eſſet dicere, tutum eſſe tales nutrire. Sed neque de illis exulcerationibus, & generaliter vllis morbis qui cum febre ſunt, plerunque enim ſunt periculoſi, vt in Coacis prædictionibus *Pag. 11.* & ſimiliter vlcera proſerpentia circa fauces, & maximè acuta & praua in infantibus ſunt periculoſa, vt in lib. de Dentitione. Proprium eſt autem doloris faucium, vt habetur in lib. de Coacis prædictionibus ſi validus ſit, *Pag. 20.* tumores circa aures & conuulſiones gignere. Sed loquitur eo modo, quo in lib. de Affectionibus. Fauces à pituita inflammantur, curandæ autém ſunt gargarizatione. Quomodo autem hic morbus fiat, docebat Hippocrates in lib. de Flatibus dicens: Cum fau- *Pag. 5.* ces exulcerantur & exaſperantur ac inflammantur, trahunt calefactæ humorem de capite : illud verò rurſus à toto corpore. Hoc verò, vt dixi, contingit, quoniam glandulæ illæ quæ à lateribus ſunt, implentur. Senſus igitur totus eſt, ac ſi diceret : Vbi fauces ægrotant, aut tubercula in corpore naſcuntur, inſpicienda ſunt excrementa : nam ſi bilioſa ſint, corpus vnà ægrotat : quare nutrire non debemus, non pura enim corpora quanto magis nutries, tanto magis lædes: ſin autem erunt ſimilia ſanis, tutum eſt corpus nutrire.

Aut tubercula, φύματα dicuntur à Gale- *Par. 1. et 3.* no ſexto Epidemiorum, quæ parum prominent extra cutim, & ſunt acuta, non genita à cauſa externa. In ſeptima Aphoriſmorum *Aphor. 8.* docuit, intus etiam poſſe generari : propriè autem fiunt in pulmone, & frequenter: hic loquitur de exterioribus ſolùm. Probat illa *Sec. 1.* Hippocrates ſexto Epidemiorum, in ſeptem conditionibus : ſcilicet quòd ſint extuberantia, acuta, faſtigiata, deorſum vergentia, non dura, non bifida, æqualiter matureſcentia. Ergo ſi materia propellitur à natura expurgante corpus, bene res ſe habet, ſiue fauces laborent, ſiue tubercula in corpore exoriantur : ſin autem ex humorum redundantia, purgatione indigent, hoc eſt quod dixit Ægrotare. Porrò hiſtoriam Ariſtei ſo- *Sec. 2.* rorij ſecundo Epidemiorum, in tibia tuberculis ex labore obortis, videre licet. Verùm hic laborauit febre : vnde tunc non dubium erat illum ægrotare: ſed ſudore, & ſanguinis fluxu è naribus ſanatus eſt, fiunt ergo & ob laborum violentiam:

Nam ſi χολώδεες, id eſt bilioſæ fuerint. Vult intelligere quamcunque vitiatam formam, quod intelligitur à contrario? quia dicit, Si verò ſimiles ſanis, per bilioſas ergo ſeu felleas, quaſcunque à ſanis alienas intelligit.

APHORISMVS XVI.

Vbi fames, laborandum non eſt.

COMMENTARIVS.

HVcuſque continuitatis ratio clara fuit, nunc hic Aphoriſmus ita præcedentibus

Aphor.10. bus iungitur, quia ſuperius dictum eſt, Non pura corpora quanto magis nutries, tanto magis lædes. Vbi verò corpora nutrire non poſſumus, quia non expedit, ſed famem adhibere conuenit, id eſt inopiam cibi, quod probat Galenus in Commento, ex autorita-
Sec.4. te ſecundi Epidemiorum, & eſt ex repetitis in ſexto, vt pleraque alia: ſicut quæ in quinto, repetuntur magna ex parte in ſeptimo: vnde emendatio noſtra. Et dicimus famem etiam cibi abſtinentiam qualemcunque, mo-
Pag.1.52. dò ſit magna. Et probat Galenus ex Prognoſticis, & ſeptima Aphoriſmorum: & hoc modo intelligitur.

Conſtruitur ſic ratio: Vires non ſunt exoluendæ duabus vehementibus cauſis ſimul, ſed fames & labor vehementer exoluunt vires ſingillatim: ergo non ſunt ſimul adhibenda. Fames enim, vt inquit Hippocrates
Pag.4. lib. de Veteri medicina, magnam habet vim ſanandi, debilitandi & occidendi. De labori-
Pag.2. bus autẽ dicebat in 1. de Diæta, cibi & labores contrarij ſunt, cibi enim reſtaurant corpus, labores autem abſumunt. Ideo dixit 6.
Sect.3. Epidem. Cibus modicus, non delaſſari, non ſitire. Exemplum de pluribus rebus vires ab-
Pag.21. ſumentibus habetur 7. Epidemiorum, in Thyni filio laborante febre, alui profluuio, & longa inedia, qui mortuus eſt.

Galenus autem amplificat ſententiam Hippocratis, & bene iuxta demonſtrationem cui innititur: Nullum exhauriens vires, conuenit cum alio: & ſi de naturalibus, quanto magis de his quæ præter naturam aut contra naturam ſunt? Secundum naturam eſt ſenectus, imbecillitas innata, fames, ſudor, & caliditas aeris: præter naturam labores, venus nimia, odores mali, vigilia, triſtitia & timor, eſt enim timor, triſtitia ſpei permiſta. Contra naturam morbi cauſæ, ſymptomata, maximè dolor & euacuatio. Ergo duo ex his iungi non debent, multo minus tria.

Sed hic explodenda eſt dubitatio non leuis, ſi vbi fames adhibeatur, non conuenit
Pag.14.10. euacuatio magna, in morbis acutis fames adhibetur, 1. Aphoriſmorum: & ideo non conueniret ſectio venæ, nec purgatio, contra Hippocratem in libro de Ratione victus in acutis, & 4. Aphoriſmorum. Reſpondeo: Hippocratem hoc non dixiſſe, ſanis enim non conueniunt auxilia contra naturam: in ægris cogimur, maximè in principio, cum nondum vires exſolutæ ſunt. Periculum etiam maius eſt in labore, quàm venæ ſectione, vel purgatione, propter inflammationem, & ſpirituum conſumptionem, quæ in laboribus maior fit.

APHORISMVS XVII.

VBi alimentum præter naturam plus ingeſtum eſt, hoc morbum facit: oſtendit autem ſanatio.

COMMENTARIVS.

Τροφὴ, alimentum apud Latinos ſignificat. Galenus continuat hunc Aphoriſmum ei: Non ſatietas, non fames, neque aliud quicquam quod modum naturæ exceſ- 4
ſerit, bonum. Sed nimis procul expetitur huiuſmodi continuatio: & etiam quia ibi de ſigno, non cauſa loquitur. Intelligamus ergo, quòd cum locutus ſit de fame in præcedenti, quòd cauendum eſt à labore: hic docet quòd ſatietas eſt deterior, quia per ſe & promptè lædit, etiam non adiecta alia cauſa. Ex quo patet, quòd non valet hæc ratio: Ex aſſumptione copioſioris cibi homo plus læditur in vna die, & etiam plus longè, quàm ex inedia vnius diei: ergo ex inedia decem dierum minus læderur, quàm ex copioſa aſſumptione cibi totidem dierum, nam ex inedia morietur, ex cibo autem non.

Alimentum quid ſit, ſuperius ſæpe docui. Verùm præter naturam trifariam hic à Galeno exponitur: vel ſupra vires, nam repletio duplex ſecundum vaſa, vt cum ventriculus nimio plus extenditur: vel contra naturam, vt ſi quis fungis vtatur crudis, vt ſeptimo Epidemiorum, filia Pauſaniæ, quæ Pag.20.
fungum crudum edit, & patiebatur anxietatem, ſtrangulationem & dolorem ventris: nec liberata eſt, niſi cum euomiſſet fungum, mulſa epota & balneo adhibito, in quo etiam ſudauit. Vel ſupra hominis naturam Pag.101
vt de Biante pugile, quinto Epidemiorum: qui adeò erat vorax, vt ederet carnes porcinas crudas, placentas dulciarias ex melle, polentam, pepones, cucumeres, bibebátque lac & vinum odoratum vſque ad ebrietatem. Ægrotauit igitur cholera morbo, qui familiaris eſt immodicè ſe ingurgitantibus. Hunc igitur patet, omnibus modis huius Aphoriſmi alimentum præter naturam ſumpſiſſe.

Rationem autem Aphoriſmi Galenus prætermiſit, ſaltem clarum: volo autem docere illam, & Aphoriſmum verum eſſe demonſtrare: oſtenderéque ſimul, cur dixerit Præter naturam: & cur adiecerit ea verba, de quibus dubitat Galenus, ſcilicet, Oſtendit autem ſanatio. Cibus, inquit Hippocrates Pag.24.
in libro de Locis in homine, ſi vincit naturam, efficit morbum. Appellat ergo cibum præter naturam ſeu alimentum, cum ſuperat naturam: ſed ſi ſuperat naturam, morbum facit, quia morbus fit ſuperata natura, vt ibi dicit. Si ergo dixeris, Non efficit morbum: dicet Hippocrates, ergo non eſt præter naturam. Igitur ſolum ſecunda aut tertia expoſitio eſt bona. Oſtendo modò quòd efficiat morbum, quia efficit cruditatem. Cuius Pag.21.
habetis exemplum 7. Epidem. in Epicharmi filio, qui ex labore & potu eam contraxit. Vnde non dixit de potu, quia facilius diſtribuitur vel euomitur: neceſſariò ergo cibus præter naturam hoc modo ingeſtus facit morbum.

Oſtendit autem ſanatio, ſic intellectus prioribus verbis, ſiue ſanetur vomitu naturali, ſeu à medico, ſeu ſeceſſu ſponte ſeu à medico ſeu cholera ſeu purgatione materiæ febrem facientis, ſiue alio modo, cum in omnibus fiat euacuatio. Clarum eſt, quòd morbus factus fuit ex repletione præter naturam. Inde ſumptæ ſunt duæ illæ regulæ

genera

generales, poſitæ ab Hippocrate in libro de Victu in acutis: Cum cibus fuerit in ventriculo, morbo inchoante, fac vt reiiciat per vomitum: ſi non, per aluum. Hippocrates exhibet clyſterem aut glandem, nonnunquam etiam medicamentum, vt tertio de Diæta. Quòd ſi dicas, Prius iniungit ſomnum? Reſpondeo, quòd præſupponit, vt non ſit tunc præter naturam.

Pag. 5. Hippocrates in 3. de Diæta docet, multos modos repletionis factæ ab immodica ciborum repletione, qui omnes ad nouem capita reducuntur, aut vomitu cruditas expellitur, vel ſeceſſu, tuncque bifida conſurgit diuiſio, aut enim corrumpitur, aut non, ſi verò retinetur, aut remanet cruditas, aut fit acida, aut corrupta, aut concoquitur in ventriculo, & carnes non trahunt: tuncque aut grauat ſolùm, aut corrumpitur, & ſi corrumpitur, aut afficit totum corpus, aut partem, vel generat febrem.

APHORISMVS XVIII.

Eorum quæ ἀθρόως & velociter nutriunt, veloces quoque fiunt excretiones.

COMMENTARIVS.

ID eſt, Ea quæ non ſenſim, neque paulatim totum, quo nutrire poſſunt: ſed ſimulátque vnà nutrimentum velociter exhibent veloces quoque eorum quæ reſtant, fiunt excretiones. Demonſtratur autem ſic: Natura non emittit, niſi coacta, antequam expreſſerit totum quod adeſt & continetur nutrimentum: neque contrà, vbi totum expreſſerit: quod reſiduum eſt retinet, aberraret enim. Sed quæ totum quod habent nutrimentum, celeriter atque vnà totum exhibent, celeriter etiam excrementum ſeparant: & vbi ſeparatum eſt illud, expellitur, igitur quæ celeriter nutriunt, ac totum quicquid continent, ſimul ſeparari patiuntur, eorum reſidua etiam celeriter expelluntur. Verbum ergo ἀθρόως, Latinè aut per vnà ac ſimul, aut clarius per negantem orationem, vtpote, non ſenſim, neque paulatim, exprimi debet.

Galeno tamen viſum eſt, hanc orationem non eſſe veram ac neceſſariam, tacituſque ſugillat, vt ſæpè ſolet in hoc opere, Hippocratem, dicens: Multa excernuntur celerrimè ob adiectam ſalſam quandam qualitatem, quæ tamen tardè & ſenſim nutriunt: alia verò quæ celeriter nutriunt, ob lentam ſubſtantiam tardè expelluntur. Ob id, dicit, intelligi dictum Hippocratis ſic debet, vt ſint pura nutrimenta, ab omni aliena qualitate, ſeu naturali, ſeu ex præparatione acquiſita, pura vel expurgata, & inſinuat quòd ſi, gratia exempli, coxeris oſtrea parum, citò deiicientur, quamuis ſerò concoquantur, & paulatim, ob nitroſam (ſic enim vocant, ego ſalſam dicam: quamuis paululum inter ſalſum & nitroſum, ſal & nitrum interſit, quod nitrum amarum ſit, ſal minimè) qualitatem. Ideo dicit Galenus: Si oſtrea diu coxeris, abieceriſque ius illud, facilè intelliges ſerò oſtrea concoqui: quòd duræ ſint carnis, & paulatim nutriant. Idémque in caulibus continget: nam diu cocti, & abiecto iure, tardius deſcendunt è ventriculo, tardiúſque concoquuntur, quàm ſi ſolùm paululum ferueant: non quòd verè verè celerius concoquantur, imò non exactè cocta nunquam fermè concoquuntur in ventriculo: ſed ideo concocta videntur, quia deſcendunt. Vnde nata eſt illa opinio, quædam eſſe quæ quanto magis coquuntur, tanto difficilioris concoctionis euadant, alia verò dureſcant etiam.

Rectè igitur feciſſet Galenus, primùm, ſi aduerſus tantum virum vel vnum exemplum attuliſſet, eorum ſcilicet quæ & citò concoquuntur, & tardè exeunt: & quæ tardè concoquuntur, celeriter tamen exeunt. Deinde cum quæ concocta ſunt in ventriculo, in inteſtinis etiam maneant, trahente iecore per meſaraï venas ſucco, an de deſcenſu cibi ex ventriculo in inteſtina, vel ipſa deiectione ex inteſtinis intelligat Hippocrates? Aut ſaltem docuiſſet rationem, quare harum vna alteram neceſſariò conſequatur. Et rurſus, quare ſit quòd aliqua quanto magis coquuntur ſeu aſſata ſeu elixa, tanto magis dureſcunt? vt oua, iecur, & chamæ fluuiales.

Forſan dices, Ipſemet Hippocrates velocis ſeceſſus alias cauſas attulit in lib. de Affectionibus dicens: Cibi qui plurimum calefcunt, citò ſiccantur & dureſcunt, atque ob id tardè deſcendunt: qui verò celeriter deſcendunt, ſucculi ſunt, & natura calidi. Et rurſus in libro de Locis in homine: Cibi qui aluum ſubducunt, ſunt qui incidunt, & qui attenuantur in calido, ſalſi & lubrici. Siſtunt autem, qui aſtringunt, & qui à calore coguntur, quique flatum pariunt, ſicci atque friabiles. Sed hic loquitur deiicientibus aluum cibis, habentibus naturam medicamenti, vt cnico & mercuriali. Ad id de cibo, qui plurimum caleſcit, vt qui tenuis ſit ſubſtantiæ, & ſiccus. Reſpondeo, quòd oportet vt tandiu morentur in ventriculo, vt poſſint ſiccari; & ſi velociter, & non ſenſim nutriunt, ſucculi erunt: ideo ibi tradidit regulam omnibus intellectu faciliorem, hic verò magis reconditi ſenſus. Pag. vl. Pag. 15.

Cæterùm dices: Caro ceruina erit pro exemplo, quæ tardè concoquitur, & celeriter è ventriculo deſcendit, 2. libro Auicenna teſte? Reſpondeo, quòd Hippocrates in 2. de Diæta non id dicit, imò vult quòd tardius ſecedat carne apri: exiſtimo quòd Auicenna hoc dixerit ob amaritudinem, quia ceruus felle caret: ſed & equi, aſini, muli & damæ, vt Ariſtoteles docet: & tamen caro eorum non facilè deſcendit è ventriculo, vel forſan propter ea verba Raſis: Qui ederit carnes cerui, oportet vt illa ſedeat in ventriculo, ſi concoqui debet. Sed Raſis intelligit, quòd oportet vt deſcendat & adhæreat imo ventriculi, nec ſumatur in fine cibi, ſed in initio: non autem quòd ſedeat, id eſt, quòd non celeriter deſcendat ex ipſo ventriculo. T. 2. c. 145. Pag. 6. 4. de Part. Ani. cap. 2. Lib. 37. t. 1. cap. 172.

Conſtitui

Conſtitui ergo vna regula videtur hoc modo, Quæ celeriter nec ſenſim nutriunt, ea celeriter ſecedunt, citóque reparat vires, ſed ad robur non multum conducunt: quæ ſenſim & tardè concoquuntur, plurimúmque nutriunt, ea tardè ſecedunt, & robur corpori addunt: ſed ſi parum nutriant, nec robur addent corpori, ea regula ex libro de
Pag. 11. 13. Affectionibus, tum hic etiam colligitur.

His intellectis, inter ea quæ celeriter & ſimul nutriunt, vinum qualecunque primas obtinet partes: ſed inter vina Galenus ex duabus differentiis, vna ſumpta à colore, altera à ſubſtantia, nouem proponit ordines. Ponit enim à ſubſtantia craſſum, tenue & mediocre, idque bene ſe habet. Sed in colore album & nigrum, ac κίῤῥον, hoc quidem rubrum, alij ſubrubrum, alij flauum: ſed difficile eſt diuinare, cum res à ſenſu diſcrepat. Dicamus ergo clarè, diſtinguentes colores vini in quinque, vt dicet: nec vbi neceſſe non eſt, propter duo verba pariamus confuſionem, vt Galenus, qui in non neceſſariis adeò poſtmodum eſt verboſus, vt etiam iſto Commentario. Erunt ergo nigra, alba, & proximum albo colore flauum, nigro rubrum, in medio omnium ſubrubrum. Flaua calidiſſima ſunt, & nigris ſubſtantia proxima, vt ſubrubra albis: rubra verò, commutata vice, media inter flaua & ſubrubra.

Nigra ergo craſſa maximè alunt, & tardiſſimè inter vina ſecedunt: tenuia verò alba & flaua, celerrimè ſecedunt: alba quidem ob tenuitatem & paucitatem alimenti, flaua autem non tam celeriter: ſed tamen celeriter, ob caliditatem: verùm hæc albis plus nutriunt, & cæteris omnibus, præterquam nigris. Ex hoc genere ſunt Non baſium ſeu maluaſia vocata, Creticum vinum, vinaciola, vernaciola: & amabile ſeu vinum Chium, & Tribianum Florentiæ, & huiuſmodi innumera, guſtu auſtera, odore iucundo & acri. Subrubra autem, quæ nos Cæſiola vocamus, proxima plerunque ſunt albis, tamen guſtus ea diſtinguit, nam & ex albis quædam ſunt calidiſſima, maximè quæ è nigra vua fieri conſueuerunt ſine acinis, deſiderio alborum vinorum non ſuppeditante materia illorum. Quapropter operæprecium feciſſet Galenus, meminiſſe ſaporum & odorum potius quàm colorum: aut ſi pigebat tam longam texere hiſtoriam, omnino ab hac enarratione vinorum prorſus abſtinere debuit. Ergo cum in reprehenſione nulla ſit vtilitas, ne nos magis illo erremus, ſolum ea dicamus quæ in rem faciunt: primùm diſtinguentes, quod Galenus adeò, cum ſcitu eſſet neceſſarium prætermiſit, ſcilicet an per excretiones Hippocrates intellexerit ſolùm alui excretiones, διαχωρήσιας dicit, à διαχωρεῖν, quæ eſt alui deiectio. Galenus tamen generaliter videtur interpretari. Hoc autem multum refert, an de vrinis etiam ſcilicet & ſudoribus intelligat: mihi videtur quòd de alui ſolum deiectionibus, quia præter id quod verbum id ſignificat, etiam cum loquatur de nutritione quæ ad primam pertinet coctionem, videtur Hippocrates de alui excrementis ſolum intelligere: quare tota illa ſtractatio fermè de vinis ſuperflua eſt. Sed tamen, poſtquam cœpimus, proſequamur: vinum dulce ſeu nigrum ſeu album, ſed tenue magis, & nouum maximè, iuxta Hippocratem 2. de Diæta, aluum ſubducit. Odorata, tenuia, vrinas proliciunt; vt etiam alba tenuia: auſtera aluum & vrinas etiam ſiſtunt. Subrubra, eatenus albis proxima. Flaua ſubſtantia nigris proximiora, vt autem albis. Rubra in medio eorum, vt dixi, facultate, imò omnium, ſicut coloris ratione flaua; in medio conſiſtunt. Pag. 7

Sed de alimentis non eſt auſus proferre, quænam ſint quæ celeriter & ex ſe tota alunt, niſi miſeram illam ptiſanam: imò nec illam, ſed illius ſuccum, qui magis ad potum quàm cibum attinet, in medium adducendo: tum petroſos piſces. Cauſam huius eſſe reor quòd non hæc ſatis cum Galeni principiis concordarent. Nouam enim & re alienam, verbo tenus autem ſimilem & conſentientem Hippocrati doctrinam inſtituens ille, quod etiam Auicennam, virum calidum, non latuit, coactus eſt tacitè Hippocratem erroris arguere. Nam Hippocratis verba ſunt in Pag. penul. libro de Affectionibus: ὡς μὲν τὸ ξύμπαν εἰρῆσθαι ἰχθύες κοῦφον ἔδεσμα. Et paulò poſt: αὐτοὶ δὲ ἐφ' ἑωυτῶν διαφέρουσιν ὧδε. quod eſt: Vt in vniuerſum dictum ſit, Piſces leue ſunt edulium, ipſi tamen inter ſe differunt. Itaque omnes piſces generaliter leuis ſunt alimenti ſi ad carnes conferantur. Non negat Hippocrates, quin petroſi non inter eos faciliùs concoquantur, & melioris etiam ſint alimenti: ſed nec hi ſolùm, ſed & marini his qui in aquis dulcibus degunt, & inter marinos littorales, ſunt enim minus vndis agitati. Enumerat autem Hippocrates inter marinos, petroſos, vtpote inſularis homo, in ſecundo de Dieta: turdum, phucam, elephetim & cobionem. Galenus videtur omnes Pag. 6. amplexatus tertio de Alimentis, enumerans turdum, phucam, iuliam, percam, ſcarum, merulam: ſcarum autem præponit omnibus ſuauitate, inde merulam & turdum, reliquos tres in ordine vltimo reponit: gobionem excludit, quamuis non improbet illius alimentum, neque vt prauum, neque concoctu difficilem. Sed quis ſit elephitis, haud docuit. Verùm Hippocrates inter cibos leues, etiam poſt petroſos, laudat rhombos, ſquatinas atque torpedines.

De cibis autem aliis non meminit niſi comparando Hippocrates, olus oleri, carnem carni, verùm Galenus totum prætermiſit, vt liquet: id eſt finem, cuius ratione Aphoriſmum ſcripſit, hic eſt, vt doceret ſuo more, qui cibi eſſent facilioris coctionis, & qui Aphor. 11. non, dixerat enim, quòd facilius erat impleri potu quàm cibo, ibi docuerat qualitatem: hic ab effectu docet, quis cibus ſit facilioris coctionis. Vnde patet continuatio Aphoriſmi & finis, quem adeò perperàm omittit Galenus, vt faciat Hippocratem ſtupidum. Quæ enim hæc eſt doctrina, Quæ celeriter concoquuntur, & ſimul etiam celeriter excernuntur? Quî enim ſcire poſſum, quid celeriter concoquatur, aut tardè? Sed voluit, quod putat Galenus, pro principio eſſe, id

id eſſe quod cognoſcere docet: vt ſciamus quomodo reficere oporteat ægros, ſcilicet velociter & ſimul nutrientibus, nam quæ in horum aliquo deficiunt, ſi tardè, ægros ad vltimam debilitatem perducunt: ſi ſenſim, ad laborem ventriculi, longámque defatigationem. Quare patet, ipſum etiam de cibo tantùm, non potu loqui, ſed hoc propter vinum, cui maxime Galenus fauet, omittamus.

Inter ea quæ ſenſim alunt, connumerat Galenus in Commento, verticellos, ſeu manuis σπονδύλας, gammaros, Græci καμμάρες, ſquillas & locuſtas, σπόνδυλος apud Græcos ſignificat & ſerpentem, & herbam, & lapides inuentos in capite cæſtrei piſcis, & thynni piſcis ſupremam dorſi partem, & turbinatum genus oſtracei corticis, quod frequenter inuenitur inter chamas Genua allatas, à forma enim fuſi fermè hæc omnia ſub nomine vno tam diuerſa natura deducta ſunt. Rondelletius putat eſſet oſtreorum duriſſimorum genus, quod lapidibus coniunctum eſt, nec vulgare: vt non exiſtimem tam celeri curſu Galenum tranſeuntem in huiuſmodi impegiſſe, quæ cum σπονδύλας nomine ſimilitudinem nullam habent. Gammari caudati ſunt, quos nos cancros appellamus, ſunt tamen qui aſtacos fluuiales vocent: tam poſſumus gammaros vocare quàm
Lib.7.c.14. aſtacos, cum, Athenæo teſte, ſint gammari è ſquillarum, id eſt cruſtatorum longam habentium caudam, genere. Antiqui fluuiatiles gammaros in vſu non habuerunt, quod, vt experimentum docet, & inter cementa ſaxáque, imò in ipſis lapidibus & ſepulchris inueniantur. De omnibus his qui pro piſcibus habentur, nec tamen piſces ſunt, vt polypi, cancri, oſtrea, Hippocrates locutus eſt
Pag.6. ſecundo de Diæta, diſtinguens in quinque genera. Primum vocatur mollium, quia ſola cute integuntur, polypi, ſæpiæ, ſæpiolæ, loligines. Secundum oſtracorum, oſtrea, pholades, margaritarum conchilia, purpuræ, buccinæ, pinæ. Tertium eorum quæ concha integuntur, tellinæ, chamæ, pectines. Quartum, quæ cruſta, aſtaci, ſquillæ, locuſtæ, erinacei, vrſi, cancri, paguri. Quintum cartilagineorum: vt raia, torpedo, rana marina, ſquatina, paſtinaca, galeus, canicula, vulpes, zygena, lamia, Hippocrates adnumerat etiam vrticam. Quæ igitur mollia ſunt, quoniam cute ſola teguntur, ideo duriſſimam carnem ſortita ſunt fluctibus enim aliter obtunderentur, & cuiuſq; minimi piſcis iniuriæ expoſiti eſſent: ob id duriſſima ſunt carne, & difficillimæ coctionis. Quæcunque verò cruſta integuntur, eo duriora ſunt, quo cruſta eſt craſſior, atque magis lapidoſa, nam carnem multa terra participare neceſſe eſt, ſi nam dura ex ea teſta generari debet. Ergo oſtrea duriſſima erunt, inde conchæ, poſt cruſtacea, vltimò verò cartilaginea. Ergo quæ mollia ſunt, adeò concoctu difficilia ſunt, vt oculos grauent, inquit Hippocrates. Sunt & qui cartilaginea velint longo vſu oculos hebetare: at ego non tam cartilaginea, quàm reliqua etiam genera enumerata hoc facere poſſe crediderim, imò magis quam hæc. Conueniunt enim omnia in hoc vt ait Hippocrates, quòd caro difficulter concoquitur, & tardè deiicitur, licet cruſtacea & cartilaginea propter ſucci abundantiam, & vt dixi, quòd mollius habeant tegmen, aluum potius molliant, quàm aſtringant, commodéque ſecedant. Itaque ab alimento craſſo, aut forſan à ſalſedine nimia (vtrumque enim horum oculis maximè nocet, qui tenuis ſpiritus copia indigent) lædi oculos, & viſum obfuſcari, non abs re eſt. Vt verò carnes horum tardè ſecedunt ita (inquit) ſuccus eorum, iuſculáque mouent aluum: ſed eodem ordine, ſcilicet omnium minimè mollium, maximè autem cartilagineorum Inter chamas, quæ ab hiatu dictæ ſunt, & tellinas, hoc intereſt, quod tellinæ in ambitu ſerratæ ſunt, & ob id non hiant, vt chamæ: quæ ſeu ſtriatæ, ſeu non hiant, quia in ambitu ſunt læues.

Eadem ergo regula vtemur etiam in piſcibus marinis atque fluuialibus: qui enim duro carent integumento, vt anguilla & tinca, difficillimè concoquuntur, & tardè ſecedunt qui ſquamma dura, vt lucij, etiam tardè ſecedunt & concoquuntur: percæ autem & truttæ, ſalmones, thymi ac carpiones, & quos vocant aloſas, facilè concoquuntur, & celeriter deſcendunt è ventriculo, ni magnitudo piſcis grauiorem & duriorem efficerit, eadémque in marinis generalis ratio, ab Hippocrate deducta, obſeruanda erit.

Cochlearum etiam meminit Galenus, tanquam tardè nutrientium, & ſecedentium: quarum tamen vſus ad hecticos, & in iecoris imbecillitate, tum ad ventriculi dolores eſt præcipuus. De iecore Galenus id affirmat: de ventriculi dolore dicit Scribonius Largus, ſed ipſe commendat Africanas: ego in meipſo noſtris vſus ſum. Duo earum prima genera ſine cortice, in quarum capite ſolent lapides inueniri: Horridæ viſu, quas non edimus (Tunetani in Africa tamen comedere, vt audiui, conſueuerunt) & teſta obtectæ, quarum ſunt quinque genera: terreſtre, quo in cibis vtimur: marinas etiam edimus, durior eſt earum caro quàm chamarum, fluuiales, quæ non eduntur (ſunt enim abominandæ) ſylueſtres paruæ albæ, ſemper arboribus aut dumetis, aut etiam herbarum caulibus adhærentes, Seſilon vocant hoc genus, quod ſubuertit ventriculum, & vomitum excitat. Apud Gallos tamen, & Ferrarienſes, in maiore ſunt precio cæteris, quod ſapidiores ſint aliis, nec ea incommoda ex earum eſu experiantur. Ego edi ſine noxa nuper, molliores ſunt reliquis. Quintum genus eſt ſolitariarum, quæ in Africa inueniuntur, quarum tanta eſt magnitudo, vt teſta nonnunquam decem libras liquoris capiat. Olim viuaria habebantur. Experimento edocti ſunt, in olla pertuſa vndique, vt aëre refrigerari poſſint, ſapa & farina ſubiecta pingueſcere, vnde etiam molliores redduntur.

Coqui debent hæ, & dura quæque magnis ignibus, & circumquaque poſitis, in olla operculo obducta aqua ex dimidio plena cum cineribus quercus, radice aſi, cortice

peponum,

peponum, & ſinapi, inde vbi detractæ fuerint teſtæ, cum oleo, ſale, aceto & ſaluia, ac porro cinamomóque. Carnes autem, & pulli duriores linteo multiplici ſub fimo calido vehementer, ſi duabus horis contineantur, inde extractæ, aqua frigida copioſa ſtatim ſuperfundantur, celeriter coquuntur. Gammari noſtri tabidis multùm proſunt. Ranæ antiquis in vſu non fuere: facilius longè concoquuntur cancris, & limacibus multo magis: parum tamen nutriunt & humectant, atque refrigerant, ſaginantur, adeóque impinguantur illarum iecora, vt inter delicias ſuauitate, inter mira magnitudine numerentur.

Verùm quia etiam braſſicæ meminit, noſcere oportet illius tria prima genera eſſe: ſatiuum, agreſte, marinum. Sed ſatiuæ, vna, à parte vel cultura: tertia, ab inuentoribus. Forma fiunt quatuor ſpecies: criſpa, leuis, capita, quam vocamus Gambuſium, quæ longè ſuauitate & alimenti bonitate aliis præſtat, eſtque harum omnium maxima vbique copia. Et crambe viliſſima, caule minore, cæteris folio tenuiore, flore luteo, de qua Horatius:

Occidit miſeros crambe repetita magiſtros.

Ab aliquibus hæc eadem vocata eſt corambile vt apud Columellam.

Nunc veniat quamuis oculis inimica corambile.

A partibus autem nobiliſſima fuit olim cyma, cauliculus aëre germinans, adeò guſtu iucundus, vt Druſus Cæſar non ſine cyma in bellicas iret expeditiones. Tanta fuit gloria vulgaris herbæ: noſtra autem ætate adhuc magis inſignis cauliflos vocatus, candido capite ac turbinato, ſed inæquali, & pluribus in locis cauo, prominentibus, velut vndique clauis botriſve, vt ſpecie ipſe non ſit inferior ſuauitate. Manditur & coctum & crudum cum ſale, pipere, oleo atque aceto. Sed ab inuentoribus aut locis ſex habemus: Tricianam: Cumanam ſeſſili folio, capite patulam: Aricinam, excelſam folio numeroſo & tenuiore: Pompeianam, caule ab radice tenui, ſed omnium proceriore, foliis anguſtioribus & rarioribus, ſed admodum teneris, vt hæc ſit propria laus: Sabellicam ad admirationem vſque criſpam, dulciſſimámque guſtu: Lacuturranam capite grandi, non tamen adeò vt Tricianam, ſed hæc maximo labore colitur: Halmyridiam, quæ trans mare auehebatur. Poſſunt innumeræ aliæ earum ſpecies fingi, quandoquidem hoc oleris genus tam latè pateat, vt nullum aliud, ad arborémque accedat. Braſſica quædam eſt anguſto folio, quam vocant Soldanellam, lacteo ſucco, quæ plurimùm purgat, & maximè aquam.

Oua quoque dura ſerò concoqui, palàm eſt: at de mollibus affirmant, celeriter nutrire, maximè lutea. At Hippocrates ait generaliter: Oua volucrum robuſtum quid habent, alunt atque inflant: vt perſpicuum ſit, neque celeriter concoqui, nec vna, ſed ſenſim: quod etiam ex intempeſtiuis vomitibus deprehenditur.

2. De diæta. Pag. 7.

APHORISMVS XIX.

Acutorum morborum non omnino ſunt certæ pronunciationes, aut ſalulutis aut mortis.

COMMENTARIVS.

Galenus illud non omnino ad certam non ſolùm rationem pronunciandi, ſed etiam ad generalem morborum acutorum interpretationem refert: Ita vt quaſi dicat Hippocrates, non omnium morborũ acutorum poteſt eſſe certa pronunciatio ſalutis aut mortis. Verùm hic ſenſus admodum Hippocrate indignus eſſet, quia nihil doceret: ſed ſolùm confunderet animum lectoris, ideo abſit vt Hippocrati, rem tam inartificioſam tribuam. Præterea quid vetuit, ne pro οὐ πάμπαν ſcriberet οὐ πάντων, id eſt non omnium? Oſtendit etiam id euentus, nam ſi per acutorum morborum, finem eorum intelligit, etiã baiuli hoc diiudicare norunt: ſin principium, experimentum docet, tam in veris ægrotantibus quàm ſcriptis ab Hippocrate, quod ille hic dicit verum eſſe. Ratio quoque duplex id docet, nam & mobilis eſt materia morborum acutorum, & facilè tranſmutatur: & neque in principiis concocta eſſe poteſt, nec cæcitas deſperationem affert. Idémque de augmento, cum in his temporibus concoctio non adſit. Et quamuis ſub conditione prædicere liceat, vt ſi ſeptimam non tranſierit, antequam iudicetur peribit: abſurda tamen prædictio eſt, qua multi ſtolidi gloriantur, produnt enim ſe hoc neſcire, an intra eam diem morbus iudicandus ſit. Verùm illud obiicies ex Prognoſticis. Qui porrò morbi in breuiſſimo tempore iudicabuntur, faciliores cognitu ſunt: maximæ enim differentiæ in ipſis ab initio fiunt. Cum ergo maior exceſſus facilius exiguo dignoſcatur, ergo & finis qualis futurus ſit. Verùm dico quòd ratione huius eſſet facilior cognitu: ſed motus plus impedit certum iudicium, quàm exceſſus adiuuet. Pag. 2.

Porrò duobus modis diſtingui atque amplificari debet hæc ſententia. Primus eſt, vt ad peſtilentes morbos referatur, in quibus præcipuè hoc verum eſt, vt non ſit ſecuritas vlla ex remiſſione morbi, nec deſperatio ex incremento, habet enim morbus peſtilens præter motum repentinum, etiam qualitatem obſcuram, qua facilè interficit, & vt obſcura qualitas citò ad perniciem deducit, ita etiam ſine certa ratione deficit, & homo ſanatur. Secundus eſt, quòd facilius morbus quem ſanabilem exiſtimas, mortalis euadere poteſt, quàm mortalis ſanabilis: quoniam hoc ſolum naturæ vi contingere poteſt: illud verò etiam præter id, medici & ægri atque aliorum errore. Verùm relinquitur difficultas de abſceſſibus, in quibus iam materia decumbit in eodem loco: quare in his ſaltem deberet eſſe certa ratio prædicendi, iuxta magnitudinem, locum, materiæ naturam & coctionem? Reſpondeo, quòd in illis etiam ob neceſſitatem eiectio-

nis,& tranſmutationem ad vilius membrum contingit errare.

Quod maximè quærendum fuit in hoc caſu, erat, quò vſque hic Aphoriſmus extendatur, nam in fine ſtatus & iudicatione peracta,non eſt verus,cum etiam idiotæ morituros agnoſcat: in initio verus eſt in omnibus,in incremento etiam:verùm in ingreſſu ſtatus, poſtquam illum Hippocrates non excluſit, etiam verum eſſe arbitrabimur.

APHORISMVS XX.

QVibus iuuenibus albus adhuc humecta eſt, his ſeneſcentibus exiccatur:quibus verò iuuenibus aluus adhuc ſicca eſt, his ſeneſcentibus humectatur.

COMMENTARIVS.

SI quis præcedentem Aphoriſmum præcedentibus connectere velit, ita illum iunget, vt in primo dictum ſit mortale aliquid eſſe aut non, & in ſecundo bonum ſignum, atque ita deinceps: in præcedenti autem Aphoriſmo admonet nos, quòd illud mortale aut non mortale ita debet intelligi, vt non exiſtimemus in acutis omnino moriturum aut non moriturum, ſed non eſſe certam hanc pronunciationem. At de hoc Aphoriſmo quis eum præcedentibus continuabit,cum de mutatione temperaturæ agat certè non niſi decimo octauo, in quo dixit, quòd eorum quæ ἀθρόως & velociter nutriunt, veloces fiunt etiam excretiones: intellige, vbi corpus moderatè ſe habeat nam ſi aluus humecta ſit, multo citius prodibunt etiam ſi non ἀθρόως nec velociter nutriant. In quibuſdam verò non prodeunt talia, nec excretiones tempeſtiuè fiunt.

Aphor.53. Sed ad rem potius accedamus, & illum alteri connectamus, infrà deſcripto ſub his verbis:Quicunque aluos humidas habent, ſi quidem iuuenes fuerint, melius degunt his qui ſiccas habent: ad ſenectam verò deterius cõmutant,nam ſeneſcentibus magna ex parte exiccantur.Hic ſanè videtur ex duplici continuatione tum ad præcedentia, tum ad ſequentia, cur hunc ſcripſerit Aphoriſmum & rurſus docuit, quid melius ſit, an aluum habere humidam, an ſiccam: & quod ad præſentem attinet Aphoriſmum, non debere intelligi ſemper, ſed vt ibi magna ex parte, id eſt vt in pluribus, ἀπαλλάσσουσι enim ἀπαλλάττομαι tam degere,quàm commutare, poteſt ſignificare. Senſus autem magis ſic conuenit. Sed quia Hippocrates homonymiam committere videtur, difficultas hæc eò relegetur, nunc ſatis ſit intelligere, cur ſcripſerit Aphoriſmum, & quomodo ſit intelligendus.

Aphor.83. Cauſa lenitatis alui, vt habetur infrà,ibi: Mictio noctu plurima paruam ſignificat deiectionem: Si naturalis ſit, contingit ex pauca attractione iecoris, vt ſiccitatis ex magna, ſed magna attractio aut parua in ætatibus & naturalis fiunt, vel ob robur facultatis, vel calorem aut ſiccitatem, aut neceſſitatem alimenti. Alius modus eſt ratione ventriculi, nam is vel ob frigiditatem, vt non poſſit concoquere: vel ob humidam qualitatem, vel ob defluxum bilis, vt non poſſit cibus debito tempore contineri, aluum humidam reddit. Videndum eſt igitur, ſtante mutatione ſolùm conſueta, de qua agit in primo de Diæta dicens,Ex pueritia ad adoleſcentiam mutatio fit ex humido ad ſiccum, manente calore: ex adoleſcentia ad conſiſtentiam corpus exiccatur & refrigeratur, ex hac ætate corpus humectatur manifeſtè, & etiam refrigeratur, vt in ſenio corpora ſint frigida valde, ſicca verò in ſolidis, atque exterius & in conceptaculis ſuperfluo redundent humido. His propoſitis, videamus cur hæc viciſſitudo contingat. Et clarum eſt, quòd niſi quis reducat hanc mutationem totam ad vnum principium, nihil agit. Quid enim eſt quod generalem faciat orationem, niſi ratio vna in omnibus, & eſt quod in iuuentute,quoniam corpus exiccatur, ſi fuerit antea humidius: & aluos humidas habent, niſi quid obſtiterit, igitur dum ſiccantur, aluus etiam exiccatur: & hoc eſt per ſe manifeſtum.Sed ſi ſiccas habent aluos, cum temperies humida ſit, oportet vt ſiccitas ea contingat ob caliditatem, vel ob ſiccitatem, ſi ob caliditatem, refrigerantur, & aluus humida euadit: ſi ob ſiccitatem, quam neceſſe eſt eſſe immodicam, ſuperueniente ſenio,tranſmutantur in humidam præter naturam, ob nimiam ſiccitatem, atque ita ob frigiditatem aluus humectatur. Ex hoc colligite, quòd iuuenes bene diſpoſiti debent habere humidas aluos, non ſiccas. Et ratio id demonſtrat,quia infantes habent valde humidas:igitur in tranſitu recto per ætates, iuuenes debent habere humidiores ſenibus. *Pag.10.*

APHORISMVS XXI.

Famem vini potio ſoluit.

COMMENTARIVS.

Θώρηξις à Galeno exponitur, in libro de Linguis Hippocratis, vinolentia vel ebrietas. Hippocrates enim in libro de Humana natura, cum dixiſſet quod morbi communes tam accidunt maſculis quàm fœminis, ſubiicit, Θωρησσομένων καὶ ὑδροποτεόντων id eſt, vim potoribus, & aquæ. Explicatius Phauorinus, θώρηξιν ἀκρατοποσίαν exponit,id eſt vini meracioris vſum. Quid eſt ergo quòd hunc Aphoriſmum ſubtexuerit, illi ſcilicet: Quæ longo tempore extenuantur corpora, lentè reficere oportet: quæ verò breui, breuiter? Et ei: Facilius eſt impleri potu,quàm cibo.Scire tamen decet, quod, vt habetur in Commento, quatuor ſunt genera famis: Naturalis, cum ſtatis horis homo appetit cibum moderatè: & vehemens, *Pag.1.* *Aphor.17.* *Aphor.11.*

poſt

poſt longam inediam: aut nimiàm reſolutionem, ex laboribus maximè, vel defectum bonorum alimentorum: & fames canina, quæ fit ob atrum humorem ventriculum erodentem, cuius proponitur exemplum & cura in quinto Epidemiorum: & βούλιμος Pag. 2. quæ fit cum membra deficiunt, & membra naturalia tamen affecta ſunt malè, & corruptis humoribus referta. De hac non loquitur Hippocrates, cum ſit lethalis, & ipſe de ſanandis ſermonem inſtituit. Quòd autem vini potio omnem famem mitiget præter experimentum, eſt ratio, aut enim illa fames fit à frigiditate, & vinum cum calefaciat, famem ſedat: aut à nimia reſolutione, & vinum nutrit celerrimè, igitur famem tollet: aut ob humorem atrum, & vinum illum æquat, ergo omnibus confert. Præterea fames ſedatur nutritione & repletione ventriculi, & hæc duo præſtat vinum. Sed nunquid hoc ſolum vult, ſcilicet curam famis per hoc abſurdum, vt ita dicam, auxilium? An nobis potius etiam illud ſignificat, vini potum etiam hoc habere incommodi, ſcilicet vt famem tollat. Illud non omittendum duco, quod ait Hippocrates libro de Veteri medicina, vinum meracum Pag. 9. corpora quoquomodo debiliora reddere. Videntur autem habere vina diuerſas facultates, prout in ſecundo libro de Diæta ſcribitur.

APHORISMVS XXII.

Qvicunque morbi ex repletione fiunt, euacuatio ſanat: & quicunque ex euacuatione, repletio. Et aliorum contrarietas.

COMMENTARIVS.

Hippocrates in libro de Locis in homine inquit: Vtriuſque medicamentum Pag. 13. contraria contrario. Verbi gratia: Cum intumuerit pallidus, exoluitur ſanè, ſi quod medicamentum attenuans adhibitum fuerit: at hic tumenti attenuans opitulatur. Rurſus autem, quod aliquando vtilitatem cepit, nunc hic opitulanti opitulatur, quum ſanè præ gracilitate decolor & pallidus factus fuerit. Si quis enim pituitoſum & tumefaciens medicamentum exhibuerit, pallor ſedatur. In ſuper verò & dolor fit propter caliditatem, & propter frigiditatem, & propter valde exuperans & imminutum. Et in perfrigeratis natura quidem extra corpus ad cutem, propter calefaciens valde, dolor fit: in calidis verò natura, propter frigidum: & in ſiccis natura, ſi humectentur: & in humidis, ſi reſiccentur. In ſingulis enim, quorum natura permutatur ac corrumpitur, dolores fiunt. Sanantúrque dolores contrariis, idque etiam vnicuique morbo proprium eſt, nam in calidis natura, propter frigiditatem ægrotantibus dolores calefiunt. Et reliqua iuxta hanc rationem fiunt. Alius porrò modus hic eſt: Per ſimilia morbus fit, & per ſimilia ſoluitur, velut vrinæ ſtillicidium idem facit, ſi non ſit: & ſi ſit, ſedat. Et tuſſis eodem modo, velut & vrinæ ſtillicidium, ab eiſdem fit & ſedatur. Alius rurſus modus hic eſt, febris quæ propter tumefactionem ex pituita fit, aliquando quidem ab iiſdem fit & ſedatur, aliquando à contrariis. Et dat pulchrum exemplum, à vomitu huiuſmodi: Si quis vomenti aquam multam dare velit, eleuentur ea, propter quæ vomit vnà cum vomitu. Et ſic quidem per vomitum vomitus ſedatur. Rurſus autem propterea ſedatur, quòd inferne depulit id quod intus vomitum ciebat: atque ita ex ambobus contrariis (ſcilicet vomitum & aluum cientibus) homo ſanatur à vomitu eodem. Hippocrates ergo hic tres modos tangit expoſitionis huius orationis, Contraria contrariis curantur. Vnum, qui pertinet ad morbum ipſum, & eſt ac ſi quis dicat: Depellitur calor corpore refrigerato, & pallor corpore rubro reddito, & ſic propoſitio eſt generalis ſine dubio, ſed non artificioſa. Secundus modus eſt, vt ad cauſam referatur, ſcilicet vt curatio fiat à contrario cauſæ: & tunc dicit, Non ſemper eſt vera per accidens, licet per ſe vera ſit, nam etſi morbus fiat à calore, ſublato calore ceſſat morbus: non tamen calor ſemper depellitur à contrario, ſed quandoque à contrario, vt cum aqua frigida depellimus calorem febris: quandoque à ſimili, vt cum balneo depellimus inſolationem: quandoque licet vtroque modo, vt cum materiam vomitus curamus educendo, id poſſumus vomitu per ſimile, & ſubducentibus aluum, per contrarium educere. Oportet ergo in cauſis diſtinguere, nam de morbo, vt dixi, clarum eſt, & Hippocrates hic in textu & de Natura humana de cauſa exponit dicens: Pag. 41 Quoſcunque morbos repletio facit, euacuatio ſanat: & quicunque ex exuacuatione fiunt morbi, repletio. Quicunque verò à labore fiunt, quies ſanat: & quos ocium parit, labor ſanat. Et in ſumma medicum oportet ſcire, ſe opponere inſtantibus contrarium agendo morbis, naturis, temporibus, ætatibus: & diſtendentia ſoluere, & ſoluta diſtendere. Intelligit proculdubio in malè affectis noxiiſque temporibus, ætatibus, naturis, non autem rectè & iuxta debitam rationem ſe habentibus. Infrà verò, in Nothis: Curationem morborum Pag. 7. ita inſtituere oportet, vt cauſæ morbi nos opponamus. Et in libro de Flatibus: Si Pag. 1. quis cauſas corporis affecti probè cognouerit, facilè ea afferet quæ corpori conducunt: nimirum contraria corporibus, morborum natura perſpecta. Eſt enim maximè ſecundum naturam ipſa medicina. Quare ſtatim, vbi fames moleſtiam affert, morbus fit, quicquid enim hominem moleſtia afficit, ac triſtitiam affert, morbus vocatur. Quod ergo eſt famis remedium? quod famem ſedat, id autem facit cibus: cibo ergo famem medicari conuenit, ſic ſitis potus, & repletionis euacuatio, & euacuationis repletio: & labori quies ſuccurrit, & quieti labor: & vt

vt generaliter dicam, contraria contrariorum ſunt medelæ. Nullibi autem clarius quàm in ſecundo Epidemiorum: Verùm ad cauſam deuenire oportet, & ad cauſæ principium. Hæc igitur ſic determinare oportet, quòd curam ex contrariis cauſæ accipere ſemper eſt neceſſarium, non ſemper tamen cauſa ſuo contrario expellitur: vel quoniam non expellitur ab eo ex ratione applicationis, velut aqua frigida exterius applicata calorem adauget: vel quoniam per accidens depellitur à ſimili, vt calor à calore balnei, bilis à rhabarbaro eam purgante. Tertius, cum modus eſt ſimilis morbo, & tunc videtur morbi cauſa à ſimili propulſari: velut, ſi vomitu cauſa vomitus eiiciatur.

Sec.4. in fine.

Contrarij nomen quandoque impropriè ſumitur pro oppoſito, oppoſitum autem ſic dicitur, de his quæ ſecundum naturam ſe expellunt, & vocantur contraria: & ſecundum relationem, & ſecundum habitum & priuationem, & ſecundum negantem & affirmantem. Sic enim diſtinxit Ariſtoteles in libro de Decem vocibus. Nos autem ita diſtinguemus contraria ex ſententia Hippocratis: Contraria dicuntur, quæ ſimul eſſe non poſſunt. Et tunc vel ſolum hoc habent ex mente, & dicuntur affirmantes & negantes orationes: vel ex re, ſed abſque principio deſtruendi ſe mutuò, ſuntque contraria iuxta habitum & priuationem: vel cum principio deſtruendi ſe, non tamen ipſa ſe deſtruunt, vt album & nigrum, leue & aſperum: vel ſe mutuo deſtruunt, & hæc propriè ſunt contraria, vt calidum & frigidum quæ ſe mutuò corrumpunt. Cum igitur Hippocrates locutus eſt de contrariis generaliter, intelligit primum modum: cum autem ſpecialiter, tam tertium quàm etiam quartum.

Capit. De oppoſitis.

Illud ſolum quærendum eſt, quomodo aliquid poſſit tolli, & non à contrario propriè? Et reſpondeo, quòd refrigeratio, quæ fit in balneo tepido, non fit à balneo infra balnei teporem, ſed vſque ad eam: verùm quod refrigerat, vltra eſt naturalis temperies vel aër externus: balneum autem aperiendo meatus efficit, vt aër externus ingredi poſſit. Ergo omnis morbus curatur à contrario cauſæ ſuæ per ſe, licet aliter videatur contingere. Melius eſt ergo forſan vt dicamus, Hippocratem hoc ſolum voluiſſe, quòd curatio fiat tollendo morbi cauſam, & hoc vocaſſe contrarietatem. Continuabimus autem hunc Aphoriſmum præcedenti, vt ita legatur: Famem vini potio ſoluit, quicunque ergo morbi ex repletione fiunt, euacuatio ſanat: & quicunque ex euacuatione, repletio. Et aliorum contrarietas: quoniam non ſolo cibo fames ſedatur, ſed quouis nutriente.

APHORISMVS XXIII.

ACuti morbi in quatuordecim diebus iudicantur.

COMMENTARIVS.

SI præſentem Aphoriſmum ſuperioribus continuare volueris, vt ſit totus ſermo connexus, qualem par eſt, vt ſæpius dixi eſſe, eum connectemus illi, Acutorum morborum, vt ſit ſenſus: Quanquam acutorum morborum non ſit certa pronunciatio ſalutis, aut mortis: hoc tamen certò licet prædicere, quòd intra quartumdecimum diem quilibet morbus acutus iudicatur.

Vt verò ad expoſitionem veniamus, Galenus multum in ea laborat, propter morbos, qui non perpetuò augentur: & etiam, quia Hippocrates dixit, acutos morbos finiri in quadraginta diebus, vt in Prognoſticis, & aliquando in ſexaginta, vt in libello de Diebus indicatoriis, itaque excogitarunt quidam numerum dierum iudicantium vſque ad quadrageſimum. Sed hoc improbat Galenus, dicens non conuenire: ſunt enim tantum duodecim. Sed cur laborandum in re clara, cum ſenſus ſit apertus? Verè acuti morbi in quatuordecim diebus iudicantur, quoniam tales morbi adaugentur perpetuò magnis incrementis: tantum verò incrementum natura humana vltra quatuordecim dies non fert: ergo omnes acuti morbi intra quatuordecimum diem finiuntur. Qui verò non ſic finiuntur, non etiam perpetuò augentur, quare nec legitimi acuti debent appellari. Qui ergo maximis incrementis augentur, ad quadraginta: qui magnis, ſexaginta acuti extenduntur. Sed melius fuiſſet Galeno illud quære, quare Hippocrates non dixerit, Finiuntur: ſed Iudicantur? Dupliciter huic dubitationi occurrere poſſumus: vel quòd neceſſe ſit, vbi tam apertis incrementis augetur morbus, vt etiam iudicetur, nam motus materiæ ad hoc cogit: vel quod iudicari intelligatur, cum febris deſinit etiam ſine vlla excretione, vt primo Epidemiorum: Vigeſima à febre liber iudicatus eſt, non ſudauit, tubercula iam in decimaſeptima orta ſunt. Ergo iudicari dixit, febrem ceſſare: & tamen nec in hoc morbus fuit acutus, cum quartumdecimum diem exceſſerit.

Pag.2. In vltimis verbis.

In Glazomenio decimo languente.

Ex hoc intelligite, cum morbus acutus intra quartumdecimum diem non iudicatur, errorem aliquem in victu vel medicamento aut alia ratione admiſſum eſſe. Liquet enim, omnes ægros, qui ab Hippocrate in Epidemiis narrantur, intra eum terminum eſſe iudicatos, ſi acuto morbo laborarunt: morbos autem acutos omnes iudicari, etiam ſi abſceſſus cauſa ſit, in primo de Morbis his verbis declarauit: At verò febris ardens, phrenitis, peripneumonia, angina, pleuritis, vua, citò decernunt.

Pag.2.

APHORISMVS XXIV.

SEptenorum quartus eſt index. Alterius ſeptimanæ octauus principium. Eſt autem & vndecimus conſideratione dignus: ipſe enim eſt quar-

tus

tus ſecundæ ſeptimanæ. Rurſus verò & decimusſeptimus conſiderabitur: ipſe ſiquidem quartus eſt à quartodecimo, ſeptimus verò ab vndecimo.

COMMENTARIVS.

ISTum Aphoriſmum nemo intelliget, niſi qui mentem Hippocratis intellexerit, in- Pag.3. quit ille in libro de Septimeſtri partu: Conceptus & abortus & partus fiunt, in quibus morbi & ſanitas: ſcilicet ſecundum dies; ſecundum menſes, ſecundum dierum quadragenarias, & ſecundùm annum, inde probat, quòd cum hæc ſic diſtribuantur, vnum alterius ſit particeps: & cùm ſit particeps iudicatio ſeptenarij, & quadragenariæ, oportet vt tandiu retineatur prima ratio, quandiu non vitietur ſecunda. Cùm ergo quadragenaria ſit obſeruanda, oportet vt etiam dimidium obſeruetur, id eſt vigeſima, ſed ſi vigeſima ſit obſeruanda, non violata ſeptenarij ratione, quæ ſeruis fieri poteſt, oportet vt in prima & ſecunda hebdomada dies integri numerentur: in tertia autem, vt finis ſecundæ ſit initium tertiæ, & hoc eſt primum quod proponitur.

Secundum eſt, quòd quilibet terminus iudicatorius finitur intra ſuam hebdomadam, ideo cùm dies indicatiua ſit in medio, erit trigeſimus primus dies indicatiuus trigeſimæ quartæ: non decimusſeptimus, cuius numerus eſt dimidium trigintaquatuor. Et ita vno curſu declarat indicatiuos dies, qui ſunt medij ſuarum hebdomadarum.

Tertium eſt, quod docuit per hoc, dies tam iudicatorios, quàm indicatiuos, qui ſunt vltra vigeſimam, ſic vt vigeſimus quartus ſit indicatiuus loco quarti, & vigeſimus ſeptimus iudicatorius loco ſeptimi: atque ita de aliis ſequentibus, vſque ad quadrageſimum. Sed vltra non eſt morbus acutus, ſed ſolum procedemus per vigeſimas: vt ſexageſima, octuageſima, centeſima, & centeſimavigeſima. In harum medio erunt indicatiui & iudicatorij debiles, vt quinquageſimus, ſeptuageſimus, atque deinceps.

Continuatio clara eſt, nam in præcedenti dixit, quòd acuti morbi in quatuordecim diebus iudicantur, oſtendit ergo etiam ante illum, quando poſſint indicari, vtpote in ſeptimo: Et quomodo poſt illum vſque ad quadrageſimum, docens vno curſu medios eſſe horum indicatorios, & etiam vim ineſſe his diebus indicandi mediam, non tantam quanta ineſt principalibus. Et reddit vnam rationem, quare acuti morbi ad quartumdecimum extendantur, eò vſque enim numerantur integris ſeptimanis.

Hippocrates in Prognoſticis inquit: Primus terminus febrium eſt quartus dies: ſecundus, ſeptimus: tertius, vndecimus: quartus, eſt quartus decimus: quintus, decimusſeptimus: ſextus, eſt vigeſimus, non poſſunt autem (inquit) hi dies per integros numerari, redditque cauſam, dicens: Neque enim annus neque menſes integris diebus conficiuntur. Et hæc fuit opinio Hippocratis de cauſa Cap.5. numeri dierum. Aliam aſſignat Galenus in tertio de Diebus iudicatoriis: & conſiſtit in hoc, quod reuolutio lunæ fit in diebus viginti ſeptem & octo horis: & reditus ad coniunctionem ſolis, in diebus viginti ſex, & horis decem: quos circuitus cùm coniunxerimus, fient dies quinquagintatres, & horæ decemocto, cuius ſpatij dimidium eſt dierum vigintiſex, & horarum viginti & vnius: vt ſit dimidium menſis, dies tredecim, horæ vndecim, & ita cadit criſis in quartamdecimam diem. Addatur rurſus dimidium his, & fient dies viginti, horæque quatuor. Sed nec ſic redit res ad dies viginti, ſed tranſgreditur. Et præter id contrahit menſem dierum vigintinouem ad vigintiſex, ea ſola ratione quòd luna latitet ſub ſole tribus diebus. Neque ratio Fortunij Affaitati de menſibus profectionis ſolis, qui ſunt tertiadecima pars totius anni, & ſunt dierum vigintiocto cum duabus horis, ſatisfacit: cum dies vigeſimus primus, non vigeſimus, iudicatorius euadat. Propterea Hippocratis rationi manum dabimus.

Sed obiiciet quis, quòd Hippocrates ſæpius in quinto & ſeptimo Epidemiorum nar- Pag.2.10. rat, iudicatos fuiſſe in aliis diebus: vt in quinto de vxore Gorgiæ, quæ iudicata eſt in quadrageſima prima die: & de Polycrate, in quintadecima, & in ſeptimo de Pythodoro, in quinquageſimaprima: & de Eratolai filio, in ſeptuageſimaprima. Et Hermoptolemus Pag.1.2. periit in quintadecima: & Fulloni in Syro, Pag.7.16. cui remiſit febris in die decimaoctaua. Et ratio in omnibus eſt, quod computat primam diem, ſicut & mos eſt plebeiis, appellant enim quintumdecimum diem, qui verè eſt quartusdecimus.

APHORISMVS XXV.

AEſtiuæ quartanæ magna ex parte breues, autumnales longæ: & maximæ, quæ ad hyemem tendunt.

COMMENTARIVS.

COntinuatio per ſe clara eſt, poſtquam enim locutus eſt de acutis morbis, hic loquitur de longis. Et vult ſuo more ex vno exemplo à maiori, vt dicunt, oſtendere rationem generalem: & eſt, Quartanæ æſtiuæ breues ſunt plerunque, quanto magis alij morbi, qui non ſunt natura longi. Ratio triplex eſt, quoniam calor æſtatis diſſoluit humores, & ita facilius concoquuntur: ſecunda, quia tranſpirat magis corpus, & difflatur: tertia, Veriſimile eſt gētium eſſe morbum ex humore eo tempore genito, ſed in æſtate generatur bilis, vt in libro de Natura humana, Pag.5. igitur veriſimile eſt, atram bilem eſſe, ex qua ſit quartana, factam ex flaua bile, & non quartanam factam ex melancholia ſimplici vel exuſta: & ita erit breuis.

Pro quo ſciendum, quòd quartana ex triplici humore fit: melancholiæ ſimplici aduſta, & bili flaua aduſta. Et quæ fit ex bili flaua, breuiſſima eſt: longiſſima, quæ ex

 melan

melancholia ſimplici, ſed mitiſſima: peſſima, ex melancholia exuſta, ſed non adeò longa. *Sect. 6.* Dicebat Hippocrates ſexto Epidemiorum. Poſt pilorum defluuium quartana febris non vltra annum, id eſt, Cum decidunt pili, pituita ſalſa abundat, ſuperueniens quartana caſui pilorum, genita eſt ex humore liquidiore ac tenuiore, ideo non vltra annum extenditur. Eſt autem communis hic terminus quartanarum, vt habetur à Princi- *Tract. 1. Cap. 61.* pe prima quarti, dicit: Si non contingat error, aliter perdurat quandoque vſque ad duodecim annos. Vtilitas breuitatis eſt: quoniam vt ibi Auicenna dicit, longa terminatur ad hydropem. Hanc breuitatem definit Hippocrates libro de Natura humana, dicens: Mor- *Pag. 5.* bi qui æſtate fiunt, hyeme finiuntur: qui autumno, vere: qui hyeme, per æſtatem: qui vere, autumno, aliter ad annum perueniunt. Intelligit de morbis, qui vi temporis accidunt, ideò ſi contingunt ob calorem, deſinunt ſuperueniente frigore. Itaque erunt breues morbi, qui finientur in ipſo autumno.

Pag. 6. Sed eſt difficultas, quia in Coacis prædictionibus inquit: Hybernæ febres quartanæ leuiter in acutos morbos tranſeunt. Si enim longæ ſunt, quomodo tranſeunt in morbos acutos? Reſpondeo, quòd intelligit ſuccedente æſtate, non enim ſoluuntur à calore, ſed corrumpitur earum materia. Quòd autem dixit Leuiter, intelligit, facili ex cauſa. Eſt autem præceptum generale, quòd morbi omnes æſtiui, in hyeme incipientes, pericu- *Aphor. 34.* loſi ſunt in æſtate: & econtrà. Sed dubitatur, quia infrà inquit: In morbis minus periclitantur ægrotantes, quorum morbus congruit tempori: ſed quartana conuenit autumno. Tertia enim Aphoriſmorum, inter mor- *Aphor. 22.* bos autumni quartana numeratur. Si ergo eſſet longior, magis periclitarentur, quia periculum quartanæ, vt Princeps dixit, eſt in longitudine. Rurſus calor naturalis eſt, qui concoquit, ſeparat & excernit: & ille eſt imbecillior æſtate, validus in hyeme, prima Aphoriſmorum, vt viſum eſt: igitur morbi hyemales deberent eſſe breues? Reſpondemus, quòd calor aëris plus facit ad colliquationem, quàm naturalis ad concoctionem. Dictum verò ſecunda Aphoriſmorum intelligitur pari morbo, dato in magnitudine & longitudine.

Hæc quidem clara ſunt, verùm illa verba & maxime quæ ad hyemem tendunt, ſunt obſcura. Galenus ita interpretatur, quaſi hyemalis quartana eſſet longiſſima. Donatus de Mutis in expoſitione pauculorum Aphoriſmorum dicit, quòd dictum hoc referri debet ſolùm ad morbos autumnales, non hyemales, aliter enim dixiſſet Hippocrates, ſcilicet Hyemales autem longiſſimæ. Præterea quartana non numeratur ab Hippocrate inter morbos hyemales, ſed autumnales. Tertio dicit, Quartana eſt longiſſima, cum plurima atra bilis generatur. Sunt enim cauſæ longitudinis morbi, multitudo materiæ, craſſities, lentor, & frigus aëris: ſed plurima atra bilis generatur in autumno, vt ſuprà viſum eſt, ergo quartana autumnalis eſt longior quàm hyemalis. Dicit etiam obſeruaſſe, quod maximum eſt, quartanas hyemales vere finiri.

APHORISMVS XXVI.

FEbrem conuulſioni melius eſt ſuperuenire, quàm febri conuulſionem.

COMMENTARIVS.

INtelligere hic de quartanis continuato ſermone quiſque iudicabit, qui dictum illud A quartanis capti non admodum conuulſionibus capiuntur, ſi verò capiantur, & quartana ſuperuenerit, liberantur. Cum ergo *5. Aphor. 67.* maximè vtile ſit conuulſioni quartana capi, etiam omni alia febre capi conducit, vnde qui volet huius exquiſitam expoſitionem, illud conſideret dictum Hippocratis. Qui à *4. Aphor. 70.* conuulſione aut diſtentione neruorum tenetur, febre ſuperueniente liberatur. Si ergo conuulſionem tollit ſuperueniens febris, & ægrum occidit conuulſio febri ſuperueniens, manifeſtum eſt quod proponitur. Cauſa verò huius declaratur ſexta Aphoriſmorum, cum dicitur: Conuulſio fit ex repletione & inanitione, ita verò & ſingultus. Nam conuulſio ſuccedens febri, ob ſiccitatem plerunque aduenit, maximè ſi diuturnæ ſucceſſerit, itaque perimit cum ſiccitas curam non admittat, præſertim adhuc ſæuiente febre. At febris conuulſioni ſuccedens ex repletione fieri ſolet, atque ob id ſoluere morbi cauſam. Quæ verò à repletione fit, tam conuulſio quàm diſtentio, ab ea quæ à ſiccitate dignoſcitur, quod quæ à repletione ſtatim fit, à ſiccitate plerunque ſenſim.

Sed nunquid omnes cauſas conuulſionis ibi enumerauerit, ſuo loco dicetur. Illud magis eſt ad propoſitum, quod cum dicat in libro de Iudicatione. *Vlt. verbis.* Si à febre detentum conuulſio corripuerit, ſedatur febris eadem die, aut poſtridie, aut tertia die. Id quomodo in- *Pag. 14. & in Progn. Pag. 10.* telligendum ſit, docet in Coacis prædictionibus dicens. Seniores ſeptem annis in febre non corripiuntur conuulſione, ſin minus, pernicioſum eſt, id verò certo experimento verum eſſe deprehenditur. Puerulis enim febricitantibus conuulſio ſæpè ſuperuenit, quæ febrem ſoluit, ſed maiore periculo, quàm priore. At adultis rarò ob febrem conuulſio ſuperuenit, & ſi ſuperuenerit, pernicioſum eſt. Terminum autem hunc definit ſeptimus annus. Ob hoc ſanè dixit Hippocrates. Melius eſt non ſimpliciter hoc bonum, illud malum, quia & conuulſio, vt dixi, ſuperuenire poteſt febri ob ſiccitatem, & tunc perimit, & ob materiam tranſlatam, & tunc licet febris diſcedat, deterior tamen relinquitur diſpoſitio, eſt enim criſis mali, ob hoc dixit, Melius, nam neque ſemper febris ſuperueniens conuulſioni bona eſt, cum fieri poſſit vt ob dolores ſuperueniat: oſtendemus autem conuulſionem multum à diſtentione differre, diſtentionem verò vix vnquam fieri ab inanitione.

APHORISMVS XXVII.

His quæ non ex ratione leuant, non oportet fidere: neque multum formidare mala, quæ præter rationem eueniunt: Plurima enim talia ſtabilia non ſunt, neque multum durare & permanere conſueuere.

COMMENTARIVS.

Dictio Quæ, referri poteſt ad ſigna & auxilia, κουφίζω autem, quod eſt alleuo potius ad auxilia videtur transferri: ego tamen magis credo Galeno, vt qui proprietatem Græcæ linguæ, in qua natus eſt, tenuit, vt pro ſigno, tum propter antecedentia intelligatur, vt ſit ſenſus: His quæ præter rationem videntur alleuaſſe, ſignis non eſt fidendum. Quod & confirmant ſequentia verba: Huius exemplum locupletiſſimum habetis de Hermocrate, cum inquit: Circa vndecimam omnia viſa ſunt alleuata eſſe: ſopor cœpit. Et rurſus: Decimaquarta à febre liber non ſudauit: dormuit: intelligebat omnia. Et iterum vigeſima die iudicatus eſt, à febre liber, non ſudauit. Et tamen paulo pòſt, id eſt vigeſimaſeptima die periit, huiuſmodi ſigna in vtramque partem Galenus tum hic tum alibi ſolet infida appellare. Qua ratione autem continuetur præcedentibus, clarum eſt, nam cum locutus ſit de ſignis, & in poſterum dicturus ſit, ea ſigna quæ inutilia ſunt reiicit.

3. Epid. Sect. 1. Agro 2.

Animaduertendum eſt, quòd in bonis dicit abſolutè non eſſe fidendum, in malis autem non hoc ſimpliciter profert: quoniam nec ſic ſunt negligenda, quandoquidem latitare aliquid poteſt, cuius meritò mortem afferant. Similiter dixit: Plurima enim talia ſtabilia non ſunt, quaſi dicat: Si ſtabilia ſint, & diu permaneant, non ſunt paruifacienda. Sed an hoc intelligat etiam de bonis ſignis, an ſolum de malis, ſcilicet quod non debeant nobis fidem facere, propterea quòd ſtabilia eſſe non ſoleant, ne fruſtra culpemus Hippocratem, de vtriſque dicta illa exiſtimemus.

Cæterùm hic Aphoriſmus non ſolùm ad prædictionem, ſed etiam curationem pertinebit, monet enim nos, ne mutata ratione victus, propter ſignum parum conſtans, ægrum perdamus.

Pag. 12. Verùm conducet hic forſan declarare, an quod dixi in Coacis prædictionibus: Qui morbi in malis ſignis leuantur, & qui in bonis non remittunt, difficiles ſunt: de his intelligatur ſignis, quæ nuper diximus? ibi autem plurima talia commemorat, vt ſit hic pro exemplo locus ille. Et reſpondeo, quòd ſic: nam alleuant illa, & non ſecundum rationem, cum ſint mala ſigna: illa non remittunt, cum ſint bona, non tamen ab his dicit timendum eſt.

APHORISMVS XXVIII.

Febricitantium non omnino leuiter, permanere corpus, & nihil minui: vel etiam pluſquam ratio poſtulat contabeſcere, malum. Hoc enim morbi longitudinem, hoc verò imbecillitatem ſignificat.

COMMENTARIVS.

Poſtquam nos docuit, non debere infidis ſignis in vtramuis partem fidere, ſolidum & maximè fidum ſignum, admirabiléque docet. Eſt autem Aphoriſmorum nobiliſſimus, ob quatuor cauſas: difficultatem ſummam, ſenſus dignitatem, exponentium cæcitatem, qui nihil in eo declarando ſani commemorant: demum quòd Galenus quinquies in hoc Aphoriſmo perperam accuſat Hippocratem. Additur ratio vtrique dicto, Febricitantes non omnino leuiter, ſi non minuantur, ſignum eſt longitudinis morbi: ſi nimium, ſignificat virium imbecillitatem: igitur vtrunque eſt malum. Vt verò videamus quomodo ex vno morbi longitudo, ex altero imbecillitas virium indicetur, videndum eſt prius ad quam partem referatur, non omnino leuiter: & vult Galenus, quod tam ad pluſquam ratio poſtulat contabeſcere, quàm ad nihil minui, nam ad nihil minui iuſtè refertur, quoniam ſi leuiſſimè quis ægrotet, maximè in hyeme, non eſt mirum ſi corpus non minuatur: ad id verò pluſquam ratio poſtulat, quoniam ſi leuiſſima ſit febris, etiam quòd plus iuſto contabeſcat, accidet alia cauſa, vt periculoſum minimè ſit. Sed & per Non omnino leuiter, poteſt intelligi mediocriter & magna: ſed in magna febre etiam eſt abſurdum, pluſquam ratio poſtulat, contabeſcere, ſcilicet habita ratione temporis, morbi, ætatis, temperaturæ, qualitatis victus, auxiliorum & fortuitorum. Ratio autem talis eſt: Si non exoluitur corporis moles, ſignum eſt humores eſſe craſſos, & corporis habitum denſum, igitur cum ab his morbi longitudo proueniat, clarum eſt quòd dicitur: Si nimis iuſto exoluitur, ſignum eſt tenuitatis humorum & raritatis ſubſtantiæ corporis, quamobrem difflata magna quantitate humorum, neceſſariò corpus redditur imbecille, & ita patet veritas Aphoriſmi.

Primò accuſatur Hippocrates in eo, quod videtur innuere colliquationem maiorem in non omnino leuibus morbis eſſe malam: imò dicit Galenus, etiam in leuiſſimis. Reſpondeo quòd non, quia ſi contingat in leuiſſimo morbo, non eſt mala, propter duas cauſas, primùm, quia non arguit prauitatem morbi, & etiam quia non affert periculum mortis, hoc autem eſt quod Hippocrates malum vocat, propriè enim mali ſignificato in Medicina vtitur.

Secundò accuſatur, quòd verba illa (Pluſquam ratio poſtulat) non attribuat tam his

(Permanere

(Permanere corpus) quàm etiam illi (contabeſcere) vt velit ſic legi: Febricitantium non omnino leuiter permanere corpus pluſquam ratio poſtulat, vel contabeſcere, malum. Hìc nolim damnare Galenum, quia credo in textu defuiſſe (Nihil minui) nam ſi adfuiſſent, cum illa ſupplerent vices eorum (Pluſquam ratio poſtulat) non erat in quo accuſaret adeò abſurde Hippocratem.

Tertia accuſatio eſt in verbo *συντήκεται*, à *συντήκω*, quod ſignificat colliqueſco, abſumo, tabeſco: ſed in ſignificatione paſſiua. Dicit non id, ſed extenuari ſignificauit. Sed quid prohibuit Hippocratem, ne verbo *ἰσχναίνω* vſus ſit, ſi hoc voluit, nec vt Galenus ait, *συντήκω* abuteretur? an forſan *ἰσχναίνω* antiquum non fuit? aut aliud quo extenuari ſignificaretur? Sed extenuari dicimus carnem & pinguedinem: colliqueſcere verò, cum vltrà tabeſcunt, nam extenuari plus iuſto, non adeò malum eſt.

Quartò accuſatur, quòd non adiecerit aut declarauerit quid ſit hoc (Pluſquam ratio poſtulat) eúmque excuſat dicens, ob breuitatem omiſiſſe. Demiror quonam pacto voluerit Hippocratem hoc præfinire, quod ad ſenſum attinet, nam ſi de genere rei loquitur, magnitudinem & conſuetudinem in omnibus perpendi iubet.

Vltimò ait, Hippocratem exiſtimaſſe omnem conſumptionem plus iuſto fieri ob virium imbecillitatem: ſed dicit, non ita eſt, fit enim quandoque ob humorum tenuitatem, & habitus raritatem. Itàque illum arguit, quòd hanc cauſam omiſerit. Sed demiror de
11. *Artis Cur. cap. 6.* Galeno, qui non memor ſit huiuſmodi habitus ſemper, dum febre laborant, cum imbecillibus viribus coniunxiſſe. Quamobrem, etiam ſi ab initio hic habitus potuiſſet eſſe cum robore virium; vbi iam corpus conſumptum eſt, eſt cum earum imbecillitate.

Quæ ergo extenuant corpus, ſunt: agita-
Pag. 17. tio, vnde in libro de Ratione victus in acutis, iubetur vt ægri decumbant, nec ſe iactent. Quæcunque etiam calida & ſicca magis reſoluunt non ſolùm corpus, ſed & vires, vt regio, aër, cibus: calida verò, & humida, & mollia, magis reſoluuntur.

Pag. 2. Huc meritò referri debent Hippocratis verba in libro Prognoſticorum: Naſus acutus, oculi caui, tempora collapſa, aures frigidæ & contractæ, & earum extremitates conuerſæ, & cutis circa frontem dura, circumtenſa & arida, & totius faciei color pallidus aut niger, vel etiam liuidus aut plumbeus. Hic patet non de ſola extenuatione loqui Hippocratem, ſed aliquid plus inſinuaſſo. Hæc autem arefactio in facie ob id deterius eſt ſignum, quàm in reliquis corporis partibus quòd facies, vt in ſexto Epidemiorum ait, bona in magnis morbis bonum ſit ſignum: & in paruis mala, malum. Non enim tam facile expugnatur faciei decor, carnoſior enim eſt facies, deficientibus neruis, vt in li-
Pag. 3. bro de Locis in homine: vt conſter, non de imbecillitate ſecus locutum eſſe Hippocratem, quàm de morbi longitudine, ſcilicet vt ſignum eſt, non autem cauſa.

APHORISMVS XXIX.

CVm morbi inchoant, ſi quid videtur mouendum, moue: cum verò conſiſtunt ac vigent, melius eſt quietem habere.

COMMENTARIVS.

POſtquam Hippocrates locutus eſt de ſignis generalibus, hic loquitur de propriis, admonens nos de natura temporum morborum, & eſt, ac ſi diceret: Extrema morborum ſunt leuia, media autem valida, & hoc demonſtratur ex ipſa natura morbi, nam ſi ex initio creſcit & augetur, & declinatio eſt morbi remiſſio, ergo initia & fines morborum ſunt mitiora: Vigor autem validior eſt, & ſæuior. Propterea rectè & meritò hic Aphoriſmus cum ſequenti coniungitur. Sed in hoc admonet nos vnius maximi præcepti & generalis, tum ſpecialis: ſpeciale quidem eſt, quod inchoantibus morbis debemus, ſi expedit, mouere: quoniam in vigore quieſcere oportet. Præceptum autem generale eſt, cum natura mouet, tu quieſce: cum eſt quieta, tunc tempus eſt mouendi. Mouere intelligimus tribus modis. Euacuare, & hoc dupliciter, venæ ſectione & purgatione: Deriuare ſeu tranſponere, & Auertere. Conſentit, quod dicit quarta Aphoriſ- 10.
morum: Medicari in valde acutis, ſi materia turget, eadem die, tardare enim in talibus, malum eſt. Et in prima: In acutis paſſioni- *Aphor. 24.*
bus raro, & in principiis medicinis purgantibus vti: & hoc cum præmeditatione faciendum. Et de venæ ſectione, in libro de Ratione victus in acutis. Ratio horum om- *Pag. 16.*
nium eſt, quod neque purgatione, neque venæ ſectione quicquam educitur peccantis humoris, neque enim vllus æger moreretur: ſed venæ ſectio prohibet putredinem peruagari.

Superſunt duo dubia: Cur non liceat ergo mittere ſanguinem in morbi declinatione? & an in incremento? Ergo omnis euacuatio (vt ibi docebat Hippocrates) fit ob magnitudinem morbi, aut præſentis, aut futuri: in declinatione neutrum adeſt: igitur euacuatio non illi debetur, in principio debetur, ob futuri morbi in ſtatu magnitudinem. Purgatio autem in declinatione debetur ob eandem cauſam, non tamen ſectio venæ: quoniam iam quod potuit corrumpi ſanguinis, corruptum eſt. In incremento autem debetur, ſi morbus nondum magnus eſt, & tamen futurus eſt: minus tamen quàm in principio, cum minor eſt. Liquet autem medicos noſtri temporis maximè mouere, cum maximè morbus ſæuit, quare cum minimè, mouere debent. Cauſa autem quare non debes mouere in vigore, eſt duplex. Prima, quoniam tunc maximè febris ſæuit, & vires ſunt imbecilles, ideo dixit in libro de Purgantibus medicamentis, *Non ſunt in febribus vehe-* *Pag. 2.*
mentibus danda medicamenta, niſi cum febris remiſerit. Secunda, quia poſſes impedire

naturæ

naturæ motum eo tempore, ſed hanc cauſam non conſiderat nunc Hippocrates. Iſta ſententia ſcribitur in libro de Locis in homine: morbos à principio curare oportet: Et ſi quidem à fluxionibus fiunt, primum fluxiones ſedare: ſi verò ab alia cauſa, principium morbi ſedare ac curare. Sed obiicies ex Septimo Epidemiorum: Ventres ſubpurgandi ſunt in morbis, vbi purganda matura fuerint: inferni quidem, vbi concedisse videris: ſignum habes, ſi non anxij fuerint, nec capite grauati, & cum calores mitiſſimi: & cum poſt exacerbationes ceſſarint, ſupernè verò in ipſis exacerbationibus, tunc enim & hi eleuantur, quum anxij & grauati ſupernis partibus fuerint. Propterea verò in principijs purgandum non eſt, quoniam his temporibus ſua ſponte expurgantur. Et hoc idem de purgatione per ſuperiora dixit in libro de Veratri vſu. Eratolai quoque filio purgatio in ſtatu ex copioſo lacte aſinino multum contulit, ſeptimo Epidemiorum, adeò quòd ſanatus eſt Mneſianacti: etiam veratrum datum fuit, & vena ſecta, ſæniente morbo: & cleocho veratrum bis in incremento & ſtatu, ibidem: & vterque ſanatus eſt. Aliis etiam in locis, in ſtatu per inferna veratro vtiliter purgat. Ideo fieri poteſt, vt ſtatus prioris morbi, ſit initium abſceſſus in cerebro, vel pulmone, vel ſub latere: & tunc purgare licet, & venam ſecare, vt hoc non te lateat. Sed his in locis per ſuperiora purgauit. Quod verò dicit Hippocrates, de veratri purgantis per ſuperiora exhibitione, intelligit, vbi duo adſint: repletio ventriculi, & motus ad vomitum, vel ſaltem facilitas, hoc enim non intelligit per mouere, vt neque per clyſterem feces educere, melius autem iſta fiunt ſtatus tempore, quia materia magis obedit: quamobrem in initio non adeò iuuat, quoniam materia non educitur: in ſtatu autem Hippocrates magis veretur noxam ne trahatur ad venas, quàm quòd intempeſtiuè educatur.

Pag. 13. Pag. 14. Pag. 3. Pag. 12.

APHORISMVS XXX.

Circa initia & fines omnia imbecilliora: cum verò conſiſtunt, validiora.

COMMENTARIVS.

Reddit rationem præcedentis dicti: Natura non debet grauari duobus vehementibus caſibus: ſed motus eſt res valida, & dum conſiſtunt morbi, natura grauatur ab eſſentia illorum, tum etiam perſæpe ſymptomatum: igitur non debemus eo tempore mouere. Vnde patet, quòd loquitur de motu graui, non autem quocunque vt dixi antea. Vnde non de clyſteri, nec leui vomitu aut frictione. Et etiam quòd hæc regula conuenit omnibus vehementibus motibus conduplicatis, vtpote quod non debemus eadem die ſanguinem multum mittere, & purgare vehementer, nec bis purgare, nec copioſum ſanguinem mittere ex duabus diuerſis partibus.

Vtrum verò in vigore cauſa morbi ſit validior? Galenus in ſanabili hoc negat, at Hippocrates dicit Omnia, id eſt morbi ſymptomata, cauſæ. Hoc eſt quod Galenus non animaduertit, quod in vigore materia perfectè concoquitur, non autem eſt perfectè concocta: hoc enim pertinet ad declinationem, eſt tamen mitior illa materia in ſanandis. Sed aliud eſt dicere morbum aut cauſam, aut ſymptoma eſſe mitiora aliud minora. Dolor enim ventriculi aut iecoris, incipiente abſceſſu, minor eſt colica ex fecibus orta non lethali: nec tamen eſt mitior morbus, ſed ſæuior. Ergo & cauſa & morbus, & omnia quæ ſunt præter naturam, maiora ſunt ſemper in ſtatu, vt rectè dixit Hippocrates.

Virium autem (quanquam hæc ſint parerga) ea quæ in cerebro eſt, & ab ipſo diffunditur, prima redditur debilior: & magis manifeſtè quæ mouet, quàm quæ cognoſcit aut ſentit: vitalis autem, parum aut nihil variat: naturalis, ſi ad proportionem conferatur, perpetuò fit validior, eius enim robur ex excrementis cognoſcitur, vrinis, egeſtionibus, ſputis, pure, quæ in dies fiunt meliora. Simpliciter autem plus illa debilitatur, quàm vlla aliarum, nam ægri vbi conualuerint, nullam maiorem noxam ſentiunt, quàm quod cibos vix concoquunt, & maximè in ventriculo, quia membrum eſt exangue. Cor enim & iecur cum ſint carnoſa vehementer & calida & ſanguinea, & principia, vix læduntur. Et ſi lædantur, non eò leue periculum ob id, etiam ex minima noxa. Itaque ſolent conſulere medici, vt à morbis ventriculus tum intus tum extrà muniatur. Galenus ſuo more admonet ſimpliciter de Animali, quam vocat, facultate, occaſionem potius errandi præbens, quàm docens, nec hoc dixi, vt illum arguam: ſed vt legentes admonerem, ne in hac tanta inſolita breuitate rei tam neceſſariæ ſcitu periclitarentur. Comm. 29. Aphor.

Sed quid dicemus de morbis qui minuuntur, de quibus Hippocrates in primo de Morbis, velut eſt genus ſanguineæ febris? huiuſmodi enim ſtatim poſt initium minui incipit. Sed ſenſus Hippocratis eſt de morbo, qui vnus conſiſtit, qui enim ab initio minui incipiunt, non ſunt iidem morbi: ſed pars parti ſuccreſcit, velut in flumine, cuius aquæ portio effluit, alia ſubingrediente. Pag. 3.

APHORISMVS XXXI.

Eius qui ex ægritudine bene cibatur, nihil proficere corpus malum.

COMMENTARIVS.

Qvòd Galenus hunc Aphoriſmum velit octauo adiici, leue crimen obiicit Hippocrati: ſed quod ex eo ſequitur, multum obeſt opinioni de Hippocrate, nam cum ibi dixiſſet: Si quis à morbo cibum aſſumens non corroboratur, ſignum eſt quod corpus pluri alimento vtitur: hic verò repetens, & ſui oblitus dicat, eſſe malum, hoc non conuenit,

conuenit, multum enim differunt error & ſignum malum. Sed diſcrimen eſt, quoniam hic præſupponit, quòd bene cibetur, quare non poteſt cauſa eſſe, quòd non reſtauretur cibi nimia copia, neque paucitas. Ergo ſi non reſtauratur corpus, hoc eſt malum ſignum. Non autem hoc intendit Hippocrates, ſed ſequentis Aphoriſmi concluſionem. Vnde hoc maius eſt & deterius, nihil proficere quàm non corroborari, non corroborari enim, neceſſariò non eſt malum: ſed nihil proficere nec viribus, nec carne, nec colore, quæ tria in morbis deperire ſolent, hoc malum eſt. Eſt ergo ſenſus hic: Si quis conualeſcens rectè cibetur, nec quicquam proficiat, malum. Quale autem malum, nunc ſubiicit: ſcilicet, quod poſtmodum eò deueniunt, vt non appetant. Proponit autem Galenus duas cauſas non proficiendi: humorum prauitatem, & hoc rectè, & ad Hippocratis mentem, vt ex ſequentibus verbis patet: & imbecillitatem virium. Hoc non animaduertit falſum eſſe, imbecillitas enim tanta, quæ cum recta cibatione non proficit, quis non videt, ad ſanitatem eam non ſpectare, ſed eſſe mortis futuræ certam cauſam? Cauſa ergo mali eſt, corruptio in humoribus, vt primo de Diæta: Quodcunque maius eſt atque potentius, trahit ad ſe quod eſt imbecillius: ideo ſi humores corrupti ſunt, adeò augentur, vt poſtmodum cibum efficiant iniucundum, vt quarto de Morbis, vbi etiam docet, quòd ob id fiunt corpora magis gracilia, quia ob prauos humores cibi non vincuntur, ideo plus ſecedit quàm ingeratur. Ergo tam octauo Aphoriſmo, quàm ei qui dicit, Non pura corpora quanto magis nutries, tanto magis lædes, iungi poteſt. Sed vtcunque ſit, propter ſequentem potius ſcriptus eſſe videtur.

Pag. 4. Pag. 8. 10.

APHORISMVS XXXII.

OMnes ferè qui malè ſe habent, circa initia bene cibati, nec quicquam proficientes, circa finem rurſus cibum non appetunt. Qui verò circa initia cibum valde non appetunt, poſtea bene appetentes, hi melius euadunt.

COMMENTARIVS.

ERgo vult oſtendere, quædam eſſe ab initio deteriora, quæ in melius melioribus finiant: & rurſus quòd deterior ſit leuis affectio ingraueſcens, graui in melius tendente. Docet tertiò quorſum tendat appetitus bonus, cum corpus non proficit: ſcilicet vt poſtmodum non appetat. Cauſam explicat Galenus in Commento, & rectè, ſed oblitus alterius cauſæ perperam adductæ. Quia ergo non pura corpora quanto magis nutries, tanto magis lædes, aucta impuritate, & humorum corruptione, tandem eò ventum erit, vt quod malum aderat, ſcilicet non nutriri, maneat: quod verò boni erat, ſcilicet appetere, pereat. Huius autem duo egregia inter reliqua Hippocrates appoſuit exempla, Cleanactidem primo Epidemiorum: qui cum *Sextus æger.* circa trigeſimam diem bene appeteret, vix octuageſima iudicatus eſt, aderant enim cum ea appetentia, ſigna tamen prauorum humorum in vrinis, & reliquis. Et in tertio eiuſdem de Pario, qui circa quadrageſimam *Sect. 3. ægro primo.* diem abhorruit cibum: & quia malis vſus eſt cum hoc cibis, itaque centeſima uigeſima die mortuus eſt. Vt intelligamus, nō appetere cibum, malum eſſe ſignum: vt appetere ſemper, bonum: non tamen tantum prodeſſe ſigni bonitatem, ob id quòd cauſa ſit mali effectus, ſcilicet nutriendi copioſius ægrum quàm expediat: nec tantum obeſſe ſignum malum non appetendi, quantum prodeſt vſus abſtinentiæ ex deiecta appetentia conſequens. Cum verò & non appetere & aſſumere, & præſertim malos cibos, ſimul iunguntur, tunc hoc peſſimum eſt. Per id autem intelligimus, non ſolùm non proficere malum eſſe ſignum, ſed etiam perſeuerare alia mala ſigna in vrina, in egeſtionibus & vigilia, & cauſam eſſe vt copioſè nutriendo res cedat in deterius. Sed hoc non adeò malum eſt, vt eſt non proficere: quandoquidem proficere in melius, peculiaris ſit vtilitas bene appetentis, & cibum recta ratione ſumentis.

Qui verò circa initia. Docet, quòd etſi tales non appetant, quia mali humores prope ventriculum ſint, tamen pauci, aliter non potuiſſet ſubiungere (poſtea bene appetentes) conſumptis his humoribus ſenſim hi melius euadunt. Ex quo collige quartam regulam, Quòd melius eſt habere paucos humores noxios in loco præſtantiore, quàm multos in remotiore: vt plus faciat multitudo, quàm locus. Nam qui habet plures humores, procul à ventriculo in deterius labetur: qui paucos, iuxta ventriculum in melius proficiet, ſed hoc forſan non eſt per ſe, ſed quia impediendo aſſumptionem cibi, conſumuntur à calore naturali. Verba illa *ἀσιτέοντες ἰσχυρῶς*, declarant ambiguitatem ex verſione, Valde non appetunt: quod maius eſt, quàm non valde appetunt.

APHORISMVS XXXIII.

IN quouis morbo mente conſtare & bene ſe habere, ad ea quæ offeruntur bonum: contrarium verò, malum.

COMMENTARIVS.

COntinuationem huius Aphoriſmi cum præcedenti, manifeſtam eſſe liquet, nam cum in præcedenti prætuliſſet inappetentiam ipſi appetentiæ, facilè quis coniectari potuiſſet, inappetentiam, vt ita dicam, eſſe bonam, & appetentiam malam. Dicit ergo, quòd appetere cibos per ſe ſemper eſt bonum, & contrarium malum: vt intelligamus quod dixerat in præcedenti Aphoriſmo, contingere ſolùm ratione ſubſequentium,

non

non autem ſigni. Ergo demonſtratio huius eſt, mente conſtare, oſtendit aut robur facultatis principalis in cerebro, aut cerebrum non affici multùm, bene appetere ſanitatem ventriculi & iecoris, ab his enim duobus membris fit appetentia, aut ſaltem robur facultatis, ſed non lædi ventriculum, iecur nec cerebrum: aut ſi lædantur, ob robur non vinci, bonum eſt ſignum, igitur patet Hippocratis ſententia. Quæ eodem modo amplificari poteſt de leuitate corporis: ac pulſu, ac omnes facultates ſimul comprehendas.

Eorum qui vtroque bono ſigno caruerunt, neminem ſanatum prodidit Hippocrates, nam in prima conſtitutione tertij Epidemiorum, Hermocrates, qui & delirauit, & cibum faſtidiebat, mortuus eſt in vigeſimaſeptima. Et Euryanactis filia in decimaſeptima: in tertia verò peſtilenti conſtitutione Parius, in centeſimavigeſima: & puerpera in Thaſo, octuageſima. In quibuſdam vnum adfuit, aliud non: velut Pythodoro, ſeptimo Epidemiorum, qui cibos & ſorbitiones aſſumebat, nihilominus per ſomnum (dicit) delyrabat & excitatus vix ipſe ſui ipſius (inquit) erat. Senatus tamen eſt: quoniam, vt dixi, nec à ſomno delyrabat: nec delyrium dici poteſt, quod per ſomnum contingit, ſed & ibidem Eratolai filius conualuit, quamuis leuiter delyraret, quia cibum appetebat: delyrium autem potius obliuio dici debuit. Sanati ſunt ſerò: hic ſeptuageſimaprima die, ille autem quinquageſimaprima. Cydis autem filius, tametſi cibos appeteret, quia tamen vehementer delyrauit, paulo poſt vigeſimam diem mortuus eſt. Aliud exemplum ponitur in Hermoptolemi vxore, quæ vehementer appetebat, delyrabat autem grauiter, quæ & ipſa mortua eſt: quoniam non bene ſe ad ea quæ offerebantur habebat, ſed furioſè illa deuorabat.

1. Languens. 6. Languens. 1. Languens. Pag. 1. Pag. 2. Pag. 3. Pag. 5.

Ergo his intellectis, ſi duo hæc ſigna non pariter procedant, ita diſtinguendum eſt. Delyrium non adeò res perpetua eſt, vt appetentia vel faſtidium: vbi autem ſit continuum vt illa deterius eſt ſignum, quàm inappetentia, & plus poteſt quàm appetentia, occidit enim continuum delyrium in febre. Præterea delyrium in acutis, vel mentis conſtantia, plus poſſunt quàm appetentia vel faſtidium, plerique enim in acutis ad ſtatum vſque, propter materiam quæ circa, os ventriculi eſt, vel ob calorem, cibum faſtidiunt, & tamen ſanantur. In diuturnis autem morbis plus ſignificant appetentia & faſtidium, quàm mentis conſtantia vel delyrium. Delyrium etiam per ſe maius eſt quàm faſtidium cibi, quod etiam ſanis multis eſt familiare. Appetentia quoque & inappetentia non eodem modo ſe habet, vt delyrium & conſtantia mentis, nam etſi delyrare deterius ſit quàm cibum faſtidire, non tamen non delyrare melius eſt quàm appetere, hoc enim melius eſt, quàm mente conſtare. Nec eodem modo in ætatibus, delyrium enim in iuuenibus & ſenibus longè magis deterius eſt faſtidio: in pueris multo deterius eſt faſtidium cibi, quàm mentis motio.

Demum bene appetere, aliud longè eſt, quàm vehementer. Primum eſt, cum conſuetos cibos appetunt, & oblatos moderatè recipiunt. Secundum, cum non appetunt quidem, ſed oblatis vtuntur tamen. tertium eſt, cum appetunt, ſed præſentes reſpuunt. Quartum, quod peſſimum eſt, cum non appetunt, & oblatos deguſtare non poſſunt. Hoc autem deterius eſt, quàm ſi nauſeam commoueant, hoc enim ventriculi ſolum vitium eſt, illud plerunque iecoris. Non appetere autem conſuetos cibos, & malos, etiam minus malum eſt, quàm prorſus non appetere.

APHORISMVS XXXIV.

IN morbis minus periclitantur, quorum naturæ aut ætati, aut habitui aut tempori magis congruit morbus quàm quibus ſecundum nihil iſtorum congruit.

COMMENTARIVS.

RAtio huius dicti eſt, morbi minus pernicioſi ſunt, quorum cauſæ minores ſunt, nam, vt vidimus ſuprà, cura fit per cauſæ ablationem: ſed morbi conſimiles naturæ vel ætati vel aliis à minori cauſa fiunt, quoniam facilis eſt generatio cuiuſque in ſimilibus, libro de Natura humana: igitur morbi geniti in ſimilibus minus periculoſi ſunt, quàm geniti in non ſimilibus. Amplificatur autem ad alias extendendo cauſas, quæ poſſunt efficere morborum cauſas aut repugnare illarum generationi: vt regionem, aërem, victus rationem, ac huiuſmodi. Secundò, quòd morbi geniti in contrariis principiis ſuis cauſis ſunt longè aliis deteriores. Tertiò, quod non ſolùm hi morbi ſunt periculoſiores ad mortem, ſed ſerius & maiore cum difficultate ſanantur, & maioribus indigent auxiliis. Si quem delectat videre amplificationem huius Aphoriſmi, legat illum in ſecundo Prorrhetici, In acutis biliofis albicantes, cum Galeni expoſitione.

Aphor. 22. Pag. 5. Com. 18.

Continuatio ad præcedentia eſt, quoniam cum docuiſſet ſigna ſumpta ab operationibus naturalibus in præcedenti: hic docet ſigna ſumpta à comparatione morbi ad res naturales. Illud autem accidit Galeno in huius Aphoriſmi explicatione, quod ego in fabula de Ebulo narraui in ſecundo fabularum. Ferunt enim eam eſſe naturam ebuli, vt ſi decocto ſtipitum & radicum illius crura lauentur dolentia, leuet dolorem lotio illa: ſin autem ſana, dolorem inferat, ſic Galenus his in libris paſſim ſugillat vel tacitè vel apertè Hippocratem, credo quòd ab aliis defenderetur: in hoc autem Aphoriſmo illum non ſemel tuetur, quia à cæteris per calumniam accuſetur. Præclarè igitur toto hoc volumine feciſſet Galenus, ſi morem hunc huius commenti, potius quàm aliorum ſequi maluiſſet. Sed homines ſumus, qui quidem & lucrum & ambitionem & gloriam amamus, etiam nimio pluſquam deceat: laborem vt mortalibus inimicum, auidè refugimus. Sed ad rem.

Fab. 18.

Supra Aphor. 22. Primum argumentum fuit hoc, Contraria contrariis curantur, ſed in morbis, factis in contrariis naturæ diſpoſitionibus, aut temporis, habemus naturam aut tempus pro auxilio: velut in tertiana hyemali, hyemis frigus: & in quartana æſtiua, calorem æſtatis, vt ſuperius viſum eſt. Reſpondet Galenus duobus modis. Primum, quòd licet naturalis diſpoſitio aduerſetur cauſæ, tamen cauſa eſt maior: vt pote cauſa tertianam faciens, maior eſt hyeme quàm æſtate. Et ideo licet hyems adiuuet ad tollendum cauſam, quia tamen cauſa eſt iam, & tollere cauſam in actione conſiſtit, ideo deterior eſt tertiana hyemalis æſtiua. Quod etiam ſecundo modo reſpondendo confirmat, ſcilicet quòd experientia deprehenſum ſit, ardentes febres in hyeme periculoſiores eſſe, quàm in æſtate. Addit aliud, quod etſi verum ſit, inter tot tamen cauſas quæ aſſignari poſſunt, ſoli tempori conuenit: ſcilicet quòd mutato tempore, tales ſecuriores ſunt: & ratione ſigni, quòd à leuiore cauſa morbus factus ſit: & cauſæ, quoniam mutato in contrarium tempore facilius curetur. Sed hoc eſt omnino extra Hippocratis conſiderationem, nam tertiana facta in æſtate, non tranſit ad hyemem, ſed finitur in æſtate: & ſi non finiatur in æſtate, finietur in autumno, non in hyeme. Et vt breuiter dicam, mens Hippocratis eſt, quoniam morbus in contraria diſpoſitione imprimitur, à vehementiore cauſa, & etiam difficiliorem efficit morbum, vtpote ex contrariis miſtum, vt tertiana in hyeme: adeſt enim vtrumque contrarium ſimul, à quibus maximè natura affligitur. Ideo ad primum hoc Dioclis argumentum ex libro de ſeptimanis dico, quod morbi multi periculoſiores, citius tamen ſanantur, nec eſt quod oſtendam hoc, cum tritum ſit: vt febris ardens ſplenis tumore. Hoc ergo voluit Hippocrates ſolùm, quòd morbi in ſtatu conſimili ſint minus periculoſi, quia natura minore incommodo perfert.

Secundum illius argumentum erat, quòd grauedines & raucedines in valde ſenibus non maturantur: & tamen morbi illi con-
Infra Aph 40. gruunt ætati ſenili. Reſpondet Galenus, quòd idem non eſt difficilius ſanari & occidere: & quòd dixit in valde ſenibus, non ſimpliciter ſenibus. Sed clarum eſt, quòd ſi non maturantur, quòd ſunt periculoſiores, & quòd ſunt morbi valde ſenum. Ideo non maturantur in ſenibus, ob naturæ ſimilitudinem: ſed quoniam ætas ipſa eſt ad omnes morbos imbecillis, nam & ab acutis maius incurrunt periculum, vt etiam Galenus te-
Com. 14. Sect. 1. ſtatur primo Aphoriſmorum.

Tertium eſt, quod Hippocrates primo Epidemiorum inquit: Multis qui ambigui erant, tunc tabes confirmata eſt: quibuſdam verò primùm cœpit, & his natura ad tabem vergebat, moriebantur autem multi, & plurimi ex his. Si igitur plurimi moriebantur ex tabe, quorum natura erat tabifica, verum non eſt generaliter dictum Hippocra-
3. Aphor. 2. tis. Ad hoc reſpondet Galenus, per naturam debere intelligi temperaturam, iuxta illud: Naturam hæ quidem ad æſtatem, hæ verò ad hyemem benè maleve ſe habent, non de compoſitione. Sed fallitur, quia in ſexto eiuſdem dicit, quòd natura parati ad tabem, facilius in eam incidunt, & facilius ſanantur. *Sect. 7. vide ſolutionem 3. Aphor. 10.*

At dices: Quid de quartana, quæ morbus eſt autumnalis, vt ſuperius viſum eſt, eſt tamen longior: & quo longior, eo periculoſior? Dico, quòd hoc eſt generali ratione omnium morborum, non autem ſpeciali, & ideo quartana autumni minus longa eſt comparatione quartanæ æſtiuæ, quàm tertiana autumnalis notha, in comparatione alterius conſimilis æſtiuæ. Eadem ratione dicemus, quòd tubercula in immundo corpore periculoſiora ſunt quàm in puro, vt ſuperius viſum eſt: non quia tubercula, ſed quia ſinguli morbi. Eodem modo dicemus de febre, de conuulſione ex ſiccitate, quamuis nerui natura ſicci ſint, omnes enim morbi ſicci difficiliores. *Aphor. 25.* *Aphor. 15.*

APHORISMVS XXXV.

IN quouis morbo partes ad vmbilicum & imum ventrem attinentes craſſitudinem habere melius eſt: multum verò extenuari & colliqueſcere, prauum. Sed & hoc quoque ad inferiores purgationes periculoſum.

COMMENTARIVS.

CVm dicit, In quouis morbo, vt hic: & in ſuperiore, In quouis morbo mente conſtare: non ſolùm ad ægrotantes omnes, ſed etiam ſanos extenditur Aphoriſmi edictum. Neque enim vniuerſis ægrotantibus quicquam commune eſſe poteſt quod etiam ſanis non ſit, præter operationum offenſam. Si igitur ita eſt, non ſolùm ægrotantibus, ſed & ſanis conueniet, & vtile etiam erit, eas partes habere craſſiores. Continuatur autem ex qualitate rerum naturalium generaliter conſideratata: cum antea res naturales ad ſingulos morbos comparaſſet.

Inquit ergo, quòd in quibuſuis morbis partes ventris melius eſt vt ſint craſſæ, quàm tenues, hoc explicatur ex parte in Progno- *Pag. 2.* ſticis: Præcordium optimum eſt, quod doloris eſt expers, æquale & molle. Quod enim extenuatur, neque molle eſt, ſed aſperum & tenſum, & plerunque etiam inæquale. Galenus pulchrè diuidit ventrem in tria, ſcilicet hypochondrium, id eſt partem quæ ſubiacet χόνδρῳ id eſt, enſiformi cartilagini, & partes ad vmbilicum, & ἦτρον. Quòd ſi in quinque, forſan diſtinctè magis, præcordia quæ à lateribus hypochondrij (quanquam etiam eo nomine ſignificentur) & ilia, à lateribus vmbilici & imi ventris, ſic enim diſtinctè poterimus vnamquanque partem nominare, vt in Anatomia docuimus. Exponit ergo Galenus de cauſa, non de ſigno. Extenuatæ enim partes illæ & coctionem debilem edunt, atque hoc de naturæ opere, & purgationibus ineptæ ſunt, at de his dicemus. Verùm Hippocrates de ſignis ſolùm loquitur,

loquitur, nam de cauſa nos admonet, quotieſcunque egreditur. ſemitam atque ordinem, vt hic (ſed & hoc quoque, &c.) Ergo ſi de ſignis loquitur, docendum eſt quomodo id ſit intelligendum. Extenuari ergo partes ad vmbilicum & imum ventrem, contingit vehemens ob ardentium febrium perſeuerantiam, partes enim epigaſtrij obductæ pinguedine, ſi debent extenuari, neceſſe eſt calorem feruidum ibi ſubeſſe, ac diu manere, ex quo hectica vt plurimùm conſequi ſolet, itémque cum is calor vehementior ſit circa cor, verendum eſt ne vel hecticam gignat, vel conſumptis ſpiritibus hominem perimat. Melius itaque Galeno fuiſſet id quærere, quod experimento deprehenditur, quódque Hippocrates animaduertit, ob ídque prætermiſit hypochondrij conſumptionem, quæ rarò accidit in ægris, ſicut inferiorum partium ventris frequenter: cur id accidat, cum calor non minus vehementer infeſtet hypochondria quàm ὄμφαλον ϗ ἦτρον? Et mihi ſanè videtur, quod cum ab vmbilico infra ſolida quædam moles ex inteſtinis ſubiiciatur, in quibus etſi aliquid inane ſit, tamen totum ſpacium completur: pars verò epigaſtrij carnoſior quàm in hypochondrio, calor febrilis tamen ibi magis ſæuit, humoréſque in meſaræo ſparſi fouent illum, ideò è regione illa maxima fit colliquatio, at hypochondrio toti ſubeſt ventriculus, qui vacuus inane ſpatium multum relinquit, plenus autem frigidior eſt atque humidior: vnde hypochondrum ſupercalefacere nullo tempore, neque exiccare poteſt, tum verò & pars ſuperior minus naturaliter pinguis, ſed neruoſa quaſi, vt in quam deſinant initia muſculorum, aut fines inchoent, vnde adeò extenuari nequeunt, vt infrà poſitæ partes: ſiquidem vmbilici è regione, ventriculi imum finitur. Et ne generaliter dicam, non abſumuntur niſi humores, humores autem in meſaræo, meſaræum autem non altius protenditur: vnde non adeò colliqueſcere partes ſuperiores poſſunt, vt inferiores. Scire autem oportet, humores qui ibi continentur, magno auxilio naturæ eſſe. Eſt enim locus ille quaſi penu naturæ.

Sed & hoc proponit, vt dictum eſt, partem ad curationem pertinentem, ſcilicet periculoſum eſſe in huiuſmodi extenuatione purgare per inferna: de ſuperiore non dicit, quid enim attinet vnum alteri? Sed bene cauere oporteret, vbi ſuperior pars eſſet colliquata, ne ad vomitum cogeremus.

Sed neque Galenus explicat, cur periculoſum ſit extenuato inferiore ventre purgare: ſed idem per idem fermè exponit, quòd oporteat ſcilicet ea membra eſſe robuſta. Ergo medicamentum, cum ad inteſtina humores duxerit, ſi non calore externi hypogaſtrij craſſi foueantur, illi reſident diutius, & dolores mouent & erodunt, & intemperiem gignunt: non quòd robur muſculis ſit neceſſarium, quod minimum hoc in caſu ſufficit. Vnde etiam vſus edocuit, vt fatigante medicamento ægrum ob dolores, quod inuiti quaſi prodeant humores, ſolet ea pars calidis linteis vtiliter foueri.

APHORISMVS XXXVI.

QVi ſalubritatem corporis habent, per medicamenta euacuati, citò exoluuntur: & qui prauo vtuntur cibo.

COMMENTARIVS.

QVi putant Hippocratem non continuaſſe hos Aphoriſmos, conſiderent ſolùm longè petitam hanc continuationem huius Aphoriſmi ad præcedentem, nam cum in illo locutus eſſet, ordinem ſeruans de ſignis, hic de curatione, in præcedenti attexuit ſecundam partem primæ, vnum conficiens Aphoriſmum, atque hunc ipſum illi ſecundæ parti. Vt ſit ſenſus: Extenuatio ventris inferioris obnoxia eſt purgationibus, ſed & qui ſano ſunt corpore, & qui prauis vtuntur cibis, ſi per medicamenta euacuentur, citò exoluuntur, ideo ſupple, in his omnibus medicamenta quantum fieri poteſt ſunt deuitanda. Demonſtratio oſtendit ſenſum Aphoriſmi talem: Qui ſani ſunt repugnante medicamento citò exoluuntur, & qui prauo vtuntur cibo, ſed enim in vtriſque diſſoluuntur vires: his quidem ob humorum prauitatem, qui ex prauo gignuntur cibo: illis autem ob pugnam, non quia colliquet carnes ſanas, Huiuſmodi exempla dat Hippocrates quinto Epidemiorum, dicens: Antander cum eſ- *Pag. 9.*
ſet alioqui ſanus, niſi quòd veſica doleret, catapotio aſſumpto, primùm purgatus eſt multum & celeriter, deinde cum à meridie vehementi dolore circa ventrem teneretur, nox inſomnis, ſtrangulatio, iactatio, deſperatio, cum nihil amplius demitteret aluus, & vomeret interim: demum poſtridie ſoluta aluo, & multo etiam ſanguine effuſo, periit. Sic ibidem narrat de multis aliis, inter quos Euboœus cum purgatus eſſet, deorſum ex pharmacho tribus continuis diebus, obiit: Symmachi autem filius ob id perit, quòd per ſex dies non purgabatur: adoleſcens verò qui ex Eubocæa venerat, mortuus eſt ex vomitorio medicamento, quia debile fuit, & non purgatus eſt: ſerua autem, quoniam parum per ſuperna, multum per inferna. Vnctor autem ille ſeptimo Epidemiorum, cum bibiſſet medi- *Pag. 5.*
camentum, perperam per ſuperna & inferna purgatus eſt, & ex purgatione ſucceſſit febris, tuſſis, ſpirandi difficultas, à quibus vix euaſit. Vt in vniuerſum ſic exhibita medicamenta, quadrifariam occidant: aut nimium purgando, aut per partem, per quam purgare non debent, aut per vtrumque, aut non purgando, vnde dolores & febris commouentur.

APHORISMVS XXXVII.

QVi bene ſe habent corpore, difficulter ferunt medicationes.

COMMENTARIVS.

CVm declaraſſet ſtatum corporis, hic declarat habitum, ſcilicet eorum qui bonis abundant humoribus. Vt enim mali humores nimium fluunt, ita difficulter boni, natura eos amplectente. Vnde tormina & dolores & febris ſubſequuntur. Vt enim habetur in libro de Humana natura, Medicamenta purgantia primò trahunt proprium humorem, inde miſtum: ſed cum nullus adeſt humor ſecretus, quia omnes boni ſunt, trahit miſtum, & per vim, & ita lædit. Vel ſi humorem pro humore alium purges, inquit in libro de Affectionibus. Et præter cætera caput calefaciunt omnia medicamenta purgantia, vt inquit in libro de Locis in homine. Vbi ſuadet, vt præter reliqua id obſeruemus in dandis medicamentis, vt valida ſolùm robuſtis exhibeamus. Vt verò generaliter colligam ſententiam trium præcedentium Aphoriſmorum, videtur Hippocrates ambo extrema refugere duarum contrarietatum: Euchymiæ, cacochymiæ, ſanorum, & morbo nimis conſumptorum in dandis medicamentis purgantibus per inferna.

Pag. 5. Pag. 10. Pag. 9. 10.

APHORISMVS XXXVIII.

PArum deterior cibus aut potus, ſuauior autem melioribus quidem, ſed minus ſuauibus eſt præferendus.

COMMENTARIVS.

CVm locutus eſſet de auxiliis per medicamenta exhibendis, quoniam de conditionibus non ſubſtantia inſtrumentorum medicinalium, loquitur etiam hic de cibo & potu exhibendo, non ratione morbi, aut eſſentiæ cibi, ſed adiectæ qualitatis. Habet hic textus originem ex ſexto Epidemiorum, dum ſic ſcribit: Ægrotantibus gratificationes, velut eſt purè præparare potus & cibos, & ea quæ videt: molliter ea quæ contingit. Aliæ gratificationes quæ non magnoperè lædunt, aut facilè reparari poſſunt: velut frigida, ſi ea opus eſt. Aliæ gratificationes ſunt, introitus, ſermones, habitus, vſitus, ægrotanti tonſura, vngues, odores. Exponens ibi Galenus, & in ſequenti Commento ait: Duplex vtilitas habetur ex gratificatione ægri in his rebus quæ ſunt citra illius iacturam: vna, quod melius in cibis concoquunt, in potibus ſitis ſedatur: ex odoribus ſomnus conciliatur: ex balneo quies virtúſque reſtauratur, ſeu vires. Ex altera quæ eſt amor ægri ad medicum, & obſeruantia, fit vt illi in omnibus pareat. Vnde plures à parentibus vel filiis vel amicis cibum acceperunt, quem alioquin auerſabantur. Et ideo dicit, Ego dedi quandoque aquam frigidam per vnam diem, antequam expediret, vt mihi ægros obnoxios redderem. Et aliqui per quindecim dies perpetuos Pergami à potu abſtinuerunt, perſuaſi quòd Æſculapius id imperaſſet: qui nullius alterius præcepto in tam dura abſtinen a parere voluiſſent. Eadem ſententia habetur in libro de Affectionibus: Cibos, potus, aut abſonia quæcunque ægri concupiſcunt, ſi non damnum conſequatur, exhibeto.

Sect. 4. Pag. 12.

Qui nam autem ſint hi cibi parum deteriores, intelligemus ab Hippocrate eodem loco dicente: Omnes alij cibi (optimi ſunt, panis, maza, carnes, piſces, vinum) cæteri parum iuuant aut lædunt. Dicat aliquis, cucumeres crudi nonne ſunt mali? Dico, intelligit tres conditiones in eis. Prima eſt, quòd cum in ſingulis cibis facultas contineatur generandorum quatuor humorum, & alij alio indigeant humore magis, eo fit, vt cibi iidem aliis boni ſint, aliis mali, quarto de Morbis. Et hæc ſententia etiam habetur à Galeno in libro de Cibis boni & mali ſucci. Hoc adieci, quoniam plerique negant, & facto ipſo contrarium huius præcepti ſequuntur, dantes oua & carnes ægris, quos cibos bonos ſimpliciter appellant: licet Hippocrates oua ex hoc numero excluſerit, cum tamen in febribus longè magis expedirent piſces. Eodem modo ſi conſuetudo obſtet, dicit Hippocrates in libro de Ratione victus in acutis, facilius feruntur mali cibi conſueti, quàm boni inſueti. Et ita vnum ex his fit ſimilitudine generali, aliud contingit ob ſpecialem conſuetudinem, tertium ob propriam cuiuſque naturam, velut œnophobi & tyrophobi. Ob hæc non potuit aſſignare certam rationem ciborum bonorum & malorum, quoniam mali non ſunt mali omnibus. Secunda conditio eſt, quòd ſint cocti & ſubacti multa aqua & coctura, vt habetur in libro de Veteri medicina. Dicit: Cibi omnes validiſſimi tam ſanos quàm ægros offendunt. Qui autem validiſſimi cibi ſint, infrà declarabat dicens: Quicunque excellentes habent qualitates. Nam cocti multum ab huiuſmodi liberantur, neque enim piper neque acetum, multa aqua, & diu cocta, eos ſapores retinent. Declaratur autem tertia conditio in tertio Epidemiorum, cum dixit in Pario ægro: Eduliis quoque multis & vitioſis vtebatur. Sed & quantitatem inſinuauit, & cibi proprietatem, inferius in Apollonio dicens: Lacte vſus eſt multo, cocto & crudo, caprino & ouillo, & victu malo. Itaque appellat victum malum, lac in hoc caſu, tum ob multitudinem, tum ob morbum, febre enim & tumore præcordij dextri laborabat.

Pag. 2. Cap. 10. Pag. 7. Pag. 5. Pag. 6. 1. Languens. 3. conſtit. 11. Languens. 3. conſtit.

Suauior trifariam dicitur: natura, vt iecora gallinarum, præcipuè inter omnia edulia, quæ etiam reſtaurant appetitum cibi: & inter reliqua dicit Auicenna, quòd iecur caprili auis reparat appetitum in dracone. Et ſecundus modus eſt ob proprietatem: ſicut ego, qui edo libenter cammaros, ſeu aſtacos: quia mater, dum me in vtero haberet, vehementer eo cibo delectabatur. Tertius eſt, ratione præparationis. Huiuſmodi exemplum propoſuit nobis Hippocrates in libro de Internis affectionibus, dicens: In cura morbi regij ex flaua bile dabis gallinarum pullum, percoctum cum cæpa, caſeo, coriandro,

11. 1. Tract. 5. cap. vlt. Pag. 10.

coriandro, ſeſamo, ſale & vua paſſa alba Seſamum hic mali odoris eſt: forſan genus erat odoratum, apud Hippocratem.

Pag.5. Amplificatur etiam hæc regula, cum extendatur ad medicamenta: vt in libro de Ratione victus in morbis acutis, vbi tam veratro quàm peplio admiſcet odorata, quod etiam aliis in locis ſæpius obſeruat, ne ventriculus ſubuertatur.

APHORISMVS XXXIX.

SEnes iuuenibus magna ex parte ægrotant minus: qui verò ipſis morbi accidunt longi, maxima ex parte comitantur ad mortem.

COMMENTARIVS.

NOn ob continentiam vitæ, alioqui magis ægrotaturi, ac ſæpius, ſenes, vt Galenus vult, minus ægrotant iuuenibus, quæ enim regula abſurda Hippocratis, maximè ſuppreſſa poſtmodum cauſa? Sed quoniam temperamento ſunt frigido & ſicco, calida autem & humida corpora ſunt, quæ abſceſſibus ac febribus ſunt obnoxia, qui maximè morbi frequentes ſunt: ob id iuuenes, etiam ſi ſe cuſtodiant, æſtate præſertim, magis ægrotant ſenibus, & frequentius. Et pariter, ſi vtrique incontinenter viuant, eadem ratione. Diſtingnit tamen Hippocrates, ægrotare, id eſt acutis morbis corripi, ab eo quod eſt morbis ſubiici: propterea non ſcripſit ſenes iuuenibus morbis minus ſubiiciuntur (falſum enim forſan fuiſſet hoc modo dictum) ſed, Senes iuuenibus magna ex parte ægrotant minus. Cur autem dixerit, magna ex parte, liquet: quoniam ſenes cacochymi, iuuenibus pari habitu frequentius ægrotabunt: hic calore naturali, & excretionibus ſolùm prohibentibus, illic ſola temperie, neque enim veriſimile eſt, eo dicto megna ex parte diſparem feciſſe collationem, vt ſenes mali habitus conferret iuuenibus bene conſtitutis: ſed veriſimile eſt, eoſdem ad ſeipſos, vt eſſet artificioſa comparatio, contuliſſe. Plures autem bono quàm malo ſolent vti regimine, nam etſi in victu peccent, laboribus tamen, excretionibus, ſomniorum longitudine & profunditate, purgationibus annuis, cibis pauci alimenti, prohibentur à repletione: & ideo à cacochymia, neque enim cacochymia ſine repletione eſt, aut verè poteſt appellari: quare etiam tales in ſenectute minus ægrotant, præſertim eo tempore, quo plurimi ægrotare ſolent, ſcilicet in fine æſtatis, & vſque ad medium autumni: quanquam finis autumni pernicioſiores afferre ſoleat morbos, reliquis eius partibus. Cæterum & hic Aphoriſmus non de principalibus morborum cauſis agit, vt nec tres proximè antecedentes: ſed de his, quæ non ſunt naturæ contrariæ. Hanc verò in ſententiam, inquit Cicero in libro de Senectute, adoleſcentes facilius in morbos incurrunt, grauius ægrotant, difficilius curantur. Et Celſus: Longis morbis ſenectus, acutis adoleſcentia magis patet. Sed nemini

In quarta accuſatione.

Lib. 2. cap. 1. in princ.

maior fides in hoc, quàm Hippocrati ipſi. In primo enim de Morbis hæc habet: Et qui quidem iuniores patiuntur eas affectiones, quæ à laboribus fieri dictæ, ſunt, hi & ampliores & vehementiores ipſas patiuntur, & magis quàm alij dolent, & ſtatim in ipſis manifeſtæ fiunt, vt ſanguinem aut ſpuant, aut vomant. Sed & quædam quæ eueniunt ipſis, fallunt ipſos præ bona corporis habitudine. Seniores autem quidem rarò patiuntur: & ſi patiantur, debiles ipſas perpetiuntur, vtpote ipſi debiliores cum ſint: & remittunt magis ipſis, & affectionum maiorem curam gerunt. Fiunt igitur ab initio omnino minus ſeniori quàm iuniori: & vbi factæ fuerint ſeniori, debiliores: fiunt, iuniori vehementiores. Et iuniori quidem, vtpote qui habet corporis vigorem & ſiccitatem, & carnem denſam ac robuſtam, & ad ipſa oſſa aſſidentem, cute circum ipſam circumtenta: quum aliquid amplius laborarit, ſolito magis & derepentè conuulſiones vehementes fiunt, & ruptiones multæ ac omnigenæ venarum ac carnium. Et horum aliqua ſtatim manifeſta fiunt, aliqua poſteriori tempore comparant. At ſenioribus vigor fortis non ineſt, & carnes circum oſſa diffluunt, & cutis circum carnes: & ipſa caro rara eſt, ac debilis, vt neque tale quid pati poſſit ſimiliter ſenior, veluti iunior. Et ſi quid patiatur, leuiter patitur, & ſtatim manifeſtum redditur. Atque in tantum quidem in affectionum principio, iuniores ſenioribus difficilius liberantur. Pag. 11.

Sed obiiciet quiſpiam ex libro primo de Diæta: Saniſſimi ex ætatibus pueri, inde adoleſcentes: morboſiſſimi autem ſenes, & his proximi. Loquitur de longis morbis. Morboſos enim dicimus, non qui quandoque ægrotant, ſed qui quibuſdam implicantur affectionibus, à quibus nunquam ferè ſunt immunes. Hoc modo ſi intelligamus morboſos, fatemur, ſenes eſſe morboſiores iuuenibus: ſin quòd nouis morbis corripi ſoleant, nihil minus. Sed & ibi de frigida & humida temperatura loqui ſe teſtatur, ſubiicitque paulo pòſt: In calida & ſicca ſaniſſimi ſunt ſenes, morboſiſſimi autem iuuenes. Pag. 11.

Quando verò ſenectus incipiat, ex præſentis Aphoriſmi vltima parte collata cum authoritate in libro primo de Diæta habetur, cum dixit: Qui à quadrageſimo anno morbo aliquo correpti fuerint, nunquam fermè euadunt, igitur cum hoc dicat de ſenibus, ſenium eo anno incipere exiſtimat. Rurſus in ſexta Aphoriſmorum: Renum & veſicæ vitia in ſenioribus difficulter ſanantur, confert cum dicto ſexto Epidemiorum: Renum affectiones ſupra quinquageſimum annum ſanatas non vidi. Igitur cum ſenes quadrageſimo, ſeniores quinquageſimo anno definiat, patet conuenire. Per iuuenes autem an intelligat etiam infantes, haud dubium eſt, tum quia vniuerſam ætatem humanam in duo diuidenti hoc neceſſe eſt, tum quia infantes ſunt omnibus aliis morboſiores. Pag. 10. Aphor. 6. Sect. 7.

Si quis igitur velit colligere cauſas, cur ſenes ægrotent rarius quàm iuuenes, quatuor ſunt. Prima, quòd ipſi habent calorem imbecillem, & ideo non poſſunt pati magnam febrem

brem vel phlegmonem, nam febris in calore, phlegmon in multitudine ſanguinis, fundamentum recipiunt. Secunda, quòd ſenes à debilibus cauſis offenduntur, ideò non perpetiuntur morbos, ſed ſtatim ſe ſubtrahunt. Iuuenes autem, dum reſiſtunt, vehementius à morbis corripiuntur, & maioribus: & hæ duæ cauſæ adducuntur ab Hippocrate. Tertia eſt, quòd ſunt minus obnoxij putredini ob frigiditatem & ſiccitatem: & eſt noſtra. Quarta, quòd vtuntur meliore victus ratione. Quòd verò dixit (minus) intelligi poteſt rarius, & à leuioribus morbis, & vtroque modo: quod verbi ſignificatum demonſtrat, & experientia docet.

Qui verò ipſis morbi accidunt longi, maxima ex parte comitantur ad mortem, nam morbi longi fiunt ob craſſos, lentos & frigidos humores: Secunda Aphoriſmorum Galenus. *Com.19.* Sed in quarta dicit, propter craſſitiem, multitudinem vel frigiditatem: *Com.44.* quaſi poſſit humor eſſe craſſus, calidus aut frigidus tenuis, adeò etiam parum ſibi conſtat, dum hic multitudinem, ibi lentorem dicit. At ego didici ex Hippocrate primo de Morbis, *Pag.2.* dum longos enumerat morbos, vndecim fieri ex nouem cauſis: multitudine humorum, frigiditate, anguſtia meatuum, intemperie fixa in membro, vitiata compoſitione, vbi manus admoueri non poteſt, loco tranſitus excrementorum fluxione aut vlcere laborante, fluxione ad locum decliuem rectà, & natura morbi circularis. Quæ omnia cum vires & calorem robuſtum expoſcat: atque hæc in ſenibus ambo ſint imbecillia, liquet omnes huiuſmodi morbos vix vnquam in ſenibus ſanari. Continuatio eſt ex naturalibus cauſis, ad eas quæ ſunt præter naturam comparatis.

APHORISMVS XL.

RAucedines & grauedines in valde ſenibus coctionem non admittunt.

COMMENTARIVS.

DOcet quæ non curantur, & eſt quaſi partis ſecundæ præcedentis Aphoriſmi exemplum. Eſt autem raucedo ſeu raucitas, apud Celſum βράγχος, *Lib.1.cap.2. Sect.4.* morbus, vt Plinius ait, in quo vox vt tubæ rauca fit. Grauedo autem, κόρυζα: dicit Celſus, per κόρυζαν Hippocratem intellexiſſe omne deſtillationis genus. Recitat Braſauolus, cum Leonicenus annum agens nonageſimumſextum, raucedine laboraret, Albertus Sauonarola medicus, Phratrij Hieronymi frater, dixit: Grauedines & raucedines in valde ſenibus non maturantur. Reſpondet igitur Leonicenus, Aphoriſmum eum non eſſe ſcriptum de medicis: habuitque hac in cauſa proſperam fortunam, iure enim caporum optimo, mombaſióque conualuit. In vniuerſum duo hæc animaduertere decet: Primùm, voluiſſe docere Hippocratem, quid intelligeret per morbos longos, ſcilicet qui nullis circuitibus determinantur, nam quotidiana & quartana, cum non poſſint rectè ſe cuſtodienti tranſire centum viginti dies, vbi non lethales ſint, non comitabuntur ſenes ad mortem, ſed antea finientur. Secundum eſt, quod cum in præcedenti loquutus ſit de ſenibus, hîc exemplum affert in valde ſenibus. Galenus plures morbos affert in Commento, qui nunquam ſanantur in ſenibus, quorum magna pars etiam in iuuenibus eſt inſanabilis: ſed non affert cauſam, cur hîc non dixerit in ſenibus, ſed valde ſenibus. Vult ergo nos intelligere, ætatem tantum poſſe, vt etiam faciles morbos alioqui reddat inſanabiles. Atque vtinam non tam multa Galenus adduxiſſet, ſed potius explicaſſet cur tam raro exemplo vſus ſit. Cum videamus etiam valde ſenes interquieſcere ab his morbis, etſi non prorſus liberentur. Ideo non dicit, non curari, ſed non peruenire ad coctionem. Meminerit ergo eorum quæ dixit in ſexto Epidemiorum: *Sect.5.* Morbi connutriti in ſenecta & per concoctionem & ſolutionem & rarefactionem, deſinunt, non ergo miraculo ſanatus eſt Leonicenus, neque Albertus adduxit Aphoriſmum ad propoſitum: nec Galenus nec alij expoſitores mentem Hippocratis declararunt, ſed maximum errorem admiſere, multi enim decrepiti æſtatis beneficio, mutatione regionis, cum victus ratione ſalubri, citra concoctionem ſanantur. Sic ergo & ex difficultate ſpirandi & dolore coli & ſplenis perſæpe liberantur. De podagra autem, ac renum doloribus & gibbo, cum habeant peculiarem cauſam, ſuo loco dicetur.

APHORISMVS XLI.

QVi frequenter & vehementer abſque cauſa manifeſta exoluuntur, derepentè moriuntur.

COMMENTARIVS.

GAlenus rectè admonet, quòd neceſſariæ ſunt tres illæ cauſæ, frequenter, vehementer, abſque cauſa manifeſta: ſed non ſunt neceſſariæ, vt verus ſit, ſed vt ſit ſemper verus Aphoriſmus. Melius ergo feciſſet, ſi docuiſſet, quid hoc repentè mori, neque enim videmus ſine morbo repentè homines mori, niſi ſyderatione correptos. Propterea exiſtimandum eſt hos eſſe partim ex his, partim ex illis qui cum leui morbo ſubitò intereunt, quapropter etiam patet ratio continuitatis ad ſequentem Aphoriſmum: ad præcedentia autem, quod in his locutus ſit de Prognoſticis vehementis morbi, qui mortem affert, ſicut in præcedenti qui non facilè curatur. Per hoc autem quod dixit, Vehementer: intellige ſyncopim, non lipothomiam, & quæ non facilè ſoluatur. At verò huiuſmodi caſus noſtra ætate & in noſtris regionibus rari ſunt, frequentiores forſan apud Hippocratem. Siderationes autem quotidie videmus, & magis Florentiæ, ſed hæ non videntur repetere: aut ſi repetunt, reſolutionem tamen relinquere ſolent. Hic tamen affectus frequentior eſt in mulieribus, vnde Hippocrates

ſecundo

Pag. 32. ſecundo de Morbis mulierum : Si cor ſtrangulatur ex vtero, ſpiritus & anhelatio intercipitur. Hoc planè morbo laborabat dulciſſima mater mea. Nec dicitur hæc cauſa manifeſta, per eam enim ſolùm intendit externam, vt venæ ſectionem, vel inediam, iuuat etiam hoc ad curationem, conſiderantibus nobis quòd huiuſmodi homines ab his quæ cor confirmant, liberari poſſunt à periculo : ſi etiam ab his quæ illud minantur, liberentur.

APHORISMVS XLII.

SOluere apoplexiam vehementem, impoſſibile : debilem verò, non facile.

COMMENTARIVS.

DEclarat nobis duo, per quæ in primo debemus à curatione prorſus abſtine-
Pag. 2. re, ipſo eodem dicente in libro de Arte: Medici munus eſt, eis qui à morbo victu ſunt, manus non admouere : alterum, vt ſciamus
1. Aphor. 6. & prædicere, & nos ſubducere, ſi poſſumus: ſed ſi curare oporteat, vt memineris, quòd extremis morbis extrema exquiſitè remedia optima ſunt. Demonſtratio huius eſt : Apoplexia valida fit ex obſtructione valida cerebri, & eſt cum priuatione reſpirationis: ſed talis repletio fit à maxima cauſa, ergo indiget longo tempore, vt ſaltem deriuetur: ſed priuatio motus pectoris, non admittit vitam, niſi momentaneam : ergo talis morbus eſt inſanabilis, & ſtatim perimit. Quòd ſi dicas, ſuffocationem factam à frigido humore, non ſtatim perimere, reſpirante corpore per cutem : Reſpondebit Hippocrates, quòd humor erit tanto craſſior, ergo nihilominus eo longiore tempore indigebit vt deriuetur, nam de purgatione nulla prorſus ſpes eſt. Quòd ſi iterum obiicias, quòd poteſt à ſanguine fieri atque ſic ſtatim ſolui: dico, quòd tum ob calorem quàm celerrimè perimet. Ratio autem continuationis haud obſcura eſt, cum enim in præcedenti Aphoriſmo egiſſet de vna ſpecie exolutionis vehementi, hic agit de ea quæ toto genere vehemens eſt.

Sed aduertendum, multas eſſe diſpoſitiones: velut ſyncopim, carum, & vteri ſuffocationem, ſimiles ſyderationi, velut & in ſex-
49 ta Aphoriſmorum : Quicunque ſani dolore capitis repentè capiuntur : de caro, non apoplexia loquitur. Απόπληκτον enim idem vocat, quod ſyderatum, vt ſecundo de Mor-
Pag. 3. bis. Sed difficultas eſt in hoc verbo ἰσχυρὴν, id eſt quæ ſit vehemens, nam Hippocrates omnem reſolutionem vocat ſyderationem, vnde in Coacis prædictionibus inquit : ἀπο-
Pag. 13. πληκτικοὶ γίνονται τὰ δεξιὰ ἢ τὰ ἀριστερά : id eſt, fiunt ſyderati dextra vel ſiniſtra. Ergo vehementem ſyderationem vocat, ſolùm in-
Pag. 1. terceptam ſpirationem. Vnde primo Prædictionum : Vocis interceptiones cum exolutione peſſimæ. In his autem ſpiritus, veluti qui ſtrangulantur, promptus, malus eſt. Nam & talis mentem mouet? Declarat cau-
ſam in ſecundo : Qui morbi ſacri à capite Pag. 6.
initium ſumunt, deterrimi ſunt : verùm curam aggredi in iuuenibus, ſi laboris amantes fuerint, dummodò quis ſtupore attonito ſyderatus non fuerit. Vnde liquet, Hippocratem hanc commutationem, quod & ita eſt, arbitrari lethalem. Vult ergò & ex atro
humore, de quo ſexta Aphoriſmorum, & Aphor. 34.
perculſo cerebro difficillimum eſſe morbum: inſanabilem autem, ſi vehemens ſit. Et dolor capite vehemens ſi perſeueret, vt ſu-
prà dictum eſt, dicebat Auicenna, & ver- 1. 3. Tract. 5.
tigo in ſenibus, prænunciant ſyderationem. Cap. 13.

APHORISMVS XLIII.

QVi ſtrangulantur ac diſſoluuntur, nondum verò mortui ſunt, non referuntur, quibus ſpuma circa os fuerit.

COMMENTARIVS.

POſtquam docuit quòd ſyderatio vehemens non ſanatur, declarat quænam ſit hæc ſyderatio vehemens, & dicit, quòd in ſtrangulatis ac diſſolutis, ſi ſpuma in ore apparuerit, non reſtituuntur: quaſi dicat, quòd hæc eſt ſyderatio vehemens. Demonſtratio conſtat (vt etiam Galenus rectè exponendo declarat) in hoc, quòd talis ſpuma fit ex calefacto corde vehementer, & impulſu magno pulmonis, tum etiam reſolutione ſpiritus : ſed corde calefacto iam, & non prodeunte ſpiritu, cum magna refrigeratione indigeat, neceſſe eſt ſuffocari. Et ſimiliter cum ſpuma eò prodeat, quò ſpiritus prodire non poteſt, palàm eſt maximum factum eſſe conatum, & pulmones eſſe reſolutos, hæ tamen duæ rationes vltimæ parum ſunt ad mentem Hippocratis.

Quomodo autem fiat ſpuma, declarat Hippocrates libro de Flatibus, dicens, quòd
in Sacro morbo, cum nihil ſentiant, nec vi- Pag. 6.
deant, aër tamen tranſiens per venas iugulares, tenuiſſimam ſanguinis partem educit ſecum, quam ob multitudinem humidi & permiſtionem validam dealbat, atque ita fit ſpuma. Et in libro de Morbo ſacro : Spuma fit in pulmone, quoniam prohibito ſpiritu ne ingrediatur, feruet pulmo, & ſpumeſcit velut moriens, ſuffocatur enim epate & ſepto tranſuerſo ſurſum attractis. Inde orta non leuis dubitatio, quoniam & in vteri affectibus nos ſæpius, & in morbo comitiali fermè ſemper apparet ſpuma, viſa eſt etiam nonnunquam in laqueo ſtrangulatis, vt aiunt, qui tamen reuixerunt. Galenus conatur diſſoluere hanc difficultatem, dicens non eſſe hoc generale, ſed plerunque. Contingere enim, vt nonnunquam reuiuiſcant. Sed quid ad eos qui Comitiali morbo laborant? nam hi plerunque reuiuiſcunt, & tamen cum ſpuma ſtrangulantur. Ideo intellectus Galeni non oritur ex re viſa, vt debuit. Dicit Hippocrates : Cum ſpuma circa os fuerit, non reuiuiſcunt : non, cum in ore.

Vidimus enim nos, quòd cum ſpuma circumambiebat os, e regione autem nulla erat, omnes moriebantur, nam non ex pituita tunc talis facta eſt ſpuma, ſed prius calefacto corde ac pulmonibus, ſpiritus vitalis eductus eſt: demum refrigerato ſpiritu è regione oris nulla fit ſpuma: quæ autem circunſtat, manet, atque ſic generalis eſt Aphoriſmus.

APHORISMVS XLIV.

QVi natura admodum craſſi ſunt, citius moriuntur quàm graciles.

COMMENTARIVS.

COntinuat ſermonem quem inchoauerat de rebus naturalibus, his quæ præter naturam ſunt comparatis. Exordiendum eſt autem ab inuentione nominum, vt ad demonſtrationem perueniamus. Inquit ille ſecundo Epidemiorum: Quorum venæ amplæ, ventres & oſſa ampla, hi ſunt qui tenues ſunt: pingues verò his contraria habent. Ergo craſſiſſimi omnia hæc habent anguſtiſſima: quo fit, vt nec ſpiritu multo abundare poſſint, nec liberè perſpirare corpus queat, facilliméque in obſtructiones incidant: ob has tres cauſas citius moriuntur gracilibus. Galenus cenſet comparationem eſſe generalem: ſed Hippocrates vult, verum eſſe tantùm in admodum craſſis, nam qui paululum à temperamento recedunt, robuſtiores ſunt paulo macilentioribus. Id rectè dictum non de habitu acquiſito debere intelligi, nam venæ latæ in his nihilominus ſunt. Huiuſmodi ſententia etiam in pueris vera eſt: Quicunque dentientes habitiores manent, & altiore ſomno vtuntur, periculum eſt ne conuulſione corripiantur, inquit Hippocrates: adeò vt de habitu acquiſito etiam in hoc caſu poſſit intelligi.

Sec.1. *Lib. de Dentitione.*

APHORISMVS XLV.

QVicunque iuniores morbo Comitiali laborant, mutatione maximè ætatis & locorum & victuum liberantur.

COMMENTARIVS.

TVrpiſſimè, præter vtriuſque Aldini Græci codicis fidem Leonicenus, & qui emendarunt poſtremò hos libros, addiderunt (temporum) quod ex malo intellectu ſenſus Hippocratis accidit, quomodo enim ex mutatione temporum tam magnus morbus ſoluetur? multos enim ſic liberari neceſſe eſſet, *νέοισιν*, iuniores interpretati ſumus, quòd *νέων* hic pueros ſignificet: quod ex conſenſu duorum locorum rectè comprobat Fuchſius. Primus eſt quinta Aphoriſmorum: Quicunque morbi comitiales fiunt ante pubertatem, mutationem accipiunt: quibuſcunque autem vigeſimoquinto, commoriuntur. Secundus eſt Galeni ſexto Epidemiorum, qui hunc locum ſic citat: Puerorum morbi comitiales vnà cum pubertate mutationes habent, & aliâs, Vbi in Aldino codice legitur *[illegible]*, ſed qui eſt cum commento, habet *ἐκλάμψιας*, id eſt, Effulgeſcentiæ. Cum ergo locutus fuiſſet de ſyderatione, hic loquitur de comitiali morbo, ei proximo ac ſimili, de illo quidem pronunciauit, quod curari vix poterat, de hoc autem ſubiungit tres modos, quibus curari poſſit. Vt intelligeremus per hunc Aphoriſmum, omnium magnorum morborum curationem, velut calculi, difficultatis ſpirandi, atque vertiginis, & doloris capitis, qui certis circuitibus redire ſolet. *Sec.1. text. 5.* *Aphor.42. ſuprà.*

Galenus tertio de Locis, ponit duas ſimilitudines inter comitialem morbum & conuulſionem, & quatuor differentias, prima ſimilitudo eſt, quod qui comitiali morbo laborant, conuelluntur vtrinque, antè ſcilicet & retrò. Secunda, quòd fiunt ambo hi affectus ex repletione humoris craſſi. Porrò diſcrimina ſunt, quod in comitiali ſenſus perit, in conuulſione ſtat, perit autem dupliciter: aut totus in valido, aut pars in leui comitiali. Secundum quod comitialis acceſſio breuis eſt, conuulſio quandoque per multos dies durat. Tertium, comitialis fit ſemper à repletione: ſed conuulſio quandoque, imò perſæpè fit etiam ex inanitione, vt ſuprà docuimus, ſed melius infrà. Quartum, quòd comitialis eſt propriè & magis in cerebro, conuulſio magis in neruis: & ita comitialis eſt acutior morbus, conuulſio difficilior. Aſſimilatur autem ſyderationi in repletione ventriculorum cerebri, & in amiſſione ſenſus: ſed differunt in tribus, quia in ſyderatione totus ſenſus perit, in comitiali tantum pars, ſyderatio eſt priuatio motus, comitialis motus corruptus. Tertia differentia eſt noſtra, & eſt cum Auicenna & Auerroe, quòd apoplexia fit ex materia, comitialis ex flatu. Galenus credit quod ex materia: ſed non eſt verum. Primùm, quia non adeò breues haberet acceſſiones. Secundò, quia ab acceſſione non perfectè liberarentur, quò enim detrudi deberet illa materia? Tertiò, quia plures comitiales morbi tranſirent vel vitio regiminis, vel ob hyemem, in ſyderationem: cum tamen videamus multos laborare viginti annis comitiali morbo, nec tamen corripi ſyderatione. Quartò, quia videmus expreſsè, & Galenus ipſemet fatetur, aſcendere flatum in his qui eum morbum ex conſenſu patiuntur: ergo ſi fieret ex materia, eſſet multo deterior. Præterea Hippocrates libro de Sacro morbo docet, quòd hic morbus fit prohibito ſpiritu, ne progrediatur in cerebrum, à pituita in venis contenta: & ita non vult pituitam in cerebro contineri. Et ſi dicas, quod ibi Hippocrates, & in libro de Victu in acutis, vult quòd ex comitiali fiat ſemiſyderatio ſeu paraplexia: dico, quòd hoc facit pro nobis, nam eadem materia ſi ad cerebri ventriculos perueniat, facit paraplexiam, ergo antea in comitiali ibi non erat. *Cap.7.* *6. Aph. 57.* *8. Coll.41.* *Pag.5. & 6.* *Pag.46.*

Dicitur autem comitialis ſacer, *[illegible]*, id

id eſt detentio, morbus magnus, lunaris, Herculeus: qui verò etiam infantilem appellant, aberrant re oſtendemus enim, quod infantilis propriè eſt conuulſio, non autem comitialis.

Sed videtur contradictio, quia Hippocrates dixit fieri hunc morbum à pituita. Sed
Sec. 8. in fine. ſexto Epidemiorum inquit: Atrebilarij fiunt comitiales, & comitiales, & comitiales atrebilarij. Reſpondeo, quòd comitialis morbus fit ex pituita: per pituitam intelligit humorem crudum. Veritas etiam eſt, quod ita experimento apparet, quare natura atrebilarij vtrique affectui ſunt obnoxij atræbili ob naturæ familiaritatem, comitiali ob cruditates, vt viſum eſt in Ludouico Boſſio Iuriſconſulto, filio Conſtantini, & ipſius Iuriſconſulti.

Cur verò plerúnque ſpuma ſoluatur, cauſa eſt: quia flatus ille repulſus à cerebro magna vi & ſpuro obuians, aut pituitæ, in
Aphor. 43. via ſpumam generat, vt diximus ſuprà. Ex
Tract. 5. c. 8. coll. 2. his patet cur rectè dixerit Auicenna prima tertij: Comitialis morbus eſt ſternutatio valida, & ſternutatio eſt comitialis lenis: habent enim ambo ortum ex flatu in ventriculis cerebri.

Quòd ad ætates attinet, trifariam curantur: tum ratione circuitus, tum ratione mutationis habitus, vel ob venerea. Vnde tertia
28 Aphoriſmorum: Plurimæ verò affectiones puerulis iudicantur, partim in quadraginta diebus, partim in ſeptem menſibus, partim in ſeptem annis, partim ad pubertatem accedentibus. Quæ verò permanſerint affectiones pueris, nec exolutæ fuerint, circa pubertatem, aut femellis circa menſium eruptiones, diuturnæ fieri ſolent. Conſiderat tria Hippocrates: circuitum temporis, mutationem temperaturæ, & effectum, qui ex venereis ac expulſione redundantiæ excrementorum prouenit. Sic & illud ſecundo
Pag. 4. de Morbis: Morbi quidam poſt ſeptem annos, alij poſt quatuordecim. Refert Suetonius, Caligulam imperatorem beneficio ætatis à comitiali conualuiſſe, ſed imbecillem factum.

Sec. 5. De regione dicebat ſexto Epidemiorum: In morbis longis terras mutare commodum
Pag. 2. eſt. Similis ſententia, & valde congruens, habetur primo de Diæta: Oportet laborum vim prænoſcere, tum naturalium, tum qui per vim fiunt, & qui ex ipſis carnes in augmentum præparant, & qui in defectum: & non ſolùm hæc, ſed etiam menſuram & proportionem laborum ad multitudinem ciborum, & hominis naturam, & corporum ſtaturas & ætates, & ad tempora anni, & ad mutationes ventorum, & ad ſitus regionum in quibus degunt, & ad anni conſtitutionem ac ſtatum. Sed & aſtrorum ortus & occaſus cognoſcere oportet, quo mutationes & exceſſus ciborum ac potuum & ventorum, & totius mundi, ex quibus ſanè morbi hominibus oriuntur, obſeruare ſciat. Quam ſententiam breuiter admodum confirmauit in tertio eiuſdem operis libro di-
Pag. 1. cens: Hominum naturæ & ætates & regiones, & ventorum mutationes tum temporum & anni conſtitutionem, variam vitæ rationem exigunt. Et breuiter in libro de Aëre, aquis & regionibus, hoc expoſuit, di- Pag. vlt.
cens: Temporum varietates potiſſimæ ſunt, quæ naturam ipſam permutant: deinde etiam regio, in qua quis nutritur: poſtremum autem, aquæ.

De victus ratione præcipuè memorabilis Cap. 1.
eſt illa ſententia Galeni, libro de Attenuante victu: Vidi arthritidas, in quibus oſſa erant denudata, difficultates ſpirandi inueteratas, lienis, & quod maius eſt, iecoris tumores duros, tum comitiales incipientes, ſola victus attenuantis ratione obſeruata curatos. Sed nunquid ſufficiat victus rationem & regionem mutaſſe, niſi in contrarium prorſus hæc fiat: vt in victum calidum, ſiccum, tenuem, laboréſque plurimos, aërem autem liberum, calidum, ſiccum, tenuem. Vnde non refert quàm longius abeas, ſed quam ad partem te conferas, plerunque tamen longius abeundum eſt, quòd huiuſmodi mutationes non leuem cœli varietatem ac differentiam expoſcant. In eodem genere ſunt thermarum aquæ, & potus ille adeò nunc celebratus, decocti ex ligno Indico, ſub ratione victus mutata continebitur. Sunt & auxilia quædam ſingularia, quale illud vndecidemo de Simplicibus medicamentis: Capit. De
Noui hominem, qui oſſa humana tenuiter oſſibus.
tria in potu dabat neſcientibus, multóſque tum comitiali morbo tum arthritide laborantes ſanauit. Et illud Cornelij Celſi libro Cap. 23.
tertio: Quidam toto ſanguine gladiatoris nuper iugulati epoto, à comitiali morbo liberati ſunt. Sed de his plura, dum librum de Sacro morbo exponemus. Nunc illud videndum, an prorſus comitiales morbi, qui poſt vigeſimumquintum annum ſuperueniunt, ſint inſanabiles? hoc verò ad quintum librum pertinet, ſuoénim loco tractanda eſt quæſtio, ne opus infinitum reddatur: hîc ſufficiat monuiſſe, & eos curari poſſe comitiales, mutata regione & ratione victus, aliiſque præſidiis, quos in adulta ætate morbus ex errore, non ſponte inuaſit.

APHORISMVS XLVI.

DVobus doloribus ſimul non eundem locum infeſtantibus, vehementior alterum obſcurat.

COMMENTARIVS.

POſtquam comparauit res præter naturam ad naturales, nunc incipit res etiam præternaturales inter ſe conferre, declarans vnum paradoxum, ſcilicet quòd contingit aliquando dolorem dolore leuari: hoc autem cum fuerint diuerſis in locis, & vnus altero vehementior. Hic mihi ſanè latior eſt via philoſophandi, primum, quòd contingit idem, vt dolor corporis moleſtiam animi leuet: vt ego in luctu cædebam crura ac tibias, multúmque contulit. Et pueri qui domo abſtracti mœrent, relictis fratribus & parentibus, cæſi moderatè leuant curam animi, nec ita tabeſcunt. Et dolor animi in

diuerſo genere, velut timor propriæ vitæ, amiſſionem rei tollit: vt his contingit, qui in tempeſtate excutiunt ſponte merces. Vnde auxilium in mœroribus, ex alio genere doloris aut corporis aut animi ſumere licet, nam in eodem auget, quemadmodum reci-
Decade 5. lib. 1. tat Liuius de Fuluio Flacco pontifice, cui cum filiorum vnus in Illyrio obiiſſet, alter ad mortem abſque ſpe laboraret, laqueo ſe ſuſpendit. Vt videatur animus noſter & ipſe ſpatiis quibuſdam diuidi, non ſui ſubſtantia ſed diſiunctione eorum quæ cogitat atque imaginatur. Hoc eſt quod ego etiam inter podagræ laudes recenſui, quòd hominem ab omnibus animi & corporis doloribus aliis leuet. Legitur autem (Simul non eundem) & (Simul eundem) abſque aduerbio (Non) Sic legit Leonicenus & Braſauolus. Sed Græcus codex vterque, & Galenus & ratio reluctatur.

Vtrum verò homo eadem in parte duobus doloribus ſimul affligi poſſit, Galenus negat tam abſolutè, quod probari debuit, nam mihi ſecus videtur, licet homo non diſtinguat illos niſi ratione. Etenim ſi quis dolens ſecetur, percipit & flagrantiam ex vulnere, & dolorem, nihilominus miſcentur dolores, fiuntque dolores compoſiti, quos ob id nominare non norunt patientes. Si enim grauans dolor & acutus ſimul miſceantur, fit imago incerti, ſed moleſti doloris. Indicio eſt primùm dolor, qui ictibus quaſi feriatur per interualla intenditur, cum nemo ſit qui hos duos eſſe non aduertat: & ſimiliter flagrantia dolori miſta, vt cum cucurbitulæ incidendo cutim ſuper locum verberatum imponuntur, vt in miſeris remigibus fieri ſolet. Quod verò dolor dolori proximus illum augeat, haud dubium eſt: ſed cur ſic, procul autem, diſquirendum eſt, ſimul & ſi minor maiorem leuat, an non, & cur fit, quòd nemo ſit qui non à pluribus doloribus deterius ſe habeat, quàm ab vno. Corporis enim partes proximæ tametſi ſint, ita diuerſæ ſunt, ac ſi plurimùm diſtent, maximè ſi non eiuſdem naturæ ſint, velut caro & oſſa: anima verò tam vna in capite & pedibus imis, quàm in oculo & palpebris. Ergo Galenus rectè feciſſet, ſi hoc declaraſſet: an quòd non ſentitur à proprio ſenſu, neque à communi? itaque diſtracta mente alio dolore minor ſentiri non poteſt. Quamobrem non ſolùm minores à maioribus obſcurari reor, ſed & magnos dolores à minoribus. Nihilominus qui pluribus detinentur doloribus, eo miſeriores ſunt, quòd maiore ceſſante ab aliis occupantur. Ergo ex hoc licebit dolorem dolore auocare ad partes ig-
Sec. 3. in fine. nobiliores. Quòd & ſentit Hippocrates ſexto Epidemiorum, cum dixit: Alterius loci morbos loca excipientia, aut ob dolorem, aut ob grauitatem, aut propter aliud quiddam liberant: aut quòd aliis ſunt communicationes, neque enim ſenſum diſtrahendo ſolùm affectionem leniunt, ſed etiam cauſam doloris auertendo verè minuunt. Et ideo in doloribus acutiſſimis nobilium partium excitare conuenit, ſi poſſit etiam auferre.

APHORISMVS XLVII.

DVm pus conficitur, dolores ac febres fiunt magis, quàm iam confecto.

COMMENTARIVS.

DEclarat vnam cauſam doloris, tum etiam febris, quoniam hoc in caſu coniungi pariter neceſſe eſt: atque ita præſenti Aphoriſmo, in quo de doloris ſedatione locutus eſt, iungitur.

Cauſas abſceſſuum enumerat Hippocrates libro de Humoribus quarto: Febres, tuſſes, *Pag. 5.*
colliquationes & frigus. Dolorem prætermiſit, quoniam per ſe hoc non poteſt, niſi adſit colliquatio: vt in coli dolore tortis, atque huiuſmodi. Quod verò dixit (magis quàm iam confecto) declarauit quarto Epi- *Pag. 8.*
demiorum: Maturi in morbis abſceſſus an iudicent, ſignum eſt, ſi dum feruida ſunt mala, non febricitarint: & dum moleſta ſunt, facilè tulerint. Et rurſus ſeptimo eiuſdem: *Pag. 14.*
Concoctionis ſigna ſunt, ſi non anxij fuerint, nec capite grauati, & quum calores mitiſſimi, & quum poſt exacerbationes ceſſarint: ſuperni verò, in ipſis exacerbationibus. Quoniam verò in febribus materia non continetur in loco in quo fiat vlcus, propterea dum materia concoquitur, fiunt & augentur febres, non autem dolores. Ex quo illud conuincitur, quod intendit Hippocrates alibi, omnem morbum eſſe vlcus, nam ſi omnis morbus eſt dolor quidem, aut cum dolore, eſt enim moleſtia quædam, vt ipſe ait in libro de Flatibus, ſed omnis dolor *Pag. 1.*
fit continui ſolutione: quia in febribus dum concoquitur materia, non fit dolor, tametſi calor augeatur multum: igitur omnis dolor fit ex continui ſolutione. Voluit ergo nos admonere de duobus maximis incommodis, quæ coctiones comitari ſolent. Sed an in peruerſa coctione dolores augebuntur, & febres magis quàm antea? Videtur Galenus *Com. 29.*
ſuprà voluiſſe, quòd ſolum in ſanabili morbo miteſcant hæc in ſtatu. Sed diſtinguendum eſt ex his quæ dixit, primo de Diffe- *Cap. 6.*
rentiis febrium, cum enim docuiſſet actionem vnam eſſe, quæ à naturali calore fit, & vocatur coctio: aliam quæ à præternaturali quæ eſt corruptio: ſed hæc ſolùm in inanimatis inuenitur, quoniam calor naturalis qualiſcunque ſit materia ſemper agit: tertia, quæ fit ab vtroque in qua ſuperante noſtro calore coctio etiam vocatur: ſed à priore diſſimilis, cum non ſit cibi, ſed noxij humoris: ſuperante autem præternaturali peruerſio (eſt enim corruptio) ſed vt coctio à coctione, ita corruptio à corruptione differt. Hæc autem bifariam, vt ibi dicit, contingit, vel naturalis caloris imbecillioris cauſa, & tunc dolores & febres remitti videntur: ægro tamen ad perniciem tendente: vel ob materiæ prauitatem, & tunc continuè augentur.

APHORISMVS XLVIII.

IN omni corporis motu, vbi laborare cœperit, quies ſtatim laſſitudinem mitigat.

COMMENTARIVS.

DEmiror valde Galenum, qui tam de Hippocrate, vbi illo opus eſt magnificè ſentit: nec vult illum vulgata, imò ne nota quidem medicis ſolis, ſed tamen pleriſque referre hic velle, vt nota etiam ruſticis dixiſſe credat, nec ſatis etiam vera, neque enim fatigati, ſi quieſcant, protinus dolore omni & laſſitudine carent. Cæterùm quod ad continuitatem attinet, clara eſt, cauſam enim doloris de quo in duobus antecedentibus egit, tollendam ad verè curandum dolorem docet, atque ita auxilium præſtans eſſe oſtendit, vt ſtatim medeatur & mitiget, non auferat, vt laboret iam, & ſit initium laboris, quia fieri poteſt trifariam aliter: vt non laboret, & quieſcendo non miteſcet labor: vt proceſſerit in labore, & quamuis quieſcat, non tamen ceſſabit laſſitudo: vt ſi male affectum corpus, & tunc non ceſſabit eodem modo. Dictum eſt quid laſſitudo, ſuprà. Aphor. 5. Senſus eſt ergo: morbi & diſpoſitiones, quæ fiunt in initiis, ſublata cauſa ſtatim mitigantur: ſed ſi proceſſerint, tranſeunt in morbos iam factos, aut ſi corpus non ſecundum naturam ſe habuerit. Quid ergo lucrabor ex hoc Aphoriſmo, vnum ſatis notum: non eſſe in labore perſeuerandum, vbi quis ab initio laſſitudinis quieſcat, & non mitigetur laſſitudo eſſe imminandum corpus paratum ad morbos, ideóque purgatione indigere. In fine. Ideo inquit in Præceptionibus: Vehementis laboris ſtudium deuitandum eſt. Pag. 2. Propterea in tertio de Diæta nos admonet trium. Primùm, vt laſſitudinem omni tempore deuitemus: ſecundum, vt deambulationibus in manè corpus exerceamus. Ideo mementone, non vt ſtolidi, ſi equo caretis, non quantum poſſitis procedere: ſed quòd id reuerti coactis eſſe dimidium tantum viæ aliter in laſſitudinem incidetis. Tertium, hyeme & frigido tempore magis ac diutius exercendum: ſed tamen ceſſandum non modò antequam laſſitudinem ſentiamus, ſed antequam corpus incaleſcat. Vtile enim eſt frigus, & probat hoc exemplo arborum, quæ melius fructificant ex hyemis tolerantia, tria ergo ſunt quæ vitanda ſunt laſſitudo præparans ad morbos, exercitium graue exhauriens vires, & in hyeme calefaciens corpus, exſoluens robur. Sec. 3. Sed dicetis, In ſexto Epidemiorum inquit: In exercitationibus ſudor fluens guttatim, qui exit velut ex canalibus, aut depreſſio elatione. Vbi Galenus non habet quid dicat, quia non inuenit ab aliis. Eſt igitur præceptum corporibus morbificis, quibus conuenit vt non hyeme ad præſeruationem ſic expurgari laboribus, quoniam tum maximè optimè concoquunt, & ſe tutos à plenitudine reddunt. Talis enim exercitatio, vt in libro de Cibis boni & mali ſucci, & primo de Alimentis docet, ſi cum longo ſomno coniuncta ſit, & cibos craſſi & lenti & praui etiam alimenti mutare in bonum poteſt: imò, vt dixi, in quarto de Tuenda bona valetudine, ſuccum exquiſitiſſimum ex pane & oleribus elicit. Et ſimiliter, ſi anhelitus ex elatione deprimatur & ſubſidet: tunc erit quieſcendum, fatigata natura. Duo enim hæc ſigna proponit fatigatæ naturæ, vnum, à copioſa excretione, quod melius eſt, quoniam ad id etiam ſequitur vtilitas: alterum, ex operationis læſione. Ex quo non probo in ſanis tantam exercitationem, vt quæ vitam neceſſariò breuiet: nec quòd proponit Auerroes ſexto Collectaneorum in morboſis corporibus, vt Cap. 6. vt quotidie ſe exerceant ad initium vſque ſudoris, & eleuationis anhelitus, nam corpus nimis accendetur, nec expurgabitur: ſed melius eſt per circuitus, velut ſumpto medicamento, certis quibuſdam diebus longo ſudore corpus exercere: aliis diebus ſolùm tantum vt incaleſcat, ſine ſpiritus mutatione & ſudore. Sola autem contentio ſpiritus multum facit ad ſudores, vt ſecundo de Diæta. Atque illud obſeruandum, vt æſtate Pag. 13. in arena & loco frigido corpus exerceatur: hyeme peruncto corpore oleo, in loco tepidiore.

APHORISMVS XLX.

QVi conſueti ſolitos labores ferre, etſi fuerint imbecilles vel ſenes, non conſuetis robuſtis atque iuuenibus facilius ferunt.

COMMENTARIVS.

DIxerat in præcedenti Aphoriſmo, laborem deuitandum, hic docet, non ex æquo laborem hunc ſeu laſſitudinem aduenire omnibus, ſed celerius inſuetis. Lego autem (vel ſenes) potius quàm (& ſenes) nam difficile eſt ſenem ac debilem melius poſſe quicquam ferre valido iuuene. Tranſire Pag. 12. conſuetudinem in naturam, docuit Hippocrates libro de Aëre, aquis & locis, dicens, quòd macrocephali, id eſt longa habentes capita, ſiunt conſuetudine obſtetricum, inde natura gignuntur tales ab huiuſmodi, non igitur aliter fieri poteſt, quàm quòd natura tales ex conſuetudine redditi ſint. Mihi videtur præter cætera voluiſſe Hippocrates nos docere, idem in omnibus fieri poſſe robuſtis, magnis, ingenioſis, pulchris, probis, atque huiuſmodi: tum etiam in animalibus aliis. Galenus cauſam huius eſſe exiſtimat robur, quod adiicitur membro ex labore: atque ea cauſa eſt, ſed non totas verùm morbus omnis in hoc conſtat, quod moleſtiam affert, vt Hippocrates in libro de Flatibus. At moleſtiam afferunt inſueta: quia Pag. 4. naturæ contraria, nec familiaria. Vnum pulchrum, dicebat Seneca, non omittendum, & quòd ego verum eſſe ſum expertus: tantum poſſe conſuetudinem, vt ſi mala tantum

nos

nos afficerent, poſt velut ab initio, nemo durare poſſet in calamitatibus ac tormentis. Vt igitur membrum labori aſſuetum eſt, primo in externis partibus calli obducuntur, per quos homo parum aut nihil patitur: dureſcit præterea cutis, & inde etiam membrum ſolidum redditur: natura aſſueſcit tranſmittere illuc ſanguinem & ſpiritus, & temperies conformis fit laborem paſſuro: demum anima ipſa, quod non parum eſt, æquo affectu fert, nec adeò turbatur ac terretur.

Hec non videtur ad hunc locum pertinere. Non omiſerim errorem maximum Braſauoli, qui adeo ſtupidum fuiſſe Oribaſium credit, vt ea illi tribuat, quæ nulli ſano homini quantumuis ſtupido tribui deberent: cum conſtet ex ipſius operibus, etiam Galeno fuiſſe præſtantiorem, quod etſi modò circumferantur commentaria nomini illius falſo aſcripta, inepti viri eſt, cum alioqui Braſauolus eruditus ſit, & vir egregius, tametſi nunc mortuus ſit, falſorum ſcriptorum cauſa tam celebri viro adeò turpem inurere calumniam. Verùm nimius amor Græce literaturæ eum fefellit.

APHORISMVS L.

QVæ ex longo tempore conſueta ſunt, etſi deteriora ſunt, inſuetis minus moleſtare ſolent, oportere igitur ad inſueta permutari.

COMMENTARIVS.

CVm in præcedenti Aphoriſmo comparaſſet conſuetudinem ad homines, id eſt eos qui conſueti ſunt, & qui inſueti: hic facit comparationem rerum, dicens, homines perferre conſueta longo tempore, tametſi deteriora melius, quia minus nos moleſtare ſoleant inſuetis. Inde tranſit ex Dialectica *Pag. 6. & 8.* ſua ad oppoſitum. Verùm circa primam partem Hippocrates libro de Ratione victus in acutis, plurima, primum diſſerit circa conſuetudinem naturalem ciborum & potuum, adeò vt velut cibos prauos meliores eſſe conſuetos inſuetis bonis, inde poſt tranſit ad res præter naturam, adeóque magnifacit conſuetudinem, vt velit eum qui vulnus acceperit in tibia, deinde quieuerit per quinque vel ſex dies, inde cœperit antequam conualuerit obambulare, deterius afficiatur, quàm ſi ab initio cœpiſſet obambulare. Ex quo patet, hic loqui de conſuetudine bifariam. Vna, qua moleſta melius ferantur, & mala in bonum commutentur, & hæc oportet vt ſit diuturna. Alia verò, quæ eſt neceſſaria in quacunque mutatione, & in illa ſufficit vt homo paucis diebus aut vicibus ei rei aſſueuerit. Et ideo admirantur de ea ſequela Hippocratis, illum non intelligentes, inquit enim: Inſueta etiam quòd ſint optima, moleſtare ſolent: ergo tranſeundum eſt ad illa quandoque, etiam ſi conſuetus fueris malis, quia malis conſuetudinibus aliqui detinentur, vult ne tamen adeò illis inhæreant vt ad bonorum vſum redire non poſſint. Ideo non intelligunt Aphoriſmum, qui eò tendit, vt doceat non conſueta minus moleſtia nos afficere, ſed inſueta magis afficere, ad ea igitur ſi bona ſint tranſeundum, ne vel vbi ad bona redire voluerimus, nobis non liceat. Id maximè manifeſtum fit in his qui non ouis aut ferculis vtuntur, dum enim ægrotant, multum impediuntur. Accedunt caſus rerum humanarum, propter quos cogimur nonnunquam & mala ſubire, aut quod frequentius eſt, mediocria: & ideo bonum eſt illis etiam aſſueſcere, vt ferri poſſint, non vt in eis perſeueremus. Stultum verò eſt credere, illum velle vt tentemus dormire ſuper terram ſub dio hyemis tempore, certam iacturam ſubeundo, nec tamen propter id vitemus incertam. Ideo ſexto Epidemiorum: Conſuetudo autem ex qualibus *Sect. 8.* ſani degimus, victus modis, tegumentis, laboribus, ſomnis, rebus venereis, mentis affectionibus. Vbi clarè enumerat ſex res non naturales. Et in Coacis prædictionibus hæc *Pag. 21* habet: Præter conſuetudinem quid facere, velut eſt, proponere ſibi aliquid, aut expectare aliquid prius non conſuetum, aut contrarium, malum eſt, & mentis emotioni proximum. Et in libro etiam de Inſomniis: Quæcunque homo ex conſuetis ac familia- *Pag. 5.* ribus ſe videre exiſtimat, ea animæ concupiſcentiam ſignificant. Quæcunque verò perterrefactus fugit, ſanguinem ſiſti ac coerceri.

Rationem autem Galenus primæ partis pulchram adducit, tam in cibis & potibus, quàm aëre, nam de cibis cum ex his fiat habitus, acquiratúrque ſimilis illis natura, cum longo tempore perſeuerauerit: fiet etiam habitus ille ſimilis nutrimento futuro, quare faciliter concoquentur. Non enim eſt concoctio, niſi aſſimilatio: & quæ aſſimilata ſunt, iam magna ex parte faciliimè tranſmutantur, ideò familiaria melius concoquuntur, eáque cauſa panis optimum præbet alimentum.

In aëre etiam frigidus denſat cutim, & ita à frigore minus offenditur: calidus autem aperit poros & meatus, vnde melius difflatur calor, minuſque æſtuat homo.

APHORISMVS LI.

PLurimùm atque repentè euacuare vel replere, calefacere vel refrigerare ſiue quouis alio modo corpus mouere periculoſum: quoniam omne nimium, eſt naturæ inimicum: ſed quod paulatim fit, tutum eſt tum aliàs, tum cum ab altero ad alterum tranſitus fit.

COMMENTARIVS.

CVm docuiſſet conſuetudinem eſſe ſeruandam, & vtilem in rebus naturalibus: hic docet, etiam in his quæ ſunt præter naturam obſeruandum, vt ſenſim à naturali ſtatu atque conſuetudine recedamus.

Ideo

Ideo,ſi purgandum ſit, aut replendum corpus, aut calefaciendum vel refrigerandum, id neque multùm neque confertim agendum eſt. Eſt autem ſenſus Aphoriſmi huiuſmodi: Multum ac repentè euacuare, ſeu quouis alio modo mutare corpus, eſt periculoſum. Et reddit rationem, quoniam omne nimium eſt naturæ inimicum: eſt autem nimium, cum ſit magna mutatio, & repentè. *Cap. 1.* Vt enim oſtenſum eſt à Philoſopho, ſeptimo Phyſicorum, *c. 8.* iuxta comparationem duorum quorumlibet, ſcilicet ſpacij emenſi, & temporis in quo pertranſiuit, & proportionis mouentis ad motum habetur tertium. Veluti mouetur longo tempore, & à magna proportione, ergo multum ſpacij emenſum eſt mobile. Et ita hic dico, ſit magna mutatio & celer, igitur à potentia ac vi multa, at multam vim natura robuſta ægrè fert, alia non omnino fert: igitur talis mutatio eſt periculoſa in debilibus, & in robuſtis iacturam affert, adeò vt cum comparatio dicti ſit ad imbecilles, ſit periculoſa hæc mutatio ne interficiat: demonſtratio autem probat, quòd ſemper iacturam afferat. Et ita Hippocrates ſolita breuitate demonſtrat primam partem per ſecundam, & in ſecunda præter id addit præcipuum documentum: Vt bifariàm debeamus refugere hanc mutationem. Itaque eſt, ac ſi diceret: Omnis mutatio magna & repentina lædit hominem vehementer, & hoc eſt generale, & deducit ex hac vnam ſpecialem, quæ eſt, Ergo etiam in debilibus omnis talis mutatio eſt periculoſa: igitur tum ob vnum, tum ob aliud eſt fugienda.

Secunda pars eſt, in qua nos admonet, quòd ſenſim procedere oportet in talibus magnis mutationibus. Et conſtruitur ſyllogiſmus ſic: Multum euacuare, malum eſt, & periculoſum: igitur ſenſim oportet, à deſtructione conſequentis ad deſtructionem antecedentis. Neque enim conuenit obiicere ægros periculis, & illos lædere. Sed quia ſic dicendo, nihil nouum dixiſſet: propterea nos admonet, hanc repentinam mutationem fugiendam eſſe, cum ex vno contrario in aliud tranſire volumus, quaſi innuat: Quod ſi reſtaurandus ſit aliquis macilentus, gratia exempli, ab initio lentè & ſenſim reſtaurandus eſt, inde magis & vberius, vbi iam reſtaurari cœperit. Idem dico de euacuatione. Et ideo elicitur pulcherrima ratio in omni curatione. Vnde ex hoc trahitur illa regula Auicennæ, adeò celebrata, cum ſua demonſtratione ſcilicet: In principio à leuioribus eſt inchoandum.

Hunc Aphoriſmum non extendam ad opus naturæ, quia nimis amplam tractationem præter propoſitum facere oporteret, cum Hippocrates omnino traducat ad medici opus. Illud ſolùm animaduertere decet illis verbis (cum ab altero ad alterum tranſitus ſit) hunc Aphoriſmum præcedenti coniunxiſſe. Porrò de mutationibus non ſolùm repentinis, ſed omnibus, quòd cauendæ ſint, *Sect. 3. Pag. 6 & 7.* ſcripſit ſexto Epidemiorum, de repentinis autem agit libro de Ratione victus in acutis dicens: Quod ſecurius eſt ad ſanitatem, in ſimilibus perſiſtere, quàm repentè etiam in melius commutare. Et infrà docet (cum hic duo tantùm) tria maximè eſſe in mutationibus vitanda: ne vehementiſſimas, ne repentinas, nec etiam intempeſtiuas illas faciamus. Inde proponit vnam pulcherrimam regulam huiuſmodi, Quamuis omnis repentina mutatio difficilis ſit, *Pag. 5.* tamen ad labores deterior quàm ad vaſorum vacuationem. Vnde patet, Hippocratem ponere triplicem ordinem etiam in his repentinis ad naturalia, vt quietem quæ facillimè fertur: ad præter naturam, vt ad euacuationem: quæ difficilius, ad contra naturam: quæ difficillimè, vt labores. Sed cur dictum eſt in ſexto Epidemiorum, *Sec. 6.* In recidiuis mutationes proſunt: oportet autem tranſmutare ad ea quæ conueniunt, antequam malè afficiantur. Cum enim recidiuæ fiant ob malam intemperiem, imbecillitatem eam ſubſequentem, iuuat mutare aërem ſcilicet, & victus rationem ad ea quæ conueniunt, antequam malè afficiantur: ideo celeriter, præoccupando reditum morbi. Liquet ergo, quòd propriè loquitur de his qui ſæpe recidunt: vt Cherion, de quo affert exemplum, qui bis in recidiuam incidit, vt habetur in tertio Epidemiorum. Cum ergo in talibus repentè mutare conducat, *Sec 6. Apho quinta.* non tamen multum mutare operæprecium eſt. Denique illud conſiderandum ex Septimo eiuſdem: Mutatio per *Pag. 7.* qualia, ex qualibus, ad qualia ſe habet, tot ſunt animaduertenda.

APHORISMVS LII.

OMnia ſecundum rationem facienti, & non euenienti ſecundum rationem, non eſt tranſeundum ad aliud, ſtante eo quod à principio viſum eſt.

COMMENTARIVS.

COntinuatur hic Aphoriſmus præcedenti, cum de curationis modo generali, vt in eodem, hic agat: verùm non intellectum fuiſſe ab aliquo, id planè teſtatur, quod nihil habeant quod illius expoſitionem illuſtrent. In ſexto Epidemiorum hæc *Sec. 2.* habet Hippocrates: Per adiectionem contraria adhibere, & interquieſcere. Vbi Galenus ſuo more exponit. Verum ſententia eſt: Vt cum volueris cognoſcere morbos, contrariis auxiliis adhibitis & interquieſcendo, intelliges qualis ſit: quia à ſimili augebitur, à contrario miteſcet. Hoc igitur cum videamus, nullum certius eſt experimentum. Ne ergo nimis etiam huic modo tribueremus curandi ac cognoſcendi, præcipit vt hæc regula adhibeatur: quòd ſi maneat ratio eadem qualis viſa eſt antè, quòd non debeas permutare genus medelæ (nam ponamus quòd morbus ſit frigidus) & adhibuerimus medicamenta calida, fiet, vt ſi permaneant ſigna frigiditatis, vt non decipiamur, nam ſi

ſi calidus fuiſſet,& ſi non curatus eſſet morbus, ſaltem ſigna morbi frigidi deficerent, tum quia erant falſa ſigna, tum quia corpus ex medicamentis incaluit, ergo non ſtaret ratio, quæ ab initio viſa eſt. Non ergo manendum in eis propter primam rationem morbi, neque propter ſecundam per ſe:quia qui deceptus eſt in prima, potuit decipi in ſecunda: ſed quoniam illa prima ratio dum manet, ſignum eſt, nos non eſſe deceptos in intellectu morbi. Non ergo ratio cognitionis morbi, ſed perſeuerantia cum illis auxiliis, indicat non eſſe mutandam curam. Adducit ad hoc propoſitum ex ſecundo de Medicamentis ſecundum locos Fuchſius autoritatem Galeni, dicentis: Curandi rationem conſiſtere in cognitione affectuum, qui cum inuenti fuerint certa ſcientia, propria auxilia expoſcunt:quæ tametſi ab initio nihil proficere videantur affectibus contumacibus, ob id quod materia ſeu flatuoſus ſpiritus meatibus intercluſus inpediat medicamenti opus, non tamen mutanda ſunt, dicente Hippocrate, & adducit hunc Aphoriſmum. Dico, huius impedimenti etiam plures aliæ poſſunt eſſe cauſæ: qualitas ambientis, curæ, proprietas hominis, & multa alia, principaliter tamen, vt ait Galenus in Commento, propter naturam vehementer crudam. Sed dicetis,ergo præciditur via mutandi curationem per tempora morbi? Reſpondeo, quòd illa mutatio non eſt in genere auxiliorum, ſed magnitudine ſolùm.

Cap. 1. Sec 10.

APHORISMVS LIII.

QVicunque aluos humidas habent, ſi quidem iuuenes fuerint, melius degunt iis qui ſiccas habent: ad ſenectam verò deterius degunt, nam ſeneſcentibus magna ex parte exiccantur.

COMMENTARIVS.

SVperius viſum eſt, hunc Aphoriſmum illi connecti, & ad vitandam homonymiam melius legi. Degunt, in ſecunda periodo, quàm Commutant: quoniam in prima oportet vt legatur Degunt, commutant enim, ad propoſitum non eſſet. Sed & continuatio eſt ad ſequentem Aphoriſmum clara, nam in vtroque agit de comparatione ætatum inuicem, iuuentutis & ſenectutis: ad præcedentem verò, quoniam quædam aliter ſe habent quàm prima ſpecie videantur, in priore enim Aphoriſmo non ſuccedentibus rebus ex voto, videbatur mutanda ratio medendi, quæ mutanda non eſt, ita hæc iuuentus cum aluo liquida melior videtur, quàm cum dura, cum tamen non ſit ita. Eſt ergo, ac ſi dixiſſet: Ne mireris quòd non mutanda ſit ratio medendi, tametſi videatur iurè debere mutari, nam & multa alia videntur quæ non ſunt: quemadmodum de iuuenibus, quorum aluus eſt mollis.

Aphor. 20.

Senſus ergo elicitur ex hoc, quòd humida aluus melior ſit, ſemper ſicca: ſed quoniam commutanda eſt ratio à iuuentute in ſenectutem, melius eſt vt ſicca in iuuenta, & humida in ſenecta, quàm contrario modo. Primum declaratur in libro de Aëre & aquis: Fieri non poteſt, inquit, vt morbi acuti generentur, vbi alui liquidæ ſunt: at eſſe ſecurum ab acutis morbis, qui maxime perimunt. Et pòſt ſubiicit, quòd aluus humida multùm prodeſt ad ſecuritatem lapidis, ne in veſica generetur. Hoc eſt melius degere, & vtile ac commodum generaliter, cuicunque ætati. Connumerat etiam libro de Coacis prædictionibus Hippocratis, aluum ſuppreſſam aut inter ſigna aut cauſas conuulſionis. Aluus etiam ſicca mala eſt febrientibus omnibus, & vulneratis, vt habetur in primo de Morbis. At ſecundum de Senibus ex hoc conſtat, quòd hi ſi ſiccas aluos habeant, retentis multis humidis excrementis quibus abundant, frigidiſque, facile à ſyderatione, à podagra, à malo habitu, à fluxionibus, hydrope, dolore coli, multiſque aliis morbis propè inſanabilibus corripiuntur. Vnde etiam ex hoc Aphoriſmo docemur, aluum humidam ſeruare, non medicamentis tamen.

Pag. 5. Pag. 7. Pag. 7. Pag. 4.

Scripſit Auenzoar, eum qui mollem aluum ſeruet, nullis corripi morbis.

Epiſtola ad Regem.

APHORISMVS LIV.

MAgnitudo corporis iuuentæ quidem neque indecens, neque illiberalis, ſenectæ verò inutilis & deterior paruitate.

COMMENTARIVS.

QVantis tenebris obfuſcarit Galenus hos Aphoriſmos, vel ex hoc videre licet tam exili argumento: vbi cum Hippocrates de vera loquatur corporis magnitudine, ſcilicet altitudine & craſſitudine, quantumuis rectè moderatis: refugit Galenus ad corpus informe, longum, ſed minimè craſſum: ob id ſolùm, vt reor, quòd ipſe talis eſſet, ſcilicet magnus & craſſus, capite grandi, ceruice robuſta, crinibus criſpis & duris, colore fuſco, oculis magnis, vegetis, robuſtis, laborum patiens, admodum acer, ambitioſus, literarum & veritatis ſummus amator, adeò vt ob hæc prolis & vxoris curam neglexerit, vini metaci potor, breuis ſomni. Sed ad rem redeo. Quid primùm abſurdius, quàm dicere, proceram exilitatem neque indecentem neque illiberalem iouentæ, cum ſit ridicula etiam parentibus & fratribus, vixque non contempta in principibus? Deinde quis docuit Galenum, hos, non illos verè magnos in ſenecta incuruari, cùm oppoſitum oſtendat experimentum? Et ratio etiam ſubſcribat, maiore enim pondere prægrauantur, & cùm ſint etiam humidiores, magis curuantur macilentis, nam & ligna

viridia

viridia ab igne magis flectuntur ſiccis.

Melius ergo fuiſſet quærere, cur cùm animæ ſit immortalis, tamen tam paruo ponderi ſuccumbat in ſenectute? Si dicas id contingere, quia plus eſt neceſſarium de calore: habet etiam corpus maius, maiorem ventriculum, iecur & cor: quo fit, vt ex paruitate principij accidere videatur.

Sunt & qui negent hunc Aphoriſmum medicum eſſe, calumniantúrque Hippocratem. Vbi enim in tanto volumine quicquam non medicum inuenient ab Hippocrate dictum? Melius eſt ergo, vt intellecto hoc quòd medicinalis ſit Aphoriſmus, id quæramus, quomodo ſenectæ inutilis ſit, & deterior paruitate. Languida enim corpora ſi parum nutrias, ſi multum mittas ſanguinis, ſi copioſè purges, ſtatim exoluuntur: & ſerò, ſi modò ſanentur, admodum reſtituuntur: ſin autem à præſidiis validis ceſſes, vi morbi pereunt, at contrà parui corpore, omnia valida auxilia facilè ſuſtinent, vtpote robuſtiora: & inediam præcipuè, non ſolùm propter robuſtiores vires, ſed etiam ob id quòd corpus paruum communiter minore cibo contentum eſt, & facilius ac celerius conualeſcunt ex morbis. Præterea magnos huiuſmodi viros, & à laboribus & negociis vtiliter, tempeſtiuè, ac prius quàm paruos amouebis, vt qui ferre talia diutius non queant ob naturæ imbecillitatem. An verò hæc omnia tum ad curationem, tum præſeruationem ſint vtilia, conſiderandum relinquo.

Illud præterea, quòd tanquam compertum, quod maximè dubium eſt, omiſerunt quærere oportuit: An ſcilicet, vbi magnitudo obeſt ſenectuti, paruitas vtilis ſit, & melior mediocritate? in talibus verſari Galenum & cæteros expoſitores oportuit, & non in inutilibus nugis. Plurimùm enim conferre hoc ad medicinam ipſam, perſpicuum eſt: imò etiam eſſe neceſſarium: vt ſcilicet, paruis corporibus an mediocribus maior fames ſit iniungenda, plus de ſanguine mittendum, plus fricanda, exquiſitius purganda. At tantum abeſt vt iſta quærerent, vt etiam quæſtionis titulum ignorauerint. Et mihi videtur hoc voluiſſe Hippocratem hic modò, vt porportione partium paria ſint, ſcilicet mediocre & paruum, vel vtrunque bene compoſitum, vel vtrunque malè: experientia ſcilicet hoc docente, quod parua corpora omnia facilius & melius ferunt in ſenecta quàm magna, & celerius reſtaurantur, & quoniam etiam articulos habent melius conſtrictos, citius ambulant. Et pinguia pinguibus, & macilenta macilentis conferendo. Hippocrates libro de Aëre & aquis & locis, cum docuiſſet Aſianos eſſe proceræ ſtaturæ, & formoſos, & ſatis bonorum morum, aufert tamen ab illis virilitatem & fortitudinem, & laborum patientiam. Idem etiam de Phaſidis fluuij accolis, quos ingentis proceritatis & excellentiæ corpulentiæ eſſe tradit: minimè tamen robuſtos, aut ad perferendum labores idoneos eſſe ait. Pag. 9. & 11.

IN TERTIAM SECTIONEM APHORISMOS HIPPOCRATIS,

COMMENTARIVS TERTIVS.

APHORISMVS I.

MVTATIONES temporum potiſſimum pariunt morbos. Et in quibuſdam temporibus magnæ mutationes aut frigoris aut caloris, & alia pro ratione eodem modo.

COMMENTARIVS.

Pag. 12. QVadruplicem temporum mutationem obſeruat Hippocrates. Vnam atque primam ordinariam, & cuique regioni propriam atque familiarem: de qua ipſe dicebat in libro de Aëre & aquis ac locis, quòd vbi hæc mutatio magna fit, ſcilicet vt æſtas ſit valde calida, & hyems valde frigida, ibi homines ſunt robuſtiores: quia calor naturalis repercuſſus intro ob illas mutationes robuſtior euadit, & functiones omnes naturales efficit meliores. Similiter & affectus animi ex huiuſmodi mutationibus percelluntur, quare homines fiunt promptiores, magis viriles & fortiores, atq; ad omnia munia, maximè bellica, magis parati. Et hanc ob cauſam magis dicit, Europęi ſunt Aſianis præſtantiores: illi autem habent horum loco corpora maiora, formoſiora, & animos manſuetiores. De huiuſmodi

mutatione loquitur in hac particula Aphoriſmo nono, & à vigeſimo ad vigeſimumtertium, vbi enumerat morbos temporibus familiares. Secunda mutatio eſt ex comparatione vnius temporis ad aliud ſuccedens: quia quanto maius fit diſcrimen inter vnum & aliud tempus, eo magis ſæuiunt morbi. Et de hoc proponit quatuor exempla, ab vndecimo ſcilicet ad quartúdecimum Aphoriſmum: in quibus ſemper obſeruat tria hæc, primum, quòd proponit hyemem vel æſtatem, inde tempus medium ſuccedens. Secundum, quòd conſtituit ſemper conſtitutionem ſecundi temporis è regione contrariam conſtitutioni primi. Tertium, quòd proponit morbos qui eueniunt non in primo nec ſecundo tempore, ſed in tertio: vtpote ſi propoſuit de conſtitutione hyemis & veris, proponit de morbis æſtatis. Tertia mutatio eſt ex exortu ſiderum & occaſu, de qua in libro de Aëre & aquis ac locis inquit: Periculoſiſſima ſunt etiam ambo ſolſtitia, maximè verò æſtiuum: periculoſum etiam æquinoctium vtrumque, magis verò autumnale, oportet autem & aſtrorum exortus conſiderare, præcipuè Canis, deinde Arcturi & Pleiadum occaſum. Morbi enim in his maximè diebus iudicantur: aliíque perimunt, alij verò deſinunt, aut in aliam ſpeciem aliúmque ſtatum tranſmutantur. De hac egit in ſextodecimo & decimoſeptimo, licet cauſam non expoſuerit. Quarta, eſt fortuita mutatio, de qua loquitur à quinto ad octauum Aphoriſmum, nam quintuſdecimus Aphoriſmus omnibus mutationibus communis eſt, ſicut & hic primus: ſed primus eſt generalis, quintuſdecimus autem eſt ſpecialis. Sunt ergo duo genera mutationis, naturale, & eſt primus & tertius modus: & fortuitum, ſecundus & quartus.

Pag. 9.

Continuatur præcedenti particulæ in vltimis Aphoriſmis, vbi docuit conſueta perferri faciliter: hic autem docet mutationes temporum ob id generare morbos: vnde etiam quinquageſimus primus ad hoc maximè facit, nam ſi repentè & multum quouis modo corpus mouere eſt periculoſum, & naturæ inimicum, igitur cum temporum mutationes id agant, ſequitur vt temporum mutationes generent morbos, & ſint periculoſæ, & occidant etiam imbecilles. Statuit ergo fundamentum totius huius particulæ in Aphoriſmo ſuperius explicato. Sic igitur hic argumentatur ex primo & tertio genere mutationis ad duo reliqua: Mutatio naturalis temporum parit morbos, quia videmus quod morbi æſtiui ſunt diſſimiles morbis hyemis, & autumnales vernis, quod declarat inferius. Sed mutationes reliquæ ſunt maiores: prima, quia primum includunt, & etiam vltra addunt propriam vim, quæ perſæpe eſt maior, prima igitur mutationes omnes quorumlibet generum, temporis potiſſimum, morbos pariunt.

Aphor. 9.

Cur autem dixerit mutationes, clarum eſt, nam non vna eſt, ſed quatuor, caloris ad frigus, & contrà humidi ad ſiccum: & contrà, imbrium & ſerenitatis. Tranquillæ ad ventoſam, & contrà: atque hæc triplex, ſcilicet, auſtrina ad borealem, & contrà, & vtriuſque cum tranquilla: ita ſi ſint duodecim mutationes ſimplices, ex quibus fient compoſitæ geminæ, cum ſint tantùm quatuor ſimplices: quoniam mutatio ex tranquilla in Aquiloniam vel auſtrinam, non poſſunt eſſe ſimul cum ea quæ eſt inter auſtrinam & borealem, nec etiam inter ſe: tamen cum ſint tres, fient quadraginta octo. Cum ergo ex his non connumeraſſet, niſi duas atque ſimplices, comprehendit paucis illis verbis (Et alia pro ratione eodem modo) reliquas omnes alias. Porrò quod permutationes intelligat, an ipſum permutari, an ipſum permutatum eſſe (plurimum enim inter hæc intereſt) nam ſi de vtroque intelligit, totus annus ſub alterutro horum fermè continebitur: ſin ipſum permutatum eſſe, non erit mutatio cauſa morborum, ſed calor vel frigus: ſin ipſa mutatio, ipſa primum non ſentitur, cum ſenſim fiat, & maximè naturalis, etiam experimentum docet, non in ipſa mutatione fieri morbos, imò nec in ipſa mutata ambientis aëris qualitate. Hunc ſcrupulum nullus eſt auſus diſſoluere: qui certè duriſſimus eſſet ad mandendum, niſi ducem haberemus Hippocratem, qui & in Epidemiis, maximè primo & tertio, & hic infrà, cum doceat nos pro mutationem, non ipſum mutationis actum, ſed mutatum eſſe, vtpote calefactum vel refrigeratum, neque in hoc tempore etiam morbos fieri, ſed hanc eſſe cauſam morborum: ipſos verò morbos fieri paulopòſt, vt etiam experientia oſtendit. Vnde patet, quantum cæcutiant expoſitores etiam in luciſſimis & maximè neceſſariis rebus: méque primum detexiſſe, quæ tam longo tempore, quamuis ſub manibus, latuerunt.

Alij. ad 14. Aphoriſ.

Hæc igitur omnia iam per ſe clara ſunt, niſi obſtaret Galenus, qui vult, Hippocratem non intelligere de naturali temporum mutatione, propter illud verbum μάλιστα: quoniam dicit, mutationes temporum naturales non magis pariunt, quàm ſoluant morbos, ſed ſolùm illæ quæ multùm excedunt. Ergo non poſſumus dicere, quòd potiſſimum pariunt morbos. Deinde vellet legere literam alio modo quàm probat, ſed corrumpit ſenſum Hippocratis, vnde patet, ipſum non intellexiſſe Hippocratem. Dico ergo, quòd Hippocrates intelligit, vt dixi, de mutatione temporum naturali, tanquam aſſumpto manifeſto. Per potiſſimum, intelligit frequenter & maximè, vt alij verterunt etiam, atque id veriſſimum. Vnde enim etiam in æſtate maximè ſecundum naturam, tot tertianæ, in hyeme tot deſtillationes, in vere atræbiles, morbi praui in autumno, niſi ex ipſa temporis natura? Et quæ dialectica eſt hæc, Morbi à temporibus ſoluuntur, ergo non potiſſimum fiunt? Morbi à venenis ſoluuntur, vt elephantiaſis à viperarum carne, ergo venena non ſunt venena? Sed oportuit adiicere, quòd ſi adiectum fuiſſet, verum non fuiſſet: tot morbi à temporibus fiunt, quot ſoluuntur, aut non minus horum neutrum eſt, nam multi fiunt morbi, & pauci

pauci ſoluuntur in temporum mutationibus & fiunt per ſe, & ſoluuntur per accidens. Quicunque enim vel nimis imbecilles viribus, vel temperamento ſimillimi ſunt tempori, vel malo vtuntur victu, ægrotant.

Nunc verò colligamus, ipſam item exponentes, quod nunquam ab aliis cognoſci potuit: & omnes adducunt Hippocratem, & quid dixerit intelligere neglexerunt. Dicamus ergo, quòd tempora anni, vt habetur infrà, sic à Galeno diſtinguuntur: Æquinoctium vernum, veris initium ſtatuit: ortus Pleiadum, æſtatis: Canis exortus, illius medium: Arcturi ortus, initium autumni: Pleiadum occaſus, hyemis. Clarius hæc diſtinxit in primo Epidemiorum: Ver incipit ſub ortu Pleiadum: & quia ver nobis incipit decima die Martij, & iuxta Galenum nec per duos integros menſes extenditur, fiet, vt circa quintam Maij inchoet æſtas, & poſt duos menſes fiat eius medium exoriente canicula, iuxta decimam Iulij: & quia æſtas eſt fermè quatuor menſium, ad Arcturi ortum terminata, qui fit (vt ille refert) quod duodecim diebus ante autumnale ſolſtitium, fiet autumni initium, calendis fermè Septembris? Et quoniam occaſus Pleiadum contingit diebus circiter quinquaginta poſt autumni æquinoctium, erit occaſus Pleiadum, qui & initium hyemis, circiter calendas Nouembris: túncque prima pars hyemis, quæ extenditur ad brumam ſeu ſolſtitium hyemale: id eſt, iuxta duodecimam diem Decembris, cum incipit media hyems, & extenditur vſque ad φυταλίαν, quæ incipit à Fauonij flatu iuxta decimam diem Februarij, cum violæ purpureæ pullulare incipiunt, ſeu florere. Atque ita annus diuiditur in ſeptem partes, quemadmodum & Hippocrates dicit, diuiſit in libro de Septimanis. Et ver eſt dierum circiter quinquaginta quinque, & eſt indiuiſum. Æſtas autem dierum centum & quindecim, & diuiditur in duas partes: Autumnus dierum ſexaginta, & remanet indiuiſus: Et hyems dierum pluſquam centum & triginta, & diuiditur in tres partes. Sed quia hæc diuiſio non congruit his temporibus, cum permutata ſint tempora, non ſolùm ortus & occaſus ſiderum, ſed etiam æquinoctiorum & ſolſtitiorum, & etiam (vt rectè Galenus ait) hæc ratio non conuenit omnibus regionibus, ſed ſolùm his quæ ſunt in eodem parallelo. Et quoniam confuſa eſt, nec declarat mentem Hippocratis, & etiam malè intellecta à Galeno, & peius recitata: ideo exponam rationem diuiſionis temporum, iuxta ſenſum ipſarum rerum, & experimentum, & ea per quæ planè intelligi poterunt dicta Hippocratis in hoc libro, & in Epidemiis, & in libro de Aëre, aquis & locis. Et ſi te non mouet mea autoritas, quam volo vt hoc in caſu nullam eſſe putes, moueat te ipſa rerum experientia & ſucceſſus, per hæc enim præuidebis, qui, quales & quando futuri ſint morbi: quæ adeò ignorantur à medicis noſtri temporis, vt cum videatur illis omnia in contrarium euenire, eorum quæ Hippocrates dixerit, quod ſic Hippocratem intelligentibus euenire eſt neceſſarium illius doctrinam tanquam inanem & ridiculam contemnant, & etiam irrideant.

Com. 14.

Com. 1. Sec. 1. poſt proœmium:

Eſt ergo huiuſmodi ratio, quatuor tempora anni ſemper à cardinibus cœli, dum ſol eſt in eis, inchoant: Ver à vernali æquinoctio, Æſtas ab æſtiuo ſolſtitio, Autumnus ab autumnali æquinoctio, Hyems à bruma ſeu hyemali ſolſtitio, quandocunque inciderint, ſerò autem mutantur. Nunc enim Ver à VI. idus Martij: Æſtas, pridie idus Iunij: Autumnus, idibus Septembris: Bruma, pridie idus Decembris, vel circa, euariat enim per vnam diem antè poſt-ve: ſed hoc nihil refert, quando non adeò ſubtiliter res tractanda ſit, vt de morbis ipſis præfinire certam diem velimus, valeamúſve, nec hoc iubet aut docet Hippocrates. Inde conſiderandum, quod, vt demonſtrauimus in libris de Subtilitate, omnia elementa natura frigidiſſima ſunt, vnde fit vt motus hi ad caliditatem & frigiditatem non ſint æquales, ſed recedente quidem ſole, vt in autumno & hyeme poſt quindecim dies ad ſummum vigoris perueniant, ergo autumnus ad ſummum inæqualitatis perueniet circiter quarto calendas Octobris, & hyems circiter quinto aut ſexto calendas Ianuarij. At in calore triginta fermè dies expectare oportet ita vt ſumma æqualitas conſiſtat circa idus Aprilis, vnde Poëta:

Candidus auratis aperit cum cornibus annum Taurus.— Circa has idus enim ſol in Taurum ingreditur. Maximus verò æſtus fit circa idus Iulij, atque id eſt initium æſtatis: ideſt, vigoris illius. Hippocrates ergo mutationem temporis non ab ipſo temporis principio, quod latet fermè, nec à mutatione ipſa, quæ ſenſim fit, nec eſſet ratio cur magis vna die quàm alia mutari tempora diceremus: ſed ab ipſo temporis ſtatu, cum tale maximè eſt, accipit. Nec definit vnam diem, ſed cum (vt dixi) calor minus apud nos frigore vigeat, cum elementa diſceſſum ſolis adiuuent, & frigus: regreſſui autem eius reſiſtant, calorémque impediant: ideo calor tardè accedit, & breui tempore manet: frigus autem celeriter aduenit, & diu manet. Quamobrem in hyeme & vere, viginti dies proximos: in æſtate & autumno, cum ſol recedat iam à nobis, ſolùm decem dies proximos, aſſumere temporis pro ſtatu oportet. Ita ergo fiet, vt ver ad finem Aprilis & Maij calendas extendatur, hyems verò ad quintumdecimum calendas Februarij, æſtas ad octauum calēdas Sextiles ſeu Auguſti: autumnus, ad nonas Octobris. In his ergo temporibus viget cauſa morborum, vtpote à priore ſtatu temporis maximè diſſidentibus, atque tunc duplices morbi oriuntur: proprij tempori, & qui fiunt ex oppoſita transmutatione: vtpote in ipſo vere, pro exēplo, morbi verni vigent ab idibus Aprilis ad calendas Maij: qui verò fiunt ex commutatione contrariæ hyemis, ad ver apparebunt, poſt calendas Maij, imò multo pòſt, ſcilicet ab æſtiuo ſolſtitio. Et primi quidem initium ſuum non vltra ſeptem dies ab idibus Aprilis differre poterunt: alij autem ſtatim à ſolſtitio inchoabunt, nec differunt vltra ſeptem dies: eorum verò incrementum perueniet vſque ad vigoris finem ipſius æſtatis, id

id eſt ad octauum calendas Auguſti. Nihilominus euariant hæc tempora, & poſtponunt vel anticipant: ratione quidem imbrium poſtponunt, ventorum etiam anticipare poſſunt. Sed euentus morborum ſunt expectandi iuxta rationes eaſdem ad vigorem temporis ſenſilem, & qui tunc habetur, non qui eſſe deberet. Ideo cautè prædicendum, ſi non pluat, vel venti naturam temporis mutauerint: & tunc non ſolùm tempus morborum, ſed & natura eorum mutatur, vt in 5 6.7.16.& 17. Aphoriſmo.

APHORISMVS II.

NAturarum hæ quidem ad æſtatem: hæ verò ad hyemem, bene maléve ſe habent.

COMMENTARIVS.

OMittit Galenus continuationem, ex qua pendet tota interpretatio Aphoriſmi, nam cum docuiſſet mutationes temporum potiſſimùm parere morbos, poterat videri ex hoc omnes æſtate, atque hyeme maximè, quoniam hæc tempora etiam maximè, ſunt intemperata, debere ægrotare, dicit ergo non, ſed quoties mutatio ad conueniens naturæ fuerit, ſcilicet frigidorum ad æſtatem, calidorum ad hyemem: quæ verò ad ſimilia ſtatim ægrotant, calidæ & ſiccæ ad æſtatem, frigidæ & humidæ ad hyemem: mediis verò temporibus leuiter, malè ſe habent. Et ſimiliter temperaturæ mediæ extremis temporibus. Sed nunquid per naturas ſolùm temperaturas intelligit, vt Galenus exponit: an primum etiam illud intelligendum eſt, etiam de iecore tantùm, & corde vel cerebro? Cerebrum enim frigidum hyeme manifeſtè læditur, non ita calidum iuuatur: & iecur calidum æſtate læditur, hyeme non adeò iuuatur. Et denſa textura bene ſe habent hyeme, rara æſtate. Et quæ tenues habent humores, melius ſe habent hyeme quàm æſtate. Amplificatur in libro de Humoribus: Ad ætates, regiones, victus rationem & morborum conſtitutiones, quæ omnia proſequitur in ſequenti Aphoriſmo, qui vnus eſt cum præſenti, ideo etiam ille continuatione non indiget. Ex hoc etiam naturam perdiſcere licet, qui enim melius ſe habent æſtate quàm hyeme, frigidi ſunt, & humidi temperamenti, & rarioris texturæ.

Pag. 4.

APHORISMVS III.

MOrbi quoque alij ad alia bene vel malè ſe habent: & quædam ætates ad tempora, & loca, & victus genera.

COMMENTARIVS.

QVòd vt dixi de reliquis quatuor, quæ ad naturam comparantur, hæc inter ſe modò comparantur, & ad morbos. Exponendum eſt igitur quid velit per Alia: an intelligat naturas, & certè cum comparentur ſex: Naturæ, morbi, ætates, regiones, anni tempora & victus, hac vna ratione quæ eſt bene vel malè ſe habere, liquet, quòd per alia intelligit & naturas, & anni tempora: & ita fient quindecim comparationes, computata illa quæ poſita eſt in præſenti Aphoriſmo. Fuchſius in duabus quæſtionibus mirum in modum ſe contorquet: in prima, an cum dicimus morbos ad tempora anni bene ſe habere, ſit intelligendum quòd difficiliores ſint, & ita εὖ ἢ κακῶς πεφύκασι interpretatur, magis aut minus procliues ſunt. Qui ſenſus cum ſit violenter exceptus ex his verbis, eſt etiam præter Hippocratis mentem, qui omnia ad ægrotantem, non ad affectus ipſos refert. Præterea quæſtio eſt de nomine: quomodo enim cumque ſtatuas, modò ſcias quæ morbos reddunt difficiliores ſeu deteriores, in his ægrum malè ſe habere, & in quibus tempora obſunt morbis, ſi id dici rectè poteſt: melius ſe habere ægros, id mihi ſatis eſt. Vt tandem ſenſus clarus ſit, morbi quibuſdam in ætatibus & temporibus & locis, ac victus generibus, deterius vel mitius homines afficiunt. Secunda quæſtio eſt difficilior, Nec illius humeris apta, confuſa, falſa, inordinata. Et breuiter dico, quod ſimilia conueniunt nutrimenta generali ratione in omnibus: quia nutritio ſit ex ſimilibus, eſt enim aſſimilatio ergo quæ ſunt ſimilia, facilius aſſimilantur & nutriunt. Et ideo hæc regula eſt generaliſſima ratione primæ intentionis, & eſt nutritio: at ratione intemperiei contrariæ, vtpote frigidæ & ſiccæ, quæ aduerſatur vitæ, eſt neceſſarium vti contrariis. Quòd autem timeatur nimius lapſus, non eſt cauſa in calida & humida intemperie, vt vtamur contrariis, ſed ſimilibus non admodum in qualitate à temperamento recedentibus. Sed in imbecillibus, & maximè ſenibus, variat hic modus, nam ſi robuſti ſint, vti debent calidis & humidis ad tardandam ſenectutem: ſed ſi ſint imbecilles, talia alimenta non nutriunt bene, quia non poſſunt tranſmutari, & replent hominem excrementis, & ita duplici malo afficiunt hominem: ergo neceſſe eſt his vti ſimili alimento. Et hæc eſt tota ratio breuiter explicata. Aër ergo, quia non indiget ea tranſmutatione, & quia aſſiduè attrahitur maxima quantitas tum ad cor, tum ad cerebrum, ſi ſit ſimilis, omnino lædet hominem: & in morbos, & ad mortem traducet, niſi in temperie æquali. Ergo in inæquali ſemper debet eſſe contrarius. Eadem ratio quæ eſt de aëre, eſt de medicamentis: quoniam contraria eſſe debent temperaturæ, vt eam retrahant ad temperiem, vel ſaltem non fieri ſinant deteriorem. Similiter in cibis, qui duræ concoctionis ſunt, oportet vt ſint ſimiles: facilis autem, diſſimiles, nam difficilis coctionis, & contrarij nunquam perfectè concoquuntur. Et hoc eſt, quòd idem homo cibum vnum difficilis coctionis facile ſuperabit, ab alio autem maximè lædetur. Et in hoc non ſolum oportet conſiderare temperiem totius,

ſed

ſed etiam ventriculi , imò forſan magis , & & conſuetudinem. Ideò demiror de Galeno, qui contrarios cibos laudat in omni intemperie, & etiam quod præter rationem vituperat Hippocratem : ſed hoc non eſt mirum,neque nouum. Quòd enim reprehendit, eſt bene dictum , quia Hippocrates per alia intelligit ætates & victus genera : ſed ſi legatur vt vult Galenus,non comparabit morbos ad ætates : igitur non rectè , quoniam deficiet vnum ex illis quindecim membris connumerandis.

Quòd ſi obiicias , Hippocratem velle vt *Pag. 2.* quis vtatur victu contrario, in libro de Salubri diæta, & primo de Diæta : Reſpondeo, *Pag. 11.* quòd ibi loquitur de ratione victus tutiore, non vtiliore , nam cum ſcribat vulgaribus, illi tutius reguntur contrariis quàm ſimilibus. Sed ne videar hanc partem abſque ratione & Hippocratis ſententia tueri, audite *Pag. 3.* illum in libro de Alimento : Pulmo alimentum ſibi contrariam trahit, reliqua verò omnia idem. Ideſt,pulmo gaudet contrario corpori alimento,ſi frigidum ſit corpus,aëre calido : ſi calidum , frigido : ſed reliqua omnia gaudent ſimili , trahunt ergo : ſimile igitur *Pag. 5.* ſimilibus veſci conuenit. Idem libro de Na*Pag. 4.*tura pueri : Simile tranſit ad ſimile. Et primo de Diæta : Concors concordi adhæret : diſ*Cap. vlt.*cordia autem rebellant,diffident ac pugnant. Hoc idem , ne dubitare poſſis , Galenus ipſe ſecundo de Elementis confirmat , Hippocratis authoritate.

APHORISMVS IV.

IN temporibus, quando eadem die modò calor,modò frigus fit,autumnales morbos expectare oportet.

COMMENTARIVS.

GAlenus certè vno verbo ſe explicat, dicens, quod nomen , ſed temperatura eſt cauſa morborum : cum ergo temperatura huiuſmodi temporis ſit autumno ſimilis , meritò in huiuſmodi tempore autumnales morbos expectare oportet. Sed infrà tamen,cum *Aphor. 9.* dicat , Autumno morbi acutiſſimi atque lethales maxima ex parte : cum aſſignet quatuor cauſas huius , non videntur competere his temporibus , qui ſic euariant , niſi vna. Nam nec malus vſus fructuum , nec caloris innati reſolutio, nec conſuetudo digerendi malos halitus per cutem : quia ſi hoc in vere contingat , hyemi nihil horum conuenit. *Com. 11.* Cum ergo infrà autumnales morbos refert, excipere oportet eos qui ſimul ſunt æſtiui. Inquit enim : autumno verò & multi æſtiui morbi fiunt. Ergo nec de omnibus illis , ſed hos ſub illis contineri dicit. Conſequuntur enim formam illorum, qui propriè ex mutatione à calore in frigus , & contrà proueniunt,non aliorum, tales ſunt propriè febres erraticæ, anginæ, anhelationes, vrinæ ſtillicidia,& difficultates inteſtinorum & ilei , & morbi comitiales. Intelligit autem,quòd tale tempus diu perſeueret , & pluribus diebus continuis hoc contigerit.

Et extenditur ad alias ſimilitudines partium anni, & ad regiones : velut Romæ hæc ſæuitia morborum abundat maximè , quia aëris qualitas etiam vere autumnalis eſt.

Sunt etiam qui velut per autumnales mor- *Aphor. 8.* bos intelligere inconſtantes & mali iudicij, vt infrà. Sed hoc cum ſit valde remotum à verbis Hippocratis , non audeo affirmare. Nam ipſe in libro de Humoribus hæc habet: Si verò ſimiliter eiuſmodi quoque fuerint *Pag. 4.* morbi, & ad talem modum tracti , veluti eſt morbus regius autumnalis, frigora enim ex caloribus,& calor ex frigore, proſequitur autem idem in aliis temporibus. Inde ſubiungit : Quum verò æſtas fiat veri ſimilis, ſudores in febribus, & febres faciles. Et paulo pòſt : Et autumnus, ſi non in tempore ac derepentè hybernarit, non aſſiduè tales morbos facit, eo quòd non in tempore incœpit , ſed inæqualiter fit. Proponit ergo duo genera temporum, primo, cum conſiſtunt ſecundum naturam , & tunc pariunt morbos ſecundum naturam in maximè : & cum tranſeunt in alienam qualitatem , & tunc magis vigent morbi ſecundum naturam qualitatis alienæ acquiſitæ,quam temporis proprij, & hoc eſt quod hic voluit. Sed illud reſtat, quare mutatio, quanto breuior, tanto deterior, vt quæ in anni temporibus, quàm in diuerſis annis : & in diebus diuerſis, quàm anni temporibus:& in horis paucis eiuſdem diei, quàm in diuerſis diebus ? Cauſa non alia eſt, quam quæ dicta fuit ſuperius in præcedenti ſectione, nam *Aphor. 51.* que fit & ad horas & momenta , cum ſit celerrima, multum agitat naturam, nec ſinit occaſionem habere reſiſtendi , vnde fluxiones & inſaniæ, nam libro de Aëre & aquis dicit: *Pag. 15.* Temporum frequentes mutationes mentem percellunt, hoc contingit ex magno impetu humorum ad caput tendentem , inde etiam morbos turgente ex materia fieri conuenit. Vnde cum tot ſcire neceſſarium eſſet, demiror cur Galenus tam ſicco pede hanc expoſitionem tranſegerit.

Manifeſtum verò eſt , dari & tertiam mutationem ad ſimile, vt autumnus autumnalis: & tunc erit maximè lethalis,id eſt abundans plurimis morbis, & lethalibus, & celerrimè mortem inferentibus.

APHORISMVS V.

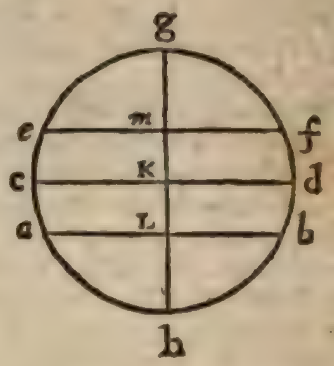
AVſtri auditum hebetantes, caliginoſi : caput grauantes , pigri, diſſoluentes : quando huiuſcemodi tempeſtas præualuerit , talia in morbis patiuntur. At ſi aquilonia fuerit, tuſſes , fauces , alui duræ , difficultates vrinæ , horrores, coſtarum & pectoris dolores , quando hæc tempeſtas præualuerit , talia in morbis expectare oportet.

COMMENTARIVS.

POſt abſolutam generalem de mutatione & actione temporum narrationem , ad

ſpecialia deuenit, & incipit à conſtitutione quæ oritur ab ortu ſiderum, aut fortuita, nam flatus ventorum quorundam etiam inſequitur certa tempora, vt eſt Fauonius, qui & Zephyrus, ſpirat fermè nonis Februarij: aut ſub quartum Idus, & tunc terra quaſi iam inchoato vere purpureas edit violas: &
Lib. 2. c. 47. & 18. c. 14. Eteſiæ, id eſt Aquilones, vt à Plinio habetur, qui octo diebus ante exortum caniculæ incipiunt ab æſtiuo ortu, vocantúrque Prodromi, & perſeuerant poſt eundem ortum diebus circiter quadraginta duobus, vt in vniuerſum quinquaginta diebus ſpirent: nec nocte vnquam, nec manè, ſed à tertia ſolum diei hora incipientes fermè tota die flant. In Italia haud perpetui & conſtantes, quaſi vnicum præſidium aduerſus tantos æſtus. At Boreæ & Auſtri flatus apud nos fortuiti ſunt. Martio tamen menſe propè vernum Æquinoctium, cum omnes venti pugnant, Aquilonares maximè apud nos vigent: quòd ea parte fauces montium adſint verſus Germaniam.

Enumerat ergo vndecim morborum genera, quinque pro Auſtris, & ſex pro Borealibus: quorum cauſæ à Galeno rectè explicantur, atque vtinam tam bene vbique, excuſaſſet enim nos à præſenti labore. Cauſa ergo cur Auſtri hebetent omnes ſenſus, ac motus grauantes & diſſoluentes vires, eſt, quòd calefaciunt, humectant, & vaporibus caput replent, ex quo origo omnium ſenſuum ac motuum. Sed dices, cur Auſtri humidi ſunt? de caliditate enim perſpicuum eſt, ob regionis ſitum, quæ ad meridiem iacet. Dicunt, quòd humidi ſunt, quoniam mare tranſeunt. Hæc ratio falſa eſt: nam vapores maris magis ſiccarent, quàm humectarent forſan, & etiam quia habitantibus in Ægypto hi venti humidi ſunt, & magis quàm Boreas, & tamen ibi tranſeunt per arenas. Dico ergo, quòd omnes venti debiles ſecum vehunt vapores terræ, ideo omnes humectant, ideo Auſtri cum procul veniant, humectant: at Boreales cum ſint validi, quia propè adueniunt, ſolum aërem deducunt, & non vapores, ideo non adeò humectant. Et quia frigidi ſunt, & magno impetu feruntur, conſtringunt poros, & partim congelando, partim exprimendo ſiccant corpora. Et hæc fuit cauſa, cur Hippocrates, more ſuo conſulens breuitati, aſſumpſit pro exemplo duo extrema: calidiſſimum humidiſſimum, tardiſſimum & frigidiſſimum, violentiſſimum & ſicciſſimum, per quos de mediis coniecturam facere liceret. Propter hoc dicebat Hip-
Pag. 2. pocrates ſecundo de Diæta: Venti omnes frigidi ſunt, & humidi: quoniam natura aëris talis eſt. Ex quo libet, quòd ipſe concors eſt cum noſtra opinione, qui cenſemus omnia elementa eſſe frigidiſſima, aërem autem & aquam etiam humidiſſima, quamuis cauſa quam Hippocrates aſſignat, ſit alia: ſcilicet quòd ſpirent à niue, glacie, fluminibus, terra perfrigerata. Sed ſatis eſt, quod in effectu & prima cauſa, ſcilicet ventorum natura & aëris frigiditate ſumus concordes, nam de cauſis aliis temporibus, nondum inuentis principiis veris Philoſophiæ, non potuit Hippocrates illa docere. Magis mirandum eſt, quòd cum habuerit falſa principia, potuerit veritatem de rebus cognoſcere.

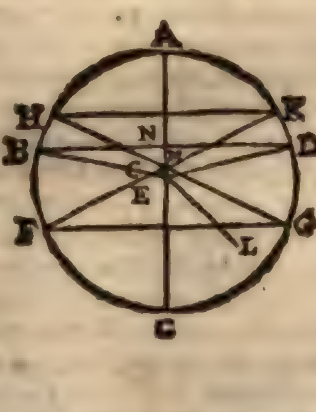
Sit igitur circulus finitoris in noſtra regione a b d, & manifeſtum nos eſſe in k centro: ſint igitur K h & K g ſexaginta, erúntque ex deſideratis in Apologia de Subtilitate, ortus hyemalis, diſtans partibus vigintiſex, & minutis quinque: ſitque K l & tantundem K m pro ortu hyemali, K autem vernalis ortus: & ducantur a l b & e m f, erunt igitur ortus hyemalis e, æſtiuus a: occaſus æſtiuus b, hyemalis f: & vernalis ortus, c occaſus d, habebis igitur octo ventos principales antiquis notos: Auſtrum ex g, Boream ex h, & reliquos vt dixi. Cum verò c & d ſint magis auſtrales quadraginta quatuor partibus nobis erunt, c a partes ſexagintaocto, & tota a e fermè nonaginta quatuor, non tamen voluimus exquiſitè hæc inueſtigare, ſatis eſt, quod ortus æſtiuus eſt valde borealis. Hoc autem iuuat multum ad ædificationes ædium. Reſponſio ad 80. obiectionem.

Sed redeo ad expoſitionem textus. Aquilonia conſtitutio refrigerat, & exprimit ac denſat corpora, & ideo facit fluxiones, ex quibus tuſſes & fauces: ſed ex frigore horrores, alui duræ fiunt, bile quaſi gelu concreta, nec inteſtina pungente, ſiccatis etiam fecibus, & vi inteſtinorum torpente ob frigus ipſum. Vrinæ verò difficultates cur fiant, ex ſubſequentibus intelliges, nam & bile ad locum illum tranſeunte relictis inteſtinis, & veſica parum ſe comprimente, fit hæc difficultas. Coſtarum & pectoris dolores cur fiant, Galenus docere prætermiſit: quoniam hoc non ſe ſtatim offerebat ſcribenti. Certè demiror eos qui illi tantum tribuunt, non animaduertere quod in hac expoſitione, vbi quid difficile incidit, ſtatim dilabitur. Si enim ob id coſtæ & pectus dolent, quòd ſint membra exanguia, cur non magis genua & cubiti? at hoc experimento compertum eſt, dolere pectus & coſtas multis mortalibus in hac conſtitutione, non genua vel cubitos. Cauſa ergo eſt, quòd pectus maximè calet vicinitate cordis & pulmonis & iecoris: & quia conſtat maxima ex parte oſſibus & cartilaginibus, & ideo valde exangue eſt, ideo facilè & multum perfrigeratur: ſed mutatio celer à naturali ſtatu doloris propria cauſa eſt, maximè cum ibi ſint membra prædita multo ſenſu, vt in pectore neruorum multitudo; igitur ab his conſtitutionibus ea pars dolore afficitur, non ita aliæ, nam venter & muſculi ac ſuræ, quia carnoſæ, non facilè perfrige- Aph. ult. huius Par.

perfrigerantur, cubiti, genua ac oſſa tibiarum perfrigerantur quidem vehementer, ſed non dolent: quia natura ſemper frigent, & etiam minus prædita ſunt neruis, frons verò & caput, ob conſuetudinem non adeò vt pectus afficiuntur, tametſi exanguia ſint, & etiam calida ob cerebrum.

Pag.4. Hic Aphoriſmus in libro de Humoribus habet, præter ea quæ hîc referuntur de Auſtrina conſtitutione, vlcera fluida & putrida, maximè circa os & pudenda.

Hæc igitur eſt vis conſtitutionis, cum venti per multos dies iidem aliqua in regione perſeuerauerint. Vapores enim in validis ventis ob motum velocem diſſoluuntur, & ita aër purgatur: in remiſſis autem aër repletur. Quid ſi leuis aura à Septentrionibus ſpirauerit? hoc eſt difficile: ſed vbi accidat, nec aërem purgabit, nec replebit. In hac fermè ſententia eſt Hippocrates libro de Diæta ſecundo, dicens: Auſter frigidus eſt & humidus natura in propinquis locis, velut & Boreas: quia ibi vehemens eſt, & per loca humida progreditur, at cum ad nos peruenit, naturam mutat ex longinquo itinere, calefacitque & reſiccat, per viam enim calidam procedens, exuritur à ſole, atque ſiccatur. Boreas autem naturam ſuam retinet, & ideo refrigerat & humectat. Sed videtur in hoc contradicere his quæ hîc dicta ſunt, quoniam diximus totum oppoſitum: Auſtrum humectare, Boream exiccare. Nam Boreas natura quidem humidus eſt, ſed ob motum vehementem exſiccat: ſicut videmus in vlceribus, quæ poſita in aqua currente mirum in modum ſiccantur, quanto magis à celeriore venti Boreæ, impetúque adeò acri. Sed Auſter etſi ſiccus natura ſit, ob vapores tamen, quos ſecum vehit, & lentitudinem, humectat. Deinde proſequitur naturam aliorum ventorum ibidem, dicens: Venti vel procedunt à mari, & ſic ſunt ſicciores: vel à niuibus, glacie, fluminibus, ſtagnis, & ſic ſunt frigidi & humidi: túmque ſalubres, niſi immodicè frigidi ſint, aut calidi etiam. Reliqui frigidi & humidi, recreant animam, ſi puri ſint ſua frigiditate: & corpus non exſiccant, ſed humectant. Venti autem à terra prodeuntes, immodicè ſiccant, ſcilicet ob vapores & motum: ideo non ſolùm homines, ſed etiam animalia & plantas lædunt: qui verò ex montibus prodeunt ad vrbes, non ſolùm ſiccant, ſed etiam turbant ſpiritum, & morboſa corpora reddunt. Manifeſtè autem duorum horum principalium ventorum Auſtri & Boreæ originem ſub polis eſſe docuit: vnde etiam naturam venatur aliorum ex regionibus vnde veniunt, quáque tranſeunt. In
Pag.1. libro autem de Sacro morbo ait, Sacer morbus maximè fit ex ventorum mutationibus: inter hos potentiſſimi ſunt Aquilo & Auſter, atque maximè contrarij loco & viribus, nam Aquilo purgat aërem, pellucidúmque reddit: humidum, & quod turbatum eſt ex illo, tum etiam è corporibus ipſis hominum propellens, ob idque etiam omnium ſaluberrimus. Taléſque ſunt omnes è mari & aquis (ſupple mobilibus) proficiſcentes. Auſter verò calefacit & humectat omnia, atque obtenebrat etiam ſolem & lunam & ſidera: ideo etiam ſi hîc non ſentiatur, ex inſpectu ſiderum, quoniam (vt declaraui in libris de Subtilitate (venti è ſuperiori parte aëris in inferiorem deſcendere ſolent, quod iam ſuperius ſpirare cœperit, cognoſci poterit, cum ſereno ſcilicet cœlo vix aſtra videntur, nec ſolùm, inquit, aërem & humana corpora turbat Auſter, ſed & omnia ſata, flumina & puteos, & mare & fontes, calidáque ex frigidis, humida ex ſiccis, turbida ex claris reddens. Quinetiam dicit, omnia vaſa quæ in terra ſunt humore aliquo plena, illum ſentiunt: innuens, quòd experimentum docet, vina ab illo corrumpi, & omnia reddi deteriora. Ideo dicit, Etiam cerebro maximè noxius, ipſum humectando, & eius venas laxando: vt contrà aquilonius conſtringit, purgat & corroborat. Placet autem declarare verba Hippo- Pag.1.
cratis obſcura, ſed veriſſima in libro de Aëre & aquis ac locis: ſunt autem hæc primùm: Quæcunque ciuitas ad ventos ſita eſt calidos (puto autem eos qui inter brumalem ſolis exortum, itidémque occaſum perflant (huic hi venti ſunt peculiares: à Septentrionalibus autem non perflatur ea ciuitas. Aquæ verò eius multæ & ſubſalſæ ſunt: æſtate calidæ, hyeme frigidæ, ideo mutationes recipiunt corpora hominum, & potiſſimè ventriculi eorum. Et declarat genera poſtmodum morborum longo proceſſu, per naturam temporum, & conſtitutionem eorum naturas & ætates, inde ſubiicit: Quæcunque autem ciuitas ex oppoſito ad ventos frigidos ſita eſt inter ortum & occaſum æſtiuum. Inde declarat, quæ illi ſuccedant, prout in Commentariis exponetur. Non ergo intelligit Hippocrates, quòd ciuitas reſpiciat inter ortum æſtiuum & occaſum, vt intelligatur eſſe inter illa duo loca: eſſet enim ad Boream poſita, neque inter ortum hyemalem & occaſum: eſſet enim planè ad meridiem. Sed vult dicere, Seu ſit poſita ad ortum hyemalem, ſeu occaſum hyemalem, ſeu inter hæc duo, quomodolibet (inquit) erit expoſita ventis calidis. Et ita in aliis, frigidis. Quæ autem inter ortum æſtiuum & hyemalem, aut occaſum æſtiuum & hyemalem, erit expoſita ventis temperatis. Et ita manifeſtum eſt, quòd erunt tres ſtatus ſeu ſitus ciuitatum: calidi, & inſalubres: frigidi, & ſalubres: & temperati non prorſus ſalubres, nec morboſi. Propona-

tur ergo pro illis facilè cognoſcendis circulus orizon a b c d, cuius centrum e, & obſeruetur fixo e l ſtylo ad perpendiculum in plano die Solſtitij æſtiui, in ortu ſolis

vmbra

vmbra E F, & in occaſu E G, ducendo lineas retrorſum ab vmbra: & ita in ortu & occaſu ſolis, dum eſt in æquinoctio vernali, autumnalíve, E B, & ED: & ita in die ſolſtitij hyemalis in ortu & occaſu E H, & E K, & diuiſis arcubus FG, & HK, per æqualia, ductáque A E C, per puncta media A & C, fiet ex demonſtratis in libris de Rerum varietate, AEC, linea meridiei, & Auſter flabit ex A, Boreas ex B, qui autem venient ex HAK, erunt calidi: & ex H, erit ex ortu hyemali, ex K, ex occaſu hyemali: & ex F C G, frigidi, ex F, ex ortu æſtiuo, ex G, ex occaſu æſtiuo. Ex H F, temperati orientales, ex KG, temperati occidentales.

Pag. 4. Dicit ergo Hippocrates ibidem: Orientales clari ſunt, & ſalubres: occidentales autem turbulenti, & morboſi, & aſſimilantur autumno, quia calorem & frigus eadem die inducant: ſicut quæ ad orientem, veri, ſunt enim temperatiores regiones. Vt autem hoc intelligatur, quod pulcherrimum eſt, elaborandum eſt, nam Adrianus Alemanus Sorcenſis non expoſuit, alioqui clarus: eſt enim perdifficilis hæc ratio. Sed exemplo vtamur. Sit vrbs M detecta ab Oriente, hoc autem dupliciter: natura, ſecundum Hippocratem, vt quòd montes circundent eam ab aliis partibus: & arte, ſecundum Vitruuium, vt portæ vrbis & viæ omnes ſint ad orientem. Cum ergo ſol agat ventos, moueatur ex B, procedátque ad N, refrigerabit igitur M, perpetuò ventis, & calefaciet acceſſu ſuo: ſed ab N M D, quia tecta eſt, incaleſcet quidem, ſed non niſi per dimidium diei. Ergo ponatur, quòd dies ſit ſexdecim horarum propter dimidium diei & noctem, erit temperata ſexdecim horis, & calida octo tantum ergo erit ſimilis veris vltimæ parti. Sed ſi eſſet conuerſa ad D, totis octo primis horis incaleſceret, quia non perflatur à parte orientis: nec poſtremis octo horis, quia venti præcedunt ſolem, non contra illum veniunt: ergo erit ſimilis æſtiuæ conſtitutioni. Ideo dicit: Eo quòd multum temporis inter matutinum & veſpertinum intercedit: Erit etiam ſimilis autumno, quia cum mane exoriente non perfletur ab orientalibus ventis, perflatur à Borealibus, qui tamen non perſeuerant: veſperi verò à nullis niſi auſtralibus, quare percoquuntur. Ergo magna fit mutatio in his regionibus, & fiunt ſimiles autumnali conſtitutioni. Hoc autem quod dixit & repetit, Aër matutinum tempus plurimum occupat: intelligit, quòd venti magis ante meridiem, quàm pòſt ſpirant. Tertia cauſa eſt, quòd aër matutinus eſt roſidus, vt qui à nocte & rore, ſed occidentalis, ab aquis iam calefactis: quare cum vnus nocte, alter die ſuſcitetur, vnus aërem temperat, alter corrumpit. Illa verba, ἐπὶ πολὺ τὸ μέσον γίγνεται, ſi quis ſic interpretetur, Eo quòd multam differentiæ intercedat, non temporis ſcilicet inter matutinum & veſpertinum tempus in caliditate & frigore, clariſſimus erit ſenſus.

Lib. 1. Text. 25.

Definiendo ergo ventorum genera ſecundum mentem Hippocratis, licet ob breuitatem verba non ſint adeò clara, fient ſeptem ordines. Primus eſt optimus, Boreas à polo ad ortum æſtiuum. Secundus, ab ortu æſtiuo ad ortum æquinoctialem, valde bonus. Tertius, à polo boreali ac occaſum æſtiuum, humidus & aquoſus valde. Quartus, ab ortu æquinoctiali ad ortum hybernum calidus, non bonus. Quintus, ab occaſu æſtiuo ad occaſum æquinoctialem, malus. Sextus, ab occaſu æquinoctiali ad occaſum hyemalem, valde malus. Septimus, à polo auſtrali ad ortum & occaſum hyemalem, peſſimus: quanquam qui ad occaſum reſpicit, etiam deterior ſit eo qui ad ortum. Quod ſi libeat aliqua annectere, vide etiam infrà, dum de Auſtrina & ſqualida loquemur conſtitutione.

APHORISMVS VI.

QVando æſtas fit veri ſimilis, ſudores multos in febribus expectare oportet.

COMMENTARIVS.

IN libro de Humoribus, Hippocrates hæc addit: Febres faciles, & non peracutæ, neque linguis obaridis fiunt: Cauſam dicti huius explicat in Commento Galenus: quia ſudor & quæcunque alia, fiunt, cum ambæ cauſæ, ſcilicet materia & efficiens, adfuerint. Sudoris efficiens, calor: materia, humidum, æſtas cum calida ſit propria natura, & humida, quia veri ſimilis, ideo generabit ſudores plurimos. Alia ratio: æſtas cum fuerit veri ſimilis, non erit immoderatè calida: quamobrem non difflabit humidum, quod eſt in corpore, per vapores, ſed per ſudorem educet. Simile accidit currentibus, nam plus ſudant longè, poſtquam reſederint, quàm dum currunt. Tertium, quod in penitioribus latet Hippocratis ſenſibus, eſt, quòd tempora duplicem habent vim: vnam, potentia ad generandos morbos, atque, vt ita dicam ſubſtantiam morborum, aliam, ad formam morborum, quæ ex actu pendet. Vnde febres generantur ardentes & tertianæ ex natura æſtatis, & per ſudorem terminantur ex natura veris, atque hoc erutum ex naturæ intimis viſceribus generale eſt, quòd naturæ morborum ſequuntur temporum propriam eſſentiam: ſed formæ & exitus & qualitates vim continentis aëris, inquit ob id Hippocrates in ſecundo Epidemiorum. Pluuiæ minutæ in æſtate, febres ſudorificas effecerunt.

Pag. 4. Sect. 1.

APHORISMVS VII.

IN ſiccitatibus febres acutæ fiunt: & ſi annus magna ex parte talis fuerit, qualem fecerit conſtitutionem, tales magna ex parte morbos expectare oportet.

COMMENTARIVS.

SVo more, ex vna propoſita re manifeſta, ad generaliſſima tranſit. Et non ſolùm ex

prima

primâ partem ſecundam demonſtrat, ſed ex ſecunda primam, ſcilicet quòd in ſiccitatibus longis ac diu vigentibus febres acutæ generantur. Vnde illud, ἐν τοῖσιν αὐχμοῖσι, ſqualoribus interpretantur. Eſt enim ſqualor ſumma quædam ac diuturna ſiccitas. Ergo generaliter morbi tales fient, quales perſeuerantes conſtitutiones producere natæ ſunt, non tamen omnes, ſed magna ex parte. Scribitur hæc ſecunda pars in libro de Humori-

Pag. 5. bus: Si annus diutius talis fuerit, qualem fecerit conſtitutionem, tales etiam morbi diutius erunt. Et ſi maximè validæ fuerint, maximi quoque morbi & communiſſimi ac longiſſimi fient. Hæc igitur eſt amplificatio huius ſententiæ. Nec ſolùm de ſimplicibus conſtitutionibus eſt intelligendus Aphoriſmus, ſed qualibuſcunque. Huiuſmodi rarum & celebratiſſimum exemplum habetur in tertio

Conſ. 3. Epidemiorum: vnde ibi aduertendum, quòd prior pars anni, ſcilicet ver & æſtas, fuerunt auſtrinæ & pluuiæ, ſine ventis tamen. Verba illa (cum ſqualores fuiſſent ſuperioribus temporibus ad annum) Galenus non explicat, ſed intelligenda ſunt etiam de hyeme, quæ ver illud præceſſit: vt iam duas continuas enarrationes ſubtexuerit, tertiam autumni aggreditur, inde hyemis: duas ad brumam, & poſt veris ſextam: inde mediæ æſtatis ſeptimam, ad ortum Canis vſque poſt canicularium dierum, inde autumni: vt iam ſint nouem, quæ duos fermè annos comprehendunt. Inde proponit morbos vltimæ partis hyemis, ſed conſtitutionem prioris partis edocet, vt ſint decem conſtitutiones, & anni duo, & aliquid vltrà, cum peſtis illa inaudita ſæuire

Sect. 1. cœpit. Aliud exemplum eſt in ſecundo Epidemiorum, vbi ex pluuiis aſſiduis tempore æſtatis morbos in Cranone ortos enarrat. Seu ergo conſtitutio tota ſimplex perſeueret, ſeu euariet, morbi perſeuerant vniuſmodi, quod etiam in regionibus quæ vni tantum expoſitæ ſunt vento, eſt intelligendum. Nec idem eſt dicere, In ſiccitatibus febres acutæ fiunt,

Aphor. 15. & multi fiunt morbi, nam infrà docebit, ſiccitates imbribus eſſe ſalubriores, nec idem eſt dicere, In ſqualoribus abundare febres acutas, aut fieri: & in ſiccitatibus ſimiliter id contingere. Multa enim meliora cum augentur, naturam mutant: & his quæ natura deteriora ſunt, peiora euadunt.

Cauſa, cur ſiccitates ſint cauſæ acutarum febrium, eſt: quoniam, vt dicitur in libro de

Pag. 2. Humoribus, ſicca ſunt plerunque etiam calida, & immenſa ſiccitas calorem exacuit: ideo febres fiunt acutæ, quoniam materia attenuatur. Illud operepretium erit referre, cur id accidat, quod dixit Hippocrates ſexto

Sect. 4. Epidemiorum: Terra ſiccitatibus ſqualida, volucrium genus abundat. Alius textus habet: Bene ſe habet. Cur ſicci homines in ſicco temperamento aëris deterius degunt, aues autem cum ſint ſicci temperamenti melius? Reſpondeo, quòd in animalibus quæ ratione carent, natura voluit vt omnibus ſimilibus gauderent: quia animal omne, homine excepto, certo tempore oritur, & eo tempore optimè degit, quia ex eiſdem oriſmur & nutrimur. Homo autem, quocunque anni tempore cum oriatur, contrario aëre gaudet. Accedunt autem præter id auibus & multa alia commoda in victu: quoniam ab imbribus & humido aëre multum læduntur, quæ non ſunt aquaticæ.

APHORISMVS VIII.

IN conſtantibus temporibus cum tempeſtiuè tempeſtiua redduntur, morbi conſtantes & boni iudicij fiunt: in conſtantibus autem, inconſtantes, & mali iudicij.

COMMENTARIVS.

HIppocrates libro de Humoribus: SI tempora tempeſtiuè & ordinatè ſe habuerint, fient morbi iudicatu faciles. Duo ſunt quæ proponit hîc, ſcilicet vt tempeſtiuè tempeſtiua reddantur: id eſt, vt tempus propriam naturam retineat, nec in aliam degeneret, & ob id, quoad hoc, eſt quaſi contrarius ei qui dicit: Cum æſtas fuerit veri ſimilis, nam tum æſtas non retinet ſuam naturam, aliud, vt non permutetur in varias formas: ſed conſtet ver in temperamento, æſtas in calore & ſiccitate. Naturam horum temporum à duobus, pluuiis & qualitatibus, ſumit Hippocrates in libro de Aëre, aquis & locis, dicens quòd hyems debet eſſe frigida, ſed non immoderatè: & ver, æſtas & autumnus, pluuioſa ſuo tempore, tunc annus erit ſecundum naturam. Vt videantur fieri quatuor coniugationes, cum tempora anni ſunt conſtantia & tempeſtiua: cum tempeſtiua, ſed non conſtantia: cum non, tempeſtiua, ſed conſtantia: cum neque tempeſtiua, nec conſtantia, quorum omnium cauſas refert Hippocrates in ortus & occaſus ſiderum ibidem, cum rectè proceſſerint, intelligit quod per erraticas temporum vices non confundantur. Vnde notandum, quòd de mundo accidit idem quod de hominibus, vt conſuetudo omnia meliora efficiat, tametſi enim caniculæ ortus in æſtatem incidat, quo nil minus expediret, cum calidum calido iunctum exurat corpora, quia tamen ſingulis annis hoc contingit, melius ſe habent omnia ſi annus habeat æſtatem calidiſſimam & ſiccam vſque ad metam naturalem, quàm ſi æſtas eſſet temperata & mitis. Indicio eſt, mundum conſuetudine teneri, vt mortales ipſos, quòd annus in Italia (qualis in Ægypto) optimus, ſterilis erit. Cum ergo fuerint tempeſtiua tempora, & conſtantia, morbi planè conſtabunt, & boni erunt iudicij, & ſi neutrum aderit, neutrum continget, duo ergo ex quatuor membris explicauit Hippocrates, reliqua duo ergo membra docere oportet. Galenus ſiquidem confundit conſtantem cum tempeſtiuo, & vnum facit, vt conſtantia tempore vocet, cum tempeſtiuè tempeſtiua redduntur: vtrouis modo intellexeris, nil refert, modò ſcias eſſe tempeſtiua tempora, cum (vt dixi) qualitates & imbres ſuo ordine adueniunt, atque etiam perſeuerant non ſimpliciter, ſed quantum perſeuerare

Pag. 4. Aphor. 6. Pag. 7.

rare debent. Si igitur aduenerint, nec perſeuerarint, morbi erunt conſtantes, & non adeò mali iudicij, quoniam ſuo tempore euenerunt, quæ euenire oportebat, non tamen prorſus erunt boni iudicij. At ſi conſtant, ſed non tempeſtiuè redierint, tunc erunt quidam boni aut mali iudicij ſecundum ſimilitudinem temporis, ad quod facta eſt mutatio. Si ergo ad veris ſimilitudinem, erunt boni iudicij, ſi autumni, mali, ſemper autem erunt mali iudicij, id eſt fallacis, non autem ad mortem tendentis. Quomodo enim verum eſſet quod dixit ſupra. Cum æſtas fuerit veri ſimilis, ſudores in febribus expectare oportet: ſi ſemper eſſent morbi mali iudicij ſub hoc ſenſu, id eſt ad interitum ſpectantis? Vnde patet, Galenum perperam valde Hippocratem exponere de malo iudicio, id eſt ad mortem tendente. Quin etiam, vt melius intelligatur Hippocratis ſententia, adducam
Sect.1. ex ſecundo Epidemiorum claram ſententiam: In quietis ac conſtantibus temporibus & anni tempeſtiuè tempeſtiua præbentibus, boni ſtatus & iudicatu facillimi morbi fiunt: in inconſtantibus verò inconſtantes, & qui difficilè iudicantur. Cum ſanè in Perintho defecerit aut abundauerit aliquid, vt aut venti ſint, aut non venti, aut aquæ, aut ſiccitates, aut ardores, aut frigora. Liquet ergo, cum proponat conſtantem annum, id eſt, cuius partes ſuum locum retinent: & conſtantia tempora, cum perſeuerant in ſuis debitis qualitatibus caloris, frigoris, pluuiarum, ſiccitatis, & ventorum ac tranquillitatis, fieri morbos, qui conſtant, & iudicium habent facile, aliter autem difficile, non tamen pernicioſum. Vocat morbos conſtantes, ſpecie & numero & forma: Specie quidem, qui non tranſeunt de vno in alium, vt angina in peripneumoniam: Forma, cum non habent niſi ſua propria ſigna (velut per contrarium, pri-
Const. 3. mo Epidemiorum: Plurimis febres acutæ, cum ſudore, paucum inſuper rigebant) & talia
Const. 3. quæ non ſunt propria acutarum. Et in tertio: Erat autem modus febrium ardentium, ab initio ſoporoſi, horridi, non ſiticuloſi, vide quàm bene conueniant hæc cum ardente febre. Numero, vt ibidem: Diu ſoporoſi, & rurſus inſomnes. Secundum hos omnes modos fiunt morbi inconſtantes, in his temporibus. Similiter qui difficile iudicantur, multis modis hoc contingit, vel ex forma iudicij, cum in abſceſſus vel alios morbos tranſeunt: vel cum ſerò iudicantur: vel cum magnis laboribus & ſæuis ſymptomatibus: vel cum non perfectè: & vix, vel cum morbus redit: vltimò, cum ad mortem tendunt.

Sed hic dubitatione dignum eſt de autumno, qui ſi ſit æqualis, pauciores, & minus lethales morbos affert, ex regula ſuprà data, & ex hac. Videtur ſaltem magis inconſtantes efficere, etſi non magis lethales. Rurſus tempora ſecundum rationem ſuam plurimos morbos generant, etſi non lethales: quomodo vis immutentur deteriores ex præſenti Aphoriſmo? Quis igitur erit annus, in quo pauciſſimi ſint morbi, & ſalubris? nullus ſanè, vt patet. Sed experimentum docet, aliquos eſſe annos ſalubres, in quibus vix ægri videantur. Hic doctrinam Hippocratis in libro de Aëre & aquis, & locis attendere oportet. Pag.8.
Quòd ſi borealis ſit autumnus, ac ſiccus, & neque ſub Cane neque ſub Arcturo pluuiæ præceſſerint, confert pituitoſis natura: & maximè qui natura ſunt humida, & mulieribus. Bilioſis autem hoc tempus infeſtiſſimum exiſtit: valde enim exſiccantur. Subiicit, ergo qui nam morbi eis eueniant: docétque quòd per hyemem humidi optimè degunt. Qui igitur regionem humidiſſimam incolunt (vt Mediolanenſes) melius ſe habebunt eo anno, vel cum boreas aſſiduè flat.
Quæ etiam infrà dicuntur, ad duo referri de- A 10. ad 24.
bent: ſcilicet, quòd ſi modò morbi appa- Aphor.
reant, hi ſunt qui ibi ſcribuntur, abundant autem, cum annus aliqua in parte vel ſecundum naturam exuperauerit in temporibus, vel non omnino naturam ſuam ad vnguem ſeruauerit, vel homines in recta victus ratione deliquerint aliquo modo. Ad aliam verò dubitationem dicendum, autumno mitius ſe habente, minus ſæuire morbos: conſtantes tamen minus eſſe, quàm etiam naturales, nam hoc concordat & cum ſexto Aphoriſmo, & cum præſenti, neque ergo neceſſarium eſt morbos non conſtantes conſtantibus eſſe periculoſiores, aut pernicioſiores ex dubitatione prima: nec annum minus morboſum mitiores habere morbos, nam, vt apparet ex ſecunda dubitatione, qui Mediolani (vt priore vtar exemplo) ægrotabunt, ſæuioribus morbis vexabuntur, quàm in anno minus ei ciuitati ſalubri. Diſpoſitio autem ventorum Borealium videtur communis omnibus locis, & nec periculoſiores facere eos morbos qui adueniunt, quemadmodum conſtitutio loco opportuna. Sed & loci, in quibus intempeſtiuè adueniunt tempora, nec conſtant eorum naturæ, ſed pluuiis, frigoribus aut caloribus aut ventis permutantur, ſæpius morbis ſubiiciuntur inconſtantibus, & difficulter (vt in temporibus) ſed non adeò ob conſuetudinem longè à recto tramite iudicantur.

APHORISMVS IX.

AVtumno morbi acutiſſimi, atque exitialiſſimi maxima ex parte: ver verò ſaluberrimum, & minimè exitiale.

COMMENTARIVS.

CVm dixiſſet in præcedenti Aphoriſmo, in inconſtantibus têporibus inconſtantes morbos fieri, & mali iudicij: & ſuprà,
Quando eadem die modò calor modò frigus Aphor.4.
fit, autumnales morbos fore expectandos: hic declarare in genere, quales ſint ſcilicet acutiſſimi, & lethales maxima ex parte, ver verò eſſe ſaluberrimum, & minimè exitiale. Galenus (vt ſuperius dixi) autumni cauſas quatuor refert, atque inter illas inæqualitatem præcipuam, quare morbos huiuſmodi faciat: ſed non refert, cur autumnus adeò inæqualis ſit. Similiter de vero refert cauſam, quod ſit ſaluberrimum, & minimè exitiale in tempe-

ramentum

ramentum ipſum. In quo bifariam errat, & quòd ver ſit temperatum, & quòd ob temperamentum ſit cauſa ſalubritatis. Non demiror quod Auicenna in nono de Animalibus, tanta mala do Galeno dixerit, & alibi longè maiora etiam, cum dixit ipſum exiſtimaſſe ſe Philoſophum, atque auſum adnumerare ſe inter Philoſophos, cum nec eam ſcientiam vlla ex parte deguſtauerit: ac longè plura, quæ mihi tum videbantur mirabilia, ſed cum nunc reſpicio, qualiter omnia confuderit principia rerum naturalium, non quidem tam ignorantia, quàm incuria, & ſtudio contradicendi antiquis, certè exiſtimo, quantum vtilitatis præbuit curatiuæ methodo, tantum damni attuliſſe diſciplinis.

Cap. 2.

Primùm ergo videamus, cur autumnus ſit inæqualior vere, & quomodo, nam de tota inæqualitate ab initio ad finem, vbi non maior ſit differentia inter initium & finem autumni, quàm inter initium & finem veris, cum ver ponatur à Galeno aliquanto breuius autumno ſequeretur, quòd minor eſſet inæqualitas dierũ ſingulorum in autumno quàm vere. Sed cum diſcrimen illum dierum non accedat ad decem dies, & differentia autumni à vere ſit magna inter principium & finem, eo quòd ver procedit à frigore ad calorem, autumnus contrà: ſequitur ex demonſtratis in expoſitione primi Aphoriſmi huius particulæ, maiorem eſſe varietatem inter dies ſingulos autumni, quàm veris. Secunda cauſa eſt, quod cum noctes autumni creſcant, veris autem minuantur: & nox augeat frigus, & dies calorem: & iam frigus ſit promptius vt augeatur calore, vt maior fiat mutatio inter calorem meridiei ad frigus mediæ noctis, & etiam crepuſculi veſpertini in autumno, quàm inter frigus mediæ noctis veris, & calorem meridiei atq; matutinum, igitur maior etiam inæqualitas. Tertia cauſa eſt, quòd cum aër autumni ſit tenuior, quia ſuccedit æſtati, aëre veris qui ſuccedit hyemi, vt iuxta regulam Aphoriſmi maior mutatio fiat à media nocte ad mediam diem, & à media die ad mediam noctem in autumno quàm in vere: & ita etiã in partibus reliquis diei, eo quòd à media die ad mediam noctem tam in vere quàm autumno ſunt duodecim horæ, & ſimiliter à media nocte ad mediam diem ſemper ſunt duodecim horæ. Quarta cauſa ex eadẽ tenuitate aëris pendet: vt ſi autũno flent venti, aut imbres decidant, plus immutetur aër quàm vere, & ita ex aliis cauſis. Quinta eſt ex ratione cœli, nam vere ſol eſt iuxta Apogeum in fine eius, in autumno verò fermè prope Perigeum, igitur maior eſt calor autumni quàm veris, pari ratione, ſed ſi maior eſt calor, ibi etiam ſit maior mutatio: cum ſemper in magnitudine maiore, maiores & euidentiores diuerſitates appareant, & ita maior eſt inæqualitas in autumno quàm vere. Vltima eſt, quòd inæqualitas autumni eſt à calore ad frigus: veris autem, à frigore ad calorem, ſed quæ eſt à calore ad frigus, eſt longè perniciofior quàm à frigore ad calorem: vt à Galeno habetur tertio de Tuenda ſanitate, igitur inæqualitas autumni habetur pro maiore, quàm veris. Hucuſque non enarrauit Galenus, quia de hoc non eſt locutus.

16. Quinta particula.

At cum voluit afferre cauſam, cur ver ſit ſaluberrimum, dixit: Quia temperatum, vt primo de Temperamentis, hoc verò eſt abſurdiſſimum. Primùm, quia finis eſt longè calidior initio: igitur vel initium eſt frigidum, vel finis calidus. Stultum eſt autem dicere ver temperatum, propter duos aut tres dies, qui in eo tales eſſe poſſent: cum plures ſint etiam in autumno perſæpè. Deinde quæro, an intelligatur de meridie? & ſic nox erit valde frigida: vel de crepuſculis, & ſic meridies erit calidus, & nox rurſus frigida: & ita ſtultum erit dicere, ver eſſe temperatum, hoc modo propter vnam vel duas horas, quæ huiuſmodi in die inueniantur, nam & æſtate hora matutina eſt temperata etiam, & ita quomodocunque aſſumantur partes temperatæ veris, ſeu in diebus reſpectu totius temporis, ſeu in horis reſpectu diei, non poteſt dici ver temperatum. Deinde in noſtra regione initium veris eſt valde frigidum. Rhodi roſæ eo tempore apparent, in Ægypto etiam maturantur plerique fructus, quinetiam in Italia tantum eſt diſcrimen inter ver Neapolis & Mediolani, quantum inter ver & æſtatem hic fermè, & ver in Scotia eſt hyems, & in pluribus partibus Germaniæ, quomodo ergo ver dicetur temperatum, quod alicubi eſt calidius noſtra æſtate, alicubi frigidius noſtra hyeme? Ideo refugiunt defenſores iſti Galeni, cum ipſo, ad id, quòd ver eſt temperatum in temperata regione, qualis (dicunt) fuit Hippocratis & Galeni. At ſi ita eſt, & ver eſt ſaluberrimum, & minimè exitiale, quia temperatum ſecundum Galenum. Igitur ver eſt ſaluberrimum, & minimè exitiale, ſolum in regione Hippocratis & Galeni? At huius primò experimur contrarium, nam ver non minus eſt ſalubre in Italia, Gallia & Hiſpania, quàm in Coo, & Rhodo, & Pergamo. Deinde quæ doctrina fuiſſet Hippocratis, dicere, Ver eſt ſaluberrimum ſolùm in regione noſtra? pari ratione dicere oporteret, quòd ea quæ ſcripta ſunt de præceptis medicinæ ad nos non pertinerent. Demum ratione ipſa demonſtratur, ver eſſe calidum & humidum, humidum planè, quia hyeme terra & aër humidiſſima ſunt, & neque ſuperuenit calor vllus, ſecundum Galenum, qui diſſolueret hoc humidum, & conſumeret, ergo ver eſt humidiſſimum. Demonſtro modò quòd ſit calidum, & quomodo, nam ver ſit, cum ſol eſt in æquinoctio vernali, & tunc æqualiter diſtat ab vtroque ſolſtitio, ſcilicet æſtiuo & hyemali, ergo tempus vernum ab initio eſt medium inter ſummum calorem ipſius æſtatis, & frigus maximum hyemis in ea regione: ſed poſt æquinoctium ſol cum perpetuò ad nos accedat, aër incaleſcit continuè, igitur ver eſt calidum ſub hoc ſenſu, id eſt declinans à medio inter ſummum frigus, & ſummum calorem illius regionis, verſus calorem: humidiſſimum autem ſimpliciter, non comparatiuè. Ex quibus ſequuntur duo manifeſta corollaria. Primum, quòd ver in regione frigida, eſt frigidum: & in calida, calidum, & hoc etiam eſt manifeſtum experimento. Nam cum ſit medium inter calorem ſummum æſtatis, & frigus ſummum hyemis, ſi regio ſit qualis Scotia, aut Germania,

Cap. 10.

Cap. 14.

mania, erit ver frigidum adeò, vt ſit ſimile noſtræ hyemi: & ſi ſit ver in Ægypto, erit calidius noſtra æſtate. Dicitur tamen ad calidam declinare, quia initium eius medium (vt dixi) inter æſtatem & hyemem ſit, & perpetuò ab initio ad finem incaleſcat. Sole ſemper ad nos accedente, dicetur ver declinare ad calidum: id eſt, ſimile magis eſſe æſtati illius regionis, quàm hyemi. Secundum corollarium, veris initium eſt longè humidius quàm calidum vbique locorum, niſi regio ipſa ſit (vt Lybia) ſicciſſima: finis verò quandoque pariter humidus & calidus, vt in noſtris regionibus: & humidior etiam quàm calidus, in Germania & Scotia: in aliquibus autem calidior quàm humidus, vt Rhodi, & Alexandriæ etiam magis. Et ita patet, Commentum hoc de temperamento veris eſſe merum ſomnium: quandoquidem potius debeat dici calidum & humidum, quàm temperatum. Sed nec ſimpliciter calidum (vt dixi) vt antiqui exiſtimabant, & in hoc decepti ſunt: ſed calidum, id eſt declinans à medio ſtatu æſtatis & hyemis, verſus calorem. Neceſt vt torquearis, quòd viſus ſim ponere vigorem caloris & frigoris in ſolſtitiis, cum ſuperius aliter docuerim, nam hic accepi ſolſtitia pro ſummis vigoribus, breuitatis cauſa: non quòd oblitus ſim veritatis.

Cauſa ergo cur ver ſit ſaluberrimum, & minimè exitiale, non eſt temueramentum, vt dixi: quoniam ver non eſt temperatum, ſed calidum & humidum: & etiamſi eſſet, non eſſet niſi in regione temperata, at hoc de veris ſalubritate eſt generaliter verum, à torrida zona vſque ad Septentrionem: & licet in Germaniæ partibus aliquibus ver ſit frigidum, & æſtas temperata, vt apud Lapones & Biarmios: in Æthiopia autem citra cancri tropicum ver ſit calidum, & hyems temperata: nihilominus & apud Lapones & Biarmios ver, non æſtas: & apud Æthiopias ver, non hyems, eſt ſaluberrimum. Cauſa igitur ſalubritatis veris eſt triplex. Primum, eſt temperamentum calidum & humidum ita conforme hominibus, ſicut æſtas auibus, & hyems piſcibus, & non ſolùm ver eſt ſaluberrimum hominibus, ſed etiam quadrupedibus pleriſque. Sicut ergo ver eſt ſaluberrimum quadrupedibus, æſtas auibus & inſectis, hyems piſcibus: ita contrariis in temporibus animalia hæc pereunt, homines ſcilicet & quadrupedia etiam autumno, aues & quæ ex putredine generantur omnia hyeme, cum enim frigida ſint, & plurimo calore aëris ad vitam indigeant, hyeme pereunt: ſic verſa vice piſces æſtate ob ſiccitatem, ideo maximè in æſtate ſqualida. Sic ergo apparet, cur dixerit Hippocrates ver eſſe ſaluberrimum, & autumnum lethalem maximè.

Secunda cauſa eſt, quia in vere cum non exuperent qualitates prauæ, ſcilicet nec frigus hyemis, nec ſiccitas æſtatis (vt dictum eſt) & mutatio ſit ex frigore ad calorem, quæ longè tutior eſt quam ex calore ad frigus, at in autumno ſunt oppoſita, mutatio ex calore ad frigus, iam declarata in primo Aphoriſmo: & exuperant in eo ſiccitas & frigiditas, quæ ſunt qualitates contrariæ naturæ humanæ: imò omnium animalium in genere ſaltem, igitur ver vt erit ſaluberrimum, ita autumnus exitialis.

Dubitabit autem aliquis, quomodo poſſit demonſtrari, in autumno vigere latentem ſiccitatem, licet non exiguam, & frigus etiam? Et dico, quòd aër æſtiuus eſt ſiccus, proculdubio ob longum æſtum, & ſimiliter terra: & in autumno non fuit cauſa, quæ illum aërem potuerit humectare, quoniam adhuc calor in meridie viget: igitur autumnus eſt ſiccus. Sequitur autem ex hoc, quòd ſi ab initio autumni multi decidant imbres, erit minus ſiccus, & ideo longè minus exitialis. De frigiditate dicam, ſicut in vere de caliditate, in æquinoctio enim autumnali eſt medius ſtatus inter maximam æſtatem & maximam hyemem, & perpetuò Sol recedit à nobis, igitur autumnus erit frigidus ſub eo ſenſu, ſub quo diximus ver eſſe calidum, id eſt, quod tendit ad frigidum, in comparatione ad medium ſtatum hyemis & æſtatis illius regionis: tamen eſt ſemper ſimpliciter ſiccus, vt ver humidum. Ex quo ſequitur aliud corollarium, quòd ſcilicet autumni initium eſt magis ſiccum quàm frigidum, & finis magis frigidus quàm ſiccus: intelligendo eodem modo quo diximus, ver eſſe magis humidum quàm calidum ab initio, & reliqua iuxta regionum comparationem.

Tertia cauſa eſt, quòd in vere ſol accedit ad nos, qui eſt autor vitæ & generationis & conſeruationis omnium (vt ſecundo Phyſi- *t.c.16.* corum, & in libro de Generatione & interi- *Cap.10.* tu) & autumno diſcedit à nobis: ideo ſiccantur folia arborum, & marceſcunt omnia, ſicut vere germinant ac florent. Quæ ſi quis conſideret, videbit cauſam aliunde petendam, quàm ex temperamento, etiamſi illud adeſſet, neque enim tanta eſt differentia inter temperamentum veris & autumni in qualitatibus manifeſtis, vt vno tempore omnia rideant, pullulent, læta ſint, induant arbores folia, floréque: alio autem omnia triſtitia & decidua, exareſcántque folia plantarum, antequam frigus ſentire potuerint. Quinimo multa ſunt quæ ante calorem veris florent, vt violæ purpureæ: & hoc, quia ſentiunt accedentem ſolem. Quòd ſi quis dicat: Si calor ſolis eſt adeò vitæ amicus, cur æſtas tot habet morbos, quæ calida eſt, & in ea ſolem habemus propinquiſſimum? Dico, quòd calor ille eſt alterius naturæ, ſcilicet factus ex refractione ac colliſione radiorum, ſicut in ſpeculis cauis: & ideo igneus, & cauſa interitus, ſed purus, quantumuis ſol vigeat, vt in montibus ſub æquinoctio poſitis, ſaluberrimus eſt. Eſt & aliud conſideratione dignum, quòd tunc, ſcilicet vere & autumno, ſol celerrimè mouetur: ad nos quidem accedendo vere, & à nobis recedendo autumno: adeò vt fermè per quincuncem vnius partis in meridiano ſingulis diebus vere appropinquetur, autumno autem diſcedat à nobis. Quæ cauſa eſt, vt reor, vt maximè fiant mutationes occultæ, licet non in aëre adeò manifeſtæ his temporibus, magiſque quàm æſtate & hyeme, hoc autem propriè

paulò

paulò antè etiam, poſt vtrunque æquinoctium contingit. Ideo rectè dixit Hippocrates, Aſtrologiam medico eſſe maximè neceſſariam, libro de Aëre & aquis: & in primo de Diæta. Ergo cum dixit, acutiſſimos morbos autumno fieri: de his locutus eſt, qui naturales ſunt: cum verò exitialiſſimi, licet etiam principaliter de acutis intelligendum ſit, poteſt etiam ad omnes alios extendi, ob cauſas enim dictas, & calore naturali exhauſto, & temporis natura noſtræ inimica, & mutationibus repentinis à calore in frigus, percellitur animæ facultas adeò, vt qui vel ætate vel longo morbo, vel laboribus vel triſtitia exhauſti ſunt, aut prauo vſi per æſtatem ſunt regimine, occumbant. Vtrum verò expediat permutare veſtes, vt Romæ ſolent in huiuſmodi conſtitutione, vt veſperi & manè grauioribus vtamur, certum eſt prodeſſe: ſed & ſupra modum caüere diligenter, ne exerceamur ſic, vt corpus incaleſcat.

Pag. 2. & 9. *Pag. 2.*

APHORISMVS X.

Autumnus tabidis malus.

COMMENTARIVS.

VT in ſexto Aphoriſmo de humida qualitate aëris, in comparatione ad tempora: in ſeptimo de ſicca ſimpliciter locutus eſt, vt duobus Aphoriſmis quatuor coniugationes comprehenderet: ſic in præcedenti de autumni natura locutus eſt ſimpliciter, hic verò in comparatione ad tabidos, vt per hos morbos quoſcunque longos intelligeremus, ibi ergo ad ſanos de acutis, hic ad ægros de longis comparando ſermonem facit, vt ſint quatuor & hic coniugationes. Autumnus enim acutos in ſanis exitiales reddit, longos etiam exitiales efficit: ſuperueniens autem ægrotantibus acuto morbo deteriorem facit, non tamen lethalem, vt nec longo. Verbum φθίνει ſignificat propriè phthoen, conſumptionem, quæ ex vlcere pulmonis fit. Accepit hoc pro exemplo vt manifeſtiſſimo, quoniam talia eſſe debent exempla, conſpicuum enim eſt in his, quòd autumnus omnibus longis morbis malus ſit: quoniam phthoe laborantes plerunque perimit. Ergo, inquit, eadem erit ratio de omnibus conſumptis longo morbo, licet non in omnibus adeò conſpicua. Vnde & medico ad prædicendum, & ægro ad præcauendum, præceptum hoc non parum vtile eſſe poteſt. Vnde primum clara eſt ratio interpretandi. Cum enim vellet hic docere, autumnum omnibus fermè morbis longis eſſe noxium: oportet eam rationem inuenire, qua autumnus maximè generaliter huiuſmodi morbis aduerſetur: vtpote vel vlceribus, vel conſumptioni, vel pulmoni, hæc enim tria habet phthoe. Pulmoni quidem & vlceribus ratione frigiditatis autumnus aduerſatur, tum verò quòd eo tempore mala fiat coctio ob natiui caloris imbecillitatem: eam verò inæqualitatem temporis omnia corpora debilia ægrè ſuſtinent, ideo etiam conſumpta.

Quot autem tabis ſint genera, dicebat Hippocrates ſecundo de Morbis. Eſt vnum genus quod eſt diuturnum, & vocatur à Serapione Phtiſis ſenilis, in qua non eſt vlcus in pulmone, ſed eiiciuntur purulenta, inquit Hippocrates: & eſt quòd pituita craſſa corrumpitur in pulmone, & durat hic morbus ſeptem annis, nonnunquam nouem, ab initio tamen purgato cum elleboro corpore, & adhibita diligenti cura ſanatur, aliter, dicit, occidit. Secundum genus eſt ex feruenti pulmonis vlcere, quod vel ſtatim perimit copioſo ſanguinis & puris ſputo, vel etiam non multo pòſt tempore, quod tamen etiam ab initio curatur. Curat autem duobus remediis, quibus vtitur ad curationem primi generis, ſcilicet veratro purgando, & lenticulæ cremore, φάκια & φάκιον Hippocrates habet, id eſt legumen, φάκιον Gaza lenticulam, ſimilem lenti, quæ φακὸς vocatur. Duo enim genera affert Ægyptus, πτισάνην φάκιον, lentis coctæ cremorem, nam & coctalens lenticula vocatur. Tertium præſidium eſt ex potu lactis aſinini. Circa quod ſciendum, quòd vlcera omnia indigent exſiccatione, vt etiam in tertio Methodi: ſed hæc duplex ab humidis, quia cura vlcerum eſt exſiccatio, & ab humore prauo influente, qui conſolidationem impedit ratione malæ qualitatis. Prima fit lacte aſinino, & eſt tertium præſidium: ſecunda elleboro, quod etiam educit à profundo, & procul ſcilicet à pulmonibus. Lenticulæ autem cremor exſiccat vlcera ſine morſu: & forſan Hippocrates in ea aliquid vtilitatis etiam ſpecialiter experimento deprehendit. Tertium genus fit ex defluxu ſeminis, & vocatur dorſalis tabes, quia in dorſo iuxta ſpinam ſentiuntur velut decurrentes formicæ: & fit à cerebro, etenim ſentiuntur ſonitus in auribus, & capitis grauitas & anhelatio in motibus celeribus, & poſt vehementes febres ſuccedentes lipyriæ hominem perimunt. Cæterùm hoc genus cum febre coniunctum non eſt, primum autem per interualla (dicit) nonnunquam debili quodam calore corripitur: at ſecundum genus perpetuam febriculam coniunctam habet, & poma maxillarum rubra, & ſputum omnino ſanioſum & malè olens.

Pag. 15.

Cæterùm ad dignoſcendum hoc ſputum ſanioſum, idem dabat documentum, in Coacis prædictionibus dicens: ſputum ſi oleat, ſuper carbones: ſi deſcendat, in aqua marina, poſita in vaſe æneo: ſi tabeſcenti defluant capilli, ſuperueniet fluxus ventris, & inde ex illo mors, & ita patet modus, quo ſecunda ſpecies tabis perimere ſolet: & eſt valde frequens, vt omnes fermè ſic moriantur. Dicit ergo, tabes pernicioſiſſimæ ſunt, quæ accidunt ex ruptura venarum craſſarum, id eſt magnarum, & à defluxu ex capite, & habet vtrunque notiſſimam rationem: & ſubiungit, quòd fiunt maximè à decimooctauo anno ad trigeſimumquintum, & huius cauſam inferius exponam. Notum verò eſt & illud, quod fit ex ſuppuratione in laterali morbo, cum in quadraginta diebus non repurgantur, quinta Aphoriſmorum. 15.

Pag. 19. *Aphor. 19.*

Cum ergo præter ea quæ Galenus & alij docent,

docent, Hippocrates velit etiam exquiſitiſſimum genus tabis ſanari poſſe, quod citra experimentum non ſemel factum dixiſſet: videndum eſt quodnam ſit illud in ſpecie, quod ſanari poſſit. Proponit ergo in ſecundo de Prædictionibus ſeptem ſigna, quæ ſignificant ægrum ſanari poſſe. Primum à ſputo, vt facilè per tuſſim educatur, ſit album & æquale, & ab inflammatione alienum. Secundum, vt quæ è capite defluunt, per nares educuntur: ſcilicet vt non fatigetur etiam educendo quæ è capite defluunt, nec etiam ex illa fluxione morbus augeatur. Tertium, vt non adſit febris, ſcilicet putrida, nam ſe exponit dicens, Vt cœnare poſſit, nam qui empyemate correpti ſunt, febrem habent moleſtam hora veſpertina, adeò vt à cœna rectè conſulendo abſtinere cogantur. Quartum, vt ſint ſine ſiti, nam hectica, qua laborant, ſi ſola fuerit, ſitim non inducit. Si ergo ſiti vacant & febre putrida, & mala fluxione, & ſuperflua exſiccatione. Quintum, vt minimè ſit extenuatus. Cauſam habuiſtis in ſecundo libro, eſt enim malum ſignum, & curationem impedit. Sextum, vt aluus deiiciat: ne fortè nimis exuſta ſit, ſed dura tamen: quod indicat vim contentricem ac concoctricem eſſe incolumem: & pro ratione, inquit, aſſumptorum, vt corpus nutriri nec abſumi indicet. Septimum, vt pectus ſit quadratum, hirſutum, carnoſum, non magnis oſſibus: quod in dicat, naturam membri patientis eſſe validam, oportet autem, quod curari debet membrum, robuſtum eſſe: hæc ſunt ſigna ſanabilis morbi. Quæ autem ſpecialiter ſanationem prohibent, ſunt: Si mulier aut virgo ex ſuppreſſione menſium in tabem deuenerit, aut ſi (vt dixi) ex deflexu humorum in hunc morbum deflexerit, aut ex repetitis ſuppurationibus, rarò enim huiuſmodi euadunt, dicit: ſed autumno plerique, vt etiam alij longis morbis laborantes, moriuntur. Ex quo etiam patet ſenſus Aphoriſmi.

Sect. 7. Scribitur & ſexto Epidemiorum ſub his verbis: Tabeſcentibus autumnus malus, malum & ver, cum ficus folia cornicum pedibus ſimilia ſunt. Intelligit de illa veris parte, in qua fit magna mutatio ob flatum ventorum. Sed in noſtra regione cum ſit frigidior illa Hippocratis, ſub æquinoctio fit ea mutatio: ſed ficus nondum pullulare incipiunt, ideo oportet attendere mutationem ventorum apud nos.

Pag. 8. Addit libro de Locis in homine Hippocrates modum, quo fit tabes ex defluxione, dicens: Si pulmo humidus fuerit, fit ex copioſa defluxione ſuppuratio: ſi autem ſiccus, tabes. Tabis autem dorſalis, id eſt cum fluxio in dorſum incubuerit, duo ſigna: dolorem lumborum, & quod caput in anteriori parte vacuum eſſe videtur. Non ſolùm autem tabes autumno magis affligit, ſed Aphor. 11. eſt etiam morbus autumnalis, vt infrà videbitur.

Sunt etiam tabes quædam propriorum membrorum: velut renalis, quæ fieri ſolet Pag. 10. ex vlcere malè curato in renibus ipſis, vt in libro de Internis affectionibus: & coxendicis, vt apud eundem in Coacis prædictioni- Pag. 5. bus. Quibus ex intermittentibus ſæpius fiunt recidiuæ, his in coxendicum leuem tabem deriuantur. De huiuſmodi tabe loquitur in libro de Glandulis, dicens: Pituita ſi per ſpinalem medullam defluxerit in coxendicem, Pag. 4. tabeſcatque ex eo coxendix, morbus fit longus, ſed inſanabilis, ex quo defloreſcit totus vigor hominis, & moritur tandem, huic dolent ſcapulæ, & crura, ac pedes. Si verò pituita defluat ad pulmones (inquit) ex capite in pulmones, fit pus, & erodit pulmones, & fit tabes: ſi verò in ventriculum, & ibi non quieſcat, fit leuitas inteſtinorum: ſed ſi in inteſtinis moretur, fit voluulus diuturnus.

Porrò de curatione ſuppuratorum, diligenter per chirurgiam agit Hippocrates ſecundo de Morbis: adiicitq; cauſam, cur tabi- Pag. 16. ficis adueniat fluxus ventris, ex quo pereunt, & caſus capillorum, nam inquit: Iam dominante putredine circa cor aſcendunt vapores ſalginoſi, ex quibus capillorum radix vitiatur, cadúntque capilli: materia verò illa ſalſa defluens ad ventriculum & inteſtina, commouet ea, & non ſinit conquieſcere cibos, & ideo incocti eiiciuntur. Vexátque tabes magis iuuenculas mulieres, quàm anus. Sed notandum, quòd (vt etiam habetur ſexto Epidemiorum: Tabeſcentes ſtatim vrito) Sect. 7. antiquo tempore curabant aliquos, deploratos alioqui, hoc præſidio, quo hodie caremus.

Sed hîc dubitatur, quoniam Hippocrates hoc in loco dicit, quòd tabifici naturâ facilius incurrunt tabem, & facilius ſanantur, iuxta illud, In morbis minus periclitantur Aphor. 34. ægrotantes, vbi Galenus vitans illud primi Epidemiorum, Et maximè moriebantur hi, Conſt. 3. quorum natura ad tabem vergebat: dicit, quòd dictum illud Aphoriſmi intelligitur de temperatura, non compoſitione membrorum. Sed dico quòd eſt generale: quia ſanantur, quicunque leuioribus ex cauſis incidunt in morbos facilius: proni autem natura facilius decidunt, igitur facilius ſanantur. Sed in primo Epidemiorum cauſa erat eadem, quia conſtitutio temporis, quo in caſu non ſolùm qui compoſitione aſſimilantur, ſed etiam temperatura, & celerius corripiuntur morbo populari, ſed etiam facilius moriuntur. Ergo Galenus non rectè exponit Hippocratem, nec difficultatem ſoluit. Nam ex præcepto Galeni minus fugere deberent bilioſi in conſtitutione populari ardentium febrium, vtpote qui minus eſſent periclitandi ſeu morituri: cum tamen totum contrarium ſit, nam & facilius morbo eo corripientur, & facilius morientur: & plures ex his qui ſanabuntur, tardius & minus integrè ſanabuntur. Ex quo vides, quanta mala pariat malè tradita doctrina.

APHORISMVS XI.

De temporibus, ſi quidem hyems ſicca & aquilonia fuerit, ver autem pluuioſum & auſtrale, neceſſe eſt æſtate febres acutas fieri, & lippitudines,

tudines, & inteſtinorum difficultates: præcipuè verò mulieribus & pueris, qui natura ſunt humidiores.

COMMENTARIVS.

AMplectitur contrarias temporum naturas in hoc & ſequentibus duobus Aphoriſmis, propter duo, primùm, vt intelligeremus, quod erat obſcurius, ſcilicet miſtionem contrariorum: ſecundò, vt ex euidentioribus doctrinam conficeret, maiores autem ſunt effectus contrariarum diſpoſitionum temporum, propter mutationem, vt declarauimus in contrariis temporibus, quàm in eadem qualitate perſeuerantibus. Obſeruat autem in omnibus, præterquam in quartodecimo, vbi agit de ſimilibus, vt intelligeremus diſcrimina roboris mutationis & ſimilitudinis, & etiam effectus, quatuor. Primùm, quod accipit tempus primum, quod excedentem habet qualitatem, vt æſtatem vel hyemem: & poſt tempus æquale proximè illi ſuccedens, vt ver poſt hyemem, autumnum poſt æſtatem. Secundum, quod effectum proponit in tempore primo contrario: vt ſi accepit æſtatem pro primo tempore, proponit de morbis futuris ſequenti hyeme. Tertium, quod accipit duplicem contrarietatem à natura pluuioſi & ſereni, & à conſtitutione ventorum: velut auſtrali, aut boreali. Quartum, quòd facit conſtitutionem temporis ſimilem aëri: vt ſi accipit conſtitutionem aquiloniam, accipit & ſiccum aërem, & ſerenum: & ſi auſtralem, humidum & pluuioſum, & hoc fecit ad confuſionem nimiam vitandam. Res enim per ſe obſcuræ, ſi obſcuriores etiam tradendo reddantur, à nemine poſtmodum intelligi poſſunt.

Hippocrates in libro de aëre, aquis & locis, hunc Aphoriſmum ad verbum deſcribit atque declarat, vt piaculum fuerit aliter eum interpretari: Si quidem hyems ſicca & aquilonia fuerit, vel autem pluuioſum & auſtrale, neceſſe eſt æſtate febres fieri, & lippitudines. Cum enim æſtas derepentè accedat, dum terra adhuc humida eſt à vernis imbribus & auſtris, neceſſe eſt æſtum duplicatum eſſe, & à terra irrigua ac calida, & à ſole vrente, cum ventres in hominibus nondum conſtricti ſint, neque cerebrum reſiccatum, non enim fieri poteſt, cum ver tale exiſtat, vt corpus & caro non humore flnida fiant, adeò vt febres acutiſſimæ in omnes irruant, maximè autem in pituitoſos. At dyſenterias par eſt fieri & mulieribus & viris humidioribus. Et ſi circa Canis exortum accedat aqua ac tempeſtas, & Eteſiæ ſpirauerint, ſpes eſt ceſſationis & vt autumnis ſalubris fiat: ſin minus, periculum eſt ne & pueri & mulieres moriantur, minimè verò ſenes. Et ne qui ſuperſtites euadunt, in quartanas deſinant, & ex quartanis in hydropes. *Par. 7. in fine.*

His viſis, diſcrimen Aphoriſmi & loci adducti adnotemus, quod quidem exiguum eſt, cum tres morbos in vtroque enumeret: febres acutas, lippitudines & inteſtinorum difficultates. Sed in libro de Aëre & aquis, ſcripſit pro (Acutas) acutiſſimas, vt etiam Galenus legit in ſuo Commento. Aliud diſcrimen eſt, quòd dicit febres huiuſmodi fieri pituitoſis, ex quo diſſoluitur vtraque differentia, quaſi dicat: Febres & lippitudines fiunt omnibus, ſed pituitoſis acutiſſimæ. Tertium diſcrimen eſt, quòd in Aphoriſmo legitur, Pueris humidioribus: in libro de Aëre & aquis, viris humidioribus: ſed cum rarò viri ſint adeò humidi, appoſuit pueros, vt compendioſior fiet ſermo: ſcilicet intelligentibus nobis, quòd quando viri & ſenes adeò fuerint humidi in exceſſu vt pueri humidi, tunc tales & ipſi corripientur huiuſmodi morbis, & ita fiet regula generalis in tranſitu ab * ad ætatem. Quartum diſcrimen, quod eſt maioris ponderis, eſt, quòd in Aphoriſmo ea verba (præcipuè verò mulieribus, &c.) videntur referri debere ad lippitudines, febres & difficultates inteſtinorum: ſed in libro de Aëre & aquis, videntur referri ſolùm ad inteſtinorum difficultates. Verùm ad omnes morbos referendum eſt, quia dicit (maximè autem in pituitoſos) loco generalis dicti. Et etiam quia in Aphoriſmo dicit, neceſſe eſſe talia accidere, ſcilicet generaliter, igitur præcipuè aliquibus, & cum non explicet niſi humidiores: ergo illud verbum Humidiores, cum annexis, debet applicari omnibus morbis recitatis.

Cur verò dixerit (neceſſe eſt) Galenus diſputat dicens, ratione hoc eſſe deprehenſum: quia experimenta vel ſex aut ſeptem, quæ vix homini in tota vita obſeruare, non ſufficiunt ad conſtruendam generalem regulam. Verùm non ob hoc dixerim Hippocratem hoc dixiſſe: ſed quia ipſemet ſe declarat, rationem ſequutum. Credo ergo illud verbum adiectum, quod & rationem ſequutus ſit, & propria experimenta, & longas etiam prædeceſſorum ſuorum obſeruationes habuerit, quas cum veriſſimas inuenerit, auſus ſit addere illud verbum Neceſſe eſt.

His viſis, reddamus rationem quatuor propoſitorum, à Galeno etiam deſcriptam, ſed obſcurè ſatis: cum nullus expoſitorum poſt ipſum videatur aſſecutus, nec omnino perfecit, ſed diminutam reſcripſit ex aliquo veterum Commentario, nam nullibi tam acutus videtur fuiſſe. Sed qualiſcunque ſit, illi tribuatur, quamuis implicita: ipſius autem contextus rationem addere, ſuperuacuum eſt, cum ex libro de Aëre & aquis ac locis Hippocrates eam diffuſè docuerit, & cur hi tres morbi præcipuè ſæuiant: vnum ſolum addendo ex prima Problematum, videri lippitudines febrium quaſi prænuncias, quòd ab eâdem cauſa, ſcilicet æſtu, proueniant. *Probl. 8.*

Ergo primùm accipit æſtatem aut hyemem pro primo tempore, vt dum morbos in contrario tempore gigni docere vult, vehementem habeat qualitatem in illo, velut pro æſtate, cum vult morbos ex calore gigni, hyemem aſſumit, vt interpoſito vere in æſtatem deſinat. Et aſſumpta æſtate, interpoſito autumno in hyemem, vt ex vno tempore in aliud mutans, vel maximum calorem vel maximum frigus cauſam ipſorum morborum habeat. Subiicit autem ſecundum tempus, vt

vt in tertium deueniat; vt ver hyemi, vt ad æſtatem. Nam non poterat primùm enumerare hîc morbos hyemis, cum hoc infrà facturus eſſet (neque enim exiſtimes, velle hic, quamuis prætereat, nullos morbos contingere: ſed tales, quales paulo pòſt docebimus) neque veris, quod cum hyemi contrarium ſit, temperat aërem, ſi enim ſimile fuiſſet, potuiſſet morbos gignere: neceſſarium igitur fuit vt enarraret morbos tertij temporis, primo ſcilicet & ſecundo prætterito. Tertij cauſa (quam Galenus omnino non intellexit) eſt quod in omnibus accipit duas contrarietates: vnam in actiuis, aliam in paſſiuis. Nam paſſionem Cicero vitauit, & paſſiuum etiam neglexere plures: hoc tamen Chariſius Soſipater, antiquiſſimus Grammaticus, cum omni illorum ſchola recipit: vtrunque verò Priſcianus, Grammaticæ artis princeps, & ἀνάλεκτος, vt inpoſterum cum Ciceronianis diſceptare non cogar: ſed vt ens & eſſentiam induxit Quintilianus, prius recepta (vt cum Horatio.)

Et noua fictáque nuper habebunt verba fidem, ſi Græco fonte cadant, parcè detorta.—

vel: —Si volet vſus,

Quem penes arbitrium eſt.—

Vt ſi hyems ſicca, imò αὐχμηρὸς, id eſt ſqualida (vt aliàs dixi) & Aquilonia, id eſt frigida: ver verò ἔπομβρον, id eſt aſſiduè pluuioſum, vt vtramque paſſiuam qualitatem in extremo concipiat: & Auſtrale, id eſt calidum, quod ipſe declarauit illis verbis, Et à terra irrigua & calida.

Ordinatur ergo ratio ſic: Hippocrates volens oſtendere morbos, qui accidunt ex mutationibus temporum, duobus temporibus contiguis indiguit, & quia mutatio fit inter contraria, contrariis conſtitutionibus temporum indiguit: & quia contrariæ conſtitutiones temporum ſibi inuicem ſuccedentium naturales æquant aërem, & ideo non gignunt morbos, indiguit tertio tempore. Et quia in eo exigitur qualitas efficax, oportuit vt primum etiam eam haberet.

APHORISMVS XII.

SI verò hyems auſtralis & pluuioſa fuerit, ver autem ſiccum & aquilonium, mulieres quibus partus ad ver ineſt, ex quacunque occaſione abortiunt: quæ verò pariunt, imbecilles & morbidos infantes pariunt: quare vel ſtatim intereunt, vel tenues & valetudinarij viuunt. Cæteris autem mortalibus difficultates inteſtinorum, & lippitudines ſiccæ fiunt: ſenioribus verò deſtillationes, quæ citò interimunt.

COMMENTARIVS.

STultum eſt diſputare, & tempus terere in inutilibus: vtpote, cur quidam imperitus adiecerit Serena: cum palam ſit, ad confuſionem omnium id pertinere. Ita enim aggredi expoſitiones oportet, vt in manifeſtis lectorem non cogamus fruſtra nugis noſtris operam dare: vt quidam interpres Dioſcoridis, in quo plura verba, nullæ fermè ſententiæ. Nec in contentionem reuocare decet, non ſolùm quæ nullum fructum afferunt, ſed nec quæ exiguum, in tanta vitæ humanæ breuitate, in tot impedimentis, in tam magna multitudine rerum nobiliorum & vtiliſſimarum. Quare operæpretium magis fuerit docere, quomodo Hippocrates ex conſtitutionibus ambabus fermè naturalibus, ſcilicet hyeme frigida & ſicca (quamuis hyems ſicca propriè non ſit, ſed potius ſerena) & vere calido & humido, quale eſſe debet, ad contrariam naturæ temporis in vtraque qualitate conditionem tranſierit, ſcilicet hyemem auſtralem, id eſt calidam, quantum eſſe poteſt, & pluuioſam: ver autem ſiccum & aquilonium ſeu αὐχμηρὸν, quod magis eſt quàm ſiccum & frigidum: vt nos admoneret, non eſſe eandem prorſus rationem in mutationibus quæ ſunt contra naturam, ei quæ eſt ſecundum naturam. Sed videamus primùm, quomodo ipſemet ſeipſum interpretetur in libro de Aëre & aquis: Si verò hyems auſtralis & pluuioſa & tranquilla fuerit, ver autem ſiccum & aquilonium ac tempeſtuoſum: primum quidem mulieres, quibus partus ad ver ineſt, ex quacunque cauſa abortiunt: quæ verò pariunt, imbecilles & morbidos, infantes pariunt, quare vel ſtatim intereunt, vel tenues & valetudinarij viuunt. Atque hæc quidem mulieribus. Cæteris autem mortalibus difficultates inteſtinorum, & lippitudines ſiccæ fiunt: & aliquibus defluxiones à capite in pulmonem. Pituitoſis igitur difficultates inteſtinorum fieri veriſimile eſt, & mulieribus pituita de cerebro defluente, propter naturam humidiorem, bilioſis autem lippitudines ſiccas, propter carnis caliditatem ac ſiccitatem. Valde autem ſenibus defluxiones, propter raritatem ac eliquationem venarum, adeò vt aliqui quidem derepentè pereant, aliqui verò ſemiſyderati, aut dextra aut ſiniſtra parte fiant. Cum enim hyems ſit auſtralis & pluuioſa ac tepens, & corpus non aſtringatur, neque venæ, vere accedente boreali ac ſicco & frigido, cerebrum poſtquam ipſum diſſolui ac purgari contigit à grauedine ac raucedine, tunc ſimul cum vere ſtabilitur ac conſtringitur, quare derepentè æſtate accedente, & ardore ac mutatione adueniente, hi morbi incidunt, & inteſtinorum læuitates, & aqua intercus ferè reliquis morbis deſinentibus ſuperueniunt, cum non queant facilè ventriculi à concepto humido exſiccari. Hic primùm additur, In conſtitutione tranquilla & tempeſtuoſa, atque hoc fuit quod quidam in Aphoriſmo legunt, εὔδιος fruſtra: inde deterius (vt dixi) verbum illud quod tranquillum ſignificat, hic quippe cum tempeſtuoſo opponatur ab Hippocrate, ſerenum verterunt, & ex nullo duos errores finxerunt, nam oportuit, ſi εὔδιος adderetur, addi etiam δυσχείμερος. At verò hic vtrunque conueniebat, ſubtiliter & minutim omnes cauſas diſquirenti; in Aphoriſmo neutrum,

Aphor. 23. Aphor. 13.

Pag. 8.

neutrum, breuiſſimè omnia complectenti,
nec niſi neceſſaria. Apparet igitur, ſcitulum
quempiam, exiſtimantem corrigere Apho-
riſmum, eam dictionem fruſtra interieciſſe.
Verùm dices, quomodo poterit eſſe tran-
Com. 1. poſt Proœmium. quilla & aquilonia? Reſpondet bene Gale-
nus tertio in tertium Epidemiorum, aërem
non ſecus atque maris aquam perpetuò mo-
ueri, atque hæc in ſummo: aër verò in ſu-
blimiore parte, quod probat ex motu nu-
bium, quæ velociter mouentur, tametſi in-
frà & apud nos nullus ventus ſentiatur. Et
hoc eſt quod nos declarauimus in primo de
Cap. 1. Rerum varietate, vbi docuimus ventos fer-
mè ſemper ex ſuperiore parte in inferiorem
ferri: quod etiam probè norunt nautæ, cum
enim vident nubes altius diſcurrere, ſtatim
parant ſe aduerſus ventum illum: & ſi vident
illas bifariàm agitari, ſubitò expectant cer-
tam tempeſtatem: & ſi poſſunt, in tutiorem
locum ſe recipiunt. Si ergo ventus aquilo-
nius in ſuperiore parte tantùm vigeat, aëris
dicetur tranquilla conſtitutio, & tamen erit
Aquilonaris. Sed dices, Alia emergit dubi-
tatio: quia dicit Auſtralis, & cum aſſiduis
pluuiis, vt ſupra expoſuimus: & tamen pri-
Sec. 1. tex. 4. 8. mo Epidemiorum dicit, Hyems auſtrina to-
ta ſqualida. Et rurſus: Cum eſſet tota hæc
conſtitutio auſtrina & ſqualida. Et per con-
trarium in ſecunda conſtitutione eiuſdem,
cum eſſet totus annus humidus & aquilo-
Sec. 2. tex. 5. nius. Propterea dico, quòd Aquilo & Au-
ſter ex diuerſis partibus flant, vt dixi: qui à
polo Boreas, ſerenitatem & ſiccitatem parit:
qui ab Occidente æſtiuo, imbres multos, in
Hippocratis regione. Auſter qui à polo flat,
humectat aërem, & imbres adducit: qui ab
oriente, etiam hyemali: ſed qui ab occidente,
exiccat.

Primùm quidem,) Adiecit hæc verba in
libro de Aëre & aquis, vt intelligeremus
hoc principaliter agere, & iurè, corpora
enim prægnantium cum ſint imbecilliora,
citius & magis afficiuntur reliquis corpori-
bus. Dixit etiam Primùm: quia tales vere,
& non expectata æſtate patiuntur. Et hoc
eſt quod dixit Galenus, exponens præceden-
Sec. 1. tem Aphoriſmum ſuper verbis illis Hippo-
cratis ſecundo Epidemiorum: Carbunculi in
Cranone æſtiui, pluebat in ardoribus aqua
larga: contingebat hoc per totum, & maxi-
mè ab auſtro, quando mutatio eſt magna,
& ad qualitates quæ plurimum faciunt ad
Aphor. 16. corruptionem: vt in Cranone ad calidum &
humidum, dicet enim infrà: Morbi in plu-
uiarum multitudine, putredines. At ibi fuit
cum maximis caloribus pluuiarum multitu-
do: vel ſi corpora ſint imbecillia, vt hic in
ipſa ſtatim conſtitutione, non expectata in
aliud tempus mutatione, morbi fiunt, &
maximè cum conſtitutio fuerit præter natu-
ram temporis. Tria ergo ſunt, quæ non ſi-
nunt expectari conſtitutionem tertij tem-
poris: magna mutatio ad qualitates, quæ
ſunt cauſæ putredinis: peregrina & aliena
temporum conſtitutio ab ipſis temporibus,
& imbecillitas ac præparatio paſſurorum
corporum. Cauſam huius cum Hippocrates
non expreſſerit, Galenus aliam ſubinnxit
non ſufficientem, ratus Hippocratem eam
prætermiſiſſe. Galeni cauſa ingenioſi inuen-
ti eſt, ſed ſanè ridicula, ſcilicet quòd infan-
tes in vtero repentinum frigus ſentientes,
alij quidem debiliores ab ortu intereunt, non
enim ſufficiũt perferre illud frigus, quod la-
xa corpora humida & mollia matrũ admit-
tunt, alij dum naſcuntur, repentino frigore
aëris percuſſi moriuntur: vel ſi viuunt, te-
nues & valitudinarij viuunt. Pudet me quod
Galenus has nugas ſcripſerit. Primùm Hip-
pocrates non ſupponit illud frigus repentè
aduenire, ſed per totum ver manere atque
augeri, deinde videtur exiſtimare, quòd ca-
liditas illa hyemis ſit res magna, cum ſit ſo-
lùm tepor quidam, & clemens (vt ille vocare
ſolet) hyems: multominus veris frigus com-
parandum eſt frigori hyemis.

Cur ergo mulieres non abortiunt infan-
tes in hyeme? cur qui naſcuntur media hye-
me, non ſolùm non pereunt, ſed robuſtio-
res ſunt his qui aliis temporibus naſcuntur?
Malè ageretur in Germania, & apud Sarma-
tas, ſi infantes naſcendo perirent ob frigus
aëris, at tantum abeſt vt frigus aëris perfer-
re non poſſint, vt etiam quod ipſemet Ga- Cap. 10.
lenus teſtatus eſt in primo de Sanitate tuen-
da (ſed non meminit) fluuio mergant nuper
natos infantulos. Deinde quem calorem ma-
iorem ſentient infans ex hyeme tepida, qui
vix diſcrimen æſtatis & brumæ ſentit: &
quomodo calidus aër vel frigidus ad illum
penetrabit? malè ageretur, ſi hyeme frige-
ret infans in vtero, at fefellit illum, quod
non animaduertit Hippocratem ſcripſiſſe
cauſam huius. Indicio etiam eſt, quòd cau-
ſam difficultatis inteſtinorum & deſtillatio-
nis, & lippitudinis ſiccæ, verba Hippocratis
adducens, ſcripſit, abortuum prætermiſit.
Ergo generalis omnium cauſa ab Hippocra-
te traditur hoc modo: Cum hyems fuerit au-
ſtralis, pluuioſa & tepens, corpus totum, &
præſertim cerebrum, repletur multo humo-
re pituitoſo (ſcilicet etiam ſalſo, vt bene ex-
ponit Galenus) venæque laxantur: inde re-
pentino ſuperueniente frigore, generantur
grauedines & raucedines, materiáque ad
oculos calida deriuatur, quæ foras non exit
conſtrictis omnibus meatibus à frigore (hoc
enim rectè etiam à Galeno explicatur) fiunt-
que lippitudines ſiccæ, id eſt, in quibus la-
chrymæ non profluunt (communiter enim
in lippitudinibus aliis effluere ſolent) & dif-
ficultates inteſtinorum, & deſtillationes quæ
in ſenioribus etiam citò interimunt, & in
prægnantibus eiiciunt fœtum: etſi modò fe-
rant vſque ad partum, naſcuntur adeò im-
becilles vt vix viuant: aut ſi ſuperuixerint,
languidi erunt, & admodum infirmi, ob na-
turam illam acrem & crudam à cerebro ma-
xima ex parte expreſſam. Quis tam mihi
iniquus erit iudex, qui fabulam illam Gale-
ni de frigore, huic adeò manifeſtæ & ſenſi-
li, atque ab Hippocrate cauſæ ſumptæ præ-
ponat? Præſertim cum dicat Hippocrates in Pag. 10.
libro de Sterilibus: Si qua prægnans decem
menſes perficere non poteſt, ſed corrumpit,
& hoc ſæpè patitur ex huius vtero, tum ex
toto corpore aquam purgato. Et primo de Pag. 11.
Morbis mulierum, cum docuiſſet madidos &
humidos vteros non concipere, inquit: Sunt

 autem

autem mulieres, quæ facilè in ventre concipiunt, geſtare tamen non poſſunt, ſed fœtus corrumpunt tertio aut quarto menſe, nulla alia cauſa manifeſta: ſed id contigit ob eam, quæ relata eſt. Et infrà paulo: Si vteri pleni ſint, membranæ minus cohærent fœtui, atque ita abortiunt. Quis vnquam de calore aut frigore hæc audiuit, niſi hæc talia ſint, vt matrem ipſam corrumpant?

Sec. 3. Hunc Aphoriſmi exemplum affert ſecundo Epidemiorum: In Perinthum circa ſolſtitium ferè æſtiuum venimus: facta eſt autem hyems clementi cœlo auſtrina, ver & æſtas valde ſine aquis vſque ad Pleiadum occaſum, nē ſi etiam quid aquæ cecidiſſet, id erat velut minutæ roris guttæ. Etēſiæ non valde ſpirarunt, & qui ſpirarũt diuulsè id fecerũt. Æſtate febres ardētes popular ter graſſatæ ſunt multæ. Sed quia non adiicit, quod ver fuerit Aquilonium ſeu frigidum, ideo loco fluxionum contigere febres. Manifeſtum eſt autem, quòd cum ſint tria principalia (vt ſæpe dictum eſt) ſcilicet tranquillitas & venti, imbres & ſerenitas, calor & frigus, quòd in Aphoriſmo (vt exponitur in libro de Aëre & aquis) omnes tres mutationes complexus eſt. Voluit autem intelligi per id quod ventos omiſit in præſenti Aphoriſmo, plus referre qualitatum actiuarum & paſſiuarum mutationem, quàm ventorum: nam ſecundo Epidemiorum etſi meminiſſet mutationis ex humido in ſiccum, nihil tamen tale ſecutum eſt, illud verò exemplum nihilominus hic valde accommodatum eſt, cum ſi quid in hac mutatione defecerit, intelligere voluerimus, quid ſequatur. Sequutæ enim ſunt febres ardentes, & quales ibi deſcribuntur, non ſanè valdè mortiferæ: & maximè quibus puſtulæ quædam rubræ miliaceæ in cute ſubortæ ſunt. Ex his mulierem nullam mortuam fuiſſe, cui hæ eruperint, animaduertit.

Sciendum eſt etiam, Galenum exiſtimare omnes hos quatuor morbos vere fieri: cum tamen Hippocrates æſtate omnes præter abortum velit ſuccedere, ſcilicet lippitudines ſiccæ, difficultates inteſtinorum, fluxiones tam quæ citò interimunt, quàm communes.

Duos tamen adiicit morbos, quos vult ſolum in æſtate fieri: ſcilicet leuitatem inteſtinorum, & aquam intercutem, nam reliquos vult etiam in ipſo vere incipere poſſe: tamen in æſtate magis ſæuire, & fieri magis populares. Sed cur in Aphoriſmo omiſit æſtatis mentionem? certè ſi non in alio aberraſſet Galenus, venia dignus fuiſſet. Cauſa fuit, vt intelligeremus vere quidem, etiam non ſuperueniente æſtate hæc contingere, meminerat autem ſe declaraſſe in libro de Aëre & aquis, quòd rationem docuerat in omnibus generalem, quòd tales morbi ſi etiam incipiant in ipſa conſtitutione, vberius in tempore ſuccedente graſſantur, adeò vt abundante humore perueniant homines ad leuitatem inteſtinorum: ſeu, vt in ſeptima Aphoriſmorum, ex Cornario, à leuitate inteſtinorum, dyſenteria: & Sexta eiuſdem, à dyſenteria aqua in ercus: ſeu quod diſſoluta multa pituita hoc etiam per ſe

Aphor 54. 41.

contingat vtroque modo verum eſſe poteſt.

Sed cur dixit, Deſtillationes in ſenioribus, quæ citò interimunt? Galenus minus explicuit, quàm ipſe Hippocrates, cum doceat ſe loqui de morbo attonito apertè, cum ſubiungat: Aliqui verò ſemiſyderati aut dextra aut ſiniſtra parte fiant. Nam ſi mate- Pag. 11. ria illa in valde ſenibus, cum imbecilles ſint, & vacuas (primo de Morbis, quod etiam in textu ſuprà ex libro de Aëre & aquis retulimus) deferatur per venas iugulares ad cor, loco grauedinis vel raucedinis, repentè moriuntur apoplectici: ſin per neruos reſoluti, altera ex parte ſyderantur. Liquet autem, quod hic Aphoriſmus contrarios ſtatus ad vnguem duorum temporum cum præcedenti facit, non ſolùm autem licet, ſed neceſſarium eſt ſic facere, cum non ex contrariis contraria ſequuntur, vt hic, nam non ſolùm contraria omnia, ſed quædam etiam prorſus eadem, vt dyſenteriæ: quædam ex parte, vt lippitudines humidæ & ſiccæ, in vna fluxiones, in altera acutæ febres producuntur. Abortus autem, nihil habent quod eis reſpondeat.

APHORISMVS XIII.

SI verò æſtas ſicca fuerit & aquilonia, autumnus verò pluuioſus & auſtralis, dolores capitis ad hyemem fiunt, & tuſſes, raucedines atque grauedines: quibuſdam autem, & tabes.

COMMENTARIVS.

TRes facit coniugationes Hippocrates Pag. 8. libro de Aëre, aquis & locis, incipientes ab æſtate, vtpote quæ morbos magis pernicioſos adducant: vnde etiam quatuor illæ conſtitutiones, quas pro exemplo ponit in primo Epidemiorum, aut eiuſmodi ſunt, aut magis ad has quàm ad duas prius recitatas accedunt. Omittit autem Hippocrates primam harum trium hic, quæ talis eſt, vt melius præſentem ex collatione intelligamus. Si autem æſtas pluuioſa ſit, & auſtro multum perflet ur, ſimiliſque ſequatur autumnus, neceſſe eſt hyemem morbidam eſſe: & his qui pituita abundant, & quadrageſimum annum excelſerunt, febres ardentes fieri veriſimile eſt, qui verò bile abundant, coſtarum & pulmonis inflammationes. Hæc de ſimili, de diſſimili verò, de qua in præſenti Aphoriſmo eſt ſermo, hæc referri: Si verò æſtas ſicca fuerit, & aquilonia, autumnus verò pluuioſus & auſtralis, dolores capitis ad hyemem fiunt (& cerebri corruptiones) & tuſſes, raucedines atque grauedines, quibuſdam autem & tabes. Nec plus habet ibi, quàm in Aphoriſmo, vnde explicatio ex ſuperioribus ſumenda erit: ſolùm id additur de cerebri corruptionibus, quam ſimul cum reliquis quinque affectionibus declarabimus. Cur æſtatis non aſcribat morbos, palàm eſt: quoniam vnius temporis morbos deſcribere propoſitum non eſt: & etiam, quia tempe-

rata

rata erit huiuſmodi conſtitutio, ac maximè ſine morbis. Sed & autumnus temperatus erit: & ſi modò aliquantiſper calidus & humidus, cum natura ſit frigidus & ſiccus, non pariet multos neque magnos morbos: ſed ſuperueniente hyeme, à frigore copia humoris pituitoſi, ac etiam ſeroſi conſtricta in cerebro, pariet omnia quæ dicta ſunt: & in præparatis etiam ad tabem, ex acri deſtillatione phthoen dictam.

Porrò alterius conſtitutionis cauſas aſcribere, non ad præſentem, vt liquet, ſed ſequentem pertinet Aphoriſmum, melius igitur fuerit hîc, vt in ſequenti Aphoriſmo, tum hoc quod propoſuimus, tum expoſitionem, tum etiam vt de ortibus ſiderum ſermonem abſoluam: atque quæ Galenus ibi nugatur, partim refellam: partim doceam, quod ille pollicitus neſciebat, vt hîc de cauſis mutationum temporum hiſtoriam perficiam. Mutantur tempora ſex ex cauſis potiſſimùm, calidáque fit vel frigida conſtitutio temporis, ſerena vel pluuioſa, turbulenta vel tranquilla. Primùm ex ſolis motu in ſignifero, cuius cum ſint quatuor puncta principalia, ſi in duo media diuidatur, fient quatuor diuiſiones: quarum duæ ſunt ab æquinoctio ad æquinoctium, in quarum Boreali manifeſtè calor viget: in Auſtrali autem manifeſtè frigus, vt hic acceſſus ad puncta, ad qualitates manifeſtas pertineat, calorem ſcilicet & frigus: reliquæ duæ à tropico ad tropicum, occultas faciunt mutationes, quod ſol à bruma ad æſtiuum ſolſtitium germinare faciat, & vitam augeat occulta vi: in tota alia medietate contrahit ſe, & vitam debilitat. Cum verò actio ſolis duplex ſit, occulta & manifeſta: hinc fit, vt ver vtramque cauſam complectatur, generationis & vitæ, calorem ſcilicet & acceſſum: autumnus verò vtramque oppoſitam, nam & ſol recedit, & abeſt vltra æquinoctialem. Hyems verò, quæ à bruma incipit, & ſub Æquinoctio finitur, occultè quidem ſole ad nos accedente, ſaluti & vitæ & generationi vtilis eſt: apertè autem aduerſatur, propter ſolis abſentiam ſeu frigus, ita æſtas contraria ratione, licet calore vitæ amica videatur, occultè tamen vitæ inſidiatur. Vnde plantæ hyeme tranſlatæ viuunt, aut etiam inſitæ æſtate pereunt: æſtate tamen fructificant, hyeme etiam fronde carent. Atque hæc
Cap. 9. ſumuntur à Ptolemæo, primo de Iudiciis aſtrorum.

Illud adiicere licet, quod cum Apogeon ſolis noſtra ætate ſit in ſecundæ partis cancri fine, ideo cum tunc vigeat æſtas, erunt æſtates temperatæ: hyems quoque, cum ſol ſub bruma ſit in Perigeo: Antiſciis verò noſtris, omnibúſque qui ſub eodem circulo æquinoctio parallelo habitant, contrà eſt, nam hyemes habent frigidiſſimas, cum tunc eis ſol in apogeo ſit: & æſtates feruentiſſimas, quia ſit in perigeo tunc, cum verò æſtas apud nos, vt dixi, ſæuiat ad 11. calendas Auguſti, id eſt, cum ſol diſtat à ſolſtitio partibus quadraginta, hinc fiet vt poſt termille & octingentos annos incipiat regio noſtra æſtates pari calidiores, hyemes verò frigidiores, augebitur autem hoc malum, donec peruenerit Apogeon ad libram octo millibus abhinc ac octingentis annis: tum verò ob inæqualitatem multis inundationibus & æſtibus ac conflagrationibus concuſſa hæc medietas borealis ſenſim deſolabitur, perſeuerabitque atque augebitur hoc malum nouem annorum millibus. At interim occultè lædetur conſtitutio vitalis omnium rerum: apertè autem vigebit atque floreſcet, vt in æſtate ſolet, partes tamen ad polos minus affligentur.

Secundum eſt ex motu lunæ: hæc mirificas habet mutationes, quas niſi ſigillatim explicauero, intelligere non licebit. Ergo à coitu ad quadrantem ſeptem diebus & dimidio frigefacit & humectat: idem facit ab initio Capricorni ad Arietis initium, imitata ſolem, à ſolis primo quadrato ad oppoſitionem Ver refert, & ab Arietis initio ad Cancri initium: pariter poſt quindecim dies à coitu, & ſtatim ab oppoſitione cum ſole, & à Cancri initio ad Libram calefacit & ſiccat. At in vltimo quadrante, & à Libra ad Capricornum, ſiccat atque refrigerat. Ponamus igitur, quòd dum Sol eſt in initio Leonis, Luna ſit in Arietis initio, erit æſtas æſtuoſa ratione habitus & luminis Lunæ, & ſigni vernalis: cuius cauſa non multum ſiccabit, licet ſit in quadrante æſtiuo, quare Lunæ effectus cum neceſſariò contrarij ſint, ſemper ratione luminis & loci: ideo fit vt vix vnquam potuerit conſtitui ratio manifeſta mutationis temporum ex Luna. Si enim Sol accedat ad nos, ipſa prope nos parum calefacit ob luminis paruitatem: ſi Sol prope ſolſtitium ſit, & ipſa prope oppoſitionem, erit vltra æquinoctij circulum, vt multum calefacere non poſſit. Hoc ideo factum puto, ne nimis frequentibus & celerrimis mutationibus morbi deſæuirent, & perniciem mortalibus afferrent. Cum verò Luna poſt ſolſtitium ſtatim coierit cum Sole, & ad Arietem peruenerit, congeminatur calor fitque longa æſtas non æſtuoſa, quoniam plus auget calorem Solis in Leonem ingreſſus, quàm Lunæ quæ antea in eo fuerat potentia.

Tertium eſt, ex erraticis aliis: quarum duæ Venus & Mercurius cum ſemper propè Solem ſint, eodem fermè in quadrante ſunt ſigniferi: quare illorum ratio parum euariat à Solis ratione, niſi quod cum in Leone ſimul fuerint, caliditatem augent, & feruidiorem faciunt æſtatem: cum in Scorpione, inæqualitatem, & ratione atque experimento compertum eſt, peſtiferos facere Autumnos, quòd ſi Mars ibi adſit, erit maius malum, & æſtuoſus valde Autumnus: & ſi Saturnus Martis loco, idem erit quod ad morbos attinet: ſed erit frigidus, nubiloſus: vtroque autem modo maximè inæqualis. Porro fiunt quatuor congreſſus earum, ſeu per coniunctionem quæ omnium eſt validiſſima, ſeu per oppoſitiones, Saturni quidem cum ſole, refrigeratúrque aër valde, & cum luna obnubilatur ac denſatur: cum autem Mercurius coit cum Ioue, aut (vt dixi) opponitur, fiunt venti. Et ſi Mars cum Venere, fiunt imbres & tempeſtates, eóque magis, ſi ſol vel luna acceſſerint: & ſi hæc contingant, cum oriuntur,

oriuntur, aut occidunt. Et ortus Saturni atque occaſus refrigerat, Martis autem calefacit, Iouis aërem temperat atque ſerenat. Eſt tertia vis non contemnenda in ſingulis. Nam Iupiter dum accedit, temperat occultè fouétque hominum & omnium viuentium vitam. Eadémque in quadrantibus peragit fermè quæ ſol: niſi quòd loco caloris temperat, & ſerenitatem cum leuibus ventis adducit, aut aufert, vt in Sole dictum eſt. Saturnus ab Ariete ad libram temperat æſtatem, hyemes acerbas facit. Et vterque Saturnus & Iupiter prope tropicum hyemalem, antequàm eum ſuperauerint, niues magnas mittere ſolent, at Saturnus à Libra ad Arietem & ſimiliter Mars, parum mutant temporis ſtatum. Mars tamen ab Ariete ad Libram tepidas facit hyemes, feruidas æſtates, maximè in Leone. Acceſſus Saturni & Martis quomodocunque fiat, ſeu per longitudem hominum & animalium atque plantarum corpora debilitat, & à temperie euertit: receſſus, vtilis eſt.

Quartum, vt dixi, eſt ex ortu ſiderum magnorum, atque occaſu: præſertim (vt dixi) in Canicula & Arcturo ortum, in Pleiadibus Hippocrates ortum & occaſum conſiderat. Luna quoque illis congrediens his temporibus, auget eorum effectus, ſed, vt dixi, hæc ad ſequentem transferenda ſunt Aphoriſmum. Quintum verò eſt pluuiarum abundantia vel defectus, de quibus infrà ſuo loco dicemus. Sextum eſt ventorum flatus, *Aphor. 16.* de quibus nunc quæ Hippocrates tradidit in ſuis regionibus, in noſtra & omnibus aliis docere propoſitum eſt. Sumatur noſter orizon *a b c d e f g h*, cuius in centro K, vt dixi, nos ſemper eſſe neceſſe eſt, & ducta ab

Auſtro ad Boream *a K e*, cum æquinoctij circulum ſecet orizon; ſemper per æqualia ſint ſectiones *c* & *g*, nam ſunt circuli magni. Et ideo cum *K* etiam ſit centrum æquinoctij ex demonſtratis in geometricis elementis, erit *c K g*, ad perpendiculum diuidens *a K e*, quare ortus æquinoctij & occaſus, quaſi inter Meridiem & Boream, nobis & omnibus in quacunque plaga habitantibus. Ergo ortus & occaſus æſtiui erunt Boream verſus *d* & *f*, vt dictum eſt: & hyemales *b* & *h*, quæ omnia puncta veris nominibus ventorum præfiniuimus: quamuis aliàs, dum ſcriberemus commentaria in Ptolemæum, paululum ab hac nominum deſcriptione (quod nondum Dialecticam inueniſſem) variauerim circa Zephyrum, & quorundam aliorum nomina ventorum: quæ corrigi debent iuxta hanc deſcriptionem, ſeruata mathematica ratione, quæ ibi habetur inconcuſſa, & proponatur vt nobis, quod dicit vernaculus Poëta.

Zephyro ſpir' el bel tempo rimena.

Quod ventus ille ſub veſpera ſpirans ſerenat cœlum, iuxta illud etiam:

Zephyro ſpir, el ciel ſi raſſerena.

Lib. de Aere & aquis Pag. 4. Et moderatè refrigerat. Subſolanus, nubes adducit, & qui inter *c d* poſitus eſt ab Oriente: cum tamen ſuperius dictum ſit ex Hippocratis ſententia, Zephyrum eſſe nimboſum: & qui ad orientem ſpectant, ſiccos. Ptolemæus in primo libro ponit ſubſolanum ſiccum, ſed Fauonium humidum: ſed veritas debet conſentire experimento & rationi. *Tex. com. 39.* Subſolanus humidus eſt, & calidus, & aſſimilatur veri: Fauonius autem autumno, frigidus & ſiccus: Auſter æſtati & meridiei, ſed ob debilitatem fit calidus & humidus, cum natura ſit calidus & ſiccus: & Boreas frigidus & humidus, ſed ob impetum fit ſiccus, aſſimilatur enim hyemi & nocti. Aliter Subſolanus habitantibus ſub Diaboriſthene, tranſit per parallelum quartumdecimum, ideóque per terras gelidas, & minimè calidas: & ſi veniat à loco calido ex *c*, peruenit in *K* regionem frigidam, & eſt per pontum Euxinum, ſed procul, & ſinum Adriaticum: ideo eſt lenis & humidus: & pluuias adducit, non tamen magnas, quoniam eſt prope mare. Sed Eteſiæ cum ſint validiores, & ferantur ex Oriente æſtiuo, magis refrigerant, & parum humectant. Boreas autem, vt dixi, quia propè eſt, validiſſimus, & gelidos ventos facit. Zephyrus autem ex parallelo, per Thylen ad nos venit, per mare Anglicum & Galliam, ideo refrigerat & exiccat. At qui aduenit ex Occidente vernali ſeu autumnali, cum tranſeat per mare mediterraneum, & non vehementer irruat ob diſtantiam, humectat, & imbres ex mari adducit, tranſit enim per Atlantem Africæ tempeſtuoſum. Per idem Vulturnus aquoſior eſt Notolibyco, quia longius aduenit, & vterque calefacit. Tranſit autem Vulturnus per maria Sudum & Mediterraneum, linea ex *b* in K minus inclinata, quàm ex *b* in K: quo fit vt minus excalefaciat, & magis humectet, at quæ ex *b* in K, præceps eſt, & ad Auſtri naturam magis tendit. Porrò Græciam Vulturnus ſuperat,

perat, & ideo etiam Græcus dictus eſt: ſed & Cæcias inter Eurum & Eteſias poſitus, per Græciam tranſit, vterque orientalis & humidus, ſed Cæcias frigidior eſt. Omnis autem ventus præter Auſtrum, & qui valde propinquus illi eſt, refrigerat, eo quòd cum prope nos eſt, per frigidas regiones tranſit: & eo magis, quo validior, & in hyeme flat: vel vere, cum nondum terra calefacta eſt. Venti quoque omnes contrarij imbriferi ſunt, cogunt enim nubes, & ideo tempeſtates & procellas adducunt. Iuxta illud ergo in vnaquaque regione conſiderabimus, quòd venti contrarij tempeſtates adducunt, modò ſint aut ambo validi, aut ambo remiſſi: ſed tunc longas faciunt pluuias. Secunda autem regula: Venti validi frigidi ſunt vehementer, atque ideo etiam humidi natura, ſed ſerenitatis autores: remiſſi autem naturam retinent locorum, per quæ tranſeunt. Tertia eſt, Vt ventos omnes ciuitates ab æquinoctiis ortibus & occaſibus temperatos quaſi habeant, & humidos generaliter, quoniam procul flant. Qui verò ab æſtiuis ortibus & occaſibus, frigidi ob propinquitatem: occidentalibus orientales humidi, occidentales ſicci, ob propinquitatem: orientalibus autem orientales ſicci, occidentales humidi. Ideo Ptolemæus cum eſſet longè orientalior nobis, ſcilicet partibus quadraginta propè, orientalem ventum ſiccum pronunciauit, occidentalem autem humidum. Quinta autem & vltima regula eſt: Venti naturam ſapiunt locorum, per quæ tranſeunt. Si per terras ſiccas & aridas, calidi ſunt ac ſicci: ſi per terras humidas, frigidas, lacus, ſtagna, niues, frigidi ſunt & humidi: ſi per maria, ſicci: ſed ſi leues, pluuioſi, vapores enim deferunt, & cogunt, nec auehere poſſunt, ob id à pluuia & imbribus pluuia, & imbres perſępè madefacta terra adueniunt. Venti enim omnes tunc humidi ſunt, & pluuioſi.

Eſt etiam aliud conſiderandum circa cauſam æſtatis, ſcilicet quomodo poſt ſolſtitium magis creſcat calor, cum ſol recedat à nobis. Cauſa eſt, quia noſtra regio adeò eſt frigida vt ab æquinoctio vſque ab ſolſtitium totus labor ſit, quaſi in calefaciendo aërem & terram, & præcipuè quòd noctes adhuc ſunt longæ, augetur tamen calor & plus ab æquinoctio ad ſolſtitium, quàm à ſolſtitio ad vigorem æſtatis. Sed quia illud quod augetur, vltra ſolſtitinm magis ſentitur, quia aduerſatur naturæ noſtræ: ideo videtur magis augeri poſt ſolſtitium, quàm ante. augetur ergo calor poſt ſolſtitium minus, quàm ante ſolſtitium. Demonſtro modò, quod recedente ſole debeat augeri. Proponatur ergo punctus l, in quo dum ſol eſt in noſtra regione, ſi ibi perpetuò eſſet, nec variaretur niſi viciſſitudine diei & noctis, temperatus eſſet aër. Tunc ex l in d procedendo augetur calor, hoc eſt vſque ad æſtiuum ſolſtitium: ſed recedendo par fit calor in punctis mediis receſſus l & d, ſicut acceſſus, qui ſuperadditus iam calori acquiſito auget æſtum: igitur calor æſtatis augetur, donec ſol redierit ex ſolſtitio in l. Punctus autem l, eſt locus in quo declinatio iam parua eſt: id eſt, finis Cancri, ſeu initium Geminorum, nam declinatio à ſolſtitio eſt partium trium, & paulo plus quadrante: ibi etiam in ſingulos dies declinatio ſolis augetur quinta parte vnius gradus (vt vocant) & ita dimidio maximi incrementi, propius autem minus. Cum ergo diſtantia à ſolſtitio parua ſit, & etiam ex hoc diſcrimen maioris diei, tunc à minima nocte fermè idem permaneat, cum minus ſextante varietur, & receſſus ſolis à nobis, cum ſit minor dimidio maximi receſſus, & ideò minus refrigeretur aër ex receſſu quàm ex propinquitate incaleſcat: ſequitur generaliter æſtatis calorem tribus his concurrentibus cauſis augeri per triginta dies à ſolſtitio, & tunc incipere ſummum æſtatis vigorem. Menſe quoque ante ſolſtitium generaliter aërem eſſe temperatum, ita vt calor diei cum refrigeratione noctis temperatum quiddam, & ita de aliis partibus diei correſpondentibus partibus noctis. Et hæc ratio cum ea quæ ſuperius eſt adducta, ad vnguem concordat: & hoc in regionibus borealibus. Rhodus enim, & quæ propiores ſunt æquinoctio, tanto citius ad ſuum perueniunt temperamentum, quantum eſt differentia diei ad noctem: & quia cum ſol eſt ſub æquinoctio, diſtant ſolum triginta ſex partibus ab æquinoctij circulo, & tunc dies iam ſunt æquales noctibus, ſequitur vt ver incipiat ſtatim fermè poſt æquinoctium. Accedendo igitur exiſtimandum eſt, ſuppoſita æqualitate diei & noctis, viginti quatuor partes diſtantiæ facere temperatum tempus. Et tantundem diſtant vltimæ declinationes vtrinque ab æquinoctiali, & tantundem fermè diſtat etiam ſol à nobis quarto Nonas Aprilis, cum ver eſt, & aër temperatus nobis, id eſt maximè conueniens naturæ humanæ: vere autem, quantum decet, calidus & humidus. Manifeſtum eſt ergo ex hoc, quòd quanto vlterius procedit æſtas, eo caloris incrementa ſunt fermè inſenſilia: licet propter ardores iam vrgentes magna videantur.

APHORISMVS XIV.

SI verò aquilonius & ſiccus, iis qui naturam habent humidiorem, & mulieribus conferet: reliquis autem erunt lippitudines ſiccæ, & febres acutæ, & diuturnæ: nonnullis verò & atræ biles.

COMMENTARIVS.

SI legitur hæc pars in libro de Aëre aquis & locis, atque etiam ab Hippocrate exponitur, vt coniuncta primæ parti præcedentis Aphoriſmi: Si quidem æſtas ſicca fuerit, & aquilonia, autumnus etiam aquilonius & ſiccus: & neque ſub Cane neque ſub Arcturo pluuioſus confert pituitoſis natura, & maximè his qui humidi ſunt, & mulieribus: bilioſis autem infeſtiſſima hæc conſtitutio exiſtit. Valde enim exiccantur, acciduntque eis lippitudines aridæ, & febres acutæ ac diuturnæ, & aliquibus bilis atra. Siquidem quod liquidiſſimum ac aquoſiſſimũ in bile eſt, conſumitur, Pag. 8.

ſumitur, denſiſſimum verò & acerrimum relinquitur, quod idem accidit ſecundum eandem rationem, & circa ſanguinem: vnde hi morbi his accidunt. Pituitoſis autem hæc omnia commoda ſunt, exiccantur enim, & in hyemem perducuntur minimè humecti, ſed reſiccati. Palàm eſt, quod in hoc loco cum coniungatur eis verbis præcedenti in Commentario recitatis, Si verò æſtas ſicca fuerit & aquilonia, illud præſupponere, quod etiam in Contextu docet, legi etiam debet, Et diuturnæ, non grauedines, litera enim Græca corrupta erat ex πυρετοὶ ὀξεῖς χρονικαὶ, κόρυζαι, ſic Hippocrates in libro de Aëre aquis ac locis, ſic Celſus libro ſecundo legit. Ariſtoteles prima Problematum vtrumque prætermittit. Galenus ſuo more legit in vtroque textu, Grauedines ſeu κόρυζαι, & vtriuſque omittit expoſitionem: grauis & accuratus certè expoſitor, dignúſque pro quo quidam tantum digladientur. Dixi ſæpius, nec accuſare benedicta, nec omittenda vtilia: ſed non illi fauendum ea in parte, in qua voluntate, non neceſſitate aut difficultate labitur. Sed & in hac ſententia eſt Fuchſius, qui vbi poteſt, ſolitus eſt carpere Braſauolum: eius eſt hoc ex Hippocrate inuentum. Deinde quod maius eſt, ſi ſic legatur, ratione caret. Sunt qui legunt, χρονικαὶ πολυχρόνιοι.

Cap. 1. 10. & 11.

Explicatio Aphoriſmi perbreuis eſt: Si æſtas & autumnus fuerint ſicci & aquilonij, id eſt frigidi his qui humidiori ſunt temperie, vel ratione ſexus, vt mulieribus: commodus erit humido, ſuperfluo, ſiccato: Bilioſis autem hæc conſtitutio erit infeſtiſſima, nam quod liquidiſſimum eſt, atque aquoſum, à quo temperari ſolet, bilis abſumitur: quod in cerebro eſt relictum ad oculos, ſi extrudatur, facit lippitudines ſiccas, intellige tamen alterius generis ab his quæ in ſuperiore deſcriptæ ſunt Aphoriſmo, ſcilicet deteriores, vtpote à bile flaua valde reſiccata, quòd ſi non extrudatur humor, fient atræ biles: ſi verò ſint humores in toto corpore, fient febres acutæ. Quòd ſi reſiccetur ſanguis, vt inquit fient relicta melancholia, febres valde diuturnæ.

Per hæc eadem explicemus, quæ in præcedenti Aphoriſmo explicare promiſimus: Si tam æſtas quam autumnus fuerint auſtrales & pluuioſæ, in hyeme ſubſequenti contracto multo humore corrupto fient febres ardentes ex ſalſa pituita, in his qui pituita abundauerint: quibus verò biliis ſuperabundat, coſtarum & pulmonis inflammationes, hic enim humor corrupto ſanguini copulatus, facile penetrat in huiuſmodi loca, cum calor non adeò viget. Ideo adiunxit, In vtroque: ſed tamen magis propter hoc, in his qui quadrageſimum annum exceſſerint. Siquidem infra dicturus eſt, vltra hanc ætatem (id eſt, quadrageſimi anni) morbi laterales, & pulmonis inflammationes. Omnia igitur hæc belle congruunt inuicem.

Aphor. 30.

Reliquum eſt, vt quæ Galenus pollicitus eſt, quæ tamen præſtare ſe non poſſe (tanquam poſſet) intelligebat, exponam. (Primum igitur incipere) docet inchoandum eſſe à ſimplicibus temporum intemperiebus. Hoc eſt hic extra propoſitum: dicetur autem ſuo loco. Deinde vult tranſire ad duas & tres & quatuor conſtitutiones temporum, atque in hoc numero qui annum complet, terminari, hoc etiam male, nam vt ſuperius docui ex Hippocrate in tertio Epidemiorum, in conſtitutione peſtilenti ipſe amplectitur vndecim penè tempora, & duos annos, igitur non oportet hunc finem ſtatuere, temporis in anno, nec quatuor conſtitutionum: ſed methodum tradere, qua omnibus ſatisfaciamus, ſeu ſint pauciores quatuor, ſeu plures. Igitur qui exempla Hippocratis intellexerit de duabus conſtitutionibus, ſeu morbi in eis contineantur, ſeu transferantur in tertiam de omnibus intelliget. Sed nec vult Hippocrates, vt dixi, vt à medijs temporibus incipiamus, ſed ab extremis, ſcilicet æſtate vel hyeme: quod cum fecerimus, vel erunt ſimiles, vel contrariæ. Vtrarumque autem harum dedit exemplum: tria in contrariis tanquam difficilioribus, & vnum in ſimilibus vt faciliore. Si verò fuerint partim contrariæ, partim ſimiles, ex vtriſque extremis facere licebit coniecturam. Cum verò differentiæ ſint tres, vt dixi, in qualitatibus actiuis & paſſiuis, & ventis (nam ſerenitas ad ſiccitatem pertinet, vt humida qualitas ad imbres & ventos, niſi dum flant) parum referre putet, niſi quatenus calefaciunt, refrigerant, exiccant aut humectant, manifeſtum eſt redigi hæc omnia in ſexdecim coniugationes tantum, nec plures: cum Galenus non auſus ſit de illis agere, exiſtimans forſan eſſe penè infinitas, nam cum æſtatis conſtitutio ſit neceſſariò calida & humida, vel ſicca vel frigida, & humida vel ſicca: autumnus verò ſequens, ſi ei ad vnguem eſſe debet contrarius, etiam quadrifariàm variabitur, ſi ſimilis, quadrifariam rurſum, erunt igitur omnes modi octo, totidem hyemis cum vere. Igitur modi principales erunt ſexdecim, quorum cum certiſſima ratione quinque attulerit exempla, quibus ſexdecim modi illi cognoſcuntur, palàm eſt non potuiſſe nec plura ab Hippocrate exponi ſine loquacitatis ſuſpicione.

Conſt. 3.

Quorum cauſa præſentem Tabulam ſubtexuimus.

1	XI. Hyems Frig. Sic.	Ver Cal. & Hum.
	XII. Hyems Cal. Hum.	Ver Frig. & Sic.
2	XI. Hyems Frig. Sic.	Ver Cal. & Hum.
	XIII. Æſtas Frig. Sic.	Autumnus Cal. & Hum.
3	XIII. Æſtas Frig. Sic.	Autumnus Cal. Hum.
	XIV. Æſtas Frig. Sic.	Autumnus Frig. Sic.

4 XIV.

4.	XIV.	Æſtas Frig. Sic.	Autumnus Frig. Sic.
	XIII.	Æſtas Cal. Hum.	Autumnus Cal. Hum.
5.	XII.	Hyems Cal. Hum.	Ver Frig. & Sic.
	XIII.	Æſtas Frig. Sic.	Autumnus Cal. Hum.

In his cum commune ſit, duo tempora, & ſibi inuicem ſuccedentia accipi, quorum primum habet qualitates vehementes, ſecũdum remiſſas: non ſit varietas, niſi quoad qualitates, quorum una ſemper eſt actiua, alia paſſiua, vel in temporibus, vel in commutatione tantum. Sunt igitur quatuor, in quo ſingulæ conſtitutiones conueniunt: tempora duo ſuccedentia. Primum, cum exceſſu: ſecundum, propè temperatum, & qualitates actiuas & paſſiuas: tria verò diſcrimina vel temporum vel qualitatum, vel quod commutentur aut maneant. Si ergo tempora ſint eadem, & non commutentur qualitates, ſolum ſint diuerſæ, ſit quarta coniugatio. Si tempora ſint eadem, & commutentur, neceſſe eſt qualitates eſſe diuerſas: aliter eſſet eadem conſtitutio; ſit ergo prima coniugatio. Si tempora ſint eadem, qualitates eædem, neceſſe eſt ſi ſint diuerſæ conſtitutiones, vt una commutet, alia non; igitur ſit tertia coniugatio; manifeſtum eſt ergo, quòd in eiſdem temporibus non poſſunt eſſe plures quàm tres hæ coniugationes. Si autem tempora diuerſa ſint, vel commutant, & qualitates ſunt eædem, & ſit ſecunda coniugatio: vel qualitates ſunt contrariæ, & ſit quinta coniugatio. Quod ſi velles vt manerent, et qualitates eſſent eædem aut diuerſæ, oportuiſſet addere ſextum exemplum hyemis & veris ſimilium: & tunc cum addito, & 14. fuiſſent factæ duæ coniugationes, atque expletus numerus omnium coniugationum, quæ in hoc caſu excogitari poterant. Sed non fuit neceſſe, quia hæ coniugationes fuiſſent compoſitæ ex 14 Aphoriſmo, & ſecunda & quinta coniugatione. Cum enim in eiſdem temporibus expoſuiſſet duo exempla in quartodecimo, & addito Aphoriſmo, diuerſorum autẽ temporum & eiuſdem qualitatis in ſecunda coniugatione, & diuerſarum in quinta, patet propoſitum.

Quòd verò polliceatur ſe expoſiturum librum de Aëre & aquis, nemo exiſtimet id perfectũ eſſe ab eo: neq; enim auſus eſt illum explicare, cum ei videretur difficillimus nam cum plures alios libros minoris momenti expoſuiſſet, hunc pulcherrimum, & adeò in ore omnium, ſi auſus eſſet, inter primos expoſuiſſet. At non expoſuiſſe, optimè animaduertit Braſauolus, vir maximi iudicij inter noſtri temporis ſcriptores: tametſi in hoc vno de Oribaſij expoſitione iudicio cæcutierit. Sed quod non expoſuerit (vt ille ait) Galenus eum librum, ex multis conijcitur. non adnumeratur ab eo nec in libris De libris proprijs, nec de ordine propriorum librorum, nec citatur ab illo vllibi, vt ſolet in alijs facere. nec Oribaſius cum in eum ſermonem incidiſſet, nec Aetius, nec Raſis, nec Auicenna, qui plures illus libros, qui nũc non extant, viderunt, vllibi mentionem illus fecere: vt conſtet, illum rei difficultate deterritum, non auſum exponere.

Quod verò paulo antea.) Proponit tria genera habitationum, temperatam per ſe: dicitque eam eſſe, quæ eſt ſub zona contenta inter parallelas, inter Coum & Gnidum. Coos inſula diſtat ab occidente partibus 57; ab æquinoctiali partibus 36, minutis 26. & Gnidus Veneri dicata ciuitas, aliàs Cnidus, in Peloponeſo Doris, iuxta Halicarnaſſum, ab occidente partibus 50. ab æquinoctiali 37 diſtans. Rhodo paulò borealior, quibus Pergamus eſt borealior, ſcilicet partibus 39. minutis 45 diſtat, ab occidente partibus 57. minutis 26. Sed Rhodos & Coos inſulæ ſunt, Pergamus & Gnidus in continenti. Itaque Pergamus extra temperatam regionem eſt. Quædam regiones ſunt prorſus intẽperatæ, vt Aegyptus & Libya propter calorem, Thracia & Pontus ob frigus. Tertium genus eſt regionum, quæ per accidens ſunt temperatæ, vt quæ in littore maris ſũt. In calida enim, vt Libya & Aegypto, temperantur perpetuo flatu ventorum frigidorum, in Ponto & Thracia ob loci humilitatem calidiora redduntur, hoc dixit, vt Pergamum temperatam eſſe oſtenderet hoc ſecundo genere temperamenti, licet non primo, eſt enim in littore maris. Dicit ergo hæc quę hic ſcripta ſunt, ſolum intelligi debere in temperata regione. Nolo nunc ob prolixitatem hic de temperamento regionum gere. Satis ſit regiones & ciuitates ſitu reddi, & cœlo, temperatiores.

Ordo autem temporum.) Locus eſt, vt quæ de ortu & occaſu ſcripta ſunt ab Hippocrate, nunc aperiam. Ortus ſiderum & occaſus triplex eſt Coſmicus, Chronicus, & Heliacus. Coſmicus, ſiue vt ita dicam, mundanus eſt, cùm ſingulis diebus aſtra omnia & ſol emergunt ſupra orizontem, vt videri poſſint, & vocatur ortus: cum vero merguntur ſub occidente, dicuntur occidere, videri enim non poſſunt, hunc modum cum ſit diurnus, & non poſſit eſſe cauſa morborum, aut mutationis aeris, ob breuitatem Hippocrates non curauit. Secundus, eſt ortus & occaſus Chronicus, ſeu potius Nycterinus, id eſt nocturnus, cum aſtrum enim ſtatim poſt occaſum ſolis exoritur in orientis parte, quaſi contra ſolem, dicitur Chronicò ortu oriri: Et ſi ante ortum ſolis ex occidentis parte occidit, Chronicè occidere dicitur, vt ſemper aduerſo ſole aſtra oriantur & occidant Chronicè. Tertius, eſt Heliacus, Solari enim ratione oriũtur aſtra, cũ ante ortũ ſolis ex eadem parte orientis aſtrum ſub crepuſculo matutino exoritur: occidit verò cum poſt occaſum ſolis ſtatim aſtrum ſolitum videri in occidente, non amplius videtur, bifariam enim occidere tunc dici poteſt & quod poſt ſolem occidat aſtrum, & quòd propter ſolem paulò

paulò poſt abſcondatur, deſinatque uideri vt ſemper accidit) præterquam luna, Mercurio & Venere, quæ non ſemper cum veſpertino in crepuſculo apparent, poſt abſconduntur. Hippocrates hunc occaſum, quæ duplici ratione poſſet dici & Heliacus & Chronicus, & ortum Chronicum negligit, vt quæ ambo fiant veſperi, & in crepuſculo veſpertino: ſolum curat ortum Heliacum & occaſum Chronicum aſtrorum: quoniam vterque contingit in crepuſculo matutino. Sed ortus Heliacus fit ex parte orientis, occaſus autem Chronicus ex parte occidentis. Proponatur ergo Orizō alicuiūs regionis a b c d, ecliptica de f, circuli ei parelleli a m & b c h, vt tota plaga cœli cum ſignifero & inſignibus, quotquot aſtris videntur, in ea contineatur. Palàm igitur eſt, quæ aſtrum morietur in a, & occidet in r, quotidie: & aſtrum l ortum iam eſt in f, & occidet in d: & aſtrū o orietur in b, & occidet in c, & aſtrum n, orietur inter f & a. Cum ergo neceſſariò ſol ſemper ſit in circulo d e f, ponatur ſub terra

prope f, ſicut iam illuceſcere incipiat: omnia aſtra que erunt in c, d, r, vel propè, vt vſque ad s, t, u, chronicè occidere dicentur, quæ ſi non multum ab ecliptica diſtent, erunt fermè oppoſita ſoli. Cum ergo Pleiadum ſolum occaſum conſideret, hæ verò non multum abſint ab ecliptica, & ipſæ ſint in vigeſima tertia parte Tauri: manifeſtum eſt, quæ incipient occidere octauo Idus ſeu die ſexta Nouembris. atque hic occaſus fermè per quindecim dies extenditur: cum enim ipſæ fermè ſint immobiles, & ſol moueatur ex p verſus d, ſemper intempeſtiuius occident, donec occident ante crepuſculum, & tunc iam non dicuntur occidere, creduntur autem tunc multum poſſe hæc aſtra in huiuſmodi occaſu, adeò vt faciat initium primæ partis hyemis, finiatque autumnum. Sed ex parte orientis, cum aſtra ſub ſole ſunt nullam habent vim, teſte Ptolemæo. Cum ergo recedit, donec videri poſſit aſtrum quod antè eſt, tunc oriri dicitur heliacè, ſeu ortu matutinó. Hic ortus diuerſus eſt trifariàm, ex natura aſtri; nam Saturnus videri poteſt in 11 parte ante ſolem, Iupiter in 10, Mars in 12. Venus in 6. Mercurius in 10. omnes que cum ſunt in Libra, omnes etiam planetæ ratione contraria in Piſcibus vel Ariete non videntur, niſi poſt 20 partes diſtantiæ: quod contingit ex obliquitate aſcenſionis, & na-

Lib. 1. de Iudiciis Tex. 40.

tura ac magnitudine ſtellæ. Solum in Venere hoc fallit. per viginti quatuor enim minuta diſtantiæ à Sole in Piſcibus videri poteſt, & in Ariete, & in Aquario paulo plus dimidia parte: cum tamen obliquè aſcendant. quod accedit maximè ex eo, quód tum eſt in Perigeo fermè eccentrici, & parui circuli: cum ſit ſoli iuncta, & ob ſolis ſplendorem. Sola luna oritur veſpertino heliace, occiditque chronicè eodem tempore: vt ortus heliacus ſit idem cum occaſu chronico, cum veſperi primo à coitu in occidente ſub crepuſculo videri incipit. Tertia cauſa eſt aſtri latitudo, vt in Sirio ſeu Canicula, qui cum ad meridiem 40. partibus fermè decliner, exoritur multo ſerius quàm oriri deberet. Ex natura enim ſplendoris & ſitu in lógitudine oriri deberet in diſtantia 15. partium a ſole, & ita oriri circa nonas Iulij. At verò cum diſtet 40 partibus ſemper à ſole, aut paulo minus, & ſit ſidus ſplendidiſſimum totius cœli, non ſolùm ob magnitudinem, ſed claritatem luminis, ac copiam: cum talia ſidera vt etiam luna) 25 partes diſtantiæ, & etiam minus exigant à ſole vt videantur: liquet modò ante ſolem oriatur, poſſe videri, nec aliam in longitudine exigere diſtantiam, oritur ergo cū decima parte Leonis. Ergo dies caniculares incipiunt 11. calendas Auguſti, prope id quod etiam Plinij tempore, ſcilicet 15. calendas Auguſti, cum prima Leonis parte. Arcturus autem oritur 13. calendas Octobris, cum tertia parte Libræ, qui inchoat autumnum. Ideo ratio Hippocratis propter ſtellarum motum nunc euariat. Autumnus enim decem diebus ante Æquinoctium certa ratione inchoare debet. Hos autam quatuor ortus & occaſus, ſcilicet in Cane Arcturo ortum, in Pleiadibus ortum & occaſum, obſeruat Hippocrates, in ſua enim regione Arcturi ortus imbres multos demittebat. Sed videamus quomodo ſol impediat aſtra videri. Certè cum eſt prope ſidus, & cum prope orizontem, experientia enim oſtendit, quod quanto aurora magis illuceſcit, tanto magis abſconduntur aſtra, propinquitas autem ad aſtrum non impedit, niſi quatenus pars illa clarior eſt. Vnde aſtrum quandoque propius ſoli videbitur, cum ſol magis ab orizonte ea in parte diſteterit, & procul magis abſcondetur, cum duæ lineæ, quæ à ſole ad orizontem & ad aſtrum vnà fuerint. Sit ergo ſol in p, linea p q eſt ad orizontem breuiſſima, itaque aſtrum in l melius videbitur quàm in k, licet k magis diſtet à ſole quàm l. Iuxta hoc ſi placeat de ſtellis, quæ non plus quindecim partibus ab ecliptica diſcedunt, rationem ortus colligere, ex arcu K, l & l p colliges, vt Monteregius docet arcum K p, iuxta Monteregium in Tabulis primi mobilis. Sed & conſiderare oportet arcum p q, & inclinationem (vt dixi) lineæ p K à linea p q, & tempus quo apparent aſtra, nam ſi ſit æſtiuum, melius videntur ob ſubtilitatem aëris, & etiam regionem, & hominum qui vident qualitatem, adeò vt ſit coniecturalis. Regio alta facit vt aſtra melius videantur: & ſi aër ſit tenuior, & & qualitas temporis etiam variat. Vnum non eſt prætermittendum, plus prodeſſe

Lib. 12. Cap. 47.

deſſe diſtantiam ſolis ab orizonte, quàm ab aſtro: quandoqu idem aſtrum quanto magis aſcendit ſub crepuſculo, eo ſemper minus videatur, vnde tum illius diſtantia à ſole parum prodeſt. Hæc ſunt, quæ velle videbatur docere Galenus: cogita modò, ſi vel tantas difficultates imaginari potuiſſet, credebat enim rem hanc eſſe facilem. Ideo longè melius feciſſet, pedem (vt dici ſolet) extra medicinam non efferre: quem cum quidam ſequi conati ſunt, ridiculos ſe vel initiatis artium præbuere.

Reliquum eſt vt doceamus modò, qua hora maximus calor & frigus vigeant quocunque tempore anni, & quæ habeant incrementa ac decrementa quibuſuis horis diei. Deſumpta autem eſt ratio ab his quæ in præcedenti docuimus Aphoriſmo de temporum natura: ſed illa eſt ſimplicior. Sit ergo orizon *a b c d*, & eius centrum *e*, & circulus per initium Cancri *f g b c*, cuius centrum K, ſectio cum orizonte *b c*, eritque portio *b f c* maior medietate, ducatur igitur *K e* per centra, & ſuper *K* ad perpendiculum *m K n* & *b z*, quæ cadet infra illam,

quoniam *b f c* portio maior eſt ſemicirculo. Secet ergo *K* in *b*, & ducatur circulus per initium Capricorni *o q a d*, cuius centrum: ſit *ſ*, puncta interſectionis orizontis *a* & *d*, erit ergo arcus *a o d* ſuper orizontem minor medietate circuli ex ratione ſphæræ, & ducatur *a d* ſecans *o b* in *p*, Dimidantur ergo *K b b* & *K b c* per æqualia lineis *b g* & *b l*, itemque anguli *o p a*, & *o p d* per æqualia, lineis *p g*, & *p r*, erunt ergo ex demonſtratis in ſphæra arcus *f b* & *f c*, item *o a*, & *o d*, ſemidiurni ſuorum temporum, ſcilicet æſtatis & hyemis. Et ex demonſtratis in Geometricis arcus *f g* & *f l* maiores medietate arcuum ſemidiurnorum, quia lineæ *b f* & *b l* maiores ſunt lineis *b l* & *b c*: & *K f*, & *b g* maiores *b g*, & *b b*, & per eadem arcus *o q* & *o* minores arcus ſemidiurni medietate, ideòque circulus *q a* & *r d*, nam lineæ *p d* & *p r* maiores ſunt lineis *p r* & *p e*: ito *p a* & *p q* maiores *p q* & *p o*, & anguli, vt dictum eſt, contenti ab illis lineis, æquales ſecundum cōparationem. Quia ergo homo reſpectu circuli *f b c* eſt in *b*, & circuli *a q o r d* in *p*, & circuli *a b c d* in *e*, erit vt ſol tempore æſtatis augeat calorem vſque ad *l*, ſi oriens ſit *b*, obtinet enim ibi mediam altitudinem, & ſub æquinoctio vſque ad dimidium arcus ſemidiurni poſtmeridiani, & in hyeme vſque ad *r*, poſito quod ſol oriatur æſtate in *b*, & hyeme in *a*. Conſtituatur ergo regio, cuius maxima dies ſit ſexdecim horarum, & minima horarum octo: igitur ſub æſtiuo ſolſtitio erit meridies hora ſextadecima, tempore æquinoctij decimaoctaua: brumæ, vigeſima, calor igitur maximus erit in æſtate, hora vigeſima cum dimidia, quia arcus *f l*, eſt maior quatuor horis: tempore autem æquinoctij hora vigeſimaprima, tempore brumæ hora vigeſimaprima cum dimidia: quia *o r* eſt minor *r d*, nam ſi eſſent æquales, eſſet caloris vigor hora vigeſimaſecunda ad vnguem: at hyeme anticipat, vt dixi, quantum poſtponit æſtate.

Frigus autem cum maximè ducat originem ab ortu & occaſu ſolis, ſicut calor à meridie augetur poſt occaſum ſolis, donec deſinat crepuſculum in tempore æquinoctiorum: ſed accedendo ad mediam noctem minuitur propter ſolis ad angulum aſcenſum, ita vt media nocte minimum ſit, verum ſtatim augetur à media nocte vſque crepuſculum matutinum, quod eſt frigori, vt meridies calori, augetúrque ad ortum ſolis vſque. Sed in æſtate frigus non augetur niſi ad mediam horam ante finem crepuſculi veſpertini, & in matutino vſque ad dimidium horæ ante ortum ſolis. Qui ortus ſolis eſt velut punctum medium arcus ſemidiurni poſt meridiem: in bruma verò augetur frigus media etiam hora poſt crepuſculum veſpertinum, & manè hora media poſt ortum ſolis. In æſtate ergo erit maximus calor diei, hora vigeſima cum dimidia: maximus calor nocturnus hora quarta, maximum frigus veſpertinum hora media, matutinum ſeptima cum dimidia. Bruma frigus diurnum hora ſextadecima cum dimidia: calor maximus vigeſima prima cum dimidia: frigus nocturnum maximum hora vna & media, minimum octaua.

APHORISMVS XV.

EX anni autem conſtitutionibus, quod in totum dixerim, ſiccitates imbribus ſunt ſalubriores, & minus mortiferæ.

COMMENTARIVS.

CAuſam cur imbres plures morbos generent, Galenus docere nititur: cur ſint mortiferi magis, non docet, ſed ſuo more accuſat Hippocratem peruerſi ordinis: nec videt ſequentem Aphoriſmum eſſe demonſtrationem præſentis: ita multipliciter peccat. Igitur volens hoc demonſtrare in ſequenti Aphoriſmo, morbos omnes qui ab imbribus & ſiccitatibus fiunt, enumerat: quod Galenum animaduertere decuit. Quod ad ordinem attinet, Hippocrates propoſuit, quæ ſunt per ſe manifeſta, cum abundant hi morbi in temporum mutationibus: ideo tum licet animaduertere, quod imbres plures pariunt morbos, & magis mortiferos ſiccitatibus.

Doctrina etiam generalis cum ex ſenſibus ortum habet, à propriis ad generalia procedit: vtque ſæpius dixi, hic eſt modus Hippocratis. Sed quod ad textum attinet, Galenus præſupponit euacuationem excrementorum fuliginoſorum & ſeroſorum quadrifariàm: ſponte per cutim, balneo, medicamento, exercitatione. Balneum ſolùm quæ extima ſunt purgat, medica mentum nocet

3.1.D.2.c.2. plura euacuando quàm oporteat. Sed Auicenna dicit, quòd etiam perturbando cor-

2.Aph.36.37. pus, vt ſuprà prauitate propria medicamenti: vel quia venenoſum, vel quia nimis exiccat aut excalefacit. Exercitatione: ſed hîc non docuit cauſam, cur non adeò in pluuia vt in ſiccitate ſatisfaciat. Dico, non poteſt ſatisfacere adeò bene, cum tempus eſt humidum & aquoſum, ſicut quando eſt ſiccum: ideo tranſmitti poteſt hic lapſus. Alia cauſa principalis, cur pluuiæ ſint magis morboſæ, eſt qualitas humida, obnoxia putredini. At cum illud prætermittat (Minus mortiferæ)

Aphor.7. cum ſuperius dixerit, In ſiccitatibus febres acutæ fiunt: excuſatione dignus non eſt. Si quis contendat illum tueri, quod antea dixerit Solum morbos acutos fieri, non tamen plures: fateor hac in parte Galenum ſatiſfeciſſe: ſed non in illis verbis, Minus mortiferæ. Acutæ enim febres toto genere ſunt magis mortiferæ cæteris morbis, vt in libro

Pag. de Morbis acutis. Nullus expoſitorum auſus eſt hunc locum declarare. Solutio colligitur ibidem ex differentia inter morbos acutos, & febres acutas. Morbi acuti (inquit) ſunt, velut phrenitides, morbi laterales, peripneumoniæ, & febris ardens, & hi magna ex parte lethales ſunt: & quoniam abſceſſibus maxima ex parte copulantur aut conſtant, ideo in imbribus & ex imbribus maximè fiunt, non ſiccitatibus: ſiccitates autem pariunt febres acutas, at hæ non ſunt magna ex par-

Conſt.1. te mortiferæ, vt habetur primo Epidemiorum, vbi dicit, quòd ex ardentibus febri-

Sect.3. bus nulli moriebantur: & ſecundo eiuſdem, vbi oſtendit paucos ex huiuſmodi acutis febribus mortuos eſſe. Quod ſi febres ardentes non ſunt valde lethales, multo minus acutæ. Dicit autem in Aphoriſmo, acutas, non ardentes autem ſunt acutarum grauior ſpecies.

Sed cur non dixit ſolum (Minus mortiferæ) Reſpondeo, quòd per ſalubriores voluit nos intelligere in ſiccitatibus morbos gigni plerunque breuiores: in pluuioſis autem temporibus, & longi, plurimi & breues: in ſiccitatibus, breues etiam ſunt, minus mortiferi. Poteſt autem ſimpliciter etiam illud ſalubriores referri generaliter, quòd rariores fiant morbi, non ſeparando genera inuicem.

Pag.4.& 5. Hippocrates in libro de Humoribus inquit: Ad ſqualores ſequuntur febres, itémque ad pluuias. Cæterùm ſiccitates & auſtrinæ ſunt, & aquilo naret. Conſiderare autem oportet pluuias, ſi continuæ ſint, aut alternis diebus, aut per alios circuitus, etſi magnæ vel paruæ fuerint. Ex primis aquis, vbi poſt multam ſiccitatem aduenerint, de aqua intercutem prædicere licet. Porrò de his atque aliis, ſcilicet nubibus & temporibus, huiuſmodi dicemus ſuo loco: illud ſolùm quod obſcurius eſt docebo, ſcilicet pluuias efficere aërem humidiorem, qui poſt longas ſiccitates auidius hauſtus in toto corpore velut in potantibus aquam multam, generare aquam intercutem.

APHORISMVS XVI.

MOrbi in pluuiarum multitudine magna ex parte fiunt febres longæ, alui profluuia, putredines, morbi comitiales, & attoniti, & anginæ: in ſiccitatibus autem, tabitudines, lippitudines, articulorum morbi, vrinæ ſtillicidia, & inteſtinorum difficultates.

COMMENTARIVS.

HVnc Aphoriſmum nec Galenus, nec qui eum ſecuti ſunt, perfectè intellexerunt, enumerat de longis morbis, vt doceat mortales magis eſſe eos qui fiunt per imbres, quàm qui per ſiccitates, ex ſiccitatibus enim ſola tabes, & inteſtinorum difficultates perimunt, & ſerò: eorum autem qui fiunt per imbres, lethales ſunt omnes, & citò etiam quidam, præter comitiales. Liquet ergo, quòd hic Aphoriſmus præcedentem demonſtrat, ſed non omnino manifeſtum eſt, quòd *φθινάδες* phthoen ſignificet; nam tria ſignificat apud Græcos, *φθίσιν*, *ἀτροφίαν*, *καὶ καχεξίαν*, vt tabes apud Latinos, phthiſin, malum habitum, & hecticam. Exiſtimandum eſt, potius atrophiam ſignificari, quæ & calida & ſicca temperie hectica eſt, frigida & ſicca ſenij: hectica ſimplici ſiccitate atrophia nominatur. Sed cur non nominauit, Aphor.7. vt antè, febres acutas hîc, cum ſolas eas gigni eo in loco dixerit, nullius alterius morbi facta mentione? hoc certè verè eſt perquirere mentem Hippocratis. Manifeſtum eſt, Hippocratem ſuperius loqui de morbis, qui fiunt in ipſa conſtitutione: hîc verò, qui fiunt poſt ipſam conſtitutionem confirmatam. Siccitas cum dominatur, facit febres acutas: cum autem perſeuerauerit, tabitudines, vt ita dicam, & eiuſmodi morbos gignit. Indicio eſt, quòd, vt dixi, hi duo Aphoriſmi præſentes quatuor ſuperioribus coniunguntur. Siccitas enim vbi diu prædominetur, nimis abſumpto humido humorum, non amplius gignit febres acutas. Et ſi obiicias verba illa: Et ſi annus magna ex parte talis fuerit? Reſpondeo, loqui de conſtitutione dominante, quæ ſæpius repetitur, non tamen ex toto confirmata eſt. Duplici enim modo qualitates morbos procreant, vel vt permutantes aërem, atque ita ſuprà ſiccitatis vim abundè declarauit: vel vt aërem & corpora præparant, & ſic de illa in præſenti Aphoriſmo agit. Porrò de cauſa morborum ex imbribus, non eſt dubitandum. Per diuturnos enim imbres multi craſſi, frigidi ac lenti generantur humores, ex quibus fiunt febres longæ, alui profluuia, putredines,

dines, morbi comitiales, attonitíque. Solum reſtat vt dubitemus, quomodo ex his humoribus fiant anginæ, & quid per putredines intelligat, cum non ſit veriſimile nec de febribus nec de abſceſſibus illum loqui. Quòd etſi Galenus multa perperàm adducat, & quater reprehendat iniuſtè Hippocratem, licet in tabitudine eum defendat, ſcilicet in articulorum morbis, vrinæ ſtillicidiis, inteſtinorum difficultatibus: defeſſus tamen tot illius contradictionibus & impudenti accuſatione, vt in fine Commenti etiam Dioclem & Mneſitheum damnet præter Hippocratem, ad ipſam meram expoſitionem Aphoriſmi tranſire decreui.

Anginas fieri ex deſcenſu pituitæ multæ ad fauces, certum eſt: vt etiam docetur tertio de Morbis, vbi curat eam ſuffumigio ſulphuris & bituminis, & purgatione per elaterium: vocatúrque paracynanche Et in Secundo: Angina fit, cum pituita in capite commota, aceruatim deorſum fluxerit: & in maxillis & circa collum conſtiterit Et licet hãc cynanchen vocet, alia tamen eſt ab ea quæ fit ex phlegmone, cum acuta febre. de qua loquitur infrà his verbis: Febris corripit, & rigor & dolor capitis, & maxillæ intumeſcunt vnde paulo pòſt ſubiicit: Si verò tumor ipſi oboriatur, & ad pectus deſcendat, rubeátque & ardeat, amplior ſalutis ſpes eſt. Has duas ſpecies adeò bene diſtinxit in libro de Victu in acutis, his verbis, vt nil melius: Angina fit, cum fluxio multa & glutinoſa ex capite tempore hyberno aut verno ad venas iugulares influxerit: & hæ fluxionem ampliorem propter amplitudinẽ attraxerint. Quum autẽ frigida & glutinoſa ſit, ſpiritus tranſitus obturabit, tum etiam ſanguinis, ipſumque congelans immobilem reddit quum natura frigida ſit, & obturandi vim habeat: & propterea ſuffocantur lingua liueſcente. Alterius autem inflammatæ paulo pòſt his verbis: Quum verò fluxio æſtiuo vel autumnali tempore calida & nitroſa ex capite deſcenderit, ex temporis natura calida & acris facta: talis vbi eſt, mordet & vlcerat, ſpiritúque implet, & erecta ceruicis ſpiratio accedit, & ſiccitas multa, & quæ videntur gracilia apparent: & poſteriores colli tendines diſtẽduntur, & velut in tetano cõtenti apparent, & vox abrupta, & ſpiritus paruus, & illius retractio denſa atque violenta, his arteria vlceratur, & pulmo ardet, cum non poſſint extrinſecus ſpiritum inducere. Et ſi non ſponte hæc affectio extra ad colli partes deferatur, grauior eſt, & ineuitabilior: & propter tempus, & quòd à calidis & acribus humoribus fiat.

Pag.4. Lang 3. Pag.8. Pag.14.

Per putredines intelligit depaſcentes omnes morbos, vt in quarto de Morbis. Vnde in ſecundo Prædictionum: At verò nomę lethaliſſimæ ſunt, quarum putredines profundiſſimæ, nigerrimæ aç ſicciſſimæ ſunt. Prauæ etiã ſunt ac periculoſæ, quæ nigram ſaniem remittunt: albæ verò ac muccoſæ putredines vt minus occidunt, ita magis reuertuntur, & diuturniores ſunt. Palam igitur eſt, de huiuſmodi generibus vlcerum loqui.

Sequitur vt de ſtillicidio vrinæ dicã, quod humores acres ſua ſponte inducere nati ſunt. nam quod acriores humores fiant ex ſiccitate, nulla alia qualitate adiecta, nemini dubium eſſe poteſt, hi humores, vbi confertim ad veſicam irruentes, ſi non putruerint, quẽdam affectum generant (quem ego ſæpius quàm volui, tamen ſemper ſine noxa expertus ſum) ſimilem tineſmo inter ani morbos, quamuis deſit acritudo. Vnde conantur mingere, guttáſque etiam exprimunt: manifeſtũ eſt autem, hunc affectum ad ϛραγγουρίαν, vt dicemus, non δυσουρίαν pertinere. Similiter ex eo acri humore, qui inteſtina veſica teneriora erodere aptus eſt, fit inteſtinorum difficultas. Vnde peſſimè atq; iniuſtiſſimè accuſat Hippocratem, qua in cauſa etiam à Braſauolo ipſe Galenus meritò damnatur. Aphor.31.

Sed quod eſt vltimum, atque Galeno paradoxum eſt, quod addit de articulorum doloribus: perabſurdum enim videtur hos fieri ex ſiccitate, qui ex humoribus craſſis & frigidis fieri ſolent, cum tamen eadem ſit cauſa quæ in febribus, inquit Hippocrates: Quibus febres longæ, his tubercula aut dolores ad articulos fiunt. Cum ad caliditatem longitudo febris nihil faciat (minus enim calidæ ſolent etiam eſſe longæ febres: & ſint quantumuis calidæ, longitudo calorem non auget) palàm, eſt ob ſiccitatem in articulis dolores fieri: ſeu ſiccato humido, per quod facilè circumuertitur iunctura, ſeu aliquo tenuiore influente humore. Senſus igitur Aphoriſmi eſt: In longis febribus ſi materia abundauerit, fient tubercula: ſi defecerit, articuli laborabunt: Cuius cauſam docuit in libro de Flatib. dicens: Amplius etiam & articuli ante febres exoluuntur, calefacti enim nerui diducuntur. Itaque cum ex ſiccitate poſtmodum iuſto plus contrahuntur, dolent, & non mediocriter. Eſt autem conuerſa ratio quaſi aquæ intercutis, in priore Aphoriſmo explicatæ. A longa enim & non intermittente ſiccitate tenduntur omnes neruoſæ partes, & ſimul ſiccantur ac franguntur, quaſi propriam amittentes temperiem. 7.Aphor.63. Pag.45

APHORISMVS XVII.

QVotidianæ autem conſtitutiones aquiloniæ quidem corpora denſant, & bene firma & bene mobilia, bene colorata, & melius audientia faciunt, & aluos exiccant, oculos mordent: & ſi pectus dolor prius aliquis obſederit, dolorem augent. Auſtrinæ diſſoluunt corpora, & humectant, auditum obtundunt, capita aggrauant, & vertigines oculorum faciunt: atque corporibus difficilem motum præſtant, & aluos humectant.

COMMENTARIVS.

OPerę precium fuerat magis hũc Aphoriſmum quinto illi comparare (Auſtri, auditum hebetantes, caliginoſi, caput grauãtes) & videre in quonam inter ſe differant. Videtur primum ibi noxarum ſolùm memiDescription

niſſe, hîc verò & commodorum, ſed hoc paruum eſt, & Hippocrate indignum : tum præſertim , quòd neque hîc incommodorum omnium meminerit, tuſſis, faucium horroris: ſi quidem ac δυσουρίαι Mirum eſt autem, tã obliuioſum eſſe, fuiſſeq; Galenum, vt etiam Hippocratem oblitũ eſſe huiuſmodi Aphoriſmi fateri cogamur? abſit. Cum ergo ibi planè de Ventis ipſis locutus ſit, dicens (Auſtri:) verum ſtatim ſubiicit, Cum huiuſmodi tempeſtas præualuerit : & rurſus, Si verò Aquilonia fuerit: at hîc etiam, auſtrinæ : igitur vtrinque de conſtitutionibus agit. Verum Galenus, & cum eo Philotheus, Aphoriſmorum expoſitor, ſole nomine Greco inſignis, illius tamen plerumque imitator compẽdioſus, affirmat hic de ventis ipſis Hippocratem agere, illic autem de plurium dierũ diuturna conſtitutione. Quod forſan verum eſſe ob id credere decet, quòd hic morbos, vt dixi, multos prætermittat, quos illic connumerauit. Etenim ventus, vt res repentina, mutare valetudinem & habitum poteſt, morbos autem efficere non poteſt. Indicio etiam ſunt verba ipſius Aphoriſmi Græca: αἱ δὲ καθημέριαι καταστάσιες. Sed tamen cur in boreali vẽto plura hic adduntur, quæ ibi prætermittũtur, non itidem autem in auſtrali? Forſan ob id, quòd ventus auſtralis ab auſtrali conſtitutione parum differt, cum ventus is leuis ſit: at Boreas cum ad nos magno cum impetu veniat, ipſa mutatione maius diſcrimẽ affert.

Pag. 8. Cauſam huius docebat Hippocrates in libro de Sacro morbo his verbis : Cum igitur etiam his quæ adeò magna ſunt, ac potẽtia, in tantum dominetur (ſcilicet Auſter) & corpus ſentire cogat, vt ex horũ ventorũ actionibus tranſmutetur, neceſſe eſt ab auſtris quidem ſolui atque humectari cerebrum, & venas laxiores reddi: ab aquiloniis verò flatibus, quod ſaniſſimum eſt, in cerebro compingi: quod verò morboſiſſimum ac humidiſſimum eſt, excerni, & forinſecus circumuallare, atque ſic defluxus in horum ventorũ mutationibus ſuccedere, generaliter itaque hæc Propriè verò hæc in tria capita diſtinguit Galenus, operationes naturales & animales, miſtúmque quoddam: velut inquit, Bene colorata ad naturales pertinet operationes, bene mobilia ad animales, bene firma ad vtrũque. Sed tamen quod ad colorem attinet, pudet me in robur facultatis concoctricis hoc reducere: vt iecur vnius diei, imò ne integræ quidem ſpatio ita robuſtũ & temperatũ euadat, vt facies bene coloretur. Sed hoc cõtingit ob calorem intus reductum cum ſanguine, deinde quadam vi ad faciem expreſſum.

Quòd igitur ad omnia ſigna attinet, eadẽ ratio quæ in quinto, eadem quoq; in regionibus & ciuitatibus & cubiculis obſeruanda, nam & ventorum & cõſtitutionum & regionum, in quibus huiuſmodi vigent, tum vrbiũ & domorum, pro ratione idem erit iudicium. Solum ergo videntur explicanda quatuor illa quæ in ſuperiore Aphoriſmo poſita nõ sũt ſcilicet denſare corpora bene mobilia, & firma reddere, & audĩtia melius, nõ enim hoc, vt quidã putant, pro exemplo aliorum ſenſuum, ſed ſingulariter eſt intelligendum. Obducitur enim auri, omiſſa cartilagine & cute quæ exterius annexa omnibus in conſpicuo eſt, membrana quædam, quam tympanũ vocant, tranſuerſim deducta: & ſub ea foramen eſt, quod in cauitatẽ in oſſe tẽporis exculptã, fertur, in ea autẽ cauitate tria ſunt oſſa, quorum duo mallei ſuper incudem iacentis, ſatis aptè effigiem præbent, habet enim incus duos pedes, vt ita dicam, & ſuperficiem non æqualem, ſuperius planam dentis molaris, duas tantum radices habentis in ſpeciẽ: malleo verò manubrium, & in fine acies quædã, retrò reſpiciens prominet, ex qua parte infrà vergit mallei tubulus: hic in membranæ quaſi initio nerui quinti paris rami, malleũ ambientes, ipſe neruus radicibus illius ſubiacet: vnde etiam foramen cæcum, & tertium oſſiculum, quare cum ab Aquilone membrana tendatur, os illud in quo cauitas oſſiculáq; & neruus ſiccentur, reſonant primùm in aëre inter oſſicula, oſque temporis contento voces, ac demum in neruum ſpecies transfunditur, ac in cerebrum deducitur, vt tandem audiatur. Liquet autem, non eſſe huiuſmodi ſtructuram in aliis ſenſibus, vnde nec generaliter dictum de illis. Veſal. 1. Anatomia c. 8. & poſteriores.

Denſat corpora frigidum, vt etiam ſexto Epidemiorum, & duriora reddit: ſed id præcipuè, ſi poſt calidam adhibeatur, libro de Humidorum. Vnde ortum illud problema, cur calida citius congeletur quam frigida? Vbiq; ob id gentium frigidiſſimũ vinum & aquã bibere licet, effoſſo altius puteo, etiam ſub laticibus, inde immiſſa feruenti aqua in ferreo vaſe puto. De firmitate dicebat Hippocrates libro de Affectionibus? Robuſta efficiũt corpora, quæ carnem denſam & multam generant, denſitas igitur ad firmitatem facit. Porrò de frigoris viribus loquitur in quinta Aphoriſmorum, & in ſecundo de Diæta. Sed illud non prætermittendum, frigida hæc non ſolùm conſidera vt exterius nos afficiũt, ſed etiam vt intus aër ipſe hauritur : nec ſolùm vt frigidus eſt, ſed etiam vt ſiccus : Boreas enim talis eſt. Cur verò mobilia? & illud non difficile eſt, humido corpus grauante abſumpto, quæ enim leuia ſunt, vehementius & facilius agitantur atque aguntur. Sec. Pag. 2. Pag. 12. 21. & 23. Pag. 10. & 11.

Καὶ ἰλίγγυς ἐμπίπτει, ἐν δὲ τοῖσι ὀφθαλμοῖσι, id eſt, Et vertigines in oculis fiunt, ſic enim vertit Theodorus Gaza, cui vni plus credendum eſt in hac cauſa, quàm vniuerſis interpretibus Latinis: vt qui Græcus natus ſit, & exquiſitiſſimam ſcripſerit Græcam grammaticam, vt rationem dicendi nemo melius callere potuerit: omitto modò, quod opus illud omnibus intactum de Animalibus Ariſtotelis, quod nemo aggredi aut tentare auſus eſt, Latinum fecerit adeò egregiè, vt nullus pòſt quicquam mutare tentarit. Sed rei ipſius natura hoc demonſtrat, quippe quid eſt dicere, oculis difficilem motum præſtat. Solum cognoui tres, quibus oculorum motus eſſent conſpicui: Filius meus natu maior, anagnoſta meus, puer duodecim annorum : Benedictus Cataneus Papienſis : & vxor Pauli pharmacopolæ Illyrij, amici mei, in aliis quem motum oculorum vides notatu dignum, vt ei qui mouet, difficilis videri poſſit? itane præſtigiatricem quandam ſcientiam Hippocrati tribuemus, qui eam adeò curioſè ſemper explodit.

prodit, tum maximè in libro de morbo ſacro: Tandem pudeat hos: qui relictis rebus ipſis verba ſectantur puerilia. Ob id autem adiecit Oculorum, quia alia eſt vertigo cerebri, quam dum eo verbo explodere vult, vt cuius materia ſit eadem quæ comitialis & ſyderationis, Galenus è directo pugnans, de illa potiſſimam intelligi exiſtimat at Hippocrates de hac oculari, quæ non ex ea materia fit, ſed ſolis vaporibus fit. Neque enim vnius diei conſtitutio materiam congregare poteſt, comitiali aut ſyderationi aptam. At Galenus putat de huiuſmodi intelligi, non animaduertens inter conſtitutionem longam auſtrinam, & vnius diei ventum auſtrinum, mullum intereſſe, nam conſtitutiones auſtrinæ diuturnæ, comitiales & ſyderationẽ mouent: boreales his morbis aduerſantur, at ſi ad vnius diei flatum reſpicias, nunquam vidi ex Auſtri flatu quemquam ſyderatum, ex boreali plures, inter quos Patricij generis amicus noſter Ludouicus Madius, atque id iure. Cum enim vehementes ſint, pituita redundante in cerebrum coaceruata, antequam abſumatur, exprimit in cerebri ventriculos perſæpe, & interficit.

APHORISMVS XVIII.

PEr tempora anni, vere quidem & prima æſtate pueri, & qui hos ſequuntur ætate, optimè degunt, & ſani ſunt maximè: æſtate verò & autumno, vſque ad aliquid ſenes: reliquum & hyeme, qui mediam ætatem habent.

COMMENTARIVS.

QVi volunt ver temperatum eſſe, vellem vt id mihi dicerent, num id omnibus in ætatibus prætulerit cæteris temporibus? Sed omitto hæc, quandoquidem confundunt omnia, qui exponunt hunc Aphoriſmum. Tria igitur cõſiderat Hippocrates, & ex his quartum vnum quoddam efficitur. Quod ad vitæ longitudinem attinet, & corporis ſalubritatem, ver omnib. ex æquo prodeſt, vt calidum & humidum. Quod ad robur, quicunque caloris naturalis copiam habent, hyeme melius degunt, quòd coactus calor omnia munia melius perficiat: quòd verò ad temperandam naturam, omnes melius degunt in contraria temporis qualitate. Ergo pueri & adoleſcentes vere & prima æſtate, vt enim pueri vere, ita adoleſcentes prima æſtate, id eſt ad æquinoctium vſque, optimè degunt, tum generali ratione, tum ſimilitudine, quia calidi ſunt, & humidi. Vtraque autem harum qualitatum fouet naturalem calorem & vitam. Hoc eodem tempore etiam calor naturalis in viſceribus latet: vt prima Aphoriſmorum. Ex tribus ergo cauſis omnes concurrunt. Optimè degere, eſt robuſtos eſſe ſine querela, iidem etiam (dicit) ſani ſunt maximè. Vnum ad habitum & vires, aliud ad ſanitatem pertinet. Senes non fruuntur hyeme priuilegio reditus caloris, adeò vt æſtate omnibus partibus melius affectis temperati videantur vnde colliquatis humoribus crudis, à multis morbis interim interquieſcunt, & robuſtiores ſibi vidẽtur. Idem etiam in principio autumni, vt dixi: quia ante æquinoctiũ olim ab Arcturi ortu incipiebat, ea autem pars calida erat, & humida propter pluuias. Qui media ætate ſunt, contracto intus calore, & etiam temperato eo qui eſt in corde, omnia aduerſa contemnunt. Eſt ergo temperamentum humanum ſimpliciter, & qui ad hominem, & caloris naturalis vigor. Hoc idem ergo in temperaturis, in regionibus & cubiculis, ac veſtibus: ſed & regiones ad anni tempora. In Germania æſtas, in Æthiopia hyems erit ſaluberrima: Rhodi autem ver. Porrò habitum bonum declarat in Parangeliis conſiſtere in calore, ſpiritu, concoctione humorum, vniuerſaque victus ratione atque ſtructura. Pendet autem hic Aphoriſmus ex tertio huius particulæ, & ſcribitur libro de Humoribus, vt dictum eſt: ſed non explicitè. Per verba autem illa, Et qui hos ſequuntur ætate: eos intelligit, qui vſque ad incrementi finem perueniunt: id eſt vſque ad annum vigeſimum quintum, vt aliàs docebimus.

Pag. 5.

Pag. 4.

11. Contrad. Cont. 10.

APHORISMVS XIX.

MOrbi omnes quidem in omnibus temporibus fiunt: quidam verò magis in quibuſdam ipſorum & fiunt, & excitantur.

COMMENTARIVS.

MOrbos proprios vnumquodque tempus decernit, & præcipuè ſecundum temperiem: duas tamẽ cauſas Galenus affert in Commentario ſuo, cur omnes morbi omnibus temporibus fiant. Vnam prorſus naturalem, ſcilicet temperaturam, & ætatum diuerſitatem: alteram fortuitam, rationem victus. Vnde factum eſt, vt Patauij aliquando ſoli Hebræi ægrotarent certo morbi genere: aliquando ſoli non ægrotarent, cum morbus popularis graſſaretur in ciues. Baſileæ, cum magna pars ciuium ex peſtilenti morbo vno anno extincta eſſet, aduenarum vnus vel alter tantũ ex eo morbo abſumptus eſt. Si igitur ex temporis ratione peculiares morbi regnare deberent, ob alias duas cauſas omnes promiſcuè, ſequitur vt facta miſtione partim omnes regnare debeant: ſed peculiariter & magis, quædam certa genera. Sed quis credat hanc doctrinam, ei quæ de miſtione temporum tradita eſt, ſuccedere debere, cũ hæc ſimpliciter videatur? Sed audi: validiores eſſe cõſtitutiones compoſitas, de quibus dictum eſt nemini dubium eſſe poteſt, cum ex his morbi populares oriantur, qui paucos intactos relinquunt: & tamen longè pauciora genera morborum comprehendunt, cum ſimplices longè plura: igitur cum à notioribus inchoandum eſſet, rectè fecit Hippocrates, hos poſt illos collocans: non antè, vt voluiſſet Galenus.

Cæterùm videamus, poſtquã hic Aphoriſmus generalis eſt, quot modis tempora morbos efficiant: id enim eſt verè ſcire, ſcilicet cauſas intelligere, & quomodo illorum ſint

Ee 4 cauſæ,

cauſæ, vt Ariſtoteles ait. Ergo primùm tempora morbos producunt vel ratione loci ſolis, vel motus eius, vel comparatione ad præterita: velut æſtas ratione loci ſolis mouet febres ardentes & tertianas, quoniam calida & ſicca generat bilem flauam multam, & eam etiam accendit. Ratione motus autem, ver generat puſtulas & lepras & impetigines, natura tranſmittente ab intus ad extra. quod enim conceptum eſt, tunc protruditur, vt etiam in arboribus quæ germinant, & herbis quæ à terra erumpunt. Ratione temporis præcedentis, vter generat atram bilem & furorem ob humores genitos in autumno antè, qui non potuerunt digeri per hyemem ob ſubſequens frigus, & grauedines & raucedines & tuſſes ob pituitam præcedentis hyemis. Et in autumno ſtillicidia vrinæ, & difficultates inteſtinorum ob bilem flauam in æſtate genitam, & melancholiæ & furores ob ſolis ſitum. Talis enim humor generatur, & aqua intercus ob imbecillitatem caloris naturalis, quæ aduenit ob receſſum ſolis à nobis. Sic omnes hi morbi ad has tres cauſas reducuntur, quorum etiam cauſa ſubiicit, & in æſtate vernos plurimos, & in autumno itidem æſtiuos plurimos fieri. Porrò de prima cauſa generationis morborum, ſcilicet qualitate temporis, egit longa tractatione in libro de Humana natura: de cauſa autē ex ſolis motu, dictū eſt ſuprà. De generatione humoris dicit in ſequēti Aphoriſmo. Pag. 4. Aphor. 1.

APHORISMVS XX.

VErè etenim furores, & atræ biles, & morbi comitiales, & profluuia ſanguinis, & anginæ, & grauedines, & raucedines, & tuſſes, & lepræ, & impetigines, & vitiligines, & puſtulæ vlceroſæ plurimæ, & tubercula, & articulorum morbi.

COMMENTARIVS.

ENumerat quatuordecim morborum genera, è quibus comitiales, tuſſes, grauedines, raucedines, tubercula quid ſint, iam declaratum eſt. Similiter docuimus, quonam pacto omnes hi morbi ad hæc tria principia reducantur: ſingulos reducere decet, tamen breuiter. Nam ad materiam in hyeme genitam grauedines, raucedines & tuſſes: ad genitam in autumno lepræ, impetigines, vitiligines, puſtulæ vlceroſæ, furores & atræ biles, omnes enim hi ex materia exuſta fiūt: ad alterutrius comitiales & anginæ, ad vtriuſque articulorum morbi. Ad hæc omnia facit motus ſolis, ſicut etiam ad tubercula & profluuia ſanguinis motus ſolis & locus. Sanguis enim & materia miſta ex bile, & pituita in hominibus morboſis loco ſanguinis generantur, ex quibus fiunt tubercula.

Reliquum eſt igitur, vt ſeptem morborū principaliorum eſſentiam atque cauſas etiā explicemus. Hippocrates ſexta Aphoriſmorum: Si timor & triſtitia longo tempore perſeuerent, tale eſt melancholicum. Quod etiam ad fugiendam homonymiam, Fuchſius vertit atram bilem, ſigna ergo huiuſmodi morbi, ſunt timor & triſtitia. Cuiuſmodi autem ſit, declaratur in Epiſtola ſenatus & populi Abderitarum ab Hippocrate, cuius tota ſumma eſt, quod aliena ſentiret à communi hominum conſenſu, diceret, ageret, præſertim verò etiam in his quæ vel dictu impoſſibilia, vel factu damnoſa eſſent: vt quòd volucrum voces attentus exploraret: hoc enim non poteſt ſciri, quid ille velit, quodque diceret infinitos eſſe Democritos, cum vnus tātum eſſet: & quod noctu ſurgeret, hoc enim damnoſum. His enim quinque ſignis præſertim melancholia dignoſcitur: de qua cū multi loquantur, pauci norunt propria ſigna. Eſt autem morbus non lethalis, vt dignoſcitur ex verbis illis in ſeptimo Epidemiorum: Timochàris ſeruus cum ex atrabiliariis eſſe exiſtimaretur à tot ac talibus viris, mortuus eſt ſimiliter circa eoſdē dies Quaſi dicat: Si fuiſſet, non tam breui ſpacio periiſſet. Retulerat enim antè, Canonis ſeruam ex dolore capitis cum clamore etiam inſanientem, in quadraginta diebus mortuam eſſe. Differt autem furor ab atra bile, ſexto de Morbis vulgaribus: Similiter & bilioſum & ſanguineū corpus atrabiliarium fit, ſi non habet euacuationes. Sanguineum enim in melancholiam, bilioſum in furorem tranſit. Arabes melancholiam ſuo nomine vocant, furorem autem maniam. Hi differunt à pręcedentibus, quod minantur, verberant: & ſe præcipites agūt: quod alij non faciunt. Si tamen in ſola cogitatione maneant errores hi, nec loquantur aut agant, nondum ſunt melancholici. Profluuia ſanguinis quatuor ſunt generum. Aliqua non extrà erumpunt, vnde illud primo de Morbis: Si ſanguis ex vulnere aut vena eruperit in ſuperiorem ventrem, neceſſe eſt ſuppurari. Secundus modus, cum foras erumpit naturaliter, ſed in maiore quantitate: vt ex hæmorrhoidibus aut menſibus, vel aliena qualitate, vt primo de Morbis mulierum, cum ſanguis ex vtero conturbatus, & nonnunquam ter in menſe eruperit. Tertius eſt, cum non naturaliter, ſed ſponte erumpit, vt è naribus, de quibus dicebat Hippocrates: Quibus ſanguis multus fluit ex naribus, qui quidem decolores mero modo ſunt, his parū prodeſt: quibus verò colores rubicundi, non ſimiliter. Eſt autē ſanguis calidiſſimus natura, & bile calidior: primo de Morbis. Nec meretur ſanguis appellari iuſtè, niſi cum rubicundus ac ſyncerus fluxerit, ſecundo eiuſdem. Hoc dictum ſit pro intellectu dictorum Hippocratis, cum dicit fluxiſſe ſanguinem, niſi atrum, aut alium addiderit, palàm eſt debere intelligi ſyncerum ac rubicūdum. Quartus modus eſt, cum nec naturaliter nec ſponte ſanguis fluit, ſed velut in vulnere & in ſectione venæ. De vulneribus Hippocrates ſexto de Morbis vulgaribus, inquit: In vulneribus, ſanguis concurrit, curandum eſt igitur vt vacuum repleatur, quomodo intelligēdum, ibi explicabitur. Et ſeptimo eiuſdem: Vulnera ſanguinem fundentia, exudātia, maligna. Sed in Coacis prædictionibus ſcribitur, Rigentia loco exudantia: & ſubiicit, Sic affecti loquentes latenter moriuntur. Vnum non prætermittam, nimis neceſſarium circa hoc quod dicitur primo Epidemiorum, ſcilicet quòd

Pag. 19. Sec. 1. vlt. textu. Pag. 2. Pag. 22. 6. Epidem. Sec. 6. Pag. 2. Pag. 2. Sec. 5. Pag. 16. Pag. 13. Conſt. 3.

Pag.9. quòd ſanguinis larga eruptio è naribus, in febribus ardentibus multos ſeruauit, modica verò occidit. De anginis faciebat Hippocrates tres ordines in Prognoſticis: Perniciosiſſima, & quæ citò interimit, non vltra quartam ſe extendens, ſæpe etiam ipſa die, cuius ſunt tria ſigna præcipua: recta ſpiratio, dolor vehemens, & nullum ruborem nec tumorem in faucibus aut ceruice apparere: Pernicioſa valde, cum tumor & rubor in faucibus apparet: Et ſimpliciter pernicioſa, cum non ſolùm fauces, ſed & ceruix rubent. *Pag vlt.* Talium enim & plerique moriuntur, cum abſque decretorio ſigno euanuerint. De lepris, impetiginibus & vitiliginibus, hæc habentur ſecundo Prædictionum: Impetigines & lepræ & vitiligines albæ, quibus quidem iuuenibus aut pueris aliquid horum factum eſt, aut paulatim conſpectum, in multo tempore augeſcit: de his non opportet exiſtimare eam papularum eruptionem eſſe ex abſceſſu, ſed eſſe morbum. Quibus verò horum aliquid repentè magnum contigerit, *4. Aphor.74.* *6. Aphor 9.* hoc ſanè eſt ex abſceſſu. Nam vitiligines albæ ex letaliſſimis morbis fiunt, velut & tabidus morbus: lepræ autem, & impetigines, ex morbis ab atra bile factis. Liquet igitur, non de huiuſmodi ſermonem eſſe, ſed de his quæ paulatim iam factæ augentur. De reliquis dicemus in ſequentibus.

Aphor.9. Quòd verò dixerit, Ver ſaluberrimum eſt: quia ipſum generat ſolum ſanguinem, qui ſola poteſt peccare quantitate.

APHORISMVS XXI.

Æſtate autem nonnulli horum, & febres continuæ & ardentes, & tertianæ febres plurimæ, & vomitus, alui profluuia, lippitudines, & aurium dolores, oris vlcerationes, & genitalium putredines, & ſudamina.

COMMENTARIVS.

NOn vbique coniunctiones Latina lingua recipit congruè, vbi Græca. Duas enim nonnunquam, ſimul, & duas negantes pro vna recipit. Prima autem verba non indigent interpretatione, primum, morbi quicunque ex materia genita in vere, æſtate rurſum fieri ſolent, ſi non antea facti ſint: vt profluuia ſanguinis, & tubercula. Et qui etiã ex præcedentis temporis materia nondum facti fuerint, ob qualitatis defectum, vt articulorum morbi, indigent enim plerunque maiore aëris caliditate. Enumerat autem decem morbos, ei tempori peculiares, è quibus febrium tres ſpecies primæ: vomitus, alui profluuia, & lippitudines, manifeſtè pendent ex materia, quæ in æſtate gigni ſolet, ſcilicet bile flaua.

Lib 2.c.1. Sed & oris vlcera, & genitalium putredines, & ſudamina ob æſtum: at de quartana ex Celſo, quamuis Galenus octauo de Placitis Hippocratis & Platonis *Cap.6.* eam addiderit, dicerem expungendam. Sed omnino quartanas plures exuſta bile in æſtatis fine fieri videmus. Difficultas eſt de aurium doloribus, quod enim comminiſcitur Gaenu s de capitis repletione: Si caput æſtate repletur, nullo tempore anni immune erit. Dico ergo ſolutionem huiuſmodi longè aliam eſſe: Auris meatus ſiccus eſt, & ſtrictus, vt colligitur libro de Carnibus: *Pag.5.* ideò non facile recipit excrementa, niſi tenuiſſima, craſiſſima enim deferuntur ad palatum & nares, mediocria ad oculos, ideo dicebat libro de Affectionibus, *Pag.2.* quòd pituita ad illas etiam intus defluere ſolet: intellige attenuata, quæ per vlteriorem attenuationem aquæ calidæ digeritur vnde etiam in febribus aures bile replentur, vt in Aphoriſmo. *4.Par.28.* Ideò cum æſtate abundent tenuiſſimi humores in ea, maximè aurium dolores & phlegmones etiam excitantur: lippitudines eodem modo ſiccas oboriri diximus.

Reliquum eſt, vt de octo enumeratis aliis morbis agamus. Sudamina inquam, ſunt puſtulæ tenues, rubræ, quæ per totum corpus oriri ſolent, aquea materia ſudoris in illis contenta, quas vulgus Ferſam appellat Mediolani: vix inter morbos dignæ adnumerari, niſi Hippocrates ad multitudinem & frequentiam reſpexiſſet: hoc ipſo forſan, vt in talibus facere conſueuimus, nominis additione contentus, vocantur enim ὕδρωα Græcè. Genitalium putredines. Galenus tertium Epidemiorum citat: & rectè, non ita ſecundum, inquit enim: *Conſt.3.* Erat ex his omnium grauiſſimum, vbi circa pubem & pudenda vlcera & ſacer ignis ac ſuppurationes accidiſſent. *Pag.6.Et lib. de Genitura, in princ.* Cauſa autem colligitur libro de Natura fœtus: quoniam locus ille calidus eſt, ad eum enim confluunt venæ multæ, & propter calorem genitalium, & humidus etiam: & ibi fit concuſſio multa, & raritas cutis, vnde etiam pilorum copia, & ortus celer, & ſalſus humor, vnde fit illa titillatio. Colligitur etiã ibi ſudor, ob ſitum concauum, & membrum prominens. Vnde nullibi plures cauſæ putredinis concurrunt. Oris vlcera quænam ſint, *Aphor.24.* dicemus infrà. Febrium continuarum & ardentium diſcrimen eſt, (cum tamen & continuæ febres pro genere ſumptæ, ardẽtes ſub ſe contineant) quod ardens eſt, vt habetur libro de Affectionibus, *Pag.4.* vehemens, & vehemẽs ſitis, & lingua aſpera ac nigra, & color ſubbilioſus, & ſputa bilioſa, & intus ardet, & exteriora frigent. In libro autem de Ratione *Pag.13.* victus in acutis, addit laſſitudinem & vigilias, & aluum liquidam, demittentem excrementa bilioſa ac pallida: ponitque aliud genus, in quo extremitates frigent, ita vt in prima autoritate de harum cõmuni genere locutus ſit. De hac dicebat ſecundo Epidemiorum: *Sec.1.* Febres ardentes in æſtiuis magnis temporibus fiunt, & in aliis temporibus: reſiccãtur autem magis æſtate. Qui autem continuarum & ardentium naturam & diſcrimen ſcire deſiderat, conſideret præcipuè verba illa Epidemiorum primo: *Conſt.1.* Febres horridæ, continuæ, acutæ, & illa rurſus: *Conſt.2.* Febres continuæ, & quibuſdam paucis ipſorum ardentes. *Sec.1.* Et in tertio: *4.Aphor.58.* Erat autem conſtitutio febrium ardẽtium. Hæc autem inferius apertè explicabũtur, nunc ſatis fuerit adiecisse ex libro de Coacis prædictionibus: *Pag.4.* Febres continuæ per

tertiam

tertiam diem augeſcentes, periculoſæ. Quibus febris aliquando intermittit, periculo vacant. De vomitu in prima ſectione diximus, & etiam dicemus ſuis locis: tum de alui profluuiis, quod maximè à flaua bile fiant.

APHORISMVS XXII.

AVtumno verò & multi æſtiui morbi fiunt, & febres quartanæ & erraticæ, & lienes, aquæ inter cutem, & tabes, & ſtillicidia vrinæ, & difficultates inteſtinorum,& coxendicum dolores, & anginæ,& anhelationes,& ilei, & morbi comitiales, & furores, & melancholiæ.

COMMENTARIVS.

QVartanam non commemoraſſe inter æſtiuos morbos, hic locus declarat, Connumerat ergo quindecim morborum genera, quòd autumnus morborum ſit feraciſſimus. Facilior autem eſt explicatio hæc, cum materia non extendatur ad tria tempora, vt in æſtate: imò vix ad duo, nam difficultates inteſtinorum, & ſtillicidia vrinæ & anginæ, vix materiam habent quandoque æſtati communem: poſſunt tamen & autumno omnino proprij eſſe. Porrò de erraticis febribus, liene, aqua intercute, coxendicum doloribus & ileis, dicemus nunc, nam de cæteris dictum eſt in hac particula antè, vel pòſt dicetur. Febris erroneæ meminit *Lang.6.* Primo Epidemiorum in Cleanactide: cuius etiam exacerbationes fuere erroneo modo, & vrinæ fuerunt partim tenues, partim cum multa ſubſidentia rubra: ſed non ab initio liberatus eſt autem octuageſima die. Hæ fa- *Pag.26.* cilè in quartanam degenerant, vnde in Coacis prædictionibus: Vrinæ nigræ in febribus erroneis quartanam indicant. Palam tamen eſt eas à bile fieri tum flaua & nonnunquam æruginoſa, vt in Cleanactide: Bilem flauam, inquit multam vomuit, pòſt æruginoſam. Conſentaneum autem eſt, fieri talem materiam diuerſam, cum flauam bilem æſtatis, autumnus partim cogat. Lie- *Pag.6.* nes, ſupple duri ac tumidi, vt in libro de Affectionibus. Proponit autem tres diuiſiones. Quidam glienoſi ſunt à bile, qui deterius ſe habent: quidam à pituita, qui mitius. Quidam curantur, quidam nunquam: & horum quidam in hydropem etiam tranſeunt. Eorum qui curantur, quidam per purgationes, quidam per diuretica, quidam per ſola emollientia, quidam ſola ratione victus, quidam *Pag.6.* per vſtionem. In libro autem de Internis affectionibus connumerat quinque genera tumorum lienis, qui fiunt à totidem humoribus: bile flaua, nigra, ſanguine, pituita, cruditatibus. *Pag.2.* Conſtat autem illis verbis, libro de Hominis ſtructura (Liem autem ex ſanguinis fece alitur, vnde melancholicum ſanguinem fieri certum eſt) cognitam exactè Hippocrati lienis naturam. Aqua verò intercus, cum quindecim maximè cauſis efficiatur apud Hippocratem (lienis tumoribus non curatis, vt dictum eſt: ſuppreſſa purgatione conſueta ſanguinis, febribus acutis, alba pituita, & iecoris duricie, ex aqua intercute vteri, ex potu aquæ, ex laterum mollicie, ex veſicis in iecore, ex profluuio ſanguinis, ex longis morbis non purgatis, ex diuturna dyſenteria, ex vitio circa renes & emulgentes, ex ſpirandi difficultate) plurimæque harum autumno ſint familiares, patet propoſitum. Aliter reducitur in duas hic numerus: vitium concoctionis in iecore, & impedimentum expurgationis aquæ, in autumno facilè ambæ occurrunt. *Pag.19.* *Coxendicum dolores à quatuor cauſis fiunt, libro de* Internis affectionibus: *Pag.4.* Bile, pituita, ſanguine, & ſolis calore. *Pag.6.* Eſt in libro de Glandulis: *Pag.14.* Generaliter fluxione, & maximè capitis, per ſpinam. Libro de Locis in homine, & ideo cum autumnus & cruditatibus & fluxionibus aptus ſit, in eo tales dolores apparent. *Pag.14.* Vide in ſecundo Prædictionum plura. Ilei autem vocantur voluuli Latinè, vt Galenus in Commento: & ſunt dolores vehementiſſimi, ex fecum retentione, plerumque ex inteſtini inflammatione. *Pag.25.* De eo in libro de Internis affectionibus, *Aphor.24.* ſed hæc omnia inferius in ſexta & ſeptima particula docebuntur: *Aphor.10.* nunc admonuiſſe ſatis ſit earum quas ſuperius retulimus cauſarum, quibus autumnus ad vnumquemque morbum peſſimum paratus eſt, ſcilicet receſſum ſolis, qualitates naturæ maximè contrarias, repentinam mutationem, exhauſta calore natiuo ob æſtatem corpora: quibus ſi praua victus ratio acceſſerit, coronidem abſolueris.

APHORISMOS XXIII.

HYeme verò morbi laterales, & pulmonis inflammationes, grauedines atque raucedines, tuſſes, dolores pectoris & laterum atque lumborum, capitis dolores, vertigines & apoplexiæ.

COMMENTARIVS.

QVòd hyems non generet morbos ex autumnali materia, quæ melancholia eſt: nec ob frigiditatem, quæ morbis aduerſatur: nec ob humidam qualitatem, à qua temperatur: neque ob caloris contractionem, qua omnia rectè adminiſtrantur, planum eſt. Infeſtantur ergo ſolum membra, quæ frigori ſunt obnoxia: inde laterales morbi, peripneumoniæ, capitis dolores, ac huiuſmodi. Pulmo enim & pectus frigori, ob multitudinem aëris quem attrahunt, obnoxia ſunt: cerebrum verò & ob hæc, & quia frigidiſſimum natura eſt. *Pag.2.* Vnde libro de Carnibus: Cerebrum ſedes eſt atque metropolis frigidi ac glutinoſi humoris. *Pag.3.18.* Et in libro de Glandulis addit aliam cauſam, quòd album ſit, & friabile, vt glandula: glandulámque magnam appellat. *Aphor.10.* Quocirca in quinta Aphoriſmorum ait: Frigidum cerebro inimicum

micum. At ergo cur frigidum dolores excitet pectoris & laterum, ſuperius edocuimus. Ex decem igitur morbis, quos enumerat, nullum ſupereſſe puto, cuius cauſam non docuerimus, præterquam lumborum doloris. Sic ille vertit ὀσφὺν: ſed non propriè. Lumbi enim ſunt caro: ψοῖς, pars ea vertebrarum quinque, quæ proximè poſt coſtas ſpurias deſcendunt vſque ad os ſacrum, cuius finis extenditur ad coccygem: & in ſacro oſſe eſt latitudo maior, & in eo figuntur oſſa clauium, ſeu annectuntur. continet enim plerumque oſſa ſex, coccyx autem quatuor, vt à Veſalio in primo libro habetur. Cæterùm vt ad ὀσφύος oſſa redeam, illa
Cap.18.& 6. ſunt, quæ in inani parte ventris reſident, nec
Cap. 18. & 60. coſtis nec ancharum innixa oſſibus. Ea hyeme dolere ſolent, ob cauſas fermè eaſdem, quas de coſtis & pectore aſſignauimus. Locus etiam ille quem cingere ſolemus, in febribus continuis atque intermittentibus dolore vexari ſolet. Primúſque eſt qui fatigatur, ſi quis ſe incuruet, ob id quòd non, vt vertebræ aliæ, oſſibus vtrinque munitus ſit. Hæc igitur de Aphoriſmo dicta ſint.

Id verò adiicere non pigebit, differentiam eſſe inter morbos autumnales & æſtiuos (exempli gratia) & autumnales ex æſtiua factos materia: ita & æſtiuos vernaléſque, ac ex verno tempore materia genitos. nam omnes morbi communem non ſolùm materiam habent, ſed etiam qualitatem vnam, aut ambas: vt in prima autumni parte calor & ſiccitas, aut ſiccitas tantum. Sed ſi qualitates permutentur, morbi non dicuntur eſſe communes, à frigore enim & ſiccitate autumni, bilis flaua aliter truditur & vitiatur, quàm a calore æſtiuo. Indicio eſt enim, quod cum furores & atræ biles autumni morbi vere fiant, quia materiæ ſolius agitatæ morbi ſint, non tamen autumnales morbi vere fieri iuſtè dicuntur: quoniam non ab eadem qualitate, vel qualitatibus. Manifeſtior autem eſt differentia effectus, qui prouenit permutata vna qualitate tantum inter contigua tempora, in æſtate cum vere & autumno, quàm aliorum: ideò meminit ſolùm de morbis præcedentis temporis in æſtate comparata ad ver, & autumno adæſtatem comparato. Vtrum ergo ver hyemales morbos pariat? Videtur quòd non: tum quia Hippocrates non meminit eorum, tum quia veris morbi fiunt potius à vehementi mutatione, quæ in hyeme non adeſt: quàm ab humida qualitate, quæ communis eſt hyemi.

APHORISMVS XXIV.

IN ætatibus autem talia contingunt paruis & nuper natis puerulis oris vlcera (quæ aphthæ vocantur) vomitus, tuſſes, vigiliæ, pauores, vmbilici inflammationes, auri umh umidæ ſordes.

COMMENTARIVS.

IN his ſequentib. Aphoriſmis octo, ſcilicet præſenti connumerato, cum ætates numeret ſeptem, continuato ſermone, niſi quod in vigeſimo octauo loquitur de iudicatione morborum puerilium: neceſſe non eſt vt de continuatione, quæ per ſe clara eſt, aliquid dicam. Neque enim videtur, vt antè dixi, liber magis ordinatus ab Hippocrate, hac ſeptima Aphoriſmorum ſectione: & in ea nil ordinatius, quàm hæc pars quæ hic incipit, & vſque ad finem extenditur, vt ſit omnino ſermo continuus de ætatum morbis ac ſymptomatibus, illas vt ſe habent connumerando. Sed & cum præcedentibus pulchrè coniungitur: ſiquidem in illis de morbis egit, qui ex temporibus anni contingunt, quæ ſunt res non naturales communes: ætates autem ſunt res naturales, ſed & ipſæ communes. Non ſolùm verò ætates morbos ſibi decernunt peculiares, vt in hos magis quàm in illos ſint procliuiores: ſed quod magis mirum eſt, extremæ etiam ætates magis ſecuræ ſunt, & quaſi prorſus à quibuſdam morbis, prout in ſingulis docebimus. Sed iam ad Hippocratis ſententiam explicandam veniamus.

Proponit ſeptem morbos nuper natis familiares. Non per nuper natos ſanè eadem die intelligit ſolùm, ſed etiam vſque ad ſeptimum menſem: quod demonſtrabitur in ſequenti Aphoriſmo. Cauſam horum Galenus non exponit, ſed nos breuiter eam docebimus. Eſt autem duplex: Vna quidem ſecundum naturam, alia ſi quid prætereà ſuperueniat. Quæ eſt ſecundum naturam, quintuplex eſt, vt docet Hippocrates libro de Octimeſtri partu. Prima, eſt labor (dicit) in ortu, ex quo tumidus & inflatus naſcitur infans: & niſi tumor ille ſubſidat intra tertium diem, aut paulo ſerius, morbi ex illo fiunt, vt inquit Hippocrates. Secunda, eſt Pag. 1.
eſt reſpiratio noui aëris, & illius circumambientis refrigeratio. Tertia, eſt abſciſſio vmbilici. Quarta, nutrimentum diuerſum, cum in vtero ex ſanguine, extrà lacte nutriatur. Quinta eſt ſtratum, quod in vtero molliſſimum eſt, inter humores, & tenues membranas: extrà conſtrictus; & faſciis aſperioribus vinctus, & in cubili duro, etiam ſi plumeum ſit, reclinatus. Alia cauſa, quæ non ſemper adeſt, eſt vitium lactis, vel ſi non lactetur à matre, & excretio vitioſi ſucci in ventre matris coaceruati. Quibus intellectis, facile eſt vniuſcuiuſque cauſam aſſignare. Oris vlcera propter lactis acrem qualitatem, non aſſueto infante nutriri in ventre matris per os, ſed per venas & arterias vmbilici, quæ & ſenſu carent, & craſſiores ſunt oris interiore cute. ob id maximè cauere debent nutrices, ne ſalſis aut acutis aut ſeroſis alimentis vtantur: & prætereà purgari debent caſſia nigra, & tamarindis, & ſyrupo violaceo. Sunt autem aphthæ, vlcera non profunda oris & linguæ, & palati & faucium, alba, quæ prohibent ne infans ſtringere poſſit os, & ſugere lac, ideo in hoc caſu ſolent adhiberi cinis radicum bugloſſæ, & per infundibulum ex membrana hœdina lac immitti: & ſic plures ſeruantur, alioquin morituri. Vomitus, quoniam ſeu lac ſeroſum ſit, ſeu coaguletur in ventriculo, ſeu auidius ſugatur, ſeu ſit horribile, ſeu ventriculus

culus ipſe ſit refrigeratus ob nouitatem, cùm non ſit aſſuetus excipere, nec contingere, nec concoquere cibum, irritatur facilè ad vomitum. Dicebat Hippocrates in libello de Dentitione: Qui multum lactis reuomunt, his aluus ſupprimitur. Tuſſes, ob aëris nouam reſpirationem, tum etiam caput ab eo affectum, proueniunt: & maximè ſi aër frigidus ſit. Vigiliæ contingunt multifariam: vel ob malam coctionem, vel ob læſionem cerebri ab aëre, vel ob ſtratum durum, vt dixi: vel ob ſordes, quas in vtero non ſentiunt, circa corpus, à quibus mordentur, refrigerantur: vel ob dolores in ventre, ex excrementi veteris ſeparatione: vel ob dolores vmbilici, maximè cum præter naturam læſus etiam fuerit: vel ob morbum aliquem ex numeratis, vel aliis. Circa pauores Galenus dixit, non ſolùm in infantibus, ſed adultis obſeruaſſe pauores contingere, quando multi & vitioſi humores mordent ventriculum, præcipuè illius os, tunc enim, dicit, terribilia ſomnia incidere ſolent. Videtur autem Hippocrates de huiuſmodi pauoribus intelligere, quanquam etiam in vigilia fruſtra terreri tales ſoleant: vnde tum ob cauſam, tum ob rem ipſam facilè huiuſmodi pueri conuulſionibus capiuntur. Vmbilici inflammationes accidunt propter vinculum & inciſionem generaliter: ſpecialiter, cum aliquid erratum circa id fuerit, aut ob flatum. Nam & is cauſa eſt inflammationis, & inflationis citra inflammationem, quod frequentius accidit. Aurium ὑγρότητες. aëris enim frigiditate compreſſum cerebrum, vndique exprimit aquoſum excrementum, quod etiam ob eandem frigiditatem generatur copioſius, per omnia loca: ſed aurium meminit, quia reliqui exitus pro naturalibus habentur, vt nares & os.

Cæterùm quod ad aphthalas pertinet, Hippocrates libro de Dentitione ait: Vlcera tonſillarum periculoſa ſunt: ſi tamen febris adſit, tutiora: ſin autem cum febre & tuſſi, periculum eſt ne in vlcera recurrentia vertantur. Si quid araneoſum apparet, adhuc deteriora ſunt, & præſertim ſi deglutire non poſſunt, aut multam bilem reuomant, vel per aluum deiiciant. Si pituita per os defluat, bonum. æſtate etiam facta deteriora ſunt quàm aliis temporibus, ſi fiant circa vuluam, vocem, ſi diu permaneant, vitiare ſolent. Vlcera, quæ in tonſillis diu manent ſine incremento, non ſunt periculoſa ante ſextam diem. Vlcera grauiora & acuta, circa fauces proſerpentia, ſpirandi difficultatem ſæpè pariunt. Tuſſes autem ſi in ſugendo inſtent, vuluam maiorem eſſe indicant. Si dentientes infeſtent, ſerius dentes prodeunt. De *Pag. 13.* vmbilici affectu dicebat ſeptimo Epidemiorum, Hegeſipolis filiolus quatuor ferè menſibus dolorem circa vmbilicum corrodentem habebat. Vnde non ſolùm puerulis, ſed & maioribus incidit. Nam non potuiſſet percipere qualitatem doloris, & narrare, ſi fuiſſet infans: obiit tamen. Quomodo autem *Sect. 3.* pueri purgandi ſint, docebat Hippocrates ſexto Epidemiorum, dicens: Mulier, capra, elacterium vel cucumerem ſylueſtrem comedentes, pueris purgatio. Docet nutricem eſſe purgandam, non autem infantem.

APHORISMVS XXV.

IN progreſſu verò, cum iam dentire incipiunt gingiuarum prurigines, febres, conuulſiones, alui profluuia, & maximè cum caninos edunt dentes, & iis præſertim pueris, qui craſſiſſimi ſunt, & aluos duras habent.

COMMENTARIVS.

QVanquam dentes celerius & tardius diuerſis puerulis oriri ſoleant, nihilominus plerunque, vt Paulus & Aetius docent, *Lib.1 c.9. Lib 4. c 9. Pag.4. & 5.* ſeptimo menſe naſcuntur. Hippocrates tamen cenſuit, etiam in ventre matris lactentes procreari, libro de Carnibus: vbi primum ortum non definit, ſed caſum primum dentium, & abſolutionem omnium in ſeptimum reiicit annum: dentes verò vltimos, quos ſapientiæ vocat, ad vigeſimumoctauum. Sed ſi cadant ante ſeptimum annum, ſignum eſt morbido ex alimento fuiſſe procreatos. Cæterùm conſtituti temporis nulla eſt meta in maioribus; anno enim quadrageſimo tertio cœpit oriri mihi dens vltimus, ſuperior octauus, ſcilicet dextræ mandibulæ, qui vix quinquageſimoſeptimo, cum proximi cadere iam cœpiſſent, abſolutus eſt. Ergo cum acuti pullulare cœperint, pruriginem primùm in gingiuis efficiunt, pòſt ſtimulo non ceſſante dolorem, ex quo febres & conuulſiones, aluique profluuia generantur. Quomodo ergo dolor non adeò magnus febres & reliqua mala poſſit efficere, diligenter eſt conſiderandùm. Eſt ei proprium, vt continuus ſit: quoniam inflammata particula ab initio nihilo ſecius perpetuò vrgetur naſcentis denticuli acie, vnde maior dolor excitatur: itaque vigilias adeſſe neceſſe eſt, cum cauſa permaneat, velut ſi quis aſpiculo perforetur, nec quieſcat ſpiculum, ſed magis intus prematur. Iam ergo habemus vigilias fermè perpetuas, & dolores qui non quieſcunt, niſi tantiſper, quantum obdormiſcunt; obdormiſcunt autem parum. Dolores autem, præſertim acuti, & non ceſſantes, inflammationes excitant, libro de Veteri *Pag. vlt.* medicina: & in libro de fracturis: Inflam- *Pag. 11.* mationes autem, conuulſiones & febres, quas etiam vigiliæ excitant. Sed & profluuia alui, non ſolùm eo quòd cibus non concoquatur (non enim humeros, ſed ſolus cibus deiiceretur) nec ſi à cibo abſtinerent, deiicerent. Sed & verbum ipſum διάῤῥοιαι, id declarat. Fiunt igitur profluuia ob naturæ conatum, cupientis quod noxium eſt expellere.

Cur verò comitiali morbo laborent, magis cum canini naſcuntur dentes, & craſſi, & qui duras habent aluos, dicebat Hippocrates libello de Dentitione: Quibus in den- " tione aluus plus ſubducit, minus conuelluntur, quàm quibus parum. Et ſi febris acuta " in dentitione accedat, minus conuelluntur: " qui verò dentientes habitiores manent, & "

altiore

altiore ſomno vtuntur, magis obnoxij ſunt ad conuulſiones. Qui hyeme dentiunt, melius liberantur, neque tamen omnes qui conuelluntur, moriuntur: ſed plurimi euadunt. Raró ergo acutis febribus & conuulſionibus corripiuntur. Hic clarum eſt, non comitialem eſſe morbum illum infantium, ſed conuulſionem. Ergo qui craſſi pluribus abundant humoribus & ſanguine, vnde propter dolorem & vigilias materia vberior ad caput rapitur: & ſimiliter, ſi dura ſit aluus. Nam non diuertuntur humores ad inferna, & caput etiam magis incaleſcit. De caninis autem dentibus, bene feciſſet Galenus, ſi, quemadmodum duritiem alui, & craſſiorem habitum retulit ad conuulſiones, tanquam qui tales eſſent, magis ſint conuulſionibus obnoxij: hoc idem dixiſſet de caninis dentibus, an ad omnia illa, an ad conuulſiones tantum ſit referendum. Cauſa ergo eſt, quod cæteri qui inter ipſos includuntur, ſunt tenuiores: qui veró à lateribus, molares appellantur, pluribus aciebus diuidunt gingiuam, atque ideo minus afferunt doloris. Soli canini tereti corpore prodeunt ſimul vnà cum acie, ideo conuulſiones magis mouent. Etenim ſi verba illa (& iis præſertim pueris) vſque in finem ad conuulſionem ſunt referenda: quanto magis antecedentia (maximè cum caninos edunt dentes) ad id ſolum de conuulſione referenda erunt. Eſt autem conuulſio ob id familiariſſima huic ætati, quæ à ſeptimo vel parum ante incipit menſe, & ad ſeptimum extenditur annum, vt habetur in Prognoſticis.
Pag. vlt. Et rurſus: Conuulſio & difficultas ſpirandi
Pag. 3. frequenter accidunt pueris, inquit libro de Aëre aquis & locis: quoniam eorum caput eſt imbecille, & multo humore plenum
Pag. 14. facilius tamen euadunt quàm viri, vt in Coacis prædictionibus: etiam ſi febri iuncta ſit.

APHORISMVS XXVI.

CVm veró magis iam adoleuerint tonſillæ & vertebræ, quæ in occipitio ſunt, luxationes ad interiora, crebri anhelitus, calculi, lumbrici rotundi, aſcarides, verrucæ, ſatyriæ, ſtrumæ, & alia tubercula, ſed præcipuè antedicta.

COMMENTARIVS.

ÆTatem deſcribit, quæ à ſeptimo anno inchoat, & ad quartumdecimum extenditur, enumerans morbos octo ei familiares. Habent Græci duo nomina, *παρίσθμια* & *ἀντιάδες*, quæ & glandulas & locum ſignificant, *ἀντίας* ſi quidem glandulam, quæ à latere altero eſt oris: *παρίσθμια* glandulas prope anguſtiam oris inter fauces, cui penè ſuperſtat pendula vulua, & morbos in eiſdem locis ortos, quomodo hic intelligit Hippocrates. Per tonſillas ergo intellige & glandularum & loci medij tumores duros, ac etiam inflammationes: quamuis glandularum non meminerit propriè, quæ vt pars ſunt, vt dixi, *ἀντιάδες* nominantur. Similiter & luxationes vertebrarum, quæ in ceruice ſunt ad interiora, & difficultas ſpirandi, & calculi, ſcilicet veſicæ. raró enim in his renum calculi generantur, & ego tantum ſemel vidi in puero, de Gorlis filio mercatoris pannorum. *Et lumbrici rotundi & aſcarides.* Longi ſunt & rotundi, & in inteſtinis tenuibus ſolent generari priores colore rubro plerumque, qui ad ventriculum ſæpè aſcendunt, & per os eiiciuntur: etiam non raró. quandoque, quod mirum eſt, per nares. Et tunc eſt ſignum lethale: quoniam ſi homo ſenſu valet, vix poteſt eam ferre moleſtiam, quin manibus eos ex ore educat, generantur etiam hi in ventriculo ipſo: & commune eſt, vt aliàs in Phyſicis demonſtrauimus, omnibus non ſolùm animalibus, ſed rebus, ſimile generare. Commune eſt etiam omnibus vermium generibus, nihil propriè generare, ſed velut halinitro proximam naturam ad generationem præparare: ob id cum omnes vermes generent, id eſt generationis aliorum cauſa ſint, & nulli propriè generent, non video cur diſtingui inter ſe hac ratione debeant. Sunt autem palmi longitudine, & variarum formarum, nonnunquam etiam mirabiles, temporibúſque peſtis maximè frequentes. At eſt genus aliud latum & candidum, quod parum mouetur, vnde nomen ſumpſit. Non enim facilè mouentur vt rotundi, quoniam forma reluctatur. Ex his vidi longos 15. cubitis, aliàs etiam 28. quidam ſunt ſeminibus cucurbitæ ſimiles, alij etiam minores ac rotundiores, de his paruis, non de longiſſimis illis qui in pueris non generantur, intelligit Hippocrates: quoniam materiam lentam valde requirunt. In vniuerſum, velle expoſitionem vltra id quod vtile eſt, extendere & ad vſum venit, curioſi hominis eſt: ob id ergo ſatis ſit, ſub aſcaridibus omnes non rotundos contineri, vt in hæc duo genera vermium omnium multitudo diuidatur, quorum fœcunda omnium eſt ætas, præterquam illorum adeò longorum. Etiam licet alibi, vt oſtendemus, plura deſcribantur genera: hîc tamen ſub duobus illis tanquam contraria ratione in duo generaliſſima diſtinctis continentur. Verrucæ ſunt tubercula dura in cute rotunda, ſenſus expertia: aſpera, quæ maximè abundant in manibus, duránque per annos. Quædam ſponte abſcedunt, quædam non niſi acri medicamento vel igne: quædam ſuperſtitione. Vocantur vulgo porri, propter aſperitatem, quæ capillamenta: & rotunditatem, quæ capita porrorum imitantur. Satyriæ, Græcè *σατυριασμοί.* Galenus libro de Linguis Hippocratis, *σατυρισμοὶ* ſcripſit, abſque *α.* ſed forſan eo in libello, error eſt, inquit, circa aures prolixi tumores durarum concretionum carnis in ſeipſam conuolutæ. Quidam autem pudendorum intenſiones intellexerunt. Malim ego cum Galeno errare, quàm ſolus rectè dicere, vbi demonſtrationem afferre non poſſum, at in pueris etſi hæc erectio aſſidua fiat,

quod ego vidi in aliquibus, quibus nunquam remittebatur: non tamen erat ſatyriaſmus, nec morbus. Nemo enim ex hoc conqueſtus eſt, nec incommodum vllum ſenſit, ſed erat priapiſmus. Erunt ergo tumores illi poſt aures, duri, carnei, oblongi. Quòd ſi dicas Galenum non habuiſſe hoc verbum in textu, quia non exponit: nihiloſecius octauo de Placitis Hippocratis & Platonis, referens hunc Aphoriſmum, addit: quod forſan hic defecit. Strumæ, ſunt tumores in adenoſis partibus, ſed duræ & annexæ carni: & plures efficiuntur longè numero, quàm ſint naturales glandulæ, ſcrophulas vocat vulgus, quod ſcrophis ſoleat ſimile quid, ſed non omnino tale, accidere. Aliquando in collo numeratæ ſunt ſupra triginta: adueniunt & in mammis, maximè mulierum, & per totum corpus in quibus ſcaturiunt: vixque liberantur, niſi cum omni ſuo nidulo eruantur. Formant enim ſibi inuolucrum: cuius ſi vel minima pars ſuperſit, redeunt, perficitúrque inuolucrum, fœcundus morbus, vbi cœperit, generantur & tubercula omnia cuiuſque generis, ſed præcipuè hæc.

Cap. 6.

Quærenda eſt igitur cauſa omnium horum, quam prætermiſit Galenus. Conantur referre in plenitudinem: ſed quæ pleniora ſunt corpora, quàm infantium, & vſque ad ſeptem annos? nec tamen his, ſed aliis morbis ſubiiciuntur: & nec minus tunc ſunt voraces, imò voraciſſimi, cum in hac ætate ſoleant eſſe moleſtiores, vtpote ſubiecti magiſtris. Pudeat ergo nomen expoſitoris ſuſcipere, cum non ſit hoc exponere, ſed verba commutare. Neque exiſtimandum eſt, obiter Hippocratem hos morbos collegiſſe, quod multi putant: fuiſſet enim res infinitæ curioſitatis, ac incredibilis diligentiæ. Sed conſtituta ratione ætatis, qua & ab antecedenti & à ſubſequenti differt, primùm ratione inueniſſe quinam morbi congruerent magis, qui non: indè obſeruaſſe ex his tam numero definitis, qui etiam experimento correſponderent, & qui fallerent: inde ex illis artem conſtituiſſe, hos reliquiſſe, ita & facilè fuit tunc, paucis definitis morbis, obſeruare euentum non in infinitis, & artificioſam reddidit inuentionem, quæ ratione ſimul & experimento conſtat, atque hic modus omnibus inuentoribus præclaris familiaris fuit: nec eſt alius præterea vllus. Ergo vt ad rem redeamus, videndum eſt, in quo ætas hæc à ſeptennio ad quartumdecimum à contiguis diſſideat, & in quibus conueniat. Id autem facilè inueniemus, ſi id conſideremus, quod cum vtraque hæc ætas contiguarum conuenit: cum ergo conueniat, qua parte conuenit, cum vna extremarum eadem diſſidet ab vtriſque. Veluti nominemus primam, ab ortu ad ſeptimum annum, infantiam: à quartodecimo ad vigeſimum quintum, gratia exempli, adoleſcentiam: à ſeptimo anno ad quartumdecimum, pueritiam: conſtat pueritiã cum infantia, ob vicinitatem & continuitatem conuenire, & ſimiliter eadem ratione cum adoleſcentia: ea autem ratione quæ conuenit cum infantia, diſſidebit ab adoleſcentia: ea aut ratione qua cum adoleſcentia conuenit, diſſidebit ab infantia, igitur innexis vtriſque conditionibus, fiet coniugatio, quæ ab vtraque circumpoſitarum ætatum pueritia differet. Quæramus igitur primùm, in quo præcipuè pueritia cum infantia ipſa conueniat. & hoc docet Hippocrates, dicens: Puer à natiuitate vſque ad pubertatem plenas habet, & tenues venas, ſeu anguſtas, & nihil ob id poteſt ſecernere: cum verò pubeſcit, amplificantur venæ, & fit agitatio & conquaſſatio, & tunc ſecernit ſemen: & ſi puella ſit, menſes ac ſemen ſimul. Igitur puer cum ſit medius inter infantiam & adoleſcentiam, plenas & anguſtas habebit venas: quia infantiæ adhæret, & conquaſſabitur in eo humor, atque agitabitur ob vicinitatem adoleſcentiæ: nec ſecernet, quatenus infans adhuc, nec humores in eo quieſcent, nec expers erit flatus, quatenus adoleſcens: ſed excitabitur in eo, vt videmus in pueris natura ſalacibus, præſertim erectio virgæ, & voluntas quædam coëundi: quam ſi explere conentur, primùm nihil exire videtur, exit tamen ſpiritus quidam, deinde ſi conſueſcant ſæpius idem agere, exit etiam quiddam tenue & aquoſum ſeminis loco. Nam virgam tendi à flatu, declarat ipſe in libro de Oſſibus: & argumentum eius etiam eſt ſpuma in ſemine, vt in libro de Genitura, quare huius ætatis proprium eſt ſemen generare, ſed non effundere, ob anguſtiam venarum. Quòd ſi quis dicat: Vis ne vt in octauo anno incipiat hæc agitatio? Reſpondeo, quòd ſic, licet non perficiatur. Et B. Hieronymus refert, nutricem redditam prægnantem à ſuo alumno, qui nouem eſſet annorum.

Lib. de Genitura. Pag. 1.

Pag. 6.

Pag. 1.

His igitur conſtitutis, videamus rationem ſingulorum. Tonſillæ fiunt calore iam valido, copioſum humorem fruſtra agitante, vnde & reliqua tubercula: ſed circa os maximè, quia adhuc molles ſunt partes illæ, & caput plenum abundanti humido: vnde etiam ſtrumæ, colliquato humido à ferueſcente calore. Accidit enim in hac ætate, quod etiam in vino. Vinum enim vbi expreſſum eſt, humidiſſimum, & dulce, minimè calidum, & comparatur infantiæ, cum verò paulum quieuerit, incaleſcit & feruet atque intumeſcit, ſed nondum effunditur: & tunc eſt dulce, calidum & humidum, & aſſimilatur pueritiæ. cum verò iam feruet & effunditur, fit calidius, minus humidum, minus dulce & inæquale, & tunc aſſimilatur adoleſcentiæ, cum verò efferbuerit & repurgatum fuerit, ceſſat immodicus ille calor, dulcedo, turbulentia, & defecatur, éſtque optimum & robuſtiſſimum, aſſimilatúrque iuuentuti. Demum tempore euaneſcit pars calidior, tenuior & humidior, fitque amarum quaſi & acidum: eſt que tunc ſimile viro ſeni iam. Ergo puer hic cum totus ferueat, totus plenus ſit, & nihil iam excernatur, & tuberculis & tonſillis & ſatyriæ ob calorem, & cerebri abundans humidum, & ſtrumis & verrucis ſubiicietur.

Solùm reſtat difficultas, cur verrucis & ſtrumis magis obnoxius ſit, quæ ab humore fiunt, aut lento & craſſo, vt ſtrumæ: aut craſſo & terreo, vt verrucæ? Reſpondeo, *Pag.2.* Hippocrates in libro de Glandulis reddit rationem, dicens: Si fluxio è cerebro fuerit multa, acris & lenta, ad aures tendit, atque ita fient ſatyriæ, de quibus diximus: ſi autem multa, pituitoſa & lenta, ſtrumæ: peſſimus, inquit, morbus in collo. Conueniunt ergo hæ fluxiones in multitudine & lentore; diſſident, quia in ſtrumis eſt pituitoſa: in ſatyriis autem, acris. Ergo cauſa huius eſt caloris magnitudo, quæ reddit fluxionem multam & lentam, reſoluendo quod *Pag.7.* eſt tenuiſſimum. Ita in libro de Aëre & aquis & locis dicit: Si pueri habeant calidum ventrem, & aſtrictam aluum, veſica erit feruens, & aduret quod intus eſt, diuque ob caliditatem continebit vrinam: atque eo modo retenta parte craſſiore, paulatim generabitur lapis: cuius indicio eſt vrina aquea, vt lactis ſerum, & tentio virgæ, alioqui ætati illi non conueniens. Atque hæc ſigna fientis (vt cum Chariſio loquar) lapidis, quinque alia, iam facti, quarto de Mor- *Pag.16.* bis: Difficultas meiendi, vrina ſubcruenta, dolor cum mingere vult, pruritus in præputio, & arena, vel etiam lapilli parui. Braſauolus inquit, expertum certiſſimum ſignum, cum meiunt, etiam aliquid egerunt, aut ſaltem voluntate egerendi tenentur. Nos quoque illud probamus, quod vel ſedentes repentè, vel ſedendo concuſſo vehementer altero pede dolorem ſentiunt iuxta anum, in imo virgæ. Nihil tam certum eſt, quàm cathetra: ſed moleſta res eſt, vt in pluribus, & rari ſunt boni artifices, adde quod lucri cauſa (niſi tu ipſe ſenſeris: ſentitur autem, & maximè tangendo, nec enim fidendum eſt, etiam ſi ſtrepitum ſentias illas tangentibus colliſa, cum interiore ferro cathetera ſonum repræſentant lapidis) ſæpè affirmant lapides adeſſe, cum non adſint, incidúntque miſeros, atque etiam occidunt. Deprehenſique ſunt in vrbe noſtra: & quamuis vincti & conuicti, dimiſſi tamen. Hippocrates ob id pueris conſulit dandum vinum exiguum, aqua multa dilutum, ad prohibendum lapidis generationem, hoc enim, dicit, melius eſt quàm lac. De verrucis autem, fiunt calore ſegregante, quod terreum eſt, dixi enim, illis tria hæc adeſſe, ſanguinem impuriſſimum, humorum copiam cum venarum anguſtia, & calorem efferueſcentem. Sunt autem verrucæ, vt omnes morbi fermè qui exterius per cutim vagantur, contactu contagioſæ: velut ſcabies, lepra, impetigo: adeò vt ex linteo, in quo detergi manus ablutæ ſolent communi, homines ea vitia contrahant.

Pag.14. De lumbricis autem omnis generis, dicendum eſt. Hippocrates quarto de Morbis vult, lumbricos rotundos alios gignere, quia non ſunt in perpetuo augmento: vermes autem iſti qui ſemper creſcunt, abſumunt alimentum, ideo non relinquitur materia pro aliis: ſed ſi frangantur, pars decidit, aut partes, vocantque huiuſmodi vermes cucurbitinos: quod verò in ventre manet, ruſus augetur. Et tales vermes ſunt lati, & generantur (vt ipſe exiſtimat) in vtero matris, quoniam tunc fœtus non expurgatur à fece. Cum verò natus eſt, expurgatur: igitur vermes huiuſmodi tunc non poſſunt generari. Et ſententia Hippocratis eſt, quòd vermium prima ſemina ex vtero contrahantur. Cur ergo generentur in hac ætate magis, nam rarò infante ſolum lac ſugente: quia pars ſeroſa lactis prohibet eorum generationem, & etiam quia in generatione oportet eſſe duo: vnum vt agens, aliud vt materia: ſed qui ſugunt lac, non habent niſi vnam partem. ideo rarò generant vermes, tametſi aliquando contingere poſſit. Ergo lactatio cum cibo mala eſt, obnoxia generationi calculi & vermium. Sed poſt lactationem vermes generantur, non tamen adeò frequenter, vt poſt ſeptimum annum: quia fiunt vermes ex calido & humido, vt reliquæ generationes animalium ſimilium: ſed corpora infantium ſunt iuſto humidiora, & minus calida: ergo non poſſunt generare vermes. Augent etiam hoc ex motibus vehementibus poſt cibum, quibus corrumpuntur coctiones, & præparant ad horum generationem. Generantur autem & in vteris mulierum, & in capite & aliis locis, vt ſuis locis exponendo Hippocratem viſum eſt: & in veſica. Ego ſæpius quàm exiguos & albos genui, & per vrinam emiſi. Sed de difficultate ſpirandi, cauſa eſt defluxio, quæ, vt dixi, magna fit in huiuſmodi ætate ob calorem & humidum & impuritatem. Dicebat Hippocrates in libro de Locis in *Pag.4. & 5.* homine: Fluxiones fiunt ob calorem colli quantem humores ob frigus exprimens, & ob repletionem: in talibus pueris adeſt repletio & calor. Dicit: Facilis autem fit ad pectus, ob rectum gutturis ſitum, atque etiam quod detectum ſit. Ego aliquot vidi pueros ſic affectos, qui in pubertate ſanati ſunt. Luxationes ad interiora contingunt ob phlegmones, & phlegmones ob fluxiones. Fluxionum cauſas iam aperuimus. Ex- *Sec.2.* ponitur ſecundo Epidemiorum his verbis: Erant autem anginoſorum affectiones hæ: colli verticula intro vergebant, quibuſdam amplius, quibuſdam propè, & collum forinſecis conſpicuam cauitatem intrò habebat, & hac parte ad contactum dolebat. Erat autem & cuidam infra os dentis appellatum, quod non ſimiliter acutum eſt; quibuſdam verò etiam valde rotundum, maiore circumferentia. Si non cum dente appellato, fauces non inflammatæ, verùm iacentes. Partes ſub maxilla tumidæ, non inflammatis ſimiles. Subiicit autem quod mirum videtur, quòd omnes quos nouit, ex hoc morbo ſeruati ſunt. Verùm dilatus eſt morbus in quadrageſimum diem, quibuſdam etiam longius: & quòd ex eis multi ſunt ſyderati altera parte, ſeu reſoluti. Hippocra- *Pag 19. & 20.* tes in libro de Articulis proponit duos modos luxationes vertebrarum: extra, vnde fit gibbus: & intra, vnde repandus

& vtranque difficillimam, & vix ſanabilem. Verùm dicit, Quandoque ſpinæ capita, & ſunt fines appendicum, luxantur citra vertebræ luxationem: & hoc non eſt valde periculoſum. Colligitur, quòd luxatio in interiora facilior eſt ex ſitu vertebrarum, quàm in exteriora: & hoc videmus in acutis morbis, perueniunt ad ſtrangulationem, non ad gibboſitatem: quoniam vincula quæ intus procedunt, decurtata ex inflammatione, appendicem cum vertebra intrò trahunt: foris nunquam ex hac cauſa: quoniam non ſunt oſſa, neque membra, quibus firmiter alligari poſſint.

Cæterùm quia ſequens Aphoriſmus aliter eſt interpretandus, quàm Galenus exponat, ob id ſubiicere oportet, quinam morbi non eueniant his tribus primis ætatibus. Sunt autem hi, vt ſcribitur in Coacis prædictionibus: *Pag. 22.* peripneumonia, pleuritis, podagra, nephritis, varix, fluxus ſanguineus, carcinoma non congenitum, vitiligo non natiua, defluxus medullæ ſpinalis, hæmorrhoides, neque volulus. hos vndecim morbos, inquit, non fieri ante pubertatem, exponens pro pubertatis initio quartumdecimum annum. Diuidit enim ætates in quatuor: ante pubertatem vſque ad quartumdecimum annum: pubertatem cum iuuentute & conſiſtentia, à quartodecimo ad quadrageſimum ſecundum annum, per ſeptenarios ſcilicet: inde, in ſenectutem à quadrageſimo ſecundo ad ſexageſimum tertium: vltra autem exiſtimat ætatem eſſe decrepitam. Quanquam ego viderim heri Andream Signorinum Papienſem hortulanum, qui octuageſimum quintum exceſſit annum, carétque dentibus omnibus, & à ſolis exortu ſine tædio ad occaſum vſque hortum colit, nec ſuum: dicítque non fatigari ſe, niſi ex itinere: graue illi nunc eſſe motum de loco ad locum; habétque filium decennem, qui ei ſatis ſimilis eſt: gloriatúrque etiam ad Venerem ſe eſſe ſatis potentem, ex quo patet, non olim fuiſſe vitam hominum aut robuſtiorem, aut diuturniorem. Cæterùm cum multa ſupereſſent dicenda de morbis, qui ætati ante pubertatem non eueniunt, quoniam plura ſunt quàm quæ hic tranſigi breuiter poſſint, ne quæ alibi dicta ſunt; videar transferre, atque ſic augere in immenſum Commentaria, ad illius loci expoſitionem te remitto.

APHORISMVS XXVII.

GRandioribus autem, & iam accedentibus ad pubertatem, plurima ex his, & febres diuturnæ magis: & ex naribus profluuia ſanguinis.

COMMENTARIVS.

TVrpiſſimè lapſus eſt Galenus, ſi vnquam aliàs in exponendo Hippocratem, hic de ætate, quæ eſt circiter duodecimum ac tertium decimum annum, quæ eſt ſub pubertate: hoc ſolo argumento, quod dixerit πρὸς τὴν ἥβην προσάγουσι, id eſt, ad pubertatem accedentibus. quaſi non loquatur de puberibus. Sed cur eadem ratione in præcedenti illa verba πρεσβυτέροισι δὲ γινομένοισι, non eſt interpretatus, Senioribus autem factis? cum loquatur de pueris. Poterant verba illa ſequentis Aphoriſmi illum docere, Hippocratem loqui de puberibus, cum ſubiiciat: τὰ δὲ πρὸς τὴν ἥβην προσάγοντι, ὅσα δὲ ἂν διαμείνῃ τοῖσι παιδίοισι, ϗ μὴ ἀπολύθῃ περὶ τὸ ἡβάσκειν. id eſt, Quædam verò ad pubertatem accedentibus: quæ verò permanſerint, nec in pubertate finierint. Vtitur enim eodem dicendi modo, & tamen exponit ſe intellexiſſe non de accedentibus ad pubertatem, ſed de ipſis puberibus. Deinde quæ ineptia fuiſſet Hippocratis, diuidere ætatem tam breuem adeò minutim, ac ſi eſſet Geometricus angulus? Deinde vbi repoſuit adoleſcentiam tam longam & inſignem ætatem, cum ſe transferat ſtatum ad iuuenes? Vnde poſtmodum Galenus in ſe- *Com. 29.* quentibus admiratur de Hippocrate, cum deberet de ſeipſo admirari, qui tam ſtupidus hac in parte fuerit. Demum demonſtratio Hippocratis, ſuper qua Aphoriſmus præſens fundatus eſt, hoc docet. Senſus igitur clarus eſt, quia multi ex adoleſcentibus Venere non vtuntur, dicit: his plurima ex dictis accedunt, nam in eis perſeuerat plenitudo, impuritas & calor. Vnde contraria ratione, qui in pueritia morbillos & variolas paſſi ſunt, non ſolùm ſatis tuti ſunt ab huiuſmodi morbis in hac ætate, ſed etiam in præcedenti: quia ratio periculi magna ex parte ceſſat. Et ſimiliter qui cruſtas multas ab infantia paſſi ſunt in capite, *Lib. de Sacro morbo, pag. 5.* & vlcera, & etiam in reliquo corpore, & defluxum multæ pituitæ per os: & quicunque etiam in ventre caput & cerebrum expurgarunt, ritè his quinque in caſibus tuti ſunt ab huiuſmodi incommodis enarratis in quatuor his ætatibus, quæ ſunt ad vigeſimum quintum annum, exceptis duobus illis morbis, qui ſunt adoleſcentiæ proprij.

Qui ergo ad pubertatem perueniunt, ſi non Venere vtantur, quia plurimum ſanguinis generatur, & incrementum non eſt adeò magnum, & etiam propter motus vehementes redundante & calefacto magis ſanguine, ad effluxiones ſanguinis perueniunt: ſed ſi Venere vtantur, multo magis. Nam ſanguine feruefcente & dilatatis vaſorum oſculis fiunt hæmorrhagiæ celebres, adeò vt nonnulli ad metum mortis deueniant. De febribus longis Galenus non habuit quid diceret. primùm, per longas exponit acutas expoſitione Anglicana, vt dici ſolet: & neque poſtmodum habet, quo vel ſaltem illud tueri poſſit. Nec illum mouit experimentum, cum hoc ſæpius videamus. Cauſa ergo eſt, quòd ex Venere multum turbatur corpus, & debilitantur non aſſueti, & etiam quia incremento ſatisfacere coguntur.

guntur. Cum ergo multi humores corrumpantur, & vires ratione ætatis validæ in radice & ratione Veneris imbecilles, ideo ſurgentibus viribus ſæpius ac ſæpius cadentibus febres euadunt neceſſariò diuturnæ. Dicitur pubertas à pilorum in pube ortu. Cur autem pili in pube generentur, & eodem tempore fermè, quo menſes in puellis, ſemen in maſculis apparet, docebat Hippocrates in libro de Natura fœtus, dicens: Ad pilorum *Pag. 5.* generationem neceſſarium eſt humidum & dilatatio cutis. Probat hoc, quia dicit: Pili non naſcuntur in cicatricibus, quia cutis eſt aſtricta: ſed in pueris, quia venæ ſunt anguſtæ & tenues (ſic enim intelligit tenues) non prodit ſemen, nec in puellis menſes; locus autem pubis eſt remotus à fonte caloris, & ei ſubeſt os: ergo frigidus. Non emittet igitur pilos, donec incaluerit fluentibus menſibus aut ſemine, vt dilatetur cutis: igitur eo tempore apparebunt pili. Sed in mento ſerius, quia longius eſt à corde, & non adeò incaleſcit in Venere: humidum tamen dicit, ei ſubminiſtratur à capite abundans, ideo virilitatis tempore emittitur barba.

APHORISMVS XXVIII.

PLurimæ autem affectiones puerulis iudicantur, nonnullæ quidem in quadraginta diebus, nonnullæ in ſeptem menſibus; nonnullæ verò in annis ſeptem, quædam verò iam ad pubem accedentibus. Quæ verò permanſerint, nec in pubertate finierint puerulis, aut fœminis cum menſtrua erumpunt, conſeneſcere conſueuerunt.

COMMENTARIVS.

SEctantem leuia nerui deficiunt, animique inquit Horatius. Maximum ſtudium Galeno fuit in hac expoſitione, vt videretur diligens etiam in minimis quibuſcunque, & vt antiquos reprehenderet: quorum neutrum conuenit. Authores, inquit Hippocrates in primo de Diæta, ſi ma- *Pag. 1.* lè ſcripſerunt, non ſunt reprehendendi, ſed ſufficit vtilitatem rei explicare. innuit iacturam temporis, cum tam multa eſſent hic explicanda vtiliter, omnibus omiſſis Galenus ſe accingit ad coarguendum Hippocratem, quod non adiecerit (diuturnæ) deinde etiam illos qui Hippocratem defendebant. Primum quidem cum dixit, iudicari in quadraginta diebus, aut pluribus menſibus vel annis: declarabat, ſe intelligere de diuturnis. Cur ergo in tanta breuitate illud adiicere debuit, quod iam per ſe erat manifeſtum? Cum etiam dixit *2. Aph. 19.* πάθεα, intellexit longos morbos: cum verò morbos νοσήματα, ſicut ibi τῶν ὀξέων νοσημάτων: & ibi, τὰ ὀξέα τῶν νοσημάτων. *2. Aph. 23.* πάθος enim affectio eſt longa apud Hippocratem & antiquos. Quod verò obiicit de illis duobus Aphoriſmis, victus tenuis atque exquiſitus, & in acutis affectionibus: nihil obſtat, cum πάθος etiam de acutis dici poſſit, quoties nota illius adiicitur. Sic & homo de homine intelligitur: & ſi addatur, Pictus, etiam de picto intelligemus. Et vrbs de Roma, & vrbs Papiæ de Papia: & Rex noſter & Rex Gallorum de eo rege etiam intelligitur. Sed video, medum reprehendo vitium, in vitium ipſum quod vitupero, labi.

Ergo cum Hippocrates tot morbos recenſuiſſet, in huiuſmodi ætatibus accidere docuiſſet, duo voluit nos ſcire: Vnum, quòd omnes hi fermè morbi tum finiuntur: alterum, quòd huiuſmodi ætates recipiunt mutationem maximam ad pubertatem, poſtquam non eſt ſperanda mutatio ex beneficio ætatis. Ideo dixit: Harum affectionum quædam mutantur in quadraginta diebus, quædam in ſeptem menſibus: aliæ in ſeptem annis, aliæ ſub pubertate: id eſt à quartodecimo ad vigeſimum quintum, vbi pubertas finitur, & iuuentus incipit. quod intelligitur ex Aphoriſmo illo: Quibuſcunque morbi *5. Aph. 7.* comitiales fiunt ante pubertatem, mutationem accipiunt: quibus autem vigeſimo quinto (anno) commoriuntur. Præfinit pubertatis terminum ad vigeſimum quintum annum: ideo etiam vt ſenſus ſenſui cohæreat, ante pubertatem debet intelligi ante finem pubertatis. atque ſic non malicioſè interpretandus eſt Hippocrates, ſed iuxta illius profunditatem ſermonis, noſtrámque & mortalium vtilitatem. Verùm illud magis ad rem facit, quòd forſan etiam & acutos morbos comprehendere poſſet, vt dies illi & menſes & anni non à morbi initio, ſed à natiuitate ipſa numerarentur: velut, ſi quis infans trigeſima die laboret, aphtis non quidem ſeptuageſima die id eſt quadrageſima à die initij morbi, ſed die quadrageſima die à natiuitate finiatur. Adducit me in hanc ſententiam multiplex ratio, quia cum de pubertate loquatur, illa eſt præfixa à natiuitate: igitur veriſimile eſt eodem modo locutum fuiſſe de aliis terminis. præterea morbos, qui accipiant mutationem in ſeptimo menſe & in ſeptimo anno, videmus quotidie: qui autem curentur poſt ſeptimum annum vel poſt ſeptimum menſem, nunquam vidi. Ipſe etiam Hippocrates in Epidemiis nunquam extendit rationem dierum iudicatoriorum vltra centeſimum & vigeſimum diem, qui ſunt quatuor menſes. Parúmque abeſt opinio hæc à Celſi interpretatione, niſi quòd ille non de fine morborum, ſed potius de initio & origine intelligit: quod etſi verum eſſe poſſit, non tamen cum verbis Hippocratis præſentibus congruit. Videmus etiam in pubertate ſemen & menſes in puellis profluere ſeptimo anno, dentes renouari ſeptimo menſe, primùm naſci quadrageſimo die, primùm hominem ſe oſten-

Pag. vlt. Pag. 5. dere: tunc enim primùm vigilans ridet, vt in libro de Septimeſtri partu docet. Illud idem perſuadet, quòd Hippocrates in libro de Natura humana cum dixiſſet, morbos ſanari oppoſitis temporibus: ſubiicit, aliter annuos fieri, cum etiam quod nullibi de hoc meminit. Nam quod dicit in ſecundo de Morbis, pertinet ad reditum, non ad indicationes. Præterea quàm abſurdum eſſet dicere, quòd multi morbi quadrageſimo die ſeu affectiones iudicantur, cum id perſpicuum ſit ac generale. Propterea non de tempore ab initio morbi, ſed ætatis intelligendum eſt.

Cauſa verò videtur eſſe in annis & menſibus vna, numeri planetarum abſolutio: quæ in menſibus cum ſint dierum viginti octo ac horarum duarum, fient dies 196. horæ quatuordecim: quare abſoluentur in ſex menſibus communibus, diebúſque decemſeptem: ideo in ſeptimo menſe contingit huiuſmodi mutatio. Nam abſoluto regimine vniuſcuiuſque planetæ, res redit ad eundem qui præfuit à natiuitate. Si ſol, ſolem: ſi luna, lunam. In annis autem ſubtilior eſt ratio. Nam luna poſt dies 354. perfectis duodecim circuitibus cum ſole redit ad eundem cum illo habitum, & quod mirum eſt ad eundem penè locum: quoniam differentia reditus & menſis lunaris eſt dierum duorum, horarum quinque erunt igitur in duodecim menſibus lunaribus reditus lunæ duodecim, & inſuper dies 26. & horæ 12. quare penè tredecim circuitus lunæ. Et hæc fuit cauſa quòd Iudæi & Græci adeò obſeruarunt annum lunarem, qui conſtat ex duodecim coniunctionibus ſolis & lunæ, & 13. circuitibus lunæ. Septem igitur anni tales, ſunt minores annis ſeptem ſolaribus, diebus 74. ergo octauus annus, cum res redit ad eundem planetam, incipit in ſeptimi anni menſe decimo, die eius menſis 16. & ita quintus decimus in quartodecimo menſe octauo, die ſecunda eiuſdem. Annus ergo medicus eſt, cum ante diem natalem luna redit ad eundem locum, in quo fuit hora natiuitatis, & ad eandem diſtantiam cum ſole. In octo autem annis ſol & luna fermè ad vnguem locis ſuis reſtituuntur: ſed poſt quadraginta fermè horas à tempore initij circuitus. Ergo cum pro ſingulis circuitibus addiderimus quadraginta horas, fiet initium quale hora natiuitatis. Quod an ſit conſideratione dignum, non eſt præſentis tractationis. Sed id tamen ſcire decet, nullum eſſe exquiſitiorem reditum, quàm qui fit ſingulis decem nouem annis tranſactis. Tunc enim eadem die ſol & luna ad propria loca redeunt. Sed de quadraginta diebus, qui adeò celebrantur ab Hippocrate, nulla ex aſtris alia cauſa reddi poteſt, niſi quòd ſunt tertia pars tertiæ partis totius anni: & ita ſol progreditur ad locum, quem reſpicit amico aſpectu: quoniam trigona radiatio eſt ſimilium; tum ergo primum partem peragrauit integram totius circuli, & imparem. Sic & vigeſimaſeptima pars, quæ in quatuordecim diebus peragratur, ad ſoluendos morbos idonea erit: talia igitur quæſiuiſſe præſtitit.

APHORISMVS XXIX.

IVuenib. aut ſanguinis ſpuitiones, tabes, febres acutæ, morbus comitialis, & alij: ſed præcipuè antedicti.

COMMENTARIVS.

CVr hic dixit (& alij) ſed non in præcedentibus? Quoniam, vt dicebat in Coacis prædictionibus, ætas à quartodecimo anno ad quadrageſimum ſecundum, omnium morborum eſt ferax: at extremæ, vt dixi, non ita. Quia ergo in iuuentute ſolent generari omnes morbi, & calculi veſicæ cum pueris, & renum cum ſenibus, & huiuſmodi: propterea de his quatuor præſertim, tanquam ſæpius euenientibus, meminit. Intelligit ergo hanc ætatem ab anno vigeſimoquinto ad quadrageſimum ſecundum. Nam ex ſequenti hoc intelligere licet, & his quæ dicta ſunt in Coacis prædictionibus, & quinta Aphoriſmorum. Noluit autem definire certis annis hic ætates, quoniam pro regionibus & habitu variantur. Voluit tamen intelligi, nullibi, nec in aliquo iuuentutis initium proferri vltra annum vigeſimum quintum. Vnde quæ hîc dicuntur, etiam in his qui decimum octauum exceſſerunt, etiam veritatem habebunt, ſi tales ſint Germani, aut ex familiis quæ non multum ſeneſcant. Pag. 13. Aph. 7.

Galenus hic quater Hippocratem accuſat: deinde queruntur quidam quòd ego iuſtè damnem Galenum, qui iniuſtè & turpiter damnat Hippocratem, adeò vt ſubiungat, aliter debuiſſe ſcribere Aphoriſmum: ſed & hoc perſpicuum eſt apud illum, & de prima accuſatione dictum eſt in præcedentibus Aphoriſmis. Ergo rationem dictorum Hippocratis reddamus. Sic enim quid velit docebimus, & illum à calumnia Galeni vindicabimus. Ergo in iuuenibus ſtat ſumma uis concoquendi, & calor maximus, & ceſſat incrementum: igitur iuuenes plurimum habent de ſanguine calidiſſimo, cum plurimum generetur, nec abſumatur: & ſanguine calidiſſimo, ob bilim miſtam, & maximè circa pulmones: quia nutriuntur ex dextro cordis ventriculo, & ſanguine biliciſſimo, igitur paratiſſimi ad ſanguinis ſputum. Rurſus, cum habeant plurimum de bile flaua & ſanguine, à quibus omnes morbi, acuti generantur & ſint calidiſſimi: igitur maximè corripientur morbis acutis, & non ſolis tertianis & ardentibus febribus, vt Galenus ait. Rurſus de tabe, non intelligit tabem quæ ſequitur ſanguinis ſputum, vt Galenus dicit. Nam Hippocrates non ſolet quæ notiſſima ſunt ſubiicere, ſed abdita. at quis non norat, ſanguinis ſputa plerunque tabes conſequi? Sed cum calida ſit ac ſicca maximè temperies iuuenum, & euerſorum capax, omnia habet per quæ facilè ex quouis morbo in tabem, id eſt hecticam tranſeant. atque hæc ita ſe habere, etiam experimentum docet. De comitialibus tanquam recondita

Com. 27. Li. de Corde, in fine. 4. De vſu Par. cap. 15. & 15. eiuſdem cap. 6.

dita magis cauſa ſi dubitaſſet, ignoſci poterat. Dixerat enim Hippocrates in lib. de Sacro morbo: Poſtquam verò viginti anni prætericrint, non amplius hic morbus corripit. Sed cum iterum dicat: Quòd ſi corripiantur, poſt vigeſimum-quintum annum non ſanari: manifeſtè intelligit eſſe morbum, qui ei ætati non repugnet. Qui ergo ex conſenſu oris ventriculi, ex Veneris vſu aduenit, frequens eſt: & ex febribus in hos morbos & conuulſionem plus aliis ætatibus incidunt, & moriuntur. Quare dictum illud in libro de Sacro morbo, de eo comitiali qui proprius eſt cerebro, nec perimit, eſt intelligendum. Liquet autem ex hoc, quòd comitialis per conſenſum ſæpè perniciosior eſt eo qui per eſſentiam. Pag. 7.

APHORISMVS XXX.

VLtra hanc ætatem cerebri anhelitus, morbi laterales, pulmonis inflammationes, lethargi, phrenitides, ardores, diuturna profluuia, choleræ, difficultates inteſtinorum, leuitates inteſtinorum, hæmorrhoides.

COMMENTARIVS.

PRoponit vndecim morbos grauiſſimos, qui maximè homines corripiunt ab anno trigeſimoquinto ad ſexageſimum tertium: noluit tamen, vt dixi, has ætates diſtinguere per annos, quia finis vnius eſt alterius initium. Et quidam morbi paulò antecedunt, quidam tardant. Propterea in Coacis prædictionibus quod dixit, Ætas quæ eſt à quartodecimo anno ad quadrageſimumſecũdum, eſt omnium morborum ferax. Pag. 23. Declaratum eſt ab Hippocrate in præcedenti Aphoriſmo per illa verba (Et alij.) Verùm dubium eſt, quòd dicat in Coacis prædictionibus, à quadrageſimo ſecundo anno ad ſexageſimumtertium non fieri hæmorrhoides, niſi præfuerint: cum hic dicat oppoſitum. Nam de aliis morbis quos ibi fieri hac ætate negat, & ſunt ſtrumæ, nephritis, lapis in veſica, fluxus ſanguineus, & defluxio ſpinalis medullæ, nulla eſt cum dictis contradictio. Aphor. 51. Alia eſt difficultas, quia ſexta Aphoriſmorum inquit: Apoplexiæ fiunt maximè à quadrageſimo anno ad ſexageſimum: hic verò prætermittitur, & inter morbos vltimi ſenij numeratur. Hoc volui dixiſſe, quoniam Hippocrates has ætates hic vltra quartumdecimum annum per annos & differentias temporum certas non diſtinguit: quia non tantum eſt diſcrimen inter illas vt inter primas, & etiam, quia poſteriores cum prolixiores ſint, terminos etiam habent latiores. De hæmorrhoidibus autem cum inclinante ætate ſanguis minuatur, non eſt veriſimile, præſertim quod venas peculiares expoſtulant, aut ſaltem magnitudinem earum: quòd eo tempore primùm naſci debeant, niſi cauſam antea nactæ fuerint vt temperaturæ ex calida & ſicca mutationem, ſuppreſſionem conſuetæ euacuationis, aut aliud huiuſmodi, ideo ibi adiecit, Nec alium fluxum ſanguineum.

Vt verò quæ dicit, ritè poſſimus interpretari, ſciendum eſt, non ex alio quærendam nominum ſignificationem, quàm ex ipſomet Hippocrate. Tum verò conſiderandum, cum longa hæc ſit ætas, tribus ſeptenariis ſcilicet conflata, nihil mirum eſt pluribus morbis ſubiacere quàm aliæ: quoſdamque magis eſſe proprios initio, quoſdam fini, quos diſtinguere neglexit Hippocrates ob breuitatem: nempe phrenitis initio magis eſt propria, crebri anhelitus fini. Præterea morbi hi partim ex humoribus qui tum generantur accidunt, tum partim ex his qui tam præcedenti ætate geniti fuerant: ſicut antea de autumno dictum eſt. Propria autem huic ætati ſunt, minui calorem naturalem, ſed non adeò manifeſtè, vt homo rationem victus mutet: generari loco ſanguinis humores crudos, partim humidos, partim ſiccos. His viſis, ſingula diſcutiamus. Febres ardentes & phrenitides fiunt in initio, maximè huius ætatis, vſque ad medium: quia bilis deterior & acutior fit, & vires imbecilliores. Crebri anhelitus & lethargi ex pituita, & in fine huius ætatis magis. In libro de Hominis ſtructura dicit: Cum cerebrum frigidis humoribus repletum fuerit, lethargus efficitur. Pag. 2. In ſecundo de Morbis ita diſtinxit: Tuſſis oboritur, & ſaliuam multam ſpuit, & liquidam, & nugatur: & vbi nugari deſierit, dormit, & excrementa malè olentia emittit. Pag. 13. Et in Coacis prædictionibus: Lethargici tremulis ſunt manibus, ſomnolenti, diſcolores, tumidi, pulſibus tardis, & partes ſub oculis eleuatas habent, & ſudores: inſuper accedunt alui bilioſæ, intemperatæ & ſubtumidæ. Pag. 10. Si verò obaridas habuerint, vrinæ & egeſtiones alui ipſis non aduertentibus exeunt. Vrina autem velut iumentorum eſt: potum non expetunt, neque aliud quicquam. Poſtquam verò reſipuerint, collum doloroſum habent, & ſonitibus aures infeſtantur. Lienteriæ fiunt ventriculo labefactato, & ob id maximè iuxta finem ætatis, at difficultates inteſtinorum & diarrhææ ex hoc, & defluxu humorum, qui in his abundant. Choleræ autem eadem ratione, cum bilis & ſuprà & infrà ſimul eiicitur. Sic enim definitur quinto Epidemiorum. Eſt & cholera ſicca, de qua in libro de Ratione victus in acutis, cum iidem motus manent, ſed nihil excernunt. Pag. 10. Qui morbus fit à caſeo, dicit, & bubulis carnibus, & ſilphij ſucco. Pag. 21. Morbi verò laterales, & pulmonis inflammationes fiunt, quod pectus ſenibus fit imbecille, quoniam pulmo ob aſſiduum motum & raram ſubſtantiam: & quia à capite ob ſitus rectitudinem excrementa maximè ſuſcipit, cum tota cauitate debilitatur. Et ob caloris etiam multitudinem ac perpetuam refrigerationem, facillimè corripitur abſceſſibus. Quòd ſi natura ab initio huius ætatis ſecernat purum ſanguinem, & prauum expellat per hæmorrhoidas, optimè illi conſultum erit, namque nulli reliquorum morborum obnoxius erit: vt ſexto Epidemiorum. Sect. 3. Adueniunt autem magis Meridionalibus ventis regionibus expoſitis, & vbi

vbi aquæ prauæ ſunt, vt in libro de Aëre & aquis & locis refert Hippocrates. Cæterùm ridicula eſt excuſatio Galeni, cùm vult nos remittere ad ſuas quas vocat demonſtrationes: fucula facere volens veritati, cùm ex ipſa re nos docuerit, qualinam ratione demonſtrandi vſus ſit. *Pag. 3.*

APHORISMVS XXXI.

SEnibus ſpirandi difficultas, deſtillationes cum tuſſi, vrinæ ſtillicidia, vrinæ difficultates, articulorum dolores, renum affectiones, vertigines, apoplexiæ: mali habitus, pruritus totius corporis, vigiliæ, alui, oculorum & narium ὑγρότητες, viſus obtuſus, glaucedines, auditus graues.

COMMENTARIVS.

DEcem & ſeptem ſeu quindecim morborum genera enumerat, quibus ſubiiciuntur qui vltimam ætatem agunt. Sed cùm dixerit in priore ἄσθματα, in hoc dicit δύσπνοιαι ἆσθμα παρὰ τὸ ἄω lædo, καὶ τὸ πνέω ſpiro: at δύσπνοιαι autem, difficultates ſpirandi. Atque inter hæc hoc intereſt, quod ἆσθμα eſt qualiſcunque ſpiritus læſio, tametſi ſpirans non ſentiat offenſionem, velut qui anhelat quaſi à curſu: at δύσπνοια, cùm ſit difficultas ſpirandi, ſentitur à patiente neceſſariò, modò ſenſus non abſit. Fateor hæc diſcrimina confundi, ſed cùm hic in præcedenti vnum alteri comparauerit, diſtinguere neceſſe eſt vnum ab altero. Aliter Celſus: Leuis difficultas ſpirandi δύσπνοια, grauis, cum iam non ſine ſono fit, ἆσθμα: cum verò erectus ſtare cogitur, ὀρθόπνοια appellatur. Horum primum diu trahi poteſt, duo ſequentia acuta eſſe conſueuerunt. Commune eſt illis ſibilus, quoniam aër per anguſtum permeat. Galenus ſecundo in tertium de Morbis vulgaribus, comparat ἆσθμα orthopnææ, quaſi velit eſſe grauiorem affectum: nihilominus dicit eſſe reſpirationem ſimilem his qui curſu nuper agitati ſunt, ea eſt magna, velox ac crebra. Quod magis me mouet, eſt quod ſexta Aphoriſmorum vult, quod gibbi fiant ex aſthmate: at ſi ſic eſt, oportet aſthma eſſe grauiorem affectum, ex quo moueri queant dorſi vertebræ. Videtur ergo ex his aſthma eſſe magnum anhelitum ſub hoc ſenſu, cum multum pectus attollitur, non crebrum propriè: δύσπνοιαι autem, difficultatem reſpirationis. Ætas enim primi ſenij cum adhuc calor maior eſt & vires validiores, magis poteſt extendere pectus: nec eſt tantus morbus, licet ad ſenſum maior videatur, hæc verò grauior eſt, licet non videatur: quia pectus minus attollitur. De tuſſi declarat Hippocrates in libro de Flatibus, quatuor: originem, naturam, cauſam cur difficulter amoueatur, & detrimenta. Origo quidem eius eſt, quòd caput flatu impletum primùm aggrauatur, deinde circumuoluitur: & eſt cum

Lib. 4. c. 4.

Com. 4.

Aphor. 44.

Pag. 4. & 5.

dicunt videri ſibi caput eſſe cucurbitam, hoc enim eſt ſignum flatus in capite: deinde repletis venis extruditur quod tenuiſſimum eſt in eis, vel ad oculos, vel aures, vel nares, vel ad pectus. Tunc ſi ad pectus, occurrit illi ſpiritus, & lædens pulmones cum ſpiritu eiicitur, eſtque natura tuſſis, at tum ex deſcenſu, ſed magis ex tuſſi fauces (dicit) exaſperantur, exulcerantur & inflammantur, trahuntque humorem ob id è capite, & caput è toto corpore, atque ita ita fit reditus cauſæ ex morbo ipſo, propter quem difficillimè ſoluitur. Cum verò pituita acris fit, & calefacta motu atque faucium inflammatione, facilè penetrat carnes, & venas erodit: inde effunditur ſanguis, qui putreſcens cum nec ſurſum poſſit prodire, quia liquidum: nec infrà ob ſeptum tranſuerſum tabe laborantem perimit. His quatuor modis ratio perſeuerandi ſe docetur, nam vitare oportet aërem vehementer calidum, frigidum, ventos, capitis repletionem purgando victu parum nutriente, nec petente caput, vtendo, diuertendo. Vbi autem fluere cœperit, fauces munire oportet ad nares, & per corpus diuertere balneis crurum. Muniuntur autem tragacátho & ſucco glycyrhizæ, diacodione detento in ore. Conuenit & commanducatum papauer, cogens humorem ne defluat. Quòd ſi iam inciderit arteriam & pulmones dulcibus & frigidis, venam ſecare. Sed hoc periculum rarò in ſenibus adeſt. Eſt & tuſſis ſicca, de qua tertio de Morbis vnum recenſetur genus, hæc in huiuſmodi ſenibus interficit, niſi ſit à ſola mala intemperie frigida. Vertigines & tuſſes etiam, citra aliud incommodum, inducunt apoplexiam in ſenibus. De hoc habetur ſexto Epidemiorum: Duriſſimæ & violentiſſimæ tuſſes ad leuem ſiderationem & reſolutionem perducebant. Per Apoplexiam hic etiam intelligite reſolutionem, ex regula illa generali medica: Quæcunque cauſa parere poteſt maiorem morbum, parit etiam longè facilius minorem, qui eſt ex eodem genere. Vnde Hippocrates: Valde ſenibus defluxiones, propter raritatem & eliquationem venarum: ex quibus aliqui repentè pereunt, aliqui altera parte ſyderantur. Meminiſſe autem oportet eius quod dixit ſexta Aphoriſmorum: Apoplexiæ fiunt maximè à quadrageſimo ad ſexageſimum annum, cauſa ibidem explicabitur: nam hæc narratio per ſe nimis longa eſt. Abundante humore crudo vigiliis, vt etiam in textu, & imbecilli facto cerebro, ac refrigerato, nil mirum eſt apoplexias fieri: vertigines autem ob ventriculi prauam coctionem, vt ait Galenus, ſed nihil potentius vigiliis: cum cerebrum ſiccatur, debilitatur, & ſpiritus concitantur. Dicebat Hippocrates ſecundo Prædictionum: Senibus vertigines cum dolore capitis maximè fiunt, cauſam eſſe reor, præter illam Galeni, vaporem acrem, qui etiam delatus ad cutim, generat pruritum. Vnde illud ſecundo de morbis: Vertigo fit delato ad faciem ſanguine, humor enim ille ſalſus petit cutim maximè, & facit pruritum: caput, & facit vertiginem, & vigilias: veſicam, & generat ſtillicidia, & difficultates

Pag. 9.

Sec. 7.

Li. de Aëre & aquis pagin. 8.

Aphor. 55.

Pag. 13.

Pag. 2.

cultates vrinæ. Vigiliarum igitur duæ cauſæ ſunt: Vna, vapores ſalſi: altera, ætatis temperies, ſcilicet ſiccitates. Porrò, vt rectè inquit Hippocrates in libro de Flatibus: Pituita acribus humoribus miſta quocunque in Pag.17. inſuetos locos defluxerit, eos exulcerat. Et quarto de Morbis: Pituita deſcendens in ventriculum, non eum exulcerat: quoniam prædurus eſt, adeò vt Lybiæ populi, cum ex coriis ferarum faciant veſtes, ex ventriculis earum faciunt vtriculos pro potu: ſed ſi in mollia membra deſcendat, vt pulmones, ea exulcerat. Quod verò praua coctio omnium malorum cauſa ſit, quæ in ſenibus ob calo-1. Aph.14. ris innati paruitatem, de qua antè egit Hippocrates, neceſſariò contingit, nemini obſcurum eſt. Abundant verò multis humidis ſuccis, quoniam natura frigidi ſunt & humidi & humidum illud præternaturale eſt, quod Pag.11. colligitur ex Hippocrate primo de Diæta: qui cum conſtituiſſet pueros humidos, iuuenes ſiccos, rurſus ſenes humidos ſtatuit. Inde fiunt & mali habitus, & alui & oculorum & narium redundantiæ ſucci humidioris, & plorant ſine fletu, tum maximè, quòd caro quæ eſt in fontibus, abſumitur. Ex aluo ſi humor ille aqueus non extrudatur, dolent, & ſæpius in ventris profluuium incidunt. Eiuſdem pituitæ redundantia fiunt glaucedines, & viſus obtuſi, & auditus graues: articulorum etiam dolores, & renum affectiones: omnia hæc ex frigidis & crudis humoribus generantur. στραγγουρίαι verò & δυσουρίαι inter ſe differunt, στραγγουρία, ſeu vrinæ ſtillicidium, fit multiplices ob cauſas, vt in li-Pag.9. bro de Affectionibus: vt ex inflammatione Pag.3. recti inteſtini, vnde libro de vlceribus: Vrinæ ſtillicidium ex inflammatione inteſtini recti incidit. Veſica enim ab illo calefacta pituitam trahit: à pituita autem fit vrinæ Lib.11.c.19. ſtillicidium. Aëtius conatus eſt vnam ab altera ſic diſtinguere: Dyſuria dicitur, cum meiere æger cupit, & cum vi vrinæ excernuntur: ſtranguria autem appellatur, cum paulatim & guttatim vrinæ deſtillant, & aſſiduam ad mingendum irritationem faciunt. Quantas Galenus tenebras vbique offudit, vt nec ab ipſo nec à poſteris multa eruere liceat. I. modò, & dic quid dyſuria ſit, quid ſtranguria? quinimò, quod im-Cap.45. pudentius eſt, Paulus in tertio libro curam vtriuſque, tanquam idem ſint, eandem ponit, cum tamen quaſi è diuerſo pugnent: & vnaquæque, vt dixit Hippocrates, plures ſub ſe contineat ſpecies. Ipſe nihiloſecius Gale-Com.44. nus in ſeptima Aphoriſmorum, ſuo more, dum rem declarat, inuoluit dicens: Quòd στραγγουρία ſignificet vrinæ tardè & obliquè, ac quaſi expreſſæ) quod ille ſtillatim vertit) exeuntis emiſſionem, nomen ipſum oſtendit. Mingendi verò difficultas poteſt, & quæ cum dolore fit, mictio dici: poteſt & quæ cum difficultate aliqua, adeò vt vix veſica operetur. Vrinæ ſtillicidium ipſius acrimonia facit, & retinendi impotentia, quæ ob intemperaturam fit, præſertim frigidam. Vrinæ verò difficultatem, ſi quidem cum dolore fuerit, inflammatio abſceſſus, & inæqualis intemperatura, & ſpiritus flatuoſus ſiue motus quidam difficilis, & potentiæ imbecillitas, vel tumor contra naturam. Debuit ſanè declarare quid eſſet hoc στραγγ α: ſed abſit tantum facinus. Rei veritas eſt, quòd vrina vel ſupprimitur, & vocatur ἰσχουρία? vel non emittitur liberè, & vocatur στραγγουρία: vel emittitur cum dolore, & vocatur δυσουρία: hoc enim eſt difficile emitti, vnde etiam δυσεντερία, quoniam cum dolore fit, vocata difficultas inteſtinorum. Ergo impedimentum hoc meiendi contingit, ſeu guttatim emittatur, ſeu non: στραγγουρία, ſeu tenuiter, ſeu inæqualiter, dolor verò ad eam nihil attinet, ſicut nec impedimentum ad δυσουρίαν. Verùm, quia plerunque accidit, vt cum vrina guttatim effluit, dolor etiam adſit, & cum dolor qui propriè vocatur vrigo (eſt enim dolor quidam diuerſus ab aliis natura) rarò adſit ſine aliquo mingendi impedimento, ideo δυσουρίαν cum στραγγουρία adeò confuderunt, vt nunc penè incertum ſit quomodo vtramque diſtinguere liceat. Difficultas ergo vrinæ ſemper eſt cum dolore, & ſtillicidium (ſi ita volumus appellare) cum impedimento: cum verò vtrumque adeſt, quod plerunque contingit, miſta eſt affectio ex ſtillicidio & difficultate. Indicatur & id ex verbis Hippocratis quinta Aphoriſmo-Aphor. 56. rum: Vtero aut recto inteſtino inflammato, vrinæ ſtillicidium ſuperuenit, vt etiam ſuperius diximus, quod ſi per δυσουρίαν impedimentum vrinæ intelligere poſſemus, cum id potius quàm vrina guttatim ſtillans ſuperuenire ſoleat, non στραγγουρίαν, ſed δυσουρίαν potius dicere debuit. Ita Galenus, dum nimis properat, ſcribendo omnia confundit: non negarim aliquando vnum pro alio, ſed errore poſitum. Hæc inquam propoſui, neſcius quam ſim pro meritis habiturus gratiam. Sed iam ad textus expoſitionem redeamus. In his accidunt ſtillicidia propter imbecillitatem, præoccupante natura emiſſionem vrinæ, antequam veſica plena ſit, & ob id guttatim defluit: vnde plures ex ſenibus eò deueniunt, vt non poſſint vrinam continere, ſed & lectos & caligas conſpurcent. Laxatur enim muſculus, collum veſicæ continens. Quòd ſi veſica refrigeretur, muſculus autem non lædatur, fit aliud στραγγουρίας genus: quia cum difficultate emittitur. At δυσουρίαι fiunt ob id, quòd vrina lentè permeans, & guttatim erodit membrum virile, quod longè tenerius eſt veſica: & plurimo ſalſo humore ad veſicam delato, vel ob pituitam retenta vrina, ac corrupta eroditur ipſa veſica, & præſertim collum eius, fitque dolor in meiendo.

IN

IN QVARTAM SECTIONEM Aphoriſmorum Hippocratis,

PROOEMIVM.

SÆPE illud dubitatum eſt, cur tam pauci homines veri amantes ſint, etiam in his rebus quas ſcire ac noſſe perquàm vtile eſſet. Videmus medicum is ſit peritus an imperitus, ſtudioſè quærimus, & tamen nos noſtráque chariſſima pignora quaſi cæcutientes illi committimus. Plurimum certè poteſt inueteratus error. Cum enim perſpiciamus in omni artium genere, quæ ad homines ſpectant, dico militia, iuriſprudentia, ciuili conuerſatione, aulicorum diſciplina, eoſdem eſſe ſapientes, & qui tales habeantur, & qui maximè callidi ſunt atque doloſi, fraudulentique: ipſæque leges vt omittam cætera, & decipere & fruſtrâri iura ipſa doceant: falsò creditum eſt (quòd humanæ hæ diſciplinæ obtinere videantur principatum, quibus Reges, Duces belli, Magiſtratus, Senatus, Prætorèſque creantur, aut omnino conſtant) eandem in diuinis hominibus & naturæ opificibus rationem obſeruari debere. Hoc tantillo argumento ab exemplo ſumpto, omnia bona vera euertuntur: nec vnquam iidem ſunt veri opifices, & eruditi in precio. Sic querebatur Hippocrates in Epiſtolis, Galenus autem non ſemel, imperitiſſimos & longè ab artis notitia poſitos ſibi præponi. Diuiſus autem bifariam eſt hic error, nam in his diſciplinis, in quibus nihil poteſt caſus, vt Geometria & Arithmetica, cum cogantur fateri eruditos eſſe eruditos, ob certamen, eos qui eruditi ſunt lacerant: aliis calumniis crimina, ſtultitiam, aliáque fœda, & ſi nihil aliud poſſint, ſimplicitatem appingentes. At in his in quibus fortuna & caſus aliquid poſſunt, vt in Medicis, architectis, nauiumque gubernatoribus, eò proceſſit improborum perfida audacia, vt ſibi artem adiudicent: ab illis qui eas norunt, detrahant. Hæc eſt cauſa tam funeſti atque intolerandi erroris, imò non erroris, ſed conſutæ fallaciæ impoſtorum, quam queſti ſunt omnes celebres viri. Sed Hippocrates vltra querelam non proceſſit, credo rei indignitate motus, hanc hominum ſtultitiam tam rudem contemnens. Cæteri, ex quorum numero eſt Galenus, cum ſua admirabili Dialectica morbo huic mederi non potuit, quia cauſam non inuenit. Cauſa autem ea eſt, quæ dicta eſt. Quomodo igitur huic tanto dedecori ipſorum præſtantium artificum, tantæ iacturæ humani generis atque bonarum diſciplinarum, tam acerbæ improbitati atque iniuriæ huiuſmodi impoſtorum occurremus? Certè id primùm ſcire decet, eos qui humana calliditate adeò valent, nec literis nec opere ipſo præſtare poſſe, nam quòd ſcire, & ſcire operari idem ſint, aliàs ſæpe docuimus, fallimur autem & in hoc, quòd eos qui nugari didicerunt, quoſque falsò ob humanam calliditatem eruditos putamus videmus opere ipſo aberrare, & eſſe inexpertos. Itaque ex hoc vno errore, quòd ignorantes artis eruditos exiſtimemus, duo alij peſſimi exoriuntur errores. Vnus, quòd eruditos imperitos eſſe credamus: & quòd aliud eſſe exiſtimemus ſcire, & ſcire operari: quæ tamen in his qui verè ſciunt artes, nunquam perpetuum, vel in vno disiunguntur. Quis enim eſt tam amens, aut quomodo fieri poteſt vt quis norit, aquam & oxymel conuenire febricitantibus tertiana notha, & quando, & quantum, & quomodo norit, etiam qualiter oxymel componatur, quæ ſint qualitates bonæ aquæ, mellis, aceti, inde pro aqua & oxymellite dare velit vinum ptiſanamue? Ergo qui opere aberrant, imperiti ſunt aut omnino, aut non rectè totam artem callent. Itaque fieri non poteſt, vt dixi, vt qui callidi admodum ſunt, artes ipſas, nec exercitationem artis teneant, multis de cauſis. Prima, quòd artes ſimplex & ſtabile ingenium exigunt: at contrà illa calliditas, vafrum & inconſtans, deinde, quòd tantum confidunt huic ſuæ calliditati, tum etiam violentiæ ſi inſidiæ non valeant, vt negligant præcepta artis haurire. Et rurſus cum ars longa ſit, & quæ ad artem longiora, vt Philoſophia naturalis, Dialectica, Mathematica, Grammatica, ſupernaturalis Philoſophia, ipſa quoque Medicina ſatis verboſè à Galeno tractata: at calliditas illa humana & pſeudopolitæ peritia totum hominem, totam vitam videatur exigere, cum tot ſalutationibus, ceremoniis, vt non pluribus ſacerdotes in ſacrificiis, nec etiam Hebræi vtantur tot cauillationibus, conſiliis, dolis, fraudibus, conſpirationibus: denique his quæ ad hæc conſequuntur conuiuiis, nuptiarum tractationibus, gratia potentiorum, aulico plagiario, & ſexcentis aliis huiuſmodi nequitiis: fieri non poteſt quin ſtudia artis deſerantur, atque adeò vt quidam etiam libris ipſis carerent. Et quanquam occurrere his, non hîc ſpectaret, ſed potius ad Commentaria in primos Hippocratis libros, vbi de huiuſmodi argumento diffuſè agitur etiam ab ipſo Hippocrate: breuiter tamen malui docere hîc, quomodo his ſceleratiſſimis homuncionibus reſiſtamus: vt nec qui noſtra legent, vtilitate iniuſtè fraudentur, ſcilicet opibus & autoritate inter ſui ſimiles, nec cogantur ob illorum iniurias & oppreſſiones deſerere optima ſtudia: atque ita etiam

inanis

inanis ſit labor, pereátque gloria ſcribentium ac docentium, quæ ſunt inutilia humano generi. Demum, vt fidei noſtræ ſatiſfaciamus: ſcilicet vt his omnibus proſimus, qui nobis non nocuerunt, hi ſunt omnes poſteri, & hac ætate qui ex fide mecum egerunt, nec ſe de miſera nece filij intromiſerunt, nec facti illius vllam cepere voluptatem: quinimò miſerati noſtram communem fortunam, & execrati Cardianorum mores & conſuetudinem, quam & Demoſthenes inter prodigia & monſtra ſui ſeculi recenſuit, acritérque inſectatus eſt, dolorem pro voluptate præ ſe tulerunt. Ea igitur erat occaſio, quòd, vt dixi, ad acquirendam artem multum temporis, ob Galeni prolixitatem conſumere neceſſe eſſet: nunc Hippocratis Commentariis ſeu totis plenè, ſeu his tantummodo ſuper Aphoriſmos, breuiter vniuerſam artem paruo temporis ſpacio perdiſcere licebit. Quicquid verò in Dialectica aſſeqnenda etiam temporis impendere neceſſarium antè erat, nunc noſtra Dialectica, quæ decem foliis continetur, duorum menſium in ſpacium contrahi poteſt. Quod ad cæteras artes attinet, quæ neceſſaria erant Medico, ex Philoſophia nos paucis reſtrinximus. Quæſtiones illæ de principiis primis nec abſolutæ, nec ſatis firmæ, neſcio cui bono ſint, aut auxilio ad medicinam perdiſcendam, vtiliores enim eſſent diſputationes Ricardi Suiſſet Angli, quòd de rebus magis ſint, quàm elenchi illi circa ea, quæ qualia ſint nondum conſtat. Porrò ſapientiam illam improbam & ſine & modo nos ſanctè caſtéque in pauciora præcepta reſtrinximus in libris de Vtilitate ex aduerſis capienda. Nam illam vulgatam, qua iſti adeò & gloriantur & ſæuiunt, quis demiretur quinque tantum præceptis contineri? Ea ſunt: blandiciæ in cognitos: inflatio in leues: vis & minæ in acriter reſiſtentes, nec cedentes his nugis: fallax prædictio: & conſpiratio inter participes. Horum omnium vna radix tamen eſt, Dei conceptus: neque enim ſine eo quiſquam vllum horum aggredi, præcipuè vim, minas & conſpirationem, poteſt. At noſtra ſi ſequaris in his libris præcepta, paulo maiore diligentia atque labore cuncta hæc aſſequêris, haut læſa pietate: quod maximum munus eſſe reor. Sed, vt dixi, paruo conſtaret diſciplina illa tota, ſi condiſci & exerceri ſalua pietate poſſet. Admiratur Plinius in Cicerone eloquentiæ vim ſupra conditionem humanæ naturæ, his fermè verbis: Te dicente, legem Agrariam, id eſt alimenta ſua, abdicauerunt tribus. Te ſuadente, Roſcio theatralis autori legis ignouerunt, notataſque ſe diſcrimene ſedis æquo animo tulerunt. Te orante, proſcriptorum liberos honores petere puduit. Sed aufer C. Plini inflationem, videbis leue artificium, & quàm parùm fuerit armare plebem contra ſua commoda. Difficile eſt agnoſcere proprium adulatorem, adeò vt Plutarchus integro vno libro de hoc ſcripto ſolum docuerit, poſſe id fieri, non ipſe forſan hoc præſtare conſiſus. At in populo quis tam acutè perſpicit, vt adulatores effugere poſſit, qui ſingulos laudant ſub alterius ſpecie: & dum alios laudant, intelligis teipſum magis ab eis laudari. O quàm pernicioſa aſſentatio, quàm perditiſſimi illi rhetores, Demoſthenes præcipuè & Cicero, captantes eos populos ad omnia facinora impulerunt: neque hoc contenti, inanis gloriæ cupiditate in ſuam perniciem armarunt: deinde etiam euerterunt. Demoſthenis ambitio enim Athenas Alexandro, Ciceronis Romam Auguſto ſubdiderunt, nec puduit gloriari, decepiſſe hos populos: coactique ſunt fateri, ſuam patriam perdidiſſe: ne inficiari quis velit, quod dicimus. Cæterùm quàm leuis ſit hæc res, inflare homines, ex eo perdiſcere licet, quòd Cicero, qui populum Romanum toties inflauit, cogitque vt phanaticos ſuam perdere libertatem, in priuatis negociis nullus fuit. Si mihi non credis, exemplar vitæ ſuæ Epiſtolas ad Atticum lege: videbis quàm leuis, ſtultus, ambitioſus, perfractus, inconſtanſque fuerit, & quolibet fabro vulgari conſilio & prudentia inferior. Vnde nil mirum, ſe ſuoſque euertiſſe. Quid eſt hoc mirum, cum tanta raperet, tot dona ex fori labore acciperet, amicorum hæreditatibus locupletaretur, adeò vt referat ex Diodoro H. centies, id eſt ducenta quinquaginta millia aureorum (ſed mendum eſſe, haud dubium eſt: legi debet H. C. id eſt, ſexteria centum, quod eſt aureorum bis mille & quingenti) ſemper tamen ære alieno opprimebatur, nec potior alia cauſa interitus fuit tam ipſi quàm fratri, fratriſque filio, quàm pecuniarum inopia, vt Plutarchus refert, quamuis toto triennio Qu. Frater Aſiam proprætor ita expilarit, vt redeunte illo, magis Cicero ei, ne repetundarum accuſaretur, timeret, quàm ſibi qui in exilio erat. Omitto ſcelera reliqua illius, & inauditam crudelitatem, & ſtultitiam: quæ Cicero quantum poterat, reprimere conabatur. Itaque, vt ad rem redeam, parua res eſt Deum non timenti, falſis blanditiis notos, & in ipſo confidentes, alios inflatione, impotentiores vi ac metu, tum conſpirationibus aliorum improborum euertere, & ſibi viam ad principatum ſui ordinis ſternere. Poſtquam ergo hoc facile eſt, perdiſcere autem medicinæ artem, vt ab Hippocrate atque nobis tradita eſt, labor perbreuis, vtrique ſatisfacere negocio poterimus: non tam ſibi vindicando quod iniuſtum eſt, quàm retinendo quod nobis debetur. Si igitur peritus in dignoſcendo, & cautus in prædicendo, & promptus & elegans in operando (quæ quatuor ſunt præcipuæ medici dotes) fueris: non abs re erit, garrulos iſtos factis coarguere, concutere experimentis, perterrere periculis, ſublandiri omnibus, quoſdam alios ex amicis ægri atque coniunctis inflare, conſpirare cum tonſoribus & pharmacopolis, ſed probis. Nam ſi illi ſibi licere volunt aduerſus veritatem, iuſticiam, commodáque ægrorum & Reipublicæ tam ciuitatis quàm literariæ: quare nobis non licere debet ad repellendum iniuriam, ad tuendam veritatem, gloriámque rei literariæ ſuſtinendam, & vtilitatem eorum qui veſtræ fidei ſe ſuáque chara pignora commiſerunt? Præſertim cùm hi cum malis conſpirarint, bonos euertant: tu contrà malis reſiſtas, & cum bonis conſpires.

conſpires. Nec difficile eſt ſuperiorem euadere arte fallenti parem, bonis verò præceptis diſciplinæ adeò longè latéque ſuperiorem, nam hos euertit euentus rerum, detinet conſcientia ſui, terret iuſtitia, vindictáque deorum, adeò vt vel ſic concidant. Memini cum Mediolani eſſem nec inſtructus his præceptis, nec ambitionis cupidus, ſed ſola medendi exercitatione clarus & fœlix, quot diſſiparim aliorum, nec imperitorum prorſus conſpirationes, vt palàm eſſet, me magis timeri quàm contemni: necdum tum armatus Hippocratis doctrina, quam non niſi condita Dialectica conſequi potui. Quid ergo times, ne non ſuperior euadas? modò caueas præcipitem iram, & importunam iactantiam, aut quædam huiuſmodi vitia, quæ nobis præproperam gloriam & autoritatem quærentibus falsò, tanquam vtilia, & maximè iuuenibus abblandiuntur. Vnum enim ex præcipuis impedimentis ad retardandam autoritatem & gloriam, quam quærimus ex arte, eſt, nimia cupiditas properandi, qua præcipites ferimur non minus per dedecora noſtra, quàm per iniurias aliorum. Sed quoniam hac in cauſa longius progreſſus ſum, in poſterum à procemiis abſtinebo: ne imitando, quos damno, inſectari videar. Vnum rogo, vt quemadmodum in medicina precatus ſum, vt Galenum inſpicerent: deinde de his quæ diximus, atque illum accuſamus, iudicarent: ita etiam in hac Ciceronis accuſatione, prius legant illius vitam, facta rimentur, exitus inſpiciant: inuenient tantum profudiſſe propriis animi perturbationibus, quantum acceperit beneficio naturæ, quod certè immenſum fuit: nec poſſe quenquam duabus in rebus præclarum eſſe. Ei dicendi ampliſſima facultas data eſt, & immoderata, quanquam Tacitus illum non leuiter perſtringat, dicens: Lentus eſt in principiis, longus in narrationibus, ocioſus circa exceſſus, tardè commouetur, rarò incaleſcit, pauci ſenſus optimi, & cum quodam lumine terminatur: nihil ex tempore referre poſſis, & velut in rudi ædificio firmus ſanè paries & duraturus, ſed non ſatis expolitus & ſplendens, non tamen bello Cæſar, integritate Cato, conſilio & prudentia Atticus, ſcientia Ariſtoteles fuit. Diuiſa hæc ſunt munera, diuiſi & homines. Hæc igitur adiicere volui, magis veritus inuidiæ in Galenum ſuſpicionem, quòd medicus medicum arguat, & qui de iiſdem conſcripſerimus: quàm iram & furorem Grammaticorum, quos læſa Ciceronis maieſtate, ſcio in me impetum facturos. Sed tamen hic ſuſpicio omnis inuidiæ aberit, neque enim ſuſpicari quis poteſt, me adeò excordem eſſe, vt ſcribendi genere, eloquentia facundiáque cum Cicerone ipſo contendere velim, at ſi recta ſapient, nec cum Galeno, & multo minus. Quæ enim cauſa eſſe debet, vt in iam tamdiu ſepultos manes inuidia ferri velim? ſola rei veritas, & vtilitas mortalium, me ad hoc impulit: qui ſeducti vitiis hominum, & autoritate nominis, laudant iuſte & meritò bona in illis, vitia autem imitantur. Vide quod inuidiæ genus: vbi omnes Hippocratis libros diligenter intellexeris, etiam iubeo, non conſulo ſolùm, vt ſex Galeni libros de Locis affectis, & decem ac ſeptem de Vſu partium, quatuordecim Methodi medendi, quinque primos & tres vltimos de Simplicibus medicamentis, decem de Compoſitis ſecundum locos, & ſeptem Secundum genera, qui in vniuerſum ſunt ſexagintaduo, euoluas. A reliquis eius libris ſi abſtinueris, non ſolùm id temporis lucri feceris, quod eſſes impenſurus: ſed minus perplexus hærebis in his quæ ab Hippocrate clarè tradita ſunt. Non defuit Galeno ingenium, facundia, methodus, exercitatio: ſed quædam, vt reor, nimis iuuenis, quædam minus diligenter, alia aliis impedimentis occupatus, negligenter ſatis ſcripſit. Sunt & extra contemptum Dioſcoridis & Oribaſij, qui ſuperſunt, & Auicennæ libri: tum Veſalij Anatomia. Sed redeo vnde ſum digreſſus. Dices forſan: Hæc quæ dicis facilia factu, non tamen erunt prompta, vt volumus, populo perſuadere, vt contra commoda ſua agat: res ardua eſt, falleris. Paruane & exigua, cum Quirites ſe vocari audiebant, quaſi à Romulo progeniti, cum eſſent deſcendentes latronum & Amphamiotarum, tum Volonum & Proſpolitarum aut Pecuariorum nobiliſſimi, ex paſtoribus, bubulcis, ſubulciſque: cum identidem illud inculcabant. En Romanos rerum dominos gentémque togatam: cum tot bella, tot victorias, tot triumphos, æquam, imò maiorem cum diis ipſis poteſtatem decernendi ius ſummum, vt quos beatos eſſe vellent, ſtatim ſuffragiis ſuis efficerent: quoſque miſeros, etiam repentè damnatos exiliis, vinculis, mortéque multabant. Demum hæc omnia pro nihilo habebantur, & templorum ornatus, & magnificentiſſima vrbis ſpecies, & populi frequentia, & magiſtratuum potentia, & Senatus autoritas, cum geſta illa maiorum referebant: & Decios ſe deuouentes, & Manlij in filium ſæuam & ſtultam animaduerſionem, & Bruti in Reges odia, ſecurimque armatam in duos filios, & Fabricij pauperis ſuperba reſponſa, & referentem ſigna Camillum, & Porſenæ ac Virginij Scæuolæque miracula, Attilij Reguli conſtantem fidem, Horatij Coclitis robur & fortitudinem, Martij ſe in voraginem præcipitantis audaciam, Scipionum victorias, innumeráque alia ſeu ficta ſeu vera: inde fidem, patientiam, innocentiam, religionem erga deos, & viciſſim illorum anxiam de populi Romani ſalute curam. Quò non flexerit callidus orator iſtis exemplis, non minus ſtultam quàm imperitam plebem? Sed quorſum hæc tanta dicis? Vt intelligant ſtudioſi, opus eſſe præclaris aliquibus ingeniis, atque eruditis, vt honos bonis literis reſtituatur: neque enim ab imperitis, qui huic cauſæ aduerſantur, hoc ſperandum eſt: nec à mei ſimilibus, qui omnem hanc gloriam omnéque nomen prorſus contemnimus: nec ab his qui quamuis ſint abundè eruditi, artibus tamen his humanæ vafriciei natura ſimplices, & vſu inexercitati, & ſtudiis abhorrentes, deſtituti ſunt. Sed primùm abundè in arte doctis, inde etiam natura, vſu, ſtudio, diſciplina ſubdolæ huius ſeplaſiariæ vſque ad aras inſtructi. Quòd ſi quintum genus illud

technæ

technæ times, quo prædi ctionem conantur eludere, cum enim dicis, La borat phthiſi; dicunt, Non: ſed támen periculum eſt, ne ſi morbus pe ſeuerer, in phthiſim delabatur. Laborat cauſonide: Non, reſpondent: ſed bene in periculo eſt, ne in cauſonidem deueniat: ita improbi illi, ſine ſcientia, ſine ſtudio laboribus tuis fruuntur: quin etiam prudentiores videri volunt, quaſi tu fallaris in morbo: & illi, cum tu quæ ſunt, non agnoſcas, illi etiam antequam ſint, præuideant: demum ſi fortè fortuna euadat, obiiciunt tibi publicè quòd deceptus ſis: ſi pereat, ipſos præuidiſſe ac prædixiſſe putent. Malè ſit his nebulonibus: multique fures & latrones, qui laqueo perierunt, ea nece minus digni ſunt his ipſis ſycophantis. Sed tamen (quanquam durum ſit, & maximè ſi mediocriter ſint eruditi) reſiſtere debemus. Itaque cum tam malignè agunt, & tu clàm ſis, inſidiis reſiſtas, perpenſa igitur re integrè, & futuro fine, dicas illos non rectè agere, qui morbum pro morbo curent. Et quamuis à te admoniti periculum imminere fateantur, nihil tamen prodeſſe hoc ægro, cum iam occaſio ſalutis dilabatur, præterito enim principio, nullam amplius ſpem ſalutis ſupereſſe. Tum aſtantes rogabunt, vt occurras: tu ſi ſperes aliquo modo euadere poſſe, clàm affer auxilium aliquod lene, quod ei conducat, non ex ratione ſuorum: præfatus differri poſſe, per hoc, vt principium non elabatur, nec occaſio prætereat. Ita verſa rerum vice, ſi moriatur, culpa eorum mortuus videri poterit: ſi euadat, tua ſolertia & prouidentia.

APHORISMVS I.

VTero gerentes ſunt medicandæ, ſi materia turget quarto menſe, & vſque ad ſeptimum: ſed hæ minus. Iuniora autem & ſeniora vereri oportet.

COMMENTARIVS.

CVm tradidiſſet in prima ſectione curam generaliſſimam morborum: in ſecunda verò generaliter multa, nihil ſpeciatim, ſed quæ vel ad ſigna generaliter, aut ad rationem victus vel côualeſcentes nihil proprium (nam ſi excipias ſeptem Aphoriſmos, 14.19. 25. 40.41. 43. 44. non eſt qui dubitare poſſit de hoc) at neque in his quicquam particulatim. Æſtiuas quartanas enim dum cômemorat, de morbis omnibus dictum intelligi vult. Sed & in illo, Vbi fauces ægrotant, nil proprium exponit: neque enim morbum nominat, & curam etiam ſolum generalem: in eo verò cuius eſt initium. In profluuiis alui mutationes, nec de cura quicquam, nec de quo genere profluuij loquatur docet. A quadrageſimo quoque ad quadrageſimum tertium, tametſi quædam ſpecialiter de morbis dicere videatur, nihil quod ad curam (niſi ad curam ſpectare dicas, quòd curari non poſſe doceat) quadrageſimus quintus tametſi curam doceat ſolus alicuius morbi, non tamen niſi generaliſſimè. In tertia verò egit de his quæ ad conſtitutiones etiam generales pertinent ætatis, têporum & huiuſmodi: in præſenti incipit tradere curationem ſpeciatim morborum atque diſpoſitionum, tum ſigna magis propria: quod vt demonſtrem non expedit, ne quod in aliis maximè vitium reprehendere ſoleo, quòd in manifeſtis infinita faciant commentaria, vt aliquid dicere & multa ſcire videantur, difficilium locorum omnino poſthabita non ſolum interpretatione, ſed etiam mentione. Sileant ergo, & ſuam fateantur poſthac non ſolùm inſcitiam, ſed ignauiam, qui negant has particulas vlla ratione eſſe diuiſas, poſtquam vniuſcuiuſque Aphoriſmi ad hunc vſque, & ipſarum etiam inter ſe particularum & ordinem & continuationem expoſuimus. Nec eſt quod crimini dent, intermiſta in hac & ſubſequentibus multa generalia, cum id neceſſarium ſit doctrinam tradenti, à generalibus ad propria: neque vitium ſit, ſed eſſet ſi inter generalia quicquam membratim doceretur: quod ita vitauit Hippocrates, vt ne ſuſpicionis quidem vmbram præſtiterit.

Duo igitur contraria maximè proponit Hippocrates: vnû ſecundum naturam, alterû contra: quæ adinuicem comparando, vbi côtrariæ ſint indicationes, media inuenire docet. Quæ vtero gerunt, ab omni auxilio medico maximè abhorrent: purgatione ſiquidê, in hoc Aphoriſmo: ſectione verò venæ in illo, Mulier vtero gerês ſanguine miſſo ex vena abortit, & eo magis, ſi fœtus ſit maior. Aph. 1 30. Vbi etiâ de inedia vehementi à Galeno ſermo idem confirmatur. Verùm in ſanguinis miſſione ex vena, nulla exceptio vel morbi ratione vel cauſæ fit: in purgatione autê excipit materiâ turgentem, quòd minus vereatur purgationem quàm venæ ſectionem, nô quòd magis morbi qualitatem formidet, nam in venæ ſectione nullam morbi aut cauſæ mêtionem fecit. Quocirca melius feciſſet, non hic ſermonem habere de venæ ſectione, cum Hippocrates vnâ prorſus admittat, alterâ non Sed quoniâ propoſitum eſt, Galenum tueri quantum poſſumus, dicamus côparando purgationem ſectioni venæ, in purgatione vinculum cum matre firmum reſpicere, in venæ ſectione abundantiam alimenti. Dicemus ergo purgandas prægnantes, cum maximè fœtus hæret matri, à quarto ſcilicet menſe ad ſeptimû, & quæ non facilè abortiunt, & medicamento non concutiête, & ſi fœtus ſit altior. Ex materia turgente triplex eſt indicatio periculi ſcilicet magnitudo, materię caliditas & facilitas purgandi ob motum. In venæ ſectione, quòd fœtus ſit paruus, mulier ſanguinea, venæ ſectioni aſſueta, atque refectio copioſa cibi. Quod verò dixit de materia turgête, eadem ratione de ea quæ eſt iuxta aluû, intelligendû eſt: vt in vêtriculo, meſaræo, inteſtinis etiâ magis. Quid verò ſit materia turgês, ſuprà docuimus, & infrà proprius eſt locus, 1. Aph. 12. Aphor. 10. at per medicamenta intélligit elleborum vtrunque, & illo ſeſamoidem tutius, ac peplium ac peplum: quæ quantum differant, in libro quarto de Ratione victus in acutis edocebimus. In fine. Illud ſolum reſtat indiſcuſſum, quod addidit his verbis, Et vſque ad ſeptimum.

mum. Hoc,ſed has minus. Braſauolus exiſtimat dictum, quia in ſeptimo menſe vitales aliquando pariuntur : atque hic terminus, vt colligitur libro de Septimeſtri partu, incipit à centeſima octuageſimatertia die, & finitur in ducenteſima : à ducenteſima autem ad ducenteſimamdecimam non ſunt vitales. Verùm nimis ſubtilis eſt hæc interpretatio, cum velit Hippocrates, magis vitandum ſeptimum menſem, quia fœtus cum magnus ſit, maius eſt periculum in abortu. Fuchſius autem, cum venia dictum ſit, ob veritatem, totam confundit ſententiam, excludens ſeptimum menſem à purgationis munere, non enim dixiſſet Hippocrates, Sed has minus : verùm vt de aliis menſibus vereri oportet. Clariſſima igitur eſt illius ſententia, ſi non inuertatur, atque huiuſmodi : Vtero gerentes, ſi materia, à quarto menſe vſque ad ſeptimum ſunt medicandæ, ſed in ſeptimo minus quàm antè: primis autem tribus menſibus ac duobus vltimis, ſcilicet octauo & nono, non niſi maximo cum periculo medicamenta dare poſſumus, ſcilicet quæ per inferna aut ſuperna purgent. Ita vt ſemper medicari liceat à quarto ad ſextum menſem ſatis tutò, in ſeptimo non adeò tutò: à ſeptimo vltrà, & ante quartum, maximo cum periculo.

Sed occurret aliquis dicens: Vtero gerentem capi ab aliquo morbo acuto lethale, eſt quinta Aphoriſmorum : quomodo ergo curabuntur perituræ iam purgatione? Reſpondeo: Deterior eſt morbus acutus quietus in prægnante, quàm ex turgente materia: quoniam cum deſtituatur auxilio ſectionis venæ & inediæ, & longior ſit etiam & purgari non poſſit niſi concocta materia, ideo letalis efficitur: qui verò ex materia turgente fit, ſecurior eſt: quia breuior, & quia purgationem admittit. Quidam autem plus ſapere ſe quàm Hippocratem exiſtimantes, multa extra propoſitum nugantur: cum hæc ſit veritas.

Vtrum verò ante quartum menſem vel poſt ſeptimum purgare liceat, in dubium reuocant fruſtra, quod conceſſum eſt ab Hippocrate, ſed non ſine magno metu, cum norit quantum periculi immineat. Cum verò non liceret regulam generalem tradere, admonuit nos incumbentis periculi: ideóque vtilitatem, neceſſitatem & noxam penſitanda eſſe. Et noxæ quidem medicamentorum purgantium ſuperius declaratæ ſunt, ſed eas repetere non pigebit. Prima eſt, quòd agitant totum corpus, & vomitum mouent, ex quibus in abortum facilè deuenire poſſet ægra. Tertium, quòd commouent dolores. Quartum, quòd accendunt febres, quia omnia talia excalefaciunt: ſunt etiam pleraque venenoſa & abominanda & amara, ſed has vltimas noxas vitare licet, & debemus. Vnde ceſſat contentio de aloe & rhabarbaro, ſtultè enim aliquis talia propinabit, quæ fœtum interficere poſſint. At verò ex aduerſo ſunt, ſi quis ſantala & nucem myriſticam & garyophilos ac mentam, tum chærefolium, ac huiuſmodi odorata, non admodum calida, neque amara & aſtringentia miſceat cum ſacchato, tutum reddet medicamentum: idque magis, ſi ſcammonio & iam mandato conſtet, vt in compoſitione vocata Diaphœnicon, id eſt ex palmulis, cum iam fuerit fermentata. Nec ad caſſiam nigram, neque ad magna confugiendam erit. Linquamus hæc & Meſuæ & Actuario, dicentibus hæc, quibus validiora exhiberi tutò non poſſunt, vt pueris & prægnantibus commoda eſſe, nam talia fuci ſunt, vt quod natura curat, nos curaſſe videamur. Vix enim continget ſemel in centum ægris, nec niſi ſub fine morbi, vt per talia medicamenta quicquam de materia peccante expurgetur. Quòd ſi quid eſſe vtile ex his poteſt, erunt potius tamarindi, omnis praui ſaporis expertes, qui purgant bilem, & etiam tenuem pituitam, ac aſtringunt corriguntque detrimenta aliorum medicamentorum, maximè calidorum, cum impenſè refrigerent: & myrobalani, citrini chebulique & emblici ac nigri, vt magis opportunum fuerit, & quibus iucundus eſt odor: roſæ, roſaceus ſyrupus ſeu ſerapium malis multo rore plenum, quod etiam pituitam craſſam expurgare poteſt, maximè ſale gemmeo addito, hæc omnia grata ſunt odore, ſapore, frigida, aſtringentia, naturæ amica, non immodicè expurgantia: nec vrinã prouocantia, quod maximè malũ abortus excitat, & familiare eſt expurgantibus medicamentis. Licet igitur ſemper ſi morbus validus ſit, & periculum videatur ne materia in membrum principale decumbat, & vires validæ fuerint: non tamen ſine maximo metu fiet, his temporibus ſcilicet ante quartum menſem & poſt ſeptimum, minuſque dare ex medicamento: minimè tum conuenit, ſi emendatum fuerit. Nam periculum eſt in opere, non in ipſo medicamento. Sed ſi fœtus maior fuerit, ſolum magis nutriemus.

An verò ſemper debeamus purgare, cum materia turget, & menſis fuerit à quarto ad ſeptimũ vſque, & maximè quintus & ſextus, non (vt dicunt) quartus. Vbi enim eſt initium, ibi etiam eſt incrementum. Si igitur initium ſecurioris purgationis à quarto menſe incipit, in quinto erit adhuc ſecurius, & maxima ſecuritas, cum minimè ſolét abortire mulieres, ſcilicet ſexti ſub menſis initio, vnde etiam in hoc falluntur expoſitores & medici ipſi artem exercentes pernicioſo nimium errore cum (vt dixi) & minus quarto menſe purgandæ ſint prægnantes quàm ſexto, & leuioribus medicamentis, dubium non ſolùm Hippocrates, ſed omnes expoſitores reliquerunt. Reſpondeo ergo, quòd ſi morbus primùm letalis ſit, non eſſe purgandas. Secundò, ſi affulgeat ſpes ſalutis, ob id quod dixit Hippocrates ſecundo & ſexto Epidemiorum: Prægnã- *Pag. 5.*
tibus ſi nihil præter naturam accidat, vitales *Pag. 7.*
fiunt partus. Itaq; cum morbi & medicamẽta res ſint contra naturam, adeò vt etiam ab infantibus medicamẽta arceantur, vt Princeps *3. 1. De regimine infantium.* docet, ſi adhibeantur, fœtus aut abortiuntur, aut remanent inualidi, vt poſt ortũ breui intereant, vel imbecillitatem quandã perpetuò retineant. Quia tamen damnaui imbecillia medicamenta, & hîc agitur de vita humana, ne quis perperàm intelligat dicta noſtra, explicabo tibi meam ſententiam: & eſt, vt

vtatis

vtaris clyſteribus, ſi aluus aſtricta, lenientibus, licet &, ſi in ventriculo & propè, ſint crudi humores,& minimè lenti, tenues, vel etiam craſſi, leuibus medicamentis purgare:ſed non ita, vt credas materiam morbi huiuſmodi auxiliis euacuari poſſe. Verùm vt
Pag. 4. ad rem redeam, in quinto Epidemiorum narrat de vxore Antimachi, cui, cum eſſet prægnans ſecundi menſis,datum fuit catapotium validius quàm conueniebat, è genere purgantium per inferius,& non eduxit, ſed per ſuperiora tantùm bilem combuſtam propter febrem & abſtinentiam cibi, pluribus enim diebus faſtidium cibi paſſa erat, & mortua eſt eadem die(dicit) quæ forſan potuiſſet ſeruari,ſi aquam bibiſſet loco catapotij, & euomuiſſet. Igitur etiam leuia medicamenta per ſuperna purgantia conueniunt, non elleborus aut ſeſamoides. Ex quo conſtituemus aliam regulam: Quòd ſi materia ſit in ventriculo, leuibus medicamentis vomitum prouocantibus eſt expellenda. Rurſus in octauo menſe periculoſiſſimum eſt purgare, quoniam facilè abortiunt: & ſi abortiant,plerumque mater moritur,tum ob fœtus magnitudinem,tum menſis proprietatem. Septimo Epidemiorum datur exemplum vxoris Olympiadæ, quæ octimeſtris erat:& cum ex caſu abortiſſet,mortua eſt. Pag. II.
Inter menſes ergo curandi, peſſimus eſt octauus: inter priores autem, minimè periculoſus eſt tertius de abortu: ſed de vita primus medius inter vtroſque, & quo ad vtramque conditionem ſecundus. Difficultas eſt de nono,nam cum ſit menſis partui opportunus, videtur eſſe ſecuriſſimus. Reſpondeo: In ea parte qua poſſet parere vitalem,eſt ſecuriſſimus, ſed ſi non pariat vitalem, periculoſiſſimus eſt, propter fœtus magnitudinem. Ideo etiam cauendum eſt à medicamentis validis omnino, nam ſi fœtus intereat, perit etiam ſæpe mater. Sic ergo ordinabimus hos mĕſes.

Pro abortu ſecuriſſimi.	Pro vita matris ſi abortiat.	Generaliter pro vtroque.
1 Quintus,& Sexti initium.	1 Primus.	Quartus.
2 Quartus, & Sexti finis.	2 Secundus.	Quintus.
3 Septimus.	3 Tertius.	Sextus.
4 Tertius.	4 Quartus.	Primus.
5 Secundus.	5 Quintus.	Secundus.
6 Primus.	6 Sextus.	Tertius.
7 Nonus & octauus.	7 Septimus.	Septimus.
8 Decimus.	8 Nonus,	Decimus.
	9 Decimus.	Nonus.
	10 Octauus.	Octauus.

Lang. 13. Habetur autem tertius ordo ex primis duobus, iunctis ſimul numeris, vbi minor euaſerit, erit ſecurior. In primo autem Epidemiorum:Quamuis laboraret periculoſiſſimo morbo, non purgauit eam, quæ in littore habitabat: ſed trimeſtris ſolùm erat, & materia non turgebat, imò decubuit ſtatim ad locum non periculoſum.

Aph. 19. Hic etiam Aphoriſmus ſcribitur in quinta particula, ſed eo loco eſt prorſus ſuperfluus.

APHORISMVS II.

IN medicationibus talia educere è corpore, qualia & ſponte prodeuntia, vtilia: quæ verò contrario modo prodeunt, cohibere oportet.

COMMENTARIVS.

POſtquam docuit purgare in præcedenti, vtero gerentes: hic docet in morbis, in quibus aliquid excernitur de materia peccante. Videtur autem Galenus ſuo ſolito more & accuſare ſtatim Hippocratem ab initio, & velle Aphoriſmum extendere ad omnem euacuationem, ac ſimul ipſum ſecundo primæ particulæ aſſimilare. Verùm non animaduertit, quòd non ſolùm hic ſpecialis eſt,ille generalis: ſed quòd hic loquitur de proprio quodam genere morbi, non de omnibus. Ita vt hic Aphoriſmus bifariàm ſit ſpecialis, illius comparatione, ille enim de omni morborum genere & omni euacuatione loquitur: hic peculiariter, & ſolùm de purgatione, & de morbis ſolis,in quibus iam aliquid ſponte excernitur. Doleo quòd Galenum accuſare toties cogar, ſed magis quòd in longum extendere ſermonem. Neque enim vidit quòd hic Aphoriſmus priori optimè continuatur. Cum enim dixiſſet, expedire turgente materia purgare etiam in vtero gerentibus, adiecitque tempus, quo id facere licet: addit nunc, quòd ſi præter id quòd turgeat, etiam aliquid excernatur, tum maximè expedire purgationem, cognoſcentibus nobis non ſolùm materiam purgandam, & adiuuante natura motum medicamenti,ſed iam inchoante. Quis non videt luce clarius, Galenum non intelligere Hippocratem,niſi ex cortice: nec aliud maius teſtimonium, quàm quod illum accuſet, cum minimè veniat accuſandus, nam neque bis repetiit idem, nec hic Aphoriſmus ſic intellectus ſub illo continetur, nec poteſt amplificari. Exiſtimauit quòd Hippocrates ſolùm qualitatem materiæ & illius ſimilitudinem, non motum iam inchoatum, & quod maius eſt, turgentem illum impetum animaduerteret. Vide ambitioſam inſectationem benemeriti Hippocratis apertam (non tamen quicquam hic plus docet de purgatione, quàm quod de omnibus euacuationibus ipſe iam dixit) Quid turpius, quid fœdius? Deinde iraſcuntur mihi, quòd Galenum iuſtè damnem, vt iniuſtè ab illo accuſatum Hippocratem tuear. Quæ igitur adduntur ab illo Aſiatica dicendi luxuria, tametſi vera eſſent, extra propoſitum ſunt, neque enim omnia omnibus in locis referre

expedit, hoc enim eſt infinitam & nugacem facere diſciplinam. Illud ſolùm ad rem, quod connectit hunc Aphoriſmum ſequenti, ſed ibi eum exponendi locus erit, neque enim illum cur rurſus aſcriptus ſit, cum bis in primo libro ſcribatur, cum tot verbis ac ſua continuatione docere potuit. Quòd, etſi adhuc dubitas de his tantùm quæ iam prodeunt, non quæ ſi prodirent, vtilia eſſent, Hippocratem ſermonem facere, verba vltima conſidera (Quæ verò contrario modo prodeunt, cohibere oportet) vbi nulla eſſet connexio. Sed & Itali omnes vertendo aberrant, pro χρήσιμα, id eſt vtilia, χρήσιμον vtile interpretantes, nam ſic ſecunda pars Aphoriſmi primæ non conuenit. Senſus igitur eſt: Cum turgente materia aliquid vtiliter excernitur, totum purgare conuenit: ſin autem alium humorem euacuauerit natura, tum illum cohibere oportet. Malè autem fecit Fuchſius, cum emendaſſet cum Cornario id χρήσιμον rectè, totam peruertere Hippocratis ſententiam: vt legeret, Qualia etiam ſi ſponte prodirent: pro; ſponte prodeuntia. Omitto quòd autoritas omnium refragetur. Dicam ego Hippocrati: Quî ſciam ego, quæ ſi prodirent, profutura eſſent? Clarus igitur ſenſus eſt verborum Hippocratis: Si materia turget, & aliquid iam prodeat vtiliter, adiuua naturam: ſin autem inutiliter, cohibe. Tu modò cogita tecum, an hic ſit ſenſus Hippocratis genuinus, & quid huic ſententiæ affine habeat vel ſecundus Aphoriſmus primi libri, vel tam longa Galeni expoſitio, vel aliorum authorum. Inde etiam ſoluitur facilè quæſtio illa vulgaris de ſymptomatica purgatione, an adiuuanda ſit. Dicit Hippocrates: ſi vtiliter excernantur, iuuanda: ſi ſecus, cohibenda. At dices: Hoc non Hippocrates dicit, ſed vtilia, non vtiliter. Si ergo immodica ſit euacuatio noxiorum, vt aliquando accidit, adeò vt natura exſoluatur, debeone purgare? Dico quòd non: quia per illud verbum ἰόντα prodeuntia, intelligit parua ſub quantitate exeuntia, nam ſi voluiſſet intelligere de magna quantitate, dixiſſet ἐξιούμενα: hoc enim commune eſt etiam purgationi copioſæ.

Cæterùm dices, Nonne hic Aphoriſmus ſaltem ad alias euacuationes traduci & ampliari poterat? Dico quòd non, nulla enim eſt euacuatio ſecuratione loci præter purgationem per aluum: neque etiam conuenit, ſi fluat ſanguis per nares, mittere ſanguinem ex brachio (nam ſanguinem non noxium educeres) neque ex naribus: periculoſa enim eſſet eiuſmodi attractio. Vides igitur Hippocrati nihil potuiſſe addi. Verùm dices, in famula Oneſidemi, quinto Epidemiorum, cum prodirent ſuprà & infrà, quæ non conueniebant ſuper purgata, tamen non cohibita: & neque mortua eſt ob id, dicit Hippocrates. Reſpondeo: Erant contrariæ indicationes, vincebántque illa quæ de purgatione indicabant, velut bilis, ſed tamen ſine vtilitate. Dicemus autem ſuo loco. Pag. 4.

APHORISMVS III.

SI qualia, oportet purgari purgentur, confert, & leuiter ferunt: contraria verò grauiter.

COMMENTARIVS.

SIc conſtituitur ratio. Si qualia oportet purgari purgentur, confert, & leuiter ferunt: contraria verò grauiter. Sed ſi medicus ea purget, quæ natura dum purgat, iuuatur æger, qualia oportet purgari purgat, igitur ſi medicus talia purget, qualia ſponte prodeuntia vtilia ſunt, conferet, & leuiter æger feret: & ſi ſupprimat, quæ dum exeunt, malè afficiunt, iuuabit, igitur in medicationibus talia educere, & reliqua, vt in præcedenti Aphoriſmo. Ex quo patet demonſtratio præcedentis Aphoriſmi, & continuatio ſine repetitione, non igitur eximendus.

APHORISMVS IV.

MEdicari æſtate ſuperiores magis, hyeme verò inferiores.

CMMEONTARIVS.

CVm docuiſſet rationem purgandi, morborum quorumdam habita conſideratione, hic comparat ad tempus anni diuerſos purgandi modos: vnde etiam connectitur generali ratione ſecundo, nam, vt docui, tertius pars eſt ſecundi, ſed & ſpeciali, nam dictum eſt in illo, quòd in medicationibus expedit talia educere è corpore, qualia ſponte prodeuntia vtilia: at æſtate ſolent magis corpora per ſupernam partem, ſcilicet per vomitum, & hyeme per infernam, id eſt aluum expurgari, igitur & hoc facere debet medicus. At dices: Igitur ad priorem opinionem redis, vt non ſolùm quod iam ſit vtiliter, ſed ſolet fieri vtiliter, ſit reſpiciendum? Reſpondeo, Quòd non: ſed ibi præcipit purgandum, hic verò non: ſed ſi expedit, modum eligere docet. Itaque eſt ac ſi diceret: Cum medicari oportet, æſtate magis per vomitum, hyeme per aluum id facere expedit. At ibi cum materia vtiliter excernitur, nec ſufficienter, expurganda eſt: ſi inutiliter, cohibenda. Ideo clara eſt differentia. Cur autem æſtate magis per ſuperiorem ventrem & per vomitum, Galenus rationem adducit in Commento. Pag. 5. Hippocrates enim in libro de Humana natura inquit: Per æſtatem bilis augetur, hyeme verò pituita, ob frigus, ac noctium longitudinem. Sed & viciſſim, inquit, minuuntur pituita in æſtate, bilis flaua in hyeme. At bilis ob leuitatem ſurſum facilè fertur, & ſponte eò tendit: contrà pituita infrà, igitur ratione humoris euacuandi res ita ſe habet. Quamuis non ſemper iſtud verum ſit de humoribus, ſed plerumque. Addit & aliam cauſam Galenus, propriè ſumptam à natura temporis, ambiens enim aër calidus materias ſurſum facilius propellit,

propellit, vt frigidus deorſum. Et licet hi duo ſenſus veri ſint, nihilominus potius de purgatione ventriculi in æſtate qualicunque, & ventris ac inteſtinorum hyeme loquitur, quàm de modo purgandi, de quo inferius Aphor. 17. aget. Plurimum enim intereſt dicere, φαρμακεύειν τας ἄνω, & ἄνω φαρμακεύειν, omittendo articulum τὰς, qui pronominis vicem gerit. Quod verò grauius eſt, quod dicat in libro Pag. 2. de Salubri victu: Sex hybernis menſibus vomendum eſt, hoc enim tempus pituitoſius eſt æſtiuo, & morbi circa caput fiunt, & eam regionem quæ eſt ſupra ſeptem tranſuerſum. Quum verò æſtas & calor fuerit, infuſis vtẽdum eſt. Hora enim hæc æſtuoſa eſt, & corpus bilioſius, & lumbi ac genua grauantur, & calores oboriuntur, & in ventre tormina fiunt. Quapropter corpus perfrigerare oportet, & quæ in ſublime eleuantur, infernè ſubducere ex iſtis locis. Hic ſe contorquet mirum in modum Galenus, & qui eum ſequuti ſunt, adeò vt dicant æſtate totum corpus purgandum eſſe per vomitum, vt hic docet, at peculiariter ventriculum & inteſtina per inferiora: hyeme autem ventriculum à pituita per vomitum, totum corpus autem per aluum medicamento. Quæ verba non ſibi inuicem cohærent: imò ſi bilis ſit æſtate in ventriculo, magis vomitu educenda erit. Aphor. 6. Aphor. 7. Quòd ſi dicas, hic non loqui de modo purgandi, ſed de loco: obſtat illud, Graciles & facilè vomentes purgare ſuperius, cauentes hyemem, tum etiam: Vomẽtes verò difficulter & mediocriter bene carnoſos per inferiora, cauentes æſtatem. Ergo & hunc nodum ſoluere oportet, vt reliqua difficilia. Hippocrates in comparatione purgandi per aluum vel vomitum principaliter quatuor obſeruat: locum, humorem euacuendum, tẽpus anni, & habitum. Locus præponi debet omnibus. Si materia ſit in ventriculo, per vomitum ſemper eſt educenda, niſi omnino quàm multa prohibeant: quoniam ſi per inferna mitaris, multa ſubſequentur detrimenta, cum labore enim id fiet, & venæ rapient malos ſuccos, & tardè prodibunt. Cum ergo hyeme ſoleant ventriculi ob frigiditatem aëris repleri pituita, licet humor ille alioqui indigeret purgatione per inferna, ratione loci per ſuperiora purgandus eſt: æſtate autem, licet bilis abundet, quia imbecillior eſt ventriculus, non debet vomitu fatigari, ideo aluũ clyſteribus ſubducere oportet. In ægris verò ſequi oportet naturam humoris, ſi locus affectus peculiaris non obſtet. Nam ſi hyeme materia in ventriculo bilioſa ſit, vomitu tamen educenda erit: ſin aliter, poſtulat per aluum educi, quòd grauis ſit: & etiam quoniã ventriculi cura maxima habenda ſit, vt etiã Cap. 14. in princ. primo ad Glauconem. Si verò bilis redundet per ſuperiora, quòd adeò facilè expellatur, vt vẽtriculus minimè afficiatur. Hic ergo de ægris, ibi de ſanis loquitur: hic conſiderat naturam, quæ temporis qualitati aſſimilatur: ibi locum, qui magis tempore afficitur. Sed nunquid præter locum & humorem aliquam indicationem peculiarem habet tempus: Dico ſic: æſtas enim duos facit humores tenues qui facilè etiamſi pituita ſit, aut crudus humor, per ſuperiora educuntur. At eſt alia cauſa potior, ſcilicet motus facilior ad vomendum ob muſculos calidiores eo tempore: quoniam cum ſit motus violentus, indiget maximè inſtrumentorum robore. At frigidum inimicum neruis: calidum verò amicum inquit Hippocrates, & vtile. Sic & ventriculus ipſe cum exanguis ſit, vehementer læſus per vomitum, ac diſtentus æſtiuo ab aëre refocillatur, ab hyemali deſtruitur. Quapropter has noxas Hippocrates hic in ægris maximè conſiderat: ideo etiam vomituros, & eos qui vomuerunt, calido loco collocare expedit, aliquibus enim ob frigiditatem ſingultus pernicioſi ſucceſſere: alij dirupti ſunt ſtillis ſanguinis promanantibus. 5. Aph. 18.

APHORISMVS V.

SVb Cane, & ante Canem, difficiles ſunt medicationes.

COMMENTARIVS.

CVm declaraſſet conditionem ſumptam ab æſtate, nunc declarat ab ea parte æſtatis, quæ maximè ardet, ſub cane ſcilicet, ab ortu illius ante ſolem, de quo dictum eſt ſuperius in Tertia particula, & pòſt per quadraginta dies, & ante canem per decem dies, vt ſint dies quinquaginta, ſcilicet à quinto Aph. 3. 14. idus Iulij ad pridie calendas Septembris, dicens moleſtas eſſe medicationes, ſcilicet per ſuperiora vel inferiora. Cum verò medicina ſit inuenta experimento: aucta ratione, abſoluta denuo experimento, ideo in noſtris regionibus manifeſtum eſt, nobis id animaduertentibus, hos quinquaginta dies, quod regio ſit frigidior, ortum habere à vigeſima Iunij, & finiri ad decimam Auguſti, tametſi certus non poſſit aſſignari terminus. Nam nec quinquaginta dies vbique habet canicula nec vbique ſolum hos. Quid ergo melius quàm Hippocratem ſapienter loquentem, ſapienter interpretari? Quoties circa caniculæ ortum, ſeu antè ſeu pòſt calor ardẽs & ſqualor vrget intelligere medicationes moleſtas futuras? Quę verò nugatur Braſauolus circa aſtrorum ortum occaſum, quanto plura, tanto magis riſum mouent. Quandoq; contigit mihi mirari, homines alioqui doctos & prudentes adeò inſanire, vt ea ſcribant quæ in publicum proditura ſint, nec niſi maximo cum rubore, niſi omnes artis auctores pereant. Ob hæc mecum dicere ſolitus ſum, omnes homines nimia ambitione & φιλαυτία, ſtultos fieri. Quis cogebat, quis impellebat hunc virum tanta in hoc dicere loco, in ea arte quam facile quiſque norit, cum nec à limine, vt dici ſolet, ſalutaſſet? cũ liceret multa ad propoſitũ ex arte adducere, in qua grauis certè & eruditus auctor eſt. Nõ hæc ſubieci, quòd hominem oderim: imò apud nullũ maior eſt quàm apud me, qui illius eruditionem, labores ac iudicium omnib. qui noſtra ætate ſcripſerint, mea ſententia præferam: ſed vt intelligãt legentes, quã facilè ſit perire. Nã & ſecundum admittit errorẽ, volens non ad Antarcti cum polũ hæc accidere, cum magis æſtiuo tempore quibuſdam eorũ oriatur, eſt

enim vltra æquinoctij circulum, & aliis atque aliis diuerſo tempore oritur. Tertius error eſt, quòd putat hanc ſtellam non niſi augendo ſolis calorem hæc facere: quod falſum eſt, namque etiamſi non multum aër calcat, multi tamen quandoque morbi & pernicioſi eo tempore contingunt. Nonne Hippocrates prohibet æquinoctij temporibus purgationes, cum tamen ſint tempora temperata? *Pag. 9.* vt in libro de Aëre, aquis & locis habetur. *Partic. 3. Com. 9. 138. & 2. Cont. contrad. 3.* Nonne docuimus tres eſſe operationes aſtrorum: lucem, ex qua calor & frigus: motum & influxum, qui licet per primas qualitates operetur, aliud tamen ab illis eſt: Multa tamen recitat ex Plinio ad propoſitum, ex libro decimo-actauo: Sentiunt caniculam maria & terræ, multæque feræ, vt ſuis locis *Cap. 28.* diximus. Neque eſt ei minor veneratio, quàm deſcriptis in deos ſtellis: accenditque ſolem, & magnam æſtus obtinet cauſam. Et *Cap. 42.* ſecundo libro: Cuius ſideris effectus ampliſſimi in terra ſentiuntur, feruent maria exoriente eo, fluctuant in cellis vina mouentur ſtagna, orygem appellat Ægyptus feram, quam in exortu eius contra ſtare ac contueri, & velut adorare, cum ſternuerit. Canes quidem eo toto ſpacio in rabiem agi, haud *Cap. 47.* dubium eſt. Et infrà Aquilones biduo pòſt flant quadraginta diebus, quos eteſias vocant, & octo antè qui prodromi: hos moliri vapor ſolis geminatus ardore ſideris. Et *Cap. 16.* nono etiam libro: Fluuiatilium ſi lurus exorto caniculæ ſideratur, & aliàs fulgore ſopitur. Hoc & in mari accidere Cyprino putant. Et alioquin totum mare ſentit exortum eius ſideris: quod maximè in Boſphoro apparet, algæ enim & piſces ſuperferuntur, ab imò verſa omnia. Et quartodecimo libro: *Cap. 18.* Vina apothecis canis ortu mutantur quædam, deinde reſtituuntur. Hæc vt voluptatem afferrent ex illo intermiſta. Meminit & morborum euenientium ex Canis exortu, in quinto Epidemiorum, & in ſeptimo eiuſdem. Sed his omiſſis, quæramus duo. Primum, quænam ſit ſtella hæc, duæ enim ſunt *In fine. In princ. & iuxta finem.* in cœlo figuræ, Canis maioris vna, & conſtat decem octo ſtellis: quarum quæ in ore eſt fulgentiſſima, Regina ſtellarum dici poteſt, ob magnitudinem, pulchritudinem, candorem & ſplendorem: micat autem vehementer, vt, ſi vera ſint quæ Ariſtoteles prodit, altiſſimo cœlo recōditam eſſe neceſſe ſit. *Lib. 8.* Hæc pulcherrima ſtellarum à Ptolemæo in Magna compoſitione appellatur, & Canis nomine configurationis dicitur: quam etiam caniculam quidam, vt ſtellam à configuratione diſtinguerent, appellarunt, ſed verè canicula eſt Procyon, id eſt ſtella & ipſa primæ magnitudinis, ſed non adeò fulgida & magna velut Canis, & ipſa Canis minoris configurationis, alterius ſcilicet: quam neſcio quo modo Canem dixerint, cum ſolis duabus ſtellis conſtet. Atque id rectè à Fuchſio dictum, ſed antea à nobis, & ante nos ab omnibus Aſtrologis. Laudo tamen diligentiam, & carmina illa Ciceronis ab eo citata non extra propoſitum.

Namque pedes ſubter rutilo cum lumine claret.
Feruidus ille Canis, ſtellarum luce refulgēs
Hunc tegit obſcurus ſubter præcordia veſper,
Ver toto ſpirans rabido de corpore flammam
Æſtiferos validis erumpit flatibus ignes,
Totus ab ore micans iacitur mortalibus ardor.

Cæterùm & illud bene, quòd ob id medicationes difficiles ſint his temporibus, à Fuchſio dictum eſt: & quod natura ſit imbecillis reddita à calore, & corpus ſiccatum & calefactum, & humores extrà ferantur: vnde ſudores multi eo tempore, medicamentum intro eos trahit, calefacit & ſiccat corpora, & naturam quæ noſtrum regit corpus debilitat. Ideo non cauendum ab ea admonet, niſi cum vel vires fuerint imbecillæ, vel cum ſine illa eſſe poſſumus.

APHORISMVS VI.

GRaciles & facilè vomentes purgare ſuperius, cauentes hyemem.

COMMENTARIVS.

TRes conditiones ſuperius purgandi docet: eaſque hic vt quarto Aphoriſmo iungi poſſent, exponit. Ibi cur hyemem cauere doceat declarauimus: æſtas optima eſt, ſed licet etiam mediis purgare temporibus. Sed cùm in omnibus operationibus optima ſit facilitas, tum maximè exigitur in his quæ laborioſæ ſunt, velut vomitu. Ideo dixit, Facilè vomentes. Cur autem graciles? Quoniam plerunque bilioſi ſint, exponunt omnes cum Galeno. Et quamuis dicat Celſus, quòd vomitus nocet exilibus, & imbecillem habentibus ventriculum: exponunt Celſum de melancholicis, non autem bilioſis. *Lib. 1. c. 3.* Sed verè videmus obæſos lædi vomitu, non autem ita omnes graciles: ob id gracilium conditio generalis eſt, non vt omnibus conueniat, ſed non aliis. Duplex enim eſt: generale velut, & proprium, quòd omni, vt Grammaticæ eſſe ſcientiam: & quod nulli, vt in anima eſſe ſcientiam: non enim omne quod eſt in anima, eſt ſcientia: ſed quod non eſt in anima, non eſt ſcientia. Videamus ergo cur pinguiores non ſint prompti ad vomitum, etſi faciliter vomant, periculum enim eſt in illis de fractura venarum: omentum etiam pingue & ponderoſa ventriculi ſubſtantia ſurſum trahitur: præterea eorum humores lenti ſunt, & craſſi. Itaque in pinguibus & obæſis nihil eſt quod ſuadeat vomitum.

Pag. 11. Porrò quibus in caſibus conueniat vomitus, partim declarabo ex ſecundo de Diæta, inquit enim: Vomitus attenuant propter cibi euacuationem, non autem ſiccant, ſi quis poſtridie rectè curet, ſed humectant, propter replexionem ex colliquatione carnis à labore factam. Si verò quis ſinat hanc conſumi poſtridie, calore alimentum conſumente, & victum ſenſim adhibeat, ſiccant. Ventrem autem compactum vomitus ſoluit, & egerentem plus quàm oportet ſiſtit: illum quidem humectans, hunc autem ſiccans. Quum igitur

aluum quis ſiſtere volet, aunde deuoratum cibum euomere oportet, priuſquam humeſcat, & infrà detrahatur: & magis acerbis atque auſteris eduliis vti. Vbi verò ſoluere aluum quis velit, plurimo tempore cibis immorari confert, & acribus ac ſalſis & pinguibus ac dulcibus tum cibis tum potionibus vti. Iam ergo vtilitatem habes, quam præbet in ſanis. At in ægris, inquit, *Pag. 12.* libro de Locis in homine: Vomitus, inquit, vomitum ſedat, dum cauſam illiti euacuat, & fluxionibus à capite conducit. *Pag. 14.* Et infrà: Si quis homini vomenti aquam multam dare velit ad bibendum, eluentur ea propter quæ vomit, vnà cum vomitu: & ſic quidem per vomitum vomitus ſedatur. *Pag. 21.* Ex indiciis autem malè adminiſtrati vomitus eſt ſingultus ſuccedens, & oculorum rubor, vt habetur ſeptima Aphoriſmorum. Adminiſtrabatur autem antiquo *Lib. 1. De veratri vſu. Pag. 1.* tempore ſeſamoide, vt habetur libro de Ratione victus in acutis: & dabatur cum aceto mulſo. Differt ab oxymellite, quia ſine aqua fit, & abſque igne, vt colligitur ab Hippocrate. Plurimùm autem iuuat in duobus caſibus, vel in morbis diuturnis membrorum inferiorum: licet Hippocrates tantum exemplum det de coxendicum inueterato *Pag. 3.* dolore, in Coacis prædictionibus. Sic enim in podagra, arthritide, ſi ſpumoſa educantur, quoniam fit purgatio & reuulſio ſimul, & ventriculi venæ, quod plurimum conducit, exinaniuntur: vel ſi materia ibi in ventriculo præparata ſit. Ordo autem ſic ſe habet: Primum, ſi cibus non vtilis: ſecundum, ſi cruditas: tertium, ſi bilis flaua: quartum, ſi pituita non hærens: quintum, ſi bilis aſſata, con nigra: ſextum, ſi flaua bilis in atram conuerſa: vltimò, ſi melancholia; ea enim propter pondus ægrè educitur: educitur tamen & in quartanis. Eſt & genus acidi humoris crudi, quod facilè educitur, & magna cum vtilitate, in quibuſdam hominibus. Nam in eo effunditur a ſplene, maior tamen pars ex cruditate ob ſplenem eructantem generatur. Sed in repletione ventriculi *3. De diæt. Pag. 5.* ex cibis adeò neceſſarius eſt, vt Hippocrates conſulat quandoque ter repetendnm. Secundum auxilium pro vomitu Hippocratis *Pag 17.* valde bonum & ſecuriſſimum, habetur libro de Internis affectionibus: conſtat melle, aqua, aceto, ſale, in olla tepefactis, inde origano orientali, (cum Italico ne tentaueris) quod eſt gingiberi ſapore ſimile: inde penna in os iniecta, inquit, vomitum prouocato, ſed prius pannis multis integatur. *3. De diæta Pag. 4.* Eſt etiam Hippocratis præceptum obſeruandum, vt à vomitu os vino auſtero colluatur, & fauces, ne venæ ob laborem quicquam attrahant. Erat autem res adeò conſueta vomitus ſuo tempore, vt in libro de *Pag. 3.* ſalubri Diæta referat, homines quoſdam ſolitos vomere bis in menſe.

APHORISMVS VII.

VOmentes vero difficulter, & mediocriter bene carnoſos: per inferiora, cauentes æſtatem.

COMMENTARIVS.

QVòd hic Aphoriſmus ſit deductus ex ratione contraria priori, ſatis perſpicuum eſt. At non intellectam eſſe rationem illius à Galeno, neque alio qui illum ſecutus ſit, ſatis perſpicuum eſt. Nam & cauſam huius repetitionis prætermittunt: & cur etiam ex hoc non ſequatur maximum inconueniens, non animaduertunt, ſcilicet nunquam æſtate purgandum eſſe per inferna quenquam. Nam ſi hos qui maximè purgari non poſſunt, quippe vomentes difficulter, non vult æſtate per inferna purgari, quos nam alios permittit ſic purgari? Ergo primùm id ſciendum, graciles purgandos eſſe per ſuperna, quoniam per inferna læduntur, & ægrè purgantur ob muſculorum ventris tenuitatem, vt etiam in ſecundo libro viſum eſt. *Aphor. 35.* Atque hæc cauſa, & ea quam adduximus, potiores multo ſunt, quàm dicta à Galeno, quòd billioſi ſint graciles, & ob id ſuperius purgandi: hoc igitur vt doceret, oportere eſſe mediocriter carnoſos non ſolùm naturaliter, ſed etiam ita relictos à morbo, nos in præſenti Aphoriſmo admonuit. Cæterùm quinam poſſint æſtate purgari, nullos habita temporis ratione, ſed ob morbum, hos ipſos quos hic connumerat ſolos, ſi neceſſitas vrgeat, at cum nihil ab Hippocrate, vel ipſo Galeno teſte, vulgatum dicatur, hic verò in tanta breuitate multominus, exiſtimare oportet, illum hic voluiſſe aliquid non pertritum docere. id ſiquidem ergo erit, vt præcipiat purgandum per ſuperna in priore, per inferna in præſenti: ſed cauenda tempora aduerſa. At ſi de ſanis loquatur, abſolutus & clarus ſermo erit. vt ſit ſermo dignus Hippocrate hic: Graciles & facilè vomentes, quoties opportunum fuerit, vomitu purgabis, modò hyems non obſtet: ſcilicet æſtate, autumno & vere, bene carnoſos autem, & difficulter vomentes, per inferna, modò non ſit æſtas, ſed hyems vel ver aut autumnus. Si autem morbus exigat & vrgeat, ſic euacuabis quocunque tempore.

APHORISMVS VIII.

TAbidos verò, cauentes ad ſuperiora purgationes.

COMMENTARIVS.

CVm docuiſſet graciles per ſuperiora eſſe purgandos, videbatur etiam tabidos idem facere debere, quoniam hi graciles maximè eſſe conſueuerunt: monet igitur nos, ne hos graciles intelligamus tabidos, ſed illos excipiamus. Nam per graciles intelligi debere docuimus, circa inferiora & ventrem: tabidi autem ſuperioribus partibus magis graciteſcunt. Hîc quid Hippocrates per *φθινώδεας* ſignificare voluerit, Galenus non intellexit, ſed cæcutiendo diuinauit, morbum ſcilicet phthoëm & paratos

 interpretan

interpretando: quòd ſi ad ſequentem contuliſſet, haud dubiè ſenſum percepiſſet. Quamuis enim ad corporis conſtitutionem tabidam neceſſariò ſequatur, ſi verum ſit in ea, multo magis etiam in iam tabidis id vereri: non tamen contrà. Itaque multum hoc refert, an intelligat de conſtitutione, an de morbo. Siquidem de morbo ſub gracilibus etiam tabidi, id eſt ad tabem inclinati continebuntur: purgarique per ſuperiora debebunt, ſin autem corporis conſtitutionem, ſecus. Ego, vt vera dicam, credo potius de conſtitutione loqui. Nam & in ſequente Aphoriſmo melancholicos vocat, qui multo humore nigro abundant, non eo morbo laborantes. μελαγχολικὸς enim appellat, inſa-
De atra bile. niam verò μανίαν, vt in Epiſtolis, & Prædi-
Pag. 2. ctionum primo, μανικά, id eſt inſaniam: ἐκ-
Par. 1. μανεῦσα, ex inſania. Tum etiam quòd primo
Com. 18. Epidemiorum Galenus per φθινώδεις, ex mente Hippocratis, eos qui ſunt anguſto thorace atque reſtricto, vt à tergo ad inſtar alarum promineant, operta ſcoptula, & quibus caput facilè impletur, ac deſtillat humorem in pulmones & thoracem, vel etiam ad fauces. Verùm màgis dico, ſi cũ his humor ille acris ſit, aut ſalſus, aut fœtidus, & ſi collum tenue ſit & faciei color liuidus aut fuſcus citreúſve cum maxillis rubentibus, ac quaſi lucidis: & anima triſtis, & quæ minimis ex cauſis afficiatur & iraſcatur: tum verò corpus vniuerſum aridum, & non ſolum pinguedine, ſed carne deſtitutum. Vult ergo Hippocrates non obæſos, nec contabefactos nimis aut anguſto pectore ad vomitum eſſe ducendos: ſed mediocriter graciles, pectore tamen lato. Præponit ergo primùm compoſitionem & temperaturam, vt in ſequenti Aphoriſmo: inde facilitatem ac tolerantiam, aut difficultatem: pòſt, habitum corporis gracilem vel obæſum: demum tempus anni, vt hæc omnia ſint quatuor.

Conſt. 3. Animaduertendum eſt etiam, tabidorum
Pag. 4. formam pro conſtitutionibus variari, quod Hippocrates nos docuit tertio Epidemiorum, dicens: Forma tabidorum erat leuis, ſubalbida, lentis colorem referens, ſubrubra, raua, pituita alba referti, ſcapulas ala-
Pag. 17. rum modo eminentes habentes, & mulieres ſic, neque enim omnes tabidi, tales ſunt. Eſt etiam tabes dorſalis, de qua in ſecundo de Morbis: at de ea non eſt intelligendum, cum ſtatim medicamentum ſurſum purgans exhiberi iubeat. Vnde etiam clarius habemus, illum de conſtitutione corporis potius quàm morbo intelligere.

APHORISMVS IX.

MElancholicos autem plenius per inferiora, eadem ratione contraria apponentes.

COMMENTARIVS.

CVm locutus eſſet de conſtitutione tabida, quæ ad compoſitionem potius pertinet: hìc ſubiecit de melancholicis, quæ magis ad temperamentum. neque hunc Aphoriſmum intellexerunt, nec verba illius connectere potuerunt. Verùm explet iam quintam conditionem, in eligendo modum purgandi obſeruandam, poſtquam illum ſuperiori continuauit. In vtroque enim, de conſtitutione corporis locutus eſt. At quinta conditio pertinet ad humorem, hunc ex conſtitutione melancholica deducit, vt priori, velut dixi, ſermoni connecteretur. Docet nos duo, ſcilicet humorem non ſolùm, velut reliqua quæ in præcedenti commentario connumerauimus, partem per quam euacuandus ſit nobis præſcribere, ſed etiam medicamenti robur. Vt enim bilis flaua debili, ita melancholia potenti medicamento educenda eſt. Propterea ſubiecit illa verba, contraria eadem ratione apponentes: non vt comparet ad dicta. neque enim locutus eſt antè de vlla euacuatione humoris ſpecialiter: nec decebat longius referre Aphoriſmum, cum in præcedenti locutus ſit de tabidis. Eſſet hic ſermo, quaſi tabidi melancholicis aduerſarentur. Sed in hac quinta obſeruatione ne cogeretur, vt de tempore anni, corporis conſtitutione, habitúque plures facere Aphoriſmos, ſubiecit illa verba: nos admonens, vt intelligeremus flauam bilem per ſuperna, & leui medicamento expurgandam: ſimiliter & tenuem pituitam, velut bilem flauam: craſſam autem, velut melancholiam. ita & aqueum humorem ſemper, ſi in ventriculo redundet, per ſuperna, & vomitum & leui medicamento purgabimus. Loquitur autem de vera melancholia naturali vel exuſta. nam fit *Lib. 1. c. 9. & alibi.*
tertia ex cruditate, vt apud Aëtium, quæ non magis commodè quàm vomitu excernitur.

Circa validorum medicamentorum exhibitionem videtur etiam occaſio ex aquis ſtantibus, vt in libro Aëre de aquis & locis: *Pag. 4.*
vbi docet Hippocrates, quòd qui bibunt huiuſmodi aquas, non purgantur, niſi à validis medicamentis: ideo tales aquæ efficiunt habitum melancholicum. Eſt etiam alia cauſa neceſſaria intellectu ad Aphoriſmum, & à Galeno prætermiſſa, atque aliis, quod ſcilicet huiuſmodi homines habent omnia viſcera frigida: & ideo non ſolùm humorem melancholicum excernunt difficulter, ſed etiam ipſas fæces, niſi adeò frigida intemperies inualuerit, vt leuitatem patiantur inteſtinorum, & tunc ad aſcitem conuertuntur, & metam ſanorum corporum excedunt. Sed dices: Medicamenta valida non ſunt niſi validis corporibus, & in validis morbis exhibenda, libro de locis in Homine. Et aſ- *Pag 15.*
ſignat cauſam vtriuſque, & ſunt quatuor membra diuiſionis. Si enim validis in morbis debilia medicamenta dederis, morbus non tranſmouetur, quamobrem, inquit, augetur: imò dicit, nec partiendo idem efficies: contra illos qui nunc exercent medicinam, nam à nulla parte morbus propulſabitur, quare morbus augebitur. Reliqua membra diuiſionis, vt manifeſta, reliquit: velut, quòd natura imbecillis à valido medicamento euertitur: morbus imbecilli in oppoſitum tranſmutatur. id tamen antea ex *Pag. 11.*
parte declarauerat, dicens. Medicamenta debilia

debilia debilibus, valida validis ſunt exhibenda. Poſtea verò comparat morbum cum natura his verbis: Si quis in morbis quid permutaturus eſt, valido quidem ægroto, debili autem morbo, tum quidem confidenter fortiore quàm morbus ſit, medicamento vtendum eſt. Nam etiam ſi quid de
Pag. 12. ſano abducat vnà cum debili & ægroto, nullum detrimentum eſt. Si verò morbum validiorem, ægrotum autem debilem acceperis, debilibus pharmacis ipſum curabis, quæ
Pag. 8. morbum ſuperent & abducant, ægrum verò ipſum nihilo debiliorem reddant. Porrò quinto Epidemiorum dedit exemplum de Eubœo adoleſcente, qui ob medicamentum imbecille, quod non mouit, mortuus eſt: & duobus aliis, quæ ex ſuperflua purgatione etiam periere. Præcipuè autem docet duo detrimenta medicamentorum: calefacere caput,
Pag. 11. & febres accedere, libro de Locis in Homine.

APHORISMVS X.

MEdicari in valde acutis, ſi materia turget eadem die. tardare enim in talibus, malum eſt.

COMMENTARIVS.

EX valde acutorum morborum natura, & turgente materia, elicit regulam ipſa die medicandi. Acutos morbos, dixit in ſecun-
Aphor. 23. do libro, quatuordecim in diebus finiri, at in libro de Carnibus: Acutiſſimi morbi aut ſeptenario numero dierum, aut eorum dimidio iudicantur. Diximus & ſuprà de his.
Pag. 7. Ergo Hippocrates noxam & vtilitatem conſiderat. Si quidem noxa eſt, quòd medicamentum excalefacit, quòd cum labore educit, cum materia non ſit præparata. Ex quo
Com. 24. patet, Galenum prima Aphoriſmorum nouam & pernicioſam doctrinam inuehere, dum vult humores præparare, cum periculum ſit in mora, ne decumbat in aliquod membrum principale. Secundum, ne penitus ingrediatur, nec reuelli poſſit. Tertia vtilitas, quam ex celeritate conſequimur, eſt, vt motu illo naturali adiuuemur: ſæpe enim contingit, vt materia mobilis breui in vno loco quieſcat. Quarta, quòd vires ſtatim ab initio ſunt validiſſimæ. Conſtruitur
1 Aph. 29. & alia ratio ſic: Cum morbi inchoant, ſi quid videtur mouendum, moue, cum verò initium morbi valde acuti pertranſeat, perſæpe in ipſa prima die: igitur ſi mouendum eſt, eadem die ſtatim mouere oportet: mouendum eſt autem, turgente materia. Id verò primùm de vomitu, deinde purgante medicamento intelligendum eſt, vt quinto Epi-
Pag. 9. demiorum: Surſum in exacerbationibus ipſis purgare oportet, tunc enim etiam ſua ſponte eleuantur, quum anxij & capite gra-
Pag. 4. uati fuerint. Et ſuprà de Antimachi vxore: Videbatur ſuperuictura fuiſſe, ſi aquam bibere potuiſſet, ac ſtatim vomere antequam deglutiſſet.

Porrò ex huiuſmodi Aphoriſmo hæc excipiuntur. Primùm, quòd oportet medicamentum eſſe velocis purgationis, tria autem ille præpoſuit principalia: ad bilem flauam, ſcamonium: ad nigram, elleborum: ad pituitam, colocynthidem: oportétque illa cum odoratis miſcere, quæ iuuant medicamenti opus, humorem attenuant & diſſecant, ac noxam quæ ex purgatione accidit, emendant. Secundum, quod vbi prima die non contigerit poſſe purgare, debemus conſiderare ſuper omnia, an materia iam decubuerit, an adhuc ſit in motu: & ſi eſt in motu, debemus adhuc purgare, tanquam eſſemus in prima die: propterea dixit, Tardare enim in talibus, malum, non dicit, mortiferum, aut prohibet nos ab inſtituto. Quòd ſi iam decumbere cœperit, vel ad membrum principale, vel principali proximum, vt pectus, pulmones, veſicam: tanto validiore medicamento vti decet augendo quantitatem, quanto longius à ventriculo deſederit humor: & quanto loco periculoſiore & maiore quantitate, & quanto diutius iam reſederit. At ſi loco non periculoſo, vt in adenes, quod optimum eſt, aut in articulos, iubet nos Hippocrates à medicamento abſtinere, libro de Affectionibus, ibi enim de eo Pag. 10.
& de regio morbo ſermonem habet. Manifeſtum eſt autem, quod prima die prorſus abſtinere à cibo debent, medicamentis enim validis purgandos ieiunare pridie iubet Hippocrates. Quomodo autem dignoſcantur morbi acutiſſimi, ſi cum febre fuerint, docuit quarto Epidemiorum dicens: In acu- Pag. 5.
tiſſimis febribus pulſus maximi atque denſiſſimi. An verò etiam intelligendum ſit de morbis qui ſine febre ſunt, velut ſideratione ac doloribus huiuſmodi? Reſpondeo: Dolores hos, ſi mobiles ſint, & à flatu, non conuenire. Quidam enim imperitus medicus ſic peremit ægram ipſa die, cum nec flatui nec medicamento exitus relictus eſſet. At ſi ex humore qualiſcunque morbus ſit, modò ſpes ſit poſſe purgare: quanto magis facere debemus, cum nihil obſtet eorum quæ in febre timemus incommodorum, præcipuè calefactionis & imbecillitatis virium? At de morbo attonito cum iam inuaſit, neque ſpes eſt poſſe educere, neque materia illa fluctuat, nec turget: ſed quàm primùm vt viſum eſt, ſuperius decumbit in cerebrum, vel cor aut venas iugulares, vel cordi proximas: ideo clyſteriis potius ac ſectione venæ, Pag. 3.
ſi ſpes aliqua ſuperſit, opus eſt, quàm medi- Aphor. 13.
camento deorſum purgante. Nam vomitu haud dubiè magis iuuarentur: ſed palam eſt, tales omnino vomere non poſſe. Et qui ex eis ſemiattoniti vomere potuerunt, omnes plenè ſeruati ſunt.

APHORISMVS IX.

QVibus tormina & circa vmbilicum dolores, & lumborum fatigatio, quæ neque medicamento, neque aliter ſoluuntur, in aquam inter cutem ſiccam firmantur.

COM

COMMENTARIVS.

IN Coacis prædictis loco περὶ τὴν, quod eſt circa, ſcribitur ὑπὲρ, quod eſt ſuprà,& verius, nam hic morbus vitio ventriculi, vt animaduerti ſæpius, velut aſcites iecoris, *Pag.12.* oriri ſolet. Quòd ibi ſcribatur ſolùm,Neque medicamento, idem eſt ac hic, Neque medicamento neque aliter: quoniam medicamentum purgans,ibi medicamentum quod- *Pag.20.* cunque intelligit. Eò etiam tendit quod ſcribitur: In hydropico ſicco ſui ſignificationem præmittente tormina circa tenue inteſtinum *Pag.19.* incidentia mala ſunt. Et antea: In hydropicis ſiccis vrinæ ſtillicidia mala. Quòd verò πόνοι pro doloribus interpretari debeant, haud abſurdum: tum quod nullam poſſit hoc verbum aliam interpretationem veriſimilem hic habere (quanquam per ſe labores potius ſignificet) tum quod frequens experimentum his qui artem diu exercuerunt, palàm atteſtetur. Cum verò ventris tunica exterior ſex partibus conſtituatur: epidermide, cuticulâve, & cute, pòſt pinguedine, inde carnoſa membrana, quam ſiphac Arabes vocant: inde muſculis, pòſt peritoneo Græcè, Latinè abdomine, Arabicè mirac: quandoque inter cutem & membranam carnoſam, quandoque peritoneon, quandoque inter vtranque membranam aqua colligitur: húncque morbum vocant Græci hydropem, nos aquam intercutem. Sed nobis propriè hæc eſt aqua intercus, non autem communis vt hydrops: ſed defectu nominis etiam eam aquam quæ in concauo & inani, quod inter peritoneon & omentum iacet, Arabes *22. Tertij. Cap. 1.* vocant zirbum, vt apud Haſcen ſeu Principem habetur: vocamus etiam aquam intercutem, quoniam hydrops Græcè dicitur. At hydrops Græcè non eam ambiguitatem parit, quamuis de pluribus morbis dicatur, quam aqua intercus apud Latinos. Neque enim aſcites eſt aqua ſub cute, ſed ſub peritoneo. Et plurimum differunt aqua intercus vera, quæ extra peritoneum eſt, & ſecura ſui natura, & ſimilior œdemati, niſi quòd ſi ſcindatur, aqua citrei coloris profluit: in œdemate nihil, aut alba pituita & glutinoſa.& hoc hydropis genus ob id leucophlegmatiam Græci vocant: & aſcitem, quæ multa cum aqua eſt inter peritoneum & omentum, & ad inteſtina penetrat, & viſcera vrit, & morbus eſt penè inſanabilis. Porrò tunica illa carnoſa, vt & pinguedo, penè communis eſt toti corpori, & quibuſdam in locis craſſior, & valde conſpicua, velut collo, fronte & faciei partibus, vt à *Lib.2.ca 5.6. & 24.* Veſalio habetur. Ergo cum cutis impletur ea aqua, etiam ad crura penetrare ſolet, & vt dicebat Hippocrates quarto de Morbis: *Pag. vli.* Cum materia penetrare poteſt ad inferiora, implentur crura: cum ad ſuperiora, facies & pectus: aliter in ventre tota colligitur. Aer ergo collectus inter peritoneum & omentum, cum non poſſit penetrare, ſæpe efficit vt in tympanite (hoc enim nomen à ſimilitudine obtinuit, vt ait Galenus) vt corpus totum reliquum ſanum videatur, nec tumeſcant crura aut pedes vel facies, vt in aſcite, quæ ſui grauitate & qualitate magis humida penetrat ad has & illas partes,& etiam putrefacta coctionem iecoris plus vitiat, & habitum corrumpit. Qui etiam ſint lumbi, *Par.3. Apho. 23.* ſuperius docuimus: quos dicit ἀλγήματα inuadere, id eſt ægrotare, vt in expoſitione de linguis Hippocratis Galenus docet, non dicit dolore, ſed eſt fatigatio quædam,& morbus. Turpe enim fuiſſet idem ſignificare, tam propè poſitis diuerſis verbis, cum potuiſſet per πόνοι aut ἀλγήματα tantùm vtrique ſatisfacere. Quis enim apud nos ita loquatur pes dolet & manus laborat: vt intelligamus idem per laborare & dolere? & non potius tunc dicat, Pes & manus dolent? hoc enim vix pædagogo puerulos docente dignum eſſet. Quid & tormina, dicemus inferius. Ergo reliquum eſt vt videamus, cur *Aphor.20.* hunc Aphoriſmum inter tam multos qui de purgatione loquuntur, Hippocrates poſuerit? vt ex ordinis ratione ſententiam, vel ex ſententia ordinem intelligamus. Deinde cur hoc ex antedictis eueniat, & num aliqua arte poſſint ſeruari. Palàm eſt enim huiuſmodi morbum eſſe inſanabilem, qui ſic fiat: quandoquidem antequam fiat, non poſſit prohiberi, cum factus erit, quomodo curabitur? Videtur autem, vt antea cauſam docui, maximè hic morbus fieri vitio vẽtriculi, cum tabefactus ac refrigeratus, iecori calido oppoſitus fuerit: ob id & in hoc caſu viſus eſt à me ſæpius,& poſt febres acutas omnino pernicioſus, dum ventriculum frigidis potionibus & medicamentis purgantibus, & maximè iecur calefaciendo conſumunt: velut cum illa ſua hiera ſimplici Galeni, & aquis deſtillatis ex plumbo. Tertium genus, quod vidi, ex ſuppreſſione menſium accidere ſolet: cui ſi quis occurrat, citò ſanari poſſunt. Vidi etiam quaſdam fluxu ventris multis annis iam confirmato affectu ſanatas: quarum vnicum præſidium eſt aſſidua exercitatio, & breuis peregrinatio, ſed frequens. Quòd ſi per medicamenta vrinam ducentia, quod optimum eſt curationis genus, euacuetur tota aqua, inde exuratur pars affecta ſiue iecur ſiue lien ſiue renes, aut imũ ventriculi, Hippocratis more, vt ſuo loco diximus: ſpes eſt ſanatos iri infirmos, niſi attritus ſit ipſe ventriculus ſeu tabe, ſeu villorum raritate. Semper enim cum illo flatu in imo ventris aliquid aquæ reſidet. Perſæpe verò ita iunguntur, vt ſub quo genere ſit hydrops, diſcernere queas. Atque hæc propè eſt inſanabilis, vt quæ cum aqua vix vlla eſt, facilius ſenatur, non enim poteſt flatus ille ſeruari ſemper, niſi & recluſa ſint vndique loca, & fomes adſit. Propterea multi inflationem ventriculi diutius ferunt, & ſimiliter dolores inteſtinorum ex flatu: quia his infrà, illis ſuprà flatus exitus patet. Cùm ergo hæc contigerint, nec medicamento ſoluuntur, materiam non eſſe in cauſa oſtendunt: cum autem nec fomentis nec vnctionibus, nec theriaca ac ſimilibus, ſignum eſt intemperiem confirmatam eſſe. Genito igitur ſæpe flatu ob dolores, hoc enim ſignum, & ſucceſſu debilitatis membris iam in morbum deueniet, qui ſibi mutuam opem afferet: de quo libro de Ratione victus in acutis agit, ob idque in hydropem ſiccam tranſit: tum

maximè,

Pag. 4. 5. 6. maximè, quòd (vt rectè dicebat in libro de Flatibus) morbi fermè omnes à flatibus fiunt. Collocauit autem hunc Aphoriſmum hic, vt intelligeremus, eos qui ſic purgantur, lædi: vt ſit vnus eorum, qui nos admoneat, abſtinendum eſſe à purgatione per inferiora, ſicut ſequens per ſuperiora. Propterea inquit:

APHORISMVS XII.

QVorum alui inteſtinorum leuitate laborant, hyberno tempore ſuprà purgari, malum.

COMMENTARIVS.

COnuenit & hic cum præcedentibus, vbi de purgatione per tempora anni loquitur. Fit aut leuitas inteſtinorum & ventriculi vitio, quia incoctum chylum illa retinere nolunt, & proprio etiam eorum, vterque modus & ex intemperie & ex humore acri & mordaci, & ex frigida & craſſa pituita, & ex vlcere fit: vt ſint octo modi. In ſingulis id accidit, vt cibus incoctus deiiciatur. Tametſi enim inteſtina parum trahant, & ventriculus ſit incolumis, nihilo ſecius ex conſenſu non perficitur coctio. Nam vt liquet ex diſſectione, tunica vna eſt. Ergo quamuis, vt ſuperius dictum eſt ex libro de Locis in homine, præſtaret, vbi materia in ventriculo contenta in cauſa eſſet, vomitu illam educi, vt etiam ſecundo de Diæta: de ſpontaneo etiam clarum eſt primo de Morbis, & ſexta Aphoriſmorum: nihilominus dicit, ſi hoc fiat hyberno tempore, malum erit. Quanto deterius, ſi ex alia è ſex quæ ſuperſunt dictis contingat? diximus autem ſuprà cauſam huius, cur adeò reformidet vomitum in hyeme. Certùm eſt, de euacuatione ab arte facienda hic loqui, ſed de ſpontanea non eſt locus vt diſſeramus, ſed in ſexto libro. At verò leuitatem inteſtinorum Arabes lienteriam vocare ſolent. Quòd ſi dum morbo laborant, id malum eſt: quanto deterius in paratis ſolum? Itaque & ſi hyeme vomitum, æſtate purgationem per inferna deuitet, longè tamen magis vomitum hyeme quàm purgationem æſtate refugit: vnde & de hoc plures ſcripſit Aphoriſmos. Porrò de inteſtinorum læuitate quæ ſuperſunt, in aliud tempus reiicimus.

(Margin notes: Pag. 14. — Pag. 11. — Pag. 4. 15. — Com. 4. — Lib. 6. Aphor. 1.)

APHORISMVS XIII.

AD elleboros qui non facile ſuprà purgantur, eorum corpora ante purgationem pluri cibo atque quiete humectanda ſunt.

COMMENTARIVS.

QVatuor perpetuos Aphoriſmos de elleboro ſcribit Hippocrates, hunc ſcilicet, & tres ſequentes, in hoc autem loquitur de albo: nam nigrum propriè per inferiora purgare ſolet, quanquam & ipſum vomitum cieat. Intelligitur autem de omnibus quæ vomitu purgare poſſunt, velut nuce vomica, & daphnoide ſeu laureola, vt vulgus vocat, & aliis huiuſmodi. Vocatur autem elleborus à Græcis, veratrum à Latinis. De modo exhibendi ſcripſiſſe referunt Philonidem Siculum Ennenſem. Sed nobis ſufficit Galeni formam præſcripſiſſe, ex libro cuius titulus eſt, Quos purgare cóueniat. In raphani radices, oliuæ ligno aut arúdine perforatas drachmam aut ſexquidrachmã radicum ellebori intrudes: has in oxymelite per horas 24. infundes, inde radicibus abiectis oxymel ipſum dabis. Conſtat autem hoc medicamẽtum optimum eſſe, cum raphani radices diſſecent ſtrenuè lentos ac craſſos humores, attenuéntque ſimul & oxymel, vímque medicamenti veneficam retundant. Tria autem neceſſaria ſunt corpus purganti: medicamenti, humoris, & corporis præparatio. Atque hæc adeò generalia ac certa, vt nunquam ſint prætermittenda. Hic ergo de corporis præparatione agit, cum de humore aliàs egerit. 1. Aphor. 18.

Sunt autem quatuor Aphoriſmi continui de elleboro: atque in hoc primo de albo ſolo loquitur, tum in ſequentibus, nam ellebori nomine album intelligitur. Docet igitur hic corpus præparare ad purgationem non naturalem, ſcilicet vomitum. Sed tamen quæ hac ratione naturalis dici poſſit, quatenus cuilibet membro hoc naturale ineſt, vt expellat quod ei noxium eſt. Iubet igitur nos corpus ipſum præparare: verùm præparatio hæc ab inſtrumento, ſcilicet ventriculo, ſumenda partim eſt: partim à totius corporis diſpoſitione. Ab inſtrumento ſiquidem aliàs non docuit, cum dixit: Qui conſueti ſolitos labores ferre. Itaque cum vomitus ex helleboro violentus ſit, vt ſuo loco videbitur, oportet paulatim illi aſſueſcere cum leuibus medicamentis quæ vomitum prouocant, qualia ſunt ius pingue cum oleo, hoc enim eſt innocentiſſimum. Poſt anethum decoctum & radix peponis arida cum aqua mulſa, vel betonicæ radix & agaricus: Elacterium verò, & ſuccus ebuli, aut ſambuci helleboro adnumerari poſſunt. Sed hæc mutari ſolent, quamuis valde generalia ſint, iuxta regiones & ſecula: at ratio propria manet. Ea autem eſt, quod pinguia leniter mouent vomitum, quia ſupernatant & fluctuant: ideóque titillant, & os ventriculi irritant. Quæ verò vehementer irritant, ſunt, quæ vim purgandi habent, ſed omni aſtrictione vacant, & naturæ inimica ſunt: vt helleborus albus, laureola, electerium, nux vomica. Et forſan quòd inimicitia quadam naturæ id efficiunt: nam venena omnia vomitum prouocant. In vniuerſum, cum talia ſint immodicè ſicca & calida (nam helleborus in tertio genere calidorum eſt) & præterea violenta corporis præparatione indigent, tum per aſſuetudinem vomendi cum facilibus, tum cum his quæ humectant: qualia ſunt pinguia & iura, maximè caſtrorum, & quiete, & cum dixit, Pluri cibo: non qualitatem, vt ſæpè dixi, nos intelligere voluit. Et hæc de purgandis. Nam qui non ſint per vomitum purgandi, antea docuit. In quibus autem talis purgatio conueniat, nunc explicandum, ſi cætera conueniant in omni articulorum

(Margin notes: 2. Aph. 49. — 5. Aphor. 1.)

culorum morbo,& rerum,& vbi materia frigida in ventriculo ſit. Præſupponit etiam generalem corporis præparationem, ſcilicet vt viæ ſint apertæ. Scribitur alibi hic Aphoriſmus ab Hippocrate. Præparanda autem ſunt corpora,tum quia vehemens eſt purgatio,tum quia medicamentum violentum eſt, tum quia purgandi modus præter naturam eſt.

APHORISMVS XIV.

CVm biberit quis helleborum, ad motiones quidem corporum ducere magis: ad ſomnos verò, atque quietem, minus. Indicat autem nauigatio, turbari motione corpus.

COMMENTARIVS.

QVamuis, vt dixi, de ſolo albo helleboro ſit ſermo, tamen transferri poteſt etiam ad nigrum: nec de præparatione corporis ante ſumptum helleborum, vt in priore, ſed poſt, ſermonem habet: extenditúrque, quod exemplo docuit de helleboro, ad omnia medicamenta quæ per aluum purgant, aut etiam per vomitum. Vtitur autem hellebori exemplo, quod per vomitum & aluum ducat, licet diuerſis generibus, nigri enim proprium eſt, aluum ſubducere: vt albi, per vomitum, Dioſcoride autore, éſtque medicamentum potens. Nec exiſtimes, vt Galenus & reliqui, qui Hippocratem faciunt nugacem, docere illum quónam pacto opus medicamenti augendum ſit, hoc enim & quomodo ſiſtere oporteat, in ſequenti edocebit. Alienum enim eſt ab Hippocratis grauitate, non ſolùm bis de eadem re verba facere, in tam breui præſertim interuallo: ſed etiam in altero de purgatione augenda, ſcilicet in præſenti, in reliquo de cohibenda ſermonem habere. Quin potius hîc dicemus, Hippocratem loqui de commoda purgatione, ac facili, & quomodo celer & minus moleſta fiat: in ſequenti autem, de augenda producendáque ac cohibenda. Neque nobis, vt aliàs diximus, vitio vertatur, quòd Galenum iuſtè reprehendamus, vt Hippocratem iniuſtè accuſatum tueamur.

Lib. 4. ca. 145. & 146.

Iubemur itaque helleboro aſſumpto corpus mouere: ſed quali motu, exemplo declarauit (non enim omni:) deambulatio enim fatigat, & quandoque impedit: ſed qualis eſt nauigatio, ſic vt corpus moueatur, non vt ſe moueat, velut geſtatione & cunis. Etenim cum equo haud tutum videtur. Somnus igitur incommodam purgationem reddit: media eſt vigilia, quæ cum quiete fit. Somnus enim omnem cohibet euacuationem præter ſudorem, teſte Galeno: helleborus autem, teſte Dioſcoride, omnes humores purgat tam albus quàm niger, ſed niger propriè nigram bilem: purgátque peculiariter cerebrum, & ſenſus eo modo acuit. Cui ſimilis eſt agaricus, ſed aliquanto mitior, etiam ſi helleborus niger corrigatur. Propterea omnibus medicamentis purgantibus hæc duo longè præſtant. Cum verò vt commodam faciant euacuationem, æger; & ante ſumptum medicamentum, & poſt ſit præparandus, idem de medicamento cenſet Hippocrates. Vtriuſque pondus eſt drachma: ſed agaricus vſque ad duas drachmas vtiliter datur. Veratrum in aqua madeſcit: inde abiecto ligno, cortex radicis in vmbra ſiccatus tunditur, & cum paſſo datur, vtrunque horum, ſcilicet nigrum (nam de eo nunc eſt ſermo) & agaricus, ſanguinem purgare ab omni fece poteſt: & morbis grauiſſimis, elephantiaſi, lepræ, ſpirandi difficultati, comitialibus, hydropicis, morbo regio laborantibus auxiliatur. Cúmque nigri veratri tres ſint ſpecies, ſolùm id probatur, quod florem mittit purpureum, & in montibus naſcitur: ſicut ex agarico candidum admodum ac leue, quódque ſolo tactu in puluerem tenuiſſimum ſoluitur, abſque lignis: dulce primo guſtu, inde amarum. Non ſtatim autem motio adhibenda eſt, ſed poſtquam in ventriculo ſedem fixerit: aliter nihil plus aſſequeris, quàm vt medicamentum, non humor euomatur. Si igitur ab aſſumpto medicamento dormiat etiam vſque ad ſecundam horam, non vltrà, haud lædet. Quo verò medicamentum leuius eſt, ac imbecillius, eo motus commodiorem purgationem reddit. Quare poſt rhabarbarum, quod medicamentum tertio loco eſt, & vndequaque innoxium, licet bilem nigram purgare non poſſit, motus magis eſt neceſſarius. Et quamuis ita ſit quies, tamen & ſomnus prolixus minus nocet. Rhabarbarum autem in bilioſis febribus, frigidis & humidis medicamentis miſtum, vtilius eſt agarico, & multo ſecurius veratro nigro, nam album in talibus febribus nefas eſt. Omnibus his commodè flos nymphea, ſi quid aliud, admiſcetur, refrigerat, humectat, cordi prodeſt. Quarto loco colutea eſt, quam ſenam vocant, ſed ventriculo inimica: purgat ſine noxa vtramque bilem. Multo autem magis ad vomitum neceſſarius eſt motus, quàm ad purgationem.

APHORISMVS XV.

CVm volueris magis ducere helleborum, moue corpus: cum verò ſiſtere, ſomnum facito, & non moueto.

COMMENTARIVS.

SI quis prorſus non cæcutiat, intelliget Hippocratem, ex ſolo loquendi modo, hic demonſtrare quid agere debeas, dum alterutro opus eſt: in præcedenti autem generali præcepto vtitur. Inquit enim in præcedenti: Cum biberit quis helleborum, ad motiones quidem corporum ducere magis, ſupple expedit, non dicit, Si vis vt purget, ſed generaliter ſeu parum ſeu multum purgare volueris, modò commodè. In hoc verò, dum vis augere purgationem, motum

tum iniunge: cum verò inhibere, quietem ac ſomnum. Hæc adeò clara ſunt, vt pluribus verbis opus non ſit. Hoc ſolum diluamus oportet, quod meritò quis poſſit obiicere: ſcilicet, quòd ſi commoda debet eſſe euacuatio, mouere corpus oportebit: igitur & magna erit, nulla igitur exigua commoda, verùm facilè ſoluitur. Motus commodam & facilem facit euacuationem, ſi tamen breuis ſit, erit quidem commoda, ſed pauca. Ita ſi quieuerit, poſtquam euacuatum fuerit corpus, non incommoda erit euacuatio: ſed non amplius euacuabis. Si autem ab initio dormierit, erit parua & difficilis euacuatio. Atque ita clara eſt Hippocratis ſententia. Somnus & quies opportuno tempore prohibent euacuationem: importuno autem difficilem, & paucam reddunt. Loquitur autem non ſolùm de omni veratro, ſed etiam valido medicamento, declaratum enim eſt à Galeno, omnia talia facultate calida eſſe, & ſicca. Galenus verò de ſolo albo interpretatur, quòd hellebori nomine, ſine adiectione, exiſtimet ſolum album intelligi ab Hippocrate. *1. Aph. 22.*

Cenſet igitur, ita adiuuandam vel comprimendam medicamenti vim. Sed videntur ſeptem eſſe, quæ hoc faciunt, atque hæc ſunt: Primum eſt, aſtrorum diſpoſitio, nam ſi luna fuerit in ruminantibus ſignis, quæ ſunt Aries, Taurus, & Capricornus, medicina facilè euometur, aut nauſeam magnam mouebit. Et ſi vomitoria ſit, per vomitum melius educet. Si in ſignis fixis, maximè Tauro & Leone, vel Saturno & Ioui iuncta aut oppoſita, vel in radiis trigonis eorum, vel quadratis, vel cum Planetis ſtantibus, maximè ſiccioribus, vt ſunt Saturnus, Mars, & Mercurius occidentalis, parum aut nihil educet: contrà applicata velocibus, & maximè humidis, vt ſunt Iupiter & Venus, ac ſtellæ ex earum natura, ac in ſignis mobilibus, quæ ſunt Aries, Cancer, Libra & Capricornus, augebitur opus medicinæ purgantis. Et ſimiliter Planetæ aſcendentes ad abſidem, & retrocedentes, ſi luna eis applicet, aut in angulis ſint, vomitum prouocant, nauſeámque excitant, Secundum eſt ex conſtitutionibus aëris: nam ſiccæ omnes opus medicamenti minuunt. Calor quoque maximus, dum humores auocat exterius, & frigus magnum congelando opus medicamenti ſiſtunt & minuunt, & ob id etiam ventus, quia ſiccat, multum impedit medicinarum purgantium opus. Primam cauſam Hippocrates, vt extra artem, omiſit. Secundam attigit ſuperius. Tertium, eſt præparatio corporis, de qua hic & in ſecundo libro egit. Quartum, eſt diſpoſitio humoris, de qua in primo actum eſt, nam & coctionem & præparationem humor, qui ſic educendus eſt, exigit. Quintum, eſt natura humoris, atram enim bilem & melancholiam non niſi maximo labore, aut in parua quantitate educere licebit. Atque de hoc dixit, deiectiones non multitudine eſſe æſtimandas. Sextum, eſt corporum proprietas, nam ruſtici & incolæ montium non facilè purgantur, niſi à validiſſimis medicamentis: ciuiles homines, & in humidis locis habitantes, faciliùs ſoluuntur. Septimum, eſt medicamenti electio, aut iuxta genus, velut helleborus candido aut vario flore nihil fermè operatur: aut ſi ſit natus in vmbrâ, & locis humidis, & regione frigida, vnde helleborus natus apud nos, vt robore plerunque vacat, ita etiam noxa. Sed & modus colligendi, & ſi ſit antiqua radix, aut nimis noua, aut exeſa vetuſtate, poſtquam collecta fuerit, aut carie, aut in pauca quantitate, nemini dubium eſt quòd inualidis erit viribus. Contrà, quæ calorem augent & attenuant, iuncta medicamentis, illorum opus iuuant, & noxam minuunt: qualia ſunt aromata. Hippocrates horum meminit partim, partim nota eſſe exiſtimauit. De corporum autem natura in libro de Aëre & aquis actum eſt, licet non propriè adhuc finem. *Aph. 5.* *Aphor. 9.* *Aphor. 22. & 24.* *1. Aph. 23.*

Finem facerem, niſi occurreret dubitatio non leuis, nam ex dictis nullus veratri aut agarici vſus videtur. Cum enim omnes purgent humores, & fermè æqualiter & raò peccent omnes humores: igitur cogetur, qui dederit veratrum, euacuare cruda, & ſimiliter agaricum. Dico quòd medicamentum moderatum trahit humorem concoctum, abſque moleſtia trahit: cum verò traxerit cum moleſtia, melius eſt vt non trahat: túncque docet Hippocrates, ſiſtere ſomno & quiete. Sunt etiam alia quæ vim medicamenti ſiſtunt, non minus quàm ſomnus & quies: quæ Hippocrates prætermiſit, quia non erant generalia auxilia. In Aphoriſmis autem docet ſolùm generalia auxilia. Propterea è re eſſe exiſtimo, vt etiam propria ſubiungam. Hippocrates ipſe iubet dari vinum fuluum, & ſubſtantia tenue tum ante tum poſt balneum, hominémque in balneum demitti, quod & Aëtius expertum ſe teſtatur. Vehementes verò purgationes etiam iuribus pinguibus cohibebimus, & abſinthij decocto, vbi vomitus adſit, tum cucurbitulis & frictionibus. *Lib. 3. c. 117.*

Non prætermittam generalem quandam omnium medicamentorum præparationem. In mel purum, ac (vt dici ſolet) virgineum, coniicito medicamentum in puluerem redactum, & per ſexaginta dies miſceto in vmbra: demum mel reiiciet medicamentum totum, vt ne veſtigium remaneat, auferto quod ſpumam referet ſingulis diebus donec planè purum reddatur, hoc vim & præparatam retinet, & ſubſtantia caret medicamenti, & gratum guſtui eſt, ac facile. Poteris, ſi libet, & odoratâ & guſtui iucunda alia immiſcere, ſeu cùm miſcentur, ſeu pòſt: mel enim omne leue reiicit.

APHORISMVS XVI.

CArnes ſanas habentibus helleborus periculoſus. Facit enim conuulſionem.

COMMENTARIVS.

NOn per Iouem helleborus periculoſus, propter vehemētiam purgationis, nam ſcamonium non parum plus purgat quàm veratrum, neque tamen conuulſiones facit, neque etiam ſolùm quia vomitu purget, cum oleum, anethum, & multa huiuſmodi quæ vomitu purgant, fermè innoxia ſint. Sed ſi hæc quatuor iungantur, patebit cauſa, cur helleborus periculoſus ſit. Sanum corpus, cui omne medicamentum difficile, affirmauit antea eſſe: medicamentum vehementer purgans, & per vomitum: & quòd qualitatem *[2. Aph. 37.]* prauam habeat. Accidit enim medicamentis, quod & equis, quidam enim cum parum itineris agant, multum concutiunt, quos tortores appellare ſolemus. Atque his ſimilis eſt helleborus, præcipuè albus, cum ad ſcamonium comparatur, maximè emendatum ac præparatum, hoc enim cum vehemētius ſoluat, minus tamen conturbat: atque id tribus de cauſis. Primùm, quia ſcamonium per aluum, helleborus vomitu purgat: ſcamonium bilem flauam, helleborus cum omnes humores & atram bilem, & maxime purgat, cuius exitus fermè ſemper moleſtus eſt: tum verò maximè, ſi ſanum, quod hîc præſupponitur, corpus ſit. Denique helleborus ſiccat admodum corpora, & concutit. Vnde ſcamonium conuulſionem non mouet, niſi eam quæ ex ſuperflua purgatione quandoque contingit: *[5. Aph. 4.]* quæ etiam non letalis eſt, ſed ſolùm mala, vt infrà docet Hippocrates.

Non ſolùm autem conuulſionem mouet helleborus, ſed, vt author eſt Hippocrates, etiam ſtrangulat, propterea ſeſamoidem adiungi iubet, quòd hanc noxam minuit. Quærendum eſt autem, poſtquam ita eſt, quomodo id faciat? neque enim ob ſolum vomendi impetum hoc accidit, quoniam neque in choleris neque in ſeſamoide id contingit, cum tamen vomitū egregiè prouocet. *[Epiſtola de hellebori exhibitione.]* Quinimò, vt Hippocrates author eſt: nō præfocat, ſed helleboro miſtū noxā præfocationis aufert. Conuulſionis ergo ſpecies eſt hæc præfocatio, cum nerui gulæ & arteriæ aſperæ ſurſum ac deorſum tracti ad imaginem crumenæ, quæ loris conſtringitur, fauces comprimunt, adeò vt hominem præfocare videantur. Eſt autem ſeſamoides, herba vi helleboro ſimilis, ac qualis agaricus, ſcilicet longè mitior: forma autem plurimum differt ab helleboro.

Vtrum verò periculoſus ſit helleborus ob cōuulſionem, quæ periculoſa ſit: an quia periculum ſit ne in conuulſionem incidat, *[Aphor. 1.]* dubium forſan eſſe poſſet, niſi Hippocrates quinto libro hoc determinaſſet, cum enim dixit, conuulſionem ex helleboro letalem eſſe, docuit, non quando faciat conuulſionem helleborum eſſe periculoſum (idem enim eſſet letale & periculoſum) ſed ob id helleborum eſſe periculoſum, quia conuulſionem perſæpe faciat: quæ, vt dixi, cum euenerit, letalis eſt: Verba igitur illa (conuulſionem enim facit) ita interpretanda ſunt, perſæpè enim conuulſionem mouet, aut natura ſua conuulſionem excitat, ita vt Periculoſum referamus ad id quod poſſit excitare conuulſionem: non quia excitet conuulſionem, aut excitata conuulſione periculoſus ſit. Nec forſan quis admiretur aut negligat hanc tantam ſubtilitatem in verbis Hippocratis, quæ ad rem plurimum facit, nec indigna ſit authore: ſi quidem Hippocrates author fuit tetragoniſmi rudi illo ſeculo, & tamen adeò eleganti ratione, vt poſteriorum nullus æquare, nedum ſuperare potuerit.

Cur verò dixit, non vt alibi, corpora, ſana, ſed carnes ſanas? Et quomodo talibus helleborum quis ex arte dabit, cum ſit adeò vehemens medicamentum, cauſa verò exhibendi nulla? Ambobus vna reſponſio ſatisfaciet. Albus helleborus ſolebat antiquo tempore exhiberi multis affectibus, qui tamen cum ſanitate corporis quadam ac temperie conſtabant. Libet autem verba Hippocratis in libro de Veratri vſu adiicere, ea ſunt: Purgatio ſurſum eis commoda eſt, qui abſque febre laborant cibi faſtidio, ventriculi punctione, vertigine, oris amaritate, & in vniuerſum doloribus ſupra infráve ſeptum tranſuerſum: ſeu etiam in lumbis ſint, & genuum grauitas adſit, vel menſium ſuppreſſio: & ſimiliter, vbi morbus ex defluxione è cerebro oriatur. Conſtat igitur in his omnibus & carnes, id eſt humores in venis contentos bene ſe habere poſſe, & tamen helleboro indigere.

APHORISMVS XVII.

SI quis febrem non habens abſtineat à cibo, & cordis morſum & tenebricoſam vertiginem patitur, & oris ſentit amaritudinem, purgatione indigere per ſuperiora ſignificat.

COMMENTARIVS.

COntinuatio haud obſcura eſt. Ex quinque conditionibus purgationem per ſuperiora opportunam ac neceſſariam docet. Opportunam dico, facilem atque vtilem: neceſſariam autem, quam niſi magno cum detrimento vitare non poſſumus. Hæc enim tria in omnibus ſpectanda ſunt, ſed neceſſitas primum obtinet locum: ſecundo *[Pag. 19.]* vtilitas, tertio facilitas. Quandoque ita ſibi opponuntur, vt dicebat Hippocrates in libro de Articulis, quod oportet operationem & ægrum relinquere. Cum enim neceſſitas, cogit & damnum quod ſequitur mortem affert, relinquendus eſt æger. Et loquebatur de luxatione vertebrarum. Igitur conditiones ſunt hæ: Quòd abſtineat à cibo, id eſt adeò abominetur cibum, vt abſtinere cogatur ab eo: Cordis morſum, oris ſcilicet ventriculi, quod veteres cor nominare ſolebant, ob propinquitatem & conſenſum ſæuitiámque ſymptomatum: & Oris amaritudinem, & vertiginem tenebricoſam, & vt ſine febre ſit, omnia hæc cum ſimul conſenſerint, purgatione illum per

per

per ſuperiora indigere ſignificant. Hæc ſunt, ac ſi diceret, Bilis in ventriculo grauiter infeſtat, igitur per vomitum reiicienda, quoniam enim grauiter infeſtat, auferenda eſt: quoniam bilis leuis eſt humor, & quoniam in ventriculo, commodè per vomitum eſt eiicienda. Has tres conditiones probat ex quinque ſignis: quod à cibo abſtinere cogatur, & amaritudinem oris ſentiat: hæc enim bilem in ventriculo ſequuntur, namque ſexto Epidemiorum dicebat: Lingua concolor attingentibus ipſam humoribus. Quapropter per hanc humores cognoſcimus. Si ſalſæ carnes, guſtanti redundantiæ ſignum. Ex colore & ſapore abundantiam humorum dignoſcere licet. At verò & *ἀποσιτίν*, & oris amaritudo ex febre fiunt, etiam quòd humor bilioſus non ſit in ventriculo, nam calor præter naturam adurendo humores qui ſunt iuxta linguam, generat amaritudinem, & odium ciborum parit: ideo additur, Febrem non habens. Cordis verò morſus & tenebricoſa vertigo duo ſignificant, & cauſam noxæ, ſcilicet bilem, ſextum par neruorum à cerebro deſcendentium infeſtantem, & magnitudinem illius, cum cerebrum afficiatur, & cor affici videatur. Palàm eſt autem, Hippocratis tempore per *καρδιωγμὸν* ſignificari ventriculi affectum, quandoquidem, vt omnes atteſtantur, *καρδία* etiam os ventriculi, vt etiam cor indicet. Quod Galenus, Aëtius, & vt Braſauolus refert, Gregorius Nyſſenus teſtatur.

Hic par erat hos expoſitores docuiſſe, an hyemem excipere oporteret. Ignoſcendum eſt illis: non enim id poterunt facere, quoniam opportunorum principiorum ſcientia carebant. Velut quod vomitus in hyeme magnam parit offenſam: atque ideo ſi non ſit iactura, hæc intollerabilis, illum cauere oportet. Dixit autem tenebricoſam vertiginem, quia alia fit à capitis imbecillitate, cui nec vomitus eſt neceſſarius, nec conducit: & ea maximè fit in ſenibus, vt ſuperius oſtendimus. Alia, de qua ſecundo de Morbis, vertigo fit, cum ad faciem aceruatur ſanguis. Alia, quæ habetur cum febre, vt libro de Ratione victus in acutis, cum dixit, Quibus in febribus vertigines ab initio fiunt, & capitis pulſus, & vrinæ tenues. Liquet quòd hi etiam ab hoc Aphoriſmo ſunt excipiendi, quoniam deeſt id febrem non habens, cum febre laborent, ita ergo nihil fruſtra adiectum eſt, aut defecit in Aphoriſmo.

Sec. 5.

Par. 3. Aph. 31.

Pag. 2.

Pag. 16.

APHORISMVS XVIII.

SVpra ſeptum tranſuerſum dolores, purgatione indigere per ſuperiora ſignificant: quicunque verò inferiora moleſtant, per inferiora.

COMMENTARIVS.

IN hoc Aphoriſmo nihil ſani ſapiunt, vt necin pleriſque aliis, delyrúmque faciunt Hippocratem, vbi maximè dignus laude eſt. Etenim quis coniectari poſſit, nedum perſuaderi illum voluiſſe in morbo laterali aut ſimili morbo vomitu vtendum, re abſona & incommoda? Sed ſermo hic ex diſſectione pendet, & modo loquendi. Definit ergo generaliter materiam purgandam vomitu, ab ea quæ per ſeceſſum. Expendendúmque primò verbum illud, *ὀδυνήματα*, quod non propriè dolores ſed moleſtias ſignificat, quemadmodum æſtus, anxietates, dolores quidam incerti ac faſtidia: ſunt autem *λῦπαι*. Ergo quoties hæc ſine febre contingunt; ex materia fiunt in ventriculo contenta, materia enim in ventriculo aut inteſtinis contenta, febres non ſolet, niſi caſu aut ephemeras excitare. Quod licet coniectari ex illo adoleſcente, quintæ Aphoriſmum in Commento primo deſcripto: qui cum æruginoſam materiam in ventriculo contineret, non febricitabat, multo minus in inteſtinis. Quòd ſi fluxus ſibi febres iungat, non ex materia illa quæ in inteſtinis eſt, & effluit, ſed ex ea quæ præparata eſt, & quæ per venas mouetur, febris fit. Talis igitur materia vel per aluum ducenda, ſi in inteſtinis fuerit, quoniam ſuperius magna cum difficultate, & nunquam tota reduci poteſt: vel per vomitum, ſi in ventriculo, vix enim ad inteſtina tota exprimi poterit, & magno cum nixu. Horum autem locorum indicium eſt ſeptum tranſuerſum. Nam vt habetur à Veſalio libro quinto: ſed libet recitare illius verba: Statim enim ac ſtomachus ſeptum (tranſuerſum) in ſiniſtra neruoſæ ipſius partis ſede penetrat, continuum cum ventriculo corpus efficitur, quod in ſiniſtro latere amplam ſepti ſedem contingens totam regionem inter iecur & lienem vacuam complectitur: in dextro autem latere ventriculus nuſquam ſeptum attingit. Conſtat igitur, ventriculi os quod ſtomachus Græcè dicitur, conterminum ipſi ſepto eſſe: atque etiam ab illo docetur idem, os multis neruis, venis atque arteriis quæ inferius tendunt, eſſe munitum. Cum ergo ſine febre moleſtia hæc ſit, non poteſt abſceſſum in partibus pectoris ſignificare. Et cum ſit ſuperiorum partium moleſtia, non eſt dolor neque tuſſis nec aſthma: iſta enim habent proprium nomen, ſed eſt affectus quidam ex conſenſu: quare cum ex dictis, ſi ſupra ſeptum tranſuerſum ſit, in ventriculo neceſſariò ſit, quoniam per venas & arterias & neruos parti ſuperiori communicatur: igitur purgatione per ſuperiora indigebit, licet ergo affectus ſit in ventriculo ſentitur in ſuperiore parte tantùm ob naturam loci.

Aphor. 1.

Cap. 5.

Lib. 5. figura 14. & 15.

Ne verò iſta videantur voluntaria & quaſi conficta in ſexta Aphoriſmorum, cum voluit nos conſiderare dolores, non dixit, Supra ſeptum tranſuerſum: ſed, ſi in latere vel pectore fiant. Conſtat ergo huiuſmodi moleſtiam quæ ex ventriculo procedit, curandam euacuatione per vomitum, non per ſeceſſum: quæ verò in partibus inferioribus, per aluum. Liquet etiam ſi per hyemem hæc contingant, non omnino

omnino generale eſſe præceptum, ſed ſeorſum eſſe ſuam indicationem accipiendam.

APHORISMVS XIX.

QVi in medicamentis purgati non ſitiunt, non quieſcunt, priuſquam ſitiant.

COMMENTARIVS.

DVplicem ſenſum habere poteſt, Non quieſcunt, ſeu οὐ παύονται, quod quieſcere non debeant: quoniam ſcribitur ſuprà, *Aphor. 15.* Quum volueris veratrum magis ducere, corpus moue: cum verò ſiſtendum cenſueris, ſomnum conciliato & non moueto, aut quod non quieſcit ipſa purgatio, atque ſic erit prognoſticus Aphoriſmus, vt prior, docens operari, & (vt dicunt) ad praxim pertinens. Adducitur à Braſauolo auctoritas ex libro de Veratri vſu, pro ſecundo ſenſu, vbi Hippocrates inquit: Quicunque in medicamentorum potionibus non ſitiunt dum purgantur, non ceſſant purgari priuſquam ſitiant. Hic ſenſus etſi verus ſit, poteſt & alius etiam eſſe verus. Sed omittamus hæc, & quæramus potius, quomodo fiat ſitis in medicamentis: deinde, ſi cum non aduenit ſitis, non quieſcunt, an cum aduenerit, quieſcant? Rurſus, an ſi non ſitiunt neque purgantur, purgatio expectanda ſit. Demum, quomodo hic Aphoriſmus ſuperiori de veratro coniungi poſſit, nam de continuatione ad præcedentem Aphoriſmum perſpicua nimis eſt ratio, quoniam ſermo perpetuus de purgatione agitur.

Igitur cum dixit, Quòd in medicamentis non ſitiunt: id innuit, quod ſitire deberent generali ratione. Cur autem, Galenus ſatis bene quatuor explicat cauſas. Prima, quia ventriculus calidus ſit natura, vel tum primum incaleſcat: intelligit quòd ex motu ipſo & nixu quodam incaleſcit & exiccatur, etiamſi talis natura non ſit, multi autem ventriculi calidi ac ſicci natura ſunt. Secunda cauſa eſt ex natura medicamenti, acri, calida & ſicca. Tertia ex natura humoris, qui eiuſmodi ſit, ſcilicet acris, calidus aut ſiccus. Hæ cauſæ facilè apparent ex concurſu neceſſariorum ad purgationem, ſcilicet ventriculi, medicamenti, & humoris. Quarta eſt ex ſuperflua euacuatione, nam educto humido illo quod Roridum appellant, neceſſariò ſitis ſubſequitur. Nunc verò ſingulas examinemus. Calida & ſicca temperatura ventriculi, maximè per ſe ſitibundos facit, vt Galenus in Arte medica do- *Cap. 60. 64.* cebat. Porrò ad hoc ſpectat etiam tertia cauſa: purgatur enim humor ad ventriculum attractus, vnde ex attractione vehemente incaleſcit ventriculus, laborat enim vnumquodque membrum in operatione, quæ ſupra vires ſuas eſt: non ſolùm ambulando crura, continendo manus, ſed intentè aſpiciendo oculi, vnde viſum eſt multis hac ratione, quòd viſio actio quædam eſſet, quoniam diutius ſpectando oculus fatigatur. At auris non ita: incaleſcunt autem omnia quæ fatigantur, manifeſto experimento: quamobrem in attractione humoris par eſt ſitim fieri. Secunda quoque cauſa ad hoc manifeſte facit: nam humor ad ventriculum trahitur, priuſquam ad inteſtina perueniat, indicio eſt primùm vomitus, qui ſubſequitur medicamenta quæ purgant, quamuis non ſint ἐμετικά: deinde quod ab ipſis emeticis educitur materia per vomitum, igitur tranſit per ventriculum. Demum, quòd poſt purgationem remanent ſitis, horridi ſaporis & odoris veſtigia quædam ſatis aliena a natura medicamenti: igitur neceſſe eſt operationem hanc fieri deducta materia ad ventriculum, per meſaræi venas. Secunda igitur cauſa quæ ad attractionem humoris pertinet, dupliciter ſitim excitat, & fatigatione ventriculi attrahentis & exprimentis, & tranſitu humoris acris ſuper membra guſtui coniuncta, ſcilicet os ventriculi, quod linguæ tunica iungitur, demum purgatio ipſa exuberans. Omnis enim euacuatio immodica ſitim facit, ſeu ex medicamento, ſeu ſponte: non quoniam materia nocens expellatur, ſed quòd, vt dicebatur ſexta Aphoriſmorum, ſuper illa ſententia Hip- *26. Aphor.* pocratis, Quicunque ſuppurati, cum praua materia copioſè effuſa multum vtilis etiam humoris excernitur: difficile enim eſt puros humores in corpore inuenire.

An verò adueniente ſiti quieſcat purgatio? Dico quòd non, quoniam ſitis fit à calore & ſiccitate medicamenti: facta ergo impreſſione calida & ſicca, aliquando purgatio augetur & inualeſcit. Sed ſi medicamentum ſit humidum, non calidum, vt pruna, tamarindi, roſæ, violæ, myrabolani citrini, manna, & huiuſmodi: tunc aduentus ſitis ſignificat inſtare operationis finem, tranſitus enim humoris biliosi cum breuis ſit, non adeò excitat ſitim, vt caliditas medicamenti, quia medicamentum diutius moratur in ventriculo: at humores vbi eò peruenerint, ſtatim emittuntur per aluum, aut per os. Quæ igitur maxima eſt ſitis, eſt, quæ fit à vi medicamenti: quæ autem penè inextinguibilis, eſt à ſuperflua purgatione: quæ verò à ventriculi operatione, breuis eſt, & non magna: quæ ab humore illac tranſeunte, breuis ſemper eſt, licet ſit valida: ſed etiam cum abominatione iungitur.

Si verò non ſitiunt, fieri poteſt, ſi non purgati iam ſint, vt non purgentur amplius: & poteſt etiam eſſe vt purgentur. Indicia igitur à tempore ſumi debent: at hoc debile eſt, vidi enim poſt duodecim horas & vnam diem ſequi purgationem egregiam, quamuis ab initio nihil purgaſſet, à conturbatione, à pulſus negociatione: & quoniam medicamentum adhuc retinetur, quamdiu enim retinetur, ſpes eſt purgationem fieri poſſe: vbi prodierit medicamentum vel ſuprà vel infrà, & non purgauerit pòſt per duas horas, non eſt ſpes; niſi turbatio maneat: ideo eſt ſecuriſſimum indicium.

Quòd verò dixerit antea, Cum volueris ducere helleborum, moue corpus & hic, Si traducatur ad operationem: eſt ac ſi dicat,

dicat, Cum medicamentum non inducit ſitim, bonum eſt mouere corpus, ne aut omnino non purget. Medicamenta enim quæ non purgant, ſi non eiiciantur, quandoque interficiunt: vt de adoleſcente Eu-
Pag.7. bæo, quinto Epidemiorum. Liquet autem, quod quamuis hic ſenſus ſit verus, non tamen eſt intentus ab Hippocrate. Quæ autem hic appellat medicamenta, ſunt de
Pag.15. quibus dixit libro de Locis in Homine, Et quæcunque in calidis attenuantur. Nam ſunt ea alia incidentia, vt cnicum: lubrica, vt caſſia nigra, & olea multa: & ſalſuginoſa, vt iura piſcium multorum marinorum, & maximè quæ teſta teguntur,
Ca.33. tertio de Alimentis, & braſſicæ. Quòd ſi quis obiiciat ex Meſue, dari etiam medicamenta exprimentia, vt myrabolanos. Reſpondeo: Quòd ſi loquamur de materia quæ ſit in via, dicet Hippocrates, quod iſtud eſt per accidens, vt dicunt: & hoc
Ca.12. docebat Galenus ſecundo de Alimentis. Porrò de purgationibus, ſi libet aliqua inſpicere, Hippocratem iuxta finem libri de Coacis prædictionibus conſule.

Illud quoque non omittendum, validam ſitim fieri, cum medicamentum trahit humorem alium: tum quia multum ſucci boni educitur, cum non ſit ſeparatus: tum quia magno conatu fit. Dicebat enim Hip-
Pag.3. pocrates libro de Natura humana: Medicamentum poſtquam proprium purgauerit humorem, ſi validum ſit, purgat etiam alienum.

APHORISMVS XX.

NOn febricitantibus ſi tormina acciderint, & genuum grauitas, & lumborum dolor, purgare per inferius oportere ſignificatur.

COMMENTARIVS.

17. HIc Aphoriſmus fermè ſuperiori opponitur, in quo dicitur: Si quis febrem non habens, habet enim commune ſuppoſitum, febre ſcilicet carere: & contraria, veluti genuum grauitatem, ei quæ eſt, tenebricoſam pati vertiginem, nam duo proponit, & locum humoris cum deriuatione, & naturam humoris, ſcilicet prægrauantis, vnde ſignificatio purgandi per inferiora de-
Aphor. 9. ducitur, ſicut ſuprà de Melancholico humore. At adiicitur lumborum dolor, Hip-
Pag.12. pocrates libro de Coacis prædictionibus: In dolore præcordiorum ſubmurmuranti lumborum dolor ſuper accedens in febribus, ventres vt plurimum humectat, ſi non flatus eruperit, aut vrinæ copia prodierit, hæc enim abundantiam humorum in meſaræo contentorum ſignificant. Cum enim per ſe hic dolor purgatione à natura per aluum ſolui ſoleat, indicat etiam arte ſic tollendum. At ſi dicas, Hoc ſignum ſi ſufficiens eſt, quorſum addere illud de genibus? Reſpondeo, quòd Hippocrates habet hoc ſignum pro neutro, quod ad euacuationem per inferiora pertinet, inquit enim paulo pòſt: Quibus ex lumborum do- Pag.13.
lore recurſus ad caput, & manus torpidæ, & oris ventriculi dolores, & aurium ſonitus, his ſanguis large profluet, ſed & alui deorſum erumpunt, & mens vt plurimum turbata eſt. Et rurſus: In lumbis dolentibus, oris ventriculi dolores inſuper accedentes, ſigna ſanguinis fluxionis ſunt, etiam prægreſſæ. In vniuerſum, cum truncus cauæ venæ maximus ſpinæ dorſi ea parte illi ſubiiciatur, & pars illa, vt aliàs dixi, minimè munita ſit vinculis oſſium, cum ibi affuerit plenitudo, dolor facilè magis ibi ſentitur in parte fatigata: velut pondus aliquod plus à debiliore homine ac membro, quàm robuſtiore. Sed cum hoc ſignificet venam illam magnam humore redundare: neceſſe eſt magnum periculum imminere vel podagræ, huiuſmodi materia ad inferiora repentante, vt in ſecundò Prædictionum nos admonet: Licet (dicit) Pag.vlt.
minus malum ſit, quàm ſi ad ſuperiora vergat: Et ob id hìc docet purgationem faciendam per inferiora. At ſi ſuperius tendat, morbos prauos gignit, niſi ſanguinis fluxione è naribus præoccupetur æger. At ſi omnino erumpere non poſſit, vel quouis minimo ſigno, vt in Coacis prædictionibus docetur, ad conuulſionem terminatur, atque ideo ad mortem: & ob id dolor ille lumborum minimè contemnendus eſt. Ego verò id animaduerti, hæmorrhoidarum aduentum liberare homines ab huiuſmodi periculis, ob loci in quo redundantia eſt, propinquitatem, tum etiam facilitatem purgationis ex venis enim ad venas defertur humor. At dolere iam genua, ac grauari, ſignificat materiam illam iam non ſolùm trudi inferius, ſed etiam extra venas, aut ſaltem ex magnis venis ad paruas: vnde ſic facilè, aut ſaltem facilius medicamento obedit. Tot igitur & tanta concurrunt ad intellectum iſtius loci: quæ prætermittentes expoſitores, non iam Hippocratem exponunt, ſed corticem verborum illius. Sicut & illud animaduertere decet, quòd dixit κάτω φαρμακεύειν δεῖται: id eſt, non vt antea, cum dixit ſimpliciter, ἄνω φαρμακεύειν, & in ſequentibus tribus, vt intelligeremus eam eſſe electionem purgandi, non præceptum: hic verò dicit, purgari oportere per inferius, ſcilicet indicans & quod purgandum ſit, ne materia decumbat in articulos: aut ſurſum retrocedat, quæ duo pericula in huiuſmodi diſ- Aphor. 6.
poſitione imminent, vt ſecundo Prædictio- Aphor.4.
num adducto ſcilicet iam loco diximus: & quòd per inferiora purgare oportet. Itaque & in illo, Medicari æſtate ſuperiores, perperàm additur (Oportet) à Fuchſio, quaſi Hippocrates aliquid abſolutè conſulat, cum ſenſus ſit: Si oporteat medicari ſuperiore parte in æſtate, medeberis. Quòd verò dicitur tormina ſeu στρόφοι inteſtinorum, ſunt Lib.4.c.6.
dolores, vt Celſus docet. Sed propriè qui velut fuſi nendo, aut dum implexum aliquid contorquetur cruciant, vt ſint dolores cum inuolutione & contorſione.

APHORISMVS XXI.

DEiectiones nigræ, qualis eſt ſanguis ſponte venientes ſiue cum febre, ſiue ſine febre peſſimæ. Et quanto colores magis praui fuerint, plures peius. Cum medicamento verò melius, quanto colores plures, non praui.

COMMENTARIVS.

NOn de atra bile illi ſermo eſt iuxta Galenum: & etiam quoniam de illa in ſequenti Aphoriſmo tractans, non nigram, qualis eſt ſanguis, eam vocat, ſed atram bilem nominat. Quocirca dubium eſt primùm, quid hîc per deiectionem nigram intelligat, Qualis eſt ſanguis? quòd ſi ita legatur, Deiectiones qualis eſt ſanguis niger ſponte venientes, ſenſus idem manebit, & clarior erit ſententia. Agit autem in hoc & ſequentibus quatuor Aphoriſmis de nigris deiectionibus.

Com. 23. Præſtat ergo primùm nigrarum deiectionum genera diſtinguere. Galenus infrà quatuor conditiones atræ bilis ponit præter nigredinem: quòd ſplendeat, quòd liquida ſit, non autem concreta, quòd acris & mordax, adeò vt ab illa muſcæ & vermes refugiant, quòd velut acetum acerrimum ſuper terram fuſa ferueat. Nigra verò bilis ſimilis eſt ſanguini nigro, ſed relicta non concreſcit vt ſanguis: nec ſplendet, aut acris eſt vel Com. 53. feruet, vt atra bilis. Idem in Sexto libro duo genera atræ bilis facit, velut & in libro de Atra bile. Alterum quod ex flaua bile fit, quod eſt tenuius & acrius: reliquum quod ex ſanguinis fece, quod tanto mitius eſt priore, quanto craſſius.

Aphor. 23. In vniuerſum infrà videtur Hippocrates declaraſſe nigras deiectiones, vt ſanguis & atram bilem, vel idem eſſe, vel idem poſſe, quando vtraque peſſima ſit. Quamobrem laborandum exactius non eſt, niſi vt quod concretum atque nigrum eſt, ſciamus eſſe ſanguinem aut aliud: ſanguis verò cum per inferna deiicitur, quid ſignificet, aliis 4. Aph. 25. 6. Aph. 11. locis declarabitur.

Quòd verò, Sponte venientes adiecerit, medicamenti vim primò excludit: deinde etiam *ἰόντα* quod eſt, venientes temporis ſpatium per quod perſeuerent, indicat. Nam repentè ſi ſemel effluant, vel abſque morbo, vel iam finiente cum vigore virtutis, ſigna ſunt eo modo exonerantis ſe naturæ.

Cur autem dixit, Cum febre ſeu ſine, niſi in intelligamus prauitatem maximam? ſed tamen conſtat cum febre hæc omnia eſſe deteriora, vt etiam quæcunque alia fermè mala, quæ febrem non per ſe & neceſſariò comitantur, nam talium quædam minus ſunt mala cum febre, velut horror, ſudor, ſitis valida: quædam ex æquo quaſi, velut dolor capitis & laſſitudo. Verùm excretiones omnes & vitia facultatum fermè omnia in febricitantibus ſunt deteriora. Ergo ſi de nigris his quæ ſanguini ſimiles ſunt, ſcilicet ſolutæ & liquidæ hoc intelligit, idem etiam de atra bile intelligere oportet: vt ſit ſenſus, Deiectiones liquidæ nigræ ſeu ſplendeant ſeu non, letales ſunt, ſeu cum febre ſeu abſque febre perſeuerent, Verùm ſplendentes, & cum febre, deteriores ſunt reliquis: concretæ verò nigræ à fecibus tinctis fiunt, quæ vel tinguntur à cibis, vt in primo Prorrheticorum, Com. 13. & tunc nihil ſignificant: aut ſponte, & tunc ſignum eſt non bonum, cum nigredo exquiſita fuerit. Excretio enim liquida vires tum iecoris, tum ventriculi imbecilles declarat: concreta validas: hîc quod excernitur, minus eſt; duplici igitur de cauſa: multo minus mala eſt, quam quæ ſanguini aſſimilatur. Vidimus & concretam nigram in Auguſtino Fornario: qui cum conualuiſſet, dum reficeretur corpus, ab aqua intercute obiit. Non enim tales excretiones abſque vitio iecoris atque inſigni fiunt. Quomodò verò dixit Peſſimas, cum ſtatim ſubiungat, Quæ conſtant ex magis prauis coloribus, deteriores eſſe? Nam peſſimo peius nihil eſſe poſſe videtur. Hippocrates in Prognoſticis, pro peſſimis coloribus nigram & liuidam exponit. Lib. 2. Sec. 22. Galenus ibi inquit: Vtraque ab atra bile fit: ſed nigra ſyncera; liuida cum modicè permiſta eſt. Tertium locum obtinebit, quæ ærugini meræ ſimilis eſt. Omnes hæ, ſed nigra maximè, cum ſyncera fuerit, vt tertio in primum de Morbis vulgaribus, letalis eſt. Com. 18. Peſſima igitur hæc eſt, quia celeriter & omnino interficiat. Quæ autem ex malis coloribus conſtat, vt ſecundo Prognoſticorum, Fi. 23. exitialis eſt non minus, ſed tamen longius procedit morbus. Quomodo ergo peior, ſi ſerius moriturum pronunciat? an ſerius mori, vt apud Philoſophos, ſic apud medicos deterius? ridiculum. Quid igitur? Serius obire mortem, qui varia excrementa emittunt, his qui ſyncera & peſſima, conſtat, quòd eo minus peſſimi humoris habeant. Qui enim nigram bilem emittit ſolam, totius illa abundat: at qui ex nigra, liuida & æruginoſa tertiam partem, tantùm ex nigra habeat neceſſe eſt, quare & vt multo ſerius moriatur oportet. Eſt tamen hæc non minus letalis quàm prima, dicebat loco adducto Hippocrates: quoniam hæc humorum varietas certius indicat de morte quàm ſyncera, quia plures cauſas prauas adeſſe ſignificat. Et etiam quia tollit omnem ſpem, ne ſit ſanguis corruptus, aut excretio iudicatoria, aut lienis ſe exonerantis indicium; quæ omnia ceſſant, cum plures mali colores, ac valde praui fuerint. Propterea malè interpretantur, qui de coloribus multis malis dictum Hippocratis in Prognoſticis exponunt: vt albo, viridi, croceo, rubro, ferrugineo. Nam tales morbum quidem longum decernunt, ob cauſam dictam, quia natura plures humores non niſi longo tempore poteſt ſuperare: ſed ſi vires ſint robuſtæ, ſalubrem.

Cur autem nigra hæc deiectio letalis ſit, & quomodo differat ab ea quæ à ſplene, nunc dicendum eſt. Altius ſermo Hippocratis reſidet, dum dixit, Qualis eſt ſanguis: admonens nos, ne ſanguineam deiectionem

vllo

vllo modo pro hac accipiamus, nam & à liene imbecilli, & obſtructione venæ aperta, & rupto abſceſſu, & hæmorrhoidibus nigra excretio fit, & diluta: ſed omnis hæc ſanguinea cum ſit, nihil valde malum: etſi quandoque malum ſignificat, oportet igitur humorem hunc, nigram bilem, aut aſſatam, aut omnino ſaltem ſecretam eſſe. Atque iudicio meo Hippocrates duo genera atræ bilis attigiſſe videtur, quandoquidem ſex ſanguinis, ſi citra exuſtionem eiiciatur, & ipſa ſanguinea ſit, & non cum magno periculo, nec videtur alius quartus humor niger poſſe aſſignari. Sed vtcunque ſit, conſtat non oportere has nigras deiectiones, de quibus hîc loquitur Hippocrates, neque eſſe ſanguinem, nec ſanguinis fecem, nec ſanguinem corruptum, nam hoc perſæpe vidimus, & maximè in Petro Maria Locarno: qui cum maximam talis excrementi quantitatem, ac ſupra libras viginti eieciſſet, nec ſemel, ſemper tamen euaſit, quamuis poſtmodum ex magna ſanguinis eiectione debilitato iecore, in aquam intercutem inciderit. Quærere autem cur hoc ſit, ad Hippocratem non pertinuit, frequenti enim experientia hoc didiciſſe, certum eſt. Nos autem ex manifeſtiſſimis id inueniemus, nam Galenus cauſam huius dicere non auſus eſt, & tamen aliquid dixit, vt infrà: Oribaſius autem multa, & quæ non ſufficiunt. Rei autem ſeries ſic ſe habet. Omnis humor qui eiicitur, vno ex tribus modis eiicitur: vel vi muſculorum & fibrarum, quas villos vocant, cum in cauitatibus continetur, ſic feces, aqua in aſcite, cibus è ventriculo ſeu ad inteſtina ſeu per vomitum: aut vi propria, atque ita oportet rem quæ eiicitur, calorem & humidum naturale continere, atque potentia tale exiſtere. Cum enim potentia actum præcedat, oportet quòd vim recipere debet, potentiam in ſe habere prius. Vnde ſi cinis in venis ſit, expelli non poterit, niſi cum alia re quæ particeps ſit caloris naturalis expellatur. Actiones enim quæ in corpore non compoſitionis ratione proueniunt, conſenſu partium fiunt, quæ omnes vita participant. Tertium genus eſt eorum, quæ ob id expelluntur, quia attrahuntur ab aliis membris, cuiuſmodi à renibus pars ſanguinis aquea, & à liene nigra, bilioſa à felle. At nullo modo atra bilis, nec fex illa ſecreta expelli poſſunt à natura. Generantur enim hæc, cum ad extremam exuſtionem humor à natura peruenerit, nihilque penitùs in ſe vtilis continent: vt nec cinis, quod viri poſſit. Quod igitur eſt cinis ignis comparatione, id atra bilis & humor ille niger, quem hic breuitatis cauſa atræ bilis nomine, ob exiguum ab ea diſcrimen, intelligi volo, corporis humani & caloris eius comparatione eſt. Vtque diuerſarum rerum cineres ſubſtantia & colore diuerſi ſunt, ita etiam cinis hic humani corporis. Neque humor talis vlterius exuri poteſt. Vnde abſurdum videri debet, æruginoſam bilem ex atra vllo pacto fieri poſſe. Vt enim cinis eſt vltimus terminus caloris ignei, ita ater humor eorum quæ in humano corpore viri poſſunt. Qua de cauſa humor ater nihil vtile in ſe, nihil naturæ familiare continet: ſed vt amaritas in ſaporibus priuatio ſola quædam eſt vtilis, ita cinis inter alimenta ignis, atra bilis inter ea quæ ſunt in humano corpore. Talem autem humorem generari in aliqua corporis cauitate, vt ventriculo, vtero, veſica, prorſus eſt impoſſibile: & multo minus in inteſtinis, quoniam ſuperaſſari materia in cauitate vlla, cum calore indigeat maximo, non poteſt. Si quis enim edat mora, & euomat, aut ſæpiæ atramentum aut defrutum euomet, certè nigras ſed ridiculè dicemus hunc atram bilem euomuiſſe, ſed cruda. Solùm autem in iecore ob caloris magnitudinem, & venarum anguſtiam, vt quæ capillis ſimiles ſint, & in liene ob eaſdem cauſas, & humorem iam nigrum, & in cordis ſinibus ob incendium magnum, fit hæc generatio aut diſcretio nigri humoris. Et ex ea quidem, quæ in liene generatur, fiunt quartanæ, quoniam limus ille ſanguinis facilè putreſcit: ex ea quæ in iecore elephantiaſis, carcinoma, febréſque continuæ ac peſtilentes, ob calorem iecoris, & ſanguinis corruptionem: ex ea quæ in corde mentis perturbatio & furor, ob ſanguinis leuitatem, quo fit, vt ob id & ob immenſum calorem cerebrum petat, nec putreſcit ob id quamobrem tales morbi abſque febre accidere ſolent. Cum igitur humor hic in cauitatibus non generetur, protrudi foras non poteſt villis aut muſculis: cum verò omnino alienus ſit à calore naturali potentia extrudi non poteſt, nam in ea caloris naturalis actio quemadmodum (vt dictum eſt) in cinere ignis, finem accepit. Videmus enim in igne quòd ligna & humidum, quod in eis eſt, & fumum agitat, & eiicit cinerem, non attingit, ſed relinquit: ita & de nigro humore, ſeu ſit exuſtus, ſeu penitus ſeparatus: multo minus membrum vllum illum trahit, cum naturæ cuiuſque ſit inimiciſſimum. Talis igitur humor naturæ opere nunquam expellitur, multo minus concoquitur: quia oportet in eo quod concoquitur, partem eſſe calori & naturæ noſtræ familiarem: quæ cum nulla ſit, non poteſt concoqui. Cum autem in in- 6. Aph. 11 ſanientibus varices aut hæmorrhoides innaſcuntur, ſoluitur ob hoc morbus: quia ſignum eſt, materiam illam iam tractari à natura, & ideo non exquiſitè exuſtam, nec ab vtili ſecretam: ſed immiſtam ſanguini, & ob caloris & humidi naturalis participem trahi à membris, aut ſaltem expelli. Cum igitur humor tam inutilis è corpore prodierit, conſtétque non naturæ actione propelli, manifeſtum eſt ipſum tamquam rebellem & inobedientem vi propria, vt venena & vermes, moueri. Superata igitur natura, & tali humore dominante (nam ex ſe non mouetur, niſi multus fuerit) mortem ſequi par eſt. Habes igitur cauſam veram dicti primi Hippocratis.

Com. 24.

Ex quo habes ſecundum, nam ſi à medicamento trahatur & exeat, non iam ſponte mouetur, ſed vi medicamenti: ſignumque eſt, adhuc vtili talem humorem eſſe miſtum. Quare duplex ſignum bonum eſt, & quod mitior ſit humor natura, quare hoc melius eſt. Non quidem dixit ſimpliciter bonum, ſed melius: id eſt aliquando minus malum, quam quod peſſimum ſit: aliquando

& bonum,id eſt vtiliter excretum:nunquam tamen ſimpliciter bonum vt ſignum eſſe poteſt, cum adeſſe talem humorem quomodolibet,ſen.per malum ſignum ſit,eſt enim naturæ prorſus inimicus, etiamſi immiſtus ſit, habes ergo Hippocratis ſententiæ partem aliam. Nam cum dixit, Et quanto colores plures non praui, minus malum eſſe intellexit,neque enim vt ſignum,excretio varia,bona vnquam eſſe poteſt: ſed vt cauſa bonum eſſe nil vetat,quando noxium abſque iactura extruditur.

Dices, Cur ergo natura hunc humorem tam prauum generat?qui neque retentus nec reiectus noxa letali caret. Reſpondeo: Et naturaliter, & à cauſis non naturalibus, &
Cap.41. præter naturam generatur. Galenus enim in Arte medica docet, quòd in temperie calida & ſicca iecoris per ætatem conſiſtentem generatur atra bilis. Quod tamen verius intelligo, ſi cor cum iecore calidum ſit, & ſiccum: & præterea aliqua accedat cauſa præter naturam, aut ex ratione victus,aut alia. Rarò enim ex ſola naturali intemperie ad generationem tam praui humoris peruenitur, niſi aliqua alia cauſa ſuperueniat, veluti ex aëre & exercitatione, aut aliis. Quamobrem dictum Galeni, licet per accidens ſit verius quàm per ſe:nihilominus hoc per accidens tam certum eſt, vt per ſe etiam dici poſſit.Medicus enim quæ frequenter cõtingunt, tametſi non per ſe ſint tanquam per ſe ſint habet:& quæ per ſe frequenter tamen impediuntur velut per accidens, hæc tamen cauſa media eſt *Faciunt* & atram bilem cibi ex leguminibus,ſaliti,antiqui,& omnes cibi vehementer acres, vt porri, allia, cæpæ, & quæ aromata vocantur: & ex vinis nigra & craſſa, & potentia, nam imbecillia non nigram bilem, ſed nigrum potius ſuccum generant.

Quæ autem putrida ſunt, aut ſemiputrida, talia propriè atram bilem generant. Atque hæc in tertio genere ſunt, ſicut quæ calida ſunt ſimpliciter,in primo cauſæ genere, id eſt debiliore quàm etiam naturalis tem-
Cap.4. peries conſtitui debent. Velut & ira & triſtitia & vigiliæ, labores quoque vehementes, quarto de Tuenda ſanitate æſtate bilem flauam,autumno atram generare ſolent,verũ ſi cum hoc diuturni fuerint,ſemper atrã bilẽ generant: atque hæc cauſa ſatis potens eſt. Sed maximæ & potentiſſimæ generationis atræ bilis cauſæ ſunt, aër & febres ardentes: autumnus quidem in primo genere conſtitui debet, peſtilens autem in quarto, velut & ardentes febres: febres autem peſtilentes in extremo potentiſſimarum cauſarum collocari debent.De autumno ſiquidem
Sec.1. dicebat Galenus in primum de Vulgaribus morbis, commentario primo: Atra bilis fit autumno ſuperaſſato ſanguine, & flaua bile per æſtatem. Quomodo autem ex ſanguine
Com.17. generetur, idem docuit tertio Prognoſticorum, cum dixit: *Quod atra bilis* fit vel ex flaua bile, vel ex ſanguine craſſiore, qui eſt veluti fex:& hæc eſt mitior, niſi à calore externo irritetur, etſi diu in corpore moram contraxerit. Quomodo autem ex febre, de-
Com.10. clarabat, & quo ordine, in Primum Prorrheitici dicens: Per febres vehementes flauã bilis exuritur, quæ primùm in æruginoſum humorem, inde ad atram bilem tranſit. Idem dicebat quarto de Locis, inquit enim: Sed ea quam craſſæ fæci ſimilem eſſe dixi,in ter- Cap.7.
ram effuſa non inducit bullas, niſi ex ardente febre ipſam aſſari vehementer contingat, neque vlla acida etiam qualitate participat. Quòd etiam ex peſtilenti aëre morbóque fiat atra bilis, in hoc Commento docet: nec tamen in initio aut incremento, ſed morbo iam conſiſtente. Hæc quidem qui Galeno nimium addicti ſunt,ita prætereunt,vt poſtmodum in inextricabiles nodos incidant. In principio ergo rariſſimè, quia calor febrilis nondum inualuit: & ſi contingat, vt in ſequenti Aphoriſmo, pernicioſa eſt:in incremento verò ſemper, cum in ſtatu apparuerit, neque enim cum fit, eiicitur,ſed cum facta eſt. Status etiam tempus in acutis maximè breuiſſimum, vt non tunc veriſimile ſit atram bilem generari maiore ex parte. Fieri tamen potuit, vt rarò ante ſtatum eiiceretur:quod etiam vix credo, præſertim in morituris. Vtcunque ſit, conſtat quinque ordines eſſe in generatione atræ bilis cauſarum ratione. Primus, vt à leuiſſimis exordiar, fit à triſtitia, vigilia, leguminibus, piſcibus & carnibus ſalitis,& acres & amari omnes, & vina nigra, & ira, & tempus anni calidum, & exercitatio vehemens. In ſecundo ordine eſt temperies calida & ſicca valde, vel plura ex his quæ ſunt in primo ordine ſimul concurrentia, vel aſſiduitas eorum. In tertio ſunt, ſuppreſſio hæmorrhoidarum in calida temperie, cibi putridi, copia vini nigri potentis, labores quoque vehementes & diuturni. In quarto, aër peſtilens, vel febris ardens In quinto ordine febris peſtilens, & venenum mortiferum. Ita fit, vt in peſtilenti febre intra quatuor horas ſuperaſſetur humor, & more ebibiti letaliſſimi veneni confeſtim occidat:cum prius bene ſe habere exiſtimaretur,& ipſe æger confideret:quod toties contigit in illa peſte anni M. D. XXIV. vt non expediat referre.

Fit autem hæc atra bilis vel ex pingui humido,quod inſtar adipis & olei eſt in noſtro corpore: & hoc genus eſt tenue, lucidum,& maximè nigrum, nam & ex oleo ſeminis lini ſolo typographi atramentum illud nigerrimum conficiunt. Hocque genus in peſtilentibus febribus maxime abundat, eſtque letaliſſimum, & celerrimè abſoluitur,vt quod ex materia tenuiſſima fiat: ſolentque id præcedere liquidæ excretiones, pingues & valde fœtidæ. Secundum fit ex ſanguinis fece, quod nigrum eſt,craſſumque, nec multum ſplendet: atque id generare ſolet carcinomata. Ob id hoc genus morbi in mulieribus magis abundat quàm in viris, & diuturnum eſt inſanabile propter craſſitiem,velut quod in peſtilentibus febribus generatur, vt facillimè & ſubitò accidit:ita ſi quis primos impetus euaſerit, facillimè etiam reſoluitur. Medium eſt, quod & à cibis & exercitationibus, & per æſtatem, & in ardentibus ex bile flaua gignitur, dum in æruginem primùm, inde in atram bilem tranſit quod erodens eſt,& vehemens, atque huius

minima

minima portio carcinomatibus incluſa torquet, alioquin paruum dolorem ac tolerabilem ſenſuros. Verùm ſcio quod obiicere aliquis poſſit, dicens: Non igitur ſeruabitur aliquis ex hoc humore laborans, totúſque in corpore manebit perpetuò, poſtquam illius eiectio ſemper tam periculoſa eſt? Animum igitur animaduerte diligenter. Atra bilis rarò in corporibus, niſi per febres ardentes, aut peſtilentem conſtitutionem, aut in morboſis corporibus abſoluitur, antequam enim abſoluatur, natura multis modis, maximè per hæmorrhoidas, tum puſtulas eiicit, aut medicamento expurgatur, nec retinetur præter hos tres modos: aut abſoluitur, niſi natura aliis morbis, aut validis obſtructionibus, aut animi curis fuerit impedita: alioquin cum hunc humorem in corpore ſenſerit, protinus antequam abſoluatur, antequam morbum excitet, ad expellendum inſurgit. Quo fit, vt qui diu obſtructiones paſſi ſunt, aut cui diuturnæ hæmorrhoides ſunt ſuppreſſæ, aut curis animus grauioribus obſtrictus eſt, aut morbus aliquis infeſtus, velut lapis in veſica, ardor vrinæ, Gallica lues, ſeu Indica, cum ægrotant, maximo in periculo verſentur. Rarò autem febres generat hic humor, ob immodicam ſiccitatem: quam ob cauſam etiam rarò qui melancholia & furore & elephantiaſi & carcinomatibus detinentur, febre laborant, atque ob multo pauciores affligit. Superuenit tamen febriẽtibus iam, & plerunque occidit. Quandoque etiam ex illo febres accenduntur, maximè letales. In vniuerſum veneni vim habet, & illi omnino ſimilis eſt. Quamobrem etiam peſtilentes febres rarò per vera iudicia liberantur, ſed ægri ſanantur abſceſſibus, tam prauus enim humor quòcunque vergat, præterquam ab abſceſſus, lancinat & occidit. In abſceſſibus verò nondum abſolutus inuenitur, ſed cum ſanguine, & ob id concoquitur ac ſuppuratur.

Vapores quoque qui ab eo reſoluuntur in febribus, delyria, timores, terrores, triſtitiam, mortuorúmque viſiones ac dæmonum efficiunt. Purgatur tamen & ipſe in morborum ſtatu, cum fuerit paucus, non abſolutus, & bene immiſtus cæteris humoribus, è medicamentis autem nihil habet par veratro nigro, è mollibus autem ac blandientibus auxiliis, cognitiſque Galeno, lactis aqua probatur, & epithymum, ab ipſo: ſemper autem per inferiora purganda eſt atra bilis. Ego verò vnciam epithymi exhibere cum lactis aqua ſoleo. Probatur & ſena herba, & ſiliqua Inda, quam caſſiam fiſtulam vocamus, & origanum, tum lapis Armenus diligenter lotus. Purgatur etiam, qui ex eo tenuis eſt, ſudore: ob id ſudor in ardentibus febribus ſaluberrimus, quòd is humor citra magnam noxam expellatur.

Lib. Quo & quando purgare conueniat.

Memineris etiam, tum in his, tum aliis letalibus excretionibus: quòd ſi in conſtitutione appareant vulgarium morborum, non adeò firmiter mortem ſignificant: prout ſuo loco docebimus.

APHORISMVS XXII.

Morbis quibuſlibet incipientibus, ſi atra bilis vel ſuprà vel infrà exierit, letale.

COMMENTARIVS.

Nemo dubitat adhuc letaliorem eſſe, ſi ſuprà prodeat, vtpote magis naturæ aduerſum, quàm ſi infrà, ſolent autem per ſuperiora excerni, & ſanguis concretus: cuiuſmodi anus, Felicis mater, quæ prope centeſimum annum acceſſit. Aliam quoque vidi, quæ hoc modo ad extremam ſenectam peruenit. Ne igitur hunc humorem cum illo coloris ſimilitudine confuderis. Solet & ſanguis liquidus ſic emitti, de quo parum infrà Hippocrates loquitur. Solent & bilioſi humores, amarique & pituita abſque ſapore, vel dulcis vel acida, rarò ſalſa, excerni vomitu. Quandoque verò cibi ipſi qui ex ſubſtantia, tum etiam quia proprium ſaporem retinent, dignoſcuntur. Euomitur & ſæpiſſimè aqua quædam ſubſtantia, ſapore acido & ſubamaro, quæ neque exactè melancholia eſt, hanc enim, vt dixi, prius Galenus acidam eſſe negat: neque pituita, cum non conſiſtat, ſed crudus humor melancholiæ aut atræ bili immiſtus. Neque enim Galeno omnino credendum eſt, neganti melancholiam eſſe acidam. Expediebat enim hoc probare, poſtquam contra experimentum eſt. Ratio quoque id ſuadet, cum bilis tenuioris, & quæ caliditatem multam habet ſapor ſit amarus: imò & atra bilis, & acida cum ſit, ſubamara eſt: ſanguis autem dulcis, vt in his qui ſanguinem ex vulnere aut rupto vaſe expuunt, quotidie licet ſcire, pituita inſipida, aut pro qualitate immiſti humoris ſapore imbuta: atra bilis & melancholicus humor, cum aliis non imbuantur, nec aliorum ſapores habeant, acidum ſuſceperunt: ſed melancholicus humor minorem & puriorem: atra bilis vehementem, & amariori immiſtum. Itaque conſtat humorem illum aqueum, qui euomi ſolet, à pluribus crudum debere dici humorem, feci atri ſanguinis immiſtum. Porrò terrea omnia, acida etiam ſunt.

Aph. 25.

Cur igitur morbus, in cuius initio non crudus humor, qui citra periculum, ſed atra bilis, aut (vt dixi) humor ille niger, qualis eſt ſanguis, euomitur, mortalis ſit, haud obſcurum eſt, cum enim in motibus naturæ præparatio, vel etiam concoctio, tum ſeparatio ante expulſionem ſint neceſſaria: hæc autem in principio eſſe non potuerunt: conſtat: hunc eſſe motum proprium materiæ, non naturæ. Atque ita victam naturam ſuccumbere iam, & præſertim tam prauo humori. Apparet igitur Aphoriſmum ad omnes extendi vomitus ſpecies, imò etiam purgationes ſpontaneas, quæ in principio morborum adueniunt, maximè cum humores valde praui fuerint, vt liuidi vel æruginoſi. Verùm caue ne cibi corrupti ſint, generaliter autem in initio

initio morborum, præterquam tertianæ aut alterius febris intermittentis vomitus malus: & quanto deterioris humoris, deterior. Excipere autem oportet primum, ſi initium morbi ſit, & initium acceſſionis. Secundò, ſi cum vomitu illo morbus ſoluatur, non enim tunc erit inchoante morbo, ſed pura naturæ exoneratio. Tertiò, ſi iam vomitus ille ante morbum inchoauerit. Quartò, ſi ab externa cauſa. Quid ſi inchoante morbo ſuperueniant hæmorrhoides, aut fluxus ſanguinis narium, aut menſes, aut abſceſſus inguinum, aut carbunculi? Cum hæc omnia citra externam cauſam aduenerint, morbóque, & præſertim febri ſucceſſerint, non illis febris, diuturnum morbum: & ſi virtus imbecillis fuerit, lethalem pronunciant, nam talia ex materiæ prauitate aut multitudine, aut vtroque proueniunt. Quouis autem horum modorum prouenerint, difficultatem morbi ſignificant. Porrò febrem talibus ſuperuenire, nihil abſurdum, cum ex pathognomicis, ſignis, maximè abſceſſuum & carbunculorum ſit. Deterius igitur multo fuerit, ſi tales abſceſſus interni febribus ſuccedant.

Verùm iure forſan dubitabis, cum dixerim atram bilem humorem pernicioſum eſſe: quoniam cum exit purus, motu proprio exit, atque ita naturam iam ſuperauit. Hic verò quoniam ante ſeparationem, ideo letalis eſt. Conſtat ſanè idem eſſe, negare Hippocratem, & veritatem, nam Hippocrates
t. cap. 38. experimentis innititur, is ergo ſecundo Pro-
t. cap. 46. gnoſticorum inquit: Vomitus ſyncerus deterior eſt. Et paulo pòſt: Sputum ſyncerum, flauum, pericloſum eſt. Quod in multis obſeruaui, præſertim conſultore coniugis Principis Iſtonij, quem ob id moriturum ex laterali morbo prædixi, humor enim ſyncerus omnis malus, præter pituitam, etiam crudus, ſed non admodum: reliqui ordine ſuo. Syncera ergo, mala, Hippocratis iudicio. Quomodo ergo natura ſecernit humorem noxium, vt expellat? Syncerum ergo omne malum, nam vt dicebat ibi Galenus priore loco, vtrumque craſſum bilis ob calorem nimium, pituita ob frigus, frigus enim cogit, calor reſoluit quod tenue eſt. Atque, vt dixi, alia cauſa etiam manet, ſcilicet caloris aut frigoris immoderantia. At magis præcipua eſt motus materiæ, non à natura (nam natura prius concoquit, & concoctum ſecernit) ſyncera autem omnia crudá. Cur ſi ſyncera ſecreta ſunt, & ſecreta cocta? Accipere primùm oportet quod ſenſu conſtat: ſiquidem ſyncera cruda eſſe, tum ex ſubſtantia, tum ex tempore, cum plerumque & ſub initiis morborum, & in incrementis expellantur. Quæ igitur cocta ſunt, non ſunt ſyncera ſed neque ſpeciem vnius humoris ſeruant: ſed cum humor noxius cum vtili concoquatur, in vtilem partem naturalis calor agit, in noxium proprius ſcilicet naturali contrarius: ab vtroque operatio reſultat, quæ vocatur concoctio noxij humoris. Cum igitur humor qui concoctus eſt ſecernitur, vtriuſque ſubſtantiæ & immutatæ indicia manent. Nam ſi in vnum coacti fuerint, vt in pure, vna quidem ſubſtantia, ſed non humoris, verùm puris apparebit: quæ etiam ſanguin aut pituitæ permiſta, ſi ex pectore ducatur, apparebit. Si in vrina, & ſubſtantia vrinæ & contenta non ſub humoris ſpecie, multiplicabuntur. Si in excrementis, ſubſtantia aut varia, aut quæ planè permiſta ac concocta videbitur. In ſanguine quoque partes diuerſæ videbuntur. In vomitibus quoque idem contingit, cum quæ vomuntur, permiſta ſint. Hæc igitur ſeparatio non ab humoribus aliis alterius generis fit, dum ſecernitur, quemadmodum in ſynceris excrementis, ſed à parte humoris eiuſdem generis, quæ vitio caret: totum autem inutile, quod ex diuerſis conſtat generibus, neceſſariò ſi natura dominari debet, eiicitur. Fingamus flauam bilem febrem excitaſſe continuam, tempore concoctionis, pars ea quæ peccat, ab alia tota flaua bile, quæ vitio caret, ſecernitur & expellitur. Fingamus autem quòd per aluum excernatur: apparebunt eo tempore, cum fuerit concocta, excrementa flaua quidem, ſed lenia, æqualia, commiſta multæ pituitæ: cuius cauſa cōcocta fuit colore ſubuiridi, non planè flauo: quia dum concoquitur præternaturalis calor, vt in æruginoſam deducat, nititur: atque ita egeſtio illa vnius coloris erit, ſed non exquiſiti, nec varia, ſic enim non eſſet bene commiſta, ſed color ille varius dici poteſt. Apparebunt & quandoque variorum excrementorum plures colores, propter peccantis materiæ inæqualitatem.

At ſi ab initio porracea bilis euomatur, poſt olerum comeſtionem multam, aut flaua poſt mellis & leguminum, nec febris ſubſequatur, non eſt metuendum: quod ſi humores non in iecore, ſed in ventriculo geniti ſint, ob imbecillitatem coctionis. Sin autem morbus ſubſequatur, metuendum, omnis autem vomitus, deiectio, ſputúmque humoris (non dico puris) ſincerum (ſed & hoc præſtat eſſe pituitæ permiſtum) malum eſt in principio: ſed longè deterius in incremento, & peius in ſtatu, quia victoriam humoris, ac libertatem decernit: quæ tanto deterior eſt, quanto temporis ad concoquendum minus relinquit: tum quia interim naturam nihil præfeciſſe, ſed morbi vim potius indicium ſit. Cum igitur in vigore morbi nullum ſit, peſſimum eſt. Spectare autem decet in omnibus, an virtus ferat, & robuſtior fiat, contingit enim nos non bene aduertentes in æſtimatione ſinceri & crudi temporúmque morbi dignotione perſæpe falli: quare ad virtutem diligenter aduertas.

Non ſunt audiendi, qui Aphoriſmum tanquam de cauſa loquatur mortis, interpretantur: tanquam ſcilicet atra bilis exeundo exulceret, interficiat, nam id non ſolùm contra Galeni mentem, ſed etiam veritatem eſt. Non enim quæ exit, cum tunica vice plerùmque ſolùm exeat, interficit: nam etſi gladius eſſet, diſcinderétque ſemel ventriculum, ſanari poſſet, nedum atræ bilis vomitus, cuius noxa vix ſentitur: ſed ſignum eſt, talem ſuccum in corpore abundare Nec is humor ſolùm mortem ſignificat, ſi ſincerus euomatur vt cæteri, ſed etiam ſi cum aliis permiſtus, quanquam non adeò celerem mortem portendat. Quòd ſi quis obiiciat, de

perſeuerant

perſeuerante vomitu Hippocratem loqui. Primùm id Hippocrates nec apertè nec tacitè, vt in præcedenti Aphoriſmo expreſſit, ſed in ſubſequentibus potius de hoc verba faciet. *Aph. 24.*

Animaduertendum hoc nunc eſſe rarum, nec à me in xxx. annis, niſi ſemel viſum, in Alexandro bibliopola, qui & quarto die mortuus eſt. Hippocratis autem tempore frequens hoc fuit, nam aliter non ſcripſiſſet: perpetuis enim inniti ſolet experimentis Hippocrates. Braſauolus tamen quendam ſanaſſe robuſtum equitem, & extrema paſſum,& non niſi poſt ſex menſes. Quem certè credo non mentiri:circa cognitionem autem humoris decipi poſſe non negauerim.

Quòd verò miſcendo praua cum bonis natura concoquat, Hippocrates declarat in libro de Veteri medicina his verbis: Et quos *Iuxta finem.* quidem acuta atque acris ac æruginoſa bilis affligit, quales mox rabies & morſus viſcerum ac pectoris,& deſperatio. Non ſedantur autem hæc, priuſquam expurgetur & proſternatur, & aliis permiſceatur. Concoqui autem ac permutari, attenuari ac craſſeſcere in humorum ſpeciem permultos & varios modos contingit. Liquet ergo prius permutandam, inde permiſcendam, demum euacuandam.

APHORISMVS XXIII.

Qvibuſcunque ex morbis acutis aut diuturnis, vel ex vulneribus, ſiue quouis alio modo extenuatis, nigra bilis, ſiue vti ſanguis niger ſubter exierit, poſtridie moriuntur.

COMMENTARIVS.

Qvod ſuprà letalius ſit quàm infrà, ſæpius diximus. Hippocrates tamen æqualia ſtatuit, dum dixit: Poſtridie moriuntur, quoniam tanto validior eſt qui euomit, quanto deterius afficitur. Vomitus enim fit à maiore nixu, & muſculis epigaſtrij ſeceſſus, vel etiam ſolo ani muſculo reſoluto, quod ab imbecillitate ſola prouenire poteſt. Vnde exonerando ventrem multi mortui ſunt, velut de Arrio hæretico ferunt: vomendo nullus, tametſi ſuffocari contingat. Ob id igitur æquali temporis ſpacio pereunt qui talia vomunt & deiiciunt, hi quidem, quia imbecilliores: illi, quia tanto deterius vomendo afficiuntur. Manifeſtum eſt autem, quod (vt dixi) parem aut eandem facit atram bilem cum humore ſanguini ſimili.

Dubium tamen eſt, etſi ad medicum pertinere non videatur, omnia tamen ſcire, quæ ad artem reduci poſſunt, expedit, quonam pacto multi ab obitu nigra & alia euomunt, imò ſæpius quàm per aluum deiiciant, ſi vomitus validioribus viribus indiget? Primum quidem, mortuos euomere quicquam omnino tam abſurdum eſt, quàm etiam comedere, loqui & ambulare. Omnia enim hæc vi muſculorum neceſſariò fiunt: per os tamen reiiciuntur quædam quæ ſponte defluunt, vt in his qui proni dormiunt. Diſrupti etiam abſceſſus erumpunt, qui teſte Auenzoar, in morte diſrumpuntur, quia magna fit mutatio. Dixerim etiam quoniam conſtrictis circumiacentibus partibus franguntur. Multis cibus copioſè ingeſtus, & in ventriculo retentus, vbi continens virtus ſublata eſt, nec ventriculus amplius conſtringitur iuxta os, ſponte quod continetur, effluit: præſertim ſubſidente pectore,& membris naturalibus, vt iecore, deſcendentibus, aliis contractis, vt ſepto tranſuerſo. Feces verò cum ſæpius ſoleant euacuari, & plerumque ſicciores ſint, non tam facile in mortuis dilabuntur. Si tamen liquidæ fuerint, effluunt, vt in bobus claua ictis.

Extenuatos ad extremum virium lapſu,& carnium conſumptione intelligit, non ſimpliciter debiles aut macilentos. Ex quo apparet quod dixi, ſcilicet Hippocratis ætate frequentem fuiſſe horum humorum eiectionem, tum per ſuperna tum per inferna, atrãque bilem eſſe aut idem, aut valde ſimilem, eiuſdémque penitùs poteſtatis, cuius eſt niger humor, qualis eſt ſanguis. Duos quoque præcedentes, & hunc & eum qui ſequitur Aphoriſmum, de vtroque intelligi debere, ſcilicet nigro humore, qualis eſt ſanguis, & atra bile: viderique Hippocratem voluiſſe in his quatuor continuis Aphoriſmis declarare, quod ex quinque modis, quibus tales humores eiici poſſunt, quatuor omnino ſint letales: quintum, velut cuius regula generalis aſſignari non poſſit, prætermiſiſſe. Sunt autem hi modi: aut enim hic humor ab initio eiicitur, perſeueranſque cauſa eſt morbi, vt in ſequenti Aphoriſmo: aut ab initio quidem eiicitur, ſed neque perſeuerat, nec reiectus ob id morbum facit, quia reiicitur, vt in præcedenti: aut in fine morbi extenuato corpore, vt in præſenti: aut nec in initio nec in fine, ſed generaliter per morbi decurſum perſeuerans, vt in vigeſimoprimo, atque in omnibus caſibus letalis eſt, in 21. propter multitudinẽ in vigeſimo ſecundo, quia ſignificat morbum fieri ex eodem materiæ genere: in præſenti, ob motum materiæ non à natura factum, ſed ſponte: in ſequenti, ob morbi prauitatem, quæ ab exitu materiæ, non ab illius ſubſtantia pendet, ne cum 22. Aphoriſmo confundatur. Quòd ſi in fine morbi viribus conſtantibus eiiciatur, hic quintus erit modus, cuius regula generalis aſſignari non poteſt.

Apparet autem, cum talis humor in mortis prodeat, tum etiam aliis perſæpè, non eſſe inuentum noſtrum de materia quæ ſponte mouetur, vt dici ſolet, chimericum. Adiuuat & hoc in viuentibus calor ille naturæ contrarius, qui moriente homine cum naturali licet quandoque ſerius paulo extinguitur. Cur igitur, ſi à mortuis reiicitur, quia ſponte exit, in morbo debilitatis atque extenuatis reiici ſponte non poterit.

Alios modos quibus corpora extenuantur, intelligit, velut naturalem quandam tabem, in copioſo defluxu ſanguinis à puerperio, quamuis hic ſi morbus in diu flagellatis aut verberatis, in fame, vt ſolet contingere tempore penuriæ, cum homines ſolis oleribus

bus veſcentes extenuantur. In extenuatione tria ſunt neceſſaria : conſumptio carnium vſque ad membra ſolida ; receſſus coloris illius floridi , & virtutis caſus , nam ſi virtus maneat, non verè, ſed ſola ſpecie erunt extenuati,impoſſibile enim eſt ſolida colliquari, & virtutem manere robuſtam : quandoquidem quomodocunque contingat hoc,neceſſe ſit antea floridum ſanguinem , & omnem adipem, & carnes abſumi , at floridum colorem & virtutem excidere abſque extenuatione contingit , quoniam minora abſque maioribus , non contrario modo eſſe poſſunt. Fieri etiam poteſt , vt viſo tali humore æger poſtridie nondum extenuatus moriatur. Et præſertim in morbis peſtilentibus, & ſi humor ille copioſus ſit , qui reiicitur : aut ſi virtus fuerit imbecillis , & in decrepitis. Sed Hippocrates huius non meminit , quia generaliter non ſunt vera. Vidiſſe hoc in Priſciano , nobili viro , affirmat Braſauolus. Sed Hippocrates nobis ex propinquitate & diſtantia ad extenuationem iudicium faciendum relinquit. Sicut è diuerſo genere , ſed tamen ſimili , in extenuatis ſi liuida aut æruginoſa appareant, paulo ſerius moriuntur.

Tres igitur in vniuerſum praui humores, atra bilis, ſub qua (vt dixi) niger humor, qui apud Galenum ſecunda ſpecies eſt atræ bilis, comprehenditur , nam ſi is non eſſet niger hic humor , ſed ſola fex ſanguinis, neque admodum pernicioſus eſſet, vt Hippocrates vult : nec Galenus rei ſpecies connumeraſſet in libro de Atra bile, aliiſque in locis. Conſtat enim verè non tres eſſe peſſimos humores, ſed tantùm duos.Quod ſi niger humor Hippocratis non eſt ſpecies atræ bilis Galeni , neceſſe eſt & Hippocratem præteriiſſe atram bilem , quæ ex melancholia fiat : & Galenum , quod apertius eſt , nigrum humorem Hippocratis. Hæc igitur atra bilis , qui eſt humor niger, purus , ſiue omnino dilutus , & minus ſplendidus : ſeu ſplendidus admodum , non tamen dilutus, ſed vt cinis aqua concretus , aut vt melius dicam,terra illa nigra ſplendida , qua pictores vtuntur , aqua diluta eſt humor ille peſſimus. Secundus eſt bilis æruginoſa , quæ qualitate ab atra bile deficit , neque enim adeò exuſta eſt. Tertius eſt humor liuidus, qui quantitate deficit ab atra bile , cum fiat ex modica atra bile , alteri humori miſta. Conſtat ſanè atram bilem his ambabus eſſe deteriorem:horum verò duorum quis ſit deterior,non adhuc conſtat. Sed Hippocratis iudicio liuidus deterior eſt quàm etiam æruginoſus. Secũdo enim Prognoſticorũ inquit:
t.9.& 41. Si verò vomitio fuerit porracea aut liuida aut nigra, tranſiens à minus malis ad peſſimam, ſi quis ordinem hunc cum antecedentium ordine conferat , nigræ proximiorem liuidam conſtituit. Et paulò pòſt : Ocyſſimam verò abolitionem ſignificat vomitus materiæ liuidæ, ſi graue olet. Et vt in vniuerſum dicam , liuida extinctionem caloris naturalis indicat , ideo deterius ſignum : viridis autem deterior cauſa , vnde plus affligit:atra bilis vtroque modo peſſima eſt. Liuidam tamen præfert tanquam deteriorem atræ bili : non quia ita ſit , ſed quia circa liuidam falli non ita contingit , vt circa nigram , nam nigra quandoque ex ſanguine ſanguiniſve fece conſtat, quæ non mala perſæpe eſt, atræ bilis ergo exitus licet ſit deterior quàm liuidi humoris, bifariam tamen minus certum affert exitium, quàm liuidi humoris : aut quia decipimur in cognitione, vel ſi per viam criſis fiat.Quamobrem non ſemper liuidus humor fit permiſtione atræ bilis , vt Galenus cenſet : ſed vt plurimùm cum natura concoquendo deficit, & calor non naturalis exurit tamen. Ob id liuidus color imbecillitatem caloris naturalis ſemper refert:atra bilis non ſed maiorem caloris vim præternaturalis & materiæ prauitatem. Vnde neque deiectio aut vomitus liuidus detrimenta afferunt,quæ nigra aut æruginoſa:ſed ſolùm ſignum natiui caloris extincti ſunt. Porrò æruginoſi vomitus ab initio exemplum habes tertio in tertium de Morbis vulgaribus , vbi Hippo- t.75. crates phrenitici mentionem faciens,inquit, quòd prima die ἰώδεα πολλὰ, id eſt multa virulenta. Cornarius æruginoſa vertit,& bene meo iudicio , ſed tamen virulenta aliquid magis ſignificant, quàm æruginoſa , ſcilicet colorem vltra viridem quendam ſubobſcurum , & forſan liuidum. Is igitur , vt recitat Hippocrates,breui mortuus eſt tertia ſcilicet die : Cornarius quarta exponit. At Cleona- t.21. ctides , tertio in primum de Morbis vulgaribus , cum vigeſimaquarta vomuiſſet virulenta ſeu æruginoſa , in octogeſima ſeruatus eſt,ac liberatus. Tanto enim mitior eſt morbus, quanto in vomitu aut deiectione praua tempus vigori proximius eſt. Serius autem liberatus eſt , quoniam vigeſimaquarta ſub incrementi initio fuit. Nigri autem vomitus exemplum habes tertio in tertium Epi- t.25. demiorum , vbi cum æger pauca silioſa & nigra in octaua vomuiſſet , in vndecima obiit. Epicratis autem vxor, cum circa vigeſimam ſimilia vomuiſſet,ſeruata eſt , in octo- 1.Com.2. geſima iudicata : quoniam prope ſtatum id contigit, nam vigeſima ſeptima ſubſidentia in vrina erant , & morbus decubuit ad abſceſſus. Herophon autem , cum in quinta ni- 1.Com.20. gra & pauca deieciſſet , in decimaſeptima iudicatus eſt : quoniam non erant bilioſa,neque vti ſanguis,ſed nigra ſimpliciter.Verùm nullius tam admirabilis hiſtoria,quàm tertij ægri primo in tertium Epidemiorum deſcri- 1.Com.18. pti,ſiquidem inquit : Deiectiones nigræ , tenues, ſpumoſæ , quæ in retrimentis ſubſidebant,liuida erant,atque hæc ſecũda die. Pòſt ſubiicit:Quarto vomuit bilioſa,flaua,pauca, poſtea æruginoſa.Et rurſus quinto:Deiectiones plures nigræ,ſpumoſæ , in his nigra ſubſidebant,ſexto die retrimenta nigra,pinguia, ſpumoſa,tenacia, fœtida:octauo etiam retrimenta nigra,pauca,compacta. Quintodecimo etiam aluus ſubiecta balano nigra reddidit ſtercora,& in decimo ſeptimo etiam ſpõte nigra deiecit,in quadrageſimo tamen cum his omnibus perfecte iudicatus eſt,quanquã per totum morbum nigra apparuiſſent.Quatuor videntur hunc ægrum præter ſpem ſeruaſſe,quorum tria Galenus adducit:abſceſſus 1.in 3.Epid. com 19. 22. 23. in lienem , ſigna fallacia , & virtutis robur: quartum eſt, quòd nigra dixit,non autem nigram

gram bilem, ærugini autem addidit, quia neceſſario æruginoſa ſunt biliosa. Hæc omnia adiecisse volui, vt intelligeres hos colores minus malum afferre in augmento quàm in initio, vel diſſolutis viribus, vel ſi diu perſeuerauerint.

Liquet etiam cur in Prognoſticis dixerit, liuidas, fœtidas, omnium celerrimam morté prædicere, nam in liuidis caloris naturalis debilitas oſtenditur, in fætidis præternaturalis abundantia & vehementia. Quid igitur ad mortem properare magis faciet, quàm caloris natiui imbecillitas, & ignei ſeu præternaturalis magnitudo? Deinde atris caloris nõ naturalis abundantia, ſi adſit fœtor, tamen nullus magnus adeſſe poteſt, quoniam ſunt velut cinis in his quæ igni comparantur, cinis autem minimè fœtet. Sin autem locum obtineant fecis ſanguineæ, neque ſic fœtent: calidæ enim non ſunt. Obiicies quòd Hippocrates dixerit tertio Epidemiorum: Vomuit
Com.2. ſec.9. multa nigra graueolẽtia duodecima die, vbi etiam recitat quod ſubſequenti vomuit nigra virulenta. Sed varietas lectionum nunc non me torquet, Græca ſimili modo ſe habent: ἤμεσε πολλὰ μέλανα δυσώδεα, vomuit multa nigra graueolentia, hæc quidem mortem quartodecimo die prætulerunt: non tamen fœtida dixit, ſed graueolentia: quoniam vomitus non ſoleant olere malè: hæc autem grauiter olebant, non tamen fœtida erant, vt in deie-
1 Ep Com.3. Tex.31. ctionibus. Sed dices: Melidiæ pauca, valde biliosa, mordacia, nigra, graueolentia deiiciebantur, quæ etiam ſeruata eſt. Dico, non erant mera.

Reliquum eſt tandem, vt doceamus an in aliis caſibus nigra candẽ vim obtineant, velut vrinis, ſputis, ſudoribus, tuberculis & abſceſſibus? Sed vrinarum tractationem ſuo loco reſeruamus: ſudores nigros neque vidiſſe, neque audiſſe, nec legiſſe vſquam memini. De tuberculis dicebat Hippocrates primo Epi-
Com.3. t.26 demiorum: Critoni in Thaſo puſtulæ nigræ cum febre acuta & delirio, pes ad talum cum tumore ſubrubro & contentione: deiectiones multæ, meræ, biliosæ, obiit autem in ſecunda die. Galenus in Commento inquit, hoc fuiſſe ſignum malignitatis materiæ, quòd puſtulæ nigræ fuerint. Vidi ego puerum ætatis annorum circiter octo, filium ſacerdotis, cui puſtula nigra apparuerat in mento, & gingiuæ putruerant, & cum fœtore oris tam magno, vt nemo appropinquare illi poſſet, mortuuſque eſt in ſexta: venter ab initio intumuerat, vrinæ albæ, non planè claræ. Erat in villa ad ſecundum milliare à Saccenſi oppido. Solent autem iſtæ nigræ deiectiones tum puſtulæ & abſceſſus, tum ſputa ac vomitus, taliáque ruri & in ruſticis potius quàm in vrbibus apparere, propter laborum & exercitiorũ & æſtus immoderantiam, tum ciborum prauorũ vſum inſolationem in aqua. Tempore verò Hippocratis parum differebant mores ciuium, & vita à moribus, & vita nunc noſtrorum ruſticorum. Referebat medicus quidam mihi anno M.DXL. vidiſſe in villa quadam innumeros ægros, qui nigra veluti ſanguis deiiciebant, dolebántque præcordio dextro: neque vel vnum ex octoginta fermè ſeruatum. Ex quo apparet, talia gigni, indéque deiici, ob ſubſtantiæ iecoris corruptionem.

Sputa verò nigra, praua admodum ſunt, c.48.&45. & cæteris coloribus deteriora: ſecundo Prognoſticorum. Sed illud animaduertendum diligenter, quod cum omne ſputum quanto tardius aduenit, eo peius ſit; vt ibi docet Hippocrates, ſeu flauum ſeu alterius coloris: ob id in ſputis nigrum deterius eſt in ſucceſſu morbi, quàm iuxta initium, cuius contrarium de deiectionibus, abſceſſibus, vomitibus, tuberculis, vrinis eſt dicendum, nam hæc vt ſeriùs apparent, modò conſtante virtute, eo minus timenda. Excretiones enim omnes, præter ſputum, vt dictum eſt, à ſola naturali facultate fieri poſſunt, quanquam in vomendo & deiiciendo exigua virtute animali adiuuemur, at ſputa non fiunt abſque magno animalis virtutis robore aut nixu: propterea ſputa nigra quanto ſerius apparent, eo ſunt lethaliora, contra ordinem aliorum ſignorum.

Illud non prætercam, quod anſam errandi pluribus dedit, cum Galenus ſecundo Prognoſticorum inquit, nigra ſputa poſſe à frigiditate fieri, & ab vtraque atra bile, nam Com.47. liuidum à frigido fieri poteſt, nigrum autem nunquam. De fuſco forſan dubium eſt, nam etſi ſubgrundiis, vbi ſol non lucet, terra nigra videatur, quia aqua plurima ac diuturna maduit, in humano corpore tanta frigiditas eſſe non poteſt, vt quicquam nigrum appareat. Fuſcum non negarim, nec tamen audeo affirmare. Nigrum igitur ſemper ab immoderato calore, liuidum à frigore, ſi tota ſubſtantia tale ſit: aut ſi ſecundum ſuperficiem tantum à pauca atra bile, fuſcum plerunque à calore. Sed illud nos decipit, quod ſicut cinis ab immoderato calore fit, nec tamen calidus, ſed frigidus eſt, ita humor niger. Liuidus autem vtroque modo frigidus eſt. Itaque vt cum venia dicam, ita me ſuperi ſeruent, vt vellem potius Galenum tueri quàm accuſare, quædam maxima ac difficilima ſatis inconſideratè protulit.

APHORISMVS XXIV.

Difficultas inteſtinorum ſi ab atra bile incœperit, letalis eſt.

COMMENTARIVS.

Vlcera ani difficillima ſunt ad ſanandum, quod humidus ille locus ſit ad- 4. Artis m. Cap.5. modum, nec quieſcere ob ſitum medicamenta ſuper eis poſſint. Sanatio autem vlcerũ ex ſiccatione prouenit, adeò vt huiuſcemodi vlceribus Arcis cuſtos noſtræ, & Aloyſius Siculus, & Lopes, viri nobiliſſimi, tum alij multi perierint. Multo magis inſanabilia ſunt inteſtinorum vlcera, cum eis medicamenta adhiberi commodè non poſſint, reliquaque quæ in ani vlceribus diximus obſtent. Prorſus ergo inſanabilia erunt, quæ ab atra bile fiunt, ſimillima carcinomatibus, ob cauſæ facientis contumaciam & prauitatem. Sed hæc in inteſtinorum difficultatibus, in quibus & vlcera ſunt, & ſanguis apparet.

Verùm ſi diarrhœa tantùm ſit, nec adhuc exulcerata ſint inteſtina, quærendum eſt, vtrum neceſſarium ſit ſubſequi vlcera, & ſanguinis exitum. Ego in nobili adoleſcente diarrhœam à materia nigra incipientem vidi, perſeuerantemque vltra quadraginta dies: nec tamen ad inteſtinorum difficultatem tranſiit, ſed ſanatus eſt, & adhuc viuit. Neque reor quod vlcera illa carcinomatibus ſint comparanda, in quibus materia intus eſt: ſed ob velox incrementum adiecta ſanationis difficultate tales pereunt. Pereunt & quicunque vlcus paruum & profundum contraxerint, quia mala materia intus ſeruatur. Sanantur hi potius, quibus vlcera lata fiunt: ea enim minus profunda ſunt.

Omnes verò fluxus videntur medici in tria genera diuiſiſſe: lienteriam ſeu inteſtinorum leuitatem, cum cibus nondum coctus exit per aluum: dyſenteriam ſeu difficultatem inteſtinorum, & diarrhœam, cum humores infrà effluunt, vt habetur primo Epidemiorum.

Com. 2. Sec. 30. Atq; hæc ſunt mala effluentis nigri humoris. Si autẽ retineatur, facit furores, melãcholiam, comitialem, carcinomata: exedit corpus habitum corrumpit, facitque elephantiaſim.

Difficultatis inteſtinorum cauſæ ſunt, venena acria, & humores humorum plerunque flaua bilis, pòſt nigra, inde viridis, poſt pituita ſalſa aut ſeroſus humor. Omnium leuiſſima eſt, quæ à flaua bile. Secundo in 2. Epi. c. 7. 1. Raro ab aliis bilis generibus fit, niſi in peſtilentibus conſtitutionibus: tum quia ſubſtantia inteſtinorum dura eſt, tum quia acribus humoribus aſſueta: tum quia lento humore interior ſuperficies veſtitur: tum quòd maximum eſt, quia protinus vt acris humor inhæſerit, excutitur. Quo fit, vt facile colicam dyſenteria conſequatur, non ſolùm ob dolorem attractis humoribus acribus ad locum, ſed impedita facultate expultrice, quæ in inteſtinis alioquin Com. 40. valida eſſe ſolet. Eſt & aliud dyſenteriæ ſignificatum, quarto de Articulis, cum apertis venis inteſtinorum citra eroſionẽ ſanguis profluit, iecoris imbecillis vitio, atque in hoc iecur, non inteſtina curanda veniunt: ſed & hoc genus magis letale eſt, quã quod ex eroſione fit. Commune vtrique eſt, tormina pati, antequam deiiciant ſanguinem, & pingue quippiam deiicere. Diſcrimen doloris magnitudine, & humorum acrium permiſtione, qui in epatica deſunt. Cum verò ad curam & prædictionem multum proſit ſcire, cum vl-

Cap. 2. cus adeſt, vbi ſit, Galenus ſexto de Locis docet. Nã quæ in gracilibus inteſtinis per eroſionem fiunt, tribus de cauſis celerius perimunt, quàm in craſſis. Dolor enim maior, & ſubſtantia tennior & perforata maiorem noxam afferunt. Ex harum in recto inteſtino exulceratione teneſmi fieri ſolent, ſecundo Com. 1. Sec. 36. Epidemiorum. Contingit & dyſenteriam ſequi lienteriam, cum lienteria ex acribus humoribus in ventriculo contentis facta fuerit, Com. 1. vt ſexta Aphoriſmorum. Item ex potu aquę, quæ per canales plumbeos fluunt, dicit Galenus ob limum, qui in ea continetur, ſepti-Cap. 2. Sec. 9. mo de Compoſitione ſecundum locos. Mihi videtur quod potius ob plumbum id eueniat: quoniam vis ſulphurea erodit, & natura plũbi debilia reddit inteſtina, vnde humores acres influunt: & aqua ob frigiditatem grauis, tum plumbi ſubſtantiam lentum humorem, quo inteſtina circumueſtiuntur, educit, vnde nudata facilè exulcerantur.

APHORISMVS XXV.

SAnguis quidem ſuprà qualiſcunque fuerit, malus: infrà autem nigra deiecta, bonum eſt.

COMMENTARIVS.

MEmorem te eſſe, præſupponit Hippocrates: nam quæcunque nigra deiiciũtur, modò non ſint nec atra bilis, nec vti ſanguis, bona ſunt, id eſt vtilia: non tamen bona ſigni ratione, cum melius eſſet naturam omnino inculpatam habere. At dices: Quomodo coniunxit nigra hic ſanguini? Hoc eſt quod non animaduertunt expoſitores, oppoſitionẽ enim proponit duorum contrariorum: rei naturalis præternaturaliter emiſſæ, & hoc eſt malum, vt ſanguis ſuprà emiſſus: & rei præternaturalis naturaliter emiſſæ, nigra enim præter naturam ſunt, cum nihil nigrum exquiſitè naturale ſit: infrà autem deiicere ſecundum naturam eſt, hoc igitur bonum, coniungitur veræ præcedẽti, quia ibi ambo emittuntur, ſimul & naturale & præternaturale omnino, & in vltimo, quod dicit, letale eſſe. Vnde præternaturalia ſecundum accidens, vt nigra cruda ſi eiiciantur, hominem leuant: at quæ ad ſubſtantiam attinent, quia cocta eſſe non poſſunt, vt malè olentia & atra bilis, mala ſunt. Si tamen conſtantibus viribus eiiciantur, iuuãt, vt mala: nocẽt, vt eximiè mala, in eiiciẽdo, quare patet cõcordia Aphoriſmi.

At dices, ſexta Aphoriſmorũ: Mulieri ſan- 51.
guinem vomenti menſtruis erumpentibus fit ſolutio. Et illud etiam magis in ſeptima: Aphor. 36.
Quicunque euomunt ſanguinem, ſi ſine febre quidem, ſalutare: ſi verò cum febre, malum. Curare autem acerbis & refrigerãtibus. Galenus ſubterfugit memoriam huius Aphoriſmi. Fuchſius autem illum totum peruertit, comparatiuè legendo: vt liqueat verè dictum à Chriſto, Si cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadunt. Non curabo illorum errores, ſed vt ſententiæ concordentur, vt ſenſus qui aliter elici non poteſt habeatur. Omittamus ergo illorum errores, quorum nõ eſt numerus: & quos, cum aliter diſſimulare non poſſunt, obliuione tegunt. Illud autem ſolùm ex Galeno defendi poteſt, omiſſa illa inuerſione lectionis, Nigra deiecta melius eſt, pro bonum: quæ expoſitio Anglicana eſt; quod ait poſſe de ſanguine hæmorrhoidarum hic intelligi, attamen, etiã ſi niger non ſit, ſed flauus vel crudus & albus, vtilis perſæpe eſſe experientia deprehenditur, vt adiectione nigri non indigeret: Dicamus ergo, ſenſum Hippocratis eſſe ſimplicem & clarum: ſanguis niger bonus eſt, ſi deiiciatur: at deiectiones, qualis eſt ſanguis niger, peſſimæ ſunt, deiectiones etiam nigræ, non qualis eſt ſanguis, nec vt atra bilis, bonæ etiam ſunt: vt vterq; ſenſus ſit verus. De ſanguine verò, qui per ſuperiora, id eſt per os eiicitur, vt rectè exponit Galenus, ſi quidem per tuſſim malus. Dicente eodem, à ſanguinis ſputo, ſaniei ſputum, à ſa-

nie autem tabes, à tabe mors ſequitur: ſi verò per vomitum aut cum febre, & tunc nulla eſt contradictio, malum enim palàm eſt. 7. Aph. 15. & 16. Sola difficultas eſt de ſanguinis vomitu atra febrem. Clarum eſt auté, quod in illis Aphoriſmis loquitur de ſanguine exeunte per circuitum, eſt enim tuta ſatis expurgatio, & paulo magis periculoſa ea quæ fit per ſanguinem narium, vt enim vidimus, à magnis morbis nos tutos reddit: adeò vt viderim matrem Florij in Saccenſi oppido, iam annis ab hinc triginta ſex, quæ huiuſmodi vomitu nonageſimumſextum, vt aiebant, annum exceſſit: alias quoque plures fœminas, viros paucos, omnes tuti euaſere. At ſi vnica tantum ſit euacuatio, non poterit fieri recluſis vaſis ob redundantiam, ſed vel concuſſione vel eroſione vel medicamento pernicioſo, vel ob nimium dolorem, vel ruptura venæ: quicquid in cauſa ſit, malum eſt, & periculoſum. Propterea verbum illud, Euomunt, cum præſens tempus ſignificet, circuitum manifeſtè innuit. Velut dicimus, Dilapidant, id eſt quotidie ad dilapidandum redeunt. Occupat enim præſens omnia tria tempora: proprium, præteritum & futurum: præteritum auté & futurum, ſuo loco contenta ſunt.

APHORISMVS XXVI.

ADifficultate inteſtinorum habito ſi veluti carunculæ exeant, letale eſt.

COMMENTARIVS.

LEtale dicitur apud Hippocratem, quod plerumque mortem affert, & natura ſua, non neceſſariò, nec ſemper. Quòd ſi huiuſmodi ſigno vel imbecillitas virium, vel materiæ prauitas magna, vel vt portio integra inteſtini exeat, adiungatur, omnino æger morietur. Nihil tamen certius cùm in aliis morbis, tum in hoc ipſo præcipuè, imbecillitate virium. Cur verò dixerit, ὁκοῖαι ἂν σάρκες, quod melius vertit Fuchſius, veluti carnes, patet quoniam tota ſubſtantia inteſtini iam exeſa, partes meſaræi abſumuntur. Vnde nec ſic intellexerunt Aphoriſmum. Si enim de exteriore tunica inteſtini loqueretur, nec adeò letalis eſſet, nec carni ſimillima. Apparet auté ex Veſalio, colon meſaræo, & rectum inteſtinum muſculis inſidere. Lib. 5. c. 19. & Figura 13. At cur non dixit: Caro: ſed, Veluti caro exit? Quoniam extra inteſtina ſunt & caro & corpus glandoſum, cui colon inſidet & pinguedo, quæ concreta eſt: quæ ſingula ſi exeant, neceſſe eſt perforatum eſſe totum inteſtinum & lata plaga: & tamen cum non ſint carnes omnes, ſed carnibus quodammodo ſimilia, dixi, Veluti carnes.

APHORISMVS XXVII.

QVibus in febribus ſanguinis fluxerit multitudo, quacunque ex parte, cum reficiuntur, alui his humectantur.

COMMENTARIVS.

VNdecunque fluat his ſanguis, veritatem habet, ſeu ex hæmorrhoidibus, ſeu è naribus, ſeu plaga: quando vna eſt ratio dicti huius, ſi quidem dum renutriuntur non poſſe ob imbecillitatem caloris nec concoqui cibos, nec diſtribui, neque agglutinari: vnde prægrauantes naturam ab illa expelli per ſeceſſum ſolent. Quoniam non ſolùm tenuis redundat humor, ſed etiam craſſus, vt non per ſolas vrinas excerni poſſit. Hoc verò magis continget, ſi plurimo & craſſo & minimè aſtringente vtantur cibo, nam in quibuſdam qui acrem retinent calorem, dum ſolidior pars retinetur, vrinarum profluit multitudo. Dictum igitur Hippocratis, cum generaliter verum ſit, par erat Galenum exponere, cur id dixerit accidere in febribus, non ſine illa? Fuchſius reſpondet ſatis bene ex Galeno, tertio de Criſi, quòd febres ardentes plerunque narium ſanguinis fluxu finiantur. Ob id cauſam cauſæ adieciſſe videtur. At hoc tamen non ſatisfacit, tametſi inuento laudandus ſit, nam quid attinet quod generale eſt, ſpeciale facere? ſi enim omnis ſanguinis fluxio etiam ſine febre, naturam euertendo, & calorem naturalem minuendo hoc facere poteſt, quorſum adiicitur in febribus? Dicam ergo hoc ſolum tunc contingere, quod experientia docet. Verùm cauſa eſt, quod corpus febre ſiccatum duplici modo imbecille redditur: & etiàm, quonam plus neceſſario effunditur ſanguinis quàm neceſſe ſit, & à febrili calore irritato, vnde maior imbecillitas neceſſariò ſuccedit. Sæpè enim contingit, vt excretio quæ ſine febre fit, ob multitudinem ſanguinis cõtingat, haud multum tamen debilitatis viribus. Scribitur autem in primo de Iudiciis, val de diſſimili ſenſu: Quibus ſanguinis eruptiones plures, his temporis progreſſu alui malè afficiuntur, ſi non vrinæ concoctæ fuerint. Clarum eſt diſcrimen huius & illius, nam generaliorem cauſam generalior etiam effectus conſequi debet, ideo illò te remitto.

APHORISMVS XXVIII.

QVibus bilioſæ deiectiones, ſuperueniente ſurditate ceſſant: & quibus ſurditas, ſuperuenientibus bilioſis deiectionibus ceſſat.

COMMENTARIVS.

LIquet hunc Aphoriſmum, velut & præcedentem, & alium ante hunc, continuam cum eo in quo dicitur (Sanguis quidem qualiſcunque ſuprà fuerit, malum) & cum aliis habere tractationem, nam de euacuationibus, quæ per infernas aut ſupernas partes fiunt, agitur in omnibus. Scribitur in libro de Iudicationibus ſic: Quibus in febribus aures obſurduerunt, his non ſoluta Pag. 4. febre inſanire neceſſe eſt. Soluit autem ſanguis ex naribus erumpens, aut aluus bilioſa demittens, aut dyſenteria aut dolor coxarum vel genuum accedens. Quandoquidem igitur nulla ſit inter hæc contradictio: non

non enim vult Hippocrates quod vel ex ſurditate egeſtio bilioſa ſuccedat, aut ex bilioſa egeſtione ſurditas: ſed ſi euenerit ex vnoquoque illorum, alterum tollitur. Si enim dum bilioſa ſunt excrementa, ſurditas aduenit, neceſſe eſt materiam retineri, quæ apta eſt ad ſurditatem faciendam. Et ſi ſurditati eiuſmodi ſuperueniat egeſtio, euacuatio fit eorum quæ ſurditatem pepererant. Sic quatuor illa parem habent rationem cum deiectionibus bilioſis, ſed non ex æquo, ſurditatem tamen ſoluunt, dicemus autem ſuo loco. Eodem modo ſi quis dicat generaliter: Surditas aluum Pag.8. ſiſtit, vt Hippocrates in Coacis prædictioni- Pag.13. bus. Et rurſus: Poſt ſanguinis eruptiones, & nigrorum egeſtiones in acutis morbis ſurditas ſuperueniens, malum. Sanguinis egeſtio his pernicioſa: ſurditas autem ſoluit. Soluunt enim quæ ad ſuperiora, inferiora, atque econtrà. Sic in ſecundo Epidemiorum: Dolorem in locis infernis ſurditas ſoluit, quod etiam Pag.4. ſcribitur in libro de Iudicationibus. Cæterùm illud potius videndum, cur ſic ſurditas ſoluatur, non vrina potius: quanquam non repugnante Hippocrate, quidam etiam per vrinam liberentur. Reſpondeo, leuem oportere eſſe materiam, quæ eò deferatur, & lentam: talis eſt bilis flaua, & pituitæ commiſta, neque enim aſcendere poteſt facilè, niſi leuis: nec obſtruere meatus, niſi lenta. Cum verò dicat, Superueniente: intelligit, paulo pòſt ſuccedente. Quare non indigemus ea particula, quam Galenus adiicit. Sed generale dictum eſt, etiamſi ſine febre hæc accidant, modò paulo pòſt ſuccedant ſibi inuicem, aut ſurditas deiectionibus, aut deiectio ſurditati. Surditates autem inſanabiles ex craſſis humoribus fiunt. Atque ideo ſenſim, & plerunque præeunte tinnitu aut ſibilo. Huiuſmodi, Pag.15. quanquam hic parerga, docet ſanare Hippocrates ſeptimo Epidemiorum, exemplo filij Parmeniſci.

Illud non prætereundum, cuius Braſauolus meminit, hos affectus ſurditatis ac bilioſarum deiectionum ſæpius in eodem morbo recurrere, vt etiam ter ac quater: quod & ego obſeruaui.

APHORISMVS XXIX.

QVibus in febribus ſexto die rigores fiunt, difficile iudicium ſequitur.

COMMENTARIVS.

CVm duo vocabula Græci habeant, ῥῖγος & φρίκη, per quæ ſignificantur ſenſus acris, triſtis, quaſi diſcurrens, maximè circa dorſum: verum ῥῖγος eſt validus, & φρίκη imbecillis. Latini verò habent tantum horrorem per quem vtrumq; poterat ſignificari: maluerunt per horrorem ſolum φρίκην: ideſt leuem punctionem intelligere: per rigorem autem grauem, & cum concuſſione, cũ tamen apud Celſum vox ea, ſcilicet rigor non id ſignificet, ſed diſtentionem in vtráque partem, qua homines rigent, ac immobiles permanent. Bonum fuit admonere lectores, quòd inuentum eſt Braſauoli, & bene etiam explicatum à Fuchſio. Sed his omiſſis, quid primùm per difficile iudicium intelligat, deinde cur in ſexto, neque enim audiendi ſunt, qui dicunt de intermittẽtibus non intelligendum, quòd ſingulis diebus rigores eis adueniant, nam etſi in continuis vt quibuſdam compoſitis contingit, idem eueniat, non fit difficilè iudicium magis quàm in aliis, cum loquendi modus id apertè inſinuet: quod intelligit nouè ſuperuenire. Poteſt autem exemplum haberi multis locis ex Epidemiis: velut in primo Epidemiorum Philini vxor, cum ſuperriguiſſet Lang.4. octaua die, mortua eſt in vigeſima. At Epi- Lang.5. cratis vxor, cum ſuperriguiſſet quartadecima (qui dies eſt iudicatorius) liberata eſt in quadrageſima. Quidam verò ipſa die, vt Cleanactis in octogeſima: Dromeade verò Lang.6. vxor, cum ſexta ſuperriguiſſet, quanquam & Lang.12. antea in tertia, eadem die periit. Melidiæ autem vxori non rigor, ſed horror ſexta die in- Lang.14. cidit cum magno labore, ideo in vndecima liberata eſt, quoniam reliqua omnia erãt mitiora: nec rigor fuit, ſed (vt dixi) horror, rigor enim à potentiore cauſa fit, & viribus etiam imbecillioribus, licet non ſit is qui fit ab imbecillibus viribus cum magno motu. Sic & Hermocrati tertio Epidemiorum, cum mor- Lang.10. Pag.2. bus regius ſexta die adueniſſet, periit in vi- Lang.6. geſimaſeptima. Sic Euryanactis filia, cum iu- Pag.3. dicata eſſet in ſexta, & erupiſſet etiã aliquid ſuppuratum circa ſedem, nihilominus periit decimaſeptima die. Virgini verò quæ in Ab- Lang.7. deris habitabat, horror cœpit ſexta die, ſed Pag.10. plurib. diebus cum perſeuerauerit, ægrè liberata eſt in vigeſimaſeptima: virgo verò quæ in Lariſſa, licet videretur primũ paſſa horrorem in ſexta, quotidie admonuit eam paſſam, ideo euadere facilius potuit, & quanquam ſudauerit, tum & liberata ſit. Refert Hippo- Lang.12. crates cauſam in menſes, qui primum ei eru- Pag.12. perunt. In vniuerſum, mutationes quæ ſecũdum naturam fiunt, bonæ ſunt: natura enim principium eſt conſeruationis, quæ & alimẽti & nutritionis: at quæ fiunt ſtimulante nimis morbo, aut morbi cauſa in febribus, bonæ eſſe non poſſunt: quæ verò ex vtraq; ancipites. At natura mouet adiuta motu ſiderũ, & motu materiæ, qui fit per acceſſiones, & cocta illa. In ſexta autem die nec motu ſiderũ iuuatur, ad ſummũ enim luna peragrauit partes octuagintaquatuor, quocirca cum tã parum deſit ad quadrantem, neceſſe eſt vt tam paruo ſpacio, cum nũ poſſit expectare, vt magna cauſa vrgeatur, ac etiam ſuperetur. Vnde & victa & cauſa potente, & deſtituta cœleſti auxilio, non niſi malè cedere poteſt. Sed nec ab acceſſione, cum ſoleant diebus imparibus procedere, iuuari poteſt: neque coctione, nã ſolet & illa imparibus diebus aut indicatiuis aut iudicatoriis abſolui, & ſi iã abſoluta fuit, ſtatim ſi poteſt natura emittit: opera enim naturæ ne vel momento differuntur, vbi congruè fieri poſſint, modò non impediãtur. Iam ergo habes cauſam, cur ſexta dies adeò mala ſit. Verũ quod dixit iudicationes difficiles, li- Pag.3. bro de Affectionibus inquit: Iudicari in morbis, eſt cũ morbi augeſcunt, aut marceſcunt, aut in alium morbum tranſeunt, aut, deſinũt. Et in primo Epidemiorum: Cruda & inco- Sec.2. cta, & in malos abſceſſus conuerſa, aut Conſt.1. iudicationem non futuram, aut dolores, Pag.3. aut

aut diuturnitatem, aut mortem, aut recidiuas. Itaque ex iis manifeſtum erit, difficiles fieri iudicationes, quoties morbi non deſinunt primùm: & ſi deſinant etiam, vel ſine iudicatione, vel ſerò, vel cum doloribus, aut ſi poſtmodum reuertantur.

APHORISMVS XXX.

Qvibuſcunque acceſſiones, fiunt, quacunque hora febris dimiſerit, ſi eadem cras occupauerit, iudicium habent difficile.

COMMENTARIVS.

HVnc Aphoriſmum de difficili iudicio loqui, velut & præcedentem, & eum illum qui ante ipſum eſt, & rurſus tres ſequentes, palàm eſt. Sed in tribus ſequentibus, & in eo, Quibus bilioſæ deiectiones: loquitur de difficilibus iudicationibus, eas per exempla abſceſſuum & ſurditatis declarans: in hoc & antecedente generaliter. Conſtat ergo, quod cum Aphoriſmus ille, Quibus bilioſæ deiectiones: continuetur cum prioribus altera parte, ſcilicet cum de expurgationibus locutus ſit, quæ à natura in morbis fieri ſolent: atque illi prioribus rurſus, vbi de purgatione ab arte, à primo vſque ad tres ſuccedentes miro ordine continuatos eſſe hos omnes Aphoriſmos. Sed & in duobus illos ſequentibus palàm eſt de iudicatione difficili loqui, quæ ad mortem tendit, ſicut antea de ſalutaribus. Demum diſtinguit generaliter ratione à diebus ſumpta, & exemplo iudicij à ſudore bonas iudicationes à malis, vt ſuo loco videbitur, nam malæ iudicationes omnes ſunt difficiles: at non omnes difficiles, malæ ſunt. Hæc volui longius tracta ſubiungere, non ſolùm ob continuationem, quàm pauculis in Aphoriſmis prætermiſeram: ſed vt intelligant lectores, quod neque voluntariè quicquam à nobis adiectũ eſt, & qualiarte opus ſit Hippocratẽ interpretanti.

Igitur de difficili iudicio ſatis dictum eſt in præcedenti Aphoriſmo, ſolùm illa verba obſcura videntur (Si eadem cras occupauerit) ſolentque interpretari bifariam. Primùm, cùm Galeno vt acceſſiones eadem hora ſingulis diebus adueniant, quomodocunque pòſt finiantur: & has febres longas eſſe experimento frequenti dicit Galenus ſe animaduertiſſe. Quod verum eſt, & à nobis comprobatum: nihilominus hoc idem eſt, ac ſi quis exponendo Homeri Iliadem, adducat libros de Naturali auditu Ariſtotelis, qui vera continent, & pulchra, ſed quid ad rem? Qui verò dicunt ſecundo, ſecundo ſenſum eſſe vt deſinente prima alia occupet, rationem: non habent quam afferant vllam cum hic caſus imaginarius quaſi, ſit adeò rarus. Itaque conſtat, vt pleroſque alios, non eſſe intellectum. Deinde aliud eſt, morbum eſſe diuturnum: aliud, difficile fore iudicium. Hoc quidem licet illud contineat, non decebat tamen Hippocratem ſpeciem per genus ipſum ſignificare. Senſus ergo clarus eſt cum in febribus continuis: hoc enim indicauit, cum dixit, Si eadẽ cras occupauerit, quaſi finẽ & initium in eodẽ ſtatuat momento, aduentus ſuccedentis fuerit, dum febris omnino remitti videtur, iudicium erit difficile. Hoc quidem certum iam eſt: quoniam cum intermiſſionem expectas & quietem, tũ primum à febris inſultu apprehenditur, vnde id periculoſiſſimũ eſt. Quomodo autẽ id fiat, ſi declarauero, dilucidior fiet ſermo.

Cum materia in venis fuerit, computrueritque, ex illius putredine, vt in libro Artis medicæ noſtræ docui, alia ſuccenditur. Sed exacerbationem, nec acceſſionem facere poteſt, quoniam quieſcit materia: vbi verò conſumpta tota fuerit, natura illam aliam aggreditur, non ſecus ac vir robuſtus, qui plurimos habet inimicos in inſidijs: vnde hoc oſtendit robur virium & materiæ multitudinem, ex quibus ſequitur iudicium difficile. Nos verò ſæpius hoc obſeruauimus, & claram euidentémque habet rationem. Verùm cum & illud quod Galenus dicit, etiam verum ſit, non ſolum dum ſingulis diebus, ſed etiam cum alternis diebus & quartanis circuitibus febris redit: operæprecium fuerit, non vt rem intentam ab Hippocrate, ſed vt appendicem examinari. Galenus ergo rationem huius refert in ſtabilitatem cauſæ, vt fixa ſit. Quod probabile primo intuitu videretur, niſi & febres quæ anticipant æqualiter, & quæ poſtponunt, cum idem tempus exigant, eundem effectum facere oporteret: quod experimentum non confirmat, quæ enim poſtponunt, communiter finiuntur breui: & quæ anticipant, magno ſpacio. Vt primus ordo in breuitate ſit earum quæ inæqualiter & multum poſtponunt: pòſt, quæ ęqualiter multum poſtponunt: inde, quę multum & inæqualiter anticipant: deinde quæ æqualiter, ſed multum anticipant: deinde quæ parum poſtponunt, deinde quæ parum anticipant, longiſſima, quæ (vt dixi) eadem hora reuertitur. Quòd ſi quis hunc ordinem conſideret, inueniet huiuſmodi febres ex ſolis ſtatu oriri: ille enim eadem hora & fermè momento eodem eundem ſigniferi locum obtinet: quapropter materia quæ mouetur, cum tam certo ordini ſubiiciatur, ſolis exitum ex ſignis atque reditus ad loca aſpectus expectat, ideóque rarò ante quadrageſimam acceſſionem finitur: in tertianis verò longior, ac magis in quartanis.

APHORISMVS XXXI.

LAſſitudinem habentibus in febribus, in articulos & circa maxillas potiſſimum abſceſſus fiunt.

COMMENTARIVS.

SCribitur hic Aphoriſmus in libro de Humoribus ſic: In febribus ad articulos & circa maxillas maximè abſceſſus fiunt, prope ſanè dolores vniuſcuiuſque, ad ſupernam partem magis, & in totum. Si verò lentus fuerit morbus, & deorſum tendens, infernè etiam abſceſſus fiunt. Maximè autem

tem pedes calidi infernè ſignificant, frigidi ſupernè. Neſcio quomodo Braſauolus interpretatur Hippocratem de longis febribus, cum generaliter loquatur, imò ibi generalius quàm hic. Senſus ergo talis eſt, ſi licet Hippocratem per Hippocratem exponere: In febribus ſæpe fiunt abſceſſus, vel articulis, vel ad maxillas, iuxta locum doloris ſeu laſſitudinis, nam ſi dolor in toto fuerit, id eſt in omni corporis parte, ad articulos magis decumbunt: ſin autem ad ſupernam partem, magis ad maxillas. In lentis autem febribus magis ad infernas, quoniam materia craſſa eſt, & ſimiliter ſi dolor deſcendat. Tertium ſignum ſumitur à pedum caliditate: nã eò materia tendit, ac ibi concoquitur, aut ſaltem vapores, ideo abſceſſum in infernis partibus ſignificat: ſin autem frigidi, contrà, vt ſint tria ſigna, cum abſceſſus fiunt, in ſuprema parte, in inferna, & in toto. Pro ſuperna parte maxime obnoxia ſunt loca circa maxillas, id eſt adenes, non, vt quidam dicunt, maxillæ ipſæ: namque periculoſiſſimum eſſet, ſi propriè in earum iunctura fierent: alibi verò abſurdum eſt, nec experimento congruit. Patet igitur, materiam quæ febrem facit, quandoque in ambitu totius eſſe, & quandoque etiam in partibus circumiacentibus cerebrum, nonnunquam in ipſo cerebro contineri. Galeuus quoque hunc ordinem ſecutus videtur, dicens: In febribus generaliter fiunt tales abſceſſus, quòd febris liquefacit humores, & impellit tum vapores) accidit enim velut in pluuia, vt ex humore fiat vapor, & ex vapore rurſus humor) qui ob latitudinem iuncturarum & adenum imbecillitatem facilè recipiuntur, atque colliguntur in eis, fiúntque abſceſſus: frequentius verò, ſi laſſitudo adſit, nam illa & locorum horum plenitudinem, & imbecillitatem partium ſignificat. Quòd ſi etiam laſſitudo hæc ſpontanea ſit, magis fiunt abſceſſus: ipſe verò ſibi contradicit in quatuor verbis, nam labore contractam laſſitudinem vult eſſe magis cauſam abſceſſuum, ob caliditatem & imbecillitatem locorum: ſpontaneam verò, vt ſignificantem plenitudinem. Sed labor noꝛ indicat, quia antequam ſemicocta fuerit materia (tunc enim ſolet ad iuncturas detrudi calor ex labore acquiſitus) ceſſare ſolet. In vniuerſum, ex labore ſi fiat laſſitudo, magis à morbi initio decumbunt humores in articulos: ſi verò à multitudine, magis in febrium fine. Quartum igitur ordinem proponit, cum febri ac ſpontaneæ laſſitudini plenitudo maxima coniuncta fuerit. Vix enim tales ægri abſceſſus hos effugere poſſunt.

Hic verò Fuchſius, dum paruum emendat errorem, vertendo γνάθω buccas, non maxillas (de quo non eſt contentio) impingit in magnum, nam παρὰ τὰς γνάθους, id eſt circa buccas, vertit, In buccis: quaſi nunquam febricitantes viderit, & etiam præter ſenſum literæ. Quis enim non videt, illum omnia ex Braſauoli opere tranſcripſiſſe, nec alium quenquam expoſitorem illi adiunxiſſe: ſed ſolum feciſſe compendium Braſauoli, adiecto ſuo iudicio: Sed hæc mittamus, volui ſolum adiicere, quoniam hæc expoſitio falſum redderet dictum Hippocratis, quia potiſſimum adiicit illi in eo morbo: qui ſi ſic intelligatur, vix in mille febrientibus vni continget. Dicebat Hippocrates in libro de Pag.2.
Glandulis: Collum ab vtraque parte hinc atque hinc glandulas habet, & vocantur glandulæ hæ tonſillæ: in hunc vſum atque vtilitatem, caput ſuprà in ſuperiore parte poſitum, eſt rotundum & cauum, quod humidum ex toto corpore colligit, nam corpus ipſum vapores omnis generis in illud mittit, quos caput rurſus infrà demittit, non enim morari ac manere ibi poteſt, quod ibi collectum eſt, non habens ſedem firmam quò conſiſtat, niſi ſanè caput ægrotet, tunc enim non demittit ſed iſthic retinet. At poſtquam attractionem remiſerit, in glaudulas fluxio vergit, & nihil moleſtat, donec pauca & moderata fuerit, & ipſæ glandulæ validæ ac robuſtæ. Si enim multa & acris influxerit, manſeritque acris & glutinoſa, inflammatur & intumeſcit, & collum diſtenditur, & ad aurem progreditur. Et ſi quidem ad vtranque partem progreſſa fuerit, vtraque auris ægrotabit: ſin ad alteram, vna tantum. Si autem pituitoſa & multa ac lenta fluxio fuerit, etiam ſic inflammatur: eáque inflammatio quum ſtabilis humor exiſtat, ſtrumas peſſimum colli morbum generat. Hinc manifeſtus fit ſẽſus totius Aphoriſmi, & quare dixerit, Non in buccis ſeu mandibulis, ſed circa buccas aut mandibulas, parotides enim & ſtrumæ & tonſillæ apparent in febribus, non in mandibulis ſeu buccis. Hæc ſunt quæ verbis, rationibus atque experimentis conſentiunt, vt de his non ſit dubitandum. Nunc verò quæ de articulis dicat, videamus. Quibus febres longæ ſunt, Aphor.63.
his aut tubercula, aut ad articulos dolores fiunt, ſeptima Aphoriſmorum in Hippocratis volumine: licet apud Galenum ibi non legatur, Humores concoctu contumaces cauſam horum, vt etiam prius, eſſe oportet. Scribitur autem ſexto Epidemiorum: Venæ tem- Par.2. Pag.1.
porum non conſidentes, & non ſplendida viriditas, ſi ſpiritus intus relinquatur, aut tuſſis ſicca, non ferina, vt in articulos decumbat expectare oportet: è directo diſtentionum ſecundum ventrem vt plurimùm. Galenus ibi vt ſæpe in verbis Hippocratis cæcutit, cum clara ſit ſententia: cum pulſant venæ temporum ſignificatur, eſt ergo ac ſi dixiſſet in febribus: Et non ſplendida viriditas, quæ humorem crudum ſignificat tam in vultu quàm vrinis, nam ſplendida bilem exuſtam peccare docet, & ſpiritus intus relinquatur, quod ſignum eſt abundantiæ illius: vel tuſſis ſicca, quoniam in humida tuſſi humor extruderetur, ſignificat decubitũ materię in articulos, vt plurimũ qua diſtẽtus parte fuerit vẽter, id eſt ea parte qua humores peccantes abundant. Vnde palã eſt, quatuor præcipuè ex ſignis decubitum materię colligi, ac locum decubitus. Primũ à febre, quia per illã humor colliquetur, & ex colliquatione fluit: ex cruditate, aliter concoctus eiiceretur per vrinas: ex multitudine, aliter quamuis crudus poſſet etiam concoqui, ſi validæ eſſent vires: demum ex loco, nam vt ibi paulo pòſt dicebat, Omnes indicationes ſecundum rationem ad eandem partem fiunt; quoniam nimis operoſum eſt ad aliam tranſmittere.

Hæ

Hæc igitur ſi ad præſentem Aphoriſmum transferantur, illius ſententiam aperient. Nam febris cauſa eſt colliquationis, & exinde fluxionis: laſſitudo, multitudinis ac cruditatis, de parte autem hîc non agitur. Igitur hic Aphoriſmus concors eſt cum dicto in Epidemiis.

Cur autem humor colliquatus confluat facilè in articulos, colligitur in libro de Articulis, dicens: Articulorum compago bifariam fit laxa: aut ob vinculi humidum abundans, vnde facilè luxatur: aut ob paucitatem carnium, vnde bobus circa finem hyemis, quia tunc ſunt macilenti, excidunt facilè oſſa. Cum ergo in diuturnis febribus loca illa extenuentur, facilè in fine febrium, & magis macilentis quàm carnoſis concauitates illæ humoribus impleantur. Adiuuat ad hoc natura etiam articuli exanguis, qua facilè excipit humores influentes. Duabus igitur cauſis natura materiam ad articulos ducit, quæ ex natura articulorum ipſorum ambæ ſumuntur: atque vna varietatem ſuſcipit, ſcilicet cauitas: alia non, ſiquidem exanguis natura, quatuor aliæ ex natura humoris, quod ſit crudus, colliquatus, pituitoſus & multus: Pag. 3.

APHORISMVS XXXII.

QVibuſcunque reſurgentibus ex morbis, ſi quid laborauerit, hic fiunt abſceſſus.

COMMENTARIVS.

LAborare, dolere eſt. Scribitur magis diſtinctè in libro de Humoribus his verbis: Quibus ex morbis ſe erigentibus, ſtatim in manibus aut pedibus dolores fiunt, in his abſceſſus contingunt. Sed etſi quid doluerit antea quàm ægrotet, ad eas partes firmatur. Quemadmodum etiam tuſſientibus & anginoſis in Perintho, faciunt enim tuſſes abſceſſus, quemadmodum etiam febres. Tria genera dolorum conſiderat Hippocrates: præſentium, vt in antecedente Aphoriſmo: & ſubſequentium, vt in præſenti: & præcedentium, vt in ſequenti. Quam differentiam Galenus & alij expoſitores animaduerterunt. Atque ex vtroque laboris genere fieri abſceſſum docet, priore tanquam ſigno ſumpto à cauſa generaliter efficiente, in hoc autem à materia ſeu loco, vt ſit vnus prorſus Aphoriſmus hoc modo: Laſſitudinem habentibus in febribus, in articulos & circa maxillas potiſſimum abſceſſus fiunt. Vt autem ſcias quo loco, is erit, vbi dum reſurgunt ex morbis, dolores ſentiuntur. Sed & illud rectè, quamuis obſcurè ſatis vtrunque, & implicatis verbis dictum, quòd dolor duplici modo abſceſſum oſtendit: & vt ſignum, & vt cauſa. Vt cauſa quidem: nam materiam ad ſe trahit tum calefaciendo locum, tum natura nitente temperare illum, namque videmus, poſtquam plurimus humor ad locum influxerit, intumueritque, particula dolorem qui ſecus deberet ob tumorem ipſum augeri, minui, temperat enim calor naturalis adueniens dolorem: atque eo exemplo mitigare ſolemus dolores, admotis tepidis fomentis. Vt ſignum autem, quoniam præſentem cauſam oſtendit ſui, quæ alia eſſe non poteſt, ſi quis vulnus aut contuſionem non acceperit, quàm humor influens atque influxus: ſignificat igitur bifariam cauſam abſceſſus, ſcilicet materiam præſentem, & illius motum ad locum. Sic etiam bifariam cauſa eſt, & materiam, vt dixi, trahendo, & locum reddendo debiliorem. Ea verò Galeni diſtinctio ad idem tendit, dum dolorem à labore diſtinguit: ſed vt clarum eſt, confuſionem ſic tradita potius addit, quàm iuuet: præcipuè cum Hippocrates πονέειν verbo vtatur, quo in ſecunda particula cum dixit, ὁκόσοι πονέουσί τι τοῦ σώματος, id eſt, Quicunque parte aliqua corporis dolent: vt palàm ſit, dolorem intelligere, at dolor, vt dixi, & cauſa eſt fluxionis, & debilitatis loci atque coloris. Plurima enim ex dolore etiam ante fluxionem, & abſque humore incaleſcunt: & ſignum præſentis materiæ & motus ad eum locum. Quòd verò dixerit in libro de Humoribus, Quemadmodum tuſſientibus & anginoſis: ad ſequentem id totum pertinet Aphoriſmum, non pigebit tamen hîc ob continuitatem illum exponere. His verbis ergo docet, dolorem non ſolum cauſam eſſe, ſed quemcunque etiam alium laborem: vt tuſſim, quæ non eſt dolor, tamen excitat abſceſſus ob agitationem: & anginam, quæ etſi plerunque cum dolore fiat, nihilo ſecius potius in ea conſiderauit ſuffocationem quàm dolorem, nam & ſuffocatio abſceſſus non ſolum faucium & circumiacentium partium comitatur: ſed etſi non adſint, excitare ſolet. Proponit autem exemplum de Perintho. Qui vult hiſtoriam noſcere, legat ſexto Epidemiorum, ibi: In Perintho. Par. 7. Pag. 3.

(Margin: Pag. 3. — beside "bis: Quibus ex morbis"; Aphor 6. — beside "da particula cum dixit")

APHORISMVS XXXIII.

SEd etſi ante morbum aliqua parte laborauerit, hic morbus firmatur.

COMMENTARIVS.

IAm in præcedenti Aphoriſmo, ſi animaduertis, dixi, Hippocratem loqui de dolore qui accidit conualeſcentibus: in antecedente illum, de eo qui ægrotantibus: in præſenti autem, de illo qui ante morbum ipſum. Ratio autem eadem videtur fermè, tum à cauſa, tum à ſigno ſumpta. Dictum eſt autem in præcedenti Aphoriſmo, quòd hic ipſe in libro de Humoribus deſcribitur per ea verba: Sed etſi quid doluerit antea quàm ægrotet, ad eas partes firmatur: & quomodo id acciderit in Perintho. Cauſa ergo eſt dolor, & vt locus debilior reddatur, & vt in eum confluant materiæ: & ſignum materiæ præſentis & inclinationis ad eam. Quocirca animaduertere decet, ſi in membro ſit vitæ neceſſariò, vel nimis prope membrum principale, vel in loco vbi perducat ad morbum inſanabilem: ſi abſceſſus contingat, velut in anno, fiunt enim vlcera eiuſmodi,

vt parum lucrifaciat qui ſuperuixerit: quanquam aliqui igne plenè curentur, aut exquiſitiſſimis medicamentis auertenda eſt materia: aliter euacuato toto corpore ſinere, vt præſertim ſi in articulis contingat, aut adenoſis partibus quæ ſub mento, aut etiam poſt aures. Conſules tamen in his expoſitiones
Par. 23. Coacarum prædictionum, & primi Prædi-
Pag. 6. & 7. ctionum: atque interim ipſum Hippocratem in eiſdem locis. Nunc ſat dixiſſe ſit, hunc & duos præcedentes Aphoriſmos fallere, ſi multa craſſa vrina effluat, vt infrà docebit. Et eius exemplum proponitur ſexto
Aphor. 47. Par. 4. Epidemiorum, de Archigenis familiari: & citatur à Fuchſio.

APHORISMVS XXXIV.

SI à febre habito, vbi tumor in faucibus non ſit, ſtrangulatio repentè ſuperuenerit, letalis eſt.

COMMENTARIVS.

QVapropter propoſitis, vnum quod ad prædictionem attinet, concludit. Proponuntur, quòd à febre detentus ſit, nec adſit tumor in faucibus, & ſuperuenerit ſtrangulatio, & repentina: hoc ait eſſe letale. Verum verò, ſi adhuc perſeuerante febre? non ita ſanè, quoniam ex febris vehementia id contingere poteſt. Attamen alia ratione letalis eſt morbus, quoniam angina omnis quæ ſine tumore eſt, cum acuta febre
Pag. 9. letalis eſt. Dicebat Hippocrates in Prognoſticis: Anginæ horrendiſſimæ ſunt, & citiſſimè occidunt, quæ neque in faucibus quicquam conſpicuum faciunt, neque in ceruice: verùm plurimum dolorem exhibent, & erecta ceruice ſpirationem inducunt: hæ enim eodem die ſuffocant, ſecundo item, tertio ac quarto. Quæ verò alioqui ſimiliter dolorem exhibent, attolluntur autem & in faucibus rubores faciunt, pernicioſæ quidem valde ſunt, verùm prioribus diuturniores. Planum eſt hîc Hippocratem doloris non meminiſſe, quamobrem de angina ei nullo modo ſermo eſt. Placet tamen proponere quatuor genera anginæ, quæ Galenus nominat: Cynanchen, cum tunica & maſculi gutturis inflammantur, quæ deterrima eſt ex quatuor: Synanchen, cum fauces ipſæ inflammantur: iuxta cynanchen, quando extra guttur: iuxta ſynanchen, quando iuxta fauces. Igitur vt ad propoſitum redeam, de ea præfocatione agit, quæ ſubitò accidit. An verò de illa quam Galenus citat ex pri-
Pag. 4. mo Prædictionum: In faucibus gracilibus dolores ſtrangulatorij, habent quid conuulſorium, tum aliàs, tum à capite oborti. Sed & hîc doloris meminit, propterea ſe excuſat Galenus, quòd prætermiſerit, quoniam etiam citra dolorem fieri ſtrangulatio hæc poteſt. Videtur autem Galenus hoc ipſum ſupponere, quòd ſtrangulatio hæc non poſſit repentè fieri, niſi per materiam defluentem ad guttur ipſum, nullus enim locus tam anguſtus eſt, vt repentè poſſit concludi, niſi ille: & nec ille, niſi à materia. Ideo iurè exiſtimat de angina intelligi debere. Sed præter dolorem, de quo dictum eſt, qui in angina conſequi ſolet, quis ſtupor fuiſſet Hippocratis dicere, letalem per ſe morbum conualeſcenti iam aduenientem eſſe letalem? Quamobrem hic loquitur de ſymptomate per ſe haud letali, niſi hoc modo ſuperueniat, ſcilicet iam à febre habito. Id ergo intelligemus, ſi ſimilitudinem huius Aphoriſmi cum ſequenti intellexerimus, propterea illum prius declarabimus.

APHORISMVS XXXV.

SI à febre habito collum peruertitur, & vix poteſt deuorare, ſine vllo tumore, letale eſt.

COMMENTARIVS.

LIquet hunc Aphoriſmum per ſimilem eſſe præcedenti. In his qui iam conualeſcunt, contingit & ſtrangulari repentè: & hi valde breui moriuntur, vtpote in vna vel duobus diebus, neque enim perfectè, vt quidam putant, ſtrangulantur. Similiter & & qui deglutire non poſſunt, intereunt, ſed paulò ſerius, neque enim iſti ex toto ab initio ſic impediuntur, vt nihil deglutire omnino poſſint, ſed tandem omnes intereunt. Nec memini vidiſſe quenquam liberatum, niſi vnum quem ego ſanaui, dum eſſem iuuenis, cuius memini in libro de Curis admirandis, cui iam de more velut expiranti, accenſæ erant candelæ. Ex hac diſpoſitione multo plures corripi vidi quàm priore: atque ideo etiam plures perire. Fiunt ergo ambæ diſpoſitiones ex lacertorum inflammatione, nonnunquam exiccatione, & ideo attracto collo vel gula ſtringitur, & fit impedimentum deglutiendi potum, & magis cibum: vel guttur, & fit ſuffocatio. Præcedunt hæc ſigna incipientis diſpoſitionis, in priore, cum bibunt, videtur potus demitti in arundineum tubum, & reſonat deſcendendo, nec appetunt cibum (iam enim terrentur, ob difficultatem occultam deuorandi) in poſteriore autem valde malè ſe habent: & in quibuſdam copia magna vrinarum præcedit. At dices, Quomodo à ſiccitate repentè fieri poſſunt eiuſmodi? Deinde cur in hac peruertitur collum, non in priore? Tertiò, cur non dolent, cum eſt ab inflammatione? Reſpondeo, non dolere, cum fit à ſiccitate: in aliis verò, ſi non ſunt ſui compotes, non agnoſcunt dolorem: & ſi ſint, adeò timent mortem præſentem, vt non recordentur de dolore, imò cogitant ſolùm de reſpiratione, vt ego vidi in Henrico cerdone, cum eſſem iuuenis: qui cum doleret & ſtrangularetur, doloris non meminerat. Et ſcias quòd tales non ſunt conualeſcentes, niſi ex mendoſa morbi declinatione. Quomodo verò poſſit repentè à ſiccitate fieri, iſtud à paucis eſt intellectum: lacertus extenditur quantum poteſt ob neceſſitatem, & operationis nobilitatem, & tunc ſentiunt quandam leuem moleſtiam:

lestiam: deinde paululum ſiccatus cum ſit res breuis, paulo magis contractus, & viribus debilitatis ſit breuior, quantum eſt dorſum gladij, & tunc ſentiunt ſtrangulationem repentè. Quædam enim actiones pendentes à duabus cauſis: quarum vna operatur ſenſim, alia repentè, & maximè cum mutuò ſe adiuuant cauſæ, ſubitò effectum producunt. Cur autem peruertatur in hoc collum, in illo non, cauſa pendet ex diſſectione. Cum enim guttur à quinque muſculorum paribus ducatur (vt Gabriel Fallopius docet) aliquo affecto, & maximè quinto, cuius munus iuxta illum eſt, qui ligulam dilatat, eo inflammato, nulla obliquitas in collo accidere poteſt, cum ſit res tenuis: at gulæ vinculis inflammatis altera ex parte, cum vincula illa dorſo annectantur, neceſſe eſt ea trahere collum in alteram partem.
Sec. 2. Pag. 3. Quæ verò referuntur ab Hippocrate ſecundo Epidemiorum, & citantur à Galeno in Commento, ſic ſe habent: Colli verticula intrò vergebant, quibuſdam amplius, quibuſdam propè, & collum forienſecus conſpicuam cauitatem intrò habebat, & hac parte ad tactum dolebat. Erat autem & cuidam infrà os dentis appellatum, quod non ſimiliter acutum eſt: quibuſdam verò etiam valde rotundum, maiore circumferentia. Si non cum dente appellato fauces non inflammatæ, verùm iacentes: partes ſub maxilla tumidæ non inflammatis ſimiles: neque glandulæ vbi intumuerunt, ſed magis ſecundum naturam. Horum igitur quære expoſitionem, ſi libet, à nobis eodem in loco, ſi nondum perfectè hæc aſſecutus es.

APHORISMVS XXXVI.

SVdores febricitanti ſi incœperint, boni & tertio & quinto & ſeptimo die, ac nono & vndecimo, & quartodecimo, & decimoſeptimo, & vigeſimo, & vigeſimoſeptimo, & trigeſimoquarto. Hi enim ſudores iudicant morbos. Qui verò non ita fiunt, laborem ſignificant, & morbi longitudinem, & recidiuam.

COMMENTARIVS.

HAud obſcurum eſt, Hippocratem velle potius dinumerare dies iudicatorios, quàm explicare vim ipſam ſudoris. Quod ergo de ſudoribus dicit, de omnibus intelligendum eſt euacuationibus. De ſudoribus tamen euidentius eſt, propter tres cauſas: tum quia euacuant totum corpus fermè æqualiter, & ſingulas eius partes: tum quòd non indigent peculiari aliqua via, velut vrinæ & alui egeſtiones ac vomitus. Sæpè enim accidit vt natura tentet excernere per aluum, & illa dura ſit: aut per vrinas, & viæ obſtruantur, & vnde ſalus ſperabatur, mors eueniat. Non ſic in ſudoribus: indigent enim ſola cutis apertione: quæ & ſi non adſit, modico calore cubiculi habetur. Tertia cauſa etſi non admodum propria ſit, quòd ſudor morborum acutorum, qui his diebus terminantur, criſis ſit. Exemplum igitur more ſapientũ in rebus ſimpliciſſimis dedit, vt de reliquis excretionibus intelligeremus. Reuocanda eſt igitur in memoriam ſententia in ſecunda Particula propoſita, quæ ad vnguem cum præſenti concordat, nam eoſdem numerat criticos dies. Quòd verò hic Aphor. 24. dixerit Boni, non ſimpliciter ſecuros dixit, ſed quantum in illis eſt, bonos eſſe & ſalutates pronunciauit, bonus eſt potus ſitientibus: in magna tamen ſiti, quibus bibere licuit quantum voluere, mortem attulit. Sic & calor frigori, gelidis tamen ignis membra corrumpit: vtiliórque eſt frigida quàm tepida. Hic igitur tria quærere oportet. Pag. 2. Primum, cur in libro de Iudiciis appoſuerit vigeſimumprimum, & trigeſimumprimum loco vigeſimi & trigeſimiquarti, & hoc in ſudoribus? Pag. 4. Et in libro de Diebus iudicatoriis quartam adiecit, & loco vigeſimæ vigeſimamprimam. Secundum eſt, vnde ratio horum dierum ſumatur? Tertium, cur cum ſint boni dies, tamen aliquando perimant? Neque enim talia quæ quotidie videntur, hi viri clariſſimi declareuere, nec propriam rationem reddidere. Durum enim videtur, quomodo natura ad rectum finem tendente, & iuxta rationem operante, homo poſſit perire: & maximè, quòd operatio illa videtur ſalutaris. Quæ enim Galenus de his narrat, non ſatisfaciunt: non docent rem, animam plenam dubitationibus relinquunt. Sicut & illud quod de ſudoribus Hippocrates egerit, quoniam ſudores ſunt euacuationes propriæ acutis: cum id proprium ſit, quòd vel omni: id palàm falſum eſt, nam non eſſent aliæ euacuationes, vel non aliis: at videmus quartanas poſt annum etiam ſudoribus terminari. Cleanactis, primo Epidemiorum octogeſima, per ſolum ſudorem liberata eſt. Et qui in Dealcis horto habitabat, Sec. 3. Languente 6. quadrageſima die, vt tertio Epidemiorum habetur. Sec. 1. Languente 3. Cauſa ergo diuerſitatis in iudicando, eſt locus materiæ, non morbi longitudo vel breuitas, nam ſi in ambitu ſit totius, & nullum habeat peculiarem locum, ſed prope cutim ſit vel tenuis, per ſudorem expellitur: ſin craſſa & intus, per aluum, ſin autem in meſaræo, per vomitum: & etiam ſi in cauo epatis, & bilioſa, vel in veſica fellis, neque enim poteſt propter leuitatem per aluum excerni. Quòd ſi ſit in venis magnis, per fluxum ſanguinis narium: ſi verò paruis, per vrinas, at ſi collecta vno iam in loco, & contumax, per abſceſſum aut tranſmutationem: vnde parotides materiam in capite eſſe denunciant. Quæ autem in pectore, & concoquuntur per ſcreatum: quæ in cerebro ipſo, per nares. Præter locum & naturam materiæ eſt, anni tempus humidum ac calidum, quod ſudores prolicit.

Verùm vt ad id vnde digreſſus ſum redeam, illud maximè conueniebat Galenum in tam prolixis diſputationibus quærere, cur ſit quòd dies non iudicatorij nunquam bene iudicant, iudicatorij non ſemper bene, nam ex hoc quæſito ſolo plus doctrinæ

doctrinæ haberi poſſet, quàm ex illis, ſex libris de Criſi, in quibus cum multa præclara dicat, nihil dicit de diebus iſtis ſanum, aut viro vel mediocriter exercitato dignum. Oportet autem ſupponere, quæ ab Hippocrate ſunt enarrata de his. *Conſt. 3. Languens 11. Languens 7.* Primùm, vt cum iſti dies ſint ab illo experientia comprobati (nam in Thaſo mulier tertio Epidemiorum, è ſexdecim illis in tertia die liberata eſt: & Meto primo Epidemiorum in quinta ſeruatus eſt) mortui autem ſunt eadem die Eraſmus, qui illum ſequitur: & Philiſtes, qui eſt *Languens 4. 2. Conſt.* ex his qui in tertio deſcribuntur. At in ſeptima tres mortuos connumerat, adoleſcentem in tertio Epidemiorum, & mulierem apud Pantimedem, & aliam ex abortu: qui ſunt omnes ex prioribus ægris in eo libro adnu- *8. 10. 11. Languentes.* meratis. Mirum quòd neque in primo nec in tertio vllius fecerit mentionem, qui in ea die ſeruatus ſit inter eos, quos ordine deſcribit. Nonam autem diem prætermiſit. Cauſam vtriuſque ibi exponendo diximus. Porrò quod vndecimus ſit celebris, ex primo Epidemiorũm habetur, vbi tres dinumerat ea die iudicatos, quorum duo mortui ſunt, ſcilicet vndecimus & duodecimus: vltimus verò Melidias ſeruatus eſt. Quartidecimi meminit, dum de muliere agit, quæ in litore habitabat, & ſeruata eſt in eodem primo. *Languens 13. Conſtitu. 2. Languens 12.* Et in tertio, eadem die quæ in Mendacium foro habitabat, periit. In decimaſeptima ſeruatus eſt Herophon: mortua eſt quæ in Cizico habitabat, & eſt quartusdecimus languens ex ſexdecim, qui in tertio Epidemiorum in fine ſcribuntur. In vigeſima tres po- *1 Epi. Languens 3.* ſuit, quorum Chærion tantum ſeruatus eſt, qui quintus eſt languens eorum qui in initio tertij Epidemiorum connumerantur: Euryanactis autem filia quæ illum ſequitur, & Philini vxor quæ in primo libro deſcribitur, *Lang. 4.* periere. In vigeſimaquarta Nicodemus ſeruatus eſt, adoleſcens autem mortuus: qui *Conſtit. 3. Lang. 10. & 16.* ambo ſunt tertij Epidemiorum. At in vigeſimaſeptima Hermocrates, qui ſecundo ſcribitur, periit. Virgo autem in Abderis, quæ inter vltimos languentes numeratur, ſeruata eſt. Sic & in trigeſimaquarta duo nume- *Languentes 8. & 13.* rantur. Anaxion qui ſanatus eſt, & Apollonius qui obiit, ambo ex tertio libro, & inter vltimò deſcriptos languentes. In diebus autem non iudicatoriis nemo ſeruatus eſt, niſi per magnam ſanguinis effuſionem, maximè verò in ſexta: atque hi quidem miniſtrorũ malorum vicem referunt, qui damnare poſſunt, liberare non poſſunt. Videamus ergo cur in his diebus mors contingere poſſit.

Conſtituta ratione dierum qui ad pugnam idonei ſunt, ſeu ex aſtris, ſeu alia quauis ratione, ne infinitam faciamus tractationem, ſciendum eſt, naturam perpetuò a morbo & cauſa morbi ad pugnam propter moleſtiam irritari. Si igitur adeò potens ſit morbus & cauſa, vt natura inducias dare non queat, pugnatur & die non iudicatorio, & materia non concocta: ideo niſi ex nimio ſenſu naturæ hæc pugna anticipauerit, homo neceſſariò perit. Fit autem hic ſenſus nimis acer vel ob teneritudinem temperaturæ, vel materiæ motum aut acredinem. Sin autem tam potentes ſint vires, vt prorſus morbo & materiæ morbi dominentur, fit pugna concocta materia, & in die iudicatorio vno ex dictis, & æger neceſſariò euadit. Quòd ſi adeò vrgeat, vt concoctionem anteuertat, non tamen quin electionem diei iudicatoriæ naturæ permittat: tunc fit pugna anceps, & quandoque homo perit, quandoque commutatur morbus, & ſeruatur, aut ægrè tunc ſeruatur. Cum autem materia concocta fuerit, in poteſtate naturæ eſt, quare fit criſis in die iudicatoria ſemper, niſi ex intempeſtiua cibatione, aut alia cauſa præuertatur, aut differatur.

Hoc cognito, videamus de ratione horum dierum, quæ (vt aliàs dixi) ex vltimo termino febrium, & eſt centeſimus vigeſimus dies accipienda, hoc tempore ſol peragrat tertiam partem totius circuli. Et ſi dicas, quòd eſſent dies centumuiginti vnus cum dodrante: Reſpondeo, quòd ille exceſſus cauſa eſt, vt vigeſimusprimus dies quandoque pro vigeſimo ad pugnam à natura eligatur ac præferatur. Atque ſic patet concordia inter dicta Hippocratis. Galenus verò nimis refugit vigeſimumprimum, cum non animaduertat cæteros dies, ſcilicet ſeptimum & quartumdecimum communicare cum vigeſimoprimo, & non vigeſimo: nec ſequitur, quem maximè ſequi ſe putat, Hippocratem, nam ille etiam vigeſimumprimum obſeruauit non ſolùm in his, ſed etiam vbi exempla eorum connumerat. Vt de Dealcidis vxore, quæ ea die mortua eſt, tertio Epidemiorum. *Conſt. 3. Lang. 15.* Solùm ergo Hippocrates ad hos numeros deduxit ob numerandi facilitatem, & naturæ anticipationem. In omnibus enim natura videtur in his inferioribus anticipare cœleſtes motus, quod & in æquinoctiis & pleniluniis ac nouiluniis palàm videmus, adeò vt negare non poſſimus.

Habes igitur totam rationem deductam ex loco ſolis, nam vt centeſimusuigeſimus dies eſt tertia pars totius anni, ita quadrageſimus centeſimæuigeſimæ, & vigeſimus dimidium quadraginta, & quatuordecim tertia pars, & ſeptem dimidium quatuordecim. Quæ omnia cum ignorauerit Galenus, longè petitis auxiliis à luna hanc doctrinam dierum criticorum totam confudit, nec ſibi nec Hippocrati concors. Conſtat ergo, Hippocratem à circuitu ſolis hanc rationem deducere: vnde fit, vt circa vigeſimum coactus ſit notare propter exceſſum quadraginta duarum horarum ſupra viginti dies, nam

D.	D.	H.
CXX.	CXX.	
XL.	XL.	
XX.	XX.	
XIV.	XIII.	VIII.
VII.	VI.	XVI.
IV.	III.	VIII.
XVII.	XVI.	XVI.
XXIV.	XXIII.	VIII.
XXVII.	XXVI.	XVI.
XI.	X.	
XXX.	XXX.	
XXXIV.	XXXIII.	VIII.

cum diuidantur per ſex, exeunt dies viginti, & horæ ſeptem. Si ergo materia ſit tenuis, & in æſtate, ſit criſis in vigeſima.

Sed

Sed de quartadecima non eſt dubitatio quomodocunque enim tertia pars quadraginta, aut quadraginta vnius in quartumdecimum diem incidit, atque ita de ſeptima, & quarta, & vndecimà, & vigeſimaquarta. Propoſuimus autem ad facilitatem, in Tabula numeros dierum & horarum: in qua conſtant omnia, præter vndecima dies, quæ videtur ſolùm habere decem dies: ſed hoc contingit, quòd cum neceſſe ſit abſolui tempus propoſitum abiectis horis, ideo abſolutis decem diebus, fit vndecima per terminorum connumerationem. Exemplum: Ægrotauerit aliquis die Dominicò iam proximè præterito, cum connumeraueris decem dies integros, incidet in diem Mercurij, non Martis: & hic eſt vndecimus à die Dominica præterita.

Lugentes 4. 5. & 6. Reſtat vt videamus, quare non numerauerit quartam: quam, vt dixi, alio in loco connumerat. Et tertio Epidemiorum, continua ſerie in vltimis languentibus ſexdecim, connumerat tres perpetuos ægros: Phreniticum Caluum in Lariſſa, & Periclem, qui omnes in quarta iudicati ſunt: & duo primi periere, tertius autem ſeruatus eſt. Galenus adducit rationem, quoniam in acutis fiunt exacerbationes per dies impares, iudicia autem fiunt in exacerbationibus: igitur iudicia non fient in quarta. Quid ſi exacerbentur per dies pares, vt in exemplis illis, maximè Periclis? Dico ergo, quòd nec hic ſatisfacit Galenus menti Hippocratis, qui vult tractare ſolùm de diebus Decretoriis bonis, non autem omnibus ſimpliciter: ſunt autem boni, vt ſint verè decretorij: & ita quartus non eſt decretorius, ſed indicatiuus, aut impar, dicente illo primo Epidemiorum: Morbi qui diebus paribus exacerbantur, difficiliores ſunt. Et pòſt enumerat dies iudicatorios, ab exacerbationibus paribus ſumptos: vt ſit Hippocratis reſponſio, non noſtra. Conſtituatur igitur ſic ratio in ſecunda figura: Hippocrates hic enumerat bonos dies iudicatorios: ſed quartus eſt malus: igitur non eſt ex hoc numero. Eſt autem malus, quia dicit Hippocrates ibi: Febres, iudicantur in diebus, in quibus exacerbantur: ſed quæ exacerbantur in quarta die, malæ ſunt: igitur quæ iudicantur in quarta die, malè iudicantur. At dices: Quomodo ergo Pericles ſeruatus eſt? Reſpondeo: Sicut dixi, quòd etiam in ſeptima multi moriuntur, quantum ad genus iudicationis perire debuit: quia tamen & multus ſanguis fluxit, & vrinæ concoctæ ſatis fuere, ac craſſæ, & vires robuſtæ, euaſit. Diſcrimen igitur ſolutionis noſtræ à Galeni & aliorum ſolutione eſt, quòd nos animaduertimus illud boni: non enim enumerat iudicatorios omnes, ſed ſolùm bonos. Dicebat in hanc ſententiam in libro Prognoſticorum: Sudores optimi ſunt in omnibus acutis morbis, qui in diebus iudicatoriis fiunt, & febrem perfectè ſubmouent. Ex quo planum eſt, quod hoc eſt ſignum per ſe bonum, vt diebus iudicatoriis fiant, & maximè validioribus, ob quæ non connumerauit nec vigeſimumquartum, nec trigeſimum, nec trigeſimum-ſeptimum.

(Margin notes: Conſt. 2. Pag. 2. — Sec. 3. circa finem. — Pag. 2.)

Cum verò dixit, Qui verò non ita fiunt (intelligit iudicatorio modo) labores ſignificant, ſcilicet pericula & moleſtias, & hoc eſt peſſimum e tribus his, quoniam includitur mors: aut longitudinem morbi, hoc eſt mediocre: aut reciduas, & hoc eſt minimum ex omnibus malis. Atque hic eſt quaſi modus loquendi primo Epidemiorum, cum inquit: Cruda & incocta, & in malos abſceſſus conuerſa, dolores, aut morbi diuturnitatem, aut reciduas. Sed ibi alia addit: Quia cruditas deterior eſt ſudore in die non iudicatoria. Sec. 2. Pag. 3.

APHORISMVS XXXVII.

SVdores frigidi, cum acuta quidem febre mortem: cum mitiori autem, morbi longitudinem ſignificant.

COMMENTARIVS.

IN ſudoribus præcipuè conſideranda ſunt nouem: Dies, de qua dictum eſt: concoctio materiæ, vel cruditas: odor, color, ſapor, frigidus ſit an calidus: quantitas vnde proueniat, & alleuiatio. Hìc igitur de qualitate ſudoris agit: quæ res multis ſimplex videtur, at mihi difficillima. Certè vidi Hiſpanum, qui cum in tertiana ſudaret frigidiſſimo corpore, tamen intra quatuor dies à me curatus eſt: & parum abfuit, ne gloriam, quam multis laboribus magnaque diligentia cum ea gente conſecutus eram, hoc Aphoriſmo ſauciarem, præſertim quod eſſet nobilis, & in magiſtratu, abſtinui tamen à prædictione, quod videretur robuſtarum virium, nec lædi ab eo ſudore. Primùm igitur videndum eſt, ne ex loco & tempore decipiaris, nam ſi æger frigido fuerit in loco, paulo pòſt ſudor omnis frigidus tibi videbitur. Conſiderandum eſt igitur, an ſi calidum ſit corpus, ſudor autem frigidus: aut frigidum corpus, ſudor autem calidus, quodnam horum velit Hippocrates. Abſurdum enim eſt, dubitare de corpore & ſudore frigido an intelligat: vel de corpore & ſudore calido, nam palàm eſt de hoc non intelligere, de illo autem omninò. Mihi autem videtur, quòd ſi corpus calidum ſit, ſudor autem frigidus, vt verbis hoc conueniat: at nihil certius ad mortem, quàm ſi calidus ſudor è frigido corpore emanet: quis enim dubitare poteſt, quin hæc ſit naturalis caloris extinctio? itaque vni verba Hippocratis ſubſcribunt, non reluctante ratione: alterum ratio manifeſta docet. Scribitur hic Aphoriſmus ex verbo in libro de Iudicationibus, nec quid habet iunctum, quod ad rem faciat. Sed & in Prognoſticis habet hæc: Peſſimi ſudores ſunt frigidi, & circa caput ac faciem obori entes, & circa ceruicem, hi enim cum acuta quidem febre mortem prædicunt: cum mitiore verò, morbi longitudinem. Et qui per totum corpus fiunt, ſimiliter his qui circa caput, ſignificant, at verò milio ſimiles, & circa collum euenientes, mali ſunt. Qui verò cum guttis fiunt, Pag. 3. Pag. 2.

&

& euaporant, boni ſunt. Conſiderare ob id ſudores docet in ſumma: quoniam quidam fiunt ob corporum exolutionem, aliqui verò propter inflammationis vigorem. Iam ex his duo lucramur recondita. Primum, quòd dictum hoc de ſudoribus verum non eſt, niſi fiant in facie & capite, tum etiam circa collum, vel per totum corpus, ſi enim crura vel brachia, & minus pedes aut manus ſudore frigido madeſcant, non eſt plurimùm timendum. Secundum, quòd ſudores huiuſmodi quidam fiunt ob reſolutionem innati caloris, quidam ob inflammationis vim: hîc verò primùm occurrit illud, an etiam ſudores frigidi fiant ex inflammatione conſtantibus viribus, cum calida ſit tota inflammatio. Deinde, quomodo reſolutis viribus & naturali calore, manet ſudor frigidus, cum nihilominus cauſa calida ſit. Et ego vidi quoſdam, qui tribus aut quatuor pòſt horis obiere, ſudaſſe calido ſudore, & cum guttis magnis, ſed non euaporabant: in quibus veriſimile fuit calorem naturalem eo ſudore diſſolutum, poſtquam tam celeriter, ac (vt ita dicam) continuato curſu peribant. Certè calorem naturalem diſſolui contingit etiam per ſudores, citra magnum mortis periculum, in vehementibus laboribus, & coacta Venere: nec tamen tuti ſunt hi omnino à periculo, nam ſi interim, antequam reſtaurentur, aliquid accederet quod vires euerteret, interirent: vt, magnus metus, alia Venus repetita, lætitia, febricula, aër peſtilens, ob id non tutum eſt huic periculo ſe exponere. Non ergo moriuntur ob reſolutionem calidi innati in febribus: ſed quoniam vel cauſa vrget, vt calor immenſus circa cor, aut febris peſtilens: aut quoties hic ſudor & hæc reſolutio ob iam factam malam in corde intemperiem generatur. Cæterùm vt ad rem redeam, illud inquirere oportet, quomodo ex reſolutione virium calidus ſudor emanare poſſit? Iam ergo ſudor frigidus tribus ex cauſis in acuta febre contingere poteſt: vel cum inflammatio in profundo corporis fuerit, iuxta quod alibi dicitur infrà: *Aphor. 48.* In febribus non intermittentibus ſi partes exteriores frigent, interiores vrantur, & ſitim habeat, letale eſt. Quid ergo mirum eſt, ſi frigidis partibus exterioribus ſudor diffluat frigidus? Alius modus eſt, cum ex multitudine humorum calor ſuffocatus, tenuiorem partem diſſoluit, veruntamen non poteſt illam calefacere: vt niui & glaciei, quæ verno tempore à ſole diſſoluitur: aqua tamen liquefacta vehementer frigida eſt. Atque in hoc non adeò frigidam cutim eſſe, eſt neceſſarium. Tertius modus eſt, cum ex prauitate materiæ calor naturalis, naturaléque humidum diſſoluitur: idque bifariam, vel prius reſolutis ſpiritibus, & calore febrili, ſola praua intemperie manente, præſertim aſtrictis meatibus cutis, túncque ſudor manat frigidus, at ſi calor febrilis adhuc manet validus, aut cutis rara eſt, & tempus calidum, aut ſpiritus non extinguuntur, niſi ob diſſolutionem ſubiecti humidi, tunc deſtillat ſudor calidus: qui tamen ſi ex primo genere ſit letaliſſimus, vt apertè liquet. Manifeſtum eſt igitur, quot modis letalis ſudor fiat, & quando calidus, quandóque frigidus.

At illud nondum declaratum, cur in toto corpore vel ſuperioribus partibus? quanquam hoc aliunde petendum eſſet. Nam ſi toto corpore talis emanet, neceſſe vt etiam ex ſuperioribus partibus: ergo ſi ſuperiorum partium rationem reddamus, ſatisfactum fuerit vtrique. Conſtat ergo, in ſuperiore parte eſſe cor & cerebrum, & arterias magnas, & ſanguinem feruentiorem ac tenuiorem ad illas ferri: ſi ergo ibi refrigerentur partes, neceſſe eſt cauſam frigidi ſudoris eſſe potentiſſimam, nam in ſene exangui non eſſet mirum refrigerari partes pedum, vel etiam in abundè biliroſo, & tamen facilè ſeruari, propterea declaratur hoc in partibus iſtis.

Similiter aliquis dicet, ac facilè dubitabit, Quomodo calore naturali, contingant ſudores? Dicimus calidos ſic non poſſe contingere, frigidos autem multis de cauſis, quarum aliquæ à Galeno referuntur. Prima, quæ dicta eſt, quoniam calor poterit diſſoluere, non tamen calefacere. Secunda, quia reſoluitur pars tenuior ab exili illo calore: non fons morbi, nec quantitas magna pro ratione, rarò copioſus fluit ſudor frigidus, vt calidus. Tertia, quoniam calor ille magis colliquat ob tenuitatem & ſiccitatem, quam ob magnitudinem: vt de calore fulminis, qui diſſoluit metalla, licet ſint paucæ tantùm ſcintillæ. Ideo prope mortem contingunt ſæpe iſti ſudores, cum antea non apparuiſſent, & tamen humidum eſt minus, & etiam vterque calor eſt minor, dico tam febrilis quàm naturalis. Quòd verò adiicitur, in mitiore ſignificare morbi longitudinem, cum hic ſudor in miti febre non poſſit ſignificare nec inflammationem in viſceribus, quam neceſſariò conſequeretur acuta valde febris: nec virium reſolutionem, cum illa ſequatur morbum, non cauſam morbi, niſi quatenus alium morbum progignit, vt multitudo materiæ obſtructionem vel frigiditatem: & iam morbus ſupponatur mitis: igitur frigiditas ſudoris non poteſt prouenire à reſolutione virium. Cum ergo nec à prima nec à ſecunda cauſa poſſit prouenire ſudor frigidus, & ſint tantum tres, reliquum eſt vt à tertia neceſſariò fiat: hæc autem eſt multitudo materiæ, igitur ab hac procedet. Cum ergo materia ſit multa, & non multum tenuis (ſic enim vel non excitaret ſudorem frigidum, aut febrem vehementem accenderet) & vires ſuffecturæ ſint diu propter morbum mitem, vt diximus, ſequitur neceſſariò quod ab Hippocrate vltimò proponitur, morbum futurum diuturnum. Ex quo patet, commenta de humoribus frigidis abundantibus, eſſe extra propoſitum: cum etſi id accidere poſſit, rariſſimè tamen contingat, in corpore abundante humoribus frigidis accendi febrem acutam. Et ſi contingeret (omnia enim contingere poſſunt, quæ non repugnant) nihil abſurdi ſequeretur Sudorem autem frigidum æſtimare oportet, non qui ægro frigidus videtur, ſed aſtantibus, & dum fluit, nam copioſus valde vbi fluxerit, ſtatim refrigeratur: eſt enim ſub-

ſtantia

ſtantia aquea, & præſertim in continente frigidiore. Dicemus & reliqua inferius, ne nimis hic extendam hanc expoſitionem. Comm. Aphor. 42.

APHORISMVS XXXVIII.

QVa parte corporis ſudor eſt, ibi ſignificat morbum.

COMMENTARIVS.

DIxi in ſudore illa nouem conſiderari oportere, è quibus hoc vnum eſt, ſcilicet locus. Hic Galenus ſuo more, dum pro morbo cauſam explicat, abſurdum facit Hippocratem. Etenim in abſceſſibus iecoris & pleuræ membranæ ſæpe dum moriuntur, ſudat facies & caput: non tamen ibi materia morbi reſidet. Poſſemus ſubterfugere, quòd loquatur de morbis tantū ſanabilibus: ſed non conuenit vt generale præceptum contrahamus, tametſi verè hi Aphoriſmi de ſanandis ſolum ſcribantur: niſi malum aut
Aphor. 30. letale adiiciat, vt in præcedenti. Porrò quod ad continuationem attinet, cum ſuprà docuerimus illorum continuitatem vſque ad
Aphor. 36. illum Sudores febricitanti, hîc & in præcedenti perpetuo ſermone de ſudoribus agit. In ſuccedentibus autem duobus de loco &
Aphor. 30. 40. longitudine morbi: duos poſtmodum ſequentes coniungit de ſudore tractantes, vt in vniuerſum ſint quinque Aphoriſmi de ſudore tractantes. In hoc igitur dicemus, quòd ſudor neceſſariò fit colliquata mate-
Aph. 41. 42. ria: ac rurſus refrigerata, vt à Galeno colligitur primo de Tuenda ſanitate, & in octauo Artis curandi, vbi docet per balnea cu-
Cap. 14. in fine. rare diarias: & vbi balneorum vim indicat,
Cap. 4. quòd calefacta corpora refrigerent, educendo per ſudorem halitus illos fumoſos, quamobrem contingit vt homines ab exercitatione & in vmbra magis ſudent, quàm dum exercitantur & in ſole. Eam verò ſenten-
Pag. 4. tiam ſumpſit Galenus ex libro de Flatibus, cum dicit Hippocrates: Liqueſit ſanguinis ipſius quicquid ignea vis attigit, fitque inde ſpiritus, qui cum ad meatus corporis inuerit, fiunt inde ſudores. Si quidem ſpiritus compactus in aquam tranſmutatur, meatúſque tranſit, atque extrà prorumpit: eodem fermè modo quo à feruentibus aquis vapor eleuatus, ſi obſtaculum habeat, ad quod impingere oportet, pingueſcit ac condenſatur, guttæque deſtillant ab his corporibus, quibus vapor ipſe fuerit impactus. Hæc apertè ſatis: quæ verò in primo de Morbis, ſunt obſcuriora, ſed tamen ad idem tendunt, & magis faciunt ad præſentis loci
Pag. 11. interpretationem. Sunt autem hæc. Sudor fit hac de cauſa: Quicunque morbi in iudicatoriis diebus iudicantur, & febrilis ignis dimittit, in his de pituita & bile, quod tenuiſſimum eſt eliquatur & ſecernitur, & partim extra corpus ſecedit, partim intus: & iſthic in corpore relinquitur, partim præ caliditate attenuatur, & vapor fit, & cum ſpiritu extra procedit. Atque hæc quidem huiuſmodi ſunt, & ab his ſudor generatur. Hic ergo de ſudore morboſo agit, propriéque huic loco tractatio conuenit, & ex ipſo loco rationem Aphoriſmi deſumere expedit. Si ex ventriculo vapor deferatur in cerebrum, ibi, non in ventriculo morbum excitat: prodit autem ex loco in quem fertur, morbus igitur fit eo in loco vnde vapor foras exit. Nam ſi ibi exit, ſeu ibidem generetur, ſeu alibi, neceſſe eſt vt eodem in loco noceat homini, partique illi, neque enim fieri poteſt, vt ex loco illo in quo nocuit, ad alium tranſmittatur, atque ibi prodeat. Cauſa ergo erroris Galeni eſt, quòd non animaduertit ſententiam Hippocratis in li- Pag. 3.
bro de Flatibus huiuſmodi: Mortalibus vitæ, & morborum ægrotis, ſolus ſpiritus auctor eſt. Si igitur ſudor ex ſpiritu fit, vt demonſtratum eſt, vel ipſo Galeno, nedum Hippocrate auctore: neceſſe eſt perpetuam eſſe hanc orationem, Vbi ſudor, ibi morbus at ſi de ſede intellexeris, dupliciter aberrabis: & quod non erit Hippocratis dictum verum, & quod morbi materiam alio loco, quàm ſit, eſſe exiſtimabis.

APHORISMVS XXXIX.

ET qua parte corporis calor aut frigus, ibi morbus.

COMMENTARIVS.

ET ex ſudoribus & ex primis qualitatibus docet locum morbi, id eſt ſedem affectam dignoſcere, indicio eſt coniungi præcedenti, quod dixit, Et. Cum enim prior Aphoriſmus per materiam iungatur, illum præcedenti, ſcilicet quia in vtroque tractat de ſudore, præſenti per formam annectitur, quia tractat de loco patiente in morbis dignoſcendo. Proponitur autem in libro de Pag. 3.
Indicationibus, nec quicquam additur. Eſt enim caliditas, vt inquit in ſeptimo Epide- Par. 6.
miorum, acrimoniæ ſignum: frigiditas autem, extinctionis caloris naturalis, cum ergo exuperauerint, morbum adeſſe ſignificabunt. Sunt etiam calor & frigus morbi ipſi, & ab eis ſigna ſumuntur ſecundum eſſentiam, iuxta Galenum in libro de Differentiis morbo- Cap. 4. 12.
rum, tum in Arte medica. Cap. 8.

APHORISMVS XL.

ET vbi in toto corpore mutationes. Et ſi corpus refrigeretur, vel rurſus calefiat, vel color alter ex altero fiat, morbi longitudinem ſignificat.

COMMENTARIVS.

ALiter legitur in libro de Iudiciis, hoc Par. 3.
modo: Et vbi in toto corpore mutationes repentinæ fiunt, adeò vt repentinas eſſe velit, hîc verò intelligitur, nam repentinas mutationes pariunt omnes febres intermittentes, nec tamen omnes intermittentes febres longæ ſunt. Braſauolus tamen expungit particulam Repētinæ. Græcus codex meus

Aldmus tamen habet, *μεταβολὰς ὀξεῖαι γίνονται*. Vnde neſcio cur omittatur: nam dicit, Mutationes repentinæ fiunt. Hic apparet Fuchſium ſatis obiter tranſegiſſe hanc expoſitionem, nam ſi codicem conſuluiſſet Græcum, habebat quo iuſtius Braſauolum damnaret, quàm alibi vſquam. Sed omittamus hæc, cauſámque potius dicti Hippocratis quæramus. Ergo talis mutatio tam in qualitatibus primis, quàm ſecundis aut tertiis, quales ſunt colores, cum repentinæ fuerint, non ordinatæ (nam ordinatæ fermè in omnibus febribus ſunt, ſcilicet ex acceſſionibus aut exacerbationibus pendentes) ſignificant varios humores peccantes, at varij humores non ſimul miſti, longius tempus ad coctiones poſtulant: igitur tales mutationes oſtendunt morbi longitudinem. Quomodo verò colores mutentur, docebat Hippocrates in libro de Oſſibus: Laxatis enim venis ex corde fiunt rubicundi colores, ac lucidi: aſtrictis, inquit, virides cum pallore, & liuidi. Ergo hæc magis pugnam variam ac luctum naturæ ſignificant, quàm humorum varietatem. Atque ita eſt, nam & ob eam cauſam, vbi pugna eſt inter pares, conſentaneum eſt magis quàm ob aliam cauſam, quamuis morbum fieri diuturnum. Sed dices: Cur Hippocrates in Coacis prædictionibus inquit, Color qui ſæpe in calore tranſmutatur, vtilis eſt? Reſpondeo, Materia qua quæ facilè permutatur, facilè etiam euincitur. Ideo ſic intelligere oportet Hippocratem, cum ſæpè refrigeratur & caleſcit & mutat colorem corpus eadem die, manéntque hæc, morbi longitudinem ſignificant, fiunt enim, vt dixi, iſtiuſmodi ex pertinaci pugna virium cum cauſa morbi. Sed ſi leui ex cauſa color mutatur, fit ex aſcenſu vaporum à materia tenui: & ſignificat breuitatem morbi, non ſine periculo. Contingit autem hoc maximè in variolis, morbillis, ephemeris, & huiuſmodi. Quod verò dicit, In toto corpore; intelligitur etiam indifferenter modò vna in parte, modò in alia, nam ſic in toto corpore duplex habet ſignificatum.

In fine. — *Pag. 5.*

APHORISMVS XLI.

SVdor multus ex ſomno factus abſque cauſa manifeſta, corpus vti pluri cibo ſignificat: ſi verò non accipienti cibum hoc accidat, ſcire oportet quod euacuatione corpus indiget.

COMMENTARIVS.

Pag. 5. SCribitur in libro de Indicatione: Sudor multus intemperatè oboriens, ſano morbum ſignificat: æſtate minorem, hyeme maiorem. Cum enim multus fuerit, & abſque cauſa externa, velut balneo, exercitatione, nec poſſit eſſe ex ſola raritate meatuum & cutis, nec imbecillitate virium, neque continuare poſſet (nam cum dixit, Ex ſomno factus: intelligit, vt repetat) neceſſe eſt vt ſit ex plenitudine aquoſi humoris, nam pluribus qui corpus habent plenum humoribus, non prodit hic ſudor, ob illorum craſſitiem. Cum ergo plenitudo hæc vel contingere poſſit ex additione quotidiana, & tunc fiet ob nimium cibum ſeu potum (*τροφὴ* enim vtrunque ſignificat, quia ſignificat alimentum) viſum eſt autem ſuperius, quòd facilius eſt impleri potu quàm cibo: quare oportebit illum ſubtrahere. Sed ſi non accipiat hunc cibum, repletio iam facta eſt. Et cum ex ſeroſo, vt dixi, humore ſanguini admiſto ſit, oportet euacuare corpus, facit enim retentum hoc excrementum aut febres, velut dicebat Galenus ſecundo de Alimentis, aut hydropem aquoſam, aut hydropem aquoſam, aut vrinæ fluxum: aut ſi retineatur, ex hoc obſtructis vrinæ meatibus ſupra veſicam, moriuntur. Mihi autem contigit, vt ab initio octaui anni, dum in fine ſeptimi ad mortem laboraſſem, vt multitudo ſudoris per totum corpus ſingulis noctibus poſt ſomnum flueret. Et perſeuerauit ad annum vſque trigeſimumquartum: & tunc tranſmutata eſt copia hæc ſudoris in copiam vrinæ, citra noxam, aut habitus deprauationem, cum iam ſint anni viginti ſex. Et cauſa huius mutationis fuit exercitatio aſſidua, cum iam in patria mea, quæ vrbs magna eſt valde, munus medendi profiterer. Quomodo autem multus dici poſſit hoc modo in curandis morbis, maximè Indica lue, ſic excogitaui: interulas mundas ſiccáſque permutando, ac pondere examinando ſcies, quantum ſudore accreuerint, plerunque bene plena ſudore vncias duodecim æquare ſolet, adeò vt nonnunquam ex quatuor interulis ſingulis diebus colligerem in curando Indicam luen, ſupra quadraginta vncias ſudoris. Huic numero debes ſemper addere tertiam partem, quæ dum reliquum defluit, extruditur. Altera etiam vice, licet non tantùm, ſudare cogebam, vt cum eo qui nocte defluebat ad centum vncias, ſingulis diebus ſudoris æger remitteret, terminus autem eſt, quantum bene & commodè ferre poteſt: nec vigilias patitur, nec appetentia cibi minuitur, nec febris accenditur, nec vertigo eum inuadit. Quæ quatuor mala indicant, ſi vnum eorum adſit, nimiam & importunam eſſe eam euacuationem. Similiter & de colore, illum ex ſiccis interulis deprehendes: ſed caue ne calce dealbentur. Eſt autem ſudor, ſi naturalis ſit, vt Galenus teſtatur, ſimilis colori vrinæ. Eſt enim modicè pallidus, vt etiam decimo de Simplicibus mendicamentis habetur. Quomodo verò tantus ſudor ex me profluere potuerit, indicabat hoc tertiam quandam cauſam? Non, ſed eandem: ſcilicet me, licet non ſumerem ſimpliciter pluſquam liceret alimenti, plus tamen comparatione habita ad naturalem iecoris temperiem, quæ ægra erat. Liquet ergo, quod his medicamentum non congruit: ſed ſi collectus iam ſit ſeroſus humor, qualis eſt braſſica marina, quæ aquam ducit: per vrinam autem prolicere multitudinem vrinarum repentè, haud tutum eſt. Cur autem, Ex ſomno, adiecerit, palàm eſt, quoniam ille propriè ſecundum naturam eiicitur: non ex imbecillitate, vel

Par. 2. Aphor. 11. — *Cap. 1. & 6. ſimul collatis.* — *14. Methodi cap. 1.* — *Cap. proprio.*

vel labore, vel aëris calore, ſed tanquam excrementum concoctionis ſecundæ aut tertiæ.

APHORISMVS XLII.

SVdor multus, calidus vel frigidus, ſuperfluens: frigidus magis, calidus minus, ſignificat morbum.

COMMENTARIVS.

DEmiror Galeni hîc expoſitionem, cum velit calidum ſudorem ſignificare calidorum humorum multitudinem: frigidum autem, frigidorum, nam frigidi & calidi ſudoris cauſas ſuprà retulimus, ſed & ex primo
Aph. 37. Pag. 12. de Morbis, quæ deſunt non pigebit adiicere, inquit enim: Quare quandoque calidus fit ſudor, quandoque frigidus, hæc eſt cauſa. Calidus nanque de percalefacto malo & exuſto & attenuato & debili, & non valde multo ſecernitur, & neceſſe eſt calidiorem ipſum ex corpore excerni. Frigidus autem de ampliore malo ſecernitur, & de eo quod reliquum eſt, & adhuc validum, & nondum putrefactum, neque attenuatum, neque exuſtum: & frigidior ac craſſior, ac graueolens magis, prodit. Manifeſtum autem hoc ex hac re fit. Qui frigidum ſudorem exudant, è longis morbis plerunque ægrotant, inualeſcente malo eo quod in corpore relinquitur: qui verò calidum ſudorem excludunt, citius à morbis liberantur. Sententia igitur Hippocratis eſt manifeſta, ſudor frigidus ſignificat ſemper paruum dominium caloris ſupra materiam morbi, ſeu id contingat ob materiæ frigiditatem, quod rariſſime contingit, nanque eiuſmodi febres non ſunt ſudorificæ, vt amphimerina & continua quartana, niſi poſt coctiones, & tunc iam materia eſt ſuperata: vel ob multitudinem materiæ peccantis, quæ non poteſt vinci à calore nec febris nec naturali: & ideo ſi morbus acutus ſit materia calida erit: & cum adeò vincatur natura, vt ſudores prodeant frigidi, igitur hoc eſt maximè letale. Quòd ſi non ſit acutus, non eſt adeò mirum, & ideo ſignificat tantum morbi longitudinem. At ſi calidus ſit, tunc multitudini humorum dominatur calor. Si igitur naturalis ſalutis eſt ſignum: ſi autem præternaturalis, mortis, vterque modus ſignificat longitudinem, quia multam materiam indicat, licet certum ſit quòd à calore vincatur, propterea frigidi & periculoſiorem ſemper, & plerunque longiorem
Par. 1. morbum ſignificant. Ob id ſcriptum eſt ſexto Epidemiorum: In Cranone antiqui dolores frigidi, recentes verò calidi. Clarum eſt autem ex his, quàm parum accuratè Galenus hos expoſuerit Aphoriſmos, cum ex clariſſima re obſcuriſſimam fecerit: & ad frigiditatem materiæ, & ad materiam non morbo coninnctam ſe transferendo, quod ei primum errorem admittenti fuit neceſſarium. Quòd verò dixit, Superfluens: melius (iudicio meo) à Fuchſio vertitur, Aſſiduè fluens, ἀεὶ ῥέων, quaſi ſemper fluens: quod per morbi decurſum fieri ſolet, intelligit magis ſignificare morbum, id eſt (vt dixi) periculoſiorem & pertinaciorem. Sed *Aphor. 37.*
videtur Hippocrates ſermonem generalem contrahere fruſtra, & maximè quia dictum ſuperius eſt: Sudores frigidi cum acuta quidem febre, & ideo videretur hîc, quòd ſi ſudor non eſſet multus, nec aſſiduè flueret: quod etiamſi frigidus eſſet, poſſet non eſſe deterior calido. Reſpondeo, quòd intentio Hippocratis ſeu ſenſus eſt talis: Multitudo ſudoris aſſiduè fluentis, id eſt per multos dies, magnum ſemper ſignificat morbum, nam ſignificat materiæ multitudinem, cum non poſſit eſſe decretorius, cum per multos dies fluat. Si tamen frigidus ſit, maiorem etiam morbum indicabit, quàm ſi calidus ſit. Timuit enim, quoniam dixerat ſignificare morbum magnum, ne non diſtinguèremus maiorem à magno. At dices: Meritò non dicit hoc Hippocrates, quod vterque ſignificet magnum morbum. Dico, quòd ſiluit tanquam manifeſtum. Vel ex hoc in- *Sec. 1.*
telligitur, quòd ſcriptum eſt ſecundo Epidemiorum: Signa decretoria, quæ non decernunt, mortem aut difficilem iudicationem ſignificant.

APHORISMVS XLIII.

FEbres quæcunque non intermittentes, tertia die maiores fiunt, magis periculoſæ: quocunque autem modo, intermiſerint, periculum abeſſe ſignificatur.

COMMENTARIVS.

CVm declaraſſet ſigna prognoſtica à ſudore ſumpta, tranſit ad ſignum ſumptum à natura morbi. Omnis enim morbus aut intermittit, aut continuus eſt. Dicit ergo, Febres omnes quæ intermittunt, periculo mortis vacant: at earum quæ non intermittunt, maius eſt periculum, licet non ſit neceſſe vt ſint letales. Dubium autem eſt, an velit omnes intermittentes periculo vacare, an ſolas tertianas, nam ſi omnes intermittentes intelligat, & quotidianæ, & duplices tertianæ, & tres ac quatuor quartanæ, ſub periculo vacantibus continebuntur: ſi non, non vacabunt à periculo. Præterea ſolet adduci oppoſitio de quartana, cum ſcirrho lienis: quæ mortalis plerunque eſt, maximè in ſenibus, ſed hoc eſt ratione alterius morbi, illi iuncti, non ſolius febris. Eſſet & tertius ſenſus, abſurdus omnino, vt Intermittere referatur ad Maiores fieri, vel ſolum Declinare: qui repugnat omnino his quæ videntur. Melius autem eſt, ex primis duobus, propter emphaſim orationis, in ſecundo ſenſu intelligere. Atque hæc eſt cauſa, febres quæ tertia die exacerbantur, bilioſæ ſunt: atque ex humore bilioſæ ſunt, ſi intermittant, neceſſe eſt vt materia tota ſingulis acceſſionibus extrudatur. Quare neque admodum lenta erit, neque admodum craſſa: ſic enim non poſſet tota expelli. Itaque cum talis ſit, non poterit eſſe admodum diuturna:

diuturna: ſed febris quæ diuturna non eſt, & intermittit aliquod, cum relinquat tempus reſtaurationi, quippe cum liber calor naturalis prorſus perfectè poſſit concoquere & aſſimilare: ſecundo de Facultatibus naturalibus. At ſi morbus breuis ſit, & ex natura febris & corpus poſſit reſtaurari, non poterit homo mori: quare patet demonſtratio ſecundæ partis. Et ſi obiicias ex primo ad Glauconem, de Adoleſcente, cuius tertiana poſt æquinoctium autumnale incœperat, & ante occaſum Pleiadum, & liberatus eſt ſub æquinoctio verno, vt fuerit longiſſima: Reſpondeo, quòd illa tertiana, vt ibi teſtatur, non fuit intermittens, ſed continua.

Cap. 8. poſt medium, vbi de caſu agit & bubone. Cap. 2.

Quas verò vocet tertianas non intermittentes, Fuchſius quidem videtur confundere continentem cum continua proportionem habente, de qua hic ſermo principaliter eſt. Galenus inquam ſecundo de Differentiis febrium inquit: Continuarum, quæ ex flaua bile proueniunt, febrium duplex eſt ſpecies. Altera earum quæ Synochæ appellantur, quarum vniuerſum tempus in vna acceſſione conſumitur, quæ à principio vſque ad finem pertingit: altera, quæ idem cum genere nomen ſortitur, & continua appellatur, quæ in pluribus propriis ac particulatim factis acceſſionibus continetur. Inde paulo pòſt habito ſermone de prima ſpecie, ſcilicet ſynocha (quaſi continuò feruens) inquit: Continuarum autem duæ ſunt primæ differentiæ, nonnullæ enim ſunt, quæ ſingulis tertiis diebus inualeſcunt: aliæ verò, quæ intermedio die alteram faciunt acceſſionem, hæque nullum propriè obtinent peculiare nomen. Cum quæ tertio die inualeſcant, ego tritæophyes quaſi tertianæ naturam referentes, appellare conſueuerim. Quæ verò media die acceſſionem facit, non voco hemitritæum: nec tamen veto, quin ſi quis ita velit, nominare poſſit: modò tamen vt nullam febrium ſpeciem, vt nunc ego facio, prætermittant. Demùm ſubiicit: Hæ igitur ex bilioſo genere magis, quæ verò ſingulo die acceſſionem faciunt, ex pituitoſo. Eſt & tertia ſpecies febrium continuarum, quæ perrarò tamen eueniunt, quæ cum continuæ ſint, acceſſiones habent quartanarum inſtar. Et ſicut duplex fit aliquando, nonnunquam triplex: ita & huiuſmodi quartanarum genus duplex triplexve. Inde etiam pòſt docet, quòd ſanguineæ febres, cum ſanguis putreſcit de generante ſanguine vel in flauam bilem vel atram, fiunt putridarum duo genera. Meminit & huius ſecundo de Morbis Hippocrates, in ſecunda ſpecie febris bilioſæ: & in libro de Ratione victus in acutis, licet periodum non appoſuerit. Proponit & exempla huiuſmodi languentium continua febre, quæ alternis diebus exacerbabantur. Ignoſcendum illi eſſet, ſi res hæc rara foret: nunc pro continente vna, viginti liceat videre huiuſmodi febres, neſcio qua ratione tam longè, rei quæ quotidie præ oculis habetur, exemplum petierit, niſi quòd adactus verbis ſolis ſenſa auctorum non percipit, expertſque exercitationis ſit. Sed ſi quæras, an etiam de hemitritæo intelligatur: Reſpondeo, poſſe etiam intelligi, & verum eſſe quod dicitur ab Hippocrate, quare dictum generaliter erit intelligendum de omnibus continuis, quæ tertio die inualeſcunt, ſeu per exacerbationem: & de his propriè & primò intelligit, & vocantur continuæ proportionem ſeruantes à vulgo medicorum, ſeu per nouas acceſſiones, dicunturque à Galeno hemitritæi.

Cap. 2.

Cap. 9.

Pag. 13. Pag. 13.

APHORISMVS XLIV.

QVibus febres longæ, his tubercula vel labores in articulis fiunt.

COMMENTARIVS.

POteſt continuari præcedenti. Cum enim finem propoſuiſſet acutarum, hìc proponit longarum, vel cum illo laſſitudinem habentibus in febribus, vt ſit ſenſus: Seu præcedat laſſitudo in febribus, ſeu febris longa ſit, tubercula contingent, vel in articulis labores. Differunt tamen tubercula ab abſceſſibus, & abſceſſus etiam à laboribus: propterea præcedenti melius cohæret. Habet Græca lingua φῦμα, id eſt tuberculum: πόνος labor: & ἀπόστασις, abſceſſus: re autem differunt, quoniam abſceſſus generalior eſt tuberculo, nam propriè de exterioribus tuberculum dicitur, quamuis etiam in pulmone tubercula oborta dicamus. Sunt etiam tubercula minora, quàm generaliter abſceſſus: labores autem, moleſtiæ quæcunque dici poſſunt. Et eſt, cum materia ſpargitur in concauis articulorum partibus, fit labor: cum colligitur, abſceſſus: vterque cum dolore. Cum verò in carnoſa parte, & eminet, dicitur tuberculum, à ſimilitudine tuberis, quod in terra naſcitur: & exinde dicimus extuberata, quaſi in ſimilitudinem tuberis prominere à φύομαι, quod eſt naſcor, dicitur φῦμα. Eſt & alia dubitatio, an tubercula ad articulos referri debeant, vt ſic legatur: Quibus febres longæ, in articulis tubercula aut labores fiunt. Hoc autem palàm eſt, non debere ſic legi: quoniam, vt dixi, tubercula in adenibus aut carne, non articulis fieri ſolent. Valde mirabile eſt autem, quod cum alij expoſitores ſoleant etiam errantem excuſare auctorem, Galenus non errantem accuſat ſuo more Hippocratem, dicens: Non eſſe hoc generale, ſed vt plurimum contingere: cum neque ſpeciale ſit, nec generale, ſed coniunctum ſequenti. Vt ſic debeat legi: Quibus febres longæ, ſi pluribus vtantur cibis, tubercula vel in articulis labores fiunt. At dices: Cur non ſic ſcripſit, ſed primùm tanquam abſolutè, Quibus febres longæ, his tubercula? Reſpondeo: Vt magis nos redderet attentos non ex vi morbi fieri, ſed errore ægri vel ſuorum: propterea ſubiicitur.

APHO

APHORISMVS XLV.

QVibus tubercula vel in articulis dolores poſt diuturnas febres fiunt, ij pluribus vtuntur cibis.

COMMENTARIVS.

Ἐκ πυρετῶν μακρῶν. adeſt in Aldino codice, cum Galeni expoſitione: in alio autem non adeſt μακρῶν, vt trifariam legatur, vel ſimpliciter, vt Gadaldmus legit, neſcio ex quo codice: vel poſt febres, vel poſt diuturnas febres, quod etiam eſt iuxta Galeni mentem. Poteſt autem hic Aphoriſmus iungi illi, Non pura corpora quanto magis nutries, tanto magis lædes, aliiſque duobus ei proximis. Ex tuberculis autem incolumiora ſunt, ac minus verenda, quæ extrà extuberant, & acuta ſunt faſtigiata, & æqualiter matureſcunt: non dura neque bifida, ſed deorſum vergentia, ſexto Epidemiorum. Naſcuntur autem à pituita & ſanguine, cum vulnere aut caſu collecta fuerint, libro de Affectionibus. Alibi verò repetitur Aphoriſmus. Cauſa autem huius eſt, quoniam cum morbus longus ſit, & ſanabilis, non cogitur natura eò detrudere materias, niſi ob malum regimen: ſecus in acutis, cum materia eò ſponte obrepat.

Par. 2. Aph. 10. & 15. — Sec. 1. — Pag. 10.

APHORISMVS XLVI.

SI rigor incidat febre non deficiente, ægro iam debili, letale eſt.

COMMENTARIVS.

SVprà vidimus, quid hoc nomine Rigor ſignificetur: nunc videndum eſt quomodo fiat, nec ſimpliciter, ſed apud Hippocratem ipſum. In primo igitur de Morbis inquit: Rigor quidem in morbis fit, & ab externis cauſis, ventis, aqua, ſerenitate ſub dio degentibus, & aliis huiuſmodi. Fit & ab ingeſtis cibis & potibus: maximè verò & vehementior fit, quum bilis & pituita ſanguini permiſta fuerint, aut altera ex his, aut vtraque magis autem, ſi pituita ſola permiſta fuerit. Eſt enim pituita natura frigidiſſima, calidiſſimus autem ſanguis: frigidior etiam eſt aliquanto bilis ſanguine. Quum igitur hi humores ambo, aut alter ſolùm permiſti cum ſanguine fuerint, ipſum congelant, non tamen omnino. Neque enim viuere poſſet homo, ſi ſanguis frigidior ac denſior ſeipſo multis modis fieret. Frigeſcente igitur ſanguine, neceſſe eſt totum reliquum corpus perfrigerari: & vbi huiuſmodi quid factum fuerit, Rigor appellatur. Et ſi quidem vehementior fiat rigor, fit etiam vehementior tremor. Nam dum contrahuntur venæ ſanguine & coacto & congelato, corpus etiam contrahunt, & tremere faciunt: ſi verò minus aliquanto coactio fiat ſanguinis, hoc rigor appellatur. Horror autem, eſt debiliſſimus rigor. Quòd autem poſt rigorem neceſſariò febris corripiat ſeu maior ſeu minor, ſic habet. Hic vides ignauiam omnium expoſitorum, à Galeno vſque ad hæc tempora: cum fieri non poſſit, vt Aphoriſmus iſte vllo modo abſque illis verbis intelligatur. Si enim per rigorem intelligamus vehementem illum motum, qui à Galeno deſcribitur, quomodo poterit æger eſſe debilis? validi enim motus à valida facultate fiunt, & motus ſecundum locum non poteſt fieri à cauſa morbi. Placet autem quod dicit Galenus, atque animaduertit, ſi rigor incidat, id eſt perſeueret, nam infrà ſcribitur: A febre ardente habito, rigore ſuperueniente, ſolutio. Eſt igitur ac ſi diceret: Si rigor perſeueret in febre, vt qui ſit motus quidam à congelatione ſanguinis factus nec febris deficiat, id eſt, nec tollatur nec aboleatur, letale eſt. Quod ſic demonſtratur (ſed malè à Galeno, quia aſſumit falſum, vt dixi, ſcilicet agitationem vehementem aut validam: nos autem loco agitationis contractionem ac refrigerationem ſubiiciamus. Si rigor aſſiduè, ſcilicet quotidie, aut etiam ſæpius febrientem inuadat, nec febris minuatur, aut aliquid excernat æger, ſicque letalis erit morbus trifariàm: & propter motum illum contractionis ſanguinis ad cor, ac refrigerationem eius: & propter excretionem ipſam, quæ vires debilitat, tum ratione motus ipſius & conatus naturæ, ſicut in teneſmone videmus: tum ratione eius quod educitur, vt ſexta Aphoriſmorum videre potes: Et demum, quia ſigna decretoria, quæ non decernunt, oſtendunt virium imbecillitatem. Quòd ſi nihil ex rigore excernatur, dupliciter erit malum: tum quia refrigerabitur ſanguis, vt dixi, & contrahetur ad interiora: tum ſigni ratione, quia cum natura tentet, extrudere non poteſt. Accedit quod proponitur ab Hippocrate, ſcilicet febrem ſequi rigorem, eſt enim initium alterius febris. Sic vides quanta manca ſint in hac expoſitione Galeni, & aliorum eum ſequentium: tam fruſtráque rigorem Galeni expectant videre in morituris, quàm Iudæi ſuum ſeruatorem.

Com. 29. — Pag. 22. — Aph. 58. — 17. Com.

APHORISMVS XLVII.

EXcreationes in febribus non intermittentibus liuidæ, cruentæ, fœtidæ & климioſæ, omnes malæ. Et ſi bene exeunt, ſiue per alui excretionem, ſiue per vrinas, bonæ: ſi verò non aliquid eorum quæ iuuant, per hæc loca excernitur, malum.

COMMENTARIVS.

TRia in præſenti Aphoriſmo docet, ad prædictionem opportuna. Signum, ab eo quod excernitur à facilitate & à iuuamento, & ideo eſt memorabilis inter reliquos: & coniungitur priori, quoniam ibi docuit de actione, quòd inutilis ſit fermè ſemper: hic autem de excretione. Verùm prior ei continuatur. Febres quæcunque non intermittentes, interpoſuit autem illos duos, propter 45.

id quod diximus in Aphoriſmo illum proximè ſequente, Tum magis decuit: quia, vt dixi, duo præcedentes hunc quem nuper expoſuimus, ſunt vnus, non duo Aphoriſmi. Proponit autem quatuor genera, à quibus ſumenda ſit ratio eorum quæ excernuntur: color, & proponit liuidum pro exemplo: ſubſtantia cruenta: odor, vt ſit fœtidus: & permiſtio, vt ſit blioſa. Vnde patet Hippocratem genera, non ſpecies, nec ea perperam enumeraſſe. Hic verò impudentem errorem Galenus admittit, legens coniunctim ſecundam partem cum prima, ac ſi dicat, Excreationes liuidæ, cruentæ, &c. tametſi malæ ſint, ſi tamen bene exeant, bonæ. Quis hoc audiat ſana mente, cum tales omnes etiam ſic prodeuntes, aut ſaltem aliquæ, ſcilicet fœtidæ & liuidæ, letales ſint: Atque ſic experientia ſemper didicimus. Præterea fuiſſet dictum ſpeciale, cum Hippocrates generalem efficiat doctrinam, hoc modo: Quæ excernuntur, an bona ſint, trifariam expendes ex illorum natura: mala enim ſemper mala, ſiue ſint mala à colore ſeu ſubſtantia, ſeu odore, ſeu miſtione. Ex modo quo educuntur: nam quæ facilè educuntur, ea ratione ſemper bona ſunt, contrà mala: & ex ſucceſſu, ſi ex his iuuatur æger, aut detrimentum recipit. Eodem modo exemplum de ſputo ad vrinas & excrementa amplificando traducit, quod generaliter in prima & tertia parte intelligendum eſt: veluti ſi dicamus, Excretiones alui fœtidæ, cruentæ, bilioſæ, puræ ſeu ſynceræ, liuidæ, malæ. Et ita etiam in tertia parte eam amplificationem declarat. Præterea animaduertendum eſt, in prima parte ſic ſcripſiſſe Hippocratem, vt tam ſingillatim quàm ſimul poſſet intelligi, neque ob id poſuit duos colores aut duas ſubſtantias, ne exiſtimaremus ſingillatim intelligendum. Vt ſententia Aphoriſmi hæc ſit: Excreationes in febribus intermittentibus qualitercunque malæ fuerint ſeu colore, ſeu odore, ſeu ſubſtantia, ſeu permiſtione, ſeu etiam aliæ excretiones, malum ſignificant. Eædem excretiones ſi facilè educantur, ea ratione bonæ ſunt omnes. Et ſi iuuant, rurſus bonæ: ſi non iuuant autem, malæ.

Conſideranda ſunt hîc alia quædam, quare dederit exemplum de excreationibus peculiare, nec dixerit euacuationes quæcunque. Quis dubitat quòd non intellexerit etiam, cum peculiaris particula afficitur, vt in excreatione pectus, & partes in eo contentæ, nam euacuatio, quæ fit ex pectore, ad particulam vnam attinet: vrina autem & & egeſtio ad totum corpus pertinent, & ſuper febris materiam ſignificant. Aliud quod in excreationibus, non poterat dicere niſi malum: quoniam bonæ excreationes in febre non ſunt bonum ſignum, ſicut nec vrina in morbo laterali, ſed impertinentia. Specialia enim ſigna in morbis vniuerſalibus, & vniuerſalia in morbis ſpecialibus, non ſignificant bonum, neque ſalutem: ſed ſi mala ſint, ſignificare poſſunt mortem. Tertium eſt, quod quæ excernuntur, ſi non iuuant, malum ſignificant, dicit Hippocrates: non obiter, ſed profunda illa mente nos docens, quod non eſt neceſſarium vt noceant, ad hoc vt ſint mala, ſed ſufficit vt non iuuent: quoniam interim & natura fatigatur, & non excernitur quod excerni debet, aberrante natura. Ex his patet, Galenum fruſtra in Commenti initio accuſare Hippocratem, vnde ſummam laudem merebatur: ipſum verò vix quartam partem ſententiæ illius intellexiſſe. Sed cauſa fuit nimia conſcribendi celeritas, & confidentia in propria auctoritate, quæ perſæpè facit aberrare claros viros, & vt decipiantur in ſucceſſibus rerum.

Porrò vt breuiter tranſigam modò per exemplum quæ dicta ſunt de excreatione, deducendo in ſpecies adducam ea quæ in Prognoſticis ſcripta ſunt: Sputum in omnibus doloribus, qui circa coſtas fiunt, & pulmonem, citò & facilè expui conuenit (hoc ad modum pertinet.) Et flauum ſputo valde miſtum apparere (hoc peculiare eſt morbo pectoris, quia bonum, & ideo huc non pertinet.) Si enim longè poſtea poſt principium doloris expuerit quod flauum eſt, aut fuluum, aut quod multam tuſſim inducit, & non valde permiſtum eſt, deterius eſt (hoc partim ad primam partem, partim ad ſecundam Aphoriſmi pertinet.) Nam & flauum meracum periculoſum eſt, & album ac tenax, rotundúmque inutile eſt (hoc ad colorem & ſubſtantiam attinet.) Malum quoque eſt, & quod viride eſt valde, & quod pallidum vel ſpumoſum (hæc à colore rurſus & ſubſtantia, non enim per ſpumoſum ſaliuæ admiſtum intelligit: hoc enim ſalutis ſignum.) Si verò ita fuerit meracum, vt etiam nigrum appareat, hoc ipſum deterius eſt quàm illa (& illud ad colorem.) Porrò quòd addit, Omnia ſputa mala ſunt, quæ dolorem non ſedant: quæ verò ſedant, omnium optima ſunt: ad tertiam partem Aphoriſmi pertinet illud, docens per hanc repetitionem contrariorum, præter ſolitum ſignum id eſſe conſtantiſſimum. Pag. 5.

Verùm cur dixit, In febribus non intermittentibus: non vt credamus loqui de abſceſſu pectoris ſolùm, aut partium eius, vt quidam credunt, dixiſſet enim: Sed de qualicunque materia ibidem collecta, ſeu abſceſſum faciente, ſeu non: ne fortè ex grauedine, quæ febrem continuam aſſociare non ſolet, decipiamur. In his enim quandoque & difficilis ſcreatio, & fœtida, & mali coloris ac ſubſtantiæ, & quæ non iuuat niſi ſub fine, contingit citra vllum vitæ periculum.

APHORISMVS XLVIII.

IN febribus non intermittentibus, ſi partes exteriores frigidæ, interiores vrũtur, & ſitim habeat, letale eſt.

COMMENTARIVS.

SCribitur hic Aphoriſmus alio modo, ſed non eſt omnino idem, ſeptima Aphoriſmorum: In acutis morbis frigiditas extremarum partium, malum, loco intermittentium acutæ

acutæ ponuntur:at cum ad non intermittentes ſeu continuas ponantur tres conditiones, in acutis tantùm vna frigiditas extremitatum:manifeſtum eſt, ſi ſermo congruus eſſe debet,oportere vt frigiditas extremitatum in acutis febribus tantum ſit, quantum in aliis continuis febribus,ſi interiora vrantur,& ſitim habeat, at cum hæc adfuerint, febris continua acuta erit:igitur vtroque modo in febre acuta & non acuta hæc tria adeſſe ſupponuntur. Verùm non eſt hoc neceſſarium forſan, quia hic dicit, Letale: ibi, Solum. Et in Prognoſticis: Caput & manus & pedes ſi frigida ſunt, malum eſt:vbi & venter & latera calida ſint,hoc idem eſt, quod in ſeptima Aphoriſmorum dicitur. Sed multum intereſt, dicere partes exteriores & extremas, ideo exteriores ſignificant mortem, quia vbique calor retrocedit intus : non tamen in his, quibus extrema refrigerantur, quoniam ſenibus,& maximè longis hoc accidit, & tamen nonnunquam ſeruantur. Ex paucitate enim caloris naturalis,calor ad medium retrahitur, non ob ſolam vim inflammationis. Hic ergo Aphoriſmus de morte eſt, illæ auctoritates de periculo: hic de omnibus partibus exterioribus, illæ de extremitatibus ſolis:hic de continuis omnibus, illæ de acutis ſolùm, hic ſupponit quod partes interiores vrantur,& quod ſitim habeat: in illis neutrum. Verùm cum hæc adfuerint, vt iam dixi,plerunque aut ſemper morbus acutus erit: vt prorſus ſint ſimiles, nulloo modo eædem ſententiæ.

Pag.3.

Μὴ διαλείπουσι, ex ſermonis ratione videtur omnes continuas, non ſolùm ſimpliciter continuas complecti, nam quæ coagmentatis acceſſionibus non dimittunt hominem, ſub hoc nomine,*μὴ διαλείπουσι*, dicuntur:tum ratione differentiæ nominis.Continuæ enim appellantur ab Hippocrate ξυνεχέες,aliud ergo ſynochæ, aliud non intermittentes. Vnde apparet,Galenum non rectè ſynochas definiſſe,ſeruata ſcilicet vſus proprietate Hippocratis : qui(vt dictum eſt) ſub his etiam puras continuas, quas proportionem habere diximus, comprehendit. Itaque & in his, & in aliis quæ plurium coniunctione vnam febrem efficiunt, verum eſt quod in Aphoriſmo dicitur.

Dubitat autem Galenus, cur addiderit, Non intermittentes, cum in nulla intermittentium hæc accidant, namque dicit, Solum in pernicioſo cauſone & lipyriis hæc iſta contingere videntur:quaſi velit lipyrias toto genere eſſe letales. Lipyria enim, vt ipſemet refert ſecundo Prognoſticorum, febris eſt acuta, quæ internas inflammationes viſcerum ſubſequi ſolet : Aëtius verò magis propriè eas diſtinguit. Cum enim eryſipelas eſt in ventriculo, lipyria dicitur: cum in iecore, typhodes:cum in pulmone, crymodes, vt etiam Fuchſius recitat. Sed lipyria Principis eſt huiuſmodi,quod ad ſymptomata attinet,nec tamen fit ab abſceſſu interiore:ſed eſt duplex. Vna à pituita,in hac non vruntur interiora : alia à bile craſſa, pauca, profunda difficultas eſt in nomine.Miratur Galenus,quare adiecerit, Non intermittentes, cum hoc includatur : quaſi eſſet immemor, in omnibus tertianis in initio acceſſionis, & nonnumquam per plures horas interiora vri, exteriora frigere vehementer, & ſitire clamoſa ſiti, adeò vt querantur admodum tum de medicis:nec tamen febres illæ letales ſunt, imò à vitæ periculo vacant,ſi quæ aliæ. Ideo dixit, Non intermittentibus:vt intelligeremus, materiam non contineri in vlla cauitate, præcipuè in ventriculo, vbi hæc facere poteſt. Propterea melius fuiſſet quærere, quare cum dixiſſet, Interiora vrantur: adiecerit, Et ſitim habeat?videtur hoc enim ex præcedenti ſequi. Ob id reſpondeo, Hippocratem voluiſſe excludere febres, quæ fiunt ex materia bilioſa tenui, in profundo ſita,nam in his non fit ſitis, cum ſitis fiat à terreo, vt etiam ſalſus ſapor. Indicat igitur hæc ſignorum coniunctio, quam Galenus & alij medici vocant *συνδρομὴν* ſignorum, phlegmonem in viſceribus, & valde magnum & acrem.

Com.4. Lib.3 c.80.

l.4.Tract.2. cap.50.

De Medica Cap.8.

APHORISMVS XLIX.

IN febre non intermittente, ſi labrum,vel palpebra, vel ſupercilium, vel oculus, vel naſus peruertatur, vel non videat, vel non audiat, iam debili corpore,quicquid horum euenerit,iam mors proxima eſt.

COMMENTARIVS.

ET in hoc & ſequente continuat ſermonem de febribus non intermittentibus, quem etiam in tribus præcedentibus proſequutus eſt, vt fruſtra aliam continuitatis rationem quærere ſit. Hæc ſententia habetur libro Prognoſticorum his verbis : Si retorta, aut contracta, aut liuida, aut pallida palpebra, aut labium aut naſus cum aliquo ex aliis ſignis,morti proximus eſt, hic verò explicat,de imbecillitate virium propriè.Nam ſi hæc accidant cum febre intermittente, ex genere reſolutionis eſſe poterunt:hæc autem parum ſolet vires proſternere Si igitur cum febre non intermittente huiuſmodi accidant, conuulſoria ſunt. At ſi vires imbecilles, tum ex natura febris,quam prauam eſſe neceſſe eſt,quæ & vires proſternat, & conuellat partes anteriores, atque ideo neruos ex cerebro orientes, tum quia conuulſio adueniens imbecillibus viribus breui occidit, neceſſe eſt vtriſque cauſis ſigniſque iunctis mortem proximam eſſe. Atque hæc de primis quatuor ſignis. At ſi non audiat, nec videat, hoc ad ſummam imbecillitatem facultatis animæ, quæ in cerebro eſt, pertinet: quæ non niſi ſublata iam febre hominem ſuperuiuere ſinit, priora autem ſigna quandoque cum robore virium, ad decretorium ſignificandum pertinent. Vnde illud de Iudicationibus: Quibus in febribus coxarum dolor, & oculorum diſtortio,aut cæcitas, aut teſtium tumores, aut mammarum eleuatio, febrem ardentem ſoluit : aut etiam ſanguinis ex naribus fluxus.Nam & illud in Coacis prædictio

Pag.2.

Pag.4.

Pag.10.

prædictionibus:Labium contractum alui bi-
Libr. 18. lioſæ eruptionem ſignificat.Surditas quoque vt ſuperius viſum eſt,bilioſarum egeſtionum retentionem nullo malo ſigno conſequitur.

APHORISMVS L.

VBi in febre non intermittente difficultas ſpirandi, & delirium acciderit, letale.

COMMENTARIVS.

CVm in præcedenti ſigna connumeraſſet à facultate cerebri ſumpta, hic etiam de eiſdem agit:ſed ſeorſum in illo, in hoc ſimul duo ſigna complectens. Eſt autem quæſitu dignum illud,& à qua facultate ſpiratio fiat, & vnde ſumpſerit Hippocrates ſigna imbecillium virium ? hoc quidem vſque nunc dilatum eſt, quod ad præcedentem pertinebat Aphoriſmum,quia ſine priore dubio diſſolui planè vix poterat. Ergo motum omnem tribuit Hippocrates cerebro medio ſpiritus,
Pag.5. ib. libro de Sacro morbo : igitur etiam pectori.
qui vere ad ... . Et quod per neruos docet in Mochlico his verbis : Oſſa corpori ſtabilitatem & rectitudinẽ ac ſpeciem exhibent, nerui flexionẽ ac diſtentionem & contractionem,hoc idem in
Pag.5. quarto Epidemiorũ docet,& in libris de Fra-
in fine. cturis atque articulis,dum illos cauere docet, & præciſorum damna refert. Neruos quo-
Par.4. que à cerebro oriri affirmat ſecundo Epidemiorum. At ibidem & in Mochlico ſeu de Oſſibus, eiſdémque locis volens hæc definire, docet quòd ad ſeptum tranſuerſum nerui è cerebro veniant, par enim illud neruorum maximorum, quod ſextum eſt cerebri,quodque ad ventriculum, ſeptum, iecur, pulmones, cor, reneſque venit : Hippocrates tum etiam aliud dignouit, & quòd motus eſſet à neruis,& nerui à cerebro orirentur. Similiter & ſingulare illud , quòd læſa conuulſáque ſpinali medulla , omnia quæ inferius ſunt membra læduntur. Iuuat autem verba adducere ipſius Hippocratis , ne quid additum vel diminutum videatur , ex ſecundo libro
Pag.9. Prædictionum : Medulla ſpinæ ſi ægrotarit, ſiue ex lapſu , ſiue ex aliqua quauis cauſa, ſiue ſua ſponte, homo & cruribus impotens fit,vt neque ſi tangatur percipiat:& ventre ac veſica , vt circa prima tempora neque ſtercus neque vrinam egerat,niſi ad neceſſitatem. Quum autem vetuſtior factus fuerit morbus,non vrgente homine,& ſtercus prodit, & vrina. Itaque conſtat pectus ipſum moueri à ſepto tranſuerſo, tum etiam à neruis , à medulla ſpinali exorientibus , quod
Pag.11. etiam apparet ex his quæ in libro de Arti-
Pag.1. culis, & in libro de Morbis ſcripſit, nimis longum eſſet deſcribere ſingula. Quod verò neceſſarium cognitu eſt, motus neceſſitatem longè aliam eſſe quàm facultatem ipſam. Si
Pag.2. quidem in libro de Corde inquit:Cum enim conſideraſſet figuram ſolidam futuram ipſias viſceris propter ſanguinis effuſi collectionem ac concretionem , deinde attractorium ipſum totum vidiſſet : folles ipſa appoſuit, quemadmodum & fabri ferrarij fornacibus ſolent , quo per ipſos ſpiritum apprehenderet. Cuius rei ſignum eſt hoc,quod videas cor ex toto ventilari,aures autem illius priuatim tum inflari, tum conſidere ac contrahi. Neceſſitas igitur motus pectoris eſt à corde , facultas autem à cerebro : quocirca Hippocrates vſus eſt hoc ſigno à reſpiratione ſumpto,in dignoſcendo an facultates illæ vitalis atque animalis afficiantur. Dico autem reſpirationem vtranque amplecti facultatem animalem , & rationis & motricem. Vnde cum de motrice dictum ſit, de ratione
illud clarum eſt etiam , cum dixerit in Pro- Pag.2.
gnoſticis : Spiritus densus dolorem aut inflammationem ſignificat in locis qui ſunt ſupra ſeptum tranſuerſum(hoc ad motricem vim cerebri & neruorum pertinet.)Qui verò magnus expiratur & per multum temporis interuallum, delirium indicat,(hoc igitur ad rationem,) Si verò frigidus è naſo & ore expiretur(ſupple in acutis)valde iam pernicioſus eſt,(hic proponit cauſam illius eſſe cor,) Bonam autem ſpirationem valde magnam vim ad ſalutem habere in omnibus acutis morbis exiſtimare conuenit , qui cum febribus ſunt,& in quadraginta diebus finiuntur. Nam ſi vel læſa facultate motrice vel rationali valde in cerebro, vel vitali in corde,neceſſe eſt ſpirationem non eſſe bonam : igitur ſi bona ſit , è diuerſo neceſſe eſt omnes has facultates illæſas eſſe omnino , aut parum, hoc eſt quod tantum tribuit Hippocrates ſpirationi bonæ atque malæ,in prædicendo de morbis. Eraſiſtratus autem , abnepos ex Ariſtotelis filia, Hippocratis,pulſus rationem inuenit ſatis perfectè : ſed eam Archigenes , Agatinus ac Philotimus mirum in modum exornarunt : in quo nihil habet facultas animalis imperij , ſed ſola vitalis. At Hippocrati ſufficit, vt dixi , reſpiratio : illud nos admoꝛens,quod quę in ea ad qualitatem ſpiritus frigidi aut calidi, aut multi aut pauci vel denſi , omnia quidem ad vitalem pertinent facultatem : quæ verò ad raritatem & ordinem, ad rationalem : quæ autem ad frequentiam cum paruitate coniunctam , & ad labores, vt cum omoplatæ mouentur , cum pinnæ narium , cum totum pectus mouetur, laborantque lacerti inferiores, ad imbecillitatem facultatis motricis.

Hippocrates igitur ſiagna debilis corporis ac validi cum quærit, vt in præcedenti Aphoriſmo, à ſolo motu corporis , & capitis præcipuè,accipit. Vnde Aphoriſmus ille non de imbecillitate virium , ſed corporis loquitur: quæ in illo caſu ſufficit ad mortem ſignificandam. Eſt igitur imbecillitas corporis eadem,quæ virtutis motricis , ſeu animalis. At cum de imbecillitate virium loquitur, omnes tres facultates conſiderat : atque in vitali reſpirationem , vt dixi , etſi totum corpus perfrigeretur , nec recaleſcat : palàm enim eſt calorem omnem noſtri corporis à corde proficiſci , nam qui à iecore prodit, non tantus eſt, vt exterius ſentiri queat. Atque hic duobus ſignis vitalem explorat. Animalem rurſus à ſpiratione, vt dixi, & quod relinquitur a conſtantia rationis , motibus corporis & ſenſibus, vt ſint quatuor iam, & cum ſignis vitalis ſex. At naturalem facultatem

tem nil aliud vult eſſe quàm calorem naturalem, cuius cum ſint quinque facultates ſeruientes, & tres principales, ſcilicet nutrire, augere, generare: ſeruientes autem, appetere, attrahere, retinere, concoquere & expellere: omnes conſiderat operationes has. Sed principaliter eam quæ concoquit, pòſt eam quæ appetit, inde quæ expellit, nam quæ attrahit, non eſt neceſſaria, niſi ratione operis, & rarò vitiatur: eſt igitur principalis ratione operis ſi enim non trahat, non poteſt concoqui, & hâc ratione eſt conſideratione digna, ſed raró eò deuenitur, quia hoc fit per villos, & villi ſunt cõmunes omnibus operationibus vt etiam Fallopius credit: & ſi non ita ſit, parum refert hoc ad rem. Quæ verò continet, facilè redit, facilè aboletur, vt in vna die bis ac ter abeat & redeat in eodem membro velut ventriculo. Igitur concoctricem maximè conſiderat, & eam ab excrementis primùm materiæ morbi, vt in vrinis & alui excrementis, pro morbis vniuerſalibus, vt ſunt febres: & pro morbis earum partium, vt excrementorum alui, pro ventriculo, iecore, meſaræo, eiuſque venis, ſplene & inteſtinis: in vrinis pro iecoris gibba, venis omnibus quæ ſunt vltra iecur, renes atque veſicam: in ſputis, pro his quæ in partibus ſunt pectoris, affectibus. Secundum ſignum ſumit ab appetendi facultate, vt etiam in Aphoriſmo illo ſecundæ Particulæ: In quouis morbo mente conſtare, ac bene ſe habere ad illa quæ offeruntur, bonum: contrarium verò, malum. Vbi geminatio illa ab Hippocrate facta (vt dixi) ſemper vehementiam ſigni indicat. Et eſt ac ſi diceret, Valde bonum & valde malum. Ideo dici poteſt meritò quadruplicatio, nam ſi dixiſſet ſolum Bonum, non intelligeretur de contrario, quod eſſet malum. Et ſimiliter ſi dixiſſet, valde bonum: duplicaſſet vim ſignificati. Modus hic loquendi ſignificat, & quod hoc valde bonum ſit, & contrarium valde malum. Et in morbis pernicioſis ac peſtilentibus maximè idem obſeruat, vt

Pag. 8. parùm ante agros vltim. in tertio Epidemiorum, libet autem verba nimis congruentia propoſito adducere, inquit enim ibi: Magnum autem malum & hos & alios comitabatur, cibi faſtidium, velut præſcriptum eſt, nam neque potum cum cibo libenter ſumebant, ſed valde ſine ſiti degebant. Itaque auerſari cibos in morbis per ſe, ob humores prauos contingere poteſt, atque ſic malum eſt: ſed tamen non valde, cum pleriſque id contingat, at ſi ſine ſiti ſint, hoc eſt deterrimum, cum indicet appetendi facultatem prorſus extinctam. Et humor enim & febris ſitim augere ſolent. Abhorrere ergo cibos, & valde ſitire, non poteſt eſſe indicium extinctionis facultatis appetendi, quãdoquidem vna ſit radix appetendi cibum & potum, ſi igitur potum appetunt purgato corpore, ſpes eſt poſſe appetere cibum: at extincta ſitis, oſtendit facultatem eſſe ſublatam. Eſt autem id, cum nec appetunt cibum nec potum, nec oblatos recipere volunt: & ſi cogantur, potum tandem aſſumunt: cibum autem adeò faſtidiunt, vt omnino auerſentur. Quòd ſi oblatos aſſumunt, delectantúrque ex aſſumptione aliquorum ciborum, quos ſibi deligunt, quamuis antea non appetant, indicium eſt hoc ſolum impedimenti facultatis, non autem abolitæ ſeu defectæ. Hæc autem in pueris & infantibus, quæ ad cruditatem & appetendi defectum pertinent, peſſima ſunt: minus mala in ſenibus, quia pueri & infantes melius, imò optimè conco- 14.
quere & appetere ſolent. Prima Aphoriſmo- *Pag. 5.*
rum, & in Prognoſticis, cum dixit, Aquoſæ autem vrinæ in pueris peſſimæ ſunt. Sic & excerni aliqua ſub coctionis fine, & vim expultricem validam eſſe, bonum: in totum conquieſcere, vel nimis fatigari, malum eſt, præſertim in iuuenibus, in quibus hæc facultas ſolet eſſe robuſtiſſima. Hæc igitur ſunt tria ſigna, quæ ſumuntur à naturali facultate ab Hippocrate, quæ cum aliis ſex iuncta ſunt nouem. Quo demiror valde de Galeno, qui has facultates ſeruientes ſtatuat tantum quatuor, cum ſint quinque & omittat ſecundam in ordine nobilitatis, cum videat tanti æſtimari ab Hippocrate. Quòd ſi quis dicat volens illum tueri, quòd eadem ſit cum attractrice: nihil minus, videmus enim quoſdam, qui optimè appetunt, & glutire non poſſunt, *Lib. 7. cap.*
ſicut ipſemet Galenus in Methodo narrat, de eo qui poſt multam ſitim ac magnam, confertim hauſit quantitatem aquæ frigidæ multam, alij rurſus bibere poſſunt, & glutire, ſed auerſantur cibos omnes ac potus. Adeò verò eſt manifeſta diſtinctio inter vnam & aliam, vt non ſit dubitandum. Et ſi dicat, quod non ſit facultas, quia non habet opus. Imò habet, & eſt ipſum appetere. Et ſi dicat, quod non ſit operatio, ſed ſenſus, fateor quod eſt ſenſus: & vitium illius eſt ſymptoma, & cauſa eius morbus, ſicut etiam vitium in concoctione vel retentione. Et ſi dicat, quòd illæ facultates ſunt communes toti corpori, hæc ſoli ventriculo: & ideo deſcripſit facultates ſolum communes toti corpori, & hæ ſunt tantum quatuor: Dico quòd hæc facultas, licet ſit euidentior in ventriculo, eſt etiam in toto corpore: nec minus communis aut neceſſaria, quàm attrahendi vel retinendi. Et hoc ipſemet fatetur primo *Cap. 7.*
de Symptomatum cauſis. Ex quo ſæpe adducor in opinionem, quod hic vir non tantus eſſet, quantum illum exiſtimauit poſteritas, & quod integras paginas ex aliis auctoribus tranſcripſerit in ſuos libros ſine aliqua examinatione, ſine aliquo iudicio, imò nec ipſe id fecerit, ſed per anagnoſtas fieri curauerit, quod palàm eſt feciſſe in libris illis de Dogmate Hippocratis & Platonis, in libris de Pulſibus, in Anatomia: in quibus ſanè longè plura corrupit, quàm vtiliter addiderit: Namque quomodo potuiſſet eum latere hæc facultas, ſi Hippocratis dicta toties, ſi rationem ipſam penſitaſſet? Hæc non dixi, illius inuidens gloriæ: ſed vt quorundam pertinaciæ obſtem, qui malunt res ipſas periclitari, quàm vnius auctoris, quem ſæpe etiam non intelligunt, paucula verba, forſitan etiam vitio vetuſtatis, vel alia cauſa deprauata. Nam quod etiam de vi diſcernente ac ſeparante additur ab Auerroe, vt ſic eſſent ſex, non probo: & fuit ambitio potius quedam Auerrois, quàm vtile inuentum, eſt enim quæſtio de ſolo nomine, nam trahendo ſolùm quod vtile eſt, ſeparatur vtile

ab

ab inutili, & ita concoquendo ſemper fit maior ſeparatio, nam naturalis calor partem vtilem concoquit, inutilem autem præternaturalis: ideo quanto diutius in coctione proceditur, tanto partes illæ ſubſtantiæ fiunt diſſimiliores, quæ autem diſſimilia ſunt ſponte ſeparantur: ſicut quæ ſimilia, in vnum coguntur, vt non ſit opus hac virtute diſcernente, cuius neque ſigna languentis neque cauſæ neque cura apponuntur ab Hippocrate, at virtutis iſtius appetendi vbique ſunt manifeſta opera, ſigna cauſæque ſi vitietur & cura non ſolùm ab Hippocrate, ſed etiam ab ipſo Galeno, cæteriſque omnibus medicis.

Nunc ergo his viſis; ſententiam Aphoriſmi, quæ iam perſpicua erit, breuiter exponamus, neque enim quæ diximus, declarando operam inutilem præſtitiſſe opinamur. Dicit igitur, δύσπνοια cum habeat duo ſignificata, generale & proprium: generale eſt, cum aliqua ſpirandi non naturalis differentia ſupponitur, quæ eſt multiplex, vt habetur ſexto Epidemiorum: Spiritus parui denſi, magni rari, parui rari, magni denſi: extrà magni, intus parui: intus magni, extrà parui: alius extendens, alius vrgens: dupla intro reuocatio, velut ſuper inſpirantibus calidus, frigidus. Et ſunt decem. Galenus verò, vt ſolet, multis verbis non rem expedit. Dictum eſt autem de his ſuo loco. Dupla reuocatio eſt, vt in flentibus, bis enim aut ſæpius intrò reuocãt ſpiritum: qui verò extrà magni ſunt, intus parui, ſunt morientium, magna enim extenſione pectoris paruum hauriunt ſpiritum. At quæ propriè difficultas ſpirandi dicitur, adhuc duo habet ſignificata proprium, & eſt cùm quis videtur non poſſe trahere ſpiritum: generalior eſt, quæ δύσπνοια & ἆσθμα, id eſt anhelitus creber (qualis his qui cum labore montem celeriter aſcenderunt, coguntur enim anhelare multùm, etſi non patiantur in reſpirando difficultatem) & ὀρθόπνοια, cum quis non poteſt niſi recta ceruice ſpirare, atque hæc ſimiliter duplex eſt: alia è genere crebræ ſpirationis, alia impeditæ. Differunt crebra & impedita, quòd in crebra homo non timet ita ſtatim mori: ſed in impedita videtur ſibi mors impendere, quia non in operatione, ſed in defectu ſentis noxam: in aſthmate autem in operatione. Videndum eſt, igitur de qua difficultate ſpirandi intelligat Hippocrates, & palàm eſt quòd non de illa intelligit, quæ ſolùm ab ægro dignoſcitur, cum iam delirare ipſum præſupponat, ſed ea quæ à medico. At cum dixit, in febre non intermittente, & in delyrio: vult difficultatem ſpirandi vel in cauſa eſſe delyrij, vt in abſceſſu ſepti tranſuerſi: vel ſaltem iunctam, & vocatur Briſen ab Arabibus: aut delyrium difficultatis ſpirandi ob obliuionem, cum ſit motus voluntarius, vt in omnibus cerebri abſceſſibus: quare res ad abſceſſus cerebri & ſepti tranſuerſi deducitur. Et tertiò, cum in peſtilentibus febribus plerunque poſt longas vigilias iam adeò vitiatum eſt cerebrum vel membra ſpiritus, & maximè pulmo, vt æger ſuffocari videatur. Liquet autem, quòd hæc omnia letalia ſunt, hoc autem vltimum non ſolùm letale eſt, ſed etiam letaliſſimum. Sufficeret autem ſpirandi difficultas, ſi non ex deſtillatione prouenire poſſet: quare delyrium addidit.

Par. 2.

3. de Diff. ſpirandi, capite 3.

APHORISMVS LI.

IN febribus abſceſſus qui ad primas iudicationes non ſoluuntur, longitudinem morbi ſignificant.

COMMENTARIVS.

CVm ſcripſiſſet ſigna letalia, adortus ſigna mala, vt longitudinis, magnitudinis, ac talium: & ſigna etiam bona, vt ſalutis, aut quod in melius mutari debeat morbus, & perſeuerat vſque in finem: neque enim eſt vllus Aphoriſmus vel de morbo letali, vel de curatione, ſed ſolùm de ſignis bonis aut malis, aut pathognomicis. Quare non eſt vt laborem de continuatione in ſingulis, quamuis etiam ſinguli propriam habeant ad præcedentem continuationem: ſed vt etiam aliquid lectori relinquam, omiſſurus ſum eas, tum præſertim, ne nimis extendam hæc Commentaria: & quod in Galeno & Braſauolo damno, id etiam vitium ego alios accuſando ſubeam. Ergo vt ad rem redeam, hunc Aphoriſmum Galenus cum dixit adeò eſſe facilem, vt interpretatione non indigeat, & nec Hippocrate dignus videatur: clarum eſt omnino non intellexiſſe. Ideo iſti adeò Galeno addicti conſiderent, quàm frequenter, & in minimis cæcutiat: & quod deterius eſt, Hippocratem perperàm accuſet. Sententia igitur ardua eſt, ſẽſúſque illius eſt: Cum in febribus abſceſſus fiunt in prima iudicatione, nec ſoluunt, ſignificant longitudinem morbi. Poteſt enim habere tria ſignificata. Primum, vt ſuperueniens abſceſſus primæ iudicationi non ſoluat febrem. Secundum, vt ſit abſceſſus cum febre iam, & diſrumpatur, nec ſoluat febrem: & hoc eſt minus veriſimile. Tertium, vt liberetur ab abſceſſu: & hoc etiam valde minus veriſimile. Rationes non adduco, ob longitudinem nimiam vitandam: quo magis demiror, quomodo cum tot interpretationibus Galenus potuerit dicere, eſſe per ſe clarum, quod eſt obſcuriſſimum. Ratio igitur eſt, ſi in febre ſuperueniat abſceſſus, qui non iudicet ad primam iudicationem, cum dies iudicatorij fiant proceſſu temporis rariores, vt in primo Epidemiorum habetur, dum ſic connumerat illos: Eſt autem primus indicatorius ex circuitibus diebus paribus indicantibus, quartus dies, deinde ſextuſdecimus, decimuſquartus, decimuſoctauus, vigeſimus, vigeſimuſquartus, vigeſimuſoctauus, trigeſimus, trigeſimuſquartus, quadrageſimus, ſexageſimus, octuageſimus & cẽteſimuſvigeſimus. Et ſuprà etiã in Aph. Alia cauſa eſt, quod cum fiunt iudicationes per abſceſſus, ſignum eſt contumaciæ materiæ, vt ipſe Galenus teſtatur ſecundo de Criſi. Si ergo non finitur febris, non tota materia in abſceſſum detrudi potuit: relicta eſt ergo pars contumacior, ſi igitur materia quæ in abſceſſu eſt, non poterat

Sec. 3. ante ægros.

Cap. 2. 3.

terat aliter euinci, quanto minus illa quæ non potuit ob contumaciam eò detrudi: atque ita morbus erit longiſſimus. Huiuſmodi exempla plura habes in primo Prædictionum. *In fine.*

APHORISMVS LII.

QVicunque in febribus vel aliis morbis ex voluntate illachrymant, nihil abſurdum: qui verò non ex voluntate, abſurdius.

COMMENTARIVS.

HIc rurſus Galenus vult emendare Hippocratem, quòd dixerit abſurdius comparatiuè, ſine poſitiuo: deinde corrigit excuſando, non fuiſſe errorem Hippocratis, ſed librarij mendum, & ita vult vt legatur Abſurdum. Quæ lectio & emendatio & modus loquendi eſt abſurdus & inuſitatus: ſed debet legi, vt iacet, comparatiuum enim poſitiuo ſuccedens auget: ſed negatio poſitiui eſt minus quàm poſitiuum, & ſignificat leuem affectionem, vt, Ille non eſt eruditus, alter eſt eruditior: id eſt, Non eruditus, ſed aliquanto magis eruditus, quàm ſi nihil prorſus ſciret. Erubeſco vices Galeni, qui cum de Grammatica libros conſcripſerit, grammaticíque inſignis filius fuerit, in his friuolis adeò hallucinetur. Quid hoc eſt aliud, quæ vt voluerit declarare lachrymas eſſe ſignum, vel neutrum & indifferens, cum ſunt cum cauſa & ſine cauſa, etiam non multum malum. Habet & aliud comparatiuum ſine poſitiuo, quo à poſitiuo differt, vt poſſit ſignificare & comprehendere ſuperlatiuum, adeò vt multis ſine cauſa lachrymæ, profluentes exiguum malum ſignificent: quibuſdam etiam mortem præſentem. Vxori enim meæ Luciæ Bandarenæ, cum ex fluxu obierit ſeu diarrhœa, fluxere vbertim lachrymæ per tres *Pag. 9.* horas ante obitum. In quarto Epidemiorum ſcribitur ſic: Qui quidem volentes lachrymantur, non malum eſt: quibus autem inui- *Par. 1.* tis lachrymæ profluunt, malum. Et rurſus in ſexto: Lachrymæ in acutis malè habentibus, vltroneæ bonæ: inuoluntariæ verò defluentes, malæ. Hîc voluntarias bonas eſſe dicit, quia ſignum ſunt metus & cognitionis & cerebrum purgant, indicántque non valde eſſe exſiccatum: at in hoc Aphoriſmo & quarto Epidemiorum, ſufficit ei non malas dixiſſe: quia hæc quæ ſignificantur ac præ- *Pag. 1.* ſtantur, parua ſunt. At dices: In libro Prognoſticorum vult, quòd inuoluntariè lachrymæ ſint etiam exitiales. Dico quòd in acutis ibi loquitur, hîc generaliter, propterea dixit Abſurdius, vt poſſet extendi vſque ad letale. Ita tamen intelligendum eſt, vt non ſit ante iudicium in ardente febre, nam tunc ſi nullum ſit prauum ſignum decretorij, & per fluxum ſanguinis narium indicia ſunt: *Pag. 7. ſeu conſt. 3. p. 5.* vt primo Epidemiorum habetur. Porrò cur lachrymæ inuoluntariæ profluant, nec illud ab imbecillitate continentis facultatis, bene dictum, ſi quidem ibi eas eſſe oporteret iam prius. Verùm cum cerebrum non ſit veriſimile eſſe humidum, indicium eſt ardentis vaporis ad illud tranſmiſſi, & colliquantis cerebri humidum: cum verò facta eſt lachryma, vix contineri poteſt, vt apparet in pueris verberatis, flere erubeſcentibus, nam & in illis præ dolore calidus vapor è corde aſcendit, qui in humido cerebro facilè excutit lachrymas: ita ex corde & ad lachrymas, & ad venerem, & ad impetum iræ, & pudoris & timoris principium & ſubſtantia emanat.

APHORISMVS LIII.

QVibus in febribus circa dentes quidam lentores naſcuntur, his vehementes fiunt febres.

COMMENTARIVS.

SCribitur & hic Aphoriſmus poſt præcedentem, quarto Epidemiorum, vt hic, ſed à Galeno redditur cauſa, non tamen clara. Si *Pag. 9.* enim hoc eſt propter caloris vehementiam, cur non omnes febres vehementes hoc faciunt? neque diſtinxit, an futuras tales præiudicaret: non igitur ob caliditatem hoc ſignum apparet, cum nondum caliditas tanta in illo fuerit, aut iam præteritas: atque ita erit ſignum, vt aliàs dixi, ἀναμνηστικὸν. Itaque hoc ſignum & ob vehementiam caloris febrilis, & materiæ lentorem eximium, & redundantibus vaporibus ad ſuperiora, vt cum ſoleant afficere linguam, maius eſt, etiam ſi dentes attigerint, itaque & præteritarum & futurarum exacerbationum huiuſmodi ſignũ vehementiæ eſt, ſed diuerſa ratione. In his autem ſuceſſu temporis dentes ſicci fieri ſolent. Sed & quod addidit in quarto Epidemiorum: Et hiare fixis oculis, malum. Quaſi indicet, dentes, quod verum eſt, contrahere eum lentorem ob hiatum, qui enim aperto ore dormiunt, hos contrahunt: febres autem validæ cogunt hiare ob vehementem calorem, qui efflatur, ita triplici cauſa fient hi lentores: & calore febrili valido, & vaporibus feruentibus per os delatis, & ab aëre exteriore hiante ore.

APHORISMVS LIV.

QVibus plurimum ſiccæ tuſſes leuiter irritantes in febribus ardentibus fiunt, non multum ſiti infeſtantur.

COMMENTARIVS.

HIc Aphoriſmus recitatur ſexto Epidemiorum, hoc modo: Tuſſes ſiccæ parùm irritantes à febre ardente, non pro ratione ſiticuloſæ: neque linguæ torrefactæ, non feritate, ſed ſpiritu. In hoc loco docet id plus quod neque linguæ ſiccæ ſunt, ea enim ratione qua humectantur vt non ſitiant, etiam non torrentur linguæ. Sed cur dixit, Leuiter *Par. 2.*

irritantes?

irritantes? quia validæ tuſſes poſſunt accendere febres, & concalefacere pectus ob vehementem motum. Sed cur adiicit, Non feritate, ſed ſpiritu? Quia, vt bene ibi Galenus exponit (qui vtinam hos Aphoriſmos tam appoſitè declaraſſet, vt Epidemia, nos excuſaſſet ab hoc labore) quoniam ſunt quædam tuſſes ſiccæ malignæ ſeu ferinæ, quæ ſitim non extinguunt, vt in tabidis & eryſipelate pulmonis: ſiue ex empyemate, ſiue ex aliquo vlcere ſeu praua deſtillatione: ſed oportet vt ſit tuſſis, quæ ſolùm à ſpiritu excitatur, non ſit autem ferina. Vt autem ſciamus eam dignoſcere, ſubiicit: Conſtat id inde, cum enim loquuntur aut hiant, tunc tuſſiunt: cum verò non, minimè, hoc autem in febribus ex laſſitudinibus obortis maximè contingit. Declarat quæ ſint tuſſes à ſpiritu excitatæ, & dicit: Illæ ſunt, quæ cum quis loquitur aut ore hiat, excitantur: aliter, ſi homo clauſum teneat os, non infeſtan' Et dicit quòd tales febres plerunque è laſſitudinibus ſunt excitatæ, quod Galenus experientia deprehendiſſe affirmat. Cauſa verò huius eſt, quod ex tali tuſſi trahitur aliquid pituitæ ad locum, ex quo humectatur lingua & os ventriculi. Sed hæc reſponſio Galeni eſt valde languida, nam primùm, cur ex modico potu id non magis fit? Deinde cur accipit Hippocrates tuſſim ſiccam, non humidam potius? Demùm cur adiecit: Hoc autem in febribus ex laſſitudinibus obortis maximè? Propterea dico, quòd hoc eſt ex natura febris, & attractione etiam aëris frigidi frequenti, quæ fit ex tuſſi. Tales enim febres obortæ ex laſſitudinibus, iunctæ ſunt cuidam leui deſtillationi, quæ venas ingrediens, magna ex parte cohibet tuſſim. Cæterùm hoc dictum eſt ab Hippocrate, quoniam meminerat ſcripſiſſe ſe in libro de Ratione victus in acutis, quòd febris ardens primi generis vehementem habet ſitim: non ita ſecundi generis, cum qua plerunque tuſſicula illa aſſociari ſolet. Memineris autem, quòd in ſexto Epidemiorum ſcribitur: Quòd tales febres plerunque ad articulos decumbunt, ſi cum leui tuſſi iunctæ ſint. Pag. 13. Par. 7.

APHORISMVS LV.

EX bubonibus febres omnes malæ, præter diarias.

COMMENTARIVS.

HAc in parte Fuchſius adeò appoſitè exponit, vt nihil melius: vtinam ſemper ſic, & nos ab hoc labore, & ſeipſum vindicaſſet. Sed rara apud illum auis, & melior tamen rara quàm nulla. Ex ſexto igitur Epidemiorum hic Aphoriſmus declaratur, dum Hippocrates hæc dicit: Abſceſſus, velut glandularum tumores, ſignum quidem ſunt earum partium, quæ germina habent: ſed & aliarum, maximè verò circa viſcera, maligni autem hi ſunt. Sed & ſuo more addidit, quæ ab Hippocrate non dicuntur: credo vt quis dicere poſſit ſecurè, nihil in tota Aphoriſmorum expoſitione ſani dixiſſe, nam ſi nihil addidiſſet, hoc dici non poterat verè. In ſumma, demonſtratio eſt hæc, & non qualem proponit Galenus. Externi bubones non poſſunt ob diſtantiam à corde febres producere alias, quàm diarias. Ergo ſi producunt, non ſunt puri abſceſſus externi, ſed germina internorum: at interni abſceſſus ſi in viſceribus ſint, letales ſunt: ſi non, ſunt profundi, & periculum eſt ne antequam matureſcant, penetrent intus, & occidant. Sicut periit frater egregij Iuriſconſulti, amici noſtri, Angeli Crucei, ex medicorum imperitia, & inſcitia interpretationis huius Aphoriſmi. Nam vt iubet Albucaſis, debent tales abſceſſus ſcindi ante maturitatem: quia cum febris eſſet continua, erat profundus, dicit Albucaſis: Si abſceſſus ſit profundus, & excideris ante maturitatem, non poterit intus penetrare: & licet ſanatio ſit difficilior, maior tamen eſt vtilitas iactura. Quòd ſi abſceſſus ſit externus omnino, nec profundus, & febris ad eum putrida, erit peſtilens, aut ex lue Indica, ideo malignus. Par. 2. Par. 3.

Quod docet Galenus loqui Hippocratem de ſuccedenti febre, aut ſimul adueniente, verum eſt, neceſſariúmque ſcitu. Atque vtinam tam etiam admonuiſſet de hoc, quòd febres iſtiuſmodi diariæ dicuntur, non ob hoc quòd vna tantùm die durent (hoc enim rarò accidit) ſed durant pluribus diebus vna alteri ſuccedente. Verùm à natura febris, cuius proprium eſt habere vrinas coctas, pulſum æqualem, ſine rigore ac tremore, vehementíque agitatione vlla incipere, ſine dolore capitis ac ſiti valida, & ſine oris amaritudine: finiri cum torida humectatione, laſſitudine carere. Calor quoque ſuauis eſt, & contractio pulſus non celer neque crebritas, adeſt ſola magnitudo, & diſtentionis celeritas, aſcenditque continuè ad ſuum ſtatum ſine anfractibus ac reciprocationibus, vt ex Galeno primo de differentiis febrium habetur. Docet autem differentiam febris Ephemeræ ex bubonibus à febre putrida, nam in vtraque putredo eſt origo febris: ſed in Ephemera ſolus calor ad cor peruenit, non vapor, in putrida autem etiam vapor. Cap. 7. Cap. 5.

APHORISMVS LVI.

FEbricitanti ſudor ſuperueniens, febre non deficiente, malum, prorogatur enim morbus, & multam ſignificat humidam ſubſtantiam.

COMMENTARIVS.

DIctum eſt in ſuperioribus generaliter, quòd ſigna decretoria quæ non decernunt, mortem aut difficilem iudicationem ſignificant, ex ſecundo Epidemiorum. Et ſuprà, ſudor multus, calidus aut frigidus: frigidus magis, calidus minus ſignificat morbum. Sed liberemus prius Hippocratem à Galeni accuſatione, qui cum dicat oportuiſſe ſequi illum Aphoriſmum, non adducit differentiam inter hunc & illum, nam hîc loquitur de ſudore in comparatione ad morbum, ibi autem Par. 1. Aphor. 42.

autem vt diſtinctionem multi frigidi à multo calido declaret. At hic, cum, vt dictum eſt, intendat docere, ſigna quæ mediocria ſunt, aut bona aut pathognomica: ibi verò cum egiſſet de ſudore frigido, qui vt plurimùm perniciosſus eſt: manifeſtum eſt nec hunc Aphoriſmum illum ſequi potuiſſe, nec Galenum ordinem procedendi Hippocratis animaduertiſſe. Videamus igitur in quo hic Aphoriſmus differat ab illo ſuprà adducto, quantum ad eam partem in qua loquitur de ſudore calido. Et clarum eſt, quod ibi loquitur ſolùm de ſubſtantia ſudoris copioſa, hic verò de natura temporis in quo ſuperuen t. Et conſtruitur ratio ſic (aliter enim plenè illius interpretationem docere non liceret:) Sudor qui non ſoluit morbum, non eſt criticus: & decretoria quæ non decernunt, mortem aut difficilem oſtendunt indicationem: igitur ſudor qui aduenit non deficiente febre, aut mortem, aut difficilem oſtendit indicationem. At cum loquatur in morbis ſanabilibus, ſignificabit ſolùm morbi difficilem indicationem, non mortem. Non præſupponit ergo, eſſe multum, quia primò id dictum eſt ſuperius in alio Aphoriſmo: & quia ſignificaret magnum morbum, hoc autem non præſupponit, & ita patet qualiter à ſuperiore Aphoriſmo differat.

Relinquuntur modò tres dubitationes. Prima, cur ſpecialiter repetat, quod generaliter alibi ſcriptum eſt. Secunda eſt de ſudore indicatiuo: tertia, quare addiderit, illud ſignificare multam humidam ſubſtantiam. Dico ergo ad primam, quòd propter duo id addit: quia tametſi omnia ſigna decretoria cum non decernunt, difficilem oſtendant indicationem, illud tamen magis in ſudore contingit, quod ſi particulatim effluat, malus ſit: ſi per totum corpus, debilitat ægrum. Nam in ſudore duo ſunt neceſſaria, quod generetur & emittatur: in aliis, vtpote vomitu, ſucceſſu, ſanguine narium, vt emittatur ſolùm. Prætereà ob id quod addiderit ſignificare multam ſubſtantiam, quod non conuenit aliis purgationibus. Quòd hoc non ſit commentitium, apparet, nam alia ſigna decretoria, quæ non decernunt per ſe, non ſignificant niſi morbi longitudinem, hoc autem illam etiam abundantiam humidæ materiæ: & ideo dicit malum, cum in aliis ſolùm difficilem iudicationem. Quare verò ſignificetur copia multæ materiæ humidæ, eſt cauſa: quia quæ expelluntur, aut concocta ſunt, & hoc non (nam febris deficeret) vel ob conſuetudinem naturalem, vt vrina & egeſtio: id non contingit de ſudore, cum ſit res præter naturam, aut quia irritat acuitate: nec hoc in ſudore, cum ſit in venis, & victus à natura: ergo relinquitur, vt expellatur ob multitudinem. Et quia fit ex ſubſtantia tenui, ideo ſignificat abundantiam humidæ materiæ, id eſt liquidæ non potentia, nam plerunque bilioſa erit. Ad reliquam dubitationem reſpondeo, quòd
Cap. 3. & 4. in princ. illa doctrina Galeni de ſignis indicatiuis, poſita tertio de Criſi, quam adeò extollit, non eſt ad mentem Hippocratis: qui cum numerauerit quadraginta duos ægros in primo
1. Languens tertio Epid. ex vi. & tertio Epidemiorum, ne vnum quidem inuenies, cui fuerit criſis, per ſudorem indicata, & pòſt morbus finitus per ſudorem, nam Anaxion etſi ſudauit in vigeſima, & liberatus eſt in trigeſimaquarta per eundem, non fuit tamen prior ſudor indicatiuus ſecundi, ſed criſis inperfecta, ex qua ceſſauit etiam febris prorſus. Et ſimiliter Nicodemus 10. Languens ibidem.
etſi ſudauit in vegiſima, & liberatus eſt in vigeſimaquarta per eundem: non tamen prior fuit indicatiuus, ſed criticus imperfectus, ſubijcit enim Hippocrates: Viſus eſt ſibi liber à febre eſſe. Et etiam eſſet contra Hippocratem hic, quia non ſignificaſſet morbi longitudinem, cum ſit ſanatus quatuor poſt dies. Ideo doctrina illa Galeni de indicata criſi, quod ad euacuationis ſimilitudinem tota falſa. Vide 7. contrad. 1.
Imo ex ominibus illis ægris, qui ibi numerantur, omnes fermè alio modo indicati ſunt, quàm fuerit ſignum in die indicatiuâ. Vt ſi in die indicatiua fluxit ſanguis è naribus, liberatus eſt languens per fluxum alui: & ſi in die indicatiua fluxit aluus, liberatus eſt per ſudorem, & ita de aliis, ſed pleriſq; nihil effluxit in die indicatiua. Memento etiam quod in morituris hic Aphoriſmus de longitudine morbi veritatem non habet, nec loquitur de his Hippocrates: nam ſi morituri ſint, abundantia multæ humidæ materiæ, quam dicit ſignificare, facit vt citò pereant. Sic primo Epidemiorũ non ſolùm Philiſcus, 1 Lang.
qui frigidum ſudauit in ſexta ſudorem, ipſa die mortuus eſt: & Silenus, qui in ſexta & 2. Lang.
octaua, & ipſe frigidum ſudauit ſudorem, in vndecima mortuus eſt: ſed etiam Eraſinus, 8. Lang.
qui calido ſudore ſudauit, in quinta tamen obijt.

APHORISMVS LVII.

QVi à conuulſione aut diſtentione neruorum tenetur, febre ſuperueniente, liberatur.

COMMENTARIVS.

¶ QVomodo intelligenda ſint verba conuulſionis atque diſtentionis, & in quo differant apud Hippocratem, & quantum in eis Galenus interpretando deliquerit, in ſexto libro docebimus. Aphor. 57.
Superius quoque declarauimus, febrem conuulſioni melius eſſe 2. Aph. 26 in fine.
vt ſuperueniat, quàm conuulſionem febri, & cur. In libro de Decretorio hic idem Aphoriſmus deſcribitur, & cum conuerſo, ſcilicet quod conuulſio adueniens febri, illam ſoluit intra tertium diem. Sed hoc non tam generale eſt: ſed intelligitur ſolùm de febre, quæ nuper hominem inuaſerit: hic verò Aphoriſmus generalis eſt, etenim ſi febris conuulſioni aut diſtentioni ſuperuenit, & ſignum eſt protruſam eſſe materiam extra cerebrum in conuulſione, & extra neruos in diſtentione, & ob febrem incaleſcunt hæc eadem membra, & materia cruda concoquitur, & eius pars tenuior digeritur: quamobrem tot modis neceſſarium eſt conuulſionem illam,

ſeu diſtentionem finiri. Apparet autem, quòd cum vterque morbus per ſe letalis ſit valde,& valde acutus, cum excitet febrem, mutationem facere in melius, neque enim minores morbos excitare ſolent,qui maximi ſunt, præcipuè contrarios, niſi natura duce. Quæ verò Galenus dubitat de diſtentione, an ſub conuulſione contineatur, & Braſauolus ac Fuchſius, & inaniter, diſtorquentur: omnia proueniunt ex ignoratione eorum quæ à nobis dicta ſunt in Aphoriſmo illo ſextæ Particulæ: quæ repetere non decet,ne bis eadem dicamus, præſertim hîc.

APHORISMVS LVIII.

A febre ardente habita, rigore ſuperueniente, fit ſolutio.

COMMENTARIVS.

Rigor, eſt perfrictio dolorifica,cum quadam totius corporis agitatione atque
Cap. 6. concuſſione, hæc, inquam, de Rigore morboſo, libro de Rigore habet Galenus, quòd ſi magnus ſit, non ſolùm concutitur homo,
Cap. 2. ſed etiam vibratio fit.Et in ſecundo de Symptomatum cauſis inquit: Qualis motus palpitatio eſt,paucus, tardus, rarus: talis eſt rigor, numeroſus, celer, & creber: ſed non omnino præter naturam totus eſt rigor, verùm vt tremor,imò ſi vera fateri volumus, eſt motus expultricis facultatis totus. Nam principium, ex quo oritur cauſa, eſt præter naturam. Dij boni quæ verba,tanto viro indigna? quamuis imperitus magna qui quod non intelligunt, magis admirantur, forſan videbuntur. Quomodo expultrix facultas lacertos mouet? nonne hoc opus animalis? At alibi dicit: Subſequuntur excretiones, vomitus, ſudores. Pulchra Dialectica: Sudores & vomitus ſunt excretiones, quæ ſequuntur rigorem: ergo rigor fit ab ea vi quæ eas mouet excretiones. An vigintiquatuor ſcripſit libros de Demonſtratione, vt ſic argumentaretur? Indignor ſanè, cum lego librum de Rigore, vbi dum quæro vnde fiat rigor? mihi obiicit Attaleum, Praxagoram, Aſclepiadem, Philotimum, Eraſiſtratum, quos perſequitur. Non illud ego quæro,ſiue delyrarint, ſiue rectè dixerint: requiro quid ſit rigor? quomodóue fiat? An timuiſti ne haberes quod ſcriberes, ſi non nugas illorum & argumenta, quibus illas confutares adiiceres? Nimis eſt rerum explicandarum, adeò vt timeam, ne ſi his quæ mihi in mentem veniunt, non aliàs dictis velim ſatisfacere, ex quacunque re liber ingens conſurgat.Quid plura? tandem vnde fieret rigor, non auſus eſt docere,quippe qui non poſſet, nolebat enim tremorem vehementis rigoris partem eſſe: quoniam tremorem dixerat iam non fieri, niſi ob imbecillitatem virium: rigor autem fit etiam validiſſimis cum viribus.
6. Aph. 15. Sed ſi tantum horrebat fateri tremorem (quod tamen falſum eſſe docebimus) fieri à validis etiam viribus, quid prohibebat, ne tremorem non eſſe rigoris partem negaret, ſed tamen à rigore oriri? At dicetis: In idem tu vitium incidis, reprehendendo Galenum. Non: nam ego id ago, ne ſeducti lectores auctoritate viri, quod nunc vitium maximè regnat, veritatem inquirere negligant. Neque enim ego, quot errores admiſerit Auicenna, quibus in rebus Paulus defecerit,quæ Aëtius abſurda dixerit, quæ Raſis, Celſus, aut ſi quid peccauerint Manardus, Braſauola, Fuchſius, proſequor: ſed potius, ſi quid bene ab illis inuentum eſt, vt eorum, his noſtris lucubrationibus aſcribo. Satis gnarus,ſi Galeni auctoritas homines non ſegnes ad inquiſitionem veritatis reddiderit,omnia quæ dixerimus lecturos, & an vera ſint conſideraturos: ego autem nil plus poſtulo,quàm audiri & legi, legi etiam Galeni ſcripta, deinde ſeu ad rationem ſeu ad mentem Hippocratis, ſeu ad experimentum examen reducatur (quæ tria ſunt, quibus Ariſtoteles dixit poſſe confirmari opinionem) iudicium non refugio. At dicent: Ariſtoteles opiniones antiquorum refellit, Galenus illum ſecutus eſt. Si id eo exemplo egit,ſatis pulchrè Ariſtotelem intellexit, nam Ariſtoteles ſolùm de principiis maximarum rerum hoc egit, non in ſpecialibus ſingulorum tractationibus. Veluti quot Mundi? an vnum & immobile? quot principia? quid anima? At cum de ſenſu, & de memoria, de terra,aqua, de equis, de oſſibus tractat, vix vnum verbum tangit, perſæpe nullum. At vt primum erat maximè neceſſarium & decens, ita hoc fuiſſet turpe atque ridiculum. Opiniones enim de rerum principiis abditæ & multæ, & quod maius eſt, probabiles omnes, adeò vt & nunc, quanquam ab Ariſtotele iugulatæ, & amiſſi libri, nihilominus reuiuiſcant. Sed iam ad propoſitum redeamus. Vnde fiat rigor, Galenus non niſi obſcurè dixit, ſcilicet fieri caloris naturalis impetuoſa latione. Sed quid hoc melius erat, vt dixiſſet, quod fit in febriente, quod in initio febris, atque huiuſmodi: quæ etiam geruli dicere ſciunt. Quæro ego, quomodo ex his fiat? non enim muſculi ſic mouentur. Sed neque verum eſt, ab impetuoſa latione fieri hunc motum, nam nec cum expanditur calor, nec cum ſudor eiicitur, cum tamen tunc maximo impetu calor ſe foras exerat. Inquit: Tremor vnius partis, eſt rigor totius. Ne hoc quidem ſemper verum eſt: vidi enim etiam tremulos toto corpore. At dicit: Rigor eſt cum frigore, & totius corporis: tremor ſine frigore, & partibus etiam aliquando conuenit, attamen & præ frigore quidam tremunt.Sed vocet illum rigorem, quando hoc ſatis ſit,quod tremor conueniat partibus, rigor nunquam, ad diſtinguendum. Hoc quæro ego, cur rigeant à frigore & in febribus, ſicut concutiantur atque vibrentur? Nam & illud quod rigor ſemper cum frigore fit,forſan non omnino verum. Tandem concludit, quod rigor fit accedente calore ad externa, ac quaſi erumpente è carceribus, inde reſiliente, ac rurſus denuò extra cum vapore & ad membra ſenſilia, vt fiat dolorifica illa affectio, & inæqualis perfractio. Verba certè tanto indigna, vt dixi, non philoſopho, ſed medico. Sed timuit, ne ſi vera fateretur, ipſis ſuis præceptis comprehenderetur,

nam

nam vapor ille, quod dicere nunquàm voluit, pungit ipſos muſculos, atque neruulos vexat, cogitque illos ſe contrahere inuitos, vt in his qui acu punguntur, concuteréque corpus. Sed omittamus Galenum. Nunc Hippocrates quarto de Morbis inquit: [Pag. 13.] Aquoſus humor craſſo commiſtus, dum volutatur circa oſſa & neruos, rigorem creat, incaleſcens enim craſſus humor, tenui affligenti miſcetur. Porrò videamus quid dicat in primo de [Pag. 12.] Morbis: Frigeſcente ſanguine, neceſſe eſt & reliquum totum corpus perfrigerari. Et vbi huiuſmodi quid factum fuerit, rigor appellatur. Et ſiquidem vehemens fiat rigor, vehementior etiam fiet tremor, nam dum contrahuntur venæ, ſanguine coacto & congelato, corpus etiam contrahunt, & tremere faciunt. Si verò minus aliquanto ſanguinis coactio fiat, hic rigor appellatur. Horror autem dicitur, debiliſſimus rigor. Hunc librum [Com. 18.] ipſe Galenus tertio de Articulis, & in initio primi libri de Natura humana, Hippocrati tribuit: cum palàm fateatur Hippocrates, tremorem rigoris vehementis eſſe partem & affectionem. Iam ergo ad Aphoriſmi expoſitionem veniamus: Rigores fiunt, inquit Galenus, flaua bile ſparſa ſuper membra ſenſus: vnde bile eiecta è venis, ſoluitur febris. Atque id verum eſt: ſed quippiam amplius voluit Hippocrates, criſim ſcilicet ſi- [1. Lang.] gnificari. Nam Cleanactidi, primo Epidemiorum, rigor ſuperueniens octuageſima die ſudore cum multo, ſoluit febrem erroneam, non ardentem. Grauida quoque illa trium [Lang. 14.] menſium, & ipſa in primo Epidemiorum, ſoluta eſt à febre vehementi per criſim in quartadecima, licet rigor apparuerit in vndecima: nec tamen tunc ſolutus eſt morbus, ſed vt dixi, triduo pòſt. Et rurſus in quarto: [Pag. 4.] Qui in ſutrina decumbebat, iudicatus eſt in [Pag. 7.] ſeptima cum rigore. Quæ etiam in Bullagore, non iudicata eſt ante rigorem. Sed nec rigor ſolùm, ſed horror ſignum eſt, ſed non adeò certum, iudicationis, vt in Nicodemo in Abderis: qui cum horruiſſet in vigeſima, ſolutus eſt à febre in vigeſimaquarta per ſu- [Conſt. 3. 10. & 12. Lang.] dorem, vt tertio Epidemiorum. Et virgo in Lariſſa, quæ cum inhorruiſſet in ſexta, iudicata eſt eadem die per ſudorem, ex ardente febre libera facta. Hoc eſt quod dixit in libro de Iudicatione: In febre ardente ſi inſuper adueniat rigor, exudare ſolet: In febre ardente, rigore ſuperueniente fit ſolutio. Hæc enim vna eſt cauſa generalis in rigore & horrore, quod cum fiant ex bilioſa & acuta materia ſparſa ſuper membra ſenſus ac motus, ſignificant iudicationem futuram, ex qua ſoluitur febris ardens: non quòd ſoluatur ex pauca illa materia, quæ fecit rigorem, vt credit Galenus, ſed quoniam ſignum eſt iudicationis. Eſt autem ſignum iudicationis, quoniam cum in venis antea contineretur, & iam incipiat expelli: igitur iam ſeparata eſt tota, quia non expellitur ante ſeparationem: & ideo concocta, quia non ſeparatur ante concoctionem: quare cum ſit concocta & ſeparata, & iam incipiat expelli, igitur ſubſequetur criſis, per quam deſinet febris ardens. Et hic eſt modus familiaris demonſtrandi Hippocratis, & ſua Dialectica. Cum verò repetierit rigor, & febris eſt ardens, ſeparatio facta non eſt, & ideo exitiale eſt: vt in muliere, quæ decumbebat in [12. Languentes, ex primis.] Mendacium foro, tertio Epidemiorum, quæ bis in vndecima riguit, & ſemel in tertiadecima, & mortua eſt die ſequenti. Vnde etiam illud: In oculorum diſtortione cum febre & laſſitudine rigor pernicioſus, primo Prædi- [Pag. 5.] ctionum. Rigor enim hic fit ex læſione neruorum, non ſecretione. Si ergo eſſet, quia ſpargeretur humor faciens morbum extra venas, eſſet ſemper & ſtatim & ſine alia iudicatione, ſalutis & cauſa & ſignum certum: at non eſt: non eſt igitur euacuatio humoris, facientis morbum extra venas, ſed indicium futuræ euacuationis.

APHORISMVS LIX.

Tertiana exquiſita ſeptenis circuitibus, quod longiſſimum eſt, iudicatur.

COMMENTARIVS.

Tria nos voluit ſcire ex hoc Aphoriſmo Hippocrates: Primùm, dies intermittentium penes circuitum debere numerari, ſeu acceſſiones. Sicut enim continuarum, quæ à flaua bile pura pendent, vltimus terminus eſt ſeptimus dies, ita & intermittentium. Quam ſententiam etiam in Prognoſticis ſe- [Pag. 8.] cutus eſt, dum dixit: Fit autem & quartanarum febrium conſtitutio ex eiuſmodi ordine. Secundum eſt, quòd febres quæcunque poſſunt circa ſuum vltimum terminum finiri, vt tertiana, in quatuor aut quinque acceſſionibus, non autem octo, nouem, niſi error in cura acciderit. Tertium, quòd ſicut humores habent in febribus ſuos circuitus, ita etiam habent in numero eorundem terminum: vt tertiana, ſi ex pura bile ſit, redit de tertio in tertium diem, & terminatur in ſeptem circuitibus. Quotidiana, ſi ex pura fiat pituita, redit ſingulo die, & terminatur ſexaginta diebus. Quartana autem, ſi ex pura fiat melancholia, redit ſingulo quarto die, & finitur in centum viginti circuitibus. Et ideo rectè [Tract. 2. Cap. 61.] dixit Princeps Prima quarti, quòd durat per annum, ductis enim centum viginti circuitibus per tria, & eſt numerus dierum circuitus, ſcilicet qui continet acceſſionem, & interuallum fiunt dies trecenti & ſexaginta, qui penè annum implent. Eſt enim annus dierum trecentorum ſexaginta quinque, cum quadrante non integro: vt in Supplemento Ephemeridum docuimus. Eſt etiam tertium, quod conſequitur ad hæc: & eſt, quòd acceſſio tertianæ puræ durat per horas duodecim, quotidianæ autem decem octo, & quartanæ viginti quatuor, cuius cauſa tabellam à latere deſcripſi. Nec eſt vt exigas alium ſenſum, tanquam etiam de tertianis, quæ in eo termino non finiuntur, loquatur Hippocrates, quantumcunque enim vera eſſent, de his non agit Hippocrates hic: nec omnia vera omni loco conueniunt. Porrò

	Tert.	Quot.	Quar.
Acceſ. hor.	12.	18.	24.
Period. die.	7.	60.	120.
Circ. altern.		Quotid.	Quart.

Porrò exquiſitæ tertianæ ſigna ſunt, vt habetur ſecundo de Differentiis febrium, &
Cap. 3. primo ad Glauconem: Rigor, qualis ſi ab
Cap. 5. acubus pungeretur, citra ſenſum frigoris vehementem, pulſus minimè inæqualis inter putridas, maior tamen ac celerior, maximè iuxta ſtatum: calor acris valde. Sitis, amaritudo oris, vomitus bilis, dolor capitis, hoc quartum ſignum in pleriſque non omnibus: acceſſio non vltra duodecim horas, ſæpe minor: ſudor in fine: pura tranquillitas magis quàm in aliis omnibus putridis, vrinæ tenues, & magis coloratæ. Nonum eſt ex circunſtantibus iuuentus, bilioſa temperatura, æſtas & calida, & multarum tertianarum euentus, & cauſæ bilem augentes, quæ præceſſerunt. Non tamen ille omnia connumerat, quod vix vnquam facit. Cauſam ergo quod in his circuitibus finiatur, aliam Galenus, aliam alij: nulli quicquam ad propoſitum ſanè, ſed vt aliquid dicere viderentur. Nam Galenus ait, quoniam continua ex bile exquiſita eodem numero acceſſionum finitur. Ridiculum, ignotum per ignotius, nec eſt cauſa hæc, ſed exemplum. Recentiores, quoniam eſt tenuis. Sit ſanè, hoc poteſt eſſe cauſa manifeſta breuitatis acceſſionum, non totius circuitus morbi. Propterea, ô amice, arduum eſt docere quæ neſcias. Dico ergo, quod materia tota cuiuſuis morbi, qui ſanari poſſit, & rectè curetur in omnibus, eſt tota præparata ab initio (& in hoc aberrat
Cap. vlt. Galenus ſecundo de Differentiis febrium, qui ſcribit, ſingulis diebus vniuſcuiuſque febris materiam generari exemplo abſceſſuum: ſed non eſt locus hic demonſtrandi tantam abſurditatem, cum præter cætera, ſi quis non comederet, neceſſe eſſet febres omnes finiri ſtatim.) cum ergo bilis ſic præparata ſit, non poteſt propter continuitatem putredinis, quæ fit, & tenuitatem ſubſtantiæ differri ſucceſio plus quàm per dies illos: aliter oporteret eam eſſe craſſam, nam vnius acceſſionis materia ab alia præcedentis accenditur: quare neceſſe eſt vt vel tranſmutetur, vel expellatur, vel ſuccendatur in eo tempore, cum actio naturalis caloris nunquam ceſſet. Et ideo omnes intermittentes verè ſunt continuæ. Calor enim ſemper putridus aut factus eſt, aut ſuccenditur. Ideo hoc bene dixit Galenus, in omnibus his quandam ſorditiem relinqui in pulſibus interualli tempore: ſed hæc eſt minima, vt dixi, in tertianis exquiſitis.

APHORISMVS LX.

QVibus in febribus aures obſurduerunt, ſanguis ex naribus fluens, aut aluus turbata, ſoluit morbum.

COMMENTARIVS.

28. VIſum eſt Galeno, quod ſuperior Aphoriſmus, cuius eſt initium, Quibus bilioſæ deiectiones: ſit par huius, nam ibi proponit, quòd ſurditas ſoluitur deiectionibus bilioſis: hic iiſdem, cum ſanguine è naribus fluente, quod ſi ita eſt, videtur Hippocrates fuiſſe immemor eorum quæ antè ſcripſerat, ſed non eſt ita, ibi enim recurſum docet ſcilicet, quòd bilioſis deiectionibus ceſſantibus, ſurditas aduenit: aduenientibus illis, ſoluitur. Et ita oſtendit viciſſitudinem cauſarum: propterea neque addit, In febribus, vt hic. At verò hîc docet modos quibus ſurditas, quæ cum febre aduenit, ſoluatur. Nam cum ſurditas ex obſtructione & frigiditate aduениat, vt in ſenibus & crapulæ deditis: febris verò morbus ſit calidus & ſiccus: ſurditas quæ ex ea prouenit, fit à cauſa cum febre coniuncta, non à febre. Igitur cum cauſæ febrium continuarum plerunque ſint bilis aut ſanguis, vt Galenus docet ſecundo de Cap. 1.
Differentiis febrium: par eſt, vt vel turbata aluo, & bile eiecta, aut ſanguinis effluxione Pag. 4.
per nares, morbus ſoluatur. Sed obiicies, quia in Decretorio plures adducit cauſas dicens: Quibus in febribus aures obſurduerunt, his non ſoluta febre inſanire neceſſe eſt ſoluit autem ſanguis ex naribus erumpens, aut aluus bilioſa egerens, aut dyſenteria accedens, aut genuum dolor. Dicemus itaque, per aluum turbatam & dyſenteriam & diarrhœam comprehendi. At coxarum dolor imperfectam iudicationem facit: non ignorantibus nobis, quod quæcunque ex optima iudicatione ſoluuntur, etiam per huiuſmodi poſſunt, at non contrà. Manifeſtum erat, ſi ſurditas per ſanguinis è naribus fluxum, aut alui turbationem ſolui poterat, poſſe etiam per decubitum ad infernas partes ſeu in contrariam finiri, quod ergo ille locus explicatum habet, hic ob breuitatem implicitè docuit.

APHORISMVS LXI.

FEbricitantem niſi diebus imparibus febris reliquerit, ſolet recidiuare.

COMMENTARIVS.

SCribitur hic Aphoriſmus & in ſecundo Pag. 5.
Epidemiorum, & maiore cum emphaſi hoc modo: Si non die impari febris dimittat, recidiuare neceſſe eſt. Ob id neſcio cur Galenus audeat negare illum eſſe Hippocratis. Durum hoc illi viſum eſt, quoniam in Prognoſticis hæc habet: Quibus febres ceſ- Pag. 9.
ſant ſine ſignis ſolutionis, neque in diebus indicatoriis, his expectandum eſt eas reuerſuras eſſe: cum antea iam declaraſſet inter iu- Pag. 8.
dicatorios plures pares numerari, inter quos decimumquartum, vigeſimum & trigeſimum quartum, quadrageſimum, ſexageſimum, eadem ſententia repetitur in Coacis prædi- Pag 5.
ctionibus, & clarius ibidem, ſed antè: Quibuſ- Pag 3.
cunque deſinunt febres non in diebus iudicatoriis, his recidiuæ fiunt. Atque ſic mallet Galenus legi Aphoriſmum, vt pro imparibus, Iudicatoriis ſubſtitueretur. Addunt exempla ex ipſo Hippocrate ægrorum, qui in quarta in quartadecima, vigeſima, vigeſimaquarta, & aliis diebus paribus, de quibus etiam ſuprà partim egimus, perfectè ſunt iudicati, 36.
& experimenta quæ quotidie videntur.

Propterea

Propterea quibuſdam applauſit Philothei expoſitio, quòd cum hic loquatur de acutis valde, qui intra ſeptimam diem finiuntur, & neque ſeptimus neque quintus aut tertius, quos ſuprà laudauit, pares ſint, conſtat impares omnes dies ad ſeptimum vſque criticos eſſe, igitur quod de imparibus dixit, de criticis dictum eſſe quiſque credat. Sed neque hîc, neque in Coacis prædictionibus acutorum meminit: nedum vt de valde acutis, qui ſoli intra ſeptimam diem terminari ſolent, verbum habuit. Præterea nec id verum erit ſemper, cum, vt diximus, Pericles in quarta ſit liberatus: ſubiecitque Hippocrates, Nec reuerſus eſt morbus. Reſpondeo ergo, quòd Hippocrates hîc loquitur de febribus, quæ relinquunt abſque iudicatione, cui enim dubium eſſe poteſt, quin ſi voluiſſet ſcribere de iudicatione, Quæ paribus in diebus iudicantur, ſolent recidiuare. Vel dicas, quod cum docuerit iudicationes fieri in acceſſionum diebus, & acceſſiones pares ſunt letalium morborum, vt viſum eſt, oportet iudicationes in paribus diebus non eſſe bonas: ſed ſpectare ad reuerſionem. Et ſi obiicias de quartadecima & vigeſima, quòd Hippocrates vult hos dies eſſe impares ratione acceſſionum: ita quòd quartuſdecimus dies eſt tertiadecima acceſſio, & vigeſimus decimanona. Sed vſque ad ſeptimam diem acceſſionis, & diei idem eſt numerus. Et hæc eſt cauſa quod dies iudicatorij vſque ad quartumdecimum diem numerantur per integras ſeptenarias, & pòſt non: quoniam in ſecunda ſeptenaria ſunt ſex acceſſiones tantum, & ſeptem dies: & in tertia ſeptenaria ſex acceſſiones, & ſex dies. Et hæc fuit ratio Hippocratis profundiſſima.

Text. 6. ex vltimis Tertij Epi.

APHORISMVS XXII.

QVibus in febribus morbus regius ante ſeptimum diem accidit, malum.

COMMENTARIVS.

REgius morbus, ſeu auriginoſus, vel icterus, vel arquatus à Latinis, duplex eſt: flauus ſeu niger, cum totum corpus eo colore inficitur. Atque primus à fellis veſica flauáque bile, ſecundus à liene & nigra bile fit. Manifeſtum eſt autem, quòd vt diximus in libro de Gemmis & coloribus, vel horum miſtione, vel flaua aliquantulum exuſta, vel nigra non exquiſitè exuſta medij multi colores generantur, medij viridis, cæruleus, amethyſtinus, aliúque illis proximi. Verùm vt flauus frequentiſſimus eſt, & rarus niger: ita medij colores exquiſiti, rariſſimi propter raritatem miſtionis vbique: at medij inæquales, frequentiores ipſo nigro. Cauſa raritatis nigri, eſt paucitas illius humoris in comparationem ad flauam bilem: magnitudo viſceris, ſcilicet lienis, & viarum quæ à iecore ad illum tendunt, & earum quæ à liene in ventriculum. Fit vterque morbus vna ex tribus cauſis: vel quoniam nimis iuſto plus generatur de huiuſmodi humore: vel quia genitus non ſeparatur: vel quia ſeparatus non poteſt emitti, ideo retinetur in ſanguine ipſo, & tranſmittitur ad cutim quaſi mẽbrum debilius, illamque inficit. Primumque ac magis oculos, & maximè interiores angulos, quòd ad eam partem venæ ſatis magnæ & in exteriore parte veniant: inde quòd pars illa cãdida ſit ac nitens, in qua maximè quiſque color deprehenditur: iiſdem fermè rationibus vngues, inde totus vultus, & circa oculos, magis prope naſum & in fronte, vbi cutis tenuior eſt, vnde etiam in pectore: minimè autem in malis ipſis, quoniam venæ magis eminent, & nulla caro ſubiecta impedit ſanguinem. Sed malè agitur, cum malæ etiã aurigine detinẽtur. Cauſæ igitur quòd copioſior bilis generetur, duæ ſunt: internæ & externæ. Internæ duæ ſunt, inflãmatio pro abſceſſu calido: túnceque eſt pernicioſiſſimum ſignũ, quia cauſa pernicioſa eſt per ſe abſceſſus iecoris: & inflammatio pro intemperie calida & ſicca, & fit morbus tunc quaſi familiaris aliquando. Et huiuſmodi viri ſunt crudeles, iracundi, perfidi. Et plerunque coniungitur eis diſpoſitio flatuoſa, & ſunt acres & impigri. Et color tyrannorum plerunque talis eſt, nam ipſi etſi natura non ſint tales, tales euadunt ob cogitationes, nam cogitatio exurit humores, & humores exuſti ferinas generant cogitationes. Et ſunt ſimiles leonibus ac ſerpentibus. Externæ tres ſunt, venenatorum ictus, vt echidnarum, & ſunt viperæ toto genere exitiales. Et mirum eſt, quod perſæpe in ictu oculi, icti ab his contrahunt talem colorem, adeò celeriter ſanguis immutatur. Et ideo etiam quòd euadant, integrè non ſanantur. Alij verò ex potu veneni mortiferi ſed in his non totum corpus æqualiter afficitur, ſed diuerſis maculis inficitur, luteis pleriſque ſed & nigris & cæruleis ac fuſcis, maximè in dorſo: quod etiam contingit in peſtilentibus febribus. Cúmque alicui poſt cibum morſus in ventriculo ſentitur, & aluus vel vomitur mouetur, & color intra ſex horas fit auriginoſus, & (vt dixi) maculoſus, ſcias quod ebibit venenum letiferum. Et ſi ſtatim hoc accidat, & frigent extrema, morietur omnino. Si verò appareat color poſtquam incaluerit, iam habet rationem iudicij, & ſupereſt ſpes ſalutis, ſi bene regatur. Et hæc eſt ſecunda cauſa. Tertia eſt, ex malarum aquarum, vt Hippocrates de phaſianis ait libro de Aëre, aquis ac locis: & cibi corrupti, & ſatietas, & vigiliæ ac curæ. Corrumpitur enim habitus bifariam: & ad calidum & ſiccum, & fiunt arquati: & ad frigidum & humidum, & fiunt cacechici, & eſt deterior corruptio: & peſſima eſt, cum vtroque modo afficiuntur, & eſt habitus mortuorum, habent enim fermè omnes colorem illum flauum, & carnem tumidam, & corpus inflatum, maximè ventrem. Sunt ergo quinque modi. Cum verò non ſeparatur bilis à ſanguine, cõtingit tribus modis: vel quia non coquitur, & ideo non ſeparatur & tranſmittitur celeriter ad cutim, vt natura ſe exoneret, vel quia veſica fellis eſt nimis imbecillis, & non trahit: vel quia eſt nimis plena, aut parua. Si verò ſeparetur, & non tranſmittatur, contingit duobus modis: vel vt non tranſmittatur ex

Pag. 11.

ex iecore ad veſicam fellis, vel vt ex veſica fellis non tranſmittatur ad inteſtina. Et vterque horum modorum eſt duplex, vt à duplici cauſa, vel ab obſtructione, vel à duricie locorum, maximè iecoris: vt ſint quatuor modi, & in vniuerſum duodecim, quorum magnam partem Galenus quinto de Locis deſcribit. *Cap.7.*

His viſis, afferamus demonſtrationem dicti Hippocratis, vt illum planè intelligamus. Morbus regius aut fit per criſim, aut per inflammationem: in febribus, per criſim bonam ante ſeptimam diem fieri non poteſt, nec ex inflammatione vnquam, hoc enim per ſe notum eſt: igitur ante ſeptimam ſemper malus erit. Quòd ante ſeptimam diem non poſſit eſſe per bonam criſim, patet, quia eſt traſmutatio: & viſum eſt in omni tranſmutatione materiam eſſe contumacem, tertio de Criſi. *Cap.3.* Sunt enim abſceſſus & decubitus propria morbis longis ac difficilibus: ſed materia huiuſmodi intra ſeptimum diem concoqui non poteſt: igitur talia fiunt ex oppreſſione naturæ: & ideo mala ſunt, ſi ante ſeptimum diem fiant.

Pag.10. Ex his patet ſolutio primæ obiectionis. Hippocrates enim quarto de Victu in acutis inquit: In febre bilioſa ante ſeptimum diem cum rigore morbus regius accedens, febrem ſoluit: verùm ſine rigore ſi accedat extra temporis occaſiones, exitialis eſt. Ibi Galenus negat eſſe hoc verum: ſed quomodo, non intelligo, nam Hippocrates ibi intelligit ardentes febres, quibus rigor ſuperueniens, vt antea dictum eſt, ſoluit morbum: *Aphor.58.* & cum ſubſequatur arquatus, ſignum eſt materiam morbi ea acceſſione depulſam ad cutim. Igitur duplici modo cauſa eſt ſolutionis febris, & duplex eſt ſignum in idem coincidens. Quòd ſi dicas, ergo non malum, vt hîc in Aphoriſmo. Reſpondeo, quòd ex dictis apparet conciliatio, nam hoc modo eſt malum, quia ſignificat materiam eſſe multam aut acrem, quæ naturam irritauit: in comparatione tamen ad præcedentem febrem eſt bonum, quia febris materia ad cutim protruſa eſt, & febris ceſſauit. In Aphoriſmo igitur hoc loquitur de ſigno: at in libro de Victu in acutis, de effectu.

Cap.43. Auerroes quoque Quarto ſuorum collectaneorum ſugillat Hippocratem, ſed certè modeſtiſſimè, dicens: quòd in ſua regione ſæpe euenit icterus in quinta die, & ceſſat febris, & quod hæc eſt ſententia etiam medicorum Perſarum, & maioris Indiæ, & Entalis. Et quod illud Hippocratis eſt verum in regione ſua, quæ eſt frigidior: ſed quod non eſt abſurdum, vt id quod accidit in ſeptima, in regione temperata contingat, eodem modo in quinta in regione calida. Et Braſauolus dicit vidiſſe morbos regios, qui finiebant febrem ante ſeptimam diem: ſed quòd non erant verè regij morbi. Dico vt prius, quòd Hippocrates non dicit hoc, ſed ſolum quod eſt malum: quia melius fuiſſet expectari coctionem, non tamen negat quin febris poſſit hoc modo finiri, aut alleuiari. Sed dices: Quid ergo lucrabor ex hoc dicto ab Hippocrate ſic interpretato, vt tu interpretaris? Multum equidem, nam ſi febris non minuitur, erit in maximo vitæ diſcrimine: ſin etiam minuatur & abſcedat, diu manebit cum illo malo habitu morbi regij. Ex quo ſi non omnino diligenter ſe cuſtodiat, in tabem vel hydropem tranſire poſſet, quia materia eſt contumax ac cruda. Quòd ſi poſt coctiones adueniſſet, ab vtroque periculo eſſemus immunes.

Plinius quoque carpit Hippocratem dicens, *Lib.16. c.12.* multos viſos eſſe, quibus morbus hic ante ſeptimum aduenit diem, & tamen ſanati ſunt. Cui, vt Auerroi, reſpondendum eſt, non enim hoc negat Hippocrates. Et ſi negare voluiſſet, dixiſſet letale, aut ſaltem valde malum, dixit malum, quia malum ex ſe eſt ſignum hoc, licet per accidens ſolui poſſit febris. Ob hæc igitur ſcripſit Hippocrates in libro de Iudiciis: *Pag.4.* In febribus ardentibus ſi accedat morbus regius, & ſingultus quinto die, letale eſt. Hic enim cum admittatur error à natura in maiore morbo, ſcilicet febre ardente, & conſequatur prauum ſymptoma, ſignificatur læſio maxima iecoris, & inflammatio, & mors.

Ipſe verò in libro de internis affectionibus *Pag. 20.* meminit quatuor generum morbi regij. Primum, quod fit ex pura bile flaua tempore æſtatis, maximè in quo caput præcipuè affligitur, & vrina tingitur, & fiunt quaſi eſcaræ ſub capillis, ſeu ſquammæ: & fit cum febre, rigore, dolore capitis: & ieiunus magis torquetur, & color eſt vt corticis mali punici, flauus, vireſcens. Et interficit in quatuordecim diebus. Secundum fit à melancholia cruda pleronque in hyeme, & fit ex ebrietate & frigore, & corpus eſt ſubdurum ac liuidum, febris cum rigore illum detinet, pruritum patitur, & venarum tumorem: letalis eſt non minus præcedenti, ſed ſerius occidit. Tertius eſt popularis, qui fit à repletione: & fit cum febre lenta & exigua, paruóque rigore, colos cutis vt in primo, ſed pallidior, dolor adeſt capitis, minus letalis eſt: prioribus longe, imò ſatis facilè ſanatur. Quartum fit à pituita planè: plerunque hyemis tempore, omnia pituita abundant, eſtque omnium mitiſſimum. Hîc Hippocrates de primo ac ſecundo genere intelligit: ſed non vt per ſe oboriuntur. Dicemus etiam de his paulò pòſt. *Aphor. 64.*

APHORISMVS LXIII.

QVibus in febribus quotidie rigores fiunt, quotidie febres ſoluuntur.

COMMENTARIVS.

IN Decretorio inquit: *Pag.4.* Quibus febribus rigor accedit febris ſoluitur, nec poſſumus dicere quòd intelligat de ardente, paulo antea, ſcripſerat enim. A febre ardente habito rigore ſuperueniente fit ſolutio. Hoc igitur idem intelligit ibi, quod hîc: & non de frigore, vt Braſauolus tranſtulit, repugnante litera Græca. Quid autem ſit rigor, & quomodo fiat, ſuperius viſum eſt. Galenus & plerique expoſitores hîc toto cœlo *Aphor. 46.* aberrant.

aberrant. Vnde torquentur & circa quotidianas & circa hemitritæos & duplices tertianas extenſas, generaliter omnes febres quæ non peruenire ſinunt hominem ad interuallum. Et caligant in clariſſima luce, parumque abeſt vt ſuo more non damnent Hippocratem. Afferamus demonſtrationem, & facilè omnia diſcutientur. Quibuſcunque febricitantibus rigores quotidie fiunt, iis quotidie materia extra venas detruditur: ſed materia detruſa extra venas, cum non habeat cum qua iuncta ſit neceſſariò abſumitur: ea abſumpta finitur illa febris, non enim poteſt accidens eſſe ſine ſuo ſubiecto, igitur vbi rigor fit quotidie, quotidie ſoluitur illa febris, non omnis febris: vtpote in hemitritæo remanebit ſua continua, in duplici tertiana quæ præoccupauit tempus.

Sed dubitaret aliquis, in extenſa tertiana, etſi ſoluatur febris, non tamen quotidie, ſed altera die, quædam enim vſque ad tertiam producuntur. Reſpondeo, quòd Hippocrates obuiam it huic dubitationi, dicendo Rigores, hi enim, vt declaratum eſt, cum ſint motus validi, non fiunt niſi ex materia leui, igitur in vna die finitur acceſſio. Quartana enim quæ longiſſimam habet acceſſionem, parum habet rigoris, & potius frigus, & tamen fermè ſemper finitur in vna die.

Iterum dices: Quædam continuæ ab initio incipiunt cum rigore, vt de Philini vxore primo Epidemiorum, *Lang. 4.* perſeuerauit enim febris eadem vſque ad vigeſimam diem, in qua mortua eſt. Huic obuiam it Hippocrates, dicens Quotidie: quod enim quotidie contingit, non contingit ſemel tantum, ideo clara eſt reſponſio.

At dices: Quid ſuperlucror ex hac doctrina? Reſpondeo, duo docet nos Hippocrates, primum, quod quamuis videantur permanere illæ febres, tamen quæ aduenit cum rigore, finitur. Secundum, quod vbi affuerit febris cum rigore, & non finitur, neceſſe eſt vnam continuam eſſe coniunctam, nam tametſi duæ eſſent tertianæ, aliquantulum intermitterent: & forſan etiam tres. Eſt autem è genere præcedentis, ſi quis bene animaduertat, in illo non malum ſimpliciter, ſed malum vt eo modo fit pronunciauit: ita in hoc non febre vacare ægrum dixit, ſed febrem illam finiri.

Ex his concidit conuerſio Fuchſij, per ῥίγεα frigora interpretantis. Sic enim verus non eſſet Aphoriſmus, vt quotidie febres ſoluerentur. Admonet tamen Galenus, & bene, quod in omnibus febribus, tametſi febres ipſæ ſoluantur, remanet tamen quædam diſpoſitio in ægro, qua non poteſt dici perfectè ſanus, in pulſibus, vrinis, coctionibus, appetentia, ſomnis, viribus.

APHORISMVS LIV.

QVibus in febribus ſeptimo vel nono, vel vndecimo, vel quartodecimo morbus regius ſuperuenerit, bonum, niſi dextrum hypochondrium obduruerit: ſi verò non, non bonum.

COMMENTARIVS.

HAud ſui immemor Galenus, ſtatim ad accuſandum Hippocratem deſcendit de interpoſito præcedenti Aphoriſmo: nos autem neceſſitatem huius facti oſtendimus, nam hunc clarum erat illi eſſe coniunctum, vt continuatio huius perire non poſſet. At niſi interpoſuiſſet præcedentem, nemo poterat intelligere cur appoſitus eſſet. Declaraui enim, quid in eo docet Hippocrates bonum non ſimpliciter, ſed in eo quòd aduenit rigor quotidie: ſicut nec in illo malum ſimpliciter, ſed in eo quòd ante ſeptimum diem fit. Melius vtique feciſſet, ſi modò ea vltima verba, Si verò non, non bonum, in textu, quod ſuſpicor non habuiſſe, declaraſſet. Senſus igitur vnus erit: Si in febribus morbus regius ſuperueniat diebus enumeratis, bonum erit, niſi dextrum hypochondrium obduruerit. Sed ſi aliis diebus non hic enumeratis aduenerit, quamuis hypochondrium non obdureſcat, non erit bonum. Quia, vt diximus, decubitus omnis per ſe malus eſt: cum ergo fiat natura non dominante, malum prædicit. Vnde tertio de Morbis vulgaribus, ſegmento *Com. 5. in fine.* primo, omnes abſceſſus (non ſolùm æruginoſum) factos ante coctionem malos eſſe, poſt coctionem autem bonos. Igitur ſeu ante ſeptimum quacunque die, ſeu poſt ſeptimum in die non iudicatoria, ſemper fit ante coctionem: igitur malum. Oportet igitur in duabus propoſitionibus hoc fundari, quarum prima eſt, quod ſtatim facta coctione natura mouet: aliter quid prohiberet, ne facta coctione in vndecima expelleretur humor in duodecima, vel tertiadecima? Et ita eſſet bonum, & non in illis diebus. Secunda eſt, quod coctio non perficitur niſi in diebus criticis enumeratis: aliter poſſet concoqui in duodecima, & expelli & ſanari, & non eſſet verus Aphoriſmus.

Multa hic prætermittit Galenus, quæ eſſent vtiliora accuſatione Hippocratis. Primùm, quid voluerit dicere per illud, Non bonum. Sed forſan, vt dixi, non habuit in textu: vult ergo dicere non bonum, quoniam vix ſanantur, & ægrè: perſæpe etiam in hydropem deueniunt, quidam tandem moriuntur, vt Hermocrates, qui fuit factus auriginoſus in ſexta die, & mortuus eſt in vigeſimaſeptima. Aliud eſt, quod ex errore poteſt differri hæc tranſmutatio: & hoc modo adhuc bona non eſt, non tamen adeò mala vt ſi fiat à natura Hippocratis tamen omnes regulæ intelliguntur, in his qui bene reguntur & in victu & in medicamentis. Dubitabit etiam aliquis, ſi vltra quartumdecimum morbi huius tranſmutatio differatur, an erit bona. Dico quod Hippocrates vult, quod ſit in die critica, aut indicatiua ſaltem: licet vndecima poſſet laudari magis, vt dies impar quàm indicatiua. Nihilominus declarat ſe velle ſequi *Aphor. 63.* regulam de ſudore datam ſuperius, niſi quod morbus regius non eſt bonus ante ſeptimum quamuis in die impari: ſudor autem, modò ſit in impari, eſt bonus etiam ante ſeptimum. Similiter quæret aliquis, an deterior ſit ante ſeptimum, an poſt ſeptimum, non in diebus

enumeratis? Reſpondeo, quòd deterior eſt ante ſeptimum: quia dicit malum, hic autem non bonum. Rurſus dubium eſt, an in morbo regio ſplenis, & nigro, cuius meminit ſecundo de Morbis, ſoleat dextrum hypochondrium inflari? *Pag.12.* Dicit ibi Hippocrates, quod ſplen: & ideo non intelligitur hic Aphoriſmus de eo genere morbi regij, ſed communi, de quo tertio de Morbis. Et dicit, quod *Pag.4.* refert colorem malicorij, qui eſt pallidus cum virore. Quòd autem morbus regius niger fiat à ſplene, dicebat Hippocrates ſecundo de Morbis vulgaribus (volo autem omnia referre, quamuis hic non omnino neceſſaria.) *Partic.1. in fine.* Quibus id quod medium eſt inter abdomen & cutem, inflatur, & non ſedatur, color eſt velut qui multum pallidus eſt, & ex candicante pallet: quoniam omne huiuſmodi ab hepate eſt, & ex hoc ſunt hepatici in his morbi: Et morbi regij ab hepate ad ſubalbidum colorem vergunt, & qui ex aqua intercutem, & ex pituita alba laborãt, qui verò à ſplene ſunt tum hydropes tũ morbi regij, nigriores ſunt. Experientia etiã hoc confirmat, quod lieñ prius dureſcit in his: & ſi modò epar, etiam fit pòſt. Porrò vt ad rem reuertar, hic Aphoriſmus cum alio magis clarè ſcribitur *Pag.4.* libro de Coacis prædictionibus, vt ſit ſenſus clarior: Morbus regius ante ſeptimum diem accedens, malum: ſeptimo verò ac nono & vndecimo & decimoquarto, iudicatorius eſt, ſi non præcordia induret: ſin minus, ambigua res eſt. Quaſi dicat: Si præcordia induret, tunc res eſt ambigua: quia ratione diei bonum eſt, ratione tamen illius duriciei eſt periculoſum, ideo ex hoc lucramur, quòd huiuſmodi duricies non ſunt omnino pernicioſæ, vt quidam exiſtimant. Non eſt autem hoc *6. Aph.40.* idem, quod inferius dicet: Morbo regio laborantibus, ſi fiat epar durum, malum. Hic enim dicimus, quòd duricies ſimul cum morbo regio adueniat: in Aphoriſmo illo, quod duricies adueniat poſt morbum regium, hoc enim longe deterius eſt, propterea locum illum conſules.

Pag.8. Sciendum quòd vt habetur in Coacis prædictionibus, licet in febribus morbus regius quandoque vt hic ſalutaris ſit, ſi tamen febres ſint cum delyrio, ſemper morbus regius eſt malus. Et illud quoque non prætermittendum, *Conſt.3. Pag.1.* quod dicitur primo Epidemiorum: Si morbus regius adueniat ſexta die (intelligendum eſt etiam eo magis in aliis diebus non iudicatoriis) & fluat copioſus ſanguis è naribus, aut fluat aluus, aut multitudo vrinæ erumpat, liberantur & euadunt: & eo magis, ſi hæc omnia. Sed ſi nihil horum, ſolent perire.

APHORISMVS LXV.

IN febribus circa ventriculum & fortis ęſtus & cordis morſus, malum.

COMMENTARIVS.

HIc Aphoriſmus vix poteſt bene explicari ob ſermonis homonymiam, nam duo ſunt verba, *κοιλίη* & *καρδιωγμὸς*, quorum primum ſignificat propriè ventrem, ſed non pro ventriculo accipitur: ſecundum autem oris ventriculi morſum, & cordis palpitationem, hocque propriè. Et de his ambobus vt par eſt, admonemur à Galeno in Commento. Verùm ego, quanquam verterim vt reliqui, magis tamen in proprio ſignificato legendum puto hoc modo: In febribus circa ventrem vehemens æſtus & cordis palpitatio, malum. Vehemens enim æſtus ventris ſignificat feruorem ebullientis bilis, vt etiam morſus acris: at cordis palpitatio vel ob humorem prauum, vt in peſtilenti febre: aut malam intemperiem, vt in fine ardentium febrium: aut imbecillitatem magnam vitalis facultatis, quodcunque horum peſſimum eſt. Ergo feruor ille ſignificat ardentes febres, quia in his bilis eſt in iecore & ventre, vt Galenus teſtatur ſecundo in *Com.10.* primum de Morbis vulgaribus Palpitatio verò malignitatem, aut cordis imbecillitatem. Cum verò poſſint hæc ſigna ſimul & ſingillatim intelligi, ſingillatim intelligenda ſunt, ſic enim frequenter videntur.

APHORISMVS LXVI.

IN acutis febribus conuulſiones, & circa viſcera dolores vehementes, malum.

COMMENTARIVS.

EAdem difficultas quæ in priore, nam ſingillatim poſſunt intelligi: rarò enim coniuncta hæc videntur, doctrina autem Hippocratis, eſt de his quæ frequenter apparent. Sed cur coniunxit ergo illa? Breuitatis cauſa, dicet quiſpiam. Abſit, ſolum hac cauſa: ſed cum iungit, vel ſimul vult intelligenda, vel habere vult parem fermè vim, hoc enim malum latiùs extenditur. At cum dico, Conuulſiones, in febribus acutis periculoſſimum dico caſum, ita ergo de vehementibus circa viſcera doloribus eſt intelligendum. Cum ergo dixerit Malum, non letale: palàm eſt quod nõ intelligit de conuulſione, quæ fit à ſiccitate, à qua forſan nemo euadit. Turpe enim eſſet Hippocrati, tanquam nos derideret, dicere malum de eo quod letaliſſimum eſt, & præſentem affert mortem. Itaque Galenus non *In fine.* eſt omnino aſſecutus illius ſententiam. Quin potius dicamus, vt in Decretorio. Si à febre detentum conuulſio corripuerit, ſoluitur febris eadem die, vel poſtridie, vel tertia die. Sed quia tranſmutatur in morbum deteriorem, ideo commutatio iſta mala eſt. Cum verò dixit de doloribus idem: fiunt enim ex *Pag.12.* mordacibus humoribus. Vnde in Coacis prædictionibus: Duricies circa ventrem cum dolore in febrientibus, cum horrore cibum auerſantibus, ſi aluo inſuper parum humectata purgationem non faciant, ad ſuppurationem peruenient, at hic de tumore nihil agitur. Propterea non de abſceſſu, ſed humoribus eſt intelligendum: melius ergo eſſet *Aphor.7.* vt illud adderemus ex 6. particula, quod ta-

les

les dolores minimè ſublimes ſunt dicemus autem ſuo loco, nam ſublimes, ait, ibi vehementes non ſunt. Manifeſtum eſt igitur, quod neque de abſceſſibus hîc agit, neque de conuulſione, quæ in febrium acutarum fine accidit: ſed ea quæ febrium initia ſequitur, qualis in infantium febribus frequens contingere ſolet, à qua tamen plures liberantur: ideo malum dixit, non letale, nec tamen putes ſpeciale eſſe dictum. Sed conuulſiones complectitur, quæ ſunt à ſiccitate: & dolores, qui ſunt ab inflammatione.

APHORISMVS LXVII.

IN febribus ex ſomnis timores vel conuulſiones, malum.

COMMENTARIVS.

ET hic pariter non animaduertit cur hoc dixerit, cum in ſecundo, Aphoriſmorum generaliter pronunciauerit: In quo morbo ſomnus laborem facit, letale; hîc verò cum multo deteriora laboribus ſcribat, nempe timores & conuulſiones, quæ per ſe ſunt pernicioſæ, & eo magis in febribus: hic adiiciens etiam à ſomno, poſtmodum ſubiungit, Malum: cum debuerit adiungere, Letaliſſimum. Has quæſtiones par erat Galenum attigiſſe, ſed abſit vt duri quicquam arrodere velit. Intacta enim erant hæc à prioribus, expoſitoribus, intacta etiam ab illo. Sed videamus quæ ſuprà diximus, ibi: In quo morbo ſomnus etiam ſtatus tempore, & declinationis laborem facit, letale eſt: hic verò generaliter quouis tempore ſomno ſuccedat timor aut conuulſio, malum. Sed ſi in ſtatu vel declinatione, erit letale non ſolum, ſed letaliſſimum. Vides igitur quomodo apertè differant hi duo Aphoriſmi. Timores ergo, melancholiæ dominium ſignificant: etſi cum perturbatione ſint atræ bilis. Oſtenſum eſt autem à nobis in Arte medendi parua, neminem poſſe ex febre interire: niſi humores ad naturam alterius horum ſint tranſmutati. At conuulſiones non ob cauſam, ſed morbum occidunt Apparet autem, Galenum & omnes expoſitores aberrare toto cœlo: quandoquidem maximè excipiunt, quod præcipuè intendit Hippocrates, ſcilicet tempora initij & incrementi. Nam qui Galenum & hos tueri vult fruſtra, oportet vt abſurdum oſtendat Hippocratem.

Aphor. 1.

APHORISMVS LXVIII.

IN febribus ſpiritus offendens, malum: conuulſionem enim ſignificat.

COMMENTARIVS.

HAbet hîc ſpiritus offendẽs interruptionem & repetitam attractionem in inſpiratione, quod frequentius accidit tũ etiam expiratione, muſculis ſepti tranſuerſi iã conuelli incipientibus: quamobrem nil mirum ſi conuulſionem ſignificare prædicit, vtpote iam cœptam, & eo in loco qui vitæ maximè neceſſarius eſt. Eſt autem ſimile hoc fermè illi 6. Aphoriſmorum: In acutis febribus luctuoſa ſuſpiria, malum. Quod verò & in inſpiratione hoc contingat, 2. Epidemiorum docuit Hippocrates, dicens: Dupla intrò reuocatio veluti ſuperinſpirantibus. Quæ verba etiam in ſexto repetit, & in expiratione in Coacis prædictionibus: Spiritus qui cum ſuſpiriis extra feruntur. Meminit horum Galenus tum in Commento hic, tum in tertio de Difficultate ſpirandi, & maximè vbi agit de Lycia, & citat locum ex 2. Epidemiorum. Spiritus intrà duplicabatur. Vult ergo nos docere Hippocrates, quoniam ex leui coniectura, quo ad ſenſum, deueniamus in cognitionem futuræ conuulſionis, ex qua mors ſubſequi ſolet, maximè cum ſub morbi fine hæc acciderint.

Aphor. 12. Pag. 1. Pag. 2. Pag. 13. Cap. 9. Par. 1. poſt medium.

APHORISMVS LXIX.

QVibus vrinæ craſſæ, grumoſæ paucæ, non ſine febre, multitudo veniens ex his tenuis, iuuat: præcipuè verò tales veniunt, quibus ab initio vel breui, ſedimen eſt.

COMMENTARIVS.

VIx effugere poterat Galeni increpationem Hippocrates, taxat illum quòd dixerit Tenuis, dicens: Tenuioris dicere debuit, quippe quæ ad craſſam comparata, ſolum tenuis ſit: per ſe verò mediocris & concocta, adiiciens, hunc Aphoriſmum etiam ſic intellectum eſſe de his quæ rarò accidunt. Itaque quis ferat iure hunc hominem & tamen non deerunt qui me iniuſtè calumniabuntur, haut memores me iuſtè tueri cum veritate vtiliter Hippocratem, Galenũ iniuſtè magna cum iactura medicorum & humani generis accuſare. Vter noſtrûm delinquat, apparet: niſi adeò in Galeni verba iuraſſent, vt iam non Galeni commentaria in Hippocratem, ſed Galenum ipſum appellent, omiſſóque textu legant ſolùm commentaria. Sed mittamus hæc, & oſtendamus, Galeni interpretationem præter id quod damnet Hippocratem, falſam eſſe, & inutilem. Et quanquam de vrinis quatuor libros conſcripſerim ſatis magnos, non poſſum tamen hac in parte deeſſe Hippocrati, & quod magnifaciendum eſt, magis ipſi veritati. Putat primum Galenus, eam eſſe rationem vrinæ, quæ per criſim eiiciatur, & quæ ſignificet. Ipſe cum dicat, rarum eſſe quod ſcribit Hippocrates: imò illi addo, vix vnquam accidere non ſolùm, ſed poſſe, ſi interpretationem ſuam ſequamur. At ſi (vt verba iacent) ego ſæpius vidi, ac frequenter & in dies contingit, medicinam legitimè exercenti, & ne res teſtimoniis agatur, ratione deſumpta ex his met quæ ipſe ſupponit in Commento, edocebo Inquit enim: Par eſt multas effundi vrinas, quoniam multa fuit retenta vrina, nam pauca effluxerat ob craſſiciem. Et rurſus ait:

Cum magna pars humorum illorum craſſorum eiecta ſit, reliqua concoquatur, tunc excernuntur multo prioribus tenuiores. Demum adiicit, quod ſedimen illud haud bonum eſt, ac concoctum. Quibus ſuppoſitis, ſi iam conceditur multam retineri vrinam, igitur non poterit eſſe concocta: quoniam natura non poteſt tantam multitudinem ſuperare: vt nec in cibis. Præterea cum ſit iam diu retenta, igitur corrupta, ergo non concocta. Addo, quòd cum materiæ craſſæ illæ diſſolutæ ſint, igitur & vrina ab igneo calore, & ita perueniet ad ſubtilitatem maiorem. Ideo dico quòd Aphoriſmus eſt per ſe clarus & illius exemplum ſæpe vidimus.

Supereſt modò vt exponamus verba illa difficiliora, (Præcipuè verò tales veniunt, &c.) nam Galenus inter reliqua quod erat exponendum, omittit, Hippocratem autem in manifeſtè veris accuſat. Igitur ſenſus horum verborum eſt, quod hæc multitudo vrinæ tenuis, ſi ab initio morbi, vel ſtatim pòſt craſſa & grumoſa, & pauca venerit, expectanda erit: quod certè experimento comprobatur fermè in omnibus. Sed dices, Vbi coctio? Dico quòd non eſt neceſſarium vt præcedat coctio illa exquiſita in vrinis ſemper, ſed ſufficit vt ſint bene coloratæ, & non tenues, vt in Herophonte, Cleanactide, Metone Clazomenio, muliere quæ decumbebat in littore, 1. Epidemiorum: cum in quibuſdam etiam tenues fuerint. Multo verò minus, vbi criſis per vrinam fit. Vix enim vnquam antè vrina concocta apparet.

Lang. 3. 4. 7. 10. 11.

Pag. 3.

Verùm obiici ſolet illud ex Decretorio: Si vrinæ ab initio ſimiles non fuerint, ſed ex tenuibus craſſæ fiant, & penitùs tenues, tales ægrè iudicant, ac inconſtantes ſunt. Vult Hippocrates, quod mutatio magna in vrinis ad vtrumque extremum, ſcilicet mala ſit ex medio: at de extremo in extremum ſemper ad craſſam, mala: ad tenuem etiam, ſi cum paucitate fuerit. Repetamus ergo ſenſum Aphoriſmi: Cum in vrina principaliter conſiderentur ſubſtantia, quantitas, qualitas, & contenta: in Aphoriſmi initio accipit tria, omiſſa qualitate, cum de hac ſit inferius verba facturus: ſcilicet quantitatem, ſubſtantiam & contenta. Grumoſas appellat, in quibus contenta craſſa ſunt inæqualiter, nam craſſicies æqualis quandoque inuicta eſt: & tam diu ſupprimit, quandiu ad mortem perueniant. Cumque vrina hæc multa profluxerit, nonnunquam moriuntur, etſi melius ſe habere videantur: ideo iuuat per ſe non ſimpliciter. Iam enim corrupto ſanguine, & debilitatis viribus, etſi materia morbi educatur, & morbus etiam ceſſet, ex alio tamen morbo ex priore genito pereunt. Ero autem breuiter ob id, quod vſque in finem libri de nulla alia re continuato ſermone, quàm de vrinis, ſermonem facit.

In 72. 74. & 81.

APHORISMVS LXX.

QVibus vrinæ perturbatæ, quales ſunt iumentorum, iis dolor capitis vel adeſt, vel aderit.

COMMENTARIVS.

NOn eſt cur meminerim hac in parte Galeni, qui doctrinam de vrinis totam confudit, vt in libris de vrinis docuimus. Neque enim in quo differant concreta, turbida & confuſa cognouit, namque vrinæ ſemper concreſcunt à frigore, & turbantur à calore, & confunduntur ab imbecillitate. Ignoſcant ergo lectores, ſi parcè vſque in finem de eo verba habuero, cum nullius partis medicinæ quam huius expers magis fuerit, neque enim vbi & quomodo fieret dignouit: potius conſulamus Hippocratem, qui nihil ignorare in arte viſus eſt. Is igitur in ſeptimo Epidemiorum inquit: Eualcidæ famula cum multo tempore denſæ vrinæ prodiiſſent, & capitis dolores adeſſent, phrenitica facta eſt, & mortua eſt. Eodem modo ex vehementibus doloribus. Nam vrinæ denſæ & conturbatæ certum ſignum ſunt doloris capitis, & conuulſionis, ac mortis. Et rurſus parum antè: Polyphanto in Abderis prodiit vrina rubicunda, conturbata, velut iumenti: mente motus eſt phenitico modo, mortuus eſt in vehementibus conuulſionibus. Quidam cauillantur Hippocratem, volentes vt adiiceret In febribus: quia dicunt, citra febres non eſt verum, vt in equitantibus incommodè, dico etiam, Ex eſu peponum vrinæ mihi proueniunt valde turbidæ, ſine dolore capitis, omnia hæc ex ignorantia adueniunt verborum, ad quid adieciſſet Hippocrates, Quales ſunt iumentorum, ſi quod ſint turbidæ ſufficit? Vrinæ iumentorum duo alia habent, quod ad ſubſtantiam attinet: omitto modò de odore tetro, & etiam colore: ſcilicet quòd ſunt vehementer turbidæ, ſcilicet miſtis materiebus craſſis: deinde quod non clareſcunt, aut reſident. Cum igitur hæc inueneris in vrinis turbidis, ſcies non tenum vitio tales eſſe: etenim in illis turbulentum ab vrina intra aliquot horas ſeparari ſolet. Sed neque materia eſt adeò craſſa.

Pag. 21.

Demonſtratio igitur talis eſt: Si vrina fuerit huiuſmodi, neceſſe eſt materiam craſſam ob ſubſtantiam contentorum à magno calore præter naturam agitari, aliter non poſſet miſceri ſubſtantiæ vrinæ: & naturam eſſe imbecillem, aliter non eſſet confuſa: igitur oportebit propter calorem cum ſit attenuata, ferri ſurſum, & à capite recipi ob imbecillitatem, quare fiet dolor. Quòd verò pluribus caput doleat citra vrinas, clarum eſt: quandoquidem execrabilis eſſet morbus capitis dolor, ſi ſemper cum huiuſmodi vrinis accideret, namque hæ vrinæ ſi ſint quales dixi, ne decipiaris omnino, fermè ſemper occidunt hominem. Apparent autem in morbis peſtilentibus, & plerunque fœtent, & tunc peſtilentiæ quaſi certum ſignum ſunt. Porrò totam hanc tractationem breuiter percurram, propterea quæ de illa in eis libris ſcripſi. Non omittam tamen illud Adeſt, vel aderit, quaſi dicat: Vrina huiuſmodi præſentem quandoque ſignificat diſpoſitionem, etſi tum deterior eſt: quoniam ſemper futurum indicat, & ob id perſeuerantiam: quia tamen vulgus non id nouit, quòd futurum non excludit

cludit præſens, propterea nos de hoc admonuit. Memento quod in Coacis prædictioni- Pag.16. bus etiam de alba intelligitur, inquit enim: Alba, velut iumentorum, capitis dolorem.

APHORISMVS LXXI.

QVibus ſeptima iudicatur, his nubeculam habet quarta die rubeam, & alia ex ratione.

COMMENTARIVS.

TOt mihi occurrunt, quæ confuſionem in dictis Hippocratis patiunt, vt niſi ad demonſtrationes recurrerem, impoſſibile eſſet eius mentem explicare: quorum omnium Com.64. cauſa eſt, facundia nimia Galeni, & tractatio poſtmodum parum diligens. Dixit tamen ſuperius, quòd natura vbi coxerit materiam, ſtatim mouet illam, igitur fieri non poteſt, quod dicit Galenus, vt ſit cocta in quarta, & fiat criſis in ſeptima, niſi in malo curandi modo. Si ergo criſim expectare oportet, etiam perfectam coctionem expectare ea die: igitur in die indicatiua mediam, ſcilicet in medio itinere. Sed quarta eſt indicatiua ſeptimæ, ſecunda Aphoriſmorum: igitur in 24. quarta apparebit ſignum mediæ coctionis. Eſt autem media coctio rubra nubecula, igitur illa expectanda erit in Quarta. Sed quia videbat Hippocrates, quod non eſt neceſſarium ſemper vt vrina in criſi ſit perfectè cocta, ideo ſubiecit illa verba, Et alia ex ratione, tria innuens. Primum, quod erit dimidia coctio in quarta non perfectæ ſemper, ſed eius quæ futura eſt in ſeptima: veluti ſi in ſeptima erit multa, & craſſa erit: in quarta multa tenuis, bene colorata. Secundum, vt intelligeremus eadem ſigna debere intelligi in aliis generibus ſputi, tum accidentium. Tertium, vt in aliis diebus, vt in vigeſimaſeptima pro trigeſimaquarta, in quadrageſima pro ſexageſima aut octuageſima, atque ita de aliis. At verò rectè ſubiungit Galenus quòd exemplum Hippocratis de quarto & ſeptimo firmius eſt quàm in reliquis. Quibuſdam enim ſignum mediæ coctionis apparuit in vndecima die, & facta eſt criſis in quarta decima: aliis in decimaſeptima, aliis in vigeſima. Et rurſus dicit vidiſſe ſignũ in ſeptima, & iudicatus fuit in quartadecima. Quia ergo determinare hoc longum fuiſſet, obid Hipp. paucis regulã generalẽ tradidit: velut ſi dicamus, quod in vndecima appareat multa vrina mediocris ſubſtantiæ, coloris boni cum ſedimento rubro, indicabitur in quartadecima: & ſi cum ſedimento rubro fuerit, vrina tenuis & boni coloris in decimaſeptima, & ſi ſit tenuis & rubra cum ſedimento ſeu nubecula rubra (nam nunc non diſtinguo) iudicabitur in vigeſima. Sed dices, quod etiam obiicit Galenus in expoſitione, Hippocrates in Prognoſtico inquit: Si verò fuerit vrina Pag.4. ſubrubra, & ſubſidentia eius ſimilis & leuis, diuturniorem quidem hæc morbum quàm 2. Prog. prior ſignificat, ſed valde ſalutarem. Vbi Ga- Com.27. lenus exponendo dicit, quòd talis vrina ſignificat, ſed valde ſalutarem. Vbi Galenus exponendo dicit, quòd talis vrina ſignificat non ſeparari ſanguineam partem, nec planè euinci ipſius vrinæ. Itaque hoc non repugnat dictis Hippocratis: quia ſi alba fuerit, ſignificat ſtatim ſolutionem morbi. Sed rarò accidit, niſi in ipſa die criſis, vt ſit omnibus naturis abſoluta vrina. At dices: Si eſt indicandus morbus ipſo die in concocta vrina, quare Hippocrates non id dixit: ſed ſolum ſecuritatem morbi, & breuitatem ſignificare dixit: Et maximè cum præſupponat, per totum morbum perſeuerare? igitur non ſignificat criſim ſtatim. Reſpondeo, quòd aliud eſt de mutatione, aliud de ea quæ perſeuerat, quæ non poteſt ſignificare morbi materiam. Dictum eſt autem ſuo loco, quando morbus ſit crudus, & vrina cocta, de mente Hippocratis.

APHORISMVS LXXII.

QVibus vrinæ albæ & perſpicuæ, malæ: præſertim ſi in phreniticis appareant.

COMMENTARIVS.

VT in primo de Vrinis viſum eſt, hoc genus perfectæ eſt cruditatis ſignum, ac primum, quod ſemper malum eſt & in ægris & cum perſeuerat: magis verò ſi vtrumque adſit, & in acutis mortem breui, in diuturnis morbum ſignificat inſanabilem: in morbis autem capitis, præcipuè phrenitide, deterior atque eo magis ſi permutetur ex mala, & ad contrarium, velut ex vinoſa vel fuſca vel nigra, vel cærulea vel viridi, craſſis, tunc enim intra tertiam diem mortem prædicit. Percurramus verò cauſas omnes aquoſæ vrinæ, ſic enim vocatur alba & perſpicua. Prima eſt, potus aquæ maximè copioſæ, cum enim non poſſit euinci, prodit qualis bibitur, magis autem tempore hyemis: & ſenibus ac mulieribus, non ſolum quod frigidiores ſint, ſed quia ob ſitum minus in veſica retinetur. Propterea dicebat Hippocrates ſexto Epide- Sec.3. miorum: vrina concolor cibo & potui, & qualis fuerit intus colliquatio. Et hic modus ſolus eſt innoxius aliquando in ſanis. Vidi enim matrem meam, etiam cum biberet vinum, quandoque permultos dies in hyeme talem mingere vrinam. Secunda, eſt obſtructio in renibus atque locis vicinis, & maximè cum ibi abſceſſus durus fuerit: & ſi non adſit, dolores tandem prænunciat congregata ſordicie, atque retenta: vnde lapilli, arenulæ ac talia. Tertia eſt hectica renum, & extenuatio locorum huiuſmodi, in quibus ſolet concoqui vrina. Quarta, eſt caliditas renum ac iecoris, trahentium potum, & non concoquentium, vt in Diabete, profluit, enim aqua vt bibitur. Quinta eſt, cum non continetur ob imbecillitatem membrorum vrinæ à cauſa frigida, vel ob multitudinem potus: vt in his qui bibunt copiam aquæ, præſertim Thermarum Villæ atque Lucenſium, vel aliarum, prodit enim, qualis bibitur. Sexta eſt ſicca

ſicca & frigida intemperies iecoris, confirmata præſertim, à frigiditate enim alba, id eſt aquei coloris: ſic enim album intelligi debet, cum omnia perſpicua talia ſint, aqua, vitrum, cryſtallus, adamas, vt in libro de Coloribus & gemmis docuimus: à ſiccitate tenuis, atque ideo perſpicua efficitur. Atque hæc tandem mortem affert ex doloribus, plerunque ob retentionem eorum quæ excerni debent. Vitant periculum diu, ſi natura protrudat ſalſum humorem ad cutim, perpetiatúrque homo quandam ſcabiem quaſi perpetuam: vt ego patior, & paſſus ſum. Sed intemperies eſt lenis, & ætatis beneficio etiam rationis victus potius imminuta quàm acta. Septima eſt, quæ maximè huius Aphoriſmi extremæ parti conuenit, cum bilis alio fertur, præſertim ad caput, vt in phreniticis: fitque vrina alba, & ſæpe etiam, vt vidi, egeſtio, quæ ſtatim quaſi perimit. Sed generaliter alba vrina noxia eſt in morbis capitis.
Pag. 27. Vnde illud Coacarum prædictionum: Comitiali morbo laborantibus, vrinæ tenues & crudæ, præter morem ſine repletione, morbi inuaſionem ſignificant: tum aliàs, tum ſi quis dolor aut conuulſio in ſummum humerum aut dorſum aut collum incidat, aut torpor corporis fiat, aut ſomnium turbulentum
Pag. 3. viderit. Sic illud eiuſdem: Vrina aquoſa quandoque ſignificat affectiones ſtatim turbulentas, vigilias inducentes & delyrium, quæ ſanguinem largum fundunt, & ſic ſoluuntur. Octaua, eſt lapis in veſica vel renibus, etiam
Pag. 7. ſi non obſtruat, & reducitur ad Quintam. Vnde illud in libro de Aëre, aquis & locis: Vrinam ſplendidiſſimam calculoſi mingunt ad modum ſeri, & loquitur de lapide veſicæ. Cum enim ob irritationem contineri vrina non poſſit, cruda mingitur. Fieri enim non poteſt, vt non contenta concoquatur: ex quo apparet, non ſolùm in iecore & renibus, ſed etiam in veſica vrinas concoqui. Nona cauſa ad exitum potius reduci poteſt, velut illud
Pag. 13. in Coacis prædictionibus: Vrina aquoſa aluos temporis progreſſu malè afficiendas ſi-
Pag. 5. gnificat. Et in Prognoſtico: Quicunque tenues & crudas vrinas mingunt, multo tempore, ſi alia velut ſuperſtitibus futuris ſigna fuerint, his expectare abſceſſum oportet in
Pag. 26. locis infrà ſeptum tranſuerſum. Et rurſus in Coacis prædictionibus: Vrina aquoſa aut turbata friabili aſperitate aluum liquidam eſſe ſignificat. Comparatur autem vrina quandoque ad conditionem ſtatus huiuſmodi: In quibus febris ceſſauit, ſi vrinæ crudæ ſint, & alia ſigna non ſecundum rationem euenerint, morbus in die iudicatoria recidi-
Pag. 4. uat, in Decretorio ait Hippocrates. Quan-
Pag. 26. doque ad mutationem referuntur, velut rurſus in Coacis prædictionibus: Tenuis valde vrina, ſi denſa fiat, num ſudorem futurum indicat? Quandoque ad operationem: Quibus ab initio vrinæ tenues, tales ne purga-
Pag. 16. to, de Ratione victus in acutis. Neque omit-
Pag. 4. tere oportet, quod dicebat ſecundo Prædictionum: Vrinam iuxta potionis copiam mingere oportet, & ſemper æqualem, & aceruatim, & momento paulo craſſiorem quàm id quod in potu acceptum eſt. Si verò fuerit aquoſa & copioſior quàm id quod in potu imperatum eſt, ſignificat hominem non obedire, ſed copioſiore vti potu, aut non poſſe nutriri.

APHORISMVS LXXIII.

QVibus hypochondria ſuſpenſa: murmurantia, lumborum dolore ſuperueniente, his alui humectantur: niſi flatus erumpant, aut vrinæ multitudo proueniat. Hæc verò in febribus.

COMMENTARIVS.

IN febribus ſi tumeant hypochondria, & murmurent, humores cum flatu contineri in ventre decernitur, nam ſi humores ſoli, nec diſſoluti, murmur non aderit: ſin flatus, etiam ſoli non murmurabunt, verùm à febre ſoluentur. Si ergo lumbi doleant, materia deſcendit: quoniam dolent infrà trahentibus, meſaræo atque inteſtinis, vnde alui humectantur, ſi materia craſſior fuerit: aut ſi tenuior, conuerſa à calore febrili in aqueam ſubſtantiam per vrinas educatur, non per ſudores, cum nimis in profundo decumbat: aut ſi tenuiſſima ſit, per flatus erumpat. Cauſa igitur diuerſitatis eſt quadruplex: agens, & eſt calor febrilis: materia tenuis, craſſa, vel tenuiſſima: locus, & eſt tenſio hypochondriorum cum murmure in eiſdem, & motus ad inferiora, ſcilicet ad lumbos. Quid lum- *2. Aph. 35.* bi, quid hypochondria, dictum eſt ſuperius. Illud non ferendum, quod dicat in febribus quaſi ab abſceſſibus diſtinguat, hoc enim operoſum eſſet, ſed & cauſa clara eſt. Etſi *4. Aph. 15.* enim hæc ſequi poſſint febre non adiuncta, ſæpe tamen non eueniunt, quia non diſſoluuntur materiæ illæ: vel ſerius, vt ex eo veniſſe non credas. Murmura autem fiunt, vt Galenus refert libro de Differentiis ſympto- *Cap. 5. in fine.* matum, vel ob anguſtias meatuum, vel ob flatus, vel vtrunque, nam quod additur de motu, ad triſmos pertinet.

APHORISMVS LXXIV.

QVibus ſperatur ad articulos futurum abſceſſum, liberat & ab abſceſſu vrina multa, craſſa & alba facta, qualis in laſſitudinariis febribus quarto die quibuſdam incipit fieri: ſi verò etiam ex naribus fluxerit ſanguis, breui admodum ſolutio fit.

COMMENTARIVS.

SVperius dixerat, laſſitudinem habentibus *Aphor. 31.* in febribus, in articulos & circa maxillas potiſſimum abſceſſus fiunt. Et rurſus: Quibus febres longæ, his tubercula vel la- *Aph. 44.* bores in articulus fiunt. Si igitur in huiuſmodi febribus contingat vrina, qualis dicitur euacuata, abſceſſus materia liberatur æger, abſque illius aduentu. Quòd verò

dicat, in quarto die tales vrinas aduenire in febribus laſſitudinarijs: ſcire primum decet, quænam ſint eiuſmodi febres, an illæ quarum meminit primo Prædictionum, dicens: *Pag. 6.* Quibus ex rigore febres ex laſſitudine, his menſes muliebres decurrunt, at collum in his doloroſum eſt, ſanguinis eruptionis è naribus ſignum. Clarius in Coacis prædictionibus: *Pag. 24.* Quibus ex rigore febris laſſatoria, menſes decurrunt, collum in his doloroſum ſanguinis eruptione inducit. Vel vt in 3. de Diæta: *Pag. 5.* Dolet corpus totũ, aliquibus pars, & dolor eſt ſicut laſſitudo, & delaſſati ſibi videntur, ſegnitieque ac repletione curantur, donec ad febrem perueniant, & adhuc nondum hoc cognoſcant. Inde ſubijcit aliud genus: Caput ipſis dolet, & grauantur, ac palpebræ *Lang. 2.* ipſis à cœna concidunt, & in ſomnis turbantur, & calor ipſis ineſſe videtur. Sed nullibi melius quam in primo Epidemiorum: Silenum ex laſſitudinibus & potationibus atque exercitijs intempeſtiuis febris corripuit. Et *Pag. 8. ex primo.* tertio Epidemiorum de adoleſcente in Mendacium foro, & primo de Prædictione: *Pag. 3.* Febres ſoporoſæ, laſſatoriæ, caliginoſæ, vigilias inducentes, exudantes, malignæ. Videtur autem mihi non de his vltimis intellexiſſe Hippocrates: quandoquidem & Silenus & adoleſcens ille interierit: ſermo autem eſt hîc de ſuperfuturis. Vt ſint duo earum genera, et in primo quoties acciderit, hoc in quarto: rarò enim ſerius differt ob abundantiam caloris acquiſiti humidum diſſoluentis, fiunt etiam multo ſecuriores ac breuiores. Sunt qui loco laſſatoriarum, vel laſſitudinum, legant laborioſarum, magis Latinè, ſed idem.

Sec. 4. Declaratur hic Aphoriſmus ſatis pulchrè, ac quaſi exemplo doctrinæ admiſto, ſexto Epidemiorum, his verbis: Vrina craſſa, alba, qualis Archigenis familiari erat, in laſſitudinis febribus quarta die aliquando prodit, & liberat ab abſceſſu: ſi verò vltra hoc ſanguis etiam eruperit è naribus largè, etiam valde. Et citatur à Fuchſio appoſité, declaratque nobis mentem Hippocratis, quomodo intelligendus ſit Aphoriſmus, maximè circa eam partem profluuij ſanguinis narium: quia præſupponit, vt ſit vrina illa dicta non per ſe. Ergo per laſſitudinem febres intelligere oportet eas, quæ in tertio de Diæta ſcribuntur, non laborioſas, id eſt periculoſas: ſed neque quas multus labor præceſſit, ſed mitiores, in quibus adeſt laſſitudinis ſenſus.

APHORISMVS LXXV.

SI ſanguinem aut pus mingat, renum aut veſicæ exulcerationem ſignificat.

COMMENTARIVS.

EX duobus ſub diuiſione ſumptis, de duobus iudicium etiam ſub diuiſione facit. Seu ergo ſanguinem mingat, exulceratione in renibus vel veſica ſignificat, ſeu pus. Ideo quòd cum dixerit in libro de Humana natura, *Pag. vlt.* Quibuſcunque vrinæ cruentæ ſunt, his venæ laborant; neque enim alibi ſanguis inuenitur, præterquam in cordis ventriculis, quàm in venis, qui enim in lacuna capitis ſub craneo eſt, ex venis ſe inuicem collidentibus eſt. At ergo ſi ἀεὶ, id eſt mingat, ſanguinem diu mingere & perpetuò ſignificat, laborantibus igitur ſic venis, vt perpetuò ſanguis cum vrina prodeat, fieri neceſſe eſt vt in renibus cauſa ſit perpetua mictus, aut in veſica. Quare neque in pene ipſo, ſine vrina etiam aliquando prodibit: neque in iecore, nam non ſanguis, ſed vrina ſanguinea meijtur: igitur in veſica vel renibus vlcus erit; nam is qui prodit per circuitus, quemadmodum ait Paulus & Aetius, quique *Lib. 3. c. 45.* ſuppreſſus ex toto ſolet hydropem parere, *Sec. 3.* non perpetuus eſt, vt in Aphoriſmo dicitur. Laude dignus eſt ergo hac in parte Galenus *Lib. 11. c. 2. & 3.* qui hoc animaduertit, velut & reliqua omnia optimè, neque enim in tota ſerie Aphoriſmorum tam breuiter & perfectè quicquam expoſuit. Nam & illud optimè conſideratum, ſi non in venis effatu dignis vlcus ſit, apparere ſolum pus.

Superſunt tantùm duo conſideratione digna. Primum, cum ex imbecillitate expurgãtur renes, nec per circuitum, vt ijdem auctores docent, videbũtur ſanguinem mingere ſine vlcere earum partium. Mihi ſanè non ſanguinem excludere poſſe videntur, ſed ſanguineum cruorem: verùm ſi ob caliditatem fiat apertis venis, ſanguinem quidem minget, ſed non perpetuò. Duo enim illud Mingat continet, & vt breuibus interuallis ſolùm mingere deſinat. Alterum eſt vreteris, putat Galenus comprehendi, cum inter duo nominata mẽbra contineantur. At forſan melius eſt dicere cum tam anguſti ſint, non diu perſeuerare vlcus in iis poſſe meatibus, quin ad hydropem intercepta vrina perducant. Iiſdem rationibus etiam quicunque ſanguis aut pus quoduis per criſim eiecta, vel ex pulmone, vel ex altioribus locis, exploduntur per verbum illud Mingat. At verò ſi quis, Et pro Aut in prima parte Aphoriſmi legere velit, nimis in anguſtum, & fruſtra (meo iudicio) contrahet illius ſententiã. Multi ſunt & de hoc Aphoriſmi infrà paulo *78, 80. 81.* poſt explicandi. Sed illud non eſt omittendũ, libri de Vlceribus: defluxionem ſanguinis ex omnibus vlceribus: recentibus vtilem eſſe, modò in ventre non ſint, quod pus non generatur, neque ſanies, & quod vlcus ſiccatur. In his autem ob viarum anguſtiam non eſt irritandus, vt ibi præcipit fieri: ſed vt defluat ſinere, ſtatimque exiccãtia adhibere, nam illic cum vlcus oculis ſubiacere ſupponat, ſpongiam alligat ſiccam. Scribitur autem in huius Aphoriſmi ſententiam ſecundo Prædictionum: *Pag. 4.* Sanguinem mingere rarò quidem, & ſine febre ac dolore, nihil mali ſignificat, ſed laſſitudinum ſolutio fit. Si verò ſæpius mingat, & aliquid ex his acceſſerit, malum eſt. Verùm prædicere oportet, ſiue cum febre ſiue cum dolor emingatur, futurum vt inſuper pus mingat, & dolores cum his & afflictiones quieſcant.

APHORISMVS LXXVI.

QVibus dum vrina craſſa, carunculæ paruæ, aut veluti capilli vnà exeunt, ijs à renibus excernitur.

COMMENTARIVS.

Pag. 4. SCribitur hic Aphorimus libro de Natura humana, hoc modo: Quibuſcunque dum vrina craſſa eſt, carunculæ paruæ capillorum inſtar prodeunt ſimul, iis à renibus excerni ſcire oportet, & ab arthriticis: & eodem mo- *Lib. 2. Cap. 7.* do Aphoriſmus à Celſo exponitur: at Galenus legit ſeorſum, Capillamenta & carunculas. Nihil mirum eſt in hoc genere, quod non videatur: capillos primum flauos ad palmi maioris longitudinem vidimus, quandoque cum doloribus renum vehementiſſimis, & ſuppreſſione vrinæ: quandoque abſque morbo vidimus, & aliorum colorum, velut etiam arenulas lapillos. At in nobis duo magis admiranda præter hæc, & quæ pluribus annis, licet non perpetuò perſeuerarunt, grummos atramento ſimillimos, & in magna copia, omnes eiuſdem formæ & magnitudinis lentis minoris quaſi, & circiter ſexaginta coni rotundi, ſed non acuti emittebā vna vice modò plures, modò pauciores, ſine vlla prorſus læſione. Occiſo filio (nam ego deterrebar, quaſi ominoſum eſſet) nihil tale vidi. Aliud fuit, mictus vermiculorum plurium alborum, breuium, tenuiſſimorum, qui nec pediculi dimidium æquabant, diuque viuebant. Aliàs dixi de quodam nobili Hiſpano, qui in omnibus excrementis & ſanguine pilos emittebat: & me conſuluit, non paucis datis aureis coronatis. Carúculas an viderim, non memini. Differt autem hæc excretio: quæ carunculatum fit, vlcera renum ſignificant: pilorum autem nequaquam. Generantur pili hi prælongi in renibus, ex materia tenui, lenta, terrea à calore immodico, vt reliqua omnia quæ conſiſtentiam habent. Vnde curatur patiens hæc, humectantibus, attenuantibus ac diſſecantibus: quamuis tenuis enim ſit materia, magis attenuata, non poſtmodum coire poteſt. Ait autem Galenus, vidiſſe ſemper in huiuſmodi vrinam craſſam ac pituitoſa ſubſtantia, imò pot ius cruda materia. Pituitæ *Cap. 7.* enim calor dominatur, vt ipſemet ait in octauo de Decretis Hippocratis & Platonis: humori crudo minimè.

APHORISMVS LXXVII.

QVibus in vrina craſſa furfurea quædam ſimul exeunt, iis veſica ſcabie laborat.

COMMENTARIVS.

VIdetur mihi altius quiddam inſinuaſſe Hippocrates, quā ab expoſitoribus plenè explicetur: eſt autem huiuſmodi: Si vrina craſſa eſt non eſt veriſimile, neque fieri poteſt vt furfuracea altius quàm à veſica deducantur, anguſtis meatibus tum renum tum vreterarum. Præterea quòd quę deciderentur à membris velut fieri conſueuit in morbis acutis, calore violento adurente, vrinam coniungerent tenuem, non craſſam. Si igitur & ſaluum eſt venenoſum genus, & vrina liberè prodit vſque ad veſicam per meatus anguſtos, neceſſe eſt materiam illam furfuream non veniſſe longius quàm à veſica. Sed cum nec ex pituita alioque humore in ipſa veſica generari poſſit (quoniam locus ille non adeò calidus eſt, nec ſiccus, vt quotidie poſſit talem materiam cogere) neceſſe eſt igitur vt ab ipſa veſica prodeat, quæ humore exuſto laborans, eas ſquammulas (velut in pſora, lepra, ſcabie, impetigineq;) reſecat: quo fit vt huiuſmodi morbus ſit inſanabilis qui nec à ſalſedine vrinæ prohiberi potuerit, nec ab illius acredine veſica poſſit liberari. Memento autē vt furfuracea à ſquammulis, de quibus infrà aget, diſtinguere ſcias: nam illa vlcus, non *Aphor. 81.* ſcabiem veſicæ ſignificant: quamuis ex ſcabie perſæpe in vlcera deueniant, quemadmodum etiam in communi ſcabie, quomodo verò furfuracea à ſquammis differant & tenuitate & paruitate & colore magis obſcuro (ob tenuitatem enim magis aduruntur: & quia non eum reddunt tetrum odorem quem ſquammulæ, neque vrina purulenta eſt) perſpicuum eſt naturam vtriuſque comtemplanti, & ſubſtantiæ veſicæ non oblito. Videtur autē mihi opportunum, vt addam quod ſcripſit Hippocrates quinto Epidemiorum: *Pag. 4.* In Lariſſa Theophorbi filius veſicam ſcabioſam habebat, & vrinam tenacem ac lentam mingebat, dolebatque dum mingere inciperet ac deſineret, & pudēdum confricabat. Hic cum bibiſſet pharmacum, vrinam ciens acre, in veſicam quidem nihil proceſſit, verùm multum purulentum cum bile euomuit, & deorſum alia huiuſcemodi egerebat, & ventrem dolebat, ardebatque intrinſecus: reliquum verò corpus frigidum erat, & totus reſolutus eſt, & nihil aſſumere volebat. Huic ex vi medicamenti exulceratus eſt vehementer valde vēter, & mortuus eſt tertia poſt potionem die. Quibus ſignificatur, non vtendum acribus, neque deducendam materiam ad locum arctum iam læſum, & tam vitæ neceſſarium. Eſt autem glutinoſa vrina finis ſcabioſæ veſicæ, & propriam iam vlcere laboranti. Porrò quæ mala prodeant ex veſica affecta, ex tribus dignoſcere oportet: operationis impedimento, ſi vrina ſupprimatur aut ardeat, aut teneſmonem patiatur, aut nimis fluat: & ex iis quæ perpetuò eijciuntur, de quib. diximus in his Aphoriſmis & ſe- *79. In editione vlt. Hippoc. ſine commento* quentibus, tum maximè in ſeptima particula Aphoriſmo illo, Qualia etiam ſint veſicæ & alui excrementa, & ex adiacentibus, veluti tumore, duricie, febre, vt in Coacis prædi- *Pag. 20. Pag. vlt.* ctionibus. Scribitur autē & hic Aphoriſmus in libro de Natura humana hoc modo: Quibus pura eſt vrina, & aliàs atque aliàs velut furfures in vrina innatant, horum veſica ſcabioſa exiſtit. Itaque furfuracea in imo ſæpe vidimus innatare, ſuprà nunquam: ſed bene dum minguntur, circumuoluuntur in

ipſa

ipſa vrina, nec ſtatim deſcendunt, vt capillamenta, arenulæ, ſquammæ: & quod carunculis ſimile eſt, & à nobis non ſemel viſa: hæc verò, vt in vrinis turbidis, diu luctantur ne deſcendant.

APHORISMVS LXXVIII.

QVicunque ſponte ſanguinem mingunt, his à renibus venulam ruptam ſignificat.

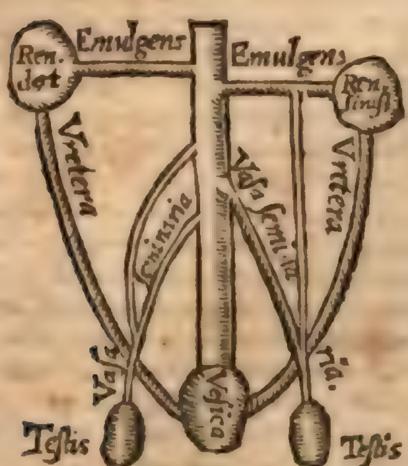
COMMENTARIVS.

Ἀπὸ ταὐτομάτου, & ſine cauſa manifeſta, & repentè ſignificare poteſt: cum verò abſque cauſa manifeſta, ex vlcere veſicæ etiam contingat ſanguinem mingere, non autem repenté, ſed paulatim ex eroſione ſoleat accreſcere, repentè prodire non poteſt ex illa: at ex renibus poteſt fracto vaſe, quippe venæ renum oppletæ ſunt ſanguine, cum membrum ſit carnoſum: ad veſicam verò non prodeunt venæ, quæ ſanguinem deferãt (cum vrina iam à ſanguine expurgata, ad illam veniat) niſi quantum ſufficit nutrimenti gratia. Atque hæc optimè (vt mihi videtur) à Galeno explicata ſunt. Sicut & illud, Quod ſi ex apertione venæ renum cõtingat prodire ſanguineam vrinam quia non confertim prodit, non autem ſanguinem: quare relinquitur, vt repentè per vrinam prodeunte ſanguine, neceſſarium ſit venulam aliquam ruptam eſſe in renibus. Quòd etſi ſponte intelligamus, id eſt abſque cauſa manifeſta, etiam defendi fermè eodem modo poteſt Hippocrates, nam vlcera veſi-
Aphor.81. cæ cum adſunt, declarantur: & maximè ſi magna ſint, tum ex dolore tum ex ſquammis, vt infrà videbitur, indicantur: ideoque ſi cum ſanguis fluat per vrinam, non erit abſque cauſa manifeſta. Quamobrem dictum Hippocratis quomodocunque exponatur, verum eſt, atque etiam euidens.

Illud forſan è re magis fuiſſet inueſtigare,
Pag.6. quare Hippocrates ſcripſerit, φλεβίον, id eſt venulæ: non φλεβὸς aut φλεβῶν, id eſt venæ. Inquit enim in Mochlico: Principalis vena quæ iuxta ſpinam eſt, etiam in renes
Pag.2. radices agit tenuibus ac fibroſis venulis iuxta ſpuriam coſtam. Et rurſus in libro de Locis in homine: Duæ quidem venæ iuxta tendines colli feruntur, & iuxta
Pag.2. verticula, & deſinunt in renes, hæ autem in teſtes etiam penetrant: quæ cum affectæ fuerint, homo ſanguinem mingit. Et rurſus in Mochlico: At verò ren caua ſui parte ad venas magnas ſitus eſt. Vnde ex ipſo in veſicam venæ enaſcuntur, qua parte potus trahitur, per inteſtina ac venas, per quas procedit in renes, vbi veluti per qualum aqua percolatur. Cum enim ſpongiæ ſimile ſit eius corpus, qua ad veſicam conuerſum eſt, ideo hîc percolatur vrina à ſanguine, ſecerniturque quapropter etiam rubra (ſupple antea) exiſtit. Neque enim in renes aliæ procedunt venæ, quam quæ dictæ ſunt: neque eſt alius locus, vbi potus colliqueſcat, ego noui. Et rurſus ſecundo Epidemiorum: Arteriæ ex ipſo rene hinc atque hinc oriuntur, neruum ſecum coniunctum habentes. Ergo vt ex Veſalio Li- Par.4.
bro quinto habetur, Dexter ren altior paulo eſt ſiniſtro: in vtrumque vena arteriaque Fig.13.
prodit ex vaſis magnis, quæ ſub ſpina poſita ſunt. inde ex vtroque rurſus vreteræ prodeunt in veſicam: peculiariter autem ex ſiniſtro, ſcilicet ex emulgẽte, antequam in renem ingrediatur, vaſis ſeminarij portio defertur in teſtem ſiniſtrum, nam cætera vaſa huiuſmodi ex trunco venæ & arteriæ, qua ſpinæ ſubtenduntur, infra ipſos renes oriuntur. Inde infrà ait: Antequam venæ & arteriæ truncus inſignis ille in renem ingrediatur, in duos ramos ſingulæ diuiduntur: vnum Cap.10.
ſuperiori, alterum inferiori ſinus parti offerentes. Moneo (inquam) ne ob id duos ſinus interſeptos membrana eſſe credas (ſuperiorem, alterum inferiorem) quæ vrinam colet. Verùm vt omnia ad amuſſim intelligantur verba, ex Fallopio de hac re ſubijcere decreui, tum maximè quòd Aphoriſmi huius cauſam pulcherrimè aperiunt. In hominis renibus non reperio ego ſinum illum exteriorem perforatum, à Veſalio proditum, per quem ferantur venæ & arteriæ: ſed video In obſeruationibus.
manifeſta ipſa vaſa per totam horum viſce- Pag.179.
rum carnem diducta: idque in arteriis ac venis obſeruaui, quod in renibus ita earum ſubſtantia attenuatur, velut in vaſis illis quę per cerebrum feruntur. Hæc tenuitas fortaſſe cum ſit aptiſſima ad lacerationẽ, efficiatque ne vaſa tam facilè à ſenſu ipſo dignoſcantur, in cauſa etiam fuit, ne hoc ab Anatomicis animaduerſum ſit. Sinum etiam illum ſecundum & interiorem ab eodem Veſalio traditum non reperio, ſed alium huius loco poſitum. Nam inter venas & arterias, quæ in duas partes diuerſæ diſſeminantur: aliæ per ſubſtantiam renis poſteriorem, aliæ per anteriorem prope renis portas (appello ſimam illam partem, per quam ingrediuntur vaſa, & egrediuntur meatus vrinarij) vel parum intra ſubſtantiam ipſius, ſinus quidem eſt factus ex neruea membrana, qui plures poſſidet ductus vel fiſtulas veluti ſi digitos perforatos haberet, in quibus fiſtulis extremis ſingulis operculum eſt carneum, veluti verruca quædam acutum, quod aliquantiſper in fiſtulam ingreditur, illamque obturat, & lotij ſtillicidium conſtituit. Nam operculum hoc ex ſubſtantia renis conſtat, quæ ad illud foramen, vel fiſtulam pertingit, vt in cauitatem lotium percolet. Et aliquando in vnoquoque renis ſinu reperiuntur octo vel decem foramina, aut fiſtulæ dictæ, quibus huiuſmodi carunculæ aptantur, quæ ipſas operculi ingredientis modo obſtruunt. A venis igitur ac arteriis transfunditur omnis ſanguis aquoſus ad renes: huic ſimilitudine ſubſtantię conſequitur ſerum. Sanguis poſtea retinetur pro nutritione: qui quia parum ob tenuitatẽ alit, multus ſub inde attrahitur, atq; ideo multũ ſeri cõtinuo ſubſequitur, quod retẽto sãguine tãquam noxiũ per carũculas dictas expellitur, &

 inſtillatur

inſtillatur in ſinum, ibique collectum in latiore ſinus parte fluit ad meatum, qui oritur ab eodem ſinu, & vrinarius vocatur, deorſumque latus deſinit vtroque in latere in veſicam. Vera hæc eſt renis humani conſtructio, non autem canini aut caprini. Nam in capris aut canibus iſta minimè ſunt explicanda, quod vtinam animaduertiſſet præceptor meus Veſalius. Quoniam neque in larynge, neque in lingua, neque in oculo ita facilè lapſus eſſet, deceptus potius à bouinis vel aliorum animalium partibus, quas humanarum loco aliquando ſecuit ac delineauit: quam aut negligentia, aut ingenij craſſicie, cum in minutiſſimis quibuſdam rebus ipſum oculatiſſimum, maximéque diligentem ac perſpicaciſſimum fuiſſe videamus. Nimis enim in renum hominis anatome pinguedinem, non ita tamen timendam, timuit: atque inde manauit deſcribendi renes brutorum occaſio. Ergo cum hæ ſint venulæ excluſit emulgentes: quæ ſi frangantur, non mingitur ſanguis, ſed homo in hydropem aſciticam tranſit: ſicut etiam ex ſeminariis vaſis, appoſui autem figuram ſimplicem. Hæc volui diffuſius docere, vt paucis ad hanc vſque diem cognita: & ſub obſcuris verbis, ne ignoraſſe deprehenderentur ab omnibus, præterquam Fallopio deſcripta.

Lib. 7. c. 1. Sec. 1. Demùm eſt animaduertendum, tria eſſe genera emiſſionis ſanguinis ex venis, iuxta Alexandrum Trallianum: rupturam ſeu ῥῆξιν, eroſionem ἀνάβρωσιν, & apertionem ſeu ἀναστόμωσιν. Hic Hippocrates intelligit rupturam, ſed hæc ruptura etiam accidit ſenſim aliquando: & tunc etiam dicitur ſponte ſecundum expoſitionem noſtram, licet non Galeni, ita quòd omnino & hic verus erit Aphoriſmus: & non erunt niſi duo genera emiſſionis ſanguinis ex venis, ſcilicet ruptura & apertio, nam eroſio eſt cauſa diuerſa, non ſpecies morbi, eſt enim ruptura primum leuis, inde fit magna: apertio autem oris venæ aliud eſt omnino, & differt genere à ruptura ipſa. Vnde ſciendum, in finibus venarum eſſe ora velut ſanguiſugarum, & maximè narium, hæmorrhoidarum, pulmonis & vteri: ſed hæc manifeſtiora cum aperiantur ſingulo menſe, & iuxta etiam rationem ſtructuræ hominum, ideo homo naturaliter poteſt ſanguinem ſudare propter hoc.

Eſt forſan difficultas ex dictis Hippocratis libro de Internis affectionibus, cum inquit: Fit autem morbus à labore, cum ruptæ fuerint venulæ ad renem tendentes, & ex hoc ren ipſe ſanguine repletus fuerit. Hic vbi hæc patitur, cum vrina ſanguinem mingit in principio morbi, deinde proceſſu temporis pus. Dico, quòd verba illa corrupta, Venulæ ad renem tendentes: ſunt etiam in Græco codice, ſcilicet τὰ ἐς τὸν νεφρὸν τείνοντα: melius, τὰ ἐν τὸν νεφρὸν τείνοντα, id eſt, quæ quæ in renem tendunt: quod apparet ex ſubſequentibus verbis, cum dicat, repleri renem ſanguine: tum his quæ dicta ſunt. Nam inguis venæ ad renes tendunt, ſed in eis diſtribuuntur. Pag. 10.

APHORISMVS LXXIX.

QVibus in vrinis arenoſa ſubſiſtunt, his veſica laborat calculo.

COMMENTARIVS.

MAxima & grauiſſima dubia relinquentes, exigua animaduertimus, nam quòd etiam laborantibus renibus ſubſidant arenoſa, verum eſt: ſed maius eſt, quod citra calculum plurimis arenulæ prodeunt. Mihi quidem iam ab annis hinc triginta ruſæ prodeunt, & nunc etiam albæ, & quotidie & copioſè, atque omnino citra omnem calculi ſuſpicionem, tam renum quàm etiam veſicæ. Quinetiam, quod longè maius eſt, iam toto decennio exacto, tantum albæ arenæ adhæret matulæ parietibus, adeóque concretæ, vt intra quindecim dies ſi non abluatur, tota lapideſcat intus: nec niſi magno labore & corticibus ouorum, atque ſic nec perfectè elui ac detergi queat. Vnde mirum, cur non in veſica idem contigerit iamdudum. Et ſi non contigit, vt certum eſt (nam nullo vſque nunc veſicæ, imò nec renum vitio laboraui) cur concreſcat tam celeriter hæc materia, in cementum in matula, à veſica autem perfectè quotidie eluatur. Item, quando indicia lapidis ex arenulis ſumi licebit, cum nos fruſtula ad magnitudinem dimidiæ lentis arenulæ albæ ſæpius, & maximè per æſtatem emiſerimus. Neque hoc ſolùm in nobis, ſed in multis aliis animaduertimus. Leo monachus D. Auguſtini, qui annum excedit lxxx. ſæpe mihi oſtendit tantum pituitæ lentæ in matula ſimul concretæ, vt ouum anſeris magnitudine ſuperaret: & tamen lapidem nunquam genuit. Cur verò arenulæ & calculi renum ex veſica protinus excludantur: veſicæ autem proprij, & in ea geniti maneant. Si enim protinus excluderentur, nemo calculo veſicæ laboraret. Videmus etiam arenulas frequentes, vt vix in lotiis è decem vnum ab hoc vitio immunem eſſe videam: attamen rari ſunt admodum qui renum calculo laborent, longè rariores qui veſicæ. Oportet autem eorum quæ ſunt, cauſas eſſe, non enim hæc dicuntur ſolùm, ſed ita ſe habent. Ob id Galenum imitati, rem

rem ipſam, quomodo ſe habet ſpectare decet: inde illi verba ſententiamque Hippocratis accommodare, non autem verbis ipſis ſententiam atque ſententiæ rem. Vulgaris codex ita ſe habet: ὁκόσοισι ἐν τῷ οὔρῳ ψαμμώδεα ὑφίσταται, τουτέοισιν ἡ κύστις λιθιᾷ. Braſauolus autem refert, codicem inueniſſe, in quo ita Aphoriſmus hic ſic legeretur: ὁκόσοισιν ἡ κύστις λιθιᾷ, τουτέοισιν ἐν τοῖσιν οὔροισιν ψαμμώδεα ὑφίσταται, id eſt: Quibus veſica calculo laborat, his arenoſa in vrinis ſubſiſtunt. Quæ lectio proculdubio verior eſt? ſed tria obſtant. Primùm, quòd ipſe non affirmat, quo ex codice tantam lectionis varietatem ſumpſerit, decebat autem docere, in re tanti momenti. Secundum, quòd nec ſic exquiſitè vera eſt ſententia Aphoriſmi: cum multi ſint qui calculo laborant, quorum vrinæ vt aqua ſunt, & abſque vllo ſedimento non ſolùm arenæ, ſed neque alterius rei. Tertium, quod maius eſt, quoniam hic Aphoriſmus inter multos ſcribitur, in quibus ex his quæ in vrina ſunt, docet morbos renum & veſicæ dignoſcere. At ſic ſcriptus Aphoriſmus inutilis fermè eſſet, niſi vt intelligeremus, vbi non eſſent arenulæ in vrina, calculum non adeſſe in veſica. Quod ſi nunquam, hoc raró contingit', paucique eſſent ab hac ſuſpicione liberi. Si non ſemper: falſum prorſus eſt, multis enim calculo in veſica laborantibus, vrinæ, vt dixi, claræ, & ſæpe abſque vllo ſedimento exeunt. Non tamen induſtriam Braſauoli reprehendo, neque prohibeo quin quiſque vtatur hac lectione: quamuis mirum valde ſit, Galeno adeò in harum varietate exquirenda ſedulo nunquam obueniſſe.

Verùm res ita ſe habet: Materia multa craſſa ac terrea cogitur in vnũ in veſica: primùm quidem ad quantitatem ciceris aut fabæ, cuius pars intima concreſcit: & quoniam eiici non poteſt, tantem calore ac frigore parte tenui conſumpta in lapillum coaleſcit. Poſtmodum pars ea circundans, & quæ ei denuò adiicitur, in lapidem tranſit, atque ita ſenſim augetur. Hinc fit, vt hi lapides margaritarum more corticibus conſtent, & vt intima pars durior ſit. Cum verò iam concreuerit, vt magnitudine limum exuat, veſicam atterit, ob id in valde ſe exercentibus nunquam multùm magnus fit. Vtrum verò à calore, an à frigore potius generentur: dicam, calorem cum craſſa materia & frigus fermè idem poſſe. Vnde in pueris & ſenibus tales lapilli maximè, non autem in iuuenibus generantur. Hippocrates ipſe in libro de Aëre & aquis hæc habet: Quorum quidem aluus ſatis fluida eſt, ac ſana, & veſica aut veſicæ os non ardet, his facilè vrina effluit, & in veſica nihil congregatur: quorum verò aluus ardens ac feruida fuerit, in his etiam neceſſe eſt veſicam idem perpeti. Quum enim magis quàm pro natura fuerit calefacta, ſtomachus eius inflammatur: vbi verò hæc perpetitur, vrinam non demittit, ſed in ſeipſa concoquit & adurit: & quod quidem tenuiſſimum in ipſa eſt, excernitur: & quod puriſſimum eſt, tranſit ac emingitur: quod verò craſſiſſimum ac turbidiſſimum eſt, coaceruatur & concreſcit, primum quidem parum, deinde maius fit. Dum enim voluitur ab vrina quicquid craſſum compactum fuerit, ſibi ipſi adiungit, atque ſic augetur, in tophúmque euadit. Et cum vrinam emittit, ad veſicæ collum lapis impellitur in veſicæ ſtomachum, & vrinæ emiſſionem impedit, grauéſque dolores excitat: quare pueri calculoſi trahunt fricantque pudenda. Videtur enim ipſis cauſa mictus ex loco eſſe. Signum autem huius, quod hæc ita ſe habent, hoc eſt: Vrinam ſplendidiſſimam mingunt calculoſi ad ſimilitudinem ſeri, eo quòd id quod craſſiſſimum eſt ab bilioſiſſimum, iſthic manet & coaceruatur ac concreſcit. Et plerique ſanè lapidem hoc modo contrahunt. Fit autem pueris etiam ex lacte, ſi non ſalubre id fuerit, ſed valde calidum ac bilioſum: ventrem enim percalefacit, ac veſicam. Quare vrina dum aduritur, hæc patitur, ob id magis pueris vinum minimè meracum confert: minus enim venas adurit ac reſiccat. Mulieribus autem cum vrinæ meatus breuior ſit, & latior, minus contingit calculi generatio, quoniam vrina facilè impellitur, ob id etiam plus bibunt hæ, quàm pueri. Atque hæc eſt vera calculi generatio, & iuxta Hippocratis ſententiam.

Pag. 6.

Aliam Braſauolus ex quarto libro de Morbis, quem Hippocrati tribuit, affert: ſcilicet vt ex arenis fiat, ſedimento veluti glutine copulante: atque tunc in vrinis arenoſa ſubſident. Hic modus Hippocrati poſſet aſcribi, ſi non iam ex genuino illius libro veram illius ſententiam de hoc edocuiſſemus, neque enim veriſimile eſt Hippocratem in vno loco vnum, in alio aliud ſentire: nec liber ille grauitatem Hippocratis ſeruat, nec ſententiam. Neque enim Hippocratis mos eſt numerare ſigna, quemadmodum ibi facit. Quæcunque autem ex eo ad rem faciunt vtiliaque fuerint, ſuo loco addam. Non propria ergo eſt hæc calculi generatio, etiamſi quandoque contingat: quia natura vt ſtatim arenam ſenſerit, protinus eiicit. Atque hæc cauſa eſt cũ raró ex arena renum, & calculis eorum, calculus veſicæ generetur, nam tales calculi & multo facilius arenæ, cum è loco arctione prodierint, quàm ſit veſicæ collum, ſtatim eiiciuntur è veſica à natura, quæ ſenſum illorum, tanquam rei valde abhorrentis, pati diu non poteſt. Quanquam aliquibus ob ſitum ac formam, & quia valde immunda ſiue ſicca, differatur: velut contigit ſacerdoti ex ordine B. Auguſtini, quos vocant Canonicos, erat autem, vt dicunt, prior id eſt præfectus illi congregationi: & Hieronymo Gorlæ mercatori pannorum, hi enim cum aliquandiu renum dolore diſcruciati eſſent, ſacerdoti vinum gramineum, mercatori Alexandri medicamentum è ſanguine hyrcino ac myrrha dedi: ambobuſque ſtatim quieuit dolor, ita vt ſurgerent. Verumtamen moleſtiam quandam patiebantur, vt nec ſani eſſent, nec ægri dici poſſent, nam quid ſentirent, neſcire ſe affirmabant. Tertio pòſt die ſacerdos lapillum oſſi dactyli ſimilem, ſed breuiorem eiecit, ſanuſque in poſterum manſit: mercator autem non niſi poſt quindecim, eiecit autem forma & magnitu-

dine dimidij famæ. Auguſto tum ſtatuario, cum per medici incuriam manſiſſet in veſica in tantum auctus eſt, vt eo morbo cum maximis cruciatibus, vt hi ſolent, obierit. Atque hoc cur rarò contingat, dictum eſt. Cum enim renum calculus nudus ſit adeò veſicam vexat, vt diu non poſſit retineri, quare nec augeri: qui verò in veſica oriuntur, tum quia ſimul gignatur, tum quia circumueſtiatur glutine illo, retinetur. Senſim autem gignitur, ob idque ex corticibus conſtare videtur: moles tamen ſimul quodammodo antequam perficiatur, adeò magna euadit, vt eiici nequeat. Atque hic tertius eſt modus generationis calculi veſicæ.

Parum quoque author quarti libri de Morbis (quanquam Hippocratem illum non eſſe Pag.15. exiſtimem) ab hac ſententia differt. Sic enim inquit: Sic profectò etiam fex in veſica, dum pituita glutinum fit, emingitur id quod ab vrina liqueſcit. Fex autem ſubſidet & denſatur, ac ſolida fit velut ferrum vbi verò ſubſedit, ac ſolida facta eſt, ſurſum ac deorſum in veſica voluntatur, & feriens veſicam, dolorem inducit: & ſi vehementer feriat ac vlceret, aliquid de ipſa aufert. Verùm id quod inſuper affertur, adhuc magis quàm id quod arenoſum deceſſit, concretionem efficit. Atque tali modo fit lapis de lacte in veſica: & ſi puero anxietas aliqua ob hoc oboriatur, aliàs atque aliàs vbi meiere vult, vrinæ meatum apprehendit. At ſi puero iam adulto lapis gignatur ex terræ eſu, dolor non adeſt ipſi, priuſquam ipſe ſibi ipſi cibum deligat. Et hæc à me de hoc relata ſunt.

Cæterùm morbus ſigna quinque habet. Nam vbi meiere vult, dolore affligitur, & vrina paulatim fluit, velut in vrinæ ſtillicidio: & eſt ſubcruenta, nimirùm veſica à lapide exulcerata, & veſica inflammata eſt. Verùm hoc ſignum inconſpicuum eſt, indicat tamen ſumma pars præputij. Quandoque mingit arenoſa: verùm à talibus, qualia ego dicam. Eiicit autem aliquando lapides duos, aut etiam plures paruos, generatos eodem modo, velut de vno dixi. Fiunt etiam tali modo. Quum lapis fuerit concretus, & profundè ſubſederit in veſicam in arena ſeparata, ita vt ipſam aduenientem lapis non aſſumat in ſeipſum, ſed grauior ac copioſior fiat, vt tamen ipſa ad ſepſam non concreſcat, etiam ſic duo lapides fiunt. Fiunt etiam plures eodem modo. Sed & colliſis inter ſe in agitatione aliquid diſparatur, & arenoſum per vrinam eiicitur. Quod etiam aliquando contingit, vbi arena ad veſicam deſcendit, & non coaluit.

Refert Braſauolus, diſſecto Alberto Sauonarola, qui ex huiuſmodi morbo obiit, viro eruditione ac moribus præſtante, inuentos decem calculos pondere ſimul vnciarum ſex ac ſemis, forma ſimili inter ſe. Verùm, vt dixi, ex arenulis non fiunt, ob ea quæ dicta ſunt: tum etiam quod ſi ſimul coaleſcant, in tophos euadunt, non lapides, attritique franguntur, cum illi de quibus nuper diximus, neceſſariò duri eſſent: quoniam facilè colliſi, atque inter ſe attriti, diſſoluti eſſent. Ex arena igitur rarò aut nunquam lapides fiunt aut in renibus aut veſica, ſed in hac multo minus: Et ſi fiant, non manent, faciléque in fruſta diuiduntur.

Omitto nunc, quibus in locis præter renes & veſicam lapides generentur, nam longa ſatis per ſe narratio hæc eſt. Primùm igitur in inteſtinis, vt Braſauolus recitat, Gallam mulierem quinque lapillos meſpillorum ſeminibus magnitudine & colore ſimiles eieciſſe. E pulmone vnum vidi grandini ſimilem, magnitudine grani maizi. In iuncturis gipſum generatur, idem refert, contuſum ad vnciæ pondus eadem præſtitiſſe, quæ verum gipſum. Non mirum videri debet illi, qui ea quæ de miſtorum viuentium proprietatibus ſcripſimus in libris de Subtilitate, legit. Generantur in veſica fellis certè, atque in ventriculo: rarius in vtero, ob pronum ſitum. Sed color & ſubſtantia varia eſt rubri enim ſunt renum, quia renes tales ſunt: veſicæ albi, molles, nigri, rufi, ferruginei, varij. Et niſi duri ſint, in arenas reſoluti exeunt, ob id qui relinquuntur, duriores exiſtimantur: leuiores etiam ſunt renum calculi, quàm veſicæ plerunque, non ſemper.

Vt autem cauſam generationis illorum diligentius perquiramus, ſciendum quibus communiter generentur, & ſunt tria maximè: vinum nigrum craſſum, potens: caſei copia & lactis: tum quæ in mari gignuntur ſalſa & craſſa, vt meæ: & quæ arenis plena ſunt, vt ſolenes & chamæ, alia verò eſt generatio ſalis, alia tophi, alia lapidis. Sal nunquam lapideſcit, quoniam humidum potentia eſt, vt etiam glacies: tophus inter ſal & lapidem media eſt ſubſtantia. Generationis igitur lapidis principium eſt ſiccitas. Siccitas autem fit, vel quia materia craſſa exuritur, vel cogitur. Siccitas igitur cauſa eſt cum materia craſſa, craſſicies in pueris ob ingluuiem & cibos craſſos, in ſenibus ob imbecillitatem innati caloris, in vtriſque autem cruditas eſt cauſa propinquiſſima craſſiciei: ſiccitatis verò in ſenibus qualitas ipſa, in pueris autem caloris efficacia. Iuuenes ſicci quidem ſunt, & calidi vehementer, ſed ob robur caloris & exercitationem, humorem craſſum non gignunt. Ob id Galenus dicebat, turpe eſſe homini bonam temperiem 5. De tuen. San. c. 1. nacto, calculo laborare, ſcilicet quoniam non citra culpam ſuam id contingere poſſit. Verùm in pueris lactantibus calculum fieri, exiſtimat author quarti libri de Morbis, quod nobis videre nondum contigit: ſed triennes & quadriennes pueros, poſtquam cibum accepiſſent, hoc morbo tum vermibus primùm tentari vidi, & liberari excecto lapide. Quod etiam in vermibus obſeruauimus, non enim ante cibi vſum vermes in pueris vidi. Cum verò, quæ de natura & compoſitione eorum qui ad calculorum generationem ſunt apti, dicit, in rem faciant, ante ea quæ recitauimus nuper, etiam hæc habet.

Cæterùm calculi morbo principium oboritur à lacte, vbi puer lac impurum ſugit. Lib. 4. de Morbis Pag. 14. Lac autem in nutrice impurum fit, ſi pituitoſis cibis ac potibus & alimentis impuris nutrix vtatur. Conferunt enim omnia in ventriculum illabentia in ipſa ad lac. Habet autem & hæc res ſe hoc modo. Si nutrix non ſana fuerit, ſed bilioſa aut aquoſa aut ſangui-

nea,

nes,aut pituitoſa, lac etiam malum puero generatur. Conſentiunt enim corpus & ventriculus. Primùm verò ipſi ad lac cedit, de eo quod ipſa plurimum in ſeipſa habuerit. Et puer ſi de nutrice lac non purum ſuxerit,ſed biliofum,velut dixi, morboſus fit ac debilis: & in præſens maximè affligitur, quandiu lac prauum ac morboſum ſuxerit. At vbi ſuxerit lac non purum, ſed terreum ac pituitoſum, & habuerit puer venas de ventriculo ad veſicam tendentes, amplas ac attrahentes: procedit autem & quod bibit nutrix, & lac in ventriculum pueri, tale quale trahit à ventriculo de lacte in totum ſimiliter, prout venæ ad ventriculum detrudere poſſunt: ſi quid ſanè in lacte non parum fuerit, id quo veſica fruitur, lapis fit tali modo, velut in aqua non pura, in calice aut vaſe æneo turbata, & rurſus ſedata, fex aceruata fit in medio: ſic ſanè & in veſica de vrina non pura exiſtente. Et non per vrinam eiicitur, vt quæ in cauo ſit loco, & maximè aceruata, dum fit præ dolore per miſtionem non pertranſit, & à pituita cruda concreſcit. Glutinum enim fit pituita ad fecem admiſta. Et primùm parua lanugo ſuperſtat, deinde quod accedit, arenoſum fit: gluten, dum fit pituita, quæ eſt in veſica de lacte, & augetur: & quicquid humoris in glutinatione acceſſerit, emingitur. Ruſus autem fex ſolida fit, & lapidis ſpeciem accipit.

Hæc quàm turpiter verterit hic vir, non eſt vt dicam: quia tamen non Hippocratis eſt hæc ſententia, nec nos verbis authorum, ſed rebus fidimus, duobus tantùm verbis omnino barbaris commutatis, reliquum, vt iacebat, tranſcripſimus. Satis autem conſtat ex his, tum etiam antea demonſtratis, lapidem ex fece terreſtri exuſtáque fieri. Sed hæc mittamus, quoniam neque noſtris principiis repugnant: nec adeò abſoluta ſunt, vt clarè quod verum eſt oſtendant, rémque vt ſe habet, perſpicuè doceamus.

Fit lapis ex materia craſſa, ſemper exiccata, vel ob ſiccitatem loci, vel ob vehementiam caloris, humidum reſoluentis. Atque ob id tam in ſenibus quàm pueris generatur. In pueris quidem nunquam fermè in renibus, ſed in veſica ſemper: quoniam calor adeò vehemens eſt in his, & materia tenuis, vt in renibus liqueſcant omnia, velut quæ parua ſunt, dum in paruis clibanis exuruntur. In ſenibus verò latiores ſunt meatus in renibus, materia craſſior, & calor ſiccior: cum in pueris materia craſſa ſolùm ob id ſit, quia multa autem in renum meatibus eſſe non poteſt. Pueris igitur in veſica, ſenibus vtrobique lapis generatur. Generatur autem trifariam: vel ex arena, idque raro, fitque tophus, non lapis: aut lapide iam in renibus concreto, idque rariſſimè: quoniam veſica illum, ſi licet, ſtatim expellit: aut ex fece vrinæ, cum membra naturalia, quæ vi tamen villorum expellunt, imbecillia fuerint, velut in infantibus: vel materiæ craſſicie ac lentore, vt in ſenibus, tuncque ſimul materia cogitur lapidis, paulatim tum concreſcit limo eum ambiente. Adiuuant, latitudo meatuum, cruditas & calor non naturalis. Prohibent, quæ diuidunt, vt cappares, balſami ſuccus: & quæ humectant, vt oleum, cuius vſu ob id, cum alia multa, delector. Arena renum hæret matulæ, & rubra eſt: veſicæ tetrimenta candida ſunt, plerunque leuia, arenoſa, non arenæ, nam lapillorum partes potius ſunt, & puluis, quàm arenæ: ob idque arenoſa vocantur. Quæ autem ſalis naturam habent, ſiccantur cum abeſt humor, & in formam tophi duri tranſeunt, ſi humor adſit, non concreſcunt. In matula igitur eiecta vrina vt ſal concreſcunt, dum veſica plena eſt, non concreſcunt ob humorem: eiecta vrina etiam non concreſcunt, quoniam ſtatim humor adeſt, & locus calidus eſt. Et quod maius eſt, ob vim veſicæ expultricem, dum veſica vrinam exprimendo tota inuertitur, cauámque partem gibbam efficit: quod in matula dum purgatur, nec fit, nec fieri poteſt. Calor autem actu diſſoluit, quod eſt in vrina, nec in ſedimentum tranſire permittit. Calor autem poteſtate, ſeu vrina calida & acris, ad lapidis generationem facit. Iuuat ergo, dum mingitur, ad prohibendam lapis generationem, comprimere bene veſicam, & expurgare perfectè, idque quaſi ſubſultim mingendo, non continuè, quod ego mihi à lapide metuens obſeruaui, nunquam in pluma cubans, nec vinum niſi album leuéque bibendo: ſed & loco plumæ ſtupam ſericeam mihi ſubieci. Hæc igitur ſex maximè prohibent lapidis generationem, vtrobique ſcilicet tam in renibus quàm veſica: tomentum minimè poteſtate calidum: expreſſio diligens ſedimenti dum mingitur, quæ fit ſubſultim mingendo: vſuſque olei: abſtinere à caſeo, tum his quæ ex lacte fiunt, tum à terreis ac ſalſis: tum quod multa ac ferè omnia complectitur, à cruditate cauere.

Hæc igitur ſunt quæ oportuit declarare etenim iam propoſita ab initio fuerant. Nunc ſolùm reſtat declarare, cur vrinæ habentium calculum aqueæ ſunt: affecta enim calculi frigiditate, veſica vrinam neque concoquit, neque renes trahendo expurgat, vnde aquoſæ vrinæ prodeunt. Quibus intellectis, quæ quam oſcitanter ab omnibus tractata ſint quiſque intelligit, neque aliter tractari potuerant veris deficientibus principiis, ad Hippocratis ſententiam exponendam accedo. Inquit ille: Quibus in vrinis arenoſa ſubſiſtunt, his veſica laborat calculo. Si arenoſa, inquit, ſubſiſtunt: hoc aſſiduè intelligendum eſt, non aliquando, verbum enim, Subſiſtunt, cum ſit præſentis temporis, per omnem temporis ſucceſſum extenditur: vnde non de arena renum intelligi poteſt, quæ neque ſubſiſtit, ſed adhæret: nec arenoſa, ſed arena dici poteſt: nec perpetuo apparet, ſed quandoque. Quòd verò arenoſa hæc, id eſt lapidum fruſtula & puluis, lapidem ſignificent, patet: quoniam quod molle eſt, quotidie atteritur, maximè in ſe exercentibus: aut ſi plures ſint lapilli, itaque cum non poſſint ſingulo die generari, neceſſe eſt vt ex lapidibus reſecentur. Sed ſi materia hæc arenoſa ſingulis diebus excerneretur atque generaretur, non iam ſubſideret, ſed ſalis naturam haberet, eſſetque tenuis, & ſuperficiei matulæ intrinſecus adhærens. Cum ergo volueris ſcire certius an aliquis calculo veſicæ laboret,

laboret, iube eum equitare, ſaltare, exerceríque vehementius,exhibe lapidem comminuentia,inde ſubſidentia in vrina inſpice, in qua ſi tribus aut quatuor diebus puluis appareat, lapis eſt durus: ſi lapidum fruſta & quaſi arenæ, non autem arenæ, tophus eſt:ſi nihil horum appareat,lapis proculdubio non eſt. Atque hæc ſunt quæ duobus millibus annorum latuere expoſitores.Caue tamen ne exercendo magnum ardorem vrinæ, vt dicunt,ſeu vriginem intolerabilem efficias.Improbi enim & ignari medici maledicendi anſam, poſtquam benefacere non norunt, vndique arripiunt. Nos ergo nec extorſimus Hippocratem, nec redarguimus, vt neque Ptolemæum: at qui non profundius quærunt, coguntur multa vt ſuperflua aut imperfecta damnare.

APHORISMVS LXXX.

SI ſanguinem & grumos mingant, & ſtillicidium vrinæ habeant, & dolor in imum ventrem, & pectinem, & fœmen incidat, circa veſicam labor eſt.

COMMENTARIVS.

Aphor.78. SVperius dixerat: Quicunque ſanguinem ſponte mingunt, his à renibus venulam ruptam ſignificat: ne quis crederet ſemper in mictu ſanguinis renes laborare, ſubiecit vnam rationem quæ veſicam laborare oſtenderet, ſcilicet quoties vel ſanguinem & grumos mingendo & ſtillicidium patiendo, dolor in imum ventrem & pectinem & fœmen incidat. Hîc quam oſcitanter,ex tot difficultatibus ne vnam quidem attingendo, Galenus præter hanc vnam, an veſicam pati dixerit,in qua palàm aberrat: alij verò alteram addentes,ſcilicet an quæ coniuncta ſunt diſiungi debeant?quæ per ſe ſatis manifeſta eſt non eſt vt dicam.Attingã autem primum difficultatem illam à Braſauolo motam,ſcilicet an ſingillatim illa intelligenda ſint, ſcilicet ſanguinem mingat,aut grumos,aut ſtillicidium vrinæ patiatur?Dico verum eſſe ſolùm de omnibus ſimul, tum primò quia in illis coniunctione non minus quàm in ſequentibus vtitur:& grumos mingant,& ſtillicidium vrinæ habeant.Non dixit Aut,tum etiam quia ſemper fermè in hoc caſu omnia illa tria ſimul coniunguntur. Tametſi enim non eadem die ſemper hæc omnia contingant, ſemper tamen ſe conſequuntur. Quod verò partes illæ, Et dolor in imum ventrem & pectinem & fœmen incidat, coniunctim etiam legendæ ſint, ex ratione notæ coniungentis καὶ, vel & palàm eſt, & iiſdem rationibus conuinci poteſt: vt demirer audaciam Leoniceni,qui cum non intelligeret Hippocratem in hoc loco, contrà verterit quàm in textu Græco omni iaceret, exiſtimans eſſe plures conditiones, cum ſint tantùm duæ, ſcilicet quòd ſi ſanguis ex veſica fluat, conuertitur in grumos aliquando, ob id quod paucus eſt: nec adeò prorīrat ad meiendum, cum ſit illi familiaris: nec etiam tam bene vrinæ miſcetur, vt qui ex renibus prodit, ideò in grumos vertitur. Secunda, quòd ſi morbus eſt in veſica eiuſmodi, & accidat dolor in pectine,apparebit & in imo ventre & interfœmineo.Melius enim legitur ſic,quàm Fœmine.

Videndum eſt igitur quid ſit fœmen,imus venter,& pecten primum. Græcè autem ſic: ἐς τὸ ὑπογάστριον, καὶ ἐς τὸν κτένα καὶ τὸν περίναιον vertitur ὑπογάστριον,imus venter, id eſt ſub ventre. Pars ergo eſt in imo ventris ſuper pubem in medio, vbi cum vrina retinetur in veſica, prominet rotunditás: vt in Arte medica etiam teſtatur Galenus,& nos quando- *Cap.72.* que vidimus in retentione vrinæ.Situs enim veſicæ fundi ibi eregionè eſt ſupra vterum in mulieribus, in viris autem ſupra rectum inteſtinum: collum autem & prima pars veſicæ oſſi pubis ſubtenditur:pars autem inferior reſidet inter virgam & anum. Vnde qui lapidem veſicæ patiuntur, ibi pondus & moleſtiam ſentiunt, præſertim ſi repentè ſedeant. Et pueris tangitur immiſſo in anum digito medio lapis, non quidem verſus dorſum, ſed in anteriore parte, ſcilicet ad fœmen,ſeu inter fœmen,vt Fuchſius vult.Nam fœmina, inquit,partes ſunt interiores coxarum à pudendis ad genua. Liquet igitur, quod laborante veſica tria hæc loca maximè afficiuntur,quoniam omnia ſunt circum veſicam,& prope cutim: niſi quod & in pube & interfœmineo iacet os tenue. Dicitur autem interfœmineum, quoniam eo in loco vulua ſita eſt, ſcilicet inter anum & pudendum paulo magis vtrinque diductis oſſibus quàm in maſculo. Vbi Nero nixus eſt transformare ſporum,exciſo toto inguine, puero & loco illo perforato, in fœminam. At pecten vocamus partem ſuperiacentem oſſi pubis, quod ſuper virgam adiacet, vbi pili naſci ſolent tam maſculis quam fœminis. Et quamdiu carent pilis ea in parte, vocari ſolent ephœbi. Eſt autem, vt etiam Veſalius *Lib.5.c.11.* docet, oblongior veſica quàm latior, id eſt ſecúndum longitudinem corporis magis extenſa: & fundus amplior eſt, vt ſenſim ad illius ceruicem contrahatur, leuis eſt illius tunica, intus & extra prædura:valida membrana enim eſt,triplici genere villorum contexta, inæqualis craſſiciei, maximè tamen ad collum craſſior eſt, & in hominibus adnaſcitur peritonæo in imo ventris. Et ob id nimirùm Hippocrates docuit, eam partem affici,in Aphoriſmo:non ſic in canibus,quoniam ſitus illis magis fauet homini, quòd erectus eſſet, ne pondere vrinæ nimis grauaretur, hoc fuit neceſſarium, imminet(vt dixi)inteſtino recto è poſteriore parte:vnde fit, vt & mingentes compreſſo inteſtino illo facilè pedant:& egerentes dum inſtant inteſtinum illud, ad mictum incitentur: & qui lapidem patiuntur, & hæmorrhoidas excitent, & tineſmonem patiantur. Muſculo comprimitur imum ceruicis, qua parte ventri veſicæ iunctum eſt ſupra glandulas, ne coeúndo neceſſe eſſet vrinam cum ſemine ipſo fundi: & eſt quaſi ex ipſa veſicæ ſubſtantia muſculus, ideóque parum profundus. Conſtat

Conſtat enim veſica tribus tunicis: exteriore carnea, ſed non rubra, verum ſubrubra ex peritoneo nata, tenuiore altera & ſplendida, ac tertia craſſiore nerueaque collum autem veſicæ ſitum mutat: cum penis tenditur, σ Græcum: cum non, s Latinum imitatur.

Hæc volui neceſſaria non præter propoſitum ſubtexuiſſe, tum ad ſequentium intellectum: tum vt oſtenderemus Galenum longè aberraſſe, qui credat per ea verba, τὰ περὶ τὴν κύστιν, intelligi debere quæ circa veſicam laborare, id eſt partes quæ illi annectuntur, etiam cum ipſa veſica, manifeſtum eſt enim ex dictis, non poſſe hæc contingere niſi laborante veſica: & quotieſcunque veſica laborauerit, hæc neceſſariò contingere. Dico laborauerit, vlcere magno, vel vaſis maioris ſui (nam omnia parua ſunt) fractura. Obſtat tamen litera!, dicit Galenus, τὰ περὶ τὴν quæ ſunt circa. Sed & illud, quod in ſequenti veſicam vlcere laborare dicit: igitur Hippocrates inter veſicam & quæ ſunt circa veſicam diſtinguit. Sed ſi ſermonis efficaciam, & vt ita dicam, exquiſitam energiam exigamus, non poterit intelligi de veſica vllo modo, cum non dicat, Veſicam & quæ circa veſicam, ſed ſolùm, quæ circa veſicam. Sermo igitur Hippocratis eſt huiuſmodi, quod tota veſica laborat. adeò vt etiam circumiacentes partes afficiantur, quaſi omnibus noxa illa participantibus. Magnum ergo veſicæ affectum & cum conſenſu declarare voluit, cuiuſmodi ſi febris adſit, cum veſica phlegmone laborat: vel magno, id eſt lato elcere, ſi febre caruerit, nam de profundo ſtatim ſubſequetur. Hoc ergo voluit docere, laborare omnino veſicam, ſed non neceſſariò ex ſe, ſed conſenſu alterius: licet quandoque conſenſus hic ex ipſamet ortum habeat.

APHORISMVS LXXXI.

SI ſanguinem & pus minxerit, & ſquammulas, & grauis odor adſit, veſicæ vlcerationem ſignificat.

COMMENTARIVS.

CVm declaraſſet morbum veſicæ ex conſenſu, quantum eſt ex merito ſignorum docet morbum per eſſentiam, ita vt ſigna in præcedenti Aphoriſmo ſint ſigna veſicæ per conſenſum laborantis: hæc verò per eſſentiam. Nec inconuenit ſigna per conſenſum morbi poſſe iungi morbo per eſſentiam: at bene inconuenit ſigna morbo per eſſentiam eſſe morbi per conſenſum. Sic enim morbi per eſſentiam diſtingui non poſſent à morbis per conſenſum. Dico igitur, quod ſi omnia hæc adſint, non autem alternatim, vt Leonicenus (qui temeraria audacia omnino Hippocratem non intelligens, illum delirare facit) vertit, quod vlcus adeſſe in veſica ſignificatur. Et demiror de illis qui hanc vltimam editionem emendarunt, cum iam haberent Commentaria Braſauoli emendata, tum etiam Fuchſij, quare plus tribuere voluerint Leoniceno erranti, & contra fidem Græcorum exemplarium exponenti, quàm ipſi Hippocrati, nam quòd Leonicenus aberrauerit, ſenex primùm, minus eſt mirum: deinde tot opera Hippocratis vertenti, licet dicere cum Flacco, Verùm opere in longo fas eſt obrepere ſomnum.

At de illis qui caſtigaſſe profitentur, non habeo quod dicam, namque nec dici poteſt illos ſuſpicatos meliorem codicem habuiſſe Leonicenum, vt librarius pro ἢ ſcripſerit καὶ, quia ſimilia ſunt valde: quoniam ignoſcendum eſſet, ſi ſemel hic error admiſſus eſſet in textu, ſed cum ter καὶ ponatur in hoc contextu, ſemper aberraſſe librarium exiſtimare, eſt perinde monſtro ſimile, & omnino fidem codicibus omnibus abrogare. Itaque mihi videntur viri perſimiles his qui malos pannos texunt: nam initia variegata & pulchra faciunt, reliquum autem nulla diligentia conficiunt, nulliuſque precij. Nam de Leoniceno plurimum illi debet tota doctorum caterua, & vt ad Flaccum rurſus redeamus, de illo dici poteſt,

Ili robur, & æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci.
Commiſit pelago ratem
Primus, nec timuit.—

Facile ignoſcere debemus magnis viris etiam mediocria errata, nedum parua, quandoquidem tot laboribus & incommodis propter poſterorum vtilitatem inſudarunt. Atque ego illum Galeno ſine dubio prępoſuerim, qui ætatem quàm longiſſimam cum vixerit, totam in purganda medicina conſumpſit: Galenus, cum ne ad triginta annos propè acceſſerit, immodica ambitione plura confudit quàm addiderit. Debemus illi plurimum tanquam in eo negocio feliciter verſato, vt ei contigerit genius illuſtris. Ergo vt ad rem redeam, ſi per disiunctionem legatur in quo differet à ſuperiore illo: Si ſanguinem aut pus mingat, renum aut veſicæ exulcerationem ſignificat? Palàm enim eſt, alterum falſum eſſe, aut ſuperfluum. Si enim mictus ſanguinis aut puris ſignificat veſicæ vlcus, fruſtra illi additur Renum: ſi autem alterum horum tantum, falſum eſt quod hîc dicitur Veſicæ exulcerationem ſignificari: coniunctim igitur, vt rectè Hippocrates, legi debet.

Nec verò tametſi omnia iſta ſigna oſtendant vlcus, in veſica ſemper omnia neceſſaria ſunt. Mala enim non ſolùm, ſed inſulſa Dialectica vtetur, ſi quis dicat: Publico monumento & decem teſtibus & tua confeſſione conſtat, te mihi debere centum coronatos: igitur nemo alteri debere conuictus dici poteſt, niſi teſtes decem proponant, monumentum publicum doceat, & ipſe debitor fateatur, quòd autem hæc vera ſint, oſtendamus, nam ſi mingat ſanguinem & pus, neceſſe eſt altero eorum vas eſſe apertum vel ruptum, ſed pus oſtendit putredinem & vlcus, igitur non poteſt eſſe vaſis apertio: at cum ſquammæ affuerint, non poſſunt eſſe ex colliquatione, quia cum pure non eſſent, igitur ex veſica ſunt, renes enim ſquammas parere non poſſunt, nec quæ ſupra renes, cum ſubſtãtia eorum ſit carnea. Sed quare addidit

Et

Et grauis odor adſit? nonne omne pus malè olet? certè dum dixit hoc, aliquid plus voluit ſignificare quàm conſuetum puris odorem, ſicut in Prognoſticis, Pus optimum Pag.3. eſt, quod eſt minimum graueolens. Omne pus ergo malè olet: ſed quod ex veſica reſecatur, trifariam magis olet, etiam ſi minimè malum ſit, quod in aliis partibus non contingit. Primum ob ſubſtantiæ quæ corrumpitur, ſcilicet ipſius veſicæ, naturam, quę nō eſt carnea, maximè in interiore parte: ideo cum longiore tempore ad putredinem egeat, aut violentiore cauſa, magis putrefacit. Secundum, ob admiſtionem partium aquearum vrinæ, quæ corrumpunt & corrumpuntur: demùm ob moram, quam ibi ob vrinæ retentionem naturalem contrahit.

Quid ſi appareant omnia præter hoc ſignum, odoris valde fœtidi? Dicet Hippocrates, vix fieri poſſe: & ſi fiat, erit morbus compoſitus: velut ſi renes laborarent vlcere, ſquammulæ autem illæ aliunde procederent.

Conſequuntur autem ſe hæc, nam à ſanguine rupto quomodocunque vaſe, ſeu per eroſionem ſeu aliter, ſequitur ſanies, & ex ſanie erodente ſquammulæ illæ ex veſicæ ſubſtantia excidunt: demum profundo facto vlcere fit odor ille teterrimus, cum etiam antea incipiat. Similiter ſi pus adſit, fœtor ibi adeſt, & neceſſe eſt etiam pręfuiſſe exitum ſanguinis, tum etiam ſquammulas ſuccedente tempore excidere. Et ita ſquammulæ ſi ex veſica decidant, non autem aliunde proueniant, per putredinem decidunt, & malum odorem & pus præceſſiſſe indicant: ac etiam exitum ſanguinis, atque ita à fœtore argumentum de aliis tribus ſumitur.

Λεπίδας aliqui ſquammas interpretantur, ſed oportet in communi ſignificato intelligere, ſic vt plerunque ſquammulæ, id eſt paruæ ſquammæ ſint: nonnunquam etiam ad magnitudinem grani ciceris, cum vlcus magnum eſt: & craſſæ profunditatem illius declarant.

APHORISMVS LXXXII.

QVibus in vrinaria fiſtula tubercula naſcuntur, iis ſuppuratione facta, & eruptione, ſolutio.

COMMENTARIVS.

CVm declaraſſet modos plures, quibus ſignificantur morbi veſicæ & renum: hoc Aphoriſmo docet, quandoque morbos aduenire in fiſtula vrinæ, qui ſimiles videntur morbis veſicæ: & huiuſmodi planè, non Aphor.80. ſicut alij, ex parte liberantur. Eſt ergo ac ſi dixiſſet, ſi quis ſtillicidium vrinæ patiatur, & ſanguinem cum pure mingat, vt ſuperius dixit, & hoc contigerit ex tuberculo in meatu vrinæ: tunc dignoſcitur, quia ſuppuratione facta & eruptione ſoluitur plenè morbus. Et in aliis caſibus ſi perſeueret, nō erit ex tuberculo in virgæ meatu, adeò quod docet hoc Aphor. diſtinguere morbos veretri ab aliis morbis viarum vrinæ: hi enim ſuppuratione facta ſoluuntur, antea autem ſunt valde periculoſi morbi illi veſicæ & renum: antea non adeò videntur periculoſi, cum non impediant vrinam: ſucceſſu tamen temporis cum non ſoluantur plenè, deteriores euadunt. Hic ergo duæ dubitationes contingunt.

Prima eſt, an tubercula in meatu veretri poſſint abſque ſuppuratione ſolui, vt Galenus cenſet? & videtur quod Hippocrates hoc velit in textu. Nihilominus apparet, quòd caro etiam excreſcens facit impedimentum in vrina, & ſponte decidit, ac etiam mollientibus medicamentis. Per tuberculum ergo intelligo in hoc loco, illud idem quod ab Hippocrate intelligitur in Coacis prædictionibus, dum inquit. Quibus tuberculum eſt Pag.20. circa veſicam, quod mingendi difficultatem facit, ad omnis generis figuras vexantur: huius autem ſolutio fit pure erumpente, illud idē quod docuit in primo de Morbis: Tubercula fiunt diſrupta aliqua vena intus, aut Pag.9. non prorſus diſrupta à laboribu, svel etiā ex pituita aut bile, vt in lateribus: vultque omnia ſuppurari. Idem ſentit in libro de Affe- Pag.10. ctionibus: & etiam id poſtularet longius tempus, vt diſſoluerentur. Impedimentum enim meiendi dolorem auget, vt cogatur natura morbo creſcente moliri ſuppurationem. Neque ego vidi quenquam cui ex tuberculo ſuppreſſa ſit vrina, cui non fuerit ſuppuratum. Hic idem Aphoriſmus ſcribitur Aphor.57. in ſeptima particula, & additur in fine dolor, id eſt quòd ſoluitur dolor, cum hîc nihil apponatur. Verùm, vt dixi, cauſa eſt hic, quòd voluit diſtinguere morbos in vrinaria fiſtula, ab aliis qui in veſica & ſupra veſicam fiunt.

Secunda dubitatio eſt, quare vlcera virgæ ſponte ſanentur, non autem in aliis locis adeò facilè? Et habet aliud caput hæc difficultas, quoniam generaliter ſuppurationes ſunt maioris ſpei quam reliqua vlcera. Quod deprehenditur, cum dicat Hippocrates ſe- 16. & 17. ptimo Aphoriſmorum: A ſanguinis ſputo, puris ſputum: à puris ſputo, phthiſis & fluxus. Cum verò ſputum retinetur, moriun- Pag.7. tur. Et tamen dicit in Prognoſticis, Ex his autem maximè ſuperſtites manent. Cauſa ergo eſt, quoniam vlcus quod ex ſuppuratione aduenit, non eſt coniunctum cum materia erodente aut deſtillatione, & etiam eſt accidens ipſius abſceſſus ſuppurati: at aliud eſt morbus. Præterea non omnis ſuppuratio eſt cum vlcere, ſed ſolùm ea quæ cum eruptione eſt. Quæ autem in meatu vrinæ fit vlceratio, adhuc facilius ſanatur: quoniam ſanatio vlcerum eſt exiccatio, hæc autem fit ab vrina, quæ ſicca natura eſt: & etiam propter motum & impulſum, ideo talia vlcera ſponte ſanantur. In veſica autē non ita, quoniam vrina ibi quieſcit ac putreſcit, non autem eluit locum. Si tamen vlcus illud ſit ex eruptione abſceſſus ſuppurati, maior eſt ſpes ſanationis, & non debent retinere diu vrinam.

Et quoniam hîc actum eſt de tuberculo impediente mictum, & dolorem creante, 80. ſciendum eſt, quòd, vt habetur ex dictis,

vrina

vrina ſupprimur vel propter materiam aduenientem, vt in Aphoriſmo, Si ſanguinem & grumos: aut ex tuberculo nato in meatu, vt in præſenti Aphoriſmo: aut ex frigiditate & ſiccitate, vt in libro de Affectionibus, & tertia Aphoriſmorum: aut propter vteri conſenſum, vt in ſecundo de Mulierum morbis: Et ex inflammatione inteſtini recti, vt in libro de Fiſtulis. Et fit etiam propter abſceſſum in ipſa veſica, velut ſeptima Aphoriſmorum innuit Hippocrates. Fit etiam propter vlcera & carnem, quæ excreſcit in veretro, & retentionem meiendi diuturnam, extenta adeò veſica, vt neque ſe comprimere poſſit. & etiam diſtenta parte circa imum ceruicis, vbi veſicæ annectitur, ſicut exitus non pateat. Vlcus verò quamdiu durat, impedit: ſed, vt dixi, facilè ſanatur. Caro autem tumefacta cum neque ſanies neque ſanguis effluat, intumeſcit ex flatu aut humore aquoſo, aut aucta per ſe, vt dicebat Galenus in libro de Morborum differentiis, de lingua. Eſtque hic morbus Mediolani endemius, & ciuibus noſtris familiaris. Hic modus ad tuberculum pertinet.

Pag. 9. 5.
Pag. 35. 37.
Pag. 3.
Aphor. 44.
Cap. 9.

APHORISMVS LXXXIII.

Mictio noctu plurima facta, paruam ſignificat deiectionem.

COMMENTARIVS.

NOn inſulſè Galenus hunc Aphoriſmum & ad cognitionem & ad curationem traducit, ad cognitionem quidem, ex quatuor orationibus duas nos docet Hippocrates neceſſarias, neceſſariæ quidem ſunt, mictio noctu plurima paruam ſignificat deiectionem, & multa deiectio pari ratione paucam vrinam, vt etiam in fluxibus euenire ſolet, hæc autem omnia comparatione ad eundem hominem, eandémque victus rationem ſunt intelligenda. Duæ non neceſſariæ ſunt: mictio pauca ſignificat multam alui deiectionem: aut contra, parua alui deiectio multam vrinam. Poterit enim vtraque ſupprimi, & vrina & deiectio, vt ardente corpore in febribus: item ex ſudoribus, item in his qui ad aſcitem præparantur. Ad curationem, ſi volumus ſiccare aluum, prolicere vrinam: ſi humectare, ab illis abſtinere, & potum exhibere copioſiorem, minimè tenuem: qualia ſunt vina dulcia, craſſa, nec aſtringentia, nec odorata, nec flaua, ſed nigra.

At verò vrina ex ſui ratione potui ſimilis eſſe debet, aut paulum diſtans in quantitate, vt primo de Facultatibus naturalibus Galenus docet: atque id nobis in hyeme id conſiderantibus, nam æſtate & ob ſudorem & exhalationem fit minor, atque id eſt ſecundum naturam ſe habentibus. Cæterùm quibuſdam ineſt, vt ob imbecillitatem naturæ non poſſint tranſmutare partes frigidiores alimenti, atque in his plus iuſto vrinæ apparet: contrà verò quibuſdam ob caloris vim & acuitatem, non ſolùm quæ eſt in cibis pars diſſoluitur, ſed etiam in ipſo potu quicquid eſt tenuius aut calidius: vtque priores ad hydropem, ita hi ad hecticam ſunt paratiores. Sed cur non dixit, Mictio plurima ſimpliciter: ſed adiecit, Noctu? Quoniam in die fieri poteſt vt etiam multum mingat, & mingat ob cruditatem. Cum enim cibus non concoquitur, vtrumque abundare ſolet, & vrina & egeſtio. Et ſi non abundent, ſuſpicionem morborum afferunt: vrina quidem podagræ, & egeſtio doloris colici: tantum abeſt vt in cruditatibus ex multa vrina paucam debeamus expectare egeſtionem.

Cap. vlt.

Quomodo verò hæc fiant, declarandum eſt. Vbi quis aſſumpſerit cibum atque potum, clauditur in ventriculo, ſed non ita vt ſuperius nihil poſſit penetrare, vt quidam exiſtimant. Nam & à cibo ſtatim, & poſt horæ dimidium, & quandocunque quis edat cibum, aut bibat etiam, longè facilius eum deglutiet. Præterea gula ipſa, ibi ventriculo committitur, cum ſit longè anguſtior & craſſior ac durior ventriculo, non poteſt adeò conſtringi. At neque neceſſitas tanta adeſt, ne quid effluat. Pylorus autem concluditur perfectè, auxilio etiam glandularum, quæ illi imminent: aliter in multa repletione, cum ſit à dextro latere non in ſumma neque ima ventriculi parte collocatus, cibos in duodecim inteſtinum illi coniunctum effunderet. Ergo his pro ratione clauſis concoctio celebrari incipit. Iecur autem moræ impatiens & robuſtum, trahit ſi quid eſt tenue, gratum, dulceque ac dilutum, per quinque illas venas quæ ex illo ad imum ventriculi veniunt, ſugitque velut ore potum præcipuè vini flaui, dulcis & odorati (placet enim hoc iecori) vnde ſequitur ex tali ſuctione & potu reſtauratio illa repentina, quam homines ſentiunt, maximè labore delaſſati, inde cibati. Sequitur etiam in pluribus mictio ſtatim à cibo. Hoc peracto, concoquitur cibus, & priorem partem ac potiorem ſuſcipit ventriculus, vt tertio de Naturalibus facultatibus habetur, ex quo nutritur interior ventriculi tunica: poſtmodum reſeratur communiter circa nonam horam à cibo pylorus paulatim: & ſugente iecore, & pellente ventriculo trahitur chilus in duodenum inteſtinum: & quia pendulum eſt, non quieſcit: pars tamen adhærens parietibus illius, exſugitur per meſaræi venas, tandem per ieiunum ad ileon & colon traducitur, vbi quieſcit, & multis venis exſugitur. Si igitur calor iecoris ſit magnus, acris, & robuſtum iecur, exſugitur: fex quæ eſt in inteſtinis ad vltimum vſque, atque eodem vt fiat ſicca & pauca quæ relinquitur: & tunc cum ob attractionem plurimùm aquoſum in iecore ſuperabundet, excrementum vrina augetur. Fex igitur cum liquida eſt, multa eſt: & cum multa, liquida, nam pars tenuior ſemper trahitur. Vena autem iecoris, in quam confluunt meſaræi venæ, Stelechia vocatur, vt quæ eſt in gibba illius caua. Dicebat Hippocrates ſecundo Prædictionum: Egeſtiones alui in his qui laboribus exercentur, quamdiu parum ederint ac potarint, modicas & duras procedere, quotidieque

Cap. 13.
Pag. 3.

tidiéque oportet, ſi verò tertio quoque die aut quarto aut longiore interuallo proceſſerint, periculum eſt ne febre aut alui profluuio corripiantur. Quæcunque verò egeſtiones liquidiores ſunt quàm vt in tranſitu conformentur, hæ ſanè omnes peiores ſunt. At verò his qui multum edunt, multúmque laborant, egeſtiones tranſitum mollem, oportet eſſe ſiccum, & copiam ciborum ingeſtorum pro ratione laboris. Procedunt autem ab æquali ciborum copia his quidem qui minimùm laborant, plurimæ egeſtiones: his verò qui plurimùm laborant, modicæ, ſi ſani fuerint, & recta victus ratione vtantur, nam ad hæc coniecturam facere oportet. Liquidiores autem egeſtiones, & ſine febribus euenientes, & quæ ſeptima die aut citius iudicantur, commodæ ſunt, ſi ſemel & vna vice omnes fiant, & non reuertantur: ſi verò inſuper febrierint homines, aut alui profluuia redierint, ſi longa fuerint, penitùs mala ſunt, ſiue bilioſa fuerint, ſiue pituitoſa, ſiue cruda. Et victûs ratione propria ſingula opus habent, itémque medicamentis alia aliis. Cæterùm vrinam iuxta potionis copiam mingere oportet, & ſemper æqualem, & quàm maximè aceruatim, & momento paulo craſſiorem quàm id quod in potu acceptum fuit. Si verò fuerit aquoſa & copiſior quàm pro eo quod bibi imperatum eſt, ſignificat hominem aut copioſiore vti potu quàm illi præceptum ſit, aut non poſſe renutriri quàm diu tantam vrinam faciunt. In Prognoſtico quoque id confirmat, vt ſit pro ratione ingeſtorum & hora ſolita. *Pag. 4.*

Porrò quod de egeſtionibus dictum eſt, poſſet dici de aliis euacuationibus: ſed cum ſolùm hæ naturales ſint, propterea de his tantùm mentionem fecit. Nam ſudor ſi abundet, non ſolùm minuit naturalia excrementa, ſed etiam morbum præſagit: quoniam tota ſubſtantia medius eſt inter naturalia excrementa, & præter naturam: reliqua autem omnia, vt ſaliua, mucus, ſanguis hæmorrhoidarum, ad morboſam conſtitutionem corporis pertinent: reliqua verò ad morbum, vt ſanguis per ſputum eueniens, & bilis vomitus. Vt eorum quæ excernuntur à corpore noſtro, ſex ſint ordines: naturalia prorſus, egeſtio & vrina, quæ quantitate mutata non oſtendunt morbum: naturalia, ſed determinata quantitate, vt ſaliua & mucus, nam hæc ſi exuperent, morboſam conſtitutionem ſignificant. Medium inter naturale ac præter naturam ſudor eſt, qui ſine cauſa manifeſta morbum ſignificat: cum cauſa, nihil abſurdum, cum omnino vapore prodeat è corpore, abſque eo quod ſentiatur. At quædam ſunt præter naturam, & morboſa ex ſe, non tamen morbum indicantia: vt hæmorrhoides, & ſanguis narium, & vomitus conſuetus. Quædam ſunt naturalia excrementa, vel partes, quæ morbum ſignificant, quia vnde non oportet excernuntur: vt bilis flaua per vomitum, & ſanguis per ſputum. Quædam omnino præter naturam, vt bilis aut pituita corrupta. In naturalibus igitur abundantia vnius nil aliud ſignificat, quàm defectum alterius: naturalia autem media cauſam præter naturam, ſi abundauerint, non morbum. Quæ autem præter naturam, ſed exonerantia corpus, vt hæmorrhoides, cauſam morbi, non morbum: quæ autem naturalia pauca cum abundauerint, incipientem morbum, non autem grauem ſignificant, reliqua duo morbum iam factum. Hæc autem diligenter conſideranda ſunt.

LIBER QVINTVS.

In quintam Aphoriſmorum Hippocratis particulam.

APHORISMVS I.

COnuulſio ex helleboro, letalis eſt.

COMMENTARIVS.

QVomodo fiat conuulſio, & quot ſint illius genera, tum verò in quo à reſolutione differat, de cauſis quoque eius, ſuperius dictum eſt. Hic verò Hippocrates, & in ſex ſequentibus, prædicere nos docet ex conuulſionis cauſis: aut his etiam morbis qui cum conuulſione coniuncti ſunt, velut ſingultus atque comitialis. Nihil autem refert, ſeu morbum ſeu ſymptoma appellaueris. Hunc verò Aphoriſmum ſi cum eo coniunxeris, qui dicit: Carnes ſanas habentibus helleborus periculoſus: concludes, ſanis helleborum vitæ periculum afferre. De helleboro illi albo (inquam) ſermo eſt. Vnde ſi quis ad purgantia per aluum ſermonem extendat non aliter quæſtionem inſtituet, quàm ſi de aſini volatu diſputet. Oportet autem meminiſſe diligenter de his quæ in duobus allegatis Aphoriſmis dicta ſunt à nobis, ne aut neceſſarium quicquam prætermittere cogamur, aut fruſtra dicta repetere. Cum enim quinque ſint conuulſionis ſpecies: tres propriæ, à ſiccitate, plenitudine, frigore: aliæ ob conſenſum, dum euacuantur muſculi, atque vellicantur:

Lib. 2. Aphor. 26. *4. Aph. 16.*

vellicantur: vellicantur autem præcipuè ab humore erodente,qualis eſt æruginoſus:qui quandoque ita effloreſcit, vt mera ærugo videatur: hic humor acutus & erodens pungit vellicatque neruos, vnde conuulſio fit.

Aliud meminiſſe oportet,quòd ad os ventriculi duo nerui veniunt, qui ſextum par efficiunt ex cerebro, quibus in toto corpore nulli sũt maiores:atq; hi ſoporariis arteriis in collo vtrinq; iunguntur,& in pulmoné,cor, iecur, lienem,renes, ac omnia viſcera deriuantur:quibus ligatis vox intercipitur, vt in libro de Diſſectione neruorum à Galeno habetur.Horum igitur læſione nihil mirum totum corpus offendi, atque grauiter: tum præcipuè, quòd hi ſoli in ore ventriculi fermè detecti ſunt, vt ſenſum famis atque ſitis excitare poſſent. Quomodo autem conuulſis his magna pars corporis, & quandoque totum conuellatur, Galenus declarabat exemplo arboris, cuius ſi ramum conuellas, tota planta etiam inflectitur vi, atque diſtrahitur. Fit ergo hæc conuulſio ab humore acuto vellicante,quandoque medicamento trahente humores lentos & hærentes, infractoſque. Verùm hoc genus conuulſionis, quod ob conſenſum fit, videtur prætermiſiſſe Hippocrates in Aphoriſmis, quoniam raró mortem adducat. Cauſa igitur mortis in conuulſione ex helleboro,eſt vis maxima naturæ illata:non ipſa conuulſio,quæ perſæpe, vt dixi, ex ſolo conſenſu fit. In conuulſione enim ſpontanea materia ſenſim ad neruorum principia, inde in ipſos neruos deriuatur: at in ea quæ fit ex helleboro, oportet totum corpus agitari, ac maximam vim inferri. Videmus autem in omnibus morbis, eos eſſe periculoſiores qui fiunt à cauſa externa,præſertim manente. Eſt etiam alia ratio: nam cauſa conuulſionis adhuc manet in conuulſione,quæ ex helleboro fit, (non enim tam citò helleborus expellitur) neque aliquid eſt quod helleborum propellat, vbi iam conuulſio cœperit natura ſymptomate præterita & afflicta. Ita vomitus & dolor & febris, quæ fiunt à veneno,niſi venenum euomatur illo vomitu,mortem afferre ſolent. Generalis eſt ergo ſententia, morbi magni qui fiunt ſumpto medicamento aut veneno, letales ſunt:quoniam vim maiorem naturæ afferunt, & morbi & cauſæ ratione:& quia non facilè finiuntur, cum cauſa ipſa in corpore maneat.

Cap.10.

3. de Locis, Aff. 6.

Intelligit autem conuulſionem ex helleboro,eam quæ fit non vi morbi, ſed ſolùm hellebori aſſumptione facta eadem die. Hoc autem ab Hippocrate experimento deprehenſum eſt:quia eo tempore familiaris erat hæc medicina, vt nunc agaricus: rariſſimeque contigiſſe credendum eſt, ex hellebori aſſumptione conuulſum potuiſſe ſanari. Quamobrem Hippocratis ſententiæ veriſſimæ ſunt,ac minus longè fallaces quàm Galeni, qui multa ſola edoctus ratione ſcripſit, quæ ratio perſæpe fallax eſt: ſicut & hic,cum cauſam quòd conuulſio hæc letalis ſit, aſſignare nititur. Nos verò nondum vidimus hanc conuulſionem, quoniam vſus albi veratri exoleuit:nec medicamentum id adeò eſt formidabile in noſtris regionibus, vt in Græcia.Conuulſio autem quæ ex helleboro fit, qualis ſit,dictum eſt in quarto libro. Liquet enim quod neque ex ſiccitate neque ex vacuitate fiat, ſed repletione partim, partim vellicatione neruorum,vt genere ipſo:letalis alioquin non eſſet.

Aphor. 16.

APHORISMVS II.

Conuulſio ex vulnere, letalis eſt.

COMMENTARIVS.

Conſtat hoc, vt & præcedens, experimento ipſo:ſed & hoc experimentum frequens admodum eſt, cum plerique qui ex vulnere moriuntur, aut ex fluxu ſanguinis, aut ex conuulſione moriantur. Eſt autem fluxus ſanguinis, mortis magis cauſa quàm ſignum: ſicut contraria ratione reſolutio magis in vulneribus, in quibus neruus non eſt præciſus,magis ſignum quàm cauſa:conuulſio verò tam ſignum quàm cauſa,& eſt fermè æqualiter. Nam & reſoluuntur ægri membris,in vulneribus maximè capitis:atque id letale eſt ſignum,ſi, vt dixi,non præciſo neruo fiat,nam ſic eam ſequi neceſſe eſt. De quo autem conuulſionis genere loquatur Hippocrates,palàm eſt,quod tam de propria conuulſione, quàm etiam diſtentione loquitur.Eques enim Principis Iſtonij, cum eſſet vulneratus ſatis leuiter in digito medio ſiniſtræ manus,in ſeptima correptus eſt diſtentione vtrinque:& quamuis eſſet valde iuuenis,in vndecima mortuus eſt. Antonius verò Puſſianus ex vulnere capitis iuxta ſuturam coronalem correptus eſt conuulſione vera,& à die conuulſionis quinque ſuperuixit diebus. Conſtat igitur, Hippocratem in hoc quàm præcedenti Aphoriſmo de vtroque conuulſionis genere,id eſt tam de exquiſita conuulſione, quàm etiam diſtentione, loqui. Quamuis conuulſio in helleboro ſit magis familiaris, diſtentio in vulneribus: & plerunque ambo genera, ſi quis diligenter animaduertat, in vnum commiſcentur, nam & diſtentio conuulſionem inducit, & conuulſio diſtentionem: cum ſæuiſſima fuerit, plerunque terminatur. Diximus etiam, reſolutionem letale eſſe in vulneribus ſignum, maximè capitis.

Et quamuis generaliter verum ſit,conuulſionem & diſtentionem, & reſolutionem, quæ fit non ex nerui præciſione,letalem eſſe plerunque (hoc enim & in hoc & in præcedenti,vt aliàs diximus, intelligitur) nihilominus omnia hæc longè letaliora ſunt, cum ad capitis vulnera ſequuntur. Atque his hæc familiaria,ſicut in vulneribus pectoris, tabe mori: & in vulneribus magnorum muſculorũ, in quibus præciditur magna pars carnea, ſanguinis fluxu. Cauſa autem cur conuulſio ex vulnere ſit letalis,partim dicta eſt in præcedenti,quoniam ſcilicet violenta ſit,ſimulque afficiat:partim à Galeno adducitur,ſcilicet phlegmonis generatio: partim aliundè ſumenda

ſumenda, cum ex punctura quoſdam intra horam expiraſſe viderimus, ante ſcilicet quàm phlegmone generari potuerit nobis, igitur perſuaſum eſt, ex dolore vehementi cerebrum quandoque diuelli, atque ita ſtatim interire, neque eques ille, cuius ſuprà meminimus, ob phlegmonem mortuus eſt, cum febris abeſſet: aut tam exigua fuerit, vt phlegmonem adeſſe non ſignificaret.

Rectè mihi videtur animaduertiſſe Fuchſius dictionem τεσύματι, vt τρώματι legi poſſit, quod omnem noxam grauem exterius illatam ſignificat, vt contuſionem, vulnus, percuſſionem, nam in omnibus his conuulſio, non in ſolis vulneribus, letalis eſt.

Quærunt quidam, an etiam in vlceribus conuulſio letalis ſit? dicimúſque non eſſe letalem magis quam communem, ſi vlcera ſponte nata ſint, nam conuulſiones ſponte natas, non ſponte natas, Hippocrates non appellat letales: quia multi ſeruantur, etiam ſi plures pereant quàm ſeruentur. Sunt autem ſponte natæ, quæ in vomitibus ſpontaneis, quæ in choleris, & quæ abſque cauſa alia manifeſta fiunt. Sponte autem aduenientium duæ ſunt letales, ſuccedens ſanguinis fluxui, vt in ſuccedenti Aphoriſmo, & febribus, de quibus aliàs loquutus eſt. Earum quæ fiunt ab externa noxa, tres ſunt ſpecies, & omnes letales: ab helleboro, à percuſſione, & quæ ob timorem fit, maximè in infantibus, cuius Hippocrates hic non meminit: non tamen omnino hæc adeò letalis eſt, niſi magnus præfuerit timor: ſoletque hæc eſſe vera conuulſio, non autem diſtentio. *Lib. 2. Aphor. 26.*

Sed vt ad rem redeam, non æqualiter fit conuulſio in vulneribus, aut ex illis, ſed cum punctim infertur maximè. Cum enim, vt habetur à Galeno in Arte medica, neruus aut tendo, aut pars aliqua valde ſenſibilis pungitur, cerebrum offenditur tum ſenſu partis maximo, tum conſenſu continuitatis, ob idque conuulſio conſurgit: non ita facilè ex vulneribus, etſi neruus etiam præcidatur, multo tamen minus quàm ex punctura. Ideo etiam in vulneribus ſi ſanguis non effluat, aut cutis ad locum ſuum redeat, non ſunt citra periculum vitæ: & etiamſi ante tempus conſolidentur Iuuat ergo dilatatio vulneris, & in conſolidando procraſtinatio: nec ſtatim ad conſolidationem deuenire, & fouere etiam illa calidis medicamentis. Chirurgici verò apponunt ſemper album oui, & acetum, medicamenta frigida, vitantes ſanguinis immoderatum defluxum, & in maius periculum incidunt. *Cap. 92.*

Cæterùm illud docere expedit, cur in vulneribus quandoque conuellatur pars eadem, aut reſoluatur, quandoque autem oppoſita. Memini me vidiſſe virum ſtrenuum, qui in monomachia effoſſo oculo ſiniſtro, conuulſus & reſolutus eſt in parte dextra, & ob virium robur & diligentiam medicorum euaſit, ſuperuixitque multis annis impotens eo latere. Dico ergo, quòd offenſa quandoque ex vna parte trahit ad ſe ſanguinem ad partem illam, & reliqua remanet ſine ſanguine & calore naturali, & ideo fit paralyſis in parte illa quæ ſana eſt, hocque rarius contingit. Alius modus eſt, vt materia ad vtrunque latus ſimul concurrat ad cerebrum in vulneribus capitis, ſed fluente per vulnus multo ſanguine latus vulneris à phlegmone liberū remanet, reliquum inflammatur: & ob id cōuellitur aut reſoluitur quod illæſum erat, & hoc frequentius euenit. Modus tertius eſt, vt ex percuſſione in vno latere affligatur aliud, non illud quod vulneratur, quia cedit: ſicut quandoque videmus etiam de ſanie in vulnere capitis, quæ inuenitur ſub oſſe capitis, & non in directo vulneris: & hoc etiam, etſi rarò contingat, attamen ex omnibus cauſis accidit, vt frequenter pars ſana conuellatur, aut diſtendatur, aut reſoluatur, & non vulnerata. Et ſcias, quòd in vulneribus reſolutio plerunque ſociam habet conuulſionem, quia offenſa eſt magna, & quæ prouenit ex phlegmone, aut magno impetu motus materiæ.

In percuſſionibus autem ob cauſas dictas & conuulſio & reſolutio ſunt magis letales, aut ſaltem inſanabiles, quàm in vulneribus: & quæ fiunt ex luxatione vertebrarum dorſi, penitùs ſunt inſanabiles, vt etiam dicebat Princeps. Quæ verò ex attritione neruorum, cum ſint neceſſariæ, minus ſunt periculoſæ, ſed euentus earum diſpoſitionum eſt iuxta magnitudidem læſionis. Et reſolutio ſenibus, ac tremor, ſunt magis familiares, & conuulſio pueris, & diſtentio iuuenibus, nam in infantibus ac pueris humor tenuis qui in ipſis neruis eſt, facilè inflatum vertitur & reſoluitur: in iuuenibus verò neque facile vertitur, neq; facilè reſoluitur: in ſenibus non vertitur, ſed ſua craſſitie impedit: propterea, vt dixi, talia pro ætatibus accidunt. In cura verò vulnerum ob hæc, ſi vehemens ictus fuerit, multuſque defluxerit ſanguis, veliſque ſanguinem mittere, ſemper ex aduerſo latere mittes: quoniam, vt diximus, ex illo conuulſionis imminet periculum. Si autem vulnus abſque contuſione fuerit, exiguuſque fluxerit ſanguis, ex eodem latere: ſi autem magnum, nec fluxerit ſanguis, ex vtroque. Si verò ſanguis multus fluxerit, ictus verò leuis, hac ratione ſanguis mittendus non eſt. *2. 3. c. 2. in fine.*

APHORISMVS III.

VBi ſanguis multus fluxerit, ſingultus aut conuulſio ſuperueniens, malum.

COMMENTARIVS.

NOn letalem conuulſionem appellauit, quæ ex hoc accidit, neque ſingultum, ſed malum. Galenus autem putat Hippocratem temerè pronunciaſſe malū pro letali: quia ipſe conſueſſet multa ſcribendo confundere pleraque, ac ſæpè vnum, ſæpe aliud in cauſa dicere; non ſic Hippocrates, ſed omnia penſitatè protulit. Cur autem, dicam. Neque ſolum hoc indiſcuſſum reliquit, ſed cur ſingultum conuulſioni copulauerit: nec dixit quomodo ex hac ſanguinis effuſione in horum alterum deueniatur. Recitat Braſauolus, ponderaſſe ſanguinem, qui fluxit ex ſiniſtra nare Principis Dianæ Eſtenſis: qui cum effuſo per terram libras viginti duas æquauit, & tamen quamuis

ægrè,

ægrè ſeruata eſt. Igitur conuulſio fit non ſolum, vt credit Galenus, ob repletionem vel inanitionem, vel etiam abſceſſum, ſed ex inſultu bilis flauæ effrenis ſanguine euacuato, & tunc non multum periculoſa eſt: ſin autem ex inanitione, letalis eſt, vt igitur vtranque comprehenderet, dixit malum, non letale. Sed & ex hoc apparet, cur dixerit ſingultum: tam ſingultus enim quàm conuulſio fiunt ex offenſione neruorum primigenia, id eſt facta
6. Aph. 37. ex cerebro, vt infrà videbitur. Sed & ibi demonſtrabimus, cur conuulſionem ſingultui
Pag. 14.
Pag. 1.
Pag. 3.
copulet. Scribitur hic Aphoriſmus in Coacis prædictionibus ad vnguem. Porrò de ſingultu ait in primo Prædictionum, quòd vocis interceptiones, & in Coacis prædictionibus, delyrium ſi iungantur, lethalia ſunt.

APHORISMVS IV.

EX ſuperflua purgatione, conuulſio aut ſingultus ſuperueniens, malum.

COMMENTARIVS.

7. Par. 39. Eſt id dubitatione dignum, cum infrà dicat: Si ſenioribus ſuprà modum purgatis ſingultus ſuperuenerit, non bonum: quomodo hîc adijcit malum generaliter? nam quæ mediocria ſunt in alijs, lethalia in ſenibus eſſe deberent. Conſtat igitur non magnum eſſe malum ſingultum, quandoque cum ob materiam biliolam ad os ventriculi attractam contigerit. Ob id in his duobus Aphoriſmis comparat duo ſimilia, ſed proprium morbum generali mitiorem eſſe nos vult intelligere. Nec enim credere oportet conuulſionem, & multo minus ſingultum ex inanitione eſſe, ſimilem ei qui ex ſiccitate accidit, nec æquè pernitioſum: multo verò minus illum qui ex acrium humorum morſu contingit.

APHORISMVS V.

SI ebrius quiſpiam repente obmutuerit, conuulſus moritur, niſi febre corripiatur: aut vbi ad horam peruenerit, qua ſoluuntur crapulæ, vocem recuperauit.

COMMENTARIVS.

VInum, cum copia ſua replere neruos ſoleat, ob id quòd ardentem continens aquam ad cerebrum rapitur, atque inde demittitur, conuulſionem excitat ex ea repletione. Sed antea occupato cerebro tum vi mentis, tum neruis qui ad linguam deferuntur, impeditis obmuteſcunt. Si igitur febris ſuperueniens, aut calor ipſe naturalis, non vim ipſius (is enim nimirum obtutus eſt) humido humorem diſcutiat, antequam cerebrum conuellatur, & à neruis ob repletionem contrahatur, bene actum erit: aliter homo perit, magis quam ex alia conuulſione: quoniam cum hac & cerebrum repletum eſt corrupto humore, & illum diſcutere non valet ob multitudinē, quo fit, vt tales in ſphacelon quoddam cerebri deueniant. Quamobrem fieri non potuit, vt plenè hæc ſententia à Galeno explicaretur, qui verè naturam vini non nouit: neq; enim vllum aliud calidorū & humidorum potuum aut cibariorum id efficere poteſt, præterquā vinum, & quæ ardentem aquam continent. Memini enim me bibiſſe apud pontificem Scotum Hibernicam ardentem aquam, ex zetho extractam: id ergo zethum & inebriare poteſt, & mutos ac ſtupidos facere: non lac aut ſimile aliquid, vel decoctum ex pipere copioſo, tametſi multò calidius ſit. Sed neque illud ſatis aptè declarat, quomodo vinum repleat neruos, non illos replet, niſi poſtquam ad cerebrum delatum fuerit, ob id primum delyrant, cum parum ebrij ſunt, vt tertia particula Problêmatum Ariſtoteles refert: inde victi Probl. 2. vino, alij dormiunt, quod minus malum eſt: alij vigilant, quod mediocre: alij ſtupent, quod eſt maximum. Defertur autem ad cerebrum bifariam: & per gulam ac palatum aſcendentibus vaporibus, vnde quidam ſolo odore inebriantur: & per venas, vt antea dixi. Indicio autem eſt, quod cerebrum maximè Par. 4. læditur, tremor, de quo Ariſtoteles ibidem Aph. vlt. loquitur, & balbuties & delyrium. Vnde pue- Probl. 5. ri, & qui conuulſionem paſſi ſunt, & cerebro imbecilles, ab eo magis conflictantur: & qui non ſunt vino aſſueti, facilius, non tamen magis læduntur. Quibuſdam contingūt hilaritates: aliis triſtitiæ, timores, lachrimæ, ira, vertigo, cuius etiam meminit Ariſtoteles. Probl. 5. Proprium eſt autem vini, facere furibundos. Eſt enim vinum ab initio calidum, poſtea cū reſoluta fuerit pars illa ignea, ſymptomata frigiditatis agit, cuius etiam cauſam Ariſtoteles declarauit. At idem docet extenuatos Probl. 22. maximè perire, quoniam naturalis color obruatur. Multique ſic conualeſcentes ex magnis morbis obiêre, nam hi verè extenuati ſunt & corpore & viribus. Neque id animaduertunt medici, quoniam non videntur ebrij: ſed tamen ob imbellicitatem non ſecus ac ebrij morte corripiuntur. Id verò magis contingit, non ſolum quod omnia ſint imbecilla, ſed quod à membris ob inanitatem auidius vinum rapiatur. Quamobrem periculoſiſſimum eſt in illis qui vigilia laborarunt, exſiccatum enim his cerebrum affatim ſugit. Cur verò vertiginem patiantur, cauſa eſt, quòd vapor ille circūrotatur in opticis neruis, & effigiem refert imaginis rei quæ vertatur. Inebriantur autem homines à vino magis diluto quàm meraco, vt Ariſtoteles teſtatur: idque indicium eſt manifeſtum, non Probl. 3 14. ob caliditatem, vt Galenus vult, ſed tenuitatem, vinum noxium eſſe. Porrò ſtuporis indicium eſt futuri vertigo, vt Philoſophus re- Probl. 10. fert, qui vertiginem graue ebriorum ſymptoma eſſe dicit. Videt autem & res geminatas, aut etiam plures, vt ille refert, & rectè cauſam docet: multis enim modis res videtur, quod autem ſic videtur, plura exiſtimatur, velut etiam in ſpeculis plurium ſuperficierum & vitreis aut cryſtallinis priſmatibus.

Pag. 8. Hippocrates ſecundo de Morbis ſic declarat Aphoriſmum: Si qui ex ebrietate voce priuetur, & ſtatim ſanè ipſum febris corripiat, ſans fit: ſi verò non corripuerit, die tertia moritur. Si itaque in ſic affectum incideris, multa calida lauato, & ſpongias calida aqua madefactas capiti apponito, & cepas decorticatas in nares indito. Siquidem ſic apertis oculis loquatur, & ad ſe redeat, nec deliret, hac die ſopore preſſus iacet, poſtridie ſanus exurget: Si verò exurgens bilem vomuerit, inſanit & moritur, maximè in quinque diebus, ſi non dormierit. Huic igitur hæc facere oportet, multa calida lauato, donec ad ſe redeat: deinde copioſo oleo mollibus in ſtragulis repone, ac contege cum ſilentio, & in tenebris. vtplurimum enim ex balneo dormit: & ſi dormiet, ſanus euadet. Poſtquam autem redierit, primis tribus aut quatuor diebus milium tenue aut ptiſanæ ſuccum ſorbeat, & vinum mellis ſpeciem referens bibat. Deinde cibis vtatur molliſſimis, ac paucis primùm. Et rurſus in tertio libro: Quum à capite dolor acutus ſtatim vocem intercipit, tum aliàs, tum ſi ex ebrietate hoc contingat: qui ſic afficitur, in ſeptima moritur, minus tamen moriuntur, qui ex ebrietate tale aliquid perpeſſi ſunt, & voce priuati permanſerunt. Nam ſi eadem die aut poſtera aut tertia vocem edant, ſani euadunt: faciunt autem aliqui hoc ex ebrietate, & neutri moriuntur. His validas ſternutationes excitare cõuenit, & clyſterem bilem ducentem, & ipſum validum inijcere. Quòd ſi ſenſum æger receperit, Thapſiæ ſuccum in multa aqua calida dato, quo quàm citiſſimè reuomat. Poſtea attenuato, & à cibo abſtineto vſque ad ſeptem dies. Detrahendus eſt & à lingua ſanguis, ſi venam comprehendere poſſis. Atque hæc cura communis vtrique cauſæ, & validior, illa propria.

(Marginal note beside "mis, ac paucis primùm": Pag. 3.)

APHORISMVS VI.

QVicunque à diſtentione corripiuntur, in quatuor diebus pereunt ſi verò hos effugerint, ſani fiunt.

COMMENTARIVS.

GAlenus ſuo more rem hanc tranſit ſicco pede, inquit enim: Cum ſit morbus peracutus, natura non poteſt illum vltra quartum diem ferre, quare neceſſe eſt vt indicetur & ſanetur. Quid hoc eſt magis in hoc morbo quàm in alio? & ſi tulit vſq; ad quartum diem, cur modò cauſam illius morbi neceſſe eſt cedere, tũ maximè afflictis viribus? Dicamus ergo primũ cum illo, quòd diſtẽtio eſt morbus cõpoſitus ex emproſthotono & opiſthotono: in quo corpus videtur eſſe trabs, adeò rigidum manet, & immobile prorſus, quo ad totũ & partes, ſolũ pectus ægrè mouetur. Afferamus modò demonſtrationem dicti Hippocratis, cum morbus ſit adeò violentus, in tertia occidit, aut quarta, iuxta primum circuitum paris vel imparis, ſi ergo euaſerit quartam diem, ſignum eſt quòd morbus eſt remiſſus, aliter non toleraſſet: ſed ſi remiſſus eſt, non poteſt recidere, quia morbi violentiſſimi omnem conatum efficiunt, ſi igitur natura tulit eò vſque, & morbus eſt remiſſus, nec poteſt redire, ergo euadet. Et ita vides, quòd eſt ratio ſumpta à ſigno, & non à cauſa. Circa quod nota vnam regulam valde neceſſariam in cogitatione reditus morborum, quòd morbi, ſcilicet quanto longiores natura, tanto obnoxij magis recidiuæ: quanto acutiores, eo minus.

Pag. 15. Hippocrates in Coacis prædictionibus hæc habet: In diſtentionibus antè & retrò venientibus, & in dorſum ſolum, ſi maxillæ ſoluantur, letale eſt, letalis etiam eſt ſudor in diſtentione dorſi, & corpus diſſolui, & in eadem affectione remouere per nares, aut clamare aut nugari ſi ab initio vox intercepta fuit in poſteram enim diem mortem ſignificat. Febriles in dorſum diſtentiones, vrinę geniture ſimiles ſoluunt.

Porrò quod ad continuationem attinet, clarum eſt, Hippocratem perpetuo ſermone ab initio ad hunc vſque Aphoriſmum egiſſe de conuulſione & diſtentione, morboque conuulſioni obnoxio, ſcilicet ebriorum ſtupore: quomodo veró conuulſio diſtentioni proxima ſit, in ſequenti Particula oſtendam: at cõuulſioni comitialis proximus, eſt de quo mox agetur.

APHORISMVS VII.

QVibuſcunque morbi comitiales fiunt ante pubertatem; mutationem accipiunt: quibuſcunque vigeſimo quinto, commoriuntur.

COMMENTARIVS.

Aphor. 45. MEminiſſe oportet eorum quæ in ſecunda particula dixit: Quicunque iuuenes morbo comitiali laborant, mutatione maximè ætatis liberantur. Conſtat iuuenes ibi intelligi ante vigeſimumquintum annum, vt dixi, maximeque mutatione ætatis liberari, non ſolùm ad vigeſimumquintum vſque annum, ſed vltra. Vnde demonſtratio conſtat in hoc: Comitialis morbus, qui fit ante vigeſimumquintum annum, fit ab humido, ſi ſit à natura: (hoc enim præſupponit Hippocrates) ſed cerebrum perpetuò exſiccatur ergo cæteris rectè procedentibus ſanabitur tandem. Vnde non, vt Galenus, præcidere oportet ſpem in vigeſimo quinto anno, ſed vſque ad extremum vitæ ſpes ſanationis extenditur At ſi ſponte inuadat, poſt vigeſimumquintũ annum, ab humidi abundantia prodire non poteſt: igitur ex ætate nulla eſt ſpes ſanationis. Sed nec aliter, cum ſit naturalis: naturales enim morbi non niſi naturaliter ſanari poſſunt, exceptis his quæ ad repoſitiones & numerum & formam pertinent. Et generaliter quæ manuum auxilium exigunt: aliqua enim ex his ſanari poſſunt, vt Hippocrates aut libro de Articulis. Nam aliquæ (inquit) ex his luxationibus, quæ a natiuitate fiunt, ſi parum elapſæ fuerint, ad naturalem Pag. 51.

ſtatum

ſtatum reduci poſſunt. Et maxime articuli circa pedem. Quicunque mutili fiunt à natiuitate, ex his pleriqùe curari poſſunt, ſi non valde magna emotio facta fuerit, aut etiam præauctis iam pueris contigerit. Itaque potius quærere oportet cauſam, cur morbus comitialis poſt vigeſimumquintum annum naturaliter exoriri poſſit: quandoquidem de fortuito morbo, & qui ex errore contigerit, hic Hippocrates non loquatur. Nec eſt vt nos Galenum perſequamur, quemadmodum ille facit Eraſiſtratum, maximè autem Aſclepiadem, palàm enim eſt, quot modis hic iniuſtè accuſet Hippocratem. Sed iam explicemus quid Hippocrates hic dicat. Si comitialis morbus ſponte ante vigeſimũquintum inuadat, antè quam ad vigeſimumquintum annum mutationem accipit, ſcilicet qua ſanatur, aut minuitur, & leuior fit. Si autem, cum prius non fuerit, in vigeſimumquintum iam attingentibus annũ ſponte incidat, toto vitæ, tempore perſeuerabit: qui ergo mentem habet videt quantum hoc à Galeni ſententia diſcrepat. Primùm, non dicit quòd ceſſent, vt ille: ſed mutationem accipiunt, id eſt ceſſant, aut minuuntur. Secundum, non dicit, quòd ſi vltra vigeſimum quintum annum procedant, quòd ſint inſanabiles: (abſit) ſed, ſi poſt illud tempus inchoauerint. Tertium, quòd præſupponit, non omnes ſanari, niſi victu vtantur bono, id abſurdè adiectum fuiſſet ab Hippocrate: quandoquidem conſtet, etiam ſi non adſit, ex mala victus ratione aduenire poſſe: quanto magis ſi adſit, non curari? Quartum, quod dicit, poſt vigeſimumquintum, etiamſi adueniat, curari poſſe. Si ex mala victus ratione: extra Aphoriſmum, loquitur enim de ſponte eueniente. Si de comitiali ſponte eueniente, aberrat toto cœlo: eſt enim prorſus inſanabilis, vt dixi. Quintum, quòd fruſtra reprehendit Hippocratem, quod non dixerit, vigeſimoquinto anno, aut vltra. Stultè ſanè: nam non neſcit, in maiore contineri minorem numerum. Et ego cum ſexagenarius ſim, annos habeo etiam quindecim.

Illud tamen benè animaduerſum ab illo, pubertatem ad vnguem finiri ad vigeſimũquintum annum: euſque enim corpus cum robore ſiccatur. Ipſe verò cum hanc quæſtionem attigiſſet, primo in ſextum Epidemiorum, declarat, quod euſque corpus & cerebrum fit calidius ac ſiccius. Ex quo ceſſat quæſtio, cur hanc ſanationem vltra non diſtulerit Hippocrates, cum etiam vltra vigeſimumquintum annum, & vſque ad mortem ſiccetur: nam etſi perpetuo ſiccetur, non tamen caliditas augetur. Dixit autem, ſe narraſſe, quomodo caliditas augeatur ad iuuentutem vſque in libris de Temperamentis: ſed hoc non dixit vnquam, quòd iuuenis ſit calidior ſeipſo puero, imò dicit oppoſitum, quod non eſt. Et ſi dicas, quòd dicit calorem eſſe magis mordacem: hoc attinet ad ſiccitatem, ergo ad huc ſumus in vado & implicitì. Et ſi dicas, quòd calor tunc eſt maximus, quia integer vt in puero cum maxima ſiccitate, hoc non eſt verum: quoniam trigeſimo anno calor ad ſenſum eſt idem, & ſiccitas maior. Igitur hæc mutatio & morbi imminutio poterit vſque ad trigeſimum annum differri. Duo igitur ſuperſunt declaranda. Primum, quomodo iuuenis ſit calidior puero, omiſſo ſomnio, quòd tetigerit puerum & iuuenum eundem, & inuenerit æqualem in vtriſque ætatibus caliditatem. Quis, ſi ego talia dicerem, me non exibilaret? memoriam retinuit quantitatis exquiſitæ caloris decem annis? Deinde quo tempore? corpora enim calidiora ſunt æſtate quam hyeme exterius: & annus anno, & dies die, propter ſiderum ſtatus varietatem. Deinde calor manus Galeni erat vnus? an & hoc memoria tenebat? Quòd ſi nó: calidiora apparẽt manibus frigidis, frigidiora calidis. Sed iam nimis de his. Dico ergo, iuuenem eſſe calidiorem iuxta caliditatis vim ac gradum, quæ puerum; nam & plus generat de bile, & motus habet validiores, & mentem perſpicaciorem: Et ſemen fœcundum generat, & rarius ægrotat, & melius dura concoquit: æqualiter autem mollia, etiam ipſo iudice Galeno: & morbis diutius reſiſtit, & aërem appetit frigidiorem, & calidiorem abſque dubio exſpirat. Et vrinas habet coloratiores & excrementa, & regio morbo magis corripitur: & denique ad tactum, reclamante quantumuis Galeno, & turpiter in hoc mẽtiente, vt antiquis contradiceret, manifeſtè nec paruo interuallo calidior eſt, non dicam, ne in meos caſſes incidam, eundem iuuenem eidem puero comparatum: ſed ſi capias viginti iuuenes, & totidem pueros, vix è viginti iuuenibus vnum frigidiorem pueris inuenies, certè puerorum nullum calidiorem omnibus iuuenibus. Omiſſa igitur dubitatione de re ſolum quærere cauſam huius oportet: quandoquidem Princeps ſingularem contra nos rationem adducat: inquit enim. Non ſuperuenit puero ad iuuentutem tendenti, & rectè viuenti cauſa, quæ illius calorem, quod ad vim attinet, & eſſentiam augere aut minuere poſſit: igitur permanebit æqualis: Dico quòd calor ſeſe accendit vt flamma, nam motu augetur: motus autem in adultis validiores ſunt & cordis & arteriarũ: quocirca ſicut eſt incrementum in corpore, in animi viribus vſque ad certam metam, ita etiam in calore: cauſa autem eſt motus liberior. Finge folles duos, vnum impeditum, alium liberum & maiorem: impedito autem coneris flammam accendere crebris inſufflationibus, ignis minor erit, ac minus vret: at ex libero folle ſplendidior flamma & ardentior micabit. Neſciebat Galenus (hoc audacter dicere poſſum, quandoquidem huius inuenti auctor ego ſum) quomodo calor agat, & quid ſit. Conſtat in motu, vt frigus in quiete. Et quamuis later ferreus ignitus quieſcere videatur, mouetur tamen validis motibus clanculum. Cum ergo in iuuene liberius moueatur tum ob motus validiores, tum ob ſpacium latius, tum ob ſubſtantiæ tenuitatem: maior erit calor iuuenis, quàm pueri. Non latet, nos tutatos fuiſſe Galeni ſententiam in primo contradicentium, quia defendi poteſt, ſed non verba eius ſimpliciter.

Cauſa verò, cur ſponte iuuenibus aut ſenibus hic morbus aduenire ſoleat, ab Hippocrate libro de Sacro morbo aſſignatur, ex tribus enim principiis, venarum cauitate, raritate cerebri & defluxione, morbi comitia-

Com. 5. — *3. de cauſis Symp. c. 3.* — *p. 1 Doc. 3. Cap. 3.* — *Cont. 15.* — *Pag. 7.*

les creantur. Dicit, Et ſi defluxio fiat, non poteſt ſuperare ſanguinem calidum ac multu. Quoties ergo cerebrum tarum valde fuerit & calidum, poterit ſucceſſu ætatis adeò (creſcente caliditate) repleri cerebrum, vt fiat morbus comitialis, & hic erit inſanabilis: non tamen ſolet occidere, vt ibidem docet Hippocrates, propter venarum amplitudinem, niſi cum homo valde conſenuerit. Pag. 6.

APHORISMVS VIII.

QVicunque morbo laterali laborantes in quatuordecim diebus non repurgantur, ij ad ſuppurationem vertuntur.

COMMENTARIVS.

QVantus ſtupor ſi horum, qui exponunt, non eſt vt dicam, ad hanc enim fermè diem vix potui ſcire, quid ſit hoc concoqui in morbo laterali: etenim dicunt medici, ſaniem expui, & effectus ipſe id oſtendit, atque ſubſtantia rei, pus enim expuunt. Hippocrates autem dicit, quòd ſuppurant, ſi non repurgantur in quatuordecim diebus: quaſi nolit, quod prius expuitur, eſſe pus. Hæc quæ ad artem, quæ ad textum, quæ quotidie videntur, & maximè neceſſaria ſunt, omittunt: quæ autem procul poſita ſunt, longius repetunt, & quæ etiam ſcire parum refert. Sed neque in hoc neque in Aphor. 15. alio huic congruenti verbum facit Galenus de huiuſmodi re, tanquam cæcus eſſet prorſus: aut difficultatem rei, quod magis credo ſubterfugerit. Verùm ad ſuos criticos dies refugit, quos quàm rectè feciſſet, ſi omiſiſſet, contentus his quæ Hippocrates de illis antè tradiderat? Quoniam verò nihil tale in externis abſceſſibus apparet, Galenus rem hanc prorſus reliquit intactam. Et forſan bono, nam fieri potuit, vt nos à labore excuſaret: fieri etiam potuit, vt duplicaret. Interiores ergo abſceſſus quinque habent fines: reſolutionem occultam, ſuppurationem reſudantem, ſuppurationem perfectam, tranſmutationem & conuerſionem in ſcirrhum, quæ rarò accidit in morbo laterali ob loci caliditatem. Ex reſudatione nemo liberatur, niſi materia fuerit tenuis, virtus valida, & membrana laxa, nam tum ſuppurat abſceſſus, & abſque ruptura membranæ æger liberatur qui modus eſt optimus poſt primum. Extrà non eſt tantus calor, qui hoc poſſit facere. Per ſuppurationem ergo intelligit abſceſſum, in ſaniem conuerſum, cùm priùs non ſit facta ſuppuratio: quia non tota materia ſimul in ſaniem vertitur, ſed paulatim vertitur, & paulatim expuitur. Quatuordecim autem dies in expuitione non tamen ab initio morbi intelligere oportet, vt bene exponunt: Braſauolus ac Fuchſius. Anaxion 3. Lang. vlt. ordinis. enim tertio Epidemiorum in decimaſeptima cœpit expuere, & liberatus eſt in trigeſimaquarta, vt fuerint tum ab initio ſputi dies decemocto: ſed à vigeſima ad vigeſimamſeptimam non ſpuebat materiam morbi, ideo vndecim tantum diebus purgatus eſt. Videamus demonſtrationem: Cum materia in quatuordecim diebus non repurgatur, & ſemper adeſt putredo, neceſſe eſt totum abſceſſum ſimul ſuppurare: at tamen non poteſt expui, cum vix rupta membrana eiici poſſit, quanto minus per illam penetrare.

Continuare præcedenti, quoniam agit de ſtato tempore ſanationis: velut & illud quod in ſequenti Aphoriſmo docetur, ſed is ad morbum pertinet, & in alio ſimiliter. Sicut præcedens artificiosè interpoſitus ſit, cum & terminum proponat, & de conuulſione loquatur.

APHHRISMVS IX.

TAbes fiunt maximè ætatibus, à decimooctauo ad trigeſimumquintum.

COMMENTARIVS.

SVprà inquit: Adoleſcentibus autem ſanguinis ſpuitiones, tabes. Ibi ſuo more, vt hic Galenus, reprehendit fruſtra Hippocratem. Diximus ibi, quòd eſt morbus ſecundum naturam, & non cauſa malæ victus rationis. Dixit autem Ætatibus: nam à decimooctauo ad vigeſimumquintum eſt ætas adoleſcentiæ, vt viſum eſt ſuperius: & ab eo ad trigeſimumquintum iuuentutis. Par eſt ergo nos duo intelligere, ſiquidem in hoc Aphoriſmo certum numerum præfinitum, vt dixi, de duobus antecedentibus & ſequente, & ſunt anni decem & ſeptem, qui etiam numero iudicialium continentur: & priores ſeptem eſſe periculoſiores, vt non ſit repetitus, ſed per hunc illum per illum rurſus hunc intelligas. Diximus & de his ſuprà, dicemuſque paulo pòſt. Pag. 1. Aphor. 19. Com. 7. 4. Par. 8. Ab 11. ad 14.

APHORISMVS X.

QVicunque ab angina liberantur, iis ad pulmonem vertitur, & in ſeptem diebus pereunt: ſi verò hos effugerint, ſuppurantur.

COMMENTARIVS.

SEquutus ſum conuerſionem Leoniceni: quandoquidem non ſim neſcius, ſuppurari non eſſe Latinum. Veniant modò Choraules iſti, & Galenum tueantur, qui in tot difficultatibus, & adeò præclaris, ne verbum quidem attigit. Prima eſt igitur, cur dixerit, Quicunque ab angina liberantur, iis ad pulmonem vertitur: quare hoc eſt neceſſarium nonne poſſunt ſimpliciter liberari? Reſpondeo, quòd non, quia dixit in Prognoſtico: Pag. 9. Anginæ horrendiſſimæ ſunt, & citiſſimè occidunt, quæ neque in faucibus quicquam conſpicuum faciunt, neque in ceruice: verùm plurimum dolorem exhibent, & erecta ceruice ſpirationem inducunt, hæ enim eodem

eodem die ſuffocant, ſecundò etiam, tertio & quarto: quæ verò alioqui ſimiliter dolorem exhibent, attolluntur autem, & in faucibus rubores faciunt: perniciosæ quidem valde ſunt, verùm prioribus valde magis diuturnæ, ſi rubor fuerit magnus. Quibuſcunque verò fauces & ceruix ſimul rubuerint, hæ anginæ diuturniores ſunt, & ex ipſis maximè euadunt: ſi & ceruix & pectus ruborem habuerit, & eryſipelas ignis ſacri non intrò recurrerit: ſi verò neque in diebus iudicatoriis iudicetur eryſipelas, neque tuberculum ad externam partem conuertatur, neque pus tuſſiendo reiiciat, faciléque ac ſine dolore degere videatur, mortem ſignificat, aut ruboris recidiuam. Securius tamen eſt, tumorem & ruborem quàm maximè foras verti. Si verò ad pulmonem vertatur, & delyrium inducit, & quidam ex ipſis ſuppurati plerumque fiunt.

Aphor. 8. Quid per ſuppuratos intelligat, iam ſuperius dixi, ſcilicet concoctum abſceſſum. Cum ergo morbus ſit letaliſſimus, & inducias non det ad coctionem, neceſſe eſt vt ſi ſeruari debet, vt transmutetur ad locum latiorem, & minus periculoſum, nam neque coctionẽ expectare poteſt, nec ſine coctionẽ bene iudicari: relinquitur igitur, vt ſi materia benignior aliquanto ſit, & paucior, & vires robuſtæ, vt extrudatur ad locum minus periculoſum, ſed cum de vera angina loquatur, non eſt ſpes vt ad colli partem feratur, vt in Aphoriſmo illo: Ab angina habito ſi tumor

6. Aphor. 35. fiat in collo, bonum. Illud enim verum eſt in leuibus anginis: & plerunque poſt aliam quandam tranſmutationem in pectore fit hæc tranſmutatio ad exteriores partes, ſi angina ſit ſæua. Quamobrem cum morbus ſit difficillimus, in valde periculoſum etiam tranſit: ſiquidem fit eryſipelas, aùt peripneumonia. Si eryſipelas, intra ſeptem dies pereunt, vt Hippocrates tertio de Morbis: In-

Cap. 7. terficit, inquit, in quarta, vel ad ſummum in ſeptima. Si ergo euaſerit (nam ex hoc euadere non licet, qui letaliſſimus ſit, & alteri etiam deteriori ſuccedat) neceſſe eſt materiam eſſe mitiorem, & fieri peripneumoniam. At cum vires ſint imbecilles ob morbi magnitudinem & longitudinem (nam ſeptem dies ab initio ſecundi morbi ſuperauit, & materia praua eſt) non eſt ſpes vt in aliis peripneumoniis, vt materia expuatur per reſudationem pulſa: quamobrem tota putreſcit, natura non potente regere illam: vbi autem tota conputruerit, neceſſe vt diſrumpatur purmonis ſubſtantia cum tunica. Sed quomodo ex faucibus in pulmones transferri poteſt, cum pulmo non habeat venas, niſi quæ ex corde? Dico, tranſit per arteriam aſperam inter tunicam & cartilagines, conſenſu illo communi, de quo dicebat Hippocrates, quod

De Alimento, pag. 2. totum noſtrum corpus tranſpirabile eſt, & in vnum conſentit: trahente caliditate pulmonis vehemente, natura pellente ob periculum, & materia deſcendente motu naturali libenter ad inferiora, cum grauis ſit. Vides quàm ſicco pede tantas hi viri egregij tranſierint difficultates.

APHORISMVS XI.

QVi tabe moleſtantur, ſi ſputum quod extuſſiunt, carbonibus iniectum, graue olet, & capilli è capite defluunt, letale.

COMMENTARIVS.

QVia ſuppurationes in tabem plerunque tranſeunt, vt infrà videbitur, ſi non repurgentur, propterea de tabidis hic ſubiungit, cum de ſuppuratione egiſſet in præcedenti: & etiam quòd communis ſit hic Aphoriſmus ipſis ſupuratis, & nondum tabificis, vt in Prognoſtico: Et pus pallidum ſiue viride, & liuidum aut pituitoſum, & ſpumoſum. Et pòſt paulo: Euadunt autem quorum pus album, & non fœtidum: quibus autem ſubcruentum & cœnoſum, hi pereunt. Et ſecundo de Morbis: Si pus ſectis defluat inſtar lutei oui, aut craſſum cum virore, ſubpallidum, fœtens, moriuntur, vbi pus effluxerit. Aphor. 15. Pag. 7. Pag. 16.

Hic porrò multa ſunt conſideranda, & negliguntur tamen omnia ab expoſitoribus. Declarabo autem ego hanc rationem, quia in facto fui, proximus ſcilicet tabi, quamuis non eſſem tabidus. Primum ergo dicit, Iniectum ſuper carbones. Braſauolus vult, vt in vitreo vaſe ſuperponatur, & probo vtrunque modum, diutius enim fumus durat. Dixit autem hoc Hippocrates, quoniam niſi ignibus admoueatur, paucum pus ſub multa pituita latêre poteſt. Deinde cur dixit, In tabidis? quia fieri poteſt, vt in ruptura abſceſſus in baſilari oſſe hoc accidat, vnde etiam ſanguinem profluere vidi citra periculum, & non moriatur. Rurſus, cur adiecit, Et capilli à capite defluant? nam corruptio puris ſufficere debet ad mortem prædicendam, quandoquidem ſufficit etiam in ſuppuratis, in quibus educitur pus, & nullum eſt vlcus? Reſpondeo, quod datur pituita ſanioſa, quæ non ſolum ſuper carbores, ſed etiam per ſe fœtet: vt in meipſo vidi, & eram conſumptus, & tamen euaſi. Propter hoc igitur oportet adeſſe caſum capillorum: ille enim caſus fit, vt bene Galenus docet in Commento, partim ob defectum alimenti ſiccata cute, & laxatis oſculis, in quibus capilli complantati ſunt: aut corruptis humoribus, & vapores prauos exhalantibus, vt radices capillorum erodant: vnde etiam in quibuſdam pruritus innaſcitur. Quæret etiam quiſpiam: Si omne pus olet, cur adiecit, Vt graue oleat? Reſpondet Hippocrates ſecundo de Morbis, quod ſignificat computruiſſe pus circa cor. Et etiam, quia non poſſumus cognoſcere quòd ſit, niſi hac via certè. Sed quia quidam ex Græcis dant alias notas, vtpote quòd pus in aqua deſcendat, licet hoc malè ſit intellectum (nam crudus humor etiam deſcendit) ideo dicendum, quòd pus ſpargitur in aqua ſtatim, non autem pituita quia eſt magis lenta: & poſt ſparſum fuerit, ſtatim deſcendit. Dicet Hippocrates, quòd Pag. 16.

iſtud ſignum fœtoris eſt certum & proprium: quia licet conuenire videatur crudæ pituitæ corruptæ, tamen eſt alterum genus tetri odoris in pure, cum ſit pars carnis corruptæ, quàm in humore crudo. Ex hoc demum concluditur, quod aliàs dixi, non exiſtimare Hippocratem, omnem phthiſim eſſe inſanabilem, & maximè ſi ſecentur & vrantur: & etiam ſine ſectione, vt in ſecundo de Morbis. Cur verò, dices, adiecit profluuium capillorum pro ſigno præcedente, cum in ſe-
Pag. 17. cundo de Morbis velut ſufficere ſputum malè olens: diciṫque quòd ſignum illud per ſe letale eſt, indicio quòd ſequitur profluuium capillorum? Reſpondeo, quòd in ſuppuratis ob ſaniei multitudinem ſufficit fœtor, non autem in tabidis: quia, vt dixi, aliunde pus corruptum, quàm ex pectore vel pulmone prodire poſſet: propterea etiam addita eſt ea particula, quòd extuſſiunt.

APHORISMVS XII.

QVibuſcunque tabe laborantibus capilli à capite defluunt, iis alui profluuio ſuperueniente, moriuntur.

COMMENTARIVS.

Pag. 7. MOdum quo id accidat, ſcripſit ipſe Hippocrates primo de Morbis dicens: Cum pus ipſum in ventre moram traxerit, totum corpus ab ipſo caleſcit, tum maximè viciniſſimæ partes: caleſcente autem corpore humidum maximè eliquatur, & quod quidem à ſupernis partibus eliquatur, in ſupernum ventriculum præcipuè confluit, fitque pus, ad hoc quod iam in ipſo eſt. Pars verò eius etiam in infernum ventriculum defertur, & quandoque aluus ab ipſa turbatur, & hominem perimit, nam cibi ingeſti ſuccedunt inconcocti, & alimentum ab ipſis corpori non accedit. Et ſputi ſurſum purgatio non æqualis contingit, aluo nimirum calefacta, & omnia deorſum trahête in ſeipſam. Et à ſputo quidem ſuffocatur, & ſtertit, dum non purgatur: à ventre verò fluente debilitatur, & plerunque perimitur. Paulò pòſt ſubiicit: Cum igitur caput fluere cœperit, & reliquum corpus colliquari, non amplius æqualiter, ne vſti quidem euadunt. Superant enim ſupra pus influentia mala, ea quæ defluunt: & carnes magis à malis liqueſcunt,
Pag. 16. quàm nutriantur ab ingeſtis. Et rurſus in ſecundo: Huic ſi iam è capite capilli defluant, & nudum ſit caput, velut ex morbo: & ſi prunis inſpuenti ſaliua graueolens ſit, intra breue tempus moriturum ipſum pronuncia: id verò quod occidet, alui profluuium fore. Nil mirum de hoc ſupereſſe videtur, nec me poſſe quicquam adiicere ad dicta perſuadeo, nam de continuatione adeò manifeſta eſt, vt vnus cum priore videatur Aphoriſmus legentibus ſic: Qui tabe moleſtantur, ſi ſputum quod extuſſiunt, carbonibus iniectum graue olet, & capilli è capite defluunt, letale eſt, nam alui profluuio ſuperueniente moriuntur. Quocirca demiror Galenum & expoſitores laborare in hoc, vt doceant Hippocratem loqui de morti vicinis, cum hoc expreſſè ille in textu ipſo dicat.

APHORISMVS XIII.

QVicunque ſanguinem ſpumoſum expuunt, iis è pulmone eductio fit,

COMMENTARIVS.

CVm docuiſſet, tabidos quibus modis poſſent dignoſci, & qualis eorum exitus, intendit docere quonam pacto tabidi euadant, ſiquidem ex vlcere pulmonis: vt autem illud dignoſcamus, Ex ſputo ſanguinis, inquit, ſpumoſi. Nam ſi tabidus verè eſſe debet, oportet vt vlcus pulmonis præſit, nam ex vlcere pectoris non fiunt verè tabidi, ſed omnes fermè curari poſſunt: Et ſi non curentur ad multos annos, tamen vita illorum protrahitur: at vlcus præcedit vulnus, & vulnus conſequitur ſanguinis exitus: & ſanguis è pulmone exiens, ſpumoſus eſt, & ſputo eiicitur, non aliter. Veri ergo tabidi, etiamſi non deprehendatur, ſanguinem aliquando expuunt: latet autem propter exiguitatem, & non animaduertentibus, & præſertim noctu, & inter alias ſputi partes latitat. Et cum celer fuerit tranſitus in ſaniem, vt in tenerioribus corporibus. Quibus verò tabes fit ſine vlcere, ſed cum ſphacelo pulmonis, vt Galenus narrat quarto de Locis affectis, hi non ſub hoc comprehenduntur, quia morbus ille qui illis tribus accidit, endemius eſt, non autem ex ſporadibus. Nec Hippocrates negat tabidos non poſſe fieri abſque ſanguinis ſputo: ſed bene dicit, A ſanguinis ſputo, puris ſputum: à puris ſputo, phthiſis & mors ſequitur. Cap. 8. 7. Aph. 15. & 16.

Cæterùm ne hoc quidem exponunt rectè, quare neceſſarium ſit ſanguinem ſpumoſum è pulmone venire, cum ſpumoſa ſit ſaliua, quæ non in pulmone, ſed glandulis ſub lingua generatur. Diximus autem de ſpuma ſuprà, nunc verò quantum ſit ad propoſitum, conſtat enim pulmonem nutriri ex ſanguine ab arteria venali, à corde deducto, ſexto de Vſu partium. Qui igitur ex ea parte prodit ſanguis, ſpumoſus neceſſariò eſt: at ſi ex pectore educatur, ſpumam quidem admiſtam habere poterit, at ſubſtantia non erit ſpumoſus, vt etiam qui è capite in aſperam arteriam (quod non rarò accidit) fluit, deinde ex illa per tuſſim reiicitur. At dices, Nonne arteria vel in capide vel in pectore frangi poterit? certè ſic: ſed duo obſtant, quo minus fallere poſſit. Hoc ſignum primum, quòd cæteræ arteriæ vix diſrumpi poſſint ob craſſitudinem, nam Galenus ibidem ex Herophyli ſententia docet, arteriam venæ ſexcuplam eſſe in tunicarum craſſicie, vnde magno miraculo eſſet arteriam frangi aut erodi, quin prius proxima illi vena frangeretur aut eroderetur. Aliud maius eſt, quod cum Lib. 2. Aphor. 43. Cap. 10.

ſpiritus

7. de Vſu. Par. c. 8. ſpiritus ex aſpera arteria in arteriam venalem delatus in cor ingrediatur,ſolus ſanguis arteriæ venalis eſt manifeſtè ſpumoſus, non cæterarum arteriarum, ſolùm candidior. Quare ſi ſpumoſus ſubſtantia ſit,ſed non niſi ex arteria venali, quæ in pulmone eſt, eiici poteſt.Quamobrem dictum Hippocratis veriſſimum eſt, & clarum. Opus eſt autem in dignoſcendo multa exercitatione, plerique enim ſcientes ratione, tamen ſenſu ipſo falluntur.

APHORISMVS XIV.

A tabe habito, profluuium alui ſuperueniens, letale.

COMMENTARIVS.

Aphor. 12. DVbitare poſſet quiſpiam, cum iam ſuperius dixerit, letale non ſolum eſſe, ſed quòd ſtatim moriuntur:hîc & repetierit, & quod iam dictum eſt, imminuerit, minus enim, & multo eſt, letale eſſe, quam tum mori, ſeu ſtatim. Propterea rectè exponitur à Galeno, quod modò iam diu tabe laborauerit,hoc enim per verbum illud Habito intelligi debet:licet neque ſputum malè valde oleat, nec capilli decidant, letale tamen eſſe etſi non ſtatim: ab initio tamen morbi letale non eſt hoc ſignum, natura ſe exonerante per criſim quandam. At iam debilitato ægro per diuturnam tabem, ſpes non eſt vt per criſim ſit hæc expulſio, ſed laſſatis nutritionis membris. Quocirca in hoc fluxu neque leuatur æger, nec ceſſat, vt in profluuio, quod ab initio morbi contingit. Nonnunquam enim in ſuppuratis ſanationem affert,præſertim cum non vera fuerit ſuppuratio, ſed deſtillatio tenuioris pituitæ collecta in cauitate pectoris, ac putrefacta. Meta autem initij non eſt tempus, ſed virium robur, & corpus adhuc ſucceſum. Oſtendit Hippocrates idem primo de Morbis. Pag. 7. in princ.

APHORISMVS XV.

QVicunque ex morbo laterali ſuppurantur, ſi in quadraginta diebus, à qua fit ruptio, repurgentur, liberantur:ſi verò non, ad tabem tranſeunt.

COMMENTARIVS.

QVòd hic Aphoriſmus præcedentibus continuetur & ratione materiæ, de qua tractat, ſcilicet tabis, vt in præcedenti, & ratione dictorum de morbo laterali ſuperius: Quicunque morbo laterali laborantes, in quatuordecim diebus non repurgantur, ij ad ſuppurationem vertuntur: & ratione numeri conſtituti in omni genere morborum, quorum exemplum non ſolùm in eo attulit, ſed pluribus aliis, vt dictum eſt, manifeſtius eſt quàm vt à me declarari poſtulet. Expoſitio autem Galeni ſomnio ſimilis eſt,cum nos ad libros de diebus Iudicatoriis remittat totos primum legendos: quos non ſcripſiſſe, illius gloriæ præſtitiſſet, in quibus maximè ſibi placuit, deinde, quid ad rhombum, dici ſolet, numerus ille cum cauſa phthiſis. Certè in febribus circuitu ſtellarum, aut abditis naturæ cauſis materiam moueri, iudicia fieri, & experimentum frequẽs docet,& ratio aliqua naturalis illuſceſcere poſſet:at pulmonem exedi in eo temporis ſpacio,putreſcere ſaniem rurſus,quæ iam putredo quædam eſt in tot diebus:neque rationem hic,nec ibi affert, & mirabile dictu. Et tandem plus nihil dicit,quàm quòd Hippocrates docuit, ſcilicet ita contingere: & modò quòd ſcriberet,quid ſcriberet non cogitabat, nam dicit, verbum illud Ruptio ſignificare ruptam ſuppurationem in morbo laterali. At hoc dixerat, cum protulit priora verba, Morbo laterali ſuppurantur. Subtilius Braſauolus docet, adieciſſe, A qua fit ruptio: vt intelligeremus non ab initio morbi,quod eſt vnum: nec ſputi, quod eſt plerunq;aliud,à morbi initio:ſemper autem ſuppurationis ſed;à ſuppurationis die numerãdos eſſe quadraginta dies. At ſuppurationis ſigna quædam antè,quædam iam facta ſunt. Audi igitur Hippocratẽ in Prognoſtico:Cæterùm omnes ſuppuratos ex his ſignis cognoſcere oportet. Primum quidem, ſi febris non dimittit, ſed per diem quidem tenuis eſt, noctu verò amplior: & ſudores multi oboriuntur, tuſſéſque, ac tuſſiendi promptitudo ipſis adeſt, & nihil memoratu dignum expuunt, & oculi caui fiunt,& maxillæ ruborem contrahunt, & vngues quidem manuum curuantur: digiti verò caleſcunt,& potiſſimum ſummi, & in pedibus tumores fiunt,& cibos non appetunt,& puſtulæ per corpus naſcuntur. Inde loci affectus hæc ſubiicit ſigna: Si verò ſuppuratio fuerit in altero latere ſolum, vertere & conſiderare oportet in his, num aliquem habeat dolorem in altero latere, & an alterum altero ſit calidius: & ægro in latus ſanum reclinato, interrogare ipſum, an videatur ipſi graue quid ex ſuperno latere incumbere?Si enim hoc fuerit, in eo latere eſt ſuppuratio, in quo grauitas percipitur. Sed quòd diuerſo tempore rumpantur,docet: at verò aliæ ſuppurationes rumpuntur plurimæ quidem vigeſimo die, aliæ verò trigeſimo, aliæ quadrageſimo, aliquæ verò ad ſexaginta dies perueniunt. Conſiderare verò ſuppurationis principium oportet, ſupputatione facta à die qua primum homo febricitauit, aut ſi fortè ipſum primum rigor apprehendit: etſi pro dolore grauitatem ſibi factam eſſe dixerit in eo loco, in quo dolebat. Hæc enim in principiis ſuppurationum fiũt. Ex his igitur initiis ſuppurationem iuxta tempora prædicta futuram expectare oportet.Quando verò breui vel tardè, ſic definit: Si quidem dolor & ſpirandi difficultas ab initio adſint,& tuſſis & ſputatio perſeuerans ad vigeſimum diem pertingat, eruptionem tunc expectare oportet, aut etiam prius: ſi verò quietior fuerit dolor, & alia omnia pro huius ratione, eruptio poſterius expectanda eſt. Neceſſe verò eſt accedere & dolorem,& Pag. 7.

ſpirandi difficultatem,& ſputationé ante puris eruptionem. Factæ autem eruptionis non meminit, quanquam Galenus male exponendo ſuperiora illa verba: Cæterùm omnes ſuppuratos etiam, de rupta ſuppuratione velit intelligere: credo hoc argumento, quòd ille de ea ibidem non faceret mentionem. Sed cum dicat: Et nihil memoratu dignum expuunt: hic verò velit in quadraginta diebus poſſe expurgari, imò ipſe Galenus referat decem heminas nonnunquam eiectum pus ſuppuratorum collectum ſuperare, quinto de Locis: neſcio quomodo fieri poſſit, vt Hippocrates de ſuppuratis iam ruptis intelligatur. Cum ibi hoc generale ſit ſignum, nihil effatu dignum expuere. Et etiam quia vbi ruptus eſt abſceſſus, huiuſmodi ſignum apponit, ſecundo de Morbis: Hunc vbi decimuſquintus ab eruptione dies adeſt, multa calida lotum in ſella firma collocato: & alius quidem manus ipſius teneat, tu verò humerum concutito, vt audias vtrum in latus affectio ſtrepitum edat: optandum autem eſt, vt in ſiniſtrum, quæ eadem fermè in tertio etiam referuntur. Duo igitur cum ſint ſigna præcipua ruptæ ſuppurationis, ſputum & ſonitus: qui fieri poteſt, vt alterius non meminerit, alterius contrarium pro ſigno attulerit, ſcilicet non ſpuere?

Cap. 3.

Pag. 16.

Pag. 9.

Habes igitur ſigna rupti abſceſſus ſeu ſuppurationis, quæ non tanquam propria, ſed communia conſequuntur etiam illa, quæ ſunt ſuppurationis nondum ruptæ, at quædam alia in eodem tertio libro deſcripta, velut frequentia anhelitus & pedum tumor, nec me latet, fieri poſſe, vt ibi docet Hippocrates, nimium repleto pectore quandoque nihil ſpui, nullum ſonitum audiri in pectore. Sed tamen fieri non poteſt vnquam, vt nihil expui, & nullum ſonitum audiri, ſigna ſint rupti abſceſſus.

Reliquum eſt autem vt videamus, quonam pacto in quadraginta diebus, ſi non ſpuant, in tabem tranſeant, nam & hoc in dubium Galenus cum ſuis diebus creticis reuocat, dicens: Niſi vtplurimùm in quadraginta diebus: τὸ πλεῖστον ἐν τῇς σαρακοστῇ ἡμέραις. Itaque non putat hoc generale. Neque veriſimile eſt, tam diu pulmonem perſiſtere, ne corrumpatur, ſi tangitur à pure: ſi non tangitur, neque in totidem diebus. Hoc igitur eſt indicium, quòd ſi in quadraginta diebus liberantur, non eſſe vitiatum pulmonem: ſi non liberantur in tot diebus, vitium aliquod adeſſe in viſcere, aut fluxionem in tanto etiam tempore veriſimile eſt vel acrem factam ſaniem, aut craſſam aut crudam, adeò vt in naturæ arbitrio non ſit, ideóque vitiare membra ipſa reſpirationis.

Pag. 10.

APHORISMVS XVI.

CAlidum, vbi quis ſæpius eo vtatur, hæc mala affert, carnium effœminationem, neruorum incontinentiam, mentis torporem, profluit ſanguinis, animi defectiones, ad quæ mors.

COMMENTARIVS.

DE calidi immoderato vſu, non quidem ſolum temperati & tepidi, ſed qualiſcunque qui cum voluptate fit, velut hyeme, cum nobis indulgentes iuſto plus etiam, ac prope dolorem vſque lectos calefacimus, & corpora noſtra iuxta ignem. Nec malè Galenus quarto de Simplicibus medicamentis hic inducitur. Inquit enim: Calida temperata, grata amicáque ſunt, funditur enim quod in corporibus noſtris concretum fuerat, quo maximè pathemate voluptas maximè in animantibus conſtat. At ſi moram etiam trahant, ſenſim quoque & ipſa moleſta euadunt, ad tantam enim fuſionis immoderantiam recidunt, vt ſubſtantiam noſtram diſcutiant, diſſoluant atque diſperdant. Verùm tum quidem ſine mordicatione infeſtant, & animi deliquium afferunt, vireſque deiiciunt, vt mors quoque tandem ſequatur. Sumptum autem eſt hoc totum ex vno aut duobus dictis Hippocratis, libro de Carnibus: Calidum diffundit, in multo verò etiam tempore exſiccat. Et ſecundo de Diæta: Quæ corpus calefaciunt, & alimentum non præbent, carnem humido euacuant: etiamſi non exceſſum faciant, corpus tamen refrigerant. Ergo non difficilis hæc eſt ratio, calidum cum aperiat poros, educit etiam ſpiritum, & immodicam facit perſpirationem ex arteriis: & contrà trahit humorem, qui in continenti adeſt, vt dupliciter laxet carnem & neruos, vocat autem effœminationem, etiam laxitatem neruorum, vt ibi crurium effœminationem, vt Galenus non perfectè reddiderit cauſam huius incontinentiæ: eò fit, vt calefacta corpora inde frigido aëri & humido expoſita, ſtatim laſſitudinem ſentiant, vt etiam tertio de Tuenda ſanitate Galenus docet. Mentis autem torporem duplici cauſa, cerebri vi, vt reliquarum partium, diſſoluta. Aperit & oſcula maiorum venarum, vt facilè profluuia ſanguinis eueniant: & in deliquium etiam animi multi tranſeunt, ſumptum hoc eſt ex experimento eorum, quæ accidunt pluribus qui in caldariis ſe lauant. Sic enim vocari debet ſecunda pars ad ὁ æſtuoſa balnei, quandoquidem medioeri & temperata careant noſtra ætate. Partim igitur ſuffocatione, partim calore, multi in animi deliquium incidunt. Et ego anguſto in caldario Londini in Anglia penè peremptus ſum, iens in Scotiam: dum ego illorum conſuetudinem, illi rationem huius vſus parum callerent. An verò velit, animi defectiones ſequi profluuia ſanguinis, vt Galenus exponit? certè non. Et rectè Braſauolus illum arguit. Primùm, quòd ſolam mortem facit conſequentem reliqua, non vnum ex alio deducit. Deinde, quòd non ſolent hi tepores excitare tantam ſanguinis effuſionem, vt homines animo ob id deſtituantur. Verùm ſubiicit: Ad quæ mors. Hic nota reconditum ſenſum Hippocratis: ſicut ſi hæc omnia contingant, & valida ſint, mortem repentinam inducere ſolent: ita ſi hæc frequenter adueniant, tandem interficient hominem, & breuiorem efficient vitam. Voluit

Cap. 1.

Pag. 2.
Pag. 11.

6. Epidem. Par. 1.

Cap. 10.

luit ergo nos intelligere, quòd ſuauitas hæc & effœminatio, vſúſque mollis eneruat hominem interim, demum etiam breuiorem efficit vitam. Valeant ergo Germani cum ſuis caldariis, in quibus ſi bene animaduertis, fit iactura trium optimarum rerum: roboris corporis, perſpicacitatis mentis, ac promptitudinis animi (vtrunque enim intelligi poteſt) & temporis vitæ à nobis conſtituta à Deo, γνώμης νάρκωσιν, νάρκωσις, idem quod νάρκη, diſſolutio: & pertinet ad opera corporis, ſcilicet hebetudinem & animi languorem: & ſtupor, ad mentis propria opera. Videtur autem ex cauſis aſſignatis vtrunque ſignificare:

APHORISMVS XVII.

Frigidum autem conuulſiones diſtentiones, liuores, rigores febriles.

COMMENTARIVS.

Verbum (autem) declarat, quòd hic Aphoriſmus eodem modo ſit intelligendus, quemadmodum & præcedens, hoc modo ſcilicet: Frigidum vbi quis immoderatè, ſeu pluſquam oportet (hoc enim per dictionem πλεονάκις interpretandum eſt, vt ſit commune ad nimiam frequentiam & magnitudinem) generat conuulſionem & diſtentionem, & reliqua quæ in Aphoriſmo. 6. Aph. 37. Diſcrimen conuulſionis à diſtentione tam ſæpe retulimus, & infrà dicturos ſumus polliciti, vt repetere ſuperuacuum ſit. Galenus ſolito more, vult ſuo modo ſcribendum fuiſſe ſic: Frigidum autem rigores facientes conuulſiones, diſtentiones, liuores atque febres. Vides modò, qui tam es addictus Galeno, ſi ille vir Hippocratis tempore fuiſſet, quàm illum acriter fuiſſet damnaturus, qui vix ex decem Aphoriſmis vnum velit rectè ſcriptum eſſe ab Hippocrate. Sed & illud grauius, quod velit: hos omnes Aphoriſmos de calido & frigido tractantes, de aqua intelligendos cenſet, quandoquidem generalem contineant doctrinam: & aëri non minus quàm aquæ, imò magis, quod aërem perpetuò hauriamus, congruat. Quomodo verò rigores excitet, ab Hippocrate facilè colli- Pag. 12. gitur, primo de Morbis Et quomodo ad rigores febris neceſſariò ſequatur, ſi ex huiuſmodi cauſa fiant: diximus & aliàs, locúmque illum adduxiſſe in præcedenti particula me memini, de Liuoribus. Melius eſt nigrities conſcribere, quod in Græco habeatur eius dictionis loco μελασμοὺς, at liuores appellantur πελιώματα: has nigrities excitat frigidum Pag. vlt. dum extinguit, vt in libro de Humidorum vſu. Diſtentiones quoque dum rigent, quod in tranſitu Alpium ſæpius contingit viatoribus. Oporteret enim qui vellet huius Aphoriſmi experimentum videre, ibi in caupona aliqua per hyemem commorari, nam frigore congelati nerui redduntur immobiles, atque tēduntur: eſtq; diſtentionis genus quoddã diuerſum ab aliis, quæ aliis etiam ex cauſis ſunt excitata. At conuulſiones fiunt refrigerato cerebro, quemadmodum & comitiales, Pag. 8. vt in libro de Sacro morbo, vbi de Aquilonaribus ventis agit. Itaque capita infantium frigori exponere, periculoſum eſt. Tametſi ergo frigidum immoderatùm conuulſiones pariat in infantibus, id maximè facere conſueuit, atque dum caput afficitur. Manifeſtum eſt autem, quòd de frigido, quod ſentitur, intelligit.

Cæterùm vt cum omnia conueniant, reliquum eſt vt videamus, quomodo hi Aphoriſmi prioribus cohæreant, nam de his duobus inter ſe, & vſque ad illum, Aqua quæ 18. citò calefit, & citò refrigeratur, leuiſſima eſt: haud obſcura eſt continuatio, cum perpetuò agat de operibus calidi & frigidi. Videtur autem mihi manifeſta continuatio etiam ad præcedentes, cum dixerit: Quicunque ex Aphor. 15. morbo laterali ſuppurantur, ſuppurationem autem ex calore fieri, docturus ſit infrà, ca- Aph. 22. loris vires pertractare aggreditur. Duplex autem eſt huius argumentum, præter rei ipſius euidentiam. Vnum, quòd (poſtquam de calido & frigido agere cœpit) vndecim perpetuos ſubiungit in eadem materia Aphoriſmos. Alterum, quod Aphoriſmum illum, Quicunque ex morbo laterali ſuppurantur, in interliminio, quod ſæpius dixi, conſtituit Aphoriſmorum eorum, in quibus agit de morbis pectoris & pulmonis, & calidi frigidique. Liquet autem, quòd abſceſſus & ſuppurationes pectoris non poſſunt cum calido aut frigido conuenire, niſi vt calidum ſuppurationes iuuat, frigidum verò prohibet. Hæcque cauſa fuit, cur non hunc, ſcilicet, Quicunque ex morbo laterali ſuppurant: ſubiecit ſtatim illi, Quicunque morbo laterali laborantes, cui maximè congruere videbatur: vt non ſolùm non obiter ordo hic Aphoriſmorum ſit inſtitutus, ſed admirabilem rationem in ſe contineat. Cum igitur generaliter damna calidi & frigidi enarraſſet, in ſequenti Aphoriſmo ſpecialiter membra recenſet, quibus frigidum eſt inimicum, aitque:

APHORISMVS XVIII.

Frigidum inimicum oſſibus, dentibus, neruis, cerebro, ſpinali medullæ: calidum verò, vtile.

COMMENTARIVS.

Qvicunque hunc Aphoriſmum legerit, noſtrumque de Aqua & æthere librum tum eiuſdem Hippocratis libellum de Humidorum vſu, ſtatim & orationem eius tanquam falſam coarguet, & ipſum Hippocratem obliuionis, namque aquam frigidam tot locis ſalutarem eſſe dixit & oſſibus & neruis, & experientia ipſa cerebro vtilem eſſe declarat. Sed nullibi maior lapſus (ne forſan quiſquam vanitatis ac contradicendi ſtudij me arguat) quàm in dentium ſalute conſeruanda, in quibus plures dum ſtudioſos ſe Hippocratis oſtendunt decepti, calidiſque

cibis

cibis ac potibus vtentes,primùm quidem dolores,deinde cariem excitarunt : ob quæ mala dentes ſponte cecidere ante tempus , vel eruere coacti ſunt. Atque id iure , nam calida fluxiones mouent,ac robur diſſoluunt. Vnde illud in libro de Aqua & æthere ex Q. Sereno : quanquam præter morem noſtrum, repetere liceat :

Sæpe etiam gelida gingiuas collue lympha,
Dentibus vt firmum poſſis ſeruare vigorem.

Itaque & Galenus & alij expoſitores,qui in quæſtiunculis minutis perſequendis adeò ſeduli ſunt, in hac tanta re oſcitanter ſe gerunt, breuiſſimè Aphoriſmum & abſque diſtinctione vlla exponentes , tanquam quod falſiſſimum eſt, veriſſimum eſſe nos credere velint.

An igitur ſenex noſter errauit ? minimè, abſit hoc ab auribus noſtris , mentéque noſtra. Quid igitur?longiores facis proëcthéſes ipſis commentationibus : Fateor , non aliud poſſum,nam non de verbulo , vt Grammatici ſolent, longas facio Iliadas : ſed de hominum ſalute actio eſt, atque querela.Quidam de frigidæ aquæ vſu interpretantur. At ego vitium agnoſco , cum generalem ſententiam ſpeciatim exponunt , ſolutionem dubitationis non intelligo. Adiiciunt , de eximio frigore hæc , non de mediocri eſſe dicta. Tanquam non magis multo à vehementi calore, quàm frigore:ac celerius hæ partes , tamen omnes aliæ offendantur. Si quis non credat, prunas & glaciem ſeu ſimul ſeu ſeorſum experiatur. Ideo tamen probandi ſunt , quod ipſa veritate inducti , cum viderent hæc membra , atque alia omnia à calore magis lædi quàm à frigore , ſummam vim frigoris calumniantur , quæ ſi caloris ſummæ vi non conferatur, rationem habebit,ſed abſurdum atque delyrum faciet Hippocratem:ob id ad cauſam inquirendam ſe conferunt , atque ex cauſa ipſa ad demonſtrandum, quòd hæc ita
Lib.1.c.8. & 11. ſe habeant. Dicunt enim ex libro de Semine:Os,atteria,vena, membrana è ſemine fabricantur:adde etiam cerebrum. Solæ carnoſæ partes è ſanguine genitæ , vt primo de
Com.17. Natura humana habetur. Ob id ergo exanguia omnia, ideóque frigida, par eſt vt à frigido lædantur : velut in animalibus , quæ ſi ſanguine carent, omnia ſub hyeme aut moriuntur:aut ſi robuſtiora ſint, latent.Quot in his dictis,cum partim etiam Galeni ſint,dubitationes emergant,non dico.Primùm apud Ariſtotelem id dubium eſt , an hæc membra ob id ſint frigidiora , quòd ex ſemine generentur , cum velit vniuerſa generari ex ſanguine:apud Galenum etiam,qui ſemen calidius ſanguine eſſe exiſtimat, eſt enim magis concoctum , & ſpiritu copioſiore præditum, & vt principium generationis in corpore.
2. de partibus Animal. c.3. Ariſtoteles etiam ſanguinem ſua ſponte non eſſe calidum, ſed ſolum ob motum affirmat. Sed his omiſſis,cor nonne calidum ſua ſponte eſt?& tamen è ſemine, ſi quid aliud , potius quàm è ſanguine conſtat. Neque rurſus id ſtatim affirmandum , ſi frigidum ſit membrum & exangue,à frigido lædi par eſt Quid enim frigidius , aut magis oculo exangue? quid verò à frigida aqua magis iuuatur? An neganda ſunt prorſus experimenta in hominum perniciem , vt falſæ ſubſcribamus autoritati?Sed non falſa eſt autoritas: aliud intelligit Hippocrates. Dices , ex ſequenti Aphoriſmo ſe declarat, cum dixit:Quæcunque refrigerata ſunt , excalefacere oportet: exceptis his quibus ſanguis fluit , aut fluxurus eſt. De frigido palàm eſt , iuxta ſenſum illum loqui. Verùm melius, opinor,de frigido poteſtate erit Hippocratem interpretari. Quæ enim frigida ſunt , hoc modo nocent omnibus exanguibus membris,cerebro,oſſibus, oculis,auribus,neruis, membranis:calida autem vtilia ſunt. Deſtituta enim hæc membra , vbi primùm frigidam vim alterci aut opij, aut mandragoræ vel ſolani , aut lactucæ,aut endiuiæ ſentiunt, ita torpent omnibus viribus , vt læſa ſtatim appareant:non ſic iecur, cor , carnéſque. At ab actu frigidis, præter ſolam autem , nihil offendi didici , niſi refrigeratio calori vehementi ſuccedat (tunc enim dentes confringere poteſt) aut omnino immodica ſit, ac diuturna. Certum eſt enim canes & equos ob id dentibus vſque ad ſenectutem firmis vti ſolere,quamuis duriſſimos cibos edant , quòd à calidis cibis abſtineant. Et quicunque oculos, cerebrum, à fluxionibus,ac dentes , vſque ad extremam ſenectam immunes ſeruare voluerit, ab omnibus prorſus calidis perpetuo abſtinebit. A frigido etenim membra quæ exanguia vocantur, coguntur, conſolidantur,roborantur : calidum cum ſoluat compaginem, & calorem naturalem exhalare faciat,quamnam vtilitatem præſtare poterit ?

At dices , in prioribus duobus Aphoriſmis palàm eſt, Hipocratem de calido ac frigido, prout ſenſu percipiuntur , loqui. Fateor,ob id in repetitionem potius incidiſſet, ſi de illis denuò ſermonem habuiſſet. Et ne quis voluntariam hanc expoſitionem putet, addam in eam ſententiam ex Galeno tertio
κατὰ γένη, interpretationem , vbi de medicamentis vulnerum neruorum loquens, hæc Cap.2. in initio.
habet:Rurſus apud me contemplatus , frigidum verè ab Hippocrate neruis inimicum dici , optimum fore neruorum vulneribus medicamentum intellexi, quod & ſiccaret,& inter calidum eſſet ac frigidum , vel non multum à medio ad calorem recederet:calidum verò eſſe ſatis poſſe etiam , modo ſiccandi poteſtate polleat. Hæc Galenus , vbi animaduertendum , illum verè calidum dicere , quod poteſtate tale eſſet , non autem actu. Neque tamen prohibeo , propter ea quæ antedicta ſunt , vt etiam in detectis membris frigidum arceamus:non ob illorum naturam ſanguinis inopem , ſed ob vulnus ipſum , quod à frigore , vt expoſitum eſt prius , mordetur. Hanc autoritatem cum Braſauolus citet , non tamen animaduertit quantum ponderis haberet:ſed ſenſum illius peruertit.

Cur verò dentes hic non ſub oſſium communi nomine comprehenderit , non aliam ſuſpicari cauſam oportet, quàm quòd in dentibus hoc videbatur obſcurius, quod facilius licet experiri. Quicunque os colluunt omphacio vel lacte, vel punica mala mandunt, egregiè dentes lædunt : at ſi acri aceto aut

fulto vino, iūuant, oportet autem frigida adhibere, ob quæ etiam ardens aqua iǹ doloribus perſæpè vtiliſſima eſt. Cum verò calida ac frigida, licet non ex æquo, dentibus ſint noxia: nihil tamen nocentius, quàm ſi poſt calidiora, frigidiſſima deuorentur. Velut contigit Ioanni Caſanato, medico Hiſpano, patri Guglielmi amici noſtri, qui cum omnino ſine dentibus eſſet, interroganti mihi cauſam, reſpondit: Potus frigidiores poſt calidos cibos id efficere potuerunt. Hanc voluptatem multi tam magno incommodo compenſare ſolent. Cum enim vtrunque noxium ſit, alternatis vtriſque multiplicatur iactura, hoc enim à nobis in Phyſicis demonſtratum eſt.

Verùm ex hoc etiam ratio curandi neruos, maximè ex punctione læſos, habetur quam Galenus in ſexto Artis curandi docet: ſcilicet non calida, ſed calidiſſima adhibet, trebentinam, ſulphur, euphorbium, quibus nulla eſt inuenire calidiora medicamenta. Sic & cerebrum, lacryma elemi, atque huiuſmodi. At noſtri medici ferro, oui candido, aceto, aliiſque medicamentis frigidioribus curantes, in capite vulneratos perimunt. Eadem noxa euidens eſt in dorſi medulla, cui ſi frigida poteſtate applicueris, in reſolutionis periculum induces, certè ægrum lædes. Quid igitur eſt quòd dubites, an de actu, an de poteſtate medicamentorum frigidorum locutus ſit Hippocrates: quandoquidem videas ab omnibus medicamentis frigidis lædi plurimum has partes, à calidis iuuari? At de his quæ talia actu ſunt, non idem contingit, plurimi enim à frigidis refugiente intus calore iuuantur, quoniam cogitur: à calidis autem, eo diſſoluto læduntur. De oculis verò alia ratio eſt, nam cum humores contineant, à calidis poteſtate læduntur: non quia exangues, ſed quia humidi ac tenuis ſubſtantiæ. Sed nil ad Aphoriſmum, quandoquidem non id quæratur hîc, an calida poteſtate iuuent, ſed an frigida actu noceant: quod nos negamus voluiſſe Hippocratem, ac verius etiam eſt in oculis, quàm etiam in aliis connumeratis ab illo partibus. Verùm id nos ad quæſtionem ſequentem explicandam excitat, ſcilicet, cur dixerit, Calidum verò vtile? Nam vt dixerat, πολέμιον, id eſt inimicum: ſubiungere ex aduerſo debuerat, οἰκεῖον: aut ἄρθμιος, quamuis refragante perſona, ſic φίλος: at nihil horum, ſed ὠφέλιμον, id eſt vtile, vt duobus duarum differentiarum aſſumptis terminis omnes intelligeremus, quaſi diceret: Oſſibus frigidum inimicum, & iacturam afferens: calidum verò vtile, atque amicum. Vtilitas tempore etiam in his quæ non ſentiunt, percipitur: iucunditas verò ſtatim, & non niſi à partibus ſenſu præditis. Neque tamen neceſſarium erat, vt ſi frigidum eſſet inimicum, quod calidum amicum eſſet. Vt enim diximus de calido frigidoque, prout ſenſu percipiuntur: vtraque dentibus iniucunda ſunt, ſi exuperent: ſi parua ſint, moleſtiam non afferunt, non quia grata, ſed quoniam non ſentiuntur.

Cap. 2.

APHORISMVS XIX.

QVæcunque refrigerata ſunt, excalefacere oportet: exceptis his quibus ſanguis fluit, aut fluxurus eſt.

COMMENTARIVS.

CVm deterruiſſet nos ab admotione frigidorum medicamentorum in his membris, ſimul oſtendit neceſſitatem quandoque admotionis illorum, vt ſit par ratio in ſupercalefactis frigida admouendi, quæ in refrigeratis calida: ſimul etiam, vt curam eorum intelligeremus, quibus perperam frigida admota eſſent. Dedit autem exemplum de refrigeratis, quoniam calida, vt diximus, nūquam noxam afferunt, niſi exuperent. Hoc etiam ipſo oſtenditur, de poteſtate frigidis & calidis, non actu illum loqui, nam ſecus nihil plus doceret, quàm quòd non ſolùm ruſtici, ſed etiam canes, & illis ſtupidiores boues norunt, refrigerati enim & ſolem & calida cubilia quærunt: & excalefacti aquam frigidam, & auram. At Galenus ab hac iniuria vindicauit Hippocratem, dicens illum nihil vulgatum ſcribere, nec etiam quod mediocriter eruditus medicus per ſe ſcire poſſit. Ergo excipit ea, in quibus periculum imminet fluxionis ſanguinis, illa enim neque actu neque poteſtate excalefacere dignum eſt. Oſtendit id verum eſſe, quod dicit infrà: In his frigido vtendum, in quibus ſanguis fluit, aut fluxurus eſt. Id etiam Galenus fatetur in commento, cum dixit: Inde ad temperiem eſt reuocandum, palàm autem eſt, id fieri cum his quæ poteſtate calida ſunt magis, quàm cum illis quæ talia ſunt actu. In libro autem de Natura muliebri, vbi enumerat ſanguinem prolicientia, medicamenta omnia calida poteſtate enumerat.

2. de diff. ſpir. c. 7.

Aphor. 23.

Pag. 10.

APHORISMVS XX.

VLceribus frigidum quidem mordax cutem obdurat, dolorem qui ſuppurare non poteſt facit: liuorem obducit, rigores febriles, conuulſiones, diſtentiones.

COMMENTARIVS.

NOn de vlceribus, & ſana cute ei ſermo eſt, vt Galenus exponit, quippe iterum oporteret ad idem redire, cum dixit, Liuorem obducit, neque enim ſanis, ſed vlceratis partibus frigidū liuorē inducit. Cum ergo frigidum comparaſſet membris, hîc morbis comparat, ſcilicet vlceribus, enumerat autem octo mala, quæ inducit. Primum enim mordax eſt, ſiue actu tale ſit, ſeu poteſtate. Scribitur in libro de Humidorum vſu, paulùlum variatus hoc modo: Vlceribus quidem frigida (aqua) mordax, cutem obdurat, doloroſa non ſuppurari facit, liquefacit, nigreſacit, rigores febriles facit, conuulſiones, retro & antè diſtentiones.

Aphor. 18.

Pag. 4.

Sed Græce apertius ſic : ἕλκεσι τὸ μὲν ψυχρὸν δακνῶδες, δέρμα περισκληρύνει: ὀδυνώδεα, ἀνεκπύητα ποιέει: πελιαίνει, μελαίνει, ῥίγεα, σπασμοὺς, τετάνους : id eſt : Vlceribus quidem frigidum mordax, cutem obdurat: doloroſa, in ſuppurabilia facit, liquefacit, nigrefacit, reliqua vt ſuprà, non vt legamus ſub abſurdo ſenſu, Dolores qui non ſuppurant facit, neque dolores ſuppurare prohibet: neque enim dolores ſuppurant, ſed cauſæ dolorum abſceſſus. Vt ſit ſenſus: Frigidum vlceribus mordax, & obdurat cutim, ſeu vlceris labia, dolores facit: & quæcunque in vlcere ſunt, prohibet ſuppurare, nam non ſolum abſceſſus, ſed vulnera etiam ad ſuppurationem perueniunt, dicente Hippocrate in libro de Vlceribus: Vlcera omnia recentia, tum ipſa, tum circumſitæ partes, minimè inflammationem incurrent, ſi quis quàm citiſſimè ſuppuret, & pus ab oſculo vlceris non interceptum ſupprimatur. *Pag. 1.* Videntur autem mihi omnino rerum ignari, aut obliti, qui ſcribunt. Quatuor igitur iam explicata ſunt, inde ſuccedit illud quod liuorem obducit, rigores febriles, conuulſiones atque diſtentiones. Palam eſt, quod in vlceribus loquitur, nam ſi de moderato vſu in ſanis hoc intelligatur, palam falſum eſt, neque enim vllus à modica frigida aqua talia patitur: ſi ab immoderato, hoc iam ſuperius dixit. *Aphor. 17.* Vides quali ſtupore teneantur.

Reliquum eſt, vt cauſas ſingulorum doceamus frigidum cum aſtringat, idem facit quod qui vellicat: vellicare autem iam diuiſam carnem, morſum excitat. Sed neque quid per morſum intelligant, explicarunt. non enim dixit, Dolores: imò poſtmodum ſubijcit etiam ὀδυνώδεα, id eſt doloroſa. Ergo re ipſa ſe prodit, immiſſa frigida vlceribus, vriginem ſeu flagrantiam excitant. Eſt autem doloris genus quoddam, de quo aliàs diximus, qui ſolis externis partibus accidit, præcipuè veretro in mictu, cum vrigine propter vlcus vel lapidem, meiendi laborant. Ex internis non ſcio membrum, præter ventriculum, quod hoc affectu corripiatur. Omnes norunt qui vulnerantur, qui digitos incidunt, ſed & pueri maximè cum virgis cæduntur, hoc enim doloris genere vexantur, qui neque internas partes occupare ſolet, nec phlegmonem excitare, ſed videtur peculiaris cuti & vulneratis partibus, dum aëri exponuntur, hoc igitur eſt quod dixit Mordax. Poſtmodum vrigo, cum perſeuerat diu, ſeu per ſe, ſeu materiam trahendo, & phlegmonem excitando, in dolorem conuertitur. Sed dolor non fit in ſuperficie carnis diuiſæ, ſed in profundo. Iam ergo duos habes, nam cauſa (vt dixi) eadem eſt, niſi quòd frigus cogit partes intimas, dum dolorem excitat: atque ſic ſoluit ac diuidit illas, propterea ſi quis vtrunque ſimul ſentiat, vriginem in labiis interioribus vulneris percipit, dolorem autem in intimo, quod vulneratis paulo poſt vulnus aut curationem accidit. Labia autem exteriora vulneris ob dolorem & ob frigus contrahuntur, quòd, cum diſciſſa ſint ex parte vlceris, cutis non diſtendatur. Prohibet in vlceribus ſuppurationemq́, calor enim ibi debilis à frigido non poteſt confirmari, ſed extinguitur. Materia etiã quæ fluere deberet, retrò agitur: coctio autem ab humore & calore fit. Inde etiam liuores in labiis excitantur: quod periculoſum eſt, nam ab eiſdem fiunt, quibus prohibetur ſuppuratio. Detectis autem neruis carne ob aërem & vulnus corrupta ſuperueniente, etiam dolore excitantur rigores & febres & conuulſiones, diſtentioneſque. Nam idem *4. Artis cur. c. 6.* accidit huiuſmodi vulneribus, quod his quæ in locis neruoſis, & tendonum fiunt. Conſequuntur enim dolores, febres, vigiliæ, deliria & conuulſiones: ita generaliter in omnibus aliis, ſi à frigidio lædantur.

Verum vlcera quædam ſunt adeò bene purgata & diſpoſita, in quibus caro interior nihil moleſtum ſentit, atque de huiuſmodi non intelligit Hippocrates. Licet enim caro ſuccreſcat, non tamen magis offenduntur, quam ſi cutim tangas, quæ ſana ſit. Quòd verò addatur, Ibi nigrefacit: hoc eſt, Quoniam aqua frigida ob vehementẽ frigiditatem hoc poteſt, non omnia autẽ frigida hoc poſſunt. At in libro de Humidorum vſu ſermo ei eſt de aqua frigida, quæ tum frigida eſt, poſtea autem non (eſt enim elementum) hic autem ſermo generalis eſt: & ob id non omnia frigida id poſſunt, velut ſi folia aizoi aut plantaginis tepefacta ſuperponas, aut vinum moderatè frigidum.

APHORISMVS XXI.

Est autem vbi in diſtentione ſine vlceratione, iuuene bene carnoſo, æſtate media, frigidæ aquæ multa perfuſio calorem reuocat: calor autem hæc ſoluit.

COMMENTARIVS.

Non, vt quidam putant, enumerat commodum frigidi, ſed tacitæ obiectioni reſpondet. Quoniam aliquis dicere poſſet: Aqua frigida iuuat in diſtentione: igitur frigidum, vt dixiſti, diſtentionem non efficit. Reſpondet Hippocrates, quod hoc contingit ſeruatis quinque conditionibus: quòd ſit ſine vlcere, iuuenis bene carnoſus, media æſtate, & quod multa frigida affundatur. Hîc rurſus labitur Galenus, putans in quacunque conuulſione id agendum, cum hæ conditiones affuerint: quo nihil abſurdius, conuulſio enim eſt morbus ex capite in neruos, cum motu concitato: diſtentio ex neruis in caput, ſine motu. Quomodo autem etiam cõuulſis prodeſſe frigida poſſit, & qualiter intelligendum, inferius docebimus. Sed etſi *Aphor. 25.* oporteret, eſſet aqua non parti conuulſæ, nec neruis, ſed capiti adhibenda: Videant modò iſti qui mordicus Galenum tuentur, an id facturi ſint: & infantem qui conuellitur, aſperſuri aqua frigida (nam conuulſio parum accidit aliis ætatibus in noſtra regione, quæ letalis non ſit (Si ſic, occiſuri puerum coram parentibus: ſi non, coguntur velint nolintve illum relinquere. Sed & in

in eo errore tota Aphoriſmi expoſitione perſeuerat, non diſtinguens à diſtentione conuulſionem. Illud etiam malè, ſed non adeò, quod exiſtimet omnia hæc adeſſe oportere, ſi iuuari debeat æger: ſed non eſt ſic. Verùm ſi hæc omnia adſint, iuuabitur æger: at ſi aliquid deſit, poterit & iuuare & prodeſſe. Poteſt enim, gratia exempli, homo ſenex eſſe adeò validarum virium, vt iuuenis medioeris quod cum ipſe paſſim, & maximè in libro de
Cap. 13. Sectione venæ, affirmet, neſcio cur hic obliuiſcatur.

Sed neque reprehenſione indignus eſt
Lib. 3. c. 20. Paulus, qui hæc habet in cura diſtenttionis: Frigidæ ſuperinfuſionem (quemadmodum ait Hippocrates) maximè temerariam, eoque poſteris (credo) vituperatam, & nos damnamus, deuitamuſque. Sed iam omittamus hos ho-
Lib. 6. c. 38. & 39. mines, nam & Aëtius tam parum prouidus eſt, vt cum Galenus conuulſionem à diſtentione parum differre exiſtimauerit, ille vnum prorſus cum alio confuderit. Poteſt autem εὐσάρκῳ, & mediocriter carnoſo, & bene carnoſo generaliter legi:

Cauſa autem huius curationis ponitur à
Cap. 7. Principe in ſecunda tertij, & ſubiicit: Et plures hoc modo euaſerunt. Hic ſanè vir, ſi ſui perfuiſſet decem annis, vt rectè dixit Montanus, poterat non tantum Galeni interpres, ſed exornator eſſe: quandoquidem vel ſic plus vita mortalium illi debet, quàm vlli alij qui poſt Galenum profecerit. Atque hæc non in Epiſtola præliminari Principis, ſed operum Galeni. Ergo, inquit Princeps, hac perfuſione obſtructis meatibus cutis, & refugiente calore intus, atque collecto, materia illa conſumitur atque difflatur, neruique ad priſtinum redeunt ſtatum. Verùm ob malam tranſlationem, legit conuulſionem pro diſtentione. Meminit huius curationis Hip-
Pag. 5. pocrates tertio de Morbis, dicens: Quòd ſi voles, etiam ſic facies: Aquam plurimam frigidam ſuperfundito, & poſtea veſtimenta tenua pura ac calida ſuperintegito: ignem autem tunc non adhibeto, hoc auxilium & ad tetanos & opiſthotonos adhibe. Sunt enim diſtentionis tres ſpecies, & de omnibus hic intelligit Hippocrates: & deterior eſt tetanos vocata, cum in vtranque partem, vt lignum, diſtenditur: inde frequentior opiſthotonos, ad poſteriora. Emproſthotonos autem adeò rarò accidit, vt nunquam vidiſſe me meminerim, nam ab anterioribus neruis, niſi in infantulis, vix poteſt ſolis diſtendi corpus: ab his verò qui è ſpinali medulla oriuntur vix, non extenſis etiam partibus poſterioribus: vt ratione potius quàm experimento conſtat. Et nota, quòd (vt dixi) rarò conuulſis hoc auxilium conuenit, neque enim infantibus, cum de his Hippocrati ſermo non ſit, nec iuuenibus, cum rarò admodum iuuenibus, niſi cum moriuntur, accedat, eſt enim cum grauiſſima offenſa cerebri: ipſi verò cum iam ſint calidi & ſicci, non poſſunt pati hoc, ob repletionem. Et etiam ſi patiantur, morientur, iuxta Aphoriſmum Hippocratis ſecundæ particulæ: In morbis minus periclitantur ægrotantes. Quòd etſi ſanari poſſent, nihil conferret frigida, & maximè neruis adhibita. Animaduertendum eſt, quòd cum multis modis frigida adhiberi poſſit, nos admonuiſſe Hippocratem, vt perfuſione vtamur, quæ ex alto & copioſa, & ex valde frigida aqua fieri debet, donec cutis color mutetur, inde lintea tenuia circumuoluere.

APHORISMVS XXII.

Calidum ſuppuratorium, non in omni vlcere, magnum ad ſecuritatem indicium: cutem mollit, extenuat, dolorem ſedat, rigores, conuulſiones & diſtentiones mitigat: & ex his quæ ad caput attinent, ſoluit grauitatem: plurimum autem confert oſſium fracturis, ſed nudis præcipuè, eorumque maximè qui in capite vlcera habent, & quæcunque à frigore moriuntur, vel vlcerantur, & herpetibus exedentibus, ſedi, pudendis, vtero, veſicæ: his calidum amicum & iudicans, frigidum inimicum & perimens.

COMMENTARIVS.

Calidum ſuapte natura ſuppurat, quoniam calorem naturalem ad ſuppurandum iuuat. Cum enim quæ ſuppurant, duo patiantur: vnum à calore naturali, quod ſibi aſſimilare nititur, atque ob id dealbat: alterum à præternaturali, quod putrefacit & attenuat: Calidum in prima actione quandoque aliquid præſtat, quandoque nihil, in abſceſſibus namque nihil, ſed in vulneribus prohibet naturalem calorem corrumpi, vt ſuperius viſum eſt, cum ſit imbecillis: in ſecunda Aphor. 20.
autem operatione iuuat, accelerando putredinem, & attenuando quod putreſcere debet vnde quod ad hanc partem præſtat, duo egregia nos docet hic Aphoriſmus: curam vtpote abſceſſuum & vulnerum, quæ dixi ſuppurare oportere, quodque tum vacant vulnera periculo, vt Hippocrates docet in libro de Vlce- Pag. 1.
ribus: & prædictionem, quoniam ſi non ſuppurant ex calido, mala ſunt. Huiuſmodi autem non ſuppurare ſolent, quamuis à calido foueantur carcinomata, & quæ iam conuulſionem afferunt, & ſphaceli, & phagedenæ, & chironia atque telephia: quæ vel cum duris ſunt labiis, vel virus potius quàm ſaniem emittunt. Iuuat etiam, & in herpete maximè, ſi actu quidem calidum fuerit, poteſtate autem contrarium: de eryſipelate verò magna dubitatio eſt. Galenus quartodecimo Metho- Cap. 3.
di medendi vult, vt vtamur frigidis poteſtate inde ſubiicit, de calidis poteſtate loquens: Quorum nullum eſt eryſipelatis medela, antequam ſcilicet mutatũ deſinat eſſe id quod ab initio fuerat, atque alterum iam, illique contrarium euaſerit: vt dubium non ſit, eiuſmodi poteſtate ſint applicanda. Subiicit autem: Quod vbi liuor ex medicamentis frigidis ſuperuenerit, inciſa cute locũ aqua calida ſuperfundendum ait: ita videtur ſentire, quod nos

nos diximus, ſcilicet dictum Hippocratis de calidis poteſtate intelligendum, nam actus ne meminit quidem, hoc vnum ſupponens, quòd calida actu debeant applicari omni vlceri, niſi locus ardeat planè, nam in hecticis refrigerantibus & actu & poteſtate vtitur. [Lib. de Marcore cap. 8.] Sunt verò qui velint Hippocratem intelligere non ſolùm de calidis actu, ſed calida etiam aqua: atque id, tantùm ob id, quòd Galenus quinto de Simplicibus medicamentis dicat, [Cap. 9.] Igitur omnium ad puris generationem aptiſſimum eſt, ex his vtique quæ perfunduntur aqua temperata. Et rurſus quarto Methodi: [Cap. 5.] Præterea fomentum multę calidę aquæ. Verũ Fuchſius ex his quæ affirmant, in ſecunda figura facit ſyllogiſmum, neque enim ſi calidum ſuppurat, aqua calida ſuppurat: de aqua calida loquitur, nedum vt de ſola. Turpe fuiſſet Hippocrati, propter vnum verbum tantam perplexitatem in ſcriptis relinquere, cogereque nos vt diuinaremus, non intelligeremus. Deinde quid illa verba, Non in omni vlcere? nam ſi de calido temperato aquæ agit, vel in his quæ ſuppurare poſſunt loquitur, atque ſic in omni vlcere prodeſt, aut in omni vlcere etiam quod ſuppurationem non admittit: ſicque ſuperfluum eſſet addere, Non in omni vlcere. Notiſſimum enim eſt, quod quæ nullo modo ſuppurare poſſunt, per aquæ calidæ ſuperfuſionem etiam non poſſunt ſuppurare. Ideo loquitur de poteſtate calidis, quæ ad ſuppurationẽ faciunt: non tamen ſemper, vt in eryſipelate. Verum melius feciſſet Fuchſius, [Com. 24.] aperta ſe Galeni autoritate inferius tueri, quam longius petitis ex eodem. Sed eo magis de Galeno miror, cum dicat, Quod vbi putridum ſit vlcus, vel vbi fluxio adſit. calidum non ſolùm ſuppurat, ſed prohibet ſuppurationem. At manifeſtum eſt, quod per calida intelligit cataplaſmata, potentia calida: tum quia meminiſſet aquæ, tum quia calida aqua ſordida vlcera purgat. [Pag. 2.] Et Hippocrates libro de Humidorum vſu: Vlcera calida gaudent, quia tegi conſueta ſunt: igitur calida aqua non patitur exceptionem. Itaque Fuchſius in hoc excuſatione dignus eſſet, ſi non Hippocratis textum inuerteret, vt in ſuam deducat ſententiam: ſicut & illud in Galeno omnino abominandum, quod centies citat Hippocratis libros tanquam genuinos, quoniam in rem ſuam faciunt, contra Aſclepiadem, Eraſiſtratum, alioſque quorum famæ inuidebat: eoſdem libros centies negat eſſe Hippocratis, id enim intolerandum. Sic omnia poſſem conuincere. Fuere autem Galeni virtutes pręcipuæ quinque: Eloquentia, multarum rerum peritia & ſtudium, methodus pulchra, veritatis præcipuus amor, & iudicium in medendi arte ſingulare. Dices. Cur adeò perſequeris Fuchſium? Non certè vllo priuato odio, neque enim illum è facie noui: & ſi maledixit de me, iurè maledixit, nam ea mutaui in melius, quòd nec à me qui ea intelligebam, probarentur: ſed quod illius libri aliquot indigni ſint vt legantur, tum ob maledicentiam, ſed non ob hoc (cuique enim licet oblatrare) ſed quòd aliena, etiam vulgata & impreſſa ſibi vendicat: quid facturus eſſet, ſi in illius manus nonvulgaræ alicuius auctoris vigiliæ peruenirent? Atque vtinam pro communi ſtudiorum decore ab hoc crimine etiam purus eſſet Galenus, nam nihilominus eſſet glorioſus, imò magis: & multorum antiquorum, Marini, Agathini, atque aliorum inuenta integra & ſalutaria haberemus, eorumque manibus iniuriam non intuliſſet. Neque enim ſe Ariſtotelis exemplo tueri poteſt: cum facile ſit ex Platonis ſcriptis, quæ tanti æſtimantur, nihil præter illa ſani antea ſcriptum eſſe, ſed ἀποδιατρίβας.

Cutem mollit.) Per hoc voluit intelligere nos, de temperata caliditate, quæ ſola cutem mollit, nam acris & valida exurit ac ſiccat illam: [Cap. 5.] velut libro de Aſſuetudinibus Galenus fatetur, & dat exemplum de meſſoribus, quorum arida eſt cutis, nec vlli aridiores. Quòd ſi dicas, id contingere ob ſiccitatem, vt etiam ibi docet, reſpondeo, quòd aqua calidior etiam cutim denſat. [Par. 6.] Imò dicebat ſexto Epidemiorum: Caliditas acrimoniæ ſignum Sed de aqua quid clarius? Cutis ipſa ſupernè exulceratur calidæ aſperſione: libro de Humidorum vſu, [Pag. 1.] ſtatim verò ſubiungit: Cutis duræ mollitio, diſtentæ laxatio. Quinetiam moderatum non ſolùm calorem expoſcit, [Pag. 12.] ſed vſum, inquit enim in libro de Locis in homine: Calida lauari, quàm diu corpus ſuperat eius exhibitionem, florere corpus facit: cum verò ſuperatum fuerit, illud reddit gracile. Ergo de moderatè calidis hic loquitur, tam poteſtate quàm actu. Neque euphorbium hoc facit, neque calx, neque oleum, aut aqua feruens. Rurſus quòd de aqua calida ſola non loquatur, ipſe rurſus, & planè in libro de Humidorum vſu, docet, dicens: Tam calida quàm frigida porrò lædit: verùm calida amplius quidem ea vtentibus, has læſiones inducit. Et ſubiungit quæ dicta ſunt, inuicem comparando in duobus ſuperioribus Aphoriſmis, [16. & 17.] tandem concludit: Mediocritas quidem extra noxam eſt. [Pag. 3.] Et libro de Humidorum vſu hoc totum habet, Aqua calida attenuat & mollit.

Dolorem ſedat.) Temperata & anodina vocata, laxant & temperant vtranque excedentem qualitatem, tam calidam quam frigidam, vt pote mediocritati proxima: ideo dolores ſedant. Cum pluribus in locis hoc docuerit, [Pag. 4.] maximè in libro de Victu in acutis, & explicat non pauca exempla fomentorum, quæ dolorem ſedant ex aqua calida, inde ex hordeo, eruo, aut furfure decoctis in aceto, è ſiccis quoque ſal, ac milium.

Extenuat.) Nam dum diſſoluit, & laxat, bifariam extenuat. [Pag. 2.] Calidum enim diffundit, vt dicebat in libro de Carnibus: itaque & flatum extenuãdo, & materiam digerendo & intemperiem æquando moderatè calida ſedant dolores. [Pag. 4.] Dicebat in Chirurgiæ officina: Magna copia ad laxandum & attenuandum calidæ aquæ optima eſt: mediocris copia ad molliendum & incarnandum.

Rigores, conuulſiones & diſtentiones mitigat.) [Aphor. 17.] Superius dictum eſt, quòd & cur frigidum rigores febriles conuulſiones & diſt-

diſtentiones excitet, ideo inquit libro de Humidorum vſu: Quæ frigida facit, calida ſedat. Ibidem verò totus fermè hîc Aphoriſmus ſcribitur his verbis: Calida ſuppuratoria eſt, non in omni vlcere, maximum ſignum ad ſecuritatem, cutem mollit, attenuat, dolorem ſedat, rigores, conuulſiones, ante ac retro diſtentiones mitigat, capitis grauitatem ſoluit. Plurimùm autem confert oſſium fracturis: ſed nudis præcipuè, eorumque qui in capite vlcera habēt, & quæcunq; præ frigore moriuntur aut vlcerantur, itemq; in vlcerationibus volūtariis ac inuoluntariis: qualia ſunt deſquāmata, herpetibus ſerpēdo exedentibus denigratis, aut gingiuis, aut in aure, aut ſede, aut vtero. His omnibus calida amica eſt, ac iudicatoria: frigida verò inimica, ac occidens. Si quis forſan dicat, Hippocratem hîc etiam debere intelligi de aqua calida, ſicut in libro de Humidorum vſu: dico, quòd hoc oſtendit contrarium, cum ibi loquatur de deſquammatis denigratis, etiam gingiuis, aut aure: hic verò illis omiſſis apponit veſicam, cui aqua calida non conuenit: in cæteris paruum eſt diſcrimen, quia quo ad actum, ſupponimus loqui Hippocratem de calidis temperatè, & quo ad poteſtatem: ſed aqua poteſtate propinqua eſt temperamento, vt aliàs docui, neque enim eſt frigidæ facultatis, vt multi volunt, nugantes circa principia falſa, ideo quæ conueniunt hîc calido temperato, potentia & actu conueniunt etiam aquæ calidæ moderatæ, præterquàm in veſica quæ neruoſa eſt. Quæ verò adiiciuntur de ſquammatis & gingiuis & aure, licet conueniant omnibus temperatè calidis, ob facilem tamen ſuperfuſionem & copiam medicamenti; & frequentiam permutationis eius, commodiora ſunt in aqua quàm aliis conſimilibus.

Pag. 2. Pag. 4.

Et ex his quæ ad caput attinent, ſoluit grauitatem.) Soluit quidem bifariam calida aqua capitis grauitatem, tum auertendo lotis pedibus ac cruribus, tum diſſoluendo grauitatis cauſam. Atque id commūne eſt omnibus calidis. Vnde etiam referunt, corollas & coronas herbarum ac florum capitis ſoluere grauitatem: velut ex ſiſymbrio, bacchara & ozimo odorato, & luguſtri floribus ac ſerpillo. Sunt & vnguēnta & emplaſtra, velut ex iride Illyrica, ſpondylio: & præſtantiſſima ex ſuffumigiis, quale ex vocata anima alba, thure quoque, memini me diſſoluiſſe grauedines.

Plurimùm autem confert oſſium fracturis.) Hoc eſt quòd dixit in libro de Fracturis: Curare autem tales ſpleniis & vinoſa curatione, velut etiam prius de diſceſſuris oſſibus ſcriptum eſt. Sed cauere decet, ne primo tempore frigidis madeſiant, rigorum enim febrilium periculum eſt, periculum item conuulſionum, Frigida enim ſemper conuulſionem (ſcilicet vbi os fractum prominet ex vlcere) prouocant. Et in libro de Articulis, loquens de luxatione digitorum pedis aut manus cum vlcere facta ac repoſita infeliciter, inquit: Si verò repoſito oſſe conuulſio accedat, articulum ſtatim eiicere oportet, & calida quàm ſæpiſſimè humectare, & totum corpus, & præſertim circa articulos, calidè & leuiter ac molliter tractare. Et dum de repoſitis loquitur ibidem, antea dixit: Nihil autem valde frigidum adhibere. Palàm verò eſt, quod eadem ex his ad luxata oſſa conueniunt, ſicut etiam fractis. Quòd ſi vel malè coactum os, vel malè repoſitum, ruſus confringere vel educere ex loco ſtatuunt medici, non aliter quàm ſuperfuſa aqua calida, & membro in illa diutius demerſo id agunt, vt tandem leui cum noxa frangatur, aut educatur ex articulo: demumque reponunt aut reſtaurant colligatas partes, iuxta naturæ modum.

Pag. 19. Pag. 33. De Hum. vſu Pag. 3.

Sed nudis præcipuè.) Hoc eſt decimum commodum calidorum, & pendet ratio ex his quæ dicta ſunt in libro de Humidorum vſu: Vlcera & oſſa offenduntur à frigidis, iuuanturque à calidis, ſed oſſa denudata ſunt cum vlcere: igitur & ratione qua oſſa, & ratione qua cum vlcere à calidis iuuantur. Docet cauſam ibi, quia rigores febriles, diſtentiones & conuulſiones prohibentur. Magis autem læduntur, quæcunque caliditatem expoſtulant: illa autem, dicit, ſunt, ſpina, pectus, dorſum & præcordia.

Eorumque maximè qui in capite vlcera habent.) Trifariam ibi calor neceſſarius eſt: & quatenus in vlcere omni calida conueniunt, & quatenus omni oſſi denudato, & quatenus cerebro ne lædatur, conſulendum eſt. Scriptum eſt enim: Frigidum inimicum cerebro, calidum verò vtile. Et in libro de Humidorum vſu: Cerebrum, & quæ ab eo oriuntur, frigida quidem triſtantur, calida verò gaudent. At verò quòd de aqua hic non intelligat, facilè cognoſcerent, ſi legiſſent apud Hippocratem illud: Vlcus in capite nullo humore humectare conuenit, ac ne vino quidem.

Aphor. 18. Pag. 2. De capitis vul. pag. 6.

Et quæcunque à frigore moriuntur.) Diximus quòd contrariorum contraria ſunt auxilia. Si enim à frigore læſa ſunt, calida reſtitui debent. Sed non ita intelligendum eſt, vt ſtatim à ſummo frigore ad extremum calorem tranſeas, ſed memineris eorum quæ ille ſcripſit in libro de Humidorum vſu: Iam verò etiam pedes deciderunt perfrigerati ex calidæ perfuſione. Eſt autem modus primùm talis. Vbi pedes vel alia pars obriguit gelu, imponendus eſt laborans non multum prope ignem magnum, tamen vt aër incaleſcat: membra autem gelu durata in aqua è puteo ſtatim hauſta, atque ita emollienda: poſt verò ponenda ſunt in tepida, vbi aliquid ſenſus receperint: demum linteis tepidis ac mollibus ſunt inuoluenda multiplici circumuolutione: ac vbi refrigerantur permutanda, ſenſim verò calidiora admouenda. Laboranti quoque per os ius columbi dandum: ſed ſi glutire bene poſſit, ac mandere, offa panis in vino flauo. Cauſa horum eſt, quòd dicitur ab Hippocrate ibidem: Conſiderandum eſt etiam, quod poſt calidam frigeſcit corpus magis perfrigeratum: poſt frigidam verò recaleſcit magis contractum. Itaque dum tenuis eſt, adeò calor in congelatis per calidam euaneſcit, per ignem verò etiam aduritur: ob id calida ab initio non conuenit, ignis autem nunquam niſi poſt reſtitutionem.

2. Aph. 22. Pag. 1. Pag. 2.

Vel vlcerantur.) Eadem ratio quæ in priori, frigidum enim quandoque vlcerat, *Pap.3.* ſexto Epidemiorum: Frigidum valde venas rumpit. Et conſtat quod præ frigore extrema exulcerantur.

Cap.9. *Et herpentibus exedentibus.*) Dixit Galenus in libro de Tumoribus, duplicem eſſe herpetem, id eſt ſerpentem morbum: vnum quidem à bile acri, ex quo fit herpes eſtiomenus, id eſt exedens: alterum à bile pituitæ miſta, qui vocatur miliaris, à milij ſimilitudine. Differunt ab Eryſipelate, quòd inambulant per cutem, & ſanas ſemper partes occupant, conueniunt cum illo, quod ſummum tantùm cutis peruadunt. Differt herpes à phagedena, quod phagedena ſemper exedit, non tamen ſemper inambulat, & *Cap.2.* eſt vlcus: ſecundo Artis curandi, herpes ſerpit ſemper, nec tamen ſemper eſt vlcus, multo minus neceſſarium eſt vt ſemper exedat. Phagedena autem abſolutè pronunciatur: *Cap.17.* eſtiomenus autem de herpete. Fit autem herpes à tenuiore humore, quàm Eryſipelas, vt idem ait in quartodecimo, ob id & ſolùm cutim vitiat, quo enim tenuior, ſuperiora eo tantùm magis attingit. Qui ergo eſtiomenus dicitur (nam phagedenã ex craſſiore humore fieri nihil prohibet, & carnes etiam exedere) ſummam quidem cutim etiam inambulabit: vt ſolùm hoc in dubio vertatur, an dari poſſit phagedena ſerpens, id eſt herpes eſtiomenus, qui carnes exedat? videtur autem fieri poſſe. Sed herpes, vt ibi dicebat Galenus, à tenuiore humore gignitur quàm phagedena, vt phagedena carcinomate.

Verùm vt ad rem redeam, Galenus ſecun- *Cap.2.* do ad Glauconem, vbi eryſipelatis, herpetis & ſimplicis & exedentis curam inſtituit (cum, vt dixi, ad medicamenta poteſtate reſpiciat: non, vt dicit Fuchſius, ad aquæ potabilis qualitatem) hoc diſcrimen adiicit, quòd in eryſipelate ſimplici ſeu ex vlcere ſcarificate vtile eſt, & infrigidantia adhibere ab ipſo initio: in herpete verò refrigerantia, vt in eryſipelate, ſed valde exiccantia, vt non ſit contentus ſolano, nec lactuca vel portulaca, vel aquæ frigidæ ſpongia, ſed rubum aut vitis capreolos: vt clarum ſit, aquam non conuenire nec exedenti, nec ſimplici, nec in principio, nec in fine. At exedenti, inquit, conueniunt in fine medicamenta Polyidæ, Paſionis, Muſæ & Andronis, quæ non conueniunt, inquit, ſimplici herpeti, illum enim exurerent. Quod ergo medicamenta calida poteſtate, non actu conuenire velit in herpete exedente, non ſimplici, & in ſtatu ac declinatione feruoris, non in initio Hippocrates, perquàm clarum eſt. Deſ- *Cap.12.* cribuntur enim Andronis & Polyidæ paſtilli quinto de Medicamentis ſecundum genera: vocat autem illum Polyidæ, non paſtillum ſed Sphragim: cuius indicio eſt, quod neque *Cap.12.* Paulus alium deſcribit in ſeptimo libro. Conſtat autem aloe, myrrha, thure, alumine ſciſſo, atramẽto ſutorio, flore ſatiuę punicæ, felle tauri, & vino auſtero: atque adeò calidum, quòd Galenus eum neruis vulneratis prodeſſe comperiens, eius exemplo, inquit, auſus *Cap.2.* ſim tranſire ad euphorbium: tertio de Compoſitione medicamentorum ſecundum genera. At Paſionis paſtillus, ex immoderatè exiccantibus eſt, calfacientibus non ita: ſed nihil tamen frigidum ingreditur, æris ſquãma, æs combuſtum, ſal Ammoniacum, alumen rotundum, ærugo raſa, thus cum vino. Sed & paſtillus Andronius calidus eſt valde, ne ſingula deſcribam: velut & Muſæ, propè enim à Paulo hæc omnia poſita ſunt. Quin *Cap. 10. & 13.* & phagedenas ipſas, in quarto eiuſdem, curat vehementer calidis medicamentis, cumino, ſtaphiſagria, veratro, ſquilla vſta, nitro, ficus agreſtis radice. Pòſt autem medicamento ex pyrite lapide Damonici, quod ex vehementer calidis conſtat. Vt non calida herpetibus per ſe, ſed exedentibus conueniant, propterea iunxit illa. Sicut & illud dubio dignum eſſet, an ea quæ ſequuntur coniungenda?

Sedi, pudendis, vtero, veſicæ.) Palàm autem eſt, quòd non, ſed ſeparatim ſic conueniunt calida herpetibus exedentibus, præterea ſedi, pudendis, & reliqua: hæc autem libro de Humidorum vſu dicta ſunt. Et cur? *Pag.2.* Vel quia, inquit, neruoſa, vel quia aſſueta calido loco degere. Propterea ibidem adiicit, gaudere calidis etiam venas, thoracem, ventriculum, extrema & imus venter, & ex pudendis maximè penis glandem.

His calidum amicum & iudicans, frigidum inimicum & perimens.) Hîc omnes palàm expoſitores obdormiſcunt, namque tria maxima arcana in his dictis quis animaduertit, ſeu Galenus, ſeu quiuis alius? Cum enim duo propoſuiſſet, quibus calidum commodum eſſet, membra & morbos, de morbis dixit, quòd commodum eſt calidum, frigidum autem perimens, neque enim poterat dicere, amicum vel inimicum morbo: ſed iudicans, ideſt morbum ſoluens, aut perimens. Sic dixit de membris, calidum eſſe amicum, frigidum inimicum, neque enim conueniebat dicere, iudicans membra aut perimens, idque primum eſt. Secundum, quòd dixit amicum calidum, inimicum frigidum: & vſus eſt metaphora, cum poſſet propriè loqui ac dicere, vtile ac inutile. Quorſum ergo metaphora vti, ab animatis ad inanimata tranſiens, cum calidum & frigidum neque amica eſſe poſſint, neque inimica? Sed metaphora hæc conuenit etiam orationi, vt Quintilianus auctor eſt in octa- *Cap.6.* uo libro. Et hic opportuna erat, vt vno verbo duo declararet: amici ſiquidem, quod eſt vtile eſſe atque iucundum, tale eſſe calidum membris illis: vt frigidum inimicum, id eſt damnoſum atque triſte. Ita etiam tropus hic maximè conuenit. Datur exemplum à Fl. So- *In 4. lib.* ſipatro Chariſio:

At procul excelſo miratur vertice montis.

Vertex enim animatorum eſt, haud montium. An verò ſit anacoluthos, non eſt locus differendi. Tertium eſt quod ſubiecit: Frigidum inimicum & perimens. Quòd non videbatur Aphoriſticæ breuitati conuenire. Sed nec in hoc perperàm quicquam actum, adiecit enim, Interimens: vt intelligeremus, licet morbis & membris quædam eſſent vtilia, quædam aduerſa, multum tamen intereſſe, ſi quis in morbis aberret, maiores enim

eſſe

eſſe noxas, ſcilicet mortis periculum, quàm in membris, in quibus iactura eſt damnoſum eſſe frigidum atque triſte. Hæc cum quis cogitat, reputet an Galenus grauitate ſit Hippocrati conferendus: atque iterum, an quiſquam Hippocratis ſenſa nunc vſque perceperit: aut, an ego hæc ipſe ſenſa eruerim, non ab Hippocrate mediata, vt quidam hic affirmant. Adeò inualuit opinio tuendi Galenum obſtinata, vt etiam malint plus gloriæ concedere, adimereque Hippocrati, ne non ſuus ille duntaxat, tantum nomine Galenus, iuſtè argui videatur.

APHORISMVS XXIII.

IN his frigido vtendum, vnde ſanguis fluit, aut fluxurus eſt: non ad ipſa, ſed circa ipſa vnde influit. Et quæcunque inflammationes aut inflammina ad rubrum & ſubcruentum ſanguine recenti tendunt, nam in veteribus nigredinem affert. Eryſipelas etiam non vlceratum iuuat: nam exulceratum lædit.

COMMENTARIVS.

Aphor. 25. ENumerat frigidi ſeptem commoda, quatuor in præſenti Aphoriſmo, tria pòſt, primum eſt, vbi ſanguinis fluxus periculum eſt, ſeu quòd iam fluat, ſeu fluxurus ſit. Quòd ſi de aqua intelligit, vt volunt iſti, imbecille ſanè, & tenue auxilium. Cum enim tria ſint aduerſus ſanguinem vndecunque manantem præſidia egregia apud Hippocratem, & quartum cuius non meminit, vtpote tanquam maximè vulgaris, ſcilicet compreſſio loci venæ per digitum: reliqua ſunt, auerſio, vt in illo: Mulieri ſi velis menſtrua cohibere, cucurbitulam quàm maximam ad mammas appone. Præciſio vel vſtio, vt in de Locis in homine: Si ſanguis ex vena fluit, per tranſuerſum perurito: Si verò non ceſſet, ex hoc ſuprà ac infrà vtrinque diſſecato, quo ſanguinis fluxus auertatur. Tertium eſt, vt aſtringentibus cohibeatur, quæ tametſi pleraque frigida ſint, non tamen omnia: vt myrrha & crocus, vt quæ conueniunt cohibendo ſanguini omnia frigida eſſe oportet. Dicebat in fine libri de Victu in acutis: Perfrigerantia adhibe in fluxu ſanguinis, ſi tempus æſtiuum fuerit: & menſes cohibet Samia terra nigra, primo de Morbis mulierum: & in ſecundo, vbi parat medicamenta ad fluxum muliebrem, ea non conſtant aqua frigida aut calida, ſed frigidis plerunque, omnibus autem aſtringentibus. Sic Galenus curando ſanguinis eruptiones, non aquam frigidam, ſed ſchini florem, portulacam, plantaginem, quam omnibus in Methodo præponit ſimplicibus medicamentis, polygonomque, ac ſimilia exhibet, aut apponit.

[Margin notes: Aphor. 48. — Pag. 13. — Pag. 23. — Pag. 10. — Pag. 30.]

Non ad ipſa, ſed circa ipſa vnde influit.) Hoc non intelligens Fuchſius, cecidit in errorem. Neſcit enim vbi humores influunt, non in loco ipſo, ſed circa, aſtringentia & repellentia apponenda eſſe: vt etiam in podagra cruri, non pedi, emplaſtrum ex furfure aceto & aqua, vel etiam ex acatia & milio, aceto & aqua, quatuor cauſis. Prima, quod occupat maius ſpacium, & ita plus iuuare poteſt. Secunda, quòd locum affectum non comprimit, nec dolorem excitat. Plus ſæpè damni eſt in dolore & grauitate emplaſtri, quàm vitium in medicamentis, quæ in illo ſunt ad iuuandum ægrotantem. Tertia, quòd ſi loco patienti adhibueris, quod iam coactum eſt, ita coges, vt plurimum lædas ægrum. Quarta, quòd vbi materia iam eò peruenerit, tametſi repellas, cogetur primum ingredi locum affectum: deinde etiam quòd non ingrederetur, premit illum, & vrget circumſtans eum. Veretur enim & hoc Hippocrates & Galenus alibi onerare læſam particulam. Cap. 31.

Et quæcunque inflammationes aut inflammina ad rubrum & ſubcruentum ſanguine recenti tendunt, nam veteribus nigredinem affert.) Dictum eſt de hoc à Galeno in Commento, & quartodecimo Artis curatiuæ, quòd refrigerata iam parte læſa, etiam calcem medicamentis immiſcere licet: aliter calore naturali extincto facilè corrumpitur membrum, non morbus ſanatur.

Quòd verò de eryſipelate dictum eſt, parpartim ex his quæ narrauimus patet, partim ex his quæ in duodecimo contradicentium ſcripſimus, ſunt manifeſta, eſt autem tertium hoc commodum. Com. 6.

APHHRISMVS XXIV.

FRigida, qualis nix & glacies, pectori inimica, tuſſes mouent, & ſanguinem, & deſtillationes.

COMMENTARIVS.

NOn de calida aqua vel frigida, vt dixi locutus eſt, vt falsò putant Galenus & Fuchſius: ſed de calido ac frigido in quacunque materia ſit, vt tale eſt ſolum, non alij coniunctum: atque id poteſtate vel actu. Quòd manifeſtè docet in ſequenti, cum dixit: Plurima frigida aqua largè affuſa. Hic ergo de frigido in actu, & immoderato, illi ſermo eſt: cum neque frigidum poteſtate, quantumuis exuberans, neque actu, ſi ſit temperatum, nocere poſſit. Dicebat enim in libro de Hamidorum vſu: Hoc agit frigida, quando ſuperat corpus, & ideo maximè lædit pectus aſſuetum calori. Et quomodo, trifariam docet, tuſſes mouendo, & ex hoc ſanguinis facit reiectationem & deſtillationes, ſcilicet in frigidioribus natura, ac magis exanguibus. Sed & in eo peccat manifeſtè, quod putat deſtillationes fieri cerebro à niue refrigerato: quòd fateor verum eſſe, ſi quis applicet cerebro, aut edat. At verò Hippocratis ſermo, vt dixi, connexus eſt. Cum enim dixiſſet, vtile eſſe his, in quibus eſſet eryſipelas non vlceratum, aut inflammatio cruenta, id ſplendida, quæ eſt ex bilioſarum ge-

nere: & earum, in quibus ſanguis feruidus peccat,& in quibus ſanguis fluxurus eſt, aut iam fluit:admonet nos, non debere adhibere talia valde frigida pectori ad cohibendum ſanguinem, quoniam non ſolùm non cohibebunt,ſed concitata tuſſi, & deſtillationem excitabunt, & ſanguis effluxionem augebunt & approperabunt. Quis non videt, hanc fuiſſe ſententiam Hippocratis? Rogo enim defenſorem Galeni, an ſi quis emplaſtrum frigidum valde, ex quauis materia applicet pectori, an omnia hæc mala facturus ſit,an non?ſi Non reſpondeat,ego errabo:ſed ille ægrum interficiet.Si ſic,cur vult Hippocratis generale præceptum ad frigidæ aquæ, quod vix vlli continget, contrahere?Ego ſanè neſcio, quis pectori glaciem aut niuem, aut aquam frigidam adeò ſit impoſiturus, niſi inſaniat, aut cogatur: quorum neuter nunc eſt in conſideratione. Eſt etiam hic [*Par. 3.*] Aphoriſmus ſcriptus ſexto Epidemiorum, vt ſuperius dixi,vbi pro Frigida habetur,Frigidum valde. Verum tamen dico,quod ſi quis edat niuem aut glaciem, aut à cibo quantitatem frigidiſſimæ aquæ bibat, cerebrum ad deſtillationē præparabit,& pectus ad tuſſim. [*Pag.2.*] Vnde Hippocrates in libro de Humidorum vſu: Meritò quidem thorax & ventriculus ipſe à frigida ſuperati moleſtè ferunt, & mortem minantur,quia ei maximè deſueuerunt: ex hoc igitur incommodo dum pectus propulſare noxam conatur,tuſſimque excitat [*Lib.de Flatibus, pag.5.*] quæ poſtmodum ſeipſam auget. Sed libet Hippocratis ſeriem adiicere: Quum autem ſpiritus ingrediens in fluxum, qui intus eſt, inciderit,tuſſis gignitur,& repellitur ſurſum pituita.Quæ cum ſic habeant,fauces exulcerantur,exaſperantur & inflammantur,attrahuntque excalefactæ humorem ex capite: caput autem rurſus ab aliis corporis partibus attrahens his tranſmittit. Quum igitur hic fluxus ſic manare conſueuerit, meatus implentur, & in pectus tranſmittunt: acris autem cum ſit pituita,carnem penetrat,exulcerat, venaſque perfringit, ex quibus ſanguis effuſus. Sed iam ad id quod ſubdit,procedamus.

APHORISMVS XXV.

TVmores articulorum,atque dolores abſque vlcere, & podagricos quoque,atque conuulſa, horum plurima aqua frigida largè affuſa leuat & extenuat,ſoluitque dolorem, nam modicus torpor dolorem ſoluit.

COMMENTARIVS.

QVatuor reliqua commoda frigidi, ſed non communia omnibus, verùm aquæ frigidæ tantum conuenientia, quæ ſit valde frigida,vt nix ac glacies: ſic enim connectitur ſuperiori Aphoriſmo, & experimentis congruit,& nos in nobis ipſis admirabile auxilium inuenimus. Sunt autem quatuor illa commoda: in tumoribus articulorum, & in doloribus, ambobus ſcilicet abſque vlcere, propter ea quæ dicta ſunt ſuperius:& in podagricis,ſcilicet tumoribus atque doloribus, [*Aphor.20. & 22.*] demum etiam in conuulſis.Atque id primum eſt,ſi quidem vt admoneat,quibus affectibus conueniat. Secundum, quomodo, & dicit, Plurima frigida, & largè affuſa. Cum dixit Frigida, intelligit, quòd ſit valde frigida. Tertium docet cauſam,cur iuuet,dicens:Quia leuat,ſupple conuulſa,extenuat tumores, & leuat dolores.Et quia aliquis dicere poſſet,Si leuat conuulſa,extenuátque tumores, palàm eſt etiam quòd dolores ſoluit.Reſpondet huic tacitæ obiectioni,dicens: Et hoc etiam facit, ſtuporem leuem inducendo.Vbi etiam aberrant, exiſtimantes quòd innuere velit, non eſſe inducendum magnum ſtuporem, cum id nobis non liceat ſic facere:ſed vt doceat, leuem ſtuporem,magnum dolorem tollere poſſe. Nam Hippocrates cum cenſeat, velut & nos, aquam eſſe proximam temperamento facultate, indicat ſtuporem illum ſolum ex frigiditate,quam tum habet, vtpote è fonte nuper hauſta, gignere. At hic modicus neceſſariò eſt,ſtupores enim magni vel à medicamentis huiuſmodi proueniunt, vt opio, mandragora, ſolano, hyoſcyamóque, quæ ſanguinem cogunt,quæque medici falſo frigidiſſima eſſe putant: aut à morbis, aut nimiis exolutionibus, non ab huiuſmodi aquæ frigore.Tantum verò abeſt,vt ex hoc exiguo [*Aphor.21.*] ſtupore membrum lædatur,vt etiam iuuetur, vt ſuperius dictum eſt.

Sed ſuperſunt duæ difficultates non leues, prima quidem eſt,quòd videtur repetere, & inæqualiter, Aphoriſmum illum: Eſt autem vbi in diſtentione. Verùm ita non eſt, nam ad diſtentionem ſanandam, quæ maximus eſt morbus, indigemus illis conditionibus omnibus, aut pluribus:hic verò neque ſanatur morbus, neque adeò validus proponitur. Propterea cuicunque affundi aqua illa ſine periculo poteſt, ad leuandum morbum trifariam,leuat enim,cohibendo influxionem aduenientis,ſed nondum fluxæ materiæ:fluxam partem extenuando, calore coacto: demum etiam ſtuporem leuem quemdam inducendo, vt dolor parum, aut non omnino ſentiatur. Itaque diſcrimen eſt triplex:morbi magnitudo in illo, non in hoc: exolutio plena morbi in illo, hic imminutio, nam etſi hic omnes præſupponas conditiones illas, non tamen æger plenè ſanabitur ex podagra, in qua craſſa iam materia qualiſcunque ſit, comparatione eius quæ in diſtentione neruos tendit,in articulis intruſa poterit liqueſcere momento,quod de diſtentione contingit, quæ, quãuis ſit morbus grauiſſimus,ita tamē celeriter vt celeriter perimere nata eſt, ſed quod feliciſſimum eſt in hoc caſu,mihique ſemper hucuſque contigit,vt pars materiæ,vel etiam tota ad carnes & cutim deducta, pedem in tumorem eleuet, inflammationemque cum pruritu pariat articulis liberatis.Tertium eſt, quòd ibi ob periculum quàm multa ſunt neceſſaria,quæ hîc ſi adſint,tutius & melius negocium peragetur: ſi non adſint, modò dexterè auxilio hoc vtaris, etiam leuaberis ſine noxa parte ipſius morbi.

Secunda dubitatio maior eſt, quomodo ſcilicet

ſcilicet conuulſa hoc modo leuari poſſint? ſiquidem conuulſio, vt diximus ſuprà, dicemuſque, morbus eſt cerebri ad neruos, non proprius ipſis neruis. Sed neque Hippocrates dicit, quòd conuulſiones leuet, ſed conuulſa, σπασμὸς & σπάσθαι apud eum ſunt morbus, qui conuulſio nominatur: σπάσματα autem, quæcunque conuulſa ſunt, ac quaſi ab origine extirpata, ſeu per luxationem, ſeu laxata quouis modo, neque enim deerat illi vox σπασμὸς pro σπάσματα, ſi morbum illum ſignificare voluiſſet. Sed quid (vide ruditatem hominum) intelligere volunt Hippocratem per σπάσματα, membra conuulſa aut diſtenta? ſi diſtenta, primùm nihil habent ad conuulſionem, & etiam faciunt Hippocratem abſurdum, qui cum poſſet propriè dicere τετάνοντα, aut τετανικὰ, maluerit impropriè dicere σπάσματα. Quòd ſi omnino intelligit conuulſa, quod conuulſum eſt, ac ſi dicas, ſonum aut ictum, quæ fiunt non manent. Oportebat dicere, quæ conuelluntur, non conuulſa. Si accipias conuulſa, id eſt ſyderata à conuulſione (nam plura talia relinquuntur) cogita quale auxilium frigida largè affuſa poſſit afferre. Per σπάσματα igitur, laxata quomodouis membra, & vltra naturalem ſtatum tracta intelligit, atque id veriſſimum eſt, illa enim contrahit, & contrahendo confirmat, caloremque qui in eis eſt cogit & auget.

APHORISMVS XXVI.

AQua quæ citò caleſit, & citò refrigeratur, leuiſſima eſt.

COMMENTARIVS.

QVòd non de pondere loquatur, tria oſtendunt. Primùm, quia eſſet præceptum potius phyſicum quàm medicum, cuius nullum adhuc in Aphoriſmis exemplum habemus. Deinde, quod certius licebat per propria id experiri, ſcilicet libram aut ſtateram. Demum, quòd nõ poterat dicere, leuiſſima eſt: ſed oportuiſſet dicere, Leuior, tametſi enim citò caleſcat & refrigeretur, ſolũ oſtẽditur eſſe leuiorem ea, quæ tardius hæc patitur. Accedit id quod Braſauolus expertus eſt, & nos etiam aliquãdo probauimus, ſumptúmq; Lib.31.c.3. eſt verè è Plinio. Quidã (inquit) ſtatera indicãt de ſalubritate, fruſtrãte diligentia, quãdo perrarum eſt vt leuior ſit aliqua. Ergo leuiorem intelligit illam, quæ ventriculum non grauat, non refrigerat vltra frigiditatem eam quam bibens percepiſti, quæ ſtatim euincitur à calore, ac breui ſubit, ac ſi non bibiſſes. Scribitur hic Aphoriſmus in ſecundo Epi- Par.2. demiorum hoc modo: Aqua quæ citò caleſcit, & citò frigeſcit, ſemper leuior eſt. Non eſt vt hic dicam de dignoſcendis, quando & Cap.6. in ſecundo de Subtilitate, & in primo de Rerum varietate: Erit autem breuis ratio, & ex principio deducta dignoſcendarum aquarum, à cauſa, à ſigno, & ab effectu. Ab effectu, quòd leuiſſima ſit his qui eam bibunt, & ſani ſint, atque boni habitus, qui ea vtuntur: à ſigno naturali, artificioſóque, artificioſo, vt celeriter incaleſcat & refrigeretur, vt hic dicit Hippocrates: quòd legumina in ea celeriter coquantur, quòd ex deſtillata nihil remaneat fecis, naturali, quòd guſtu odoréque nihil habeat inſuaue, quòd corruget palatum epota, quòd effuſa ſtrideat, quòd clara mundaque ſit, à cauſa, quòd pluuia ſit, aut è fonte deducta longius ab origine, ex oriente, & per ſabulum. Sed de his, in Commentariis de Aëre & aquis ac locis.

APHORISMVS XXVII.

QVi noctu bibere appetunt, iis admodum ſitientibus, ſi ſuperdormierint, bonum.

COMMENTARIVS.

HIc duo ſunt difficillima primum, quòd dixerit, Valde ſitientibus, ſi ſuperdormierint, bonum: an parum ſitientibus non erit bonum ſuperdormire? Et cur hoc dixit? mirantur cauſas, adeò vt Galenus damnet quaſi Hippocratem, velitque bibendum eſſe. Itaque ſecundi generis faciunt præceptum. Quæ enim ad curationem attinent, alia docent prædictionem, alia quid agendum, alia quid agendo, ſi ſequatur, prænunciet. Veluti ſi dixiſſet, Vbi ſitis moleſta eſt, ſi quidem grauis, bibat: ſin autem leuis, & ſuperdormiat, bonum. At hic ſermo indignus eſt Hippocrate, etiamſi eſſet perfectus: quanto magis, cum ſit imperfectus? Ad tertium igitur referendum eſt, ſcilicet, ſi quis noctu bibere appetat, & valde ſitiat, ſi ſuperdormierit, bonum eſt ſignum: non ita, ſi non admodum ſitiat, Imò è diuerſo colligas licet, vt illud bonum, ita peſſimum, ſi cum modica ſiti dormire non queat, nam cum magna ſiti dormire, eſt vel ventriculum præ nimio cibo & potu grauatum laborare, vel ſalſis eduliis vſum. Sed & ex hoc illud ſecundò elicitur, ſi potu ſumpto ſuperdormiat adhuc, bonum, ſignificat enim ſiccitatem à potu victam, aut caliditatem. Quòd ſi non dormiat, alterutro modo malum: ſi cum modica ſiti, deterius. Sed & illa ad curationem pertinent, conandum vt ſomnus ſequatur, ſeu ſimpliciter, ſeu ſi non licet, adhibito potu. Sed etſi non dormiat, cauendum, tanquam malum indicium malaque cauſa præceſſerit. Verùm obiicies, nec adhuc bonum, quòd cum malo coniunctum eſt, melius enim eſſet, non ſitire prorſus. Ob id ſic legendum: Qui noctu bibere appetunt, iis bonum eſt ſignum, ſi admodum ſitientibus ſomnus aduenerit. Significat enim effectum eſſe magnum, ſed cauſam eſſe minimam.

Secunda difficultas eſt de continuatione, quæ eſt, vt intelligamus conuenire potum aquæ optimæ, ſi modò neceſſaria ſit, non vini, & qualis ſit optima, declarauit. Cæterùm Lib. de Victu in Acut. ſitim excitant, panis calidi eſus: tum vt habetur in libro de Salubri victu, Pag 7. potus vini potentis, & potus qualeſcunque calidi, copia ciborum & labores, alibi verò ſalſa etiam Pag. vlt. adnumerat, & ſexto Epidemiorum: Pag. 3. Aër calidus,

lidus, multus ſermo, & os apertum tenere. Vnde qui aperto ore dormiunt, facile ſitiunt: magis autem, ſi non ſit aſſuetus.

APHORISMVS XXVIII.

SVffitus aromatum, muliebria ducit. Sæpius verò, & ad alia vtilis eſſet, ſi non capitis faceret grauitatem.

COMMENTARIVS.

MAgis admirandum eſt, quòd triginta tres ſubiiciat Aphoriſmos hîc eiuſdem argumenti, ſcilicet ad fœminarum affectus pertinentes: adeò vt Braſauolus referat, in antiquo codice ſuo, præfixum huic parti, quæ ab hoc Aphoriſmo incipit, *περὶ γυναικείων καὶ θεραπείας*, id eſt, De paſſionibus mulierum, & cura, quam ſi hunc præcedentibus non coniunxiſſet. Verùm coniunctio eiuſmodi eſt, vt tranſeat ab operationibus calidi & frigidi ad opera ſuffituum, qui etiam calidi ſunt actu: poteſtate verò, ſi non ob aliud, quod ex aromatibus, vt proponitur, conſtent. Dictum enim eſt ſuperius, quòd frigido vtendum eſt in his, in quibus ſanguis fluit, aut fluxurus eſt.

Aphor.23. Galenus tria commoda enumerat horum ſuffituum, ad muliebria educenda, attenuant enim craſſa, & diſſecant lenta, ex quibus fiunt obſtructiones (quanquam & hoc parum feliciter exponat) & aperiunt oſcula venarum. Calidum enim cum diſſoluat, manifeſtum eſt quomodo attenuet craſſa: ſiccum verò cum diuidat, apparet quomodo lenta extenuet ac incîdat. At verò quomodo ora venarum aperiat, nondum diximus. Primùm ergo excitando motum in ſanguine id facit, nam ferueſcens cum impetu fertur, & dum in vapores ſanguinem vertit: vapor verò penetrat, & aperit. Sed & per ſe hoc magis facit, quoniam oſcula illa bifariam coeunt, & ſponte vi ipſa continente glutine quodam. At calor ſic rurſus trifariam aperit ora venarum: & virtutem laxando, & liquando gluten, & contrahendo ſubſtantiam venarum, quæ breuior facta cogitur diuelli: vt ſic ſeptem modis in vniuerſum calida venarum aperiant, & ſanguinem fluere faciant. Quòd ſi cum his adſit acredo aliqua, aut vis erodendi, vno quidem modo imminuta ſubſtantia, altero excitato impetu facultatis, maiores effectus pariunt.

Per muliebria verò, & menſes, & ſecundas, & excrementa, & fœtus mortuos, & quæcunque in vtero, qui proprius eſt mulieribus, continentur, intelligit: etiam ſemen ipſum, quanquam hoc rarius. Quænam autem ſint hæc aromata, dicebat in de Natura muliebri, Odorata infrà ſuffito Vtebatur autem lauro atque narciſſo, pòſt ex intento aromata ipſa, quibus vti ſolitus erat, deſcribit dicens: Aromata verò ſunt, thymbra, erices, hypericum, papauer album, maluæ radix, atque vrticæ ſemen, erethmi autem tam radix quàm ſemen, mercurialis folia ac ſemen, ſaluia, populus nigra, tam diptamus quàm pſeudodictamnum, amomum, cardamomum, helenium, ariſtolochia, caſtorium, adiantum, dracontium, peucedanum, apij & feniculi ſemina, rutæ folia ac ſemen, hippoſelini ſemen & radices: ſic & hippomarathri & ſtruth j ſemen atque radices, hyſſopum, cilicium, iriom, peonia, panaces. Alibi enumerat cyperum, iuncum rotundum, odoratum, calamum aromaticum, myrrham, ſiſymbrium: & pòſt aniſum, & ſeſelim & nigellam. Noſtra autem ætate habemus validiora, è quibus primum eſt zibethum, pòſt moſchus, iſta enim ſi optima ſunt, ſtatim etiam ſuppoſita educunt, quæcunque oportet educi. At iſta non ſunt loco ſuffitus: Hippocrates autem de ſuffitibus meminit. Sunt autem aromata trium generum: quædam quæ bene olent, ſuffita non olent, vt violæ: de his non intelligit, alia ſuffita olent, non ſuffita non olent: vt ſuccinum, quædam vtroque modo, vt lignum aloes. Cognouit autem Hippocrates & multa alia, vt cinamonum & nardum, libro de Natura muliebri, ſed prætermiſit, ob precium ingens: ne ſycophantiam exercere pro medicina videretur: aut ne aliis ſuo nomine, quòd periculoſius erat, exercendi occaſionem daret. Pag.13.

Sæpius verò, & ad alia vtilis eſſet.) Supple hîc Suffitus, propriè in mulieribus: ſed etiam in viris, licet Galenus refugiat, namque intemperies frigidas, & humidas viſcerum imbecillitates, dolores, neruoſarum partium offenſas, hæmorrhoidas aſtrictas, ſomnum grauem, vigilias rurſus curare liceret hoc præſidio, ſi non caput grauarent: non ſolùm vt calida, ſed etiam vt odorata, vt calida quidem, diſſoluendo quæ infrà ſunt, & ad caput deferendo, tum verò etiam caput ipſum excalefaciendo. Calida autem maximè trahunt: & eo magis, ſi calida ſint præter naturam. Sed vt odorata, accidit enim eis, quod vino dulci circa iecur, dum enim diligitur ſtatim atque confertim trahitur, ita & illa, magis autem à cerebro quàm ab alio vllo membro: quoniam in eo ſolo vigent ſenſus imperfecti, id eſt rerum externarum, nam ſenſus perfectus eſt in corde. Sunt autem tales ſuffitus, vt venena cerebro, quæ in bellariis deuorantur. Natura enim cerebri cum ſit frigida & humida, his maximè gaudet: & contrà à calidis atque ſiccis euertitur, ea tamen trahit auiditate odoris. Propterea odor violarum maximè vtilis eſt cerebro, ſolus enim videtur frigidus, humidus, & iucundus ſimul: ſi forſan & nymphææ albus placeat, cum eſt recens, nam crocei floris iucundus eſt, neſcio autem quàm ſit frigidus atque humidus. Sic referunt, vt ſuperius etiam dixi de Anima, alba lacryma, quæ ex occidentali India affertur, quæ refrigerat ſuffitu. Vtrum verò ſuffitus aliquis refrigerare poſſit, parem habet rationem his quæ dicta ſunt in quinto Contradicentium.

Margin notes: Pag.6. — Pag.10. — Com.22. — Cont 18.

APHORIS

APHORISMVS XXIX.

MVlierem vtero gerentem, capi ab aliquo morbo acuto, letale eſt.

COMMENTARIVS.

GAlenus ex diuiſione hoc probat, ſi enim acutus ſit morbus,& ſine febre, vt comitialis,attonius,diſtentio interficit ſua magnitudine vtero gerentem: ſin autem cum febre,tunc ob febrẽ morietur fœtus, corrupto ſcilicet aliméto & ſpiritu,qui ad fœtũ deducitur,nam quicquid cõcoquitur à calore, iam
Cap.8.p.3. facto febrili (ſecũdo de Naturalibus facultatibus ineptũ eſt ad nutritionẽ:tùm verò etiã ſi nutrias febris aucta omnino perdet fœtum: ſi non nutrias, inedia ipſa.Hic ſunt duo dubia(omiſſo quod illud etiam ſit in controuerſia poſitum, an morbi acuti aliqui eſſe poſ-
Cont.5. ſint ſine febre:nam illud in decimo libro Cõtradicentium tractatum eſt) ſcilicet an cum febre neceſſarium ſit mori fœtum,& cur?Secundum,cur in acuto morbo ſine febre neceſſe ſit fœtum mori. Dicam autem de hoc ſecundo,vt ſimpliciore.

Videtur velle Galenus morbos acutos,qui ſine febre fieri ſolent, eſſe deteriores,magiſque lethales,quàm eos qui ſunt cum febre: quoniam qui ſine febre ſunt,citius perimunt: cum non ſimpliciter acuti dicantur, ſed hac
Aphor.42. nota adiecta,valde.Etenim de Attonio ſcriptum iam eſt illud in ſecunda particula,ſoluere morbum, quem Apoplexiam Græci vocant,validum,impoſſibile:debilem verò,non
Aphor.6. facile,& de Diſtentione ſuprà:Quicunque à diſtentione corripiuntur,in quatuor diebus pereunt:ſi verò hos effugerint,ſani fiunt, At conuulſio itidem exitialis eſt, ex cauſa,vt ſuprà viſum eſt,ex elleboro,vulnere,ex ſanguinis fluxu,ſuperflua purgatione, ebrietate,febre.

At verò de acutis cum febre illud accedit præter inediam:quod ſi opus ſit venæ ſectione,qua opus eſt fermè ſemper vbi febris adſit in acutis, iuxta illud in libro de Victu in
Pag.14. acutis:ſanguinem detrahes,ſi vehemens fuerit morbus,& floruerit ætas, vireſque affuerint:æger facta ſectione abortiet, vt in ſequenti Aphoriſmo:ſi omittas, æger peribit, velut etiam ſi ſine fœtu eſſet. Hic omnia ſunt manifeſta.Sed nondum illud,cur peritura ſit prægnans:quæ ſi non eſſet prægnans,ſeruari poſſet,an hoc ex imbecillitate virium?Et videtur ſanè prægnans impedita ab auxiliis, hoc palàm eſt : & ſecundò obiecta abortus periculo,quod cum per ſe nõ leue ſit, & medico infamiam pariat, & vitæ periculum matri adducat. Vtrum etiam ſit imbecillior,
Pag 7. hoc eſt quod quærimus.In libro enim de Natura fœtus hæc habet: Quum vteri præ fœtu ſunt tumidi, ventrem mulieris comprimunt: eius autem pleni, vbi compreſſio contigerit, pinguiſſimum ex cibis & potibus foras proſilit in omentum ac carnem.Quemadmodum ſi quis corium multo oleo illinat,& imbibere permittat:& vbi imbibit,corium ipſum premat, oleum vtique exilierit foras ex corio compreſſo.Et ſi raræ carnis mulier fuerit,citius percipit eius perſultationem: ſi non,poſterius. Quia & pecora prægnantia, ſi non ægrotent, ab eodem potu ac cibo pinguiora propterea fiunt. Similiter autẽ & mulier.Hic docet imbecilliorem eſſe intus prægnantem, licet exterius melioris habitus ſit:ſed in primo de Morbis mulierum, & quòd deterioris Pag.25.
ſit habitus,& imbecillior,ſic oſtendit:Quum mulier in ventre habet,tota fit cum virore pallida:quoniam purus ipſius ſanguis ſemper quotidie ex corpore deſtillat,& in fœtum deſcendit,& augmentum ipſi accedit.Et cum paucior ipſi ſanguis in corpore ſit,neceſſe eſt ipſam eſſe pallidam, ſemperque alienos cibos appetere, & ſanguinea in ventrem intrare.& debilior fit,quoniam ſanguis minuitur. Apparet igitur prægnantem magis premi à morbis acutis,obnoxiamque letho eſſe aliis ob quatuor cauſas : quòd magis impedita ſit ab omnibus auxiliis,& periculo abortus obnoxia:tum deterioris habitus & imbecilliorum virium,quam imbecillitatem auget perpetua reſpirationis & pulſationis magnitudo,crebritas ac celeritas.

APHORISMVS XXX.

MVlier vtero gerens, ſanguine miſſo ex vena abortit:& magis, ſi fœtus ſit maior.

COMMENTARIVS.

DIxit lethales eſſe morbos acutos in prægnante, ſubijcit potiſſimã,vt dixi,cauſam:quoniam cum ſectio venæ plerunque eis debeatur ob morbum:tamen ſi ſanguis ex vena,non ex cucurbitulis,aut alio leuiore modo mittatur,abortit.Cuius cauſa eſt non ſolùm ſubtractio alimenti fœtui, ſed auerſio ſanguinis ab influxu in vterum. Et ob vtranque cauſam dicit, magis abortum fieri, ſi fœtus ſit maior,nam pluri indiget alimento.Cauſam huius declarabat Hippocrates in libro de Natura fœtus, dicens, illum impelli Pag.12.
ad ortum ex alimenti defectu.Ex quo liquet, octauo menſe hoc eſſe periculoſiſſimum,cũ fœtus tum ſit magnus,& abortus lethalis infanti,certè poſt etiam matri:iam verò in hoc Aphoriſmo plura nobis occurrunt,& perpulchra,quæ omittere religio eſſet.

primum illud Fuchſij bene dubitatum,ac meliusſolutum,quî fit quòd noſtro tempore ſæpe feliciter in morbis ſanguinẽ mittamus, nec abortiunt mulieres? imò, vt dixit Accorumbonus in libro de Natura lactis:Quædam mulieresquæ abortiebant ſine morbo, miſſo antea ſanguine,quàm ſuſpectum tempus adueniſſet, fœtum ad partum perfectum perduxere,& ſuperuixit?Reſpõdet ergo primò, quòd dictum Hippocratis intelligi debet de conſueta, ſuorum temporum ſanguinis miſſione,quæ erat larga & copioſa:adeò vt ſcribat Galenus libro de venæ Sectione contra Cap.4.
Eraſiſtratios,

Eraſiſtratios, moderatam quosdam putaſſe duarum cotylarum Atticarum: aliqui quindecim vncias,alij decemocto aſſerunt: quod videtur probare libro de Sectione venæ,vbi ſeſquilibræ meminit, tanquam minimi ponderis. Et hanc quantitatem ſi à prægnante ademeris,non circa periculum abortus facies. Quòd autem non ſit generale præceptum, indicant illa verba,Et magis ſi fœtus ſit maior.Non ergo detractio exigua poterit tantum afferre periculi:quandoquidem nec magna,niſi fœtus ſit maior. *Cap.14.*

Quærẽdum eſt ſecundò,an in acutis id debeamus agere, quãdoquidem agẽtibus periculum ſit abortus:non agentibus autem mortis?At abortus mortis periculum minatur in acuto morbo. Cum enim Galenus in præcedenti exponat ſententiam Hippocratis,quòd mulierem vtero gerentem acuto morbo corripi,lethale ſit:ſolùm probat abortum ſequi, ergo abortum mors ſequetur,iuxta illius ſententiam. Quare adhuc noſter Galenicus in vado hærebit, poſtquam conſulit, vt potius abortus periculo quàm mortis, laborantem exponamus. Ego verò vidi pauciſſimas mulieres in acutis morbis abortum paſſas ſuperfuiſſe. Nam primum, ſi non eiiciant fœtum vel non celeriter, pereunt omnino:ſin autem eijciant,etiam & ſit octimeſtris,periclitatur mater, vt ait philoſophus ſeptimo de hiſtoria Animalium. Sin verò ante à tertio ad ſeptimum,ob difficultatem diſceſſus grauiter, vt propter dolores coniunctos morbo acuto vix euadere queat: ante quartum & ſectionem venæ magis ferunt,& facilius abortiunt:& ſi abortierint,exitus embrionis facilis fit.An autem inediæ an ſectioni venæ magis fidendum? Ego eo tempore, quo medici quidam ſecuti rationem Fuchſij multarum interitus cauſam præbuerunt,adeò vt vix vna aut altera ex ſexaginta forſan ſuperfuiſſet,quatuor curaui inedia,quatuor ſeruaui.Sed dij boni,quot querelas quotidie audiebam, vulgauerant enim illud melius eſſe, fœtum perdere quàm matrem & fœtum. Atque id verum erat:ſed vt mihi viſum eſt,cum abortiſſent, nulla ſeruari potuit, etiam me aduocato,& auxiliari conante.Et certè non video,quamobrem ex ptiſanæ cremore fœtus interire debeat,cum etiam ex ſanguine, qui intra venas eſt,alatur infans, dum in vtero eſt.Et aliquę cum tot quadragenaria ieiunaſſent,infantes aliæ debiles, aliæ etiam inſanos peperêre, non tamen abortierunt. Et nunc quis eſt medicus, qui etiamſi vtero mulier non gerat, in acutis non det totam ptiſanam, & multo pleniorem victum adhibeat. *Cap.4.* *Com.1.*

Dictum eſt etiam in præcedenti libro, quod ex acutis morbis multæ ſeruantur, ſi materia turget:nec de illis ſermo eſt, eſt tamen morbus lethalis, id eſt cum mortis periculo:ita & antè & hic aborſus periculum docet,non neceſſitatem.Cauere tamen debemus magis ob auerſionem quam ſanguinis diminutionem: quæ quantumcunq; magna ſit, non tamen tanta eſſe poterit,vt non tantum ſanguinis relinquatur, quod ad alẽdum fœtum ſufficeret per quindecim dies ſine cibo. Sed quorſum hæc venæ ſectio, ſi Galenus ſcribit in nono Artis curãdi, pueris non eſſe ſecandam venam propter aſſiduum copioſumque materiæ defluxum atque digeſtionem: pariter ſi adeò exuguntur venæ in prægnante,quorſum mittere illi ſanguinem?Melius eſt igitur non tentare fortunam, & in acutis vel medicamentis, qualia ſunt tamarindi & manna, purgare ventrem ſi non turgeat, & moderatæ rationi victus fidere,quàm ſanguinem mitteremiſi experimento didiceris, eam mulierem à venæ ſectione,dum vtero gereret,& fœtus eſſet tantus quantus nunc eſt,nihil paſſam fuiſſe,nec vitiare dictũ Hippocr.cui Galenus ſubſcripſit.Et in tempore in quo purgatio eſt neceſſaria,addatur ſcobs tenuiſſima eboris,coccus & margaritæ.Et ſanguiſugæ tollunt ſanguinem minore metu,& frictio moderata etiam vtilis eſt:ſed deuitare oportet crura.

APHORISMVS XXXI.

MVlieri ſanguinem euomenti, menſtruis erumpentibus, ſolutio.

COMMENTARIVS.

DOcet hic Hippocrates, quod aliquando videmus, atque id per exemplum, rem naturalem curare rem præter naturam. Et ſi menſes prodeant, non autem rumpant,id eſt perfectè fluant,imminuetur ille vomitus:& ſimiliter ſi ſanguinem ſpuat ex apertione venæ pulmonis, aut dilatato ſepto inter aſperam & leuem arteriam, ſanabitur. Non tamen hoc dixit Hippocrates, quoniam poſſet ex fractura vaſis erumpere: vbi tum ob motum, tum ob vehementiam caloris, tum etiam ob deſtillationes aſſiduas, quæ eò confluere ſolent, morbus non ſolueretur. At in iecore ſeu ſit apertum vas, ſeu in ventriculo, ſeu in meſaræo, id periculi minimè imminet, vbi febris non adſit, ſed facilè etiam vena conſolidatur, vt ſit dictum generale. Defertur autem ſanguis ad os menſtruus hoc modo: Cùm enim ad vterum ex iecore præcluſa ſit via,ex caua in ſtelechian defertur,& ex ea per venas meſaræi:ſi multus ſit, in duodenum ac ieiunum, ex eis in pylorũ, & per ventriculum vomitu eijcitur:ſin autem exiguus, per venas, quæ ad imum ventriculi veniunt. At ſi innaſcantur hæmorrhoides, non adeò certa eſt ſalutis ſpes: quia non eſt circuitus earum tam firmus ac ſecurus.Solet virginibus & mulieribus ex partu accidere, vnde primo de Mulierum morbis:Si ex partu ſanguinem vomat, huic epatis fiſtula ſauciata eſt.Dictum eſt & de hoc aliàs ab Hippocrate, dum de morbis meminit, & in ſeptima Sectione dicetur: quamobrem illò te remitto.Ergo ſi cui contingat hic vomitus, ciemus menſes ſecando venas poplitum:ac tali in quibus etiam præter menſium deriuationem, interim ſanguinem ne ad ſuperiora tendat, impediemus: parum ac frequenter auferendo, vt etiam nonnunquam ante menſium aduentum liberetur *Pag.39.* *Aphor.36.*

retur æger. Tùm frictiones, balnea, potiones ac ſuffitus, peſſariaque ad illos ciendos ad mouebimus. Scribitur hic Aphoriſmus in primo de Morbis, eiſdem verbis. Pag. 4.

APHORISMVS XXXII.

MEnſtruis deficientibus, ſanguis ex naribus fluens, bonum.

COMMENTARIVS.

HIc conuerſus eſt prioris, in quo res præter naturam pro naturali ſubſtituitur. Nam ſi qua mulier menſes emittat, primo de Mulierum morbis inquit Hippocrates, Tertio menſe incipit ſuffocationem ſentire, & horrores, & lumborum dolores, quandoque etiam febrem. Quòd ſi ſupreſſio perſeueret, præter hæc obdureſcet venter, vrina copioſior mingitur, cibi faſtidium & vigilia aduenit, vt etiam ſtrideat dentibus, & ſi adhuc retineantur quinto menſe, his omnibus & maximè doloribus etiam vrgebitur grauius: ſed ſexto menſe inſanabilis morbus redditur, qui antea curari poterat. Et cum hoc anxia fit, & animo linquetur: pituitam vomet, ſiti magna vexabitur, dolebunt partes ventris & pectinis: febris accedet, ſupprimentur que excrementa alui atque veſicæ, ſpina dorſi dolore vexabitur: & quaſi balbutiet, & in quibuſdam ſpiritus offendens fiet. Poſt hæc autem intumeſcent crura, pedes, venter: & vrina mingitur rubra ſanguineaque & dolor totum occupat corpus, maximè collum ſpinam & inguina: atque ſic moriuntur, ſcilicet ex hydrope. Ergo ſi ſanguis è naribus fluat copioſus, aut è ſimili regione haud periculoſa, vt ex hæmorrhoidibus, nil ſentiet horum in commodatum: ſed ſi non copioſus, læditur quidem, ſed minus, ac ſerius. Nonnunquam etiam hæc effluxio ſpem affert, vt menſes fluant dicente Hiopocrate primo Prædictionum: Et per nares ſanguinem effundere ſpes eſt, ea quæ caput concutiunt, & quæ aurium ſonitum faciunt, ſanguinem profundunt, aut menſes deducunt. Quibuſdam enim ſimul erumpit ſanguis, & per menſes ac nares, vt Dætharſei filiæ, primo Epidemiorum. Galenus ſuo more ſcrupum inijcit abſque vllo propoſito, cum dixit, ſolam ſanguinis fluxionem ſine noxa eſſe, & inde dicit hæmorrhoidarum etiam eſſe ſine noxa. Tamen ſi rectè intelligatur, non diſſidet à ſeipſo: effluxio enim ſanguinis è naribus, eſt ſine noxa corporis, & etiam partis: at ex hæmorrhoibibus, ſine noxa tantum corporis, non partis, & etiam quia periculoſiores ſunt, ne immodicè fluant, vt idem ſuprà dixit.

Pag. 2. Pag. 6. Sec. 2. conſtit. 3. & eſt p. 6.

An verò detrahendus ſit ſanguis his ex vena brachij, loco fluxus ſanguinis è naribus vel ex pede? Reſpondeo, quòd vbi noxa adſit, id faciendum apertè Galenus docet, non ſolùm in menſibus, ſed etiam hæmorrhoidibus ſuppreſſis: idem & ſupreſſo ſanguine narium.

4. Aphor. etiam 25. Lib. de Sanguin miſſ. c. 10.

APHORISMVS XXXIII.

MVlieri in vtero gerenti, ſi aluus plurimùm profluat, periculum eſt ne abortiat.

COMMENTARIVS.

BReuem præclarus noſter Galenus facit expoſitionem, vbi longiore opus erat, nam vnam tantùm reddit cauſam, & eam obſcuram, quandoquidem dicit eandem eſſe quæ eſt in miſſione ſanguinis, & eſt ſupple defectus alimenti. Sed ſunt plures aliæ non minores, prima à cauſa: aut enim pituita redundans faciet ad vterum demiſſa effluere fœtum, laxatis vinculis: aut bilis amara illum occîdet, non ſecus ac venenum. Significat etiam magnam cauſam huius, cum prægnantes eo quòd plurimo alimento habere ſoleant ſiccam aluum, nunc habeant fluidam. Tertia, quòd fluxum ſolent ſequi tineſmi, ac compreſſiones quædam comitari, quæ vterum per latos ſeu tranſuerſos ventris muſculos inferius premunt, vnde diſtenduntur membranæ circumplectentes vterum, & abrumpuntur: quibus abruptis, vel vna earum, impoſſibile eſt fœtum ſeruari. Sed quod ad ſuam attinet cauſam, ni ſit lienteria, ſed ſit potius diarrhœa, rectè à Braſauolo arguitur: neque enim corpus ob id alimento deſtituetur. Frigidè à Fuchſio alter defenditur, alter coarguitur. Hoc autem Aphoriſmo docuit nos Hippocrates, ne vel nimiũ laxantibus ventrem vtamur, neque diu permittamus aſtrictam, nam & hoc ſolent alui profluuia ſequi importunè. Inquit verò primo de Morbis mulierum: Concludere autem ſtatim atque conſtringere oportet. Fit autem ex acri pituita à capi te deſtillante plerũque.

7. Aphor. 23. Pag. 14.

APHORISMVS XXXIV.

MVlieri, quæ vterinis moleſtatur, aut difficulter parit, ſuperueniens ſternutatio, bonum.

COMMENTARIVS.

DVabus in cauſis probat ſternutationem: in his quæ difficulter pariunt, id eſt, in ipſa hora partus, aliter cauſa eſſet abortus: & in vterinis id eſt vteri ſuffocationibus quas Græci hæſtericas vocant. Non ſunt autem veræ ſtrangulationes, ſed anhelitus defectus ſolùm, inquit Galenus, & bene. Quod volens interpretari Fuchſius, in aliam tranſit ſententiam: Quia, inquit, manet vis pulſandi, quaſi qui ſuſpenduntur, non ſtrangulentur verè. Sed non dicuntur verè ſtrangulari, quia nihil eſt quod anhelitum intercipiat: ſed ob frigiditatem cor non deſiderat aerem, & ideo dicitur ἄπνοια, id eſt non reſpiratio, vel defectus reſpirationis. Sernutatio ergo ſignificat exuſcitatam animi

 vim

vim ſenſificam, & ideo ſpem eſſe ſolutionis morbi. Excitat etiam motus ille vitalem facultatem, reliquaſque vires corporis: ſiquidem hæ in motu ſunt conſtitutæ, vt etiam cæterorum animantium, nihil enim aliud eſt vita in animali, quàm motus. Demum expurgat etiam quæ in vtero continentur ſuperflua, aut ſaltem vapores? cuius rei indicium eſt quod adijcit, adiuuare difficile parturientes, ideo cauſam morbi educit. Conſiderare autem oportet, an & in hoc medicus debeat naturam imitari? in parientibus quidem licet, & id agunt obſtetrices: nec ſolùm ipſum, ſed vomitum excitant. At in ſuffocatis, ſi vtero gerant (nam & illis hic
Pag. 14. affectus contingit, primo de Mulierum morbis) palàm eſt non conuenire, abortum enim faceret. Sed neque in aliarum cura huius præſidij meminit, veritus violentiã & agitatio-
Pag. 16. nem: vt nec in libro de Natura muliebri, nec
Pag. 5. Pag. 31. in primo nec ſecundo de Mulierum morbis, vbi eas curat.

APHORISMVS. XXXV.

MVlieri menſes decolores, nec ſecundum idem tempus ſemper venientes, purgationem indicant eſſe neceſſariam.

COMMENTARIVS.

DVo proponit: menſium colorem deprauatum, & aduentum inordinatum, quibus purgationem eſſe neceſſariam docet. Vt ergo neceſſaria ſit, duo exiguntur; vnum,
vlt. Aphor. eſt noxa aut periculum ingens, quod ſequi poſſet ex hac menſium corruptione: alterum vt aliter ſuccurri non poſſit. Si quidem ipſe inquit in ſeptima Aphoriſmorum: Quos non poſſumus curare recta victus ratione, illos medicamentis ſanare aggrediemur. Sunt autem plurima præter victus rationem, quibus talia curari ſolent: vt, peſſaria, ſuffitus, inunctiones, lauacra, aquarũ calidarum vſus, tum intra tum extra. Sed hæc ſi purgent, iam loco purgantium habenda ſunt: ſi non, adhiberi non debent, niſi præpurgato corpore. Docet autem ex colore, præcipuè li-
Pag. 7. bro de Natura muliebri, & in primò de
Pag. 6. Mulierum morbis, dignoſcere humorem peccantem in menſibus, & quidem in libro de Natura muliebri iubet ſanguinem menſtruum ſuper arenam ſpargi, & ſiccari in ſole, & ſi color fuerit pallidus, bilis dominabitur: ſi vt mucus, pituita. Inde ſubijcit: Et ſanè vtrum horum fuerit, infrà purgato, & ad vteros ſubdititia. Hoc autem facit in cauſa ſterilitatis. At in primo de Morbis mulierum, etiam ob pericula quæ imminent, hoc ipſum conſiderat. Libet autem totam ipſius rei ſeriem ſubiungere: quandoquidem & ex eo ſermone omnes dubitationes, quas propoſuimus, diſſoluantur. Verba ſunt hæc: Si mulier corpore malè habuerit, & menſes bilioſi prodierint, ex hoc probè cognoſci poſſunt. Nigri ſunt valde quandoque verò nigri aut ſplendidi, & pauciſſimi prodeũt, & citiſſimè congelantur: & ſemen amborum, & maris & fœminæ euaneſcit, & non habet in vétre: & incipiente quidem morbo purgatur diebus quibus ſolita fuit, non pluribus, progredientibus autem menſibus, pluribus diebus purgatur, & menſes pauciores ſingulis diebus apparent. Et febres ſuccedunt erroneæ, acutæ cum horrore, & cibi faſtidia aliàs atque aliàs, & ſtomachi dolor: & dolebit maximè, vbi menſes ipſi appropinquarint. Poſtquam autem purgata fuerit, & ad modicum tempus, ſuperiorum reſpectu melius habuerit, poſtea rurſus ad idem perueniet. Dum autem curatur, citò ſana fit. Si verò non curetur, & tempus procedat, omnia prius relata valde ipſam affligent: & dolor corripiet nunc ventris partem infra vmbilicum, nunc inguina, nunc lumbos & coxendicum ad ſedem iuncturam, nunc collum: aliquando verò ſtrangulatio fortis accidet, & caligo ante oculos obuerſabitur, & vertigo, vtpote purgatione ſurſum vergente ac aſcendente. Si enim corpus malè habuerit, mulieri menſes pauciores ſiunt: & quibus corpus plenum fuerit, his menſes plures prodeunt. At verò bilioſæ ſi menſes prodeant, puſillanimitas incidit, & cibi faſtidium aliàs atque aliàs, & anxietas ac vigilia: & eructat frequenter, & non vult deambulare, & triſtis eſt, & non videre ſibi videtur, & timet, & ſi curetur, ex his ſana erit: ſi verò tempus proceſſerit, adhuc magis dolebit. Optimè autem cum hac agitur, ſi vomitus bilioſus ſuccedat, aut venter turbetur non fortiter, & ſubeant billioſa: & ſi fluxus ſuccedat ipſi non fortis. Si enim quid ex his fortè inciderit in corpus afflictũ, periclitabitur: Si verò leniter depurgetur aliquid bilioſi, aut totum id quod moleſtum eſt, ſana fiet, ſi verò neque curetur, neque quicquam horum fiat, moritur mulier. Plerunque tamen contingit, vt fluxus bilioſus incidat ex hoc morbo: & ſi fluxus fiat, primùm quidem pauca ſunt quæ compârent: per omnes autem dies omnino plura contingunt. Temporis autem progreſſu plerunque etiam morbus acutus fit, & vteri à purgatione bilioſa prodeunte mordentur ac exulcerantur. Sed & in hoc adhuc ſana fit, ſi curetur, & fluxus compeſcatur. Iam ergo vides mala, quæ ex corruptione menſium timentur: & curam à natura, & à medico factam, & cur probet magis curam à medico vt tutiorem: & quod non ſint tamen mulieres huiuſmodi vehementibus medicamentis, ſed lenibus ac ſenſim purgandæ. Tum verò, & quòd ſi cura fiat, vt concipiat, oportet etiam peſſaria vtero ſubijcere, aliter autem ſufficit, quæ ſit per aluum purgatio: quoniam ſcilicet periculum ſit in ea, quam concipere non oportet, huiuſmodi prouocatio: ſed & in illa, quam curamus vt concipiat, ſed in ea ob egregiam vtilitatem, licet nobis eam non tam tutò curare. Itaque cum hæc omnia omittat Galenus, & qui eum ſecuti ſunt, vides quodnam genus commentationis ſit non Medico, vix Grãmatico, vt in hoc ipſo agit, dignum, non reprehendo diligentiam, ſed accuſo negligentiam, atque hæc ſufficere poterant, ſi ſecundam

dam partem expoſuiſſemus. Porrò menſes decolores, inquit ſecundo de Morbis mulierum, qui abundare ſolent, ſunt albi & flaui. Pag.17.

Pag.17. Curam igitur menſium non debito tempore fluentium, inſtituit in libro de Natura muliebri, conſtat autem braſſica, ruta & decocto paleæ, hordei: exhibetque polypum & piſces odoratos, id eſt cum aromatibus conditos, vt leuis ſit cibus, & qui vteros purgare poſſit. Polypi autem conferunt maximè vtero, & purgatio leuis eſt, & flatum pellens, & amara: hæc autem maximè vtero conueniunt. Subiicit autem in ſecundo de Pag.28. Morbis mulierum, ſigna materiæ atque humoris contenti in vteris: tum verò curã inſtituit aliam quam hic præcipiat, quoniã primũ præpurgat totum corpus: atque id commune eſt, quomodocunque humores praui ad vterum deferantur. At ſi prodeant, nec cura ſit vt concipiat, ſufficit totum corpus purgare, nec aliter irritare menſes peſſariis, aut medicamentis illos prolicientibus, qualia à Galeno commemorantur, tum ex calamento per os & per ſuffitus aromatum. At verò ſi materia in vtero retinetur, vel cura ſit vt concipiat, tunc talia adhibet etiam Hippocrates.

APHORISMVS XXXVI.

MVlieri vtero gerenti, ſi mammæ graciles repentè fiant, abortit.

COMMENTARIVS.

IN vitium turpe ducit fuga, ſi caret arte. Opportunè Galenus locum ex libro de Pag.10. Natura fœtus excitaſſet. Sunt autem eius verba hæc: Quando verò mulieri partus appropinquat, tunc puero ſe mouente, & manibus ac pedibus calcitrante, pelliculam quandam internam rumpi contingit: rupta autem vna, etiam aliæ debiliorem vim habent, & rumpuntur primùm quidem ſibi contiguæ & cohærentes, poſtea extrema. Quum autem ruptæ fuerint pelliculæ, tunc fœtus à vinculo exoluitur, & agitatus foras procedit. Neque enim amplius robur habet pelliculis amiſſis: neque vteri amplius puerum continere poſſunt, pelliculis, velut dixi, amiſſis, & ab ipſis abruptis. Cohærẽt enim pelliculæ etiam vteris, vbi circum puerum obuoluuntur, non adeò vi valida ac multa. Quando autem procedit puer, violat & dilatat vteros in exitu, vtpote natura teneros. Procedit autem in caput, ſi ſecundum naturã prodierit. Grauiſſimæ enim ſunt ipſi ſupernæ partes, ſi ex vmbilico perpendantur. Quum autem in vteris eſt, magis continens exiſtit vſque ad pelliculárum rupturam ſimul cum decimo menſe, quando partus matri propinquat & adeſt: ſi verò violentam affectionem perpetiatur puer, etiam ante præfinitum tempus ruptis pelliculis prodit. Quin etſi alimentum à matre prius puero defecerit, etiam ſic partus matri prius aduenit, & ante decimum menſem puer prodit, ergo ex defectu alimenti ſeu ſecundum naturam, ſeu caſu fit abortus. Fit etiam ſine defectu hoc, vt cùm dixit: Si verò violentam affectionem perpetiatur puer, verùm hoc ad propoſitum cùm non ſit, omittatur. Et videamus primùm, cur mammis factis gracilibus hoc contingat. Liquet autem, quòd dum fœtus eſt in vtero, trahit ad ſe ſanguinem, cuius puriſſimam partem abſumit: aliam verò præpinguem comprimendo tranſmittit ad mammas, vt in eodem libro inquit Hippocrates: Lac autem ob hiuſmodi neceſſitatem fit, Pag.6. quum vteri tumidi præ puero ſunt, ventrem mulieris comprimunt: eius autem pleni vbi compreſſio contigerit, pinguiſſimum de cibis ac potibus foràs proſilit. Inde poſt pauca: Et à pingui parte calefacta & alba, quod edulcatum eſt à calore qui ab vteris acceſſit, expreſſum venit in mammas: & in vteros quoque parum venit per eaſdẽ venas. Tendunt enim & in mammas & in vteros venulæ hæ, & cõſimiles aliæ, & vbi peruenerit in vteros de lacte, paululum ipſo fruitur puer: mammæ verò ſuſcepto lacte impletæ attolluntur. Quænam autem ſint hæ venæ, cum mammæ ab axillaribus ſanguinem recipiant, vteri ceruix à ſeminariis vaſis, fundus & ab his & à caudice cauæ, vt Veſalius libro quinto docet, non eſt vt referam. Melius eſt ergo, exiſtimare conſenſum hunc fieri vi naturæ, vt Hippocrates vult, quàm quòd vaſa ex vtero in mamillas deferantur. Satis eſt vteri vaſa ſeminariis iungi, vt ad libidinem prorumpãt. Si ergo quod redundat deficit, ſcilicet lactis materia: neceſſe eſt etiam deficere alimentum infanti ante tempus, atque ideo violenter abortire ruptis membranis. Quomodo verò rumpantur membranæ, vt dicit Hippocrates, nunc dicendum eſt. Vbi genitura in vterum feliciter inciderit, ſtatim miſcetur ſemini muliebri: & ſpiritus qui eſt in ea, incipit fabricare membra, ac ſtatim trahit ſanguinem ex venulis minutiſſimis, cuius pars euincitur, & in fœtus partem albam pro mẽbris, quæ vocant ſeminalia, tranſmutatur, alia pars non adeò elaborata tranſit in carneam ſubſtantiam: hæque duæ partes pro vna habebuntur, quia in vtilitatem fœtus tranſeunt. Alia pars non adeò pura tranſit quaſi in lac, & hoc ſeminis virilis ac fœminei virtute: & ideo vt aliena truditur retrò, & à mammis quoniam ſubſtantia earum ſimilis eſt illi (materia ſiquidẽ candida ſubſtantia trahitur) nõ ob venarum, vt iſti putant, conſenſum, quem fruſtrà adhuc quærunt, Hippocratem non intelligentes in loco adducto, ſed ob conſenſũ ſubſtantiæ. Atq; ita fit lac in mãmis, id eſt abſoluitur, quod in vtero incœperat. Quod ita ſit colligitur libro de Sterilibus: Mola ſi in vtero ſit, mammæ creſcunt, ſed lac non faciunt, fit enim mola è morboſo ſemine viri, ac modico, cum menſium copia. Tertia pars colligitur ibi in venis, impura prorſus. Atq; hæc eſt cauſa, cur ſi nutrices concipiant, corrumpunt lac. etenim dulciorem ac puriorẽ ſanguinis partẽ fœtus trahit ad ſe, & retinet quodlibet. Sed & fœtus ipſe non bene nutritur, mammis antequam oporteat trahentibus lac, & quicquid dulce eſt, & elaborari à ſemine iam vtero ad fœtus vtilitatem cœpit. Quo fit, vt & qui lactatur, & qui eſt in vtero, malè habeant: ſed deterius, qui lactatur. Exinde ſequitur, vt lac primum quod à puerperio prodit, malum ſit: quoniam genitum fuit ex ſanguine, à quo iam optima pars ſecreta erat:

Right margin notes: Cap.15. & Fig.15. — Vide 12. contrad.27. — Pag.10.

erat:ideoque exugi debet à muliere, & abiici. Bonum autem eſt lac,& optimum, quod prodit poſt purgationem puerperij perfectam:id eſt,in maſculo à trigeſimo die,in fœmina quadrageſimoſecundo, vt refert Hippocrates primo de Mulierum morbis, tum etiam alibi, tunc enim ſinceriſſimus eſt ſanguis, & maximè ſi menſes fluant. Quatuor igitur illa (& de quibus in quinto Contradicentium)quærere in nutrice oportet: quòd genitus infans viuat, & boni ſit habitus ab illa lactatus: quòd exegerit eos dies: quòd menſes fluant: quòd ipſa boni habitus ſit, temperata in moribus ac victu,& robuſta ac ſana, hæc ſumma perfectio.

Pag. 30.

Contradict. 16.

Sed vt ad ordinem redeam,vbi fœtus concreſcere cœperit membrana vna tenui, quæ ἄμνιον,id eſt μνίον(eſt enim pleonaſmos)quod eſt muſcus, (adhæret enim fœtui, vt muſcus arboribus) inter illam & carnem ſudorem contineri, ſed falsò putant, neque enim veriſimile eſt fœtum, qui nec alui excrementa,dum in vtero eſt, emittit, ſudorem emittere, quem homines non niſi violento aliquo caſu profundunt: ſed eſt pingue quiddam ad ſalutem infantis, in tanta mollitie à natura excogitatum. Hanc circundat chorion membrana neruea, craſſa, dura valde, multis vaſis ac vinculis intexta vtero, & exterius carnea ſubſtantia tota obducta, vt firmior eſſet. Atque inter hanc & amnion vrina fœtus continetur, nec eſt alia membrana in fœtibus humanis: in cornigeris media eſt alia, vt Fallopius auctor eſt, ſed nobis ſermo eſt de humanis fœtibus. Præter has eſt carnea placentula,ſtratum quoddam ſuppoſitum vaſis, craſſum, carneum, firmum, quo iungitur vtero, vaſa verò quæ ex chorio in vmbilicum feruntur, duæ ſunt quæ pulſant, & totidem quæ non pulſant, alternatim poſitæ:& nonnunquam vna eſt magna, quæ pulſat tanquam in medio duarum quietarum, ſed vbi prope vmbilicum eſt, arteria diuiditur: totum verò vnum fit corpus ex his tribus, quatuorve, cùm οὐραχῷ, id eſt meatu vrinario, qui è veſica fœtus fertur extra ἄμνιον (nam & ſic aliqui ſcribunt, & alij ἀμνεῖον) in medio οὐραχῷ poſito,ergo fracta amnio membrana, vrina tangit fœtum, & tanta moleſtia afficit,vt cogatur etiam chorion lacerare, & hoc eſt quod dixit Hippocrates: Pelliculam quandam internam rumpi contingit, qua rupta etiam aliæ debiliorem vim habent, & rumpuntur: primùm quidem contiguæ & cohærentes, poſtea extrema. Ipſe enim carneam partem chorij, & carneam placentulam numerauit inter pelliculas.Erat enim tempore Hippocratis maior copia rerum quàm verborum, maiórque cognitio, quod etiam nunc vtinam ita eſſet. Hinc eſt quod cùm ἄμνιον frangatur,plerunque antequam puer in vtero conuertatur) difficillimum enim eſt aliter contingere, conuerſo infante & pellicula illa tenui ac ſemimarcida inter duos humores)vt fœtus magno verſetur in periculo ob lotij moleſtiam, qua totus afficitur: & ne aliquid per os ingrediatur, nam à ſuffocatione illum tuetur reſpiratio per arteriam, quæ in vmbilico eſt, ſeu arterias: ob id labores in partu,tum ob hoc tum ob alia incommoda, quæ ab illo enumerantur in libro de Octimeſtri partu, debilitant fœtum, adeò vt non nunquam ante exitum, multi in exitu, multo plures paulo pòſt, & maximè intra diem, intra ſeptem dies, & intrà quadrageſimum diem intereant.Quibuſcunque autem ἄμνιον non rumpitur, hos veſtitos obſtetrices naſci dicunt, & pro portento habetur, ſed felici, verùm nihil plus ſignificat, quàm ſiccam temperiem membranæ, & quietem fœtus in vtero, cum verò fracta fuerit, ſed ita vt etiam circumueſtiatur,rete appellant,& id fauſtum putant.

In obſeruationibus Anatom.

Pag. 1.

Demùm id, cuius cauſa carmen ab initio retuli,omnes prætereunt, ſcilicet cur adiecerit:Si repentè id contingat, abortum ſignificare:cùm non minus videatur, etiam ſi ſenſim id fiat ac paulatim, idem poſſe. Ideo huiuſmodi quæ difficillima ſunt, omnes prætereunt.Atque eo magis eſt admirandum,quod cùm in quartodecimo de Vſu partium hunc Aphoriſmum aſcripſerit, meminit & illius verbi, vt dicere non poſſimus defuiſſe in exemplari. Ideo hoc adiecit Hippocrates, quoniam cùm repentè fit, magnam oportet eſſe mutationem, & ideo fœtum eſſe valde imbecillem:at ſi ſenſim non eſt neceſſe abortiri, præſertim cùm fœtus magnus extiterit. contingit enim, cùm cibus ſuffecerit fœtui alendo,non autem lacti generando, vnde tum qui naſcetur, ſenili erit habitu paſtus craſſiore alimento.

Cap. 8.

Qui verò ſubiunxit illum Aphoriſmum qui paſſim legitur: Mulieri vtero gerenti ſi altera mamma gracilis fiat, & c. phraſim non habuit Hippocratis, credíditque ſubtile aliquid, & iuxta illius principia dicere: ſed neque vera dixit. Primum, quod ſæpe contingit, vnam extenuari mammam,& tamen mulier vnum tantùm habet in vtero, neque abortit. Hippocrates etiam dixit, iam mammas oportere graciles fieri, non vnam, & ſi duo ſint in vtero, vix fieri poteſt, vt vnum abortiat, altero ſeruato. Quod tamen lucramur ex hoc eſt, fieri poſſe abortum vnius è duobus altero ſeruato, vt etiam de partu, vt in ſuperfœtatione:quanquam rariſſimè contingat: differt ſuperfœtatio ab abortu vnius è gemellis in hoc, quæ ſuperfœtatio vtrunque perfectum parit,& poſſunt ſuperuiuere, quia ſuo tempore prodiêre in lucem. Res rara,tamē viſa Mediolani noſtris temporibus. Abortus autem vnius è gemellis fit, cū vnus interit editus ante tempus, alter ſeruatur vſque ad debitum tempus: quod accidit, cum mater robuſta fuerit,& facilè parit, & fœtus robuſti ſunt: & cauſa abortus fuit caſus aut ictus ex vna parte. Braſauolus autem dicit, obſeruaſſe ſuperfœtationem eſſe inſtar morbi epidemij: quod verum eſſe ratio ſuadet. Cùm enim ſit res quaſi præter naturam, indiget vt foueatur à cauſis communibus & potentibus: quare ab his prodeunt plures conſimiles effectus. Illud idem de monſtris. Ideo legitur apud Liuium:Cùm vnum apparebat monſtrum,ſemper plura fuiſſe,& hæc cauſa eſt.

APHOR

APHORISMVS XXVII.

SI mulier, quæ neque grauida eſt, neque peperit, lac habet: huic menſtrua defecerunt.

COMMENTARIVS.

PRæpoſuit hoc, quod grauida ſit, huic quod eſt peperit, non ſolùm ordinem naturæ ſecutus, ſed etiam rei: quoniam, vt dixi, lac habet originem ab actione ſeminis maſculi, cuius indicio ſunt primùm viri qui lac habent, inde infantes quidam: vt filius Martini Borghini amici mei, qui dum lac è mammis ſatis copioſum emittebat. Viragines quoque, cùm ad maſculinam naturam ſemen earum accedat, vbi menſes retineantur, concoquunt ſanguinem, & edulcant: atque ob id cum exitu careat, trahitur, vt dixi, à mammis ſimilitudine ſubſtantiæ, & euadit perfectum lac. Quòd verò non ex ſola ſanguinis redundantia ob menſium retentionem hoc fiat, velut Galenus credit, per ſe clarum eſt, in multis enim hoc contingeret, cùm rariſſimum ſit, ſed oportet adeſſe vim validam teſticulorum in fœminis, imbecillem in maſculis. Quæ vero Galenus recitat quòd iecur ſanguine nutritur, pulmo ſpumeo humore, ex ſanguine tamen genito, lien ex nigro, ventriculus ex chilo, oſſa ex medulla, cartilagines ex lento & glutinoſo humore, glandulæ ſub lingua ex ſaliua, teſticuli ex ſemine, mammæ ex lacte, fellis veſica ex virulento ſanguine, cerebrum ex pituitoſo: quia vnumquodque membrum ſibi concoquit, palàm eſt.

Et ne perpetuò in ſeriis verſemur, narrat Braſauolus, Gallicam mulierem merſiſſe infantem editum in fluuio vrbis, qui paulo pòſt mortuus emerſit. Prætor vrbis ſagax, cum neſciret cuius eſſet, iuſſit vt omnes quæ lac in mammis haberent, nec filium oſtendere poſſent viuum, aut ſepulturæ mandatum, conquirerentur: inuenta eſt quæ pepererat, mammis lacte plenis, illa credo admonita de hoc, ſe tuebatur: relata res ad medicos, dicebant illi ex Hippocrate, potuiſſe habere lac, nec tamen concepiſſe. Prætor tamen perſtitit in ſententia: credo quòd, etſi lac edant eiuſmodi mulieres, non tamen adeò turgent mammæ, vt in his quæ conceperunt, & aliis forſan ex coniecturis, vt tormentis veritatem inquireret, nocentemque & nocentis matrem facti conſciam occidit. Itaque facit hic Aphoriſmus ſolùm, vt probatio fiat indicium, nam & in virgine, etſi tumeant mammæ, vix fieri poteſt vt abſque concubitu & conceptione hoc contingat, contingere tamen & hoc poteſt: pòſt ab Hippocrate hæc excepta non ſunt.

Sed maior eſt difficultas, quomodo hoc dogma medicum dici poſſit, cùm nulli ſit vſui. Reſpondeo, quòd eſt vſui: quia Hippocrates iubet ab his quæ conceperunt, abſtinendum eſſe, vt fœtus ſeruetur: ſi non concepit, vt congrediatur: ideo ex lacte vxoris quis poſſet falsò credere prægnantem, & abſtinere. Secundò, quia maritus reuertens ex longa peregrinatione, poſſet vxorem vt mœcham, inſontem tamen occidere, prohibetur hac admonitione: demùm, quia pulchrum eſt talia ſcire. Hoc exemplum ſemel vidiſſe tantùm me memini.

De Superfœt. Pag. 3. & 4.

APHORISMVS XXXVIII.

QVibuſcunque mulieribus ad mãmas ſanguis colligitur, furorem ſignificat.

COMMENTARIVS.

CVm ſanguis ad mammas defertur ex menſium retentione, fit hoc mammis trahentibus, & vt in lac conuertatur: at ſi ibi conuerti nequeat, contingit, quoniam ſiccus eſt immodicè, & adeò feruidus vt transmutari non poſſit: vbi verò putreſcens cor calefacit & ſiccat, cerebrumque ſimiliter, vnde inſaniam gignit, apparet enim, vterorum morbos maximè caput afficere. At verò quanto magis, cùm colligitur ad mammas, nec ſuperari poteſt, in vniuerſum hæc collectio abundantiam atri humoris cum ſignificet, neceſſe eſt illo aucto, & vtero conſentiente adeò cum corde & cerebro, vt in præfocationibus apparet, furorem ſubſequi.

APHORISMVS XXXIX

SI velis noſcere an conceperit mulier, cùm dormitura eſt, aquam ei mulſam potandam da: & ſi alui tormina patietur, concepit: ſi minus, non concepit.

COMMENTARIVS.

QVoniam retentio menſium ſignum eſt, conceptionis, ideo vult nos docere, an retentio hæc ſit, quia conceperit, vt dixi, an non, nam ſi non, purganda eſt, & congrediendum eſt illi: ſi ſic, aſtringentibus vti debet, & rarius congrediendum, vt etiam Princeps docet. Sed operæprecium eſt ſcire, cur tormina hæc incidant in his quæ conceperunt, non in his quibus alia cauſa detinentur menſes, & manifeſtum eſt, quòd quæ conceperunt, præter id quòd os vteri (non dico colli illius, nam ſic coire non poſſent) concluſum habent, partes etiam illas habent tumidas & calidas: quo fit, vt cum inteſtina extendantur, & aqua illa in flatum vertatur, ob calorem tormina gignantur. Tormina in recto inteſtino non fiunt, vt Fuchſius ſomniat, ſtatim enim peditu flatus eijcitur, niſi quid obſtet, quod tum periculoſum valde eſſet, & amentis medici ſit, experiri: ſed in colo, atque ideò dum non poteſt flatus exitum inuenire anguſtiore ob vterum facto loco, &

21.3. Tract. 2. cap. 8.

& nihilominus gignitur aſſiduè ob calorem ventris(venter enim grauidarum calidior eſt ventre aliarum)tum quia plurimum ſanguinis in illum confluit, & circumuicina loca tota illo tument:qui, vt dixi, reſecatur à fœtus alimento: eſtque ibi alterum cor, alterum iecur, vt mirum ſit quomodo conſiſtant.

Quòd verò poſt plenam cœnam hoc facere conueniat, & cruda multa, non conſuluerim:ſed tenui cœna, multa mulſa & cocta, qualis è melle Cephalenio vel Hiſpano, cum quiete & ſomno ſecuriùs & certius eſt. Vigilare prægnantem cum multo cibo in ventre, ac torminibus torqueri, neutiquam ſecurum duxerim, quandoquidem ſecuritati in hoc videatur Hippocrates conſulere. Crudam forſan ferent regiones Galeni, tum ob calidiorem aërem, tum aquarum leuitatem: hic ſi dederis, non ſolùm mulierés, quibus menſes ſuppreſſi ſunt, nec tamen vtero gerunt, prægnantes iudicabis: ſed etiam virgines & viros, torminibus enim, nec leuiter afficientur (præſertim ſi mel commune fuerit) ob aquarum cruditatem, etſi aquæ frigidæ potui non aſſueti ſint. Ego autem nullum certius ac ſecurius inueni experimentum, quanquam non vtile, niſi poſtquam fœtus moueri cœperit, & manifeſtè: & hoc eſt in fine menſis tertij, vel pòſt, vt lintea madefacta frigido vino, aut etiam aqua, ventri ſupponatur in imo vbi durus eſt. Si enim fœtus adeſt, mouetur: ſi non, nullus percipitur motus. Hic Aphoriſmus in libro de Sterilibus ſic ſcribitur: (*Pag. 3.*) Mel & aniſum tenuiſſimè tritum, in aqua diluito, & exhibeto; pòſt dormire ſinito, & ſi tormen circa vmbilicum fiat, prægnans eſt: ſi non, non.

APHORISMVS XL.

MVlier, ſi marem concepit, bene colorata eſt: ſi fœminam, malè colorata.

COMMENTARIVS.

PRæſupponit Hippocrates, vt bene Galenus ait in Commento, vt omnia ſint paria: ſcilicet, vt comparatio ſit ad ſeipſam primùm: deinde, vt nec fuerit nimium in vmbra vel ſole exercitata, vel torpida, plurimo vino aut aqua vſa. Quocirca quod per ſe verũ eſt, tot rationibus coniecturale redditur. Verius autem ſuo tempore & in illis regionibus vbi etiam colores erant magis perſpicui. Quocirca & aliis vtitur ſignis tum hic infrà, & in libro de Sterilibus hæc habet: (*Aphor. 46. & Pag. 3.*) Quæcunque in vtero habentes, maculam habent ſolarem in facie, fœmellam geſtant: quæcunque verò bene coloratæ permanent, maſculum plerunque. Si papillæ ſurſum conerſæ fuerint, maſculum geſtat: ſi deorſum, fœminam. Accipe de lacte & cum farina miſce, & paſtillum forma, & ad lentum ignem aſſa: & ſi quidem comburatur, maſculum geſtat: ſin autem hiet & diffundatur, fœmellam. Aut idem hoc lac ſuper folia emulſcura contemplare: & ſi condenſatur, maſculum geſtat: ſin autem diffunditur, fœmellam. Præter hæc ab eodem eſt tumor in dextra pro maſculo, & ſenſus motus ab eadem parte: & hic percipitur melius à matre, & leuitas corporis, & promptitudo ad motum, ſunt ſigna maſculi: contraria verò fœminæ. Et ex his quæ proponit Princeps, & eſt, quòd pulſus dexter maior eſt ſiniſtro: (*21\|3. Tra. 2. cap. 13.*) & cùm ſe erigit, vtitur manu dextra: & cùm ambulare incipit, præponit pedem dextrum, ſi maſculum ferat, & Hippocrates docuit, quòd maſculis citius mouetur fœmina, (*1. de Mor. mul. Pa. 30.*) & macula ſolaris, eſt nigrities quædam obſcura, ſicut eorum qui in ſole fuerunt, & in libro de Superfœtatione dicit, quòd mamma dextra eſt maior, ſupple, ac durior, & oculus dexter maior atque ſplendidior in maſculis: contrà autem in fœminis.

Cauſa tandem omnium horum eſt, quod ad maſculi generationem concurrunt duo: Locus, vt dixit infrà, maſculi in dextris, & fœminæ in ſiniſtris generantur. Alia, vt (*12. Contrad. contrad. 7. Pag. vlt. in fine.*) ſemen validius tam maſculi quàm fœminæ prædominetur, in vtroque enim validius ſemen maſculum eſt, & maſculos gignit: fœmineum autem in vtroque, & imbecillius, fœminas: & habetur ab eodem in libro de Genitura. (*Pag. 3.*) Et hæc eſt opinio noſtra de generatione maſculi & fœminæ, & eſt expreſſa in Libro de Natura fœtus ad verbum (vt dici ſolet) vtraque. Cùm ergo genitura ſit calidior & ſiccior, quod ad ſpiritum qui format attinet, ſeu ſanguis ille poſtmodum menſtruus calidus ſit, ſeu frigidus, parum intereſt, nam pæonia maſcula in frigida terra pæoniam maſculam generabit, & inualidam: fœminæ autem ſemen in calidiore fœminam pæoniam, & maſcula calidiorem & ſicciorem & efficaciorem generabit. Quãdiu ergo ſemen in vtero eſt, & ſpiritus genitor talia operabitur: vt ſi calidior ſit: & in dextro caliditatis oſtendet ſigna, & dextram magis mouebit: ſi poſtmodum temporis ſucceſſu ſanguis menſtruus contrariæ fuerit facultatis, quanto magis fœtus tanto ſigna illa imbecilliora euadent, donec confundantur primùm, inde etiam euertantur. Atque in his certiora erunt ſigna principij conceptionis quàm finis: ſed ob imbecillitatem & temporis breuitatem ſigna principij non poſſunt eſſe vnquam valde euidentia: attamen fallacia eſſe non poſſunt. At ſi materia fœtus & natura totius cum initio conſenſerit, tunc quanto magis procedet augmentum fœtus, eo magis ſigna erunt euidentiora atque certiora. Atque hæc fuit cauſa, quare homines ad hanc vſque diem, vt etiam in aliis pleriſque Hippocratem non intellexerint.

APHORISMVS LXI.

SI mulieris grauidæ in vtero ſit eryſipelas, lethale.

COMMENTARIVS.

TRia hic coniungit, quorum nullum ſeorſum cauſa eſſe poſſet mortis, ſimul autem iuncta

iuncta eſſe poſſunt. Eryſipelas enim, ſuperficiarius ac cutaneus morbus eſt: Vterus membrum non eſt principale proprium, adeò vt
4.4. Trac. 2. c. 1. in fine. Princeps narret, cuidam mulieri totum excidiſſe, ac ſuperuixiſſe. Vtero gerere, res eſt ſecundum naturam: & tamen ex his omnibus
Pag. 2. oritur mors. In primo de Morbis hæc ſcribuntur: Eryſipelas ſi in vtero fiat, mortem neceſſariò affert. Cauſa eſt, quòd abortum facit ob vehemens incendium: ex abortu autem & eryſipelate neceſſe eſt mulierem mori. Sufficiat autem adieciſſe ſententiam Hippocra-
Pag. 4. tis in Libro de Muliebri natura primùm: Si eryſipelas in vteris oboriatur, tumor fit à pedibus exorſus, & ad crura & ad lumbos procedens. Quum autem tempus amplius proceſſerit, intumeſcit etiam venter, & rigor ac febris corripit, itemque debilitas: præ dolore verò quieſcere non poteſt, ſed iactat ſeipſam. Dolor autem ex imo ventre aſcendit ad lumbos, poſtea ſurſum vergit ad præcordia, & pectora, & caput, & mori ſibi videtur. Quum autem remiſerit, torpor occupat manus. Aliquando etiam inguina & crura, & poplites: & liuida fit, & modico quandoque tempore ſibi melius habere videtur. Deinde rurſus eadem patitur, & corpus puſtulis impletur, & facies rubeſcit, & ſitis valida tenet, & fauces ſiccæ ſunt. Hic morbus ſi prægnanti fiat, moritur: ſin minus, curata ſanatur. Quum igitur ſic habuerit, adhibere oportet, ſi dolorem habeat, frigefactoria, & ventrem turbare. Et ſi quidem in ventre habeat, cibis ac potibus vtatur, à quibus fœtus non corrumpitur: ſi verò non ſecedant, clyſterem adhibeto. Si autem in ventre non habuerit, pharmacum bibendum dato: & cibis pauciſſimis vtatur molliſſimis ac frigidis, & Mercurialem edat, & ſambucum: & neque ſalſa, neque pinguia, neque acria, velut eſt origanum, aut thymus, aut ruta. Poſtquam autem calor & ſtrangulatio remiſerit, & tumor non fuerit ſedatus, medicamentum fortius infrà purgans, poſtea bibendum dato. Morbum autem tunc paucæ effugiunt. Per ea verba, Et ſi quidem in ventre habeat, cibis ac potibus vtatur: declarat, etſi rarò, tamen
Pag. 16. aliquas euadere poſſe. Idem in ſecundo de Morbis mulierum hæc eadem habet, & paululum euariat, cuius cauſam in Commentariis ſcribemus, nunc ſatis ſit retuliſſe ſeriem illius, quæ talis eſt: Si eryſipelas in vteris fiat, tumores fiunt liuidiſſimi, à pedibus exorſi vſque ad crura tota, & ad lumbos. Quanto verò tempus amplius progreſſum fuerit, & pectus percipit, & intumeſcit, & tota perfrigeratur, & febris habet magna, & rigor ſuperuenit, & ſpiritus denſus, & animi deliquium, & debilitas & dolor totius corporis, & triſtatur, & mente variatur. Et affectio aſcendit ex inferno ventre ad lumbos, & ad dorſum, & præcordia, & pectora, & collum & caput, & ſtomachum, & mortua eſſe videtur. Quum autem dolor ſolutus fuerit, torpor habet lumbos, & inguina & crura: & in poplitibus liuores fiunt, & modico tempore melius habere ſibi videtur, deinde rurſus affligitur, & corpus puſtulis completur, & rubores conſpicui ac manifeſti faciem occupant: & guttur ſiccum eſt, & lingua aſpera. Hic morbus ſi prægnantem inuaſerit, occidit: ſin minus, medelam adhibere oportet, & lac aſininum bibendum dare, ac purgare: ſi verò ſic non ſoluatur, ventrem mollibus frigefactoriis perfrigerare, & ſubditiciis non moleſtis & leuibus paulatim purgare, itemque vomere. Ad hoc commodum eſt, ſambuci folia ſumere cocta cum origano, aut thymo, aut ruta: ſi verò febris dimiſerit, etiam vinum ac cibos dulces dato, veruntamen paucæ curantur. Plura ſi ſubiiciam, piaculum facere videar.

APHORISMVS XLII.

Quæcunque præter naturam tenues vtero gerunt, ſecundo menſe abortiunt, priuſquam craſſeſcant.

COMMENTARIVS.

Mirum eſt, quòd Galenus, multiplices cùm doceat ſenſus, non oſtendat quem debeamus amplecti nec ratione nec autoritate illius. Primùm quidem dicit, non carere ratione, ſi quis interpretetur præter naturam, id eſt immodicè, nam ſi immodicè & præter naturã, iã ſuperflua eſt vna interpretatio: ſin autem ſecundum naturam, ad quid verba illius; Priuſquam craſſeſcãt? Liquet enim quòd non craſſeſcent, propterea quærenda eſt ratio ac ſenſus ſimul: Si qua mulier boni habitus extenuata, vt in obſidione aut publica fame, concipiat, ab initio, quia parum eſt neceſſarium ſanguinis ad fœtum, rectè res cedit: at cum creſcere cœperit, fit pugna, corpore matris & fœtu ad ſe trahentibus alimentum: cum igitur robuſtius ſit corpus matris, quàm fœtus, ideo trahit magis, & fœtum nutriri prohibet. Alia ratio eſt ſumpta à graci- Com. 44.
litatis cauſa, ſcilicet prauitate humorum, & tertia ab imbecillitate vteri. Duarum poſtremarum meminit Hippocrates, vt infrà oſtendam. Prima fuit Numeſiani, Quinti diſcipuli, vt à Galeno refertur in Commẽto. Ex quo patet ſolutio priorum quæſitorum, abortiunt enim antequam craſſeſcant ſemper. Hic autem obortus circa ſecundum menſem accidit. Quamuis hoc in verſione Leonicenus omiſerit.

APHORISMVS XLIII.

Quæcunque mediocriter corpora habentes, abortiunt ſecundo aut tertio menſe, ſine occaſione manifeſta, iis acetabula vteri plena mucoris ſunt, & non poſſunt ex pondere fœtum continere, ſed diſrumpuntur.

COMMENTARIVS.

Hippocrates in primo de Morbis mulie- Pag. 22.
rum hæc habet: Si acetabula pituita plena fuerint, menſes fiunt pauciores: etſi in ventre habuerit, corrumpit, vbi fœtus validior factus fuerit, non enim corroboratur, ſed defluit. Cognoueris autem hinc, Humida

 fit,

fit,& quod defluit, mucoſum & tenax velut à ventre defertur, & non mordet:& in menſibus poſtquam ſanguine purgari deſierit, per duos aut tres dies muci ex vteris prodeunt, & horror tenet, & calor non acutus, verùm non deficit. Hanc ſucco groſſorum colluito, à quibus omnis aqua purgatur: & hoc iterum atque iterum. Poſtquam autem purgata fuerit, de cætero acerbis vtatur. Apponat autem mollia,à quibus pituita purgatur,& foueat vteros medicamento ex lauro, & colluat pharmaco ex aceto: & aromatis ſuffitum faciat, poſtquam menſes ceſſarint. Poſtea verò à cibis & balneis abſtinere oportet. Coeat autem cum viro, & cibos ac vinum parcè ſumat, & calidè degat, & tegumenta cruribus circumdet, & oleo illinat. Hæc autem facere nos iubet, cum vterus vacuus eſt, non cum iam concepit.
Pag.6. Hæc eadem in de Natura mulicbri: Vt planum fit, quemadmodum ſecundo vel tertio menſe ibi, vbi fœtus validior fuerit. Hic reſpexit ad id quod dixit in quarta particu-
Aphor.1. la, quòd ſcilicet fœtus quarto menſe robuſtiores fiunt.Ideo periculoſiſſimus eſt tertius, quia maximus: & etiam quia ſexto Epide-
Par.7.in fine. miorum inquit, Labores tertio, quinto, ſeptimo,nono menſe.& ſecundo & quarto.

Quid autem ſint acetabula hæc, Græcè κοτυληδόνες, exponit Galenus in Commento, dicens eſſe ora vaſorum ad vterum, id eſt, vteri cauitatem venientium, ex quibus conceptionis tempore ſecundæ pendent. Nihilo ſecius dicuntur cotylidones, à κοτύλης ſimilitudine. Eſt autem κοτύλη, vas antiquum nouem,aliàs ſeptem, cum dimidio vnciarum efformatum in modum cauitatis, in quam ingreditur os femoris,& ſic vocatur ab Hip-
Cap.95. pocrate in libro de Locis in homine, & de Articulis. Cuius effigies apparet depicta à Matthiolo in quarto libro, dum de herba κοτύλης agit,Dioſcoridem exponendo. Intelligit ergo Hippocrates de placentula carnea illa,cui affiguntur vaſa vmbilici, quibus fœtus ſuſtinetur:quæ vbi laxata fuerit, vincula & vaſa fœtus diſrumpuntur, nam iſtud contingere non poſſet plenis oris vaſorum, vt vult Galenus. Sed hæc placentula non habet acetabuli formam(fateor) ſed tamen ſententiam Hippocratis complet. Acetabula Galeni & Praxagoræ, quem Galenus in hoc ſequutus eſt, præter id quod minus accedunt, placentula ipſa ad formam acetabulorum Hippocratis ſententiam de pondere fœtus, & abortu inanem reddunt. Cur autem ſic
Cap.5. Hippocrates appellauerit, dicam. Cornutis animalibus, vt Ariſtoteles narrat,ſecundo de Generatione animalium, ſunt in vtero quædam corpora, in modum paruæ cotulæ,quorum conuexum vterum reſpicit: cauitas autem fœtum, ſunt autem vtero adnata, vt in ipſum coeant multæ venulæ ex eo, & collecto nutrimento, tanquam ex mammis fœtus per vmbilicum trahat & alatur, dicit ſepti-
Cap.8. mo de hiſtoria Animalium, adiicitque illa acetabula non ſolùm ædito fœtu euaneſcere, imò antequam naſcatur obliterari incipiunt. Atque hæc eſt ſententia Falloppij erudita & ingenioſa, omniáque illius dicta ad propoſitum conducunt,& vera ſunt. Ego tamen hic per κοτυληδόνας omnia vaſa & cauitates intellexiſſe Hippocratem credo,adeò vt & planta pedis ſignificetur, & vola manus, & pro cirris πολυπόδων accipi poſſit. Certum eſt autem concauitatem eſſe in vtero, quam Hippocrates in dextram & ſiniſtram diuidit, atque has partes acetabula intellexit. Nam non eſſe placentulam, indicat, quòd ea ſit ſolùm in mulieribus, dum vterum gerunt: at Hippocrates in locis adductis loquitur de acetabulis pituita plenis, etiam cum vtero non ferunt,ea enim cura,vt dixi, inſtituitur ab eo, dum mulier non eſt prægnans. Sed nec capita venarum ſunt, cum ſermo eſſet indignus Hippocrate, dicere ora venarum plena: quin potius dixiſſet, venas.Non ſunt acetabula vterus, diſtinguit enim planè vterum & acetabula pituita plena, primo de Morbis mulierum: nec placentula, nec vin- Pag.11.
cula, quæ in vtero gerentibus tantùm ſunt. Nec ora venarum (expreſſiſſet enim)nec illa ſimilitudinem retinent cotyles, ſed cauitates vteri. Concordátque tum cum Aphoriſmo, Pag.11.
tum cum eiuſdem verbis eodem libro. Sunt autem mulieres, quæ facilè quidem concipiunt, ſed ferre non poſſunt, nam tertio vel quarto menſe abortiunt, ob vteri leuitatem.

APHORISMVS XLIV.

QVæcunque præter naturam craſſæ, non concipiunt vtero, iis omentum os vteri comprimit:& priuſquàm extenuatæ fuerint, non concipiunt.

COMMENTARIVS.

HIc concors eſt, ac quaſi conuerſus illius eſt, in quo dixit: Quæcunque præter naturam tenues. Quamobrem & præter naturam hic propriè accipiendum eſt, nam ſecundum naturam non eſt cur comprimatur os vteri, ſolet enim natura, ſi non fuerit læſa,ſic cuncta conſtruere,vt non lædantur neceſſariæ operationes. Videmus etiam multas mulieres pingues fœcundas eſſe:at ex macilentis factis pinguibus vltra mediocritatem, vix vllam. Quis dubitat pari ratione data, quin plus obſit præternaturalis diſpoſitio, quàm naturalis? Sin verò ad immoderantiam trahatur,vt qui Galenum tueri conantur,coguntur facere,qualis fiet Hippocratis ſermo, ne vetula dignus?itaque patiantur ſuum Galenum iuſtè accuſari, dum nimium fiſus ingenio & auctoritati, oſcitanter Hippocratem nimis interpretatur. Quòd verò de ore vteri, quo vterus ceruici annectitur, intelligat Hippocrates, non vuluæ, adeò planum eſt,vt prætermittere potuiſſet:& ex hoc etiam acumen ingenij illius dignoſcamus, ni ſi eſſet quòd (& quandoque bonus dormitat Homerus)laſſus contentionibus, & medendi exercitatione,vt etiam ipſe fatetur, ſe ſcribendo applicabat. Itaque patiantur quidam nimis ſuperſtitioſi, imò ambitioſi, imò fallaces & auari,qui titulotenus Galenici, vt lucro conſulant,

ſulant, oderunt, aut odio habere ſe fingunt, ſi quis eis veritatem proponat. Sed vt ad propoſitum redeam, nec Galenum erraſſe quiſquam in ea expoſitione addubitet, vide quid in libro de Superfœtatione dicat Hippocrates: Pag 3. Mulier quæ præter naturam craſſa eſt ac pinguis, & pituita repleta, non concipit hoc tempore, quæ verò ex natura, talis eſt, horum gratia concipit, ſi non aliud quiddam ipſam impediat. Meminit autem vtriuſque horum libro de Natura muliebri, dicens: Quum in ventre habens fœtum menſtruum aut bimeſtrem corruperit, & ad perfectionem geſtare non poterit, & tenuis præter naturam fiat: huius vteros purgare oportet, ac corpus pinguefacere, non enim prius fœtum perferre poterit, quàm vteri ipſius craſſi fiant, & robuſti euadant. Si vero præter naturam craſſefacta fuerit, mulier non concipit in ventre, nam omentum multum & craſſum incumbens, vteros deprimit, & genituram non ſuſcipit. Hanc igitur attenuare oportet, & medicamentum per inferna purgans, dare bibendum: vteris verò apponere quod illos purget, & flatus non inducat. Porrò quænam magis concipiant (quanquam parerga) tenues an craſſæ, ſecundum naturam mulieres, pulchrum eſt ex Hippocrate ſcire, ſecundo Prædictionum ſic dicente: Porrò ex mulieribus, quæ magis aut minus in vtero concipere ſolent, ita conſiderationem facere conuenit: primùm quidem ſpecierum. Paruæ enim ad conceptionem præſtantiores ſunt maioribus, tenues craſſis, albæ rubicundis, nigræ liuidis. Quæ item venas conſpicuas habent, meliores ſunt quàm quibus non apparent. Carnem autem vberiorem habere, aniculæ malum eſt mammas autem magnas ac tumidas, bonum. Atque hæc quidem ad viſum expoſita ſunt. Verùm interrogare oportet etiam de menſtruis purgationibus, an omnibus menſibus compareant, & an copia ſatis magna, & an boni coloris ſint, & æquales in ſingulis temporibus, & in iiſdem menſium diebus? ſic enim has fieri, optimum eſt. Locum verò in quo conceptio fit, quem ſanè vterum nominamus, ſanum eſſe oportet, & ſiccum ac mollem. Sit item neque retractus, neque pronus, neque os ipſius ſit auerſum, neque concluſum, neque euerſum. Fieri enim non poteſt vt conceptio fiat, quodcunque tandem talium impedimentorum affuerit.

APHORISMVS XLV.

SI vterius in coxam vergens ad ſuppurationem veniat, neceſſe eſt emmoton fieri.

COMMENTARIVS.

TOt mihi in huius Aphoriſmi expoſitione digna reprehenſione occurrunt, vt neſciam quid primùm ſcribam. Exponunt ἔμμοτον, liniamentum, id eſt, quòd per fila vnguentum immittitur: alij curationem, quæ per fila fit, vt Galenus: alij ipſa fila. Quæ omnia ſunt nugæ. Nam inquit Hippocrates ἀνάγκη ἔμμοτον γενέσθαι, id eſt, Neceſſe eſt fieri ἔμμοτον. Si ἔμμοτον fieri neceſſe eſt, ἔμμοτον res eſt quæ à natura habet originem, non ab hominis induſtria. Dixiſſet enim ἀνάγκη ἔμμοτον ποιῆσαι, neceſſe eſt ἔμμοτον facere: aut ἐνθεῖναι, quod eſt imponere, at verò verbo γενέσθαι vtitur, quod nullo modo in actiuam ſignificationem deduci poteſt. Quamobrem in huiuſmodi obſcuris vel experimentum ſequi decet, aut demonſtrationem, aut alterius loci eiuſdem doctoris auctoritatem. Sed ad ſecundam deuenio reprehenſionem. Inquit Fuchſius: Ideo à Foroliuienſi, Hugone Senenſi, & id genus aliis ineptis ac barbaris interpretibus, falſiſſimè eſt expoſita, ineptos enim cur non appellem? Deinde ſubiungit: Eorundem adhibebant ſomnia, & rurſus: Quæ lectio ſubinde Iacobo Foroliuienſi, & aliis eius farinæ indoctis interpretibus. Quis ferat primùm hunc, hominem, quaſi literas Latinas & Medicinam vel primus, vel ſolus, vel maximè illuſtrârit? Quid hoc eſt falſiſſimè? vbinam gentium? Barbaros Germanus Italos vocat?

Scilicet obſtrepitare arguta veſpa cicada.

Tempori condonandum, ac moribus æui, ſed quale emolumentum præſtitit bonis literis? Quale Galeni opus vertit hic Græcus nouus ex tot? omnia debemus Italis, & Ioanni Cornario, cui etiam debemus Hippocratem, & Aëtium. Ad hunc ſpectabant hæc potius, ſi ad quenquam maledicere ſpectat. Sed quid? Galenicam methodum inuexit, Contradictiones contexuit. Nihil minus: vtriuſque enim horum inuentor fuit Curtius: ſed ſolùm lineamenta quædam excogitauit, labor ac iudicium à nobis exacta ſunt. Quid ſibi tribuit conſarcinatis illis ſuis ſcriptis, aut in quo præſtat? Methodo medendi? at in hac adeò inſuperabilis eſt Galenus, vt nos ſolam partem hanc non auſi ſimus attingere. An diſſectionem ſibi vendicat Veſalij, aut ſimplicium medicamentorum cognitionem? ſi initium, à Leoniceno, multorum bonorum auctore: ſi incrementa, à Theoderico Dorſtenio, Ottone Brunfelſio, Tragio: ſi abſolutionem egregiam, à Matthiolo Senenſi. Quinque ſunt, quæ celebrem efficiunt virum multarum rerum cognitio, ſtudium aſſiduum, inuentio, iudicium, & ſeculum fœlix. Fuchſio duo defuêre, inuentio & iudicium: illis nihil defuit præter ſeculum florens. Quale ingenium, memoria, patientia, ſtudium, iudicium, peritia rerum? ſeculi fauore, fateor, deſtituti erant. Quis niſi inuidus & malignus luctabitur cum laruis? manes clarorum virorum, tot vigiliis exhauſtos, iurgiis proſequetur? niſi Fuchſius, auſus lacerare Principem etiam: ſic vt non cauſam, ſed homines odiſſe videatur. At nos Galenum arguimus non ignorantiæ, vt ille: non mali iudicij, non leuitatis, non mendacij: ſed negligentiæ atque ambitionis, à quo peccato, nullius qui res ipſas reſpiciat, iudicio liber eſſe poteſt. Diſſectionem, Pulſus, & Aphoriſmorum commentaria, ſcimus eſſe potius furta infelicia, quàm libros ſuos: reliqua, niſi paucis exceptis, propé diuina ſunt, & incomparabilia. Illa tria, quoniam exigebant peculiare ſtudium,

dium,quod obartis exercitium præſtare non potuit,præſtitiſſet & pro decore nominis & vtilitate humani generis, ſi non attigiſſet. Nunc iam duo penè reſtituta ſunt per Veſalium,& ſuum diſcipulum,& per nos:tertium laborem poſteris relinquemus.in quo tamen præter nugacitatem,parum eſt quod deſideres.Sed fac vt aberrauerint boni illi viri,tota (vt dici ſolet) via nónne Philoſophus ſecundo primæ Philoſophiæ hæc habet: Verùm non ſolùm illis agendæ ſunt gratiæ,quorum opinionibus quis acquieſcet,ſed illis qui ſuperficie tenus dixerũt,conferunt enim etiam aliquid iſti,habitum namque noſtrum exercuerunt. Si enim Timotheus non fuiſſet, multum melodiæ nequaquam habuiſſemus:ſi tamen Phrinis non extitiſſet, ne Timotheus quidem. Simili modo & de illis eſt,quod de veritate aſſeruerunt.A quibuſdam enim opiniones aliquas accepimus: quidam verò vt hi fierent,cauſa fuerunt.At vide hominis iudicium,ne dicam ſapientiam. Forſan gloriatur quòd muſculum, quem alij neſciuerunt, detexerit:ἔμμοτον,docuit non fila ſignificare, ſed medicamentum liquidum,quod concerptis linteolis vlceribus inditur. O præclaram inuentionem,affer Lexicum Græcolatinum: lege,ἔμμοτα,ſunt medicamenta liquida, quæ concerptis linteolis excipiuntur,intráque vlcera conduntur.Sed,vt dixi, non ſunt: quapropter genuinus ſenſus eſt explicandus. At nemo putet hæc alio animo à me eſſe dicta, niſi quòd conſulam, vt homines ſolùm amplectantur eos qui vel vertant è lingua in linguam,vel ſua prodant inuenta: dico res, non nugas,vel demonſtrent veros auctorum ſenſus continua ſerie erutos,ac firmo conſenſu continuæ orationis eliſos.Neq; enim dubito hac accuſatione atq; increpatione aliquid me illi,vt Theſſalo Galenum,nominis in ſequentem ætatem comparare. Sed neque eo indignus omnino,multũ enim laborauit. Itaque hæc pauca ſcripſi, vt in poſterum caueant homines velle ſibi ex aliis gloriam cõparare:diſcant meo exemplo, qui cùm priuatas inimicitias cum Curtio præceptore meo exercuerim, & ſub prætore de crimine egerimus, ego tamen illi inuentionis gloriam aſcribo,quam ſufficiebat ſilentio tranſigere,ſi nolebam adimere:quandoquidem illius ſcripta nulla ſint euulgata, neque ſi euulgentur,nunc quiſquam iurè poſſit exiſtimare hæc fuiſſe ab illo inuenta, vel excogitata. Certè pauculas ille collegit,& leues ac mutilas contradictiones,obſcuréque diſſoluit, vt quod ſub initiis operum euulgatorum floruerit,cum adhuc tenebricoſa omnia eſſent. ego tamen quadraginta annorũ ſpacio, poſtmodum tam lèuis initij exemplo innumeras paucis, & amplas & euidentes ac generoſas hinc illincque erui collegi,digeſſi,ſæpius repetita tractatione, multis adiuuantibus anagnoſtis: & quod maximum fuit, penè poſt deſperatum tanti laboris finem, quem optaueram, inuentæ Dialectiæ nuper beneficio concordiam conciliationemque exactam in omnibus aſſequutus ſum,non ſine principiis his quæ in libris de Subtilitate iam demonſtraueram,in libris autẽ Contradicentiũ amplificaueram,ac planè declaraueram. Itaque par eſt, poſtquam,vt aliàs dixi, infinita nobis rerũ ſcientia ſupereſt, non ſolùm maledictis ac furtis neminem probũ virum aut ſtudioſũ operam dare: ſed ſi qui tales deprehendantur, eruditos illis non fauere,ſed maledictis,vt ſeplagiarios,vt plagiarios proſequi dãnare, eijcere è communi omnium doctorum cœtu,illorum ſcripta negligere atque contemnere prorſus.

Cæterum vt ad rem redeam;Hippocrates in libello de Superfœtatione hæc habet: Si cui vterus ſuppuratus fiat poſt partum,aut ex abortu, aut quomodocumque aliàs, & non in vaſe alio ac tunica,vt in tuberculo ſolet, pus fuerit:huic conducit ſpecillum auctorium in vteri os demitere, minus enim opus fuerit vſtura,ſi ad ſpecillum(ſupple cura)proceſſerit,atque hæc ad Aphoriſmum.Sed placet:totam curationem ſubiungere. Deinde erucas à tithymalide colliges, habent enim velut aculeos quoſdã,quos leniter reſcindes, ne pabulum internum ex ipſis elabatur: deinde ſiccabis ipſas in ſole, & teres. Vermes quoque ſtercorarios in ſole ſimiliter ſiccabis, & teres: & erucæ quidem pondus duorum obolorum Ægineorum, vermium verò duplum miſcebis,modico aniſo addito, aut aliquo eius generis, nam mali odoris medicamentum euadit, hæc autem leuia facta ac contrita vino albo odorato diluito: & poſtquam biberit, grauitas accedit,& torpor in ventrem irruit.Si itaque accedit, modicam aquam mulſam inſuperbibat.Iam verò vides quod & ſi quis per emmotum velit ipſum medendi modum quouis interpretari modo: ſeu vnguentum ſeu linamentum, vel quod magis ad ſenſum Hippocratis conduceret, ſpecillum(nam & hæc vox ipſa compoſita ex ἐμ & μότον,indicat,quod,eſt in,& poſitum ſeu miſſum)nihil ab Hippocrate dignum,propter ea quæ contrà adduximus,iure exiſtimauerit.Quis enim ignorat,vbi digito non licet medicamentum illinire, cogi nos impoſito ſtragulis medicamento, vt colligatur melius per ſpecillum debere applicari,iſta enim admonitio tonſoris empirici prorſus eſt, non digna Hippocrate: quamobrem altius quid eruendũ eſt.Præſupponit duo Hippocrates in hoc Aphoriſmo:ſuppurationem & decubitũ vteri in coxam, vt ſit loco motus, ex quibus ſequitur hoc tertiũ; quid eſt? quod natura rei oſtendit ſcilicet obliquum ſitum ac profundum vlceris. Emmoton ergo vlceris nomen erat,quod non niſi longo ſpecillo curari poterat:à modo curandi ita ſuo tempore nominatum, vt hodie fiſtulam;At dices:Iſtud idẽ eſt cum his quæ ab aliis dicta ſunt,ſolo verbo differens? Nequaquam, ſed illi ſuppoſita re obſcura, ſcilicet natura vlceris, rem per ſe claram doceri ab Hippocrate volebant: nos verò illud quod eſt obſcurum, ſcilicet rem ipſam,& vlceris naturam.Eſt enim huiuſmodi vlcus ſemper profundum ſinuoſum & obliquum propter vteri ſitum:atque ob id digitis curari non poteſt,nec rectis ſpecillis, & ideo nec igne,ſicut cum vterus locum ſuum retinet,tametſi ſuppuratus fuerit.Et ob id emmoton dicetur hoc vlcus,quod perinde erat, vt hodie ſi dicamus fiſtulam,cuius eſt certa cura per abſciſſionem labiorum vlceris:ita em-

moton

Pag. 4

meton neque per licinia vocata ſeu cócerpta linteola, neque per vſtionem, cum videri nequeat, curari poteſt: ſed ſolùm medicamento illo adeò acerbo & abominando. Ecce ergo me rem, non verba docuiſſe, & rem planè abditam & occultam ad hæc vſque tempora.

APHORISMVS XLVI.

FOetus mares quidam in dextris, fœminæ verò in ſiniſtris magis.

COMMENTARIVS.

(Pag. vlt. in fin.) **D**Emonſtratio eſt ex dictis in libro de Natura Fœtus: fœtus fiunt mares tum ob locum dextrũ, qui eſt calidior ſiniſtro, vnde ſeminis calor diutius ſeruatur in vtero: & ob ſemen, quod validius decidit ex vtroque parente: ſed in dextram partem deciditur magis ſemen ex teſticulo dextro fœminæ: ſemen autem deciſum ex teſticulo dextro fœminæ, calidius eſt ac ſiccius, tum purius quàm ex ſiniſtro, vt ex quartodecimo de Vſu partium habetur à Galeno, & clare à Veſalio lib. 5. videre licet. Vaſa enim quæ ad teſticulum dextrũ tã in maſculis quam fœminis veniunt, vtraque ex caua vena, poſtquã emiſerit ramos ad renes, quibus aquea ſubſtantia repurgetur, deducuntur: at ad ſiniſtrum partim ex trunco eodem, ſed loco humiliore, partim ex ipſo ramo ad renem ſiniſtrum tendente, pleno magis vrina quã ſanguine producuntur, vnde ſalaciores bifariam magis generant fœminas: tum quia in his abundat ſemen impurum, tum quia minus illud concoquitur. Palàm eſt igitur, maſculos maiore ex parte in dextris ob duas cauſas generari, vt fœminas in ſiniſtris. At dixit magis, quoniam poteſt à viro eiaculari ſemen ex dextro teſte fermè totum, quod ambabus illis cauſis præualebit, & generabitur maſculus in ſiniſtra parte: & ſimiliter ſi contingat caſu læſam eſſe dextram partem, ſiniſtram autem eſſe calidiorem. At prioris cauſæ illud argumentum eſt, quod quidam ſemper fermè maſculos generant, velut de Hercule legitur, quem ferunt fuiſſe fœcundiſſimum, & vix inter 50. filios vna fœmina inuenta eſt, adoleuerúntque fermè omnes: quamuis plures & in vtero, & poſt natiuitatem magna incommoda paſſi ſint. Atque eadem ratione ferũt paſtores hircis & arietib. ligato teſticulo ſiniſtro, antequam admittãtur, agnos & hœdos maſculos procurare, quod etiam viri, dum cum muliere coituri ſunt, conſulit Hippocrates vt faciant, libro de Superfœtatione. Sed vt ad rem redeam, quandoque pars ſiniſtra validior eſt dextra, adeò vt referat Braſauolus, vxorem ſuam fœminas in dextra, maſculos in ſiniſtra geſtaſſe, & cùm aliquando ſimul maſculum & fœminam peperiſſet, apparuit emiſſa prius fœmina hypochondrium dextrum exinanitum: tumidum verò adhuc ſiniſtrum, in quo reſidebat mas. Verùm generaliter dextræ partes ob iecur calidiores & firmiores ſunt ſiniſtris, vnde illud Hippocra- (Par. 6.) tis ſecundo, Epidemiorum: Circa naturam plurimam vim habet mamma dextra, oculus dexter, & quæ intra ſunt hac parte, nam & maſculi dextris inhærent, & in ſexto eiuſdem: Quòd in calidiore, ſolidiore in dextris: (Par. 1. in fine.) & nigri præterea, & venæ extrinſecus, & multo bilioſiores. Quòd ſolidum factum eſt, & bilioſius & ſanguinolentius eſt: hic calidior locus animali. Sed & in teſtibus maſculorum eadem ratio apparet, ruſus dicente Hippocrate ſexto Epidemiorum: Hircire incipiens vter teſtis extrà apparuerit, ſi quidem dexter, maſculum: ſi ſiniſter, fœmellam portendit. (Par. 4.)

APHORISMVS XLVII.

VT ſecundæ procidant ſternutatorio appoſito, nares apprehendito, & os.

COMMENTARIVS.

HVic quid dicam de præclaro hoc Commento, vbi docet non docere Hippocratem excutiendum eſſe vterum, ſed ſecundas, nonne admiranda dicit ac docet? veniant nunc huc hi Galenici, & hominem tueantur qui docuerit non inſanire Hippocratem. At deerat materia dicendi? nullibi vnquam vberior: quo fit, vt credam omnino contemptim hos Aphoriſmos expoſuiſſe Galenum, & primum videamus, quonam pacto fiat ſternutatio, deinde quomodo ſecundas fœtumque expellat: quibuſdam etiam herniam, laxato peritonio & membranis, inducat: vt videant omnes, Galenum non intellexiſſe quæ neceſſaria erant ad Hippocratis expoſitionem. Sternutamentum igitur & tuſſis eodem modo, & ab eiſdem cauſis fiunt: ſed tuſſis à pulmone, ſternutamentum à cerebro, & primùm ille error occurrit Galeni non ferendus, ſecundo de Symptomatum cauſis, cùm (Cap. 3.) dicit: Sternutatio inſtituta eſt ad protrudenda perſequendáque quæ nares infeſtant. Quaſi natura tantum motum cieret, & in quo non leue vitæ periculum verſatur ad tollendam moleſtiam narium, deinde moleſtiam ſentirent nares, protruderet cerebrum aliena malá: nec cuique parti datus eſſet modus expellendi noxia, quæ ſentiat. Sed omittamus hæc. Sternutatio eſt inſtituta ad propellendam cauſam moleſtiæ, quæ percipitur in ventriculis anterioribus cerebri, vndecunque moleſtia illa procedat: ſeu ex naribus ſeu palato, ſeu capite ipſo, ad hæc enim tria fermè reducitur. Quãquam & ab oculis contingat, vnde ſolem inſpiciendo excitamus ſternutamentum, eodem modo tuſſis ad eiiciendum cauſam vexantem pulmonem. vtræque etiam conueniunt in hoc, quòd prius extenduntur cerebri ventriculi ante ſternutationem, pulmo ante tuſſim. Tertiò, quod in vtraque membra ſua aërem ad ſe trahunt: vnde non fit tuſſis, niſi poſt inſpirationem, nec ſternutatio. Quartò, quod in vtriſque poſt aëris attractionem membrum celeriter ac vehementer conſtringitur. Quintò, quod eiicitur ex ea contractione aër per canalem, &

quicquid

quicquid intermedium eſt,& cum ſono. Ex quibus ſequuntur quædam dogmata ad rei intellectum attinētia. Primùm quidem, quòd ſternutatio eſt res valde periculoſa, quia cerebrum & tenerius eſt, & quieti magis aſſuetū, & conpactum magis quàm ſit pulmo, vnde longè periculoſior eſt ſternutatio, quàm tuſſis. Sed quoniam tuſſis diu perſeuerare magna ſolet, vt nonnunquam vaſa frangantur, ideo periculoſior tuſſis iudicata eſt ſternutatione, ſed ſi homines tandiu, & perſeuerante eodem impetu ſternutarent, quo tuſſiunt, omnes perirent illicò, rupto cerebro. Vnde non exiſtimo vanam fuiſſe hiſtoriam, ex qua nata eſt conſuetudo, vt ſternutantibus ſoleamus Dei auxilium imprecari, maximè coniunctis amicis atque potentibus, referunt enim fuiſſe peſtem, in qua cum breui momento ſæpius ſternutaſſent, ſtatim concidebant. Quod verum fuiſſe exiſtimo, ipſa rei natura hoc docente. Tum illud animaduertendum, naturam conſtituiſſe ob hoc, vt non quemadmodum in tuſſi, idem vigor perſeuerare in ſternutatione poſſet, ſed ſecunda ſternutatio prima, & tertia ſecunda ſit minus concitata: vt in iridibus, & repercuſſis lapidibus. Si igitur ſternutatio breuis ſit, nec ſæpius repetat, & apertæ ſint viæ, ſic vt noxia materia educatur, ſalutaris eſt: aliter malum ſignum, deteriorque effectus. Ad hoc me inducit experimentum, cuius adhuc recordor: Cùm vocatus eſſem quodam die ad amicum ſummo mane, ſatis iuuenem, qui præter monita Hippocratis in attonitum morbum inciderat: inter multa reſpōſa, quæ mihi interroganti de diuerſis (vt mos eſt) attulerunt, id dixere, veſperi antecedente, & etiam nocte ipſa ſæpius ſternutaſſe: aliquando, ſed rarò pituitam eductam, ſæpius nihil, ex quo conieci cauſam vehementem moleſtia affeciſſe cerebrum: ipſum verò ſternutamentum lancinaſſe cerebri ventriculos anteriores. At verò quànquam principium tuſſis & ſternutationis ſit ſenſus, qui ad facultatem cerebri, & à cerebro demiſſam pertinet, vt antea diximus: vis tamen quæ mouet naturalis in vtroque ſymptomate eſt, vt ibidem à Galeno habetur. Porrò differunt maximè tuſſis & ſternutatio, eo quòd in ſternutatione aer trahitur bifariam ad cerebrum: & exterius ab ambiente per nares, & interius per palatum ex pulmone. Cùm enim cerebrum trahat, vtrinque trahit, eſt autem via bifida: vna, quæ ad nares: altera, quæ ad palatum ex cerebro defertur. Tuſſis autem ex ſola aſpera arteria aerem haurit. Pariter in extrudendo idem diſcrimen eſt. Per tuſſim enim ſolùm per aſperam arteriam ſpiritus defertur, tum materia: at in ſternutationem materia ſolùm per nares, ſpiritus autem & per palatum & per nares. Cauſa huius eſt, quod qui defertur per palatum, minore cum impetu exit: quia locus apertior eſt, nec retinetur: at per nares eliditur vehementer ob anguſtiam meatuum, vnde etiam ingens ille ſonus exauditur, atque ſic differt à tuſſi. Differt etiam ab illa, quod in ſternutatione nares concutiuntur maximè, pectus valde parum: in tuſſi autem pectus, nares autem parum aut nihil. In ſternutatione etiam motus minor eſt, quòniam ventriculi cerebri non ſine magno incommodo concutiuntur: pulmo autem huiuſmodi ictibus magis aſſuetus eſt, & compaginem habet magis laxam. Hactenus de modo, quo fit: nūc quomodo quæ in vtero ſunt propellat, videndum.

Cap. ..

Palàm eſt enim ore & naribus apprehenſis totum aerem protrudi per palatum, at ex palato deferri poteſt ad gulam & inteſtina per ventriculum: hic nulla vis ad vterum, at dum truditur aer in ſternutatione ad pulmones, & exit per bronchios pulmonis, & ſeptum tranſuerſum allidit: contrahuntur interim, vt quiſque experitur in ſe, muſculi longi ventris, & ſeptum tranſuerſum collidit inteſtina compreſſa, iam facto breuiore ventre: illa verò ſuperſint vtero, eregionè illum concutiunt, fitque non ſolùm propulſio hoc modo, quæ parum eſſet: ſed tremulus ille motus, ex quo etiam in arboribus fructus decidunt, atque ita laxantur vincula ſecundarum à placentula, & fœtus deſcendit quaſi in lubrico. Aer enim qui ſub ſepto tranſuerſo eſt, concutit etiam vterum, miraque vis quantum illa poſſit: vt veſicula exigua, quæ non eſt maior columbæ ouo, vt in machina quam ſclopum vocamus, tam procul aues occidat cretea ſphærula, & magnum ſonum edat. Quin etiā ex hoc tremulo ictu contingit (ſed Galenus cauſam non nouerat) vt materiæ quæ in aſpera arteria ſunt, melius quàm per tuſſim auellantur ab illa, vt idem fatetur loco iam adducto, & nonnulli, cùm non poſſent plenè auellere infarcta, ſternutatione cum tuſſi concitata compotes voti facti ſunt. Dicemus autem aliquid & de his in ſeptima particula. *Com. 46.* Porrò ex hoc factum eſt, vt etiam in multis hernia inchoauerit, in aliis aucta ſit, dū compreſſa & tremulo motu agitata inteſtina præeunte etiam flatu per ἐρυθροειδῆ ingrediuntur, aut alia materia minore periculo, ex ſternutamentis.

Fiunt autem & excitantur à ſiccis vehementer, vt ſexto de Simplicibus medicamentis habetur: & maximè ab acribus, cuiuſmodi ſunt piper, euphorbium, & condiſi ſeu ſtruthion, quod in vſu eſt. *Cap. de Struthio.*

APHORISMVS XLVIII.

MVlieri ſi velis menſtrua cohibere, cucurbitulam quàm maximam ad mammas appone.

COMMENTARIVS.

QVòd non in mammis, ſed ſubter, cucurbitulas apponi iubeat, declarat dictio πρὸς, quæ ab ἐν differt. Cæterum Aphoriſmo docemur, ſanguinem vndecunque fluentem auertere: velut ſi ex dextra nare cucurbitula ſuperpoſita iecori, & ex ſiniſtra lieni, quinto Methodi. Verùm ſi hoc non intercedentibus venis, quanto validius in iecore & liene, vbi venæ intercedunt: ob id in vtero, tum quod materia id exigebat, exemplum dedit. Cæterùm conatus eſt Galenus fruſtrà *Cap. 3.* hunc

hunc conſenſum ad venas retrahere, quarto
Cap.8. decimo de Vſu dicens : Cùm enim partes vtraſque (ſcilicet mammas & genitalia) ad vnum opus obeundum comparaſſet, ipſas coniunxit per vaſa, quæ dum de thorace ageremus, ad mammas venire memorauimus, venas & arterias ad hypochondria,& totum hypogaſtrium deducendo.pòſt autem his quæ à partibus infernis ſurſum feruntur contingendo, à quibus venæ ad matricem ſcrotumque perueniunt. Sola quidem in animalibus hæc vaſa, partim ex partibus quæ ſupra phrenas ſunt,ad inferna corporis proficiſcuntur : partim ex inferioribus ſurſunt, quòd ſolas prædictas particulas per vaſa coniungi eſſet neceſſe, verùm vt à
Fig.cap.6. Veſalio habetur Libro tertio, duæ à iugulo deſcendunt venæ valde propè, altera à dextra, altera ſiniſtra, quæ mammas nutriunt, & per pectus diuiſæ prius bifariam expanduntur : at ediuersò e caua, quæ poſterius eſt, poſtquam diuiſa bifariam fuerit, duo alij rami ſurſum reflectuntur ſinguli è ſingulis partibus, qui ad mammas fermè perueniunt. Verùm hic duo obſtant. Primùm, quòd, vt Veſalius ibi docet, non videntur inuicem committi ſuperiores inferioribus. Deinde, quod maius eſt, quia, vt ab eodem in quinto Libro habetur, vte-
Fig.16. rus totus nutritur partim ex ſeminarijs vaſis, quæ ſingula ſingulis ex partibus magna ſe intrudunt imo eius, quare nihil illis cum vaſis ſurſum reflexis : partim ab his quæ à candicibus cauæ oriuntur, quæ nec ipſæ re-
Cap.15. flectuntur. Vnde ille : Neque vt quiſpiam arbitraretur,ab his vterum accedentibus vaſis, venæ & arteriæ originem ducunt, quæ ſecundum rectos abdominis muſculos ſurſum feruntur, illiſque vaſis quæ ad pectoris oſſis poſteriorem exporriguntur ſedem, communes fiunt, nam hæ ortum ducunt à præcipuis vaſis, per inguina in crus deductis. Et infrà : Quid porrò valeat vteri cum mamillis communio, ac proinde venarum à mamillis ad eas quæ prope vteri venas naſcuntur, congreſſus. Itaque liquet, ob propinquitatem & cauſam ſuperius aſſignatam potius, quàm ob earum in vnum coniun-
Par.3.in fine. ctionem id accidere. Scribitur & ſecundo Epidemiorum hoc modo hic Aphoriſmus:Secundarum purgatio ſi non diſcedant, ſternutatorium ad nares apponito, vt ſternutet : & ſternutantis os ac nares apprehendito.

APHORISMVS XLIX.

QVæ vtero gerunt, his vteri os comprimitur.

COMMENTARIVS.

QVomodo vteri os comprimatur & claudatur in conceptione.Galenus ter-
Cap4. tio de Facultatibus naturalibus ita rectè declarauit, vt ſi reliqua omnia tam benè nihil poſſet in tota medicina deſiderari. Adiungam autem vt pulcherrima : Iam verò prægnantes ipſæ primis diebus,potiſſimumque eo ipſo, quo ſemen eſt conceptum, moueri, ac in ſeipſum concurrere vterum, ſentiunt. Quòd ſi itaque ambo hæc incidunt, vt & os vteri citra phlegmonem alium ve affectum conniueat, & ſentiatur deinde ſuccedere vteri in ſeipſum motus,iam ſemen à mare & concepiſſe ſe mulieres exiſtimant, & retinere cenſent. Neque nos iſta modò cõfingimus, ſed longo vſu comprobata ab omnibus fieri, qui de iis diſſeruerunt, ſunt prodita. Herophilus certè nec illa ſcribere eſt grauatus, ne ſpecilli quidem mucronem admittere vteros, antequam mulier pariat. Prætereа ne vel minimum quidem hiſcere, vbi conceperint : laxius autem recludi, quum menſes profluunt. Huic aſtipulantur & reliqui omnes, qui de his tractauerunt. Primuſque omnium non medicorum modò, ſed etiam philoſophorum Hippocrates, conniuere os vteri tum conceptibus, tum phlegmonis pronunciauit : cæterùm in conceptibus ſeruato naturali habitu, in phlegmonis verò in durum mutato. Porrò vteri os quadrifariam diſponitur, aut enim hiat, vt nec genituram contineat : aut recluſum eſt prorſus, vt nec recipiat illam, niſi vtero gerat.Tunc enim & ſi non recipit,ſecundum naturam eſt:& cùm naturaliter ſe habet, & cùm parum recluſum eſt, vt non poſſit membrum ingredi. Ac de his omnibus, præterquam de naturali ſtatu agit Hippocrates. Vt verò quæ ad rem faciunt attingamus, illud ſcire decet, vterum deſcendere in coitu,adeò vt glans intra vterum ſe condat,vnde accidit,vt qui longiorem habent penem, non gererent, nimis enim procul à ſuis vaſis ſemen eijcitur, atque refrigeratur,& qui nimis breuem, nam glans non peruenit vſque ad os vteri. Ob id mulieres generaliter quæ valde longum habent collum vteri, & viri qui nimis breuem penem habent, non generant, & viri quidam breui pene non generant cum longis mulieribus,cum paruis autem fœcundi redduntur.

Porròquærunt quidam, ſi os vteri concluditur, quomodo fieri poteſt ſuperfœtatio? & quærunt aquam alibi quàm,vt dici ſolet, in natiuo fonte. Quaſi Hippocrates peculiarem huic quæſtioni atque tractationi librum nõ dedicauerit. Quomodo ergo fiat, & quare non ſeruetur quandoque primus fœtus,docet his verbis:Superfœtant autem mu- Pag.1.
lieres, quarum vteri os poſt primum conceptum non valde clauditur,idque manifeſtis ſignis conſtat. Clauditur autem poſt ſuperfœtationes, quæ poſterius ſuperueniunt. Si ſuperfœtatio nondum partium diſcriminationem habeat,ſed caro fit, non quidem augetur, ſed putreſcit, donec ex vtero exeat, & poſt : Quæ gemellos geſtat, eadem die parit, velut concepit, habet autem vtroſque pueros in vna ſecunda, quaſi dicat: Superfœtatio fit in diuerſis ſecundis. Porrò Pag.3.
de aſtrictione oris vteri naturali hæc habet: Mulieribus pleriſque cum menſes apparituri ſunt,os vteri in ſeipſum contrahitur pluſquã aliàs. At de conceptionis ſignis præter hoc dictum

dictum hic, & mira Galeni inuenta, firmiſſimum docet Hippocrates paulo pòſt: Cognoſcet ſe concepiſſe mulier, ſi vir quidem emiſiſſe dixerit, ipſa verò præ ſiccitate ignorauerit. Ergo ex his quæ dicta ſunt apparet, quod ſub menſium tempore difficillimè concipiunt mulieres, primum, ob os vteri aſtrictum: ſecundum, ob copiam ſanguinis in venis obruentem ſemen: tertium eſt, ob illius ex mora longa refrigerationem. Atque etiam illud quod ſuperfœtatio fit, hiante aliqualiter ore vteri per ſe: per coitum autem ex vehementi delectatione amplius patefacto, vnde coitus frequens, & cùm maiore voluptate, vt rariſſimè aperto ore vteri ſuperfœtationis cauſa eſt, ita frequentius longè abortus in vtero imbecilli.

APHORISMVS L.

MVlieri vtero gerenti, ſi lac multum è mammis effluat, fœtum imbecillem ſignificat: ſi verò ſolidæ fuerint mammæ, fœtum ſignificant ſaniorem.

COMMENTARIVS.

GAlenus ſuo more aliud Hippocratem ſentire vult, quam dicat, ille dicit, quod experimentis prorſus omnibus reſpondet, ſolidas mammas fœtum ſignificare ſaniorem. Galenus volens ſemper aliquid plus ſapere, ait: Liquet igitur, quod neque mammas tenues oportet apparere, ſicut in muliere non grauida: hoc enim ſignum defectum ſanguinis oſtendit, & hac ratione fœtus in ipſis corrumpitur: neque adeò plenas, vt lac effluat: ſed tantum ſubleuari, vt ſolidæ tangentibus appareant. Media enim hæc eſt diſpoſitio inter renitentes propter nimiam repletionem, & molles & laxas propter defectum ſanguinis. Hoc eſt, quòd putat ſe aliquid magnum pulchrumque dicere: nec autoritati Hippocratis acquieſcens, nec experientiæ diligentem adhibens animum, nec profunda ratione ductus, ſed ſuperficiaria & falſa, ac quaſi miſta partim ex experimento, partim ratione, qua vbique deceptus Hippocratem tanquam amicum caſtigaſſe ſibi ſufficit, Ariſtotelem & cæteros antiquos immodicè atque intemperanter coarguit accuſátque: nec hoc ſufficit illi, ſed indignum tãto viro & manibus illorum atque laboribus, ipſe laboris expers irridet. Ac ſi quis, quod aliquando vidi, plebeius noſter moribus, non dico conditione, audiat quendam Græcè loquentem, dicentémque φωτί, quod eſt ſplendet, ridet: quia noſtra lingua coitum turpi etiam ſub geſtu notat, diſce Græca, & poſtmodum non ridebis. Ille certè alioqui clarus, nimium ſibi tribuit, exiſtimans ingenium ſuum eſſe metrum & menſuram rerum. At herclè ingenium ſuum mortale fuit, vt ille ratebatur: aliorum diuinum & immortale, vt etiam illi crediderunt: dico Hippocrates, Plato, Ariſtoteles, Theophraſtus, & Eraſiſtratus, atque alij huius farinæ (vt dici ſolet) viri, Praxagoras, Marinus, Archigenes, Philotinus, Aſclepiades, Euriphon. Cogor ſanè inuitus hæc, & non accuſandi ſtudio clariſſimum virum mortuum, & cuius manibus multa debet humanum genus, dicere. ſed vt introducam in vſum nouam illam Dialecticam nunc, ſed olim veterum & rationes profundas illas, quibus Ariſtoteles tantum opuſtámque præclarum compoſuit, Hippocrateſque ſuum licet aliquanto rudiore ſermone, Euclides præterea ac Ptolemæus: quorum omnium, ſi quis rectè conſideret, ſententiarum expers fuit ipſe Galenus. Glorietur & iactet ſe quãtumuis, & patrem habuiſſe Geometram, & ipſe afferat Geometricas demonſtrationes, facilè nos perſpicimus illum vix prima elementa eius diſciplinæ, tum etiam Arithmeticæ atque cæterarum mathematicarum attigiſſe: vt ſi ex vngue leonem, perſpicuum ſit, præter Medicinæ partem quæ ad exercitationem attinet, nihil ſciuiſſe. Clament quantumuis quidam: non aliud oſtendent, quàm & ſe imperitos eſſe omnium earum diſciplinarum. Nemo enim erit artificum, qui profundè eas diſciplinas calleat, qui mecum non ſit ſenſurus: licet forſan tamen apertè pudeat illum de hoc viro pronunciare, videat diſſectionem, pulſus, medicamenta, omnia ſunt aliorum furta, & vt ille dicebat:

Qui bene vertendo, & eos deſcribendo malè,
ex Græcis bonis Latinas fecit non bonas.

Verùm in pulſuum ratione non quidem contemplando, ſed exercendo, profecit ſupra humanam exiſtimationem: in medendi autẽ ratione atque exercitatione fuit clariſſimus omnium ab Hippocrate, atque omnino incomparabilis. Qua opinione, & recta ſanè in cæteris omnib. nihil aliud factus eſt, niſi via ad errores, vix enim è centum dogmatibus vnum integrum reliquit aut in philoſophia, aut medicina. Sed ne videar odio quodã aut liuore viro detrahere, quanquam iam plurimi hoc tentârint viri illuſtriſſimi: ſed partim vitæ breuitate, partim ob paruam in diſciplinis exercitationem parum feliciter ſucceſſit, & hæſere (vt dici ſolet) in vado. Fuère autem hi, Princeps, huic obfuit breuitas vitæ: Auerrois, hic neſciuit Medicinam, ſed fuit merus philoſophus, nec etiam ſatis abſolutus: Aëtio & Alexandro Tralliano bonarum literarum ſcientia defuit: ſolus Veſalius ad hanc vſque diem feliciter rem geſſit.

Sed ad rem redeo. Dupliciter peccat Galenus in hoc, primùm, quod putat molles & laxas fieri ob ſanguinis defectum, quod haud verum eſt: ſed, vt ſuprà dixi, fiunt ob imbecillitatem ſeminis, ſeu ſpiritus agentis concoctionem, ſeu illa proueniat ex defectu ſanguinis, ſeu non. Secundum, quòd exiſtimat mammas ſolidas fieri ob lactis abundantiam, vnde plures ſequuntur errores, ſcilicet vt dureſcant ob lac, vt quæ duræ ſunt, facilè reddant lac, quæ duræ ſint, & magnæ. Quæ omnia cum pluribus aliis quæ ſequuntur falſa ſunt, abſurda, & à ratione atque experimento aliena. Igitur mammæ implentur ob lac, dureſcunt autem ob robur actionis ſeminis: vnde gracilitas duriciei hac in cauſa opponitur. At lactis

multitudo

multitudo & paucitas faciunt magnas & paruas, idque ita eſſe deprehenditur, quoniam mulier cùm concipit, ſtatim mammæ fiunt paulo duriores, & tument paululum: deinde manente magnitudine, fiunt ſolidiores in dies, cùm verò durities ad extremum peruenerit, tunc creſcunt, manente duricie fermè ad finem octaui menſis: deinde incipiunt laxari, donec partus tempore mediocrem habeant duriciem, magnitudinem verò eximiam. Hæc didiciſſe priùs oportet, inde quærere cauſas: & non in his quæ oculis ſubiacent, primùm ratione diſputare, deinde accommodare, quæ apparent his quæ videntur. Ergo res ita ſe habet: magnitudo & paruitas mammarum proculdubiò fit ex multa aut pauca lactis materia, id eſt ſanguinis, qui in lac conuerti debet: ſed mollicies fit ex lactis ſubſtantia. Lac enim cùm molle ſit & humidum, mollem facit tumorem in mamillis. Si verò mamillæ ſunt vacuæ ab omni ſubſtantia, nec antea fuerint repletæ, paruæ ſunt, & mediæ inter laxas & ſolidas, molles & duras. At ſi antea repletæ fuerint, & poſtmodum exinaniantur, remanent magnæ, molles & laxæ. Paruæ & laxæ vix eſſe poſſunt: molles & paruæ ſunt in virginibus mollibus valde. At verò cum mamillæ fuerint plenæ crudo humore, id eſt ſanguine non concocto, tūc ſunt duræ: exemplo phlegmonum, qui antequam ad ſuppurationem deueniant, duri ſunt ac ſolidi: cùm ſuppurant fiunt primùm molles, inde etiam laxi, ergo eadē eſt ratio in mamillis. Nam cùm repletæ fuerint ſanguine crudo, tenduntur carnes glandoſæ, ſed non extenduntur, quia calor eſt ille qui extendit: materia autem duriciem affert, ergo mamillæ, antequam calor magnus & coctio præualeant, duræ ſunt & ſolidæ, ſi materia adſit. ἰσχνοὶ, graciles ſeu tenues, duo comprehendit, ſeu tria: paruitatem cum mollicie, & laxitate. Cùm ergo
Aphor. 36. Hippocrates dixit, hoc intellexit: ſanguinis in mammis defectum ſeu ob paucitatem ſanguinis, ſeu quia non trahunt. At ſi duræ & ſolidæ ſint mammæ, tunc duo adeſſe neceſſe eſt: ſcilicet materia ſufficiens, quæ tendat carnem glandoſam: & defectus coctionis, aliter non eſſent duræ. Cur ergo materiæ in mamillis præſentia ſignificet ſalutem fœtus, iam dictum eſt ſuperiùs. Commento adducto: ſcilicet quod ſignum ſit, actionem ſeminis in ſanguinem validam eſſe.

Reliquum eſt vt videamus, cur non coqui lac in mamillis, ſignificet robur fœtus: coqui autem imbecillitatem annexionis fœtus, etiam ſi validus ſit in vtero. Dico ergo, quòd omne quod abrumpitur, ſecundum naturam prius laxatur: & quòd omne quòd laxatur vt abrumpatur, quādam vim corruptionis ſentit. Cùm ergo fœtus laxari incipit ſeu ob tēpus partus, ſeu ob abortum, gignitur quidam calor in illis vinculis ſimilis putrido, quem naturalis ſemper refugit: quoniam ſunt duæ ſubſtantiæ inimicæ, & calor ille naturalis refugit cum ſanguine illo immutato à ſemine, & tunc mammæ incaleſcunt, vterus naturaliter refrigeratur, & concipit quendam calorem febrili ſimilem: & ille inuadit primùm carneam placentam & vaſa, inde fœtum. Et ſi fœtus prope perfectionem ſit, naſcitur iam deficiente non alimento, ſed bono alimento. Ad quam corruptionem impellit etiam multum tertia illa pars ſanguinis, prope vterum in vaſis ſeruata: quæ planè corrupta eſt, non tam putrida propter motum perpetuum, qui excitatur aduentu noui ſanguinis pro fœtus nutritione. Calor autem naturalis, qui ſe ad mammas contulit, materiam in lac conuertit, & tūc lac fluit laxatis carnibus mollibus: ideo defluxus lactis ſignum eſt, non abundantiæ ſanguinis, ſed corruptionis vinculorum fœtum continentium. Primùm, quòd ſi cauſa eſſet multitudo ſanguinis, confluens ad mamillas inſanguineis mulieribus non eſſet ſignum abortus, nec etiam ſi mammæ tumidę non eſſent: at magis etiam eſt, cùm mammæ tumidę non ſunt: igitur cauſa propria eſt, caloris naturalis tranſitus ex vtero ad mamillas. Cauſa autem cur cùm lac generatur, mamillæ molles fiant, eadem eſt quæ in ſuppuratione bubonum. Planum eſt enim, quod coctio fit à multo calore, at calor laxat carnes, & reſoluit flatum, & in minorem quantitatem cogit humorem, quia illum reddit craſſiorem: ergo in generatione lactis mamillæ redduntur molliores, laxiores, & maiores.

Hoc declarandi genus, quod ex veris principiis deductum eſt, rudes viri & grammaticuli medici, & qui ſine philoſophia medicinam attigerunt, vocant contorqueri, niſi enim ſcribat Porca quæ pars eſt? dicunt. Ille miro modo ſe contorquet: voluntque veram rerum cognitionem perire, vt illis placeamus. At ſecus eſt. Deus omnia recondidit: ſi tamen illa ex propriis principiis deducamus, facillima redduntur. Ob id quidem Fuchſius adeo infenſus eſt Iacobo, Vgoni, Gentili: non quia aberrauerint, ſed quia ſanā doctrinā non intelligit: vocatq; ſōnia, vt quæ aſſequi non poteſt, vulpis exēplo contemnere videatur. At dices: Sana non eſt, quoniam falſis principiis innititur? fateor: ſed modus doctrinæ bonus eſt doctrina mendoſa. Oportet igitur omnia habere, nec bona malis miſta negligere. Sed quidam, dum ſe tegere volunt nimis anxiè, produnt imperitiam ſuam apertius. Iam olim querebatur Galenus propter vnum Theſſalū: quid facturus eſſet noſtra ætate, cum tot Theſſalis? Ille vnus ſex menſibus pollicebatur ſe totam docturum medicinam: quid hi noſtri faciunt, qui ſine Dialectica, philoſophia, mathematicis, cum ſuis methodis, abſurdis, quaſi Galenum ſuperaturi, longè minore temporis ſpacio totam medicinam docere poſſunt, ſi vera eſſent quæ illi promittunt. Sed vereor ne medicos faciant, vt Nero per ludibrium vocare ſolebat, id eſt carnifices. In ſumma dicam: Nemo ſub pœna capitis deberet admitti ad exercendum medicinam, niſi bonus mathematicus, dialecticus, ac naturalis philoſophus eſſet: ita vt toto quinquennio ſolùm his operam daret, omiſſis etiam primæ philoſophiæ ſtudiis; quæ non ſolùm inutilia ſunt, ſed dum communia loca explicant, laruatos ſapientes pro veris efficiunt. Ab homine maturo, & iam medicinam adepto, non prohibeo. Longior

fui nimis, ſcio: ſed Deus nouit, ob veritatis ac virtutis ſolius ſtudium: cuius encomium cùm Ariſtoteles ſcriberet, dixit tantum poſſe, vt etiam ob illius amorem mortem non refugiamus.

APHORISMVS LI.

QVæ corrupturę ſunt fœtus, iis mammæ extenuantur: ſi verò rurſus duræ fiant, dolor aut mammas, aut coxas, aut oculos, aut genua infeſtabit, & non corrumpunt.

COMMENTARIVS.

SI quæ hic Galenus omittit, in quibus errat, perperamue Hippocratem accuſat, dum tueri illum ſimulat, velim perſequi: librum vnum, quemadmodum ille aduerſus Iulianum, pro vnius Aphoriſmi commentario conſcribere cogar. Sed abſit. Reprehenſiones generales morum hominum conſcribere, ad probum virum ob communem vtilitatem pertinet: & docere, ſi quis malè interpretetur, cùm bene videatur, At hic nemo non videt, illum velut cæcum prætentare vadum. Illud ſolùm admonuiſſe ſufficiat. Galenum difficilioris partis Aphoriſmi, quæ incipit ibi, Dolor aut mammas, vſque in finem, ne verbum quidem attigiſſe. Porrò nos explicare ab hoc Aphoriſmo non licet, niſi demonſtrationem afferamus, quæ huiuſmodi eſt: Omnis abortus aut fit ſenſim, aut repentè, ſi repentè, ruptis vinculis magni dolores neceſſariò cōſequuntur vteri, quare ſanguis reuocatur à trāſitu ad mammas, ergo illę flaccefcent. Si autē fiat ſenſim abortus quacunq; cauſa contingat, vt in præcedenti Aphoriſmo viſum eſt, neceſſe eſt mammas molliores reddi. Igitur primæ partis Aphoriſmi expoſitio clara eſt, cui etiam rectè Galenus ſubſcripſit, in hoc meritus laudem, dicens: quod quanquam ratio non ſuadeat, debere in omni abortu mammas extenuari, tamen illud experimento comperiſſe, verum eſſe.

Deuenio modò ad ſecundam partem, quæ nullis indiget ambagibus, vt Galenus introduxit: ſed ſimpliciter eſt interpretanda. Si cauſa quæpiam, vt dolores ex caſu, vel febris, vel malum medicamentum vel inedia mammas extenuare, ac molles reddere cœperint, inde confirmato fœtu, & cauſa deſinente, mammillæ rurſus dureſcant: palàm eſt non abortire nec corrumpere fœtum, ſed dolor aut mammas, aut oculos, aut coxas, aut genua infeſtabit. De mammis iam cauſa eſt manifeſta, prorſus enim humor cum materia elaborata ad mammas, illas infeſta- Sec.6. bit. Hunc Aphoriſmum in ſecundo Epide- Sec.5. miorum ſcripſi, ſed non integrum, verùm in ſexto ſic inquit: Si mammarum papillæ, & rubor pallidus fuerit, morboſū vteri vas eſt. At de oculis, in libro de Superfœtatione, Pag.3. primùm cùm dixit: Prægnantem mulierem, ſi aliter non cognoſcas, oculi caui & tracti, & candidum oculorum albedinis natu am non habet, ſed liuidus exiſtit, & in libro Pag.28. de Natura muliebri: Si periculum facere velis an mulier ſit prægnans vel non, rubro lapide ſeu terra erythrea oculos ſublinito; & ſi ingrediatur pharmacum, prægnans eſt: ſi non, non. Quomodo autem ad coxas dolor procedat, hinc accipe cauſam primùm, inde auctoritatem. Cùm enim vtero expediret, vt antè ac retrò & ad ſupernam partem, dum fœtum gereret, extenderetur: factum eſt, vt neque antè neque retrò nec ſuperius alligaretur: ſed ſolum parte quadam retrò recto inteſtino, à lateribus autem peritoneo & per muſculos, vt Lib.5.c.15. à Veſalio habetur. Ergo Hippocrates docet, incumbere in coxam, quandoque vterum, in ſecundo de Morbis muliebribus: Si Pag.16. puerperæ vteri in coxam incubuerint, inde ſubiungit: Sed & in ſanam partem decum- Pag.10. bens, quaſi ægrotet tunc crus, & illud: Si vteri deuoluerint ſeipſos ad intermediam lumborum & coxarum partem, crura contrahuntur, & dolor in iuncturis coxarum ad ſedem deſcendit. Quòd verò dolor etiam ad coxas perueniat, etiam ſi non decumbat, oſtendit non paucis in locis, & primo in libro de Natura muliebri, dum inquit: Pag.14. In hydrope, loquens, vteri dolor ad coxendices peruenit, & illud primo de Morbis mulierum. Sed & de poplitibus ſecundo eiuſdem, dum inquit: Si ignis ſacer vteros Pag.21. corripuerit, poplites tremunt, & in poplitibus liuidæ fiunt maculæ: mammæ verò at- Pag.26. tolluntur iuxta gentilitatis rationem. Sed & de toto crure ſentit, vt illud primo de Morbis mulierum: Quum mulieri vterus durus Pag.15. fuerit, dolor habet fœmora & pedes, & ſecundo eiuſdem: Si circunuerſi fuerint vteri ex Pag.17.& 18. partu ad latus dextrum, totum crus grauatur, & ſi ad ſiniſtram partem aut coxam, dolor acutus & vehemens crus habet, & claudicat. Meminit & quaſi huius reditus ab vtero ad huiuſmodi loca, in libro de Superfœtatione, Pag.3. cùm dixit. Si cui dolores in coxendice fiant: quum verò prægnans eſt, deſinunt, rurſus exoluto fœtu, inuadunt. Cauſa omnium horum eſt, quoniam, vt dixi, cum peritoneo per muſculos vterus alligetur, delata materia per eos in peritoneum, facilè ad loca neruoſa ob peritonei naturam conſimilem (eſt enim exangue) defertur, & ad vicina & ad inferiora, huiuſmodi autem ſunt coxæ & genua, propter iuncturæ laxitatem.

APHORISMVS LII.

QVibus os vteri durum eſt, iis os vteri comprimi neceſſarium eſt.

COMMENTARIVS.

SEd & qui Aphoriſmum hunc exponunt, non animaduertentes, abſurdum & leuē faciunt Hippocratem. Primùm, quod non videatur verum, dicente illo eodem libro de Sterilibus: Os vteri durum fit, aut à callo, Pag.4.

aut dum concluditur: non igitur ſemper comprimi illud eſt neceſſarium. Sententia igitur eſt ſic intelligenda, quia dixerat antè. Quæ vtero gerunt, iis vteri os comprimitur, certum eſt non debere de prægnantibus intelligi, ſed neque cum morbo ægrotat, declarat enim ipſe os vteri, ſi violenter ſecus concludatur, morbos graues parere. Eſt ergo, ac ſi dicat: Si vteri os durum fiat, mulier non concepit (eſſet enim molle: ſed neceſſe eſt comprimi, nam cùm durum eſt, concluſum eſt, & præterea etiam habet duriciem, ſed duricies licet poſſit ſeparari ab vtero concluſo, eſt tamen illius ſignum. Ideo dicebat libro de Natura muliebri: Si os vterorum concludatur, ſpiſſum fit velut groſſus ficus: & ſi digito contigeris, comperies durum & contractum, vt digitum non admittat. Hoc autem ait, vt oſtendat impedimenta conceptionis poſita in libro de Sterilibus. Os vteri prohibet conceptionem, ſi auerſum, ſi diſtortum, ſi ſi concluſum, ſi recens fuerit concluſum. Quòd ſi aliquid videatur obſcurius, Commentaria noſtra conſulere expediet. Porrò omnem oris vteri concluſionem, ſi non ob conceptum aut compreſſionem fiat, morbos ſequi neceſſarium eſt. Duo ergo intendit Hippocrates, & vt intelligamus grauidis os vteri concludi, ſed non durum fieri: & ſi durum fiat citra morbum, id ei ex compreſſione accidere.

Aphor. 49. *Pag. 15.* *Pag. 1.*

APHORISMVS LIII.

QVæcunque vtero gerentes à febribus corripiuntur, & valde caleſiunt, ſine occaſione manifeſta difficulter pariunt, & cum periculo: aut abortum facientes, periclitantur.

COMMENTARIVS.

DIfficulter pariunt, cùm & fœtus & vterus eſt imbecillis, aut ex his vnus: & ſi vterque magis etiam difficulter. At ſi qua vtero gerens à febre corripiatur, cum vehementi calore & abſque cauſa manifeſta, neceſſe eſt tam fœtum quàm matrem fieri imbecillem, quo circa etiam difficilem fieri partum. Quòd ſi imbecillitas fœtus præuenerit, abortient. Torquet autem id ſine occaſione manifeſta: nonne etiam ſi acutæ febres adſint, omnia hæc euenire, aut alterum neceſſe erit? vides quàm leuiter nutemus. Sine occaſione manifeſta intelligit, ne ob cauſam antegreſſam aliqua febricitet, tales enim febres durare non ſolent: cùm ob magnum æſtum oppugnentur à natura, & facilè depellantur, quoniam ſedem firmam non habent, vtpote exortæ à caſu. Vt igitur Aphoriſmus verus ſit, & vehementer incaleſcere eſt neceſſarium. Nam hepialam facilè ferunt robuſtæ mulieres, & vt non caſu orta ſit, ſed ex coaceruatione humorum ante conceptionem, qui cùm ob fœtum regi non poſſint, putruerunt.

APHORISMVS LIV.

IN fluxu muliebri ſi conuulſio, & animi defectus aduenerit, malum.

COMMENTARIVS.

QVòd cõuulſio & animi deliquium mala ſint per ſe, nemo ignorat: ſed cùm dixit, Malum, aliquid plus voluit ſignificare, ſcilicet & cauſam & morbum, morbus enim eſt immodica ſanguinis effuſio: cauſa autem, quoniam ſi deliquium accidat, per ſe erit copioſo ſanguine euacuato cum ſpiritibus: & conuulſio fit ab inanitione, quare vtraque erit mala & per ſe, ideóque quaſi inſanabilis. Nec eſt idem cum his quæ ſuperius dixit: Vbi ſanguis multus fluxerit, conuulſio aut ſingultus, malum, nam illud eò deducitur, quòd præter naturam ſit, hoc autem ſecundum naturam. Præterea vndequaque profluat ſanguis, hoc dicit iſtud: at iſtic loquitur de fluxu veteri. Deterior ergo, qui præter naturam eſt: qui autem ex vtero, propter neruorum conſenſum periculoſior. *Aphor. 3.*

APHORISMVS LV.

SI menſtrua plura fiant, accidunt morbi: & ſi non fiant, ex vtero morbi contingunt.

COMMENTARIVS.

NOn eſt idẽ dicere, ſi menſtrua non fiant, ex vtero morbi contingunt, & morbi contingunt, nam ex fluxu muliebri ſuperfluo morbi fiunt, non ratione vteri, ſed immoderatæ effluxionis ſanguinis. Dicebat Hippocrates primo de Morbis mulierum: Si menſes plures quàm oporteat prodeant, & craſſiores, nimirùm corpore natura fluido, & oſculo vterorum prope pudendum ſito, & ad hæc multum cum viro coitu vtatur, & conuiuetur, ſemel aliquando multi deſcendentes, & affatim prodeuntes os vterorum impetu ſuo magis dilatant: & ſi ad hæc non incidat vaſorum euacuatio, ſed rurſus multus acceſſerit calor, & os amplum faciunt, & corpus, vtpote dum conuiuante, & voluptatem ac conſuetudinem viri conſectante muliere, facili fluxu ad vterum etiam calor defertur, & decolor erit, quamdiu ſic habuerit, & ſi poſtea morbus aliquis aut affectio inciderit, aut corpus affligatur, & vteri ſimiliter iuxta ſolitum morem ampli ſunt, & corpus facili fluxu in ipſos præditum eſt, & poſt hæc febris habet, & cibum auerſatur, & anxia eſt, & tenuis ac debilis, & lumbos ex menſibus dolebit: & progreſſu temporis, ſi non curata fuerit, omnia ipſam *Pag. 5.*

magis affligent in intermedio tempore: & periculum ipſi imminet ne ſterculis fiat, aut à tempore & morbo vexata, ſi alius morbus coincidat, ex hoc morietur. Et Aëtius de ſuppreſſione hæc habet: Mulieribus, quæ non purgantur conſueto more, ſanguinis reiectationis ac ſiderationis periculum imminet. Nam ſuppreſſis menſibus moleſta accidentia conſequuntur, totius corporis grauitas, nauſeæ, faſtidia, horridi quidam diſcurſus, velut in his quæ conceperunt; non tamen ita ſicut his quæ conceperunt, vteri oſculum clauditur, illis enim occluſio adeſt cum quadam duritia. Dolores inſuper circa lumbos, fœmora, collum, ſinciput & oculorum radices adſunt. Febres item aſſiduè concomitantur, & vrinæ nigræ ſunt cum rubicundo quodam ſeroſo ac ſanioſo humore. Difficultatem item ac ſtillicidium vrinæ patiuntur, & quædam in melancholicum atræ bilis morbum aut inſaniam delabuntur. Cutis ſuperficiem dolent, & inflammationes ac ignes ſacros diuerſimodè ſuſtinent. Lib. 16. c. 52.

Noſtra ætate contingit frequentiſſimè, vt mulieres ex fluxu menſium ad tantam perueniant immoderantiam, vt pereant, ob id verum eſſe ſuſpicor, quod Galenus in Commentario ait, ſcilicet veteres ſuſpicatos ſolùm de morbis qui fiunt ex effluxu, non de retentione menſium. Enumerat autem quatuor cauſas abundantiæ menſium, ſcilicet apertionem venarum ad vterum venientium tenuitatem aut feruorem ſanguinis, aut redundantiam illius in vtero ob corpus totum, quod aliqua ex cauſa onuſtum ſit illo, at verò qualiſcunque ſit cauſa huius, non eſt neceſſe morbum huiuſmodi ab vtero in reliquum corpus propagari, ſed vel illi proprius erit, vel alterius partis morbus dicetur: at ſi aſtrictis oſculis menſes contineantur, tunc inquit, eryſipelas aut phlegmon aut carcinoma vel ſcirrhum generari. Aduertendum eſt autem, quòd mediocris quantitas menſium iuxta Hippocratem loco adducto, eſt duarum heminarum Atticarum, id eſt vnciarum decemocto (dicente Galeno quinto de Compoſitione medicamentorum ſecundum locos: Mina Attica nouem Italicas vncias continet, Atticas autem ſeptem cum dimidia, id eſt drachmas ſexaginta) & dies duos aut tres. Cap. 6.

APHORISMVS LVI.

Recto inteſtino aut vtero inflammationem patiente, vrinæ ſtillicidium ſuperuenit: & renibus purulentis, vrinæ aduenit ſtillicidium: iecore autem inflammationem patiente, ſingultus aduenit.

COMMENTARIVS.

Pag. 3. Docet tres cauſas ſtillicidij: quarum prima eſt inteſtini recti inflammatio. Vnde libro de Fiſtulis: Si inteſtinum rectum inflammatum fuerit, dolórque habeat, & febris, & frequenter ad exonerandum aluum ſurgat, nec quicquam deiiciat, & præ inflammatione ſedes exiiſſe videatur, & aliquando vrinæ ſtillicidium corripiatur: hic morbus fit, cùm pituita ex corpore in inteſtinum rectum decubuerit: & quamdiu durat inflãmatio, cibis leuibus vtatur. Veſica quoq; ex inteſtino recto caleſcens, caliditate pituitam adducit, ex qua fit vrinæ ſtillicidium. Vnde declarat cauſam communem ſtillicidij duobus primis modis, ſcilicet vteri aut inteſtini inflammati. Vnde ſecundo de Morbis muliebribus. Quum vteri inflammati deorſum proceſſerint de ventre, aliàs alio præcipuè ad laterum mollitudinem, quandoque etiam ad veſicam, & vrinæ ſtillicidium corripit, vt non ſit hic affectus cauſa per ſe ſtillicidij: quapropter nec meminit eius inter ſigna inflammationis vteri, libro de Natura muliebri. Eſt tamen ſignum per ſe, ſed non proprium, quia connumerat plures cauſas, non enim ſolet plures cauſas connumerare in ſignis propriis: quare neque renibus purulentis neceſſe eſt hoc accidere, eſt ergo, ac ſi dicat, Vrinæ ſtillicidium fit & inteſtino & vtero inflammato, & renibus purulentis, & manifeſtum eſt, quod connumerat cauſas non per ſe, ſed ſtillicidij per conſenſum, & eſt admirabilis Aphoriſmus, & Hippocrate dignus. Pag. 10. Pag. 4.

Eſt autem vrinæ ſtillicidium, frequens mictus, & cum pauca vrina, quod quidem accidit ex ipſius vrinæ retinendi impotentia, hæc autem contingit, vel quia veſica imbecillis eſt, aut quia acri aliquo humore ſtimulatur. Sunt autem acres humores vrinæ ipſius comparatione, quam conſtat per ſe acrem eſſe, ſalſi vehementer, acuti, & calidi vehementer, & ſanioſi, ergo renum pus hoc facit per ſe: inflammatio autem vicinarum partium calore, dolore, compreſſionéque irritat naturam ad expellendum vrinam antequam colligatur, ideóque pauca & celeriter eiicitur. Nonnunquam autem in ſtillicidio etiam retinetur, maximè cùm comprimitur collum veſicæ: eſtque hoc genus ſtillicidij propriè, quod non ſemper contingit, ob idque non meminit illius in libro de Natura muliebri. Nonnunquam etiam cum vrigine eſt, cùm ſit ex renibus purulentis. Cùm autem ſtillicidium ſolum frequentem & paucum mictum ſignificat, generaliter dicitur, ſemperque conſequitur cauſas illas ab Hippocrate hîc enumeratas, vt nihil deſit ad Aphoriſmi integritatem.

Quod verò adiicit de ſingultu, in inflammatione iecoris, indicat eum conſenſuum euidentiorum exempla afferre. At infrà docebit huiuſmodi ſingultum eſſe malum. Fit autem ſingultus hic, cùm magna fuerit inflammatio, & ob conſenſum neruorum, inquit Galenus, ſcilicet ſexti paris. At mihi videtur, quod cùm, vt dicit in ſexta Aphoriſmorum, fieri poſſit & ex repletione & inanitione, vt fiat ob læſionem quandam non certi generis, de qua aliàs. 7 Aph. 17. Text. 37.

APHOR

APHORISMVS LVII.

SI mulier non concipit, ſcire autem velis an conceptura ſit, pannis circumtectam de ſubter ſuffias:& ſi odor videatur per corpus ire ad nares & os, ſcito eam non ex ſe ipſa ſterilem eſſe.

COMMENTARIVS.

IN tam clara luce more ſolito pluribus modis caligant. Primùm, cùm quærunt cur optêt homines ſcire an mulier ſit ſterilis vel non: & reddunt etiam cauſas non ſatis dignas. Nam primùm hoc non eſt quod quæritur ab Hippocrate, cuius cauſa:ſed ſimpliciter pulchrum eſt ſcire in omnibus, vnde aliquid contingat, & ſcientia ipſa per ſe pulchra eſt, vt omnium aliarum rerum, etiam ſi nullum ſit emolumentum. At emolumentum ſi quæramus, per ſe præſtantiſſimum eſt omnium quæ apud mortales ſunt, dulcis ſcilicet ſoboles, continuatio ſtirpis, effigies ſui ſimillima, propter quam etiam feræ & belluæ, piſces atque aues pugnant, & ſpes perpetuitatis vnica, omniumque commodorum quæ perpetuitati coniuncta ſunt. Quis enim tot coniugij incommoda & tam grauia perferre ſanus velit, niſi ob hanc egregiam ſpem? Itaque quid mirum eſt, ſi vnuſquiſque hoc optet & quærat? Sed apud Chriſtianos huiuſmodi præceptum minus vtile forſan habebitur, quibus ſolis licitum non eſt diuortium. At Iudæis & idololatris, & Mahumetanis, & his qui iuxta Platonis inſtitutum viuere decreuerunt, omnino erit vtile. Si quidem mulieres trifariam ſteriles redduntur: vel vitio ſui, & has fugere omnino conuenit neque enim ex varietate coniugis fœcundæ vnquam euadunt. Aliæ comparatione, & has permutare oporteret, fieri enim poteſt vt duo viri duabus fœminis iuncti ſteriles ſint, factáque permutatione fœcundi euadant. Aliæ autem ex morbo, qui per ætatem aut curam medicorum in viro vel muliere vel vtroque ſanatur: vnde quædam in iuuenta non peperêre, in conſiſtente ætate factæ ſunt fœcundæ, ſed neque his permutatio neceſſaria eſt. Chriſtianis verò & hoc conſilium eſt vtile, quandoquidem virginem ducturis liceat hoc experimentum facere, non eſt enim, vt credunt quidam, os vteri concluſum, cùm menſes profluant: ſed ſolùm ante os velamen quoddam, vt tunica veſicæ piſciculi venulis intertexta, in cuius medio foramen eſt rotundum. Verùm virginibus, quibus menſes non fluunt, conſtrictis oribus venarum fallax eſt hoc experimentum: cùm contingat ex coitu ob calorem & voluptatem illa aperiri, fluereque menſes, caſque reddi fœcundas.

In vniuerſum igitur quæ adoleri poſſunt, ſunt: thus, ſthyrax, & mirrha, dicit Galenus: vnde aliam à noſtra illam eſſe neceſſe eſt. Nos præter hæc habemus odoratam aſſam, quam Belzoi vocamus, ambram & zibethum, nec non moſchum, oportet autem miſcere materiæ pinguiori, vt ladano. Si ergo tranſit odor ille ad os & nares, neceſſe eſt os vteri apertum eſſe, nec non patêre etiam oſcula venarum ad vterum venientium, & bene temperatam eſſe mulierem, aliter non poſſet ſentire odorem ex naribus. Quod autem adiecit, Et os: intelligitur etiam ab aliis poſſe ſentiri, dum illa expirat aërê, quod euidenter contingit. Sed videntur aliæ eſſe poſſe ſterilitatis cauſæ, vt putredo ſeminis virilis, primo de Morbis mulierum: tum ſiccitas, Pag. 8. dicit, aut humens vterus, niſi ex natura fuerint, Pag. 9. & ſimiliter ſi leues extiterint, & ſi laxus fuerit vterus, & ſi os illius nimio plus hiet, dicit Hippocrates ſecundo de Morbis Pag. 10. mulierum, non continet genituram, & ideo Pag. 24. non concipit, & tamen talia non impediunt tranſitum odoris ad os, neq; nares, eiuſcemodi etiam ſunt vteri diſlocationes & deſcenſus. Reſpondeo, quòd Hippocrates præſupponit, quod ſana ſit mulier, talia autem impedimenta ſunt morboſarum. At intemperies ſunt cauſæ, vt ſuffitus non perueniant ad os & nares, frigida & humida obſtruendo, reliquæ abſumendo. Impedimenta autem generationis notiora ſunt, ſiccitas & humor, prauitas eius, vt in libro de Sterilibus: imbe- Pag. 11. cillitas, cicatrix magna, hiatus & obſtructio, atque hæc multiplex, velut ex ſitu, vt in libro de Natura muliebri: ex complicatione Pag. 5. oris eius, aut agglutinatione, vt ibidem ha- Pag. 2. & 3. betur.

Neque illud prætermittam, quòd licet Galenus exponat de ſuffitu aromatum prædictorum: aliter tamen Hippocrates exponit primo de Morbis mulieribus, apponen- Pag. 35. do allium deraſum, aut allium aut chalbanum, & eiuſmodi. Colligit & hoc ex experimento, de quo infrà.

APHORISMVS LVIII.

SI mulieri vtero gerenti purgationes eant, impoſſibile eſt fœtum eſſe ſanum.

COMMENTARIVS.

REctè quidem Galenus, & diligenter diſtinxit hunc Aphoriſmum. Primum quidem docendo, id verbum Purgationes eant, ad copiam & frequentiam excretionis pertinere. Secundò, quod ſanguis is ex venis quæ ad collum vteri procedunt, fluit: non quæ ad concauitatem, cùm illæ os ſuum membranis fœtum continentibus coniungant, vt nihil in concauum vteri deriuari poſſit. Tertiò, quod fœtus ſi validus ſit, non patitur tantam copiam ſanguinis ad collum vteri procedere. Verum hæc ſpecioſa magis quam vera, magna ex parte ſunt, nam non ſolùm ex collo vteri, ſed ex imo eum ſanguinem effluere per os vteri, exiguum admodum Braſauolus cenſet. Nec eſt veriſimile tantam copiam, qualis quandoque apparet in vtero gerentibus, ex ſolo collo vteri effluere. Quin & Hippocrates cenſet, ore vteri concluſo ſeu complicato ceſſare menſes:

quod verum eſſe non poſſet, ſi maior pars ſanguinis ex vteri ceruice, non ex fundo flueret, vnde in libro de Natura muliebri: Si complicatum fuerit os vterorum, menſes non prodeunt: ſi verò prodeant, pauci & praui ſunt, & ſecundo de Morbis muliebribus: Si os vterorum concluſum fuerit, menſes occultantur. Iam verò fieri poteſt, quod eædem venæ ad fundum & ceruicem tendant, ſed diuerſis ex ramis: nec omnes, vt ſuperius viſum eſt. Ideóque addubitat rectè Veſalius de duobus, vnde ſanguis ille menſtruus procedat, nam ſi per menſis ſpacium colligeretur in vteri concauitate, iam non efflueret, vt ſolet, liquidus & clarus: ſed, vt dicebat Hippocrates, ſuppuratus, aut ſaltem concretus. Alterum, vnde ſanguis ille concretus, qui in puerperio effunditur, quem ex ſupputatione Hippocratis in libro Natura fœtus conſtat in puella ad triginta libras fermè accedere, in maſculo ad viginti duas: & concretus in fruſta, vt non potuerit eò vſque in venis contineri: quin etiam niger ac corruptus. Vnde dicendum eſt, in non prægnantibus ſanguinem in venis vteri contineri, donec ſtato tempore effluat: in prægnantibus autem in vtero ipſo, effluerẽque ex ore venarum, quamuis pleraque ſint membranis fœtus coniuncta: ſed vel non omnia, nec vndequaque, vt Galeni dicta ſint proximiora imaginariis rebus quàm veris, quibus peruertit pleraque ſcitu neceſſaria: & Hippocratis ſententia clara ſit, quoniam erumpentibus menſibus prodit alimentum ex vtero ipſo, non ex ceruice, foras: vnde ſignum eſt & cauſa imbecillitatis fœtus, nec abſurdum eſt patêre aliquantiſper ad humoris tranſitum, vt Braſauolus ait, etiam in ſanis os vteri: aut quoniam pateat effluere ſanguinem, & fœtum eſſe imbecillem: vel omnino, quoniam fœtus ipſe ſit imbecillis, dilatari præter morem os vteri, & effluere menſes. Omnia hæc veriſimiliora ſunt, quàm vt ſanguis ille ex ceruice ſola vteri effluat, repugnantibus omnibus.

Pag. 3. *Pag. 23.* *Com. 40. & à Veſalio lib. 5. Fig. 25* *6. Aph. 20.* *Pag. 4.*

APHORISMVS LIX.

SI mulieri ceſſent purgationes, neque horror neque febris ſuperueniat, & faſtidia incidant, iudica ipſam in vtero habere.

COMMENTARIVS.

COntineri menſes contingit, vt dictum eſt, vtero gerentibus, ex his quæ dicta ſunt in præcedenti Aphoriſmo, & illo: Quæ vtero gerunt, iis vteri os comprimitur, ſi enim vtero gerentibus, vteri os comprimitur: & quibus os vteri comprimitur, ceſſant purgationes, vt diximus, cùm non ex ceruice vteri maxima ex parte, ſed fundo prodeant: neceſſe eſt concipientibus menſes ſiſti. Sed ſiſtuntur menſes alia cauſa quàm conceptus, colligitur totus ille ſanguis corruptus, & natura ſuperfluus: quare neceſſe eſt mulieres febrem & horrorem ſentire, vt ait Hippocrates. Verùm quia aliquæ melius ferunt, adiecit & hoc, quòd faſtidia cibi patiuntur, cùm vtero gerunt. A quo Galenus, quàm leuius poteſt, more ſuo, ſe explicat, dicens, quòd cùm ex retentione menſium accidant faſtidia cibi, diſtinguitur cauſa horroris ac febris aduentu, nam ſi hæc appareant, non concepit: ſecus, ſignum eſt eam concepiſſe. At hoc non dicit Hippocrates, quòd faſtidia non prægnantibus accidant: & ſi generale erat retentis menſibus ſignum, quorſum meminiſſet? apparet enim in longo ſermone & completo, ſuperfluum eſſe adducere hoc ſignum: quanto magis in Aphoriſtica breuitate? Apparet igitur faſtidium hoc cibi, quod Græci Picam vocant, & ab Hippocrate vt ſignum commemoratum conceptionis, & experimentum id ita eſſe docet. Nam aliæ quidem vt conceperunt, prorſus cibos omnes abominantur: aliæ verò carbones, calcem & carnes crudas appetunt, ergo id contingit, quòd in his quæ vtero gerunt, tria fiunt, quæ non in aliis, in quibus menſes aliter retinentur: operatio ſeminis in ſanguinem: ſeperatio dulcioris partis pro alendo fœtu, & vt tranſmittitur ad mammas: & effuſio reliquæ partis prorſus excrementiciæ in vteri cauitatem, vnde vapores redundantes non ſolùm ad ventriculum, ſed etiam ad iecur, vitiant omnino appetentiam ciborum, quorum nullum cùm ſit in cauſis aliis retentionis menſium, cibi faſtidium aut omnino non eſt ſymptoma generale retentionis menſium: aut faſtidium illud leue eſt, non quale grauidis apparet.

Aphor. 49. *1. de Morb. mul. Pag. 2.*

APHORISMVS LX.

QVæcunque frigidos & ſpiſſos vteros habent, non concipiunt: & quæcunque præhumidos vteros habent, non concipiunt, extinguitur enim in eis genitura, & quæcunque ſiccos magis & adurentes, nam ex defectu alimenti corrumpitur ſemen. Quæcunque verò ex vtriſque mediocrem habent temperaturam, hæ fœcundæ ſunt.

COMMENTARIVS.

DIxit antea, ſigna earum quæ concipere poſſunt, & quæ non: hîc docet cauſas, & Galenus ſe contorquet in reddendo cauſas, cur dixerit ſpiſſos: quandoquidem ſpiſſi vteri fiũt propter frigiditatem, verùm non animaduertit Hippocratem per ſpiſſum magnitudinem frigiditatis declarare, neque enim quæuis vteri frigiditas ſterilitatem facit: ſed quæ tanta eſt, vt vterum reddat ſpiſſiorem. Quonam pacto verò frigiditas ſterilitatem pariat, plenè & eleganter deſcribit Galenus, quinque modos docens: Primum, per ſe extinguendo ſeminis innatum calorem, illumque cogendo. Secundus eſt, quod dum cogit vterum, ſemen recipit nequit in illum, atque ideo generationis principium deeſt. Tertius,

Aphor. 57.

venarum

venarum ora occludendo, ne ſanguis poſſit in vterum emanare pro nutrimento fœtus. Quartus eſt, ſanguinem efficiendo aqueum, Quintus, pituitam generando.

Sed de humido ponit cauſam Hippocrates, extinctionem genituræ, quæ fit non à qualitate ſola, ſed etiam à copia materiæ per ſe ſuffocantis genituram: quod non accidit in aliis intemperiebus. Nam præhumida intemperies non poteſt eſſe per ſe & ſine materia, vt reliquæ, non enim datur humida intemperies euidens, niſi præſente materia. Verùm ſiccitas etiam impedit conceptum, ſi immodica fuerit, deficiente alimento: calor verò idem agit, abſumendo ipſum. Quòd verò dixit: Quæcunque verò ex vtriſque, mediocrem habent temperaturam: refertur ad coniugationes, non ad qualitates, coniugationes enim duæ ſunt, qualitates autem quatuor: ſi quidem ad conſtruendum plura requiruntur, ad deſtruendum ſufficit vnum. Niſi ergo vterus tam in humido & ſicco, quàm in calido & frigido fuerit temperatus, non poterit eſſe fœcundus.

Porrò eædem in viris cauſæ eſſe poſſunt ſterilitatis. Sed non ſolæ illæ, verùm etiam
Pag.14. aliæ, vt in libro de Aëre & aquis. A principio morbi vtramque venam retro aures incidunt, quo facto, multo ſanguine promanante, ſomnus eos corripit præ imbecillitate ſicque obdormiſcunt. Quorum quidem aliqui depulſo ſomno ſani exurgunt, aliqui verò minimè. Atque mihi ſanè videntur ea medicatione ſeipſos perdere, venæ enim retro aures ſunt, quas ſi quis ſecet, ſterilitatem inferat his quibus ſecantur: quare etiam id ipſis ex earum inciſione accidere certum eſt.
Fen.21.tract. 1.a.9. c.6. c.1.fol.230. col.1. Sunt & aliæ cauſæ ſterilitatis, vnde Princeps proponit in tertio loco, vbi de hoc tractat, tria experimenta. Primum quidem ſumptum à Raſi vigeſimoſecundo continentis, vt proiiciantur ſemina ſuper aquam: & quod ſupernatat, ſterile eſt. Sed colligere ſemen mulieris, eſt difficile. Aliud eiuſdem, vt vrina vtriuſque ſpargantur ſuper radices lactucæ: & cuius fuerit exciccata radix, in eo erit cauſa ſterilitatis. Aliud Galeni, de Paſſionibus mulierum: Sumantur ſeptem fabæ, & ſeptem grana tritici, & ſeptem grana hordei, & ponantur in vaſe figulino, & ſuper illa mingat alter coniugum: & poſt ſeptem dies ſi naſcantur, non eſt ſterilitas ex cauſa illius, ſed alterius, & dicit Princeps, quod ſemen virile quod eſt ſecundum naturam, eſt album, tenax, ſplendidum, ad quod accedunt muſcæ, & comedunt ex eo, & odor eius eſt vt florum palmæ & iaſemini, ſcilicet valde ſuauis.

De Menſium autem natura ac qualitate
Pag.11. egit in primo de Morbis mulierum. Sed videtur hic potius de naturali ſtatu vterorum, ibi de aduenticio loqui. Sed qui de maſculorum ſterilitatem Aphoriſmum ſubiecerunt, præter Hippocratis opinionem, alia ſubiecerunt haud congruentia, vt corporis raritatem: quæ etſi aliquid facit ad imbecillitatem generandi, non tamen eſt cauſa valida, & per ſe potens ad ſterilitatem, vt membrorum generationis in mulieribus & viris intemperies, quamobrem paucula de ſeminis eiaculatione dicere neceſſarium eſt. Nam & longitudo virgæ nimia efficit, vt lentius eiaculatū ſemen haud ſit prolificum: & nimia breuitas eius, vt ad os vteri non pertingat, & ſi non bene tendatur: per obliquam enim viam delatum non poteſt peruenire ad vteri cauitatem, & ſi homo hernioſus ſit, aut caſtratus, difficulter generare poteſt. Ob igitur, quibus non tenditur virga vehementer, non longè poteſt proiici ſemen velut in ſenibus. At eiaculatur ſemen hoc modo: vas illud varicoſo annexum, dum prope collum veſicæ accedit, per paraſtatas acino vuæ ſimiles effundit ſemen, non quidem flatu, vt etiam nos docet Galenus in Commento, ſed vibratione tenſionis nerui, vnde tenta firmiter virga longius procedit. Exemplum habeto, cùm quis exprimit ex linteo ſuccum aliquem premendo partes poſteriores, anteriores diſtendendo atque dilatando, longius eiaculatur illum. Sic contingit de paraſtatis, vnde etiam illud accidit, de quo dicebat Philoſophus, contento ſpiritu emitti ſemen, nam non niſi illo contento diſtendi pars, alia ex aduerſo comprimi poteſt: velut in loculis vulgatis fieri ſolet, diſtentis, enim laqueis conſtringit, quo conſtricto fundus tenditur atque inflatur, vt ſi quid humidum ſit intus, exprimi poſſit. Quæ ratio etiam in torcularibus ſeruari ſolet, extruditur autem pars tenuior ſine expreſſione aliquando ante coitum, quæ effluit ſponte, nec longius tendit: nec eſt ſemen, ſed ſeminis ichor quidam: effluit autem abſque dilatatione glandoſi corporis, virga autem tenditur, quoniam fungoſa eſt ex materia carnea, ſed dura vt neruus, quæ impletur ſpiritu à corde delatato.

Cur autem in ſenibus & debilis erectionis viris, crepitus ventris erectionem perſæpe ſoluat: id fit, quoniam cùm comprimeretur à flatu in recto inteſtino, prohibebatur exire ſpiritus è virga, vt etiam è pilis inflatis, & locus etiam reddebatur anguſtior: quo dilatato, tenſio ceſſat.

Cæterùm omnes intemperies cùm immoderatæ valde fuerint, tam in maſculo qui in fœmina ſterilitatem efficiunt. Quæcunque verò ad calidum vel humidum declinãt, ſucceſſu temporis corrigi poſſunt: quæ verò ad ſiccum & frigidum, nequaquam, ſed poſt iuuentam fiunt deteriores. Sicut & quæ ex compoſitione pendent, niſi manus auxilio tollantur: quæ autem moderatæ ſunt, ſi contrariæ contrariis iugantur, vt maſculi frigidi calidis mulieribus, & humidæ mulieres ſiccis viris, vt plurimùm generant: niſi alio modo impediantur. Ideo mutatio coniugiorum ad generationem vtilis ac commoda eſt: qua Romani maximè tum ob id, tum ob contrahendas affinitates vti ſolebant. Hoc autem eſt, quod dicitur libro de Natura humana: Pag.2.
Si non calidum ac frigidum, ſiccum & humidum moderatè ac æqualiter inter ſe haberent, ſed alterum alterum multùm præcelleret, & validius debiliori præſtaret, non fieri generatio.

APHOR

APHORISMVS LXI.

LAc dare caput dolentibus, malum: malum verò & febricitantibus, & quibus hypochondria ſuſpenſa murmurant, & ſiticuloſus: malum autem, & quibus in febribus acutis bilioſæ ſunt deiectiones, & quibus ſanguinis multi deiectio facta eſt. Conuenit autem & tabidis dare, qui non valde multùm febricitant: & in febribus longis & paruis, ſi nullum ex ſupradictis ſignis affuerit, & præter rationem conſumptis.

COMMENTARIVS.

Ab initio ad 17. contrad. SI ea quæ in quinto libro Contradicentium Medicorum conſcripſi, rurſus hîc repetere voluero, longiſſimam conficiam commentationem, & fruſtra chartam implebo: at ſi rurſus nihil adducam, neque eorum quæ ibi dicta ſunt meminero, maximam partem expoſitionis neceſſariò omittam. Neceſſarium igitur exiſtimo, lectorem, quandoquidem illa omnia propediem ſum editurus, ad illa remittere. Igitur poſtquam de Muliebribus affectibus hucuſque locutus eſt mulieres autem & fœminæ animalium lac ipſum generant: ob id viſum eſt Hippocrati, vt lactis naturam ex illius generatione declararet. Vna autem videtur Aphoriſmi ratio, & de vno. De vno quidem, ſcilicet lacte mulierum principaliter, hoc enim ob id inſinuat, quod tractationi de mulierum affectionibus ſtatim hunc ſubiecit Aphoriſmum & exinde de omni lacte cuiuſuis animalis natura homini conuenientis intelligeretur: non de lacte catublepæ, ſi modò vera eſt hiſtoria eius monſtri, nec leænarum. Vnde contingeret dubitatio, an lac vllum eſſet natura venenoſum? nam aues, nec ſerpentes, lac nullum edunt: nec meminit huiuſmodi exempli Ariſtoteles, aut alius vir à ſeculo condito. Sed delphinorum lac, & orcadum ac balenarum pernicioſum eſſe non crediderim: prauum tamen valde, & difficile concoctu, & ad certos morbos vtiliſſimum, cuiuſmodi eſt elephantiaſis, eſſe coniector. Quadrupedum autem quorundam prauum, venenoſum autem vix, aut omnino pernicioſum. Generalis autem ratio eſt, vt facilè corrumpatur, ex ſe optimum, & facilis coctionis, & naturæ noſtræ familiariſſimum. Quocirca, inquit, confert tabidis, & longis febribus paruis, & conſumptis præter rationem. Similiter patet, cur febricitantibus, id eſt febre putrida manifeſtè laborantibus, & ſiticuloſis, & in acutis, in quibus bilioſa fuerit egeſtio, palàm enim eſt, in omnibus adeſſe ſigna bilis atque putredinis: ac diuerſa ratione, qua dictum eſt de illis, non conuenire.

Reliquum eſt vt videamus, cur neque caput dolentibus, & quibus ilia ſuſpenſa murmurant, & quibus ſanguinis fluxerit multitudo. Huiuſmodi enim habent dubitationem non paruam. Videtur autem Hippocrates certo numero omnia diſtinxiſſe, neſcio an conſilio, an fortuna, tres enim ordines proponit, & in ſingulis tres caſus. In primo ordine conuenit lac certa ratione, in ſecundo non conuenit certa ratione: in tertio non conuenit, ſed non adeò manifeſta ratione. Vt ſint nouem caſus in tres illos ordines diſtributi. Dicamus igitur, quòd lac primùm non conuenit caput dolentibus, quoniam in libro de Dentitione ait: Qui multum lac ſugunt, ſomniculoſi ſunt. Palàm eſt ergo, quod lac caput petit, & illud aggrauat, & rectè feciſſet Galenus ſi hoc docuiſſet, quod aſſumit: ſcilicet quoniam lac capitis dolorem affert, & ſanis: palàm eſt igitur, quòd iam laborantibus dolore capitis noxium eſt, & ideo contingit hoc ratione caſei admiſti, vt in ſecundo de Diæta: Caſeus robuſtus eſt, & æſtuoſus, & alit, robuſtus quidem, quia proximus eſt generationi: alit autem, quia *Pag. 7.* carnoſæ reliquiæ ſunt lactis: æſtuoſus, quia pinguis: aluum autem ſiſtit, quia ſucco & coagulo compactus eſt. Idem concordat cum his quæ in libro de Ratione victus in acutis inquit: Caſeus flatum & aſtrictionem facit, & ciborum accenſionem, cùm crudum ſit & incoctile edulium: peſſimum autem eſt, re- *Pag. 11.* pletos ipſum inter potum edere. Videtur ergo lac graue capiti, quoniam caſeum admiſtum habet: ipſe autem longè magis capiti nocet. Quòd verò ſit flatuoſum, & his quibus hypochondria tenſa ſunt, ac murmurant incommodum: propterea quòd duplicem, vt Galenus dicit, corruptionem facilè incurrit, nidoroſam & acidam: vbi ergo hypochondria & tenſa fuerint ſeu ſuſpenſa, & murmurent, & inflatum magis addit, & propter ventriculi frigidam intemperiem facilius corrumpitur, ita duplicem ob cauſam illis magis noxium eſt, at magis ſuſpenſa habentibus hypochondria, inquit Galenus, quàm quibus murmurant, his enim quandoque lactis aqua cum melle & ſale, dum materiam educit flatus, vtilis fuit. Hæc quidem ſatis plana, ſed de ſanguis copia Galenus ne verbum quidem: vt ſuſpicer vel omnino oblitum, vel defuiſſe in textu. Dicamus igitur, quòd Hippocrates cenſet in multa ſanguinis deiectione calorem immodicè eſſe refrigeratum: quare cum per ſe lac flatuoſum ſit, & in acidum facilè conuertatur, vbi calor concoquens deficiat, euacuato plurimo ſanguine, quauis cauſa vtriuſque noxæ periculum adeſſe ex lactis potu. Neque obſtat, quominus exhibeatur in his, qui ex pectore ac pulmone ſanguinem reiectant, vt Alexander Trallianus: cum nihil ſit ſalubrius, & ob vlcus & ob tabem, de qua etiam hic agit, nam per *Lib. 7. c. 1. in fine.* tabidos intelligit phothen, velut per Præter rationem conſumptis, cæteros qui hectica aut atrophia detinentur, aut aliis morbis occultis, per quos corpus extenuatur. Sed neq; prohibetur per hoc à dyſentericis, quibus lac vel recens multũ, vel cum aquæ quarta parte decoctum, vel lapidibus ignitis ac candentibus extinctis dari ſolet, vt apud eundem, non enim ſymptomatis, id eſt, fluxus ſanguinis *Lib. 8. c. 7.* ratio habetur: ſed morbi, id eſt, vlceris cauſæque id eſt erodentium humorum.

Galenus

Galenus hoc in commento ter ſugillat Hippocratem, primùm quod dixerit, Malum autem, & quibus in febribus acutis bilioſæ ſunt deiectiones, nam vnum ex his ſufficiebat, vt ita legendum eſſet: Malum autem & in febribus acutis, & quibus bilioſæ fuerint deiectiones. Videtur autem mihi vtraque ſcriptura vera eſſe, nam febricitantibus omnibus acuta febre noxium eſt per ſe lac, & in bilioſis deiectionibus: non tamen omnibus febricitantibus acuta febre, neque omnibus quibus bilioſa eſt deiectio, cum copioſum lac aliquando datum talia eduxerit excrementa. Vnde ſeptimo Epidemiorum: Bibenti lac aſininum coctum nouem heminarum Atticarum menſura ad duos dies, bilioſa purgatio vehemens oborta eſt, & ceſſauerunt dolores, & ciborum appetentia acceſſit. Quanquam diceret aliquis, nondum incœpiſſe bilioſam deiectionem. Præceſſerant tamen, cum antea dixiſſet: Quum autem non deſinerent egeſtiones, & ſemper bilioſæ eſſent, verùm ſi vtraque hæc affuerint, vetat omnino Hippocrates lactis vſum. Quòd autem dixerit, Qui non valde multum: dicit Galenus potuiſſe omitti Valde, ſed nequaquam, nam Hippocrates illud exiſtimauit, veros tabidos duplici febre laborare, fixa & putrida: & tamen neceſſe eſt his perſæpe lac dare: verùm cum omnino inualuerit, ceſſandum iubet. Aliud igitur eſt proferre, valde multum affirmando: aliud eſt dicere, non valde multum, hoc enim exceſſum ſolùm tollit, illud explicat: quo raró opus habemus. Tertio loco arguit eum, quòd dicat, Si nullum ex ſupradictis ſignis affuerit, alienum videtur, inquit Galenus, ab Aphoriſtica breuitate. Sed ego Galenum interrogarem, qualis ſenſus eſſet, dabis in tabidis conſumptis, vt paruis longis febribus: non dabis, ſi caput dolet, aut ſi hypochondria ſuſpenſa ſunt. Declarauit poſſe plus ſigna quæ prohibent in febribus longis paruis, quàm quæ indicant: non ita in tabidis, propterea adiecit, In illis qui non valde multùm febricitant. Vt vſum huiuſmodi doceret, maximè conuenit lac tabidis: deinde febribus longis paruis: quoniam ibi etiam adeſt calor & ſiccitas, demùm Præter rationem conſumptis: his enim ſolùm ob ſiccitatem conuenit.

Pag. 3.

Propterea ſciendum, quòd cum proprietates optimi alimenti ſint, generare optimum ſuccum, id eſt ſanguinem, vel pituitam quæ facilè in ſanguinem vertatur, & facilè concoqui, & pauca excrementa gignere, & difficulter corrumpi, & multum nutrire) etenim non idem eſt hoc cum eo quod eſt pauca excrementa gignere, nam bubula caro multum alit, multumque gignit excrementorum: & ſurculi funiculi parum nutriunt, parúmque gignunt excrementorum, cum ſint leues, & à natura noſtra alieni) lac multum nutrit, & bonum præbet alimentum, & facilè concoquitur: multum tamen generat ſeroſi excrementi, & facilè corrumpitur, ideo omnibus conſumptis vtile eſt, quod enim facilè concoquitur, etiam celeriter neceſſariò nutrit: & quòd bonum præbet alimentum, non facilè vitiatur, vitiatur autem facilè, antequam concoquatur. Atque in hoc vtrumque attingit extremum, nihil enim celerius ac facilius corrumpitur, antequam alat: nihil ſerius, poſtquam nutrierit, aut difficilius. Vnde etiam rarò lactantibus infantibus, antequam cibo vti incipiant, generantur vermes, ob id etiam nocet lac omnibus morbis, quibus exiguum alimentum conuenit: cuiuſmodi ſunt abſceſſus omnes, præcipuè calidi, quàm ob cauſam & febris acutæ nomine, & ſuſpenſorum hypochondriorum, ab eiuſmodi affectibus lac prohibuit.

Porrò murmur in hypochondriis minuit periculum, quia cauſam eſſe flatum ſignificat. Dicebat Hippocrates quarto Epidemiorum: In dextris tumores eleuati, ſiquidem ſi quis plurimum ac maximè premat, ſubmurmurarint, non valde maligni putandi ſunt. Vbi verò à flatibus cum mollicie hypochondrium eleuatur, lac medicamenti loco etiam conuenire poteſt: vt ibidem habetur. Verùm aliud eſt dare copioſam quantitatem purgandi gratia, aliud loco cibi aut reficiendi cauſa: qui ſcopus hic Hippocrati præcipuus eſt. Pag. 9. Pag. 8.

APHORISMVS LXII.

QVibus tumores in vlceribus apparent, non conuelluntur valde, neque inſaniunt: verùm his euaneſcentibus, derepentè quibuſdam à tergo conuulſiones, & diſtentiones fiunt: quibuſdam antè inſania, vel lateris dolor acutus, vel ſuppuratio, vel difficultas inteſtinorum, ſi tumores ſint rubicundi.

COMMENTARIVS.

LEgitur hic Aphoriſmus ſecundo Epidemiorum his verbis: Quibus tumores in vlceribus non valde conuelluntur. His autem derepentè diſſipatis, quibus quidem ad poſteriores partes, conuulſiones cum doloribus: quibus autem ad anteriores, aut inſaniæ aut dolores lateris acuti, & dyſenteria rubra. Nonnulla hìc docentur clarius, nonnulla ibi: velut illud, Quibus quidem ad poſteriores partes: reſpondet illi, Conuulſiones & diſtentiones fiunt, & illud, Quibus autem ad anteriores, aut inſaniæ, aut dolores lateris acuti. Laborat Galenus in docendo, quonam pacto, ſi vlcus in parte poſteriore ſit, conuulſiones & diſtentiones magis adueniant, quia ea pars magis neruoſa ſit. Ipſe tamen dicit, quòd in coxa eſt chorda valida in parte anteriore, vnde etiam poterit conuulſio & diſtentio accidere ea in parte. At tantam confuſionem hic vir parit in omnibus, vt difficile ſit euadere. Primùm quidem conuulſionem & diſtentionem pro vno quaſi confundit, cùm tamen conuulſio in parte anteriore ſæpe accidat, diſtentionem nunquam viderim. Si igitur vulnus ſit in parte poſteriore, dicit Hippocrates conuulſiones & diſtentiones vexare ſolent ægrotantem: ſi in anteriore, Sec. 3. in fine.

teriore,etiam accidit conuulſio,ſed raro:quia
conuulſio hæc quæ vulnerum cauſa oritur,
diſtentionem ſolet ſequi. At non datur em-
proſthotonos, niſi rariſſimè, ſi modò datur:
igitur neque conuulſio. Quòd autem non de-
tur emproſthotonos, ſic oſtenditur: Nerui
enim in anteriore parte cerebri non immiſ-
centur muſculis, niſi faciei, & ſunt molles:
igitur non poſſunt adeò tendi,vt faciant em-
proſthotonum, niſi in facie: & vix perfe-
ctum. At nerui ſpinalis medullæ, ſi anterius
tendantur,vt in coxa, non faciunt diſtentio-
nem, niſi vt à ſpinali medulla tenduntur
ac diſtrahuntur: igitur tunc facient etiam
opiſthotonum. Ideo Hippocrates intelligit de
affectibus magis qui fiunt,quàm de cauſa,vt
ſic dicamus. Si materia illa quæ in tumori-
bus vlcerum derepentè euanuit, poſterius
tendat,vbicunque ſit vulnus ac tumor,exci-
tantur diſtentiones atque conuulſiones: ſin
autem ad anteriores, deſipientiæ ac lateris
dolores:ſi enim ad cerebrum, fiunt deſipien-
tiæ. Enarrat autem pulchram hiſtoriam de
hoc Braſauolus, Raphaëlis Hebræi, viri in
ſua lege erudititiſſimi,qui ex tuberculo in col-
lo ad grauiſſimam inſaniam deuenit. Tales
enim materiæ cùm ſint exuſtæ, & ſanguini
miſtæ,ſi ad caput ferantur, mentem mouent:
at ſi ad pectus, efficiunt morbum lateralem:
quorum vtrumque malum valde eſt. Si au-
tem ad ventrem,efficiunt dyſenteriam cruen-
tam. Dicebat in libro de Coacis prædictio-
Pag.10. nibus:Quibus ex dyſenteria acuta,& rurſus:
Dyſenteriæ ſubrubræ, limoſæ, largæ alui
egeſtiones in flammeis valde rubicundis co-
loribus ſolutæ, inſaniæ timorem inducunt.
Hic deſcribit duo genera dyſenteriæ,acutam
& cruentam, quæ facilè ad inſaniam verti-
Pag.5. tur, & de eadem dicit primo Epidemiorum:
Populariter graſſabantur dyſenterię per æſta-
tem:& quibuſdam qui ægrotarunt, quibuſ-
que etiam ſanguis erupit, ad dyſenteriam
tranſitus factus eſt, & de eadem infrà: Lie-
noſis dyſenteria adueniens,bonum,& rurſus:
6.Aph.46. A furore dyſenteria bonum, & illud:Sanant
7.Aph.5. podagricos optimè dyſenteriæ, ſi ſucceſſe-
2.Prædic. rint.Pulcherrimè verò de ambabus agit pau-
Pag.6.
Pag.10. lo pòſt, dicens: Dyſenteriæ quæ cum febre
inuaſerint, aut variis alui egeſtionibus, aut
cum hepatis aut præcordij aut ventris in-
flammatione, aut doloroſæ ſunt aut cibos
intercipiunt, ſitimque inducunt: hæ omnes
prauæ ſunt. At quæ commodæ ſunt, his ma-
lis carent:verùm ſanguine & ramentis ege-
ſtis deſinerunt ſeptima aut decimaquarta,
aut vigeſima vel quadrageſima die,aut intra
hæc tempora. Atque hæ morbos ſanant an-
tiquiores ac recentes:hos citius, illos ſerius,
adeò vt etiam vtero gerentes alleuient, &
fœtus corroborent, perducántque incolu-
mes ad partum, ſi nihil horum affuerit. At
ſi quicquam horum adſit, niſi prima die de-
ſinat, aut paulo pòſt, fœtui quidem perni-
ciem, prægnanti autem periculum adfert:vt
in vniuerſum duo ſint eius genera. Vnum,
per quod corpus exoneratur, ſalutare: aliud
quod ex materiæ erodentis influxu accidit,
de quo hîc non eſt ſermo, quanquam & id
contigat.Diſtinguũtur autem, & quia inno-
cuum cum ſanguine eſt plurimo, ideoq; vo-
cauit dyſenteriam rubram,& ſine ſæuis ſym-
ptomatibus,corpúſque alleuiat: illa verò de-
bilitat, & prauos oſtendit colores ac ramen-
ta,ſæuiſque ſymptomatibus iungitur.

APHORISMVS LXIII.

SI in vehementibus vulneribus & prauis tumor non appareat ingens malum.

COMMENTARIVS.

VTinam Galenus omnes omnes alios
Aphoriſmos ita explicaſſet vt hunc,
certè nos hac tam prolixa cura liberaſſet:ve-
rùm vix duos alios aut tres tam perfectè
enarrauit. Nam primùm illud pulchrè con-
ſideratum eſt, ingens poſſe annecti tumori,
id eſt,tumor ingens,ſi non appareat,malum:
item malo,vt ſit ſenſus: tumor ſi non appa-
reat, malum eſt ingens:vel vtrique, vt lega-
tur, Si non appareat ingens tumor, malum
ſignificat ingens, probátque ſecundam le- *Sec. 3. in fine.*
ctionem. Verum Hippocrates ſecundo Epi-
demiorum: Si in vulneribus vehementibus
tumor non appareat magnus,malum. Legi-
tur enim μέγα,κακὸν, per μέγακακὸν. Prima
lectio Hippocrate dignior. Vehementibus
enim vulneribus ingens tumor debetur. Ter-
tius omnino abſurdus eſt ſenſus, quia falſus
Declarat etiam quæ ſint vulnera vehemen-
tia,ſeu ἰσχυρά. Quòd ſunt illa,de quibus dixit *Cap. 6.*
quarto Artis curandi:Vbi enim tendones &
nerui & carne vacua & oſſea loca ſunt, hic
doloris, vigiliarum, conuulſionis ac delyrij
periculum inſtat. Adderem verò perlibenter
quæ ille idem ibi ſubiungit: Cùm enim tri-
fariam,inquit,non hæc modò vitia, verum
etiam reliqua omnia grauia magnáque red-
dantur vel propter afflictæ nempe partis
præſtantiam, vel propter affectus magnitu-
dinem, vel quoniam ſunt cacoëthe. Quin
etiam illud vtiliter adiicit, malè facere me-
dicos, qui huiuſmodi vulneribus cacoethis,
id eſt in locis tendonum ac neruorum factis,
aſtringentia & refrigerantia medicamenta
admouent, repellentes humorem qui ad
membra principalia poſtmodum delatus re-
pentè occidere ſolet. Sed & id conuenien-
ter,quod reddit rationem, quare malum in-
gens ſit repulſa enim materia ad membrum
principale aliquod recurrit & interficit.

Illud ſanè ad perfectionem ſolum deerat,
vt cauſam redderet eius, de quo haud du-
bium eſt experimentum, ſcilicet cur mate-
ria cùm ad vulneris locum non defertur, ad
principale membrum recurrat, cum tot ſint
loca ad quæ deriuari poſſit. Cauſa eſt, quòd
materia huiuſmodi à membris principali-
bus tranſmittitur; non enim poteſt eſſe
munus alterius membri quàm principalis,
ſunt enim membra principalia, quia ad-
miniſtrant corpus. Si igitur materia non
tranſmittitur, neceſſariò vel membrum
principale eſt imbecille,ideóque ſtante pra-
uo & vehementi vulnere manet ingens pe-
riculum:vel impeditur tranſitus, & ita peri-

culum

culum imminet, ne recurrat ad ipſum impellens, ea enim eſt natura eorum quæ mouentur, vt in impellens prohibita impetum faciant: ſic pilæ, ſaxa, aqua torrentis, & ſimilia. Hippocrates ſexto Epidemiorum inquit: In vulneribus ſanguis concurrit: opitulandum eſt igitur, vt vacuum expleatur. Illud etiam rectè à Galeno additum, in huiuſmodi caſibus debere admoueri calefacientia & exiccantia, quæ ille enumerat: ſulphur, euphorbium, terebenthina, ſuccus Cyrenaicus, opopanax & ſagapenum.

Sect. 5.

6. Artis cur. cap. 2.

APHORISMVS LXIV.

MOlles, boni: crudi verò, mali

COMMENTARIVS.

SEcundo Epidemiorum longè aliter legitur poſt priorem, vt hic, Aphoriſmum, ſubiicitur enim: Laxi bonum, ſurſum paſcentes peius. Nimis tenuiter Galenus explicat cauſam dicti Hippocratis, nam quod crudi, id eſt duri, contumaces ſint concoctu, ſatis clarum eſſe arbitror: at molles, faciles. Sed quid ad rem, & quo modo, non oſtendit. Primùm igitur cùm materia confluit, & tumor mollis eſt, ſignum eſt naturam moderatè impellere humores, locum recipere & extendi, nec à dolore prohiberi, non eſſe prauos humores qui influant, nec magnam redundantiam, à ſanguine enim atro tumores fiunt duri, & cùm confertim influunt humores vel ob redundantiam illorum, vel ob vehementiam doloris, & cùm particula præ dolore extendi non poteſt. Atque hæc ſigna mala, contrà tumor durus prohibet concoctionem in vlcere, & ſuppurationem. At declaratum eſt ſuperius, vlcera quæ non poſſunt ad ſuppurationem perduci, vel omnino mortem afferre, vel tranſire in calloſa atque chironia. Sed neque probâtur, qui ſurſum prorepunt tumores ea ratione. Igitur cùm tumores probaſſet in vlceribus, quales hîc oſtendit, vt ratio continuitatis cum præcedenti Aphoriſmo manifeſta ſit.

Sect. 3. in fine.

Aphor. 20.

APHORISMVS LXV.

DOlenti partem capitis poſteriorem, in fronte recta vena inciſa prodeſt.

COMMENTARIVS.

PAr eſt, vt hîc primùm coniungam hos Aphoriſmos ſimul, quod ab initio factorum me perpetuò ſum pollicitus, etenim vſque ad illum, Quibus tumores in vlceribus continuitas expoſita eſt, is verò continuatur ſecundo, ſequens illi, vt & alius qui hunc antecedit. At præſens illi: Mulieri ſi velis menſtrua cohibere, ergo hic diuertere cum euacuatione docet. Qui modus multis morbis curandis optimus exiſtit. Reuulſiones etenim, quæ ad longinquiſſimas partes fieri ſolent, tardè opitulari ſolent, cùm tutiſſimæ ſint: Euacuatio ex loco præſens auxilium afferre ſolet, ſed non tutum: ſola hæc quæ fit per communes venas, & à contraria parte tuta eſt, & celerem affert vtilitatem. Dices: Cur non ergo ſemper ea vtimur? Quoniam non vbique venæ ſunt huiuſmodi, ſed in fronte ac ceruice, & in dextro latere aiuga, & in brachio, etenim iugulares venæ diuiduntur ſingulæ, ramúmque emittunt ad aures, inde ad occiput, alium ad partem frontis anteriorem, quæ in fronte coeunt in vnam: ea recta diuidit frontem, pòſt in duos ramos diuiditur, vt à Veſalio libro tertio de Humani corporis fabrica habetur. Eadem ratione fluxiones oculorum Galenus detracto ſanguine per cucurbitulas ex occipitio curaſſe ait. Solent alij in eiſdem ſericeo fune per ceruicis muſculos traiecto, vbi prius candenti ferro illos traiecerint, ſpinam non tangentes, antiquos defluxus curare. Hoc tamen vt ſæpe prodeſt, rarò ſanat. Eſt autem reuulſio quatuor generum & octo ſpecierum: antè retrò, retro ante: ſurſum deorſum, deorſum ſurſum: dextrum ſiniſtrum ſiniſtrum dextrum: intus extra, extra intus, vt cùm in ſcabie corpus à ſeroſis excrementis per aluum purgamus, vt Galenus & Oribaſius referunt. Videtur autem hic Aphoriſmus ex ſexto Epidemiorum tranſlatus, ex experimento, ſic: Dolenti partem capitis poſteriorem, vena frontis recta ſecta profuit. Sunt qui venam naſi per apicem immiſſo ferro diuidunt, & effuſa magna ſanguinis copia à diuturno frontis dolore homines liberant, hæcque deriuatio eſt.

Aph. 62.

Aph. 63.

Aph. 48.

Fig. c. 6.

Lib. de Reuul. cap. 2.

Lib. 8. c. 19.

Par. 2.

APHORISMVS LXVI.

RIgores incipiunt mulieribus quidem ex lumbis magis, & per dorſum ad caput: ſed & viris parte poſteriore magis corporis quàm anteriore, veluti fœmorum, cubiti. Sed & cutis rara, indicio autem eſt pilus.

COMMENTARIVS.

HIc Aphoriſmus ſic deſcribitur ſexto Epidemiorum: Rigores incipiunt mulieribus quidem magis à lumbis, & per dorſum, & tunc ad caput: ſed & viris poſteriore magis parte corporis quàm anteriore. Horremus enim magis exterioribus quàm interioribus corporis partibus: velut, cubitis, fœmoribus, ſed & cutis rarior. Indicat autem pilus, à quibus autem aliis rigent, fortaſſis vlceribus, incipiunt à vaſis. Ratio huius eſt quadruplex. Prima, cur in mulieribus: inde, cur in viris: deinde, cur in parte poſteriore: inde, cur ex lumbis. Quod verò additur, cutis rara: ad anteriores refertur, quoniam ſubiicit: Indicio autem eſt pilus. Quaſi dicat: Partes hæ ſunt piloſiores, ideo rarioris cutis. Decretum eſt illud oſtendere,

Par. 3.

frigidiora magis horrere calidioribus, hoc autem triplici exemplo, & mulierum in comparatione ad viros, & partium poſteriorum ad anteriores, & earum quæ exteriores vocantur ad interiores, vt in brachiis & cubitis magis quàm ſub aliis, in genu quàm poplite. Vocat autem cubitum & fœmora, partes exteriores: interiores dicere poterimus fœmina, alas, & ita de his quæ teguntur à ſeipſis: vel à pannis magis, vt venter magis quàm crura, vel quoniam natura ſunt calidiora vel frigidiora, velut venter dorſo, & maximè partibus quæ iuxta ſpinam ſitæ ſunt, ea enim pars exanguis eſt, & tota ſpina frigidior. Rigores igitur incipiunt mulieribus magis ex lumbis, vel magis quàm viris, vel vtroque ſub ſenſu: quod oſtendit verbum. Sed & viris. Quaſi dicat: Mulieribus rigores fiunt magis hoc modo: ſed & viris ſi fiant poſteriore magis corporis parte, vt ex lumbis per dorſum ad caput, vbi magis illos aſcendere quàm deſcendere indicat, ergo frigidioribus abundant magis, & parte poſteriore quam anteriore: & partibus detectis quàm contectis: & ab inferiore quam ſuperiore. Partes enim quæ ſunt circa lumbos, magis frigent, quod remotæ ſint à motu, à membris principalibus, & carne minus oppleantur. Propterea rigor ab illis partibus in febribus ab extremitatibus extremorum tum quaſi inchoare ſolet: non autem rigor in his, neque frigus in illis: quoniam lumbi non poſſunt adeò frigere ob propinquitatem inteſtinorum: nec extrema rigore adeò concuti per ſe, cum non adſint muſculi magni in illis, neque etiam adeo commodè per tam anguſtas venas materia acuta & mordax permeare ſolet. Ratione igitur raritatis maſculi fœminis, & anteriora poſterioribus, rigere facilius deberent: atque id contingit nonnunquam, ab externa cauſa, verùm Hippocrates de interna loquitur. Dicitur in Coacis prædictionibus: Rigores ex dorſo moleſtiores ſunt. Quomodo, cùm ſint magis ſecundum naturam: Intelligit, quòd magis propagantur loco opportuno. *Pag. 1.*

APHORISMVS LXVII.

A Quartanis capti, non admodum à conuulſionibus capiuntur: ſi verò prius capiantur, & quartana ſuperuenerit, liberantur.

COMMENTARIVS.

MVlta circumloquitur hic Galenus: ſed an rectè, an non, non eſt hic conſiderandum: ſed potius Hippocratis mentem aſſequi decet, qui vult, quartanam non ſolùm prohibere aduentum conuulſionis, ſed factam iam curare. Atque ea mihi ratio videtur, quòd conuulſio fit à lento humore frigido & humido, nam frigidum, cùm ſicco coniungitur, facit craſſum: & cum humido tenue, vt primo de Alimentis. Quartana ergo ratione febris, aduerſatur frigori: ratione *Cap. 1.* ſiccitatis, humido: ratione frigiditatis & ſiccitatis, lentori. Quamobrem tamen ob cauſam materiæ quartanæ, tum ob effectum, quartana prohibet conuulſionem factam ne adueniat: & quæ iam facta eſt, curat ac ſoluit. Manifeſtum eſt autem, quòd qui quartana laborant, conuulſionibus ex vacuitate laborare non poſſunt: nec ſi eiſdem prius laborent, quartana poteſt ſuperuenire, neque enim oppreſſis mortali morbo vacat laborare quartana. Quamobrem de conuulſione, quæ ex repletione fit, ſolum eſt neceſſarium intelligere. Eſt autem generale dictum, velut ſexto Epidemiorum: A quartana correpti, à magno morbo non corripiuntur: ſi verò prius correpti fuerint, & quartana ſuccedat, liberantur. Seu enim de comitiali morbo intelligatur, vt Galenus ibi exponit: ſeu vt nos cenſemus, de omni magno morbo intelligatur, liquet correptos quartana, huiuſmodi non corripi, nam ſi per magnum morbum quemcunque intelligamus, liquet ſub eo conuulſionem comprehẽdi, eſt enim conuulſio planè morbus non leuis, ſed magnus, vt ſuperius viſum eſt. Si autem comitialẽ intelligat, conuulſio eſt pars comitialis: ſi ergo prohibet comitialis morbi euentum, & curat eum, idem de conuulſione dicendum erit. Nos autem generaliter intelligi debere docuimus. *Sec. 6.*

APHORISMVS. LXVIII.

QVibus cutes circumtenduntur aridæ & ſiccæ, ſine ſudore moriuntur: quibus verò laxæ & raræ, cum ſudore moriuntur.

COMMENTARIVS.

VIdetur prima fronte Aphoriſmus hic ſatis alienus ab arte Medica, cùm ipſemet iuſſerit à morituris abſtinendum, in libro de Arte: verum tamen non ita eſt, ſed prædictionem diligenter diſtinguere docet, *Pag. 1. & 4.* vt in libro de Ratione victus in acutis: Mortuis ex laterali morbo per intempeſtiuam *Pag. 3.* ptiſanæ exhibitionem, ſolet latus liuidum apparere, tanquam ſi plaga illata eſſet. Quod ſi animaduerterent medici noſtri temporis, cùm oua & carnes contuſas exhibent his qui poſtmodum moriuntur, intelligerent ſe toties homicidij miſerorum coargui, quoties hæc concederent ægris. Sed & varios modos mortis prædicere docuit ſexto Epidemiorum, velut illud: Quibus ſanguis erumpebat, morientes fronte non exudarunt, ſed velut *Sec. 7.* contracti præ ſiccitate erant, & anheloſi, ac cum ſudoribus pereuntes malè habebant. Quomodo autem hæc vtilia, in aliis ad cauſas dignoſcendas, vt ibi Hippocrates omne genus auxilij in anginoſis febrientibus, tametſi non profuerit, & quoniam qui ſine ſudore moriuntur, conuulſi moriuntur, dixerat autem in præcedenti Aphoriſmo, quartanam liberare à conuulſione, vult nos intelligere, non tamen ab ea quæ fit à ſiccitate, nec lethali. Aſſumit autem ad oſtendendum

dendum hoc, cutes aridas, ſiccas & diſtentas, quòd ſignum ſit calorem illum potuiſſe tendere cutim, & ea eſſe natura vt prius conſumat quàm colliquet, ideóque tales ex reſolutione virium aut conuulſione pereunt: opponit verò circuntenduntur, laxas: & aridæ ac ſiccæ, raras, id eſt madidas ac molles. In his ergo præternaturali calore ſpiritibus reſolutis paruus mador quibuſdam ante mortem apparet, vt multis ex peſte morientibus. Alij verò per aſſiduos ſudoris riuulos diffluentes, cùm & multa eſt materia, & contumax, diſſoluiturq́; prius vitale humidum ac ſanguis, quàm obeunt. Atque hi dum ſolùm feroſa ſanguinis pars effluit, leuari manifeſtè videntur: vnde narratur de medico illo à Galeno primo Prognoſticorum, quòd adoleſcentem in initio ſudoris demiſit in balneum, & periit, cùm medicus & aſtantes ſibi prius de hoc gratularentur: at ille tum prius ſyncopi corripiebatur, ſed medicus ille inſanus in propoſito perſeuerauit. Talem caſum ego perambulans vrbem vidi, & ego curabam piſcatorem, qui in febre perpetuis tribus diebus ſudauit & periit, & quibuſdam ex his profuit cohibuiſſe ſudorem: alij nihilo ſecius perierunt. Sicut & quoſdam ſeruaui ex vrinæ profluuio, proximos morti, cum medici quidam ſtulti vererentur retinere: alij etiam ſtupidiores, immodicis huiuſmodi profluuiis gauderent. Certè hæc duo proritaſſe, cum abundant, nunquam profuit.

Com. 4. Paruo.

Scribitur hic Aphoriſmus ſexto Epidemiorum, ſic: Quibus cutes circumtenduntur aridæ & duræ, pro ſiccæ.

APHORISMVS LXIX.

QVi regio morbo laborant, non multum ventoſi ſunt.

COMMENTARIVS.

SIcut quartanam vtilem eſſe conuulſioni docuit, ita regium morbum flatu abundantibus, atque ſic continuatio perſpicua eſt. Neque cogimur extorquere ſenſum ἰκτεριώδεις tanquam non de arquato morbo ſeu regio loquatur: ſed bile abundante dici neceſſe ſit, vt ex primo in tertium Epidemiorum oſtendere nituntur, nam cùm ea vox Arquatos omnes ſignificet, tametſi omnibus etiam biliosis conuenire poſſet, non tamen efficeret vt liberarentur à contradictione, ſcilicet quòd morbus regius ſiccam hydropem, quæ flatu conſtat, ſæpe pariat quod contingere poſſit ex obſtructione, à pituita. Eiuſmodi interpretationes curioſæ ſunt laborioſæque & mali Rhetoris argumentum, cùm ſecunda ratio primam, vt hîc, perimit. Quapropter de vero morbo regio eſt intelligendum, qualicunque ex cauſa ſit, ſeu enim ob nimium calorem accidat iecoris retenta bile & calore illo, flatus diſſolui par eſt: ſeu ex obſtructione pituitæ, nam & tum retenta bile, corpus incaleſcit. At quidam corripiuntur ſicca hydrope, quæ ex flatu conſtat: quid verius? verum eſt, ſed non hos ventoſos appellat, verùm illos qui flatum eructant, quorum nullum comperias in huiuſmodi morbum incidere. Quòd etſi etiam velis per ventoſos tympaniticos hoc intelligere, excuſat verbum illud, Non multum: id eſt, rarò in eum morbum incidunt. Quandoquidem non natura pituitæ, quàm neceſſe eſt minui ac mitigari, poſſint eum morbum incurrere? verùm potius imbecillitate caloris innati membrorum nutritionis, præcipuè ventriculi, ſicuti aſcites iecoris, euenire id ſoleat. Quapropter Galenum Fuchſius, bene excuſantem Hippocratem, ſi modò excuſatione dignum vult eſſe, turpiter damnat. Ita.

Ægro. 2.

In vitium vitij ducit fuga, ſi caret arte. *Sat. 4.*

Porrò de his intellexit ſexto Epidemiorum, cùm dixit: Ventriculo calidi, carne frigidi & tenues, hi eminentes venas habent, & iracundiores ſunt. Abundante enim bile circa ventriculum, tales etiam bouinas carnes, & quæcunque dura & craſſa edulia, modò ſicca omnino non ſint, conficere ſolent, vt bilis concoctioni non paruum auxilium afferre ſoleat, verùm parum hi viri nutriuntur, & graciles euadunt: & contracto intus calore, frigidi ſunt exterius, tument autem his venæ, ſeruata copia bilis ſanguiniſque calidioris, vnde iracundiores euadunt, nam mores animi humorum dominium naturaliter ſequi ſolent.

LIBER SEXTVS.

In Sextam Aphoriſmorum partem Commentariorum.

APHORISMVS I.

IN longis leuitatibus inteſtinorum, ſi ructus acidus fiat, qui prius non erat, ſignum bonum.

COMMENTARIVS.

CVm declaraſſet in quinta parte horum Aphoriſmorum Hippocrates, diuerſorum affectuum, & maximè muliebrium cauſas: in præſenti oſtendit ſigna, quæ plerunque portendunt aliquid: & ſunt ſigna partim vtilia ad prædictionem, partim ad curam. Incipit autem à ructu acido in inteſtinorum leuitate, quia ructus fit à flatu: & in præcedenti Aphoriſmo locutus fuerat de flatu, etenim quid aliud dixerat in eo, quàm morbo regio laborantes parum eructare: hic verò docet, ructum acidum in longa leuitate inteſtinorum eſſe bonum. Proponit ergo quatuor conditiones: quòd leuitas inteſtinorum longa ſit, quòd eructet, & ructus ſi acidus, nec antea ſolitus fuerit illum edere: ex his omnibus concludit, quòd erit ſignum bonum. Atque omiſſa inſectatione inutili, nomina imponentium, dico quod leuitas inteſtinorum appellatur, quoties feces ſub forma ciborum aſſumptorum odore coloreque emittuntur, nam ſubſtantiæ quandoque permutatur ſola dentium attritione: & ideò multum refert, ſi quis diligenter mandat cibum, antequam deuoret. Quandoque igitur adeò ſimiles ſunt feces ingeſtis, vt ſint perinde ac ſi ſtatim deuoratum cibum vomitu reieciſſet: quandoque autem ſunt cibi immutati, ſed non perfectè. Et quomodouis accidat, leuitas inteſtinorum dicitur: quanquam hæc minus mala ſit. Fit autem trifariam: vel quia non concoquit vis ventriculi, licet debito tempore retineat: vel quia concoquit, ſed non tam diu retinet vt perfectè concoqui poſſit: vel quia nec concoquit, nec retinet, quæ quaſi ex prioribus compoſita eſt. At non concoquit, vel ob imbecillitatem propriam, vel circumiacentium & auxiliantium membrorum: vt de omento, quarto de Vſu partium: & in quibus multus fluxerit ſanguis, vt ſuprà dictum eſt, corde & epate refrigerato: vel impedimentum, vt de adoleſcente, primo ad Glauconem & alibi clarius. At in quibus non continetur cibus, hoc accidit vel ob imbecillitatem virium, aut ob humorem fluidum, aut ob moleſtiam, ſicut in acribus humoribus vel vlceribus. Oportet autem dare cibos leues & non albos, vt ſcias quantum mutantur, ptiſana enim quod chilo ſimilis ſit, dubios nos reddit: & in quibus ob acredinem hæc contingunt, ab acribus offenduntur, & dolorem ſentiunt: conſequuntur & hanc ſpecem leuitatis ſæpe abraſiones inteſtinorum, inde etiam difficultates inteſtinorum. Ructus autem acidi trifariam fiunt, aut incipiente coctione, ac non potente abſoluere illam: aut ex acida pituita, aut ex atra bile, vt ſimilia ex ſimilibus, verùm qui ab atra bile fit, potius acerbus eſt quàm acidus, aut cum acido acerbus eſt. Si ergo ob pituitam acidam ructus acidus fit, ſemper adeſt: ideo non eſt bonus, quoniam deeſt illud qui prius non fuerat, cum ſemper adfuerit. Si etiam ex imbecillitate quæ ſuperuenit, & ex qua fit leuitas inteſtinorum, ab initio contingit. Quare non eſt (vt proponitur) in longa inteſtinorum leuitate: reliquum eſt, vt cum aduenit, leuitati iam diuturnæ, vt fiat reſtituta in concoquente. Quòd ſi pars reſtituta eſt, ſperandum eſt facilius longè totum reſtitutum iri. Seu enim humor in cauſa ſit, ſeu imbecillitas ventriculi, ſeu irritamentum neceſſe eſt facta eſſe minora quàm prius. Quòd ſi perſeueret, ſcriptum eſt in libro primo de Morbis, parere aquam intercutem. Praua eſt & quæ interficit, ſecundo Prædictionum: ſi quæ eiiciuntur, cruda ſint valde, aut nigra, aut lenia, & malè olentia. Quamnam autem appellet lienteriam, ſeu inteſtinorum leuitatem, apparet in libro de Affectionibus: In inteſtinorum, inquit, leuitate ſecedunt cibi non putrefacti, liquidi, dolor autem non adeſt: & corpus attenuatur. In libro autem de Victu ſalubri, id eſt tertio de Diæta, dum inquit: Succedit ipſis cibus liquidus & incoctus, tum reliqua. Porrò de hoc etiam ſuprà egimus in tertio. Nunc recenſeamus auctores, qui fermè Hippocratis auctoritate fuerunt, quibuſcunque tantum fidei habendum eſt, quantum Hippocrati etiam, ex Galeni teſtimonio. Recenſet autem in commento Ariſtonem, Philiſtionem & Phereciden: at in primo de Alimentis addit Euriphontem, & Philitam: alibi addit Phaontem, & Dioclem: poſt quos ſunt Polybius, gener Hippocratis, & duo illius filij Draco & Iheſſabur: & ex his duo nepotes, ambo prænomine Hippocratis appellati, Dioſcorides, Praxagoras: & Herophilus, cæteris omnibus inferior.

Cap. 9. Par. 4. Aphoriſmorum 27. Cap. 8. Pag. 2. Pag. 10. Pag. 8. Pag. 7. Aphor. 30. Cap. 1.

APHORISMVS II.

QVibus nares natura humidiores, & genitura humidior, minus integra ſanitate fruuntur: quibus verò contraria, ſalubrius degunt.

COMMENTARIVS.

ET hoc eſt ex his quæ probabilia ſunt, nam & multi contraria natura ſunt morboſi, attamen finis, cuius cauſa ſcriptus eſt Aphoriſmus, eſt demonſtratiuus: ſcilicet quòd ſi nares ſiccentur, & etiam genitura, multùm profuerit. Habent autem ex initio & primo intuitu duplicem hæc dubitationem. Prima quidem, an ita ſit intelligendum, vt qui nares habent humidiores, habeant etiam genituram:an potius,qui vtramque habent, tales ſint. Alia, an per humidiores intelligat humido abundantes,an quorum humidum liquidius ſit. Scribitur hic Aphoriſmus eodem modo fermè ſexto Epidemiorum: Quibus nares natura humidæ ſunt, ac genitura humidior & abundantior hi ægrius ſanitatem agunt: quibus verò contraria, plurimi ex his non ſunt morboſi. Vbi duplex diſcrimen declarat mentem Hippocratis. Primùm, quoniam coniungi debent hæ partes, non ſubſequi, euariant enim nares natura humidæ ſimpliciter, & genitura abundantior. Secundum eſt, quòd dum dixit, Humidior & abundantior, declarauit non debere intelligi per humidiorem abundantiam humidi, ſed aqueam magis ſubſtantiam, in quorum vtroque Galenus fallitur, refugiens ad temporum ſimilitudinem, quæ nulla eſt cum hoc, ſed afferamus primùm rationem, quare duo hæc coniunxerit. Morbi quidem plurimi, inquit Hippocrates, & violentiſſimi fiunt ex cerebro. In epiſtola ad Demetrium regem:at cerebrum per nares expurgare ſolet excrementa ſua, genitura verò omnium membrorum inferiorum eſt indicium: à naribus ergo atque genitura totius corporis argumentum ſumere licet. Quibus ergo talia ſeroſa ſunt,vt ab ipſo Galeno habetur,ſecundo in ſextum Epidemiorum, cum ichores ſint materia omnium morborum,hi multis morbis atque diuerſis ſubiiciuntur. Et mihi ſanè poſt longam illam tabem à naribus aliquando pura aqua marinæ,quod ad colorem attinet,ſimilis,ſtillauit ad quantitatem vnciarum nouem aliàs etiam, ſed non tanta huiuſmodi fuerat materia tam longæ deſtillationis. Vidi in alio qui per circuitus difficultate ſpirandi corripiebatur, fluxiſſe impoſito medicamento è ſutura communi ſagittali atque coronali ad libras quatuor aut quinque vt vix caput tantum ſine cerebro continere potuiſſet, liquida ergo hæc, argumentum haud dubium ſunt morboſæ naturæ, conuertitur autem cum præcedenti: quoniam ibi de ructu, hic muco agit.

Sect. 5. *Com. 59.*

APHORISMVS III.

IN longis difficultatibus inteſtinorum, cibi faſtidia malum: & cum febre, peius.

COMMENTARIVS.

CVm egiſſet in primo (neque enim parnæ ſollicitudinis res fuit Hippocrati ordinem hunc retinere, vtpote quod primus ſecundo & tertio diuerſis rationibus connectatur) de leuitate inteſtinorum, hic de difficultate egit: longis autem vtriſque. Cúmque cibi faſtidium in omni morbo malum ſit, quemadmodum in illo, in quo vis morbo mente conſtare, & ſe bene habere ad oblationes bonum, contrarium verò malum, ſecundo Aphoriſmorum: nihilominus in morbis, in quibus multa ſolent eiici, in dies neceſſitate quadam appetere ſolent cibos, at in hoc morbo non appetere, ſignum eſt omnino affectui repugnans, atque ideo malum. Eſt etiam malum vt cauſa, namque cum refectione indigeant, deficiente non ſolùm appetitu ciborum, ſed illum abominante ægro, neceſſe eſt fermè vt moriatur. In initio tamen affectionis nihil mirum redundantibus circa os ventriculi, aut propè prauis humoribus: at in fine aut neceſſe eſt conſumptos eſſe humores, aut etiam cum illis appetunt cibos, licet alienos à ſalutaribus ob vehementem neceſſitatem virium, & cum febre quidem hoc ciborum odium ſimiliter deterius eſt, ſigni quidem ratione, quoniam abſceſſus aut inflammationis aut vlceris praui ſignum eſt: cauſæ, quoniam febrientes maiore indigent reſtauratione. Habet autem in hoc morbo peculiare malum febris: quippe cum, vt alibi dictum eſt, duplex ſit difficultas inteſtinorum, cruenta, in qua multus è iecore prodit ſanguis: & non cruenta, in qua eroduntur inteſtina, febris putrida (nam de hac eſt ſermo) cruentæ adhærens inflammationis iecoris ſignum eſt: non cruentæ autem, iam perforati inteſtini, vlceriſque profundi in illo. Scribitur autem 6 Epidem. his verbis: In longis difficultatibus inteſtinorum cibi faſtidia, mala, tum aliàs, tum ſi inſuper febrierint, cæterùm cibi faſtidium non magis ventriculi quàm ipſius iecoris vitium eſt, imò ſolius, dicente Galeno primo in tertium Epidemiorum: Vnde collectis quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt, mirè fuiſſe iecur affectum principium vegetatricis & naturalis animæ, cuius oſtenſum eſt quatuor eſſe virtutes, attrahendi, nutriendi, commutandi & expellendi, quibus corporibus nutrimentum & incrementum ſuppeditat: & hac affecta, mirum in modum appetitus perit, vt mori malint quàm cibum guſtare ægri ſuſtineant. Si tamen in dyſenteria erodente contingat, ad ventriculi conſenſum referri poterit. Eſt autem triplex hoc faſtidium, vt habetur ſecundo in tertium Epidemiorum, nam cum dixiſſet Hippocrates in textu: Quoſuis cibos hoc toto tempore faſtidiuit, nec appetiuit quicquam, non ſitiit, neque eſtatu

6. Contradict. com. 11. *Sec. 7.* *Com. 13.* *Text. & Com. 3.*

eſfatu dignum quicquam bibebat. Dixit Galenus in Commento: Sumo hæc, dixit: ſignificans odio illi veniſſe cibos, vt ne deſiderium quidem veniret cuiuſquam: quo quidam, cum perdiderunt appetentiam, cùm illa recordantur, quibus aliquando ſint oble-ctati, tenentur. Nonnullos enim in morbis occupatos conſpicimus, ſimulatque quicquam guſtarint, illud auerſari: quoſdam verò ne guſtare quidem auſos, attamen hi requirentibus ex ſe, ecquid appetant? reſpondent certa edulia, quibus ſe recordantur quondam gauiſos eſſe. Sanè maximum tibi ſit facultatis ſignum ciborum appetitricis ſemel emorientis, ſi parata hæc quæ deſiderare dicebant vt guſtarunt, culpent, nec etiam edant. Qui, tamenſi habeant peſſimè, deteriore tamen ſunt in ſtatu, qui nihil appetunt: extremam indicantes naturalis facultatis, qua cibum & potum appetimus, extinctionem. Quærendum igitur eſſet, de qua ſpecie loquatur hic Hippocrates, & mihi videtur ſanè clarum de omni intelligere: deteriorem tamen ſpeciem maius ſignificare detrimentum, & certiorem ac celeriorem mortem, quàm primam. Porrò eos qui non appetunt, ἀσίτους vocant: qui verò reſpuunt, ἀποσίτους, primo in primum Epidemiorum. Com. 29.

APHORISMVS IV.

VLcera circùm glabra, maligna ſunt.

COMMENTARIVS.

SI pili cadant, aut etiam, quod maius eſt, cutis deſquametur, neceſſe eſt erodentes humores circa vlcus eſſe: ſed ſi hoc accidat non poterit facilè ad ſanationem peruenire, eiuſmodi autem diſpoſitio minatur ignem ſacrũ: cuius, ſiue adſit ſiue timeatur, vt in libro de Vlceribus, non eſt negligenda cura. Atque hæc iuxta Galeni ſententiam, verùm vix veriſimile videri poteſt, materiam adeò prauam ad vlcus confluere, vt in ſana parte pilos eradicet in ipſo vlcere, alia non edat ſigna, per quæ euidentius illius prauitas quàm per caſum pilorum non ſignificetur. Ideo melius eſt ſic intelligere, vt vulnus ipſum prauum ob intemperiem pilos cadere cogat, & extirpet. Vlcera enim dupliciter fiunt cacoethe, vt etiam quarto Artis curandi habetur: aut ob intemperiem illius, aut ſucci influentis prauitatem. Itaque glabra vlcera, ſi non aliter affecta ſint, potius loci intemperiem prauam ſolùm, aut cum humoris deſluxu indicant, quàm ſolius humoris influentis prauitatem. Præterquam enim in Gallica lue, nullam ſcio humoris prauitatem, quæ pilos poſſit extirpare, quæ ſæua non ſit: cadunt enim pili in elephantiaſi, impetiginibuſque. Sed quid ſi ob ſolam intemperiem ſiccam hoc accidat? nam illa non impedit, ſed iuuat vlceris ſanationem: at in nouo vlcere tanta ſiccitas fieri non poteſt. Melius eſt ergo, vt exiſtimemus corruptum eſſe ſuccum carnis circumiacentis, ſeu ob vulneris, ſeu ſucci influentis, ſeu vtriuſque prauitatem. Porrò quæ ob ſucci prauitatem non conſolidantur, purgatione indigent, vt in libro de Vlceribus, ſed ſi ſuccus ibidem corrumpitur, permittatur ſanguis effluere: ſin autem inflammatio adeſt, cataplaſmate: ſi non purgatur, præſcindendum: ſi autem non ſanatur, quia crudum eſt, intemperies mutanda, & ad ſuppurationem deducendum. Quinque his modis vlcus non ſanatur, totidem corrigitur. Appellat Hippocrates propriè vlcera maligna ferina, de quibus libro de Locis in homine, exſcriptus eſt & hic Aphoriſmus ad verbum ex ſexto Epidemiorum. Conſtat enim, vt ibi videbitur, Hippocratem, dum iunior eſſet, alioſque ſequeretur medicos, ſcripſiſſe Epidemiorum libros: vltimos autem fuiſſe primum ac tertium, ſed tertius poſtremus fuit, tumque ex ſententia egit ſecando venam in Anaxione, medici, quos comitabatur, erant ex ſecta quam Eraſiſtratus ſecutus eſt, ſanguinem non mittentes, cætera rectè agebant. Quocirca ceſſat admiratio Galeni, qua Hippocratem imperitiæ aut improbitatis accuſat: veri ſimile eſt autem, iuuenem artis operum ſtudioſum ex hac obſeruatione initium duxiſſe. Nam tentaſſe hoc, vt morborum naturam proderet, proditoris potius quàm ſiccarij munus fuiſſet. Dicimus hoc, quia quoſdam audiuimus tentaſſe: qui & quod ſperabant non ſunt aſſecuti, & magnis calamitatibus laborarunt cum infamia & vitæ periculis.

Cap. 2. Pag. 2. Pag. 1. Pag. 11. Sec. 7.

APHORISMVS V.

DOlores qui ſunt in lateribus & pectore, atque aliis partibus, an multum varient, perdiſcendum.

COMMENTARIVS.

DIxi, omnes hos Aphoriſmos eſſe probabilis generis: quod vt intelligeretur, luce clarius hoc ipſe docuit: cum nihil dicat aut affirmet, ſed tantùm admoneat, vt attentiſſimus, an in longum dolores procedant: qui primus ſenſus eſt, aut an ſint vehementes & graues, qui ſecundus: aut quo ex genere ſint, ſeu lacerent ſeu grauent, pugnantve. Hippocrates ſexto Epidemiorum & hunc ſcripſit, vt duos, velut dixi, præcedentes, his verbis: Dolorum in lateribus & pectore, & aliis partibus, tempora an multùm differant, conſiderandum eſt. Quamobrem ſi Hippocratem per Hippocratem exponere operæ precium eſt, palàm eſt, quandoquidem hoc ſolo verbo differunt tam Latinè quàm Græcè τὰς ὥρας, quod eſt tempora (ὥρα enim tempus anni eſt) idem in vtroque loco ſenſiſſe, eundémque eſſe ſenſum. At præter id eſt, quòd ſolus hic ſenſus Hippocrate dignus eſt, cum duo illi Galeni ſint inartificioſi, quãquam vtiles. Quis enim tã rudis eſt medicus, qui non quærat ab ægro, an dolor magnus ſit an paruus, & qualiter eum afficiat? tum verò, cuius ſpeciei ſit? an pungat, terebret, mordeat, lancinet, grauet, tendat? Quæ Sec. 7.

ſex ſunt differentiæ principales dolorum per ſe, nam dolor torpidus & dulcis, quem Galenus ridet, nos tamen ſæpius ſumus experti: tum calidus aut frigidus non propriè dolores, ſed ſymptomatum ſubſequentium ſunt differentiæ. Etenim tendens flatus ſignum eſt, grauans multitudinis aut craſſiciei materiæ. Atræ bilis, vel omnino exuſti humoris eſt, qui terebrat: qui pungit, flauæ bilis: paucæ, ſicut multæ, quòd lancinet: mordax proprius eſt animalibus, vt vermibus. Vrigo verò doloris ſpecies eſt, partis ratione, non cauſæ. Etenim exterioribus membris conuenit ſolũ nõ internis vt externis, etiam reliquæ ſpecies dolorum conueniunt. Fit etiam differentia à perſeuerantia eorum, & diuturnitate. Sed quanquam hæc pulchra ſcitu ſint, cum tamen non doceat hîc Hippocrates, id de quo admonet, vulgare eſt. At ſi in primum ſenſum incidas, habes primum naturam temporis, quæ plerunque ſimilis eſt naturæ doloris, deinde illud libro de Natura hominis: Pag. 5.
Itaque quum hæc ſic ſe habeant, quicunque morbi hyeme augeſcunt, æſtate deſinere ſolent: quicunque verò æſtate augeſcunt, hyeme finire conſueuerunt, niſi certo dierum circuitu diſcedant. De circuitu autem dierum rurſus dicam: Quicunque, autem morbi verè fiunt, ad autumnum eorum diſceſſum fore expectare oportet. Quicunque poſtremùm autumnales morbi ſunt, eorum diſceſſum neceſſe eſt vere fieri: quicunque verò morbos hæc tempora tranſgreſſus fuerit, cum annum fore ſcire oportet. Sed & per ὥρας intelligit morbos, qui ex conſtitutione anni fiunt, atque vulgares, in quibus idem dixit non eſſe mutandam victus rationem, ſed potius regionem. Quid ergo eſt, vt non
Pag. 6. malimus legere ſic: Cùm dolores adueniunt, maximè conſidera tempus anni. Primum, vt intelligas ex qua materia aut cauſa fiant. Secundum, vt ſi diſſimilis materia ſit anni tempori, cognoſcas curam eſſe difficilem. Tertium, vt ſi vulgaris ſit hic dolor, ſcias aliter eſſe curandum, quam ſi ex ſporadibus eſſet. Quartum, vt cognoſcat quando ſperanda ſalus ſit ex temporis mutatione. Ergo & illud conſiderandum, quónam pacto inducat hunc Aphoriſmum, verba illius ſunt ſexto Epidemiorum, ante ipſum: In Perintho vere plurimi ægrotarunt ſimul: cauſa fuit tuſſis, per hyemem populariter vagata, & alij quicunque diuturni ſunt morbi, nam & in ambiguis confirmati ſunt. Quibuſdam verò diuturni non ſunt oborti, velut his qui dolores renales habent. Sed & aliis, velut homo ille ad quem Cyniſcus me adduxit. Si quis ſtructuram conſideret, ex conſtitutione temporis morborum naturam & exitus venabatur. Is enim fuit ſenſus, quod in Perintho multi ob hoc ſimul ægrotarent, quoniam tuſſis & alij diuturni morbi populariter hyeme antecedente vagabantur. Omnes igitur, quos huiuſmodi diuturni morbi corripuerant, fermè ægrotarunt. Cauſam reddit: quoniam qui iam fermè ſanati erant, ab eiſdem morbis grauiter occupati ſunt. Sed & alios inuaſit, qui non diuturnis morbis oppreſſi erant, verùm ſolis doloribus: demùm etiam ſanos, ita vt quatuor fecerit ordines eorum, qui iam tuſſi vel alio morbo diuturno correpti fuerant per hyemem, quos ex ſequentibus verbis intellige eiſdem morbis laboraſſe: eorum inde, qui iam penè ex eiſdem conualuerant. Sed morbus rediit, quos veriſimile eſt pauciores fuiſſe prioribus eorum, qui doloribus tantùm non admodum periculoſis, vt renum, qui adhuc pauciores extiterunt cæteris: demùm & quidam ſani. Inde ſubiicit, quod ob id oportet conſiderare dolores qui adueniunt, quo tempore adueniant, & maximè ſi populariter vagentur. Veriſimile enim eſt, temporum varietate ſuccedente iuxta ſimilitudinem cauſæ doloris eos in morbos tranſituros: vt lateris, in lateralem morbum: pectoris, in peripneumoniam: ventris, in inteſtinorum difficultatem. Cur autem præcipuè lateris & pectoris dolores expreſſerit tum maximè, quòd diuturni cum ſpirandi difficultate, & inteſtinorum præcipuè leuitate in tabem finiuntur, etſi cum febre diuturna, ſuppurationem: & ſi cum lumborum dolore, ad morbum regium tranſit, vt in Coacis prædictionibus, neque Pag. 20. 18.
enim in vlla corporis parte tot membra, & 13.
tamque diuerſa ſunt, oſſa, membranæ, cor, pulmo, inane.

APHORISMVS VI.

Renum vitia, & veſicæ, quicunque dolores, in ſenioribus difficulter ſanantur.

COMMENTARIVS.

Νεφριτικὰ, morbos & vitia renum intelligere oportet, ἀλγήματα κατὰ τὴν κύστιν, dolores veſicæ, vt iam diſtinguat Hippocrat. comparans vitia renum veſicæ doloribus. Addit præterea, ὁκόσα, quicunque: vt intelligamus omnia dolorum genera ſcilicet, & vriginem, inſinuat nobis magnitudinem morborum veſicæ, qui quatuor fermè continentur generibus, abſceſſibus, vlceribus, lapide, & læſione in operatione, ſeu ſit incontinentia ſeu difficultas, aut ſuppreſſio, vel vrigo, omnes enim hi morbi non ſolum in ſenibus, ſed in cunctis fermè, aut prorſus ſunt inſanabiles, aut difficulter ſanantur, cùm enim dico, Aut prorſus inſanabiles, aut qui difficulter ſanantur, tres modos euentuum intelligo: aut quia non omnino ſanantur, aut rarò, aut cum magna difficultate. Morbi autem veſicæ plerunque doloribus definiuntur, renum non ita quòd ſubſtantia illorum parum ſentiat. Veſicæ igitur morbi inſanabiles, cùm confirmati fuerint: dolores autem in ſenioribus. In ſenioribus quoque morbi non prorſus omnes ſunt inſanabiles, ſed diuturni plerumque, & acuti etiam periculoſi, vt 39.
etiam ſuperius viſum eſt. Quales igitur erunt 14.
morbi renum & veſicæ, qui inter acutos acutiſſimi, inter diuturnos longiſſimi exiſtunt? Ob hæc igitur de veſicæ morbis non locutus eſt, cum ſub generali ratione comprehendantur. Iunioribus tamen hæc ſcire expedit, quæ ad rem faciunt, & non adeò

profundè ex generalibus expiſcari ſciunt propria. Sanãtur in ſenibus morbi,qui mites vocãtur,vt tertianæ,ephimeræ, dolores inteſtinorum:quoniam medicamenta facilè ad illa deferuntur, & excrementa exeunt. Item qui ex acutis conuertuntur, quoniam nec vim acutorum, nec longitudinem diuturnorum retinent. Cæteri rarò ſanantur. Sed vt dicit Galenus rectè, ſenectutem non tam ætate quàm robore metiri oportet.

Cauſæ cur morbi renum & veſicæ dolores difficulter ſanentur,ſunt aſſidua cócoctio, attractio,expulſio,vt ne vel horula vna in toto die quieſcant:ſeroſa quoque ſubſtantia, quæ acuitate irritat,natura labefactat membra,& ſanari vlcera vetat.Quæ autem ſanari oportet,quieſcere debét, & exiccari. Anguſtæ quoque viæ ad hæc membra ſunt & locus remotus ab ore. Vnde Galenus:Pulmo & renes à ventriculo longiſſimè abſunt.Propinquiſſima ſunt ori ventriculus & ſtomachus, ideo in his ſolis nihil ad vires addere oportet, in illis maximè. Solento præteriit veſicam, quod illa ſicut & rectum inteſtinum aliunde etiam quam ab ore auxilium ſuſcipere poſſit, ac ſoleat: nihilominus medicamento multo difficilius per virgam inijciuntur,quàm per anum:tutius etiam per anum,quàm per virgam inijciuntur.Vtrob.que etiam iniecta minores vires habent, quàm quæ per os ſumuntur. Demonſtratum enim eſt in libris de Subtilitate,nihil quod vita careat,vires habere, niſi animalis comparatione, animalis autem comparatione vires habere propterea, quòd à calore eius in actum deducuntur. Et cùm calor exterius ſit imbecillis,itẽ in veſica & iuxta anum, ideo non tantum poſſe quæ immittuntur,quantum ſi per os ſumpta fuerint.Omnium igitur membrorum cum veſica ſit ab ore remotiſſima,& ſitu inepta,ac forma ad inijciendum, & ſubſtantia maximè ſenſibili ac exangui,& quæ difficillime poſſit conſolidari, & non conſolidata mortem afferat: ſequitur ex omnibus his, vt veſicæ morbi omnium peſſimi exiſtant. Si igitur hi morbi in omnibus difficulter ſanantur,quanto magis in ſenioribus, cùm ſint morbi illis proprij renum paſſiones, vinæ ſtillicidia & difficultates:tertia Aphoriſmorum.

2. ad Glau c. 2.

Aphor. 18. & 19. Anim.

Aphor. 31.

Senioribus,id eſt,in ſenibus omnibus,etiã ab initio ſenectutis incipiẽdo,per abſu dum enim eſt, difficulter ſana morbos in primo ſenio,deinde in extremo facilè quod autem per ſeniores, principium ſenij intelligat,forſan quis dubitabit,cùm comparatiuum poſitiuum excedere debeat. Id verum eſt, ſi adiiciatur, velut Ego ſum candidior Antonio.At cum ſimpliciter profertur,velut ad mediũ relatũ poſitiuo inferius eſt:velut.Iunior,ſenior, id eſt,media ætate. Sic ſapientior,formoſior, referuntur ad mediũ.Indicant hoc verba Hippocratis ſexto Epidemiorum:Renum morbos ſupra 50 annum ſanatos non vidi,id eſt ſenij initium,mens enim videtur, eiſque robuſtior fieri:vltrà autem ſapientior, non robuſtior. Cum corporis enim viribus augetur, & per ſe:per ſe quidem ſemper,cum corpore autem ad annos 30, aut quinque amplius, n vniuerſum igitur,ad annum vſque 50. ὠμογέροντας igitur intelligere oportet,factus ergo ſenior, id eſt, vbi conſtantem exceſſit ætatem, & ſeniores qui illam excellerunt, etiam ſi vel ſemeſtri ſpacio exceſſerint. His modis comparatiuum poſitiuo minus eſt,& inefficacius,nam aliud refertur.

Sec. 7.

Cæterùm quod dixerit, ὁκόσα ἀλγήματα, quicunque dolores:vrigines noluit comprehendi, nam veſica proprie & frequentius his vrgetur. Quanquam Epicurum alias docuerim doloribus veſicæ periiſſe,& Petrũ Mantuanum,philoſophos: non tamen ſatis mihi conſtat, quo dolorũ genere. Dolorũ ſi quidẽ genera, vt Galenus antea hoc in libro nos docuit,ex tribus ſumuntur differentiis: magnitudine,ordine & qualitate,magnitudine, vehemens aut exiguus, diuturnus ac breuis. Ordine,continuus,intermittens, æqualis aut inæqualis.Qualitate, pungens,tendens, grauans,ſtimulans, erodens, feriens, torpidus. Videtur vrigo ſub eo doloris genere contineri, qui fit dum pungitur aut diuiditur cutis ac caro,nam & has cauſas dolorum commemorat Galenus primo de Symptomatum cauſis. Verum ipſe ſibimet negocium faceſſit,qui tertio de Locis affectis vult dolorem capitis factum ex flaua bile, in ventriculo contenta,mordentem ac exedentem eſſe.At conſtat hunc non eſſe quẽ vocamus vriginẽ, vriginem enim in membro nullo interiore experimur,prærerquam in ventriculo & veſica:neque forſan tota, in collo certè,in externis autem membris vriginem tantùm,non ſeu vratur pars,ſeu diuidatur,ſeu loris cædatur,experiri licet.Quod ſi tundatur,dolet quidem,ſed non caro, & multo minus cutis:ſed pars ſubiecta,vel perioſton,ſeu membrana os circundans.

Com. 5.

Cap. 6.

Cap. 7.

Galenus ſatis,vt mihi videtur,anxiè hanc rem pertractauit: ſed cùm ſæpius eam ſub manibus habuerit,præteriit. Secundo enim de Locis affectis inquit: Neque enim cum acu quiſpiam vulneratur alio affectu laborat, quã ſi ab acri humore facta fuiſſet eroſio, & tamen non animaduertit hunc affectum qualis ſit:verum tamen,vt paulo pòſt dicam, acus & vriginem ab initio,& dolorem:cùm profundius immittitur, excitat,ſed ipſe de vrigine loquitur,nec tamen quid ſit animaduertit,& rurius clarius ibidem: Verùm ſi lapis dolorem xcitauerit,interdum ſolus, interdum vnà cum cruore excernitur, etenim radit ea corpora per quæ tranſit, maximè ſi vel aſper vel acutus fuerit.Non potuit latêre eum,quantum eſſet diſcriminis, ſi per renes & vreteras deferretur, dolorem excitando, aut per veſicæ collum & virgam vriginem intolerabilem faciendo. Quonam pacto igitur talia confundere potuit?Rurſus ſecundo de Medicamentis ſecundum locos:Dolores mordaces humorum vel vaporum acrium, noxam ſignificant:cum grauitate, multitudinem:cum pulſatione, inflammationem:cum grauitate & diſtentione, humorum multitudinem intra membranas contentorum. Multa talia cùm Galenus prætermiſiſſet prima dolorum genera de ſpeciebus diſſeruit.

Cap. 5.

Cap. 2.

Rei veritas ita ſe habet:Membra ſanguinea vriginem ſentiunt.Eſt autẽ vrigo dolor, qui fit cum motu aëris atq; contactu:ſi verò

durum duro tangatur, aut abſque aëre ſit, dolor igitur in membris exanguibus & in occulto propriè fit, vt ſunt membranæ, tendoneſque in carne & cute vrigo, quoniam ibi aër præſens eſt. Tria igitur ſunt dolorum prima genera: dolor, vrigo, pruritus. Dolor intus fit, & propriè in neruis, membranis ac exanguibus: vnde etiam in dentibus vrigo nunquam. Fit etiam neceſſariò, vbi aër non tangit, vnde cutis nunquam dolet: quo fit, vt forſan quidam dicta Ariſtotelis non rectè de capitis cute ſint interpretati. Vrigo fit in his quę aëri exponuntur, ſãguineiſque membris: vnde etiam in collo veſicæ, & præputio, talia enim aëri proxima sũt, & sãguinea: itẽque in ventriculi imo, at in pulmone non fit, licet ſanguineus, & aëri expoſitus, qua enim parte aëri exponitur, nõ ſentit. Poſt vriginem dolor ſequitur, vt in flagellatis, & vrinæ ardore (ſic enim liceat communi conſenſu appellare) atque tunc finitur dolor, quæ enim latebat in exanguibus partibus atque intimis noxa, ob vriginis magnitudinem ea recedente detegitur, ſentit, & dolorem oſtendit, compreſſa igitur aut ſiccata, vri deſinunt: verum dolore afficiuntur. Pruritus verò vriginis ſpecies eſt, ſed moderata: quo fit, vt nunquam membris internis ſentiatur, tametſi veſica ſcabie laborare ſoleat: atque hic morbus cum ex vlceris genere ſit, ſed non profundi, non ſanatur vnquã, ob id dixi, morbos omnes veſicæ eſſe inſanabiles. Cæterum vrigo & pruritus quandoque iunguntur atque miſcentur, vt in his quos vrtica tangit: vrigo verò non diuiditur in ſpecies, quanquam acutior ſit quæ ex punctione, quam quæ ex ſectione fit. Dolor autem, vt dictum eſt, in plures ſpecies diſtinguitur. Quod ſi obiicias, eum qui acu pungitur, vriginem ac dolorem ſentire: verùm eſt, cum acus paulo profundius mergitur, aut ſi phlegmon excitetur, phlegmon enim cùm in internis partibus fiat, citra vriginem eſt, & cum dolore. Hæc ſunt quæ Galenum potius attigiſſe præſtitiſſet, quàm Archigenem tam pertinaciter oppugnaſſe.

Nunc verò ex his magnæ difficultatis ſolutionem inuenire licet: & eſt, cur qui vlcera in veſica patiuntur, aut lapidem, non in veſica, ſed in colis glande vriginem ſentiunt, & quibus lapis in veſica eſt, his membrum tenditur, nam, vt demonſtratum eſt, neque vriginis neque pruritus veſica eſt particeps, quamobrem affectus eò vſque fertur, ſcilicet ad membrum ſanguine præditum, & aëri expoſitum eſt, ſcilicet membri virilis glandem: atque ibi primum, atque ab initio tentigo & pruritus ſentitur: ex quo veretrum, vt in tractantibus, tenditur, cum verò lapis creuerit, vrigo, dum mingitur, iam ſauciata veſica: demum creſcente malo, lapide ſcilicet, cum vlcere dolor etiam, non iam in ipſo præputio, quemadmodum in pruritu & vrigine, ſed in imo pubis atque veſica ipſa. Atque hoc eſt, circa quod viri fruſtra laborarunt: quoniam veris principiis, quæ à nobis inuenta ſunt & propoſita, caruêre.

APHORISMVS VII.

DOlores & tumores ventris ſublimes, leuiores: qui verò nõn ſublimes, vehementiores.

COMMENTARIVS.

TOtus hic ſermo ex hoc verbo μετέωρα pendet, quod eſt ſuperius, & æquam habet difficultatem. Nihil autem abſurdius, imò ne audit quidem dignum interpretari, ſublimes: id eſt, ſupra peritoneum. Quid enim eſt ſupra peritoneum, in quo conſueuerit gigni dolor? an cutis, quæ vix vnquam dolore afficitur, niſi ex externa cauſa? an tenuis membrana, quæ vix dolet vnquam? aut pinguedo, expers doloris? At muſculi, per abſurdum omnino, quandoquidem iſtud in controuerſiam non vocabatur. Propterea mirum hoc. Sed non mirum: quandoquidem ſi cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadunt. Omnes tam abſurdum ſenſum ſecuti ſunt, propterea ſublimiores iuxta corporis longitudinem intelligo. Et quamuis dicat Princeps ſexta decima tertij, quòd vlcera tenuiorum inteſtinorum dolores faciant vehementiores quàm craſſiorum: dico quòd præſupponit pares, morbum & cauſam, ſed cùm in ventre ſuperior pars contineat ventriculum, iecur, lienem, duodenum, & partem coli latiorem: inferior autem ileon & partes inteſtinorum anguſtiores & monoculum, & trudi ſoleant quæ ſuperius infeſtant ad inferiora: ideo dolores ſuperiores ſunt experimẽto frequentius non ita graues vt inferiores, vbi etiam renes & veſica. Et licet abſceſſus in ileo ſit grauior, & magis moleſtus quàm in colo, tamen ileos inteſtinum poſitione eſt in inferiore parte ventris, & coli pars maior in ſuperiori. Et etiam, vt dixi, hoc non eſt adeò generale, dixi verò, quòd hîc loquitur de his quæ ſecundum plurimum contingunt, non quæ ſecundum rationem ſequi debent, ac certa quaſi demonſtratione deduci poſſunt. Superiores enim partes ventris vt longè frequentius doloribus, afficiuntur, ita inferiores cùm afficiuntur, ſæuius cruciari ſolent. Membra etiam inferiora cum magis exanguia ſint ſuperiora calidiora, magis à doloribus vexantur. *Tract. 1. c. 3.*

APHORISMVS VIII.

AQua intercute laborantibus, vlcera in corpore facta difficulter ſanantur.

COMMENTARIVS.

QVòd vlcerum ſanatio ſit exiccatio, docebit infrà Galenus, & docuit quarto *Com. 43.* de Medicamentis ſecundum genera, & tertio *Cap. 6.* & quinto Methodi, nihil enim plus facit me- *Cap. 3.* dicus, quam prohibere ne humore ſuperfluo *Cap. 1.* impediatur

impediatur naturæ opus, aut ſolida pars colliquetur. Nam generatio carnis non medici, ſed naturæ opus eſt, ob id aqua intercute laborãtes, humidas habent palàm carnes, & ob id exiccari difficilius poſſunt: ideòque etiam vlcera eorum ſanari. Verùm eadem ratio prohibet laborantes alba pituita, & ſi non magis tamen certius. Si enim aqua intercus in ventre ſolùm ſit, crura autem aut brachia ſine humore, quod prohibebit in his ſanationem? Quare, tametſi quis reſpondere poſſit, in huiuſmodi ægris totum corpus eſſe humidius, afferam tamen cauſam aliam euidentiorem quam humidi abundantiam: tametſi neque in alba pituita neque aqua intercute cenſeam deeſſe humidum præter naturam in toto corpore. Verùm dicam quod magis ad rem facit, & quod iuuat ad curationem, ac ad præſeruandum ſe ab hoc morbo: nec non ad intelligendum, quomodo hic morbus generetur. Dico ergo primum, quòd vlcera in aqua intercute difficillimè ſanantur propriè ob humoris ſeroſi prauitatem, non humidi abundantiam ſolam. Conſtat enim ex colore, odore, effectibus, ac ratione ipſa, quod humor qui in aqua intercute diffuſus eſt crura & vẽtrẽ, eſt ſimilis vrinæ putrefactæ. Et quomodo ſeroſa pars tam diu contenta loco arcto & calido, & immobilis, poteſt non putreſcere? Imò ab initio ipſo putrida eſt. Aliter, cur eſt quod videmus aliquos qui parum mingunt, fieri hydropicos? alios, vt ego iã diu ac multi alij, qui ſupra ſexaginta vncias vrinæ quotidie mingũt, nunquã fieri hydropicos? At dices forsã, quia vrina illis intercipitur. At ſi intercipitur obſtructione, cur nõ ſupprimitur ex toto? at ea ratione qua vnciæ 10 fluũt in ſingulos dies, ea ratione etiam quadraginta profluere deberẽt. Quinetiã cur non expellitur ſudore, quod vrina non poteſt? Cur multi hauriunt aquæ amphoras plenas, nec corripiuntur hydrope? alium ſex vnciis aquæ frigidæ epotis confeſtim morbus inuadit? cur in eiuſmodi viris prauus color, & multi etiam regio morbo laborantes, in eum morbum decidant? cur ſitiunt ante hydropem? non ſolum, vt quidam falſò putant, dum iam correpti ſunt, neque vllum certius ſignum hydropis, quàm ſitis leuis quaſi perpetua, abſque cauſa manifeſta. Etenim talis ſitis ſi perſeueret, aut tabis aut hydropis aquoſæ certum eſt ſignum in omnibus fermè, cur in hydrope ex fluxu non ita ſitiunt, etiam vehementer laborantes? Non niſi, quia intemperie frigida manifeſtè laborant. Cur his ſuccus cichorij noxius eſt, illorum plurimos breui ſanaui? nec eſt auxilium fermè præſtantius. Ergo aqua intercus fit, quoties iecur ſeroſum humorem non auget (in alium enim affectum profluuij vrinæ aut ſudoris incidunt ægri:) ſed corrumpit, ac quaſi putrefacit. Vnde, quamuis ad renes pellatur, illum non recipiunt, implenturque: demùm redundat in ventrem, de quo ſuo loco dicemus. Cùm verò iam cœperit: difficile ob id curatur, quoniam venis iam repletis cauſam ſuam adauget, fitque morbus ob id circularis, de quo Hippocrates in libro de Ratione victus in acutis. Palàm eſt igitur, cur talibus vlcera difficillimè, quouis loco ſint, ſanẽtur. Sed obiicies ex quinto de Locis, quòd in ſcirrhis iecoris ſtatim aduenit aqua intercus, quos palàm eſt non niſi refrigerare iecur: quinimò factam intercutem ex ea cauſa concludit eſſe inſanabilem. Quòd ſi ab alia intemperie quã frigore fieret, nec ſtatim ſcirrhum iecoris aſcites ſequeretur: nec ſi ſequeretur, eſſet prorſus inſanabilis, certè demonſtrationes propter dicta ſimpliciter contemnere non debemus. Ego primùm id verum non eſſe puto, quod tam conſtanter affirmat, exiſtimo enim plurimos eſſe, quibus duricies ſunt in iecore, qui aſcite non corripiuntur: verùm tunc ſolùm, cùm ſanguinem iecoris repurgari prohibuerit ea duricies. Vnde non minus ex duriciebus ſplenis, quàm iecoris, aſcites generatur. Narrat Hippocrates quarto Epidemiorum de viro metallico, cui præcordium dextrum erat intentum, cum aluo intenta, ſubdura: & decolor fuit, vt vitium iecinoris videri poſſet, nec tamen in aquam intercutem incidit: & in filio ſororis Apemanti. Sed fac vt cauſa ſit, quandoquidem imbecillitatis certè cauſa eſt, forſan etiam corruptionis erit, cùm enim duricies adfuerit, compreſſo viſcere corrumpetur ſanguis retentus, & ipſa ſeroſa pars putreſcet: atque ita in idem redit. Et ideo potus aquæ non eſt cauſa hydropis, ſed ſitis: quæ eſt cauſa potus aquæ, cùm fuerit iuncta imbecillitati iecoris, oſtendit cauſam eſſe iam præſentem hydropis, & ſi dicas, quod Princeps ait in quartadecima tertij: Et prohibitio à viſione aquæ, nedum à potu ipſius. Reſpondeo, quòd hoc non eſt ante conceptum morbum: ſed quia aqua, vt dicit Hippocrates, nullam habet vim in exercendo, neque aluum neque vrinas, & quod tardè permeet: & non ob id dãnat quòd frigida ſit, imò oſtendimus expertem eſſe omnium qualitatum: quinimò quod ad qualitates attinet, bilioſam inde, bilioſiſſimã ibi appellat. Verùm dicit Hippocrates, lienem & iecur auget: hoc autem bifariam, primùm, flatus in his generando: deinde, quod ſi frigida bibatur ſupercalefacto iecore vel liene, ſcirrhum promptè in his generat, atque ob id ad hydropis generationem promptiſſima eſt: non quia frigida ſit potentia, ſed quia actu & ideo in iecore excalefacto, & non conſueto potui aquæ, cùm enim caleſcit iecur, tumet & inflatur, vt in lebete ius: inde contrahit plurimum ſanguinem ad ſe, quo plenum, ſi aqua repentè multa & frigida, & craſſa præſertim, & infurto epota ſuperueniat, antequam ſanguis diffugiat, cogitur & refrigeratur ſanguis & ſcirrhus in ictu fermè oculi generatur, nõ à frigiditate naturali, ſed adepta. Ideóque qui timent hydropem, cibis debent frigidis vti, endiuia, cichorea, plantagine, rhubarbaris, potu vini albi aut aquæ deſtillatæ, nam tutior eſt hæc longè quam vinum nigrum, præcipuè aſtringẽs. Quòd ſiquis dimidium talis vini frigiditate æqualis, qualis fuit aquæ, bibat, multo celerius ſcirrhum concipiet, quàm ex potu aquæ. Eſt igitur cauſa propria ipſius aſcitis, intemperies calida iecoris, cum illius imbecillitate. Verùm falſis perſuaſionibus decepti, putant eſſe calidam, morbus tamen eſt frigidus & humidus, quia collectus humor ſeroſus, quantitate vincit etiam putredinem. Propterea ſuccus cichoreæ & endiuiæ

ac

Margin notes: *7. Aphor. 49.* — *Pag. 3.* — *Cap 7.* — *Pag. 5.* — *Tract. 4. cap. 13. in princip.* — *3. de victu in Acut. Text 40.*

ac ſonchi, plantaginis, meliora ſunt, & præſeruant: vt contra vigilia, cibi pingues, craſſi, calidi, vinaque nigra & acerba, eam inducũt. Ceterùm quid per aquã intercutem intelligat Hippocrates hic, an ſolùm anaſarcon, vt videtur Fuchſius, inferius explicabimus. Quod verò dixit Galenus, explicatum eſſe ab Hippocrate, vlcera eſſe ſiccãda, ſi perduci debeant ad ſanitatem, in libro de Vlceribus idem per hæc verba: Siccum ſano propius eſt, & humidum non ſano, eſt enim vlcus humidum, quod verè ſanum, eſt ſiccum. Propterea vlcera vulnerſa præter quàm in articulis, niſi vino humectare non oportet.

Aphor. 14. In princip.

APHORISMVS IX.

Latæ puſtulæ non admodum pruriunt.

COMMENTARIVS.

Hic ſatis eſt Galeni Commentarium adiecíſſe. Sicuti tubercula omnia duplicem habent differentiam, quoniam quædam tendunt in acumen, & altum petunt: quædam ad minorem extenduntur locum, non tamen in altum attolluntur: ſic & puſtulæ nonnullæ ſublimes, nonnullæ latæ fiunt: ſublimiores autem puſtulæ atque tubercula à calidiore humore generantur, humiliores autem à frigidiore. Quare ob duplicem cauſam latæ puſtulæ non admodum pruriunt. Difflantur enim in latitudinem extenta, & facientem ipſas humorem minus acrem habent. Ergo ſi omnia ſic explicaſſet, & ſibi gloriam ingentem peperiſſet, & nos à tam graui labore liberaſſet. Verũ non omnia poſſumus omnes, vt ille dicebat. Multa præclara ſcripſit Galenus, quæ cùm alias quænam ſint expoſuerim, hic etiam repetere non pigebit. Primum, admirabilem illam medendi Methodum, poſt quinque priores illos de Simplicibus medicamentis libros. Tertio loco vtiliores, ſed non tanta diligentia, libros, de Medicamentis ſecundum locos, quibus ſolum inferiores vtilitate ſunt libri de Medicamentis ſecundum genera, vtiliores ſunt libri de Locis affectis, atque ingenioſiores: verum minus abſoluti, quòd maiorem artem expoſtularent. Itaque in ſuo genere plus deficiunt prioribus, ipſi per ſe præclari. Pòſt ſunt Commentaria in Epidemia, certè nobilia: & libris de Vſu partium ſumma laus accederet, ſi in principali, id eſt, enarrandis partibus corporis, vt ſe haberent, non defeciſſet. At à multis aliis tẽperare poterat, vt tractatione de Pulſibus tota, à lib. de Placitis Hippoc. & Platonis, à typis, à lib. cõtra Eraſiſtratios & Eraſiſtratũ, Iulianũ: de Sophiſmatis in verbo exorientibus, ab Anatomicis, modò Marini ſcripta non defeciſſent: à Commẽtariis his, & etiam de victu in Acutis & Prognoſticorum, & generaliter earum partium, in quibus multi ſcripſere: à libris de Symptomatum cauſis, & naturalium Facultatum, quos ille tamen & multi nunc ſuſpiciunt, cum enim multa contineant optima ſane ob viri auctoritatem paucis erroribus plus offendunt, quàm multis bonis præceptis iuuent. Si tamen quis legat inſtructus acri Dialectica, qualem nos tradimus, ſecernendo pauca, ſed periculoſa, admirabilem conſequi ex illis poterit vtilitatem, multa enim ſunt præſtantis viri, qualis ipſe fuit, dogmata. Sed nihil deterius arte curatiua ad Glauconem, quam & breuem fecit, & breui tempore conſcripſit, habet enim multa periculoſa dogmata, quæ viri faſtu ſolo magni ſequentes, plurimos perimunt ægros. Cæterùm vt breuiter abſoluam, omiſſis quibus philoſophum agit, aut logicum, in quibus teritur ſine fructu tẽpus, maximè libris de Dogmate Platonis & Hippocratis, & de Pulſibus, ac præcipuè libris duobus ad Glauconem, tum Anatomiæ cæteri libri omnes ſi cũ iudicio legantur, atque à viro pręſtanti, vtiliſſimi ſunt. Et Commentaria in Hippocratem omnia etiam, præterquàm in Aphoriſmos, magnam vtilitatem afferre poterunt. Priores autem quinque ab omnibus & ſine delectu, ſani enim ſunt vndique. Sed vt ad rem redeam, Hippocrates ſexto Epidemiorum inquit: Latæ puſtulæ non valde pruriginoſæ ſunt. Quales Simon habebat hyeme: qui vbi ad ignem inungeretur, aut calida lauaretur, opem ſentiebat: non quòd pruritu leuaretur, ſed quia minuebantur, aut ſanabantur, pruritus enim ſatis leuis erat. Leuabãtur enim tum effluentibus vaporibus, tũ concocta materia quæ intus erat: vnde morbus minuebatur. Sed id dubium eſt, an acres humores pruritum magis excitent? Videntur enim hoc ſalſi facere, acres autem erodere cutim, ac dolorem efficere. Itaque latæ puſtulæ minus profundæ ſunt: & ſi ſcalpantur, ſtatim totus humor exit: ceſſat ergo pruritus. Et ideo ab auxilio rem metiuntur homines.

Sec. 2.

APHORISMVS X.

Caput dolenti, & circumdolenti, pus vel aqua vel ſanguis, effluens per nares, aut os, aut aures, morbum ſoluit.

COMMENTARIVS.

Tres habet partes conſideratione dignas: Prima, quid interſit inter caput dolere & circumdolere. aliqui dixẽre, vehementer dolere: quod omnino abſurdum eſt, & non ſolùm à Græca lectione, περιωδυνέειν, alienum, ſed etiam à modo loquendi, & Hippocratis maieſtate. At caput dolere, dicimus, cum pars illius dolet: circumdolere, cùm in toto ambitu, non flatu: ſed ob materiam, quæ totum quaſi in doloris cõſenſum trahit. Nec eſt vt dicas, non ſolui morbum à flatu vno, ex his fluente, hoc enim dixit, qui ignorat logicam. Hippocrates enim non dicit; Caput dolenti & circumdolenti ſoluitur morbus per fluxum puris, aquæ vel ſanguinis per nares & reliqua (eſſet enim hoc falſum) ſed ſi fluat, inquit, ſoluitur morbus, præſupponit iam quòd fluant, at non expellit natura

natura hoc in dolore, niſi cùm ſunt morbi qua pulſa, par eſt morbum ſolui. In Galeni Commentario aliqua deſunt, aliqua deeſſe ſuſpicamur. Deeſt ſanguis, quæ cauſa fuit vt interpretatio eſſet obſcura & anceps: neque ego multum ad ſanandi partem hunc Aphoriſmum pertinere arbitror. Primum, quod ſcire non poſſumus, quid ex his tribus in cauſa ſit:deinde quod aliud eſt naturę opus facile, & medici violentũ:deinde quòd natura ſolet, cum expellit, huiuſmodi totum expellere, medicus hoc vix faciet, neque enim ſcit an ſit præparata, nec poteſt illam totam in vnum colligere. Adde, quod nullum membrum eſt, quod difficilius euacuari poſſit capite. Medicamenta enim epota purgant totum corpus, non autem caput (oporteret enim per palatum educere in ventriculum) inde per inteſtina: quare melius per apophlegmatiſmata, quàm per aluum. Quòd ſi conſenſu venarum trahunt, primùm violentiſſimum eſſe medicamentum oportet: cuius exhalationes ex ventriculo per palatum id poſſint efficere: aut ſi per venas vis defertur, oportet in ventriculum, iecur cauã venam, ſoporarias, inde in cerebrum ingredi, aut per iecur cor, arterias. Propterea & hic Hippocrates docet, quomodo caput ſit expurgandum. Pag. 2. Sed admonet in libro de Viſu, priùs totum Ibidem. corpus eſſe purgandum: & in libro de Glandulis, totum corpus in caput remittit: ipſum verò, niſi ægrotet, denuò in ipſum corpus. Et alibi: Inflammantur fauces ex deſtillatione, & excitatur tuſſis, ex qua materiæ ad fauces deriuantur, ipſum verò caput à toto corpore trahit. Sed & Galenus ipſe purgationem capitis per propria loca oſtendit potius quam per medicamentum, vt primo ad Cap. 15. Glauconem. Sed neque per venæ ſectionem, educere enim ſic quicquam non licet è cerebro. Sed deterius longè faciunt, qui ex vena iecoris ſanguinem mittunt. Omnino enim ſtultum eſt, trahere primum ex iecore ſanguinem, vt illud trahat ex caua, & caua ex cerebro. Sed reuellunt primùm quæ in naſo, inde quæ in fronte, & quæ poſt aures, ac demùm ex brachio ſuperiori à iugulo. Similiter nec pus nec aquam medicamento trahere licet, pus nullo modo: aquam quæ trahunt, etiam ex ventre pleraque venenorum naturæ proxima, ſcobs æris, elaterium, lathyris & tithymalus, ac ſimilia. Quare ſatis ſit intellixiſſe & prognoſticum per hunc Aphoriſmum, & modum curandi, ſi quando ſpes ſit poſſe corpus curare: & præterea quinam humores in capite dolorem aut morbum efficere maximè ſoleant. Et tamen caput ſi purgandum ſit, optimè euacuabis totum corpus, & materiam quæ eò rapitur, & Cap. 14. quæ ipſum maximè lædere ſolet, catapotiis Galeni in quinto Artis curandi, ex aloë, agarico, bdellio, colocynthida & ſcammonio. Etſi materia calida fuerit, & totum corpus ſanguine plenum, ſic vt duas ſectiones ſuſtinere poſſit, à iecoraria primùm, inde cephalica ſanguinem copioſè detraham: ſi non, incipiam ab ipſa cephalica. Vbi ſpes affulſe- Cap. 22. rit caput purgandi, Galenus tertio decimo Artis curandi, non ſolùm per nares & palatum (non in aures, incommodum eſt ac incertum medico trahere materiam) ſed etiam per balnea & emplaſtra, maximè ſpondylion & ſerpillum.

Pus vel aqua vel ſanguis.) Rarò à pituita, niſi modum excedat, ob familiaritatem & innocentiam naturæ, fit morbus in capite. Sed vel ab humore qualicunque vel crudo & aqueo excremento in his, in quibus non fit concoctio, quod adeò abundat aliquando, vt dixi, vidiſſe pluſquàm à toto capite contineri poſſet, quod etiã in archiepiſcopo B. Andreæ in Scotia, dum ad pulmones ſingulis octo diebus videre pro miraculo licuit. At ſit ex flaua bile aut nigra vel ſanguine morbus ſeu dolor ſit ab initio, ſtultè crediderìs extra venas contineri, vnde fluente ſanguine liberantur. Surditates enim, quæ fiunt ex bile, in acutis morbis contingunt, repoſita bile cum modico ſanguinis in cerebro: inde ad concauum, quod eſt inter cerebrum & aures adhuc in venis: vnde ſalutis hoc plerunque ſignum eſt. Quòd ſi è venis materia in cerebrum vel membranas deriuetur, vincaturque natura, tunc ad ſuppurationem deuenire neceſſe eſt. Quacunque igitur ex materia morbus ſit, vno ex his tribus conſtare illum oportet. Vnde natura ſecundum rationem agente, ægrum liberari neceſſe eſt.

Quòd verò per nares, palatum aut nares dixerit, loca explicauit, per quæ materia copioſa expurgari ſolet, acutius, nam per oculos in lachrymas vertitur, & oculos lædit: neque præter aquam ex oculis quicquam emanare naturaliter ſolet, & eſt etiam periculo- Pag. 5. ſum. Vnde etiam in libro de Iudicatione idem fermè reperitur, ſed iuuat verba ſubſcribere: Caput circum circà dolenti ac ægrotanti, ſi pus per nares aut per aures fluxerit, ſoluit Pag. 3. morbum. Itaque aliud eſt ſecundum naturam fluxiones numerari, vt ait Hippocrates libro de Glandulis: Fluxiones de capite vſque ad ſecretionem contingunt per aures ſecundum naturam, per oculos, per nares: atque hæ tres ſunt. Et aliæ per palatum in guttur & in gulam: & aliæ per venas in ſpinalem medullam, & in ſanguinem. Quæ omnes ſeptem numero exiſtunt liquet ergo, eam quæ per palatum fit, præter naturam eſſe: quæ per nares, ſecundum naturam: quæ per aures autem, communem oculi ergo ſecundum naturam expurgant cerebrum, ſed ad exonerandum illud minimè ſunt idonei. Quòd ſi obii- Pag. 7. cies ex Coacis prædictionibus: Capitis dolorem ſoluit pus per nares & ſputa craſſa, & non olentia: ſoluit item vlcerum eruptio, quandoque ſomnus & alui fluxus. Et in libro Pag. vlt. de Iudicationibus: Caput circum circà dolenti, quicunque ex ſupernis locus doluerit, cucurbitam affige, ſoluit dolor ad coxas & genua, & anhelatio, quicquid horum factum Pag. 6. fuerit. Et rurſus in libro de Locis in homine: Medicamenta caput purgantia, quæ quidem valida ſunt, à toto corpore ducunt: quæ verò debilia, ab oculis, & hinc à viciniş naſo partibus. Sunt & alia plurima, quæ poſſem adducere in hac cauſa: ſed his dilutis quæ pro nobis ſunt, cum contraria videantur, viam præmonſtrabimus ad reliqua. Vltima auctoritas, palam eſt de errhinis, quæ debilia trahunt à naſo & vicinis partibus: tum ſi vali-

diora paululum, ab oculis: at valida, à toto capite. Nam ſi per medicamenta purgantia intelligeret, validiora eſſe oporteret quæ ab oculis & propinquis naſo partibus, quàm quæ à capite toto: vt conſtet Hippocratis ſẽtentia, cerebrum per nares, non per medicamenta, quæ deuorantur, expurgari debere. In libro autem de iudicationibus, reuulſionis modos, & à medico qui in vſu eſt, & à natura docet at in Coacis prædictionibus docet capitis dolores trifariam poſſe ſolui, concoctione, reuulſione ſeu decubitu materiæ, & purgatione. Vt ibi de generibus curationum à natura, hic autem de ſpeciebus vnius generis, ſcilicet expulſionis ipſius materiæ loquatur, nam demonſtratio quam attulimus, oſtendit ſub hoc genere non poſſe plures ſpecies contineri.

APHORISMVS XI.

MElancholicis & renum vitio laborantibus, hæmorrhoides ſuperuenientes, bonum.

COMMENTARIVS.

ET hoc eſt ex his quæ communiter eueniunt: &, vt dixi, ad prædictionem ac curationem ſimul conferunt: ſed alia magis, alia minus, vt in præcedenti diximus, in hoc enim magis agitur de curatione, ſed tamen prædictio ſecurior eſt.

Quod autem dicat Galenus, quòd non ſolùm conferunt hæmorrhoides ratione euacuationis, ſed etiam humoris qui euacuatur: indignum eſt tanta doctrina, quaſi omnis euacuatio talibus morbis profutura eſſet. (1. Aphor. 25. 23.) Clamat enim Hippocrates ſæpius: Si qualia oportet purgari, purgentur, confert, & bene ferunt. Et rurſus: Deiectiones non multitudine ſunt æſtimandæ, ſed ſi qualia oportet purgari, purgentur. Itaque melius eſt, vt dicamus ſic: Non ſolum ratione humoris euacuati hæmorrhoides iuuant in melancholicis, & vitio renum laborantibus, ſed ratione ipſius euacuationis, qualiſcunque ſit, nam in melãcholia, id eſt animi vitio, dum à capite auertunt, minuunt ipſum affectum: in renum vitio exonerando partem propinquam liberiorem ac temperatiorem relinquunt. At de melancholia nil mirum eſt iuuari eos, quandoquidem euacuetur proprius adeò humor, vt ex humore affectum nuncupauerint. De vitio autem renum Galenus debuit cauſam referre, cum perinde non ſit manifeſta. Propterea Hippocrates docet in libro de Internis affectionibus, (Pag. 8.) quatuor eſſe principales morbos renum: lapillum, rupturam venæ, eroſionem, quam dicit fieri ab atra bile, & in qua maximè verus eſt Aphoriſmus, vt pote purgato humore qui cauſam morbi præbet: & dolorẽ ex pituita & bile in tribus reliquis, profectò hæmorrhoides ſolùm iuuant exonerando locum, & dilatando æquandoque intemperiem: cum etiam exonerent, dum morbus ex atra bile fit, vt tum duplici ſint auxilio: ſed & in quarto plerunque conferunt, cum enim atrã bilem exonerent hæmorrhoides, etiam flauam & pituitam euacuant (nam omnem cacochymiam purgare ſolent) quo fit, vt mirum videretur multis, cur in copioſa illarum euacuatione, malus tamen permaneat habitus. Quamobrem id contingit, cum quotidie procreatur prauus humor iam victa temperie iecoris, vel cum totus ſanguis inæqualis eſt: fluit autem ſolùm bilioſus, atro manente, atque hæ duæ fluxiones reddũtur inutiles. Cæterum mirari contingit, cur ſi tanta in hæmorrhoidibus commoda, tam pauca medicamenta illas prouocent: vt tria vel quatuor, lac, ficus, fel taurinum, cyclaminis radix, & intus porri ſuccus. Sed ratio non ea eſt, vt prouocare, ſoluta re, & ſanguinem multa proliciunt: ſed labor eſt venas illas implere, cum in pleriſque etiam non adſint: quòd ſi nõ adſint, aut plenæ non ſint, locus exulceratur ſine vtilitate. Quamobrem malè faciunt, qui hirudines ei loco applicant, ſi venæ illæ vel tum primùm non tumeant, vel aliàs non antè fluxerint, ſanguinem enim ex propaginibus ramorum deſcendentium ex ſtolonibus cauæ, quæ crura nutriunt, detrahunt, hæ enim ad quatuor animuſculos delegatæ ſunt. At hoc facere, pronum eſt: ciere hæmorrhoidas, difficillimum.

APHORISMVS XII.

ADiuturnis ſanato hæmorrhoidibus, ſi vna non ſeruatur, periculũ eſt aquam intercutem vel tabem aduenire

COMMENTARIVS.

QVi noſtra principia non intellexerunt, multùm laborant in huiuſmodi explicandis difficultatibus. Oſtendimus enim nos, (Aphor. 1.) aquam intercutem fieri non ex frigida iecoris intemperie, ſed potius calida, tum ſicca, cum defectu tamen caloris innati, cuius indicio eſt ſitis. Et ob id cum in hæmorrhoidibus atra bilis fluere ſoleat, retenta corrumpit calorem iecoris, aut exedit pulmonis ſubſtantiã, aquamque intercutem parit, aut tabem. Dixit autẽ de periculo, quoniã & multis hæmorrhoides fluũt, ſanguinẽ clarum deducentes. Verbum ἰηθέντι, ſanationem quæ à medico fit, non ſponte factam, oſtendit: nam deſinente humore, interquieſcere poſſunt. Similiter nec de ſanatione quæ per purgationem fit, Hippocratem intelligendum, palàm eſt. Quomodo enim vna ſeruabitur, aliis ſiccatis? Nihilo ſecius, etiã ſi ſponte ſanentur, quãdoque hæc, & ſi non tam frequenter, eueniũt: ob id nos monet Hippocrates, nõ debere ea ſanare. Et ſi ſponte ſanentur, maximam habendam curã in victus ratione: ſed multo magis, cum arte ſanantur. Exemplum verò quod Galenus adducit de multitudine lignorum & igne, hîc non eſt ſatis ad propoſitum, nam atra bilis nõ eſt apta accendi vt ligna, ſed naturali calori

aduerſatur. Maior tamen eſt error, cum dicit hæmorrhoidas non fieri niſi ex multo craſſóque humore: imò preſæpè, vt in mulieribus, gignuntur ex crudo ſanguine ac tenui, ſi experimentis credere oportet: tum ob alias cauſas turpes, vel quia ſint hæreditariæ. Scribuntur in libro de Humoribus ad amplificationem huius Aphoriſmi hæc: Qui hæmorrhoidas habent, neque pleuritide, neque peripneumonia, neque phagedæna, neque tuberculis terebinthi figuram habentibus, corripiuntur, fortaſſis neque lepris, fortaſſis neque vitiliginibus. Multi tamen intempeſtiuè curati, non tardè correpti ſunt, & ſic pernicioſè habuerunt. *Pag. vlt.*

APHORISMVS XIII.

A Singultu habito, ſternutatio ſuperueniens, liberat.

COMMENTARIVS.

PErinde eſt ac ſi dicat, omnem ſingultum cui ſuperuenit ſternutatio, ab illa ſolui. Nec eſt vt excipiamus eum qui ab inanitione fit, cui non ſuperuenit ſternutatio enim motus eſt vehemens, hîc autem debili ægro non poteſt ſuperuenire: at debilis eſt æger, quicunque à ſingultu ob inanitionem corripitur. Verùm quod ſingultus maximè ex repletione fiat, indicant pueri, qui cum voraces ſint, maximè ſingultiunt: & frigus ac rigor, qui cauſa ſunt ſingultus, humore in tunicas ventriculi infarcto. Sed quomodo hæc liberatio ſuccedat, nemo dixit, fieri enim ob vehementem motum concuſſionis ex ſternutatione educto humore, ſimile prodigio eſt. Et ſi homo ſternutamentum cieat, non protinus liberatur, ſed ſi ſponte ſternutet: quamuis etiam aliqui ſic liberentur: nec liquet, quonam materia illa procedat, ſi detrudi eam fateamur. Infrà videbimus quomodo fiat ſternutatio, dicente Hippocrate: *7. Aphor. 46.* Sternutamentum fit ex capite calefacto cerebro, aut humectato, eo quod in capite eſt inani, aër enim intus contentus extrà erumpit: ſonat autem, quoniam per anguſtum ipſi eſt exitus. Galenus ibi docet, ſternutamentum fieri attracto ſpiritu à pulmonibus, magnaque compreſſione facta. Verùm in hoc fallitur Galenus, quoniam putat eum aerem attrahi à pulmonibus, vt fiat ſternutatio. Sanè bene feciſſet, ſi hunc modum docuiſſet. Sed contingit ſternutatio ob id, quòd ventriculi cerebri dilatantur, & atrahunt aërem, vt illum cum impetu exprimant: & dum attrahit cerebrum per nares, cogitur etiam pulmo attrahere: ſed ſpiritus, qui à pulmone attrahitur, nil facit ad ſternutationem, ſed ſolùm qui à cerebro, hîc enim repentè per anguſtum compreſſus, edit illum ſonitum. Indicio eſt, quoniam videmus, quòd ante ſternutationem aer per nares trahitur: & ſi trahatur ſolùm per os obturatis naribus, non fit ſternutamentum, aut leue, & imperfectum. Ratio igitur Aphoriſmi huiuſmodi eſt: dum ſingultus manet, vapor ille vellicat ventriculum: hic idem attenuatus, aſcendit per os & palatum, pungitque cerebrum, & tunc mouet ſternutamentum: igitur ſternutamentum ſuperueniens ſingultui, non, eſt cauſa vt credit Galenus, liberandi à ſingultu (hoc enim nunquam, quomodo fiat, oſtendere poterit) ſed eſt ſignum ſatis verum, quòd vapor ille qui ſingultum faciebat, & materia illa iam reſoluta eſt, & ideò etiam patet cauſa dicti in libro Prognoſticorum Grauedines & ſternutationes in omnibus circa pulmonem morbis anteceſſiſſe & ſuccedere, malum eſt: at in aliis morbis lethaliſſimis ſternutationes proſunt. Nam, vt dixi, robur cerebri ſignificant: at in pulmonis morbis trahi aërem vehementer à cerebro, reluctante pulmonis natura, indicium eſt, non parum laborare cerebrum, vt ſit & ſignum malum, & cauſa, vt neque hîc, neque ibi, vel etiam in ſeptima Aphoriſmorum, aſſecutus ſit veram ſternutamenti originem. Fit enim tuſſis in pulmone, velut ſternutamentum in cerebro, attracto aëre, vt quod noxium eſt expellatur. Verùm tuſſis per loca latiora materiam trudit, nec neceſſe eſt aërem ad cerebrum trahi, dũ trahitur ad pulmones: at ſi trahitur ad cerebrum, eo modo atque impetu ad pulmones deferri neceſſe eſt, aliter enim per nares reſpiratio fieri non poſſet, niſi hoc contingeret. Quod cum Galenus non animaduerterit, egregium inuentum eſſe exiſtimauit, aërem ad pulmonem attractum cauſam eſſe ſternutamenti, cùm ad id parum aut nihil pertineat. *Pag. 5.*

APHORISMVS XIV.

AB aqua intercute habito, ſi aqua è venis in ventrem defluxerit, ſoluitur morbus.

COMMENTARIVS.

Y῞δρωπες, aqua intercute verterunt. Sed quid ſit ὕδρωψ ab ὑδρωπιάω, nemo verè docuit. Pari ratione aquæ intercutis nomen ſub eadem ambiguitate reliquerunt. Celſus libro 3. tres ſpecies facit, vt etiam Princeps: *Cap. 21.* cum colligitur aqua in ventre, vocaturque aſcites: cum flatus, tympanites: cum humor in ambitu totius, anaſarca, ſeu leucophlegmatia. Sed quis ſenſus erit, ſi dicamus aqua collecta in ventre, ſi è venis in ventrem defluxerit, ſoluitur morbus? ὕδρωψ forſan ſpecies tantum eſt, vt Galenus ait in libro de Linguis Hippocratis? aut per hoc verbum (è venis) ad leucophlegmatiam ſolam contrahitur. Sed hæc de locutionis modo. Illud magis arduum, quonam pacto ſi in ventrem defluxerit, ſoluatur morbus? Quidam dixerunt, oportere vt è ventre ducatur poſtmodum: ſed hoc non eſt ſententiam Hippocratis veram reddere, ſed falſam. Alij dixerunt, priorem morbum ſolui non ſimpliciter: ſed hoc primum artificio caret, deinde verum haud eſt, cum ex hydrope in hydropem decidat, cum vtraque ſpecies ſub communi nomine contineatur. Dicendum eſt igitur, quòd aliud eſt defluere, aliud deriuari aut deſcendere. Quoties

ties defluit, cum impetu in ventrem impetu in ventrem peruenit, & eodem impetu euacuatur & ſanatur æger: ſi autem, vt ita dicã, ſẽſim inſtillarit, retineri poteſt, & mors ſequi. *Lib.3.c.12.* Plinius ſecundus de Medicina ponit tres ſpecies hydropis hoc modo: vult autem in omnibus communem eſſe tumorem ventris, in qua tumet venter ex flatu & humore: vocatur, ſi humor ſuperet, aſcites: ſi flatus ſeu ſpiritus, tympanites: ſi autem cum ventre totum corpus tumeat, leucophlegmatia. Verùm ſi quis *Pag.13.* conferat quæ ſcripſi libro de Internis affectionibus, inueniet leucophlegmatiam eſſe pituitam albam ad vnguem, quòd Græcum vnum ſit, alterum Latinum nomen. Et tranſitum hunc ſenſim quandoque fieri, tuncque medici auxilio indigere, verba eius ſunt hæc: At ſi antiquior ſit pituita (appellatur autem pituita alba) hæc patitur, grauat hominem magis, & ſpeciem à populari videtur habere pallidiorem, & totum corpus laxo tumore intumeſcit, & facies rubet, & os ſiccum eſt, & ſitis tenet: & cum comederit, ſpiritus dẽſus incidit. Inde ſubiicit: Ab hac in aquam intercutem tranſitus fit, hoc modo: Pinguedo colliqueſcit, & à calore qui in pituita eſt fit aqua. Cognoſces autem hoc, an quis ſanari poſſit, aut non. His intelligitur, per hydropem intelligi hîc albam pituitam, quæ in aquam intercutem propriè deſinit repentè.

APHORISMVS XV.

A Longo alui profluuio habito, ſpõtaneus vomitus ſuperueniens, morbum ſoluit.

COMMENTARIVS.

Pag.14. IN libro de Locis in homine, hæc ſcripſit. Et ſic quidem per vomitum vomitus ſedatur. Ruiſus autem, propterea quod ſedatur, quia infernè deduxit id, ex quo vomitus fiebat, atque ita contrarijs ambobus modis (ſcilicet à ſimili contrarioque) homò ſanatur. Quod cùm verum ſit in artificioſa ſanatione, multo magis ac ſecuriùs contingit à ſpontanea. Atque id quod ita fiat, & cur ablata ſcilicet communi cauſa vtriuſque conſpicuum eſt in artificioſa, in naturali autem non perinde: quoniam per artificioſam etiam alui profluuium recens ſanatur. Per naturalem autem adiecit longum profluuium ſanari. Cauſa eſt, quòd in cholericis alui profluuio iungitur vomitus: nec tamen æger ſanatur, ſed vtrumque perſeuerat tum ob ſummam repletionem circa ventriculum tum ob influxum vehementem, qui fit, ex toto corpore ad illas partes. At in longa diarrhœa non eſt veriſimile plenum eſſe ventrem, neque totum corpus, quare nec humorem alium tranſmiſſum ad eas partes: ſed humorem contentum in ventriculo detruſum per locum conuenientem: cùm ibi coactus ob læuitatem ad inferna, & quia ipſi ventriculo annexus eſſet annexus eſſet antea, non potuerit euacuari. Scribitur quinto Epidemiorum: Bianti pugili, cum natura vorax eſſet, *Cap.10.* contingit vt in cholericas affectiones bilis ſurſũ ac deorsũ exeuntis incideret, ex carnis eſu, maximè verò ex porcinis crudioribus, & ebrietate vini odorati, & placentis & dulciariis ex melle, ex cucumere, pepone & lacte, & polenta recẽti. In choleris enim vtraque pars ventriculi & facultas iritatur, & leuia ac cruda magis per vomitum eiiciuntur, reliqua per aluum: atque hæc vel ab initio, vel ex cauſa externa. Secus in profluuio ventris diuturno. Pariter ex fluxu ventris curatur diuturnus vomitus, cùm in colo inteſtino materia reſederit corrupta aut bilioſa, qua parte ventriculũ ſuperequitat. Scribitur hic Aphoriſmus aliter in primo de morbis, per hæc verba: A proflu- *Pag.4.* uio alui valido correpto, vomitus ſuperueniens: bonum. Hîc dicit valido, pro diuturno, quod etiam congruit, nam tum non ex multitudine contingit, ac repletione, ſed humoris prauitate maxima, qualis eſt veneni. Ideo ſuperueniens vomitus liberat, etenim in valido profluuio non facilè natura conuertere ſe ad actionem contrariam poteſt, niſi humor ille iam ſeparatus aut euictus naturæ ventriculi cedat: ſicut nec in longa alui deiectione ob conſuetudinem. Duo enim ſunt, quæ permutari non ſinunt operationem: magnitudo, aut conſuetudo operationis. Non ſolùm autem vomitus & alui profluuia ſic ſanãtur viciſſim, ſed vbi vtrumque adſit, vt in choleris per ea quæ euacuant vtrinque, velut per elleborum: quinto Epidemiorum, de viro illo Athenis *Pag.2.* curato. Sed & quomodo vomitus & aluum aſtrictam ſoluat, & fluentem aſtringat, docuit in ſecundo de Diæta, cũ dixit: Ventrem com- *Pag.2.* pactum vomitus ſoluit, & egerentẽ magis quã oportet ſiſtit: illum quidem humectans, hunc verò ſiccans. Quum igitur aluum qui ſiſtere volet, auidè deuoratum cibum euomere oportet, priuſquam humeſcat, & infrà detrahatur, & cibis acerbis atque auſteris potius quàm aliis vti.

Hæc igitur de mutatione vtili propoſuit facta à natura à decimo vſque ad præſentem Aphoriſmum, niſi quòd duodecimum interſeruit ob continuam narrationem de hæmorrhoidibus, nam cum in vndecimo vtilitatem ſuperuenientium hæmorrhoidarũ propoſuiſſet, in ſequenti detrimenta ſubnecti ſuppreſſarum. Decimus autẽ pendet ex nono, quoniã in reliquis ab initio vſque ad nonum manifeſta eſt continuatio, deſcribit enim, qui morbi iuxta eſſentiam aut naturam patientis, aut coniũctionem cum aliis, aut iuxta alias conditiones mali ſint & graues aut mites, quia dum dixiſſet, quòd latæ puſtulæ non admodũ cruriunt, ſupple quia difflantur per in ſenſibilem euacuationem: in decimo docet, quod pèr ſenſibilem euacuationem multo magis morbi ipſi miteſcunt.

APHORISMVS XIV.

A Morbo laterali vel pulmonia habito, profluuium alui ſuperueniens malum.

COMMENTARIVS.

SEmper hic noſter Galenus Hippocratem ſugillat fruſtra, cum enim generaliter dixiſſet Hippocrates, quòd profluuium alui ſuperueniens in morbo laterali & pulmonia eſt malum: addit Galenus, ſi vehemens ſit morbus, nam ſi mediocris ſit, & maximè concocta materia, haud malum erit, ſed bonum, cum materia expulſa natura alleuietur. Hic vir videtur immemor eorum quæ ſcripſit ſexto de Locis, nam de hoc vberius in 10 Contradicentium medicorum egimus ſatis, Hippocratem hîc loqui de aſſidentibus ſignis malis, cum hucuſque de bonis tractârit. Eſt autem hoc ſignum malum, quod neque partem materiæ expurgat natura, & tamen iecur adeò malè afficitur ex conſenſu, vt fluxus ſubſequatur. Libenter autem audirem ex Galeno, cur in magno morbo malũ ſi hoc ſignum, in mediocri poſſit eſſe bonum, idem dico de cauſa.

Cap.4.in fine. contrad 54.

Sed mittamus illum, & quæramus potius, cur ex laterali morbo aut pulmonia adeò iecur afficiatur, vt ſoleat ſequi alui profluuium: & non ſolùm iecur, ſed ventriculus malè afficiatur. Id primùm contingit ex vigilia, vnde cruditates oboriuntur: inde ex intemperie calida & humida præter naturam, calida quidem præter naturam ſemper profluuiorum eſt cauſa, ſi non ſiccati iuncta ſit: humida verò qualiſcunque, profluuiorum eſt cauſa, inter ſanguinea enim membra, vt ſunt cor, pulmo & iecur, maxima eſt coniunctio. Pulmone enim vitiato cor patitur: vnde venæ omnes & origo venarum iecur, grauiter afficiuntur. Dico ergo profluuium alui eſſe malum in his morbis, quoniam ſignum eſt quod vel iecur malè affectum eſt, vel ventriculus: nihilo melius ſi perperam grauata natura tẽtet ſe exonerare per eum locum, & ſi materia concocta ſit, magno virtutis diſpendio, pauciſſimi ſic liberantur.

APHORISMVS XVII.

LIppientem alui profluuio corripi, bonum.

COMMENTARIVS.

CItra ſuſpicionem affecti iecinoris ex lippitudine aduenit alui profluuium, ſimiliter affectus ventriculi. Sed ſi profluuium incidat, contingere ſolet materia, quæ ex iecore ad caput aſcendebat, ad inteſtina relegata: quod accidit, quoniam materia ea miteſcit: aut quoniam viæ quæ antea occluſæ erant, ad inteſtina tendentes, ſunt reſeratæ: vel quia auxiliis prohibita materia ne ad caput aſcẽderet, violenter retroacta ſit ad iecur, & ex eo ad inteſtina, eſt ergo cauſa bona. quoniam reuellitur à decurſu in patientẽ locum materia. Indicant autem hæc omnia curandi rationem, cum opus naturæ medicus perfectè imitari poteſt. Debet ergo medicus naturam imitari, cum illa morbum ſanat, atque ea via quam medicus poteſt aſſequi. Ideo & hic Aphoriſmus præcedentem ſequitur: docens, contraria ratione, licet in eodem morbi genere, contrarium effectum conſequi.

Plurimum autem poteſt purgatio in oculorum morbis, & longè præſtantior eſt ſectione venæ: quoniam humor qui ad oculos deriuatur, licet per venas deſcendat, rarò tamen eſt ſanguis, ſed potius bilis aut pituita, aut ichores, vehementius reuellitur, nec adeò ægrum debilitat: quia tamen oculi breui tempore magnas incurrunt calamitates, tum ob contentorum teneritudinem, tum ob multiplicem compoſitionem, & ob locorum anguſtiam & operationis nobilitatem, ſæpe præſentanea auxilia ſunt neceſſaria, inter quæ eſt ſectio venæ. Atque eam ob cauſam medicamẽtis opus eſt validiſſimis in huiuſmodi morbis: & quoniam neceſſarium eſt prius totum caput purgare, atque ante illud & vniuerſum corpus: quæ omnia tum ob id quod purgatur, tum ob multiplices operationes, longo tempore indigent.

ὀφθαλμίας, vocant Græci lippitudines, atque hæ duplices, humidæ, quæ minus malæ & ſiccæ, peiores, quòd humor in oculis contineatur. Diximus autem de hoc in tertia particula. Morbus hic fuit familiaris Horatio: Aphor.11.12.

Hic oculis ego nigra meis collyria lippus.
Illinere. — Traducitur & ad fauces. Plautus in Curculione:

Os amatum habeo, dentes plenos, lippiunt fauces fame.

Etat ſanè alius morbus lippitudo, apud Romanos, ab ὀφθαλμίᾳ Græcorum, quæ eſt inflamatio. Inquit enim Celſus libro ſexto, dum de oculorum agit inflammatione: Aſpritudinem autẽ inflammatio oculorum ferè ſequitur, interdum maior, interdum leuior: nõnunquam etiam ex aſpritudine lippitudo fit, deinde aſpritudinem ipſam auget. Quod etſi, nos alios ſecuti ſumus antea errando, noluimus tamen latêre quid eſſet lippitudo, quid, ὀφθαλμία. At lippitudinis futuræ ſignum eſt inquit Celſus libro primo: Si tempora ſæpe iiſdem dolent, & noctu corpora inſudant, & frons prurit. Eſt ergo lippitudo, pruritus cũ rubedine: & antequam pruritus ille vehemens ſequatur, aſpritudo appellatur, in qua palpebræ craſſæ ac duræ ſunt, & aſperæ, vnde aſpitrudo dicta eſt. Cap.16.ſen 16. Cap.6.

Excerptus eſt hic Aphoriſmus ex libro de Iudiciis, ſed & in libro de prædictionibus Coacis, verum additur. Sua ſponte prodiens: fieri enim poteſt vt per medicamentum adeò exagitetur corpus, vt etiam lædatur: ſuperuenire autem febrem, aut capitis dolorem cæcitatem indicat. Sed & febris mortem affert, quoniam dolor capitis tantam ſignificat eſſe materiam, vt neceſſe ſit oculos, antequã finiatur, corrumpi. Febris autẽ cũ ex eadẽ fiat materia, ex qua lippitudo, vt Ariſtoteles innuit prima Problematum: ea ſuperueniente indicat abundantiam materiæ maximã, quæ ſi in capite ſit, cæcitatẽ gignit: ſi in toto, mortẽ: in vtroq; vtrũq; vt ibi dicebat Hippocrates. Sed ſi materia lippitudinis febrẽ tranſeat Pag.5. Pag.10.

hoc

hoc bonum eſt, nam lippitudo ipſa finitur, vt ibidem etiam docet, ὀφθαλμίας, ergo Græci tumores appellant oculorum; libro de Glandulis. Dicebat in libro de Viſu: Ad lippitudinem annuam & popularem conducit purgatio capitis & ventris inferni. Et ſi opus habeat, ſanguinis detractio ad quoſdam huiuſmodi dolores confert, conferunt & cucurbitæ circa venas affixæ: cibus modicus, panis, & aquæ potus. Verùm (ſubiungit) poſt acria medicamenta: quæ ad dolorem illinuntur, cataplaſmata imponere poſt dolorem conducit. Ex quo apparet ὀφθαλμίαν eſſe tumorem cum dolore, id eſt abſceſſum, qualiſque ſit illius cura. In ſexto Epidemorum hoc habet: Tumores in palpebris relicti, dum alia circum circa gracileſcunt, recidiuas faciunt. In extremitate vero ſubrubicundi, duri & valde tenaces, & inſurgentes ac inhærentes in his ſunt, velut Pharſalio Polymedi erumpentes tumores aut liuores in lippitudinibus aut vlceribus, quia ſigna ſunt vbi loco, in lippidinibus habet ἐν ὀφθαλμίῃσιν: vt videatur in ophithamia ſuperuenire poſſe tumores: generaliuſque eſſe apud Græcos nomen, quàm lippitudo apud Latinos, non aliud omnino, lippitudo enim aſpritudine terminatur.

Pag. 5. Pag. 2. Sect. 7 fere tabella parua.

Pag. 10. Sed poſtquam in ſecundo Prædictionum dixit ὀφθαλμίας, eoſdem habere circuitus, quos & febres, lippitudines autem etiam annuæ ſint, apparet lippitudines non eſſe ὀφθαλμίας.

APHORISMVS XVIII.

Veſica diſciſſa, aut cerebro, aut corde, aut ſepto, aut aliquo ex tenuioribus inteſtinis, aut ventriculo, aut iecore, lethale eſt.

COMMENTARIVS.

Verbum διακοπέντι, Galeno & Philotheo teſte, profundius diſciſſum ſignificat, Sed ego mâlo legere ſolum diſciſſa, tum quia dictio illa non propriè id decernit; tum quia ſenſus Hippoc. peruertitur. Nam etſi per Lethale, quod plerunque mortem affert, intelligas, etiam non profunda vulnera in quocunque horum membrorum lethalia ſunt. De corde enim palàm eſt, & ipſimet fatentur, non plerunque ſolùm, ſed ſemper, vulnera mortem afferre, de cerebro etiam rariſſimè contingit, vt vel exiguo vulnere tactum mortis cauſam non afferat, corpore partim reſoluto, partim conuulſo, iecur quoque qua parte profundius mortem affert, eadem etiam vel exiguo vulnere, licet non tam celeriter: ventriculus verò, & gracilia inteſtina atque veſica potius ob conſenſum neruorum & cerebri: & quia non coaleſcunt, mortem afferunt, quàm ob profluuium ſanguinis vel ſeparationem partium, vnde etiam in ipſis parua vulnera lethalia ſunt. Quod ſit lethale pro omnino mortem inferente intelligas, neque illum horum membrorum præter cor (quod, vt dixi, vel exiguo quantumcunque vulnere certam mortem affert) profundius vulnerum certæ mortis cauſam præbet. Recitat Galenus, Smyrnæ in Ionia vulneratum in ventriculo cerebri adoleſcentem ſuperuixiſſe: quod etiam ad miraculum refert. De duobus aliis in Commento refert, quibus etiam Smyrnæ cerebrum diuiſum fuit, & ſuperuixerunt: ſi tamen ambo cerebri ventriculi diuidãtur: dicit in octauo de vſu partiũ momẽto ſuper viuunt Braſauolus autẽ de hoc ſermonẽ habens, inquit: Nos autẽ in cerebro vulneratis mira vidimus, in vno primùm, qui patriciis Valengis ſeruiebat, tanta enim illi cerebri ſubſtantiæ quantitas exiuit, quantum eſt gallinæ ouum, tamen euaſit: licet deinceps probè loqui & expeditè non potuerit: ſtupidus quoque & ineptus reliquo vitæ ſpacio, quod tamen triennium non exceſſit, ſuperuixit. Alium vidimus ex Corſica militem, cui fermè capitis dimidium cum ſua cerebri portione ablatum fuit, conualuit q; ſed neque recordabatur, nec loqui poterat, ſed ſtupidus nihil ad propoſita reſpondebat: ſtercus & vrinam demittebat in lecto, nec comedebat niſi quæ in os imponerentur, infantis omnino mores habens: cumque à ſociis in patriam deduceretur, neſcio an ſuperuixerit. His itaque viris credo ob doctrinam, non ſecus ac mihi: neque fuerunt aut ſunt, quales aliquando in patria inueni, qui neque per ſe inuenerint: & mihi quærenti, & in publicum vtilitatem inſudanti, canum more obſtrepuerint. Atque ex his non omnes (ſunt enim & probi) ſed vnus mortalium peſſimus, alter paulò melior: quo etiam factum eſt, vt cum antiquo tempore, & nuper, vt recitaui, Ferrariæ induſtria ac diligentia medicorum euaderent, etiam præciſo cerebro: apud nos neque membranis vulneratis, imò ne oſſe capitis profus (res incredibilis) ferè omnes pereunt. Cui rei cum bono publico, quòd cauſam intelligam, vellem occurrere, obſtitêre quidem, nolebamque laboris ac induſtriæ meæ gloriam & fructum ad imperitiſſimos tranſire, ne me vel participe facto. Quod ego intelligens, quamuis forſan aliis ſecus videatur, nec probi hominis lege, nec Chriſtiani teneri, exiſtimaui vt peſſimis ac malignis viris talia communicarem. De probo viro non dicam, quando nec Chriſtianus, qui probo viro non ſolùm melior eſt, ſed ſimpliciter optimus, non tenetur. Inquit enim Lucas, de Chriſto loquens: Non potuit niſi pauca miracula in patria ſua facere ob incredulitatem (vt vocabulo Iuriſconſulti vtar) eorum. At non potuiſſe ob id nemo dubitat, cum fide illorum vis Chriſti haud indigeret: immerentibus ergo indignum exiſtimauit. Sed ad ordinem redeo. Neque iecoris vulnera etiam magna, teſte Galeno, prorſus mortalia ſunt, imò præciſa extrema parte effatu digna aliqui ſuperuixerunt: quoniam in his neque præ dolore, neque ob aliud mors, quam ob ſanguinis exitum contingit. Quamuis Braſauolus recitet, duos Ferrariæ à ſe curatos periiſſe ex vulnere iecoris: alium repentè ex vlcere, quod ad ſuppurationem peruenerat: aliũ ex calce equi in iecoris gibba percuſsũ, vt ex diſſectione apparuit. Vt cõcludat, omnia vulnera & vlcera iecoris, quod

quod ad experimentum attinet, lethalia eſſe.

Forſan aliquis nos inſimulabit, quòd amicitiæ cauſa Braſauoli experimenta in medium adducam: verùm decipitur, nam hominem nunquam è facie noui, nunquam epiſtolam ab eo accepi, vel illi ſcripſi. nunquam quod ſciam, ille vllo in opere ſuo, quod multi, quibus debeo, imò omnes faciunt, me inſeruit. Sed cùm in publicam, vt dixi, vtilitatem ſcribam, in his quæ mihi videre non contigit, eorum teſtimonio vti cogor, qui experimenta multa, & cum iudicio ſcripſerunt. Quod & ſi idem feciſſet Fuchſius, nec adeò ſolis antiquorum verbis interpretandis incumberet, aut Cornarius, amicus noſter A. Veſalius, quod mihi ex vſu foret, ab illis ſumerem, modò pari iudicio & diligentia ſcriberentur. Itaque vt ad rem redeam, & parua iecoris vulnera non ſunt abſeque vitæ periculo & grauiſſimo, & magna, niſi aliquod vas magnum fuerit diſciſſum, non omino ſine vitæ ſpe eſſe poſſunt: in veſica verò & inteſtinis gracilibus ac ventriculo par fermè eſt ratio niſi quòd cum hæc ſint pura vaſa, & tenuia, non ob magnitudinem vulneris fiunt maximè lethalia: ſed multum intereſt, an tranſuerberentur, quoniam tunc nec excrementa contineri poſſunt: nec ſi non contineant, conſolidari: nec ſi tranſmittant, perpetuò ſuperuiuere homo poteſt, ob id ſi quid horum ita vulneretur, interit homo fermè ſemper. Tantum verò abeſt vt magnitudo vulneris offendat, vt ſic vulneratis quanto anguſtius ſit foramen, citius & certius pereant, ſimiliter, etſi valde amplum: mediocria, ſecuriora. Hæc igitur, non vt Galeno contradicerem, & antiquis: ſed vt Hippocratis ſententiam, quæ veriſſima eſt, rebus ipſius accommodarem. Quòd ſi quis obiiciat, ſic intellecto lethalis nomine non fuiſſe aſſcribendum cor, quod ſemper vulneratum mortem affert: Reſpondemus, Hippocratem hîc ſolùm oſtendere, quæ membra vulnerata mortem afferre ſoleant: nec ſi certò cor ineuitabilem afferat, ob id falſum eſſe illius dictum, cùm vulnera omnium illorum membrorum lethalia dicat: falſum tamen dicturum fuiſſe, ſi horum omnium vulnera, quamuis profunda, certò lethalia dixiſſet, verum & ex his clarum eſſe, hæc vulnera quo profundiora fuerint, maiora, aut punctim illata, eo eſſe lethaliora, quandoquidem toto genere iam lethalia ſint.

Braſauolus his membris alia quinque adiicit: fellis veſicam, cordis inuolucrum, pulmonem, lienem, & medullam dorſi prope cerebrum. Celſus libro quinto addit, pulmonis medium, renes & venas atque arterias magnas circa fauces, ac ſpinalem medullam: lienem verò, & veſicam atque vterum, & craſſiora inteſtina, ac cerebri membranas inter membra magni periculi collocat. Nos in Antonio Olgiate ablatam partem pericardij vidimus, & ſanatus eſt: ſed ſuſpiria alta ducebat, nec multis annis ſuperuixit, functio tamen cùm ignobilis ſit, mortem non neceſſariò infert. Quatuor enim modis membra ſanciata mortem inferunt: vel neceſſitate officij, vt pulmo: vel præſtantia naturæ, vt cor: vel ſanguinis profluuio, vt iecur, arteriæ magnæ & venæ vel ſymptomat m prauitate, vt neruoſa, ventriculus, veſica. Nam quòd inſanabilia ſint, ridiculum eſt dicere lethalia, oſſa enim & cartilagines & ligamenta ſic vulnerata mortem inferrent. Pericardium ergo non per ſe lethale eſt, ſed quia vulnerari non poteſt, quin multa alia membra nobilia lædantur. Ex pulmonis vulneribus neminem ſanatum vidi ad hanc vſque diem, non tam morbi magnitudine, quàm (vt rectè Galenus hîc inquit in Commento) quòd medicamenta commodè illi adhiberi nequeunt. Antiquo tempore ſanabantur, vt colligitur ſecundo de Morbis, etſi Hippocratis liber ille non ſit, vſtione: nunc, vt dixi, auaricia medicorum, & negligentia Principum talia amiſſa ſunt, nec mihi licet chirurgi officio fungi: ſcientia autem abſque experientia in talibus nulla eſt. Antiquo ergo tempore medium ſolum pulmonem, nunc totos pro lethalibus ſubiicere oportet. Indicio etiam eſt, quoniam Celſus vt medium pulmonis, ita pulmonem connumeraſſet inter lethalis offenſæ membra. Tunc enim & ob gladiatorium munus, & ob frequentia bella non rarum erat exemplum, quinimò tanquam de re notiſſima Celſum locutum fuiſſe credendum eſt. De liene & veſica fellis non tam facilè adducor, niſi quia perperàm nunc omnia tractentur. Nam ratio vix ſubſcribit, niſi vas in liene aut veſica fellis pertundatur. Atque ſic veriſimile eſt, humore effluente poſt diuturnam tabem eos mori, vt forſan ita melius ſit dicere. Eadem autem ratione, qua de veſica vrinæ locutus Hippocrates, intelligendum eſt de fellis veſica. Et cordis inuolucrum his meretur adnumerari, cùm vix vulnerari queat, quin aliquod etiam nobiliorum membrorum lædatur. Et pulmo ac lien ob curandi difficultatem, & artificum imperitiam & ſpinalem medullam: quam Hippocrates prætermiſit, quoniam reſolutionis, non mortis prima & principalis cauſa ſit: renum verò & venarum atque arteriarum magnarum non ſimpliciter lethales eſſe, ſed cum aliqua adiectione, velut venas & arterias interiores magnas, & renes profundius læſos, & pulmonis medium, non pulmonem, ac talia.

Cap. 26.

Cap. 4.

Parum autem iuuat ſcire, quæ membra diſciſſa lethalia ſint, cùm non ſciuerimus, quando ſunt diſciſſa. Celſus omnium horum luculentius meminit libro quinto his verbis: Veſica vulnerata dolent inguina, quod ſuper pubem eſt intenditur: pro vrina ſanguis, aut ex ipſo vulnere vrina deſcendit: ſtomachus afficitur, itaque aut bilem vomunt, aut ſingultiunt, frigus, & ex eo mors ſequitur. Cerebro autem, aut membrana vulnerata, quæ illum ambit, ſanguis per nares, quibuſdam etiam per aures exit, fereque bilis vomitus inſequitur. Quorundam ſenſus obtunduntur, appellatíque ignorant: quorundam trux vultus eſt: quorundam oculi quaſi reſoluti, huc atque illuc mouentur, feréque tertio vel quinto die delyrium accedit. Multorum etiam nerui diſtenduntur. Ante mortem autem plerique faſcias, quibus vulnus deligatum eſt, lacerant, ac nudum vulnus frigori obiiciunt: corde verò percuſſo

Cap. 26.

ſanguis

ſanguis multus effertur, venæ langueſcunt, color pallidiſſimus, ſudores frigidiſſimi, malique odoris tanquam irrorato corpore, oriuntur: extremiſque partibus frigidis matura mors ſequitur. Paulus addit, telum non in vacuum directum videri, ſed duriori ſubſtantiæ impactum: & nonnunquam pulſatilem motum edit: & ſi vulnus apertum fuerit, ſanguis niger effluit, animóque linquuntur ægri. At ſi ſeptum tranſuerſum percuſſum fuerit, præcordia ſurſum contrahuntur, ſpina dolet, ſpiritus rarus eſt, ſanguis ſpumans effertur. Ieiuni verò inteſtini, & ventriculi vulnerati communia ſigna ſunt, cibus & potio per vulnus exiens, præcordia indureſcunt, nonnunquam bilis per os redditur. Ieiuno tantum ſedes inferior eſt: cætera inteſtina icta, vel ſtercus vel odorem eius exhibent. Iecoris autem vulnerati notæ ſunt, multus ſub dextra parte præcordiorum profuſus ſanguis, ad ſpinam reducta præcordia, in ventrem cubandi dulcedo, punctiones doloreſque vſque ad iugulum, iunctúmque ei latus ſcapularum, os intentum, quibus nonnunquam etiam bilioſus vomitus accedit. Sin autem pulmo, ſpirandi difficultas, ſanguis ex ore ſpumans, ex plaga rubens, ſimulque etiam ſpiritus cum ſono fertur, in vulnus inclinari iuuat, quidam ſine ratione conſurgunt: multi ſi in ipſum vulnus inclinati ſunt, loqui poſſunt: ſi in aliam partem, obmuteſcunt. Si verò ſtomachus percuſſus eſt, ſingultus & bilis vomitus inſequitur. Si quid cibi vel potionis aſſumptum eſt, ea redditur citò. Venarum motus elangueſcunt, ſudores tenues oriuntur, per quos extremæ partes frigeſcunt. At liene icto, ſanguis niger à ſiniſtra parte prorumpit. Præcordia cum ventriculo ab eadem parte indureſcunt, ſitis ingens oritur, dolor ad iugulum, quemadmodum in iecore vulnerato. Renibus verò percuſſis dolor ad inguina teſteſque deſcendit, difficulter vrina redditur: eáque aut cruenta eſt, aut cruor effertur. Quod ſi vulua percuſſa eſt, dolor in inguinibus & coxis & fœmoribus eſt. Sanguinis pars per vulnus, pars per naturale deſcendit, vomitus bilis inſequitur. Quædam obmuteſcunt, quædam mente labuntur: quædam ſui compotes, neruorum oculorúmque dolorem vrgeri ſe confitentur, morienteſque tandem eadem quæ corde vulnerato patiuntur. Medulla verò, quæ in ſpina eſt diſciſſa, nerui reſoluuntur aut diſtenduntur, ſenſus intercidit: interpoſito tempore aliquo ſine voluntate inferiores partes ſemen vel vrinam, vel etiam ſtercus excernunt, hæc Celſus.

Lib.6. cap.88.

Verum Paulus inquit: Facile eſt dignoſcere, ſi qua pars nobilior ex interioribus percuſſa fuerit. Nos autem aduertimus peculiare ſignum eſſe, ſi aliquandiu viuat, febris rigorem, atque eum ſæpius repetitum eadem die: quoniam cùm materia non potuerit perfectè intra venas tam breui tempore putreſcere ſimul, & quia nerui læſi ſunt, & maximè in vulneribus neruoſarum partium rigor, natura materiam putreſcentem expellente, incidit: & quamuis febres ſudore ſoluantur, nihilo ſecius tamen recurrunt ob offenſæ magnitudinem. Contingit etiam hoc quandoque in cordis vulneribus nam non ſtatim ex his, vt quidam opinantur, intereunt. Braſauolus refert, abſciſſa parte mucronis cordis, animal per aliquod ſpacium viuere poſſe. Suemque in cordis cuſpide vulneratum, qui per horam ſuperuixit & comedit: & niſi iterum vulneratus fuiſſet, non tam breui interiturum. Quin etiam Galenus 2. de Decretis Hippocratis inquit: Victimas erepto corde in quibuſdam ſolitis ſacrificiis ariſque iam impoſito reſpirare, intentè clamare, fugere tantiſper donec per ſanguinis profluuium conciderint. Et quinto de Locis, vulneratos gladiatores in ſinu cordis ſtatim concidiſſe, maximè in ſiniſtro: in quibus verò vulnus non vſque ad ſinum penetrauerat, ſuperuixiſſe quoſdam non ſolùm per eam diem, ſed etiam ſequentem noctem, & rationis compotes, donec inflammatione oborta interirent. In his igitur etiam febris aduenire ſolet. Hi verò quibus calculus exciditur, ſanari poſſunt: quoniam non veſica, ſed illius collum ſecatur, neque neceſſe eſt febrem cum rigore illis oriri: ſed ſi oriatur, non bonum eſt ſignum, non tamen lethale, quidam enim ſeruati ſunt, nemo tamen abſque illa mortuus eſt.

Cap.4.

Cap.2.

Iam ergo ſententia Aphoriſmi declarata eſt, per quam intelligimus, quæ membra maximè lethalia ſint, primúmque cor eſt, inde cerebrum & iecur, velut principaliora, pòſt verò ventriculus & inteſtina gracilia: inde ſeptum tranſuerſum, & veſica. Pulmo ſimilitudine ſepti, medulla ſpinalis cerebri, veſica fellis & vterus, veſicæ vrinæ, renes iecoris, inter membra lethalia connumerari poſſunt. Sub ventriculo ſtomachus velut eius pars continebitur. Et ea vulnera quo profundiora fuerint, eo lethaliora abſque dubio. Quæ cæſim, quo maiora: ſed deteriora quæ punctim illata fuerint. Atque hæc ex Hippocratis ſententia, ſed ſi quis velit diligentius illum interpretari ex Celſo cum eius ætate & Romæ plurima experimenta haberentur, non ſolùm in præliis, ſed ex multiplici ludo gladiatorio, erunt ſic determinanda: Seruari non poteſt, cui baſis cerebri, cui cor, cui ſtomachus, cui iecinoris portæ, cui in ſpina medulla percuſſa eſt, cuique aut pulmo medius, aut ieiunum, aut tenuius inteſtinum, aut ventriculus, aut renes vulnerati ſunt: cuius circa fauces grandes venæ, vel arteriæ præciſæ ſunt. Vix autem ad ſanitatem perueniunt, quibus vlla parte pulmo, aut iecinoris craſſum, aut membrana, quæ continet cerebrum, aut lienis, aut vulua, aut veſica, aut vllum inteſtinum aut ſeptum tranſuerſum vulneratum eſt.

Cap.26. in prin. fere.

Reliquum eſt verò, quoniam Hippocrates, vt dixi, ex vno nos plura docere ſolet, vt videamus an idem quoque, quod in vulneribus dictum eſt, in vlceribus etiam ſit intelligendum: & ſi ita ſit, quæ peiora ſint vlcera aut vulnera, magiſque lethalia. Conſtat enim vlcera etiam abſque vulneribus fieri ruptis abſceſſibus, & ex humoribus erodente. Et vt vno verbo rem abſoluam, longè deteriora ſunt vlcera, quo ad ſanationem, quoniam ſenſim facta, & cum mala intemperie. Inquit enim Hippocrates: Morbi an-

 tiqui

tiqui difficilius ſanantur quam recentes. *Lib. de Locis in homine pag. 12.* Oportet autem ex antiquis recentes facere, vt ſanentur, vnde liquet, eum de vulneribus atque vlceribus loqui. Vulnera verò periculoſiora & magis lethalia, quia maiorem ſubitò mutationem in corpore faciunt, vnde dolores & conuulſiones oriuntur. Ex vlcerum conuulſione rari aut nulli omnino leguntur: ex vulnerum multi, ſimiliter de febre. Galenus de gallo & ſimia recitat, qui in corde ſcirrhum alter, alter aquam habuit veſicis contentam. Talia ſi violenta contingere poſſent, ſtatim occiderent animal. Cæſar Barbauara iam diu veſicam vlcere perforatam habet, noſtróque beneficio vitam ducit aliquot annis: qui ſi vulnus vlceri æquale ſuſcepiſſet, ne vel menſem implere potuiſſet. Vt verò lethaliora ſunt vulnera, ſic maiorem ſanationis ſpem habent, quoniam violenter inciderunt: vlcera autem vt ſanatione ſunt difficiliora, ita lentius mortem afferunt. Verum quoniam omnino ſanationis ſpe carent, abſolutè peiora ſunt. Eryſipelas quoque ad cutaneum vulnus referri debet.

APHORISMVS XIX.

CVm diſciſſum fuerit os, aut cartilago, vel neruus, vel genæ particula tenuis, vel præputium, neque augetur, neque coaleſcit.

COMMENTARIVS.

POſtquam declarauit membra, quæ diuiſa mortem afferunt: ſic docet illa quæ nec reſtaurantur, nec conſolidantur verè. At prior Aphoriſmus præcedenti continuabatur, ob id, quod antea locutus erat de his mẽbris, quę ex ſuperuenientibus ad bonum vel malum mutari poterant, at in his duobus de his loquitur, quæ mutari minimè poſſunt, nam primum genus ſi lædatur, mortem affert: ſecundum eſt inſanabile. Proponit ergo Hippocrates quinque genera partium ſimilium, quæ non augentur neque coeunt, ſicut in præcedenti ſeptem compoſita, ſeu quæ inſtrumenti vice funguntur. Hæc diſpoſuit Hippocrates per ordinem, non vt priora: ſiquidem os minus cartilagine, cartilago neruo, vt neruus minus gena, & gena præputio. Conatur Fuchſius, nihil veritus autoritatem Hippocratis, oſtendere ex Galeno libro Artis medicæ cap. 91. oſſa in pueris coaleſcere poſſe, ac verè reſtaurari, quòd mollia ſint, impedimentum autem reſtaurationis *Cap. 7.* ex ſiccitate oritur, vt etiam quinto Methodi. Secundum, eſt paucitas materiæ ſeminalis, quæ non permittit vt membrum tam citò reſtaurari poſſit, quin à carnis generatione præoccupetur, citátque Galenum in Arte medica, & in libro de Semine: licet non hanc *Cap. 11.* ſolam, ſed etiam aliam. Dicit enim in primo eiuſdem, Ariſtotelem redarguens, non conſolidari oſſa, nec neruos, carnem autem ſic: quia materia oſſis & nerui deeſt, quæ eſt ſemen: carnis autem ſuppetit, quæ eſt ſanguis. Sed hæc omnia falſa ſunt, præter id quod Hippocratem damnent. Primum enim oſtendimus in Contradicentibus, mẽbra omnia ex *Lib. 1. tract. 19.* ſeminis actione in ſanguinem generari: carnem autem ex ſanguine ipſo citra actionem ſeminis, ſed membrorum quæ ex ſemine generantur. Si igitur ſanguis perpetuò in corpore noſtro eſt, & ſemen etiam, non deeſſe poteſt materia reſtaurationis deperditæ partis, multo minus agglutinandi diuiſas ſi quæ ſunt partes, maximè cùm perexigua requiratur. Sed vt ibi docui, duæ ſunt cauſæ cur non reſtaurentur. Vna eſt, quia aliud eſt generatio, aliud reſtauratio. Cùm ergo membra ſint genita in ventre matris, quomodo poterunt iterum generari, ſi pereat pars? nebue enim modus eſt idem: in generatione enim partes extenduntur æqualiter, at reſtauratio fit per partem poſt partem. Et ita dico de modo reſtaurationis, nam illa fit in oſſibus concocto humore per multos menſes, ne dicam dies: quomodo ergo poterit tam citò materia illa perfici, tum maximè iam læſa particula atque detecta? Imò corrumpetur prius os, ſi non reſtauretur caro, aut aliquid ſimile: ergo prius præoccupabitur reſtauratio, aut corrumpetur. Quod ſi fieri poteſt hoc, & non factum eſt à natura, peccauit. At fieri poteſt: quoniam nil prohibet, ne materia ſeminis vndequaque confluat ad locum læſum, velut etiam ſanguis. Galenus ergo non excuſat naturam, ſed damnat, cùm dicit, in pueris hoc fieri poſſe, quia materia non deeſt: at cur non effecit id in iuuenibus, in quibus eſt abundantia materiæ abſque dubio ſeminalis, plus quàm in pueris? Et ideo dico, quòd dictum Hippocratis eſt verum. Et non conſolidatur nec os, nec cartilago, nec neruus, aut aliquid illorum prorſus, & hoc paulo pòſt videtur voluiſſe Galenus in eodem libro primo, vbi tres cauſas aſſignat, *Cap. 13.* quare venæ & arteriæ cùm ſemen ipſæ generent, omnino tamen à ſemine poſſunt reſtaurari. Prima eſt, quòd confertim illa materia, vt oporteret, non ſuppeditatur à natura: quæ ratio nulla eſt, vt nec reliquæ duæ, ſcilicet quòd non adeſt vis quæ format intus permeans: nec etiam calor vteri, quod ſi ita eſſet, quare ergo dubitat, an in pueris poſſint reſtaurari, cùm omnino non poſſint? Hoc vitium ei contigit, quoniam exiſtimauit omnes ſuas cogitationes eſſe aureas, & nihil debere perire quod non ſcriberet. Liquidò enim conſtat, nihil horum, vt Hippocrates dicit, poſſe augeri, nec coaleſcere. Atque in hac ſententia debuit permanere. Omiſit etiam, vt dixi, quartam cauſam à nobis adductam, de diuturna mora humoris neceſſaria, in loco vbi conſolidatio fieri debet, & ſimiliter quintam adductam, ſcilicet quòd in generatione totum fit ſimul perficiendo, & hic pars poſt partem. Dico tandem, quod non reſtaurantur oſſa, nec cartilagines, nec nerui: quia nerui non reſtaurantur, igitur multo minus reliquam, nam nec in ſenibus coaleſcunt, nec in nuper natis: quanto minus ergo augentur? nam præciſo neruo, ſi vel momento non cohæreat, ſenſus & motus perit: igitur dictum Hippocratis eſt manifeſtum. Forſan (quod expertus non ſum) ſi ſtatim partes committerentur, poſſet ſanari:

mini

non quia coaleſcat ex materia ſuperueniente, ſed ex propria ſubſtantia, quia vix quicquam ſenſile requiritur: ſed ipſa ſubſtantia coaleſcit ſponte. Hoc tamen necdum etiam ſum expertus, reliqua ſunt nugæ Galeni, ad terendum tempus fruſtrà.

Illud ſolum ſcire præſtat, quòd oſſa agglutinantur per materiam duram, & fit callus. Idem de cartilaginibus, & aliis, & cauſa eſt, quia materia quæ deberet tranſire in os, per longam coctionem cruda cogitur in callum, ideo res eſt clara: &, ſi non ſic conſolidétur, per carnem duram iunguntur & in venis ac arteriis, huiuſmodi conſolidatio vocatur à Galeno *ἀνένειτμα*: qui cùm profiteatur ſe non curare de nominibus, nullus tamen plura inuexit: adeò vt in oſſe diuiſionem, vocet fracturam: perforationem; cariem: in neruo autem conuulſionem, rupturam in muſculo, vulnus in carne, vt in de
Cap. 11. Cauſis morborum. Sed vult conuulſionem & rupturam eſſe citra vulnus, tertio Metho-
Cap. 1. di: & apoſpaſma in ligamentis, ſegma verò & thlaſma in vaſis & muſculis ex violento ictu. Præterea ecchymoſis, cùm rumpitur aliquid ex contuſione, & tumorem concipit ſeu in muſculis ſeu venis, quod etiam euenit ex anaſtomoſi, & eſt apertio oris venarum: at cùm vena eroditur, dicitur anabroſis:
Cap. 3. in princip. quarto Artis curandi. Diapedeſim autem dicit fieri reſudante ſanguine, vel ſi exigui va-
Cap. 1. ſis os aperiatur, quinto Methodi, vocant autem interpretes perſultationem, quinto de
Cap. 1. in initio. Medicamentis ſecundum locos. Docet autem in tertio de Symptomatum cauſis, quòd in diapedeſi non ſanguis, ſed ſanguinis ſerum ſolum tranſcolatur. Hanc curioſam & ſublimé diligentiam non vitupero, ſed quòd (cùm libet) ipſe vituperet pro arbitrio, non laudo: vt aliis nihil, ſibi omnia licere velit. Scribitur hic Aphoriſmus aliter primo de
Cap. 2. Pag. 5. Morbis in hunc modum: Neruus diſſectus
ſeu poſt medium. Pag. 5. non coaleſcit, neque veſica, neque aliquid ex tenuibus inteſtinis, neque vena ſanguiflua, neque tenuis genæ pars, neque pudendi pellicula. Hic poſuit, quaſi ambos Aphoriſmos ſimul, & hunc amplificauit. Libuit autem hîc multa prætermittere, vt intelligeremus de inteſtinis, quia neruea ſunt natura: & de venis, quòd ſint vaſa è ſemine. Multa hic coactus ſum dicere, quæ nollem propter Galeni importunitatem, nam ſi ſimpliciter dixiſſem, nec illius dicta redarguiſſem, nemo mihi ob eius auctoritatem credidiſſet: quandoquidem nec defuturos ſcio ad multos annos, qui non credant ob imperitiam. At contradicendo illi, cùm ille ſibi contradicat, mihi ipſi etiam videbor contradicere. At quanto plura dicenda eſſent, ſi non in Contradictionibus de his locupletius diſputaſſem: volo tamen præter morem meum hanc diſputationem totam in epilogum redigere: Nullum membrum quod ex ſemine fit, poteſt augeri, ſi vulneretur, aut coaleſcere. Sunt autem oſſa, cartilagines, ligamenta, membranæ, nerui, venæ quæ pulſant, & quietæ cutis præputij, & genarum ventriculus, inteſtina gracilia & veſica, tum cerebrum. Indicio eſt, quòd neruo diſciſſo per tranſuerſum ſenſus & motus ſecundum illum perit. Cauſæ aſſignantur quinque, Quòd ſint ſicca, hoc non eſt verum in infantibus, nec cerebro, nec venis. Quòd deficiat materia, ex qua genita ſunt, hoc falſum eſt, quoniam ſemen eſt in viris copioſum. Quòd non ſit copioſa in loco illo, quanta eſſe deberet, hoc eſt accuſare naturam: quia licet non adſit, poſſet tamen tranſmittere pro opportunitate ad locum. Veræ igitur cauſæ ſunt, quòd tempus deeſt ad longam coctionem: & quod formatio ſit tota ſimul, quoad figuram, & ſenſim quoad craſſiciem & perfectionem: & in augmento reſtaurationis fit ſenſim ſecundum figuram, & tota ſimul ſecundum quantitatem & perfectionem: & has duas cauſas Galenus omiſit. Duas alias cauſas adducit veriſimiles, quæ tamen falſæ ſunt. Vna, quòd vis illa quæ format, penetrat in totum, dum infans eſt in vtero matris, & in reſtauratione non adeſt: & alia, quòd in generatione adeſt calor vteri, qui non poteſt adeſſe tempore reſtaurationis, & non recordatur, quòd talia membra creſcunt per totam adoleſcentiam, & tamen non ſunt in vtero: & ſi vis, quæ fingit, eſt in eis, quid prohibet quod ad hoc attinet, ne poſſit etiam in vulnere augere quod periit, ſi non aliunde cauſa eſt impedimenti? Ex ſeptem igitur cauſis, quæ aſſignari poſſunt, quinque, quas vidit, falſæ ſunt: quæ veræ cauſæ ſunt, & ſunt duæ, eas non vidit. Hippocratis ſententiam corrumpit: & quòd dicit, falſum eſt, vel etiam ipſo teſte. Vnum, quod rectè adiicit, non præteribo, ſcilicet quod in genis & præputio cutis non coaleſcit, non ſolùm ob naturam nerueam, ſed quòd labia vulneris in huiuſmodi partibus multùm diſtare ſolent.

APHORISMVS XX.

SI in ventrem ſanguis præter naturam effunditur, neceſſe eſt ſuppurari.

COMMENTARIVS.

QVum dixiſſet in præcedentibus, quòd membra illa diuiſa mortem afferunt, alia ſunt inſanabilia: hîc docet, quid eueniat cùm ſanguis diuiſo membro in ventrem collectus fuerit. Colligitur autem trifariam, cùm è venis exierit, vel in concauitate magna, vt pectoris, ventriculi, vteri: vel parua, vt in ecchymoſi, ſcilicet inter muſculos: vel in minutiſſimis concauitatibus muſculorum, vt in phlegmonibus tantum, pariter aliarum partium. Vbicunque ergo collectus fuerit, neceſſe eſt ſuppurari, id eſt corrumpi, nam non ſuppurant particulæ, cùm copioſus fuerit, & ipſi cauæ, ſic vt in verum pus ſanguis tranſmutetur. Scribitur tamen hic Aphoriſmus primo de Morbis aliter: Si ſanguis ex *Pag. 2.*
vulnere aut vena effluxerit in ſuperiorem ventriculum, neceſſe eſt ſuppurari. Ex hoc exemplo regulam fecit generalem, ideo enim corrumpitur, quia cùm non poſſit fluere, cogitur & congelatur, ideóque putreſcit. Dixit autem præter naturam, propter eum qui

in

in vteros deſcendit, nec tamen corrumpitur. Et rurſus in eodem: Si contingat vt craſſarum venarum aliqua ſaucietur, & ſanguis introfluat ac euaneſcat, ſuppuratus fit. Vnde mihi videtur demonſtratio in hoc conſtare, quòd cùm ſanguis fluit ex vena magna in concauitatem, congelatur totus, aut pars: ſed vbi ventres, ibi calor magnus: & vbi calor magnus, facit ſuppurationem: & ideo patet veritas Aphoriſmi, nam ſi flueret in inteſtina, non ſuppuraret: nec in renibus nec in veſica ſuppurat. Intelligit ergo de ventribus, qui ſunt tres: capitis, pectoris, & naturalium membrorum, in omnibus his neceſſe eſt vt ad ſuppurationem deueniat, niſi per vomitum ex ventriculo reiectet. Cum ergo hoc litera doceat, verba illius vnde accepit, & ſenſus oſtendat, manifeſtum eſt non debere diſtorqueri bifariam, & per ventrem intelligendo cauitatem omnem, & per ſuppurationem quamcunque putredinem ſeu corruptionem, nimis enim durum eſt in eodem dicto bis committere ſolœciſmũ: neque enim ſchema eſſe poteſt, aut tropus. Sed vt ad rem redeam, cum ſanguis diutius in ventre aliquo, etiam in vteri concauo retinetur, in pus tranſit, tametſi non omnino præter naturam ibi conſiſtere videatur. Dicebat Hippocrates in libro de Natura pueri: vbi lunares purgationes quinque aut ſex menſibus in vtero retinentur, putrefactus in pus tranſit: & quibuſdam etiam pus exit, quibuſdam tuberculum circa pudendum excitat. Non ergo impropriè locutus eſt Hippocrates.

Pag. 10. Pag. 3.

APHORISMVS XXI.

IN inſanientibus ſi varices vel hæmorrhoides ſuperuenient, inſaniæ ſolutio.

COMMENTARIVS.

PAlàm eſt hunc eſſe ex genere decimiſeptimi Aphoriſmi, cum ex his quæ ſuperueniunt iudicium ſit. Eſt autem varix, vt colligitur ab Hippocrate libro de Vlceribus venarum in cruribus tumor. Adiiciam autem quæ ibi dicit: At vbi varix ineſt in tibia aut conſpicuus, aut in carne, & tibia eſt nigra, & videtur habere opus ſanguine ab ipſa defluente: talia nequaquam pertundere oportet, plerunque enim magna vlcera ex fiſſuris fiunt propter varicis influxum: verum varicem ipſum aliàs atque aliàs compũgere oportet, vbi opportunum eſſe viſum fuerit. Antea verò deſcripſerat tumores in pedibus, qui ab influentibus venis fiunt, nec cataplaſmate ſedantur, ſed curam eandem, penè ſimilem docet, ſcilicet compungendo: nec tamen vult eſſe varices. Vt varices ſolùm appellet, cum cutis tumet cum nigrore, atque id accidit modò plenis venis in ſuperficie, modò in profundo. Dicebat in libro de Aëre, aquis & locis, vnum ſingulare, loquens de his qui paluſtres ac lacuſtres aquas, ſed ſtabiles, bibunt, quas neceſſe eſt calidas eſſe, craſſas ac male olentes, vi ris varices & vlcera in tibiis accidunt: quare fieri non poteſt, vt ſic longæuæ naturæ ſint, ſed ante tempus ſeneſcunt. Varices ergo cum ex humore craſſo & melancholico accidant, tranſlata in oppoſitum materia inſaniam ſoluunt. Differt autem inſania à ſtulticia, ſtultos enim vocamus, qui aliquando aberrant grauiter: inſanos autem, qui propemodum in erroribus perſtant, adeò vt inſania ſit perpetua ſtulticia: ſtulticia, temporanea inſania. Sed cur etiam ſoluant gibboſitatem, vt in libro de Articulis: Verticula verò ſpinæ quibuſcunque in gibbum trahuntur, ex morbis pleraque vt ſoluantur, fieri non poteſt: inſuper & quæ ſupra ſepti tranſuerſi iuncturam gibba fiunt, quæ verò infrà, eorum aliqua ſoluunt varices in cruribus orientes: magis autem varices illæ, quæ in vena iuxta poplitem fiunt, quibuſcunque gibboſitas contigerit, eam ſoluunt, fiunt autem & in vena circa inguina. Galenus ea in parte expoſuit, varices fieri ex humoribus melancholicis, nonnunquam ex aliis craſſis humoribus (ſcilicet crudis) & quæ in venis crurum, quòd latiores ſint, maiores eſſe, & ab humore craſſiore: quæ in poplitibus, anguſtiores, cum ſint à tenuioribus, ideò & ob diſtantiam maiorem, & quòd tenuior ſit humor, ſalutis magis ſpem afferunt. Nec eſt idem hæmorrhoïdas & varices ſponte oriri, aut aliis morbis ſuccedere, nam ſponte natæ varices, vt dixi, breuem vitam ſignificant, ſi ex inſania fiant, aut gibboſitate, non idem: quod in omnibus eſt obſeruandum. Dicebat etiam ſecundo Epidemiorum: Vocis gracilitatem ſoluit varix ad ſiniſtrum & dextrum teſtem: abſque horum altero fieri non poteſt vt ſoluatur. Magni, calui, balbi, gracili voce præditi, boni. Morbos autem habent balbus, aut caluus aut gracili voce præditus, aut hirſutus, vehementer atrabilarios. Conſenſus igitur cum ſit & ex materia, quæ melancholica eſt, & ex loco genitalium cum membris anhelitus, liquet, depulſa materia ſolui morbum. Diximus autem de hoc, cur aliter ſolui non poſſit, loco ſuo: dicemus autem & de hoc paulo pòſt.

Pag. vlt. Pag. 6. Pag. 5. Pag. 6. 3. de Artic. Com. 4. Sec. 5. Aphor. 33.

APHORISMVS XXII.

QVæcunque rupta ex dorſo ad cubitum deſcendunt, venæ ſectio ſoluit.

COMMENTARIVS.

NOn ſolùm deriuata à natura dicit, ſed per artem ritè ſoluunt morbos, cuiuſmodi in hoc deprehenditur exemplo. Antea enim de ſolutionibus, quæ à natura fiunt dixerat. Quomodo autem fit ruptio, libro de Flatibus apparet, dum inquit: Cum violentia quadam inuicem diſcedunt, & finduntur carnes, fiſſuram ſubtercurrit ſpiritus, ac dolore affligit: dum autem ipſi flatus carnes prægreſſi, meatus corporis rarefecerint,

Pag. 5.

reſecerint, ſequitur poſt flatus humida ſubſtantia, cui viam iam antea aër præſtrauit. Irriguo itaque corpore ab ea facto, liqueſiunt carnes, tumoréſque in ſuras deſcendunt, atque morbus fit, qui aqua intercus appellatur. Hic ex ruptura generationem pituitæ albæ declarat. Sed antea rupturam ex venis docuit, dicens: Sanè contingit citra ſpiritum rumpi: nonnunquam ſponte, & nonnunquam propter dolores. Sponte quidem, cum aër vltrò intra venas receptus, ſanguinis meatus coarctat. Multitudine namque ſua compreſſus ſanguis meatus perfringit, qua eius copia maximè prorumpit: effuſione autem facta venæ rurſus ſpiritu complentur, & ex eo dolor ſequitur, neceſſe eſt enim affectum locum ſpiritu occupari. Quod etiam in primo de Morbis eſt, Pag. 9. & clarius, dum inquit: Quibuſdam, cum debiles facti fuerint tractus, in carnibus aut venis non ſuppurant, ſed fiunt diuturni dolores, & vocantur ruptiones. Docet etiam, quantum interſit inter ruptionem, ruptámque venam, cum laceratur diſtenta, ſanguineque in carnes effuſo, vel confertim in pus tranſit: vel ſi tenuis ſit ſciſſura, poſt tempus vt omninò ſuppuret. Et in Coacis prædictionibus ait, ex ruptura craſſarum venarum. Pag. 13. Et in libro de Locis in homine: A ruptura febris non amplius corripit, quàm per tres aut quatuor dies: ſi verò corripiat, & quis putet ſe à ruptura, ab alia ſanè quapiam cauſa corripitur, & non oportet ipſum tanquam à ruptura curare. Quid intelligat per ruptum, habet ſecundo Epidemiorum: Pe- Sect. ctinum ruptiones, quæ quidem circa pubem fiunt vtplurimùm ſtatim, ſunt innoxiæ: Quæ verò paululum ſupra vmbilicum in dextra parte, hæ doloroſæ ſunt & anxioſæ, & ſtercoris vomitum inducunt: velut etiam Pittaco accidit. Fiunt hæ à plaga, aut vulſura, aut alterius inſultu. Vult ergo per ruptum, quod ex ruptione fit, intelligere: quod cum deſcendit, ad cubitum ſecta vena diſſoluit dolorem, & materia quæ in muſculos fluebat auertitur: atque ſic ſtatim ſoluitur morbus. Palàm autem eſt, illum in Epidemiis de ramicibus ſermonem habuiſſe. Pag. 6. Quæ etiam rupta intelligat, docet in libro de Internis affectionibus.

APHORISMVS XXIII.

SI timor atque mœſtitia longo tempore perſeuerent, tale eſt melancholicum.

COMMENTARIVS.

GAlenus amplificat ſtatim dictum: Quoniam ſi abſque cauſa fuerint, etiam quòd non ſint diuturna, melancholiam præſagiunt. Sed ſi cum cauſa (modò ſcilicet ea non adſit) diuque perſeuerent, etiam melancholiam prænunciant: quod ſe experimento didiciſſe affirmat. Sed quid ſi cauſam habeant dubiam? Certè natura hominis in hoc conſideranda eſt: mulieres enim & pueri magis timent quàm pro ratione. Et certè timor præter omnem rationem ſolus eſt ſignum melancholiæ. Cum ergo addat, Longo tempore: etiamſi non omnino ſit præter rationem: mœror autem debet eſſe plus quàm pro ratione timoris, atque is melancholiam ſignificat: vnde autem in melancholia fiat timor, dictum eſt aliàs. Illud etiam conſiderandum, an poſſit eſſe Lib. 6. Contrad. 55. melancholia ſine timore? Etenim ſi ob nigredinem fieret timor, eſſet omnis melancholia cum timore. Certum eſt autem aliquam eſſe melancholiam cum audacia & furore. Dubium eſt etiam, an Hippocrates loquatur de ſigno, an cauſa. Celſus putat illum Lib. 2. c. 7. de ſigno potius loqui: & addit vigilias, vt ſint tria ſigna quæ ſeparari nequeant, quod Braſauolus obſeruaſſe affirmat. Videtur ſanè omnis melancholia eſſe cum timore: verùm quam vocant maniam, non perpetuò, ſed cum furore: & hoc eſt quod dixit Princeps: Cúmque melancholia compo- 1. 3. Tract. 4. cap. 18. in princ. nitur cum rixa & ſaltu & contentione ſeu pugna, mutatur eius nomen, diciturque mania. Et ſpecies illius licet ſint numeroſæ, magis tamen famoſæ ſunt quinque: Melancholia, furor, amor, rabies, & hydorolcos: quam Princeps vocat Cutbut, Græci Lycaonem, id eſt, lupinam. Sed hydorolcos rectius dicitur, quòd ſit riuulorum araneus quidam in ſuperficie aquæ ſtans, venatúrque muſcas: nec vnquam eandem viam tenet, ſed per vias diuerſas graditur, vt faciunt qui laborant hoc morbo, nam quoties alicui occurrunt, declinant ab eorum occurſu, atque ita per aliam viam incedunt, & allidunt pedes lapidibus, & ambulant tota nocte, amantes ſolitudinem. Et eſt morbus ſimilis rabiei in pluribus: ſed rarò occidit, vt illa ſemper. Rabies verò eſt omnium ſpecierum peſſima, & vix vnquam ſanatur, & de ea locuti ſumus in quarto de Secretis: nunc autem dicendum eſt, quantum ad cognitionem morbi pertinet. Et eſt, quòd omnes Sec. 9. morbi praui valde, & qui non multitudine perimunt, ſunt ex genere atræ bilis, quod ad materiam attinet. Et hic humor abundat, quoties homo vel per ætatem vel per morbum vel venenum morti appropinquat: & corruptio hæc eſt multiformis, ideo diuerſis modis occidit. Et huiuſmodi homines triſtes ſunt, & poſt aquam formidant: quia canes illam formidant, à quibus vulnerati ſunt. Simile enim ſimile generat. Et interficit ob immoderatam ſiccitatem, coniunctam corruptioni & putredini: & corrumpitur humidum, quod eſt in ventriculis cerebri, ideo intra quartam diem occidit: & ægri conuelluntur, ac ratio multùm perturbatur, & propter hoc multùm refert, quòd quis in neruo vel in capite morſus ſit. Et hæc eſt cauſa, quòd aliqui facillimè ſanantur, & penè nullo auxilio, & aliqui nullo prorſus auxilio ſanantur. Si enim laborans humore atro & corrupto abundet, & canis ſit vehementer rabidus, & morſus in neruo vel capite vel cartilagine, & parum: aut nihil fluat de ſangeine, vix ſanatur. Et propter hoc Baldus noſtra

noſtra ætate Iuriſcultus, non ille Peruſinus; morſus à catulo ſuo, quem in deliciis habebat, mortuus eſt poſt quatuor menſes, Tridenti: quoniam venenum ſerò per cartilaginem permeauit, & rabies canis erat non vehemens. Et ſi morſus fuiſſet neruo infixus, qui eſt calidior & rarior, mortuus fuiſſet intra viginti dies, & ideo latitat vt non ſentiatur, quia iacet in humido membri ſeminalis, nec inficit ſanguinem. Et in effluxu multi ſanguinis eluitur ſpuma illa, ſicut ab aqua calida: & cum permeauerit ad cerebrum vſque corrumpit ſpiritus, & cerebri ſubſtantiam, & mouet conuulſionem, & occidit. Et hæc eſt cauſa quòd curetur ab igne candenti: & ſi eſſet venenum in arteriis vel venis, parum aut nihil prodeſſet.

APHORISMVS XXIV.

ERyſipelas ab exterioribus verti ad interiora, non eſt bonum: ab interioribus autem ad exteriora, bonum.

COMMENTARIVS.

SImile eſt hoc Aphoriſmo illi, Ab angina habito, ſi tumor fiat in collo, bonum. Etenim materia ad locum viliorem ſi propellatur, naturæ victoriam, robur ac rectam actionem ſignificat, vt ſit bonum, bonuſque effectus. Hoc igitur de materiæ genere eſt in illo de loco. Vt ſit ſenſus: Quacunque materia & loco, ſi ab intus ad extra protru-
5. Apho. 10. datur, bonum eſt. Diximus ſuprà, cum de trãſlatione anginæ ad pulmones loqueremur: nec pigebit ex libro Prognoſticorum addu-
Pag. 9. cere verba illa: Anginæ diuturniores, & ex quibus maximè euadunt, ſunt, ſi ceruix & pectus ruborem habeant, & eryſipelas ignis ſacri non intrò recurrerit. Et paulo infra: Securius eſt tumorem & ruborem, quàm ma-
Pag. 15. ximè foràs verti. Et in Coacis prædictionibus: Eryſipelas foràs quidem accedere, commodum eſt: intrò autem verti, lethale conuertitur autẽ intro, cum deliteſcente rubore pectus grauatur, & æger difficulter ſpirat. Quibus verò anginæ ad pulmonem vertuntur, partim in ſeptem diebus pereunt, partim per ſuppurationem euadunt, ſi non eductio pituitoſa ſurſum ipſis fiat: vt tres modos hîc declaret, & omnes geminatos. Primus eſt, intrò, & hic ſemper malus: & ſi ſit ad membrum valde vitæ neceſſarium, & materia praua, lethale eſt: ſin autem benigna, longum morbum, & ſi ab intus extra, ſemper bonum: at ſi materia benigna ſit, ſecurum Si verò fiat tranſlatio ad ſimile, tunc ſi ſit ab intus ad intus, & ex nobili in nobilius, lethale eſt: ſi in ignobilius, periculoſum tamen. Si autem in ignobile, membrum indifferens dici poteſt: ſi autem ex nobili in ignobile, bonum. De
Pag. 6. hoc autem in adducti Aphoriſmi expoſitione inferius dicemus, quem locum vt plenè præſentem intelligas, conſidere te oportet.

Aphor. 35. Eſt autem Dialectica regula, de qua ſæpe dixi, ad demonſtrationem vtiliſſima, ex ſpecie ad genus, cum ratio fuerit vniuerſalis. Velut, ſi eryſipelas fertur extrà, igitur materia à natura vincitur: igitur in quacunque materia hoc verum eſt. Sed quia facilius aſſumpta oratio ſenſu declaratur in hac materia, quàm in mitiore humore, ideo non fit petitio eius quod concluditur: ſed ſi intus feratur vt euacuetur per aluum, tunc ſi omnino fiat ſine maleſtia, bonum eſt: quia expulſio ad cutim, & tranſlatio, eſt ſignum mediocris dominij naturæ ſupra materiam, expurgatio perfecti, tertio de Criſi. At ſi cum aliqua moleſtia, tunc malum eſt: quia ratio finis licet bona ſit, eſt tamen motus ille periculoſus ob media. Ex quo patet, quantum aberrent medici, qui in huiuſmodi affectibus hominem purgant, adhuc ſtante fluxione. Nam nec tam tutò medicus hoc poteſt facere, vt natura cum vim afferat illi: nec ſcire poteſt quando perfectè concocta ſit materia, nec quàm lata ſit via, nec tam perfectè materiam ipſam educere poteſt. At dices: Eadem ratione periculoſiſſimum eſt, etiam mittere ſanguinem, nam trahemus materiam à ſuperficie corporis ad intima. Reſpondeo, quòd refrigeratur ex hoc ſanguis, nec attractio eſt adeò neceſſaria. Et ſi quis velit ſecuriſſimè pro vita agere, vtatur pluribus cucurbitulis, & magnis, cum profunda inciſione: & ſingulis diebus vtatur aqua lactis, cum tamarindis. Atque altera ratio curandi per venæ ſectionem multo eſt compendioſior? ſed aliqui interficiuntur.

APHORISMVS XXV.

QVi in febribus ardentibus tremores fiunt, delyrio ſoluuntur.

COMMENTARIVS.

VTinam Galenus nunquam Aphoriſmorum opus expoſuiſſet; nam & gloriæ ſuæ magis conſuluiſſet, & nobis minus inuidioſa foret hæc expoſitio: qui liberam nacti docendi rationem, non videremur nec illi contradicere, nec eum accuſare, quorum vno nobis inuidia conflatur, tanquam manes clariſſimi viri inſectanti: altero difficilius fidem integram aſſequimur apud illos, qui non perpenſis rebus, ſolùm ambitioni autorum celebriorum ſtudent: ſufficitque eis dixiſſe, hoc Galenus ſenſit, tanquam Galenus deus aliquis fuerit, & non homo multis modis impeditus, vt moleſtè loquar: cuius Opera & erroribus ſcatent, vt nullius alterius claſſici autoris, Neque enim Hippocratem, aut Ariſtotelem, vel Theophraſtum, vel Auicennam tot inuenies in locis lapſos, quod ſeu Dialecticæ ignorantia acciderit, ſeu ambitione & nimia lucri & honorum cupiditate, quod verius eſt, oſcitantur huiuſmodi tractauerit: ſiue ſtudio contradicendi & antiquis, & his qui gloria eo tempore florebant ſeu, quòd nimis ingenio ſuo fiſus, relegere, conſiderare ac caſtigare ſua ſcripta contempſerit, aut quòd malis principiis ac falſis innixus fuerit: ſeu, quod veriſimillimum eſt, omnibus his ex cauſis contigerit, adeò mendis

mendis totam artem compleuit, & veterum dicta peruertit, vt paucarum rerum cognitio abſoluta relinquatur. Quòd ſi quis inſpiciat inter reliquas expoſitionem huius præſentis Aphoriſmi, quam lacera, inſulſa ſit, ipſius Hippocratis non leui miſeratione commouebitur. Vnus vult, quòd de rigore loco tremoris loquatur: alius, quod dicat tremorem ſoluere febrem ardentem: quod ne Hippocrates quidem ſomniauit. Alius dicit, non debere dici Soluuntur, ſed iis delyrium ſuccedit: ad vnguem fermè contrario modo vertendo, vt ſi calidum dicat Hippocrates, non frigidum exponamus. Alius vult, vt pro Delyrio ſoluuntur, non ſolùm à tremore, ſed etiam à febre ipſa ardente ſit intelligendum. Coactus ſum inſanire cum inſanientibus, vt ſi poſſem, tandem vos ad ſanitatem reducerem: aliter enim intelligo, quàm ineptum ſit tot ſtulta commenta commemorare. Sed quod magis nos malè habet, eſt tremoris cauſa, à Galeno tanquam certiſſima & ex oraculo Apollinis habita, deſcripta.

1. de Sympto. cauſis c. 2.

Iam ergo videamus vnde tremor fiat. Dicit Galenus, fit ex duobus motibus contrariis: imo membri prægrauãtis inferius, altero facultatis ex aduerſo ſurſũ trahẽtis. Sed id eſt tremoris, qui contingit in ſenibus, qui aut morbus nõ eſt: aut ſi ſit, fermè eſt inſanabilis, at tremor qui fit in febrientibus, cum etiam, vt dicit Comicus, aduerſus octo aſtutos audaceis viros valẽtes tremunt, an ille motus erit ab imbecillitate? an tantum pondus additum eſt corpori illius, vt tremere poſſit tanto impetu? Nuper vidimus vxorem Io. Angeli de Monte, mercatoris diuitis, quæ in tremore adeò concutiebatur, vt tres viri illam continere non poſſent. An ergo hic tremor ab imbecillitate fiet? cum quo etiam cor ipſum vehementer palpitabat. Quantum res à re differt, hic fit in iuuenibus validis, ille in ſenibus imbecillibus: hic acceſſiones habet vt comitialis & conuulſio, ille continuus eſt hic veloci eſt cum motu, & vix contineri poteſt, ille lentus & exiguus, ac vix conſpicuus: hic ſi membrum quieſcat quomodolibet, nihilominus agitat membrum ipſum, nec ob id ceſſat ille autem ſuperpoſito tabulæ membro, non amplius hominem vexat.

Rogo vos qui hæc legitis, quantorum & qualium errorum talia cauſæ ſunt? cùm paucis antè annis dux velitum Zapanta in manus meas veniſſet, huiuſmodi morbo correptus, ſolùm ea vt reliqui faciunt cogitans, quæ ſcripſerat Galenus, ac toties repetierat per eadem, vt etiam in libro de Tremore, & primo in tertium de Morbis vulgaribus, tum alibi, ad ſatietatem vſque: non exiſtimaui aliam eſſe cauſam, atque ita incuratus remanſit: qui forſan ex his quæ ſcribentur, non leui lucro meo, incremento gloriæ, tum illius vtilitate, ſanari potuiſſet. At forſan occurres ex his, quæ ſcribit in libro de Tremore exemplo gerulorum, quibus ſub magnis ponderibus crura tremunt, quamuis alioqui robuſti. Sed, hoc ad rem nihil fit enim tremor, de quo Galenus loquitur, vel ſublatis viribus, vt in timore, ſenibus, ægris, poſt multam ſanguinis effluxionem: vel prægrauata magno pondere virtute. At cum neutro iſto-

Com. 4.

Cap. 3.

rum, quomodo fieri poſſit tremor ille à Galeno deſcriptus, non video. Cum verò Hippocrates tertio Epidemiorum dixiſſet, ab initio. Pythionem laboraſſe febre ardente, cum tremore manuum, hunc tremorem Galenus in repletionem neruorum traducit. Etſi dicat, pondus illud magnum in robuſto fingi poſſe, ex modica repletione in principio motus, velut de pondere in cuſpide lanceæ, & impedimento in hypomochlio: Reſpondemus, quòd vires tunc impeditæ non poterunt mouere cum tanta velocitate, & tanto impetu, vt in iſtis apparet: & etiam quia ſi ſic eſſet, motus ille tremulus eſſet ſolum ſurſum & deorſum, non in latera; & tamen hi mouentur plerunque in latera.

Sec. 1 com. 2

Dicemus ergo, quòd ſunt duo genera tremoris. Vnum, quod fit ab imbecillitate facultatis, & iſtud in ſenibus debilitatis: vel addito pondere membro, & eſt tardum, & cum parua concuſſione: & ſi membrum quieſcet, in loco debito ceſſat: & eſt aliud velox, quod fit magno cum impetu, & per acceſſiones contingit, & fit ex corruptione functionis motricis, non debilitate. Manifeſtum eſt ergo, quod fit etiam tertium genus ex his, ex vtroque ſcilicet miſtum. Cauſa igitur corruptionis iſtius functionis (poſtquam videmus, facilè ceſſare & reuerti) eſt vapor quidam ſtimulans & pungens neruos. Et hoc apparet ex duobus exemplis. Primum in conuulſione, cum fiunt illi motus inordinati ac repentini, ſimiles tremori, & etiam videmus, quòd ſi quis pungatur, tremit repentè: & ille tremor eſt motus validus. Ergo idem accidet, cum neruus ex vapore punctus erit. Sed dicetis: Cur fit continuus iſte tremor, ſi eſt à vaporibus? Dico, quod punctio illa fit ex continuo aſcenſu vaporum, & etiam, quòd membrum concitatum non poteſt quieſcere: ſed mouetur, ſicut etiam videmus in illis qui currunt: ſtimulata enim facultas, etiam ſublata cauſa ſtimulante, adhuc perſeuerat aliquandiu in motu. Ergo iſti vapores aſcendunt ad cerebrum: & nonnunquam etiam à cerebro, non ſolùm ad neruos, ſed etiam ad cor & ad pulmones tranſmittuntur, & inducunt palpitationem cordis, & ſpirandi difficultatem, etiam præter tremorem: vt contingit in illa vxore mercatoris, quæ iam triennio ſubiicitur huic affectui. Et fieri poteſt quòd ſit ex læſione ex frequenti partu, quindecim enim filios peperit; quorum vndecim viuunt, & necdum exegit trigeſimumtertium annum. Et huiuſmodi caſus, quod ad palpitationem & ſpirandi difficultatem attinet, deſcribitur in libro de Sacro morbo. Pag. 5.

Hoc viſo, Aphoriſmus iſte ſcribitur ad verbum in libro de iudicatione, & in Coacis prædictionibus, vt non ſit dubitandum de illo. Demonſtratur ergo ſic: Tremores ſi fiunt in febribus ardentibus, contingunt, quia vapores pelluntur ad cerebrum: & antequam in ventriculos poſſint penetrare tranſmittuntur ad principia neruorum, vnde ex illorum punctione tremit illud membrum, vel medietas illa dextra vel ſiniſtra: at ſi dely-

Pag. 4. 5.

rent, vapor ille in ventriculos penetrauit: igitur non eſt repulſus ad neruorum principia ergo tremor ſoluitur. Non dicit quod febris ardens: quis enim tam amens eſt, qui dicat, ſuperueniente delyrio ſolui febrem? cùm delyrium vix ex vlla alia cauſa, vel ſine febre, vnquam fiat. Sed diceris: Cur ergo non fit loco tremoris conuulſio, & in quo hæc duo differunt? Reſpondeo, quòd in tremore materia omnino truditur ad neruos extra cerebrum, in conuulſione vapor ille manet in cerebro: ideo eſt ſolùm conatus protrudendi vapores, non effectus. Sed & ob id tremores, ſi qui citra rigorem fiunt, conuulſionis periculum nunciant. Atque hæc ſatis pro cognitione rei. Verùm quia nonnulli ſint, qui vel inuitum Galenum ſeruare ſtudent, dicentes talem motum eſſe palpitationem, operæprecium eſt oſtendere, non eſſe huiuſmodi motum palpitationem. Dixit enim in ſecundo de Symptomatum cauſis: In palpitationibus enim membrum, nec quod notabile ſit extenditur, nec inflectitur: concutitur autem quodammodò huc atque illuc, quoad muſculus palpitare ceſſet: ad eum ſanè modum motu obito, quo etiam in tremore. Atque ſi hæc tantùm dixiſſet, opinionem afferre poterat, quòd ita ſẽtiret. Sed vide quę ſtatim ſubijciat: Eo autem differt, quòd per magna fiat interualla, cum tremor incidat per exigua. Siquidem palpitans muſculus, cum ſatis notabili magnitudine eſt, dum dilatatur, ſæpenumerò totum membrum ſecum attollat: dum contrahitur, veluti rei inanimi deorſum totum ferri permittit, ita vt totus motus præter naturam ſit, non autem ſicut in tremore miſſus quodammodò, & cõpoſitus: ſanè qualis eſt palpitantium membrorum motus, paucus ſimul tarduſque & rarus. Et rurſus in libro de Tremore & palpitatione: Siquidem quæ in palpitãtibus particulis eleuationes depreſſioneſque apparent, diſtentiones quædam ſunt corporum, quæ ceu replentur: & eorundem ſubſidentiæ, quaſi rurſus inaniantur. Quæ verò trementibus accidunt, totius membri motus eſt: qui interim deorſum quidem vergit, rurſus ad ſuperiora fertur, ſed non dilatatur, neque contrahitur. Ea propter ſanè tota pars tremit, cum aliquid facere aggredimur, nullo eorum quæ in ea habentur manente immobili: ſimiliter vt muſculi, ita arteriæ & venæ, nerui, ipſaque oſſa & cutis nunc deorſum feruntur. Palpitant autem non omnia, neque enim neruum aut os, aut aliquid huiuſmodi quod ventrem non habeat, videas palpitare. Et rurſus, vt ad priora redeamus: Palpitatio eſt diſtenſio quædã & ſubſidentia præter naturam: tremor autem, partium motus præter voluntatem, quo ſurſum ac deorſum vicibus permutatis feruntur. At non idem eſt dilatari ac ſurſum ferri, nec contrahi & deorſum vergere. Etenim quæ ſurſum & deorſum feruntur, priori loco relicto in aliũ tranſeunt: quæ autem dilatantur ac contrahuntur, veterem ſedem conſeruantia, partim ambientem regionem occupant, partim relinquunt. Inde clarius: In his qui membrum totum in motu propter muſculos palpitantes retinent, propriis & ſenſilibus extremis, vterque motus circumſcribitur, trementium verò affectus talis non eſt ſed altero adhuc motu incipiente, vt ita dicam contrarium ipſi coniungi deprehendes vt ad ſuperiora tendentem latio, ſemper ea quæ eſt deorſum excipiat, atque hunc illa. Differt igitur palpitatio à tremore, vel teſte Galeno, quòd tremor ſit motus magnus, velox, creber, totius membri, ſine dilatatione, aut contractione, cum mutatione ſitus, nec vterque motus ſuis extremis circumſcribitur: non eſt igitur huiuſmodi motus palpitatio. Quòd ſi quis ad rigorem rem trahere velit, ſuprà differentiam docuimus. 4. Aphor. 58.

(Cap. 5.)

APHORISMVS XXVI.

QVicunque ſuppurati, aut aquam intercutem patientes, vruntur aut ſecantur, ſi pus aut aqua vniuerſim effluxerit, omnes moriuntur.

COMMENTARIVS.

DVplicem curandi hos morbos rationem habebant antiqui: vnam, per ſectionẽ: alteram, per vſtionem. Diximus autem modũ ſuperius in quinto libro, & ſigna tabidorũ in tertio, vt commemoraſſe ſufficiat volenti ea legere, repetere ſuperfluum ſit: nũc ea quæ ſũt neceſſaria adiiciamus. Dicebat Hippocrates ſexto Epidemiorum: Hydropicos citius ſecare oportet, tabeſcentes vrere ſtatim, caput ſecare, & huiuſmodi. Vt cum videatur duo auxilia propoſuiſſe hydropicorũ & ſuppuratorum, attamen hydropicis ſectionem magis conuenire docuit, tabidis exuſtionem. Neque verò idem ſunt ſuppurati & tabidi. Tabidos enim vocat, quibus vlcus eſt in pulmone: velut ſuppuratos, quibus ſanies eſt in pectore. Atque de ſuppuratis hîc intelligit, nõ tabidis, quibus ſectio nullo modo conuenit, ſed vſtio ſola. Sunt enim multi ſuppurati, nondum tabidi: & alij tabidi, qui non ex abſceſſu ſunt ſuppurati. De his ergo intelligit, aut ſimilibus de quibus antea dixerat: Quicunque morbo laterali laborantes, in quatuordecim diebus non repurgantur, ij ad ſuppurationem vertuntur. In qua ſententia dicebat in libro de Internis affectionibus, quem Galenus citat in Cõmento, apppellans librũ magnum de Paſſionibus, alios illũ inſcribere de Suppuratis: Si in latere tuberculum naſcatur, Suppuratus fiat, quod in quadraginta diebus, aut paulo prius accidit: atque ex eo dignoſcitur, quòd cum ſuppuratus ſit, non tamen pus reuomit, nec expuit hũc: cum ſic habuerit, vbicunq; timor de ſe ſignificationem præbuerit, ſecato au vrito, & poſtea pus paulatim emittito, totamque exponit curandi rationẽ. Vbi duo hæc habes, & quòd ſecabantur & vrebãtur ſuppurati, & quòd pus ſenſim emittere cõuenit. Similiter quod hic tantum de magnis ſuppurationibus intelligit, præcipuè autẽ pectoris: cũ ex illis vacuato vniuerſo pure neceſſe ſit aërẽ ingredientem non ſolũ ob ſpirituũ reſolutionẽ, vitiare cor & pulmones, vt mors ſequatur. Similiter de hydropicis, quòd & ſecarẽtur nonnunquã, nonnunquam vrerentur, docuit in libro de Locis in homine his verbis. Cum hydrope quis laborauerit, medicamenta

(Aphor. 15. — Aphor. 10. — Sect. 7 — Aphor. 8. — Pag. 10.)

ta

ta in potu exhibenda ſunt, quæ aquam purgent, & edulia quàm pituitoſiſſima offerenda: ſi verò neque ſic leuior fiat, inurendæ ſunt ſunt cruſtæ quàm tenuiſſimæ, & maximè in ſuperficie; quò aquam continere poſſit circumcirca vmbilicum, & vnà in vmbilicum, & emittere ſingulis diebus, cum enim morbus periculoſiſſimus ſit, in his periclitari oportet. Si enim ſucceſſerit, ſanum faciet: ſin minus, quod etiam aliàs futurum erat, id ipſum perpetitur. Cæterùm in puero hydropem ſic curare oportet: Partes humidæ & aqua plenæ aperiendæ ſunt ſcalpello, & frequenter ac parum educendum eſt. Educendum autem eſt à ſingulis corporis partibus, & fomentis vtendum: & ſemper locum apertum vnde eduxeris, calefactorio medicamento illius. Hic palàm eſt, veram curandi rationem Hippocratem tradidiſſe, quam nemo cum obſeruet, nil mirum eſt ſi omnes pereunt: tum potiſſimè, quòd Hippocratis mens eſt in his verbis expreſſa, vt confertim medicamentis euacuentur, nec ante vrantur aut ſecentur quàm experti fuerimus medicamenta: vbi illa non contulerunt, ſtatim vult vt ad ſectionem vel vſtionem veniamus, nec expectemus vires eſſe labefactatas, & ventrem immodicè creuiſſe: quæ ambo cum medici nunc temporis expectent, tum maximè quòd etiam curando aberrent, manifeſtè ægros iugulare dici poſſunt, non curare. Nec mirum eſt neminem ætate hac ſanari. Has duas auctoritates tam appoſitè Fuchſius adduxit, vt ſi ſe ſimilem vbique præſtitiſſet, nos ab hoc labore liberaſſet, neque enim, quod forſan multi putant, hunc mihi laborem relictum puto, cum horum loco multa magis præclara abſoluere potuiſſem, & mihi longè vtilius fuiſſet, inueniſſe ſcripta tum in hac, tum in aliis diſciplinis, ac medicinæ partibus, quàm conſcripſiſſe. Nec ſimilis ſim ouibus, quas referunt lentius currere, quòd credant defuturam illis terram: aut bufoni, quem & ob id in edendo luto referunt præparcum eſſe. Immenſa, imò prorſus infinita eſt materia condendorum: & ſi quæ nunc ego condidi, condita inueniſſem, me meoſque ſeruaſſem, & nihilominus ad gloriam poſt mortem multò magis præclara monuměta relinquere potuiſſem. Quamobrem odio non leui proſequor illos, qui ante nos, cum ſegetem amplam haberent rerum inueniendarum, ſolum alienis ſuffurandis aut reprehendendis incubuerunt. A quo vitio vt maximè alienum video Ptolemæum, Ariſtotelem, & omnibus etiam magis Theophraſtum, ita (habeat modò quotuis præcones) Galenű repræhenſione dignum iudico. Sed ſequamur. Braſauolus citat auctoritatem aliam non ineptè libro de Affectionibus, quem aliqui vocant de Affectionibus externis, vt quaſi pars ſit reliqua medicinæ à priore, quem Galenus ciat. Volunt autem quidam eſſe Polybij, ſed non eſt hic locus hoc declarandi, ſed ſuo commentario id expoſitum eſt, verba autem planè ſunt hæc:
Pag. 7. Aqua porrò ſic fit*, cum carnes à pituita & tempore & morbo, & non purgata immundicia & mala curatione ac febribus corruptæ fuerint, liqueſcunt & fiunt aqua: & venter quidem non diſtribuit aquam in ſeipſum, verùm in circuitu circa ipſum conſiſtit. Si quidem igitur à pharmacis & alia victus ratione æger vtilitatem percipiat, & venter ipſius euacuatur, bene eſt: ſin minus, ſectione facta aquam emittito. Secatur autem vel iuxta vmbilicum, vel retrò iuxta lumbos, effugiunt autem & hinc pauci. Porrò rationem curandi abſque ſectione antea præſcripſerat hoc modo: Hunc ſi à principio curandum acceperis, priuſquam ſuperexcreſcat, pharmaca bibenda dato, à quibus aqua aut pituita purgatur: bilem verò ne moueto, cibos autem & potus, & labores ac deambulationes conſtituito, à quibus gracilis ac ſiccus euadat, & carnes quam robuſtiſſimæ fiant. Morbus autem eſt lethalis cùm aliàs, tum ſi venter aqua repletus fuerit. Ecce alium errorem eorum qui rhabarbaro bilem principaliter mouente illos purgant, adductis falſis rationibus, quod iecori conferat.

Sed videamus, cur dixerit Omnes: oportet autem demonſtrationem inuenire huius communis nominis. Narrat Braſauolus, vidiſſe mulieré pię tumido ex aqua intercutem ventre, cui cum à circulatore tota aqua repentè extracta foret, ſtatim obiit. Alium etiam, cui in ſpatula vlcus ſanioſum calloſumque cum eſſet, detracta tota ſanie, ſimul confeſtim & ille obiit. Exclamat autem contra huiuſmodi homines, quaſi & ipſe nunquam in huiuſmodi errauerit. Nec eſt diſcrimen noſtris temporibus inter medicos hac parte, & circulatores, niſi quòd medici velant facta ſua lembus quibuſdam rationibus, & Galeni auctoritate ſemper in vtranque partem accommodata: illi neſciunt. Quippe Galenus in Commento hæc habet, contra Hippocratis ſententiam: Vſtione igitur indigent, qui plurimum habent pus, adeò vt deſperent per ſputiones poſſe expurgari: hos verò ipſos & difficultas anhelitus vehementer infeſtat ex loci anguſtia, quę & nos cogit vt eos vramus. Eos autem qui aquã intercutem patiuntur, per punctiones potius quàm vſtionem medici curare conſueuerunt. Ex quibus verbis facilè intelligitur, ipſum nunquam hanc curationem exercuiſſe, ſed ſolùm circa eas curationes verſatum, in quibus plus valerent verba quàm facta. Etenim totum contrarium obſeruari debere, & ratio ſuadet, & Hippocratis ſententia docet. Pueros enim aſcite laborantes ſectione curamus, quia ignem reformidant: ſed longè vtilior eſt vſtio vt quæ ſit ſecura & moderata. Similiter in magna multitudine puris, quæ vtilitas vſtionis, cum ſiccet, cogat pus, & anhelitus difficultatem augeat? Hoc etiam docet Hippocrates facere,
ſecundo de Morbis, non enim vrit, Pag. 16.
ſed ſecat. Sicut in aqua intercute non ſecat, ſed vrit: libro de Internis affectionib. Et quia
in tertio de Morbis dicit, ſæpius (de ſuppuratis Pag. 15.
loquens) ſecato aut vrito: poſſem illud dicere, librum eſſe Hippocratis minoris, Hippocratis nepotis: ſed non contendo, tametſi clarum ſit, vbi ſanies pauca ſit, vrere debemus: & vbi timemus de fluxu ſanguinis, ob artificis imperitiam, vſtio enim in omni caſu ſecurior eſt,
& terribilior, non tamen in ſuppuratis vtilior Pag. 9 & 10.
eſt: in liene autem ſuppurato vrere debemus, quoniam perforamus ventrem, non pectus: & ideo vſtio ſecurior eſt, & vtilior. Suppurati

ti enim in pectore debent vitare vſtionem, dico quæ illud penetret, & ob puris naturam, ne ſiccetur, & ob compoſitionem ipſius pectoris ex tot oſſibus, cartilaginibus, neruis & membranis: quæ tanto ſunt inimica magis igni, cùm ſunt ſana, quanto illis, cùm corrupta fuerint, ignis vtilior eſt ferro.

Cæterùm vt ad rem redeam, dicit Galenus, in ſupperatis mortem contingere, reſeratis oſculis arteriarum, quæ ob puris acredinem & diſtantiam partium conuellente abſceſſu aperta erant, ſed à purè tanquam opercula concluſa difflato ſpiritu & calore vnà cum illo naturali exhalante. Quam eandem cauſam refert eſſe mortis, ſi aqua confertim in hydrope euacuetur. Sed & aliam in hoc præter eam eſſe docet mortis cauſam, viſceris duriciem (& licet dicat σκίῤῥος, legerem αἰνότης, ideſt grauitas) quæ ſubducta aqua, à qua ſubſtentabatur ſeptum tranſuerſum, cum membris pectoris deorſum trahit. Refert autem ex Eraſiſtrato huiuſmodi ſectionem conſequi ſolere febrem, atque inde mortem. Vt verò primum dictum comprobaret, affirmat non ſolùm hoc verum eſſe in ſuppuratis, ſed in quolibet magno abſceſſu: vt ex exemplo vlceris in ſpatula, ex Braſauolo retulimus. Nos autem cum videamus nnn ſolùm id contingere in his, ſed in mictu vrinæ, in fecum exitu poſt longam retentionem, ſcimus non euenire ob id: etſi forſan & illæ cauſæ aliquid faciant: ſed effectus tam generalis generalem opportere eſſe cauſam. Et eſt duplex reſolutio iam in virtute debili, ex longa compreſſione facta, quidquid ſit quod ex primatur: & aëris frigiditas in locum iam adeò calidum ac confertum vaporibus putridis, ex quo illi truduntur in arterias & cor, atque ita occidunt: cuius experimentum eſt, quod ſi quis calefactus multum, & in balneo etiam poſtmodum repentè in frigidiſſimum locum trudatur, moritur: vt aliàs recitaui de illis quatuor, qui dum nouam fornicem ſub terra ingreſſi ſunt, ſtatim periêre: quanquam nec vires in his ſint imbecilles, nec calor ille ſit putridus, nec adeò feratur per intima vt in his. Indicio etiam eſſe poteſt, quod à mictu adeò quandoque perhorreſcimus, ſi multam continuerimus diu vrinam: quanqum per paucas horas rem naturalem non adeò calidam, nec latus ſit virgæ meatus, det quam aër fertur: vt optimo Galeni ſit ſpecioſa, verum ridicula oportet enim magnam eſſe vtilis euacuationem, quæ interimat citra affectionem prauam alicuius membri principalis. Cui etiam opinioni innumera conſentiunt experimenta eorum, qui ex ſpecubus lethalem hauriunt ſpiritum. Quòd ſi obiicias: Antequàm ſecetur, multo plures & acriores vapores contineri, quàm ſecto abſceſſu: Reſpondeo, quòd non truduntur, ſed difflantur perpetuò, & calor naturalis ex altera parte reſiſtit. Pro cauſis autem mortis ſpecialibus in hydrope, & vt intelligas Hippocratis dictum iu libro de Locis in homine: ſcias, quòd aqua in aſcite continetur inter abdomen & inteſtina, & ſtatim penetrat omentum cum creuerit, & pòſt circundat ventriculum, renes & iecur cum inteſtinis: & cùm aſcenderit ad ſeptum tranſuerſum, iam ſunt prope mortem: antea ergo non ſolùm impedit operationes horum membrorum, vnde efficit vrinam cruentam, quamuis morbus non ſit ex renibus debilitatis illis: vnde vrina cruenta eſt ſignum, quòd aſcites eſt ex renibus: ac eſt malum valde, vel quòd aqua iam corrupit renes, & hoc eſt peſſimum: ſed etiam putrefacit illa membra, maximè omentum & iecur ob teneritudinem vnum, alterum quòd humidum ſit & calidum, & ideò corrumpit vtranque coctionem, vnde etiamſi ſanentur, ſemper habent debilem vtramque coctionem, vitioſamque. Et ideò nullus eſt morbus, in quo magis debeamus eſſe ſoliciti de celeri cura, quàm aſcites.

APHORISMVS XXVII.

EVnuchi neque podagra laborant, neque calui fiunt.

COMMENTARIVS.

CVm de bonis ac malis mutationibus in duobus ante præcedentem Aphoriſmum, quæ à natura fiunt, in præcedenti autem ab arte: nunc connexionem quorundam operum inter ſe, ſeu à natura ſeu quouis alio modo contingant, enarrare aggreditur: è quibus vnum horum eſt quòd dicitur. Continet autem duas partes, quarum vna ad naturæ conſenſum & ſanitatem pertinet: altera ſimiliter, ſed euidentem habet rationem, ſcilicet cur non podagrici fiaot eunuchi. Sunt autem duorum tenerum, aliqui ſic nati, alij præciſione facti: quidam à puericia ſtatim, alij iam grandiores natu: & quidam præciſis genitalibus totis, vt nunc apud Turcas: quidam ſolum exemptis teſticulis, vt apud nos curandæ herniæ cauſa. Error Galeni & ſequentium, qui putant dictum Hipocratis non eſſe verum noſtra ætate, ex hoc prouenit, quòd non animaduertunt Hippocratem intelligere de his quibus genitalia deficiunt tota, ſeu à natiuitate, ſeu paulo pòſt. Etenim etſi iuueni iam tota adimas genitalia, cum Venereis iam ſit vſus, latas poterit habere vias, quæ ad articulos deducunt, & nihilo ſecius in podagram incidere, vt in libro de *Pag 6.* Natura pueri, ſimiliter etſi à natiuitate vel paulo pòſt execti ſint teſtes, maneant tamen virga & ſcrotum, Venere vti poterit, ſed non generare. Vt apud Martialem.

Cur tantum eunuchos habeat tua Gellia, quæris
Pannice? vult futui Gellia, non parere.

Si igitur coëunt, cur à podagra debent eſſe immunes. Caſtrantur autem trifariam, compreſſo teſticulo, aut euulſo per ſerotum, *Cap.68.* vt docet Paulus libro ſexto, quibus modis nullus perit. Tertius modus eſt, quem docet Nicolus, quo circulatores vtuntur in hernia inteſtinali, aut teſticulorum, & trahunt teſticulum ſuprà, & cum vaſis ſeminis extrahunt ſuprà inguem, quæ operatio pericu- *Tra.1. cap.4.* loſiſſima eſt ac violentiſſima. Cum tamen Raſis vigeſimo quarto continentium doceat, curare herniam inteſtinalem ſine exectione teſticuli, & vaſorum ſeminis: ſolum com-

preſſis

preſſis inteſtinis, duro pluuinari cum vinculis ferreis in modum freni adurere ſuper inguent locum, per quem deſcendere ſolebant inteſtina, atque conſolidare, ita vt interim per quadraginta dies ſupinus maneat, nec moueatur, nec inteſtina deſcendere permittantur: & vſtio fiat cum candenti ferro, & vſque ad os pubis, vt docet idem Nicolus. Lib. 7 Tr. 4. 3. Sum. 2. cap. 39. Et eſt longior cura, ſed longè ſecurior & melior. Et poteſt, vt dicit, fieri in timidis cum medicamento adurente: ſed non eſt adeò tutum ob longitudinem, vnde patet, quod medici noſtræ ætatis nihil ſciunt rerum nobiliorum. Nunc demonſtremus veritatẽ Aphoriſmi. Ad podagram faciendam quatuor requiruntur, imbecillitas artuum, latitudo venarum, materia cruda, & vis impellens, maximè flatus. Vnum horum ſi deſit; non fit podagra. Coitus aperit vias has: eunuchi coire non poſſunt, igitur nec podagram pati: quia meatus habent arctos, ſed nec habent ſpiritum impellentem facilè. Cauſæ autem, cruditatem ſunt, deſidia, crapula: impulſus autem vina potentia, & coitus, hic verò, vt dixi, etiam latitudinis pororum: vt ſint quatuor cauſæ in vniuerſũ in ratione victus. Sed vt redeam ad inſtitutum, dubium eſſe poteſt an qui exectis ſolum teſtibus, ſunt, ſemen emittant, videtur enim quòd non, exciſo meatu qui defertur ad glandulam ſeminalem. Oppoſitum apparet ex eo, quòd huiuſmodi viri principibus mulieribus ſunt gratiſſimi, & olim excindi curabant iam adultos, vt membrum virile magnum eſſet. Vnde illud Satyrici:

—Ac iuſtos creſcere primùm.
Teſticulos poſtquam cœperunt eſſe bilibres,

Neque enim adeò delectarentur mulieres, ſi nil emitterent. Secundum eſt quòd non fiunt calui, nam caluicies à ſiccitate cerebri fit, nec poteſt adeò exiccari cerebrum ſine Venere, vt caluiciei cauſa ſit: at eunuchi Veneris ſunt expertes. Et vt propoſitam ſoluam quæſtionem, licet emittant quippiam, fieri tamen non poteſt vt ſemen, cuius maxima pars à cerebro deſcendit, iuxta Hip- Pag. 18. pocratis ſententiam in libro de Aëre & aquis ac locis, inquit enim: Venæ enim retro aures ſunt, quas ſi quis ſecet, ſterilitatem inferet his quibus ſecantur. Et paulo pòſt de eiſdem quibus ſectæ ſunt illæ loquens, ait: Quando igitur poſtea vxores adeunt, impotentéſque ſe factos eſſe, vt cum illis concumbant, animaduerterint. Vnde patet, non ſolùm illum de ſterilitate, ſed impotentia ad Venerem loqui, quam facit venarum poſt aures ſectio, quòd ſemen è cerebro deſcendat: Haud me latet aliqua poſſe hic adduci in contrarium: ſed cum conſtet iam apud illum, ſemen ex omnibus partibus decidi no- Pag. 16. ſtri corporis, ita vt, ait, ex macrocephalis macrocephali gignantur, cum & cerebrum ſimile ſit ſubſtantia ſemini, ac colore magis quàm vllum aliud ex principalibus membris, & etiam caput magna portio corporis noſtri: liquet & ſemen veriſimiliter debere decidi magna ex parte à cerebro, præſertim cum videamus poſt Venerem nihil magis hoc ipſo conſumi atque debilitari. Quòd verò aſſumpſimus, ſcilicet caluiciem fieri à

ſiccitate cerebri, docuit ipſe ſexto Epidemiorum his verbis: Cerebri conſumptio, qua- Sec. 3. in princ. propter & caluicies (ſic enim debere legi, non vt diuiſus eſt ſermo in exemplaribus, docet & ratio & Galenus locum rectè exponens) conſumpto enim cerebro, vt in ſenectute, abſcedit ab oſſe, exſiccatóque oſſe & cute, decidunt capilli, hoc ergo cum ob humidum abundans neque mulieribus neque pueris nec eunuchis accidat, meritò nulli horum caluicies contingit. Verùm longè aliam ipſe Hippocrates huius rei docet rationem, in libro de Natura pueri, dicens: Pag. 6. Quòd in cerebro eſt multa pituita, quæ à coitu exagitata corrumpitur, & radices capillorum exedit, atque ita caluiciem efficit non putat Hippocrates cerebrum poſſe adeò exſiccari, vt huius merito debeant capilli cadere, nam & toto capite caderent, & ſomnum amitterent calui: quòd tamen verum non eſt ſemper, propterea melior mihi videtur opinio Hippocratis. Etſi modò alia adeò placuit Galeno, & his qui illum ſecuti ſunt, huius ſaltem meminiſſe debuerunt, vel vt veriſimilis, & iudicium lectori relinquere, aut expugnare, modò cum neutrum fecerint, excuſationem legitimam non habent. Similiter Ariſtoteles quinto de Ge- Cap. 3. iuxta finem. neratione animalium, aliam tertiam cauſam adducit, frigiditatem, nam ſenibus hoc accidit, & hyeme pleriſque arboribus, dum frondes amittunt: & ſuperflua Venus refrigerat corpora, ſed de hoc in Contradictioni- 3. Contrad. 17. bus. Sciendum, quòd caluicies iuxta Hippocratem maximè fit à conſenſu cum genitalibus, & ab atra bile: & varices, vt ſuperius viſum eſt, fiunt ab atra bile: vox quoque conſentit cum genitalibus, vt mox oſtendam. Aphor. 25. Ideo hæc quatuor, genitalia, varices, caluicies & vox, quodammodo ſimul connexa ſunt. Quapropter ſecundo Epidemiorum in- Sec. 5. in princ. quit: Vocis gracilitatem ſoluit varix ad ſiniſtrum & dextrum teſtem, abſque horum altero fieri non poteſt vt ſoluatur. Magni, calui, balbi, gracili voce præditi, boni. Morbos autem habent balbus aut caluus, aut gracili voce præditus, aut hirſutus vehementer, atrebilarios. Et rurſus: Varices cal- In fine eiuſdem. uorum ſi non magnæ ſint, furioſi ſunt, hæc volui adieciſſe ad intellectum illius loci, & etiam vt intelligeremus apud Hippocratem caluiciem maximè ſignum eſſe atræ bilis, & ab ea fieri ſolere. Quamobrem eunuchi raro in eum morbum incidunt, & parum de eo humore generant.

APHORISMS XXVIII.

MVlier podagra non laborat, niſi menſtrua defecerint.

COMMENTARIVS.

HVius & ſequentis continuitatem, niſi admodum rudis ſit, cum præcedente Aphoriſmo nemo requiret. Inficiatur Galenus more ſolito, hoc eſſe verum: ſed Hippocratem non intelligit. Verbum ἐκλείπῃ, ſignificat apud illum, vt nulla ex parte deficiant, neque quantitate, neque qualitate: quomodo dicere ſolemus aliquẽ defeciſſe in officio, id eſt, non exhibuiſſe, aut minus quàm oportuit, aut non tam diligenter, idque veriſſimum eſt:

nulli enim mulieri, podagricæ menſes fluere pro ratione videbis. Quòd verò velint excuſare Hippocratem de incontinentia eunuchorum & mulierum poſteriore ætate, abſurdiſſimum eſt, cum nulla ætate fuerint voraciores. Nam Milonem referunt, iuuencum, quem humeris detulerat, vna cœna comediſſe, quis huic voracitati comparari queat? Extat Borici poëtæ epigramma, cuius initium & finem

Li.10.c.1. tantum ex Athenæo adſcripſiſſe ſufficiat.

Talis erat Milo, qui inter certamina Olympi
Quadrimum è terra ſuſtulit antè bouem.

Inde in fine:

Non taurum tulit in carnem, qui coniugis expers,
Quem cadens ſolus edit & ille die.

Et Thaſius ſimiliter athleta, vt Poſidonius ait:

Fœdus erat quamuis, aſtus mihi Mæonius bos.

Com.49. Aph. Conſtat & Herculem & Vlyſſem fuiſſe veraciſſimos, & ebrietatem & temulentiam non ſolùm in vſu, ſed in honore fuiſſe. De vſu inferius videbitur: de honore plura ſunt teſtimonia.

Cap.8. *Inter ſympoſium calices cum ſæpe feruntur,*
Dulcia nugantem, vinum potare ſedentem
Eſt opus. Tum illud:

Cap.11. *Neſtora non latuit clamor, tamen ille bibebat.*

Et illud.

Cap.9. *Vina ſenem cogunt minimè ſaltare volentem.*

Et illud:

Arcadionis habet tumulus hic oſſa bibacis,
Erectuſque vrbis proximus ille via huic.
Charmylus & Dorci poſuerunt. Mortuus eſt vir,
Dum magni calicis ebibit iſte merum.

Communia autem.

Plurima edens, per multa bibens, mala plurima dicens
Ipſe viris, iaceo hic Timocreon Rhodius.

Et ne fortuitò hæc quiſquam dicit putet, ſubiicit:

Tres minas ferè elixorum, aliud dic, roſtrulum,
Pernam, ſuillos & pedes, ô Hercules?
Bouiſque tres, gallinam, Apollo? cætera
Dic: ficuum minas duas: quantum ſimul
Refert bibiſti? bis meri ſenas cotylas
Apollodore, & Sebazi.

Quin etiam ipſi reges, Philippus & Alexander filius, ebrij: certabantque calicibus Mithridates Ponti rex, ne quid deeſſet ad cumulum, voracitatis palmam meruit in conuiuio: vt credam Galenum ſympoſio illi Athenæi, quamuis ipſe eum adſcribat, non interfuiſſe. Sed enim nos hæc per Natalem de Comitibus Venetum tranſlata huc retulimus, nec vlla querela maior. Ceſſent igitur iſta nugari, cum mundus mundus ſemper fuerit, & homines homines, id quòd etiam affirmat

Pag.10. Hippocrates quinto Epidemiorum, de Bian pugili.

APHORISMVS XXIX.

PVer podagra non laborat ante vſum venereorum

COMMENTARIVS.

NOn idem eſt articulorum morbus, atque podagra. Hoc ſi docuiſſet Galenus, melius fuiſſet, quàm immerito Hippocratem toties inſectari. Arthriticos enim non paucos videmus pueros, podagricum nunquam vidi: nec qui viderint, legiſſe me memini. Dicebat Hippocrates in libro de affectionibus: Podagra violentior eſt omnibus eiuſmodi circa articulos morbis, atque longiſſimus, & difficulter cedens. Et in articulari morbo, vt ibidem docebat, dolor ex articulo in articulum tranſit, ac mouetur, non ſic in podagra: tranſit enim, ſed non ſpargitur. Viſum eſt autem ſuprà, quonam pacto arthritides, non autem podagræ, niſi in his qui eis obnoxij ſunt, febres ſubſequi ſoleant. Cum enim humor loquatur, defluit ad articulos, non è venis expreſſus ſanguis, ſed iam corruptus: ac per modum cuiuſdam puris fit arthritis, non podagra. Ideo arthritis non reuertitur vt podagra: quoniam materia illa aliena eſt à natura ſanguinis, nec promptè parata ſemper vt defluat ad articulos: ob id arthriticus morbus non redit, niſi poſt febres: podagra redit. In his verò quibus arthriticus morbus abſque præcedente febre aduenit, materia etiam illa pituitoſa eſt ex laſſitudine calefacta atque corrupta. Dicit, Ante vſum venereorum. Alphonſum Taſſonum & Claudium Rangonum ſplendidos adoleſcentes laboraſſe podagra quinto decimo anno, Braſauolus vidiſſe affirmat. Quidam etiam pueri ante tertiumdecimum per laſciuiam atteruntur: quos excipit Hippocrates. Pag.9. Partic.4. Aphor.

APHORISMS XXX.

DOlores oculorum meri potio, aut balneum aut fomentum, aut venæ ſectio, medicamentum epotum ſoluit.

COMMENTARIVS.

POſtquam docuit, qui nam morbi aliis ſuccedentibus morbis aut ſignis ſoluantur, & quonam pacto ars non ſemper recta, agendo rectè agit, ſed modum requiri: deinde qui morbi aut morbis aut naturalibus diſpoſitionibus prohibeantur, curationis modum ſpecialem vno appoſitiore exemplo docet. In quo demiror ſatis Galenum: qui dixerit nulla ratione, ſed quòd ita accidiſſet conſcripſiſſe: tanquam aliquid eſſe poſſit, quod cauſam non habeat: aut ſi habeat quæ nulla poſſit ratione in digitos, vt dici ſolet. An quod ipſe inuenit, inueniri ab Hippocrate potuiſſe negare audet? Sed rem paucis accipe: Qui oculorum doloribus laborant, aut influxum ex corpore patiuntur, aut ex cerebro ſolum. Siquidem ex toto corpore aut ſecreti humoris, aut miſti & concreti in venis, aut vaporis. Si quidem ſecreti humoris, purgatione tollitur, & auertitur: ſin autem concreti, ſectione venæ euacuatur, & diuertitur

tur ſin autem vaporis, balneo, eadem ratione bifariam patiens iuuatur. At ſi materia ſolum in cerebro concreta fuerit, ſi quidem craſſus ſanguis, meri potione diſſoluitur: ſi tenuis aut aquoſa, fomento ſuper frontem impoſito, quod ſemper nobis iam purgantibus prius corpus bene ceſſit, ſiſtitur.

Vinum debet, vt Aëtius docet libro ſeptimo, eſſe acre, fuluum, tenue, antiquum, odoratum, quamquam non omnium meminerit. Quandoque ad conciliandum ſomnum, dulcè, flauum, potens: tale autem craſſum neceſſariò eſt. At ſectio venæ, qualis à Galeno refertur libro de ſanguinis miſſione: Dolentibus oculis humeralis vocata vena, quæque ex ea deriuata eſt, in cubito inciſæ, luculentum, celeriter commodum afferunt. Et rurſus ibidem: Oculorum perſæpe dolores grauiſſimos, è directo venæ quam humeralem nominant ſectio, intra horæ vnius ſpacium compeſcuit. Quantum verò detraxerit ſanguinis, pòſt docet dicens: Hora quinta ad me venit, libraſque tres ſanguinis detraxi, hora nona vnam. Quod ad fomentum attinet, *Cap. 27.* duplex eſt. Vnum, quod ſolum ſiſtit, frontique apponitur, è ſanguine draconis, bolo armeno, albo oui roſis & aceto. Aliud, quod ſuper oculos ponitur è ſertula campana & chamemelo coctis cum aqua & ſapa, addito fœnogræco, roſiſque. Illud animaduertendum diligenter, cuius nos Galenus admonet, medicamenta omnia quæ ſtuporem inducunt, viſum hebetare: quamobrem ab illis, quantum fieri poteſt, cauendum. De fomentis etiam aliud nobis præceptum dat Galenus, ſi proſint, & in melius perficant, purgandum eſſe corpus, atque in eis perſeuerandum: ſin autem poſtea dolor grauior reuertatur, amouenda: purgandumque corpus, quod non ſit exquiſitè purgatum: aut dicas caput ſaltem. Tertium præceptum eſt, vbi acria medicamenta oculo admouere propoſitum eſt, oportere corpus eſſe exquiſitè mundum. Ego etiam ſi non omnino refertum ſit, ſed purum, eo in caſu nouam purgationem ad diuerſum motum in humoribus, ciendum faciendam ſuadeo. Quod etſi non tam expreſsè præcipiant medici, faciunt tamen propter membri nobilitatem, & ſtricturæ tenuitatem, ac, vt ita dicam, fragilitatem: cum verò ab omnibus *Pag. 6.* immodicis lædatur, vt in libro de Carnibus, & in obſcuro collocandus eſt æger dum curatur, & in pollinem redigi debent ea quæ immittuntur collyria: ſolent autem grauari, di*7. Epidem. pag. 14.* cebat Hippocrates, morbi omnes oculorum ad noctem. Purgatio, inquit in libro de Locis in homine, ſit quæ attenuet, id eſt, valida, cuiuſmodi cum elleboro, ſed quæ nullo modo vomitum cieat, balneum verò, quod *Pag. 6.* lachrymas vberes ciere poſſit. Multos autem oculorum morbos defluxu lacrymarum curari, docet ibi Hippocrates: tum magis, ſi eadem aqua per nares poſſit purgari, hoc enim melius eſſe putat. In libro de Veteri medici*Pag. 6.* na, concoquendam eſſe docet, & vt craſſeſcat, hoc autem, poſtquam materia fluere de*Pag. vlt.* ſierit. Medicamentum tamen illud in fine libri de Victu in acutis, tametſi bonum ſit, Hippocratis non eſt, vt nec reliqua. Nec te moueat, quòd in ſeptima particula corruptus Aphoriſmus in hunc modum adiectus ſit: Dolores oculorum poſt meri potionem, & aquæ calidæ balneum, venæ ſectione curato. Rectè enim à Galeno reiicitur: & cum maximè, quòd Hippocrates non ſoleat de eadem re *Poſt 41. in noſtra editione.* duobus modis ſcribere. Porrò quòd non meminerit vſtionis, quemadmodum in libro de *Pag. 1.* Locis in homine, & de Viſu: id factum eſt, *Pag. 2.* quoniam vſtio longis morbis conuenit: hic autem de doloribus vehementibus agit, qui non adeò ſunt inſanabiles. Sibiicit autem pro intellectu eorum quæ dicta ſunt, in hunc modum: Sanguinis detractio ad quarundam lippitudinum dolores confert. Et cucurbitæ circa venas affixæ: cibus modicus, & aquæ potus: decumbat modò in dextrum, modò in ſiniſtrum latus, procul à fumo & igne. Et loquitur de populari morbo: ſed tamen omni oculorum dolori vtile eſt.

APHORISMVS XXXI.

BAlbi ab alui profluuio maximè capiuntur.

COMMENTARIVS.

TΡαυλοὶ Latinum nomen non habent: ψελλῶ autē balbutio: & ψελλισμὸς, & balbuties & ψελλίζειν, balbutire Balborū fuit fami Ciceronis ætate, Romana ciuitate donata à Pompejo, cum eſſet ex Hiſpania oriunda. Cuius Cornelius fuit ſenior tantis opibus, tanquam inſigni felicitate, vt in affinitatem Cæſaris tranſierit, & in ciuilibus bellis ab eo ſteterit, Pompejo relicto, cui omnia debebat. Et ne quid ſecundæ fortunæ deeſſet, nepotem habuit Cornelium iuniorem ſui ſimilem. Extatque vt ferunt, etiam inter rara vetuſtatis monumenta Romæ domus integra ſuperſtes, tantum poteſt viuum. At τραυλοὶ, ſolum ſunt, qui ρ proferre nequeunt. Quæ verò ſpeciei conueniunt, non verè dicuntur de genere: velut. Si parricidis eculeus debetur: verum non erit, homicidis illum eundem deberi. Neque ergo ſi τραυλοὶ maximè capi ſoleant longo alui profluuio, de balbis hoc idem generaliter intelligendum erit: ſed de his tantum, qui ρ ſimul proferre non poſſunt, nam & ψελλίζεσθαι propriè eſt ρ ſ non poſſe proferre: has vt nimis molles, illas vt nimis duras. Ἐκ ἀγκυλωσία, etiam quæ eſt du- *Lib. 6 c. 29.* ricies, fit ἀγκυλόγλωσσοι, linguæ vitium te- *Lib. 8. c. 36.* ſte Paulo Aegineta & Aetio, cum lingua hæret radici, vel adnata, vel ex vlcere obducta cicatrice. Et μογιλαλία, hæſitantia in verbis, velut hi qui ex ira aut timore impediuntur. Fit ergo vitium hoc, vt etiam refert Eraſmus *Chil. 1. Cen. 6. Adag. 52.* in Chiliadibus, ὁ & ρ, ρ quidem in λ commutant: quo vitio laboraſſe non natura, ſed mollicie referunt Alcibiadem, σ verò in τ mutant: vnde illud, ἡ ψελλὴ οὐ πείθει, pro πιστεύει: id eſt, balba non credit: cum ſonet, Balba non perſuadet, non ergo τ & π duræ ſunt, ſed ρ ac σ, quòd liquidæ plenæ ſint, nam λ mollis eſt alij ergo circa alia elementa collidunt, aut hæſitant. Sunt qui proferre non poſſunt ſtatim: ſed vbi cœperint continuare ſermonem, libere loquuntur, acfermè ſine

impedimentò vllo. Ariſtoteles ſecundo de *Cap. 16. in fin.* Partibus animalium ait: Sermo qui voce promitur, literis conſtat, quòd ſi lingua agilis eſſet & humida, labra autem eiuſmodi non eſſent, maxima pars literarum exprimi non poſſet: quippe cum literæ partim lingua pro- *Cap. 17. in prin.* ducantur, partim labris exprimantur. Et paulo poſt: Ad literarum etiam explanationem & ſermonis expreſſionem, lingua mollis, lata & abſoluta accommodatior eſt, quippe quæ contrahere produceret dilatare, denique afformare variè maximè poſſit. Patet hoc in his, in quibus non ſatis abſoluta eſt, blæſi enim, & balbi & torti ſunt: quod vitiũ, litera- *Cap. 9. in prin.* rũ defectus eſt. Et rurſus in quarto de Hiſtoria animalium: Locutio, nõ niſi vocis per linguã explanatio eſt. Vocales igitur literæ à voce & gitture, cõſonãtes lingua & labiis proferuntur, quibus literis omnẽ locutionẽ confici nulli dubiũ eſt. Quamobrem quibus animantium lingua libera abſolutaqae nõ eſt, ea neque vocem emittunt, neque ſermocinãtur: at ſonus elidi vel aliis partib. poteſt. Quòd vt intelligatur, quia perdifficile eſt, paucis explicabo. Vox eſt animalium perfectorũ, vt equorum & auium: ſermo hominis, & ſi quæ aues loqui didicerunt. In vtriſque ergo lingua diſtinguit vocem, quoniam in voce conſonantes etiam ſunt. Quibus ergo lingua, libera non eſt, non eſt ſermo, nec vox, quia ſolas vocales proferre poſſent, quæ vocem non perficiunt. Voluit ergo ex demonſtratione hac vt intelligeremus, & quòd in voce conſonantes neceſſariò ſunt, & quòd perfecta animalia conſonantes proferunt: & quòd vbi lingua libera non eſt, vox non eſt: quæ vt cognoſcatur à cognatis animalibus, facta eſt. Sed ad rem redeo. idem vndecima Problema- *Probl. 30.* tum: Imbecillitas linguæ non ſolùm hæſitantiam, ſed balbutiem, atque blæſitatem facit: quippe cum blæſitas ſit, literam quandam exprimere non poſſe, eamque non quamlibet, ſed certam: balbuties verò, literam prætermittere, vel ſyllabam: hæſitantia autem, alteram alteri ſyllabam iungere properè non poſſe, quæ quidem omnia imbecillitate eueniunt. Lingua enim ſubminiſtrare intelligentiæ non poteſt. Itidemque etiam vinolenti & ſenes magis iuuenibus afficiuntur. Placet autem, vt nominibus Græcis potius vtamur, vt pro blæſitate, τραυλότης: pro balbutie, ψελλότης: pro hæſitantia, ἰχνοφωνία dicamus. Nam & his vtitur Ariſtoteles, & blæſitatem non admittit lingua Latina, quando vix blæſum, id eſt, non perfectè proferentem verba. Eſt autem vitium commune, ac vox communis prolationi imperfectæ. Hoc ipſo differens balbus à blæſo, quòd balbus quædam proferre nõ poteſt aut aliter: blæſus omnia vitioſè, nihil non *Sec. 5. in initio.* poteſt. Hippocrates ſecundo Epidemiorum inquit, quòd huiuſmodi homines ſunt boni. Verba eius: Magni, calui, balbi, gracili voce præditi, boni. Non eſt intelligendum collectim, tum quia pauciſſimi tales inuenirentur, videreturque dictum pro ſemetipſo: & quoniam quædam repugnant, vt caluicies, quæ à ſiccitate fit: balbutei, quæ ab humido abundante, vt videmus. Cauſam præterea hæc habent euidentem, cum cerebrum ſit inſtrumentum ſapientiæ, vtcunque frigidum & humidum fuerit, moderatos, modeſtos & bonos facit, ſeu ob diſtãtiam ergo a corde frigidum fit & humidum, vt in magnis: ſeu ob reſolutionem caloris innati, vt in caluis, qui naturam ſenilem ante tempus ferunt: ſeu ob imbecilitatem teſtium, qui ſoliti ſunt exugere cerebrum, vnde barba: quod declaratur ex gracili voce, ſeu ob abundantiam humidi, vt in balbis, omnes ſunt mites, prudentes ac boni, & certè in pluribus hoc animaduerti. Et Antonius Pezonus Hiſpanus, vir nobilis, cum aliqualiter balbutiat, optimus vir eſt, & ſplẽdidus & liberalis, ac amicitiæ, ſi quis alius, cultor, ac gratus: præterea etiam cultor bonarum artium. Vnde vitia quę ab humido & frigido contingunt, bonos ac ſimplices efficiunt: cuiuſmodi, quæ dicta ſunt. Contrà, quæ à ſiccitate immodica, aut calore, ferinos rapaceſque viros indicãt: cuiuſmodi ſtrabi, claudi, gibbi, parui, ſucci, criſpi, atque eiuſmodi. Fieri enim traulos ob abundantiam humidi, & quoniam cerebrum immodicè ſit humidum, tum ex Ariſtotelis, tum ex Galeni ſententia deprehenditur. In hoc enim vitium incidunt: quoniam, vt Galenus inquit, in proferendo τρ oportet linguam ſimul & extendi ad dentes anteriores, & dilatari: vnde tum ob duplicem motum, tum quia gracileſcere cogitur, imbecillitas primò obſtat: ſecundò humidum abundans, vnde traulos eſſe neceſſe eſt. In hac autem abundantia humidi cauſam duplicem adeſſe putat Galenus. Alteram naturalem, quæ efficiat profluuia alui longa, ſcilicet humidam ventriculi ſubſtantiam, quæ eadem eſt cum tunica ipſius linguæ: humidum autem ventriculum par eſt conſequi longa alui profluuia. Altera cauſa eſt, humidum ſuperfluum, quod è cerebro manat, impediens muſculos linguæ, ne fungantur officio promptè & peditè, vt par eſt: ſimul etiam nerui ipſi, qui ex ſeptimo pari proficiſcuntur: atque hi ſoli exquiſitè duri ſunt, quemadmodum ait Galenus, ex cerebri neruis: maxima pars *de V… cap. 1 fin.* autem poteſt coniunctionem cum ſexto pari ex illis, inde ſeparationem linguæ inſeritur. Hoc igitur vitiato, vt inquit etiam libro quarto de Locis affectis, motus illius vi- *Cap. 2. pag. 3. & 4.* tiatur, fitque reſoluta modò dextra, modò ſiniſtra parte: tuncque inquit, pars cerebri anterior læditur, qua læſa etiam lædi ventriculum eiuſdem partis, & cum eo rationem ipſam, neceſſe eſt. Quòd conſideratione dignum eſt, at magis, ſi etiam ſenſus citra humorem, quem conſtat ex tertia coniugatione neruorum celebri oriri, vt ibi docet: hi autem admodum molles ſunt. Sed il- *[illegible]* lud mirum eſt, quomodo etiam dentes ſapores, inquit, diſcernunt, ſextodecimo de Vſu *Cap. 2.* partium: ſicut & omnes aliæ, dicit, oris particulæ. Sunt autem in lingua venæ, arteriæ & nerui, maiores quàm in cæteris particulis: ipſa verò illius caro fungoſa, ſecundo de Alimentis. Et in eius radice duæ glaudulæ deci- *Cap. 5.* mo de Vſu partium, in quibus ſaliua genera- *Cap. 11.* tur. Muſculi quoque ſine tendonibus, quoniã ij nullũ os mouere debẽt, ideoq; nec tendonib. opus habuerunt: vt primo de Motu muſculorũ *Cap. 3.* ſcribitur. Sunt autẽ muſculi illius, vt in libro de Muſculorum diſſectione tradidit, noue: duo *a Cap. 14.* lõgi ac tenues, qui ex belo[ei]deore incipiẽtes,

in

in tranſuerſas illius partes inſerti, eam in tranſuerſum agunt, reliqui ex hyoïde ſeu lambdoïde oſſibus:& qui e ſuperiore hyoïdis in rectum, ſicut qui ex obliquis eius partibus in obliquum. Qui verò vnicus eſt, bifidus eſt, & ex ſuperiore parte hyoïdis oritur, nec linguam mouet, ſed retrabit os hyoïdis ſurſum ad maxillam:quo retracto, & quinque muſculi, qui ab eo

Lib.1.c.13.

oriuntur, & ipſi elatiores euadunt. Vt verò ex Veſalio habetur, os hyoïdis, id eſt, υ literæ

Græcorum ſimile, ſeu lambdoïdis, id eſt λ ſimile ita conficitur, vt A A lambdoïden, B B hyoïden propriè conficiant, & lambdoïdes apicibus fermè tangit belonoïden ſeu acus, qui ſunt proceſſus oſſium temporis: ima verò ſedes ſub larynge poſita eſt, D litera notata, vt ſit hoc os ſolitarium, & inter oſſa velut inter maria Caſpium: cuius imum craſſum eſt, parte anteriore tuberoſum, poſteriore cauum. Primùm igitur par muſculorum ex acubus ſeu belonoïdibus oritur, quod ſurſum, & ad latera linguam trahit:ſecundum, ex ſupremis partibus lambdoïdis: tertium, ex infima ſede eiuſdem:quartum, ex inferiore maxilla, vbi molares innaſcuntur dentes, quod linguam inferius contrario motu primorum trahit. Ex menti regione ſolus ac latus muſculus, ab inferiore ſede mandibulæ tum craſſus ac carneus oritur. Peculiare autem eſt omnibus linguæ muſculis, cum reliqui omnes vnico genere fibrarum contexantur, vt ex omnibus componantur, quemadmodum Veſalius in ſecundo libro ait. Eſt

Cap.19.

verò vinculum linguæ ſubſtratum, latum, quantum ipſa eſt, atque membranoſum:quod ſi vel tantillum decurtetur, aut longius euadat, & mandendi & loquendi functio impediretur, vt Galenus refert vndecimo Vſu partium.

Cap.10.

Huic tamen membranæ alio tenui ac membraneo vinculo plus iuſto alligari ſolet, quod in medio conſtitutum, in infantibus ab obſtetricibus vngue duntaxat abrumpi ſolet: atque hoc vel illo non iam τραυλοὶ, ſed blæſi euadunt, de quibus non meminit hoc loco Hippocrates. His igitur tot muſculis & tam variè fabricatis, lingua omniformi genere motus diſtenditur, atque contrahitur, vt primo de Muſculorum motu docet Galenus.

Cap.3.

Eſt autem animaduertendum, quòd Anatomici os hyoïdis & lambdoïdis confundunt ſæpius, vtroque nomine quod longius eſt ſignificantes. Fallopius hoc tertium par in homine inueniri tradit, in reliquis cum Veſalio fermè concors: cauſa eſt quòd

Fol.74.

Fallopius primùm muſculum, qui eſt nonus apud Veſalium, vſque ad os hyoïdes extendit. In vniuerſum ergo cum ob humidum abundans in cerebro muſculi per conſenſum afficiuntur, par eſt & omnes partes ſimiliter oris, & vſque ad ventriculum affici: & ideo tales obnoxios eſſe lõgis alui profluuiis, quoniam breuibus nemo fermè non obnoxius eſt ob alias cauſas. Atque ita ex morbo quaſi naturali, morbum fortuitum docet, contrario modo ei qui de Eunuchis inſcribitur.

APHORISMVS XXXVI.

QVi acidum eructant, non valde morbo laterali corripiuntur.

COMMENTARIVS.

COntrario hoc vt in priori ex naturali morboſa conſtitutione incolumitatem, vt etiam ſuperius de Eunuchis, oſtendit. Hunc Aphoriſmum ſic Galenus inducit: Pituita acida ſolet mordere ventriculum, & inteſtina & excretiones irritare, atque ita redundantiam tollere humorum, inflammationes autem ex illorum abundantia fiunt:quocirca qui talem eructant humorem, ad nullum abſceſſum ſunt facilè parati, multo minus ad morbum lateralem, qui eſt abſceſſus ſub membrana ſubcingente coſtas, at non facilem aditum pituitæ illa membrana exhibet, vt nec humoribus craſſis aliis. Ob id, duplici ex cauſa qui acidum eructant, non facilè abſceſſu ſub coſtis corripiuntur. Morbus ſanè hic bilioſos corripere ſolet, at ructu acido qui laborant, duplici ex cauſa à bilioſi humoris copia abſunt. Diximus autem ſuprà de hoc.

In expoſitione pri. Aphoriſmi huius.

Enarrat Braſauolus, lateralem morbum, qui fit à pituita, eſſe longum:eoſque qui ex illo curantur, poſt ſanitatem facilè dolore illius loci corripi: quod ob raritatem membranæ contingit, quæ pituitoſum humorem tranſmittere cogitur, locus etiam ille frigidus, à frigida materia deterius habet. Quod autem Galenus dicit in libro de

Pag.3.

Aëre & aquis, ſic ſe habet: Pleuritides & peripneumoniæ, & febres ardentes, & quicunque acuti morbi putantur, non multum proueniunt. Neque enim fieri poteſt vt morbi hi vigeant, vbi alui liquidæ exiſtunt. Imò etiam exiſtimant iam fermè laterali morbo prodeſſe aluum fluentem, iuxta illud: Quibus in febre dolore lateris oboriente aluus multa aquoſa ac billioſa egeſſerit, hi alleuantur.

In Coacis prædic. Pa.3.

Sed & hoc tranſtulit Auenzoar ad opus medici, dicens: Concordati ſunt medici, quòd in habendo ventrem mollem ſanitas conſeruatur.

In c. generali, & de præſeruatione ad regem.

Hippocrates in libro de Affectionibus ait, ructum acidum fieri ex pinguibus, caſeoſis, mellitis, & ſeſamo paratis:quæ eadem ſolent gignere repletionem tormen, flatum, biliſque fluxum ſupernè ac infernè: atque eadem fiunt, cùm quis plus ederit quã concoquere poteſt. Quare liquet,

Pag.12.

in huiuſmodi hominibus parum tranſumi ad venas:& ob id etiam raro in phlegmonas incidunt. Vt in ſumma dicam, ructus acidus eorum eſt, qui ſunt in defectu:lateralis autem morbus eorum, qui ſunt in exceſſu coctionis.

APHOR

APHORISMVS XXXIII.

QVicunque calui ſunt, his magnæ varices non fiunt: quibus verò caluis magnæ varices ſuperueniunt, ij rurſus fiunt capillati.

COMMENTARIVS.

ET hic eſt eorum, in quibus docet ex mala naturæ conſtitutione ſecuritatem à morbo, vt in præcedenti: ſed hoc habet plus, quòd etiam morbum, curam eſſe morbi indicat. Diximus autem ſuprà, quòd de vera caluicie, non ſolo defluuio capillorum caluiciei ſimili hic loquitur, tum in Contradictionibus. Sed qui culpant Hippocratem ex hoc, non intelligunt illum, nam caluicies duplex eſt, vera etiam dico. Vna, quæ fit ſenectutis vitio, & hæc eſt inſanabilis, vt etiam reliqua, quorum cauſa eſt ſenectus, non quia talia illa ſint. Alia, quæ eſt ob aliam cauſam, quæcunque illa ſit, arte quidem inſanabilis, à natura tamen ſanari poteſt. Quomodo autem hoc deprehenderit Hippocrates, nec Galenus nec alius vſpiam intellexit, cum nemini qui verè caluus eſſet, videret varices magnas contingere, nam poſt defluuium capillorum, etiam adueniunt: aduenientibus autem varicibus ſolui caluiciem animaduertit: veram caluiciem ex hoc, non ementiam, & pro capillorum defluuio acceptam ſolui cognouit: contraria enim contrariorum ſunt auxilia, quod delet varices, eſt caluicies, non defluuium capillorum, igitur varices contrariæ ſunt caluiciei. Aduenientibus igitur varicibus, caluicies ſoluitur. Et hoc eſt vnum eorum quæ à natura fieri poſunt, non ab arte. Velut reſtitutio luxati oſſis arte fieri poteſt, non autem à natura. Ergo caluiciem propriè accipit, ceſſatque prima accuſatio. Secunda, quòd caluiciem ſanari poſſe dicat Hippocrates, demiror de Galeno, qui tam inconſultè hæc prodiderit: imò non miror, eſt enim illi conſuetum, negantem propoſitionem quomodo probabit? aut ſi probare poteſt, quare non probat? ſufficit enim illi dicere aduerſus Hippocratem, Ita eſt. Quænam poteſt caluiciei eſſe talis cauſa per ſe (dico per ſe, vt ſenectutem excludam) quæ caluiciem faciat inſanabilem? humor malus tolli poteſt, ſiccitas cutis poteſt humectari, aſtrictio illius poteſt aperiri. Naſcitur plus in cicatricibus caſu vel violento ex medicamento, cur non in caluicie? Deficit humor, cur ergo non totum caput, ſed partem duntaxat anteriorem, neque totum neque à lateribus occupat? cerebrum, vt inquit dehiſcit. Quæ fabula: etſi antè dehiſcit, cur nec poſt, nec à lateribus? Vera ergo eſt cauſa, quod in ſenibus humidum eſt conſumptum, nec reſtitui poteſt, ideo non poſſunt ſanari: at in aliis reſtitui poteſt, igitur ſanari poſſunt. Tertia accuſatio, caluis magnæ varices fiunt: nec eſt verum, non fieri. At miſer videt, quòd legi debuit diuiſim, coniunctim legit, & Hippocratem prorſus ſtultum facit. Nam dicit Hippocrates: Caluis vel non accidunt magnæ varices: vel ſi accidant, caluicium ſoluitur, at Galenus ita legit: Caluis nunquam accidunt magnæ varices: & ſi caluis magnæ varices accidant, caluicium ſoluitur. Quid opus erat dicere, Et ſi accidant varices, caluicium ſoluitur: ſi caluis varices accidere non poſſunt? Decepit illum modus loquendi Hippocratis, quòd non interponat, ū ita vt legatur hoc modo: Quicunque calui ſunt, his magnæ varices non fiunt: vel, Si caluis magnæ varices fiant, capilli renaſcuntur. Quarta accuſatio, quæ tertiam interimit, eſt hæc: Falſum eſt quòd, ſi caluis varices magnæ fiant, capilli renaſcantur. Quomodo hoc probas? cur non aliquem adducis in medium caluum cui cum varices magnæ acciderint, caluus tamen manſerit? An vis hoc ſolo credi tibi, quòd caluicies ſit morbus inſanabilis? at de hoc ipſo eſt tota quæſtio. Oraculum reuelauit, quale? Auctoritas, cui maior quàm Hippocrati? Ratio, quænam? Experimentum non adducit. At per caluiciem intelligo, quibus non renaſcuntur capilli: ſic omnia obtinebis. Pauper nullus ditabitur: per pauperem intelligo, qui nunquam diues futurus eſt. At tu me dicis conniuere? facile. Nullus eſt morbus, qui toto genere ſit inſanabilis: non carcinoma, non tabes, non elephantiaſis, quomodo vis vt morbus in capillis toto genere ſit inſanabilis? Deinde, cur non explicaſti, in quo tua hæc caluicies à defluuio capillorum diſtinguitur: vt intelligeremus quid hoc eſſet quod poſſet ſanari, & quod non poſſet? Caluicies, dicis, eſt profluuium capillorum omnium, falſum eſt, nam multis ſenibus aliqui relinquuntur capilli in ipſo loco: & neceſſe eſt vt ſaltem per initia calui aliquos habeant capillos, ſi non toti ſimul excidere debeant: quod eſt monſtro ſimile, quibuſdam etiam, quibus omnes exciderunt, renati ſunt: non igitur caluicies. Caluicies, dicit, à ſiccitate fit, vt ſecundo de Temperamentis: ſed defluuium ex humorum prauitate. Verùm primò de Compoſitione pharmachorum ſecundum locos, proponit auxilia ad caluiciem. Idem in principio dubitat, an caluicies ab initio ſit ſanabilis, an non? Quod tandem non eſt ſanabilis, dicit, quia à ſiccitate prouenit: at defluuium ſanari poteſt varicibus, quia humores praui ad contraria deferuntur. Nihil minus, ecce ruditatem, non eſt hic error in verbis, ſed in re. Non hoc vnquam cogitauit Hippocrates, Hæmorrhoides fluentes, vlcera crurum, purgationes narium, longè magis diuertunt à capite: nec tamen de vllo horum dixit Hippocrates, nec experimentum docet, quòd caluis capilli renaſcantur: ſed ob retentionem & collectionem terrei humoris circa genitalia naſcuntur capilli caluis, vt etiam in retentione menſium mulieribus quandoque barba, vt ſexto Epidemiorum. At quod maius miraculum, caluis capillos naſci, an mulieribus barbam? qualem ego vidi. Fit ergo ex retentione & collectione terrei humoris circa pudenda, non diſtractione: qui etſi purgaretur, non his humor educeretur qui corrumpit radices capillorum, nempe ſalſa pituita, ſed alius.

Aphor. 27. *Lib. 3. contrad. 13.* *Cap. 6. iuxta medium.* *Cap. 7. Sec. 0 iuxta medi. & c. 2. Sec. 1.* *Cap. 1. S. 1.* *Par. 8. in fine.*

APHOR

APHORISMVS XXXIV.

A Qua intercute laborantibus tuſſis ſuperueniens, malum.

COMMENTARIVS.

QVàm ridicula ſit rurſus expoſitio Galeni hac in parte, vt velit Hippocratem loqui de ea tuſſi, quæ ſuperuenit aqua iam ingreſſa arterias, non eſt vt dicam, cum vel puero hæc patêre poſſent. Primùm, quid abſurdius quàm malum vocare, quod lethaliſſimum eſt? Deinde, quis eò peruenit vnquam vt in aſperas arterias aqua permeet, ſuperato ſic ſepto tranſuerſo, vt totum obruatur, & immobile reddatur, & ſtatim ob id homo ſuffocetur? Et quis hydropicum aquam expuere vidit? Nonne prorſus hæc anilibus fabulis ſunt ſimilia? Itaque neque ſi dicat Hippocrates lethale, verum dixerit, cum nemo eò vſque perueniat, vt aqua in aſperas ingrediatur arterias: in lethaliſſimo autem morbo dixiſſe malum, longè abſurdius. Hęc ſunt Galeni vitia, aliò manum, aliò mentem, dum ſcriberet, applicantis, adeò vt in re clariſſima & nullius negocij etiam caligauerit. Inquit igitur Hippocrates ſecundo Prædictionum, eum qui ab aqua intercute correptus eſt, ſi ſuperſtes eſſe debeat, oportet bonis viſceribus eſſe præditum, ita vt natura ſe exerat, ſimulque facilè concoquat, & bene ſpiret, ſitque ſine dolore, & totum corpus æqualiter tepidum habeat, & non circa extremas partes colliquatum. Melius eſt autem, vt tumores habeat in extremis partibus. Optimum verò eſt, neutrum horum habere, nam molles ac graciles conuenit eſſe extremas partes: itemque ventrem ad contactum mollem. Tuſſim verò adeſſe non oportet, neque ſitim, neque linguam reſiccari: tum reliquo tempore, tum poſt ſomnos, quando hæc valde fieri ſolent. At cibos libenter accipere oportet, & cum quantum ſatis eſt, comederit, non affligi, aluum autem ad medicamenta celerem habere, & reliquo tempore recrementum egerere molle efformatum. Vrinam autem apparere conuenit pro potuum ratione, & vinorum mutatione, tranſitioneque: laborem quoque facilè perferre oportet, & laſſitudinis eſſe expertem. Optimum autem eſt, ſi horum nihil deficiat, ſecuriſſimè enim reſtitui poterit ſanitati. Si plurima autem ex his habeat, ſpes etiam eſt: ſi nullum, ſed contraria, is deſperatus eſt. Si pauca bona, exigua ſpes. Cum ergo inter tot ſigna tuſſim reponat, lethale non eſt ſignum, ſed malum. Indicat enim creuiſſe aquam, & corruptam eſſe, adeò vt vaporibus & conſenſu qualitatis læſus pulmo ad tuſſim excitetur, non quòd aqua ipſa eò vſque attingat.

Pag. 4.

APHORISMVS XXXV.

AB angina habito, ſi tumor fiat in collo, bonum.

COMMENTARIVS.

VErba illa, Foras enim morbus deducitur, tametſi veriſſima ſint, & cauſam dicti reddant: Hippocratis tamen grauitate indigna ſunt, & reliquis ſententiis imparem continent ſenſum. Diximus autem ſuprà de hoc: nunc quod reliquum eſt doceamus. Videtur primùm inconſtans ſermo Hippocratis in libro Prognoſticorum, cum inquit: Anginæ quæ ſimiliter dolorem exhibent, attolluntur autem, & in faucibus rubores faciunt, pernicioſæ quidem valde ſunt, verùm prioribus magis diuturnæ, ſi rubor fuerit magnus. Quibuſcunque verò fauces & ceruix ſimul rubræ fiunt, hæ anginæ diuturniores ſunt: & ex ipſis euadunt maximè, ſi & ceruix & pectus ruborem habuerint, & eryſipelas ignis ſacri non intro recurrerit. Videtur ergo non ſufficere, quòd materia extrà protrudatur ad ceruicem, ſed exigit vt rubor ad pectus vſque extendatur. Sed dicendum, non hic ſolum de rubore, ſed tumore loqui Hippocratem, qui rubore ſecurior eſt. Sed ſi quis animaduertat illius dicta, quatuor conſtituit genera expulſionis, ab intus extrà. Primum, cum nullo manifeſto rubore, nec tumore, nec extrà, nec in faucibus, pòſt apparet rubor in eiſdem, tunc morbus protrahitur: ſed tamen æger perit. Hic dubitandum eſſet, an poſſet dici ſignum bonum, cum mors producitur, nihilominus æger moritur? Dico, quòd Hippocrates hoc ſignum non appellat bonum, quia ipſe non eſt captioſus: & ridiculum eſt dicere ſignum bonum, quod mortem ſignificat, eſt enim, vel dici poteſt minus malum. Secundum eſt, cum fauces (intus enim eſſe dicuntur reſpectu cutis, & quia non tanguntur ab aëre, & extrà comparatione ſpinæ dorſi, circa quam iacet anginæ materia) & ceruix rubræ ſunt, & hæ ancipitis ſunt iudicij, & non tamen ſecuræ, nam ob materiæ abundantiam & partes illius minus prauas, pars etiam ad ceruicem detrudi poteſt abſque naturæ magno robore. Hic tamen modus eſt ab intus extrà, partim primo modo, partim ſecundo. Tertium eſt, cum rubor extenditur ad pectus, & ita non ſolùm extrà ſecundo modo, ſed etiam procul materiæ portio truditur. Atque hic modus proximus ſecuro eſt, non tamen ſecurus prorſus: quoniam & robur virium. & multitudinem materiæ decernit. Quartum ſignificatur per illa verba, Et eryſipelas ignis ſacri non intrò recurrerit. Et eſt, cum tumor apparet in collo, & fit tertius modus expulſionis foràs, ſcilicet materiæ ipſius: & eſt ſignum bonum, vt hic etiam in textu, non tamen eſt omnino tutum. Quintum genus, quod eſt per ſe manifeſtum, & eſt quartus modus expellendi, vt ceſſante dolore & difficultate omni, circa guttur ceruix tumorem contrahat, hoc enim eſt

Aphor. 24.

Pag. 9.

eſt ſignum prorſus ſecurum. Ex quo patet, quàm ſicco pede Galenus, & qui eum ſecuti ſunt, tam pulchra documenta prætererint. Et ſi quis dicat, quòd hæc ſunt explicata tertio Prognoſticorum: Dico primùm, quòd non vt debebant: deinde quod ſpectabat ad illum tamen ex eo loco traducere ad hunc, vt Aphoriſmus planè poſſet intelligi, vel melius erat omnino non exponere, quàm ſic exponere, nam Exterius trifariam dicitur: vel extra intima, vt in fauces: aut extra corpus ad cutim, vt in collo: vel procul, vt vſque ad pectus. Et vnuſquiſque modus bifariam dicitur: vel etiam materia expellatur cum tumore, vel ſolum vt color diffundatur. Et rurſus quilibet bifariam: vel vt relinquat priorem locum, vel vt remaneat etiam in illo. Et vnuſquiſque etiam bifariam rurſus: vel vt ſimul protrudatur in vtrumque locum, vel vt prius materia intus conſiſtat, inde extrà trudatur. Vt materiæ, quæ truditur extrà, ſint vigintiquatuor modi. Sunt præterea alij modi, de quibus dictum eſt aliàs, & tanguntur ab Hippocrate loco adducto, cum intus ex loco in locum propellitur.

Quibus viſis, conſiderandum in phlegmone eryſipelatode faciei, qui morbus eſt quaſi endemius ciuitati noſtræ, an conueniat ſectio venæ, atque purgatio? huiuſmodi enim in vſu ſunt apud illos medicos. Et videtur quòd non quoniam vtrumque horum auxiliorum trahit ab extrà intus, ideo malum eſt: & tum maximè, quoniam adeſt tumor exterius. Opponunt ipſi, quòd multi breui ſanantur his auxiliis, quos certum eſt in longum producendos ſine his: quandoquidem nullus breui ſanetur, ſi nihil horum agas. Forſan etiam perituros. Deinde quòd febris vehemens adeſt, & continua & ſanguinea, quæ indiget venæ ſectione, vt apertè habetur nono Artis curandi. Præterea in his apparent vigiliæ, dolor capitis atque delyrium ſi ergo nec purges, nec venam ſeces, periculum eſt ne in abſceſſum cerebri deueniant, nam materia illa non tam repit ad faciem, quàm ad totum caput, vt indicant Symptomata. Dictum etiam hoc Hippocratis intelligendum eſſe de motu ad extrà, cum iam materia fuerit intrà: ſed in hoc morbo non prius fertur intrà, inde extrà, ſed ſimul intrà & extrà. Reſpondeo, quod oportet diſtinguere. Vel enim materia fertur ſolum extra, & ſine vllis ſymptomatibus: & tunc adhibendæ ſunt cucurbitulæ, vt dictum eſt ſuprà. Vel iam intus erat, & foràs tranſmittitur, & fit tumor magnus: & tunc eodem modo ſolum adhibendæ ſunt cucurbitulæ, & purgandum, vt ibi diximus. Aut materia fertur ſimul intus & extrà, vel ab extrà intus, & eo in caſu conſiderandum eſt an ſit materia peſtilens: quod dignoſcitur ex multitudine pereuntium, & tunc eſt etiam reuellenda cum cucurbitulis, ratione dicta in decimo Contradicentium, dando alexipharmaca lenientibus, ſi ea neceſſaria ſint, iuncta. Sed ſi materia peſtilens non ſit, & hoc modo feratur, aut etiam feratur ſolum extrà, ſed adſint indicia copiæ magnæ ſanguinis, aut febris ſit vehemens, aut magnitudo caloris: tunc quod eſt in venis curam poſtulat, & ideo ſanguinem mittere oportet. Et quoties in huiuſmodi caſibus mittere ſanguinem conuenit, manifeſtum eſt quòd magnam copiam detrahere oportet, nam ſanguinis detractio in huiuſmodi caſibus non conuenit ratione motus, ſed damnum affert: igitur oportet tanto magis detrahere, vt noxæ motus per quantitatis diminutionem ſatisfaciamus. Qui ergo parum detrahunt, omnino damnum in quouis caſu afferunt. De cucurbitulis autem manifeſtum eſt, quòd non in loco phlegmonis, ſed propè ſint affigendæ, velut in ſpatulis aut maxillis, non tamen prope guttur in ceruice, ob anginæ periculum, maximè verò in humeri & brachiorum parte ſuperiore, meliores enim ſunt quàm in ſpatulis: quanquam & illis, ob magnitudinem morbi, & inſtans periculum, affigere cogimur.

Cap. 4. & 5. *Apho. 24.* *Contrad. 70.*

APHORISMVS XXXVI.

CArcinomata occulta omnia non curare melius eſt, curati enim citò pereunt: non curati verò, longius tempus perdurant.

COMMENTARIVS.

NOn cancri, qui ſunt vlcerum corruptiones, vt à Celſo: Si quando autem vlcera oris cancer inuaſit, conſiderandum eſt, num malus corporis habitus ſit, deinde ipſa vlcera curanda, quòd ſi in ſumma parte id vitium eſt, ſatis proficit ἀνθηρῷ. Et rurſus inquit: Timuæs autem ad ignem ſacrum vel ad cancrum. Et rurſus: Hæc citra cancrum ſunt, qui cùm in reliquis partibus, tum in his quoque vel præcipuè vlcera infeſtat. Clariſſimè tamen ibi: Omnis autem cancer non ſolùm id corrumpit, quod occupauit, ſed etiam ſerpit. Deinde aliis atque aliis ſignis decernitur; nam modò ſuper inflammationem rubor vlcus ambit, iſque cum dolore procedit: ἐρυσιπέλας Græci vocant, modò vlcus nigrum eſt, quia caro eius corrupta eſt. Carcinoma autem eſt verè, quod Græci, & hoc in loco Hippocrates καρκίνον vocant, dicente Celſo rurſus: Carcinoma fit maximè in ſuperioribus partibus circa faciem, nares, aures, labra, mammas fœminarum. E iecore autem aut ſplene hoc naſcitur, circa locum aliqua quaſi puncta ſentiuntur, iſque immobilis atque inæqualis tumet, interdum etiam torpet. Circa eum inflatæ venæ quaſi recuruantur, hæque pallent aut liuent: nonnunquam etiam in quibuſdam deliteſcunt, tactuſque is locus aliis dolorem affert, in aliis dolorem non habent. Et nonnunquam ſine vlcere durior aut mollior eſt, quàm eſſe naturaliter debet: nonnunquàm iiſdem omnibus vlcus accedit. Interdumque nullam habent proprietatem, interdum ſimile his eſt quæ vocant Græci κονδυλώματα, aſpredine quadam & magnitudine ſua, colórque eius ruber eſt, aut lenticulæ ſimilis, neque tutò fertur: nam protinus aut, reſolutio neruorum

Lib. 6. c. 16. *Lib. 5. c. 22. titul. Timai compoſitio. lib. 6. c. 18. Sec. 3. lib. 5. c. 26. Titulo de vulneribus.* *Lib. 5. c. 28. Sec. 2.*

vorum aut diſtentio ſequitur. Sæpè homo ictus obmuteſcit, atque eius anima deficit. Quibuſdam etiamſi idipſum preſſum eſt, quæ circà ſunt, intenduntur & intumeſcunt. Ob quæ peſſimum id genus eſt, feréque primùm id fit quod κακοήθες à Græcis nominatur. Deinde ex eo id carcinoma, quod ſine vlcere eſt: deinde vlcus, ex eo thymum. Tolli nihil niſi κακοήθες poteſt, reliqua curationibus irritantur. Et quò maior vis adhibita eſt, eo magis quidā vſi ſūt medicamentis adurentibus. Quidam ferro aduſſerunt, quidam ſcalpello exciderunt. Neque vlli vnquam medicina profecit, ſed aduſta protinus concitata ſunt, & increuerunt, donec occiderēt. Exciſa etiam poſt inductam cicatricem tamen reuerterunt, & cauſam mortis attulerunt: cum interim pleríque nullam vim adhibendo, qua tollere id malum tentent, ſed imponendo tantum leuia medicamenta, quæ quaſi blandiantur, quo minus ad vltimam ſenectutem perueniant, non prohibentur. Diſcernere autem κακοήθες, quod curationem recipit, à carcinomate, quod non recipit, nemo ſcire poteſt, ſed tempore & experimento. Hæc non tam volui adduxiſſe, vt declararem καρκίνον apud Hippocratem, eſſe carcinoma apud Latinos: ſed quoniam tam bellè Celſus hunc locum explicat, vt parum ad interpretationem, & veritatis demonſtrationem addi poſſit: niſi quòd videtur vnū atque aliud dicere, atque in primis κακοήθη facere ſpeciem carcinomatis cum vlcere, poſtremo diuerſum quippiam, ſed facit κακοήθη proculdubio carcinoma eſſe, non tamen vult omne vlcus κακοήθη eſſe carcinoma, ſed omne carcinoma cum vlcere, licet dicat quædam eſſe κονδυλώματα id eſt flexis digitis in pugnum ſimilia, κακοήθη appellat. Diſcernere ergo κακοήθεας à carcinomatibus κακοήθεις, quæ prorſus ſunt inſanabilia, cum illa ſanari, etſi difficulter
Apho. 25. poſſint, non poſſumus. Patet etiam ex hoc, quòd per curare intelligit, quod dictum eſt ſupra ferro vel igne. Præterea verba illa. Curati enim citò pereunt, & reliqua: indigna ſunt Hippocratis breuitate. Conſtat ſanè, referente Galeno, non fuiſſe in codice Artemidori & Dioſcoridis, cum per ſe ex illis prioribus ſunt manifeſta. Si enim melius eſt non curare, clarum eſt quòd non ob aliud, quàm quòd celerius perimunt. Sed ſi modò admittamus ea. Curati enim citò pereunt: omnino alia quæſequuntur, Hippocrate ſūt indigna quamobrem exiſtimandum eſt, ab aliquo in margine adiecta, inde textui iuncta. Mouet præterea Galenus triplicem difficultatem. Prima eſt, poſtquam in intimis partibus curati citius ad mortem perducunt, & non ſolū in intimis, ſed etiam in palato & ano, & muliebri vulua, dubium eſt, ſi in ſuperficie corporis extent ſine vlcere, dicantur occulta, atque ita curari non debeant. Secunda, ſi vlcerata ſint, nec poſſint cum radicibus auelli, an præſtet curari? Tertia, an dato quòd poſſint auelli ex toto cum radice, an curari debeant? nam refert, claros medicos huius eſſe opinionis. Videtur autem de non vlceratis omnibus intelligere Hippocratem, quoniam ea operatio multùm excruciat & debilitat ægrotantem, nec finit morbum, cuius ſedes eſt in iecore: igitur noxia eſt, quæ ratio videtur etiam concludere de omnibus generibus carcinomatum. Et ſi quis dicat, quòd poſſunt curari membra, ex quibus originem ducit, vt quartodecimo Methodi. Sed Ca. 9. inde in fine capitis. & vlceratorum & non vlceratorum videtur velle admittere curationem, cum dixit: Cæterùm ſi quando carcinoma per chirurgiam curare audebis, cœpiſſe quidem ab vacuando per purgationem melancholico humore oportebit: vbi verò totum quod vitiatum eſt, prorſus exciderís, ſic vt nulla ſuperſit radix, ſines effluere ſāguinem, nec properè cum inhibebis, imò premendo potius quæ circum ſunt venas, exprimes ex his craſſiorem ſanguinem. Et ſeptimo Epidemiorum: Cui carcinoma in faucibus exuſtum eſt, à nobis ſanus Pag. 21. euaſit. Antonius quoque Caſtellioneus, patricius Mediolanenſis, paternus amicus, cum ex calli curatione per alliū impoſitum in carcinoma digiti minoris pedis dextri incidiſſet, præciſo digito planè ſanatus eſt. Reſpondeo, nulla carcinomata debere curari per ignem vel per ferrum, niſi quæ iam vlcerata ſunt, & abſcindi omnino cum ſua radice poſſunt, & aduenerunt ex mala cura: & talia ſi curentur, ſic celerius ſanantur: ſed omnia eiuſmodi etiam ſine præciſione curari poſſunt purgando exquiſitiſſimè, & ſuper vlcus, aut etiam ſi vlceratum non ſit, apponendo medicamentum Plinij ſecundi: Thyrſum & folia viridia cucubi herbæ cum duplo herbæ paſtelli tundes, & cum panis medulla in formam emplaſtri redige, & frigidū impone manè & ſanè. Eſt autem paſtellus herba, quæ ex vna radice prodit, & in quatuordecim aut plures ramos ſpargitur ſuper terram. Eſt è genere, imò ipſū polygonon maſculum, carcinetris vocata ob id: quanquam Plinius addubitauerit, quòd Lib. 27. c. 11. maſculum quodue fœmina ſit in hoc genere. Iuuat ſanè hoc: quanquam non ignorem contrà Plinium intellexiſſe carcinoma ac debuit à Celſo, cauſāque aliis præbuerit erroris. Hippocratis dictum & experimentum Caſtellionei de κακοήθεσι vlceribus, quæ carcinomatibus ſimilia ſunt, intelligendum eſt. vnde Celſus imponi iubet his acria medicamenta. At non ex vlcere, ſed duro abſceſſu, verum oritur carcinoma: ex vlcere autem malè curato, κακοήθες ſimilis carcinomati. Galeni verò ſententia vel ad breuiorem curam reſpicit eorum, quæ etiam ſine chirurgia curari poſſunt: aut ſi modò aliqua ſic curari poſſe exiſtimat, quæ non ſecus poſſent, reuertuntur tamen. Vnde Dominicus Senus, chirurgus Patauinus, amicus meus, narrauit quendam, fuiſſe peregrinum, qui circuiret vrbes, & carcinomata curabat, præſcindendo oliuæ ſurculo in aciem formato, oleoque chalcanti illito, qui conualuerunt: omnibus tamen poſt annum vel biennium rediit morbus, qui ſanari non potuit. Hippocrates tamen hoc cum non dixerit, qualemcunque vitam meliorem laudat. In profundis autem multa eſt melior vita ex curatione. Quinimò in illis blandiendo, & in aliis curando interim filij naſci poſſunt, ac ſuperuiuere, non vt in tabificis, quorum filij non ſuperuiuūt, aut omnino ægerrimè, nā puella Hieronymi Tiboldi ſuperuixit in interuallo

ſiccati vlceris genita, licet ægrè: non ſic in carcinomate, at nos omnes quid aliud agimus quàm vitam trahere? Quæ autẽ iuuant, præter dicta in carcinomate, ſunt, ſuccus ſolani in plumbeo mortario, ficus valde pingues, & cancrorum fluuialium cinis. Oritur ex atra bile, ſcilicet exuſta, vt apud Paulum libro quarto. Et ob id in rarioribus corporis partibus, vt mulierum mammis, præ-
Cap.26. cipuè ſuppreſſis menſibus. Idem libro ſexto
Cap.45. Hyppocratem interpretatur, generaliter per occulta carcinomata, exponens etiam quæ in corporis ſunt ſuperficie, modò non vlcerata. Cum igitur ex atra bile gignantur, vſus cancrorum in lacte aſinino coctorum, & raparum, & origani orientalis, atque epithymi præſeruat, & cum eodem lacte Theriaca. Et oleum roſaceum cum eodem lacte extrinſecus appoſitum cõducit. Aetius verò vlcera-
Lib.2 6.c.45. ta curare docet ex Leonida. Et dolor eius qui eſt in mammis, ſimilis eſt morſibus canum.

APHORISMVS XXXVII.

Conuulſio fit ex repletione, vel ex inanitione: ita verò & ſingultus.

COMMENTARIVS.

Galenus docet rectè conuulſionem fieri, vi quadam trahentibus neruis, ipſe putat ad principium retrahi: ſed vtrumque contingit, ſcilicet vt & contrahantur, & vt cerebrum trahendo conuellant, vnde conuulſio dicta eſt. Sed & id rectè, quod velut in fidibus & à ſiccitate & humore imbutæ, ſponte diſrumpuntur, factæ breuiores ab vtraque cauſa. Impletæ enim liquore dum dilatantur, breuiores fiunt: atque id perſpicuum, ſed cur ex ſiccitate idem contingat, cum ſenſui, dum ad ignem coria exponantur, pateat, ratione non eſt adeò compertum, beneque feciſſet Galenus inter tot quæ ſcripſit docere. Dicamus ergo, quòd quæ ſiccantur, primùm flectantur, ideoque cum recta ſit breuiſſima ab extremo ad extremum, vt Euclides docet: inflexa ergo breuior euadet, itaque ſi extremis contineatur, diſrumpetur. Hæc autem plana ſunt Geometris, aliis contrarium inferre forſan exiſtimabuntur. Filum enim rectum ſi flectatur, breuiore ſpacio capita illius diſtabunt. Et licet tenſum ſit quod ſiccatur, dum ſiccatur: flectitur tamen calore, ad ſe quod propius eſt humidum trahente. Alia cauſa eſt, quòd humidum dum extruditur, foramina quæ illud continebant, concluduntur, eo quòd aer non poteſt ingredi ob humidum, quod adhuc adeſt, quare ſublatis locis vacuis, neceſſe eſt, quod ſiccatur, decurtatum euadere.

Eſt autem conuulſio motus quidam, quia
De Diebus attractio, ſed duplex alius occultus, & tunc
Iud. c. diſtentio vocari ſolet, cuius triplex eſt genus:
Pag 2. Emproſthotonos, in anteriora: opiſthotonos, in poſteriora: & tetanos, in vtranque partem. Quinta enim Aphoriſmorum τετάνων, vertit diſtentionem. Differentiam autem eſſe inter vtrumque apparet quarta aphoriſmorum: ὑπὸ σπασμοῦ ἤ τι τετάνου ἐνοχλουμένῳ πυρετὸς ἐπιγενόμενος, λύει τὸ νόσημα. Hippocrates ergo conuulſiooem ſolum appellat eam, quæ familiaris eſt pueris, quæque cum motu fit manifeſto, & eſt vitium cerebri neruos contrahentis: τετάνων autem, diſtentionem in neruis. Vnde clarum eſt, Galenum confudiſſe duo morborum genera in vnum: cum neque cauſa vna ſit, nec forma, nec exitus. Quippe conuulſio celerius ſoluitur, & occidit: diſtentio autem difficilior eſt morbus, & non poteſt, vt conuulſio, in longum protrahi. Ergo de conuulſione ipſa agamus, de qua in primis quinque Aphoriſmis quintæ Particulæ egit, conſiderantes, quod cum videatur fieri ex quinque cauſis, duodecimo Artis curandi, Repletione, eroſione, frigore, ſiccitate atque inanitione: clarum eſt, quod dixit cauſas remotas, non propinquas, vt Hippocrates, nam ſiccitas per ſe, & frigus & eroſio ad inanitionem referri debent. Cur ergo & non dolorem connumerauit, & metum, & vermes? vt fiant propemodùm cauſæ infinitæ. Frigus enim, eo teſte, ſi modo frigus conuulſionem facere poteſt (quin potius facit diſtentionem) aſtringendo exprimit, & facit inanitionem, eroſio quoque eodem modo. Sed forſan hæc ſomnia ſunt, cum diſtentionum hæ ſint cauſæ, non conuulſionis. Huculque verò, cũ clariſſimè Hippocrates locutus ſit, Galeni error proceſſit, vt puerorum affectui tam vulgari, quem Hippocratem conuulſionem appellare haud dubium eſt, non audeamus nomen imponere: atque id, quoniam exiſtimamus conuulſionem eſſe diſtentionem, non tam quod Galenus in hoc erret, quàm quòd perplexè loquẽdo, & vnum ſæpe pro alio contra Hippocratis doctrinam accipiendo, confuſionis cauſam manifeſtam attulerit. Eſt ergo diſtentio morbus per ſe proprius neruis, non cerebrò: cũmque nunc diſtenditur neruus, idẽ contingit, vt benè dicit Galen. tertio de Locis (ſed vt dixi,
de diſtentione, non de cõuulſione debet intel- Cap.6.
ligi (vt velut in planta vno ramo vehementius attracto trahitur caudex: ita attracto vno neruo vehementer, aut tota medietas anterior vel poſterior vel vtraque trahitur. Ergo conuulſio morituris & pueris familiaris eſt: in morituris ſiccato cerebro, & tũc impoſſibile eſt vt prorſus ſanetur: at diſtentio cũ non in cerbro ſiccitas vigeat, properè cataplaſmatib. & vnctionibus humectãdo, quanquam rarò, nonnunquam tamen ſanatur: conuulſio autẽ quæ in pueris fit, ab humido replente ſemper fermè fit, & à ſuperueniente febre nonnunquam liberatur: nonnunquam ob nimiam repletionem, & maximè ſtatim à febris initio augetur, & occidit. Et diſtentio quidem iuxta Galenum (ſed ille, vt dixi, confundit cum conuulſione) fit in muſculo & in neruo, vt quarto de Differentiis pulſuum habetur: in neruo quidem ratione originis detrimenti,
quo cerebrũ trahit, & diuiſionẽ: in muſculo Cap.3.
autem, quo ad ſenſũ & attractionis ratione. Et licet conuulſio ex ſiccitate, fit ſpecies eius quæ ab inanitione eſt: tamen longè deterior, quia ſiccitas ſolidas etiam partes euacuat à proprio humido. Eſt etiam notandum, quòd

diſtentio ſæpe ſibi aſſociat, cum confirmata fuerit, conuulſionem: nam diuulſio cerebro fit conuulſio, conuulſio etiam aliquando, tranſmutata materia quæ in cerebro erat, parit diſtentionem: nec tamen ſunt idem morbus, vt nec angina & lateralis, qui tamen inuicem tranſmutari ſolent: aut hectica & putrida; exemplo propriore, cum vna in aliam mutata, non ceſſet reliqua. Contingit autem conuulſio frequentius in neruis cerebri, & anteriore parte, quod laxius ibi ſit cerebrum: diſtentio verò in neruis à ſpina exorientibus. Nam nerui muſculis non inſerti, non poſſunt mouere, ob id quod non habent proprium inſtrumentum, nec tendere membrum ob molliciem: ideò conuulſio maxima viget circa faciem, diſtentio in membris magnis: conuelluntur tamen & manus & pedes, quando materia adeò vexat ſpinalem medullam, vt contrahat neruos. Erunt ergo conuulſionis duo genera. Vnum, à cerebro: aliud, à ſpinali medulla, & totidem diſtentiones, cum tenduntur nerui & muſculi, orientes à cerebro: & cum tenduntur nerui, orientes à medulla ſpinali.

Ex hoc quærendum eſt, cur omnis conuulſio ſit cum motu, non autem diſtentio niſi occulto? Et reſpondeo, quòd conuulſio cũ ſit affectus in cerebro nimis repleto, vel nimis exiccato, vel in ſpinali medulla, contrahitur principium, ſed non poteſt diu permanere cõtractũ ob neruos viciſſim retrahẽtes: qui cum ſint duri & carni alligati per longum ſpacium, non poſſunt diu manere contracti, ideo fit viciſſitudo ergo motus. Nec contrahi exiſtimes totum cerebrum aut medullam, ſed partem ſolam, neruo qui contrahitur propinquam. Igitur cum nerui ferant diſtentionem, non ſic ibi motus: & etiam quia nerui toti conuelluntur, non ſic in cerebro: ſunt enim nerui res parua & gracilis in comparatione ad cerebrum. Ideo diſtentio cum interficit, gignit conuulſionem: conuulſio autem non ſẽper (etſi interficiat) diſtentionem. Motus ergo pinnarum naſi, cum immodicè dilatantur, prænunciat cõuulſionem, vt habetur libro de
Pag. 17. Ratione victus in acutis. Vbi neſcio quo modo Galenus reprehendit Hippocratem, dicẽs quòd motum conuulſorium appellat conuulſionem: imò conuulſio nihil eſt aliud quã motus ille, vt dixi, nam quæ affectio ſine motu eſt, diſtentio dici ſolet. Igitur operæ precium magis feciſſet docere, cur in ampla illa dilatatione, qua multus aër è naribus exſufflatur, conuulſio originem ducat: neque enim Hippocrates dicit eam dilatationem eſſe cõuulſoriam, ſed conuulſionis futuræ indicium: id verò contingit iam concalefacto cerebro: vnde diu perſeuerante calore, ſiccitas ſuccedens conuulſionem parit. Ita etiam vigiliæ & dolor capitis vehemens, mortis cum conuulſione, non diſtentione, indicia ſæpe ſunt.

In quo verò differant conuulſio & diſtentio à reſolutione, nunc dicendum eſt, nã reſolutio eſt omnino ſine motu, & nerui elongantur, & non fit niſi à repletione. Sed conuulſio & diſtentio fiunt ab inanitione etiam, quanquam illud de inanitione ad diſtentionem non extendatur, ſecundum Hippocratem, & credo eſſe commentum Galeni: vix enim poſſum imaginari, diſtentionem neruorum poſſe fieri ab inanitione: quandoquidem quid eſt quod debeat homini alioqui ſano adeò exſiccare neruum, vt diſtendi ipſum neceſſe ſit? humectari enim primo principio conſentaneum eſt Ergo in duobus tantum reſolutio à diſtentione, in tribus à conuulſione differet. Sed à diſtẽtione etiam differe dolore: à conuulſione autem non differt, cum conuulſio ſine dolore nerui prorſus fiat. Ergo dicemus, quod cõuulſio differt à reſolutione in tribus, quòd cum motu ſit, & contractione, & quòd ex inanitione contingere poſſit: diſtentio à reſolutione in tribus, quòd cum motu ſit, & contractione & dolore, quorum nullum eſt in reſolutione, at conuulſio à diſtentione in totidem. Nam conuulſio eſt cum motu manifeſto, & ſine dolore, & à ſiccitate fieri poteſt: diſtentio cum motu occulto, cum dolore, nec à ſiccitate fieri poteſt. Quibus omnibus quarta differentia addatur, quoniam in conuulſione cerebrum per ſe afficitur, in diſtentione per conſenſum ſolum: ſed in reſolutione nullo modo, ſed ſoli nerui ſunt affecti. Solum illud dubitatione dignum relinquitur, in quo differat diſtentio à reſolutione, cum vtraque affectio ex repletione contingat? Dices: In reſolutione neruus extenditur, & ſine dolore: at diſtentione contrahitur, & quandoque cum dolore, enim ſemper, nam multo diſtentos alios opiſthotono, alios tetano interrogaui, qui nutu, alij ſubmiſſa voce dixerunt, ſe ſolum ſentire diſtentionem, inter quos Chriſtophorum Bolatum, non tamen ſemper fit ſine dolore, ſaltem præcedente. Vera refers: ſed cur hoc contingat quod dicit, quæro? quòd cum in vtraque affectione neruus repleatur, in vna contrahatur, in altera extendatur, nam de dolore cauſa per ſe manifeſta eſt, cum contractionem extenſam per vim dolor aliquando ſequatur. Rectè feciſſet mehercle, ſi talium aliquid explicaſſet Galenus, & non in manifeſtis adeò tanta ad faſtidium ſcriberet. Hoc verò etiam in fidibus cernimus, humectæ enim aliquando inflantur, & ſonum acutiorem edunt, quandoque extenſæ remittunt acutiorem: qui ergo huius cauſam oſtenderit, docebit & quid quærimus. Ergo ſi ſpacia ſolum repleantur, neceſſe eſt dilatari: ergo decurtata fient; hoc enim præter rationem experimentum docet: diducto enim corio in latitudinem, breuius redditur, atque ſic conuulſio fit. Sed ſi in ſubſtantiam ipſam ingrediatur, humidum diſtenditur, fitque reſolutio: cum vero in vtramque partem, etiam vtrumque fit: ideo ſæpius videmus conuulſos, ſimul & reſolutos. Ergo vt cauitatem ingrediatur materia, contingit ob craſſiciem: vt in ſubſtantiam, ob ſubtilitatem. Quoniam verò ſubtile non impedit, vt reſolutionem pariat, lentum eſſe neceſſe eſt: ob id eſus ouorum reſolutionem maximè parit, lentum enim plurimum, & tenue eorum eſt alimentum. Manifeſtum eſt autem, quòd cum quodam calore fieri reſolutionem neceſſe eſt, vt materia attenuetur & quòd non tam repentè ob id reſoluto: fieri poteſt, vt diſtentio: ſed reſolutionem ſtupor, diſtentionem dolor antecedit, ſtupor

autem diuturnus neceſſariò, dolor autem ſæpe perbreuis. Sed & hic ſolet quæſtio oriri, cur non, quemadmodum in muſculi punctura ex podagra conuulſio, dicit Galenus, nos diſtentionem dicemus, oriantur? id ſciemus, ſi quemadmodum fiat diſtentio ex punctura muſculi, intellexerimus. Sed & hic debuerat Galenus illud docere, an in punctura muſculi, an ſolius nerui, diſtentio oriretur? Videtur autem, quòd poſtquam non ſemper id contingit, quodque ex acus punctione nonnunquam, ad neruum magis quàm ad muſculum id pertinere. Et ipſe quidem de neruo ſolo affirmat, cauſam tamen non refert. Mortuus eſt ex diſtentione trapezita Ioannis Marini Genuenſis, & duæ mulieres: quarum vna in manu puncturam ex acu paſſa eſt. Id verò non alia ratione fieri poteſt, quàm quod neruus maximo ſenſu præpitus ſit, & exanguis: quare cum pungitur, ob ſenſus magnitudinem contrahitur: & quia exanguis eſt, diſtentionem facit, & eo modo interficit. Sed ſi inflammetur, non adeò interficit, hinc fit, vt per tranſuerſum ſectus liberet à conuulſione & mortis periculo hominem, verùm perit functio. Et ob diſſectionis ignorantiam non ſolùm neruum, ſed totum muſculum coguntur incidere: qui cum iam per ſe magnum ſectus periculum afferat, ob alios neruos qui non ſunt læſi, & venas & arterias: tamen magis ſi magnæ ſint, eo maius etiam affert, cum inflammatus iam ex dolore diſſecatur. Hoc autem docuit etiam Galenus in primo de Motu muſculorum, & in tertio Methodi, quo nam pacto ſcilicet diſtentione orta, ſi ſecetur muſculus, & à diſtentione & à delyrio liberetur æger: ille tamen ad ſuam conuulſionem diſtentionis loco recurrit, diſtentio enim, non conuulſio, vulneratos ſequi ſolet. Sed ſi conuulſio diſtentionem ſequatur, maius longè malum eſt, cum duplici morbo laboret æger, ſcilicet & diſtentione & conuulſione: & maior neceſſario multo ſit diſtentio, quæ tanta eſt vt cerebrum conuellendo, conuulſionem moueat, propterea ſi conuulſum præcideris, nullum fructum ſperando hominem occides. Vitium enim conuulſionis in cerebro eſt, non in neruis. Sed in diſtentione quamuis ſe contrahat, quia tamen liberatus eſt inciſione ab altera parte, cerebrum vellere non poteſt; quare æger à vitæ periculo liberatur. Vnde in diſtentione ex vulnere licet vnicus neruus ſit punctus, tota tamen pars illa trahitur, & omnes nerui eius, maximè qui prodeunt à ſpina, quia neruus trahit cerebrum, & illud neruos omnes eiuſdem partis: & etiam, quia virus illud quod eſt ſimile ad vnguem morſui carnis rabidi, in omnes neruos ſpargitur, his duabus cauſis tota pars diſtenditur: ideò cum mors accidat in his ob diſtentionem ſpinalis medullæ, & ex ea cerebri: exiſtimo quòd vſtio candentis ferri in ſpina dorſi inter primam & ſecundam vertebrã, vel inter ſecundam & tertiam, aut paulò inferius, longè melior eſt medicamentis adurentibus ſuper locum puncturæ, & ſecurior, ac minus damnoſa præciſione muſculi.

2. Artis cur. c. 9.

Cap. 1. Cap. 9.

Ex hoc patet, cur in luxatione cum vulnere repoſitio ſit valde periculoſa, iubeatque Hippocrates in libro de Fracturis, prius nos curare vlcus quàm reponamus: quia facto vlcere contrahitur neruus ob dolorem, & reponendò diſtenditur, igitur diſtentio excitabitur. Et ideo oportet prius ſanare vlcus, vt neruus validus, & omni affectione liber, quamuis extendatur, diſtentionem non excitet. Sed dices: Hippocrates dicit conuulſionem, non diſtentionem, inquit enim, Σπασμὸν μή τοι ἐμβάλλοντι: & alibi pluribus in locis σπασμῶ, non τετάνε meminit, hocque eſt quod Galenum decepit, nam Hippocrates non primæ diſpoſitionis, id eſt diſtentionis, ſed conuulſionis, quæ interficit, rationem habuit, nam ſi conuulſio ſuperuenit diſtentioni: id eſt quod dicimus: ſin autem conuulſio eſt quæ ſuperuenit, & hoc eſt quod dicimus, quanquam rarò id accidat in vulneribus, vt ſine diſtentione fiat. Quòd ſi diſtentione perire ægros Galenus putat abſque conuulſione ſed diſtentionem ab Hippocrate nominari putat conuulſionem, & Hippocratem paruæ diligentiæ arguit in tãta cauſa, & experimento repugnat. Ergo conuulſio ſit puncto neruo ob contractionẽ, quæ oritur ob vehementiam doloris, cum ſit inſtrumentum ſenſus: qui dolor maximè ſedatur à calore humido, ideo fomenta plurimùm proſunt, & concurſus ſanguinis, vnde plerunque facto abſceſſu, ſi non prius conuulſus eſt, non conuellitur in poſterum.

Pag. 18.

Ob id patet, cur in podagra non excitetur conuulſio: nam non diſtentio, igitur multo minus conuulſio, quæ ad vehementem in his caſibus, vt dixi, diſtentionem ſequitur. Tum verò, cum ex inflammatione fiat vt ab Hippocrate habetur ſexta Aphoriſmorum, in inflammatione autem nerui non refrigerantur, ergo neque conuelluntur, cum enim humidi natura ſint, idẽ contingit quod ceræ: quæ ſi frigore indurata ſit diſtenta frangitur: ſin autem calore emollita, minimè. Idem certè & in coriis, & cornibus, atque aliis huiuſmodi, habes ergo cauſam, cur podagrici non diſtendantur. At dices: Galenus euphorbium & medicamenta calida & & ſicca adhibet, non calida & humida? Reſpondeo, ab huiuſmodi magis tolli inpreſſam intemperiem, & melius diſtendi neruos, nam à calicis, & aqueo humido redundantibus læduntur, & franguntur. Porrò inter cauſas quæ diſtentionem excitent proprias, ſunt & dolor, & febris, & frigus, & medicamentum, & repletio, & venenum, & vini potus, & phlegmon, in extremitatibus maximè, vt quarto de Præſagio ex pulſibus, & in ſepto tranſuerſo: vt in introductorio de Pulſibus ad Tyrones, & ex punctura extremorum. At cõuulſio ſit ex timore, & vino antiquo potenti, febre diuturna, abſceſſu ſepti tranſuerſi, vermibus, diſtentione confirmata, veneno, & medicamento erodente.

47.

Pag. 18. Cap. 9. Cap. 11.

Quod etiam dicit Galenus primo de Præſagio ex pulſibus, quòd qui ex conuulſione moriuntur, ex præfocatione moriuntur: ideoque à morte diu calidi remanent: vt contrà

Cap. 4.

trà, qui ex ſyncope, dum viuunt, antequam moriantur, diu manent frigidi: magis de diſtentione intelligi debet, quàm de conuulſione: cum in conuulſione vltima pars quæ offendatur ac deleatur, ſit pectus. Præterea illud de caliditate mortuorum eſt rarum: mors autem ex conuulſione frequens eſt, vt dixi, propter febrium malignitatem. Illud enim de calore, verum eſt in his ſolùm, qui ex diſtentione moriuntur, aut abceſſu magno præfocante. Sed his omiſſis, quæramus aliud pulchrius, quare ſcilicet reſolutio occupare ſoleat dimidium corporis ex latere diſtentio autem ante vel retro? Ratio eſt, quoniam diſtentio fit repletis neruis, vt dixi, ex circumiacente materia, ideo caput trahitur ſecundum naturalem conſuetudinem (eſt enim affectus ex neruis in cerebrum) ſed reſolutio eſt affectus ex cerebro in neruos, & cum ſit neceſſe materiam eſſe in altera partium, dextra vel ſiniſtra, ob id etiam neceſſe eſt alterum latus tantum affici, ita verò & ſingultus. Iam dixi, ſingultum, cùm ſit cum motu, non diſtentioni ſed conuulſioni debere comparari, vt etiam quinto Aphoriſmorum: Ex ſuperflua purgatione conuulſio aut ſingultus ſuperueniens, malum. Non eſt tamen conuulſionis ſpecies, vt ſtridor dentium, & ſtraboſitas, & ſpiritus offendens, vt ſecundo de Cap. 2. Symptomatum cauſis, nam talia contingunt quandoque in febribus ob latentem conuulſionem: ſæpius, vt dixi, ob diſtentionem muſculi mouentis oculum, aut pectus, nam ſtridor dentium fit à conuulſione, cum ſit cum vehementi motu. Sed omnia hæc affectus ſunt neruorum, & cum cerebro participant: ſingultus autem eſt affectus ventriculi, & ab ipſo originem ſumit, ideo rectè conuulſioni comparatur: cum & ab eiſdem cauſis fiat, & eodem modo, ſcilicet ex repentina contractione principij ſui: in conuulſione quidem cerebri, in ſingultu autem ventriculi. Vnde narrabat Galenus de ſeipſo, quòd cum deuoraſſet piper, & biberet inſuper vinum, cōfeſtim ſingultu corripiebatur. Aſſimilatur etiam qui ab inanitione fit ſingultus conuulſioni in periculo, ſed non ex repletione, nam conuulſio ob eam perſæpe lethalis eſt, ſingultus vix vnquam.

APHORISMVS XXXVIII.

QVibus dolor circa hypochondrium fit abſque inflammatione, his febris ſuperueniens dolorem ſoluit.

COMMENTARIVS.

Aphor. 33. HIc Aphoriſmus ex his eſt qui curam morbi per morbum docet, vt ſuprà docuimus. Etenim cum doloris proprium ſit Pag. 11. excitare inflammationem, libro de Veteri medicina: ſi non excitetur, neceſſe eſt vt frigida ſit cauſa: cum ergo frigida fuerit cauſa, febris ſuperueniens duo ſemper habet bona, nonnunquam autem tria. Primùm, quòd caliditate ſua intemperiē, propter quā fit dolor, temperat & tollit. Secundum, quòd tuta eſt, neque enim inflammationem ſignificat, cum plerumque inflammationibus ſuccedere apta ſit. Tertium, quod abſumit materiam, quæ eſt cauſa doloris, ſeu ob intemperiem, ſeu flatum generando, ſeu obſtructionem, hoc autem non ſemper, vt dixi, neque enim cum in alia materia quàm quæ fecit dolorem, accenſa fuerit: ſed & tunc materiam etiam frigidam calore ſuo ac ſiccitate diſſoluit, attenuat atque diſflat. Opportunè ergo huiuſmodi caſibus febris dolori ſuperuenit. Et ſi non ſuperueniat, cenſet Celſus libro tertio, Cap. 10. ſimilibus vtendum auxiliis, quæ calefaciunt, & ſiccant atque diſcutiunt. Verùm non tam tutò adminiſtrari illa poſſunt, quàm febris tutum eſt auxilium: ſi quidem caliditas illa ei loco ſolum admota, dum plenum eſt corpus, multo plus materiæ illuc trahere poteſt & morbum reddere deteriorem, nec fomentum exterius id poteſt, quod calor intimus: ſed reſoluta tenuiore parte craſſiorem relinquere, quæ poſtmodum dolorem efficiat, qui nunquam finiatur. Præterea febris flatum diſcutit vndequaque, & meatus cutis aperit: at calida medicamenta, tum lintea, ſæpe illos obſtruunt, & augent flatus, vt deterior fiat conditio priore. Quamobrem ſi flatus ſit, tutiora ſunt tepida calidiſſimis: ſi frigiditas, contrà. Ob id etiam qui rectè conſulunt, in huiuſmodi caſibus potius humida fomenta & ex oleo, quale è lini ſemine, admouent, quàm ſicca. Illud operæprecium fuiſſet, ſi id quæſiſſent, quamobrem Hippocrates dixerit, circa hypochondria & non generaliter? & an verū etiam ſit de capite & pectore, aliiſque partibus. Neq; idem puto intelligendum in pectore, neque capite: cùm membra naturalia plurimum habeant caloris, periculi minimum: pectoris plurimum periculi, & plurimum caloris: vt capitis minus caloris, & minus periculi, quàm pectus, ob id dolores in naturalibus membris melius habent à febre, quàm vlli alij, facilè enim concocto illo humore febris excitatur: at in capite & pectore periculum eſt, ne ipſa doloris acerbitas ſuſcitet febrem, quod ſi fiat, nihil eſt quod laudare eam debeamus. Etenim doloribus diuturnis in pectore factis, quos conſtabat ortos ex materia frigida, ſuperueniens febris hoc attulit commodi, vt interirent, ſuppurata enim collectio illa, nec exitum habens, hominem ad tabem deduxit, vnde mors ſubſecuta eſt. Sunt enim in pectore quamuis calidiſſimo, loca quædam frigida, quæ non ſunt in ventre. Eadem ratio in capite. Ex longo enim dolore auris, ſuperueniente febre Cydis filius 7. Epid. tandem obiit. In capite enim præter cæte- Pag. 8. ra neque tantum eſt caloris, vt ſecurus ſis de concoctione: nec locus adeò patens, vt materia educi commodè queat. Quare de ſolo ventre, vel alia ignobiliore parte intelligendus eſt Aphoriſmus.

APHORISMVS XXXIX.

QVibuſcunque ſuppuratio in corpore facta non innoteſcit, iis ob loci craſſitudinem non innoteſcit.

COMMENTARIVS.

VIdetur Galenus dupliciter hunc Aphoriſmum inueniſſe conſcriptum: poſteriores verò ex duplici lectione, vtraque iuxta illius ſententiam commendata, vnum ſub diuiſione conſtituerant, at perſpicuum eſſe debet, non poſſe tres modos dicendi veros eſſe. Si enim verus eſt hic, quod lateat propter puris craſſiciem: non poteſt verum eſſe, quòd ob loci, & ſi loci, non puris. Et quocunque eorum pro vero aſſumpto, fabuloſa eſt illa coniunctio. Quomodo loci craſſicies pus abſcondat, ſatis manifeſtum eſt ratione & experimento: quomodo autem puris, è re fuiſſet, vt nobis ſtupidis, & Galenus, & qui eum ſequantur, docuiſſet, cum enim in corpore dicat Hippocrates ſuppurationem pectoris excludit. Neque confugiendum ad ſigna illa ſuperius ab eo conſcripta: Dum pus conficitur, dolores ac febres magis fiunt quàm iam confecto. Præter reliqua enim, illa nec docent certum locum, nec ea nunc prodeſſe vult, poſtquam iam ſupponit ſuppurationem non innoteſcere. Ipſe in primo de Morbis hæc de ſuppuratis habet: Cæterùm inferno ventriculo ſuppurati fiunt, maximè quidem cum pituita aut bilis aceruata inter carnem & cutim collecta fuerit. Fiunt autem & à conuulſionibus, cum venula conuulſa rupta fuerit, ſanguis effuſus putreſcit, & ſuppurationem facit. Si verò caro conuulſa, fuerit aut contuſa, ſanguinem ex venis ſibi ipſi propinquis trahit, atque hic putreſcit, & in pus tranſit, iis ſi quidem foràs de ſe ſignificationem præbuerit, & pus eruperit, ſanantur: ſi verò ſua ſponte intro prorupe- rit, pereunt, at verò diffuſum pus in ventriculo inferno, veluti in ſuperno dictum eſt, generari haud quaquam poterit: ſed veluti à me dictum eſt, in tunicis & in tuberculis innaſcitur. Etſi quidem intro notas habuerit, cognitu difficile eſt, neque enim ex concuſſione cognoſcere licet, cognoſcitur autem maximè ex dolore, vbi fuerit. Et ſi terram figulinam aut aliud quid huiuſcemodi impoſueris, breui id reſiccat. Manifeſtum eſt ex hac ſerie, non niſi profunditatem loci obeſſe ad cognitionem. Quòd ſi dicas per illa verba, ſecundi de Morbis: Si verò præ craſſitudine & copia pus ſtrepitum non edat, quo illud dignoſcere poſſis: indicari prorſus, craſſiciem puris obſtare quin innoteſcat. Reſpondeo, etiam illud de multitudine obiici poſſe. Quare illud dictum ad ſuppuratos in pectore ſolum pertinet, vbi multum colligitur puris. Hic ergo intelligit de aliis locis ſuppuratis, maximè de ventre: admonens nos non debere abſtinere à diſſectione, ſed eam efficere profundiorem, donec pus exeat, tametſi tactu non deprehendatur propter loci craſſiciem: vt cum latet ſub muſculis ventris. Et ego ſic vidi liberatos non paucos à peritis chirurgis magna cum aſtantium admiratione, cum conſtaret certè illos iam morti eſſe deuotos. Talia docuiſſe expoſitores præſtabat, non nugas in verbis. Demiror etiam hac in parte medicorum ignauiam, qui ſuppurationum ipſarum exteriorum ſigna non docuerint, ſed ea aucupantur ex præcedente inflammatione, cum plures ad frigidos abſceſſus ſequantur, quale illud in Prognoſticis: Tumor in præcordiis durus cum febre, ſi vtrumque poſt viginti dies manſerit, ad ſuppurationem deuenit. Et rurſus: Molles tumores & doloris exortes, quique digito cedunt, diuturniores iudicationes faciunt. Inde ponit ſigna, ſuppurati poſt ſexaginta dies. Et illud: Tumores in ventre minus faciunt abſceſſus, quàm qui in præcordiis continentur: minus etiam, qui ſunt ſub vmbilico. Et rurſus: Omnium autem tumorem diuturnorum circa hos locos ſuppurationes conſiderare conuenit. Inde docet, quòd earum quæ extrà vertuntur, paruæ, eminentes & faſtigiatæ in acutum, minimo cum periculo ſunt: quæ verò magnæ, latæ, nec in acutum tendentes, peſſimæ. Atque hæc facilè dignoſcuntur, ſi antea in cura fuiſti, & duriciem percepiſti. At vt nobis accidit, cum delatus fuiſſet Patricius Nouarienſis Mediolanum, chirurgici hæſitabant an ſuppuratio facta eſſet: & ſeniore Gabriele Cuneo affirmante & incidente effluxit ſanies, ſed ille ea die obiit. Sequenti aperuerunt eum, & inuentus eſt totus venter ſanie plenus, & corrupta etiam pars viſcerum. Quoties affui, dum diſputarent de hoc, ac in ventre eſſet ſuppuratio? Et cum ſecti fuiſſent, omnes periere, quòd conſtaret ante longè factam ſuppurationem, quam ſi incidiſſent tempeſtiuè, dum litigabant, liberati proculdubio fuiſſent: litigabant autem, quia certa ſigna deerant. Paulus tria videtur commemorare, molliciem cum inundatione quadam, cui maximè Chirurgici omnes confidunt: oportet autem tactu atque iudicio præcellere: tumor faſtigiatus in macronem: & cutis, quæ in vertice auellitur. Sed hæc in ſuppuratione ex phlegmone. Braſauolus præter primum ſignum, ponit ſplendorem quendam albicantis cutis. Sed & ipſe in eandem foueam, in quam Paulus & Princeps, decidit, verùm accuratius Princeps ſanè, vt ſui moris eſt, ſed non ſuo loco hæc ſigna poſuit: vt cum pluribus digitis comprimendo innudationem deprehendas, & cutis colorem corruptum. Veritas ergo eſt, quòd inundatio eſt ſignum præcipuum: inde ſciſcitari de duricie, vbi phlegmon non præceſſerit. Cutis quoque colorem ad circumuicinæ comparare, interrogare an pondus in loco ſentiat, & pruritum quendam intus.

Marginalia: 2. Aph. 47. — Pag. 8. — Pag. 16. — Pag. 3. — Lib. 4. c. 18. in fine. — 3. Quarti Trac. 1. c. 19.

APHORISMVS XL.

MOrbo regio laborantibus, ſi fiat iecur durum, malum.

COM

COMMENTARIVS.

DEmiror vbique Galenum adeò oſcitanter huiuſmodi Aphoriſmos tractaſſe, nam cui dubium eſſe poterat, durum epar ſemper eſſe malum? quare ergo dixit, hoc ſpecialiter in morbo regio laborantibus? Neque eſt idem dicere, quòd morbo regio laborans habeat durum epar, hoc enim non adeò malum eſt, quando ſimul & duricies & regius morbus inchoauerint, vt ſuprà viſum eſt: & durum fieri epar ex morbo regio. Fit duricies in hypochondrio dextro quinque modis: vel in muſculis, & de hac non intelligit, cum explicet epar in litera, vel ob inflammationem: neque de hac, nam conſequitur febris acuta, & quamuis fiat, lethalis eſt morbus valde? & etiam febris ipſius meminiſſet: & ex abſceſſu duro, & ex duricie ſubſtantiæ ſolum abſque tumore, refrigerato ipſo iecore, & condenſata illius ſubſtantia etiam, & impletis venis ſanguine craſſo atque melancholico. Palàm autem eſt, quòd, vt dixi, durities omnis iecoris mala eſt. Sed cum dicit malum, in aliqua mutatione, Hippocrates ſemper intelligit vltra id quod eſt ex natura ipſius morbi, omnis enim morbus, etiam Hippocrate non dicente malus eſt, fieri ergo epar durum quomodouis iſtorum trium modorum, ex regio morbo, dupliciter malum eſt, & ratione ſigni, & curationis. Curationis quidem, quoniam in iecore duro debentur calida & ſicca, quæ attenuent & calefaciant: hæc autem maximè aduerſantur regio morbo, qui eſt à flaua bile, & in quo iecur eſt ſupercalefactum, & exiccatum. Ratione autem ſigni, quia omnis morbus cauſæ contrarius, & per ſe factus eſt, malus, eo quòd non poteſt fieri niſi per corruptionem naturæ, vt in hoc caſu, & in hydrope ex febre, & in ardore ex humoribus frigidis, non enim fieri poteſt, niſi quatenus ſuffocant. Fit autem epar durum in huiuſmodi, quandoque ex intempeſtiua venere vel ebrietate, & tranſit in inflammationem, vt in libro de internis affectionibus. Diſtinguuntur autem hæc: Si inflammatio adſit, adeſt febris acuta, tuſſis ſicca, dolor ad furculam pertingens, ſingultus etiam plerunque. Si in muſculis, ſeparatur tactu à profundo, & color non eſt malus. Si durities ſola, caret grauitate, & dolore omnino, atque tumore. Si ſcirrhus, adeſt tumor, grauitas & durities maior: ſin autem durities per ſe eſt cum dolore leuiſſimo, & pondus ac magnitudo maiora ſunt duritie, & leuatur à medicamentis. Differt durities à ſcirrho, communi illa ratione, quòd in duritie materia eſt in venis, in ſcirrho iam detruſa extra illas.

4. Par. Aph. 64. *Pag. 17.*

Sciendum, quòd in morbo regio vrinæ tenues plerumque ſignificant abſceſſum in iecore. Et colligitur in Prognoſticis: Quicunque vrinas tenues & crudas mingunt multo tempore, ſi alia velut ſuperſtitibus futuris ſigna fuerint, his abſceſſum expectare oportet ad locos infra ſeptum tranſuerſum. Si verò vrinæ tales fuerint ante regium morbum, illum ſignificant, etiamſi diu non perdurauerint, vt in Hermocrate, 3. Epidemiorum *Pag. 5.*

Sunt autem morbi regij, in quibus vrina plurimum tingitur, vt etiam libro de internis affectionibus: rarò, cum obſtructio eſt inter iecur & veſicam fellis, frequentius autem in alia obſtructione, inter veſicam fellis & inteſtina: quoniam tunc materia iam eſt ſeparata à ſanguine, & habet rationem excrementi. *Languente 2. conſt. Pag. 20. & 21.*

Redeundo ad propoſitum, cum morbus regius calidus ſit & ſiccus, ſi ex eo fiat durities in iecore, oportet adeò abſumptum eſſe calorem naturalem, aut ſiccatos humores vt, in eam duritiem peruenerit: quorum vtrumque malum eſt, cum epar ſit calidum, & humidum: & tale etiam eſſe oporteat, ſi ſanguinem debet generare.

APHORISMVS XLI.

QVicunque lienoſi à difficultate inteſtinorum capiuntur, his longa ſuperueniente inteſtinorum difficultate, aqua intercus aut leuitas inteſtinorum ſuperuenit, & moriuntur.

COMMENTARIVS.

QVod ſæpius facere ſum aggreſſus, & nunc communis vtilitatis cauſa facere non deſiſtam: ſcilicet vt oſtendam, Galenum, inde alios, ſolum corticem ſenſus Hippocratis fuiſſe aſſecutum. Cui enim imperito non arridebit hæc Galeni præſens ac ſpecioſa enarratio in hunc Aphoriſmum, in qua primùm ordinis coarguit Hippocratem, quòd non ante hunc ſcripſerit illum: Lienoſis difficultas inteſtinorum ſuperueniens, bonum. *48.* Quod non reprehendo, neque laudo: ſed ſatis friuola ſectari videtur. Velim tamen vt quiſque etiam dum hunc vel illum legit, reliquũ etiam legat. Deinde quòd meminerit cauſæ, cur hanc difficultatem inteſtinorum quandoque longa ſequatur difficultas: & cur illam leuitas inteſtinorum, aut aqua intercus, nimirum addere debuit: cur etiam poſt alterutrum horum mors ſequatur. At mihi videtur, quæque ob viam erant, & facilia, ſectatus: quæ ad rem maximè ſpectabant, & erant difficillima, omiſiſſe. Cuius inditio eſt, quòd vix vnquam continuationem aſſecutus eſt: eam igitur primùm ſic accipito.

Dixerat antea: Quibus dolor circa hypochondrium fit abſque inflammatione, & reliqua. *Aphor. 38. Apor. 39.* Deinde docet in ſequenti, quod aliquando eiuſmodi dolores nonnunquam perueniunt ad ſuppurationem. Dixi enim, quod Aphoriſmus ille. Quibuſcunque ſuppuratio in corpore facta non innoteſcit principaliter, factus eſt ob ſuppurationes quæ duriciebus vel etiam obſtructionibus in ventre fieri ſolent. Pòſt dat exemplum de iecore duro pro parte dextra, in præcedenti: *Aphor. 40.* & hic de ſiniſtro loquitur hypochondrio, lienem durum ſupponens, tales enim lienoſos appellat, vt etiam Philotheus ille Græcus, dicés lienoſos appellari,

lari, qui in liene habent tumorem ex melancholico humore natum. Et rursus in eo. Quibuſcunque ſuppuratio, docet morbum hypochondrij ſebre nonnunquam finiri plenè, nõnunquam verò in alium tranſmutari morbũ, etſi ille ſenſui non pateat. In præcedenti autem morbum morbo quandoque malè ſuperuenire: velut & in illo. Aqua intercutem laborantibus, tuſſis ſuperueniens, malum. ſed ibi de ſymptomate, hic autem de morbo. De morbo autem, vt in illo: A morbo laterali vel pulmonia habito, profluuium alui ſuperueniens malum. In præſenti autem docet, morbum morbo quandoque ſuperuenientem immodicè mortem afferrè: eundem autem modicè, ſalutem, vt dixi. Circa expoſitionem verò Aphoriſmi, cũ lienoſis ater ſanguis plurimus adſit in liene, ſi defluxio ceſſet, & lien, quod continetur in eo, concoxerit, habet enim maximas arterias, vt dicebat Galenus, & multas ad hoc ipſum inſtitutas Si ergo vincitur materia illa, dyſenteria cruenta non erodens exoritur, in qua ſanguis niger & craſſus eiicitur, ſicque finitur vterque morbus non longo tẽpore. At ſi plenus lien non habet quò amplius recipiat, cogitur exonerare nihilominus quãdoque ſe: quandoque præ imbecillitate non recipit, quia eiicere non poteſt, tuncque redundat humor adiectur, fitque aqua intercus ſatis lethalis, eadem ratione qua etiam quæ dyſenteriam ſubſequitur. Nonnunquam lien ſatis robuſtus eſt, & qui tranſmittitur humor modicus: ideo tales viuunt, infelicem ſatis ducentes vitam, nam & ægrè ſpirant, & immodicè appetunt cibum, aut prorſus non appetunt, & color totius corporis vitiatur, & totum corpus areſcit, hi quandoque quinque aut ſex annis viuunt iuxta robur, & vitæ regimen: quos tamen neceſſe eſt aut ſanari per dyſenteriam, aut quartanam, aut morbum regium nigrum, aut per medicamenta, digeſta in halitum materia: aut ingraueſcente morbo incidere in aquam intercutem, vt prius, aut dyſenteriam prauam, in qua ſanguis effluit tenuior. Hæc differt à priore quæ ſalubris eſt, quia ſanguis tenuior eſt, & paucior eſt, dolores maiores comitantur, nihil concretum exit æger non alleuatur, lien non detumeſcit. Habes modos iam, quibus dyſenteria hæc fit & dignoſcitur, vt eam lethalem dicere poſſis. Nunc quomodo leuitatem inteſtinorum, aut aquam intercutem ſibi aſciſcat, doceamus. Liene enim exonerato, non tamen perſpicuũ eſt vnde hæc iecoris imbecillitas oriatur, quæ cauſa eſt aquæ intercutis. Vnde Galenus bifariam & manifeſtè peccat. Primùm, quòd dicit ad hanc dyſenteriam ſequi inteſtinorũ imbecillitatem, ex qua etiam iecoris: nec probat vllum horũ, cur vel quomodo contingat. Secundum, quia dicit quòd huiuſmodi fluxũ & imbecillitatẽ inteſtinorum mors ſequitur. Et in hoc vno dicto rurſus bifariam peccat. Primũ, quia Hippocrates nõ dicit mortẽ ſequi ad dyſenteriã, ſeu imbecillitatẽ ex ea factã, ſed ad leuitatem inteſtinorum, aut aquam intercutem, quæ ex difficultate inteſtinorum orta eſt. Secundò, quia non eſt neceſſe vt imbecillitatem ex dyſenteria factam in inteſtinis mors ſequatur. Primùm, quia videmus epaticum fluxum, cum quo eſt maior neceſſariò debilitas iecoris, & magna inteſtinorum, qui durat per multos annos. Adeò vt Bernardus Caluſcus bibliopola, amicus meus, & qui cauſa fuit omnis noſtræ in edendis libris exiſtimationis, laborauerit per quinquennium fluxu epatico, & ſanatus eſt iam multis annis à Thoma Iſeo Brixiano medico, amico noſtro: tametſi ex ſecta eſſet empericorum. Imò dicebat Raſis tertiodecimo Continentium, Iudæi auctoritate, quòd fluxus melancholiæ non excoriat inteſtina, niſi poſt quadraginta dies, & ſæpe multo ſerius. Deinde quæ ratio eſſe poteſt efficax, quæ me doceat, quòd poſt longam dyſenteriam lienis cauſa factam, & etiam vbi æger ad ſummam peruenerit imbecillitatem, non poſſit finito morbo ſanari, cum illud videamus in febribus & omnibus aliis morbis? Et accidit Galeno atque aliis expoſitoribus, quod accidit equis conducticiis, qui in initio itineris ſatis ſtrenuos ſe oſtendunt: poſt emenſum ſpacium, necdum tertiam itineris partem cum attigerint, ægrè admodum ambulant, calcaribus opus eſt, nec ſufficiunt: & ſi via vel minimum impedita fuerit, cadunt. Primam quidem particulam ſatis egregiè expoſuit, & ſecundam ſatis etiam mediocriter, tertia etiam tolerari poteſt: in reliquis, quòd putaret paucos eò peruenturos, miſerè ſanè ſe geſſit, verba pro rationibus exhibens. Sed iam rem doceamus, nam conſtat Hippocratem velle, quòd hi qui eò perueniunt, moriantur. Quòd igitur aqua intercute occupati, & dyſenteria & lienis tumore, nullo horum imminuto, perire debeant, ſatis apertum eſt. Similiter & leuitate inteſtinorum, cum difficultate eorundem, & lienis tumore nullo horum imminuto, & illud apertum eſt: quandoquidem ſi potuerunt hæ cauſæ hos vltimos morbos generare, quanto magis fouere & augere, donec perimant. Reliquum igitur eſt vt doceamus, quomodo neceſſariò horum alterum pariat longa difficultas inteſtinorum: & quòd, dum hæc parit, ipſa nec duricies lienis imminuatur. Tunc enim mortis cauſam venabimur, & ſi quid præſtantius ex hoc coniicere licebit. Sanè quòd dyſenteriæ morbos inter longos ſua natura adnumerentur, docuit Hippocrates in primo de Morbis: vt nihil ſit ex longitudine periculi, ſed ex cauſa. Cum enim, vt dixi, humor ille crudus ſit, ac frigidus, corrumpit intemperie ſua inteſtina, & erodit etiam, quod concoctus non facit: vnde ex conſenſu, & etiam quoniam lien ventriculum tangit, & ſcyrrhoſus eſt corrumpit concoquendi vim, quæ calido conſtat innato, quare neceſſariò in leuitatem inteſtinorum tranſeunt, ex qua non nutrito corpore & aſſiduo ſurgendi labore ac vigiliis mori tandem neceſſe eſt. Quòd ſi vis ventriculi validior ſit, nec lien recipiat quantũ oportet ex trãſmiſſo è iecore ſanguine, iecore ob ſanguinẽ impurũ ad imbecilitatem & corruptionẽ adducto, ſequitur aqua intercus. Diuerſimodè igitur ſequi vt leuitas inteſtinorum, & aqua intercus ad inteſtinorum difficultatem. Aqua intercus ſolum ſigni ratione, nam oſtendit adeò degrauatum lienis corpus, vt cum per dyſenteriam non

Aphor.34. *Aphor.36.* *Aphor.46.* *4. de Vſu par. c.15.* *Cap.1. fol. 152. col.4.* *Pag.2.*

non poſſit ſe exonerare, vel omnino non recipiat atrum ſanguinem, ob illius nimiam copiam, cogatúrque iecur ſuccumbere, atque aqua intercus ſuperuenire: aut vt recipiat lien quidem, immodicéque ad inteſtina effundat, atque inutiliter, quia cruda: & tunc ſignum eſt, iecur ſatis valere, quòd propellat quicquid nocet, cæterùm defatigatum ventriculum ex lienis vicinia, & conſenſu refrigeratorum inteſtinorum, & plerunque exulceratorum (nam cruenta dyſenteria longo ſucceſſu neceſſariò in vlceroſam tranſit) deſtitui concoquendi facultate oportet, vnde leuitas inteſtinorum vt eueniat neceſſe eſt.

In his omnibus præſupponit Hippocrates omnia peracta, quæ iure peragi debuerunt: cum que ita ſit, neceſſe eſt vt non aliud ſit huiuſmodi dyſenteria, quàm emanans cruor, velut à rupto carcinomate. Quòd ſi id inſanabile eſt etiam in exterioribus partibus, vt Aphor. 36. viſum eſt, quanto magis in liene? Itaque vides veriſſimum eſſe, quod dicitur: Sed ſi cura nulla interim adhibita ſit, non eſt neceſſarium hominem interire. Dicemus autem de hoc ſuo loco.

APHORISMVS XLII.

QVibus ex ſtillicidio vrinæ ileos ſuperuenit, in ſeptem diebus pereunt, niſi febre ſuperueniente ſatis vrina fluxerit.

COMMENTARIVS.

ET hic Aphoriſmus præcedenti ſimilis eſt in quo ex morbo ſuperuenienti mors nonnunquam, nonnunquam & ſalus accidit. Stillicidio enim vrinæ, de quo ſæpius ſermo habitus eſt, ſuperueniens ileos mortem affert in ſeptem diebus: niſi tertius morbus accedens, febris cum ſymptomate, id eſt, vrinæ profluuio, vniuerſos ſoluerit morbos, ſtillicidium, ileon, tandem & febrem. Accidit autem hac in parte Galeno, quod equis & hominibus ocioſis, vt cum exercere ſe cogantur, mirum in modum torqueantur, inſuetus enim attingere difficultates, quæ in aliis erant Aphoriſmis, atque illorum ſenſa, non verba exponere: ſic cum nimis turpe eſſet rem quaſi præſtigioſam non attingere, delaſſatur rei magnitudine. Et certè in hoc indulgentia dignus eſſet, vt qui ſupra humanas quaſi vires ſit, ſi ſe in aliis virum præſtitiſſet: verùm ea dignus non eſt, cùm Grammaticum in aliis agat, non medicum. *Com 1. in initio.* Adeò vt auſus ſit dicere primo de Fracturis, commentatoris officium non eſſe, demonſtrare, quæ dicuntur ab auctore, eſſe vera, aut illum à calumniatoribus tueri, poſſe tamen nos id facere. *Com. 8.* Et primo de Victu in acutis: Nam ſi quis demonſtrationes inter exponendum ſcripſerit, expoſitionem protrahet. Et alibi: Officium boni expoſitoris non eſſe, demonſtrationes dictorum afferre: ſed ſolum quæ ab illo dicta ſunt, verba explicare. Interrogo te, ô Galene, in quo opus eſt medico ad interpretationem librorum medicinæ, ſi ſolum verba auctoris ſunt explicanda? nam ſi de dictionibus agendum eſt, ac ſenſibus, Grammatici hoc opus eſt, namque & Seruius & Priſcianus omneſque alij inſignes Grammatici, quantum opus fuit, in omnibus ſcientiis attigere. Hoc idem de logico, de rhetore & architecto dicit Vitruuius. *Lib. 1. c. 1.* Sed vide hominis ſtuporem: an quæſo omnia ſine inquiſitione rationis ſunt legenda? aut ſi non ad quem pertinet eam reddere, niſi ad expoſitorem? Sed quid ad hoc coegit Galenum, vt omnia in ſuos libros congereret, diſſimulato eo à quo didicerat? Nos autem duplici laude ob hoc digni ſumus, & quòd Hippocratis ſcripta redenda omnia ſuis locis illuſtrauimus, & quòd gratiam illi reddimus per quem profecimus. Sed hoc ille fecit inopia inuentorum, vt cui nihil prorſus ſuum eſſet, ſed omnia ab aliis ſurrepta: niſi forſan Methodus illa medendi, & medicamenta examinandi, in qua certè plurimum valuit. Nec eſt vt qui in ea proficere velit, alium quærat vt imitetur, cum in cæteris & inutilis & negligens & ridiculus videatur. At illud ſanè, quod meritò illi tribuo, maius eſt quàm hoc totum, quod nunc hi decepti adſcribunt. Sed ad rem redeo (cupio enim his Commentariis homines ad infinitum illud ſapientiæ pelagus incitare, vt exeuntes ex hac obſcura fucatæ ſcientiæ catasta, liberatique, nebulam ignorantiæ diſcutiant) Ileos, dolor eſt tertij inteſtini tenuis ac inuoluti colo ſuperioris, dum nihil per inferiorem partem poteſt excerni: impeditur autem excretio aut ob phlegmonem, vel tumorem durum, aut ſtercus, aut craſſam pituitam. Quo conceſſo, non quidem ex ſtercore vel duro tumore, ſi fiat ileos, febris illum ſedabit: ſed neque de phlegmone eſt intelligendum, quam ſemper acuta conſequitur febris, vt non ſit neceſſarium ſuperuenire: ſed de pituita craſſa intelligendum eſt. Non eſt vt reprehendam Galenum hic, qui *Aphor. 38.* cenſet febrem non poſſe eſſe bonum ſignum, ſi ileo ſuperueniat, ſed ſolum remiſſam vel ſolutam, ſed velut ſuperius de hypochondrio, quandoquidem hæc ipſemet verba ſubiungat: Melius eſt igitur, vt fateamur nos ignorare, quæ in hoc Aphoriſmo ſcripſit Hippocrates, quæ nec rationi nec experimento conſentiunt. Sed audi quæ etiam diximus ſuprà, dum explicaremus Aphoriſmum illum: Eunuchi neque podagra laborant, neque calui fiunt. Antiquo tempore voraces erant, & cibos deuorabant crudos & craſſos, vt etiam in libro de Veteri medicina. Vnde violentiſſimi morbi his accidebant, quos nec poſterior ætas vidit: vt de Critone in Thaſo, & de Ariſtone, ſeptimo Epidemiorum: *1. Epidem. Languem. 9.* & de aliis multis, maximè circa dentium corruptiones. Igitur inteſtinum Ileon cum repletur pituita craſſa, antequam obturetur, dolorem facit nullum, præſertim ſi totus ſit humor quidam crudus terreus, medius inter pituitam fermè ac melancholiam: in cuius maxima copia pars defertur ad veſicam, & vrinæ facit difficultatem. Quòd ſi cum hac affectione totum impleatur *Pag. 12.* inteſtinum, obturato meatu, & quod in loco calido ſit, dolores inſurgunt acerbiſſimi,

&

& vomitus fecis, & reliqua quæ ſequi ſolent talem morbum, vnde æger omnino ſtrangulatur, ſuppreſſa omnino vrina ob dolorem & compreſſionem inteſtini: & quoniam totus venter flatu diſtenditur, & ob veſicæ dolores obſtruitur omnino meatus inteſtini ad inferiora vnde fit morbus valde acutus & perniciofus, niſi febris valida ſuperueniens diſſoluat pituitam craſſam vtrinque, & vrinam multam emittendo, primum veſicæ tumorem diſſoluat, vt nec comprimat inteſtina, nec comprimatur ab illis: quo impedimento ſublato alleuiata natura, pars pituitæ à iecore tracta per renes & veſicam, expellatur tenuior ſcilicet, craſſior autem colliquata per inteſtina deſcendat: atque tandem cum fecibus compreſſo à muſculis ventre exeat, & planè à morbo æger liberetur. Quæris forſan, quæ febris excitabitur? Ephemera ſanè, ob doloris vehementiam, & ob cruditates, & ob malos vapores qui in ventre retinentur, palàm autem eſt ob tot cauſas febrem ſemper ſuperuenturam. Sed an tanta ob virium imbecillitatem, quæ poſſit colliquare pituitam, vrinam multam excernere, dubium eſt. Morientur igitur conualeſcentes ſenes, quique multa venere vſi fuerunt, & huiuſmodi. Videtur autem hæc opinio proxima Philothei opinioni? ſed ille in hoc decipitur, quòd putat obſtructionem iecoris eſſe causã ſtillicidij: ſed hoc eſt falſum, bene enim diceret, quòd pauca mingitur vrina, at non bene dicit, quòd patiatur æger difficultatem meiendi, quandoquidem vrina in hoc caſu colligitur in veſica, deindè vbi ad iuſtam peruenerit quantitatem, liberè eiicitur. Sed nec hoc modo neceſſe eſſet fieri morbum adeò ſæuum, quia nec veſica premeret ileum, nec ileos veſicam: cum tamen cauſa maxima periculi ſit, quòd membrum maximè dolens comprimatur, quod qui non credit, experiatur: non enim conduplicatur, ſed decuplatur dolor. Hæc tamen opinio poſt noſtram, & noſtræ & veritati proximior exiſtit. Quod verò dixit Princeps ſextadecima Tertij: Niſi effundatur ſudor plurimus, vult dicere, vrina plurima. Et clarum eſt, quòd ipſe non errauit, nec reprehendit Galenum: ſed dicit, quòd ignorauit cauſam huius, & verum dixit, cum ipſemet illud fateatur. Sed iam factus ſum ſimilis his quos reprehendo, ſequens friuola: quamobrem ad vtiliora tranſeamus. *Tract. 4. c. 2. 19.*

Quale illud, quòd monet nos Hippocrates, vt cum ſentimus grauitatem & frigiditatem ventris cum quadam alui duricie, & ſequitur difficultas in meiendo, ſtatim debemus cauere, ne in ileum incidamus, quia eſſet morbus maximè lethalis. Et quod dixit de ileo, de colica etiam verum eſt, hoc tamen rarius accidit, quòd ad hanc attinet cauſam: quia colon ratione venarum, non eſt ita e regione iecoris, aliis autem ex cauſis, vt propter lapidem, frequentiſſimè hoc contingit, vt colica ſequatur ſtillicidium vrinæ. Sed non eſt adeò lethale propter craſſiciem coli, & illius latitudinem in comparatione ad ileum.

APHORISMVS XLIII.

VLcera quæcunque annua ſunt, aut etiam diuturniora, os abſcedere eſt neceſſarium, & cicatrices fieri cauas.

COMMENTARIVS.

TRia fuere vlcerum genera antiquo tempore, quæ nomen proprium habuere. Herpes, cum ſummam cutem depaſcendo vlcus amplificatur: phagedæna, cum carnem ipſam profundius inuadit, atque vlcus dilatatur eroſa carne: & antrax, cum feruet particula, & vlcus quaſi igne exuſtum æſcharas gignit: reliqua genera nomine vniuerſali ac communi vlceris ſignificantur. Cum ergo in annum producuntur, corrumpitur os, ita vt totum vel pars vel ſquamma abſcedat, vnde vlcus conſolidatum cauum redditur. Dubitatur ergo primùm, an hæc neceſſitas abſceſſus oſſis ac corruptionis (vnum enim ex altero pendet) fiat ob temporis diuturnitatem, ſcilicet etiam quòd productio ſanitatis ab errore contingere: aut dolo medici, quòd non rarò contingit, omnino hoc ſequi neceſſe ſit: aut ſolùm, vbi omnia ritè peracta fuerint, nec tamen vlcus potuerit conſolidari ob propriam prauitatem, quæ contingat merito affectæ partis, vel influentis per circuitum humoris. Secunda dubitatio eſt, ſi hoc accidat vitio humoris, cur ſibi anni ſpacium præſcribat ad oſſis corruptionem? Tertia dubitatio, cur quamuis os abſcedat, non poſſit caro tantum ſuperexcreſcere, vt æquetur reliquæ parti, atque ſic nulla ſequatur cauitas, adiicere etiam deberet continuationem ad præcedentia. Et non obſcurum eſt, quòd his ex natura morbi temporis auxilio cauſam illius venatur, & ex cauſa ſucceſſum, dictum eſt enim, quòd liber hic de conſequentibus ac ſignis eſt, & totus fermè prognoſticus.

De prima dubitatione, dicit Galenus loqui Hippocratem de vlceribus bene curatis adeò vt videatur nolle, vt temporis diuturnitas vllam exhibeat indicationem, quod manifeſtè docet quarto Artis curandi: Tempus (inquit) ad curandi rationem nullam habet indicationem. Cum ergo impeditur curatio vlceris propter ignem ſacrum, tunc oportet purgare valido medicamento, vt in libro de Vlceribus, per inferna vel ſuperna neceſſe eſt igitur vt in anni ſpacio curetur vlcus, niſi corruptum ſit os ſubtus: vt annum tempus ſit ſignum corruptionis oſſis, non autem cauſa, nam de cauſa, nõ declarata eſt vlla niſi cum detegitur, neceſſe enim eſt ipſum deſquammari, vt in libro de Fracturis, aut abſcedere, inquit enim: Quæcunque oſſa repoſitionem effugerunt, & quæ à carnibus penitus nudata ſunt, ea abſceſſura ſcire oportet, quædam quidem poſt ſexageſimum diem vt tibiæ: quædam octuageſimum, vt femoris, libro de Articulis. Signum eſt nigre[illegible] intus verò nullum eſt ſignum, quod corruptionem *Cap. 4. poſt princ.* *Pag. 2.* *Pag. 18.* *Pag. 34.*

oſſis

oſſis futuram indicet, præter facturam abſque repoſitione. Præſentis autem eſt dolor in loco, qui nullis ſedatur auxiliis: inde etiam corrumpitur caro circumambiens locum. Et ſi ſentitur punctio fixa, nil certius: & ſi læditur ab aſtringentibus, & ſequitur eam phlegmon. Cauſa igitur corruptionis oſſis eſt, quia non nutritur (& hoc ſenſit Hippocrates loco adducto) & non nutritur quoniam mala intemperies impedit facultates naturales: & illud impedimentum aduenit ex fractura vel aëre, cum enim caro ab oſſe ſeparatur, os propriam amittit temperiem.

Ad ſecundam dubitationem reſpondeo, quòd fieri poteſt, vt vlcus non ſanetur ex mala fluxione, quæ foueatur à tempore, & ita cogimur expectare, ſi ſumus in æſtate, hyemem, & illius finem: & inter initium æſtatis & finem hyemis ſunt decem menſes & antequam ſanetur vlcus, requiruntur aliquot dies, & ita peruenitur ad annum: multo tamen antè poteſt detegi oſſis fractura, & deſquammatio. Sed dices: Nonne poteſt eſſe vlcus Chironium abſque oſſis corruptione, ob callum quod non poterit con-
Cap.49. ſolidari? Paulus libro quarto diſtinguit in fiſtulis, quoniã quæ ad os finiuntur poſt annũ, neceſſe eſt os abſcedere: at ſi non finiantur, nõ eſt neceſſe. Quis enim dicat vlcus in pudendo non ſanari, aut in ventre, niſi os excidat, cum nullum ſubſit os? Hippocrates in
Pag.12. libro de Locis in homine, docet huiuſmodi vlcera curare putrefacientibus medicamentis, inde deducto callo aſtringere ac nutrire corpus, vbi mundum fuerit vlcus. Dico quòd in huiuſmodi locis non poteſt vlcus tam diu, ſi bene curetur, perſeuerare, vt annum ſuperet. Et demonſtratio huius eſt, quia vel impedimentum ſanationis eſt in humore influente, vel in parte in qua eſt vlcus: ſi in humore influente, neceſſe eſt vt rectè purgando, mittendo ſanguinem, victu exquiſitè vtendo ſanetur intra annum, aliter morbus erit inſanabilis, morborum enim continuorum ſanabilium ſpacium quod longiſſimum eſt, eſt vnius anni. Si verò ſit in parte patiente, cum caro perpetuò fluat & refluat, in vno anno & antè tota mutabitur ac generabitur, præſertim in vlcere, quod deprehenditur ex quantitate fluentis ſaniei: igitur ſanabitur rectè curatus, tum maximè quod licet abducere callum ferro & igne, quæ celeriter operãtur, & citius medicamento putrefaciente. Galenus exiſtimat vlcera chironia & cacoethe & telephia eadem eſſe, licet non apertè expreſſerit, nam cacoethe genus eſt: telephium, ab eo qui paſſus eſt: chironium, ab eo qui ſanauit: ſecundo Me-
Cap.2. thodi. Quarto enim de Compoſitione medicamentorum ſecundum genera, vlcera cacoethe vel praua & maligna, & quæ difficillimè ſanantur, chironia vocantur. Vbi verò minus malignum eſt vlcus, oræ verò prætumidæ & duræ, à Græcis (inquit)
Cap.4. & 5. Lib.4.c.46. vocatur Ochthodeis, ſed quod Galenus non expreſſit. Paulus apertè docet, chironium & telephium idem genus eſſe vlceris.

Tertia difficultas pulchra eſt, videmus enim cicatrices pleraſque cauas eſſe, etiamſi os non ſit ablatum, & caro perpetuò creſcit: cur ergo non tantum creſcere permittitur, vt cauitatem perfectè impleat? Galenus Cap.5.in fine.
tertiodecimo Artis curandi reprehendit medicos, qui nimis ſerò ſinunt cicatricem induci, vt iam caro æquata ſit cuti & ideo, dicit, exuberat, vbi concreuerit: conſulitque comprimendam. Id ſi verum eſt, cur non falſum erit quod dicit Hippocrates, cauas fieri cicatrices oſſe deducto? nos tamẽ ita videmus fieri. Propterea dico, locum ſubducta ſquamma oſſis fieri debiliorem, carnem autem generari naturali vi venarum atque arteriarum, tum loci ipſius. Cùm ergo locus ab oſſe remotior fuerit, & os imbecillius, non poterit generare carnem ſolidam, ſed fungoſam: cui ſi ſuperinduceretur cutis, non maneret, vnde medici cùm hoc vident, cicatricem inducunt, & hoc eſt quaſi quod ſignificauit Hippocrates libro de Locis in homine, cùm dixit: Verùm eleua- Pag.13.
tam aut leuem carnem cibis gracilem reddere oportet. Natura enim ad certam diſtantiam robur ſuum extendit, & vltrà non poteſt. Alia cauſa eſt, quòd cum ad metam caro oſſis comparatione peruenerit, temporis diuturnitate caro reſiccatur, & ita in cutim tranſit, quòd ſi prohibeas, duorum alterum efficies, vel magis cauum vlcus carnem exedendo efficies, vel carnem euanidam generabis, quæ cuti inducendæ inutilis erit.

Vtilitas quæ ex hoc Aphoriſmo habetur, non eſt ſola prædictio, vt quidam putant, ſed curandi ratio. Namque vbi videris non ſanari vlcus poſt annum, quamuis omnia ex arte egeris, tunc non debes procurare ſanationem, excitabis enim phlegmonem, & maiorem induces corruptionem & oſſis & aliarum partium, ex quo etiam infirmus forſan morietur: ſed vt Galenus docet, ſiccato vlcere, debes ad os ipſum peruenire, atque ipſum curare ſeparando medicamentis, vel ferro, vel igne (quod optimum eſt, vt peſſimum ferrum) partem corruptam à ſana, nam proprium hoc eſt ignis in oſſibus curandis, vt * quanquam id obſeruandum quod Hippoc. docet, ignem eſſe neruis ini- Lib. de Artic. Pag.6.
micum, Porrò & illud conſiderandum, quod dicebat in libro de Fracturis: Si caput Pag.19.
oſſis excidat, neceſſe eſt membrum euadere breuius.

APHORISMVS XLIV.

QVi gibbi ex aſthmate aut tuſſi fiunt, ante pubertatem moriuntur.

COMMENTARIVS.

NOn quiuis gibbus breuis eſt vitæ: cum quidam, imò plerique nimis longa ſenecta tales euadant. Qui autem gibbi ante Lib. de Artic.
ſenectutem fiunt ſed iam aucto corpore (vtar Pag.17.
autem verbis Hippocratis) multi ſanè iam facilè, ac vt ſani morbum vſque ad ſenectutem ſuſtinuerunt: & maximè hi qui carnoſiore

ſiore ac pinguiore habitu corporis fuerunt, pauci tamen talium 60 annos tranſgreſſi ſunt: plerique verò breuioris vitæ fuêre, quibuſdam etiã in latus aut hac aut illac verticula obliqua fiũt,& omnia aut pleraque talia propter collectiones intra ſpinam fiũt:quibuſdã vnà cum morbo etiam figuræ inſuper conferunt,ad quas reclinari conſuêuere. Proceſſu autem ætatis huiuſmodi viri aliquid ex iiſdem incommodis contrahunt:quæ qui ante incrementum abſolutum gibbi facti fuêre, ſubire ſolent, quanquam minus malignè afficiantur.Qui enim antè perfectum augmentum gibbi euadunt, ſiquidem ſupra ſeptum tranſuerſum gibbi fiunt, his & coſtæ in amplitudinem augeri non ſolent, ſed in anteriorem partem:& pectus acutum fit,ſed non latum: ipſique & difficulter ſpirant, & ſtridulam faucium aſperitatem habent. Nam ventriculi qui ſpiritum ſuſcipiunt ac emittunt,minorem amplitudinem habent.Sed & iuxta magnum ventriculum ceruicem repandam habere cogũtur,vt nec caput ipſius pronum ſit.Multum igitur anguſtiam faucibus exhibet etiam hoc os intro vergens.Nam & his qui, natura recti ſunt, ſpirandi difficultatem hoc os inducit, ſi intrò vergat,donec regreſſum fuerit.Ob talem igitur figura eiuſmodi homines eminentis gutturis magis quam ſani apparent,& tuberculis circa pulmonem duris ac crudis plerunque tales affecti ſunt. Nam & gibboſitatis occaſio, & diſtentio pleriſque propter tales collectiones fit, cum quibus vicini nerui communionem habent.Quibus verò infra ſeptum tranſuerſum gibboſitas eſt, horum quibuſdam morbi renum ac veſicæ accedunt: ſed & abſceſſus ad ſuppurationem,& circa laterum mollitudines & inguina diuturni, ac ægrè curabiles:& neutri horum gibboſitates ſoluunt. Coxæ verò his magis excarnes fiunt, quàm his quibus ſupernè gibboſitas contigit: vniuerſa tamen ſpina his longior eſt quàm ſupernè gibboſis:pubes verò & barba tardior ac imperfectior. Sed & infœcundiores hi ſunt,quàm ſupernè gibboſi.Verùm de his in diuturnis pulmonis morbis dicitur,illic enim de his quæ futura ſunt, pulcherrimæ prænotiones habentur.Hæc ille,quæ non alio indigent,niſi forſan vt paulo clarius explicentur. Dicemus igitur,quod curuitas corporis quinque eſt ſpecierum,prima retrorſum, & qui ſic curui ſunt, dicuntur gibbi:& antrorſum, repandi:in latus alterum,obſtipi: & antè ac retrò vtrinque gibbi: & inclinati antrorſum ſine dorſi aut pectoris vitio,quos curuos vocamus:cuiuſmodi ſunt plerique decrepiti, de quibus ſermo non eſt.At reliqui omnes communi nomine gibbi dicuntur. Fiunt autem contractis intrò aut extrà diſtractis dorſi vertebris.Cùm enim ſterno coſtæ altera parte ſint alligatæ,reliqua vt magis intrò deducantur,ita neceſſe eſt vt poſterius etiam magis incuruentur:velſi extrà luxentur,partem anteriorem ſinuent: quandoque verò vtrinque dum coſtæ ſinuantur. Cauſa ergo quòd gibbi fiant,quandoque eſt in pulmone tubercula quæ vel ſuppurant breui, atque ita citò homo moritur:aut diu cruda remanent,lõgiuſque ſuperuiuit. Atque hæc ſunt manifeſta. Sed & illud,quòd facto pectore anguſtiore, & creſcente corde atque pulmone,quòd qui ante abſolutum incrementum fiunt gibbi, crebrius ſpirãt, vocanturque aſthmatici,ſeu crebrius ac difficilius ſpirantes. Vt etiam illud,quòd aliud ſit ob aſpirandi difficultatem, qui creſcunt fieri gibbos:aliud,qui tum fiunt gibbi,omnes crebrius ſpirare.

Verùm iſta non ſunt ex æquo perſpecta, veluti cur omnis ſinuatio anguſtius pectus reddat,cùm enim coſtæ in rotundum obliquentur, maius ſpatium complecti debent,& rurſus nec illud clarum eſt,quónam pacto tubercula pulmonis pariant gibboſitatem, ſeu ſuppurata ſeu non ſuppurata: cùm cõſtet. Ageſis filiam ſexto Epidemiorum habuiſſe *Sec.4.* omnia ſigna tuberculi in partibus pectoris, nec tamen fuiſſe gibboſam. Quòd ſi quis dicat,fuiſſe tuberculum pectoris,& non pulmonis: dico quòd excuſatio hæc non eſt bona, quia Hippocrates in primo de Morbis, vbi *Pag.8.* ponit ſigna tuberculi pulmonis,dicit: Dolor exilis ab initio & tuſſis ſicca:poſtquam autem maturum fuerit,dolores acuti antè & retrò, & tuſſis vehemens & calores,idem fermè ſecundo de Morbis,& non meminit gibboſitatis.Tertia difficultas eſt,quia dicit generaliter in libro de Articulis, quòd qui fiunt *Pag. 21.* gibbi ante pubertatem in ſuperiore parte, patiuntur difficultatem ſpirandi: atque ita breuis eſſent vitæ,quacũque cauſa ſint.Quarta dubitatio eſt,quoniam Hippocr. ibi diſtinguit de gibboſitate ſuperiore & inferiore:hic verò facit ſermonem generalem.Reſpondeo breuiter, quòd hîc præſupponit adeſſe læſionem in pectore,tuſſim ſcilicet, vel ſpirandi difficultatem,& ita gibboſitatem eſſe in parte ſuperiori,& ſic patet ſolutio vltimæ dubitationis.Ad tertiam reſpõdeo,quod tales non ſunt gibboſi ex aſthmate,aſthmatici ex gibboſitate quando ſunt ex alia cauſa,vtpote caſu, ſicut vidi in Mazenta ſutore calceorum veterum,quod cecidit ex arbore,& vixit prope 70 annos:ſed erat iam iuuenis,quando cecidit. Sin autem cadant ante pubertatem, licet ſint breuis vitæ,non tamen neceſſe eſt vt moriantur ante pubertatem:& in hoc decipiuntur expoſitores,damnantes Hippocratẽ, dicentes quod viderunt gibboſos,qui ſuperuixerunt vſque ad pubertatem & vltrà, & tamen facti erant gibboſi ex aſthmate,non erãt ex aſthmate,ſed cum aſthmate, aliud autem eſt hoc Ex,aliud Cum. Ad ſecundam dico, quod non omnia tubercula pulmonis ſunt cauſa gibbi:ſed quando ſunt magna, & hoc innuit in ſecundo de Morbis,cùm dixit,quod dolor ante & ad latera,& in primo antè & retrò. Pulmo enim alligatur coſtis à lateribus *Lib.6.c.17.* per fibras, vt ait Veſalius, & ſuperius dorſo per aſperam arteriam, & cordi per duo vaſa, arteriam venalem,& venã arterialem:& hoc factum eſt à natura, vt eſſet liberior propter reſpirationem. Lateribus autem alligatur in homine fermè vſque antrorſum.

Cùm ergo laborat tuberculis, gibboſitas generatur hoc modo. Materia quæ deſcendit à capite,cruda eſt,& partim deriuatur ad ſpinam dorſi,quoniam fluxio admodum contumax eſt:ideoque cum non tota poſſit in vnum locum deriuari, pars ad ſpinam dorſi & pars

ad

ad pulmones peruenit, & ideo cauſa aſthmatis & gibboſitatis ſimul incipiunt, ſed aſthma celerius ſentitur quàm gibboſitas, quia pulmo celerius impeditur, quàm vertebræ luxentur: luxantur autem ſenſim ſpacio menſium, & aliquando annorum: cunque initium recipit hæc luxatio ſpontè augetur ob obliquitatem & pondus capitis, ligna enim incuruata facilius ad maiorem curuitatem deducuntur, quàm è rectis fiant curua. Poſtquã verò cœperit aſthma ex tuberculis, quoniam aſſidua eſt ſpirandi difficultas: ideo laborante nimis pectore, & præſertim in pueris, muſculis trahentibus coſtas imperio cerebri, & coſtis verticula, fit luxatio maior: hæc autem auget ſpirandi difficultatem propter pectoris coarctationem. Quod ad primam attinet dubitationem, malé intellexit Galenus, & qui eum ſecuti ſunt, Hippocratem. nã cùm Hippocrates loquatur de forma pectoris expreſſè, quæ permutatur & minor fit comparatione ad cor & pulmones: crediderunt ipſi, minorem neceſſario in gibbis, qui ei pectoris cauitatem, quod verum non eſt, licet enim quãdoque contingat, & perſæpe, non tamen ſẽper: quinimò aliqui, vt facilè eſt coniectari, ex dorſi & pectoris magnitudine ampliorẽ: ſed cùm pulmo ſit naturaliter conformatus & figura & magnitudine, ita vt vtranque pectoris cauitatem impleat ad vnguem: ſequitur, vt mutata forma neceſſariò aliqua in parte conſtringatur, licet alia in parte vacuum relinquatur: illud non ſolùm nihil prodeſt, ſed etiam nocet. Quod ad continuitatem attinet, manifeſtum eſt, ex his hunc eſſe, in quibus
40.41.42. morbus morbo ſuperueniens mortem affert velut in tribus ſuperioribus in quorum primo poſuit exemplum morbo ſuccedentis, malum ſignificãtis: in ſecũdo modò mortẽ, modò ſalutem, ratione diuerſitatis ipſius morbi ſuccedentis: in tertio, modò mortem, modò vitam, ſed ratione tertij morbi, vt ſit malum per ſe, & bonum per accidens: vt in alium bonum per ſe, & malum per accidens: in hoc verò omnino ad mortem, & in his qui videntur ſani.

APHORISMVS XLV.

Quibuſcunque venæ ſectio vel purgatio cum medicamento cõuenit, hos vere purgare, vel venam ſecare oportet.

COMMENTARIVS.

Cap.1. & 6. Tria cùm ſint genera hominum, ſanorũ, ægrorum, & neutrorum ad morbos paratorum, vt in initio Artis medicæ habetur: ſanis nihil horum debetur, quæ proponuntur: ægris, dum neceſſitas adeſt: neutris, pro ratione temporis commodioris, quod eſt ver. Quoniam & corpus humidius eſt ob hyemis nutritionem, & vires robuſtiores, & tempus magis moderatum, quod aptius eſt ad omnem
Cap.vlt. 10 euacuationem, primo ad Glauconem: & humores in vere magis mouentur, tertia Aphoriſmorum: & æſtas ſuccedens periculum maius affert: & reſtaurari corpus melius ab eua-
15. cuatione poteſt, prima Aphoriſmorum. His tot cauſis purgatio, & venæ ſectio vere primum cõgruit. Poſt purgatio in autumno hic in Commento & quarta Aphoriſmorũ: quãuis addat etiam æſtatem. Euacuantur autem, Com.7.
qui ſoliti ſunt incidere in podagram, arthritim, comitialem & attonitum morbum & inſaniam, graues hæmorrhoidas, ſãguinis ſputum, aſthma, peripneumoniam, pleuritidem, elephantiaſim, renum dolores, hepaticos & auriginoſos, febres ſãguineas, phrenitim, anginam, ophthalmiam, mingendi difficultatẽ & abortus: præterquam ſi ex debilitate ſint, tum carcinomata, carbunculos & vlcera, omnia praua atque difficilia, tum etiam deſtillationes. Quid eſt, ſi dicam non tot morbos enumeraſſe Galenum? cogar nec loca adducere ſingulorum, vt impetrem non erraſſe, nec pudet ingratitudinis ex accepto beneficio: maluntque homines perdere, quàm ſauciare dictum mortui? O improbam & nefariam ſtultitiam. In his itaque ſimus concordes.

Iam verò quod dicat. Bilioſos humores in fine veris, pituitoſos in initio: Galenus ob hoc videtur dicere, quod è neutro horum in alia parte veris periculum immineat, nam pituita finem veris & æſtatẽ ſua præſentia tẽperat: & ſi antea ferri potuit, tunc etiã minori erit cũ periculo. Bilis autem temperat veris initiũ, quod frigidius eſt. Hæc etſi ſpecioſa videãtur, vt pleraque Galeni, & in quibus tãquã nouo inuento quodam & ſubtili (ſi viueret) gloriaretur, falſa non ſolùm ſunt, ſed abſurdiſſima. Cui enim bonum purgare pituitam tempore veris, niſi propter morbum? nã propter tẽpus vtilis, futura eſt, at ob morbum, cùm liquefacta fuerit, purgare oportebit: id eſt, medio ſaltem vere, vel in fine. At dices. Periculum imminet attoniti morbi, vel comitialis. Præparare oportet corpus interim cibis atque aere contrariis, tum inedia: quod ſi viginti dies ſic expectare non poteſt, grauius tibi erit, vt fruſtra conatus eos morbos videaris excitaſſe, nõ curaſſe. Scitis quanta mala ex humore nõ præparato, dum purgamus, ſoleãt euenire, cũ maximè, cũ hic de purgatione agat validorũ medicamentorũ, ellebori, peplij, elaterij, colocynthidæ. In bile quæ celerius liqueſcit, facili educitur: cur vult expectare finẽ veris? an ſcilicet, vt prius deueniãt in furores, anginas, lepras, impetigines, articulorũ dolores: in quos ſi modò incidere debent, & ante finem veris maior pars proculdubio incidet. Ita perdet nos ob ſuam ambitionẽ. Respondet Braſauolus, illum defendens, quòd in initio veris bilis nondum genita eſt. Digna magiſtro reſponſio: vbi inuenit, bilẽ vere generari, & tãtam vt morbos veris efficere poſſit? Genita eſt autumno, & æſtate præcedente. At propter morbos æſtiuos, non veris, purgatur? Cur fiet, in æſtate morbi bilioſi ex bile in vere genita, ſi nondum eo tẽpore genita eſt? Adiicit, quòd ex acriũ humorũ purgatione aperiũtur venæ hæmorrhoidarũ. Hoc quidẽ verùm eſt: ſed nõ illud, quod etiã aloes nõ illas aperiat, cũ magis ex aloe quã ſcãmonio. Et ſi quis obijciat, quod ſiſtit ſanguinẽ fortis manentem: Reſp. quòd vis ignea nõ deducitur ad actũ, ſed terrea qua ſtringit cũ aquea iũcta, qua tota ſubſtantia fit emplaſticum medicamentum. Eua- Vide 10. Cõtrad. ctr. 88.
cuare autem oportet ſanguinẽ, aut parũ propter

pter multitudinem:aut prauum, ſed nondum ſecretum.& hoc venæ ſectione. Secretos autem humores iam, aut in vaſis propriis, vel aliis etiam purgatione bilem flauam & nigram,& exuſtam & pituitam & humorem crudum,qui maximè noxius eſt toti corpori, & humores ſemicorruptos & miſtos, nam iã plenè corrupti pariunt morbos. Continuatur hic Aphoriſmus futuro illi,in quo docet podagricas affectiones quomodo fiant:anteriori verò,vt intelligeremus tales affectiones purgantibus crudos humores præcaueri poſſe. Videtur autem Galenus ſequutus rationem Hippocr.tertio de Diæta, quod victum finis veris æſtati ſimilem facit,initij autẽ hyemis. Sed alia eſt ratio purgationis,in qua non ſolum quæritur quod contrarium eſt,vt in ratione victus ipſi tempori,ſed alia quæ purgationis operationi ſunt propria

Pag.2. & 3.

APHORISMVS XLVI.

LIenoſis difficultas inteſtinorum ſuperueniens,bonum.

COMMENTARIVS.

Com.41. NIhil hic putauit Galenus, nec eius ſequaces,eſſe dicendum:mihi autem multa ſupereſſe videntur.Si enim,vt antea dixi, materia denſior exiguo cum dolore alleuans, & morbum & ægrum fluat,ſinendum,ſed tamen bono vtendum regimine,ne productus morbus falſam reddat noſtram prædictionem. Sin autem tenuis materia erodens ſine ægri & morbi alleuiatione,tunc conſiderare oportet,an omnia ex arte facta ſint,ſi ſic,alteri prognoſtico eſt relinquendus:nec expectandum vt more imperitorum ad longam deueniat difficultatem inteſtinorum:quæ cùm ad mortem tendat,ægrum debilitabit:videberiſque perdidiſſe illum, quod ſecus eodẽ perventurus erat. At ſi non omnia ex arte ſint, ſed defuerint plura,tunc anceps eſt iudicium, tentare tamen oportet curam ex Hippocr. præcepto potius quam ægrum certæ morti relinquere: Ex præcipuis autem auxiliis eſt venæ ſectio in brachio ſiniſtro,& inurere per fungos,quorum amborum meminit in libro de Internis affectionibus vtendo cibis quod maximè attenuãt,vt auiculis ac vino odorato, leni,& ſcolopendro atque capparibus,& ſcillitico oxymelite:ſicque forſan auertetur difficultas inteſtinorũ in milis,aliaque via æger ſeruabitur.

Lib. de Locis in homine. Pag.10.

Pag.19.

Hoc etiam Aphoriſmo nos docet curandi modum in lienis duriciebus,quando non affuerit inteſtinorum difficultas, ſemper enim per eadem ſanatur à medico,per quæ à natura,modò finem aſſequi poſſit.Quòd ſi obijcias eodem in periculo verſari,ne ſcilicet in diuturnam difficultatem inteſtinorum æger deueniat,& illum dicaris occidiſſe:Reſpondeo. Curationes medici ſi ritè fiant,ſemper tanto eſſe ſecuriores naturæ curationibus,quo ſunt etiam minus validæ, cùm enim fiant irritamento medicamentorum,non habent ſignificationem propè nullam,ſed tantùm damnũ afferunt, aut vtilitatem.Hos igitur prius diu præparatos, & emplaſtris molliore reddita duricie,purgabis ellebori nigri radice,florem purpureum reddentis,ſæpius,ac donec ad difficultatem inteſtinorum æger perueniat: ſi modò ille fert, & morbus alleuationis indicia det.

APHORISMVS XLVII.

QVibuſcunque morbi podagrici fiunt, hi ſedata in quadraginta diebus inflammatione finiuntur.

COMMENTARIVS.

MOrbos podagricos inflammationes eſſe ex hoc Aphoriſmo liquet,fiunt autem propriè in articulis pedum primò, vnde nomen habent:tum etiam manuum,ſed rarius quia locus arctior eſt:nec tãtum laborat grauibus motibus vt iuncturæ præter naturam dilatentur,atque ſic infirmiores fiãt.Fit & in omnibus oſſibus,quæ inter ſe iuncta ſunt,vt alterum ſine altero moueri non poſſit:ſiue in ἐναρθρώσει ſeptimi cum ſecundo oſſe carpi, & humeri cum cauitate ſcapulæ:ſeu in ἀρθρωδίᾳ ſuperiorum oſſium pollicis, vel metacarpij, aut tarſi pedi-, & συναρθρώσεως γιγγλύμῳ dicta, συνδρόσιν modò ſit cum motu,nam aliqua eſt, ſiue vt inter oſſa pubis,& generaliter potius fit,dum inflammantur tendones,ſeu ſint oſſium vincula,ſeu muſculorum fines,quàm cauitates articulorum, licet ab illis ſoleat ob latitudinem inchoare, modò enim locus frigidus:& doloris capax,podagræ ſimile accidit, vidi in tarſo pedis & carpio & metacarpio & ſpina dorſi & faucibus quæ valde malè ſunt ac dentibus,in articulo pectoris iugulo,inſterno. Cauſa mutationis loci,eſt vel repletio prioris,vel imbecillitas noua poſterioris,vel materiæ multitudo vel varietas,quod eſt frequentiſſimum: vel robur, virium mutatum, vel locus alius generationis eius.

Fit autem omnis podagra ſanguine ex venulis reſtagnante crudo,& cum ichoribus:& ſi purus eſt,ſanguinea vocatur,& ad vigorem vſque perpetuò vrget:aut eſt pituitoſus, affligitque quotidie,à meridie maximè, vocaturque pituitoſa:aut eſt bilioſus, diciturque bilioſa, affligitpue alternis diebus,ſed & intermediis poſt meridiem,eſtque melancholica à ſanguine melancholico, quæ veſperi quotidie affligit: ſed quarto magis communе eſt, vt veſperi & nocte & hora coctionis ſæuiat, & omnes ſint calidæ,quia ſunt inflãmationes,& à bile mouentur:& omnes frigidæ,quia fiunt ab humore crudo.

Soluuntur omnes quadrifariam: aut reſolutione inſenſili,quod optimumeſt (materia enim eſt quaſi ſpiritus)parum durat,nec veſtigium relinquit,vel antequã cogatur intus quod premit,extrà truditur,& locus inflatur: quod verò intus eſt in tẽdonib.à naturali calore,qui ſẽper agit,reſoluitur:videturque homo ſanus,ſed nondũ eſt,& hæc exiguũ relinquit veſtigiũ. Aliæ ſuppurãt,quæ acerbos generãt dolores,imò etiam febres:& locum inhæiunt, ſuppura

ſuppuratæ ichoris inſtar reſudant extra, & carnem ac cutim erodunt, vlceraque faciunt. Aliæ profundiora, aliæ in ſuperficie tantùm. Nec vnquam ferme eò perueniunt, vt verum pus generent: ſed antea erumpit, natura magnitudinem doloris non ferente. Quartus modus omnium peſſimus, cùm ob loci debilitatem materia gelaſcit, & concreſcit in tophum. Mitis dicitur podagra, quæ breuem habet ſtatum, ac vix diem ſuperat: mitior, ſi etiam declinatio breuis ſit: mitiſſima, ſi cum his omnibus etiam inclinatio. Acerba autem eſt, quæ ſtatum & initium habet longum, breuem declinationem: acerbior, quæ cum hoc habet longam declinationem: acerbiſſima, quæ breue habet incrementum, ſtatum autem & declinationem ſæuam, quia his temporibus parum proſunt auxilia, at ſi par ſit longitudo ſtatus & declinationis, ac vehementia in longo ac breui incremento, auxiliis admotis incrementum breuius & mitius reddi poteſt, & cùm hoc totus ipſe morbus.

Pag. 3.

Senſus Aphoriſmi ergo eſt, qualis in Decretorio, vbi ſumptus eſt: Ὁκόσα ποδαγρικὰ νοσήματα γίνεται, ταῦτα ἐν τεσσαράκονθ' ἡμέραις ἀποφλεγμήναντα καθίσταται, loco ἡμέραις καθίσταται, legit Cornarius etiam ἡμέρῃσιν ἀποκαθίσταται, vt in textu. Sententia ergo eſt in Decretorio: Quicunque morbi podagrici fiunt, hi intra quadraginta dies ſedata inflammatione finiuntur: vt etiam bene animaduertit Fuchſius; ſic Celſus libro quarto, & Aetius libro vndecimo, & Philotheus in Commento. Paulus & Alexander hoc prætermiſerunt, quoniam in ſingula genera podagram diuiſerunt, nec exiſtimarunt ei poſſe eſſe communem terminum, ambo etiam arthritim cum podagra peſſimè confuderunt: hoc autem falſum eſſe, ſuperius demonſtraui. Cæterum etſi in quadraginta diebus inflammatio tendonum ceſſet, aut circa illos, non tamen in eodem ſpacio neceſſe eſt omnem timorem vicinarum partium aboleri, ſed ceſſat dolor & febris, ſi qua eſt. Dubitatione autem dignum eſt: quaſi quadraginta dies hos ab initio morbi computat, cum morbus diuerſa habeat incrementi ſpacia, quomodo tam celeriter neceſſariò finiatur, tametſi enim non infinita permittatur incrementi longitudo, velut in adenum abſceſſibus, quæ quandoque per annos durat, non tamen circumſcribi poſſe videntur hæ, veluti quæ in viſceribus fiunt, quæ ab acumine febrium non poſſunt eſſe longiores, cùm tamen Anaxionis pleuritis ad trigeſimum quartum diem peruenerit: ſed vt inflammationes interiores febres circunſcibunt acutæ, ita articulorum dolores ipſi. Non poſſunt tamen tam celeriter finire ſuas articuli, vt interiora membra, tum quia exangues, tum quia longius à corde & iecore poſiti: vnde etiam quæ circa pectus podagræ, & in ſpina dorſi, celerius finiuntur, & in gutture, mandibulis, dentibus, quam quæ in manibus: & quæ in manibus, hæc cauſa, quam quæ in pedibus. Tertia cauſa eſt laxitas loci, vbi multa materia colligitur, ſed neque verum eſt, & demiror de Galeno quòd inflammationes in carnoſis partibus, in 14. diebus ſedentur, plerunque enim ita eſt, non tamen ſemper, ob varia

Cap.14. Cap. 9. Lib.3. Cap.78. Lib.11. Cap.1. Com. 29. hnitis.

ſpacia incrementi. At dixiſſe, quod Hippocrates intelligat intra 40. dies à fine incrementi, etſi veriſſimum ſit, non eſt artificioſum, nec Hippocratis maieſtate dignum. Quamobrem intelligit ipſe, vt incrementum, quam celerrimè poſſit, à medico finiatur venæ ſectione, purgatione, reuulſione, impedientibus tranſitum materiæ, & inedia. Generant autem eam cruditates: & ſi dum cibus eſt in ventriculo, vel purgatus ventriculus non ſentiatur: cibi alij, maximè qui multum nutriant, & potus potentis vini, & Venus, & valida exercitatio adiunguntur, vt contrà, ſi ſic habito aqua tepida epota reiiciatur totum quod ſentiunt, nec antea edat quam fame prematur, ſecuriſſimum eſt, illa ſemper deuitando. Atque hæc longè meliora ſale & oleo inunctis membris, quæ pati ſolita ſunt, nam vbi genita fuerit materia, nullibi minore periculo poteſt deriuari quàm ad ſolita. At curationem eius in die vna, quæ non fallit vnquam (demonſtratione enim à me inuenta eſt, & experimento confirmata, quæ etiam ſola tutiſſima eſt, & producit vitam) in libro de Dentibus ſcripſi.

Paulus lib. 3. cap. 79.

Cæterùm duo hac in parte difficillima eſſe videntur, & à Galeno poſita, ſcilicet non conuellit. Superius dictum eſt hoc ad rem non pertinere, ſed non pati diſtentionem podagricos: quod veriſſimum eſt. Ob id arbitratur Galenus, & ex eo poſteriores omnes, in ipſo concauo articuli, non in tendonibus fieri inflammationem. At conſtat in tendonibus fieri, non in cauitate, nam primum experimentum docet, fieri, vt dixi, etiam in muſculorum tendonibus, vbi multa eſt cauitas, & nihilominus diſtentionem non pariunt. Et etiam quoniam materia manifeſtè defertur per venas ipſas, quæ non in cauitates, ſed in tendones, quos palàm nutriunt, finiuntur: & etiam ſenſus podagræ incipientis & reliqua ſymptomata id oſtendunt. Non negarim illis impletis materiam, & etiam multam perſæpe in cauitates reſudare: ſed prius tamen implentur & inflammantur ligamenta, & nerui etiam, ſed iurè inſtat Galenus, cur ergo non vt in vulneribus opiſthotonos, aut tetanos ſequitur? Quod tamen nunquam in podagra viſum eſt. Reſponſum eſt ad hoc ſuperius, quòd diſtentio non fit ex abſceſſu, ſed contracto neruo ob malam qualitatem frigidam. De cura autem podagræ ſuo loco dictum eſt.

Com. 37. Aphor 16. Prædict. Pag. 6.

APHORISMVS XLVIII.

QVibuſcumque præciditur cerebrum, iis neceſſe febrem & bilis vomitum ſuperuenire.

COMMENTARIVS.

DVorum quæ proponit Hippocrates, Galenus alterius nullam reddit cauſam, ſcilicet cur febris ſuperueniat: alterius ſiquidem vomitus ſolam affert experientiam, quo cir-

ca labor hic nobis, vt pleriſque in aliis, relinquitur. Dicamus autem prius de ſecundo. Conſtat fieri poſſe vomitum bilis quadrifariam: vel cùm meatus ex felle ad ventriculum in ipſum effundit illam. Sed Hippocratis dictum generale eſt, hic meatus in quàm pauciſſimis hominibus inuenitur, vt Galenus ſecundo de Temperamentis, & Veſalius in quinto libro docet: ipſaque experientia teſtis eſt, quare non ſic contingit euomi bilem. Aliter modus eſt, vt ex venis, quæ à iecore ad ventriculum veniunt, deferatur. Sed huic obſtant plurima. Primùm, quòd venæ illæ vſque ad cauam ventriculi partem non pertingunt: deinde, quòd ſanguis ille qui defertur per eas, purus eſt, & à bile defecatus, non ſolùm in ſanis, ſed etiam plurimis morbo regio laborantibus. Quandoquidem iecur regium eſt membrum, & validam habet vim expultricem, vt niſi omnino corruptum ſit, aut obſtructionibus magnis laboret, non velit aut poſſit retinere ſanguinis vlla incrementa: præterea quòd bilis illa ſanguini admiſta eſſet, vel ſanguinei coloris. Tertius modus eſt, vt genita in ventriculo iam euomatur, nam praſſina omnium conſenſu, multorum etiam æruginoſa in ventriculo generatur. Hic modus etiam quæſito non ſatisfacit, quoniam rarò, non ſemper, hæc bilis generatur ibidem, præſertim in hyeme, nam æſtate quandoque & ob horarios fructus, & potum aquæ, & vigilias, & aëris calorem generatur. Aëris enim calor corde calefacto arterias calefacit, & exacuit caloris vim: is repercuſſus à frigidis tam poteſtate quàm actu, vt aqua & horariis fructibus, tum vigiliis crudos humores, quorum copia nunquam deeſt in corpore, exaſſat atque exurit, vnde in bilem vertit. Hinc eſt quòd manè ſæpè fructibus in cœna aſſumptis amarus quidam ſapor, non vt abſinthij, ſed vt glandium acerbarum in ore ſentitur. Accidit hoc corrupta multis modis concoctione, & aëre externo putrefaciente, quod corruptum eſt. Omnia enim quæ putreſcunt, amara fiunt. Quamobrem hoc ſymptoma febres ſolet generare, ſi perſeueret, aut diarrhœam. Reliquum eſt vt dicamus de quarto modo: & eſt, vt aſcendat ex duodeno per pylorum in ventriculum: quod etiam accidit in ieiunio, maximè picrocholis. Et hîc deſideramus cauſam, cur materia hæc tam horribilis trahatur ad ventriculum, ſolent enim vtilia & iucunda trahi, verùm & in tertianis ſolet hæc materia (non ita atra bilis, quæ minus malum habet ſaporem, & cuius vas eſt propinquius ventriculo) in illum eructari, adeò copioſè cum ſeroſo quodam humore eructari. Quamobrem neceſſe eſt fateri, ſeroſum illum liquorem eſſe in venis meſaræi, per quas bilis tum tranſit, atque in ventriculum aſcendere. Cur autem tunc aſcendat, cum aliàs ſoleat ad inteſtina deſcendere, & cur eiiciatur, quæſtio duplex eſt. Atque ſecunda ſanè non eſt admiratione magna digna, hunc humorem vt leuem, calidum & irritabilem à quauis cauſa iecur concutiente, perturbari. In tertiana quidem cum putreſcat, effunditur, vt abominandum à natura & confertim, cumque ſeroſo humido: nec deſcendere poteſt totus, ſed pars velut in lebete feruente ebullit: quodque ſpumoſum eſt, aſcendit impedientibus, inteſtinorum circumuolutionibus, tum fecibus, ne totus ad inferiora tranſeat, nam nihil ad inferiora tranſire penè miraculo ſimile eſſet: tum etiam, quæ in multis per acceſſiones aluus mouetur non ſecus ac vomitus, & in omnibus generaliter feces croceæ atque bilioſæ ob id apparent: cum verò ſani ſumus, non feruet, & ſenſim emittitur, vnde ad imum petit, & cum fecibus euacuatur. Cum ergo cerebrum præciditur, neceſſe eſt membranas etiam grauiter vulnerari, ex quibus, vel etiam ſi membranæ ſolæ, ſed non adeò generaliter (neque enim dixiſſet, præciditur cerebrum, ſed in capitis grauibus vulneribus, & quæ ad interiora penetrant,) ob dolorem & arteriarum magnum conſenſum neceſſe eſt cor affici, & iecur, quod cum vtriſque conſentit, vibrarique corpus: neruis autem ſexti paris, qui maximi affectis ob cerebri conſenſum ſimile quid accidit, ac ſi quis quippiam horridum deuoraſſet: accidit que tunicæ ipſi ventriculi ſimilis titillatio, qualis in his qui pennam auis in gulam immittunt, tum etiam cum hoc motus tremulus, omnia vomitus irritamenta, quamobrem vehementer vomitus excitatur. Eſt autem inditum cuique particulæ, vt eum humorem ad ſe trahat, qui tamen ad illam actionem ſit accommodatus, cum ergo bilis vomitui apta ſit, maximè, vnde illud Prognoſticorum: Quicunque in febre non lethali dixerit ſibi caput dolere, aut etiam præ oculis obſcurum quiddam apparere, ſi & oſculi ventris morſus acceſſerit, ei bilioſus vomitus aderit. Et primo de Morbis: Plerunque quod ex bile eſt in ventriculo, primis diebus per vomitum eiicitur. Trahit igitur natura ventriculi bilem ad ſe, atque cum ea ſeroſum humorem, qui cum bile miſtus, cum iam per ſe ſalſus ſit, amarus totus efficitur. Concutitur etiam ob hoc corpus, quòd offenſo cerebro reſpiratio vitiatur, atque ideo cor. Repetitur hic Aphoriſmus primo de Morbis: Si cerebrum ſauciatum fuerit, febrem neceſſe eſt ſuperuenire, & bilis vomitum, & aliquam corporis partem ſyderari atque perire. At in Coacis prædictionibus, quas Galenus negat Hippocratis eſſe, verecundius ſcriptus eſt hic Aphoriſmus ſic: Quibus cerebrum vulneratur, febris plerumque, ac bilis vomitus accedit, & corporis ſyderatio: atque tales pernicioſè habent. Quin etiam in ſecundo de Morbis vult, cerebro corrupto ſanguinis vomitum ſæpe ſubſequi. Quæ omnia vera ſunt. Accipit autem, dixi, quod frequentius accidit, nam vomitum ſubſequi læſis vel etiam membranis cerebri, ipſo autem cerebro longè certius experientia edocemur, idque ſtatim aut prima die contingit: bilem autem euomi, vt ſi pauca ſit in veſica, non eſt neceſſe: ſed, vt dixi, quodcunque obuiam fuerit in ventriculo, eiicitur, ſeu bilis ſeu pituita, aut ſeroſus humor, aut cibus, ob rationem dictam. Bilem autem vocat, quodcunque inutile ibi eſt: vt etiam dixit, omnes febres à bile fieri.

Marginal notes: Cap. 6. Cap. 8. (beside "quinto libro ... eſt"); Pag. 9. (beside "vomitui apta ſit"); Pag. 14. (beside "vomitus aderit"); Pag. 1. (beside "de Morbis: Si cerebrum"); Pag. 1. (beside "ri atque perire"); Pag. 1. (beside "bent. Quin etiam")

Cæterùm febris ſequitur non neceſſariò ſtatim, ſed quandoque vſque ad quartum diem differtur. Putridam enim ipſam prima die fieri non eſt poſſibile, niſi ſit humor ipſe iam paratus: quamobrem vel ad quartum diem vſque illius aduentus differtur: vel, quod plerunque fit, anticipat ephemera, quæ etiam quandoque perpetuò perſeuerat, nulla ſuccedente putrida, nam ſi purum ſit corpus, & vulnus exhalet, non poteſt tam parua ſanies ad cor deferri, ſed calor ſolus: qui toties repetitus, quoties ſanies generatur) dum pus *2. Aph. 47.* enim conficitur: febres fiunt, dicebat Hippocrates) continuatæ ephemeræ plures, putridæ continuæ imaginem præbent, ſed & has ſolet horror & rigor intermittentis ſub- *Aph. 18.* ſequi lethaliſſimo ſigno. Porrò huiuſmodi vulnera mortem ſequi, ſuprà docuimus. Verùm quæ iſti addunt ſigna, vt Celſus & Paulus, de ſanguine exeunte per nares vel au- *Lib. 5. c. 26.* res primùm, non ſunt inciſi, ſed contuſi potius, vt in bobus, cum malleo percutiuntur: vnde etiam oculi rubri fiunt, atque ſangui- *Lib. 6. c. 88.* nei. Caſus quoque in terram neque proprium eſt, neque inſeparabile: quidam enim cerebro vulnerato, multo plures membranis, non cadunt: multi verò cadunt in capitis vulneribus, etiam non perforato oſſe: qui tamen plerunque pereunt, vt offenſæ cerebri, non vulneris illius ſignum ſit. At non videre, non audire, nec intelligere, non tam vulneris cerebri ſignum eſt, quàm magnæ ventriculorum offenſæ, etiam ſi cerebrum non ſit vulneratum: vt in his qui grauem ictum ſecuri excipiunt.

APHORISMVS XLIX.

Quicunque ſani doloré capitis repentè capiuntur, & ſtatim muti fiunt, & ſtertunt: in ſeptem diebus pereunt, niſi febris apprehenderit.

COMMENTARIVS.

Admirabilis ſanè Galeni interpretatio, qui vult Hippocratem intelligere de attonito morbo, cùm plurimi intra momentum, nedum intra paucas horas aut dies ſeptem pereant, nec vllus videatur à febri liberari: quinimò cùm difficultate maxima ſpirandi laborent, celerius febre correpti intereunt. Nec defuiſſet Hippocrati nomen, quo vſus eſt in ſecunda particula, rei pro- *Aphor. 42.* prium, ἀποπληξία, ſine tam longa circumlocutione. Et certè malè fecit Galenus, relinquens nos in tanta rerum obſcuritate ſine duce, præſertim quòd ætate ſua Hippocratis libri magis integri erant, & ſermonis conſuetudo, & expoſitorum copia bonorum, qui ob Galeni famam immeritò exciderunt. Nam quid mirabilius, hoc intellexiſſe Hippocratem, cum intra pauculos Aphoriſmos *54. & 55.* bis repetat nomen ἀποπληξίην. Sanè eum *Pag. 8.* eſſe, cuius meminit ſecundo de Morbis, haud dubium eſt, cum inquit: Sanum repentè dolor circa caput inuadit, ſtatimque vox intercipitur, ſtertit, & os hiat: ſi quis ipſum

vocet aut moueat, ſolum ſuſpirat: nihil autem intelligit, & multum mingit, & ſe mingere non animaduertit, hic, ſi non febris ipſum corripiat, in ſeptem diebus moritur: ſi verò corripiat, plerunque ſanus fit. Et rur- *Pag. 3.* ſus de eodem, & explicatius: Repentè dolor occupat caput, & vox intercipitur, & ſui impotens fit: hic in ſeptem diebus moritur, ſi non febris inuaſerit: ſi enim hæc inuaſerit, ſanus euadit. Patitur autem hoc, cùm atra bilis ipſi in capite commota fluxerit in partes, vbi venæ plurimæ ſunt: in collum inquam, ac pectus, poſtridie autem ἀπόπληκτος fit, atque impotens, ſanguine nimirùm perfrigerato. Vnde liquet, ab initio hunc morbum non eſſe attonitum: ſed qui ſi perduret, poſt vnam diem in illum tranſire poſſe. Hic idem Aphoriſmus eiſdem penè verbis in libro de Decretorio ſcribitur. *Pag. 5.* At in tertio de Morbis inquit: Quum à ca- *Pag. 5.* pite initio ſumpto, dolor acutus ſtatim vocem intercipit, tum aliàs, tum ſi ex ebrietate hoc contingat: qui ſic affectus eſt, ſeptima die moritur: minus tamen moriuntur qui ex ebrietate tale quid perpeſſi ſunt, & voce priuati permanſerunt; nam ſi eadem die, aut poſtera, aut tertia vocem edant, ſani euadunt, faciunt autem hoc aliqui ex ebrietate, & neutri moriuntur. Et rurſus *Aph. 5.* quod ex ebrietate fieret, viſum eſt ſuprà, & *Par. 5.* in ſecundo de Morbis: vt clarum ſit, hunc *Pag. 8.* morbum non fuiſſe apoplexiam ſeu attonitum; ſed ſpeciem caros, quæ erat frequens antiquis ob ebrietatem, adeò vt non ſolùm poſtmodum ebriis adueniret, ſed etiam illis eiſdem, etiamſi ebrij non eſſent, aliiſque qui ab ebriis deſcendiſſent: fuiſſéque morbum endemium illi regioni, in qua tum degebat Hippocrates: idque rectè animaduerſum eſt à Braſauolo, qui etiam auctoritates has citat. Verùm vt ad rem redeam, morbi hi non tam fuêre endemij ætati ac regioni Hippocratis, quin etiam noſtro tempore appareant.

Neceſſe eſt igitur ante ſeptimam diem interire, quia ante tertiam deueniunt in attonitum morbum: attonitus autem non vltra quartum diem viuere hominem permittit, ante ſeptimum igitur mori hominem neceſſe eſt. Sed ſi ſuperueniat febris, antequam in attonitum decidat morbum, incaleſcit qualiſcunque crudus humor fuerit, ſeu pituita ſeu melancholia: quamobrem vt euadat neceſſe eſt, niſi in abſceſſu materia cogatur per febrem, dum liquefacta eſt: atque tunc nihilo ſecius perit, non tamen neceſſariò ante ſeptimum diem, euadit autem in lethargum, ſi fuerit pituita, & quandoque etiam ſanantur: & aliquando in catalepſiam, ſi fuerit atra bilis, & moriuntur. Cura igitur partim ex his, partim ex illis quæ dicta ſunt ab Hippocrate ſecundo de Morbis, duobus iam adductis locis habetur. Verùm non tam tutum eſt febrem excitare (id autem fiat quàm celerrimè) vt ſi à natura generetur.

APHORISMVS L.

OPortet verò & conſiderare oculorum in dormientibus ſuſpectiones, nam ſi quid album commiſſis palpebris ſubinſpicitur, neque ex alui profluuio, aut medicamenti potione iſtud contingat, malum eſt ſignum, & lethale valde.

COMMENTARIVS.

NEminem tam rerum mearum iniquum æſtimatorem eſſe crediderim, qui me coarguat continuationis in huiuſmodi Aphoriſmis: quam etſi relinquerem, vt manifeſtam relinquerem: neque enim dubium eſſe poteſt. vt prior Aphoriſmus de bene ſuperueniente, morbo eſſe, ita hunc de malè accidente ſymptomate. Exſcriptus eſt hic Aphoriſmus ex verbo, vt dici conſueuit, ex primo Prognoſticorum, vbi tamen additur (aut nec ita dormire ſolitus eſt) verùm Hippocrates cum aliquid in Aphoriſmis ſemper adimat, adiiciat autem vix vnquam, nihil eſt quod potius adimere poſſe exiſtimaric illis verbis: ſatis intelligens, quòd quæ nobis naturalia ſunt, aut firma conſuetudine iam familiaria, vt ſtertere in ſomno, hiare ore, ſtrabum eſſe, lamentari & flere, nihil abſurdum ſignificant. Meritò verò adiicit (neque ex alui profluuio, aut medicamenti potione) quoniam in loco, ex quo decerptus eſt, hæc aderant, & ibi iam antea commemorauerat, oportet autem per hæc duo exempla, omnia talia quæ ſiccant corpus, & debilitant, non ſolùm debilitant, vt Galenus exponit, nam Hippocrates excipit duntaxat illa, quæ ſiccando debilitant, velut coitus nimius, ſanguinis fluentis copia inedia & vigilia. Exiguus tamen eſt hic Galeni error, quandoquidem pauca ſint quæ debilitent, nec ſiccent. Sunt tamen quædam, è quibus principale eſt balneum: tum verò ſoporifera medicamenta. Hic verò duo peccata Fuchſij detegere neceſſe duxi, vt homines vno intelligentiam, altero diligentiam animaduerterent. De diligentia illud, quod cum in Braſauoli commentariis iaceret, primo Prognoſticorum 14. & debeat dicere 11. qui fuit (vt reor) lapſus aut ſcriptoris, aut impreſſoris: Fuchſius recitans eundem locum, adſcribit etiam 14. pro 11. vt appareat, de quo minimè dubito, exſcripſiſſe omnia ex ipſo Braſauolo: neque enim ſi memoria commentarios Hippocratis de Prognoſticis, ac diuiſionem illorum tenuiſſet, aut ſaltem videre locum voluiſſet, in eundem numerum erratum incidere vllo modo poterat. At hoc parui momenti eſt, ſed ſupinæ tamen negligentiæ ſignum. Verùm illud magni eſt momenti, & ex quo ſenſus totus Aphoriſmi planè peruertitur: quòd cum dicat Hippocrates, Σκοπεῖν δὲ χρὴ quod eſt, conſiderare verò ſeu autem oportet: viſum eſt ſapientiſſimo Fuchſio, dictionem illam δὲ, ſeu autem, eſſe ſuperfluam, cum Aphoriſmi iuxta plurimorum imperitorum ſententiam ſint ſermones ſeiuncti & præciſi. Sed non eſt ita, vt oſtendi, quinimò continui ſunt: atque id tantum refert in hoc caſu, vt voluerit Hippocrates, quod & Philotheus animaduertit, hunc Aphoriſmum præcedenti prorſus connectere, & verum efficere, qui alioquin falſus foret, neque enim dictum hoc de oculis verum eſt, niſi vbi morbus in capite ſit, & cum febre. Vnde ceſſant dubitationes Braſauoli: quoniam hoc ſignum in pueris eſt fallaciſſimum, ſed non quia in pueris, ſed quoniam morbus in capite non eſt, ſed à vermibus, vel aliis cauſis, alioque in loco.

7.Com.11.

Cauſam huius ſymptomatis dicit Galenus eſſe ſiccitatem, vel imbecillitatem. De ſiccitate dicit Galenus, quòd hoc accidit, quia membrana palpebrarum eſt natura ſicca: & iure quidem, vt eſſet durior pro oculi cuſtodia: quæ cum tenuiſſima ſit, & nulla carne, aut omnino exigua, ſed ſola cute obducta, nihil mirum eſt ſi quauis minima cauſa contrahatur. Eſt enim membrana tenuis, quæ toti obducitur palpebræ: inde circulus quidam arctus in fine earum, vbi vna alteri committitur, planè cartilagineus, vt in primo de Fabrica humani corporis à Veſalio (Cap.55.) habetur. Muſculi verò duo ſunt, quorum vnus oritur, vnde muſculus oculi, qui rectà ſurſum illum trahit, à caluaria, ex dura membrana (cuius inuentor fuit Fallopius) & latiore chorda implantatur cartilagini ſuperiori, (In obſeruationib. Anatom. fol. 66.) oculique palpebram ſuperius trahit: alter autem in palpebræ inferioris medio originem habet, & per minorem angulum perreptat, inſeriturque cartilagini eidem ſuperioris palpebræ, vt illam cum opus eſt, & volumus deorſum trahat. Etenim cartilago illa obducta extremitatibus palpebrarum, tres euidétes habet vtilitates. Prima, vt illis partib. ſuperiore & inferiore pili ciliorũ implantentur firmiter. Secunda, vt dum palpebra ſuperior ſurſum aut deorſum trahitur, tota ſimul & æqualiter trahatur, nam ſi ex molli eſſet ſubſtantia, & toti palpebræ circulo muſculum inſeri neceſſe fuiſſet: nec tamen ſatisfeciſſet, quoniam obliquæ partes illæ clauderentur. Tertia, vt ſimul palpebræ æquales inter ſe & ad oculum eſſent, atque earum motus & vſus muſculoſque. Idem attigit in 2. libro, aliquid (Cap.10.) etiam de cartilaginis vſu in primo. (Cap. 2. in princ.) Mouentur enim palpebræ contrario modo, quàm genæ, in genis enim ſuperior ſemper quieſcit, & inferior manifeſtè mouetur: at in palpebris ſuperior manifeſtè mouetur, inferior quieſcit, nihilo minus quia, vt dixi, muſculus qui ſuperiorem palpebram trahit deorſum, inferiori palpebræ ad medium implantatur: & omne quod mouet, mouetur in corporibus, neceſſe eſt vt dum muſculis in ſitus in inferiore palpebra ſe contrahit, vt ſuperiorem palpebram ad ſe trahat, vt inferior palpebra ſe infra paululum diducat: & ita non occurrat ſuperiori, dum oculus clauditur ſed paululum diffugiat. Hinc eſt quod Oribaſius, quem (vt dixi) poſt Hippoc. omnibus longè præpono: atque vtinam illius ſcripta Galeni loco, ſi minus non poſſet, inuenirentur, negat lib.25. Collectionum, (Cap. 29.) muſculum illum in angulo maiore inueniri, qui palpebram ſuperiorem deorſum trahat, neque in

inciſionibus loci, neque vſtionibus ægilopa-rum, quæ angulo illi adhibentur, motum contractionis palpebræ ad ſuperiora deperire. Cauſa igitur quod alba oculorum appareant, non eſt ſiccitas tunicæ oculorum, quia oporteret prius ſiccari carnem & cutim, quàm membranam illam, deinde cum non ſint annexæ cerebro, ſed foras promineant, oporteret eſſe vehementem ſiccitatem in cerebro: & ideo Galenus ſatis inconſideratè hoc dixit, vt pleraque alia, & fallitur. Eſt enim cauſa, quod muſculus qui palpebram ſuperiorem ſurſum trahit, cum oriatur a dura membrana cerebri, & ipſe tenuis facilè exſiccata membrana, vel neruo ſecundi paris qui ei adiunctus eſt, ipſam palpebram ſuperius trahit, & ita non poteſt perfectè claudi. Et ſi etiam inferior trahatur ob ſiccitatem (quod rarò accidit) quia, vt dixi, implantatur exterius, nec oritur à membrana cerebri, nec à caluaria, ſed inferiore palpebra: tunc non ſolùm apparet album oculorum, ſed etiam obliqua fit ſuperior palpebra, & foramen illud per quod videtur oculus in dormiente eſt ſinuoſum: & vocatur ab Hip- *In Prognoſt. Pag. 2.* pocrate palpebra retorta, καμπύλος. Et manifeſtum eſt, quòd hoc eſt longè deterius quàm primum, cum proueniat ex duplici contractione, ſcilicet ſuperioris muſculi, vt in priore: & inferioris, quæ eſt longe peior. Et hoc peius eſt, ſi oculus ipſe propriè diſtorqueatur.

APHORISMVS LI.

DEſipientiæ quæ cum riſu fiunt, ſecuriores: quæ verò, cum ſtudio, periculoſiores,

COMMENTARIVS.

QVod aliud ſit atra bilis, id eſt exuſta, & ater humor, quem melancholiam falsò verterunt quidam, cum nihil aliud ſonet Latinè quam eandem atram bilem: propterea Greci cùm μελαγχολικὸν dicunt, χυμὸν addunt, *Contrad. 11.* viſum eſt ſeptimo Contradicentium. Quòd etiam ex qualitate morbi prædicere doceat, velut in priore ex ſymptomatis qualitate, & id perſpicuum eſt. Reliquum eſt vt videamus ſentētiam Aphoriſmi. Galenus in Commento tria facit genera deſipientiæ, cum riſu mitiorem, cum ſtudio deteriorem, furibundam, peſſimam. Ita etiam illarum ſtatuit triplicem materiam: quæ cum riſu, à ſanguinis fece: quæ cum ſtudio, bile flaua: quæ autem furibunda eſt, à flaua bile ſuperaſſata. Singulæ harum fieri poſſunt compatiente cerebro, quod minus malum eſt: vel materia in cerebro ipſo morbum faciente, vtrum verò ex ſola intemperie, abſque materia, indiſcuſſum reliquit, nam exemplum eius quæ fit ab ebrietate, licet oſtendat deſipientiam, quæ ſine materia fiat in cerebro: fit tamen à vaporibus & materia vini, quæ humoris habet rationem. Hæc ille ſatis confusè, & ſine demonſtratione.

Verùm Hippocrates hoc non ſentit, & ſuo more extremarum meminit, vt medias intelligeremus. Quæ cum riſu fiunt, fiunt cum affectu perturbante rationem: quæ cum ſtudio, abſque affectu, & illæ ſunt peſſimæ. Furibundæ autem & lachrymoſæ, vt deteriores ſunt prima, quia affectum habent deteriorem: ita minus malæ ſunt his, quæ cum ſtudio fiunt, nam affectu omni carent. Propterea non vapores qui mutant & mouent, ſed impreſſam oſtendunt qualitatem, omnis enim deſipientia fit intemperie in cerebri ſubſtantia, vt colligitur ſeptimo de Decretis Hippocratis & Platonis. Ego verò vidi ex *Cap. 3.* furioſa deſipientia plurimos euadere, ex ſtudioſa pauciſſimos, nam cum dixit ſecuriores, palàm eſt quòd loquitur de febribus, non de melancholia, quæ eſt morbus ſine febre. Et hoc etiam non eſt animaduerſum à Galeno, aut ſaltem prætermiſſum. Deterior etiam eſt illa quæ eſt cum triſtitia multa, & cogitatione mortis inter ſtudioſas: quæ verò eſt cum lachrymis & magna perturbatione, deterrima eſt earum quæ fiunt ab affectu, & non cum ſtudio. Si deſipientiæ genera per nomina diſtinguere velim, rem aggrediar infinitam: & neque hic locus eſt, ſed in Contradictionibus, & in Commentariis primi Prædictionum. Dicamus autem hic generaliter, enumerando ſpecies affectuum, quibus homines deſipiunt. Quarum prima & mitiſſima eſt hebetudo, cum quis non intelligit intelligenda, fatuumque huiuſmodi hominem dicimus. Secunda, cum videt non videnda: eſtque vitium facultatis, quæ imaginatur, quandoque oculorum, eſtque id minus: nam rationem tunc peccare non eſt neceſſe, appellantque alienationem mentis. Cum verò nihil noui affert, ſed malè iudicat de his quæ rectè cognouit, ſtultitia dicitur: eſtque tertia ſpecies. Quòd ſi in vtroque peccet, ſiquidem perpetuus ſit affectus, inſania apud Latinos dicitur, at in febribus delyrium. Sexta ſpecies eſt, cum timor adeſt, & mœror, vocaturque melancholia: quòd ſi adſit ira & audacia, dicitur furor. Porrò fatuitatis cum à frigore fiat, duæ ſunt ſpecies. Vna, qua parum cognoſcunt quæ cognoſcenda ſunt, rudeſque vocantur: alia, qua cognitis parum rectè ratiocinantur, cuius propriè eſt nomen fatuitatis: ſicut & illius, in qua parum cognoſcunt, & minus ratiocinantur: vocant etiam huiuſmodi homines ſtupidos. Cum calor mentem percellit, qua parte imaginatur: nec perpetuò adeſt, ſed velut ex febribus vel vino (dico autem intermittentibus) fit alienatio. Perpetuus non poteſt eſſe hic affectus quin rationem concutiat. Si tamen ſit, melancholiæ ſub nomine continetur. Si calor turbet cogitationem, nec ſit perpetuus, deſipientia: ſi perpetuus, vt dixi, ſtultitia. Mentis quoque perculſæ in vtraque vi vitia, quæ diximus, à calore ortum habent. At ſi materia bilioſa ſit, furores facit temporaneos, vt in delyriis & mentis alienatione: ſi verò atra bilis, fit furor, ſicut & melancholia ex ſanguinis fece. Deſperatio verò vltima fit exuſta fece ſanguinis, & hæc plerunque inſanabilis.

APHORISMVS LII.

IN acutis paſſionibus, quæ cum febre fiunt, luctuoſæ ſpirationes, malum.

COMMENTARIVS.

SImilitudinem captauit Hippocrates more magnorum virorum, qui ipſi aliquando remiſſioribus animis aliquid dicunt, vulgatem, ſi ad priorem Aphoriſmum hic præſens referatur, nam cum antea de riſu, ſed ille eſt ſymptoma animalis virtutis: hic agit de luctu, qui eſt ſymptoma vitalis, verè tamen coniungitur illi, docens ſymptoma hic ſuperueniens, ibi ſymptomatis differentiam de morbi exitu iudicare. (Partic.2.) Sexto Epidemiorum vocat illam duplam reſpirationem, dicens: Dupla intrò reuocatio velut ſuperinſpirantibus. Quæ verba referuntur eodem modo in ſecundo. Dicebat in Coacis prædictionibus: (Partic.3. Pag.10.) Extendens & vrgens & obſcurus, & dupla intrò reuocatio veluti ſuperinſpirantibus. Et pòſt etiam: (Pag.23.) Spiritus qui cum ſuſpiriis extrà feruntur. De hac igitur potius quàm de dupla hîc intellexiſſe reor, cum antea iam de ea egerit. (4.Aph.68.) Sed dicas eundem eſſe: quid lucramur? & neceſſe facere Hippocratem obliuioſum, aut nugatorem. Deinde quæ ars, cum dixerit conuulſionem ſignificare: hîc non dicit, niſi malum: cum etiam hic addat acutas eſſe febres, ibi non, aut igitur eximere hunc oportet vt minus generalem, & abſque cauſæ commemoratione, aut quòd alius ſit præſupponere.

Videtur ergo mihi primùm per luctuoſas ſpirationes intellexiſſe, quod propriè vocamus ſuſpira, atque id conuenienter: aduerſantur enim ſuſpiria delyriis lætis, de quibus in præcedenti Aphoriſmo egit: & minora ſunt intercepto ſpiritu. Fiunt autem ſuſpiria quandoque ex melancholicis cogitationibus atque triſticia, quandoque ex calore cor præfocante. (Coac. prædict. pag.24.) Dicebat Hippocrates: Quæ ſuſpirioſum in febribus ſpiritum emittunt, abortiunt. (Lib.20.c.9.) Sunt etiam quidam morbi ſuſpirio familiares, & præcipuè tuſſis, vt apud Plinium Tuſſim veterem cum ſuſpirio. Dicit ergo in acutis paſſionibus, ne non intelligeremus aſthma, vt dolores podagricos, in quibus ſuſpiria ſunt quaſi pathognomica: quæ cum febre ſunt, vt attonitum morbum & comitialem acceſſionem excluderet, in quibus ſuſpiria nihil portendunt eadem fermè ratione. Sed cum ſint hi morbi natura ſuſpirioſi, nihil nouum prædicunt. Quoſdam etiam morbos cum febre nec acutos eſſe conſtat, velut regius: quandoque & vlcera pectoris atque pulmonis, & renum & ventriculi plerunque, de his non loquitur. An verò de Ardentibus febribus, incertum videri poſſet, quia præſupponit alium morbum vltra acutam febrem: verùm credo fuiſſe modum loquendi, nam ſeu ſuſpirium fit ob cogitationem malam, cum ſimus in caſu deſipientiæ, quæ non eſt cum riſu, valde malum eſt, omnis enim deſipientia, mala eſt: cum febre, peior: cum mœrore, peſſima, vel cum ſtudio. Si verò ſit ex calore circa præcordia, ſignificat impotentiam vitalis facultatis, aut impedimentum, quo tempore æger liberiore indigeret refrigeratione: quod malum eſt. Demiror de hoc qui ſcribunt, in operibus artis minimè exercitati, cum non hoc rarum ſit, ſed frequentiſſimum, ſuſpirare ſcilicet in febribus, vt ſit malum ſignum, adeò vt paucos euadere viderim. Dicebat Galenus (Cap.6.) ſecundo de Spirandi difficultate: Qui in luctu ſunt, ſuſpirant calore circa præcordia collecto duabus ex cauſis, vna, quod calor ob triſticiam intus coit: altera, quod obliuiſcuntur ob curas reſpirationis.

APHORISMVS LIII.

DOlores podagrici vere & autumno magna ex parte mouentur.

COMMENTARIVS.

DOlores podagricos fieri natura excernente, quod moleſtum eſt à locis iecori vicinis ad iuncturas, haud dubium eſt: ſed neque illud dubium eſt, humores modò qualitate, modò quantitate vel vtroque modo eſſe moleſtos. Et illud quoque condonemus, hyeme plurimos humores & qualitate etiam peccantes generari, vnde ver maxime podagras excitat: æſtate autem, etſi pauciores generentur humores: tamen qui qualitate ſua infeſtent, præcipuè ob eſum fructuum, ideoque etiam autumno podagras generari, ſed pauciores quàm verè. Vnde & inter ægritudines veris, vt Galenus inquit hic in Commento, Hippocrates tertia Aphoriſmorum (Aph.20.) commemorat articulorum morbos, ſub quibus podagra continetur: licet etiam ibidem, (Aph.21.) dum de autumno loquitur, connumeret coxendicum dolores, qui & ipſi ſunt è podagræ genere. Cum verò morbos ad res præter naturam, tum etiam naturales comparauerit, hic ad res non naturales etiam confert.

Verùm dubitationes plurimæ ſuperſunt. Prima, quomodo natura ſentiat illam moleſtiam ſeu de multitudine, ſeu qualitate? Secunda, cur non potius expellat iſtos humores extra corpus & ad cutem, quæ eſt imbecilliſſima, quàm ad iuncturas? Tertia, cur non potius æſtate quàm verè, cum plures (De Cauſ. mor.c.5.) ſint humores colliquati, podagræ excitentur? Quarta, cur in his & illis podagra excitetur, non autem omnibus. Quinta, quinam magis ſingulis temporibus ſint obnoxij? Sexta, de auxiliis generaliter. Quòd ad primam attinet, dicebat Hippocrates quarto de Morbis: (Pag.2.) Trahit vnumquodque de terra alimentum, quale etiam ipſum exiſtit, nam & roſa de terra trahit talem humorem, qualis ipſa potentia exiſtit, & allium ſimiliter. Idem in libro de Natura pueri: (Pag.3.) Vnumquodque ad ſuum ſimile abit. Et illud in libro de Alimento: (Pag.5.) Naturæ omnium nullo doctore vſæ ſunt.

ſunt. Quaſi dicat, quæ conueniunt, trahunt, contrariaque expellunt, hic eſt ergo ſenſus naturalis. Et huiuſmodi expulſio in animalibus habet inſtrumentum, ſcilicet villos, cum tamen & in plantis fiat, de quo aliàs. Ad ſecundam dico, quòd humor non expellitur extra corpus, vel propter malam diſpoſitionem, vt quòd ſit viſcida vel craſſa: vel ob locum, qui ſponte trahit, vt in dolore & caliditate: vel ob conſuetudinem factam à natura. Hippocrates in libro de Aëre docet, tantum poſſe conſuetudinem, vt homines mutent formam naturalem capitis in generatione: vel ob impedimentum in via vel actione, vt ſi quis aluum aſtringentibus vtatur. Cur autem potius vere quàm æſtate: Dico, quòd in æſtate fit multa reſolutio ad partes exteriores, ideò nec ratione motus, nec materiæ apta eſt æſtas ad podagram. Cur verò hi vel illi magis ſint obnoxij, plurimas cauſas aliàs adduximus.

Pag.10. *Com 27.*

Nunc verò rem planam facere ex toto volumus. Eſt enim forma humoris podagram facientis cruditas, *facta* ex raritate caloris naturalis, vt in libro de Dentibus docuimus. Fit autem calor rarus aut ob partem pinguiorem quæ educitur, vt in coitu, & multa ſanguinis effluxione: aut ob diſſolutionem à calore, velut hi qui frigus nullum experiri volunt, & qui aromatibus & vinis potentibus vtuntur: vel ob id quod ei permiſcetur non coctum, vt in deſidibus, & crapulæ deditis: aut enim adiicitur quod adiici non debet, aut non conſumitur humidum aqueum. Et non videntur plures eſſe poſſe modi, nam vel ex ſeipſo fit rarius, vt à calore: vel per detractionem vtilis, vel additionem inutilis. Videtur autem detractio vtilis cauſa difficilior, quæ curam vix admittat, nam quod rareſcit, poteſt denſari: & quod impurum eſt, purgari: at quod eſt deficiens, non poteſt reſtaurari. Vnde videmus multos podagroſos pingues: nemo tamen poteſt eſſe tantæ vitæ, quantæ eſſet ſi podagra non laboraret: nihilominus ſunt viuaciores reliquis hominibus, quoniam plus facit ad vitam abſtinentia, quàm noceat caloris raritas: ſi tamen fuerit magna raritas caloris, vix poſſunt ſeneſcere. Securiores ergo ſunt, qui ex ocio & crapula ad illam deuenerunt, quàm qui ob reſolutionem partis pinguioris caloris. Si ergo calor ſit potens, & humor crudus, minimè ſiccus, poterit concoqui, & ita per inediam tales multum commodi conſequentur, & incommodi parum aut nihil. Hæc igitur cruditas poteſt euenire in quacunque parte ſanguinis, & ita fiunt podagræ genera iuxta numerum humorum. Quibuſcunque igitur cruditas aduenit in bile, fit podagra æſtiua: & ſi in pituita, hyemalis: & ſi in omnibus humoribus, vere: & ſi in humore exuſto, in autumno, qualiſcunque humor fuerit. Sunt & aliæ cauſæ varietatis temporum, vtpote in imbecillibus fit in hyeme ex ratione ventorum, & Braſauolus bene dicit, quòd apparent omni tempore. Vbi enim materia plurima congeritur, niſi ſuccedat auxilium, neceſſe eſt vt podagrici deueniant in podagram. Dictum autem Hippocratis eſt generaliter verum, quia iſtis temporibus maximè rareſcit calor naturalis, quia expanditur: & licet in æſtate rareſcat, à calore tamen aeris concoctio iuuatur, non in quanto, ſed in quali, nam ex ratione quantitatis & perfectionis ſine dubio melior fit in vere quàm in æſtate, prima Aphoriſm. Ex quo patet, cur aliqui obnoxij podagræ, tranſeuntes à Mediolano verſus Romam ſanantur: & redeuntes Mediolanum, iterum corripiuntur, ſicut contigit fratri Pauli Taegi iuriſconſulti. Et ex hoc patet, quod morbus iſte eſt maximè hæreditarius, tum propter raritatem caloris, tum ob debilitatem iuncturarum, tum ob conſuetudinem tranſmittendi, dicebat Philoſophus exemplum de cane venatico filio venatici canis.

Aphor.15.

Cùm igitur podagricus vir dicatur trifariàm: poteſtate, & eſt qui habet calorem naturalem rarum in iecore primùm, & ſuis venis: ſecundò etiam in corde, nam quæ eſt raritas caloris in ventriculo, non facit ad podagram niſi ratione præparationis: & ideo omnis talis eſt ſanabilis. Secundo modò præparatione: & eſt ille, in cuius venis eſt humor ille crudus iam genitus. Tertio modo actu: & eſt ille, ad quem podagra iam peruenit: & hoc eſt, quia iam habet debiles iuncturas, latas vias, & conſuetudinem recipiendi humorem, vel tres primæ illæ cauſæ computata cruditate ſupplent pro conſuetudine, iuxta hos ordines quæritur ſanatio. Dico ergo, quod ſi ſit ex crapula & quiete, poterit ſanari per longam abſtinentiam & exercitationem quacunque ætate, vt legitur apud Porphyrium de ſenatore Romano. Et ſimiliter ſi ſit à raritate propter calorem aëris vel ciborum, quandoque poterit ſanari, ſi ſit iuuenis, ex habitatione in frigida & ſicca regione, vel ex diuturno potu aquæ, & hoc ſecundum affirmant medici, ſed primum obſeruarunt. Et quando raritas fuerit magna, non curatur à podagra ex his auxiliis, ſed adiiciet alios morbos deteriores: Si verò ſit ex reſolutione, vt dictum eſt, non ſanabitur.

In vita Plotini. *22. tertij Tract.2.c.21 & Alexander de Cura ſanguinis lib.11.c.1.*

Vt verò prohibeatur præparatio, oportet vt tantum poſſit leuitas cibi, quantum raritas caloris: exerceatur ergo, fricetur, dormiat, bibat aquam, comedat cibos vnius generis, carnem bubulam, quia parum nutrit, & valde coctam, tum quia faciliter ſubigitur, & nos diximus præter naturalem calorem locum naturalis ſubire, tum quia per ſe dura eſt: quies poſt cibum: quæ roborant ventriculum abſinthium, menta: vomitus cùm repletio ſentitur, abſtinentia cibi.

Quæ autem prohibent, ſunt quæ humorem educunt, quæ auertunt & repellunt, & quæ iuncturas confirmant. Equidem maximè exacerbatur fluxio his quæ excalefaciunt: vnde à vino potenti, tum propter aquam ardentem quam continet, & dum ventriculus in concoquendo laborat: ideo hac concoctione cibi, & maximè durioris, creſcit dolor.

Quæ verò educunt, ſecuriora ſunt: reliqua tria, niſi paucula, morbum ad iecur & lienem & pulmones & ventriculum præſenti vitæ periculo retrahunt, cum enim materia genita fuerit, quorſum minore periculo, ſi non euacuetur, aut ad cutim trahatur, deriuari poteſt?

poteſt? Iuuant autem, quæcunque humorem illum crudum educere poſſunt. Oportet autem ratò id facere, quoniam ex gibba in cauam iecoris cum maximo periculo traducere oportet: quamobrem & maximam copiam, vt in plures annos ſufficiat. Itaque & exercitationibus & frictionibus,& inedia & attenuantibus, & diſſecantibus, & ſomno præparandus eſt. Medicamentum autem, elleborus aut colocynthis cum vino mombaſio dulci colliquata. Auertunt fomentationes ſub genibus tutò, tum verò frictiones: quæ verò prohibent nulli fermè ſunt vſui, niſi quatenus dolore etiam materia non cruda trahitur: & ne nimis confertim deſcendat, vt locus ſit interim auxiliis: fit autem ex aqua aceto & furfure. Iuncturas confirmamus, ſi admodum debiles ſint, non vt repugnent, ſed vt non trahant. In ipſa acceſſione vbi ſedata eſt fluxio ſemper, plerunque antea exterius reuocare licet. Cæterum ſectio venæ & cucurbitulæ & hirudines, vt præſenti videntur eſſe auxilio, cum ſectio venæ auertat ſanguinem, refrigeret, & quandoque materiam minuat: cucurbitulæ verò vehiculum ſubtrahant, & etiam auertant: infinita tamen curandi ratio eſt, & calor ſemper fit rarior, & membra debiliora. Sed neque antidota illa adeò celebrata prodeſſe poſſunt niſi ad tempus, mutant enim calorem, ſed non reſtaurant, ſedatáque podagra cum aliis morbis pereunt, eam præueniunt, non fugiunt: mutatio tamen aëris in calidam & ſiccam regionem, & victus, vt reliquos magnos morbos quandoque ſanare poteſt. Qui autem vere purgando, aut ſanguinem detrahendo curare aggrediuntur, niſi delicta victus, crapulæ & ebrietatis emendare velint, non proprium naturæ lapſum, non rectè agunt, quanquam iuuare videantur. Præſertim eorum fit manifeſtus error, quibus ſi ſub fine æſtatis vel hyemis podagra præoccupat: id contingit, cum multa materia abundat, vel ob victus errores, vel naturalem plenitudinem, vel intemperiei magnitudinem. Cum verò materia pituitoſa eſt & craſſa, quouis modo citra magnam purgationem aut fomentationes podagra ceſſauerit, periculum eſt ne lapidis morbo æger conflictetur. Securiſſima autem podagra eſt, cuius acceſſiones perbreues ſunt, & operationes naturales non vitiantur: ſed manet bonus color, corpus carnoſum, appetentia ſine ſiti, ſomnus quietus, vrina bona & valde clara, ſplendida: & cutis facilè exulceratur, tum maximè in loco affecto. Peſſima autem eſt, in qua cutis fit coriacea, id eſt craſſa, dura, nigra: & poſt ipſam cui ſubeſt œdema, minus mala, & cùm abſceſſus manet. Quæ verò cum ſudore reſoluitur, non eſt digna nomine podagræ. Securiſſimus autem ſanandi modus eſt, vt homo exerceatur ieiunus vſque ad ſudorem vehementem: inde ponat ſe in lecto calido mutata interula, & ſudet contectus pannis quouſque poteſt: & hoc faciat quotidie, vel bis aut ſemel in hebdomada, & prandeat parum, & in loco frigido ac ſicco & perflato: ſed dum ipſe adeſt, concludatur locus vitreis feneſtralibus: & ipſe ſit contectus bene veſtibus, & continuet per annum, deget enim ſanus, & forſitan curabitur in perpetuum, denſat enim calorem naturalem, euacuat materiam podagræ, auertit naturæ conſuetudinem tranſmittendi ad iuncturas, & illas confirmat. Quòd ſi mens ſit reuocare podagram propter deteriorem morbum, ponatur in balneo calido, & inungantur pulſus oleo ſulphuris. Hæc volui ſcribere vberius, vt intelligant homines, non eſſe podagræ cognitam rationem: nec mirum eſſe, ſi non curentur.

APHORISMVS LIV.

IN morbis melancholicis ad hæc periculoſi decubitus, apoplexiam corporis vel conuulſionem vel furorem vel cæcitatem ſignificant.

COMMENTARIVS.

INtelligit, quòd morbi quidam fiunt ex mala victus ratione, de quibus non dat exemplum, quia ſunt conſpicui, locutus tamen eſt: alij ex temporibus, vt podagra, de qua in præcedenti Aphoriſmo, & dedit vnum exemplum, quia erat res nota, & de his diſtinctè ſuprà, alij ex alio morbo, & hoc declarauit in præſenti Aphoriſmo per plura exempla, quia non erat adeò conſpicuum, alij fiunt ex ætatibus, & dedit exemplum in ſequenti Aphoriſmo de apoplexia, nam apoplexia ſola fermè eſt morbus ætatis: quoniam nullus eſt morbus qui non adueniat omnibus ætatibus præter apoplexiam, ea enim non fit in pueritia, neque in iuuentute, ſed in ætate quæ eſt à quadrageſimo vſque ad ſexageſimum annum, adeò vt etſi inclinata ætas ad mortem pronior ſit, non tamen eius morbi ratione. Et de hoc etiam ſuprà, adeò vt comprehenderit hic morbos omnes enarratos ab illo Aphor. Morbi omnes quidem in omnibus temporibus fiunt: verùm nô explicuit hîc primum modum, neque ibi tertium, qui eſt, cùm morbus fit ex morbo. Inſinuat ergo, quod morbi melancholici, ſi propriè & malè terminentur, quadrifariam terminari poſſunt: aut in apoplexiam corporis, tranſlata materia in ventriculos cerebri, aut in furorem correpta, & tranſlata ad cerebrum & membranas eius, aut conuulſionem longiùs propulſata ad neruorum initia, aut cæcitatem tranſmiſſa ad neruos cauos oculorum. Appellat autem apoplexiam corporis, quoniam hoc nomine apoplexiæ cùm tria intelligerentur ea ætate apud Græcos, vt nunc apud Latinos reſolutionis nomine, totius medietatis & partis, voluit vt intelligeremus de proprio ſignificato, id eſt totius, quam vocamus attonitum morbum. In hoc Aphoriſmo præterea voluit nos docere Hippocrates, quod etiam præter ſequentem continuat vſque in finem totius libri: vnum ſcilicet, quod morbi ſunt ſæui, vel ratione patientis particulæ, vel ratione materiæ peccantis. Porrò in melancholia afficitur cerebrum, quod maximè periculoſum eſt, tum ob nobilitatem, tum ob teneritudinem: propterea dicebat Hippocrates, quod cerebrum

3. Aph. 19.

3. Aph. 20. & ſequentibus.

3. Aph. 14. & ſequentibus.

In epiſtola ad D. metrium regem.

brum eſt ſubiectum frequentiſſimis & violentiſſimis morbis. Quo ad materiam, nulla poteſt eſſe deterior melancholia, cum vtraque qualitate ſit inimica naturæ, & inſuperabilis: & videmus quanta mala producat quartana, tametſi affligat tam longis interuallis, & ſit mitiſſimus morborum melancholicorum. Et ſi quis quærat, cur tamen pauci ex inſania moriantur? Reſpódeo, quòd omnia membra principalia depellunt melancholiam à ſe, quantum poſſunt: & plerique morbi qui accidunt, ſunt ex conſenſu & vaporibus, & non ex ſubſtantia. Nec ſubſtantia melancholiæ ingreditur membrum vllum principale, niſi repleto iam toto ſplene, vel ex aliquo magno caſu: & ideo natura fecit meatum à iecore ad ſplenem magnum, vt non poſſet obturari: & in ſupplementum addidit venas à iecore ad anum, quæ vocantur hæmorrhoides, vt tumultuariè poſſet efferri. Fecit etiam ſplenem magnum, non ſolùm ob cauſam dictam à Galeno, ſed principaliter, vt poſſet multa materia recipi antequam membra regia infeſtarentur, nam cum illa ingreditur, vix vllus euadit. Quin etiam quod malus eſt, adeò extenditur ſubſtantia huius viſceris, tam laxa eſt horum metu, vt ad pubem quandoque deueniat. Hic etiam Aphoriſmus eſt continuatio ad ſeptimam particulam ſequentem, in qua docetur transmutatio & generatio morbi ex morbo: licet plerunque addatur aliqua conditio, vt malum, vel lethale, Galenus verò dicit, quod vnus ex his morbis ſolus eſt ei proprius, ſcilicet furor, nam attonitus & conuulſio & cæcitas poſſunt fieri ex pituita, ſed magis ex humore crudo. Et hoc ex parte verum eſt, nec eſt contra Hippocr. Quòd verò dixit, ſignificant, vt legamus, Periculoſi decubitus ſignificant, intelligit de decubitus ſpeciebus malis, de quibus in Prognoſticis ait: Decumbentem ægrotum à medico deprehendi conuenit in latus dextrum, aut ſiniſtrum, & manus, & collum, & crura modicè inflexa habentem, & totum corpus flexibile ſitum, ita enim plurimi ex ſanis decumbunt. Optimi autem ſunt decubitus, qui ſanorum decubitus ſimiles exiſtunt. At verò ſupinum iacere, & manus, & collum, & crura extenta habere, minus bonum eſt. Si verò etiam pronus fiat, & de lecto ad pedes delabatur, magis horrendum eſt: ſi verò nudos quoque pedes habere comperiatur, nec admodum calidos: & manus & collum, ac crura inæqualiter diſiecta ac nuda, malum eſt, anxietatem enim ſignificat, lethale eſt, & hiantem ſemper dormire, & crura ſupini iacentis valde incuruata eſſe ac complicata. At in ventrem decumbere, ſi quis non ſit adſuetus dum ſanus fuit, ita dormire delyrium ſignificat, aut dolorem loculorum circa ventrem. Cæterùm erectum ſedere velle ægrum in morbi vigore, in omnibus morbis acutis malum eſt. Hæc igitur ſunt quæ de decubitu, tum aliàs etiam dicta intelligere oportet: neque enim omnia vndecunque traducere oportet.

Pag. 2.

APHORISMVS LV.

APoplexiæ autem fiunt maximè à quadrageſimo anno vſque ad ſexageſimum.

COMMENTARIVS.

DEmiror ſanè vecordiam tot expoſitorum, qui Hippocratem à Galeno bis iniuſtiſſimè in hoc Aphoriſmo, tanta etiam cum humani generis iactura, accuſatum non vindicauerint. Cenſet enim Galenus, vt Hippocrati contradicat, quem erraſſe gaudet, non quòd illum oderit, ſed vt reſtituiſſe & excuſaſſe videatur apoplexiam, magis aduenire poſt ſexageſimum annum, quàm à quadrageſimo ad ſexageſimum, deinde vt videatur defendiſſe Hippocr. intelligendum ducit eſſe de ea apoplexia tantùm, quæ ab atra bile fit: vt longè turpior ſit excuſatio Hippocrati, quam accuſatio. Quod enim dicendi genus eſt, apoplexiæ fiunt maximè à quadrageſimo anno vſque ad ſexageſimum? id eſt, Licet pauciores ſint quæ fiunt apoplexiæ à quadrageſimo ad ſexageſimum, earum tamen quæ fiunt ab atra bile, maxima pars fit à quadrageſimo ad ſexageſimum annum, deinde dicit, quod plerunque apoplexia fit à pituita, & non ab atra bile: vt quaſi ſuggillet Hippocratem, qui videatur innuere per illud verbum Autem, quod coniungit duos Aphoriſmos, præſertim cum præcedenti: vt ſit ſenſus vnus, quemadmodum Galenus in Cõmento fruſtra tot verba repetens ſcribit, hoc ſenſiſſe. Piget me adeò longum eſſe, ſed veritatis amor, & vtilitas humani generis, & ignauia tot autorum qui vinctis oculis illum ſecuti ſunt, ad hoc nolentem me adegêre. Quid enim vulgatius, quàm quòd apoplexia fiat à pituita? & tamen falſum eſt, nec me latet tamen, in ea ſententia fuiſſe quotquot poſt Galenum in Medicina ex Græcis, Arabibus, Latiniſque ſcripſere. Vides quanta fides, in quibus diſſentiunt, aut pauci idem ſentiunt, ſit adhibenda, poſtquam ea in re in qua omnes idem ſentiunt, toto cœlo aberrant. In cauſa eſt ſúmma ambitio vnius viri, qui properanter multa ſcripſit, & quæ nec emendare, nec conſtanti animo, ſed vt aliis contradiceret, multumque perſuadens ſibi ſcire, quorum vix rudimenta prima attigerat, in quibus tamen ſe excellentem putabat: verùm cacodæmone admonente, vt rectè rebus proſpiceretur humanis, ſomnio deluſus, cùm id ſpectare ad magnam gloriam exiſtimaret, decimo de Vſu partium præſertim ſuam prodidit infantiam: cùm verò qui illum ſecuti ſunt, Paulus ex profeſſo ſe eius nomini totum deuouit, qui propter claritatẽ, breuitatem & ordinem gratior factus, magnam iniecit cupiditatem Galenum legendi: vt ſimilis fuerit his mercantibus, qui ex Sarmatia veniunt, pulchráſq; pelles deferentes, pauculoſque ſpecioſos lapides votum ingenerant hominibus, Sarmatas inuiſendi: apud quos cùm peruenerunt, nihil inueniunt quod

iucundum

iucundum viſu ſit; præter hoc ipſum quod ipſi viderunt, ſed omnia horrida, ſqualida, fœda: & neque hoc ipſum quod hic viderunt, tam facile inuentu, quàm hic. Alexander verò Trallianus, hoſtis quidem, ſed ignauus & purus empiricus, velut & Actuarius: Aræteus parum fœlix: ſoli Oribaſius & Aetius paulò poſt Galenum florûere, atque ideo Marini, Praſagolæ, Agatini, Herophili, Eraſiſtrati, Heræ, Dioſcoridis, Serapionis, Aſclepiadis, cæterorumque virorum inſignorum ſcriptis innixi, nec à Galeno detraxêre, nec plus quàm illi deberetur tribuere: verùm penſitatis omnibus illum ſecuti ſunt, non admirati. Cætera turba Arabum cùm nihil inueniſſet præter Galenum, & Ruffum quendam, alteram Galeni ſimiam, Galenum non pro medico, ſed pro deo coluit, cuius facti autor fermè primus fuit Raſis: inde Arabica ſimia illa Haliabbas, malè comperta, & Princeps: ſed Princeps & Auenzoar & Auerroes non tam oculis clauſis aſſenſi ſunt, verùm Auerroes ſuo Ariſtoteli intentus erat, Princeps parum voluit, Zoari parum erat quod obiiceret: ita venit ad Latinos is, vt prius admirarentur illum quàm intelligeret. Hæc igitur hiſtoria rei eſt: nunc verò aggredior quod ſum pollicitus. Dico nullam fieri apoplexiam ex pituita: proximum huic, omnem apoplexiam ex atra bile fieri. Cùm dico nullam aut omnem, intelligo modò medico, non geometrico, neque enim negauerim in centum vnam aut alteram ex pituita fieri, non ex atra bile, quod ſic oſtendo: Morbi violentiſſimi fiunt ab inuictis humoribus ac peſſimis: ſed atra bilis peſſima eſt, & apoplexia morbus violentiſſimus, conueniet igitur atra bilis apoplexiæ, & non pituita. Deinde infantibus plenum eſt cerebrum pituita, vt nulli alij ætati: & tamen nunquam viſus eſt infans (quanquam etiam comitialibus morbis tot ex his ſint obnoxij) qui correptus ſit apoplexia. Præterea ſi apoplexia ex pituita præcipuè fieret, & hi maximè ſenes corriperentur apoplexia, qui pituita abundarent in cerebro, atque ita ſoliti grauedinibus & raucedinibus laborare: ſic & aquæ potores, & non vini: ſomnolenti, & non vigiles: at nihil minus horum, accidit enim hic morbus vinolentis, ſollicitis, vigilibus, capite carnoſo, ſed non pituita redundante ex naribus, nec ex palato. Quòd ſi omnino fieri velis à pituita, adeò replente ventriculos: cur non antequam in hunc morbem incidunt, grauedinem ſentiunt? neque enim tanta fieri repletio poteſt confeſtim, ſed multo indiget tempore: at hoc non viſum eſt, quin potius ante & per multos dies ſentiunt acutos dolores capitis, teſte Paulo. Signa quoque alia à Paulo ibidem deſcripta, id non atteſtantur, venarum ſphagiritidarum, id eſt ſoporariarum tonli eleuantur: oculi tenebræ modò, modò ſplendores obuerſantur: vrina æruginoſa & atra, quid hæc rogo cum pituita? ſi non vltima primis miſcere volumus. Ruſus ſi pauca materia collecta eſt, cur dolores magni? ſi tota, cura non colliqueſcitur? eſt enim quaſi principium in medicina & philoſophia, humidum à calido colliqueſcere. Ruſus, ſi pituita eſt cauſa apoplexiæ, cur iubent mitti

Lib. 1. cap. 18.

ſanguinem? cùm nec ratione loci, cùm ſit extra venas: nec qualitatis, cùm ſit valde frigida: nec originis, cùm orta ſit in cerebro, & non illuc deducta per venas & arterias, conueniat? Cùm etiam pituita deſcendit per nares & palatum, deberent alleuiari, ſicut in comitiali. At tantum abeſt quod alleuientur, vt ſignum ſit lethaliſſimum, materia illàc deſcendens, neque enim talis pituita eſt materia morbi, ſed humidum ipſius cerebri, quod colliquatur ex atrocitate morbi: ſicut etiam in morientibus ex acutiſſimis & ſicciſſimis febribus, in quibus ſentitur recmon: quod non tam eſt cauſa mortis, imò leuis cauſa quàm certiſſimum ſignum: quia ſignificat colliquationem ſubſtantiæ cerebri, & ideo nullus horum prorſus audit, aut videt. At illi qui patiuntur recmonem ex deſtillatione pituitæ, licet propter illius multitudinem moriantur, vident tamen, audiunt, & ratione pollent. Modò intellige quantum referat hoc ſcire, ſi quis paratus ſit ad apoplexiam: vel quia maiorum aliquis ex hoc morbo interierit, vel quia in ea regione plures ex eo morbo moriantur: vel quia eo tempore conſulent iſti inclyti medici, ſequuti ſuum Galenum, vt vtantur carne, ouis, vino, parum indulgeant ſomno, abſtineant ab aqua & piſcibus: tamen ex illis generatur hic morbus, cùm his tribus impoſſibile eſt decidere in eum, niſi præoccupauerit. Quo ad ætates, & vidi & obſeruaui, eſſe verum dictum Hippocratis, & à ſexageſimo ad octuageſimum annum nullus fermè moritur, niſi qui ſunt in extremo vitæ: ita vt velint appellare finem vitæ, & mortem naturalem, apoplexiam, quia vtraque repentè contingit, ſed apoplectici vt primùm ceciderunt, ſunt calidi, & reſpirant aliquantiſper: qui moriuntur morte naturali, poſtquam ceciderunt, non reſpirant, & ſunt frigidi iuxta carpos, pectus & pedes, cum tibiis, velut in ſyncopi. Sed quod decepit Galenum & ſequaces, eſt quòd aliqui moriuntur ex caro, quod vocant Arabes ſubeth, poſt ſexaſigemum annum, & idem morbus certè fit à pituita, ſed multum differt ab apoplexia, licet plerique medici propter imperitiam credant eundem eſſe morbum, ſed eſt magnum diſcrimen: quia qui laborant caro, ſentiunt tormenta, mouent etiam aliqualiter membra, & præcipuè palpebras, & ſtertunt: apoplectici verò patiuntur recmô, & nec ſentiunt tormenta, nec mouent niſi pectus: & hoc pauci, & parum, etſi ſanentur vtrique diſcrimen etiam apparet manifeſtiſſimum, nam qui ex caro reſurgunt, remanent ſtupidi, & non reſoluti: vt Hieronymus Archintus iuriſconſultus, patricius Mediolanenſis, & qui reſurgunt ex apoplexia, remanent reſoluti: ſed non adeò ſtupidi, vt pater Ioannis Angeli Ferni. Et caros, licet ſit grauis morbus, aliquando tamen accidit ex ſolo conſenſu ventriculi, & ſanatur facillimè, & etiam quod ſit ex cerebro propriè: multi tamen ſanantur adhibita diligentia, ſi robuſtus æger, & medicus peritus ſit.

l. 3. Trat. 4. cap. 1. & 2.

Cùm verò dicat Galenus, & hoc (vt viſum eſt) ſentire videtur Hippocrates, quòd apoplexia fiat ex atra bile & atrabilis duplex: naturalis, quæ eſt frigida omnino & mitis: & calida

atque

atque exuſta, furens. Vnde illud cùm dixiſ-
Probl. 1. ſet Philoſophus trigeſima Problematum,
cur ſapientes omnis generis fuerint melancholici, & diſtinxiſſet atram bilem in naturalem, & eam quæ præter naturam eſt, cauſam ſolùm morborum: naturalem in duas ſpecies diſtinguit, frigidam ſcilicet, & calidam, ex frigida ſtupidos & attonitos ſolùm generari refert: at ex calida ſapientes, pru-
Lib. 2 de Nobilitate agens. dentes, artifices, Poëtas. In Rhetoricis ait ad Eudemum, cùm ad feruorem intenderint, qui ex illis progenerantur, ad inſaniam degenerant, velut qui ab Alcibiade & Dionyſio priore originem duxerunt: ſi verò ad frigiditatem ex ſtabilibus pacatiſque ingeniis parentum ſapientum, in ſtoliditatem & ignauiam, velut à Cimone, Pericle, Socrate. Vt videatur tam calidam quàm frigidam atram bilem, naturalem conſtituere. Galenus au-
Cap. 9. tem naturalem ſemper frigidam, quam vult eſſe ſanguinis limum ac fecem, Secundo de Naturalibus facultatibus: quærendum eſt, de qua intelligant? Et ſanè mihi videntur non de naturali intelligere, quoniam illa qualibet ætate fit ac generatur: non à quadrageſimo anno ad ſexageſimum, imò nec magis, ne forſan eò recurras: ſed quanto magis homo ſeneſcit, potius. Quinimò generatur illa præternaturalis ea ætate in calido & ſicco
Cap. 41. iecore. Quamobrem de his præcipuè intelligendus eſt Aphoriſmus.

APHORISMVS LVI.

SI omentum excidat, neceſſariò putreſcit.

COMMENTARIVS.

RES ratas collegiſſe, & admirabiles in his libris Hippocratem, ſæpius diximus: inter quas eſt hæc, quòd cùm tot ſint membra interna, & aliqua etiam molliora omento, vtpote cum ſit membrana: nulli tamen impoſita ſit hæc neceſſitas corruptionis, velut omento. Eſt omentum res notiſſima, membrana adipe plerunque multo redundans. Omnis verò membrana fibris omnis generis
Contrad. 9. referta eſt, vt docuimus in quarto Contradicentium, continens inteſtina, ventriculo etiam ac aliis partibus adhærens, mirac zirbum Arabes vocant. Sed de mirac ipſimet ambigunt, cùm tres eſſent tunicæ, illi duas tantum exiſtimarent. Peritoneum ſiquidem & omentum & membrana carnea, quæ totum corpus ambit paſſim obducta muſculis. Excidit etiam quandoque vſque inſcrotum, cùm diſtenditur, vt ſuperius viſum eſt. At
Aphor 44. quinta par. non hic de illo caſu intelligendus eſt Hippocrates, ſed vbi ex vulnere prociderit, etenim etſi frangatur, vulneretur, loco exeat, modò non exeat ſic vt ab aëre lædatur, non putreſcit. At non violatum ab aëre ſi tangatur, tamen corrumpitur, cuius corruptio oſtendit
Cap. 4. in fine. ipſum reſecari oportere. Modum ponit Galenus ſexto Methodi: eo amputato, quod non ſine periculo fit ſanguinis effuſionis, inteſtina minus firmiter continentur, & totus ventter frigidior redditur, præſertim ventriculus, quod ei adhæreat ex parte: quæ etſi nō amputetur, amputatione tamen alterius partis læ-
ditur. Nota eſt hiſtoria gladiatoris, qui ob *4. de Vſu*
hoc lanas multas deferre cogebatur ſuper *par. c. 9.*
ventriculum, quia malè concoqueret præciſa vulnere parte omenti. Eſt etiam illud obſeruandum, celerius putreſcere intra repoſitum, quàm ſi extrà maneat: certius tamen corrumpitur, cùm diu extrà manſerit. Cauſa eſt, quoniam extrà ſi maneat, magis afficitur à cauſa quæ ipſum ad corruptionem adigit, & ob hoc certius eſt putrefactum iri. Si autem remittatur intrò, celerius putreſcit: quia cùm iam ſit corruptioni obnoxium, à calore celerius putredo ipſa abſoluitur. Quod autem per verbum Excidat, de vulnere intellexerit,
oſtenditur ex contextu in primo de Morbis, *Pag. 22*
ex quo loco Aphoriſmus hic deſumptus eſt. Excidit autem, quoniam inferiore parte non eſt annexum corpori: laceratur enim in prægnantibus, verùm obtenditur omnibus inteſtinis, dum viuimus, vt ea foueat. Sed omnes anatomici cùm ſoleant ſuſpenſos & ſecuri percuſſos diſſecare, contractum ferme ad vmbilicum inueniunt: cùm conſtet mihi, in morbo extinctis frequentius experimento ad pubis os extendi. Verùm his deſcriptis, ad cauſam Aphoriſmi deueniamus. Nam chirurgi id obſeruant, vt omentum, quando liuidum eſt aut nigrum (quod tamen celeriter euenit) excidant: ſecus reponant, neque enim ſi reponatur celerrimè antequam vitietur, putreſcit, ſed reſtauratur, quod ex ſententia Galeni eſſe videtur. Braſauolus autem bis cõtigiſſe dicit. Cauſa ergo eſt, quia omentum eſt calidę & humidæ ſubſtantiæ propter pinguedinem annexam, & tenuis ſubſtantiæ. Calorem autem habet ab aliis membris, non ex ſe: & eſt quaſi madefactum ſordicie inteſtinorum: ideò cùm ad aërem prodierit illa ſordicies, corrumpitur, & putreſcit, & ea putrefacta corrumpitur pinguedo, inde membrana, & ſi quis bene cogitet, ſicut illud de corruptione eſt ſpeciale in omento, ita etiam cauſæ. Quòd verò quandoque non putreſcat, non agam more illorum qui pertinaciter, vt hominum placita tueantur, in perniciem humani generis conſentiunt. Dico quod in Thracia hoc verum erat, non autem in noſtris regionibus: quia aër ibi eſt corruptioni magis obnoxius, idem de Theſſalia: & hoc comperitur ex narratione, quæ habetur ab
Hippocrate tertio Epidemiorum, cum in no- *Sec. 3. conſt.*
ſtris regionibus, quanquam fuerint peſti- *temp. peſtil.*
lentiæ maximè lethiferæ, non tamen eò vnquam ventum eſt vt fruſta membrorum exciderent, ac ſi eſſent arborum rami qui putreſcerent. Eſt enim ille aër & corpora ſicciora, quæ cùm putreſcunt paululum, adeò corrumpuntur vt excidant, & hoc non miratur quiſpiam, qui viderit Mediolani vulnera crurum difficilè curari, capitis contrà facilius: quod aër ſit craſſior Papiæ, crurum facile, capitis perniciosiora ob tenuitatem & tamen non diſtant plus quàm viginti milliaribus.

APHORISMVS LVII.

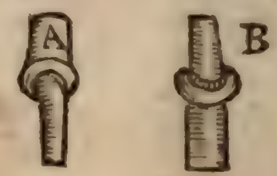
QVibuſcunque à coxendicum dolore diuturno moleſtatis excidit coxa,& rurſus incidit, iis mucores ſuperueniunt.

COMMENTARIVS.

EX ſitu & natura membri docet prædicere. Sed vt hiſtoria melius intelligatur, adiiciam anatomen partis illius, ad verbum deſcriptam ex Veſalio, in primo de Fabrica humani corporis, hoc modo: Femoris os magnitudine cunctis humanæ fabricæ oſſibus præſtat: in auibus autem, & omnibus ferè quadrupedibus tibiæ oſſi & fibulæ(quum hęc adeſt) longitudine cedit. Hoc ſuprà quidem coxendicis oſſi, infrà autem diuerſa articuli ratione oſſi tibiæ coarctatur. Superiori enim parte, qua ſimiliter atque inferiori appendice donatur, robuſtiſſimum caput obtinet, prolixæ quidem ceruici ad interiora inclinatæ adnatum, coxendiciſque oſſis acetabulo exquiſitè congruens. Vniuerſum hoc caput læue & cartilagine incruſtatum viſitur: at in ſui medio nonnihil inferius, quàm ipſius verticis(vt ſic dicam) centrum conſiſtit, anguſtum profundumque & inæqualem commonſtrat ſinum, cui teres ligamentum à coxendicis oſſis acetabulo enatum, validiſſimè implantatur. Ex hac deſcriptione liquido apparet os coxæ, quod eſt in ſuperiore parte iunctum oſſi pubis antè: ilij autem pòſt, cui firmiter implantatur (vt ab eodem habetur, vocatur idem etiam coxendix) habere acetabulum, quo excipiat ab inferiore parte oſſis femoris caput ſeu appendicem, ſicut aliud in ſuperiore, quo ilij os, vnde hoc præſidio coarticulationis, tum etiam validorum muſculorum quaſi immobile manet, femoris autem circumagitur. Mirum ſpectaculum præbet hic Fuchſius, dum perſequitur verba quædam Braſauoli. Turſionem, quem ego in Neuſtria vidi, imitatur, is enim prægrandi vaſtóque corpore, non ſui memor, dum lupum non ſatis magnum ſequitur, in piſcatorum manus aqua in littore deſtitutus incidit. Inquit Fuchſius: Dearticulationem iunctorum oſſium Galenus appellat articulum, non ſinum, ſed ipſum caput quod ſinui inſeritur, & iam dixerat, articulum coxæ potius eſſe intelligendum, non os ipſum quod incidit & excidit, ex quo palàm eſt, arbitrari Fuchſium, qui forſan nunquam vidit anatomiam, coxam eſſe quæ capite intrudatur femoris cauitati, non femoris caput, quod coxæ ſinui dearticuletur. Tales errores parit ardor nimius alios inſectandi, qui homines excæcat.

Cap.30.in initio. *Cap.29. in princ.*

Meritò autem dubitandum eſſet, cur natura non potius coxæ os intruſit femori, firmius futurum in tanto pondere, quàm femoris coxæ oſſi? Cauſa igitur eſt, quoniam longè facilius ſic mouetur, quàm ſi femori tantum pondus immineret, fieri enim non poſſet vt celeriter moueretur: quare homo currere non poſſet, at multo magis confert hoc ad motus facilitatem, quàm ad luxationem obſit, nam de firmitate poſtmodùm natura multis modis proſpexit, vt etiam Galenus docet tertio de Vſu partium. Dices forſan, cur A facilius mouetur quàm B? Quia quod mouetur, vicem agentis retinere oportet, at tam in A quàm B mouetur pars inferior *Cap.9.*

oportet igitur, quod inſeritur, facilius moueri, quàm id cui inſeritur, & ob id A, quàm B. Atque hæc ratio naturalis eſt, alia Mathematica. Cum A imminet, non adeò ſe coaptat: ſed vt facilius elabitur, ita facilius etiam diuerſis partibus occurſat: quare nec tanta fit impreſſio in cauitate, nec adhæret adeò, quare nec motum impedit, diuiditur enim pondus iuxta latitudinem. Sunt & aliæ ſubtiliores rationes, ſed difficiliores: de quibus nunc dicendum non eſt, ſed ad ſua loca relegantur.

Nunc autem videamus quid de luxatione huius articuli ſenſerit Hippocrates, in libro igitur de Oſſibus hæc de illo ſcripſit: Femur foràs & in anteriore parte incuruum eſt. Caput autem eius appendix eſt rotunda, ex qua neruus, qui in coxæ acetabulo eſt, naſcitur. Subobliquus autem etiam hic annexus eſt, minus verò quàm brachium. Coxa verò magno articulo, qui iuxta os ſacrum eſt, ex ligamento cartilagineo ac neruoſo adhæret. Et de defluxione ipſa hæc habet in libro de Glandulis: Alius morbus oritur ex defluxione capitis per venas in ſpinalem medullam: inde autem in ſacrum os impetum facit, quò medulla ipſa fluxionem perducit, & in coxendicum acetabula ſiue iuncturas deponit: & ſi tabem fecerit, homo marceſcit, atque hoc modo contabeſcit, & viuere non expetit. Statim enim ſcapulæ dolent, amboque pedes ac crura conſequũtur, & ſemper tandem pereunt multo tempore curati, atque ſic defloreſcit homo ac moritur. Excidit autem femur quadrifariam, vt inquit Hippocrates. Sed quid melius, quàm vt ipſe ait, dicere poſſunt? ſunt autem verba eius libro de Articulis: Si verò femoris articulus ex coxa exciderit, excidit autem iuxta quatuor modos: intrò quidem ſæpe, foras autem præ aliis ſæpe: verùm in poſteriorem ac anteriorem partem excidit quidem, ſed raró. Illud notandum, quòd quanquam parerga dici poſſint, diligentiæ tamen Hippocratis magnum eſt argumentum, & ad intellectum rei facit, quod paulo pòſt ſubdit: ſcilicet femoris os eſſe ita coarticulatum, vt ad genu extendi non poſſit, niſi etiam ad coxam extendatur, aut totum crus multum eleuetur. Et ſimiliter, inquit, inflectere articulum circa genu non poſſunt, niſi ſuperiorem articulum etiam inflectant. Quo Galenus

Pag.1. *Pag.4.* *Pag.24.* *3.de Articulis com.99.*

Galenus in loco cauſam perpulchrè reddit. Sed ad rem redeo. Cum igitur & ante & pòſt rarò etiam per vim oſſis femoris caput extra acetabulum luxetur(vt viſum eſt) accidit vt luxationes, de quibus hîc agit, frequentius accidant in partem exteriorem, cruſque breuius apparet,vt ibidem docet:inde in interiorem,& inter ſe differunt, quòd non tam bene ferre corpus poſſunt(eſt enim grauior luxatio)reliquæ autem,vt dixi, grauiſſimæ, vt etiam rariſſimæ. Demiror Braſauolum,alioquin oculatum virum, duos errores hic admiſiſſe.Vnum,cum vult luxari frequentius intus femur quàm extrà, contra Hippocratem:alterum,cum dicit, Hippocratem intelligere de elongatione articuli coxæ, non exitu femoris, cùm dicat Hippocrates expreſſe, quòd excidit coxa: & quod clarius eſt,cum curam doceat in ſequenti. Sed mittamus hæc: & doceamus, quòd cauſa huius eſt,tum etiam generaliter cuiuſque luxationis ſpontaneæ,ex humidi abundantia. Vnde ibidem:Multos videas qui adeò humidi ſunt, vt quando velint,articuli ipſis citra dolorem excidant, & citra dolorem etiam reſtituantur.Et paulo pòſt docet, quòd hoc contingit maximè, cum muccus abundet in articulis. Eſt autem hoc proprium diſcrimen exterius luxati, & interius, ab Hippocrate poſitum, quòd interius luxati obliquè magis incedunt & minus crus eis luxatum decurtatur: exteriorem autem in partem breuius habent crus magis, ſed rectius incedunt. De hoc morbo agit in libro de Affectionibus,dicens:Coxendicum morbus cum fit, dolor corripit coxæ iuncturam,& ſummas nates ac coxendicem, tandem verò etiam per totum crus dolor vagatur. In libro etiam de Internis affectionibus proponit huiuſmodi loci morbos quatuor,contractum à ſole,à bile,pituita,& ſanguine. Demonſtratio ergo conſtat in hac, ſi dolor affuit, & femur excidit, non niſi ob muccoſum humorem id contingere poteſt, quoniam longius factum eſt crus: at dolor potius contrahit. Atque hoc dixit, non vt in cæteris, ad prædictionem ſolùm, ſed ad curam, quemadmodum in ſequenti.

Pag.26. Pag.27. Pag.3. Pag.4. Pag.25. Pag.9. Pag.29.

APHORISMVS LVIII.

QVibuſcunque à coxendicum dolore diuturno vexatis excidit coxa, his crus tabeſcit, & claudicant, ſi non vrantur.

COMMENTARIVS.

TRia hîc proponit ex priore aſſumpto: aſſumptum eſt autem, quod afficiantur diuturno dolore in loco illo, & quòd femur excidat ex coxa:hoc enim idem eſt, ſeu dicas coxam à femore, ſeu femur è coxa excidere: tunc crus primum tabeſcit,ſcilicet quoniam nutriri nequit bene. Hoc etiam dictum eſt in libris de Articulis,vbi Galenus ponit duas cauſas huius. Vnam in primo: & eſt, quòd membrum non exercetur,& ideò refrigeratur, & refrigeratum non nutritur, omnes enim operationes fiunt à naturali calore: non exercetur autem propter imbecillitatem & quia emotum eſt è ſuo loco,& ob doloris metum.Dico non exerceri,id eſt,more ſolito nec motibus validis, nec diuturnis. Altera cauſa ponitur in tertio libro:& eſt, quòd ob dolorem & imbecillitatem generantur muccores,qui coctionem ipſam impediunt. De claudicatione expoſita eſt cauſa, & eſt triplex:breuitas,exitus è loco, & imbecillitas: quo fit,vt neceſſe ſit vt claudicent. Dicit, Si non vrantur.Modus vſtionis,dicit Galenus in Commento,eſt velut in brachio. De brachio autem habetur in libro de Articulis, & conſtat in his præceptis: Trahatur cutis ad partem, in quam facta eſt luxatio, non ex aduerſa parte, atque vratur candentibus ferramentis, oblongis, non valde craſſis neque caluis, vt quàm celerrimè cutem penetrent. Quòd ſi ſit lata cutis, transfodienda eſt candenti ferro,atque etiam in medio vrenda,ſic vt omnino periculum non ſit ne committantur vlcera: quod ſi contingeret, tamen fœdius viſu eſſet,quàm inutile aut periculoſum. Cauere autem oportet primùm, ne omnino neruos lædas(eſſet enim maxima iactura)inde,ne venas magnas excalefacias: tertiò, ne glandulas tangas, cruſtas autem vlcerum tegere oportet, & membrum mediocriter extendere, ſic vt vlcera & cicatrices dum coaleſcunt,non diſrumpantur:cum verò cruſtæ ceciderint,& vlcera pura fuerint, membrum quietum,& vt pondere ſuo ſeipſum non diſtrahat continere oportet. Et tendines quidem calefacere, ſed non tangere debemus: cutim calefacere, & tangere glandulas, vt dixi,& neruos & venas magnas, neque tangere neque calefacere. Aëtius libro duodecimo dicit faciendam vſtionem prope locum. Celſus præcipit,vt ſuper coxam fiat: non dicit,in articulo (nam hoc definitum non eſt ab Hippocrate)additque præceptum, vt diutius conſolidatio vlcerum differatur. Paulus tamẽ libro tertio dicit, quòd ſuper articulum vrere oportet, idem quoque repetit in ſexto libro. Et quanquam dicat, Vetuſtæ autem luxationes coxæ nullo modo conſaneſcunt: intelligit, & eſt verum, cum iam diu femur extra locum ſuum fuerit: non autem, ſi ex diuturno dolore articulus tamen nuper luxatus fuerit, tunc enim non ſolùm igne, ſed etiam aliis auxiliis, quanquam non adeò certè,ſanatur. An verò hoc ſit vltimum,non ſolùm efficaciſſimum auxilium in hoc morbo, vt Celſus ibidem dicit,in fine ſequentis libri dicetur.

Com.61. Com.63. Pag.5. Cap.3. Lib.4. c.22. Cap.77. in fine. Cap.76. Cap.118. Aph.vlt.

IN SEPTIMÆ SECTIONIS

Aphoriſmorum Hippocratis librum ſeptimum Commentariorum,

PROOEMIVM.

AB initio cùm declaraſſem Hippocratem in exilium actum, in Lariſſea Theſſaliæ, vbi etiam mortuus eſt cum filiis ac genero Polybio, conſenuiſſe: non perperàm, vt neque alia multa, à me commemoratum eſt: ſed longo examine ex omnibus libris, quæ pulchriora erant, & non tam obuia cuique eſſe poſſent, extracta atque in vnum collecta fuiſſe, ad exercitationis commodum non ſolùm ſuum qui ſenex eſſet, ſed etiam filiorum atque generi, tum etiam nepotum duorum qui Hippocrates ambo vocati ſunt, cum omnes medicinam exercuerint, præter primam ſectionem, quam totam continuato curſu velut librum vnum compoſuit, ac præpoſuit cum prooemio totius medicinæ: tametſi Galenus aliter, vt quibuſdam qui bene hoc animaduerterant contradiceret, ſenſerit. Perabſurdè nimis, neſcio quò illud reiiciens, vt neque hîc, neque in libro de Morbis, vbi maximè conueniebat, eſſe voluerit. Sed hæc obiter: illud ex propoſito, curaſſe diligenter Hippocratem vt hi libri, qui coronidem medicæ artis continebant, eſſent perquàm emendati. Itaque & loca ex quibus exciperentur, voluit vicem obtinere Commentariorum: quæ autem hîc ſcriberentur, poſſent memoriæ commendari. Quod non animaduertens Galenus, & Hippocratem quaſi nugacem facit, & præcipuam anſam interpretationis omiſit. Etenim Hippocrates cum vtriuſque Philoſophiæ tam naturalis quàm moralis, tum medicinæ principaliter fuerit ſtudioſus, omnes ſuos libros, tres ad fines conſcripſit: aut vt medicum in moribus inſtrueret, aut in principiis philoſophiæ naturalis, aut in artis ipſius medicæ operibus. Quocirca de moribus quidem quinque conſcripſit libros, vno argumento contentos: ſcilicet Iuramentum, de Lege, de Medico, de Decenti ornatu, atque Præcepta. In naturali philoſophia quinque propoſuit ſibi fines, primùm, vt de omnium rerum initiis diſputaret, idque in primo de Diæta oſtendens, quod & nos declarauimus, nihil corrumpi aut interire, ſed omnia manere: tria quidem quòd ſint elementa, terram, & aquam, & aërem, ſed diuidi ac ſegregari: vnum prorſus immortale, quod ignem ſeu calidum vocat, ſeu cœlum, quod apertè in libro de Carnibus docet, his verbis: Et videtur ſanè mihi, id quod calidum vocamus, immortale eſſe, & cuncta intelligere & videre & audire & ſcire omnia tam præſentia quàm futura: huius igitur plurima pars cum turbata eſſent omnia, in ſupernam circumferentiam ſeceſſit: & videtur mihi ipſum veteres æthera nominaſſe. Altera pars inferna appellatur terra: frigidum quid & ſiccum, & multis motionibus obnoxium: & in hac ſanè multum calidi ineſt. Tertia pars aëris medium locum occupauit, calidum quid ac humidum eſt. Quarta verò pars proximum terræ locum cepit, humidiſſimum quid ad craſſiſſimum, ſcilicet aqua. Vnde nos ab illo non diſcrepaſſe de elementorum numero ac ſubſtantia, quamuis tum hæc non ſciremus, tum etiam de cœli qualitate ſatis perſpicuum eſt. Pòſt principia mortalium rerum, ex quibus hæ componerentur, docuit: atque ea quatuor, in libro de Humana natura, elementa ſiquidem ſeu calidum, frigidum, humidum atque ſiccum: ſeu quatuor humores, qui in hominibus pluribuſque aliis animalibus vicem quatuor elementorum obtinent. Nec tamen idem eſt huiuſmodi partes in corpore animalis, & quæ his reſpondent in aliis miſtis inueniri, atque in orbe eſſe elementorum moles ſegregatas numero, & qualitatibus ſimiles. Ab his tota philoſophia Peripatetica defluxit, adeò vt quicquid habemus traditum ab Ariſtotele de huiuſmodi ſenſilibus principiis, id totum ipſi Hippocrati debeamus. At verò tertiam compoſitionem animaduertit, animalibus quidem propriam, vt ex continentibus, contentis atque impetum facientibus conſtituerentur. Atque in primo genere de ſimplicibus quidem partibus tres ſcripſit libros: de Oſſibus, vbi etiam de neruis ac venis egit, de carnibus ac de glandulis: de compoſitis autem in libro de Reſectione, de locis in homine, de corde. In ſecundo, de Humoribus: in tertio, de Flatibus. Quintam in ordine omnium ſeu Quartam naturalium de origine naturæ conſcripſit in quinque qui extant libris, in quibus ſe præſtitit inimitabilem, non in omnibus, ſed in duobus, ſcilicet de Natura pueri, & de Septimeſtri partu: reliqui tres ſunt de Natura ſeminis, de Octimeſtri partu, & de Superfœtatione. Sexta claſſis eſt de Natura moribuſque

In princ.

buſque

buſque gentium & hominum: in libro de Aëre, aquis ac locis. Pòſt ſunt libri purè medici vna in parte, ſed claſſibus decem diuiſi: atque hæ claſſes quatuor particulis continentur, namque in prima, in qua tantum eſt vna claſſis, duo ſunt libri in quibus probat medicinam artem eſſe: hi ſunt, de Arte, & Veteri medicina. Sed in libro de Arte medicinam probat eſſe artem: atque omnes qui ſanantur, Medicinæ beneficio ſanari. In libro autem de Veteri medicina, quomodo medica ars inuenta ſit, oſtendit. Secunda pars aliam claſſem, & ipſam ſolam continet. Intentum eſt per vnius morbi maximè ſuperſtitioni obnoxius videtur, omnem ex medica arte ſuperſtitionem tollere atque id in libro de Sacro morbo, quamuis aliud agere videamur. At tertia pars ſex continet claſſes, quarum prima eſt de Sanorum conſeruatione atque cuſtodia, id verò agit in duobus libris de Diæta vltimis, & de Victu priuatorum, de Alimento, de Humidorum vſu. Secunda de cura generali in quatuor libris de Morbis, nec non in libris de Affectionibus, atque etiam de Internis affectionibus: tum etiam in libello de purgatione. Tertia eſt de morbis, ſecundum ætatem aut ſexum de Dentitione, morbis mulierum & virginum, de Natura muliebri ac ſterilibus. In quibuſdam horum ſe inimitabilem præſtitit, vt in libris de Morbis mulierum, quos nec tota poſteritas potuit plenè vel imitari, vel intelligere, vt nec librum de Articulis, qui ad quartam pertinet claſſem, ſcilicet chirurgicam, ad quam & liber de Medici vulnerarij munere, de Fracturis, de Capitis vulneribus, de Vlceribus, de Fiſtulis, hæmorrhoidibus, de Exſectione fœtus, de Viſu. Quinta, eſt ab eo condita ante omnes, de Morbis vagantibus, quamuis ſerò abſoluta, continetúrque ſeptem libris Epidemiorum: quorum tres ſolùm vt ſcripti ſunt, iacent. Quartus, quem non emendauit: primus & tertius, quos emendauit. Reliquorum quatuor qui pòſt venêre, vt carius venderent Ptolemæo aliiſque viris operum ſtudioſis, quæ in ſecundo erant, ad ſextum tranſtulêre: quæ in ſexto, ad ſecundum vt mutuis incrementis augerentur. Forſan quæ in neutris erant, à diuerſis, in ſecundum & ſextum addita ſunt, vt qui imperfecti haberentur. Quæ ratio etiam obſeruata eſt in quinto & ſeptimo: adeò vt ſi è ſeptimo quintum detrahas, iuſta magnitudine ſeptimus euadat, qui nunc maximus præter conſuetudinem habetur. Fieri poteſt vt is ſit, in quem Hippocrates omnes obſeruationes vſque ad extremum vitæ congeſſerit. Sexta claſſis & de Acutis morbis, in qua non vt in cæteris alios ſecutus eſt, ſcilicet Cnidios verùm ſparſas illorum ſententias collegit, inordinatáſque in ordinem redegit. Quod verò maximum fuit, errata illorum (quæ plura erant quàm dogmata) caſtigauit hunc librum vocamus de Victu in acutis. In quarta parte duæ claſſes generales continentur, vna, quæ eſt de Prædictione, multos habens libros: de Prædictione, Prognoſticorum, Coacarum prædictionum, de Inſomniis, de Iudiciis, de diebus Iudicatoriis In Prognoſticis atque Coacis prædictionibus rurſus ſe inimitabilem adeò præſtitit, vt dicere poſſimus cum Horatio Flacco:

—*Ceratis ope Dædalea.*
Nititur pennis.

Vltima claſſis eſt Selectorum dictorum, ſeptem digeſta ſectionibus; vt dixi: ex omni congerie operum Hippocratis ſelecta, præter primam. Quo fit, vt cum Aphoriſmum aliquem alibi exſcriptum inuenerimus, illinc vera ſit expetenda interpretatio: ſi verò nullibi inueniatur, periiſſe librum illum, in quo ſcriptus erat, credendum ſit. Velut liber de Septimanis, tum etiam alij non pauci, qui ab ipſomet recenſentur Hippocrate, & de quibus ſuo loco dictum eſt. At ſeptima hæc particula cum exigua eſſet, quidam repetitis aliis Aphoriſmis, vt non iam Aphoriſmi ex libris ſeligerentur, ſed ex Aphoriſmis Aphoriſmos conſarcinauêre. Itaque ne quis prætermiſſos huiuſmodi Aphoriſmos admiretur, cum planè iidem eſſent prioribus, quidam etiam nec perfecti: Galenus verò cum audacter quoſdam non repetitos ſubtrahat, demiror cur huiuſmodi, qui nulla ratione relinqui poterant, tamen reliquerit. Itaque vt ad hanc vſque particulam nobis ſatisfecit communis liber, quòd iidem numero eſſent & in Textu quem Galenus expoſuit, & in alio Hippocratis germano: ita in hac ipſa, quam expoſituri ſumus, parte, aliquos ſuperaddere neceſſe fuit, nec tamen multos licet enim poſt ſexageſimum primum in communi numero, ſeu quinquageſimum ſecundum ex præſentibus, tres alij interſerantur in codice Hippocratis, illos tamen expunxi: & poſt ſexageſimumquartum multi, è quibus ſexageſimum octauum & ſeptuageſimum, atque alios quinque, tum duos qui aſcribuntur à Galeno expoſiti, ad- *Tex.79.*
ieci. Vt ſit omnium qui extant ex particula Aphoriſmorum ſumma, ſexaginta quinque. Tot igitur exponemus. Horum autem omnium ſumma collecta eſt, trecentorum octuaginta quinque, qui in ſeptem libros diuiſi ſunt.

APHORISMVS I.

IN morbis acutis frigus extremarum partium malum.

COMMENTARIVS.

IN morbis diuturnis, qui præſertim ſunt ſine febre & hyeme, & ætate ſenili, partes extremas corporis, velut pedes, manus, nares, aures frigidas habere, nihil abſurdum, at in acutis non leue malum exiſtit. At ſupe- *4. Aph.48.*
rius dixerat: In febribus non intermittentibus, ſi partes exteriores frigidæ, interiores vrantur, & ſitim habeat, lethale eſt. Melius profectò feciſſet Galenus, ſi hunc ſcrupulum exemiſſet, quàm alios culpare expoſitores breuitatis in fine, cum ipſe nec ſatis longam fecerit expoſitionem: nec ſuperfluos exemerit Aphoriſmos: cum alios damnet, quòd id non fecerint. Cum ergo

prætermittat illa interiora vri, & ſitim habere:nec dicat lethale, ſed malum: palàm eſt, alium longè hunc Aphoriſmum habere ſenſum,quàm habeat ille alter,& quàm Galenus illi tribuat. Nec modò loqui, Cum abſceſſus vrit, interna & extrema refrigerat: verùm loqui de hemitritæis cuiuſuis generis, *Pag.19.* velut de ſemitertiana in vxore Theotini, ſeptimo Epidemiorum. Et tertio in primum de Morbis vulgaribus, habuit in textu hoc: *Tex.5.* In febre, quam ſemitertianam vocant, cùm morbi eueniunt acuti, tum præter cæteras hæc eſt lethalis. Ac tabidi, & qui aliis longis morbis detinentur, hac maximè ægrotant. *Tex.2.* Et ſupra etiam dixerat: Nonnullæ ſemitertianæ ſunt.Et in ſecundo ſuper primum etiam in textu habuit, ſemitertianas febres *Tex.16.* à tertianis ſynceris diſtinctas. Et in Primo *Tex.23.* ſuper eundem: Febres horrificæ, continuæ, acutæ, omnino non intermittentes: modus erat ſemitertianus vno die leuiores, altero grauius iterum inuadentes. Porrò non omnes febres continuas cum frigore etiam con- *2. in primum Epid.Tex.28.* ſtanti, lethales eſſe docuit, cum dixit:Frigebant hîc multum extremitates, ac vix calor eis reuocari poterat: non tamen dixit quòd omnes interirent. Vocat autem Galenus in libro de Morborum temporibus τεταρταιοφυεῖς. *Cap.8.* *Cap.7. in princ.* Cum verò in ſecundo de Febrium differentiis conſtituiſſet quatuor ſpecies hemitritæi, ex miſtione biliosæ febris cum pituitoſa, ſcilicet continuæ pituitoſæ cum continua vel intermittente tertiana, & intermittentis rurſus pituitoſæ cum intermittente aut con- *Cap.8.* tinua tertiana: ſolùm deinceps Hippocratem vult intelligere per febrem horrificam continuam ſemitertianam, quæ fit ex continua quotidiana cum tertiana intermittente, eam verò quæ ex duabus intermittentibus conſtat, non vult eſſe hemitritæum, quòd non ſit continua. Rectè inquam feciſſet, ſi duos modos difficiles, ex quibus poſtea nemo ſe explicuit, diſſoluiſſet: & Agathinum ſeu nugantem, vt ipſe ait, ſeu recta dicentem, omittere, cum vtraque ratione eſſet omittendus. Primus, cur non febrem ex atra bile his miſcuit? fuiſſent enim duodecim ſpecies,non tantum quatuor.Quòd ſi ex duabus intermittentibus non poterat fieri verus hemitritæus (nunc de nominibus non pugno: ſcio enim, illas febres hemitetartæos potius eſſe nominandas) ſaltem nouem ſpecies fiebant. Sed etſi tres illas, in quibus vtraque continua eſt, eximere velis, quòd horrificæ non ſint: erunt ſaltem hemitritæi ſeu hemitetartæi, ſeu compoſitæ febris, ſeu malis appellare aſinum, non curo, ſex aſinorum ſpecies. Alter modus, cur tertiana continua cum intermittente eſſe non poſſit? Atque itidem dico de febre ex atra bile aut pituita, vt futuræ ſint nouem omnino compoſitarum ex continua & intermittente ſpecies. Omitto modò alias tres ſpecies, quas imaginari licet, cum ſanguineam febrem intermittenti coniunxerimus. Talia quæ ad artem pertinebant, docere præſtitiſſet, & non in infinitum cum Agathino iam mortuo ad faſtidium vſque, & abſque vtilitate certare. Sed eos libros iuuenis valde, atque fermè ante omnes alios conſcripſit, at nos de his ſuo loco dicemus: neque enim omnia cuique loco congruunt. Sed ad contradictiones nunc, quantum eſt opportunum dicamus. Hippocrates in primo Epidemiorum hæc *Pag.6. in conſt.tempo-* habet: Plurimi autem quarta die maximè *ris 3.* laborabant, & ſudores plerunque ſubfrigidi, extremitates ad calorem non redibant: ſed liuidæ erant & ſubfrigidæ, & neque ſitiebant. Hæc autem exitialia ſigna, & morituorum iam dixerat, vt in ſumma omnia colligamus, frigus extremorum bifariam lethale eſt: vel cum fuerit cum æſtu maximo interiorum viſcerum, & ſiti: vel cum fuerit cum ſudore frigido, & liuore eorundem. Aliter licet non ſit lethale in acutis, ſemper tamen eſt malum, & tunc diſtinguere oportet: nam ſi ſit in omnibus extremitatibus, & non perſeueret, pathognomicum eſt ſignum febris compoſitæ, cuius etiam meminit Galenus primo ad Glau- *Cap.5.* conem: & iudicium eſt iuxta naturam febris, nam ſi quartanis circuitibus affligat, aut exacerbationes ſint quartanæ, quod deterius eſt, lethale eſt. Sin ſingulo die, malum valde: ſi autem alternis diebus, minus exitiale. Cum verò fuerit ſine ſiti & magnis ſymptomatibus, & ſuperiora multùm caleſcunt, & inferiora refrigerantur ſolùm: tunc eſt ſignum breuitatis morbi,quia ſignificat materiam tenuem, quæ rapitur ad ſuperiora cum pauco calore naturali, & facilè exoluto: quæ cum adſint, res non vacat periculo, & ideo eſt etiam ſignum malum. Ex hemitritæis autem, qui fit ex continua pituitoſa, & tertiana intermittente, leuiſſimus eſt. Poſt hunc eſt, qui fit ex continua pituitoſa & quartana intermittente, & eſt tabificum genus febris, & occidit per hydropem, ex ſe tamen non eſt admodum lethalis. Qui fiat ex tertiana continua, & quartana vera, rariſſimus: & rarior etiam quàm ex quartana continua, & tertiana intermittente, qui valde malus eſt, & plerunque perimit. At ex continua tertiana & quotidiana vera non frequens eſt, quoniam ſi pituita potuit expelli, cur bilis retinetur? accidit tamen, & eſt deterior primo: cæteris vt frequentior, ita mitior. Ex continua etiam biliosa & intermittente, qui accidit, nomen habuit, quandoquidem tertianæ extenſæ ſit ſimillimus:ſed tamen longè grauior, atque huiuſmodi etiam in aliis. Sunt autem mediæ febres inter miſtas & ſimplices natura & periculo. Decet autem maximè frequentes obſeruare,& ſunt, pituitoſa continua, & biliosa intermittens: inde contraria, continua biliosa, & intermittens pituitoſa: pòſt, ſingulæ continuæ cum ſuis intermittentibus, è quibus biliosa, inde pituitoſa aliquando videntur: tertium genus nondum vidi. Inde quartana continua cum tertiana, quod frequentius eſt: aut quotidiana intermittente.

APHOR

APHORISMVS II.

IN oſſe ægrotante caro liuida, malum eſt.

COMMENTARIVS.

QVid mirum, ſi caro liuida eſt ſignum ægrotantis oſſis, ſi ægrotans os efficiat carnem liuidam? Sed intelligit per os ægrotans ſolùm læſum, non corruptum. Putreſcentis enim oſſis caro liuida, ſignum eſt pathognomicum. Dicebat in libro de Fracturis, loquens de oſſibus diſceſſuris: Quorumdam ſuperna pars denudatur, quorundam carnes circumcirca mortificantur. Contigit, vt inquit in ſeptimo Epidemiorum, Phaniæ Euergetis filio, vt liuefactis oſſibus & febricitanti cutis ab oſſe diſcederet, & pus ſubtus depaſcebatur: & dum perforaretur, egreſſa eſt ſanies ex ipſo oſſe tenuis, ſeroſa, ſub pallida, graueolens. Ex quibus (licet extra propoſitum videatur his qui non exactè aſſequuntur à nobis dicta) intelligitur, cum os corrumpitur, cutim & carnes liueſcere, aut ſeparari: cum verò corruptum abſcedit, ſucceſcere bonam carnem. Sed vt facilius rem declarem (plures enim ſunt indocti quam docti) omnis liuor in carne fit ex extinctione naturalis caloris, is vel in toto vel in parte extinguitur: ſi in toto, mortem ſignificat: ſi in parte, cum præſupponatur non contuſa caro, (aliter non ex oſſe, ſed contuſione liueſceret) ſignificat os putreſcens, at hoc eſt malum: igitur vtrouis modo malum eſt. Os enim putreſcens vel abſcindere neceſſe, vel eximere oportet, licet autem os malè affici ex cauſis aliis, nec tamen putreſcere diſciſſum, fractum, perforatum, colliſum, loco motum, deſquammatum, teredine vitiatum, nudatum membrana integente, exuſtum, nimio plus refrigeratum.

Pag. 24.

Pag. 10.

APHORISMVS III.

A Vomitu ſingultus & oculorum rubor, malum.

SI cauſa quæ morbum ſoluere conſueuit, illum irritat, malum eſt: velut fluxus febrem aut cruditatem, tremor delyrium: aut contrà, vomitus ſingultum. Singultus ergo cum ſimilis ſit affectus (non dicam conuulſioni in toto, hic enim error eſt Galeni: accidit enim toti diſtentio, non conuulſio) conuulſioni in cerebro, vel inflammationem ventriculi, vel nimiam ex vomitu vacuitatem, aut cerebri phlegmonem ſignificat. At oculorum rubor non ex ſimplici inanitione fieri poteſt: reliquum eſt vt exiſtimemus, aut inflammationem vomitus & ſingultus cauſam fuiſſe, cum in ventriculo fuerit: aut ex longo vomitu & violento affectis neruis ſexti paris inflammationem in cerebro (non dico propriè appellatam, id eſt abſceſſum, ſed feruorem abſque tumore) excitatam: aut quod reliquum eſt ex inflammatione cerebri vera, vomitum, ſingultum, & oculorum ruborem excitatum. Sed hic modus febrem, cuius non meminit, præſupponit, velut etiam ventriculi phlegmon. Ex quatuor igitur cauſis tribus euerſis, phlegmone cerebri, ventriculi, & eius nimia vacuitate: reliquum eſt vt dicamus ob nimiam conturbationem vexatis partibus ventriculi, & neruis ad eas venientibus, cerebro concalefacto, & ſingultum, & in oculis ruborem ſuperueniſſe, quod malum eſt, & conuulſionis indicium. Dicebat in Coacis prædictionibus: In meracis vomitionibus ſingultus malus, ſimiliter & conuulſio. Loquitur de inflammatione, quæ fit propter violentem motum, nam ad vomitum concurrit ſolùm tunica vētriculi, cum ſuis fibris (caret enim muſculis ventriculus) ad deglutitionem trahit, etiam gula & grauitas cibi & potus ad deſcenſum iuuat: vnde pronus ſitus conducit ad facilem vomitionem. Cum ergo meraca ſunt quæ vomuntur, difficilius mouentur, & ſua qualitate praua etiam vexant ventriculum: & ideo ſi ſingultus accidat, malum eſt. Quod verò ibidem dicitur, Ex vomitibus anxietates, clangores, oculi concretionem lanuginoſam habentes, furioſa, vexationem ab exuſta bile hoc ſignificat, & inflammationem cerebri, vt diximus. Porrò conſenſum cerebri & ventriculi, ſuperius alio exemplo explicauimus.

Pag. 25.

Pag. 24.

Par. 6. Aphor. 48.

APHORISMVS IV.

A Sudore horror, non bonum.

COMMENTARIVS.

SIgna decretoria quæ non decernunt, mortem aut morbi longitudinem ſignificant: ſecundo Epidemiorum. Sudor eſt ſignum decretorium: horror ſignificat non decreuiſſe, ſed manere materiam, quæ febrem facit: igitur ſudor aut mortem ſignificat, aut morbi longitudinem. Quare ergo non dixit, Malum: & non; Non bonum? quia contingere poteſt in duplicibus tertianis, cum finem vnius acceſſionis, alterius initium excipit, tunc enim malum non eſt, quia decernit pro primo morbo: non eſt tamen bonum, quia tantum mali oſtendit ſuccedens acceſſio, quantum boni præcedens quæ ſoluitur. Quare liquet, Galenum non exponere Hippocratem, ſed expoſitoris fingere perſonam. Accedit, quòd non oportebat dicere. A' ſudore horror: ſed ſufficiebat, A' ſudore febris non ſoluta, cum enim dicat horror, aliquid maius indicat. Sed enim neque illud perſpicuum eſt, an velit ſudorem continuò vt horror ſubſequatur, velut verba ſignificare videatur: an iuxta rationem dictum ſufficiat, quod poſt duos aut tres dies horror ſubſequatur, velut in Epicratis vxore, primo Epidemiorũ: & in Cherione, tertio eiuſdem, nam omnino & id verum eſt in his, ſed videtur aliquid plus ſignificaſſe Hippocrates, nec exempla ſunt adeò

Sec. 1.

Languens 5. Languens 5. Prima narrationis.

adeò huius frequentia, vt in priore. Euryanactis filia poſt ſudoré in ſeptima à iudicatione *Languens 6. Ibidem.* mortua non multum, inquit Hippoc. & riguit *Languens 12. ibidem.* eſt poſt hæc non à'd e. Expreſſum exemplum *Languens 1.* habemus de muliere, quæ in Mendacium foro decumbebat, de qua ait in vndecima: Sudor, rigor, ea autem mortua eſt in quartadecima. Rurſus in ſecundo ordine ægrorum de Pario in Thaſo dicit: Vndecima ſudauit non per totum: circum friguit, verùm breui rurſus incaluit. Conſtat eum centeſima vigeſima die periiſſe. Itaque videtur mihi Hippocrates per illud Non bonum, potius voluiſſe aliquid maius ſignificare, quàm per Malum: id eſt, nihil prorſus boni hoc habet, nec quicquam continet in ſe vel vtile ſpei, quod etiam ratione docetur: nam contrarium contrario ſuccedere, & maximè frigus ſudori, cum iam aperti ſunt meatus cutis, magnam naturæ perturbationem atque iacturam affert. Si enim ſolum febrem manere poſt ſudorem, mortem aut morbi longitudinem ſignificat: quanto magis, ſi horror ſuccedat? Indicat & hoc ratio, nam horror ſuccedens aliis euacuationibus, tametſi malus ſit, non tamen adeò malus eſt, vt in multis ægris videre licet, maximè primo Epidemiorum. Et peculiter *Languens 12. Ibidem.* virgini illi in Lariſſa, tertio eiuſdem, in cui ſexta contigit fluxio ſanguinis copioſa è naribus, *Languens 10. Ibidem.* inde rigor, & tamen conuoluit ſtatim. Quod ſi dicas Nicodemum in Abderis de vigeſima multum ſudaſſe, inde eadem die horrore correptum etiam deliraſſe, & tamen in vigeſima quarta iudicatum. Dico, quòd fuit febris intermittens, vnde etiam dicit, Viſus eſt ſibi à febre liber eſſe. Et etiam dicit, quòd exacerbationes erant in diebus paribus, & ideo illa fuit dies acceſſionis, quia par: & ſudoris, quia iudicatiua ſudauit enim in vigeſima quarta ſudore copioſo: præterea horruit, ſed non riguit. Quid verò dicendum de iudicatione, de qua toties Galenus, maximè ſecundo de Diebus creticis, *Cap. 5.* ſuper verbis illis memoria dignis Hippocratis primo Epidemiorum: *Conſtit. 3. ſeu pag. 5. ab initio.* Quum dolores poſt iudicationem fierent, & vrinæ tenues prodiiſſent, parum ſanguinis profundere cœperunt: verùm circa quartam & vigeſimam abſceſſus ad ſanguinis eruptionem fiebant Antiphonti Critobuli filio, quæ ſedata eſt, & perfectè iudicatus eſt circa quadrageſimã. Si ergo iudicatiuus ſudor appareat in vndecima, vt per ſudorem copioſum iudicari debeat in quartadecima, & ſit febris ſemitertiana, cuius acceſſio incidat in vndecimam diem: rigor ex ordine morbi ſuccedet ſudori, & nihil abſurdum ſignificabit, propterea dixit, Non bonum: vt vtrumque ſignificaret ſub vna ratione, ſcilicet nunquam hoc eſſe bonum, quia nihil continet boni: quandoque autem lethale eſt, quandoque neque malum, hæc autem declarata ſunt ab Ariſtotele in Categoriis.

APHORISMVS V.

AB inſania difficultas inteſtinorum, vel aqua intercutem, vel mentis alienatio, bonum.

COMMENTARIVS.

TRes magnos morbos proponit, in quos ſi conuertatur inſania, bonum eſſe dicit. Quærat forſan quiſpiam, quomodo bonum dici poſſit morbis lethalibus, tum maximè cum dicat Hippocrates in libro de Affectionibus: Cum morbus vnus alteri ſuccedit, plerumque occidit. *Pag. 7.* Propterea ſciẽdum, quòd tribus modis morbus morbo ſuccedit: vel caſu quodam, & tunc ſemper malum eſt, quoniam virtus afflicta iam eſt. Dico, comparando ad ſecundum morbum, cum per ſe oritur: velut colica ſuccedens fluxui, deterior eſt quàm quæ per ſe oritur, data æqualitate in cæteris. Secundus modus, cum morbus morbo ſuccedit præuitatis ratione, vt ſuprà viſum eſt in aliquot exemplis: vt cum melancholiæ ſuccedit apoplexia: & qui gibbi, ex aſthmate: & morbo regio laborantibus, durities epatis. Et in ſequentibus: A' pituita alba, aqua intercutem: *6. Aphor. 54.* & rurſus ab alui profluuio difficultas *6. Aphor. 44.* inteſtnorum. *6. Aphor. 40.* Tertius modus eſt, cum fit per *7. Aphor. 53* viam criſis imperfectæ, aut quia humoris *7. Aphor. 54.* qualitas permutatur in melius, vt hic depulſa *Tuſculana* atra bile ad inteſtina fit inteſtinorum difficultas: *1. pag. 5.* ad iecur aqua intercus, tranſmutata in frigidius temperamentum, mentis alienatio, ἔκστασις, ἀπὸ τοῦ ἐξίστασθαι: quod eſt, extra ſeipſum eſſe, μανίαν dicimus inſaniam Græcè, Græci μανίαν vnde appellent, non facilè dixerim: eam tamen ipſam diſtinguimus nos melius quàm illi, hanc enim inſaniam, quæ iuncta ſtultitiæ patet latius, à furore diſtinguimus. Græci volunt illi quidem, ſed parum valent verbo: quem nos furorem, μελαγχολίαν, illi vocant, quaſi atra bili ſolum mens, ac non ſæpe vel iracundia grauiore, vel timore, vel dolore moueatur, quo genere Athamantem, Alcmæonem, Aiacem, Oreſtem furere dicimus. Qui ita ſit affectus, eum dominum rerum ſuarum eſſe vetant duodecim Tabulæ. Itaque non eſt ſcriptum, Si inſanus: ſed, Si furioſus eſſe incipit. Stultitiam enim cenſuerunt, id eſt inconſtantiam ſanitate vacantem: poſſe tamen tueri mediocritatem officiorũ, & vitæ communem cultum, atq; vſitatum: furorem autem eſſe rati ſunt, mentis ad omnia cæcitatem, quod cum maius eſſe videatur quàm inſania tamen eiuſmodi eſt, vt furor in ſapientem cadere poſſit, non poſſit inſania. Reliquum eſt vt videamus, cur morbi per ſe lethales, ſuccedentes aliis morbis, via criſis ſanari poſſint. Et dico quòd cauſa eſt, quoniam materia illa iam euicta fuit: & licet tranſmittatur ad membrum nobile propter conſenſum, tamen & antequam figatur, expellitur à natura. Fallitur autem Galenus, qui putat fieri aquam intercutem ob atram bilem in iecore (eſſet enim lethalis omnino) ſed fit ob malam temperiem relictam in iecore, propter tranſitum atræ bilis ſuper illum: & hæc eſt magna clauis in actu medẽdi, nã non ſolùm hoc, ſed multos vidi infantes, qui in

extenua

extenuationem corporis venerunt ob morbũ comitialem, & tamen ſanati ſunt: quia non fuit ob retentionem illius materiæ (periiſſent enim) ſed ob tranſitum: ideo ſanati ſunt à nutrientibus & calefacientibus atque humectantibus, nec indiguerunt purgatione.

APHORISMVS VI.

IN morbo diuturno faſtidium cibi, & deiectiones ſinceræ, malum.

COMMENTARIVS.

6.Aphor. 3. DIctum eſt in ſuperioribus: In longis difficultatibus inteſtinorum cibi faſtidia, malum: & cum febre, peius. Ibi ſpeciem addit morbi, ſcilicet difficultatem inteſtinorum: hic addit aliud, deiectiones ſinceræ, neque enim ſeparatim intelligendum eſt, tum quia ſuperfluus eſſet Aphoriſmus ſextæ Particulæ, nã ſi faſtidium cibi eſt malum in omni morbo diuturno, quis dubitat quin in longa difficultate inteſtinorum malum non ſit? tamen quia non ſolet Hippocrates hoc modo diuerſa ſigna coniungere (eſſent enim duo Aphoriſmi) ſed alio ſermonis genere vtitur: vt in eo Aphoriſmo, Quinta Aph. 61. Lac dare caput dolentibus malum, malum verò & febricitãtibus. Oportebat igitur Galenum hæc duo ſigna in vnum coniungere, & non ſeparatim rationem reddere, nam ſinceras deiectiones appellat, quæ nihil habent humidi (vt ita dicam) vtilis ſecum. Meracæ egeſtionis ſæpius meminit in Coacis Pag.17.18. prædictionibus, vt cum dixit: Viſcoſa meraca aut alba alui egeſtio, mala eſt. Et paulo pòſt: Egeſtiones deſinentes in ſpumoſas meracas, omnes quidem exacerbant: conuulſos autem, etiam valde. Ex talibus abſceſſus iuxta aurem emergunt: at quæ valde liquidæ fiũt, & rurſus cõpactæ, meracæ ſtercoraceæ egeſtiones, lõgitudinẽ morbi ſignificant. In vltimis verbis. Inde illud etiam: Alui egeſtio pura ſuperueniens, ſoluit febrem acutam cum ſudore. Tex com.18. In tertio Porrhitici habet rurſus: quod dictum eſt in Coacis: Syncerræ deſiſtentes purgationes, alibi quidem exacerbantes: his verò & valde ſi fuerint, ex talibus parotides exurgunt. Tex.17. Antea quidem, vt (his) referatur dixerat: Vrinæ detentio, & quibus rigores, ex his & conuulſiones, Vbi patet, quòd Galenus per ſinceras, prauas exponit, quæ poſtmodum in mites deſinere poſſunt, ſed ceſſantes antequàm debeant: cõuulſos quidem magis exacerbant, quàm reliquos, omnes tamen exarcebant, & in parotidas deſinunt, conſenſu earum partium, vt 4.Aphor.28. Sec.2.in princ. aliàs dictum eſt, cum aluo. Et illud etiam Aphor.23. Epidemiorum: Fines in meraciora deſinentes, putrefactionem ſignificant, velut Dexippo. Ex his coniectari facilè licet, verum eſſe quod hic & infrà dicit Galenus: & partim, non ad vnguem ſic debere intelligi, ſed per ſinceras & meracas egeſtiones, quæ ſunt omnino ſine humore, non ſolùm alio, ſed & prorſus ſine fece. Et cum dicit meracas ſtercoraceas, contrario modo, quæ prorſus ſunt ſine humore. Conſtat enim tales longitudinem morbi ſignificare, cum nihil euacuetur eorum quæ illius ſunt cauſa. Senſus ergo eſt: Meracæ deiectiones corruptionem humorum ſignificant, qualem ponit in primo de Venenis. Cap.7. Nam ſi ex ſola putredine ichorum humores deſcenderent, cum ichoribus eſſent permiſti, quippe ſolum ſupercalefacti: cum ergo mera deſcendunt, humor corruptus eſt: qui ſi non reſolutum ſit humidum, vehementer fœtet, vt in colliquatis, ſin verò humidum exhalauit, haud fœtent: vt ibi dedimus exemplum de çarie ligni. Cum ergo ad tantam peruenerint corruptionem humores, vt quo tempore maximè ob morbi longitudinem corpus indiget cibo, cibum faſtidiat: euerſam ob corruptionem non ſolùm functionem, ſed etiam facultatem ſignificat: quocirca & morbum eſſe lethalem, pluſquam malum, non tamen pronunciauit lethalem abſolutè: quoniam ratione ſpeciei morbi fallere id poteſt.

APHORISMVS VII.

EX multa potatione rigor & deſipientia, malum.

COMMENTARIVS.

QVòd in præcedenti Aphoriſmo animaduertere Galenus debuit, eò vſque diſtulit, ſcilicet vt in hoc Aphoriſmo primũ intelligeret, duo ſigna ſimul complecti ad pronunciandum de periculo, differunt hæc à præcedenti, quòd hæc ſoleant à contrariis fieri cauſis, rigor inquam à frigore, & eſt medius inter horrorem & tremorem, vt docuit in primo de Morbis: Tremor enim ab extremo, Pag.1. horror ab exiguo, rigor à magno fit frigore. Deſipientiæ autem, id eſt repentina delyria à calore omnia fiunt. Cum ergo vtriuſque cauſa ſit vna ebrietas, docet nos non hoc ſolùm, ſed quotieſcunque ab eadem cauſa duo fiunt contraria, prauaque ſymptomata, malum ſignificare, nam vnum per ſe fit: aliud nõ niſi ſuccedente natura, neceſſariò accidit, ob idque malum indicat. Propterea philoſophus de hoc tertia Problematum quærit, cur mul- Prob.1. ta potatio vini primùm frigus pariat, cum vinum calidum ſit? Reſpondetque quòd humidum plurimùm non calefacit, ſed ſponte refrigeratur, vt ſudor ex veſte calida cum plurimus fuerit. Ergo cum ob multitudinem à calore naturali vinci non poſſit, ad naturam ſuam, qualem habet antequam hauriretur redit: ſicque totum corpus refrigerat, atque hæc eſt vna cauſa, quam ſolam vidit Galenus ter- Cap.3. tio de Temperamentis. Per alia enim verba idem explicat dicens, Proinde nec vinum ipſum ſemper calefacit animal, æquè vt nec oleum flammam accendit, tametſi aptiſſimum ſit ignis nutrimentum: imò, ſi imbecillæ & exiguæ flammæ confertim multum oleum infundas, ſuffocabis eam, prorſuſque extingues potius, quàm augebis. Sic igitur & vinum, vbi plus bibitur quàm vt vinci poſſit, tantum abeſt vt animal calefaciat, vt etiam frigidiora vitia gignat. Differt aliquantiſper hæc ratio à Philoſophi ratione: ſed quanto differt

differt magis, eo eſt abſurdior, neq; enim par exemplum eſt de oleo extinguente flammam, quia illam ſuffocat: & de vino in corpore noſtro, quòd non niſi quia frigidum, refrigerare poteſt, non prohibere reſpirationem & exhalationem, vt oleum in igne ſanus mente dicat. At de vino loqui Hippocratē hic, planum eſt, cū addat deſipicientiam, illa nāque ab aqua nunquā fiet. Intelligitur autem non ſolùm de vino, verùm de omnibus quæ inebriare poſſunt potibus, à nobis in libris de Subtilitate deſcriptis: ſcilicet zetho, mignol: & deſtillata aqua è granis ſegetum, vt oriza, maximè cum vino quod ex palmarum fructibus conficitur, potione ex oriza & Scotorum hala, item potu illo quod è floribus ericæ cōficiebant, tum alijs multis, neque enim numerus talium aſſignari poteſt. Sed maximè omnium vinum, & quod deſtillatione è granis conficitur, inebriare poteſt, & huiuſmodi parere ſymptomata, & de his etiam propriè Aphoriſmus intelligitur. Sed, vt dixi, Philoſophus, cum hæc de cauſa frigoris dixiſſet paulo poſt, cui etiam rigorem idem potus pariat, qui eſt frigoris ſpecies, quærit: eandemque reddit cauſam, quam de frigore: immeritò tamen ſugillatur à Braſauolo, tum de hoc, tum etiam de his quæ nunc ſubiiciam: cum non eadem quæſierit, ſed in vno de frigore, in alio de rigore, & in alio de tremore. Quamuis de tremore duo problemata conſcripſerit, atque in poſteriore quædam etiam addit. Proponit ergo in his tremoris cauſas alias duas quàm prius, ſed ita, vt non quantitate multas, ſed potius de vi loquatur. Harum altera eſt, quòd calor vini extinguit calorem naturalem, ſicut ſol flammam, cum ſint alterius generis: altera, quòd vinum potens conſumit humidum, tenue, copioſum, quod eſt fomentum caloris naturalis: atque ita refrigeratur corpus, ſicut in ſenectute & à veneno: ita ſi ſit multum, erunt tres cauſæ cum prima. In ſecundo autem Problemate præſupponit, multum & potens eſſe vinum: res verò eò tendit, vt ſecundam cauſam & tertiam approbet, quoniam de potenti vino loquitur. Sed cum non ſit hic locus vt de eis agamus, niſi quantum ſatis eſt: dico quòd deſipientia fit ſupercaleſacto cerebro, rigor refrigerato corpore: quod ſi vel ob motum ſanguinis fiat, quod minus eſt detrimentum, ſeu extincto innato ob abundantiam præternaturalis, magnum malum eſt.

Lib.8. *Probl.6.* *Prob.5.* *Probl.25.*

APHORISMVS VIII.

Com.15.

ATuberculi intus ruptione, exolutio, vomitio, aut animi defectio fit.

COMMENTARIVS.

TVberculum quid ſit, in ſecūdo libro docuimus: hic tria ſub diuiſione & quaſi alternando proponit. Cum tuberculum rumpitur, exolutionem, quando materia ad cor fertur, aut tuberculum fuerit magnum, propter vehementem enim expurgationem ac repentiam, vires exoluuntur. Vt ſi mediocris fuerit, aut violenta diſruptio, animi fit ſola defectio: ſed ſi in locis iuxta ventriculum, & etiā in caua iecoris, redūdante ſanie, vomitus fit, non tam ſaniei quàm eorum quæ in ventriculo continentur. Nam ſi tubercula ſolum quæ in ventriculo ſunt, vomitus conſequeretur, rariſſimi omnino vomitus apparerent. In quo etiam differat exolutio ſeu ſyncopis ab animi defectione, in alijs locis viſum eſt. Appellat autem tuberculum φῦμα, quod verius dixiſſet ἐμπύημα, id eſt ſuppurationem, dicit Galenus. Sed & quandoque tubercula rumpuntur, velut ſexto Epidemiorum, abſque ſuppuratione, & nihilominus ſequuntur magna detrimenta tum, vel poſt. Experimento autem cum dicerit ita eſſe Hippocrates, videndum eſt, an in methodum aliquam redigi poſſit hæc doctrina: ſiquidem ita euenire conſtat, & quàm minus mirum tum etiam, ſæpe ruptis externis tuberculis homines animo linquantur. Ergo ſi prope magnam concauitatem frāguntur, vomitum excitare ſolent: ſi in intimis & circa cor, exolutionem: ſi remotius, animi deliquium. Illud animaduerſione dignum, quòd animi deliquium iuxta Hippocratem non fit, niſi communicato detrimento cerebri ipſi cordi. Quòd ſi animi deliquio obſcuritas oculorum accedat, dicebat Hippocrates in Coacis prædictionibus conuulſionem ſequi: quod veriſſimum, vbi poſt animi deliquium ea obſcuritas maneat, aut antecedat, nam ſemper comitatur.

1.Par.23. Et 2.41. *Sec.4.* *2. de Morbis pag.2.* *Pag.9.*

APHORISMVS IX.

AProfluuio ſanguinis deſipientia & conuulſio, malum.

COMMENTARIVS.

SCriptum eſt ſuprà: Vbi ſanguis multus fluxerit, ſingultus aut conuulſio ſuperueniens, malum: ita vt videantur iidem, commutata deſipienta in ſingultum: Duo igitur ſunt explicanda: primū, cur repetierit de conuulſione: ſecundum, id quod ad deſipientiam attinet: Dicebat ergo Galenus in Commento, quòd hic Aphoriſmus vtilis eſt ad intelligēdum, quòd deſipientia aliquando fit ex defectu, velut & tremores manuum & pedum, dicitque eſſe deſipientiam hāc, mediocrem inſaniam, qualis in delyrio. Nam inſaniam mediocrem, id eſt παραφροσύνην μέτριον, appellare Hippocratis ſolet λῆρον, id eſt, delyrium. Vt verò coniunctim legatur, Galenus ſuadet: quod ſuprà etiam docuimus, atque ita à ſuperiore differt, in quo pro (&) ante legitur. Malum igitur eſt: ac ſi dicat, valde malum, imò propè lethiferum. Eſt enim nos Hippocratis, cum ſe referret ad ſuperiora. Si enim conuulſio ſola vbi ſanguinis fluxerit multitudo, malum eſt: ſi conuulſio accedat, peſſimum erit. Vel ſine diſtortione verborum ac ſententiæ Hippocratis, diſtingue, αἱμαῖ@ πολλῶ ῥυέντ@: quod eſt, à ſanguinis effluxu copioſo, ab ἀπὸ αἱμαῖ@ ῥύσι@, quod eſt à ſanguinis profluuio: vt non ſupponatur hic iam effluxus factus, ſed fiens: ideo indiget deſipientia, & conuulſione, ibi iam factus alter eorum, ſcilicet ſingultu aut conuulſione. At dices. Conuulſio hæc nō ne erit ex inanitione, ideo per ſe

5.Parti. Aphor.3. *Com.6.*

ſe mala Dico, non neceſſario, poterit enim ex cómotione fieri: at vbi iam effluxerit, non ita. Sed iam oſtendamus, quomodo ex defectu fiat deſipientia. Fuchſius grauiter peccat, putans ob ſiccitatem id accedere, conſtat enim nullam deſipientiam facilius curari, quàm quæ ex effluxione ſanguinis, epoto enim ouo aut ptiſana ſtatim reſipiſcit, vt etiam ſi fuerit ex inedia. At affectus ex ſiccitate, difficillimi omnes ſunt. Neque etiam in hoc Galeno conſentit, qui cum exemplum afferat de pedum & manuum tremore, nihil adducit ſimile ſiccitati: iam verò cauſam docere non eſt auſus.

In libro ſuper Theophraſtum de Senſu & phantaſia. Cap. 1.

Verùm nil mirum: quippe quòd non niſi altiſſimis principiis id poſſit intelligi. Vt ergo à Priſciano Lydo habetur, internæ facultates animæ, quas Galenus rectrices vocat, tres ſunt, omiſſo intellectu qui parum conſideratur à medico: Memoria, ratio, & vis imaginandi, quam phantaſiam Græci vocant. Communia ſunt duo ſingulis earum: vnum, vt ſint in actu primo & ſecundo, quod etiam dicit Ariſtoteles ſecundo de Anima: & quod vnaquæque ad actum ſecundum venit, vel ex imaginibus prius ſeruatis, & ex primo actu, vel ex imaginibus a ſenſibus ad animam nuper venientibus. Quæ igitur per ſenſum fit cognitio, dum ſenſus ſpiritibus abundans & ex ſe & ex iudicio interiore, diſtinguitur falſa ſpecies à vaporibus repræſentata, & vana à vera, quàm efficiunt ſenſilia: ideo ſi ſpiritus deſint, vacuuſque ſit ſenſus, vapores imaginem ſenſilium animæ referunt, ob idque homo fallitur: vt apparet in viſu, poſtquam vires vel longo morbo aut inedia ſuperflua, aut ſanguinis euacuatione defecerint.

Cap. 2. poſt medium.

At hunc ſentiendi modum, in quo ſenſus ipſe decipitur, Galenus refert in nimis exquiſitam ſentiendi vim, primo de Symptomatum cauſis, quod quomodo intelligi debeat, non ſatis perſpicuum eſt. Fit enim ſenſus error, deficiente ſpiritu. At forſan excuſari poteſt, quod illa exquiſita ſentiendi natura principium quoddam ſit, ac quaſi materia ſenſus falſi, non ipſe ſenſus, nec eius cauſa plena. Etenim ad ſenſus deceptionem duo modò, modò tria requiruntur, pro vt duplex eſt falſus ſenſus. Primùm eſt vapor, qui ſub imagine ſenſilis mouet ſenſum, in oculo quidem vt rei viſæ: quemadmodum etiam & nubes, diuerſas animalium dum ſunt in aëre, imagines referunt: & in auditu ſonorum, & in olfactu odorum, nam reliqui ſenſus non adeò ex quibuſque falluntur, quòd inuiti non obuient huiuſmodi vaporibus, olfactus enim exigit, vt vapor in illius inſtrumentum incumbat: & guſtus etiam, cum præter id latitet in abdito. Priores autem tres ſenſus omnino etiam procul ſentiunt: & ita etiam falluntur, quaſi procul ſentiant. Secundum eſt, vt ſpiritus ſit exiguus atque vis in oculo, vt non poſſit deſcernere falſũ ſenſibile à vero: & tũc fallitur ſenſus exterior. Quòd ſi ſenſus interior vigeat, non fallitur homo, ſed exteriorem ſenſum ſolum falli diiudicat. Atq; id non iam eſt delyrium, ſed ſenſus vanus. Quòd ſi cum hoc etiam imbecillis ſit interior ſenſus, iam falſum ſenſum pro vero exiſtimat, & deceptus delyrare homo dicitur. Cum igitur ex euacuatione ſanguinis ſuperflua contingere poſſit, vt & ſenſus exterior, & vt interior viribus deſtituantur: apparet etiam, quomodo ex illa hac prima via delyrium contingere poſſit. Sequitur ſecundus modus longe difficilior, dum ex imaginibus iam ſeruatis, & ad mentem reuocatis delyrium fit. Nam ſeruari imagines in memoria, inde ad actum deduci, patet in nobis, dummodo nil cogitamus de carminibus Virgilij, quæ iam didicimus: inde, cum de illis cogitamus ac recitamus: atque in huiuſmodi iam manifeſtum eſt diſcrimen, cum idem eodem modò ex actu primo ad actum ſecundum deducatur. At enim eſſe hunc actum primum aliquid liquet: quia quæ didicimus, dum volumus, recitamus: quæ non didicimus, non poſſumus. At in aliis duabus facultatibus, actus quidem primi & ſecundi diſcrimen eſt manifeſtum: at aſſumptio ſpecierum dubia eſt, quidam enim exiſtimant, imò plerique ex memoria cuncta ſumi: aliqui ex propria vi, vt imagines quibus vis imaginandi vtitur, in ipſa facultate imaginandi repoſitæ ſint: hoc præcipue argumento, quòd multi qui memoria parum valent, promptè tamen imaginantur, atque id melius eſt, atque conuenientius, quam duo genera memorabilium conſtituere, quòd neceſſarium eſt his qui has imagines in memoria collocant. At facultati quæ ratiocinatur, non eſt neceſſarium imaginis vllas proprias tribuere: quandoquidem vel inter ea quæ imaginati ſumus, iudicat, vel quæ non ſumus imaginati. Eſt enim ratio iudicium, velut ſi dico, Homo eſt iniquus, vult me decipere: ratio iudicat, vel quòd connectuntur, vel quòd non. Non eſt igitur aliud ratio, quàm iudiciũ. Quòd ſi obiicias, aliquos ratione valere, qui malè iudicent (hoc enim in hominum opinione communiter inſitum eſt) verum non eſt omninò: ſed quos in ratione valere putas, hi celerem habent cogitationem, ſed non bonam. Aliud enim eſt, equum eſſe celerem, & ſecurum in ambulando: & aliud eſt, oculum proſpicere longius, & exquiſitè videre. Dicas igitur, rationem & iudicium idem eſſe proculdubiò, nec indigere imaginibus ſeruatis in propria facultate, ſed in memoria vel φαντασία habere tamen vtrumque actum: primum, cum poteſt, ſed non operatur, verùm quieſcit, vt in profundo ſomno: ſecundum, cum operatur cogitando. His ſic acceptis, bifariam etiam eſt inanitione delyrium ab interna cauſa contingit, nam ſumptis imaginibus ab altera facultatum, perperàm connectit quæ ſeparata ſunt, aut ſeparat connexa propriis deſtituta viribus: atque ita iudicat, filium, quòd habeat gladium, illum velle interficere. Nam iudicat id rectè, quòd qui gladium habet, interficere poteſt: ſed ob imbecillitatem non rectè iudicat, quòd filij primùm non eſt interficere patrem: nec etiam quòm etſi filius non eſſet, non eſt coram tot teſtibus vt patrem interficiat. Cum ergo ob imbecillitatem vacuitate ſpirituum factam omittat has duas iudicij partes, & vna duntaxat vtatur, vt delyrare videatur neceſſe eſt. Alter modus eſt, vt vaporibus dominantibus imagines eleuentur, ſed à vi ſua non poſſint contineri ob imbecillitatem, atque ita malè imaginetur vel memoretur: velut qui lapidem

quidem

quidem eleuant, at neque ipſum retinere poſſunt, nec vt decet continent. Ita vides, quomodo quadrifariam delyrium contingat: bifariam ſcilicet ex exteriore principio, & quomodo in ſingulis facultatibus interioribus ſeorſum, aliis non læſis, ex ſola ſuperflua euacuatione contingere poſſit: & quomodo omnia hæc delyriorum genera ſtatim cibo aſſumpto poſſunt & conſueuerint aboleri, aut interquieſcere, tum verò quòd ratio & iudicium vnum ſunt: & quòd bene Galenus egit, qui vt huius rationem redderet, non ſe intromiſit. Neque enim omnibus datum eſt, vt rectè dici ſolet, adire Corinthum.

APHORISMVS X.

Ab ileo vomitus, ſingultus, deſipientia vel conuulſio, malum.

COMMENTARIVS.

Hic tria illa quæ ex duobus Aphoriſmis in præcedenti citatis commemorauit, vomitu præterea adiecto, in vnum coniunxit, vt tamen ſingillatim intelligerentur, nam Græcè ἢ, quod eſt vel, ſeu aut, vbique interponitur: interpreti autem ob Latinæ elocutionis formam ſufficit, vt vltimam inter atque penultimam diſiunctionem illam poneret. Eſt autem ileos morbus, vt viſum eſt, ſæuiſſimus: quocirca vnum horum ſymptomatum ad mortem ſignificandam ſufficit, ſeu vomitus ſeu ſingultus, & cætera. Singulorum igitur rationem reddere oportet, cur ſcilicet magis in illo quàm in quouis alio morbo mortem ſignificent. Nam horum quatuor ſignorum vnum eſt per ſe pernicioſiſſimum, ſcilicet conuulſio, & eſt etiam morbus & ſymptoma: aliud deſipientia perincioſa eſt, non tamen adeò vt conuulſio, & eſt ſymptoma, morbus tamen non eſt: vomitus ſymptoma, & contra naturam etiam, non tamen per ſe pernicioſum. Singultus verò per ſe ſymptoma etiam, quod ſanis contingere ſolet. Eſſet igitur forſan eadem ratione id verbum Malum, iuxta horum naturam diſtinguendum: at non diſtinguit Hippocrates, propter comparationem morbi ad illa, ſunt autem omnia ſymptomata & præter naturã, & ſigna: atque in his tribus inter ſe conueniunt, in cæteris differunt. Dicamus ergo primum, cur vomitus malum ſit ſignum, inquit Galenus in Commento: In ileis nihil deſcendit ad inferiora, & hoc eſt proprium inſeparabile huius affectus: vomitus autem non ſemper adeſt. Reprehenditur perperàm à Braſauolo, qui contendit omnem ileon eſſe cum vomitu. At hoc falſum eſt, quinimò & falſum eſt nihil in ileo deſcendere ad inferiora: ſed proprium ilei eſt dolor eius inteſtini quod longiſſimum eſt omnium quæ ſunt in corpore, nec ſatis craſſum. Secundum, vt difficilius deſcendant excrementa. Secundus ordo eſt, vt non deſcendant excrementa, nec tamen euomantur fæces: ſed ſolum ſi quid ſuperingeratur, quod neceſſarium eſt, ſi nihil prorſus deſcendat. Tertium eſt, vt vomitus

6. par 42.

ſequatur fæcum, quod dicit Hippocrates eſſe malum ſignum. Et Galenus tertio de Locis dicit, vix vnquam euadere ægrum ex huiuſmodi morbo. Quòd ſi εἰλεὸν intelligamus dolorem eius inteſtini ex phlegmone, vt plerumque Galenus ipſe accipit hoc nomen, & nil deſcendere & euomere, neceſſariò conſequentur non obſtruſa via (hoc enim impoſſibile eſt) ſed natura verita aliquid ſuper locum adeò dolentem admittere. Quo in ſenſu dixit tertio de Naturalibus facultatibus, ileon fieri cum inteſtinum phlegmone laborat, vt nec pondus nec acrimoniam ſuſtineat excrementorum. Atque in hoc etiam error eſt: non ſolũ enim ex phlegmone contingit, ſed ex eryſipelate, ex tuberculo, ex carbũculo, ex anthrace: imò frequentius contingit iſte morbus, nam nec febris valida aſſociatur, nec venæ amplæ ad inteſtinum illud veniunt: nec quæ veniunt, ſanguinẽ calidũ aduehunt, ſed imperfectum. Quinimò frequentius contingere ſolet ex duris fecibus, aut craſſa pituita: hac quidem per ſe, & etiam impediente tranſitum fæcum: ex illis verò dominante flatu. In omnibus vomitus indicat præcluſam eſſe viam omnino ad inferiora atque ob id rem eſſe in magno diſcrimine: deterius tamen longè, ſi frebris adſit, nam ſine febre phlegmonem adeſſe quis dixerit? Quòd ſi febris adſit, vt etiam in ventriculi morbis ſimilibus, nihil melius eſt exquiſita inedia. Sed ſi non adſit febris, & ſitis magna vrgeat, refrigerantibus potionibus vtendum eſt: aliter oleum molle & pingue auxilio eſt. Præſupponitur autem, vt dixi, vomitum excitari ægro bene curato, id eſt nil dando corpulentum, imò nec ſorbitionem, ſed ſolum potum, atque eum perexiguum.

Cap. 2.

Cap. 13. ante medium.

Secundum ſymptoma, eſt ſingultus hic, ſi fiat ab ileo, non cum ileo: ideo dixit rectè, Ab ileo vomitus vel ſingultus ex conuulſione fiet, vt declarauimus antea: ideò iam proceſſiſſe morbum ad perniciem denunciat, ventriculumque ſeperatum, cerebrum autem conſentire: aut vt antè viſum eſt, ex iecoris inflammatione, & hoc idem dicit infrà, ſolet enim ileos obſtructa inferiore via, & ob dolorem plurimum corrumpere iecur: vnde vrinæ in his inflammari ſolent, velut & in colicis doloribus, ſi verè fiat acri humore, ac quaſi ſanie ad ventriculum redundante, velut ſecundo Prorrhiticorum dicit Galenus, cum ventriculus quod continet, eiicere non poteſt, adhuc malum eſt.

6 Par. 37.

5 Par. 57. Aphor. 17.

Com. vlt.

At deſipientia & conuulſio affectis neruis ſexti paris fiunt atque ex vaporibus qui ad cerebrum aſcendunt, ſunt autem pernicioſa in hoc morbo, eo quòd magis aliena, namque inteſtina à cerebro procul abſunt, oportetque graue eſſe detrimentum quod cogat illud affici. Quòd ſi delyrium cum ſingultu accidat, in huiuſmodi morbo lethalius eſt, vt in Coacis prædictionibus.

Pag. 5.

APHO

APHORISMVS XI.

A Morbo laterali, pulmonis inflammatio, malum.

COMMENTARIVS.

Pag. 7. Aliàs dictum eſt ex libro de Affectionibus: Cum in morbis alter alteri ſuccedit, plerunque occidit. Rurſus dictum eſt, cum deterior minori, malum: cum magnus morbus ſuccedit alteri, malum. At hic & morbus morbo ſuccedit, vt fatigatum inueniat corpus, & magnus morbus: & deterior mitiori, vnde indicium eſt naturam perperam agere, itaque malum non eſſe non poteſt. Habet & hic textus alium ſenſum, quem Galenus adducit in Commento: ſcilicet quòd à morbo laterali ſæpe ſubſequitur pulmonis inflammatio, quia facilè ex coſtis transſumitur in pulmones: vt contrà ex pulmonibus ob duriciem ſuccingentis membranæ, rarò in coſtas materia deriuatur. Sed hic ſenſus nec verus eſt, niſi rarò, nec Hippocratis ordini conueniens. Quamuis Celius libro ſecundo dicit: Poſt lateris dolores, pulmonum vitia: poſt hæc inſania. Verùm de angina illud dixit in Coacis prædictionibus: Quibus verò anginæ ad pulmonem vertuntur, pars in ſeptem diebus pereunt: partim euadentes ſuppurati fiunt, ſi non eductio pituitoſa ipſis ſurſum fiat. Hoc idem ex quinta particula ſuperius ſumptum eſt. Sed cum pateret ibi modus, quo talis tranſmutatio fit, hic haud liquet, quomodo cum pulmo à pectore ſit ſeiunctus vndequaque, niſi per fibras in lateribus materia illa ex membrana lateris ad ipſum tranſumi poſſit. Nam quomodouis legatur Aphoriſmus, hoc ſcire intererat, hocque Galenum declaraſſe. Per fibras illas deferri tantam copiam ſanguinis, vix veriſimile videtur. Quòd ſi dicas, prius effuſam materiam in concauum pectoris exugi: nec hoc eſſe poteſt, nam excerneretur per tuſſes, aut fieret phthiſicus potius quàm quòd inflammatione corriperetur. Melius eſt ergo, vt quemadmodum ibi dictum eſt, id cogitemus quod etiam ad Aphoriſmi præſentis intellectum facit: ſcilicet vt materia illa dum pectus redundat ſanguine, per venas retruſa ad guttur perueniat, & inde deſcendat in pulmones, & efficiat inflammationem. Alter modus, qui mihi veriſimilior videtur, eſt, vt inflammato pectore, nec potente ſe dilatare quantum oportet, inflammetur pulmo, & ſupercalefiat: & cum ſit totus refertus ſanguine, oppreſſis feruente ſanguine venis extrudatur portio in carnem, quæ laxa eſt, & fiat phlegmon, neque enim locus vllus ob tres cauſas huic morbo aptior videtur, redundantiam ſanguinis, laxitatem carnis, magnitudinem caloris. Experimento compertum eſt, eos quibus pulmo anterius annectitur, plerunque ex morbis ad pulmonem pertinentibus interire.

Cap. 7. · Pag. 15. · Aph. 10.

APHORISMVS XII.

A Pulmonis inflammatione phrenitis, malum.

COMMENTARIVS.

Phrenitidem aliquando vocat abſceſſum in cerebro, nonnunquam aſſiduum delyrium. Habet ergo Aphoriſmus quadruplicem ſenſum: vt ex pulmonis inflammatione ſubſequatur delyrium, vt ex pulmonis inflammatione ſubſequatur abſceſſus in cerebro, vt poſt pulmonis inflammationem ſubſequatur paraphrenitis: qui ſolus ſenſus abſurdus eſt, & indignus Hippocrate. Galenus ſecundum recipit tantum: qua ratione, non dicit, cum nec ille ſit veriſimilis: vt ſimul conſtante peripneumonia, accidat abſceſſus in cerebro. Hoc tamen contingere ſic putat, vt materia calida vapores ad cerebrum mittat ex pulmonibus, faciatque phrenitim. Contingere etiam iſtud bifariam poteſt, vel vt vapores illi in vnum concreſcant, velut in nubibus: vel, quod veriſimilius eſt, vt inflamment cerebrum, & ex ea inflammatione abſceſſus exoriatur. Vtrum autem peripneumonia fiat à bile, in vndecimo Contradicentium vidimus. Verùm alia via potius hoc contingere crediderim, dicente Hippocrate: Quibuſcumque ex inflammati pulmonis morbis abſceſſus circa aures fiunt & ſuppurantur, aut ad infernas partes, ac fiſtulantur, hi ſuperſtites euadunt. An ergo hoc ex vaporibus? Per venas igitur id contingit. Modus autem eſt, vt ex corde tranſmitti ſolitus ſanguis, per carotidas venas aſcendat. Contrad. 7. In prognoſt. pag. 7.

APHORISMVS XIII.

Ab æſtibus validis conuulſio aut diſtentio, malum.

COMMENTARIVS.

Qvantum interſit inter conuulſionem atque diſtentionem, & quomodo, diximus in præcedenti particula. Intelligit autem validos æſtus febriles, nam de ambiente, licet Galenus hunc ſenſum non repudiet, abſurdum eſt cogitare, non enim cauſam diceret Hippocrates, ſed caſum, quod alienum eſt ab illius grauitate. Morbos enim connexos nemo ignorat tam magnos eſſe, quantum quiſque eſt. Podagra enim & vulnus vnumquodque pro ſui magnitudine indicat, vtrumque autem pro illorum aggregato. Et ſimiliter quod referatur ad vſtiones, quanquam hoc ſit propius, læſis ſcilicet neruis, nec tamen credendum eſt. Vt ergo ad æſtus febrium referatur, bonum eſt, cũ enim in mitibus febribus hoc ex humorum multitudine contingere poſſit, in æſtuoſis ſolum ex ſiccitate fiet, atque ob id pernicioſum hoc erit ſignũ. Dictum eſt aliàs, per Malum intelligi debere Com. 17.

propè pernicioſum. Nam de æſtate non numerantur hi morbi inter proprios, tertia Particula: Aphor. 21. nec in libro de Humoribus, cum dixit, Pag. 4. Æſtatem biliosam ſequuntur ſplenetici: non dicit, conuulſio, neque diſtentio. Sed quomodo diſtentio fiat in æſtu febrium, ſiccato humido neruorum, ſatis conſpicuum eſt: ratò tamen accidit. De conuulſione autem in morituris, cum propè mortem ſunt, generale eſt exemplum.

APHORISMVS XIV.

A Capitis ictu obſtupeſcentia & deſipientia, malum.

COMMENTARIVS.

Pag. 5. Pag. 8. IN libro de Capitis vulneribus hæc habet: Nam magis ac minus ſauciati ſigna hæc ſunt: ſi vulneratus ſoporem altiorem inciderit, & offuſa caligo fuerit, & vertigo, & ceciderit, inde, dum morituri ſigna recitat, interponit delyrium. Cauillatio eſt illa, quam Braſauolus obiicit Hippocrati, ſcilicet quòd ἔκπληξις fiat nobis non cognoſcentibus, deſipientia verò cognoſcentibus, vt quaſi alternatim ſit legendum. Conſtat enim ex ipſo rerum euentu verè, quod inclinante ſtupore illo decidunt in deſipientiam: & deſipientia quaſi ceſſante, ſuperuenit ſtupor. Dico ſtuporem nunc, non qui proprius eſt corpori, ſed communis animæ cum corpore, conſtat enim vnum quaſi continuum ſymptoma efficere cum deſipientia. Similiter & illud abſurdiſſimum cum putant poſſe legi & hoc modo, & ſine adiectione, Malum: vt videtur Lib. 2. ca. 7. Celſus legere, ſcilicet, Vbi caput vulneratum eſt, delyrium. At non animaduertit, quòd ſi vtraque lectio admittatur. A capitis ictu obſtupeſcentia & deſipientia, malum, & rurſus: A capitis ictu obſtupeſcentia & deſipientia, ſequetur confeſtim à capitis ictu malum: quod eſt abſurdum, & agricola, nedum Hippocrate, indignum. Et Galenus ob id rectè monet nos in Commento, etiam ſi non adeſſet hoc verbum (Malum) adiici debere, ſcilicet vt ſic intelligamus: A capitis ictu ſi contingat obſtupeſcentia aut deſipientia, cerebrum eſſe affectum: indicat & magnitudinem paſſionis eius. Quod probo, & demiror cur ſuperius hunc eundem errorem non ſub- Com. 11. terfugerit. Neque enim plus poteſt legi, A morbo latterali, pulmonis inflammatio: quàm, A capitis ictu, cum gemina illa ſignificatione, nam vt hic ſequitur, vt dictum eſt, omnem capitis ictum eſſe malum: quod aut falſum eſt, ſi pro malo periculoſum intelligatur: vel ridiculum, ſi malum in ſuo accipiatur ſignificato, ſic in illo ſequitur, omnem morbum lateralem eſſe malum: quod vt dixi, vel falſum eſt, vel ridiculum. Cæterùm cum dicat Galenus, oſtenſum eſſe, in cerebro eſſe animæ principatum, nihilminus, hoc enim eſt euertere vniuerſam philoſophiam: eſt enim ſolum cordis inſtrumentum. Sed de hoc aliàs diximus. Nec ſolum huiuſmodi ſunt mala ſigna, ſed in ſecundo Prædictionum hæc habet: 1. Contrad. Porrò ex capitis vulneribus lethaliſſima ſunt, quæ ad cerebrum pertingunt. 5. Et in Arte medendi parua pag 1. Grauia etiam ſunt; in quibus os magnum, nudum, aut infractum, Pag. 8. aut diſfractum. Sed & ſi vlcus paruum fuerit, & oſſis fiſſura magis proceſſerit, periculoſius eſt. Et etiam grauiora ſunt hæc omnia, ſi iuxta ſuturam ſint: ex locis quoque periculoſiores, qui in ſummo capite exiſtunt. Cæterùm in omnibus memorabilibus vulneribus interrogare oportet, ſi adhuc recentes fuerint plagæ, aut etiam iactus, an conciderit homo? anque in ſoperem altiorem ſit collapſus? Si enim horum quippiam factum fuerit, ampliore cuſtodia opus habet, nimirum cum cerebrum tunc vulnus perceperit. Habet autem exempla ex Epidemiis, & ex Quarto: In Aëno quicunque ca- Pag. 9. pite vulnerati, horridi erant, & in Quinto: Pag. 6. Autonomus in Omilo ex capitis vulnere in media æſtate accepto, lapidis ex manu iactu, die decimaſexta mortuus eſt. Fuit autem vulnus in ſutura media ſincipitis, primùm quidem ad clauiculam, poſtea ad latus valde doluit, & ex vtraque parte manus conuulſæ ſunt. Oportuit autem ſecari celerius, nam Pag. 9. quintadecima die ſolum illum diſſecui, quòd læſio iaculi in ſutura cum eſſet, ab initio me latuit. Et in ſeptimo: Qui lapide in capite percuſſus eſt à Macedone ſupra tempus dextrum, ita vt ſciſſura facta diſſectione appparuiſſet, vertigine affectus, & cecidit. Tertia die voce deſtitutus erat, anxietas, febris non vehemens, pulſus in temporibus velut caloris tenuis: nihil audiebat nec ſapiebat, nec quieſcebat: humida frons, & ſub naſo ad mentum vſque, quinta mortuus eſt. Apparet ergo, non neceſſe eſſe etiam morituros in capitis vulnere, nec obſtupeſcentiam, nec multo minus deſipientiam pati: ſed ſi accidant, eſſe mala ſigna.

APHORISMVS XV.

A Sanguinis ſputo, puris ſputum.

COMMENTARIVS.

DVobus in caſibus pus non conſequitur ſanguinis ſputum. Primus, cum non ex profundo pectoris, neque pulmone: ſed ex ore, capite, gutture. Secundus, cum phlegmonem præuenit ſanatio, quinto Methodi. Cap. 8. Ergo ſi pus exeat, & in profundo vlcus eſt, & non potuit probè curari, quare malum eſt. Neque enim, ſi non curatum eſt, dum recens eſſet, vulnuſque, non vlcus, cum iam factum eſt, vlcus curari poterit. Obſtat enim perpetuus motus, neceſſitas tuſſiendi, ſi expurgari debet: oportet autem expurgari, ſi debet ſanari: & ſtilla decidua, & longitudo viæ, per quam medicamenta ex ventriculo, ad ipſum præſertim pulmonem deferuntur, vt ſecundo ad Glauconem. Cap. 2. pag. 4. At verò de his ſatis in tertia Aphor. 9. Particula diximus, quo loco etiam multa ad ſequentem Aphoriſmum pertinentia continentur, vnum ſatis eſt coniunctum eſſe ſequenti, nec debere adiici malum.

APHOR

APHORISMVS XVI.

A Puris ſputo, phthiſis & fluxus: cum verò ſputum retinetur, moriuntur.

COMMENTARIVS.

Dixit, ſputum ſaniei ſequi ſanguinis ſputum: hoc autem phthiſis, quam alij phthoen vocant, ſequitur, & moriuntur. Fluxus auté vel alui, vel capillorum intelligitur: Superius loco adducto, neceſſitatem vnius ex altero docui ab Hippocrate deſcriptã. hoc intereſt, quòd fluxus alui, velut & phthiſis, non tam eſt ſignum, quàm etiam cauſa: defluuium autem capillorum, ſolum ſignũ. Non neceſſarium fuit hoc loco (malum) addere, quia ipſa re edocet, dicẽs: Cũ verò ſputum retinetur, moriuntur. Et modum mortis, & ſignum, & cautionem, & auxiliũ, vno verbo docens. Modum quidem, quia ſputo retento ſuffocantur: auxilium, quia ob id expectorantibus opus eſt, incidentibus, lenientibus: ſignum, vt cum videmus ſponte ſiſti, mortem proximam iudicemus: cautionem, ne vt imperiti medici videntes ſputum imminutum, eo gaudeant ſigno, quo maximè mors aduentare ægro declaratur. Porrò & an inſanabilis hac in conditione ſputi puris morbus ſit, ſatis loco allegato dictum eſt.

Conſcripti ſunt & duo alij Aphoriſmi ſuprà in quinta Particula in eandem ſententiam: Quibuſcunque tabe laborantibus capilli à capite defluunt, ij alui profluuio ſuperueniente, moriuntur. Et: A tabe habito profluuiũ alui ſuperueniens, lethale. Quomodo autem fiant purulenti, & ex purulentis tabidi, & phthoë laborantes, & conſumpti, in primo de morbis longa ſerie ab Hippocrate declaratum eſt: quorum quidem verborum vt in præſenti maximè neceſſariorum, exemplar ſubijcere placuit, neque enim melius Hippocrate dixiſſe, mihi perſuadebo vnquam. Quicunque ſuppurati fiunt pulmone, aut ſuperiore vel inferiore ventre: aut tubercula habent ſiue in ſuperiore ventre, ſiue inferiore, aut in pulmone, aut vlcera intrinſecus, aut ſanguinem vomunt aut ſpuunt, aut dolorem aliquem habent vel in pectore, vel in dorſo: hæc omnia habent ex his quidem quæ in corpore inſunt, à bile & pituita: ab externis verò, ab aëre inſito, calori admixto, ſed & à laboribus ac vulneribus. Et quicũque quidem pulmone ſuppurati fiunt, ab his fiunt. Si peripneumonia correptus in iudicatoriis diebus non purgetur, ſed relinquatur in pulmone ſputum ac pituita, ſuppuratus fit. Et ſi quidẽ ſtatim curatus fuerit, vt plurimùm effugit: ſi verò neglecta fuerint illa in pulmone, corrumpitur, illis & inhærentibus & putreſcentibus: vlceraturque pulmo, & ſuppuratus fit, & non amplius intro ad ſeipſum nutrimentum memorabile trahit: neque quicquam depurgatur ab eo ſurſum, ſed ſuffocatur, & ſemper amplius difficulter ſpirat: & reſpirando ſtertit, & reſpirat illinc ſurſum ex pectore: tandem verò obturatur à ſputo & moritur. Fit autem & ſuppuratus, ſi pituita ex capite ad pulmonem deſtillet, & primùm quidem vt plurimum latenter defluit, tuſſimque tenuem exhibet, & ſputum paulo amarius ſolito, & aliquando tenuis adeſt calor. Temporis autem progreſſu exaſperatur pulmo, & intus exulceratur à pituita inhærente ac putreſcente, & grauitatem exhibet pectori, & dolorem acutum antè & retrò: caloreſque acutiores in corpus incidunt, & pulmo à calore trahit ad ſe pituitam ex toto corpore, & maximè ex capite: caput verò calefactum ex corpore, & hanc putreſcentem ſubcraſſam ſpuit. Quanto verò magis tempus progreditur, tanto magis pus ſincerum ſpuit, & febres acutiores fiunt, & tuſſis frequens ac fortis, & inedia vexat, & tandem aluus infernè turbatur: turbatur autem à pituita, pituita verò de capite deſcendit. Hic quum ad hoc peruenerit perit, quemadmodum dictum eſt in ſuperioribus, purulento ac putrido pulmone, aut ventre infrà erumpente. Fit præterea & ab his pulmo ſuppuratus, quum venula videlicet aliqua in ipſo fuerit rupta (rumpitur autem à laboribus) & vbi rupta fuerit, ſanguinem fundit: ſiquidem craſſior fuerit, amplius: ſin tenuior, minus: & ſanguinem quidem ipſum partim confeſtim ſpuit, partim verò niſi vena adſtringatur, in pulmonem funditur, & in ipſo putreſcit: & vbi putrefactus fuerit, pus facit, progreſſu verò temporis aliquando pus ſincerum, aliquando pus ſubcruentum, aliquando ſãguinem: & ſi magis repleta fuerit vena, ipſam ſanguinis copiam aceruatim à ſeipſa reuomit, ſpuiturque pus craſſum ab acceſſoria & intus putreſcente pituita. Hic ſi anticipetur incipiente morbo, priuſquam vena ſanguinem fundat, ac vehementer laxetur: & priuſquam attenuetur, & in lecto decumbat, & caput corrumpi incipiat, & reliquum corpus colliquari, ſuperſtes ab hoc morbo euadit. Si verò neglectus fuerit, & hęc occuparint, vt ea perpetiatur, aut omnia, aut plurima perit: perit autem hic, aut ex iiſdẽ quę ſuperius dixi, aut à vomitu, ſanguine multo, multoties per vomitum reiecto. Si verò vena omnino quidem rupta non fuerit, verùm acutus tractus in ipſa fiat: fit autem maximè velut varix, qui etiam ſtatim, vbi factus fuerit, dolorem quendam tenuem inducit, ac tuſſim aridam. Si verò diu durauerit, & neglectus fuerit, primùm quidem ſanguinem modicum ac ſubnigrum dimittit ac reijcit, deinde verò adhuc copioſiorẽ & ſinceriſſimum, deinde pus, patiturque quęcunque in ſuperioribus dicta ſunt. Conducit autem talibus, ſi ab initio curandos ſuſcipias, vt & venæ de manibus ſanguinem emittant, & diæta, è qua quàm ſicciſſimus & exanguiſſimus fiat. Eodem porrò modo etiam venæ in latere afficiuntur, quæ intus in ſuperficie ſitæ ſunt. Quum igitur affectæ fuerint, varicoſæque factæ, & intus eleuatæ, & neglectæ fuerint, hæc perpetiuntur. Erumpunt & ſpuunt à ſe ſanguinem, & aliquando etiam vomunt, & ſuppurati fiunt, & vt plurimum

Marginal notes: 12. & 14. — Pag 5.

mùm pereunt. Si verò curentur incipiente morbo, rurſus in loco venæ conſidunt ad latus, humileſq; fiunt. Et pulmo quidem ab his ſuppuratus redditur, & ab ipſo etiã talia perpetiuntur, & ſic moriuntur. Cæterum ſuperiore ventre ſuppurati multipliciter fiunt. Nam quũ pituita de capite copioſa & aceruatim in ſuperiorẽ ventrem fluxerit, putreſcit & in pus vertitur: putreſcit autem maximè in diebus viginti vna. Hic ſi vratur aut ſecetur, priuſquam diuturnum fiat pus, ſanus plerunque euadit. Fiunt autem & ſuperiore ventre ſuppurati ex pleuritide, quum magna fuerit, & in iudicatoriis neque putruit, neque ſputo reiecta eſt, ſed latus exulceratum fuerit à pituita affixa, & bile: & quum vlcus factũ fuerit, reddit de ſe pus, & ex vicinis locis præ caliditate in ſeipſum pituitam adducit, & hæc cum computruit, pus ſpuitur: aliquando verò etiam ex venis ſanguis, ſi in vlcus ingerit, & putrefactus pus fit. Hic ſi eueſtigio aſſumatur, ſanus plerunque fit: ſi verò negligatur, perit. Fiunt præterea ſuppurati etiam, ſi pituita de capite delapſa, ad latus adglutinata fuerit & putruerit. Tunc enim latus vt plurimũ inflammatur, & patitur eadem quæ ex pleuritide ſuppuratus. Fiunt & quum præ labore, aut exercitiis, aut alio quopiam modo, vena ante aut retrò fuerit rupta: & ſic rupta, vt nõ ſtatim ſpuatur ſanguis, ſed in carne acutus tractus ſiue varix fiat, & caro tracta ac conuulſa humiditatem modicam traxerit, & ſubliuida facta fuerit: & ſtatim quidem ſic affectus non percipit præ robore ac bona habitudine: aut ſi etiam ſentit, nihil moleſti eſſe putat. Hic vbi deprehenderit, quum iam præ febribus, aut potu, aut venere, aut aliqua alia re correptus fuerit attenuatus, caro ſauciata ſubreſiccatur & ſubcaleſcit, & humiditatem in ſeipſam à vicinis tum venis tum carnibus trahit. Vbi autem attraxerit, intumeſcit & inflammatur, & dolorem exhibet tenuem, & tuſſim raram & ſiccam primùm: deinde adhuc magis trahit in ſeipſam, & dolorem inducit vehementiorem & tuſſim frequentiorem. Et primũ quidem ſuppurulentum ſpuit: aliquando verò liuidum & ſubcruentum. Et quanto magis tempus progreditur, amplius in ſeipſã trahit ac putrefacit: & de ipſa carne quàm tum ab initio liuidum erat, hoc pus fit, & dolorem acutum exhibet, & febrẽ, & tuſſim multam ac frequentem, & per ſputũm ſincerum pus expuit. Quinque morborũ ac ſymptomatum genera proponit Hippocrates, ex pectoris partibus ſumpta: ſuppurationẽ, vlcus, ſanguinis ſputum, tubercula & dolores, hæc duo vltima, vt extra propoſitum præſens nunc relinquo: vlcus verò ſanguinis aut ſaniei ſputum comitatur, quapropter Hippocrates verba de ſuppuratione præcipuè facit, & ſanguinis ſputo, prout vlcus aut non ſignificant. Triplicem autem innuit ſuppurationem: primam, quæ fit in pulmone: ſecundam, quæ cum vlcere aliarum partium pectoris, ſed non in pulmone: tertiam, quæ neque in pulmone neque cum vlcere aliquo fit. Has duas vltimas miſcet, nam prima illa eſt, de qua propriè loquitur hic Aphoriſmus, & ad quã Phthiſis & fluxus & mors ſequitur: vt dictũ Aphoriſmi præſentis propriè de puris ex pulmone ſputo intelligatur. Quocirca & prior Aphoriſmus legi poterat diſiunctus ab hoc: ſed oportebat addere. Malum, vt plerique legunt, aut coniunctus huic, vt nos fecimus, nã clarior eſt ſenſus, dum puris ſputum illud ſolum phthiſim & fluxum ac mortem afferre ſignificamus, quod a ſanguinis ſputo factum eſt. Declarat enim Hippocrates, vlcus in pulmone fieri, & ſuppurationem primæ ſpeciei quatuor modis: Ex peripneumonia rupta, non purgata: ex pituita à capite deſcendente, ac in pulmone putreſcente: ex vena rupta in pulmone, ſeu magna ſeu parua: ex varice rupta in pulmone. Addit & quintum modum, qui perducit & ipſe ad tabem, licet non faciat vlcus in pulmone. At verò ſuppuratio in ſuperiore ventre, id eſt, in pectore, non in pulmone propriè, quæ non per ſe lethalis eſt, fit quinque modis: ex defluxu pituitæ à capite, dum putruerit, ex laterali morbo, dum non repurgatur: ex vena in pectore aperta: ex morbo laterali pituitoſo: ex varice in pectore. His ergo viſis conſtat, puris ſputum non ſemper phthiſim parere, vt ſi ſuppuratio ſit in pectore. Quare hic Aphoriſmus præcedẽti coniungendus erit. Sed neque in laterali morbo, licet fiat à ſanguinis ſputo quia cum dixit, A ſanguinis ſputo ſaniei ſputum: intelligit citra febrem, laterali autem morbo ſemper eſt annexa febris. In reliquis autem caſibus, & ſunt duo poſteriores primæ diuiſionis, & caſus etiam varicis in latere. Et tertio ac quinto ſecundæ diuiſionis, alij magis neceſſariò, alij minus afferunt mortem: præcipuè autem tertius primæ diuiſionis, & quartus: pòſt tertius ſecundæ diuiſionis.

APHORISMVS XVII.

IN iecoris inflammatione ſingultus malum.

COMMENTARIVS.

IN quinta Particula dixerat: Hepati inflammationem patienti, ſingultus adnenit, *Aphor. 56.* quomodo ergo dixit, quòd ſingultus ſuperueniens, malum ſit? Concluditur enim ex hoc abſurdum, ſcilicet ex inflammatione iecoris ſimpliciter malum, quod, vt dixi, abſurdum eſt, ſeu malum abſolutè intelligatur (hoc enim nemo neſcit) ſeu malum, id eſt mortale, quod & falſum eſt: & ſi verum eſſet, non ob id malum cenſeri deberet, quia ſingultus res propè ridicula ſuperueniret. Non enim ob ſingultum tales pereunt: at ſingultum mortis eſſe ſignũ in pluribus morbis, ſparſim ſcripſit Hippocrates. Cauſam refert ergo in abſceſſus magnitudinem & prauitatẽ, cuius cõſenſu, ſeu, vt dicit in Commento, comprimendo, ſeu bilẽ effundendo, ſeu neruorũ ſexti paris tranſitu, excitatur ſingultus. Hos breuiſſimos ex ſecundo Epidemiorũ appellat Galenus, Verba eius *Sec. 4.* ſunt: Duo verò nerui à cerebro ſub os magni verticuli, ex ſupernis, & ad gulam magis ab vtraque parte arteriæ deſcendunt; & vterque in ſeipſum incidens vni ſimilis, vbi

vbi verticula & ſeptum ſunt, ibi deſinunt. Et quidam ambigui ex hac ſocietate ad epar & ſplenem ipſos tendere putauerunt. Videtur autem mihi conſenſus potius quidam naturæ, cum ventriculo iecur quaſi imperet, & eo affecto ventriculus afficiatur, facultatis enim quæ ventriculo ineſt, iecur auctor eſt. Manifeſtum eſt ergo, Aphoriſmum quintæ Particulæ ſignificare non actum & neceſſariam conſecutionem: ſed ſi morbi ſæuierint, quę nam ſymptomata cōſequi ſoleāt.

APHORISMVS XVIII.

IN vigilia conuulſio, vel deſipientia.

COMMENTARIVS.

SVpple, malum. In quibuſdam Galenus exemplaribus, hiſque fidelioribus, dicit, legitur ſolum Conuulſio. Vtcunque ſit, in diuerſum trahit ſenſum, dum vult ex vigilia deſipientiam fieri, & conuulſionem: quorum vtrumque falſum omnino eſt, & abſurdum, nam ſi ſic eſſet, ſemper ad longas vigilias vtrumque aut alterutrum ſequeretur: at ex longiſſimis neque vllum horum quando ſequitur. Quare ex, ſeu ἐκ, non cauſam, ſed terminum ſignificat, hoc modo: Si poſt vigiliam deſipientia aut conuulſio ſubſequatur, malum. Nam ſignum eſt, vigilam, ipſam cauſam habere, quæ hæc poſſit parere ſymptomata. Cum enim diu conſtiterit, nec caucauſam habuerit externam, interiorem, huiuſmodi habeat neceſſe eſt, potentem, fixam, validam, immutabilem, ex qua aut deſipientia, aut conuulſio fiat. Videamus ergo, ex quot cauſis vigilia fiat. Et conſtat, quòd præcipuè ex curis & triſtitia, vt primo Cap. 8. de Symptomatum cauſis: vbi etiam docet quòd à calore & ſiccitate. Vnde tertio de Cap. 5. Locis: Vigiliæ & ſomnus primùm à calore & frigore fiunt, inde ob qualitates paſſiuas ſiccum & humidum. Et quomodo docebat ſe Cap. 9. in fine. cundo de Locis, dicens: Calor vigilias excitat, quia motum. Quarta cauſa eſt cruditas, ſeu cibi intempeſtiuè exhibiti, vt ſecundo Com. 29. Porrhitici. Maximè à cibis poteſtate calidis: quia dicebat, ipſæ calidæ ſunt, ſecundo de Com. 44. Victu in acutis. Et à fluxionibus, maximè ad loca ſenſu magno prædita, vt ad fauces, vbi Cap. 2. Sec. 7 moleſtiam afferre ſolent: ſeptimo de Compoſitione medicamentorum ſecundum locos: nemini dubium quod etiam à doloribus. At ex his ſeptem cauſis quatuor externæ dici poſſunt dolor, cruditas, cibus poteſtate calidus: & affectus animi, vt triſtitia, ira, metus, curæ, ſpes. Tres autem cauſæ ſunt morbificæ interiores: calor, ſiccitas & fluxio. Immoderatus calor amentiam facit etiam in ſanis, atque eo magis, ſi ſiccitati iunctus fuerit, vt docet Galenus ſuper illo Aphoriſmo ſextæ particulæ. Idem, vt ibi docet, facit aut facere poteſt Com. 36. bilis: vt etiam in tertio in ſextum de Morbis vulgaribus. Sed vult, quòd ſit cauſa tantum Cap. 4. in fine. per accidens, vapores leuando. Et libro, Quòd animi mores corporis ſequantur temperaturam, ait Galenus: Hippocratis filij à Comitis mordentur, tanquam quod ob immodicum calorem inſani eſſent. Conuulſio ſimiliter fit aut à ſiccitate, aut ab acri humore ſicco: duodecimo Artis curandi. Cap. 8. Et in tertio de Locis affectis docet, per exemplum piperis conuulſionem & ſingultum excitari: & quarta Aphoriſmorum docet, conuulſionem Cap. 7. ex ſiccitate fieri apertiſſimè, vt in ardētiſſimis febribus. Com 57. Si ergo dicas: Nonne etiam ſin vigilia conuulſio & inſania ſunt malum ſignū, & malum ſymptoma? Reſpondeo, quòd verum eſt: ſed cum vigilia declaratur huiuſmodi affectus à ſiccitate prouenire. Quare, vt dictum eſt duodecimo Methodi, eſſe propemodum inſanabiles affectus, mortem que portendere: quod non accideret, ſi adeſſent, abſque vigilia. Poſſunt enim eſſe ex aliis cauſis multis, vt repletione, tum humoris motu: at diuturna vigilia cum cauſas minus periculoſas excludat, ſymptomata praua eſſe docet.

APHORISMVS XIX.

IN oſſis exutione, Eryſipelas.

COMMENTARIVS.

DIximus vbique, quaſi continuato ſermone, malum intelligi, vt etiam in præſenti, non enim exuto oſſe tam pronum eſt ſuperuenire eryſipelas: quàm ſuperueniente eryſipelate, malum eſſe ſignum. Quamuis tamen intelligi debeat, non tamen, vt temerariè Fuchſius facit, addendum in textu, vt ille fecit tam Græco quam Latino. Itaque quomodo oſſa exuantur, dicendum eſt. In libro enim de Capitis vulneribus, docet, Pag. 8. oſſa capitis cum denudata fuerint, afferre periculum, ne etiam contuſa ſint, & profundius læſa, & ſciſſuram conceperint, aut omnino fracta ſint, atque hic eſt primus modus. Secundus eſt, cum carne contuſa, & putrefacta os denudatur, vt in libro de fracturis, dum inquit: Nudatur verò quorundam ſuperna Pag. 18. pars, quorundam verò carnes circumcirca mortificantur. Tertius modus eſt, cum caro eroditur, & membrana quæ circumambit os ipſum, velut in libro de Vlceribus: & in Pag. 3. vlceribus exedentibus, qua parte phagadæna fuerit, vehementiſſimeque depaſcitur, ac edit eà regione vlceris circumſita, pars colorem habebit nigrum aut liuidum. Et in vtroque ſenſu illud ſextæ particulæ, Vlcera quæcunque Aphor. 45. annua aut diuturniora, os abſcedere eſt neceſſarium. Quartus modus eſt, cum os carioſum ſubtus fit: tunc enim carnem abſcedere eſt neceſſarium. Tractat autem de carie in Pag. 8. oſſe, de Morbis ſecundo: at de eryſipelate 12 Contrad. etiam ſuo loco diximus. Satis eſt, quòd os de 6. nudatum cum eryſipelate, indicat corruptum alimentum carnis: quæ cum iam os denudatum duplici malo afficit, & ipſa ſimiliter dupliciter, & ab oſſe, & ab eryſipelate: & os ab aëre & à carne, quare malum vtrinque duplicatur.

APHORISMVS XX.

AB eryſipelate putredo, aut ſuppuratio,

COMMENTARIVS.

Contrad. 35. DIctum eſt in præcedenti, tum etiam in octauo Contradicentium, de eryſipelate, quid ſit, & quomodo curandus: nunc diligentius agendum eſt, id docendo ſcilicet, an eryſipelas ſit cum putredine. Videtur enim ex præſenti Aphoriſmo, quòd non. Fit autem à flaua bile, prima Aphoriſmorum, & ſecundo de Simplicibus medicamentis: Exquiſi-
Com 2. tum eryſipelas fluxio eſt biliosa. Dicebat Ga-
Cap. 21. lenus quartodecimo Methodi: Eryſipelas
Cap. 1. & phlegmon in tumore & calore præter na-
Cap. 3. turam conueniunt, differunt in colore, quoniam eryſipelatis color eſt flauus & pallidus; at phlegmonis rubens. Eryſipelas propriè purum & bene curatũ quieſcit ſine putredine & ſuppuratione, vt ibi habetur: at in tredecimo
Cap. 5. docet, phlegmoné propriè, modò magnus ſit ſuppurari aut putreſcere. Ergo putredo omnibus fluxionibus aduerſa eſt, ſuppuratio autem eryſipelati cum natura ſua poſtulet reſolui: quo fit, vt (malum) ſubintelligendum ſit. Nam eryſipelatis proprium eſt ſuppura-
De differentiis Feb. cap. 6 ri aut putreſcere, quia in ſola cute fit. Fit autem putredo, cùm particula corrumpitur, ad interitum tendit: ſuppuratio, cùm ad ſalutem. Cùm ergo ſuppurat eryſipelas (nam nunc corruptionem, vt rem manifeſtiorem, prætermitto) neceſſe eſt vt profundius ſit, & in carnes penetret. Abſceſſum igitur qualemcunque in carne ſuppurari, malum eſt: ſed ex bile flaua, peſſimum. Alia ratio, quæ à Celſo colligitur, eſt, quoniam humoris biliosi ob ſiccitatem proprium eſt, vt non putreſcat, nec ſuppuret, cùm ergo alterum horam ſuperuenit, cauſam putredinis præpoten-
Lib. 5. cap. 26. de Cura eryſipelatis. tem eſſe indicat: quo fit, vt tum Celſus conſulat locum exurendum, ignis enim omnem putredinem, & etiam intemperies finit etiam calidam, dicebat Albucaſis.

APHORISMVS XXI.

AVehementi in vlceribus pulſu, profluuium ſangiuinis.

COMMENTARIVS.

NOn in phlegmone, vt putat Galenus, vehemens fit illa pulſatio, id eſt magna ac valida: ſi enim ârteriæ paruæ ſubiaceant, quomodo vehemens eſſe, id eſt magna, poterit, aut valida, cùm ſit ictus non validus? Sed ſi magna ſit arteria, quæ ſubeſt: & impleatur ſanguine multo, cum hoc compreſſus phelgmone, vel etiam ſolis vlcuſculis, tunc) fiet vehemens pulſatio, cui & (licet rarò effuſio ſanguinis copioſa ſuccedere ſoleat, nihilominus non ſemper: ſed ſi ſuccedat, ſæpe hominem interimit. Quòd verò phlegmone iam facto difficulter ſanguis ex vena effluat, clarum eſt, nam ora venarum in phlegmone conſtringuntur inflatis circumiacentibus partibus: & ideo non ſæpe fluit ſanguis, ſed rarò: antequam autem plegmon fiat, tunc ſanguis copioſus effluere ſolet. Quinimò ſi more aliorum intelligatur, patebit ratio admodum exſiquita hoc modo. Pulſus in vulneribus oſtendit abſceſſum: abſceſſu facto, ſi immodicus ſanguis fluat, difficilè occurremus ſanatione: neque exurendo, cùm dolor maximus auxilium recuſet: neque per ea quæ agglutinant, quoniam loco applicari non poſſunt, atque ideo malum eſt.

Eſt & alius ſenſus, quod pulſus in vlceribus vehemens, ſignificet aduentum plurimi ſanguinis ad locum: arterialis dico, nam alius vim non habet pulſandi, quare cùm vlcus minimè conſolidatum ſit, erumpit ſanguis copioſus, non ratione phlegmonis excitato pulſu, ſed ob ſanguinis ad locum defluentis multitudinem. Tunc igitur cùm ſit arterialis, magno impetu fertur, & fit profluuium eius. Tertius ſenſus eſt, quòd corde vehementèr pulſante ex vlceribus ſanguis copioſus erumpit, quod ego ſæpius obſeruaui. Et cauſa eſt, quòd cor ob motum ſanguinis vehementem palpitat vehementer. Atque hic ſenſus, & primus, non tam videntur eſſe ex Hippocratis ſententia, quàm ſecundus, licet omnes veriſſimi ſint. Hippocrates in primo Prædictionum inquit: Vulnera ſanguinem fundentia, exudantia, maligna: ſic affecti, loquentes moriuntur. Idem in Coacis prædictionibus, ſed pro exudantia habet, inſuper rigentia, ἐφιδροῦντα, habet prior locus, poſterior ἐπιῤῥιγοῦντα, atque ita ex Græca lectione originem hoc ducit. Ibidem dicit: Moriuntur maximè ex vulneribus, ſi ſauciata vena craſſa fuerit, & ſecundo Prædictionũ: Vulnera magis lethalia ſunt, quæ in venas craſſas in collo ac inguinibus infliguntur. Deinde, quæ in cerebrum & in epar: poſtea, quæ in inteſtinum & veſicam. Sunt autem hæc omnia pernitioſa valde, non tamen ita vt nemo ex his euadat, velut creditur, nam & loci qui hæc nomina habent, multum inter ſe differunt, & iidem modi. Multum etiam differt corporis ipſius ſtructura, & paulo pòſt: Moriuntur enim homines ab omnis generis vulneribus. Multæ enim venæ ſunt, & tenues & craſſæ, quæ ſanguinem fundentes occidunt. Poſt paulum ſic concludit: Quæcunque igitur vulnera tempus nanciſcuntur, aut corpus & mentem huiuſmodi, aut ita gliſcentem ſanguinem, aut magnitudine tanta fuerint, vt homo ad curationem adduci non poſſit abſque contemptu, ab his quidem diſcedere oportet. Obſeruat autem tria pericula, febres, in his ſerpentes nomas, & ſanguinis eruptiones: vt non ſolùm Aphoriſmus ſit prognoſticus ſanguinis fluxuri, quod ad qualitatem morbi attinet, ſed etiam mortis aut ſanitatis ſperandæ. Tum verò illud obſeruandum, quod præcipit Hippocrates libro de Fracturis, ne tertia aut quarta die ſoluantur. *Pag. 16.*
Noſtra ætate etiam vitant, vbi periculum fluxus ſanguinis, ne ſoluant ipſum vulnus, vnde præſente hoc ſigno, ſeu pulſus ſit in ar-

teria

teria, ſeu corde, non adhibent manum vulneri. Sæpe enim accidit, vt in huiuſmodi caſibus & in aliis lethalibus vulneribus, vt æger in ipſis manibus medici pereat. Propterea etiam dixit in ſexto Epidemiorum: In vulneribus ſanguis concurrit: propterea opitulandum, vt vacuum expleatur. Recipio autem vltimam Galeni interpretationem, ſcilicet quòd oporteat linamentis & vnguentis implere cauum vulneris, vt ſanguis effluat. Sunt autem modi plures ſiſtendi ſanguinem, cùm ſeu palpitauerit cor, ſeu in vulnere ipſo ſit pulſatio, non qualis in abſceſſu, ſed calor ſentitur magnus abſque dolore, & plenitudo quædam. Cùm igitur hæc apparuerint, non ſoluemus vulnus, ſed lintea aceto madefacta in circuitu imponemus: & emplaſtra parabimus ſiſtentia ſanguinem, cuiuſmodi ſunt è ſarcocolla, thuris cortice ſeu manna, gypſo, ſtercore aſinino, partim lentore ſuo glutinantia, partim aſtringentia. Diuertimus etiam cucurbitulis, venæ ſectione, ſi exigat, vinculis, atque huiuſmodi. Quæ ratio in pulmonis venarum ruptura tenet, & titillatione dignoſcitur, ita vt ſint tres differentiæ ſignorum, in corde palpitatio, in pulmone & conſimilibus titillatio, in vulneribus pulſus: atque hæc omnia ſine dolore, prænuncia effuſionis ſanguinis. Hoc autem maximè circa venas magnas, & præciſis arteriis. Quibus quandoque ſuccurrimus comprimendo digito, aliis vas vinculo excipiendo, quandoque adurendo.

Sec. 5. 7. & com. 12.

APHORISMVS XXII.

A Ventris dolore diuturno, ſuppuratio.

COMMENTARIVS.

SI quis dolorem qui per circuitus redeat, intelligat, vocétque diuturnum, falletur omnino: nam is à flatu fiet. Sin verò continuum, diſtinguere oportet, vtrum cum febre ſit, & in qua ventris regione torqueat. Inquit igitur Hippocrates primo Prognoſticorum: Abſceſſus in iliis durus & dolens, peſſimus eſt, ſi in omnibus iliis fatiget: ſi verò altera parte infeſtat, ſiniſtra minori cum periculo eſt. Talis verò ab initio periculum mortis citò futuræ ſignificat. Quod ſi vigeſimum tranſcendit diem, & febris detinet, & abſceſſus non deſiſtit, in ſuppurationem vertitur. Accidit his in prima circuitione, ſanguinis è naribus fluor, atque admodum iuuat. Sed requirendum eſt, num doleant caput, an hebetudines ſubeant oculorum. Si quid enim horum fuerit, eò tendet. Magis tamen in iunioribus quinto & trigeſimo anno ſanguinis fluorem expectare oportet. Si verò mollis abſceſſus eſt, nec dolet, & preſſus digitis cedit, diuturniorem efficit iudicationem, ac minori cum periculo eſt: ſi verò prætereat ſexageſimum diem, & febris detineat, nec deſiſtat abſceſſus, fore ſuppurationem hoc loco & reliquo ventre ſignificat. Quicunque ergo abſceſſus dolens, durus & magnus eſt, periculum mortis breui fore ſignificat: quicunque verò mollis, non dolens digitis cedit prementibus, diutius immoratur. Abſceſſus qui in ventre fatigat, minus facit abſceſſum, quàm qui in iliis: minimè verò partes ſubter vmbilicum in ſuppurationem vertuntur: ſanguinis verò fluorem maximè de ſupremis ſedibus expectare oportet. Vniuſcuiuſque abſceſſus ſuperſedentis quod in his fatiget ſedibus, ſuppuratio conſideranda eſt. Suppuratio inde proueniens, ita conſideranda eſt. Quæ enim foras vertitur, optima eſt, ſi parua eſt, maximéque egreditur, & in mucronem eſt faſtigiata. Si verò magna eſt & lata, minimeque in mucronem contracta, peſſima eſt: quæcunque verò intrò rumpitur, optima eſt, ſi cum exteriori ſede nihil communicat: ſed adducta eſt, nec dolet, & omnis exterior locus vnicolor apparet. Hæc ille, ſed œdematis nomine vtitur abſceſſus loco, Galenus cùm ibidem verè de hoc nos admoneat, ſatius duximus rem ipſam ſublata ambiguitate ſermonis explicare, quàm vim verborum conſeruando ſententiam reddere ambiguam, aut difficilem.

A textu 29. ad 41.

Vt ergo ad rem reuertamur, ſententia Hippocratis eo in loco hæc eſt: Abſceſſus in ventre quidam perniciem ſtatim afferunt, quidam ſuppurantur, & quidam in ſcirrhum tranſeunt. Eorum qui cum febre valida, ſunt deteriores, qui in vtroque latere: pòſt qui in dextro ilio: mitiores, qui in ſiniſtro: cùm diem ſexageſimum tranſcenderint, ſi non finiantur, & febris permaneat, ſuppurantur. Hoc eſt ergo, quod per diuturnum intelligit hic, id eſt vltra diem ſexageſimum. Oſtendit etiam febrem quandoque finiri abſceſſu manente, tuncque in ſcirrhum tranſit. Quinque enim modis quilibet finitur abſceſſus, ſcilicet vno ex his, aut enim crudus perimit, cùm magnus, durus & dolens fuerit: tunc enim celeriter perimit, & tanto celerius, quo fuerit maior, durior, & cum dolore maiore. Magnitudo enim febris & caloris excitat vehementiam, durities contumacem reddit ad coctionem & tranſmutationem, qui duo ſunt modi ſolutionis abſceſſuum: omninò autem reſolutioni tam magnitudo quàm durities ineptæ ſunt, dolor vires proſternit; materiam ad locum trahit, & febrem excitat, locus quoque, ſcilicet vt ſit in profundo, & in dextro latere: ſic enim in iecore erit. Si verò ante vigeſimum diem, cum talis fuerit, non tamen occidat, ſuppuratur. Neque enim ante eum diem, ſed poſt, & vſque ad ſexageſimum, poteſt & occidere & ſuppurari, & reſolui & tranſmutari, & in ſcirrhum verti: ſed à ſexageſimo die ſi febris & abſceſſus maneant, ſuppuratur: ſin autem febris abſcedat, in ſcirrhum vertitur neceſſariò. Ante vigeſimum diem & vſque ad ſexageſimum reſolui poteſt, atque hic tertius eſt modus, cum abſceſſus fuerit mollis, paruus, & virtus valida. Soluitur, cum non durus, fluxu ſanguinis narium, cum virtus valida fuerit, & ætas florens. Quòd ſi virtus fuerit minus valida, & materia craſſior, tranſmutari ſolet, atque id intra diem ſexageſimum, non autem poſt. In lateribus ſuppuratio facilior, & frequentior quàm e regione ventriculi, quia calidius

eſt iecur, & lien ventriculo : & ob id etiam facilius in dextro quàm in ſiniſtro ilio, in imo autem ventre nequaquam ſuppuratur, ob eandem rationem : frigida enim eſt ea pars. Eorum qui ſuppurantur abſceſſuum, meliores qui exterius rumpuntur, quàm qui interius. Ex his qui exterius, melius ſe habent in mucronem tendentes : parui, non profundi, ex his qui intus, minus praui, cum dolorem non afferunt : cutis eſt concolor, & cum exteriori ſede non communicat. Talia ſcire expedit eum, qui præſentem Aphoriſmum ſit interpretaturus. Non dicam ego, neque teram tempus in deſcribendo contentiones imperitorum : quod Galenus iræ impatiens, dum facit, ſæpius, quaſi medici ſui temporis nobis & poſteris noti futuri eſſent, obliuiſcitur vtilium præceptorum. Satis eſſe debet, vt exemplo noſtro, cum incidiſſemus in duos medicos: quorum alter erat imperitiſſimus, & aſinus purus, alter contentioſiſſimus & ambitioſiſſimus, nunquam ſententiam Hippocratis, quâuis me docente, percipere potuerunt, quin imò verba mea perperàm interpretantes in contradictionem trahere nos conabantur. Sic enim furebant, & inuidia premebantur, vt nec intelligerent : nec tempus quod ego illis offerebam, ad ſtudendum recipere vellent. Quid igitur attinet hos reprehendere? quaſi errandi non ſint infinitæ viæ : aut defuturi ſint vnquam, qui malignitate & ignorantia aut ambitione cuncta peruertant. Sed veritas cum in medio iaceat, quaſi ad libramentum ponderibus preſſa, ſemper vbi ſemel innotuerit, exurgit. Cum igitur in ventre, id eſt ſpacio quod ab enſiformi furcula per ilia tota vtrimque ad pubem extenditur, diuturnus dolor, non per circuitus (ne in caſu ſimus eius Aphoriſmi, Quibus tormina & circa vmbilicum dolores & lumborum dolor, qui neque medicamento neque aliter ſoluitur, hic in hydropem ſiccam firmatur) ſed continuus: diuturnus autem, quoniam ſuperius dixit, Quibus circa hypochondrium abſque inflammatione fit, iis febris ſuperueniens dolorem ſoluit, his neceſſe eſt eſſe abſceſſum, non humorem crudum tantum, aut flatum, aut malam intemperiem frigidam quare oportet vt tandem materia quæ in ſcirrhum eouſque abire non potuit, nec tranſmutari, nec exhalare, vt in ſuppurationem conuertatur. Solet enim hoc quædam tabifica febris, ac lenta, tum inæqualis & varia comitari. Oportet autem dolorem in vno loco firmum eſſe: aliter diuturnus dolor non dici debet, neque enim tunc erit vnus, ſi ſedem mutet. Sic ergo diuturni nomine continentur firmus, & continuus. Diligenter autem animaduertere oportet, quòd Galenus vera dicit de flatu, intemperie & acri humore, quod dolorem diuturnum afferre non poſſunt ſi ritè curentur: ſed non omnes cauſas enumerat, quibus diuturni dolores contingere poſſunt, præter abceſſum, nam & à crudis humoribus, ſed non perpetuis, & ab vlceribus, ſed hi conſpicuum ſignum habent ſanguinem & ſaniem, fieri ſolent. Id igitur diuturnos & continuos intelligere oportet.

Lib. 4. Aph. 10.

Lib. 6. Aph. 38.

Manifeſtum verò eſt, his antea & tunc emplaſtra conuenire, quæ aut reſoluunt aut cõcoquunt materiam. Sed ſi dicas Hippocratem nolle vt infra vmbilicum ſuppurentur: Reſpondemus, verbum Minimè non pro negatione, ſed comparatiuo ſumendum, ſeu ſuperlatiuo eorum quæ ſuppurantur, velut ſi dicamus, Statius minimè poeſim ſapit, hoc autem emphaſi verbi dignoſcitur, & quoniam præceſſit iam comparatio : nam qui in ilis fiunt, maximè ſuppurantur.

APHORISMVS XXIII.

A Syncera deiectione, difficultas inteſtinorum.

COMMENTARIVS.

Addunt aliqui, malum : contra Galeni ſententiam, & vtriuſque Græci codicis fidem. Quod autem ſyncera deiectio mala ſit, & quid ſit viſum eſt ſuperius, reliquum eſt vt doceamus, cur difficultas inteſtinorum facilè ſubſequatur deiectionem ſynceram. Fit ſyncera deiectio, cum humor ipſe aut ſeparatur, aut exuritur qood liquidum eſt atque humidiſſimum : atque hic modus deterior eſt, quoniam erodit inteſtina, ſeu flaua ſeu nigra bilis exuſta ſit : vnde etiam per ſe lethalis eſt, lib. de Atra bile. Intelligit autem deiectionem ſynceram, quæ diu perſeuerat, nam ſi ſemel eueniat, non eſt neceſſe vt pariat difficultatem inteſtinorum, nam multi emiſſa atra bile poſtridie moriuntur: quarta Aphoriſmorum. Quòd ſi difficultas inteſtinorum ab atra bile incipiat, lethalis eſt, vt viſum eſt ſuprà. Seu ergo ſubſequatur ſeu non, difficultas inteſtinorum nigræ bilis exitus lethalis eſt : & ſi ſuperuixerint, ſubſequi ſolet. At ex minus acribus, flaua bile aut æruginoſa, aut ſalſa pituita, cum ſinceræ fuerint, & perſeuerarint, fieri difficultates inteſtinorum veriſimile eſt. Eodem modo & à venenis hæc ſubſequuntur, & magis in teneris corporibus, velut pueris talia eueniunt. Non ſolùm igitur deiectiones ſynceræ ſolent parere difficultates inteſtinorum: ſed & eas quas pariunt, efficere lethales. Nec ſolùm in huiuſmodi, ſed in ſputis & vomitibus ſyncera excrementa mala ſunt, non tamen peculiarem morbum faciunt. Eſt autem maximè conſideratione dignum, quod dicitur ſecundo Prædictionum, dyſenterias ſcilicet cruentas, & longis & acutis morbis, imò etiam vtero gerentibus eſſe ſalutares : at quæ cum dolore adſunt, & maximè ſi ſigna quæ ibi enarrat, affuerint, pernicioſiores. Sunt autem, febris, abſceſſus in aliquo membro naturali, maximè in iecore, ætas puerilis vſque ad quinquennium vel ſenectutis, cibi faſtidium, dolor magnus, ſitis, aut ſi variæ ſint egeſtiones.

Com. 6.

Cap. 3.

Aphor. 23.

4. Aph. 19.

Pag. 10.

APHORISMVS XXIV.

IN oſſis præciſione, deſipientia, ſi in vacuum apprehenderit.

COMMENTARIVS.

DEſipientias fieri oſſe præciſo, cum vulnus totum os præſcindens vſque ad vacuum intrò deſcenderit. Nam vt Galenus rectè dicit, tunc noxa communicatur cerebro per membranas: fit enim deſipientia neceſſariò ex mala temperie in cerebro dominante, Cap. 7. vt ſecundo de Symptomatum cauſis habetur, videtur autem, quemadmodum & in præcedenti, ſignificare pronam conſequentiam, & Aphor. 16. cum conſequentia etiam perniciem. Velut in ſuperioribus: A' puris ſputo phthiſis & fluxus. Pag. 8. Duo præcipua ſigna commorat Hippocrates ſecundo Prædictionum, concidere ex vulnere vel ictu, & in ſoporem decidere, ſcilicet vt ſine ſenſu iaceat. Veruntamen in Pag. 9. Cap. 5. lib. de Capitis vulneribus, cum peſſima ſigna illorum enumerauit, ſubiicit: Et deſipiens homo moritur. Galenus tamen innuere etiam videtur aliam cauſam amiſſionis, rationis & ſenſus, ſeptimo de Decretis Hippocratis & Platonis, effuſionem ſcilicet copioſam animalis ſpiritus. An ergo ex ſolo vulnere id contingere poſſit, nulla facta intemperie, potius eſt curioſi quàm ſapientis viri. Mihi ſanè perſuaſum eſt, quòd non, nam ſtatim tametſi diuiſum ſit membrum, non delirant. At aliud eſt ſenſum amittere, & ſtupidos manere: aliud eſt delyrare, atque inſanire. Sunt quædam exemplaria huiuſmodi: In oſſis capitis præciſione deſipientia, ſi in vacuum apprehenderit; quod eſt idem, ſed clarius.

APHORISMVS XXV.

EX medicamenti potione, conuulſio lethalis eſt.

COMMENTARIVS.

NOn idem eſt hoc ei: Conuulſio ex helleboro, lethalis eſt. 5. Aphor. 1. Nam ibi præter purgandi vim, helleboro qualitas ineſt acris, qua neruos & ventriculum offendens, excitat con- 5. Aphor. 4. uulſionem. Præterea nec ei. Ex ſuperflua purgatione conuulſio aut ſingultus ſuperueniens, malum. Nam hoc ex immodica purgatione cum eueniat, vt ex aperta cauſa, non adeò eſt verendum. Si igitur nec ex acrimonia nec ex ſuperflua purgatione homo aſſumpto medicamento, ſeu purgante ſeu non, ſed malefico, conuulſio excitetur, lethale eſt. Docuimus enim in primo & ſecundo de Venenis, Cap. 19. cap. 1. proprium illis eſſe conuulſionem excitare, eſſeque ſignum id maximè lethale. Violentas enim (cum omnes per ſe malæ ſint) conuulſiones refugit Hippocr. Quæ enim vi medicamenti mali, vt colocynthidæ ſolitariæ & caſtorei corrupti, & anacardorum, & ſolani, & cicutæ, & apii riſus potione eueniunt conuulſiones, ex malefica qualitate cerebro communicata, non ob purgationem, celerius & certius perimunt, quàm quæ ob purgationem humorum & illorum vitium, cerebrum enim non ſecus ac ex ictu, peregrina affectum qualitate non reſipiſcit. At ſi ob commotionem humorum id fiat, oportet illos & multos eſſe, & vehementer malos, qui nondum commoti id agant: quare ſi non educantur, ſpes eſt ægrum ex huiuſmodi prauitate interiturum.

APHORISMVS XXVI.

IN vehementi dolore ventris partium extremarum frigiditas, malum.

COMMENTARIVS.

QVatuor modis ex vehementi dolore ventris frigiditas euenire extremorum poteſt, atque in ſingulis malum eſt ſignum. Primus eſt, cùm abſceſſus in viſceribus generatur, de quo actum eſt ſuprà. Secundus, cùm 4. Aphor. 48. propter dolorem calor reuocatur intus, tra- Pag. vlt. hit enim dolor vt cucurbitula: & hoc videtur Cap. 8. Cap. 4. ſentire Hippocr. de Veteri medicina, & clarius Galenus libro de ſanguinis miſſione, & quinto Methodi: Nihil eſt quod fluxiones magis excitet, & phlegmonas faciat, quàm dolor, & in tertiodecimo, dum reddit cauſam, cur dolor phlegmonas excitet, dicit quòd natura conatur expellere ac detrudere quod contriſtat, cuiuſmodi eſt dolor. Huius ergo cauſam dum vult exprimere, comprimit circunuicinas loco dolenti partes, atque ita exprimendo circuncirca partes omnes, in medium locum dolentem aliquid detrudit ſanguinis & humoris, & in Arte medica: Omnis Cap. 5. dolor fluxiones mouet. Idem ſecundo de Fe- Cap. 95. brium differentiis, & generaliter reducit fluxionum cauſas ad duas, calorem, & dolores vt etiã tertiodecimo Methodi paulo poſt locum Cap. 11. dictum: Sed hæc mittamus, & de dolore ſolum Pag. 5. loquamur, de quo dicebat Hippocrates libro de Victu in acutis: Quum dolores acceſſe- Cap. 5. rint, atræ bilis & acrium fluxionum affluxus fiunt tertius eſt, vt reſoluto calore ob dolorem, ſiquidem dolor vires exoluit, duodecimo Methodi, & tertio de Victu in acutis. Pag. 14. Quartus modus eſt, vt ob copiam humorum Cap. 2. calor naturalis obruatur, atque ita refrigerentur extrema. Porrò humores illi abundant aut à dolore attracti, vel quia dolorem ipſi excitent. Mirabile dictu, quod Galenus ſugillet Hippocratem, Com. 33. quaſi debuerit: In vehementi dolore ventris totius corporis exterior pars refrigerata, malum. Contenditque eadem ratione, qua extrema refrigerantur, & cutim totam debere refrigerari. Quinimò cenſet ſic generalius dictum, ego verò in vtroque illum falli puto, experientia docente, ſæpe quidem refrigerari ob dolores vehementiſſimos extrema, partem autem exteriorem vniuerſi corporis nequaquam. Præterea dictum generalius illud mihi videtur, in quo pauciora aſſumuntur, ad oſtendendum quod proponitur: at minus eſt dicere, Extrema refrigerari,

refrigerari, quam totius corporis partem exteriorem. Ideò dubium non eſt, dictū Hippocratis ſic prolatum eſſe generalius Galeni adiectione: nec ſcio, vbi ille hoc inuenerit. Certè ſi hoc eſt ex his quæ poſita ſūt in libris de Demonſtratione, nouum eſt genus Dialecticæ. Sed manes inſignes omittamus. Extra propoſitū planè eſt, quod adducit Fuchſius de primo Aphoriſmo huius particulæ neque enim dolor morbus eſt acutus, cum adhuc dubitari ſoleat an ſit morbus. Plinius exiſtimat vehementiſſimos eſſe dolores calculi, poſt ventris, inde capitis: quòd ob huiuſmodi dolores, non ob alios, homines ſibi *Lib. 25. c. 3. in fine.* conſciuerint mortem. Braſauolus ilij & vētriculi maiores putat, quod plures & citius perimant: ſed hoc non oſtendit maiores eſſe dolores, ſed lethaliores, quod contingit ob particulæ præſtantiam, nam dum caput dolet, non cerebrum: ſed membranæ ipſæ dolent.

APHORISMVS XXVII.

SI mulieri vtero gerenti teneſmus ſuperuenerit, facit abortum.

COMMENTARIVS.

VTimur Græco nomine potius quā Latino, ad ambiguitatem declinandā. An teneſmus ex pituita fiat, diſputatum eſt à nobis ſexto Contradicentium. *Contrad. 15.* Hippocrates ſic illum deſcribit primo de Morbis: *Pag. 2.* Teneſmus eſt voluntas egerendi ineuitabilis, iſque trāſit in dyſenteriam, illa in leuitatem inteſtinorum, hæc demùm aquam intercutem. Et in libro de Affectionibus: *Pag. 8.* Teneſmos vbi apprehenderit, ſecedit ſāguis & muccus, & dolor fit in ventre inferiore, maximè vbi ad ſeceſſum deuenerit. Et paulo poſt: Et fit quidē ab iiſdem, quibus & dyſenteria, verùm debilior, & breuis, & non lethalis. Verùm abortum excitat duabus cauſis. Prima, quòd eodē impulſu quo feces eiicere conatur, cum vna ſit ſubſtantia recti inteſtini cum vtero, etiam vterus ipſe vexatur voluntate illa expellendi, quod continet, & à muſculis ventris comprimitur. Secunda, quòd ſæpius ſurgere compellitur mulier, vnde fatigata abortit. Galenus autem neſcio cur omiſſa prima, tantùm ſecundæ meminit. Palàm eſt ergo, longè periculoſiorem eſſe illum teneſmum, qui ex abſceſſu fit, eo qui fit ex pituitæ acris deſcenſu, qui plerunque ſecunda aut tertia die ſanatur.

APHORISMVS XXVIII.

QVi alba pituita detinetur, ſi vehemens fluxus ventris ſuperuenerit, à morbo liberatur.

COMMENTARIVS.

INferius ſcriptum eſt. A pituita alba āqua intercutem ſuperuenit. Cum enim in ambitu totius pituita alba colligitur, fit leucophlegmatia morbus: qui idem Græcè ſonat, quod alba pituita. Vocatur & anaſarca, & ab Arabibus hypoſarca. Dictum eſt autem ſuperius aliquid de huiuſmodi morbo, tum in quarta tum in ſexta ſectione: *Aphor. 11.* nunc verò ſat ſit adiicere quæ neceſſaria ſūt: Galenus primo de naturalibus facultatibus, volens docere differentiam inter adiectionem & agglutinationem, dicit. Cum nutrimētum adiicitur, ſed non agglutinatur, fit ſpecies illa hydropis, quam anaſarcam dicimus. Eſt igitur ex vitio tertiæ concoctionis, quanquam mihi potiùs functio quàm facultas vitiata videatur. Neque enim imaginari poſſum, quomodo vitium idem poſſit eſſe in omnibus membris, brachiis, pedibus, dorſo, ventre, quo nutrimentum non poſſint agglutinari, quòd ſi non agglutinari, nec aſſimilari. Et ſi dicas, quod ſit ſolum in pedibus, igitur erit œdema anaſarca. Quòd ſi dicas eſſe in toto, ſicut hecticam ratione cordis: ita contracta cauſa ob frigidam & humidam intemperiem cordis: igitur & iecur eadem laborabit intemperie, meliuſque erit tribuere hoc vitiū cordi aut iecori, quā mēbris. Vt vt ſit, potius functio quàm facultas dicetur in his eſſe vitiata: verum fieri poteſt vt ſoli pedes, tanquam à caloris fōtibus remotiſſimi, debilitentur, atque ob id pituita illa alba impleantur: inde ſenſim materia aucta aſcendat & cū hoc refrigeret etiam crura, inde coxas, tandem ventrem etiam repleat, & iecur per conſenſum refrigeret, & ita per vitiū vnius partis totum pereat. Fieri igitur poteſt leucophlegmatia hoc modo, & per intemperiem in iecore, & tūc fiet vbique ſimul, & per viam œdematis in vno membro ſolo: ſed reſoluitur, antequam augeatur: & ita non vlterius progreditur. Ex quo patet, quomodo per contemptum, & maximè in ſenibus, homo poteſt mori ex vlcuſculo malè curato, dum fit œdema, & ex œdemate anaſarca in pede, crure, & aliis. Et hæc eſt cauſa, cur fontes in cruribus producunt vitam, dum euacuant humorem illum ſuperfluum, qui ſolet demitti ad crura ob iecinoris debilitatem, & rurſus patet, cur concluſis fontibus, qui diu aperti manſerint, contingat anaſarca, & inde mors. Et quòd exercitium: dum præſeruat ab hac imbecillitate, in ſenibus producit vitam: item, quòd ſenibus conferunt cibi ob id ſicci, vt carnes auium grana comedentium, & non humidi, propter hoc periculum.

Vbi ergo materia collecta, vt dixi, vitio potius vnius partis, & malo regimine, quàm cordis aut iecoris imbecillitate, detrudatur in ventrem, non deſtillet ſenſim vt fiat aqua intercus, quemadmodum ab initio præfatus ſum, depulſa per meſaraï venas ad inteſtina, fluxum ventris facit, ex quo liberatur æger. Et quoniam hoc fit à robore iecoris (ipſum enim eſt fons omnium operationum naturaliū) ideo etiam fit illo non vitiato: ipſū enim vitiatum non percipit noxam, nec poteſt quod nocet expellere. Ideo talis operatio eſt bona ratione cauſæ, dum materia faciens morbum

morbum expellitur: & ratione ſigni, quia ſignificat robur iecoris, & illius etiam ſanitatem.

Pag.6. Quis autem ſit morbus, in libro de Affectionibus dicebat: Pituita alba corpus totum intumeſcit albo tumore, & in eadem die alia parte melius ſibi videtur habere, alia deterius: & tumor aliàs in alia corporis parte maior & minor fit. Et poſtquam curã propoſuit, ſubiicit: Morbus autem hic fit à pituita, cum qui ex febribus diuturnis, qui pituitoſus natura impurgatus manſerit, & pituita ad carnes conuerſa fuerit. Et non eſt hæc pituita albidior alia, verùm corporis color albidior apparet. Sãguis enim pituitæ copia albidior euadit, & non ineſt ipſi bonus color: quapropter albidiores apparent, vocaturque hic morbus Pituita alba. Ex quo demiror, cur Galenus de hoc nomine dubitauerit, cum non ſit nomen hoc album pituitæ, ſed nomẽ integrum morbi, qui ſic appellatur pituita
Pag.25. alba: id eſt, pituita quæ album reddit corpus, ſeu cutim ipſam. Meminit eius etiam ſecundo de Morbis, dum dixit: Intumeſcit totum corpus albo tumore, & venter ad contactum craſſus eſt, & pedes ac femora tument: tibiæ item ac ſcrotum, & aceruatim reſpirant, facieſque rubicunda eſt, oſque ſiccum, & cum ſiti: & vbi cibũ accepit, ſpiritus fit frequens: & quandoque die eadẽ melius ſe habet, quãdoque deterius. Cui ſi ab initio morbi turbatus fuerit venter ſua ſponte, proximus eſt ſanitati: ſi verò non turbatur, tu medicamentum propinato quod deorſum euacuet, ponitque reliquũ cutæ. Ex quo patet, hũc Aphoriſmum etiam curam rectam nos docere, nã huiuſmodi morbus facilè medicamentis exſiccatur, ſi quis ab initio ſtatim occurrat. Eſt autem familiaris hyemi & mulieribus: & in
Pag.5. regione in qua bibunt ſtagnantes aquas: libro de Aëre, aquis & locis, & reddit mulieres
Pag.12. ipſas ſteriles, vt ibi dicit. Et facit illius duas ſpecies libro de Internis affectionibus: ſed priorem quam vocat popularem, non vocat pituitam albam, quia recens eſt: ſed antiquã, id eſt diuturnam, conſtat enim morbum longum eſſe, de quo inquit ibidem: Grauat hominem magis, & ſpeciem à populari alienam habere videtur pallidiorem, & totum corpus laxo tumore intumeſcit. atque eadem ſubiicit, quæ ex ſecundo de Morbis recitaui, niſi quòd poſt illa verba. Melius ſe habet, hæc ſubiicit: Aliquando repentè dolor ei aduenit, & ſibi mori videtur. Similiter & poſt illa: Quod
Plin.lib.26. cap.10. deorſum euacuet. Cneoro, aut Hippophae, aut cnidio grano, aut lapide magneſiæ. ἱππόφεως, inquit Galenus libro de Linguis Hippocratis, non ſolùm lappago nominatur, ſed & carduus & ſtybum. Eſt autẽ lappago ſimilis anagallidi, niſi eſſet ramoſior, ac pluribus foliis aſpera, rugoſa, aſperioris ſucci, grauis odoris: quæ talis eſt, mollugo vocatur, ſimilis ſed aſperioribus foliis aſparago, cuius ſuccus pondere denariorũ vndecim cũ vini cyathis duobus quotidie ſumitur contra podagras tã calidas quàm frigidas. Conſtat igitur, inter purgantia eſſe medicamenta. De carduo notus eſt. Stybum autem frutex eſt, quod carno-
3.de Hiſt. plant. c.16 Theophraſtus ſa habet folia. Sed quidam per i ſcripſerunt. Cneorum deſcribitur à Theophraſto, eius eſt album, quod valde eſt odoratum. Itaque notum eſt, neque enim notum dici debet, quod inuenitur, ſed quod perfectè ab antiquis deſcriptum eſt, cum periculum non ſit vt natura deficiat, vbi enim planè notis deſcriptum eſt aliquid, notum dici debet. Quòd ſi cum hoc etiam nobis offeratur, notiſſimum dici 6.de Hiſt.p. cap.2.
poteſt, At quædam nota non ſunt, quæ plenè qualia ſint, non ſunt explicata: cuiuſmodi coſtus, iuncus odoratus: ſed iuncus à generali forma tum odore dignoſci poteſt, tum ratione loci vbi naſcitur, velut & calamus 9.de Hiſt. plan c.7.
odoratus. Sic narcaphthum & multa alia, quæ adeò conciſe deſcripta ſunt ab antiquis, vt illa verè & meritò ignota dici poſſint. At cnicus, carthamus ab Arabibus vocatur, granum eſt candidum cum candida medulla, gratiſſimum pſittacis, flore croco ſimili admodum: hoc granum purgat pituitam optimè, vt meritò conueniret pituitæ albæ. Sed cnidium granum à cnico differre videtur, tertio Cap.25.
de Simplicibus medicamentis. Item in primo Cap.2.
apertè. Conſtat ex illius hiſtoria, granum fuiſſe album, quod pituitam abundè, ſed vehementius purgat: vt conſtet eiuſdem fermè fuiſſe naturæ, tum verò notiſſimum, vt cneorum, quod & cneſium appellatur, eſtque Lib.21.c.9.
coronaria herba, apud Plinium in nono, de compoſitione medicamentorum ſecundum locos, vocat Chamelæan. Eſt autem adeò odo- Cap.3.
rata, vt Hyginus Caſiam accellare ſoleret. Magneſia Theſſaliæ annexa eſt. Magnetis Plin.lib.4. cap.9.
Aethiopicum genus è quinque vnum. Magneſia mittit, vt Plinius auctor eſt. Quod ſatis rectè reſpondet Dioſcoridi, de illa dicenti: Lib.36.c.16.
Datur trium obolorum pondere ad craſſos humores expurgandos. Eſt autem obolus, grana duodecim. Quòd ſi etiam loco ſtybi apud Galenum ſtybium legas, habebis præclariſſimũ illud etiam Matthioli inuentum notum fuiſ- Lib.5.c.105.
ſe Hippocrati: quod tamen ob præparationem non credo.

APHORISMVS II.

QVibus in alui profluuiis excrementa ſpumoſa ſunt, his ex capite pituita defluit.

COMMENTARIVS.

QVod nullibi aliàs in præſenti Commentario ob difficultatem Commenti Galeni ſolitus ſum, hic facere decreui, nam Hippocratis ſententia planè aperta eſt. Reprobare nititur, quæ hic dicit Hippocrates, totis viribus. Primũ, quod trifariam ſpumoſa excrementa fieri poſſunt: vel ſi materia huiuſmodi è capite in ventriculum defluat, vel ſi ex aliis vaſis (quę autẽ ſint, aut eſſe poſſint, haud exponit) vel ſi in ipſo ventriculo ſpumoſa fiat, non igitur ex ſolo cerebro. Pręterea quod vbicunque fuerit cauſa continens ſpumæ, ibi ſpuma generari poteſt. Subiicit ergo: Eſt autem huius pituitæ cauſa contentiua flammoſus ſpiritus, dum humori commiſcetur, vehementem habens motum & inæqualem: ita vt & ipſe dirumpatur, & pituitam

frangat

frangat in multas ac paruas partes. Talis vero motus ipſius cauſa eſt. & propria natura, & caloris nonnũ quam multitudo. Dictum eſt autẽ de his libro tũ ſecundo tum quinto Sed proſequar. *Aphor. 43.* *Aphor. 13.* In tertia parte Galenus oppugnat eos, qui dicũt etiam ex pulmonibus ad vẽtriculum ſpumoſam pituitam deferri poſſe. Hoc enim alicuius celebris expoſitoris, Hippocratem etiam carpentis, dictam fuiſſe veriſimile eſt, id verò tribus rationibus. Prima, quòd in fluxionibus à capite ad pulmones, cum ſpumoſa emittuntur, non tamen egeſtiones ſpumoſæ apparent, quæ apparere deberent. Dicebant autem hi (vt ex Galeni argumento apparet) quæ è capite veniebant, ideo ſpumoſa in excrementis apparere, quòd per pulmones tranſirent, ſuperiore auctoritate ex quinto libro freti. Quibus ſic occurrit Galenus. Quomodo id contingere poteſt, cum perſæpe etiam quæ fluunt è capite ad pulmones, defluxa ſpuma carent: quanto magis ſi ex ventre excernantur, vbi in via à pulmonibus ad inteſtina ſpuma deſinet. Secunda, quia nec ſanguis ipſe è pulmone excretus per ſputum ſemper eſt ſpumoſus, niſi ex eo ipſo principaliter veniat: nec ſi ex morbo laterali, & quod maius eſt, inquit, ex pulmonis etiam abſceſſu nequaquam eſt ſpumoſus. Tertia, quòd ſi materia ex capite deſcendens ad pulmones poteſt efficere ſpumoſam fecem, oportet vt ex pulmone in cor deferatur, inde ex corde in cauam venam, & ex ea in gibbum iecoris, inde in concauum, pòſt in inteſtina deſcendat: vel vt poſtquam in cor peruenerit, per arteriam magnam feratur in meſaræum. Quorum vtrunque refutat, dicens: Quomodo fieri poteſt, vt per tot venas tranſiens ſpumoſum maneat? Sed hæc miſſa faciamus, difficiliora quàm vtiliora: ſed volumus oſtendere, illos qui ſe Galenicos profitentur, Galenum haudquaquam intelligere, vbi difficilis eſt, aut ſeriores tractat. Quàm feliciter autem? planum eſt iugulare, vt dici ſolet mortuos. At verò quòd indignè, vt ſolet, arguat Hippocratem, ferendum non eſt, nam è tribus cauſis ſpumæ quas adducit, vna eſt Hippocratis in textu: aliam, vt dixi, non docet: tertia eſt, quòd in ventriculo ſpumoſa pituita fiat. Dicimus vno verbo, experimentum & rationem eſſe pro Hippocrate. Experimentum quidem, quia videmus ita ſemper eſſe: rationem, quia pituita quæ in ventriculo gignitur, non eſt adeò tenuis, vt efficere poſſit ſpumam illam, qualem in ſaliua videmus: nec ventriculus reſpirat, vt cerebrum & partes oris, quæ continuo ſpiritu flant & reflant. Ad id, de cauſa per eadem, nec materia nec efficiens abundè ſuppetit: materia enim craſſior eſt, & ſpiritus deficit. Præterea, etſi ſemel aut bis id contingere poſſet, non tamen in longo proceſſu. Sermo autem Hippocratis, vt manifeſtum eſt, cùm excrementa ſpumoſa diu perſeuerant.

APHORISMVS XXX.

QVibuſcunque febricitantibus in vrinis fiunt ſedimina, veluti farina craſſior, longam ægritudinem ſignificat.

COMMENTARIVS.

CVm hic liber ſit totus prognoſticus, hîc de vrinis agere, præcipua parte prædicendi, incipit. Sufficiet autem in hac expoſitione propoſuiſſe quæ ab aliis dicuntur, & primùm ab Hippocrate in libro Prognoſticorum, non rectè à Fuchſio citata: *Pag. 5.* Subſidentiæ in vrinis craſſiores, farinæ partes referentes, prauæ ſunt: his autem peiores ſunt laminoſæ. Addit pòſt, quòd hæ & aliæ quas ibi adducit, incoctum ſignificant morbum. Alia auctoritas citatur à Galeno in primo *Ægro. 2* Epidemiorum: Decimo minxit multum, ſubcraſſum, quod in matella euadebat: quod ſubſidebat, erat ſimile farinæ craſſiori, album: vndecimo obiit. Tertia auctoritas eſt eiuſdem in tertio Epidemiorum adducta à Galeno: *Ægro. 3. ante conſtit.* Secunda die vrinæ tenues, variæ, in medio pendens quiddam, habentes minutim diſperſum, velut farinæ craſſiores & genituræ ſimiles. Ex quibus colligit Galenus, huiuſmodi vrinas lethiferas eſſe, ſi quidem virtus valida ſit poſt longum tempus. Quanquam qui in Dealcis habitabat horto, quadrageſima die, & tanto pòſt illam vrinam ſit liberatus: ſi autem ſit imbecillis, paulo pòſt moritur æger, atque ita Hippocratem accuſat. Sed rei veritas eſt, vt dixi, quòd Hippocrates intelligit de vrinis perſeuerantibus huiuſmodi, non ſi ſemel excernantur, vt in Sileno. Caſus enim quidam fuit, & tunc longum morbum ſemper ſignificant, & crudum ſcilicet, & robur virium, ex quibus longitudo morbi neceſſario declaratur. Hoc autem ſtatim intelligemus, cum cauſam ſedimenti huiuſmodi docuerimus. Galenus ſecundo Prognoſticorum duo genera docet ſedimenti farinæ ſimilis, tenuioris & craſſioris. *Com. 28.* Craſſior propriè fit aut aſſato ſanguine, aut carnibus conſumptis: pars relinquitur aſſata, velut in ſartagine, ideoque dura, tenera enim pinguedine, ac noua, inde vetuſtiore, pòſt noua carne, inde vetuſta, demùm ſolidis ipſis particulis etiam ſquammæ excernuntur. Hoc volui adduxiſſe, vt intelligerent lectores, quàm abſurda quandoque ſit Galeni expoſitio: quamque pernicioſi humano generi, qui illam ita pertinaciter tuentur, aut enim non intellexit: aut non, cum Prognoſtica vel Aphoriſmos expoſuit, ſed alibi, neque enim omnia omnibus in locis auctores intelligunt. Quàm melius Actuarius, cum inquit: *1. de Cauſis pul. c. 20.* Veruntamen non ignorare oportet, interdum humorum crudorum concretorum effigiem quandam apparere, vergentem ad ſpecies ſimiles prædictarum hypoſtaſum. De huiuſmodi ſermonem habuit Hippocrates, docens ſemper longum futurum morbum, qui non niſi ſerò concoqui poſſit, & viribus cum inualidis non fiat.

APHOR

APHORISMVS XXXI.

QVibus autem bilioſa ſedimina ſupra tenuia, acutum morbum ſignificant.

COMMENTARIVS.

INſanire videar, ſi errata Galeni proſequendo, qui Hippocratem non intelligens accuſat, longiorem efficiam expoſitionem. At ille, ſe nunquam vidiſſe tenuem, id eſt aquoſam vrinam ſuprà cum ſedimento bilioſo. At ego nunquam niſi tenuem aut tenuiſſimam vidi: nam ſi per tenuem, aquoſam id eſt albam intelligit vrinam, quid abſurdius? cum ſit contradictio in ipſis primis verbis. Quinimò cum talem intelligit, adiicit, decolores, vt in tertio Epidemiorum: In ſecundo ordine vrinæ tenues, & decolores. At quod tenuem eſſe neceſſe ſit, demonſtrare poſſum, ſi enim contentum bilioſum eſt, idem eſt & tenue: at ſi tenue contentum, & vrina tenuis erit. Quid ergo ſibi velit Galenus hac in parte, certè neſcio: raró cum tenuibus contentis, craſſa eſt vrinæ ſubſtantia. Longior eſſem, niſi de his peculiari demonſtratione in opere de Vrinis locutus eſſem, nunc ergo quod præſens eſt, tam clarum eſt, vt penè non indigeat demonſtratione. Eſt autem huiuſmodi: Cum bilioſa ſedimina fuerint, & etiam tenuia ſuprà, id eſt, bilioſa ratione contentorum & ſubſtantiæ, acutum morbum futurum decernunt. Quæ enim ex materia tenui fiunt affectiones, periculoſæ ſunt, & breues, at tales ſunt acutæ, vt docebat Galenus prima Aphor. Sed cum materia calida eſt & ſicca, eſt etiam tenuis, ideo patet quod dicitur. Hippocrates primo Epidemiorum fermè ſimilem vrinam in Cleanactide figurauit, cum dixit: Vrinæ tenues, ſed non decolores, vt non voluerit tenues omnes ſine colore eſſe, nec abſque ſedimento: vt in tertio, dum de eo qui in Dealcis horto habitabat, vrinæ tenues & ſubſidentiam habebant. Sed & Actuarius primo de Cauſis vrinarum docet, hæc ſedimina fieri vel ex humoris bilioſi redundantia, vel copia cibi conſimilis, ſignificaréque eiuſdem humoris abundantiam in tertia coctione: quod quàm falſum ſit, apertè intelligitur.

7. Languen. 6. Languen. 3. primi ordinis. Cap. 16. de Iudic. Cap. 16.

APHORISMVS XXXII.

QVibuſcunque vrinę diſtantes ſunt, his turbatio in corpore fit.

COMMENTARIVS.

VRinarum ſubſtantiam diuiſam eſſe, vt pars à parte diſtet, quid abſurdius? Propterea bene feciſſet Galenus, tam abſonæ interpretationis nec meminiſſe, quin potius trium (quas omnes prætereunt) quæ quotidie ſpectantur. Sita enim eſt ſiquidem quæ

rarius contingit, vt ſubſtantia omnino diuerſa ſit, vtpote ſuperior pars tenuis, atque infima craſſa, cuius exemplum nullum memini apud Hippocratem legiſſe, nec vnquam planè vidiſſe, reliquarum trium interpretationum omnium exempla non deſunt. Prima ſiquidem, vt contenta plurimùm inter ſe diſtent loco cuiuſmodi in primo Epidemiorum Philiſcus: Innatantia quædam in vrinis rotunda, genituræ ſimilia, diſperſa. *Languen. 1.* Secunda, vt ad varia tempora referatur, vt ibidem vrinæ variæ. Et in Philini vxore, *Languen. 4.* Vrinæ tenues ab initio decolores: cum loqueretur de illis quæ vſque ad quintam reddebantur. Deinde paulo pòſt, dum de his quæ in vndecima die: Vrinam autem reddebat cum conuulſionibus aceruatam, multam: illis autem parum vrgentibus craſſam, albam qualis eſt ex his quæ ſubſiderunt, vbi multo tempore ſita, fuerint conturbata: non ſubſidebant, color & craſſitudo talis qualis iumentorum. Tertius ſenſus eſt, vt referantur contenta ad vrinas, vbi cum tenui ſubſtantia craſſa continentur. Velut tertio Epidemiorum in Pythione: Vrinæ ab initio *Languen. 1.* & vſque ad octauam tenues, decolores, in medio quiddam nubiloſum pendens habebant, & huiuſmodi plura. Quin etiam omnes fermè malignæ febres tales ſunt, ſubſtantia tenues, continentque craſſas nebulas quas globoſas vocare ſolent. Hæc ſunt pertria, generalia, vulgata: quorſum res quaſi inauditas quærere? nam quòd dicunt, eſſe in vrinis ob circulum partes diſtantes, colore, ſubſtantia, concoctione (plurima enim hoc verbo varia intelliguntur) à reliqua vrinæ parte, nihil eſt, cum ſemper hæc adſit diuerſitas, vt non oporteat dicere quibus. Et ea magna non ſit vt diſtantes dici poſſint: cum ſit manifeſtum, circulum viridem & liuidum nõ niſi in vrina quæ talis ſit, apparere poſſe, quamuis non adeò reliqua pars liuida ſit, aut viridis. Pauca ex innumeris in his adduxi exempla ex Hippocrate, & in re quæ experimento notiſſima eſt, curioſus autem fuerit errore expoſitorum aliorum, tum maximè & falſas conuerſiones duorum horum Aphoriſmorum Fuchſij proſequi, cum nec quantum ſatis eſt, Galenum reprehendamus.

APHORISMVS XXXIII.

QVibus in vrinis bullæ inſident, morbum renalem & longum ſignificant.

COMMENTARIVS.

VVlgata illa de ſpuma in vrina, ſignificante pituitam in cerebro, ſi in ambitu ſint: in pectore, ſi in medio, ex hoc Aphoriſmo reprehenduntur, cum ad renes illam Hippocrates referat. Siquidem ſpuma diu manet, neceſſe eſt flatum gigni, & lenta craſſaque materia: quod verò craſſum eſt & lentum, frigidum eſt, neceſſariò, idemque morbos longos neceſſariò, etiam procreat. Palàm eſt igi-

AA a tur,

tur, bullas diu in vrinæ ſuperficie manentes, longum morbum declarare: & quanto bullæ maiores fuerint, atque diutius manſerint, eo longiorem morbum ſignificare. Nam pueri ſolent lixiuio admiſcere ſaponem, vt palea efficiant ampullas, quod enim lentum eſt, multum extendi poteſt, & in magnum ſpacium: oleum autem quod saponi immiſtum eſt, abſumpta iam tenuiore parte, maximè cohæret. Regula etiam eſt Dialectica: Quodcunque tale eſt, maximè ſi tale ſit, effectum eo maiorem producit, vt, ſi frigidum aut lentum morbos longos efficit, quod frigidum eſt maximè, aut lentum, longiſſimos efficiet morbos, atque hæc de ſecunda Aphoriſmi parte. At de prima, cur magis in renibus? par fuit, quod obſcurum erat, Galenum declarare, nihil enim prohibere videtur, quin materia illa ex qua fiunt bullæ, non ex capite aut pulmonibus, aut ventriculo veniat, neque enim bullæ illæ, quod arbitratur Galenus, in renibus ex ſpiritu generantur, quandoquidem videamus ipſis oculis vrinam abſque ſpuma prorſus exire, nec ex ſpiritu flatuoſo, vt ille credit: ſed dum meiitur, gignitur. Ita videtur hic vir aliquando rudis, vt qui nunquam literas didiciſſet: quod tamen ei ex imperitia non aduenit, ſed quòd minimum curæ rebus adhibuit, contentus ſolùm vel alienos præripuiſſe labores, vel mira ambitione contradixiſſe, ſeu iure, ſeu etiam, vt perſæpe, iniuſtè & perperàm: nonnunquam bene dicta antiquorum in alienum ac valde abſurdum ſenſum trahens, vt contradicere illis honeſtius videretur. Fit ergo ſpuma ipſa, dum vrina exit: indicióque eſt, quòd quanto maiore impetu eiicitur, eo fit maior: ſemper autem fit, ſed ex viſcida materia manet: è tenui & minimè viſcida, ſtatim diſſoluitur. Quòd ſi quis caput virgæ vrinæ immerſerit, ac primùm faciat vt matulæ imum contingat, ſinátque ſenſim vrinam effluere, nulla prorſus fiet ſpuma, etiam ſi morbus renalis ſæuiſſimus infeſtet. Debuit ergo huius dicti rationem addere, non ita difficilia omnia ſicco pede præterire. Eſt enim ardua admodum quæſtio, vt vides, niſi ſi quis Hippocratem relinquere velit. Quocirca dicendum mihi videtur, tametſi materia illa cruda longius veniat quàm à renibus, aut omnino neceſſe eſſe vt generetur morbus in renibus ex tam viſcida materia: aut non poſſe eſſe viſcidam materiam, niſi in renibus conſiſtat, & morbum generet. Mihi ſanè videtur, quòd bullæ quæ diu inſident & magnæ ſunt, ex materia viſcida in renibus neceſſariò fiant, aliter attenuatæ iam eſſent tranſitu longo per venas: atque ita Hippocratis dictum verum eſſe, nec debere aliter intelligi.

Cap. 18. Propterea Actuarius primo de Vrinarum differentiis, proponit quinque diſtinctiones bullarum, quarum Prima eſt, quòd quædam apparent in corona, quædam in medio vrinæ, vel vtrobique: in corona autem tota, vel dimidia, vel parte tantùm. Secunda, quòd bullæ aliæ ſunt ſimplices, aliæ multæ connexæ in latitudine, ſcilicet medium verſus: aliæ non connexæ, tametſi multæ ſint. Quæ diuiſio eadem ratione de bullis iuxta altitudinem intelligi debet, ſemper autem quæ ſublimes ſunt, & quaſi alias inequitant, aut ad medium extenduntur: his à quibus oriuntur, ſunt minores. Quarta diuiſio eſt, quòd bullæ aliæ ſunt paruæ, aliæ magnæ. Quinta, bullarum aliæ albæ, aliæ coloratæ. Cap. 4.
Idem ſecundo de cauſis vrinarum: Bullæ ſignificant dolorem capitis & renum, & defluxum materiæ ad pulmones. Bullæ enim cum in ſuperficie vrinæ generentur, ſignificant materiam ſpiritu depulſam ad ſublimiorem corporis partem, id eſt caput vſque. Si ergo paruæ ſint, difficulterque ſoluantur, materiam valde lentam, quæ nec plurimum extendi poſſit, nec conſideat extenſa. Atque hæc ſi circa coronam huiuſmodi bullæ fuerint: cum verò iam concocta fuerit materia, reſolutio ſpiritu, decidit circa mediam ſuperficiem vrinæ. Cum autem materiam multùm agitatur circa renes veſicam, ſeminaria vaſa, ob viarum illarum anguſtiam, tunc bullæ generantur compactæ ſimul, atque cum illis colliquationes aut capilli, aut talia. Agitationem igitur maiorem, bulla bullæ adhærens, aut inſidens ſignificat: at materiæ craſſiciem, ſi diutius permaneant, magnæque ſint. Idem ſecundo de Iudiciis earundem: Bullæ in corona ſola tinctæ, & integra ſerie diſpoſitæ, dolorem capitis & affectum illius non leuem ſignificant. Sin verò non cohæreant vbique in corona, minora hæc ſignificant, niſi colorem aureum præ ſe ferant, namque magnam nocui ſpiritus prauitatem oſtendunt. Quòd ſi albæ fuerint & non continuæ, dolorem quidem paruum: ſed ſi cum tenui fuerint vrina, magnam declarant innati caloris imbecillitatem. Quòd ſi ſine hypoſtaſi etiam fuerit vrina, obſtructionem portendit renum: in medio autem ſi ſint, non in corona bullæ, imbecillitatem caloris naturalis, crudorum humorum abundantiam & obſtructiones. Sed in febribus, ſi antea non apparuerunt, declarant initium coctionis adeſſe. In circulo etiam quandoque ſeminis fluxum, quinetiam negat bullas fieri cum rubris aut candidis admodum vrinis: quia in vna frigus, in altera calor nimis exuberans, impedit illarum generationem. Cap. 14.

APHORISMVS XXXIV.

QVibus inſidens pingue, ac ſimul totum, iis renum vitium acutum ſignificatur.

COMMENTARIVS.

ET hoc eſt difficillimorum Commentariorum Galeni vnum: expedit autem illius ſententiam potius quam Hippocratis declarare. Carpit ergo primùm Hippocratem, cum dicat abſolutè inſidens pingue ſignificare morbum renum: cum ſi ſit in alui excrementis, colliquationem alibi ſignificet, quàm in renibus: quod veriſſimum eſt. Propterea vt iniuſtè accuſat Hippocratem, ita

ita etiam parum appoſitè excuſat, nam etſi legatur phrenitica pro nephritica, non magis vera erit ſecunda lectio quàm prima: cum in vrinis nephritica, non phrenitica ſit: vel quod paſſionis renum iam genus præſupponat, in quo non video quid ad rhombum, ſi in egeſtionibus appareat pinguedo, propterea neſcio quo modo in re clara tantam obſcuritatem & ambiguitatem, aut cur inuexerit. Lege enim ſic, & videbis ſenſum Aphoriſmi clarum: Quibus in vrinis bullæ inſident, morbum renalem & longum ſignificant: ſi verò pingue, ac ſimul totum vitium illorum acutum ſignificabit. Imò ſi quis animaduertat, ex oppoſitis conſtat oratio: Si in vrina bullæ adſint, morbus diuturnus in renibus ſignificatur: ſi pinguedo confertim, acutus. Verùm dices pro Galeno, etiamſi ſit pinguedo in vrinis, dicit Galenus, non ſignificabit morbum in renibus, quia poterit decidi à toto corpore. At nec pariter phreniticum poteſt eſſe ſignum. Deinde vt Hippocrates adiicit, non erit ſimul totum: ideo his relictis, ad declarationem deueniamus: quandoquidem videatur Galenus rem ipſam ſatis attigiſſe, & in fine Commenti præcedentis Aphor. ſatis meminiſſe, vt huic reſpondétis.

Quòd igitur dicat ſimul totum, ad tempus referri affirmat: ſiquidem è renibus cum propè veniat, totum pingue ſimul exit: at ex vniuerſo corpore cum per plurimas venas deferatur, ſenſim ac paulatim exit. Verba quidem ſpecioſa & pulchra, ſed quæ non declarant, an intelligat Hippocrates (ſimul) id eſt, in vna die: an ſimul, id eſt ſemel tantùm in die: an ſimul, id eſt ſemel tantùm. Hos enim tres ſenſus recipit. Et non docuit Galenus cum ſua experientia, quomodo ex his tribus ſenſibus & ſub quo ex illis ſit intelligendus Hippocrates: ſed neque quod dicit, ſatis explicat. Afferamus igitur demonſtrationem huiuſmodi, vt totum ſermonem illius plenè intelligamus. Sit, vt hodie ex corpore Socratis colliquetur vncia pinguedinis: & planum eſt quòd primùm decima pars, exempli cauſa, eius quæ colliquatur à renibus & prope renes, exibit cum prima vrina. Secunda verò pars, quæ ex iecore & circumuicinis partibus, prodibit in ſecunda vrina: quæ verò ex corde & pulmonibus & coxis, cum tertia vrina: & quæ ex iugulis & genubus, cum vrina nocturna: & quæ ex collo & tibiis, in cras manè. Ita quæ ex partibus capitis exterioribus & talis, cras media die. Inde etiam ex membranis cerebri & parte externa pedis, calcaneo & dorſo, donec vltima, gratia exempli, perendie ex ſumma digitorum pedis parte, at ex oculis confluat. Itaque vncia hæc pinguedinis prodibit ſenſim, & non ſimul, propter viæ longitudinem in decem vicibus, ac tribus diebus, & perſeuerante cauſa ſemper quaſi eodem modo, niſi quòd ordo paulatim ſuperuenientium, partium confuſionem afferet. Quòd ſi ex ſolis renibus tanta quantitas colliquetur, vtpote vnica vna ſingulo die, & eam deſcendere breui, id eſt, in vna die neceſſe eſt, non tamen totam ſimul, ſed iuxta cauſæ magnitudinem. Docet hoc igitur, non quòd tota ſimul exeat, ſed confertim ſimul, aliquando pars magna: aliis autem vicibus parum aut nihil per interualla. Et hoc eſt quod experientia docet, non quod Galenus dicit, nec auſus eſt explicare, quia forſan nunquam hoc vidit. Pinguedo ergo, quæ deciditur à renibus, ſenſim & ipſa deciditur, vt quæ à toto: quia cauſa quæ diſſoluit, & ipſa ſenſim diſſoluit: & per plures dies, ſicut quæ ex toto. Neque enim veriſimile eſt, ſeu fuerit inflammatio in illis, ſeu abſceſſus, ſeu labor, vt vna die finiatur (quanquam labor aliquando vna die finiri poſſit) ſed hoc habet, quod è renibus inæqualiter excernatur, multa quidem ad vices, deinde aliis in vrinis pauca vel nulla. Forſan dicet aliquis, cur non & æqualiter, cum in ſingulis temporibus excernatur? Reſpondeo quòd propter lentorem partes inuicem hærent, donec ob multitudinem & grauitatem tota ſimul ſeparetur & exeat. Vides quæ exponuntur, nec adeò eſſe facilia, vt Galenus putat: nec ab illo (cum venia dictum ſit) planè intellecta: vnde nil mirum, ſi etiam ſuus Fuchſius veritate ipſa coactus, tanquam inuolutum & ſibi contradicentem deſerat. Atque hæc de expoſitione generali, modò ſpecialiter de pinguedine agamus. Actuarius ſiquidem primo de Vrinarum differentiis meminit trium vrinarum, quæ ſunt in ſuprema ſuperficie pingues. Prima, quæ habet velut telam araneæ continuam, ſed virgulis quibuſdam craſſioribus rectis diſtinctam, vt etiam ſunt telæ arenearum. Hanc tantum abeſt vt non viderim, vt ſingulis diebus in vrina mea iam quadraginta annis ſine vlla noxa, tum in aliis pluribus videam. Fitque cùm tenuis eſt, ex quodam humido admodum tenui colliquato, pingui tamen, vt nunc docebo. Secunda eſt, in qua apparent & in medio & in circulo vt olei puncta & granula, aliquando plura, aliquando pauca: aliquando maiora vel minora, & ſplendent, & ſunt coloris aurei vt oleum: diceres olei pauculum infuſum, ſed oleum infuſum ſupernatat & diffunditur, hoc in granula colligitur, & non ſupernatat, niſi media & ſuperiore parte. Hoc his vidi, nec in quibus morbis ſatis memini, eſt tamen res rara & mira. Tertia eſt, cum colligitur quod à Græcis vocatur γραῦς, & eſt vt cruſtula pinguedinis, velut in lebetibus cum ius concreſcit à frigore. Et hoc ſæpè vidi, & in magnis colliquationibus hecticarum. Eſt tamen aduertendum, quòd in his quæ conturbantur, & concreſcunt, quia refrigerantur non ſolùm in ſuprema ſuperficie, ſed in tota vrina & vrceo adhærens apparet huiuſmodi tela craſſa, pinguis, ſine ſignificatione vlla hecticæ: ſi tamen contingat ſine concretione vrinæ vidi non apparere niſi in colliquãtibus febribus. Ergo de hoc intelligenda ſunt verba Hippocratis ſecundo Prognoſticorum, non de prima, cum dixit: Si pingue deſuper natans araneorũ ſpeciẽ referat, damnandum eſt ſignificat enim conſumptionem. Vnde Galenus in Cõmento: Quale pinguioribus iuſculis refrigeſcentibus ſupernatat, vocata à multis cruſtula, tale in vrina ex

Cap. 11.

Tex. com. 35.

Tex.37. conſumptione exiſtit. Inde admonet nos, vt caueamus ne veſicæ vitio decipiamur. Manifeſtum eſt, ergo non de telis illis tenuiſſimis intelligendum Hippocratem, quæ forſan in veſica fieri conſueuerunt, ſed de pinguedine concreta. Quartum genus vrinæ pinguis eſt, cum ſubſtantia talis eſt: nec eſt perſpicua, ſed iuri ſimilis. Et hoc ſæpius vidi in hecticis & phthiſicis, in quibus quamuis nihil ſupernataret, proximi tamen erant morti. Et eſt quaſi deterior vrina omnibus. Aſſueſce igitur videre iuſculum in vitro, vt etiam huiuſmodi vrinas deprehendas. *Cap.19.* Vrinarum autem oleacearum Actuarius, in primo de Iudiciis vrinarum, tres facit ſpecies: quæ olei ſpeciem refert, quæ ſimilis eſt oleo colore, & quæ ipſa ſubſtantia. Quæ oleo ſimilis eſt colore, tantùm in principio febrium colliquantium accidit: quæ ſplendorem refert olei, ac plenè colorem in incremento: quæ verò oleo prorſus aſſimilatur, & ideo minus, vt dixi, perſpicua eſt, hæc in vigore talium febrium mingitur. Et ſingulæ harum ſpecierum etiam renum vitio contingere poſſunt, tunc repentina fit ad illas mutatio, & cum calore ac dolore, & renum laſſitudine, at ſi ex febre, ſenſim, & ſine renum læſione vlla. Meminit vrinarum ex colliquatione tertio Epidemiorum *Sec.3. T.x.61.* & Galenus infrà, vbi docet, oleaginam vrinam apparere, cum calor naturalis nutrimentum deſerit, ex opinione Sabini. *Sec. eadem com.72. in fine.* Apparuit enim in Pario, die ſexta, qui pòſt obiit die centeſima vigeſima.

APHORISMVS XXXV.

QVibus autem morbo renali laborantibus prædicta accidunt ſigna, doloreſque circa ſpinæ muſculos fiunt ſi quidem circa loca exteriora fiant, abſceſſus quoque exterius futuros expecta: ſi verò dolores magis circa loca interiora fiant, etiam abſceſſus interius futuros expecta.

COMMENTARIVS.

CVm docuiſſet indicia morborum renum acutorum & diuturnorum in duobus proximis Aphoriſmis: in hoc declarat exitus illorum non omnium prorſus, ſed quorũdam ſcilicet eorum qui cũ dolore ſunt, vt regula generalis ſit: Vbi dolor, ibi abſceſſũ expectare oportet. Superius de loco generaliter hoc dixit, hic autem ſpecialiter de partibus exterioribus atque interioribus: nũc ergo de muſculis ipſorum renum agamus, de quibus Veſalius libro ſecundo dum agit, *Cap.38.* eos ſolum accipiemus, qui thoraci & lumbis communes ſunt, namque ceruicis & oſſis ſacri & coccygis muſculorum commemoratio hic minimè neceſſaria eſt. Videntur enim vniuerſi ſpinæ muſculi octo partibus contineri. Quatuor paria ſuperiorum ad renes nihil pertinent, nec eos attingunt: potiſſimè autem duo paria quintus & ſextus, ſed & ſeptimus & octauus tum verò muſculi femur mouẽtes, qui magis exterius protendũtur, velut ſpinæ omnes fermè interius, vt ille infrà docet: quanquam ſolus ſextus femoris ad altiora loca extendatur. *Tabula 8. & 14. Secun. Lib.*

APHORISMVS XXXVI.

QVicunque euomunt ſanguinem, ſi ſine febre quidem, ſalutare: ſi verò cum febre, malum. Curate verò aſtrictoriis & refrigerantibus.

COMMENTARIVS.

POſtquam egit de ſignis ſumptis ex excrementis naturalibus: hic ponit ſigna ſumpta ex his quæ non ſecundum naturam transferuntur, tum in ſequenti. Quòd ad expoſitionem attinet, ſanguis omnis qui ex ore reiicitur, aut ſimplici ſputo deſcendens è capite, ſed confertim tunc vel ex ore, aut vomitu ex ventriculo & iecore ac naturalibus cæteris membris: aut tuſſi, ex pectore aut pulmone vel aſpera arteria: quãdoque etiã ex capite fluens, in aſperámq; arteriam deſcendens tuſſim mouet. Cum ergo vomitu reiicitur, ex vẽtriculo aut membris naturalibus educitur. Plerumque tamen ex iecore, quod venas habeat amplas, & ſanguine plenas. Vnde primo de Morbis mulierum inquit: Si mulier ex partu ſanguinem vomat, hepatis fiſtula ſauciata eſt. *Pag.19.* Eſt autem triplex modus exitus ſanguinis διάβρωσις, id eſt eroſio: ῥηγμοχασμὸς, id eſt ruptura: & ἀναστόμωσις, ideſt oris alicuius venæ apertio. Cum ergo ex naturalibus membris citra febrem acciderit ſanguinis reiectio, non niſi ex apertione venæ contingere poteſt, cũ à fractura febris ſubſequatur: ab eroſione paruæ venæ vomitus non accidat ſanguinis, ſed in vomitu ſanguis apparet: in magnæ autem febris præcedat, erit huiuſmodi reiectio ſalutaris: quæ curanda, erit cum στυπτικοῖσι id eſt aſtringentibus, ac refrigerantibus. Vnde ſubit dubitatio in illo verbo σωτήριον, ideſt ſalutare (duplex enim habet ſignificatum, quod ſalutare eſt & vtile, & quod ſeruari aut ſanari poteſt) vt per hoc diſtinguatur ab eo quod eſt cum febre, & eſt malum. Videtur enim & hoc malum eſſe, primum quòd doceat curandum, quæ enim curatione indigent, mala ſunt. Et rurſus: Quæ ſunt præter naturam, non videntur eſſe ſalutaria.

Hinc ſuperſunt duo dubia. Primum illud quintæ Particulæ, Mulieri ſanguinem euomenti menſtruis erumpentibus, ſolutio, vnde *Aph.31.* videtur vomitus ſanguinis morbus, etiamſi ſit neceſſarius. Dico, aliquis morbus, comparatione alterius morbi maioris, ſalutaris dici poteſt: vt hæmorrhoides in inſanientibus, vt ſuprà viſum eſt: ita vomitus ſanguinis ſuppreſſis mẽſibus, & multo magis ſi fluat è naribus, vt quinta Aphoriſmorũ, *6. Aph.21.32.* verùm maior eſt difficultas in Aphoriſmo illo: Sanguis quidem ſuprà qualiſcunq; fuerit, malum: infrà autem nigra deiecta, bonum eſt. Dictum eſt autem de hoc tum in expoſitione Aphoriſmi illius, tũ etiã in primo Contradicentiũ. *4 Part 25 Contr.300.*

Verba autem illa, Curate aſtrictoriis & refrigerantibus, poſſunt & ad primã partem

referri,

referri, vt rationi conſonum eſt: & ad ſecundam ex ſermonis vi: verùm potius ad rationem Galenus reſpicit, nam ſi inflammatam particulam aſtringere ac refrigerare perrexeris, maiorem longè efficies phlegmonem, aut in ſcirrhum illum conuertes, quæ enim inflammata ſunt, ſuppurare oportet, at, quòd ſi ſine febre ſint, etiam phlegmone vacent: intelligis etiam ex his quæ dicuntur in quinto Methodi, (5 Methodi. Cap. 11. Cap. 15.) non enim ſolum pulmonis, ſed cæterarum partium interiorum acuta febris phlegmones comitatur. Liquet etiam, quòd quæ ſanguinem cohibent, quinque ſunt generum; (Cap. 6.) Alia quidem, quia lenta ſunt, aut aſtringũt, quæ ambo Galenus quarto de Simplicibus medicamentis, vocat emplaſtica, alia quia minuunt ſanguinem, qui eſt fluxurus ad locum, in quo genere ſunt quæ diuertunt, cucurbitulæ, ſectio venæ, incedia, alia quæ vi obducunt impedimentum: vt vincula, compreſſio cum manu, quam vocant bucellationem, & vſtio, ſed hæc interius adhibere rariſſime licet. Sunt demum quædam quæ ſanguinem ipſum continent: alia quia congelant, vnde Philonium in cruentis ſputis: aut naturæ proprietate, vt emplaſtrum ex ſcarabeis. Referunt eſſe radicem, quæ admota his quibus ſanguis è vulnere prodit, illum redire atque intro ſe contrahere cogat.

APHORISMVS XXXVII.

Diſtillationes in ventrem ſuperiorem, intra viginti dies, ad ſuppurationem perueniunt.

COMMENTARIVS.

Qvòd diem vigeſimum, non ſequentem obſeruare oporteat, & nos docuimus in libris Contradicentium. (4. Lib. contra 4.) Cæterùm neque ob id quòd Galenus alibi dixit, neque locus erat hic de hoc habendi ſermonem, vt derelicta expoſitione difficillimi Aphoriſmi, ad tã longe diſſitam narrationem tranſiret. Quis enim tam addictus Galeno, perfrictæque frõtis eſſe poteſt, qui audeat hic illum tueri, ac contendere expoſitionis huius Aphoriſmi vel verbum habitum? Quòd ſi omnino negociis impeditus, hoc præſtare non potuit, quanto melius fuiſſet omnino inexpoſitos relinquere, vt dici poſſet, præuentum morte non potuiſſe perficere? nunc quis illum iuſtè tuebitur? Nam ſi Hippocrates de phlegmone partium pectoris loquitur cur appellat deſtillationem? Si de pituita deſtillante, cur vtitur verbo ἐμπυοῦνται: quod eſt, ad ſuppurationem peruenire? Cum verò dicat καταῤῥέει, deſtillationem videtur intelligere Hippocrates pituitoſam. (Aph. 15.) Sed & de ventribus in prima Aphoriſmorũ particula abunde dictum eſt. Reliquum igitur eſt vt doceamus, quomodo abuſus ſit quaſi hoc verbo ἐμπυοῦνται. Diximus in vndecimo Contradicentium, (Contrad. 25.) differentiam inter concoctionem ac præparationem: nunc autẽ videndum, quomodo ſuppuratio de aliis dicatur humoribus à ſanguine, nam deſtillationem concoqui, palàm receptum eſt ab Hippocrate libro de Priſca medicina. At aliud eſt concoctio, aliud ſuppuratio, videtur autem (Pag. 8.) ſuppuratio non eſſe niſi ſanguineæ materiæ, cum dixerit in Prognoſtico: (Pag. 6.) Ex ſuppurationibus quæcunque adhuc, dum ſputum bilioſũ eſt fiunt, pernicioſæ valde ſunt, ſiue bilioſum illud in parte, ſiue cum pure ſimul expuatur, non enim videtur velle, vt poſſit ſuppuratio fieri in humore bilioſo. In libro de Locis in homine, (Pag. 7.) hæc habet: Suppurati vt plurimum fiunt, cum fluxus in idem velut in bile contingit: ſed in bile quidem multum defluit, & vbi defluxit, ſedatur. Fiunt etiam ſuppurati cum minus excreant, quàm influit in pulmonem, hoc enim quod in pulmone conſiſtit, & quod influit, pus fit: pus verò in pulmone & in thorace collectum, vlcerat & putrefacit. Hic manifeſtè declarat materiam deſcendẽtem ad pulmonem & thoracem, ſuppurationem pati. Quod etiam manifeſtius, & quaſi pro expoſitione præſentis loci docet libro (Pag. 6.) primo de Morbis, dum inquit: Cæterùm ſuperiore ventre ſuppurati fiunt multipliciter: Primùm quidem, cum pituita de capite copioſa & aceruatim in ſuperiorem ventrem fluxerit, putreſcit, & in pus vertitur. Idque accidit maximè in diebus viginti & vno. Scripſit hunc librum, vt aliàs dixi, iunior, cũ nondum rationem exactam dierum decretoriorũ iniiſſet, putaretque formari vigeſimam primam diem ex ſeptimanis: nõ autem ſeptimanas ex viginti numero dierum, qui ſunt dimidium nonæ partis totius anni. Diſtinguendum eſt igitur ſic, quod ſuppuratio propriè dicitur de ſanguineo aut miſto humo collecto, qui in verum pus vertitur, nec intus contingit citra febrẽ hæc actio. Generaliter etiã dicitur de pituita, quæ eſt affinis ſanguini, eo etiam quòd odorem & colorem recipit puris ſed hæc conuerſio poteſt fieri citra febrem. Puri autem reliqui humores non recipiunt ſuppurationem: ſed vel immoti & incorrupti manent, atque euaneſcunt, aut erodunt particulam: aut corrumpuntur, & exitialem illi noxam pariunt.

Sed quid dicemus de Aphoriſmo illo, (7. Aph. 40.) Grauedines & raucedines in valde ſenibus non maturantur? videtur enim ẽregionè pugnare, ſed de hoc alibi dictum eſt. (3. Contrad. 15.) Nũc igitur admonuiſſe ſat fuerit celerrimè ad ſuppurationem peruenire, quæ ſunt in ſuperiore ventre, ob magnitudinẽ caloris cordis: quin etiã & quæ in inferiore, quanto altius decunbunt, eo celerius ſuppurationẽ admittunt. Vnde in Prognoſticis: (Pag. 3.) Cæterũ tumores in ventre minus in abſceſſum vertuntur, quã hi qui ſunt in præcordiis: minimè verò qui ſub vmbilico ſunt, ad ſuppurationem vertuntur. Manifeſtum eſt autẽ, hæc debere intelligi, vbi noua materia ſuperueniẽs non impediat: aut mala ratio victus, velut aër frigidus. Vnde etiã illud conſiderandũ, ſi materia non ſimul, defluat, an dies illi à fine fluxionis ſint numerandi, quod veriſimilius videtur, ad verba Hippocratis reſpiciendo: an à ſingularum partium materiæ defluxionis tempore, prout eſt conſentaneum magis rationi. Et ſanè videtur miſtum quiddam eſſe, ſcilicet partes diuerſimodè concoqui, totum tamen non abſolutè coctum dici poſſe, niſi vigeſima dies vel quartadecima vel alia à fine computatur.

APHORISMVS XXXVIII.

SI lingua repentè incontinens fiat, aut aliqua pars corporis ſtupore elanguit, tale eſt melancholicum.

COMMENTARIVS.

INcontinentem linguam vocat, cum plura loquitur quàm deceat, ἀκρατὴς enim incontinentem, intemperantem & impurum ſignificat, Galenus & reliqui expoſitores ſenſum Hippocrat. non intelligentes, varia dictione legerunt ἀκρατὴς, quòd eſt infirmum, at ſic facile eſſet omnia accommodare. Illud mirum quod nec ſic potuerunt Hippocr. veridicum facere: quare ſatius fuiſſet, vt nos fecimus multos illum è numero Aphoriſmorum eximere: aut fateri ſe non aſſequi ſenſum, atque inexpoſitum relinquere Aphoriſmum, quam literam peruertendo etiam ipſum Hippocr. damnare tanquam abſurda ſcribentem. Senſus igitur eſt: Si quis abſurda & turpia loquatur repente, non ex compoſito aut aliqua parte, id eſt, non toto aut dimidio corporis, hoc eſt melancholicum, id eſt ex imaginatione, quæ ex atro humore proficiſcitur. *Non tantum ante finem.* Dicebat author ſeptimi Epidemiorum de Androphano iam ægrotante: Mente motus eſt, & linguæ affectiones ſimiles. Itaque poteſtatem atræ bilis nobis declarauit, ſeu enim non ſentiant, ſeu ſe non ſentire ſibi perſuadeant, ab atra bile ac mentis motione hoc proficiſcitur. Qui autem talia non viderit, miratur, patiuntur enim tortores & ignes perſæpe, & nihilmoueri videntur. Obſcurum igitur, ſcilicet partis ſtuporem ad melancholiam pertinere ex manifeſto, quod eſt turpiter & præter propoſitum loqui, ex melancholia, id eſt mentis affectu tali declarauit.

APHORISMVS XXXIX.

SI febris non ex bile habeat, multa aqua capiti ſuperinfuſa, ſolutio fit febris.

COMMENTARIVS.

HVnc Aphoriſmum ſi quis intelligere velit, non aliter quàm ſi quæ in libro de Natura humana legat, cum dixit: Febres plurimæ à bile fiunt. *Pag. vlt.* Species ipſarum quatuor ſunt, præter eas quæ ab occultis humoribus generantur. Nomina ipſarum ſunt: Continens, Quotidiana, Tertiana, Quartana. Continens itaque appellata, à plurima ac meraciſſima bile prouenit, & iudicationes quàm breuiſſimo tempore facit. Corpus enim nullo tempore perfrigeratum citò colliqueſcit, nimirum à multa caliditate calfactum. Quotidiana verò poſt continentem à plurima bile generatur, & præ reliquis celerrimè diſcedit: verùm longior eſt continente, quanto à pauciore bile prouenit, & propterea quòd requiem habet in ipſa corpus, in continente verò non quieſcit vllo tempore: tertiana autem longior eſt quàm quotidiana, & à pauciore bile gignitur. Quanto verò longiori tempore in tertiana corpus quieſcit quàm in quotidiana, tanto diuturnior hæc febris eſt quàm quotidiana. At verò quartanæ reliquæ iuxta eandem rationem habent, ſed tertianis diuturniores ſunt, quanto pauciore bilis parte participant, vnde caliditas augetur, & propterea quòd corpus in ipſis plus perfrigeſcit, id quòd ab atra bile ipſis contingit ſuperfluè, adeò vt ægrè frigus depelli poſſit. Atra enim bilis inter omnes corporis humores viſcoſiſſima, eſt, & ſedes diuturniſſima facit. Quod autem quartanæ febres atræ bilis participes ſint, vel hinc condiſcere licet. Autumno enim maximè homines à quartanis corripiuntur, & in ætate à quinque & viginti annis vſque ad quadrageſimum quintum. Hæc autem ætas præ omnibus aliis maximè à bile atra infeſtatur, & autumni tempus omnium anni temporum ad eandem aptiſſimum eſt. Itaque cum febres quatuor definiãtur generibus, hecticæ, ephemeræ, putridæ, & quæ ex abſceſſibus, hæ autem non febres principaliter ſunt ſed accidentia morborum, vt prima Quarti: *Tra. 1. c. 1.* putridæ autem omnes à bile ſunt, vt declaratum eſt: vel quoniam, vt Galenus inquit, ex febre humor conuertatur in bilem, vt etiam ſecundo de Febrium differentiis, *Cap. 9.* cum in ſanguine putreſcente dicat fieri bilem flauam ex tenui parte, ex craſſa autem atram: liquet aquam multam capiti ſuperfuſam ſoluere febrem. Hoc enim à nobis declaratum eſt in Arte medendi parua, hecticam omnem balneo ſanari poſſe, vbi humidus victus adhibeatur. Sed cur non dixit de balneo totius corporis, ſed de capite, cum alioquin clara tunc futura eſſet oratio? Reſpondet Galenus in Commento, Hippocratem in primo Epidemiorum dixiſſe de Metone: *Langum. 7.* Capitis lotionibus vſus eſt, antea verò dixerat, Inſomnis delirauit. Ab his ergo ſubiunxit, Dormiuit, reſipiſcebat, vt propter delyrium & vigiliam potius quàm ob febrem adhibita ſit lotio capitis. Melius forſan ex Paulo, vt etiam Braſſaualus, *Cap. 16.* ſecundo libro in cura Diariæ, ex feruore & aduſtione, conſulit enim caput perfundere aqua, atque lauare, vt poſtmodum etiam totum corpus humectetur. Quocirca mihi videtur Galenus exemplo illo confirmaſſe, quod etiam in ſanguinea hæc lotio conueniat, vt generale fiat dictum: Si febris non ex bile habeat, multa aqua capiti ſuperinfuſa ſoluit febrem. Sed vt rem diligentius aſſequamur, videamus quænam commoda & incommoda balneum capitis afferat. *Doc. 2. 5.* Princeps ſecunda Prima declarat commoda balnei: *Pag. c. 19.* ſed non capitis propriè, vt videatur hæc lotio qua noſtris temporibus vtimur pluribus fuiſſe ignota. *Lib. 1. c. 3.* Celſus enim licet cõſulat multa calida, inde frigida perfundendum caput, non tamen de lauacro ſanorum loquitur, ſed vbi exuſtus quis in ſole ſit. Solus, quod ſciam, Auenzoar præcipit feruentiſſima aqua abluẽdum caput: nec tamen de lixinio loquitur. Olim erant tonſores, ſed tondendi cauſa, non lauandi, in balneo enim lauabantur. Ex recentioribus quidam meminit in ſexto libro Epiſtolarũ: ſed, vt ſolet, nihil ad vſum vulgare addẽs: *Epiſt. 4.* Amatus Centuria tertia fugit in hecticis

Cor.1.3 1. Dec.2. Cap.5. cis irrigationem capitis à tepida, credo quòd vereatur ne cōcitet deſtillationes Cum enim Princeps numerat vtilitates balnei generaliter, ſomnum conciliare, aperire, detergere, concoquere, reſoluere, nutrimentum ad cutis ſuperficiem attrahere, vētrem ſiſtere, & laſſitudinem remouere: detrimenta verò, cor imbecillius reddere, nauſeam excitare, humores quietos mouere, & illos putrefacere, & ad membra debilia traducere, vnde etiam abſceſſus excitentur: peculiaria duo habet hæc conſideratio, quòd de ſolius capitis ablutione tractamus, & cum lixiuio: ſed præſens ſolum primam. Dicamus ergo de ea quæ fit cum lixiuio ablutione, quæ plurimùm quidem detergit & ſiccat cerebrum: at neque ſomnos conciliare poteſt, neque concoquere; forſan, nec plurimùm cutis foramina aperire. Quòd ſi à temperato lixiuio in caliditate fiat, certè non adeò exiccabit: Auenzoar autem cupit hoc ſuo feruore vim illam in cerebri profundum penetrare. Quo magis ego diligerem lotionem cum aqua calida ſimplici, inde cum frigida, vt Celſus præcipit. Quòd ſi minus ſordes detegantur, ſapone vtendum cenſeo, Ablutio enim illa Celſi non niſi morboſis capitibus debetur. Ergo in febribus, vt ad intentum reuertar, ablutio capitis cum non explicet (quaſi) de tepida intelligendo, ſomnū conciliat, vapores exhalare facit, nam in febribus vt tenuiſſimi ad caput tendunt. In li- Pag.1. bro de Humidorum vſu, inquit: Somniferum & in caput & in alia. Igitur viſus eſt ſomnum ex hoc Aphoriſmo & humectationem quæſiſſe, quibus febris quæ ſicca eſt (ſi non aliud obſtet) ſoluitur.

APHORISMVS XL.

MVlier ambidextera non fit.

COMMENTARIVS.

Pag.3. ARiſtoteles in libro de Communi animalium greſſu inquit: Motionis origo ex dextra parte eſt, illaque mouere, vt ſiniſtra moueri, apta eſt. Videturque aſſignare huius Cap.4. cauſam tertio de Partibus animalium, dicens: In cordis dextro ventriculo plurimum & ca- Cap.1. lidiſſimum ſanguinem generari. Et quarto de Generatione animalium: Pars dextra longè calidior eſt quàm ſiniſtra. Cauſa verior eſt, quòd cor eſt in medio, & iecur à dextro latere. Sed Ariſtoteles cum nollet admittere iecur eſſe principium confinxit ventriculi dextri, imò trium ventriculorum hiſtoriam. Vnū ſatis conſtat experimento ita eſſe, & quòd duo ſunt principia animalis, cor vt perfecti, iecur imperfecti. Et ideo quærere primùm oportet, quid ſit ambidexterum, neque enim eſt, quod quidam putant, vti ſiniſtra pro dextera (hoc enim eſt frequens) ſed cum nomum quaſi ſit nomen, non habet nec Græcum, nec Latinum. ἀριστερὰ enim & felicia & ſiniſtra vocabant, quòd à ſiniſtra auſpicia bene ominarentur, habitantibus enim in Septētrione, dum ſolē aſpiciunt, oriens eſt à ſiniſtra. Qui verò ſiniſtrâ vtuntur apud nos, dextra vti non poſſunt? neq; ego hominē vidi ambidexterū præter vnū, cū plurimos viderim qui ſiniſtra præſtarent: quos, vt alias dixi, conſtat eſſe deterioribus naturaliter moribus. Cur id accidat, dum de cauſis agemus, explicabitur. At ambidextros, ſeu potius ἀμφιδεξίους (Latinam enim vocem non habemus. Italicam habemus Mancinum, vel Seneſtrerum) facit vſus potius quàm natura: ſed illa admittit. Plato id 7.de Legibus probat, argumento ſumpto ex pedibus, nam ſiniſtro æquè ac dextro vtimur. Itaque inquit: cum natura omnes fecerit ambidexteros, nutrices dimidiò roboris atque agilitatis nos fraudāt. Atque ea ratione Hippocrati apertè contradicit, cui magis tamen credendum eſt quòd experimentum id doceat, nam cum quidam infantes læua pro dextera vterentur, vincti à parentibus vt læua non poſſent vti, nihilominus corrigi non potuerunt. Id etiam ſignificat Ariſtoteles, Hippocrati concors, qui negat mulierem poſſe eſſe ἀμφιδεξίαν. Quod verò dextra ſiniſtris in motu præſtent non ſolum in manibus, ſed etiam pedibus, nō in ſenſibus, videtur velle clarè trigeſima- Probl.11. & 13. prima Problematum: vbi etiam dicit, quòd Proble.22. ſiniſter facilius dextro contrahitur. At verò Plato refert Scythas eſſe ambidexteros: & de fœminis idem cenſere videtur, vbi vigintimillia ad mille ducentos quinquaginta redigit hac ratione. Si fœminæ inhabiles toto genere ſint, iam ex vigintimillibus ſublata medietate ad decem millia redigentur: E quibus pueri dimidium ſunt, omnium reliquorum dimidium ſunt ſenes: qui etſi non ſint tot quot viri, pueri tamen tanto plures dimidio ſūt, nā de repub. bellicæ arti Plato cenſet primum vtiles eſſe debere à vigeſimoquinto anno: ablatis igitur ex decem millib. quinq; millibus pueris, duobus quoque ac quingentis pro ſenibus, relinquentur bis mille quingenti viri ſolum vtantur, patet redactum iri numerum ad milleducentos quinquaginta. At ſi vtraque manu ſinguli vtantur aſſumptis etiam mulieribus erunt quinque millia, at ſi à decimoſeptimo anno militia more Romanorum inchoetur, aut auctor eſt Cenſorinus, fiēt in populo ſeptem penè millia militum. Quod quātum conferat Reipub, manifeſtum eſt per ſe. Ego verò mulierem neque vtraque manu pariter, neque ſiniſtra tanquā potiore vtentem vidi. Galen. περιδέξιον potius, iuxta Homerū, cū qui vtatur vtraque manu vocandū cenſet: qualis fuit Aſteropeus, quā ἀμφιδέξιον. Verū Ariſtophanis & Hippocratis auctoritate Hippocratem ab Homeri auctoritate tuetur, nec ad alia aptior quàm ad interpretationem vocū iuxta poetas, maximè de quibus tot edidit libros. Cauſam autē nititur aſſignare imbecillitatē ſexus fœminei: quandoquidē nec Amazones ſufficerent ex Hippocratis ſententia ad pugnæ robur dextra ſola, niſi dextra mamma præciſa candenti ære. Verba enim eius in libro de Aere & aquis ac locis ſunt: Dextram Pag.12. autem mammam non habent, nam puellis adhuc infantibus matres æreo inſtrumento in hunc vſum parato, igneq; candefacto eam auferunt, ac exurunt, ne iterum ſuccreſcere contingat, atque vt omne robur in humerum

ac brachium dextrum deferatur. Diximus ibi, ponentes historicos, non ob id cenſere auferri mammam: ſed vt commodius arcum tendere, & peltam ſeu ſecurim liberius vibrare poſſent. Profundior eſt Hippocratis cauſa, illa manifeſtior. Sed Galeni cauſa ad ambidexteras fortan ſufficit, quamuis non admodum grauitate Hippocratis iam ſenis, vt qui ea ętate maximè hāc ſeptimā ſectionē Aphoriſmorum ſcripſerit, digna: verum ad id quod mulier nulla ſiniſtra, tanquam potiore vtatur, nequaquam ſufficit. Quid enim vetat, ne tota vis in eam partem illis cōfluat: tametſi diuiſa nō ſufficere poſſit vtrique parti. Quapropter cenſendum eſt, altiorem fuiſſe Hippocratis ſenſum, atque à veteribus aliis cognitum: ſed a Galeno nō intellectum, quòd ex origine illud pēdeat, quam ipſe falſo ad androgynos transfert. Ea eſt ſcilicet, vt maſculi geniti in ſiniſtra vteri parte, ſiniſtram partem habeant dextra validiorem, aut æqualem: vnde vel ſiniſtra tantum vtantur, paruo diſcrimine ob incuriam noſtra ætate in vſum & maximum diſcrimen euadente: aut oblata occaſione, vt antiquo tempore ob educationis diligentiam quæ ex Rerumpub. adminiſtratione exoriebatur, ad æqualem vſum vtraque manu redacta, vt ἀμφιδέξιοι aut ἀμφαρίστεροι efficerētur: At fœminæ cū in dextra parte gignebantur, dextram iuſto validiorem adipiſcebantur, cum naturaliter dextra eſſet calidior atque mobilior: cum in ſiniſtra etiam, quoniam loco proprio genitæ non degenerant, robuſtiorem etiam habeant partem dextram. Quod vt clarius intelligas, maſculi in dextra, fœminæ in ſiniſtra vt naturaliter ortæ, validiorē habent partem dexterā ſiniſtra. At fœminæ in dextera, vt dexterā, quàm natura fert, habent robuſtiorem: ita maſculi in ſiniſtra, ſiniſtram habent reliquis robuſtiorem, dextram imbecilliorem: quo fit, vt pariter hac aucta, illa diminuta, vel æqualiter vtraque vtantur, ſi diligentia educationi adhibeatur: vel aliquādo magis ſiniſtra. Nullus igitur modus relinquitur, quo fœmina ἀμφιδέξιος eſſe poſſit: vt nec maſculo, vt partem dextram multo robuſtiorem ſiniſtra habeat: quod in aliquibus fœminis euenire neceſſe eſt, quas palā eſt & ex ratione, & ex hoc effectu, quod dextram partem ſolæ validiorem habeant ſiniſtra, vt in maſculis generaliter euenit viragines eſſe, & enſes ferunt & pugnant. Viris igitur generaliter & ſecundū naturā maius eſt diſcrimen roboris inter dextram partem & ſiniſtrā quā fœminis. Liquet etiā ob hæc, cur, qui ſiniſtra vtuntur, mali ſint, ſunt enim quaſi androgyni, & effœminati, & improbi ac fallaces, vt mulieres. Quod palàm Galenus nō intelligens de motibus dictum, tam inſulſè ad ſexum, de quo nec antiqui ſomniarunt, traduxit. Itaque ob cauſas dictas facilius viri fœminæ ad vſum vtriuſque partis traducerentur, quàm mares, ob paruam differentiā. Et propterea Plato, quod in Scythis fœminis accidit ob cauſā dictam, credidit in maſculis etiam fieri poſſe. At naturæ contrarium euenit, vt dicit hic Hippocrates. Viri enim quidam ἀμφιδέξιοι [illegible]: fœminā ſic naſci omnino impoſſibile eſt.

APHORISMVS XLI.

QVicunque ſuppurati vruntur aut ſecantur, ſi pus purum fluxerit, & album, euadunt: ſi verò ſubcruentum, & fæculentum, & fœtidum, pereunt.

COMMENTARIVS.

TRifariam colligitur materia in pectore, quæ ſpirandi difficultatem parit: primo de Morbis. Primus, cum pituita defluit in illud & coaceruatur & putreſcit per quoſdam circuitus & tūc ſufficit inurere locum exterius: vt tradunt etiam Celſus atque Aetius de quo etiam videtur intellexiſſe Galenus in Commento, cum ab Euryphonte vſum ait Cineſias. Non proponam modum, quandoquidem loca ipſa aſcripſerim, vt ab ipſis auctoribus illum ad amuſſim excipere valeas: tum maximè, quòd is inter cæteros ſit tutiſſimus, adeò vt etiam medici noſtri temporis auſint ſine illum tentare. Secundus autem eſt, cum copioſa materia pituitoſa, vel etiam collecta ſanguinea in pus conuerſa, velut in morbo laterali, vt in Aphoriſmis, ſed circa tamē vlcus vllum fuerit: quo in caſu illam educere ſufficiat & neceſſe ſit. Sufficiat quidē, quia nullū vlcus adeſt: neceſſarium autem ſit, ob multitudinē, quocirca nullo genere vſtionis nec exteriore nec interiore opus ſit, ſed ſola ſectione, qua pus educatur. Tertius eſt, cum pus eſt ex pulmonis vlcere colligitur, quo in caſu ipſum eduxiſſe minimè ſufficiat, manente cauſa, quæ illud ſit denuò coaceruatura. Itaq; hoc in caſu non ſolùm educere pus, aut inurere exterius ſufficiet, ſed etiam oportebit pulmones ipſos cādenti ferro inurere, educto iam prius pure vniuerſo è pectoris cauitate. Atque hunc modum vſtionem vocat Hippocrates, non exteriorem vſtionem. Vt in tertio de Morbis inquit enim: Secato aut vrito Et iterum: Cæterum vbi ſecare vel vrere. Et in ſexto Epidemiorum: Tabeſcentes ſtatim vrere. Vt conſtet luce clarius, educi pus, inde vri candenti ferro locum, nam vlcera malefica igne ſanari ſolent. Paulus libro ſexto hæc habet: Alij, vt tradit etiam Leonides, ferro mucronato candenti per medium ſpacium, vbi abceſſus eſt, adacto vſque ad pus vſtionem moliti ſunt. Non nulli etiam hos curare auſi ſunt tranſuerſa linea inter quintam & ſextam coſtam ducta, & cute paululum oblìquè diuiſa: deinde ſic ſcalpello mēbrana, quæ coſtas ſubcingit perforata, pus excreuerunt, verùm an fieri debeat, in decimo Contradicentium medicorum dictum eſt. Nunc adieciſſe huic parti ſufficiat, vſtionem conuenire in ſuppuratis ſic vt effluat pus: quamobrem non ſufficit exterius tangere candenti ferro, & quòd vlcera maligna velut carcinomata exurere ſolemus. De modo ac cauſis eōdem te remitto.

Nunc quod ad rem pertinet proſequamur. Opponit album ſubcruento, vt purum fæculento & fœtido. Puris enim conditio eſt, ſi bonum

Pag.6.

Lib.1 c.22.l.3 c.57. in p-ne.

Partic 1. Aph.6.& 15.

Pag.10. Sec.7.

Cap.44.

Contrad.29.

Pag.3. bonum eſſe debet, in Prædictionibus, vt ſit album, æquale, leue, minimè grauiter olens, igitur cum primam conditionem pro prima ſuſtuleris, & vltimam pro vltima (hoc enim modo procedūt Geometræ (relinquetur illud fœculentum, contrarium æquali & leui. Igitur pus album & purum euadit, vt cognoſcitur ex primo Prognoſticorum, cum natura (Com.vlt.) partis eius perfectè euicerit materiam in loco eo contentam. Quod dignoſcitur ex oppoſitis qualitatibus. Subcruentum fit pus, cum naturalis caloris actio impeditur, ſeu quia ſit exiguus, ſeu quouis alio modo non poſſit perficere operationē ſuam. Vnde pus omne abſque dubio antea ſanguinea ſubſtantia conſtat ac ſimili illi, ex quo natura conatur reparare membrum. Ob id ſi plurimum ſanguinis ad partem confluat, quia parū iam effluxerit, aut minus quàm opportunum tunc fuerit, aut ex dolore, ſolet pus eſſe ſubcruentum. Et ideo ſemper ac neceſſariò inæquale, quoniam in omni actione inchoata neceſſariò, ſi non perficiatur, inæqualitas contingit: vt ſi in mammis lac non perficiatur, aut pus in vulnere. Cum enim pars quædam albeſcat, aliter non inchoata eſſet operatio: pars rubra ſit, aliter eſſet perfecta neceſſariò, inęqualitas in ſubiecta materia apparet: & non ſolùm in colore, ſed etiam ſubſtantia ipſa. Cum enim calor diuerſa ratione agat in ſubſtantiam ſanguinis, ſi ſit illa inæqualis, euadit magis etiam diuerſa, ſi æqualis omnino diuerſa etiam. Concoctio enim craſſius reddit: quarto Meteororum, & craſſa attenuat liquefaciendo quod eſt tenuiſſimum & aqueum reſoluit, (Cap.2.) vt aliàs à nobis demonſtratum eſt. Igitur ſi nō perficiatur in vna parte, apparebunt illius veſtigia, ſcilicet dealbata: in ſubcruenta non ita. (11.Contrad. 24.) Vnde ſciendum, quòd vt colligitur primo de Febriū differentiis, quatuor modis concocta variantur. (Cap.6.) Aut enim omnino calor naturalis euincit materiā non putridam, ſed vtilē, & fit nutrimentum: aut corruptam, & fit pus abſolutum, leue, non aſperum, æquale, craſſū, album, ac minimè fœtidum: vt ſint quinque conditiones. Sed verius rem æſtimando, operatio caloris eſt primùm iuxta genera, naturalis, non naturalis, ac eius qui eſt præter naturam ſeu putridi. Manifeſtum eſt enim, quòd calor feruidus & ſiccus exurit, ideo non eſt naturalis, nec præter naturam, quia non putrefacit. Vt ergo vicerit calor naturalis reliquos duos in materia iam corrupta, fit pus album, non fœtidum, æquale, craſſum ac leue, vt dixi. Si autem vicerit non naturalis, fit fœculentum ob exuſtionem: hoc autem eſt fœtidum neceſſariò, ſed inæquale, nigrum, non leue, partim tenue, ſed maiore ex parte craſſius quàm ſit neceſſe. Ideo dixit fœculentum lethale eſſe, quia in periculoſiſſimo affectu modicus lapſus lethalis eſt, & lethale ſignum. Fit & fœculentum ex calore valde putrido, & hoc malè olens pus efficit: & mortem non ſolùm inſtare denunciat, ſed etiam breui admodum, in ſuppuratis. Ideo cum narratum eſſet mihi hoc de M. Antonio Maioragio, amico meo, dixi quòd parum abeſſet à morte: & ita intra quatuor dies obiit. Et hic modus eſt quartus Galeni, quē ſuprà omiſimus, in quo calor pręter naturam prorſus naturalem euincit. Tertius verò eſt compoſitus, vt ille imaginatur, quaſi æqualiter ex vtroque calore, naturali ſcilicet & præter naturam (nam, vt dixi, non naturalis haud meminit.) Et in hoc apparent ſigna miſta, velut non album perfectè, ſed cinerei coloris, parum inæquale, & aſperum. Vt enim declarat Philoſophus in Prædicamentis. Aſperum eſt, quòd partes inæqualiter poſitas habet: leue autem, quod in recta linea. (Cap. de Qualitate.) Quāuis ſit aliud aſperitatis genus, quod eſt cum ſitu in vna recta linea: ſed partes tamen ſunt aliæ duræ aliæ molles, ſed hoc non ſentitur niſi comprimendo. Sic ergo huiuſmodi cum ſint infinitæ ſpecies, vt etiam quarti, velut dixit Galenus: in hoc tamē modo ſunt duo genera, vnum, in quo naturalis calor vincit putridum: & aliud, in quo putridus naturalem, in quo omnes ſuppurati moriuntur, vt dixi: quia morbus per ſe periculoſiſſimus eſt. At diuerſa ratione in alio, non tamen omnes, ſeruantur: ſed ſi naturalis calor plurimum ſuperauerit, & cum hoc vires validæ fuerint. Differentiam autem inter naturalem calorem & vires, ſuprà oſtendiſſe me in prima Particula memini. Seu ergo pus fœculentum effluxerit ratione corruptionis caloris, ſeu ſiccitatis eius, ſeu ratione partis ex qua venit, vt in ſequenti Aphoriſmo liquet, (Aphor.14.) lethale eſt ſignum: ſed non æqualiter, vt in ſequentis Aphoriſmi expoſitione dicam.

Sed iam finem facere expoſitioni poteram, niſi eſſet vnum ad ſalutem valde neceſſarium multorum: ſcilicet quòd qui ſecantur, aut vruntur, aut qui anguſto foramine vulnerati ſunt, ſeu intus penetret (ſed tūc magis eſt neceſſarium) ſeu non omnino intus penetret, ex doctrina peritiorum chirurgorum vidi, maximè neceſſarium vt foramen exterius multum dilatetur, intus autem mediocriter, nam neque arctum retento pure ſanationem admittit, neque valde amplum refrigeratis partibus, quas expedit eſſe calidiſſimas, præcipuè pulmone, qui non ſolùm vi ſua, ſed etiam ſponte dilatatur, vt declaratum eſt à nobis decimo Contradicentium Medicorum. Exterius autem, vt liberior ſit tum effluxio, tū operatio manuum, expedit latius eſſe foramen. (Contrad. 30) Solent autem exhiberi, quod ego feci in vxore Io Pauli Syrtiri, mercatoris olim, decocta ex irithrodano caulibus rubris garyophylata, quam aliqui vocant ſanamūdam, cuius radix eſt in vſu garyophylum redolens: folia autem agrimoniæ, ide ſt vero, vt exiſt imant, eupatorij ſimilia.

APHORISMVS XLII.

QVorum epar ſuppuratum aduritur, ſi pus purū fluxerit & album, euadunt) in tunica enim pus continetur (ſi verô qualis amurca fluat, pereunt.

COMMENTARIVS.

CVm dixiſſet in præcedenti Aphoriſmo, fœculentum pus exitiale eſſe: declarat exemplo,

exemplo, quandoque pus fœculentum fieri ob particulæ patientis ſubſtantiam, velut ſi iecoris ſubſtantia abſceſſum contrahat, ita vt corrumpatur illius caro, pus neceſſariò fœculentum euadit: cum nullus calor poſſit eſſe tantus, qui ſubſtantiam iecoris in pus optimũ vertere queat. Hac ratione igitur pereunt, pereunt &, quòd vis ignis ad imam iecoris ſubſtantiam penetrat, vnde venę contrahantur. Vtebant antiqui in ſuppurationibus, quod ignis putredinem finiat, vt colligitur ſexto
Cap. 2. in fine. de Medicamentis ſecundum locos: habeatque commune id cum inciſione, quòd euacuet quod putridum eſt, à ſanie enim ſolet in membro vis quædam ſerpens relinqui, quæ illius facultatem vitiat: hanc ignis ſua exuperãti caliditate finire ſolet. Quocirca partes propinquæ quæ ſanæ ſunt, muniri debent linteis imbutis ſucco aizoi, plãtaginis, atque huiuſmodi valde refrigerantiũ: ipſa vero pars exuſta, vbi ſanata fuerit, humectari debet, quoniam & humido vtili aliquid ablatũ eſſe neceſſe eſt. An verò refrigerari? Certum eſt quòd non multũ, nam abſumpto humido omni præter naturam, calor omnis qui eſt ſubſtãtia, neceſſariò finitur, remanet ſola impreſſio: hæc finitur moderatè frigidis, ne calor naturalis patiatur: tum etiam, quia humectato membro calor naturalis confirmatur intemperiem tollit.

Manifeſtum eſt autem ex hoc, quod etiam diximus in priore Aphoriſmo, ſcilicet quòd vſtio vſque ad profundum antiquo tempore deducebatur: tametſi in leuioribus morbis ſo-
Pag. 18. lerent exurere iecur, libro de Internis affectionibus, dum inquit: Quum maximum iecur euaſerit, ſic vt promineat multum, nec medicamenta profuerint, exurere ipſum oportet, buxeis fuſis oleo feruenti intinctis, aut fungis. At cum educatur pus, candenti ferro exurere oportet. Membrana igitur iecur circumcingi
Cap. 14. declarat Galenus, quarto de Vſu partium: Et
Cap. 7. Veſalius libro quinto. Quæ tenuis admodum eſt, peculiaris quidem illi: cæterùm orta tamẽ ex vinculis vtrinque ex peritoneo deductis,
Lib. 4. c. 8. vt non peculiaris dici poſſit. Solus autem Celſus huius operationis mentionem fecit, cum iecur vomica laboraret, ſic vt dupliciter interpretari locus queat, vno modo, quòd ferro candenti locus perforetur: altero, vt, quemad-
Lib. 9. a. 75. modum Celſus dicit, locus ferro aperiatur nõ candenti, inde vomica intus aduratur, & inter
C. 2. f. 181. c. 2. Arabes Haliabbas. Adducitur etiam Aphoriſmus hic decimoſeptimo Continentiũ, vbi adiicit Galenũ hoc cẽſuiſſe, ſed nõ videri ſibi tu-
Fol. 186. col. 3. tum auxilium. De Græcis viſum eſt in priore commento ex contradictione. Fit etiam ex ſententia Raſis ibidem inciſio, cum per ſe rumpitur vomica in epate & educitur ſanies. Sed Hippocrates dicit. Continetur: non, Continebatur.

Quòd verò dicat Galenus, exponens verbum (Amurcam) eſſe incoctam putredinem epatis: liquet, vt dixi, quoniam ob calorem putridũm colliquatur ſubſtantia carnis, & fit ſubſtantia humidior carne illius. Ex quo apparet, carnem eſſe concretam à frigore: quæ vbi diſſoluatur à calore non ſicco, humidior euadit. Apparet rurſus calorem putridum non eſſe ſiccum, ſed humidum. Sed & in ſuppurationibus omnibus videmus fieri ſubſtantiam priore liquidiorẽ. Quod ego arbitror fieri ob ſanguinis miſtionem cum ſuis humoribus atque ichoribus: vnde cum phlegmon fit, extruditur ſanguis ex venulis qualiſcunque & ſinulis, plerumque diuerſis humoribus cũ ichoribus eorundem, & ipſe putreſcit à calore qui in eo eſt, ab ambiente tamen infuſus. Quòd ſi ſanguis ſatis purus ſit, ea coctio ab eodem iuuatur: fit autem coctio à calore circumiacẽtium vicinarum partium, ab vtroque aut ſuppuratio. Quare colliquatio illa ex permiſtione potius accidit, quàm natura ipſa aut qualitate caloris, qui adeò humidus ſit vt poſſit hoc facere. Fit autem vt amurca, ideo magis fuſca quàm caro iecoris, nõ quòd cũ non concoquatur aduritur, vnde fit color qualis ſanguini decocto, hic autẽ in liquidis amurcam refert.

Porrò cum hi duo Aphoriſmi prognoſtici 39. 40.
ſint, etiam curare docent: quocirca & ſequenti annectuntur, vt duo ſolum videantur interpoſiti: quorum prior ſuperiori annectitur, quoniam cum de melancholia, qui eſt morbus cerebri, locutus eſſet, docet multos morbos, quos non exiſtimamus, velut febres, non ex bile, ad cerebrum ipſum pertinere. Eam verò rationem curandi vt admirabilem cenſuit, ita & aliud exemplum ex vi naturæ admirandum ſubiecit, deſumptum ex partium, vt dixi, connexione: atque ita ex continuatione exhibet anſã interpretandi. Tametſi apertè appareat, multos hac in Particula fuiſſe Aphoriſmos interſertos, hoc (vt reor) modo: quòd qui ad propoſitum videbantur, Aphoriſmi præcedentes ab aliquo immemore carptim aſcripti ſunt in margine, velut huic præſenti ille maximè: Aqua intercute laborans, ſi à tuſſi corripiatur, deſperatus eſt.

APHORISMVS XLIII.

STillicidium & vrinæ difficultatem, vini potio & ſanguinis miſſio tollit: incidere verò oportet internas venas.

COMMENTARIVS.

TAm celebrem Aphoriſmum, aut XXXVI præcedentis libri, quem Lib. 6. Aph. 6
nos cum Galeno adiectum ab aliis exiſtimantes reliquimus, expediebat diligentius exponere: cum, vt ſuprà dictum eſt, morbi veſicæ maximè difficiles ſint, & plerũque lethales. Morbi ergo, quibus vrina difficulter redditur, tres ſunt, in Medico habetur, vel enim ſupprimitur ex toto diciturque *ἰσχουρία*, Cap. 13.
iſchuria: vel redditur confertim quidem, ſed cum difficultate, vocaturque *δυσουρία*, dyſuria: aut ſolũ guttatim, vocatur *στραγγουρία*, ſtrãguria: Huius tres ſunt ſpecies. Vna, in qua difficulter vrina redditur, & cũ ardore, alia, in qua cum ardore, ſed abſque difficultate, quoniam acris eſt vrina, & muſculum qui veſicam cõtinet, eroſit: tertia, cum inuoluntariè effluit, quo morbo mortuus eſt pater meus L X X X ingreſſus

ingreſſus annum, ſeu potius cum eo, nam minimè hæc lethalis eſt. Docet autem Galenus ſexto de Locis affectis, hunc morbum fieri reſoluto muſculo collum veſicæ complectente, vnde ſenibus hic morbus familiaris eſt, nec vocatur rectè nomine ſtranguriæ. Cæterum, vt rectè inquit Galenus, Hippoc. ex ſingularibus generalia præcepta colligere ſolet. Atque ita ex dyſuriæ curatione iſchuriæ curationem habebis. Sanguinem igitur mittere docet Hippoc. ob morbi magnitudinem & inflammationis periculum ſeu præcedentis, ſeu imminentis. Quin etiam ob ardorem in ſtranguria caro ſolet erodi, quæ dum concreſcit, cicatricem obducens meatum vrinæ obſtruit, & in iſchuriam deducit. Cum verò maximum auxilium in his ſit balneum, præſertim in dyſuria, inde clyſter, vltimò cathetera: manifeſtum eſt, in omnibus his venæ ſectionem multum prodeſſe, tum ad morbum, tum ad ſecuritatem.

Cap. 6. 3. de Artic. com. 80.

Proponatur igitur aliquis cum vrina ſuppreſſa ob vitium in veſica (nam de ſuperiore parte obſtructa aut impedita alibi ſermo habetur) Primùm quidem ſanguinem mittemus, & iuxta Galeni ſententiam libro de Sanguinis miſſione, ex talo aut poplite, inquit enim ibi: Porrò quemadmodum in morbis qui ſupra ſeptum tranſuerſum ſunt, ſecta in cubito vena prodeſt: ita in his qui infrà ipſum ſunt, quæ in poplitibus aut malleolis. Sunt autem infrà, coxendix, vterus & veſica. At renes, cui parti adſcribi debeant, ambigunt. Miſſo ſanguine, in balneum æger vſque ad vmbilicum ponendus eſt. Incoqui autem præſtat, ſi tempus adſit, parietaria, creſſones, porrorum barbæ, vrtica: & generaliter herbæ plantæque, quæ ex muris & maceriebus ac lapidibus prodeunt, vt etiam caprificus. Pòſt lignea parte radicis petroſelini, & iunco, oleo amygdalino illitis tentanda eſt via: immittendum quoque oleum per clyſterem ſeu canalem, aut fiſtulam exiguam: ſmultum enim facit ad vrinam proliciendam, licet vrere non parum ſoleat. At lac contrà ardorem lenit, parum vrinam prouocat. Aqua verò maluæ maioris quaſi mediis viribus eſt. Quòd ſi nullum horum proſit, tentanda eſt cathetera, quæ & facilius immittitur, & tutius, poſt hæc omnia quàm antè: breuiſſimum autem temporis ſpacium inter hæc omnia fluat, atque interim æger ieiunus maneat, & omnino à potu temperet, vt diutius retentionem lotij ferre poſſit. Commendari ſolent inter præcipua veſicæ muſtelarum ſiccatæ, & hermodactyli in potu ſumpti, & cuniculi axungia cum pelle impoſita ſuper pecten: & cimices & pediculi virgæ impoſiti.

Cap. 12.

Cauſæ iſchuriæ, dyſuriæ, & ſtranguriæ, ſi ſtranguria pro impedimento, non incontinentia accipiatur, cum iſchuria ſit dyſuria confirmata, & dyſuria leuis iſchuria, decem ſunt, nam eſt à vrtute, cum retenta vrina, vt in negociis fieri ſolet, tenduntur nimium villi veſicæ, atque ita comprimi nequit. Hoc autem tribus ex cauſis contingit. Prima, quia veſica ob abundantiam humoris comprimere nequit, vt neque manus pomum magnum velut paruum. Secũda, quia diſtenti villi vim omnem amittunt ſoluta compagine. Tertia, quia nimium repleti tum ob diſtentionem, tum ob plenitudinem proprium temperamentum amittunt. Duæ aliæ cauſæ ſunt à membris ipſis, velut phlegmon vel ſcirrhus, & caro excreſcens, caro quidem ſolet ſequi fluxum ſeminis ſpontaneum, & vrinæ ardorem, ab vtriuſque enim eroſa carne intus alia ſuperexcreſcit, velut in vlceribus oriri ſolet, alia obducta cicatrice, quæ meatum vrinæ impedit. Duæ aliæ ex humoribus, ſanguine ſcilicet concreto, aut pituita craſſa vel lenta. Duæ aliæ ex rebus non naturalibus, lapidibus aut arena: ſed lapides ſi magni ſint, rarò iſchuriã, ſæpe dyſuriam faciunt, repelluntur que facilius catheteræ. Si verò veſicæ collum ingrediantur, quia parui ſint, licet difficilius repellantur, ſpes tamen eſt ægrum poſſe liberari, ſeu mutatione ſitus, ſeu attritione aliqua. Octaua eſt à flatu, quam Galenus affirmat, etſi meo iudicio rarò accidat. Fit & aliquando ob vlcus, dum natura timet ſeroſum humorem ſuper læſam partem tranſmittere. In præſenti com.

Difficillima eſt quæ à carne, pòſt à lapillis. Galenus verò meminit & eius quæ ab intemperie fit, maximè ſicca vel frigida, quanquam hæc ſtranguriam ſæpius parere ſoleat, frigida quidem intemperies in muſculo incontinentiam potius parit quàm dyſuriam, aut iſchuriam, in ipſa autem veſica iſchuriam & dyſuriam. Ergo iſchuriæ cauſæ principales ſunt ſeptem, nam vlcus dyſuriam potius facit, non poteſt autem ſupprimere vrinam, vt neque ſola intemperies: quæ ſi hoc faciat, ad virtutem reduci debet, flatum quoque iſchuriam facere rarò contingit. VI. ſint ergo cauſæ, virtutis imbecillitas in veſica, caro & abſceſſus, lapis, & arena, ſanguis & pituita. Iſchuriam & dyſuriam ſolet ardor vrinæ conſequi, non quia vrina vltra modum retenta putreſcat (nam in ſanis id non contingit, vt dum vrinam retinent, ardorem experiantur dum mingunt) ſed quia materia quæ obſtruit aut putreſcit, aut erodit, dum diutius retinetur. Ardorem retentio non ſubſequitur, niſi poſtquam caro ob id creuerit, aut quia idem ſit vtriuſque cauſa, veluti lapis aut arena: diuturnos ardores autem ſtranguria conſequi ſolet. Diſtinguuntur certis ſignis cauſæ dyſuriæ, nam lapide facta inſignis magnitudinis cognoſcitur, vt dicebat Galenus: quoniam ęgro reſupino, ſi concutiatur, vrina prodit: ſi paruus extiterit, cathetera immiſſa ſentitur lapis in collo veſicæ ob ſtrepitum. Si autem arena, dignoſcitur ex exitu, quanquam rarò, ſi humor lentus non adſit, ſola obſtruat. Si ſanguis concretus, liquidus ſolet antea effluere: ſi pituita, lenta & ipſa, dum excernitur, apparet. Si ex virium imbecillitate, præceſſit aut diuturna retentio, aut frigus vehemens: ſi abſceſſus, dolores & febres præceſſerunt, & etiam adſunt caro, tophus, callus, difficilius dignoſcuntur: ſolent tamen ſubſequi ardorem vrinæ, & dyſuriam paulatim factam cum vrina clara, & fluxum ſeminis, & catheteræ impoſitionem laborioſam, & morbum Indicum. Calculi ſigna propriè ſex ſunt, quorum quatuor Galenus commemorat primo de Locis affectis: Vrina aquea, ſedimen arenoſum, pruritus in præputio, & tenſio veretri vt

6. de Locis cap. 4. Cap. 2.

vt enim vlcus ardorem facit in præputio,ita pruritus ex lapidis motu in veſica,pruritum in præputio. Cum verò magnus iam euaſerit,& pedẽ concutiendo,& repentè ſedendo, sẽtitur læſio in pectinis imo,& virgę radice: arena eiicitur, quoniã plerumq; lapis atteritur,neque enim ex arena lapis,ſed ex lapide arena fit:cuius tamẽ contrariũ pleriq; exiſtimant.Cũ verò lapis iã vlcus excitauerit,aut carnem , tunc ſigna confunduntur. Curatio ergo,vt ad rẽ reuertar,cũ in remotione cauſæ cõſiſtat in lapide,arena & lapillo,vna eſt, ſcilicet vt protrudantur cum his quæ talia potẽtius ſolent comminuere:qualia ſunt lapis Iudaicus, & cancrorum lapilli, & balſami ſuccus, & cinis ſcorpionum. Sed ſi lapis magnus ſit & durus,excidatur , ſi virtus ferat

Lib. 13. Aphor. 1. Modum curandi pòſt deſcribemus,ligandi vulnus,Galenus, ſeu potius Heliodorus in libro de Faſciis. In his plus confert vinum quàm ſectio venæ,in his qui vino non prorſus ſunt

Sec. 116. aſſueti. Vnde animaduertendum, olim vinum potius pro medicamento quàm pro potu in vſu fuiſſe , & propterea quæ ab Hippoc. de vino ſcribuntur,tanquam de medicamento accipienda:nec nobis qui illud in vſu habemus , tantum prodeſſe. Præterea Hippocratis regio , vtpote calidior & magis inæqualis,vina longè potentiora fert,quemadmodum Mombaſium ſeu Creticum ſeu Maluaticum,quòd flauum eſt,potens, ſuaue, & Græcum.Falleris ô homo , ô medice , ne deteriori nomine vtar: imò inſanis, qui hæc ex vappa noſtra(talia enim ſunt noſtra vina, & præſertim quæ in campis naſcuntur) expectas.Quis enim ad talia reſpiciens, in his quæ tamen ſunt veriſſima , delirare Hippocratem non exiſtimet?Non ſunt noſtra vina, niſi ſolo nomine. Itaque ſi dyſuriam patienti vinum vel Mombaſium vel Græcum dederis, aut etiam quod amabile vocant , intelliges in pleriſque Aphoriſmum eſſe verum, quamuis etiam nos vino ſimus aſſueti:in lapide tamen fortuna quadam hæc proderunt. Sed ſi refrigerata ſit veſica , aut imbecillior diſtentione facta,non fruſtrà tentabis. Iuuabit etiam ſeu caro addita ſit,ſeu ſanguis concretus, ſeu pituita lenta impediat. In phlegmone tantum nocebis, quantum ſectio venæ proderit. Vides igitur hæc auxilia pluribus in cauſis communiter plurimùm prodeſſe?in omnibus autem,alterum eorum. Medicamentum autem minus tutum eſt clyſtere,cum ad locum trahat , & non euacuet ex venis propè veſicam, liquet igitur , Hippoc. ſententiam ab aliis oſcitanter tractatam. Quòd ſi nullo ſecuro auxilio iſchuria ſedatur , ſit autem propria , id eſt non facta ſuppreſſio ſupra veſicam,oriri quæſtio ſolet, an cathetera potius per vim ſit immittenda, an ſectio in loco vbi lapis extrahi ſolet , adminiſtranda , an eſcharoticum medicamentum ſuperponendum , inde locus perforandus? Semper enim in deploratis caſibus quamlibet rationem,quamuis non tutam , modò in ea ſpes aliqua ſit,tentandam eſſe,quàm certæ morti ægrum deſtinare præſtat. Itaque ex cathetera per vim immiſſa dolores , vlcera, phlegmoneſque excitari ſolent : eſcharoticum medicamentum ſerius agit, quàm occaſio poſtulet : ſectio incerta eſt : ob id plurimum refert quàm præſtans ſit lithurgicus, quam mundum ſit corpus , quàm ſanguine plenum , in omnibus ratio exceſſus habenda eſt.Nos tamen vidimus perforatam cathetera carnem in Franciſco Lanzauerta patricio optimè ceſſiſſe , tametſi ſanguinis & ſaniei multum profluxerit. Sed ſi callus ſit , ſectio expeditior , in imperitis artificibus tutius eſt eſcharoticum. Quærèt forſan aliquis , cur Hippoc. balnei tam præſtantis auxilij non meminerit?ſiquidem balneum primùm eſt in ordine,quo ad vires attinet, ſoluentium dyſuriam & iſchuriam.Galenus in libro de Cu- Cap. 4.
ra & dignotione affectuum , renum hoc auxilium tanquam vltimum relinquit , quòd vehementer vires exoluat.Ob id forſan Hippocr.prætermiſit, quanquam vtiliſſimum:vel quia non niſi purgato corpore omnibus modis adhiberi conueniat.In iſchuria tamen & dyſuria cum quæramus curam potius ſymptomatis quàm morbi,tutius adhibetur quàm in calculo.

APHORISMVS XLIV.

QVibus cerebrum concuſſum eſt, in tribus diebus pereunt : ſi verò hos euaſerint, ſani fiunt.

COMMENTARIVS.

QVæ Galenus hic & ſecundo de Locis, Cap. 2.
quanquam diſertè, docet,refutantur à Braſauolo experimento ; nec ſic interpretandus eſt Hippocrates.Et nos vidimus concuſſo ex ſaltu , ex caſu , ex ictu cerebro videmus perſæpe,vbi læſio ſit magna,homines & animalia reliqua vt mortua concidere : quod ſi cerebrum præter concuſſionem corruptum fuerit aut diſſolutum , aut diuiſum,omnes pereunt intra tertiam diem, abſurdum eſt enim credere , corruptum cerebrum,velut carnem quæ nullum habet vſum ſed ſolum vtilitatem,poſſe reſtitui , neque ſi cerebrum corrumpatur aliter quam vt concutiantur , ſed velut ex vulnere vel ictu non grauioris rei,qualis eſt malleus, later,patiẽtem intra triduum mori, dicente Suetonio in Caligula:Curatorem munerum ac venationum per continuos dies in conſpectu ſuo catenis verberatum, non prius occidit , quam offenſus putrefacti cerebri odore. Quis ergo adeò inſaniat , vt putet cerebro incipiente corrumpi,mortem intra triduum ſequi?vel ſi euadat eos dies,poſtmodùm ſanari ? At verò quomodo id dignoſcere potuiſſet?omitto de mortuis ex diſſectione:quanquam & hoc tamẽ operoſum fuiſſet. Neque enim nunc cum maxima concedatur libertas diſſecandi corpora,quoſcunque diſſecare licet,eos qui non ſunt mortui , quomodo dignoſcere potuit ſphacelo cerebri laboraſſe , cum nil minus veriſimile ? Eſt autem hoc inter oracula numerandum , cum rationem habeat obſcuriſſimam,quam venari præſtitiſſet potius quàm nugari. Nos tamen id agemus ; ſed prius eos docebimus modos , qui cum videantur comprehen

cōprehenduntur, velut cum venula aut oſſis ſquammula dirumpitur, aut membrana laceratur, nam in his etſi non ſtatim mors ſubſequatur, tandem tamen omnes, aut magna pars perit, vt Hippocrates teſtatur, & experimentum docet. Ibidem quoque colliges ſigna tria præcipua ſphacelati oſſis, ſcilicet cum à caſu vel ab ictu aut ſaltu vertigo primùm, inde ſopor, demum etiam quòd in terram decidat, acciderit. Clarum eſt igitur, eos qui ſic afficiuntur, nec ob ſphacelum pereūt, ſed rupto oſſe, vel venula, vel membrana corrupta ſeu interiore, ſeu vinculis quæ per ſuturas trāſeunt putrefactis, æſtate poſt ſeptimam diem, hyeme poſt quartam decimam atque ſerius, pro vt iuuenes aut ſeniores fuerint, interire. Vnde communis vſus obtinuit, vt iudices vſque ad quadrageſimum diem ſi perierit vi vulneris, aut ictus periiſſe cenſeatur: ſi autem poſt, alia cauſa. Ex quo liquet problematis ſolutio, cuius alias non adeò mihi comperta ratio fuit: ſcilicet Cur quidam concidāt velut mortui ex ictu vel caſu aut ſaltu, inde reſipiſcūt ante tertiā diē & tamē poſt aliquot dies etiā moriūtur, nā his cerebrum ſphacelatum eſt, ſed non adeò vt mori debeant ex hoc: verùm præterea venula, aut membrana diſrupta eſt, quandoque & vitio membrorum inferiorum, velut renum aut iecoris aut ventriculi pereunt, præſertim ſi in ventrem ceciderint. Signa ergo ex ſphacelo perituri ſunt, ſi nullo modo ante diem tertium reſipiſcat, & magnitudo cauſæ, vt caſus ex altiſſimo loco, pondus grauiſſimū quod in caput inciderit: tametſi mollis res ſit quæ incidat, vt lanæ aut goſſipij moles coacta atque denſata. Et ſi fluat ſanguis è naribus, & ſi oculorū Venæ impleantur, plerunque ſubſequitur mors breui. Non tamen adeò certum eſt ſignum, ſed ſi cum hoc protuberent oculi, & ſi nitorē amittāt, aut ſi conuellantur: moriuntur enim ſtatim. Cur ergo triduum definiat hoc periculum, cauſa eſt, quòd ſi noxa ſit grauiſſima, tertia die, qui eſt primus circuitus, neceſſariò occidit, aut ſi non occidit morbus, nō eſt grauiſſimus, ſed miteſcit, igitur non eſt ex illa colliſione facta continui ſolutio, nec vlla pars corrupta.

Lib. de capitis vuln. p. 8. Pag. 5. & 7.

Multa tamen in oppoſitum adduci poſſunt: atque primùm Galeni auctoritas ſecus interpretantis, quam negligere piaculum videtur nec certè ſine ratione manifeſta relinqui poteſt, tum maximè quòd infrà ait: ὁκόσοισι δ' ἂν ὁ ἐγκέφαλος σεισθῇ, id eſt: Quibus cerebrum conceſſum eſt: hic verò, ὁκόσοισι σφακελισθῇ ὁ ἐγκέφαλος. Vt non idem ſit, σεισθῇ καὶ σφακελισθῇ. Altera ratio eſt, quòd propoſito hoc vt eadem ſint, nō cōueniunt, malum fieri & perire, ibi enim ſubiungit ἀνάγκη ἀφώνους γενέσθαι παραχρῆμα. Tertia, quoniā Hippocrates ſecundo de Morbis habet, ἢν σφακελίσῃ ἐγκέφαλος, ſeu in cerebri ſphaceliſmo dolor ex capite ſpinam occupat. & ad cor animi deliquium procedit, & ſudat, & ſomni expers eſt, & ex naribus ſanguis fluit, ſæpe etiam ſanguinem vomit. Σφακελίζεται δὲ ὁ ἐγκέφαλος τρόπῳ τοιῷδε. Id eſt. Sphaceliſmum, contrahit autem hoc modo, quum aut nimium calefactum aut perfrigeratum fuerit, aut bilioſum pituitoſumve plus ſolito factum. Vbi aliquid, horum plus ſolito perpeſſum fuerit: etiam ſpinalem medullam ſupercalefacit. Et cum etiam hæc percalefacit, dolorem inducit. Animo verò linquitur homo, cum pituita aut bilis ad cor conſiſtit: conſiſtere autem neceſſe eſt commotis ac humectatis. Sudor autem fit ob dolorem: ſanguinem verò vomit, quum venæ quæ ſunt in capite, à cerebro fuerint calefactæ: quæ verò circa ſpinam ſunt, à ſpina, ſpina autē à ſpinali medulla: medulla verò à cerebro, vnde originem trahit. Quum igitur calefactę fuerint venæ, & ſanguis in ipſis efferbuerit, quæ quidem in capite ſunt venæ diſtribuunt ipſum ad nares, & ad os: quæ verò circa ſpinam ſanguifluæ, in corpus. Hic tertia aut quinta die plerunque perit. Et infrà: σφάκελος ἐγκεφάλου. Quod ille vertit, & ſatis bene in hoc propoſito: Si corruptio cerebrum inuaſerit, dolor tenet maximè anteriorem partem, & paulatim etiam intumeſcit, & liuida fit, & febris ac rigor apprehendit. Et in tertio rurſus: ἂν δὲ σφακελίσῃ ἐγκέφαλος In cerebri ſphaceliſmo, dolor caput tenet, & per collum ad ſpinam procedit: æger non audit, & frigus ad caput deuenit, totuſque intumeſcit, & voce priuatur: ex naribus quoque ſanguis fluit, & liuidus fit. Quòd ſi morbus leuis fuerit, vbi ſanguis effuſus eſt, melius habet: ſin autem vehemens, citò perit. Notandum tamen, quòd in eodem ſecundo, tertiò repetitur huiuſmodi morbi deſcriptio: Si cerebrum corruptum fuerit, dolor ex ceruicis neruo ad ſpinam tendit, & ad cor frigus deſcendit, & derepentè nouus ſudor adeſt, & per nares ſanguis fluit, vomunt quoque multi, hic triduo moritur: ſi verò ſeptem dies tranſgrediatur (plerique autem non trāſgrediuntur) manifeſtum eſt autem diſcrimen à ſuperioribus, conuenit tamen cum his quæ dicta ſunt in Coacis prædictionibus: Cerebro corrupto alij in tribus, alij in ſeptem diebus moriuntur: hos verò ſi effugerint, ſeruantur. Verùm, vt dixi, eadem eſt difficultas in verbo σφάκελος. Vt ſit ſenſus: quomodocunque cerebrum afficiatur, ſic vt ſanguis profluat è naribus, & perſæpe euomatur, etiam ob ictum ſeu caſum ſeu ſaltum, vel etiam morbum, cum doleat vſque ad ſpinam & cor, animo linquitur, intra triduum moritur, ſi autē quintum diem, aut ad ſummum ſeptimum ſuperauerit, euadet omnino. A tertia autem die vſque ad quintam, vel ſeptimam, euadere poteſt Pro quo vide decimo Contradicentiū. Ad id de concuſſione dico, quod muti fiunt in ſphaceliſmo neceſſariò non tamen neceſſariò moriuntur, concordatque cū illo quintæ particulæ: Si ebrius quiſpiam repentè obmutuerit. Vide etiam quæ in eo ſextæ Particulæ, Quicunque ſani dolore capitis, dicta ſunt. 49

Aphor. 50. Pag. 2. Pag. 8. Pag. 2. Pag. 7. Pag. 7. Contrad. 9

APHORISMVS XLV.

Sternutamentum fit ex capite calefacto, cerebro autem humectato: eo quòd in capite inani. Aër enim intus contentus extrà erumpit: ſonat au-

rem, quoniam per anguſtum ipſi eſt exitus.

COMMENTARIVS.

CVm locutus ſit de ſignis à cerebro malè affecto valde, ſumptis, in præceden- *Aphor.43.* ti Aphoriſmo, tum aliis, antea interpoſita cura ſtellicidij & difficultatis vrinæ, tum ſuppuratorum, vt ſint tres continui Aphoriſmi: tranſit ordine exacto ad affectum cerebri præter naturam, ſed minus malum, imò quaſi leue ſymptoma, inde proſequitur per continuos quatuor alios Aphoriſmos, illud in omnibus intendens, quod ſeu per artem ſeu à *Aphor.13.* natura morbos ſymptomataque à repletione facta materiæ cótentæ expulſio ſanat. Diximus autem nonnulla circa præſentem ex- *Cap.3.* poſitionem in ſuperiore Particula, ad quam te relego. Nunc opinionem Galeni proſequar ſecundo de Symptomatum cauſis, cum inquit: Cuius generis & ſternutatio eſt, ad perſequenda protrudendaque ea quæ nares offendunt, inſtituta. Quæ ipſæ quoque reſpiratus ſunt viæ à natura inuentæ: quippe expurgat ſpiritus ſubiipſi violenter & cum impetu delatus, vias: non aliter quàm tibias *Cap.4.* & fiſtulas expurgãt harum opifices. Et paulo infrà: Porrò eos humores qui in arteriis contumaciter hærẽt, & qui difficulter reiiciũtur magis expediũt ſternutationes: vtpote in quibus maior etiã eſt ſpiritus impetus, quã tuſſi: cauſa verò generationis altera, quippe propter ea quæ in naſo, non propter ea quæ in arteria aſpera offendunt, emittitur in iis ſpiritus vehementer. Emittitur autem cum eo, etiam ex prioribus cerebri ventriculis aliquid atque id circo tuſſes quidem caput nihil iuuant, ſternutationes (ſi tamen ex catarrho non fiunt) maximum remedium capitis halitu repleti, ſunt. Nec mirum vno impulſu, tum à pulmone, tum à capite ſpiritum emitti. Monſtratum enim eſt, vbi de iis diſſeruimus, caput quidem pectori motus principium tradere: pectus autem pulmonem & dilatare, & contrahere. Cum igitur quæ in naſo offendunt, perſequi propterea vtriſque emittendi ſpiritus viſiui ſimul vtitur: altera quidem ea, quam ipſum per ſe facit: altera, quam per neruos, veluti per quædam longa brachia, quæ in pectus deſcendant (quippe per hos id contrahit) halituoſum autem ſpiritum per colatoria oſſa, ipſum per ſe exturbat. Atque hæc quidem ſymptomata voluntariæ ſunt facultatis. Propius ſanè quam alibi ad naturam & vſum ſternutationis acceſſit, non tamen clarè rem explicat: ſed nos vt diximus ſuperius, ſternutatio fit ſpiritum confertim attrahente cerebro, inde ſimul protrudente. Et quoniam non poteſt trahi, niſi ſimul trahat & pulmo, ideo videtur etiam à pulmone protrudi, ſed cerebrũ verè eſt principium protrudendi, attrahendi autem initiũ. Cæterùm propter illud pulmo trahit, quod obſcurè nimis ipſe proponit. Cæterũ Ariſtoteles multa de ſternutatione proponit quæ nos vt vera colligemus atque ſupponemus, *10.Probl.53.* ſunt autem hæc: Homo ſolus, quòd natura erectus ſit, adde calidiſſimus & humidiſſimus, grauedinibus tentatur, non vllum aliud animal, ſunt enim omnia alia prona, aues tamẽ quod magis erectæ ſunt, natura grauedine licet exigua, non rarò corripiuntur. Sternuunt autem quæcunque grauedine corripiuntur ſiquidem ſternutamentum eſt ad propulſandam cerebri læſionem: vnde grauedine oppreſſi, voluntate quidem tenentur ſternuendi, ſed non poſſunt: verùm ſternuunt maximè, vel incipiẽte, vel diſſoluta iam ex parte grauedine, aut ſaltem concocta: antea verò deſiderio magis tenentur, quàm affectu ipſo corripiantur. Aliis etiam ex cauſis quæ cerebrum oblædere ſolent, ſternutamentum exoriri ſolet: vt ſit actus cerebri offenſam propellere conantis, flatus propulſi medio: vnde etiã ſingultus tollitur, ſolet enim ſingultus & tuſſis cerebrum vellicare, vt cerebrum ad propulſandam noxam incitetur. Atque in tuſſi cur ſternutamentum tuſſim ſoluat, ſæpe iam diximus: quoniam ex pulmone ſpiritus vehemens delatus perpurgat viam: at in ſingultu, cùm ſit ex ventriculo hæc noxa, vt decipi videatur, quod ad hoc attinet Philoſophus, ſanatio fit ea ratione qua ſuperius in alio libro diximus: ſed iuxta Ariſtotelem, quoniam *33.Probl.1.* vicinitate loci ex motu vehementi calefit ventriculus, calor autem diſſoluit flatum, flatuſque materiam. Indicio eſt, quòd etiam contento ſpiritu ſolùm aut foto ventriculo itidem ſoluitur ſingultus. Sed proſequor Ari- *Probl.4.* ſtotelis inſtitutum. Indicio ſternutationem fieri à moleſtia, & præſertim à calore, quod intuitus in ſolem, & titillatio narium, atque odor rerum calidarum, præcipuè piperis (condiſi vocati) euphorbij, & talium, vehementes concitat ſternutationes. Eaque ratione dor- *Probl.15.* mientes non ſternuimus, quoniam cerebrum refrigeratur, & quieſcit, calore intus ad cor reuocato. Sed & confricato oculo, dum calor *Probl.8.* & moleſtia foràs auocatur, & maximè quouſque lacrima effluat, intus quieſcit, & ſternutatio non mouetur. Sed ſacram rem exiſti- *Probl.7.& 9.& 11.* marunt veteres hanc operationem, quæ ex principe parte procedit: verùm meliora ſternutamenta eſſe putant, quæ à meridie ad mediam noctem eueniunt, quam quæ à media nocte ad mediam diem.

Deueniendo ergo ad Aphoriſmi expoſitionem, poſtquam conſtat ſternutamentum fieri ob caloris principaliter, tum ob humidi replentis ventriculos cerebri moleſtiam, vt in grauedinibus, patet expoſitio primæ partis Aphoriſmi, & concordia Hippocratis cũ Ariſtotele: tum cauſa cur in comitiali ſternutamentum eſt ſignum aduentus acceſſionis in principio, & in fine liberationis. Quod eſt generale etiam in conſimilibus affectibus, grauedine, attonito morbo, atque huiuſmodi. Et ego vidi iuuenem, quem ſolum eo morbo affectum vidiſſe me memini, qui conciderat morbo, ex quo, ni oblitus ſum, altera periit die: quem aſtantes dicebant, veſperi præcedente ſternuiſſe plus quàm tricies, & nihil emittebat, idque iurè, nam magna moleſtia affectum eſſe cerebrum, indicabãt tot inania ſternutamẽta: ex quo patet, quod quanto plura & ſicca atque inania, eo peiora, & ſi magna & valida ſint, eo deteriora, cum validæ fuerint vires: & quanto debiliora, cùm debiles,

les. Ideo nuper Ioannes Ludouicus Bouius, annum agens ſexageſimumquartum, poſt multa ſigna malá affecti cerebri cùm longo morbo decubuiſſet, ſternuit mane vno forſan vigintiquinque vicibus leuiter & inani effectu, itaque tertia die periit, ea ratione, contrariiſque cauſis pauca & plena ſeu humida, & quæ craſſam educunt materiam, faciliáque optima, & ſignum optimum, vnde
3.Probl.3. Ariſtoteles dicit, quòd plerunq; geminantur.

Aër enim intus contentus, extrà erumpit. Docet cauſam efficientem ſternutamenti, tacens cauſam cauſæ, calefacto enim cerebro, vt refrigeretur confertim, attrahitur confertim aër & ſimiliter repleto inani humido, vt expellatur idem, eodemque modo attrahitur: vnde ante omne ſternutamentum ſentimus nos aërem attrahere celeriter, & copioſum, quo attracto, cùm ibi ſit præter naturam, extrà erumpit.

Sonat autem, quoniam per anguſtum illi eſt exitus. Reddit cauſam, cur adeò reſonet. Dicit Quoniam per anguſtum locum fertur ſpiritus, ſcilicet per meatus oſſium, qui ſunt
Cap.6 & 12. ſupra nares: vt à Veſalio libro primo ac ſeptimo.

Cap. 2. Galenus hoc in Aphoriſmo ter reprehendit Hippocratem. Primùm quod dictum illud non ſit generale: ſed intelligi debeat de ſternutamento ſolo, quòd ſit vitio capitis nam in reliquis quæ fiunt, gratia exempli ex narium titillatione, non eſt neceſſe vt fiant vel ſupercalefacto cerebro, vel repleto inani ab humido: videturque hæc accuſatio toleranda, quoniam eſt quaſi expoſitio Hippocratis potius quàm accuſatio. Atque vtinam taliter ſe geſſiſſet vbique. Secunda autem eſt, ſtrepitum illum fieri ſolùm ex aëre excuſſo à cerebro credere (ſupple, vt Hippocrates credidit) eſt manifeſtè falſum, quandoquidem videamus etiam fieri propter aërem protruſum à membris pectoris: præterea quia aër ille attrahitur à cerebro ante ſternutationem, non ſolus excutitur qui intus erat, hoc enim experimentum docet. Tertia, non fit ſternutamentum repleto inani ab humido, niſi humidum illud in flatum conuertatur: aut ſit acre, quod ſtimulet cerebrum, videamus modò de iſtis accuſationibus. Nã etſi intelligamus de ſternutamento facto à ſolo cerebro, adhuc hoc modo nõ eſſet verũ, quòd fieret à calore, vel repleto inani ab humido ſolũ: quandoquidem facta ex vaporibus tali moleſtia, qualis concitatur ex narium titillatione, fiet ſternutamentum, nec tamen ab illis cauſis. Ob id dico generaliter intelligendum Hippocratem ex demonſtratione dicta, ſcilicet quòd titillatio & reliqua non mouent ſternutamentum, niſi calefacto cerebro, neque enim dubium eſſe poteſt, quin titillatio in naribus non poſſit eſſe cauſa propria & cohærens ſternutationi, ſed cauſa tantùm cauſæ, quæ cauſa eſt caliditas cum motu in ventriculis cerebri: Ex quo patet, non eſſe abſurdum credere, quòd olim interirent ex vnica ſternutatione, vnde nata ſit conſuetudo bene ominandi à ſternutamento: ſeu illa orta ſit ex opinione, quod ſternutamentum omen faciat bonum, au malum, vt precemur bene ſternutantibus, ſatis eſt potu iſſe gigni humorem adeò acrem, qui vexauerit cerebri ventres, ac ſtatim interfecerit: non quia ſternutamentum occideret, ſed erat ſignum cauſæ, ex qua interius accideret. De ſecunda accuſatione, illa verba (Aër enim intus cõtentus) non ſunt intelligẽda de aëre qui in cerebro antea continetur, ſed qui contractus eſt dum ſternutat. Siluit autem ſecundam partem tanquam notam, cùm explicaſſet primam & tertiam, ſcilicet cauſam ſternutamenti effectricem primam, & pòſt proximam: De tertia calumnia dico, quod humidum illud eſt (vt dixi) cauſa attrahendi aërem, quo fit, vt ſternutatio. Fallaciam enim facit Galenus reprehendendo Hippocratem, qui non dixit quòd humidum & calor ſemper faciant ſternutamentum: ſed quòd ſternutamentum ſemper fit calefacto cerebro, aut humectato, ideo manifeſta eſt calumnia. Quòd enim humidum acre ſalſumue moueat ſternutamentum, verum eſt: ſed hoc non eſt ad propoſitum; ſed illud oppugnare debuit, quod ſternutamentum fit ab humido, neque enim generaliter hoc eſt intelligendum, cùm ipſemet dicat, quòd etiam fit à calido.

APHORISMVS LXVI.

QVibus inter ventriculum & ſeptum pituita repoſita eſt, & dolorem affert, exitum non habens, neque ad alterum ventrem, iis per venas ad veſicam pituita verſa, ſoluitur morbus.

COMMENTARIVS.

SErmones antiquorum vel euidentem cũ rebus ipſis conſenſum habere debent: aut ſi id non poſſumus, potius quàm per difficillimas rationes, nec ſatis certas alienum velle expiſcari ſenſum, propriam tueri ſententiam, modò vera ſit. Neque enim dubium eſſe poteſt, quòd ſi vellemus per ſeptum tranſuerſũ legere omentum, quin clariſſimus eſſet ſenſus atque euidentem contineret veritatem, tum artem. At hoc nolumus, quocirca dubitarunt meritò tum Marinus, tum Galenus, quomodo pituita poſſit ibi decumbere, abſque eo quod non defluat vſque ad oſſa pubis? Galenus reſpondet, quòd non vbique id contingit, ſed in ea tantùm abdominis parte, quæ ad epigaſtrium attinet. Ridicula Fuchſij expoſitio, Intra peritoneum, quod iuxta abdomen eſt: id eſt. Pituita, quæ eſt iuxta phlegma, adeóne putauit imponere nobis caligantibus oculis, vt neſciremus abdomen idem eſſe Latinè, quod Græcè peritoneũ; alludit ergo Hippocrates ad illud quartæ Particulæ: Quibus tor- 11.
mina & circa vmbilicum dolores, & lumborum dolor, qui neque medicamento, neque aliter tolluntur, iis in hydropẽ ſiccam firmatur. Ergo lamborũ dolor fit crudo ex humore in vacuo illo vſque ad os pubis deſcendente, id eſt, ad regionem illi propinquam:

 dolores

dolores autem,& tormina ex parte quæ ſuperius quieuit,& retentus eſt. Si ergo regionem inuenerimus inter ventriculum & ſeptum tranſuerſum,in qua conſidere,aut commodè contineri, aut ſaltem firmiter poſſit hærere, habemus intentum. Videtur autem mihi,quod ea ſit quæ ſupra ſeptum tranſuerſum eſt,ibi enim ventriculus ſupereminet ea parte,quæ eſt prope os. Et hanc vidi in patricio Brinio diſſecto Mediolani,cùm iam tamen computruiſſet,erat autem in vinculis,ac prope ea quibus iecur ſuperius alligatur, oſtendit autem hoc Hippocr.cùm dixit:Exitum non habens neque ad alterum ventrem. Ad quem rogo ventrem,ſi infra ſeptum tráſuerſum iacet?Propterea docet modum curandi, cùm neque adeò facilè ad inteſtina deriuari poſſit tunica vtraque & inani intermediis, neque per ſanguinem aut ſudorem toto corpore medio,neque per vomitum eiſdē rationibus fermè, quæ vetant vt per aluum educatur:reliquum eſt,vt vnica ſpes & à natura & ab arte ſuperſit,ſcilicet vt per vrinas educatur, nam in gibba iecoris ob propinquitatem tranſumitur,à quibus ad vrinas deriuatur. In tam claris ergo rebus caligarunt antiqui,& Galenus præcipuè ad inſectandū potius quàm interpretandum Hippocratem, hac in parte duntaxat natus:vt etiam in carminibus, quæ operi præpoſui, teſtatus ſum. *1. Aphor. 22.* Monet autem nos Hippocrates,ne,quod plerique nunc medici faciunt,agas, (ex nullo penè morbo mortem non afferentes (purgare coneris tamen humorem medicamentis: non ſolùm quòd vndecunque natura repit, inde ducere per conuenientes regiones, ſed quòd materia non educta putreſcet & corrumpet epar, & interim ægrum ad mortem educet. Monuit autem nos experimentum, quod quis forſan tanquam veriſimile poſſet obiicere, ægrum ſcilicet ſine tuſſi fuiſſe: aderat autem febris quotidianæ ſimilis.

Cæterùm quod de tranſſumptione humoris ex vacuo in venas & ad vrinas meminit Galenus, veriſſimum eſt:eaque exempla bellè propoſito ſunt accommodata: De tranſitu materiæ per oſſa,dum illa etiam extenduntur, abſceſſumque contrahunt, quod magis mirum eſt: de exitu ſanguinis ex cute, ac carne ſana redundantis, in oſſium fractorum coagmentatione: de pure in cauitate pectoris contento, & in pulmones tranſumpto, vt commodè per tuſſim eiiciatur. Sed nihil mirandum eſt, ſcientibus nobis ab Hippocrate commemoratum, quòd corpus noſtrum totum eſt tranſpirabile, & in vnum conſentit, vt in libro de Alimento, cùm dixit: Confluxio vna, conſpiratio vna. *Pag. 2.*

APHORISMVS XLVII.

QVibus iecur aqua plenum in omentum eruperit, iis venter aqua repletur,& moriuntur.

COMMENTARIVS.

ΕΙΣ dictio,in apud Latinos ſignificat:& licet alia multa ſignificata iuxta annexas dictiones habeat,cū ſequatur τὸ ἐπίπλουν, ſignificat in omentum: quod tamen eſt, ad omentum, vt, Vado in vrbem, id eſt ad vrbem: feror in hominem, id eſt ad hominem incitatus accedo,ſunt enim formulæ quædam loquendi, quas explicare longum eſſet, iis qui linguam callent ſolùm notæ.Sicut & illud in Verrem : quantum differt ab hoc. In domo ſum, in cœtu, vt ſtultus clamitabat. Diſſectio autem nobis oſtendit, aquam hydropicorum primò inter omentum & peritoneum contineri, pòſt exeſo omento inter illud etiam & inteſtina,ſed & ante illud,licet enim ſolidum ſit intùs,tamen penetrat, vnde quatuor tempora. Primum, cùm inter omentum fuerit, & peritoneum, tuncque ſanabilis ſemper eſt morbus,ni cauſā vel aliud obſtet. Secundum,cùm in omentum penetrat ſed illud tamen integrum eſt: difficileque iam ſanantur,quoniam ea pars non adeò per vrinas excerni poteſt. Tertium, cum ibi eſt,& exeſum eſt omentum,tuncque ſunt inſanabiles, niſi omnia prorſus ægro opitulentur. Vltimum,cùm iam ad ſeptum aſcenderit aqua, tuſſimque excitauerit : quo tempore ſunt deplorati prorſus,& breui vitam finiunt.

Quòd verò adiecit (Et moriuntur) ſcientibus nobis, quòd omnis aſcites lethalis eſt:non adiecit fruſtra (Et moriuntur) niſi vt intelligeremus,omnes ex hac cauſa interire,tametſi & in huiuſmodi accidāt monſtra & ſanationes admirandæ,ſed rariſſimè : ſeu ex cauſis ignotis nobis,ſeu ex cœlo,ſeu quod alius ſanationis modus ſupra naturam & ex miraculo,de quo non eſt dubitandum:& præter miraculum,ordine Dei ita diſponente, vt etiam eſſet aliquid in nobis naturaliter ſupra naturam conſtitutum,de quo ſæpe dubitaui. Cauſa autem, cur omnes ex hac cauſa intereunt, eſt,quòd in huiuſmodi hominibus iecur imbecille eſt,& excoriatum,& iam contraxit intemperiem,ex aqua contenta per intemperiem,qua illam genuit, vt ſint in hac conſtitutione quatuor cauſæ offendentes iecoris coctionem : vnde veriſimile eſt, tales ægros nunquam poſſe liberari. Fit enim aſcites vitio ſemper iecoris;at illud duplex eſt: per ſe,& per conſenſum.Per ſe quidem quinque modis,aut ob abſceſſum durum in eo magnum, & tunc eſt inſanabilis, vt etiam illius cauſa:aut propter materiam contentam in eo malam,aut propter vlcus,aut propter malam intemperiem,aut defectum caloris innati. Ex materia quidem in eo contenta,vel eiuſdem generis,vt aqua:vel alterius,vt atra, velut in Aphoriſmo ſuprà.Similiter mala intemperies per ſe,aut orta à cauſis internis,aut potu aquæ vel deleteriorum putrefacientium,qualia ſunt cicuta & opium.Sed ex conſenſu fit multis modis,principaliter tamen quatuor:à pulmone, vt in difficultate ſpirandi graui:à liene à renibus,& ab vtero:Eſt etiam modus præter hos duos à malo regimine,copia cibi, potus,vigiliis, madefactione veſtium & pedū

decubitu ſuper terram. Eſt quidam modus abſque vitio iecoris,cum aqua in vniuerſo corpore ob imbecillitatem coaceruata intus pellitur, quaſi per cribrum, vt infrà.Hi duo modi vltimi protſus ſunt ſanabiles, ex duobus etiam ſuperioribus, qui fit vitio vteri, facilè ſanatur:pòſt qui à liene:qui a pulmone vix vnquam curari poteſt.Qui à renibus, ſi ex fractura emulgentis venæ, nunquam: & ſi ex ſcirrho ipſorum,ſi ex imbecillitate, nec facilè: qui verò ab intemperie iecoris, vel à materia in eo, vel ex defectu caloris innati, ni aliud obſit, facilè non dicam,ſed non admodum difficulter ſanatur. Ob id igitur iurè adiecit in hoc caſu:Et moriuntur.

APHORISMVS XLVIII.

PAndiculatio,oſcitatio,horror,vinũ æquale,æquali potum,ſoluit ægritudinem.

COMMENTARIVS.

MIra ſocordia conſcripta & interpretata cuncta ſunt,cùm enim Græcè, Galeno teſte ſcriptum eſſet, Αλύκη, χάσμη, ῥίγη: verterunt eam orationem in ἀλύκην, χάσμην, ῥίγην,non ſolùm Fuchſius,ſed etiam codices Aldi vtrique ego tamen malim credere Galeno, priorem probanti teſtantique ſcripturam,quàm illis. Quòd ſi omnino nolint eam admittere, ad quid eam Galeni accuſationem extra omnem ſenſum reliquêre? Scilicet σολοικοφανὲς εἰκότως ἐνίοις ἔδοξεν εἶναι τὸ σχῆμα τοῦ λόγου, καὶ διὰ τοῦτ᾽ αὐτὸ καὶ αἰτιατικὰς πτώσεις ἔγραψαν ἀλύκην, χάσμην, φρίκην, οἶνος ἴσος ἴσῳ πινόμενος. λέξις δὲ διαφέρει γοῦν οὐδὲν εἰς τὸ παρὸν, καθ᾽ ὁποτέραν ἄν τις χαίρῃ ἐξηγήσηται τῶν ἀποριῶν. Quæ verba non interpretor, cùm ſint ab omnibus qui verterunt Galeni Commentaria,bene conuerſa. initium enim ſunt Aphoriſmi: quæ tamen ſuperflua omnino ſunt, cùm tam plura ſint, & nullum habitura ſenſum: nec Græcè habent, ſed tanquam delyrantem Galenũ faciunt.Quapropter melius Leonicenus interpres, tanquam dixiſſet, Αλύκη, χάσμη, φρίκη: vertit, Anxietas, oſcitatio, horror. Hæc tam multa addidi, vt oſtenderem quàm negligenter, aut ſine iudicio, plerique cuncta tractauerint. Et crimine ab vno. Diſce omnes.—

Nam non veriti ſunt verba relinquere, quæ repugnantia eſſent ſibi mutuò. O ſocordiam intolerandam. Sed mittamus hæc. Αλύκην vocat anxietatem. Dicebat ſeptimo

Pag.13. Epidem. Τῇ Παυσανίου κόρῃ μύκητα ὠμὸν φαγούσῃ, ἄση ἔσχε, πνιγμὸς, ὀδύνη γαστρός. id eſt,Pauſaniæ filiam ex fungi crudi eſu anxietas habuit, ſtrangulatio, ventris dolor. vt ἄσῃ anxietatem ſignificauerit, & veriſimiliter anxietas, non pandiculatio, quæ leuis eſt affectus,comitata eſt eſum fungorum, ſtrangu-

Pag.8. lationem, & ventris dolorem.At in Coacis: τοῖσιν ἀλυσμώδεσιν ἐν ὑποχονδρίῳ τὰ παρὰ οὖς ἐπαρθέντα, κτείνει. Quod eſt: Anxietate in præcordio, circa aures oborti tumores,occiduntur, nec anxietatem eo vocabulo indicarit. Quanquam Galenus in Commento hic dicat, ἄλυν & ἀλύκην idem eſſe. Et infrà, τὰ Pag.15.

ἐξ ἐμέτων ἀσώδεα κλαγγώδεα: ſcilicet,ex vomitibus anxietates, clangores, & ibidem: Οἱ ἀσώδεες αἰνημέτως παροξυνόμενοι,κακὸν,id eſt: Qui anxietate cura vomitum corripiuntur, malum. Tum illud, Εν ἀσώδεσιν ἀγρύπνοις, In anxiis vigilantibus: tum ſæpius ad faſtidium vſque repetito. & in Prognoſtico:Καὶ τὸν τράχηλον, καὶ τὰς χεῖρας, & reliqua: ſubiicit tandem, κακόν. ἀλυσμὸν γὰρ σημαίνει. id eſt, Col- Pag.2.

lum(ſupple,diſiectum habere)& manus,malum. Anxietatem enim ſignificat: vt in nullo ſenſu anxietatem, quæ eſt magni mali indicium, & lethale ſignum, per ἀλύκην vllib de declarauerit:rem ſanè leuem;quanquam hic affirmat modico vino diluto ſolui, velut Galenus interpretatur: ſed pandiculationem, vt Theodorus Gaza vertendo diuinauit, ſcribendum eſſe omnino exſtimem. Hæc ſatis ſuperque: nunc quæramus, cur pandiculatio, non pandiculationem,& reliqua eodem modo ſcripſerit.neque enim abſque ratione ſolœciſmum feciſſe exiſtimandum eſt. Eſt igitur ſuſpenſa oratio,quaſi dicat: Cùm pandiculatio, oſcitatio,horrórque apprehenderint hominem, hanc diſpoſitionem ſoluit vinum dilutum æquale: id eſt, quantum oportet ſumptum: & æquali aqua, id eſt, quanta oportet: vt illud Æquale ad vim hominis & aquæ ſit referendum, ſoluit morbum: vt intelligamus de morboſo affectu loqui,cum tædio nos hæc afficiunt.Cauſam huius Galenus rectè in Commento exponit, dicens quod vinum huiuſmodi calefacit, mouet humores, & etiam illos efficit bonos: quod vtinam ita eſſet, atque eo minus hoc ipſe aliis dicere poteſt. Sed de hoc conſule quæ in decimo libro Contradicentium ſcripſimus. Nunc ſatis ſit declaraſſe, Contrad. 95.

nòn humores mutare hoc vinum,ſed potius vapores diſſoluere,qui horum trium ſymptomatum communis cauſa ſunt atque id & verum eſt,& rationi conſentaneum, tum maximè quòd ſtatim id contingit.

APHORISMVS XLIX.

QVibus cerebrum aliqua ex cauſa concuſſum fuerit, neceſſe eſt ſtatim mutos fieri.

COMMENTARIVS.

SVperius de hoc Aphoriſmo fecimus Com. 44.

mentionem:diximus & de mutis in quin- Com. 5.

to libro,& ſexto: nunc verò quantum eſt Com. 49.

neceſſarium præſenti negocio,in reliquis ad priora te relego. Vnum ſatis eſt, videri grauiorem caſum concuſſionem, in qua muti neceſſariò euadunt,nam in ea ventriculi, & totum cerebrum afficiuntur, quam præciſionem,vt ſuprà viſum eſt, ſolus vomitus & febris conſequitur. Muti igitur à natiuitate Lib.6. Aphor.

non ſine voce ſunt, imò plerique ex his 48.

grande aliquid boant: qui verò ex morbo, ſubmiſſe loquuntur, velut in columellæ ſeu

vueæ caſibus muti non ſunt. Si quis ergo vocem ſeruet,& loqui didicerit, delirare poteſt, mutus eſſe non poteſt. Cùm ergo mutum dixit, eum dicit qui vocis, non ſolum ſermonis impotens factus eſt. Quoniam verò ad ſermonem vox neceſſaria eſt,& mens quæ linguam dirigat ad motum,& lingua & nerui, qui ſunt animæ linguam mouentis inſtrumentum:& ab initio etiam auditus, per quem mens doceatur: ſed hic poſtquam didicerit, non eſt neceſſarius,& ad vocem pulmo,& muſculi etiam intercoſtales, vt aërem efflent, & laryngis guttur mouentes, tum verò glottis, epiglottis ac columella: erunt nouem ad ſermonem neceſſaria:& vnum ab initio, vt dixi, ſcilicet auditus: & duo ad exactam locutionem, labia atque dentes. Videmus enim oblæſos in labiis non perfectè loqui. Erunt omnia quæ ad hoc concurrunt, duodecim. At impediri ſermonem ex muſculis intercoſtalibus aut gutturis ex toto, vel vuea, vel ligula aut epiglottide, rarò contingit. Planè igitur accidit, lingua vel neruo vel mente impeditis, frequentius mente, rarò lingua, nonnunquam neruo: quo fit, vt in huiuſmodi caſibus etiam reliqua membra torpeant, & vt attonito morbo deprehenſi iaceant. At verò ſi ita eſt, apparet inſanos & ſtultos habere mentem perturbatam quidem non tamen impeditã. Contingit hoc ex caſu maximè ab alto, tum etiã ex ſucceſſione & ex ictu mollis rei ac grauis: tũ verò in hac cócuſſione facilè auelluntur nerui ex cerebro, aut diſrumpũtur: vel quod peſſimũ eſt, cerebrum quaſſatur. Eſtque difficillimum per ſe malum: ſed ſi horum aliquid contingat, etiam prorſus inſanabile. Videamus modò, cur dixerit, Neceſſe eſt ſtatim, neque enim iacent vt apoplectici, licet magna ex parte:& aliqui quibus morbus eſt ſæuior prorſus & omnino, contingit, hoc, quoniam vibratum cerebrum maximè læditur: habet enim is motus rationem duarum ictuum, velut demonſtrauimus in naturalibus:& ideo vertiginem patiuntur ſtatim,& obtenebrationem & læſionem omnium partium cerebri:& plerunque moriuntur, maximè intra triduum.

APHORISMVS L.

Corporibus carnes habentibus humidas, famem adhibere conuenit, fames enim corpora ſiccat.

COMMENTARIVS.

Magna Dialectica hîc opus eſt. Neque enim ſtatim ſequitur: Carnes humidæ ſunt, igitur ſiccandæ, cum naturaliter ſic ſe habuerint, nec ſequitur: Siccandæ ſunt, & fames ſiccat: ergo ſiccandæ ſunt fame. Præſertim quæ fames ſiccat interiora, tabefacit & humidum innatum minuit, vitamque abbreuiat. Ob hoc igitur ſtudioſè quærenda eſt ratio horum. Dicamus ergo primum, quæ in his qui carnes habent humidas, ætatis ratione non conuenit corrumpere bonum temperamentum: nec de his intelligit Hippocrates, vt neque de ſexu. Sed neque, ſi commoda ſit temperies, vt ſub multo calore exiguum humidum comprehendatur. Vbi ergo humida temperies ſit videndum, cui vſui ſit illam exiccari: id verò dignoſcemus, ſi incommoda humidioris corporis cognouerimus. Videtur autem hoc quadrifariam contingere, primò generaliter. Inquit enim Hippocrat. Cauſæ morborum ſunt plerunque fluxiones: at fluxiones ex abundanti humido fiunt, quod etiam docuit in libro de Locis in homine, & de Flatibus, vbi docet fluxionum ex capite multa genera: pòſt, quo pacto morbi ex his oriantur. Specialiter autem in libro de Veteri medicina, inquit: Membra ſunt quatuor generum, ſolida, quæ nec tentantur à fluxionibus & ab humido, nec ipſa trahunt: quæ autem caua ſunt, velut vterus atque veſica, & caput trahunt, & implentur: quæ verò caua & expaſſa, vt ventriculus, recipiunt quidem humorem, ſed non trahunt, nec combibunt: quæ autem mollia ſunt, & carne ſpongiæ ſimili, trahunt, implenturque, & dura euadunt, vt pulmo, lien, mammæ: ſed maximè omnium pulmo. At magis ſpecialiter de cerebro iſtud docet in libro de Sacro morbo, dicens: Et inſanimus quidem præ humiditate, cùm enim humidus quàm pro natura fuerit cerebrum, neceſſe eſt moueri: vbi verò mouetur affectio, neceſſe eſt neque viſum quieſcere, neque auditum, ſed aliàs aliud videre atque audire: linguam autem proferre talia, qualia viderit atque audierit. Nocet demùm articulis hæc conſtitutio, vnde in libro de Articulis: Humidum hominibus ex articulis fit, propter neruorum connexionem ſi laxa fuerit, & intenſiones facilè ferat. Multos enim videas, qui adeò humidi ſunt, vt quando velint, articuli ipſis citra dolorem excidant, & reponantur. Liquet igitur, quod & cur corpora humida neceſſe ſit exiccare.

Lib. de Glandulis pag. 3. *Pag. 6.* *Ibid. m.* *Pag. 10.* *Pag. 9.* *Pag. 5.*

Nunc modò videamus, cur potius fame, quæ ſolùm per accidens illa ſiccat, quàm aliis auxiliis id fieri iubeat. Sed primùm id diſcutiamus, quod à Galeno, ſed imperfectè, vt moris eius eſt, tangitur: ſcilicet, cur quædam animalia fame pingueſcant in hyeme, vt vrſi. Si enim breuis ſit hyems, impinguantur: ſi longa, tunc macrent. Atque id ratione eſt, quoniam dormiunt: non ergo ob famem, ſed ob ſomnum fiunt pinguiora. Cur verò conſulat, fame ſiccanda, ratio eſt: quoniam hoc ſolo modo æqualiter ſiccari poteſt corpus, non læſis corde vel iecore. Vt enim Galenus docebat in libro de Tabe: In fame enecto animali, cor & iecur non tabefacta videntur. Sed iam per ſingula diſcurramus auxilia, quæ id facere poſſe videntur. Exercitium autem impinguat corpora: aut ſi extenuat, adeò calefacit, vt ad febres præparet. Purgantia medicamenta non ſiccant corpora, niſi etiam multum ex vtili euacuent, & viſcera debilitent. Sectio venæ languidos reddit, & tremulos, & potius pinguefacit quàm exiccet corpus. Balneum ex aqua humectat, caldaria & πυρεκτήρια inflammant corpus, & fluxiones mouent. Vigiliæ certè ſiccant, ſed cerebrum multum, reliqua parum, & concoctiones impediunt. Medicamenta

Cap. 5.

menta

menta exiccantia non quod opus eſt, ſiccant, nec æqualiter: ſed ventriculum, deinde iecur, reliqua non ita. Sola igitur fames tutò, æqualiter & ſine agitatione id facere poteſt: quare ad eam confugiendum conſulit Hippocrates. Quòd ſi obiicias illud ex libro de Veteri medicina: Fames magnam habet potentiam in naturam hominis ſanam debilitandi & occidendi. Reſpondeo, quòd moderata ſanat, & de hac intelligit Hippocr. nam quæ debilitat, vehemens eſt: quæ occidit, longa & diuturna, de qua non eſt hic ſermo: ſed neque de vehementi, ſed moderata. *Pag. 11.*

APHORISMVS LI.

QVibuſcunque cruda ex aluo ſecedunt, ex atra bile ſunt: ſi plura, copioſiore: ſi pauca, pauciore.

COMMENTARIVS.

HIc Aphoriſmus non eſt inter illos qui à Galeno exponuntur, eſt tamen in Aldino textu, & etiam infrà exponitur ab eodem Galeno, nam ab omnibus expoſitoribus antiquis probatur, cuius ſententia vera vtilis eſt, rara & breuis. Humor crudus alius eſt longè à pituita, cùm ſit omnino præter naturam: pituita autem vnus è quatuor humoribus, atque hanc differentiam docuit ipſe Galenus primo de Alimentis. Sed & humorem crudum ex atra bile generari docet, id quod vſu euenit in curatione Quartanæ, cùm Galenus exhibet diatrion pipereon, & ſinapim, & dicit: ſi quotidie piper cum aqua biberent, benefacerent, primo ad Glauconem. Cauſa huius eſt (cùm neque piper neque ſinapis conuenirent ratione materiæ, multo minus morbi ratione: ſunt enim ſicca) quoniam crudus humor, qui multus in his generatur, impeditque curam, diſſipatur. Generatur autem ob hanc rationem, quòd atra bilis crudos generat humores: & ſi quis in quartana illum negligat, raptim deferuntur miſeri ægri in hydropem humidam aut ſiccam, & queruntur medici non ſucceſſiſſe curationem, quam exiſtimant ritè peregiſſe calefacientibus & humectantibus. Docet, inquã, igitur Hippocrates cruda per aluũ eiecta fieri ex atra bile. Differũt autẽ pluriműũ cruda per aluũ deiecta, & crudæ deiectiones, nã deiectiones crudę, liquidę ſunt & dilutę. vt colligitur libro de Symptomatũ differentiis. Dicit enim, quod deiectio quæ celeriter eiicitur, humida neceſſariò eſt. At crudus humor in hoc differt à pituita, vt dixi, ex Galeno, primo de Alimentis, quòd craſſus ſit. Vtroque tamen modo contingit ex melancholia cruda deiici & humorem quidem crudum: & crudas, id eſt liquidas deiectiones. Si plura, copioſiore. Vbi atra bilis ſuperabundat, magnas fieri cruditates eſt neceſſe, ob impeditam maximè coctionem: ſi autem pauca, parum impedita coctione, parum etiam deiici ex humore crudo. Eſt autem triplex cruditas: vna, in qua crudus humor generatur ac deiicitur: alia, in qua cibus incoctus deiicitur, velùt in lyenteriis: tertia, cùm crudus quidam ſuccus generatur, qui acidus eſt ſapore, & perſæpè eructationes mouet: & eſt cruditatis indicium, quæ Hippocrati maximè nota fuit, parùm Galeno cognita. Diximus tamen aliàs Aëtio notam: cuius hodie multa ſunt exempla, vigétque magis epoto vino quàm aqua, & hæc, ſi quis ad Galenum eam referat, cauſa eſt flammoſæ melancholiæ, vt in idem recidat. Et huiuſmodi expoſitio, vt dixi, eſt ſecundum mentem Galeni infrà, & eius ſententiæ conformis.

Com. 5. *Cap. 21.* *Cap. 12.* *Cap. 4. in med.* *Lib. 6. c. 9. poſt princip.*

APHORISMVS LII.

SI quis cibum febricitanti dederit, vt ſano robur, ita laboranti, morbus.

COMMENTARIVS.

HIc ferri accuſatio Galeni tam anxia poteſt, poſtquam & hunc & alios multos Hippocratis eſſe negat. Verùm ſi ſine iracundia perferre dictum poſſumus, videtur mihi ſanè expoſitus ab ipſo eodem in primo de Alimentis, cùm dixit: Si quis exercens vtatur oleribus & ptiſana, breui vires collabentur, & corpus ipſum conficiet, & ſumpſit ab Hippocrate, prima Aphoriſmorum dicente: Alioquin corpus abſumitur. Voluit Hippocrates declarare, quod nullibi alibi quam iacturam faciat cibus aſſumens pro conſtanti, quòd vulgus prædicat, ſcilicet cibum addere robur viribus, Dicit Hippocrates: Verum eſt, ſed ægrotantibus ex febre addit robur febri. Et hoc eſt quod dixit Galenus ſecundo de Naturalibus facultatibus: Cibus non concoquitur à calore febrili, ſed corrumpitur ab illo. Docet ergo detrimentum eſſe, quòd cibus ille duo mala facit: ſcilicet quòd non auget vires, vt in ſanis, & auget morbum. Vulgares enim putant quòd vtrumque adaugeat: ſed vires magis quàm morbum, ipſe docet quòd in febribus nullo modo vires adauget, ſed ipſum morbum. Quia cibus in febricitante tria magna mala facit, fatigat naturam, & calefacit hominem: & hoc, quia in concoquendo natura, quæ eſt debilis propter calorem putridum, & quia eſt impedita, fatigatur ſicut vis imbecillis, & impeditur ſub magno onere. Secundum, quia impeditur à coctione materiæ facientis morbum. Et ideo naturali circuitu adueniunt dies indicatiui & decretorij, in quibus cogitur pugnare non præparata materia: atque ideo ſuccumbere. Ideóque ſi materia benigna fuerit, optimum quod ei poſſit euenire, eſt, vt, transferatur ea pugna in ſequentes decretorios producto morbo, & ipſa languidiore facta, ex quo perſæpe etiam mors ſequitur. Nam ſi antea, dicemus cum Hippocrate: Cruda verò & incocta, & in malos abſceſſus conuerſa, aut iudicium nullum futurum eſſe oſtendunt, aut dolores, aut diuturnitatem, aut mortem, aut recidiuas. Tertium eſt, vt dixi, incrementum materiæ ob malam coctionem. Quicquid enim ſubterfugit

Cap. 2. *Cap. 2.* *1. Epid. Pag. 4.* *Cap. 2.* *Pag. 1. in fine.* *Cap. 3.*

Cap. 1. Par. 1. in fine. Cap. 3. git coctionem, aggregatur materiæ facienti morbum. Et hoc eo deterius, ſi fuerit nutriens, vt octauo Artis curandi: Atque id magis, ſi durus fuerit, ille enim peſſimus: libro de Veteri medicina. Demùm, ſi fuerit poſtate ſimilis cauſæ morbi, aut morbo, aut vtriuſque.

APHORISMVS LIII.

QVæ per veſicam excernuntur inſpicere oportet, ſi talia, qualia ſanis excernuntur. Quæ igitur his minimè ſimilia ſunt, morboſiora ſunt hæc: quæ verò ſanis ſimilia, hæc minimè morboſa.

COMMENTARIVS.

Contrad. 39. LOngior ſanè eſſe cogerer, niſi eſſet quòd in texto Contradicentium demonſtraui, quomodo ab initio morbi vrina debeat eſſe concocta ſubſtantia: licet non in contentis, ſi non morbus difficillimus futurus ſit. Hic verò oſtendit generaliter de his etiam qui non habent concoctas vrinas, & de contentis ſimul, dicens: Quòd quæ non ſunt ſimilia ſanis, ſunt morboſiora: quæ verò ſimilia ſunt ſanis, minimè morboſa: cum hoc ſtat quòd morbus adſit, per morboſum enim intelligit, quòd ſua natura morbum adauget. Similiter intelligendum illud idem de fecibus: non poteſt autem intelligi hoc de aliis vllis excrementis, cum quæ ſunt ſecundum naturam, tantum duo ſint, vrina & feces, nam quis dicat ſudorem ſimilẽ ſudori ſani? Scripſimus etiam libros quatuor in hoc genere, ſcilicet de Vrinis, vt non ſit decens repetere quicquam. Et ſi omiſiſſem ibi vt huc traducerem, feciſſem doctrinam imperfectam, illa enim eſt vnius generis, cui nihil ſine turpitudine deeſſe poſſit. Etenim honeſtius eſt vt ex hoc loco ad eos libros tranſmittamus, quã ex illis ad hunc, nihil enim abſurdius. Vnũ ſat ſit hic animaduertiſſe, vrinam ſanam, aut excrementa alui ſana quadrifariam dici: vel quoniam ſunt ſimilia ſanorum vrinis aut excrementis, & hoc ſignificat morbum mitem: & de hac loquebatur Hippocrates in Prognoſticis. Vel quoniam abſolutè ſana ſit, & tunc ſignificat morbum ad vrinam Pag. 4. in fine. non pertinere, velut in dolore iuncturarum ab intemperie. Vel quoniam natura non pugnat, nec aggreditur materiam morbi, vt in peſtilenti febre: tertio de præſagio ex Pulſibus. Demùm, cum eſt ſimilis ſanæ, Cap. 4. ſed verè multum ab ea diſtat, vt cum pro hypoſtaſi capimus pituitam tenuem. Et ſi eam conſideramus in febre ſæuiente propter cauſas, de quibus diximus ibi: aut cum non perſeuerat.

APHORISMVS LIV.

ET quibus deiectiones, ſi ſtare permiſeris, & non moueris, velut ſtrigmenta ſubſiſtunt: & ſi pauca, paucus eſt morbus: & ſi multa, multus, iis confert alui purgatio. Quòd ſi aluo non purgata dederis ſorbitiones: quanto, plures dederis, tanto magis nocebis.

COMMENTARIVS.

HVius & trium præcedentium Aphoriſmorum continuitatem adeò perſpicuam eſſe puto, vt quãuis non ſint Hippocratis, certè eiuſdem omnes ſint autoris. Cum enim dixiſſet in præcedenti. Quòd ſi quæ exeunt, non ſint ſimilia ſanis, quòd ſint morboſiora: declarat id exẽplo in excretionibus alui. Hoc habens ſaltem Hippocraticum, vt exemplum accipiat diuerſum in ſpecie ab eo quod propoſuit antea in genere: veluti in præcedenti de vrina locutus eſt, hîc de alui excrementis. Et quia dixerat antè. Si quis ci- 52.
bum febricitanti dederit, vt ſano robur, ita laboranti morbus, hic docet quomodo, dicens: Si aluo non purgata his dederis ſorbitiones, quanto plures dederis, tanto magis nocebis. Simile eſt illud. Quibuſcunq; cruda, ex aluo ſecedunt: ante proximum dictum, ex magnitudine enim effectus magnitudinem cauſæ venatur. Quòd autem hoc non ſit ex phraſi Hippocratis apertè aſſentior, nam facilius digno ſcitur mendum ſimilibus quàm diſſimilibus. Hîc enim cupiebat ſimilem ſe oſtendere Hippocrati: ſed huiuſmodi doctrina reflexione & participatione caret, quibus tota Hippocratis oratio vbique referta eſt. Galenus quidem agnouit phraſim non eſſe, appellatque ſermonem hunc ænigmaticum, quique ſibi ipſi repugnet, nam deiectiones, ad excrementa alui referuntur, verba autem illa ſi ſtare permiſeris, & non moueris, ad vrinas potius quàm excrementa alui pertinent: rurſus verba ea (veluti ſtrigmenta) ad alui excrementa magis quàm ad vrinas: ſubſiſtunt autem ad vrinas denuò, potius quàm alui deiectiones. Vt enim in vrinis facilè ſubſiſtunt quæ continentur, & facilius dignoſcuntur, ita in alui excrementis neutrum facilè contingit. Præterea neque verum eſt, omnes in quibus ſtrigmenta contingunt in excrementis purgatione iuuari, nam ſi quicquid eſt bilis, fuerit euacuatum, purgatione non indigent: & ſi eos ſorbitionibus nutrias, non propter id læduntur. Multo minus hæc vera erunt, ſi de vrinis intelligantur. Præterea iuſtè etiam reprehendit illos, qui volunt non ſorbitiones damnare Hippocratem, ſed copiam illarum, quaſi non omnibus copia nimia non ſit importuna: In aliquibus autem videtur alius Aphoriſmus loco huius inſertus, quem nos ſuprà expoſuimus. Sed & illum
damnat Galenus, quamuis Herophilus, Bac- 51.
chius,

chius, Zeuſis & Heraclides primi huius operis expoſitores approbauerint: Sed vt ſententiam meam in hoc proferam, autor hic intelligit, vt dixi, de alui deiectionibus: quæ ſi ſint vt ſtrigmenta, cum habeant materiam erodentem, corpus ſignificant indigere purgatione.

APHORISMVS LV.

A Pituita alba, aqua intercus ſuperuenit.

COMMENTARIVS.

ET hic, & tres ſequentes legitimi ſunt, & omnino Hippocraticam ſcripturam redolentes Aphoriſmi: tametſi Galenus exiſti-
57 met, vnum ex his partem eſſe alterius alibi ſcripti, in ſexto libro, vt ſuo loco videbitur, nunc ad rem accedamus. Textus habet: ἐπὶ λευκῷ φλέγματι ὕδρωψ ἐπιγίνεται. Diximus aliàs λευκὸν φλέγμα eſſe anaſarcam, & albam pituitam, & idem, λευκοφλεγματίαν. Scribit enim
Pag. 1. in primo de Morbis, inquiens: ἐκ λευκοῦ φλέγματος δὲ ὕδρωπα μεταπίπτει. Manifeſtum, cum dicat ex morbis in morbos tranſitum fieri, proprio ſub ſignificato vtrumque nomen intelligi. Deinde quis hic eſſet abuſus, certam rem ex in certa docere quod, quotidie experimento deprehendimus, relinquere? Eſt autem tem duplex alba pituita. Vna, quæ inſanabilis eſt, & conſequitur ad morituros & mortuos omnes fermè: eiuſmodi eſſe videmus præcipuè tabeſcentes, & de hac loquitur Hippocrates in libro de Internis affectionibus, dum
Pag. 7. dixit: Tertia tabes ab hac, hæc patitur: Medulla ipſius ſpinalis ſanguine plena fit, tabeſcit autem ſimiliter & à cauis, hæ verò pituita hydropiformi & bile replentur. Patitur autem eadem ab vnis: tandem tabeſcit, & homo ſtatim niger fit, ac ſubtumidus, & partes ſub oculis pallidæ fiunt. Reliqua ſigna non ſubiicio, quia ibi deſcribitur ſpecies, non genus albæ pituitæ. Vnum ſatis eſt, hanc ab altera quæ non exitialis eſt admodum, & de qua hîc loquitur, ibidem diſtingui, quòd hæc non eſt exquiſitè candida: illa de qua hîc loquitur, quæque in aſcitem tranſit, alba pura eſt. Cum enim corpus tabeſcit, aut homo ad mortem properat per quemcũque morbum, nutrimentum in ambitu corporis confici non poteſt, fitque tumidum totum & molle, & praui coloris ob intemperiem febrilem, aut morbi alterius: & candidum ob pituitam, & quod dealbatum eſt à ſolidorum membrorum vi, atque ob id homo videtur laborare alba pituita. Sed in acutis morbis eſt flauus color, in tabe pura, quæ eſt abſque putredine & vlcere pulmonis candidior, non tamen adeò vt in pituita alba vera: de qua propriè agit in
Pag. 6. libro de Affectionibus. Dictum eſt autem ſu-
Aphor. 28. prà, quòd hæc ſoluitur à largo ventris profluuio: ſed ſi non ſic ſoluatur, neceſſe eſt vt vel detrudatur materia illa in ventrem & fiat aſcites: vel non detrudatur, ſed quemadmodum alibi docuimus, ſenſim iecoris vim corrumpendo efficiat eandem aſcitem. Per pituitam albam ergo, morbum araſarcam intelligit: & per aquam intercutem, aſcitem, vt ſermo ſit proprius, verus, & medico atque ægro vtilis. Medico ſcilicet, vera abſque erroris periculo prædicenti: ægro, vt poſſit, dum tempus eſt, curare ſeipſum, neque enim vlla ſpecies eſt aſcitis facilior curatu, quàm quæ ab alba pituita ducit initium: illa enim abſque ſcirrho iecoris fit. Quanto magis igitur, antequam ad aſcitem deuenerit, facilè curabitur morbus? Hic igitur fructus eſt vberrimus huius Aphoriſmi. Vnde cauere debent ſenes, & maximè principes, ab his initiis, cum plerique huiuſmodi morbo, & ab eodem initio pereant. Nec curam adduco, tum quia nõ eſt hîc locus: tum quia locum docuimus ex Hippocrate in libro de Affectionibus, vbi eam curare docet. An ergo hæc meliora ſint, quàm nugari circa verba, cuilibet iudicandum relinquo, vbi enim Galenus in aciem illam quatuor præcedentium incompoſitam incidit, totum quod poſterius deſcriptum erat, neglexit. At non id faciendum erat, ſed naturæ exemplo negligenda negligere, non negligenda exponere.

APHORISMVS LVI.

AB alui profluuio, difficultas inteſtinorum.

COMMENTARIVS.

DIxi in præcedenti, quandoquidem ſi quatuor Aphoriſmi eandem praxin redolent, duplicem vnicuique ſenſum, & literæ ratione & experimento tribui poſſe. Nã vt verum erat, quòd alba pituita per criſim in aſcitem tranſmutari poterat, & rurſus alter ex altero morbus generari, priore non recedente: ita & in hoc ipſo fieri poteſt ſanè, vt morbus in morbum tranſmutetur: fieri etiam poteſt, vt vnus ob alterum accedat, priore non finito. Quod quoties videant medici, non eſt vt dicam. Hoc autem intereſt, quòd in priore ſenſu cum id acciderit, liberationis indicium eſt: in hoc autem ſecundo periculum prægrauat. Videtur autem ex contextu præſentis Aphoriſmi potius ortum morbi ex morbo, quàm tranſmutationem ſignificare, nam cum difficultas inteſtinorum ſuperuenit, iam non deſineſe profluuium alui tum ſolet, ſed manet: igitur conſequentiũ ſe morborum potius quàm tranſmutationum præcepta hæc erunt. Cum verò commutationes omnes in meliora bonæ ſint, acceſſiones omnes prorſus malæ: neceſſe eſt & medias eſſe, cum manente, ſed imminuto principali leuius quiddam accedit, vt tympaniti alba pituita. Videtur autem hoc neceſſarium in commutatione, vt prius accedat quàm ex toto minuatur. Ergo ſi æqualiter creſcat, aut minus bonum eſt. Sin autem plus conſideranda eſt ratio, aut enim vitio curationis eſt, aut quoniam tranſmutatio non eſt, ſed videtur ob id, quod iam debili priore membro aliquod aliud membrum debilius eſt. Aliud eſt: Aphor. 13.
autem hoc, quàm quod antea dixerat ſuprà.

Adeie

A deiectione ſyncera difficultas inteſtinorum, malum. Nam hic non dicit, malum: ſed manifeſtum eſt, quòd dictum dicto reſpondet. A profluuio enim ventris difficultas oriri inteſtinorum ſolet: at à deiectione ſyncera in profluuio ventris ſi oriatur difficultas inteſtinorum, malum eſt. Vnde fruſtra Galenus hîc Hippocratem reprehendit. At vtêris argumento ſuo, neque enim quotieſcunque aduenit alui profluuium, homo cadit in difficultatem inteſtinorum: hoc verum eſt. Sed quod addit Fuchſius. Diuturno & ſyncero: primum eſt falſum, diuturna enim profluuia alui non tranſmutantur in alui difficultatem, ſeu inteſtinorum. Reliquum, vt dixi, eſt Galeni, nec eſt ſimplex dictum. Si enim incidat, malum eſt: non autem incidit quaſi neceſſariò. Vt enim tum diximus, ſi cum incidit, malum eſt, non ſemper incidit.

Videamus ergo quonam pacto profluuia alui difficultatem inteſtinorum adducant, quandoquidem nec diuturna, imò minus illa, quia ex materia fiunt minus calida, acri, erodente, nec ex ſyncera materia: tales enim malæ ſunt. Et etiam, quòd cauſæ dyſenteriæ ſunt plures quàm humor ſyncerus, vel ipſo Cap.2. Pag.7. teſte Galeno, nam cum tertio de Symptomatum cauſis tres ſpecies cruentæ dyſenteriæ enumeraſſet, à toto, à iecore ob imbecillitatem, & à liene ſe exonerante: quartam ſpeciem, in qua dolor adeſt ex inteſtinorum abraſione, quam ſolam propriam dyſenteriam ſexto de Locis eſſe affirmat: ibi bilem acrem, in antedicto autem loco vlcus in cauſa ponit. Vnam etiam ſpeciem eſſe atram bilem, ſuprà tum ex Hippocrate tum Galeno vidimus: vt iam ſint tres. Sed princeps ponit longè plures: materiam biliosam, ſanguineam, acutam, virulentam, ſanioſam, ac feces Pag.5. 4.Aphor.24. ... c es. Didicimus & ex venenis fieri: & rurſum, venena ipſa etiam in corpore generari. Quapropter multis modis difficultas inteſtinorum ex alui profluuio etiam generari po- Com.3. 18.3.Tract.1. cap.2. teſt, ſed & hoc de ichoribus, quod poſſint abradere inteſtina, ſi ab iecore profluant, Galenus ſexta Aphoriſmorum fatetur. Princeps verò ad longitudinem temporis retuliſſe viſus eſt, cum ſic mentem huius Aphoriſmi interpretatur: Si profluuium à bile fiat, in 14. dies exulcerat inteſtina: ſi à ſalſa pituita, intra menſem: ſi à melancholica, intra 40 dies. Igitur cum profluuium ventris adfuerit, plerumque dyſenteriæ oriuntur. Sed hic ſenſus non eſt Hippocr. tametſi vera dicat Princeps. Eſt enim ac ſi dicat. Via ad dyſenteriam eſt ex ventris profluuio, quoniam non eſt dyſenteria abſque illo: velut dicimus finem morborum eſſe mortem, non quòd morbi omnes ſint lethales, ſed quòd ſine morbo nemo moritur. Hoc autem habet plus hic Aphoriſmus, quod etiam pleraque profluuia ven- Pag.7. tris in dyſenteriam terminantur. Quid lucri ex hoc? ſanè vt intelligamus, quale debeamus præcauere periculum. Neque enim alui profluuia per ſe occidunt, niſi vel peſtifera ſint, quale illud tertio Epidemiorum: Seceſſus autem bilioſi & pingues & tenues & aquoſi, malus quidem ipſe morbus ad hoc decubuit, & ſine febribus & in febribus cum doloribus tormina, & voluuli maligni, multorumque in corpore erant, & ſuppreſſa erant exitus & exeuntia progreſſa dolores nonſoluentia, & his quæ offerebantur difficulter cedentia, nō purgationes plurimos amplius lædebant. Ex his autem qui ſic habebant, multi quidem citò peribant, multi verò longius vitam degebant. Et in ſumma, omnes & qui longis morbis ægrotabant, & qui ex acutis, maximè ex his quæ per aluum ſecedebant, mortui ſunt. Equidem conſtat multos, etiam ſine febre, interiiſſe. Alij moriuntur cum febre, etiam ſi peſtifera non ſit conſtitutio: demùm cum cõuertitur in inteſtinorum difficultatem. Primùm igitur periculum erat manifeſtum, ſecundum verò præſens, tertium ſolùm eſt quod præſcire iuuat tanquam ignotum iam, & vt arceamus ne eueniat. Id ergo nutrimento ac medicamentis refrigerantibus tũ humectantibus, tum ne moram trahant excrementa: ſed & enematibus & cibis inteſtina veſtientibus, & his quæ moderatè putrefaciũt humores, vt non poſſint adeò eſſe acres, quæ obſtupefacere dicimus: velut mandragoræ & papaueris cortices, & magis his opium, atque eiuſmodi. Tot igitur & tanta voluit Hippocrates, quæ Galenus prætereiit hoc ipſo tanquam perculſus, quod parum legitima ſit hæc Hippocratis libri vltima pars, quod & nos fatemur: ſed non tantum obeſt etiam illius, ſi ſit ſpuria, integra pagina, quantum emolumenti afferunt quatuor prædicta verba, aut etiam totidem ſubſequentia.

APHORISMVS LVII.

A Difficultate inteſtinorum, leuitas inteſtinorum, ſuperuenit.

COMMENTARIVS.

Galenus dicit hunc eſſe partem Aphoriſmi illius: Quicunque lienoſi à difficultate inteſtinorum capiuntur, his longa ſuperueniente inteſtinorum difficultate, aqua intercus aut leuitas inteſtinorum ſuperuenit, & moriuntur. Verùm aberrat toto cœlo, quod ex euidentia ipſius rei demonſtratur, ſiquidẽ tam procliue eſt in omni dyſenteria lienteriam ſuperuenire, vt nil frequentius, namque ex dyſenteria primùm debilitantur inteſtina, quorum conſenſu inde ventriculus, & ex eo lienteria. Alia cauſa eſt, quòd natura irritata dolore, & ob metum excutit cibum incoctũ. Cum ergo in omni dyſenteria lethali, & in omni graui, neceſſe ſit ſubſequi lienteriam, tum verò etiam in multis quæ ad ſalutem terminantur: patet hunc Aphoriſmum nihil cum illo habere commune, multo minus illius eſſe partem. 6. Aphor. 42.

Scribitur hic Aphoriſmus primo de Morbis hac ſerie: Ad dyſenteriam teneſmus Pag.20. tranſit ex dyſenteria in lyenteriam, ex lyenteria in aquam intercutem. Hic ſi quis animaduertat, ex profluuio ventris loco teneſmi dyſenteriam ſequi docuit. Sed dices. Libro

de

de Victu in acutis, commemorantur omnes dyſenteriæ fines, & non ponitur lyenteria. Nam ad febres, inquit, continuas aut tertianas, ed abſceſſum aliquem ſeu tumorem in teſtibus, aut varices, aut dolorem coxarum vel crurum, aut ſudorem, aut craſſas vrinas albas & leues. Reſpondeo: Loquitur de tranſmutatione, at lienteria eſt de ſuperuenientibus. Dices rurſus: In ſecundo Prædictionum, cum numeraret ſigna mala & bona, ſuperuenientia aut aſſidentia dyſenteriæ, lyenteriæ non meminit. Dico: Intelligit in eo quòd dixit, variis alui egeſtionibus, aut ventris inflammatione, aut quæ cibos intercipiunt. Aut dic, quòd, vt antea docui, lienteria non eſt ſignum neque bonum neque malum: ſed fermè pathognomicum, cum diuturna fuerit dyſenteria. Pag.10.

APHORISMVS LVIII.

A Corruptione, abſceſſus oſſis.

COMMENTARIVS.

SVperuenit, dicit Galenus, & rectè, debet intelligi. Sed admiror ſubtilitatem, laudat vtrumque ſenſum, ſed non docet vſum. Verùm eſt, quòd à corruptione oſſis id neceſſarium ſit ſeparari: verùm eſt etiam, quòd à corruptione carnis os quod ſubeſt, neceſſarium ſit ſeparari. Primùm quam habeat vtilitatem, nunc dicam: ſecundum, quare & quomodo. Percuſſus fuit olim Phratrius quidam ob inuidiam ab alio Phratrio baculo grandi, os corruptum eſt: & cum ſoleat intra quadrageſimam diem fruſtum oſſis capitis ſeparari, dilata eſt ſeparatio ad diem ſeptuageſimam, erátque corruptum, & videbatur manifeſtè: & cum niteretur chirurgus auellere, & non poſſet, hortabar ego illum vt vi vel terebro ſepararet. Ille vſu doctus dixit, expetendum potius quòd omnino etiam per ſe eſſet diſceſſurum: ſed timere, cum nimis hæreret, ne ſanies ſubgenita perderet ægrotantem, nam ſeram coniectabatur futuram ſeparationem. Conſului ergo ipſi, vt ceratum Apponenſis ei applicaret, quod non ſolum os ſeparat, ſed etiam ſaniem extrahit. Applicauit itaq; & ſanatus eſt, nam os LXXVIII. die ſeparatum eſt. Quòd ſi vi auulſum fuiſſet, iuxta cõſilium meum: quamuis ego electionem illi proponerem, non iuberem: maximo malo conflictatus fuiſſet, & forſan mortuus. De oſſibus ergo diſciſſuris carne corrupta, inquit Hippocrates: Quæcunque verò oſſa repoſitionem effugerunt, ea diſceſſura eſſe noſcere oportet: itemque, ea quæ carnibus penitus nudata ſunt. Nudatur autem quorundam ſuperna pars, quorundam verò carnes circumcirca mortuales fiunt, vt liceat videre quando corruptio carnis afferat neceſſitatem diſceſſus oſſi, ſcilicet, cum nudata prorſus carne ob corruptionem oſſa fuerint. Sed quod addit paulo pòſt, dubitationem affert: Aliqua eo quòd non diſcedunt, reſiccata & marcida effecta deſquammantur. Intelligit, quod fieri poteſt, vt corruptio non ſit in toto oſſe, ſed in ſuperficie: & tunc ſolùm deſquammantur, non abſcedunt, quod etiam verum eſt in dentibus, cum enim anno præterito dens dexter ſuperior ex anterioribus nutaret, & non poſſem aliquid tangere ob dolorem & imbecillitatem, applicato auxilio ex lib. de Dentibus, tandem diſceſſit caro, & pars tota dentis detecta, & ita deſquammatus eſt à dextra parte, nec abſceſſit reliquum. Ita eo anno cuius initium fuit à Calendis Iulij ad hanc vſque diem, omnia expertus ſum mala, à quorum parte vt præſenti & febre & phlegmone faciei, & ſurditate auris dextræ, & morbo nepotis infantuli, ars ipſa me liberauit. Porrò ab inſidiis maleficis, vt reor, veneni, & aliis, manifeſtum, vt ita dicam, Dei miraculum, quod aliàs enarraui: à violentia verò & necis periculo, Mauricius Quadrus, dux militum, gentis Hiſpanicæ decus, amicúſque meus Antonius Pezonus, vir illuſtris, cuius memoriam celebrabo, à falſis accuſationibus optimi antiſtites, innocentia mea, ſenatus etiam. Verùm ob oppreſſionem & multiplicem illam lerneam hydram coactus ſum more Ariſtotelis & Menedemi, patriam in ſenio deſerere: ſed illi iudicium t. mentes, ego alia, vt potius Lycurgum aut Solonem, aut Demetrium Phalereum, aut Pythagoram, qui omnes inuidiæ metu patriam liquerunt: Solon in Cypro, Pythagoras Metaponti, Lycurgus in Creta, Demetrius apud Ptolemæum. Sic mihi neceſſe fuit, vt tutius viuerem, poſtquam neque iudicia neque inſidiæ occultæ valuêre, in aliam patriam commigrare. Itaque hoc ipſo anno tua inſigni clementia, Pie Pontifex maximè, natus denuò ſum, ac mihi ipſi tua ſapientia reſtitutus, impleuique numerum præcepto conſimilem: cuius indicio ſunt tot à me, nunquam ante aliàs, vno toto anno vertente à me edita, vel abſoluta tam bene: quamuis & ipſius non exiguam partem in ipſo itinere conſumpſerim. Primùm quidem præſentes Commentarios, quorum magnam partem perfeci, totúmque curaui vt reſcriberetur. Deinde tres libros qui ſequuntur, de Venenis: & conſilium illud de prouidentia ex conſtitutione temporum: nec non Proxenetam libellum de dẽtibus, magnámque Contradicentium medicorum voluminis partem, totque alia, nam & emendaui libros omnes de Vtilitate capienda ex aduerſis. Theognoſton tranſcribi curaui. Hæc inquam, vt intelligant docti, ſi quid forſan aptius exit, id totum atque vniuerſum tibi, ſantiſſime Pontifex, tuiſque deberi: quanquam bono conſilio tum illi, tum ciues huius præclaræ vrbis, noſtrique conciues, humanis rebus, & bonarum literarum ſtudiis dum nos euehunt, id egerint.

Cæterùm vt ad rem ipſam redeam, dicet aliquis: Si os corruptum non neceſſe eſt totum abſcedere, ſed ſolùm deſquammari: quî fiet, vt ſi ſolùm caro computruerit, abſcedere os neceſſe ſit? Reſpondemus: Oſſis corrupti tantam partem abſcedere neceſſe eſſe, quanta eſt quod corruptum eſt: ſed ſi caro circumquaque marcida ſit (non dico ex vna parte tantùm: nam tunc deſquammari illud ſolum neceſſe eſt, vt in capitis vulneribus cum

Margin notes: Pag.10. — Differentia 181. — Pag.18. — Pag.8. — 62. præceptum Præcauta de patria linquenda.

cum producuntur diutius, videmus) totum os corrumpi, quia etiam totum refrigerari, & alimento deſtitui neceſſe eſt. Ob id neque in vulneribus auulſa carne ſemper deſquammatur, nedum corrumpitur, ſed ſolum ſi refrigeratur. Quod igitur corrumpitur, & marceſcit, & quantum, tantundem abſcedere neceſſe eſt. Porrò marceſcit corrupta carne: quoniam & dum tegitur, & dum detegitur, refrigeratur: ſed ſi circùcirca marceſca. caro aut detegatur, etiam iuxta ſingulas dimenſiones, atque ideo profundè etiam os marceſcere & abſcedere neceſſe eſt. Plurimum igitur iuuat, cum alimento non deſtituitur, os ne corrumpatur, calidum fouere, tum aëre ipſo, tum igne, tum lanis: atque etiam medicamentis, maximè poteſtate calidis, vt terebinthi lachryma, thure, eleni gummi: quæ etiam bene redolent. Atque hucuſque extenditur, quod à Galeno expoſitum eſt in codicibus conſuetis: at is qui ſubiicitur, etiam Galeni expoſitionem habet, reliqui tantum in Aldino exemplari tum Græco tum etiam Latino ſine Galeni expoſitione inueniuntur: quos etiam delectu habito ob id adieci.

APHORISMVS LIX.

IN lethargo tremor, malum.

COMMENTARIVS.

LEthargus, Galeno hîc in Commento teſte, abſceſſus eſt pituitoſus in puppi cerebri: ſed ſi al bi fiat quam in puppi, non video quomodo ſit appellandus. Illum enim videtur ſequutus morem qui conſtituerunt memoriam in parte cerebri poſteriore, ad hoc rei euentus conformarunt: at poſtquam vident obliuioſos fieri, quacunque cerebri parte fiat pituitoſus abſceſſus, memoriam etiam in toto quidem cerebro, ſeu ventriculis potius, & verius in anima ipſa, ſed certa intemperie conſtituêre. At de duplici memoria alibi plenè dictum eſt. Nunc ergo appellaſſe ſufficiat lethargum, morbum ex abſceſſu pituitoſo in cerebro: aliter pro inexpugnabili ſomni neceſſitate. dicitur ἀπὸ τῆς λήθης, hoc eſt ab obliuione: Veternus, aut torpor Latinè, quanquam Celſus neutro horum, ſed Græco tantum nomine eum dignetur appellare. Ergo ſermones ἀπαράσκευοι, & Hippocratis maieſtate indigni fiunt, primùm cum id adiicitur quod per ſe tale eſt: vt ſi quis dicat, Ex lethargo attonitus morbus aut reſolutio, malum. Nam attonitus morbus & reſolutio cum per ſe ſint inſanabilia fermè, non eſt quod dicamus, malum, ſi contingant à febre vel à lethargo. Secundum, cum generaliter malum eſt: omnis enim morbi ad morbum acceſſio, mala eſt. Quis enim ignorat, quòd febris ſit mala, aut morbus quiuis grauis? Vnde ſuperuenire febrem, aut coli dolores cuius morbo, vt ille non ſoluatur, malum eſt, malum ergo dicere, caret artificio omni. Tertium eſt, ſi ſub vno ſenſu malum ſit ſimpliciter, ſub alio ſolùm vt ſymptoma, veliteque ſimpliciter id intelligere, velut hoc in caſu tremor duo ſignificat, ſymptoma in acutis: & morbum diuturnum, ac penè inſanabilem, præſertim in ſenibus. Si ergo quis intelligat de morbo, omnino erit extra propoſitum, cum debeat intelligi de ſymptomate, Quartum eſt, cum eſt penè conſequens affectui, velut phrenitidi, nam tremor in illa licet malum ſit, non tamen ponitur pro malo ſigno, cum ſit fermè pathognomicum. Quintum eſt, cum falſa eſt oratio: vt ſi quis dicat, tremorem eſſe malum in febribus, nam hoc non eſt verum, quinimò aduenit tertianis & quartanis: & melius eſt pati intermittentem cum tremore, quam continuam abſque tremore. Sextum eſt, cum conditio addita minor eſt quàm pro re, vt malum pro lethali: cuius ſolùm Hippocrates quãdoque eſt negligens. In hoc ergo caſu, vt fugiamus ἀπαράσκευον, neceſſe vt intelligamus de tremore, qui eſt ſymptoma morbi acuti: eſt enim acutus morbus, lethargus, vt Celſus ibi docet, & Hippocrates libro de Victu in acutis, licet in codice Baſileæ excuſo Cornarius perperàm prætermiſerit. *Pag. 2.*

Rationes igitur duas Galenus huius dicti affert. Prima, ſi ex lethargo molles fiant nerui, ſed non adeò vt reſoluantur: tunc ob imbecillitatem neruorum ipſorum mollium, cum membrum non poſſit liberè attolli, ſequitur tremor. Hæc cauſa ſpecioſa eſt, ſed non vera, neque enim membra à neruis attolluntur, ſed muſculis: ideoque mollicies illa neruorum non impedit per ſe motum membri, ſed ob id quòd ſpiritus liberè non poſſunt per illos tranſire: deinde, quòd affectum mala intemperie humida, muſculis vim mouendi abſolutam tribuere non poſſunt. Secunda eſt, quòd materia illa in flatum conuerſa, membranas ac neruorum principia concutiat, vnde tremor exoriatur. At hæc cauſa parum certa eſt ad perniciem: & etiam non ſatis conſtans, vt melius ſit primæ inhærere. Liquet autem quòd hoc ſignum malum eſt, quia conuulſionis periculum portendit.

Lib.3.c.20. (margin, beside "ἀπὸ τῆς λήθης")

APHORISMVS LX.

QVibus in febribus quartanis ſanguis ex naribus fluxerit, malum eſt.

COMMENTARIVS.

QVartanæ ſanguinis è naribus eruptiones ægrè iudicant: dicebat ipſemet ſexto Epidemiorum, vbi Galeni expoſitio deſideratur, cum eundem locum in ſecundo declaraſſet. Verùm vt doceamus quod ad præſens attinet: Quæcunque vtiliter fiunt à natura, vel ſigni boni vel cauſæ rationem habent: cauſæ quidem, vel quoniam materia, quæ quartanam efficit, euacuatur: aut quoniam intemperies contraria corpori accedit, ſigni verò, quòd naturam rectè operantem indicet. Nullum autem ex his tribus euenit *Sec.21*

ex

ex hac actione, namque ſanguine è naribus fluente,corpus exſiccatur & refrigeratur,at horum vtrumque minus neceſſarium laboranti quartana,quæ per ſe corpus refrigerat & exſiccat. Sed neque materia illius hoc modo euacuari commodè poteſt,nam quartanarum criſes non hoc modo fieri ſolent: neque humor qui quartanas efficit,facilè poteſt per eum locum euacuari,cùm ſit craſſus & frigidus: huiuſmodi autem nec aſcendit facilè,nec in eas venas detruditur.

Quocirca dubitandum eſſet,quonam pacto febres intermittentes, cum materia earum ſit extra venas, per fluxum ſanguinis narium iudicari poſſint?Et ſi iudicantur, quid proſunt indicationes, quæ fiunt ſingulis acceſſionibus?Sin autem ſolum tenue per acceſſiones extruditur,vbinam interim vſque ad ſtatum tanta materia tutò ſeruatur? Si autem expellitur in ſingulis acceſſionibus quidquid etiam corrumpitur,in quo differt vniuerſale iudicium à iudiciis ſingularum acceſſionum?Deinde quid expellitur in iudiciis,ſi materia quæ antecedit, quomodo in acceſſionis fine?ſin autem quæ iam corrupta eſt,quomodo ex venis,cum iam ſit foras detruſa? Atque vtinam Galenus, qui tanta de Criſibus vſque ad ſatietatem ſcripſit,aliquid etiam de his dixiſſet, niſi forſan ætate ſua nullæ erant febres intermittentes.Certè noſtra nihil frequentius,præſertim melioribus annis,nec peſtilentibus.Diximus autem nos in Arte medendi parua, tum nunc ſatis ſit monuiſſe, criſes fieri rariſſimè in quartanis per ſanguinis narium fluxum: & ſi fiant, ægrè decernere,nec ſanari,quoniam materia quæ excernitur,licet in venis ſit (nam quæ extra eſt,per acceſſiones expellitur (antecedens ad materiam,quæ putreſcit,in acceſſione frigida eſt,ſicca, craſſa, quæ non poteſt aſcendere ad caput:& ſi aſcendat,non poteſt bene ſeparari,vnde ſanguis tenuior fluit,materia ipſa morbi relinquitur:quocirca potius finitur per putredinem ipſā in acceſſionibus, aut tranſmutatur in abſceſſibus. Vnde rarò fiunt criſes non ſolum in quartanis, ſed etiam omnibus febribus intermittentibus. Quod cum Galenus neſciret, nec auſus eſt ſcribere de his: & neceſſe fuit vt valde imperfectam,quam tantum iactabat doctrinā, de criſibus relinqueret. Id autem contigit, quoniam intactam hanc tractationem ab antiquis inuenit:ipſe verò iudicio quidem multum,tum ratione valuit,inuētione prorſus caruit. Non enim cuncta vni conceſſa ſunt.

APHORISMVS LXI.

SVdores in diebus iudicatoriis oborientes,vehemētes & veloces, periculoſi ſunt:qui expelluntur ex fronte velut guttæ,& aquæ ſalientes, & frigidi valde,ac multi.Neceſſe eſt enim talem ſudorem prodire cum violentia, & doloris exceſſu,ac expreſſione diuturna,

COMMENTARIVS.

VNa coniunctione(Et)addita per incuriam interpres corruperat totum ſēſum, qui clariſſimus eſt.Iacet enim litera: *γινόμενοι σφοδροὶ ϗ ταχέες ἐπικίνδυνοι*.legerat *ϗ ἐπικίνδυνοι*.vt totum illud,ſudores in diebus iudicatoriis oborientes vehementes,& veloces, à parte ſubiecti ſit,inde dicit,tales ſudores eſſe periculoſos.Quòd verò dicit. Qui expelluntur,& vſque ad id(ac multi)dupliciter legi poteſt, vel coniunctim, vt expoſitio præcedētium, vt ſit ſenſus:Qui ſudores in diebus iudicatoriis oboriētes,veloces ac vehemētes expelluntur ex fronte, velut guttæ & aquæ ſalientes,& ſūt frigidi valde,ac multi.Alius ſenſus Hippocrate dignior,vt tanquam tres partes habeat, quæ omnes referantur ad id Periculoſi,hoc modo:Sudores in diebus iudicatoriis vehementes & veloces, vel ſi expellantur à fronte,velut guttæ & aquæ ſalientes:vel ſi frigidi valde ſint,& multi,ſunt periculoſi.Hoc enim totum cum verum ſit,& generale magis, dignum eſt Hippocrate, & etiam verius ac clarius, ideò ſub hoc ſenſu eſt intelligendus.Quòd autem verior ſit hic ſenſus priore,patet,nam qui fieri poteſt, vt ſudores multi profluant à fronte, præſertim cum iam in prioribus verbis dixerit: Quæ velut guttæ & aquæ ſalientes.

Ergo ſudores,tum reliquæ euacuationes, ſed maximè hi, cùm ſuperflui ſunt, & ab immoderatis exercitiis boni etiam aliquid educunt,vt tertio de Symptomatum cauſis. Variantur enim excrementa,præcipuè ſudores,ratione multitudinis,qualitatis,temporis atque hæc communia, tum locum eorum, conſiderare præterea oportet morbum; in quo accidunt.Dicebat Hippocrates in Prognoſticis:Peſſimi ſudores ſunt frigidi,& tātum circa caput,faciem ac ceruicem orientes.Hi enim cum acuta quidē febre,mortem prædicunt:cum mitiore autem,longitudinem morbi:Et qui per totum corpus fiunt, ſimiliter ſignificant his qui circa caput. At verò milij formes, & ſolum circa collum exeuntes,mali ſunt:qui verò cum guttis fiūt, & euaporant, boni ſunt. Conſiderare porrò conuenit ſudores in ſumma,fiunt enim aliqui propter corporis exſolutionē,aliqui propter inflammationis vigorem.Verùm ſi hæc ſeries conſtaret,haud dubiè haberemus declarationem præſentium:at Galenus & alij viri eruditi, qui locum illum expoſuerunt, noc putant ab illis verbis,Et qui per totum corpus,vſque in finem,eſſe legitima: & ego ita cenſeo.quandoquidem nec integrum retinent ſenſum, ſed pugnant. Milijformem enim ſudorem difficile eſt diſtinguere ab eo qui cum guttis prodit.Sed & quæ ad vltimā partem pertinent, ſuo loco exponentur, vt melius ſit ad propria accedere.Intelligamus ergo frigidos, & qui ſolum circa ceruicem prodeunt,& qui nondum cocta materia,omnes malos eſſe. Qui circa caput ſolum prodeunt, dicebat Galenus, locum illum exponens,ſyncopem futuram minantur:ſed ſi frigidi ſint,iam præſentem atque inchoantem, non tamen reddit rationem,vbi maximè locus reddendi erat eam.Et quanquam & nos alibi

Cap.2.in fine

Pag.2.

alibi clarius loqui potuiſſemus, explicando Aphoriſmum illum: Frigidi ſudores cum acuta quidem febre, & reliqua, liquet, Galenum non intellexiſſe cauſam frigidi ſudoris, *4. Partic. 37.* nam putat eſſe cutis frigiditatem, vt licet à calore colliquetur ſudor, quia tamen per cutim tranſit frigidam, idcirco frigidum eſſe. Quòd ſi ita eſſet frigidus ſudor ſolum prodiret cum frigida cute: & etiam non ſemper frigida cute fieret frigidus ſudor, cum à feruenti calore extruderetur. Quid ergo dicendum? Sudorem fieri colliquato humido à calore, vt in ardentibus febribus, cum omnia calida ſunt, & tunc proculdubio calidus eſt: Nonnunquam fit ex doloribus, & ex vehementibus ſemper, atque is palàm frigidus. Cur ergo? Quia ſpiritus naturalis reſoluitur, & ab aëre frigido cogitur: non igitur mirum ſi ſit frigidus, quandoquidem à frigore coactus ſit. Ergo in doloribus talis eſſe debet, in febre acuta præſertim: ſi fiat, nihil ex materia febris colliquari, ſed ſpiritum vitalem extingui docet. Vtraque igitur ratione lethalis eſt huiuſmodi ſudor, & lethale ſignum. Ob hoc ſyncopes huiuſmodi ſudores antecedunt, & magis neceſſariò, vt viſum eſt, conſequuntur. Apparet igitur Galenum, quem adeò quidam admirantur, nihil horum intellexiſſe. In peſtilentibus ergo febribus, & quæ ex maligno abſceſſu viſcerum contingunt, tales ſolent ſubſequi ſudores. Cum ergo ſudores in ceruice facieque oboriuntur, maximè accidit in frigidis, quòd hæ partes plurimo abundent ſpiritu, & rarior ibi ſit cutis: peſſimi igitur hi ſunt. Calidorum autem alia *Probl 10.* eſt ratio, neque enim à ſpiritu moderatè calido, coacto ab aëris frigiditate, ſudor calidus manare poteſt. Hi ergo ſudores fiunt, quoniam eò plures feruntur vapores: & quoniam rarior eſt ibi cutis: non quia concocta ſit materia, ob id imbecillitatem naturæ ſignificant: ob idque non boni, licet nõ mali, quoniam exolutionem non ſignificant. Non me *Probl. 35.* latet, Ariſtotelem eadem particula aſſignare aliam cauſam, quæ philoſopho digna certè eſt, & longè melior quàm Galeni. Inquit igitur Philoſophus: Vbi multa eſt materia, multum ſecernitur à calore, & ob id incaleſcere non poteſt, quapropter mortem in acuto morbo, in alio longitudinem morbi ſignificat. Vbi autem pauca materia, ſupple & minus cruda, quod ſecernitur, incaleſcere neceſſe eſt, prodireque calidũ ſudorem. Cũ igitur ſudorẽ frigidũ ſequitur viriũ exolutio, fit ob ſpirituũ reſolutionẽ: ſi maneãt vires integræ, dicendũ eſt abũdare materiã peccantẽ. Galeni igitur ratio omnino abſurda eſt. Simile eſt illud in tertio de Symptomatũ cauſis: Sudo- *Co. 2. in fine.* ris retentio & expulſio fit ex imbecillitate virium in carne. Nam qua probare nititur, ſimilitudo perabſurda eſt. Veſica enim retinet per muſculũ, vẽtriculus per villos, vtrũque per eoſdem expellit, non ſic caro vapores: Illud non ineptè, rigorem eſſe cauſam *2. de Symptõ. cauſis cap. 5. ante med.* ſudoris, tum exprimendo, ſi fiat cum frigore: aut ſaltem agitando, ſi ſine eo. Sed vt ad rẽ redeã. Philiſcus tertio in primum Epidemiorum, ſudauit perpetuò, atque toto morbo ſu- *Tex & Com. 18.* dore frigido: atque ideo ab initio ob materiæ redundantiam, in fine ob vtramque cauſam, ſcilicet redundantiam materiæ peccantis & naturalis vtilis reſolutionem. Quinimò addit Hippocrates in textu, frigidum fuiſſe: quaſi nos vellet intelligere, potuiſſe eſſe calidũ cũ ſudore frigido. Quocirca quis non videt abſurditatem rurſus Galeni, quarta Aphoriſmorum, exponentis illud Hippocratis? Sudor *Com. 42.* multus, calidus aut frigidus ſuperfluens: exponit. Calidus ſignificat materiam calidam, frigidus frigidam, & ob id maiorem morbũ. Quis hoc recipiat, quod maximè dubiũ eſt? At expone vt Ariſtoteles: calidus paucam & tenuiorem, frigidus multã & magis crudam: tũc liquet, cur frigidus magis ſignificet morbum. Eſt enim propoſitio per ſe. Maior materia facit maiorem morbum, ſi ſit eiuſdem generis: quanto magis, ſi deterioris? Aliàs verò ex primo de Morbis Hippocratis ſententiam de hoc explicauimus. Quod verò *Pag. 12.* dixit. Vehemẽtes & veloces: id indicat, quòd copia multa ſudoris mala ſit, quoniam exo- *Com. 13.* luit vires, ſecundo Prortheticorum: quanto magis ſi vehemens & velox fuerit? nam mutatio quanto magis ſubita, eo magis, etiam proſternit vires: tum maximè, quia indicat caloris præternaturalis vehementiam. Quòd autem adiecerit. In diebus indicatoriis: duo voluit nos intelligere. Primum, quod nõ obſtat dies iudicatoria, quin malus ſit ſudor. Secundum, quia in aliis diebus poſſet eſſe ex cauſa aliena à morbo: & tunc non ſignificaret malum vllum, licet eſſet malus per viam cauſæ. Vnde regula colligitur generalis: Quæ non fiunt vi morbi, poſſunt eſſe mala, ſed non poſſunt eſſe ſignum malum. Præcipuè autem malum erit ſignum in febribus, quæ ſudore non ſolent ſolui, nam bilioſæ maximè ſudore ſoluuntur, ſeptima Aphoriſmo- *Com. 42. & eſt 40. noſter* rũ: in pituitoſa ergo & melãcholica deterius etiam erit hoc ſignum, oſtendetque prorſus ſolui ſubſtantiam caloris naturalis. vbi etiã animaduertendum eſt, quòd ibi dicitur à Galeno: quòdque verum eſt, ſcilicet ſudores à capite exoriri, licet cum non vlterius procedunt, malum, vt dixi, ſint ſignum.

Eſt etiam illud conſideratione dignum, cur aliqui ante mortem, vel per horam ſudẽt ſudore calido, & vehementer quod ego animaduerti. Nam ſi non ſunt niſi duo illi modi ſudoris, vnus calidi & morbi materia, alter frigidi, & eſt à morbi materia inuicta, aut reſolutione humidi naturalis: vnde erit ille lethalis feruens, qui ſimilis eſt guttis aquæ? Reſpondeo, illum eſſe à calore igneo ipſius morbi, colliquante vitalem humorem ſtatim. à frigidi actione, quoniam in iſto humidum naturale difflatur à qualitate praua, adhuc ſepulto calore in materia: in calido accenſus ignis velut in candela, cuius ellychnium ardet, diſſoluit quicquid eſt humidi boni ac mali, exhalatque tum verò cogitur ab ambientis frigore. Quòd ſi poſt abundantem & calidum paucus aut frigidus manet, nec tamen cauſa ſudoris minuatur, tunc hoc in ægro deterrimum eſt: quandoquidem refrigerari, exiccari, exhauririque corpus & calorem natiuum oſtendat, vt ſecundo de Sanitate tuenda docet Galenus: atque id planè lethiferum *Cap. 12.* eſt. Animaduertendum eſt, ſudorem à ſudore diſtingui, ſubſtantia, colore, ſapore, odore, qualitate,

qualitate, aut quantitate, ſed de his dictum eſt. Sapore autem, alius acidus, alius ſalſus, alius amarus: ſicut etiam colore, pallidus, flauus, ac medius: odore, lutoſus, virulētus: Hæc
Cap.4. Galenus quarto de Tuenda ſanitate parum methodicè, qui aliis nil aliud quàm methodum illam ſuam inculcat, ſed verè tamen. De ſubſtantiæ autem ratione conſtat, lentos eſſe quoſdam, qui ſolent prodire vel ob materiā craſſam, vel ob reſolutionem virium, quali-
Cap.18. bus prædixit tertiodecimo Methodi Galenus Theogenem moriturum: quos & Hippocrates agnouiſſe viſus eſt.

APHORISMVS LXII.

EX morbo diuturno etiam alui defluxus, malum.

COMMENTARIVS.

CVm dixit etiam alui defluxus malum, intelligit duo. Primum, ne morbus diuturnus per defluxum alui: tunc enim eſſet malum. Secundum, quòd ſuperueniens alui defluxus malum præcipuum affert. Signum enim eſt vires labefactatas, cum tum magis opus eſſet implere corpus, non poſſe retinere ideoque morbum factum ſæuiorem. Deinde, cum corpus languidum ex morbo nunc bifariam debilitetur, malum id eſſe valde. Verbum autem χρονίοι & natura longos morbos, & caſu ſignificare poteſt: at natura lon-
Pag.2. gos morbos magis nominat verbo μακρά, vt in primo de Morbis. De longis igitur caſu potius hic intelligit. Deſumptum autem eſt
16. exemplo illius Aphoriſmi antea expoſiti: A
78. puris ſputo, phthiſis & fluxus Eſt autem fluxus ſubſequens morbos plures, vt profluuiū alui fluxum, vt ſuperius in contextu Cornarij. Dicitur profluuium, concitatus fluxus, quoties impetu maximo, & ſine quiete, natura emittit, ſeu per aluum, ſeu per alia loca.

APHORISMVS LXIII.

SVdor multus, calidus, vel frigidus ſemper fluens, humorem abduci, robuſto quidem ſuprà, debili verò infrà, ſignificat.

COMMENTARIVS.

Aphor.61. HVnc Aphoriſmum etiam expoſuit Galenus vltima parte. Nam tria cum proponat Hippocrates, primum autem ſuperius
42. in Quarta particula ſit declaratum: ſecundum eſt, multitudinem ſudoris indicare repletio-
41 nem euacuandam: quod antea docuerat. Eſt autem dubitatione dignum, cum natura non ſecundum rationem, ſed vi coacta morbi extrudat ſudorem, an ad alias partes reuocandus ſit humor? Et ſi febris non adeſt, facere præſtat, quoniam humores craſſi facilius per aluum expurganturquàm per ſudorem, tenuis enim ſolùm humor per ſudorem excernitur libro de Atra bile. Et ſudor ipſe exoluit vi Cap.4.
res, facitque ſyncopim, primo ad Glauconē Cap.14.
etiam in robuſtioribus corporibus. At ſi fe- Text.12.
bris adeſt, facere vetamur ex prima Aphoriſmorum: Concocta medicari. Tum forſan ſi mitior ſit febris, paulatim poterit materia morbi educi. Tertium, quod proponit, eſt, vt robuſti per ſuperiora, imbecilles per inferiora expurgentur, quod Galenus ex indicationibus ſcriptis in Quarto libro ſumendas in- 4. ad 10.
dicationes iubeat. Verùm illud conſtans firmā.
eſt. Purgationem per ſuperiora magis robuſtas vires expoſcere: per inferiora, coctiones. Equidem omnium purgationum mitiſſima eſt, quæ fit per aluum, cæteris paribus: cum tot non ſolùm diebus, ſed & menſibus & annis quotidie ferre homines videamus, non ita reliquas (ſola enim eſt ſecundum naturā) aut maximè, propter excretionem etiam vrinarum.

APHORISMVS LXIV.

QVæcunque non ſanant medicamenta, ea ferrum ſanat, quæ ferrum non ſanat, ea ignis ſanat: quæ ignis non ſanat, ea incurabilia exiſtimare oportet.

COMMENTARIVS.

MErito hic Aphoriſmus h s omnes claudere debuit, vt primus etiam primæ particulæ omnibus aliis anteponi. Nam cum ſint tria medici inſtrumenta, ratio victus, medicamentum, & manus operatio, libro de Decenti ornatu: quæ ergo non ſanan- Pag.3.
tur victus ratione, medicamento indigent: quæ non ſanantur medicamento, ferro. Manifeſtum eſt, quòd per ferrum non intelligit cucurbitulas, aut venæ ſectionem: quāquam enim hæc manu adminiſtrentur, tamen non dicuntur ferro fieri. Sed ferrum dicimus, cum quod corruptum eſt, aufertur: aqua intercus, pus empyematis, lapis in veſica, ſtrumæ, lapis in rene, nebula in oculo depreſſa varix, gibbus, luxatio, fractura, hernia, carcinoma. Et eſt medicatio omnis propria, velut etiā in abſceſſibus. Sectio enim venæ & cucubirtula, communia ſunt auxilia, & generaliter iuuant totum corpus. Hæc igitur non comprehenduntur ſub nomine ferri, nam hoc poſterius eſſe debet medicamentis, cum ſectio venæ ſit prior: ſexto Epidemiorum. Ra- Sec.1. C.8.
tio verò generalis eſt etiam, quoniam ferro dicitur curari, quod præſcinditur: at hoc eſt extremum, cum ſit periculoſiſſimum, aut maximam afferat iacturam, aut vtrumque: igitur: hoc poſterius eſſe debet medicamentis omnibus. Tacuit comparationem rationis victus ad medicamenta, namper ſæpè ſe cōcomitantur hæc auxilia, nonnunquàm etiam vtimur medicamentis aut ſectione venæ abſque diætetica. Porrò de ferri curatione multa ſūt præcepta in libro de Fracturis, de Articulis atque capitis vulneribus, tum aliis in

in libris,ſed præcipuè in his. Et per ferrum etiam æs intelligere debemus. Nam & inciſio quæ fit cum ære, præſtantior eſt in quibuſdam caſibus, & quibuſdam rationibus quam quæ fit cum ferro. Vtimur autem igne, quando non ſolùm oportet auferre quod peccat, ſed circumiacentes partes emendare ac temperare aut ob timorem effluxionis ſanguinis. Per ignem enim intelligit corruptionem, quæ fit ab illo, nam quandoque vtimur igne ad remouendum intemperiem abſque inciſione, vt in libro
Pag.15, de Internis affectionibus, de iecore & liene.

At de hoc non intelligit, ſed velut in carcinomatibus. Intelligitur autē trifariam ignis, candenti ferro: & hic eſt melior quàm æris, aut auri igniti, & cum oleo, vel ligno, vel fungis: ſed cum oleo poſt præciſionem mēbri, dicit Princeps, optimum eſt ad genera- *4.1.cap.17.*
tionem carnis, & detrimenta inciſionis remouenda. Tertiò, cum poteſtate exuris aqua ſeparationis optima eſt, oleum chalcanthi, *Lib. de Artis*
capitellum vocatum. Dicitur autem vltimum *Pag.6.*
ignis, quia eſt maximè inimicus neruis, vt ait Hippocrates.

COMMENTARIORVM H. CARDANI in Hippocratis Aphoriſmos.

FINIS.

HYERONIMI CARDANI IN PROGNOSTICORVM HIPPOCRATIS LIBRVM, LIBRI QVATVOR,

ILLVSTRI CIVITATIS LIBERTATISQVE parenti totique Senatui Bononienſi. S. P. D.

OPERÆ Pretium mihi facturus videtur, Patres conſcripti, quiſque, ſi ſuæ vitæ laboris, murieriſque præſertim publici rationem aliquam ſummo magiſtratui Primoribuſque Reip. reddat, tum præcipuè cum ab illis & honorificè acceptus, & beneficiis affectus fuerit. Sic enim & otij turpis calumniam euitabit, & alios ſui ſimiles exemplo ad idem præſtandum accendet & gratiam his qui de ſe bene meriti ſunt, reddet: quorum vtrumque cum ego memor ſim, quàm cumulatè mihi præſtiteritis, non tam à me id expectare, quàm exigere humanitate veſtra videmini. Hæc igitur mihi in animo verſanti occurrit liber Prognoſticorum Hippocratis, illius inquam Hippocratis, quem mortalium genus vniuerſum pro Deo colit. Diuinum dico illud opus, quo mortalem conditionem ſuperauit. Nam ſi futura prænoſcere in humanis res ſemper diuina habita eſt: in prædicendo autem nihil tam pulchrum atque admirabile, quàm ſi diuinationem ſequatur euentus, meritò hoc opus inter omnia quæ præclara humani vis ingenij fert, eſt præſtantiſſimum atque pulcherrimum. Fuerunt & huius libri nonnulli explanatores, inter quos Galenus ipſe vt in reliquis etiam partibus eminet & ſi res ipſa pateretur nihil iam reliqui deſideramus, ſed vt ferunt conditiones diuinarum quarumcunque artium, & vita hominum breuis. quæ ſenſim illas adauget, paulatim ad tanti viri mentem aſſequendam, imò ad artis apicem peruentum eſt: veſtra hæc eſt laus, veſtra hæc gloria, denique etiam præmium, ſi quid vtile mortalibus, veſtris non ſolum auſpiciis) nam hoc parum eſſe volo quodcunque meum eſt) ſed beneficio veſtro in lucem prodierit. Quippe eam amplexatus ſum artem quam apud Arabes, Perſas, & Indos ſoli reges tractabant, eamque artis partem quæ cum diis ipſis communis ſit, vt nihil propius ad illius maieſtatem poſſit accedere. Tanta fuit cura, vt dignum aliquid veſtris in Rempub. meritis ederem, vt genio quodam bono magis hac in parte fœlix videri poſſim, quam ſapiens, nam rem quam vires meæ recuſent, quam ſuſtinere aut perficere non queam, aggreſſum me intelligo: nihilominus tanta me vobis placendi inceſſit cupido, & veſtra ſub autoritate cunctos iuuandi mortales, vt leuis non ſolum labor viſus ſit, & dulces vigiliæ, ſed quod maius eſt, aliquid profeciſſe videar. Sit qualecunque iudicium aliorum de noſtris lucubrationibus nos ſolabitur honeſtum deſiderium, magnitudo ipſa rei, & voluptas quam vberrimam capimus in referenda gratia. ſi tot viri ſapientia illuſtres hoc onus, vt graue recuſarunt, quæ gloria mihi illud ſubeunti relinquitur? Si ob incuriam præterierunt, digna erit laude diligentia mea? ſi ſatis eſſe

putarunt, quæ in hoc argumento ab aliis ſcripta ſunt: certè vituperationem non mereor, quod in pulcherrima palæſtra cum optimis quibuſcunque ac ſapientiſſimis viris tam illuſtri propoſito fine, qualis eſt ſalus hominum, aut diuinitatis cuiuſdam imago decertare propoſuerim. Cum verò in ſingulis tum artibus, tum diſciplinis turpis ſit error atque damnoſus, tum maxime in Medicina, vbi erroris alieni culpa morte luitur. Neque enim ſolum hic liber prædicere de futuris euentibus docet, ſed ſalutis humanæ maxima portio in illo repoſita eſt. Quis enim rationem vitæ inſtituere, aut venam ſecare, aut tempeſtiue medicamento vti poterit, qui non exactam futuri atque omnium eorum quæ in hoc libro continentur, notitiam habuerit? ſic illæ præclaræ prædictiones Hippocratis & Galeni poſt tot ſecula illuſtres adhuc habentur, ſic Medicina in excelſo rerum humanarum faſtigio non ſolum ſupra Philoſophos & iuriſconſultos, ſed etiam ſupra militarem diſciplinam, cunctaſque humanas artes, vtpote diuinitus nobis conceſſa, eminet: inde orta eſt iure meritò opinio de illius origine, quod à diis promanauerit, veluti iuriſprudentia à regibus. Etenim quodnam maius argumentum diuinitatis eſſe poteſt, quam omnibus prodeſſe nemini nocere, maximo beneficio mortales afficere, futura præuidere? quæ omnia cum Medicina ipſa præſtet, non eſt, cur quiſquam mortalium cum medico de dignitate contendere audeat. Dico dignitatem, quæ à vera veritate proficiſcitur, non illam, quæ ementitis perſonis ac titulis ſub medici nomine ac habitu, latronum vitam carnificiſque facta exercet. Et ſub eruditi ſpeciem profundam ignorantiam, ſub manſueta verborum & calamiſtrata imagine lupinos mores retinet. Non enim quicquam tam ſanctum eſt, cuius vicem non ſubeat conſuta dolis humana, imo potius ferinæ improbitatis vitioſitas, & atra mens dolis, auaritia, ambitione, calumniaque, corrupta. Quàm doleo me adeò imparem eſſe cogitatione improbitati hominum nunc, longè vero verbis inferiorem his, quæ mente ipſa concepi, atque mecum reuoluo. Dij boni, quantum prauitatis in hoc humano genere inultum ſinitis? ſed non eſt inultum, quicquid adeò improbum eſt, vt ſeipſum damnet, omitto nunc diuinæ iuſtitiæ terribilem expectationem: ipſum atrocium vitiorum ſemper in deterius ruentium caſum haud dubium, ne quiſque in ſua colluuie, ſuiſque ſordibus & amentia infæliciter pereat, illud nemo negare poteſt, cum qui ſic contaminatus eſt, etiam ſi omnibus delitiis ac fortunæ bonis affluat, cum videt aliquem qui verè artis peritus ſit, qui diuinum quippiam ſpiret, qui ſuper humanam mediocritatem iam euectus ſit, poſſe quidem diſſimulare dolorem, ſimulare lætitiam, at fieri non poſſe quin grauiter animo torqueatur, angatur, excrutietur: At contra quam pulchrum eſt (vt ille dicebat) digito monſtrari, & dicier, hic eſt, integram vitam agere, ſibi conſcium rectæ mentis & fidei, poſſe prodeſſe ſuis, ſecurum euentuum; certum de dogmate quod profitetur, denique coniunctum cum diis, non ſolum innocentia vitæ, ſed & beneuolentia in cunctos & diuinitate ſapientia. Quid ergo eſſe poteſt in humanis tam magnificum, vt veſtro huic beneficio immortali (ſi quid præſtitero vobis dignum) comparari poſſit? ſunt inquam huius almæ vrbis totalia ornamenta atque decora, vt quæ non vnam ciuitatem, ſed plures exornare poſſent. Antiquitas ſumma vt quæ Tyrrhenorum, inde latinorum Colonia fuerit, poſtea Triumuirorum tempore, annis ab hinc plus mille ſexcentis Mutinenſi prælio Panſa Conſul vulneratus pro libertate Reip. obiit ſita in Italiæ ipſius medio, ac corde, vt ita dicam, ipſa vrbs ædificiorum magnificentiâ adeò ſplendet, vt multitudo tollat admirationem. Iam vero mons, amnis præclara, atque auguſta diuorum fana, inſigne gymnaſium & in medio foro elegantiſſimus fons, hanc inter cæteras ita conſpicuam reddunt, vt paucæ vrbes pulchritudine cum ea conferri poſſint. Adeſt præterea libertatis honos, religionis cultus, tutela Pont. Maximi ſplendor ciuium, frequentia populi, ornatus, mores, & leges redolentes antiquam ſæculi maieſtatem, ſorte tot magiſtratus ducendi conſuetudo, ludi, certamina, vbertas ipſa ſoli, omnium linguis ac vocibus celebrata, viri denique armis, literis, ſanctitate clari, Pontificéſque maximi duo, Honorius *Luciuſque Secundi. Antiquitas ipſa Academiæ à Iuniore Theodoſio Imperatore inchoatæ, iam annis mille centum triginta quinque, vt nulla ſit vetuſtior. Sed nullum adeo perpetuum penéque diuinum munus, quam tot aluiſſe viros celebres veſtris pecuniis, & grandi liberalitate ſuſtentaſſe, priuilegiis exornaſſe, adhortationibus incitaſſe, præſertim medicos, quorum vna eſt ſalus humani generis, vnũ commune conſortium cum diis, vnicum beneficium afflictis hominibus, diuinæque noſtræ naturæ exemplum, dum futura præuident, vt intelligant, omnes mortales faſtigium in hac ſola arte reſidere. Inde factum eſt, vt*

tam

tam conſtanti propoſito elogium illud inſigne, quod etiam pecuniæ publicæ veſtræ inſcriptum eſt totoque in orbe vagatur, vobis pro meruerit is, Bononia docet. Ergo vt rurſus ad argumentum libri redeam, vnde amor vrbis, admiratioque ordinis veſtri me diſtraxerant. Tractamus argumentum cognitione pulchrum, exercitatione vtile, experimento admirabile, in quod quicquid boni ac reconditi ille ſapientiſſimus ſenex potuit, veriſimile eſt contuliſſe, vt ex re mortali immortalem doctrinam nobis relinqueret. Tractamus argumentum quod quicquid habet præcipuum aut ſingulare Medicina diſciplinarum omnium abſque controuerſia nobiliſſima totum continet. Sola enim Medicina conſtantem facit prædictionem, modumque docet, tempus ac eorum omnium certas & euidentes cauſas affert, atque oſtendit. Quam partem adeò ante nos conſpurcatam atque fœdatam accepimus, vt iam non arti fidem & exiſtimationem Hippocratis auctoritas reddere poſſet. Sed contra potius ipſa diſciplina adeò lacerata & fallax reddita vituperaret authorem. Vnde coacti ſumus aliquando eos deſerere qui quanquam magni eſſent nominis, plus tamen impedimenti quam auxilij, artem tradendam afferebant. Ergo vt aurum permixtione fœda terreæ fecis, tum multorum metallorum expurgare nemo poteſt citra magnos labores, & multum ignem, ita mihi non licuit hos commentarios niſi magnis vigiliis, & longa edoctum experientia, & veritatis incomparabili amore puros edere. Vt ſimul & prædicendi artem, & curandi addiſcerent ſtudioſi. At pudet homines præſertim iam prouecta ætate diſcere, nonne turpius eſt atque damnoſius neſcire? nos vero neque ætas vlla ingraueſcens, neque timor calumniæ, nec verecundia vlla deterruit, vt non mallemus diſcendo ſcire, quàm negligendo aut contradicendo in tenebris ignorantiæ verſari. Et dum non pudet nos in mortalium commodum quicquam omittere, factum eſt, vt diuinitus adiuti tam quieſcendo quam laborando artem ipſam exornaremus. Sed ſi modo ea fœlicitate natus eſt Galenus, vt omnes illum ſequuti ſint, nemo tamen quæ deerant reſtituit, aut quæ mutanda erant mutauit, ſed potius ab illo bene dicta multi corruperunt, & perperam interpretati ſunt. Vt iam cum multis pro vno nunc ſit decertandum: nec tamen recuſo laborem in quo & res & ars & ſententia illius illuſtrentur. Et quanquam nonnulli quod deſperent, interturbare alios malint, quam diſcere artem, viderèque tam clara illius miracula, non tamen ideo negligere eam oportet, quod rudes diffidant: alioquin omnes diſciplinas negligere oporteret, quod in qualibet earum plures imperiti ſint, quam periti, cum nos his tantum ſcribamus, qui fœlices eſſe cupiunt & glorioſi, beatique, quod ſi aliæ honeſtæ diſciplinæ, quanquam non vt hæc beatum reddere poſſint hominem, cur quenquam debet huius tædere ſtudij, in quo omnia bona continentur: contendant aliqui non eſſe neceſſariam, exiſtimarunt alij nos non ex arte diuinare. Velut etiam olim de Galeno, & Hippocrate, atque ea cauſa coactus ſum hæc commentaria poſtmodum in publicum edere, ne quod Deo, quodque genio meo in radice debetur, id falſo aliis cauſis in fructu tribuatur, diſcent itaque ſtudioſi, poſſe hæc ſciri, atque fuiſſe homines, eſſeque hac ætate, qui iſta norint, natura duce, non dæmone, aut magicis artibus: hæc inquam, non nunc primùm prodita, ſed ab Hippocrate tradita, à Galeno amplificata, qui etſi nimio gloriæ propriæ amore ſæpius, & ſeipſum, & nos fefellit, tam magni tamen nominis virum, ac iam tot ſæculis fato functum inſectari, haud propoſitum eſt, ne cum manibus, ac laruis luctari velle videamur, quin potius, quæ ab illo adiecta fuerunt, ſeu pauca, ſeu multa, amplecti, atque illuſtrare propoſitum eſt, cum præſertim in tanta inopia bonorum authorum, & tot cum rabulis. Neque vlli deſperandum eſt, ne poſſit hanc artem conſequi, quæ longè facilior eſt ipſa diſſectione, & longè breuior doctrina cognoſcendi plantas: in quibus tamen adeo multi hoc ſeculo profecerunt, & ad admirationem vſque, ſeu breuitatem temporis, ſeu eruditorum multitudinem, ſeu perfectionem inſpicias. Et tamen hæc ipſa, quam nunc editurì ſumus illis, vt dixi, multo facilior, & breuior eſt: tum vero fructus, qui ex ea colligitur, vberior, atque diuinior, perſuaſit etiam, atque animos addidit ipſe rei euentus, cum & noſtros libros in manibus multorum videam, & rei inchoatæ fructum vberem ſentiam, cum multi inſtitutum, & curandi, & prædicendi in nobiliſſimis vrbibus, vel his ſolum initiis immutarint, vt oſtendant, quæ editurus ſum abſoluta, quàm placitura ſint. Itaque iam prodeat hic liber veſtris auſpiciis, eoque arrhabone, vt medici, relictis nugis, & contentionibus inutilibus, &

verbulis inefficacibus, inſectationeque eorum, qui laboribus ſuis humanum genus iuuerunt, ſeu Græci, ſeu Arabes, ſeu Latini, aut recentiores fuerint, ad tam vtilem languentibus exercitationem, ad tam ſublimem experientiam ſtudia ſua traducant. Quod ſi, vt ſpero, eueniat, vt vniuerſo in orbe tantum incrementi huic arti ex Bononienſis Senatus beneficio prodierit, quanta laus veſtræ humanitatis vbique futura eſt, quod, vt fæliciter ſuccedat, Deum Opt. Maximumque oro, atque rogo. VII. Idus Decembris. M. D. LXVI. Bononiæ.

PROOEMIVM.

AVSPICATVRVS librum Prognoſticorum Hippocratis, operepretium quoque facturus videor, ſi aliquid de vtilitate, tum eius partis medicinæ, tum ipſius libri dixero, omiſſo præconio, tum totius diuinationis, quæ nimis longè latéque patet, tum ipſius Authoris, de quo alias copioſè ſatis, etiamſi non pro rei magnitudine, diſſeruimus. Namque quod laurum vocet Dionyſius in Pannegyricis præceptis μαντικὸν φυτὸν id eſt, arborē Diuinationis, & Aphthonius ſymbolum, vatū quanquā negent eam tangi fulmine, & myſticè dictum puto, & nil mirum ſignificantes eos ſolos, qui diuinare noſſent, iram Iouis deuitare poſſe. Verum ad rem ipſam propius accedamus. Quanta ſit vtilitas prænotionis, docebat Hippocratis in primo de Diæta (Pag. 2.) dicens: Homo quamdiu benè temperatus eſt, ſanus degit: cùm verò à temperamento recedit, ægrotat. Sed cum non aceruatim in intemperiem deueniat, ſed ſenſim, ſi Medicus prænoſcit, id in ſanitate contineri poterit, vt iam hoc ſit primum emolumentum medicæ prædictionis, hominem perpetuò in ſano habitu conſeruare: fieri enim non poteſt, vt cum videatur corpus inclinatum ad morbum, quin occurrendo, antequam plenitudo, vel intemperies inualeſcat, homo morbo corripiatur. Secundum autem eſt, vt ex prædictione homo non ſolum ſingulum quemque tueri poſſit, ſed etiam vniuerſam prouinciam, quod factitaſſe Hippocratem teſtatur Theſſalus in Oratione ad Athenienſes, cum totam Græciam, & Macedoniam, ac inſuper Theſſalos præmuniuit aduerſus imminentem peſtem. Tertium commodum eſt, vt morbum nullum ſinat eſſe mortalem, ab initio illi occurrens, vt videbitis tertia poſt hanc lectione, vbi ex ſententia Hippocratis in hoc libro claris demonſtrationibus oſtendam. (Super Tex. 4. primi lib. Prog. Sidict.) Ob hancque vtilitatem tum primam inualuit vſus apud principes habendi medicum, quem ſi rectè conſulant, & à morte, ſi ægrotent, & ne ægrotent, ſecuri, quantum fas eſt, homini redduntur. Inde illud glorioſum ſuccedit emolumentum medico, vt tamquam Deus quidam in terris habeatur: quod non ſolum teſtatur Hippocrates in lib. de Decenti ornatu (pag. 3.) Medicus enim Philoſophus Deo æqualis eſt, neque enim multa inter eos intercedit differentia: Medici tamen eis concedunt, quoniam in medicis non eſt redundans potentia. Hoc ipſum ſic intelligi debet, quatenus Medicus eſt non homo, & ad genus præcognitionis, & curationis conſideratio extenditur. Præuident dij futura, in morbis præuidet & Medicus, & quatenus Medicus excellenter quidem, quia artem, quæ diuina eſt refert: quatenus autem homo, & miniſter, longè ſuperatur à diis. Item de curatione dico. Eſt enim ſolius Medici, præſtare ſalutem cum diis: nam occidere commune eſt principibus cum feris ac regulis. Quin etiam & veriùs multò id Sacra Pagina docet, dicens. (Eccleſiaſt. cap. 38.) Medicum creauit Dominus, & à ſupremo medicina venit: non ita laudauit, aut extulit Iuriſprudentiam, multóque minus cæteras artes, aut diſciplinas. Non pigebit commemorare, quæ Hippocrates in primo de Diæta (pag. 6.) rurſus ait. Vaticinatio enim, inquit, quadruplex eſt, ex manifeſtis obſcura cognoſcere, ex obſcuris manifeſta, ex præſentibus futura, ac ex mortuis viuentia. Quomodo primum ex manifeſtis queamus obſcura cognoſcere, hic proceſſum à ſignis, & cauſis exterioribus docet. Et dat exemplum. Intelligo ex concubitu re manifeſta naſciturum puerum. Et ad hoc genus reducuntur quæcunque in Medicina per ſigna dignoſcuntur, nam accidentia ſola ſubiecta ſunt ſen-

ſibus

ſibus, ſubſtantia tantum mente comprehenditur. Qui ergo ſubſtantiam per accidentia dignoſcit, obſcura percognita intelligit: atque hoc ad præſentia præteritáque refertur. At manifeſta ex obſcuris dicit, ad prudentem ſolum medicum cognoſcere pertinet: ille enim ex cauſis obſcuris, quæ manifeſta ſunt, ſcilicet genere, diiudicat. Vnde intelligendum eſt, quòd genera accidentium ſemper nota ſunt, ſpecies autem, & modi, & quantitates nequaquam. Scio, quòd is, qui febrem aut, vt exemplo vtar nitidiore, quem inuaſit frigus occupabit calor, hoc quidem eſt manifeſtum: ſed qualis, acrisne an ſatis mitis, quantus, quandiuque, hoc ſolum eſt prudentis Medici, nam ex cauſa dignoſcitur. Hanc iterum per ſigna, quæ ſunt manifeſta, dignoſcimus, velut per vrinam crudam cum multa hypoſtaſi intelligimus plurimam eſſe materiam, quæ non eſt euicta à calore: atque ideò neceſſarium eſt eam putreſcere, idque longum & vehementem efficiet morbum. Vtar autem exemplo illi proprio: Mens hominis obſcura eſt, ſcilicet aliis: per hanc tamen tam abditam cauſam dignoſcuntur naturalia, & artificioſa, atque huiuſmodi. Et ob hoc intelligimus, Medicinam eſſe certiorem naturali philoſophia, cùm naturalis philoſophia ſemper procedat ab effectibus ad cauſas, Medicina verò perſæpe à cauſis ſupra effectus. Et ob id dicebat Galenus primo artis curandi (cap. 4.) quod demonſtrationes medicæ ſunt ſimiles mathematicis, & à cauſis. Futura autem per præterita, iterum exemplum affero ſuum, ſcilicet, quòd puer tranſibit in virum, huiuſmodi quædam ſunt neceſſaria, vt quòd Ver ſuccedet: quia iam hyems inchoauit, quæ vt in pluribus velut quod ex puero fiet. Quæ rarius atque in his opus eſt ſolertia multa, quæ ex æquo in vtramque partem inclinantur. Et hoc ſcientia indiget, velut de morbo, an poterit curari, vel non: an morietur, an ſeruabitur. Ex mortuis viuentia, vt quod, velut ille inquit, mortuo animali non redibit amplius, & quod nullum erit ei ſimile. Et ita per ventrem, tanquam rem mortuam, homo cognoſcit appetitum cibi & potus, tanquam rei contrariæ, & in ſumma nube intelligit per mortuum & viuum, quod etiam ex rebus, quæ ſenſu carent, cognoſcimus ea, quæ ſenſu prædita ſunt. Et vt apponam exemplum accommodatum (nam mos antiquorum fuit, non curare omnino pulchritudinem in exemplis: quod vitium, ſi modo vitium maximè in Ariſtotele perſpicitur) capiemus aërem & aquam ex quorum corruptione peſtem futuram aut præſentem præcognoſcimus. Dico, quòd fieri poteſt, vt plures, moriantur, & tum neſciamus etiam an ſit peſtis, fieri enim poteſt & immodico fructuum vſu, ex exercitationibus intempeſtiuis, & immodicis exuentis frigidis in hora veſpertina ſuccedentibus magnis caloribus, vt homines plures moriantur, & non ſit peſtilentia tamen. Porrò ſplendidas Hippocrates, & generoſas prædictiones dixit, eſſe in libro de Articulis (Sec. 3. Tex. 103.) quæ docent an inſanabilis ſit morbus, an poſſit ſanari: & ſi poſſit, quando, & quod in membrum, & qualiter. Galenus autem diligentius hanc proſequutus eſt rationem, (1. Prorrhit. 1.) docens, præſenſionem eſſe in anima, prædictionem autem eorum quæ iam in anima concepiſti. Eſſe autem trium vtranque futurorum & obſcurorum præſentium atque præteritorum ſymptomatum, neque opus eſſe ſemper prædictione, ſed ſolum præſentire perſæpe decet, nam non oportet prædicere, vbi iterum de re tractandum ſit, neque vbi dubia res eſt. Nam qui prædicit, debet eſſe voti compos omnino, aut ſaltem maxima ex parte: nam ſi octies prædicendo Medicus erret, his vera dicat, erit Medicus ille contemptibilis, & quouis idiota vilior. Secundo Prorrhiticorum (Com. 3.) & ſexto Epidemiorum [Par 1. Com. 16.] vbi etiam velle videtur, quod aliquando errare neceſſe ſit. Vnde in libro de Conſtitutione dicit [cap. 18.] Prædictio in hoc differt à diuinatione, quòd qui diuinant, dicunt abſolutè. Sic erit gratia exempli, quòd nono die liberabitur æger. vt etiam de impedimento ſint certi: at Medicus, dicit, non debet ita prædicere, ſed adiicere, ſi omnia ritè adminiſtrentur. At ſi ſecus inquit, vel ſeriùs ſanabitur, ſi ſanari debet, vel celerius morietur, ſi ſit moriturus. Vnde patet, prædictionem ad mortem eſſe ſecuriorem, ſed magis inuiſa, vt in ſecundo Prædictionum [cap. 7.] nam de illa intelligit. Tum verò excelluiſſe ſe prædicat, vt non ex arte medica, ſed ex diuinatione id facere videretur, ſcilicet, quód ita ad vnguem prædicebat. Secundo de differentiis febrium dicebat in libro de Conſtitutione artis medicæ [cap. 16.] Debet autem prædicere ob tria commoda cognitionem, temporis, auxiliorum, & cibi: ſed hoc pertinet ad ſolam prænotionem, vt liberet ſe ab infamia, ſi æger moriatur

riatur vindicare. Circa quod dicebat in Duodecimo artis medendi (cap.3.) Oportet vt præter prædictioné, ſi debet ſe vindicare ab infamia, vt non vtatur generoſiore aliquo medicamento. Ego dicam potius auxilio, vt & media, & ſectio venæ ſub eo dicto comprehendatur. Ratio huius eſt: Quoniam ſi à prædictione tali auxilio vtaris, primùm videberis ſperaſſe ſalutem, ſecundo poterit tribui cauſa mortis illi auxilio, tertiò etiam infamabis auxilium, quartum commodum eſt, quòd æger ſe concredet magis medico, & ita obediet illi. Adiicit in ſexto Epidemiorum (Par.4. Com.16.) quòd ob hoc multi ſanabantur in templo Æſculapij, qui à Medicis ſanari non poterant: quia ob fidem, quam in Deo illo habebant, ferebant auxilia incredibilia, quæ non tuliſſent à Medicis, concepta ſpe certa ſalutis, vtpote dicit, abſtinere à potu per XV dies perpetuos, & talia huiuſmodi. Eſt autem duplex prædictio propria, & eſt præcognoſcere die iudicij tertio Prognoſticorum (Com.10) & communis ſcilicet cognoſcere an ſit moriturus æger, vel ſanandus, quæ ex quatuor præcipuè habetur, tertio Epidemiorum (Par. 1. Com.1.) à natura ægri tantis, velut ſi ſit macilentus morboſus, & maximè quod laboret perpetuo morbo graui, vt lapide veſicæ vel fiſtula, & quantum à naturali ſtatu per nouum morbum receſſerit: ſecundo ex moribus ſapiens qui deſipiat maiore in periculo eſt, & ſi mitis, ferociter reſpondeat, tertio ſi deliquerit, vel non paruerit, & vſus fuerit malis cibis, nec tamen multùm ſæuierit morbus, ſignum eſt ſalutis, contra vbi obediendo, & bonos cibos & moderate ſumendo nihil profecerit. Demum ſi à Medicis claris curatus, ſemper in deterius lapſus fuerit, hoc indicat grauiſſimum eſſe morbum, aut inſanabilem. Porrò liber Prædictionum, quam ſuſcepimus exponendum, teſte Galeno, tertio de Difficultate ſpirandi [cap.9.] ſolum tractat de acutis morbis, licet poſſit per coniunctionem aut ſimilitudinem etiam traduci prædictio ad diuturnos. Vnum vos monere volo ab illis, qui non ad vnguem præcepta ſeruant, etiam abſtinendum à cura, ne dum à Prognoſtico, neque ex vno auxilio opportuno ad dubium propter ægri, aut aſtantium pertinaciam, aut timorem tranſeundum. nam qui non paret, neque fidem habet, nec decorum eſt tibi admouere manus illi, vt plerunque dedecus tibi, illi damnum ex hoc ſuccedat. Quod generaliter explicatum eſt, ſpecialiter aggredi oportet ſcilicet vt doceamus, quinam ſint prædicendi modi: atque vt vno verbo dicam, cum ſymptomatum tria ſunt genera, vt in libro de Conſtitutione Artis medicæ (cap.15.) læſio operationis, exiens, & qualitas mutata, ex his quænam præferri debeat primùm videndum eſt. Siquidem principale videtur læſa actio, poſtquam viuere ipſum quædam actio eſt, exeuntia mutata & qualitas mutata certam mortem aut ſalutem futuram oſtendere poſſunt, præſentem, non niſi læſio operationis. Adeò vero certa ſunt ſigna leſæ operationis, vt quandoque tanquam notiſſima omittantur. Qualitatis mutatæ illud in primo libro, nares acutæ, oculi concaui, tempora plana (Tex.6.) Operationis, velut illud, ſpiritus creber dolorem aut inflammationem, quæ ſupra præcordia hominem fatiget, ſignificat (Tex.23.) Exeuntium: ſudor, ibidem (Tex.25.(Verùm omnia ſimul in vno comprehendit membro, locóque, cum dixit de oculis (Tex.9.) loquens; ſi enim lucem effugiant, aut nolentes illachriment, aut peruertantur: tria tetigit genera ſignorum. Ea enim, quòd lucem effugiunt, operatio læſa eſt: quod illachriment nolentes, & vltra id exiens mutatum, quæ peruertant qualitatem, vt inferius docebo, neque enim me latet, quantæ ſint in his dubitationes, quod ergo ſit efficacius ſignum, dignoſcitur ex eo, quod eſt propinquius vitæ, & morti: talia autem ſunt læſa operatio abſque dubio. Exeuntia vero mutata fiunt ex mutatione operationis: ideo cum ſint potentiora qualitate mutata, obtinent ſecundum locum. Sed qualitas mutata in ſubſtantia membri, cum poſſit ſignificare ſuper membri ipſius temperaturam & compoſitionem: ideo eatenus hoc ſignum potentius eſt. Videtur autem ſexto in ſextum de Morbis vulgaribus (Com.6.) docere comparationem ſymptomatum reliquorum cum exeunte mutato, dicens: Cum ſigna peſſima fuerint, vt in illo ægro, qui ibi deſcribitur, vrina autem optima, æger acutè ægrotabit, euadet tamen, ſin vero mediocris, moriturum, ſed ſerius quam, ſi mala eſſet vrina. In vniuerſum dico, quod malum & bonum comparari poſſunt bifariam, vel quod ad velocitatem & tarditatem, & tunc certiora ſunt ſigna læſarum operationum, ideſt, velocius oſtendunt decretum ſuum quàm excrementa, vel quod ad firmitatem iudicij, & hoc modo ſigna ab excrementis

ſunt

ſunt certiora. Eſt aliud diſcrimen ratione bonorum & malorum, nam ſigna bona in exeuntibus ſunt ſecuriora, quam ſigna bona in operationibus, quia ſigna bona in exeuntibus ſignificant ſimul minorem morbum, & maius robur facultatis, ſigna autem bona in operationibus ſignificant ſolum robur facultatis, maior autem eſt ſignificatio à minore morbo & robore virtutis quam à robore virium ſolo, ergo exeuntia certius decernunt, quam læſa operatio. Tertia differentia eſt ratione generis operationis:nam in operationibus viſus plus refert quod non videat, quàm quod vulnus ſit in pupilla, & plus refert quod vulnus ſit in pupilla, quam qualitas ſaniei, non tamen pluſquam illud, quod exit ex vulnere, ideo oportet conſiderare diuerſitatem membri læſi, & facultatis læſæ. Et iſta ſunt vtiliora longè, quam diſputatio de differentia inter ſymptoma & epigennema, & quid ſit ſymptoma, apud Olympicum vel Theſſalum. Pudet me tot inutilium illius viri diſputationum in tam vbere ſegete.

Secundum diſcrimen eſt, quod ad mortem eſt, quod plus faciant ſigna imbecillitatis facultatis vitalis, an naturalis, an animalis? Et videtur ſecundum Galenum, quod minus animalis, ſecunda Aphoriſmorum (Com. 29.) cum in ſtatu morborum illa ſit fermè ſemper imbecillis. De vitali illa cum fuerit in vltimo imbecillitatis ſtatim occidit, quinto de locis [cap. 1.] Verùm in mediocri imbecillitate plus refert naturalis, vt in quarto de præſagio ex Pulſibus [cap. 12.] cum illa concoqueat materiam dicit, ſeparet, & expellat.

Tertia conſideratio eſt ratione magnitudinis & paruitatis. Et in hac clarum eſt, quòd multo plus poteſt magnum ſymptoma cuiuſque ordinis, aut facultatis, quàm exiguum alterius, quando non augeatur.

Quarta conſideratio eſt ſignorum generalium & propriorum. Generalia quidem dicuntur rurſus duorum generum alia declarantia robur virium, vel imbecillitatem, velut bene appetere facies quoque, & moueri præcipuè, facile & ordinatè: alia morbi magnitudinem vel paruitatem: & ſunt quinque communia, vt dixi, egeſtio, vrina, ſudor, pulſus, & reſpiratio. Specialia, ſputum in morbo pectoris, ſanies in vlcere, quid magis ſignificet? Vt potè, duo ſunt, vnus laborat morbo laterali cum bono ſputo, ſed habet vrinam malam: alius autem vrinam bonam cum malo ſputo. Dubitatur, quis morietur potius, & vbi ambo morituri ſint, quis celerius? Ad hoc reſpondeo, quod in morbis, qui appellantur peſſimi, plus poſſunt ſigna propria, quam vniuerſalia. Sed animaduertendum, quod ſigna mala plus poſſunt, quam bona. Et hoc ex regula Ariſtotelis ad deſtruendum ſufficit vnum, ad conſtruendum autem plura requiruntur. Ideo debemus comparare bona ſigna bonis, & mala malis: non autem comparare bona cum malis. Porrò de diuiſione libri videtur Galenus librum diuiſiſſe, more eius, qui carmina ſtylo metiebatur quòd non exiſtimauerit Hippocratem vllum ſeruaſſe ordinem. Sed ſi vera fateri volumus, in tres partes commodè diuidi poteſt. In prima tractat de ſignis, ſumptis ab operatione animali, & qualitate mutata: vſque eo (ſudor optimus eſt.) In ſecunda parte, cuius eſt initium dictum tractat de exeuntibus mutatis: vſque eo (ſcreatio in omni dolore.) In tertia cuius id eſt initium propria ponit ſigna morborum magis familiarium, veluti febris, & abſceſſuum pectoris. In quarta partem, cuius eſt initium [oportet eum, qui ſit rectè præſenſurus] ponit quædam præcepta generalia neceſſaria rectè iudicaturo, ex quo patet Galenum confudiſſe totum ordinem

Et quia dictum eſt, quòd pulſus & reſpiratio ſunt ſigna communia, videndum eſt, quis illorum maiorem ad vitam & morbum ſignificationem habeat. Galenus ſiquidem in libro de Pulſuum vſu [capite ſexto] eandem refert vtilitatem reſpirationis ad cor, & pulſus ad reliquum vniuerſum corpus. Porrò vſum reſpirationis dixerat [capite ſecundo] duplicem eſſe antea principalem ſcilicet caloris naturalis refrigerationem: minorem autem reſtaurationem ſpiritus animalis differre in hoc, quod reſpiratio fit ab animali facultate, pulſus à vitali. Addo ego, quod reſpiratio rarior & tardior eſt pulſu ſemper, aut fermè ſemper: neque enim contrarium videre contigit, ſine pulſu etiam toto triduo manere iuuenem vidimus, qui euaſit ſine reſpiratione, neque vidi, neque audiui. Cauſa eſt, vt etiam in illo patuit, quod ex frigiditate per conſenſum [excreuit enim per aluum ſanguinis maiori ex parte coagulati libras circiter duodecim] impediri poteſt cor, ne vim illam arteriis communicet, per ſe retineat: aliter non daretur pulſus viuens.

Item

Item in tertio de Criſi)cap.11.pag. vlt.) dicit,quòd Hippocrates non poſuit ſigna criſis ex pulſu : vel quia ignorauit, vel quia non credidit, magni eſſe momenti. Idem in primo de pulſuum differentiis (cap.2.) Hippocrates primus pulſum nominauit, neque tamen cuilibet arteriarum motui hoc nomen tribuit, nec artem ipſam elaborauit. Cauſam huius reddit in libro(cap. 8.in fine) quod animi mores corporis temperaturam ſequantur dicens : Quoniam Hippocratis ætate pulſum ſolum vehementer vocabant arteriarum motum vnde ſecundo Epidemiorum (Par.5.)Quorum vena in cubito pulſat,hi furioſi ſunt, iræque præcipitis. Verum dicit Hippocrates, in eum traducit vſum hoc nomen, qui nunc habet,ſcilicet, vt per pulſum motum illum ordinarium arteriarum intelligeremus. Et in de Prædictione ad Poſthumum(cap.12.)Hippocrates ſolum pulſuum doctrinam non attigit : qua tantum adiecta his,quæ ab illo tradita ſunt, prædictiones illas, vt ſcis, feci. Vt videatur præponere non ſolum hic, ſed vbique, præcognitionem ex pulſibus ei, quæ eſt ex reſpiratione. Videtur etiam certior,cum pulſus, vt dixi,ad facultatem vitalem pertineat, reſpiratio ad animalem. Et tamen videmus quotidie pulſum ſæpe fallere Medicos, reſpirationem vix vnquam. Dico ergo, quòd hæc determinatio pendet ex vno dicto Philoſophi) 2. de Anim. cap.9. (ſcilicet quòd homo eſt præſtantiſſimi tactus, & non ſolum excellit omnia alia animalia in eo ſenſu, ſed omnes proprios alios ſenſus. Sed pulſum dignoſcit ſenſu tactus, reſpirationem viſu. Ergo in pulſu plures cognoſcit differentias, quàm in reſpiratione. Et ita cognoſcit morbos, cauſas, ſymptomata, & vires, quæ ſunt quatuor principalia. In reſpiratione autem præcipuè, vt à Galeno docetur, (In libris de diff. ſpir.) quatuor præcipua habentur (licet adeò confuderit totam illam doctrinam in libris de difficultate ſpirandi, vt neque omnibus perlectis, quòd quatuor verbis declaro hæc paucula, quæ omnia ſunt, quæ ille dixit, aſſequi poſſit : quod illi euenit, non ob prolixitatem, vt quidam putant, ſed ob dialecticæ,quam maximè tamen profitebatur, defectum.) magnitudo, velocitas & frequentia, vel contraria à caloris ſeu naturalis, ſeu præter naturam magnitudine : paruitas cum velocitate,& frequentia, à dolore:raritas cum magnitudine ex delyrio:& inter coſtalium muſculorum motus ob imbecillitatem virium, & cum ſunt in vltimo imbecillitatis, mouentur etiam omoplatæ, & narium primæ. Hoc eſt totum & maius eo omni, quod dixit in omnibus illis libris. Ex quibus patet, quod neque tot differentiæ rerum demonſtrantur ex anhelitu, neque tam adamuſſim magnitudo, ſicut per pulſum. Reliquum eſt igitur, vt oſtendamus, quare cum imperfectior ſit notitia reſpirationis & minus propria vitæ, tamen magis certa ſit pulſu. Et reſpondeo, quòd hoc pendet quatuor dictis:quorum primum eſt Hippocratis, (In libro de gland. & exempla ad Demetrium Regem) ſcilicet quod cerebrum eſt imbecilliſſimum inter membra principalia : ſecundum Galeni, quòd cor eſt validiſſimum in omni operatione:tertium Ariſtotelis,ſi de quo minus videtur ineſſe, & ineſt, ergo & de quo magis, quartum, quòd membra validiora celeriùs & ſæpius reficiuntur, ac reſtituuntur imbecillibus. Quibus intellectis, ſi cerebri vis ſalua eſt, ergo & cordis : ergo æger ſanatur. Sin autem vis cerebri læſa eſt valde, ergo reſtitui non poterit, ſed cerebri operatione ceſſante, homo ſtrangulatur ſtatim, ergo reſpirationis ſignificatio tam ad bonum quàm ad malum certior eſt, quàm pulſus. Eſt etiam alia ratio, quod ſpiratio ſimul eſt ſignum & cauſa mortis, aut ſalutis, ſicut & pulſus,ſed pulſus eſt longè minus cauſa mortis,& vitæ, quàm ſpiratio, cum per illum cor non adeo perfrigeretur.

Præter hæc admonitum te volo, vt in ſignis neceſſariis fidei maximam partem colloces, & ſunt præcipuè Vrinæ, inde alui excrementa, demum propria velut ſputa, ob coctiones. Secundum eſt à ſimilitudine cum mortuis. Mortui enim iacent ſupini ad pedes cum facie horrida,oculi ſemiaperti, & obſcuri, dentes ſicci. Reliqua ſunt minora his. At ex illis vix vnquam euadit aliquis. Gloria medici ergo eſt, cùm ſunt ſigna magnitudinis morbi: furor quod exilit, quod iacet, vt mortuus, poſtmodum quod pulſus quaſi abſcedit. Tunc enim diligentia medici plurimum præſtare poteſt, non in prioribus. Reſpiratio ad malum eſt, in primo genere,ſed ad ſalutem, non eſt ſignum, niſi quod non de proximo moriturus ſit Secundum eſt, vt neque amore, neque timore, aut verbis aliorum, aut omnibus quibuſdam, aut quadam diffidentia omittas rectam prædicendi rationem, aut in ea dubites. Tertium, vt niſi fueris benè certus de interitu non prædicas,

dicas,

dicas, iuxta præceptum Conſiliatoris, ne cogaris illius poſtmodum deſiderare mortem. Quartum, vt in prædictione de vita circumſpicias diligenter, an ſit inſidiator, qui illius mortem procuret. Multi enim cum ſignis ſalutis Medicis obſtupeſcentibus periêre.

PROGNOSTICVM I.

MEDICVM vti prouidentia (vt mihi videtur) optimum eſt.

COMMENTARIVS.

LIbrum hunc genuinum Hippocratis eſſe, ipſa dicendi forma docet grauis, plena, ordinata, certa, acuta, breuis, antiqua, & ipſe Galenus, quanquam non hic, ſed in tertio de Difficultate (cap. 1.) ſpirandi id teſtatur. Idem litigat ſecum, ne dum cum Hippocrate, quòd dixerit πρόνοιαν id eſt prouidentiam, ἀντὶ τῆς προγνώσεως, ſcilicet pro præſentione. Intereſt autem inter prouidentiam, atque præſentionem: quod prouidentia eſt omnium generaliſque cognitio, antequam eueniant, dum in noſtra poteſtate ſunt: Velut apud Euripidem hæc moriens multam adhibuit prouidentiam, vt honeſtè caderet. Sic & mundum gubernari diuina prouidentia dicimus: vt prouidentiæ ſignificatum ſit, curam gerere, atque eorum, quæ in noſtra ſunt poteſtate. At præſentire, ſeu prænoſcere eorum eſt, quæ ab aliis fiunt, & non in noſtra ſunt poteſtate. Hæc ſunt, in quibus tacitè ſugillat Hippocratem, quæ quia ſunt Grammatici, potius quam Medici, condonemus illi, ac victoriam ſinamus etiam aduerſus Hippocratem. Senſus enim eſt huiuſmodi Galeni, cùm tria ſint πρόνοια prouidentia, πρόγνωσις præſentio, ſeu prænotio, & πρόῤῥησις prædictio. Prouidentia eſt eorum, quæ ſunt in poteſtate noſtra, prænotio in aliena, prædictio eſt præſentionis per verba declaratio. Hippocrates prouidentiæ nomine pro prænotione impropriè vſus eſt. Quin etiam vult prouidentiam habere, idem eſſe, quod curam gerere de aliquo: vt libentius accuſet, quem laudare videtur. Sed omiſſa diſputatione, an prouidentiæ opponatur ſolum caſus an etiam fortuna, & an in vtramque partem bonam & malam dicatur, nam apud Græcos vtrumque ſignificat, non ita apud latinos. Sed diuinum quid habet, & vt etiam vtrique opponitur, videamus, in quo differt prædictio, & præcognitio medicorum à prædictione vatum. An enim diuinatio aliqua ſit, omitto: ſuſtuliſſe enim potius, quam probaſſe Cicero videtur. At ego exiſtimo illum in homonymia verſatum, nam diuinationem abſque cauſis intelligimus, certè nulla eſt: cum nihil abſque cauſis ſit, ſeu effectus ſint cauſarum ſigna, ſeu ſigna aliorum effectuum per communes cauſas. Et ſimiliter, ſi dubitauerimus, an ſit ſcientia futurorum per cauſas, & de hoc dubium non eſt, nam ſi cognouero quod virtus naturalis perit etiam quod vitalis valida ſit, cognoſcam quòd tandem etiam naturalis concidet. Iam ergo duo habemus clara & quòd non datur ſcientia futurorum, niſi per relationem cauſæ ad effectum, vel effectus ad cauſam, vel cauſæ ad cauſam, vel effectus ad effectum. Et ſi dentur ſigna quædam, quæ adeò propinqua ſunt ſenſui, vt videantur differre ab ipſis cauſis, & effectibus: Velut ſanies ex abſceſſu erumpens, & pulſatio, quæ fit in ventre prægnantis, indicans ſubeſſe fœtum, & viuere. Illud tertiò etiam perſpicuum eſt, eſſe quædam ſigna huic, non illi velut nautæ nebula circa aſinos, eſt ſignum, & cauſa prædicendi tempeſtatem futuram, Iuriſconſulto non ita. Et etiam vni nautæ, non alteri. Ergo quod ad cauſas naturales & proprias, vt in Medicina datur prædictio.

Reliquum eſt, vt videamus de ſtellis, Phyſiognomia, chyromantia, ſomniis, & fato, ſeu ordine cauſarum: ſub his enim quinque continentur omnia genera prædictionum communia. Et dico, quod de ſtellis eatenus, quatenus agunt calore & lumine, dubium non eſt: ſed hæc, ſi ritè extendantur, etiam influxus continent. Fatum quoque pro ordine cauſarum admittitur ab Auguſtino, in opere de Ciuitate Dei. Phyſiognomia quoque haud dubiè magnam continet veritatem. Chyromantia eſt alterius rationis, nec poteſt adeò reduci ad cauſam ſeu cauſas naturales. Somnia probat Hippocrates, & lex vtraque antiqua & noua. Ideo videntur, poſſe facere præcognitionem adeò certam, vt Medicina. Itaque in vniuerſum quo ſcientia eſt vnius generis, eo certior eſt in prædicendo. An verò Hippocrates velit nos vti iſtis generibus prædicendi? palàm eſt, quòd non: ſed naturalem tantùm viam ſectatur, relinquens communia. Sed circa hoc dubitarunt methodici, dicẽtes: Si eſt aliqua præcognitio, vel eſt certa, & ſic eſt ſcientia, non præcognitio: ſi autem incerta, ergo non eſt cognitio. Nam naturalem, & ex ordine præſenſionẽ admittunt etiam methodici, vt Aurelianus in primo chronicorum (cap. 4.) dum admonet Epilepticum, vt præſentiat acceſſionem, & maneat domi. Sed in ſecundo libro (cap. 1.) dicit, Paralyſim in ſenibus & debilibus vix curari poſſe. Ex quo liquet vel Methodicos admiſiſſe prædictionem communem, & ſolam propriam, ac diſtinctam negaſſe, vel litem eſſe in ſolis verbis. Idem de hydrope docet prædicendum, in paracenteſi (lib. 3. in fine.) quam Arabes vocant Berel de morte. Sed dicetis, Hippocratis in ſecundo prædictionum (cap. 2.) conſulit, tutius eſſe, vt abſtineamus prædictione, ne odioſi fiamus ægro: intelligite malè prædicendo: vel etiam dicit, ne inſanire videatur medicus. Dico, non eſt ob id excuſatio admittenda, vel Celſi (lib. 2. cap. 6.) vel etiam Galeni dicentis, quarto de victus ratione in acutis (Com. 59.) prædictiones magna ex parte veras eſſe, eumque medicum præferri debere, non qui nunquam errat: ſed admirabiliorem

rem eſſe illum, cuius prædictiones minùs fallant. Vt neque illud in tertio huius (Com. 41.) nunquam aberrare ſupra naturam hominis eſt, quàm minimè ſolius artificis dicet, at Hippocrates. Quis te cogit? Non nos, Deos, vt peieremus, in teſtimonium adducimus, ſed medicos Mediolanenſes Bononienſéſque. Quis nos vnquam vidit aberrare? Videte quinto contradicentium (57.) Nam ſi fieri poteſt, non debet prædicere: Verùm cum vitæ periculum certum eſt, vt leuet ſe ab infamia, vel cum eſt timidus, aut parum obediens. Galenus gloriatur tertio in primum Epidemiorum (Com. 17.) nunquam in prædicendo aberraſſe. Quomodo autem agendum ſit diximus ſexto Epidemiorum: Celſus autem excuſat. (Par. 2. Com.)

Philoſophus in libro de Memoria, & reminiſcentia dubitat, (lib. 2. cap. 6.) an ſit cognitio aliqua futurorum: & dicit, quòd eſt opinio, & ſpes. Et certè (inquit) erit ſcientia quædam ſperandi, vt nonnulli aiunt de Diuinatione. Voluit, vt ſit ſcientia ſperandi, non autem futuri, id eſt, quòd poſſumus, aut debemus ſperare, vel non ſperare, non ſcientia, quod futurum. Idem de diuinatione per ſomnum: nam per cauſam naturalem fieri autumat. Cum ergo omnis ſcientia ſit per cauſam, ſi cauſa illa ſit ignota, vocatur diuinatio, at Hippocrates non vult cauſam ignotam eſſe, ſed medicam, & ſenſui ſubiectam: ergo præcognitio medica non eſt diuinatio, nec ad illam pertinet. Sed & de hac modeſtè loquitur, cum dixit, Vt mihi: nam non tantum tribuit ſibi, vt hoc velit ſimpliciter proferre. Quòd ſi quis in hoc arguat ambitionis Ariſtotelem, quod non addere ſoleat: ipſe vult intelligi, Videtur, id eſt, mihi videtur. Verùm cum Hippocrates de tota re agat, & tractatione ipſa ab initio libri, ei neceſſarium fuit, & ad modeſtiam pertinebat, adiicere pronomen illud, mihi. Præſenſio autem licet propriè de futuris dicatur etiam præſentia, & præteritorum cognitionem per ſigna, quæ anamneſtica vocamus, pertinet: vt etiam Galenus in Commento affirmat. Similiter præſenſio alia dicit Galenus certa, vt quod cras ſol oriturus ſit: alia verò eorum, quæ, vt plurimum, accidunt non ſemper, & dat exemplum ex Arato, de Luna loquente:

Si verò cornu ſublimiùs annuat illi.

Vim Borea expectes: Auſtrũ, ſi recta ſupinat.

Hæc licet non vera ſint, quoniam de Sole, quod orietur, aut tempora variabit, eſt ſcientia: ſcientia autem aliud eſt à præſenſione. Condonemus tamen Galeno, quia lis tantum eſt in verbis, etenim fieri potuit, vt eius ætate πρόνοια ſignificauerit etiam ſcientiam, ſicut etiam Hippocratis ſeculo prædictionem, vt melius fuiſſet hanc ſubtilem cauillationem, qua licet ſolum aduerſus æmulos, & qui ſua ætate ſcribunt vti, omittere in Hippocrate. Neque enim video, ſi Hippocrates tum habuiſſet aliquid ſignificantius, pro prædictione, vel præcognitione, cur voluerit, eo relicto, aliud deterius nomen in initio totius libri pro macula præfigere, niſi omnino excordem eſſe voluerit. Quapropter ſi viueret Galenus, libenter de hoc illum interrogarem, vt condiſcerem aliquod admirabile reſponſum, neque enim ingenuè fateor, mihi ſuccurrit. Sed ne illum hac in parte imitemur relinquamus hæc. Illud ſanè mirum, quòd dicat Galenus, hoc ſcriptum fuiſſe ab Hippocrate (lib. de Medico cap. 4.) ob Methodicos, qui illius ætate erant, cum conſtet eam ſectam poſt Aſclepiadem inchoaſſe à Themiſone Laodiceo Syriæ, annis pluſquam quadringentis poſt Hippocratem, ſed exiſtimauit, Hippocratem non ſecus ac ſe nihil dixiſſe, niſi vt contradiceret aliis. Verùm ſecùs habet: Eſt enim Procemium libri, vt etiam ipſe Galenus fatetur, in quo iuxta præcepta artis Rhetoricæ facit auditorem maximè beneuolum, ſed & docilem.

Mihi verò, omiſſis tot, quæ inſuper adiecit ſine vtilitate, meliùs videtur, quærere quod eſt neceſſarium: ſcilicet, an per πρόνοιαν intelligat prædictionem, an ſolam præſenſionem: hæc enim re multum inter ſe differunt: nam ſi prædictionem vult in omni ægro medicum prædicere debere: ſin autem, prouidentiam ſolum non prædicere, ſed præcognoſcere. Multum autem intereſt inter hoc, & illud Et verba quidem oſtendunt, potius prædictionem oportere intelligi: nam ſubiicit, quòd æger ſe illi ſecurius credet: deinde, quòd ſi pereat, ab infamia tutus erit: hæc non ex preſenſione, ſed ex prædictione contingere poſſunt. At ſecùs: nam nec πρόνοια hoc ſignificat, nec videtur Medico expedire, vt in ſingulis ægris velit prædicere, Nã & ſi ratio prædicendi firmiſſima eſſet, neceſſe eſſet tamen aliquãdo aberrare, quod maiori dedecori foret, quã diuinaſſe honori, maximè quod ad caſum prædictio vera referri poteſt falſa, eſt argumentum dementiæ, cum non, niſi à ſtulta perſuaſione poſſit oriri. Talia potius conſiderare expediebat, ſed ad rem redeo: vt ſatius meo iudicio ſit intelligendum de præſenſione, qua vti poſſumus etiam ad prædicendum, cum oportuerit, non vt temerè ſemper prædicas. In vniuerſum cum tres ſint medicinæ partes, teſte Galeno, (Com. 1.) primò de his, quæ in medicatrina fiunt ſignificatiua, prædictio & curatio: meritò ergo, cum vna hæc ſit ex tribus principalibus, dignum eſt, vt medicus ea nõ careat. Scripſit hunc librũ ionicè, vt refert Ælianus (4. de Var. His cap. 20.) velut & reliquos, cum Hippocrates Doricus eſſet in Democriti gratiam. Conſtat autem ex dictis, tum hic, tum in libro de Conſcribendis libris Hippocratis, hunc eſſe librum, & etiam ſenis: hoc enim multum intereſt. Tales ſunt Aphoriſmi, & libri de Victu in acutis, ſeu potius liber, & primus, ac tertius Epidemiorum: Mediæ ætatis liber de Aëre, Aquis, & Locis: In iuuenta de his, quæ in Medicatrina, de Fracturis, de Articulis.

PROGNOSTICON II. & III.

PRæſentiens enim & prædicens coram ægro præſentia, præterita, & futura, quæque infirmi omittunt enarrans, creditur agnoſcere magis ægri conditionem. Hinc audent homines ſe concredere Medico.

COM

COMMENTARIVS.

ILli medico ſe concredent ægri: quem credent agnoſcere morbum: ſed eum credent morbum agnoſcere, quem prædicere viderint præterita, præſentia, & futura, igitur medico prædicenti talia ægri ſe concredent. Poteram ſane variare diuiſionem, nolui tamen, ne viderer à Galeno voluntariè diſcedere: nã non eſſe bonam oſtendit, quòd in ſecundo Commendo cogitur partem tertij textus explicare, quod vitioſum eſt. Nam ſupponit & rectè velle Hippocratem oſtendere, prædictionem Medici conferre ad ſalutem ægri, nam hoc ſanè vult, vult, & eſt primum commodum. Sit ergo demonſtratum hoc, ſolum medico prædicendi ægrum ſe concredere. Illud mirum eſt, cur hic dicat Galenus: Quod enim cenſuit Hippocrates exercere medicum, quantum in hæc agitur, omiſit, nequaquam indicans, quo pacto conueniat præterita, aut præſentia non perſpecta à nobis ſenſibus præſentiri. Nam ſi de Procemio intelligat, nimis violenti ſpiritus fuerit exigere, quæ toti tractationi debentur, mitti in procemium, quod tractationis pars non eſt: ſin autem de tractatione, probare debuit, nam ſigna, quæ præſentem morbum ſignificant, etiam vt anteceſſiſſe intelliguntur, anamneſtica ſunt: Dicimus enim laboranti quartana, quem iam acceſſio inuaſit, quantum temporis interceſſit, & quandiu frigus eum vexauit? Prædictio autem, & præſenſio, & prouidentia ex natura verborum, ſolum ſunt futurorum & propriè de illis dicuntur: ſed vt ſunt incognitorum Medico ipſi, dicuntur præſenſiones etiam præſentium, & præteritorum. Vnde in Arte medica (cap. 7.) vocantur autem nonnunquam à vetuſtioribus medicis hæc omnia ſigna prænunciatiua quamuis præſentium, & præteritorum ſint indicatiua. Vnde notandum, quòd omnia ſigna membrorum & totius poſita in Arte medica à Galeno de ſanis, ægris, neutris, ſimpliciter ſunt ſigna Prognoſtica, indicatiua, & anamneſtica ſimul. In morbis autem, dicit Galenus, maior eſt vtilitas ex indicatiuis, & prognoſticis, quam anamneſticis. Solet diſtingui ſic: quod ſigna prognoſtica ſunt vtilia magis Medico, & ægro, anamneſtica medico, indicatiua ægro. Sed cum Hippocrates loquatur de triplici vtilitate, ideò non contradicit his, quę dicta ſunt. Quæ autem omiſſa dicit Hippocrates ab ægro ſunt duorum generum: alia quidem incognita, velut abſceſſus, vel praua qualitas: alia verò cognita, velut cauſæ antegreſſæ, & rubor maxillarum. Sed hoc non pertinet ad exemplum, magis pandiculatio, oſcitatio, nauſea, tuſſis, grauitas, & eiuſmodi. Quædam etiam, quæ prius ignota fuerunt ægro, inde reducente medico, in memoriam aſtantibus nota fiunt: vt vermes, arena, pus, excretum, & huiuſmodi. Hoc totum Hippocrates ex primo Epidemiorum (Par 2. Tex 48.) ad verbum tranſtulit.

Verùm anamneſticorum vtilitas in medicis in ſignis fuit, & maior, quàm ex aliis, quòd cum artis excellentia prudentiam oſtẽdant: quanquam quædam ex his, qui rem non profundè conſiderant, ad indicatiua referant. Eraſiſtratus ergo ex huiuſmodi ſigno LXM. Coronatorum Philippeorum ab Antigono Rege conſecutus eſt. Hiſtoriam de matrona Romana, & Pylade hiſtrione, & ſeruo tum Cyrillo puero, habes in libro de Præcognitione ad Poſthumum à Galeno (cap. 6. & 7.

Galenus per id concredere Medico, intelligit parêre illi, poteſt defendi non ignoro, non accuſo, ſiquis illum tueatur, vt textus ſit ratione diuiſus, & in eo prima vtilitas explicetur, modò nil pereat, quod ad vtilitatem humani generis pertineat, omnia velim condonare. Mihi tamen magis arridet, vt in eis verbis prima cum ſecunda vtilitate contineatur. Circa hoc de præſenſione & prædictione dicebat vnum Galenus, quinto de Locis (c. 7. pag. 4.) Interdum apparent nobis feliciter quædam certa ſigna: interdum verò omnia ſunt ambigua, atque idcirco & alteram, & tertiam conſiderationem expectamus. Vnde liquet, ad prædictionem rarò ſtatim procedendum, nonnunquam ſerius multò, & aliquando non prædicendum. Sed ſemper vtiliora prætermittit Galenus. Sanè laudabilis fuit illa prædictio, ſed non ob id, quod certà fuerit: maximè, nam certam ſanè oportet eſſe: Verùm etiam in multis certis ſilentium habere, melius eſt. Sed optimum fuit tunc prædicere: quoniam coram Philoſopho, & amico, & coram Medico, qui ipſe ægrotabat (vt prædictio inuidentiæ expers eſſet, & apud homines laudis eius cupidos) facta fuit. Hoc cum prætermittat Galenus, plus noxæ ex præcepto, quàm vtilitatis affert.

PROGNOSTICON IV.

ITa curationem optimè molieris cognoſcendo ex præſentibus futuras affectiones. Fieri enim non poteſt, vt ægros omnes ſanos facias. Id enim melius foret, quàm præſentire futura.

COMMENTARIVS.

QVòd prænoſcendo futuras affectiones quomodo vis ſeu præſentibus, ſeu præteritis Medicus meliùs curare poſſit, & illud Poëticum decet.

——Venienti occurrite morbo.

Et experimento conſtat frequenti, & res naturali rationi conſona eſt: quomodo autem partim clarum eſt, dicente Aëtio (lib. 5. c. 2.) citra cognitionem finis morbi fieri non poteſt, vt ratio victus ordinetur: Partim durius eſt, quàm tu primo intuitu id demonſtrare liceat. Vel enim quod notum eſt, cauſa & poſtulat curari affectum, vel ſymptoma: vel effectus notus eſt, & volumus curare cauſma, aut ſymptoma: aut omnia ſymptomata cognoſcimus, & quod ſequitur, cauſam aut effectum curare volumus: neque enim alios modos inuenire licet. Si intelligit de cauſis, durum eſt: quoniam illæ plerunque ſunt ignotiores affectibus, & ſymptomatibus: ſed vt curatio fit non ablato affectu, aut ſymptomate, verùm cauſa, neque enim quenquam curatum

curatum dicere ſolemus, in cuius corpore cauſa manet. Sin verò dicas, affectibus præſentibus notis quæri curam oportere, vel cauſarum, vel ſymptomatum, littera contradicit Hippocratis, affectus curandos dicens oportere. Vult etiam, vt dignoſcamus futuras affectiones, non cauſas, aut ſymptomata. Si ſymptomata ex emphaſi ſermonis, cum non diſtinguat præſentia à futuris, niſi tempore, etiam de ſymptomatum curatione agit quod eſt abſurdum. Galenus adeò curioſus in πρόνοια & προγνώσει hoc ipſum tranſit ſicco pede, & vt poſtquam loquor, Romana lingua. Romano etiam more, & ſimpliciter dicam, rem transfert ad ſymptomata futura, quæ prohiberi poſſunt, inquit, aut minui, velut delyrium, aut capitis dolorem, quæ ſolent ſuperuenire febribus: aut caſum virtutis, & non intellexit Hippocratem, nam talia ſi ammoueas etiam, non ob id deſinit morbus, & æger ſanatur. Subiicit enim Hippocrates. Ita & curationem optimè molieris: Vult ergo ſanandum per hoc morbum, non curanda vel minuenda tantum ſymptomata. Dico ergo, quod ſenſus litteræ eſt clarus, & intendit, quod curatur diſpoſitio futura, quæ aliquando eſt ex genere præſentis. Exemplum: febris ardens interficit hominem per ſe, ob magnitudinem ſuam aliquando tranſmutatur in phrenitim, vtrouis modo contingat, ſi medicus tempeſtiuè occurrat, prohibet, ne moriatur æger. Circa quod notandum, quòd in morbis materiariis fit ſæuitia, & magnitudo eorum quadrifariam, vel ratione multitudinis materiæ, quæ eſt in venenis, vt in quibuſdam febribus ardentibus cum plenitudine venarum, & tunc occurrimus eis ab initio cum ſectione venæ. Iuxta illud. Inchoantibus morbis, ſi quid videtur mouendum, moue: cum verò conſiſtunt, ac vigent, meliùs eſt quietem habere, ſecunda Aphoriſmorum (cap. 29.) vel quia materia mouetur, & periculum eſt, ne decubant in locum principalem, quod videns Medicus, debet purgare ægrum, niſi quid obſtet: nam tranſibit morbus in aliam ſpeciem ſæuiorem. Hoc autem ſignificauit in quarta Aphoriſmorum (c. 10.) Medicari (dixit) in valde acutis, ſi materia turget, eadem die: tardare enim in talibus, malum eſt. Quomodo enim potero hoc facere, niſi per ſigna præſentis diſpoſitionis hoc cognouero? vel cum materia eſt in loco periculoſo collecta, vt in ſecundo de Victu in acutis (Tex. 10.) ſi verò dolor ad clauiculam pertigerit, aut moleſta ſit grauitas vel brachio, vel mammæ, vel partibus, ſepto tranſuerſo ſuperioribus, inter nam cubiti venam ſecare expedit: neque vt copioſè ſanguis detrahatur cunctandum eſt, ſed eouſque auferendus, donec rubidior multum, vel pro puro rubro liuidus euaſerit, nam vtrumque contingit. Hic ergo prohibet incrementum morbi. Quartus modus eſt, vt materia ſit peſtilens, & mali moris, in qua oportebit per alexipharmaca obſtare: quæ tempore Hippocratis non tam fuere nota, quàm noſtro, atque in his oportet vti prædictione. Et ob hanc cauſam, & duas alias ſubiunxit verba illa: fieri enim non poteſt, vt ægros omnes ſanos facias: ſiquidem hoc perſpicuum eſt. Oſtendam autem, quomodo: ſed mirum de verbis illis, quæ vulgaria videntur, & indigna grauitate ſenis Hippocratis, cùm docuerimus hunc librum ab Hippocrate in ſenectute conſcriptum eſſe. Id enim melius foret, quàm præſentire futura. Quis de hoc dubitare poteſt? Hoc ergo inſinuauit, quaſi indignans, vt ex verbis ſequentis textus apparet: quoniam plerique moriuntur ex defectu ægrorum, vel aſtantium, quòd ſerò Medicum vocent: deinde vellent, vt ſanaret ægrum, vt etiam faciunt mecum hîc Bononiæ, & eſt quaſi dicat, vos ſerò vocando Medicum, interficitis ægrum: & poſtmodum iniquè fertis, ſi ille, cognita veſtra ſtultitia, aut ignauia, pronunciat de morte, nec poteſt illum ſanare, facit, quod ei licet. Quis dubitat, quòd ſi poſſet ſanare omnes, iam non eſſet id melius. Ideò etiam fit deterius per callidos medicos, qui nil curantes Deum, neque fidem ſuam eo tempore, quo poſſunt adhuc ſuperuiuere, non vocant præſtantes viros, imò eouſque differunt, donec ſciant certò eos interituros, timentes, ne ſi reuiuiſcant, domum amittant, & ille alter eis præponatur. Deinde infamant, & oderunt, ſiquis immortales animos eſſe oſtendat, tanquam audituri, quod maximè eis diſplicet. Hippocratis autem tempore neque lex ſua conſtans erat, quamuis inferos admitteret: nec tantum proceſſerat philoſophia, vt de animorum immortalitate, & pœnis, ac gaudiis poſſemus eſſe certi. Sed nobis conuenit, Deum benefactorem obſeruare, quàm æmulorum maledicta. Itaque ſcitote, ô amici mei, quod à Salomone dictum eſt: (Sap. 2.) Initium ſapientiæ eſt timor Domini, & in lege Dei voluntas eius. Etenim omnis ſapientia à Domino Deo eſt. At improbi inquiunt: Inſidiemur iuſto quandoquidem nobis eſt incommodus, & noſtris aduerſatur operibus, nobis peccata in legem exprobrans, & diſciplinæ noſtræ delicta culpans. Sed redeo ad inſtitutum. Sententia Hippocratis, quæ ad intelligenda ſequentia plurimum proderit, eſt, quòd ægri moriantur ſolum tribus ex cauſis. Prima, cùm morbus eſt magis peſtilens: nam homunculus cœlo, & aëri, cuius tantam quantitatem ſingulo die haurimus per tria loca, per aſperam arteriam ad cor, per palati foramina, & narium, ad cerebrum, per oſcula cutis, in ambitu totius corporis ad arterias, quomodo reſidere poterit? Secunda, cum ſerò vocatur Medicus, nam licet in morbo laterali educat totum ſanguinem, non poterit minuere abſceſſum, iam factum, ſed ſolum prohibere, ne augeatur. Si ergo ab initio ſtatim vocaretur, prohiberetur abſceſſus omnino: ergo non periret. Tertia eſt, cum aliquis habet imbecillitatem innatam, velut ex ætate ſenes valde & infantes, ex morbo perpetuo, vt fiſtulis, carnomate, vrinæ vrigine, & talibus. Supponit autem, Medicum eſſe perfectum, & ægrum, & aſtantes in omnibus parere. Propterea ſubiungit:

PROG

PROGNOSTICON V. VI. & VII.

CVm homines intereant alij, priuſquam adhibeant Medicum ex ui morbi: nonnulli adhibentes Medicum ſtatim moriuntur: quidam diem viuentes vnum, aut paulo plus temporis, antequam Medicus arte repugnet, oportet igitur agnoſcere talium naturam affectionum, quantum ſupra vires corporis ſit: pariter & ſiquid in morbis diuinum habetur, illius quoque ediſcere prouidentiam. Ita enim meritò cõmendabitur, & fidus medicus erit Etenim ſupereſſe qui poſſint, eos vel magis poterit rectè ſeruare, ex multo antè tempore ſingulis conſulens, atque morituros, euaſuroſque prænoſcens, ac prænuncians, culpa vacabit.

COMMENTARIVS.

OStendit in hoc textu duas reliquas vtilitates: quarum vna eſt, vt in his, qui ſana poſſũt, præcognoſcẽdo ex multo antè tempore conſulat eorum ſaluti: in morituris autem prædicat mortem, vt in vtroque culpa vacet. Vt non ſufficiat apud Hippocratem etiam ſeruaſſe, ægrum ſi non prædicat de ſalute, hoc dicit propter illos, qui multo pòſt tempore ſanantur, vt non minus ſit neceſſarium in ſanandis prædicere, quàm in morituris, imò magis. O quot vidi ægros ex morbo longo, qui cùm Medicus prædicere neſciret, in vnum duorum incommodorum peruenerunt: vel vt cogeretur, quaſi morbum intelligeret, mutare rectam medendi rationem, interficere ægrum, vt obſequeretur aſtantibus, alioquin ſanandum: vel vt alium in fine morbi aduocarent Medicum, quo facto, ſi peribat æger, ex errore ſecundi medici culpa in primum referebatur, ſi ſanabatur, exiſtimabatur, qui ſuperuenerat, ſanaſſe illũ, atque ita vtroque modo à domeſticis prior reiiciebatur. Ergo neceſſe eſt in morbis omnibus periculoſis, aut ſæuis, aut longis, prædicere de morbo, etiam ſi æger debeat ſanari. Et circa hoc dicebat Hippocrates (ne hoc totum ego fingere videar) hæc verba in libro de præceptis (Pag. 3.) Nec verò indecorè ſe geret ille Medicus, qui in rei præſentis anguſtia circa ægrum aliquem, & imperitia tenebras offundente alios quoque accerſat medicos, iuſſerit quorum communi conſilio res circa ægrum inquirantur, & cognoſcantur, & illi cooperatores ſint ad auxilium ferendum. Ex hoc non obſcurum eſt, cùm non licet prædicere, veremurque magnitudinem morbi, tunc ſocium eſſe aduocandum.

Secundum emolumentum non ex prædictione, vt dixi, pendet, ſed ex præſenſione. Et eſt, vt ſtatim occurrat morbis, nam in his, qui ſupereſſe poſſunt, quam celerrimè obuiam ire oportet. Reddit rationem, cur non omnes ſanari poſſint: quia aliqui intereunt, etiam antequam aduocent Medicum: aliqui ſtatim, Medico aduocato: nonnulli, licet ſuperuiuant, tamen exiguo tempore, velut per vnum diem, aut duos, poſtquam Medicus ſuperuenerit. Manifeſtum eſt ergo, quòd intendit, omnes ægros ſanari poſſe, ſi tempeſtiuè Medicus bonus aduocetur, & niſi diuinum quid obſtet. Aliàs ſic intelligebã: Quorum enim illa verba tendunt: nonnulli adhibentes Medicum ſtatim intereunt, vel poſt vnam diem, aut paulò plus, niſi ad hoc, quòd non poſſint ſeruari omnes? Nam cùm duo proponat: non omnes poſſe ſeruari ægros: Et vtendum eſſe prædictione: illa verba ad prædictionis non poſſunt referri neceſſitatem, igitur ad illud, quòd non omnes poſſunt ſeruari. Præcipuè autem prima verba, cum homines intereant alij, priuſquam Medicus aduocetur: nam ad hoc ſolum poſſunt coaptari, cur non omnes ægri ſeruari poſſint: quaſi dicat. Quomodo vis, vt omnes ægri poſſint ſeruari a Medico, ſi etiam aliqui ex his, antequam medicus aduocetur, intereunt? Verum eſt, etiam clariſſima de hoc deciſio in libro de Arte (Pag. 6.) ex quo etiam cognoſcere poſſumus, eum librum eſſe Magni Hippocratis Germanum, ita enim inquit: Medicus ſiquidem ſuffecerit ad cognoſcendum, ſufficiet ad ſanandum. Si verò is, in quo morbus cognoſcitur, ſupererat, ob id ſanè, quod ſeriùs Medicum acceſſit, aut ob morbi celeritatem, peribit. Si enim ex æquo morbus cum medicina proceſſerit, velocior non eſt: ſi verò præoccupauerit, velocior omnino exiſtit. Præoccupat autem, tum propter corporum anguſtiam, in qua non in conſpicuo inhabitant morbi, tum propter ægrorum negligentiam. Non obſcurum eſt, hîc velle Hippocratem, omnes morbos ab initio poſſe curari: Illud enim propriè ſignificant verba illa. Medicus ſiquidem ſuffecerit ad cognoſcendum, ſufficiet ad ſanandum. Et docet rationem, cur non ſanentur, dicit. Quia occaſio prætermiſſa eſt. Eſt autẽ occaſio prætermiſſa, vel ob negligentiam, vel quia medicus ſerò intellexit naturam morbi. Illud idem ratione demonſtrari poteſt, & fuit aſſignata in prima lectione. Cauſa morbi ſenſim introducit morbum, ſed ab initio ſiquis obſtet validiore contrario illi cauſæ non poterit illum cõſeruare ergo æger euadet. Alia ratio. Morbus ille etiam ſine auxilio quodam temporis ſpacio introducitur. Ergo ſi cauſa in dimidio temporis oppoſitum introducere poſſit, non augebitur morbus, Ergo non morietur. Quia tamen ſumus in arte, in qua experimentum eſt iudex, ideò ſoleo addere ego tres conditiones. Vna, quòd ætas non obſtet, ſcilicet, vt non ſit minor quinque annis, aut maior 70. & maximè ex ſtirpe ex qua non multum ſeneſcant, nam declinant vires per ætatem, & ideò à lenibus auxiliis non poſſunt ſanari, & à validis vires ſuperantur. Simili ratione, ſi morbo aliquo valido & continuo detenti ſint diu, ſeu communi, vt ſunt, hydrops, morbus regius, hæctica, & comitialis: vel proprio, velut lapis veſicæ, vt vlcus in inteſtino recto,

carcinoma, in quacunque parte ſit. Et hoc ob eaſdẽ cauſas quas ſuperius aſſignauimus. Eſt alius modus, quẽ tetigit Aëtius, dicens: Fieri non poteſt, vt citra cognitionem finis morbi, ratio, victus ſtatuatur, præſertim in acutis. Tertia eſt, etiam ab Hippocrate commemorata, cum dixit: Pariter & ſiquid in morbis diuinum habetur, illiúſque ediſcere prouidẽtiam. Sed quid ſit hoc, multùm laborat Galenus in explicando. Verùm illud ſolum accõmodatũ docet, quòd Hippocrates per diuinum, non intelligit deorum iram, quòd ſanè manifeſtiſſimum, in libro de Sacro morbo. Sed quantum illi prodeſt hæc authoritas, ad interpretationem mentis Hippocratis, cùm librum illum neget eius eſſe? Adducit aliam ex Primo de Victu in acutis, (Tex. 35.) vbi βλήτους, id eſt, percuſſos à ſtrangulatione, mortuos eſſe dicit. Vtinam ego ſcirem quorſum, neque enim de illis ibi agit, cum conſtet, morbo laterali periiſſe. Sed quos vulgus ita à ſimilitudine appellat. Chriſtophorus de Vega adducit verba illa ex tertio Prognoſticorum (Tex. 38.) Scire oportet morbos vagantes, & temporis cõſtitutionem. Sed poſtquam iam conuenimus in principali, ſcilicet, quòd Deus, vt bonus, cunctis auxiliatur, veriſimile non eſt perimere languentes, qui ordine naturæ pereunt. Propoſitionem addit ſanè bonam, & veram ſed, vt ſolet, potius ex præſtantia ingenij, quam arte vlla, & grammaticam, quaſi ſcilicet non appellanda diuina omnia, quæ occultam habent cauſam, ſed quæ admiranda & ſint. Vtinam docuiſſet, in generaliter fientibus quando non ſint admiranda, cum occultam habent cauſam, aut quando cum generaliter fiant, admiranda eſſe poſſint? Sed tandem concludit, per diuinũ aerem debere intelligi credo, quòd diuina non videantur neque aer ipſe, ita enim concludere ſolet. At meo iudicio Hippocrates nunquam diceret aerem diuinum eſſe, ſed cœlum: Id enim apertè dicit in libro de Carnibus (Pag. 2.) dicitque ſempiternũ, & quòd eſt calidum, & omnia nouit. In libro verò de Aere. Aquis, ac locis (Pag. 2.) tum in primo de Diæta (Pag. 2.) dicit. Aſtrologiam eſſe Medico neceſſariam, oportereque illum noſcere ortus, & occaſus ſyderum, plurimumque hoc conducere ad artis gloriam. Oportet igitur agnoſcere talium naturas affectionum, quãtum ſupra corporũ vires ſint. Legi debet, ſint plurali numero ἐστι, & τῶν σωμάτων. neſcio quo furore rem, quæ græci benè habet, in latinũ nullo ſenſu verterit. Volo autem experientiæ logicæ cauſa, vt quiuis intelligat, quàm neceſſaria ſit, & vtilis logica, & quòd illius auxilio poſſumus reſtituere errata librorum, paulò latius diuagari, oſtendens quòd ſit, non potuerit ſcribi vllo modo: nam ſi ſit ſcribatur, ad naturam cuiuſque affectionum ſingularum referre oportebat, παθέων, id eſt, affectionum, non ad diuerſas diuerſorum corporam affectiones referẽdum eſt, Nam δύναμιν ſingulari nomine profert, vt intelligamus multas complecti in vno quoque ægrotante affectiones: virtutem autem ſiue naturæ vim vnam tantum. Quod dixit: quia, Galeno teſte (1. Methodi cap. vlt.) in vno quoque ægrotante ſaltem tria ſunt, præter naturam ægrotãtis, morbus, cauſa, ſymptoma, & etiã propter morbos compoſitos, cum pluresfuerint. Vnde coactus eſt dicere τὰ φύσιας, non τὴν φύσιν ſingulari numero, quomodo ergo ἐστὶ dicere poterat, ſeu ſit? Conſtat enim non, quemadmodum ſingulorum ægrorum diuerſam eſſe naturam ſymptomatis, morbi, atque cauſæ: tũ multo magis, ſi diuerſi fuerint morbi, ita vim, ſeu naturam ægrotantis diuerſam fore. Igitur naturas & ſint neceſſario ſcribi oportuit: corporis autem quod minus eſſet neceſſarium, pro corporum legi nihil prohibet. Sed & hoc commodi ex hoc acceſſit, vt ſciamus, quantum fidei tribuere debeamus huic Interpreti Laurentiano, qui nulla cauſa ex græcis bonis latinas fecit non bonas. Nã illud,

Nec verbum verbo curabit reddere fidus
Interpres.

Primùm de Poëtis dictum eſt: ſed extendatur etiam licenter ad hiſtoricos, & oratores inde. Ac vbi de nugis agitur, vbi de ſeriis agendum eſt, ſententia ita ſeruanda eſt, vt nihil ex ea depereat: tum magis etiam in Medicina, quàm Philoſophia, ne propter verbũ hominis ſalutem prodamus. Proximè quibus ſunt leges. Huiuſmodi ergo experimentum habemus huius conuerſionis, vt qui græcas literas non norint. Cornario longè fidelius vertenti ſe concredant: nam de Galeni ſententia non adeò intereſt, vt, ſi corrupta ſit, nos trahat in errorem, tum duce iam litera Hippocratis: tum quia minus fide digna: tum etiam ob prolixitatem, vbi error, velut venenum in multo cibo lateat. Ergo elegantiam ſermonis in vertendo veterum libros non negligere oportet, ſed diligentiam augere.

PROGNOSTICON VIII. & IX.

Conſiderare porrò hoc modo conuenit in morbis acutis.

Primum quidem faciem ægroti, an ſimilis ſit his, quæ in ſanis ſunt: maximè verò an ipſa ſibiipſi, ita enim optima fuerit. Si verò maximè contraria ſimili fuerit, horrendiſſima eſt.

COMMENTARIVS.

Hic incipit, finito procemio, ipſa tractatio: Et ideò artificioſè præſupponit vnum, quod eſt manifeſtum, ſcilicet Naturalem ſtatũ vniuſcuiuſque hominis illi ſanitatem eſſe, & quantum quiſque à naturali violenter rapitur, tantò deteriùs ſe habere, & maiorem morbum appellari. Hæc igitur comparatio ad vnumquenque referri debet, ita vt non ad alium quempiam. Dicebat in libro de Chirurgiæ officina: (In prin.) Aut ſimilia, aut diſſimilia à principio, à maximis, à facillimis: id eſt, quia ſimilia ſanitatem arguunt, diſſimilia morbum, & à maximis, duplex autem maximum, quantitate, & dignitate:

tate:dignitate,vt facies manus comparatione:quantitate, ſi pinguis & carnoſus exilis valde fiat,promptam mortem ſignificat:contra quoſdam videas ægrotare tum mala facie naturaliter, vt morituros breui ſuſpiceris,qui breui euaſerint. Neque ibi pudet me ab initio ingreſſus fateri deceptum , nec ſemel,cum tamen primùm ſciſcitarer,an hæc eſſet ægri naturalis facies ? reſpondentibus illis talem eſſe,aut fermè, proximamque nil audebam pronunciare.Ita Medicum oportet eſſe oculatum,ex ætatibus tales ſolent eſſe ſenes mortuis ſimiliores,iuuenibus,cùm decrepiti fuerint:ex temperaturis melancholici.Sed & morbi quidam,vt lues indica, permutant faciem,vt naturalis poſſit dici, à naturali tamen plurimùm abſit. Et qui in carcere, & damnati ad metalla,& ad triremes, habitum habent ſimiliorem ſæpe mortuis, quàm viuis , cum tamen ſani alioqui ſint. Noui (famuluſque is meus fuit) hominem, qui decem octo annis in triremi vinctus fuit apud Afros Hortenſium nomine, Patria Brixienſem, qui etiam vxorem duxerat,cum oculos clauderet , nullamque ſui corporis partem moueret,in nullo à mortuo potuiſſe diſſimilem dici Ita pallor , macies , extenſa cutis,arctæ nares,color plumbeus, ac ferrugineus cum tumore,quodam iuxta oculos illum mortuo ſimilem fingebant. Palam eſt autem , quòd , qui talis erat,ſanus non fuit: hunc tamen ſanum appellat Hippocrates, qui poſſit muniis ſanorum fungi. In huiuſmodi viris ſanguis,qui circa cor eſt,ob cordis robur ſeruatur purus, reliquæ partes maximè affliguntur: alij multi eiſdem facti laboribus,inedia,vigiliis,cum cor habeant imbecillius,citò moriuntur,nec tamen faciem adeò habent terribilem:quia cor inualidam reliquit aliis membris partem ſucci melioris. Quod ſi iecur etiam cũ corde illæſum maneat , poterunt ſuperuiuere:nam cerebrum nullum creat ſpiritum,ſed acceptum à corde temperat:& ventriculus fouetur iecoris calore. Neque ſolum diſſimilem refugit,& damnat,qui ad extenuationem declinat,ſed ſi ad inflationem,& tumorem:quanquam in acutis frequentius ad gracilitatem tendant, quã ad tumorem. Verum non ſolum hæc ſpectat Hippocrates, ſed color,ſitũ partium, ſplendorem, extenſionem , & quod ex omnibus his,quaſi in vnum conſpirantibus,prouenit, pulchritudinem.Quo circa in pulchrioribus tanto facilius detrimentum deprehenditur, quo magna paruis facilius cognoſcuntur:habet tamen quilibet ſuum decorem , & pulchritudinem.

Dubitare autem expedit,an facies melior, quàm ſana,in morbo acuto, vt pote meliùs colorata , & in fine morborum viuidior , vt mihi quandoque videre,quanquam rarò ſanæ ſimillima melior ſit?Et de hoc multi abſurda dicerent non animaduertentes,non ſolũſanam dicere faciem , quam habuit æger, cum antequam ægrotaſſet,nuper habuit,ſed quacunque nactus eſt etiam multò antea, modò fuerit ei naturalis.Verùm Galenus hac in parte,vt ſolet,quod præcipuum eſt,omittit,ſcilicet ut docet,cur ſigna ex facie ſumpta ſint potiora,nõ ſolùm prima,quæ Medico occurrant apud illum. Et ſanè talia ſunt ſcitu digna,niſi apud Galenum,qui vult interpretis officium eſſe,ſolùm exponere verba authoris,nil aliud.O egregium virum,& dignum hac in parte ſuis laudatoribus,qui nõ ſolum optimas partes interpretatione ſuſtulit,& vt alij facerent,conſuluit,ſed,quod iniquiſſimum eſt,neſcio qua de cauſa,alij intelligunt,ne vllus non faceret,hoc ipſum conatus eſt deterrere.

Sunt ergo in facie,præter cæteras corporis partes principales,tres cauſæ ,,cur magis virium lapſum,& morbi magnitudinem declarent.Prima eſt multitudo partium minuſcularum,& maximè diſſimilium oris,menti, maxillarum,naſi,oculorum , frontis palpebrarum,temporum,aurium.Vnde faciliùs & euidẽtiùs lapſus quiuis,& varietas,deprehẽditur.Secunda eſt tenuitas cutis , vnde faciliùs effloreſcit color faciliùs pallet,& magis deprehenditur pallor,tenditur etiam,& contrahitur,& terrea fit.Sic etiam ſubeſt multis in locis ſtatim cartilago,vt in naribus,auribus,palpebriſque:tum verò muſculi frontis ſunt tenues.Tertia eſt propinquitas cerebri, à cuius plurimùm affectionibus variatur : vt in triſti cogitatione lætitia quantò magis, cùm areſcit,contrahitur , ſuperfluè caleſcit, vaporibus flatuque impletur,materia grauatur, abſceſſu opprimitur, diuellitur, ſpiritus euaneſcunt,putreſit,atque eiuſmodi patitur. Quarta eſt etiam cauſa, & quinta , & aliæ plures,ſed non adeò principales, multitudo ſanguinis,locus glaber. Quos autem intelligat morbos acutos declarat infrà.(Tex. 25.) dicens:Qui cum febre ſunt,& intra quadrageſimum diem terminantur. Præterea ſubiungit in tertio (Tex. 36.) Et qui ex his (ſcilicet per commutationem) fiunt.

PROGNOSTICON X.

TAlis autem fuerit : naſus acutus, oculi caui, tempora collapſa , aures frigidæ , & contractæ , & earum extremitates auerſæ , & cutis circa frontem dura circumtenta ac arida: & color totius faciei pallidus , aut etiam niger , & liuidus , aut plumbeus.

COMMENTARIVS.

NEſcio , qua ratione Galenus diuiſerit hunc Textum,atque adeò, vt paucula illa verba ſegregauerit ab aliis. Talis autem fierit:naſus acutus.Aut enim ſibi licere omnia exiſtimauit , aut nos omnino ſtupidos. Laudabam illum,qui optabat comata,quæ diſiungerent orationum partes in libris, reprehendebatque eos,qui omitterent Et iure ſanè quærimus enim ordinem atque diſtinctionem,at noſtro Galeno,neſcio qua ratione,non ſufficit, vt ſatis leuiter omnia attingat,niſi etiam hoc ipſo bono nos priuet, vt literam per ſe bene ab authore diſtinctam

perturbet.Sed eo omiſſo,cùm dixiſſet, eam faciem, quæ maximè contraria fuerit, eſſe horrentiſſimam,eam declarat, qualis ſit:deſcribitque ſex partes faciei,à quibus ſumitur faciem intelligendo ſatis ampla ſub ſignificatione :nam facies apud antiquos intelligebatur pars nuda capitis tota. Vnde Ruffus Epheſius(Lib. 1.cap.4.)Caput intelligimus, & partem capillis contectam,& eam etiam ſimul cum facie παρειάν, & alij πρόσωπον ,vt Hippocrates(lib.2.cap.23.)vocarunt.Sed Iulius Pollux inquit : τὸ δ᾽ ὑπὸ τῷ μετώπῳ ,πρόσωπον.id eſt,quod autem fronte eſt facies.Nam in animalibus aliis προτομὴ, cùm de ſolo homine facies dicatur. Vt tria ſint eius ſignificata pro tota ea parte,quæ in capite à capillis detecta eſt:pro ea,quæ frontem ambit cum toto eo,quod in anteriore parte poſitum eſt.

O facies oculis inſidioſa meis:

Et ſic à Plinio(lib.11.cap.37.)deſcribitur,& Horatius.

Mutatus, ligurinum in faciem verterit Hiſpidam.

Et videtur Meletius (cap. de Auribus.)pro παρειαὶ cum diphthongo, genera interpretari, ὄχρ᾽ εἷλεν ὅλας παρειάς, vt Homerus,

Cui pallor totam faciem comprehenderat ingens.

Et paulò pòſt redit in priorem ſententiam Non modò ex facie ipſa,ſed oculis ac fronte, & nariũ forma, mores hominis animaduertunt, vt rurſus faciem pro genis interpretetur.Hæc diſputatio non de Grammaticis rebus, ſed ſeriis inſtituta eſt.Sed eam meo iudicio diſcutit verbum τῆς ξυμπάσης,quod eſt, totius:ex Dialectica regula,cùm enim dictio totum ſignificans adiicitur nomini habendi plura ſignificata, debet accipi in generaliore.Sed difficultas eſt,quid per χλωρός ſignificet:Textus, qui cum Galeno exceſſus eſt, totus corruptus eſt. Cum enim quatuor ſint nomina in Græco codice,χλωρόν τε, ἢ καὶ μέλαν ἐὸν,καὶ πελιδνὸν,ἢ μολιβδῶδες,Laurentianus vertit viridem,aut nigrum De nigro nullum eſt dubium, de plumbeo etiam, & liuido Laurentiani manifeſta eſt oſcitantia,credo eum non potuiſſe emendare : ſed de chloro diſcrepat non à rebus ipſis edoctus. Quis enim vidit mortuum viridem ne dum morti proximum? Galenus braſſicæ ſimilem & lactucæ ait.Idem in linguis Hippocratis pro viridi exponit affinia nomina χλωρὸς nimirum & viride, & pallidum, & croceum,ſignificat colorem. Videtur Galenus ſignificaſſe viride nigricans.Ego non vidi mortuos lactucæ,nec braſſicæ ſimiles, ſed pallidos, alios quidem candidos, pleroſque croceo quodam,aut liuido,aut nigro permiſtos.Nã vt declaratum eſt à nobis, viride omne eſt cum luce : ſed mortui ſunt expertes lucis.

Quid plura liuidum, plumbeum, & nigrum, ſubnigrumque ſæpius videmus fitque niger propriè,cum ſanguis ad faciem ſpargitur,inde coagulatur refrigeratus, & à vitali ſpiritu deſtitutus. Oportet ergo per Chloron illum colorem intelligere, qui inter colores mortuorum hic non adnumeratur. Conſtat autem hunc eſſe pallidum ad luteum vergẽtem.quẽ χλωρὸν nominauit aut Hippocrages, mihi autem ſatis videtur hac in parte adducere verba ex noſtro libro de Coloribus ad loci huius intellectum. Quidam colores parum retinent luminis, atque nitoris, velut cinereus,& magis ferrugineus quidam verò multum,vt viridis,puniceus, & omniũ maximè candidus:pòſt etiam purpureus:& quod magis mirũ eſt,cœruleus.Et rurſus nil aliud eſt niger color,quàm luminis exquiſita priuatio:& niger color non ſentitur, niſi vt ſilentium,& tenebræ. Sed tenebræ à nigro differunt, quod tenebræ, neque ipſæ videntur, neque aliud in eis:ſed nigrum videtur, dum alia videntur,in comparatione,ſcilicet ad illa.Ergo dum homo præparatur ad mortem,colores eos induit, qui ſunt mortuorum ſcilicet,lucis expertes,album,non cãdidum: nam in candido,vt viſum eſt, multa lux eſt, nigrum,& fuſcum,liuidum. plumbeum,ferrugineum, vt eſt ferri rubigo, & ſubuiride: quatenus enim viuit,aliquantulum habet lucis,quatenus moritur, extinguitur interior lux ob animalem ſpiritum,tum vitalem,qui vndequaque ſpargitur per arterias,Atque id abunde eſt manifeſtum, vtinam adeò illud, quomodo oculis. Et in oculis quidem per neruos concauos,manifeſtè obticos vocatos: ſed quomodo per faciem, dubium eſt. An verò tranſeant per neruos, dubitatione dignum eſt,cùm neque in illis ſit ſanguis,neque temperies ſpiritui congrua.neque meatus recti,& liberi. Propter ea exiſtimãdũ eſt, omnes à corde tranſmitti : quod in magnis pauoribus manifeſtum eſt,quanquam etiam aliqui non ex toto palleant,refertis arteriis ſpiritu, aut ſanguine venali, qui non tam celeriter fertur ad cor.Itaque videtur anima quædam vitalis hoc efficere,cum nihil iuuet, ſi ſiccarius ingruat,aut nauis euertatur ſanguinem ad ipſum cor contrahi:Vt etiam exiſtimemus in corde non vitalem facultatem principem motus,& vitæ eius.quæ cum ſenſu eſt, ſed miſtam quandam vim cauſam eſſe huius motus.Quod ipſum nos à magna dubitatione liberat, ſcilicet, non eſſe eam animã in iecore,vt exiſtimat Galenus:neque enim ad iecur ſed ad cor contrahitur ſanguis. Quare vel neceſſe eſſet eam attractionem fieri à vitali motrice,quod non eſt veriſimile,cùm totus ſanguis contrahatur, vel fieri ab anima naturali,quæ in corde ſit.Eſt enim anima illa,etiam Galeno teſte, origo attrahendi expellendique in morituris,ergo principio iam valde debilitato,& euerſo,par eſt multò magis calorem corrumpi, quàm in timoribus magnis,in quibus facies ſolùm alba fit.

Galenus tradit quædam de analogiſmo & epilogiſmo ſatis obſcurè impropriis verbis deſumpta ab aliquo alio authore quæ duxi explicanda non ſolùm, ne quicquam vtile prætermiſiſſe dici poſſem,ſed vt in explicando non confunderem commentaria. Sed velut alutarius cerdo ſimul extendit pellem,& polit,ac format:ita qui explanat authorem diligenter, dum aliorum ſententias in medium adducit, & etiam vt lucem quãtũ operi adderẽ ex his verbis.Eſt ergo,quod

propo

proponitur, huiuſmodi. Ratio duplex eſt: vna quidem, quæ vocatur epilogiſmus, quòd ſcilicet ita ſit: alia autem analogiſmus, cur ita ſit. Quòd homines deos colant, epilogiſtica ratio docet: quoniam videmus omnes gentes deos colere: ſed cur colant, alia ratio eſt, diſceptant enim de hoc & philoſophi inter ſe, & cum defenſoribus Epilogiſtica autem rationis (hîc me Grammaticus forſan arguat, ſed ego non curo: neque enim verbum aliud latinè ſuccurrit, cum in analogiſmo & epilogiſmo ratio contineatur, vtrumque enim rationis modus eſt diſcrimen. Aliud quidem ab effectu, velut, qui eiuſmodi habent faciē, moriūtur: igitur facies hæc eſt maximè horrenda, & lethalis, alia à cauſa facies huiuſdi à naturali aliena eſt, & maximè ei contraria: igitur horrenda & maximè, atque lethalis. Quod enim maximè naturæ inimicum eſt, naturam maximè etiam euertit. At analogiſmus cauſam docet, cur ita ſit: cum ergo cur ita ſit, effectum declarari non poſtulet, ſed cauſam tantum. Manifeſtum eſt, analogiſmum vnius tantum eſſe ſpeciei, cùm epilogiſmus ſit duarum. De hoc epilogiſmo, & analogiſmo, loquitur quarto de Victu in acutis (Com 44.) & libro de ſectis (cap 5.) & in libro de Medicamentis (cap. 1.) ſecundum genera, tum alibi. Sed huiuſmodi, vt dixi, nugæ inutiles ſunt, reuertamur ad ordinem.

Cutis circa frontem circuntenſa, dura, & arida. Laborat Galenus, vt reddat rationem in huius, ſed plurimùm abeſt, non vituperemus, ſatis ſit bene voluiſſe, boniſque animus reliqua ſunt diuini, vt reor arbitrij, & in aliis ad calum referuntur. In fronte tenuiſſimi ſunt muſculi, humidum etiam in ea parte tenuiſſimum eſt, cuius rei author eſt Galenus, nono de Vſu partium: calor etiam in ea parte vehementior eſt, vt quinta Aphoriſmorum Galenus ſuper Aphoriſmo (cap. 14. Com. 69.) Rigores incipiunt mulieribus quidem ex lumbis magis. Cum ergo adſit tenuitas muſculorum, humidum ibi ſubtile, non terreum, & calor abundans ob id fit, vt in acutis morbis tendatur cutis ſuper extenſa, & areſcat, & fiat dura. hoc enim eſt declaratum à Galeno, ſecundò de Temperamentis (cap. 3.) quod ſiccum, durum, & humidum, eſt molle. Et ſiquis obiiciat, quod non debuit adiici, quia aridum eſt ſiccum, & ſiccum durum? Reſpondeo, quòd voluit nos intelligere de ariditate profunda, non ſuperficialis non eſt periculoſa, cum fuerit in ſumma cute. Durities etiam poſſet & maximè cum tenſione prouenire ex plenitudine: ideò adiungitur vtrumque vt fiat ſindrome.

Aures frigidæ, & contractæ & earum extremitates auerſæ. Cur contractæ? quoniam ſubeſt illis ſubſtãtia cartilaginea, tenuis, & cui nil carnis ſupereſt. Quia enim cartilagineæ contrahuntur facilè, dum ſiccantur: & quia tenues, faciliùs: & quia ſola cute ſunt munitæ, facilè exſiccantur: neque enim ab humido carnis perfundi poſſunt. Cartilago autem membrum eſt exangue, cutis autem parum ſanguinea, ideo refrigerantur: maximè tum etiam, quia exteriùs prominent. Vnde in hyeme, & à vento maximè refrigerantur, & aliquibus etiam in tranſitu montium corrumpuntur, adeòque vt etiam decidant. Febre autem ſeu extrema pars facilè auertitur retro: quoniam molles admodum ſunt, vt ſiccatis neruis, qui admodum parui ſunt: ad ſua principia retrahantur.

Tempora collapſa, Hoc eſt quartum ſignum, quod ex noticia diſſectionis prouenit: nam in temporibus ſunt muſculi carnei plurimi, quorum abſumpta carne, concaua pars manifeſtè redditur atque adeò, vt vix quenquam latêre poſſit. Et non ſolùm hoc accidit morituris, ſed extremo ſenio conſumptis, & eſt horribile hoc ſignum per ſe, vt etiam narium illa anguſtia quantò magis ſimul iuncta. Non eſt adeo cauitas illa magna ſolum ex extrema conſumptione, ſed etiam contractione, & inæqualitate.

Quintum ſignum eſt, oculi caui. Hac in parte dicit Galenus mirabilia, cum enim inquit, humidi ſint, & multò abundent ſpiritu, & calore illis conſumptis concaui fiunt, at non ob id concaui fiunt, ſed muſculi, quibus alligati ſunt, contrahuntur, atque ob id concaui fiunt. Quandoque etiam macilentius fit oculus circumcirca, vt videatur in cauitate quadam poſitus.

De naribus autem acutis eadem videtur ratio, quæ in auribus. Ego tamen credo vocē illam ῥινοξεῖα ſignificare narem aſtrictam, nam ῥὶς & ſi naſum ſignificet, μυκτῆρες autem nares, tamen & ῥὶν, ῥὶς narem ſignificant. ὅσοι ῥῖνες ὑγρότεραι φύσει, (6. Aph. 1.) & illud κεφαλὴν πονέοντι κατὰ τὰς ῥῖνας πύον ἢ αἷμα ῥυὲν, (Aph. 10) vt nares ſignificet vox illa ſingulari numero prolata, vt intelligeremus non acutum, ſed aſtrictū ſignificari. Oportet autem res contemplãtem docere, vt videas hoc in morituris manifeſtiſſimum ſignum, & haud ambiguum. illud adeò obſcurum, vt in multis non appareat veſtigium illius. Ratio vltra experimentum docet id, nam nares, conſumpto humido, cõſtringuntur, cum ſint cartilagineæ. Tum verò molliores, quæ naſi alæ nuncupantur, vt ipſæ vertex naſi, quaſi ex vinculis iam degenerantibus cartilaginibus conſtet, vt Veſalius etiam docet (lib. 1. cap. 3.) Vnde conſtat, cur in morituris ſubſidant, vix autem fieri poſſit, vt naſi apex, conſumpta tam dura ſubſtantia, attenuetur. Scribitur hæc ſẽtentia in coacis prædictionibus: (pag. 8.) ſed nil additum eſt ibi. Verùm quòd Galenus conetur Hippocratem ſugillare, nõ præter conſuetudinem facit, illum enim vbique inſectatur, nihilo æquior in illum, quàm in tot alios veteres: quos adeo lacerat. At res ipſa nihil eſt: in magnis enim frigoribus pallent homines, non tamen abſumuntur. De ſenibus autem, neſcio quid obiiciat Hippocrati, cùm ætas inter res naturales adnumeretur, at Hippocrates ad naturalem ſtatum facit comparationem. An & vnus forſan iá oblitus erat Galenus, vt de eo malediceret. Sed de hominis. Notandum quòd antiquo tempore talis facies ab initio morbi erat frequens, ob malum victum: noſtris autem temporibus rara, niſi ex cauſa externa.

Dignum eſt admiratione, cur Hippocrates reliquerit manifeſtiſſimum, & certiſſimum ſignum breui moriturorum, genarum

coar

coarctationem, & aſtrictionem è regione dentium, adeo, vt concauitas appareat ex vtroque latere, quæ omnia fiunt contractis muſculis, cum gens ibi nil habeantur, cui immittantur.

PROGNOSTICON XI.

SIquidem igitur in principio morbi facies talis fuerit, & nondum ex aliis ſignis coniecturam facere licuerit: interrogare oportet, num vigilauerit homo, aut alui excrementa valde liquida ſint, aut fames aliqua ipſum teneat? & ſiquid eſt horum aliquid cònfiteatur, minus graue eſſe putandum eſt.

COMMENTARIVS.

MVlti putant, me dicere, atque exponere ea, quæ nec cogitauerit Hippocrates, non quòd vera ea, quæ dicuntur, eſſe negent, ſed negant ea ab Hippocrate eſſe excogitata. Ego verò, ſi ea illum dicere credam, quia ex aliis verbis deducta ſint, etiam in illorum ſententiam venirem: ſed ſi illi putant potius me hæc exiſtimare dicta, quia ille ratione ductus ea dixerit, & me magno labore liberant, & illi ſuum decorem reddunt. Veluti hic, cùm tria poſſent eſſe in cauſa, vitioſæ illius formæ natura, deprauata res præter naturam, & res contra naturam: ſcilicet morbus, cauſa, ſymptomatum. Docuiſſet autem, rem naturalem non eſſe formidandam, contrà naturam autem maximè formidabilem: nunc docet, eam, quæ præter naturam eſt, nec timore vacare, nec tantum timeri debere & iure merito. Exponit autem tria, vigilias alui, fluorem, & inediam, hæc enim omnia pertinent ad res naturales. De fame & vigilia haud obſcurum eſt. De alui fluore patet in illo Aphoriſmo, (2. Par. 20.) Quibus iuuenibus adhuc aluus humecta eſt, his ſeneſcentibus exſiccatur. Docet ergo nos duo ſimul Hippocrates, & quòd non adeò verendum eſt à vigilia, & aliis, ſicut ſi fiat vi morbi, & quantum noceant: tum huiuſmodi in morbis acutis. De fame autem ſpecialiter ſexto Epidemiorum (Par. 3. Tex. 31.) Fames eſt inimica febriculoſis. Galenus ibi nihil dicere videtur (2. Aphoriſm. 16.): Sed ait, vbi fames, laborandum non eſt, vt ſecunda Aphoriſmorum. Eſſet autem excuſandus, ſi non tot nugis egiſſet paulò antè contra alios explanatores. Sed quis eum iure merito in tanta abundantia nugarum excuſet de duorum verborum defectum? Videtur enim ſenſus fuiſſe, quemadmodum & vbi fames, laborandum non eſt, ſcilicet quòd tam in labore, quàm febre immodicè. Siccat. & vires deiicit. At dicet, Nonne quantò morbus acutior eſt, eo magis tenui victu vtendum eſt, (prima Aphoriſmorum) Reſpondeo non, vt ſolet dici ſimpliciter, ſcilicet quòd præſupponitur fames, id eſt, illegitima inedia, hoc enim veriſſimum eſt. Sed oportet addere, quod dicere ſoleo in morbis partium, quæ ad concoctionem pertinent, velut lienis, renum pulmonis, cerebri, inteſtinorum non vtendum eſſe exquiſita inedia, ſed ſolum in febribus continuis, & acutis, tum morbis ventriculi, & iecoris, vbi inflammatione laborent. Quomodo autem in febribus abſtinendum ſit à cibo, ſuper ſexto Epidemiorum dicendum eſt. Fames ergo poteſt efficere hanc faciem accendẽdo calorẽ innatum, ſiccando humidum, debilitando vires, & replẽdo ventriculum malis humoribus. Vnde princeps (3. p doct. 2. cap. 7. in princ. medio, & fine. Tolerare famem ventriculum virulentis replet humoribus, ſubiicit in fine, quandoque. At in medio addit: & calefactis habentibus rubram bilem in ventriculo, aut ſi in corpore is humor abundauerit, fames nocet, illis quidem per ſe: his verò, quoniam bilem ipſam ad ventriculum trahit, vnde etiam, cùm pòſt comederint, cibi in ventriculo corrumpentur: vnde damna ea ſequentur, tam in ſomno, quàm in vigilia, quæ ad corruptionem ciborum ſequi conſueuerunt. Per ſe verò id agit bilis; vt appetitum cibi deſtruat. Et in tertio libro (Tem. 13. Tract. 2. cap. 1.) docet, quòd ex effuſione eiuſmodi bilis ad ventriculum ſequitur dolor eius magnus, & quandoque ſyncopis, & multa mala. Ita quòd fames iuxta principem aliquando non lædit, at in Aphoriſmo corporibus humidis famem adhibere conuenit. Quandoque lædit, ſed non multùm: quandoque valde, cum intemperies calida eſt in toto corpore, aut abundantia, bilis, aut bilis in ventriculo. Quos omnes modos complexus eſt in eo capite (Com. 60.) Princeps: & ſumpſit à Galeno, ſexta Aphoriſmorum (cap. 13.) & tertio de facultatibus naturalibus. Ideo nil mirum, ſi fames inter hæc commemoratur.

De aluo autem liquidiore notãdum, quòd poteſt dici morbus, & ſolum etiam res præter naturam, ſeu non naturalis. Dicebat Hippocrates ſeptimo Epidemiorum (Pag. 20.) Thyni filio in febre ardente inedia macerato, alui egeſtio multa, verùm cum bile, & animali deliquio, & ſudore multò, fiebat: perfrigeratus eſt valde, & voce deſtitutus totam diem, ac noctem. Inſtillatum ptiſanæ ſuccum continuit, ſapiebat, bene ſpirabat. Veriſimile eſt, hunc euaſiſſe: quoniam cauſa fuerat inedia ſuperflua: inde fluxus bilis ſuperueniens. Aluus autem liquida, vt quarto de Victu, in Acutis (Com. 40.) fit vel febrẽ colliquantem, vel per flegmonem, maximè iecoris. At hoc ſigni ratione contingere etiam poteſt aliis cauſis, vt ob imbecillitatẽ ventriculi, aut bilis impetũ, aut ob multas cruditates cõgeſtas. Cum igitur Hippocat. periculum reiiciat in cauſam, efficientem vultum illũ adeò terribilem, quicquid ad cauſam pertinet, interiorẽ ſignificatum non minuit: ſed quod ad effectũ attinet, non videtur metuere adeò, veluti ſi dicamus (vt breuiter rẽ in compendiũ redigã, quam Galenus confundit multitudine verborum) fluor alui debilitat vires ſemper trifariam: primùm, quia cum malo effluit aliquid boni, vt ſexta Aphoriſmorũ (Com. 17.) ſecundo, quia corpus agitatur, & debilitatur ex motu, & ex vigilia, & magis, ſi dolor adſit:

adſit: tertiò, quia priuant corpus alimento. Cùm ergo hæ cauſæ ſint manifeſtæ, nil mirum eſt, ſi facies ex hoc poſſit permutari, nam quod de ſignis addi poteſt, vt quod ſit febris colliquans aut peſtilens, aut abſceſſus iecoris, hoc non inficiatur, quin non ſignificet præſentem mortem. Oportet ergo, vt cauſam hæc habeant talem in morbum non adaugeat. De his autem cauſis externis addebat Galenus ſecundo de Victu in Acutis, (Com. 47.) rectè affectum oris ventriculi, quod eſt potentiſſimum. Præterea ſanguinis magnam euacuationem, dolorem, & cum ſæpe turgit.

Venio pariter ad tertium ſignum, ſcilicet vigilias: hæ enim mirum in modum vires debilitant, & non ſolum debilitant, ſed conſumunt etiam corpus. Non omittam tamen, quod ſcriptum eſt in Coacis Prænotionibus, (Pag. 27.) Liquida alui egeſtio & aceruatim, & paulatim facta, mala eſt, altera enim vigilias (id eſt, paulatim facta) altera exſolutionem (id eſt, aceruatim facta) efficere poterit. Verùm, vt dixi, ipſa per ſe vigilia exſoluere poteſt hominem, idque bifariam primùm quidem coctionem impediẽdo Dicebat Hippocrates in ſecundo de Diæta (Pag. 11.) vigilia exſatiatis cibo noxia eſt, non permittens illum æquari, & concoqui: ieiunos autem attenuat quidem, Verùm minùs lædit: cuius rei ſcientia ego viuo adhuc, & ſatis incolumis: id obſeruans tota vita mea, quòd quoties aduerſi quicquam contigiſſet: contigit autem ſæpius, vt ex eo vigilare cogerer, vel etiam ſiſtatis temporibus, nam quater in anno, ſcilicet in ſingulis anni temporibus, ſolebam vigilare, & magna vigilia circiter octo dies, & vſque ad quindecim, adeò vt fermè nihil dormirem, rarò excedente hoc malo, aliquando tamen memini perueniſſe me fermè ad duos menſes, ſemper à cibo abſtinui, præſertim duriore, aut qui multum nutriret ratus concoqui illum non poſſe. Altera cauſa eſt, quod ſenſus, & motus fiunt per ſpiritus temperatos ab humido quodam dulci cerebri, quod cum abſumatur per vigilias, ſimul etiam vigilare defectum eius humidi arguat: eo fit, vt corpus ipſum ex hoc & maximè partes circa faciem extenuentur.

Hæc quo ad expoſitionem litteræ ſed nondum patet ſenſus Hippocratis ille quæſitus, ſcilicet profundus, & ordinatus. Quærendum eſt igitur, quomodo facies eiuſmodi ex morbi prauitate apparere ſoleat, quaſi perterrefacta natura? In hoc bene Galenus, ita in aliis, Vtinam, inquit, hoc maximè contingeret in quibuſdam febribus, in quibus ob prauitatem exhalat abſque ſenſu vitalis ille calor, atque cum eo humidum ipſum innatum. Sunt autem tales febres, quas vocant ſyncopales minutas, de quibus agit Galenus duodecimo artis curandi (cap. 6.) Sicut ſecundum genus eſt colliquantium, de quibus iam egerat ibidem (cap. 5.) & tertium peſtilentium. Dico præter hæc etiam in quibuſdam morbis exitialibus valde hæc accidunt, velut in peſſimis phreniticidibus, & angina pernit ioſa, & peripneumoniis valde acutis, & abſceſſibus circa cor, & repentinis quibuſdam motibus atræ bilis, & æruginoſæ illius ſplendidæ, non praſſij coloris, & in ſphacelo iecoris, & cerebri, & venenis præſentaneis ebibitis, & in percuſſis ab illis ſerpentibus, qui primas obtinent in hoc vires aduerſum humanum genus, & in attonito etiam morbo, & in deprehenſis, & in ventriculi malo maximo, iuxta os eius, propter conſenſum, & in eo malo In omnibus his ab initio ægri facies ſolet parum à mortui facie differre. Sicut etiam in vulneribus cordis cerebrumue, aut iecoris iuxta venam cauam, & vbi magnus ſtatim effuſus ſanguis, maximè diuiſa arteria magna, & in vulnere ventriculi, & vbi ex vulnere ſtatim conuulſio accidit. Et in ſphlegmonibus maximis internarum partium, qui ex bile fiunt, & cum rumpitur in his locis longa vomica. Cur autem ab initio hæc? ſolent enim vultus hi multò magis procedente morbo apparere, & ſẽper decernunt mortem, imò magis quàm ab initio: nec hoc latuit Hippocratem. Sed ad gloriam Medici, & ad curam ægri tum nil proſunt. Ad curam quidem: quia, niſi ex errore contigerit, nulla eſt ſpes ſalutis: ad Medici gloriam: quia etiam fabri tum moriturum dignoſcunt: collabuntur enim omnes vires tum, quamobrem non dixerim cum Galeno, hæc ſigna non habere ſignificatum, ſed non habere neque vtile Medico, neque ægro.

Cauſæ autem illæ externæ, vt ita dicam, quæ quam multæ eſſe poſſunt, vt timor, ingens triſtitia, potus aquæ putridæ, atque eiuſmodi, ad tres reduci poſſunt, nam cum vita noſtra conſtet calido humidoque, & ipſius corporis compagine, tria etiam ſunt, quæ illam diſſoluere poſſunt. Apparet autem eaſdem eſſe cauſas diſſolutionis vitę & ſignorum, per quæ vitam diſſolui intelligimus. Omne ergo, vt breuiter dicam, quod immodicè exſiccat, aut refrigerat, aut propria natura calorem innatum deſtruit, vt vulnera principalium membrorum venena exitialia, & ſanguinis immodicæ effuſiones, & quod immodicè ſiccat, aut refrigerat, eiuſmodi eſt. Debuerat frigus eſſe potentius: attamen, quia calor faciliùs reparatur à calore, & frigus depellitur, quam ſiccum ab humido, eſt enim humidum omnium qualitatum in agendo imbecilliſſimum, vt calor potentiſſimum. Propterea frigidũ celerrimè occidit, pòſt, ſiccũ: ſiccum autem certius, quã frigidum. Concludit ergo, quod antequam Medicus proferat iudicium, non ob gloriam ſuam in hoc, ſed ne fallatur, & vt effugiat vituperationem aſtantium, & publicam, debet ſciſcitari, an æger aliquid tale paſſus ſit, non quòd velit ex hoc, vt Galenus inquit, gloriam quærere. Neque enim Galenus Proxenetam noſtrum vidit, vbi docemus, non eſſe commercanda vilia magno prætio, id eſſet, velle prædicere, quod quiſque alia arte cognitum, quàm medicina exiſtimare poſſet, & ſi decipi contingat, erubeſcere: vt non ſit par gloria dedecori. Propterea videamas quid ſubiiciat. Verba autem illa. Et nondum ex aliis ſignis contecturam facere licuerit: intelligit, quod non poſſumus coniectari, quòd ipſe ſit moritus, per alia ſigna declarantia vim morbi: qualia ſunt, ſputum, vrina, egeſtio bona quæ ſignificant faciem illam non ex morbo

talem

talem factam eſſe, aut omnino malam, indicent mortem futuram, vt ridiculus ſit Medicus talia quærens. Vult enim, vt refugiat Medicus, quantum poteſt, interrogationes, ſed multò magis errorem in prædicendo: quia in morituris prædicere oportet.

PROGNOSTICON.

Idem cum præcedente.

INdicantur autem talia in die, ac nocte, ſi ob has cauſas facies talis fuerit. Si verò nihil horum eſſe dicat, neque in prædicto tempore conſidat, noſſe oportet morti (ægrum) proximum eſſe.

COMMENTARIVS.

CVm propoſuiſſet tria, in quibus contingit falli Medicum vt mors ex tam horrendis ſignis non tamen ſequatur: vel vt facies illa parum diſtet à naturali, vel vt ſit vitio rei non naturalis: vel vt non ſit ab initio, de quo mox dicturus eſt. Circa ſecundam admonuit, vt ſciſcitaremur ab aſtantibus, an aliquid, quod exolueret naturam, incidiſſet? Sed talis interrogatio dupliciter poterat non ſatisfacere. Vel quòd aſtantes neſcirent, quid accidiſſe ægro, velut contingit his, qui furtiua venere vtuntur: qui flagitium aliquod perpetrarunt, & diſceruiantur occultè: qui timent à Principibus ſibiipſis conſcij, nec detegi volunt: & ita Medicus poſſet decipi, & exiſtimare, quod contigiſſet morbi cauſa, & errare in iudicio. Secundò, quòd contraria ratione aſtantes narrarent id ipſum accidiſſe vt pote, famem, vigilias, ne tamen ob id, ſed morbi vim interiret æger, cùm Medicus ob relationem non timendum exiſtimaret. Admonet in vtroque caſu Hippocrates, expectandam eſſe diem naturalem, id eſt, viginti quatuor horarum, quòd die & nocte completur, & hoc eſt certius indicium. Nam dicit, Si fuerit vi morbi, omnia hæc ſigna non conſidebunt, ſed manebunt: ſin autem ob vnam cauſarum prius connumeratarum, aut ſimilem conſidebunt, & miteſcent, nec manebunt ſigna illa horrenda. Vnde nonnulla notatu digna intelligimus. Primùm quòd dicit, Si neque ſubſidant, neque tale quicquam accidiſſe dicant, tunc mortem proximam eſſe: Si ergo non ſubſidant, non tamen neceſſe eſt ex vi morbi talia adeſſe. Poteſt enim hæc noxa ex vigilia & fame perſeuerare, licet rarò, etiam vltra vnum diem. Eſt & alia quæſtio, quomodo fames ſit adeò noxia in valde acutis morbis, cum cibus in his prohiberi ſoleat ab Hippocrate (Contrad. 41.) ſed de hoc in quarto Contradicentium. Rurſus, quomodo præfiniat vnam diem ad reſtitutionem, etiamſi pluribus diebus vigilauerit, aut inedia ſit conſumptus? Dico, quòd præſupponit duo. Primum, vt tollatur cauſa, nam ea manente, non ceſſaret affectus ille, imò magis augeretur. Secundum, quòd vultus in melius commutabitur: quia in viginti quatuor horis eſt vna nox pro ſomno, & vna dies, in qua bis cibari poteſt, & æger à ſurgendo quieſcere, & ita incipiet commutari vultus in melius, non quòd ceſſet prorſus facies illa horrenda. Sufficit ergo, vt in melius commutetur, & mitigetur. Quarta dubitatio eſt: quia talis facies ponitur pro lethali, vt bona pro ſignificante ſalutem. Attamen ſecunda particula ſexti Epidemiorum inquit Hippocrat. (Text. Com. 35.) Quòd in magnis morbis facies optima optimum eſt ſignum, vt in paruis non bona malum eſt ſignum, Galenus ſuo more omnia implicat: ſed hoc facit ad præſentem ſententiam. Tantum enim tribuit ibi Hippocrates faciei ſigno, vt quaſi ſecuriorem magnum morbum eſſe velit, cum optima facie, quàm paruum cũ mala facie. Et hoc eſt, quòd videmus ſæpe morituros breui, pridie quàm ægrotent, & etiam perendie, habere peſſimam faciem. Et hoc eſt, docere res vtiles, quas quotidie inſpicere licet: & non nugas illas meras, quas Galenus, vt in eo commento apertè videre licet, ſcripſit. Nam per hanc & illam Hippocratis ſententiam docemur, vbi talis facies appareat, etiam dum ſanus ſibi videtur homo, cauendum à vino, cibis, venere, vigilia, laboribus dederéque ſe lecto, ex quo multi effugerent mortem, & forſan etiam morbum qui hæc negligentes, intereunt.

Quintum quæſitum quaſi ex præcedenti dilabitur, & eſt, cur quibuſdam eueniunt morbi lethales, ſine mala facie? Et breuiter dico, quòd quatuor in caſibus homo moritur ex morbo ſine facie mala ab initio. Primum, cùm morbus eſt diuturnus. Hippocrates autem hìc loquitur de acutis ſolum, vt antea diximus. Secundus eſt, vt cùm ipſæ fuerint denſæ texturæ cutis, & carnis, cuius corpus non facilè reſoluatur. Tertius cum moritur ex errore in cura non eſt neceſſe, vt facies ab initio affligatur, quoniam morbus neque ab initio lethalis eſt. Quartus, cum moritur ex multitudine materiæ, vt quaſi ſuffocetur, vel ob obſtructionem, vel caloris magnitudinem, & non adeſt qualitas alia mala præter putredinem, quæ ab initio non ſolet eſſe tanta, vt virtus & calor ſimul diſſoluantur.

Sextum eſt, an in huiuſmodi caſibus diſſoluatur virtus, an calor? Et reſpondeo, quòd licet ambo, vt aliàs declaraui, diminuantur in huiuſmodi, tamen facie magis diminutas eſſe vires, quàm calorem, ſignificantur. Quia etiam pueri in illas incidunt, in quibus calor viget. Et ſi adſit conſtantia pulſus, hoc magis indicat vires conſtare, calorem autem eſſe diminutum: ſecùs, contrarium dicendum eſt. Dico hoc, quòd, vt dixi, & in phreniticis, & in ſphacelo cerebri, & vomicis, pulmonis, & iecoris ruptis, calor magis manet, ſed virtus diſſoluitur. Et cùm virtus diſſoluitur, & calor manet, tales moriuntur ſtrangulati. Circa hoc notandum, quòd ægrorum aliqui cum ſignis lethalibus non pereunt, de quibus dixit, aliqui cum eis, & repente moriuntur, & hos docuit. Sunt & qui repente ſine huiuſmodi ſignis, aut non admodum euidentibus, intereunt: in quibus Medici, ſi non admodum oculati ſunt, decipiuntur, &

repentino

repentino exitio perturbantur, non ſine infamia. Nam illi, de quibus prædicere Hippocrates docet, abſque Medici admiratione, & infamia obeunt. De aliis autem innuit Galenus, cum docuit eorum obitum prædicere, qui in circuitu & vigore acceſſionis pereunt. Moriuntur ergo tales omnes vel exolutis viribus, vel ſuffocati, aut vtroque modo exoluti, aut aperto abſceſſu. Sexta Aphoriſmorum (Tex. vigeſimo ſexto.) aut veneno ſuffocati, vt in initiis acceſſionum. Vtroque modo, cũ abſceſſus magnus in loco anguſto & nobili rumpitur. In quibus autem mors ſequitur ruptum abſceſſum, quouis modo vomitus magni ante vel poſt mortem id ſignificant.

Septimum dubium eſt, quòd ſunt quidam morbi, in quibus ex propria natura apparet huiuſmodi facies, vt in febre ſyncopali, quã minutam vocant, de qua Galenus Duodecimo Artis curandi, maximè ſi non nutriantur. At in his non adeò graue eſt periculum, vt in his, qui ſine cauſa externa ad hoc deueniunt: maius tamen: quàm in his, qui ex inedia ſola, non morbi natura, ad hoc deuenerunt.

Vltimum quæſitũ eſt: quia videtur Hippocrates velle, vt ſigna initij morbi ſint efficaciora ſignis ſtatus. Pro quo vide Quarto Contradicentium.

PROGNOSTICON XII.

AT ſi vetuſtior ſit morbus, quam triduanus, taliſque appareat facies, de his interrogare oportet, de quibus etiam iuſſi. Itemque alia ſigna conſiderare; & in vniuerſa facie, & in corpore, & in oculis.

COMMENTARIVS.

HÆc eſt tertia exceptio de morbo, qui iam non ſit adeò acutus, in quo par eſt, non tam celerem mortem ſignificari: quia ſerius hæc apparent: igitur morbus mitior eſt quare neque adeò certa mors expectatur. Sed oportet alia addere ſigna, quæ ſi adſint, tunc morbus lethalis erit. Hæc autem iubet inquirere ex tota facie, & corpore, & oculis. Præuidit autẽ cõſiderandum eſſe, quòd omnes ægri perituri ad hoc deueniunt: ſed non omnes, qui ad hoc deueniunt, moriuntur. Conſtat igitur ſententia horum verborum in tribus, quorum primum eſt. Quouis tempore (hoc enim ſignificat, cùm de proceſſu & incremẽto morbi locutus ſit.) hæc facies, contingat, interrogandus eſt æger, vel aſtantes, ſi aliquid contigerit? ſcilicet, ſi ex cauſa prouenit externa, tunc ſpes eſt, poſſe ſanari. Quia ſi in ſæuiore morbo, multò magis in mitiore.

Secundum eſt, ſi nihil horum acciderit, alia, quæ dicit, ſunt exploranda. Quod autem intelligat, ſi talia ſigna non adſint, tunc pendenda eſſe hæc alia ſigna, clarum eſt. Quia priùs dixerat, & hîc etiam dicit, conſiderare oportere colorem in vniuerſa facie & ſunt eadem verba, græca ſcilicet, ἐν ξυμπάντι χρώματι, & infrà (Tex. 10.) cum dixiſſet ſuperiùs oculi caui dicit oculi eminentes, at nõ poſſũt eſſe ſimul caui & eminẽtes. Præterea quorſum quærere alia ſigna, cum iſta ſint validiſſima? Et hic error accidit propter Galenum, qui oſcitanter locum interpretatur & inconſideratè. Inquit enim: ergo tunc iis, quæ dixit antea (Com. 9.) ſignis addendam cenſuit ductam ab aliis ſignis determinationem: cùm palàm ſit de aliis ægris illum loqui, in quibus priora ſigna minimè apparuerunt nam priora ſunt vehementiſſima, & certiſſima. Vnde in his, cùm dixiſſet (τάδε πάνυ μὲν θανατώδεα ἐστι) id eſt exitiale valde eſt: De illis autem (ταῦτα πάντα νομίζειν, καὶ ὀλέθρια εἶναι) id eſt mala ſunt, & pernitioſa. Hoc autem minus eſt, non ſolùm, quòd minus ſit ὀλέθριον, quàm θανατώδεα, ſed quia ante id verbum ὀλέθριον, quod eſt pernitioſum, propoſuit, omnia talia mala. Et hoc eſt, quaſi dicat, mala ſunt, & potius ad pernitiem, quàm ad ſalutem tendunt, cum de illis ſimpliciter protulerit, lethalia eſſe. Et vult ſumi ſigna à facie corpore, & oculis. Ob id, quòd oculi ſunt proximiores cerebro ſitu, via, & natura, omnibus aliis partibus faciei, à tota facie verò, vt in ſequenti textu (vel totius vultus color euariet.) Dicebat Princeps Tertia decima tertij (Trac. 1. cap. 17. iuxta medium:) Color magnam vim habet ad ſignificandum diſpoſitionem ventriculi, & plerumque iecoris. Plurimæ enim ventriculi affectiones ſunt frigidæ, & humidæ, & color eſt plumbeus: & ſi eſt pallidus, declinabit ad albedinem. Et paulò pòſt (capite 19. Et color eius qui ventriculum habet frigidum, eſt albus, & pallidus, nec latet expertum. Et pòſt quarta decima tertij (Tract. 2. capite 2.) Et medicus quidem expertus cognoſcit opaticum, & ſtomaticum omnem per colorem ſuum, non egens cum alio, ſignificatione alia ſimili huic. Et ideo color ille niger ſit à iecoris corruptione, aut lienis: liuidus autem, & plumbeus ſimiliter ſignificant vltimam ventriculi imbecillitatem ſed tamen non ſit ab illa, ſed ab extinctione caloris: viridis ab exuſtione valida. Et generaliter ſiunt corrũpto iecore, ad ſimilemque colorem declinante. Vt Galenus, qui primo de locis (capite quinto) refert, non colorem faciei, ſed totius corporis ad iecur, vel ſplenem, vel hæmorroidas. Concludendo dico, quòd viridis color in facie indicat ſæuientem exuſtionem, niger exactam, pallidus refrigeratum corpus, & extinctum, calorem naturalem, vel ob exuſtionem, vel ſuffocationem. At in corpore, vt nuper dixi, & infrà exponetur, nam plura ſunt in toto corpore indicia, quàm in ſola facie. Tertium eſt, quòd cum dixit conſideranda ſigna illa in vniuerſa facie, & corpore, ſi intelligere de habentibus faciem illam horrendam, cum illa tractatio extendatur à capite ad calcem, oporteret, vt totus liber Prognoſticorum eſſet de habentibus illam faciem: quo nihil abſurdius, vt etiam vellet & ſanandos, & morituros poſt vigeſimam habere faciem hanc Hippocraticam

craticam à morbi initio, vel paulò pòſt. In huiuſmodi abſurdiſſima incidunt addicti nomini alicuius, qui faſtu ſolo turgeat. Demũ verò ex his intelligere oportet, Hippocratem non ſolum nos monuiſſe, vt abſtineremus à prædictione, ſed in omnibus morbis malè curatis, cum poſtmodum bene curantur, euadere poterunt, tametſi deplorati videantur: alij interire etiam de quibus ſpes eſſet cum vel ab aliis ſolis, vel etiam te præſente perperam curantur. Ideò tutiſſimum duxerim de ſolis tuis ægris prædicere, aliter in multas difficultates incidere neceſſe eſt: & aliquando forſan etiam errabis. Ex hoc loco deſumpta eſt illa triplex ſignificatio principij, pro ipſa ſtatim prima inuaſione, pro tempore cruditatis materiæ, & pro primis tribus diebus, de qua Primo de Criſi. (cap. 6. 7. 8.)

PROGNOSTICON XIII.

SI enim lucem fugiant, aut inuoluntariè lacrimentur, aut diſtorqueantur, aut alter altero minor fiat, aut alba eorum rubra fiant, aut venulæ liuidæ nigræue in ipſis ſint, aut lemæ, aut ſordes circa oculos appareant, aut etiam inſtabiles, aut eminentes, aut vehementer caui facti ſint, aut ſquallentes, & obſcuri, vel totius faciei color alius factus ſit: hæc omnia mala, & pernitioſa fore, putandum eſt.

COMMENTARIVS.

NOn intelligi debere omnia illa ſigna, cum aliquo iſtorum indicat illud oculi vehementer caui. Nam ſi caui iam ſupponuntur, quorſum expediebat addere hîc illud (vehementer) hoc ſuperius demonſtrauimus. Et ideo ſenſus eſt. Itemque alia ſigna conſiderare, id eſt vt ſit initium tertiæ conſtitutionis faciei. Sed minus malè, id eſt ſi ab initio fuerit talis, qualis præſcripta eſt facies, morietur ſtatim. Sin autem poſt tertiam diem, vel paulò ſerius factis interrogationibus, & reliquis, & hoc erit valde exitiale. Demum ſi nihil horum contigerit, tunc oportet inſpicere oculos, totam faciem & totum corpus. Et ſic illa ſigna erunt in tertio ordine. Et hic ſolus eſt genuinus ſenſus. Proponit ergo duodecim ſigna lethalia, quorum vnum ſolum eſt à tota facie, reliqua vndecim ſunt ab oculis. Primum ergo eſt lucis fuga, quam dicit Galenus accidere ob virtutis imbecillitatem. Adducit exemplum contra propoſitum in opthalmiis, quas iſti vocant, vt aliàs, lippitudines. Refugiunt enim homines lucem, ſed non ob imbecillitatem, verùm potius ob ſpiritus inflammationem, & caliditatem, refugiunt & lucem ob imbecillitatem, cum oculus eſt ſine ſpiritu animali: ſicut accidit nuper experrectis à ſomno, cùm ſpiritus intus erant ob ſomnum contracti: & item venientibus ex tenebris. Et ideo dico, quòd oportet diſtinguere hoc ſignum per cauſas: cùm enim ambo ſint valde mala, vbi non adſit lippitudo vnum tantum ſignificat cerebri inflammationem: & eſt conſtantius ſignum mortis. Sed non adeo celeris: hoc verò celeris, ſed non tam certum. Dicit Galenus (libro de Symptom. Differen. cap. 3.) quòd oculi ob lucem dolorem patiuntur. Sed non dixit, quomodo. Dico ergo, quod Cryſtalloides à luce externa tactus incaleſcit, ſicut cum manus frigida ad ignem poſita dolet, ſi non adſit calor innatus. Præterea attrahit ſpiritus extra: & ita dupliciter læditur oculus ex luce, cùm eſt debilis, eſt enim multus ſpiritus ei temperamentum. Indicium cauſæ eſt, quòd ſi ſit ex inflammatione cerebri, apparent venæ rubræ in oculis, capitis dolor, delyrium, vigilia, ſplendores obuerſantes: & tamen, cùm hoc ſi vident, longiùs vident & in obſcuro. Sin autẽ ſint ex imbecillitate læſi, nil horũ apparet, ſed eorum loco ſyncopis lipothomia, & non vident procul, & ſunt fermè immobiles. Et ſimiliter curatio eſt ex toto diuerſa. Quantum verò referat, vides, nam incipientem (confirmatam enim non ſanabis) Galenum ſecutus, cibo curabis, & interficies: nos ſi ſequaris, balneo capitis aſſiduo ſanabis. Ita in aliis: Scribitur in Coacis Prædictionibus: (Pag. 9.) Aut ſi inuoluntariè illachrimentur, hoc eſt ſecundum ſignum, in quo rurſus eodem lapſu cadit Galenus. Cum enim ſint tres cauſæ, lacrimarum, morbi, oculorum, qui poſſunt eſſe plures, caliditas cerebri colliquans, & imbecillitas, meminit primæ & tertiæ prætermiſſa ſecunda. Horum ſunt ſigna diuerſa, vt cauſæ, & prognoſticum. Differunt in hoc, quòd lacrima in omni caſu minus lethalis eſt, aut mala, quam non poſſe ferre lucem. Incipiunt opthalmiæ cũ lacrima, ſed cùm confirmantur, lucem etiam refugiunt. Dictum eſt à nobis ſuper eo Aphoriſmo quartæ particulæ (52.) quibus in febribus, vel aliis ex morbis lacrimæ inuoluntariæ profluunt, id eſſe abſurdiùs, quàm ſi ex voluntate, nam vt dixi, vehementem oportet eſſe caliditatem: quæ tamen colliquet aquam, cum maximè cerebrum eſt ſiccum: & cum humectatione indigeret. De lacrimis fluentibus in morbis acutis ſcriptum eſt in Prognoſtico (libr. 3. Tex. 33.) infrà dixit, Lacrimas oſtendere fluxum ſanguinis, narium fluxurum. Sed hoc eſt ſignum decretorium: ergo non poteſt ſic apparere in principio morbi. Eſt igitur neutrum hoc ſignum, & potius ad bonum, ſed non comparatione temporis: neque in opthalmia, quæ non præſupponitur, quibus duobus caſibus è quatuor ſublatis relinquuntur duo illi, de quibus agit Hippocrates in textu, ambo mali, ac pernitioſi. Itaque adducit Galenus loco prællegato Hippocratẽ, ex libro primo Epidemiorũ, dicentem, lacrimas eſſe iudicium fluxuri ſanguinis in decretorio. Et eſt ad propoſitum: Quibus in febribus acutis magis ardentibus lacrimæ

lacrimæ inuitæ defluunt, in his ſāguis è naribus eruptionem expectare oportet, ſi etiam alia pernitioſè non habeant, nam in his, qui malè ſe habent, non ſanguinis eruptionem, ſed mortem ſignificant. (Sec. ſecunda Tex. vigeſimo quarto) In ſexto autem de Morbis vulgaribus. (Paralipomen, prima Comment. vigeſimo quinto) Id quoque in morbis acutis fieri cernitur, tum ſummè aridi ſunt, & vires imbecillæ, perexiguis lacrimulis ab oculis excidentibus, deinde iterum inareſcentibus. Conſtat ergo, quòd in huiuſmodi lacrimis oculus aridus eſt : ſeu ſint ob imbecillitatem, ſeu ob cerebri inflammationem. Quæ quidem maximè obſeruanda ſunt. Multa alia magna ſigna addit Hippocrates Sexto Epidemiorum(Par. prima à vigeſimo ſecundo Tex. ad vigeſimumoctauum) ſed nō omnia illa ſunt lethalia, tametſi valde praua Omnia, quæ circa oculos, ſi exaruerint, vt ibi dicit.

Aut diſtorqueantur. Diſtorquentur (dicit admirabilis Galenus) oculi conuulſis muſculis eos commouentibus, quòd ſi fuerit illorum tantummodo affectus, nihil difficile ſignificatur. Si verò principij neruorum (quod quidem cerebrum eſt) ſummè exitioſum eſt. Propinqui enim muſculi principij affectum, priuſquam cæteri, præſentiunt, interdum hi, qui in oculis ſunt, de quibus nunc dicit, quandoque crotaphitæ, id eſt muſculi temporum nominati, de quibus libro de Articulis (lib. 2. Com. 3.) indicauit. Hæc poſtrema verba obſcura ſunt prima falſa : reliqua, quæ medium locum obtinēt, vera ſanè. Et certè oporteret magnum pelagus hîc ingredi. Primùm, quomodo poſſit fieri conuulſio non compatiente cerebro, eſt enim conuulſionis diffinitio, quòd ſit contractio nerui, ſeu muſculi ad ſuum principium. Inde, quòd propinquarum partium cerebro, & adeò nobilium, careatque metu maximo, abſurdum eſt. Deinde in febre acuta ipſe etiam fatetur præſens periculum. Quarta Aphoriſmorum (Com. 57. & 66.) Nunquam etiam in acuta febre caſum hunc imaginarium accidere vidi : multò minus puto illum, qui longè pauciores, quā ego, ægros curauit, ſcilicet, vt oculi in acuta febre diſtorquerentur citra maximam noxam, mihi nunquam videre contigit citra mortem. Non me latet, quòd differentiam facit inter totius & partis conuulſionem : quandoquidem generalem toti corpori videatur velle eſſe ſolum lethalem. At ego hanc propriam membro non intelligo, & præcipuè in oculis, adeò propinquis cerebro, atque nobilibus. De muſculis crotaphitis meminit ipſe Galenus libro de Diſſectione muſculorum (capite ſexto) quos etiam vocat temporales : qui ſunt quatuor in vtroque tempore mandibulam mouentes. Quare neſcio quorſum illorum meminerit in oculorum diſtortione. Locus ille in libro de Articulis (Pag. vndecima) eſt, vbi id docet, quomodo moueant hi muſculi mandibulam inferiorem. Et apud Galenum in ſecundo (Tex. & Comment. quinto) vbi alios vult eſſe temporarios, ſcilicet qui os concludunt mandibulam ſurſum trahendo : alios verò mandibulam circumcirca agentes, dum homo cibum atterit. Sed tamen nullibi meminit, quòd oculum contorqueant conuulſi vel quouis modo læſi : ſolent enim contorquere membrum, quòd etiam mouent. Scripſit de his non ſemel author Prorrhitici (Prorrhiticorum 35. & 49. & 57.) Primùm ex lumborum recurſione oculi peruerſio mala : & idem in ardentibus febribus cum aliquantula perfrictione deiectionibuſque aquoſæ bilis, multis peruerſio oculorum ſignum malum : tum aliàs, tum ſi catochi fiant. Et rurſus : In oculorum peruerſione cum febre & laſſitudine rigor pernitioſus : comatoſique in his malè habent. Galenus ſolum primum dictum declarat, idque ſolum tenuiter : ſcilicet quòd compatientibus lumbis oculi retrahantur, conuulſa parte. Meliùs ergo hîc claudemus hanc ſententiam diſtortis oculis, quòd ex conuulſione accidit prauum per ſe ſignum : tum quia prope cerebrum affectus eſt & in nobiliore parte, vt natura videatur deſeruiſſe corporis regimen, tum verò periculum imminet, ne humidioribus & tenuioribus, ſiccatis muſculis, morbus propagetur in muſculos maiores, ſicciores, & longius diſtantes, vt etiam pectoris: vnde prohibita reſpiratione mors ſequatur, Nam mortis modus in conuulſis talis eſt.

Aut alter altero minor fiat. Hoc eſt quartum ſignum, in quo hallucinatur Galenus, cum dicat hoc eſſe indicium facultatis, quæ in eo extinguitur : & prorſus ſecus eſt, eſt enim ſignum ſiccitatis eximiæ, ex qua oculus non nutritur, & exiccatur. Adiuuat & ad hoc cauitas maior : profunda enim minora videntur, quam quæ mediocriter diſtant. Cum verò loquetur de cauitate, de vtriuſque oculi cauitate loquetur. Ita hic modus ab illo diſtinguitur. De facultate præterea extincta, ſi iam vult eſſe ſignificatum per primum ſignum, vel oportebat vtrumque coniungere, vt dixiſſet. Si enim lucem fugiunt, & alter altero minor ſit, at hoc non fecit : quin imo non coniunctionis ſolum notam non addidit, ſed eius loco diſiunctionis potius : verùm interpoſuit. Aut neceſſe eſt alteram expoſitionum non eſſe veram : aut forſan ſtuporis voluit accurare Hippocratem. Quod ſi dicat, ſi per defectum facultatis, intelligere defectum nutrimenti, aliud eſt. Sed quàm bene conueniunt, facultas videndi eſt animalis nutritionis naturalis vno oculo propria, vel à iecore tranſmiſſa, alia à cerebro. Si dicat ſe intelligere de naturali facultate, quæram ab illo, quomodo poſſit ex morbo vniuerſali perire facultas innata in vno oculo ? Tandem deueniendum eſt ad hoc, quod ſolum verum eſt, cum reliqua ſint diurnæ imaginationes : ſiccato cerebro ea in parte magis non tranſmitti alimentum ad oculum præſertim ad vitreum humorem, ex quo cryſtalloides nutriri ſolet: vnde humorem illum ſiccari, & vtrumque pariter. vnde tunicas etiam partim

conſidere, partim contrahi. Vnde nec hoc animaduertit Galenus, qui non ſolum non rectè cauſas inuenit, neque exponit, ſed nihil tale vidit, non oculum totum minorem fieri, ſed pupillam ipſam, quam Hippocrates ex communi conſuetudine oculum appellat; nã ea minore facta, totus oculus videtur ſpecie minor, cum tamen ſola pupilla, & verè, ſit diminuta. Dicebat in libro de Coacis Prædictionibus (Pag.9:) Et alterum oculum fieri minorem, malum eſt.

Aut alba eorum rubra fiant. Quintum ſignum eſt vt alba oculorum fiant rubra: Dicit Galenus in commento, quòd hoc contingit ob copiam (ſupple ſanguinis) vel in cerebro, vel in menbranulis coacti: interdum ex inflammatione ipſarum partium, quæ in eo facta fuerit. Nam vtrouis modo, dicit, ſanguis in venulas exprimitur: & ob eam rem pars in eis candida rubra apparet. Quæ corolla appellata ambit oculum circiter, quam per diſſectionem docuimus omnium oculi membranularum atque tunicularum copulam quandam haberi, vt ambientis caluam membranulæ terminus ad eam vnà cum venulis permeet: Docuit enim hoc in decimo Anatomicarũ aggreſſionum. Attigit & hoc in decimo de Vſu partium(In princ.) Cenſet autem de venulis, non ſubſtantia oculi debere intelligi : ſubiungens ad huius opinionis fidem, quòd infrà ſtatim dicat (cap.2. in fine.) Aut venulæ liuidæ, aut nigræ in ipſis ſint. Sed quãquam de venis etiam hoc intelligi poſſit non tamen per alba oculorũ venas intelligere oportet. Videtur hic homo paucos curaſſe ægros : licuiſſet enim videre alba oculorum rubra, non perfectè (hoc enim, inquam, fateor rarò accidit) lucida, ac quaſi ſplendida, quòd à cerebri inflammatione, aut membranarum oritur. Et plerique horum, vt antea dixerat, lumen refugiũt hoc dixi: quia venulæ rubræ ſolum ſunt morbi oculi potius ſignum, quam exitij. Vix enim fieri poteſt, vt ſi propter febris vim hoc accidat, quin etiam rubeſcat oculi ipſa ſubſtantia. Et ſi de venis intellexiſſet, vno ſigno, quemadmodum lucidas, & nigras, comprehendere poterat.

Aut ſi venulæ liuidæ nigræue in ipſis ſint. Niſi proprius affectus oculi ſit in cauſa, quomodo ſanguis ibi luceſcere, vel nigreſcere poteſt, niſi in maximo morbo? ſiquidem liuor & nigrities, dicebat Galenus fiunt à frigiditate. Hoc non eſt generaliter, verum de nigro fit enim nigrum à frigore, & à calore. Verum eſt, quod nigrum, ſi fiat ex liuido, fit à frigiditate : ſed frequentius fit à viridi, flauo, & rubro, & tunc fit à calore.

Aut lemæ. Lacrymæ congelatæ, dicebat Plin. (lib 23.ca.1.) In græco codice λῆμαι: vbique & apud Gal Cauſam ergo harum, non pituitæ (vt malè verterunt) declarat in commento hac ratione Lemæ fiunt ex mala coctione, quæ in lippitudinibus accidit, tum ob imbecillitatem oculi, tum ob abundantiam humoris. Sed in laborantibus acuto morbo, & maximè cum oculis cauis, non poteſt eſſe abundantia humoris, imò nec ſolida quãtitas. Ergo ſi fiant lemæ, erunt vitio imbecillis valde facultatis : igitur mortem ſignificabunt.

Aut ſordes circa oculos appareant. Differũt hæc à lacrymis, & pituita, & conueniũt in cauſa dicta, ſcilicet quòd in hoc caſu fiunt præ nimia imbecillitate. Omitto modò, quòd non ſupponantur oculi concaui (quia Galenus, vt dixi, ſuprà legit (In princ.com.) cum illo, nares acutæ, oculi caui perperam) Dico, quòd febris magna, quæ in acuto morbo ſemper comitatur, ſiccat oculos, vt non poſſint talia, niſi ob magnam prouenire imbecillitatem. Habent lemæ & ſordes hæ, vt dixi, vt fiant à magna ſiccitate: adeo vt propter imbecillitatem naturalis caloris generetur pituita, & ob ſiccitatem præter naturam cogatur in lemas & ſordes; ſed lemæ ſunt coloris liuidi, & ſordes citrini, ſeu pallidi, aut propè.

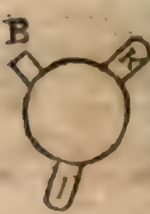
Aut etiam inſtabiles. Nonum hoc eſt ſignum, de quo Galenus dicit, quòd ſignificat delyrium, vel tremorem, & delyrium cum imbecillibus viribus mortem ſignificat: ſed tremor cum ſiccitate eſt inſanabilis; igitur vtrouis modo mortem ſignificabunt. Verum Galenus non declarat, quare tremor oculorũ ſignificet, aut muſculorum tremorem. Nam primum eſt prorſus ignotum, ſicut quod dicitur, nam tremoris muſculorum cauſam docere oportet. Dico ergo, quòd oculi inſtabiles fiũt vel ob muſculos, qui pungũtur à vaporibus acutis, vel à caliditate nimia, calidi enim eſt mouere, ab vtroque autem delyrium contingere ſolet abſque dubio. Quomodo autẽ palpitatio hæc contingat ex tremore muſculorum, ſuo more intelligendo tremorem, non eſt adeò facilè oſtendere. Dicitur etiam nictatio, ſed de palpebris, non oculis ipſis, in Coacis Prædictionibus(Pag.9.) & eſt tantò minus malum oculo inſtabili, quanto palpebra oculo ipſo eſt ignobilior. Circa hoc igitur Galenus dicebat ſecundo Prorrhetic. (Com. 11.) Oculi immobiles fiunt ex contrariis cauſis, ex quibus inſtabiles, fiunt enim vel à muſculorum reſolutione, vel à tenſione valida in vtramque partem, vel à ſumma imbecillitate : vnde mors manifeſtè ex hoc impendet: maximè ex duabus poſtremis cauſis.

At ergo dicetis, cur Hippocrates hoc prætermiſit? Dico, quòd illud per hoc intelligebatur à contrario prætermiſit notiſſimum. Nam illud etiam plebs nouit, quòd fixus omnino intuitus eſt morientium: ne dum vt Medici id ſoli dignoſcant. Solet etiam iſtud accidere, cùm non vident, aut cum delirant, aut cum ectaſim patiuntur : quod frequentiſſimum eſt.

Aut eminentes. Proponitur hoc idem in Coacis prædictionibus(Pag.9.) Et certè qualiſcunque ſitus mutatio horrenda eſt, & maximè in oculis, & diſtortio eſt deterior, vt colligitur Quarta Aphoriſmorũ(49.) in illo dicto Hippocratis. In febre non intermittente ſi palpebra aut labrum. Sed de eminentia dicit Galenus, quòd fit in vomentibus ex copia ingeſti vini. Hoc autem non eſt reddere rationem, ſed dicere quiddam fortuitum. Etenim neque in illis remanent oculi prominẽtes. Tandem ſerò animaduertens, ſe non re-

ctè

ctè expoſuiſſe Hippocratem, recurrit ad aliam expoſitionem meliorem, ſed nec abſolutam, vt Hippocrates intellexerit de ſignis, quæ poſt triduum accidunt. Et verè adeo confuſus eſt, vt ſtultum ſit, velle illum interpretari vel bene, vel vt reprehendas, nam odioſum eſt malè interpretari, vt damnes: vanum autem aberrantem, vel ne ſomniantem quidem vt tuearis. Relinquamus illum ſuis ſectatoribus, nos de eminentibus oculis verba faciamus. Veſalius id docet (lib. 2. cap. 11.) quòd cùm ſeptem ſint muſculi oculum mouentes: quorum primus introrſum poſitus, oculum intrò contrahit, ſecundus autem extrorſum, & quaſi è regione foràs illum ducit, dum oculi peruertuntur, neceſſe eſt primum contrahi, ſecundum verò extendi. Et vt figura illius vtar, K qui intro fert, breuior reddetur, L autem longior, vt neceſſe ſit vtrumque conuelli: illum, quia niſi conuelleretur, oculus non introferretur: hunc quia oculus contractus diuellit, contraria ratione cum fertur extrà, decurtetur L. K autem longior fit. Intelligo intùs ferri verſus naſum, extrà autem ad angulos illos, qui ſunt in extremis oculorum.

Hæ igitur ſunt cauſæ peruerſionis. Cum ergo à duriore membrana cerebri oriantur, neceſſe eſt, hanc conulſione eſſe periculoſiſſimam. Sed tamen contractio oculi & eminentia cum fiant vel contracto, vel extenſo neruo viſorio, qui ex cerebro oriens cum apophiſidibus tunicæ tenuis, & craſſæ cerebri fertur ad oculum, neceſſe eſt multò periculoſiorem eſſe verè profundum oculum, & vt Veſalius dicit (libr. ſeptimo capite decimo quarto) vehementer cauum, aut eminentiam, quàm peruerſionem, quantò maioris nobilitatis eſt cerebrum, eiuſque membrana tenuis ſola craſſa. Sed cur, dicetis, nihilominus ex diſtorto oculo certiùs pronuntiatur mors, quàm ex cauo, aut prominēte? Ergo hoc pòſt declaratur. Nunc ſatis ſit, vt ſciamus, neruos viſus eſſe molles valde, ac magnos, ſeu craſſos, atque coniunctos; ideò oportet illos contrahi vel diſtendi in profundo vel eminentia eorum: quare non ſine magno periculo ſunt. Cur autem in vomitibus emineant, cauſa eſt: quoniam ſpiritus fertur à ventriculo ad oculos vehemens (indicio ſunt imagines, quæ apparent ex mala coctione) hoc autem maximè per foramina palati, nam in inferiore ſede baſis cerebri nerui viſorij implantantur, & ideò ex vapore aſcendente diſtenduntur. At quicunque oculos habent magnos, iidem habent & prominentes, & qui prominentes, magnos: & dum prodeunt, craſſiores redduntur, prodeunt: & nullus oculus cauus magnus eſt, nec prominens, paruus cauſa verò eſt vna: quoniam oculus, cùm rotundus ſit, & oui formam referat, dum exit, maiore ſui parte ſe oſtentat, dum recedit, integitur, non quòd fiat minor, aut exitu maior, quanquam & id accidere poſſit. Illud ſatis eſt mirabile: quanquam parerga, cur Hebræis omnibus oculi ſint tumidi, & prominentes, & craſſi. Certè alba tunica muſcalis & muſculorum febris eſt intecta. Eminentia oculi, vt dixi, fit laxatis muſculis atque neruis viſoriis: vnde oculi non ſolùm eminentes, & magni, ſed etiam omnibus his, quibus hæc accidunt, informes viſuntur. Cur ergo laxantur in his muſculi neruique? Forſan, dicendum eſſet, illos ex calidis regionibus originem ducere, ſcilicet Syria.

Homines autem, in his regionibus tumidos habent oculos, ſicut & capillos nigros, & dentes albos: quia humidum cerebri diſſoluitur, ideò laxantur nerui viſorij, habent etiam debilia capita. Illud non prætereundum duxi, quod Galenus hac in parte obiicit Hippocrat. nam cum dixiſſet, oculi caui, naſus acutus, & reliqua ſi non ſtatim ab initio appareant, ſed poſt tertiam diem, tunc inſpicienda eſſe reliqua ſigna, inter quæ connumerat oculos eminentes, igitur ſimul poterunt apparere oculi caui & eminentes: quod eſſe non poteſt. Reſpondet, quòd Hippocrates non ſolum connumerat ſigna, quæ apparent cum facie horrenda, ſed alia etiam. Sed hæc reſponſio non ſatisfacit. Sic enim ex ſola oculorum eminentia poſſemus iudicare de morte & imminente: quod abſurdum eſt. Propterea dicendum, quòd vel vult poſſe mutari vnum ex his ſignis, vt intelligeremus, non eſſe omnia omnino ſimul neceſſaria: vel per ἐν ὑπερμένει, ſuperlati. Prominent enim laxatis muſculis, & caui fiunt ob ſiccitatem: quandoque contrahuntur muſculis exſiccatis, & tument, quaſi phlegmonem patiantur.

Aut vehementer caui facti ſint. Hoc eſt decimum ſignum. Addit vehementer: quia antea propoſuerat ſolum, quòd caui eſſent: nam illud ſignum erat cum aliis quinque coniunctum: præſens autem ponitur tanquam ſolum. Nam ſi fuerit cum lemis, gratia exempli, & venulis liuidis, tunc ſufficiet, quòd ſint caui. Cauſa eſt exſiccatio neruorum viſoriorum euidens, quæ eſſe non poteſt, niſi cerebrum ſit etiam in parte anteriore valde exſiccatum: & ideò eſt ſignum mortis.

Aut ſquallentes, aut obſcuri. Oculi obſcuri ſunt luce priuati, ſquallidi autem ſicci. Significant ergo huiuſmodi oculi extremam conſumptionem caloris naturalis, ac vitalis ſpiritus. Et habetur primo in ſextum de morbis Vulgaribus (Tex. 24. & 25.) vbi Galenus nihil ſingulare docet. Sed tandem concludit, hæc omnia ſignificare principij magnam noxam: quod veriſſimum eſt. Sed non determinauit, quomodo hoc illo maius ſit genere, aut magnitudine. Exemplū. Diſtorqueri oculum, maius eſt, quàm lachrimari: poteſt tamen lachrima eſſe adeò multa & frigida, vt leuiſſima diſtortione magis ſit periculoſa. Eſt autem ſqualor ſiccitatis dominantis indicium maximum, & reſolutionis ſpiritus vitalis contrarium eius, quod eſt ſplendidi. Vel totius faciei color alius factus ſit, hæc omnia mala & pernicioſa

fore putandum eſt. Si rectè animaduertas ſolum ſignum de facie, & oculis cauis repetiit, vt intelligeremus hæc ſola etiam eſſe peſſima: quia vnum declarat cerebri extremam corruptionem, altera, totius corporis. Quotiés enim natura erat circa principaliores partes, magis delinquit, quàm ſi circa ignobiles, at oculus nobiliſſima eſt pars totius corporis. Vnde Princeps prima tertij (in primis verbis) inquit: Dixit Galenus, quòd natura creauit caput propter oculos, vt eſſent, quaſi in ſpecula. Et hoc ille dixit in octauo de Vſu Partium (cap. 5.) Cum ergo in oculis lædi inquit, tunc à magna cauſa euertitur eius facultas. Sed & in principe membro læſio ob propinquitatem contingit. Sed iſtud ſignum, vt dixi, poteſt eſſe naturale, & tunc nihil ſignificat, vt dicebat Galenus, de hoc loquens libro de Optima Secta (cap. 26.) ad Traſybulum: vbi etiam dat exemplum de oculis cauis, & naribus acutis. Nam dicit: Si naturalia ſint, nil referunt. Et dabat exemplum de Indo, cuius color in facie niger eſt cum perfecta ſanitate. Signum ergo ſumptum à calore, eſt valde potens: quia nates illæ acutæ ſunt ſolum ſignum, ſed color malus ſignificat cauſam, quæ lædit alia ſolum, quæ læſit, ideo hoc eſt maius & certius. Ideo ſuperiùs dixit) Tex. 9) Itémque alia ſigna, & in vniuerſa facie, & in corpore, & in oculis.

Ergo, vt ad hiſtoriam diſtorſionis deueniam, Hippocrates in Tertio Epidemiorum, (Par. 2. Tex. 8. Lang. 11.) narrat mulierem, Ocetai vxorem, in quarta habuiſſe oculum dextrum diſtortum, & ea mortua eſt in ſeptima. Et aderant vrinæ ſubnigræ, paucæ & tenues Hìc ergo meritò quærendum eſt, an deterius ſit, vnum oculum eſſe diſtortum, an ambos? Et quid, ſi redierint? Dico, quod quãdoque accidit, vt redeant, & tunc morbus eſt minus periculoſus. Et ego vidi aliquos reſtitutos. Cum ergo iſtud fiat facilius in vno oculo, quam ambobus (rarò enim ex ſiccitate vnus tantum oculus diſtorquetur) Ergo peruerſio vnius oculi non eſt adeo mala, vt amborum. Et quæ reſtituitur, lethalis non eſt: quia fit ab humore, non vi febris. Propterea dicebat Galenus in Primo ſuper tertium eiſdem (Com. 23.) ſuper illis verbis: Dexter oculus diſtortus erat. Nam quod delirauerit in nona, & oculo dextro ſtrabo fuerit, res ſunt, quæ ſolent in iudiciis euenire. Hic enim ſeruatus eſt in vigeſima, cùm hoc accidiſſet in nona. Verùm quod dixit de oculis obtortis in ſexto Epidemiorum (Par. 1. Com. 27.) magnam habet difficultatem. inquit enim. Obtorti autem oculi, aut delyrium, aut tremorem ipſos mouentium muſculorum indicant. Hæc omnia verò in acutis & periculoſis morbis ob principis membri noxam oboriuntur. At hoc in commento præſenti Galenus & veriſimili magis ratione tribuit oculis inſtabilibus. Hic enim habet ἢ παραφροσύνης, ἢ τρόμον τῶν περὶ αὐτοὺς μυῶν. In alia παραφροσύνην ἢ τρόμον ἐνδεικνύονται, quod idem eſt. Quamobrem non eſt meum, vt lapſum librariorum corrigere velim. Difficultas eſt in verbo ἐνδεδινημένοι: quod cum repetat Galenus in commento, non ſolum abſurdam rationem, aliàs dictorum ſententiam, ſcribit, ſed & per ſe. Quid enim contorſioni cum muſculorum motu, imò neque cum delyrio, nam contorſio ſeu ab humore fiat, ſeu à ſiccitate paruum habet cum delyrio commercium. Itaque legerem ἐνσεσυρμένους quod eſt inſtabiles, in Epidemiis pro ἐνδεδινημένοι, quod eſt contorti. Aut dic, quòd, hic loquitur, dum dicit inſtabiles, de futuro delyrio, & conuulſione in Epidemiis, cum dicit obtorti, de præſentibus, Omitto modò dictum illud, in fine ſecundi Prorrhiticorum (Tex. 57.) In oculorum peruerſione & laſſitudine rigor pernitioſus. Comatoſique in his malè habent. Qui velit, videat ibi noſtram expoſitionem: nam Galenus ſuo more fatetur, ſe nullum proprium ſenſum elicere poſſe.

Antequam verò egrediar tractationem de oculis, ſciendum, quòd dolor in oculo ſolum eſt ſymptoma, ſalutem ſignificans, vt in Lazomenio, cui oculus dexter in quadrageſima doluit, & ſanatus eſt. Primo Epidemiorum (Lang. 10.) & eo, qui in Dealcis horto habitabat, cui in vigeſima doluit oculus, & ipſi dexter in vigeſima & iudicatus eſt, & ipſe in quadrageſima. (Lang. 3 prim. ord.)

PROGNOSTICON XIV.

CONſiderare etiam conuenit in ſomnis, ſi oculi videantur. Si enim albæ partis aliquid apparuerit, palpebris non commiſſis, nec ex alui fluore, aut medicamenti potione: aut quia æger ita dormire conſueuerit, id accidat, malum ſignum & valde lethale eſt.

COMMENTARIVS.

QVòd egregius fuerit grammaticus Galenus, nec aliud quippiam id Auerrois & Princeps, & quicunque mathematicarum periti & intellexerunt, & teſtati ſunt, ſolum Medicinam admirantur: idque iure merito illis temporibus. Sed optaſſem, vt animum ei, quòd habuiſſet, intendiſſet, quæ non haberet, relinqueret. Reducit hæc in imbecillitatem virtutis, quaſi nullos viderit mortuos clauſis oculis, quibus prorſus nihil eſt virium. Solent mulieres id facere, exiſtimantes ad decorem pertinere, vt cadauer oculos habeat clauſos. Rarò per ſe morientibus clauduntur, tum ob conuulſionem, tum ob ſiccitatem, quæ etiam cauſæ ſunt eædem in morituris, non imbecillitas virium, nam ſuperior palpebra adeò decidit, niſi retrahatur à muſculis, vt cuiuſdam à pedibus Principis Iſtonij vxori, dum ex caſu muſculi illi fuiſſent redditi inutiles, perpetuò clauſus ſiniſter eſſet. Quid adhuc habent Galenici pro defenſione: palpebram inferiorem, attolli viribus muſculorum dicent, quibus collapſis, non attolli, atque ideò non claudi? Ah inſani, pudet me veſtrarum ineptiarum, non

neſcitis palpebram, inferiorem, velut ſuperiorem mandibulam, prorſus eſſe immobilem? Quid? hoc nolim vos à Galeno tanquam viro imperito retrahere, ablit: ſed impetrare illud, vt à Galeno tantundem tribuatis fidei (Veſalius lib. 2. cap. 9 in vlt. verbis & omnes) quantum ratio ſuadet. Si vbique cæſpitantem inuenitis, cur tantum bonum, tot pulchra, ob vnius viri audaciam amittere vultis? præſertim, quòd non hic peccatur: quemadmodum in Philoſophia abſque perniciæ hominum. vt modò, & conſtru te rationem, ob imbecillitatem virium ſuperior palpebra decidit, inferior nunquam mouetur, æger cùm non claudit oculos, ob imbecillitatem claudere non poteſt? An cùm in ſomnum decidimus, tunc non palpebra clauditur, & tum membra omnia quaſi expenſa calore, ſeu hebetato in exterioribus, ſeu intrò fugiente cadunt? Verte modò rationem. Siccantur cartilagines, conuelluntur muſculi, & ob hoc non clauditur oculus, quam bene conuenit. Aliud: quia veritas veritatem parit, mendacium mendacium. Si naturalis non ſit hæc rima, & hiatus oculi, ſed à morbo, vel & medicamento, nunquam fieri poteſt, quin cum hoc etiam palpebra ipſa non contorqueatur, cuius ratio eſt manifeſta. Nam ſi muſculus non voluntariè trahitur, ſi cartilago ſiccatur, velut in loco neceſſario, parit inæqualitatem. Quid verò medicamento cum imbecillitate virium, niſi ſit medicamentum Themiſonis? At medicamenta, & fluor alui exſiccant. Cum enim triplex ſit humidum in membris innatum, & profundum, quòd craſſum eſt, & denſum, quòd non coſumitur ætate, aut violentiſſima febre (nec etiam ſtatim) aut veneno lethali. & tenue, & quod in dies additur (hæc duo ſoluuntur alui fluore vel etiam medicamento) ob id nos admonuit Hippocrates, ergo diſtortio euidens in his non eſt. Propterea de illa ſeorſum agit, & dixit de oculorum albo: quia his color magis conſpicuus eſt, & facilius diſcernitur: & etiam quia iuxta angulos minus conniuent oculi, propter palpebrarum anguſtiam. Scribitur hic textus ſexta Aphoriſmorum.

PROGNOSTICON XV.

SI verò retorta, aut contracta, vel liuida fiat, aut pallida palpebra, vel labium, vel naſus cum aliquo ex aliis ſignis, morti proximum eſſe ſciendum eſt.

COMMENTARIVS.

VOlui ſemel conuerſionem Cornarij falſa aſcribere, vt eius in hoc, quod etiam Theodorus Gaza facit, lapſum frequentem declararem. Simul & vt originem ambiguitatis, cuius in commento meminit Galenus, oſtenderem καμπύλον Græci, à κάμπη, flexura, curuamen. Vnde etiam κάμπτω deflecto, curuo, circumuehor, καμπυλότης, inflexio, curuitas. Cornarius ob id, quòd, vt dixi, Gazam errantem in hoc immitatus, vtrumque ſignificatum, tanquam duo proponat, diuerſa diuerſis verbis retulit in codicem, cùm debuiſſet, quod ſibi videretur, in contextu ſcribere, aliud, addita græca dictione, in margine (hoc enim munus eſt ſapientis interpretis) apponere, ita omnis dubitatio tollitur. Ita dicit Galenus in commento pro καμπύλον, quod eſt peruertitur, ῥιγνῦν, quod eſt diſtrahitur, ſcripſere. Sed melius rurſus loco ῥιγνῦν, vertere contracta, quàm diſtracta, cum dicat id fieri à frigore. In vniuerſum de labio, vel naſo, vel verbum quidem habet. Sed ad peruerſionem, non contractionem, omnia potius traducere expedit: quoniam hæc ad conuulſionem referri poſſunt. Sed Galenus reſolutionis meminit parum appoſitè in acutis: nam & ſi fiat (fieri enim poteſt) non tamen mors ſequetur ex hoc, eſt enim colliquationis, non ſiccitatis effectus, neque vt cauſa perimere poteſt, velut conuulſio. Conuulſio enim vt cauſa occidit delyrium, aut non videre ſolum, vt ſignum: reſolutio neutro modo, aut vix, velut in apoplexia. Cum verò ſimile quippiam ſcribatur in Quarta Aphoriſmorum, cum dixit: In febre non intermittente ſe labrum, vel palpebra, vel ſupercilium, vel oculus, vel naſus peruertatur, vel non videat, vel non audiat iam debili corpore, quicquid horum euenerit, iam mors proxima eſt. Diſcrepat multum à dictis hic (ad dendo ſupercilium, & non videre, vel audire. Sed hæc non ad rem) quod ſupponat, vires eſſe imbecilles, quod indicat, apertè Galenum non rectè interpretari, hæc prouenire ab imbecillitate virium, neque enim neceſſe eſſet, hoc addere, vel ſaltem incompoſita redderetur oratio.

PROGNOSTICON.

Idem cum præcedente.

LEthale eſt etiam, habere labia reſoluta, & pendentia, & frigida, & albicantia facta.

COMMENTARIVS.

HOc totum deeſt, vt liquet in Galeni textu illo, vt puto oblito ob ſimilitudinem præcedentis θανατώδες δὲ καὶ χείλεα ἀπολυόμενα καὶ κρεμάμενα, καὶ ψυχρὰ, καὶ ἔκλευκα γινόμενα. In labia plurimæ venæ deſinunt, & tenuiſſima cutis eſt, vnde ex quauis cauſa erumpere ſanguis ſolet. Sunt in illis muſculi, numero duodecim: ſed quatuor proprij adeò permiſti inuicem, vt vix diſtingui queant: inſuper fungoſa quædam ſubſtantia, qua oſſibus mandibulæ coniunguntur, vt Veſalius docet (lib. 2. cap. 13. & 14.) Cum ergo reſoluuntur Primùm, nec ſiunt natura ponderoſa, id potius ex conuulſione accidit, aut ſumma omnino imbecillitate. Si verò pendeant, differunt à reſolutis: quoniam in illis videntur cadere, pendula autem à κρεμάω, quod eſt ſuſpendo, quaſi ſuſpenſa. Et hoc

hoc eſt contractionis genus leue. Et reſoluto oppoſitum, neque obliqua ſunt, ſed verſus principium reſpiciunt, ſeu reflectuntur: abſunt autem non parum àdentibus vt illi detegantur, χεῖλος labium labrumue ſignificat. Propriè quidem oris, ſed impropriè de labris vulnerum, tertio de Ira(Com.7.Sed labium apud latinos ſolum de homine dicitur: labrum etiam de vaſorum margine:labiáque plurali numero, ratò ſingulari. Verùm vt dixi, Græcè vno nomine ſignificantur,nam ἄμβη & ſi ſignificet labrum, tamen ollæ tantum. Differunt etiam apud latinos: quoniam labium de parte ſolum, quæ mobilis eſt, dicitur circum os: labrum de eo etiam quod eſt annexum. Cæſar de bello Gallico (lib. 5.) Omni parte corporis raſa præter caput, & labrum ſuperius, labia tamen dicuntur etiam de vlceribus,& non labra. Vtcumque ſit, nunc de oris labiis intelligimus. Videamus ergo, cum quo habeant conſenſum, cum iecore, ob ſanguinis copiam,cum cerebro,ob muſculos, & cum ventriculo.Dicebat Galenus Primo Prorrhiticorum(Com.30.Idem 2.de Victu in acutis Com.44.) ob id labium inferius tremit in vomituris, quòd tunica illius vna eſt cū tunica ventriculi, ideò cum ventriculus mordetur, & vellitur, ac agitatur, labium inferius tremit. Tunica autem labij ſuperioris manifeſtè eadem eſt cum tunica palati, quæ eſt eadem tunicæ gargareonis, ſeu collumellæ.

Conſtat autem,illam cerebro eſſe affinem cùm in eam degenerent nerui quartiparis cerebri,vt docet Veſalius(lib.4.cap.7. & in fig.2.)adeò vt magnum conſenſum cum cerebro habeat. Porrò de labiorum conſtructione Galenus agit quarto Anatomicarum Aggreſſionum(cap.3.)vbi docet, eam conſtructionem eſſe admirandam ob motuum, & ſubſtantiæ ſingularem quandam præſtantiam ad quæ veniunt ex dentium propaginibus, ſcilicet neruis tertiiparis nerui, quibus motum,& ſenſus vim adipiſcuntur:ad ſuperius,ex ſuperioribus, ad inferius, ex inferioribus.Docet autem Galenus ſecundo de Differentiis (cap.11.) febrium materiam, quæ ad labra defertur,ex capite deſcendere, non minus,quàm illam,quæ ad aures, vel oculos venit.

Sed cadit dubitatio: quoniam Galenus tertio Prognoſticorum(Com.30.)vult,quòd ventriculi tunica ſit eadem cum tunica palati:etiam & ob id labia tremant.Vide quarto contradicentium.(44.)

Notandum, quòd bilis in ventriculo, ſignificatur per motum labij inferioris vomitum, non ſolum præſentem,ſed etiam multò poſt futurum: ſicut apparuit in Cherione, Tertio Epidemiorum (Lang.5. princ. ordi.) cui non ſolum labium inferius tremuit, & maximè,ſed etiam totum caput in tertia die, & vomuit bilioſa, tamen ſolum die ſextadecima. Et clarum eſt, ſignum hoc fuiſſe ſalubre:quia oſtendit, materiam bilioſam fuiſſe contentam in cauitate ventriculi. Verum vt, ad rem reuertar, Galenus in libro de Cauſis morborum (cap. 7.) dicit, quòd in elephantiaſi labra craſſa fiunt,& nares ſimæ fiunt,& aures extenuantur Sed in tabificis nares acutæ euadunt oculi caui, & tempora collapſa, hæc igitur fuerit vitio iecoris. Quoniam cum totum corpus communicet, & membra principalia ad omnia alia membra mittant partes,quæ illis inſeruiunt: non ſolum conſiderare oportet partem patientem, cum quo communicet, ſed quale ſit genus affectus. Velut ſi labia patiantur, oportet conſiderare,quod tunica conueniunt cum ventriculo, nerui cum cerebro, & venis cum iecore.Ergo ſi tremant, ſignificant affectum ventriculi. Si diſtortio ſit à conuulſione ſi impalleſcant, aut alba fiant, facultatem iecoris extinctam. Atque id eo ſignum primum non eſt nec lethale, nec graue:ſecundum graue, ſed non lethale:tertium graue,& lethale.Nam ſi labra conuellantur,dicebat Galenus Tertio de locis, Affectis(cap.6.)neceſſe eſt, quod nerui anterioris partis cerebri ſint conuulſi. At nerui anterioris partis ſi conuellantur,deterius eſt quàm ſi ſpinalis medullæ:tum quia molliores ſunt:tum quia ibi cerebrum mollius eſt. Ideo hoc eſt periculoſiſſimum Ob hæc ergo dixit Hippocrates: Labiorum contractionem, aut ob liquiditatem, pallorem, liuorem,lethalia eſſe ſigna. At verò hæc tantò ſunt vtiliora ſcitu, quantò ſunt euidentiora. Et hæc licet à Celſo exponantur(lib.1.c.6.) tamen pallor labij conſtans eſt valde malum ſignum.Meminit & poſterioris partis quarta Aphoriſmorum.49.)

PROGNOSTICON XVI.

DEcumbentem ægrotum à Medico deprehendi conuenit in latus dextrum aut ſiniſtrum, & manus, & collum, & crura modicè inflexa habentem, & totum corpus flexibile ſitum. Ita enim plurimi ex ſanis decumbunt. Optimi autem ſunt decubitus, qui ſanorum decubitibus ſimiles exiſtunt.

COMMENTARIVS.

PRo intellectu eorum,quæ dicuntur, neceſſe eſt, intelligere ſenſum totius ſententiæ, quæ habetur à Galeno Primo de Motu muſculorum; (cap. vltim.) Verùm ante hæc ſcire quædam neceſſe, quæ ille præponit, & cùm facillima ſint ambigua prolixitate reddit difficillima. Primum igitur eſt, quod continet quinque capita, vt vix vnum intelligere poſſis, non omnibus intellectis, ſcilicet vnumquemque muſculum trahere verſus principium ſuum, vnde virtutem animalem recipit per tendonem omnino, vel fermè ſemper, qui annectitur membro, quod attrahitur, idque ex diſſectione, & ratione conſpicuum eſt, nec vnquam ceſſante motu hoc experimen

experimentum docet cum præciſis muſculis interioribus, puta(vocat interiores Galenus, ne putet aliquid magnum eſſe partis illius, in quam manus ſinuatur vt vole)manus perpetuò extendatur. Et ſi alia manu inflectatur continuò, vbi deſtiteris redit ſimiliter præciſis,exterioribus contrà inflectitur:& ſi manum reducas, altera manu extendendo, continuè tamen inflectitur: vt conſtet in actione perpetua vtroſque eſſe,& exteriores muſculos ſemper extendere, interiores ſemper contrahere, id enim liquido ſic intelligenti externum atque internum ex ſola vocum ratione apparet, vt etiam quintum:ſcilicet quòd dum vnus muſculus contrahitur, alter neceſſariò extenditur:vt contracto interiore exterior extenditur, & viciſſim contraria ratione. Quibus iam intellectis ſextum exoritur: ſcilicet vt muſculus duorum motuum ſit cauſa,vnius quidem per ſe, alterius verò ex conſequentia.Non autem per ſe, veluti muſculus internus per ſe quidem cauſa eſt contractionis digiti,cauſa verò per accidens(vt dici ſolet)extenſionis. Nam niſi contractus iam eſſet digitus, ab exteriore non poſſet extendi. Ex quo etiam ſequitur, quòd membri eiuſdem dum tenditur, contracto exteriore interior tantum extenditur, quantum exterior,dum contrahitur interior à medio ſitu.

Sunt præter hæc duo alia conſideranda. Vnum quòd ratione patet, ſcilicet motum eſſe membri,& muſculi etiam,ſed non membri à muſculo:& eſt motus, quo membrum decidit ad inferiora ſua grauitate, quo decidente, dubium non eſt,etiam muſculum decidere, atque ideo loco moueri: non tamen membrum à muſculo mouetur, ſed à natura elementari: velut cum fatigatis, brachia ſponte decidunt, aut cum quis ex ſaltu decidit interram,mouentur enim membra ſponte,non ab vllo muſculo, muſculi quoque ſecum. Sed & quaſi contraria ratio, ne, dum quis continet brachium extentum, laborant muſculi ex aduerſo vtrinque, vt cum brachium quieſcat, moueantur ipſi muſculi, hoc Galenus vult. Sed aliud eſt moueri,aliud agere, non enim rectè dicit in hoc, quòd moueantur,ſed rectè, quòd agant. Si enim vt eò retrahatur, moti ſunt: iam cum retractum eſt ad eam extenſionem, finis eſt motus, finis autem motus eſt quies. Ruſus ſi mouentur vel alio motu,quam loci (hoc autem perabſurdum)aut ſecundum locum,at locum non mutantnon igitur vllo modo mouentur. Hoc autem illi contigit,quod durum videbatur fateri quòd agerent, & non mouerentur,& quòd quies motu eſſet magis laborioſa:quorum tamen vtrunque verum eſt, etenim quies, quæ eſt contra naturam, & dum res eſt extra locum ſuum, aut ſitum laborioſior eſt ipſo motu, etiam præter naturam.Vt cum lapis in aëre quieſcit,antequam deſcendat ſurſum proiectus, illa enim quies eſt magis præter naturam,quàm motus, quo rurſum ferebatur. Porrò facultas animalis efficit tria. Cum enim muſculi breuitate ſua ſecundum naturam contrahant membrum ad partem vnam exteriores extendendo, interiores flectendo:facultas animalis dilatando contrahit longè magis, puta internum flectendo, & externum anguſtiorem faciendo producit, vt ab extenſione non lædatur, nec moleſta illi ſit, tertiò vt voluntati pareat. Vnde omnis contractio diſtentioque motus quidam eſt compoſitus reluctante aduerſo muſculo: ſed mitiùs longè, quam per breuitatem facturus eſſet, adiuuante animi vi, quæ in vnum motum tota conſpirat,tanquam in finem intentum. At verò,cur contractio muſculo magis naturalis ſit extenſione valde,malè demonſtrat:ſcilicet quòd magis contrahatur, membrum quàm extendatur,confundit contractionem membri, quæ tanta eſt, quanta extenſio,non maior,vt ipſe dicit, cum extenſione muſculi, quæ ſanè minor eſt, quandoquidem muſculus naturaliter contrahatur magis, quàm extendatur: quia extenſus eſt, dum medio in ſitu membrum manet. Verùm propria ratio non eſt hæc, vt dixi,ſed quòd ab anima ſit attractio, principium autem animæ eſt à principio muſculi.

His ergo ſuppoſitis, omnis muſculus quauis ratione laborat, & quouis ſitu poſtquam in naturali laborat: ſed in eo minus, quàm omni alio.Verùm vires,vt validæ ſunt, læſionem minùs ſentiunt:vt imbecilliores magis. Quo fit,vt dum imbecilles ſunt vires, nullus ſitus diu placere poſſit laborioſum tamen id eſt qui ſit cum magna extenſione muſculorum, ſeu internorum, ſeu externorum ſuſtinere omnino nequeant.Eſt autem laborioſiſſimus etiam qui contra nititur ponderi corporis:corpora autem naturaliter ob latitudinem dorſi ſupina manent, vnde decubitus in latus laborioſus eſt magis, quam ſupinus:& contractis cruribus magis, quàm extenſis. Dixi enim quòd figura naturalis eſt cum extenſione, cum vterque muſculus æqualiter tenditur, vt in mortuis: naturalis autem, vt homo viuit,quæ eſt ceruice brachiis & cruribus paulum contractis. Hippocrati autem ſufficit, quod illud probet ex ſanorum conſuetudine, nam illa figura maximè indicat ſanitatem quæ ſanis etiam maximè eſt familiaris. Verùm Galenus id ratione conatur demonſtrare. Idque enumerando illarum coniecturas, ſeu cauſas, ſeu ſpecies: quod licet facere, cum rem ex diuiſione comprehendimus, exiſtimamúſque validas eſſe illas ad confirmandum propoſitum, & primæ quidem quinque ſatis apertæ ſunt: quarum prima,quæ quinto loco ponitur,fundamentum aliis præbet.Ea autem eſt figuram etiam mediam aliquando mutare deſideramus: ergo multò magis extremæ laborioſæ ſunt,ſecunda & tertia, in extremis non poſſumus conquieſcere, in mediis conquieſcimus, quarta & quinta ſecundæ & tertiæ rationem reddunt: ſcilicet, quòd extremæ dolorem afferunt, mediæ non ita, ergo extrema figura ſeu contractio ſeu diſtentio naturalis non eſt. Sexta ratio erat obſcura vitio ſcripturæ: & eſt, vt dixi, quòd omnis corporis figura imbecilliſſimis ægrotis moleſta: ſupple quæ eſt animalis, ideo conuertuntur ægri in hoc caſu in naturalem,quæ ſupina eſt.

Et totum corpus flexile. Hæc eſt quarta pars, quæ flectitur in homine, ſcilicet dorſum

ſum: quo ſcilicet incur uato, totum corpus dicitur incuruari, & maximè in partibus circa lumbos. Ideo explicauit manus, id eſt, brachia, in quibus humeri cubiti, & manus etiam propterea de manibus dixit: Quia illud erat magis mirabile (crura intelligere, & coxendices, & genua, & talus) vt etiam pedes aliquo modo reclinentur, & collum ob caput: & demum lumbi cum dorſo, hoc intellexit per totum corpus ſermone communi.

Galenus hac in parte docet continuitatem, primò cum antecedentibus: quoniam dixerat, oportere ſigna lethalia ſumi à toto, qualia ſunt à decubitu, ſed quia, vt dixerat, lethalia ſunt aduerſa maximè naturalibus, non poterat ſciri decubitus lethalis, & maximè contrarius naturali, niſi naturalem priùs, qualis eſſet, conſideremus. Hic enim non vt vultus à ſolo aſpectu dignoſci poterat, ſed doctrina indigebat, propterea illum deſcripſit Hippocrates. Ad demonſtrandum autem, quòd eſſet naturalis, vtitur Epilogiſmo (qui qualis ſit, oſtenſum eſt ſuperiùs) dicens: Quia talis eſt conſuetus ſanis, ergo naturalis, & optimus. Demum adiicit, non ſimpliciter eſſe neceſſarium, vt æger ſic cubet, ſed vt inueniatur à Medico in hoc ſtatu: id eſt, cùm æger ſe componit, quæ vtinam diceret, omittit enim ſemper potiſſimam partem, vt tota oratio, vt iacet, accepta, nullum habeat ſenſum, quo videatur admirabilior. Nam quæ diuinatio eſt, aut quomodo caſui innitetur, ſi æger tota die molliter cubauerit, deinde dum medicus aduenit illum ſecus cubantem inueniat? Tandem vel non intellexit Hippocratem, vel declarare non ſciuit. Eſt autem hoc: quoniam ſi cum medicus aduenit ita cubet æger, ſignum eſt & quòd mente valet, quia ſe compoſuit, & quòd vires validæ ſunt, ſi autem non ſe compoſuit, nullum neceſſe eſt contrarium horum ſequi: nec quòd vires ſint imbecillæ, nec quòd æger non valeat. Sed interrogare oportet (dicitque hoc faciendum eſſe ſemper, ſcilicet in ſignis quæ ſunt præter naturam, non contra naturam: nam rideretur medicus, ſi dum efflat æger animam, interrogaret, an ſic conſueſſet) an hoc ſit conſuetum ægro, dum eſt ſanus, an non? Si ſit conſuetum, nihil mali ex hoc timendum: neque de imbecillitate, cum ſit conſuetus decubitus: neque de delirio, cum ſoleant ægri ſe componere ad conſuetum, & ſolitum decubitum: non autem ad optimum, quem etiam, qualis ſit, neſciant. Demum declarat mollem pro flexili: ſed vt ille.

——— *Alchatras dic eſſe canillam.*

Quæ tenet allidadam cum valdagora ſociatam.

Scilicet per hyperbolicam, vt ab illa plurimum diſtet. Eſt autem hyperbole ſuperexcedens comparatio, tropuſque, vt Quintilianus docet: velut apud Pindarum in hymno, ne diſcedam ab Hippocrate omnino, cum Herculis impetum Meropas ex Coo inſula expellentis deſcribit: vbi illum aſſimilat fulmini. Sed hymni periere, ſuperſunt ſolum Ode. In fine tamen Iſthmorum meminit huius, dicens: Hercules auxilio Telamonis expulit Meropas: vbi per Meropas Coos explanator exponit, vt Leonicetus in ſcholiis docet. Ergo, dicit Galen. oportet, vt in molli decubitu neutra hyperbolica, id eſt extrema figura, ſeu extenſionis, ſeu contractionis adſit.

Illud potius quærendum erat, & eſt dignum dubitatione, quod in tot locis, dum Galenus de muſculis loquitur, prætermiſit: ſcilicet, quare quòd cum decubitus eſt ſupinus, conueniat imbecilliſſimis, cur non magis conueniat aliis ægris, cum ſit ſecundum naturam: & etiam ſanis. Propterea dico, quòd talis decubitus nullis membris cōfert, præterquam oculis: nam calefacit lumbos qui facilè incaleſcunt, nec tamen ſunt aſſueti calori. Nam ſub ſpinali medulla vena eſt, & arteria magna, quæ facilè inflammantur: & ideo etiam totum corpus, & maximè renes incaleſcunt. Secundò incaleſcit ſpinalis medulla & omnia membra mollia, & exanguia, quaſi liqueſcunt huiuſmodi calore: & totum corpus redditur laxum. Tertium detrimentum eſt, quòd pulmo magis comprimitur: & ideo homo ſentit quandam difficultatem in ſpirando. Quartum eſt, quòd pituita non poteſt deſcēdere ad nares, ſed deſcendit ad guttur, vel ad gulā. & ad os, nō leui noxa. Et ideo dicebat Princeps Tertia primi (Doct. 2. cap. 9.) Decubitus ſupinus præparat ad Apoplexiam paralyſim, & incubum: quia omnia excrementa retinet, & ad partem poſteriorem præcipitat, vbi nullus patet exitus. Quintum eſt, quòd operatio iuxta vires eſt delectabilis, & hoc eſt maximum: tum propter conſuetudinem (conſueta enim grata ſunt) tum ob reparandas vires: tum quia natura ſentit voluptatem excernendo excrementa tertiæ coctionis, quæ titillant, & ſtimulant. Et quòd ſit verum, videmus quòd homines, quando ſunt delaſſati à laboribus, proiiciunt ſe ſupinos, & extendunt crurā: quia tunc maior eſt noxa ex decubitu in latus, & contractis membris, quàm ſit vtilitas ex his, quæ dicta ſunt propter imbecillitatem virium, quatenus ergo homo viget, adeo vt maior ſit vtilitas ex his, quæ dicta ſunt, quàm iactura virium, iuuat decumbere, vt dicit Hippocrates; cum verò maior eſt iactura propter vires imbecilles, quàm ſit vtilitas illa, tunc magis iuuat decumbere ſupinum. Et de hoc decubitu ſpecialiter in vno quoque morbo tractat Oribaſius ex Anthillide (lib. 6 Collect. cap. 1.) Et generalis ratio conſtat in hoc, quòd decubitus in partem quācunque laborantem eſt ſignum bonum: quia ſignificat, quòd fert, & cauſa bona, quia concoquit: vt in ventriculo imbecilli ſuper ſiniſtrum latus: & in abſceſſu iecoris ſuper dextrum. Hoc autem in ſpontinis morbis, inuiolentis, etiam cùm non amplius materia fluit: nam ab initio hæmorrhoſagias concitat, & fluxiones auget. Ergo decubitus talis, qualem deſcribit Hippocrates, declarat vires eſſe validas, & ideo ſpem bonā. Ex quo patet, quòd quatuor ſunt decubitus in latus, & cōtractis partibus, qui optimus eſt: & ſupinus extenſis membris & expanſis, qui eſt peſſimus: & ſupinus collectis membris, & in latus expanſis, & extenſis, qui ſunt medij, quis autē horum

rum ſit deterior, infrà declarabitur. Cum autem dixit, ſuper latus dextrum, aut ſiniſtrum, videtur quoquomodo dextrum ſiniſtro prætuliſſe.

PROGNOSTICON XVII. XVIII. & XVIX.

AT verò ſupinum iacere, & manus & collum, & cruraex'en a habere, minus bonum eſt. Si verò etiam pronus fiat, & de lecto ad pedes delabatur, magis horrendum eſt. Si verò nudos quoque pedes habere comperiatur, nec admodum calidos, & manus, & collum, ac crura inæqualiter diſiecta, ac nuda, malum eſt, anxietatem enim ſignificat.

COMMENTARIVS.

PRopoſui hæc ſimul iuncta: quia Hippocrates Græcè iuncta legit, & etiam ordinem in eis ſeruat, primum enim proponit, minus bonum: deinde dicit: magis horrendum eſſe: tertiò malum abſolutè pronunciat, itaque & ex ordine & coniunctione καὶ declaratur hæc tria ſigna debere legi coniunctim, ita quòd ſecundum. præſupponat primum & tertium ambo præcedentia. Galenus hac in parte arguit Hippocratem, dicens: Quomodo conuenit illud (minus bonum) cum ſit malum, vt dicit ſe oſtendiſſe: & etiam, quia Hippocrates dicit, magis horrendum, ſeu maiore cum periculo, Græcè δεινότερον, quod eſt grauius ſeu terribiliùs. Et certè Galenus non magnifacit ſignificatum verbi illius, ſed quòd comparatiuè loquatur; ſiquidem comparatiuum præſupponit poſitiuum, oportet igitur aliquid dixiſſe in eo verbo (minus bonum eſt,) ſeu ſignificaſſe. Inde ſubiicit illa verba parum digna Hippocrate, & impudenter prolata ſcilicet vt qui negligentius loquatur de eis, cum vtriſque conferre poſſint, quemadmodum hic facit Hippocrates: quæ verba tamen non ſunt in Aldino codice Græco, ſed ab illis (cæterum vt id bonum non ſit) nihil amplius eſt. Dicit etiam Galenus ſe oſtendiſſe, decubitum ſupinum eſſe malum, ſed hoc vbi oſtenderit, non facile eſt dicere, niſi intelligamus in ſecundo de motu Muſculorum cap. 4.) vbi meminit præſentis loci, ſed qualis demonſtratio, videbitur in explicatione. At poſtmodum vult tueri Hippocratem, tanquam omnia hæc poſuerit, vt ſigna neutra, vel parui momenti, quòd ex conſuetudine talia eſſe poſſint: at hac excuſatione non indiget Hippocrātes, qui iam hoc dixerit in aliis ſignis, quæ tamen non numerat inter indifferentia. Eſt verò locus alius ſatis ad huius intellectum ex Galeno, quomodo huiuſmodi decubitus ſit valde malus. Verba illius ſunt in lib. de Tremore & rigore (cap. 4.) hæc: Hæc ſanè & Hippocrates aſſerebat. Si verò præceps agitur, & à lecto ad pedes delabitur, grauius periculum minatur. Nam ad pedes ſublabi decumbentem, virtutis extremæ imbecillis nota eſt firmiſſima. Stare etenim aut ſedere, aut ſurgere non poſſe, graue quidem: ſed minus graue periculum minuit, quippe multi ægrotantium ad hæc deueniunt deſinuntque, ad extremam nondum imbecillitatem prolapſi. At decumbere non poſſe viuentis modò: ſed hic quoque tanquam mortuum & inanimatum corpus deorſum ferri, extremum malum fatetur. Hic plus dicit Galenus, quàm velit Hippocrates: nec ad illius mentem. Porrò ſententia Hippocratis non eſt eiuſmodi, & clara eſt: ſed Galenus totam confundit.

Vult ergo decubitum ſignificare ſuper robur aut imbecillitatem animalis facultatis. Ergo hæc imbecillitas, cum ab ea facultate proueniat, nunquam lethalis eſt: quia neque per viam cauſæ, cum ad illam facultatem non pertineat concoctio, nec etiam vita: igitur illa imbecillitas non eſt ſignum valde malum, niſi ratione cauſæ: ſcilicet cum fuerit ratione morbi, at ſecus, cum poſſit prouenire infinitis ex cauſis, vel natura, vel tempore, vel à re præter naturam: ideo dixit Hippocrates, quòd talis decubitus non eſt adeo bonus vt primus. Imbecillitas autem, quæ eſt virtutis naturalis, non ſolum eſt ſignum, ſed cauſa mortis: quia interim materia non coquitur. Similiter imbecillitas vitalis facultatis eſt mala, non ſolum vt ſignum, ſed vt cauſa: quoniam calor ille non adiuuat facultatem naturalem vt debet, ideo humores corrumpuntur, & homo perit. At facultas animalis, nec eſt principalis in coctione, neque auxiliatrix coctionis, ideo poteſt eſſe imbecillis & tamen ſeruari æger: & valida, & tamen perire. Et hoc eſt, quòd multi decipiuntur videntes ægros, qui vix poſſunt ſe mouere, & tamen ſeruantur, alios, qui loquuntur, & vt ſani ratione conſtant, & tamen moriuntur etiam breui: quod non apparet de facultate vitali, niſi rariſſimè, & de naturali adhuc rarius. Et ſiquis obiiciat, quòd ob reſpirationem peribit æger, ſuffocato homine, cum illa facultas fuerit imbecillis? Dico, quod Hippocrates ob id ponit tres ordines huius imbecillitatis, & in primo dicit, quòd ſolùm non eſt adeo bonum ſignum in ſecundo non dicit malum, ſed quod eſt grauius, ſeu magis horrendum, multa enim ſunt mala non horrenda, vt mors naturalis: alia ſunt horrenda, & non mala vt incidere in Principem, quem aliquis grauiter offenderit: vbi ſubſequatur alia, ſunt horrenda & mala vt ſi laceretur captiuus iuſſu illius Principis, ergo imbecillitas magna facultatis animalis eſt ſignum per ſe horrendum, non tamen malum, vbi contingat ab alia cauſa, quæ ſit contra naturam. Sed cum fuerit coniuncta cum cauſa contra naturam, tunc neceſſariò eſt mala, vt in tertio exemplo. Ad id de ſuffocatione reſpondetur ex Galeno ipſo (2. Aphor. Comm. 42.) quod natura in quauis imbecillitate illius facultatis modò non extrema, quidquid reſeruatum fuerit ex viribus eius, id totum traducit ad motum pectoris.

Ergo

Ergo in hac facultate appellat ſigna mala, quoties illa imbecillitas fit à morbo, vel coniunctis illis. Videamus modo ſingula.

Dicit ergo primùm, quòd ſi patiens iaceat ſupinus, hoc eſt contrarium eius, quod eſt in latus, & extentis brachiis, cruribus, ac ceruice, quòd hoc eſt minus bonum: quia ita iacent defatigati, & in decubitus illorum, ergo proportio talis decubitus ad optimum eſt, velut defatigati ad robuſtum: quare non debet dici periculoſus: & maximè, quòd ſit decubitus calore multo laborantium, at qui àcuto morbo ægrotant, magnum æſtum patiuntur: ideo in iuuene & æſtate non eſt admiratione dignum, quòd ſic decumbat æger. De hoc decubitu contracto dicebat Philoſophus ſexta Problematum (3.) quòd diligitur à natura ob coctionem meliorem: & quoniam flatibus locus magis patet, & ſunt veræ cauſæ, cum etiam adiungat conſuetudinem. Gaudet enim natura conſuetis: quòd ſi valde debilis ſit, læditur ex illo paruo labore continendi muſculos contractos: ſed ſi etiam ſit imbecillior, à minimo etiam fatigatur, qui eſt continendi corpus, ne ruat, & eligit, cum tot incommodis caſum corporis ad pedes, electio autem naturæ, cum cognitione careat, eſt neceſſitas. Quia ergo omnis hæc ratio pendet à conſuetudine, cauere diligentiſſimè oportet, ne ab illa decipiamur, & maximè in pueris parum moratis, eoque magis infantibus: quia decubitus ſupinus & ad pedes eſt ſecundum naturam alius eſt ex bona & decenti inſtitutione. Meminit huius ſententiæ Hippocrates ſexto Epidemiorum (Par. 1.) Diſtinctio corporis articulorumque durities, & æger ipſe diſſolutus, & confractiones articulorum malæ. Vbi vides, cur non adiiciat (lethale.)

Secundus ordo eſt, vt præter decubitum ſupinum & extentis membris, etiam pronus fiat, & de lecto delabatur ad pedes. Hoc ſignificat maiorem imbecillitatem: quia non poteſt continere ſe in recto ſitu, neque etiam ex obliquo, quin in pedes delabatur, quorum hoc ſecundum conuenit mortuis: primum autem conuenit, quatenus viuit, & mouetur. Nam mortui ſi rectè ſtatuantur, non inclinantur in aliquam partem. Ea tamen verba, εἰ δὲ καὶ προπετὴς γίνεται meliùs & ex re interpretarer, ſi verò etiam preceps fiat, id eſt, iaceat, & de lecto, id eſt, puluinari delabatur ad pedes: nam ſupini proni eſſe non poſſunt, & προπετὴς magis ſignificat præcipitem, quàm pronum: tunc ſententia maximè congruet experimento, decidunt enim ex puluinari non ſolum morientes, ſed etiam mortui, quòd puluinar ſit altius: ideo & inflectunt collum & faciem verſus pectus, & hoc eſt proprium ſignum maximè imbecillitatis. Notandum, quòd talis præcipitatio eſt exigua, & vix dignoſcitur: quia coguntur inflectere caput, niſi cùm ſunt in actu moriendi: tunc enim eſt manifeſta, & ideo non eſt malum ſignum tunc, cum ſit obſcura: nam de ſecunda non loquitur, ne videatur abſurdus. Et ideo eſt hoc ſignum non vulgare, cum tamen ſignificet morbum aliquem: neque ſymptoma, aut cauſam morbi: ideo ponitur pro horrendo ſigno, ſiquidem ſi fiat ex cauſa morbi eſt lethale ſi non coniungatur, non eſt lethale, propter cauſas dictas.

Tertius ordo eſt, vt nudos cum his omnibus pedes habere comperiatur, nec admodum calidos, & manus, & collum, & crura inæqualiter diſiecta, ac nuda, malum eſt: anxietatem enim ſignificat. Hic tertius modus eſt cum morboſo affectu: ſiquidem pedes non habere valde calidos, & detegere illos, ſignificat febrem mali moris, & anxietatem. Ob id dicebat Hippocrates quarto de victu in Acutis (Tex. 39. & 40.) pedes habere frigidos non eſt malum: quia poteſt eſſe ſignum acceſſionis morbi: ſi autem morbus ſit in declinatione, tunc pedes erunt calidiores reliquo corpore. Cum verò non ſunt calidiores reliquo corpore, febris eſt in augmento: propterea abſtinere iubet eos à cibo. Igitur pedes non multum calidi in morbo acuto ſignificant aut illum eſſe in augmento, ſi adſit acceſſio: vel ob Phlegmonem interiorem, aut velut in lipyriis, velut quarta Aphoriſmorum (Comm. 48.) vel cum homo iam incipit mori extincto calore innato, aut omnino ob exteriorem cauſam. quicquid horum fuerit eſt ſignum haud bonum, & aliud ſignificans, quàm imbecillitatem facultatis animalis. Similiter & crura multò magis, adiuuant & manus: ſed ſolæ non poſſunt ob conſuetudinem magnum malum ſignificare. Significare etiam poſſunt delyrij initium, cum hæc ab omnino ſana mente citra impudentiam fieri non ſoleant. Dicebat Galenus ſeptima Aphoriſmorum (Com. 1.) In morbis diuturnis & qui ſine febre ſunt, tum verò in ſene & hyeme extrema frigere non eſt abſurdum. Cum verò dixit (diiecta inæqualiter) intelligit, quòd id ſignificat anxietatem, quæ cogit iactare ſe & membra, quaſi diſpergere: nam quæ à natura fiunt, non coacta ſolent eſſe ordinata. Cum ergo hoc non fiat à calore externo ob pedes, qui non ſunt valde calidi, neceſſe eſt, vt fiat vel ob prauitatem occultæ qualitatis morbi, ſicut etiam ob multitudinem materiæ: aut ob calorem febris contractum ad interiora.

Galenus autem reducit huiuſmodi ſymptomata aliquando ad rationem morum: & ideo vult eſſe conſiderandam mollitiem patientis, aut patientiam, nam ſi patiens fuerit valde mollis parum horrenda ſunt, eadem ratione dicam, ſi petulans aut ſtultus: contrà hæc horrenda erunt, cum fuerit prudens, verecundus, & patiens. Adiicit etiam, quòd ſi præſente Medico hæc agat æger, ſignum eſt, quod ſit ob vitium oris ventriculi, vel ob virium imbecillitatem: ſed de ventriculo ſatis verè dictum eſt, ſed & propter animi triſtitiam & vterinos affectus hoc accidere vidi: poſſunt & alia eſſe. Sed de virium imbecillitate docui, quòd προπετὴς & de cubitum ſupinum facere poteſt: Diſtractionem autem membrorum aut iactationem quomodo facere poſſe illi in mentem venerit, non queo intelligere. Id tamen vtile eſt, quòd anxietas magna præcipuè eſt ſymptoma morborum afficientium os ventriculi, ſi non ſit ex triſtitia, vt quotidianæ. Vnde ſecundo de

Victu

Victu in acutis (Com. 22.) inquit: Quibus ventriculus cibis grauatur, inquies ſuperuenit: quod verum eſt & de acri humore, & ſunt febres quædam, quibus hoc eſt proprium: vt in quarto eiuſdem (Tex. 47.) vocat Interpres ibi implacidas.

PROGNOSTICON XX. & XXI.

LEthale eſt & hiantem ſemper dormire: & crura ſupini iacentis valde incuruata eſſe, ac complicata.

COMMENTARIVS.

CVm dixiſſet de tertio modo, quòd ſit malum: ſubijcit modo ſignum lethale, quod non ex imbecillitate oritur: tum quia illud non poteſt tantam ſignificare imbecillitatem, vt ſit ſignum mortis: tum quia os concluſum manet naturaliter, & aperitur ac clauditur muſculis. Sed mittamus hoc, primumque quæremus, quanta mala afferat hiatus oris in ſomno: deinde quot modis fiat: demum quomodo ſit lethalis. Ergo primum damnum eſt ex ſiti ſexto Epidemiorum (Par. 3. Tex. 13.) Ad ſitim tollendam os claudere. Secundum eſt, quòd lingua denigratur & exiccatur: vnde corrumpitur guſtus & ventriculus vitiatur, ideo qui dormiunt ore aperto, ferme ſemper habent linguam fœdam. Tertium eſt, quòd tempore hyemis debilitatur pulmo, & ventriculus: quia exanguis, & omne exangue læditur à frigido: pulmo: quia illi frigus eſt inimicum, decima tertij (Trac. 1. cap. 3.) quartum eſt quòd dentes læduntur ab aere frigido, & incurrunt dolores ob hoc: & exiccatur id, quod eſt circa illos, ex humido, quod eos tutatur. Quintum eſt ingreſſus rerum malarum, præcipuè ſerpentium: ſicut narrat Hippocrates in quinto Epidem. (Pag. 11.) de adoleſcente, qui multo mero ebibito in loco quodam dormiebat ſupinus aperto ore, per cuius os ingreſſus eſt ſerpens, qui vocatur Argeus, hunc, cum loqui non poſſet, dentibus ſtridens deuorauit, ſic ille in ventriculum ingreſſus eſt, cuius deſcenſum ſequutus eſt dolor magnus, & ſtrangulatio, & iactatio manuum, inde conuulſio: atque ſic mortuus eſt. Circa quod notandum eſt, quòd quidam deuorant ſerpentes paruos etiam, & manent per aliquot annos cum vita: non vita, ſed infeliciſſimi torquentur, nec ſi interficiatur ſerpens, quod facile eſſet, potu diptami, aut corticis fraxini cum aceto vel lacte multo, non tamen poſſunt euadere: quia nec vomitu, nec per aluum res adeo longa, & ſinuoſa, poteſt exprimi. Ob id vnum eſt præſidium: macerare patientem fame, & ſuſpendere illum pronum à pedibus non rectè: nam ſuffocaretur ex longa mora; quam perpeti coguntur, ita vt manibus adhæreant margini lecti, vt ſe recreare poſſint, inde ſuppoſito vaſe pleno lacte, aut vini dulcis, quod etiam magis appetunt ſerpentes, expectare illius exitum, & patienter: & vbi exierit, ſtatim ſoluto vinculo, ſenſim demittere ipſum in lectum, optimis odoribus recreando, & contegendo leuiter. Ideo tales caſus accidunt ex ſomno, ore aperto, in locis humilibus poſt potum vinij, cuius odore ſerpentes alliciuntur: velut dicebat Galen. vndecimo de ſimplicibus Medicamentis (cap. 2.) præſertim æſtate media, cum ſerpentes ſitibundi ſunt, & iuxta hederam, cuius opacitatem libenter ſequuntur, & maximè, vt lateant. Quomodo autem contingat hiare os per ſomnum? dico, quòd tribus ex cauſis, prima eſt conſuetudo, ſecunda eſt, cum nares obſtruuntur: nam cum neceſſe ſit hominem interim reſpirare, cogitur impedita narium via apertum os tenere, tertia cauſa eſt, cum muſculus temporalis, qui ad maxillam tendit inferiorem, aut reſolutus eſt, aut præciſus, aut vires imbecilles nimis, aut contrà ille, qui aperit, conuulſus, non poteſt homo claudere os. Horum muſculorum conſtructionem tradebat Galen. vndecimo de Vſu partium (cap. 5. & 20.) & Veſ. lib. 2. (cap. 15.) vbi dicta Galeni ex eodem reprehendit. Oriuntur ergo ex temporibus, deſcendunt ſub oſſe iugali, quod exterius gibbum eſt, interius cauum, vt muſculum hunc tegat: & vt tutum reddat, ſine medulla eſt, & latum ad pomum maxillæ tenuè verſus tempora. Neque ergo ſæpius accidit hæc oris dilatatio ex imbecillitate ſuperiorum, & concludentium os muſculorum, quam conuulſionem inferiorum, qui non ſub iugali oſſe feruntur ſed in maxilla poſiti ſunt inferiore. Cuius rei teſtimonium ego fero, qui anno M.D.XXIV. ſcilicet ab hinc XLI. die Natalis Domini hanc expertus ſum conuulſionem, vt non poſſem os claudere, & erat ſine dolore. Vnde notate, quòd cum muſculus conuellitur, non niſi quantum eſt ſpacium, quo mouere poteſt membrum ſanum, non affert dolorem: vt de hoc muſculo, qui mouit mandibulam, nam neque ipſe ſupra modum factus breuis erat: neque qui ad oppoſitam partem, longior, quàm ferre poſſet. Similiter Natura appoſuit muſculos aperientes mandibulam, non, vt aperiretur, (hoc enim grauitate ſola conſequi poterat) ſed vt quantum oporteret, primùm aperire poſſet: Et vt rectè contineret apertam: demum vt omnino cum vellemus. De tertio dico, quod veriſimilius eſt intelligere Hippocratem de conuulſione, quàm imbecillitate: oſtendunt verba coniuncta. Et crura ſupini eſſe valde complicata atque coniuncta. Quid enim ad imbecillitatem complicata crura ac coniuncta, imò mortuorum crura ſunt extenſa, & diuaricata, niſi illorum, qui in tormentis moriuntur, aut ex vulneribus? Præterea ſi poſſunt contrahere crura, multò magis & mandibulam inferiorem, nunquam enim ob ſolam imbecillitaté contingit, vt homo adeò debilis poſſit contrahere crura: ſed & hiatus ille fit in dies maior & ideo à ſiccitate, nam ſi imbecillitate ſtatim fieret maximus. Sed hác ſuam imbecillitatem vbique Galenus pro ſcuto opponit. Hæc ergo minima conuulſio cum imbecillitate, quam ſupinus decubitus declarat, lethalis.

thalis omnino eſt: ſeu imbecillitati ipſi ſuperueniat, ſeu illius cauſa ſit: poteſt enim vtroque modo contingere, ſed hoc eſt deterius. Poſſunt & hæc delirium ſignificare, ſcilicet futurum, ſicut & de conuulſione intelligendum eſt: nam præſens delirium & conuulſionem longè faciliùs ac certiùs ex ipſa re cognoſcere licet, quàm ex tam longè repetito ſigno, hoc ergo eſt cognoſcere initia affectuum malorum, atque periculoſorum. Porrò cur ad aperiendum multis ſit vſa inſtrumentis, ad claudendum muſculo illo duntaxat, qui in coronam finitur, ratio eſt manifeſta: quoniam aperire multifariam pluribuſque diuerſis modis concludere non erat neceſſarium: quanquam ne Galenus quidem hoc attigerit. Quales tamen muſculi patiantur, hiante ore, per laxationem, aut debilitationem, docuit ſecundo de Articulis (Comm. 21. & 22.) quatuor: ſcilicet duo ex temporibus, & duo ex cauitate oſſium alarium. Manifeſtum eſt autem, quòd hiare vigilantem eſt deterius, ſed non ſemper: peſſimum autem in cataphora, quod etiam eſt familiare.

PROGNOSTICON XXII.

AT in ventrem decumbere, ſiquis non ſit adſuetus, dum ſanus fuit, ita dormire, delirium ſignificat, aut dolorem loculorum circa ventrem.

COMMENTARIVS.

CVr dolorem ſignificet, aliquo modo docet Galenus, ſcilicet, quòd decubitus ſuper partem dolentem plerumque alleuiat dolorem, quotieſcunque primo pendula ſit collecta materia ſecus decumbentem: nam dolorem, qui fit ex pondere, aufert. Secundò: quia calidum dolorem ſedat, authore Hippocrate (5. Aphor. 22.) & experimento ſoluens flatum & extendens partem; & tollens plerunque cauſam doloris, quæ eſt frigiditas. Tertiò calidum concoquit abſceſſus: & ob id etiam dolores leuat. Auget hic decubitus dolores tribus in caſibus ipſius ventris: cum fuerint à cauſa calida, vt in eryſipelate: cum pendulus fuerit abſceſſus, vt cum in dorſo fuerit: demum, cum comprimit locum. At de delirio nil aliud ſciret afferre in medium, quàm quòd abſurdus ſit talis decubitus coram medico. Hæc eſt ſubtilitas. Attamen cum hoc dixerit, vel de præcedentibus dictum intelligere oportuit, aut illorum aliam cauſam quærere.

Naturaliter autem decumbere in ventrem iuuat plurimum ad coctionem, dicebat Princeps: & eſt vnus decubitus, quaſi naturalis. Sed eſt difficile decumbere in ventrem, niſi homo contorqueat collum. Ideo ponuntur à me octo modi decubitus, qui faciunt ad intellectum præſentis partis: ſuper dextrum latus: ſuper ſiniſtrum: ſuper ventrem: ſupinus. Dexter medius, qui fit brachio dextro ſuppoſito capiti, & corpore reclinato ex dextro latere ſuper ventrem, & ſimiliter ſiniſter medius ſuper brachium ſiniſtrum, capite reclinato, vel ſaltem brachio ſiniſtro extento: corpore autem ſuper latus ſiniſtrum reclinato ad ventrem, his duobus ego dormire ſoleo. Poſtmodum eſt ſupinus eleuatus, quo dormiunt laborãtes difficultate ſpirandi magna: & ſedentarius pronus, quo decumbunt elephantici grauiter affecti; nam non poſſunt decumbere in lecto, ſed ſedent perpetuò in ſede, & caput pronum, cum volunt dormire, reclinant ſuper tripodem: vt faciebat quidã Mercator ex Reſtarum familia, quem curare volui, ſed non ſucceſſit. Hic decubitus eſt valde malus, quando ſomni eorum ſunt breues, & corpus totum laborat. Deterior tamen multò eſt ſupinus erectus, qui etiam conuenit aliquando graui aſcite laborantibus. Supinus autem ſimplex non eſt adeò malus, cũ ſit aliquibus naturalis, non reliqui duo dicti. Pronus ſimplex parte nulli conuenit (ſuffocaretur enim homo) ſed ſit reclinato capite: & tunc etiam eſt laborioſus, & moleſtus, & nocet oculis, optimi ergo ſunt duo ſuper latera, & duo medij reclinati, & de reclinatis intellexit Princeps, cum laudauit decubitum in ventrem. Optimum putat ille decubitum ſuper latus dextrum: primò ſcilicet, vt cibus deſcendat ad fundum ventriculi, tametſi fundus ventriculi ſit in ſiniſtro latere potius. Deinde ſuper ſiniſtrum: tum quia ventriculi ſitus eſt ſecundum naturam, habet enim locum ſatis amplum in ſiniſtro latere, non ſolum, quanto iecur eſt liene maius, ſed etiam, quia ren ſiniſter eſt humilior dextro; ſecunda cauſa eſt: quoniam iecur in tali ſitu amplectitur ventriculum, & fouet illum: nec præmitur à ventriculo, nec à cibo in eo contento. Iuxta etiam rationem naturæ & morbi: nam quibus cor afficitur, maius detrimentum ſentiunt ex decubitu ſuper ſiniſtrum latus, vel ſi pars pulmonis ſiniſtra ſit affecta: quia morbi non ſunt concoctioni apti: & ſimiliter in abſceſſibus iecoris. Contrà ſi iecur ſit nimis calidum, aut lien laboret abſceſſu, vel ſit impedimentum in latere dextro pulmonis, adeò vt ex compreſſione impediatur ſpiritus, talibus non conuenit decubitus ſuper dextrum latus. Optimi ergo ſunt ſuper latera perfectè ſanis, & feliciores: habentibus autem debilem coctionem meliores ſunt medij decubitus, in attibus etiam patientibus, & magis in oculis, & in nuper percuſſis, aut vulneratis, decubitus ſuper idem latus partim moleſtus eſt, partim periculoſior: & ob id vitari debet. Illud autem obſeruandum in omni decubitu quibuſcunque deſcriptus eſt, cuius nos ſæpius admonet Hippocrates obſeruandam conſuetudinem: de qua etiam Celſus inquit (libr. 2. cap. 2.) eſſe proprietates hominũ, ſine quarum notitia nemo præſagire poſſit: neceſſe timendum, niſi à nouis.

PROGNOSTICON. XXIII.

CÆterum erectum ſedere velle ægrum in morbi vigore in omnibus morbis acutis malum eſt : peſſimum autem in pulmone inflammato.

COMMENTARIVS.

POſtquam decubitu vario ſermonem habuit,ad oppoſitum tranſit ſtatum, qui eſt eorum,qui ſedent in lecto:neque enim ambulare poſſunt ob morbi magnitudinem. Cum ergo imbecillitas ſuadeat decubitum, ſi exurgat, non niſi violentia morbi id accidere poteſt. In ſtatu autem morbi diſpoſitio, ſi ſalubris ſit,mitior eſt,& ſymptomata minora:ſi ergo exurgit,ſymptomata vrgent,aut morbus aut materia torquet ęgrotātē, nō ergo ſalubris eſt morbus. Et cauſę ſurgēdi poſſunt eſſe,vel moleſtia,vel difficultas ſpirandi, vel delirium:Nam vel ſunt ab errore,vel neceſſitate,vel propter melius. A neceſſitate nulla poteſt eſſe, quàm reſpirationis, non ſolum, quòd æger ſurgendo meliùs reſpiret:quoniā pulmo facilius attollitur,& magis,quam iacendo:num etiam pectus, dum iacet homo ſupinus,minùs & difficilliùs dilatetur:quare & pulmo. Sed & pulmo cum difficultate attollitur magis in ſupinis, cùm alligatus ſit dorſo longè magis,quàm pectori:& maximè in parte ſuperiore:& etiam quòd in eo decubitu conſident partes. Sed eſt alia cauſa moleſtia,qua dum impeditur reſpiratio, imaginatur,quòd ſurgendo meliùs reſpirabit:vnde etiam ſe iactat hinc inde æger,nō ſolum ſurgit,ſicut febricitans, qui ſperat ſe inuenturum maiorem quietem per mutationem lateris. Inquies autem & moleſtia,quæ cogit hominem ſurgere,aliquando eſt dolor vehemens:ſicut videmus in lapide renum,& colica. Vel color maximus,ſicut in febre ardente,vel moleſtia abdita,ſicut in peſtilentibus. Delirium præcipuè in phreneticis apparet: & imaginantur res horrendas:propter quas timent:aut res,quæ prouocant ad iram,quoniam declaratum eſt à nobis,quòd hi duo ſoli affectus ſunt potentiſſimi in animis hominum. Et experientia,& ratio docent,quòd ex his,qui ira & furore perciti ſurgūt, multi ſanantur,eorū, autē qui ob timorem ſurgūt, neminem ad hanc vſque diem ſanatum vidi. Et ratio huic aſtipulatur: quoniam timor fit à frigido, & phrenitis cauſa calida eſt, & à flaua bile, igitur frigiditas hic non poteſt contingere,niſi extincto calore naturali:quo facto,cum morbus ſit in principe particula, neceſſe eſt ægrum perire.

Peſſimum autem in pulmone inflammato. In hoc eſt ſuffocatio magna ex cauſa peſſima:& vbi maximè indiget æger reſpiratione. Sed hoc eſt longè deterius, quam in alio morbo, ergo in hoc morbo ſi æger ſurgat prorſus lethale eſt. Cauſæ enim difficultatis ſpirandi poſſunt eſſe,vel ob materiam contentam in pectore,vel in pulmone,vel in aſpera arteria,ſed in pectore eſt minus malum, cum inter pectus & cor maior intercedat diſtantia,quàm inter pulmonem & cor:igitur deterior eſt difficultas ſpirandi in pulmone, quàm pectore. In aſpera autem arteria, velut in angina,licet celerius præfocet,quā pulmonis inflammatio, peripneumonia tamen eſt magis inſanabilis: quia eſt magis remota ab auxilio manuum:& ſi diſrumpatur materia, non ita liberè expurgatur,ſed tranſit ex morbo in morbum:in angina autem perfectè ſanatur,rupto abſceſſu. Inter morbos autem pulmonis acutos cum ſit deſtillatio,quæ impediat reſpirationem,illa eſt minus periculoſa inflammatione, cum ſubſtantia pulmonis nō ſit vitiata,nec materia adeo calida. Quod ad neceſſitatem attinet,clarum eſt,quòd nihil eſt grauius inflammatione pulmonis:tum ob impedimentum reſpirationis, cum ipſius functio propria ſit,cor refrigerare tum quia ob mollitiem abſceſſus ſit maior & ideo calidior:tum ob propinquitatem cordis : demum,quia nutritur ex ſanguine calidiſſimo, quarto de Vſu partium(ca. 15.) Sed dubium eſt : quoniam orthopnœa eſt ſymptoma pathognomicō peripneumoniæ,quarto de Locis(cap.8. igitur non poteſt eſſe peſſimum, quod in ea includitur. Reſpondeo, quòd Galeni ſententia eſt falſa,& contra Hippocratem,& experimentum : niſi intelligatur de magna,aut cruda. Cruditas autem in morbi vigore, & magnitudo, ſemper ſunt peſſima.

PROGNOSTICON XXIV.

DEntibus ſtridere in febribus,quibus non familiare, id eſt, à pueris,furioſum ac lethale eſt. Verum prædicere oportet ab vtriſque periculum futurum. Si verò etiam delirus hoc faciat, pernicioſum valde iam exiſtit.

COMMENTARIVS.

SEntentia clara eſt, ſed Galenus aut non intellexit,aut neſciuit declarare:nam reliqua, quæ ad explicationem attinent, pulchrè docet. Eſt ergo ſenſus. Vbi quis ſtrideat dentibus in morbo acuto,ſignificatur periculum delirij furioſi:id eſt, diſtinguitur à placido,& læto. *μανικὸν* enim differt à placido & læto;iuxta illud. Deſipientiæ: quæ cum riſu fiunt,ſecuriores:quæ verò cum ſtudio,periculoſiores. Sunt enim quatuor propriè genera delirij & inſaniæ,furioſum quòd à bile flaua, & à bile etiam exuſta fit:cum timore à melancholica naturali:lætum à ſanguine:& quod fit cum ſtudio,& vocatur ſtultitia ſapiens,& ſapientia ſtulta,quæ fit à pituita,licet ibi tres magis vulgatas expoſuerim,ordo autem magnitudinis apud Hippocratem eſt, nugari,

nugari, delitare, deſipere, mẽte moueri. Dicit ergo, quòd ſignificat vel furorem, vel mortem, & quod ita prædicere conuenit: quia dixit ἀλλὰ, quod eſt ſed, oſtendit, quòd non ita futurum debeat prædicere, ſed periculum, imminere ab alterutro, aut forſan vtroque, videturque veriſimilius: quia inter furioſum ac lethale καὶ, quod eſt, &, non ἢ, quod eſt, vel interpoſuit. Quaſi velit, quod periculum eſt de furore, quo ſuperueniente ſuccedet etiam mors. Et hoc declarant verba ſequentia: Si verò delirus hoc faciat, id eſt modò delirium adueniat, certi ſumus de morte: non tamen certi ſumus de delirio, cum autem delirium aduenerit, mortem propinquam eſſe ſignificat. Quia dixit: Si verò iam delirus hoc faciat: quia ſignificatur materiam malam iam efficere lethale ſymptoma: ergo hoc valde pernicioſum eſt; nam morbus & cauſa & ſymptoma cum mala fuerint, lethale eſt: ſi verò omnia hæc non mala fuerint, ſanitatẽ polliceri poſſumus: ſi partim mala, partim bona, non eſt certum iudicium. Cum ergo conuulſio per ſe ſit leuis morbus, quia eſt in membro ignobili, ſcilicet in neruis, & ſymptoma lethale, quia cerebrum diuellit, ideo ſi fuerit ex humore biliosſo prauo, & à ſiccitate, morbus erit, & cauſa & ſymptoma lethalia, ſin autem ex humore pituitoſo, rarò occidit.

Hoc igitur in caſu quærendum eſt, an debeat intelligi ab vtriſque videndo, an ſimile? & videtur velle Hippocrates, quòd ab vtriſque ſit periculum, ita vt prædicamus hoc modo, vt antea dixi. Periculum eſt, ne furor ſuccedat, & ſi ſucceſſerit, morietur.

Aliud dubium eſt, an intelligat valde exitioſum eſſe, cum ex delirio ſuperuenerit ſtridor dentium? an continuato ſtridore dentium deliriũ ſuperueniat? quaſi velit, poſſe ex ſtridore dentium peruenire in delirium, ſed ceſſare tamen ſtridorem dentium. Sunt autem duo, vt ex delirio perueniat in ſtridorem dentium: vt ex ſtridore dentium perueniat in delirium, vtroque manente: nam quod ſimul oriantur, nihil eſt, cum ſub alterutro comprehendatur. Videtur autem ſecundus modus locutioni proprior: ſcilicet vt velit innuere ſtridor dentium permutatur ad delirium, & tunc vel ceſſat, & eſt periculoſum, nõ lethale: vel vt non ceſſet, & tunc eſt longè deterius: tum quia ſignificat originem mali ex malo, non tranſmutationem, & copiam materiæ: tum quia periculoſiora ſunt duo mala lethalia, quàm vnum.

In primo eſt actio naturæ vitioſa non etiam, & morbi ſedes maior: in altero malum multiplicatum. Eſt ergo ſenſus: Stridor dentium ſignificat & delirium & mortem: ideo debes prædicere periculum ex vtroque: ſcilicet vel delirabit, vel morietur, ſed ſi delirium iam adſit, lethale eſt, & valde lethale.

Galenus innuit trifariam poſſe contingere ſtridorem dentium ex natura muſculorum: & ex illorum affectu proprio, licet hoc non dicat, velut in vermibus: & ex cerebro malè affecto, & cum indicet conuulſionem, ſignum eſt lethale. Addit Galenus omiſſa dubitatione illius, quæ leuis eſt, quòd ſignificat mortem eſſe propè: hoc non dicit Hippocrates, eſt tamen verum, & in hoc dignus eſt laude. Paucos enim vidi, qui ſecundæ dici finem attigerint, cum ſtridor dentium delirium comitatur. Scribitur & in Coacis prædictionibus (Pag. 9.) Additur ibi, quòd ſi dentes reſiccentur, etiam lethale eſt. Hoc enim accidit ex humore adurente, & febre valde ſicca: quoniam os à ventriculo & capite humectari ſolet. Meminit & in ſecundo Prorrhitici (Tex. 13.) addens, quòd ſuffocatio ex ſtridore dentium valde mala eſt: nam ſignificat, vt dixi, conuulſionem, cũ verò ſuffocatur, ſignificat etiam conuelli muſculos reſpirationis, remque in ſumma neceſſitate poſitam: vt ſuperius dixi (Com. 14,) de morbo attonito loquens.

Sed meo iudicio adhuc nihil dictum eſt, cum non reddiderimus cauſam, cur ſtridor dentium delirium ſignificet. Dico ergo, quòd Hippocrates vult, vt intelligamus illud, vt dixi (furioſum ac lethale) diſtinctè, quòd declarat per verba ſequentia: Si enim ſignificat conuulſionem, lethale eſt: ſi delirium, non eſt lethale. Propterea dicit: ſi verò etiam delirus hoc faciat, perniocioſũ valde iam hoc exiſtit. Id eſt, quia non amplius poteſt ſignificare delirium: quare valde pernicioſum exiſtit: & quia ſignificat conuulſionem non delirium: & quoniam præter conuulſionem, adeſt deliriũ. Hic patet maximus error Galeni, qui cum ſtridorem dentium ſignificare delirium maximè dixerit, ille ſolum, quaſi de cõuulſione, non de delirio manifeſtiſſimè eum exponit. Ergo iam habemus literam claram, & partis vnius, etiam cauſam à Galeno explicatam: ſcilicet quando ſtridor dentium per ſe ſignificat conuulſionem, & tunc ſignificat mortem: ſecundò cum ſignificat conuulſionem iam cum delirio, & tunc ſignificat velocem mortem, ſeu valde certam, ſecundum Hippocratem. Solum reſtat tertius caſus, cum ſtridor dentium ſolum ſignificat delirium, & tunc non ſignificat mortem. Dico ergo, quòd ſtridor dentium eſt motus inuoluntarius, & non eſt conuulſio: ſed ſit à vaporibus acribus, & mordentibus, qui, ſi tenues ſint, excitant delirium: ſi craſſi, conuulſionem, & pòſt mortem, igitur ſtridor dentium in febre ſignificat delirium, vel mortem: quod erat demonſtrandum. Cur autem vapores tenues faciant delirium, eſt ob motum velocem: & non figuntur, ſed reſoluuntur: ideo faciunt delirium, ſed ſi craſſi, hærent: & ob id faciunt mortem. Dicemus autem, ſtridorem dentium non eſſe conuulſionem: quia eſt motus conſuetus, vt non varietur, niſi modus, ſeu quantitas, vel dicas, quòd eſt vaporoſa.

PROGNOSTICON XXV.

VLcus autem, ſiue prius factum fuerit, ſiue in morbo acceſſerit, conſiderare oportet. Si enim periturus eſt homo, ante mortem liuidum, ac ſiccum erit: aut etiam pallidum, & ſiccum.

COM

COMMENTARIVS.

OBſeruandum eſt, Hippocratem à debilioribus partibus ſigna ſumere: quoniam ſicut in laboribus abſumuntur ægri, infantes, & mulieres & calor ingens priùs exiccat herbas, quàm arbores grandes: ita partes debiliores noſtri corporis priùs affliguntur, quàm validæ & partes vlcerum cum ſint læſæ, imbecilliores ſunt reliquis totius corporis igitur priùs affliguntur. Sed corpus, quod ad mortem, refrigeratur, & exiccatur: quia vita conſtat calore, & humido, quorum vnum eſt qualitas cœleſtis, & actiua reliquum elementaris, & paſſiua: igitur mors contrariis horum priuationibus, quare mors conſtabit frigiditate & ſiccitate. Frigiditas autem liuorem parit, ſiccitas exiccat, igitur vlcus liuidum, & ſiccum mortem oſtendit. Sed & pallidum, cum inferius ſit liuido, idē: ſed non adeò euidenter ſignificabit. Siccitas hæc aduenit ex defectu nutrimenti: nam pars illa, alioquin debilis, facta debilior, nutrimētum trahere nequit. Color autem ille fit, extincto vitali calore: & ob id vtriuſque facultatis, quæ principalior eſt in vita, ſignificat extinctionem. Galenus verò aliena ab Hippocrate, & ab omni ratione, hîc dicit, alios colores, tanquam ab humoribus genitos, adiungens. Quid enim morti cum humore confluente ad vlcus in pede? imò ſi conflueret, non eſſet ſiccum vlcus. Hoc autem minus lethale eſt in morbo, qui eſt ob vlcus: lethalius verò in membro principali proximo, vt in vulneribus capitis. Vnde hi facillimè pereūt, & quandoque etiam ſanantur. Sed non eſt morbus acutus: Vt in libro de Capitis vulneribus (Pag. 9.)

PROGNOSTICON XXV

AT de manuum latione ita ſentio, quæ in febribus acutis, aut peripneumoniis, aut in phrenitide, aut capitis dolore, ante faciem feruntur, & fruſtra venantur, & feſtucas legunt, & floccos de veſtibus euellunt, & de pariete paleas detrahunt eas omnes malas & lethales eſſe.

COMMENTARIVS.

HOc pertinet ad operationem læſam. Galenus totum refert, quòd videat feſtucas, & ob id legere eas conetur: ita vt ſit vitium in oculo. Et pro hoc adducit pulchrū exemplū de ſemetipſo, vt colligitur quarto de Locis (cap. 2. iuxta medium) lege quicunque has lucubrationes inſpicis. Conatur autem hoc oſtendere ex his, quæ relata ſunt ab ipſis ægrotantibus, & quòd quibuſdam ſtragula eminere videbantur: aliis quòd feſtucæ in illis eſſent: aliis quòd circumuolitarent puſilla animalia ante oculos, quæ capere & feſtucas euellere conabantur, in quibuſdam etiam ſtante ratione: vt quāquam videre ſibi perſuaſum eſſet ob oculos, abſtinebant tamē à motu manuum, ratione docente, quòd nihil tale viderent. Atque hunc palam eſt decipi, vbi tum multa conatur, neque enim hoc verum eſt, cum delirantes multos videamus, & multò ante mortem, & etiam qui poſt ſanentur. Et ſi ipſe ſanatus eſt, non collegit feſtucas, neque vidit. Et eorum, qui viderunt velut Franciſcus Pellizarius, in Saccenſi oppido, ſaltantes puellas, & choreas ducentes, aliaque multa, quique ſuperfuerunt, vt ille, omnes continuerunt manus. At eorum, qui vellerent feſtucas, & aſſiduè, non ſolum quēquam euaſiſſe vidi, ſed etiam breui periiſſe. Quare valeat cum ſuis libris de Demonſtratione: quoniam aliam cauſam quærere oportet collectionis feſtucarum, poſtquam illa non eſt ſufficiens: eſt enim ſignum valde lethale vt admonitus de hoc ſis lector. Dico ergo quod delirium hoc eſt admixtum initio conuulſionis: velut ſuperius cum dixit Hipp. (Tex. 18. quod dentibus, ſtridere eſt ſignum mortis. Et Galen. docuit, quia eſt ſignum conuulſionis, hoc idē dico de hoc motu, quāuis enim motus brachiorum naturalis ſit hic: tamen fit ob vapores, qui ſtimulant muſculos brachiorum: & ideo hoc ſymptoma ſignificat conuulſionem futuram. Indicio etiā eſt, quòd tales conuulſi moriuntur: conuulſio autem cum delirio lethale valde ſignum eſt imò celeris mortis, ideo hoc modo conſtat ſententia.

Sed cur dixit Hippocrates: In acutis febribus, & peripneumoniis, & phreneſi, & dolore capitis, & non dixit ſimpliciter? Quoniā in inſania quæ fit ex bile exuſta, aut ſanguine, ſed ſine febre, hoc non eſt lethale, imò ne periculoſum quidem ſignum: vt ſæpe vidi. Et ſimiliter poteſt accidere in dolore magno, cerebro, & neruis compatientibus: non autē ex ſe affectis, vt ergo ſit lethale ſignum vnū è tribus, eſt neceſſarium, vel vt ſit cum febre ardente, vel patiente valde capite: vnde phrenitis non ſolum vnum ex his habet, ſed ambo hæc: vel vt ſit coniunctum vehementi morbo, qualis eſt pulmonis inflammatio: quæ licet pariat paraphrenitidem, non phrenitidem tamen eſt abſceſſus membri adeò principalis, vt adiecta conuulſione, neceſſe ſit etiam breui ſequi mortem. Videamus modò, quomodo vapores aſcendentes à toto corpore, vel etiam ex ventriculo, cauſa ſint videndi res, quæ non ſunt imaginando, vel etiam, oculis ipſis. Dico ergo, quod *φαντασία*, vt habetur Tertio de Anima (capite tertio) eſt vis quædam animæ, ad ſenſum pertinens, & euidentius ad oculos, & eſt non ſine ſenſu: neque enim contingit imaginari colorem cæco, aut ſonum ſurdo: atque ideo motio eſt, quæ fit ſenſilium, ſed non præſentium. Propterea Themiſtius tertio de Anima (capite vndecimo) dicit, quòd imaginandi vis eſt tam verorum quam falſorum, imò plerumque potius falſorum: nam quatuor præter illam ſūt facultates veri, aut falſi, ſcilicet ſēſus, opinio, ſcientia, & intellectus, nulla illarū eſt *φαντασία*, quia ſæpe verorum non eſt, illa omnia ſunt verorum, præter opinionem: opinionem autem

autem fides conſequitur, at non φαντασίαν, eſt enim φαντασία, quæ non coniungit, hocque inferius docet. In vniuerſum autem tum Philoſophus(cap.54.) tum Themiſtius docet φαντασίαν eſſe quoddam genus memoriæ, id eſt virtutis, quæ ſeruat imagines ſenſu cognitas, & differt à memoria: quoniam memoria eſt propriè verborum φαντασία verò rerum. Confitetur autem vterque quod φαντασία conſeruat ſpecies: & adducit exemplum huiuſmodi accommodum de ſenſu, & φαντασία, dicens(cap.14.) Gemma in annulo figuram in cera imprimat illa poſtmodum in aerem rurſus imprimit figuram aliam: ergo annulus eſt inſtar ſenſilis rei, cera ſenſus, & aer φαντασίας. Eſt autem φαντασία, vt Themiſtius(cap.15.) exponit, motus animæ, quem ſenſus in actu creat. Fit ergo falſa, inquit, φαντασία ratione ſenſuum aberrantium. Illi autem aberrant: vel quia non commodè admoti, vt circa colores in obſcuro, vel procul, vel in dubia luce, ac mobili vel ratione ſenſilium communium, vt magnitudinis numeri, figuræ, motus vel quietis, in his ergo duobus aberrat. Cum igitur tam memoria quam φαντασία dupliciter moueantur, vel à ſenſu, vel ab intellectu, cui parent, dubium eſt, in ægris quomodo moueantur. Et certum eſt, quòd non ſecùs, quàm in ſomniantibus ab humoribus & ingeſtis, cibo atque potu, at hoc accidit in ſomniantibus deuinctis ſẽſibus exterioribus quocirca delirantes habent vinctos ſenſus exteriores, qui cum vinciri non ſoleant, niſi in ſomno, ſequitur, vt cauſa illa in vigilia ſit adeò potens, vt ſenſuum vim interim extinguat. Ad hoc ergo, vt delirent, duo neceſſaria ſunt, vt ſenſus vel ceſſent, vel aberrent ſentiendo, quod frequentius accidit, quàm vt omnino ceſſent, & moueantur interim φαντασία aliarum rerum. Itaque duplex eſt delirium à ſenſu aberrante, vt in ebriis quòd frequentius accidit, & eſt minus periculoſum, cum non oſtendat, niſi vapores malos delatos ad cerebrum: alterum à φαντασία vel memoria cum ratione: & hoc non poteſt contingere, niſi dum ſenſus exteriores ſilent, & φαντασία peruertitur rurſus à vaporibus, hoc autem argumentum eſt duplicis mali, ſcilicet corruptæ & imbecillis facultatis animalis. Reliquum eſt igitur, vt videamus, quomodo operatio naturalis, id eſt φαντασία, vel falſa ratio, poſſit moueri à tertio agente qui non eſt ſecundum naturam, ſcilicet qui non eſt neque ſenſus, neque intellectus. Et clarum eſt, quòd quemadmodum in ſenſibus conturbato inſtrumento fiũt falſæ repræſentationes, ita etiam perturbatis ſpiritibus, aut inſtrumento imaginandi, hoc autem non videtur eſſe anima: quia anima videtur eſſe ſubiectum rerum intellectarum: & etiam in ipſa nihil eſt nouum, ſed tanquam lux, quæ illuminat inſtrumenta & ſpiritus, ergo videtur, quod vapor ille agitando cerebrum, cum lumen animæ ſemper illuſtret, oſtendit falſas imagines in tribus facultatibus: imaginandi, cogitandi, & memorandi: quia abſunt tria illa, quæ etiam concurrunt ad veram cognitionem: ſcilicet lux animæ, inſtrumentum, & ſpiritus, & lux animæ non poteſt corrumpi, neque vitiari, cum non ſit ſicut lux ſolis, ſed materia caret: ſed perturbatur inſtrumentum, & ſpiritus: & vtrumque etiam afficitur mala qualitate, vt inordinatè moueantur, ergo in hoc caſu apparebunt falſæ imagines & maximè comparatæ ad ſenſilia communia, & ad coniunctionem: velut amicus rubro veſtitus cum ſit nigro, hoc eſt ob nimium ſplendorem & eſt vitium in proprio ſenſili: mouens brachium, vt percutiat, & longè maior quam ſit: & eſt in ſenſili communi & in coniunctione, id eſt ſub ſpecie inimici. Et indicium, quòd cerebri temperies iam ſit corrupta, eſt delirium perpetuum, vt in Phrenitide. Et ideo vigilia eſt duplex malum ſignum: & temperiei calidæ, & ſiccæ in cerebro, & delirij: propter id & conſumptionis ſpirituum, vnde virium animalium collapſus, atque ruina: & ideo ex ambobus etiam mors ipſa. Indicium quoque iam eſt calefacti cerebri: & quòd delirium non ſit à vaporibus, & per conſenſum ipſum eſt continuitas per aliquam partem temporis: vel quia ſæpe redit in vna die: vel quòd cum non delirat, non tamen plenè ſtant tres illæ facultates.

Circa imagines autem, quæ fiunt in ſenſibus, diximus ſuperiùs, & maximè de ſenſu viſus. Galenus in Primo de ſymptomatum cauſis(capite 2. iuxta medium) dicebat, quòd ex ventriculo aſcendentibus vaporibus in oculo valde liuido apparent imagines: & quòd hoc fit, quoniam tales vapores in cryſtalloidem & aqueum humorem, qui illum circumſtat, quem & vitreum vocamus, deferuntur. Contingit autem hoc ex eo, quòd vapores ventriculi deferuntur ad neruos viſorios: ſed qua ratione ſolum à ventriculo, nõ à cæteris partibus hi deferantur, debuit Galenus, ſi ſciebat, explicare. Et mihi ſanè veriſimile videtur, poſtquam hoc fit abſque perturbatione mentis, vt non antea ingrediantur cerebri ventriculos, ſed cum nerui viſorij iuxta baſim cerebri oriantur, vt Veſalius (lib.4.c.4. & prima ac ſecunda fig. ſub litera G) docet, & prope glandem, per quam cerebri pituita expurgatur: vt non ſolum cruditates ex ventriculo vapores deferant ad oculos per rimam aſperi foraminis poſteriorem, cum alter ramus meatus ad angulum interiorem oculi deferatur, ſed etiam ad aures per foramina exculpta in caluariæ baſis ſede externa. Vnde imagines in oculis, & tinnitus in auribus, & partibus cerebri repletis ſuffuſiones, & ſurditates, (lib.1.cap.12.fig.2. & 3. M. & V. literis.)

PROGNOSTICON XXVII.

SPiritus denſus dolorem aut inflammationem ſignificat in locis ſupra ſeptum tranſuerſum.

COMMENTARIVS.

COnfudiſſe Galenum omnem, ordinem diſiunxiſſe coniuncta, coniunxiſſe diſiuncta, apertius eſt, quam vt dicam quemadmodum in præſenti textu, ſed hoc minimum eius

eius in exponendo Hippocratem vitium:eſt teſtimonium:tum vel inſolučtis animi,quòd non credo:vel egregiæ negligentiæ,quaſi illum contenneret,ac faſtidiret, quod & verũ eſſe reor,& ex multis ac multis coniecturis vbique deprehendere licet. Verum nec expoſitionem hîc adiecit,volens nos reuoluere longas ſuas nugas in libris de ſpirandi difficultate,vt autem ibi,quæ dixit, vera ſunt:ita tamen prolixè,vt faſtidium peritis, difficultatem introducendis,vtriſque non leue damnum ex temporis iactura pariant. Omittam quærere,vt ille anxiè facit (lib.5. de Diffic. ſpir.cap.4.& 5.)vt Hippocratem accuſaret, cur ex multis cõiugationibus ſpirationis has ſolum paucas hîc poſuerit? Ecce vides illius animum aut doctrinam cum laudando Hippocratem tam paucis ſatisfaciam. Poſuit eas, quæ in acutis morbis & validam haberent, & obſcuram ſignificationem. Habes totam excuſationem,vis declarationem,paulò longior eſt.(Quorſum,cum hîc tractare propoſitum ſit de morbis acutis ſolum, alias commemorare? cũ breuiter,quæ ex illis intelligi poſſent? cum vt ſalutem vel mortem prædicere Medicus poſſet,minus efficaces?)Sed vide, quod iam ipſi accuſatori ſimilis fio ob prolixitatem.

Spiritus denſus dolorem aut inflammationem. Antequam explicetur ſententia Hippocratis,præmittere oportet id primũ, quòd reſpiratio, cuius vſus, vt habetur in lib.de Vſu reſpirationis(c.5.in fine)eſt duplex temperare & nutrire ſpiritum vitalem,& animalem:& expiratione, cuius vſus eſt expurgare calorem præter naturam. Alterum eſt, quod habetur in libro ſecundo de motu muſculorum(cap.9.& 1. de Diff. ſpir. c.13.) & eſt,quòd inſpiratio fit per eleuationẽ thoracis, quæ naturaliter fit per ſeptũ tranſuerſum præter naturam, aut per ſeptum tranſuerſum,& alios muſculos: expiratio autem fit conſidente thorace motu,qui fit à grauitate:nec indiget muſculis, licet ſeptum tráſuerſum ſe contrahendo adiuuet contractionem etiam thoracis. Intelligendum & quòd omnis reſpiratio,ſicut & pulſus, componitur ex inſpiratione & quiete ſequente eam. Et inſpiratio duplex eſt ſeu dupliciter afficitur velocitate & tarditate, magnitudine, & paruitate,ſimiliter & exſpiratio,vt ſint quatuor membra, inſpiratio magna & parua, velox vel tarda:expiratio magna vel parua, & velox vel tarda: inde prima quies longa vel breuis,& ſimiliter ſecunda variabitur:ergo bifariam ſex modis, tanquam habeat ſex partes, ſumptis igitur ſex terminis de binario duplicatis,erunt ſexaginta quatuor difficultatis ſpirandi modi,æquales tamen.Exẽplum vnius pro omnibus: Inſpiratio magna tarda cum ſua quiete breui,cum exſpiratione celeri: parua cum ſua quiete longa, at quia inæqualitas poterit ac cidere in vnaquaque parte, erit vnaquaque reſpiratio ex illis ſexaginta quatuor variata ſex modis inæqualitatis ſimplicis:quibus addita æquali in difficultates ſpirandi ſimplices euadent quadringentas quadraginta octo, tantus enim numerus excreſcit ductis ſeptem modis in ſexaginta quatuor ſpecies. Compoſitarum autem modi geminandi noningenti ſexaginta trigeminorũ mille ducenta octuaginta, nam modi ſunt viginti quadregeminorum: ergo nongenti ſexaginta ſex quinque inæqualitatum; ſcilicet totidem quod ſimplicium,& vna omnium, vt ſint ſeptem modi ducenti in ſexaginta quatuor ſpecies: & ideo quadringenti quadraginta octo modi,ſumma igitur omnium erit, vt ducamus bis ſeptem,bis quindecim & viginti, & aggregatum eſt, ſexaginta quatuor (numerus modorum in ſexaginta quatuor ſpecies,producunt numerum difficultatis ſpirandi, millies quater ſupra nonaginta ſex. Cur ergo non quæſiuit Galenus, quare Hippocrates non tractauerit de ſingulis?ſunt inſuper exſpirationes horum modorum ſingulæ,aut naturales,aut calidæ,& vrentes,aut frigidæ, vt ſit triplicandus numerus, aut ſaltem duplicandus. Præterea eſt expiratio breuis, quæ non eſt eadem cum celeri, neque cum parua: nam ſi magna ſit, licet celer, non erit breuis:neque ſi tarda, licet parua, non erit etiam breuis. Præterea breuis(cum per eam intelligam, quæ fit parum ſublato pectore, & celeriter,)licet parua ſit, non tamen longa:in qua multum attollitur pectus,neceſſariò magna eſt: quia per magnam Galenus primo de Difficultate ſpirandi (capite 15.) intelligit illam, in qua multus aër trahitur, at verò ſtat multum attolli pectus,& tamen paucum trahi aërem,vt in aſthmaticis.Sicut etiam fieri poteſt, vt ſit parua, non tamen breuis:quia tarda. Ergo aliam differentiam addere oportet illis tribus primis contrariis differentiis magnæ,& paruæ velocis,& tardæ,crebræ, & raræ, ſcilicet longam & breuem.Veruntamen breuis non poteſt eſſe magna?licet parua poſſit eſſe longa. Eſt etiam conſideratione dignum, quòd natura refugit dolorem, ſed dolor fit in motu magno & celeri:ergo vbi dolor ſit in pectore,id eſt, in partibus ſuper φρένας,natura fugit motum velocem pectoris & magnum:ergo oportet, vt ſuppleat cum denſitate, ſimiliter ſi ſpatium pectoris occupet magnitudo,minuitur: ergo creſcet celeritas & denſitas,ſi verò abſceſſus ſit cum dolore duplici cauſa magnitudo minuetur & vna tantum celeritas: ergo denſitas,per quam natura cogitur ſupplere, ſi homo debet viuere,triplici de cauſa augebitur:& ita in morbo latherali erit ſpiritus denſiſſimus. Mirum autem eſt de Galeno, qui cum dixerit, quòd magnitudo reſpirationis attenditur penes aëris multitudinem attractum, quòd velit, vt in inflammatione pectoris, cum capacitas pectoris multo minor facta ſit, reſpirationem eſſe maiorem, quàm in ſimplici dolore. Sed hæc tranſeant cum cæteris ſuis erroribus: quia multis modis poteſt defendi:nullo tamen vero,quia eſt error. Conſtat ergo quod ſi dolor eſt in pectore, reſpiratio eſt denſa, & tarda: ſi verò abſceſſus ſine dolore,denſa & celer: ſi verò cum abſceſſu doloroſo, denſiſſima, & quaſi media inter celerem & tardam: ſemper tamen parua in omni caſu.

PROGNOSTICON
ad præcedens.

QVi verò magnus expiratur, & per multum temporis interuallum, delirium indicat.

COMMENTARIVS.

SPiritum magnum appellari, vel in quo multum pectus attollitur, vt ſenſus declarat, aut in quo plurimum aeris trahitur velut Galenus in primo de difficultate ſpirandi (cap.13.) oſtendere nititur. Inquit enim obſeruandam eſſe aeris quantitatem, non pectoris dilatationem. Neque cum non docuerit, quomodo fieri debeat, quod ego fateor, nec in meipſo cognoſcere poſſe, probare tamen bifariam nititur: & ab exemplo, quòd in cibis dicamus eum multum comediſſe, nō qui ventrem habeat tenſum, ſed qui multum cibi abſumpſerit: & ab eo, quòd ſæpe contigit in ſpirandi difficultatibus attolli multum pectus, ſed occupatis viis parum aeris intus trahi. Hoc igitur in ipſo intellectus verborum Hippocratis, niſi enim intellexerimus, quæ ſit rara vel magna ſpiratio, nunquam ſcire poterimus, an delirium portendat, & multò minus etiam, cur portendat. Promptū eſt cuique videre anhelantem magna pectoris extenſione, an trahat multum aerem, benè feciſſet Galenus nos imperitos docere. Forſan expirationem hyemis tempore magnam dignoſcere licebit, inſpirationem nequaquam: aliis temporibus neutram. Sed forſan obiiciet, quòd ſi pectus occupatum fuerit, aut aliqua pars cauitatis expectare non poterit, vt ſit rara: vt ergo rara ſit, magnam ſub illo ſignificato intelligere oportet. Sed mittamus hoc, quod ambiguum eſt, & proponamus hominem laborantem peripneumonia, in quo plurimum pectus diſtendatur: quòd ſi rarò diſtendi poſſe neges ob caloris vehementiam, proponatur deſtillatio certè cum frequentiore indigeat ſpiratione, nec omnino reſpiret, in cauſa non minus erit delirium, quàm ſi nullus ſit abſceſſus, aut impedimentum in pectore, imò magis. Ergo & hanc magnam & raram dicemus eſſe ſpirationem. Sanè Galenus apertè fatetur, poſſe eſſe delirium abſque ſpiratione magna raráq; vt in Pythione ſecundi ordinis ægrorum tertij Epidemiorum (1 de diff. ſpir. c.4. & 5.) & in Dealcis vxore, quæ in leio decumbebat, de qua, cum deliraret vehementer, Hippocrates inquit decimaquarta (languen.3.) ſpiritus rarus magnus per tempus, & rurſus, breuis ſpiratio. Et rurſus vigeſima ſermones multi, & rurſus ſedata eſt, voce deſtituta breuis ſpiratio. Tandem ſubiicit (languen.15.) Huic perpetuò erat ſpiritus ad finem vſque rarus & magnus. Huc vſque concordes ſumus, ſcilicet quòd non in omni delirio eſt ſpiritus rarus & magnus. Sed Galenus, dij boni, in reddenda cauſa quantas nugas agit? Primùm dicamus ergo illud, in quo ſumus concordes: ſcilicet quòd ob delirium natura oblita functionis, omittit ſpirationem, atque ideo fit rara. At cum neceſſitas reſtaurationis ſpiritus ex hoc acta ſit, interim cogitur natura reſarcire magnitudine, quod amiſſum eſt raritate, ideoque ſpiritus fit magnus & rarus, ſicut ex dolore & inflammatione partium, denſus. Verùm cur in his deliriis & in cæteris non affuerit hic ſpiritus optimè ſatisfacit. Cum enim duo haberet difficillima, primum quòd illa quæ in leio decumbebat, nullum dolorem paſſa videtur, & tamen non habuit ſpirationem raram & magnam, ſecunda, quòd cum dixiſſet, breuis ſpiratio ſæpius, quod opponitur raræ & magnæ, in calce adiiciat, quòd vſque in finem ſpiritus fuerit rarus & magnus ſemper. Augent hanc difficultatem verba illa (ſpiritus rarus & magnus per tempus) non ergo (perpetuò, & vſque ad finem.) Hoc multis verbis, & niſi tam prolixè, vt homo cogatur obliuiſci priorum, dum ſequentia legit, ſatis bene: vt illud (perpetuò ad finem vſque) intelligatur in omni tempore morbi, & per omnes dies. Sed tamen aliqui fuerunt dies, in quibus fuit per aliquod tempus breuis ſpiratio & ea die verum fuit, quod per tempus ſolum fuit ſpiratio rara & magna: quia reliquum temporis fuit parua & celer. Hæc eſt ſententia vnius paginæ (cap.8.) nec adeo ab illo clarè explicata. Porrò in ſecunda dubitatione tandem reſpondet, & verè illam factam fuiſſe breuis ſpirationem, interdum ob perfrigerationes, quæ ſuperuenerunt: ſcilicet vel dum virtus concidebat, aut ſuffocabatur, aut materia aliqua praua verſus cor contrahebatur. Reſtaret ſolum difficultas, quod dicat: Si ex dolore fiat parua ſpiratio, erit denſus ſpiritus: ſi ex perfrigeratione, rarus, at nos diximus celerem eſſe breuem ſpirationem. At multum differt ſpiritus celer à denſo: nam & in perfrigerationibus, cum rarus ſit, & paruus cogitur eſſe celer. In vniuerſum tria cum ſint, neceſſitas, impedimē-tum, & ratio: neceſſitas omnia ſuperat, inde impedimentum, vltimum eſt ratio. Si ergo neceſſitas vrgeat, etiam, quod adſit obliuio, fit ſpiratio frequens: & poteſt eſſe parua etiam. Antequam vltrà progrediamur, dubium non eſt, magnitudinem aut denſitatem ſpiritus eſſe conſequentia ſymptomata morborum, aut affectuum pectoris: nam magnitudo fit cum labore pectoris. Sed ſi crebritas adſit ſine dolore partium thoracis, aut magnitudo ſine raritate, aut ab initio morbi, vel, vt in febribus, prope mortem, quid ſignificabunt? Dico magnus, qui non eſt rarus, ſignificat vehementiam caloris, & plerunque repletionem. Prope mortem incendium magnum, aut occupatas vias anhelitus: diſtenditur enim plurimum pulmo, & ob id pectus, vt infrà docebimus, (libro tertio comment. trigeſimo ſecundo) quia fiſtulæ ſunt compreſſæ, aut impeditæ, vt etiam in recthmone. At denſitas ſpiritus in pura febre accidit, iuxta Principis ſententiam (prima quart. tractat. ſecund. capite trigeſ. primo) aut ob ſiccitatem, aut ob materiam humidam impedientem, aut imbecillitatem virium: adde tu vapores venenoſos.

PROG

PROGNOSTICON ad præcedens.

SI verò frigidus è naſo & ore expiretur, valde iam pernicioſus eſt.

COMMENTARIVS.

MAgna difficultas eſt, an debeat hoc intelligi coniunctum cum præcedente & ſanè Galenus ita interpretatur: mihi verò non eſt neceſſarium hoc dicere. Nam cum ſpiritus bifariam effletur, & è corde, ac cerebro, cor autem ſit adeo calidum, vt quis digitum in illo vix continere queat, vt in libro de inæquali intemperie (capite 5.) cerebrum quoque calidius ſit aëre etiam æſtatis calidiſſimo, vt octauo de Vſu partium (c.3.) habetur, liquet aërem omnem, qui expiratur, oportere eſſe calidum, quantò magis in febribus? Ideo ſi frigidus ſit, aliter eſſe non poteſt, quam extincto planè calore innato: cui, cum is, qui præter naturam eſt, ſociatus ſit, ita vt grauiter iam ſe habeat, qui fieri poteſt, vt viuat. At in acutis, qui ſine febre ſunt, facilius contingere id poterit, velut in Appoplexiis, & deprehenſionibus, ſed & in perfrigerationibus earum febrium, quæ ex immodica pituita, atque ea frigidiſſima fiunt. In vniuerſum cum ex duobus locis effletur aër, ſcilicet cerebro, & corde, quæ duo membra etiam hauriunt aërem, & remittunt, oportet illum eſſe calidum (capite 15.).

Sed forſan dubium accidet, an cerebrum reſpiret? Quippe facilius eſſet admittere inſpirationem in cerebro, quam expirationem: quanquam ne hanc quidem quomodo fiat, & per quæ inſtrumenta, docuerit, multo minus expirationem. At videtur de inſpiratione innuere (6. de Vſu partium cap.13.) quod fiat, dum aër etiam trahitur per pulmones ad cor, adeò vt ſit quidam conſenſus, ſed quomodo expirabit aër, num etiam in cerebro erunt alæ quædam ventilantes? At ſaltem docuiſſet coniecturam, qua id aſſecutus ſit, quod cerebrum reſpiret: nam pulſationi, quæ in eo, dum eſt detectum, conſpicitur, ſatisfacit pulſus arteriarum (13. de Vſu partium cap.8.) & quanquam in violentis attractionibus aliquid ſentiamus aſcendere, non tamen neceſſe eſt, vt in ordinaria reſpiratione idem contingat, cum neque in illa quicquam tale ſentiamus. Sed neque id ratione deprehendere licet, cum potius contrarium oſtendat.

Remanet quæſitum, cur expiratio rara calida ſit, denſa frigida? Reſpondet Philoſophus trigeſimaquarta Problematum (7.) quòd hoc contingit, quia in tenui exſufflatione parum aëris calidi educitur: ideo à continente multo circumſtante refrigeratur verùm in exſufflatione lata multum calidi aëris exit, & parum circũſtantis frigidi. Sed hoc eſt falſum, quia in tenui illa exit plus aëris: quia cum impetu. Cauſa ergo eſt, quoniam in tenui ob velocitatem exit ſolus aër, & vapor intus remanet: in lenta exit vapor, qui calidus eſt. Alia cauſa eſt, quòd aër denſus refrigerat per ſe: quia caloris eſt rarefacere.

Porrò de reſpirationibus malis ſi quis diligentiorem quærat notitiam, videat noſtra Commentaria in ſecundum, tertium, & ſextum de Morbis vulgaribus (68.) & quarta & ſexta Aphoriſmorum (52.)

Circa hoc dubitandum eſt, vt dixi, an cerebrum reſpiret? hoc enim Galenus pollicitus eſt demonſtrare: imò demonſtraſſe ſe ait in Opere de Dogmate Platonis, & Hippocratis. Quinimo ſi locus erat, fuit in octauo (lib. de Vſu Reſpir. cap.5. in fin. med.) dum de cordis reſpiratione agit, vbi ne verbum quidem, ſed potius in libro de Odoratus inſtrumento. Rationem tamen vnam appoſuit in libro de Vſu Reſpirationis (capite 8.) eiuſmodi cordi pulmonem, cerebro nares naturâ inſeruire ad reſpirationem voluit: quaſi dicat: Vbi inſtrumentum, ibi functio, neque enim natura quicquam agit fruſtra. Secunda ratio eſt, quòd odores feruntur ad cerebrum & adeo illud immutatur, vt excitent dolores, ſternutamenta, ſonum, & huiuſmodi (cap.6. in fin lib.6. de Odor. Inſtr.) at odoris ſubiectum eſt aër: igitur aër ad cerebrum tendit. Id verò confirmatur (Ibidem cap. 4.) quoniam homo non odorat, niſi cum inſpirat aerem. Ergo iſtud eſt manifeſtum indicium, quod cerebrum inſpirat aerem: & ex conſequenti, expirat. Tertia, ſi cerebrum vires muſculis pectoris ſubminiſtrat ad refrigerandum cor, quantò veriſimilius eſt, quòd etiam ſibi inſeruiat, cum refrigeratione indigeat, & vires habeat, quibus & ſe dilatare & conſtringere poſſit? Quarta eſt, quod in ſternutatione trahit, inde expellit medio, cuius etiam pituitam & excrementa: nec poteſt illa expellere, niſi per aërem, nec illum edere ſonum igitur expirat: ergo prius inſpirauit.

Modum autem, quo fiat hæc inſpiratio, non docuit, ſed cum docere vellet in libro de Vſu reſpirationis, ea pars prorſus periit: antea tamen attigerat, dicens: Veriſimile eſſe, quod cum cor à cerebro refrigeretur, ipſum quoque cerebrum exiguo motu dilatandi conſtringendique ſemet refrigerare. Author etiam libri de Anatomia viuorum (cap. vlt.) docet, quendam motum ex conſenſu cordis: ſcilicet, quòd dum cor dilatatur, retrahit ſpiritum ad ſe, & cerebrum ſe conſtringit: atque ita expirat aërem, ſicut etiam arteriæ, & dum cor conſtringitur, cerebrum dilatatur, quia impletur: & dum dilatatur, etiam alium aërem trahit, atque ita refrigeratur per inſpirationem. Galenus autem dubitat quarto de differentiis Pulſuum (cap.2.) an cerebrum dilatetur & conſtringatur. Dicens, quòd aliqui exiſtimarunt cerebrum & membranas ſimul attolli: aliqui neutrum eorum: quidam autem eorum cerebrum per ſe attolli: membranas autem conſequentia ad ipſum. Concludit palàm, vt dixi, cerebrum moueri motũ reſpirationis, non ſolum in libro de Vſu reſpirationis, ſed etiam ſexto de Vſu partium.

At oppoſitum habetur multis rationibus. ſi

ſi cerebrum reſpiraret, diuelleretur perpetuo motu, dicebat enim Galenus ſexto de Vſu partium (cap.8.& 15.) Quòd Natura fecit robuſtiſſimas fibras in corde, & duriſſimam carnem ob perpetuum motum. At cerebrum tantum abeſt, vt ſit duriſſimum vel ex carne valida, quod etiam eſt exangue, & medulla molliſſima: vt Hippocrates author eſt.

Secundò, quia ſi cerebrum reſpiraret in his, qui naribus occluſis manifeſtè non reſpirant per illas, magnum ſentiretur detrimentum, at hoc non videmus: quinimo aliqui ſic vſque ad vltimam ſenectutem perdurarent, nec poſſumus dicere, quòd hi reſpirent per palati foramina: nam tunc operatio eſſet perfecta abſque proprio inſtrumento, præterea eſſet tanto debilior: igitur omnino læderetur.

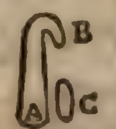
Tertiò, & ſumitur à Philoſopho docente (lib. de Inſpir. & expir. par. 1.) piſces non reſpirare, quoniam Natura fabricaſſet proprium inſtrumentum: at nō fabricauit, quòd ſi cerebrum reſpiraret, neceſſariò reſpiraret: quia eſt membrum principale. Igitur Natura aberraſſet non fabricando membrum quod eſſet proprium inſtrumentum, ſicut pulmo eſt cordi. Et ſi dicatur, quòd nares ſunt proprium inſtrumentum, primum obſtat, quod illis obturatis ſequeretur mors: ſicut impedito pulmone. Secundum eſt quod nares non trahunt aerem, neque aliquid habent, quo trahant, neque muſculos ad hoc, nec per vacui neceſſitatem: quinimo potius pars ſuperior creata eſt ex oſſibus immobilibus nec ſunt muſculi ad hoc opus vlla in parte ordinati. Quartò, quia nullum membrum indiget duplici refrigeratione: cor enim quia reſpiratione refrigeratur, arteriis intra non indiguit: ad cerebrum veniunt arteriæ perfrigerationis cauſa: igitur altera perfrigeratio ſuperflua eſſet.

Tertiodecimo de Vſu Partium (cap.8.) Galenus affirmat cerebrum pulſare per arterias, quæ ad illud adueniunt. Idem dicebat A. Veſ. lib. 3. (cap. 14.) oſtendens tres arterias ab vnoquoque latere caluariam ingredi, quæ in cerebrum penetrant. Sed ita, vt in membranas degenerent, adeò vt membranæ excauatæ excipiant ſanguinem, & ſpiritum. Ex quarto ergo ſinu duræ membranæ ramus exporrigitur per medium teſtium interuallum, & ad glandulam deſcendens nuci pineæ non abſimilem tandem in ventriculos, dextrum atque ſiniſtrum, peruenit, quod etiam in 7. lib. euidenter docetur. Vbi etiam Veſ. affirmat, ventriculos cerebri reſpirare, dum illorum enarrat vſum. Qua ratione id exploratum habuerit, non docet.

Quintò: In ſternutatione neceſſarius eſt impulſus ex aere à pectore, vt vult Galenus ſeptima Aphoriſmorum (cap.6.) imò non poteſt fieri, niſi attracto aere prius ad pulmones: igitur cerebrum non efficit ſternutationem, ſed potius pulmo, ideo neque reſpirationem.

Sextò: Cerebrum eſt frigidum: igitur reſpiratione num indiget, neque, qui illam ponunt, modum tradunt, quo aer ad cerebri ventriculos perueniat, nam ſi neceſſaria ſit maximè propter illos erit.

At olfactus organa (prætermitto modò, quod ſolida ſint, vt illa aer non queat permeare) non ventriculorum cerebri partem anguſtam, in quam reflectuntur, antè tangunt, quomodo ergo per illam reſpirare poſſunt? relinquo enim toto ambitu, cum non ſint in ſede cerebri, multum ſubſtantiæ illius interiacet, vt aer permeare non poſſit.

A ventriculi pars anterior & ſuperior. B. ventriculi pars, qua anterius reflectitur in inferiori per ſe. C olfactus inſtrumentum ad nares tendens.

Sed & illud obſtat, quod ſi reſpirant, ventriculi attolluntur: igitur vel ab aere vel natura, ſi natura, igitur pars erit, quæ attollit, & quæ attollitur: hoc autem non adeſt, oportet enim adeſſe neruos & muſculos, quorum vtroque carent, aut ab aere, qui ingreditur, at ille, cum ſit modicus, & per vias obliquas penetret, hoc efficere non poteſt: quare cerebrum haud reſpirat:

Ad ea verò, quæ obiiciuntur à Galeno, dico ad primam nares non eſſe reſpirationis cauſa, ſed tranſitus aeris, & odorum & decoris cauſa. Et ſi etiam eſſent, ob reſpirationem conſtructionem non habent conuenientem illi. Ad ſecundam: Non penetrat, niſi trahamus aerem: & ſi aliqui odores validi ſine corporea ſubſtantia per aerem & medium paratum ad hoc inſtrumentum perueniant. Imò argumentum ſi quis rectè conſideret, concludit oppoſitum: nam ſi ſpecies coloris ex aere defertur ad inſtrumentum per corporeum medium, quod eſt pars noſtri: & vbi aer peruenire non poteſt, vt declarat Ariſtoteles ſecundo de Anima, igitur in odoratu aer non poteſt peruenire ad ventriculos cerebri.

Dico etiam, quòd homo non ſentit ob hoc odorem, niſi dum reſpirat: quoniam tum aer tranſit ad cerebrum. Sed manifeſtum eſt ex hoc, quòd reſpiratio cerebri eſt eadem cum pulmonis reſpiratione: ideo poteſt poni pro quarto argumento demonſtratiuo, quòd ſi hoc modo Galenus illud conſtruxiſſet, poterat probari.

Tertium eſt iuridicum: ideo permittatur Iuriſconſultis. Ad quartam: Fit vi pulmonis, procul percutientis aerem: cerebro autem repellente, non ex hoc ſequitur, quòd expiret, imò ex hoc cerebrum valde læditur. Vt referant, quoſdam ex ſternutamento obiiſſe. Quòd ſi dicas, ſatis eſſe, quòd per pulmonis attractionem atque compreſſionem cerebrum repletur, euacuatur ab aere. Dico, quòd ventriculus in inſpiratione magis hoc facit: quia amplior decuplo via eſt, & recta, illæ omnes obliquæ, nemo tamen ob hoc dixit, ventriculum reſpirare: igitur neque multò minùs cerebrum. Sed dico eſſe rationes, quæ demonſtrant, cerebrum reſpirare. Prima: quoniam ſpiritus vitalis generatur ex aere, & animalis non eſt, niſi vitalis temperatus in cerebro. Igitur cum eſſentia ſit eadem, ſequitur, vt reſtauratione indigeat aeris, ergo cum in ventriculis non ſit aer, neceſſe eſt, vt deferatur per reſpirationem, ſed hoc ſuppoſitum, quòd ſpiritus vitalis ex aere nutriatur, negat Philoſophus: vide quarto contradicentium.

tium. Præterea vel aër pertingit ad cerebrum, vel non? ſi pertingeret, non eſſent ventriculi cerebri, nam illi non ſunt pleni alia materia, niſi poſſet repurgari, adeò fieret impurus, quòd animal periret. Ergo expurgari, aërem eſt naturale: ſed omni actioni naturali principalis membri neceſſariæ. Addita ſunt omnia, per quæ poſſit eſſe ſempiterna, nec fruſtrari: ergo etiam huic expurgationi, quæ nõ poteſt fieri, niſi cerebrum reſpiret. Liquet igitur cerebrum reſpirare.

Demum in ſternutatione propellitur manifeſtè ex ſenſu, quod moleſtia cerebrum afficit, & illud non poteſt propelli, niſi per aërem præſentem: ergo aër, qui ibi adeſt, poteſt propelli, nec poteſt propelli à ſolo aëre aſcendente ex pulmone, quoniam viæ à palato ad ventriculos cerebri ſinuoſæ ſunt, & obliquæ: igitur à cerebro ipſo. Propter hoc ad argumenta in oppoſitum dico, quòd cerebrum reſpirat, ſed non eo modò, quo cor, ſed ſolum per motum aëris cerebro immoto: ideo modum hunc inuenire oportet. Nam, vt in argumento dicto, quod mouetur à corpore, non poteſt moueri illo immoto. Itaque dico, quod cum viæ ſint apertæ, mouetur aër in cerebro per motum pulmonis: nec mouetur aër per nares, niſi conſequentia aëris moti à pulmone: ſicut etiam in palato. Ideo Galenus hoc inuenit ab aliquo antiquo, ſed non intellexit: ſicut neque illud recitatũ à Veſalio (lib. 7. cap. 6. iux. fin.) quod dictum fuit ab Herophilo. Andrea, vel Marino; quòd tres tantum ventriculi membrana ſubcingantur, quartus non cum nullus ventriculus tunica ſubcingatur. Ad ſecundam dico, quòd in expiratione cerebrum aërem inſpirat per palatum, & non nihil etiam in inſpiratione. Ad tertiam: Pulmo eſt inſtrumentum neceſſarium: pro reſpiratione cerebri non tamen. Hoc autem videmus in pluribus aliis partibus corporis. Nam ventriculus trahit nutrimentum neceſſariò, & per ſe, vt nutriatur: neceſſariò non per ſe propter iecur: tertiò de facultatibus naturalibus (cap. 13.) nec tamen iecur ab hac actione fruſtrari poteſt. Ad quartam dico, quòd cerebrum indiget aëris refrigeratione ob multitudinem motuum: & quoniam naturâ frigidiſſimum eſt. Vnde etiam patet ſolutio ad ſextam rationem. Ad quintam dico, quòd licet in ſternutatione neceſſarius ſit aſcenſus aëris ex pulmone, ille tamen non efficit ſternutationem: ſed eo cum impetu ingreſſo per vias palati comprimitur aër, qui eſt in ventriculis cerebri. & ita eiicitur, velut in inſtrumentis illis, quibus pueri per embolum maſculum expellunt è canali globulos. Non ergo fit ſternutamentum: neque ſicut credit vulgus, ſcilicet quòd cerebrum impellat aërem: neque vt Galenus, quòd aër ille è pulmone prodeat, quanquam adiuuet in educentis materiebus, quæ ſunt in oſſe punicoſo, quod eſt ad nares poſitum. Neque id, quod expellitur, eſt in ventriculis cerebri, ſcilicet pituita: nam tam longam viã tranſire, & tam obliquam, non poſſet. Sed quod exit à naribus, & oſſe illo punicoſo, venit per aërem, qui è pulmone ſurſum impellitur: A ventriculis autem cerebri alia materia propellitur ad infundibulum, quæ poſtmodum & ipſa ad nares vel palatum deſcendit. Oſtendit autem, quòd exit è naribus ſemper materia in ſternutatione non per palatum, quod fertur impetu aëris venientis à pulmone, non à cerebro: nam ſi exiret impetu aëris delati ex cerebro, ita poſſet exire è palato, imò faciliùs, & frequentiùs, quam ex naribus. Experimentum verò docet hoc omne, quòd in ſternutatione non defertur ſpiritus à cerebro: neque impetus illa eſt ab eo, quòd, cum quis vult ſternutare, ſi os aperiat, nihil è naribus educet, & ſonus etiam ille longe minor fit. Ad ſeptimam dico, ventriculos cerebri ex reſpiratione non attolli, ſed ſolum expurgari, atque refrigerari, atque ſpiritus, qui in eis ſunt, nutriri. Cum ergo quæris, qua via: dico ſimiliter, quòd argumentum docet, quod non per olfactus illa additamenta (ambæ enim rationes concludunt) ſed foramina palati, per quæ ſolet exire pituita: licet quædam ex illis tendant ad nares. Reſpirat igitur cerebrum perpetuò, non ſicut cor, ſed leuiter, & abſque motu propriò. Vnde in malo aëre plurimum & longè plus corde afficitur & indicium eſt, quòd in grauedinibus incaleſcit: quãuis materia, quæ continetur, ſit frigida, quoniam prohibetur reſpiratio.

Sequitur etiam quòd illi maximè habent cerebrum incolume quibus pituita defluit è capite: & non ſolum, quòd per illam cerebrum expurgetur liberè, ſed quoniam meatus ſunt ampliores: vnde aër meliùs refrigerat ipſum. Et tales tamen magis læduntur in aëre malo. Ex hoc etiã manifeſtum eſt, quòd cerebrum bis reſpirat in vna pulmonis reſpiratione: quia tam in inſpiratione, quàm expiratione pulmonis cerebrum ſimul inſpirat, & expirat aërem: quoniam inſpiratio cerebri fit ſimul cum expiratione: quod neceſſarium eſt in his, quæ non mouentur, at in his, quæ dilatantur, & conſtringuntur inſpiratio ſuccedit expirationi, & contrà ſemel autem inſpirat frigidum ex naribus, & ſemel calidum ex pulmone, ne nimis refrigeraretur.

Hæc igitur quæſtio pulchra eſt, & pertinet non ſolum ad medicos, ſed etiam ad Philoſophos. Medicis autem multa commoda affert in actu curandi: & docet, quòd, qui laborant pulmone, non poſſunt diu habere cerebrum incolume: & quòd, habitare in aëre bono eſt, res valde ſalutaris, & maximè pro vita & conſeruatione ſenſuum, tam interiorum, quàm exteriorum: & quod minima pars ſpirationis, quæ exit ex naribus, procedit à cerebro. Et ideo non poteſt eſſe frigida, quoniam fermè tota venit à corde, niſi cor ſit morti proximum. Ideo locus iſte non poterat intelligi ſine determinatione huius quæſiti. Et quòd, quæ tenentur in ore, multum conferunt cerebro: ſicut etiam ſpecuum exhalationes repente interficiunt homines, quia ille nullo ſepto tranſit ad cerebrum infectus qualitate pernicioſa, & quòd ſubmittere rem venenatam naribus: modò non trahas ſpiritum: tutò poſſet fieri. Sed quia nares iam implentur illo aëre infecto, cum poſtmodum inſpiras aërem, eſt valde periculoſum, ideo oportet antea expirare. Atque his octo partibus

tibus poſſunt pulcherrimè & ordinatim examinari fermè omnes quæſtiones.

PROGNOSTICON XXVIII.

BOnam autem ſpirationem valde magnam vim habere ad ſalutem in omnibus acutis morbis, putare conuenit, qui cum febribus ſunt, & in quadraginta diebus iudicantur.

COMMENTARIVS.

CVm propoſuiſſet tria genera malæ reſpirationis, ſubiungit quartum, quod eſt bonum, adeò vt ſi quis ad ordinem redigere velit. In primo collocauit ſimpliciter malam, cum dixit, ſpiritus denſus: deteriorem, cum dixit, Qui verò magnus: peſſimam, cum inquit, Si verò frigidus è naſo. Quòd verò dicit magnam vim, non ſimpliciter laudauit bonam ſpirationem, vt reliqua ſigna: quamobrem peculiare quippiam inſinuaſſe viſum eſt, ergo bona ſpiratio in acutis morbis, qui cum febre ſunt, & in quadraginta diebus, id eſt, intra quadraginta dies iudicantur, valde magnam vim ad ſalutem habet.

Liberat nos à difficultatibus his, quæ diximus in cõtradictionibus (10. lib. 5. & lib. 4. 57.) itaque quòd ſcribitur hic non ad diſputationem reuocandum erit, ſed quaſi conceſſum, & ſolum ad declarandam veritatis cauſam adiectum. Veluti ſi dicas: Morbi acuti ſi bonam habeant reſpirationem, ea magnam affert ad ſalutem ſpem: quoniam acutus morbus cum febre eſt vt intra quadraginta dies terminatur. Nolo modò ingredi diſputationem, an hoc dixerit: quoniam aliqui ſint acuti morbi ſine febre, vel qui terminentur poſt quadraginta dies: ſcilicet an dictum ſit expoſitionis loco, vt intelligamus, quos vocet acutos morbos: aut diſtinctionis, vt de quibus acutis intelligat. Nam certum eſt intelligere illum ſolum de acutis huiuſmodi, qui intra hunc terminum finiuntur, & febrem coniunctam habent, ergo in his dicit bonam ſpirationem magnam vim habere ad ſalutem: quaſi non ſolum ſit ſignum, ſed etiam cauſa, & quòd maiorem habeat vim in talibus, quam in aliis minùs grauibus morbis, quod ſanè videtur perabſurdum.

Neque ergo huiuſmodi doctrina vulgaris eſſe poteſt, quæ non, niſi exquiſitiſſimis rationibus dialecticæ, erui valeat. Iam verò duplicem habet hoc expoſitionem, vnam Galeni, aliam noſtram: amplectatur quiſque quam volet, neque enim in his eadem eſt ratio, quæ in aliis: ſcilicet vt, vbi minùs benedixit, ſit accuſandus: ſin omnia ſic dixiſſet, quemadmodum in præſenti ferri poſſit, imò forſan laudem mereretur. Explicabo autem illam. Facilem primum dixit reſpirationem, quæ naturalis eſſet, atque omni vitio careret. An verò per facilem ſpirationem illa intelligenda, quæ naturalis ſit, attamen vitio non caret, quemadmodum in his, qui anguſto ſunt pectore, aut anheloſi ſunt, aut, quod deterius eſt, etiam aſthma patiuntur per circuitus, nec vnquam in mediis temporibus liberè ſpirant, quærere velle inter tot difficultates, curioſi nimis ſit, inuidit autem, velle ob id accuſare Galenum, qui, etſi errauerit, multipliciter poſſit non ſolum excuſari, ſed etiã iure defendi. Dicamus ergo inculpatam hanc ſpirationem, & vitio carentem omni. Vnde neque in præcordiis dolorem, neque in ſepto tranſuerſo, neque in iecore, liene, ventriculóue inflammationem adeſſe ſignificat: nam ſi adeſſet, eſſet, vt dixi, ſpiratio denſa. Non minus enim neceſſarium eſt ad horum membrorum tales affectus ſequi denſam ſpirationem, quàm denſam ſpiratione m ſignum eſſe partium harum affectarũ, firmiore enim vinculo effectus ſuis cauſis annectuntur, quã cauſæ, aut effectus ſuis ſignis, cũ eorundẽ ſignorum frequentiùs poſſint eſſe diuerſæ cauſæ, quàm earundem cauſarum non iidem effectus. Veluti tumor durus in liene denſum parit ſpiritum, nec tamen eſt inflammatio: ſed in acuto morbo non contingit ob temporis breuitatem illum fieri: & ſi fiat, omnino res eſt præter medici ſapientiam, qui de his cogitat, quæ frequenter eueniunt. Iam ſi deliret homo, altero modo rarus, ac quaſi per interualla ſpiritus erit: ſi ergo facilis ſit, nihil horum adeſſe ſignificat, at neque adeſſe dolorem, neque inflammationem in viſceribus mediis, ac prope medium neque delirium neque ſtuporem, illud plurimum facit ad ſalutis ſpem: imò etiã ad euentũ ipſum. Si enim hæc adeſſe mortis cauſam eſſe perſæpe manifeſtum eſt: quòd ſi non adſint, ſalutem afferent, quia non impedient. Dupliciter enim aliquid afferre ſalutem dicitur: aut verè, velut robur naturæ, & reſtauratæ vires ex cibo, vel ſomno, vel lætitia, & hoc propriè: aut quia faciliorem occaſionem ſanationis præbent, eiuſmodi etiam eſt coctio, neque enim coctio eſt cauſa aliqua efficiens ſalutis, ſed efficit, vt expelli humor ſe patiatur, quia non remittitur, aut modicè. Similiter ſi ſpiratio bona ſit frigida, non, ſed paulò calidior naturali, vt etiam maior, ac frequentior: quo fit, vt non mihi videatur Gal. rectè interprætari naturalem: ſi enim naturalis ſit ſpiratio in morbo acuto, erit, quam pro ratione poſtulat, frigidior, minor, tardior ac rarior, quam eſſe debeat. Neque enim omnis ſpiratio crebrior denſa appellatur ab Hipp. ſed ſolum, quæ naturam febris excedit, aut ſi illa immodica fuerit, & vicerit, ac ſuperauerit quoquomodo hominem tantam habet crebritatem, vt non patiatur diſcerni tempora intermediæ quietis: tunc enim denſa etiam dicitur. Sed hæc pro ratione morbi & ex cauſa manifeſta, quæ ſolum in morituris, & alia ſigna mortis habentibus apparet, de qua hic ſermo non eſt apud Hipp. alia, quæ denſa eſt, & non pro ratione febris, de qua locutus eſt in ſuperioribus. Sed tamen omnis ſpiratio, vt dixi, bona in febre & acuto morbo, crebra, velox magna calida eſt: ſecùs ſi ſit, naturalem dicas, ego malam certè, & cum Hipp. & cum experientia appellabo, indicantem tantò refrigeratum

geratum atque ideo imminutum eſſe calorem naturalē, quantò per morbum aucta ſit neceſſitas. Si ergo frigidus non ſit, nec pro comparatione naturalis ſpirationis, nec eius, quæ debet febri caliditatis, ſignificabit omnia illa membra, quæ ad hanc functionem pertinent, illæſa eſſe, quo ad facultatem, ſiquidem præcipuè cor, pulmones, pectus, aſperam arteriam, quòd ſi etiam talis prodierit è naribus idem de cerebro, & partibus eius pronunciabis, quòd verò in morbo, non ſolum verè acuto, ſed in omni eo, qui acumē ſapit, quoniam exacuitur per partes, ita tamen, vt intra 40. diem finiatur, intelligi debeat. Hanc adducit rationem Gal. nam in huiuſmodi deficere non poteſt adeò virtus vitalis, vt ſalua reſpiratione euadere non poſſit. Nam acutos morbos non ſolum hi, ſed etiam alij diuturni comitari ſolent: ſcilicet aqua intercus maximè, morbuſque regius (hi enim principales) tum quartana ſuppuratio, & tabes. Atque hic eſt ſenſus Galeni. Nos verò dicimus Hipp. dictum ad rem potiùs, quam ſignum pertinere: quanquam non eſſet abſurdum, dicere Hipp. dictum ſic debere intelligi, magnam vim habere ad ſalutem, id eſt, ſignificandam: tum præcipuè, quòd hic de ſignis, non cauſis, inſtitutus ſit ſermo. Sed nihil videtur loqui ita de cauſa, vt per eam ſignum intelligamus: veluti ſi dixiſſet, cum habeat magnam vim ad ſalutem, propterea ſalutem indicat. Et hæc ſentent. magis congruit rei ipſi, quam prior. Oportet ergo oſtēdere, ſpirationem bonam magnam vim habere in acutis morbis, qui cum febre ſunt, & intra quadraginta dies iudicantur. Quod autem iudicari ſit febrem abſcedere ſolum, id docuimus in tertio ſuper primum Epid. (Com. 45. (quare non eſt, vt de hoc laboremus. Poſtulat omnis febris, cum ſit calida, & ſicca, vberiùs humectari, atque refrigerari cor: refrigerari quidem qualitate aeris (quem tamen Philoſophi calidum, neſcio qua ratione, contendunt) & humectari ipſa illius ſubſtantia.

Diximus aliàs elementa eſſe immutabilia, nam ſi vna ſit eorum ſubſtantia, dum ex vno aliud fit, nulla contingit tranſmutatio; ſin diuerſa, non omnino tranſmutantur, dum ergo ſpiritus vis reſtauratur optimè, ita vt non caſura ſit eius ſubſtantia, antequam morbus finiatur, certum eſt, ſalutem eſſe exſpectandā, cū ergo facilis fiat ſpiratio, reſtaurabitur ſpiritus, & euadet æger.

Hoc mihi ſuadet interpretandum eſſe, quia quæ dicuntur hîc de ſporadibus morbis tantum, aut ſaltem principaliter, non autem peſtilentibus, intelliguntur, neque enim dubium eſt, in peſtilentibus temporibus dū aër corruptus eſt, etiamſi homo benè reſpiret, nullam eſſe ſecuritatem, cum fieri poſſit, vt rectam ſpirandi rationem non illa tria ſequantur commoda aut ſaltem duo, per quæ ſtat vita: ſcilicet ſuperflui fumi, expulſio, refrigeratio temperiei febrilis, & humectatio. Quamobrem in peſtilentibus morbis ſpiratio bona ſolum bonum eſt ſignum, cauſa non eſt neceſſariò bona, niſi per bonum, minus malum intelligamus. Equidem minus malum eſt, in malo aere habitare functionem, tum eſſe illæſam: reſpirandi, quam vtrumque adeſſe, malum aerem, & læſionem inſtrumentorum reſpirationis. Vnde Hippocr. cum in tertio Epid. in cōſtitutione peſtilenti meminiſſet omnium ſignorum, ſolam prætermiſit ſpirandi difficultatem, quòd veriſimile ſit: quanquam benè ſpirantes pleroſque interiiſſe. Eadem ratio efficit, vt in breuibus ac magnis febribus quales ſunt acutæ, hoc magis ſit neceſſarium, quam in aliis longis, & mitibus: ob hocque dixerit magnam habere vim ad ſalutem, nam ſi ad ſignum ſolum reſpicias, etiam in longis, & ſine febre, reſpiratio bona ſalutis erit ſignificatrix.

Oſtenſum eſt etiam in præcedenti Commento, quomodo ex pectoris reſpiratione purgetur cerebri aër, qui in eo continebatur abſque cerebri dilatatione, aut motu. Cum ergo reſpiratio in parte pectoris commodè ſe habuerit, etiam cerebrū bene expurgabitur, atque ita à delirio & conuulſione æger immunis reddetur. Inde etiam procedent ſōni & quies: quæ omnia faciunt ad virium conſtantiam, vnde coctiones & iudicia fiunt, iudicij nomen, vt Gal. accipit, audiendo, non, vt Hipp.

An verò in omnibus morbis mala ſpiratio magnum momentum habeat contrario modo, tam & ſi verum ſit, modò noua ſit, etiam ſi ſignum ſit pathognomicum, modò valde mala ſit: dubium non eſt, cum non ſolum ſignū ſit, ſed cauſa mala. In cauſis verò ſēper malū, malum eſt, & ſi obſint per ſe vitæ: qualis eſt ſpiratio mala, ingens etiam malum. Vt ergo reſpiratio bona ſit, comparanda eſt ad ſe ipſam, & ad materiam, & ad inſtrumentum, ad inſtrumentum quidem, vt non moueantur omoplatæ ſenſu manifeſto. Nam ob continuitatem pectoris cum illis neceſſe eſt, vt etiam in ſanis aliqualiter moueantur, non nares, vt viſum eſt, illud enim maximæ neceſſitatis indicium eſt: neque pectus ſurſum trahatur, velut in anheloſis, & qui curſu incaluerunt, indicat enim reſpirandi maiorem neceſſitatem quam facultatem. Optimum enim in vnoquoque eſt ſemper maiorem eſſe facultatem neceſſitate: æqualem tolerabile: minorem malum, & in huiuſmodi valde. Propterea in iuuenibus longè maior ſolet eſſe facultas neceſſitate, in ſenibus penè æqualis in pleriſque actionibus, ſi benè ſint diſpoſiti. Neceſſitas minor facultate ſoles euertere hominem: maxima & euidentior eleuatior eſt in prima notha coſta deſcendendo, quod ibi ſeptum tranſuerſum (à quo ſolo ſecundum naturam pectus agitatur) prope ſit, & nullis oſſeis vinculis locus alligetur. Inde conſenſu trahitur totus vēter cū illis etiam, adeo vt æquos aſthmate laborare ex hoc ipſo ſigno deprehendamus. Dilatantur & coſtæ nothæ, & venter maximè vſque ad vmbilicum à lateribus minùs autem retrò: & ad hoc etiam non parum faciat ſitus. Partes ergo, quæ ſunt è regione oris ventriculi, quòd ſublimes ſint, & liberæ, & in medio, plurimùm attolluntur menſura dimidij digiti, ſed non eſt menſura eadem in omnibus inde, quæ ſunt circumcirca. Sed & nares inferiùs aliqualiter in trahendo aerem dilatantur:

dilatantur: ne quis deceptus lethale ſignum eſſe exiſtimet narium motum.

Quòd ad maximam, quæ reſpiratur, attinet calida eſſe debet,& quaſi tepida, & pro natura ætatum & tẽperaturarum, mala valde eſt exurens,& deterior frigida, præſertim in morbo acuto: mala eſt etiam fœtida, præter conſuetudinem mediocris in multitudine,& plus inſpirari debet aeris, quam expirari. At quod ad ſeipſam attinet magnitudine, celeritate,& duarum quietum tempore moderata eſſe debet: propterea ordinata,& æqualis, vt ſint in vniuerſum ſex genera ſimplicia rectæ reſpirationi neceſſaria, & de magnitudine, velocitate,& longitudine debita quietis primæ atque ſecundæ ſatis perſpicuum eſt: difficultas eſt in ordine & æqualitate, quanquã ordinem bonum & ſibi conſtantem, omnes intelligant. At æqualitatem, quæ ad partes reſpirationis refertur, ſingulas ſingulis referendo plerique conniuent.

Sunt ergo duæ partes reſpirationis, inſpiratio, & exſpiratio. Quid? ſi ergo prima pars inſ pirationis velox ſit, ſecunda tarda, aut cõtrà aut vna mágna, alia parua aut in medio maior quam in extremis: vel etiam ceſſet,& remittatur? vnde ſunt ſuſpirioſæ inſpirationes, velut in flentibus.

Reliquum eſt, vt videamus, quomodo cũ bona ſpiratione æger intereat, quemadmodũ Philini vxor (lang.4.1.Epid.) Cum enim nil appoſuerit, velut (lang.8.1.Epid.) in Philiſco, & Sileno, nec in Eraſino etiam nil adiectum eſt, vt videantur huiuſmodi ægri non habuiſſe læſam ſpirationem, tum multi alij, qui obiere: dici poſſet, intellectam eſſe malam ſpirationem, cum adiecerit quod delirarint, quicunq; autẽ delirãt, malè reſpirant, & inordinatè cũ enim ſpiratio ſit motus volũtarius, neceſſe eſt, vt ſi deliret, reddatur inordinata igitur ſubintelligitur. Quocirca quæritur, an ſpiratio bona ſit appellanda, quæ ſolũ delirij tẽpore ab ordine euariat? Nam poterit, conſtãte delirio, eſſe facilis,& tamẽ inordinata, dum delirium perdurat. Sed cum in Sileno,& Philiſco adiecit, (lang. prim.& ſecũd. prim. Epid.)& quòd delirabant,& quòd ſpiratio mala fuit: igitur non ſemper ſe conſequuntur.

Diceret Galenus, Hippocratem voluiſſe intelligi genus malè ſpirationis, nõ quòd ſimpliciter malè ſpirarent: at mihi videtur, quòd malam ſpirationem non ob id ſolum appellet, quæ inæqualis tantum eſt ob delirium breue, ſed cum ſpiritus valde laborat: aut hãc eſſe mentem potius illius, quod omnino bona ſit: atque ideo erit æger abſque delirio, qui verò delirarunt, malam habuerunt ſpirationem, non bonam: ideo euadere non potuerunt.

At dices, ſi nullum ſit malum ſignum, quis ignorat non eſſe ratione timendum? Ergo ex hoc ſit clara mens Hippocratis in textu, ſcilicet ſub hoc vno ſigno, quòd eſt bene ſpirare fermè omnia ſigna ad ſalutem contineri, vt non ſit quærendum, an doleat pectus, an præcordia intumuerint, an deliret? illo enim cognitio, ſcimus nil horum adeſſe: quanquam poſſint adeſſe ſigna cruditatis, ac pertinentia ad facultatẽ naturalem, quo in caſu æger per abſceſſus ſeruabitur.

Antequam ex hac tractione exeam, viſum eſt mihi, poſtquam ſpirandi ratio adeo ad diiudicandum de vita potens eſt, vt oſtendam, quomodo cognoſci poſſit ſpirandi difficultas: atque ideo facile erit intelligere Galenum multa præclara ſcripſiſſe, ſed vel experientia omnino caruiſſe, vel aliena tranſcripſiſſe: certè ſine principali methodo methodi author.

Quippe cum rectum & bene, inquit Philoſophus, ſit, iudex ſui fuerit obliqui: ideo oportet primùm ſcire, qualis ſit vniuſcuiuſque reſpiratio naturalis, & quamuis alia ſit bilioſorum, alia pituitoſorum, alia ſenum, & alia infantium,& iuuenum, alia etiam iuxta vitæ rationem, nihilominus hæc mutuò ſibi reſpondent in omni temperatura, atque ætate,& ſexu,& quibuſcunque aliis cauſis naturalibus atque etiam non naturalibus: quales ſunt, conſuetudo, ars, anni, tempus. Nam cum reſpiratio conſtituatur ex quatuor partibus, inſpiratione & quiete (& quam vocabimus ſequentẽ) & expiratione, & quiete (quam vocabimus antecedentem) ſupponemus illud primò, quòd ſpacium inſpirationis pectoris, dum eleuatur, æquale eſt ſpacio, quo conſidet, dum aerem expirat, id facilè demonſtrari poteſt: nam ſi ſecùs foret, neceſſe eſſet, vt tandem vel ob nimiam dilatationem pectus diſrumpetur, vel vt ob nimiam compreſſionem homo ſuffocaretur: aut pectus non attolleretur prorſus depreſſum, aut non deprimeretur elatum. Iam ergo hoc ſuppoſito clariſſimè demonſtrato, dico dilatationis tẽpus lõgè maius, eſſe tempore compreſſionis: quòd experimento & ratione perſpicuum eſt, namque diſcrimen non obſcurum eſt: ſiquidem dilatationis tempus eſt ſexquialterũ compreſſionis tempori, aut etiam maius, at verò quies conſequens cũ inſpiratione æqualis eſt expirationi cum ſua quiete: itaque tanto longior eſt quies antecedens conſequente, quãto inſpirationis tẽpus expirationis tẽpore. Cũ igitur fuerint duæ quãtitates æquales diuiſæ per proportiones mutuas partes, etiã æquales: ſin autem mutuæ non ſint, inæquales neceſſario erunt illæ partes, velut diuido ſeptem in ſex,& vnum,& rurſus in quatuor & tria, proportio ſex ad quatuor, quæ eſt proxima proportioni temporis inſpirationis ad tempus expirationis, eſt minor, quam trium ad vnum, quæ eſt temporis quietis antecedentis ad tempus quietis ſubſequentis. Cum ergo primæ diuiſionis quãtitas maior fuerit minor quantitate maiore ſecundæ diuiſionis, erit proportio maioris partis primæ diuiſionis ad minorem ſecundæ diuiſionis maior, quam maioris ſecundæ diuiſionis ad minorem primæ: & rurſus minoris primæ diuiſionis ad minorem ſecundæ diuiſionis maior, quam maioris ſecundæ diuiſionis ad maiorẽ primæ diuiſionis. Conſiderare igitur oportet, quodnã maius ſit: tempus inſpirationis, an quietis antecedentis? & mihi ſanè videtur, quòd tempus inſpirationis ſit maximum omnium,& iure merito: quoniã ipſum eſt principaliter in tantum à natura quia ſolum illud ſit per muſculos, nam duæ quietes fiunt per ſe ex neceſſitate, quæ intercedit motus contrarios:

trarios:motus autem expirationis fit pectore retrahente ſe ad naturalem ſtatum,non dicā à grauitate,ſed certè à nullo,inquit(2.de motu Muſ.cap.9.in prin.)motu id fit.

Aer etiam expiratur,quia inſpiratus: ideo hæc pars,ſcilicet inſpiratio,eſt principalis,& ideo longior.Præterea fit, vt nutriantur ſpiritus,& refrigerentur.hoc autem præſtat,vt fiat ſenſim, at expulſio noxij quantò celerior,tantò melior:igitur inſpiratio longior eſſe debet expiratione. Demum aer,qui inſpiratur,digeritur magna ex parte per arterias à corde:igitur qui expiratur, debet eſſe multò maior inſpirato:Eſt igitur , vt dixi , hæc proportio proxima his numeris 6.1. & 4.3.

Cum ergo fit reſpiratio rara , intelligitur non de omnibus partibus,cum illæ ſint coniunctæ:nam inter reſpirationem,& reſpirationem ſic intellectam , nil medium poteſt intercedere , ſed inter inſpirationem & inſpirationem intercedit quies vtraque & expiratio.Oportet vnam ex his, aut duas , aut omnes partas eſſe ſolito longiores. Videmus autem quòd non poteſt eſſe quies ſequens: quia natura vniuerſi non poteſt obliuiſci muneris ſui,& maximè pectore immodicè ſublato:igitur talis reſpiratio. quo ad quietem ſequentem , eſt crebra Et ita iam habemus, quòd dupliciter peccat;primùm,quòd inſpiratio eſt nimis magna ſecundò, quòd nimis tarda:& hoc pendet ex magnitudine, vt demonſtratum eſt : vnde natura muſculorum fatigatur,tertio,quòd,quies ſuccedens eſt nimis breuis,& ideo non poteſt benè nutriri, neque refrigerari ſpiritus vitalis cum ipſo corde.Expiratio autem eſt quaſi naturalis, quoad tempus:quia eſt tantò celerior,quantò ſpacium,quo excellit inſpiratio illa inſpirationem naturalem,eſt naturali maius.

Reliquum eſt igitur,quòd inſpiratio non poteſt dici rara,ſed tarda,cum ſit motus,raritas autē dicitur de quiete,vt ſit rara ratione partium interpoſitarum. Sed illæ ſunt tres, quarum duæ primæ ſunt aut naturales aut ſolito breuiores,vt tertia, quæ eſt quies antecedens,ſit ſolito longior:primùm , vt ſuppleat breuitatem ſubſequentis quietis,ad explendam naturalem menſuram:ſecundò, vt faciat reſpirationem,vt poſſet dici rara,quia longa,igitur quies antecedens eſt multò lōgior naturali inſpiratione magna & rara. Sed in iſta quiete nec ſpiritus nutritur,nec refrigeratur:talis ſpiratio deucit & debilitat multum calorem naturalem , & vires:& ab hac etiam neceſſe eſt,vt ſequantur ſuſpiria.Ergo Hippocrates intelligit per ſpiritum, inſpirationem,non reſpirationem.

His viſis,multis modis in vna reſpiratione poteſt contingere ægris difficultas, ſeu inæqualitas. Dico inæqualitatem, comparando ad naturalem. Et manifeſtum eſt,quòd primùm ſimpliciter quatuor ſunt in longitudine,& quatuor in breuitate,& rurſus in actionibus magnitudo & paruitas, vt ſint duodecim:velut inſpiratio magna longa , magna breuis,parua & longa,& parua breuis,vt in motibus ſint quatuor differentiæ : in quietibus,non niſi duæ, vt ductis inuicem omnibus numeris, conſurgant ſexaginta quatuor ſpirandi difficultates.

4
2
4
2
———
64

Quæ ergo ſūt in motu inſpirationis, ad nutritionem ſpiritus pertinent,& robur virium : quæ in expiratione, ad extinctionem caloris præter naturam. Quies conſequens inſeruit nutritioni, & refrigerationi , antecedens verò reparationi viriū à fatigatione.Et certè illa eſt minùs vtilis conſequenter:ſed conſequens nocet aggregando multum caloris præter naturam,in febribus præſertim,& reliqua debilitat,ideo natura fecit antecedentem longiorem multò conſequenti:quia cōſequens nocet, augendo calorem præter naturam , & debilitat vires ſuſtinendo pectus violenter:antecedens autem à fatigatione liberat, ſed non ſubminiſtrat alimentum ſpiritui:ideo hæc eſt minùs mala conſequenti.Si ergo alicui ſecundum naturam inſpirationis tempus fuerit æquale fermè expirationis tempori , ita quòd inſpiratio ſit facta breuior,& expiratio lōgior,ſignificatur tēperamētū non valde calidū,& paruitas caloris naturalis,& vires imbecillæ:ſi verò inſpirationis tempus ſit iuſto longius, comparatum ad expirationem,ſignificat calidum naturale eſſe robuſtius,ſed magis aere ac fuliginoſum;igitur in morbis hoc ſignificat calorem naturalem,validum,& moderatum,febrilem autem magnum.Sed ſi fuerit parua differentia, hoc ſignificat morbum frigidum, & vires defectas,& languidas. In febre autem hoc euenire non poteſt, niſi cum extinctus eſt calor naturalis,& anhelitus eſt breuis,at frequens, & omnia euerſa. Et ſimiliter ſunt ſpirandi difficultates à dolore , de quibus dictum eſt dolor enim facit denſam ſpirationem , cum fuerit in partibus pectoris:ſed non lædit vim pulſandi,quia cognitione caret.Pro quo videte quarto Contradicentium (45.) Præter has ſunt ſpirandi difficultates , quæ in vna ſunt actione,vt cum intercipitur : nec initiū eſt celerius fine:vt primo de Difficultate ſpirandi(cap.17.)

IN LIBRVM
Prænotionum Hippocratis Commentarius ſecundus.

CVm ſuperiùs docuiſſet ſigna ſumpta à qualitate mutata, & ab operationibus, incipit in hac parte tractare de ſignis ſumptis ab excrementis. Et circa hoc debetis ſcire, quòd omnia ſigna diuiduntur in ea, quæ ſunt ſecundum naturam, ſed aut ſunt ſimilia naturalibus, aut diſſimilia: velut facies naturalis res eſt, oculus item, vrina, reſpiratio, egeſtiones, horum vnumquodque poteſt eſſe ſimile naturali, & poteſt eſſe diſſimile, quædam verò ſunt præter naturam: & ideo in his non quærimus, an ſint ſimilia naturalibus, an diſſimilia: velut Arenulæ, vermes, ſputum, ſudor iſta enim non adueniunt ſanis per ſe: aut adueniunt violentis quibuſdam ex cauſis, quædam tamen magis ſunt naturalia: vt ſudor, & ſputum, quædam omnino præter naturam: vt lapis, & vermes, & vomitus, in his ergo prorſus non eſt quærenda comparatio ad naturalia. In primis autem ſignis, vt dixi, oportet omnino quærere, poſtquam non eſt aliud efficacius: ſed in ſudore, & ſputo, quodammodo medio modo, vt etiam ſunt media, quaſi natura. Volui igitur hoc te non neſcire, antequam ad Hippocratis verba accederem.

PROGNOSTICON XXIV.

SVdores optimi ſunt in omnibus acutis morbis, qui in diebus iudicatoriis fiunt, & febrem perfectè ſubmouent.

COMMENTARIVS.

DE ſudore agens, proponit octo: at Galenus ſeu non intellexerit, ſeu ſubtiliùs intellexerit, ſolum quatuor partes exponit primas, reliquas negare videtur, fuiſſe Hippocratis. Vtcunque videntur ab Hippocratis modo alienæ aliquantulum: nos tamen eas ſingillatim explicabimus.

Duos verò, vt dixi, vbique inueniendorum præſagiorum ſcopos ſibi proponit ipſe, vnum, quem ab initio dixi, ſimilitudinẽ, aut diſſimilitudinem, ad optimũ ſtatum vniuſcuiuſq; rei, qui, vt diximus, eſt naturalis & ſani in illo homine, ſi naturalis res ſit: ſi præter naturã, qui ſaluberrimus eſt, vt lapidis, quòd ſit minimus mollis & leuis. Alterũ ab his, quę facillimè mutantur, vt in vlceribus ſiccitas, & color liuidus, hic ergo cum ſit res media, vt docui, inter naturalem & contra naturam aſſumit optimum, non à ſimilitudine in ſanis, ſed violenter tantum affectis: atque id principaliter. Pòſt etiam ab eorum, quæ ſecundum naturam ſunt ſimilitudine: vt in ſequenti textu.

Conſiderat autem quatuor præcipua ægri: tolerantiam, diem, quòd ſint communes toti corpori, ſeu locum, & qualitatem, quòd ſint calidi, & hoc de omnibus. Sed quoniam Hippocrat. nõ ſolet dicere res vulgatas: licet hoc, quod dixit (qui febrem ſoluunt) eſſet vulgatum, non tamen illud, quòd quanquam febrem ſoluant, nihilominus non ſunt optimi, niſi fiant in die iudicatoria, ideo illa pars, cum ſit coniuncta ſecundæ, non efficit dictum vulgatum. Tantam enim ineſſe vim diebus iudicatoriis putat, quòd etiam ſi ſudores ſoluant morbum, tamen non ſint optimi: quia ſignificent morbum reuerſurum, nam aliter non poſſent eſſe non optimi: quia tametſi non releuetur æger, modò non redeat morbus, Hippocrat. hoc non videtur curarè: ergo vult, quòd quanquam finiatur morbus tamen ſudor ille non poſſit dici optimus. Dicebat in lib. de Indicationibus (In Princ.) Sudores optimi ſunt, & celerrimè febrem ſedant, qui in iudicatoriis diebus fiunt, & febrem perfectè ſummouent. Hoc dictum videtur aliquomodo alienum à præſenti: quoniam videtur minus polliceri, quam requirant, cum exigat ad ſudoris bonitatem, quòd perfectè febrem tollat, & in die ſit iudicatoria, cur ergo dicit celerrimè febrem ſedat, cum perfectè iam ſit ſummata? Id verò manifeſtum eſt, quòd per id (perfectè ſit ſummota) intelligit, quod peruenerit ad integritatem: per illud autem (ſedat celerrimè febrem) intelligit, quòd morbus finiatur. Neque enim de intermittentibus loquitur: nam illæ non numerantur inter morbos acutos, de quibus hic ſermo eſt. igitur vult, quòd ſi ſudor adueniat in die iudicatoria, & tunc febris ceſſet perfectè, vel quòd morbus prorſus finiatur: vel ſi non finitur prorſus, cum reuertitur, neque æger ſit in periculo mortis per recidiuam, neque febris illa diuturna eſſe poſſit, quòd ſi ceſſet febris per ſudorem, non in die iudicatorio, periculum eſt, vt omnino reuertatur, nec æger eſt ſecurus de vita: etſi omnino ſanetur, erit poſt longius tempus. Ergo ſudor in die iudicatoria febrem ſoluens, præcedit ſudorem in die non indicatoria, etiam à febre liberantem in tribus: quòd rarò febris reuertatur, cum in alio caſu fermè ſemper expectanda ſit recidiua: quòd & ſi recidiua fiat, abſit periculum mortis, à quo ille tutus non eſt: quodque in die iudicatoria ſudore facto etiamſi adueniat recidiua,

recidiua, & alteri etiam, nec quiſquam eorum pereat, attamen longè celeriùs liberabitur is, in quo ſudor factus eſt in die iudicatoria. Exemplum eius, qui indicatus eſt perfectè, nec redit morbus amplius, habetur in Cleanactide(1.ep.lang.6.) qui ſudauit in octuageſima die, & liberatus eſt in ea. Similiter & Herophon liberatus eſt per ſudorem in decima ſeptima die(1.ep.lang. 3.)Circa quod notandum, quòd is iam euaſerat à febre liber in nona, quæ inter dies computatur iudicatorios, vt quarta Aphor. (36.) celerrimè enim liberatus eſt à febre, licet reuerſa ſit poſt quinque dies, id eſt, in quarta decima(princ.ep. lang.13.) liberatus eſt enim in decimaſeptima, quæ tertia dies fuit à reditu febris.

Pari modo mulier, quæ decumbebat in littore, cum in quinta liberata eſſet à febre, per ſudorem reuerſa illi febre in vndecima, liberata eſt in decimaquarta: nec reuerſa fuiſſet febris, nec tot paſſa incommoda, niſi fuiſſet prægnans trimeſtris.

Sed hi in quibus ſudor aduenit non in die iudicatorio,& reuerſa eſt febris, quæ abſceſſerat, & ſerò iudicati ſunt: quemadmodum Epicratis vxor (prim. Ep.lang.5.) quæ per ſudorem liberata eſt in quintadecima, tamen ſtatim rediit febris, & vix liberata eſt in quadrageſima, poſt multam luctam naturæ.

Hippocrates autem in primo & tertio Epidemiorum nō meminit eorum,qui breui liberati ſunt per ſudorem:quoniam intentio non fuit commemorare ægros, niſi qui magno morbo laboraſſent, at qui breui per ſudorem terminantur,cum materiam eſſe tenuem conſtet, & ex ſudoris iudicatione, & morbi breuitate non potuerunt eſſe graues neque periculoſi, meminit tamen Periclis, in Abdera (3. Ep. ord.2. lang.6.) quoniam liberatus eſt in quarta: quæ quanquam breuem morbum fuiſſe oſtenderit, non tamen fuit dies iudicatoria, ſed in indicatiua.

Ad dices Chærioni,qui liberatus eſt,imò dicit(3.Epid. ord.2.lang.5.) iudicatus eſt in ſeptima,reuerſa eſt febris, nec liberatus eſt perfectè, niſi in vigeſima? ſed noſter Galenus,vt reliqua omnia difficilia,& ſalebroſos ſaltus, ſicco(vt aiunt) pede tranſit. Dico ergo,quòd in ſeptima ſudauit, & iudicatus eſt,ſed non ea die liber fuit à febre, verùm in octaua:quare par fuit,vt bis in recidiuam incideret, & liberatio ad vigeſimam vſque differretur. Quod autem dixerit (iudicatus eſt)ſuo loco exponatur.

Alia dubitatio eſt de Nicodemo in Abderis(3 Epid.ord.2.lang.10.) qui cum febre liberatus ſit in vigeſima quarta, quæ non eſt iudicatoria, liberatus tamen in ea die perfectè.Sed hoc contigit, quoniam vt de quarta illa eſt indicatiua ſaltem: & iudicium fuit non ſolum per ſudorem, ſed etiam per vrinam multam.

At dices, cur non attulit exemplum aliquod de his,qui in die non iudicatoria ſudarunt,& liberati ſunt, & pòſt reuerſo morbo periere? nam hoc, vt dixi, videtur innuere Hippocrates in litera:Reſpondeo,quòd hoc etſi contingere poſſit,non tamen, niſi rarò contingit: quoniam liberari à febre ſignum eſt, vires ſuperiores eſſe morbo:id verò contingere ex ſudore indicium eſt, materiam eſſe tenuem, eſſe ergo ſuperiores vires, & materiam, cauſa eſt, vt rarò contingat ægrū pòſt mori. At per ſudorem ita deficere febrem, vt homo videatur liber, hoc eſt adeò frequens,vt exemplo non indigeret.Propterea medicus debet eſſe valde cautus in diiudicando, an æger per ſudorem ſit perfectè liber à febre,annon. Et ob id vides Hippoc. dixiſſe in iudicationibus. Qui à febre perfectè liberant. Sed an verum eſt hoc in aliis expurgationibus ſicut in ſudore? Dico quod ſic:ſed non adeò euidenter, quia in ſudore ſunt duo, quæ non ſunt in aliis expurgationibus, nam ſudor eſt contrarius è regionè fluxui ſanguinis narium in hoc enim nulla eſt mutatio in ſudore maxima media in vomitu,egeſtione,& inanis ſudor etiam eſt totius corporis,aliquæ excretionis,vnius duntaxat partis: ideo hæc veriora ſunt & euidentiora in ſudore,quam in aliis excretionibus.Videtur enim naturæ opus proprium in febribus, cum ſint morbi ſicci,at vrinæ & excrementa alui videntur poſſe contingere ſine electione naturæ: quoniam ſine hac etiam quotidie fluunt ordinariè è corpore. Vomitus etiam ex aliqua cauſa propria ventriculum irritante:& ita ob calorem hæmorrhoſagia. Sudor autem vt dixi, multum calorem & in vniuerſo corpore poſtulare videtur: nihilominus etiam in aliis excretionibus, plerunque ſuperabundantibus, hoc verum eſt, quod ab Hippocrate de ſudore dicitur.

PROGNOSTICON
ad præcedens.

BOni verò ſunt,qui per totum corpus contingentes hominem faciliùs morbum ferre faciunt.

COMMENTARIVS.

TAmetſi nunc multi ſectantes facilitatem ingratè accepturi ſint labores noſtros, non tamen dubito, quin poſt aliquos annos non defuturi ſint, qui dicant Galenum nec à longè Hippocratis ſententiam, aut mentem attigiſſe. Nam cum duo ſint, quorum vnum eſt manifeſtum in ſudore totius corporis, ſcilicet calor æqualiter diffuſus,qui duo oſtendit, & naturalem eſſe validum, & eum, qui præter naturam eſt, parēre, vt ita dicam,naturali:nihilominus ſecundum, ſcilicet quòd materia etiam ſit per totum corpus diffuſa,neque eſt manifeſtum, nec à Galeno, vt oportuit, eſt declaratum. Nam in tertianis forſan, & aliis intermittentibus, clarius hoc eſſet, materia ſuper omnes muſculos corporis diffuſa:at de illis ſermo non eſt, quæ non ſub acutorum morborum numero continentur. In continuis igitur febribus & in abſceſſibus pectoris,aut capitis, multo magis

magis perſpicuum eſt materiam morbi non in totius ambitu corporis contineri, cur igitur ſudor non ibi eſſe debet vbi materia ſolum nocens eſt? Præſertim cum ille idem dicat, vbi ſudor, ibi morbus (4. Aphor. 38.) Propterea ne attigiſſe verbum in hoc Galenum, mirabile eſt, neceſſarium eſt ad prædicendum & morbum etiam curandum, niſi forſan exiſtimat materiam talium febrium, præcipuè ardentium, per totum corpus ſparſam eſſe. Sed cur ergo (1. in 1. Epid. Com. 9.) dixit, Neque enim in quibuſlibet corriuatus corporis partibus poteſt humor hic febrem excitare ardentem, verùm circa ventriculum, & huius præcipuè os, circàque iecinoris partes. Sed forſan melius erit, illum interpretari, vt ibi (2. in 1. Epidem. Com. 10.) etenim ſi ardentes febres ſint in venis abundat præcipuè iecinoris & ventris: & illud (Ibid. Com. 73.) Nam cum in vaſorum capedinibus vnà cum ſanguine continetur, flaua bilis vtcunque accendatur, contingit febres ardentes prodire, præcipuè verò vbi in ventris, aut iecinoris, aut pulmonis efferueſcat. Et rurſus (2. in 3. Epid. Com. 7.) Ardentem autem febrem ex humoribus naſci biliosis ſcimus; igitur conſentaneum eſt, huic mulieri in tota mole corporis bilioſum fuiſſe aceruatum humorem. At in quarto de Victu in acutis (Com. prim.) videtur hanc difficultatem declarare, hoc modo, quòd febris ardens alia fiat humore bilioſo in vniuerſis venis putreſcente, alia in vna tantum præcipua: exemplumque dat de venis iecoris, ventriculi, & pulmonis, igitur in hoc caſu adhuc ſudor non conueniet toti corpori. Dicendum eſt ex his tandem, quòd ſudor communis toti corpori indicat non eſſe contractionem caloris aliquam, ſi ergo æger facilius fert morbum, materia, quæ euacuatur, morbifica eſt: ergo bonus. Non ergo bonus, quia in toto corpore: ſed quia, cum ſit in toto corpore, morbum alleuiat. Si obiicias decretoria, quæ non decernunt mortem, aut difficile iudicium ſignificare: in Anaxione autem, & Chærione, ac Nicodemo, ſudor vniuerſalis non ſoluit morbum, dico decernere, quæ mutant in melius eo loco.

PROGNOSTICON.
ad præcedens.

QVi verò tale quid non effecerint, incômmodi ſunt.

COMMENTARIVS.

SCilicet, qui nec hominem leuauerint, nec liberauerint, incommodi ſunt, verbum ἐξεργάσονται effecerint, non poteſt referri ad totum corpus, neque ad dies iudicatorios. Quanquam Galenus ad duas partes referat præcedentis textus, quaſi velit, vt ſudor in toto, & modò adiiciamus etiam calidus, poſſit eſſe vtilis, etiam ſi non ſoluat, neque alleuiet ægrotantem. Non videt, quòd in ſudore ſemper vires debilitantur, exhalante vitali ſpiritu ſimul cum noxio vapore, quomodo ergo ſi æger non alleuiatur, tanta imbecillitas poterit eſſe vtilis? Præterea dicebat quarta Aphoriſmorum (42.) ſudor multus, calidus, aut frigidus, ſuperfluens, frigidus magis calidus, minus ſignificat morbum. Et rurſus (56.) Febricitanti ſudor ſuperueniens febre non deficiente malum. Prorogatur enim morbus, & humidam ſubſtantiam abundare ſignificat. Quomodo ergo poteſt eſſe bonus? Adeò verò hac in parte malè ſenſit, vt vtilem etiam eſſe velit eum, qui omnino reddat deteriorem morbum, modò in toto corpore eueniat. Peſſimi autem ſunt frigidi: & circa caput tantum, & faciem oborientes, & circa ceruicem, hi enim cum acuta quidem febre mortem: cum mitiori autem, longitudinem morbi prænunciant.

Προσημαίνουσι verti prænunciant, quoniam præſignificant, durius eſt, ad contrariam tranſit indicationem, ſcilicet peſſimorum qualitate, & loco. De qualitate, quòd frigidus ſit: nam cum ſudor ſemper fiat à calore, ſi frigidus prodeat, vna ex tribus cauſis illum prodire neceſſe eſt: vt in commentariis Aporiſmorum oſtendimus, ſcilicet vel quia abſceſſus ſit in profundo, qui colliquet interius humorem, exterius colliquatus refrigeretur: vel quòd ex multa materia gelida craſſa aliquid diſſoluatur: tuncque morbi longitudinem hoc ſignificat, ſicut prius mortem: aut quòd venenoſa qualitas peſtilentis febris, aut veneni epoti extinguat calorem innatum, & ſpiritus, ſicque prodeat ſudor frigidus. Cúmque hoc acciderit, ſtatim mortem imminere prænunciat.

Hic denuò multis modis accuſandus venit Galenus, qui ſuperficiem tantum pulcherrimorum dogmatum attigit, omiſit eorum veram cognitionem. Addemus hîc his, quæ ibi diximus, ne morem noſtrum non repetendi præuertamus. Dico ergo, quòd ſudor non ſemper fit à calore, ſed in materia congelata, & etiam aquea, vt in ichoribus à calore ſemper fit, in vaporoſa autem etiam à frigore, & maximè ab illo, ſudant parietes magis flantibus aquilonibus, quam Auſtris, quòd vapor ſudore ſit frigidior. Eſt enim ſudor medius inter aquam & vaporem & ideo ex aqua fit per calorem, ex vapore per frigus. Ideo ſudor frigidus in febre acuta admodum lethalis eſt, quia ſignificat aqueam ſubſtantiam diſſolui à calore febrili: vel etiam inflammationis, cogi autem à membris refrigeratis: aut frigus exitiale calorem naturalem cogendo generare ſudorem: vtrunque autem peſſimum eſt. At ex dolore, vt in tortis, ſudat facies, & partes reliquæ ſudore frigido: & ita in acerbis coli, ac magis ventriculi doloribus. Cum enim dolor extinguat ſpiritus, & cogat partem ſanguinis vaporoſam, neceſſe eſt, vt ſudor prodeat, & frigidus. Quomodo autem ſpiritus reſoluatur à dolore, ſuo loco demonſtrabimus: nam & hoc eſt vnum ex pulcherrimis quæſitis, quæ Galenus reliquit intacta.

Sed cur deterior in facie, & collo, ſeu ceruice, & capite? quoniam tum reſoluitur calor naturalis, qui maximè abundat in illis

partibus,

partibus, vix fieri poteſt, vt homo viuat. Vt contrà, ſi ſine febre & in cruribus, & pedibus, ac in ſene frigidus appareat ſudor, nil mirabile. Ita videmus tortos ſudare in facie, & tamen non mori. Qui tamen ſapientes iudices ſunt, cùm eum ſudorem inſpexerint, & anhelantem hominem, eum deponere ſolent, ne damnatio confeſſionem præcedat. Galenus dicit, quòd hi ſudores circa faciem, ſi calidi ſint, minantur ſyncopim, ſin autem frigidi, iam incipere eam denunciant. Ego credo ipſum hoc ſemel vidiſſe, & regulam ex ſua dialectica conſtruxiſſe, ſed non ſemper, imò rarò, veram; nam ad ſyncopim ſuccedit ſudor frigidus, non tamen antecedit. Poterant admonere illum ſaltem ægri Hippocratis, velut mulier, quæ decumbebat in Mendacium foro tertio Epidemiorum (ſang. 12. prim. ordin.) Tamen ſudor huiuſmodi eſt ſignum valde malum. Et vt intelligas, tem de ſyncopi illam antecedit deliquium animi, vt primo (cap. 14.) ad Glauconem Galenus docet: hic ergo cum ſine ſudore fiat, vt ſyncopis cum eodem. Vnde Aëtius (lib. 5. cap. 101.) animi deliquium repente inuadit & (ſupple ſolum vigilantes) ac omnino ſine ſudore: ſyncope autem tam dormientes, quam vigilantes, & cum ſudoribus, qui ſycoptici appellantur. Vnde illud diligenter conſiderandum, ſudorem eſſe proprium cordi, & eius eſſe ſymptomaticam euacuationem: vnde in timoribus, & ira ſolet effundi: nec aliud ſignum certius patientis cordis, vt in magnis etiam ſanguinis fluxibus, in febribus peſtilentibus, atque venenis, vt contrà vomitus eſt ſymptoma ventriculi, aut iecoris, aut cerebri patientium cordis nequaquam: tam & ſi per neruos ſextiparis iungatur illi multo magis tamen cerebrum: iecori autem paret propter eam, quæ ab illo inſita ipſi eſt, facultatem. Sudor autem motum exigit & calorem, quæ ambo ſunt in corde: reliquæ euacuationes non ſunt ſymptomaticæ propriè, cum ſint naturales præter hemorrhoſagiam: ſed naturæ non conuenit vires ſuas contrahenti, vt ſolum in ira quibuſdam ſanguis profluet.

PROGNOSTICON
ad præcedens.

ET qui per totum corpus fiunt, ſimiliter ſignificant his, qui circa caput.

COMMENTARIVS.

CAllidè Galenus hanc partem & ſequentia de ſudore omiſit, quoniam ſuis decretis aduerſabantur. Docet enim Hippocrates non minus ſudores frigidos eſſe lethales in toto corpore, quam ſi apparuerint in ceruice ſola, aut facie, aut capite. At non vidit, quod ſuperius adduximus, quod ſudor ſuperueniens frigidus magis ſignificat morbum, & quòd in acuta lethalis eſt, etiamſi non ſit in ceruice, aut facie, vel capite, ſed in toto. Non enim Hippocrates, vt Galenus qui ſe in immenſum difficultatis barathrum ſponte iecit ſudorem capitis, aut faciei, vel ceruicis ſudori totius corporis oppoſuit, cum æquè malus ſit in toto vt etiam in partibus ſuperioribus, ſi autem bonus, melius longè eſt, quemadmodum declaraui: quoniam oſtendit materiam nocentem eſſe ſparſam per totum corpus & calorem naturalem eſſe validiorem: ſed oppoſuit ſudorem ceruicis & ſuperiorum partium ſudori inferiorum, quem conſtat non eſſe adeò malum, imò aliquando bonum, cum in ſuperiore parte malus ſit.

PROGNOSTICON
ad præcedens.

AT verò milij formes, & circa collum facti, mali ſunt.

COMMENTARIVS.

DE calidis modò ſermo eſt: nam frigidos, vt dixi, ſeu in toto, ſeu in parte ſuperiore prauos eſſe iam docuit, explicare igitur conuenit, quare ſudor cuiuſcunque partis ſemper malus ſit, & quis deterior: deinde docebimus, quinam ſint miliiformes ſudores, & cur fiant, & cur malum ſignificent. Neque enim in his, quæ inconiuncta ſunt, nec per contrarium declarata, illa ſic coniungit Hippocrates, vt vtramque partem non amplectatur. Conſtat enim quòd ſudores omnes in collo, ſeu facie, aut etiam pedibus, mali ſunt ex iam dictis ab ipſo, quæ etiam nunc explicabuntur: ſed & miliiformes docebimus, etiam ſi calidi ſint, malos eſſe. Non ergo ſimpliciter malum hunc ſudorem eſſe docuit, ſed prorſus eſſe malum, ſi vtrumque contingat. Quòd ergo ſudor in vna parte malus ſit, hoc eſt nunc oſtendendum ex dictis iam (4. Aphor. 38.) Nam ſi, vbi ſudor, ibi morbus (ſit autem ſudor in ſuperioribus partibus) ſignificat materiam eſſe, & calorem imbecillem, qui non poſſit expandi: hoc ergo ſignum eſt proximum & lethale fermè, at ſi ſudor ſit in inferioribus partibus, non poſſunt illæ eſſe calidiores ſuperioribus: aut ergo frigidus erit, atque adeò malus: aut quia materia, quæ in ſuperiori parte eſt, diſſolui nequit à multo, etiam maiore calore: quod ſignificat morbi contumaciam. Et ſi materia in inferioribus partibus morbum non poterit creare acutum, niſi immodica aut praua, vnde periculum imminet, ne aſcendat, & opprimat languentem, ſudores tamen circa pectus, inter eos qui non ſunt per totum corpus, omnium optimi ſunt quoniam ibi viget calor naturalis. Vnde dominari illum materiæ, ſed tamen ægrè, oſtendit. Nec malus eſt, cum in pectore fuerit, atque vicinis partibus, ſeu ſuperioribus, ſeu inferioribus. At comparati inuicem inferiores ſuperioribus frigidi quidem ſuperiores multò deteriores ſunt, & calidi, etiamſi ad pectus non peruenerint, & ſi valde calidi

lidi ſint, ac copioſi. At ſi moderati ſint in vtriuſque conditionibus ſuperiores inferioribus, breuiorem morbum oſtendunt.

Miliiformes autem ſudores dicuntur rotundi, & cum granis exiguis. Quos ſignificauit ſeptima Aphoriſmorum (61.) cum dixit: Sudores in diebus iudicatoriis obortentes vehementes, & veloces, periculoſi ſunt: qui expelluntur ex fronte, velut guttæ, & aquæ ſalientes, & frigidi valde, ac multi.

Neceſſe eſt enim talem ſudorem prodire cum violentia, & doloris exceſſu, ac expreſſione diuturna. Ibi autem de reliquis egimus: hîc autem conſtat, miliiformem ſudorem fieri in illis partibus calore colliquante ſubſtantiam membrorum, quæ pauca eſt, ac denſatur igitur peſſimus ſit, nemo ambigere poteſt, aut cauſam ignorare. Tum etiam in ſequentibus eam docet.

PROGNOSTICON *ad præcedens.*

QVi verò cum guttis fiunt, & euaporant, boni ſunt.

COMMENTARIVS.

OPponuntur hi, cùm forma fermè ſint ſimiles, quòd hi euaporant, illi conſiſtunt & fluunt: hi magni ſunt illi parui. Propterea cum euaporent, anxietatem abeſſe ſignificant, & eſſe aqueam materiam, quæ à calore valido colliquata eſt, atque exoluta. Quocirca tria ſignificat robur caloris, materiam peccantem euacuari, & tenuem illam eſſe, & aquoſam. Ideo ſubiicit.

PROGNOSTICON *ad præcedens.*

COnſiderare porrò expedit ſudores in ſumma: fiunt enim aliqui propter corporum exolutionem, aliqui propter inflammationis vigorem.

COMMENTARIVS.

DE his, qui fiunt propter corporum exolutionem, haud dubium eſt, quòd hi mali ſunt, ſcilicet miliarei: quoniam neceſſe eſt, vt humidum, quod in concauitatibus membrorum erat ad nutritionem paratum, quodque iam, vt gluttem affigebatur membro, colliquatum à calore pernicioſo, cogeretur in granula milio ſimillima ob paucitatem, inſuaque rotunditate conſiſteret, neque enim aliter poſſet, niſi ex huiuſmodi ſubſtantia foret hæc habere: ſed & ob id rara ſunt, vocamuſque rorem.

At quod dixit (Aliqui propter inflammationis vigorem) incertum eſt, an loquatur de prauo ſudore ſolum, an etiam de vtili: quaſi dicat: In primo ſenſu ſudores hi praui fiunt ob inflammationis magnitudinem: & ideo mali ſunt: illi autem peſſimi, aut vt intelligat, quòd quidam ſunt mali omnino, qui fiunt ob exolutionem virium, alij non mali, cum fiunt circa ſtatum morbi vrgente calore: nam tales eſſe poſſunt boni, & mali. Vt mali, qui ſunt velut ros, quoniam ab exolutione, indicio quòd tales fiunt in vehementiſſimis doloribus calidi, non ſuccumbente virtute, ſuccumbente autem, frigidi. Et ita litera fauet. At ratio videtur docere, quòd potius ſolum de malis intelligat: nam qui fiunt ex vigore inflammationis, non etiam ſunt ſemper boni, quinimo boni ſunt materia concocta, & non ob id, quòd fiant ex inflammationis vigore, vt melius ſit, referre ergo ad malos ſudores. Aut ſi modò ad omnes conſiderare oportet diuiſionem, non ad bonum, ſeu malum refertur, ſed ſimpliciter ad cauſam efficientem ſudores fiunt à duabus cauſis omnes: aut ob exolutione virium, aut vehementia morbi: quo intellecto quaſi dicat, conſidera poſtmodum omnes quales ſint, ſeu in toto, ſeu in parte, ſeu in die critica, ſeu alia die: nam genus perſæpe docet ſpecies ſuas quales ſint, velut lux ſolis clarificat viſum, & aërem bonum reddit: ignis autem obtenebrat, & ſiccum ac noxium efficit. Vt verò generaliter dicam, tam ſudorum, quàm aliorum excrementorum indicia ſumuntur, vel per ſe, vel à morbo, & eius cauſa, vel ægrotante ipſo. Per ſe quidem, calidus aut frigidus ſapor, color, odor, ſubſtantia & quantitas morbi ratione in morbo, cui conuenit in tempore ſtatus aut initij, in die critica & indicatus, aut non, & quod morbum finiat, aut minuat, vel non ex ægro, aut à toto, aut parte, & qua: & vbi ferant vires, aut non.

PROGNOSTICON XXX.

PRæcordium optimum eſt doloris exors, & molle, & æquale, tum in dextra, tum in ſiniſtra parte.

COMMENTARIVS.

MEliùs feciſſet Galenus, ſi hoc modo diuiſiſſet optimum à malo, & non ſimul confundere aut omnino totam tractationem de præcordio vno commento complecti. Sed viſus eſt ſibi eo viſum iri in ſapientiorem, atque ingenij præſtantioris, quo contemptius omnia feciſſe videretur, quod vitium eſt multorum, qui volunt videri ingenioſiores. Vnde illud Philoſophi: Negamus nos ſtudere, vt ingenioſi videamur, quaſi maius ſit munus naturæ, quàm conſilij. Ergo in præcordiis contineri ſolent humores coctioni & nutritioni parati, vt colligitur duodecimo Artis curandi (capite tertio, circa medium) & quarto de tuenda Sanitate (capite quinto,) & primo de febrium Differentiis (capite tertio poſt medium.) Proponit ergo tria ſigna: vnum ex his,

quæ non adſunt, ſcilicet vt dolore vacent: duo ex his, quæ adeſſe oportet, ſcilicet vt ſint mollia,& æqualia dextra ac ſiniſtra parte. Potuiſſet enim æquale referri ad ſeipſum non ſic intelligitur, nam neceſſe eſt eſſe elatiora in ſuperiore parte, ob viſcera, quæ ſubſtant: dextro, iecur, ſiniſtro, lien: inferiore depreſſa: in medio altiora, tam in medio inter ſuperiorem & inferiorem partem, quam inter medium & locum ſyluestrem. Vult ergo, vt intelligamus ſimilitudinem ex hoc, in omni dimenſione,& in qualitate calidi ac frigidi. Non oppoſuit (æquale) vt ipſe Galenus putat, intento: ſed cum dixit (molle) intellexit, quod non eſſet durum, nec intentum. Poterant hæc ipſa verba textus docere: Aut intenta ſunt, aut inæqualiter affecta dextra atque ſiniſtra, non ergo intentum ſub inæquali continetur. Animaduertendum, quòd ab initio morbi perſæpe ilia ſunt bona, & pòſt accedit dolor, aut tumor: velut primo Epidemiorum (lang. 2. & 3.) de Sileno in tertia, & Herophonte in quinta primo Epid. (lang. 5.) & primus obiit: ſecundus autem ſanatus eſt. Eſt etiam aduertendum, quòd aliud eſt de lumbis,& lateribus. Sub his enim non comprehenduntur præcordia: vt ibidem de Epicratis vxore, in qua doluerunt hæc, non tamen precordium. Quinimo aberrauit etiam alius Interpres, loco præcordiorum ilia, quæ ſub præcordiis ſunt, vertens.

Illud quoque non prætermittendum in hiſtoria illa ægrorum apud Hippocratem, præcordia bona intelligere, & reliqua etiam omnia, cum eorum non meminit, velut in Cleanactide,& Metone, & Melidia, & Pythione primo, qui omnes ſeruati ſunt. Mortua igitur eſt Euryanactis filia virgo, ſed dicit: Innata quadam tabe laborabat, & anginoſa; tertio Epid. (3. Ep. lang. 1.) in quibus præcordia benè ſe habuerunt: quoniam in anginoſa fuit morbus propriæ partis, non ex febre acuta tantum, & ſecunda ex abortu: ideo ſubiecit: Mortua eſt ex phrenitide, obiit ſola mulier, quæ decumbebat in Mendacium foro. Circa quod etiam conſiderandum quod Hippocrates nulla in re adeo fuit diligens, vt in examine præcordiorum. Nec immeritò, cum ſub his contineantur, præcipuè tria membra naturalia maxima, & vt ſæpius dixi, homo viuit, per facultatem naturalem ſanatur, & moritur: ergo cum illa membra bene ſe habent, niſi ſit aliquod magnum ſymptoma, vt læſio in membro principali, homo ſeruatur: contra ſi illa ſint læſa, quomodo poterit res bene procedere? ſecunda cauſa eſt, quia ibi eſt penu nutritionis & humorum, ex quibus corpus nutritur: ſunt enim humores imperfecti,& ab illis ſolum ſperandum eſt auxilium, & ideo, ſi boni ſint, bona ſpes eſt: ſi mali, exigua. Nam ex tribus conſtat vis vniuerſi corporis, ex ſanguine bono, & ſpiritu: in hoc conſtant vires, ſed non eſt ſperandum nouum auxilium, quia iam eſt perfectum hoc & virtus ipſa: reliqui humores, qui iam perfecti ſunt, non ſolum non iuuant, ſed nocent, ſecundum eſt cibus,& potus: hi cum indigeant magnâ tranſmutatione, plus nocent, quàm iuuent exhibiti, reliquum eſt, vt tota ſpes ſit in humoribus ſemicoctis, qui aliqua ex parte ſunt in venis, ſub pituitæ nomine: ſed longè maiore in meſaraei venis, & iecoris, nec non in inteſtinis coniuncti cum fecibus. Si ergo tales fuerint multi,& boni, & æqualite diſtributi magnas ſupetias poſſunt afferre ægro: ſi mali, contrà.

PROGNOSTICON *ad præcedens.*

AT inflammatum, aut dolorem exhibens, aut dextræ partes inæqualiter affectæ ad ſiniſtras: hæc omnia obſeruare oportet.

COMMENTARIVS.

HIc delirare videtur Hippocrates, cum ſuſpenſam habeat orationem. Galenus verò non animaduertit, Hippocratem nihil hic dicere non malum, non bonum, ſed curſim venit ad expoſitionem, interpretatus illud (obſeruare oportet) quaſi dixiſſet, hoc eſſe peſſimum, quod nec ſomniauit Hippocrates: ſed aperuit arcanum pulcherrimum, ſcilicet docens, hac conſtitutionem eſſe longè vtiliorem omnibus ſupradictis, nam quæ dixit de facie, oculis, decubitu, manibus, ſudoribus omnia hæc nihil ſunt, ſi ad hanc contemplationem conferantur. Quippe illa omnia ſolum, an æger ſit euaſurus, an non, docent: quòd vtilitatem nullam perſæpe etiam neque gloriam, aliquando etiam dedecus, ſi minus conſideratè proferantur, afferunt. At hoc ipſum docet plerunque, ſedem affectam, morbi magnitudinem, curandi modum. Innuit enim tacitè Hippocrates in hoc loco, acutorum morborum ſedem eſſe in præcordiis. Propterea ſigna, quæ ex illis ſumuntur, non eſſe prognoſtica, ſed potius pathognomica & aſſidentia, aut ſuperuenientia. Nam ſi inflammatio ibi ſit, quis dubitat, quin morbus contrahat originem: eas enim conſequútur neceſſariò febres acutæ. At ſi inflammatæ ſint, non tamen ex phlegmone, febris erit ardens, & mali moris: & ſi non ſitiant, lethale eſt, bilem enim multam ibi putreſcere intelligimus. Quòd ſi dolorem exhibeat, ſcilicet citra inflammationem, multitudinem contentæ materiæ docet. Si verò pars dextra magis afficiatur, periculoſior erit morbus, ſed breuior, ſcilicet laborante iecore: ſin autem ſiniſtra, minùs periculoſus, ſed longior. Oſtendunt etiam hoc peſtilentiæ,& Hippocratis tempore, & noſtro: quæ alterius omnino cum ſint, communne tamen eſt, vt tumeat præcordium, maximè ſiniſtrum. Porrò exempla dextri multa habes, atque ſiniſtri. Primùm quidem tamen ſcire debes, quod cum dicit præcordij, nec adiicit, cuius breuitatis cauſa de vtroque dictum puta. Cum verò dicit, præcordia, tunc hoc plus ſignificat, quàm cum ſimpliciter, vt magnam ex eo noxam intelligas Hoc oſtendunt verba Hippocratis hic,& in ſequentibus (Tex. 10. 11. & 13.) velut illa: Tumor in præcordio durus,& per totum præcordium,

dextra

dextra ac ſiniſtra. Ergo dextri præcordij habes Philini vxorem (1. Ep. 4. & 12. & ægrum ſine nomine: & qui in Dealcis decumbebat horto: & Philiſtes, qui in mane quintæ diei obiit. De quo hæc: Præcordium dextrum diſtentum eſt, declinauit ad internas partes, & Apollonius in Abderis, at de Siniſtro in Philiſco: Splen eleuatus orbiculari gibboſitate: & qui in Dealcis horto, de ſplene ſimiliter. Verum difficultates ſuperſunt, de Herophante primùm: quia dixit, (ſplen eleuatus eſt præcordij diſtentio) videtur, cum non adiiciat (ſiniſtri) vt intelligatur de dextro. Sed ad priora verba referri debet: nam alibi dicit (poſt ſplen eleuatus præcordij dextri) altera, cur ſecundo ordine tertij Epidemiorum non meminerit præcordij, niſi in duobus ægris, cum ſint tamen ſexdecim. Dico, quòd & ſi præcordia non laborabant, moriebantur, quia conſtitutio fuit valde peſtilens, & hoc eſt, quod nos voluit intelligere Hippocrates. Galeni autem verba, quæ in fine Commenti habentur, obſcura ſunt: quia Interpres non rectè reddidit, eorum ſenſus eſt: Quandoque præcordia intenduntur ſine inflammatione propriè nominata in illis: ſed vel ob propriam ſiccitatem ipſorum præcordiorum: aut ſuccingentis coſtas membranæ: aut ſepti tranſuerſi: aut etiam harum ipſarum partium inflammationem abſque muſculorum præcordiorum phlegmone, id eſt, vt clariùs dicam, tenduntur præcordia ſex ob cauſas: ob phlegmonem, vel ſine phlegmone: & horum vtrumque trifariam, vel in præcordiis, vel in pleura, vel in ſepto tranſuerſo, ob phlegmonem in aliquo horum, vel etiam ob ſiccitatem. Cum tamen poſſint etiam tendi à flatu, ſed in morbo acuto non perſeuerat: ſermo autem eſt de eo, qui perſeuerat: Sed, vt ad rem redeam, ſi cum vno ex tribus dictis: ſcilicet vt ſint inflammata, vel doleant vel ſint inæqualia, & pulſauerit vnum ex illis, aut ambo.

PROGNOSTICON XXXI. & XXXII.

SI verò etiam pulſus inerit in Præcordio, turbationem ſignificat, aut delirium, verùm oculos talium inſuper intueri oportet: ſi enim oculi frequenter moueantur, furioſos hos fore, timor eſt.

COMMENTARIVS.

GAlenus hac in parte multa dicit: ſed neque probat, neque docet, ſolum dubitationem ex verbis mouet σφυγμὸς & eſt pulſus, & παλμὸς palpitationem. Differunt pulſus à palpitatione (vt hic intelligitur) quòd pulſus vno certo loco fit: palpitatio magnam partem occupat. Vidi ſacram virginem B. Lazari Mediolani, cuius hypochondria tota palpitabant, quaſi toti illi ſpacio arteria ſubeſſet: & iam anni erant circiter decem octo (vt retulerunt) ſed diſpoſitio ab initio longè leuior erat, idem in aliis, ſed non adeo grauiter affectis, ſæpe conſpexi. Appellamus etiam palpitationem quencunque motum, ſub cute non ordinatum: vt cordis pulſum, cum naturaliter ſe habet: cum vehemens, aut frequens, aut inordinatus, palpitationem. Cauſæ ſunt illæ tres, quas Galenus recitat in Commento, flatus, phlegmon, arteriæ magnæ conſenſus, ſcilicet, quæ ſub ſpina dorſi iacet: vt in tertio libro (cap. 12. fig.) à Veſalio deſcribitur. Enumerat præterea Galenus tria membra alia, quorum vitio contingere poteſt hic pulſus: ventriculum, iecur, & ſeptum tranſuerſum. Cum ergo Hippocrates pulſum adiiciat, non palpitationem, rem quaſi fortuitam, ſed eum propriè intelligit, qui ex phlegmone oritur. Pulſum ergo adiecit, vt à ſiccitate, à plenitudine, obſtructionéque diſtingueret. Iam ergo phlegmonem oſtendit: at ſub præcordiis continentur, muſculi, inteſtina, ſeptum tranſuerſum, omentum, iecur, ventriculus, & lien, & meſaræum, continentur & alia, vt peritoneum, & membrana carnea: ſed hæc per ſe vix poſſunt inflammationem contrahere, ſermo autem Hippocratis eſt de his, quæ accidere ſolent. Inteſtina, ſi inflammationem concipiant, dolent maximo dolore arteriæ: pulſatio, ſi ſit ob obſtructiones, delirium non ſignificat: muſculorum abſceſſus non efficit acutam febrem, neque delirium, ſed ſi ſit cum acuta febre, turbationem affert, medicis & ægro, & aſtantibus territis: vel turbationem qualis eſt fluxus ventris, aut vomitus, qui conſequi ſolent, vt in Aphoriſmo in Perturbationibus (2. primo partic.) Omentum autem raro contrahit abſceſſum, quoniam modicum continet ſanguinem. Maximè ergo de ſepto tráſuerſo intelligitur: quoniam neque iecur, neque lien ſolent deliria excitare, quoniam ad illa pauci nerui, deſcendunt. Neque Princeps (14. tert. Tract. 3. c. 4. & 5.) ponit inter ſigna abſceſſuum calidorum: membra enim ad quæ nerui, aut plures, aut magni, aut magno ſenſu prædíti, ſi deliria, & conuulſiones, & inflammationibus corripiantur, excitare ſolent. Meſaræi quoque abſceſſus, ſed is profundus eſt, & ſub inteſtinis poſitus hoc facere poteſt. In vniuerſum particulæ illæ ventris, ad quas arteriæ effatu dignæ, & nerui, peruenire ſolent: velut ſeptum tranſuerſum, & ventriculus cum ſiccis membranis adiacentibus ex peritoneo & omento, & meſaræi pars, vbi glandula eſt, pro quibus conſule Veſalium libro quinto (cap. 3. fig. 12. & cap. 6. fig. 10. & 11. lit. K) & maximè de Glandula, quæ pro centro habetur.

Ita & in iecore & liene partes ſunt, quæ magis mouent delirium, & homines, iuxta naturæ imbecillitatem. Vbi ergo abſceſſus magni ſint, & circa loca neruoſa, & materia praua, tunc fiunt inſaniæ, & oculi primùm mouentur: nam morbus cum non ſit in cerebro, non maius ſymptoma in illis commouet. Eadem ſi benigna ſit, deliria, percoctiones, efficit: quæ poſtmodum ſedantur, coctione facta. Verum vix à materia benigna adeò caleſcere, & exiccari poteſt cerebrum, vt oculi moueantur ſolito frequentius,

quentius, cum potius ægrorum mos ſit, niſi cerebrum tentetur, vt oculos habeant ob imbecillitatem, vt etiam alia membra ad quietem, & ſegnem motum declinantia, quàm ad frequentem, aut vehementem. Quocirca & hoc ſigno per ſimilitudinem intelligimus, etiam in ſanis mobiles perpetuò oculos δινδοῦσιν, aut ἵππον æquum: quanquam hoc proprium ſit nutantis palpebræ, ſed qui tam aſſiduè oculos mouent, & palpebram inquietam habent, ſeu tremulos dicas, parum ſana mente eſſe, inconſtantes, ſtultos, & fallaces. Eadem enim ratio eſt ſanorum & ægrorum: ſed in ægris manifeſtior inſania, quæ à naturali more aberret. Secundum autem membrum, quod ſub præcordiis continetur, & deliria excitare poteſt, imò etiam quod communicat cum oculis, eſt ventriculus: vt tertio de locis (cap: 5.) & primo de cauſis ſymptomatum (cap. 2.) Abſceſſus ergo in illo non quiuis, ſed magni propter neruos communes mouent deliria: quinto de locis (cap. 5.) & 13. artis curandi (c. 1.)

DIGRESSIO.

DIctum eſt in Aphoriſmis (2. part. Com: 35.) qualiter hypocondrium eſt ſuperius, ſeu præcordiûm inde ὀμφαλὸν circa vmbilicum pars eius nomine dicta, & ventris imum, ἦτρον, ilium namque os Veſalius (lib. 1. cap. 29.) deſcribit, quòd poſteriore parte ſacro anteriore pubis iungitur. Celſus (lib. 4. cap. 1.) Ilia ipſa inter coxas, & pubem in imo ventre poſita ſunt. Quod & Plinius lib. 11. cap. 37. pag. 9.) confirmat, dicens, inter veſicam & aluum arteriæ ad pubem tendentes, quæ ilia appellantur. Sunt igitur ilia ſub præcordiis. & multò infra, dicta ab ile, quæ pars eſt ventris, guloſis ex animalibus, maximè ſuibus, grata, cum etiam nunc lumbos vocemus ſuauiſſimam carnem illinc ablatam. Præcordia vero dicimus etiam aliquando ſeptũ tranſuerſum, vt ibi exta homini ab inferiore viſcerum parte ſeparantur membranis, quæ præcordia appellant, quia cordi prætenduntur: quod Græci phrenas appellant. Quæ igitur ſtatim ſeptotranſuerſo ſubtenduntur, præcordia dici debent. Aliquando pro omnibus extis capitur præcordium, vt ab Eodem (lib. 30. cap. 5. in fine.) Verùm præcordia Græcè προκάρδια dicunt, non ὑποχόνδρια: hæc enim ſubcartilaginea ſonant. At ergo hypochondrij nomine, quicquid ſub ſeptotranſuerſo à cartilagine ſcutiformi, vnde nomen ſumpſit, ad vmbilicum tenus appellatur.

Dolor cum ſubeſt ad tactum, ſolum eſt ex immodica repletione, & obſtructione: cum eſt tenſio ſine dolore, tum eſt ex ſiccitate: cum dolet ſine tactu, nec adeſt pulſus, eſt ex eryſipelate, aut huiuſmodi inflammatione: cum adeſt tumor ſine pulſatione cum leui dolore, eſt œdema: cum adeſt pulſatio, eſt abſceſſus calidus, tunc inſpice oculos, ſi ſunt ſecundum naturam, eſt abſceſſus in muſculis: ſi verò adſit motus oculorum & pulſus, tunc erit ex phlegmone in viſcere, vt dictum eſt, profundo, & aderit inſania, & eo magis, ſi præcordium contrahatur, vt ſuperius retulimus.

Rurſus intelligendum eſt, quòd delirium duabus ex cauſis tantum per ſe fit: vel affecto cerebro, vel neruis, & ideo vel loco, vbi ſunt multi nerui, vel vbi magni, vel vbi molles, vel ex febre peſtilenti, cum cerebrum prauis vaporibus impletur, per accidens autem in febribus ardentibus magnis ob multitudinem caloris, non prauitatem. Furor autem, qui per μανίαν hic ſignificatur (ſecundo de cauſis ſymptomatum cap. 7.) fit ſemper à calido: ſcilicet vel intemperie, vel humore mordaci, vt flaua bile ſoláque febre à phrenitide differt. Sed hic iam febris ſupponitur, propterea nomen φρενιτίδος & ipſum adhuc diſtinguere oporteret: nam alia eſt ex abſceſſu calido cerebri, alia ex ſola febre, & cerebri caliditate, non ergo ſatis aptè additur hoc diſcrimen his, quòd ſolam ſine fructu ambiguitatem affert, nec etiam ſic interpretantur Arabes, ſed pro ſolo abſceſſu. Inſania autem latinè, vt apud Celſum libro tertio (cap. 18.) capitur & pro mania, & phrenitide, & melancholia, vt ſit nomen commune.

Reſtat dubitatio pulchra in his, quæ dicta ſunt: ſcilicet an ſplenis tumor, de quo Hippocrates ſæpius verba facit contineatur ſub hypochondrij tumore. Et videtur, quòd ſic: quia ſi per hypochondrij tumorem, intelligimus ſemper dextri, & per ſplenis tumorem, nõ intelligatur tumor hypochondrij ſiniſtri nullum erit exemplum hypochondrij ſiniſtri ſolius malè affecti inter omnes illos ægros. Propterea dico, quod Hippocrates, vt dixi, non conſiderauit tumorem hypochondriorum, niſi in ordine ad membra ſub eis contenta, & ob id etiam in ſiniſtro rarò contingit, quod præter muſculos afficiatur, quin etiam lien afficiatur: quia eſt ſub peritoneo illi adhærens, & eſt membrum imbecille, & excrementitium, & ideo etiam minus lethale. Ideo etiam ſubiungit:

PROGNOSTICON XXXIII.

TVmor in præcordio durus ſi ſit, doloroſus: peſſimus eſt quidem ſi per totum præcordium fuerit: ſi verò fuerit in altera parte minus periculoſus eſt in ſiniſtra.

COMMENTARIVS.

VBi Grammatica ſenſum aperit, & ratio nominis, in ea tunc verſari opportunum eſt, nec malè aut ſeguiter ſe gerit Galenus: verba hæc, οἴδημα σκληρὸν, ſignificant verè tumorem durum mediocriter renitentem cum ſenſu, id eſt, phlegmonem apud Hippocratem; quoniam ſua ætate φλεγμονὴ, ſignificabat φλογῶσιν, id eſt, inflammationem abſque abſceſſu, vel etiam tumore, phlegmon ergo in hypochondriis valde malus eſt, in vno tantum, deterior, in dextra ob iecoris propinquitatem. Ecce vides Galenum hac in parte, quam ſtrenuè interpretem agat: & ſanè appoſitè. Quin etiam hiſtoriam de medico ægrotante, & Glaucone narratam

quinto

quinto de locis(ca.7.pag.4.)hîc afferre poſſemus.Sed aliud eſt phlegmon iecoris, aliud præcordii hoc autem docet,quod antea dixi, per præcordium Hippocratem vtrumque præcordium,ſed non inſigniter tumidum.Interpres poſuit tumorem,œdematis loco, potius interpretationem ſecutus Galeni, quàm verborum ſignificationem propriam.

Circa intellectum huius loci facit, quòd ſcribitur ſexto Epidemiorũ(Sec.2. Tex.31.) Conſiderandæ hypochondriorum exceptiones,ex qualibus,ad qualia,atque aliæ:inflammationum item viſcera obſidentium, qualia poſſunt,ſeu ex iecinore in lienem fiant,ſeu è contra:& quæcunque talia.Hæc autem inferiùs declarabo in exemplo Peregrini. Nunc adiecisſe ſufficiat , Hipocratem intellexiſſe per tumores, non ſolum eleuatos in ventre, ſed occultos etiam:quos medici noſtri vocant durities ,ſine alio ſubſtantiuo addito,vel adiectiuo:de quibus dicebat Farnelius cõperiſſe ſæpe eſſe glandulas,& non vllam viſceris partem,quæ ſcirrhum contraxerit.Sunt autẽ plurimæ in meſareo,& maximè regia, quaſi è regione vmbilici,& aliæ à lateribus,& quæ in pyloro. Quòd autem dixerit periculoſius eſſe in dextro , quàm in ſiniſtro latere, rurſus habet difficultatem,vnde fluxiones in latere ſiniſtro fiant, cum totum iecur ſit in dextra parte:id autem contingere poteſt duobus modis.Vnus certus eſt,ſcilicet, quòd iecur ſeexonerat in lienẽ,lien poſt modũ tranſmittit,& generat fluxionem , & tunc morbi illi ſunt diuturniores , ſed minùs periculoſi: quanquam in morbo laterali ob propinquitatem cordis ſit contrarium iudicium Principis(10.3.tract.4.cap.1) generaliter tamen fluxiones à latere dextro celeriùs ſoluuntur: tum quia locus eſt calidior ob iecur,& tenuitatem ſanguinis,& ob motum,quàm in ſiniſtra.Alia cauſa non eſt adeò certa:& eſt,quòd licet gibba pars iecoris ſit tota in latere dextro,tamen eſt diuiſa,vt etiam ſpina dorſi nõ tunica aliqua , nec ſepto:ſed ratione motus, cum quo conſentit tota pars , & etiam pars iecoris, & maximè propter cor,quòd trahit à latere ſiniſtro venæ, vt ſint duo principia à diuerſis lateribus,cor & iecur, nec id obſtat dictis , cum dictum Hippocratis hîc tantum debeat intelligi de tumore in præcordio , ob propinquitatem iecoris,ſicut de morbo laterali in ſiniſtro , ob propinquitatem cordis in cæteris inferius à ſepto in ſiniſtra minus periculoſa.& diuturniora ob ſplenem ſuperius in acutis periculoſiora.

PROGNOSTICON XXXIV.

SIgnificant autem eiuſmodi tumores, in principio quidem mortem breui affuturam.

COMMENTARIVS.

HÆc apud me ſunt efficaciora argumẽta ad oſtendẽdum, quòd Hippocrates per œdema intelligit abſceſſum calidum,non verum œdema, quam illa ſubtilis nominum diſſectio.Sed illius imperitiam & maledicentiã in Hippocratem quis non perſpiciat?Inquit, n ſi viſcus aliquod afficiatur,falſum eſt,quòd mortem ſignificent breui affuturam,namque ſi in muſculis phlegmon fuerit,niſi ob errorem,aut virium ægri imbecillitatẽ,vel phlegmonis egregium tumorem,æger non interibit,hæc ſanè vera ſunt.Sed in quo reprehendis Hippocratem?quòd dixerit mortem breui affuturam,cum æger ſit euaſurus?At non vides,egregiè vir,quòd hoc non dicit Hippocrates:ſed ſermo eius,& modus loquendi eſt, Inflammatio in præcordiis,ſi in initio morbi acuti fuerit,mortem affert breui:aut ſi diſtulerit,ſequentur, quæ in aliis verbis ſubiicit. Quoniam ſcilicet abſceſſus ab initio in acuto morbo præcordij,aut breui occidit,aut tardè ſanatur,atque ita docet non ſolum exitum morbi,ſed cauſam,& modum exitus.Adde,quòd non illã verba expendit in principio (ſcilicet morbi)nam Hippocrates cum præſupponat morbum acutum, vult febrem illam pendêre ex tumore, qui ſi ſit muſculis, non video quomodo ſit pariturus acutam febrem? Atque hoc modo hallucinatur etiam Vega multa ex Galeno ſecundo (In prœm.) in tertium de Morbis popularibus,& ſecundo Prorrhetici (Comment.vigeſimo primo) adducens,vbi vult febres ex cerebro, & eius membranis pulmone,ac corde, poſſe appellari malignas:& alia in authoritate dicit,nec in ventriculo,nec ſepto tranſuerſo,poſſe dici malignas,ſed acutas:& hoc nec ſemper , inquit,at ex hyppochondriis nequaquam. Verùm,vt par eſt(licet modum non exquiſitè inuenerit(Vega Hippocratem defendit contra Galenum , dicens,de intimis præcordij partibus Hippocratem intellexiſſe,non exterioribus,cum præſupponat,vt dixi , febrem acutam ex ea inflammatione oriri , quæ nullo modo(dico nullo)citra æquale vitæ diſcrimen,ac ſi ex interioribus , exteriori inflammatione poteſt.Ideo ſubiecit.

PROGNOSTICON XXXV.

SI verò viginti dies tranſgrediatur, nec febris ceſſet , nec conſidat, tumor ad ſuppurationem conuertitur.

COMMENTARIVS.

Declarat hoc mentem eius,quod ſupponit aliquas phlegmonas occidere , aliquos reſolui,vel mutari,cum dixit(nec conſidat tumor.)quaſi in multis,vel ſaltem aliquibus,conſidat:vel(febris ceſſet)hos in tumorẽ durum tranſire,quotieſcunque ceſſauerit,indicat. Aliàs enim declarauimus quattuor eſſe fines omnium tumorum præter naturam: concoctionem,reſolutionem , tranſmutationem,duritiem, cum ergo in tranſmutatione, & reſolutione tumor ceſſet,in duritie autem febris,

febris,neutrum autem eorum ceſſauerit, liquidò apparet reliquam eſſe concoctionem. Verum duo ſuperſunt dubia. Vnum, quia ſi ad ſuppurationem verſum eſt phlegmon, febris ceſſare debuit, iuxta illud (2. Aphoriſm. 47.) Dum pus conficitur, dolores ac febres fiunt magis, quàm iam confecto. Secundum, quare non ita poteſt putreſcere, aut etiam ad ſuppurationem vertitnam hos duos modos proponit Galenus prim. de Differentiis febrium (capite 6.) Cui poteſt adiici tertius, qui à Galeno in Commento tangitur, ſcilicet cur in vigeſima die? Dicit hoc docuiſſe in ſecundo, de diebus triticis.

Hæc excuſatio trifariam peccat, vt ab vltimo auſpicemur. Primum, quòd non par eſt, relegare lectorem tam facilè ad totum librum alium perlegendum, niſi in materiis connexis. Secundum, quòd cauſa illa dierum iudicatoriorum à Galeno aſſignata eſt, purum ſomnium, vt in Contradictionibus docui: & eſt cauſa extra artem, & ficta, demum quæ etiam per tot figmenta propoſito non ſatisfacit. Verum hæc paruifacio tertia cauſa eſt, quod etſi fatear vigeſimam diem eſſe iudicatoriam, non tamen hæc eſt iudicatio: & dato, quòd eſſet, & ipſe doceret ibi cauſam, quòd dies vigeſima eſſet iudicatoria, non tamen docet vllo modo, quod in hoc morbo conueniat illa dies. Sunt reges (ita eliguntur apud Sarmatas) ergo ego ero rex: hæc eſt præclara illa doctrina de demonſtratione. Oſtende mihi, cur hi abſceſſus in viginti diebus ſuppurent? quanquam nec hoc omnino ſomniauerit Hippocrates, ne dum dicat. Neque enim quod ille putat, vllo modo vigeſimam ſtatuit ſuppurationis limitem, ſed finem initij: quod & verba illius pòſt, & modus loquendi, & ratio ſimul cum experientia, docent. Propterea dico, quòd rem grauiſſimam, vt leuiſſimam tranſegit, ignorans quanta difficultate ratio huius poſſit haberi. Dico ergo primùm, quòd vigeſimus dies eſt vltimus terminus, qui ab Hippocrate hic ponitur. Et eſt cauſa, quoniam materia dum fluit ad locum aliquem, & eſt in venis, reſoluitur. Sanguis enim perpetuò diſflatur in febre, nono methodi (capite 3.) quanto magis concluſus in loco, & donec fluit, non fit ſuppuratio, quia mouetur, & partes etiam variantur: ideo cum morbus ſit acutus, & acutus morbus poſſit differri ad quartumdecimum diem vſque, ſecunda Aphoriſmorum (cap. 23.) ideo vſque ad ſtatum febris poteſt differri initium ſuppurationis, ſuppuratio ergo ad ſummum poteſt differri vſque ad quartamdecimam diem. Cum verò ſanguis incipit putreſcere, tranſit in pus non ante quartam diem, & aliquando differtur, cum calor eſt debilis, vel ratione naturæ, vel ætatis, aut temporis, vſque ad ſeptimam diem: ideo neceſſe eſt, vt in vigeſima ſaltem pars ſit ſupporata. Et propterea hoc declaratur: & viciſſim declarat duos locos. Vnus ex Galeno in libro de Inæquali intemperie (capite tertio) cur doceat continuè augeri phlegmonem, donec quicquid eſt inane, impleatur, & donec poſſit continere: hoc autem contingit ob materiam, quæ reſoluitur, partim, vt alia loco eius exprimatur in locum, partim quod locus ſit mollis, & ideo magis poſſit tendi: ideo durior locus efficit breue tempus incrementi abſceſſus, mollis autem longum vnde in adenibus, & mammis vix vnquam peruenitur ad finem incrementi phlegmonis, vel alterius abſceſſus.

Alter locus ex Hippocrate in tertio de Fracturis (Tex. 49.) Verum vlcus curare oportet, velut in capitis oſſibus fractis, & frigidi nihil adhibere, & cibos penitus auferre: & ſiquidem amarabile præditus natura fuerit, fauorum cremorem odoratum coctum, aût acetum mulſum dulce, in aquam inſtillato, eóque prouictu vtatur. Si verò amarabile præditus non ſit, aquæ potione vtatur.

Et ſiquidem continua febre laborarit ad quatuordecim dies, vt minimum hoc victu degat: ſi verò ſine febre ſit, ſeptem diebus.

Hic non obſcurum eſt, quod Hippocrates veretur phlegmonis generationem vſque ad quartumdecimum diem, cum febris adeſt, cum non adeſt, ad ſeptimam vſque. Liquet ergo, quanta fuerit difficultas in cauſa huius dicti, quam Galenus nunquam inueniſſet: ſed conatur imponere lectoribus.

De prima autem dico, quod neque generato pure, febrem finiri dixit Hippocrates: neque hic dicit, quòd abſceſſus in ſuppurationem ſit conuerſus. Ad ſecundam autem dicitur ſuppuratio ſub vtroque ſenſu. Indicant hoc verba (Tex. 24.) Quæ verò magnæ ſunt, & latæ, & minime in acutum faſtigiatæ, peſſimæ ſunt, non ergo ſolum de vera ſuppuratione loquitur.

PROGNOSTICON XXXVI.

CONtingit autem hic in primo circuitu etiam ſanguinis eruptio è naribus, & valde prodeſt. Verùm interrogare conuenit, an caput doleant? aut hebetem viſum habeant? Si enim horum aliquid fuerit, ad eum locum repit.

COMMENTARIVS.

PRo intellectu huius faciunt, quæ infrà ſcribit in tertio (Ex Galen. diuiſione, Tex. 11.) Capitis dolores magni & continui cum febre, ſiquidem lethalium ſignorum quid acceſſerit, pernicioſi valde ſunt: ſi verò abſque talibus ſignis dolor viginti dies tranſmiſerit, & febris tenuerit, ſanguinis à naribus eruptionem, aut abſceſſum quemdam ad infernas partes expectare oportet, ſed & quandiu dolor recens fuerit, ſimiliter ſanguinis è naribus eruptionem, aut puris eruptionem ſperare conuenit, cùm aliàs, tùm ſi dolor circa tempora, & frontem fuerit. Dicit Galenus, quod hoc contingit in abſceſſibus iecoris, aut lienis, non autem aliarum

aliarum partium. Atque vtinam docuiſſet modum, nam quod ad venas attinet, ſatis expedita ratio eſt: ſed quomodo ſanguis iam in inflammatione contentus, poſſit retrocedere, vt qui iam ex venis in concauum membri exierit, hoc erat demonſtrandum. Dicebat hoc in ſecundo Epidemiorum (Sec.5. in Initio) his verbis: Dolorem in infernis partibus magnum ſurditas ſoluit: itemque ſanguis multus è naribus erumpens, quod etiam eſt repetitum in libro de Iudicationibus (Pag. 4.) In libro Prorrhiticorum habetur (Pag.6.) Præcordij tenſio cum capitis grauitate ac ſurditate, & quæ ad hęc conſequenter diuexant, ſanguinis eruptionem ſignificant. Sed Galenus nullam refert cauſam. In Coacis prædictionibus (Pag.11.) quoque hæc ad literam, vt dici ſolet, non addita cauſa, tranſcripta ſunt. Porrò inferiùs (Pag. 13.) ad ſententiam hæc adiicit: ex lumborum dolore ſanguinis fluxiones largæ fiunt: quibus ex lumborum dolore recurſus ad caput, & manus torpidæ, & oris ventriculi dolores, & aurium ſonitus, his ſanguis largè profluet, ſed & alui his deorſum erumpunt, & mens turbata eſt, vt plurimum. Et iterum (Pagin.12.) Quibus præcordia non mollia, facies ſana, non liberantur citra multi ſanguinis fluxum è naribus, aut conuulſionem, aut coxendicum dolorem: quibus dolores præcordiorum oris ventriculi epatis partium circa vmbilicum, hi ſanguine per aluum egeſto ſeruantur. Illud autem mirum eſt, quod Galenus in primo (capite 15.) ad Glauconem, inter ſigna fluxuri ſanguinis è naribus præcordia retracta dicit: hæc autem contraria ſunt tumidis atque dolentibus. Verum vide, quid dicat tertio de Criſi (capite 11. Pag. vlt.) Proprium verò ſignum ſanguinis fluxuri, ſcilicet (è naribus) eſt præcordiorum tenſio ſine dolore. Si verò præcordia cum dolore extendantur, non fluxum ſanguinis futurum, ſed aliquam ibi adeſſe inflammationem ſignificant. At Hippocrates videtur ſupponere dolorem in præcordiis, & ideo in tertio Epidemiorum (Ordin. in 2. lang.6.) inquit: ſublienoſus ab initio cum eſſet ſanguis, prima die è ſiniſtra nare erupit. Vnde etiam illud in ſcopo ſecundo Epidemiorum (Sec.4. Tex.35.) Splen eleuatus de ſiniſtra nare parum ſanguinis aquoſi fluxit, euaſitque. Et ibidem (Tex.43. & 45.) E directò etiam laterum intentiones, & ſplenis eleuationes, è naribus eruptiones. Dico ergo, quòd eleuationes præcordiorum aliæ cum dolore ſunt, & aliæ ſine, & ex his, quæ ſunt cum dolore, aliæ cum pulſu, & ſignificant phlegmonem factum: quæ verò abſque pulſu ſunt, & dolorem afferunt, hæ propriè in primo circuitu ſanguinis eruptionem parêre ſolent, nondum decumbente abſceſſu: ſin autem dolor non adſit, ſeriùs faciunt ſanguinis eruptionem, ſi alia ſigna atteſtentur. Primum circuitum voco ſeptem dierum. Sunt autem alia ſigna ſeriùs futuri profluuij ſanguinis, ſpiratio difficilis: celerius, capitis dolor: præſentis autem, quaſi viſus obſcuritas, & ſplendores, qui obuerſantur coram oculis.

PROGNOSTICON XXXVII.

Magis tamen in iunioribus quinque ac triginta annis ſanguinis eruptionem expectare conuenit.

COMMENTARIVS.

Alludit ad id tertiæ particulæ (Aphoriſm.27.) Grandioribus autem & iam accedentibus ad pubertatem, ex naribus profluuia ſanguinis. Oſtendit & hoc, non fuiſſe homines illius ætatis longioris vitæ, quàm præſentis, licet multa alij fabulentur, ſiquidem trigeſimum quintum annum ſtatuit tanquam iuuentutis finem: ea in ætate plurimus ſanguis & calidiſſimus generatur, & parum abſumitur, ideo illa ætas ad profluuia ſanguinis maximè prona eſt. Digeritur ex tertia arteria ſoporali, ſeu magno ramo, ramulus longus totam narem permeans: tum verò ex iugularibus venis, ſcilicet interiore exteriorum portione; cum primùm glandulas faucium * tertij generis ſuperarunt ramoſque inſignis oris partes nutrit: alius inſignior etiam per palati foramen ad poſteriorem mammillaris proceſſus ſedem aſcendit: tertius demum in palatum & tunicam narium diſperſus, caluariam petit. Hic non poſſum non admirari iudicium hominis illius, & adeò præſtantis, & amiciſſimi, qui neglectis contemplationibus, aut admodum tactis, obſcura, & quæ rariſſimè in vſum veniunt, longiſſimis diſputationibus proſequitur. Nam quid quæſo aut notius, aut frequentius, aut quod auxilium ſæpius expoſcat pro genere venoſo, quàm fluxus ſanguinis narium, aut hæmorrhoidarum? quorum alterum ſatis perfunctoriè, dico venarum ſitum, magnitudinem, ortum, reliquum vix omnino attigit. Sed ob id neceſſarium fuit mihi, vt librum conficerem de conſcribendis libris; nam Galenus in hoc non erraſſet (iudicio enim plurimum præſtitit) ſi nouiſſet: hunc, quem palàm eſt optimè omnia nouiſſe, neſcio, quid obſtiterit.

Per hoc autem præceptum monuit nos de aliis cauſis, tam naturalibus, vt in temperatura bilioſa, & ſanguinea, & ſexu, velut maſculis potius, quàm fœminis: quam etiam præter naturam, vt in vtentibus vino potenti, multis carnibus, & aromatibus: & in regione calida, & ſicca, magis quàm contraria: & in tempore æſtatis & Veris, magis quàm autumni, vel hyemis: & in exercitatione & arte, vt in venatoribus, & pedibus iter agentibus, militibus cataphractis, cum fabris ferrariis.

PROG

PROGNOSTICON XXXVIII.

AT verò molles tumores, & doloris expertes, & qui digito cedunt, diuturniores efficiunt iudicationes, & minori cum periculo ſunt.

COMMENTARIVS.

OPponit ſuo more mollia œdemata, & dolore carentia duris ac doloroſis, de quibus ſuperiùs agit. Tria verò à Galeno proponuntur: quæ vel ſunt explicanda diffuſiùs, ſi vera ſunt: aut confutanda, ſi falſa. Primùm dicit, quòd par eſt longiorem eſſe illius finem, quia concoctio fit à calido, at œdema molle, & doloris expers, fit à pituita, quæ frigida eſt: par ergo eſt, differri coctionem talis tumoris, atque hoc totum verum eſt. Sed cur œdema fit à pituita? quod enim ſit doloris expers, non eſt neceſſe: nam nec ſchirri vllo modo dolent, & fiunt à melancholia, non pituita. Videtur ergo mihi conſentaneum, quòd ita ſermonem diſponat Hippocrates: œdema eſt doloris expers, ideo frigidum: ideo tardæ & difficilis coctionis, non ergo in quantum eſt à pituita, ſed quoniam eſt à materia frigida, ideo ſerò concoquitur, & terminatur. Ac ſi quis vellet referre rationem, cur homo reſpiret, & dicat, quia bipes, non rectè quidem reddet, licet bipes ſit: non enim etſi omnia bipeda reſpirarent, ſufficeret dicere, quia bipes, ſed oporteret, vt ſola bipeda reſpirarent. At œdemata cum ſint expertia doloris, aut valde parui ſenſus, non ideo talia ſunt, quoniam frigida: neque enim omnis intemperies frigida exiguum affert dolorem, & eſt abſceſſus, frigidus neceſſariò eſt, nam calidus ſi eſſet, febres & dolores gigneret, quia breui membrum corrumperet. Accidit autem contrarium frigori, quod calori: calor enim in abſceſſu longè maiorem gignit dolorem, quam ſine, quia vtrumque extendit particulam, & hoc modo vlcus auget: frigus autem aſtringendo dolorem facit, abſceſſus dilatat, ac diſtendit, ob id particula ad mediocritatem redigitur in abſceſſibus frigidis: & ob id parum dolent.

Itaque dolor colicus à frigiditate citra abſceſſum interficit: œdema vix ſentitur. Quia ergo abſceſſus eſt cum exiguo dolore, à frigido eſt: igitur par eſt, vt tardè concoquatur.

Quia verò dolore vacant, Galenus inquit non debilitant vires: ideo ſunt minore cum periculo. Vtinam adiecisset, & quia ſine febre: magis enim moriuntur ob febrem quàm ob dolorem, quis enim dolor ibi tantus eſt, aut qualem vidit, maximè in præcordiis, qui breui poſſet interficere: at febris ſiccando facit vigilias? propria eſſentia corrumpit humores cordis: prohibet alimentum nutrire, hæc longè maiora mala ſunt, quàm mediocris ille dolor. Sed cur non magis dixerat, quod commune eſt tam febri, quàm dolori ipſi, ſcilicet, quòd attrahant materias, & faciant fluxiones? At dicetis, quorſum ergo addidit, molles? ne de ſcirtho intelligeremus, qui huic propoſito non conducit: ſcirrhum enim fieri in febre acuto inauditum eſt, relinqui, extra propoſitum. Sed neque omnis tumor mollis, & doloris expers œdema eſt: nam huius tumoris in languentibus ſæpe meminit Hippocrates, œdematis in acuta febre non meminit, & eſſet res admirabilis, niſi in fine, at hic non de his, quæ conſequuntur, nunc tractat, ſed potius, ex quibus morbus originem ducit. Et quanquam minus malum hoc dicat, velut de eo, qui in Dealcis horto habitabat tertio Epidemiorum (lang. 3. prim. ord.) Præcordij dextri diſtentio ſubmollis, quique ſeruatus eſt in quadrageſima (lang. 13. ſec. ord.) vt contrà Apollonius ibidem periit, cum dextrum hypochondrium eleuatum haberet cum dolore: Silenus tamen, & qui in Meliboea erat adoleſcens mortui ſunt cum præcordium ſine dolore & ſubmolle haberent. Silenus quidem in ſexta die, ſed adoleſcens ob ætatis robur in vigeſimaquarta: propterea addidit, præcordium vtrinque intentum, ſubmolle, oblongum. Vt obſcurum non ſit, nil minus intelligere hic, quàm œdema à Galeno vocatum, quod eſt abſceſſus mollis, collecta materia, nam ſic vix ad interitum perduceretur æger, niſi ex malo regimine. In homine verò illo, de quo dixit. In primo (lang. 12. prim. Epid.) Præcordij dextri dolor inflammatio ſubmollis ex interna parte: liquet, non omnes molles tumores eſſe doloris expertes. Propterea vtrumque adiecit in Textu.

Sed Galenus dubitat, quia ſi mollis, ergo cur adiicit, ita, vt digito cedat? an forſan intelligit anaſarcam ſeu albam pituitam? ſed quid albæ pituitæ in initio morbi acuti? ſunt enim ſaltem in coniuncta, quæ vna regula continentur, vt tantundem poſſint, quantum ſingulorum vis in vnum coniuncta, dum ſimul aduenerit: ideo de huiuſmodi turpe eſſet vel vulgari medico, ne dum Hippocrati, ſermonem inſtituere. Ergo per molle intelligit, quod digito cedit citra tenſionem euidentem: non molle, quod omnino duritie caret, vt non ſimplicem mollitiem declararet, ſed quæ tanta eſt, vt digito cedat, hic autem eſt abſceſſus ex materia miſta, non aqua, vel flatu. Hæc eſt ſubtilitas, de qua ambigit Galenus, ſed iam vlterius procedamus, inquit enim.

PROGNOSTICON XXXIX.

SI verò tranſgrediatur ſexaginta dies, febriſque detineat, nec tumor conſidet, ſupuratum fore, & hunc, & eum, qui in reliquo ventre, eodem modo.

COMMENTARIVS.

SI calidus ſit abſceſſus, in viginti diebus, febre perſeuerante, ſuppurat: ſi frigidus, in

in ſexaginta, ſcilicet, vt vltra non poſſit differre, cum febris & ſignum ſit, & cauſa ſuppurationis, nam dum pus conficitur dolores ac febres fiunt magis, quam iam confecto. Febris quoque ipſa humorem ipſum calefaciens, ad ſuppurationem deducit. Propterea recte adiectum eſt, febriſque detineat. Intra hunc terminum clarum eſt, vel permiſto humore, vel media natura, plures abſceſſus deuenire ad ſuppurationem, maximè in quadraginta diebus: & non ſolum in præcordiis, ſed etiam in toto ventre. Vnde contingit, non animaduertente medico, obire ægrum, ſuppurato interius abſceſſu, & pure corruptis viſceribus, vt in Nouarienſi quodam patritio Mediolanum delato contingit. Dicebat in Coacis prædictionibus (Pag. 17.) Fiunt abſceſſus ad infernas partes his, quibus circa præcordia inflammatio fit. Appellat autem infernas partes eas, quæ ſunt ſub ſepto tranſuerſo, in comparatione ad pectus, de quo ibi ſermo eſt. Pro hoc etiam facit, quod ſcribitur infrà, & in Coacis prædictionibus (Pag. 11.) Tumores circa ventrem conſimilia ſignificant his, qui ſunt in præcordiis: verum minùs ſuppurant hi, quàm illi, minimè verò, qui ſub vmbilico conſiſtunt. Et ſunt etiam hi quidem in tunica, illi verò ſurſum diffuſi: læthales autem ſunt ex ipſis, quicunque intro rupti fuerint. Per hos & illos intelligit, qui in ventre, quòd minùs ſuppurant his, qui ſunt in præcordiis: ſunt enim frigidiore loco. Quin etiam illud addidit (pag. 12.) Poſt aluum ſuppreſſam præcordia eleuata in tumorem, mala ſunt: maximè iam diu tabeſcentibus, & quibus alui humectantur. Et rurſus: Durities circa ventrem cum dolore: in febrientibus, ſi aluo parum humectata purgationem non faciant, ad ſuppurationem perueniant. Sed & pro his vide quæ ſcripſimus in ſeptima Aphoriſmorum (35 & 37.) præcipuè autem in illorum expoſitione: quibus autem morbo renali laborantibus: & deſtillationes in ventrem ſuperiorem, in hoc nunc Onnocrotalum imitari, properante penna: nam de his poſtmodum aſſumptis denuò dicemus.

PROGNOSTICON XL.

QVicunque igitur tumores doloroſi ſunt, & duri, magni, periculum mortis breui affore ſignificant: qui vero molles, & doloris exortes ſunt, & digito compreſſi cedunt, diuturniores illis ſunt.

COMMENTARIVS.

REcolligit ſententiam, quàm protulerat tribus in verbis, magni, duri, doloroſi. Atque id etiam verum eſt, ſi cauſa fuerit externa, vt quinto Epidemiorum (pag. 12.) Ariſippus in ſupernum ventrem violenter, & grauiter percuſſus ſagittæ ictu, ventris dolor vehemens, & breui ardebat, deorſum verò non egerebat: anxius erat, billioſa abundè colorata: cum vomuiſſet, meliùs habere videbatur: paulo pòſt rurſus dolores vehementes, & venter veluti in voluulis, dolores, ſitis, & in ſeptem diebus mortuus eſt. Habetis duo exempla ſecundo Epidemiorum (Sec. 2. Tex. 24.) Coi ſorori epar eleuatum eſt ſplenico modo, mortua eſt ſecunda die. Et de ſplene (Ibidem Tex. 23.) Sanata eſt veratri potione licya: poſtremum ſplen magnus, & dolores, & febris, & ad humerum dolores, & vena, quæ in ſplene eſt, in cubito ſecabatur, & ſaliebat quidem ſæpe: aliquando verò etiam non eſt ſecta, ſed vna cum ſudore ſanguis penetrauit, aut ſua ſponte, ex quo autem prodibat, ſplen dextra parte intendebatur, ſpiritus intus duplicabatur, non tamen magnus: mente mouebatur, contegebatur, flatus inerat, non prodibat infernè quicquam, neque mingebat: mortua eſt ante partum, liquet eam non potuiſſe liberari ob fœtum, quem gerebat in vtero. Dictum enim eſt ſuprà, quòd à ſiniſtra parte, & propter quid tumores, ac dolores, ſint minus periculoſi, nam & de Bione inquit: (Ibidem Tex. 25.) Bion multum mingebat, quod non ſubſidebat: & ſanguis ex ſiniſtra nare manabat, erat enim & ſplen ſurſum eleuatus ac durus: ſuperſtes manſit recidiua. Sed dices, dextra parte lien intumuit: igitur periculoſum, & quomodo. Imò tumor in dextro latere periculoſior eſt ob id, quòd vel eſt ex iecore: vel ſi ſit ex liene, ſumus in caſu huius textus, quòd oportet tumorem eſſe valde magnum. Vidimus aliquando extendi eum tumorem vſque ad vmbilici dextram partem, & infrà, adeò vt eſſe inſtar tabulæ magnæ quadratæ forma magnitudine, duritie, & æqualitate, ſed de hoc in Commentariis actum eſt: nunc intentum ſermonem proſequamur, oſtendamuſque mentem Hippocratis, quæ ſe ſponte exhibet declarandam.

Magni tumores abſque dubio multitudinem materiæ ſignificant: neque enim magnus tumor eſſe poteſt, niſi quod in tumore continetur, multum ſit, at materiæ multitudo, ſi mala ſit, certum affert exitium: ſin autem benigna, laborem multum naturæ affert, & vt plurimum, longitudinem morbi, præcipuè, ſi tempus frigidum fuerit, & vires imbecillæ, & ipſa materia lenta. Dicebat Hippocrates (2. Aph. 51.) Omnis multitudo eſt naturæ inimica: quidam verterunt nimium. Adeò verò, quod multum eſt, naturæ graue eſt: vt illud de Athletis ſit vulgatum (1. Aph. 2.) Habitus exercitatorum, qui ad ſummum bonitatis attingunt, periculoſi: Galenus præterea & in libro de Multitudine, & de Bono corporis habitu (cap. 8. & 12) hoc ipſum teſtatur: vbi etiam illud adducit ex Hippocrate: Si quis repente obmutuerit, venarum interceptiones corpori moleſtiam afferunt. Illud intereſt, quod magnus tumor ſolam multitudinem materiæ ſignificat: durus autem etiam qualitatem illius: & quòd materia etiam ſit cruda, aut etiam melancholica, nam cum durus eſt tumor, ſi ab initio talis ſit, fit à cruditate, & multitudine materiæ: ſin autem in proceſſu, à multitudine cruditate, & terrea ſubſtantia: nam non

poteſt

poteſt conſequi, & eſſe durus: ergo ſi durus, non concoctus, ſed mollis fit ob paucitatem materiæ, & humidam ſubſtantiam, aut coctionem, quæ ſemper humectat: nam in coctione frigida incaleſcunt, congelata diſſoluuntur, terrea permiſcentur, & comminuuntur. Dolor ergo omnia hæc diſtinguit: nam duri, qui ex materia melancholica fiunt, doloris ſunt expertes: quos vocamus ſcirrhos, tales autem ſcilicet, qui ſunt doloroſi, à multitudine materiæ, & cum calore putrefaciente fiunt. Hi non ſunt abſceſſus iecoris, aut lienis, vt Galenus putat, & credo raro huiuſmodi vidiſſe: ſed eſt tenſio in toto ventre, quando ſunt peſſimi cum febre valida, & dolore. Diſſecui vnum ex his, & inueni inter iecur & ſeptum tranſuerſum materiam multam collectam in parte ſuperiore, & fuit vt aqua quædam corrupta, admiſtis fruſtulis ſaniei ſimilibus pinguedini coagulatæ, & dolor non ſolum erat ibi, ſed in præcordio dextro, credo ob id, quòd pars ſuperior, quæ retrò contegebatur, coſtis calidior eſſet, & ob id celeriùs ſuppurauerat: nihilominus cruda etiam erat ſub peritoneo, & credo, quòd in muſculis & etiam ob flatus, communicabatur toti præcordio. Et ideo ſi quis verba verbis conferat, videbit ſententiam non aliam eſſe, quàm quæ ſuprà, per hæc verba dicta eſt (Tex. 13. Tumor in præcordio durus ſi ſit doloroſus, peſſimus eſt quidem, ſi per totum præcordium fuerit: ſcilicet quia tunc magnus verè dici poteſt.

De huiuſmodi præcordiis tria habetis pulcherrima, vt ita dicam, exempla quarto Epidemiorum (lang. 6.) Primum ſororis Apemanti filius præcordia habuit magna & intenta, ſed ſine acuta febre: ideo ſeruatus. Secundum (pag. 5.) Martius lechus puerperæ apud Sitodochum regio morbo infeſtatus, ad quem ſeptima die ingreſſus ſum, octaua moriebatur, neque egerens, neque mingens: præcordia dura, & magna: & ſpiritus denſus, hic moriens, ne frontem quidem ſudore humectauit præ dolore. Tertium eſt ſerui in Hippolochi villa, de quo ait (pag. 7.) In præcordiis vtrinque, quid collectum, erat durum, & fulgorem aliquantulum habens infernè: qualis erat in fabri ferrarij vxore hydropica. Sed & illud generale & commune ibi: Rigores tremulis præcordij intentio.

Hic non poſſum ſilere, quod ex proceſſu vniuerſo intelligitur librorum Epidemiorum, ſcilicet Hippocratem curaſſe ſolum pauperes, vixque vllum nobilem: quamuis in ſenecta fuerit medicus regius, at nunc paruipendunt miſeros, & nihil iactant, niſi multitudinem & potentiam ægrorum, quaſi idem ſit mederi, & benè mederi: & quòd diues à paupere natura differat, cum bonus Hippocrates fermè ſolos ruſticos, & artifices, & ſeruos curaret, Idololatra cum eſſet, at noſtri chriſtiani, ſed ſolo nomine, ambitioſi, auari, crudeles, maligni, huius vitæ ſolam curam habentes, pauperes pro pecudibus habent, nec putant illorum mortem eis obeſſe, vt à Deo pœna exigatur: contemptu autem ſolo eximunt ſe à dedecore. Et huius etiam tanti mali author fuit noſter Galenus, qui nil vbique iactat, quàm proceres, atque imperatores, cum tum iuuenis eſſet, vt ambitione, & inani nomine potius, quàm artis peritia ei innotuerit, non negarim egregium fuiſſe chirurgum, ſed phyſicus iam nondum exercitatus erat. Hoc non in illius inuidiam ſcripſi, ſed vt mores horum temporum coarguerem, qui ea ſolum in medicis requirunt, quæ minimè ſunt neceſſaria: nugas, ornatum calliditatem, diuitias, comitatem, atq; multitudinem ægrorum, & eorum potentiam, quin etiam formam, milleque alia importuna, quibus ſi ſaperent, illos potius fugerent, quàm ſequerentur, at eruditionem artis, bonos mores, & linguam veracem, iudicium, diligentiam, ſcientiam rerum medico neceſſariarum, pietatem prædictionum, ſucceſſus, experimenta ſanationum difficilium morborum; intelligentiam mathematicarum, tranquillitatem mentis, amorem gloriæ, quæ ex operibus habetur contemptum aliarum rerum, & voluptatum; deſiderium ſciendi, nemo eſt, qui requirat in medico: ergo non vlterius digni pœna, poſtquam hac electione meritas ſtultitiæ ſuæ pœnas iam dent morte ſua, ſuorúmque, & diuturno cruciatu protractorum per longum tempus morborum, præterea ſyderationum, & debilitatum, quæ poſt ſanationem illis relinquuntur: tum verò impenſarum ſuperfluarum, & negociorum interruptorum, & tædij tot medicamentorum, atque inunctionum, atque emplaſtrorum fruſtra adhibitorum, quæ omnia pro ſupplicio ſunt, atque in compenſationem paucorum verborum compoſitorum, & fucatæ peritiæ cum ambitione faſtu, & arrogantia: quibus tamen exigunt pœnas ſceleratæ vitæ, quam nunc ſub optimo nomine, & diuini cultus falſa exiſtimatione mortales ducunt.

Sed redeo ad rem. Subiungit: Qui verò molles, & abſque dolore diuturniores illis ſunt. Vt doceat, non ſecuros tamen eſſe, ob loci qualitatem: innuit tamen eſſe cum minori periculo. Vt in vniuerſum concludam, tumores ventris, & ſi ſuppurent, & ſi molles ſint, magno periculo non vacant, tametſi parui fuerint: quoniam ſi intus rumpantur, exitum non habent. Omitto errores, qui non tantum accidere poſſunt, ſed qui ſolent euenire: quos non conſiderat Hippocrates, præſupponit enim ſemper medicum expertiſſimum, & ſapientem.

PROGNOSTICON XLI.

CÆterùm tumores in ventre minùs faciunt abſceſſum, quam qui ſunt in præcordiis: minimè verò hi, qui ſub vmbilico conſiſtunt, ad ſuppurationem conuertuntur.

COMMENTARIVS.

QVoniam quis credere poſſet, tumores præcordiorum eſſe vndequaque deteriores reliquis ventris tumoribus: declarat hoc

hoc non eſſe verum, niſi periculi ratione, nam quod ad difficultatem ſanationis, reliqui difficilius ſanantur, quia difficilius ad ſuppurationem veniunt, & eadem ratione etiam reſoluuntur: quare difficiliùs, & tardiùs neceſſariò ſanantur. Cauſa eſt clara: quia calor ibi minor eſt, concoctio verò, & reſolutio à calore fiunt: ergo tardiùs reſtituuntur. Cum autem ſubiungit (Minimè verò hi, qui ſub vmbilico) Galenus non animaduertit dictum artificioſè aliter hoc ex præcedentibus manifeſtum erat. Si quidem tumores ventris difficilius ſanantur, quàm præcordiorum, ſeu ſuppurant: igitur quantò inferiores magis erunt, eò tardiùs ſanabuntur at hoc cum perſpicuum eſſet, quid attinebat per alia verba docere: neque enim occaſio deeſſe poteſt volenti loqui meliora ſubiungendi, propterea intendit, quòd magnitudo morbi & contumacia non æqualiter creſcit, ſed in ventris partibus iuxta præcordia multò minus varietatis accidit ex æquali interuallo, quàm procul à præcordiis: adeo quòd tumores ſub præcordiis per duos digitos ſatis, & bene, ac celeriter ſuppurant, at ſub vmbilico interuallum digiti magnam efficit varietatem, adeo vt vix vnquam ſuppurent, qui prope imum ventris ſunt. Hanc ſententiam Celſus tranſtulit in ſuum opus, fermè ad verbum (lib. 2. cap. 7. Sed & ſexto Epidemiorum (Par. 2. Tex. 41.) Suppurationum vmbilicus terminus eſt: quibus autem rumpi ſuppurationes debent, ventres his turbantur.

PROGNOSTICON XLII.

SAnguinis verò eruptionem ex ſupernis locis maximè expectare oportet.

COMMENTARIVS.

LOcus hic humanarum rerum, tum negociorum, quandam refert imaginem, vt ſi quis animaduertat, videatur magna difficultas, cum nulla ſit: nam verbum illud (magis ex ſupernis locis) non ad ſanguinis eruptionem, ſed ad tumores, qui ſub vmbilico conſiſtunt, vt ſit ſenſus: Sed & ſanguinis eruptiones magis expectare oportet in tumoribus, qui ſunt in præcordiis, quàm in inferioribus partibus: ſcilicet vt oſtendat hoc vnum, quòd tumores, qui in imo ventris ſunt difficillimè ſanantur: nam neque ſuppurant, neque reſoluuntur ſponte, nec per ſanguinis eruptionem. Nam authorum præcepta debent in vnum finem tendere, vt ſint ex arte. Dices ergo, innuit eſſe inſanabiles, cum nulla via pateat? Dicam, quòd viderim magna pars horum tranſmutatur ad crura, & poſt longum tempus cura arthritidis liberantur: plurimis dureſcit tumor, & bona cura adhibita ſanantur: quidam morbo aquæ inter cutem pereunt. Sed & alium ſenſum Galenus innuit, vt intelligamus, quamuis tumor in parte inferiore ſit, nihilominus ſanguinem etiam in illo, magis ex ſuperiore parte, id eſt, naribus erumpere ſolere, quàm inferioribus, veluti vtero, vel hemorrhoidibus.

PROGNOSTICON XLIII.

OMnium autem tumorum diuturnorum circa hos locos ſuppurationes conſiderare conuenit.

COMMENTARIVS.

CVm docuiſſet huiuſmodi tumores ad ſuppurationē verti ſolere, oſtēdit quomodo conſiderandæ ſint duas rationes: adiiciens primam, cum nondum erumpunt: ſecundam, cum eruperint iam. Sed antequam ad hæc, deueniam ad diſtinctionem tumorum, qui in toto ventre percipiuntur. Peſſimi ergo ſunt duri magni in præcordiis cum dolore vehementi profundi, ex quibus homo magnam anxietatem patitur, hi enim vel in vna die enecare ſolent. Pòſt ſunt, qui anxietate illa carent: cætera autem habent. Occidunt enim paulò tardiùs: ſed & ipſi ſine ſpe ſunt. Poſt quos ſunt doloroſi magni cum anxietate, ſed citra duritiem, qui breui tempore perimunt, ſed omnino non ſunt ſine aliqua ſpe. Qui verò magni ſunt, & duri, vitam protrahunt, præſertim à latere ſiniſtro, ſed abſque ſpe ſalutis. Poſt hos ſunt magni doloroſi non profundi (ideo ſine anxietate) molles, qui celeriter perimunt: ſed tamen etiam poſſunt euadere. Poſt hos ſunt magni duri, ſed ſine dolore in partibus ventris inferioribus qui ſerò perimunt: nonnunquam etiam, licet rarò, curantur, nam qui cum dolore ſunt, citò perimunt, non tamen adeò, vt ſuperiores: & ob id nec tantam anxietatem pariunt. Apparent plerunque in malis & deploratis coli doloribus, interficiuntque tertia die. Sed ſuperiorum magni valde, duri autem & doloroſi mediocriter familiares febribus, flatus & vaporis imaginem præbent: ex his multi pereunt, aliqui, ſed pauci, ſeruantur, nonnullis ad ſuppurationem vertitur. Rarò autem ſuppurat tumor magnus in ſuperiore parte: quia ſi collectus, durus, & ideo interficit ante ſuppurationem: ſi non collectus, non poteſt ſuppurare. Durus, paruus, tunc, cum non ſit cum dolore, deterior in dextro latere, quàm ſiniſtro, & maximè profundus, non tamen in ſiniſtro latere eſt prorſus inſanabilis paruus: & doloroſus profundus eſt inter ſpem, & metum magnum, non profundus, inter metum, & magnam ſpem. Magnus ſolum citra dolorem, & duritiem in acuta febre, non eſt contemnendus, ſi albus ſit: nam oſtendit albam pituitam ruber eryſipelas, ſed cum maiore ſpe, in inferiore magnus ſemper valde malus. Vbi enim durities non adſit, nec dolor, ſemper eſt deterior, ſi ſit collectus: ſi non collectus, longè minus malus. In vniuerſum ergo cum ſint quatuor: dolor, durities, magnitudo, & locus, dolor ſemper facit periculoſiorem morbum: durities magis inſanabilem: magnitudo collecta vtrumque facit, non tamen adeò periculum

periculum auget, vt dolor, nec ſanationis difficultatem, vt durities: locus ad periculum ſi facit, facit & ad ſpem, ac celeritatem ſanationis: ſi ad tarditatem faciat, ſecuriorem etiam morbum oſtendit.

Nunc ergo de ſuppuratione agendum eſt, ſi memineris illius Aphoriſmi (6. Par. 39.) Quibuſcunque ſuppuratio in corpore facta non innoteſcit, iis ob loci craſſitudinem non innoteſcit. Ergo primum eſt, an ſit vel non ſit: nam laborant in hoc non parum medici, etiam periti, & nonnunquam diffident. Solent autem præcedere dolor ac febris, iuxta dictum ſecundæ particulæ (47.) dum pus conficitur, dolores ac febres fiunt magis, quàm iam confecto, ſecundum ſignum eſt mollities, tertium, inundatio: & ponuntur à Paulo (lib. 4. cap. 18. in fine) quartum eſt Principis (3. 4. Tract. 1. cap. 29.) vbi etiam docet, quomodo inundationem explorare debeamus pluribus digitis, vt vno compreſſo, ſub alio percipiatur motus: idque viciſſim tangimus ergo quatuor digitis totum locum premimúſque partes: modò minimo, modò indice pollicis, raro vſus eſt.

Signum igitur quartum eſt permutatio coloris cutis ad ſplendorem quendam, & albedinem, parte circumuicina rubra, aut ad rubrum, in medio partis candidæ. Duo reliqua ſigna Pauli, tumor ſcilicet faſtigiatus in mucronem, & cutis, quæ in vertice auellitur, propria ſunt phlegmoni ſuppurato. Præterea eſt pondus in loco, & pruritus etiam plerunque. Diximus autem & de hoc in ſeptima particula Aphoriſmorum (22.)

Secundum dubium eſt, an ſuppuratio ſit planè abſoluta an non, dum perfecta? hoc idem eadem habet ſigna, ſed exquiſitiora, quæ primum, nam vbi perfecta ſit in toto abſceſſu, & inundatio eſt maior & locus mollior, & cutis ſplendidior, & febris, & dolor prorſus fermè ceſſant, quorum loco pruritus ſolet vrgere, & cutis fit rubicundior, aut candidior: & ſi ex abſceſſu, fit ſeparatio cutis à parte, & tumor magis in acutum tendit, ſed tamen ſubſidet.

Tertium dubium eſt, an debeamus incîdere, & quo tempore: nam in ventre oportet ſtatim, vbi puris ſignum apparet, ſecare cutim, ne intus penetret, dicebat Albucaſis (libro 2. capite 40.) quòd in duobus caſibus oportet præuenire perfectam ſuppurationem, cum abſceſſus eſt in articulis: nam ſi expectaueris tempus perfectæ ſuppurationis, corrumpuntur ligamenta, & euenient mala ſymptomata, & cum fuerit in membro propinquo principali: nam erit periculum de vita, ſed ego addo tertium in hoc caſu, cum fuerit iuxta cauitatem, in qua contineantur membra vitæ neceſſaria: nec illa habuerit exitum, nam vbi periculum non eſt, ne penetret, ſi maior pars ad ſuppurationem antea deueniat, melius eſt primum, quia minùs debilitatur æger, iam ſublatis febre, atque dolore: ſecundum, quòd reliquum meliùs, ac celeriùs concoquatur: tertium, quòd pars ipſa exquiſitiùs expurgatur: quartum, quòd celeriùs ſaneſcit: quintum, quòd periculum effugiat, tranſeundi in fiſtulam, ſunt & alia commoda minora.

Dubium quartum eſt de natura ſuppurationis, & loci, de quibus agit in ſequentibus.

PROGNOSTICON XLIV.

SVnt autem ſuppurationes, quæ in huiuſmodi locis eueniunt, hoc modo conſiderandæ. Quæcunque extra vertuntur, potimæ ſunt, quæ paruæ ſunt, & quam maximè forâs eminentes, & in acutum faſtigiatæ: quæ verò magnæ ſunt, & latæ, & minimè in acutum faſtigiatæ, peſſimæ.

COMMENTARIVS.

POnit duplicem differentiam: vnam, nondum rupto abſceſſu, alteram, rupto iam, rupti tria indicia, à magnitudine, à figura, à loco, à loco intus, extra: à magnitudine, magnum & paruum: à figura, faſtigiatum & planum. Verùm non eſt hic ſenius genuinus Hippocratis, quanquam Galenus & ipſe illi ſubſcribat. Sed videtur Hippocrates rurſus earum ſuppurationem quæ nondum eruperunt in duas diſtinxiſſe, ſcilicet quæ forâs, & quæ intrò vertuntur, non apponens, quæ ſit deterior (quanquam non negarim eas, quæ forâs tendunt, eſſe ſecuriores) ſed quæ forâs vertuntur, duo ſigna eſſe optima: vt paruæ ſint, & vt faſtigiatæ, ſeu in acutum tendentes: vt contrà magnas & latas peſſimas.

De his verò, quæ intùs tendunt, & franguntur, non eadem, ſed alia ſigna ponit, vt luce manifeſtius ſit, diſtinctionem intrò & forâs, non eſſe ſigni, ſed ſpecierum. Vt ſit ſenſus: Suppurationum aliæ forâs tendunt, aliæ intrò rumpuntur, quæ forâs tendunt, aliæ ſunt optimæ, quæ ſcilicet paruæ ſunt, & in acutum terminantur: contrariæ verò peſſimæ. Aſſumpſit ergo differentias illas, tanquam genere quaſi diuerſas, vt notiſſimum præſupponens, quòd quæ forâs tendunt, ſunt multò leuiores intùs ruptis, cum enim hoc notiſſimum eſſet, non laborat in docendo, ſed tranſit ad difficiliora: namque meritò aliquis dubitare poſſet, ne faſtigiatæ eſſent peiores, quòd in acutum tendant, & bilioſam magis naturam teſtentur, & calorem acriorem. Galenus adducit cauſam in Commento faſtigij ſuppurationis robur facultatis propellentis longius: & quoniam ſic minus corrumpitur de particula.

Hanc ſententiam ponit Hippocrates ſexto Epidemiorum (Par. prim. Tex. 14.) Princeps tertia quarti (Tract. 1. c. 20.) eam ſic declarat. Acumen prouenit ex materiæ caliditate, & ideo celerius reſoluitur, aut concoquitur, & erumpitur.

Dico, ne quis decipiatur in hoc ex parua experientia, quòd Hippocrates loquitur hic de his, qui ſanantur: nam in peſtilentibus perſæpe accidit, vt quanto magis in acutum tendant, vt celeriùs interficiant: ſicut etiam de diebus creticis, qui magis interficiunt, quàm reliqui dies.

De magnitudine,& paruitate cauſa eſt conſpicua,cum contingat ex multa materia aut pauca, nã in magnis fiunt dolores,& febres magnæ:& cum rumpuntur,fit reſolutio magna Vitium,& vlcus magnum, quòd tardè ſanatur, hæc omnia incommoda ſunt in magnis ſuppurationibus,quæ abſũt à paruis.

At cur intrò tendunt, aut forâs abſceſſus, aſſignat Galenus tres cauſas,prima eſt locus, in quem confluit materia intra,vel extra peritoneum:ſecunda eſt materia craſſa,& lenta, vel tenuis,& fluida:tertia eſt, vt coerceatur intra aliquam membranulam, vt non poſſit prodire forâs.Cauſæ etiam ſuppurationis ſũt vitium & caloris robur, & febris continua De hoc tamen dicto,quòd non eſt Galeni,eſt dubitatio:meliùs eſſet, vt diceremus caloris magnitudinem,& materiæ mediocritatem,& exactam miſtionem, nam tenuis reſoluitur: craſſa nimis dureſcit & ſimiliter,ſi pars tenuis à craſſa ſit ſeiuncta,vtrumque enim accidit, ſcilicet,vt pars tenuis reſoluatur,& craſſa dureſcat.

PROGNOSTICON XXXXV.

QVæcunque verò intrò rumpuntur, optimè ſunt, quæ nihil cum externo loco communicant, ſed ſunt contractæ, & abſque dolore, & totus externus locus concolor apparet.

COMMENTARIVS.

HOc eſt ſecundum membrum primæ diuiſionis, in quo Hippocrates proponit de internis ſuppurationibus, proponens tria ſigna:ſed Galenus hîc toto cœlo aberrat, quoniam non perfectè intellexit mentem Hippocratis, quæ ſi non perfectè intelligatur, etiam imperfectè non poteſt intelligi, nã ſẽſus Hippoc. eſt,quòd per eas,quæ foris prominẽt,omnes ventris intelligat,quæ ſunt ſupra abdomen:quæ autem interiùs rumpuntur,omnes Profundas,& intra abdomen, in quibus conſiderat hoc,vt ruptio fiat ad locum vaſorum,ſcilicet inteſtinorum,aut venarum, & non in cauitatem, quæ eſt inter inteſtina, & abdomen, vbi ſaniei nullus exitus patet.

Hæc igitur ſunt, quòd non communicent cum exteriore loco:nam ſi in illud ſpacium incidat ſanies,fieri non poteſt,quin communicent cum loco exteriore: ſimiliter inficietur cutis è regione, non erit ergo concolor, pus quoque ſeu ſanies dolorem efficiet, exitum non habens: ſed & doloris abſentia ſignificat pus eſſe bonum non ſaniem.

Ex hoc apparet,cur Hippocrates non comparauerit eruptionem interiorem exteriori: nam loquitur de diuerſis abſceſſuum generibus,ſcilicet quæ ſunt ſupra abdomen in ſubſtantia illa muſculorum cutis membranæ, & pinguedinis:& infrà ſcilicet intra peritoneũ, velut in meſaræo,vel inteſtinis,aut liene,vel aliis membris.

Neque verum eſt,quòd Galenus ſomniat de ruptione,ſimul intùs, & extrà:eſt enim ſomnium,& contingit, quia non exercuit medicinam, neque enim illud euenit, niſi vel arte,vtpote rupto iam intus abſceſſu, ſi perforetur à medico:vel ob malam curam, cum exterius rupto iterum,rumpitur interius quia non bene expurgatur ſanies.

Sed dices:At ſi ex ventre exteriore rumpatur interius:nam hoc euenit.Fateor .Sed Hippocrates proponit euidentiſſima,& contraria miſta relinquit æſtimanda iudicio. Etenim in hoc caſu dicemus, quòd oportebit curam bonam adhibere, & non relinquere, naturæ, proprium enim huiuſmodi abſceſſuum eſt, vt rumpantur exteriùs: ergo ſi interiùs rumpantur,exteriùs erunt ſecandi.

Optima ergo eruptio erit exteriorum forâs:ſecunda interiorum intrò,id eſt,ad meatum tertia exteriorum intrò:de qua Celſus libro ſecundo capite octauo) E ſuppurationibus hæ peſſimæ ſunt,quæ intùs tendunt, ita vt exteriorem quoque cutim decolerent, quarta interiorum forâs,quæ peſſima eſt,cũ nec à natura, nec ab arte auxilium habeant. Vides quàm facilis ſit expoſitio hæc, & tamen vtilior ad opus.Quia verò in exteriore rupta exteriùs apparet pus ſub digitis,in interiore intùs rupta,per excrementa, ſcilicet alui vel vrinarũ,ideo ſubdit,quale pus ipſum eſſe debeat.

PROGNOSTICON XLVI.

AT verò pus optimum eſt, ſi eſt album, & æquale, & leue, & quam minimè graue olens, quod verò huic contrarium peſſim u m eſt

COMMENTARIVS.

DEclarat pus optimum ex quatuor conditionibus,vt peſſimum,etiam ex ombus oppoſitis.Ex his vnam pulchrè declarat Galenus:in vna rurſus aberrat omnino: de reliquis duabus ne verbum quidem. Quòd enim pus minimè fœtidum eſſe debeat,clariſſimè & veriſſimè cauſam docuit:nam putredo efficit prauum,& tetrum odorem: & vice verſa, odor fœtidus putredinis eſt indicium,ideo in peſtilentibus morbis ſolent fœtidiſſima apparere excrementa.Cum ergo calor naturalis,& præter naturam agentia ſint naturalia, nunquam ab actione ceſſant in ſubiectam materiam: vtroque ergo pariter agente,& eum,qui præter naturam eſt,adiuuat motus,& anima mundi ſegregans, imò ipſa natura elementorum, quæ ad loca propria redire cupit,& eum, qui eſt ſecundum naturam,anima nutrix,vt ergo alter vicerit, apparent ſigna ex naturali,candor,æqualitas partium,leuitas, odor non teter:ex putrido, quia ſeparet, inæqualitas, iam enim partes tenues

tenues à craſſis diuelli incipiunt, fœtor horbi[?]lis, ſi plurimū dominetur, aſperitas quædam, quæ prouenit ob partium exteriorum inæqualitatem, & color malus, flauus aut viridis, vel croceus, vel cæruleus, aut niger.

Quandoque neuter calorum dominatur:& tunc non fætet, ſed eſt liuidus, & concretus humor ſatis æqualis in quibuſdam partibus, in aliis contrà.

Fieri autem non poteſt, vt hic tertius modus cum aliis duobus, cum quibus pugnat, conueniat, magis poſſunt illi inter ſe:& tūc fit pus album ſatis æquale, & leue, ſed nō omnino, & aliqualiter malè olens, citóque morbus terminatur ad bonum, ſeu malum: nonnunquam etiam tardè, cum alioqui corpus ſanum extiterit.

Habes igitur cauſas odoris, & æqualitatis, ac leuitatis. Puris nomen apud latinos propriè dicitur de bono pure, vt apud Celſum (lib. quinto capite decimoſexto) Sed & à multis, & cōmune nomen, ad ſaniem etiam. Eadem difficultas eſt de ſanie latinè, quæ dicitur etiam de craſſo liquore, quod non poteſt poni pro ichore. ἰχὼρ enim de tenui tantum dicitur: quarto de Victu in Acutis (comment. prin.) & ſecundo de partibus Animaliū (capit. quart.) ideo pro ichore transferri debet ſanies tenuis. Sed hæc difficultas eſt in verbis, nunc de candore.

Galenus eandem vult eſſe cauſam candoris in pure, quæ etiam in ſedimentis vrinarum, ſcilicet naturam membrorum, quibus contenta & concocta intus aſſimilantur. Ideo quanto candidus, tantò melius pus: atteſtatur enim meliori coctioni membrorum ſolidorum, neque tamen abſolutè candidum pus euadere poteſt, cum color ſolidorum non ſit abſolutè, nec ipſe candidus, quod etiam in ſemine videmus. Sed tamen dicit, ſemen purius eſt, ideoque etiam pure candidius, cui ſemper aliquid ſanguinis incocti admiſtum eſt.

Sed non rectè: nam in abſceſſibus iecoris & renum apparet pus candiſſimum, cum tamen horum ſubſtantia ſit rubra. Et ſi dicas, quòd in eis ſunt venæ, dico, quòd illæ primū ſunt longè obſcurioris coloris is quàm pus, ideo non poſſunt ipſum dealbare, præterea actio fit à carne iecoris, vt ipſe Galenus (quarto de Vſu partium capite duodecimo) teſtatur, non à venis, & illa habet calorem non venæ, & ob id ſanguis fit ruber: ergo non venæ ipſæ.

Accedit, quòd cum in generatione ſeminis & lactis natura effecerit carnes glandoſas albas, & tamen pus eſt candidius ſemine, lacte autem non: ideo aberrat in experimento. Præterea ſi actio iſta fieret à ſolitis, caro in vulneribus alba generaretur: at generatur rubra, nam quæ eſt maior ratio vnius, quàm alterius, cum quo ad calorem membrorum ſit vnus: Deinde mucor eſt albus, & non fit à vi eius quod corrumpitur, ſed à colore externo, igitur cauſa candoris in pure non eſt color membrorum. In carne etiam muſculorum cùm putreſcit cum omnibus ſuis partibus, & concoctio procedit, nihil eſt, quod poſſit dealbare, aut valde exiguum pro portione partis rubræ: præſertim, quòd reliquæ partes ſunt frigidiores carne. Propterea cùm videamus hanc albedinem prouenire vbique, & tamen à putredine concocta, exiſtimandum eſt, quòd ſit cauſa modus putredinis: & eſt mirabile, nam durum omnino eſt, ſuppurationem fieri, vbi ſolum eſt caro rubra, nec quiſquam album videtur, & ſi ſit aliquid: totum autem pus eſſe candidiſſimum. Deinde cum putreſcit, quid efficiet calor ille, præter naturam: Dico ergo, quòd albitudo illa fit calore naturali prædominatæ putrido calori: & ideo ſignificat ſalutē. Cauſæ autē propria eſt, quia à duplici calore ſubagitatus ſanguis in quandam ſpumam tranſit, & aëre impletur, quoniam continet: quoniam calor naturalis vincit, ideo miſcet, ideoque fit lentum & corporatum pus, vt aërem poſſit continere: nam ſi præter naturalis calor dominetur, diſſoluitur miſtio, nec aër magis quàm in aqua poteſt retineri, & fit ſanies fluida, liquidaque cuius argumento eſt ſedimen in vrina, quod cum fiat in membris magis ſeminis naturæ conuenientibus, vt pote in venis, nihilominus eſt minus candidum pure. Galenus autem dicit, quòd tale ſedimentum fit in iecore ex excremento ſeu cruditate ſecundæ coctionis: de qua aliàs.

HIPPOCRATIS Liber ſecundus.

PROGNOSTICON I.

AQuæ porrò inter cutem ex acutis morbis obortæ omnes malæ ſunt. Neque enim à febre liberant, & valde doloroſæ ſunt, ac lethales. Incipiunt autem pleræque à laterum mollitudine, & à lumbis: quædam verò etiam ab epate.

COMMENTARIVS.

Δέ ſiue porrò, ſeu autem conuertas, non laboro, modo intelligas, aliud eſſe genus morbi ſimilis abſceſſibus, eandem habentibus, ventrem ſcilicet. Sed hæ ſemper malæ, ideſt, valde malæ: nam omnis aqua intercus mala eſt. At cum morbi aliqui morbos firmant, vt ſuprà de abſceſſibus, quibus febres terminantur, aqua intercus non eſt eiuſmodi: ideo per criſis modum fieri nequit. Cum verò ſymptomatum propriorum tria genera eſſe docuerimus & in hoc, & in præcedenti ſermone, dum de abſceſſibus agit, quarti meminit non propriè ſymptomatis, ſed morbi vocati: vt abſceſſus, & aqua intercus. Comparat autem talia, licet ſint non ex genere morborum acutorum, ſed potius diuturni morbi ad acutos morbos, cum abſurdum minimè ſit, morbi acuti ſymptoma eſſe ex diuturnorum genere. Itaque & de quartanis etiam agit ſub hoc titulo, tenus tamen. Et hoc eſt, quod Galenus inſinuat, ſcilicet Hippocratem

tractare

tractare in hoc lib. de acutis morbis tãtũ:aut ſi de diuturnis,vt acutos ſequuntur.In græco textu iacet, ἀπὸ τῶν κενεώνων, id eſt potius ab inani parte,quàm mollitudine,conſtat ſanè, illam eſſe,vbi lumbi nullum os præterea admittant:eſtque,vt Galenus docet,ſpacium ab vltima coſta ad femoris oſſa, hucuſque rectè: reliquorum nihil intellexit. Proponit Hippocrates duo genera hydropis:ſeu aquæ intercus ſiccam,quæ fit à viſceribus,& incipit à lumbis,& in ea ſolent accidere dolores, iuxta illud(quart. Aphoriſm.vndecim.(Quibus tormina,& circa vmbilicum dolores,& lumborum dolor, qui neque medicamento, neque aliter ſoluitur, his in hydropem ſiccã firmatur:alteram humidam,quæ fit à iecore, de quibus dicemus in ſequenti.Neque ignoro Galenum quarto de Victu in Acutis(Coment.10.) poſuiſſe tria hydropis genera iuxta tria genera fluidorum,non calidorum:ſcilicet pituitam,ex qua leucophlegmatia, ſeu alba pituita:aquam ex qua aſcites:& aërem, ex quo tympanites,at duæ harũ in loco cõueniũt,tympanites,& aſcites, cũ locum inter abdomẽ,ac omentum, & inteſtina occupent: leucophlegmatia totum corpus exterius,præcipuè autem crura, cum flatu tamen illo in tympanite ſemper aquæ modicum ſubeſt:ſecus ex flatu ibi intercepto,quod ſæpe accidit,hydropicus homo fieret, ſed non fit,quia non manet:non manet,quia aqua putris nõ ſubeſt.Conueniunt omnes in hoc, quod ex imbecilli,ac deprauata coctione fiunt tympanites primæ, Aſcites ſecundæ, leucophlegmatia tertiæ.Hippocrates autem de his tractat,non quòd acuti morbi ſint, ſed quòd ad acutos morbos ſæpe, & per ſe conſequantur non enim de omnibus.

PROGNOSTICON II & III.

QVibus ergo à laterum inani, & lumbis principia fiunt, his & pedes intumeſcunt, & alui profluuia diuturna illos tenent, quæ neque dolores ex laterum inani, ac lumbis ſoluunt, neque ventrem molliunt.Quibuſcunque verò ab epate aquæ intercutem oboriuntur, his tuſſes,tuſſiendique cupiditas accedit, & nihil, de quo ſit curandum, expuunt: & pedes tument: & venter non egerit. niſi dura, & coactus:& circa aluum fiunt tumores, aliqui in dextra, aliqui in ſiniſtra parte,tum conſiſtentes,tum conſidentes.

COMMENTARIVS.

PVlcherrimam tractationem, & Medicinæ,vt ita dicam partem præcipuam Galenus inuoluit:non animaduertens primum non in epatica,ſed in inani,quæ flatuoſa eſt, dolores adeſſe.Sed neque in tympanite inteſtina replẽtur ſpiritu flatuoſo:priùs enim diſrumperentur,quàm poſſent ventrem in tantam molem attollere. Præterea dolores illi admodum ſæui eſſent:nam pars neruoſa,tametſi neruis veris non abundet, velut ventriculus.& inteſtina,& vterus,maximis doloribus diſtenta diſcruciatur.vt contrà carnea, oſſea,cartilaginea,& pinguedine obſita,vix ſentiunt dolores,etiam ſi magna cauſa ingruat:flatus præterea in viis illis, quæ exitum habent tam manifeſtum, nunquam hydropem creant.

Vnde ſapienter Princeps caput ſcripſit in tertia decima tertij(Tract.5.cap.prim.de Inflatione ventriculi diſtinctum prorſus ab omni genere hydropis, & hic eſt ſecundus error.Deinde omittit plurima neceſſaria,atque ſcitu iucunda circa hanc declarationem: quale illud primum,quod in omni hydrope neceſſe eſt vitari functionem iecoris, & tamen non vitiari neceſſe eſt facultatem,cum neceſſe ſit functionem iecoris vitiari, nam hydrops eſt morbus vniuerſalis toti corpori frigidus,& humidus, contrarius ad vnguem febri:& ſicut febris non poteſt fieri à iecore, quia iecor non poteſt adeò caleſcere, dum vita eſt,vt fiat febris:ita hydrops non poteſt fieri à corde,quia non poteſt adeò refrigerari,dum homo viuit,vt fiat hydrops,cum ergo hydrops ſit morbus vniuerſalis,& non poſſit fieri à corde,neceſſe eſt,vt fiat à iecore: quia,vt declaratum eſt à nobis in libro Artis medendi(pag.1.) paruæ duo ſunt tantum principia totius corporis, cor & iecur:cerebrum enim eſt ſolum inſtrumentum, vel ſi vis ſequi falſam viam Galeni,dices,quòd ſolũ iſta duo influũt ſupra corpus,quod & ipſe tamẽ teſtatus eſt libro Artis medicæ(cap.50. & etiã quia ſolũ hæc mẽbra nutriũt corpus: vnum per ſanguinem venalem imperfectum, aliud per ſanguinem arterialẽ,& perfectum. Ergo neceſſe eſt,in omni hydrope vera vitiatam eſſe functionem iecoris, non tamen ſemper facultatem oſtendo:quia ſi quis comederet herbas agreſtes crudas,& fœnum,& legumina cruda,diceremus functionem ventriculi eſſe vitiatam ſaltem reſpectu obiecti, id eſt alimenti, quia alimentum non eſſet concoctum: imò ventriculus poſſit eſſe exquiſitè ſanus,& tamen functio eſſe vitiata,& ſi quis dicat,quod læſio operationis eſt morbus?dico,quod iſtud facit pro me: primùm, quia non eſt verum,cum læſio operationis ſit ſymptoma, non morbus:& etiam cauſa lædens operationem,non eſt morbus,niſi ſit à principio in homine,ſeu corporeo,ſeu animali:quanquam medici velint, vt ſola corporea cauſa poſſit dici morbus. Ad propoſitum ergo redeundo: cum iecur non concoquit vitio membrorum anteriorum, veluti ventriculi,& inteſtinorum,vitiatur functio, & non facultas:& ideo morbus non eſt in iecore,ſed in inteſtinis, vel in ventriculo, vel lactibus,ſeu meſaræo:non poteſt eſſe ergo morbus,niſi facultas ſit vitiata, nam tametſi ex vngula nata in oculo vitiato viſu, id eſt functione citra omnem læſionem principalioris inſtrumenti, quod ſupponimus eſſe humorem cryſtoloidem, tamen dicemus,

facultatem

facultatem oculi non ſolam functionem eſſe læſam: quia facultas oculi non ſolum conſtat in cryſtolloide, ſed in omnibus partibus ipſius oculi: & ideo erit morbus oculi verè, quia oculi facultas eſt læſa, ſed non dicemus quòd morbus ſit in chryſtolloide nec quòd chryſtolloides ægrotet: quia facultas illius humoris nó eſt viciata, propterea Hippocrates, quãmuis poſuerit commune ſignum læſionis functionis in iecore, ſcilicet inflationem pedum, tamen dixit, vnam hydropem eſſe ex iecore, aliam ex inani, & lumbis: indicans, quòd non poſſit eſſe morbus, niſi eſſet læſa facultas: & quòd non ſufficit functio læſa ad morbi generationem, ſed neceſſaria eſt facultatis læſio.

Quartum, quod prætermittitur etiam à Galeno, & quod magnam dedit anſam medicis aberrandi in curatione hydropis, eſt id, de quo ſæpe dixi, quòd omnis hydrops fit à cauſa calida, ſaltem aſcites, & tympanites, omitto modò hypoſarcam, nam hoc apparet ex textu Hippocratis: ponit enim vtramque hydropem ſequi ad morbos acutos: ergo ad cauſam calidam, & ſiccam, iſtud argumentũ demonſtrat de vniuerſali hydrope. Verùm reſpondebunt, quòd de aliis non ita eſt, quia poſſunt fieri à cauſa frigida, vt ex fluxu ventris diuturno, vel ex abundantia pituitæ, & humoris crudi: & quia dicerent, quod iam confiteor, quòd morbus ſit frigidus, ergo non ſemper fiet à cauſa contraria, morbo ſcilicet à caliditate, præterea, quia fit à frigiditate caloris innati per ſe primò: ſed illa poteſt prouenire à cauſa frigida, vel ſaltem non calida, vt labore nimio, decubitu ſuper terram, potu aquæ frigidæ, multitudine pituitæ, & ſimilibus. Et dico ad hæc, quòd in hydrope videmus ſitim: & quòd ſitis eſt indicium caloris vel ſiccitatis: & medicus debet credere euidentibus ſignis potius, quàm rationibus perſuaſiuis, vel à priori, ergo debet credere, quòd hydrops fit à caliditate, vel ſiccitate, vel vtroque, & ſi dicas, quòd eſt aliqua hydrops, maximè tympanies, prorſus ſine ſiti, reſpondebo, quòd de illa, ſi ita ſit, non litigabo: ſed hoc rariſſimè accidit, ſecundò, quoniam in curatione illius ſitis dabóne ego calida, & vinum, ſicut quidam ſtolidi medici faciunt? ergo oportebit occurrere cum refrigerantibus, & humectantibus: igitur cura fiet tanquam de morbo à cauſa calida. Quinimo cũ animaduertiſſent caupones maximè hoc morbo corripi ob vini meri, quam hauriunt, copiam, quod etiam teſtatur Ariſtoteles (Ter. proble. 5.) curam adhibui cum frigidis, & omnes, quos ſuſcepi curandos, curaui, & hoc argumentum, ſiquis non omnino impius eſt, & natus ad prodendum amicos, & humanum genus, concludere debet, quoniam non certatur de ambitione, ſed hominum ſalute, idque præcipuè, quoniam neque Græci referunt ſua cura ægros ſanari, quinimo vix vnum inter innumeros euaſiſſe teſtantur: neque experimentum docet, quòd aliqui illa ſui via ſanentur, nos autem frigidis aperientibus paucis, & coctis cibis diu, ſanamus omnes. Sed vt ad rẽ redeam, veſtiarij etiam plures ob vigiliam, & quietem in hunc morbum incidunt: & quotquot ex his multa carne, & vino vtuntur Tertiò, quia videmus, quòd in magna frigiditate iecoris homo non peruenit ad hydropem, ſed ad fluxum vrinæ, ad inappetentiam, & malum colorem, & morbos frigidos alios, ergo hydrops non fit ſimpliciter à frigiditate iecoris: & ſimiliter in maximis effuſionibus ſanguinis, quæ contingunt per vulnera, nemo fit hydropicus, cum ſit ibi ſumma perfrigeratio iecoris: ſed ſolum in fluxu hemorrhoidarum, vel menſium ob corruptioné ſanguinis, præterea imbecillitas caloris naturalis iam non eſt cauſa per ſe primò ſola hydropis, vt demonſtratum eſt: ergo oportet, vt coniungatur ei alia cauſa, ſed cum illa iam ex conceſſis ſit aliquando intemperies calida præter naturam: ergo non poterit eſſe intemperies frigida, quia ab eodem principio, & diuerſis inſtrumentis, nunquam poteſt prouenire eadem actio, & idem effectus, nam diuerſitas inſtrumenti comparata ad idé agens eſt cauſa propria diuerſitatis effectuum. Propterea ex imbecillitate renum contingit hydrops: ſed hæc fit corrupto ſanguine, non refrigerato, quia vrina eſt potius calida, quam frigida, aut ſaltem non eſt frigida purè, ſicut apparet ex affectibus: nam reſoluit flatus & eſt ſalſa & acuta, ergo cauſa hydropis eſt potius putredo quædam, & caliditas, quàm intemperies frigida, diſſecta etiam corpora hydropicorum habent pinguedinem iecoris non plumbei coloris, ſed crocei potius & flaui, & ferruginei, qui atteſtantur ſuper caliditatem potius, quàm frigiditatem, & ſi frigiditas eſſet cauſa huius, magis iuuarentur à cibis calidis ſaltem leuibus, quàm paucis, & incorruptis. Sed experimentum, & authoritates docent oppoſitum: nam ab aromatibus omnes per ſe læduntur, quamuis aliqui prouocata vrina iuuentur, & à malis punicis, & lacte camelarum, quoniam refrigerant, & corruptioni maximè reſiſtunt: tametſi non prouocent, neque vrinas, neque aluum, tamen omnes iuuãtur. Demum ſi vigeat ſola intemperies frigida generabitur ſãguinis minus, & plus aquæ: nam ſi totus ſanguis fieret aquoſus, non nutriretur corpus: ſed vbi multiplicetur aquea pars, illam trahunt venæ, & poſt renes, aut per ſudorem expellitur, & ideo ſumus in caſu de multitudine vrinæ, de quo nunquam dictum eſt à Principe, nec viſum eſt, quòd conuertatur in hydropem: imò hydrops nunquam incipit ab vrinæ multitudine, ſed à paucitate potius ſemper, quare hydrops fiet vel à calida iecoris intemperie, vel ab impedimento in renibus, & nunquam à frigiditate Ex quo patet, quòd euacuatio aquæ per aluum, & magis etiam per emplaſtra eſt fucata, & ad oſtentationem, cum aqua minuatur non cauſa hydropis, & coclearum, emplaſtrum minus malum: quod à Paulo laudatur, ſed non in loco proprio, verùm in ſeptimo (libro tertio, capite quadrageſimo octauo) ſed ſolum in aſciti: ergo mala omnia emplaſtra ſi non reſoluant aquam, cum in cauſam addant: Peiora, quæ calida ſunt, & poteſtate, & actu: peſſima & omnino pernicioſa in tympanite, quia viſcera inflament, etiam ſi frigida ſint & frigida imponantur, & prohibeant flatus exitum, cum ventris ſubſtantiam

cogant

cogant, & inſpiſſent. Neque cibi calidi conueniunt, niſi quoniam qui tales ſunt, medicamenta potius ſunt, & tenuis ſubſtantiæ, & vrinam prolicientia. Sed ſi modò educentia per aluum conueniunt, optimum eſt ſaccharum haſer, id eſt, manna cum decocto mirabolanorum citrinorum dicit Ralis (19. conten. cap. 2. fol. 190. col. 4.) at ego addidi emblicos, & ſyrupum roſaceum cum rore collectarum.

Hæc volui adieciſſe opportuno loco, quia medici omnes ſolent occidere noſtra ætate, cum tamen ab initio omnes fermè poſſent ſanari: nã curãt ipſos calidis & ſiccis: deinde quod deterius eſt, perueniũt ad lactirim, ſeu mezereon Arabũ, quæ meritò vocatur herba faciens viduas, & nutriunt carne contuſa, vt verè ſint interfectores eorum, nam primum auget cauſam morbi ſecundam: ſeu inſtrumentum: ſecundum eſt venenum, & debilitat membra naturalia propriè, cum cauſa huius morbi prima ſemper ſit imbecillitas membrorum naturalium: adeò vt qui ſemel, aut bis ſumpſerint catapotia illa poſtmodũ, etiam quòd bene curentur, non poſſunt ſanari: tertium auget corruptionem, & eſt difficillimæ coctionis, & obſtruit, ergo cura propria eſt potius in refrigerantibus iecur, & ipſum, ac renes confirmantibus, & vrinam prouocantibus, & indicium rectæ curationis eſt vrinæ attenuatio, multitudo, & coloris bonitas cum fame, & diminutione ſitis, & notandum, quòd raro aſcites fit abſque tympanite: quoniam ſi calor eſt validus, portio humoris tenuis, in flatum conuertitur, vt Auerroes tertio collectaneorum (cap. vigeſimoprim. inquit: vt contrà ex tympani aëre inſpiſſato colligitur aqua, vt Aetius (lib. 10. cap. 20.) Ideo rariſſimè ſimplex genus earum inuenitur.

Venio ergo ad declarationem textus, proponit Hippocrates in primo genere ſignum commune: quia cum ſit vnus morbus, oportet, vt habeat vnam cauſam communem, ſcilicet imbecillitatem functionis iecoris, quæ maximè apparet ex ſigno inflationis pedum ob duas cauſas, prima, quia natura tranſmittit humores crudos magis ad pedes: quia omne graue tendit deorſum, ſecunda, quia calor ibi eſt imbecillis: nam illa membra ſunt remotiſſima à fontibus caloris, & quòd magis refert, ex aduerſo poſita, quia calor ſemper aſcendit: ſicut videmus in lebete feruente, cuius aqua in imo, ſi non agitetur, eſt frigida. Ergo ex imbecillitate caloris alimentum tranſit in ſubſtantiam aqueam, & non in membrum, & fit œdema, ſeu alba pituita potius & hoc eſt primum ſignum & commune vtrique hydropi, & conueniunt in vno genere: ſicut morbus dicitur vnus, ſcilicet hydrops, aſcites & tympanites; quia conueniunt in eſſentia vna, quæ eſt tumor totius corporis, ſed præcipue ventris. Secundum eſt ſumptum à contrariis: quia diuiſio in diuerſas ſpecies, vt Boetius author eſt, debet eſſe per contraria: harum autem hydropum vna eſt aquea, altera flatuoſa: vna eſt à iecore, altera à lactibus & loco inani, ergo oportet, vt habeant ſigna contraria: & ſunt, quòd prima eſt cum fluxu ventris, & ſecunda eſt cum aluo aſtricta. Tertium eſt propriũ vnicuique: & eſt, quòd prima eſt cum dolore ventris ſecunda verò loco eius comprehendit duo, tuſſim ſiccam & tumores in ventre, modò conſiſtentes, & modò conſidentes, vnde manifeſtum eſt, quòd per tumores illos non intelligit inflationem ventris quæ eſt communis morbus nam ſi debet eſſe hydrops oportet, vt adſit tumor ventris perpetuus, aliter non eſſet morbus lethalis, quibus enim modò tumeſcit venter, modò diſſoluitur, hi non dicuntur pati hydropem, ſed potius inflationem ventris. Cum ergo non intelligat de tumore cõmuni hydropis, neceſſe eſt, vt intelligat de proprio: & propterea dixit, modò dextra, modò ſiniſtra, etiã ad diſtinguẽdũ à tumore cõmuni, ſeu proprio hydropis; qui nõ ſolũ conſidet, ſed etiã eſt æqualis in toto ventre, quantum ad dextrum & ſiniſtrum, quamuis ſit diuerſus ratione partium, ſuperioris & inferioris, in tympanite enim magis tument partes ſuperiores, & in aſcite inferiores: in tympanite etiam magis tumet pars media ventris, & reſonat ad tactum ſicut tympanum, & non ſentitur grauitas: in aſcite autem magis latera implentur, ſi homo maneat ſupinus, & adeſt grauitas, & non reſonat venter, ſed loco eius ſentitur rugitus in conuerſione de latere ad latus, & ideo in aſcite variat tumor iuxta decubitum ſuper latus, ſcilicet ſuper quod decumbit, inflatio maior apparet: in tympanite autem, vt dixi, non fit variatio manifeſta in decubitu, ſed in aſcite, cum fuerit plenus venter valde, tunc magis tumet in medio, & tales vix vnquam ſanantur, & ſunt ſimiles tympaniticis: ſed ſunt valde graues, & non reſonat venter valde, ſi percutiatur: & tunc ſuperuenit tuſſis, quæ etiam ſuperuenit ab initio in ea aſcite, quæ fit ex morbo acuto, & ideo dictum illud (6. Aph. 34.) aqua intercute laborantibus, ſi tuſſis ſuperueniat, lethale eſt, verum eſt de aſcite, non facta ex morbo acuto, quòd ſuper veniat: nam in facta ex morbo acuto apparet ſtatim ab initio, quod ad prognoſticum tamen attinet, in vtroque verum eſt, ſcilicet quòd ſit lethalis, nam ſi non ſit ex morbo acuto, ſignificat incrementum maximum morbi: ſi ex morbo acuto, eſt per ſe lethalis. Itaque docet in prima, quòd cũ ſint duo morbi, ſcilicet tumor, & dolor, per fluxũ alui vterque debet alleuari euacuata ſcilicet, materia: at cum non alleuietur, ſignum eſt certum mortis. Circa quod notandum, quòd naturæ effectus triplices ſunt, alij quidẽ ſunt alieni: & tales non ſignificant neque ſalutem neque mortem, ſed ſunt medij, ſicut eſt horror, dolor, ſitis, vigilia, & ſimilia alij, qui fiunt cum euacuatione: & hi deberent alleuiare morbum, ſi ergo alleuiant, boni ſunt, etiam, ſi eſſent ſymptomatici: ſi non alleuiant; ſunt praui, & per viam ſigni, & per viam cauſæ, per viam ſigni, quia ſignificant naturam nõ rectè operari, ſed coactam à vi morbi, atque ideo ſuperatam: ſecundò, quia bifariam defatigatur, & expellendo, & vtile educendo ſine vtilitate aliqua. Ergo talia eueniunt in primo genere hydropis propter abſceſſum in ieiuno inteſtino, vel lactibus, ſeu meſaræo, tuſſis verò illa aduenit propter corruptionem

in iecore

in iecore,& tumorem durum,cuius cauſa colligitur à Galeno quinto de Locis(capite ſeptimo)& aſtringitur aluus propter ſiccitatem iecoris,quæ non eſt ſine reliquiis caliditatis putridæ derelictæ à febre,quamuis,vt plurimum, etiam febriant : ſicut in prima ſpecie fluor,alui contingit,quoniam quod trahitur à iecore, non ſolum non eſt concoctum,ſed etiam corruptum eſt ob abſceſſum loci vicini,& cum iecur ſatis bene ſe habeat,expellit quod attraxit;eſt enim vna regula generalis:Quòd cum membrum eſt robuſtum,& quod trahitur,eſt vitioſum,ſemper expellitur,& in iecore ob multitudinem eius, quod trahitur,efficit ſpeciem fluxus ventris,& ſi dicas, ex quo nutritur interim ? dico , quòd mauult nutriri ex ſanguine iam confecto ſatis bono,licet vetuſto,quàm ex recenti ſucco adeo deprauato.Cauſa autem,cur modò illi tumores conſiſtant,modò conſideant,eſt: quoniam ſtante tumore iam aſcitidis,& aluo aſtricta augentur cruditates in viſceribus,& flatus etiam,qui reſoluuntur partim à calore naturali,partim præter naturam,hoc autem accidit in ſanis,ſed in his fit diſſolutio,antequam pariant tumorem:in aſciticis ob impedimentum morbi eleuant partes epigaſtrij,& poſtmodum ſubſident,quicunque ſũt à flatu,vel materia tenui,qui verè craſſa conſiſtunt.

Venio ad explicationem quarundam partium textus.Inquit.Tuſſes cupiditaſque ipſis ineſt. Galenus quinto de Locis(cap.6.& 7.) docet,inflammationem iecoris excitare tuſſim , tuſſiendique cupiditatem. Et licet , quæ in caua eſt iecoris,minus trahat ſeptum tranſuerſum ad ſe, minuſque illud offendat, & intemperie afficiat , attamen & illa ſaltem tuſſiendi cupiditatem gignit. Quòd ſi tumor durus hoc non efficit (nam hydropicis tuſſis non eſſet aſſidens ſignum ſed pathognomicum) contra Aphoriſmum (6.Par. 35. Perſpicuum eſt, tuſſim tam potius ob intemperiem affecti iecoris, quàm pondus tumoris excitari. Pedes autem intumeſcere,ſignum eſt affecti iecinoris, nam œdema raò vtrumque ſimul pedem inuadit , quòd raò ambo pedes ſimul caſu lædantur : verum hydrops non ex abſceſſu ſolum iecoris primario , ſed etiam perſæpe pulmonis accidit.

Dicam autem egregium exemplum,quod contigit , vt hodie viderem , dum hæc ſcribo V I I. ſcilicet Idus ſeptembris anni M.D.LXVI.& vt intelligant medici,quantum fallantur in dignotione morborum interiorum membrorum , quod etiam teſtatur Hippocrates: & quantum proſit ſectio corporum illorum,qui ex morbis obiere:quantumque prodeſſe poſſit optima cura. Ægrotabat iam menſibus*ferè medicus , & artis eiuſdem profeſſor,Ioann. baptiſta Peregrinus Bononienſis,vir ſtudioſiſſimus , & probus admodum,ætatis annorum XLVIII. totus habitus melancholici,timidus,tardus,niger,macilentus,pauci cibi,& potus moderatus,vxorem habens forſan iuniorem , quàm, illius temperatura,& curæ expoſcerent,cum quinque filijs:res domeſtica tenuis, & difficultates multæ.Igitur ab initio intumuit venter,aduocauit medicum celebrem,qui ratus, eſſe, vt erat,aſcitem,fomenta calida exterius multa applicuit, & quæ deiicerent aquam exhibuit , inde calidas compoſitiones, tantumque diatrion pipereon , piperiſque vt affirmauerint , ad libras duas aſcendiſſe, à quibus parum , vt referebant , aut nihil leuatus eſt. Demum quaſi ſpontè poſt*menſes , anno iam ad vnguem exacto , ſcilicet V I I I. Idus anni M. D. LXV. (mortuus eſt enim heri (cœpit deiicere humores crudos , & aquam multam per aluum per dieſque multos , & ita detumuit venter : ſurrexit , & per hyemem ambulabat cum baculo tamen , & per domum tantum , durus tumor videbatur eſſe in dextro hypochondrio , & ipſe non ſe erigere poterat, trahebatur deorſum,quaſi vinculo intus , & difficulter ſpirabat. Vere autem,& ſpiratio facta eſt deterior, & tenſio loci augebatur: ſentiebatque dum ſe verteret , quaſi pondus in præcordiis transferri ex dextra parte in ſiniſtram, & febris intendebatur , ruſſus ergo coactus eſt decumbere, & auxilia illa calida , & vnguenta emollientia experiri , atque ita per totam æſtatem è malo in peius decidendo curabatur. Forteforuna etiam aduenit & alius medicus ex Epidauro , qui & ipſe,cum celebris eſſet, conatus eſt afferre opem , ſed parum , aut nihil profecit : nam prior curationem deſeruerat. Forte-fortuna cum , vt mutuò peterem , quædam commentaria illum adiiſſem , inueni febricitantem continua febre , pulſum magnum velocem , & frequentem , modò durum , modò ſatis mollem : inuadebat eum febris circa meridiem modò cum frigore alternis ſcilicet diebus , modò erat exacerbatio tantum , ſomni penè nulli, appetitus cibi conſtans,difficultas ſpirandi magna, præcordia palpitabant , & dextrum ſatis tenſum erat. Medicus ille alter curabat illum,vt hecticum.Ego cum interrogarer,non habebam quid dicerem,ſed curam alterius probabam: paulo pòſt dixi exiſtimare,quòd eſſet obſtructio magna in meſaræo , hecticum autem non credebam eſſe,pòſt quadraginta autem dies , & fuit circa menſis Auguſti medium (nam ab hac ſententia circiter viginti dies ſuperuixit)dixi apertè, me morbum tenere: non eſſe vllo pacto ſcirrhum in iecore, nec vllo membrorum naturalium,ſed fore morbum totum fermè principaliterque in pulmone:eſſeque œdema,& ſuffocatum iri.Itaque curam aggreſſus,nihil profeci,ſed Paulo pòſt ab ea ſtrangulatus eſt.Rogatum igitur, vt diſſecarem,acceſſi cum Germano Anatomico egregio , & qui artem profitebatur. Folcherio , & diſſecuimus : nec in muſculo partis dextræ,nec in iecore,nec in vllo viſcerũ inferiorum inuentus eſt ſcirrhus, nec aliquid duri, ſolum iecur languidioris coloris,& dilutioris, ſcilicet albedinem tendentis , conſpeximus , verùm ipſum non ſolis vinculis tranſuerſis,vt in cæteris hominibus, annexum erat ſeptotranſuerſo , ſed eidem fermè totum per alia vincula connexum erat , vt tota illa pars eidem iungeretur : ſimiliter & ventriculus ipſe connexus erat per ligamenta , præter naturam , ipſi ſepto ruſus

ſurſus pulmo totus ima parte eodem modo per vincula iunctus erat eidem ſepto-tranſuerſo vndique, & circumcirca membranæ coſtas ſuccingenti antè, retrò, & à lateribus, quod etiam dicebat ipſe Folcherius obſeruaſſe in aliis multis, qui præſertim ex phtiſi obierant, erat præterea pulmo maximus, vt penè totum pectus occuparet, & pericardio annexum: plenus autem totus ſcirrhis, ac veſicis aqua plenis hæc fuit conſtitutio, cauſa autem ſymptomatis manifeſta: iecur & ventriculus, & maximè à cibo trahebant deorſum ſeptumtranſuerſum, cui ferme tota ſubſtantia, quæ ad illud reſpiciebat, iuncta erant: ipſum verò ſeptum eadem ratione pulmones, cum quibus vngebantur, vnde grauitas illa & ſpirandi difficultas: quàm augebat coniunctio pulmonis vndequaque cum pleura, vt conſtringi non poſſet, nec dilatari probè. Vnde illa imago hecticæ, ſed cum pulſus magnitudine, quia hecticus non erat. Mirum, cur non videretur contractio maior, vt ſuppleret defectum contractionis pulmonis: ſed oportuit pulſum multum eleuari, quia pectus à ſepto grauato, atque ideo pulmo, delatari non poterant: tum etiam, vt poſſet maiore interuallo deprimi, ac conſtringi Vincula autem illa omnia præter naturam facta erant ex humido reſudante ex veſicis illis ſiccato à calore immodico: & quia per motum difficilem membrum membro diu adhærebat.

PROGNOSTICON IV. V. VI.

CApur autem & manus, & pedes, ſi frigida ſint, malum eſt, vbi & venter, & latera calida ſint, optimum verò eſt, & totum corpus æqualiter calidum eſſe, ac molle.

COMMENTARIVS.

INcipit ſigna tradere ſumpta à toto corpore, & proponit quatuor: à labore, & frigore: à grauitate, & leuitate: à calore, & conuulſione. Neque ignorare oportet ſignum ſumptum à calore, eſſe maximè proprium, quoniam febris eſt calor: & ideo in febre acuta neceſſe eſt totum corpus calere merito febris, & vehementer, quòd ſi non caleat, contingit, non ob febrem, ſed vel naturam, vel cauſam morbi, vel ob conſequentiæ febrem, neque enim aliud eſt, quod efficere hoc poſſit, natura quidem, vt ſi ſit valde ſenex, temperaturæ frigidioris, & ſi tempus anni frigidum ſit, vt ſi vir proceræ ſtaturæ ſit, ac macilentus: neque idem eſt cum eo, quod dixit quarta Aphoriſmorum (Comment.48.) In febribus non intermittentibus ſi partes exteriores frigidæ, interiores vrantur, & ſitim habeat, lethale eſt. Nam primum ibi loquitur de omni non intermittente, hic verò de acutis tantum, omnis acuta eſt non intermittens: non omnis non intermittens acuta eſt, quales ſunt longæ febres, & mites, & variæ, quæ ſubſiliunt, deinde in Aphoriſmo vult, quòd exteriores partes ſint frigidæ: hic tria extrema, pedes, manus, caput, quantum autem interſit inter extrema, & exteriores partes, abundè perſpicuum eſt. Tertium diſcrimen eſt, quoniam in Aphoriſmo præſupponitur, quod interiora vrantur. Quartum, quòd ſitiat, quorum neutrum hic præſupponitur, ſedet in prædictione, plurimum intereſt, illic enim dicit malum eſt, illi lethale. Ergo ſeu natura hoc contingat, ſeu ex cauſa, velut in leipyriis, cum phlegmon intus eſt, corrumpitur verò ſanguis in extremitatibus, non quod contrahatur, hoc enim eſt abſurdum ſeu pituita vitrea in cauſa ſit, ſeu ex effectu, ſcilicet, vt dixi, corrupto ſanguine, & reſoluto ſpiritu, omnimo malum ſignum eſt. In heptalis, vt dicebat Galenus ſecundo de Differentiis febrium (cap.6.) accenditur pituita vitrea, & exteriora calent, & interiora frigent, & omnino partes diuerſæ ſunt, per quas fluit ſudor frigidus, & quæ calent, ſecundum Galenum (Par.4. Comment. 37.) quod etiam dixit Paulus libro ſecundo (cap.20.) & recitatum eſt à Principe prima quarti (Tract.2. c.41.) eſt ergo hepyala contraria leipyriæ. Dico igitur, quòd non eſt abſurdum in eiuſmodi febribus, quòd refrigerentur extrema, & coſtæ incaleſcant, quæ ſunt propinquæ cordi, & iecori, ſed difficultas eſt, quòd non ſunt morbi acuti: & de pedibus quidem, & manibus clara eſt ratio, at de capite dubitandum eſſet, cum ibi ſint plurimæ venæ & arteriæ, vtinam verò Galenus hoc explicaſſet. Verùm dico, quòd talis refrigeratio contigit ob vehementem contractionem ſanguinis ad pectus: ſecùs, deberet incaleſcere, quia proprium eſt caloris, vt aſcendat.

Dixit autem (ventre, & lateribus calentibus) quia in annotationibus febrium continuarum, quales ſunt hemitritæi, refrigerantur extrema, & tamen euadunt: hæc eſt expoſitio Galeni, at non dicit Hippocrates, quòd ſit lethalis, ſed quòd malum, hemitritæi autem omnes mali ſunt, & difficilis ſanationis, non ergo propter illos id adiecit, aut acceſſiones in febribus continuis, cum omnia hæc mala ſint, ſed vel propter illud dictum (4. Aphoriſm.58.) A febre ardente, habito rigore ſuperueniente, fit ſolutio. Quomodo enim poteſt eſſe malum, quod ſoluit morbum, vel potius ob cauſam generalem? ſiquidem cum mediæ partes iuſto calidiores ſunt, calor contractus eſſe non poteſt: ergo ſi extrema frigent, erit imminutus, at hoc eſt malum per ſe: ergo dictum Hippocratis eſt manifeſtum. Quod verò ſubiungit ex contrario, optimum eſſe, quòd corpus totum ſit æqualiter calidum, oppoſuit vtrique parti, ſiquidem totum ei, quod dixit de extremis: deinde, quòd neque thorax, neque venter calidiores ſint, neque extrema frigidiora, nam in febribus ardentibus æqualiter non incaleſcit corpus, licet totum incaleſcat: ſed in initiis magis venter, & pectus circa finem exacerbationum, magis pedes, & manus, quàm mediæ partes per æquale, igitur excluſit, quòd pectus ſit calidius, aut venter, extremitatibus, poſſet enim totum corpus eſſe calidum,

calidum,nec tamen æqualiter: adiecit verò (molle)ne caliditas illa ſit exuberans, molle enim dicimus,vt opponitur duro,& vt opponitur aſpero:& aſpero quidem bifariam, ſecundum ſubſtantiam,& vt acri, in hoc vltimo ſenſu molle oportere eſſe ait,id eſt, non aridum,neque mordax. An verò hoc ſignum ſit deterius in adoleſcẽte,quàm in ſene:dico, quòd vbi malè ſignificet, eſt deterius in ſene, quia celeriùs moritur: ſed non eſt adeò generale in illis,ſicut in adoleſcentibus. Ideo talia ſemper hocmodo ſunt diſtinguenda.

PROGNOSTICON VII.

CONuerti autem conuenit facilè ægrotum, & in attollendo facilem eſſe,ſi verò grauis eſſe videatur, & reliquo corpore, & manibus, & pedibus, magis periculoſum eſt.

COMMENTARIVS.

NOta eſt admodum expoſitio huius textus:nam ſumit ſignum à facultate animali, prout ad totum corpus comparatur. Circa quod notandum,quòd in corpore noſtro ſunt tres facultates manifeſte diſtinctæ. Vitalis & pulſatilis cuius vis apparet in cerebro:Naturalis,cuius eſt generare, nutrire, & augere,eique ſubſeruiunt attractrix, retentrix, concoctrix & expultrix:& Animalis, quæ in cerebro manifeſta redditur: & ea eſt triplex,ſenſus,motus,& hegemonica,ſeu rectrix. Hic ergo de motrice agit: & eſt clara ſententia,niſi verbi magis, hoc enim comparatiuum & ad aliquid referri debet:Galenus hoc prætermittit, non ergo vult, quòd conuerti ægrum facilè, ſit bonum, ſed neceſſarium: adeò vt ſententia hæc ſit: Contierti ægrum oportet facilè, non quòd hoc ſit bonum, ſed neceſſarium:ſi autem non facilè conuertatur,hoc eſt magis periculoſum. quoniam conuerti facilè ægrum non eſt ſiper ſe bonum, ſed poteſt eſſe cum periculo. Vnde notandum eſt, quòd quædam ſunt ſigna ſemper bona, quædam ſemper mala, quædam,quæ ſi adſint,non ſunt bona,ſi non adſint,tamen mala ſunt,velut ſigna à facultate naturali ſemper bona ſunt,quia faciunt ad coctiones,& ad conſeruationem corporis: quædam ſemper mala, vt conuulſio,dolor. Sunt enim præter naturam & magnitudo morbi,& cauſæ,& ſymptomatum, & ſigna horum:at quædam ſunt ſigna, quæ non ſunt bona,contraria tamen ſunt mala:velut ſigna ſumpta à facultate animali, hæc enim non ſunt bona,quoniam ea facultas non facit ad coctionem materiæ morbi: ſi tamen adſint ſigna imbecillitatis eius, tunc eſt ſignum malum,quia functio illius, vt pote reſpiratio,eſt neceſſaria vitæ. Hic, niſi omnino es lapis, & molaris, cogeris dicere, Galenum non intellexiſſe verè mentem Hippocrat ſed per explicationes cõmunes tranſiiſſe pulcherrimam partem præceptorum eius intactum derelinquendo. Velut & illud, quòd homo naturaliter, dum ſanus eſt, triplum etiam ponderis ſui corporis vertere poteſt:cum ergo nec ſeipſum vertere poſſit, dodrante magis ſe ipſo imbecillior factus eſt, vnde vix fieri poteſt, vt ſeruetur, niſi morbus ſit peculiaris eius partis.

PROGNOSTICON VIII. & IX.

SI verò ſupra grauitatem vnguas,& digiti liuidi fiant, mors è veſtigio expectanda eſt, at ſi digiti ac pedes penitus nigreſcunt, minus perniciosi ſunt, quàm liuidi. Verum & alia ſigna conſiderare oportet,ſi enim facilè ferre videatur,malum,& aliud quoddam ex ſalutaribus ad hæc ſigna ſubindicet, morbum ad abceſſum verti; ſpes eſt,ita vt æger quidem ſuperſtes manſurus ſit, corporis verò partes nigrè factæ caſuræ.

COMMENTARIVS.

LIuor in digitis,ſeu pedum,ſeu manuum, quod eſt deterius:ſed non diſtinxit Hippocrates, quoniam nil morte deterius eſt præcipuè feſtina, interitum declarat imminentem. Dixerat etiam hoc de liuido in vlceribus ſuperiùs, vt niſi adiicerét, quòd niger color eſt minus malus, hæc ſufficere poſſent, nunc verò, cum id ſubiiciat,cauſam addere operę precium eſt:tum maximè,quod Galenus,vt omnia alia ardua, prætermittit, intentus in redarguendo Hippocratem,quod dixerit *πᾶσιν ὀλέθριον*,cum & viu ſit fueritque ſemper, vt non ſolum ad quantitatem perniciosi periculi,ſed numerum periclitantium referatur, talia multa circa verba cum inſectetur, quid aliud eſt indicium, quàm defuiſſe, quod circa res diceret? inopiaque illatum laboraſſe?ſanè,quòd liuidus color extinctionis facultatis vitalis, aut naturalis ſignum ſit,ſatis notum eſt experientia. Séd neque cur hoc,neque cuius harum facultatem, nec etiam cur non à ſanguine corrupto is color apparere poſſit(prælertim cum in verberatis,ſeu ſtatim, ſeu poſt vnam diem, ſeu poſt plures inſpicias,manifeſtus ſit.)non eſt mihi hoc adeo perſpicuum: forſan Galeno, id tam apertum fuerit, vt docere neglexerit, quem admodum & multa alia. Propterea non illius ſtudioſis, ſed aliis, qui craſſiore ſunt mineruа, hæc ipſa ſcribimus. Igitur cum albitudo fiat à putredine, vt docebat Philoſophus in quarto de Generatione Animalium(cap.4.) nigrities autem & à frigore & à calore, vt ibidem, & quinto collectaneorum etiam Auerroes docet(cap.6.) liuidus autem color miſtus ſit ex albo pauco,& multo nigro: ob id liuidus color & ſemper malus,& deterior nigro. Et primum quidem hoc ipſum non ſolum ad Hippocratis intellectum, ſed etiam ad rem ipſam eſt neceſſarium, oſtendens Galenum hac in parte non rectè ſentire,cum liuidus color nigro deterior

ſit. Vnde ſuperiùs non vlcera nigra, ſed liuida, vel pallida, damnat: quod in vtriſque, & putredinis, & caloris, vel frigoris dominantis indicia extent. In horum conſenſum eſt, quod ſcribitur nona particula problematum (capite 14. rupta venula ſub cute, in verberatis liuidum colorem oſtendit: ſanguis enim ille temporis tractu niger efficitur, & ſub candida cute liuorem oſtendit.

Duorum igitur problematum quæſtionem diſſolutam habemus, ſcilicet cur lethale ſignum ſit liuor extremorum, & cur magis, quam color niger? At non id perſpicuum eſt quod queritur tertio loco, ſiquidem cur non à ſanguine effuſo ex venis contingere poſſit? atque ita neque valde lethale erit, neque etiam lethale prorſus: præſertim cum dicat Alexander Aphrodiſienſis prima problematum (capite 43.) dum querit, cur ſummis frigoribus digiti, & omnino extrema corporis, nigreſcant, & decidant? rectè docet cauſam, quæ facit ad eorum, quæ hic vltimo proponuntur ab Hippocrate, declarationem, & confirmationem: ſcilicet, quòd præ frigore in extremis & digitis, vbi parum viget calor, deſerit ſuperficiem, primùm ipſius loci, & intra contrahitur: & primùm fit liuida particula: deinde vbi perierit calor, etiam nigra: facultas autem ipſa, quæ vitæ ſuper eſt in contermina particula ſeparat, quod emortuum eſt, ab eo, quod viuit: atque ita, quod nigrefactum eſt, decidit, vt plenè pateat, quod ab Hippocrate proponitur. Sed, vt dixi, ex vno capite hidrælerneæ præciſo, duo conſurgunt, ſcilicet, cur non poſſit in morbo fieri, vt ex frigore, vel ictu corrupto ſanguine, color liuidus citra mortis ſignificationem? deinde cur, ſi dolor liuidus mortem ſignificat, & ille tractu temporis conuertatur in nigrum, niger non magis ſignificet mortem, ac celerius impendentem? Supererat & illud, vt dixi, iam ex primis quæſitis, ſcilicet cur non magis hoc accidens poſſit eſſe naturalis facultatis, quam vitalis? ergo nequid deſit priſtinæ tractationi, pulchrè caſum extremorum ob frigus Alexander comparauit caſui filiorum in hyeme: quoniam exiguo ambo hæc ſecundum comparationem cum calore prædita ſint, etiam pariter ſummis frigoribus affecta, excidunt. Sed in his cum frigus externum aut ictus cauſa ſit, in morbis neutrum horum neceſſe eſt vt fiat, extincto calore innato ex ui morbi: at iam debilitata facultate adeò animali, vt vix, vel non omnino corpus mouere poſſit, ſimul quoque extincto innato calore ob morbum, atque ideo non in ſolis extremis, ſed in vniuerſo corpore mortem continuò inſtare neceſſe eſt, palàm eſt igitur, cur non ex frigore, vel ictu mors expectanda ſit, quoniam in particula illa duntaxat extinctus eſt calor, in morbo mors ſit expectanda prorſus, quia calor vbique ſit extinctus. Videndum nunc, cur, ſi liuidus ſignificat mortem, & tractu temporis conuertitur in nigrum, niger non magis ſignificet: aut ſi niger non ſignificat ſemper, cur liuidus, qui eſt via ad nigrum? Dicimus ergo, liuidum magis ſignificare mortem, quam nigrum, cumque non nigrum verti, quoniam ab extinctione caloris cum putredine fiat, cuius exemplum pulchrum habetis in Philiſco tertio ſuper primum Epidemiorum (Tex. 18.) in quo, cum extremæ partes liueſcerent in quinta, mortuus eſt ſexta in meridie: vt hic pronunciat Hippocrates. Vbi cum Galenus quærat cauſas mortis, & ſigna alia, adducit minus valida, hoc certiſſimum ex Hippocrate prætermittit. Sed minus iam mirum eſt, quod eſt conſuetum, ſolum ſupereſt, quod difficillimum eſt, ſcilicet vt doceamus, an liuor ſit proprium facultatis vitalis extinctæ, vt Galenus affirmat, an naturalis, an vtriuſque: idque doceamus ex ipſomet Galeno, neque enim melius quicquam eſſe reor, quàm authorem quemuis per ſua dicta ac principia, teſtimoniáque interpretari. Dicebat ergo quartodecimo Methodi de Eryſipelatæ (capite 3.) iam inueterato loquens: Quomodo ergo non ſit contrarius affectui calido frigidus, quemadmodum qui flauo, aut pallido calore eſt, is, qui nigro ſit, aut liuido? Vbi videtur ſentire, liuidum à frigido ſemper fieri, quemadmodum & nigrum, ſed non eſt ita intelligendus, ſed vbi per refrigerantia immutatum ſit, quod flauum eſt, aut pallidum, liuidum aut nigrum euadit, hoc in caſu non ab extinctione caloris innati, ſed etiam præternaturalis liuidus color contingere poteſt, ſed hoc non eſt merito morbi vniuerſalis, qualis eſt febris, ſed, vt dixi, morbi proprij, de quo nunc ſermo non eſt apud Hippocratem, contingere poteſt. Iam non ergo ſolius caloris vitalis, vel naturalis, ſed etiam externi, & alieni extinctione, tam niger, quàm liuidus color poteſt euadere. Sed & in aliam cauſam liuoris infrà Galenus adducit, ſuper illis verbis (3. Prognoſ. 34.) Pueris conuulſio accidit, ſi febris acuta fuerit, nec aluus deiiciat, vigilent, paucant, lugeant, coloremque mutent in viridem, liuidum, aut rubrum. Vbi Galenus exponens inquit: Color viridis, aut liuidus humorem ſignificat prauum, ſicut ruber ſanguinem bonum. Idem in ſecundo de fracturis hæc habet tam multa, & quaſi ſine ſenſu, cum dicit (Com. 32.) Sanguis in terram effuſus aliquando diutius permanet, aliquando flauior euadit, aliquando in nigricantem conuertitur, quandoque etiam niger prorſus fit: quod ei contingere veriſimile eſt, cum ex aëre ambiente, qui vel ſerenus, vel caliginoſus, vel humidus, vel ſiccus, vel calidus, vel frigidus cum ſit, varietates eas colorum efficit: tum ex ſingulorum hominum natura potiſſimum diuerſitatis huius cauſa exiſtit, quippe cum nonnullis ſanguis magis melancholicus ſit, aliis pituitoſior, & aquoſior, quibuſdam eiuſmodi, & flauæ & pallidæ bilis quamplurimum trahit, ſic quoque in animalium corporibus ſanguis è venis effuſus, cum à natura ſuperatur, & in pus à continentibus cum partibus mutatur, in varios abit colores, interdum enim eo tempore liuidus apparet, propterea quòd liuidus apparet, propterea quòd liuidus color medius eſt inter planè nigrum, & aliquem alium ex floridis: cuiuſmodi eſt præcipuè ruber, & flauus, liuidus igitur hic color, vel ex floridis in nigrum abeuntibus exurgere conſueuit, vel ex nigro in album cedente, quando

do videlicet in pus iam conuertitur, ſæpenumero enim videre licet, quæ antea erant nigrefacta, inter initia puris liuida apparere, ac paulatim à nigro recedentia ad calorem ignis tendere atque effici ſubinde albiora: puris ſiquidem color cinereus eſt.

Nunc igitur Hippocrates differentiã quãdam ſugillatorum tibi tradit, cum liuida apparent, ſi enim cum duritie ſint liuida, inflãmata eſſe membra oſtendunt ſin abſque duritie liuorem præſeferunt, inflammationem abeſſe declarant cum itaque inflammatione carent, & naturam eſſe prævalidam, & ſanguinem è venis effuſum concocturam, & in pus conuerſuram eſſe indicant: cum verò inflammata ſunt membra, ex eo infirmitatem naturæ arguunt: quæ tũ ex imbecillitate partium inflammatarum, tum ex copia praui humoris, qui in eis continetur, ſugillatum concoquere, atque ad pus perducere non poteſt, vt nihil aliud ſuperſit, quàm vt nigreſcant, & corrumpantur.

Hæc volui adſcribere, vt intelligas, quam parum Galenus ad rem multis accedat, nos equidem docuimus, liuidum fieri ex albo pauco, nigroque multo. Et paucum quidem illud album vel naturale eſt, vt ex cute, vel ex putredine. Sed quoniam hoc non adeò huc pertinet, cum ſit chirurgiæ documentum, ideo ad alia tranſeamus, huic propoſito magis congruentia. Et ſanè meliùs de nigro ſenſit, quàm de liuido, cum dixit, fieri & ab humore melancholico, & ab extinctione caloris. In ſexto ſiquidem Epidemiorum (Par. 1. Com. 29. finem) dixit (liuidas) ſimpliciter febres non liuidiſſimas appellauit, quòd color liuidus ſemper malus ſit. Inde de illis paulo pòſt hæc ſubiicit: At liuidæ febres à calore ſanè & ipſe cognomen adeptæ, ſanguineum ſuccum deficere nunciant, & cum ipſo itidem ingenitum calidum, atque iccirco mortiferæ ſunt: ex quibus nõnullæ ſyncopas euacuationem ſequentes efficiunt, de quibus in libris de Arte curatrice notitiam accepiſti. Id genus febres Euriphon liuidas nominat, ita ſcribens: Liuida febris habet, & ſinciput aliâs, & aliâs caput dolet, & viſcera dolor torquet, & vomit bilem: & cum dolor cruciat, intueri nequit, quoniam grauatur, & venter ſiccus redditur, & cutis tota liuida, & labia, qualia exeſis moris eſſe ſolent, & oculorum alba liueſcunt, aſpicit perinde ac ſi ſtranguletur, interdum verò minus id patitur: ſæpius etiam commutatur. Quin etiam & in libro de Morbis Hippocrati adſcripto, quẽ Dioſcorides ab altero Hippocrate Teſſali filio ſcriptum eſſe voluit, de quodam morbo liuido mentio fit. Libri autem initium tale eſt: Multam vrinam facit, quando caput excalfactum fuerit. Sed de liuido morbo ad verbum hæc ſcribit: Morbum liuidum febris arida comitatur, & horror aliâs, & aliâs capitis dolor: & viſcera dolor malè habet, & bilem vomitu reiicit, cũq; dolor vexat, neq; intueri, ſed grauatur, & venter aridus redditur, & cutis liuida, & labia, & oculorum alba liuent, aſpicitque, ac ſi ſtranguletur, interdum & colorem mutat, atq; ex liuido ſubuiridis efficitur. Plura adieci, quàm forſan erat neceſſarium, vt intelligeres Galenum multa ſanè legiſſe, ſed quid verè eſſet liuidum, & vnde fieret, dubitaſſe.

Forſan non abs re fuerit commemorare, quæ ſcripſerit primo de Criſi (cap. 21. Nigrum in excrementis aut ſuperabundatum ſanguinem peruſtum indicat: liuidum autem partium infernarum validum frigus, ac velut mortificationem. Idem in ſecundo Prognoſticorum (Com. 22.) parum, vt ſolet, ſibi conſtans: Nigra deiectio fit ex atra bile ſyncera: liuida autem, vbi modica modicæ permiſcetur.

Ruſus in expoſitione illius Aphoriſmi (7. par. 2.) In oſſe ægrotante caro liuida malũ eſt. Dicit Galenus, quod non ex mediocri læſione oſſium, ſed vehementi putrilagine fit talis liuor, extincto calore naturali: vt manifeſtum ſit, quod ab initio diximus, à putredine extinguente calorem natnralem fieri liuorem. In vniuerſum liuidum medium eſſe vult nigri, atque rubri: libro de tumoribus (c. 10.) cenſuitque exercentibus ſe, aut imbecillibus, aut mali ſucci hominibus in facie apparere: tertio in ſextam Epidemiorum (Com. 32.) & rurſus in ſecundo ſuper primum Epidemiorũ (Comment. 75.) Extremitates liuidæ, nec recaleſcentes, emori ipſas indicat, clariùs ſecundo in tertium laguente octauo (Comment. 5.) Extremæ partes liuidæ, & frigidæ in morbo acuto lethales ſunt, atque adeò hac ætate: fiunt enim vel ex nimia inflammationis inteſtinorum magnitudine, vel natiuo calore intermoriente. Ergo, vt ad intelliengtiã horum recta via procedamus, ab his, quæ ſẽſu percipiuntur, inchoandum, ſcilicet, quòd frigore & contuſione maximè exteriora liueſcunt: quorum primum etiam teſtatus eſt libro. Quòd animi mores corporis ſequantur temperaturam horum amborum (cap. 4.) Si vna eſſet proxima cauſa, facile eſſet coniectari, quænam eſſet generalis omnium cauſa liuorum: ſin duæ, etiam veriſimile eſt, communem vtrique. Verum adhuc res hæc multas habet difficultates: quarum nonnullæ ex rebus ipſis oriuntur, aliæ ex Galeni ſententia adeò varia, vt nullum ſibi conſtare viſus ſit, de hac re dum loqueretur. Sed res ita ſe habet: Fit liuidum, cum rubrum ad nigredinẽ vergit, & ita ex florido, vt in ſugillatis, & cũ putreſcendo calor extinguitur: nã cauſa proxima eadem eſt modicus candor, mius multæ nigritiei.

Sed etiam eſt duplex liuidum: propriè cũ ſplendore, & vocatur πελιδνὸς: & ſine, μαλασμὸς, id eſt fuſcum. Fiunt hi colores trifariam: vel ab humoribus, & ita nou poſſunt fieri in extremis: vel à ſanguine corrupto, & tunc vel in parte tantum, & non ſignificant mortem (ſed non fiunt ex acuto morbo, verũ vel frigore externo) vel in acceſſione, vel abſceſſu, vel percuſſione, vel vinculis, vel ex cauſa vniuerſali, ideo à putredine, quia in morbo acuto: & ob id, ſi coniungant grauitati corporis, vel frigori non recaleſcenti, ſignificat mortem imminere. At calor niger non poteſt fieri ex frigore, niſi liuido præcedente, ſit ex ſanguine exuſto, vel atra bile, cum ergo non ſit ibi genitus à natura, in eã partem protruſus eſt, ergo habet naturã criſis:

ſis : ideo fit cum ſpe ſalutis, in liuido cum fiat ex extinctione caloris natiui per putridum:proprium autem eſt caloris putridi, vitalem extinguere, flóſque ille coloris, & ſplẽdor inſit ſpiritui, ſanguinique arteriali, ſi ille vigeret, non poſſet liuida pars videri, at cum eius extinctione etiã naturalis calor extinguitur. At ſi extingueretur calor naturalis, & à iecore miſſus, qui fieri poſſet, & vt ſubrupto fundamento, murus maneat, id eſt, calor vitalis. Ille etiam maximam efficit mutationem, & in vehementi timore homo impalleſcit, & lucidus potius, quàm liuidus efficitur? Itaque hunc potius, quàm illum, vt manifeſtiſſimam cauſam nominauit, non vt vnum ab altero Galenus ſeiungeret. Porrò quòd vngues magis nominet, ratio eſt: quoniam, vt habetur libro de Natura pueri (Pag. 5) ad illos plurimæ venæ terminantur: cumque ſint lucidi, ſanguis ſub his effuſus nigreſcit, aut liueſcit. Quòd verò Galenus dicit in libro de Pulſuum vſu (c. 1.) coniecturam ex vnguibus nigris, aut incuruis, non eſſe ſumptam à cauſis mortis, bene dicit: non tamen negat, imò vult eſſe ſignum conſtantiſſimum, quod toties ab Hippocrate per exempla repetitur in Epidemiis.

Quod verò dicit (æger facilè ferat morbum) hoc eſt, vt neque magnitudine ſymptomatum opprimatur, neque alicuius vitæ neceſſarij. Sunt autem duo principalia: reſpiratio, & cibi concoctio: & tertium non adeo neceſſarium, ſomnus ſcilicet. Et aliquod ex bonis ſignis appareat, velut coctio, conſtania mentis. Adiectum eſt hoc artificioſè, quia multi ægri, qui facile videntur ferre morbum, repentè concidunt: quoniam ea facilitas non ex victoria naturæ, ſed ex amiſſione ſenſus accidit: velut Hippocrates (2. Aphoriſm. 6.) Quicunque dolentes aliqua parte corporis, plurimum dolorem non ſentiunt, his mens ægrotat. Animaduertendum, quod quantò maior pars nigreſcit, eò magis atteſtatur iudicationis loco habendam eiuſmodi nigritiem, & ideo minus periculoſam, imò ſecuriorem: propterea dixit, digiti ac pedes.

PROGNOSTICON X.

Teſtes, & pudenda reuulſa, dolores magnos ſignificant, periculumque lethale.

COMMENTARIVS.

SI quis mihi non omnino iniquus iudex contingat, fatebitur Galenum feciſſe mortalitati fucum: deprehenſam ab Hippocrate experimento ſententiam communi ratione explicare conatur. Conuulſionem ſcimus fermè ſemper præcedere morituros: ſed neque hoc, cur docet, conuulſionem fieri ex doloribus magnis, non obſcurum eſt, & cauſam ſatis manifeſtam habet, & etiam teſtium conuulſionem minari conuulſionem aliarum partium, veriſimile eſt, ſed cur conuulſio à teſtibus incipere debeat, nec id docet: ſicut nec illud, quomodo notius, imò notiſſimum (ſiquidem dolorem præcipuè magnum) per obſcuriſſimum conuulſionem teſtium oſtendere nitatur: nam primùm pudens medicus partes illas velle videre dicere non audebit: & etiam quod videat, non facilè dignoſcet, omnia hæc tanquam nullius momenti prætermittit, imponereque legentibus conatur, imò imponit palàm, maximè hac ætate adeò veritati inimica. Quatuor ergo ſunt, quæ docere oportet, incipiam autem à faciliori: forſan enim reliqua interim in mentem venient. Signum hoc fortuitò occurrere aſtantibus ſolet etiam à matribus de pueris filiis ſollicitis referri: & in viris à medicis, qui ægrum curant ex inſtituto Hippocratis, dum lintea mutantur, reponuntúrque pro ſordidis munda. Quòd ſi mihi non quærenti bis aut ter obtigit, potuit & Hippocrati nonnunquam accidiſſe: Galeno puto nunquam, quòd, vt dixi ſæpius, dialecticam, & diſputationem in triuiis magis exercuerit (vel etiam ipſo teſte) quàm medicinam, maximè partem illam, quæ de interioribus morbis agit, fuit enim medicus proculdubio chirurgus: vt demiror hos pertinaciter adeò defendentes illum aduerſus ea, quæ de ſemetipſo teſtatur. Nam verum chirurgum, & medicum vulnerarium ſe fuiſſe fatetur: Præpoſitumque gladiatorum curæ à Pontifice in vrbe ſua Pergami. Quid igitur? aut exercuit ambas partes? at medicus famoſus neutri quidem ſufficit: aut illam exercuit, cui non præfectus erat, quàm non profitebatur, quam profitebatur, cui præfectus erat, omiſit? Venit Romam chirurgus, & vt ignotus vrbi, & in ciuitate, in qua omnia confundebantur, licebátque omnia facere: tum primũ phyſicam (vt etiam nunc plurimi) ſed omnes parum proſperè, exercere cœpit. Sic Veſalius Dominicus, Senus Pataninus, Petrus Marcus, Tronus Nauarienſis, Gabriel Cuneus, & Petrus Antonius de Raude Mediolanenſes, omnes egregij chirurgi, ſed phyſici nulli. An modò illos medicos phyſicos appellabimus, quod vulneratis medicamenta aliqua propinauerint? & aliquos febricitantes plerunque etiam infelici ſucceſſu curare aggreſſi ſint: vt tandem toto vitæ tempore centum ęgris manum admouerint, ſed redeo ad inſtitutum. Conuulſionem horum membrorũ etiam mulieres, vt dixi, videntur internoſcere: maximè quòd non ſolum teſtes, ſed membrum ipſum contrahitur. Vt Hippocrates hoc ipſum etiã in textu adiecerit, ac communicauit: ergo in huiuſmodi ægris conuulſio leuior grauiorem futuram oſtendit, quod iure dictum eſt. Sed de dolore duplex eſt dubitatio, cum enim cõuellitur, iam nõ dolet: præterea ſi iam doluit, magis ex ægrotante & clamoribus, & gemitu ſcire licebit, quàm ex conuulſione. Sed vides quid ſit ſcire verè & quot arcana ſub his lateant. Iã duas vidi mulieres clamantes magna voce per interualla: quæ ambæ breui perierunt. Cũ interim interrogarẽtur, nihil reſpondebant, vt quæ delirarẽt: imò non delirabant iã, ſed ſicut mortuæ iacebãt, ſolũ ſorbitonem, quãuis & id ægrè, admittẽtes. Vnum eſt, quod ſenſu deſtitutæ erant, nec dum tamen adeò vt dolorem non ſentirẽt, ſed in his non poterat comprehendi contractio teſtium, qui in mulieribus latent. Ergo fientis conuulſionis aut ſecundum partem, hoc eſt indicium: & tunc dolor adeſſe poteſt non

merito partis, quæ iam conuulſa eſt, ſed illius, quæ tum conuellitur ſucceſſione reliquarum. Ergo dolor latêre poteſt medicum, ſeu ob delirium, ſeu ob ſtuporem mentis: deprehenditur tamen querela illius aut lamentatione, aut gemitu, aut conuulſione, aut diſtorſione corporis. Ob hæc ergo ſcripſit Hippocrates, conuulſionem teſtium ſignificare vehementes dolores, ſcilicet qui ſucceſſuri ſunt ad conuulſionem reliquarum partium: quibus conuulſis, mors ſequitur. Habes ergo, quod hæc in ſtupidis, aut delirantibus proponuntur, non in his, qui mente valent.

Porrò hanc rem ita ſe habere exiſtimandum eſt: ad vaſa ſeminaria cor ſpiritum & ſanguinem delegat non paucum, vbi reuocarit illum, contrahitur membrum, ac ſcrotum: idque manifeſtum eſt etiam experimento, ſiccantur ergo loca illa immodicè, & ſe contrahunt. Verùm ob dolorem fieri compertum eſt, ſiue præceſſerit, ſeu ſequatur.

Ex dolore conuulſio, quod Galenus docet quanquam præſtitiſſet alia obſcuriora docere: nam hoc nimis notum eſt. Sed tamen neque illud verum eſt, neque veriſimile, partes ex dolore contrahi ad medium, vt ob id conuulſio accidat, quin potius in dolore contrahuntur vndique: ſicut etiam videmus tortos, qui pro viribus ſe cogunt, retrahuntque pedes, & crura ad ventrem, atque ita nerui diuellunt cerebrum. At quòd ex imbecillitate contrahantur partes, iſtud non eſt manifeſtum: quin imo à Venere primùm genitalia laxantur, cum antea eſſent contracta: & morientes non ſolum homines, ſed etiam pulli, quantum valent, crura extendunt. Et mihi ſanè haud obſcurum eſt, conuulſionem eſſe mortis cauſam, tum læſo valde cerebro, tum prohibita tranſpiratione, ſed cur morientes conuellantur, forſan id accidit, quòd conuulſio mortem afferat: ideo exiſtimemus conuelli ob id morientes, vel quoniam qui moritur, ſuffocatur, magnam noxam percipit, vnde motus efficit conuulſiuos, nam & ex punctione acus, & vulnere conuulſiuos motus homines patiuntur, neruis ob offenſam repente ſe contrahentibus: aut etiam quòd acres vapores tum mordeant cerebrum, neruoſáſque partes. Morbis enim interimentibus, eleuari à iam prædominante materia vapores veriſimile eſt, qui cor petentes, vitam ſubruant, cerebrumque, & deliria faciunt, tum neruoſas partes, alioquin huic malo inſuetas, quæ ſe contrahant, & motus conuulſiuos edant, non tamen diſtentionem: nam ſi per diſtinctionem illam trifariam diuiſam intelligamus, de qua aliâs (Vide 6. Aphor. 37.) pauci admodum conuulſi pereunt, niſi ex vulneribus, atque etiam ex illis rari, ad iecur autem dum accidunt, proſtrant omnem vim illius: euidentiſſimè autem appetentiam ciborum.

Reliquum eſt, vt de extrema dubitatione ſermonem habeamus: ea eſt, cur initium huiuſmodi conuulſio à teſtibus ſumat, idque eſt principale. Galenus, vt dixi, quaſi imperitos omnes futuros exiſtimet, cauſam prodit, quòd teſtes circa medium ſint. Conuulſio autem fiat in morientibus, vt antea dixi, contractis membris ob virtutis reſolutionem, ideoque paucis, ac facillimis cauſis vniuerſæ quæſtioni ſatisfacit. At ſaltem dixiſſet, quod ſtatim occurrebat, & erat ſanè veriſimilius: Siccato humido à mortifero morbo, contrahi partes, quemadmodum in coriis, diu igni expoſitis. Primum ergo hoc ſcire expedit, quod dicitur in libro de Muſculorum diſſectione (c. 27.) Duo gratiles muſculi in vtrumque teſtem perueniunt: quorum alter à pubis, alter ab ilium oſſe per tenue membranoſum ligamentum exoritur, illic autem per meatum, qui ad teſtem deuenit, deferuntur: poſtea dilatati * eidem membranam complectuntur: ipſorum officium eſt, teſtem ſurſum attollere. Vnde Cremaſteras quidam, id eſt, ſuſpenſores appellarunt. Contrahuntur enim adeo in Venere, vt ſub eodem oſſe pubis toti nonnunquam lateant. Addebat Veſalius id factum, vt vaſa ſeminis, & forſan paraſtatæ ipſæ pondere laxatæ, & ob id breuiores, & laxiores factæ, faciliùs effunderent ſemen, vt conſtet, muſculum illum facillimè vehementerque contrahi ſolere, adeò vt ſurſum reuellat teſtem abſque dolore, diſtentionemque, quæ in aliis partibus futura eſt, indicet, quæ non ſine magnis doloribus fieri poteſt. Gramſum vulgariter appellamus, ſed gramſus à flatu fit, diſtentio hæc in acutis à prauis humoribus: conuulſio verò fermè, aut prorſus ſine dolore eſt. Sed an muſculus, qui trahit ſupra teſtem, vnus ſit, an plures, quarto Contradicentium (56.) declaraui.

De muſculis autem pudendi, quatuor ponit Galenus (c. 26. de Muſc. Diſſect.) & duos quidem exorientes ex oſſe pubis, duos alios, ſeu vnum bifidum, infernè connatum, & carneum: & iidem à Veſalio (lib. 2. c. 49.) referuntur. Ergo tum ob contractionis facilitatem, quia in Venere leui ex cauſa, & plurimum contrahuntur teſtes: & quia muſculo contrario carent, diſtentio à teſtibus oritur.

PROGNOSTICON XI. & XII.

QVod verò ad ſomnos attinet, quemadmodum ſecundum naturam conſuetum nobis eſt, interdiu vigilare oportet, noctu dormire: ſi verò hoc fuerit tranſmutatum, peius eſt. Minimè verò lædi æger poterit, ſi manè dormiat ad tertiam diei partem. Peſſimum autem eſt non dormire noctu, neque interdiu: aut enim ob dolorem, atque afflictionem vigiliæ adſunt: aut delirium aderit ab hoc ſigno.

COMMENTARIVS.

QVatuor exponit ſomni ordines, optimum, qui fit noctu: peſſimum, qui nunquam fit: malum, cum homo quieſcit in die, nocte vigilat: & medium, qui fit matutina hora. Circa illum, qui fit in die, & homo nocte vigilat, dicebat Galenus primo Epidemiorum (Par. 3. Com. 6. (ſuper illis verbis

Hippocratis: Nocturna non admodum lethalis, longa tamen eſt:diurna longior:ſunt quibus ad tabem vergat. Dicebat Galenus in fine Commenti,quamuis ſit error in conuerſione: Vbi (de diurna ſermonem habens febre) non cubauerit de die, & noctu etiam ob negocia vigilauerit,ſcilicet & vt operam medicis det, & vt cibum accipiat, quem in die accipere non poteſt ob febrem, quæ illum inuadere ſolet,extenuabitur ob vigilias, nunquam dormiendo:vel ſi die dormire velit,noctu vigilare, vitam aget veſpertilionis atque ita contabeſcet, vt ſimus in caſu eodem, cum æger die dormiens, noctu vigilans,magnum aſſequetur detrimentum. Dicebat Princeps(3.prim. Doct.2. cap.9.) In die dormire malum eſt: generat enim morbos humidos, & deſtillationes,colorem corrumpit, ſplenem auget, laxat neruos, pigros reddit, famem hebetat, & generat tumores, & abſceſſus, ac febres perſæpe. Et eſt ſumptum à Raſi in trigeſimo primo continentium (Tract.5. cap.1. fol.443. col.3. Et ille accepit à libro Indo. Et cauſa horum eſt, quòd in ſomno contrahuntur humores, & ſanguis,& ſpiritus, ac calor intus: vt habetur in ſecunda primi(Doct.2.cap.12.) & in die expanduntur omnia hæc,fiunt ergo motus ad vnguem contrarij, qui euertunt hominem, & nihil perficitur ex vtroque. Verùm vigilare vtroque tempore, eſt deterius: vigiliæ enim(vt ibi dicit Princeps)intemperiem ſiccam gignunt in cerebro, & debilitant ipſum, & efficiunt delirium, corrumpuntque humores, & morbos pariunt acutos. Et Arabes vocant vigiliam ſuperfluam, ſahara: de qua duo præcipua notanda ſunt, primum,quòd vigilia maximè nocet ſenibus & ideo Galenus quinto de Tuenda ſanitate (In fine)adducit illud ex Poëta:

Vt lauit, ſumpſitque cibum, det membra ſopori.

Et tamen eſt propria illorum affectio, vt Princeps dicebat,& ſumpſit ab Hippocrate (3. Aphoriſm. vltimo) vt ſenex inter duo hæc ſit:vel vt vigilet magno damno, vel vt dormiat,vel mediocriter:quod indicium eſt, vel nimium refrigerari cerebri, vel etiam materiæ humidæ prædominantis:& ita inter ſcyllam & charybdim poſitus eſt.Melius tamen eſt, vt dormiat ſufficienter:nam iactura vigiliæ nimis mala eſt, & fuger emagis decet malas cauſas, quàm triſtia ſigna, ſigna enim,ſi quis euaſerit,nihil relinquunt:cauſæ etiam, quòd quis euaſerit, nocent. Alterum eſt, quòd vigilia valida, præſertim in ſene, parit aut morbum acutum, qui plerunque interficit,aut inſaniam, cum ergo iam adueniat, morbo acuto deterius longè eſt: nam auget prauitatem morbi, & reſolutas inueniens vires interficit. Præſertim, quòd iſti egregij medici, vt deberent ſubtrahere cibos, ſolis iuribus, & balneis illos conſolantes:quæ vnica ſupereſt via, ſi modò vlla eſt, exhibent tam carnes contuſas, & oua, vel etiam magis.

Verùm quia Hippocrates præſupponit, quòd vigilent plus iuſto, ſcire decet, quàm tum ſit tempus moderatum ſomni, & in hoc debent referri ad tempus bonæ valitudinis, ſed illa menſura adhuc incerta eſt. Galenus ſexto de Tuenda ſanitate (capite quinto) ponit illud horarum nouem, dicens:Nam cum Romæ minima nox ſit, horarum nouem abundè fuerit, ſi eam totam quis dormiendo inſumpſerit. Vtilitas autem ſomni præcipua eſt, vt dicebat Auerroes ſecundo collectaneorum(capite vigeſimoprimo)fouere facultatem naturalem:cum tantum ſit functio ipſius animalis virtutis ſecundum Galenum & vitalis, ſecundum Ariſtotelem. Et vult, quòd propriè fiat ex defectu caloris naturalis, ideo ſequitur ad labores & coitum: ſicut cum abundat calor homo euigilat illo expanſo.

Sed cur laudat illum ſomnum, qui fit ad tertiam vſque diei partem quoniam,vt Princeps dicebat, incommodum ſomni maximum eſt interruptio: qui ergo ea hora fit, coniunctus eſt nocturno, ideóque illi fermè ſimilis. Reddebat ille rationem, quoniam per ſomnum natura ocioſa multa inchoat corpori ſalutaria,quemadmodum coctiones, ſeparationes,tranſmutationes dirigit ad loca vrinæ,vel alui,aut naſi,aut palati, vel ſudorem inchoat:vnde interrupto ſomno, maxima incommoda ſequuntur,& nonnunquam mors. Et ideo cum is ſomnus ſit nocturno coniunctus,poſſunt perfici opera naturæ, ſecundò,quia illa hora perficiuntur coctiones ventriculi, & iecoris, ideo magnum affert auxilium illis membris, quorum robore (vt ſæpe dixi)ſtat ſalus noſtræ vitæ: reparantur etiam ſpiritus animales, qui iam aliis horis præcedentibus geniti ſunt, & ad cerebrum tranſmiſſi. Vnde dormire ea hora, plus confert cerebro,& ſenſibus,quàm ſiquis tum vigilans,antea triplo temporis plus dormierit. Senibus autem tum decumbere vtiliſſimum eſt:tum ob ſomni ſpem:tum ob quietem: & vt aëri impuro, ac frigidiori, & humidiori non occurrant. Quæ aëris qualitates efficiunt, vt etiam ſomnus ea hora vtilior ſit, quàm diurnus circa meridiem:is enim peſſimus, & deterior etiam eo, qui fit veſperi, cum veſperi aër ſit frigidior,& cibus manè aſſumptus ſit prope coctionem.

Cum verò homo expergiſcitur, contingit hoc trifariam, vel quoniam reſtauratus calor ac multiplicatus diffunditur: & hic ſolus modus eſt naturalis,ac laudabilis, ſecundus eſt ob cauſam, quæ moleſtia ægrum, vel etiam ſanum,afficit,& tunc eſt valde malum & ex his eſt ille modus, & de quo dicebat Hippocrates ſecunda Aphoriſmorum (c.1.) in quo morbo ſomnus laborem facit, mortale,tertius eſt medius, deficiente humido,quo velut viſco quodam ſpiritus in quiete continentur.

Sed cur homo dormiat noctu magis,quàm in die, & nocturnus ſomnus plus conferat, quam diurnus, præcipuæ cauſæ ſunt tres, prima eſt, frigus, per quod contrahitur calor,ſecunda, obſcuritas, cauſa etiam contractionis caloris:contractio autem caloris tantum poteſt ad ſomnum,vt etiam in febrium intermittentium frigoribus, & in initiis etiam illarum, in quibus frigus manifeſtum non apparet, adeò ægri ſomno occupentur, vt vix contineri poſſint, ne dormiant

quod

quod eſt malum ſignum, & mala cauſa: & maximè, ſi frigus non ſit manifeſtum, plurimi enim, & maximè iam ſeneſcentes, lethargia ex hoc corripiuntur, & moriuntur: & medici valde peccant in his, dantes vinum, quia dicunt, quòd ſunt febres intermittentes: & plerunque ſunt continuæ frigorificæ, aut hæmitritæi, aut ſaltem tertianæ duplices extenſæ, aut etiam ſimplices, quæ ſunt valde extenſæ, & ſub forma continuarum: & ſunt etiam valde malæ, tantum ergo poteſt conſuetudo ſe contrahendi caloris ad ſomnum conciliandum. Ex primis duabus cauſis ergo ſomni nocturni exorta eſt tertia, quæ eſt potentior omnibus, ſcilicet conſuetudo longa, & confirmata: quæ eſt altera natura, vt in die non poſſint dormire, noctu promptè illos occupet ſomnus. Ex quo patet, quòd in conſuetis ſomnus diurnus eſt neceſſarius, & in pluribus, cum omnes iuuet, nihil nocet. Vnde ſecundo de Victu in acutis (capite vigeſimotertio) ſuper verbis illis Hippocratis ſatis obſcurè tranſcriptis: Dormire autem eos oportet, tanquam noctem à cœna, hyeme citra frigus, æſtate citra calorem, inquit Galenus, & rectè (vtinam ſic vbique) Et ſi dormire plures lenta ambulatione abſoluant circuitus, idque, vt quamplurimi expoſitorum aiunt, poſt cœnam: ſed vt eorum, quæ dicuntur, ſenſus præcipit, poſt prandium. Nam oratio hæc, tamquam noctem agant, de ſomno meridiano, non de nocturno dici expoſtulat. Præterea quod continuata eſt ſcriptum ſerie, vbi inquit: Si verò dormire non queant plures, lentè ambulando abſoluant circuitus, neque ſtent, nihil præterea cœnent, vel pauca, & innocua, teſtatur, Hippocratem velle eos à prandio dormire, non à cœna, duorum igitur alterum. Nam aut emendanda, tanquam errati conſcia ſcriptio atque ita ſcribendum: Dormire ſiquidem eos oportet poſt prandiū, tanquam noctē agant: hyeme quidem citra frigus, æſtate verò citra calorem. Vel ſi ſeruare volumus orationem hanc) à cœna) intelligenda eſt hoc pacto dictio: Dormire ſiquidem eos oportet, vt à cœna antè dormiebant, ſic & nunc poſt prandium, tanquam noctem agant. Et Paulus (lib 1. cap. 97.) Porrò tempus ſomni optimum eſt à cibo: ſed diurnus non omnibus eſt idoneus, tempus enim, quo obdormiſcunt, ad abſolutam ciborum concoctionem non ſufficit: interrupta enim ciborum coctione, ſurgentes acidos ructus edunt, & flatibus implentur. Vt duobus in caſibus inutilem velit eſſe ſomnum diurnum: vel cum eſt præter conſuetudinem: vel cum non eſt pro ratione aſſumpti cibi, vt parum prandentibus vtilis ſit. Ita ergo etiam aſſueti in die, & à prandio dormire, ſi à prandio non dormiant, læduntur fermè ac ſi tota nocte vigilarent. Sunt etiam ſomni duæ partes, prior, quæ perdurat circiter horas ſeptem, & fit ab exhalatione cibi, aut humoris crudi in ventriculo contenti, aut demum ex abundanti humido totius corporis, vel etiam ſolius cerebri vias occupante, & ſpiritus continente, moueri poſſint: iſque non finitur tam paucis horis, quòd in ſeptem horis prima coctio perficiatur, quæ ſolet durare per decem horas ſaltem, ſed quòd tum exhalatio cibi & fumus deſinat, velut etiam videmus in ptiſana, quæ multo antè fumare parum incipit, quàm perfectè cocta ſit: hoc tempore vētriculus maximè reſtauratur. Secunda pars ſomni fit à ſanguine ſecreto, à iecore tranſlato ad cerebrum, & nutriente ipſum: ſicut colligitur à Philoſopho in libro de Somno & vigilia (cap. 6.) cum dixit: Expergiſcitur autem, cum concocta fuerit, & euicerit impulſa caliditas in anguſtum multa ab eo, quod diſtabat, & diſcretus fuerit corpulentior ſanguis, atque purior, eſt autem tenuiſſimus quidem ſanguis, & puriſſimus, qui in capite. Ex quo patet, quòd hic ſomnus eſt longè vtilior, ac magis neceſſarius, quàm prior, præcipuè ſtudioſis, ac multò magis ſenibus, conſeruans viſum, & auditum, & memoriam, & prudentiam, & præſeruat ab apoplexia, ſeu attonito morbo, & reſolutione neruorum, & tremore membrorum.

Et licet homo non dormiat prioribus ſex, aut ſeptem horis, poteſt non lædi comedendo valde parum, ac benè coctum: ſed ſi deficiat hæc pars vltima ſomni, non poteſt vlla arte ſarciri damnum, etiam quòd dormierint tota nocte reſiduâ, ſed turbati, & ſtupidi ſurgunt, & hanc puto eſſe cauſam, cur Hippocrates ſuaſerit ſomnum ad tertiam vſque diei partem: quia illa hora eſt ad vnguem, in qua ſit tam vtilis diſtributio, & reparatio, in cerebro præſertim, & in corde. Et ideo perſpicuum eſt, quàm malè conſulat Marſilius Ficinus illud ſtudium antelucanum, cum etiam tum aër ſit valde crudus, ac malus, & magiſtri ludi literarij, qui hortantur, & cogunt ſuos diſcipulos, vt ſurgant ante diem ad ſtudia: multò ſapientius pater meus, qui me, dum eſſem puer, hortabatur, vt dormirem ad ſecundam horam ab ortu ſolis. Et non parum ei debeo ex hoc, cum in fine LXV. anni huius adeò valeam, vt adoleſcens, ſenſibus ac mente, quamuis tot perculſus aduerſis, puto hoc ſolo præcepto, quòd iuſſit me perpetuò, vt ſeruarem. Marſilius Ficinus tamen, vt reor, ſupponebat ſuum ſtudioſum leuiſſimam ſumere cœnam, adeò vt antelucana hora cum ſurgeret, eſſent abſolutæ ambæ partes ſomni, aliter fuiſſet ſtultum omnino conſilium. Et nec ſic etiam eſt adeò vtile, & tutum ad bonam valitudinem, & ad cuſtodiam ab abſceſſibus, à quibus conſilium patris & Hippocratis quaſi nos tutos reddit, niſi magna cauſa ingruente. At hoc valde magnum commodum eſt, cum multi præclari viri ex his pereant, licet ad negocia poſtmodam, & ad lucra hoc ſit magno impedimento. Neque aliud vnquam nec à medicis, nec à ciuibus mihi obiectum eſt, quàm de hac tarda ægrorum viſitatione, quæ extenditur plerunque ad horam prandij, & etiam poſt, magis autem me accuſabant dum eſſem iuuenis, quàm nunc, cum ætas me excuſet. Ego autem non curabam iacturam pecuniæ ob incolumitatem corporis & animi. Ergo ſententia Principis de ſomno meridiano debet ita intelligi, quam etiam ipſe circumſcribit & exponit, ſed melior eſt ratio Pauli in hoc, & abſolutior. Quærunt etiam quidam, quid ſit ſomnus, & poſt multa cum ſint

ſint extra ſuam aream ſe implicant, dicentes, quod eſt vera priuatio. Ita non vident, quòd mors & ſyncopis, & catalepſia eſſent ſomnus: ſunt enim priuationes & eorundem. Præterea ſomnus eſt vtilis, & inſomnia oſtẽdit: priuatio nulla vtilis eſt. Dico ergo, quòd ſomnus eſt res vera, & actio animalis principalis, vt ſentire, & intelligere. Eſt ergo victoria animæ vegetatricis, ſeu facultatis eius ſupra animalem, ſeu operatio perfecta eiuſdem, iuxta ſtatum, in quo eſt, vt ſit viciſſitudo perpetua in animali, vt dominetur animalis facultas, & tunc dicitur vigilia: velut dominetur vegetatrix, & ideo vegetatrix nunquam perfectè quieſcit ab opere, animalis verò etiam rarò: ideo dicitur victoriæ, vitalis autem quaſi media ſedet in vtroque tempore.

Cum verò dixit (Aut enim ob dolorem, vel afflictionem) oſtendit duo genera cauſarum. Alterum, vt veram, ſcilicet dolorem, vel inquietem, ſcilicet commutationem materiæ, quæ ſomnum impedit, non poteſt autem eſſe inquies iudicatoria: quia licet dicat Hippocrates (2. Aphoriſm. 13.) Quibus Criſis futura eſt, his nox difficilis eſt ante Criſim: tamen, vt dixi, talis criſis durat ſolum per vnam diem, de mente Hippocratis, ideo non poteſt commotio illa durare per vnam diem & noctẽ ante: vel dic, quòd hic intelligit, quòd nõ dormiat, nec die, nec noctu continuãdo per plures dies. Alterum genus cauſarum eſt commune, vt indicatio ſit ſuper effectum, velut ſiccitas immodica eſt communis cauſa inſaniæ, & vigiliæ, ideo ex vigilia coniicimus, certò inſaniam futuram per communem cauſam.

Diſcrimen autem doloris, & anxietatis, vel doloris, & ſiccitatis manifeſtum eſt: ſed inquietis & ſiccitatis non adeò, ob id ſcire decet, inquietos cupere dormire, palpebras graues habere, volutari in lecto, & extendere extrema: contrà ſicci ſiccos habent oculos, & apertos, nec dormire deſiderant nec admodum volutantur. In vniuerſum autem ſomnus adiuuat functionem naturalem, & reſtaurat facultatem animalem: ideo cerebro & ſenſibus, vt dixi, vtiliſſimus. At quanquam in die dormire non expediat, aliàs quatuor caſus excepti.

PROGNOSTICON XIII. XIV. XV. XVI. & XVII.

EGeſtio alui optima eſt mollis & cohærens, & ſecundum horam, in qua etiam à ſano egerebatur: iuxta copiam verò, pro ratione ciborum ingeſtorum. Tali enim contingente exitu venter infernus ſanus fuerit, ſi verò liquida fuerit egeſtio, conducit neque ſtridere, neque frequentem eſſe, & paulatim ſecedere. Delaſſatur enim homo ex frequenti deſceſſu, & vigilias vtique contraxerit, ſi verò ſæpe aceruatim egerit, periculum eſt, ne in animi deliquium incidat. Quin & iuxta copiam ingeſtorum egerere oportet bis, aut ter in die, & noctu ſemel, plura verò manè, quemadmodum in conſuetudine eſt homini: inſpiſſari autem oportet egeſtionem, morbo ad iudicationem tendente.

COMMENTARIVS.

PArùm diligenter Galenus, quas præ oculis habebat, conditiones bonæ, aut malæ egeſtionis enumerat. Sunt autem vndecim: à ſubſtantia: à qualitate: à tempore: à multitudine: à numero: à calore: ab odore: à ſtridore: à mutatione: ab accidentibus ſecundum naturam, & præter naturam. Primum ergo à qualitate, quod ſit mollis, hæc opponitur duræ, atque liquidæ, nam liquida humidior eſt: dura ſiccior: mollis media eſt. Quinimo quamuis Galenus nos admoneat vtilis documenti, ſcilicet quòd animaduertere decet in ventrem confluere vndique excrementa ex omnibus partibus, adeò vt non ſint, quæ in eis videntur certa indicia naturalium membrorum, ſed modò laborantis iecoris, modò lienis, omittit tamen neceſſaria ſcitu, & eiuſmodi neceſſaria, quæ neglecta, in maximos errores hominem inducere ſoleant: veluti cum quis opinabitur, quòd mollis egeſtio ſit ſecundum naturam, ſaniſque conueniens, cum videamus primùm in equis pro vitio duci mollem excretionem, quippe qui non ferant labores, deinde in hominibus: quotquot ad longam perueniunt ſenectam, aluum habent duram, & qui robuſti ſunt naturà. Inde ratione id coniectari licet: Qui enim viribus validis ſunt membrorum naturalium, horum venæ exſugunt quicquid eſt boni in fæcibus: atque ideo diu illas retinent, ac tum tempore, tum longa ſuctione duræ redduntur. Neque par eſt ratio in ægris, quos ſola priſana, vel eius ſucco nutriri Hippocrates præſupponit, ergo mollis fit egeſtio, cum cibus ipſe, qui aſſumitur, liquidus admodum fuerit, idque à Celſo optimè declaratur, dicente libro ſecundo (capite 3.) At venter ei, qui à periculo tutus eſt, deiicit mollia figurata, vult ergo, hanc mollitiem eatenus intelligi debere, vt figuram retineat, & ideo oportet, vt ſit dura, vlterius tamen, ſi concreſcat, maximè in ægro vtente ſorbitionibus, ſignum eſt autem exurentis caloris, aut nimiæ diſtributionis alimenti per vrinas, aut ſudores, aut longioris moræ in ventriculo, atque inteſtinis, quanquam Princeps (1. cantriæ 327.) loco moræ appoſuerit cibum aſtringentem: at hoc notius eſt, & non eſt per ſe. Mollis autem egeſtio fit, quoties nihil horum adfuerit: neque per ſe magnum habet momentum, niſi vbi aquoſæ opponitur. Adde, quòd ſecundo Prorrhiticorum (Comment. 6.) non vult, quòd deiectio dura, atque rotunda ſoleat ſponte prodire, maximè per initia morborum: quòd ſi exeat, magnum naturæ incommodum ſignificat, tàm ergo generatione ipſa, quàm exitu malum eſt potius ſignum, quàm bonum. Aquoſa igitur ſignificat imbe-

cillitatem

cillitatem caloris naturalis in partibus ventriculi, inteſtinorum, meſaræi, & iecoris & cruditatem, dicebat Galenus in primo de Humoribus (Comment. 19.) Vnde enim aquoſa, niſi quia nec trahitur pars aquoſa, à venis, nec concoquitur: ſiquidem concoctio cogit, & craſſiùs reddit, vt quarto Metheororum (Tex. Comment. 18.) Galenus quinto in ſextum de Morbis vulgaribus ſuper illis verbis Hippocratis (Comment. & Tex. 27.) Refrigeratio, quæ in ventre ſunt, durat, dicit, quòd fæces exiccantur vel à ſiccitate, vel à frigiditate: à frigiditate non poſſunt, quia corpus, dum viuit, non poteſt adeò refrigerari, vt fæces ſiccentur: à ſiccitate autem vel ob moram ſine læſione membrorum naturalium, vel ob caliditatem, quæ exurit, vel ob caliditatem contractam à frigore, nam frigus externum intus cogit, adducitque illud ex prima particula Aphoriſmorum (15.) Ventres Hyeme & Vere natura calidiſſimi. Sed & tertia adeſt cauſa à frigiditate: inquit, quòd conſtricto ano, à frigore, & partibus inferioribus conſtringuntur fæces, & ſurſum aſcendunt, præcipuéque bilis, quæ leuior eſt, velut contingit his, qui ob negocia ſponte deiectionem, & ex voluntate retinent, adeò vt poſtmodum, illa ſurſum recurrente, in periculum vitæ, & maximè coli doloris, aut ilei perueniant. Dico etiam, præter id frigiditas ipſa efficit, vt congelentur fæces partim, & partim torpeſcant inteſtina ad excretionem: quod apparet etiam in ſenibus, qui de hoc, maximè decrepitis, conqueruntur. Attamen Hippocrates tertia Aphoriſmorum (25.) hoc ſymptoma refert in pueros, qui dentire incipiunt, non quòd proprium id ſit eius ætatis, ſed quòd quibuſdam contingit, aluos in ea ætate habere duras, ob nutritionis validam vim: ſicut etiam Princeps loco adducto docet. Verùm potiùs generaliter hoc refertur, & meritò in aquiloniam conſtitutionem. Idem etiam pòſt repetit) Aphor. 5.) Cauſa duritiei alui affert ſiccitatem, & ſimul frigiditatem, ex qua fæces retinentur. Illud mirabile, quòd videtur velle (Aphor. 17.) antiquos ſolitos bis, aut ter in die deiicere aluum, præterea etiam ſemel noctu, atque vtinam hoc Galenus, qui propior fuit illi æuo, & patria propinquior aliquid dixiſſet, quod maximè neceſſarium eſt ad ſanitatis cuſtodiam: ſolum damnat illud totum, quod ad hoc pertinet, tanquam ſuperuacuum. Et certè hac in parte multum laborat authoritas Hippocratis: quia ſi conſuetis ſufficiebat dixiſſe, quemadmodum conſueuerunt: ſi præter conſuetudinem hoc nimis frequens eſt, & minimè ad valitudinem conſeruandam firmam, vitæque longitudinem vtile fuerit. Atheneus libro primo (cap. 4.) videtur docere, nos antiquos conſueſſe quater cibum in die ſumere: ſub Auroram Ariſtum, quod poſteriores acratiſmum appellarunt, quòd pane, & puro vino ſolùm conſtarèt: communius apud latinos ientaculum, hora prope meridiem dipnum quod prandium eſt apud latinos: inde dorpa veſpertinum. Sed in explicando quartum implicat ſe non minùs, quàm poſteriores, qui dipnon cœnam potius, quàm prandium interpretantur Romanorum more, qui ſolum cœnabant, non prandebant, in voce & conſuetudine Græca perperam ſecuti: nam veſpertinum cibum dorpa vocabant, neque video plus, quàm tres, vt etiam ex Æſchylo (lib. 6. capite 17.) ipſemet citat, ientaculum, prandium, cœnámque, eadem ſentit Iulius Pollux, ſed pòſt cœnam addit, tunc enim erunt quatuor, ſed ſint tria tantum: toties aluum deiicere expedit, quoties cibum ſumimus, nam vnicuique cibo ſua concoctio, atque deiectio debetur, vt æqualis fiat actio in corpore: ſecùs enim neceſſe eſt, inæqualem fieri ſectionem alimenti. Cum ergo Hippocrates hic agat de ægrorum cura, non curauit quid præſtaret ſanis facere, nempe bis in die ſolum ſumere decet cibum: at in his duntaxat vna vice pinguibus vti, quod qui volet ſcire, ſecundum librum legat Theonoſton, & de Tuendi ſanitate.

Vnum dicam iuxta hoc. Eis, qui dura ſunt aluo, dicit. (Vega, os malè olere plerunque: quod & ego obſeruaui, dicit etiam ſe vidiſſe, quibus ſepties, & octies aluus deiiciebatur in die, qui erant amuſi: & iure, nam cum per morbum non contigerit, fiet ex immodica repletione, & in his, qui frequenter cibum ſumunt nil aliud, quàm de crapula cogitantes, quos certum eſt, eſſe viros nullius precij: idque frequentius in mulieribus, maximè impudicis, obſeruaui.

Cohærens) Nam hoc ſignificat pinguedinem quandam, cuius gratia canes, & ſues illam appetunt: quæ, ſi conſumatur, diſpergitur, vnde vel non coctam materiam indicat, aut humorem, aut conſumptionem pinguis humidi, quæ contingit ob acrem calorem, aut peſtilentem: ideo inter ſigna peſtifera & pernicioſa connumeratur eſſe ſolutam, vt ibi(3. Epid. Comm. 15.) Aluus bilioſa, pinguis, aquoſa, tenuis. Pinguis enim redditur, cum piuguedo ipſa non miſcetur fæci: ideo tamen inconcreta vocatur, & non cohærens, ſeu ſoluta, vt & ibi infrà (Tex. 73.) Aluus turbata multis tenuibus, & aquoſa bile miſtis. Quis dubitat talia non cohærere?

Et ſecundum horam, in qua à ſano egerebatur (Hoc eſt tertium ſignum, ſumptum à conſuetudine, quæ cum in omnibus plurimum poſſit, longè tamen plus in his, quæ ad operationes naturales pertinent: vt aluum deiicere, mingere, eſurire, & dormiturire, nam in his quatuor maximè præualet conſuetudo, quòd natura tunc temporis exigat conſuetum, tanquam ſibi debitum. Et ſi quis illam fraudarit, ſolent accidere magnæ moleſtiæ, & quandoque detrimenta: velut ex voluntate egerendi retentio fæcum, dolores colici, iliacíue: aut ſaltem grauitas in toto corpore: ex fame nauſea, dolor ventriculi, vomitus vertigo, ceſſatio appetitus, repletio ventriculi: ex humoribus prauis conuulſio, imbecillitas, laſſitudo totius corporis, animi deliquium, apoplexia etiam nonnunquam, & ita dico de aliis. Sed vt rem ad ſigna reuocem, deiicere aluum non in hora conſueta, ſi antè ſit, ſignificat aut flatus, aut motum materiæ, aut acuitatem: ſi retardet, frigiditatem partium, quod adeò

tantum

tantum refert, vt ſit ſignum futuræ mortis ob extinctionem naturalem, cum alioquin excrementa liquida fuerint.

Iuxta copiam verò pro ratione ciborum ingeſtorum) Fæces ſemper debent eſſe minores, & pauciores cibis ingeſtis, ſed diuerſa ratione, nam ex pinguibus & ouis pauciores multò: ex priſana autem, cum ſit liquida, etiã longè minores: ex pane autem non adeò pauciores, quoniam homo nutritur ſolum ex pingui humido: & ideo ex oleribus radicibus, & leguminibus fermè æquales, & ideo Hippocrates, cum dixit (pro ratione ciborum ingeſtorum) non ſolum de quantitate, ſed etiã qualitate eorum intelligit. Potus quidem per vrinam ſecernitur, vt Galenus putat primo de Facultatibus naturalibus (capite vltimo) Cibus ſolidus per aluum abſque dubio, ſed quod admiſcetur ſorbitioni ex liquido: ſi liquida ſit egeſtio egeſtioni: ſi arida vrinæ, vel ſudori, vel aliter cõſumitur. Sed ſi paucior fiat egeſtio, quã pro ratione, indicat fieri vehementem reſolutionem, aut iecur nimio calore laborare: ſæpe etiam accidit, vt in lepra, & renum morbis, tranſire quod terreũ eſt, eſtque morbus quidam proprius valde malus in iecore, ſimilis fami caninæ in ventriculo, ſi autem ſit copioſior, inſpiciendum eſt, an ſit ex confluentia humorum, aut ob naturalis facultatis imbecillitatem: tuncque à chyli natura parùm erit immutata.

Tali enim contingente exitu, venter inferior ſanus fuerit.) Per ventrem inferiorem adnotauit rectè Galenus in naturulia viſcera continentur, iecur, renes, veſica, vterus, etiã ventriculus, lien, fel, inteſtina, ſicut per ſuperiorem, in quo animalia, & per medium, vitalia, his ergo quatuor ſignis, à quantitate, tempore, qualitate, & ſubſtantia, declarat, ſanum eſſe ventrem inferiorem: nam de numero conſtat, quòd in hora continetur, ſeu enim frequentiùs, ſeu rariùs deiecerit aluus, cõſtat non poſſe fieri ſine horæ perturbatione, aut vix. Igitur cum talia ſigna affuerint, erit venter inferior ſanus, quoniam reliqua, quæ ad hoc concurrunt, aut ſunt externa, vt vermes, nam hi fiunt à functione vitiata, aut humoribus decumbentibus ad locum citra facultatis noxam. Color autem, & odor, ſi mutentur, vel à calore, vel à frigore, vel ab imbecillitate: calor minuit fæces, & celeriùs effluere facit, contrà frigus, tum verò imbecillitas retentricis efficit, vt exeant ante tempus, & ita expultricis, vt tardiùs. Si ſunt molles, & cohærent, concoctrix fungitur officio, ſuo ſi iecur non traheret ſurſum, exirent ante tempus, ſi ſana ſunt membra, odor valde malus in eis eſſe non poteſt: aut aliunde fluit materia olida. Itaque non recte videtur Galenus exponere, quòd ſit ſanus, vt non recipiat aliena excrementa, ſed ſolum ex ſe ſanus erit. Cũ verò dixit (venter inferior (non membra vrinæ intelligit: quoniam illa ex vrina potiu cognoſcuntur, quàm egeſtioni, ſed ſolùm venter eſt pars anterior: renes autem, & veſica i poſteriore parte poſita ſunt (Si verò liquida fuerit egeſtio)

Hic eſt alter motus, qui pertinet ad qualitatem, atque ſubſtantiam, cum liquidum neque molle ſit, neque cohæreat, veruntamẽ etiam hanc probat, ſed non adeò, vt primam. Nam prima per ſe bona eſt, niſi mala aliqua conditio adiecta fuerit: hæc autem per ſe nõ bona, vt quæ diductionem non ritè factam ad iecur per ſe ſignificet, contingat tamen eſſe bonam, quoties ob lienem, aut iecur ſe exonerãs liquida facta fuerit, ac dilutior iuſto. Trifariã ergo, dicit Galenus, mala eſt: vel ſi iecur nõ deducat, ſcilicet quia imbecille ſit nimis, aut obſtructum, aut nimis plenum: vel quia membra à iecore ipſo non deducant, vt prima de ſymptomatum cauſis (capite ſeptimo) aut quia, quòd exoneratur à iecore, vel liene, prauum ſit, quouis in caſu dubium nõ eſt, malum id eſſe: quamobrem adiicit quatuor conditiones, quæ priùs dictæ ſunt, vt ſolitis temporibus, atque horis, aluus demittat, id autem definit bis in die, aut ter, & maximè in manè, ſemel etiam in nocte: cuius cauſam ſuperius docuimus, cum enim in cœna plus comederent, par erat manè plus deiicere, tametſi etiam noctu aluum deiecissent: alterum, vt pro ratione ingeſtorum, quomodo id bifariam intelligendum ſit, ſuprà docui, multitudinis ſcilicet, atque naturæ cibi.

Primæ opponitur, vt frequentiùs iuſto, ſeu ſolido, aut confertim excernatur: nã ſi ſæpe, & multa excernatur, periculum eſt, ne anima deficiat: non ratione frequentiæ, ſed multitudinis, hoc autem eſt, quod dixit quarto de Victu in acutis (Tex. 61.) Vel venter liquida repente deiecerit, & animæ defectus apprehenderit, & ſubiicit: quòd tales paulò pòſt ſpirituoſi moriuntur. Et de morte quidem Galenus approbat: ſed de ſpirituoſis dicit eſſe ænigma: & affert duas expoſitiones, quarum vtraque abſurda eſt, ſed de hoc aliàs.

Illud obſeruandum, quod ibidem (Tex. prim.) dicitur: Aluum ſolutam eſſe ſignum febris ardentis exquiſitæ, in huiuſmodi cum ſit pathognomicum, non dixerit: ſed adeò familiare, non eſt adeò terribile. Et etiam dubitatur meritò, an ſub his comprehendat Hippocrates eos, qui diarrhæa cum febre corripiuntur? Et dico, quod ſic ex vi ſermonis cum dicat egeſtio alui optima eſt: ideo generaliter loquitur de quorumcunque ægrorum egeſtione. Item in Epidemiis proponit exẽpla de his quàm multa. Aliqui volunt illa verba (quemadmodum in conſuetudine eſt homini) ſed non conuenit (omitto Galenum, qui & ipſe ſic interpretatur) Cum enim Hippocrates propoſuerit quatuor ſigna optimæ deiectionis, & in duabus docuerit, quæ optima non eſt, ab optima differre, reliquas duas repetit, vt priùs, ſcilicet vt ſint pro ratione ingeſtorum, & pro horæ conſuetudine, igitur omnino intelligit illa verba (Quemadmodũ in conſuetudine eſt homini) referenda eſſe ad illud totum (bis, aut ter in die, & noctu ſemel: plura verò manè) non ad illa ſolum, plura verò madè. Quòd ſiquis ſecus contendat, non litigabo, cum res pendeat ex hiſtoria illorum temporum, non ex ratione.

Inſpiſſari autem oportet) Dubiũ non eſt, quin ſi morbus bene procedat, quòd concoctio augeri non debeat: & ideo excrementa inſpiſſari, & craſceſſere

PROGNOSTICON XVIII.

SI autem ſubfulua, & non valde graue olens. Commodum eſt, vt lumbricos rotundos cum egeſtione prodire, morbo ad iudicationem tenecnte.

COMMENTARIVS.

PRopenitur duo ſigna: vnum naturalè, aliud præter naturam. Naturale duas habet partes, quòd ſit ſubfulua, eſt autem is color, quaſi paleæ tritici, quoniam ſignificat bonam bilis permiſtionem, nam ſi ſyncera, & multa bilis flaua deferatur ad inteſtina, flaua fiet egeſtio: ſin protſus nulla ſubflaua optima eſt, non valde grauiter olens. Natura effecit, vt vnicuique ſtercus ſuum malè oleat: quoniam iam naturæ eius contrarium eſt, & vt odore ſecernatur: nam noxium eſt. Refertur inter portenta humana, Commodum imperatorem ſtercus humanum immiſcuiſſe cibis. Quidam tamen eo pro medicamento vſi ſunt ad ſinanchen, & tonſillas, tum inflammationes, vt Galenus refert (10. de ſimp. med. cap. de humano ſtercore) Stercus malè olens, valde fit ob putredinem prauam, vt in peſtilentibus: vel ob colliquationem, vt in ardentibus febribus: vel ob cruditates, vt in pueris. Quod ad vermes attinet, Galenus in libro de Formatione fœtus negat formari eos ab opifice eodem, à quo homines: dicitque credere hoc prope ad impietatem accedere, mittamus hæc: potius illa attingamus, quæ docet quartodecimo Methodi medendi (In fine) ſcilicet quòd priùs expediat illos occidere, quàm emittantur: nam viuentes, inquit, reſiſtunt. Igitur videtur loqui hic de mortuis, non viuentibus. Sed cur adiecit teretes, & morbo ad iudicationem tendente? Aliâs de horum generatione, ac natura locuti ſumus. In vniuerſum, vermium duplex eſt generatio, quidam ex putredine fiunt, vt qui ſub terra in fimo, in corporibus humanis, & in fructibus generantur, qui in nulla alia animalia vertuntur, atque hi planè oculis carent, quoniam fruſtra fuiſſent illis facti; at quidam gignuntur ab animalibus, vt muſcis magnis, quos vidi: item à papilionibus omnibus, præſertim bombycum, & ſunt ex erucarum genere: & piſces, & ranæ: atque hi ſæpius oculis præditi ſunt. Quam differentiam Galenus non videtur cognouiſſe ſecundo de Semine (cap. 5.) cum dixit, vermium pleriſque nullos eſſe oculos: aliis veſtigium eorum ſolùm. Quinimo & piſces omnes, qui ex limo generantur, aut maris illuuie, velut apuæ, ex vermibus fiunt. Vnde nota eſt illa triplex diſtinctio generationis animalium, alia enim fiunt ex animalibus: alia ex ouo prodeunt: alia ex vermibus, velut mures, qui ex putredine ipſa generantur. Diſputat de horum generatione locupleti ſermone conciliator (Differen. 101.) ſed nos vtiliora tractabimus, tum præcipuè, quoniam hæc doctrina eſt admodum exiliis de vermibus in Medicina.

Prima regula eſt, quòd lactantes pueri, antequam alio cibo vtantur, apes non edunt. Secunda: Infantes ſunt maximè illis ſubiecti ob intemperiem cibi, & maximè edentes mora (nam ex illis generantur) & etiam ob temperaturam humidam, & breui ex illis intereunt ob conuulſionem. Tertia: Pueri à ſeptimo anno ad quartumdecimum ſunt ſubiecti vermibus, ſed raro intereunt, multò minus adoleſcentes, & iuuenes ſubiiciuntur huic morbo: ſed quantò rariùs affliguntur, tantò magis in febribus periclitantur. Quarta: Senes vermibus obnoxij ſunt ob prauam coctionem: & ex eis etiam intereunt, velut narrat Hippocrates de illo ſene, qui obiit, quarto Epidemiorum (pag. 10.) ſed videtur ob verba adiecta intellexiſſe, quòd ſuprà (pag. 2.) prodierit, ſenes enim magis pereunt: nam Therſandri vxor, etiam quod laboraret febre acuta, cum ſupra lumbricum emiſiſſet, liberata eſt, dicit ibi Hippocrates. Valeſcus de Taranta recitat, quòd ſignum vermium efficax in ſenibus eſt dolor ilei, & coli validus, qui aliter non ſedatur: & ego idem in aliquibus mulieribus expertus ſum. Quinta: Vermes in peſtilentibus febribus ſi prodeant, ſeu viui, ſeu mortui, malum ſunt ſignum: quoniam materiam indicant adeò malignam, vt ferri non poſſit, etiam ab alumnis ſuis; quoniam multo deterior facta ſit, & eſt Valeſci. Sexta: Vermes ab initio morbi ſi prodeant, malum ſignum, cum nihil ab initio morbi prodire debeat, cum natura tum quieſcere ſoleat: & etiam, quia magnitudinem putredinis indicant. Septima: Vermes in incremento morbi melius eſt, vt ſint viui, quàm mortui: nam mortui ſignificant prauitatem materiæ, ab initio melius eſt prodire mortuos, quàm viuos ſupra ſemper mali: minus tamen in vigore morbi, vel prope: ſed in ſtatu infrà plerumque boni. Hippocrates his non adiecit de lumbricis, quia nunquam poſſint eſſe boni, quoniam generatio eorum eſt præter naturam: ſed vt intelligeremus, quòd non ſunt adeò mali vt vulgus putat. Sunt etiam boni, quoniam natura rectè agit materiam prauam commutando in animal; quod non eſt adeò noxium membris principalibus, quanquam hoc parum ſit, quia materia in inteſtinis continetur abſque venarum participatione. Generantur autem & in vtero, vt narrat Hippocrates & in auribus, & in veſica, ac renibus, & ventriculo, & inteſtinis.

Dicebat Hippocrates ſecundo Prædictionum (pag. 12.) Quæcunque ſubbilioſa vomunt per multos dies à ieiunio, vterum geſtent, neque febricitent, ſi non euomuerit lumbricos rotundos, prædicendum eſt vomituras. Dixit ergo (lumbricos rotundos) quia hi calidiores, & ex putredine humoris, generantur: cucurbitini autem, & alij potiùs ex cruditatibus ortum habent. Sed dicetis, qui lumbricos eiecit in ſeptima, mortuus eſt in vndecima, primo Epidemiorum (lang. 12.) Galenus nihil de more: reſpondeo, quòd irritata non ſponte, & liquida excreuit.

PROGNOSTICON XIX.

OPortet autem in omni morbo mollem eſſe ventrem, & iuſta mole præditum.

COMMENTARIVS.

QVærat hic iure merito, cur tranſierit à fæcibus ad ventrem, tum maximè cum ſuperius tum multa de ventris tumoribus locutus ſit? Deinde, quod aliâs dixerit: In quouis morbo partes ad vmbilicum, & imum ventrem attinentes craſſitudinem habere melius eſt: multum verò extanuari, & contabeſcere, prauum: ſed & hoc quoque ad inferiores purgationes periculoſum. Reſpõdemus, craſſitudo hæc non opponitur iuſtæ moli præditum: atque ibi de parte ventris inferiore tantum agit, hic de toto ventre: ibi de craſſitudine, hic de mole, nam craſſitudo ad ſubſtantiam refertur, moles ad contenta. Hæc autem mollities non abſceſſui opponitur, non autem tenſioni, cum etiam, vt dixi, ibi nunquam de ventre, quo ad excrementa contenta, comparato habuerit ſermonem, ſed ſolum quo ad membra, & partes. Itaque iure additum eſt hic: Oportet autem ventrem in omni morbo eſſe mollem, & iuſta mole præditum: ſcilicet, vt exponit Galenus, vt ex mollitie neque flatus, qui tendat, neque conuulſio, neque fæces duræ adſint à flatu enim refrigerantur contenta membra, præcipuè neruoſa, & exanguia, ventriculus, & inteſtina, veſica, & dolor excitatur: à tenſione dolores, & contractio pernicioſa: à duritie fæcum difficultas deiiciendi aluum, & periculum doloris colice, aut iliaci, qui ſi ſuperuenerint in morbo acuto, occidere ſolent. Si etiam ſit nimis repletus, aut inanis, malum eſt ſignum: quanquam Galenus ſolum tenui eum opponat. Ergo ſi nimis plenus ſit indicat frigiditatem, aut confluxum humorum ad locum, quod ab initio malum eſt: aut flatum, ſed minorem, nam omnis materia, vt habetur, in libro de Multitudine (capite 10.) primò replet, inde tendit: quodcunque fuerit, malum ſignum eſt. Contrà ſi omnino inanis ſit venter, adhuc malum eſt ſignum: ſcilicet quòd vel non aſſumat cibum, vel ſi aſſumit, vt ſtatim delabatur. Memini puerum nobilem Mediolani Petrum Antonium Caſatum diſſecuiſſe, quem ſuſpicabantur veneno interiiſſe, quod tria millia, vt dicebant, aureorum in redditibus haberet: inueniſſeque inter cætera inteſtina omnia inania, vt nihil prorſus eſſet fæcis: mirabile dictu, laborabat & circa pulmonem in malè memini collecta aqua. Sed poſtquam in hos ſermonem incidimus, iuuat declarare, quo modo ſe habeant hæc tria ſigna, tumor, grauitas, & tenſio, ad plenitudinem ſignificandam: quia in libro de Multitudine, dum Galenus antiquos euertere ſtudet, adeò confuſè pauca dixit, vt conſulam cuique, ne tempus in eo libro euoluendo terat. Primum ergo ſimpliciter ipſa ſe habent per ordinem ad multitudinem, ſeu plenitudinem ſignificandam, tumor, grauitas, & tenſio: & ideo tumor ſignificat repletionem: grauitas maiorem repletionem: tenſio autem maximam, & hæc generaliter. Specialiter autem tumor ſemper ſignificat repletionem, ſecundum vaſa, non tamen ſecundum vires: neque magis vnius materiæ, quàm alterius, poteſt enim fieri, vt vaſa repleta ſint, & homo robuſtus, vt athletis accidit, nullam ſentiat læſionem: & item, vt ſit à flatu, ſanguine, vel quauis alia materia. Grauitas non ſemper ſignificat repletionem ſecundum vaſa, quia poteſt fieri ob imbecillitatem virium: neque ſemper conſequitur ad magnam repletionem, ſed requiritur, vt ſit ex materia graui, nõ ex flatu, & in membro ſuo prædito. Tenſio eſt tumor adauctus: ideo eaſdem ſubit exceptionem, quas tumor, & cum illo conuenit, maioremque ſignificat plenitudinem. Vt verò ſcias, cuiuſmodi ſit plenitudo, vt potè ſanguinis, aut flatus, aut acris humoris, peculiaribus ſignis opus eſt: vt laſſitudine, rubore, punctione. Hæc ſunt, quæ toto libro Græcus ille cum tot verbis ſcripſit: atque vtinam vel hæc ipſa ſaltem docuiſſet. Aut ergo neſciuit, aut, vt dicebat Petrus Pomponatius, ex his ille vnus eſt, qui cum duo, aut tria ſciret, voluit librum componere, &, vt in iuſtam magnitudinem liber excreſceret, illum nugis replere, quod ſaltem clarè feciſſet. Sed noluit, opinor, ne adeò apertè homines fucum deprehenderent, ideo ſupra modum obſcurauit.

PROGNOSTICON XX. & XXI.

AT verò, aquoſum valde, aut album, aut pallidum, aut viride, aut vehementer rufum, aut ſpumoſum ſtercus egerere, hæc omnia mala ſunt. Malum etiam eſt, quod exiguum eſt, & viſcoſum, ac album, & quod ſubpallidum, ſeu ſubuiride, ac leue.

COMMENTARIVS.

APponit nunc, poſtquam bona, aut non mala ſigna docuit, quæ ſimpliciter mala ſunt. Obſeruare autẽ decet duo, cum dixit egerere, διαχωρέειν Græcè, cõtinuatam actionem ſub hoc infinitiuo modo ſignificari. Alterum, quod cum dixit, aquoſum valde, aut album, ſimiliter valde album intelligere, cuius indicio eſt, quod ſubiungit, aut vehementer rufum: cum enim oratio ambobus extremis claudatur, κάρτα & ἰσχυρῶς, valde vehementer, media omnia eiſdem aduerbiis continentur. Reliquum eſt, cum mala dicat hæc, & etiam exiguam deiectionem, an ſimiliter ſit intelligendum? nam quod albam malam dicat, non de eadem loquitur, ſed in primo ſermone valde albam, in ſecundo albam ſimpliciter, ſed exiguam, &

lentam

lentam damnauit. Proponit ergo duo genera deiectionis prauæ: vnum ſimplex, & aliud compoſitum, ſimplex diuiditur in tres ſpecies, in ſumptam à ſubſtantia,& ab accidentibus, & à coniunctis:à ſubſtantia quidem aquoſam damnát, eſt autem aquoſum omne crudum tenue,& coloris aquei. Diximus enim in primo Epidemiorum (Comment.21.) ſuper illis verbis:Æſtate iam, & autumno alui profluuia ex bilioſis tenuibus multis crudis,& mordacibus:quibuſdam verò & aquoſis, quod aquoſum tria continet: quòd ſit crudum:quòd ſit tenue: quòd non ſit coloratum. Ex his ergo manifeſtum eſt, quòd deiectio aquoſa fit,quotiens calor naturalis nihil agit in materiam peccantem, præterea obſtructionem,vt bilioſa materia, non excernatur: quorum vtrumque peſſimum eſt animaduertendum tamen, quòd magnum diſcrimen eſt circa tempora: nam in principio morbi parum abſurda eſt, in comparatione incrementi, & in ipſo incremento etiam differentiæ ſunt, in fine enim eius lethalis eſt admodum: ſed in ſtatu ſtatim interficit, ſicut in principio incrementi magnum periculum affert, & mortem, ſed tardius.Ita in ætatibus,in pueritia, & iuuentute deterior, quàm in ſenectute:& in morbis in lienteria minus mala.

Alba verò deiectio, vt ab ordine incipiam, deſcribitur à Galeno perpulchre primo Prorrhiticorum (Comment.13.) tribus modis:vno cum ingeruntur alba, velut lac, priſana, & quæ ex Saccharo conſtant, & amygdalis.Sed támen dicit ibi Galenus, defluente ad fæces bile,fit pallida deiectio non ſimpliciter alba: non enim ex morbo regio adeò pallidæ fiunt deiectiones, vt ſint albæ, ſed dicit,quanquam egeſtio, ſeu deiectio ſit ſimilis cibo aſſumpto, aut parum ab eo differat,nihilominus non fit verè alba,niſi cum bilis omnino in ſanguinem tota defertur, nec quicquam permeat ad inteſtina, & hoc vel ex obſtructione vehementi,vnde impleto corpore bile cerebrum læditur in acutis morbis, perſæpéque tranſeunt in Phrenitidem.Eſt & alius modus longè deterior, cum bilis tota ſuperiùs defertur ob inflammationem in ſuperioribus partibus iecinoris, ſcilicet gibba, vti ſepto tranſuerſo iungitur:in hoc præter commune detrimentum cerebri & ſanguinis adeſt peculiare,ſcilicet inflammatio ipſius iecoris, poſtmodum tangit pallidam, de qua dicebat Galenus ſecundo (Comment.8.)in tertium de Morbis vulgaribus, pallida & flaua bilis communes ſunt in excrementis ſanis atque ægris, in vomitu etiam: nam Hippocrates loquitur de deiectione. Dicebat Galenus flaua & rufa naturalis eſſe poteſt: & propterea dixit Hippocrates, valde rufa ac virulenta, vel nigra, non poteſt eſſe naturalis,cum ergo pallidam damnauit in morbo acuto, intelligendum eſt de pallida ſimpliciter: quoniam ſignificat obſtructionem, & periculum, ne bilis ob caliditatem febris deferatur ad caput.De viridi non eſt,vt dubitemus: quia ſit omnino præter naturam, eſt autem eadem cautio obſeruanda, ne ſcilicet ob ingeſta talis euaſerit. Philoſophus in ſecundo de Plantis viridis(capite ſecundo)cauſam refert:quoniam dicit, humidum mediocriter concoquitur, nam albæ ſunt intus dicit, quia meliùs intus concoquuntur. Verum ibi de naturali concoctione agitur. Sed in præternaturali duplex eſt ratio:quia,quod ſubiicitur,vel eſt pallidum, & ita per vlteriorem exuſtionem viride redditur:fit etiam permiſta nigra bile cum crocea:tertium modum inuenere Arabes, cum nigra bilis vlteriùs exuritur, & Auer.(3.coll.cap.3.)credit,quòd fiat ex permiſtione bilis nigræ cum flaua ſuperueniente putredine, & quòd tales febres ob id ſint inſabiles, & iam Galenus ſuperiùs de hoc colore egit,& infrà etiam, dicens, viridem colorem prauum ſignificare humorem,idem tertio in ſextum de Morbis vulgaribus (3. in prim.Epid.Comment.34.)ſuper illis verbis:Qui ſubuirides,nigrique ſunt,aut ſubuirides,aut rubri,& virides,dicit ſubuiride fieri,cum albedini miſtus eſt pallor, viride autem, cum bili pallidæ nigrum admiſcetur. Ruſus tertio in ſextum de Morbis vulgaribus (Comment.32.)cum haberet pulchram occaſionem exponendi,non auſus eſt declarare:ſed primo de Criſi (cap.11.& 12.) dixit, viride fieri ab æruginoſa bile: & quòd eſt principium nigri, &, vt in vniuerſum dicam, Galenus non attigit, neque cognouit cauſam viridis præter naturam, dico ergo, quòd flauum aliud eſt admiſtum nigro,aliud eſt purum, & cum exuritur, purum fit rubrum: cum verò fuerit admiſtum nigro, fit viride, quod experiri poſſumus in miſtis: nam experimentum id docet,vnde palàm eſt Galenum hoc ignoraſſe,qui cum viridis emplaſtri cauſas doceret ſecundo de Compoſitione medicamentorum (cap.4.) ſecundum locos,neſciuit alium modum faciendi docere, quàm per viam miſtionis æruginis. Ex quo patet, quare iſtud ſignum ſit peſſimum, nam ſignificat exuſtionem maximam & materiam prauam, ergo color hic deterior eſt nigro:quia niger poteſt fieri ex vna tantum cauſa: harum & viridis exigit ambas. Sed modò videndum eſt de colore viridi, an poſſit fieri à frigido,& quomodo, & dico,quòd Auerroes quarto Collectaneorum (cap.22.) dicit, quòd omnis color viridis fit à frigido præter æruginoſum & praſſinum, qui fiunt ex exuſtione, & colorem piſtaceorum, qui etiam manifeſtè fit à calore. Et videtur probare hoc: quia color viridis eſt in via ad nigrum, ſed niger fit & à calido, & à frigido: ergo etiam viridis. Quæro quomodo color niger fiat à frigido?nam carbones fiunt nigri à calido, ſuccedente frigore, & non à frigido ſimpliciter. Secunda dubitatio eſt, quia præſupponit, quòd viridis habeat alias ſpecies vltra illas tres:& operepretium fuiſſet, vt doceret, quænam ſint illæ, & quomodo dignoſcerentur,& tertia dubitatio eſt, quomodo color viridis fiat ex nigro?& pro tertia dicamus cum illo id,quod ipſe ait in quinto Collect.(c.29.)& quinto Phyſicorũ quòd colores medij componuntur ex externis:licèt oppoſitum dixerit decimo Methaphyſicæ(Comment.6.19.& 52.) ſed non eſt locus diſputan

diſputandi hic de quæſtionibus philoſophicis. Ad aliam quæſtionem dico, primùm quòd, vt habetur in primo de Generatione animalium ab eodem (Comment. 7.) quòd color fit per admiſtionem lucis, & aëris cum terreo, vel aqueo, & dat exemplum (ſuprà cap. 6.) de ſpuma, quæ eſt alba : & ideo cum lux pauca admiſcetur terreo, fit nigrum. Alio modo expoſuit quinto Collectaneorum quòd albitudo fit ex admiſtione partis igneæ claræ, cum corpore peruio : & nigrities ex igneo tenebroſo cum corpore opaco, & tam nigrities, quàm viriditas fiunt à ſiccitate, ergo cum ſiccum, & terreum poſſit fieri à calido, ſicut in Æthiopibus, & à frigido, ſicut in vino, & ſunt exempla Auerrois : igitur frigidum eſt cauſa nigritiei, terreum ſeparando ab humido, & ab igneo, & à ſubſtantia tenui, & à calido per ſeparationem, quæ attrahit. Sed ſeparatio, quæ attrahit, poteſt fieri in breui tempore, & ſeparatis, quæ exprimit, non, niſi in longo tempore : propterea dicebat in primo Canticæ (Texto 326.) Princeps : Nigrities fit ex diuturno frigore, ergo apparet cauſa viridis, & nigri à frigore, & à calore, quia fit per ſiccitatem, & priuationem lucis, & aquei, & tenuis ſubſtantiæ, ſed à calore in breui tempore, ſicut videmus in oſſibus poſitis in ignem : à frigore autem bifariam, vel à frigore extinguente calorem, ſicut cum ex pruna fit carbo, vel à frigore exprimente, & hoc fit in longo tempore. Sed omnes iſtæ cauſæ, ſcilicet ſiccitas, extinctio caloris, & materia terrea, & defectus humidi, & ſubſtantiæ tenuis & igneum tenebroſum ſunt ſigna naturæ contraria & cauſæ maximè inimicæ illi, ergo nigrum & viride ſunt lethalia ſigna in excrementis morborum, & prauæ diſpoſitionis in ſanis. Eſt etiam intelligendum quòd nigrities & viriditas fiunt bifariam à calore, non tamen à frigore ſecundum rationem aduſtionis, quod rarò accidit ſicut in oſſibus : & ſecundum exhalationem, & tunc vt in primo caſu adeſt materia, hic adeſt tinctura velut in fumo olei de lino quo impreſſores librorum vtuntur & in caligine quæ fit ex fumo, in qua etiam deprehenditur manifeſtè terrea ſubſtantia. Ad ſecundam dubitationem dico quod intelligit per omnes colores virides herbaceos, præter illos qui nigricant, nam ſi per porraceum intelligas ex dictione græca ſplẽdidus eſt color & non niger : ſin autem colorem praſſij, id, eſt, marrubij (nam Græci habent πράσιον quod eſt marrubium, & πράσον quod eſt porrum) haud dubiè colorem braſſicæ etiam excipiemus, & non videtur neceſſe, & porraceum quidem colorem videtur agnouiſſe Ariſtoteles ſeu Author libri de coloribus, ſic autem excipietur tantum vnus color ſcilicet viridis cum ſplendore & purè viridis quem deſcribere difficile eſſet : melius imaginando deprehenditur, ſed & piſtaceus quadruplex eſt : corticis exterioris & corticis duri : & præterea corticis interioris & ipſius piſtacei, & piſtacei color manifeſtè eſt viridis nigricans, ſed exterior non eſt viridis imò conuenit, quia dicit Auerroes quod eſt miſtus ex flauo & viridi, & talis corticis exterioris piſtacei : ergo verè non excipitur niſi vnus color ſcilicet æruginoſus qui eſt ſplendens & paulo nigrior eſt porraceus, & iſtud veriſimile eſt, quia calor facit ſplendorem : ergo cum vterque ſplendeat vterque fit à calore, & etiam quia Galenus ſecundo de Temperamentis (capite ſexto) dicit quod homo cum ederit olera calida : ergo præſupponit viridem colorem illum eſſe à calido. Præterea appellat bilem reliquæ : igitur ſpecies coloris & viridis ſunt foliorum omnium plantarum, & propter hoc dixit Auerroes omnes alij colores virides, quia innumeri ſunt, licet enim plantæ omnes habeant virida folia, tamen viriditas illa valde diuerſa eſt in eis.

Aut ſpumoſum) declarat Galenus, tum hic, tum in ſeptima Aphoriſmorum (Comment. trigeſimo) quod ſpuma fit, vel à vehenti motu, & agitatione aërem in materiam viſcidam induentem : & dat exemplum de mari, aut ex nimio calore : & dat exemplum de bullis, quæ fiunt, dum ferculum coquitur, & iiſdem vtitur exemplis vtrobique exponit autem vnum ſingulare in tertio Prorrhitici (Comment. prim.) ſcilicet, quòd fit in febribus valde vrentibus : & ratio oſtendit, quòd in febribus acutis non poſſit fieri ex flatu, & agitatione, quoniam à calore diſſolueretur flatus, qui fit ex agitatione. Narrabat Galenus ſexta Aphoriſmorum (Comment. ſext.) ex Diocle, quòd ſpumoſa deiectio ſolet ſequi leuitatem inteſtinorum : idem quoque referebat ſecundo Prorrhiticorum (Comment. decimoquinto) quod deiectiones ſpumoſæ, ſi ſynceræ ſint, ſunt valde malæ, deinde paulo pòſt (Comment. decimooctauo) quòd ſpumoſa eſt mala omnibus naturis, & præſertim ſi fuerit alba, dicit idem ferme de ſpumoſa tertio de Victu in acutis (Comment. decimotertio) Spumoſas deiectiones in Prognoſtico damnauit : & dicit, quòd fiunt à mulſa meraciore, & quod ſi fuerint puræ, & bilioſæ, magnas habent offenſas, dictum eſt etiam ex ſeptima Aphoriſmorum, quòd ſpumoſa deiectio aliquando prouenit à capite.

Malum etiam eſt, quod exiguum eſt, & viſcoſum ac album) Hæc eſt ſecunda pars : vbi agit de deiectione mala valde, quod apparet ex ordine, primùm, quia ſuis ſubiicit magis lethalem, quaſi de lethali locutus ſit : & etiam, quia plura comprehendit ſimul ſigna ex antedictis, ſi ergo illa ſigna per ſe mala ſunt : igitur plura ſimul iuncta erunt longè deteriora. Non tamen vſus eſt alio verbo, quam mala, quia nec per ſe poterant dici lethalia, cum in egeſtionibus maximum malum requiratur ad mortem ſignificandam : quia ſolum per accidens ſignificare poſſunt, quia non ſignificant, niſi ſuper inteſtina ventriculum, & venas meſaræi, & cauam iecoris, & non multum : quibus debilitatis aut intemperiem patientibus mors etiam multùm abeſt, ſed ſignificant per accidens, vtpotè ratione humorum permiſtorum, qui aliunde veniunt : malæ

malæ nutritionis,vnde æger debilitatur: vel incommodi, vnde vt dictum eſt, ſurgendo debilitantur:vel ratione morbi in compoſitione intelligendo & vlcus in membris naturalibus. Erat etiam per ſe notum ex ordine,vt dixi,ſcribendi, quod per malum valde malum intelligebat,cum verò pauca ſit, & viſcoſa ſignificat conſumptionem humidi pinguis, ſed quatenus alba eſt, obſtructionem,vt dictum eſt. Coniunxit autem paucitatem cum lentore,quoniam lentor fit etiam aliquando ab eduliis humorem talem generantibus. Sed tunc excernitur copioſus:ergo pauca deiectio,& lenta,non poteſt eſſe, niſi ob vehementiam caloris. Poteſt & quandoque pauca excerni, & lenta in febre non merito febris,ſed ob moram, & vbi paucitatem:ſed tunc non erit candida,igitur cum hæ tres conditiones ſimul iunctæ fuerint, neceſſe erit,vt fiat,& ſignificet febrem exurentem.Et cum dixit:

Et quod ſubpallidum, & quod ſub viride eſt, ac leue) Galenus conatur reddere rationem verbi ὑπόχλωρον, quod malè Cornarius vertit duobus verbis,tanquam duo ſint,ſubpallidum,& ſubuiride:idque vt dixi,ei familiare eſt,velut Theodoro Gazæ.Sed non expedit in hoc caſu, cum dictio habet duo ſignificata,debet exponi ſub magis vſitato tẽpore authoris,inde adijcere in margine reliquum, vnde Galenus bene dubitat, Cornarius malè interpretatur.Galen.ergo exponit, ſub croceum poſſe intelligi bifariam:vel cõſumpta pinguedine,vel putrefacta,quem colorem etiam videmus in ſepo vetuſto putrefacto: & hic eſt color ſubpallidus, ſeu ſubcroceus.Habetis rem exemplo declaratam à Galeno, quod rarò facere ſolet:non curo de verbis. Sed ſi ὑπόχλωρον interpretetur ſubuiride,dicit fit ex bile rubiginoſa vehementis conſumptionis indicium eſt, ſcilicet quoniam colorem habet piſtacei, vt antea dixi, deinde reuertitur ad declarationem leuis,etiã adducit cauſam,quia lenitas fit,quotiens vel natura æqualiter egerit: & tunc eſt optima, vel calor præternaturalis ſi ſimiliter in totam materiam egerit:& tunc peſſimum eſt ſignum,ideo concludit, quòd talis deiectio, & vrinæ,& quæcunque alia ſigna mala,cum fuerint ſimilia naturalibus; vt potè lenia, æqualia,bene corporata,mollia,eò erunt deteriora,quia ſignificant actionem, & dominium cauſæ præter naturalis ſub forma naturalis:atque ideo perfectum. Sed iſta ratio, licet videatur ſpecioſa, tamen meo iudicio non eſt ſufficiens, quia vellem ſcire à Galeno, quomodo calor præter naturam, qui ſeparat, poſſit facere æqualitatem, & lenitatem?nam naturalis hoc facit, quia miſcet. Dicendum eſt ergo, quòd calor naturalis eſt ille, qui dat formam: & cum apparent excrementa permutata in ſubſtantia, & diluta,& inæqualia,ſignificat, quod licet ſint mali coloris,vel habeant aliam malam qualitatem, quòd illa contingit ob motum, & agitationem: & ideo calor præter naturam non perfectè ex hoc dignoſci poteſt, an dominetur naturali, quæ iſtud contingit ei forſan ob agitationem, ſed ſi fuerit æqualis, vel lenis, impoſſibile eſt, quod ſit cum agitatione: ergo ſignificatur dominium perfectum caloris præter naturam ſuper naturalem: & ideo hoc eſt deterius longè. Et ſi quis dicat, quomodo poteſt calor naturalis victus à calore præter naturam efficere illam æqualitatem?Dico, quòd in ventriculo vincit,& in iecore vincitur: ideo tranſmittuntur humores, aut vapor, qui tingit fæces illas. Et ſic ſcire,eſt verè ſcire, & veram cauſam cognoſcere, ſed Galeno parcendum eſt, quia ignorauit philoſophiam.

PROGNOSTICON XXII.

His verò magis lethalia fuerint ſtercora nigra,aut pinguia,aut liuida, & malè olentia.

COMMENTARIVS.

Exponit peſſimam deiectionem. Dictum eſt autem de nigra ſatis in præcedenti lectione:de liuida Galenus non rectè ſentit, nam liuidum fit bifariam, vel quia parum bilis nigræ fæci admiſceatur:& tunc ſumus in caſu Galeni, ſed hæc non eſt adeò mala: fit & liuidum, quoties natura exurit humidum,velut fumus eſt liuidus, quia eſt humidum ab igne diſſolutum, & maximè cum refrigeratur:& ideo plumbum, cum liqueſcit,eſt album,ſed in ſuperficie eſt liuidum,& cum congelatur,ergo liuidum huiuſmodi eſt ad vnguem, ſicut nigrum tertij modi, niſi quod in nigro aduritur terreum, in liuidò aqueum, verum in vtroque fit exuſtio à calore præter naturam, & extinctio caloris naturalis: liuidum ergo huiuſmodi minus malum eſt, quam nigrum ſui generis, ergo nigrum eſt ſemper deterius. Sed quia liuidum nunquam poteſt eſſe ſecundum naturam, & nigrum propter fæcem ſanguinis poteſt eſſe naturale: ideo liuidum aliquando dicimus eſſe deterius nigro. Palàm eſt ex dictis, nigram deiectionem non eſſe prorſus lethalem: Galenus tamen in libro de Atra bile (capite tertio,) dicit neminem vidiſſe ex his, qui atram bilem deieciſſent, ſeruatum. Et alibi iam qui exactam atram bilem deiecerunt, omnes mortui ſunt.Quid ſi concocta ſit? Quorſum aſtrinxit Hippocrates dictum ſuum: Morbis quibuſlibet incipientibus, ſi atra bilis vel ſuprà vel infrà exierit,lethale eſt: ſi generaliter, verum eſſet?At ego in quibus vidi,id verò rarò contingit, mortui ſunt:ſed à coctione minimè. Quare rarò id accidere exiſtimandum eſt:ob id etiam pluribus inuiſum. De optima, ſeu pingui cauſa eſt maniſeſtiſſima,& declaratur à Galeno in Commento:& eſt diſſolutio pinguedinis. Sed notandum, quod ipſe dicebat in decimo Artis medendi(capite vltimo)triplex eſſe humidum pingue:pinguedinem ſcilicet externam, ſeu adipem, & hoc eſt minus malum:pinguedinem ſolidorum, & hoc eſt peſſimum, & exitiale: & pinguedinem carnis, & hoc eſt medium, & ſimiliter

ratione temperaturæ corporis :in pinguibus enim parum abſurdum eſt,in macilentis & ſiccis valde timendum. Cum ergo pinguedo apparet, conſiderandus eſt color:& ſi ſit albus longè,minus malum eſt,ſit enim ex pinguedine diſſoluta inteſtinorum,vel omenti: & eſt mirabile,quod poſſit penetrare. Et cauete etiam , ne vos decipiat ſpecies pituitæ liquefacta vel abſceſſus diſruptus : omnia enim hæc inter ſe quaſi ſimilia ſunt.Inde cõſiderare oportet,ſi confeſtim veniat,aliquãdo ſignum eſt naturæ ſe exonerantis:ſin perſeueret,non niſi mala eſſe poteſt,nam pauca, ſignum eſt febris malignæ , & multa colliquantis,& de febribus colliquantibus videte Galenum duodecimo artis curandi (cap.5.) quartum ſignum. Generaliter pinguis egeſtio,aut pauca,nec fœtida,vt in hecticis,aut multa,nec fœtida,cum adeps ſolus diſſoluitur,non malè olet,quia pinguedo parum putreſcit:mala eſt & colliquationis,ſed non vehementis ſignum:pinguis & fœtida rubens carnis diſſolutionem ſignificat,peſſima pinguis multa malè olens,glutinoſa,quæ peſtifera eſt.

Malè olentia)Dictum eſt ſuperiùs à Galeno(prim.Prognoſ.vltimo) quod exuperans graueolentia ſignificat corruptionem,dicebat idem in libro de Differentiis ſymptomatum(capite quarto)corruptelam concoctionis ſequitur graueolentia in deiectionibus alui.Ariſtoteles tertiadecima Problematum (Probl.5.)dicit , quod graueolentia augetur calore:& ideo quantò calidiora excrementa fuerint,& paulo antè deiecta,tantò deterius olent, ideo quandoque accidit medicum decipi,& maximè in hyeme:quia non ſentit grauitatem odoris,& interrogare debet aſtãtes,ſecundò dicit(capite duodecimo) quòd quando mouentur,magis pedent:& ideo debent agitari,tertiò dicit(capite octauo)quòd cauſa fœtoris eſt,vt maneant loco concluſo: & ideo fæces aliquando amittunt malum odorem,quando fuerint in loco perflato, & contraria ratione acquirunt etiam, quod nõ haberẽt antea,maximè cum liquidæ fuerint, ex loci qualitate,ſcilicet ſi concluſus fuerit, & calidus,ſed plerunque euenit , vt magis fallantur,quòd amiſerint odorẽ,quam quòd iuſto plus auxerint. Adiecit præterea Ariſtoteles(primo)quòd fæces quanto magis retinentur,tantò minus fœtent vrinæ:aut contrario modo quantò magis retinetur , tantò magis fœtet , intelligitur iſtud de febribus ſiccis , nam humidæ,vt dixi priùs (octauo) quanto magis retinentur,tantò magis malè olent.

PROGNOSTICON XXIII.

QVæ verò varia diuturniora ſunt his ſunt , nihilominus autem pernicioſa : ſunt autem talia ramentoſa , & billoſa , & cruenta , & praſina , & nigra , aliquando ſimul inter ſe exeuntia , aliquando particulatim.

COMMENTARIVS.

MVltitudo humorum exeuntium, dicebat Galenus, & longitudinem morbi ſignificat,neceſſe eſt enim,vt qui multos cogitur ſuperare inimicos,multo etiam tempore indigeat:in longo autem tempore,& multiplicibus humoribus, vix fieri poteſt , ne ægro quicquam adueniat, quod mortis cauſam non afferat , primum quidem ex ratione humoris,ſeu ſit niger , ſeu viridis , ſeu liuidus: iſti enim tres colores maximè lethales ſunt : accedunt & reliquæ conditiones, quæ recitantur in textu,ſed & eſt ratio,quæ à Galeno(1.Prognoſ.Comment.50.)recitatur, quoniam in longis morbis idem accidit, quod in itineribus , ſcilicet vt vix poſſint euadere quin aliquod inconueniens ſuperueniat,ſeu ex parte ægri,ſeu aſtantium, ne dicam etiam medici , ſeu caſu aliquo ſuperueniente. Connumerat autem praſina , & nigra , de quibus dictum eſt :nam praſina viridia ſunt. Neque ergo intelligendum de omnibus his , cum nimis rarò contingeret: neque de vno tantum , nam non paria ſunt ramentoſa,billoſa,cruenta nigris,aut viridibus: ſed vt ex tribus prioribus duo ſaltem, ex duobus poſterioribus , vnum ſaltem appareat. Quomodo autem ramentoſa , & cruenta mala ſint , Galenus exponere oblitus eſt : nam de biliosis abundè ſupra dictum eſt , rufis ,pallidis,atque huiuſmodi. In vltimis tamen verbis docet vnum , quod erat dubium(ſcilicet quia poterat intelligi de varia ſimul,& per ſucceſſionem vnius ad alteram)dicens ſe de vtraque intelligere, modò de ea,quæ ſuccedit vna alteri,vt potè modò billoſa,modò ramentoſa:vel ſi varia miſta ex pluribus ex his adueniat.Cum verò dixit ramentoſa,ξυσματώδεα idem in Aphoriſmo(7. par. 54.)& quibus deiectiones οἷον ξύσματα, veluti ſtirgmenta,vt appareat nullum fermè eſſe diſcrimen,niſi in conuerſione,ergo talia humorem erodentem ſignificant. At dices, nonne humor erodens ſæpe apparet, & tamen euadit æger,velut in dyſenteriis doloroſis,in quibus talem humorem eſſe neceſſe eſt;Nota,quòd hæc regula eſt, quam nullus medicorum animaduertit,& tamen eſt generalis,& vtilis : Omne ſymptoma in morbo non compoſito debet menſurari iuxta naturam morbi principalis. Ideo eroſio eſt per ſe morbus longus,& minimè lethalis:ſi tamen in morbo acuto eueniat , terminatur , & exacerbatur : & omnia conſequitur , quæ ſunt propria morbo acuto , & ideo augebitur de tertio in tertium diem, ſi acutus morbus talis ſit , & in diebus iudicatoriis ſæuiet (Et apparebunt excrementa nigra, vel liuida) At quia dixit,cruenta etiam(nam per billoſa intelligit mera:non enim meminit,niſi prauarum,billoſa autem,id eſt,bile miſta laudabilis eſt, vt ſuprà(Tex.35.) dixit) Galenus in primũ Prorrhitici (Cõmẽt .2. in fine)circa hæc duo pulchra dicit.Primũ, quòd cruenta

excrementa

excrementa trium ſunt generum: mera, & miſta proluuiei valde, rubræ & tenui in ventrem confluente ex iecore: interdum pauco ſanguine acri, ac mordente ac velut ſemicocto tenui, & aqueæ ſubſtantiæ permiſto, liquet ergo, cum hæc per ſe praua admodum ſint, & malum affectum in iecore oſtendant, tum tamen cum morbus viget acutus, vt dixi, deteriora non parum eſſe. Alterum, quòd quemadmodum ventriculus corrupta concoctione ſe exonerat, ita iecur; & in vtroque apparent excrementa tenuia, liquida, aeria, ſed ex iecore ſapiunt cruenti naturam, ſed quoniam in quarta Aphoriſmorum (cap. 47.) dicitur ferme oppoſitum: propterea qui commentaria noſtra habent, illa conſulant.

De hâc autem varietate fæcum, quomodo debeant intelligi, habetis quatuor exempla in tertio epidemiorum, & primum dico, quòd non ſolum intelligitur de fæcum mutatione, ſed etſi ex lubrica aluo fiat aſtricta: & rurſus ex aſtricta lubrica, nam in Pario, inquit in ſeptima (lang. prim. 2. ord.) ab aluo biliosa pinguia prodierunt: duodecima ſeceſſus bilioſi tenues multi: & quadrageſima aluus non multo tempore ſuppreſſa eſt. Et pòſt inquit: In recidiuis aluus aſtricta erat, & rurſus ſoluta. Demum concludit in hæc verba: Huic aluus aſſiduè à prima die lubrica fuit ex bilioſis liquidis multis: aut aſtricta ex feruidis, & crudis: mortuus eſt centeſima vigeſima die. In puerpera verò, quæ in Thaſo (lang. 2. eiuſdem decumbebat apud frigidam In octaua aluus turbata ex multis tenuibus, & aquoſis bile permiſtis: in vigeſima alui ſeceſſus iidem: in ſexageſima aluus bilioſa pauca egeſſit: octuageſima obiit. Vbi non ſolum varietas egeſtorum, & ſuppreſſionis, ſed etiam multitudinis meminit. In Apollonio autem, qui in Abderis (lang. 13. eiuſdem) A principio nihil memorabile de ingeſtis deiecit, ſed in quartadecima aluus turbata eſt multis bilioſis, meris, crudis. Seceſſus inde variè habebant: aut enim nigri, & pauci, ac æruginoſi, aut pingues, crudi, & mordaces: per tempora autem videbatur etiam lactoſa egerere, circa trigeſimam ſeceſſus multi tenues, mortuus eſt trigeſimaquarta die, tandem concludit: Huic perpetuò, ex quo ego noui aluus turbata. Adoleſcens autem in Melibœa (lang. 16. eiuſdem) qui in vigeſimaquarta obiit, ab aluo prima die ſtercora multa demiſit, cum magna defluxione: ſequentibus autem diebus multa deiecit aquoſa, cum virore pallida: & in decima ſeceſſus multi tenues, aut bilioſi, & pingues. Ergo & quod varietur, intelligatur in natura fæcum, & in aſtrictione, & in multitudine: & quòd obierint, & quòd ſerius, luce clarius eſt.

Fieri tamen poteſt, vt etiam cum varietate illa, ſi fæces valde malè ſint, homo pereat breui. De quo tamen exemplum nõ habemus. Sed illud animaduertendum, multos ex his, qui ſtercora ſolùm deiecerunt, breuiſſimo tẽpore obiiſſe: velut Eraſinus Philiſtes & Phreniticus primo Ep. lang. 8. 3. Epid. lang. 4. 1 ord. lang. 4. 2. rod.)

Sequitur difficultas magna, quæ ex textu præcedẽti exoritur, ſcilicet cum dixit, ὀλέθρια δὲ οὐδὲν ἧσσον id eſt, nõ minus lethalia, ſcilicet an plures ſeruari poſſint cũ his ſignis, quàm ex præcedentibus, vbi mors breui imminet? Eſtq́ue hæc quæſtio alia ab ea, quæ tractata eſt quarto Contradicentium (contrad. 30.) nam in ea comparatur vnum genus morbi alteri, in hac morbus morbo eiuſdem ſpeciei. Si ergo pares ſint morbi, periculoſior eſt longus, quoniam in eo eſt occaſio maior peccandi. Præterea in longo morbo non adeſt motus: igitur certiùs iudicatur de morte. Sed eſt in longo morbo maior imbecillitas virtutis? igitur maius periculum. Sed oppoſitum oſtẽdit experimentum: etenim qui in longum producuntur morbi, minùs perimunt, & plerumque euadunt. Accedit, quòd minùs mala eſt miſta ex peſſima, & non adeò mala. Præterea, quomodo poterit eſſe lõgior, ſi ſit morbus acutus? Dico ad hæc, quòd Hippocrates cenſet, quòd prior ſit periculoſior ſecundum naturam propriam: omnibus tamen comparatis, ſunt æquè periculoſi hi morbi, quia ex diuturnitate fiunt periculoſiores, cum verò obiicitur, quòd eſſet morbus ſimul acutus, & diuturnus? dico, quòd Hippocrates hic tractat non ſolùm de acutis, ſed etiam morbis, qui ex acutorum tranſmutatione accidunt, velut aqua intercute, & tabe, quos conſtat eſſe diuturnos.

PROGNOSTICON XXIV.

FLatum porrò ſine ſtrepitu, ac crepitu prodire, optimum eſt: melius eſt autem & cum ſtrepitu exire quàm iſthic reuolui, & qui ſic progreſſus eſt flatus, aut dolere quid hominem ſignificat, aut delirare, niſi ſua ſponte homo flatum emittat.

COMMENTARIVS.

FLatus, qui cum crepitu emittitur, aut ob licentiam emittitur: cum ille non curet aſtantes, vel quia amici ſunt, vel quia illi ſubiecti: & tunc nihil abſurdum ſignificat, aliter ob delyriũ fit, aut doloris vehementiã: primum, ſi non animaduertat, ſecundum, ſi animaduertat. Verùm ſi etiã non curet æger verecundiam, flatum ſine crepitu melius eſt emitti, quod paucam materiam indicet, & vias latas contra: cum crepitu contraria, quæ deteriora ſunt.

Intelligendum, quòd flatulentus ſpiritus fit ab humore craſſo, dicebat Galenus primo. Prorrhitici (Cõ. vlt.) Vnde oportet ſcire, quòd flatus ſeu vapor quadruplex: aer ſcilicet, qui tenuiſſimus eſt, & per inſpirationem hauritur: & flatus, qui eſt vapor ab humore craſſo à calore educatus, qui dolores creare ſolet, niſi expellatur. Vnde Galenus quarta Aphoriſmorum (Comment. 11.) propter flatuoſum ſpiritũ interceptum in inteſtinis, qui exitũ non habent, fiunt tormina. Et flatus, qui facit oſcitationes, & pandiculationes

de quo Galenus ſeptima Aphoriſmorum (Cōment. 56.) quod oſcitationes facit, & pandiculationes, eſt ſpiritus vaporoſus: vel humidum flatuoſum, quod in muſculis (qui ſunt inſtrumenta voluntarij motus) continetur. Quartum genus eſt eius, qui tendit virgam, vt Ariſtoteles quarta problematum (24.) Differunt autem ſubſtantia, & loco. aër fermè purus in pectoris partibus continetur: vapor craſſus in inteſtinis: vapor craſſior, ſed non cum ſpiritu, in muſculis, qui facit, vt dixi, oſcitationes, & pandiculationes: & cum ſpiritu vitali, qui in virgam permeat, vnde temigo illa. Forſan dicet aliquis, ſpiritum vitalem ſolum contineri in ſemine: nō contendo. Verùm de ſpiritu, qui nobis ineſt, dabat exēplum Galenus appoſitum, ſecundo ad Glauconem (c.6. in prin.) dicens, Spiritus ſecundum naturam eſt, qualis in Aquiloniis conſtitutionibus: morboſus autem in auſtrinis.

Ariſtoteles quarta particula Problematum (cap. 5.) dicit. quòd homo maximè eſt flatuoſus: vnde nihil mirum, ſi emittat crepitus. Idē admonet nos, quòd non debemus emittere flatum, niſi vrgente neceſſitate, quoniam vel nimis emittitur, aut non totus flatus: vnde portio exigua relicta, cum non poſſit extrudi dolores, dicit commouet idem de eructatione. Et dicit idem accidit, quod in ramis arborum, qui auelluntur: nā vel aliquid relinquitur eius, quod auelli debet: aut aliquid auellitur vltra id, quod oportet, quorum vtrumque malum eſt.

Non eſt exiſtimandum, quod ob tam leuē cauſam Hippocrates hoc propoſuerit de crepitu ventris: ſed intelligendum eſt primum, quod flatus magnus excitatur ab atra bile, vt Ariſtot. docet quarta & trigeſima Problematum (31. & 1.) Vnde talis crepitus ſignificat atram bilem. Crepitus etiā validus fit ex materia ſicca ſicut videmus in ſale: & ideo crepitus oſtendit ſi magnus ſit terreum prædominari, præterea flatus qui in nobis abundat, alius eſt craſſus, alius tenuis: qui craſſus eſt multum lædit & non reſoluitur, & difficilius propellitur.

PROGNOSTICON XXV.

CÆterum præcordiorum dolores ac tumores ſi fuerint recentes & non cum inflammatione ſoluit murmur in præcordio obortum & maximè quidem ſi pertranſierit cum ſtercore, & vrina ac flatu: ſin minus etiam ipſum per ſe ſi tranſierit. Prodeſt item, ſi ſubdeſcenderit ad infernos locos.

COMMENTARIVS.

CVm ſermonem habuiſſet de crepitu vētris illū que damnaſſet generaliter, ſpecialiter commendat ventris crepitum, cum κυρτώματα, id eſt tumores, vt rectè vertit Cornarius, recentes adfuerint citra inflammationem: ſuntque collectiones ex flatu cum ſtercore vel vrina aut aquoſa materia in inteſtinis contenta. Sed & ſi non tranſierit cum ſtercore, ſed ipſum ſolum: Id eſt flatus ſolus: hoc enim non adeò bonum: vt etiam minus ſi ſolum deſcendat, non autem extra ventrem prodeat: Vt enim deſcenderit non prodit cauſa morbi ſcilicet tumoris ac doloris: vt verò prodierit flatus ſolus, cauſa quidem morbi liberatur æger: non tamen ab his quæ retinent cauſam & generant illam, ſin autem omnia exeant ab omnibus & perfectè liberatur. Duos ergo proponit Hippocrates morbos: tumorem recentem ſine inflammatione & dolorem, treſque modos ſolutionis: optimum, mediocrem &, minus bonum, qui omnes cum murmure fiunt. Sed murmur aliud eſt à crepitu: verùm ſi prodeat cū crepitu & maxime fæcibus & vrinis iunctus flatus indicat ſalutem non ſolum quia æger morbo liberatur ſed per viam ſigni: cum natura videatur robuſta & rectè operari. Murmur hoc quod Græcè borborygmon, de quo etiam Galenus egit vnde proueniat aliàs documus in Cōmente quartæ ſectionis Aphoriſmorum (73.) Verum quæ ad hanc materiā attinent declarare hic opportunum duco. Galenus tertio de ſymptomatum cauſis (cap. 3. pag. 6.) docet quinque differentias ſonorum, in ventre & in exitu, craſſi & tenuis, magni ac parui ſilentes & qui audiuntur iam qui craſſi ſunt bombi appellantur, & in magnis fiunt, ac latis inteſtinis, vt contra tenues in arctis. Et qui non prodeunt murmura vocātur. Quinta eſt obtuſi qui fit à flatu vaporoſo & clari qui à puriore aëre cumque borborygmon exauditur alui deiectionem ob motum & liquidorum ob ſoni naturam ſtrepētis nunciat. Cum ergo ſonus flatum & liquidam prædicat materiam: vtrumque autem ſcilicet flatus & liquida materia ab imbecilli calore naturalium membrorum proueniat membrorum naturalium, non leuem iacturā oſtendit. At verò & hoc tertium quiddam declarat, ſcilicet multitudinem aquoſi illius humidi ſicut tenuis & exitij paucitatē. Fiunt autem talia aliquando natura expellente cū robore: ſed non perſeuerat. Fiunt & flatus ſine humida materia, vel ob ciborum copiam, vel ob melancholicum aut habitū extenuatum. Cum ergo cum ſtrepitu excretio mollis emittitur, præſertim multa atque perſeuerat inſpicere eam oportet: nam ſi ſanguinea vel minimum apparuerit vel cruda, magni mali indicium eſt: vt potè iam iecur aut ventriculus non leuiter debilitata ſunt. Et periculum eſt de hydrope altera dicta, ſenſim obrepente ſi perſeueret, vel inuadente grauiter cum ceſſat, adeò vt languens ſit vt dici ſolet inter ſcyllam & charybdim. Atque rarò euenit vt ſi excretio humida fiat ob iecoris imbecillitatem quin cum ſonitu excernatur, quia inteſtina robuſtiora ſunt & materia pinguior, vt gignere flatum magis poſſit quam in ventriculi imbecillitate. Quandoque etiam fi. ſi non excernatur per aluum in huiuſmodi caſu vacuatio per vrinas: quod ad verbum docet

cet

cet Hippocrates ſexto Epidem. (Par.2. Tex. 38.)

PROGNOSTICON XXVI.

O Prima verò eſt vrina, cum fuerit alba, ſubſidentia, & leuis & æqualis per totum tempus, donec iudicatus fuerit morbus. Significat enim & ſecuritatem & morbum fore breuem. Si intermiſerit, & aliquando quidem pura mingatur, aliquando verò ſubſidet album ac leue diuturnior fit morbus & minus ſecurus.

COMMENTARIVS.

POſtquam egit de alui excrementis nunc incipit tractare de Vrinis, vt compleat ſigna vniuerſalia: nam de ſudore prius egit & de ſtatu totius corporis: at in hoc argumento ero breuiſſimus quoniam res infinita breui ſermone concludi non poteſt: referam ergo ſimpliciter ſenſum Hippocratis vt verba ipſa declarant. Proponit ergo duo circa vrinas: bonarum ſiquidem & malarum ſimpliciter, & generaliter indicia, pòſt ſpecialiter, ibi (Nubecula quæ inuehitur) In hac autem parte de duabus agit: optima & ea quæ optimam ſequitur: optimæ quatuor apponit conditiones quòd ſedimentum ſit album leue æquale & toto tempore morbi perſeueret: cur igitur album leue & æquale eſſe debeat ſedimentum in tractatione de pure & alui excrementis quæ & ipſa leuia & æqualia eſſe debent, tũ etiam perſeuerare, vt vrina, ab initio ad finem vſque dictum eſt. Sed quid ſit hoc ſedimentum plures dubitant, nos ergo dicimus non abſurdum ſequuti opinionem, ſedimentum fieri in ventriculo, & ſubterfugere naturæ operationem in venis ſicut etiam in febribus materiam eſſe, quæ ſubterfugit naturæ opus, aliam quæ concoquitur (prim. de Criti capite duodecimo) cum enim natura morbo intenta non poteſt illam partem vt ita dixerim pituitæ concoquere quàm concocturа eſſet ſano homine tunc ſignum eſt illam diſtrahi: ergo hæc cõcoctio celebratur in venis non in ventriculo neque in iecore, nã in ventriculo non impediretur cum morbus ſit in venis, neque pariter in iecore, cum ſit eadem ratio iecoris & ventriculi, niſi morbus eſſet iecori peculiaris, cum ergo ratio vna generalis eſt duobus oportet inuenire cauſam communem vtrique, quæ varietur iuxta diuerſitatem temporum & cum hoc afferat diuerſitatem in varietate eius quod vnum eſt. Exemplum: Vrina bona eſt communis ſanis & ægris ratione vnius & eiuſdem ſedimenti benè concocti: ergo oportet vnum & idem eſſe fundamentum ſedimenti, aliter ceſſaret ſedimentum ſani in morbo: aut tempore morbi oportet adeſſe duo ſedimenta quorum neutrum accidit, hoc enim ſenſus oſtendit: primum eſſe non poteſt & maximè in leui morbo vt ceſſet naturæ opus & res naturalis. Et quia in ægris ab initio ſedimentum eſt crudum in ſtatu concoctum ſicut in ſanitate, in ſanitate autem eſt concoctum: ergo oportet poſtquam ſedimentum eſt vnum, quòd in morborum initio natura impediatur, in ſtatu autem relicta materia morbi iam ſuperata & ipſa reuerſa ad concoquendum ſedimentum naturale concoctio appareat.

Tertium eſt. quòd hypoſtaſis non eſt materia morbi in vrina, quæ ſigni locum habet: dum autem natura iudicat hypoſtaſis poteſt eſſe materia morbi. Ex quibus ſequitur quòd in morbo lethali poterit eſſe vrina optima ſedimenti ratione, quoniam iam natura ſe abſoluit ab opere concoctionis materiæ peccantis: quoniam victa eſt, & tamen ſufficiet ad concoctionem illius ſuperflui primæ coctionis: vel quia morbus eſt peſtilens, vel extra venas, vel in vno priuato loco, ſicut in abſceſſibus viſcerum, ſecundò ſequitur, quòd materia ſedimenti in morbis non eſt pars materiæ peccantis (totum dico) & quandoque nec portio (prim. (Prim. Prognoſ. vltim) Tertiò: quod non ſit mutatio ſubſtantiæ ſedimenti propter morbum ſed eadem materia manet,

Quartò, quod ſedimentum non fit in iecore, ſed in omnibus venis in vnum conſentientibus cum corde, ideo iecur etiam neceſſariò participatione ſalutem eſſ affectum, quia vniuerſum venoſum genus. Quintò, quod ſedimentum poteſt dici fieri in tertia coctione & in ſecunda, in membris & in venis: quia quatenus ſit in venis, & venæ habent originem à iecore, eatenus dici poteſt fieri in ſecunda coctione: quatenus autem fit in vniuerſo venarum genere, & origo impedimenti ducit cauſam à loco materiæ, puta in morbo laterali quæ eſt in coſtis, vel in meſaræo adeò vt non fiat hoc propriè in iecore: ita dicimus; ſedimentum fieri in tertia coctione, & in membris ipſis, non tamen ita vt fiat in materia, quæ iam venas exierit, & in membra ipſa ſparſa ſit. Sequitur etiam ex hoc, quod cum materia ſedimenti fit in venis, & portio materiæ peccantis ibidem, vt leuiſſima & tenuiſſima portio vel ſaltem fuligo tingat ſedimentum, & tamen non exeat materiæ peccantis vlla pars. Et hæc eſt cauſa, quòd vrinæ in morbis habeant ſedimenta crocea, rubra, liuida, nigra, in quo differunt ab vrinis ſanorum: & tamen non eſt materia morbi, quoniam in ſtatu eſſent vrinæ craſſioris ſedimenti, quàm in initio, cuius rei experimentum oſtendit oppoſitum. Quòd verò hoc ſedimentum ſit excrementum quoddam, ſeu in ventriculo genitum, ſeu reſecatum à coctione, quæ fit in iecore, clarum eſt: nam ſicut pus fit ex excremento agente in illud naturali calore, cum iam principium præter naturam contraxerit, eodem modo calor naturalis agens in illud excrementum conuertit in materiam puri ſimilem, nam ſi vtilis eſſet illa materia conuerteretur in alimentum, & non expelleretur. Vnde liquet hanc materiam habere locum fæcis in ſecunda co

da coctione in comparatione ad ſanguinem, ſeu humores in eo contentos, ſicut fæx in prima coctione comparata ad vtilem partem quæ nutrire poteſt, quam chylum vocamus. Et ideo veriſimilius eſt ſedimentum vrinæ fieri in ſecunda, quam in tertia coctione (Vide 5. Contrad. 43) Ex quo etiam patet quòd in febribus vrentibus & in his maximè qui tenuiſſimè nutriuntur deeſt perſæpe ſedimentum in vrina, quia abſumitur à calore febris immodico. Ex quo ſequitur, quod ſi talis hypoſtaſis bona perſeuerauerit ab initio vſque ad finem morbi, quod hoc non poteſt contingere, niſi morbus ſit leuiſſimus, aut extra venas, aut peſtilens: ſed non poteſt in morbo acuto hoc cõtingere niſi in primo caſu, quia febris acuta impedit naturam à concoctione, igitur perſeuerantia vrinæ optimæ in acutis eſt ſignum ſalutis & breuitatis morbi. Vide ſexto Contradicentium 39. Forſan dicet aliquis cur non meminit ſubſtantiæ? dico, quod præſupponit eam etiam eſſe optimam, quia cum contenta ſunt optima, vrinam neceſſarium eſt eſſe optimam, ſed non conuertitur.

Si intermiſerit & aliquando) Sermo demonſtratiuus dicebat Auerroes (Prim. Phyſic. 71.) ſoluit omnem difficultatem, quæ accidit in re. Quoniam ergo ſi intermiſerit ſedimentum, & modo malum fuerit, materia morbi occupabit naturam, & ita ſignum erit periculi & diuturnioris morbi: Sed dicetis hic videtur ſequi vnum inconueniens & abſurdum, ſcilicet quod quando morbus eſt perículoſior ſit etiam prolixior cum hoc ſit falſum: imò morbi acuti omnium ſunt periculoſiſſimi. Primo de Victu in acutis (Tex. 8.) Dico quod morbus acutus ſimpliciter eſt periculoſior longiore: tamen bifariam longior eſt periculoſior, vt etiam dictum eſt: cum in longo tempore plures errores contingere poſſint, & etiam ſi producatur vires debilitantur, & manet robur morbi. Nam in longis natura morbus etiam mitior eſſe ſolet. Quod verò dicit (pura) intelligit ſine ſedimento: hoc contingit bifariam vel propter obſtructionem maximè in gibba iecoris: vnde hoc etiam eſt argumentum illud generari in ventriculo, vel in renibus vt in habẽtibus calculum vel ob febrem exurentem: tunc enim ſignificat morbum eſſe crudum, appoſuit autem hoc pro extremo: licet enim ſedimentum nigrum aut viride ſit deterius quam nullum, non tamen eſt extremum in cruditate, ſicut ſedimento omni carere, in hoc autem loco non eſt ei propoſitum tractare de malis vrinis (inferius enim id agit) ſed de crudis, vt opponuntur optimis, bona enim vrina non debet eſſe cruda, neque peruerſe affecta bonæ, ergo vrinæ duo genera opponuntur. Dicit Galenus (ſecund. prim. Doctr. tert. ſumma ſecund. capite octauo) quod ſi fuerit optima & conſtans ſignificabit ſalutem in die ſequenti iudicatoria: ideo cum Princeps hoc tranſtulerit in ſuum librum (& cum vrina apparuerit cum ſedimento albo in acutis ſignificat ſalutem in ſequenti die) intelligendum eſt vt hic, id eſt, iudicatoria. Liquet autem ex hoc quod ſignum hecticarum & ephemerarum proprium ſecũdo modo eſt vrinam eſſe concoctam, quia materia carent. Huiuſmodi vrinarum quæ variant exemplum habetur tertia ſectione Galeni prim. Epidemiorum (Tex. & Comment. 23.) in Cleonactide vbi Galenus inquit: A quadrageſima die ſcripſit varias fuiſſe vrinas interdum cum ſedimento, interdum non id quod errantibus quidem acceſſionibus conuenit, nam illæ ex humorum morbos procreantium varietate proficiſcuntur: ſicut vrinæ coctæ & crudæ alterna vice ſi appareant crudos humores partim coctos declarant. Atque hoc generaliter verum: at illud in acutis verum non eſt ſed ſymptomatum varietate decernunt cryſes imperfectas aut malas & decubitus in membra.

Quod verò adiicitur de nebula & enæoremate, ſcilicet cum eſt in medio pendens intelligendum eſt, quod pertinet ad cauſam primam ſubſtantiæ illius, nam reliqua, vt dixi, ſuo loco tranſtulimus: quoniam ſignum eſt, quod materia illa eſt minus attenuata à calore, aut admiſta flatui: & tunc eſt diuulſa, aut quod ſubſtantia vrinæ eſt nimis craſſa. Vnde dicebat Galenus quod ouum ſupernatat in aqua ſalſa. Et ob hoc inuenire expedit cauſam. Galenus multa circa hoc dicit, ſed eam non reddit, vt cur ab initio pendeat inde ſubſidat. Si quis aſpiciat ad verba eius diceret bilioſam ſupernatare, & coctione craſſiorem factam poſtmodum deſcendere, ſed hoc, vt dixi, pendet ex falſo ſuppoſito: ſed ab initio ſurſum fertur, quia magis attenuatur illa materia, ſicut etiam in pluribus ſanis poſt modum permiſcetur, vt dixi, à calore per coctionem atque ita deſcendit. Et vrina diuulſa non ſignificat coctionem, quia coctio miſcet, & ipſa habet partes ſeparatas: & flatus etiam eſt cauſa ſeparationis, & flatus fit à calore debili. Demũ nos admonet, quod iſtud intelligendum eſt de febribus: quia fieri poteſt in morbo vnius particulę, vt vrina ſit optima, & morbus ſit lõgus, vt in laterali affectu, phrenitide, & aliis. ſed de hoc in libris illis actum eſt, eſt enim grauis dubitatio.

PROGNOSTICON XXVII.

SI verò vrina fuerit ſubrubra & ſubſidentia eius ſimilis, & leuis, diuturniorem quidem hæc morbum ſignificat quam prior, ſed valde ſalutarem.

COMMENTARIVS.

ADiecta eſt coniunctio in initio in Cornarij conuerſione, quæ ſẽſum corrumpit, quoniam videtur adnectere ad Præcedentia hanc ſententiam. Dictum eſt autẽ alias, & in Aphoriſmis. Sed videre quantum referat bona dialectica. Galenus enim videtur pulcherrimã adducere expoſitionem, & cauſam reddere huius, dicens (4. part. 71.)

Vrina

Vrina huiuſmodi ſignificat ſanguinem,quãuis ſeroſum & crudum,peccare : hic autem humor inter omnes mitiſſimus eſt : ideo ſecuriſſimus erit morbus licet diuturnior,hoc totum falſum eſt.Nã quæro à Galeno,ſi hæc vrina bona eſt,quia ſanguinem peccare oſtẽdit,quis humor peccabit in vrina cuius ſedimentum eſt album cum illa?& viſum eſt,& ipſe confeſſus eſt,ſit melior hac & breuiorẽ ſignificet morbum. At forſã dices, in illa ſignificatur morbi concoctio : igitur morbus ab initio concoctus dici poterit.Egimus de hoc in ſexto Contradicentium (39.)ſed pro nunc quantum ſatis eſt dicamus,ſit ergo huiuſmodi vrina ſubrubra proculdubio,quoniã pingue ac tenue ipſius ſanguinis miſcetur vrinæ,non tamen ſanguis eſt, ſicut in vrinis hydropicorum : & quoniam ſolum liquatur tenuiſſima pars,ideo calor non eſt vehemens, & quia humor eſt benignus,ideo morbus benè terminabitur :non tamen adeò celeriter, quoniam naturam ſignificat impeditam à morbi materia.Et ideo cum cõparat Hippocrates hanc præcedenti,id eſt,ei quæ ſedimẽtum habet album,leue,& æquale ſed inconſtanti,dixit hũc eſſe morbum diuturniorem, non ad hunc ſenſũ,quod ſemper hic ſit longior priore,ſed quod hic ſemper longus ſit, ille non ſemper , ſicut ſuprà dixit de nigro, quòd eſt minùs,id eſt,non ſemper pernicioſum,ſicut liuidum. Dixi enim , quod vrina quæ inconſtans habet ſedimentum ſignificat materiam diſſimilium partium, quarundam facilis coctionis,quorundam non adeò facilis, ideo morbus eſt periculoſior, & perſæpe longus,non tamen natura neceſſariò longus, at vbi vrina,& contentum eſt ſubrubrum eſt neceſſariò longus:ſicut qui habet variam coctionem eſt periculoſior,quia poteſt interficere , aliquando qui habet hanc ſubrubram ſeruabitur:non tamen id prohibet,quin aliquis morbus,in quo ſit iſta varietas ſedimentorũ,non poſſit eſſe multo longior, quã is,in quo totum eſt ſubrubrum:quia materiæ pars poterit eſſe benigna pars autem melancholica,& hoc videmus ſæpius. Cum ergo dixit(diuturniorem (ad genus ſemper eſt referendum:ad quantitatem autem modo verũ erit,modo non verum.Sicut neque quod prior ſit lethalior : poterit enim quantitate aliquis eſſe lethalior,ſed & aliis ſalubrior: genere tamen omnis morbus habens coctionẽ variã in ſedimento lethalior eſt habente vrinã ſubrubram.Nec dixit (rubram)quia licet fiat à ſanguinis fuligine, tamen facilè poteſt mutari in nigrã & mori.Vnde non eſt benignitas humoris ſola cauſa ſecuritatis,vt inquit Galenus,ſed calor præter naturã mitis. Quomodo autem non ſibiipſi contradicat alibi docuimus.

Animaduertendum tam in his quam aliis (ſedimentis vrinarum coloribus,quod cum,vt dixi,fiant ex fuligine vel tenui materia miſta cum concoctionis tempus aduenerit ſeparatur illa materia,hoc enim eſt neceſſe , antequam expellatur:quarta Aphoriſmorum,ideo tunc remanet ſedimentum purum & in proprio colore.Et tunc natura agit tanquam in rebellem materiam expellendo aut abſceſſũ faciendo aut reſoluendo eam & ita ſedimẽta crocea, viridia,rubra,vel nigra euadunt alba,& adeſt finis prioris morbi ſeu bonus ſeu malus aut tranſmutatio in aliũ.Et ideo iſtud eſt manifeſtum indicium,quod materia ſedimenti non eſt materia morbi , nam ſi ſuccedat criſis,nihilominus ſequẽtibus diebus eadẽ remanet hypoſtaſis. Oporteret ergo primum ſi ſecus eſſet ſub intraſſe ſtatim naturale ſedimentum loco materiæ morbi,& illi ad vnguem ſimile,quod quiſque videt merũ eſſe ſomnium.Ergo mutatio coloris ad bonũ propriè indicat ſeparationem materiæ morbi ab excremento naturali,& quia illa ſeparatio non poteſt fieri niſi concocta iam materia morbi, & ea præſuppoſita, igitur talis hypoſtaſis alba eſt etiam indicium concoctionis materiæ morbi.

Notandum eſt apud Hippocratem vrinę ſubſtantia in acutis morbis tendentibus ad ſalutem eſt bona, & ſolet eſſe bona , quo ad colorem & contenta : ſed non in contentis niſi cum proxima eſt iudicationi. Ideo ſi talis appareat ab initio morbi proximam indicat fore iudicationem. Quòd ſi ſubſtantiæ color tincturam habeat malum eſt, non ſic in contentis aut in intermittentibus : nam in his cum ſint omnia ſex tempora, aut ſaltẽ quinque in principio apparet cruda , & in augmento rubra eſſe ſolet:nec ob id magnũ malum timendum eſt.Hoc autem plurimum facit ad intellectum naturæ vrinarum.Dubitant etiam nonnulli propter dictum Galeni tertio de Criſi(capite 3 .) Neminem vidi,qui cum ſignis coctionis ex criſi obierit:dicuntque poſſe abſque criſi obire nõ cum illa:quia ſubiungit(cum ſignis coctionis(fieri non poteſt vt mala criſis ſequatur. Experimentum tamen,ſi intelligamus de vrinæ coctione cẽties docet nos oppoſitum,nam,vt dixi,vrina nunquam poteſt oſtendere coctionem materiæ morbi per ſe , cum ſedimentum non ſit illius pars,ſed ſequala quadam cum pura fuerit ſubſtantia,& ſedimentum indicatur, nec naturam eſſe occupatam circa materiã morbi,nec materiam inficere ſuſtantiam vrinæ, quod ſit ſeparata:ex quibus duobus indiciis ſimul iunctis coniectamur materiam eſſe cõcoctam, & tamen ô quoties fallimur. At ſi poſſemus habere certa ſigna coctionis non falleremur,ſed non poſſunt haberi :ergo neceſſe eſt,vt ſæpius fallamur,ſed ſi materia ſit extra venas perſæpe datur certa cognitio coctionis materiæ , ſed tunc fallimur propter aliam cauſam,quia neſcimus an habeat exitum,vt in pulmone & coſtis,at in cerebro,& iecore multo minùs,quia in his tria ſunt incerta:an materia ſit cocta:an habeat exitum vllum:& an dato,quod poſſit expelli.Sed hoc tertium vix vnquam accidit modo duo priora non deſint,quia talis expulſio fit à facultate naturali,à qua facta eſt coctio. Sed dices,cur ergo ſi vrina non ſignificat coctionẽ materiæ in venis tantam habet ſignificationem in febribus ad ſalutem , adeò exiguam in morbis,quorum materia eſt extra venas: adeò vt Galenus dicat ſecundo in tertium Epidemiorum (Comm.6.) declarans caſum mulieris , quæ apud Tiſamenum laborabat voluulo bona vrina,tametſi exiguum pro ſalute in morbis qui ſunt extra venas indicium afferat

afferat, mala tamen ad exitium magnum momentum habet. Dico, quòd hoc ſecundum dictum verum eſt, primum non ita: imo bona vrina magnum habet momentum ad ſaluté, vt conſtituantur tres ordines: primus & firmiſſimus cum quod ſignificat eſt pars materiæ peccantis, vt ſputum in morbo laterali: ſecundus cum ſignificat naturam non incumbere materiæ coctioni, nec materiã tingere naturale excrementum, vt vrina in morbis, quorum materia eſt in venis: tertius cum ſignificat naturã eſſe liberã à coctione materiæ, vt in morbis, quorũ materia eſt extra venas. Præterea dico, quod hic probat vrinam ſubrubram, ſed non omnino. Ea autem multo deterior eſt rubra referẽdo partes ad partes, ſubſtantiam ad ſubſtantiam, contenta ad contenta, vtrumque ad vtrumque. Sed longè deterior eſt perrubra: nec oportet facere cõparationem iuxta exceſſum, nam etſi superrubra, tamen perrubra eſt longè deterior rubra quã rubra ſubrubra. Et has duas regulas comparãdi ſigna ratione magnitudinis, licet ſint eiuſdem generis maximè in excremẽtis, & præcipuè in coloribus, & exceſſu ſignificati ſupra qualitatis exceſſum debes maximè obſeruare. De ſubrubra rurſus, quòd ſignificet morbi longitudinem cum ſalute exẽplũ habes primo Epidemiorum in Cleonactide (lang. 6.)

PROGNOSTICON XXVIII.

AT ſubſidentiæ in vrinis craſſiores farinæ partes referentes prauæ ſunt. His autem peiores ſunt laminoſæ, albæ verò & tenues valde malæ ſunt: verùm his deteriores ſunt furfuraceæ.

COMMENTARIVS.

QVatuor ſunt genera eorum, quæ per vrinam eiiciuntur, naturale ſedimentũ, & naturaliter affectum: ſcilicet album leue, æquale, perſeuerans: naturale ſed non naturaliter affectum, velut diuulſum croceum rotundum in ſumma parte: non naturale naturaliter affectũ, velut quod expellitur à natura in criſi: vt arenæ & lapides, non naturale, nec naturaliter affectum, de quo eſt hic ſermo: quando ſcilicet natura non vt exoneret ſe, ſed quando calor præter naturam corrumpit partes corporis: & fungitur vice ſigni, vt in primo & ſecundo modo: non vt in tertio, in quo talis expulſio eſt per modum naturæ ſe exonerantis, nam vrina vno modo, velut & egeſtio fungitur vice ſigni alio modo eſt exoneratio naturæ pergrauatæ ſicut quotidie contingit in opere naturali. Proponit ergo quatuor, quæ omnia in his conueniunt, quod non ſunt ſedimenta, nec ad illa attinent cum facta ſint à calore præter naturã. Cuiuſlibet enim ſedimenti, ſeu boni, ſeu mali, materia eſt ſecundum naturã, non hic, ſecundò, quòd omnia ſunt facta à calore præter naturam, ideo omnia ſũt mala per ſe, tertiò, quòd omnium materia, ex qua facta ſunt, eſt pars noſtri corporis, non humor, primum ergo proponit ſedimentum farinæ ſimile: ideſt, albius quam ſit pro natura membrorum terreum & ficabile. Vnde primo Epidemiorum in Sileno (Sect. 3. Tex. 19. Minxit multum, quod ſub craſſum in matella euadebat, quod ſubſidebat erat ſimile farinæ craſſioris, album. Hæc cum apparuiſſent decima die ſubiungit vndecima obiiſſe, non tamen ſecundum Galenũ ob id, qui nec eius ſigni meminit quidem, ſed ob morbi vehementiam declarantibus aliis ſignis. Simile quid ei accidit hunc locum exponenti: nam modò vult eſſe partem alimenti non diſtributi, neque diuiſi modo aſſato ſanguine, aut carnibus, idem fieri contendit, ſed enim malam eſſe vult, vt etiam ſeptima Aphoriſmorum (Com. 30.) quoniam aut citò moriuntur, aut tardè ſanãtur. Si enim vires ſunt imbecillæ citò perit æger, ſi valide, vt qui in Dealcis horto habitabat tardè ſanabitur, nam cum ſecunda die talia minxiſſet, ſiquidem, vrinæ tenues variæ in medio pendens quiddam habentes minutim diſperſum: velut farinæ craſſioris, & genituræ ſimilis. At non animaduertit, quod illud non ſubſidebat, ſed erat humor pituitoſus ſpiritu plenus, qui ſolum morbum longum declarauit: at hic ſermo eſt de his, quæ ſubſident ſolum, talia enim, quæ illi ægro aderant non naturaliter erant affecta, erant tamen naturalia: ideoque ex ſecundo genere non quarto contentorum. Placet tamen non, parum diſtinctio illa Galeni, quod tres ſunt partes noſtri corporis ſolidæ, & vnaquæque bifariam diuiditur, pinguedo, caro, membrana, ſi pinguedo tenuis diſſoluatur apparent vrinæ, in quibus pinguedo ſupernatat: ſin autem craſſa apparet materia ſimilis farinæ craſſiori, quam videmus ſæpe in iuribus refrigeratis modò candidior, modò ſubrufra, & quaſi ſubcitrina, vt iſti vocant. At ſi ſit carnis tenuius humidum ſit vrina pinguis, & rubra: ſi verò craſſum ſit ſquamoſa, aduritur enim prius quam exeat: licet ipſe non ſatis potuerit, quam propoſuit diuiſioné Hippocratis dictis accommodare. Cum verò ſolidorum pingue diſſoluitur ſit oleagina, de qua etiam ſermonem facturus eſt ſi craſſum erit furfuracea. Conſtat igitur eoſdem ordines ſeruari in prauitate: ſolum id ſupereſt, quod dicit, albæ verò & tenues valde malæ ſunt, ſi quis Galenum conſideret videbit, aut non intellexiſſe Hippocratem, aut Hippocratem in ordine, & re aberraſſe, nam hoc tertium addi non oportuit, aut ſaltem vltimo loco poni. Sed melius fuiſſet, quæ non vidit, & ob id quale ſit non intellexit prætermittere, quàm accuſare Hippocratem, & confũdere veritatem λεῖαι καὶ λευκαὶ κάρτα φλαῦραι. Galenus ſpumæ vult aſſimilare, neſcio qua ratione. Quin melius foret, vt hæc verba ad id πεταλώδεες referantur: vt ſit ſenſus (nã laminoſæ, vt ita dicam, rubræ eſſe ſolent, vt quæ de carnibus decidantur) quæ tenues ex his ſunt, & candidæ deteriores longè ſunt: nam ex membris ſolidis veniunt, quomodo ergo non erunt deterioris his, quæ ex carnibus

bus fiunt: ſicut furfurum inſtar ſunt terream ſubſtantiam oſſium & ſolidorum exuri ac decidere ſignificant, quare ergo ſint albæ clarum eſt: cur autem tenues, nec id in dubium vertitur cum ex ſolidis hæ illæ ab exuſtis membris decidantur. Manifeſtum eſt ergo tres partes, vt ita dicam, eſſe in ſolidis pinguem teneriorem, & profundam. Genera autem febrium, ex quibus hæ vrinæ proueniunt prauarum ſunt, quæ ſcilicet vel ex magna prauitate ciborum fiunt, aut aëre peſtilenti. talia quidem in elephantiaſi ſimiliter, & morbo indico, ſed prauimoris) hi tamen diuturni ſunt) ſine admiratione ſæpiùs eueniunt. Vt noſtræ ætati nulla occaſio ad intelligentiam modo quis laboribus parcere nolit, deſit, in morbis ergo longis iſtiuſmodi difficilem ſignificant curationem, ſed non imminére mortem ob id coniicere poſſumus in acutis autem prorſus mortis periculum. Duas ergo recipit hæc ſententia expoſitiones experimentò, & rationi conformes ſingulas: nec ſcio quid in mentem venerit Galeno ſomnium illud depingere. Vna quidem, quæ videtur ex his, quæ ſæpiùs contingunt, vt πεταλώδεις non laminoſæ, ſed foliatæ, id eſt, magnæ. craſſæ dicantur, quales ex carnibus decidi ſolent: ſunt autem rubræ, fuſcæ, neque enim de carnea locus eſt, niſi ſub hac intelligatur, & ita erunt valde paruæ, ſed & illa (verba tenues autem, & albæ) ad foliatas referentur, quaſi deteriores ſint, vt quæ ex ſolidis membris decidantur, hæ autem ſquamoſæ ſunt, vt ſic legatur textus. His autem peiores ſunt foliatæ, laminoſæ verò valde malæ ſunt. Et ſic fient quatuor ordines continui rem ipſam referentes, & ita vt ſecunda pars ad primam ita tertia ad ſecundam, & rurſus quarta ad tertiam referatur, πέταλον enim Grecè nõ laminam, ſed foliũ ſignificat. Significat autem laminam impropriè cum adiungitur metallo, vt πέταλον χρυσοῦν, id eſt, folium, ſeu lamina aurea: ſic etiam apud latinos nemo intelligit per ſolium laminam nec ſolium aureum: ſi tamen dicas folium aureum tum intelligitur bractea aurea: cum ergo hic ſimpliciter proferatur, melius erit exponere ſoliatæ, id eſt. latæ & craſſæ, rubræque quæ ex carne deciduntur: ſequentes autem tenues, & albæ, ſcilicet ſquammis ſimiles. Squammæ enim candidæ ſunt & tenues. Alia expoſitio eſt, vt tertia pars non ad ſecundam referatur, ſcilicet ad πεταλώδεις ſeu laminoſas referatur: ſed cum dixiſſet in prima ſimiles farinæ craſſiori, hic intelligat farinæ tenuiori, quæ ſunt valde malæ, cum ex ſolidis membris decidantur, & ita non erit vnus ordo continuus, ſed duplex, vt ſcilicet ſecundus ordo ſit ſolidorum, & ideo deterior primo, qui eſt pinguedinis & carnis. Et item in ſingulis ordinibus ſecunda eſt deterior, prima vt laminoſa eáque eſt ſimilis farinæ tenui non tamen ex hoc ſit comparatio inter eam quæ eſt ſimilis farinæ tenui, & laminoſam, & hæc videtur magis conuenire verbis Hippocratis, vt nec vngue diſſedeat. De huiuſmodi vrinis, vt breuiter dicam, omiſſis ambagibus, tria ſunt ſpectanda, ſi ex ſolidis corporis partibus excernantur: ſi ſit humor pituitoſi concretus: ſi ex veſica vel renibus decidatur. Neque enim abſurdum eſt, ſi ex aliis membris talia poſſint excidere quin multo magis ex his duobus. Et ſimiliter cum ex materia pituitoſa ſiccata nullum genus figuræ reliquum ſit, quod non referatur: nil mirum ſi etiam in vrina poſſint huiuſmodi videri. Et ideo de veſica & renibus, cum ſit proprius morbus cognoſcitur, quia multo ante paſſus eſt huiuſmodi: at de pituita craſſa & humore crudo alia ratione diſtinguendum in acutis morbis, nam in aliis non eſt dubitandum, vt ſint partes ſolidorum, niſi ſint è genere morbi elephantici, aut Gallici. Proprium ergo ſignum in humore aſſato eſt vrinatum alioquin inculpata ſubſtantia, ſymptomata non mala, & conſtantia virtutis: materia etiam crudis aſſata tota intus alba, & exterius non niſi fuſca, oſtendunt & in ſimilium partium fruſtis tria illa, ex quibus componuntur, caro membranula, & fibræ, quorum cauſa euariant. Quod ad rem attinet docuimus in libris de ſubtilitate denſiora in partes tenuiores diuidi poſſe: ideo pinguedo in grumos abit diſſoluta ſolida in partes tenuiſſimas, vt farinæ abeunt. Sed ſi calor & ſiccitas extrema ſint fruſta furfuracea cadunt. Cæterum quod ad genera eorum, quæ in vrinis excernuntur infinita pene ſunt maximè ſi ea, quæ vel in ſanis apparent, vel quæ non propriè vi morbi excernuntur: qualia ſunt, quæ particulæ fabaceæ aſſimilantur vt in his, qui edaces ſunt, & maximè ſi non exerceantur, libro de Multitudine capilli (c.11.) & valde longi pili, & vt mihi vermes viui, & fruſta nigra ſimilia lentibus maximo numero, quod potius prodigioſum fuit quam naturale, nam poſt magnam calamitatem ceſſarunt prorſus cum iam per multos annos perſeueraſſent, præterea ſanguis arena lapides, & quæ ſunt ſimilia orobis ſanguine concreta, quæ Galenus ſe vidiſſe teſtatur quarta Aphoriſmorum (Comm.71. & caruncula carneæ: ſunt autem ex carne aliæ, aliæ ex ſanguine. Eroſa præterea, vt in libro quæſitorum ex Hippocrate ſignificant carnes abſumi pinguedine iam conſumpta, ſed & à toto & à renibus hoc coniungere poſſunt: velut ſoliata ſedimina, & erimnodea, id eſt, farinacea, & furfuracea à toto, vel à veſica, diſcrimen autem eſt concoctio, cum ex parte fuerit non à toto: nam à toto crudam eſſe neceſſe eſt. Erimnoidea craſſa à pinguedine eſt tenuis à ſolidis rubra à ſanguine exuſto ſoliata, ſeu laminoſa abraſionem ſolidorum furfuracea profundã eorum cõſumptionem.

PROGNOSTICON XXIX.

NVbeculæ, quæ feruntur in vrinis, albæ quidem bonæ ſunt, nigræ verò malæ.

COMMENTARIVS.

CVm locutus ſit de varietate, ſumpta ex colore, nunc agit de loco qui eſt triplex, & eſt ſupremus: in quo dum eſt contentum, vocatur νεφέλη, nebula imum: & cum in eo

eo eſt contentum, vocatur ſedimentum, Græcè ὑπόστασις medium: & quod eſt in eo, vocatur ἐναιώρημα. Latina voce cum careat encœorema, etiam latinè dicitur. Cauſa aſcenſus eſt leuitas, oportet ergo vel eſſe flatum, vel ſubſtantiæ tenuitatem, vel denſitatem, qualis in pinguedine & oleo. Eſt enim vinum noua parte duntaxat oleo grauius, mel autem dimidio: magis tamen ſupernatat oleum vino quòd diuidi nequeat, quã melli. At quod ob denſitatem hoc agit, non iam in ſumma parte vt nebula conſidet, ſed planè in ſuperficie, velut ſpuma, quæ quartus locus eſt: cuius extremum, quod ambit, vocatur circulus. Non ergo ob denſitatem ſubſtantiæ nebulæ fiunt, nam ſupernatarent prorſus: neque ob vrinæ craſſitiem, ſed vel ob flatum commixtum, vel ob proprium tenuitatem. Dixit autem malas, non lethales, eſſe nebulas, eò quòd Hypoſtaſis vt alba, optima eſt, ita nigra peſſima: & nebula minus bona atque mala. Sed non meminit encœorematis: quoniam perſpicuum eſt, quemadmodum eſt ſitu medium, ita etiam natura: album melius nebula, minus abſolutum ſedimento: nigrum peius nebula, minus malum ſedimento. Hic enim mos fuit Hippocratis (3. in 1. Ep. Tex. 8.) nominare extrema media, vt ex illis nota præterire. Sed dicetis, Philiſcum, cum apparuiſſent nebulæ, in vrina diſperſæ & genituræ ſimiles in quinta, mortuum eſſe in ſexta die. Reſpondeo, quod Hippocrates, quando vnum ſignum validum non ſufficit, colligit omnia mala ſimul: non quòd illud fuerit ſignum lethale, niſi quia cruditatis & flatus magni diuellentis, quo tempore quieſcere debuit natura. Imo etiam Meton (æg. 7. 1. Ep.) cum habuiſſet encœorema nigrum in quarta, ſanatus eſt in ſexta. Sed ſi fuiſſet ſedimentũ, ſeruari non potuiſſet. At Eraſino cum habuiſſet innatantia nigra, ſuſpenſa & rotũda, mortuus eſt in quinta die veſperi. At de hoc ſuo loco dictum eſt: ſufficiat intellexiſſe ordinem illum, nam rotunda figura eorum, quæ coni acumen habere debent, bona non eſt: niſi quod in mulieribus eas vtero gerere ſignificat, & quando rotundior & denſior conſtiterit colore aliquanto turbido naturali, ſed citra febrem, imò morbum. Galenus (vt ſatisfaciamus his, qui illius nugis delectantur) pulchrè diſputat primo in tertium de Morbis vulgarib. (Com. 4.) non vnde fiant nebulæ in vrinis, ſed quis primus hoc nomine vſus ſit: cumque putat fuiſſe Hippocratẽ, aut alium quempiam: qui ductus à ſimilitudine vaporum collectorum nebulas facientium in aëre, ita eorum in vrina coeuntium nebulas vocârit. O miſeram doctrinam, miſera tempora, miſeros homines, qui in tot ſeriis & vtilibus tempus impendunt nugis, & delectantur: & quod maius eſt omnib. laudãt quod vix ſuſtinere deberent. Haliabbas (ſeptimo Theoricæ) c. 15.) vnam pulchram doctrinam tradidit, quæ ex ſedimentis ad reliqua transferri poteſt, dicens: Nigrum ſi fiat, præcedente rubro à calido, igneo fit, ſi liuido, à frigido. Addo peſſimum ergo eſt, quod à liuido fit, quod ex rubro mutatum eſt: fit enim ab extinctione caloris innati, per calorem præternaturam. Alterum adiicit, adducens exemplum ab Hippocrate, ſed non eſt ex 42. ægris, quod ſedimentum rubrum: ſed æquale melius eſt, & magis ſeruat hominem, quam candidũ & diuulſum. Et ratio eſt manifeſta. In vno enim eſt materia, quæ cingit, in alio defectus caloris naturalis Gal. quarta Aph. (Com. 69.) confundere ſolitus omnia, dicit, non eſſe bonum ſedimen. quod ab initio apparet ob materiæ craſſitiẽ: ſed ſi intelligit de ſedimine naturali, falſum eſt contra Hippocratem, & experimentũ. Si de præternaturali non eſt ſedimentum, & eſt malum ſemper, imò peius quam in principio, ſi non ſit factum per modum criſis, vt demirer de homine. Dicebat author libri de Vrinis (capite 21.) quod locus non ſignificat neque malum in contentis, ſed magnitudinem tam boni quam mali breuiter dico, nemini fidendum eſt in cauſis referendis contentorum, poſtquam ratio contentorum ad hanc vſque diem fuit ignota. Sed ſolum per tranſlationem dicam, quod ſcripſit Actuarius in ſecundo de Cauſis vrinarum (cap. 4.) Duo ſunt in contentorum aſcenſu conſideratione digna, Locus & Motus, cum enim contentum ſupra transfertur motum à flatu in membris ſignificat, qui dolores affert: & materiam ad ſuperiora tranſferri proportione corporis in ſublimi ad caput ipſum: alba autem naturaliter fertur, quoniam vſus ciborum leuium etiam in ſanis id efficere poteſt, cum certũ ſit, ex calore naturam operari. Author libri de Quæſitis vrinarum ex Hippocrate admonet nos de duobus ſalutaribus præceptis. Primum, quòd vbi humor craſſus, peccet aliquando primum hypoſtaſis. Videtur deinde encœorema demũ nebula natura concoquente morbum: atque id non abſurdum eſt ex noſtra ſententia. Alterũ eſt, quod in tertianis aliquando ab initio morbi vſque ad finem apparet nebula, aut encœorema. Et vtrunque euenit: quia perfectio coctionis ſæpe non exigit locum, cum ob materiæ tenuitatẽ aſcenderit nebula: ſed ſolum ſignificat cruditatem, cum contigerit hoc ex flatu. Ergo nebulæ, vel encœrema fit in morbis, vbi materia non eſt adeò leuis: quia excrementum cibi ob febris calorem priùs attenuatur, aut flatu impletur, aut vtroque modo mutatur, quàm concoquatur.

PROGNOSTICON XXX. & XXXI.

QVàm diu verò fulua fuerit vrina, & tenuis, morbum inconcoctum eſſe ſignificat: ſi verò & diuturna fuerit, talis exiſtens, periculum eſt, ne ſufficere homo poſſit, donec vrina concocta fuerit.

COMMENTARIVS.

MAximam, quæ in hoc dicto latet, difficultatem prætermittit Galenus ſuo more. Cum enim dicat Hippocrates, in morbo longo periculoſiorem eſſe vrinam crudam,

dam, quòd vires forſan non tamdiu perferre poterunt, dubium eſt, cum in breui fieri non poſſit, & vllo modo concoquatur morbus: & ita non ſolùm in acuto morbo citiùs indicabit mortem, ſed etiam certius hunc nondum volui explicare. Dico ergò, quòd præſupponit hoc, quod eſt etiam certum, vrinam crudam apparere per totum tempus initij, & etiam principium incrementi, in morbo ergo longo ſecundum naturam rei debet apparere per multos dies: in breui, per paucos: ſed quàmdiu apparet vrina cruda, non concoquitur alimentum: quia nec illius excrementum, ergo in morbo lõgo vires faciliùs deficient, quam in breui. Et hoc eſt, quod voluit Hipp. (1.4. tract. 2. c. 46.) ſupponens nõ quod videtur, ſed quod neceſſarium eſt ex rei natura. Nam per longum morbum non intelligit naturà talem, cum loquatur de acutis, ſed quòd vrina perſeueret per plures dies: adeò, vt ſit propè tempus ſtatus ex natura morbi, vt pote in ardente febre. Dicit Hipp. ſi vrina ſit cruda vſque ad vndecimam diem cum tãtundem temporis exigatur ab initio coctionis ad finem, quantum ab initio morbi ad initium coctionis, non poterit morbus concoqui ante decimam ſeptimam adſummum: & criſis ex natura morbi accidit in quartadecim. ergo fiet criſis mala, ſed plerunque coctionis tempus, vt dixi, eſt æquale tempori cruditatis. Si quis obiiciat, quomodo poſſet tandiu viuere homo, vt in quotidiana, cuius principium eſt XVIII. dierum? dico, quòd nutritur ex potu, tum etiam ex iam paratis partibus vt primo de Facultatibus naturalib. (c. 11.) tum etiam demũ ex ſanguine, & humoribus crudis, ac etiam tenuiore cibi parte. Animaduertendum, quòd cum tractaſſet de contentis in vrina, quæ ſunt duorum generum, naturale, & præternaturam: & naturale diuiſit in quatuor ſimpliciter, & quod non eſt naturale: quia non perſeuerat, & quod eſt præter naturam, ratione coloris, & quod ratione loci cum tractaſſet de omnibus his, hîc incipit agere de ſubſtantia vrinę. Oportet ergo primum ſcire dĩ inter ſubſtantiam, & contenta in vrina, quandoque enim vrina eſt boni coloris, & ſubſtantiæ, contenta non ita: quandoque contenta, non ſubſtantia, & apparent omnia adeò diuerſa, vt non obſcurum ſit, quòd à duabus diuerſis cauſis generantur vrinæ ſubſtantia, atque contenta. De hoc autem ſuo loco: nam longa eſt tractatio, & ideo ad libros de vrinis relegata. Hîc ſolum dicemus, Vrinæ ſubſtantiam fieri in iecore propriè, & ex aqueo alimento ideſt potu: ſedimentum autem ex cibo, & ob id color bonus in vrina facilius retinetur, quam in ſedimento: tum quia faciliùs concoquitur: tum quia, ſi moueatur in venis, nõ adeo inficitur, cum enim inficitur à coloribus malis, neceſſe eſt, moram, aut feruorẽ cauſam eſſe.

PROGNOSTICON XXXII. & XXXIII.

Lethaliores aut ſunt vrinæ, & fœtidæ, & aquoſæ, & nigræ, & craſſæ. At tum in viris, tum in mulieribus nigræ vrinæ peſſimæ ſunt: in pueris autem aquoſæ.

COMMENTARIVS.

Non aquoſis craſſas, ſed nigras opponit vt intelligeremus, doctrinam nos debere ſequi reconditam potius, quam vulgarem, ſedenim fœtidæ ſunt maximæ putredinis argumentum cuius ſcientia proculdubio non mea ſed Compatr. mei Paul. Illyr. pharmacopolæ ſeruatus ſum in hanc diem. Cum enim, quando nullus audiretur laborare peſte, allata fuiſſet Mundi Buzachateni vrina in Sacceſ. oppidum ex Cauarzero villa, ni fallor, quæ grauiter fœteret, & eſſet conturbata, admonuit me talium inèxpertẽ, vt qui eſſem iuuenis, omnino ſuſpectam eſſe peſtis eam vrinam: itaque cum eum inuiſiſſem, caui ne ſpiritum ægri haurirem, qui intra quinque horas à tempore, quo illum inuiſi, obiit, cum ſecus & mente omnino conſtaret, & vis vitalis, valida viſa mihi eſſet, ſimulque deprehenſum eſt, ea in villa ad quadraginta ægros peſte obiiſſe. Sed reuocandum eſt in mentem, quod diximus, quomodo ſcil. contingat vrinas nigras eſſe lethales, vel fœtidas, ſi non morbi materia in illis eſt, ſed naturale excrementum, bifariam ergo fœtidæ fiunt vrinæ: vno autem tantummodo nigræ, nigræ quidem ob fuliginem, aut tenuem partem humoris ei admiſtam: neq; enim excrementũ, aut aquea ſubſtantia adeò exuri poteſt, vt euadat nigra, at fœtidæ non per fuliginẽ, ſed ſubſtantiã tenuem humoris admiſtam, aut etiã aqueæ partis, vel contenti exactam putredinem: quod lethaliſſimum eſt ſignum. Nigrarum autem vrinarũ Gal. primo Prorrh. (Com. 4.) duplicem affert generationem: & ob atræ bilis admixtionem, cũ aquea ſubſtantia, ob melancholici, peſſimas autem eſſe illas, in qua ſolum, quod innatat, nigrum eſt, ſcil. quia nihil expurgetur, cum ſola fuligine tingatur enæorema, aut nebula ſi ſit. Et ſi fiant ex ſubnigris vrinæ nigræ, dicebat in tertio Prorrh. (C. 3.) ſignificant febres valde vrentes, imò vt tales fiãt, id exigunt. Peſſimæ ex his, paucæ, & tenues cum fuerint ſecundo (Com. 75.) in primum de Morbis vulgarib. ſed in quinto (C. 15. ſuper ſextum de Morbis vulgarib. dicebat, quòd etiam ad intellectum facit præcedentium: Vrinæ ob colliquationẽ lienis fiunt velut hordei: aut erui fruſta ſi habeat, à iecore, vt carnoſiora à renibus, ſoliata à veſica, & vnguinoſa ab adipe. In vniuerſũ, vrinæ nigræ, niſi ſint ex proprio morbo, vt lienis in quartana, in puerperis ſunt valde lethales, & ſic debet intelligi Galenus primo de Criſi (c. 12.) dicens: Peſſima eſt igitur omnis vrina denigrata, adeò vt neminem viderim vnquam ſeruatum ex his, qui talem vrinam minxerunt, minùs verò pernicioſa, ſi ſolum id, quod ſubſidet, nigrum fuerit: atque minùs, ſi ſolum, quod in medio: minùs autem adhuc, ſi ſola nebula. Ergo exceptis his duobus caſibus, in quibus oportet nec adeſſe febrem vehementem, nec ſymptomata praua. Cum enim illorum alterum adeſt, nec

nec illico ceſſat, ſed quaſi ludit, actum eſt. Peſſima verò, vt dicit, pauca: & deterrima, cuius ſubſtantia tenuis eſt, & ſedimentum craſſum, hoc enim eſt, quod dixit (craſſæ, ac tenues) ſic enim vtrumque habent. Craſſæ autem admodum, dum paucæ in dies fiunt, corrumpunt ſanguinem, aut ad ſuppreſſionem vrinæ perducunt hominem, & occidunt. Sed de craſſis dicit Galenus in Commento, de valde craſſis eſſe ſolum intelligendum: eaſque aut ſalutem ſtatim, aut mortem prædicere, idque verum, per viam criſis, quidem ſalutem, per viam ſigni, mortem. Nam duplex cruditas in vrina alba, & tenuis, & craſſa: tertio (Comment. 5.) in primum de Morbis vulgaribus, craſſa quidem turbulenta, quæ non ſubſidet, ea crudum morbum eſſe oſtendit, velut & tenuis clara. Adducit autem textum ſequentem: nos autem ſcimus ex quarta Aphoriſmorum (Comment. 69.) quòd concoctio alia procedit attenuando, in qua materia craſſa apparet ab initio: alia contrà. Verùm dicetis. Si materia craſſa eſt in ſedimento, & concoquitur: igitur cum materia morbi concoquatur, ſedimentum erit pars materiæ morbi? Reſpondeo, quod res ipſa ſe oſtendit: nonnunquam enim materia illa naturalis, eſt valde cruda: & hoc eſt, quia per multos antea dies natura non concoxit, & pariter aggregauit multa alia cruda, quæ facta ſunt materia colicæ, aut morbi articularis. Aquea in initio non eſt præter naturam temporis morbi, natura deſerente propriam functionem: imò etiam impedita. Sed Hippocrates ſupponit, quòd morbus proceſſerit: vnde aduentante tempore iudicij, tum quia cruda, tum quia putrefacta, vt dicebat Galenus primo de differentiis febrium (cap. 6.) neceſſe eſt malam fieri iudicationem. In pueris ergo tenuis, & aquoſa multum diſtat à naturali, cum ſoleat eſſe craſſior: & ob id, quia illis plurimis ineſt calor (pr. Aphoriſm. 14.) qui ad concoquendum materiam, morbi, & vrinæ ſedimentum ſufficere deberet: cum non id efficiat, magnam ad interitum mutationem oſtendit: iuxta illud (2. Aphor. 34.) In morbis minùs periclitantur ægrotantes. Craſſa autem turbulenta ſi ſit, quoniam naturam non ſeparare ſignificat, & ideo lethalis iudicij tempore, ſi, vt micta eſt, peruertatur: ſi ſeparetur, craſſa non eſt (4. Aphor. 22.) craſſa verò ſubſtantia, vt valde craſſa ſit, & ob id etiam pauca, oportet: ſic enim obſtructionem multam indicat. Nigra autem in pueris, quorum humores facilè aduruntur, & magnus eſt calor, non adeò mala, vt in viris.

PROGNOSTICON XXXIV.

QVicunque vrinas tenues, & crudas mingunt multo tempore, ſi alia, veluti ſuperſtitibus futuris ſigna fuerint, his abſceſſum expectare oportet, ad locos infra ſeptumtranſuerſum.

COMMENTARIVS.

CVm dixiſſet vrinas aqueas eſſe lethales, voluit declarare, non eſſe per ſe lethales: ſed ſi ſine ſignis aliis malis fuerint, ſolùm ſignificare abſceſſum infra ſeptumtranſuerſum, atque id non ſemper: nam quandoque ſignificant ad articulos, & alibi: vt colligitur quarta Aphoriſmorum (52. 53. 44.) Sed vel dolor præcedit, vel febris acuta non eſt, at id hîc non præſupponitur. In nonnullis etiam ad parotidas finitur: vt tertio Prorrh. (Tex. & Com. 71.) Dicebat ibi Galenus, vbi adſint ſigna abſceſſus, inſpicere oportet loca, ad quæ natura inclinat. Cur ergo parotidarum non meminit, quia fieri non poteſt, vt cruditas tamdiu perſeueret, dum materia eſt prope cerebrum, donec concoquatur, & expellatur, cõquitur enim aliter non expelleretur. Cur enim nõ magis ab initio expelleretur, ſi non cõcoqueretur, cũ tunc vires ſint validiores? Præterea ſi non concoquitur materia alimenti, vt ex cruda vrina apparet, in tanto tempore quid agitur? neque enim natura vnquam ceſſare poteſt à ſuo munere, niſi impedita. Vnde liquidum eſt, quod diximus, materiam ſedimenti, quæ nulla interim, aut cruda apparuit, non eſſe materiam morbi, quæ in eo tempore concocta eſt, & ad expulſionem parata, ſed quia non potuit perfectè concoquere, ideo non expellitur extra corpus. Dicam autem, non quæ Galenus (3. de Criſi cap. vlt. & 1. & 7.) (qui optimam partem totius rei ignorauit) ſed quod manifeſtè res ipſa docet, & quod cum euentu, vel ipſo teſte concordat. Natura non fatigata (quod euenit in primis diebus morbi, & ante vigeſimam, vt etiam ſuperiùs Com. 15. viſum eſt: ſed & clariùs infrà (tert. Prognoſ. vigeſimoquinto.) colligitur) ſolet materias expellere prorſus extra corpus: mediocriter autem fagitata vſque ad cutim propellit minore labore, facitque abſceſſus in locis cuti ſubiectis: magis autem fatigata non expellit, ſed circa immotam agit. Circa vtrumquemque modum contingit error naturæ, & victoria materiæ. Si in primo modo poſt inchoatam purgationem virtus deficit, & æger à materia ſuperatus, moritur. In ſecundo modo materia tranſmutatur ad locum nobiliorem & interficit: aut ſi ad ignobiliorem non tota expellitur, ſed retrograditur, & occìdit ægrum, atque hi duo modi in peſtilentibus maximè accidunt. In tertio etiam conſumuntur vires à materia, & ſenſim æger perit. Cum ergo cor, & iecur robuſtiſſima ſint membra, & ſanguine plena, & materia fuerit expers malitiæ, ſed ſolum frigida, vel lenta, vel craſſa, neque in loco malo, ſed in venis meſaræi, tunc natura impeditur diu à coctione alimenti: atque ideo vrina apparet cruda, & tunc fit abſceſſus natura mediocriter fatigata. Ideo ſi talis vrina appareat non in febre, idem ſignificat, id eſt, ventriculi, & iecoris imbecillitatem, & fruſtratam coctionem.

Quærat forſitan quis, quare ad ventrem pronunciauerit Hippocrates fieri decubitum? Dico, quòd ille locus eſt calidiſſimus, & propinquus, & natura, vt dixi, fatigata

ex morbo diuturno: ideo propellit ad ipſum. Non poteſt enim materiam reſoluere: nam ſi fuiſſet adeò tenuis, non tamdiu impediſſet naturam à munere coctionis.

Dictum eſt autem à nobis, & à Galeno ſecundo in primum de Morbis vulgaribus (Comment. 44.) abſceſſum duplicem eſſe, cum effluxione, id eſt, cum materia ex loco abſcedit, vt expellatur: & cum in certo loco congregatur ex alio tranſmiſſa, vel quia abſceſſerit ex priore loco, vel quia partem inuicem abſcedant, vocantur hi per decubitum, de quibus eſt ſermo. Quin etiam aliud ex his conſpicuum eſt, quòd cum dicat Galenus (prim. in tert. de Morb. vulg. Comment. 5. in fine) abſceſſus, qui fiant citra coctionem, bonos eſſe non poſſe: horum autem, qui hic proponuntur ab Hippocrate, nullus lethalis ſit natura, ſi medicum nacti fuerint præſtanti opera, non eſſe hos abſceſſus citra coctionem dico manifeſtam, quamuis vrina ſit cruda, loquor de abſceſſibus qui febrem ſoluunt: nam de aliis non ſemper forſan id verum erit, aut non neceſſe eſt concoctam eſſe materiam, ab Hippocrate (4. Aphor. 5.) innuitur. Non ergo in his quærere oportet celeritatem ex coctione vrinæ, ſed ex natura morbi tempore anni, ætate patientis, ac temperaturæ. Ex his demum apparet, longè aliud eſſe, materiam eſſe coctam, & naturam non eſſe fatigatam: aut fatigatam, & crudam nam fatigata natura poteſt fieri bona criſis: non autem, ſi materia cruda ſit, optima cum natura non eſt fatigata, & materia concocta. Huiuſmodi abſceſſus ergo fiunt circa ventrem: ſed ſi vrina melior, vt ſubtenuis etiam infrà, quemadmodum in Pythione (lib. 3. lang. 1. prim. ordin.) Sed ſi cum tenuibus vrinis alia ſigna mala fuerint, cum morbo tamen diuturno & virium conſtantia, fiét abſceſſus deteriores: vt in Hermocrate ibidem (lang. 2.) qui æruginoſus euaſit, alij phrenetici. Specialiter autem, vnde erupturi ſint abſceſſus, docebat Galenus tertio de Criſi (capite 11. in fine) ibi: Vbi morbus non fuerit valde diuturnus, ſi ſubita difficultas anhelitus laboranti ſuperueniens mox quieſcat, eamque grauitas capitis, ac dolor, tum ſomnus grauis ſubſequatur, tum ſurditas: cruda verò interim vrina, & tenuis, nec multa, aut ſi multa citra multam ſubſidentiam, æger verò ſalutis ſigna præferat, huic in carnibus glandoſis poſt aures neceſſariò abſceſſus fient, ſed ſi nihil horum affuerit, & morbus diuturnus exiſtat, in partibus autem inferioribus tenſio, aut dolor, aut grauitas, aut calor quidam vehemens, ibidem abſceſſus expectandus eſt.

Sed meritò poſſet aliquis dubitare, an talium abſceſſuum generatio poſſit prohiberi victus tenuitate præparantibus, atque medicamentis purgantibus, non ſolum in hoc caſu,, ſed vbi expectantur, vt in elephantiaſi? Nam ſi ſic, non erit verum dictum Hippocratis: ſi non, cur cum videamus alias materias concoqui? ſed quod ad præſentem attinet dubitationem, facilè eſt reſpondere: quoniam Hippocrates præſupponit, quòd æger omnibus vtatur auxiliis, & tamen ſic permaneat vrina: ſi permutetur, non ſumus in caſu. Sed in tumoribus maleficis materia, quæ iam fluxa eſt, non poteſt educi citra auxilium loci: quæ autem fluit, & quæ generatur, in dies, & intemperies, quæ eſt in iecore, poſſunt, aut non poſſunt corrigi iuxta naturam morbi. Et cum materia eſt iam in motu, difficile eſt, nec tutum, auertere materiam à loco in tam breui tempore. Et ſi febris non adſit, vt in elephantiaſi, hoc eſt facilius ob medicamenta valida, quæ exhiberi poſſunt, & ſupplent vim præparantium, non concoquentium: quia concoctio eſt Naturæ opus.

PROGNOSTICON XXXV.

SEd & pinguetudines ſupernæ inſtantes, araneorum telis ſimiles, damnare oportet: ſunt enim colliquationis ſigna.

COMMENTARIVS.

SVperiùs (Com. 44.) expoſuimus, has vrinas fieri colliquata pinguedine, & ob id ſupernatant, quoniam permiſceri humidum humido ob tres cauſas præcipuè contingit: moram, agitationem, & naturam ſimilem. Mora efficitur, quod vocant balſamum, vino, atque oleo miſtis, ſeu quod veriſimilius eſt vino abſumpto. Agitatione, eáque duplici: alia quidem abſque calore, vt cum oleum aquæ permiſcetur: & calore, vt videmus in viribus. Illud demiror, quomodo Galenus, quod ſupernatat vrinæ telæ araneæ ſimile, ipſe comparauerit ei, quod iuri, & pinguiori, & refrigeſcenti, quod multò craſſius eſt, ſed non curauit in exemplo exactam ſimilitudinem: naturæ familiaritate aqua & vinum permiſcentur. Nil mirum eſt ergo, ſupernatare pinguedinem, calore ſolutam vrinæ ſubſtantiæ, cum multò tenuior ſit: nec agitata, nec poſtquam ſoluta eſt, dici cum ea manſerit, quæ enim ſimul conficitur, aut ex ſanguine reſecatur toti ſubſtantiæ vrinæ permiſcetur: eſtque cauſa, vt vrinæ peruertantur, vt aliàs (lib. 17. de Subtilitate) docuimus. Vnde accidit, vt multis, quibus vrinæ in ſanitate claræ permanent, febre ſuperueniente conturbentur, poſtquam mictæ fuerint loco, & tempore frigido. Ergo huiuſmodi tela ex colliquatione, vel renum pinguedinis, vel aliubi, contingit.

Sed ſunt pinguis vrinæ præter naturam non ſolum hoc, ſed quatuor alia genera, quæ nos omnia vidimus, primum, cum circulus apparet oleaginus: multóſque ex his ſeruari vidimus, ſecundum genus multo rarius, ſupernatantis olei inſtar guttarum in vrinæ medio: omnes hos periiſſe contingit, neſcio an ob paucitatem, tertium eſt, & rarum admodum (quod bis, aut ter à me viſum eſt) cum oleum toti ſubſtantiæ miſtum videtur: nec tunc in circulo deeſt, quartum in omnibus hecticis conſpicuum eſt, neque enim nullus eſt hecticus, qui pinguem non habeat vrinam: ſed oleum in ea non deprehenditur.

Eſt oleum ſanè pars & pinguedo propria piſcium, maximè cartilaginearum, præcipuè iecorum (3. de Hiſt. Anim. cap. 17.) Sed quomodo in ſanguineis, nondum liquet: verùm experientia edocti, quòd ſolida oleo conſtant, quod deſtillatione habetur. Dubium non eſt, oleum in vrina oſtendere ſummam colliquationem, & febres eas, quæ ipſum oſtendunt, eſſe lethaliſſimas, ſeu in hecticis ſerius, ſeu in exurentibus, aut etiam peſtilentibus. Meminit vrinarum oleaginarum Hippocrates dicens. Quinta minxit leuè oleoſum multum: aliqui legunt non multum: febris acuta, idem in ſeptima, cum dixit, vrinæ ſimiles. Dicit Galenus (3. in 1. Epid. Com. 29.) conſpicuum erat, illi inſtare mortem, cum præter alia ſymptomata reddiderit vrinas oleaginas, & Dromedai vxori in quarta cum apparuiſſent vrinæ oleaginæ, dicit Galenus (1. in 3. Epid. Comm. 8.) meritò in ſexta die obiit, vt liqueas omnes vrinas oleaginas non ſolum lethales eſſe, ſed imminentem mortem oſtendere. At verò cum nimis multa ſatis Galenus de vrina oleoſa dixerit tertio in tertium de Morbis vulgaribus in hiſtoria Parij (Comm. 72.) colligam, quæ ibi enarrauit, quam breuiter potero. Die ſexto oleoſa vrina (mortuus eſt autem centeſima, & vigeſima die) vrinam craſſamento, & colore ſæpe vidi, & cum ægri ſalute, quinimo & in morbi concoctione: at pinguedine oleo ſimilis, nunquam viſa eſt, neque aliquis vidit vnquam pinguedinem in medio vrinæ pendere, ne dum ſubſidere: at fluitantem ſæpe vidimus, quapropter cū oleoſam appellat Hippocrates vrinam, non pinguedine, ſed colore, & craſſitie ſimilem intelligere decet. Verùm cum multa in hoc genere ſubiiciat, concludit alias eſſe pingues vrinas, & multò minus prauas, quam quæ ex colliquatione funduntur, cum carnes ipſæ diſſoluuntur. Sed de his in quarto Contradicentium: nunc meliùs fuerit adiecisse, quæ Hippocrat. ſcripſit in ſecundo Prædictionum (§ 8.) hoc modo (pag. 4.) Cæterùm vrinam iuxta potionis copiam mingere oportet, & ſemper æqualem, & quam maximè aceruatim, & momento paulò craſſiorem, quàm id, quod in potu acceptum fuit. Si verò fuerit aquoſa, & copioſior, quàm pro eo, quòd bibi imperatum eſt, ſignificat hominem non obedire, ſed copioſiore potu vti: aut non poſſe renutriri, quandiu talia vrinam faciunt. Si verò paulatim ſtridat vrina, aut medicamentis hominem opus habere ſignificat, aut morbum aliquem circa veſicam habere. Itaque nos vidimus Helenam virginem ex familia Deſideriorum F. Philippi Patritij Bononienſis annos XVIII. natam, quæ per duos menſes ſupra LX. vncias vrinæ crudæ mingebat, cum cibus & potus XL. in dies ſingulos non attigerat, tribus aliis menſibus vrina, quod aſſumebat, X. vnciis excedebat, vt tota ſumma CLXXX. libras ſuperauerit, quicquid edendo bibendóque ingereretur: etiam præter alui fæces, quæ non paucæ fuerunt: & ſanata eſt. Sed, vt ad rem redeam, pinguedines illæ, vt telæ aranearum ſplendidæ ſunt, & aliquando valde: & tunc ſunt variorum colorum.

PROGNOSTICON XXXVI.

CONſiderare verò conuenit in vrinis, in quibus nubeculæ ſunt, an ſupernæ, aut infernæ ſint: & quales habeant colores. Et quæ quidem deorſum feruntur cum coloribus relatis, eas bonas eſſe putare, ac laudare: quæ verò ſurſum feruntur, cum coloribus relatis, malas eſſe, & tales damnare.

COMMENTARIVS.

CAuſam nebularum & enæorematum ſuperiùs diximus eſſe duplicem. Nam ſubſtantiæ ipſius, quæ ſecundum naturam eſt, leuitatem: velut in ſanis humorem tenuem, & qui perſeuerat etiam in morbo, velut in tertiana vnde à principio in finem aliquando nubecula apparet, morbum quaſi contemnente natura & ob inſtitutum ſuum proſequente: ſed & ſi antea non eſſet nubecula, ſed ſedimĕtum, eleuatur à calore igneo materiam ſedimenti attenuante, atque hic eſt primus modus. Secundus verò eſt in morbis magnis, cum calor ab initio febrilis antè attenuat materiam, quæ eſt excrementum naturale, aut in flatum vertit, aut vtrunque: & hoc modo illam ad ſuperiorem partem impellit, huc vſque omnia rectè ſe habent. Illud modo quis in dubium reuocare poſſet, quonam pacto neceſſe ſit, nebulam deſcendere, dum materia concoquitur eouſque, vt in fundo reſideat, ſi illius materia morbi materia non eſt, ſed naturale excrementum? nam iuxta hanc rationem videtur non eſſe neceſſarium, quòd nebula deſcendat. Si enim naturaliter pendet, cur debet deſcendere, dum morbus concoquitur? nam ſi natura agit ſupernatabit, cum ſuaptè ſupernatare apta ſit, quippe etiam ſanitatis tempore: ſi non agit, non: ergo erit concocta materia, nec morbus finietur, aut iudicabitur. Propterea difficultas hæc maxima eſt, nō in his quibus per morbum incæpit nebula: nam in his palàm eſt, quòd, dū concoquitur, oportet eam reſtitui ad naturalem ſtatum. Sed nunc loquor, vbi leuis ſit naturaliter, & ſupernatet. Dico ergo ad hoc, quod per ſanitatem hypoſtaſis nocturna ſemper eſſe ſolet, rarò nebula: in plurimis ergo, in quibus nebula apparet, cauſa non eſt leuitas materiæ, ſed potius cruditas; nam ſi in pleriſque nebula apparet in die, non manè: ergo cauſa nebulæ eſt mala coctio plerunque potius, quàm leuitas materiæ. In his ergo cum coctio procedit, etiam quod tempore ſanitatis haberent nebulam, vel enæorema, in tempore morbi neceſſe eſt, aucto calore, tum propter præternaturalem additum, tum ob nixum naturalis, diſſolui flatum: & ita deſcendat hypoſtaſis. In his autem, in quibus nebula naturalis eſt, aut enæorema, vel ob matěriæ leuitatem, vel ob ciborum paucitatem, & tenuitatem, in illis fiet iudicium abſque ſedimento: ſufficietque nebula, aut

enæorema,

encœorema, vt tempore ſanitatis, ſicut in Metone (1. Ep. lang. 7. & in Pythione (3. Epid. lang. 1.) & muliere (lang. 11. 2. ord.) in Taſo moroſa & Virgine Lariſſea (lang. 12. ibid.) Vbi non prætermittendum eſt, pleroſque ex his, qui ſic ſeruati ſunt, per ſanguinis effluxionem ſeruatos eſſe: & non ſolum è naribus, ſed etiam per menſes, vt in Muliere Thaſenſi: in Virgine autem per vtrunque locum fluxit. Pythioni tamen non fluxit ſanguis: ſed ſed iuxta ſedem abſceſſus factus eſt.

At dicetis, nulli materia concocta eſt, quoniam non fuerunt iudicationes, quæ per coctionem fiunt? Dico, quòd neceſſe fuit præcedere coctionem, quia ſeparationem: quamuis in Pythione non eiecta fuerit è corpore, ob imbecillitatem virium. Galenus hoc in loco nihil dicit: nam neque quid ſit ferri ſurſum, vel deorſum explanat: nec quid intelligat per colores ſurſum relatos, nam ſi omnes: ergo omnes idem iudicium habebunt, ſi malos tantum, vt potè nigrum, & liuidum: igitur niger, & liuidus deſcendentes ſignificabunt ſalutem, ſi bonos tantum, vt album & ſubrubrum: igitur hi aſcendentes mali erunt. Dij boni, quæ pertinacia eſt quorundam, cum hic diſputet tantum, quid interſit inter νεφέλας, & ἐναιωρήματα, quæ quidam vocant ſublimamenta. Forſan videtur exiſtimaſſe ſententiam eſſe eiuſmodi, & facilem, quæ deorſum fertur, id eſt, ſublimamentum, ſeu encœorema, ſi bonis coloribus prædita eſt, laudabilis eſt: quæ autem ſurſum deterior, & quæ cum malis coloribus. Vt ea, quæ de ſedimento & vrinæ ſubſtantia dicta ſunt, de nebula & encœoremate intelligantur: & vt ſurſum ferri, non motum indicet, ſed locum ſolum. Quòd ſi ita eſt, etiam motus ex hoc manifeſtus erit, nam mutatio ad meliorem colorem, & deſcenſus contentorum, bonus erit: mutatio ad malos colores, & aſcenſus, erit prauus, hoc modo videtur Galenus Hippocratem intellexiſſe. Sed adhuc relinquebatur difficultas in his verbis, an deterior ſit nebula nigra (gratia exempli) encœoremate? & ſecundum hanc interpretationem videtur, quod ſic: tamen Metoñ ſeruatus cum encœoremate nigro: & in dies videntur ſeruari ex huiuſmodi, ſed ex ſedimento nigro non ita. Et Galenus, vt ſupra dictum eſt, vrinam nigram, quanto craſſior eſt, tanto deteriorem eſſe obſeruauimus, quæ ergo ſubſidentia nigra eſt craſſior, cum ſit nebula, experimento etiam comprobante, deterior habenda eſt, ſedimentum tamen nigrum peccat in vno, ſicut dictum eſt ante: nebula & encœorema in ambobus, in incendio, & in cruditate. Forſan dicendum eſſet, nebulam nigram ſignificare minus malum, quam ſedimentum, vt minus malum eſt, ardere paleam, quam trabem, & hoc eſt manifeſtiſſimum. Ad Hippocratem dicendum comparare illum ſimpliciter locum loco, vt colorem colori, non tamen, cum coniunguntur, idem efficiunt: velut iniuriam pati, malum eſt, exulare malum iterum: & quanto magis procul à patria, eo deterius: at iniuriam pati in exilio procul à patria, non eſt deterius, quam domi, & in patria. Nebula primum eſt tenuioris materiæ ſedimento: & ob id leuius ſignum eſt, eam inflammari, quam ſedimentum. In nebula etiam, vt dicebam de excrementis, eſt ſignum motus materiæ: ſed tunc non eſt adeo malum ſignum cum materia eſt in motu (dico materiam excrementi, non morbi) ſicut cum eſt quieta, qualis per ſedimentum ſignificatur. Accedit, quòd ſi ſedimentum ſit nigrum, vel eſt ab initio, vel iuxta ſtatum, ſi iuxta ſtatum, eſt ſignum pernicioſum valde, cum non ſit ſpes amplius de concoctione materiæ: ideo æger peribit: ſi ab initio, & ſi ſit tunc natura robuſta, tamen non poterit reſiſtere, quia tempus eſt breue in ſuſpenſis longius: igitur deterior eſt hypoſtaſis ſuſpenſis, cum nigra, vel viridis, aut liuida fuerit. Ad experimentum tamen Galeni aliquis poſſet dicere, quod intelligitur de ſubſtantia vrinæ, non de contentis.

Specialiter autem de vrinæ encœoremate verba facit Galen. tertio de Præſagio (c.4.) ex pulſibus in febribus peſtilentibus (ne quid quod ad rem faciat, vos lateat) dicens: Vrina quæ naturali vndequaque ſimilis eſt colore, & craſſitudine, hæc ad ſecundam etiam ſpé certiſſima eſt: quæ ſi ſublimamento probo ſit prædita, multo etiam eſt certior: ſiquidem ſedimentum ſit candidum, leue, & æquabile. Præcipuè verò ſublimamentis animus eſt adhibendus. Nam quædam, quæ ſubliuida quodam modo ſunt, latent: & item alia, quæ araneárum latas telas referunt, in modum lanæ congeſtæ. At ſiquid tale animaduertas, aut nullum planè ſublimamentum innatare vrinis, in peiorem partem hæc interpretare, ſi contraria videas, quæ retuli modò, non poteſt fieri, vt malè affectus homo ſit. Ex his igitur diſcernas, vtrum inæqualitate quapiam affectus ſit, an peſtilens morbus, & exitialis, qui hecticam febrem habeat, eum prehendat.

Forſan aliquis dicet, nos non ſeruare verba Hippocrat. quæ ſignificant, illas eſſe malas vrinas, quæ supernè feruntur, & malos habent colores: igitur vult, quòd coniungãtur, nam de his, quæ per ſe ſunt, iam locutus eſt antea ſeorſum: ergo aberrabit, aut nugabitur. Dico, quod Hippoc. loquitur ſimpliciter, & non comparatiuè, docens ſolum in his bonas à malis ſecernere: vt ſit ſenſus earum quæ ſuſpenſæ ſunt. Malas dicimus, quæ altiores ſunt, & cũ coloribus malis: quæ verò in medio verſus imum cum bonis coloribus, hæ ſunt optimæ, non tamen ſequitur, quod contrariæ ſint peſſimæ. Nam præter cætera vrina, quæ habet nebulam in ſupremo ſuſpenſam, & quaſi per ſe ſtantem, in acuto morbo indicat delyrium proximum, vt in Virgine, quę in Lariſſa tertio Epidemiorum (lang. 12. 3. ord.) Porrò de Galeni verbis, quot, & quãtas dubitationes habeant, cuilibet relinquo conſiderandum, nam ego nunc Hipp. explicandam ſuſcepi, non Galenum: Galenici ſuo more eum exponent. Quot enim verba, tot difficultates: nam ei, quæ hypoſtaſim habet, videtur pręferri, quæ ſublimamentum habet. Et cum dicat, vrinam ſimiliter naturali eſſe certiſſimã ſpem ſalutis, quatuor lineis antè dixi, &c. ea vrina, quæ naturali ſimilis eſt,

nullam poſſe concipi certam ſpé:ſed de hoc in Contradictionib. (lib.4. Contr.59.)Sententia autem talis eſt, quod facile eſt falli,ſi quid aranearum telis ſimile,quod lanam congeſtam referat,ſeu liuidum,quod innatat,latens,eſt mortis indicium, ergo hoc transfer ad propoſitum præſens.

PROGNOSTICON XXXVII.

NEc verò decipiat te,ſi veſica morbum aliquem habens, eiuſmodi vrinas reddiderit. Non enim totius corporis ſignum eſt, ſed ipſius per ſe veſicæ.

COMMENTARIVS.

QVatuor diximus eſſe ſuperiùs(Cō.44.) quæ in vrina,vt ad totum corpus comparatur,ſunt digna conſideratione:quibus ſi addatur quintum,quod proprium eſt, & vt ad inſtrumentum ſuum refertur,perfecta erit illius generalis hiſtoria,nam propria,vt dixi,lōgiore indiget enarratione,quæ quatuor libris tradita eſt. Nunc non piget repetere, vt totam ideam vrinam,& perfectam, velut quandam picturam totius cuiuſdam corporis poſſis contemplari: & vt non decipiaris ob ea, quæ in præcedentibus enarrationibus deſūt:tū etiā,vt ea ipſa in methodū redigā.Dico ergo vrinæ duas eſſe partes(nam fruſtillatim tradita ab Hippocrate iam nunc colligere tempus eſt)ſubſtantiam ſcilicet, atque contenta. Et contentorum quidem aliqua pro nunc prætermittit Hippocrates, velut ſpumam,quod in acutis non ſit magnum indicium,ſed diuturnis morbis propria.

At harum partium prima comparatio eſt, vt res naturalis ad cauſam ſum naturalem:& ſubſtantia quidem ipſa bifariam comparatur, colore,& ſubſtantia,colore quidem,vt ſit bonus(nam aliter Hippocrates neſciuit,aut noluit neminare)neque enim rufa eſt, aut ſubrubra,ſed potius,vt paleæ tritici cum ſplēdore magno,& maximè prope, procul enim obſcuratur contraria ratione:aliis liquoribus contingit,vt procul,quàm prope ſint clariores:& vt ſuſtantia ſit media inter craſſam & tenuem,& medioctis etiam quantitatis, cōtrà cruda eſt ſubrufa,aquei coloris,valde tenuis,aut craſſa,pauca nimis,aut copioſa, & præter reliqua minus ſplendida. Contentorum autem ratione ſi naturaliter ſit affecta, erit in imo alba,id eſt,prope non propriè,leuis & æqualis. Si autem defectus ſit in coctione,loco ſedimenti erit ſuſpenſum, aut nebula:loco albæ aureæ erit alba valde, vt lana,vel goſſipium,& iacebit in fundo, aut liuida,aut ſubrufa: loco æqualis craſſa vel inæqualis:loco lenis diuulſa intùs,aut exteriùs,& tunc erit aſpera,vel diuiſa, cum fuerit non lenis neque intus,neque extrà.Et tot modis poteſt eſſe cruda.Secunda comparatio eſt,vt rei naturalis ad rem præter naturam, id eſt,cauſam morbi morbum,& etiam ſymptomata:ſed hoc rarius.Et ita,quoad ſubſtātiam,& contenta,nigra,fuſca, liuida valde, rubra,viridis,crocea,turbulenta, fœtida, & ſimilia.Tertia eſt,vt rei præter naturam,hoc autem ſolùm contingit in contentis : velut ſanguinea,purulenta,pinguis,oleoſa,farina, craſſa,aut tenui conſperſa furfure,ſquamuis, ſi,vt tela araneæ ſupernatet. Quarta conſideratio eſt,vt eſt euacuatio cretica : & tunc non habet locum pro ſigno,ſed vt ſignificatur ab aliis, vtpote quod ſit cum alleuiatione ægri præcedentibus ſignis coctionis : quòd tempore ſtatus,vt vna die abſoluatur : quòd ſit multa, vel pauca:quòd præceſſerit febris cum rigore:quòd ſit craſſa vel tenuis:& contentorum color,quæ etiam conſiderantur in deiectionibus,ac vomitibus creticis,& in ſudore, prout in eo talia poſſunt conſiderari: non vt ſignum,ſed vt communis excretio, declarans etiam materiam peccantem,hunc modum,vt aliàs dixi,cum Galenus ignorauerit(cum toties eſſet ab Hippocrate expreſſus, & diligenter)& prætermiſerit, confudit totam doctrinā vrinarum.Quinta conſideratio eſt vrinarum,vt ſignificant,& vt pendet à propriis inſtrumentis,ſcilicet renibus,vreteridibus,veſica,& penè.Atque in hoc quædā ſunt propria, quædam communia. Propria ſunt,arena,lapis,pilus,capillus,vermis, ſanguis,& caruncula carnea,de quibus hic non agit,cum non pertineant ad vrinam,vt ſupra totum corpus ſignificat:neque ſupra morbū, aut morbi cauſam :neque ſupra functionem liberam, aut impeditam, aut deficientem, quod peſſimum eſt,nam tunc ſignificatur facultatis læſio,& virium lapſus,ſi aliquid tale appareat.Sunt poſtmodum ſigna communia toti,& inſtrumentis,quæ hic animaduertere docet:& ſunt,ſanies fluxus,ſquammæ, farina,furfur,fœtor,vrina cruda, & quod innatat talæ araneæ ſimile,cuius cauſa,vt reor,in hunc incidit ſermonem. Operepretium ergo erit,hoc ſolum diſtinguere, ſi quod tale ſignum appareat an ſit proprij inſtrumenti, an à vi morbi violenta.Vnde,quod ſæpe dixi,non pigebit repetere,quod etiam inclyti Arabes animaduerterunt, Galenum principia Medicinæ non tenuiſſe,nam plus doctrinæ ex hac diuiſione habetur, quàm ex toto Galeno,quod ad morborum cognitionèm,& præcognitionem pertinet. Omnia corrupit, præcipuè diſſectionem ab aliis bene traditā: nec venia dignus eſt,vt Ariſtoteles, ſi quid errauit,qui ſuo marte cuncta inuenit, his enim non ſolum venia danda eſt,ſed laudādi multo magis,vt etiam phrynis : ſed non fures aliénorum laborum, reliqua inuoluit, confundit.Hippocratis gloriæ, quem adeò videtur extollere,maximè inuidit. Cōmētariis adeò exilibus in illum editis, illius auté ſententiis omnibus in ſuos libros tranſlatis, vt pro ſuis legerentur: illum vbique calumniatus,defectus, modò peruerſi ordinis,modò impropriæ locutionis, modò repetitionis,ſæpe erroris, & adhuc in tanta iniuria conniuetis.Dioſcoridem euertere,ſi animus non defuiſſet, quòd in rè herbaria minimè eſſet exercitatus,ne quid cumulo flagitij deeſſet,non ſic nos,qui veram laudem ne labefactare quidem in animo vnquam fuit.Nam

præſtitit

præſtitit in Medendi Methodo, vt nihil nos, cum tot inuentis addere tentauerimus. Et in examinandis viribus, atque ratione tam ſimplicium quam compoſitorum medicamentorum, nam hoc in genere maximè excelluit ſingulos mortales. Vna duntaxat parte quã puto non animaduertens omiſit, de qua in ſecundo de dentibus diffuſè egi. Tertiò laudandus eſt, quòd fuerit vir verax admodum: qua illius præcipua virtute, quod & aliàs retuli, ſeruati ſumus, & adhuc viuimus, & quæcunque bene ſcripta ſunt, illi debentur. Cum enim ſcripſiſſet, ſeruatos ſectione venæ à palpitatione cordis omnes, ſed neminem quinquageſimum annum attigiſſe, auxilium id amplecti noluimus: ſed diſtulimus morbum patientes, donec ratione edocti, experimentum iuuit, ac liberati ſine iactura à tanto tædio, & periculo ſumus. Liquet ergo, nos hominem non odiſſe, ſed mores & nimiam viri ambitionem, iniuriamque ſtomachari in veteres, qui ſuis laboribus atterriuerunt, ſimul etiam vtilitatem mortalium amplexum, plus debere me veritati, quàm illi, tametſi (abſque dubio) viro egregio. Sed ad rem redeo. Exponere oportet, ſi quid tale eueniat, velut tela illa araneæ ſimilis, aut farina, aut pus, aut furfur, vel ſquãmæ, aut vrina cruda (nam quomodo cruda vrina fieri poſſit, renum aut veſicæ vitio, diſputare nunc locus non eſt, ne capitulum in capitulo, vt dici ſolet, intrudatur, ſed pro nũc ſupponatur) quomodo dignoſci poſſit, an morbi, vel virium cauſa fiat, an omnino propriorum inſtrumentorum vitio. Atque ideo magis, quod Galenus ſuo more nugatur: id ſolum vtile docens, quòd eadem ratio eſt in excrementis alui: nam quæ continentur in deiectionibus, quandoque ſunt morbi vniuerſalis indicia, & materiæ illius partis: quãdoque ventriculi, vel inteſtinorum, aut venarum meſaræi, aut iecoris patientis indicia, & effectus, Vt ergo vnum ab alio diſtinguamus, tribus potiſſimum ſignis opus eſt, ſeu potius obſeruationibus, prima, an dolitent loca illa renes, ſcilicet lumbi ad pubis os, & ſub illo: aut ſi ſi vrigo, vel dolor, vel retentio ſentiatur in meiendo, aut ante, vel poſt, nam talia ſunt certa ſigna locorum affectorum. ſed etſi antea dolor ille affuerit. Secunda, ſi antea ſimile quid paſſus eſt æger. O quoties ego dũ admirarer vrinam, aduenit domeſticorum aliquis, me monens, quòd iamdiu ipſe conqueſtus eſt de vrina, aut quod vrinam turbulentam meiebat, Vel quod alij medici hoc dixerant. Tertium eſt ex miſtione: atque id modo ſenſus, viſus vigeat, ſignum eſt valde certum in vtrãque partẽ, ſeu miſtũ ſit valde, quod excernitur, & ſignificat vim morbi, in cauſa eſſe. ſicut ſi citò ſecernatur, factam eſſe miſtionem in renibus: aut in via, quæ ab illis ducit ad virgam. Et ſanè certius hoc eſt ad declarandum, quòd vi morbi ſit; quàm quòd non ſit: nam cum miſtum eſt valde, nec ſeparatur, qui fieri poteſt, vt in membris vrinæ miſtio facta ſit, vbi neque calor magnus comparatione iecoris, & præcordiorum eſſe non poteſt, neque motus vehemens, qui iſta confuderit? At ſi etiam impermiſtum ſit, quod craſſum, tamen vi morbi, ſecerni potuit, nec miſceri aliqua ratione ob craſſitiem eius: vt furfures, & ſquammæ, ac talia. Ergo pinguedo, vt tela araneæ innatãs, vt frequẽtius eſt à renibus, ita permiſta vrinæ à renibus nunquam eſſe poteſt. Sunt etiam colores quidam proprij, & ſubſtantiarum qualitates, quæ familiares ſunt membris his: & præter reliqua cõſiderare oportet mutationem, nam in his, quæ à membris vrinariis contingunt, neque febres incenduntur, neque moleſtia augetur, nec exitu morbus alleuiatur. Sunt præterea, quæ ex vi morbi accidunt minùs perpetua, quàm quæ ex membris illis. Squammæ etiam & laminæ à veſica latiores ſunt, quòd liberiorem exitum habeant, & membrum natura amplum, ac totũ eidem materiæ generandæ aptum. Liquet autem, quòd per veſicam, vt dixi, omnia illa membra, quæ ad vrinam pertinent, complexus eſt. Inter quæ præcipuũ eſt vterus, & maximè à partu in fœmella quidẽ quadraginta duobus diebus, in maſculo triginta, vt in libro de Natura pueri (pag. 5.) quo tempore aliquãdo terribiles apparẽt vrinæ, nigræ, liuidæ, fœtidæ, turbulentæ, diceres exitioſiſſimas, & tamẽ euadunt, cum tamẽ periculũ ſit, ne verſa vice confiſus in renum morbo, aut puerperio, dum nimium his tribuis, æger breui, & inexpectatò intereat, ideò in huiuſmodi cõuenit ſuſpendere iudicium, & præter reliqua penſitare febris vehementiam, & ſymptomatum magnitudinem, & naturam prauam.

PROGNOSTICON XXXVIII.

Vomitus commodiſſimus eſt ex pituita, & bile quàm maximè permiſtus, & non craſſus valde, neque multus, nam meraciores deteriores ſunt.

COMMENTARIVS.

POteram hic tertium librum iure merito inchoare, quandoquidem abſoluta eſſent ſigna ſumpta à trium coctionum excremẽtis: ſed quia etiam vomitus ad primam coctionem attinet, quod per ipſum expurgetur ventriculus, ideo volui, vt hæc tractatio eſſet potius ſecũdi libri finis, quam tertij initium, Incipit autem, vt è re eſt, ab optimo: nam iudex eſt obliqui rectum, vt Philoſophus (1. de Ani. tex.) author: eſt inde tranſit in reliquas ſpecies, vt tota tractatio in quinque ordines diuidatur: optimus, nõ optimus, malus, lethalis, lethaliſſimus, & malum quidem diuiſit, vt videbimus: optimum autem non optimo comparat. Galenus ſuo more verſatur circa verba: cum autem plurimæ eſſent difficultates declarandæ, prima ſcilicet, an vomitus abſolutè dici poſſit bonus in morbo acuto? adhuc ſenſum, ſcilicet an vtilis ſit, an non? an bonum ſignum, an non? Siquidem ſi centum ægri laborent morbis acutis paribus, vt non diſcrimen, niſi

quòd

quòd quadraginta euomant, quinquaginta non, quorum pars maior ſeruabitur, eſt autẽ pulchrum ſcire hoc admodum, deinde, cur ex pituita, & bile? tertiò, cur nõ craſſus, quartò, cur non valde multus. Et ſane quod ad primum attinet, vomitus in morbo acuto, eſt ſignum febris peſtilentis. Vnde dicebat Raſis (lib. Diuiſ. cap. 158.) cum in febre tepida nauſeam frequentem, tunc ſcias, quod eſt peſtilentialis, & Paulus in ſecundo lib. (cap. 36.) ponit vomitum bilis pro ſigno febris peſtilentis. Multa poſſum hac in cauſa dicere, ſed eſſet canere neniam ſurdis Galenicis, qui nihil ſapiunt, niſi Galenum: nec ipſum habent integrum: neo partem, quam habent, intelligunt.

Dico, quòd peſtis noſtri temporis, quæ etiam fuit viſa à Raſi, nullum habet magis præcipuum ſignum, ac proprium, quàm nauſeã perpetuã, & vomitũ, quomodo ergo poterit eſſe bonum ſignum, niſi cupientibus mori? Videamus modo in aliis morbis acutis: nam intermittentibus præcipuè tertianæ & quartanæ eſt ſignum, quaſi pathognomicum in acceſſione, adeò familiare his febribus, ſed in pituitoſa febre adeſt nauſea perpetua pleriſque; at ego loquor de acutis. Conſideremus ergo primùm verba Hippocratis: ipſe non collaudat abſolutè vllum genus vomitus, ſed ſi vomat æger, docet, quinam ſit commodiſſimus, neque talem habent, qui laborant febre peſtilenti: ſed plerique vomunt cibum, aut materias corruptas colore, ſubſtantia, & odore, vt infrà dicemus. Ideo vomitus eorum non eſt damnandus, quia vomitus: ſed quia prauus. Etenim in tres ſpecies diuiditur, quidam enim vomunt materias corruptas, & ille eſt minus malus, quoniam ſignificat virium robur, & materiam à ventriculo ſeparatam: & iſta actione alleuiantur, & quod eſt per ſe exitiale, in his eſt minimum malum, quod poſſit accidere. Alij vomunt cibum, hoc eſt deterius, nam corrupta materia non cedit naturæ, nec alleuiã: ut ex tali actione, eſt tamẽ ſignũ ſaltem facultatis non intermortuæ ipſius ventriculi: ſed qui ſolùm nauſea perpetua laborant, in his eſt ſignum mortis. Cæterùm in aliis acutis, experiamus exemplis quadraginta duorum ægrorum, quot ſanati ſint, aut perierint ex his, qui vomuerunt, aut non vomuerunt. Inde ratione agetur: melius eſt enim experimento duce præcedente rem tentare, inde rationem inuenire, quàm contrariò modo agere, quanquam nobilior ſit illa via honorabilior. Ergo ex quadraginta duobus ægris vndecim cum vomuerint, (excipio nunc eos: qui ſic indicati ſunt) periere quinque: Dromeadæ vxor cum ſequente, Philiſtes, & Mulier, quæ habitabat in Mendacium foro, cum Pario quodam: reliqui ſex ſeruati ſunt, Epicratis vxor, & Cleanactis, & Cherion, & qui in Dealcis horto habitabat, Eropythus præterea, & Nicodemus Abderitani: at reliquorum vnius quidem ſupra triginta mortui ſũt vnus de viginti. Liquet plures vomitu ſeruatos, quã mortuos fuiſſe. Verũ forſã cõſtitutio huiuſmodi fuit, cũ eſſẽt morbi populares. In huiuſmodi enim accidit, vt ſigna quædã ſint lethalia in aliis ſalutifera, in quibuſdam media, & neutra: fieri potuit, vt hæc fuerint neutra, quamobrem cum rationes hic inde pugnent, illis fidere oportet. Nunc verò ſermo non eſt de his, qui ob imbecillitatem vẽtriculi vomunt (palàm enim eſt, quod deterius ſit, duobus morbis, quàm vno morbo laborare) ſed de illis tantum, in quibus vomitus vi morbi ſit: & eſt ſignum quòd quaſi morbum à morbo diſtinguit. Nam etiam ſi fiat ob abſceſſum ventriculi, aut iecoris, non ſolum malus eſt, ſed admodum malus. Propter hæc Hippocrates cum videret tot difficultates, non à cauſa, ſed à ſigno, & materia, quæ euomitur, iudiciũ ſumere præcipit. Simul illud docens, quòd per ſe res eſt mala, & ſignum malum: propterea non dixit, aut pronunciauit, eſſe bonum vomitũ, qui ſit è genere malorum, ὠφελιμώτατος, id eſt, vtiliſſimus, & magis propriè vertit commodiſſimus, nam vtile de bono ſimpliciter dicitur: commodum autem etiam de mediocribus & parum malis. Dico ergo ſimpliciter cum illo, non eſſe vomitum rem bonam: neque multominus bonum ſignum, poteſt autem potius eſſe cauſa bona, quàm ſignum. Galenus tertio de Præſagio ex pulſibus in febribus peſtilentibus (cap. 7.) declarat vomitum indicare defluxionem malorum ſuccorum ad ventriculum: neque tamen ſemper alterutrum verum eſt, ſed primum ſæpe accidit, quod ille etiam ibi docet, vt ſola fuit compreſſio, cum graues fuerint, & non mali: vel vt ſola fiat nauſea, cum humores adhærent: vel ſolus morſus, cum acres fuerint, & non abominabiles, neque multi, nec ſupernatauerint, hæ enim ſunt tres cauſæ, cur, quæ in ventriculo ſunt, vomitum cieant: & quarta, eſt motus. Cum ego pulſando chelim deuoraſſem muſcam viuam à prandio, cuncta ſtatim ob motum euomui: accidit enim vt in titillatione motus, etiam præter voluntatem. Similiter neque vomitus fit à ſolis humoribus, vel medicamento, verum etiam dum imaginantur: ideoque rectè comparatur è Galeno in libro de Motibus manifeſtis motui Virgæ, & ideo etiam aſpectu rerum horribilium, & corruptarum ad vomitum incitamur.

Quatuor enim præcipuè ſunt motus, qui non parent voluntati, ſed dum imaginamur virgæ erectio, vomitus, fletus, & riſus alij minus, & oſcitatio, tertiò ex titillatione: vnde duobus digitis longioribus in os vſque ad gulam facillimè vomitus, & commodus excitatur, quartò ex motu: vt in nauigantibus, & equitantibus elephantos, & in agitationibus pẽſilibus. Fit ergo vomitus frequẽter in his qui inbecillẽ habẽt ventriculum vt recipiat excrementa ex membris validioribus, vt Galenus ſecundo in primum Epidemiorum (comment. 7.) cum ſit cauitas in eo magna. Oportet autem adeſſe in illo vim expultricem validam. Viſus eſt etiam (tertio de ſympt. cauſis cap. 2. pag. 6.) etſi non clarè admodum, ſed ita ſe habet, vt non ſolum ventriculus, ſed & iecur, cum trahit, ſed non cõcoquit: quod attractum eſt, remittit ad meſaræi venas, atque ex his ad ventriculum ita in tertianis ex felis veſica, & iecori: in quartanis

tanis ex liene:in quotidianis vel ex ſe ipſo, vel ex venis propinquis propellitur in illū, quod eum ad vomitum incitat,ſed præcipuè bilis,veluti tertia Aphoriſmorum(com.21.)

Nec te moueat,quod dixerit,oportere eſſe bilem pituitæ miſtam:in Hiſtoria illorum, qui ſeruati ſunt, ſuperiùs adducta, pituitæ nō meminerit, ſed ſolius bilis: addidit enim craſſam bilem in pleriſque,aut ſaltem multam præterque in Epicratis vxore. Idem eſt autē craſſa bilis permiſtæ pituitę,imò nō idē prorſus.Sed adieciſſe hoc volui,vt intelligeres,ita interpretanda eſſe verba Hippocratis. Cum enim dixit(ex pituita & bile quàm maximè permiſtus(ita vult intelligi,vt alterum ab altero ſecernere poſſis. Eſt autem duplex hæc permiſtio,craſſæ,& tenuis: quanquam in vtraque eſt, quod fluat,vt liquor. Ergo hæc dignotio à colore flauo,aut ſubuiridi,tū palido permiſto,& ſubſtantia habetur, quæ partim fluit,vt bilis,partim lenta eſt ac viſcida,vt pituita,ſed ad rem redeo. Proprium eſt ventriculi, inquit Galenus ſecundo de Alimentis(capite vigeſimo)dum de præcocibus loquitur, ſeu armeniacis pomis,cū mali ſucci in ventris partem ſuperiorem profluūt, vomitu illos expellere, cum ad imum per diarrhœam.Ego verò non hoc tantum,vt dixi,ſed morſum,abominationem, & motum in cauſa ad vomendum eſſe reor, nam cum multū vinū ieiunus euomit,aut frigidū piſcē,qui ſanus mēte dicat euomuiſſe,quia fluctuaret:quoniam odioſa per vomitū reiicit, grata,aut non odioſa valde,per ſeceſſum,non enim poteſt exprimere, quæ continentur in illo perpylorum,cum ſit in ſuperiore,ac dextra parte,niſi iecur,& venæ meſaræi trahāt, at ſi odioſa,ſint,tantum reluctantur inteſtina, quantum ventriculus nititur expellere: ideoque non poteſt per aluum demittere, ſed vomitus concitatur.Ideo Galenus hac in parte neque veras cauſas vomitus docet,neque eorum,quæ euomuntur:neque quomodo fiat,nouit.An verò ſit naturalis,dixit in libro de Symptomatum differentiis(capite 6.) poſſe dici naturalem,quoties ex abundantia nimia acciderit,attamen non ſit, niſi cum læſione,cætera ſine: ideo non videtur adeo naturalis,vt reliqua.Nam vomitum præcedit moleſtia magna,& cum eo etiā perſeuerat: at eiectionem eorum,quæ ſunt in ventriculo per pylorum,non ſentimus prorſus, ergo fit ſenſim;ſi enim ſimul fieret,ſentiretur omnino.Hæc ergo eſt ſecunda, cur multa per ſeceſſum non poſſint eiici, quia eiectio illa fit ſenſim:& quod eiicere neceſſe eſt,moram nō dat.

De ſignis autem futuræ talis vomitionis bilioſæ dicet infrà(libro tertio Tex.30.)Galenus vult eſſe illam opus facultatis naturalis,ſecundo de Symptomatum cauſis (capite quarto)Sed vt dixi, cum pareat voluntariæ facultati,dum imaginamur,difficile eſt eam ad illam facultatem reducere: non videtur nihilo ſecius fieri per muſculos. Sed libet adiicere verba ex Veſalio(libro quinto capite tertio) hæc. Exterior ventriculi tunica craſſior, mollior propemodūque muſculorum natura participans,carnoſior viſitur:& tranſuerſis tantum, circularibuſue abundat febris,quæ ſi quando vomentibus ventriculus quippiam protrudit,ad eius quoque eiectionem ſummoperè auxiliantur.Ipſe tamen legit eductionē pro eiectionem, improprio ſenſu verbi.Itaque vomitus fit, quoties materia mala ad illum protruditur:magis autem hoc ſit ex propinquis ipſi ventriculo locis, quocirca multum neceſſe eſt,alleuiari morbum,ſi pars materiæ propellatur.Habent autem tales febrēs imaginem quandam intermittentium:cum ergo ſint quaſi mediæ inter intermittentes & continuas,minus periculoſæ ſunt,affectus ratione,non ſigni, indicant enim materiam leuem,aut multo calore impulſam aſcendere ex meſaræo ad ventriculum.Sunt & aliæ cauſæ vomitus per conſēſum, vt in renum doloribus, vbi primùm pituitam euomunt:inde, ſi dolor vehemens accedat, dicit Hippocrates (ſexto Epidem. par.p.Tex.6.)æruginoſa vomunt.Dicit Galenus,quòd exuritur materia:de hoc aliàs. Magis etiam in ileo, interclusā via ad anum, ſed maximè & per ſe violenter tamen pyloro obſæpto. Nos autem inſtituimus ſermonem,vt intelligamus, quæ nam ſint cauſæ, quòd in aliqua acuta febre ſine abſceſſu vomitus fiant, in alia non, nam de febre cum abſceſſu iecoris, ventriculi & cerebri, nil mirum eſt. Vnde in Phreniticis virulenti ſolent accidere vomitus: ex quibus aliqui ſtatim, alij poſt vnam diem, vel tres, aut ad ſummum quinque, moriuntur, vt docet Galenus ſecundo in primum Epidemiorum (comment.5 4.)at de his non loquor, ſed in febribus

Dico ergo, quòd videntur quatuor eſſe præcipuæ cauſæ.Imbecillitas ventriculi:ſub qua continetur etiam vſus vomendi facilis. propinquitas loci materiæ: ſub qua etiam continentur eidem motus,vt in intermittētibus.Natura humoris:præcipuè enim bilis, & tempus anni calidum,& gracilitas corporis facit ad hoc,& faſtidum, ſeu noxa ſupra ſeptumtranſuerſum,& hæc ſūt nota omnia ex Hippocrate qui illa pluribus proſequitur quarta Aphoriſmorum(4.6.17.& 18.) Verùm quarta cauſa magis propria eſt: & videtur eſſe materia cruda, nondum putrefacta, bilioſa, & flatui permiſta, naturam vellicans.

Cum ergo ita ſit, cuncta colligendo apparet, quòd vomitus ſemper eſt malum ſignum, ſcilicet, aut febris peſtilentis, aut abſceſſus membri conſentientis cum ventriculo: aut magnæ imbecillitatis ipſius ventriculi,aut compatientis magnæ noxæ alicuius membri,aut interclusæ viæ ad loca euacuationis. Vnde etiam in doloribus renum propter hoc ſit, cum lapis impedit aquam, & bilem, ne expurgentur per veſicam vel multitudinis materiæ mordacis, miſtæ cum flatu,vel cruditatis, vel veneni:& cum non fuerit ſignum valde malū,melius eſt,vt adſit, quàm quòd non,quia eſt cauſa valde bona, vix enim fieri poteſt, natura ſe ſic exonerante,non nimis irritata aliena cauſa,vt dixi, vt æger pereat.

Itaque his intellectis, deuenio ad textus expoſitionem.Quòd ſi aliquis me de prolixitate reprehendat, iniquus eſt iudex, cum ferat

ſerat Galenum tot, & tanta ſcribentem, in quibus verborum ſatis, ſuperque eſt ſenſus, ac ſententiæ penè nullæ, hic habes totam, vt ita dicam materiam de vomitu declaratam à me, non leui labore partim collectam, partim inuentam, ſanè totam digeſtam, & diſtributam, cum antea eſſet fermè ignota, & per nubem comprehenſa. Sed ſunt quidam, quos delectat, velùti ocij cauſa in amplo flumine vnum piſcari piſcem, quàm multos in piſcina capere: ità placet his, cum duos abſumpſerint dies in legendo Galenum, vnam aut duas inueniſſe ſententias, & ſatis obſcuras, & perplexas tum ob prolixitatem ſermonis, tum quia non cohærentes. Quod autem ſæpe dixi, in memoriam reuoca: fieri ſcilicet non poſſe, vt intelligas partem, niſi totũ intellexeris: & neque imperfectè quicquã, niſi perfectè. Eos verò, qui nihili ducunt hãc tantam temporis iacturam, relego ad Senecam, vt legant illius librum de Breuitate vitæ: nam iuxta finis, quem intendebat, rationem; ea in parte ſummus Philoſophus fuit.

Ergo, vt ad rem redeam, Hippocratis ſententia eſt, vt vomitus commodiſſimus cenſeatur, qui eſt miſtus bene ex bile, & pituita: quoniam atra bilis omnino inimica naturæ animalium eſt, ne dum hominum. Cur autẽ miſtus, reddit duas cauſas Galenus. Vnam, quòd ſi ſolus humor vnus ex his fuerit, erit immodicè calidus, aut frigidus, atque id, vt cauſa.

Altera cauſa dicti, quæ ad ſignũ pertinet, cum ad rem comparatur, eſt, quòd ſi ſyncerus ſit humor erit craſſus neceſſariò, quia ſi bilis, excoctus, aut concretus à calore: ſi pituita cõgelata, à frigore: atque ob id illi parti repugnabit, in qua dicit (nõ craſſus) Ex quo apparet quartum, ſcilicet cur non debeat eſſe craſſus, ſiquidem immoderatum calorem, aut frigus oſtendit? Reliquum ergo ſolum eſt, vt doceamus, cur non multus eſſe debeat, qui eiicitur humor.

Conſentaneũ enim videretur, quòd multus eſſe deberet: vt qui corpus exoneraret, & naturæ robur indicaret, aut enim non præſtat expellere: & ſic, nec ſi parum expellat, bonũ erit, aut præſtat: & tunc quantò plus, tantò vtilius, & melius ſignum. Videmus nihilominus verum eſſe, quod dicit Hippocrates: facilioremque eſſe morbum, in quo parum eijcitur per vomitum, modo poſt nauſeam ceſſet, etiam in intermittentibus, nam ſi nauſea non ceſſaret, non eſſet pauca materia, quæ per vomitum deberet expelli, ſed multa potius, & natura impedita, adeò vt duplici malo afficeretur. Sed & ſanguis paucus effluens damnatur: copioſus ſalubris eſt, laudatur & multa vrina, non pauca, & egeſtio ſimiliter, & ſudor, & abſceſſus magni potius, quàm parui. Cauſa eſt, quoniam paruum indicat morbum pauca vomitio: & ideo eſt bonum ſignum. Præterea eiectiones ante maturitatem morbi, aut fiunt ob naturæ vim, aut materiæ prægrauantis moleſtiam, cum ergo materia pauca fuerit, indicat non potuiſſe moleſtiam eſſe in cauſa: igitur facta eſt ob naturæ robur.

Illud enim obſeruandum, quod forſan ſolũ ab Hippocrate prætermiſſum eſt, ac quaſi pro miraculo, cum fuerit in omnibus oculatiſſimus (nam de Galeno non eſt mirandum, qui ſolùm dicta dixit, neque de aliis, qui pariter cuncta ab eo acceperunt) ſcilicet quòd pauci, qui ſint natura robuſtiſſimi, & magnorum laborum, qui ab initio morbi non emittant quantitatẽ materiæ, natura ſe exonerãte, cũ ergo natura valida eſt, conatur aliquid excernere.

Sed ſi dicas. Iuuarentur tamen magis, ſi plurimum excerneretur? Dico primùm, quòd Hippocrates non dicit eſſe hoc melius, quàm ſi multum, ſed commodiſſimum: ſcilicet quia hoc ſemper bonum, illud non tutum omnino, etſi eſſet aliquando melius. Præterea multa materia non poteſt eſſe, niſi cum magno morbo: nam cruda non eiicitur, niſi proportione peccantis: ergo præſtat non eſſe adeò multam, nam vel mortem ſignificat, vel morbum longum, aut robuſtas vires exigit.

PROGNOSTICON XXXIX.

SI verò id, quod vomitu reiectum eſt, praſini fuerit coloris, aut liuidum, aut nigrum, quicunque horum fuerit colorum, malum eſſe putandum eſt.

COMMENTARIVS.

PRopoſuit duos ordines vomituũ cõmodiſſimum, vt ſit bene permiſtus ex bile, ſcilicet flaua (hæc enim ſignificatur, cum ſine adiectione pronunciatur) & eſt coloris non adeò flaui, ſed potius cinij mali, vt lutei, oui, ſed clarioris, & ad viridem declinãtis: adeò, vt cum diluta fuerit, viridis potius, quã flaua videatur, atque hunc colorem meritò Arabes citrinum vocant: & eſt minus mala, quia tenuior, quàm vitellina, in qua nil viridis eſt admiſtum. Et ea, quam pallidam Galenus vocat, eſt citrina verè: adeò, vt flaua illa ſit res malè intellecta à Galeno, qui omnia confudit: citrinum enim colorem ſeu pallida ſit, ſeu flaua, quotidie in vomitibus tertianarum videmus, & luteum colorem, flauum, ſi pro luteo accipiamus, rarò videmus. Sed vtcunque ſit, non contendam, in verbis fieri poteſt, vt rectè Galenus expoſuerit, ſed non adeò facile ſit exprimere rẽ hanc colorum: ob quam ego in libris de Subtilitate, hiſtoriam, ac nomina à rebus ipſis ſumpſi, non reformidans grammaticulos, vbi de ſalute hominum agitur, & vita. Secundo loco eſt deterior commodiſſimo, potius malus, quàm bonus: & eſt meracus, ſeu bilis, ſeu pituitæ. Tertius ordo eſt mali ſimpliciter, quẽ hic interpretandum ſuſcepimus. Quartus eſt valde pernicioſi. Quintus pernicioſiſſimi. Sextus eſt mali, vt ad omnia genera commune eſt.

Sed vt ad expoſitionem veniã, quia multi ægrè ferunt, quòd in Galenum adeò acriter irruebat, hæc volui ex Commento illius ſubiicere.

ſubiicere. De liuido ac nigro colore ſupra definitum iam eſt. Porracei verò nunc primùm habuit mentionem, non habentis quidẽ proprium nomen, ſed vtentis porri appellatione: niſi aliquis velit ecõtrariò à colore porraceo dictum eſſe porrum, non à porro porraceum.

In quibuſdam enim clara eſt deductio vocabulorum, vt cognoſcatur id, quod à grammaticis prototypum nominatur, & quod ab eo deductum eſt, quemadmodum de lacteo colore: in aliis verò haudquaquam clara eſt.

Dicas enim, licebit non à phœnice (talis eſt fructus palmæ arboris) phœniceum, ſed eſſe à phœnice phœnica dictũ: quẽadmodũ cyanõ (talis eſt aqua maris) nõ à cœruleo magis, quàm cœruleum ab illo. Itidem ochra, & ochron, id eſt, croceus color in eandem ſeriẽ reponuntur. Ochram verò dixi, non vltima acuta, quo pacto aliquis dicet ochrum, id eſt croceum adoleſcentem, & ochram, id eſt, croceam, ſeu pallidam mulierem: ſed penultima acuta. Ochra enim genus quoddam terræ eſt, cuius potiſſimum Attica probatiſſima eſt, hæc igitur nunc ſemel ſint à me perſcripta. Aſſiduè enim in animo habeas oportet, ſtudendum eſſe nominibus tantum, quantum ad illuſtriorem ſignificationem eorum, quæ dicimus, ex illis iuuari poſſit: reliquum verò tempus ſuperuacuum exiſtimabis, ad ſtudiũ rerùm meliorum reponens. Hæc ille, quæ quis non videt primùm quàm præter propoſitum adducat contentionem illam, an porraceum à porro, an à porraceo porrum dicatur. Quid, ſi ego talem diſputationom inueherem, non exſibilarer? deinde idipſum damnat, quod fecerat, nam de ochron, quòd vltima non acuatur, id ipſum plurimùm intereſt, ſed principium deriuationis, vnde oriatur, vt quis perſuadeat ad medicum pertinere, ne Demoſthenes quidem, aut, vt probet, vel Chryſippus obtinere poſſit, huiuſmodi nugis referſit libros hic inclytus Expoſitor.

Sed poſtmodum quid dicit, de bile praſſina loquens (61.) Sed hæc reieci in quarto Contradicentium, dicamuſque hos colores prauos eſſe, & naturam: licet ad eum locum ſe exoneret, plerunque ob redundantiam potius, quàm illius vires id fieri. Sicut vidimus in Iacobo Vrſo Senatore Bononienſi, in quo ſpacium totum inter omentum & peritoneum, tum iecur atra bile repletum erat: ipſa verò perforato ventriculo (ſed cum doloribus vehementiſſimis) in illum ſe effuderat. Quia ergo eſt ex natura bilis aſcendit, effuſa ex iecore an inteſtinis gracilibus, ad ventriculum. Sed cur Galenus non declarat, cum in alui excrementis Hippocrates dixerit, (Tex. 38. & 39.) hos colores eſſe exitales, hic ſolum pronunciauerit, eſſe malos? quaſi deterius ſignum in excrementis, quam in vomitu. Quid de Vrinis, vt ſuprà (Tex. 47.) viſum eſt? Sed & de ſputo eadem dicet ſuo loco. (Tex. 48. ex Gal ſectione. Dico ergo hos colores quandoque effici ob ingeſtorum naturam: & tunc non adeò praui ſunt. Non ergo intelligit, quòd ſi vitio venarum & morbi fiant, vt ſimpliciter ſint mali, ſed quoniam poſſunt eſſe ſimpliciter mali, cum fuerint ob naturam ingeſtorum: ideo malos dixit hos colores, qui ſunt peſſimi. Superiùs (com. 31.) eiuſmodi exemplum etiam docui dum de extremitatum colore ageretur. Mali tamen ſunt, quoniam etſi vitio ingeſtorum eſſent, plurimum obeſſent, vt cauſa, ab omni autem cauſa ſignum ſumitur. Aeruginoſi non meminit, quoniam, Galeno teſte, ſecundo in primum Epidemiorum (cõ. 54.) fit ex bile flaua exuſta.

PROGNOSTICON XXXX.

SI verò omnes colores idem homo vomit, valde pernicioſum hoc eſt.

COMMENTARIVS.

GAlenus agit ſtrenuum agoniſtam: inuenit duos ſenſus, vbi vnus tantum eſt. Quis enim homo vnquam vomuit omnes colores, aut quis obſeruauit? Sed neque ſenſum verborũ Hippocratis intellexit, neque enim ſoli hi mali ſunt, ſed ſenſus eſt: Si plures colores prauos vomat, hoc valde pernicioſum eſt, cum enim aſſumpſiſſet tres pro exemplo, ita etiam poterat, & duos, & quatuor, at verbum πάντα, id eſt, omnia ad ſupradicta refertur, ideoque & de duobus, & de pluribus intelligi voluit. Quòd ſi quis dicat, Cur ergo non eſt vſus verbo πλείω? dico Hippocratem meliùs hoc ſignificaſſe: nam indifferens eſt πάντα, ſeu omnia, ac ſi diceret, qualiacunque ex his plura, valde pernicioſum eſt, diuiſim enim, & collectim omnes intelligi poſſunt. Sed in plurali apud latinos, non pro ſingulis, ſed coniunctis. Sed non ſolùm, ſi plures colores malos, ſed etiam ſi plures, in quibus aliqui mali ſint, vt in Philiſte (30. Epid. languem. 4. 1. ord.) & ſi in pluribus vicibus, velut Mulier in mendacium foro, tertio Epidemiorum (lang. 12. ord. pr.) nõ tamen ſemper. Conſideranda eſt enim mutatio, qualis ſit, ex generali præcepto: Ex prauis ad bona, ſemper bona: ex bonis ad mala, nõ confeſtim mala: ſiquidem increſcente morbo, ſi virtus ferat, non mala, ſed ad cruda, & olida, aut liuida, ſemper peſſima eſt: propterea ſubiecit

PROGNOSTICON XLI. & XLII.

CElerrimam autem mortem ſignificat liuidus vomitus, ſi graue olens fuerit. Omnes verò ſubputridi odores, ac fœtidi, in omnibus vomitibus mali ſunt.

COMMENTARIVS.

NOn idem ſignificat ἢι ὄζῃ δυσώδες, & καὶ δυσώδες, id eſt, ſi malè olens fuerit, & malè olens: nullatenus enim adeò lethalem eſſe vult liuidum vomitum, ſed liuidum, ſi malè oleat. Vnde ſubiungit in hoc ſenſu, quòd omnes malè olentes vomitus, qui ſubputridum, aut fœtidum referant, mali ſunt, id eſt, valde, voluit enim hoc nos intelligere. Sed cur non dixit, valde mali, ſi hoc intelligerat? ſuperuacuum enim eſt hoc credere, vt propter vnius verbi additionem exiſtimauerit, ſe non breuem futurum videri. Ratio potius eſt, quòd Hippocrates nobis ſignificat, nihil deterius eſſe, quàm cum imbecilles vires magnæ morbi cauſæ ſubiiciuntur. Sed ſi modò vires validæ fuerint, nihil verendum eſſe: quoniam putredo in ventriculo faciliùs fieri poteſt ob innati caloris paruitatem, & perpetuam cibi aſſumptionem.

Sed non eſt omittendum diſcrimen, quod innuit Hippocrates in illis verbis, ſubputridi odores, ac fœtidi: quaſi alius ſit odor fœtidus à putredine. Vnde intelligendum, quod omne miſtum eſt, aut animatum, aut anima caret: & in vtroque genere eſt frigidum, quod condenſat humidum: & quandiu humidum coctum eſt, manet miſtum: & illud, ſi ſit animatum, viget in eo calor cœleſti proportione reſpondens: ſecundo de Generatione animalium (capite tertio) at in animatis humidum aliàs concoctum à calore, adeò vt humidum illud, quod facit miſtum, perfectum eſt neceſſariò concoctum, & pingue, ſed ſui generis: vtpote in carne, oſſibus, ligno, lapide & metallo. Et ideo Auerroes quarto Metheororum (Comment. magno ſec. 30.) dum poſuit duas vtilitates frigoris, ambas fruſtra commemorauit. Nam quòd frigus temperet calorem, abſurdum eſt: primùm, quia calor innatus quantò maior, tantò melior: deinde, quòd calor frigore non indiget, vt temperetur, ſed à ſe ipſo temperatus eſt, & à generante, vt lumen Solis, nam frigiditas non eſt, niſi verè priuatio caloris. Quòd verò frigus confirmet calorem, non eſt verum: ſed ipſum corrumpit, vt contrarium ſuum contrarium. Et ideo Auerroes ignorauit magiſtri ſui mentem: is, enim dum quærit (2. de Generat. Animal. capite quarto,) cur cornua ſint dura? dicit, quòd à calido fiunt, inde à frigore coguntur. Atque vtinam oſſa & neruos non excepiſſet: ſed non exiſtimauit ea emolliri à calore humidum ergo, quod partes continet, & calorem à frigore condenſatum continet miſtum ſeu viuat, ſeu non. Ergo cum calor externus aduenit, diſſoluit quod condenſatum eſt, & ſemper corrumpit miſtum, & iſtam corruptionem vocat Ariſtoteles in quarto Metheororum putredinem, quia ibi conſiderat duas actiones caloris oppoſitas: quæ putrefacit, & quæ concoquit. Et concoctio fit condenſando, ob id quòd frigus ſibi copulat: igitur putredo fit rarefaciendo, & colliquando. Iam ergo habemus rationem caloris, quomodo putrefaciat diſſoluendo humidum, ex quo exhalat calor naturalis, vnde refrigeratur ex proprio calore, & incaleſcit externo. Propterea Philoſophus, tertiadecima Problematum (4. & 8.) ponit tres cauſas putredinis: calorem, & humidum non concoctum, & quietem. Et de humido probat hôc ab exemplis, nam ligna minùs putreſcunt, quàm caro animalium: & minùs etiam oſſa, pili, & pinguedo, nam concocta huiuſmodi ſunt: cuius rationem inferiùs oſtendam. Sed & à regionibus: nam Syria & Arabia bonos odores mittunt, quia calor vehemens aëris concoquit humidum. Sed cum miſcet cum terreo, quia animal, cum generatur, ideò bene olet. Cum enim calor prorſus peruicerit humidum, & exhalauerit pars craſſior, & quæ ſuperari non poteſt, generatur planta, & res odorata: cum retinetur, nec prorſus ſeparatur, putreſcit, & fœtet, & animal generatur. Igitur diſcrimen totum conſtat in differentia generationis: ex ſemine, & à ſolo calore, & modo. In animalibus ergo hoc, ſi non perueniat ad diſſolutionem caloris, nihilominus debilitat. Auerroes tamen veritus eſt dicere, quòd frigus confirmet calorem naturalem: quoniam vidit ſenes eſſe frigidos, & tamen imbecilles. Sed hoc accidit eis, quoniam calor ſuus eſt exiguus. Sunt ergo duo, quibus conſtant corpora miſta: calor cœleſti ſimilis qui concoquit, & frigiditas terræ, quæ aſtringit, & ſoliditatem miſtis addit. His ergo viſis, cum diſſoluitur humidum, vel celeriùs reſoluitur, quàm colliqueſcat: & tunc fit tabes in animalibus, & marcor in plantis, vel parum abſumitur humidi, & multum diſſoluitur, & tunc ſeparatur: vt in pinguibus, aut æqualiter fermè, & tunc generatur caries: vt in lignis. Cum ergo humidum manet aut mediocriter, aut fermè totum, quia calor eſt inſtrumentum animæ, ideò neceſſe eſt, vt generetur animal. Frigus autem externum vt prohibet colliquationem humidi, ita etiam generationem animalis. Animalium autem generatio, vt altiùs rem repetam, fit octo modis.

Primus eſt, cum animal ex animali generatur, vt homo, equus, balena, delphin: & hic eſt in perfectis, & ſanguineis tantum animalibus.

Secundus modus eſt, cum generatur ouum & ex ouo animal; ſicut in cartilagineis animalibus, & viperarum genere.

Tertius eſt, cum gignitur ouum intus, & animal extrà: vt in auibus, & crocodilis, & lacertis, & piſcibus pleriſque, tum cancris, & oſtreis.

Quartus eſt, dum vermis generatur ex alio vt à muſcis magnis, quod ego vidi.

Quintus eſt, dum vermis transmutatur, vt in muribus, qui ex putredine generantur, & ranis, primùm enim generatur vermis: deinde formatur ſenſim in animal.

Sextus eſt, cum vermis gignitur ex ouo, inde mutat formam: vt in erucis, locuſtis, & bombicibus. Septimus eſt, cum vermis generatur ex illuuie eiuſdem generis, in quod

quod tranſmutatur: vt in anguillis, muſtellis & apibus. Octauus, cum gignitur ex pura putredine, vt in hominibus, in cadaueribus, in fructibus, & foliis ſingulis plantarum diuerſæ ſpeciei: qui tamen in alia animalia non mutantur. Nam qui mutantur, vt in abſynthio, ad quintum genus pertinent. Ergo omne, quod putreſcit, introducto nouo calore, & reſoluto frigore elementi, quo continebatur humidum, & exhalante alio calore innato, putreſcit: ſtatim ergo ab anima mundi animæ pars introducitur medio caloris ſolis. Vnde quæ ab igne corrumpuntur, vel ab igneo calore, animal nunquam generare poſſunt: quæcunque verò generantur, ex terra, & aqua conſtant, cum ergo nimium humidum diſſoluitur, generari animal non poteſt, generatur ergo cum humidum eſt pinguiſſimum: ſiquidem quæ aliqua ratione generantur, maximè generantur, cum illa eiuſmodi maximè fuerint: à pinguiſſima ergo parte generantur, quæ ab humido ſecreto generantur, talia ſunt vermes in fimo equino, & muſcæ paruæ in vino: nam terreum tenuiſſimum, admodumque paucum, & exiguum ad cogendum ſufficit, ob id vermes huiuſmodi ad dolores ſunt efficaciſſimi: muſcæ autem illæ ſimili ratione, iuxta proportionem. Ob id ergo in imo aquæ vermes generantur, quoniam ibi terrea pars non deeſt, & quieſcit: in ſupremo verò non, niſi in labiis, & niſi foliculus tueretur, neque ibi, nec in infantiũ corporibus, dum viuunt. Cum ergo quod putreſcit, ad formã cõtrariam noſtræ formæ tendat, neceſſe eſt, vt ſapore, odore ac viſu maximè nobis aduerſetur: ſapore terrũ, odore fœtidum, viſu horrendum, & abominabile. Cauſa autem eſt, quoniam ea, quæ ex putredine generantur, primùm non ſeparant coctum à crudo: quoniam calor illi eſt inſtrumentum animæ mundi in his, quæ à ſemine generantur: eſt inſtrumentum animæ propriæ, ſed in plantis humidum exiguum eſt, quia non adeò tot inſtrumentis indigent: ideo à calore ſuperatur magis, & ob id multæ plantæ bene olent: nullum animal, ex putri materia genitum. Deinde, quod quæ à ſemine fiunt, ſenſim augentur, vnde calor dominari plenè poteſt, quæ à putredine tota ſimul, licet poſt perfectionem augeantur alimento, vt reliqua. Cum verò odoris cauſæ duæ ſint generalis, calor, quo odor, & aër in tenuiſſima diſſoluitur, & penetrat, tum quia calor mouet, motus autem actionem auget, & ſurſum fertur, quod leue eſt, vbi & odoratus inſtrumentum, ſuntque hæc communia bonis ac malis pariter odoribus: & modus putredinis, æqualiter fermè putrent frigida, modò humida ſint, & calida: veruntamen longè magis calida frigidis malè olent. Ob id aqua putrida parùm fœtet: caro autem multum. Pingue autem non putreſcit perfectè, ſed rancidum efficitur, quoniam cum incaleſcat, non exiccetur vlterius: & iam ſi ſit concoctum, non poteſt retrocedere, ſed exuritur quaſi, fierétque quaſi exuſtum, niſi exigua portio humidi ſecum corrumperetur, quo fit, vt rancidum putreſcat humidi crudi ratione, & amarum efficiatur concocti exuſtione. Vnde quantò amarius, tantò minùs obolet: quantò deteriùs olet, eò minùs eſt amarum. Iam verò anima inducta, neceſſe eſt denſari humidum, atque ideo refrigeſcere: quare etiam minùs longè malè olere. Conſtat igitur, cur quædam, quæ generantur animalia, non valde malè oleant, non quòd valde non putreant, ſed quòd calor odorem non explicat, vt ita dixerim, nam quod malè olet, valde mouetur: tertia decima Problematum (12.) quod verò animal generat quieſcit: igitur magis fœtent, quæ animal nondum generarunt. Et ſi valde fœteant, iam genitis animalibus, non ob illa, ſed ob nouam aliorum generationem, aut omnino peſtilens eſt, vt in ſepulcris. Quædam verò cum putreant, mirum in modum animal non generant: vel quia immodico humido obruuntur: vel quoniam aſſiduè mouentur: vel quoniam refrigerantur multum: vel quia exuruntur: autem quoniam percolantur, neque enim, generatio ſine denſo humido: nec denſum abſque frigido: nec frigidum genitale abſque terra. Terra ergo & Sol generant medio humidi. Ob id, qui dixere, Ignem generationis authorem, calidum ſempiternum intellexere: qui aquam frigidam in humido, terram ſcilicet, & aquam, qui aërem calidum in humidum agens, vaporem generat, & motum, per quam cauitates fiunt, inducit. Putreſcunt igitur multa, quæ animal non generant, ſed nuo per ſe. Fit ergo magnus fœtor ex multa putredine, & calore, nec tamen animal generatur obnitente caſu, vnde fiunt fœtores grauiſſimi, & animal generatur. Tertia cauſa fœtoris, quæ eſt ratione putredinis, etiam (nam magnitudo putredinis & caloris ſunt duæ cauſæ) eſt ob id, quod putreſcit, qua parte putreſcit ſcilicet humidum, aqueum, aëreumve, aut excoctum cum tota ſubſtantia terrea, nam ab aqueo leuis putredo fit, & ſolùm vermes generantur à pingui magna, tum quia pingue denſius eſt, & minùs euaporat, vt oleum, aqua: ideo magis generatur animal certi generis, & vehementiùs obolet. Sed iam videamus, cur allia fœteant, & ſcarabei, vermes autem non? Id contingit, quòd vermes, dum latent, fœtent, vnde in anhelitu puerorum, qui eis laborant, deprehendũtur: refrigerantur autem extrà, & ob id non fœtent, allium autem fœtet, quia calidum vehementer eſt humidum habet crudum plurimum: vnde vt putreſcat, paratum eſt. Ob id comeſtum fœtet, non autem per ſe: imò illius odore omnes fermè delectantur, adeò vt quærant odore vti, non ſubſtantia, in aceto terrendo illud: inde abiecta ſubſtantia aceto pro intinctu fruuntur. Ergo allium, aut animal generabit, aut nimio calore generationem animalis prohibebit, oportet, enim in animalis generatione refrigerari, vt denſetur humidum, & contineatur calor, & membra poſſint indurari: & vt quieſcat, donec foliculus perficiatur. Scarabei autem fœtent, quia calidi ſunt & propterea in aëre viuunt, tum ob alimentum etiam putre. Quæ ergo fœtent, omnia ſubputrida ſunt. Sed Hippocrates ſubputri-

da vocat ſolùm, quæ ad animalium generationem tendunt:quæ verò ab immodico calore malè olida redduntur, vt allium, porrum, cœpa, ea ſub nomine ſubputridi non comprehendit,cum certam ſpeciem rei oboleant. Neceſſe eſt enim contraria ad contrarias cauſas reduci: vt bene, & malè olere ad putre, & non putre. Sed allium non olet putrè ob colorem vehementem,qui propriæ ſubſtantiæ odorem retinet,ergo odor comeſti eſt miſtus ex proprio ita non olet malè, ſed allium,& putrido: & ita non eſt ſenſile, vt nec dolor apud tactum, ſed ſenſus inimicum. Sunt ergo odores putridi à calore, & putredine geniti: ſubputridi à putredine ſine calore: vt aquæ putreſcentis & fœtidi certæ rei à calore multo, & imperfecta putredine, cum ſentitur odor rei marcidæ adeò vehemens, vt putredinis ſenſus lateat: nec cognoſcatur, niſi vt leuis dolor in eryſipelate,nam odor malus eſt & miſtus ex putrido, & odore proprio: nihilominus putridi imago latet ſub odore rei. Et quia videtur Ariſtoteles (2. de Anima tex. 76. & 97.) ſentire, quòd odor non fiat ex reſolutione partis corporeæ, ſed quòd ſit, ſicut color. Dico, quod odor non eſt corpus:neque enim eſſet obiectum ſenſus, corpus enim in animam recipi poteſt, nec illius ſpecie: nil tamen prohibet, quin ſolum cum corporeis vaporibus deferatur, aut ſaltem maximè, vt calor, & frigus.

DIGRESSIO.

SEd antequam vomitus hiſtoriam prætergrediamur, videndum eſt, cur motuum, qui voluntati parent, nullus imaginando fiat: eorum, qui imaginando fiunt, nullus pareat voluntati, non vomitus, non fletus, aut riſus verus,non virgæ erectio,non oſcitatio vel titillatio, aut pandiculatio, aut rigor: omnes, enim hi imaginando fiunt, non arbitrio voluntatis, in quo conſultum eſt, in hoc vno duntaxat, quod ad virgæ erectionem attinet, ne voluntati pareat, adoleſcentes enim omnes fermè, & iuuenum plerique à re venerea abſumerentur. In cauſa ergo eſt, quòd tres ſunt facultates, quæ in noſtro corpore arbitrio trium principalium membrorum reguntur, naturalis à iecore, nec alij obſequitur: intellectus & mens: ac voluntas à corde, cuius tamen inſtrumentum eſt cerebrum, anima enim, vt aliàs dixi nullibi eſt, ſed extra nos: Cerebri autem proprium, non vt cordi paret(in quo eſt primum voluntatis, & mentis inſtrumentum, quo mouet, ſicut lux Solis, non quo mouetur: eſſet, enim vis in materia)eſt imaginari: eáque repræſentatione ad cor, & à corde (non vt imaginatur, ſed vt illud recipit, imaginari enim commune eſt: audere autem, aut timere, non idem in omnibus) contrahuntur, aut expanduntur ſpiritus(vnde non idem etiam timentibus accidit, metus enim lachrymas exprimit: immodicus cohibet, vt de Hecuba fingunt, ſed rectè Poëtæ)& ad determinatum,locum mittuntur; vt lachrymas riſumque excitent,& vomitum, & oſcitationem, & virgæ calorem, & erectionem: neque parent voluntati, cuius initium manifeſtum ſit in corde, vnde illud:Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua. Imaginandi autem eſt in cerebro initium, licet, vt dixi, cor ſit auctor,ſed per ſe: non autem, vt illius inſtrumentum eſt cerebrum, & ideo initium motus voluntarij eſt à corde per neruos, qui ab illo oriuntur: ſed harum operationum à corde, vt eſt principium ſpirituum, ergo per regulam logicam iam aliàs declaratam, cum principale ſit vnum, & inſtrumenta duo, nunquam poterit, confundi actia vna cum alia, ſed erunt prorſus diſtinctæ. Ideo opinio Galeni de principatu membrorum, & ortu neruorum, præter id, quod repugnat rationi, etiam experimentum habet contrarium.

Nunc redeo ad expoſitionem. Liuidus color ſit ex extinctione caloris naturalis: ſed ea,ſi fiat vel à calore, vel à frigore, vt in verberatis, mala eſt, ſed non lethalis, at ſi à putredine, perfectam ſignificat putredinem, & penitus extinctum calorem oſtendit:ideo mortem,quæ enim perfectè putrent, omnia liuida euadunt: putrent autem perfectè ſolùm carnea, vt liquet, ideo in canibus, & ſuibus hoc videre licet: ſed non adeò facilè, ob fœtoris magnitudinem.

IN

IN LIBRVM Prænotionum Hippocratis, Commentarius Tertius.

PROGNOSTICON XLIII. & XLIV.

SPVtum verò in omnibus doloribus, qui circa coſtas fiunt & pulmem, citò ac facilè expui conuenit: & flauum ſputo valde permiſtum apparere.

COMMENTARIVS.

CVM tractaſſet de ſignis ſumptis ab excrementis generalibus, hic incipit tractare de ſignis ſumptis ab excrementis, & ab aliis generibus, prout ſunt propria vnicuique morbo. Nam vomitus, etſi poſſit conſiderari, vt ſymptoma ventriculi, & fæces inteſtinorum, non tamen ſic ab Hippocrate hic conſideratur: de quo ſuperius (Tex. 51.) nos Hippocrates admonuit, cum dixit: Nec verò decipiat te, ſi veſica morbum aliquem habens, &c. vt intelligeremus, non tractare illum de his ſignis vt propriis, ſed vt communibus tantùm, & omni morbo acuto, & toti corpori. Demiror autem de Galeno, qui nodum in ſcirpo quæſierit, textum hunc, qui palàm vnus eſt, diuidendo. Quamobrem his relictis exponamus ſenſum literæ, qui eſt, quòd ſputum debet habere tres conditiones, vt facilè celeriterque expuatur, & ſit in eo flauum valde permiſtum. Nam cum ſputum eſt purum, ſignificat materiam eſſe crudam. Demiror autem Galenum, qui cenſuerit, cum nihil expuitur indicari ſummam cruditatem: pòſt, ſi nihil de materia expuatur, nam crudum maximè eſt, cum expuitur ſputum: nihil autem, quod ad materiam attinet: nam non vitio doloris materia ſiſtitur tum, cum aliquid expuitur, ſed quia materia prorſus cruda eſt. Ergo quòd ſputum debeat eſſe facile, id eſt breui expui, dicebat Hippocrates primo de Victu in acutis (à 36. Tex. ad 39.) his verbis. Cauſa verò huius eſt, quod priuſquam dolor ſoluatur, moriuntur: citò enim anheloſi fiunt. Præ multo autem, ac denſo ſpiritu, velut iam dictum eſt, valde viſcoſum citra concoctionem fit ſputum, & egreſſum fieri prohibet. Imò ſtertorem induit, chartilaginoſis pulmonis, arteriarum partibus, bronchiis appellatis, impactum: & vbi ad hoc deuenerit, lethale iam plerunque exiſtit. Nam & ipſum ſputum impactum prohibet quidem ſpiritum introferri, cogit autem citò extra fieri. Atque ſic mutuam opem ad malum inter ſe conferunt, dum & ſputum impactum, denſum ſpiritum facit: & hic cum denſus ſit, ſputum inſuper viſcoſum facit, & lubricum fieri, ac elabi impedit. Non auderem clariùs hoc ipſum eâdem viâ docere velle. Verùm quod declarare volo, aliud eſt, ſcilicet Hippocratem tria proponere. Vt facilè prodeat. 1. breui, & ſine labore: nam neque virtus ſic defecta eſſe poteſt, neque materia, quæ expuitur, mala. 1. glutinoſa, aut craſſa, aut tenuis: nec aliquid eſſe, quod impediat, velut dolorem vehementem. Secunda conditio eſt, vt citò. 1. ab initio morbi appareat: tunc enim inchoantem morbum abbreuiat, vt prima Aphoriſmorum (12.) & eſt aſſidens ſignum, ſeu Symptoma potius. Tertium eſt, vt ſit flauum admiſtum ſputo, idque valde, ſcilicet permiſtum: non autem flauum. Declaratur autem ex hoc, cur in Aphoriſmis dixerit, quòd ſputum, ſi primum appareat, breuem ſignificet morbum: vbi non eſt definitum, quid ſit ſputum, aliquando enim ſanguineum, aliquando flauum videtur, atque in his duobus permiſtionem conſiderare oportet: nam vterque horum colorum bonus eſſe poteſt, quomodo autem ſit valde permiſtum, Galenus omnino (confidenter enim hoc dico, quia non ſolùm non animaduertit, ſed cum paucos, vt puto, huiuſmodi ægros curauerit, ignorauit prorſus) non attigit. Eſt autem quod non poteſt eſſe bene permiſtum, niſi paucum fuerit, quod admiſcetur, vnde ſi plurimum fuerit, ſeu quod flauum eſt, ſeu rubrum, periculoſum eſt: & miſtum bene ſeu valde eſſe non poteſt. Quod autem ſputum difficile eſt, multis modis, vt dixi, contingit: ſeu ex virium imbecillitate: ſeu dolore nimio: ſeu cum exuſtum eſt, & ob id lentum, vt cum fabri lignarij farinam cum aqua coquunt, vt colla fiat, quod accidit in febribus exurentibus: atque id multò deterius eſt lento ſputo ob viſcidam pituitam facto, aut quia craſſum, quod eleuari non poteſt: aut cum fuerit tenue, & liquidum, vt nequeat, quoniam ſpargitur, attolli: quod inditium eſt cruditatis. Ergo videbis, cum bene permiſtum eſt ſputum, & paucum, etiam ſi nigrum ſit, plures ſanari, quàm ſi flauum, aut ſanguineum, ſed ob multitudinem, parum miſtum. Reliquum eſt, vt dicamus, quod maximè neceſſarium erat, ſcilicet cur ſputum bene permiſtum optimum ſit? Cur Galenus hoc tacuit, quia dicit, quòd non eſt neceſſarium expoſitori, reddere cauſas. Cur ergo reddit huius, quod facilè expuatur? ſanè in claris nugatur, ad tœdium difficilia quæque prætærit. Neque enim quæ in ſequēti Commento affert,

afferτ,ſatis faciunt.Etenim prima fronte ſputum permiſtum valde malum videri deberet:quòd permiſtio magna,vt ſuperiùs(Tex. 52.)declaratum eſt,vel ab agitatione, vel à calore fit vehementi.Occaſionem ille etiam ſuperiùs vitauit,dum exponeret prima verba de vomitione, cauſas docuit ſpumæ, in quo inferior eſt permiſtio, vt de illa ſermonem habere non dignetur,ſed neque mora,nec ſimilitudo ſubſtantiæ in cauſa eſſe poſſunt:dictum eſt enim de his aliâs.Vna quidem non conuenit:quæ enim ſimilitudo ſputo, ſeu pituitæ cum flauo? Alterum vtile eſſe non poteſt,mora.Quid etiam dicemus, cum natura ſeparet,non miſceat,morbo ad ſalutem tendente, vt commodè expellere poſſit: quarta Aphoriſmorum (com. 22.)

DIGRESSIO.

IAm ergo clarum eſt, quòd oportet materiæ morbi indicia eſſe permiſta, & non parti vtili:igitur excrementis,& quantò magis permiſta fuerint, tantò id eſſe melius. Verùm primi cauſa manifeſta eſt, alterius non ita. Galenus ſecundo Prorrhiticorum (Com.15.) deiectiones ſynceras per criſim factas haud vituperat: ſed ante illam morbum exacerbandum dicit eas ſignificare:non tamen aperit,non contendam cum illo:quanquam Hippocrates ſyncera vbique damnet, etiam in exemplis,cum dicat in his,qui ſeruati ſunt (biliosa multa euomuit) non bilem: (pituitoſa) non pituitam. Sed non ſunt vbique omnia miſcenda: ſatis ſit, eandem eſſe rationem ſputi, vomitus, & deiectionis, vt ſyncerum ſemper ſit formidabile,miſtum excrementis laudabilius, & vbi oppoſita ſic diſtinguuntur, quod maximè ab altero extremo remouetur, optimum eſt:velut ſyncerum malum,miſtum laudabile,valde miſtum erit admodum etiam laudabile. Itidem inuenta ratione, qua ſyncerum malum dicitur, ſeu per viam cauſæ, ſeu ſigni perſpicuum erit,cur miſtum ſit laudabile,eadem enim eſt ratio oppoſitorum.

Quod habetur ſeptima Aphoriſmorum (Tex.6.com.eodem) dicam. Inquit enim ſuper verbis illis:In morbo diuturno faſtidium cibi,& deiectiones ſynceræ, malum. Nam deiectiones huiuſmodi, exuſtum eſſe omne humidum innatum à calore febrili demonſtrant. At hoc, quòd valde miſta ſit, eò non videtur pertinere: nam ſecretos humores nonnunquam,& tamen plures, videmus excerni. Aliam ergo quærere cauſam oportet huius dicti.Cauſa miſtionis bonæ eſt, quod ſenſim inſtilletur,nam & in his, quæ manibus miſcemus: ſi ſenſim farinæ aqua ſuper fundatur, miſſio bona fit: ſi confeſtim, nequaquam.Cum ergo in peripneumonia bene permiſcetur humor ſputo,neceſſe eſt,vt ſenſim transfundatur pus, aut humor in excrementum: quod & indicium eſt paucitatis materiæ, & naturæ, non coactæ operantis, ſed ratione, & ſi etiam ad cauſam referre velis, vt non timendum ſit ab huiuſmodi materia, quæ deſtillauit in locum ob paucitatem eius: & quia miſta, ob coniunctam ſibi pituitam. Eadem tenuis neceſſariò erit,nam craſſum non poteſt valde permiſceri:tenuis autem materia faciliùs ſuperatur, & indicat naturam prædominari, ergo ſputum bene permiſtum, eſt ſaluberrimum.

PROGNOSTICON XLV. & XLVI.

SI enim longè poſtea poſt principium doloris expuerit, quod flauum eſt,aut fuluum,aut quod multam tuſſim inducit, & non valde permiſtum eſt,deterius eſt, nam & flauum, & meracum periculoſum eſt:& album ac tenax,rotundúmque inutile eſt.

COMMENTARIVS.

INſinuat, quòd in ſpecialibus tradendis debemus eſſe longiores & diligentiores: neque enim obſcurum eſt,quòd hoc ex contrario manifeſtum eſt. Poſt principium longè opponitur ei, quod citò:& quod multam tuſſim inducit ei,quod facilè, & non valdè permiſtum ei, quod valde permiſtum. Et quoniam oppoſita verſantur circa idem,ideo adiicit flauum, vt intelligeremus parum intereſſe inter hos duos colores, flauum, ſeu fuluum. Deinde ſubiicit cauſam vtorumque poſteriorum,cum primùm per ſe notum,ſcilicet quòd tandem expuere eſt malum: longiorem enim morbum ſignificat, quo circa ſicut ſuffocari diutius in aquis, periculoſum eſt magis, quàm breui tempore: ita & diutius extendi morbum lateralem, aut pulmoniam, periculoſum eſt, & tantò deterius in pulmonia, quàm laterali morbo, quantò magis homo præfocatur in pulmonia, quàm morbo laterali. Ei ergo,quod eſt valde permiſtum, opponuntur duo, meracum ſcilicet flauum,& album, at flauum meracum periculoſum,inquit, eſt,album autem inutile: in quo ſcilicet nihil de materia peccante expuitur, de meraco autem dictum eſt ſuprà. Sed antea, quàm expoſitionem Galeni proſequamur,explicandum erit, quid intelligat per commentationes de Iudicationibus, id eſt Criſibus,& in libro ſententiarum, id eſt Aphoriſmorum,parte ſcilicet ſexta,& ſeptima: nam hunc vnum eſſe librum, non ſeptem, voluerunt. Et cur dixerit, rotunda: nam glutinoſa cum fuerit vehementer talis, in rotundam tranſit formam, quoniam vndique latera à calore febrili æqualiter torrentur,vt quicquid promineat, conſumatur, at cum valde glutinoſa fuerit,vbi ſemel rotundam formam acceperit, eam retinet: at vbi non talis eſt, etiam quòd conſumptis partibus extremis in rotundam figuram tranſeat,in ea conſiſtere nequit, quòd autem omne,quod ſenſim circumcirca conſumitur, rotundum euadat. non ſolùm ab aëre, & ab arte,ſed etiam ab aquis, docuit. Ariſtoteles in Mechamicis de Crocis (Quæſt. 15.) loquens: Rotunda autem ſputa peculiariter delirium portendunt teſte Hippocrate ſexto Epidemio

Epidemiorum (part. 3.) cauſam ibidem explicuimus, omnibus aliis expoſitoribus ignotam.

DIGRESSIO.

GAlenus igitur partem hanc de ſynceris ſputis ſic in commento interpretatur, vt ſyncera alba minùs mala ſit, flaua tantò deterior, quantò bilis pituita deterior eſt. Eſt autem, ſcilicet longè: quoniam flaua bilis acutas accendat febres, atra ſolum difficiles: ſanguis & pituita ſint humores moderati, ac benigni: idque totum verum eſt, ſed non docet quomodo ſputum permiſtum fit bonum, aut malum. Verùm hoc facile eſt, ſi quis mentem adhibeat, ſcilicet quod debet eſſe materia coniuncta, cum debet expelli, prorſus ſeparata ab vtili: nam vtile natura cupit retinere, ideo non expellit, donec fuerit, quod vitioſum eſt, ab vtili, ſeparatum, contrà debet eſſe excrementis naturalibus bene permiſtum, quod vitioſum eſt: tunc enim commodiſſimè expellitur, tum ob naturæ conſuetudinem, tum quia membra, ſuper quæ tranſit materia, quæ expellitur, prorſus non læduntur. Si acris ſit materia miſta fæcibus, non parit difficultates inteſtinorum, at materias noxias eſſe, vnam, aut plures, multum refert. Galenus (comment. 23. & 40.) multitudinem earum reformidat, quoniam plures difficilius ſuperantur, quam ego opinionem non animaduertens, errorem fruſtrà ſecutus ſum, nam plures ſi ſingulæ ſint æqualis molis, ac ponderis, certè maius faceſſunt negotium, quàm vna, quæ vni earum multitudine, ac pondere tamen æqualis ſit, ſed ſi tanta ſit moles, ac pondus vnius, quanta omnium illarum ſimul acceptarum. Tametſi ergo plerunque accidat, vt maior ſit quantitas humorum diuerſorum quàm vnius ſolius, nihilominus etiamſi æqualis ſit, deterius eſt, vt materia ſit variarum partium, quàm vnius naturæ, nam ſi varij ſint colores, variæ etiam erunt ſubſtantiæ: & ideo etiam diuerſis in temporibus concoquentur, quæ ergo celerius concocta fuerit, non poterit expelli, cum cruda coniuncta ſit: nam cruda expelli non poteſt, nondum calefacta, & emollita: neceſſe eſt igitur retineri, quod autem concoctum, retinetur, non ſolum à febrili calore, cuius proprium eſt, omnia corrumpere, & deteriora facere, ſed etiam à naturali ipſo ſuperaſſabitur: quamobrem cum reliquus humor concoctus fuerit, non poterit huic coniunctus, quoniam hic ipſe non amplius concoctus eſt, expelli: igitur & ipſe denuò corrumpetur, vt ipſemet Galenus in tertio huius (com. 27.) fatetur. Vnicum ergo præſidium eſt, vt ſeparetur: quamobrem febres duplices tertianæ facilè curantur, quia ſingulorum humorum ſunt loci diſtincti. Et etiam in Hemitritæo idem fatetur Galenus, dum illius ſolutionem narrauit in ſecundo de Differentiis febrium (cap. 7. in fine,) cum dixit in enarratione vndecimæ diei: Deinde ſexta noctis hora aluus biliosum excreuit, ac quidem per vniuerſum corpus, veluti ſudores, exhalarant: poſt quos tota declinatio ferè ad infebricitationem peruenit: neque iam in ambiguo erat, quia tota febris tertiam omnino deſiiſſet. At cum miſtæ fuerint materiæ valde, aut non ſeparabuntur, aut difficillimè: quocirca febris ex huiuſmodi materiebus, commiſtis ſemper difficilis redditur, & quicunque alius morbus, ſeu fuerit tumor, vel abſceſſus, vel diarrhœa, aut tale aliquid. Confudit ergo Galenus tria miſtionum genera: materiæ vitioſæ cum vtili, quod ſemper malum eſt: cum excrementis, quod bonum: earum inter ſe, vt cùm rubræ, & fuſcæ ſimul miſcentur: & hoc longitudinem, & difficultatem morbi ſignificat. Eſt & quartus quidam modus (ne quid intentatum relinquamus) quem Galenus tangit, ſcilicet miſtio materiæ prauæ cum quodam humido natiuo: quòd ſi vult expelli, quomodo vult, vt ſeparet, quare? ſed hæc relinquamus, aperta enim ſunt, & clara in excrementis alui & ſputis. Solùm reſtat difficultas de vomitibus: nam ibi videtur etiam humidum admiſtum materiæ noxiæ, & tamen non eſt excrementum naturale. Et mihi videtur illud compoſitum ex ichore proprio humoris, & crudis excrementis, quæ nondum à natura euicta ſunt: ſeparatio autem ſit ab vtili. Quocirca ſi per merùm intelligamus etiam quod propriis ichoribus ſpoliatum eſt, etiam illud deterius erit. Sed Hippocrates ad excrementa reſpexit: in vomitu autem, quia deerat, pituitam excrementi loco ſubiecit: quæ certè & ipſa excrementi rationem habet. In ſputo ergo pituita muccilaginoſa: in vomitu cruda: in deiectione excrementa ſunt illa, cum quibus miſceri debent, quæ eiiciuntur, materiæ morbificæ.

PROGNOSTICON XLVII.

MAlum eſt, & quod viride eſt valde, & quod ſpumoſum.

COMMENTARIVS.

QVamuis ſimilis locutio duplicem ſemper recipiat ſenſum, ſcilicet gratia exempli, viridem, malum eſt, & ſpumoſum, & viridem ſpumoſum nihilominus relatiuum, quod efficit, vt in primo ſenſu intelligenda litera ſit. Sed græca lectio non habet, niſi κακὸν δὲ καὶ χλωρὸν ἐὸν κάρτα καὶ ἀφρῶδες, Ideſt malum eſt, etiam viride, ſi valde ſit, & ſpumoſum. At Laurentianus tertium addit ſenſum, ſic interpretatus: Si viridis admodum, & ſpumans eſt, mala eſt: vt ſcilicet vna tantum ſit, ſed coniuncta ex duobus ſcreatio mala.

Sed omiſſa varietate lectionum, quando codices ambo Græci idem habeant, ad expoſitionem eius, quod in re eſt, accedamus. Quandoquidem non dixit, niſi, malum eſſe ſputum, non valde, poſſumus ſingillatim exponere, viride malum, & ſpumoſum, nec relinquitur vlla difficultas, niſi in aduerbio valde, ſeu κάρτα: reliqua enim nota ſunt.

Omiſſa ambiguitate, quam Cornarius innexit, & Laurentiani ſenſu incondito, eſſet enim piſcari (vt aiunt) aureo hamo, vt malum eſſet ſputum, quod viride eſſet, & valde, & cum hoc etiam ſpumans. Propterea dicamus, quod & ſputum valde viride, ſeu, vt Galenus ait, rubiginoſum, malum eſt, parùm intereſſe putat Galenus, qualiſcunque ſit coloris, modò ſyncerum ſit: ſemper enim malum eſt: quamuis non dicat Hippocrates, meracum eſſe, ſed valde tinctum, conſtituit autem eiuſmodi ordinem Galenus: ſeroſum humorem, quem conſtat pallidum eſſe: qui cum aſſatur, flauus fit, cum permiſcetur (ſed cui, non dicit) euadit croceus: is rurſum ſuperaſſatus, euadit niger.

Quis non videt, quàm incompoſitè hæc dixerit, primùm neque explicat, cuius coloris ſit ſeroſus humor: neque quomodo poſſit aſſari (vix enim fieri poteſt) deinde cui admiſceri debeat: croceus etiam aſſatus fit primùm fuſcus, aut cœruleus, ſi lucem habeat admiſtam, inde niger, nonnunquam etiam viridis, antequam niger. Hæc eſt doctrina illius viri, quam tanti faciunt, qui admirantur ea, quæ non intelligunt confuſa, incerta, ſine ratione, falſa. Verùm ne longior ſim, explicabo Hippocratis ſententiam dilucidam, quæ eſt: Malum eſſe ſputum, quod valde citrinum eſt, id eſt ex viridi, & ferrugineo miſtum, nam cum Græci viride ſimpliciter intelligi volunt, praſſinum vocant, πράσιος viridis, & ἰώδεις, ab ἰώδης eruginoſus lib. de Veteri medicina, (pa. 6.) cum ergo miſtum colorem laudaſſet, & hic eiuſmodi eſſet, oſtendit, ſi valde talis ſit, attamen malus erit id eſt quod ſæpe vidimus, quanquam plures ſint, ſi tamen ſplendeant, & viuaces ſint, praui ſunt: ſin ita miſti, vt alter alterum obtundat, meliores.

Quis non videt Galenum nugas agere: nam norunt omnes, me non deceptum in iudicando ob hæc huiuſmodi: non ergo de ſynceris, ſed viridis coloribus ſermonem habet, χλωρὸν præterea à Galeno viride exponitur: ſed difficultatem non facio, quandoquidē, & flammeus in hoc ordine ſit, & quilibet color ſyncerus, dico ſyncerum non immiſtum hic, ſed, vt color purus ſit, viridis, cœruleus, croceus, ruber, flammeus, veniamus ad ſpumoſum.

Bullas gigni, & ob calorem, & ob agitationem, docet exemplo, ducto à ſpuma, quæ in mari, & in lebetibus gignitur. Seruantur, & manent, vel ob aëris contenti craſſitiem, qui non ſuperiùs fertur, & erumpit, & lentorem humoris, qui vi continet ſpiritum. Si alterum horum deſit, non diu perſeuerat: ſi perſeuerat, vtrumque adeſſe neceſſe eſt. In humano corpore hoc ipſum accidere ob vehementem adeò agitationem, cum haud ſit veriſimile, relinquitur vt ſpuma, ſeu ſit in ſputo, ſeu vrinis ſeu fæcibus: hæc tria ipſa indicent calorem feruentem, acrem, humidum, ac craſſum, humorem lentum. Et quanquam de his ſuperiùs (lib. 2. com. 37.) actum ſit, nihilominus duo hæc adiicere decreui. Primum, quòd ſpuma fit in ore: vnde homines ſani ſine incommodo ſputum emittunt ſpumoſum, non tamen in pectore fit abſque magna vi, & cauſa præter naturam: ideo ne te fallat ſputum ſpumoſum, quod ex oris cauſa non pectoris, prouenit, alterum eſt, quòd prudenter Galenus omiſit vomitum ſpumoſum, dum enumerat, quæ cum ſpuma eueniunt: nam niſi ſaliua miſceatur, tantus calor in vētriculo ob magnitudinem adeſſe non poteſt, vt in eo ſpuma creetur, præterea ſpuma fit, vel ob vehementiam agitationis, aut caloris aut loci anguſtiam, vt in mucco: vt veriùs dici poſſint tres cauſæ, quàm duæ. Nam quæ ſpumæ ſtrangulatis ad os venit, & ob calorem, & ob loci anguſtiam generatur. Hic rurſus animaduertere decet Hippocratis excellentem artem, & ingenij acrē vim: nam non per malum malum ſimpliciter ſignificat, ſed vehementer malum, cum enim coniungit malum periculoſo, & lethali, vt cum dixit, deterius eſt, quàm illa, tum ex ordine, tum ex coniunctis, intelligere oportet, peſſimum eſſe, adeò vt hæc verba (bonum, malum) iuxta ea, quæ coniunguntur, ſint intelligenda, velut ſi dicat: Lethale eſt, torqueri oculum, malum eſt, etiam ſi promineat, ſenſus eſt, oculū prominere, eſt etiam malum ex eo genere mali, quod dictum eſt, id eſt lethale. Sed tamen, cum dicit (malum eſt) non eſt perinde, ac ſi dixiſſet, lethale eſt: ſed ac ſi diceret, lethale eſt hoc, ſed non adeò, vt primum, hoc ex coniunctis. Ex ordine cum malum ponitur, gratia exempli, inter valde malum, & lethale, intelligendum eſt malum, id eſt deterius, & lethali proximum, hæcque diligenter ſunt obſeruanda, quæ ad rerum faciunt ſcientiam, non quæ diſcrimen non in ſententiis, ſed verbis tantum afferunt.

PROGNOSTICON XLVIII.

SI verò ita fuerit meracum, & etiam nigrum appareat, hoc ipſum deterius eſt, quàm illa.

COMMENTARIVS.

POterat videri ob formam ſermonis locutus eſſe de ſyncero ſputo in priore parte, non autem de de permiſto. Verum ſupponit, ſputum eſſe malum, aut quia ſyncerum, aut quia praui coloris, cum ergo priorem damnaſſet ob naturam coloris, hunc damnat ob vtrumque, adeò vt optimum ſtatuat bene permiſtum, & ex bonis, ac laudabilibus coloribus in extremo nil ſpuere, vt in ſequenti textu docebit: proximum optimo tenax album, ac rotundum, quod tamen inutile eſt, & ſyncerum longè peius: ſed proximum peſſimæ conditioni nigrum, ſyncerum, in medio miſtum ſed cum coloribus valde ſaturis, vt in hoc ordine apparet
Citò, facilè, bene miſtum, remiſſum. Hic eſt
ordo Album, glutinoſū, rotundum. Hippoc.
Viridem, valde ſaturum, miſtum nec non &
rei Fuluum, ſeu flauum, ſaturum, ſyncerum.
ipſius. Noluit Nigrum, ſyncerum.
abſolutè pro- Nihil expuere.
nunciari Hippocrates de ſputis, quod ſignificarent mortem, ſicut in vomitibus, &
vrinis

vrinis, atque aliis excrementis, ob tres cauſas, quas Galenus animaduertit, cum ex ſputis etiam valde nigris mnlti euadant, vt his diebus ſenex ſeptuaginta quatuor annorum, & iuuenis triginta annorum, qui ambo ſputum nigrum habebant. Sed ſeni ab initio vſque in finem perſeuerauit cum vrinis turbulentis, pulſuque valde inæquali: ſed neque dolor in pectore aderat, nec febris acuta, in iuuene vtrumque horum cum adeſſet, eratque dolor in ſiniſtro latere, & in eo etiam vrinæ conturbatæ: ſed ſputum deſiit eſſe nigrum circa ſeptimam, in ſene non fuit miſtus ſanguis: in iuuene fuit, curati ambo cum ſocio Laurentia Melara. Si adfuiſſet inclytus aliquis Galenicus parum bene animaduertens Hippocratis dicta, interitum vtriuſque pronunciaſſet. Ergo primùm contingit, ſputum malum non ſignificare mortem, quoniã ſignificat ſolùm ſupra vnum membrum, & non principale: igitur, niſi intercipiatur non poterit per ſe ſignificare mortẽ, ſecundò, quia poteſt eſſe vel à fumo, & maximè lucernæ, & præcipuè olei à ſemine lini, vel defluxione à capite: & ſic non ſignificabit mortem, imò forſan neque aliquid penitus maioris mali, tertiò, quia tale ſputum ſæpe fit ex humore melancholico in corde, cuius fumi denigrant ſputum, & tamen, ſi non fit ab incendio, non ſignificat mortem. Quomodo non pituita poteſt in pectore denigrari ob abſceſſum? hoc arbitrari ſtultitia eſt.

ad præcedens.

MAlum etiam eſt, ſi nihil repurgetur, neque emittat pulmo, ſed plenus ferueat in gutture.

COMMENTARIVS.

HÆc pars à Galeno, neſcio qua ratione, omiſſa eſt, cum tamen eſſet in textu: qui vertit, maiorem admiſit errorem, cum in vtroque textu eſſet: Cornarius rectè adiecit. Hic malum, vt ſæpe dixi, dictum puta, non quòd peſſimum non ſit, cum in ſtatu fuerit, ſed quoniam ſputum viride, nigrum, ſyncerum, liuidum, rotundum, quocunque tempore fuerit, ſemper malum eſt, ſi vitio affectionis in pectore fiat: at retineri ſputum non ita, ſed ab initio eſt, quaſi pathognomicum, ideo Hippocrates voluit, cum in extremo collocarit, nos intelligere peſſimum eſſe, ſi in ſtatu accidat, ſed in principio non eſſe abſurdum, neque verendum, licet malum ſemper, diximus ſu prà (com. p). cauſã huius; perueniunt enim facilè ad ſtrangulationem, maximè ſi frigiditas extremitatum adſit: ſoletque præcedere animi deliquium, vt in ſeptima Aphoriſmorum à Galeno (com. 8.) habetur: tumque mors propinqua eſt, quod etiam in magnis hæmorrhoſagiis pulmonis accidere ſolet.

PROGNOSTICON XLIX.

GRauedines, & ſternutationes in omnibus circa pulmonem morbis, & anteceſſiſſe, & ſuccedere, malum eſt: at in aliis morbis lethaliſſimis ſternutationes vtiles ſunt.

COMMENTARIVS.

DVobus modis largiter, & commodè cerebrum exonerari ſolet per nares: vel cum impetu, vocaturque ſternutatio vel ſine impetu, vocaturque grauedo. Græci clariùs κορύζαν appellant, nomen narium in eo includentes. Quo fit, vt deteſtabilis Galeni inſectio, qua Hippocratem ſubſannat, quòd defluxionis non meminerit, ceſſet: nam defluxio, quæ per palatum fit, non eſt ſignum, ſed morbus.

Quærendum eſt ergo, cur, cũ ſternutatio, & grauedo per ſe bona ſint trifariam, tum quia materiã cococtã eſſe oſtendũt, tũ quia vĩ cerebri declarant expultricem eſſe validam, tum quia cerebrũ abſque incõmodo exoneratur, ob eáque omnia hæc ſubiunxerit, in lethaliſſimis morbis vtilẽ eſſe, præſertim ſternutationem, in morbis, qui attinent ad pulmonem, velit eſſe malum? Hic ſanè mihi videtur modus eſſe doctrinæ veræ, vt clara ordinatè explicemus, quæ ſuperſunt dubia, breuiter proponamus.

Ita Galenus difficultatem non aperit, totam expoſitionem obſcuram facit, & Hippocratem accuſando illũ non intellexiſſe apertè teſtatur, & de his, quæ ſuccedunt, ſatis probabilem reddit rationem, cum ſignificent cerebrum ex affectu pulmonis excalefactum talia progignere ſymptomata: hoc autẽ malum dubio procul. At ſi hæc ipſa antecedãt pulmonis, aut pectoris inflammationem, repletum eſſe caput oſtendunt, vnde ſuccedẽte inflammatione partium pectoris, quæ illi directè ſupponuntur, periculum eſt, ne materia ad locum iam laborantem deſcendat, & ſuffocet, neque enim correpto ab inflammatione pulmone ſpes eſt, eam amplius concoqui poſſe. Nocet præterea ſternutatio, cũ, vt aliàs docui, vbi de cerebri actum eſt reſpiratione, motu violento pulmonis, vt mẽbrum inflammatione laborans, magno & violento motu diſtendi, magnã oſtendat neceſſitatem, quæ cogit magnum in actione detrimentũ, ingenſque periculum, ne ad ipſum pulmonẽ materia multa confluat.

Quod verò adiicit, in aliis mortis ſternutamentum antecedere non poſſe, oſtendere debuit: ſed quomodo oſtenſurus erat, quod verum non eſt? ſi ergo antecedat alios morbos ex defluxione ortos, veriſimile eſt: at alio, ſi defluxerit materia, cum cerebrum ex ſternutamento validum eſſe intelligamus, metuendum non eſt, membrum enim verè robuſtũ non

non ad periculoſa loca tranſmittit, ſed cum caliditate ſola facultas ex pultrix alioqui debilis adiuuatur. Ob hoc non grauedinẽ etiã adiunxit, ſed de ſola ſternutatione locutus eſt, vide, quæ ſcripſimus in Primo (Com. 24.)

PROGNOSTICON L.

SPutum autem flauum ſanguine permiſtum non multo, ſi in pulmonis inflammatione, in morbi pricipio reiiciatur, ſalutare eſt, & valde prodeſt: ſi verò ſeptimo die, aut poſterius minus ſecurum eſt.

COMMENTARIVS.

PRæſtat prius rei veritatem, & quod experimento quotidiano deprehenſum eſt, ſimulque ab Hippocrate declaratum, edocere: inde rationem eorum, quæ dicuntur afferre: demum, quæ falſa ſunt, reiicere: imò ipſo facto reiecta intelliguntur. Ergo tria ſunt ſputorum genera, quod ad colorem attinet (Com. p. & 2.) ſyncerum, de quo ſuprà actum eſt, & eſt ſemper malum, ſeu album, ſeu rubrum, ſeu flauum: multò deterius viride, liuidum, nigrum, permiſtum ex multis coloribus humorum, vt flauum, & cœruleum flauum, & liuidum, quod etiam peſſimum eſt exemplo vomitus, quod etiam declaratum eſt in ſuperiore libro (com. 54.) permiſtum cum excrementis, ſeu ſanguine, quod optimum eſt, at horum rationem oſtendere omnium, fruſtrà fuerit. De permiſto cum ſanguine ſolum ſermo habendus eſt. Inflammationes omnes ex ſanguine fiunt, vt ipſe Galenus in libro de Inæquali intemperie (cap. 3.) teſtatur: In ſanguine ſani humores quatuor cõtinẽtur, poteſtate, non actu: hoc enim declaratum eſt à nobis (7. contra. 6. & 12. eiuſdem 17.) Dum ſanguis in abſceſſu eſt, putreſcit, cuius quod tenue eſt in flauam, quod craſſum in nigram bilem, vertitur, vt ſecundo de Febrium differentiis (capite nono.) Galenus dicit, igitur neceſſe eſt, vt ſi ſanguis ſit putreſcens ab initio in bilem tranſeat: ſi ergo tranſeat in flauam, optimum eſt, exibitque ſputum flauum modico ſanguini permiſtum. Nam ſi ab initio flauum cum pituita ſolum exeat, non ſanguine, neceſſe eſt calorem putridum totum ſanguinem ſtatim tranſmutaſſe, & corrupiſſe, quod adeò malum eſt, vt nil peius: ſin autem ſolus ſanguis, inditium eſt, retineri quod corruptum eſt, atque craſſum, aut factam anaſtomoſin quandam, aut non fieri permutationem à calore præter naturam ob loci frigiditatem, quodcunque horum in cauſa ſit, valde malum ſignum oportet eſſe. Ex hoc patet, longè melius eſſe ſputum miſtum hoc modo, quam purum ſanguineum: adeò vt Hippocrates nolit etiam eſſe multum ſanguinis miſtũ, at Galenus è regione pugnat: vult enim ſanguineum eſſe optimum, quod euenit, quia artem non exercuit. Quid enim verba illa: Sãguine permiſtum non multo: cum non ſolum purum, ſed etiam multum permiſtum ſanguinem reformidet.

In vniuerſum duæ ſunt materiæ benignæ in humoribus, teſte Galeno, ſcilicet humidæ ambæ pituita & ſanguis: duæ malignæ ambæ ſiccæ, flaua & nigra bilis, ſputorum color atteſtatur ſupra humorum qualitatem. Tertio in primum Epidemiorum (com. 42.) ac rarò fit phlegmon in partibus pectoris ex pituita, minùs autem mala eſt bilis flaua, quàm nigra, & melior eſt ſanguis, quàm pituita: igitur ex omnibus his colligitur quod ſputum flauum ſanguini permiſtum optimum eſt in pulmonia. Quod verò ita dixerit Galenus, ad rupturam vaſis refert, tanquam Hippocrates de hac intelligat, ſed fruſtra, nam plurimus ſanguis ſi extat, caloris copiam febrilis oſtẽdit: neque viſum eſt in peripneumonia, aut laterali morbo contingere has venarum rupturas.

Cauſa ergo talis ſputi eſt multiplex (neque enim vna eſt) primum ſanguinis tenuitas, & in ipſo tenui quod viſcoſum eſt, id efficit. Secunda eſt calor vehemens, qui attenuat, & impellit. Tertia eſt multitudo, quæ exprimit, vt cum per linteũ mel colatur. Quarta eſt raritas membranæ, quæ tegit coſtas interiùs, aut pulmones cum ipſa carnis pulmonis ſubſtantia. Quinta demum eſt motus, qui fit per tuſſim excitatam. Atque ob harum præcipuas, aut plurimas, talia celeriter, aut tardiùs excernuntur. Ob quæ adiicit (in morbi principio ſalutare eſt) id eſt ſignum ſanationis: & valde prodeſt, vt cauſa eiuſdem. Vt contrà cum ait: Si verò ſeptimo die, aut poſterius, minus ſecurum eſt. Signa bona cum defecerint in aliquo, minus bona fiunt, non prorſus mala, hæc autem declarata ſunt prima Aphoriſmorum (12.) & vt, dixi aliàs indicatiua ſigna ſignificant dimidiam coctionem, & conduplicare ſolẽt tempus, vt in illo Aphoriſmo quartæ particulæ (71.) Quibus ſeptima indicatur, cum verò hi morbi ſuffocent, non tam ex virium imbecillitate, quod virium eſt morbis omnibus longis, quam ne ſtrangulentur peculiare periculum eſt. Diffinit autem Hippocrates ſeptimam diẽ, quia ſi antè, vt in ſanandis ſigna decretoria decretoriis diebus, ita indicantia indicatiuis apparent: quare in quarta, & ex conſequenti, in ſeptima morbus terminabitur. Sed ſi indicatiuum ſignum in ſeptima apparuerit, non, niſi in quartadecima finietur, at morbum acutum protendi ſeptem diebus non eſt res contemnenda propterea dixit non adeo eſſe ſecurum ob tarditatem ſignum, quod per ſe optimum eſt. Admonet autem nos Galenus de periculo etiam in huiuſmodi morbis fortuito, quod vtinam non frequentiſſimè accideret, quod veriſſimum eſt: ſcilicet, vt vel ægri culpa, vel aſtantium, vel caſu aliquo, vel etiam medici culpa id contingat, in quo illud eſt præcipuũ, & maximum, ac perículoſiſſimum, quòd tum aſtantes inſurgunt quærentes de nimia inedia ægri, mediciſque timore infamiæ cum auget alimentum, cum maximè tempus ſit ſubtrahẽdi: vnde æger periclitatur: caſus autem ſunt innumerabiles: ſed præcipui, ira, timor,

mor,& triſtitia,incommodus motus,ſomnus interruptus,aer malus,atque ob hanc cauſã præcipue danda eſt opera,vt quam celerrimè æger ſanetur.

PROGNOSTICON LI.

OMnia ſputa mala ſunt,quæ dolorem non ſedãt:peſſima verò ſunt nigra, velut deſcriptum eſt quæ verò dolorem ſedant,omnium optima exiſtunt.

COMMENTARIVS.

QVæ excernuntur,ſi ritè excernantur,cõferunt ſæpe nos,vt in prima, & quarta Aphoriſmorum(25.& 3.) vt nil tritius. At hic meminit de dolore:ſed non ſimpliciter, vt Galenus, interpretanda eſt vox ὀδύνην, ſed eſt, πόνος,καὶ πόνος, labor etiam & triſtitia, atque anxietas, eſtque ac ſi diceret: Principale ſignum in ſputo eſt,quod alleuet, aut non alleuet,quæ contriſtant, cuiuſmodi ſunt in laterali morbo,dolor difficultas ſpirandi,& ſpuendi,vigilia, & febris:hæc omnia nomine ὀδύνης, intelligenda erunt. Hoc diſcrimen non animaduertit Galenus,quod in morbis propriis, vni parti non oportet conſidere magis in ſignis communibus, quã propriis, ſed propria ſymptomata ſunt præferenda. Et cauſa eſt, quoniam in illis eſt quod ſentit,& ſentitur, quod ſentit,eſt æger, quod ſentitur,eſt morbus,quod ſentit,eſt totum: quod ſentitur,eſt noxa in illa parte, ideo in talibus poſſumus habere iudicium, immò debemus ſumere à ſenſu ægri magis,quàm à qualitate excrementorum. At non ita in febribus,quia idem eſt,quod laborat,& quod laborem percipere debet: ideoque æger ad mortem tendit,& ipſe moderatè ſe habere exiſtimat. Idemque contingit, vbi princeps particula afficitur,vt cor aut cerebrum: nam in huiuſmodi non ab ægrotãte diſcere oportet,quomodo ſe habeat,ſed faciem inſpicere oportet,& vrinas:ſimiliter & in iecoris morbo,atque id eſt principale,quod docuit. Vbi hoc inſpexeris,admonet,vt ad cauſam reſpicias, lethale eſt, ſi ſputum non modò hæc alleuat,ſed grauiora facit:nam ſi,valde alleuari debeat,non alleuatur,ex quo ſpem ſumere poſſumus tũc ergo iubet,vt ad cauſã reſpiciamus,quæſi ſit atrabilis,tum dicit,pernicioſũ maximè erit:quia etiam niger color inter colores peſſimus eſt. Vnde liquet,quòd ſi ex nigro ſputo æger alleuetur, tum ſignum non erit malum ſed ſolum ſimpliciter malum,ſeu ex ſe,talia Galenus non vidit,quæ tamen lucidiſſima ſunt. ſicut neque hoc ſecundũ, quod etſi ſputum,quod non alleuat,tametſi omnibus in aliis conditionibus ſit ſalutare, malum ſit: non tamen confeſtim ſequitur, quòd id,quod alleuat,ſit bonum ſicut non ſequitur,quod ſi non eſt biles, non eſt rationis compos:igitur quod bipes eſt, etiam rationis particeps,ſic enim omnes aues,& ranarum plurimæ,antequam perficiantur, rationem haberent. Voluit etiam vt aliud per hoc intelligeremus,ſcilicet,quod melius eſt longè ſputum,quo ſymptomata alleuiantur,quã malum id,quod non alleuiat,fieri enim poteſt,vt æger non alleuietur,quia morbus ſit in incremento,ideo tunc colorem & reliqua inſpicere debemus:& ita poſuit colorem inter cauſas pro exemplo:& nigrum inter cæteros pro exemplo inter colores:nec ſine illo adiecit peſſimum,ſed ſolum malum, at cum dixit(quod alleuiet)adiecit(optimum) quia vtiliſſimum cauſæ inſtar, & commodiſſimũ vice ſigni quocunque appareat modo, & quouis cum colore. Ideo coloris ſpeciem nõ adiecit,niſi quis ad flauum ſanguini miſtum ipſum referat:quam expoſitionem non vitupero, ſed prior melior videtur forſan, non mihi. Hoc autem in loco demirari non mihi Hippocratis artẽ non licet,qui duo extrema, bonum & malum,inuicem comparans facilitate,cum nigritiæ primas partes tolerantiæ tribuit,vt intelligamus idem in aliis ſtatuendum eſſe.

PROGNOSTICON LI.

QVicunque dolores ex his locis non ſedantur, neque ad ſputorũ purgationes, neque ad ſtercorum alui ſubductionem, neque aduenæ ſectiones,& victus rationem,ac medicamenta,eos ad ſuppurationem verti ſcire conuenit.

COMMENTARIVS.

CVm declaraſſet doloris ſolutionem, etiam morbi exitum bonum ſignificare, Incipit declarare,quid ſignificet dolor contumax:ex quo duo ſtatim emergunt animaduerſione circa prioris textus expoſitionem, cum dixit ſignum eſſe malum,non ſolui dolorem ex ſputo,non autem peſſimum,primũ quia poſſet contingere,vt dolor ex ſputo nõ ſolueretur,ſed alia via, & ita æger perfectè ſanaretur,licet non adeò commodè:alterum vt non tollatur dolor, nec tamen moriatur æger,ſed morbus ad ſuppurationem tranſeat. Vnde manifeſtum eſt,cur non dixerit illud ſputum eſſe peſſimum ſi æger non alleuietur, ſicut dixit optimum,ſi alleuietur,oſtendit autẽ modos plures,quibus æger poſſit alleuiari in his morbis,etiã quòd à ſputo non alleuietur. Et primũ inquit:Neque ad ſtercorũ alui ſubductionem. In hoc videtur dubitatio,quomodo ea,quæ in pectore continentur,per aluum purgari poſſint? Diximus autem de hoc in Decimo contradicentium(Contrad. 54.) Videtur autem alludere ad ea,quæ ſcripſit in ſecundo de Victu in acutis(Tex. 10. & 11.) cum in morbo laterali,ſed tamen inferiorũ partium,purgat patientem peplio,vel veratro nigro. An verò cenſuerit, conferre purgationes tales in doloribus ex inflammatione, ibi docuimus,

Neque

Neque aduenæ ſectiones) quemadmodum in Anax. tertio in tertium Epid (Tex. 79.) Octauo cubitum ſecui, multum, vt debeat, effluebat: leniores ibi euaſerunt dolores. In eodem genere ſunt cucurbitulæ inciſæ, quarũ meminit Celſus (li. 2. cap. 7.) dum hunc locũ citat. In eodem genere ſunt fomenta, quæ hic medicamenta appellat, adeò laudat primo & ſecundo de Victus ratione in acutis (Tex. com. 33. & d. à Tex. ad 7.) vt etiam præferat illa ſectione venæ. Quintum eſt ratio victus, ſeu inedia, de qua Primo de ratione victus. Terminus autem huiuſmodi mutationis eſt dies quartus decimus, vt quinta Aphoriſmorum dixit. Verùm deſtillationes ardius maturantur abſceſſibus: ſeptima eiuſdem. Præſupponit hic, alia ſigna eſſe ſalutaria, & vires robuſtas. Vnde ſenſus eſt, ſi dolor non leuatur ſputo, nec aliter, adhuc ſpes eſt in quibuſdam, vt ad ſuppurationem perueniant: nam hic modus eſt medius inter ſanationem integram, & mortẽ. Ex hoc patet quinque modis abſceſſus pectoris poſſe diſcuti: quorum quatuor ſunt generales abſceſſibus omnibus cuiuſcunque partis, ſcilicet omnes, præter ſputum

PROGNOSTICON LII. LIII. LIV. LV.

EX ſuppurationibus, quæ pus effundunt, dum adhuc bilioſum exiſtit, valde lethales ſunt, ſeu viciſſim, ſeu ſimul pus & bilis eiiciatur. Et hoc potiſſimum, ſi morbo ad ſeptimum vſque diem progreſſo ſuppuratio ab huiuſmodi ſputo incipiat. Metuendum enim eſt, ne is, qui talia expuit, quartadecima die intereat, ſi bonum aliquod ei ſignum non ſuperuenit.

COMMENTARIVS.

OStendit Galenus infrà, Hippocratem non de ſputo quocunque ſaniei, ſed vbi ruptus ſit abſceſſus, loqui: nam & hoc ipſum experimentum docet, quanquam Celſus generaliter expoſuerit. Triaque primo aſpectu ſe offerunt explicanda: Primum, quòd cũ ſputum edocet ruptam eſſe ſuppurationem, eſtque cum hoc bilioſum: id autem fit, quoties ſuffocatur æger, & parum ſpuit, ſentiens occupatum pectus, id autem peius: aut cum à principio plurimum expuit, quod minus malum eſt, quanquam exhauſtis viribus, ſimul & ſputum retineri incipit, & vires deficiunt, id lethale eſſe. Secũdum, cur lethale ſit, quoniam indicat vires non ſuffeciſſe ad concoquendum materiam, quod contumax ſit, ideoque nec poterunt eam expellere: quia nihil crudum vinci poteſt à natura, niſi concoquatur. Eſt autem prima operatio, conuerſio, vt dixi, ſanguinis in humorem, ſecunda concoctio eiuſdem, prima eſt opus caloris præter naturam, ſecunda autẽ vtriuſque, ideo prima nunquam fruſtratur, hæc ſemper, vbi periturus ſit æger: & ſæpe etiam in his, qui difficulter ſunt euaſuri. Tertium eſt, cur, cum materia non plenè concocta ſit, erumpat tamen abſceſſus: hoc Galenus non docuit, quod maximè ſcitu neceſſarium eſt, nam vbi hoc ſciuerimus, ſciamus etiã cur lethalis ſit morbus. Dico ergo in huiuſmodi ab initio apparere ſputum flauum, ſyncerum, ideſque bilem non permiſtum ſanguini, ideoque non concoqui: concoctio enim miſtione fit, rumpitur ergo vel propter bilis acumen, vel ob ſuppuratæ materiei multitudinem, quodcumque horum accidat, lethale eſt ſignum: ſed plerũque ob vtramque cauſam, quod etiam eſt lethalius. Galenus autem hoc periculum ad vlceris difficultatẽ traduxit, quæ non lenis eſt: ſed tamen longè maior, quæ accidit ob materiam effuſam: ideo vtrãque cauſam vigere ſimul decet, ſcilicet materiæ prauitatem, ac multitudinem, & vlcus fiſtuloſum. Sed quòd hoc principale non ſit, oſtendunt tabifici reliqui ex pectoris vlceribus multis annis ſuperſtites, cũ hi, de quibus hîc loquitur Hippocrates, intereant in quartadecima die, aut ait vel ſaltem ante paucos menſes, multi etiã paucos poſt dies. Verũ omnino extra, inquit Hippocrates ſexto Epidemiorũ (Par. p.) Phymata non æqualiter matureſcentia mala. Et hoc peſſimum, oſtendit quoddam deterius circa prædicta ſignum, ſcilicet vt à ſeptima die initium huc ſputum ducat. Firmiora enim quæ apparent in diebus indicatoriis ſeu ad malum decernant, ac quaſi finem imponant, quod infrà (lib. 4. Tex. p. ex noſtra diuiſ.) apertè docet. Eſt autem dubium, an ſi tardiùs incipiat, deterius ſit, an ſi citiùs videtur, aut quod tardiùs incipiendo, id eſt poſt ſeptimã, quòd melius ſit, vt infrà (Tex. 57.) docet: tum etiam quia cauſas eruptionis leuiores oſtendit. At è diuerſo æger magis fatigatus eſt, cruditaſque maior & Hippocratis modus loquendi eſt. Multum autẽ tribuiſſe diebus decretoriis Hippocratem, etiã infrà docuimus (lib. 3. Tex. 22.)

Metuendum enim eſt) Præfinit tempus morbis quattuordecimũ diem, ea ſcilicet ratio, qua dixi, quòd tempus indicij conduplicatum ſit tempori iudicij. Galenus autem docet, quòd hoc intelligendũ, vbi reliqua omnia ſint mediocria, ſcilicet color ſputi, quantitas, ætas, vires, temperamẽtum, tẽpus anni, regio: ſi verò hæc in vnam partem declinauerint bonam multò tardiùs interibit, ſin malam, multò celerius, fit autẽ mediocre ex mediocribus, aut æqualiter ad oppoſita à medio declinantibus: velut in regione calida, in hyeme in iuuentute imbecillibus cum viribus, in corpore multis malis, atque bonis ſimul humoribus referto, aut ab vtriſque vacuo. Perinde verò metieris magnitudinem horum ſignorum ad mediocritatem facientium, velut etiam bonorum. Vnde dicit:

Si bonum ei aliquod ſignum non ſuperuenerit.) Dignoſcuntur autem ſigna bona à cõtrariis, in quibus ordo eſt manifeſtior. Cũ enim malum maius ſit bono, erit & ſpacium, quo malum à peſſimo diſtinguitur longè maius,

ius,quàm id,quo bonum ab optimo.Ideo recenſere oportet ſigna peſſima per ordinem, quæ à nobis in margine,velut in tabella aliqua,deſcribetur.

Securitas,& breuitas.Mors proxima:
Securitas, exitioſiſſimum,
Salutare admodum, exitioſum admodum,
Salutare, exitioſum.
Bonum valde, malum valde.
Bonum, malum.
Non bonum,
Melius,cum ſimpliciter profertur.

In pleriſque autem horum comparatione etiam vtitur, vt magis,aut minus:adeò vt deterius,cum ad lethale refertur, quaſi admodum ſignificat,non tamen perfectè habemus ergo quatuordecim hæc ſignorum genera, neque poſſunt,quæ ex oppoſito pugnant,& plurimum à medio diſtant,ſimul apparere, velut ſecuritatis cum exitioſiſſimo:ſunt enim penè contraria, ita quæ quaſi ſubcontraria ſunt,ſimul apparere,nac ratò,ſed frequentiſſimè,ſolent.Medio modo ſe habēt,quæ quaſi oppoſita ſunt tranſuerſim,vt bona cum exitioſiſſimis mala cum ſecuritatis,plura autem ex inferioribus vix vni ex ſuperioribus aduerſari poſſūt:velut vigiliæ,dolores,inquies, inappetentia cum concoctionis ſigno.At ſuperiora ſibi ſolent inferiora adiūgere aliqua, aut plura,quæ ſi non adſint,periculū eſt, ne fallaris,quamobrem ſuſpendere prædictionē oportet.

Cæterùm neque ob hoc ſoluit Galenus dubitationem,cum dicat Hippocrates:Si nō aliquod bonum,etenim poteſt referri ad totum,& ad partem,ad totum,inquam, ſcilicet ad id(valde lethales ſunt)cui rei indicio eſt,quod ſi nemo ex his ſeruari poſſet, non iam ὀλέθρια κάρτα, ſed θανατώδης, nam ὀλέθριος,non propriè lethale eſt,ſed quod perniciolum dicimus:vt etiam ciuem. Non habent propriè Græci lethaliſſimum,vt neque Latini mortaliſſimum.Qui ergo ſeruantur, ob hoc ſeruari contingit,quod bona habeāt ſigna quædam.Vnde ab optimis ſignis ſeruari poſſe confidimus: quæ licet non cum valde exitialibus,ſeu lethalibus ſimul eſſe poſſint, cum valde tamen pernicioſis quandoque cōueniunt.Intereſt ergo hoc,vt cum dico pernicioſum,intelligo, quod ſui natura inferre mortem poteſt:at lethale valde cauſam mortis includit,ſiquidem cum morbi magnitudine virium imbecillitatem, at ſi ſolum bona ſigna cum pernicioſis adſint, non differetur mors,nec auferetur,cum omnia ſigna comprehendet, dicit quòd tunc ſerua buntur.

PROGNOSTICON LVI.

SVnt autem bona hæc, facilè ferre morbum.

COMMENTARIVS.

ENumerat Hippocrates bona ſigna,quæ ſi ſuperuenerint omnia æger ſeruabitur, quanquam cum illo ſputo tam abſurdo: ſi plurima,poterit differri:ſi quædam ſic,quædam non,quartodecimo die peribit: ſi contraria his,celeriùs etiam quàm in quartodecimo die.Sunt autem ex ſex rebus, quanquā Galenus,vt cætera,non animaduertat:ex virium robore:ex materiæ benignitate: ex eſſentiæ morborum propriis, & communibus ſignis:ex functionibus vitæ neceſſariis,& ex excrementis communibus:vt cum ſignis excrementorum propriorum ſint ſeptem, hoc autem vltimum genus eſt potens valde, & quod oppoſuit omnibus aliis, ſcilicet ſputū flauum cum ſuppuratione,ſeu ſanie,ſed non miſtum.In primo ſigno duo comprehenduntur:robur viriū,& benignitas materiæ. Dicebat enim Gal.(10.Ar.Cur.c.4.)Virtus valida omnia contēnit,& ſuſtinet,imbecillis ab omnibus offenditur. Similiter materia praua difficile eſt vt feratur:vt in li.de Conſtitutione artis medicæ(cap.16.) Omniſque huiuſmodi materia fermè ad atræ bilis genus refertur.Cum ergo aliquis facilè morbum fert, indicium eſt roboris totius,ac etiam partis affectæ:ſimiliter & benignitatis materiæ,& eius,quæ in ambitu ob febrem peccat, & in proprio loco,ſcilicet pectoris partibus.Videtur autem materia prauior, aut benignior præcipuè quinque ob cauſas,vnde etiam poſtmodum,vt dixi, morbus mali moris, aut mitis,excepta tamen multitudine, aut loco, habetur.Prima eſt genere quidem qualitatis, vt ibidem dicebat Galenus,nam ſanguis optimus eſt,& calidus,& humidus, & melancholia mala frigida,& ſicca:qualitates enim hæ vitæ animantium aduerſantur. Secunda eſt ex earum magnitudine.Tertia eſt ex proprietate acquiſita:velut enim ferrum, quod diutiùs in igne fuit,calidius eſt,& diutiùs calidum manet,quàm ſi paruo tempore in illo fuerit,ita etiam materia iam diu exuſta,inde excalefacta,& ſi ſub eodem ordine ſit caliditatis,attamen plus exurit, corrumpitque vicinas partes. Sed & maiorem moleſtiam affert.Quarta,quoniam craſſa deterior eſt: inde accidit,vt ſæui morbi nonnunquam citò euaneſcant,qui mites habebantur, occidant.Quinta ex proprietate miſtionis.Cunei enim acutiſſimi in acie,atque duriſſimi, iidemque in imo valde lati,corrumpunt ligna illa ſtatim diuidentes, ita materiæ quædam denſæ,ac tenues,& acres acribus aliis iunctæ craſſis & denſis, penetrant etiam oſſa. Vnde duas mulieres vidi,quæ obierunt ex dolore oſſis mandibulæ,admirabili exemplo, cum ego etiam ad curam aduocatus fuiſſem. Contraria ergo his faciunt, vt facilè ferant morbum ægri.

PROGNOSTICON

ad præcedens.

BEne reſpirare, vacare dolore, & ſputum facilè ſcreare.

COMMENTARIVS.

HOc eſt tertium ſignum, quod à ſymptomatibus propriæ particulę ſumitur. Declarataque ſunt omnia in ſuperioribus. Sed non leuis relinquitur dubitatio, quomodo ſtante obſeſſa in pectore poſſit eſſe bona reſpiratio, ſimiliter quomodo poſſit vacare dolore; illud etiam videtur deterius ſignum, cum ſit proprium peripneumoniæ, quæ eſt deterior morbo laterali. Sed ad hoc tertium dubium facile eſt reſpondere: nam præſupponit Hippocrates, quòd ab initio fuit dolor: inde ceſſauerit, ſeu mitior factus ſit. Verùm ad hoc dubium eſt, quia tunc poſſet eſſe tráſmutatus morbus lateralis in peripneumoniã, & ita in deteriorem morbum, vt libro de ſubfiguratione Empirica(cap.6.)docetur, quia peripneumonici ſemper ſtrangulantur & coguntur erecti ſpirare: & etiam in Quarto de cauſis Pulſuum(cap.8.)vbi inquit: Cum pulſus morbum lateralem patientis fit crebrior, aut ſyncopam, aut peripneumoniam nunciat: & paulò pòſt(cap.12.) Pulſus peripneumonicorum ſunt magni, & languidi, cuius cauſam docet vicinitatem cordis. Sed ad hæc dico, quod tunc non aderunt alia bona ſigna. Vnde doloris ceſſatio non eſt bonum ſignum per ſe, ſed cum aliis coniunctum. At dicetis. Lateris dolor non in peripneumoniã tranſit, ſed in phrenitidem, vt febris ardens in Peripneumoniam, primo de Morbis (Pag. 2.) Reſpondeo, quòd hoc non pertinet ad hũc locum: neque enim dicit id Hippocrates, ſed quod morbus mitiget recta ratione, ſcilicet lenito dolore. Dico tamen, quòd authoritas illa Hippocratis intelligitur de his, quæ frequenter accidunt: nam tranſmutatur, vt in libro de Affectionibus(Pag,3.)Ad ſecundum dico, quod poteſt à dolore liberari duabus cauſis coniunctis ſimul, ſcilicet concoctione (2.Aphor.47.) nam dum pus conficitur, dolores ac febres fiunt magis, quàm iam confecto, & eiecto etiam ſputo, vt primo de Victu in Acutis(Tex.27.)Dolores quidẽ pleuriticorum confeſtim ſponte deſinunt, vbi aliquid effatu dignum, tum exputum expurgari cœpeit. Cauſa autem eſt, quoniam locus ille parum neruoſus eſt, & valde calidus: ideo faclè, & leui ex cauſa dolor ſoluitur. Sed neque ἐκπαλλάχθαι in hoc ſignificato accipi debet, vt vacare, vel liberum eſſe ſignificet.

De bona autem ſpiratione, vbi dolor non adſit, vel admodum exiguus, denſam non efficiet reſpirationem, ſed ob materiam fieri impeditam, aliquantulum eſt neceſſarium, vt comparatiuè intelligendum ſit. Videtur autẽ intellexiſſe Hippocrates, cum dixit de Anaxione, quòd dolores leniores euaſerunt: nec de difficultate ſpirãdi locutus eſt, (3.in Epid. 779.) quòd pariter fuerit imminuta. Sed rurſus eſt dubitatio, quia ſi eſt, facta eruptio abſceſſus, quomodo poterit eſſe ſpiratio facilis? Propterea dico, quòd intelligit non abſolutè in his: hæc autem ſigna non ſunt empirorum, ſed ſimpliciter laborantium pectoris morbis.

PROGNOSTICON
ad præcedens.

COrpus æqualiter calidum ac molle apparere, non ſitire.

COMMENTARIVS.

HOc eſt quartum ſignum ex communibus morbi eſſentia. Siquidem ſuperiùs (lib.1.Tex.29.) hoc viſum eſt verbis penè iiſdem, & expoſitum. Optimum eſt corpus totum æqualiter calidum eſſe, ac molle. Addit hic(non ſitire.) Hoc etiam pertinet ad rationem febris. Siquidem ſitis præcipuè fit ob tres cauſas: corruptum, humidum & putreſcens, velut etiam in hydropicis, vt habetur de febribus dum loquitur tertio in tertium Epidemiorum(com.14.)vel ob ſalſum humorem, vt hìs, qui ſalſa ederunt, meminit Primo de ſymptomatum cauſis(cap.7.)vbi etiã de carnibus Viperarum, quæ intolerabilem excitant ſitim, dicit de humore ſalſo in venis ventriculi contento. Et in primo de ſimplicibus medicamentis(cap.30.)vult, quòd ſitis fiat vel ab humoris inopia, vel caloris copia: ſed & ibi videtur alia genera commemorare, quæ ſitim non naturalem generant, vt ſalſa, & aqua in Aſcite. Idem in ſexto de Locis affecti(cap.3. in fine)reducit hoc ſymptoma in caliditatem, aut ſiccitatem ventriculi, aut vtrumque: poſt ponit iecur, poſt inteſtina proqinqua ventriculo, & meſaræũ: inde pulmones quarto loco, & ex ventriculo os eius: ex iecore imam partem. Non abs re dictum fuerit ſitim, quæ modò ingens eſt, modò nulla, in morbis malignis delyrium ſignificare: ſecundo prorrhitici(com.8.)iuxta illud, Qui plurimũ dolorẽ non ſentiũt, his mens ægrotat, neque enim breui magna ſitis abſcedere iure naturæ poteſt. Sed ſi accidat, vt nõ ſẽtiatur, ob ſenſus defectũ accidit ergo intẽperiẽ calidam & ſiccam generat, cũ materia propriè bilis in ventriculo, ſed alia ſymptomata ſecum acceſſit, vt vomitum, deiectionem, appetitus: quarta Aphoriſmorum Galenus. (com.2.)

Eſt etiam ſitis ſuperficialis ex labore ventriculi, in concoquendo: ſexto Epidemiorum (Par.4.com.23.) & dicitur talis, quia leuis dicit Galenus de qua in Aphoriſmis (li. 5. com.23.) à nobis actum eſt. Sed non eſt leuis verùm potius cauſam firmam non habet. Ibi autem docuimus cauſas ſitis. Non ſitire autẽ, vt oſtenſum eſt in Epidemiis(li.3.ſect.3.cõ. 14) cum ſit ſignum neutrum, quod quandoque ſignificat nullam adeſſe cauſã ſitis malam: quandoque facultatem, aut functionem guſtus, ſeu appetitus abolitam, ideo hic bonũ eſt, cum vix veri ſimile ſit, ob extinctam vim appetendi id accidere poſſe. Vt ergo videamus, cuius rei cauſa bonum ſignum ſit non ſitire, denuo videamus veras, & exactas ſitis cauſas alia via, quam Galenus inuenire adortus ſit. Dico ergo(quod experiẽtia docet) nos ſitire ſecundum naturam, præter naturam, & contra naturam. Cõtra naturam ex febribus

venenis:

venenis : præter naturam ex ſalſis acribus, etiam exercitatione : ſecundum naturam à cibo propriè. Ergo cibus ſitim generat, quòd cum ſiccus ſit, exſiccat : generaliter autem detergit, & tempore ipſo humidum abſumitur, vt etiam reliqua. Eſt autem cauſa propria ſitis non cibus, aut ſalſum, ſed corruptio humidi, & frigidi, quod eſt in partibus ſenſui propinquis, cumque, vt dicebat Philoſophus ſecundo de Anima (Tex. 28.) ſitis ſit appetitus frigidi & humidi, ideo talis appetitus non eſt corruptio, ſed ſenſus, & materia caret, indigentia autem eſt corruptio, & dolor: ergo in fame & ſiti eſt ſenſus, qui eſt cum voluptate, & indigentia, quæ eſt cum dolore : & ita ſimul in ſenſu eſt dolor, ac voluptas, actio propria, & corruptio, operatio abſque materia, quæ eſt perfectio animæ, & operatio cum materia, & eſt corruptio ſenſus, & cum quis bibit, ſentitur voluptas ex præſentia ſenſilis, vt opponitur indigentiæ, & ceſſat voluptas, quæ cõſequitur ſitim; ideo eſt operatio miſta, cumque ſenſus ſit indiuiduus, quia anima eſt incorporea, ideo homo non poteſt ſentire famem, & ſitim ſimul: ſed quia poteſt indigere cibo, & potu ſimul, ideo poteſt ſentire indigentiam famis, ideſt cibi, & ſitis, id eſt potus ſimul, & eſt appetitus naturalis, vnde aſſumpto cibo, vt ſtatim pauliſper inquieſcit ſenſus famis, ſtatim exurgit ſenſus ſitis: quoniam iam manet fundamentum, ideſt naturalis appetitus vtriuſque cõſequens ad indigentiam, non oportet ergo confundere vnum appetitum cum alio, naturalem ſcilicet, cum animali. Sed Galen. quãuis diſtinxerit in primo de Symptomatum cauſis, hos duos appetitus, non tamen animaduertit, quòd vt ſunt in ſenſu, ſunt cõtrarij, fames, & ſitis. Et ſimiliter non animaduertit, quod ſitis ſit per corruptionem quancunque humidi roridi in ventriculo factam, ad quam ſequitur appetitus naturalis in vẽtriculo, & ſenſus in neruis, qui ſunt detecti in ore eius, iſta autem corruptio fit trifariã: reſoluendo, detrahendo, & corrumpendo, reſoluendo à ſicco, tanquam ſuo contrario : à calido quadrifariam humidum frigidum attrahendo ex imo : reſoluendo illud corrumpendo, & inducendo calorem in particula, vt cogatur deſiderare frigus, & ita habes duos modos in hac cauſa, excepto modo coniuncto, ex ambobus, qui eſt per ſe manifeſtus. At ex euacuatione, vel à mendicamento. Vnde illud (4. Aphor. 19.) Qui in medicamentis purgati non ſitiunt, non quieſcant, donec ſitiant. Alter modus eſt à cibo, qui detergit humidum : & ita poſt comeſtionem ſitimus. Tertius modus fit à ſalſis ab aqua hydropicorum, & à carnibus ſerpentum: & eſt, quoniam ſalſum eſt aqueum, vt habetur à Galeno Quarto de Simplicibus medicamentis (c. 20. & 21.) terreo immixtum: & in hoc differt ab amaro, ſic etiam amarum eſt magis terreum aëri, vt ibidem habetur. Vna ergo ratione ſal mouet ſitim : quod cum aqueum ſit, trahitur à ventriculo, & quia eſt ſiccius aëre, vt docet Galenus. Quarto de Victu in acutis (com. 8.) licet minùs calida : ideo multum irritant ſitim. Amara non ita, quia cum careant humido coniuncto, ideo non trahuntur: tum etiam quia horribilia, ideo non poſſunt, etiamſi aquæ miſceantur, adeò generare ſitim, & minùs, quàm aëria, vt dixi: tũ quia nihil habeant aquei humoris, tum quia craſſior: tum quia horribiliora. Diſtinguuntur autem quatuor generibus ſalis ſubſtantiæ: ſal inde nitrũ, poſt aphrolitrum, inde aphronitrũ, id eſt flos nitri, quod tenuiſſimæ eſt ſubſtantiæ, minùs tamen ſalſum cæteris. Species innumeræ : ſicut ſal Hiſpanum, quod loco nitri rubri, aut aphronitri ponitur, vt ſexto de Medicamentis (c. 14.) ſecundum genera ſub hoc genere continetur ſuis hydropicorũ: ideo quantò magis bibunt, tantò magis ſitiunt, quia augetur humidum corruptũ, ideo ab aceto mitigatur ſitis, vt dictum eſt à Galeno primo de Simplicibus medicamentis, licet ille aſſignet cauſam abſurdam. Ideò admiſtum aqua tollit corruptionem humidi hydropicorum, & reſtaurat bonum humidũ. Sed mirum eſt, quod dicat vinum ſemper augere ſitim, quod etiam dicit Hippocrates in tertio de Victu in acutis (c. 29.) de dulci tamen in pichrocolis febrientibus, (Tex. 2.) Sed non eſt mirum, quoniam corrumpitur illud humidum. Cum ergo ſiti vacet æger, ſignum eſt, non corrumpi humidum ventriculi nec à putredine, nec à nimio calore, nec à ſiccitate: ideoque ſalutare ſignum.

PROGNOSTICON
ad præcedens.

VRinas, deiectiones, ſudores, ſomnos ſingula intelligere bona ſuperuenire: ſic enim omnibus ſuperuenientibus non vtique peribit homo. Quòd ſi quædam ex his ſuperueniant quædam verò non, morietur vtique homo, non pertranſiens quartumdecimum diem.

COMMENTARIVS.

HOc eſt quintum, & ſextum ſignorum genus, ab excrementis egeſtiones, vrinæ, & ſudores : de his tribus abundè dictum eſt in ſecundo libro. Per hæc intelligitur idẽ de vomitu : ſed appoſuit, quia vomitus non ſolet accidere in affectionibus pectoris. Quod verò dicit de ſomno, habetur ſecunda Aphoriſmorum: In quo morbo ſomnus laborẽ facit mortale: ſi verò inuertit, non mortale. Et ita intelligendum eſt de aliis actionibus neceſſariis vitæ: velut appetentia. Et circa ſomnos requiritur debitum tempus, vt ſuprà viſum eſt : & quòd ſit tranquillus, & abſque imaginibus: demũ, quòd iuuet. Si enim omnia iſta concurrant, ſeruabitur æger. Vnde notandum, quòd, vt habetur in libro de Medico (c. 8.) *συνδρομὴ* eſt concurſus ſymptomatum in vnam affectionem, & faciendam, & declarandam: & pariter inuenitur hæc in ſignificando ſalutem, & mortem. Et cum medicus hanc inuenerit, tutò poterit pronũciare de ſalute, aut morte. Et in declarãdis morbis abſque nomine Galenus hoc modo vtitur, primo de Febrium differentiis (c. 7.) dum docet cognoſcere ephemeram, & putridam.

Quod ſi quædam ex his. Dicebat Galenus in primo de Criſi (c.13. non oportet in his numerum ſignorum obſeruare, ſed robur, quandoque enim vnum ſignum bonum præualet multis malis:& quandoque vnum malum pluribus bonis,& ideo Hippocrates intelligit, quòd ſi ſint totidem ſigna bona, quot mala, non numero, ſed robore, tunc non pertranſibit diem quartum decimum. Ideo dico, quod innuit quòd poterit morbus perdurare minùs aut plùs. Et circa hoc notandum, quòd Hippocrates vult, omnia ſigna eſſe neceſſaria ad ſalutem, & ſolum quædam ad mortem, cum morbus eſt magnus. Et hoc, quia cum fuerit magnus exceſſus facultatis vitalis ſupra morbum & cauſam morbi, omnia ſigna erunt bona: ſed cum aliqua ſigna non ſunt bona, exceſſus non eſt magnus, ideo quædam functiones vitiantur: & cum morbus ſit magnus, æger morietur, & ſi quis dicat, nonne poterit facultas vitalis eſſe multum valida aliqua imbecilli, & ita morietur æger? dico, quòd non. Neque enim poterit deficere vna trium facultatum, &, vt aliæ validæ ſint, aut vna ſaltem: neque vna validiſſima, & aliæ, vel vna imbecillis. Et ob hoc verum eſt, quod dicit Hippocrates, & qui non intelligit hoc, non poteſt reddere rationem, cur ſit neceſſarium, omnia ſigna in talibus ægris bona eſſe, ſi euadere debeant.

PROGNOSTICON
ad præcedens.

PEr contraria tamen horum: difficilè ferre morbum, ſpiratio magna & frequens, dolorem non ceſſare, vix ſpuere, valde ſitire, corpus à febre inæqualiter affici, ventremque ac coſtas vehementer incaleſcere: fronte, manibus, ac pedibus frigidis: vrinæ verò, & deiectiones, & ſomnos, & ſudores, mala ſingula intelligere, vt deſcripta ſunt.

COMMENTARIVS.

NIſi Hippocrates, quod ex contrario notum eſſe poterat, adeò diffuſè explicaſſet, mihi ſufficeret generaliter hæc verba expoſuiſſe: ſed poſtquam non viſum eſt ei ſilentio hæc præterire, decreui breuiter ſingula declarare. Igitur malum primum ſignũ declarat, aut vires eſſe imbecilles, aut materiam malam, aut vtrumque: ideo in hoc non, vt in ſuo contrario, qui ambas conditiones complectitur, diſtinguere oportet, cum igitur differant, neceſſe eſt rationem diſcriminis explicare. Qui enim ob morbi magnitudinem difficulter ferunt, magno ſunt in periculo, inquieti perpetuò, ſe iactant, dolent, voce aperta queruntur, iraſcuntur aſtãtibus. Qui verò ob virium imbecillitatem iacent languidi, caput attollere non poſſunt: lamẽtantur, ſed voce ſubmiſſa: cum cibare oportet queruntur: non edunt: cum ſurgunt, vt deiiciant, caput reclinant, brachia proiiciunt, tanquam ſua non ſint: cum etiam quidã animo linquantur, atq; maiore in periculo ſunt conſtituti. At qui vtroque modo morbum difficulter ferunt: hi neq; ſe iactant, vt primi, nec quieſcunt, vt ſecundi, ſed in perpetua ſunt reuolutione: & propterea ad pedes caput reclinãt: ſæpe ſpumi iacent: & ſemper incõpoſito ſũt corpore, hi peſſimè habẽt, nec procul eſt mors, ſed à ſpe vitę tantundẽ ſũt alieni.

Spiratio magna & frequens) Galen. vix habet, quod dicat, nam denſa fit à dolore: ille autem paruam facit. Magna ſanè delirium oſtendit, ſi fit ex longis interuallis: magna ergo, & frequens, dicebat Galen. in primo de Difficultate reſpirationis (c.22.& 23.) indicat vtilitatis neceſſitatem, quæ eſt vtilitas? nempe refrigeratio: ſed hic ob calorem præter naturam. Sed cum dicit dolorem non ceſſare, vix expuere: hoc, inquam, ſecundum Galenum (c.11.) non magnam, ſed paruam neceſſariò facit reſpirationem. Ipſe enim declarat, quòd ſeu occupentur loca ſpiritus, vt in hoc caſu, ſeu aliunde coarctetur, vt in hydropis ambabus ſpeciebus, in quibus tenditur venter, aut duris abſceſſibus, vel etiam calidis iecoris, lienis, ac ſepti tranſuerſi: cum comprimitur ſeptum, aut inferiùs trahitur, & in pectoris doloribus, in omnibus his tribus caſibus dicit, parua fit ſpiratio, creber, & crebra, quomodo ergo poterit eſſe magna? Iſtud fatigat Galenum, qui vult, vt ſuperiùs dixi, ſpirationem magnam ſolam eſſe, in qua ſpiritus multus attrahitur. Hippocrates autẽ (com.23 1.lib.) magnam appellat omnẽ ſpirationem, in qua pectus plurimum attollitur. Eius autem duæ ſpecies ſunt, vt à Galeno (1. de Diff. ſpir. c.13.) declaratur, vna, in qua in dilatatione multus attrahitur aër, quam, vt dixi, ſolam magnam Galen. appellat: alia, in qua parum aëris attrahitur: quam ſi cognoſcere docuiſſet, forſan excuſatione, aut etiam laude dignus foret, certè reſpirationem magnam Hippocratis omnes norunt, cum ſufficiat pectus inſpicere, an plurimùm attollatur: & maximè omoplatæ.

Quòd ſi quis Galenum excuſare nitatur, quòd magnam reſpirationem ab aëris quantitate definiat, quoniam illam, in qua parũ aëris attrahitur, neceſſariò ob id poſtmodũ conſequitur frequentia (frequẽtiæ enim nomine celeritatem & crebritatem intelligo) is ſecat omnem: ſimiliter quæ magna fit, ob cauſam externam conſequi naturaliter frequentiam, niſi à delirio impediatur, nam & ſi dolor faciat reſpirationem paruam, illa ſanè eſt verè parua, cum pectus non attollatur: quare nil mirum eſt, conſequi celeritatẽ. Quòd ſi aliquam vult eſſe magnã ſpirationẽ ratione pectoris: anguſtam autem ratione viarũ, vt in peripneumoniis, cum adhuc vires validæ ſunt, nihilominus crebra erit: affectus enim calidos præter naturam, niſi quid impediat, frequentia ſpiritus comitatur. Melius igitur erat voces, vt ab Hippocrate accipiuntur, interpretari, & res ipſas diuidere. Velut, ſi dicamus, ſpiritum paruum in febribus frequentia ſemper comitatur, & magnũ etiam, in quo via ſpiritus tamen præcluſa eſt, atque hos delirium non peruertere poteſt ad raritatem (ſiquidem ita exiſtimauit eſſe, quod nihil dubium eſt valde) ſpiritum autem magnum, in quo multus attrahitur aer,

aër, delirium efficere poteſt rarum, cum natura febrilis ſpiritus frequens eſſe debeat, ſimiliter & in compreſſione, dicebat Galenus, illa quandoque fit, ſine vllis, ſcilicet muſculis, cum neque neceſſitas vrget, nec inſtrumentum eſt impeditum: & hæc eſt naturalis, ſed cum duorum alterum defuerit, aut ambo, neceſſarius eſt vſus muſculorum intercoſtalium, qui pectus inferius trahant: quam etiã Hippoc. magnam appellat reſpirationem. De dolore cum non ceſſat, nec ob ſputum, cum vix expuat, nec ob coctionẽ, cauſa aperta eſt.

Quæ verò ad ſitim, & corpus inæqualiter calidum dicuntur, ſuperius, & in primo libro, (com. 15.) ſunt explicata. De excrementis etiam ſuo loco actum eſt, per totum ſecundum librum. Reliquum eſt, vt agamus de ſomno ſcilicet, quoniam dupliciter aliquis malè affectus dici poteſt circa illum: aut quia vigilet nimis: aut quia malè ſe habeat dormiens. Quòd etſi hoc accidat, bifariam contingere poterit: vel quia in ipſo ſomno per viſa affligatur: vel quoniam à ſomno deterius ſe habeat. Primùm ergo de his, qui deterius ſe habent, ſermonem faciamus: hi à ſomno laſſi, ſitibundi, delirantes, dolentes, ſuffocatique tum maiore cum febre, cum capitis grauitate, cum cordis palpitatione: &, quod magnum eſt, ſtupidi expergiſcuntur. At verò, quod ad ſomnum attinet, ſuſpirant, iactant ſe, ſomnus eſt interruptus, oculorum alba apparent, clamant, exurgunt, ſomnia terribilia vident. Vigiliæ verò ſignificant & generant mala. Generant enim deſipientiã & conuulſionem: ſeptima Aphoriſm. (18.) Febres quoque accendunt: vt in primo de Tuenda ſanitate (c. 8.) vbi adiicit, quòd grauiſſimis morbis initia præbent, efficiunt etiã corpus bilioſum: vt primo in ſextũ de Morbis vulgaribus (com. 10. & fluxiones augent (c. 2.) quod mirum eſt. Dixit tamen hoc Galenus ſeptimo de Compoſitione medicamẽtorum (c. 2.) ſecundum locos, in deſcriptione confectionis ex capitibus Papaueris Democratis, vires quoque reſoluunt: vt duodecimo Artis curandi (c. 5.) & generaliter impediunt coctionem morbi: ſecundo de Victu in Acutis (c. 6. pag. 5.) & contabefaciunt corpus illud exiccando: ſeptimo Methodi (com. 44.) Galenus. Signi autem rationem habent, quia ſiccitatem declarant in cerebro: vt quarto de Victu in Acutis (com. 4.) & dicebat quarto de Præſagio: Ex pulſibus vigiliæ ſunt proprium ſymptoma ſiccitatis cerebri. Ita ſunt comparatæ ad ſiccitatem cauſa ſimul & ſignum ſeu effectus, ergo vigilia præter reliqua mala, quæ affert, hoc habet præcipuum, quòd ſemetipſam augeat: ideoque prauus morbus, ac difficulter ſanabilis, iuxta ſententiam Hippocratis.

PROGNOSTICON
ad præcedens.

SIc certè, ſi ſputo quippiam horum acceſſerit, morietur homo, antequam ad quartumdecimum diem perueniat, aut nonum, aut vndecimum. Sic igitur coniectari oportet hoc, tanquam lethale ſputum, & non perducens vſque ad quartumdecimum diem.

COMMENTARIVS.

SEntentia Hippocratis eſt, non vt Galenus interpretatur, ſcilicet vt poſſit ob bonum ſputum ita diutiùs trahi, ſicut per malum mors accelerari: & hoc eſt, quod oſtendit experimentum, nam in conſtitutionibus videmus præfinitum tempus, in quo moriuntur, etiam ſi ſint robuſtiſſimi: & ſi euaſerint, euadunt etiam à morbo, niſi aberrauerint, & hoc nouit vulgus, & animaduertit, & Galenus non nouit, ſed putat tantundem produci, quantum etiam poteſt fieri breuior morbus, & mors accelerari. Et hoc eſt, quia iudicij tempus apud Hippocratem eſt duplum indicatiuo: vt quatuordecim dierum pro ſeptima, & viginti, vel viginti vnius pro vndecima, & ſeptem pro quarta, & nouem pro quinta. Et eſt arcanum ab Hippocrate inuentum: primò longa experientia, inde ratione, quid enim vetuiſſet, ne, vt dedit exemplum de nono, vel vndecimo, ita dixiſſet de decimo, ſeptimo, & vigeſimo. Et ratio etiam aſtipulatur: quoniam abſceſſus, & febres, iuxta Galenum ſecundo de Differentiis febrium (capite vndecimo) fiunt per circuitus, ergo vbi æger ſuperauerit diem circuitus, incidit in tempus declinationis vniuerſalis, in quo non contingit ægrum mori: vt per eundemmet habetur in tertio de Criſi (capite 9.) igitur non poteſt produci morbus, & æger mori. Sed caue circa hoc, ne breuiorem conſtituas morbi circuitum, quàm oportet, vt tunc videatur poſt illud tempus æger mori. Quòd ſi dicas, igitur nemo ratione contraria poſſet ſanari ante eam diem quia non poſſet perfici circuitus? ad hoc dico, quòd circuitus non poteſt produci, quoniam intemperies non eſt fixa in membro: nam ſi eſſet vt in hectica, ſemper maneret, quid ergo prohibet, ne intemperies aboleatur ante illud tempus? & ita finietur morbus. Quòd ſi nolis aſſentiri Galeno volenti, vt materia illa in dies generetur, ſed tota ab initio ſit genita, adhuc manifeſta eſt cauſa, quomodo minor quantitas poſſit generari, & ita finiri morbus. Et non poteſt produci vltra terminum, niſi fiat error, vt materia noua generetur: & tunc morbus videbitur habere recidiuam, & poterit videri, in eo caſu exceſſiſſe circuitum, & tamen ſanatus eſſe. Nam ſecus etiam, quòd maior quantitas materiæ generetur, non tamen ob qualitates, quibus putredo differtur, poteſt vlteriùs protrahi tempus putredinis, ita, vt poſtmodum æger moriatur.

Sic igitur coniectari oportet.) Non eſt, vt colligat priorem ſententiam (neque enim conueniret ſuæ breuitati) ſed vt exponat lethale ſputum quale ſit: non quòd perimat in quartadecima die, ſed in ea, vel ante eam. Et quia aliquis poſſet obiicere, Igitur, ſi adſint ſigna mala, non oportet meminiſſe quartade-

quartædecimæ diei, poſtquam nullus æger in illa moriturus eſt, ſed omnes ante illam? reſpondeo, quòd meminimus quartædecimæ diei: quia omnes ante illam perituri ſunt, licet nullus ad eam peruenire queat, quandoquidem non poſſimus dicere de vndecima idem, vel de nona: quia aliqui, qui carent ſignis malis, poterunt peruenire ad quartamdecimam diem, quod ergo ſit lethale ſputum, hoc habet ex cauſa, quòd ſit flauum, & ſuppuratum, atque diuiſum: & hoc idem eſt cauſa, vt pereat intra quartumdecimum diem, ſcilicet in ea, vel antè, quòd autem antè pereat, non habet certam legem, ſed ex diuerſis cauſis prouenire poteſt. Atque hic rurſus nos admonet, non leuis rei, ſed obſcuræ, & magni momenti: & eſt, vt non debeamus præfinire diem in morbis, in qua plurimi moriuntur, ſed in qua pauciſſimi: & qui illam euadunt, ſanantur pro die circuitus illius morbi. Exempli gratia: Ex fluxu ventris innumeri pereunt in decimaſeptima: in quartadecima etiam multi: nonnulli etiam in vndecima: pauci quidam in vigeſima: vltra autem nullus, dicit Hippocrates, non ſtatuemus diem circuitus illius conſtitutionis, fluxus ventris peſtilentis decimamſeptimam diem, in qua tot mortui ſunt, ſed vigeſimam: quia omnes illi, qui mortui ſunt, ad hoc erant inclinati ex natura morbi, vt perirent in vigeſima die, ſed mortui ſunt antè ob alias cauſas, quæ non erant ex proprietate morbi, ſed temperie, vel habitu, aut ætate, vel viribus, vel mala cura.

PROGNOSTICON *ad præcedens.*

EVm verò, qui de bonis ſignis, aut malis ſuperuenientibus ratiocinatur, ex his decet prædictiones præmittere: ſic enim maximè vera dicet.

COMMENTARIVS.

DOcet, quòd debemus pronunciare hoc modo: ſi omnia bona ſigna adfuerint, liberabitur, ſed non ante quartumdecimum diem: ſi nullum ſignum malum, ſed nec omnia bona, quòd morietur in quartadecima: ſi aliquod malum ſignum, non debet dicere definitè, morietur in nona, vel vndecima, ſicut de quartadecima definita die, ſed ſufficit dicere, morietur ante quartamdecimam diem: & ita rectè prædicet. Iuxta illud Eiuſdem in ſecundo prædictionum (pag. 2.) Melius eſt non prædicere aliquid, quàm prædicendo modò veritatem dicere, modò vero aberrare; cum non ſit par ratio gloriæ in rectè prædicendo infamiæ, quam conſequitur medicus aberrando.

PROGNOSTICON LVII.

ALiæ verò puris eruptiones fiunt, plurimæ quidem vigeſima die, quædam verò trigeſima, quædam quadrageſima, quædam autem ad ſexageſimum vſque perveniunt.

COMMENTARIVS.

MAnifeſtum eſt, quòd de eiſdem pectoris ſuppurationibus loquitur: quas diſtinguit à prioribus, tum temporis diſcrimine, tum ſputi etiam natura, cum hic non ſupponat, ipſum eſſe ſimul flauum, & cum pure: ita vt ſint partes iſtæ in ſputo ſeparatæ quemadmodum ſuppoſuit in enarratione priore de his, in quibus ſuppuratio in ſeptima die rumpitur. Ergo iuxta Galeni ſententiam differentia temporis in ſuppurationibus habetur ex natura loci, & humoris, & accedentibus loci quidem, & humoris: & accedentium vnum commune eſt, calor & humidum: hæc enim in omnibus faciunt ad celerem ſuppurationem, peculiariter autem de loco, vt ſit tenuis, & mollis tunica abſceſſus: ita in accedentibus cum in infantibus præter caloris & humidi copiam adſit etiam mollities, ac tenuitas membranarum, nil mirum eſt, ſi in eis celerrimè ſuppuratio fiat ac diſrumpatur: vt contrà in ſenibus ſerò fit ſuppuratio, ſeriùs etiam diſrumpitur. Porrò de cauſa horum dierum illam licet huc adducere ex quarto Contradicentium (4.) Solum ergo dicemus de modo, quo ſuppurationes diſrumpuntur, ſiquidem ob diſtentionem franguntur tunicæ, & eroduntur à pure, nam pus eſt putridum: & omne putridum, acre: demum quia pars, quæ ſuperſtat, puri emoritur ob calorem putridum, quod autem mortuum eſt, decidit, vt viſum eſt in priore libro (Tex. 31.) ob hæc igitur diſrumpuntur. Galenus nos admonet ſecundo de diebus Iudicatoriis (cap. 12.) Hippocratem meminiſſe hic ſexageſimæ diei, vt termini cuiuſdam morbi acuti in diuturnum tranſmutati.

PROGNOSTICON LVIII.

COnſiderare autem oportet, principium ſuppurationis fore ex ratiocinatione à prima die qua homo febricitauit, ſi quando primùm rigor ipſum prehendit: & ſi dixerit in parte, quæ dolore vexabatur, pro dolore ipſum pondere grauari, hæc enim in principiis fiunt ſuppurationum. Ex his igitur temporibus eruptionem ſuppurationum fore, ſperandum eſt prædictis temporibus.

COM

COMMENTARIVS.

HIc textus oſtendit duo, vnum, principium ſuppurationis habere tria indicia: febrem rigorem, & pondus, alterum, ſuppurationis rupturam accidere in tempore, cuius dies numerati eis numeris propoſitis ab initio ſuppurationis, non morbi ipſius, computantur. Et primùm de febre dicit Galenus, quòd ſit multò maior ſolita, tum enim incipit creſcere, cum ſuppurat materia: ſecunda Aphoriſmorum (47.) ideo non iam ſtatus eſt febris, ſed initium incrementi, vt ſint tria tempora in his, initiumque vniuſcuiuſque ex illis, ſcilicet febris, abſceſſus, & ſuppurationis. Sed febris & abſceſſus quandoque tempora coincidunt: perſæpe tamen alterutrum præit.

Circa has febres illud eſt animaduertendum, quod ſcribitur quarta Aphoriſmorum (55.) febres eiuſmodi ſolere eſſe diarias, quod intelligendum eſt generaliter de febribus omnium abſceſſuum: ſed non ita, vt ſint puræ ephemeræ. Nam illæ, quæ accenduntur ex conuerſione abſceſſus in ſuppurationem, videntur eſſe ex ephemerarum potiùs natura, cum ſymptomatis locum obtineant, ſicut & dolor: ceſſant etiam, conuerſa materia in pus, vt dictum eſt. Præterea ſi continuæ, quomodo rigor aſſociatur, vt hic dicit Hippocrates? ſi intermittētes, quomodo ſemper affligunt? Nihilominus Galenus primo de Differentiis febrium (cap. 3. in fine) cenſet febres, quæ ex inflammatione fiunt, ob putredinem in humore in eis contento accenſam euenire. Vbi & inflammationis febrem, & ſuppurationis præcipuè conſiderare videtur. Idem in ſecundo libro (cap. 11. pag. 3.) hæc habet verba, dum de inflammationibus, ac febribus, quæ eas comitantur, agit: Statim inflammationes partium, aut magnæ, aut cordi vicinæ febres accendunt, cum calor earum ad cor peruenerit, cumque prruerint, quæ in inflammatione continentur, calor præter naturam inflammatione patientem occupat partem: tumque ab eadem caliditate præter naturam corripiuntur quæcunque proximæ partes, atque hæ rurſus vicinitatis cauſa coniunctas ſibi calefaciunt, illæque rurſus alias, donec tandem ad cor calor ille perueniat. Clariſſimè verò ſecundo de Criſi (cap. 7.) de putridarum febrium varietate loquens, ait: Alia eſt forma febris ex inflammatione membranæ cerebri, & lateris, & pulmonis, atque iecoris ortæ: ſicut & aliæ omnes febres, quæ ex inflammatione partium naſcuntur, diuerſæ ſunt fermè earum, quæ ex eryſipelate accidunt. Et febris ardens maligna, vel pulmonis, vel epatis, aut ventriculi eryſipelatibus aduenit. Hic clarè videtur expoſuiſſe ſententiam ſuam de febribus abſceſſuum, quòd putridæ ſint, ſaltem proximorum cordi, ſeu interiorum. Illud idem dicit decimo Artis curandi (cap. 6.) cum dico febres putridas, etiam illas intelligo, quæ ex inflammatione phlegmonum accenduntur. Quòd ſi ita eſt, quaſnam alias dicemus febres, quæ ex phlegmonibus accenduntur, quæ dum ad ſuppurationem tendunt, exacerbantur? Non tamen hoc oſtendit, eas febres eſſe vocatas putridas, vt dixi, quæ quotidie rigorem coniunctum habent. Cum enim incipiunt ad ſuppurationem peruenire, rigorem efficiunt & eò magis, cum concoctio abſceſſus proceſſerit: velut in libro de Rigore & horrore (capite 7.) & ſexto Epidemiorum (par. 3. com. 19.) ait. Verùm, vt dixi, iam exteriorum abſceſſuum conſtat febres proprias eſſe ephemeras: ſed interiorum nomine quidem putridas: re autem modò accidens, modò caſum, modò ſymptoma, vt omnino noluerit verè eſſe morbum, quanquam in lib. de Differentiis morborum (8. Ar. cur. cap. 6.) ſolito more confutet verbis ac nugis opinionem antiquorum de hoc, quam poſtmodum admittit, ſed de hoc in quarto Contradicentium (cap. 6.) Nunc ſatis ſit, admonuiſſe (nam de febre, quæ ſuppuratos iam conſequitur, cuius ſit generis, ſuo loco, id eſt, paulo pòſt, vbi de ſuppuratorum ſignis agitur, dicemus) febres aliquas antecedere inflammationes, quas earum etiam cauſas appellare ſolemus: nonnunquam in abſceſſus febres deſinunt, præſertim molliores: primo ad Glauconem (cap. 15.) De quo habentur innumeræ authoritates, præſertim in tertio huius (Tex. 25. 27. 28. 29.) & in quarta Aphoriſm. (Tex. 31. 44. 74.) Alij antecedunt febres etiam magno interuallo, vt in inguinibus: alij exiguo, vt abſceſſus pectoris, & maiore, ventris: quidam autem ſimul incipiunt. Vult igitur Hippocrates, numerum huuc dierum rupturæ abſceſſus habere ſumi ab initio ſuppurationis. Si ergo abſceſſus ſequatur febrem, quomodo vis, erit hoc tertium initium: ſcilicet primum febris, ſecundum abſceſſus, & tertium ſuppurationis, atque hæc eſt clara huius partis ſententia. Reliquum eſt, vt tangamus difficultates, quæ ſunt circa Textum. Prima eſt, cur in ſuppuratione calida ſit? Secũda, an in huiuſmodi febribus (nam hic eſt locus) contingat rigor quotidie, an ſolum ab initio? Tertia, cur dicat, pro dolore grauari illos pondere, quaſi dolor ceſſet, qui tamen iuxta Aphoriſmi ſecundæ particulæ adducti ſententiam, non ſolum debet permanere, ſed augeri? Quarta (& hæ duæ tanguntur à C. Vega Hiſpano) eſt circa literam Galeni dicentis, quòd ſentiunt pondus, quia pus, quod, antequam mutatum eſſet, erat ſparſum, colligitur in aliquam partem, in quo dupliciter errat: primum, quia non ſolum in initio ſuppurationis, ſed multo antè, cum iam eſt phlegmon, eſt materia collecta in particula, iuxta eundem ipſum in lib. de Inæquali intemperie, ſecundum, quòd iſtud pertinet ad finem inflammationis, cum Hippocrates de illius loquatur initio (cap. 3.)

Dico ergo ad primam, quòd Galenus locis prædictis ſuas cauſas adduxit: ego autem facillimè, nam omne acre cogit contrahi, quia lædit: & ideo in repentina contractione fit rigor, lædit autem acre, quia nimis calidum: & quod pungit, vt acus: & quod frigidum eſt: & quod putridum naturæ antipathia, aut ſalſugine quadam, rigor autem conſtat ex repentina contractione, & frigore,

vapor ergo contentus in ſuppuratione ob calorem & putredinem, dum ſpargitur ſuper muſculos motum repentinum excitat: ex quo oritur frigus, quia occurſat corpus nouo aëri, omnis autem eſt frigidus: vt declaratum eſt à nobis in ſecundo libro de Subtilitate. Ideo Ariſtoteles non habet, quo ſoluat quæſitum illud, cur expiratio velox ſemper ſit frigida, & tarda calida? nam expiratione veloci aër ſolus abſque vaporibus exit: & cum aër ſit frigidus, ideo refrigerat, aër ergo nouus ob motum tam velocem occurſans corpori, refrigerat: ideoque fit rigor.

Secundo in quæſito reſpondeo, perpetuò vigere rigorem, quoniam talis ſuppuratio quotidie renouatur: ideóque quotidie etiam, aut alternis diebus redit rigor, & hoc contingit, quoniam calor maior facit, vt non adeò ſentiatur punctio illa. Aliqui autem ſunt, qui perpetuò quaſi rigent, iuxta materiam bonam, aut malam: cacochyma enim corpora fermè interim ſemper rigent, & maximè in hora motus bilis. Hippocrates autem vult nos obſeruare initium ſuppurationis. Ex hoc patet, quòd ſuppuratio, cum perficiatur in quatuor diebus, tamen extenditur ad multos dies, puta decem, aut viginti, ob diuerſitatem partium, qui habent diuerſa initia ſuppurationis, primum enim ichores ſuppurant: inde ſanguis tenuis bilioſus: pòſt verus ſanguis: pòſt ſanguis pituitoſus: pòſt melancholicus: demum partes quædam craſſæ terreæ in modum fruſtulorum, & luti: inde caro circundata à materia abſceſſus: & pòſt nerui, & ligamenta, ſi qua ſunt in ea, & venæ & arteriæ. Et hæc omnia oſtẽdit experimentum, quòd diſſecto abſceſſus parùm maturo, apparent ſoli ichores corrupti, pòſt, licet ſeriùs, ob abſceſſus ſciſſuram fluit ſanies admodum tenuis: pòſt mediocris: pòſt etiam craſſa, & craſſior, donec effluant etiam fruſta carnis, & neruorum, & venarum, & membranarum: demum etiam oſſa putrent: quæ tamen non ſuppurant, vt neque ligamenta, nec nerui duri, & partes etiam carnis, & huiuſmodi. Et cum his fluit ſanguis, vel niger, qui nondum potuit ſuppurari, vel ex ſanis partibus, qui eò tranſmiſſus erat, gratia alendi partem. Et ita ſuppuratio, quæ ſemper ab initio computando perficitur in ſanguine in quatuor diebus, producitur ad viginti, vel quadraginta dies. Secundò patet, quòd non eodem tempore, quo ſuppuratio perficitur, rumpitur, ſed aliud eſt tempus eruptionis, aliud ſuppurationis: quæ diuerſitas tantò eſt maior, quantò pus eſt paucum, craſſum, & profundum. Vnde ſexta Aphoriſmorum (39.) Quibuſcunque ſuppuratio, quæ in corpore eſt, non innoteſcit, iis ob craſſitudinem puris, aut loci, non innoteſcit. Quanquam hoc eſt aliud. Sed contingit, vt multò ſeriùs etiam ob id erumpat, quàm innoteſcat: tamen verò magis, vbi in corpore duro ſit, & frigido, & ſicco, vt ſuprà (com. 18.) diximus. Ad tertiam dico, eſſe tria in quolibet tumore, qui ſuppurat. Primum, cum materia colligitur in muſculis, & cauis partibus, & tunc vocatur œdema, ſcirrhus, vel eryſipelas, aut phlegmon, & communi nomine tumor, tunc verò portio eſt in venis maior in initio, quã muſculorum ſubſtantia, vel cauitate in incremento, pari fermè modo in venis, & in cauitatibus, in ſtatu tota iam fluxit, & eſt extra venas: quamuis etiam in venis circumcirca ſit materia, quæ fluxura eſſet, ſi locum haberet, tunc dolor eſt ingens: & febris illa, quæ coniuncta eſt, eſt ex genere ephimerarum, patet cum nullus ibi ſit humor putridus, quantum pertinet ad rationem phlegmonis, aut eryſipelatis, aut eryſipelatis phlegmonides, aut phlegmonis eryſipelatides, aut talium: & tunc retinet nomen proprium. Succedit ſecundum tempus, in quo materia colligitur in vnum, exprimentibus eam partibus ſanis, vt minorem occupet locum: ſed interim quandoque digeritur, & exhalat, quod optimum eſt, dicebat Galen. in lib. de Inæquali intemperie (capite 3.) Sed ſi non digeratur, colligitur, & abſcedit à partibus cæteris: & tunc propriè vocatur abſceſſus Latinè, Græcè ἀπόστασις, ϗ ἀπόστημα, ἀπὸ τοῦ ἀφίστασθαι, quod abſcedere ſignificat, vt ipſemet Galen. dicit in ſecundo ad Glauconem: partes enim quæ humorem in ſe præter naturam receperunt, à ſe inuicem ſeparantur, exiguo hoc ergo medio in tempore, quo abſceſſus nomen ſortitum eſt, ceſſat ephemera non prorſus, ſi ſit interior abſceſſus, & dolor mutatur in grauitatem, & rigor ſuperuenit: & tunc ſuppuratio incipit, & dolor augetur, & febris ephemera ob dolorem (quanquam & id mirum ſit, quòd inter tot cauſas ephemeræ Galenus doloris non meminerit) & alia putrida ſecum, quæ ſimul augentur, donec ad ſuppurationem abſceſſus maiore ex parte peruenerit. Et hoc eſt, quod tum dixit Hippocrates: Dum pus conficitur, & reliqua, ſuccedit poſt hoc iterum doloris alleuatio, & redit pondus, & febres ceſſant: non tamen, vt dixi, diſrumpitur abſceſſus, & cum rumpitur, eſt quartum initium, de quo Hippocrates quinta Aphoriſm. (15.) Quicunque ex morbo latherali ad ſuppurationem perueniunt, ſi in quadraginta diebus repurgantur, à die, à qua fit ruptio, liberantur: ſi vero non, ad tabem tranſeunt. Igitur iam vides, cur dixerit Hippocrates, quòd doloris loco grauitas ſentitur: ſed eſt exiguum illud tempus, & etiam, cur Galenus dixerit, colligi materiam non ſuppuratam, ſed ad ſuppurationem, quam natura intendit, at pro μετὰ πρὸ legas. Neque enim fieri poteſt, vt Hippocrates de abſoluta ſuppuratione intelligat: tum quia nimis longum eſſet tempus, in quo ſuppuratio maneret ad rupturam vſque: tum quia illud fortuitum eſt: deinde, quia repetit verba illa. Hæc enim fiunt in ſuppurationum principiis. Vnde non obſcura eſt ſolutio vltimæ difficultatis, ſcilicet quod Galenus de initio interpretatur, & non fine ſuppurationis. Signum ergo initij morbi, eſt febris: ſignum initij tumoris latentis, dolor: ſignum initij ſuppurationis, rigor, incrementum febris, & pro dolore grauitas, ſigna autem eruptionis puris: ergo dicendã reſtant.

DIGRES

DIGRESSIO.

VT ergo aliquid dicam de tumorum generatione, dico, quòd vna eſt cauſa, & non tot cauſæ: & eſt fluxio humoris qualiſcunque, aut flatus. Cauſæ autem fluxionis ſunt quatuor, iuxta tria genera cauſarum, & quartum, quod vocatur, ſine qua non: Prima eſt a materia: & ideo fit ob multitudinem eius propriè, quatenus enim multa, retineri non poteſt. Secunda à latitudine viarum, vt in ſolitis pati podagram, & præcipuè ſecundum directum, & hæc latitudo, ac dilatatio fit à flatu, vt dicebat Hippocr. in lib. de Flat. (pag. 5.) Tertia eſt cauſa agens, vt frigus externum, calor internus, ob iram, motum, febrem, quam rurſus prætermiſit Galenus, & vinum potens, acria, & ſimilia. Quarta à fine. Natura enim cauſam doloris, imò dolorem ipſum pellere volens, qui ſecus particulam corrupturus eſſet, vt inquit Galen. quinta Aphor. (com. 53.) illuc tranſmittit ſanguinem, & ſpiritum, inſtrumenta propria, quæ confertim in locum intraſa corrumpunt particulam, tumoremque generant, phlegmonem vocatum, aut phlegmonem miſtum, velut eryſipelatodem. At verò, cum Hippocrates hic de incipiente tumore calido loquatur, ob id adiecit illa verba (à prima die, qua homo febricitauit) quanquam ad omnes tumores calidos referri poſſit, qui ab initio febris fiunt, & etiam, qui poſt aduentum febris generantur, qui longè peiores ſunt primis tum quia vires iam debiles inueniunt: tum quia ex corruptione humorum geniti ſunt, proponit hunc modum, ſed non ad vnguem, nono de Vſu partium (capite primo (vbi dicit, quod excrementa, & humores praui collecta computreſcunt, & generant phlegmones, & eryſipelas, aliáque eiuſcemodi. Vnum ſatis clarum eſt, quòd à copia, vel impulſu generant tumores. Tertia cauſa eſt temporum varietas: nam febris prima, quæ declinat, dum cibum expoſcit, prohibet tumoris initium, aut incrementum. Et ideo ex abſceſſibus calidis poſt febrem in pectore ortis neminem ſeruatum vidi.

PROGNOSTICON LIX.

SI verò empyema in altera tantum parte exiſtet, hos conuertere, ac diſcere oportet, doleantne in altero latere, & an alterum altero calidius ſit? Atque cubantem ſuper ſanum latus interrogare, an videatur ſibi onus aliquod deſuper ſuſpendi. Si enim ita eſt, in quodcunque latus pondus inſit, in altero ſuppuratio exiſtit.

COMMENTARIVS.

HAbent ſingulæ ætates in hominibus, atque in mundo. Infantia fœda impotens, plena dolorum, ſerua eadem ſine laboribus, atque curis, procul à morte, & à periculis. Pueritia robuſtior, hilarior, cum expectatione meliorum, ſed diſcendi neceſſitate oppreſſa, & verberibus obnoxia. Adoleſcentia liberior, & iucundior: ſed tamen cogitationibus vitæ, & curæ comparandæ rei, aut tuendi patrimonij mancipatur. Tum ſubit florida iuuentus, ſed plena periculis, & vxorum moroſarum tædiis ſubiecta, vel etiam dolis ſubiecta. Hinc peruenitur in ætatem illam imbecillem, morboſam, & odioſam: ſed tamen primùm ſecuram, ſapientem, conſtitutam, ac opulentam. Quid eſt, quod mortalibus eandem fortunam non ſubeat? Ætas noſtra omnium orbis partium notitia inſignis, abundans librorum copia: ſed tot præclaris rebus nuper inuentis corrupta mulierum conſuetudo, plurimúmque procreatio ſobolis ſummum mortalitatis bonum induta illa lue, qua totus orbis plenus eſt: vt modò vere dici poſſit illud, Neque commodè abſque fœmineo ſexu, nec cum illo tutò viuere poſſumus. Ita etiam amiſſa plura antiquorum ætate nobilitata longè plus aucta mortalium cupiditas, quàm terrarum nouarum adiectione amplificatus orbis, vt modo anguſtius, quàm priùs habitare videamur. Inde ortæ auariſſimæ tyrannides, vt in copia laboremus inopia. Ipſa librorum multitudo, dum quiſque ſibi ſapere videtur, obruit ineptiis optimos quoſque libros. Ita cum nunc inuecta ſit anatomia corporum humanorum ignota Galeno, atque Hippocratis ætate ſic amiſſa, quæ tum nota erat ars curandi empycos, pectus ſecando ægrorum nunc eſt. Ergo cum tria ſint genera ſignorum. Pathognomicon quod in pretio non eſt, quoniam de his non eſt, quæ ſenſu vulgaribus poſſint oſtendi: velut ſiquis dicat, hic homo laborat obſtructione, aut ardente febre, dicunt plebei homines, & imperiti, qui ſcit? ita dicit, quia coargui de hoc non poteſt: Deus nouit: forſan ita eſt, forſan non: ſi perit æger, ignorauit dicunt morbum, atque illum peremit: ſi ſeruatur caſu, inquiunt, ſeruatus eſt, aut Deorum benignitate certè, quod hoc morbo laboret, oſtendere non poteſt: maximè altero contradicente medico, vt plerumque contingit. Alterum eſt prognoſticum celebre quidem, & in quo ars medici illuſtratur, ſed parum tamen ad authoritatem medici vtilis eſt ob duas cauſas. Vna quidem, quòd huiuſmodi diuinatio medicinæ à pluribus eſſe non creditur: vt etiam Galenus in principio horum commentariorum (com. p.) recitat, dicens: Methodicos dicere ſolitos, prædicendi artem ad diuinationem potius ſpectare, quàm medicinam. Altera cauſa potentior eſt: quoniam hæc prædictio ad ſalutem infirmi tametſi vtilis ſit, non tamen quantum ſatis eſſet, quod vtilis adeò ſit, imò ne gry quidem, vt Græci dicere ſolent, conferre videtur. Imperiti autem ad ſolam vtilitatem in vna quaque arte, atque negocio reſpiciunt. Vnde emerſit tertium genus ſignorum nobiliſſimum, in quo ego fortunatiſſimus fui, atque primus, qui id ætate mea, & forſan primus omnium etiam ante nos, qui id introduxerim, auſuſque fuerim in medium præponere, atque tentare: ſcilicet vt dicerem, quo morbo, & in qua parte corporis,

ris, quove in membro laboraret æger, quòd ſi quiſpiam aliorum medicorum curationi noſtræ obniteretur, vt oſtenderem, vbi ille periiſſet, diſſecto cadauere, me vera docuiſſe, culpa alterius illum mortuum eſſe, quod cum ſæpe ac ſæpe vt dixi feciſſe, eo redacta eſt, vt ſumma felicitate, cum omnes, qui ſanari poſſent, ſanarentur, & maxima cum authoritate curarem inpoſterum ægros, contradicente nemine. Hoc genus ſignorum percelebre eſt, cui ego euidentium nomen impoſui: cuius copia non erat tempore Hippocratis, neque Galeni, cum, vt dixi, mos non eſſet diſſecare cadauera. Ætate autem hac adeo ea mire fortunatus fui, vt non ſolum id facilè obtinerem, ſed neceſſarij vel vltrò offerrent, vel etiam rogarent. Nec vilis perſonæ, ob tonſoris prœmium, ſed nobilium omnia fuere cadauera. Quin etiam principum, vt ſcitis, mos eſt, vt ſeruare corpus poſſint, ſecare illa, & eximere viſcera, & cerebrum, vt in arena ſeruentur interim, ſi opus eſt, donec parentur ἀρώματα, quibus implicantur. Id verò ſæpius ab initio contingebat, cum medici, vt me coarguerent, qui contradixerant, quanquam multa ſuaſu eorum facta eſſent: ſed multitudini, & authoritati confidebant, vt id facerent, neceſſarios hortarentur. At poſtquam, vt prædixeram, duobus, ac tribus experimentis eſſe deprehenſum eſt, apertè amplius non ſunt contradicere auſi. Sed tamen & coniunctos ægrorum, cum tacitè aliud ſentire viderentur, ad hoc hortabantur, ſperantes, aliquando me deceptum iri. Vt ſi inueniſſent (puto) quæ prædixeram, voluiſſe videre experimentum (quod etiam prædicabant dicerent: ſi ſecus damnarent, nec faterentur conſenſiſſe, niſi ob authoritatem: reuocantes illis in memoriam, quæ clam me contra meã ſententiam illis facienda perſuaſiſſent, tanquam aliud ipſi de morbi cauſa iudicium habuiſſent. Sed poſtquam adeò clare omnia inſpexerunt, etiam contra Galeni præcepta & vt dicebant, Medicinæ axiomata, velut in Patricio fratre Hectoris Ghiſlerij (quem honoris cauſa nomino) quem ego leuitate inteſtinorum laborantem, & ventriculi ſymptomate, cum optimis vrinis morientem, bis, aut ter iam inſpectum, pronunciaſſem, ventriculum habere illæſum, iecur autem exuſtum, atque putrefactum totum, ac nigrum, cum etiam modica ſiti laboraret, atque ita inuentum eſſet, diſſecto cadauere in æde B.Franc. aſtantibus medicis Antonio Gandulfo, Camillo Montagnana, & Cæſare Arantio præclaro anatomico admirantes, ſolùm id quærebant, qua ratione id ſcire potuerim, quod Medicinæ præceptis (& vt aiebant etiam Hippocratis ipſius: nam ſciebant Galeni authoritatem in huiuſmodi apudine paruifieri). aduerſabatur. Ita conſtat, quòd hoc genere ſignorum ſi quis profecerit, dicta illius in arte pro oraculis accipienda eſſe, etiam ab æmulis: neque enim aliorum ad euidentium genus eſt nulla comparatio. Hippocrates ergo, cum talis occaſio non daretur in mortuis, oblatam in viuis non prætermiſit oſtendẽdi, quantum ars ipſa poſſet: ſimul & vt nobis viam præmonſtraret amplificandi ſignorum hoc genus, ſi quando vel ob ritum regionis, vel ætatis ſuccedentis mutationem paterentur, neceſſarij copora mortuorum ægrorum diſſecare, vt viam aperiret ſtudioſo medico vnicam ad meritam gloriam inter homines capeſſem dam. Id autem hoc modo docere inſtituit, ſi rupto abſceſſu, & congregata materia in cauo pectoris ſuper ſeptum tranſuerſum, & inter pleuram, & membranam, ſeu ſeptum pectoris, ei proximum. Diuiditur enim pectus ab inferiore parte, muſculo, ſeu membrana vocata ſeptum tranſuerſum, quòd tranſuerſum diuidat totum humanum corpus, ſecet à membris naturalibus, ac inferiore ventre, quod tamen gula pertranſit, & iecur ei annexum penetrat gibba ſui parte: intùs ambit illud alia membrana tenuior, ac quaſi nuda vocata pleura: diſtinguunt in tres partes duæ membranæ à ſuperiore parte ad ſeptum tranſuerſum, quæ poſteriùs adeò parum inter ſe diſtant, vt ferme in vnum coeant, anteriùs toto ſterno diſtant: inter harum ſingulas, & membranam, pectoris dimidium pulmonis interiacet cor pericardium, os ventriculi poſteriore ſcilicet parte, & vena caua aſcendens ex ſepto tranſuerſo ad ipſum cor, tum his quatuor annexa coniunctáque. Vnde abſceſſus membranæ, lateris, & peripneumoniæ, in alteram harum cauitatum, dextráque ſiniſtra erumpunt: nonnunquam in ambas, quanquam id rarò, non enim niſi in ambabus partibus, phlegmones extiterint: rariùs adhuc in ſpatio medio, nam vel pericardium, vel os ventriculi abſceſſu laboraſſe, neceſſarium fuit: aut tunicarum vnam interſepientium, ruptamque interiùs, quod quidam Hiſpano contigiſſe olim reor, qui mortuus eſt. Vegam (com.59.) autem decepit, quòd tenuem membranam veſtientem pulmones putauit eſſe interſepientem pectus, cum illud vix tangat: eſt quaſi recta craſſior multo vtraque, ſed aliud intentus agebat: nec Galenus quinto Anatomicarum aggreſſionum (c.8. aliud intendit, quanquam obſcura illa verba videantur. Vbi verò rectè ad iugulum vſque perferuntur, intercipientes Græcè διαφράττοντες, vbi pulmoni circumhæreſcunt, huius operimentum exiſtunt. Aliud ergo ſunt à pericardio, & ſepto tranſuerſo, quod eſt διάφραγμα: cum etiam niſi quis rectè animaduertat, ſetimo Anatomicarum aggreſſionum (cap.13.) referens de puero illo, cui os reciſum fuit, ab eo videatur pericardium pro interſepiente membrana accipere. Inquit enim, putrefacto pericardio, nudum cor apparuit. Sed id contingit: quoniam os præciſum fuit medium, ſternon vocatum, non coſta vlla, ideo membranæ illæſæ manſerunt, quæ pectus diuidebant. Meminit ergo ſignorum declarantium, qua parte ſubſit pus, & hoc ex tribus: dolore, calore, ac pondere. Dolent enim in id latus decumbentes, grauitatem ſentiunt, in altero ſi decumbant, vtrouis modo calorem. Vega putat, non eſſe neceſſarium hoc ſignum, vbi paucum ſit pus: ſed animaduertat, quæ dicat Hippocrates tertio de Morbis (pag.10.) Proinde terra Eretriade liquida, & valde trita, ac tepida, linteum

tenue

tenue tingito, eóque thoracem circumcirca integito, & qua parte primùm reſiccatum fuerit, ea ſecato, & vrito, vult ergo, eſſe calidiorem partem illam. Admonet autem, dextram partem periculoſiorem, dicens: Dextra ſecare, aut vrere, lethalius eſt. Dico cauſam huius eſſe: quoniam, vt dixi, ea parte iecur, & vena caua extra ſeptum tranſuerſum prominent, tangantúrque à pure. Addit ibi etiam ſignum à concuſſione lateris ſtrepitum facientis: quod etiam ponit in ſecundo libro, (Pag. 16.) Sed dicit, non eſt generale, quoniam ſi pus fuerit craſſum, non edet ſtrepitum, & quod antequam ſecetur, oportet ſine re per quindecim dies, vt coquatur quia ex eruptione refrigeratur. Sed modum ſecandi docet in ſecundo. Hæc peritia, vt dixi, noſtra ætate euanuit: & etiam curandi capitis vulnera valde imminuta. Quod ad pondus, cum ſuſpendatur membrum, neceſſe eſt, vt graue appareat. Si in ſiniſtra decumbat, pus contentum in dextra, & verſa vice. At de dolore forſan meliùs erit ſentire cum Galeno, vt nullus ſit alius dolor, quàm grauitatis: ex eo enim interſepiens membrana pectus diſtrahitur. Meminerunt horum ſignorum etiam Galenus quarto de Locis affectis (cap. 9.) & Ætius libro octauo (cap. 65.) Illud non prætercam, pulmonis abſceſſus perſæpe in vtranque cauitatem rumpi, quod ipſum continuum cum ſit, in vtranque partem ingrediatur: id ipſumque Galenus ait, quod tamen neſcio, quomodo oſtendere poſſit: non ignoro tamen, hoc faciliùs contingere poſſe, quàm ex morbis membranæ ſuccingentis coſtas. Et etiam illud de ſignis euidentibus reduci poſſe ad ſigna pathognomica: ſed in hoc differunt à cæteris, vt certiora ſint: & poſſint oſtendi, vel quo materiam contineant: vel quia ſint è genere compoſitionis manifeſtè vitioſæ, aut diuiſæ partis, non obſtructio, aut intemperies: & vt ſignis propriis ſint circumſcripta: quod paucis pathognomicis conuenit. Vnde continui ſolutio ſemper temperies, nunquam patit ſignum euidens: compoſitio mala in numero, magnitudine etiam, at in forma, non niſi in figura: in cæteris, niſi fuerit magna. Conſtat autem ordo manifeſtus: in primis docuit tempus eruptionis: pòſt vnde enumerandi eſſent dies: tertiò pars, in qua ſanies colligitur. Verba illa in quodcunque latus, ideſt decumbenti, ſi addas, clara ſunt.

Febris phlegmonis an putrida? & an caſus alterius morbi, non morbus? Vide quarto contradicentium (68.)

PROGNOSTICON LX.

HViuſmodi ſignis omnes ſuppuratos dignoſcere conuenit. Primum equidem, ſi febris non dimiſerit, ſed interdiu tenuiter afficiat, noctu verò plus.

COMMENTARIVS.

INcipit enarrare ſigna iam diu ſuppuratorum, quod apparet ex ſequenti textu: & hoc, quoniam antiquum empyema maiora mala affert, & ideo notius eſt: & è notioribus incipere decet in doctrinis, vt Ariſtoteles docuit (p. Phys. Tex. 2.) eſt autem primum ſignum à febre continua, quæ noctu plurimùm augetur, & inualeſcit, interdiu leuis eſt: ideo conantur oſtendere, quòd ſit miſta ex hectica, & putrida, & hoc eſt primum. Secundum, quod non ratione hæcticæ ſimpliciter, ſed ratione cibi, qui veſpertina hora antiquorum more exhibebatur, teſte Galeno primo de ratione Victus in acutis (com. 18. in fine) & lib. de Diſſolutione continua. Tertium eſt, quòd hectica incaleſcit ob contrarium cibum: de quo in Contradictionibus dictum eſt (ca. p.) ob Auerroem. Ideo dico, ergo quòd illud de cibo eſt ſimpliciter falſum. Primùm, quia Hippocrates ſecundo de Victu in Acutis (Tex. 22.) docet, quòd antiquorum quidam cœnabant ſolum quidam etiam prandebant: igitur in his non fuiſſet hoc ſignum verum, ſed contrarium. Tertiò, quoniam hoc non eſſet verum de tota nocte, ſed prima tantum noctis parte. Inquit enim Galenus primo de Differentiis Febrium (cap. 9.) de hectica loquens: Maximum verò tibi, atque indubitatum hoc erit, eius naturæ indicium, ſi cibum homini obtuleris eo tempore, quo maximè omnes horas ſuſpectas ſubterfugiſſe videtur. Statim enim hora vna, aut duabus poſt acceptum cibum, quicunque ægrotantem tetigerit, alterã febris acceſſionem adeſſe opinabuntur. Nec deerunt, qui eos, qui cibum obtulerint, increpent quòd haud in tempore dederint: ſed tunc, cum futura acceſſio erat: & quòd oportebat cibum in longius tempus differre: & quòd annotatio tardiùs ſit ſubſecuta. Res autem non ita ſe habet, omnibus ſiquidem hecticis febribus hoc proprium & inſeparabile adeſt indicium, allato cibo quidem caliditatem accendi: ac pulſum ad magnitudinem ac velocitatem augeri, ita vt incompreſſa annotatio facta videatur. Voco autem annotationem incompreſſam, in qua neque horror aliquis, neque extremarum partium frigefactio facta eſt: neque veluti quædam dormitatio: neque aliqua inſignis pigritia, aut omnino inæqualitas aliqua, vel in caliditate, vel in pulſu: adhuc autem magis, neque paruitas, neque debilitas, neque horum aliquid aliud: ſed quemadmodum & cuicunque alteri ex cibo maior ſtatim, ac velocior pulſus afficitur. Hic manifeſtum eſt, quamuis in aliis obſcuritatem breuitas pariat, in Galeno prolixitas, velle eum, vt ſtatim aſſumpto cibo, incaleſcat, & pulſus maior fiat, atque celerior, adeò vt poſt duas horas ad ſtatum febris perueniſſe videatur: vt non ſit veriſimile tota nocte permanſuram. Sed mittamus hæc nam dubium etiam eſt de febre putrida, cum illa fiat, dum putredo fit: materia autem concocta, putredo finem accepit: vt in ſeptimo Contradicentium (14.) docuimus.

Dico

Dico ergo ſuppuratorum vnam eſſe febrem, neque hecticam, neque putridam, niſi de deploratis iam loquamur, quibus propriæ febri hectica ſuperuenit, dico autem nomine potius ſubputrida, quam hectica contineri. Confugit ad miſtam febrem: at ſi contingat expui vniuerſam ſaniem, prorſus liberantur, quod eſſe non poſſet, ſi hectica ſuperueniſſet putridæ: cum autem ſuperuenit, pereunt.

Primùm ergo videamus, in quo differat ab hectica hæc febris. Conſtat ſanè, quòd horrorem quendam ſentiunt: neque enim Hippocrates eius meminit, quoniam ſuperiùs (Tex. 19.) id dictum eſt ab eo, ſed à ſequentibus non intellectum. Vbi enim Galenus errauit: aut per incuriam aliquid omiſit, omnes errant, nec tamen, vbi bene dixit, bene illi dicunt, nec ſentitur horror, niſi in his, qui aliam habent febrem putridam coniunctam: aut antequam vomica diſrumpatur: aut cum æger ad magnam imbecillitatem peruenerit: aut cum deteguntur. Et cauſa eſt nota omnium. Sed neque putrida propriè dici poteſt, cum omnis putrida ad certum humorem reducatur ſui generis: hæc autem non, nam non plus eſt bilis, quàm pituita. Præterea, vt dixi, putrida fit ab humore putreſcente: hic autem pus eſt, & non putreſcit denuò. Cum enim erumpit, iam tranſiuit totum in pus ſecundum Hippocratem, qui in locis ſuperioribus admonuit nos, quòd poſt initium putredinis rumpuntur abſceſſus in viginti diebus, quando celerrimé, & in ſexaginta, quod tardiſſimè. Præterea omni febri putridæ debetur cruditas in vrinis in initio, & in ſeruandis coctio in fine: ſed huic non ita, ſed perſeuerant, & ſi eſſet nocturna, quod verum non eſt: nam illa opponitur diurnæ, hæc autem nulli. Proponere autem duas febres, cum ſit vna, vt euadas ab argumentis, eſt res imperiti non medici, neque etiã poteſt dici hectica ſimpliciter, nam verum non eſt, quod huiuſmodi, qui ad ſanitatem tendunt, id eſt, qui liberaliter excernunt pus per ſputum, poſt cibũ incaleſcant, imò meliùs ſe habent, niſi quòd laborant in concoquendo, vt omnes ægrotantes, præcipuè diuturno morbo, & etiam ſanorum multi. Et ſi vidiſſent ſuo tempore quinquaginta, aut etiam plures empycos, vt ego vidi, aut qui viderunt, animaduertiſſent non ſcripſiſſent ſimiles nugas. Vnde cauſa errorum in medicina eſt, quoniam qui contemplantur, non medentur, velut Galenus, Paulus, & Princeps, & hodie omnes medicinæ & hodie omnes medicinæ profeſſores: ideo loco regularum, & dogmatum ſcribunt ſomnia. Et qui medentur, non contemplantur, nec ſunt exercitati in Philoſop. nec dialectia nec: animaduertunt in tanta multitudine ægrorum adeò occupati, communia pluribus ſimilia, ac diſſimilia. Vnde Hippocrates proœmium conſtituendæ Artis ſumpſit Tertio Epidemiorum (Tex. p.) Et in hoc ordine fuerunt Alexander, Trallianus, Aetius, & Raſis: ſicut medij quodammodo fuerunt Oribaſius aliquanto ſimilior Hippocrati: nam ipſe ſolus multum artem exercuit, & etiam diſciplinis operam dedit, quanquã plus fuerit exercitationi addictus, ſicut Auẽzoar parùm vtrumque: & ideò pauca tradidit, & imperfectè ſatis, tamen rectè: quia non fuit in medendo occupatus. Sub ſecundo igitur genere ſunt nunc iſti, qui ſuæ artis præcepta ſcribunt noſtris temporibus muſis & Apolline nullo, Placentinus Guainerius, Tarantula, atque alij innumeri, idque incómodum accedit arti, etiam præter errata Galeni. Et ideo ex recentioribus non inueni meliorem L. Iachimi, qui fuit, vt ego, profeſſor poſt longam artis iam exercitationem, amator virtutis, & vixit ſatis ſenex: quæ contigerunt Hippocrati etiam, ideo ego illam ſuſcepi in manibus emendandam: nam plura in ea deſiderantur, noſtræ autem medendi artes traditæ tam in libro huic nomini dicato, & in duobus libris de Dentibus: ſunt nimis breues, & ideo non ſatisfacient, niſi peritis, ſunt enim infinitæ poteſtate, & omnium abſolutiſſimæ: ſed non, niſi iam peritis, & ingenioſis, & exercitatis in noſtra Dialecta canueniunt, quoniam velut Galenus breuiter ſcribere non nouerat, ita nos nihil diffuſè.

Sed iam redeo ad propoſitum, & dico, quòd febris empycorum in termino ante vlcus in pulmone, non eſt compoſita, nec hectica, nec putrida, ſed eſt febris ſui generis, & media. Et declarabo hoc primùm ratione, & experimento: deinde docebo cauſam, cur præcipué hæc febris in nocte exacerbetur cum tamen aliæ fermè omnes putridæ (dico) & hecticæ, & cuiuſcunque generis, ſed non adeo, idem patiantur. Hippocrates igitur in Coacis Prædictionibus (Pag. 18.) hæc habet: Febres intermittentes ob ſuppurationem, plerunque ſudorificæ ſunt. De antecedenti autem inquit: Horrore affecti frequenter ad ſuppurationem deueniunt. Sed & febris tales ad ſuppurationem perducit: vt non de pure contento in abſceſſu loquatur, ſed iam rupto, in prioribus verbis, non enim vult eſſe hecticas, neque continuas, ſed aliud genus febrium continuatarum per horrorem, aut rigorem: quod & verum. Adeſt & ratio: ſi febris putrida eſt, vel eſt continua: & ideo in venis, aut ſaltẽ in abſceſſu hæc materia continebitur, at in neutro horum eſt, ſed in ſpatio, & cauitate ſi intermittens, expellitur ex venis, extra venas ſuper membra ſenſu prædita, ſcilicet muſculos: at neutrum horum cum fiat, neque enim eſt in venis, neque expellitur: non eſt igitur é genere intermittentium. Omni etiam materiæ febris putridæ ſunt ſua medicamenta purgãtia propria: vt quartanæ, continuæ, & intermittendi helleborus, vel epithymum tertianæ, & ardenti febri ſcamonium Rhabarbarum amphimerinæ, & continuæ ex pituita turpetum agaricuſue, at huic nullum eſt medicamentũ, nulla certa via præter ſputum: igitur non eſt hæc febris è genere putridarum Febres etiam, quæ fiunt ex materia contenta in cauitatibus, velut ventriculi vteri, ſunt ex ephemerarum potius genere, quàm putridarum vel hecticarum: ideo ſi hæc febris eſſet certi generis, etiam magis ad ephemeram, quàm putridam, aut hecticam, reduci deberet. Præterea quæ continentur in generibus, aut ſunt

ex

ex vno genere, vt ardens ex putridarum, tabes ex hecticarum: aut communes omnibus, vt peſtilens, nam illa diuiditur in ephemerã, putridam, & hecticam: hanc verò, cum ſit vna tantum, non licet eſſe communem omnibus generibus: neque propriam, nam daretur quintus humor: aut hectica cum horrore, aut ephemera continuata cum circuitu: quare non eſt ex vllo genere illarum. Quòd ſi eſſe deberet, ob id eſſe deberet, vt numerus generis febrium ſeruaretur, vt ſint, ſcilicet tria, ſed iam non poteſt, quia datur febris ex ſanguine nondum putrefacto, Nono Methodi (ca. 3. & 4.) igitur poſſunt eſſe quinque, quàm quatuor. Et ſi dicas, quòd illud non eſt generis, quia ſpeciem non continet ſub ſe, idem dicendum erit de hac. Et ſi dicas, vt quidam, quòd illa diu non durat: dico, quòd & hæc certum habet tempus, ſcilicet quadraginta dierum, vt quinta Aphoriſmorum (Tex. 15.) quod licet ſit longius, maius tamẽ, & minus non mutant ſpeciem. Videtur autẽ hoc etiam inſinuaſſe Hippocrates ſecundo de Natura humana (Tex. vult.) cum dixit: Febrium quatuor ſunt genera, præter eas, quæ ex occultis doloribus fiunt. Sed confeſtim negabis eſſe Hippocratis, vt Galenus docet: & ego non contendo, nihilominus & hoc verum eſt, quod dicitur, & huius dicti pars ea, quam probare nitimur. Sed negabit, ne quis hæc ex primo Epidemiorum (ſec. 2. Tex. 44.) in ſemitertiana appellata contingit quidem & acutos morbos fieri: & eſt hæc præ cæteris (ſcilicet tertiana, quartana, quintana, ſeptimana, nonana, continua, diurna, atque nocturna) maximè lethalis. Sed & tabidi, & quicũque alij, ex lõgis morbis ægrotant, ex hac maximè ægrotant. Si ergo tabidi ex hac ægrotant, præter id, quod hectica laborent, antequam hectica laborent, haud hac ipſa ſola, & propria febri tenentur. Concordat & id cum his, quæ in libro de Flatibus (Pag. 4.) ſcripta ſunt, ſi rectè intelligantur. Horror (inquit) fit ſanguine perfrigerato, quacunque ex cauſa. Contingit enim collecta ſanie, abſque dubio calorem naturalem refrigerari: atque ideo horrorem inuadere, neque enim etiam ſi corpus mortui igni exponas, vnquam incaleſcet vndequaque, niſi illud aſſaueris, aut elixaueris, neque enim vllus eſt calor non magnus, qui poſſit vndique calefacere totum corpus, præter naturalem: ideoque huiuſmodi purulentis & ſi manus, & pedes caleant, crura tamen frigent, & horror circa ſpinam verſatur, ob id, quòd locus ille confertus eſt exanguibus particulis, ſimilaribus, neruis, oſſibus, cartilaginibus. In vniuerſum fieri ſuppurationem abſque rigore in quauis corporis parte, admirabile cenſetur apud Hippocratem: vt de Zoilo ſecundo Epidemiorum (par. 2.) cui facta eſt ſuppuratio poſt aurem. Nonnunquam ſuppuratio ex pituita fit, & febris acuta ſuccedit: vt ſeptimo Epidemiorũ de Charite (pag. 34.) ſed non eſt ſermo de hac eſt enim febris vel ephemera: & ſi putrida ſit, non eſt accidens, ſed coniuncta, liquet enim eſſe tria genera putridarum: ſimplex ex humore: pendẽs ex abſceſſu, vel tumore calido, & eſt accidẽs illius: & coniũcta: & hæc eſt duplex, quæ omnino fortuitò ei iungitur: & quæ ob magnitudinem morbi accidit, Natura deſerente munus ſuum conſeruandi humores, & concoquendi cibos. Idem tacitè innuit de rigore in quarto de Victu in acutis (Tex. 49.) dum in anxioſa febre, in qua præcordia intẽduntur, iubet imponi lini ſemen incoctum oleo, & aquæ, vt æger non horreſcat. Et in Coacis Prædictionibus (Pag. 12.) Durities circa ventrem cum dolore in febrientibus, cum horrore cibum auerſantibus, ſi aluo inſuper humectata purgationem non faciant, ad ſuppurationem peruenient.

Sed iam, his omiſſis, doceamus, cur febres maximè noctu affligant, cum conſtet iam non ob cibum id accidere: nam generaliter iſtud contingit ob quinque cauſas, vt in omnibus febribus magis affligũtur ægri noctu, quàm interdiu: & ſi aliter accidat, præter naturam eſt. Prima ob frigus: nam cutis denſatur, & retinentur fuliginoſa excremẽta non ſolũ in toto corpore, ſed, quod magis refert, in arteriis ipſis: vnde cor ſuffocatur, adeò vt etiam in multis ſanis ob hanc, & frequentes cauſas ſentiant maiorem æſtum noctu, quã interdiu, cum tamen aër in die ſit calidior, quia magis repletus vaporibus. Secunda, eſt ſomnus, qui omnia reuocat ex externis ad interna, & cum calore naturali præter naturalem, qui eſt vnus ſubiecto: vnde cor maximè ſuffocatur. Tertia, quoniam mens ægri cum vacet à colloquio neceſſariorum, & timidior reddatur ob tenebras, magis ſentit noxam, & dolorem, & omnia morbi detrimenta in nocte, quàm in die, vt huic rei ſolùm intenta. Quarta, cum ſolis vigor minuatur, viget magis lunæ, ac Saturni vis, quorum vnus agitat humores maiore impetu, ſcilicet luna: alter eſt naturæ humanæ prorſus inimicus, ideo magis affligit lãguẽtẽ. Quinta eſt, quoniam ſol ſurgens mitigat omnia, & adiuuat languẽtes, & augetur vis eius vſque ad cœli fermè cuſpidem, maximè in hyeme: igitur reliqua medietas diei conſumetur in remiſſione bonorum præſtitorum, quare occidente ſole, neceſſe eſt, vt ruant vires humanæ: & ruina hæc ex ratione oppoſitorum augeatur vſque ad mediam noctem, & reliqua medietas, quoniam cum ſol incipit aſcendere comparatione ſitus noſtri, conſumitur in remittendo iacturam deſcenſus: ergo nox tota mala, & dies tota bona. Sufficit ergo oſtẽdere, quod ortus ſolis ſemper iuuet. Iſtud declaratur ratione, quia calor innatus eſt ille, qui omnia nobis præbet: ſed ille retinetur in actu à calore ſolis, conſtat enim quòd ſi ſol tolleretur è mundo, ſtatim interirent omnia viuentia: niſi fortè ſcorpij, & vermes, qui ſub terra latitant, & forſan etiam talpæ, quæ ſunt in hoc ſingulari natura præditæ. Ergo ſi priuatio tollit receſſus, vitiat, & aduentus iuuat; & etiã experientia, quia ſi in motu proprio videmus per acceſſum cuncta in Vere generari, languere per receſſum in Autũno: igitur etiam in motu diurno, iuxta eandem rationem. Sed hæc concludunt generaliter: ſpecialiter autem dico, quod materia illa puris eſt mitiſſima, vt colligitur ex Aphoriſmo (47. par. 2.) plurima, & proxima cordi, dũ ergo dies eſt, minimè vrgetur æger, quoniam vapo-

vapores exhalant, & cum materia benigna ſit, non nocet niſi ob copiam, & propinquitatem, ſi in nocte retinentur ob duas primas cauſas: ideoque plurimum febris augetur ob multitudinem, & propinquitatem. Ergo magnum incrementum febris eſt peculiare huic morbo, & non nugæ illæ Galeni.

PROGNOSTICON
ad præcedens.

ET plurimi ſuperueniunt ſudores.

COMMENTARIVS.

GAlenus explicat ſe, de hoc breuiter dicens, quòd ob vitium debilitatem alimentum diſcutitur. Sed ſi hectici iam ſunt, cur etiam non ſiccatur prorſus, vt non concoquitur? Deinde, cur non ſudant omnes ægri prope mortem? etiam curſu dor eſt quaſi peculiaris huic morbo? & non quacunque hora, ſed per noctem? Et ſi quis colligat ſudorem ſingulis diebus, inueniet eſſe multo plus alimento, &, vrinæ fiunt pauciores, quod non eueniret, ſi ſudoris materia eſſet ſolùm ex diurno alimento, ideo adduxit rationem generalem ſuo more, authoritati propriæ confiſus, pro propria: & ideo multis modis peccat. Cauſæ ergo huius ſudoris altiùs ſunt repetendæ, neque enim vidit, vt puto, ægros huiuſmodi ſudantes: aut ſi vidit, non cum ſcribebat, nec recordabatur eorum, quæ viderat in illis: &, vt veriùs dicam, ab aliis ſcriptum non inuenit, fuerunt enim libri ſui, vt cuilibet perſpicuum eſſe poteſt, nil aliud, quàm farrago collecta, aliorum recitata, vt erat, tanquam ipſe vidiſſet, diſpuncta, declarata, confutata, prout illi veniebat in mentem. Vnde dico, quod cum volumus ſcire, vnde ſymptoma aliquod proueniat, debemus primùm aduertere, cuius facultatis illa operatio ſit, ſeu integra, ſeu ratione rei corrupta, ſeu vitiata, velut egeſtio debito tempore. Sed ſanguinis non eſt operatio vitiata, niſi ratione rei, quæ non eiicitur ſecundum naturam: quod vitium non eſt expultricis, ſed retentricis, aut alterius ſaltem, non inteſtinorum. Nam proprium facultatis expultricis inteſtinorum, eſt ſolùm id, quod inteſtinis non conuenit expellere. Sanguis autem non conuenit inteſtinis: ideo nec vitioſa eſt operatio, per quam ſanguis deiicitur. Vt autem cognoſcas operationem, cuius facultatis ſit, videas: quibus rebus inſit. Gratia exempli: Putreſcere conuenit non ſolum plantis, ſed & luto: igitur non eſt operatio facultatis naturalis, ſed elementi, aut miſti, velut etiam deſcendere, & flatum gignere: nam & in aquis per motum gignitur, at nutriri, augeri, & expellere, propria ſunt naturali facultati: nam plantæ omnes hoc habent: ſentire autem, & moueri, non, niſi animalibus, conueniunt, & cogitare, ac intelligere ſoli homini ineſt, igitur iam habes ſecundum. Rurſus tertium vt ſcias in homine, quæ functio cuique membro tribuatur, conſiderare debes: in quo homo differat, & conueniat ab aliis rebus. Et differt à luto, ac lapidibus per iecur: illa enim non nutriuntur, id eſt, lapides concretione non ſenſim geniti. Et differt corde à plantis: plãtarum enim nulla pars motu circulari mouetur. Cum ergo nulla planta ſudet, quoniam nulla planta eſt actu calida: igitur ſudor eſt opus facultatis vitalis, quæ eſt in corde, licet enim expellere excrementa, ſit opus facultatis naturalis: nam & plantæ emittunt excrementa, velut arbores lachrymas, ita tamen, vt ſub forma concreta, non ſudoris, igitur ſudor eſt operatio facultatis cordis, non ſine etiam aliquando facultate iecoris, vt in Criſi. Et indicium huius eſt, quòd in ſyncopi propriè apparet ſudor: at in hoc differt à deliquio animi, vt ſuperiùs (lib. 2. com. 5.) viſum eſt, & quod in timoribus, & magno animi æſtu, homo ſudat, & quòd in dolore, & cum cor ſalit, homo vehementer ſudat, & in morte, id eſt paulò antè, multi ſudant: vt etiam quinta Aphoriſmorum (68.) Liquet ergo, quòd in huiuſmodi febre cor eſt calefactum calore quodam tepido, & circumfuſum multa materia humida: & ideo tales plurimùm ſudant, quòd verò malè nutriantur, & id adiuuat, ſed non eſt cauſa principalis, inde ponit tertium ſignum.

PROGNOSTICON
ad præcedens.

ATque tuſſiendi cupiditas eis ineſt: & nihil ſcreant effatu dignum.

COMMENTARIVS.

GAlenus duo adducit (rationem, & cauſam) & in neutro ſatisfacit. Ratio eiuſmodi eſt: Neceſſe eſt, vt non ſpuant: nam ſi ſpuerent, non euaſiſſent purulenti: hoc non dicit Hippocrates, quinimo quinta Aphoriſmorum vult, quòd ſpuant, ſed quòd adeò parum, vt in quatuordecim diebus non repurgentur. Verùm pro cauſis proponit virium imbecillitatem, denſitatem membranæ, quæ circumambit pulmones, & puris craſſitiem. Quæ cauſæ ſunt eorum, qui morituri ſunt: non communes etiam his, quibus etiam ſanitas ſuccedere poteſt. Nam ſi non ſpuit æger, ob vnam harum cauſarum, aut plures, morietur. At hoc non dicit Hippocrates: neque de morituris ſuppuratis tantùm ſermonem habet, ſed quibuſcunque, neque enim neceſſaria illa ratio, etiam ſi Hippocratem in Aphoriſmo exponamus, non repurgetur, id eſt, nihil expurget, vt ſi nil expurgat, dũ materia in abſceſſu continetur, quòd rupto abſceſſu id faciat, fieri enim poteſt, vt tunica coſtas ſubcingens craſſa admodum ſit, nec admittat pus reſudans: rupto tamen abſceſſu cocto expuatur. Ideo dico, quòd iſta ſigna ſũt generalia omnibus ſuppurationibus in partibus pectoris ruptis: & quòd voluntas tuſſiendi eſt ob læſionem in pulmone factam à ſanie, quæ cum perpetuò adſit, adeſt etiam perpetuò voluntas tuſſiendi. Cur autem nihil expuatur, docebat in tertio de Morbis (pagina nona) his verbis:

Poſt ruptum abſceſſum ſanus ſibi eſſe videtur quoniam ex anguſtia ad amplam capacitatem pus peruenit:& ſpiritus, quē reſpirando attrahimus, in pulmone locum habet. Verùm progrediente tempore, pectus pure impletur, & tuſſes, ac febres, aliique dolores omnes magis ipſum premunt, & morbus euidens fit, hunc poſt eruptionem per quindecim dies finere oportet quo pus rurſus matureſcet. Nam ex eo, quòd pus ad ampliorem capacitatem peruenit, perfrigeratum eſt:& id quod in thorace erat humidi ad ſe ipſum traxit,ita vt ipſum ſit ſemiputrefactum.Siquidem igitur ſua ſponte in hoc tempore expui incipiat,bene eſt:ſin minus, medicamentis aut potionibus opem ferre oportet, in vltimis ex illis quindecim diebus. Vt luce clarior ſit contemplanti hæc verba illius ſententia. Siquidem ab initio rupturæ abſceſſus omnibus commune eſt,nihil expuere: poſt etiam multis id conuenit, vt non, niſi auxilio medici quicquam/eſſatu dignum expuant:multi etiam adiuti, vt qui in tabem tranſituri ſint, omnino nihil expuunt.Quorum cauſa eſt cruditas ſaniei, atque loci ſiccitas:adiuuant etiam,quæ à Galeno ponuntur, cauſæ, ſed de illis propriè non intendit. Cum enim principium eruptionis puris reliqua omnia tempora antecedat, dico quidem medico, ſi aduocatus fuerit in initio illius,neceſſe eſſe,vt hæc ſigna adſint præſentia:ſin autem poſterius,vt etiam dum perſeuerent, ſi æger tendat ad tabem, aut jam tabidus factus ſit,aut ſi contrà ad ſalutem flexerit,huiuſmodi ſigna, quæ hic narrat Hippocrates,præceſſiſſe tum autem paulatim remitti.Reliquum modò eſt,vt videamus,cuius membri tuſſis ſit affectus,& quolibet fiat & quibus ex cauſis.Galenus ſecundo de ſymptomatum cauſis(c.3.)vult,tuſſim fieri ex compreſſione pulmonis, expellentis aërem,qui intra aſperas arterias continetur, nam per aërem illum expurgantur aſperæ arteriæ,quæ contrahi non poſſunt: ideo impetu illo aëris opus habent. Eſt ergo tuſſis motus à naturali facultate, quoniam etiam non volentibus nobis fit: & nemo motum hunc didicit:& eſt ad finem expurgandi ea, quæ in aſperæ arteriæ cauitatibus continentur:& fit per aërem velociter,& cum impetu eiectum, & eſt opus pulmonis. Dicebat (cap.4.) poſt hæc, velut vomitum nauſea præcedit, nec ſemper nauſeam vomitus ſequitur:ita tuſſim præcedit cerchnos, nec tamen cerchnon ſemper tuſſis ſequitur.Eſt autem cerchnos non tuſſis, ſed ad tuſſiendum leuis quidam impetus. Sic vt tuſſis diffinitio ſit vehementiſſima quædam efflatio, qua pluribus aër, & celerrimè emittitur. Patet autem, inquit ille, quòd eodem modo fit, quo cæteræ vehementes efflationes: ſcilicet (audi)per muſculos etiam intercoſtales. At quarto de Locis(cap.8.)id comprobat:quandoquidem,vt dicit,homo non tuſſit, niſi validè contracto pectore. Ergo cum talis contractio fiat per muſculos, liquet, tuſſim fieri per contractionem muſculorum intercoſtalium validam. Quæcunque igitur lædunt aſperam arteriam,& mica panis,vapor malus,frigus,gutta potus, aut olei in locum ingreſſa,pituita aceruatim deſcendens,aut ſalſa omnia tuſſim mouere poſſunt. Dicit etiã ibi, quod bifariã contingit,tuſſim eſſe validam,& parum externi: vel cum humor fuerit nimis lentus, & craſſus, vt non poſſit auelli, aut auulſus propelli:aut cum non potuerit ob tenuitatem nimiam colligi.Sed demiror de Galeno, qui duas adduxerit cauſas, cum ſint quatuor,prima eſt ergo earum,quæ addenda ſunt, cum materia nulla fuerit ibi, in pectore,quæ poſſit expelli: vt ſi tuſſis ſit ex ſola intemperie, vel vapore, aut vlcere paruo,& huiuſmodi. Secunda,cum materia non eſt in loco apto,ſed ab aliqua membrana prohibetur educi, vt in morbi lateralis, & peripneumoniæ initio, & in rupta ſuppuratione:& hoc eſt in caſu præſenti, materia enim refrigerata eſt extra pulmones. Ideo dicebat Galenus quinto de Locis (cap.3.) quòd vbi materia continetur in cauitatibus pectoris,opus eſt vehementi tuſſi, vt extrà propellatur,nam neceſſe eſt,vt ex ea cauitate quaſi collimando per ſpiritum intrò pellatur in bronchias,in ſpiritus in ipſis arteriis cótenti dilatatas:nam ſecùs ſtatim ſubſidunt & clauduntur, in tuſſi ergo pulmonem dilatari neceſſe eſt,antè attracto aëre,& antequam concludatur, expelli ipſum pus in aſperæ arteriæ ramos.Et ideo in talibus motus tuſſis, perquam pus expuitur plerunque componitur ex quatuor motibus. Primus eſt attractionis aëris ad pulmones, & vſque ad pectus. Secundus compreſſionis repentinæ pectoris, per quam pus intruditur in aſperæ arteriæ ramos per bronchias. Tertius eſt repetita expulſio ex ramis aſperæ arteriæ vſque ad aſperæ arteriæ truncum. Quartus eſt per excreationem ex aſpera arteria in os. In valde autem robuſtis aliquando ſecundus motus, & tertius ſimul coniunguntur, & quandoque quartus: ſicut conuerſa ratione in debilibus,dũ dilatatur pulmo, vt excipiat aërem, pro ſecundo motu relabitur apertis bronchiis denuo pus in cauitatem pectoris, & ita fruſtrantur ſputo:& ideo ſuppurati indigent magno robore facultatis animalis ad hoc,vt euadant.Duo ergo,mira in hoc obſeruanda ſunt.Primum, quòd cum pulmo concludatur,& bronchiæ concluſo pectore ſubito in illo,tamen momentaneo temporis ſpatio medio, quod eſt inter pectoris contractionem,& pulmonis,pulmo excipiat pus:& ideo opus eſt maxima celeritate in contractione. Secundum, quòd dum pulmo dilatatur,non relabatur materia attracta denuo in pectus per bronchias, maximè aëre attracto impellente:quo fit, vt nó poſſimus ſuſpicari, dũ pulmo dilatatur,quòd materia attrahatur in pulmoné, more ſiphonum. Obſtant enim duo,primũ,quia eſt apertè via ſuperior,vt nó poſſit attrahi materia vacui ratione, ſecundum, quia aër ſurſum attractus impellit pus infrà,quanto magis prohibebit,ne aſcendat.

PROGNOSTICON
ad præcedens.

OCuli ſunt caui.

COMMENTARIVS.

HOc eſt vnum ex ſignis, quod perſuaſis legentibus, Hippocratem loqui de hecticis: dictum eſt autem in primo lib.(com. 6.) Nunc autem diffuſiùs: quoniam Galenus docuit in libro de Diſſectione muſculorum (c.5.) vnicuique oculo eſſe ſex muſculos ad mouendum, vnum autem dicit, ſiue dicas duos, aut tres in vnum coactos, ſeu vnum in duos, aut tres diuiſum, nil refert, qui contineat oculum in ſua ſede. De hoc igitur primùm loqui oportet, nam hi ſunt ſeu his, qui in baſi oculi eſt, continetque oculum firmum, cum rem aliquam præſertim exiguam inſpicere vult: nam qui mouent à lateribus, potius oculi poſiti ſunt, vnus enim ad dextram, alter ad ſiniſtram, tertius ſurſum, quartus deorſum oculum rectà, & per diametrum quaſi inflectit, quintus per circulum rotat oculum ab angulo interiore ad exteriorem per ſuperiorem partem: alter autem eodem modo, ſed per inferiorem motu contrario, quanquam ambo hi ſedem habeant in magno angulo interiore ſcilicet: & ad angulum, quem hypopion vocare ſolemus, id eſt, exteriorem, ac exiguum extendātur. Hoc verò declarauit apertiùs decimo de Vſu partium (capite 8.) dicens, quòd ſinguli horum in ſingulis palpebris poſiti ſunt ſuperiore atq; inferiore, terminanturque ad angulum minorem oculi, & circumuertunt ipſum. Sunt autem omnes præſertim ob hoc, vt etiam immoto capite circumſpicere liceat, quò velimus: atque id præſertim neceſſarium eſt omnino, cum caſu aliquo alterius oculi beneficio animal, ſeu homo priuatus eſt, tunc enim maximè opus eſt motu iſtorum muſculorum: in vtentibus autem amborum oculorum lumine plurimùm commodi ſunt hi motus. Veſalius libro ſecundo (cap. 11. fig. 2. litera N.) hos depingit. At verò diſcors eſt à Galeno in duobus: in quorum altero Galenum accuſare licet, ſcilicet quòd muſculos hos rotantes oculum in palpebris naſci velit, cum primùm ibi ſint, qui palpebram ſuperiorem mouēt: tum quia non commodè id agerent, ſed circumuertendo à ſede propria auellerent, verùm à membrana duriore neruum viſorium circumambiente, alter iuxta interiorem angulum, alter iuxta exteriorem exoritur. Atque inter hos (nunc redeo ad propoſitum) plurimus admodum adeps iacet, qui muſculum illum, natum etiam ex membrana dura neruum viſorium ambiente, magnúmque, adeò vt ſex reliquos fermè ſolus corpore exæquet, circumambit. Hunc ergo implantatum toti parti fermè poſteriori oculi, non ſolum continere, ſed mouere contra Galeni ſententiam oculum, contendit, de quo non habeo nunc, quod dicam. Sed ſufficiat intellexiſſe, conſumpto hoc adipe, contrahi muſculos, primùm ambos circumagentes oculum, tum etiam continentem illum magnum, ob idque oculum ad ſedem retrahi: inde verò oculum cauum reddi, neque enim natura fruſtrata multo adipe eas partes fulſit, niſi vt extenſæ manerent: ergo eo conſumpto, contrahi eaſdem neceſſe eſt. Quòd ſi etiam, vt decimo artis curandi (capite vlt.) habetur, caro muſculi ſiccetur, humido in cauis partibus contento, magis etiam contrahetur: ſed iam tum hectica aderit. Vltimum eſt, cum carne ipſa muſculi conſumpta etiam humidum, quo nerues pars muſculi continetur, ſimul abſumitur. In hoc ergo caſu non de his duobus vltimis, ſed de primo tantum, cum pinguedo ſcilicet ſola perit, ſermo habetur.

Reliquum eſt, vt videamus, cur ob ruptam ſuppurationem pinguedo illa celerrimè abſumatur? Dico ergo, quòd oculi partes hoc modo conueniunt cum ſuppuratione, quoniam, vt habetur in ſeptimo (cap. 4.) de Dogmate Platonis & Hippocratis, ventriculi cerebri inferiùs ad ſeipſos contorquentur: quod etiam ſuperiùs declarauimus, ex quorum fine oriuntur nerui viſi vi: & cauitas illorum in ipſos finiatur, quod dicit Galenus (lib. p. com. 24.) conſpicuum eſt: ſi animal magnum ſtatim, vt occidiſti, diſſecueris, & in clara luce conſpexeris, apparebit foramen foramini commiſſum: vnde accidit, vt compreſſo vno oculo, alterius pupilla dilatetur, & ſtatim dicit, quia ſpiritus redit ad ventriculos, atque ita in alterum neruum ingreditur, vnde conſtat, perpetuò neruos viſiuos eſſe plenos ſpiritu illo. Cum ergo vapor ſanioſus deferatur per reſpirationem ad caput (vt ſecundo de Symptomatum cauſis (cap. 4.) & vt ego ſuperiùs declaraui, vbi de cerebri motu locutus ſum) cum ergo perpetuò feratur ſpiritus vitioſus ex pulmone, qui, dum dilatatur, trahit vapores ex pure, dum conſtringitur, tranſmittit ad ventriculos cerebri, neceſſe eſt impleri neruos viſiuos illo putrido halitu: & ita bifariam oculos fieri concauos, ſcilicet ſiccato humore criſtalloide, ſeu vitreo, & liquefacta pinguedine muſculorum prædictorum. Ex quo patet, in his & viſum affici, & mentem, ſed non multùm, niſi cum rurſus putruerit, vt poſtea dicam, & tertia conſumptio in ambitu oculi, & ideo cauitas oculorum præter ſolitum etiam in ſanis eſt valde malum ſignum: & contrà in ſenibus acutè cernere, bonum ſignum admodum, & longæuæ vitæ.

PROGNOSTICON
ad præcedens.

MAlæ verò rubent.

COMMENTARIVS.

DIcit Galenus, quòd hoc accidit ob calorem & tuſſim: nam ſurſum vapores feruntur, & certè rubræ genæ in omnibus affectibus calidis pulmonis apparent: ſed in peripneumonia tota gena, ſeu mala, aut maior pars, in phthiſicis autem, & ſuppuratis ſolùm pars illa, quæ ſolet dici pomum, & eſt acumen malæ cum parte exigua iuxta naſum, rubet non nitido colore, ſed flauo, qui color etiam vndique circumſtat illud ſpatium, quod rubet. Dico, quòd tota facies

chlora

chlora eſt, id eſt flaua, ſubuiridis, & obſcura: & ſi hoc eſt ob vapores, & tuſſim, cur ergo non eſt talis in morbo laterali, & deſtillationibus cum febre, in quibus adeſt tuſſis, & vapores? deinde, cur illa pars tantum exigua? Et conſtat, quòd Galenus hæc non vidit, neque etiam multominus intellexit, nam huiuſmodi ſi non videas, non intelliges: & etiam quod videas, non eſt neceſſe, vt intelligas, imo contingit, vt aberres: quanto ergo minùs, cum non videris. Rationem inuenire oportet, cur pulmone affecto, rubeant genæ: & ſi corruptio tabida ſit, ſolum malæ (Malas à malo deduco; ſeu pomo, & eſt apex genarum, & pars rotunda: non aliter, quàm cur affectis membris generationis, afficiatur pectus, atque viciſſim, nam huiuſmodi rationes ad ſcientiam ſunt neceſſariæ. Et ego ſolitus ſum phthiſicum, & ſuppuratum, quamprocul agnoſcere ex ſolo aſpectu, nam ſi rubent paululum malæ, totus faciei color luridus eſt, caui oculi, pupilla obſcura, iam ſcio eſſe, qualem diximus, quòd ſi cum hoc macilentus eſt, collo gracili, ambulat lentè, triſtis eſt vultu, iam confirmatus ſum, ſed ſi cum hoc tuſſicula per interualla laborat, nec quicquam ſpuit, aut liquidum valde, & ſitit, iam dubius non ſum amplius, vſque adeò vt pronunciare audeam, hominem phthiſi laborare, aut confirmata ſuppuratio eſt.

Vanum eſt, imprimis cogitare, ſine venis ruborem adeſſe, niſi ex ictu, vel eryſipelate. Nam rubri ſunt duo humores: bilis in ſanguine, & ſanguis. Ictus autem violenter ſanguinem trahit: malarum etiam cutis tenuiſſima eſt, cur ergo ibi ſolum rubor? nam ſanguinem ſtatim corrumpi, circumuallatò corde à pure, haud dubium eſt: ideo in pulmonia nondum flaueſcit vultus, quoniam nondum corruptus eſt ſanguis, ſed corrumpitur, neceſſe eſt igitur vultus colorem in phthiſi, & ſupporatis, eſſe luridum: in morbo laterali non ita, neque enim pectus tantum vel venis, vel propinquitate, vel actione cum corde conſentit, quantum pulmo. Pulmo cingit cor, & maximè ſui parte media: eius motu ſpiritũ in illud immittit ad eius nutritionem, atq; refrigerationẽ. Et duo vaſa ab illo excipit: arteriã venalẽ, & venam arterialẽ.

Quocirca, vt dixi, quæſtio ſola ſupereſt, cur non totus vultus hoc rubore laboret? & cur in pulmonis affectibus? quæ enim de his demonſtrauimus, huc ſolum ſpectant, vt doceamus, cur non ex aliis morbis hoc contingat, qui aut vehementiores ſunt pulmonis morbis, aut illis affines. Cauſa ergo eſt, quod dicebat Galenus, vndecimo de Vſu partium (cap. 14.) cum pili ſint ad ornamentum, & ad tutelam partis à frigore, ideo Natura mentum in viris, & genas illis ornauit, at in naſo, & malis non erat hoc decens, quoniam ferina facies fuiſſet, non humana: propterea naſum ſpiritus calore muniuit ob frigus, & malas oſſis magnitudine. Cum ergo ibi cutis ob id ſit tenuiſſima, propterea ſanguis ille ibi effloreſcit, non in alia parte vultus. Conuenit autem in huiuſmodi morbis, vt vapor, qui foràs effertur, ſit non ſolùm calidus, ſed corruptus: vnde etiam his accidunt aphtæ in ore. Hippocrates illud innuit ſexta Aphoriſmorum (19.) cum dixit Genæ particula tenuis non coaleſcit) intellexit genæ cutim tenuem, cui ſubſidet membrana tenuis, eſt autem iugalis oſſis extremum: vt Veſalius docet libro primo (c. 7.) atque ſecundo (c. 13. & 14.) Et Valuerda in ſexto libro (Fig. 2. lit. Z.) declarat venam iugularem in malo (ſic enim à rotunditate ea pars faciei nominatur) diuidi, vt pars ad interiorem angulum naſi procedat, alia tendat ad tempus ipſum. Vnde fit, vt cum maximus ramus ad exteriorem naſi partem procedat, iuxta angulum lachrymalem, vt huiuſmodi empycis rubeant non minùs venæ iuxta naſum, quàm malæ rubeant. Pars enim ſanguinis calidior iugularis exterior ad faciem effertur ob leuitatem: & cum magnus ſit ille ramus, ac manifeſtus, vt implet venam naſi, ita colorat malum tenui tantum obductum cute. Vbi enim diuitur vena, ſemper eſt latior, vt etiam flumina, conſilio id natura fecit vt hominem exornaret, ſuper malum autem exigua ſolum pinguedo cum perioſo & membrana pingui ſupereſt: inde, vt dixi, tenuis ipſa cutis efficit, vt vena in cute locum habeat: & cum ſit ampla, rubeſcant genæ: pulchrior pars faciei.

PROGNOSTICON
ad præcedens.

VNgues manuum incuruantur: digiti incaleſcunt, & potiſſimùm ſommi.

COMMENTARIVS.

HOc eſt ſextum ſignum, propter quod præcipuè credidêre Hippocratem loqui de tabidis iam factis, ſeu phthiſicis. Vnde Galenus ait, digitos non exterius in phthiſicis calere, ſed intus in carnoſa parte: quia humidior eſt, & vt per cibum accenditur calor, velut in calce, ſuperfuſa aqua: ita in phthiſicis. Dum verò calor perpetuò viget in parte interiore, dubium non eſt contrahi in eandem partem digitorum ſummam partem (quod haud dubium eſt) & exinde vngues incuruari. Hic Galenus proponit quatuor, è quibus vnum tantum eſt perſpicuum, reliqua tria plus habent difficultatis, quàm vellem. Primum, ſcilicet quare ſummæ digitorum partes magis, quàm reliqua incaleſcant? Deinde, quare magis carnoſa pars, quia humidior? nihil enim humido mẽbri antiquo cum aqua, quæ nuper calci ſuperfuſa eſt. Tertium etiam eſt obſcuriſſimum cum abſumpta carne muſculi, in ſummo digiti nodus incuruetur, non vnguis? ſicut in me apertè eſt manifeſtum: qui cum exilierim è Carpento currente, læſus in muſculo interiore digiti medij manus dextræ incuruata vltima parte ſecundum articulum vnguis nulla ex parte tamen contractus eſt, ſed rectus manet iam plus ſedecim menſibus. Propterea nollem, vt Galenus multa ſimul congerendo, vt aliquid videretur, diceret, palpum, vt dici ſolet, nobis obtruderet, nam nihil horum, meo iudicio, docere videtur, etſi videantur omnia plana, & manifeſta. Quapropter aliam nobis, vt video,

video, cauſam inuenire oportet, etiamſi quod propoſitum eſt, plenè admitteretur, ſcilicet quòd hectici eſſent empyci: quòd tamen falſum eſt, & quòd in hecticis calor à cibo augeretur, quaſi ſuperfuſa calci aqua de quo in quarto Contradicentium(69.) ex hoc loco diſputatum eſt.

Iam verò hic vir non vidit, quod accidit Auguſto Iacobo medico Papienſi, ſiue malis, Ticinenſi, amico meo, is enim factus empycus, & ab omnibus tabificus creditus, tandem conualuit, ſuperuixitque annis permultis ſupra duodecim ſanè, quo tempore etiam filios non paucos ſuſcepit, ſine tuſſi, perpetuò lætus admodum, & boni coloris, atque habitus: præter id, quod vngues omnes ei remanſerunt incurui, velut auium rapacium, nec tamen æqualiter, caro verò digitorum interior ſumma tantum aberat, vt conſumpta videretur, vt etiam malleorum inſtar, aut clauorum haberetur, rotunda ſcilicet, & multò craſſior, quàm cæteris, hominibus, & quàm antea foret, cum nondum empyemate laboraſſet, tales ergo fuerant, dum morbo correptus eſſet, & poſtquam morbo liber euaſit, in nullo inuicem differentes, niſi quòd morbi tempore caleſcebant valde: vbi à morbo euaſit, erant, vt reliquorum hominum, quod ad calorem attinebat. Ergo dubium non eſt, inflecti vngues empycorum, non quia tabidi, nec eo modo creſcente calore, velut in calce ſuperfuſa aqua, nec quòd, vt Ille inquit, caro eos firmans, conſumatur: neque enim vt dixi, ob ſiccitatem accidit, ſed quòd omnis vaporoſi caloris extrema pars eſt ſumma, cum in illa colligatur, & quantò carnoſior, eò calidior, quoniam & ſanitatis tempore talis eſt. Vngues igitur non ob ſiccitatem, ſed caliditatem flectuntur, vt cornua & coria: nam coria & ligna viridia prope ignem, antequam ſiccentur, flectuntur. Obſcurum autem non eſt, trifariam in hoc aberrare.

PROGNOSTICON *ad præcedens.*

IN pedibus fiunt œdemata.

COMMENTARIVS.

CAlor naturalis corruptus alimentum corrumpit, vt alendis membris idoneum non ſit: ideo cur œdemata fiant perſpicuum eſt, cur in pedibus? dicunt, quia ibi calor eſt debilis, at non omnibus debilis eſt imò calent pedes: deinde non ob debilitatem, ſed ob corruptionem tument pedes. Dicit Hippocrates, fiunt œdemata non ob leucophlegmatiam, ſeu albam pituitam. Error hic magnus eſt, & cauſa obſcura, ſed de parua re, nam parùm refert ſcire, cur ita ſit, modò ſciamus, quòd ita ſit. Cur tamen ita ſit, ſcire non parui eſt negocij, vt Galenus exiſtimat, igitur non ob id ibi œdemata fiunt: ſed quoniam natura quodcunque inuenit craſſum alimentum, atque corruptum, id totum protrudit ad longinquiſſimas partes, quales ſunt pedes, atque inferiùs, non ergo gignuntur œdemata ibi, ſed colliguntur. Indicio eſt, quòd non alio in membro, nec ipſi macilentiores cæteris partibus euadant? Dicit Hippocrates in ſecundo de Morbis (pagina 16.) quòd pedes & oculorum cauitates intumeſcunt ante quintumdecimum diem: ſicut & quòd tuſſis, & febris augeatur. Vnde clarum eſt, quod hic non loquitur de tabidis. Eſt autem maximè ad propoſitum, vt ea hic ſubiiciam, quæ contigiſſe refert Harpallidæ ſorori Hippocrates, ſeptimo Epidemiorum(pagin. 4.) his verbis: Harpallidæ ſorori prægnanti circa quartum, aut quintum menſem, tumores circa pedes aquoſi fiebant, & oculorum cauæ partes intumeſcebant, & totum corpus in tumorem eleuatum erat, velut in pituita alba affectis, tuſſis ſicca, rectæ ceruicis ſpiratio, & eiuſmodi anhelatio, & quandoque ſtrangulationes à ſpiritu, vt ſedens in lecto perſeueraret: decumbere autem non poterat, ſed etiamſi qua ſomni expectatio eſſet deſidebat. Sine febre erat leniter, & fœtus ad plurimum tempus immobilis erat, veluti corruptus, & tranſlabebatur, comitabatur autem anhelatio ferè ad duos menſes. At cum fabis melle admiſto, & ecligmate mellis vſa eſſet, & Æthiopicum cuminum in vino bibiſſet, meliùs habuit. Poſtea tuſſiendo eduxit multa matura pituitoſa alba, & ſpiratio illa ceſſauit: peperit autem fœmellam.

PROGNOSTICON *ad præcedens.*

CIbos non appetunt.

COMMENTARIVS.

NOn appetere cibos ob defectum facultatis naturalis in his contingit, in quibus mors eſt proxima. Qui enim fieri poteſt, vt cum hanc facultatem, ſi viuere debemus, conſeruari oporteat, nulla eſſe poſſit, dum vita ſuperſtes eſt? Plantæ, cum non nutriuntur, per ſe adeò proximæ morti ſunt, vt iam mortuæ dici poſſint. Deinde, quomodo, & à qua facultate reſtituentur? At functionem multipliciter impediri, haud abſurdum eſt. Refert Gellius(libro 16. capite 3.) illud celebratum Eraſiſtrati, triduana inedia corrumpi appetitum, cum priùs appetant: quod ob id contingit, quoniam prauus ſuccus ad ventriculum trahitur. Eſt *ἀσιτία* in appetentia: *ἀποσιτία* autem cibi faſtidium, cum oblatis cibis vti non poſſunt, primo in primum de Morbis vulgaribus(com. 19.) vbi docet tabidos factos *ἀπόσιτοι* ob portionem materiæ, quæ ad pectus cum maiore ex parte deflueret, in ventriculum per gulam diuerteret. Eſt autem vis illa ex epate, vt Galenus in libro de Facultatibus noſtrum corpus diſpenſantibus, quem iniuſtè inter ſpurios repoſuerunt cum aliis quibuſdam. Sed & in primo ſuper tertium Epidemiorum (com. 13. ante diuiſionem,) id docet, quod facilè demonſtrari poteſt. Nam omnis actio

vel

vel eſt generalis vnicuique parti, vt viuere, nutriri: vel eſt propria, vt oculo videre: vel eſt à membro principali, vt pulſare, ſentire, vnum à corde, aliud à cerebro, at appetere cibum, ac id cognoſcere, omnino eſt à neruis ſextiparis in ventriculo: appetere autem, id eſt attrahere, non eſt facultatis vitalis, quoniam non eſt per motum arteriarum, nec per virtutem cerebri, quia non eſt cum cognitione: nec vniuerſalis actio toti corpori, provt appetit, in aliorum commodum relinquitur: ergo vt ſit propria ventriculo, aut iecori, ſed non poteſt eſſe propria ventriculo, quia vel non eſſet in iecore: hoc autem falſum eſt, vel ventriculus eſſet principale, & iecur inſeruiens: quod eſt abſurdum: Hoc cogimur dicere propter Galenum, qui poſuit in vnaquaque particula ſuum regimen, & vt à ſe ipſis gubernentur Os, cartilago, copula, membrana, glanda, adeps, & caro. (In arte medica cap. 9.) & expreſſè primo de locis (cap. 7.) vult, quòd venæ & arteriæ ſint ſolum ſeruandæ, non influendæ facultatis cauſa: quia dicit, omnia membra habent ſuam propriam vim ſeruandi ſeſe abſque alterius virtute, ſed indigent aliis membris, vt corde & iecore, ad conſeruationem: ſenſum autem dicit, habent à cerebro, & mutuò, non ex ſe, ideo ſenſus ſicut lumen aduenit, & diffunditur: reliqua autem per ſpiritum, & ſanguinem. Hic quis non videt, quod errores ſint, & totidem fermè, quot verba iſtius noui philoſophi, voluit tamen aliud dicere, de quo aliàs agam. (In 2. floridorum.) Sed redeundo ad rem, clarum eſt, quòd in his functio ſolùm deprauatur, & deperditur ob viciniam malorum vaporum, nam ſi aliquis amittit appetitum cibi ob præſentiam rei fœdæ, ſicut mihi quandoque contingit, vt lumbricũ in acetario viderim, qui vt credo, latuerat in lactuca: aliàs inueni in ſtipite cardui: Amicus noſter dentem hominis in pane cocto. Ita in his fit, vt per præſentiam puris in pectore, cum prope os ventriculi ipſum ſit, corrumpitur facultas illa, tales etiam, ob vapores malos diſtillationem patiantur, quæ in ventriculum fertur, commune eſt etiam omnium febrium ex materia id facere.

PROGNOSTICON
ad præcedens.

ET phlyctenæ per corpus erumpunt. Quæcunque igitur ex ſuppurationibus prorogantur talia ſigna habent: & eis credere oportet.

COMMENTARIVS.

HOc eſt nouum, & vltimum ſignum: & videtur morbus quidam in palpebris, vt dicit Galenus, quarto de Victu in acutis (com. 63.) Galenus in introductorio, ſeu quiuis alius fuerit (cap. 15.) inquit: Phlyctenam vocant, vbi per exulcerationem, vel etiam ſine hac exterior ceratoidis tunicæ membrana tenuiſſima, & ſublimis elata intra ſe humorem collegerit, aut ſub tunicæ ſpatio craſſior humor currens phlyctenam pariat. Græcè certè φλυκταῖναι ἀνὰ τὸ σῶμα. In alio ergo ſenſu excipit Hippocrat. Cornelius Celſus (lib. 5. de Puſtularum generibus,) hæc habet: Nonnunquam plures ſimiles variis oriuntur, nonnunquam maiores puſtulæ liuidæ, aut nigræ, aut aliter naturali colore mutato, ſubeſtque his humor. Vbi hæ ruptæ ſint, infrà quaſi vlcerata caro apparet φλυκταῖναι Græcè nominatur) fiunt vel ex frigore, vel ex igne, vel ex medicamentis. Paulus (lib. 3. cap. 22.) eas numerat inter tumores, ſeu puſtulas corneæ membranæ, vbi agit de oculis purulentis. Idem pòſt de eiſdem agit, tanquam puſtulis in corpore natis, non oculo propriis, curans eas emplaſtris calidis actu, quæ oculo minimè conuenirent. In eadem ſententia eſt Galenus (in quarto lib. capite 10.) ex ſententia Hippocratis declarans, per phlyctenas quid debeat intelligi: ſunt autem in ſecundo Epidemiorum (ſect. prim. in princ.) Subnaſcebantur quidem in cute ſanies: dum autem intero concipiebantur, caleſcebant, & pruritum inducebant: deinde puſtulæ, velut ab igne inuſtæ excitabantur: & ſub cutem, vti ſibi videbantur, ſupereſt, vt dicamus, qua de cauſa puſtulæ iſtæ in empycis generentur? eſt autem communis generatio puſtularum ex tribus, vt materia colligatur, & non in vnum multa, & vt ad cutem protrudatur. Puſtulas pruriginoſas fieri plurimas in Vere iam docuit tertia Aphoriſmorum (20.) Dicebat ibi Galenus, quòd calor aëris fungitur in Vere vice exercitationis, auocans à profundo corporis humores, & educens ad cutim, efficitque ſcabiem, & puſtulas: exemplum huius aſcripſit ſeptimo Epidemiorum (pag. 11.) de Andrea laborante tertiana, cui circa vigeſimam quintam diem apparuerunt per totum corpus puſtulæ pruriginoſæ, calidæ, fiunt etiam ex laſſitudinibus: quæ ſi non vehementes fuerint, ad ſeptimam perueniunt liuidæ. Fiunt & lethales: quarum exemplum habetur ſeptimo Epidemiorum (4. Epid. pagin. 5.) vt in Timonactis filio, qui paſſus eſt puſtulas in ventre, lumbis, & cruribus cum tumoribus rubris, & ita, cum diſparuiſſent, incidit in conuulſiones abſque febre, & mortuus eſt: erat autem bimeſtris. Ad hoc etiam propoſitum facit, quod dicitur in Coacis prædictionibus, puſtularum eruptiones velut ferro lancinnatæ habitus tabem ſignificant. Et ibidem (pag. 19.) Quibus in febribus continuis puſtulæ pruriginoſæ erũpunt, lethale eſt, niſi ad aures abſceſſus eruptio fiat, cuius cauſam inuenire oportet tametſi ſuo loco diffusè enarranda ſit, ſed & in capitis vulneribus, ſunt autem lethales maximè. Apparent autem, cum os capitis putrefactum fuerit, & ſuppuratum ex vulnere, vel contuſione, vt apparent in lingua. Ideo videndum eſt de illarũ cauſis. Cum materia eſt mediocris craſſitudinis, & calor mediocris; aut calor magnus, & materia craſſa, tunc emittuntur puſtulæ ex profundo, natura ſe expurgante, & ſunt ſignum ſalutis, indicium eſt alleuiatio morbi, & ſymptomatum. Sed ſi materia illa non ſit diuiſa à ca-

lore naturali, vt quia lenta ſit, aut expulſio præueniat actionem caloris,loco puſtularum eiicitur tumor, & fit phlegmon, aut aliquid ſimile: materia enim ſeroſa maximè cauſa eſt diuiſionis, & exitus ad cutem. Eſt alius modus puſtularum, cum nil eiicitur, ſed ex immodico feruore aduritur cutis, ſicut ab igne: & tunc æger non alleuatur, & eſt ſignum maximi incendij, & pernicioſum. Quæ autem ad linguam ex capitis vulneribus fiunt,cum putreſcunt ob deſtillationem, accidunt iam corrupto cerebro, ideoque mors propè eſt, aliæ autem fiunt in lingua ob ventriculi materiam corruptam in eo contentam,cum ſit vnica tunica,nec habent inſignem ſignificationem, ſi tamen totum os & gula occupata ſint, vt non poſſit potum deglutire,indicium hoc eſt argenti viui deſtillati aſſumpti, aut auri pygmenti albi, in magna quantitate ſumpti: vt in patre meo, & ſi euadant, dentes cadere ſolent: vt in eo contigit. In his autem, in quibus veneni ſuſpicio abeſt, tria præcipuè conſiderare oportet. Colorem: nam albæ à pituita ſalſa, vel acri fiunt:nam à ſimplici non poſſunt fieri: rubræ à bile,ſi ſplendidæ fuerint, aliæ è iecore, ſanguineæque ſunt, nigræ verò lethales, quoniam ab atra bile fiunt, ſeu quæ iecori dominetur,ſeu quæ in ventriculo ſimilem noxam pepererit, vna enim tunica eſt vtriuſque, vnde puer ille ſeptenis,de quo mentionem feci in noſtris Epidemiis, breui interiit. Secundum eſt, quòd tales nutrire non oportet, cum enim dictum ſit ab Hippocrate (2. Aphor. 10.) Non pura corpora, quantò magis nutries, tantò magis lædes: docui in Commentariis de his præcipuè eſſe intelligendum, aliter oporteret tollere curam omnem Epicraſticam. Tertium eſt, quòd huiuſmodi quam celerrimè caſſia nigra, & ſpeciebus hiere præſertim euacuare expedit. Cæterùm, vt ad rem redeam, eadem eſt cauſa in ſuppuratis ſudoris,& puſtularum, corruptio ſanguinis ob coctionis impedimentum: feruor circa cor, dixi enim ſuperiùs, cor eſſe cauſam ſudoris: cum ergo materia non fuerit adeò tenuis,vt poſſit per meatus cutis exire, ſed impegerit in cutim, ſi tenuiſſima fuerit, ſolet eleuare ſolam epidermidem: ſin autem fuerit craſſior, fit vera puſtula craſſior,& rubicundior,nam prior vocatur ſudamen, vt aliàs declaraui in tertia Aphoriſmorum (21.) Et de his in libro de Aëre, Aquis, & locis (pagina tertia) vbi inquit, quòd in locis, vbi ſunt expoſiti ventis calidis, & meridiei, atque occidenti, quique bibant aquas paluſtres, aut lacuſtres hyeme, quibus capita ſunt imbecillia, apparent puſtulæ nocturnæ, & hoc loco peripneumoniarum, & morborum lateralium, & febrium ardentium, ac reliquorum acutorum morborum, non fiunt habentibus aluos liquidas, vt iſti habent. Quæcunque igitur.) Docet hæc intelligenda eſſe de iamdiu ſuppuratis: id tempus non definiuit, quia poſt quadrageſimum diem ſemper intelligi debet, quinta Aphoriſmorum (15.) ſed & perſæpe,cum morbus prauus eſt, & pus retinetur, nam breui etiam hæc apparent: ab initio autem ſtatim, & vſque ad quintamdecimam diem ex tertio morbis nunquam imò dicit alleuiantur. Aggrauantur ergo,cum parum expuunt: alij quidem ſtatim, qui valde parum expuunt: alij ſeriùs, cum ab initio multum expuerint: omnes autem poſt quadrageſimam diem, cum non fuerint expurgati. Vnde intelligendum eſt pus ipſum, poſtquam eruperit in cauum pectoris,denuo aliud putredinis genus acquirere, ac reputreſcere, quod aliquando in melius vertit, cum materia illa non fuerit concocta ob multitudinem & craſſitiem tunicæ pectoris: fuerit tamen fermè tota ſanguinea, & pituitoſa, atque humida. Sed plerunque in deterius vergit, atque corrumpitur,cum fuerit bilioſa, aut melancholica, & virulenta, etiam quòd ab initio maiorem ſalutis ſpem dederit: & ideo tales erumpere celeriùs ſolent. Ob hæc igitur manifeſtum eſt,cur Hippocrates celeres ſuppurationes ruptas magis damnat, quàm tardas, adeò vt illas, quæ ante quartum decimum diem rumpuntur, aut in ipſa die quartadecima reformidet, & lethales eſſe pronunciet, vt vix cum omnibus etiam bonis ſignis aliquis ſeruari poſſit. Conſtat etiam ex his, eſſe tria genera purulenti ſputi.

PROGNOSTICON

ad præcedens.

QVæcunque verò recentes ſunt per hæc innoteſcent, ſi quid apparuerit eorum,quæ in principio fiunt ſimul autem & ſi difficilius ſpirauerit homo.

COMMENTARIVS.

REm abundè claram,& facillimam adeò inuoluit Galenus, vt qui etiam hunc textum præcedenti copulauerit, vt Vega, diu,& meritò torqueatur, vt ſe ab hac difficultate explicet. Clara admodum eſt Galeni oſcitantia: nec meum eſt toties refellere eum, qui ſemetipſum conuincit, cum enim Hippocrates ſigna ſuppurationis ſuperiùs tradiderit, ipſe ad eruptionem ſuppurationis illa ſigna refert: cum alia ſigna ſint, & eruptio poſterior ſit multò ſuppuratione viginti,aut vſque ad ſexaginta dies, quemadmodum ibi,& paulo antè (Tex. 18.) dictum eſt. Sed iam ſenſum explicemus. Vult ergo, vt calor, & pondus exploretur, prout ſuprà (Tex. 20.) viſum eſt. Hæc enim ſigna principio apparent. Addit, quòd homo difficiliùs ſpiret, non inquam, quàm antea, ſed plus, quàm dum ſanus eſſet, cum conualeſcere debeat, nam præterito tempore lateralis morbi, aut peripneumoniæ non tam neceſſe eſt, finiri febrem, quàm difficilem ſpirationem, ſi non ad ſuppurationem morbus tranſierit. At obiicies meritò, cum quartuſdecimus dies ſit terminus lateralis morbi, quem ſi pertranſierit, ad ſuppurationem vertitur (quinta, Aphoriſmorum) quomodo eruptio neceſſaria eſt?

eſt? Pro quo diximus in quarto Contradicentium. (70.)

PROGNOSTICON LXII.

QVæ verò ex eis celeriùs, aut tardiùs rumpuntur, his ſignis cognoſcere oportet. Si dolor ab initio fiat, & difficultas reſpirandi, & tuſſis, & excreatio perſeueret, eruptionem ſperare oportet vigeſimo die, & adhuc antè: ſi verò dolor mitior fuerit, & reliqua omnia ſecundum rationem, in his poſteriùs eruptio ſperanda eſt. Præcedere autem neceſſe eſt ante puris eruptionem dolorem, difficultatem reſpirandi, & ſcreationem.

COMMENTARIVS.

QVatuor ſigna enumerat celeris eruptionis, dolorem, tuſſim, ſpirandi difficultatem, & ſcreatum: quæ omnia habent euidentem rationem. Nam magnitudo doloris accidit ob inflammationis magnitudinem, aut humorem erodentem aut materiæ multitudinem, quæcunque fuerit ex his cauſis, dubium non eſt, futuram celeriorem eruptionem, quàm ſi adeſſent contraria. Spirandi quoque difficultas adeſt, vel cum inflammatio fuerit in pulmonibus, aut magna inflammatio, aut materia multa, quodcunque rurſus horum fuerit, celerem ſignificat futuram ſuppurationem, rurſus tuſſis valida ſignificat celerem eruptionem, quia frangit membranam vehementi motu: & hoc eſt ratione cauſæ, & etiam, quia ſignificat cauſam moleſtiæ, id eſt putredinem, & materiam. Circa quod animaduertendum, quòd tuſſis valida, & vehemens in omnibus paſſionibus pectoris eſt ſignum ſalutis valde potens: & vidi omnes euaſiſſe: non enim recordor de aliquo, qui obierit, & habet cauſam ſatis manifeſtam, nam robuſtam facultatem pulmonis hæc oſtendunt: etiam cum tuſſis ſit propria paſſio pulmonis, & proprius modus purgandi materiam contentam in pectore. Ideo nullum eſt certius ſignum ſalutis in huiuſmodi valida tuſſi: in qua oculi videntur quaſi eiici: caput dolet: totum pectus valido motu concutitur. Contrà pernicioſiſſima eſt tuſſis, in qua interiora pectoris, velut ſaccus vitri fracti ſtrident; & tamen pectus parum attollitur, hi enim non procul à morte ſunt. Quartum ſignum eſt ſcreatus, qui copioſus cum ſit, ſuperari materiam à calore oſtendit, & tunicam eſſe tenuem, nam ſecùs non poſſet adeò multus reſudare: quare talibus ſpes eſt, celeriter abrumpi abſceſſum.

PROGNOSTICON LXIII.

EX his autem maximè ſuperſtites manent hi, quos febris eodem poſt eruptionem die dimiſerit, & qui cibos citò appetiuerint, & à ſiti liberati fuerint: & ſi venter parua & compacta egeſſerit: & pus album, & leue, & eiuſdem coloris fuerit, & à pituita liberum, & citra dolorem, ac tuſſim fortem repurgetur. Ac optimè quidem ſit, ac celerrimè liberantur, ſin minùs hi quibus proxima his contigerint. At verò intereunt hi, quos febris non dimiſerit, aut vbi ipſos dimiſiſſe putata fuit, rurſus recaleſcens apparuerit, & qui ſitim quidem habuerint, cibos autem non appetiuerint, & ſi venter liquidus fuerit, & pus pallidum, ſiue viride, & liuidum expuerint, aut pituitoſum, & ſpumoſum: ſi hæc omnia contigerint, pereunt, quibus verò ex his quædam acceſſerint, quædam non, horum aliqui intereunt, aliqui in multo tempore ſuperſtites euadunt. Verùm ex omnibus ſignis, quæ adſunt, tum in his, tum in aliis omnibus, coniecturam facere oportet.

COMMENTARIVS.

MOs eſt expoſitorum quidam abſurdus, vt meliores videantur interpretes, quem præcipuè & Galenus, & Auerroes ſecuti ſunt, vt vbi breuiſſimè aliquid ab authore deſcribitur, ipſi immenſa faciant commentaria: vbi vero res quaſi ex intento, & diligenter tractatur, ac ſatis diffusè, ipſi, vt videantur induſtri, & perbreues, nihil dicunt, atque id multis de cauſis longè aliis, quam his, quas præferunt, faciunt, & prima quidem eſt, vt videantur eruditiſſimi: alia, vt quoniam impetu quodam animi, non recta ratione, feruntur: tertia, quod multa, quæ non intelligunt, hoc prætextu velant: quarta, vt laborem fugiant: quinta, quod ordinem non aſſequuntur, qui certè, vt in proxeneta dixi, vt eſt res vtiliſſima, & ad intelligentiam difficiliorum rerum maximè accommodata, ita etiam difficillima, vt nulla ſit difficilior. At mihi longè aliter faciendum eſſe videtur, cum in authoribus exponendis, qui rectam rationem ſcribendi ſecuti ſunt, quales fuere Ptolomeus, Ariſtoteles & Hippocrates, quòd non ob aliam cauſam longiores ſint, quàm vel ob obſcuritatem, vel ob vtilitatem, vel ob modum docendi rei: ſiquidem dubium non eſt, neceſſe fore in obſcuris vt longiores ſimus, aut cum res valde vtilis eſt: id enim commodum, aut cum docere volumus modum

quempiam peragendæ tel:id enim præſtiterit vtilitatis cauſa. Quòd ſi ita eſt, cur nos non eandem rationem ſequimur? Neque enim fieri poteſt, vt in multis obſcuris explicandis multa obſcura non ſuperſint, & in multis, quæ ad vtilitatem pertinent magnam multa vtilia non deſiderentur, cum non doceat imitari quoſdã, qui neglectis vtilibus, neſcio rationẽ, ad res exiguas, ad quæſtiones ancipites, ad ſpinoſas controuerſias ſe transferunt. Vita breuis eſt, vt benè dicebat Hippocrates, diſciplinæ plures, atque longæ. Tamdiu immorandum in inutilibus cenſeo, quantum ſupereſt temporis à cognitione neceſſariorum, & vtilium: quod ſi quis rectè penſitarit, nullum futurum exiſtimo. At ſi modò tantum nos contemplatio delectat, videtur etiam vtilium eſſe, veluti diuinorum per quæ diuini & nos ſimus: ſimiliter & in tradendis modis, quis poteſt nimis eſſe prolixus, cum vel ſic ſæpius aberrent homines, quàm rectè agant, neque confidant, quod Prætori non ſubiiciantur cædes ægrorum, aut beneficium, id potius cogitent, ſe hominem occidere pro quo velint nolintve (ac nugis quantiſcunque agant) ſupplicio capitali (etſi carnifex deſit) ſe dignos intelligunt, quid poſtmodum, quòd fidei ſuæ creditum hominem, quòd amicũ, perſæpe etiam ſuos, tam dominos, quàm neceſſarios occidunt, quid verò crudelius excogitari poteſt, quàm ob contentionem patres filiis, & fratres fratribus ſpoliare? At nonne incredibili flagitio flagrant, qui non ſolum in his peccant, ſed ob ambitionem peccare docent falſas opiniones defendendo. Quamobrem ignoſcat mihi benignus lector, ſi longiorem me præſtitero hac in parte, quam Galenus claram eſſe dicit (mihi ſanè eſt obſcuriſſima) prolixus fuero, nam adeò grauem eſſe ſententiam Hippocratis arbitror, vt vix quicquam obſcurius in toto Opere illius eſſe putem. Sed iam rem aggrediamur.

Proponit Hippocrates ſex ſigna eorum ſuppuratorum qui ſupereſſe debent, quibus totidem deſcribit illorum, qui interituri ſunt oppoſita prioribus, quod ſanè ratione euidenti non caret: ſicut neque illud, quod ex miſtione bonorum prauorumque ſignorum morbos difficillimos, ſi tamen bonum habituri ſint finem ab his, qui malum, ſecernere liceat, hoc totum perſpicuum eſt, ſi id ego addidero, duplicem eſſe adhibendam curationem in huiuſmodi, quemadmodum & aliàs dixi, vt non numero ſigna ſint penſanda, ſed magnitudine, ac robore, cum quibus maximè conuenit proprietas ſigni ſeu ſymptomatis, velut in huiuſmodi: prout etiam in Commentario antecedente dixi, maius eſt longè iudicium ex firmitate pectoris, quàm ex magnitudine, vel paruitate febris, vel difficultatis ſpirandi, ac multò magis appetentiæ ciborum, aut paruitatis ſitis, vel eiuſdem magnitudinis. Alterum; de quo commone. facere lectorem oportet, eſt, vt animaduertat ſigna lethalia pari ratione, ac menſura data validiora eſſe longè ſignis ſalutis, hoc enim generale eſt in omnibus morbis maximis: ſicut contrarium in minimis. Illud quoque obſeruandum eſt, Hippocratem hunc morbum ſtatuere inter illos, qui ad vnguem in medio ſunt conſtitui, inter mortem, atque ſalutem. Præterea & illud non omittemus, quòd in ſignis naturalibus id ſemper verum eſt, atque in eis maximè confidit Hippocrates: vt etiam in ſecundo de Prædictione clarum eſt, exemplo ſumpto ab aqua intercute, & à tabidis, tum verò quibuſcunque aliis morbis, quod etiam viſum eſt ſuprà in primo libro, morbos quoſuis tantò ſecuriores, & faciliores eſſe quantò ſtatus totius corporis, ſingulorúmque membrorum, maximeque neceſſariorum ad vitam, aut affectui propriorum, vt in ſuppuratis pulmo, & pectus, ſimillimus fuerit ſano homini: & non ſolùm ſano homini, ſed ſano illi homini contrà periculoſiſſimus, aut difficillimus, quantò magis receſſerit à naturali, ac proprio ſtatu, atque habitu. Vnde illud etiam coniicere licet, quod ſuperiùs dixi, homines ſanos debere habere duram aluum, & non liquidam ſecundum naturam, vt iſti nugantur: impoſſibile eſt enim habere fæces liquidas, vt mẽbra naturalia valida atque robuſta ſint, aut ille non pluri, vel incongruo cibo vtatur, ex quorum alterutro quid boni ſperari poteſt ad vitæ integram firmitatem, atque longitudinem? ſed cum vniuerſalis doctrina ſpeciali præponenda ſit, neque illud omittere volo, quod ad amplificandam Hippocratis doctrinam, atque præcepta hic congruit, ſcilicet hoc ipſum: tres omnino eſſe morbos adeo ſimiles in hoc caſu, vt vix diſcerni queant, ob idq; quæ laudantur in vno, etiam probanda ſunt in aliis, atque vice verſa, hi ſunt, vt planè rem diſtinguam (neque enim tam clarè loqui poſſe ſpero, vt exactè ſatiſfaciam) certè vt planius locutum me non eſſe velim: ſcilicet ſuppuratio ex abſceſſu in membrana ſubcingente coſtas, quam pleuram vocant, & in peripneumonia (abſceſſu ſcilicet pulmonis) & in abſceſſu diaphratandes, & ſepti tranſuerſi, & pericardij, totidem enim modis (quos tamen ſub vno comprehendo) fiunt inflammationes pectoris interiores, & quæ tandem ſolent ſuppurare, inde rumpi: ſecundus autem eſt tabidorum: nam & hi pus ſpuunt, & copioſum, tertius autem eſt, quoties fluxio è capite magna pituitæ deſcendit ad eas regiones pectoris, & putreſcit.

Quibus viſis, deuenio ad declarationem textus per ſingulas partes, ac generaliter. Generaliter intendit docere quadruplicem exitum, atque conditionem ſuppuratorũ. Vnus eſt eorum, qui facilè, & breui ſeruantur: alius eorum, qui tardè, & cum difficultate euadunt: tertius illorum, qui diu ſuperuiuunt, moriuntur tamen tandem: quartus illorum, qui breui pereunt. Cum omnibus enim ſex ſignis bonis breui liberantur: cum maiori parte bonorum ſignorum ac validioribus ſeruantur, ſed ægrè: ſed ſi ſuperauerint mala, morientur, licet non tam cito: & cum omnibus malis ſignis morientur breui. Et iuxta hæc genera, & varietatem temperaturæ ſexus magnitudinis morbi, obedientiam ægri, vires, conſuetudinem anni, tempus & conſtitutionem, & ſexcenta alia, licebit innumeras differentias conſtituere temporum

decem.

decem, viginti, quadraginta, & vſque ad centum: triginta dies mortis aut ſalutis.

Enumerat ergo illa: & quædam, quæ data, ſunt manifeſta, & quædam obſcura, declarabo primum manifeſta, deinde obſcura. Qui ergo cibos citiùs appetunt in longo morbo, meritò, cum id eis contingat, ſperare ſalutem debent, dicente Hippocrate, ſeptima Aphoriſmorum (7.) In morbis diuturnis faſtidium cibi malum. Quo enim tempore & magis ſentire inanitionis ſtimulum, & illius damna reficere oportet, nec ſentire, nec reficere poſſe, malum eſt ſignum, & malus effectus, ſeu cauſa, contrà ſentire, & occurrere, bonum. Sitis quoque inexhauſta, mala: non ſitire, ſignificat nec humidum deeſſe, nec, qui ſupereſt, eſſe corruptum.

Et venter pauca, & conſtantia dimittit.) Facta enim conuenienti diſtributione, exinanitur venter, atque ſiccatur: ob idque pauca, & conſtantia dimittit, quoniam idem conſuetum eſt ſanis.

Et pus album leue vniuſque coloris) Hoc eſt, quòd ſit æquale: idemque fœtidum non erit, hoc enim ſalutare eſt, cum prædominari naturam indicet, vt in ſecundo libro diximus: facilémque morbum fore indicat, ac breuem. Validiſſimas enim vires facultatis naturalis oſtendit: quocirca & animalis, & vitalis, vnde expulſio fit: nam tuſſis, quatenus eſt motus ex pulmone, eſt opus facultatis vitalis: quatenus perficitur per muſculos pectoris, animalis: quatenus noxij expultrix, naturalis.

Sine dolore) Nullus propemodum eſt dolor, quin pulmo paruo ſenſu præditus eſt, ſubiacet ſeptum tranſuerſum parte, qua carneum maximè eſt, vbi etiam paruus ſenſus eſt, & pus iam excoctum eſt: locus pleuræ, per quem exiuit, cum iam mortuus ſit ob putredinem, habet labia ſenſu carentia. Si ergo dolor adeſſet magnus neceſſe eſſet, vel ob nouam fluxionem accidere, vel ob retentam partem in loco, vel eroſionem partis ſanæ, aut demum ob nimiam concuſſionem, hæc omnia adeò mala ſunt, vt ſi ſuperueniant, vix euadere poſſit.

An verò id verum ſit, quòd in iiſdem diebus ſeruabuntur, qui optimè ſe habent, in quibus morientur, qui peſſimè, vt videtur velle Hippocrates infrà (lib. 3. Tex. p. ex diuiſ. Gal.) Reſpondeo quod non: quia dictum illud Hippocratis intelligitur de morbis, qui vno curſu tendunt ad criſim. Nam in aliis vellem intelligere ab his egregiis expoſitoribus in eruptione praua, an æger poſſit ſeruari, & liberari eadem die? ſi ſic, rectè auſpicatos Medicinam dicam: & ſtatim de hoc agetur: ſi non, an mori eadem die poſſit? ſi non, dicam curaſſe illic multos ægros, ſed in paucis animaduertiſſe, quid accidat, ſi non? igitur celeriùs poſſunt ſeruari, quàm mori. Et, vt vno verbo dicam, cum ſanatio fiat expuendo mors per ſuffocationem, aut tranſmutationem: vna quidem celeriùs occidere poteſt, altera multò ſerius. Præterea qui ſanantur, ſanantur omnes intra quadraginta dies: qui moriuntur ex tabe, plerunque æſtatis fine, aut in autumno ſequente: hic autem plus multò abeſſe poteſt, & ideo falſa eſt illius expoſitio. Sed ad genera ſolum referenda ſunt verba Hippocratis (citò ſeruari) quod tamen eſt tardius, quam citò mori: & ſerò ſanari, quod tamen ſit multò antè quàm mors tarda eueniat.

Nunc accedamus ad illa, quæ neſcio, an cæcutientes non viderint, aut videntes præterierint. Et primum eſt illud, quòd febris eodem die poſt eruptionem dimittat, idque eſſet in die minime iudicatoria. Sed faceſſant hæ Galeni nugæ loco tantorum vtilium, cur febris non dimittat eadem die, in qua fit eruptio? an forſan intelligendus ſit, vt dimittat eandem die, in qua fit eruptio poſt eruptionem, quæ interpretatio, vt eſt veriſimilior, ita etiam non magna fiet iactura ex hoc errore. Videamus, quare febris abſcedat & quæ febris, & an plenè abſcedat? De febris igitur genere, quæ abſceſſus iam ſuppuratos comitatur, aliàs oſtendimus (4. Contr. 68.) eſſe putridam, & cuiuſmodi putrida ſit, cum ergo fundamentum illius ſit in putredine, quæ ſit & in materia concluſa, & continuata ad cor vſque, vt ibi declaraui, per venas & arterias: ibi verò non amplius putreſcet, ſed iam putruerit, nec ſit continua per venas, & arterias cordi, ideo vbi primùm effuſa fuerit materia in concauitatē pectoris, ceſſat febris intra viginti quatuor horas ſi nil ſit, quod prauum ſit. An verò plenè debeat eſſe liber? dico, quòd ſic ratione materiæ contentæ, ratione autem effuſæ in pectus, non prorſus, ob hæc, quæ dicit Hippocrates ſecundo de Morbis (pag. 15.) Quum ex peripneumonia ſuppuratus factus fuerit, febris detinet, & tuſſis ſicca, & difficultas ſpirandi, & pedes intumeſcunt, & manuum, ac pedum vngues digitorum contrahuntur. Et etiam in tertio eiuſdem (pag. 9) dicit, quòd videntur ſymptomata hæc quieſcere: non tamen prorſus quieſcunt, ſed à die quintadecima maximè augentur. Quid fidas his medicis, qui tanquam de rebus Æthiopicis, ac ſub montibus latitantibus, imò de his, quæ ſub terra per millia paſſum bis mille ſunt, loquuntur? Dico de Galeno ipſo, quem conſtat, cum hæc ſcriberet (5. de Locis c. 3.) nondum vidiſſe illos ſuos empycos, de quibus refert, quòd ſpuebant puris ſex heminas, id eſt, ſaltem libras quatuor cum dimidia, & vſque ad decem, ſcilicet prope octo: & plus etiam dicit. Sed alia ſub menſura, decem heminæ ſunt libræ plus quàm vndecim puris. At credo potius hæc audiſſe, quàm vidiſſe: nam reliqua non conſentiunt, ſed bonum fuit & hoc adieciſſe, de quo non leuis eſt habenda ratio. Intelligere igitur oportet, in ſanandis breui non hanc tantam ſaniei effuſionem fieri, ſed abſque febre liberari ægrum Hippocratem autem in libris de Morbis, ſermonem habere de periclitantibus, qui ad ſummum vitæ diſcrimen veniunt.

In his igitur, poſtquam in hunc ſermonem incidimus, videre oportet, in quanto tempore ſanies primùm effundatur, neque enim ſibi contradicit Hippocrates, cum dixit hic, quòd prima die ceſſat febris, ſi morbus ſit facilis: & cum dixit tertio de Morbis (Pag. 9.) quod excreſcit ſuppuratio, & augetur ad quintam decimam diem vſque, & ibidem

ibidem videtur ad diem decimam, etiam dico, quòd aliud eſt, ceſſare febrem: & hoc fit à prima eruptione puris, aliud eſt, expurgari vlcus: & hoc fit in quindecim diebus, id eſt, quatuordecim expurgatur, quintadecima deſinit, quo tempore curari debet. Et hoc videmus manifeſtè in exterioribus etiam abſceſſibus: quoniam nullus illorum expurgatur totus prima die, ſeu rumpatur per ſe, ſeu medicamento, incidatur. Non enim poteſt ceſſare emiſſio puris in pectus, niſi ceſſet expurgatio vlceris, nec vlceris expurgatio, niſi conſolidatū ſit vlcus: neque enim poteſt particula eſſe ſine alimento, igitur per quatuordecim dies ſaltem manet emiſſio puris, & pòſt, ſi homo bene expurgatur, per ſputum ſaneſcit vlcus, & minuitur ſputum: ſin autem malè cedat, non ſolùm pectus remanet pure plenum, & pulmo eo infartus, ſed vlcus pectoris fit ſordidum, fiſtuloſum, & profundū: ideo laborant duplici morbo hi. In ſanandis ergo ſi bene regantur, in quatuordecim diebus effunditur pus: ſi malè, ita tamen, vt poſſint ſanari intra quadraginta dies: in morituris nunquam ceſſat effuſio.

Febris autem facta eruptione putrida, quæ prius erat, ceſſat, quoniam non tantum vaporis permeat per venas, & arterias, vt febris poſſit accendi: ſed neque ex pure effuſo adhuc frigido, nam pòſt accenditur illa, quæ eſt, vt dixi, ſui generis. Verùm ſi non ceſſat febris per aliquod tempus, indicio eſt, non eſſe perpurgatam ſaniem fermè totam, ſed adhuc cum vlcere eſſe tumorem, & ſuppurari in dies. Neceſſe eſt autem, reuerti modicum febris ſimilis ephimeræ poſt paucos dies. Nā de illa non intelligit Hippocrates, cum dixit (Et rurſus recaleſcens apparuerit) intelligit enim de febre Priori ſimili, ſcilicet verè putrida: quæ conſequitur altero duorum modorum: vel quia multa materia remanſit in abſceſſu cruda, quæ adhuc ſuppuratur: vel quoniam quæ exiuit in concauitatem prauam putredinem adepta eſt, vnde vtroque modo vix euadere poterit.

Et à pituita liberum ſuperiùs dixit ſputum debere eſſe permiſtū, hic ſine pituita exponi ſolet, ne ſit materia cruda admiſta. Dignū eſt hoc obſeruatione, quòd tales pereunt: quoniā pituita hærēs impedit, ne liberè poſſit expurgari pus, præterea pituita refrigerat locum: eiectio autē ſputi calore indiget. Demū pituita trahitur ob laborem loci. Et licet in aliis morbis ſyncera excrementa damnentur, in hoc vno tamen ſunt laudabilia: quia ſunt omnino præter naturam, vt lapis, & vermes, ac eiuſmodi.

Tertia difficultas maior eſt cæteris: quomodo ſine tuſſi valida poſſit ſputum empyicorum eiici, nam vt ſuprà dixi (5. de Locis cap. 3.) neceſſe eſt, vt natura collimet in arteriarum ramos, & bronchia emittendo ſputum. Propterea & hic non leuiter cæſpitat noſter Galenus, exiſtimans hoc modo expelli debere materiam empyematis: & ideo quanquam ſuperiùs com. 23. huius) de hoc verba fecerimus, ſcilicet quomodo tuſſis fiat, non tamen hoc ipſum plenè docuimus, ſed iuxta Galeni ſententiam, qui nunquam aliquid perfectè docet, ſed quæ ſunt manifeſta (cui tamen in hoc gratiæ non paruæ habendæ ſunt, quòd vera tradiderit) dico, quòd tuſſis fit, cum pulmò ſentit detrimentum, maximè in aſpera arteria, & dilatatur, vt trahat aërē: & hoc fit, cerebro illi conſentiente, imò ad ſalutem animalis famulante (vnde comprehenditur vnam eſſe animam, nec in corpore ipſe) à qua totum regitur, nam & cor famulatur, vt in doloribus tranſmittendo vitalem ſpiritum) eodem vt ſi parua ſit neceſſitas, ſeptum tranſuerſum diſtēdatur, & ob id pectus, ab inferiore parte, vnde pòſt contracto eodem ſepto, conſtringitur pectus celeriter, & aër excutitur magno cum impetu, & cum eo materia, in via contenta, quòd ſi maior ſit neceſſitas, non ſolùm ſeptum tranſuerſum, ſed etiam muſculi ſuperiores dilatant pectus: atque inde conſtringunt, & quoniam iſtud de conſtrictione cauſam habet manifeſtam, etiamſi à ſola fieret grauitate, & etiam, quia clarum eſt, quòd muſculis contractis, contrahitur pectus, quoniam initium muſculorum eſt intrà, & non relinquitur difficultas, niſi de modo conſtrictionis: & cum hoc ſit propoſitum noſtrum, hic ideò de illo primo tractabimus, vnde dico, quòd conſtringitur in tuſſi pectus velociter, & valde, & ſeptum tranſuerſum, repetiturque alternatim conſtrictio, ac dilatatio, & dilatatio eſt maior, ita vt ſub vna dilatatione magna, intercedentibus pluribus exiguis, fiunt multæ euidentes conſtrictiones, ac concuſſiones, & tuſſes: & hoc eſt, quia pectus impletur multo aëre, nec eſt neceſſaria illa dilatatio ob aërem: ſed quia pectus non poteſt conſtringi, niſi dilatetur, cum iam ſit nimis depreſſum. Cum ergo ſeptum tranſuerſum conuitiatur totum, & pulmonis bronchi ſint aperti, tranſmittitur per multas fiſtulas, & bronchia pus in pulmonē: & ideo ſi materia non ſit nec tenax valde, nec craſſa, nec aquea, colligitur in pulmone, & ex multis ramis coit in truncum, & ſimul expellitur, adeò vt in tuſſi fiant tres motus principalis pulmonis: ſecūdò ſepti tranſuerſi, ſuperiùs trahentis: tertiò pectoris in inferiori parte, ſe intùs contrahentis. Secundus modus eſt melior: & eſt quòd dum dilatatur pulmo, trahit ab vtraque parte: quod ex inſtrumento cingulo militari vocato diſcere licet, ideo ab inferiori parte pars trahitur, quæ ſuccedente tuſſi magno cum impetu protruditur. Tertius modus eſt, quòd reſpirando pulmo trahit, quia calidus, materiam ſenſim, quæ poſtmodum collecta eiicitur tuſſi: & ideo ſi ſit tenuis plurima aſcendit in vapores conuerſa, & facilè extruditur, & ita cum ſint tres modi, & primus ſolùm exigat grauē tuſſim, Galenus illius tantum meminit. Vnde in propoſito dico, quòd materia benigna exugitur à pulmone facilè, & etiam in vapores tranſit: & ita tum calore, tum continuitate trahitur ex pectoris concauo ad pulmones. Quod verò fefellit Galenum, fuit ſanguis è pectore, qui nunquam exit ſine violenta tuſſi, & in hoc diſtinguitur à ſanguine, qui exit à pulmone, qui exigua tuſſi protrūditur, nam cum vas ſanguinis rumpitur in pectore, primò exiguum eſt plerunque, & ſanguis ſēper exit à lateribus, & bronchia ſunt in imo pulmonis: ideo non poſſunt ſuſcipere ſangui-

neum

nem à pectore, cum ſit à lateribus effuſum, niſi rarò, & non totum, ſed concreſcit ſuper ſeptum tranſuerſum, & tunc eiicitur, & quãdoque oportet, vt priùs frangatur, aut putreſcat: ideo ſanguis ex pectore manans plerunque concretus eiicitur, pulmonis ſemper liquidus. Reliquum eſt, vt videamus, quomodo pectus dilatetur, & conſtringatur, cum ſit oſſeum & ſterno ante ſpina poſt munitum, neque eadem eſt ratio quinque coſtarum inferiorum, quæ interiùs non iunctæ facilè dilatantur, ac magis ea in parte reſpiratio ob id manifeſta eſt: ſuperiores autem, quæ ſterno per cartilagines, vt Veſalius libro primo (cap. 19.) docet, inarticulantur non ſolùm, ſed coaleſcunt; non niſi per cartilagineam partem dilatari poſſunt. Vnde cum in ſenibus cartilagines quandoque in oſſa degenerent, non adeò facilè extenduntur. Id autem in bobus & capris conſpicuum eſt, extrema oſſea eſſe, quamuis cartilagine obducta: in hominibus autem ſuperiorem coſtarum tantum. Poſteriore verò parte cum non adeò firmiter inarticulentur (tametſi duobus modis) motus relinquitur liberior, quantum per cartilagines, & vincula licet. Cum ergo arctiùs ſuperiores coſtæ inſerantur, meritò in ſuperiore parte hominis coſtæ minùs dilatantur, quàm à quarta ad ſeptimam, vt in inferiore, quemadmodum dictum eſt liberiùs: non tamen adeò liberè, nec ibi, quin ventrem valde mouere videas, coſtas ſpurias vix: Et quidem poſterius ligamentis coſtæ vertebris connexæ ſunt, antea nequaquam: vnde etiam ea parte melius dilatari poſſunt. Sed cur antea tamen potius pectus in inſpiratione creſcit? an quòd non ibi ſit motus conſpicuus, vbi extenditur, ſed à qua parte. Demiror autem, quòd Galenus cenſeat moueri pectus ob aëris attractionem, cum voluntariè plurimùm extendatur pectus abſque vlla attractione aeris, atque multò magis, quàm in violenta, & maxima inſpiratione. Quòd ſi quis tentet, ſentiet expreſſè cartilagines ſterno inſertas flecti: atque eo fit, vt pectus dilatetur, ſed & in medio coſtæ tument, non muſculi ſoli intermedij, & caro, & quæcunque mollia ſunt: aut ergo oſſa inflectuntur, quod veriſimilius eſt, cum tumeant partes, aut cartilagines extenduntur: quod eſt neceſſe, ideo vides in tãta re, & adeò ſenſibus conſpicua, quàm oſcitanter illam tractarint: ſed ad aliam difficiliorem quæſtionem tranſeamus, hoc vno contenti, quòd huiuſmodi dilatatio in partibus, vbi coſtæ ſunt coniunctæ, per exigua eſt.

Altera ergo dubitatio eſt, à quo inſtrumẽto pectus dilatetur, & dicit Galenus, quòd à ſepto tranſuerſo, dum homo nulla neceſſitate ad anhelandum vrgetur, hic duo ſunt abſurda. Cum enim ſeptum tranſuerſum totum intùs, omniſque muſculus ad originem ſuã trahat, manifeſtum eſt, quòd non poterit ſeptum mouere pectus, niſi conſtringendo, non dilatando. Vnde in libro de Cauſis reſpirationis: Nõ violentæ inſpirationis cauſa eſt ſeptum tranſuerſum: violentè verò muſculus in ſimis ſcapularum, tum intercoſtalium pars. Vnde ſequitur alterum abſurdum, quòd cum ſeptum ſit totum molle, carneum, aut membraneum, etiam ſi poſſet extendi, quomodo poterit dilatare pectus. Veſalius (libro tertio, capite trigeſimoquinto) conatur docere, dilatationem pectoris fieri per ſeptum tranſuerſum, & quatuor paria muſculorum, & quadra, conſtrictionem, adeò vt ponat in homine muſculos octuagintanouem mouententes pectus, in canibus, & ſimiis nonaginta tres. Obſtant huic duo. Primum quia cæteri omnes ſecundum Galenum, vno duntaxat ſepto tranſuerſo excepto, mouent, cum opus eſt reſpiratione violentiore: nos autem quærimus de naturali, quæ eſt adeò generalis, ideo debuit docere modum, quo dilatatio pectoris poſſit fieri à ſolo ſepto tranſuerſo. Alterum, quòd muſculi illi cum trahant verſus principium ſemper, & nullum principium ſit extra pectus: igitur nullus muſculus poterit dilatare pectus, & quod verum ſit, apparet. Capiamus quartum in ordine, quem multùm poſſe affirmat in hoc munere, hunc vult oriri ex vltimis tribus, & prima thoracis vertebra: hic quidem ſurſum trahet pectus quis dubitat? an non ob id dilatabit? ſed potius conſtringet. Aliud enim eſt ſurſum, id eſt, altiore parte: aliud ſurſum, id eſt, magis diſtans à centro in priore ſenſu muſculi clauiculæ velut primum paret colli ſurſum trahent pectus, ſed non dilatabunt, verùm conſtrigent, quia ſolidum quodois, quod ad vnam partem trahitur, minùs efficitur comparatione aliarum partium, quæ enim dilatantur, fiunt breuiora: & contrà, quæ fiunt longiora, conſtringuntur. Hoc etiam quomodo animaduertit Veſalius, dum Galenum redarguit de muſculis intercoſtalibus, quos pectus dilatare affirmat: ſed modò exteriores huius functionis authores facit interiores conſtructionis, modò contraria ratione hoc diſtribuit, vt iuxta Galenum, muſculorum paris pectus dilatantia ſint longè plura, quàm quæ diximus. At non animaduertit Veſalius eandem eſſe rationem, vt nullus muſculus poſſit extendere pectus: qua etiam demonſtrauerat, nullum muſculum intercoſtalem: id efficere poſſe. Propterea dicunt, quòd muſculi primiparis, quorum ortus eſt ſub clauicula inferiùs, & muſculi ſecundiparis craſſi, magni, orti è ſcapulæ baſi interiore parte (eſt autem ſcapulæ os omoplata, etiam dicta triangulare fermè cui humerus innectitur, poſterius poſitum, & clauiculæ coniunctum) & octo coſtis ſuperioribus implantanti eleuant pectus, tertiò, quòd muſculi intercoſtales. Sed, vt dixi, muſculi intercoſtales id efficere non poſſunt, quoniam neceſſe primùm foret, vt eſſent elatiores coſtis, & etiam, quia idem moueret ſeipſum, quod eſſe non poteſt, neque per ſe, neque per accidens. Ideo, vt paucis rem abſoluam, omiſſis multis, quæ conſequuntur ad hæc abſurdis ſupponere oportet tria. Primum, quòd omnis muſculus, dum agit, contrahit ſe verſus primum ortum ſuum. Secundum, quòd ſi debet eleuare pectus, oportet, vt ortus eius ſit in elatiore parte, quàm pectus: quod patet ex primo ſuppoſito. Tertium, quòd

quòd pectus naturaliter dilatatur, & redit ad ſuum ſitum, & contrahitur à motu muſculorum: quod eſt contrarium ad vnguem his, quæ dixit Galenus ſecundo de Motu muſculorum (capite nono) hoc oportet demonſtrare, quia reliqua clara ſunt, & admitterentur à Galeno, partim admiſſa ſunt. Quoniam enim, vt diximus, in naturali, & ſimplici reſpiratione non violenta, nec aucta, inſpiratio fit per ſeptum tranſuerſum ſolum: igitur cum ſeptum ſit molle, carneum, & membraneum: igitur non poteſt vllo modo adeò tendi, vt pectus, quòd, vt dictum eſt, adeò durum, & oſſeum, ac cartilagineum, poſſit extendi. Præterea pectus per ſe dilatatur, & ille eſt ſitus naturalis, non conſtrictio: igitur non indiget muſculo dilatante. In curſibus etiam, & exclamationibus indiget muſculis illis ad vlteriorem dilatationem: igitur non antea pro naturali diſpoſitione. Præterea verè natura non fecit, niſi quatuor paria ad ſummum muſculorum ad dilatandum pectus, reliqua penè ad quadraginta ad conſtringendum: igitur dilatatio eſt naturalis, conſtrictio violenta. In quo illud mirum eſt, & ſtuporis inauditi de Galeno, qui dicat, pectus in conſtrictione conſidere propria grauitate, immemor, quòd grauitas illa eſt inſenſilis in comparatione ad vim, quam habet ex figura, ſaltem ergo dixiſſet, quia coſtæ ſunt natura curuæ, cum dilatatur pectus, diſtenduntur violenter: ideo naturaliter cupiunt redire ad locum ſuum, & figuram obliquam, hoc enim procul dubio verum eſt, vel ob contractionem præter naturam, vt nos aſſerimus: vel ob extenſionem, & directionem naturalem, vt putat Galenus: vel præter naturam, in quo ſumus concordes.

Ad principale redeo Inſpiratio cum ſit naturalis, tardè & ſenſim fit, vt demonſtratum eſt in primo (25.) horum commentariorum, quod autem fit ordinatè, eſt naturale: ideo dilatatio & inſpiratio eſt naturalis. Et quanquam Galenus dicat in lib. de prædictione ad Poſthumum (capite 5.) inſpirationem non fieri pectore dilatato, nec expirationem conſtricto, cum de his actum ſit quarto Contradicentium (71.) ideo de hoc loqui hic ſuperſedebo, nam ipſa res per ſe ſatis difficultatis, atque prolixitatis habet, etiam ſi nihil accedat aliud.

Cum ergo ſint tria genera extenſionis & contradictionis pectoris, naturalis, intenta, & præter naturam, quæ duplex eſt, alia à cauſa præter naturam, alia à cauſa contra naturam, quas ambas tamen, quod ad hæc attinet, ſub vna iungemus: & vna quæque conſtet ex tribus partibus, extenſione in longitudinem quæ dubio procul in ſingulis generibus fit per muſculos maximè ventris obliquos & rectos qui inferiùs trahunt, & ſuperiores, qui ſuperiùs, & intercoſtales, qui premunt pectus, coſtas iungunt, ſimiliter etiam dicemus de muſculis diſtendentibus pectus in tribus generibus extenſionum: quia quod ad hæc attinet, commune eſt. Ergo cum in inſpiratione pectus dilatetur, & extendatur in longitudinem, latitudinem, atque altitudinem, pectus quidem extendi poteſt in longitudinem à muſculis ventris, præcipuè longis, ac rectis, dum contrahuntur, diuulſis inter ſe coſtis, atque etiam extenſis muſculis ac membrana, quæ eas ſubcingit, idem etiam à ſepto tranſuerſo continget. Illius namque origo eſt à medio ipſius, vbi etiam craſſius eſt: & ob id propria illius functio eſt, coſtas, præcipuè mendoſas anteriùs, quia ibi flecti commodiùs poſſunt, contrahere. Ideo cum conuellitur ſeptum, extrema notarum coſtarum intùs retrahuntur, & ex dorſo dilatantur, non ſolùm inter ſe, ſed etiam incuruantur, quod ſpiritum emittenti, duabuſque manibus, vna ante ad fines coſtarum notarum, altera poſt dorſo applicita, perſpicuum erit. Iam ergo habes duos modos extenſionis pectoris, vnum in longitudinem diuellendo coſtas, vel per muſculos ventris, vel per ſeptum tranſuerſum: alterum incuruationis, ac dilatationis in latera, conſtrictis capitibus, coſtarum per ſepti tranſuerſi contractionem, quod experimentum manifeſtum eſt in duobus lignis extrorſum in curuis, quæ ſi contrahas, ſinuabuntur exteriùs, & maius ſpacium occupabunt. Sed hic non iacet difficultas: verùm vt intelligamus, quonam pacto (quod frequenter videmus in ægris, & morti proximis accidere) pectus in altum attollatur, adeò vt omoplatæ manifeſtè moueantur: quod etiam in quibuſdam generibus difficultatis ſpirandi citra febrem accidit: & horum quidam non ſolùm ſæpius paſſi ſunt, ſed etiam quidam eorum ſeruati ſunt, atque ſanitati reſtituti. Certum non eſſe muſculos, quòd illorum vis deficiat, deficientibus viribus: hæc verò reſpiratio fit iam in proximis morti, qui ſe mouere non poſſunt, quòd ſi dicas, vt in morbo attonito ſeruari vires ibi ſolùm ob neceſſitatem: dico, quòd in attonito morbo poſſunt ſeruari, ſed nunquam augeri, at hic oportet eſſe vires multò maiores. Experimentum tamen docet nos, efficere magnam reſpirationem, & laborioſam, vt pectus vndequaque extendatur, non tamen adeò, vt in illa laborantium aſtmate, aut ad mortem properantium.

Dicendo ergo, quòd extenſio pectoris violenta fit ex tribus. Primùm motu naturali, vt dictum eſt, ob figuram: ideo in talibus eſt celerrima. Secundò ob muſculos vſque ad metam naturalem, violentam tamen. Tertia eſt, obſequente pectore pulmoni miniſtro cordis naturali vi (non animali) quia omnia parent ſuo principio, etiam abſque inſtrumentis: ad hoc iuuat initium motus, vt dixi in libro de Proportionibus, exemplo nauium, & curruum. Et ideo talis neceſſitas ob tertiam cauſam dictam maximè euertit vires, vt ego expertus ſum, dum cogeter aſcendere montem ob frigus: deueni enim ad hoc, vt pectus attolleretur, & cor adeò palpitabat, vt ſi coactus fuiſſem perſeuerare per octauam partem horæ, interiiſſem, ideo ille motus fit à maximo incendio, & calore.

Itaque

Itaque concludo, quòd dilatio pectoris illa adeò magna, quæ fit ad tantam altitudinem, non fit a cauſa nobis nota, nec citra maximam vitalis facultatis iacturam. Duo ſuperiunt conſideranda, in quibus plurimi decepti, exiſtimarent ob id nos errare. Verùm quod eleuando ſpinam pectus attollitur, quia coſtæ ſpinæ implantatæ neceſſariò illa eleuata à parte poſteriore, ab anteriore etiam tantundem eleuantur, quantum ſpina introrſum intruditur, & ita in modum repandi videntur habere pectus dilatatum: ſed non eſt dilatatum, ſed incuruatum in anteriorem partem. Alterum eſt hoc difficilius: & eſt, quòd in inſpiratione ſeptum tranſuerſum non deorſum pellitur, cum volentibus nobis fæces pellere ſepto infrà depreſſo, non inſpiramus aërem, ſed continemus illum, & impellimus; ſed neque dum expiramus, impellitur deorſum: igitur impulſio deorſum eſt tertius motus.

Aliud admirabile eſt, quòd in ſuffocatis, qui vltimum trahunt ſpiritum, nec poſſunt expellere, ſeptumtranſuerſum ad ſuperiora contrahitur, non ad inferiora: & ideo coſtæ nothæ in inſpiratione antè intus contrahuntur, poſteriùs dilatantur, & ſinuantur, apparet enim manifeſtè coſtas mendoſas ſurſum in inſpiratione trahi, & cum eius ſeptum tranſuerſum neceſſariò, & ob id pectore breuiore facto, creſcere ſecundum altitudinem: in contractione verò redit ad priſtinum ſtatum ſeptum tranſuerſum, ſed deſcendit, & elongatur pectus. Ideo oportet cauere, ne fallaris in cognoſcendo terminos harum actionum, & etiam quietum intermediarum.

Sequitur alia difficultas de ventre, qui cum dilatetur, ac conſtringatur in ſingulis reſpirationibus, & etiam magis, ac manifeſtius, quàm pectus, licet cauſa talis motus ſit manifeſta, ſcilicet ſeptum tranſuerſum, de quo non eſt dubium: vnde tamen veniat aër, incertum eſt, cum claudatur totus ſupra à ſepto tranſuerſo in pulmone, & concauitatibus pectoris, in quibus eſt pulmo.

Et ſi quis dicat conſequi, quod verum eſt, ad attractionem ad pulmonem, ingreſſum aëris in ventriculo, fateor: & ideo magnæ inſpirationes debilitant ventriculum, vt in cantu, & ſono, & cornuum, & elymarum clamoribus, ille tamen non poteſt circumfundi inteſtinis, & ingredi cauitatem ventris, & ideo non poterit tendere ipſum ventrem. Accedit, quòd cum volumus tendere ventrem, tendimus in immenſum, & tamen non trahitur aër. Quomodo ergo trahitur aër in pulmones ex dilatatione pectoris? maximè quod etiam pectus dilatatum extenderet per conſequentiam carnem pulmonis, non tamen illa extenſio pulmonis traheret aërem, ſed potius caro ipſa pulmonis diuelleretur, & offenderet non parum pulmonem, ideo procul dubio hæc commenta Galeni ſunt abſurda: quod etiam vidit Auerroes, & teſtatus eſt, & melius eſt, ſi aliter non poſſumus teſtari magnitudinem ſapientiæ DEI, & rem ipſam fateri, ſcilicet quòd pulmo ſua naturali facultate trahit aërem, & ad illiùs dilatationem, quantacunque ſit, dilatatur etiam pectus naturali obſequio: & non turpe ducere, nos fateri aliqua neſcire, nec eſſe pares DEO, qui omnia ignoremus. Et commentari ob id rationes abſurdas, cum longè meliores illo, & exercitati in diſciplinis veritatis, hoc fateri non erubeſcant, hoc enim proprium eſt imperitorum exiſtimare ſe omnia ſcire, impudentium autem, & prorſus nihil ſcientium: quales ſunt adeò addicti Galeno (vel etiam ipſomet teſte, qui toties dixit addictos ſectis eſſe prorſus aſinos) erubeſcere fateri, ſe aliquid neſcire. Sed ad rem redeo. Si quis dicat, quòd ſolum dici poteſt, aërem rareſcere, patitur non leuem difficultatem, quia aër non videt tantum poſſe rareſcere, ſed ſi quis capiat veſicam inanem, ligatam in collo, extendétque eam, decuplo maius ſpacium concipiet, quàm antea. Ideo dico: quòd vel aër trahitur, vt in veſica permeatus anguſtos: vel rareſcit ad multiplicem rationem: vel quia ſit humidus, & vaporoſus. At ingredi adeò celeriter aërem, & ſine ſenſu frigoris, omnino incredibile eſt nec patet locus, vnde trahatur: nec etiam, dum venter extenditur, homo inſpirationem appetere videtur. Eſſet etiam hoc valde inutile membris naturalibus, & coctioni relinquitur, vt hoc fiat condenſando & rarefaciendo aërem. Animaduertendum denique, quòd Hippocrates hic meminit cuiuſdam generis ſignorum, quod vocatur *

Id eſt, in alteram partem. Nam cum poſuiſſet ceſſationem doloris, & facilitatem ſputi inter ſigna ſalutis, non tamen poſuit difficultatem ſputi, & dolorem inter ſigna mala: cum his enim ſolis poterit æger bellè ſeruari, ideo non ſunt ſigna communia, quæ oſtendunt à contrario, ſicut coctio, & criſis in die iudicatoria & robur virium: ita ſignificant ſalutem, quod contraria ſignificant mortem.

PROGNOSTICON LXIV.

QVibuſcunque ex pulmonia abſceſſus circa aures fiunt, & ſuppurant, vel ad infernas ſedes, & in fiſtulam deuenient, ij liberantur.

COMMENTARIVS.

DVos modos proponit eorum, qui liberantur ex pulmonia citra maturationem, quæ optima eſt, & ſuppurationem, ad quam ſequitur empyema, quorum vnus eſt abſceſſus poſt aures, qui ſuppurant: vel abſceſſus in infernis partibus, qui ad fiſtulam deueniunt. Galenum namque hic nugari, & maledicere de Hippocrate, manifeſtum eſt: ſed dimittamus hominem, non ſolum fiſtulæ

ſunt medela peripneumoniæ, ſed etiam quorumcunque morborum grauiorum: vt habetur ſexto Epidemiorum (Par.3. Tex. 39.) vbi Hippocrates docet quatuor modos, quibus natura ſe exonerat à maximis morbis, quos ibi enumerat, qui ſunt ſex præcipuè: lateralis, peripneumonia, phagedenis, id eſt, ex edentibus Theraminthis abſceſſibus ſimilibus ciceribus, Diothenis paruis inflammationibus, & lepris, quorum primus eſt per ſanguifluas venas, ſeu hæmorrhoidas, ex quibus ſanguis euacuatur: ſecundus per fiſtulas, cum ſanies effluit: tertius per decubitum, qui eſt duplex, aut collecta materia, & fit abſceſſus, aut ſparſa, & fit tumor, aut cùm dolor ſolùs, aut grauitas vexat: ideo dicit, talia non ſunt curanda importunè, quoniam ſi præueniant, prohibent morbi aduentum, ſi ſequantur, curant iam factum. Et ex hoc ſumptus eſt modus fontium, quibus vtimur ſub genu intùs vel extra pro podagra, & morbis, qui ſunt à collo inferius, & in adiutoriis, vt vocant, in parte ſuperiore, & quaſi interiore, vbi inter muſculos oblonga quædam cauitas relicta eſt à natura, pro capitis morbis.

Rinaldus de Villanoua in quinta doctrina meditationum (capite 4.) attigit hanc materiam diffuſiùs, quàm alius, quæ conſtat in ſex præceptis. Primum, quòd fiſtulam antequam non debemus concludere, niſi deriuemus ad proxima: hoc eſt, quod faciendo aliter vocat Hippocrates importunè concludere. Demonſtratio huius propoſitionis eſt: Si fiſtula eſt antiqua, exoneratur mala materia iamdiu per illam, ergo vel generabitur, vel non generabitur, ſi generabitur, vel deueniet ad idem membrum, & ita corrumpet illud, vel procedet ad aliud, & idipſum etiam corrumpet, & ſi erit neceſſarium vitæ, occidet hominem: & ſi non generabitur, igitur mutabitur temperamentum: igitur morietur, aut grauiter infirmabitur, prima primi (Doct. 5. cap. 1.) Secundum præceptum: Omnem fiſtulam, ſeu antiquam, ſeu nouam debemus deducere, ſi poſſumus, ad locum propinquum naturalem: & dat exemplum de his, qui diſſecti ob lapidem, per foramen aliud à virga meiunt, ſi poſſumus, debemus deducere ad virgam, vt vrina per ipſam euacuetur: dicit in hoc non eſt periculum aliquod. Tertium: Fiſtula, quæ eſt in membro, quod non eſt propinquum meatui naturali, debet tranſmutari in fontem, non in loco, ſed propinquo. Quartum: Poſtquam fons non debet fieri in loco fiſtulæ, docet locum conuenientem, vbi ſit ſecurior, & vtilior: & dicit, quòd debet eſſe, vbi muſculus à muſculo ſeparatur, nam cum incerta ſit profunditas fiſtulæ, poterit aliquando lædere muſculum, & ita etiam operationem illius, & dolores graues efficere. Et ex hoc, & præcedenti præcepto apparet, quòd qui expoſuit librum illum, cum non intellexit, cum expreſſè loquatur ibi (6.) de fonte, & interpres exponat de cauterio. Differt autem fons à cauterio, quòd non emendet intemperiem, & diu permaneat, & euacuet materiam, & ſolet fieri cum medicamento. Differt à fiſtula in tribus aliis, quòd non emittit materiam aqueam, ſed pus, quòd non eſt ſinuoſus, quòd non eſt profundus, vt fiſtula. Quintum: Talis fons debet fieri iuxta venam magnam, ratio eſt, quia commodius euacuat materiam, quæ influit membro, nam per neruos rarò permeat: & ſi permeet, parùm proſunt fontes, arteriæ autem cum neruis habent conſenſum, & anaſtomoſin. Sextum: Fiſtula, quæ emittit virus, non eſt laudanda, ſed permutanda: patet, quia tandem poſſet corrumpere membrum, hæc ab aliis: nunc noſtra adiiciamus. Fontes non conueniunt in creſcentibus, velut pueris, quoniam corpora ſunt mollia nimis, & etiam, quia creſcunt, nec conueniunt ſanis eadem ratione, & multò minus, quàm homorrhoidas: quarta Aphoriſmorum (comment. vigeſimo quinto) nec conueniunt viris imbecillis naturæ, vnde nec in ſenibus valde, ſed neque ſtudioſis, quoniam exinaniunt vires: vt etiam colligitur ex ſexta Aphoriſmorum (vigeſimo ſexto) nec conueniunt his, qui magnis laboribus defatigantur: vt nec illis, qui Veneri operam dant, nam ab vtroque exhauritur corpus: vt etiam ſecunda Aphoriſmorum (decimo ſexto) nec illis, qui non ægrotant ad conſeruandam bonam valetudinem: patet, quia tutiùs, & minore incommodo cum ſola abſtinentia ſe conſeruabunt, nec etiam in his, qui laborant imbecillitate, aut morbo membrorum naturalium: tum quia non emendant vitium illorum membrorum; tum quia meliùs euacuantur per ſectionem venæ, aut purgationem, nec etiam conueniunt habentibus humores craſſos, aut in melancholia, nec habentibus nimis tenues: quoniam cum euacuent ſolam tenuem partem, & pinguem, relinquunt craſſitiem maiorem, & augebunt atrum humorem, illos autem nimis debilitabunt, ideo nec in elephantiaſi vtiles erunt. In malo autem aëre plurimum abbreuiant vitam: nam difficilius eſt pugnare cum duobus, quàm cum vno: ad aliquod tempus iuuant. Relinquuntur quatuor caſus, ex quibus in tribus conueniunt, de tertio dubium eſt.

Primus eſt, cum corpus bene valet, ſed membrum aliquod magnam contraxit imbecillitatem, vt per quantamcunque abſtinentiam patiatur, illud membrum non poteſt ſiccari, vt in podagra, oculorum defluxionibus.

Secundus eſt, cum aliquis cogitur laborare aſſiduè, ita vt non poſſit commodè perferre abſtinentiam, & tamen labor non eſt grauis, vt medici, ſcriptores, nuncij: & idem eſt in his, qui nolunt perferre abſtinentiam, in huiuſmodi enim hominibus neceſſe eſt vt ſi ſint ſubiecti alicui incommodo, vt vtantur huiuſmodi fontibus, aut aſſiduis purgationibus.

Tertium eſt in fontibus à natura factis, qui ſponte reſerantur, & clauduntur: & ſolent accidere poſt graues morbos, nam neque exhauriunt vires, & curant morbos iam factos, prohibentque venturos, & longam vitam efficiunt.

Quartus caſus eſt, an in aëre peſtilenti conueniant? Hieronymus Appianus Medicus Mediolanenſis exiſtimauit ſe tutum ab

hoc:

hoc: & certè effugit morbum illum, neſcio modò, an ob id. Artificioſorum autem proprium eſt exiccare corpus, vt etiam Venus debilitatè ipſum etiam, & inæquale reddere, ſcilicet debiliorem in parte, in qua eſt aſſueſacere naturam, vt indigeat eo auxilio, & vt tranſmittat ad illud membrum præter incommoda, quæ adueniunt, ſi membrum exerceatur, & pars inflammetur, atque huiuſmodi.

De fiſtulis præterea notandum, quòd ſunt duo genera, aliæ enim ſunt calloſæ, aliæ non: de quibus in contradictionibus (quarto lib. ſeptuageſ. ſecund.) & rurſus aliæ, quæ mittunt pus, aut ſaniem bonam, aliæ ichorem: & eum aliquæ crudum ſolum, aliquæ & corruptum, & malum, aliæ etiam ſunt cæcæ, aliæ occultæ, id eſt, quæ non expurgantur exteriùs, aliæ rurſus, quæ ſenſu carent, quæ omnium ſunt deterrimæ, dicebat Princeps quarta quarti (Tract. tertio, capite primo) omnes fiſtulæ eò ſunt deteriores, quò magis ſenſu priuatæ, & rurſus aliæ ſunt rectæ, & ſunt facilioris curationis, aliæ obliquæ. Demum aliæ finiuntur ad neruum, quæ ſunt doloroſæ valde, aliæ ad os ſine dolore, aliæ ad ligamentum, quæ ſunt mediæ, aliæ ad venas, & arterias, quæ ſunt ſordidæ: & ſi magnæ ſint, periculoſæ, aliæ ad carnem, & ſunt minùs malæ.

Videndum modò eſt, quomodo tam procul poſſit natura propellere materiam peripneumoniæ: & eſt commune etiam parotidibus, & dico primùm, quòd poſſet dici illud Hippocratis in libro de Alimento (pag. 2.) confluxio vna, conſpiratio vna, conſentientia omnia. Idem in libro de Locis (pag. p.) in homine: Sed hoc eſt nimis generale, eſſetque verum in laterali etiam morbo, at hoc non contingit. Dico ergo pulmones non recipere venas, niſi à corde. Cum ergo natura robuſta fuerit, repellit materiam ad cor: cor autem cum ſit robuſtiſſimum, non inuitè recipit, ſed tranſmittit eam per venam cauam ſuperiùs vel inferiùs. Si ſuperiùs, propellit ad aures, quoniam eò venæ & arteriæ perueniunt, & antequam ingrediantur cerebrum: ingrediuntur enim non ab inferiore, ſed à ſuperiore, cum aures ſuperauerint. Quòd ſi materia deorſum propellatur, peruenit vena illa ad crura, nam partes interiores nutriuntur à vena pori: & cor cum ſit membrum validum, propellit longiùs, ideoque caput vſque, ex ſuperiore parte: ad crura, ex inferiore.

Quod demum ſubiicit (& ſuppurent) additum eſt, quoniam poſſet tranſmitti materia eò, & ob imbecillitatem caloris non ſuppurata cum ſit, iam ſemiputrida redire interiùs, & facere abſceſſum in cerebro, aut anginam, aut ægrum interficere: quod paulò poſt hic ſubiicitur (Tex. 37.) Propterea ſcriptum in ſecundo Epidemiorum (Sec. 3.) de Zoilo quonam pacto liberatus ſit ex morbo pulmonis, & parotide, & rurſus ibidem (In vltimis verbis) Tubercula malignioſa ſunt, quæ repente diſparent. Vnde etiam illud in Primo de Prædictione (In vltimis verbis) doloroſi aurium abſceſſus citra iudicationem diſſipati, mali ſunt, ſcripſit etiam de hoc ſexto Epidemiorum (par. 4. in princ.) ſed non ſunt omnia huc reducenda, cum ſermo ſit manifeſtus, & commentarius longus. Refertur hic textus à Galeno Tertio de Criſi (cap. 11

PROGNOSTICON LXV.

COnſiderare autem oportet talia hunc in in modum. Si febris detinet, & dolor non ceſſauerit, & ſputum non excernatur ſecundum rationem, neque bilioſæ fuerint alui deiectiones, neque diſſolutæ, atque ſynceræ, nec vrina valde multa, ac plurimùm continens ſedimentum, paratur autem ſalubris ab omnibus aliis ſalutiferis ſignis, in his oportet huiuſmodi abſceſſus futuros ſperare.

COMMENTARIVS

DEbeóne perpetuò litigare cum Galeno de erroribus ſuis, & difficilem, atque longam, quæ ſatis per ſe ſit longa, atque difficilis in immenſum augendo, reddere explanationem? Aut contendere tanquam ocioſus, an παχὺ addi debeat, id eſt, craſſa, vt diligens interpres videar, an potius cum Satyrico dicere.

Semper ego auditor nunquam tantum ne reponam:

Perpetuus promiſſor, nec vnquam, quæ pollicitus ſum, præſtare. Valeant tandem in poſterum malè cultæ Galeni interpretationes, vt operi me accingam. Et qui volet cauſam intelligere, librum vigeſimum ſeptimum euoluat: aut ſi illa non ſatisfaciunt, nec noſtra dignatur legere, forſan multò minùs leget tam confuſa. Video enim poſtquã totiens deprehenſus eſt in errore Galenus ei, cui non ex hoc conſtare poteſt, nec ex illa enarratione, Galenum fuiſſe inutilem in arte, tum maximè in Hippocrate explicando plus ob futuram prolixitatem, & difficultatem, quæ ex reprehenſione commentariis adiicitur, quàm fidem, quæ ex demonſtratione errorum, quos ille explicando admiſit, profuturam. Quòd ſi quis modò eos intelligere diſſimulat, nec noſtra vult legere, melius eſt, vel ſic bonorum commodo conſulere, quàm inuitum velle trahere ad legẽdum. Itaque abſtineat, quiſquis eſt, modò intelligat, non modò tam mihi eſſe inimicum, quam veritatis hoſtem, ſalutis amicorum, & propriæ fidei hoſtem. Nam vertentibus ſeculis non defuturos tandem ſpero, quibus amica veritas faciat, vt veræ expoſitiones falſis, ſolidæ vanis, ſynceræ inſidioſis, vtiles inutilibus præponantur. Quòd ſi nec hoc ſuccedat, melius eſt partem amittere, quàm totum, & partem damni ferre, quàm vniuerſi temporis iacturam: vt cum Poeta dicamus;

Quicquid, erit ſuperanda omnis fortuna ferenda eſt.

Quanquam haud tam iniquos mihi Deos futuros ſpero: itaque rem illis volentibus aggrediar. Proponit quinque modos exitus pulmonis affectuum Hippocratis: quorum vnus qui eſt ad mortem relinquitur indiuiſus, ſufficit enim hoc vnum in talibus prædicere quod morietur, ſeruandorum autem quatuor illorum qui per maturationem liberantur, qui optimus eſt facillimus, ſcilicet breuiſſimus, perfectus, atque tutiſſimus. Secundus ex aduerſo difficillimus, longiſſimus, imperfectus, nec magno periculo vacans, cum ad ſuppurationem, inde eruptionem abſceſſus deuenerit: deinde ad excreationem. Inter hos duos modos duo alij modi conſtituuntur, per effluxionem, & per abſceſſum. Dicit ergo Hippocrates, Si morbus ſigna omnia præter hæc ad ſalutem habuerit, vt excludatur primus modus, ſcilicet ad mortem. Deinde dicit, Si febris detinet, nec dolor ceſſat, & excludit ſecundum modum, ſcilicet maturationem. Inde additur tertia conditio, Nec per ſputum excernatur, vt excludat empycos, in illis enim etiam quòd ſint morituri, ſputi aliquid excerniturj & etiam quia hi, qui ſunt morituri, non habent reliqua ſigna omnia ad ſalutem, ſin autem ſanandi ſint, tantò magis per ſputum excernuntur: ſi ergo non excernunt, empyci non ſunt, excipit ergo etiam empycos. Deinde ſubiicit, Et neque per aluum, per vrinas ſoluatur morbus, excipitur quartus modus, qui fit per effluxiones: igitur relinquetur tantum quintus, qui eſt per abſceſſum neceſſariò. Ergo per illa quatuor ſigna ſublata quintum concluditur. Nunc deuenio ad illum, quod relinquitur ſolum non expoſitum: & eſt de excrementis alui, & vrinis, nam reliqua omnia ſuperiùs habita ſunt. Litigant autem de fæcibus (nam de vrinis iam dictum eſt ſuprà) quomodo legi debeat. Conſtat autem, quòd bilioſæ humores ſoluere morbum poſſunt: nam loco materiæ ſunt facientis morbum. At diſſolutæ, atque ſynceræ non admittunt bonos abſceſſus, genus enim vnum lethale eſt ſyncerarum: alterum earum, quæ coctionem non admittunt, oportet enim vt dixi, quòd abſceſſum facere debet eſſe in medio crudi, & cocti. An verò talem caſum inueniamus, conſiderandum eſt. Conſtat enim in peripneumoniis diarrhetas ventris ſociari, liquidorum bilioſorum variorum, quidam ſanantur, plures moriuntur, adeò verò ſtulti ſunt quidam, vt non animaduertentes primam affectionem curare aggrediantur eos aſtringentibus, emplaſtriſque excalefacientibus, dantes vinum nigrum, oua, & carnes, de quibus non eſt mirum, quòd omnes ad vnum interierint. Et mirum eſt, neſcio quorſum Galenus tot iuſſerit tranſcribi, tertio de Criſi (cap. 11.) quorum ſingula longa inquiſitione indigerent: nec ibi, nec hic expoſuerit: ſed fugiens rem reliquit intactam. Forſan illud non abs re fuerit, quod ſcriptum eſt primo Epidemiorum (ſec. 2. com. 25.) Tubercula iuxta aures, quæ nec ſedantur, nec in ſuppurationem deueniunt, ex bilioſis profluuiis, aut dyſenteriis, aut craſſarum vrinarum ſedimento ſanantur. Tota ergo quæſtio ad hoc deducitur, an ex ſemicoctis deiectionibus bilioſis pulmonis inflammatio ſedari poſſit? Et videtur, quòd ſic: vt in ſurditate quarta Aphoriſmorum (29.) & contrà in phrenitide egeſtiones albi albæ malæ ſunt: in coacis Prædictionibus (pag. 3.) bilioſæ ergo erunt vtiles. Et licet damnet in acutis circumbilioſas deiectiones, ſecundo de Prædictionibus (Tex. 11.) adiecit tamen albas. Et in ſecundo de Victu in acutis: Purgat peplio, helleboro in morbo laterali: ergo multò magis naturalis euacuatio vtilis erit. Dicendum ergo, quod euacuatio talium eſt vtilis ab initio phlegmonis, quia materia turget. Sed dices, Non niſi, cum dolor non eſt in pectore, ſed ſub coſtis mendoſis, peripneumonia autem eſt morbus in pectore. Dico, quòd, vt antea narraui, vtilis eſt, quia pulmo communicat cordi, non autem pectori: ergo à quacunque euacuatione per ſeceſſum bilioſa poteſt ſolui, aut magna ex parte mitigari morbus. Concludo ergo, quòd talis euacuatio eſt iuxta rationem, ſed oportet ſolum diſtinguere, quod eſt generale præceptum, an ſit conatus, an ſit effectus? nam conatus per ſæpe malè cedit, effectus ſemper bene, vexatio ſemper mala, conatus enim eſt medius. Et hoc eſt, quod deduxit Galenum in maximos errores: & effecit, vt falſus haberetur: duo enim membra cōatum & vexationē in vnum coegi, vnde accidit vt homines erubeſcerent, nam cum ſcripſiſſet toties, & maximè quarta Aphoriſmorum (com. 22.) quòd impoſſibile eſt, aliquid vtiliter excerni, non concocta materia (Quid attinet dicere non memor deturgente materia, aut cruda, nondum putrida) cum toties videamus, hominem ſtatim liberari, quid habet excuſationis miſer medicus? niſi vt cum ſuo Galeno à vulgaribus irrideatur. Intereſt autem inter hæc tria conatum, vexationem, & purgationem: nam purgatio eſt, quoties natura ſponte operatur, & poteſt: vexatio, cum nec poteſt, nec iure merito expurgat: conatus, cum iure merito, ſed non poteſt. Rurſus dices, Non intelligo, quid ſit hoc tuum iure merito expurgare? nam vtile nunquam iuremeritò, in vtile ſemper debet expurgari: at inter vtile & inutile medium non eſt. Dico inutile, non vitioſum, debet meritò expurgari, vitioſum nequaquam: nam vel repugnat, adeò vt nec totum, nec pars poſſit expurgari: vel expurgatum plus lædit facultatem, & membrum, quàm iuuet, quod non ſit.

De vrinis oportet intelligere dictum, quemadmodum quarta Aphoriſmorum (74.) Quibus ſperatur abſceſſum futurum ad articulos, liberat ab abſceſſu vrina multa, craſſa, & alba facta, qualis in laſſitudinariis febribus quarto die quibuſdam incipit fieri, ſed in his non debet medicus expectare vrinam albam. De ſedimento dico, quòd vel accipitur pro vero ſedimento, & ita rectè adiicitur craſſa, quia multitudo ſedimenti propriè dicti non efficit vrinam craſſam: aut pro eo, quòd eſt retrimentum quoddam, quod in fundo iacet, hocque modo omnis vrina cum plurimo ſedimento craſſa

eſt,

eſt,ſcribique debet ſine dictione craſſa. Aduertendum etiam aliud, quòd duplex eſt peripneumonia, pituitoſa, & phlegmon:bilioſus pulmonis, de quibus agit Princeps decima tertij (Tract.4.cap.10.& 11.) & nos egimus Vndecimo contradicentium (7.)

Et ſimiliter in hoc nomine abſceſſus,qui eſt ἀπόςημα,ſeu ἀπόςασις,eſt magnum diſcrimen à loco,& in loco,& vtroque modo habet vnum ſignificatum, apud Galenum in loco dicitur,ideſt, qui facit, vt partes inter ſe abſcedant,& hoc modo eſt tumor, quem Latini à barbaris voce græca mutuata, appellant apoſtema : ab Hippocrate autem à loco ſumitur,id eſt, quia materia à loco, in quo prius erat,abſcedit:& ita eſt vna res,& ſignificatum in quatuor membra diſtinguitur:nam aut materia illa colligitur in loco, ad quem vadit:aut etiam effluit, vt ſecunda in parte primi Epidemiorum (Tex.35.& 38. quod Galenus verborum diligens obſeruator notat : tertius eſt tranſmutationis modus in alium morbum,vt ibidem (Tex.21.) Quibuſdam nec iis paucis ex aliis febribus, & morbis in quartanas abſceſſus fiebant:pariter vt ſuprà de hydrope dixerat. Quartum ſignificatum eſt,cum fit deriuatio, quæ non colligitur:quam tamen ſub generali nomine comprehendit.

PROGNOSTICON LXVI.

FIunt autem hi quidem in partibus inferioribus, quibus circa hypochondria φλέγμα ideſt, inflammatio quæpiam innaſcitur : illi verò in ſuperioribus, quibus hypochondrium flaccidum, ac ſine dolore perſeuerat. Si verò aliquando difficulter reſpirauerit, ſine alia manifeſta occaſione ceſſabit.

COMMENTARIVS.

POſtquam docuit modum liberationis peripneumoniæ eſſe duplicem per abſceſſum,& eum eſſe duplicem : deinde, quando expectandus ſit abſceſſus tertium erat,vt doceret,quando per ſuperiora, & quando per inferiora terminum eſſet habiturus,multum enim intereſt hoc ſcire, quod ad prognoſticum attinet mortis,aut ſalutis, atque etiam per ſe medico glorioſum eſt, huiuſmodi poſſe prædicere:vtile quoque eſt ad curationem nam eos,qui fiunt declinare,& facere,ſi non fiant:& excipere,ſi prodierint iam, & quales, & qua parte oportet : & qui non valde eos coadiuuare, & qui incommodi fuerint, antequam venerint : aut ſaltem, poſtquam inceperint, auertere. Nunc docet ergo, quando per ſuperiora, & quando per inferiora erupturus ſit : hoc verò ex via, nam à pulmone ad inferiores partes tranſitus eſt per præcordia : ſi ergo præcordia inflammationem patiantur non veram,aut partes illis proximæ,tūc deriuatio eſt ad partes illaſmet & nota bene, quia more ſolito non intelligunt Hippocratem. Proponit enim duo: inflammationem,quæ ſignificat deriuationem ad locum illum(eſt autem in huiuſmodi deriuatione tumor durities, & calor, tunc ibi eſt abſceſſus : ſed ſi adſit ſolum tumor cum dolore,ſignum eſt quòd abſceſſus fiet in partibus inferioribus quidem,ſed valde procul à pectore,velut in cruribus & in ano)& ideo cum propoſuit contrarium, & negantem, ſcilicet ſi præcordia flaccida ſint,& ſine dolore,tunc fiet in ſuperioribus : non fuit neceſſe dicere, quòd ſint ſine inflammatione, quia ſi adeſt inflammatio, adeſt etiam neceſſariò dolor, & tumor. Ergo cum præſupponit,non adeſſe tumorem,nec dolorem, liquet, non poſſe inflammationem. Similiter cum concluditur, abſceſſum futurum in ſuperioribus partibus, quia præcordium ſit flaccidum,ac ſine dolore, nam in eryſipelate non eſt neceſſe,vt adſit tumor,ſed neceſſariò adeſt : tum dolor,vt in œdemate tumor, non tamen dolor. Non ex hoc ſolo concluditur futurum abſceſſum in ſuperiore parte verum ex præcedenti textu, atque ſignis ibi narratis:quaſi legas hoc modo, Si febris detinet, & dolor non ceſſauerit, & ſputum non excernatur ſecundum rationem, & reliqua:inde addas, etiam præcordia flaccida, ac ſine dolore, tunc abſceſſum in ſuperioribus partibus expectare oportet. Hic expoſitores,duce Galeno,nugantur circa verbum,Phlegma cum tamen illud potius quærendum eſſet, quod dicam nunc.

Præcordia vult eſſe inflammata, ſcilicet altero modo,cum dolore tantum, vt in eryſipelate, aut cum tumore tantùm ſine dolore,vt in œdemate:aut vt cum tumore,& dolore, vt in phlegmone : & tunc ſignificatur deriuatio ad locum illum : aut cum tumore, dolore,ſed ſine inflammatione,quamuis dolor poſſit eſſe magnus & exiguus ; & tunc ſignificatur deriuatio ad partes inferiores. Quærendum eſt igitur, quonam pacto fiat hic tranſitus?& reſpondeo, quòd niſi experimentum id doceret,& Hippocratis authoritas,videretur hoc impoſſibile,& non animaduerterunt expoſitores hunc locum adeò notatu dignum, quem Hippocrates docuit: tum quia non intellexerunt,quantum referret hoc, & quanti eſſet iſta difficultas : tum quia non videbant modum, quo diſſoluerent illam : & ideò dico, quòd iſtud docuit Hippocrates de peripneumonia : quia peculiare eſt huic morbo,& neque conuenit peripneumoniæ,neque anginæ,licet ſit violentior morbus. Et hoc eſt quia, vt dixi,pulmo tranſmittit ad cor propter quatuor cauſas, prima eſt, quia pulmo ſemper mouetur, & eſt valde calidus,& motu ſuo, quo trahit ad ſe,& viæ ſunt amplæ,arteria venalis, & vena arterialis:quibus ſi accedat quod plerunque contingit,vt materia ſit tenuis (nam ex eiuſmodi ſanguine nutriri ſolet : quarto de Vſu par.cap.15.)tunc omnes cauſæ aderunt. At poſtquam eſt in corde,cum ſit membrum robuſtiſſimum,ſexto de Vſu partium (cap.8. & 55.) tunc omittit materiam non per venam magnam,vt iſti putant, quia fieret cum difficultate magna:tum quia non habet mo-

tum euidentem: tum quia clauditur ab intus ad extra: ideo tranſmittitur per arterias, ſeu arteriam magnam, quare neceſſe eſt fermè, vt ingrediatur per arteriam venalem in ipſum cor: quia per ſiniſtrum ventriculum cordis, atque ita vehementi motu tranſmittitur per ramum inferiorem: & inde tranſit ad præcordia. Sed meo iudicio exiſtimo potius, vt plerunque, tranſmitti ex vena arteriali in dextrum ventriculum cordis, inde ad venam cauam, & ad venam portæ, inde ad præcordia, tandem fieri abſceſſum ibi, aut in cruribus, vtcunque ſit, cauſa eſt, robur, cordis motus, & latitudo venarum.

Si verò aliquando) Intendit, quòd indicium tranſmutationis eſt, quòd ſi ſpirauerit difficulter, & materia ſuperiùs tendat ſine manifeſta occaſione ceſſabit, non enim connumerauit hoc ſignum inter ſigna communia tranſmutationis ad abſceſſum: quoniam ſi materia craſſa ſit, non ceſſat difficultas reſpirationis per tranſmutationem ad partes inferiores: ſed voluit eſſe ſignum peculiare tranſmutationis ad partes ſuperiores: & eſt etiam ſignum conſequens, & non antecedens, non enim quia ceſſat difficultas ſpirandi, materia tendit ſurſum, ſed quia tendit ſurſum, ideo ceſſat difficultas ſpirandi, tertiò dixit, hoc non omnino eſſe ſemper malum quòd iure merito timeri poſſet: vt, quia diſparet, ſine cauſa mors adſit, nam dicit non verum ſignificat motum materiæ ad ſuperiores partes. Quod verò dixit de ſymptomatibus ita is, cum tamen morbus bonum habet exitum, oſtendit vnum aliud è regione huic oppoſitum: quódque fermè in omnibus morbis lethalibus accidit, & decipit medicos, vt vix vllus ſit, qui non fallatur in huiuſmodi caſibus, exiſtimantes in tempore tranſmutationis, tamen nondum materia eſt in loco, ad quem tendit, & tamen diſceſſit è priore: quod temporis eſt plerunque vnius diei, aut paulò plus, aut minùs, ægrum bene ſe habere, quoniam ceſſant ſymptomata prioris morbi, & ſubſequentis nondum aduenere: & tamen poſtmodum decumbit in membrum principale, & æger ſtatim moritur, & medici remanent deluſi. Et hoc, vt dixi, eſt à Deo frequens, vt nil frequentius. Tamen dignoſcuntur, quòd hæc alleuatio eſt citra coctionem materiæ, citra expulſionem, & pulſus non eſt bonus, & ſomnus non eſt quietus, nec anhelitus purus. Et ſæpius adeſt etiam vigilia, & quædam inquies, aut non naturalis actio. Et ſymptomatum veſtigia per interualla, licet vel momento durare videantur, & grauitas in motu.

PROGNOSTICON LXVII.

OMnes autem abſceſſus, qui fiunt in cruribus, in pulmoniis vehementibus, ac periculoſis, vtiles ſunt: optimi verò, qui fiunt, ſputo iam in pus mutato. Si namque tumor, ac dolor fiant, ſputo facto purulento ex flauo, & foras procedente, ſecuriſſimè ceſſabit ſine dolore: ſi tamen ſputum non bene proceſſerit, nec vrina cum bono ſedimine appatuerit, periclitatur articulus claudicare, aut multum negocium præbere.

COMMENTARIVS.

MIſereor horum, qui ſe Galenicos profitentur: neque enim nunc ſermo de Galeno habetur, ſed de his, qui infeliciter adeò illius ſectam profitentur, nam vbi Galenus aberrat, non habent, quo ſe redimant, vbi etiam rectè dicit, circa verbula quædam tam tenuiter verſantur, vt grammaticuli potius, quam medici videantur: cauſa eſt, quoniam non habent, qui doceat, hortor autem quemcunque vt primum ex rebus ipſis diſcant, illæ docent, illæ veritatem habent, in his lumen diuinum continetur: poſt hæc Ariſtotelem legant, perlegant, ſcrutentur, diſcant vt omnino eius phraſim, ac neruos adipiſcantur: poſt veniant ad Hippocratem, idemque in illo experiantur, quod maximè conſequuturos laboribus noſtris ſpero, demum etiam Galenum aggrediantur, non vbi nugatur, aut vbi oſcitanter res tractat, aut exponit Hippocratem, aut medicos antiquos abſurda dicentes oppugnat, ſed vbi authorem celebrem, artificioſum, & dignum, qui legatur, ſe præbet, hi autem ſunt præcipui libri quatuordecim methodi: decem de Medicamentis ſecundum locos, ſeptem de Medicamentis ſecundum genera: quinque de Simplicibus medicamentis priores, treſque poſtremi: decemſeptem libri de Vſu partium: ſunt, qui addant ſex libros de Locis affectis & tres libros de Criſi: librum de ſectione venæ, neque vitupero. Inter commentaria de Articulis: de Fracturis: de his, quæ in medicatrina, de faſciis, fuit enim optimus chirurgus, vt ſæpe dixi. Legi etiam poſſunt libri de Conſtitutione artis medicæ: de Partibus artis medicæ: de Vſu reſpirationis: de Motibus manifeſtis, & obſcuris: & de diſſolutione continua: reliqua ſi non ſupereſſent, plus forſan vtilitatis, quàm iacturæ afferrent. homines placent ſibiipſis, ſcribunt, plaudent, ſcriptis ſuis congaudent, ignorantibus, atque imperitis amicis laudantibus lactucas haud diſſimiles labris ſuis. Ergo, vt ad rem veniam, explicabo primùm, quæ clara ſunt: inde difficilia, & dubitatione digna adiiciam. Senſus igitur eſt: cum propoſuiſſet, duo eſſe genera abſceſſuum, vnum ad partes ſuperiores, alterum ad inferiores, modò comparat vnum alteri, dicens: Abſceſſus ad inferiores partes, eſt ſemper cum ſpe vitæ magna, ac pene cum ſecuritate: quia ſi ſit ſputo iam purulento, & forás procedente, ſecuriſſimè liberabitur homo, & etiam abſceſſus diſcedet breui, & ſine dolore: ſin autem malè procedat ſputum, nec ſit concoctum, tamen liberabitur, quamuis difficulter, & cum labore, cur in parte inferiori ſint longè ſecuriores, ponitur ab Hippocrate, ſecundo Epidemiorum (Par. 2. Tex. 25.) his verbis Abſceſſus boni ſunt, qui infra morbū fiunt,

velut

velut varius lumborum, grauitates ex ſupernis: optimi verò potiſſimum ſunt inferni, & longiſſimè infra ventrem, & remotiſſimi à morbo, at reliqua clara ſunt: quæ verò dubitationes emergunt, non paruæ. Et ſunt eiuſmodi. Prima eſt; quam proponit Galenus, ſed litera eius male iacet, nec intelligitur ab expoſitoribus: quamuis ſit valde pulchra. Eſt autem eiuſmodi: Cur eſt, quod in ſputo, quod bene proceſſerit, addit, quòd ſit concoctum in ſputo: quod non bene proceſſerit, non addit, quòd ſit crudum, ſcilicet contrarium concocto, ſed quòd vrina ſit non bona. id eſt non cum bono ſedimine. Secunda dubitatio eſt, quare ſi vrina cruda fuerit in hoc caſu, homo periclitetur, ne claudicet? Tertia, quare ſit neceſſarium, vt ſecuriſſimè, accommodiſſime liberetur æger, ſputum eſſe iam concoctum, ac perulentum? Ad hanc tertiam ſolet reſpondere ex primo de Morbis vulgaribus (Par. 2. Tex. 45. & 46. D. Galen.) quòd concoctio ſalutem ſignificat, & ſecuritatem: cruditas abſceſſus prauos, recurſiones, & mortem, & hoc modo intelligendum eſſe Galenum, cum dicit, hoc dictum eſſe primo Epidemiorum. Sed iſta reſponſio non videtur ſatisfacere, niſi his, quibus verba, & fuga ſatis ſunt loco rerum, & ſcientiæ, nam quid refert, poſtquam materia traduci debet ad alium locum, quod ſputum ſit concoctum, vel ne: quoniam materia, quæ deriuatur ad abſceſſum, proculdubio concocta non eſt, aliter reſudaret, & expueretur, nec indigeret transmutatione; & ideo ſi quis velit ouum non alio nomine nominare, quàm ouum, & gallinam, quàm gallinam, & non per ouum intelligere gallinam, & per gallinam intelligere ouum, cogetur dicere, iſtos Galenicos verè nihil ſcire, nam ſi ſcientia eſt deductio rei ad prima principia, & cognitio illorum, & per illa, vt rectè tradit Ariſtoteles: hi, qui ſciunt hoc modo res, quæ docentur ab Hippocrate, non plus eas ſciunt, quàm picæ, vel corui, quæ dicant.

Propterea neceſſarium eſt ſcire, quòd in talibus deriuationibus materia peripneumoniæ, non tota tranſmittitur, vt iſti credunt. Sed tenuis pars expuitur, craſſa tranſmittitur, quòd ſi tenuis fuerit, concocta, craſſa, eiuſmodi erit, vt non ſit concocta, ſed vt concoqui poſſit, in multo tamen longiore tempore: & ideo morbus erit facilior, & breuior, eſſet enim error magnus naturæ, quod mitteret materiam concoctam in alia membra ad putrefaciendum ipſa: ſed mitteret ad canales per aluum, vel per vrinam.

Secundæ dubitationis ſolutio eſt; quòd vrina cruda eſt cauſa claudicationis: quia licet materia cruda tranſmittatur ex pulmone ad articulos inferiores, non tamen poterit eſſe tanta, vt efficiat claudicationem. Sed ſi à toto deriuetur etiam præter illam, quæ eſt à peripneumonia, tunc fiat claudicatio propter multitudinem materiæ (4. Aph. 74.) Nam abſceſſus in articulis fiunt decumbente humore crudo, & craſſo: ad illos claudicatio verò reſiccato.

Ad primam dico quod ſententia Hippocratis (De locis in hom. pag. 4.) eſt eiuſmodi: Si materia peripneumoniæ facilè expuatur, neceſſe eſt etiam, vt ſit concocta, quia aliter illud ſputum non poterit perſeuerare: & ideo nec æger liberari, & hoc eſt verum; & vidi in patiente morbum lateralem, qui expuebat magnam quantitatem ſputi, & cum facilitate, crudi tamen: & tandem mortuus eſt, & ego mirabar, quomodo poſſit hoc facere natura, cum eſſet ſputum viride, & malum, & ipſe ſenex? & reſpondeo quòd cum pectus eſt amplum, & robuſtum, & loca illa humida, & febris non admodum vrget, & materia eſt compoſita ex contrariis partibus, tunc iſtud accidit: & ideo rarò. Ergo neceſſarium fuit Hippocrati addere hoc, quòd ſputum ſit concoctum vltra id, quod bene procedat ad hoc, vt tam morbus, quàm abſceſſus ſit ſecurus, & facilis. At verò cum addidit prauitatem vrinæ, non poſuit tanquam contrarium in cruditate ſputi: ſed voluit declarare duo. Primum, quod eſt admirabile ſanè, ſcilicet tantam eſſe vim huius deriuationis, vt in morbo peſſimo cum malo ſputo, & mala vrina, homo poſſit euadere à morte, & eſt caſus rarus, & notatu dignus. Secundum eſt, vt doceret exitum totius rei perfectum, & eſt, vt medicus egregius poſſit prædicere claudicationem ex peripneumonia: quod eſt pene ſuper naturam, & admirabile valde.

Quæſtio autem illa, quam quidam proponunt, ſcilicet an detetius ſit, non poſſe ſpuere, & eſſe concoctum ſputum? an ſpuere, & eſſe crudum, malè ſoluitur? quia non poſſe ſpuere, affert mortem certam, quamuis ſputum ſit concoctum: ſpuere autem, licet ſputum ſit crudum, poteſt ſuccedere coctio, & ſeruari: & ideo eſt multum minùs malum. Et ſolutio ſua eſt valde abſurda, cum cruditas non ponatur inter ſigna lethalia vllo modo. At retineri ſputum, non ſolum eſt lethale, ſed lethaliſſimum: & ideo hoc euenit, quia non exercuerunt artem medicinæ, niſi in paucis: quamuis etiam in Regibus. Talia enim non poſſunt ſciri, & bene iudicari, niſi à valde expertis, & longo tempore in arte. Et etiam iſte error aduenit, quia non intelligunt Hippocratem hic: putant enim velle, quòd fiat deriuatio, ceſſante ſputo; etiam quòd adſit tuſſis, & in hoc falluntur, quia Hippocrates vult, quòd vel ſputum procedat, cum concoctum eſt: vel quòd nullum ſit ſputum: neque tuſſis, neque voluntas ſpuendi. Et ſi bene animaduertis, error etiam accidit, quia putant, quòd materia concocta tranſmutetur propter verba Hippocratis in textu: ſed non eſt ſic; verùm ſpuitur concoctum, & tranſmutatur crudum ad abſceſſum: ſed crudum eiuſmodi, vt paratum ſit coctioni, verba enim illa (ἢν δὲ πτύελον μὴ ἐκχωρέῃ καλῶς) intelliguntur, vt dixi, de concoctione, & expuitione, & non de expuitione ſola: ideo ſententia Hippocratis eſt clara, & magis interne Cornarij. nam pro ſputo iam in pus mutato, Cornarius habet, ſputum iam in mutatione, eſt: quod etiam græcè clarum eſt, τῦ πτυέλου ἐν μεταβολῇ ἤδη ἐόντος. Ideo dum voluit ſequi elegantiam ſermonis, amiſit ſenſum, multum enim dicitur, mutari, & mutatū eſſe: conuerti in pus, & purulentum factum eſſe:

PROG

PROGNOSTICON LXVIII.

SI verò abſceſſus ἀφανίζωνται, id eſt repente occultantur, atque recurrunt, ſputo non procedente, ac febre non dimittente, malum eſt: periclitatur enim homo delirare, atque mori.

COMMENTARIVS.

CVm ſuperiùs docuiſſet, duo genera eſſe abſceſſus, per quos liberantur peripneumoniæ: & in præcedenti (Tex.35.) docuiſſet de abſceſſu facto in partibus inferioribus, quòd omnino liberat, etiam ſi appareat cum ſputo crudo & vrina cruda, quantò magis liberabit, etiamſi per fiſtulam deriuatio fiat, adeò vt cum ſputo crudo & vrina æger omnino euaſurus ſit, & etiam ſine claudicatione, & cum hoc ipſum ſit verum de abſceſſibus inferioribus, verum ſit de maturis ſputis, & non maturis ſputis, & de abſceſſibus, & fiſtulis, multò magis in ſuperioribus quoque verum erit: ſed non adeò certum, & longè minùs, cum vrina fuerit cum ſedimento crudo, aut ſine ſedimento. Hic contraria ratione docet, præcipuè de ſuperioribus abſceſſibus: ita tamen, vt ad inferiores etiam extendantur. Neque enim pariter de vtriſque intellexit, neque pari periculo in inferioribus, vt in ſuperioribus, nam etſi repente euaneſcant, non tam pronum eſt loquendo de his, qui fiunt in cruribus, vt recurrant in membrum principale, aut vitæ neceſſarium, velut parotides, & occidant, ſed minora mala facere ſolent. Parotides enim cum euaneſcunt, & febris manet anginam, aut alteram cataphorarum, efficere ſolent, vt vtraque via hominem interimant, aut ſtrangulando, aut abſceſſum in cerebro faciendo aut illud omnino corrumpendo. Quòd ſi dicas, me ex clara doctrina obſcuram facere, ex ordinata confuſam? non eſt verum aſſuetis noſtra legere: quinimo per hanc fiunt, poſtmodum prædictiones illæ admirabiles, per quas innotui tam Bononiæ, quam Mediolani, quæ non ſunt notæ cuiquam noſtra tempeſtate, imo aliqua parte Galenicis nobiliores, quanquam crediderim, & illum excelluiſſe plurimum in hoc genere, tametſi qui eum ſequuti ſunt, omnino hac in parte degenerauerint, vt etiam in pleriſque aliis.

At nunc præſtat vtramque comparare, Hippocraticam ſcilicet, & Galenicam prædictionem, iuuat autem plurimum, imò forſan neceſſe eſt, talia intelligere. Dico ergo, quod Hippocratica prædictio intellectu longè difficilior eſt Galenica, quoniam conſtat ex pluribus, & eſt varia, nec poteſt adeò in docendo ad pauca redigi. Verùm in exequendo, ac deducendo ad actum Hippocratica ſenſui propior eſt, & inde facilior, ac ſecurior. Exemplum dicamus, quòd pulſus tremulus ſignificat facultatem ſæpe proſtratam corporis, habitum gracilem, & arteriam mollem: hæc ita certè ſe habent. Sed tamen ſæpe contingit, vt cum tremulus ſit propinquus liberato, & etiam conuulſiuo, cum offertur pulſus (2. de Præſ. ex pulſ. c. 12.) Eiuſmodi aut omnino cogeris placere, atque ita prædictio redditur inutilis: aut aberrare toto cœlo, & pro gloria vituperationem conſequi, & ſtultitiæ opinionem adipiſci, quo nihil eſt deterius: aut prædicere hoc modo, vel hic conuelletur, vel deueniet in ſyncopim, aut breui morietur, aut modicam debilitationem, imò potius robur cum contentione quadam, ac quaſi conuulſionis principio (primo de Præſ. ex pulſ. cap. 4.) Forſan huiuſmodi prædictionem imperiti, & plebs ipſa admirabuntur, at ſanè, quis eſt cordatus vir, qui ridiculam eam non eſſe videat? & talem medicum omnino potius ex ſibilatione dignum, quàm admiratione? Optarent iſti, vt dixi, facilem, & exactam vtroque modo, ſcilicet intellectu, & opere notitiam: ſed impetrari nulla ratione poteſt.

Iam ergo ad rem veniamus. Dictum eſt, quòd Hippocrates præcipuè tradit doctrinam in præſenti textu abſceſſuum ſuperiorum, ſcilicet parotidarum: ex conſequenti autem omnium criticorum abſceſſuum, in peripneumoni: tertiò omnium criticorum abſceſſuū in quouis morbo: vltimò quorumcunque abſceſſuum, etiam non criticorum. Et quia, vt dixi, principaliter loquitur de parotidibus in peripneumonia, ideo apponit quòd repente occultentur: quòd retrocedant: quòd ſputum non procedat: quodque febris permaneat, hæc omnia ſi adfuerint magnum vitæ periculum afferunt. Galenus ſuo more ad tria reducit, & qui eum ſecuti ſunt, cum veriùs ſint quinque quàm tria: ſcilicet vt occultentur: vt repentè: vt retrocedant: vt ſputum retineatur: & febris maneat, diſtinguitur ſecunda à prima, quoniam per reſolutionem poſſunt occultari, vt primo in primum Epidemiorum (Tex.10.) ſine malo, ſed ſenſim, non repente. Quòd verò retrocedant aliud eſt, quàm quòd occultentur, nam in profundum redit materia, & differt à reſolutione: tum quia ſentitur pondus in membro: tum quia ſtatim fit, vt deliteſcat: tum etiam ob moleſtiam, quæ ſentitur: demum quia dum retrocedit premendo apparet durities: non ita, dum reſoluitur.

De cauſis ergo horum dictum eſt in illo Aphoriſmo (62. par. 5.) Quibus tumores in vlceribus apparent, non conuelluntur valde, neque inſaniunt: verùm his euaneſcentibus derepente quibuſdam à tergo conuulſiones & diſtentiones fiunt: quibuſdam antè inſania, vel lateris dolor acutus, vel ſuppuratio, vel difficultas inteſtinorum, ſi tumores ſint rubicundi. Et rurſus ſexto Epidemiorum (par. 4. Tex. p.) Quibus ſecundum aures iudicationis tempore genita non ſuppurauerint, hoc innanito reuerſio fit ſecundum rationem reuerſionum: reuerſione facta, iterum tolluntur, & permanent, quemadmodum febrium reuerſiones in ſimilem circuitum. In iſtis ſpes eſt in articulos abſcedere. Meliùs exiſtimarem, vt quæ ſcripſimus in vtroque horum Commentariorum ſupraſcriptorum, perlegas, ne vel neceſſario aliquo ad huius loci intellectum deſtituaris.

tuaris Si neque tu illa, quæ ibi ſcripta ſunt, legere velis, neque ego hic denuo hic aſcripſero, aut ſi ego denuò hic aſcripſero, præter id, quod non ex more meo repetam, longiſſimam hanc faciam expoſitionem. Et de eiuſmodi quidem homines Galeni ſententiam primo Prorrhiticorum (com. p. in fine) Talium enim ſignorum genus deterrimum eſſe conſtat. Nempe quæ vel tubercula, vel puſtulæ ex imo ad cutem enata recurrerint, grauiſſima omnium exiſtunt: ſudores quoque, qui cœperunt quidem, ſed protinus ceſſauerunt, praui ſunt; deiectiones item, & quæ per ſanguinis eruptiones vel in mulieribus per vterum vacuantur. Omnia ſiquidem hæc deteriora his ſunt, quæ nullo apparent pacto, ſi vbi cæperint, ceſſent. Contingit enim interdum, coquentem adhuc contriſtantia naturam, nondum ad horum expulſionem excitari. In illis verò, quæ cœperunt quidem, ſed protinùs deſierunt, apparet veluti excitatio quædam, natura excernere, quæ moleſta ſunt, conante, atque ita ob imbecillitatem, quod propoſuerat perficere nequeunte, & turſus in tertio eiuſdem (Tex. 28. ideſt vltimo) vbi Hippocrates inquit (Dolores abſque indicatione ſoluti inutiles) inquit Galenus: Iam ſæpius ſermo hic, tum particulariter, tum vniuerſaliter dictus, meliuſque oſtenditur, ſi adiiciatur, repente occultati. Nam καταμωλυνθέντα ſolutionem, quæ ſenſim fit, ſignificat. Repentè verò occultari dolorificas affectiones abſque hoc, quod in alia quadam, quæ manifeſta ſit, parte abſceſſus fiat, tranſmigrationem contriſtantium ſuccorum ad viſcera ipſa factam oſtendit.

Iam ſcio te credere, intellexiſſe omnia (immemor cum ſcis eorum, quæ tibi dixi ſuprà (cum nihil intellexeris, hocque nunc fateberis. Sententia igitur eſt, cum abſceſſus maximè poſt aures in peripneumonia delituerit repentè, recurreritque ad interiores partes, ſputumque difficilè factum fuerit febriſque intendatur, magnum periculum eſt, ne æger ad delirium perueniat: quoniam non ea portio, quæ forâs exiit in abſceſſu, retroceſſit, ſed natura motum ad eam partem molita eſt, & conatu magno portionem quandam tenuem, ac vaporoſam extrudit, quæ vbi ſtatim reſoluitur, nulla alia ſuccedente imaginem præbet, quod euanuerit, ſeu retroceſſerit, cum tamen materia ſit in via, non quod verè retroceſſerit. indicat igitur, tria conatum naturæ volentis tranſmutare materiam ad alium locum, nec potentis concoquere in loco, ſeu maturare, ſecundò impotentiam etiam tranſmutationis ad ipſum locum, tertiò materiam eſſe motam extra locum in parte. Si ergo fuerit maior pars retenta in pulmone, cum ſputum ceſſet, & materia incocta ſit, & febris maneat. neceſſe eſt ſuffocari: primo de Victu in acutis (Tex. 34. & antè & pòſt) Vbi etiam docetur, quod aliqui læduntur mente: ſed Galenus refert ad vinum, hic non non eſt neceſſe, vbi iam materia mixta prope aures venerit, corrumpit enim ſanguinem, qui ad cerebrum peruenit, atque ita interficit: & ideo iſtud habet locum maximè in parotidibus, rèmanet enim materia in corde, vt ſuperiùs demonſtratum eſt (com. 33.) & in venis iugularibus.

PROGNOSTICON LXIX.

EX empycis, qui ex pulmonis morbis tales ſunt, ſeniores potius moriuntur: ex aliis verò ſuppurationibus iuniores potius intereunt.

COMMENTARIVS.

PRopoſitum eſt Hippocrati, vnum morbum non obſcurè pro omnium exemplo diſcutiendum proponere, cuius imitatione nos parulidem aſſumpſimus, ſuper quo libros illos incomparabiles conſcripſimus: neque enim tale quicquam ab alio ſcriptum inuenias: neque tanto labore, cum ſolum eſſet ſexaginta chartarum, dùm in ordine redigere tentarem, primùm deſperatio & confuſio, deinde labor ingens acceſſit, ac tantus vt non alij, rei intentus per totos penetres menſes cum tribus amanuenſibus fuerim, tandem abſolutus, nunc me delectat, &, vt Narciſſus, me ipſum in mea imagine admiror: quod, quicunque legerit, facere cogetur, nam ab Hippocrate hic ſub ichnographia propoſitum: ego opere ipſo abſolui, vt vnius morbi perfecta tractatione omnes intelligi, cognoſcique poſſent, & de illis ſtatui, quid ſperandum, & quomodo eum amoliri oporteat. Et vt iuremerito ille peripneumoniam (quippe artis conditor) aſſumpſit difficillimum morbum, & in quo ſingulæ differentiæ, quantumuis minimæ, euidentiùs, & latiùs patent, quippe ob magnitudinem, tum propriam, tum cauſarum: ita ego contra parulidem propoſui minimum morbum, vt docerem, quam ſubtiliter inueſtigare poſſimus, ac debeamus quaſcunque exiguas differentias, in quibuſcunque morbis aliis, quod tantò facilius factu, quanto more mathematicorum angulorum per quam paruum interſtitium docet ratione cognoſcere ſubiectarum in circulo periferiarum diſcrimen, ita vt Hippocrates cum eſſet inuentor, coactus ſit doctrinam, ac ſcientiam colligere à ſenſibus, ideoque maioribus & manifeſtis interuallis indiguit, vt ad minora deueniret: ergo contra iam cognita per Hippocratis ſcripta doctrina à cognitione intellectus ad eam, quæ per ſenſum fit, & praxim. per contemplationem docens (cum ille contemplationem ſeu theoricam ex praxi inuènerit,) oportunius minimarum differentiarum exemplum aſſumpſi, cum hæ non fatigent intellectum, ſed quaſi meliùs intelligantur, cumque doctrina noſtra à notioribus procedat, in ea per quam ab intellectu ad ſenſus procedimus, aut contraria ratione à ſenſu ad intellectum, ambo contraria, ſi licet, complecti oportet: & ita, vt vnum quodque notius ſit ſuæ vi animæ cognoſcentis: hoc autem proprium artibus ipſis tradendis.

Igitur

Igitur quibuſdam viſum eſt, quoniam infrà (Tex. 14. Tert. Prog. ſecundum Galen. Diuiſ.) dicit Hippocrates Pereunt autem ex dolore auris acuto cum febre continua, atque vehementi, iuniores quidem die ſeptima, & adhuc citiùs, ſeniores autem multo tardiùs, febres namque & deliria minùs eis ſuperueniunt: & hanc ob cauſam febres ſuppurari præueniunt. Verum in his ætatibus morbi ſuperuenientes plurimos interimunt. Iuniores tamen ante auris ſuppurationem moriuntur, ſi autem pus album ex aure defluat, ſpes habetur de ſalute iuuenis, ſi aliquod aliud bonum ſignum ei ſuperueniat. Manifeſtum eſt liquidò Hippocratem ne hic quidem ſomniaſſe, quod ſenes plures euadant, quàm iuuenes, ſcilicet ex dolore auris acuto, maximè cum ſcripſerit (4. Aphor. 34.) In morbis minùs periclitari ægrotantes, quorum ætati congruit morbus: acuta autem febris non conuenit ſeni, ideo hil amplius in Aphoriſmo (p. Aphor. 14.) voluit, quàm quod ex doloribus, qui fiunt per aurium abſceſſus, iuniores plures celeriter, ſeniores autem plures tardè intereant. Vniuerſim autem non definiuit. Hic ergo (3. Aphor. 31.) intellexit aliud, ſcilicet deſtillationes, quæ ad tabem ducunt, & difficultates ſpirandi, nam hæ ſunt familiares ætati: & ideo minùs periculoſæ in illis, cum humores minùs acuti ſint in ſenibus, minùs ferueant, & membra ſint ſicciora, minùs erodit viſcus: ideoque minùs contabeſcunt: Cum autem dixit (iuniores) comparatiuum dixit, quod minùs refert poſitiuo: velut etiam, cum dixit (ſeniores) hoc autem habet comparatiuum, quod etiam in eadem ætate eundem ſeruat ordinem: vt potè quadragenarij comparantur ad quinquagenarios, & hi ſexagenariis: rurſus hi ſeptuagenariis, & hi octuagenariis. Semper enim cum ſit morbus calidus, & à multo ſanguine, quantò ætas magis proceſſerit, tantò morbus eſt naturæ contrarius: ideo etiam magis pernicioſus. Eſt etiam impedimentum in reſpiratione, quæ cum ſit multò imbecillior in ſene, celeriùs & faciliùs ſenex peruenit ad ſuffocationem. Tertia eſt, quòd in his ob abſceſſum interiorem faciliùs cogitur calor intùs, & refrigerantur extrema, & ſudant ſudore frigido, & moriuntur. Quarta, quòd tardius ſuppurant: & vbi ſuppurauerint, minor eſt ſpes, vt eiiciatur humor purulentus: & ob id intereunt.

Circa ætates, quanquam aliâs diuiſerim eas non tamen ſubtili methodo eas ſum proſequutus, vt decebat, maxima enim eſt varietas in eis enumerandis: vnde non leues errores contingunt. Quidam enim negant, poſſe definiri per annos: quænam ergo earum notitia? alij volunt definiri per eoſdem numeros, quod experimento contradicit: nec vlla inuenitur media via. At ſi aduerteris, dicam, quomodo ætates annorum numero ſint definiendæ. Certum eſt, quòd vſque ad quadraginta dies infantes, vel minima cauſa periclitantur, maximè prima die: pòſt vſque ad tertium annum ſunt valde imbecilles, & eſt tẽpus lactationis: ab eo ad ſeptimum annum vſque, dum fit mutatio dentium, & hoc eſt quartum tempus comprehenſorum. In prima ætate cum ætas dicat mutationem iuxta curſum naturalem: iuxta quartum decimum annum fiunt potentes ad venerea: in vigeſimoprimo eſt finis incrementi euidentis in longitudine: ad trigeſimum quintum annum vſque creſcunt vires, cum circa vigeſimumoctauum corpus deſinat in latum ſe extendere, conſiſtit à trigeſimoquinto ad quadrageſimum ſecúdum: hoc autem rectè, & ex ratione viuentibus. Hic ergo oportet attendere hominis ſtatum, nam qui robuſtiſſimi ſunt natura, in his declinatio nulla euidens fit, niſi ad quinquageſimum annum. Cum enim conſuetos labores non omnino illæſi ferunt, iam tum incipit cruda ſenectus, quæ cum primum ſecundum naturam à quadrageſimo tertio: antea vel ex regione, vel ex imbecillitate naturæ, vel ex errore, id contingit contra naturam, finem habet ad ſexageſimum tertium: ſi verò à quadrageſimonono incipiat, extenditur ad nonageſimum primum: at ſi à quinquageſimoſexto, tum ad centeſimum decimumnonum ſeu vigeſimum. Hic eſt terminus ſenectæ crudæ; ac primæ, in qua ſunt robuſti adhuc, tum graues difficulter, mediocres autem placide, quales ſunt per vrbem diſcurſationes, ferunt labores.

Secunda verò, quæ propriè ſenectus eſt, in primis cum ſit neceſſariò maior prima pertingit ad nonageſimumprimum annum: in validioribus ad centeſimum quadrageſimum ſeptimum: in robuſtiſſimis ad annos ducentos triginta vnum. Hæcque ætas eſt, in qua ſunt ſapientiſſimi. Vltima verò, quæ ducit ad mortem, eſt à nonageſimo primo ad centeſimum vigeſimumſextum, meliorum autem annorum propè trecentorum & ſexaginta: optimorum verò ad annos propè quingentos. Totius autem vitæ ſecundum naturam actæ tertia pars inutilis omnino redditur: vt centum ſeptuaginta poſtremi, in optimè conſtitutis: in bene autem centum quadraginta: in mediis autem anni pluſquam centum, quod non accidit in præcocibus. Horum ſi ſtatus à trigeſimo ad trigeſimumquintum annum finiatur, ſecundi ſenij pars vltima eſt ſeptuageſimus annus, primi autem quadrageſimuſnonus, & antea ſecundum eandem rationem: trigeſimſtertij ſexageſimuſtertius: quadrageſimus quartus initium ſecundi ſenij: ſi verò quadrageſimus conſiſtendi ſit finis, ſecundi ſenij octuageſimuſquartus, quinquageſimuſquintus autem, aut ſextus, finis primi.

Poterant forſan, quæ hic adducta ſunt de ætatibus abſurda videri, quæ nec demonſtrantur, nec authoritate confirmantur, cum vtrunque neceſſarium videretur in his, quæ aliena ſunt adeò ab experimento, vt neque ab Hippocrate, nec Ariſtotele tale quippiam commemoratum ſit, aut vnquam poſtea viſum. Verùm & experimento ipſo coarguitur: quamuis enim lucerna puri olei ac pari cum impuro ponderis duplum fermè temporis exigat, cum impuro nihil etiam per ignem ſecernatur aquei, ſed totum colligatur, quomodo fieri poteſt, vt in homine quintupli diſcrimen ſit, in quo fit ſeparatio

impuri

Impuri à pare, quotidiéque per vrinas, & ſudores illud ſegregetur? Nec minus importunè dictum hic, cum nulla mentio prorſus habeatur de ætatibus, vt quæſita occaſio, & parum conuenienter hoc in loco huiuſmodi tractandi non oblata, vt expoſcere, aut exigere res ipſa hanc diſputationem videatur. Verùm non de ætatibus hic ſermonem inſtituimus: ſed aliorum ſententiam expoſitorum ſecuti, quos ſeniores intelligat, edocuimus. Quod verò tot annorum deſcriptio vana videatur, atque inutilis nemine ad eam ætatem accedente, non ob id dictum eſt, vt neceſſarium ſit, ſed vt ratio rei habeatur, namque dubium non eſt, quin noſtra ætatè magis indigeamus enumeratione, quæ fit iuxta ætates caſu diuiſas, ſcilicet ad quadrageſimum vſque, vel ad quadrageſimum ſecundum annum. Quod verò dicitur de lucerna, dico, quod exemplum non eſt ad propoſitum, quia in lucerna ignis non ſuſtinetur ab ipſo oleo, niſi quo ad alimentum, ſed non quo ad motum: habet enim motum ab aëre, at in nobis calor naturalis habet alimentum, & motum ab humidò proprio. Secundum diſcrimen eſt maioris momenti: & eſt, quòd calor naturalis in nobis reſtaurat humidum, quo debet veſci: ſed calor ignis in lucerna neque reſtaurat vllum humidum, & vbi reſtauraretur, reſtauratur ab agente exteriore imponendo nouum oleum: & ità ſimilitudo nullo modo congruit, neque enim dubium eſt, quin ſola ratio motus in igne non faciat maiorem reſolutionem, id eſt, ſemper æqualem, qualecunque ſit humidum àt verò in humido naturali non idem contingit, ſed quantò humidum ſit craſſius, motus minuitur: & ideo ætas ſenectutis producitur, & ſimiliter propter reſtitutionem humidi ſemper magis reſtauratur, & meliùs, atque perfectiùs, & ideo duplicando rationem, quæ pendet ex perfectione humidi, aliam habemus ex ratione motus velocioris, & tardioris: & tertiam, quæ eſt è ratione perfectionis humidi: ergo ſimul aggregatæ producent ſaltem duas duplas, id eſt, quadruplam proportionem, quadruplum autem centum viginti annorum eſt prope quingentos annos: ergo res redit ad idem. Cauſa verò, quare experimentum non ſuccedat, eſt tam multiplex errandi ratio, nam primùm in in lactatione lac non eſt perfectum, neque etiam dant debitam quantitatem, neque debitis horis: inde etiam in ſubſequentibus temporibus exhibetur malus cibus, & compoſitus; & pluribus vicibus, cum non oportet, & quando non oportet, & quia, vt dixi, non concoquitur à calore perfecto, ſed iam priùs vitiato, etiam quod eſſet perfectus cibus, non exhiberet perfectum alimentum, quantum minus neque agens, quod mutat ſit perfectum, neque ipſe cibus, neque modus, aut quantitas: & ita corrumpitur multis modis, & fit lapſus magnus, vt non redeat ad quartam partem perfectionis, & ad hoc iuuant curæ, vigiliæ, labores importuni: & quod maximum eſt, quia ſunt iam debilitati à generatione, & ideo non poſſunt habere vltimam perfectionem. Dato etiam, quòd viuerent ſecundum rationem omnem: & ideo non videatur mirum magis, quàm ſi videremus equum viuentem in nemoribus centum annis, multum enim differt vita hæc tot modis vitiata: & ſerua à vita libera, & ſecundum rationem, & de hoc locuti ſumus alibi (In libro de Proportionibus)

Quod verò dicit Galenus, & reliqui, quòd ſenes vltimi ſenij nullo ex morbo magis conualeſcunt, quàm iuuenes, oſtendit Galenum non curaſſe multos ægros, nam ego curaui ſenem ex Sormanis ex tertiana producta, qui conualuit, cum ageret nonageſimumtertium annum: alios ſimiliter decrepitos ſenes; & hoc eſt, quia longè minor eſt morbus in comparatione ad morbos aliorum, quã vires ad vires: ideo illud debet intelligi de morbis, aut æqualibus, qui fiunt ab æquali cauſa, vt potè ab exercitatione, à pluuia, & ſimilibus, & non ſpontaneis. Diſtinguere autem ætates per ſigna licebit ſatis vtiliter, ſed non ſecurè à canicie: primùm capitis, deinde barbæ: ſecundum à rugis faciei: tertium à potentia venereorum iuxta naturæ rationem: quartum à robore ſenſuum maximè viſus, & auditus: quintum à memoria: ſextum à ſplendore coloris: ſeptimum ab vrina ſplendida: octauum ab excrementorum paucitate (nam proprium ſenum eſt abundare multis excrementis: iuuenes enim ſi multum edunt, multum etiam concoquunt: & ſi parum, pauca reſiccantur excrementa,) nonum à carnis multitudine: decimum à velocitate & frequentia, & ordinè pulſus (& hoc plurimum refert, quia quamuis facultas naturalis ſeneſcat ante tempus, poteſt tamen homo diu viuere, ſicut etiam in planta, quia facultas illa caret motu euidenti, ſed vitalis, cum ſeneſcit, celeriter deducit ad mortem ob magnas mutationes) vndecimum à dentibus nitidis, & albis, & æqualibus: duodecimum à tolerantia laborum: tertiumdecimum à longitudine, & profunditate ſomni. Et ſcias, quòd eſt triplex ſenectus iuxta tria principalia membra, nam ratione teſtium homo celeriùs ſeneſcit ſemper: & ideo barba fit cana, ergo prima trium eſt, à facultate animali, & à cerebro: & ſecunda fit à iecore: & tertia fit à corde; & eſſe iuuenem ſecundum cerebrum, meliùs eſt, quàm ſecundum iecur: & ſecundum iecur, quàm ſecundum cor, ſed eſſe ſenem, contrario modo ſe habet: plus enim refert, quòd aliquis ſit ſenex ſecundum cor, & deteriùs eſt, quàm ſecundum iecur; & ſecundum iecur, quàm ſecundum cerebrum: & ſecundum cerebrum, quàm ſecundum teſtes. Et ſcias, quod mutatio ætatum ſenij multis fit in vno anno euidenter, & perſæpe per morbum magnum, & aliquibus ſenſim, & per varias debilitationes.

PROGNOSTICON LXX.

Dolores verò cum febre facti circa lumbos, & inferas ſedes, ſi ſeptum tranſuerſum attigerint inferas ſedes

ſedes relinquentes, valde lethale Aliis igitur ſignis mentem adhibere conuenit: quoniam ſi aliquod aliud ſignum malum apparuerit, deſperatus homo eſt.

COMMENTARIVS.

IN græcis codicibus hic incipit tertius liber, qui nobis eſſet quartus, ſed non recte, cum Hippocrates de eodem etiam morbo agat in comparatione ad motum, vt manifeſtius videbimus in ſequenti textu: & propterea qui putant ipſum mutare inſtitutum, decipiuntur. Sententia ergo eſt: Si quis animaduertet diligenter ei ad vnguem contraria ſuperiori, vbi dicit, omnes autem abſceſſus, qui fiunt in cruribus, vt ergo deſcendere morbum, & transferri in locum minùs periculoſum, tutiſſimum eſt: ita contraria ratione, à partibus ignobilibus ad partes nobiles aſcendere, periculoſiſſimum eſt. Innuit ergo Hippocrates tres modos. Vnum optimum, vt materia ex loco nobili ad ignobilem, & ad inferiorem transferatur. peſſimum vt contrario modo ex ignobili ad nobilem, & ex inferiore ad ſuperiorem locum transferatur: medius eſt, vt ibi generetur, & ibi finiatur, vnde liquet, quòd loquitur adhuc de peripneumonicis.

Hic animaduertere oportet, quòd præſupponit adeſſe febrem ſcilicet & acutam, quod omiſit breuitatis cauſa, nam vbi non adeſſet, nullo modo eſſet ſignum lethale: quia in podagra, & arthritide hoc aliquando contingit citra vitæ periculum, quia materia extra fertur, nam cum intra fertur, & iam fecerit dolores circa lumbos, eſt ſemicorrupta: ideo neceſſariò facit febrem, cum ergo non facit, ſignum eſt, quòd non intus fertur, ſed in ſuperficie. Quomodo autem materia aſcendat, neque Galenus, nec alius declarauit. Quid enim eſt, quòd cogat naturam contra naturam, & contra ſe ipſum agere, certum eſt enim quòd ſi motus à ſuperiore parte ad inferiorem, & à nobili ad ignobilem, eſt naturalis, quòd contrarius illi eſt violentus. Et ideo dico, quòd oportet iſtud fieri ex tribus modis. Aut quia membra ſuperiora ſint debiliora inferioribus, & ita velut in republica malè ordinata, mali, & imperiti ſuper ciues bonos & peritos: ita & in corpore malè affecto, ſed difficilè eſt inuenire modum, quomodo poſſit eſſe robuſtior pars lumborum, quã partes prope cor, vbi tam vehemens eſt calor, tot ſpiritus, & tantus motus. Secundus modus eſt, vt hoc fiat vi aſtrorum: ſed tamen cum illa vis vteretur medio facultatum inferiorum, adhuc hæremus in vado. Tertius modus eſt, vt materia ob leuitatem ſuam feratur ſponte, ſicut etiam in mundo ad partes ſuperiores. Sed dubium eſt in hoc, quoniam etiam materiæ craſſæ aſcendunt, & melancholicæ maximè: ergo non eſt ex motu elementari. Aliquando imaginatus ſum, quòd hoc contingeret, quia natura à principio tranſmiſerit in longinquam partem: deinde ob imbecillitatem non poſſit tranſmittere: & ita fiat morbus in ſuperiore parte, ſed materia nondũ tranſmiſſa, non quòd illa redierit ex inferiore parte ad ſuperiorem. Sed hoc habet duas difficultates. Prima, quia morbus fieret in media via: & hoc non videmus. Secunda, quia nos videmus morbum, dolorem & tumorem recedere verè ex parte inferiore, propterea dicendum, quòd iſtud contingit ob calorem, qui agit in materias, vt in lebete: & ideo cum materia illa ſit mobilis, & ab initio detruſa ad locum ignobilem, & remotum, debilitato calore naturali, & præter naturali aucto cum ſit vndequaque concluſa: tum quia partes tenues ob calorem aſcendunt, ideo tota ſequitur motum illum: & ſi natura non priùs ſuperaſſet eam partem, omnino homo per incuriam moriturus eſſet: facta ſeparatione, ſtatim putreſcit, & ita mouetur ab vtroque calore, primò quidem ſemper ad ignobiliorem partem: ſed perſæpe non poteſt perficere. Sequitur ſecunda dubitatio, quæ facit ad declarationem primæ: & eſt, quare neceſſe ſit ad ſignificandam mortem, oportere adeſſe aliud ſignum & quoniam hæc ſententia ſcribitur à ibi, ſecundo enim Prorrhiticorum (35.) inquit: Ex lumborum recurſione oculi peruerſio mala, ſed hic non ſe contrahit, vt morbus redeat ad præcordium, ſed ſufficit, vt petat membrum principale quomodocunque, ergo materia tendit ad membrum principale, ſi ſignum aliquod malum adfuerit, velut peruerſio oculi: iſtud eſt lethale, & cauſa eſt manifeſta, & ſæpius declarata, & ſi fiat ab initio morbi, ſignificat morbum breuiorem: ſin autem pòſt multò longiorem, ſed omnino lethalem, quia quo tempore materia debuit eſſe magis obediens naturæ, eò magis ſæuit morbus. Dicebat præterea ſexto Epidemiorum (par. 7. Tex. 18.) Lumbis dolentibus, ſi recurſus doloris ad latera fiat, & tuberculum, quod ſeps appellatur oriatur malum. Facilè incideremus in aliam difficultatem, eſt autem tuberculum (lib. 9.) ſeps à putredine dictum, cuius ſimilitudine ſerpens etiam ſit dictus:

Oſſaque diſſoluens cum corpore tabificus ſeps:

Parua modò ſerpens.

Ideò hic accipitur pro tuberculo putrefacto, & depaſcente partes vicinas: à Lucano pro ſerpente, qui eundem facit affectum recurrere: ergo dolorem ad latus per ſe malum eſt. Cur autem indigeat aliquo ſigno prauo, vt potè prauitate vrinarum tuberculo putrefacto, vt hic conuulſione, vel ſimili, ob id eſt, quia ab initio poteſt leuis materia hoc facere ob vehementem calorem, præter naturam: & ita poterit ſeruari.

PROGNOSTICON
ad præcedens.

SI autem aſſurgente morbò verſus ſeptum tranſuerſum alia ſigna ſuperuenerint, non mala, ipſum empycum futurum valde ſperatur.

COM

COMMENTARIVS.

DOcet, quòd minus malum eſt in peſſimo caſu: & poteſt eſſe regula generalis de omnibus abſceſſibus, qui fiunt in locis nobilibus ex loco ignobili: ſcilicet quòd cum dolor hoc modo aſcenderit, nec apparuerint ſigna mala, tunc optimum, quod ſubſequi poſſit, eſt, vt deueniat ad ſuppurationem, & hoc contingit, quando reditus ille materiæ fit ſolum ob tenuitatem illius, aut vehementiam caloris præter naturam, & non ob aliquam cauſam malam, quæ ſunt: imbecillitas loci ſuperioris: imbecillitas caloris naturalis: multitudo humorum: prauitas materiæ, dolor autem antecedens in parte ſuperiore eſt cauſa, & ſignum quaſi indifferens, vt enim attrahit eſt ſignum nimis malum: vt verò ſignificat partem læſam imbecillem, eſt malum ſignum. Hoc autem præcipuè dictum eſt propter ea quæ ſcribuntur Primo Epidemiorum (lang. 13.) libet autem adiicere ſeriem verborum, quæ verè eſt admirabilis. Inquit enim: Mulierem, quæ decumbebat in Littore trimeſtri, fœtu grauidam, Febris vehemens corripuit: ſtatimque lumbos dolere cœpit. Tertia dolor colli, capitis iuxta clauiculam, & manum dextram, ſtatim lingua voce deſtituta eſt, dextra manus reſoluta eſt cum conuulſione, velut his, qui aliqua ſyderantur parte, contingere ſolet. Delirabat penitus, noctem moleſtè tulit, non dormiuit, aluus turbata eſt ex bilioſis meris paucis. Quarta die lingua voce ſoluta eſt: conuulſiones eorundem: dolores omnium permanebant. Iuxta præcordia tumor cum dolore: non dormiebat: penitus delirabat: aluus turbata: vrinæ tenues, non boni coloris. Tandem ſubiicit: Circa decimamquartam vomuit bilioſa flaua ſatis multa: ſudauit, à febre liberata eſt.

Hæc ſubieci non tam declarationis cauſa, quàm vt in Opere doceamur, nemo eſt, qui cum tria hæc, quorum vnum quodque ad ſignificandam mortem ſufficiebat, ſimul coniungantur, non debuiſſet de morte prædicere, primum quidem aſcenſu doloris ex lumbis ad caput, & collum, qui iuxta hanc ſententiam debuit eſſe lethalis, præſertim cum adfuerint alia ſigna lethalia, vt potè conuulſio, & quæ perſeuerauit, amiſſio vocis: aut ſaltem debuit peruenire ad aliquem abſceſſum, vel cerebri, vel faciem, vel poſt aures cum ſuppuratione. Secundum ſignum erat, quia vtero gerens correpta eſt febre acuta, quod lethale eſt, inquit enim Hippocrates (5. Aphor. 29.) Mulierem vtero gerentem capi aliquo morbo acuto, lethale eſt. Iſta verò non ſolum correpta eſt morbo acuto, ſed etiam cum vehementibus ſymptomatibus conuulſione, reſolutione, amiſſione vocis. Tertia fuit, quòd dolor aſcendit rurſus procedente morbo, ſcilicet in quarta die, ad præcordia, vt ibi eſſet tumor cum dolore: & tamen cum his omnibus ſanata eſt.

Hæc inquirere ſcioli iſti, ac Galenici, ſola opinione nominis gloriam captantes, neceſſarium non putant, imò extra propoſitum. At ego diuerſum prorſus ſentio, doctrinamque Hippocratis, non doctrinam eſſe, ſi non ita intelligatur, vt vſum rei doceat, ſed fabulam, & falſam opinionem, & peruerſam doctrinam cenſeo. An lego Hippocratem, vt diſcam, an, vt doceat? non ego demiror, quod in hos errores incidant, ſed quòd tam impudenter pertinacitérque iudicium ſuum de non interpretandis, niſi verbis, re autem omittenda, tueantur. Dij boni, quæ mens, quis ſenſus, quæ humanitas, quæ iuſtitia? An ego te conduco, ô Medice, vt nugeris, vt Galenum adducas, vt verba Hippocratis explices? an vt ſcias, quinam morbus ſit hic, propter quem te vocaui: qualis futurus finis ſit, quomodo curandus? an non tu, ſi aliter cenſes, laqueo dignus es, qui me prodas de vita amicum, & mercede ad hoc conductus? ô tempora, ô mores, quod cogitare (horreo) iſti audent, tanquam æquum tueri? non quæro Hippocratem: non quæro Galenum: non quæro Græcos: non quæro Latinos, aut Arabes: quæro veritatem, qua poſſim tueri ægrum fidei meæ commiſſum, vbicumque eam inuenero, etiamſi in Burchielo inuenturus ſim: valeant Hippocrates, & Princeps, & omnes alij. Hippocratem ergo quæro, quoniam plurimum continet veritatis: oportet ergo veritatem intelligere, non verborum expoſitionem. Dicamus igitur, quòd mulier illa non paſſa eſt decubitum materiæ ad membrum nobile: nam neque mortua eſt neque ſuppurauit pars aliqua, neque perſeuerauit in doloribus partium, nec in ſymptomatibus, ſed materia illa turgens modò huc, modò illuc ferebatur magno impetu. Ergo Hippocrates intelligit hic de doloribus, qui aſcendunt ex partibus inferioribus ad ſeptum tranſuerſum, & qui ibi quieſcunt cum febre acuta, & cæteris ſignis inflammationem ſignificantibus, & non de materia: quæ licèt aſcenderit ex partibus inferioribus, tamen circumquaque fertur. Habet ergo textus iſte limitationem hanc, præterea amplificationem: & eſt, quòd non ſolùm intelligitur de materia aſcendente ad ſeptum tranſuerſum, ſed tendente ad quamcunque partem nobilem, ex parte ignobili. Habet & ſuam dubitationem: & eſt, vbi transferatur ex loco magis nobili, ſed inferiore, ad locum minus nobilem, ſed ſuperiorem, an ſit bonum, vel malum, vtpote à ſepto tranſuerſo ad caput: & ita contrario modo à minus nobili ad magis nobile, deſcendendo vtpote à cerebro ad ſeptum tranſuerſum. Et eſt quæſtio valde vtilis, & cuius experimentum, atque exemplum, habetur in exercẽdo artem, & poteſt variari quadrifariam: & eſt veluti an phrenitis per ſe orta, an peripneumonia per ſe orta, an phrenitis facta ex peripneumonia, an peripneumonia facta ex phrenitide, ſit lethalior? Et reſpondeo primò quòd phrenitis per ſe facta eſt lethalior peripneumonia per ſe facta: quia licet phrenitis ſit in membro minùs nobili, ſcilicet membranis cerebri, quàm peripneumonia, quæ fit in pulmone, quia tamen locus eſt calidior, & membrum mollius, & via eſt purgandi latior: ideo plures euadunt peripneumonici, quàm phrenitici. Secundò dico, quod vterque iſtorum morborum faciliùs ſanatur per ſe ortus, quàm ex commutatione, quia natura

commutat ex membro principali, vel ſaltem nobili ad membrum principale, vel nobile: id verò deterius eſt, quàm ſi ex ignobili ad nobile commutatio fiat. Sed in cōmutatione ab ignobili ad nobile morbus, qui ſuccedit, eſt deterior, quàm ſi per ſe oriatur: ergo multò magis morbus factus ex commutatione ex membro nobili ad membrum nobile, deterior eſt, quàm per ſe ortus. Oſtendo modò, quòd ex permutatione membri nobilis ad membrum nobile fiat ſæuior morbus, quàm ex mutatione ignobilis ad nobile: tum primùm, quia non tempore natura delaſſata eſt & afflicta, & deberet peruenire ad quietem, cogitur ſubire nouum certamen, & laborioſiſſimum: & ideo eſt longè periculoſior, nam ſi quis ex lumborum dolore incidat in peripneumoniam, eſt ac ſi ex ſano incideret in morbum, atque ità longè minùs malum eſt. Secunda ratio eſt, quia talis mutatio non fit à natura, quia non fieret ad membrum nobile, neque etiam à leuitate materiæ, aut calore ſimpliciter: quia iam materia continetur in loco, vbi eſt magnus calor naturalis, igitur oportet, vt fiat ab vna ex aliis cauſis, ſcilicet dolore partis, ad quem defertur: & hoc eſt minùs malum, quod eſſe poſſit, aut ex imbecillitate caloris naturalis, aut partis, aut multitudine humorum, aut prauitate: quodcunque horum fuerit, vitæ ſpes in anguſto eſt. Tertiò dico, quòd transmutatio facta ex peripneumonia in phrenitide, eſt deterior, quàm ex phrenitide in peripneumoniam, quia ſemper in talibus commutationibus debemus cōſiderare illud, quod obſtante morbo acuto, difficilius ſanatur: ſed peripneumonia faciliùs ſanatur, quàm phrenitis, igitur commutatio ex phrenitide in peripneumonia minus mala eſt quàm ex peripneumonia in phrenitidem, quia cum procedente morbo magis indigeamus robore caloris naturalis permutati eo tempore ad locum, vbi calor naturalis ſit imbecillior, res eſt valde mala, & indicium naturæ ſuperatæ. Quoniam natura ſemper ex ſe facit, quod optimum eſt, ſequitur etiam ex hoc præceptum vtile in arte operandi: & eſt, quòd materia confluēte ad membrum ignobile: & dabat exemplum Princeps de podagra (22. 3. cap. de cura podag.) quòd non debemus vti repellentibus in initio eius, ne materia compellatur ad membrum principale, & ſequatur morbus periculoſiſſimus. Circa quod notandum eſt, quòd aliqua ſunt, quæ aſtringunt, & non repellunt: quia licet ſint ſicca, ſunt etiam calida, ſicut crocus, & etiam lignum aloes, & aloes ipſa, quædam repellunt, quæ ſunt frigida vehementer: & hæc ſunt periculoſa, ſicut ſuccus aizoi, & plantaginis, quædam verò repellunt à proprietate: & hæc ſunt periculoſiſſima, velut oleum ſcarabeorum. Aliud dignum conſideratione eſt, quòd licet prohibere tranſitum materiæ ad articulos citra periculum omne: & hoc quia materia, quæ facit talem morbum, quæ recipitur in articulis, & diſtrahit illos, eſt res pauca: & ideo magis offendit ob anguſtiam loci aut qualitatem prauam, vt ergo prohibetur, non eſt res effatu digna, humor ille, qui confluit: & tollitur dolor adeò acerbus: vigiliæ impedimentum ambulandi: & materia illa nihilominus ſpargitur circum loca vicina ſine noxa, ergo talis operatio prohibendi eſt rationalis, & vtilis, ſi fiat eo modo, id eſt, non ſuper locum læſum. Vtimur ergo emplaſtro illo vulgari ſumpto ab Arabibus, ex aqua, aceto, & furfure: nam rareſcit cutis, & materia trahitur ab intus ad extra, & cohibetur, & nihilominus redditur facilior ad exitum, quia propter furfur triticeum, quod eſt particeps farinæ, concoquitur, & propter acetum diſſecatur in minima, & ſunt, qui hac ratione imponunt emplaſtrum in crure ex arthemiſia, & aceto, & dicunt, quòd locus veſicas contrahit, ſicut à cantaridibus, & trahitur materia ex profundo ad cutim: & ita liberatur æger abſque eo, quod perueniat ad dolores podagræ. Et ſi quis dicat, quo indicio deprehendis, quòd materia, quæ ingreditur ad articulos, ſit valde pauca? reſpondeo, quòd ex loco qui anguſtus eſt: & etiam, quia maior pars materiæ ſpargitur circum locum patientem, & non ingreditur illum: deinde, quia videmus, quòd homo, cum eſt aſſuetus podagræ, multò minùs dolet propter latitudinem locorúmque prima vice, eſt etiam illud conſideratione dignum, quòd in nullo caſu tutiùs licet adhibere ad ſtringentia, vbi materia fluat, quàm in podagra, quia diſtantia à pedibus ad cor, & ad iecur, eſt maxima, & cor, & iecur, ſunt membra calidiſſima: contraria ratione, periculoſiſſimum eſt vti aſtringentibus, ne dum repellentibus in glandulis capitis, propter propinquitatem cerebri, & imbecillitatem caloris eius.

PROGNOSTICON *ad præcedens.*

QVicunque verò ex empycis vruntur, quibus pus purum album, & ſine prauo odore fuerit, ſeruantur: quibus verò ſubcruentum, & cænoſum, moriuntur.

COMMENTARIVS.

MEmini me de his plura dixiſſe in Commentariis Aphoriſmorum: nec eſt, quod addam, niſi quòd locus hic ſumptus eſt ſecundo de Morbis (7. par. com. 41.) Signum autem, an euaſurus ſit, habes (pag. 16.) Si pus album, ac purum fuerit, & fibræ ſanguinis inſint, plerunque ſanus fit: ſi verò prima die profluat, lutei oui ſpeciem habens, aut ſecunda die defluat craſſum cum virore ſubpallidum, fœtens, moriuntur, vbi pus effluxit. Non mirum eſt, ſi paulò incomptior in libro de Morbis viſus eſt, cum ex eis Aphoriſmos tranſcripſerit, ex his locum hunc. Quòd ergo dicat Paulus, debere vti exterius, quòd periculoſa ſit eductio ſaniei per vulnus, fallitur, nam vbi conditiones hæ adfuerint, & ſectio adminiſtrata, iuxta Hippocratis ſententiam ibidem, quam etiam repetit paulò clariùs in tertio (pag. 10.) homo reſtituitur ad ſanitatem, educto perfectè pure: neque

neque periculum eſt de fiſtula, experimento enim cognoui in Franciſco Bonafide Medico Patauino amico meo, qui ſanatus eſt ex fiſtula pectoris facta ob malam curam: neque ſi bene curetur, in fiſtulam deuenturum vlcus ex tracto toto pure: neque ſi extractum ſit totum pus, & in fiſtulam deuenerit æger, illam non poſſe ſanari, vt verò vſtio externa, vt reliqua inuenta ob artis veræ ignorantiam, & magno cruciatu fit, nihilominus & hominem deducit ad tabem, quo nihil eſt miſerius: nam tabes huiuſmodi quauis alia morte ſeuior eſt, cum enim quindecim iam dies ab eruptione præterierint, antequam ſecetur, & vratur, quis nos tutos reddet, vt in viginti quinque diebus, qui reliqui ſunt, iuxta ſententiam Hippocratis, totum pus plenè expurgetur, cum nullibi liber pateat exitus? quamobrem & iſtud cum cæteris erroribus vt caueres, admonere operæpretium eſſe duxi. Attigit autem hæc duo tantum ſigna, cum eſſent plura, quoniam hæc duo tantum hoc in caſu manifeſtè ſe offerunt: nam reliqua de qualitate leuitatéque dignoſci non queunt propter vſtionem. Cæterum quod ad odorem pertinet, ille melius dignoſcitur exuſtione, quàm ſi aliter flueret: inde nata conſuetudo imponendi pus ſuper carbones ardentes, vt odor exploraretur. Manifeſtum eſt autem, quòd cum color albus indicet concoctionis, & actionis caloris naturalis, & membrorum ſolidorum perfectionem, non malè olere autem caloris præternaturalis opus, non magnum, neque prauum fuiſſe, ſignum hoc abſolutum ſanitatis ac certum meritò fore in quo noſtri auxiliatores, quæ facienda ſunt, abundè fecerint hoſtes quam leuiſſimè oppugnauerint. Atque ita finem imponit Hippocrates toti ei tractationi, quæ eſt de empycis. Nunc verò, vt reliquos morbos, quantum ab hoc diſtent, intelligamus, exemplum vnum aptè ſubiicit, hoc modo:

PROGNOSTICON LXXI.

Veſicæ duræ, ac doloroſæ, malæ omnino ſunt, & exitioſæ.

COMMENTARIVS.

Opponit quàm diligentiſſimè diſpoſitionem diſpoſitioni, membrum naturale membro ſpirituali, viliſſimum nobiliſſimo, doloroſiſſimum in dolenti penè remotiſſimum à corde propinquiſſimo opponere, atque connectere: nec talia animaduertunt expoſitores, quid mirum igitur eſt, ſi quaſi ſomnia commentariorum loco ſcribunt? Sententia ergo eſt, quòd veſicæ duræ, & doloroſæ exitiales ſunt: nam durities repentina non propriè fit, niſi ex retentione vrinæ: & retentio vrinæ exitialis eſt, quoniam homo abſque exitu vrinæ viuere diu non poteſt: morbus etiam ipſe ex ſua natura ſemetipſum auget, quia quantò magis dolet, plus materiæ attrahitur, & etiam ad emittendum vrinam difficilior redditur, quia diſtenditur, & debilitatur: ideo difficiliùs comprimitur, & quantò diutius vrina retinetur, eo magis dolores creſcunt: & ideo morbi ſe inuicem augent, vt modica ſit ſpes ſalutis. Sanantur tamen aliqui: primum laxantibus medicamentis maximè, quando retentio eſt à lapide, vel à materia: ſed tunc non ſunt doloroſæ, & ideo malè intelligunt textum Hippocratis, quia illi, qui ſanantur, habent duritiem veſicæ: ſed non eſt tanta, vt dicantur doloroſæ, vel quia aliquid defluit, ſcilicet parum: vel quia non adeo diſtenta eſt, imò medici dubitant, an ſuppreſſio illa ſit ſupra veſicam, vel infrà: quod dubium non accideret ſi veſica doloret, & ideò ex malo intellectu putant ſe ſanare multos ex his, quos Hippocrates pronunciauit exitiales, cum vix aliqui ſanentur, vel poſſint ſanari, cum ad tantam duritiem veſica peruenerit, vt doleat grauiter, & quanquam per catheteram in aliquibus fluat vrina, nihilominus diſtenta veſica, & dolorifica etiam, tandem pereunt: & cauſa eſt, quia etiam quòd vrina fluat per aliquot dies auxilio catheteræ, nihilominus veſica debilitata ſemper in deterius ruit: & tãdem eo deuenit æger, vt mingere non poſſit & maximè, quòd ob vehementem conſtrictionem læditur collum veſicæ, & exulceratur: & illud adducit dolores vehementes (Paul. li. 3. cap. 45.) Et quia aliquis poſſet dubitare, an cathetera fuerit cognita Hippocrati? & reſpondeo, quòd fuit, quia ipſe teſtatur (In Iuramento) ſe non executurum lapidem veſicæ à patientibus, verùm relicturum negotium peritis. Liquet, quòd eo tempore educebant lapidem ex veſica per ſectionem, ſed illud non poteſt fieri, niſi immiſſa cathetera: ergo vſus catheteræ veſicæ fuit notus Hippocrati, quòd verò veſica plurimum doleat, & grauiſſimis cruciatibus ægrum fatiget, apparet ex Epiſtola Epicuri apud Diogenem. Cum ageremus vitæ beatum, & eundem ſupremum diem, ſcribebamus hæc. Tanta autem vis morbi vrgebat veſicæ, & viſcerum, vt nihil ad eorum magnitudinem poſſet accedere. Cauſa autem, cur veſicæ dolores acerbiſſimi ſint, tum inteſtinorum, & ſimilium, velut & auris, & ligamentorum, eſt vna, & eadem, ſcilicet, quòd ſunt ſubſtantia neruea: ſicut & membranæ omnes, & ideo participes magni ſenſus, vel etiam per ſe, vt credit Veſalius, vel quia recipiatur magis in his ſenſus, ob ſubſtantiæ ſimilitudinem: quod dicendum eſt ab illis, qui Galeni viam ſequuntur, omnia autem membra, quæ ſunt prædita magno ſenſu, ſunt etiam ſubiecta magnis doloribus. Sed tamen, vt dixi, rarò incurrunt ægri magnos dolores ex diſtentione veſicæ ſine febre, & vlcere: & cauſa eſt, non quia veſica, ſi multùm diſtendatur, non maximos ſentiat dolores (hoc enim iam demonſtratum eſt, eſſe neceſſarium) ſed quia non poteſt diſtendi multùm tota ratione contentorum ob membra vicina, à quibus comprimitur, & ideo partim ob hoc, partim ob dolorem natura potius retinet vrinam in vreteridibus, & in renibus, & in venis, quàm vt per vim veſica adeò vehementer indureſcat, ſed cum

veteratæ ſint & ipſæ præditæ magno ſenſu, ideo tales ſentiunt acerbiſſimos dolores, etiam in lumbis, adeò vt periculum ſit, ne diſrumpantur: & hoc ſecundum periculum eſt maius primo. Tertium verò, licet non ſentiatur, eſt longè maius ſecundo: & eſt, vt venæ aqua impleantur, inde ſanguis totus corrumpitur.

PROGNOSTICON *ad præcedens.*

EXitioſiſſima verò, quæcunque cum febre continua ſunt. Dolores namque ab ipſis euenientes interimere valent, & ventres in talibus non deiiciunt, niſi dura, & ægrè.

COMMENTARIVS.

CVm ergo veſica dura, & dolores, per ſe exitialis ſit morbus, nimirum, ſi cum febre acuta ſit exitialiſſimus duobus maximè accidentibus ſymptomatibuſve, ſcilicet febre acuta, quàm per continuam intelligit, & doloris acerbitate cum diuidatur ipſa veſicæ ſubſtantia, vtrum verò duas, an vnam tantùm præter peritoneum tunicas habeat, viſum eſt ſexto Contradicentium (21.) vnde autem recipiat neruos, docet Veſalius libro quinto (capite vndecimo) ſcilicet à neruis ſextiparis cerebri, & ab infimis ſpinalis medulę partibus, quos & motus gratia ſuſcipit, & ſenſus cuiuſdam, ſed maximè doloris vitandi cauſa, quantò enim dolorem magis ſentiunt, tantò exactiore ſenſu ſunt: vnde vel minimam noxam percipiunt. Liquet enim ex minima retentione vrinæ hominem aliquando incurrere dyſuriam, aut ſtranguriam, & aliquando iſcuriam: ſequique mortem: perſæpe generari carnem in collo veſicæ: ſæpe lapidem in veſica, quo nihil atrocius: ſcabiem præterea, & vlcera inſanabiles morbos: tum vriginem, vnde rectè in prouerbio apud Venenatos: Si vis viuere ſanus, minge ſæpe, vt canis. Sed omnia commoda mortalium aliquod incommodum ſequi neceſſe eſt, vehementiam enim doloris in eo loco, qui vndique præmitur, & per quem tranſire tot excrementa neceſſe eſt, præſertim occluſo meatu, quis dubitat periculoſiſſimum non eſſe? Quod verò ſubiecit (Et ventres in talibus non deiiciunt, niſi dura, & ægrè) hoc fit bifariam ex eadem cauſa. Primùm pondere veſicæ, quæ recto inteſtino imminens, viam præcludit fæcibus. Secundò ob dolorem, natura timente locum adeò doloroſum vexare: aut ei obuiam quoquomodo ire. Gal. verò ſuo more ex exemplo in exemplum tranſiens ad libros de Difficultate ſpirandi, ſatis importunè, vel etiam ipſis Galenicis iudicibus, nos relegat, meliùs ille expoſuit, quòd ob impetum lædendi veſicam dolentem, adeò vehementer natura non audet comprimere muſculos ventris, ſine quorum auxilio rarò fæces educuntur. Verùm de fæcibus hoc ipſum intelligit, quod ſcribit de Ileo ſexta Aphoriſmorum (42.) ex quo mors ſequitur, non de duritie fæcum ſimplici.

PROGNOSTICON LXXII.

SOluit verò morbum vrina, quæ purulenta mingitur, album ac leue habens ſedimentum.

COMMENTARIVS.

POſtquam docuit rationem differentiæ duorum morborum, oſtendit modò communia vtriſque, ſcilicet ſuppurationem, & eruptionem puris eſſe certa ſigna ſalutis, in vno enim robur naturæ, & materiæ benignitas dignoſcitur: in altero exoneratio ægri, conuirium conſtantia, nempe trifariam, cum robore virium contingit ægro magnum periculum, aut mors, ſcilicet ſi vires ſint robuſtæ, & materia contumax, vt non poſſit concoqui: ſecundò ſi concoquatur, nec tamen expellatur: tertiò ſi concoquatur, & expellatur, ſed cum iactura magna virium, ſcilicet cum pus corruptum fuerit, velut ſi non album, neque æquale. Eiicitur autem cum vrina: nam ſi per ſe eiiciatur, pudendorum potius, quàm veſicæ abſceſſum ſignificat: vt teſtatur Paulus libro tertio (cap.) & Galenus ipſa quarta Aphoriſmorum (Comment. 75.) quanquam videatur dicere ſexto de Locis (cap. 4.) quòd pus) laborante veſica) plerunque ſine vrina exit: ſed tamen intelligendum eſt, vt non ſine veſicæ & muſculorum, ventris compreſſione exeat, nam Galenus (ſuprà Tex. 41. & in ſecundo libro) ibi diſtinguere voluit pus deſcendens à veſica, & à ſuperioribus partibus, dicens: Si à veſica prodeat, adeò parùm permiſtus eſt vrinæ, vt etiam ſine illa exire poſſit, & ſolum exire. Litigant autem, quare non adiecerit (minimè fœtidum) vt in peripneumonia: & dicunt, quòd veſica eſt frigida, ideo pus ſemper malè olet ex poſitione Anglicanę, & adducunt Hippocratem ex quarta Aphoriſmorum (81.) dicentem: Si ſanguinem aut pus minxerit, & ſquamulas, & odor adſit grauis, veſicæ exulcerationē ſignificat. Vnde volūt, quo in quacunq; exulceratione veſicæ adſit fœtor: hæc ſunt ſomnia mera, & nugæ, pus enim ſi erūpat ſtatim, & mingatur, fœtorē nō habet, niſi vrinæ: ſed ſi vlcus fiat ſordidum, aut non ſtatim mingatur pus (quod frequentiſſimè accidit, rariſſimè contrarium) malè olet: ideo in hac ambiguitate non potuit eſſe ſignum proprium alicuius modi, cur verò ſanies hæc per veſicam effundatur, contingit, quoniam nullus patet exitus ad partem exteriorem aliunde: contingit tamen frangi peritonæi tunicam, & effundi in cauitatem ventris, & rectum inteſtinum, quod ego vidi in Nobili de Barbauara: & ſanies prodibat per ſeceſſum, ex quo vlcere tandem mortuus eſt.

PROG

PROGNOSTICON LXXIII.

SI verò vrina nullatenus deſcendat, neque veſica molleſcat, & febris continua vexauerit in primis morbi circuitibus, exiſtimandum eſt dolentem moriturum.

COMMENTARIVS.

EAνδς nomine vtitur Hippocrates ſub alio ſignificato, quàm ſoleat exponi à quibuidam, quid enim magis impropriè dici poſſit, quàm ſperandum de morte, cum æquè ſignificet metuendum, aut timendum. Quod autem dixit (in primis morbis circuitibus) declaratur infrà apertè. Inquit enim: primus inſultus febrium ad quartum diem terminat: ſecundus autem ad ſeptimum: tertius ad vndecimum: quartus ad quartum decimum: quintus ad decimumſeptimum: ſextus ad vigeſimum, hi igitur ex acutiſſimis morbis facta per quatuor additione, ad vigeſimum finiuntur, vt duplicem hoc habeat ſenſum: vel vt velit terminari in primis circuitibus, id eſt, intra vigeſimam diem: aut primis circuitibus referendo ad morbos acutos, id eſt, primis duorum morborum acutorum, id eſt, intra ſeptimam diem, hoc enim plurimùm refert ſcire, & ad gloriam medici, quaſi neceſſarium. Galenus verò refugit ad difficultatem verbi, concedat, quæ nihil refert ad medicum, ab ἐνδίδωμι, aut ἐνδιδόω, quod eſt, conſentio, indulgeo, remitto, concedo, inclino, & ſimilia, quoniam referuntur ad animata ſolùm: hoc autem, cum transferatur ad vrinam, impropriè videtur Hippocrates vſus dictione. Habes inſectationem, leuitatem hominis vanam, vt puderet pædagogum infantilem, ne dum grammaticum, quantò minùs medicum, & medicum grauem, & medicum exponentem Hippocratem. Dij boni quàm bona fortuna vſus eſt hic vir, qui cum tam manifeſtis ignorantiæ, & inſcitiæ teſtimoniis, tum abuſibus explanatoris tam acres inuenit defenſiones? omiſſa enim principali difficultate, quæ ad artem, quæ ad medicum, quæ ad ægri vtilitatem pertinet, de qua ne verbum quidem inſectatur vnius dictionis improprium ſenſum, quem vbi admiſeris, ſeu defenderis nihilo plus, vel tantillo. Sed neque Princeps (19. tertij) auſus eſt definire tempus hoc: neque Paulus (libro tertio capite quadrageſimoquinto) neque Græcorum alius, quod ſciam: quamuis nemo huiuſmodi curam prætermittat niſi Alexander (libro nono capite quinto) qui quaſi videtur eam ſub inflammatione renum comprehendiſſe, in ſynopſi enim Oribaſius curam tradit à prædictione: abſtinet neque Haliabbas in libro nono (capite trigeſimoquinto) hoc tempus determinat: neque ego tot vidi ægros, qui ex hoc morbo obierint, cùm ne vnum quidem, quod meminerim, vt poſſim id teſtari. Cum verò incertum ſit, an Hippocrates ſub dubio id reliquerit vel ob negligentiam, vel quia neſciuerit? veriſimilius eſt neſciuiſſe, quàm conſultò peccaſſe, ergo ita eſt, quòd qui perierunt, omnes intra ſeptimam diem obiere: quia tamen non multi fuerunt, non auſus eſt determinatè id docere, ſcilicet quòd intra ſeptimum diem obeunt: ſed in primis circuitibus perituros dixit, quoniam ſi intra ſeptimum omnes obierint, iam id dixit? ſin autem aliqui ſeriùs, & intra vigeſimam, & id dixiſſe, ac intellexiſſe videri poteſt, rei veritas eſt ergo, quòd plerique, ſi ex vi morbi moriantur, intra ſeptimum intereunt: ſi verò omnino robuſtiſſimi ſint, aut morbus non remittatur, ſed quaſi tranſmutetur intra vigeſimam diem pereunt, &, vt generaliter dicam, & verè intra ſeptimam diem plerique pereunt: pauciores longè intra vigeſimam. Quod etiam in ſequenti Commento clariùs edocebo.

PROGNOSTICON LXXIV.

MOdus autem iſte potiſſimum tentat pueros, à ſeptimo in quartum decimum annum.

COMMENTARIVS.

CAuſa, quare pueri à ſeptimo ad quartumdecimum annum magis laborent ſupradictis morbis à Galeno malè proponitur, cum eam traducat ſolùm in ingluuiem, & immoderantiam ciborum: quia ſi ita foret, multò magis infantes huic morbo ſubiicerentur. Alij ex Ætio (libro vndecimo capite nono) conantur reddere cauſam dupliciter aberrantes. Primùm, quòd Ætius infantes non excipit: ſecundò, quia calculoſæ veſicæ cauſas reddit, non autem doloroſæ, cum ſuppreſſione vrinæ. At ſi quis putat Hippocratem loqui de ſuppreſſione vrinæ, quæ à lapide fit, toto cœlo aberrat, nam neminem in vita mea ex huiuſmodi ſuppreſſione perire, vidi, cum in lapide veſicæ vrina rarò ex toto ſupprimatur: ſed cum vrigine emittitur, & paulatim, & guttatim, & per interualla, quin etiam ſi lapis incidat in collum veſicæ, quamuis tota vrina ſupprimatur, aut eiicitur breui, aut frangitur, aut catheteta reiicitur in veſicam. Præterea quid lapidi in veſica cum ſuppuratione? clarum eſt enim ex ſuperioribus, quod vult huiuſmodi ægros liberari, pure emiſſo: at non fit pus in lithiaſi, ſed ramenta & ichores & ſedimina acria, itaque expoſitiones hæ neque veræ ſunt, neque veriſimiles, neque ad mentem Hippocratis (pag. 2.) ſed ſomnia eorum, qui in ſolis nugis verſantur, cauſa ergo eſt, quòd vt habetur in libro de Genitura, pueri habent venas plenas, & paruas, & accedente ætate ad pubertatem dilatantur, & implentur, & incaleſcunt, & nondum quicquam emittitur: & ideo facilè in illis locis materia colligitur, vnde fiunt durities, & abſceſſus:

ad hoc etiam iuuat, ſeu aget copia cibi, & malus ordo cum præpoſtera exercitatione, quibus fit, vt materia craſſa, & bili miſta (neque enim ſine bile talia fieri poſſunt) deſcendat ad locum, & efficiat abſceſſum, & ideo in huiuſmodi ætate talia contingunt magis, quàm tempore Hippocratis, quàm noſtro: aut in regione illa, quàm noſtra, nam, vt dixi, complures morbi nunc vigeant, qui ætate Hippocratis raro admodum viſebantur, ita è diuerſo quidam ei ætati, & regioni magis familiares erant, quàm noſtro tempore in Italia: idque prouenit ex ratione regionum, vt Hippocrates docet in libro de Aere, & Aquis, & Locis, & ratione victus, vt in libro de Veteri medicina, in hæc enim duo reducuntur omnes cauſæ morborum. Atque illud merito dixiſſe videor, quoniam veſicam contrahere abſceſſum, eſt res ratione difficilis, cum locus ille ſit exanguis, & ſubſtantia veſicæ rara, & dura, & ſemper plena lotio, vt, niſi aſtipularetur Hippocratis authoritas, non arduum eſſet perſuadere eiuſmodi morbum non poſſe contingere. Quin etiam crediderim plerunque tales abſceſſus accidere primum in carne, quæ veſicam circundat, atque ex illa in tunicam veſicæ permeare. Plura de his ſcripſimus in quarto Aphoriſmorum (Comment. 75. 76. 77. 79. 80. 81. 82.) præcipuè autem obſeruare oportet Aphoriſmum illum de ileo ſuperueniente ſtillicidio vrinæ (ſeptim. par. quatrageſ. ſecund.) namque ex illo patet expoſitio eius, quod dixi in præcedenti commento, ſcilicet quòd in ſeptem diebus pereunt: expreſſè enim ibidem hoc declaratur. Sed de hoc ſatis.

Expedit autem ſcire, cur aliorum morborum hiſtoriam continuauerit, veluti auris, & anginæ? verum alia interponit. Et videtur, quòd de illis mentionem facere oporteret, tanquam morbis frequentibus, & lethalibus, qualis eſt angina: aut terribilibus, qualis eſt dolor auris; verù in huiuſmodi morbi non erant è regione oppoſiti peripneumoniæ, quamobrem ad alteram tractationem pertinebant: idcircò relegati ſunt ad locum, qui eſt poſt tractatum de febre. Et certè nihil eſt, quod magis facit ad intellectum alicuius authoris, quàm cognitio continuitatis ſermonis: ipſaque cognitio continuatis ſermonis ab intellectu eorum, quæ ſcribuntur maximè pendet. Neque ego explanatori fidem adhibebo, qui rationem continuitatis textus non docuerit: nam neque illũ intellexiſſe veriſimile eſt authoris ſentẽtiam: neque ſine illa intelligi poſſe ſperabimus: aut ſi non eſt in ſenſibus continuitas, quid eſt, quòd teramus tempus in authore legendo, aut interpretando, qui à natura operibus alieniſſimus ſit, cum illa nulli magis rei, quàm continuationi operum ſuorum ſtuduiſſe videatur. Verùm his temporibus homines fucatæ diſciplinæ operam dant, ſi vnquam alias: cuius rei ratio eſt, quòd ſolis medicis impuniſſimè liceat errando homines occidere: cumque ignorantiam atque ſtultitiam non ſolum plebis & populi, ſed etiam eorum, qui plurimum poſſunt, animaduertant otio & delitiis aſſueti, poſtquam eadem eſſe præmia veræ difficiliſque cognitionis, ac fucatæ, & falſæ quis eſt, qui nolit per compendioſam, & facilem potius tranſire viam, quàm longam, atque difficilem? quòd ſi ita architecti agerent, atque alij opifices factitarent, neque tam ſplendidè, neque tam commodè degeremus, id ergo eſt in cauſa Principum & Iudicum ſegnitia, qui dũm obſtare his malis poſſe diffidunt, licentiam hanc ſolis medicis relinquunt, at ſaltem ſi id cauerent, quod ſæpe monui, vt non, niſi pro ſanatis premia acciperent, vel vt non, niſi optimi mathematici ad medicinam admitterentur, vtrouis horum modorum ſatis bene prouiſum eſſet incolumitati humani generis.

LIBRI

LIBRI TERTII IN HIPPOCRATIS PROGNOSTICA Commentarius quartus.

PROGNOSTICON PRIMVS.

FEbres verò iudicantur in eiſdem diebus, numero, ex quibus ſuperſunt homines, & ex quibus moriuntur.

COMMENTARIVS.

QVATVOR cum eſſent à me pertractanda: primum, vt quid eſſet iudicatio edocerem, me excuſat Commentarius in primum Epidemiorum (lib. 3. Comm. 45.) ſecundum, refellerem nugas Galeni, & id ſatis actum eſt in quarto Contradicentium (Contrad. 4.) tertium, vt enarrarem dierum criticorum ordinem, & cauſam, quam breuiſſime, quod quamuis ibidem id egerimus, nihilominus breuiter id percurrere decreui. Dico ergo, quòd dies critici intra menſem lunarem à Luna reguntur, quocirca cum Luna in viginti ſeptem diebus, & octo horis circuitum perficiat, diuiſo eo tempore in quatuor partes fient dies ſex, & horæ viginti. Itaque primus dies criticus in ſeptimum incidit: ſecundus in quartumdecimum, ſcilicet dies tredecim, horas ſexdecim: tertius in vigeſimam primam, ſcilicet dies viginti, horas duodecim: atque in his validiſſimus eſt quartuſdecimus, quoniam dimidio totius ambitus lunæ diffinitur. Sed quia morbi acutiſſimi velociter terminantur, ideo concurrentibus duabus cauſis ſimul in ſeptimum diem ſcilicet motu Lunæ, & motu morbi, robuſtiſſimus euadit ſeptimus dies, poſt quem quartus decimus, in quo langueſcit motus morbi, ſolus motus Lunæ vrget iudicationem, ita vigeſimus primus imbecilliſſimus eſt ob vtráque cauſam. Medij autem inter horum indicatiui ſunt quartus vndecimus, & decimus ſeptimus, imò potius decimuſoctauus, ſed in decimooctauo duæ cauſæ obſtant, ne iudicatio fiat: quòd dies ſit par, & motus materiæ languidus, ideo propter hanc cauſam criſis, tum etiam ob illam, quam ſubiiciemus, ad decimam ſeptimam relegatur. Quartus verò ob vim motus materiæ in iudicatoriam tranſit, magiſque euidenter id fieret, ſi par non eſſet: idcirco vndecima valde iudicatoria eſt, quia indicatiua, & impar: & quia ſatis virium habet materia motus, poſtmodum, vbi quinque dies iudicatorios à luna receperis conſiderandus eſt circuitus Solis, qui fit in trecentis ſexaginta quinque diebus cum quadrante ferè, cuius tertia pars centum & viginti duo ſunt: verùm ad centum viginti ratio deducitur ob ſigniferi partes, quas peragrat (vna enim dies in ipſo circuitu abſumitur) deinde quadragenariis Hippocratis (Comment. decimoſeptimo) vim maximam tribuit: quorum cauſam habes explicatam in commentariis de Septimeſtri partu.

Erunt ergo ob duas ſimul cauſas coniunctas (quadrageſimus, octuageſimus, & centeſimus vigeſimus) iudicatorij perfecti: indicatiui autem horum, ac medij, abſque dubio ſexageſimus, atque centeſimus, ſed etiam & vigeſimus, qui medius eſt quadraginta, at cum vigeſimus primus etiam à Luna vim accipiat, erunt decem dies decretorij primi ordinis: quartus, ſeptimus, vndecimus, quartuſdecimus, decimus ſeptimus, quadrageſimus, ſexageſimus, octuageſimus, centeſimus, atque centeſimus vigeſimus vtriuſque dies anceps, ſcilicet vigeſimus, vel vigeſimus primus: inter quos vigeſimo palma relicta eſt ob cauſas, quas ibi retulimus, at quia, vt dixi, ſpatium, quod interiacet inter vigeſimam diem, atque quadrageſimam commune eſt Soli atque Lunæ.

Sol autem non diuidit in minores particulas, quàm in viginti: idcirco Luna rurſus à vigeſima ad quadrageſimam diem eundem ordinem ſeruat, atque numerum, quem ab initio morbi ad vigeſimum: fientque rurſus quinque dies ſecundi ordinis indicatorij, qui morbis mediis inter acutos & diuturnos inſeruiunt: ſcilicet vigeſimus quartus, vigeſimus ſeptimus, trigeſimus, trigeſimus quartus, & trigeſimus ſeptimus, vt ſint omnes iam ſexdexim. Denique quia à prima die ad quartam decimam motus morbi vis magna eſt, & circuitus tertiani validi, ideo conſurgunt tres alij dies iudicatorij tertij ordinis, qui ſunt tertius, quintus, & nonus: collecti igitur omnes ſunt decem nouem, tertius decimus enim dies propter propinquitatem ſuccedẽtis iudicatorij primi ordinis, vt vigeſimus primus, propter vigeſimum excidunt è catalogo dierum iudicatoriorum: quia cum proximi fuerint adeò, natura mauult potentiorem ſequi.

Hæc igitur eſt ſumma dierum criticorum, numerus, ordo, explicatio, cauſa, iuxta veritatem, & Hippocratis ſententiam, quam Galenus tot nugis inuoluit falſè, confuſè, inconſtanter, adeò vt qui eam ſecuti ſint, finem nullum inuenire potuerunt.

Quartum

Quartum eſt, quomodo natura poſſit mouere materiam in iiſdem diebus contra ſe? nihil enim agit contra ſeipſum, quæ enim veriſimilitudo eſt, vt ipſa moueat materiam contra ſe, & vt ſeipſam perdere feſtinét? aut ſi dicas naturam propriam mouere materiam in morbo, in quo ſalus expectanda eſt, in lethali autem naturam communem elementorum, quæ rurſus veriſimilitudo, quod ab vtroque agente diuerſo, imò contrario eadem fiat actio, & in iiſdem temporibus, & maximè, quod ſi natura propria mouet, in eodem tempore mouet, quia tempus illud ei fauet: ergo non fauebit naturæ communi, & ſi fauet naturæ communi: ergo non fauebit naturæ propriæ. Et ſi dicas, quòd à neutra mouentur, ſed à natura cœli, ſeu conſtitutione, tanquam tertia cauſa, & dominante: & hoc videtur voluiſſe Hippocrates, qui tantum tribuit numero dierum, & quadragenariis, & ſeptenariis. Sed hoc habet magnam difficultatem, & non minorem, quàm habeant reliqui modi, quia criſes fierent in diuerſis materiis, in eodem numero dierum. Vt ſi (gratia exempli) tres ægrotarent in vna & eadem hora, vnus tertiana continua, alter febre pituitoſa continua, alter melancholica ſimiliter continua, oporteret, vt fierent criſes in eadem die: quod eſt contra experimentum, & etiam contra rationem.

Eſt etiam alia difficultas, quia aliquis dicere poſſet, quomodo tu Hippocrates potuiſti cognoſcere, quòd criſes fiant in iiſdem diebus, & ad ſalutem, & ad mortem, cum nemini id accidat, neque accidere poſſit, vt ex eodem morbo ſimul ſanetur, & pereat? & propterea hoc argumentum aperit mentem Hippocratis, & ſenſum eius declarat: neque enim Hippocrates dixiſſet, quod demonſtrare non poterat. Ergo ſenſus Hippocratis eſt, quòd dies criſium in genere ſunt iidem, tam in ſanandis, quàm in morituris, quia experimentum docet, quòd multi ſanantur in quarta, & multi pereunt in quarta, & multi ſanantur in ſeptima, & multi pereunt ſeptima, & multi ſanantur in aliis diebus, & alij moriuntur.

Heropythus (lang. non, tertij ordinis) ſanatus eſt in centeſima vigeſima die: mortuus eſt Parius (lang. prim. tertij ordinis) in centeſima vigeſima ſolum: ergo vult Hippocrates, quòd criſes fiant in eiſdem diebus, ſeu bonæ, ſeu malæ, ita vt ſemper fiant in tertia, quarta, quinta, & ſeptima, & ſimilibus: non ad hunc ſenſum, quòd ſi aliquis iuuenis triginta annorum laborans febre ardente, ex qua debeat ſanari in æſtate media, criſim habeat in ſeptima, quòd ſi idem laboraret eodem tempore, eadem ætate, morbo, temperatura, & eſſet moriturus, quòd deberet mori in ſeptima, vel alius omnino ei ſimilis: ſed dico, quòd anticiparet, & moreretur in quinta: & ratio eſt, quia plus temporis exigitur ad coctionem, quàm ad corruptionem: materia verò mouetur à conſtitutione, cum fuerit perfectè concocta: vel propè, aut perfectè corrupta: & ad hoc facit natura materiæ calida, frigida, ſicca, humida, craſſa, tenuis, lenta, fricabilis, multa, pauca, & ratio circuitus eius, criſes enim fiunt in acceſſionibus: ergo ſolùm ſufficiet, vt fiat criſis in numero dierum criticorum, huc uſque omnia clara ſunt. Sed relinquuntur rurſus duæ magnæ dubitationes, prima eſt, quare cœlum impellat illam materiam in exitium ægrotantis: ſecunda, quia ſexta dies videtur eſſe iudicatoria ad mortem, ſed non ad ſalutem: ſicut dicit Galenus. Sed reſpondeo, quòd Galenus confudit omnia: neque intellexit Hippocratem, quia ſexta dies non eſt vllo modo iudicatoria in morbis, qui imparibus diebus exacerbantur, nam Philiſcus (primo Epidemior. lang. primo) non eſt mortuus propter criſim in ſexta, ſed in quinta: in quinta enim natura emiſit ſanguinem, ſed paucum, & ſimiliter ſudorem, ſed frigidum. Vnde nugatur Galenus primo de Diebus criticis (capite ſeptimo) non enim idem eſt, mori ægrum, & criſim fieri, nam in quinta fit mala criſis, & non in ſexta: affirmat autem fieri criſim in ea die, ſed non dicit in quo, neque vbi viderit apud Hippocratem: ſed ſolùm adducit ex primo Epidemiorum (capite ſecundo) in ſecundo de Criſi, diem ſeptam numeratam ab Hippocrate in morbis, qui per pares exacerbantur, & ideo ſecundo ſuper primum Epidemiorum (capite ſexto) rectè dicit Galenus eos periiſſe in ſexta, qui exacerbati ſunt in quarta (Comment. 75.) Dicendum eſt ergo, ſententiam Hippocratis eiuſmodi eſſe, quòd in morbis, qui exacerbantur per dies impares, ſexta dies non eſt critica, neque ad ſalutem, neque ad mortem, in quo fallitur Galenus: & ideo iidem ſunt dies criſis ad ſalutem, & ad mortem: in morbis autem, qui exacerbantur per dies pares, ſextus eſt criticus ad ſalutem, & ad mortem: vt in Metone, & Virgine, qui ambo ſeruati ſunt: nec eſt tyrannus, vt nugatur Galenus. Sed ob hoc ſolùm plures moriuntur in ſexta, quia Hippocrates dicit in primo Epidemiorum, quòd morbi, qui exacerbantur in diebus paribus lethaliores ſunt his, qui circuitus habent per dies impares. Et circa hoc eſt notandum aliud, quod omnes criſes fiunt in diebus imparibus, quia illæ, quæ fiunt in tertia, quinta, & ſeptima, fiunt in die impari manifeſtè: quæ verò fiunt in quarta, & in ſexta, fiunt ſimiliter in die impari, quia talis morbus exacerbatur diebus paribus, & ita quartus eſt tertius à ſecundo, ſicut ſextus eſt quintus ab eodem, quia Hippocrates ſumit initium numerationis non à die primo morbi (in acutis tamen ſolum) ſed à die validioris inuaſionis, ſeu ſit prima, ſeu ſit ſecunda: & hoc eſt, quod fefellit Galenum non animaduertentem hæc, & dixit mille nugas de ſexta die, cum non minus verum ſit de quarta apud Hippocratem, quàm de ſexta, & licet meminerit de ſexta, & non de quarta, quòd multi moriebantur, ratio tamen & mens eius docent, quòd idem eſt dicendum de quarta: & apparuerunt morbi noſtris temporibus peſtilentes, in quibus omnes in quarta moriebantur, quamobrem clara eſt ſententia Hippocratis & dilucida.

Venio modò ad cauſam mortis in diebus iudicato-

iudicatoriis: & dico breuiter, quòd putredo efficit, vt natura irritetur, quia motus putredinis eſt naturalis, cum ſit exhalatio vaporis ex materia putrida, quæ putreſcit incerto circuitu: & natura cogitur inſurgere contra morbum vexata ab illo, & decernit coacta in die exacerbationis, & quia in ſeptima die (exempli gratia) motus materiæ, vt rei liquidæ, adiuuatur à motu Lunæ, ſicut videmus in aqua maris Oceani, & in ſinu Hadriatico, ideo fit magna colliſio: & maximè, ſi motus æqualis Lunæ, à quo excitatur natura, fuerit idem cum motu inæquali, ſeu vero: ſin autem multùm differat: fit criſis imperfecta, & multo tempore protrahitur ille motus.

Si ergo natura victrix fuerit, materia expelletur meliori modo, quo poterit vel extra corpus, vel in abſceſſum partis ignobilis: ſed ſi ſuccumbat, vapores illi multiplicabuntur propter caliditatem, & motum, & magis trahentur ad cor, & corrumpent calorem naturalem, & vires ob pugnam reſolutæ debiliores euadent, & ita æger morietur, vel tunc, vel paulò pòſt.

Neque enim neceſſe eſt, quòd æger moriatur in die malæ criſis: vt dixi in Philiſco criſis fuit in quinta, mortuus eſt in ſexta: Sileni criſis fuit in octaua) Sudauit enim ſudore frigido per totum, & papulas habuit rubras) & mortuus eſt in vndecima: Philini vxor non habuit criſim manifeſtam, ſed in decima ſeptima obmutuit, vigeſima mortua eſt: Eraſinus ſine criſi mortuus eſt, ſicut & Crito: Dromeadæ vxor in ſexta habuit criſim, & in eadem die mortua eſt: Homo etiam ille (tertio Epidemiorum ordin. primo langu. ſecundo) qui calefactus cœnauit in ſeptimæ fine, & octauæ, mortuus eſt in vndecima.

Mirum de Hermocrate, qui cum vigeſima iudicatus ſit, & à febre liber factus fuerit, abſque alia criſi periit in vigeſima ſeptima. Parius autem, cum mortuus ſit in centeſima vigeſima ſenſim obiit ſine criſi: ſicut in octuageſima, qui in Thaſo decumbebat apud Frigidam.

Sed phreniticus, qui mortuus eſt in quarta, criſim habuit in ſecunda. Circa quod notandum, quòd vbi morbus valde ſuperauerit naturam, homo moritur ſine criſi manifeſta, quia natura non audet pugnare cum morbo: & ſimiliter, ſi fuerit morbus cum abſceſſu, nam natura non poteſt mouere materiam: & ideo dico de morbis longis, quòd iuuantur à Sole, quia, vt dixi, motus non fit, niſi à natura propria.

Sed illud eſt mirum, cur natura ſequatur motum lunæ ad oppoſita loca, & quadrata, & omnino diſſimilis naturæ: in Sole autem ſequitur ſimilitudinem cum principio morbi, & cauſa eſt in Luna; quia natura quærit oppoſitum temperamentum loci, vt ſit ei adiutrix ad expellendum materiam: vt potè ſi Luna ſit in Ariete, quod eſt ſignum calidum, & ſiccum in initio morbi, & aggreſſa fuerit materiam illius, dum Luna eſt in Libra, iuuabitur ab humido: & ſi in cãcro, à frigido, & humido: atq; ſic melius occurret materiæ, quoniam Luna mouet humores.

In Sole autem eſt diuerſa ratio: quia Sol iuuat vires, & hoc fit magis in ſimili loco, quàm in contrario: quia natura in contrario ſitu Solis ſemper euertitur, ergo debet refugere talem cauſam, & ſitum.

Relinquitur ſolùm difficultas de materia turgente; à quo agente moueatur? & dico, quod à natura propria morbi, in quo eſt, protrudente quod eſt noxium ad membrum imbecillius, & illud rurſus ad aliud, donec in membrum incidat, ex quo protrudi non poſſit: vel iam debilitata natura: vel quia nullum membrum aliud ſit imbecillius eo: aut ob anguſtiam meatuum illius membri: vel quoniam natura ſit impedita eo tempore, vel per perturbationem animi, velut in ira: vel ob cibum: vel ob motum: vel ob frigus: vel aliam cauſam potentem, velut medicamentum importunè datum: aut quod deterius eſt, ſectionem venæ, & ideo in criſi etiam eſt maximum periculum, ne natura impediatur, ſi fiat in ſomno euigilando ægrum, vel per iram: vel per cibum: aut triſtitiam: aut metum: aut medicamentum, aut ſectionem venæ: aut cucurbitulas: aut motum.

Liquet enim ex his, quòd omnis criſis fit cum maximo periculo vitæ: quia non fit, niſi coacta natura, & non per electionem, ſicut quidam falsò credunt. Hæc igitur, ni fallor, meliora longè, atque vtiliora ſcitu nugis Galenicis.

PROGNOSTICON II. & III.

SImpliciſſimæ namque febres ac ſignis firmatæ ſecuriſſimis, quarto die, aut citiùs ceſſant. peſſimæ verò, ac cum ſignis grauiſſimis factæ, quarto die, aut citiùs interimunt.

COMMENTARIVS.

PVdet me Galeni, qui in tanta copia bonarum rerum verſatur circa verbum, SIMPLICISSIMAS, adducens quicquid vidit apud comœdos, tragedoſue: cum neque ſic illud verbum, quid ſignificet, hoc in loco doceat. Ego autem, verbis omiſſis, rès ipſas amplectar. Simpliciſſimas vocat febres, quæ nullum habent ſymptoma ſecum, niſi pathognomicum. Sunt autem ſymptomata pathognomica (exempli gratia) ardentis febris calor magnus, & mordax, ſitis, lingua arida, pulſus & reſpiratio magna, celer, crebra ad metam quandam vſque, nam vbi excoxerint, deficiet aliud ſignum, quod ſubiicit ſignis firmatæ ſecuriſſimis. Quæ autem alius expoſitor addit de febribus mali moris vera ſunt, ſed non hic prodenda: neque enim ſolum oportet ſimpliciſſimas febres carere ſignis illis occultis; per quæ febres mali moris eſſe intelligimus, ſed quibuſcunque ſignis, vt dixi, non pathognomicis malis, nam ſudor calidus, & amarulentia oris, & capitis dolor, non ſunt ſigna mali moris: & tamen huiuſmodi etiam abeſſe

oportet,

oportet, ſi febris ſimpliciſſima vocari iure debet.

Meliùs feciſſent, ſi quod difficile eſt, explicaſſent, ſcilicet quæ ſint iſta ſigna ſecuriſſima? deinde quare intra quartum diem magis hæ habeant, ſignificare ſolutionem, quàm quæ habent ſigna timoris? nam ſymptomata grauia, & motus, qui ſit à materia, ſolent cogere naturam ad citò pugnandum cum morbi cauſa. Sed iam proſequamur rem.

Signa ſecuriſſima ſunt conſtantia virium, & coctio materiæ. Tum conſtantia virium ex omnibus operationibus integris dignoſcitur. Eſt & medium quoddam ſignum non immutatum eſſe forma à ſtatu propriæ ſanitatis.

Peſſimæ verò) Et hic docet oppoſitum, nam, vt dixi, ſimpliciſſimæ febres ſunt, quæ & ſecundum naturam tales ſunt, & ſymptomatibus non pathognòmicis carent, at quæ ſunt peſſimæ, non ſunt ſecundum naturam, vt ardentes frigorificæ miſtæ, quæ exacerbantur quotidie, non alternis diebus: tantum quorum exacerbatio perdurat vltra duodecim horas, hæ non ſunt ſimplices, & rurſus, ſi coniungantur cum excrementis fœtidis, cum collapſu virium in exacerbatione, cum dolore capitis, palpitatione cordis, deiectione appetitus, vigilia, hæc tametſi coniuncta ſint febribus eiuſmodi, non tamen ſunt ſimpliciſſimæ, ſed cum horrendis ſignis ſunt: cum conuulſione, caſu pulſus, & pulſu inordinato, ſudore faciei, frigido liuore extremorum, amiſſione viſus, talia ſunt ſigna grauiſſima ſicut & delirium, & mala reſpiratio.

Reliquum eſt, vt videamus, quare cùm miti febre finis breuiſſimus debeat expectari? & reſpondeo, quòd vehementiſſima febris, & cum ſymptomatibus ſæuiſſimis vrget facultatem vitalem, & extinguit vires: quæ verò mitiſſima eſt, eiuſmodi ob materiæ paucitatem, benignitatem, & tenuitatem, natura autem agit ſemper non ex iudicio, ſed ſecundum vltimum ſui robur, ac quaſi conaretur: quare breui ſuperabit illam, quamuis parum irritata: & ob id citò ſanabitur æger, nec dixit, quòd per criſim: ſæpius enim abſque ea in talibus morbis.

PROGNOSTICON IV.

PRimus itaque inſultus ipſarum in hunc modum finitur: ſecundus autem ad ſeptimum perducitur: tertius ad vndecimum: quartus ad quartumdecimum: quintus ad decimum ſeptimum: ſextus ad vigeſimum: ſic igitur ex acutiſſimis morbis facta per quatuor additione, ad vigeſimum finiuntur.

COMMENTARIVS.

DIximus ſuperiùs, quonam pacto dies numerentur per quaternos: iſtud autem in morbis duplicem habet ſignificationem, prima ex comparatione ad eundem morbum ideſt, quòd in eodem morbo fiant incrementa, indicationes, & iudicationes per quaternos dies: & iſte ſenſus eſt verus, ſed non adeò, vt ſecundus, qui eſt comparatione diuerſorum morborum, ideſt, quod morbi aliqui terminantur in quarta, alij in ſeptima, alij in decima, & ita procedendo: & hic eſt veriſſimus.

Galenus nugatur circa verbum, nec demiror: ſed de C. Vega, qui tantùm illum extollit, maledicens de Principe: & volunt has nugas conferre ad curam ægrorum. O miſeri homines, qui ob ſectas, & ambitionem adeò inſanitis, vt non pudeat talia in perniciem humani generis excogitare, inde proferre, non ne tandem pudet, quid miſero illi ægro cum veſtro aphodo? Nonne veſter ille Galenus de hoc ipſo toties redarguit priores expoſitores, vt potuerit vos, vt caueretis, admonere? quid turpius contingere poteſt homini, quam reprehendi ab eo; quem defendit, & cuius cauſa decertat, & periclitatur? ſed aliàs erit locus: nunc ad vtiliora procedamus, ne, dum volumus reprehendere nugas, nugemur, & vitia aliorum perpetremus.

Doceamus ergo primùm, quonam pacto aliqui morbi non in his diebus, vt dixi, terminentur, ſed in ſexta, alij in decima: vt tertio Epidemiorum (lang. 3. ſecund. ord.) de Pythione: alij in quinta, vt primo Epidemiorum Methon: alij in nona periere, aut liberati ſunt. Diximus cauſam eſſe exacerbationes in diebus paribus: vel quoniam criſis ſæpe fit in die impari, ſicut Mulier moroſa tertio Epidemiorum (lang. vndecim. ſecund. ord.) quæ fuit iudicata in tertia: tertia cauſa eſt ex erroribus, vt qui debet iudicari malè, in quartadecima ob errorem mediocrem iudicetur in tertiadecima, vel ob magnum in duodecima.

Sed cur hunc terminum ſtatuit Hippocrates acutorum, nemo dixit: quanquam viam hanc aperuerimus in libro de Septimeſtri partu (Comment. decimoſeptimo) Dico ergo, quòd Luna in viginti ſeptem diebus cum triente ambit totum ſigniferum: & cum in ſeptem diebus cum triente moueatur per nonaginta partes ad vnguem, quando motus eius eſt tardiſſimus, velut ab vndecima die præſentis menſis, ſcilicet octobris M. D. LXVI. Luna eſt in ſeptima parte, & dodrante Libræ decimaoctaua eiuſdem eſt in parte tertia, & ſemiſſe Capricorni.

In triente igitur diei cum perageret quatuor partes ad vnguem, tunc ſequitur, vt in ſeptem diebus, & octo horis perageret partes nonaginta minus quadrante partis vnius. Igitur in reliquis viginti diebus ſuperabit ſecundum quadrantem totius circuli, cum quadrante vnius partis: ergo iudicatio fiet in diebus decem, nouem horis, viginti tribus, & ſemiſſe.

ſemiſſe. Sed aſtra mouent ſecundum motum velociſſimum, ſicut dixi de Sole, qui mouet in triente, quod perficit in CXX. diebus, cum velociſſime mouetur per motum appoſiti abſidis ideo ſemper mouet in CXX. diebus, licet vero motu poſſet aliquando tardare vſque ad millesimum vigeſimumquartum diem, & medio ſemper in milleſimo vigeſimoſecundo: ita dico de Luna, quòd perficit vltimam criſim in vigeſima die. Iunge igitur hæc ſimul morbum acutum, planetam velociſſimi motus, & velociſſimum motum ipſius planetæ; & omnia conueniunt in vigeſima die: ergo vltimus terminus acutorum ſimpliciter eſt viginti dies, ſeu vigeſima dies. Et iuxta hoc conſtituetur ratio quarti, & ſeptimi, & vndecimi propter quartum decimum diem, qui neceſſariò debet eſſe in dimidio totius circuitus Lunæ: ergo decimuſſeptimus eſt ſolus medius inter quartumdecimum, & vigeſimum, & ita ſolus iudicatorius: & ſimiliter ſeptimus, qui eſt quarta pars totius circuitus. Palàm autem eſt, quòd conſtituto ſeptimo, conſtituitur quartus, & vndecimus: & ita habetur ratio clara dierum criticorum vſque ad vigeſimam: & maximè, quia vigeſima dies eſt dimidium quadrageſimæ, quæ eſt vltima diuturnorum verſus acutos, & tertia pars CXX. quæ regitur à motu Solis.

Reliquum igitur eſt, vt reſpondeam duabus dubitationibus, quæ circa dicta emergere poſſunt. Prima eſt, quia Hippocrates ſeruat eadem incrementa etiam poſt vigeſimam, vſque ad quadrageſimam, nam in Abderis liberati ſunt, Nicodemus in vigeſima quarta die, & Anaxion in trigeſimaquarta: tertio Epidemiorum (lang. decim. & octau. ſecund. ordin.) Reſpondeo, quòd quantum ad numerationem poſt vigeſimam diem, ſuperiùs diximus cauſam: quòd verò hic non numeret, niſi vſque ad vigeſimam, cauſa eſt, quoniam non intendit numerare, niſi dies morborum acutorum ſimplicium, memini etiam me diſſoluiſſe contraditionem de morbis acutis (4. libr. 74.) terminantur in quartadecima die: ideo tranſeo ad ſecundam.

Quæret ergo forſan aliquis, cur non fiat criſis in vigeſimaoctaua, in qua Luna perficit circuitum? & quamuis hoc declaratum ſit etiam, vbi egimus de motu Solis, quia Sol mouet iudicationes in ſimilibus, & Luna in contrariis, addo aliam cauſam, quia Luna exigit motum etiam robuſtiſſimum: & ideo non mouet in trientibus, ſed in quadrantibus. Sed cum Luna reuertitur ad proprium locum, natura timet, quæ licet mentem non habeat, opera tamen ſapientis exercet: ſexto Epidemiorum (2. 5. Tex. 2.) & de hoc diſputauimus abundè in primo libro de Natura (Sec. 2.) Dico ergo, quòd cum redierit Luna ad locum proprium, primum eſt, apta mouere morbum, & augere, & aduerſari naturæ: quia ſi in eo tempore, dum Luna eſſet in eo loco, fuit ſufficiens ad irritandum morbum, quantò magis, cum redierit. Secunda cauſa eſt, quòd morbi fiunt maximè à Saturno, cum tranſeunt ordinem acutorum: ſed Saturnus in viginti ſeptem diebus non diſtat à loco proprio, niſi per vnum gradum, ſeu partem: ergo Luna redibit ad eundem ſitum cum cauſa irritante morbum, & deducente hominem ad perniciem. Tertia cauſa eſt, quia Luna diſtat circiter viginti quinque partibus in comparatione ad Solem reſpectu ſitus primi ad ipſum: ergo eſt imbecillis, & ita non poteſt mouere, in ſeptem autem diebus mouet, quia cum ſuperſint ad quadrantem horæ quatuor, non diſtabit, niſi per quinque partes à ſuo ſitu cum Sole: & quandoque cum velox fuerit, nihil diſtabit, & erit robuſta in fauendo cauſæ contrariæ ipſius morbi, & hæc eſt etiam tertia cauſa, quòd oportet accipere vigeſimam diem, & non vigeſimam primam: quia cum in viginti diebus permeet Sol viginti partes ferè, & Luna decenta ſexagintaquatuor partes, relinquitur detractis viginti partibus, quas Sol permeat, vt in viginti diebus Luna commutet ſitum, per partes ducentas quadraginta quatuor, detractis ergo horis octo, fiet, vt in decem nouem diebus Luna commutet ſe ad trientem ſecundum comparationem Solis igitur in decem nouem diebus, & ſexdecim horis Luna perueniet ad locum conformem diſpoſitioni, quam habuit ab initio morbi cum Sole, & ad contrarium ſitum in comparatione ad ſigniferum: & ideo natura mouebitur duplici ratione ad iudicationem. Et quamuis iſta videantur remota, prout ſunt in cauſis, & in aſtris, tamen prout principium eſt in materia, & eſt natura, eſt cauſa propinqua naturalis ſecundum rationem, & facilis.

PROGNOSTICON V.

Fieri verò non poteſt, vt aliquid horum integris diebus verè annumeretur: non enim annus, aut menſes integris diebus annumerari ſolent.

COMMENTARIVS.

Quod dicit, manifeſtum eſt per ſe: verùm dubitatio magna relinquitur, quia exemplum Hippocratis non videtur eſſe ad propoſitum, licet enim annus & menſes, de quibus dixit in libro de Septimeſtri partu (Tex. primo & ſecundo) declarans, quòd per annum intelligit dies trecentos ſexaginta quinque cum quarta parte fermè, & per menſem, dies viginti nouem, & horas duodecim, licet ſint verius quatuordecim, vt conſtet, neque annum, neque menſem conſtare diebus integris: nihilominus, vt demonſtratum eſt, numerus hic dierum indicatoriorum non deducitur ab anno, neque menſibus. Verum reſpondeo, quòd mens Hippocratis eſt, vt deducantur ab anno per quadragenariam, & à menſe per quaternos, ita vt intelligat duo genera menſium, vt dixi vnum viginti ſeptem dierum cum triente, iuxta quem computantur dies iudicatorij, quem conſtat, non eſſe ex diebus integris: alterum, iuxta quem numerantur menſes

prægnantium. Mens igitur Hippocratis eſt, quòd neque quartus dies, neque ſeptimus, ſint integri, nec alius quiſquam. Sed diuidit viginti dies in ſex partes, & exibunt dies tres, & octo horæ pro primo die critico: duplicatis his, fient dies ſex, & hora ſexdecim pro ſeptima die, quibus duplicatis, fient dies tredecim, & horæ octo pro quarta decima die, quibus ſi addantur dies tres, & horæ octo, fient dies ſexdecim, horæ ſexdecim pro decima ſeptima. Sed relinquitur dubium de vndecima die, quoniam ſi ſex diebus, & horis ſexdecim addantur dies tres, & horæ octo, fient dies decem ad vnguem: ergo non cadet in vndecimam, & hæc eſt maxima difficultas, quæ contingat in via Hippocratis circa rationem, & numerum dierum iudicatoriorum: & maximè, quia ſicut quadrageſimus eſt dimidium octuageſimi, & triens centeſimi vigeſimi, & vigeſimus dimidium quadrageſimi: ita decimus eſt dimidium vigeſimi, & ſi voluerimus augere vel vnam horam, cadet duplum eius in vigeſimam primam diem. Dico ergo, quòd nemo poteſt diſſoluere hanc difficultatem, niſi quid calleat artem Hippocraticam Ptolomei, adeò vt ſit miſta ratio, quæ vocatur participatio: & eſt, vt dixi, quòd dies vigeſimus & decem nouem dierum, & ſexdecim horarum, & dimidium eius erit dierum nouem, & horarum viginti, & ita ſexta pars, ſcilicet quarta dies, erit trium dierum. horarum ſex cum beſſe: ſeptima ſex dierum, tredecim horarum cum triente, vndecima autem nouem dierum, vt dixi, & viginti horarum: quartadecima tredecim dierum, duarum horarum cum beſſe: decimaſeptima ſexdecim dierum, nouem horarum cum triente: & ita vigeſima nouem dierum, & ſexdecim horarum. Si ergo ſingulis horum addas ſex horas propter motum naturæ in materia, quas vocauit Princeps almeliletu, erunt dies ad vnguem, quartus, ſeptimus, vndecimus, quartus decimus, & decimus ſeptimus, & vigeſimus indicatorij, ſicut propoſueramus.

Ex hoc ſequitur, quod oportet dies iudicatoriós terminari ad vnguem, non ſolùm vt ſeruetur numerus eorum, ſed etiam horarum exquiſitus: & ſi contingat error, erit propter caſum, & non eſt, ſicut in acceſſionibus, nam mutationes earum ſunt propter motum materiæ: ſed iudicationes fiunt à natura, quæ non errat, niſi coacta: materia autem mutationes facit varias per ſe, quoniam conſtat ex variis partibus. Veritas ergo eſt quòd dies iudicatorij incipiunt in ſupradictis diebus, & horis abſque additione ſex horarum: & tunc verè incipit iudicatio, & natura ſe præparat ad pugnam.

PROGNOSTICON VI.

POſt hæc autem eo modo, & ſecundum eandem adiectionem, primus circuitus quatuor, & triginta dierum: ſecundus quadraginta dierum: tertius ſexaginta dierum eſt.

COMMENTARIVS.

MAnifeſta eſt mens Hippocratis, quòd vult morbos acutos ſimpliciter terminari vſque ad vigeſimam: eos verò, qui ſunt per conuerſionem, duplum ſpatij, ſcilicet à vigeſima ad ſexageſimam: quod verò ad quadrageſimam, diuturnos verò triplum ſcilicet ſexaginta dies, ideſt, à ſexageſima ad centeſimam vigeſimam, cur autem aſſumpſerit trigeſimumquartum, manifeſtum eſt ex Aphoriſmo (ſecunda par. vigeſimatertia) Acuti morbi in quatuordecim diebus terminantur. Plures autem factæ ſunt iudicationes in ea die: vt in Abderis Anaxion ſanatus eſt Apollonius mortuus, non eſt, vt reprehendam Galenum hac in parte, neque eos, qui eum ſequuntur: neque enim quicquam de hoc intellexerunt, nam quod ad quadrageſimum attinet, ille ſe habet ad vigeſimum, vt vigeſimus inter acutos, diximus enim contraditione quarti libri (74.) quonam pacto morbi, qui terminantur in quadrageſima, ſunt acuti non meri, neque proprij. Sed tamen ſeruant legem acutorum, quia augentur per quaternos dies, indicantur, & iudicantur & ſolum deficiunt à veris acutis, quia ſunt miſti, à quadrageſimo autem ad ſexageſimum ſunt acuti miſti, non tamen ſeruantes formam acutorum, vt ſint quinque genera peracuti, qui cum maximo impetu intenduntur: & hi finiuntur intra ſeptimam, per ſe intra quartam', ex adiectis conditionibus: acuti meri, qui perpetuò intenduntur, non tamen maximis incrementis, & ſeuiſſimis ſymptomatibus, quorum terminus eſt dies quartus decimus: acuti ſimpliciter, quorum terminus eſt vigeſima dies intenſio perpetuò. Sed inæquales acuti ex conuerſione, quorum intenſio non eſt perpetua, ſed per quaternos dies, aut ſeptenos, aut vndenos, & ſimiles vſque ad vigeſimam. Sed ſunt remiſſiones interpoſitæ, & finiuntur intra quadrageſimam diem: & hi etiam vocantur miſti, ſicut illi acuti miſti ſimpliciter, quoniam proprium morborum acutorum eſt habere ſymptomata vehementia, & partes, quæ continuum incrementum, & euidens ſuſcipiunt, atque ita habemus diſtinctionem morborum deſcriptorum ab Hippocrate.

PROGNOSTICON VII.

INter initia tamen horum difficilius eſt prænoſcere ea, quæ multo temporis ſpatio iudicari debent: ſimillima enim horum initia ſunt, ſed à prima die animum adhibere opus eſt, ac per ſingulos quaternarios additos conſiderare: nec latebit, quo vertetur morbus.

COMMENTARIVS.

DOcet difficilius eſſe ab initio morbi prænoſcere futura, quàm in ſucceſſu: & cauſam reddit dicens: Quoniam in initio ſimiles ſunt morbi, igitur dicit, non poſſunt dignoſci. Sed ſi quis mentem adhibeat in mutationibus per quaternos intelliget ſcilicet poſt vnum, duos, aut plures quaternarios, qualis exitus futurus ſit morbi. Quare temerè aliqui volunt ab initio prædicere, quod prædici non poteſt: & hic videtur Hippocrates fauere ſententiæ illorum, qui dicunt, morborum acutorum certiores eſſe pronuntiationes ſalutis, aut mortis: cuius ſententiæ fuit Raſis, in quarto Contradicentium (30.) Porrò quænam ſunt, quæ præſagire oportet, docet Galenus quarto de Præſagio ex pulſibus (capite vndecim.) dicens, eſſe tria, primum, an morbus futurus ſit lethalis, an ad ſalutem terminari debeat? ſecũdum, quomodo debeat terminari ad ſalutem, vel ad mortem cum criſi, vel ſine criſi, cum quibus ſymtomatibus, & reliqua eiuſdem, tertium, in quo tempore? & in quot diebus? Modum autem non eſt vt explicem, ſed potius admonere oportet de eo, quod dicit Hippocrates, quod inſpicienti per quaternarios, & dies iudicatorios, apparebunt ſigna omnium horum. Ex quo liquet, vt dixi ſuprà, quòd Hippocrates (Comment. tert.) non ſolum conſiderat hos dies in diuerſis morbis, vt pote, qui ſint iudicandi in quarta, vel ſeptima, vel vndecima, ſed in vno, & eodem morbo, quartum, ſeptimum, & vndecimum, & ita vſque ad quadrageſimum. Secundò ſequitur, quòd in intercalaribus ſi ſigna appareant, vt octaua, nona, vel decima, non debemus multùm fidere in illis, quod etiam maximè docuit in primo Epidemiorum. Tertiò, quòd Hippocrates vult, non ſolùm hos dies iudicatorios eſſe conſiderandos ob iudicationem, ſed etiam ob indicationem. Dies ergo critici poſſunt omnes eſſe indicatiui: & omnes indicatiui critici. Et non vult, quòd ſinguli dies critici neceſſariò indicent: ſed quòd debeamus illos inſpicere, vt ſciamus, an aliquis eorum indicet? Galenus etiam oſtendit ex hoc haberi morbos, qui citò finiuntur, & interimunt, maximè eſſe contrarios: qui in longius progrediuntur, minus inter ſe differre, quo fit, vt etiam differentiam illorum minùs perſpicua ſit: atque ita difficilius eſſe, & peritioris artificis diiudicare de longis morbis, quàm de acutis. Neque dictum illud Galeni eſt ſimpliciter intelligendum, illos morbos ad ſalutem debere terminari, in quibus facultas ſuperat diſpoſitionem morbificam: illos morituros, in quibus facultas ab eiſdem ſuperatur, nam multi morbi ad mortem perducunt, in quibus facultas naturalis, aut vitalis morbum ſuperat, vel ob locum, vel ob aliam rationem. Sed de vitali omnino falſum eſt vtrumque, & de vita, & de morte: ſi autem intelligas in ſucceſſu morbi, eſt idem per idem dicere. Et forſan eſt difficilius, ſcire primum, quàm ſecundum. Ideo, vt dixi, melius eſt ſtare in decretis ab Hippocrate. Fruſtra enim factus eſſet liber hic, ſi alio modo, & tam paucis, quod quæritur, dignoſci poſſet.

DIGRESSIO.

DVbitabit forſan aliquis cur ego, qui tot, tantaque ſcribo, atque adeò diligenter, non tamen ſanare poſſim omnes, & in prædicendo etiam euarieni, vt perpetuò diuerſa prædicam? quòd ſi mihi non eſt conceſſum diuinare conſtanter, quis non poterit ſperare hoc aſſequi? ſi ego frigeo hac ætate, quis ſperare poteſt ex doctrina obtinere poſſe primas partes, ſi tam pauci me audiunt, quid iuuat hæc ſapientia? Denique videmus plures nihil ſcientes craſſa mineruа empiricos, qui maximo cum faſtu viuunt, & magnum nomen ſibi acquiſiuerunt, tum etiam diuitias non contemnendas. Demum non videmus quenquam noſtris temporibus qui cum his tot eo profecerit, vt modum mortis, aut ſalutis, ac diem prædicere poſſit. Ergo cum non deceat hominem bene exceptum maximè calamitatis tempore vt fortunam ſuam excuſet, vel ciues, vel medicos alios criminari ab his ſanè abſtinebo: quæ tamen plurimum in rem ipſam facerent. Omnia enim, vt dixi, arbitrari, ſi non alia ratione, ſaltem ob hoc oportet Deum cuncta rectè feciſſe, nec obruitur frumentum, niſi vt copioſus naſcatur. Ve tamen illis, per quos frumentum hoc tam ſalutare obruetur: ſed non longo tempore, neque niſi vbi expediet. Videmus (vt non longiùs progrediar ab inſtituto) Hippocratem, quod & aliàs dixi, curaſſe ſolum pauperes: conqueſtum ſub Democriti perſona, quod dij humanum genus odiſſent: tot tantáque aduerſus medicos ſui temporis ignaros queſtum: calamitoſam eius fortunam: contra Thadeum Florentinum nec inter rudes ſatis peritum, & quod deterius eſt, Iacobum Gottierum empiricum popularem quanta fortuna claruerit non ſolum incredibilium opum, ſed etiam gloriæ apud Reges, quid eſt ergo, quod miremur, aut maius, poſſimus expectare? vel vt ob hoc Hippocratem poſtponemus Thadeo aut Gottiero? Quid dicam de Themiſone, & Menocrate Syracuſio, viris ſtultis, & imperitiſſimis, quorum tamen fama inſignis temporibus ſuis fuit? & Galenus ſua ætate vix medicus habebatur.

Quanquam de illo nil mirum ſit, cum fuerit chirurgus in iuuenta, & ſi omnino medicinam exercuit, ætate ſenili contingit. Verba enim illa ex ſecundo de Criſi (capite ſeptimo) Ergo in tota æſtate interim, quàm quadringentos acuto morbo laborantes vidi.

In alio rurſus anno plurimos, atque in autumno omnes vndecimo iudicatos: vel cum Pelopem ſequeretur, ad id tempus ſunt referenda, aut aliquando dum ſenex eſſet, atque in patria id ei contigit, nam verba illa potius ad eum, qui in oppido exercuerit medicinam, aut parua vrbe, quàm in magna pertinere videntur, vtcunque ſit, non laboro. Satis eſt, parum feliciter illum exercuiſſe medicinam, ſi ad gloriam, quæ poſt mortem conſequuta eſt, referatur. Quid

dicam de Oribaſio, quàm infelix exilium inter accolos Ponti,& vt Ille dicebat,qui locum incoluerat:

Siue locum ſpecto,locus eſt inamabilis, & quo
Eſſe nihil toto triſtius orbe poteſt:
Siue homines,vix ſunt homines hoc nomine digni.
Quamque lupi,ſæpe plus feritatis habent.

Quam turbulenta,anxia,& inanis fuit Principis vita, nec is tamen multum exercuit artem?Iam verò neque beatos illos minùs ob id exiſtimabimus? cum & ſcientia præſtent, & ſucceſſu, & conſcientia innocentiæ. Sed mihi hæc non ſunt neceſſaria, qui plus habui, quàm concupiui, plura licuerit habere, quàm voluerim, imò vnus ipſus, quam omnes totius vrbis, ſeu Mediolani, ſeu Bononiæ: at non ſufficere poteram omnibus: nec genitus prorſus renunciare laboribus rerum perpetuarum. Quòd verò non poſſim ſanare omnes,cauſam non refero: nam ſanari plures nolunt, alij circumueniuntur.

Quid plura, non eſt mirum eos non ſanari,qui ſanari nolunt?Non eſt, cur querantur oſtendere, cum non poſſint à me curatum ab initio,qui obierit?Cæterùm demiror crudelitatem, dementiam, & impietatem medicorum noſtræ ætatis, quorum aliqui eò deueniunt, vt obliti omnis humanitatis, malint perdere homines, vt ſeruiant pertinaciæ,quàm reuocari,& eos ſeruare.

Quid quod adeò ſectis addicti ſunt,vt neque religionis,neque immortalitatis animorum, nec præceptorum Philoſophiæ reſpectus vllus teneat.

At quid memorem amentiam, cum tam parui emolumenti gratia tot periculis ſe exponant?certè conſcientiam malæ fidei vitare non poſſunt.

Ergo eorum opera fit, vt neque ipſi ſeruare poſſint quenquam ex magnis morbis ob imperitiam,aut pertinaciam, quæ ambitioni, aut auaritiæ ſeruit:neque alios ſinant ſeruare imperitos illorum maleficis artibus, & ſuſpicioſos, ac forſan deteriora metuentes,quàm etiam illi parare decreuerint, quæ omnes artes creuerunt deſidia, & auaritia magiſtratuum:principuum verò ignorantia prorſus ſupina, qui tamen errorum, & in ſe ipſis,& in ſuis pignoribus pœnas dant: tum verò ambitione peſſimorum doctorum,quibus non ſufficit talia perpetrare, niſi etiam alios doceant diſcipulos facere, vt eos per hæc lenocinia alliciant.

Vtinam tam mihi auxilio eſſent, quàm ſunt impedimento.

Mediolani licuit pugnando plures ſeruare,hic per inducias minimè licet:niſi ſi quis, vt Moſes Hebræus, me ipſo contentus eſſe velit,quem ſolus annuo morbo laborantem vix ſeruaui, certè nullo ſocio id facturus. Adeò deteriores etiam ſunt fictæ induciæ aperto bello. Quid miteris,cum videas claros etiam medicos ſublimia publicè diſſerentes empiriam curando prouideri? ſemper id vſu euenit inter mortales, vt vnus aduerſus infinitos pro veritate pugnaret. Cur expediat etiam eruditis mentiri,& fucum facere mortalibus, non video, cum hi non deſperare poſſint de arte conſequenda:nec adeò fortuna illius contemptibilis ſit, vt illius ſortem ſubire reformident. Cum ergo nullam rationem videam, cur malint malè, & infeliciter viuere,quàm bene, ac feliciter? certè cum ita ſit, nullam cauſam video, niſi mollitiem, atque eam, quòd virtuti non debitus honos(dico)habeatur,ob adulationem: adulatio autem ex ſegnitia.

Igitur longiùs digredimur.Sed hæc viciſſitudo ſemper fuit, ſempérque erit locorum, & temporum,cum apud immortales amplius ſit locus,& perpetuus veri cultus,atque veri cognitio, vt iam metuere plus debeamus,ne deficiat veritatis honos, ac ſtudium, & cognitio,quàm quòd ſolis ortus.Iam dicitis,cur non audes cum tua illa præclara ſapientia, ſeu arte prædicere? tria obſtant, quæ non tam,vt me excuſem,adduco, quàm vt vnuſquiſque intelligat, à quibus cauere in prædicendo debeat.

De ſanandis, quanta in contrarium euenire poſſunt,culpa ægri ſtantium, pharmacopolarum, medicorum, ſociorum, quòd etiam ſi tutus omnino ſis,quomodo te tutum fore ſcire potes?In mortem prædicendo,cum tot errores admiſerint, qui ſcire potes finẽ, nam maiore in periculo hac parte fui, quã ſi de ſalute in ſanãdis prædixiſſem. Sed poſtquã animaduerti magnitudinẽ multitudinemque errorum in totum,à prædicendo abſtinui,dodonec intellexi vi morbi hæc, vel illa accidiſſe.In acuta febre,nulla præmiſſa ſectione venæ carnibus,ouis,vino implentes, ac quater in die cibantes ægrum, calidiſque emplaſtris ventrem fouentes, perſæpe mecum cogitaui, an dormirem, an potius illi ad ægrum enecandum ſtudioſè vocati eſſent. Ita nunc generoſè agitur à Galenicis iſtis: ſed ſanè non (per Iouem) ſecundum Galenum. Deinde quærimus de proſpera fortuna Turcarum,cum ſic viuamus:& eandem normam, mores cæterorum, quorum vtimur opera ſequantur: ſed eſt alia maior cauſa, quæ vtriſque ſeruit,vt nemo ſanæ mentis iudicium proferre audeat.Peruertunt enim dictum,ſi moriturum dixeris, moriaturque dicunt medici audiſſe ex te,quòd euaſurum dixeris:ſi ſanetur,& ſanandum prædixeris,moriturum te pronunciaſſe affirmant:modeſtiæque eſſe dicunt, non contendere cum illo, quid dixerit, ſed audiſſe ipſos coram multis teſtibus,hoc non faciunt tantum, vt infamia aſpergant hominem.ſed vt illum deterreant ne melior illis,qui nihil prorſus ſciunt,videri velit. Quæritis ergo, quis ſperare poteſt ſcituŗum ſi ego ignoro, aut prædicere auſurum, ſi ego timeo? ſanè frumenti granum multa grana parit:& multi homines ſuperarunt feras, cum antea dilaniarentur ab illis: & Romani minima cum vrbe ab initio trecentis cum equitibus, & tribus millibus peditum, atque inde auctis viribus, orbem ſubegerunt. Et plures fuere Chriſtiani facti ab Apoſtolis, quàm à Chriſto, & plures Philoſophi à diſcipulis Socratis,quam à Socrate.

Pugnare munus eſt hominis, diffundi doctrinam, Dei.Non ſumus nos authores, ſed miniſtri.

Quòd

Quòd pauci audiant, quid mirum? nam pauci veritatem amant, cum inimicos veritatis ament, ambitionem, auaritiam, dolos, immanitatem, deſidiam, ignorantiam, an non par eſt, plures habituras has omnes aſſeclas, quàm veritatem, quæ cum ſcientia, labore, ſimplicitate, ſapientia, humilitate, paupertateque coniuncta eſt: Quid verò miramini hos imperitos gaudere feliciore fortuna? Multa ac nimis in hoc genere diximus circa ementitam horum felicitatem: felicitas vlla, vbi neque ſcientia, neque recti conſcientia, nec deorum amor eſſe poteſt. Vincet tandem veritas, nec eorum, quæ ſuper erunt, quicquam ſtabile eſt. Amici falſa gloria, & eiuſmodi blandimenta fortunæ pereunt quã breui: filij non ex hoc pendent, ſed opes maius negocium faceſſunt, & ab alienis, qui à proprijs; quid ergo eſt, quòd in tanto ſcelere, & latrocinio deteriore dulce eſſe poſſit? Sed iam extra cancellos. Reſpondet Hippocrates (lib. de Lege) breuiter, & more ſuo: Imperitia malus theſaurus eſt: & infelices opes his, qui eam repoſitam habent, & inſomnium, aut potius ſomnium diurnum & maximè, verùm alacritatis, fiduciæ, vtræque exultationis expers, timiditatis verò, & audaciæ nutrix. Timiditas quidem impotentiam, audacia verò ignorantiam artis ſignificat. Duo enim ſunt, ſcientia, & opinio: quorum altera facit ſcire, altera ignorare. Nam timor hominem ſemper reddit infelicem, audacia autem periculis externis maximis illum exponit. Iubet autem Hippocrates, vt regiones ob id circuat, eo, vt reor, conſilio, vt vbi bene eſſe non poſſit, & vbi cum prauis medicis litigandum eſt, diſcedat, vt nec pugnet, nec fallatur, quid enim ſtultius, quàm imperitos velle docere, malos ad ſanam doctrinam reuocare velle, & vitam honeſtam? Sinamus impios cum impiis daturos pœnas meritas.

Quid enim infelicius improbis, quàm inter improbos eſſe? hoc eſt, quod non intellexerunt ex Hippocrate.

Vir iuſtus, & ſapiens, vagando in iuuenta dabit experimentum ſui, prudentior euadet, famam de ſe ſparget, & bonum nomen, nec depugnabit, ſed deploratas vrbes, & circumuentam ſapientiam, atque abſceſſam relinquet, nam & illa per ſe dilabetur, nec pugnare cogetur: adhærebit autem in ſenio ei populo, aut principi, vbi plus valere facta, quàm nugas videbit, & ſtudium veritatis in pretio, ac amorem ſui, ſuorumque pignorum maiorem eſſe, quàm diuitiarum, aut opum, & vbi vitia odio magno eſſe comperiet: hoc enim optimum eſt ſignum felicis habitationis, vbi homines diis ſimiles magna ex parte ſunt, nam prorſus eſſe non poſſunt: neque mortalis eſt morbus deorum, ſed vbi quaſi medij ſunt, ac propiores diis, quàm belluis.

Cæterùm quòd obiicis, me neque tempus præſtituere, neque modum ſalutis, aut mortis in ægris, ſed ſolùm mortis, aut ſalutis ſimpliciter prædictione contentum eſſe? Primùm ſcias, Galenum docere, quid eſſet faciendum, non quid ipſe fecerit: cuius ego neque apud Galenum vllum exemplum inuenio: neque Hippocrates hoc præcipit, imò contrarium, vt in ſecundo de prædictione, & in primo huius libri docet, vult enim prædictionem eſſe ad excuſationem, & certam: at ſola, quæ eſt mortis, aut ſalutis: ſufficit ad excuſandum medicum: aliæ conditiones ſunt iactantiæ, & inanis auræ potius, & cuiuſdam leuitatis argumentum, quàm grauis medici: imò ad ſuperſtitionem, & dæmonas hoc genus trahi ſolet.

Eſt etiam laborioſum admodum, &, vt dixi, incertum: nam fac, vt omnino ars certa ſit, tu peritiſſimus, vnde poteris tot caſus, qui interim accidere poſſunt, effugere: præſtat tamen præſcire ob tria commoda.

Primùm vt ſcias ordinare, atque præſcribere rationem victus, atque medicamenta ipſa, quibus opus eſt: & quando applicanda. Vnde non ſufficiunt, quæ dixit Galenus, ſed oportet addere quartum, ſcilicet præcognitionem inſultuum, exacerbationum ſcilicet acceſſionum, & ſymptomatum, quæ in his, qui ſanandi ſunt, ſi non ſint vtiliora, certè ſæpius in vſum veniunt, quàm cognitio temporis, aut modi ſolutionis morbi.

Secundum commodum eſt, vt intelligas ex hoc, te cognouiſſe perfectè morbum ipſum, nec errare in cura: talia enim ſunt, velut experimentum in regulis Geometricis, quas inuenit Archimedes, & hoc modo probauit, & in Arithmeticis inuentis à nobis.

Tertium eſt, vt poſſis occurrere erroribus aliorum, querelis aſtantium, & maledictis æmulorum: hoc enim modo illos omnes euidenter coargues.

Vt verò doceam, quid Hippocrates hic intendat, ac ſimul, quomodo inania illa à Galeno pro neceſſariis habita conſequaris: & qualiter tibi agendum ſit, vbi in patriam deueneris malorum medicorum (ſcilicet ex hoc ſigno condiſces, quòd opes omnibus præferunt non ſolum honeſto, ſed fidei amori, & coniunctioni ſanguinis) attende ſingula, nam ſimul & te inſtruam, & me, cur non alia agam, excuſabo: intelliges & ex hoc, me plura agere, quàm fronte ipſa præſeferam.

Eſt enim artis pars, ſimulare contemptum plurium: nam vbi quæ non potes habere contemnendo, partem eorum, quæ in tua ſunt poteſtate, ſpernere videaris, nemo tibi iure obiicere poterit, te non poſſe habere: tum verò contemptus mediocrium tacitum eſt argumentum poſſeſſionis meliorum, atque præſtantiorum. Cum autem ſcopi medici (dico medicum ſolum, qui ſapiens ſit, ac probus: nam improbum ſolo nomine, non re, medicum eſſe dices) ſint, Deo placere, ſeruare ægrum (hoc minus eſt: nam Deo, qui placet etiam cum iactura nominis ſui, ac rei ſeruabit, & quam ſecuriſſimè, celerrimè, & quam minori diſpendio, atque ſint obſeruatione cuiuſquam alterius rei, aut hominis) gloriam ſuam tueri, vt prodeſſe poſſis pluribus, ne deridendo ex exiſtimatione nemini ſis vtilis, &, vt etiam opes tibi compares, diligentia primum ſumma circa ægrum vteris non prædices quicquam temerè, maximè quod inuerti poſſit: obblandieris potentibus (non adeò honeſtum eſt hoc, ſed nil mali in ſe continet) exiſtimationem retinebis ſapientia,

pientia, decore, ſeruitiis, ornamentis, ac liberalitate: modicus eris in verbis: nil dices alienum: ſubmiſſa voce loqueris: præcepta, vt breuiter dicam, Hippocratis in inſtitutionibus ſeruabis: non pugnabis iniquo ſub iudice, id eſt, his, qui non intelligunt, aut controuerſariis addicti ſunt contumaciter: denique obſeruabis, quæ in Proxeneta (capite nonageſimo & nonageſimo primo) diximus. Non eſt enim præſentis loci tractatio hæc, ſed quomodo te explices, aliquem vt tu ſolus curare poſſis: interim diſputationibus accommodatis authoritatem tuam tueberis: ſuſcitabis etiam factionem: nec illud tecum ſtatue, in quo multi boni viri decepti ſunt, melius enim eſt quouis modo opitulari, etiam ſi iniuſtum quid agere cogaris, quàm deterioribus te totum negocium integrum, & tibi intactum relinquere.

Melius eſt, ſanare ſerò eum, qui citò ſanari poſſet, quàm non ſinere. Omnia ſunt facienda, vt hominem ſerues. Pugna etiam acriter, vbi oporteat: nec tam humanum te præbeas, vt eos audaces iuſtò plus reddas, maiore enim negocio deiicitur è concepta ſpe, quàm non admittitur, eò vt ſpem concipere poſſit? ergo Hippocratis ſententia eſt, vt ſingulos quaterniones inſpicias: habes autem plura huius ex Epidemiis exempla, ſed præcipua Cherionis, Anaxionis, Mulieris, quæ in Mendacium fore decubuit, & Dealeis vxorem, cuius hiſtoriam, quod ad præſentem attinet inſtitutionem, breuiter explicabo.

Huic decimaquarta ſpiritus rarus, & magnus per tempus, quod in decimaſeptima perturbationem ſenſus declarabat, & omnium operationum, quæ cum ratione fiunt, impedimentum: vt edere, bibere, aluum deiicere, mingere.

His aduenientibus in vigeſima expectandum erat omnino delirium, atque impedimentum alicuius notabilis operationis, cum hæc aduenisſent ea die, quid aliud ſperari poterat, cum breui ſpira eſſet, quàm ſequenti morturam? quòd ſi breui ſpira non fuiſſet, vigeſima quarta conuulſa omnino periiſſet.

PROGNOSTICON VIII.

Est autem, & quartanæ conſtitutio ex tali concinnitate.

COMMENTARIVS.

Dicunt Hippocratem poſuiſſe exemplum: ſed falſum eſt, nam cum de acutis agat, vt ab initio oriuntur quartana, ſi pendet ab acuto morbo, initium illius non facit ſi initium non faciat languoris, acutus morbus non eſt. Præterea ad quid opus eſſet, exemplo in re tam clara, & exemplo contrario deerant forſitan morbi magis accommodati empyema, aqua intercus? propterea dico, quòd eſt argumentum, vt dici ſolet, à maiori: quaſi dicat non ſolùm acuti, longi difficilè iudicantur ab initio, quales futuri ſint, ſed etiam diuturni.

Expoſuimus autem in noſtra Dialectica, quomodo Hippocrates ſemper ex vna ſpeciali propoſitione per vniuerſalem rationem progreditur ad vniuerſalem. Sed forſan dicet aliquis, Nonne iſtud perſpicuum erat per ſe, quòd ſi ab initio acuti morbi ob longitudinem ſunt incerti exitus, quantò magis diuturni? Reſpondeo, quòd non: quia acuti morbi magnas habent mutationes, & ideo ſunt magis incerti, at de diuturnis, cum ſint magis quieti, poterat ab initio forſitan dubitari, an eſſent certioris exitus? Sed iam tranſeamus ad reliquas dubitationes, omittendo illam de Coſmo, an ſignificet ordinem? & dico, quòd ſic: & quod ordo ſignificat duo, ſcilicet diſpoſitionem, quæ per taxim apud Græcos intelligitur, velut ordo Senatorius, & ordo graduum in Scala: alio modo ordo intelligitur, eſtque eius ſecundum ſignificatum, vt diuiſionem refert: & ſic dicimus ordinem Senatorium, & equeſtrem, non vt referuntur, ſed vt alter ad alterum, aut vterque ad plebem.

Et hoc refertur per coſmum græcè, & in hoc ſignificato accipitur hic, quod eiuſdem generis, ſeu difficultatis, ſeu morborum difficilium cognitione.

Quod ad exitum attinet, eſt quartana: & hæc ſunt difficultates graues medicorum noſtri temporis, pudet me, cum alioquin viri eruditi ſint in tanta rerum neceſſariarum ſcientiæ inopia, vt velint ſectari has nugas meras. Galenus non animaduertens ob nimiam φιλαυτίαν, dum vult maximus apparere vates, contradicit Hippocrati, & ſuſpicionem prębet, ne etiam in aliis mendax fuerit: verba eius ſunt in commenti initio. Id quoque pleriſque incognitum eſt, & ob eam rem mirabundi ſæpenumero vaticinium quoddam noſtrum præſagium credunt, vt febre detentus quartana, vindicabitur poſt diem (ſi ita fors tulerit) quintumdecimum. at qui per tertianam, non demirantur præſagium. Sed in vtriſque ratio communis eſt.

Primùm cum loquatur hic de initio, vt manifeſtum eſt, non animaduertit, vt dixi, Hippocratem velle, vt prædici non poſſit: ipſe autem gloriatur, & falſo ſanè id feciſſe, vt credamus falsò ſe iactare ſæpius de aliis, quod tamen dicere non auſim, malo enim fateri, me non intelligere, quid ſibi voluerit: at iuxta cauſam, quam aſſignat, duo dicit, quorum vnum eſt, verum, ſed obſcurum, alterum falſum, & obſcurius, ſcilicet hoc falſum eſt, quòd eadem ſit ratio iudicandi in tertiana, & quartana, cum tertiana in ſeptem periodis indicetur quartana: nullus præfixus eſt certus terminus. nam æſtiua eſt breuis, autumnalis longa, hyemalis verò longior: quod non idem eſt in tertiana, nam æſtate paucæ finiuntur (non nego, quin aliquæ) ante ſeptimam acceſſionem inueniantur etiam quartanæ bienales, & trienales: quòd non adeò in tertianis ſimplicibus inuenitur, imò totum contrarium accidit, ſcilicet quòd duplex tertiana plerumque eſt longior ſimplici, & ſimplex quartana longior duplici, & triplici, licet ſi minùs periculoſa, & vereor,

ne

ne in hac cauſa fuerit egregius mendax: neque enim vnquam vidi medicum adeò præſtantem, qui auſus ſit prædicere, neque ab initio, neque procedente morbo exitum quartanæ, qua die futurus eſſet, niſi fortè iam inclinante morbo, cum etiam ruſtici, & plebs id præſagiunt, adeſt etiam ratio, quia vel vult præſagire per criſim: & hoc non, quia tot fiunt criſes in intermittentibus, quot ſunt acceſſiones, licet vſque ad certum tempus augeantur, & pòſt reddantur mitiores: quod quiſque videre poteſt vix initiatus medicinæ non ſolum in quartanis, ſed etiam in tertianis ipſis millies in vna æſtate: vel vult recognoſcere finem quartanæ per reſolutionem, & diminutionem ſenſim factam, & hoc quomodo poterit cognoſcere, niſi propè finem in inclinato iam morbo? & ideo iſta oſtendunt manifeſtè, quòd ſæpius aliâs dixi, eum non exercuiſſe medicinam morborum interiorum, ſed ſcripſiſſe, quæ imaginabatur eſſe vera, iuxta illam ſuam methodum, quæ non fuit contemnenda dum principia erant ex ſenſu accepta. Eſt etiam aliud in cauſa, quòd materia tertianæ eſt vnius modi, & ſibi ſimilis tota: quartanæ autem heterogenea plerunque.

Alterum eſt verum, ſcilicet quòd intermittentium dies numerantur per acceſſiones etenim quartana finitur in anno, id eſt, in centum viginti acceſſionibus, vt prima quarti (Tract. ſecundo capite ſexageſimo primo) Princeps docet: & tertiana in ſeptem acceſſionibus, ita vt numerando dies non ad quartamdecimam, ſed ad tertiamdecimam.

Dubitat Vega, quoniam in diebus quietis etiam perficitur coctio, ſicut in continuis: igitur tales dies eſſent numerandi. Sed circa ſolutionem multa dicit, quæ parùm conſtant, vt potè quòd in diebus quietis actio caloris circa humores morbum facientes ſuſpenditur, ac ferè ceſſat: quod prorſus falſum eſt. Similiter illud, quòd materia in febribus perſæpe reducitur ad benignum: iſtud demonſtratum eſt à nobis eſſe falſum: & cur in arte medica edita. Propterea inuenire oportet aliam viam: & eſt, quòd vnaquæque acceſſio habet ſua tempora omnia: & eſt quaſi vnus morbus integer, & proceditur ex vno in aliam, & ideo numerandæ ſunt acceſſiones, eò, quòd ex diſcretis non fit vnum continuum, ſed omnes acceſſiones ſunt diſcretæ: ergo non poſſunt numerari earum dies, quia dies numerantur incontinuis in comparatione ad iudicium, vel ad finem morbi. Sed in quauis acceſſione intermittentis finitur morbus: igitur patet cauſa.

PROGNOSTICON IX. & X.

QVi verò minimo temporis ſpatio iudicari debent, facillimi cognitu ſunt: maximè enim ab initio differunt, qui enim conualituri ſunt, facilè ſpirant, & ſine dolore agunt, noctu dormiunt ac reliqua ſecuriſſima habent, morituri tamen difficilè ſpirant delirantes, vigilantes, ac reliqua ſigna peſſima habentes.

COMMENTARIVS.

CVm dixiſſet in præcedentibus, morbos, qui breues ſunt, facilè dignoſci, quem finem habituri ſint, oſtendit modò, quomodo dignoſcantur morbi lethales ab his, qui ad ſalutem terminandi ſunt, proponit autem pro exemplo tria in vtroque pro ſeruandis, quòd facilè ſpirent hoc ſignum declarat robur omnium trium facultatum, & nullum adeſſe impedimentum in membris ſpiritualibus, neque læſionem in membris animalibus magnam: igitur iſtud eſt optimum ſignum.

Declaro autem vnumquodque. Primum quia ſi facilis eſt ſpiratio neceſſe eſt vt adſit robur virtutis animalis, nam cum duæ ſint facultates animales, quarum ambarum inſtrumentum eſt cerebrum, ſenſus, qui ſolo conſiſtit in temperamento, vt colligitur ſeptimo de Placitis Hippocratis & Platonis (capite tert.) & motus, qui non fit ſine ſpiritibus, oportet, ſi ſpiratio debet eſſe facilis, vt adſit multitudo ſpirituum, nam ad aſpirationem ſufficiunt ſpiritus, ſed ad facilem ſpirationem requiruntur non ſolùm ſpiritus, & multitudo eorum, ſed magna multitudo: neque enim fit facilis motus aliquis, niſi à maxima proportione, aut naturali obſequio.

Sed non poteſt eſſe animalis facultas cum maxima abundantia ſpirituum, niſi ſuppeditentur à corde: ergo neceſſe eſt facultatem vitalem eſſe validam. Sed non poteſt eſſe facultatis vitalis valida admodum, niſi ſuppeditetur multitudo boni ſanguinis à facultate naturali: igitur facultas naturalis neceſſariò valida eſt, & ideo extrema imbecillitas cuiuſcunque facultatis non poteſt eſſe, niſi cum imbecillitate reliquarum facultatum: veruntamen robur reliquarum facultatum poteſt eſſe etiam maximum ſine robore aliarum, præter quam in facultate animali, & ſimiliter facilitas ſpirandi oſtendit nullo modo eſſe læſum cerebrum: quia cum operatio reſpirationis fiat cum cognitione, vbi vel minimum deliret, læditur aliquantiſper reſpiratio (eſt enim motus voluntarius, vt voluit Galenus) ergo ſi reſpiratio non eſt læſa, neque mens delirio aperto, vel tacito, & ſimiliter de membris ſpiritualibus, vt dictum eſt, quia dolor, & anguſtia faciunt denſam caloris: magnitudo celerem: refrigeratio tardam. Cum verò hæc quatuor adfuerint, qui morbus poteſt eſſe in illis?

Sequitur ſecundum ſignum, Sine dolore agunt. Dolor dicebat Galenus (quarto Meth. capite ſexto maxim. (phlegmonas facit, & vigilias, & febrem, & deliria, & exinde conuulſionem: quæ quinque maximè inducunt mortem.

Intelligendum eſt autem de vehementi dolore: nam paruus dolor aliquando melius eſt ſignum, magnus verò nunquam bonus. Forſitan per ἀνώδυνοι intelligit non ſolùm

ſine dolore, ſed etiam ſine alia moleſtia graui: velut quod non ſit anxius, neque inquietus.

Sequitur tertium ſignum, Dormiunt. Somnus quidem bonus eſt & ratione ſigni, & cauſæ.

Signi quidem, quoniam neque ſiccitatem immodicam, neque calorem, neque inquietem, neque materiam venenoſam adeſſe ſignificat: palàm eſt autem, quòd per) dormiunt) intelligit, ſicut ſani, aliter falſus eſſet Aphoriſmus, In quo morbo ſomnus laborem facit lethale (ſecund. par. prim.) Hoc enim eſt, ac ſi dicat, quòd dormiunt ſuauiter continuo ſomno per debitum tempus, horis conſuetis, & quod iuuet. Et ratione cauſæ, quia humectat, & reficit vires, & coctionem iuuat.

Deinde proponit tria ſigna: difficilè ſpirare: & vigilantes eſſe, quæ ſunt oppoſita duobus prædictis, ſcilicet primo & tertio: at verò loco doloris ponit delirium. Eſt autem breue verbum, ſed magni momenti: namque deliriorum quinque ſunt ſpecies principales, in quibus medicus maximè expertus eſſe debet, adeò vt viderim pleroſque ex his, qui turgebant faſtu maximè in huiuſmodi deludi, quod non internoſcerent ſpecies. Ego autem poſt primum ægrotantem, qui iam anno ab hinc vigeſimooctauo me ſefellit, & periit, nunquam deluſus ſum. Primum genus ergo, quod in febribus accidit (nam de his ſolum ſermo eſt) & mitiſſimum eſt, cum per interualla homo delirat cum furore, & deinde redit, cum ergo ſit cum furore, indicat eſſe materiam calidam: quia verò redit, ſignificat nec cerebrum eſſe affectum, nec materiam eſſe in cerebro.

Cum ergo materia calida ſit, & tenuis, tum propter caliditatem, tum quia intermitteret, aut valde parum, neque materia ſit in cerebro, indicio eſt breuem futurum morbum, neque periculoſum admodum, nam non dixerim, ſine periculo: quia nullum delirium cum febre caret periculo.

Secundum eſt, cum delirium eſt tacitum vtpote obliuiſci, non cognoſcere, quamuis videat, & hoc per interualla, hoc eſt valde malum, & fit à materia melancholica, ſed extra cerebrum tu tamen ſcis, quòd omnis materia melancholica putreſcens, & faciens febrem continuam, eſt ex genere lethalium. Deterius eſt, quòd fit cum furore maximo, & eſt continuum: eſt autem phrenitidis argumentum, & ideo valde lethale, nam pauci ex vera phrenitide euadunt, & non niſi iuuenes, ac robuſti, minùs adoleſcentes, minùs etiam pueri. Ex ſenibus nemo ſeruatur: de iuuenibus, cauſa eſt morbus congruens ætati, robur virium, amplitudo meatuum. & cauſæ præcedentes externæ nam cum internæ non conſenſerint, homines ſemper fermè euadunt.

Huſcuſque medici intelligunt, quamuis in ſecundo, cum magnus ſit metus, non tantum adhibeant diligentiæ, quantum opus eſſet. Quintum genus eſt diſipientiæ ſtudioſæ, cuius meminit Hippocrates ſexta Aphoriſmorum (51.) & fit à melancholia: ſed eſt manifeſtum, & periculoſiſſimum, & accidit frequenter in falſa declinatione phrenitidis. Quintum genus eſt, in quo maximè fallantur, cum febre remiſſa valde, delirant ægri parùm. & ratio, ſed tamen manifeſtè, quaſi ſomniantes, & ſtatim cognoſcunt errorem.

Et medici hoc paruipendunt, cum tamen neminem ſeruatum ex his viderim: neque enim potui perſuadere medicos alios: nam mala fortuna non paſſa eſt, vt ſolus extiterim in cura alicuius horum vt vellent vt auxiliis validiis, & omnino abſtinere à vino, & cuſtodiam adhibere diligentiſſimam.

Dubitatur, quia iſtud videtur contradicere Aphoriſmo ſecundæ ſectionis Acutorum morborum (19.) non omnino ſunt certè pronunciationes ſalutis, aut mortis, aliàs ſuperiùs etiam memini de hoc: &, vt breuiter dicam, non ſunt adeò certæ, propterea ſi medicus poſſet eſſe certus de cauſa ſymptomatum, quod eſſet vitio materiæ, vt non metueret motum, non falleretur: ſed de hoc non poteſt eſſe certus.

PROGNOSTICON XI.

His igitur ita euenientibus, coniectari oportet per tempus, ac per ſingulas additiones, morbis euntibus non in iudicationem.

COMMENTARIVS.

Indicat de longioribus morbis, quod per exemplum adhuc ſit in breuiſſimis, ſcilicet vt contemplemur vnumquodque ex illis tribus ſignis bonis, aut malis, quod adueniat: & in quo tempore, nam ea die, ſi indicatoria ſit, id eſt, ex illis quæ per quaternarium coagmentantur, ſeu in bonis ex reliquis ſecuriſſimis ſupradictis, velut ſunt interpræcipua coctio in vrinis, & magis etiam propriorum excrementorum & bene ſe habere ad oblationes, & facilè ferre morbum, & reliqua, quæ ſupra (Tex. quinquageſim. ſex. in diuiſione Gal.) dicta ſunt, ab ea die incipiet morbus eſſe ſæuiſſimus, aut mitiſſimus. Sed Galenus, & alij expoſitores non animaduertunt maximam difficultatem, quæ accidit ex diuerſitate, quæ contingit in huiuſmodi ægris, nam quidam incipiunt pati morbum ſæuiſſimum: quibuſdam incipit remitti ab ea die, & fieri mitis, quaſi eſſet ab initio: & tales ſanantur, aut moriuntur in ſequenti die indicatoria, at in quibuſdam ſecùs contingit: ingraueſcit enim morbus, & producitur fermè ad tantundem temporis, hos igitur oportet diſtinguere, quia ſi (gratia exempli) accidat hoc in quadrageſima, ſeruabitur, aut morietur in ſexageſima aut in octuageſima, vbi extremum fuerit malum, aut bonum, oportet ſolum diſtinguere robur virium: & hoc, quia in intermediis diebus neceſſe eſt, vt miteſcant, velut Hippocrates inquit in ęropycho tertij Epidemiorum (larg 9. ſecund ordin.) circa centeſimam aluus multis billioſis turbata eſt, & tempore non modico multa talia prodibant,

&

& rurſus, dyſenteria cum dolore, reliquorum verò quies erat: in ſumma & febres defecerunt, & ſurditas ceſſauit in centeſima vigeſima: perfectè iudicatus eſt, ita à centeſima ad centeſimam vigeſimam. Et ſimiliter in ea, quæ in Thaſo decumbebat (lang. ſecund. eiuſdem ordin.) apud frigidam explicat, quid acciderit in quadrageſima, & ſexageſima, & quòd mortua fuit in octuageſima, & ſimiliter in primo Epidem. (lang. 5.) de Epicratis vxore. Quadrageſima die vomit pauca biliosa, iudicata eſt perfectè, & à febre libera die octageſima, & Cleanactide (lang. ſext. ibidem) poſtquam dixit, quæ in quadrageſ. acciderunt, narrat quæ in 60. inde in 70. & quòd liberatus eſt in octuageſimo: in Pario autem declarat in tertio Epidemiorum (lang. prim. ſecund. ordin.) quæ acciderint in quadrageſima: deinde tranſcendit ſtatim poſt pauca ad centeſimam vigeſimam. Mens igitur Hippocratis eſt, quòd diebus inter mediis non poſſint, neque ſanari, ſed per eadem procedere non adeò bona, neque mala, niſi admiſſus ſit error, & ideo ſi contingat ſecùs, dicemus neceſſariò admiſſum fuiſſe errorem: ſed ante quadrageſimum diem ſi accidant ſigna vehementis prauitatis, aut ſecuritatis, debemus, prædicere iuxta robur virium in malo ad ſecundum quaternarium: ſi vires non ſint robuſtiſſimæ, in bono ad ſecundum quaternarium: & ſi robuſtiſſimæ in bono, ad primum quaternarium ſeu ſequentem decretorium, & ſi non fuerint robuſtiſſimæ, pariter in malo in ſequenti die iudicatoria, hæc autem differentia non adeò viget in primis diebus, quia etiam quòd vires ſint validiſſimæ, morbus interficit in primo quaternario, ſicut de Critone primo Epidemiorum (lang. non.) ſi ſit ſæuiſſimus, & hoc, quia mater ia adeſt tota, & natura magis teretur, quàm in morbo, qui iam proceſſerit per aliquot dies: ſunt etiam propiores exceſſibus factis, & cauſis externis, vt non potuerint ſe reficere, velut Veneri, vigiliæ, laboribus, ebrietati, & crapulæ.

PROGNOSTICON XII.

SEcundum eandem rationem & fœminis iudicationes fiunt ex partu.

COMMENTARIVS.

SEntentia eſt clara. Quòd ſi alicui parienti poſt aliquod dies contingat febris, vt pote die quartadecima, velut Philini vxor primo Epidemiorum (lang. quart.) præcipit numerandos dies ab ipſo partu, adeò vt cum illa obierit in vigeſima, obiiſſe dicatur in trigeſima quarta: atque ita de reliquis. De hoc ſcripſimus contradictionem: circa quod obſeruanda ſunt duo. Primum, quòd ſi dies incipiant à die indicatoria, vt dixi in Philini vxore (primo libro 41.) tunc nihil refert, quomodo vis, numerentur, quoniam omnino in dies indicatorios incidet finis morbi. Secundum eſt, quòd ſi morbus incidat non vi partus, tunc debent numerari dies ab initio febris, & non à partu: velut ſi ob iram, vel timorem. Dies autem partus in maſculo ſunt triginta, in fœmina quadraginta duo. Vnde Hippocrates in libro de Natura pueri (pag. quarta) fœmella quidem in quadraginta & duobus diebus, vt longiſſimè, primam coagmentationem, ac coarticulationem accipiens: maſculus verò vt longiſſimè in triginta diebus, vt plurimum enim hoc tempore, aut paulo breuiore, aut paulo longiore, articulatio ipſis contingit. Nam & purgatio fit à partu, vt plurimum in fœmellis quidem diebus quadraginta, & duobus (atque hæc tardiſſima eſt, & perfecta, vacauerit autem periculo, etiam ſi in viginti quinque diebus purgetur) In maſculo verò purgatio fit diebus triginta: atque hæc tardiſſima eſt, & perfecta. Citra tamen periculum fuerit, etiam ſi in viginti diebus mulier purgetur. Poſtremo autem tempore purgatio quàm pauciſſima procedit, & in iunioribus paucioribus diebus purgantur, in ſenioribus verò, pluribus. Si ergo in prædicto tempore contigerit corripi febre mulierem, numerandi erunt dies à partu, ſi non alia ex cauſa febris innaſcerit. Quoniam verò & in Philini, & in Epycratis, & in Dromeadæ vxoribus, numerat dies ab initio febris, & non à partu: ideo ſolent dari multæ reſponſiones. vna eſt Vegæ, cum qua ſe putat non ſolum euadere difficultatem, ſed etiam conformem eſſe Galeno: & eſt, quòd dies ſint à partu computandi ſemper, ſeu partus ſit naturalis, ſeu ſit abortus: videtur & velle, quòd ſi oriatur ex alia cauſa febris, vt computet à partu, ſed hoc eſt adeò abſurdum, vt non crediderim hoc velle, liquet enim quòd febris, quæ ſic incipit, nullam habeat cum partu affinitatem. At verò de magnitudine & longitudine ipſius febris vult, quòd indicia ſumamus ab initio ipſius febris, veruntamen nil reſpondet authoritatibus per nos adductis: ſed per mille ambages multa adducit, quaſi ſint expungenda verba Hippocratis, tanquam falsò aſcripta, cum tamen ſint genuinis libris, & tres, quæ in vnum conſentiunt.

Hæc quidem me deterrent, vt poſſim homines deinceps ad veritatis lumen reuocare, poſtquam video eos, quorum intereſſet eam ſyncerè tueri ob ſectas, & ambitionem paratos ad contradicendum veritati, conarique, vt euertant. Neque enim dubium eſt in partubus præternaturalibus, eam rationem ſequi oportere: atque ob hanc rationem Hippocrates neque in abortu eius, quæ apud Pantimedem (lang. decim. vndecim. & duodecim. prim. ordin.) neque multò clarius in ſequente, neque in alia, quamuis perfecto partu filium peperiſſet, ſed cum dolore inquit dierum numerum adiecit: ſed à partu computauit, quanquam in prima idem fuerit dies abortus, & febris.

Si enim in partu computandi ſunt dies ab illo ob vehementiam motus, & dolorum, tanto magis in abortu: Iam ergo de abortu res cõſtituta eſt. Similiter & de partu, cum à

die

die partus febris initium habuerit in his, qui computantur per quaternarium.

Modò videamus, cum incœperit in die non computata per quaternarium:& de hoc habemus tria exempla apud Hippocratem (lang. quinto prim. Epidem.)Epicratis vxorem,Dromeadæ vxorem,& mulierem, quæ decumbebat apud Frigidam.

In prima ergo febris eam corripuit tertia die ante partum, acuta autem poſtridie à partu, inquit igitur Hippocrates, Sexta die, à quo febris eam corripuit, vt numeret à febre,non à partu, deinde inquit,circa vigeſimam primam,& circa vigeſimam ſeptimam & circa vigeſimam primam non more ſolito, quia non poterat computare à die febris: ergo vult, quod partim computentur à die febris, partim à die partus nam poſtmodum ſubiecit, quadrageſima dio,id eſt, ab initio febris liberata eſt.

Rurſus in ſecunda cum dixiſſet: ſecunda die rigor corripuit febris acuta:cœpit autem prima die dolere circa præcordia.

Manifeſtum eſt, quòd per primam diem intelligit ſecundam à partu. Galenus nihil dicit in hoc ſemper fugiens difficillia. Ergo ſubiicit, quòd mortua eſt in ſexta, quæ fuit ſeptima à partu: igitur partim computat à partu,partim à die febris.

In tertia quoque Galenus nihil dicit ſuo more, tanquam nulla eſſet difficultas:inquit enim Hippocrates:Febris acuta, orta tertia die à partu corripuit:poſtquam riguiſſet, febres continuæ acutæ ortæ octaua multùm mente mota eſt; deinde connumerans ſymptomata grauia, ſcilicet quòd voce diſtituta ſit,non audet adiicere diem, neque quando dolor coxæ inuaſerit: ſed numerans dies iudicatorios,eos facit leues,quaſi eſſent connumerandi à partu, nihilominus tandem dicit, quod mortua eſt in octogeſima, vt manifeſtum ſit, vtrumque conſideraſſe,& quoniam varietas diei febris à die partus non ſufficiebat,adiicit, quòd ante partum fuerat multis diebus febriculoſa. Et ideo noſter Vega hac in parte videtur ob nimium ſtudium Galeni id efficere,quod mali debitores, qui pro pecuniis,quas debent, verba creditoribus afferunt: ita vir alioquin doctus ob conteritionis ſtudium labitur.

Galenus in hoc commento multa adducit, quæ nec ab ipſo Vega poſſunt defendi & ſanè omnino præter propoſitum cum tot verbis.

PROGNOSTICON XIII.

CApitis autem dolores vehementes, atque continui cum febre, ſiquidem aliquod ex ſignis lethalibus acceſſerit valde, exitioſum eſt. Si tamen abſque talibus ſignis dolor viginti dies tranſcendat, & febris detineat, ſuſpicari oportet ſanguinis è naribus eruptionem, vel aliquem alium abſceſſum ad inferas ſedes. Donec autem dolor recens fuerit, conſimiliter ſanguinis è naribus eruptionem, vel ſuppurationem ſpectare oportet, præſertim ſi dolor circa tempora,& frontem fuerit.

COMMENTARIVS.

CVm locutus eſſet de febribus, incipit loqui de ſymptomatibus principaliter conſequentibus febrem:quorum primum eſt dolor capitis:neque inordinatus eſt,vt putat Galenus, & Vega,quoniam ſuperiùs meminit,ſe dixiſſe in ſecundo libro.

Fit autem his ſanguinis eruptio ex naribus in primo circuitu, & valde iuuat: veruntamen interrogare oportet,ſi dolet caput, vel hebetantur oculi: ſi namque quippiam tale fuerit,cô tendet. Ergo Hippocrates in tertia parte repetit ſolum dicta: nam quod dicit de ſuppuratione,antea prædixerat, ſi autem febris perſeuerans vigeſimum diem tranſgrediatur, vt œdema non ſubſiſtat, in ſuppurationem vertitur.

Sed ibi loquitur de ſuppuratione ventris, hic de ſuppuratione in cerebro: ergo cum hæc ſit repetitio,dubium non eſt, quin in fine debuerit collocari.

Ex quo patet, Galenum, vt facere ſolet, non intellexiſſe Hippocratem. Sententia ergo eſt,quòd vbi dolores vehementes fuerint cum febre,ſcilicet acuta: neque enim oportuit hoc addere, quoniam ſymptomatis magnitudo declarat febrem eſſe acutam, & adfuerit aliquod ſignum lethale. Signum eſt valde exitioſum, quia iſtud ſignificat abſceſſum bilioſum in membranis cerebri,& phrenitidem veram: & ideo morbum lethalem valde,vt apud Hippocratem primo de Morbis)pag.ſecund.)Quod verò ſignificet phrenitim,dicebat Paulus libro tertio (capite ſeptimo) Cerebrum inflammatione laborans ſæpe ita intumeſcit,vt capitis ſuturæ diſtendantur.

Dolor comitatur maximus, & diuturnus, multus angor, rubor in facie multus cum tumore molli, oculi fiunt emiſſicij, caput inturgeſcit.In quo plerique hallucinantur,exiſtimantes non eſſe phrenitidem hunc morbum, neque phrenitidem eſſe ob id cum capitis dolore, imò neque ipſe, neque Princeps inter phrenitidis ſigna dolorem connumerarunt,atque hic eſt morbus tamen,quem Hippocrates alio nomine deſcripſit, (ſecundo de Morbis pag.quint.)dicens; Dolor caput corripit,& ſi paulùlum moueatur, bilem vomit, quandoque etiam vrinam difficulter emittit,ac deſipit,& ſeptima die quandoque moritur,& nona quoque,ac vndecima. Septimam tranſgreſſus ſi ſit non erumperit per aures aût nares:ſi verò erumperit,euadit,fluit autem aqua ſubbilioſa:deinde temporis progreſſu putrefacta, pus fit.

Manifeſtum eſt de vera phrenitide hic loqui,quandoquidem omnia conueniunt:ergo cum phrenitis inflammatio ſit, dolorem ab initio vehementem efficit, licet poſtmodum breui ob vehementiam morbi in Principe

cipe particula dolor non percipiatur, ſeu corrupto membro, ſeu ſenſu.

Inde ortum eſt, vt deſcribentes ſigna phrenitidis, omiſſerint dolorem, nam per phrenitidem tria intelliguntur, paraphreneſis, & phlegmon in membranis cerebri, ſeu cerebro ex bilioſo ſanguine, & collectio bilis in eiſdem locis, in quo ſignificato intelligitur à Græcis: ſed tamen ita, vt vera phrenitis ſit abſceſſus cerebri, vel membranarum ex ſanguine bilioſo; verùm celeriter tranſit in phrenitidem tertij ſignificati, & vt breuiter dicam, vbi Galenus ſuperiores medicos duces non habuit, nihil dixit: at poſteriores, nemine excepto, vbi Galenum ducem non habuerunt, non ſolum nihil dixerunt, quod minus malum ſanè fuiſſet, ſed longè lateque aberrauerunt.

Itaque phrenitidis ſignum certum, & proprium, non tamen quarti generis, ſed ſine quo phrenitis eſſe non poteſt vera, eſt dolor capitis: & non ſolum dolor, ſed dolor magnus. Id apparet ex Hippocrate in phrenitico, quem deſcribit tertio Epidemiorum (ordin. ſecund. lang. quart.) quem ſolum conſtat fuiſſe phreniticum: inquit autem, Capitis, & colli dolor grauis, at verò in aliis, vt potè in ea, quæ ex ab ortu ſeptima die mortua eſt in eodem tertio (ordin. prim. lang. vndecim.) Galenus, & rectè, negat additam fuiſſe dictionem phrenitis, dicens: Phrenitis. Et hoc eſt de aſcriptitiis, vt antè, febris ardens: quippe quod non habeatur in omnibus exemplaribus. Neque enim in alio ægro tale quid aſcripſit: nec inſtituerat hic morborum tradere diſcrimina: ſicut inuenias in libris conſcriptis de morbis. Abſurdum præterea eſt, cum nullam habeat conſequentiam. Eadémque ratione de reliquis, quibus aſcriptum eſt tamen phrenitidis: ſed de hoc ſatis in quarta Contradicentium (80.)

Si tamen abſque) Totum per ſe notum eſt, niſi quòd & Galenus longè latéque errat cum Vega, etiam & aliis expoſitoribus, exiſtimantibus debere intelligi abſceſſum in infernis partibus, id eſt, vt ſanies per aures, & nares excernatur, cum apertè intelligat de abſceſſibus, qui ſunt ſub ſepto tranſuerſo, nam inquit (ad inferas ſedes) & refert ſe ad dicta ſuperiùs, vt ſint hæc clariſſima intelligentibus: appellauit autem ſuperiùs inferiores partes circa hypocondria, dum dixit, Fiunt autem hi quidem in partibus inferioribus: vt in ſuperiore libro demonſtratum eſt.

PROGNOSTICON XIV.

Magis autem oportet expectare ſanguinis eruptionem in iunioribus trigeſimum quintum annum agentibus: in ſenioribus verò ſuppurationem.

COMMENTARIUS.

Vitalis facultas in his, qui creſcunt, tum naturalis ſunt robuſtiſſimæ, quoniam calor naturalis perpetuò augetur: ſicut declaratum eſt in Aphor. illo (prim. par.) Qui creſcunt, plurimum habent innati caloris: propterea plurimo indigent nutrimento, id verò etiam dixit ſuperiùs: quamobrem Galenicis nihil ſupereſſe videretur, niſi quòd ſtatus incrementi ad trigeſimum quintum annum in hominibus ſua ætate finem haberet, quod cum etiam noſtro tempore manifeſtum ſit, dubium non eſt, naturam humanam, neque debiliorem, neque breuioris vitæ factam vſque ad hæc tempora: cum tamen ab Hippocrate vſque ad hanc diem paulo minus duobus millibus annorum interceſſerit, nam ab ortu DOMINI ad hanc vſque diem numerantur M. D. LXVI. ab Alexandri regno ad ortum DOMINI anni CCCXI. vt ſint iam collecti anni 1877. Hippocrates Artaxerxes (floruit enim eius ætate, qua Perdicas regnauit in Macedonia) ann. CXXXIV. præceſſit Alexandri regnum. Igitur collectis omnibus ab Hippocrate florente ad hanc vſque diem anni MMXI. intercedunt, nec tamen mutata eſt hominum vitæ longitudo, nec robur naturæ, præſertim cum, vt illi, & rectè exponunt de ſtatu hominis, annus trigeſimus quintus non de incremento ſic intelligendus, definiunt enim terminum incrementi ad vigeſimumquintum annum quis non ſit verus terminus, certè prope eſt, ſcilicet vigeſimus octauus, vel circa vt manifeſtum ſit, ne vel vngue quidem debilitata meſſe naturam humanam in tam longo tempore: quod etiam veriſimile eſt, his rectè conſideratis, quæ à nobis in libris de natura ſcripta ſunt. Manifeſtum eſt enim tam cœleſtia, quàm mortalia circulo agi, vt incorporea manent ſemper eadem, ſed differunt cœleſtia à mortalibus, quòd conſtantibus partibus circumaguntur elementaria: atque compoſita fluctuantibus diuuſis, neque enim quicquam perit, vt aliâs demonſtratum eſt (in Hyperchen) non vllus homo, neque animal, neque planta, fallimur ſolùm ſpecie rei in circulo, ergo cum non ſit antè, neque pòſt tam magno interuallo, aut forſan maiore, nos antecedimus Hippocratem, quanto ille nos. Sed omittamus hæc, lubet, & iucundum eſt admodum, verè philoſophari.

Nunc accedamus ad id, quod reliquum eſt, ſcilicet, vt oſtendamus, quomodo fiat hic fluxus ſanguinis è naribus à magnitudine caloris, quanquam & id meminerim ſuperiùs (libr. ſecundo Comment. decim. ſeptim.) eſſe demonſtratum: ſed non erat is locus præcipuus. Dico ergo, quòd iam dolente capite, neceſſe eſt vel vapores, vel ſanguinem ad caput delatos eſſe. In ætate ergo ſeniore ſi oſtenderimus, ſanguinem non fuiſſe delatum, liquet vapores ipſos tantum eò perueniſſe.

Igitur in iuuenibus hoc modò ſanguis transfertur ex præcordiis ad caput (nam vbi tranſlatus fuerit, haud dubiè manifeſtum eſt, quòd ſi ſigna ſint ſalutaria, non illius fermè exitus patet, quàm vt per nares protrudatur, aut ſaltem parotidas efficiat, aut ſurditatem: de quibus omnibus & hic Hippocrates intelligit per abſceſſum, & aliâs locutus eſt)

turgentibus venis ob febrem, & vapore, quemadmodum in lebete feruente, ſanguis cum illis ſurſum fertur.

Primum quidem in cauam refuſus, inde per ſuperiorem partem tranſmittitur, alluens cordis dextrum latus, in quod non tota ingreditur.

Verum maiore ex parte tranſgreſſa cor ipſum bifariam iuxta iugulum diuiditur in dextram, ac ſiniſtram, vtraque verò in duas interiorem ac exteriorem iugularem: eoque modo ad caput ipſum aſcendunt quo fit, vt maxima cauſa huius mali potius ex corde pendeat, quàm ex iecore.

Illud enim cum adiaceat longo ſpatio toti venæ, ſi ferueat, ſanguinem immittit in caput ad dextram vel ſiniſtram partem, vel vtramque: prout in ſecundo libro (Comment. decimotertio) declarauimus.

Sunt igitur tres cauſæ, quibus ſanguis frequentiùs in iuuenibus, quàm in iam inclinata ætate fluit è naribus, ſcilicet calor vehementior cordis, & reliquorum membrorum proportione illi reſpondens, quo impellitur, & in flatum reſoluitur, & attenuatur multitudo bilis, & perſæpe exuſtæ maximè tempore febris, & copia ſanguinis, quæ fit ob multitudinem generationis eius cum parua reſolutione. Vnde cadit dubitatio, an hoc magis accidat in iuuenibus, an in adoleſcentibus, an in pueris? palàm enim eſt, quòd Hippocrates omnes has ætates comprehendit ſub hoc nomine (iunioribus) trigeſimo quinto anno: liquet etiam, quòd in infantibus plurimum fit incrementum corporis, & minor generatio ſanguinis. Vnde de his non eſt dubitandum, ſed potius de pueris: quanquam in libro de Genitura (pag. ſec.) Hippocrates ſentire videatur, quòd pueri habeant minus de ſanguine: inquit enim, Pueris venæ tenues, & repletæ genituræ tranſitum impediunt. Et ideo plus refert dilatatio, quàm repletio venarum. Sed & Hippocrates tertia Aphoriſmorum (Tex. 27. & 29.) videtur idem ſentire, cum enim venæ non ſint adeò repletæ in adoleſcentibus vltimis accedentibus ad pubertatem, & in iuuenibus, tamen vult, quòd illis contingant profluuia ſanguinis, non autem pueris: & hoc ob caliditatem, & copiam ſanguinis: Vtrumque paruum eſt diſcrimen inter finem adoleſcentiæ & iuuentutem: quod etiam innuere videtur quinta Aphoriſmorum (9.) Tabes fiunt maximè à decimo octauo anno ad trigeſimum quintum.

PROGNOSTICON XV.

AVris verò dolor acutus cum febre continua, ac vehementi, malum, periculum enim eſt delirij atque abolitionis. Quoniam igitur fallax hic locus eſt, cito mentem adhibere conuenit & omnibus alijs ſignis à prima die.

COMMENTARIVS.

QVinta neruorum coniugatio ad aurem peruenit, cuius ſinguli diuiduntur bifariam: atque vna pars foramen cæcum ingreditur, altera in membranam ipſam inſeritur: vt in libro de Diſſectione neruorum, & nono de Vſu partium à Galeno ſcribitur: & diffuſiùs à Veſalio libro primo & quarto (In capite decim. terti. fig.) Quòd tamen foramen non prorſus cæcum eſt, ſed vt poſteriores inuenerunt ſeta licet exigua tranſmitti poteſt, quocirca Ariſtoteles reprehenditur, qui primo libro de Hiſtoria animalium (capite octauo) dixit, ex auditus inſtrumento nullum patere aditum in cerebrum: quod in iuuentutibus veriſimile videtur, vtrumque cerebrum maximè auditui compatitur, & à magnis ſonis valde concutitur, ac læditur: neruus verò inſertus membranæ, cum iam ipſa neruea ſit, maximi ſenſus particeps eſt. Ideo à dolore auris, tum ob propinquitatem, tum ob ſubſtantiam nerueam, maximè cerebrum afficitur: vnde vigiliæ, & febres, & ex his tribus deliria maximè fiunt, maximi enim dolores efemeras primò excitant: deinde ſi humor aliquis adſit putredini paratus, quod vix ſecus contingere poteſt, corripitur putrida febre. At de vigiliis quis dubitat, quòd in vehementi dolore homo dormire non poteſt, iam ergo tria habes. Conuulſio autem, quæ in febribus ſubſequitur, proculdubio eſt à ſiccitate: quomodo ergo dolores exſiccent oſtendere oportet, nam de febre, cum ſit morbus calidus, & ſiccus, & de vigiliis, dubium non eſt, cum ipſæ forâs perpetuò diſſent humidum ipſum, & partes etiam madefacientes ipſum cerebrum: ſed de dolore dubium magis eſt quomodo poſſit exſiccare. Et dico, quòd dolor efficit motum ſpirituum validum, & motus craſſa attenuat, & tenuia reſoluit: & ideo ex omnibus his fiunt conuulſiones, & mors. Notandum tamen eſt, quòd ſæpe aduenit dolor, qui non eſt cum febre: & quamuis ſit acutus, nec adducit periculum mortis, quoniam non parit phlegmonem: ergo hic fit ex phlegmone.

Quærendum eſt igitur, in qua parte fiat phlegmon: Et videtur, quòd in membrana, quæ vocatur tympanum. Sed cum illa ſit durior, videtur difficile, vt concipiat phlegmonem. Et ſi quis obiiciat, quòd in pleura fit phlegmon, quæ & ipſa dura eſt: reſpondeo, quòd in morbo laterali ſunt muſculi ſub membrana, qui poſſunt inflammari, nam & carnei ſunt, & inane adeſt, & venæ amplæ.

At ſub auris membrana nihil tale eſt, ſed oſſi inhæret: ipſa verò non excipit venas conſpicuas. Quomodo ergo ex venis tam exiguis in tam dura membrana excitari poterit phlegmon, dubium eſt: nam muſculi ipſi, vbi motus non adeſt, non ſunt neceſſarij, auris autem inſtrumentum prorſus immobile eſt, quamobrem duros muſculos natura adhibuit huic inſtrumento, vel igitur neceſſe eſt, hunc phlegmonem excitari in carne propinqua: nam membranam illam

carnes circumiacent vndique: vel in ipſa chartilagine, quæ autem ambit. Sed hoc vix eſſe poteſt, tum ob illius duritiem, tum quia non adeò acerbos dolores excitare poſſet, cum pène ſit inſenſilis.

Vides lector, niſi omnino improbus es, & veritatis hoſtis, quantum interſit inter verum, & ſyncerum expoſitorem, & iſtos, qui pro rebus ipſis adeò impudenter nugantur. Huius enim loco quæſtionis adeò neceſſariæ, & pulchræ, & ſeriæ noſter Galenus aliam elegantem introducit, ſiquidem quòd auris duo ſignificata habet, quod tam Latinè quam Græcè verum eſt, ſcilicet & pro prominula exterius carnea atque chartilaginea ſubſtantia, & pro inſtrumento ipſo.

Hui nonne pulchra eſt hæc admonitio, & generoſa inuentio, diſtinctioque ſubtilis? ô miſeram immortalium conditionem, fœdamque inſaniam, quam eruditi indignantur Veſalius, Matthiolus, & tamen nemo explodit, ſatis ſit vt diſputemus, otion, otos, quid ſignificent, an ſint diuerſa, an idem? egregiam ſanè & ſtrenuam operam mihi ignoſcant, hi iudicio carent, nam his ſubtilitatibus verborum certè opus eſt, vbi res ex illorum varia lectione pendet, velut apud F. Meſſarium ſuper Plinij tractatum de piſcibus, quem ego perlibenter cum fructu, atque voluptate perſæpe in manibus habeo, an verò hic dubium ſit, ne de auriculis intelligat Hippocrates, cuique, vel mediocriter initiato huic arti diiudicandum relinquo. Dico ergo, quòd cum ſint tria oſſicula in meatu auris, quorum duo immobilia habentur, malleus autem moueatur, Euſtachius muſculum à quo moueretur inuenit, C. Arantius alium, quod & ſi muſculi non ſint partes, tamen carneæ, & molles impleri poterunt, & abſceſſum pati, ex quo poſtmodum in conſenſum trahere poterunt etiam tympanum. Sed abſceſſus plerumque fiunt potius, vt idem C. aſſerebat ſub membrana vniuerſa oſſa circumambiente intus oſſa: quæ licet exiguas venas recipiat, tamen cum abſceſſus fiunt, inflantur, & mirum in modum creſcunt, velut & venæ vteri, & vas vnum ſeminale, quod reliquo tempore anguſtum admodum eſt. Dum infans eſt in vtero, ad venæ cauæ magnitudinem augetur, quaſi miraculi inſtar, cum etiam præter morem arteria in illud implantetur.

Meminit huius doloris ſexto Epidemiorum particula quinta (Tex. 13.) vbi docet, quòd calida auxilia maximè proſunt, eſt enim exanguis locus forſan vtilius præſidium id, cuius meminit Auenzoar de oleo ex vitellis ouorũ certè ſingulari, tum in hoc dolore, tum in aliis. Sed hæc extra aleam: ad propoſitum redeamus.

PROGNOSTICON XVI.

Pereunt aut ex hoc morbo, iuniores quidem ſeptimo die, & adhuc citius: ſeniores verò multò tardiùs, febres namque & deliria minùs eis ſuperueniunt, & hanc ob cauſam aures ſuppurari præueniunt. Verùm in his ætatibus recidiuæ morbi ſuperuenientes, plurimos interimunt. Iuniores tamen ante auris ſuppurationem moriuntur. Si autem pus album ex aure defluat, ſpes habetur de ſalute iuuenis, ſi aliquod aliud bonum ſignum ei ſuperueniat,

COMMENTARIVS.

Confusè ſcripta eſt hæc pars, ſeu ob breuitatem, ſeu vitio tranſlationis alicuius verbi: ſin autem legatur hoc modo, optime intelligi poterit. Pereunt autem ex hoc morbo iuniores ſeptimo die, & adhuc citius, ſcilicet ante auris ſuppurationem. Nam vbi primùm pus album ex aure defluit, ſpes eſt de ſalute, ſi aliquod aliud ſignum bonum ſuperueniat. Seniores autem multo tardiùs, quòd febres & deliria minùs eis accidant. Verùm ob recidiuas ſuperuenientes plures ex eis, quanquam ſuperati jam, moriuntur. Hoc eſt primum mendum, quod in Hippocrate ad hanc vſque diem inueni: ſi tamen mendum debet appellari, vbi ſenſus eſt veriſſimus, clariſſimus, & perfectiſſimus, ſolum tranſpoſitis pauculis verbis. Cum homo quantumcunque ſapiens, vel propter occupationes, vel curas, & aduerſa ſui diſſimilis non mente, ſed lingua, ſeu manu euadat, cum dixit, iuniores non à vigeſimo quinto anno ad trigeſimum quintum annum, ſed omnino ante illud tempus notat, cum enim vnum alteri opponat, vniuerſam ætatem hominis comprehendit, ac diuidit. Vides, quàm abſurda dicant, qui verba ſequuntur, ipſam rerum naturam non reſpiciunt. Per iuniores enim non ſolum iuuenes, & adoleſcentes, & pueros intelligit, ipſa docente experientia, & ratione, quæ eadem eſt in omnibus. Longa eſt hiſtoria, quæ multum huic loco confert, ſeptimo Epidemiorum. (lang. 3.) de Cydi filio: ſed ætatem non adiecit. In tertia Aphoriſmorum (11.) hunc morbum cum docuerit eſſe æſtiuum, conſtat eundem etiam fieri à bile, id eſt, ſanguine bilioſo. Dicit ergo iuniores periclitari ob febrem, & delirium, & ſubticuit dolorem, cum ipſum præſupponat, dixit enim: Auris verò dolor acutus: cum docui, dolorem, febres, abſceſſus, vigilias, ac conuulſiones, excitare. Quid hoc eſt, quòd interficit conuulſio reſpirationem prohibendo, febris ſpiritum reſoluendo. Id verò accidit antequam ad ſuppurationem perueniant, nam ea facta, dolores ac febres ceſſant, ſecunda Aphoriſmorũ (47.) itaque & periculum conuulſionis. At cum in ſeptima debeant ſuppurari neceſſariò, vel in ſeptima, vel antè moriuntur. In ſeptima quidem, cum loco ſuppurationis corrumpitur materia, & augentur ſymptomata: neque enim perirent, ſi ſuppurarent, eſt autem idem tempus ſuppurationis, ac corruptionis. Quia ergo corrumpi debet abſceſſus, ideo etiam mori: corrumpi autem debet abſceſſus, vel

vel ob materiæ prauitatem, vel ob cacochymiam, vel multitudinem, vel calorem naturalem vitiatum, aut decurſum materiæ perpetuum, vel errores ægrotantis, vel malam curam, vel aëris conſtitutionem, aut caſus. Sed cur adiecit (ſi aliud ſignum bonum ſuperuenerit) cum ſigna coctionis ſufficiant ad ſalutem, primo Epidemiorum (par. prim. Tex. quadrageſim. tert.) [illegible] hoc Vega bene reſpondet, dicens, quòd febris poterit etiam ſuppurato abſceſſu interficere ægrum: & hoc, quia materia illius non erit concocta. Et licet febris illa ab initio ſit ephimera; poſtea ſit facta febris, quæ dicitur accidens; tum vbi ſit putrida, fit febris per ſe, & licet plerumque finiatur in indicatione ſimul cum abſceſſu, hoc tamen contingit plerumque ex induſtria naturæ, non per ſe neque ſemper, vt in Anaxione (ter. Epidem. par. tert.) qui liberatus eſt à morbo laterali per ſputum, à febre per ſudorem ſimul: ſed in Zoilo auris nona die iudicata eſt, febris autem in quartadecima per ſudorem, ſecundo Epidemiorum (Sec. tert. Text. vigeſim.) In quibuſdam etiam in exterioribus, ſcilicet parotidibus à ſuppuratione mors contigit, vt in Cratiſtonacti, & ancilla Scymni pictoris, Primo Epidemiorum (Sect. ſecund. Tex. trigeſim. ſecund.) quantò magis in abſceſſu ipſius auris, quanquam illi abſceſſus non ab initio morbi facti eſſent, ſed decretorio modo: nam hi ſunt periculoſiores. Sed de internis dubium non eſt, quin etiam ſuppuratione facta, non poſſit æger mori. At diceris, quæ ſunt hæc ſigna bona? non enim ſunt, vt prima illa, bene ſpirare, doloremue ceſſare, aut aliquid ſimile: nam hoc eſſet falſum, ſed intelligendum eſt, cum dicitur ſingulariter ſignum aliquod bonum de ſigno ſalutis proprio; cum autem numerantur ſigna multa bona ſimul, tunc non intelligitur de propriis ſolum, ſed quibuſcunque ſuprà commemoratis. Signa ergo bona propriè ſunt duo, robur virium, & coctio materiæ. Si ergo horum alterum adfuerit, ſpes non leuis eſt ad ægrum ſeruandum: ſi ambo, certi eſſe poſſumus, quod ſeruabitur. Ita in morbis abſceſſuum interiorum, vt certi ſimus de ſalute, quatuor ſunt neceſſaria ſigna: duo ex parte abſceſſus: & duo ex parte febris, quorum vnum eſt commune etiam abſceſſibus. Primum igitur ex abſceſſu, vt ſit materia concocta, & exitus pateat illi: ratione febris, vt adſit robur virium quod, vt dixi, etiam eſt neceſſarium ipſi abſceſſui, proprium coctio materiæ ipſius febris. Sed pro ratione virium, quia multa eſſent dicenda, maximè conducit, quòd ferat facilè morbum, ſed id cauendum, ne hoc accidat, quia illum non ſentiat: eſſet enim duplicatum malum, & non bonum. Proprium autem febris eſt, vt materia illius concocta ſit. Hoc autem habet gradus in huiuſmodi febribus, quæ pendent ex abſceſſu, cum abſceſſus fuerit concoctus. Primus eſt, vt vrina ſit bona in colore, ſubſtantia, & contentis. Secundus, vt ſit bona in tribus ex his: ſed non mala admodum in reliquo, ſed ſolùm cruda, velut vrina cuius ſubſtantia ſit bona, & boni coloris cum ſedimento alba, ſed tenui. Tertius eſt, vt duo ex his ſint bona, reliqua duo mala. Quartus, vt ſolus color ſit bonus ipſius vrinæ, reliqua tria non ſint admodum mala. Quod apparuit in Herophonte, primo Epidemiorum (lang. 3.) & magis apertè in Cleanactide eiuſdem, & in Melidia ibidem. Nec eſt, vt dicam de languentibus tertij libri eiuſdem (lang. ſext. Sed in Epicratis vxore non bonus color, verùm inquit (lang. decim. quart.) in vrinis ſubſidentia: non meminit quòd fuerint boni coloris. Atque ita modò intelligis, quid per vnum bonum ſignum, ſeu aliquod ſenſerit Hippocrates in abſceſſibus, ſuppuratis interioribus, vbi febris partim eſt accidens, vt in initio: partim per ſe, ſcilicet cum fuerit confirmata. Cum verò fuerit febris per ſe, tunc per ſignum bonum intelliges, vel maximum robur virium, id eſt illæſum, vel perfectam coctionem, & optimas vrinas. Vnde circa vires debes ſcire, quòd vires validæ primo intui trifariam intelliguntur. Aut validę ſimpliciter in comparatione ad humanam naturam: vt cum dicimus in abſceſſibus iecoris, & ventriculi neceſſe eſſe vires validas, atque in illis eſſe vnicam ſpem: intelligitur enim ſimpliciter non in comparatione ad hominem illum.

Secundus modus, cum ſunt propriæ integræ, & illæſæ: & hoc eſt ſatis bonum in mediocribus morbis, & vbi non vincantur. Tertius eſt, cum fuerint integræ, ſed tamen facultates, aut operationes, à quibus pendent, læſæ; hoc non eſt adeò tutum, vt in ſecundo modo: non tamen dicuntur imbecilles.

Seniores autem multo tardius) Vides, quòd non ex ambitione, verùm coactus tranſpoſui literam Hippocratis, non tamen mutaui quicquam & ſi non tranſpoſuiſſem, quàm longa, aut difficilis futura eſſet expoſitio? quandoquidem vel ſic non admodum breuis euaſerit. Quod autem hic dicit, habetur prima Aphoriſmorum (14.) Propterea ſenibus non ſimiliter febres acutæ: fiunt: frigidum enim eorum corpus. Quòd autem neque conuulſiones, cum ſint ſenes, ſicciores, ideo hoc dubium eſſe poterat. Sed iſtud à cauſa originem ducit: calor enim moderatus efficit minores abſceſſus, & minùs calidos, vnde minor diuulſio, & minor intemperies, ideoque minores dolores, & ſenſus hebetiores etiam ſunt: à minoribus doloribus & febribus minores vigiliæ: à quibus omnibus minoribus tandem minores etiam conuulſiones. Sed & ratione ſiccitatis naturalis minus contrahuntur: vnde & hac cauſa conuulſiones minores excitantur.

Verum ob recidiuas) Docet hoc, quòd tametſi ſuppurent abſceſſus, tamen in recidiuas incidunt, ſcilicet quia locus cum ſit exanguis penè, & calor ſenum imbecillis, incidunt in recidiuas duplici modo, ſicut etiam in febribus: eſt enim eadem via. Primus, vt materia, quæ ibi eſt, recrudeſcat, deſtituta à naturali calore ante perfectam coctionem, & à præternaturali corrupta: & hic modus eſt deterior ad ſanandi rationem comparatus, cum longius exigat tempus, ſed non adeò eſt periculoſus, vt æger breui pereat.

pereat. Secundus eſt, vt materia noua ad locum confluat: & hic eſt periculoſior de vita. Sed celeriter etiam quandoque ſanantur: aut ſaltem mitigatur morbus, rari tamen euadunt in vtroque caſu:tum quia recidiua: tum ob ætatem. Sed emergunt duæ dubitationes. Prima, quomodo poterit concoqui materia abſceſſus in loco frigido, & collecta, & non febris, & ſparſa, & iuxta conſecunda, quomodo poterit concoqui, & non tamen perfectè, cum quantò magis concoquitur, tantò magis reliquum ad concoctionem præparetur? At hæc dico, quòd contingit materiam in venis eſſe deteriorem, aut maiorem, aut calorem naturalem totius eſſe imbecillem, partis autem validum: vt primo de Locis (capite vltimo) ſimiliter contingit, partem tenuem concoqui, & humidam ante craſſam, & ſiccam, hanc autem concoqui non poſſe:ideo morbi, in quibus fiunt recidiuæ ſpontaneæ, ſunt ex materia.

PROGNOSTICON XVII.

FAuces exulcerari cùm febre difficilè: veruntamen ſi aliquod aliud ſignum ſuperuenerit, eorum quæ malis adiudicata ſunt, prædicendum hominem in periculo eſſe.

COMMENTARIVS.

QVàm tenuiter expoſuerint hunc locum explanatores, clarum eſt: & dum laudatur homo, vtilitas hominum prætermittitur. Et poſtquam nugari conceſſum eſt, non demiror Heraclitum adeò defleuiſſe conditionem humanam: quæ, ſi nullam haberet aliam vitam, miſerabilis eſſet. Quid enim miſerius eſſe poteſt, ſummum malum eſſe in morte hominis; cum etiam ex morbis, ſi pereant, ducantur vt damnati; & quorum fidei vita commiſſa eſt, vt vincant in nugis, ſalutem ægri produnt? Heu mortalium ſortem? & quot video in dies hac amentia perire? cum etiam ſine illa tot abſumantur imperitia, deſidia, inopia, caſu, aliiſque variis modis, atque non paucis. Olim diſcrutiabar grauiter: ſed poſtquam noſtrorum animorum exitum intellexi, iam bono animo ſum. Fidei enim ac religioni veritas, & naturale nomen ſuffragantur. Non aliter ſentire poterit, qui noſtra diligenter leget: præcipuè libros de Natura ac Theonoſton: Sed redeamus ad rem.

Vlcera oris in pueris aphtæ vocantur. Paulus libro primo (capite decimo) rubra ſunt obducta tunica tenui ſubalbida ſæpe, non tamen ſemper. Et quamuis nomen proprium ſit ætati, res tamen ipſa eſt communis omnibus. Eſt tamen diſcrimen, quoniam aphtæ ſunt in ore, vlcera de quibus loquitur, in faucibus tantum. Sunt etiam aphthæ teſticulorum non propriæ, ſed ſimiles: vt decimo de Compoſitione Medicamentorum (capite octauo) ſecundum locos. Sed non naſcuntur talia, niſi in ore: forſan ab ἅπτομαι, quod eſt ſuccendo, vel apprehendo (tert. Aphor. Com. 24.) & differunt etiam hæc ab illis, quòd non ſunt profunda, ſed in ſola ſuperficie facta à parte lactis ſeroſa, quæ mollem tunicam oris infantium exedit: in febricitantibus autem & profundam, oriuntur ergo in febricitantibus, vel à vapore ventriculi, vel pulmonis, vel materia tenui, & aquoſa à cerebro deſcendente: vt ob putredinem locus humectetur ſimul, atque vratur, vnde veſicas exiguas gignit: quibus ruptis, apparent vlcera. Sunt autem quatuor generum, vt à Galeno docetur ſexto de Compoſitione medicamentorum (capite 4.) ſecundum locos: ſimplicia, putrida, ſeu nomæ, ſerpentia, atque maligna. Sola hæc periculum afferunt: omnia autem teſtantur non leue incendium. Maligna, dico nigra, liuida, nam hæc non oris vlcera, ſed vt vlcera generaliter ſunt exitialia: propterea non diſtinxit. Si ergo in infantibus ſint, aut æſtate fiant, minus periculoſa ſunt (tert. Aphor. vigeſim. prim.) conueniunt enim ætati, & tempori, ſi autem ſerpant, propria ſunt indico contagio, maximè quæ ad aſperam arteriam pertingunt cum acutis aut febribus, quandoque peſtilentem ſignificant morbum (quinto Meth. med.) Cum verò media ſunt, tum maximè ſigna perpendere oportet, nam vt lethalia ſint, vel vt cauſa, vel vt ſignum eiuſmodi ſint, neceſſe eſt.

PROGNOSTICON XVIII.

ANginæ autem grauiſſimæ ſunt, ac celerrimè interimunt, quæcunque nihil conſpicuum faciunt infantibus, neque in ceruice, plurimum verò dolorem inferunt, atque orthopnœam: hæ enim eodem die ſtrangulant, & ſecundo, & tertio, & quarto.

COMMENTARIVS.

REcta deſcendit ex capite ad aures, fauces, & anginam, quæ propriè fit in gutturis ſumma parte, quam laryngem vocamus namque in parte, quæ pluribus conſtat cartilaginibus, fiunt anginæ ſpecies: velut quartò de Locis (capite 5.) cynanche, cùm muſculi interiores: ſicut cum muſculi faucium interiores, ſynanche: cum exteriores, paraſynanche. Non laboro tamen de nominibus. Sed, vt rem ſequar, additur quinta ſpecies, quæ fit ex luxatione vertebrarum colli, quæ eſt deterior omnibus: idem quarta Aphoriſmorum (Comm. trigeſim. ſeptim.) ſed κυνάγχη antiquo tempore appellabatur quæuis diſpoſitio gutturis, quæ ſpirandi difficultatem inferret: cuius tres proponit ſpecies. Primam quæ in primo dierum quaternario occidit: incerto tamen euentu, quia ſtrangulando perimit: ſtrangulatio autem, licet ratione cauſæ, velut phlegmonis, certam rationem dierum criticorum, vt reliqui morbi, præcipuè phlegmo

phlegmones,& febres, ſequatur tamen non ratione patientis. Vt ſi calidus,& humidus ſit,& anguſti pectoris, & infirmis viribus, prima die peribit: contra omnia ſi fuerint, quarta: mediis diebus,ſi vel hæc diuerſo modo ſe habeant, vel non in extremo fuerint. Sed vt ad rem redeam,proponuntur tres conditiones primi modi. Vna, quòd adſit dolor magnus: namque magnitudo doloris oſtendit phlegmonis etiam magnitudinem,& trahit materiam ad ſe,& debilitat vires,& prohibet reſpirationem. Dicebat Galenus libro de Symptomatum differentiis(capite tertio) Dolor poteſt accidere non ſolùm cuilibet inſtrumento ſenſus, ſed etiam cuilibet ſenſui, etiam & in aure,& in oculo,ſi accidat dolor, ille non eſt dolor ſenſus, auditus, aut viſus, ſed tactus,& ideo poteſt eſſe vehemens. Solum enim in ſenſu tactus poteſt contingere dolor vehemens: nam in videndo lucem nimis amplam,& ſplendidam,& in audiendo ſonum vehementem dolor percipitur,& noxa,ſed non tanta,quanta in ſenſu tactus. Et rurſus primo de Symptomatum cauſis (cap. ſext. in princ.) Maximus dolor eſt in ſenſu tactus,pòſt guſtus,ſicut minimus in ſenſu viſus.In quo forſan non leuis relinquitur dubitatio,an minor ſit dolor in ſenſu viſus,an olfactus? Et rurſus,an dolor,qui fit ex guſtu euphorbij,quod ego hoc mane deguſtaui, debeat referri ad tactum,an ad guſtum? ſed tranſeamus ad magis neceſſaria, ſcilicet doloris magnitudinem,quæ, vt habetur duodecimo Methodi medendi(capite ſeptimo)conſtat in tribus.

Primum, loco patiente valde ſenſili: eatenus enim augetur, aut minuitur dolor, quatenus locus maiore, aut minore ſenſu præditus eſt,locus autem maximè ſenſilis eſt, primùm qui natura neruea conſtat, & exangui, vt auris, tunica, ventriculus, inteſtina: & ad quem plurimi nerui tenues ac molles confluunt: vt à Galeno dictum eſt ꝑ cum duriores ſint ad motum apti.

Secundum,vt cauſa ipſa magna ſit,quæ eſt vel permutatio in qualitate,vel diuiſio continui:& ita hoc habet duplicem modũ,ac differentiam: tertia,vt mutatio hæc ſubitò fiat,ſed tamen non adeò celeriter,vt percipi nequeat. Aliàs enim dixi duo extrema, ſcilicet ſummã celeritatem,quia non percipiatur,& ſummã tarditatem,quia minima eſt mutatio,ſenſum non admittere,nec doloris,nec voluptatis,nec cognitionem vllã? Dico ergo,quòd magnitudo doloris hæc quatuor gignit incommoda:& quantò maior fuerit,à calido enim maior eſt, quàm à frigido: ſed à frigido eſt inſuppurabilis,& ideo difficiliùs ſanatur, vt Galenus dicebat quinta Aphoriſmorum (Comment. vigeſim.)acerbior autem, & grauior à continui ſeparatione: acerbiſſimus ab vtroque id eſt,diſtenſione,vel diuiſione, & calore, vel frigore,ſed à calore, & continui ſeparatione fit in phlegmonibus:& ideo magnus oſtendit phlegmonis magnitudinem, aut materiæ prauitatem. Dicebat Galenus primo de Symptomatum cauſis(capite ſexto)Phlegmon & diſtendendo partes, & intemperiem procreando dolores gignit, & in primo de Difficultate ſpirandi(capite nono)In inflammationibus accidunt ob arteriarum pulſationẽ dolores vehementes.Adeò verò dolor proprius eſt inflammationi,vt in libro de Tumoribus dicat,pulſui inflammationis addi ſolere dolorẽ: vt dicamus,inflãmatio eſt tumor partis calidus,in quo apparet pulſatio doloroſa.Iſtud tamen eſt verum ſolùm in quibuſdam inflammationibus,ſcilicet quæ ſunt in loco ſenſili, & ſunt magnæ.

Augetur autem dolor in inflammatione præcipuè duabus ex cauſis, ſecundo de Locis (capite tertio) motu ſcilicet, & compreſſione, harum duarum neutra deeſt in angina motus ſiquidem arteriarum, quæ eſt minor, ac minus efficax, & compreſſio ex ſpinali oſſium congerie, tum articulatione. Quòd autem trahat materiam nouam dolor, cum aliàs dixerimus, ſufficiat adduxiſſe Galeni authoritatem in arte Medica (capitè nonageſimoquinto) Dolor fluxiones mouet, & Hippocrates quarto de Victu in acutis (Tex. vigeſim. ſeptim.) Quinimo etiam ſecundo de Differentiis febrium (capite vndecim. pag. tert.) oſtendens cauſas fluxionum, dixit eas eſſe duas, caliditatem, & dolorem: quod repetit tertio decimo Methodi (capite quinto) addens,id contingere,etiam ſi corpus mundum fuerit.

Eodem modo, ſed verſa vice,tamen fluxio ipſa decumbens dolorem excitat: quarta Aphoriſmorum (Comment. trigeſim.ſecund. Facit etiam dolor inflammationes, & factas auget: quinto & tertiodecimo Methodi (capite quarto) Vbi etiam cauſam huius docet, quòd natura nititur rem noxiam ſemper propulſare: eóque mittit ſuum inſtrumentum,id eſt,calorem naturalem, ſanguinem,& ſpiritum: quæ poſtea,cum extrudi non queunt, generant inflammationem. Idem tertio de Fracturis (capite tertio) & de Ratione curandi per ſanguinis miſſionem (Comment. vigeſim. prim.) Dolor quoquo imbecilles reddit vires, reſolutis ſpiritibus, adeò vt etiam ſyncopim pariat: primo ad Glauconem (cap. octauo)& ſecundo de ſymptomatum cauſis(capite decimo quarto)imo quandoque mortem,vt quinto de Locis. Sic etiam dicit(capite quinto)ex lætitia, timore graui. Sed & ſpirationem impedit dolor partium reſpirationi additarum, velut pectoris gutturiſque. Accedit quintum,de quo decimo artis curandi (capite primo) agit, tametſi non adeò conſpicua ratione, ſcilicet quòd dolor efficit ſuccos, & halitus mordaces, adaugetque: id,qua cauſa accidat, conſiderandum.Conſtat enim quòd dolor motũ cit: motus autem ficcat,& reſoluit cum humido vires vt quarta Aphoriſmorum(prim.de Diffic.ſpir.capite decimonono.) ſic etiam per ſe dolor vires reſoluit: ex motu autem fit calor, vt ibidem habetur(capite quarto)quibus omnibus vnà collectis,ſequitur,vt dolor tam ſuccos,quàm halitus mordaces procreet, & augeat.

Sequitur, vt oſtendamus, quomodo ſpirandi difficultas mortem pariat? non enim omnis pari magnitudine pariter etiam interficit. Galenus ergo quarto de Locis (capit.

(capit.quint.)inquit: Cum aliquis reſpirando totum thoracem mouet antea ad iugulum, à lateribus ad ceruicem, dorſum autem verſus ſcapulas, id accidit vel ob inflammationem caloris circa cor, aut virium imbecillitatem, aut meatuum anguſtiam. Tot autem diſcrimen horum cognoſcatur: imbecillitas virium ex imbecillitate operationum omnium dignoſcitur, ex intemperie, & euacuationibus præcedentibus, & cauſis reſoluentibus: & differentia ipſius reſpirationis, quæ eſt frequentior, quàm celer, & celerior, quàm magna, imò neceſſariò parua eſt: caloris magnitudo ex tactu, ex aëris expirati qualitate, ex deſiderio aëris frigidioris, ex magnitudine, & frequentia reſpirationis, & pulſus: ex hoc, quòd ex ſufflando aëri emittitur, & cum impetu conſtricto pectore, atque gutture, vnde in attrahendo per anguſtos meatus inſpiratur: præterea ex æſtu, ardore, ſiti, rubore faciei, & oculorum, capitis dolore, linguæ ariditate, inquiete.

At meatuum anguſtia cum caloris magni ſigna non adſunt, & pectus multùm attollitur: declarant enim impeditas eſſe vias, præcipuè pulmonis, aut gutturis. Sed & pectus, ſi attolli non poſſit ob reſolutionem neruorum, aut conuulſionem, aut vulnus, homo læditur in reſpiratione, vt frequenter cogatur attrahere ſpiritum, atque emittere, citra caloris incrementum, imbecillitatem virium, & anguſtiam meatuum. Differunt tamen omnes hæ quatuor frequentes reſpirationes ex ipſa reſpirationis natura, alia cauſa, habentque diuerſum exitum. Hic verò videtur eſſe non ſimplex malæ reſpirationis modus, ſed compoſitus ex tribus ſemper differentiis: caloris magnitudine, meatuum anguſtia, impedimento inſtrumenti, perſæpe etiam virium imbecillitate. Quocirca cum reſpiratione magna indigeant, tum ob febrem acutam, quæ phlegmonem ipſum comitatur, tum ob phlegmonem: reſpiratio autem ſi ſit præpedita, breuiſſimè pereunt ex hac ipſa. Porrò reſpirationis frequentis differentiæ ex ſuis cauſis per ſe etiam dignoſcuntur, quæ enim fit ob vehementiam caloris, magna eſt: quæ ob anguſtiam meatuum, velox: quæ ob imbecillitatem, frequens, ideoque etiam hæc omnium ſimplicium lethaliſſima: ſicut ſecurior, quæ ob anguſtiam meatuum, niſi omnino præcludantur viæ, nam multi multis annis cum ea viuunt, velut Ar. B. Andreæ Britanniæ Ioan. Amu'thon vir, & è regia ſtirpe, & virtute inſignis, ac eruditione præclarus, & multi alij: ſed & ex oppreſſione inſtrumentorum, at ex imbecillitate breui pereunt: ex caloris autem magnitudine, cum eò ventum fuerit, vt ad rectam ſpirationem deueniant, quam Hippocrates ſublimen vocare ſolet, vt in anginoſa apud Bitonem, tertio Epidemiorum (lang. ſeptim. ordin. prim.) ſeu quòd partes ſuperiores in hoc genere malæ reſpirationis attollantur, ſeu quòd æger erectus ſtare, ſeu ſedere cogatur: pauci admodum in acutis febribus ſeruantur: obiit ergo illa in quinta. Cornarius malè omiſit, quod & in codicibus omnibus Græcis habetur, & à Galeno legitur in quinta (ſecund. in Tert. Epidem. Comment. quart.) quaſi in diè quarta obierit. Docétque ibidem, duplicem eſſe rectam ſpirandi difficultatem: vnam, quæ à pectoris partibus, & pulmone originem ducit, velut in peripneumonicis, & ſuppuratis, & tuberculis pulmonis, & catarrho vocato: aliam, cum gutturis ſumma pars ob muſculos inflammatos clauditur, & erecti ſtare ægrotantes coguntur diuerſis ex cauſis: ſicut etiam diuerſæ ſunt cauſæ, quæ reſpirationem cohibent, & locus itidem diuerſus, in quo ſpiritus cohibetur, nam ſi in pulmone fiat cohibitio, ob id iacentes prorſus ſpirare prohibentur, quod pulmo conſiderat: dictum eſt autem de hoc ſuperiùs (libro primo Comment. decimo octau.) at in ea, quæ fit in larynge obturatione, ſpina dorſi comprimit locum ipſum, dum decumbunt, dum ſunt erecti, minimè: ideo tum reſpirant per anguſtiſſimum meatum. Vnde etiam in laxatione vertebrarum colli idem accidit, vt paulò meliùs ferant ſitum rectum quàm cum decumbunt: quòd ſi erecti ſtare nequeant, tum iam cum nec iacentes reſpirare, nec erecti ſtare poſſint, planè neceſſe eſt, illos ſuffocari.

Quòd & ſi ſtare poſſint, aut ſaltem ab aſtantibus contineri, nihilominus debilitantur ſtando ſeu ſedendo, etiamſi contineantur ab aliis: & iacendo calor præter naturam non ſolùm augetur, ſed naturalis extinguitur deficiente materia alimenti, ideo experimento deprehenſum eſt, melius eſſe, tametſi auxilio alieno ſedeant, ſedere, quàm decumbere, cum in decubitu duplex, in erecto ſitu tantum ſimplex iactura ſit.

A quacunque cauſa accidat hæc neceſſitas erecti ſitus, vocatur orthopnœa. Vnde Galenus ſecundo prorrhitici (Comment. quinquageſim. quart.) vocat autem ipſe, ac reliqui omnes hanc ſpeciem difficultatis ſpirandi, per quam ſuffocantur iacentes, & vix ſufficiunt erecto thorace, & nihil dilatato dorſo reſpirare, orthopnœam.

Propterea videas in huiuſmodi attolli iugula, & totum pectus ſurſum, & tamen, ſi fiat ob anguſtiam meatuum, euadunt: quoniam cum validæ fuerint vires, attrahitur, licet ægrè, quantum neceſſe eſt ſpiritus ad calorem nutriendum, qui & ſi aliquo modo inflammetur, nihilominus interim diſſoluta pituita excernitur tam copiosè, vt dicas patientes euomere eam, reliquum concreſcit refrigerato pulmone, qui plus refrigetatur ab humore, quàm incaleſcat à corde: ita concocta paulo pòſt per tuſſim excernitur, atque ſic euadunt.

Quæcunque nihil conſpicuum faciunt in faucibus, neque in ceruice) Hæc eſt tertia conditio, vnde illa Bitonis, cum reliqua haberet, & præter hoc ſuppreſſam aluum, & vrinas, tamen non obiit in quarta die, neque antè, ſed in quinta: quia deficiebat conditio, quæ hic narratur, nam in illa inquit: Tumor ſubruber, durus, colli & pectoris ex vtraque parte. Vnde patet hanc fuiſſe collocandam ſub tertia ſpecie anginæ, & non prima, nec debuiſſe mori in

quarta, nec antè: imò etiam potuiſſe ſeruari, niſi affuiſſet vrinarum, & alui ſuppreſſio, & frigus extremitatum cum liuore: & quod maius eſt omnibus, & reliquorum cauſa, durities tumoris, quæ materiam admodum multam, & conculcatam, & melancholicam eſſe oſtendebat.

Quæ cum loca ſpiritus opprimeret, mortem, & breui imminete declarabat: quandoquidem in quauis corporis parte etiam fuiſſet, penè inſanabilem morbum procreaſſet.

Quod verò attinet ad huius loci declarationem, ſufficiat adieciſſe verba Galeni hac in parte, qui ſi ſic omnia docuiſſet, & ſe liberum à reprehenſione, & nos, qui toties illum reprehendere cogimur, à ſuſpitione calumniæ præſtitiſſet.

Ceruicem enim intelligit collum. fauces verò aperiendo os, ac linguam comprimendo deorſum euidentem amplitudinem, in qua gemina oſtiola viſuntur, tum gulæ, tum etiam gutturis.

Quoties igitur in neutro horum appareat aliquid præter naturam, exiſtimandum eſt, intra gutturis ſubſtantiam vigere inflammationem, ex qua ſtrangulantur: ita ergo cauſam, & loca tenes.

Hippocrates autem inchoatam illam anginam à lingua docet, & vocem priùs etiam non claram factam, vt intelligamus, non eſſe negligenda huiuſmodi impedimenta: ſcilicet vocis raucedinem, cum lingua præter id rubra fit, & reſiccatur: neque enim id ex fluxione pituitæ contingere poterat: quamobrem oportebat.

Mouet Vega dubitationem de prono decubitu, quia poſſent homines liberè reſpirare in hoc caſu: reſponderque pene, ſcilicet quòd rectus ſitus reddit liberiorem arteriam à ſpina dorſi, & eius vertebris.

Secundò, quòd in prono decubitu pectoris dilatatio magis prohibetur, adde, quòd pulmo, qui à parte poſteriore connexus eſt dorſo, totus ſuſpenditur, vt non poſſit facilè dilatar: & quod magis refert, & experientia deprehenditur, vt ſuperius etiam declarauimus, venter comprimitur, & dilatatio ſepti tranſuerſi fit in ventre & ipſum magis quam pectus dilatat, demum os comprimitur vt homo etiam ſine morbo videatur ſuffocari: maximè, ſi non fuerit conſuetus cubare in ventrem.

Quæcunque verò dolorem alioqui alteri ſimiliter inferunt, attollunt autem, ac in faucibus rubores efficiunt, valde quidem lethales, cæterum præcedentibus diuturniores, ſi magnus fiat rubor.

Omittit vnum ſignum, aliud integrum ſeruat, tertium commutat.

Dolorem ſiquidem eundem facit, omittit ſpirandi difficultatem, quam præſupponit, tanto eſſe minorem, quantò tumor externus maior fuerit.

Galenus tamen in ſuo contextu habuit, vt reor, ἃ μὲν ὀρθο πνοιὰ τὶς αὐτοῖς ἐσὶν. Quia ſubiungit græcè hanc ſententiam, id eſt, non ſpirant admodum difficulter. Diſputant circa verbum (attollunt) ſuo more: nam genus ſpeciem poſuit, id eſt, tumorem faciunt. Igitur cum liberior ſit ſpiratio, par eſt diutiùs viuere poſſe, ſed liberata ex parte ſpiratione, cum etiam in peripneumonia ſit ſpirandi difficultas non leuis, dubium eſt, cur velit hunc morbum eſſe lethaliorum peripneumonia? Vtinam ergo Galenus explicaſſet verbum illud (meritò cum inquit) igitur exitialem haberi dixit. cuius merito? an febris, an abſceſſus? talia deceret videre, conſiderare, atque exponere. Sed hoc non, niſi qui tales ægros viderit, poterit declarare. E quibus vnus & maximè fuit Hippocrates. Quinetiam ſuo tempore, vt alias, dixi, in febribus non ſolebant mittere ſanguinem etiam ardentiſſimis: ipſe ſenior factus, errore cognito, miſit, & mitti iuſſit, quarto de Victu in acutis (Tex. decimo nono.) Sed neque anginoſæ illi Bitonis miſſus fuit.

In his profundis ac neceſſariis difficultatibus, nec non vtiliſſimis verſari explanatores, & medicos oporteret, ſi DEVM verentur, ſi quid à morte ſupereſſe putant, ſi vitam hanc non ſolam eſſe credunt, ſi gloria operum, ſi conſcientia facti eos mouet. O mores hominum: ſed non hi maximè peccant, quos coarguimus, ſed quos coarguere non audemus: quorum vita velo felicitatis fucatæ miſerrima obumbratur, ego ſanè non felix eſſe poſſum: ipſi infelices neceſſariò ſunt. Ergo vt illorum dubitationi primùm ſatisfaciam, quibus rubent fauces intùs, & paululum intumeſcit ceruix, hi ſunt de ſecundo genere: nam cum rubet ceruix, tunc ſunt in minore periculo, materia iam tenuiore forâs protruſa. Hæc eſt ſingularis illa dubitatio.

Hic vult, rubere fauces, & tumere ceruicem: in ſequenti rubere fauces, & ceruicem, ex quo ſequitur, vt etiam tumeant. Sed cauſa mortis, vt dixi, eſt, quòd tales ægerrimè ſpirant, vt priores, & oculis intentis aſpiciunt, nec deeſt orthopnœa, vt imaginatur Galenus: ideo moriuntur. Et primum genus nunquam vidi, ſecundum etiam raro apparet in regionibus noſtris: accidit enim vini potentis potoribus robuſtis, mala victu vtentibus, mali habitus, & immodicè ſe exercentibus, habentibuſque debilia capita. Et ideo tales nugantur de rebus, quas nunquam ne per ſomnum quidem viderunt. Accidit frequenter in peſtilentia, præter eam audiui bis Mediolani, & in nobilibus accidiſſe, qui ambo poſt primam diem ſtatim mortui ſunt: ego tamen illos non vidi.

De angina autem ſecundi Epidemiorum, & ſexti, ſub qua harum ſpecierum comprehendantur (quas tamen è genere morborum vagantium fuiſſe conſtat) dubium eſt, non quidem apud me, ſed apud alios, cùm dicat (par. ſecund. in fine) An verò aliquem periiſſe viderim, in memoriam reuocabo: quos autem nunc noui, ſuperſtites manſerunt. Erant autem partim celerrimè alleuantia: plurima verò ad quadraginta dies deueniebant: & in hoc plerumque etiam ſine febre. Neque ergo ad præſentem modum anginæ, neque vllum ex his tribus modis hæc, quæ ibi ſcribuntur, pertinent. De ſexto autem Epidemiorum (par. ſeptim.) videtur magis congruere, ibi: Celerrimè autem moriebantur,

bantur, vbi febrili rigore inſuper riguiſſent. His ita preſſis, nihil memorabile proderat, non ventris turbatio, non venæ ſectio, neque quæcunque alia tentaui. Secui etiam venam ſub lingua, quoſdam ſurſum purgaui. Apparet igitur, vt perirent.

PROGNOSTICON XX.

QVibus verò fauces, & ceruix ſimul rubent, hæ ſunt diuturniores, & maximè ex ipſis liberantur, quibus ceruix, & pectus ruborem traxerint, niſi ſacer ignis intro recurrat.

COMMENTARIVS.

TOtum ſenſum Hippocratis, & literam inuertit Galenus, putans ſe eximium quendam tradidiſſe ordinem, quem vtinam inueniſſet, ac tradidiſſet, quid enim dulcius, quàm aliorum inuentis gaudere? iuuaret legere, explicare, augere, diſtinguere, locupletare, exornare, etiam dubitas deeſſe poſſe, quæ bene inuentis adiicias, & apponas clarè ornatè, diſtinctè, eleganter. Maligni & imperiti animi eſt melius tractare, quæ reprehendere cogaris, quam quæ laudare velis. Vides quantum faſtidij ſit in legendo Galenum, dum inſectatur antiquos, imò & Ariſtotelem ipſum: vt primi libri Phyſicorum, & de Anima ab expoſitoribus parcè explicentur, à profeſſoribus omittantur. Qui reprehendit malè ſcripta reſcribere cogitur, non docet, & dubium animum relinquit, qui bene dicta exponit, reſcribit vera, & vtilia docet, & animum quietum reddit. Inſanientis eſt, deſiderare, quæ reſpuas, aut refrices. Quid ergo eſt cauſæ, vt Galenum reprehendam? Ergo ordinem illum approbare non licet, cum Hippocrates & dolorem in omni genere conſtituat, & ſpirandi difficultatem: ſolum in hoc differunt, quòd in prima ſpecie nullibi apparet rubor, in ſecunda in faucibus ſolum, in tertia, in ceruice, pectore.

Adeòne ſtupidus fuit Galenus, vt hæc illum ſubterfugerint? In omnibus dolor, orthopnœa, febris acuta, periculum mortis, ſed maxima in prima ſpecie, minora in ſecunda, ſed paulò euidenter in tertia.

Hoc autem oſtenditur neceſſitate ipſa rei, quandoquidem ſuppoſito abſceſſu in illa parte contingit dolor, cum materia concluſa ſit in muſculis, & difficultas ſpirandi: neque Hippocrates hoc negat. Quæ non negantur, cum propoſita ſunt, adeſſe intelliguntur. Refugit ad adenes: illæ non efficiunt morbum acutum, ſermo eſt de acutis morbis.

Hippocrates reliqua, quæ non ad acutos pertinent, prætermittit, neque loquitur de ea, quæ poſt morbum factum aduenit tranſmutatione: de qua ſexta Aphoriſmorum (trigeſim. quart. & trigeſim. quint.) diximus, niſi in fine huius, quare neque de hac, neque de illa, quæ fit ex vertebrarum luxatione, ſecundo Epidemiorum: nec miſta, de qua in ſexto eiuſdem ſermonem ſumus habituri, cum eò te relegemus. Nec etiam de illa febrili angina, quarta Aphoriſmorum (trigeſim. quint.) ad hos enim quinque locos te relego.

De glandularum tamen abſceſſibus ſermo habebitur in libro de Glandulis, vt gratias Deo habituri ſimus, qui voluerit proferre vitam, & mentem, ac commodum præſtare. Diximus & reliqua in contradictionibus: eſt enim ampliſſima materia: & poteſt ſeorſum, imò expoſtulat, tradi. De ſacro igne in ſequenti Commento.

PROGNOSTICON XXI.

SI verò neque in diebus decretoriis ignis euaneſcat, neque tuberculum ad externam conuertatur regionem, neque pus ſcreet, & facilè ac ſine dolore agere videatur, mortem ſignificat, vel conuerſionem ruboris.

COMMENTARIVS.

ERyſipelas dicitur, & ἐρυσίπελας, ab ἐρυθρὸς, ruber ſeu rubicundus, puniceus ſiue coccineus, & σίπαλος moleſtus, deformis difficiliis. Sacrum ignem latini ob id vocauere, quòd veluti ſacra à nemine tangatur. Lucretius (libro ſexto.)

Et ſimul vlceribus quaſi inuſtis omne rubere.

Corpus vt eſt per membra ſacer, cum dicitur ignis.

Plinius (libro vigeſimo ſexto capite vndecimo) Ignis ſacri plura ſunt genera, inter quæ medium hominem ambiens, qui ſoſter appellatur, & enecat, ſi cinxerit. Propterea quæ ſint illius ſpecies, cum definire arduum eſſet, generaliter de illo tractandum eſt, neque enim obſcurum eſt, Eriſipelas eſſe cutis morbum inflammatum, & incenſum. Tertiò de his, quæ in Medicatrina fiunt, quaſi vicini traham inquit, aut vicini rubream (Comment. trigeſim.) ſic enim nomen illud interpretatur: quanquam ſecundo Methodi (capite ſecundo) non exponat nomen id (principaliter enim nomen à loco, vel à cauſa in morbis impoſitum dicit) nec vbi deſumptum ſit, oſtendit. Eſt autem multo calidior inflammatione, & colorem magis refert flauum, qui cum exquiſitus fuerit, ſolam cutem inuadit, ſed cum profundior fuerit, & carnem vitiauerit, iam non erit, ſecundo ad Glauconem (capite prim.) Verùm exquiſiti eryſipelatis duplex eſt genus: quarto decimo Artis curandi (capite ſecundo) Vnum, quod eſt vlceratum, & ſummam cutim excoriat: aliud, quod prorſus excoriatione vacat, & licet obſcura ſint verba de cute, intelligit tamen de cute vera, quæ eſt communis toti corpori: nam & illam, & epidermida inuadit.

Differt autem non ſolum loco, ſed humore

 etiam,

etiam,quia vt phlegmon fit ab humore ſanguineo, dicit ibi Galenus, ita Eryſipelas à flaua bile. Quomodo autem oriatùr, Galenus docere velle viſus ſæpe, ſed non docuit, ſolùm admonuit, quòd ex putredine,& malis cibis is humor generatur. Verùm modum haud expreſſit, qui eiuſmodi eſt. Cum ſanguis tenuis, calidúque ſeu ex venis, ſeu arteriis protruditur ad cutim ſtatim,corrumpitur ab aëre dulci, atque aquea parte reſoluta, & in bilem vertitur: inditio ſunt ſudamina, quæ æſtate prodeunt ſine noxa, aut leui admodum. Paulo pòſt:Cutis è rubra flaua euadit, & vrigo corripit hominem hunc tamen affectum, quòd à ſeroſo humore ſanguini miſto fiat, & non à bile, ſudaminum nomine, non eryſipelatis, appellarunt.

At ergo eryſipelas intelligat Hippocrates purum, an miſtum, de hoc erit conſiderandum, magna enim res videtur, quòd ex tam tenui affectu, ac tam leui permutatione intereat æger, Galenus id animaduertit in quartodecimo Methodi (capite tertio) iúbens, ne frigida admodum, & repellentia adhibeamus: maximè intelligendum eſt in membris magnis, & locis proximis principalibus membris, præcipuè cerebro, nam cerebrum, ſi eryſipelas inuadat,longè etiam lethalius eſt, quàm ſi iecur, vel pulmones vel ventriculum: & ita, ſi proximus fuerit gutturi.

Vnde Hippocrates, dum nos admonet prædictionis, etiam docet, quid agendum, quidque vitandum. Vt in quodam nobili Bononiæ iuuene, cum frigida adminiſtrarent, vt aliquid facere viderentur, occaſionem ſubitæ mortis dedere.

Ita decet imitari verſa vice naturam bene operantem extrahendo cum cucurbitulis: ſi iam natura occeperit, ne pœniteat, oſtendit autem periculum ingens cutis mutata in nigrum, vel liuidum, non ſolum retroceſſus materiæ, ſed etiam corruptionis membri.

Aliud eſt conſiderandum, quod dicebat Galenus quarto de Victu in Acutis (Comment. trigeſimo)cum inquit:Fluxiones, quæ à capite infra deſcendunt, quædam tenues ſubſtantiæ ſunt,aliæ autem craſſæ. Et tenues quidem,craſſas per venas cum tranſierint,in anguſtis retinentur, tales autem ſunt, quæ guttur ambiunt: craſſæ autem, ac lentæ materiæ in latis venis retenta, in exiles non ingrediuntur: quo fit, vt vix periculum afferant.

Quibus intellectis,cum fluxio, quæ eryſipelas generat, non ſolùm tenuis ſit, ſed etiam acris:ideo in tenuibus,& anguſtis venis retenta ſua prauitate, aut corrumpit locum,aut retrocedit.

Sed, vt aliàs docui,non materia, quæ eſt in cute, retrocedit,nec periculum affert: ſed ea, quæ adhuc eſt in venis exiguis, quæ retrocedere poteſt, & periculum afferre. Ideo Hippocrates non ſolùm de exquiſito eryſipelate, verùm quouis hæc intelligit: cum eryſipelas phlegmonides ſit periculoſior ipſo puro eryſipelate, non ſolùm ob profunditatem,ſed materiæ copiam.

Circa hoc cum tot eſſent dicenda, & expoſitores tranſeant ſicco pede, tanquam nihil ſupereſſet, aduertendum eſt, quòd Hippocrates proponit quatuor conditiones,& ex his concludit vnam orationem alternantem, ſeu diuiſiuam, vel vt dicunt, diſiunctiuam: & eſt, quòd ſi eryſipelas nec euaneſcat in diebus decretoriis, nec in tumorem extra exeat, neque pus excreet, & facilè, ac ſine dolore æger videatur, mortem ſignificat,aut conuerſionem ruboris. Videas hic mirum ſtuporem, & audaciam Galenici, qui velit, non poſſe euaneſcere citra tumorem,etiamſi in die decretoria, vt æger liberetur, leguntque hanc ſententiam contrario modo ſic: ſi verò *ἀφανίζηται*, id eſt, repente occultetur in die iudicatorio,nec tumor appareat, neque pus ſcreet, incondito more: & etiam quia ſi occultetur non in die iudicatoria, neque erit lethale, nec periculum imminebit recidiuæ: cuius tamen oppoſitum dixit Hippocrates: Quæ diebus non iudicatoriis aſcendunt, recidiuam faciunt, tum in libro de Indicationibus(Pag.4.)tum alibi.

Deinde non eſſet locus reſolutioni,neque tranſmutationi ad venas: vt poſtmodum ad vrinam, ad aluumve materia decumberet. Cum ergo materia tenuis,& pauca fuerit, à natura reſoluitur,atque id in die iudicatoria & ſi benigna ſit, dirigitur ad loca parata expulſioni:& hoc in die iudicatoria, quoniam eſt opus naturæ.

De tumore,& ſuppuratione clara eſt cauſa, abſceſſus enim in his locis maturantur protruſa ad cutim,materia praua, quæ ſuppurationem impediebat, & rumpitur in ore, vbi cutis eſt valde tenuis. & locus calidus. Quòd autem facilè ferrè, & eſſe ſine dolore videatur de pulmone, quo ad dolorem, excuſare poſſunt, cum doloris præterquam in tunica expers ſit pulmo, ſed quòd facilè ferat æger, quomodo contingere poteſt: hæc diſſimulant egregij expoſitores, ratio autem eſt, quòd ob ſpirandi difficultatem, quam iam paſſi ſunt huiuſmodi ægri,dum materia eſt in tranſitu,quod ſæpe dixi, & ob caloris innati extinctionem,non ſentit dolorem,nec ſpirandi difficultatem.

Conuerſionem ruboris) Galenus, quæ ſit, non expoſuit, ita agit in omnibus difficilibus rebus, dicebat Veſalius, quod & aliàs adduxi. Sed tamen non tam conſultò preteriſſe, quàm inconſultè non animaduertiſſe crediderim. Vega putat recidiuam intelligi: cui aſſentior, ne litigem in incertis: forſan non malè ſignificaſſe ad alium locum, velut parotidas. In hac igitur ſacri ignis occultatione, ſi cutis ipſa nigra fiat, aut liueſcat, conſiderandum an febris deſierit, an ſæuiat, quandoque quaſi ſine morbo obeunt, adeò maligna materia, vt vt peſtilentibus accidit ſi verò febris omnino recedat, particulam corrumpi ſignificat: ſin autem febris mitigetur, valde ſuſpendere iudicium oportet. Si parum maior, eſt ſalutis ſpes: ſi vires, & ſenſus conſtent.

PROG

PROGNOSTICON XXII.

SEcurus verò eſt tumorem atque ruborem quam maximè forâs vergere, ſi tamen in pulmonem vergat, præter ſolitum accidet:& ex ipſis magna ex parte fient empyci.

COMMENTARIVS.

AMbigua eſt lectio huius loci:nam quidam textus habent ſolum, euſque vergere:alij, vt hic:alij etiam præter ſcripta (In quibuſdam verò hæc & alij vtrique abſceſſus) Quomodo autem ex angina fiat peripneumonia, dicebat Princeps nona tertij (capite octauo) Et quandoque permutatur angina ad peripneumoniam, quando materia expellitur ad pulmonem: & habetur quinta Aphoriſmorum (10.) Quicunque ab Angina liberantur, iis ad pulmonem vertitur,& in ſeptem diebus pereunt:ſi verò hos effugerint, ad ſuppurationem deueniunt. Vbi,quæ ſcripſimus,quilibet videre poterit. In libro autem de Pulſibus (capite vndecimo)ad tyrones, proponit duos fines: malæ anginæ conuulſionem, ſcilicet in peripneumonia: & docet dignoſcere tranſmutationem ad illas, ex ipſo pulſu (vt iam rem ipſam intelligamus) modum autem non docuit.

Dico ergo, quòd qui volet hanc rationem inire,diſcat à Veſalio (libro tertio capite decimoquinto in fig.) primùm ex cordis dextro ſinu venam arteriali craſſitie proficiſci, quæ bifariam diuiſa ſpargitur in vtranque partem pulmonis, vt ipſum nutriat: itidem ex ſiniſtro arteriam venalem in eundem ſimiliter bifariam diuiſam.

Et rurſus ex libro ſexto(capite ſeptimo & quarto) in pulmonem ex dorſo proreptantem aſperam arteriam, quæ duplici cingitur tunica intùs, & extrà. Laryngem quoque viginti muſculis agi,quorum duodecim proprij ſunt, octo communes, ſecundus liber edocet(capite vigeſimo primo, nutriuntur autem muſculi hi) cum tunicæ vtræque, ex ramis partis venæ cauæ, iugularis exterioris muſculi propriè,ex interioris tenuiſſimis propaginibus, ac quaſi capillaribus interioris iugularis, ergo per has tunicas materia ex muſculis deſcendit ad pulmones mirabili naturæ artificio, Sanies cum ſanguine defertur dilatatis, adeò venulis capillaribus, vt dicas eſſe ſimiles grandioribus illis, quæ per dorſum manus feruntur.

Poſſemus & imaginari tranſlatum ex muſculis laryngis in iugularem exteriorem, ex qua in azygam, & ex illa in ramos eius coſtas nutrientes:ex coſtis autem in pulmonis vincula quibus pulmo pectori à lateribus nectitur, inde in illius ſubſtantiam, verùm hoc parum veriſimile eſt. Id tamen liquet, plurimum facere ad huiuſmodi tranſmutationes, corporum variam conſtructionem vt in quibuſdam facilè ac frequenter talia eueniant, in quibus prorſus id contingere poſſit. Interim verò,dum tranſitus hic fit(vt aliâs docui)æger alleuiatus videtur, ac meliùs ſe habere, perdurat autem tranſmutatio hæc per diem vnum, aliquando vſque ad tres dies: attamen alleuiatio illa non poteſt durare per plus,quàm diem vnum,quia materiæ pars confluit iam in pulmones. Neque enim tunicæ illæ aſperæ arteriæ ferunt tantum mollem materiæ,nec illam continere poſſunt,quin exprimant iam partem. Sequitur tertiò, vt ſi quis conetur retrahere illam, operam (vt dici ſolet) & oleum perdit, eſt enim materia prorſus contumax & inobediens, quæ non cederet alicui auxilio: & etiam ſi ceſſura eſſet,loci anguſtia,& venarum paruitas, & profunditas membri, quod iam fermè adhæret ſpinæ dorſi, hoc non paterentur, (libro de curis admirandis) Ideo ego dum iuuenis eſſem, potius genio, quam ſcientia in anginoſo illo appoſiti emplaſtrum de ranis terreſtribus,de coctis cum ficubus, & farina tritici, vt calore, actu, & poteſtate, & proprietate naturæ attraherent materiam ad collum, etenim emplaſtrum ſuper ceruicem impoſui, & ita euaſit fortuna adiuuante bifariam:ſcilicet & vt rectè conſulerem in tam præcipiti caſu, & vt natura cum auxilio euincerent prorſus morbum, vt nullo pacto materia ad pulmones deſcenderet, nam nihilominus mortuus fuiſſet, quia debilis erat:debiles enim non euadunt vnquam in huiuſmodi tranſmutationibus. Quod docuit Hippocrates libro de Affectionibus (pag.7.) Vbi intelligendum eſt dictum iuxta rationem,non ſimpliciter.Cum enim dicas: Morbus morbo ſuccedens perimit: quia corpus iam priore debilitatum ipſum non fert, qui ſuccedit: non ſimpliciter intelligendum eſt, ſed de morbo, qui ægrum debilitauit: ſeu homo ob compoſitionem, vt qui tenue habent iecur, aut natura obſtructum meatum fellis, ſeu ob intemperiem,ſeu ob morbum familiarem, vt qui lapidem habent in veſica,ſeu ob ætatem infantem,& ſenes:ſeu ob habitum, vt cacochyma corpora habentes:ſeu exhauſti viribus, vt venere immodica, & remiges laboribus, vigiliis, ſudoribus, victus tenuitate: omnes ſub hoc genere comprehenduntur, etiam ſi morbus non talis fuerit vt poſſet per ſe ægrum debilem efficere. Dicit ergo præter ſolitum, quia magnum eſt, vt materia illa poſſit tam tenuem tunicam permeare.

Magna ex parte)Fieri enim vix poteſt,vt reſoluatur, quoniam ſi pauca fuiſſet, & benigna, reſoluta fuiſſet in loco illo, in quo erat aut ſuppurata, & non tranſmiſſa alio: ergo ſi tranſmiſſa aliò non poterit, niſi empyema facere, niſi in vno caſu, ſcilicet vbi laryncis muſculi eſſent adeò debiles, vt non poſſent reſoluere,neque ſupporare illam materiam, quamuis benignam, & paucam, & tunc poſſet eo caſu reſolui in pulmone abſque empyemate:ideo cum hoc rariſſimè accidit, neceſſe eſt, vt ſuppuratio & empyema,quæ opponuntur reſolutioni, maiore ex parte contingant poſt hanc tranſmutationem.

fariam claudi, aperiri, ideo tot muſculis indiguit.

Secunda ſumitur à neruis, qui delegantur ad voluntarium motum, igitur non niſi cauſa vocis.

Tertia à ſubſtantia, quæ eſt cartilaginea, & ideo reſonat.

Quarta, quia experimentum id docet, velut in tibicinum inſtrumentis iuxta latitudinem, & anguſtiam fiſtulæ vox variatur, ergo idem in humano ore: igitur vox fit in illa fiſtula.

Sed quinta ratio eſt euidentior: oſtendit enim, quòd non fit in lingua, nec in pectore, quia ſalua reſpiratione, & lingua fiunt homines ſine voce, igitur nec lingua, nec pectus ſunt inſtrumentum proprium vocis. Id verò crediderim, quia vt in elymis voces pro earum magnitudine, & in longitudine, & circuitu variantur foramine non mutato, præcipuum inſtrumentum vocis eſſe laryngam, proprium autem aſperam arteriam.

Dicit etiam neceſſe fuiſſe, vt eſſent tres cartilagines, quoniam inter illas duo motus conſtant.

Dilatationis, & conſtructionis inter primam, & ſecundam, clauſionis, & apertionis inter ſecundam, & tertiam.

Quæ tamen ratio plures ac plures habet difficultates. Vnum tamen eſt, quòd vox in exitu fit aëris ex hoc loco laryngis, modum recipit à foramine, à motu aëris, ab amplitudine aſperæ arteriæ.

Muſculi enim ab oſſe hyoeidis exorti aſperam arteriam ſurſum trahunt, & rectam figuram eius faciunt, vt etiam in anſeribus. Quapropter de vocis cauſis hæc tantum habemus, cum illius libri ſolum fragmentum ſuperſit, ad eum verò, vt vidiſtis, Galenus ſe referat. Tria igitur ſunt, vocem concidere, ſermonem manere, id fit, quoties nerui linguæ valent muſculorum laryngis, ſunt oblæſi: eloquuntur autem ſubmiſſa voce, vt vix admota aure audire poſſis: cum verò contrà accidit, vt vox maneat, ſermo pereat, vt mens læſa eſt, aut neruus, qui eſt ſubradice linguæ.

Cum autem obmuteſcit, vtrumque perire neceſſe eſt: nam quoties lingua valet, ſi viuit reſpirat, & ſi mens, & lingua valet, & ſpirat, ſermonem poſſe formari neceſſe eſt. Ergo Galeni ſententia de columnella eſt, vt vocis augeat claritatem, vt temperet aëris frigiditatem ingredientis in pulmones: & vt puluerem prohibeat, & reliqua tenuia corpora, ne in aſperam arteriam ingrediantur: quas etiam vtilitates Hali tertio (capite decimoſeptimo) Theoricæ collegit, ſed de hoc in ſequentibus: nunc ſat dixiſſe ſufficiat, profluuium ſanguinis imminere non ob venarum magnitudinem, exiles enim ſunt, ſed ob frigoris defectum: à frigore enim aut medicamento ſanguis ſiſtitur, aut conſtricta vena, vel vſtione: horum nullum præter vltimum adminiſtrari poteſt idque ægrè, ob id etiam ex auulſione dentis in profluuium ſanguinis incidunt, aliqui etiam moriuntur, præſertim ſenes: os enim valde calidum eſt, & humidum, & locus pendulus, ideo profluuij manifeſtæ ſunt quatuor cauſæ, adde duas alias, cum omnes volueris: magnitudo vaſis, & quòd ſit arterialis ſanguis, calidior, tenuior, & qui aſſiduè mouetur.

Phlegmon autem fit ob dolorem, & violenter retento ſanguine.

Suppurato autem loco, aut ſaltem extenuato, non trahitur ſanguis: nam in extenuatis particula contrahitur, & iam ſiccata eſt: at in ſuppuratis pus lentum, & viſcidum, craſſumque: & ſanguis circumiacens concretus, & in grumos conuerſus, ſequentis fluidi tranſitum prohibet, nec dolor irritat. Propterea etiam in ſuppurationibus cauendum eſt, ne vniuerſum pus etiam hanc ob cauſam detrahas.

PROGNOSTICON
ad præcedens.

QVando verò iam ſeparatum fuerit totum id, quod vuam appellant, & facta fuerit ſumma pars gargareonis maior, atque orbiculata, ſuperior verò tenuior: tunc temporis tutum eſt admouere manum. Sed melius eſt, euacuato ventre manus operatione vti, ſi tempus conceſſerit, & non ſuffocetur homo.

COMMENTARIVS.

QVod dixi de hac ſententia notha, magis confirmatur, dum meminit huius auxilij, vt euacuato ventre, præſcindatur: omittit autem præcipuam partem, cuius Paulus, & alij meminerunt, ſcilicet ne tota præſcinderetur, quod penè lethale eſt, ſed aluum euacuare in omnibus morbis partium ſuperiorum: & ad caput pertinentibus, præcipuè tamen etiam vterum, & coxendicem tam vtile eſt, vt ab Hippocrate dictum putetis. Sed quod non meminerit ſectionis venæ, neque illud dignum eſt admiratione, cum medici ante Hippocratem, & Hippocrates ipſe in febribus, & abſceſſibus etiam paruis hoc auxilio non vterentur.

In ſectute, quod & antea dixi, ſolùm meminit, huius auxilij.

Cum enim exquiſita inedia vterentur, putabant illam omnino ſufficere: nam antea bene valebat homo cum eo ſanguine, poſtea vitiatus eſt, non auctus: itaque non putauit in gurgulionis inflammatione ſecandam eſſe venam, ſed ſolum meminit purgationis alui. Et reliquit noxam, quæ ex præciſione habetur, quòd præſcindere neceſſarium eſſet, nec in tanto periculo, niſi de vita conſiderauit, nam cum acutum præſupponat morbum, quid eſt, vt curet, niſi vt ſeruetur æger? Et abſcindere partem tantum facilius eſt dictu, quam factu: nec ſcio an his temporibus quiſquam id poſſit præſtare, vt nec vrere, quod ſecurius eſſe dicunt: quamobrem vtrunque tanquam ea ætate ignotum prætermiſit Hippocrates.

Sed

Sed quam alienum ab Hippocratis grauitate foret illud (ſi tempus conceſſerit, & non priùs ſuffocetur homo) quaſi dubium ſit mortuo iam non eſſe præſcindendam columnellam. Itaque diligentibus difficilè eſt fucum facere.

Sed ad rei propoſitæ declarationem venio. Dictum fuit columnella præciſa vocem vitiari;id eo mirabilius eſt,quoniam non niſi ea in ſublimi pendente vox ſonora & clara euadit eadem ſi premat laryngam, vel dum tacemur vel eius ſi ſolum dum loquimur vix homo auditur:quid ergo,tanti præſtare poteſt vt vocem reddat ſonoram & claram, cum pendeat & præciſa obſcuret illam adeò vt viderim pueram cui cum præciſa penitus foret etiam penitus vocem amiſerat:ſimiliter quod habet, quòd ſui præſentia aër pulmonem non vitiet, cum nullo modo illum prohibere poſſit quo minus liberè ad illum non ingrediatur? Propterea non ſimpliciter exiſtimandum eſt corpus vueæ prodeſſe pulmoni,ſed vt reor in ſimplici attractione aër obuiam id vueæ & frangitur vt recta trahi non poſſit: ſed quia pars tamen ſicut dilabitur operculum hoc quamuis procul calorem colligit pulmonis nec ſinit ipſum refrigerari forſan & ex illa humor aliquis diſtillat in pulmonem nec permittit epiglottim ſiccari.

Eſt autem epiglottis cartilago imminens glottidi: glottis autem rima eſt in cartilagine ad inſtar rimæ tibiarum, non à ſubſtantia dicta, ſed à forma ſeu operatione, ſic appellata, nam ex lato tendit in acutum hoc modo vt primo libro(cap.19.& 38.)Veſalius docet:ſed in ſecundo (cap.21.)dixit eſſe non rimam, ſed corpus & laryngis ſedem rimulæ tibiæ ſimilem.

Proh dij immortales quo nos deducit cæca ambitio, vir tam glorioſus qualis fuit Veſalius in hac certè, cuique arte plurimum debemus deprehenſis in Galeni diſſectione multis veris & notatu dignis erroribus,nũc vt controuerſarent Mattheo Curtio profeſſori parum iuſtè Galenum contra Veſalium in multis aliis defendenti eo prorupit furoris,vt ſui nominis oblitus accuſare nixus ſit etiam Galenum in hoc & cum refragante experimento non poſſet in apertam, & manifeſtam cum ſeipſo contradictionem lapſus.

Quamobrem cum ſit Galeni inuentum & à Curtio declaratum doceamus quid ſit glottis ſeu lingua, & epiglottis ſeu linguæ operculum, is igitur libro ſeptimo, (cap. 16.) atque vndecim. De Vſu partium declarat epiglottim etſi cartilaginem quam foramen laryngis ad vnguem concludit in deglutiendo cibum ſicut in vomitu cartilago illa quam vocant arytænoïdes.

Curtius ergo inquit:Mundini anatomiam declarans omnino neminem inuenio qui quid ſit lingua fiſtulæ mihi expoſuerit. Eſtque vnum ex membris quæ à nemine animaduerſa oſtendere ſum pollicitus; vult ergo Galenus eſſe tres cartilagines quarum prima quę & maxima foris tangitur ac prominet. Et vocant nodum Adami ſeu malum, hæ oblongam concauitatem efficiunt in cuius medio eſt foramen,quod fiſtula appellatur: in cuius medio eſt corpus quoddam membranoſum & pingue quod coarctat foramen illud: quemadmodum in muſico inſtrumento ex amplo ſenſim in anguſtum ac rurſus ex anguſto in amplum tendens,vt, aër per illud foramen tranſiens vocem efformet. Sed quid plura? Galenus formam huius quam γλωττίδα Græci vocant antea in ſeptimo libro (cap.13.) abundè depinxit ante epiglottidis hiſtoriam,vt vix quicquam deſiderare poſſit. Vt prorſus illam eſſe velis vocis inſtrumentum. Ne autem vnum & idem glottidem & epiglottidem eſſe arbitremur, facit ſubſtantiæ diuerſitas: γλωττὶς enim vt dixi membrana eſt pinguis ἐπιγλωττὶς cartilago: locus, γλωττὶς linguláve (nam à lingua γλῶττα dicitur) in larynge fiſtula eſt, & quaſi pars arytænoïdis ἐπιγλωττὶς ſupra. Vnde artium ſequitur diſcrimen, quoniam quo magis impellitur lingula eo magis intumeſcit & obſtruit fiſtulam vt aër contineatur, at epiglottis ex impetu aëris eleuatur nec etiam foramen perfectè concludit.

Sed iam videamus quod propoſitum eſt principaliter ſcilicet quomodo gargareon iuuet ad vocem. Galenus Quarto De locis (cap.6.) inquit Quinque ſunt quæ conſequentiâ quadam conueniunt, expiratio, exſufflatio circa ſtrepitum, exſufflatio cum ſtrepitu, vox ac ſermo. Quamuis earum autem ex prioribus læſa reliquas omnes conſequentes lædi neceſſe eſt: at poſteriore læſa antecedentes oſtendi haud eſt neceſſe.Omitto hic ex ſufflationem cum ſtrepitu à voce diſtinctam,quam ſi docuiſſet,quomodo à voce, & ea quam ſine ſtrepitu fit diſtingueret non malè feciſſet.

Sed poſtquam hic non eſt id neceſſarium ſcitu, quæramus ſolum quomodo fiat vox; nam ſermo fit per verbum in lingua:nec lingua tota eſt neceſſaria, ſed ſufficit perſæpè radix illius & maximè in Italico ſermone, nam Angli lingua tota indigent, plurima enim verba proferunt lingua palato impacta: Græci vero proferunt lingua inter dentes inſecta, at Itali ſola fermè radice linguæ verba proferunt. Vnde pro miraculo haberi non debet, ſi cui præciſâ linguâ facultas loquendi relicta ſit, præſertim cũ ea tenuis fuerit,& os paruum & reliquæ partes ad ſermonem vtiles non defuerint,inter quas præcipui ſunt dẽtes anteriores, labra,nares,palatum etiam, & reliqui dentes & vox ipſa quæ (vt dixi)ex ordine præſupponitur.Neque enim ſine voce homo loqui poteſt. Indicium eſt autem labra, & dentes anteriores ad vocem plurimum conferre, quòd aperto ore vix homo loqui poteſt, licet clamare poſſit. Et qui dentes anteriores amiſerunt vix loquentes intelliguntur, cum tamen caruerint dentibus omnibus compreſſis propius ginginis & conſuetudine quadam melius quàm cum paucis dentibus ſermo intelligitur:vt in patre meo felicis memoriæ vidi. Hæc igitur ſunt perſpicua& fuerunt notæ ante me. Sed ſermo vocem præſupponit,vox enim eſt auditus

ditus obiectũ: nec poteſt dici ſermo niſi poſſit audiri: ideo non poteſt eſſe ſermo niſi cum voce, vox etiam præſupponit exſufflationem, quia niſi aër cum impetu feratur non poteſt diuidi à lingua, contingit enim idem quòd in his quæ ſcinduntur: nam neceſſe eſt vt cohæreant: aqua enim ſcindi non poteſt, quia non cohæret: ſicut neque lac: glacies vero & lac coagulatum diuiditur quia concreuit: impetus autem facit vt ea concreſcat, & ideò vt vox poſſit formari.

Exſufflactio ergo eſt neceſſaria voci, & ipſa fit per octuaginta octo muſculos pectus mouentes, & vnum qui ſolus naturalis inſpirationis & expirationis author eſt, vt Veſalius commemorat libro ſecundo (c.35.) Sic omnes muſculi exſufflationis, ſint octuaginta nouem non tamẽ neceſſe eſt vt omnes hi muſculi ad exſufflationem concurrant, ſed ſolum ad validam. Hæc igitur de reſpiratione, exſufflatione & ſermone dicta ſint, nunc de voce ipſa agamus. Galenus vt dixi eam fieri putat in larynga, atque præcipuè in lingula.

Dubium non eſt quin etiam concameratio palati & dentes non multum faciant ad eam augendã, minuendam variandámque. Demiror etiam de Galeno qui aſperam arteriam inter cauſas vocis non retulerit: quandoquidem tum natura tum in raucedinibus qui humidam illam habent raucam habent etiam vocem, qui puram & ſiccam leuẽque claram & ſplendidam, vt ita dicam.

Præterea ſentimus vocem grauem formari in imo pectoris, tenuem in larynga vt animaduertere licet, contrahiturque arteria manifeſtè ad inferna nobis deprementibus vocem, igitur non tota formatur in larynga.

Et eſt ac ſi quis diceret quòd aqua oriretur in fonte, quia prodit ex fonte, & variatur iuxta os illius, vnde vox fit in arteria, indicio ſunt engaſtri mythi qui ex ventre, ſed verè ex pectore loquuntur, vox enim ex pectore exauditur: vt etiam in grauiſonas edentibus voces. Iam ergo habemus quòd vox fit in arteria, modulationem recipit in larynga, & à columnella tanquam plectro reſonans & modulata redditur. Duo ſolum dubia reſtant vnum cur non in omni exſufflatione fiat vox ſi in arteria fit, ſed à larynga videtur formari: alterum quomodo cum columnella multum diſtet à larynga, & ſit ex carne fungoſa poſſit iuuare vocem; nam ſtatim vt reciſa eſt læditur vox, nec manet in priſtino vigore nec adeò reſonat: ſuccedente autem tempore prorſus amittitur vt vix audiantur niſi admota aure propius, quod referri meritò poteſt ad refrigerationem pulmonis: ſed repentina læſio ad hoc referri minimè poteſt, vt ergo primum dubium excutiam manifeſtum eſt quòd aſpera arteria conuerſo modo ſe habet vt tibia: in tibiam enim ſonus ingreditur ex lingua, & exit ex foraminibus: nam his variè occluſis varia vox exit in aſperam arteriam vox ingreditur ex inferiore parte & prodit ex larynga: ſicut ergo non niſi amens diceret fieri vocem in lingula tibiæ, ſed in toto corpore tibiæ ita prorſus eſt abſonum dicere quòd vox fiat in homine in lingula & non in aſpera arteria. Verùm non in quauis exſufflatione fit vox, quoniam deorſum non conſtringitur pulmo & arteria ſecum aut dilatatur. Motus ergo pulmonis in voce eſt diuerſus & cum eo arteria aſpera etiam mouetur: non autem in ſimplici exſufflatione.

Ariſtoteles in libro *περὶ ἀκουστῶν* (pag. 1.) inquit, vocem variari ob inſtrumenta, impetum aëris, & oris diductionem, quod ex hoc probat, quoniam homines imitantur luſcinias, & hinnitus equorum, & gruum voces, & ranarum ſtridores, cum tamen inſtrumenta habeant valde diuerſa.

Quòd ſi multitudinem aëris conceptam addere claritatis cauſa, non erit quicquam, quod ad rem faciam relictum, quanquam illam Ariſtoteles ſub inſtrumentorum natura comprehendat: ea enim magnitudine formaque conſtant. Et forma quidem recta, obliqua, leui, aſpera, & cauitate æquali, aut inæquali. Fit autem vox maior à velocitate, inquit, quoniam maiorem ictum edit, indicio eſt tum primum, quod cardines celeriter moti maiorem ſtrepitum edunt & quòd anguſto foramine vox magis ſtridula emittitur: at conſtat anguſto foramine maiore impetu aërem ferri, vt ex machinarum miſſilibus patet.

Vnde manifeſtum, vocem à grauiſona ad acumen intendi, non contrà. Ergo impetu aëris vox fit, hæc autem non eſt proprietas multitudinis muſculorum intercoſtalium: ſed horum eſt multum efflare aërem etiam ſine voce. Multi ergo muſculi intercoſtales mouent, aut multum pectus, ſi validæ ſint vires, & magnam efficiunt reſpirationem, aut mouent pectus, & mediocrem poſſunt, & paruam facere reſpirationem, & cum vires fuerint imbecilles. At celeritas motus muſculorum efficit vocem, & ſubmiſſam, ſi pauci ſint, & parum velociter moueantur: & magnam, ſi multi, vt magnam faciant reſpirationem.

Quocirca in errorem nos induxit Galenus inexplicabilem, vt ſolet facere ſæpe, dicens, ad vocem neceſſariam eſſe exſufflationem, ſi per exſufflationem intelligit auxilium muſculorum intercoſtalium, aut multi aëris emiſſionem, ſed ſolum ad magnam vocem neceſſaria eſt exſufflatio, inuectus eſt in errorem, quòd viderit, vocem neceſſariam ad ſermonem, & expirationem ad exſufflationem: & quòd magna exſufflatione indigemus ad magnam vocem: inde ſua peruerſa dialectica, & pulchritudine ordinis eius ductus, hunc tantum errorem admiſit, vt exiſtimant, vocem fieri ſolum cum exſufflatione, quod falſum eſt: cum ſubmiſſa vox fiat ſolum celeri motu ſepti tranſuerſi, cuius indicium eſt, quòd homo tota die loquitur ſubmiſſa voce, ſicut quædam mulieres, quæ tota die ſubmurmurant præces citra læſionem vllam: quod eſſe non poſſet, ſi vox omnis ex violente motu oriretur.

Vocis ergo fundamentum eſt in imo aſperæ arteriæ, ſicut apparet in linguis, quæ partem ſuorum verborum ex pectore pro-

munt, vt Germanica, & magis Hebræa, cum profert ſuum Racha, & ſimilia multa.

Igitur vox fit ex ictu aëris motu denſati in corpus durum,& maximè benè:quale eſt aſpera arteria cum ſua tunica interiore,hæc enim eſt deffinitio ſoni:ſonus autem non differt à voce,niſi genus à ſpecie.

Differentia autē propria eſt,vt ſit in animali per aërem percuſſum in pulmonis partibus:quo circa muſcæ,& cicadæ,& piſces pulmonem carentes,ſonum quidem edere poſſūt, velut branchias concutiendo, vocem autem edere non poſſunt.

Vox igitur fit à velocitate moti aëris,illius enim aſperæ arteriæ aër vocem efficit: quæ cū aliquantiſper duret,non eſt neceſſe, vt illiſio hæc perpetua ſit,ſed ſolum,cū vox mutatur,imò etiam ex priore iam voce,paruo additamento facto, vox ipſa in aliam vertitur.

Intercoſtales autem muſculi exſufflationē faciunt maiorem,aut minorem,prout fuerint plures,aut pauci,multum tenſi,& velociter, aut parum.

Sed exſufflatio cum veloci motu aëris efficit non vocem:hoc enim propriū eſt velocitatis,vt dixi,neque ſimpliciter magnam expirationem(hæc enim propria eſt exſufflationi, & motui intercoſtalium muſculorum)ſed vocem magnam:ſi tamen velociter feratur,denſari ſpiritum neceſſe eſt,vehementemque,& validam vocem,conformatur autē in gargareone,maximè parte, quæ, vt dixi, γλωττὶς appellatur: fitque ibi anguſta fiſtula, acuta, lata, & ampla grauis: atque ita primum patet.

Iam ergo conſtat,duas eſſe proprias vocū differentias,quæ ex principalibus inſtrumentis oriuntur:magnitudinem, & paruitatem, acumen,& grauitatem facit autem ad vocis magnitudinem etiam aëris impetus,& ex ſufflatio.

Quòd ſi quis hæc velit,vt diceret,diſtinguere,iam propoſitum argumentum Hippocratis excederet.

Sanè id fit magnam exſufflationem ad magnitudinē vocis facere:ſiue auta ſit,quòd per anguſtum locum delatus multus aër denſior euadat,& maiore impetu prodeat,vnde vtraque cauſa vehementius illidit aſperam arteriam, & gargareones, vt vehementior fiat vox.

At aliæ conditiones vocum ab his duabus, quas Ariſtoteles ibi enumerat,obſcuræ,claræ,molles,duræ,aſperæ,leues,æquales, inæquales,exiles,firmæ,denſæ,quæ diu manent, & inanes,canoræ,ſtridulæ,cōtentæ,marcidæ, & fluxæ,quæ diuelluntur,cum manēt,aſpiratæ,tenues, omnes partim à propio inſtrumento,ſcilicet,vt dixi,aſpera arteria fiūt partim à cæteris membris vua dentibus palato,labiis,ac naribus,alia enim eſt vox clamātis diducto ore,alia concluſo, alia medio modo ſe habente.

Sed ad columnellam deuenio, ea auulſa iam diu refrigerari pulmonem palam eſt: inde obrigere muſculos faucium, atque ita deperire maximam vocis partem hauſi mirum eſt, at repente ita res ſe habet, vox enim extrà fertur, & occurrens aër palato diuiſus ſonum refert conſuetum: cum ergo aër ſublata vuea ad palatum integer fertur, neceſſe eſt ob diuturnam conſuetudinem,vt ſonus alius videatur. Velut ſiquis tibiam pulſans obducat paululum manum foramini, atque ſic continuè pulſet,idem ablato digitò, eodem ſpiritu neceſſario inconcinnè pulſabit,quoniam fieri non poteſt, vtidem ſonus, & ab integro, & diuiſo aëre procedat, quare columnella præciſa,neceſſe eſt, ſtatim vocem corrumpi,non deſinere.

PROGNOSTICON XXIV.

QVibus febres deſinunt,neque cum ſignis ſolutionis, neque in diebus decretoriis, recidiuam in eis exputare oporteat.

COMMENTARIVS.

PVdet tranſgreſſus canis rabidi,ſed exemplum per ſe haud abſurdum videtur, non tamen conuenit, neque eſt ad propoſitum. In cane enim rabido virus aſcendi ex neruis ad cerebrum, vt aliâs demonſtratum eſt: interquieſcit medio tempore: virus perfectum eſt, at incidiuis materia nondum ad prauitatem vltimam peruenit,ſed in dies fit magis putrida, reliqua, quæ proſequitur in declarando exemplum, non multum ad rem ſunt: indulſit nimis calamo.

Nec damno hominem,ſed doceo,quando,& in quibus vagari licet.

Igitur Aphoriſmus ſecundæ particulæ (vigeſim.ſeptim.)Iis qui non ex ratione leuius ſe habent non oportet fidere: non eſt ex ratione cum morbus ceſſat circa ſigna coctionis, & neque in die iudicatorio.

Diximus ſuprà (Comment. decim. non.) hoc eſſe adiectum ob eryſipelata, & tumores: at ſi materia febris cocta non ſit, poteſt tamen ſolui febris per huiuſmodi, ſed in die iudicatorio Sunt autem talia, quæ ſecùs aliquando horrenda ſunt, diſtortio oculi, tremor, reſolutio partis alicuius, arthricis,podagra, parotides, hæmorroides, abſceſſus vbicunque ſint, & maximè in ventre, tum crurium vlcera, & dolores earundem, & pruritus totius corporis. Porrò ſapientis eſt, non ſolum eligere neceſſaria,ſed præſcindere reliqua. Velut de reditu febrium tum per recidiuas, tum per acceſſiones: hoc enim in Epidemiis, & contradictionibus explicatum eſt, ſicut & illud, an coniunctim, an diſiunctim ſit intelligendum? Conſtat enim,quòd oportet carere vtroque.

Galenus autem confundit rem, ſed eſt error in litera, non authoris,iſta hæc torquent miſeros Galenicos, placet Galenus, nec vilipendo, nec negligo, ſed rebus cohærens placet pictor,qui ſcitè vrbem, aut hominem ping at,

pingat,& hiſtoricus,qui bellum referat: ſed non pictor,aut hiſtoricus.

Sed legi debet ſic,vt intelligamus,quando omnino expectare conueniat recidiuam,cum neutrum horum adfuerit.

Si verò ſine ratione alleuetur æger, etiam recidiuam facere conſueuerunt.

Non autem ex ratione leuant,quæcunque neque cum ſignis ſolutionis,neque in diebus iudicatorijs abſcedunt.

Videntur autem cauſæ recidiuæ præcipuè ſeptem, prima, cum morbus repente deſinit ſine aliqua euacuatione, ſeu abſceſſu:tertio de Criſi (capite nono) & eſt certum ſignum. Secundum eſt eiuſdem generis, ſed imperfectum: vt ſecunda Aphoriſmorum (duodecim.) Quæ relinquuntur in morbis reuerſiones facere conſueuerant, tertia ex ratione morbi: febres enim non acutæ non ſolent perfectè iudicari, ſed recidiuam facere conſueuerunt: ſexto Epidemiorum (Par. ſecund. Comment. vigeſim. ſecund.) Quarta ratione dicta hic, cum materia concocta fuerit,nec opus naturæ ſecundum rationem, id eſt, non in die decretorio. Quinta ratione temporis tertia Aphoriſmorum(octau.)In inconſtantibus autem inconſtantes, & mali iudicij.Sexta,cum cruditas eſt in materia,vt primo Epidemiorum.Septima ob malam rationẽ victus.Ex his patet, quòd concocta materia citra diem iudicatoriam etiam poteſt fieri criſis perfecta.

Quantum verò referat & ad honorem medici,& ægri vtilitatem,dignoſcere an recidiua futura ſit, declarabat Galenus primo de Criſi (capite decimotertio)dicens:Nõnũquã exiſtimans medicus ægrum eſſe liberatum à morbo,atque ei victus libertatem permittens, magni alicuius mali occaſionem afferret.Sũt, qui legant loco non vbi alterum adſit,alterũ deſit(in commento Galeni)& vbi alterum adſit,alterum deſit:tolliturque prima contradictio in eius litera,ſed non ſecunda, quæ eſt longè difficilior. Ideo debet legi, vt ſuprà.

PROGNOSTICON XXV.

QVæcunque febris prorogatur ſalubriter affecto homine, nec ob inflammationem,nec ob quamuis aliam cauſam manifeſtam, dolore detinente, huic expectandus eſt abſceſſus cum tumore, ac dolore ad aliquem articulorum,maximè eorum, qui ſunt in parte inferiori.

COMMENTARIVS.

GAleni expoſitio hac in parte adeò præclara eſt, vt mereatur cum textu ipſo declarari, inquit ergo: febres longè fiunt, vel ob prauam membri diſpoſitionem, vel ob humores craſſos, ac lentos: vel ob ea,quæ rationi victus bonæ aduerſantur. Velut imperitus medicus,inobediens æger, aſtantes conſulentes,timor,animi ſolicitudo, domicilium prauum,tempus anni, & conſtitutio,inopia,loci ſolitudo,labor,membri offẽſa maximè iecoris,pòſt lienis,& meſaræi intemperies aliqua calida,vel ſicca valde,corruptio tuberculũ,abſceſſusue, obſtructio carnoſa, aut lapidea,ſcirrhus:ſi ergo neutrũ horum adſit, neceſſariũ eſt adeſſe craſſos humores,aut lentos,aut vtrumque,nondũ enim liquet,an omne lentum ſit craſſum:illud certè perſpicuum eſt,non omne craſſum eſſe lentũ.

Philoſophus quarto Metheororum (Tex. quinquageſimo) docet quædã à concreſcere à calido ſolum, vt ſales, quædam à frigido ſolùm, vt glacies, quædam ab vtroque. Et horum quædam perfectè, vt electrum, quædam imperfectè dicit, vt gummi, & lacrymæ, conſtat ergo, intelligere Ariſtotelem viſcida fieri ex concretione calidi, & frigidi, ſimul non exacta: vt viſcum & reſina, igitur talia omnia craſſa ſunt: præter id etiam videmus farinam cum aqua, & liquidum cum terreo, igne fieri lentum: vnde liquet, lenta eſſe omnia craſſa, non tamen exactè, nam ſi ampliùs ſiccentur,fiunt craſſiora.Non igitur omne craſſum eſt lentum: omnia tamen lenta ſunt craſſa, ſed non exactè craſſa. Cum ergo cauſa longitudinis febris fuerit, humoris craſſities, & lentor, nec potuerit natura concoquere, quia humor grauis eſt & articuli imbecilles, & caloris modicum habentes, cum membra valida ſoleant mittere excrementa ad mẽbra debilia, vt dicebat Princeps prima primi(Doc.ſexta capite de Membris fine)& materia ſit grauis: ideo fiunt abſceſſus in articulis partium inferiorum eſt & alia cauſa,quoniam articuli ſunt latiores,ideo natura eò tranſmittit:& etiam, quia ſunt debiliores ob caliditatem,& ſuperfluam exercitationem, adeò vt materia ſoleat eò protrudi: inde ex conſuetudine fit habitus. Habet, neſcio quid ſimile cum illo Aphoriſmo quartæ particulæ(quadrageſim.quart.)

Quibus febres longæ iis tubercula vel labores in articulis fiunt: cui adiunge ſequentem (vigeſim. quint.) Quibus tubercula, aut labores in articulis fiunt, ij pluribus vtuntur cibis. Quaſi innuat, non fieri talem decubitum, niſi immodico vtantur cibo. Ideo inter cauſas huiuſmodi decubitus Galenus in commento priore recenſet multitudinem materiæ, & frigiditatem vltra lentorem, & craſſitiem: ſed frigiditas ad craſſitiem, & lentorem reduci poteſt, multitudo autem non; non ergo ſemper accidit hæc permutatio, ſed aliquando concoquitur materia, & euacuatur per aluum, aut vrinas, & hoc dicit frequentiùs, quia ſcilicet materia eſt vltra gibbam iecoris partem: vt in arte medica (capite nonageſimo quinto.)

Hic primùm conſiderandum, cur, & quomodo talis materia ad articulos excernatur? & dico, quòd quia eſt in venis, ideo protruditur ad articulos, quoniam foràs non poteſt extrudi: neque enim perfectè potuit concoqui ob craſſitiem,& hoc eſt manifeſtum.

Sed lentor facit obſtructiones, non tamen impedit per ſe coctionem, niſi vt materia eſt craſſa? Dico, quòd etiam lentor eſt cauſa, vt non poſſit diuidi in minima, ideo neque concoqui: ſuperueniente ergo die iudicatoria ante coctionem natura cogitur

expellere materiam ad articulos, & ideo rectè dixit Hippocrates, quod hoc aduenit pluribus vtentibus cibis: nam etiam quod ſeruentur in hos morbos incidunt,ſed ſi moderatè alantur,excernitur per vrinas,vt dixi,plerumque:quandoque etiam per aluum vides, in quanta pericula detrudunt miſeros ægros ob cibi copiam. Sed iam ad textum.

Quæcunque febris prorogatur) Poteſt contingere hoc vel propter naturam temporis, vt ſecunda Aphoriſmorum (vigeſim. quint.) Autumnales verò longæ, & maximè, quæ ad hyemem tendant, ibi, de quartanis. Sed eſt verum etiam in acutis: ſed deſinunt eſſe acutæ, cum producuntur, & licet natura in his fiet validior ſupra materiã, non tamen tantum, quantum oportet: aliter euacuaret materiam, & non faceret abſceſſum, contingit ergo vel caſu, vel per ſe.

Salubiter affecto homine) Non ſatis propriè tranſtulit,ſed ſignificare voluit, in quo ſigna futuræ ſalutis appareant, nam vbi mors ſuperuentura ſit, non expectandus eſt adſceſſus: tametſi quandoque ſuperuenire ſoleat, parte materiæ ſemicocta,protius cruda, eſt enim & heterogenea, ſeu diuerſa natura, vt cùm tenuis expellitur, craſſa manet, hi leuantur dolere, & meliùs ſe habere videntur: inde reſiliente materia,pereunt.

Nec ob inflammationem)Præſupponit dolorem,& alludit ad illum quarta Aphoriſmorum(trigeſim:ſecund.)Quibuſcunque reſurgentibus ex morbis,ſiquid laborauerit hic fiunt abſceſſus.

Si ergo inflammatio adeſſet,iam non alius eſſet tumor expectandus, ſed ſuppuratio inflammationis,adeò vt ſi quis coniungat illa verba:Nec ob quamuis aliam cauſam manifeſtam,quæ habentur in textu hic præſenti, habeas ad vnguem ſententiam Aphoriſmi recitati.Quamobrem quæ ibi diximus,videre potes.

Dubitare meritò licet in illis Galeni verbis: ſæpe enim iam dictum eſt,vt humores corporis calidiores tenuioreſquè paratiſſimi ſint ad excretionem, crudis verò, & craſſis natura medeatur aut per abſceſſum, aut per coctionem: nam videtur velle, quod humores tenues, & calidi etiam citra coctionem facilè excernantur, de quo aliàs dictum eſt. Et verè hæc difficultas eſt ardua, & veritas eſt, quòd Galenus hic miſcet coctionem cum præparatione: nam tenues humores nulla indigent præparatione ex ſe, quia non ſunt nec craſſi, nec lenti, coctione autem tam tenues, quàm craſſi indigent: ſed tamen etiam illa celerius abſoluitur in tenuibus.

Sed ſi volumus tueri etiam Galenum,hic erit illius ſenſus: humores calidi ac tenues prompti ſunt ad euacuationem, ſcilicet cum nondum putredo eos inuaſerit:crudi autem, id eſt, vt calidis opponuntur,non coctis, & craſſi, non niſi per abſceſſum expelli poſſunt, aut poſt coctionem,ita quod innuit duos ordines: craſſi humores expelluntur, vel extrà cocti; vel per abſceſſus ſemicocti: tenues crudi per abſceſſus,ſemicocti extra.

PROGNOSTICON XXVI.

HViuſmodi abſceſſus magis, ac in minori tempore fiunt iunioribus natu trigeſimum annum agẽtibus.

COMMENTARIVS.

EXiſtimant aliqui eſſe contradictionem, quòd hic dicat, fieri abſceſſus magis, ac celeriùs intra trigeſimum annum: ſuperius autem (libro ſecundo Tex. decimo ſeptimo, & libro quarto Tex. duodecimo) dixit, quòd in ſenioribus magis fiunt abſceſſus, in iunioribus autem ſanguinis eruptiones.

Sed non eſt contradictio vlla,cum hic loquatur de articulorum abſceſſibus,ibi autem ventris.

Vega, autem, vt licet animaduertere, hoc non videns, mirum in modum laborat, & incaſſum: ſed vt dicebat Poëta,

Non omnia poſſumus omnes.

Dignus non eſt reprehenſione,imo laude, quòd difficultatem cognouerit.Verùm ſolutio poſtulat declarationem,cur iuniores ſint proniores ad abſceſſus articulorum,ſeniores ventris. Vtique iuniores ſunt calidiores, venter iterum artuum comparatione calidus eſt,calidum calido iunctum,aut reſoluit, aut concoquit,ideo iuuenes ſunt proni, ad abſceſſum ventris,ſenes ſunt frigidi,articuli frigidi ſunt: ideo frigidum frigido iunctum,non ſinit medio modo concoqui,ideo natura nõ poteſt gignere tam facilè abſceſſum in articulis, cum homo eſt ſenex,vt cũ eſt iuuenis.Et maximè, quòd viæ ad articulos in ſenibus iã ſunt coarctatæ,& ipſi etiam articuli conſtricti.Atque hæc fermè fuit ſententia Galeni hic explicãtis textum hoc ipſo inferior,quòd,vt dixi,loco abſceſſuum generaliter,debuit explicare de abſceſſibus articulorum,hi enim fiunt ſemper ſemicoctis humoribus,craſſis quidem,in validis viribus,& tenuibus in imbecillibus:vnde ſequitur.vt in mediis medias eſſe oporteat vires.Quas cum ab ætate ſumere debemus,validæ in iuuenibus,imbecilles in ſenibus,erũt. Et in habitu ſanguineo ſenis oportebit expectare talia,ſicut in ſemitabido iuuene,& reliqua iuxta proportionem eandem.

Ac minore tempore)Animaduertendũ eſt, hic magnam latere ſententiam.Dictũ eſt,vim expultricẽ concoctricẽ eſſe in omnibus multò validiorẽ,maiorque eſt proportio inter expultricem iuuenis,ad expultricem ſenis cõparatam,quàm inter tenuitatẽ humoris in ſene,ad craſſitiem humoris in iuuene, adeò vt facta cõparatione humoris ad humorẽ,quo ad expultricem facultatem, plus poteſt expultricis robur,quàm materiæ qualitas,craſſitie, & tenuitate:ſed quo ad coctionẽ, contrarium eſt, ideo concludo,quòd iuuenis celeriùs expellet materiam craſſam,quàm ſenex tenuem. De coctione eſt contrarium:nam ſenex celeriùs

conco

concoquet tenuem, quàm iuuenis craſſam: & hoc eſt per ſe verum, nam caſu aliquo poteſt accidere contrarium.

Hac igitur cauſa celeriter iuuenibus fiunt, id eſt, poſt paucos dies à febris initio abſceſſus in articulis: ſenioribus rariùs, ac tardiùs.

PROGNOSTICON XXVII. & XXVIII.

CONſiderare autem oportet ſtatim abſceſſus ſigna, ſi viginti diebus tranſactis febris detineat. Senioribus vero minùs accidunt, vbi febris fuerit diuturnior.

COMMENTARIVS.

QVid dicant hi egregij expoſitores hic, non habent: nam Hippocratem prorſus non intelligunt, nec quomodo præcedentibus, aut ſequentibus coniungatur, aſſequuntur.

Eſt enim hæc ſententia, quia dixerat, quòd iunioribus in minori tempore, id eſt, celeriùs adueniunt, poterat quis exiſtimare, quod in ſeptima, vel vndecima, vel alio die ſuperuenturi eſſent: reſpondet non, ſed videat medicus, an febris ad diem vigeſimum extendatur, tunc ſpes futuri abſceſſus incipit, propterea ſubiicit:

Senioribus verò minus accidunt, vbi febris fuerit diuturnior.

Hic enim eſt vnus ſenſus ad vnguem vtrique parti reſpondens, & priori huius, & præcedenti, huic quidem, cum dixerit, quòd à vigeſima die primùm ſcilicet in iuuenibus, ſi febris perſeueret, expectandus eſt abſceſſus in ſenioribus autem raro, quia dixerat in præcedenti, quòd iunioribus magis, id eſt, frequenter igitur rariùs ſenioribus.

Sed dubium eſt, quia ſubiicit, vbi febris fiat diuturnior, quaſi velit, quòd in vigeſima, vel celeriùs, vel frequenter ſit expectandus. Propterea dico, quòd Galenus, vt ſolet, difficultatem diſſimulat, alij viderunt, ſed non ſe explicant, illud rectè, vt à notis incipiam, vt per ſeniones eos, qui trigeſimum annum exceſſerint, intelligamus: nam iuniores ita accipit, id eſt, qui nondum eum annum attigerunt.

Habet ergo duplicem ſenſum; quorum vnus eſt: in vigeſima die in ſenibus tales abſceſſus contingunt (idque ratione: nam ſi tum primum iunioribus, ideo multo ſerius ſenioribus, quibus calor eſt imbecillior) ſed rarò, quia ſunt imbecilles, & attus ſunt frigidi: atque hic ſenſus eſt planè verus, & accommodatus, alter eſt, vt intelligamus ſenioribus tum minùs accidere abſceſſus, cum febris fuerit longior, ſed magis, vbi fuerit prope acutum: qui ſenſus non congruit, nam hoc dixit de iunioribus: igitur intelligendus eſt in primo ſenſu.

PROGNOSTICON XXIX.

OPortet autem huiuſmodi abſceſſum ſperare, vbi continua fuerit febris: in quartanam verò deducetur, ſi intermittat, & erratico modo apprehendat, & ſic agens autumno appropinquat.

COMMENTARIVS.

DE intermittentibus eſt hic ſermo, quæ poſt continuas ſubſequi febres ſolent hæ autem erraticæ ſunt, quoniam quotidiana, atque tertiana acutæ minimè ſunt, ſi ab initio inchoaſſe proponantur, non igitur de illis ſermo eſt. Sed neque continuis tertianas ſimplices, aut quotidianas ſubſequi par eſt: atque hic iacet difficultas, quam, vt reliquas, prætereunt, idque accidit, quòd qui ſcribunt, partim medicinam non exercent, ſcribuntque nugas meras: alij artem ſolum exercuerunt dialecticam, philoſophiam naturalem, & bonas artes ignorant:, hique ſolam empyriam ducent, neſcio, qui peiores: alij vt fructus quidam egregij, ſed immaturi, plus diuitias, & honores huius mundi, quam ſapientiam exiſtimantes, inſinuant ſe aulis principum, quas ego, cum aſciſceret, fugi, atque ita ſcribunt de ſe nimium polliciti, in quibus aliqua bona ſunt, frugem tamen facere nequeunt, tot rebus impediti.

Curæ principis, ſtudiis aulæ, cæremoniis, quæ ſunt infinitæ, deliciis, ſocietatibus, cruda edunt, cruda egerunt.

Sunt tamen in aliquibus multa ſatis bona, quæ, ſi illi, vt mihi mos eſt in meis, non ament, ſed deſpiciant, ac librum noſtrum de libris conſcribendis legant, atque examinent, & ad trutinam expendant, ita nos omnia ſæpius conſcribendo in meliorem ſtatum reduximus, non pigeat quenquam laboris, vt tot hominibus proſit, cum tam diuturni æui memoria celebri.

Ergo febres erraticæ ſequuntur acutas, quoniam exuſto ex humore ſunt: ideoque omnes ętherogeneæ, nam pars exuſta eſt, pars non exuſta.

Itémque quia partes ſunt continuæ febris, ideo non ordinatæ, ſicut caro à lanio diſſecta fortuitam retinet formam: later autem quadratam oblongam, quoniam artificio conſtat. Tertia cauſa eſt, vt Galenus hic in commento ait, tales febres fiunt ex cinere humorum, adueniente cruda materia, quæ ei permiſcetur: ideo febris hæc ſemper in his conſtat ex diſpari materia, ideò erratica eſt. Si ergo vna ſit cauſa tantùm, erratica fit, quantò magis, ſi plures ex his ſimul extiterunt.

Supereſt, vt videamus modò, cur proponat tres conditiones, quòd ſit intermittens, erratica, & autumno proxima.

Quando enim continua acuta degenerauerit in continuam diuturnam, tunc materia remanet intra venas: & ideò eſt aptior ad abſceſſum.

abſceſſum. Ex quo patet ratio quarti;ſcilicet quare degeneret in abſceſſum,cùm enim materia nõ poteſt vnâ actione expelli,nec reſoluitur,neceſſe eſt,vt vel æger intereat,vel expellatur in pluribus actionib.:ergo vel ſub forma abſceſſus,vel febris intermittẽtis. Si ergo materia remanet intra venas paruas,& tũc eſt febris continua generabitur abſceſſus, quaſi neceſſariò:oportet enim ad hoc,vt expellatur humor,vt delegetur primùm ad vas proprium bilis,ad ſuam veſicam,pituita ad ventriculum, melancholica ad lienem: inde ibi putrefacta cùm ſit admiſta humori ſanguineo nec defecata,ſed ſupercalefacta efficit intermittentẽ. Dum verò venæ in vaſa euomunt, etiam ad muſculos aliquam partem mittunt: vnde in omnibus intermittentibus adeſt typus ille vel frigoris,vel horroris,vel rigoris.

Abſceſſus enim propriè,vt à Galeno docetur in libro de Inæquali intẽperie(capite tertio)fit ex venis. Appello nunc abſceſſum inflammationem:materia enim,quæ extra venas exiſtit.ſi tumorem faciat,non inflammationem,neque abſceſſum verũ facere poteſt.Ex intermittentibus autẽ inflantur pedes,& crura,& fit hydrops, & huiuſmodi inflammatio non fit.

Verùm erratica eſt huiuſmodi febris,quæ ſuccedit acutæ,quoniã,vt dixi ſi ſit ex aliquo genere intermittentium,non eſt,vt trãſmutetur in quartanam propter cauſam, quã ſubiiciemus.

Erraticæ enim febres fiunt, quoties materia eſt aut diuiſa locis, aut ſubſtantia diuerſa, licet in eodem loco, aut vtroque modo: fiunt & nonnunquam variata victus ratione.Eſt & quarta cauſa, cuius meminit ſecundo de differentiis febrium(In fine)ex commutatione vnius humoris in alium,præcipuè ſanguinis: quandoque enim putreſcendo in flauam commutatur bilem, nonnunquam in nigrũ.Porrò in ordinatæ hæ febres octo ſunt generum,ſex autem eorum comprehendit in libro de Typis(capite quart.)more conſueto ſemper aliquid omittens.Vnum eſt,cũ febris eſt è genere continuarum, ſed quæ abrupta inuadit modò tribus,modò quatuor,modò ſex diebus à recidiua differre,quod maius eſt ſpacium ceſſationis, quàm id, quod febre laborat.

Secundum eſt,cùm fuerit intermittens,ſed quæ horam non ſeruat,modò celeriùs, modò tardiùs inuadendo,nam ordinem ſeruare dicitur,quæ vel eadem hora inuadit,vel ordinatim anticipat æqualiter, vtpotè per duas horas ſemper,aut quæ ſpacia æqualiter auget, vt ſi duabus horis primùm anticipet, inde quinque, pòſt decem, pòſt viginti, hæcque inordinatæ ſpeciem refert, cum tamen non ſit.

Tertius modus eſt, cum intermittunt, & vario modo eueniunt: velut tertiana aliquot diebus: inde alia tertiana poſt aliquot dies, errans hæc eſt: & cum tertianæ quartana; inde duplex tertianæ immiſcetur.

Nonnullæ etiam harum cum iudicio ſunt, aliæ iudicio carent,omnes hi modi errantium ſunt febrium.Et erraticas quaſdam eſſe continuas hic ſubindicauit,cum dixit, & erratico modo apprehendit intermittens:nam ſi erratica ſolum eſt intermittens, fruſtra additum eſt.

Vltimò adiicitur, quòd ſuperueniat Autumnus.

Inquit Hippocrates tertia Aphoriſmorum (vigeſim.ſecund.)Autumno febres quartanæ, & erraticæ,& lienes.Dicit Galenus,erraticas febres fieri in Autumno ob temporis inæqualitatem, quartanis autem ob humorem melancholicum:ſed hunc dicit eſſe duplicem, vel ex ſanguine craſſo, vel ex bile flaua ſuperaſſata. Solet autem quartana generaliter ſubſequi erraticas febres, non ſolùm has, ſed omnes: primo ad Glauconem (capite quinto). Cauſa vna generalis eſt, quòd erraticæ febres fiunt, abſumpta humidi parte in humoribus: quartanæ autem explanè quaſi ſicco, atque arido humore.

Cæterum errantes febres, dico veras,quæ non ex compoſitione ordinatarum fiunt, quemadmobum ſecundo de Criſi (capite octauo) Sunt autem quæ poſtponunt, ſcilicet incrementi tempore: nam quæ anticipant duplices tertianæ ab imperitis appellabantur.

In temporibus ergo inæqualibus magis,ſi corpus cacochymum ſit,& imbecille, cuiuſmodi ſunt corpora conualeſcentium,non expurgatur,neque à natura, neque ab arte ſuperueniente frigore, ſtipataque cute collectus fumus excalefacit corpus, humoreſque in eo ſemicorruptos putrefacit: vt primo de differentiis febrium(capite tertio)facit autem quartanas abſumendo humidum humoris,erraticas obſtruendo,poros,& calorem naturalem difflando.

Verùm quartana fit ex melancholia abſoluta, erratica, non exacta, & quanquam Galenus duo genera illius ponat, exponens Aphoriſmum,longè tamen in plura ſunt,quæ docere nunc oportunum eſt, vtile quidem ad prædictionem per ſe vtilius autem ad curationem,ſed non per ſe.

Primum ergo genus eſt humor ille naturalis, de quo toties meminerunt medici, velut Galenus ſecundo de Facultatibus naturalibus (capite nono iuxta finem) vbi vult, eam eſſe ſanguinis fæcem, quæ cum ipſo ad venas defertur, cuius portio quandoque exuritur, & in cinerem quaſi conuertitur.

Tertia eſt,quæ non naturaliter exuritur, ſed præter naturam, cum ſanguis putreſcit: ſecundo de Differentiis febrium (capite non.)

At planum eſt in libro de Atra bile, eſſe quartum aliquod genus, quod fit ex flaua bile exuſta. An verò citra putredinem exuri poſſit, liquet in libro Artis Medicæ (capite quadrageſimoprimo) Quo circa cum iam ſint quinque ſpecies ex quarto genere, ſcilicet flauæ bilis putredine exuſtæ fiunt febres pleræque quæ ad tertianas, & ardentes productas, & Autumno maximè ſequuntur. Sed & bilis illa, quæ exuſtâ fæce fit ſanguinis citra putredinem, humor niger appellatur: ex putredine autem, atrabilis.

Quinque

Quinque igitur iam ſunt genera nigræ bilis, primũ eſt fæx ſanguinis non exuſta: ſecundum exuſta, ſed non à calore putrido tertium à calore putrido (& hæc omnia dicuntur facta ex ſanguine, quia ex fæce ſanguinis) quartum eſt ex bile flaua exuſta à calore, non putrido: quintum eſt ex eadem exuſta à calore putrido.

Bilem naturalem nigrã videtur cognouiſſe Ariſtoteles, ſed ſub excrementi nomine, tertio de Hiſtoria animalium (capite ſecund.) dũ omnes humores, præter ſanguinem appellat excrementa, vt etiam innuit ſecundo (capite tertio & quarto) de partibus animalium, & primo (capite decimooctauo) de Generatione animalium.

Atque id ratione: nã cum ſanguis extra venas eſt, excrementum eſt, & non pars ſanguinis, ſed actu humor, adeò vt clarum ſit, ipſum nutrire non poſſe, ſed ſi humor poteſtate ſit, in ſanguine eſt, & nutrit: nec hoc negat Ariſtoteles.

Dictum eſt autem de hoc in Contradicentibus (libro ſeptimo Contrad. ſexto) Quod verò ex atra bile, & nigra quauis, fiat typus quartanus, nil mirum eſſe debet cauſam ſpectantibus, quæ aliàs (libro tertio Contrad. decimo) dicta eſt, nam cũ frigidus ſit, & ſiccus, humor, qualiſcunque ſit, exigit ad putredinẽ tres dies (libro ſexto Contrad. quadrageſimo quarto) Primùm, vt humor eſt frigidus vnum, duos, vt ſiccus: tres igitur, vt frigidus, & ſiccus (libro quinto Contrad. trigeſimo primo) Viſũ eſt & de hoc in libro tertio Contradicentium (libro duodecimo Contrad. decim. ſeptim.) quare cũ hæc cauſa ſit indifferẽs omni generi nigræ bilis, palàm eſt, ex omni nigra bile quartanam oriri, atque ea ratione typũ ſeruari in humoribus præter naturam, qua in his, qui ſecundũ naturam ſunt.

Par eſt autem, habere typum peculiarem, atram bilem, cũ nullus alius humor eo careat, neque ſingulis diebus, cũ ſit pituitæ, neque alternis, cum ſit flauæ bilis, neque excedere poſſit tertium diem (ſecundo de temperã. capite tert. quippe natura humana tantam frigiditatem non patitur in humoribus, vt quippiam dureſcat: neceſſe eſt igitur, humores nigros exactè ſiccos, ac moderatè frigidos eo circuitu putreſcere, quo etiam in tempore pituita illa exuſta intùs cinerei coloris, exteriùs fuſca, vel nigra putreſcit, nam & is humor quartanam parit eadem ratione: quoniam cũ febris erratica, quæ ex pituita eſſe poteſt, in autũnũ inciderit, in quartanã vertitur: quartana verò ex nigro humore, quouiſcunque eadẽ ratione, qua ex bile nigra. Sed non eſt bilis nigra hic cũ niger humor cũ pituita ſit: ergo quartanas gignet, non enim quintanæ, aut ſeptimanæ ex hoc genere humores fiunt: ſed cum humor crudus exuſtus frigiditatem retinuerit, qualis eſt vitreæ pituitæ, putat autem Princeps cogi frigore, ſed non eſt ita, vt dictum eſt, raroque contingit.

At quartanæ ex pituita exuſta frequenter: igitur pituita exuſta quintanam non generat. Sunt igitur ſex genera quartanarum diuerſis ex cauſis, diuerſaque curatione indigent, & diuerſos exitus habent.

Quæcunque verò ex bile fiunt rigorẽ habent, ſed ex bile, quæ per putredinem nigra facta eſt, frigus maius, & ſymptomata grauiora, & habitus corporis deterior: ex melancholia autem naturali quartana ſimplex, & mitis, quippe quæ ſolum ex ichoribus putridis genita eſt, ex pituita etiam exuſta rigor nullus, frigus graue, & ventriculus maximè afficitur, neque appetunt, vt nec ex bile: ex melancholia autem immodicè appetunt, quippe quòd in nulla quartana ſeruetur modus cibi: ſed alij modicè appetunt, alij odio habent, quæ verò ex melancholia iam putrefacta orietur, ſymptomata habet grauiſſima, & vix ferri poteſt: & niſi magno morbo ſucceſſerit, periculoſa eſt. Succedit autem ſolum morbis acutis deploratis, & in quibus multa ſigna lethalia apparuerunt. Alia verò minus vtrique commune eſt frigus, & horror, non rigor: curare autẽ oportet ſingulum genus iuxta qualitatem propriã. Abundat autem quartana Autumno, quia omnis morbus fit à ſimili tempore: quia humor eius in eo generatur, vt primo de natura humana ſoluit à contrario.

PROGNOSTICON XXX.

Qvemadmodum vero iunioribus trigeſimum annum non attingentibus abſceſſus fiunt: ſic quartanæ magis his qui triginta annorum ſunt, & ſenioribus.

COMMENTARIVS.

Videtur in his iuſto plus eſſe diligens Hippocrates, etiam vſque ad ſequentẽ textum in edocendo, quando quartana, quando abſceſſus ſint expectandi ob tres, vt exiſtimo, cauſas. Prima, quòd omnes morbi acuti, qui ad Autumnum terminantur, vel in ipſo fiunt, ſi quouis modo criſis non perfecta ſuccedat in alterum, horum, duorum finiantur, ideo conſilium hoc, atque doctrina pluribus vtilis eſt. Secunda, quoniam euidentiſſima eſt iſta prædictio, & medico admodum digna, & ob id etiam illi glorioſa. Tertia, quoniam non ſimplex eſt, ſed ex pluribus compoſita, etenim ætatem, tempus anni, circuitum morbi ſuccedentis conſiderare oportet: ſimiliter ſymptomata, velut dolorem, laſſitudinem, tẽperaturam, tum alia plurima: atque ex his omnibus facere coniecturam, ideoque exercet hæc res medicum, & illum reddit prouidum.

Dicit ergo, quartanam fieri poſt quadrageſimum quintum. In ſecundo de Humana natura (Tex. vlt.) dicit, A vigeſimoquinto ad vigeſimum quintum & quod in Autumno: vt videatur contradictio. Quartana quippe abundat, dum humor niger adeſt: vt etiam ibi teſtatur in Arte media (cap. 41.) dicit, quòd poſt ætatem conſiſtendi & forſan etiam poſſemus dicere illa in corporibus, quorum iecur eſt calidum, & ſiccum. Cumque in omni ætate contingere quartanas videamus adeò quòd ego in infantia, ni fallor, annum, agens

ſextum ea laboraui, alij in ſenectute, quorum plurimi pereunt: haud exiſtimandum eſt, ſimpliciter debere intelligi, quòd homines hac, vel illa ætate quartanis corripiantur, ſed ſolũ ratione ortus eius ſine cauſa. Veluti in præſẽti textu non de omni quartana ſed ſolùm de ea, quæ per aduſtionen fit, ſermonem habet: nec de omni, facta per aduſtionem, ſed ſolius bilis, haneque conſtat ſubſequi aliam febrem, & fieri ex aduſtione bilis, vt dixit: & ideo neque tam longas habere acceſſiones, neque tã diuturna, neque tam graue frigus habere ſolet. Quartana enim, quæ ex humore nigro naſcitur longa eſt, & longas habet acceſſiones, & frigus graue. Ita quæ à crudo humore exuſto fiunt adhuc longiores ſunt, & ætatem ſenectutis vexare ſolent.

Mirum autem eſt, quòd Galenus hunc locũ exponens ab initio ortus rem deducat, deinde ad frigiditatem rem deducat, cũ ea ætas maximè calida ſit: ſed quaſi pertæſus illius ſẽtentiæ cauſam refert in humorem geniũ tẽpore iuuentutis, quem biloſũ eſſe conſtat: hic non refrigeratus, ſed pol exſiccatus, manifeſtè partit quartanam. Sed quid dico de ætatibus, cum, vt dixi, nõ ſimpliciter hoc prolatũ ſit de omni quartana, ſed ea tantũ, quæ ſubſequitur febres acutas: Id verò mirũ eſt, quòd in frigiditatẽ cauſam referat, & dicat non in extremis ætatibus, ſenectute inquam, & pueritia, ſed in media tantũ morbos melancholicos fieri, non ſolum quartanam, ſed etiam inſaniam, & carcinomata, & elephantiaſim. Dicendum eſt ergo, quòd ob ſiccitatem talia contingunt, materia ſicca eſt bilis, & bilis exuſta, & febris, & tempus autumni, & ætas conſiſtentiæ.

Quærendum potius eſt, cur ante trigeſimum annum magis fiant abſceſſus, pòſt autẽ quartanæ, & cauſa ipſa ſemet prodit, nam humor ante trigeſimum annum eſt humidior, tenuior, & magis fluidus: indeque paratior ad abſceſſus, poſt trigeſimum annum ſiccior, craſſior, magiſq; terrẽs: ideo quartanę aptior.

PROGNOSTICON XXXI.

SCir autem oportet, abſceſſus hyemis magis fieri, tardiùs ceſſare, & minùs recurrere.

COMMENTARIVS.

APertũ eſt, quòd tria doceat, & quæ doceat, ſed & cur non eſt difficilè intelligere, fiunt enim abſceſſus ex crudis humoribus, ſeu frigidis tardiùs ceſſant, quoniam tardius concoquuntur: licet enim calor naturalis in hyeme ſit abundantior, tamen minùs concoquuntur humores, quoniam magis concreti ſunt, oportet enim, quod concoqui debet, eſſe liquidum, ac non congelatum: quod ipſe innuit ſecunda Aphoriſmorum (25.) dum dixit (Aeſtiuæ buartanæ) ſed hyeme humores maximè concreti, atque gelidi ſunt. Similiter, quòd non reuertãtur, cauſa eſt non ſolũ, quod minùs mobiles ſint humores, ſed quòd cũ calor præualuerit abſque auxilio aëris indicat, ſpiritum innatum eſſe patentem, adeò vt nõ ſit citra victus errorem expectanda reuerſio morbi. Hucuſque quia facilè bene ſe explicãt ſed ſcrupũ, qui in prima parte latet, haud eximũt. Eſt autẽ huiuſmodi, quòd in hyeme, cũ magis cócoquantur humores, minùs deberet fieri abſceſſus. Ad hoc ſolẽt reſpondere, quòd minus excernuntur, quia frigus aëris obſtat, ſed concocta materia non facit abſceſſum: cõctio autem à calore naturali, qui maior eſt in hyeme (p. Aphor. 15.) Si verò dicant, quòd minùs etiam concoquitur, quia calor ambientis aëris non auxiliatur: quæro ergo, cur magis cibos ſi deterius materiam peccantem: Dicẽdum, quòd in materia peccante exigitur calor externus, & iuuat ad diſſolutionem.

Eſt etiam illud conſideratione dignũ, quòd hic loquitur de abſceſſibus illis qui ſũt ſuprà deſcripti, an verò intelligẽdũ ſit etiã de abſceſſibus ventris? dico, quòd multo magis, quonĩã excepiſſet illos, nã quod dixit de articulis, eſt ad declarationẽ, nõ determinationẽ, quaſi de ſolis illis ſermonẽ habeat. Verùm dices cõtrà quia Hippocrates inquit (3. Apho. 20.) Articulorũ morbi fiunt maximè in vere: & alibi (6 Aphor. 53.) adiungit Autumnum: igitur non hyeme maxime. At ibi, dices, Loquitur de ſanis, hic de ægris: ſit ita. Sed quænam eſt ratio diuerſitatis? Galenus proponit in Autumno errorem vitæ per æſtatem, in vere fuſionẽ crudorum humorum per hyemen congeſtorum: at hic iã ſatis fuſi videtur ex diuturna febre.

PROGNOSTICON XXXII.

QVicunque autem in febre non lethali dixerit, caput dolere: aut etiam tenebroſum aliquod ante oculos apparere, & oris ventriculi morſus huic acceſſerit, bilioſus vomitus aderit. Si autem & ridor acceſſerit, & partes inferiores hypochondrij frigiditas habuerit, citius adhuc vomitus aderit. Si autem quid biberit aut ederit, per id tempus valde celeriter vomet.

COMMENTARIVS.

PRoſequitur nõ ſolũ morborũ præſagia ſed etiã ſymptomatũ, proponit autẽ quatuor cõditiones vomitus, & duas inſtãtis vomitus. Prima quidẽ, vt morbus nõ ſit lethalis, quorſũ enim de vomitu prædicere, vbi moriendũ ſit? Et tamẽ aliquibus in morituris vomitus proximè antecedit in venenis, cũ abſceſſus diſrũpitur, in his, quorum morbus eſt vomitus, & cũ cruditas multa affuerit, & acceſſiones habeat morbus: aliter morituris vomitus aduenire nequit, niſi in vulneribus, & capitis læſionibus, quod duo oſtendat vomitus, ſcilicet robur naturæ vẽtriculi propellentis, & quòd alleuiet, ſecundũ eſt dolor capitis, qui vna ex cauſa ſit, altera adiecta conditione, cauſa quidem bilis præſens in ventriculo: cũ dico bilẽ flauã, intelligo ſeu non aſſatã prorſus, ſeu aſſatam, nõ tamen nigram adhuc, nã huiuſmodi in morbis, ſi eiiciatur, mortẽ præſagit: nec eſt in morbo non lethali: quòd ſi ſit in morbo non lethali, vomitũ non excitat, conditiones verò ſunt, quoniam aut per neruos ſextiparis valde magnos, qui ſunt in ore ventriculi, ſit mala

mala intemperies, in cerebro velut calefacto vna ex parte ferro altera manus aduritur: atque id valde malum: aut per vapores, qui aſcendunt per palati foramina, quæ plura ſunt: atque hic modus eſt familiaris, tertius autem modus eſt frequens, quem tamen medici ad hanc vſque diem ignorarunt: & eſt, quòd à bile præſente uentriculus, & illius venæ incaleſcunt, & ita per venas, quemadmodum ex iecore, vapor aſcendit, & caput dolitat, Primùs modus dicitur per conſenſum ſimplicem, ſeu verum: ſecundus autem dicitur morbus ſecundarius, ſed non propriè. Et ita iuuat hic diſtinguere morbos: & dico, quod (quanquam aliàs diſtinxerim morbos in tres tantum ſpecies, Galenum, & alios ſecutus, appellans morbum, per eſſentiam, per conſenſum ſimplicem, & ſecundarium, ſeu per conſenſum cum materia) quinque ſunt morborum ſpecies. Prima, quæ vocatur per eſſentiam, cum cauſa morbi eſt, & oritur in membro, in quo eſt morbus: velut dolor capitis ex inſolatione: Secunda, cum cauſa morbi in membro, quod laborat, ſed oritur ac alio membro, & ad ipſum tranſmittitur, vt imbecillitas ventriculi, ob pituitam à capite deſcendentem: & vocatur morbus ſecundarius, ſeu per conſenſum cum materia. Tertia, cum tranſmittitur aliunde ſolus vapor, vt cauſa etiam non oriatur in membro, & ſit in eo ſed non ſit materia, ſeu humor: & huiuſmodi eſt duplex etiam, vna, cum à vapore ſolo fit morbus, vt in vertigine vitio ventriculi, alia, cum vapor in humorem vertitur, vt in grauedine, quæ fit à vaporibus é ventriculo aſcendentibus, & in pituitam conuerſis. Et eſt tertius modus compoſitus ex vtroque vt in comitiali facto vitio vaporum aſcendentium, ſeu à toto corpore, ſeu ab vno membro ſpeciali, nam initium fit à vapore ſolo: & eſt ſpecies vertiginis, & finis à vapore conuerſo in materiam pituitoſam. Et vocatur hic morbus per conſenſum, non ſecundarius. Quarta eſt, cum communicatur ſola qualitas, velut in hectica membra laborant ob ſolam cordis intemperiem: & cum ob nerui punctionem, conuellitur homo, & multa huiuſmodi, velut etiam in læſione cerebri, ob offenſam neruorum ſextiparis, & vocatur morbus per conſenſum ſimplicem. Quinta eſt, cum nulla qualitas communicatur, ſed membrum indiget vt illa, quæ ſublata eſt, vel impedita, vt ſi conuulſus non reſpirat: aut ſi homo non ſentit, aut non mouet manum, propterea quòd ex caſu læſa eſt ſpina dorſi, & vocatur morbus per conſenſum, nec oportet aliud adiicere, quaſi dicas, qui ita eſt per conſenſum, vt cauſa morbi ſit in membro, in quo eſt morbus, cum in aliis omnibus quatuor ſpeciebus cauſa morbi ſemper ſit in membro, in quo eſt ipſe morbus (Vide p. de Locis, cap. *6.*) Sed eſt & morbus ſecundarius, qui multiplex eſt, velut cum materia deſcẽdit à cerebro ad oculum, tranſmiſſa à iecore. Ergo eiuſmodi dolor diuerſis ſub ſpeciebus continetur, ſcilicet tertia, & quarta.

Aut etiam tenebroſum) Hæc eſt tertia conditio non coniunctim, ſed alternatim poſita, in dolore enim capitis vapores illi penetrant ad cerebri mẽbranas: ideo rarò contingit, vt per neruos hoc fiat, ſed potius per palatum: & hoc eſt frequentius, aut per venas: & hoc eſt etiã frequens, non tamen adeò, vt per palatum, ſed in hoc caſu eſt per palatum cum res peruenit ad oculos: ſicut etiam, cum peruenit ad aures.

Sed dubitatur, quia hæc duo ſigna in primo libro poſita ſunt de fluxu ſanguinis narium, quomodo ergo conuenire poſſunt vomitui (Tex. 32. ex ſec. Gal.) Sed hic adiicitur morſus ventriculi: ideo ſine illo poteſt ſignificare vtrumque. Sed illi pro diſtinctione adiicitur tumor præcordij, vt ſignificet ſãguinis fluxum è naribus, hic morſũ ventriculi, vt vomitũ: ibi etiã dicit hebetudinẽ oculorum, hic tenebroſa apparere ante oculos. Sed quomodo tenebroſa fient à flaua bile? Reſpondeo, quòd non tenebram prorſus, ſed tenebricoſam nebulam offũdi oculis docet: quicquid enim viſum impedit, & ante ſpiritum animalem, qui eſt in oculo, obuerſatur, id totum tenebricoſum quiddam præſe fert, tametſi nigrum non ſit, fiunt autem huiuſmodi imagines à ventriculi vaporibus: & de hoc multa locutus eſt in primo de ſymptomatum cauſis declarantes, quòd humorum vapores etiam à cibo aſcendunt à ventriculo, vt ſuprà (c. 2.) docuimus, per foramina palati ad cerebri infundibulum: inde deferuntur per neruos latos, & concauos, oriuntur enim nerui illi iuxta glandem, quæ pituitam recipit in baſi fermè cerebri, vt non parum à ventriculis anterioribus, qui ſublimes ſunt, diſtet, prout Veſalius docet, tum in quarto (ca. 4.) tum in ſeptimo libro (Fig. 14. & 4.) vbi etiam hiſtoriam docet, quomodo peluis non ab anterioribus ventritriculis, ſed à tertio pituitam recipit: vt vapores hi, qui ex ventriculo ad oculos aſcendant, potius poſteriores cerebri ventriculos, quàm anteriores veriſimili coniectura perturbare poſſint. Ergo ex hac parte, quamuis non caua interſtitio, quando ne nerui ipſi viſorij, ſeu primiparis (quamuis hoc credatur) manifeſtè caui ſint. Veriſimile eſt autem eos: qui huiuſmodi patiuntur, magno incommodo laborare, ſi per integram valetudinem huiuſmodi perpetiantur. Et ideo ex hoc colligitur, quòd dolor capitis, aut eſt in radice oculorum, originem habet à ventriculo.

Et oris ventriculi morſus) Hoc eſt firmum ſignum vomitus bilis, cum & cauſam prodat, ſcilicet bilem, quæ mordet, & affectã particulam, quæ ſola vomitum excitare poteſt. Quomodo autem, cum nerui ſextiparis, qui ad ventriculi os pertingant, inde deferuntur, declarat illorum hiſtoria in quarto libro (cap. 9.) deſcripta, cum ex ore ventriculi ad imum illius os perueniant multiplici ſobole. Sed cum reliqua pars recurrat verſus ſuperius os, non in fundum peruenire atque imum ventriculi videntur, vbi bilis reſidet. Propterea veriſimile eſt, conſenſu, propinquitate, vaporibus, & pauculis ramis, eò perductis, ac deſcendentibus, id contingere.

Sed in memoriam reuocat, quæ ab illo ſcri

ſcribantur, quarta Aphoriſ. (17.) ſi quis febrem non habens abſtineat à cibo, & cordis morſum & tenebricoſam vertiginem patitur, & oris amaritudinem ſentit, purgatione per ſuperiora indigere ſignificat. Non eſt diſcrimen, quòd non dicat de dolore capitis, vel quòd abſtinere à cibo adiecerit, vel quod morſum cordis ibi, hic dicat, vel etiam, quòd adiecerit oris amaritudinem: nam hoc potius ſignum eſſe deberet vomitus, & tamen indigere auxilio ad vomendum teſtatur, cum hic vomitum expectandum doceat. Vnde ergo tantum diſcrimen? Hæc pertranſeunt ſicco pede etiã qui difficultatẽ mouerũt, ſeu diſſimulãtes, ſeu minimè animaduertẽtes. Dicimus ergo ibi nõ loqui de febriẽtibus, hic ſupponit febrẽ habere, ex qua humor ille putreſcit: & ideo à natura (modo valeat) ferri cũ nõ poſſit, eiicitur: ſi putridus non ſit, auxilio indiget. Galenus quoque adiecit ſignum ſumptum à labri inferioris tremore: cuius meminit Hippocrates ſecundo de Victu in acutis Tex.44.) Vnde ex loco illo duæ dubitationes ortum habent. Vna, quia ibi dicunt quidam non propoſuiſſe Hippocratem id ſignum, tanquam perpetuum, quod non, niſi in magnis affectibus id accidere ſoleat: hic tamen Galenus, vt generale, proponit. Altera eſt, quoniam hic dicit (tenebricoſa(vt & iu Aphoriſmis, ibi dici (fulgores, ſeu reſplendentia) quæ à directo pugnant.

Propterea dicendum eſt, quòd ibi præſupponit corruptam bilem ex intempeſtiua, pòſt inediam cibatione velut etiam, ob febrem hic, at in Aphoriſmis ex ſola humorum redundantia factam. Ibi etiam ex leui cauſa vomitum oriri vult, quippe, vt dixi, ex ptiſanæ exhibitione: hic ex morbi materia flaua bile corrupta. Galenus quoque nos admonet, cur adiecerit ventriculi morſum, quia bilis in pulmone poſſet dolorem capitis excitare, & tenebricoſa illa ante oculos: nec ſequeretur vomitus bilis, quia pulmo non poteſt facere vomitum. Sed dicit tales non ſentire poſſunt cordis morſum, quia pulmo parum aut nihil ſentit: ergo dicit, cordis morſus eſt ſignum proprium vomitus.

Si autem etiam rigor) Hic proponit ſecundum Galenum vnum tantum ſignum inſtantis vomitus, eſt rigor: quanquam ex vi ſermonis videantur eſſe duo. Sed, hoc omiſſo, rigor euenit in morbis quadrifariam. Vel ex magna læſione neruorum, velut in capitis lethalibus, præſertim vulneribus: quod tangitur ab Hippocrate in libro de Capitis vulneribus (Pag. 8. cum dixit: Febris corripit, palam eſt enim, quòd ea febris non ſine rigore aduenit, qui etiam lethalis eſt ſemper, modò non ex redundantia prauorum ſuccorum, non ex noxa neruorum adueniat. Idem in Phreniticis Primo Prorrhiticorum (13.) & eadem cauſa poſſimus: quem locum Galenus non ſatis commodè exponit ad iudicationem traducens: quia per phreniticos non capitis abſceſſum, de quo ibi intelligit autor, ſed ſolum cum delirio quancunque febrem intelligit. In eodem genere eſt, de quo dicebatur in Coacis prædictionibus(Pag.p.) Rigor cum diſtentione neruorum in poſteriora occidit, eſt enim, vt dixi, ex magna neruorum noxa. Et ſimiliter in occulorum diſtortione eadem ratione, ſecundo Prorritici (Tex.57.) Vbi rurſus Galenus non vere Hippocratem intelligere ſe oſtendit: rigor enim in omnibus grauibus neruorum affectibus lethalis, vt dixi, admodum eſt. Ita illud rurſus in Coacis prædictionibus (pag. 1.) In capitis dolore rigores cum exolutione pernicioſi: & illud (pag. 25.) Ante partum rigores, & partus ſine dolore periculoſi. Eius generis quoq; eſt illud Secundo de Morbis (p.6.) Rigor dolor capitis, & febris: inde poſt pauca ſubiicit: Niſi aqua è naribus effluxerit, periculum eſt, ante ſeptimum diem ne pereát: & merito, ſcilicet affecto neruorum principio grauiter. Rigor enim cum eiuſmodi ſignis neruorum affectorum grauem illorum affectum nunciat, ſine illis ob aliam cauſam aduenire poteſt. Sed etſi ab imbecillitate virium cum multitudine materiæ, vt in illo Aphoriſmo (4.part.46.)

Si rigor incidat, febrem non deficiente, ægro iam debili, lethale eſt. Sed in his omnibus loquimur de lethali rigore: ideo cum hic ſermo ſit de morbo bonum exitum habituro, vt præfatur Hippocrates, palam eſt, non debere accipi cauſam rigoris huiuſmodi, neque grauem noxam neruorum. Dico grauem, quia ſine noxa neruorum rigor eſſe non poteſt, neque virium imbecillitate cum materiæ peccantis multitudine. Totidem autem ſunt cauſæ rigorum in morbis ad ſalutem tendentibus in intermittentibus primùm febribus, in quibus rigor eſt familiariſſimus, cum enim materia ex venis detrudatur ad membra ſenſu prædita, maior pars in ventriculum detrudi ſolet: vnde vomitus fit, adeò vt in quartanis etiam euenire ſoleat, vt vomant, quanquam rarius, quòd ille humor haud ad vomitum pronus ſit: vt quarta Aphoriſmorum (9.) Vbi etiam planum eſt, voluiſſe Hippocratem rigorem proprium eſſe intermittentiũ febricũ dicat (631.de diff.Feb.c.3.) Quibus quotidie rigores fiunt, quotidie rigores ſoluuntur. Et clarum eſt, quòd apud Galenum rigor conſequitur tertianam, & ſimiliter vomitus bilis. Si ergo intermittentibus familiaris eſt vomitus, & cum ſignis illis iam enarratis aduenire ſolet, ſequitur, vt ambobus coniunctis ſimul, non ſolum certior vomitus expectatio futura ſit, quod tanquam per ſe motum præteriit: ſed quòd celeriùs ſit expectandus. Quod etiam in hoc ſenſu præcipuè ſit intelligendus infrà (Tex. 32.) ſe exponit. Secunda rigoris cauſa eſt indicatio in illo Aphoriſmo) 4. part. 58.) A febre ardente, habito rigore ſuperueniente fit ſolutio. Sicut in Muliere, quæ decumbebat in Littore, Primo Epidemiorum (Langu.13.) Sed dices. Licet illa liberata ſit per vomitum in quartadecima, tamen fuit correpta rigore in vndecima, & non in quartadecima: non igitur citius vomitus adfuit, dico, quod ſæpius teſtatus ſum, ſi error non comitatur repetendum illud ſuprà, vt per dies criticos tranſeamus enumerando, ita vt citò dicatur eſſe, quod aduenit, aut in die ipſa, aut ſequenti iudicatoria, non in diebus intermediis. Ergo cũ illa ſigna enarrata indicent per ſe vomitum, & rigor hic criſim etiam per vomitum ambobus

bobus coniunctis expectandus eſt vomitus breui.

Et partes inferiores hypochondrij frigidas habuerit) Hoc eſt ſecundum ſignum celerioris vomitus, cuius non meminit Galenus (cap.11. pagina vltima) ſeu quòd ſub priore comprenſum exiſtimauerit: ſeu quod in ſuo exemplari non habuerit. Sed neque connumera illud tertio de Criſi, vbi omnia hæc collegit, ſed potius loco illius multitudinē ſputi tenuis, quæ eſt ſignū potius vomitus futuri, ob cruditatem copiam, quàm ob bilem: licet quidam retrahant illud ad ſignum commune, & quod fiat ob compreſſionem ventriculi. Sed quæ compreſſio poterit emittere abundantiam ſaliuæ, ſi illa non adſit? mihi enim compertum eſt eſſe ſignum vomitus, ſed qui futurus ſit ob abundantiam multi humoris crudi. Adeo, vt apud Galenum ſigna vomitus celeriter ſuperuenturi ſint quinque; dolor capitis, tenebricoſæ imagines coram oculis obſeruantes, morſus ventriculi, labij præſertim inferioris tremor, & ſputi tenuis copia. Sed non meminit ibi rigoris, multò minùs frigoris hypochondrij: ſed, vt dixi, Hippocrates proponit ſigna vomitus ex materia febrili ortum habentis, ex quo ſolutio etiam febris ſperatur. Igitur Hippochondrij frigus primùm edocet recurſum flauæ bilis ad partes ſuperiores, atque ideo motum ad vomitum: atque hoc, inquam, apertum. Illud magis admiratione dignum, quod etiam cum bilis præualuerit in ventriculo, refrigerat partes inferiores, etiamſi calor ad ſuperiores non aſcēdat, & calefacere ſuperiores refrigerationis cauſa eſt in inferioribus: an quia calor bilis trahat ad ſe ſanguinem, & cieat motum ſibi ſimilem, atque ideo ad ſuperiora vndentem, ex quo refrigerantur partes inferiores. Et ſi vomitum non ſignificaret frigus huiuſmodi frigus moleſtè hominem afficeret: vt in libro de Humidorū vſu (pagina ſecūd.) docet Hippocrates, cum dixit, de aqua loquens: Præcordia magis frigida aggrauantur, calida gaudēt. In vniuerſum, valde calida habere malum eſt: & frigida anxietatem declarat, cuiuſmodi eſt in vomituris. Ventriculus enim agitatus à bile contenta in eo, perſæpe refrigerat partes proximas: non tamen eſt ſignum proprium à vomitu perfrigerari, vt nec perfrigerari præcordia ante vomitū, ſed tamē magis propriū, quā illud, conuerſū ſcilicet: attamē cum reliquis ſignis, vt apud medicos propriè, cum ſymdromen vocatam conſtituit, eſt ſignum proprium. Nam horum ſex ſignorum prædictorum cum nullum per ſe ſit proprium ſignum, ſimul tamen omnia proprium vnum cōſtituunt: ſicut in morbo laterali, & in multis aliis.

Si autem aliquid) Additur ſignum quoddam, quod etiam locum curationis, & auxilij obtinet: perſæpe æger à febre, & bile ſiccatur, potius patitur nauſeam, quàm vt ei liceat vomere: ex hoc vel ob imbecillitatem virium, vel quia materia eſt nimis ſparſa, vel quoniam nimis eſt affixa ventriculo, aut quoniam ventriculus, quaſi diſtenditur, cum in vomitu quoquomodo cogi ipſum neceſſe ſit, propterea vomere non tam facilè poſſunt, cibus autem maximè liquidus, & ſorbitiones, & potus (has enim quatuor differentias ſub duobus comprehendit) & ventriculum laxant, & materiam colligunt, in imumque ventriculi deducunt, & ſeparant humorem à ſubſtantia ipſa ventriculi, & robur addunt viribus, atque ita præparant patientem ad vomitum, & facilem illum efficiunt. Vnde Hippocrates & in Tertio de Diæta (pag.2. & in libro de Salubri diæta (pag.2.) iubet, vt repleantur ante vomitum pluribus cibis, ac potibus, atque diuerſis, vt ſcilicet faciliùs euomant, & humor immiſtus ſecum trahatur. Docet autem vomitorium ibidem ex aqua, hyſſopo, ſale, & aceto: & hoc eſt iucundius, ſed Galeni inuentum (7. Artis cur. cap.11. & p. de Alim. cap.12. in fine) probo, qui iubet ſumere priſanam, ſed hoc in ægris: Hippocrates in ſanis. Sed oleum maximè probat primo ad Glauconem (cap. 14:) cum humores corrupti ſyncopem excitarint, etiam ſi bilioſi ſint, illud non veretur, ergo cibus, aut priſana, aut quid ſimile, dandus eſt. Cum tria ſint, vomitus humoris, nauſea, quæ ſemper mala eſt, & vomitus irritus, qui maximè lædit ventriculum, etiam ſi quis nil humoris noxij euomat, aſſumpto cibo, attamen conato irrito ſaltem, non læditur, velut ſi nil aſſumpſerit. Vomunt autem omnino, ac ſtatim aſſumpto cibo, quod noxa illa ſepulto per cibum humore vexat longè magis ventriculum, & irritat: vnde ſtatim euomere coguntur. Huiuſmodi exemplum habes ſecundo de Placitis Hippocratis, & Platonis, ex Hippocrate (c.7.) Mulier cordis dolore vexabatur, nihilque comedebat, tantum farinam ſucco mali pumici ſub egit, eàque ſemel in cibum ſumere ſatis habuit & euomuit quædam, vt cærion.

PROGNOSTICON XXXIII.

EX his verò, quibus dolor fieri cœperit prima die, quarta premuntur maximè, vt quinta: ad ſeptimā verò liberantur. Plurimi autem ipſorum tertia dolere incipiunt, quinta verò maximè vexantur: liberantur verò nona, aut vndecima. Si tamen quinta dolere cœperint, & reliqua ſecundum rationem priorem ipſis eueniant; decimaquarta morbus iudicabitur.

COMMENTARIVS.

QVi noſtris principiis non immittitur, quàm difficillimè in omnibus ſe explicare poteſt, atque adeò, vt miſereat ſortis illius. Nam huius textus, qui compoſuit libros de Criticis diebus, ne vmbram quidem aſſequitur: multoque minùs, qui illum ſecuti ſunt. Ipſa verò dilucida rei explicatio ſine obſcuritate vlla, vel ambiguitate rem edocebit. Eſt autem eiuſmodi. Proponit tres ordines Hippocrates ortus ſymptomatis cuiuſuis, ſed doloris capitis, vt manifeſtioris, de quo tam

multa

multa egit pro exemplo. Primus eſt per dies decretorios, quoties ſymptomata cum ipſo morbo, ideſt prima die, inchoauerit, nā exacerbatur per dies decretorios, & indicatiuos: igitur in quarta, & in ſeptima, ſed quia dolor capitis morbo acuto, & ab initio, ſignificat morbum per acutum: igitur terminabitur in ſeptima, & quoniam eſt peracutus, eſt à bile flaua, non exuſta, aut exuſta: igitur exacerbabitur per dies impares. Cum ergo ſit ſuperauctus in quarta, etiam in quinta grauiter vexabitur, nam quantum decedit receſſu diei iudicatorij, tantundē augetur per circuitum, hoc enim oſtenſum eſt in initio huius libri (com. primo.) ſcilicet, quòd morbi partim iudicantur per dies decretorios, partim per exacerbationes, quæ plerunque fiunt per dies impares. Nam iudicationes ſemper in exacerbationibus fiunt, ſed & plerunque in exacerbationibus, exacerbationes autem, à quauis die incipiant, circuitum in poſterum ſeruant tertianum: quia febris exurendo mutat humores in naturam bilis.

Quibus autem dolor accidit tertia, his manifeſtum eſt ob exacerbationem adueniſſe dolorē, ſeriùs quoque terminum habiturum. Signa enim aſſidentia, quæ ſuperueniunt, tum ſymptomata tanto longiorem declarant morbum futurum, quanto ſeriùs aduenerint. Cum ergo non ſequantur naturam morbi, neque etiam augebuntur per dies iudicatorios, ſed per circuitus tertianos: & ita terminabitur dolor hic quouis die, modò impari, & non repugnante natura, cum ſeptima nequit, vt qui morbus peracutus nō ſit: eſſet enim velocioris motus priore, non tamen ſymptoma aduenerit ſeriùs, neque in die decimatertia, cum in quartadecima criſis expectetur: ideò natura non ſolet mouerē duobus continuis diebus, relinquuntur igitur nonus, & vndecimus, non vt ſeptimus, à tertio: nam dies iudicatorij non numerātur, niſi à prima die morbi, ſed circuitus numerātur à primo die circuitus ſemper, nō autē morbi. Iſti ergo duo modi ſūt ſimplices, quorum vnus ſumitur ab ordine dierum criticorum, alter à numero dierum circuitus, imparis. Vexātur autē quinta maximè ratione circuitus, qui eſt propinquior initio, quā ſeptimus, volens, vt ex hoc intelligamus, in huiuſmodi nullā habere poteſtatē ordinē dierum iudicatoriorū. Succedit ordo tertius miſtus ex circuitu, & ordine dierum iudicatoriorū. Siquidem quinta die cœperit, hoc erit poſt primum ordinem dierum iudicatoriorum, & ſi omnia ritè peragantur, vt ſcilicet in nullo aberret æger, duplicabitur numerus dierum no[illegible]et ſe, ſed quoniam aſſidens ſymptomata dec[illegible] naturam morbi longiorem: plures & à ſymptomate etiam ſeptem illi dies iam exiguntur, plures autem ob naturam morbi lentiorem, ergo finietur in die iudicatoria, quæ poſt ſeptimam à quinta die prima ſuccedit: ideoque in quartadecima.

Sed cum omnia ſint perſpicua, dubium ſolum relinquitur id, quod nō per circuitus numerus hic tranſigitur. Dico, quòd accedentibus ad diem quartam decimam conſtantior redditur ratio dierum criticorum, quæ ſecundum Hippocratem durat ad conteſimam vigeſimam: ratio autem circuituum debilitatur ob quartamdecimam, quæ eſt dies par. Quæ antè diximus de capitis dolore, feliciter prædicere licet, non autem tam ſecurè in cæteris, vt in conuulſione, tremore, delirio, vomitu, dolore præcordij, aut aliarum partium.

PROGNOSTICON XXXIV.

Fiunt autem hæc mulieribus quidē, & viris, in tertianis maximè: iunioribus autem fiunt quidem & in ipſis, magis verò in febribus & in legitimis tertianis.

COMMENTARIVS.

INcipit prudentis viri more hęc ad ſexus & ad morbus non-acutos comparando extendere, accingens ſe fini: vt paulò pòſt ad ætates, ibi (pueris verò conuulſiones) & ad annorum conſtitutiones, ibi (decet autem morborum) & ad regiones, cùm dixit) quandoquidem & in Libya (Pauca autem continentur in hoc textu, quæ declarationem indigeant: nam ſenſus eſt clarus. In viris, & mulieribus, id eſt, ætate adultis, etiam in tertianis aduenit dolor capitis, quoniam flaua bilis adeò eā ætate abundat, vt ex quouis morbo in dolorem capitis deueniant: idque eſt manifeſtiſſimum, ſed dicit, in iunioribus, id eſt pueris, atque adoleſcentibus, vt meritò etiam ſenes intelligas, non contingunt huiuſmodi dolores ſemper, & adeò certè: contingunt tamen & magis etiam in continuis febribus, & in legitimis tertianis, ſcilicet ætate non ſuppeditante bilem, neque indicante eiuſmodi ſymptoma. Occurrunt ergo duæ dubitationes. Prima, quænam ſint legitimæ tertianæ, vocat [illegible] de quibus Galenus ait in ſecundo de Cri[illegible] capite tertio) quòd incipit cum rigore vehementi, carnem pungente, vrina ſubruffa, aut ſubflaua, pulſus ab initio non multū rari, multò minus tardi, ſed ſolùm parui, & debiles: cùm verò ad ſtatum peruenit, celerrimi, magni, crebri, atque validi, omnia enim ſunt caloris inditia, vomitus in principio, & ſudor in fine, quanquam Galenus, neſcio qua ratione, ambo hæc ad finem referat; porrò ætas, temperaturæ, anni tempus, conſtitutio, ratio victus, acceſſio, quæ non excedit duodecim horas: cùm hæc quinque in vnum coierint, ſeu potiùs ſex, erit exquiſita, & ſimplex tertiana, quæ à pura bile oritur, huiuſmodi ergo ob caliditatem humoris, ac leuitatem dolores capitis, quales Hippocrates antea propoſuit, generare poteſt, ac ſolet. Secunda dubitatio eſt, an maior ſit dolor capitis in tertianis, an ardentibus febribus, quæ à bile oriuntur, & continuæ ſunt? Hîc videtur velle, quòd ſimplicium tertianarum, & continuarum maior ſit dolor, quàm reliquarum: & de hoc dubium non eſt. Sed an ſimplicium tertianarum, an continuarum maior ſit dolor capitis, de hoc dubitare licet: conſtat tamen in febre continua dolorem capitis fieri, vaporibus aſcendentibus per venas, & arterias iugulares, ſed tamen magis per arterias, tum etiam à calidi-

tate

tate ſanguinis, membranas cerebri lædentibus, pūgentibus, atque exurentibus illas. Vnde diuturniorem hūc dolorem magis eſſe neceſſe eſt, ac magis proprium, & periculoſum ad deliria, conuulſiones, & inflammationes, quàm in tertianis. Sed de hoc non eſt dubium, quiſnam ſit acerbior, & maior? Verùm Princeps Prima Quarti (Tract. ſecūdo capite 35.) poſtquam docuit, quòd in omnibus febribus bilioſis fit magnus dolor capitis, in enumerando pòſt ſymptomata Tertianæ puræ (capite trigeſimoſexto) non meminit eius, ſed enumerat ſolùm ſitim, vigilias, & iram ac huiuſmodi quæ ad animum pertinent. Sed & poſt hæc dicit (capite trigeſimoſeptimo) quòd dolor in notha grauis adeſſe ſolet. Rei tamen veritas eſt, quòd in tertiana ſimplici adeſt magnus dolor capitis, qui prouenit ex aſcenſu vaporum, ex muſculis per venas, & arterias, & ſi materia contineatur in ventriculo, tunc dolor eſt magnus, quoniam vapores feruntur ad membranas cerebri: ergo dolor adeò magnus quando eſt in hoc caſu, vt viderim aliquos, qui delirarent. Et ita maior eſt, quàm in continua, duabus ex cauſis, prima, quia quandoque cōfertim aſcēdit ex multa materia, quæ cōtinetur in vētriculo: ideò vomitus copioſus alleuiat. ſi ab initio acceſſionis fiat; mirum in modum capitis dolorem, ac minuit, ſecunda cauſa eſt, quòd in cōtinua magnitudo morbi minuit ſenſum doloris. Sed quod ad reliqua attinet, dolor capitis in continua eſt prolixior, & magis proprius, & longè deterior, quia fit à vapore putrido, & intermittente ſolùm calido. Fit etiam à putrido in pura tertiana cùm abundauerit, dum pertranſit cor, & per arteriam magnam aſcendentem peruenit ad cerebrum. Et ideò tribus modis fit hic dolor in tertiana: ſed ſolùm tertius eſt periculoſus.

PROGNOSTICON XXXV.

QVibus autem per huiuſmodi febrem capite dolentibus, pro tenebroſitate ante oculos apparente, hebetudo fiat, vel ſplendores præſſententur: pro morſu vero oris ventriculi in hypochondrio, vel in dextra, vel in ſiniſtra parte contendatur quippiam ſine dolore, aut phlegmone: pro vomitu, ſanguinem è naribus erupturum ſperandum eſt, inde autem in iuuenibus magis ſanguinis eruptionem expectare oportet: in iis verò, qui triginta annorum ſunt. & ſenioribus minùs, ſed in his vomitus ſperandi ſunt.

COMMENTARIVS.

CVm quatuor ſint præcipua, quæ docet Hippocrates, ſpecies, euentus, magnitudo, tempus: illud maximùm eſt, quod ad comparationem pertinet, ac difficillimum, diiudicare quid præualeat inter ſigna ſeu ſymptomata oppoſita, ſeu omnia præter naturam ſint, vt hebetudo, & tenebræ ante oculos, nam tenebra vomitum, hebetudo, & ſplendor fluxum ſanguinis narium portendit: ſeu res naturalis ei, quæ eſt præter naturam, contra indicet, velut tenebræ oculorum, iuuentus, aut ſplendoribus ætas ſenilis, aut puerilis, ob id Hippocrates circa difficillimam partem, & quæ etiā eſt finis, & iuxta quam formatur denique prædictio, diutius verſatur, & longiore ſermone, ac diligentiùs verſatur circa illam. Inquit ergo, ſi mutentur duo præter naturam, vt pro tenebra ſplendor oculis appareat, aut hebetudo viſus, pro morſu oris ventriculi tenſio præcordij ſine inflammatione, atque dolore ſanguis narium expectandus eſt pro vomitu bilis. Et ſimiliter cum dixit, ſi fuerint iuuenes, idem magis: ſi autem vltra quinquageſimum annum, vomitus bilis, opponit rem naturalē, ſcilicet ætatem rebus, ac ſignis, ſeu ſymptomatibus ſumptis ab his, quæ præter naturam ſunt, vult tamen, quòd ea, quæ ſunt præter naturam, vbi exquiſita ſint, plus poſſint, quàm quæ ſecundum naturam: vt in illis verbis: Inde autem in iuuenibus magis, cùm dixit (magis) coniecturam, non certum euentum docet. Ergo præſupponit hæc omnia, quæ dicta ſunt in anteriore textu, ſcilicet febrem, & minimè lethalem, & capitis dolorem: commutat, quod ad oculos attinet, tenebricoſū cum fulgido, vt in quarto Contradicentium (82.) videre licet, & ventriculi morſum, cum præcordiorum tenſione: reliqua duo ſigna rigoris & frigoris omittit. Addit Vega, & rectè (qui, ſi ſic nos cūcta expoſuiſſet, quod vtinā feciſſet, ab hoc labore graui in tāta multitudine corrigendarum noſtrarū lucubrationū, quæ plures iam ſunt, quàm vt queant ab vno homine in tota vita legi, liberaſſet) dolorem capitis loco, & natura diſtingui: nam grauis fluxum ſanguinis, & validus, ac circa tempora, & frontem, vt qui circa caput, & mordax vomitum potius, vt in tertio de Criſi (cap. 11.) cæterum & circa tenſionem hypochondriorum dubitatur, quia Galenus primo Epidemiorum (par 2. com. 55.) legit non, cum dolore, neque inflammatione. Capite legebat, ſine propoſitione, non, cum dolore, & inflammatione, & nos ei ſcribimus, quod hic manifeſtè dicitur: tamen & ſi non negem, cum dolore & inflammatione id contingere poſſe, ſed non eſt certum ſignum tunc fluxuri ſanguinis, ſed minùs inflammatio, quàm dolor, leuis enim dolor ſanguinis profluuij cauſa eſſe poteſt, atque phlegmon in viſceribus, & tunc modicus ſāguis ſtillat, neque putus morbuſque lethalis eſt. Quod verò dicit (iuniores) vt ſuprà, & in primo librò (Tex. 12.) oſtendit fieri comparationem ad annum vſque trigeſimum: ſed cum ſubiungat hic, non eſt, vt id quæramus aliunde. Ibidem tamen (Tex. 29.) Galenus intēperamenti, quod ex ætate prouenit, & melius ſanguinis ipſius bilioſi maximè, abundantiam referri debet. Quocirca etiam inter fluxuri ſāguinis ſigna Hippocrates primo Epidemiorū (vbi ſuprà) colli dolorem, & temporum grauitatem adnumerauit, velut & lacrymas;

mas : vnde ibidem (par. 2. Tex. 80.) Quibus in febribus, atque adeò ardentibus ſpontaneæ erumpunt lachrymæ, ſiquidem reliqua non ſunt exitialia, his eſt (ſanguinis) è naribus profluuium expectandum. Adduntur & alia tertio de Criſi (vbi ſuprà) velut oculorum narium, & maxillarum rubor, qui ſanguinis in illis partibus abundantiam ſignificat, & venarum plenitudinem. Sed vt ad lachrymas reuertar, prima particula ſexti Epidemiorum (Tex. 16.) inquit: Lachrymæ in acutis morbis malè habentibus ſi vltrò promanauerint, bonum: ſin autem inuitis, malum. Idem in octaua (Tex. 12.) An multæ, an paucæ, craſſæ vel tenues, calidæ, vel frigidæ. Ergo calidæ, & nolentibus, & paucæ, & craſſæ, ſi morbi lethalis ſigna non adſint, ſanguinis fluxum ſignificat. In vniuerſum ergo, cùm bilis magis abundet poſt trigeſimum annum vt antea, ſanguis à trigeſimo anno, vomitus antea, ſãguinis è naribus fluxus eſt expectandus. Præſertim, ſi pulſus fuerit in contractione primùm velox: inde remiſſa velocitate, atque in æqualitate, paulo celerior in contractione, & altus, & quantò altior, & plenus, & in temporibus maximè, ſed hæc duo non adiicit Galenus quarto de Præſagio ex pulſibus (cap. 12)

PROGNOSTICON XXXVI.

PVeris verò conuulſiones fiunt ſi febris acuta fuerit, & venter non excernat & vigilent ac perterreantur, & lugeant, & colorem mutent, & chlorus vel liuidus vel rubicundus emergat. Fiunt autem hæc promptiſſimè quidem pueris quam primum editis vſque ad ſeptimum annum. Adultiores tamen pueri & viri non amplius per febres conuelluntur, niſi aliquod ſignum acceſſerit vehementiſſimum ac peſſimum : qualia in phreniticis fiunt.

COMMENTARIVS.

POſtquam egit de communi & mediocri ſymptomate & omnino nõ lethali, quatenus ſymptoma licet, non quatenus ſignum, hic agit de ſymptomate per ſe lethali, & vt cauſa eſt, & vt ſignũ, idque eſt cõuulſio, & ipſum pendet ex cerebro vt etiam capitis dolor. Et differentiam diſtentionis à conuulſione in Aphoriſmis (6. par. 37.) didiciſti: proponit ergo ſex conditiones in pueris quod febris ſit acuta: vehemens enim motus materiæ, maximéque leuis & acris vrget naturam exiccando, calefaciendo, & fluxionem in neruos faciendo, & maximè tenera ætate ſcilicet ab ortu ad annum vſque ſeptimum. Et cauſa generalis eſt clara humidum cerebri abundans, & mala victus ratio, & tenera ſubſtantia neruorum, quæ non ſolum admittit excrementum & humorem malum, ſed eſt cauſa vt neruus magis diſtendatur, magiſque lædatur. Dicebat Galenus ſecundo in primum Epidemiorũ (cõm. 24.) Pueri habent imbecilles neruos, & Tertia Aphoriſmorum (com. 26.) Pueris cerebrum eſt humidum & refertum excrementis, quid amplius dicam: cerebrum eorum eſt totum imbecille, & ipſi voraces. Differt autem hoc ſymptoma à capitis dolore, quia hoc eſt quod prædicitur, & eſt per eſſentiam, capitis autem dolor tanquam ſignum alterius, vt potè vomitus & ſanguinis narium, & etiam per conſenſum, aut vt morbus ſecundarius, hæc vulgata, ſicut & illud cur deſinat in iuuenta, & comitialis etiam mutatione ætatis ſanet (6. Epid. part. p. com. 5. in prin.) Id enim ſatis eſt perſpicuum, quoniam ea ætas frigidior eſt & humidior: ſuccedens calidior inquit & ſiccior: cumque ſiccitatem præcipuè prodere deberet, caliditatem pronunciauit contra ſua principia. Sed illud ſingulare cur ad ſeptimum annum definiat hunc terminum: quod etiam experientia docet. Propterea altior cauſa eſt expetenda quam Galenus diſſimulauit modò propriæ cauſæ loco communem ſubiiciens, modò omnino vt hic prætermittens. Cauſa igitur eſt, quoniam cũ primum abſoluuntur dentes, vt in libro de Carnibus (In fine) & mutantur: vnde non ſolum eſt ſignum abſolutæ ſiccitatis, ſed etiam cauſa, cum in eo nixu cerebrum expurgetur & excrementis propulſatis validius redditur ac ſyncerius. Vnde etiam tum primùm ad ſapientiam proficiunt atque accedunt, non ergo cauſa communis eſt, ſed propria: ſicut generatio ſeminis, & in puellis vteri geſtatio. Quod igitur hoc naturale ſit & ſemper fiat ſcilicet ſapientia & ſecuritas à conuulſione, à generatione dentium, dubio procul eſt: at quod dentes tunc oriantur noui priores decidant, maxillares abſoluantur, hoc mutationem recipit ex pluribus cauſis. Hippocrates autem cum annum definiuit non vt immobilem, ſed in quem plerumque iſthæc inciderent, cum maximè quod huiuſmodi ſermo amplificatur bifariam & communi ratione, cum dixit, quòd ab ortuſque ad id tẽpus hæc accidũt: ſcilicet magis prope ortum quam anni ſeptimi finem, vt intelligamus mediis temporibus hæc medio modo contingere propriè autem quoniam ſic prolatum verbum ἑπταετέων & de ſexto anno & de ſeptimo plenè intelligi poteſt.

Et venter non excernat) retentio fæcum eſt cauſa plurimorum morborum, omnium autem incrementi, ſicut etiam vrinæ, quod ſi iam ſymptomate orto omnia ſupprimantur, maximè in iam adultis, mortis maximum ſignum, adeò ſit fermè nullus euadet. Propterea ſcitè adiectum eſt in Anginoſa quæ apud Bitonem agebat : Probabile deiectionibus ſuppreſſis, quintâ mortuam: nam antea (3. Epid. lango. 7. p. ord.) dixerat: Deiectiones & vrinæ ſubſtiterunt. Et cùm mulierem quandam inuiſerem die XII. morbi in fine, & auxilio præſtito XIII. minxiſſet & deieciſſet plura per aluũ, & cũ eis ſãguinẽ, ac reſipuiſſet, ſperabam poſſe euadere, ſed nil tamen auſus ſum prædicere boni: verùm illa ſequenti obiit. Retentio enim excrementorum, quo tempore maximè opus eſſet euacuatio, peſſimum eſt ſignum, & cauſa etiam mala valde omnibus ad cerebrum redundantibus. Conſule ergo reſpirationem præcipuè, & pedes, ſi frigidi ſunt:

ſunt: certam enim mortem hæc, breui'que denunciant. Nam de delirio dum ſymptoma vrget nil mirum eſt, in hoc enim conuulſi à diſtentione laborantibus differunt, quòd conuulſi, aut muti ſunt, aut delirant: diſtenti autẽ & ex vulnere etiam penè vſque ad mortem ſapiunt, ratione eá, quam in Aphoriſmi explicatione docui.

Et vigilent, perterreantur, ac lugeant. *)* Quæ ille coniunctim protulit, exponunt quidam ſingillatim, quaſi vnum ex his ſufficiat. Galenus tertia Aphoriſmorum (com. 14.) docet, experimento ſe deprehendiſſe, humores in ventriculo, maximè iuxta illius os contentos excitare vigilias, & terrores (& eâdem ratione luctum) neque eſt, quòd de hoc dubitemus, vaporibus enim tetris, & perturbatis, tũ ad oculos, tum ad cerebri ventriculos delatis excitantur hæc omnia, & mens perturbatur. Sed in pueris hoc latet, quandoquidem qui parui ſunt, nec ſani, multum ſapiant.

Sed duo circa hoc dubia relinquuntur: primùm an ſi hæc accidant, vtpote vigiliæ, pauores? an confeſtim de humore in ventriculo pronunciare debeamus? Secundum, an ſi non, à qua materia, & quomodo id contingere poſſit: Perabſurdum eſt autem credere, ſi hæc accidant, ſemper materiam eſſe in ventriculo contentam, in cerebro nunquam. An quia hoc ibi Hippocrates de his maximè loquatur, qui nil aliud mali perpetiuntur: in præſenti autem loco cùm narret ſigna conuulſionis, & in acuta febre, veriſimilius eſt materiam in cerebro contineri, quæ affectionem generet ſtabilem, non ſine maximo, & euidenti diſcrimine: nonnunquam etiam in ventriculo, & tunc minore cum periculo. Vnde multi euadunt, cùm ſic ſe habuerit cauſa morbi: plures pereunt, cùm fuerit in cerebro, & exuſta, & bilioſa, vt puerorum naturæ contraria, è ventriculo autem, ſi non infarcta fuerit, facilè abſumitur vomitu, idque optimum, inedia longiſſimum, dejectione alui medium.

Et colorem mutent. *)* Ponit tria genera eorum chlorum, ſeu, vt dixi, medium inter viridem, & pallidum, ac flauum, qualis eſt arundinis viridis, & liuidum, ac rubrum: ſed melius licebit hæc ex ipſa rerum natura condiſcere. Qui enim miſera verbula ſectantur ſemper, in tenebris, & ancipites, ac in ignorantia verſantur, ἐρυθρὸν rubrum, rubicundum, rubidum, quæ peſtis hæc eſt inſanientium? decet eos, qui nunquam talia viderunt, digladiari velut de ἐνδελεχείᾳ Ariſtotelis, quam nemo ſenſibus percepit, ſed de his, quæ nota ſunt, medicos, aut ratione demonſtrari poſſunt mathematicos: turpiſſimum eſt diſceptare in voculis res ipſæ ſeipſas produnt. Ergo res ipſa ſic ſe habet. Cùm cerebrum incaluerit, aut obſtructione inflammatur, aut ab inferioribus partibus ſanguis bilioſus aſcenderit, puerulus ad conuulſionem præparatur: tum ergo rubent genæ, & facies tota, & quibuſdam, qui ſanguinei naturâ ſunt, vndique color ille apparet: aliis permiſtus ex albo: quibuſdam ex pallido, prout naturalis pueri color fuerit, dum ſanus eſſet, aut illius temperamentum. Cùm verò diutiùs rubor ille permanſerit, quibuſdã, qui frigidiores ſunt, vertitur in liuidum: idque deterius ſignum eſt, extincto calore innato; bilioſioribus autem chlorus, ac, vt dixi, arundinem glaucam vocant: vt etiam Virgilius,

Populus: & glaucâ canentia fronde ſalicta.

Seruius tamen de ſalice, quæ glauca eſt, cùm pars vna viridis ſit domeſtica, ſylueſtris, ſeu à tergo alba, & in duodecimo Æneid.

Tantum effata caput glauco contexit amictu.

Hic, Seruius dicit, propter vndarum ſimilitudinem: hic verò color alius eſt à glauco ſuperiore, ſed in decimo inquit:

Quos patre Benaco, velatus arundine Glauca
— Mintius, &c.

Aliqui tamen Cæſium interpretantur. Sed vt dixi, licet cum tanti viri authoritate docere. Ruber hoc ipſo deterior eſſe poteſt, non naturâ, ſed magnitudine.

Adultiores tamen pueri. *)* quantò minùs viri, ſi pueri adultiores non ab ea corripiuntur. Vnde iuxta Aphoriſmum (2. par. 34.) Quanto etiam periculoſiores erunt pueri adulti iam, & viri, adeò, vt ex infantibus plurimi euadant, vix vllus iuuenis. Quanquam enim febrem conſequatur conuulſio, infantes tamen non occidit. Conuulſio enim febri ſuccedens, iam progreſſa febre, & in adultis ex ſiccitate aduenit, & occidit: in infantibus autem, & poſt febris initium ex colliquatione humorũ fit, & non eſt adeò lethalis, vt plures ex eis non euadant. Vndè dictũ puto rectè in Aphoriſmo (2. Aphoriſ. 26.) Febrem conuulſioni ſuperuenire, melius eſt, quàm conuulſionem febri, non enim ſi ab initio cœperit, vel non multò poſt, aut etiam in infantibus omnino lethalis eſt. Et de hac intellexit Hippocrates, cum dixit in libro de Decretorio (vlt. verbis) A conuulſione, ſeu diſtentione neruorum vexato febris accedens ſoluit morbum: ſi à febre detenſum conuulſio corripuit, ſedatur febris eadem die, aut poſtridie, aut perẽdie. Hos ergo caſus maximè in pueris: & puellis tenerioribus cauit Hippocrates. Quæ ergo ſint ſigna phreniticorum? Vt intelligas, ſcito neceſſe eſt conuulſionem quandoque in initio morbi accidere, & hæc, non, niſi pueris ſolet accidere: quandoque in fine morborum lethalium nec de illa loquitur Hippocrates cum ſic ſymptoma fermè neceſſariò antecedens mortem: quia ſeu ſtranguletur æger, ſeu reſoluátur vires ob violentiam in ſtrangulatis, ob ſiccitatem in deficientibus, & generaliter cum eò peruentum eſt (quæcunque cauſa ſit) quòd pectus dilatari non poſſit, neceſſe eſt neruos conuelli cerebro nixante, ſuccurrere cordi: ergo de conuulſione illa ſermo habetur hic, quæ in medio morbi tempore accidit, quo adhuc perſtant vires, & hæc, cum cerebrum & nerui iam validas habeant vires, non niſi valde malè affecto cerebro, accidere poteſt. At cerebro valde malé affecto, neceſſe eſt eos ægros delirare: igitur non de phreniticis loquitur pro abſceſſu ſolum in membranis, aut cerebro patientibus, ſed quibuſcunque delirantibus ſermonem habet Hippocrates. Cum autem dicat (Tex. ibid. 1.) Qualia in phreniticis fiũt *)* de ſuperuenientibus iam poſt delirium non ipſum portendentibus delirium intelligit. Ea igitur præcipuè enarrata ſunt ſuprà (Tex.

(Tex.2.eiuſdem)Nudos habere pedes,nec admodum calidos,manus,collum,& crura diſpergere inæqualiter ſtridere dentibus,manus ad os apponere, vel fuſtucas colligere.Et vt in Aphoriſmo particulæ(23.) vbi in febre non intermittente delirium, & difficultas ſpirandi acciderit,& in eadem(50.) quibus vrinæ albæ,& perſpicuæ,malæ præſertim ſi in phreniticis appareant.Et in ſexta particula Deſipientiæ(71.)quæ cũ ſtudio fiũt,periculoſiores.De his propriè intelligit Hippocrates hic quæcunque nec iam inchoatã cõuulſionem docẽt,nã eiuſmodi abſque eo quod Hippoc. dixerit(51.)per ſe ſunt manifeſta:vt diſtortio oculorum,& colli peruerſio,& ſi alba oculorum in dormientibus appareant,aut ſi labrum,aut palpebra diſtorqueatur.Sed neque de his ſignis,(4.Aphor.49.)quæ propriè conuulſionem futuram generaliter ſignificant, ſeu delirantibus, ſeu non delirantibus ſuperueniant, qualia ſunt ſpiritus offendens in febre, & illud(4. Aphor. 35.) ſi ebrius quiſpiam repente obmutuerit,conuulſus moritur.Omnia hæc ſigna conueniunt,& conuulſionem ſuperuenturam ſignificant.Sed tamen hæc duo genera manifeſta,ſunt,& delirium præſupponunt:ſed & ſi adueniant eiuſmodi,qualia primò diximus, quæ delirantibus accideré ſolent,qualiacunque ſigna mala ſint,talia etiam conuulſionem ſignificant, adeò vt per hanc ſententiam maximè docere voluerit, & quòd conuulſio ſolet ſuccedere delirio:& quod ſi conuulſio adueniat,neceſſe eſt,& ſi non omnino,delirium præceſſiſſe,Satis ergo conſtat,ſigna conuulſionis tria eſſe, vnũ,quod eſt è genere eius,ſed inchoatæ:ſicut diſtortio quæuis, aliud, quod eſt generale,vt proprium conuulſioni,quod ſemper adueniẽs conuulſionem portendit:velut ſpiritus offendens in febre,tertium,quòd delirantibus adueniens, ſolùm oſtendit conuulſionem futuram,ſecùs non:vt vrina alba, & perſpicua. Nec obſtat circa primũ ſignũ, quòd aliud ſit cõuulſio aliud diſtentio,& præter ſtridorẽ dẽtiũ reliqua omnia ſigna, velut diſtortio labij, cõtortio colli, alba oculorũ in ſõno detecta, concauitas oculorum,aut peruerſio aut naſus diſtortus, ſint ſigna diſtenſionis inchoatæ, non conuulſionis, quia diſtentio eſt minor mo rbus conuulſione,& ſolet præcedere illam non tamen adeò differt,qui in tribus in cauſis conueniant:imò ex conuulſione materia ad neruos protruſa fiat diſtentio.Secundò, quia in vtraque patiuntur cerebrum,& nerui,ideò confuderunt,vt aliâs dixi, vtramque:cum tamen diſtentio per ſe fit in neruis, & per conſenſum in cerebro, conuulſio per ſe in cerebo, per conſenſum in neruis.Tertio,quia ex vna alia generatur,maximè ex diſtentione,vt in dictis exemplis inchoata conuulſio diuulſo cerebro.

Galenus dicit in Commento, nonnunquã conuulſionem fieri ex frigore abſque febre: hæc eſt ex ſuis.Diſtentio fit nonnunquam in magnis frangoribus nunquam tamen conuulſio, niſi ad diſtentionem ſequatur. Dixi aliâs Galenum cõfundiſſe vnum cum alio.In rigentibus ergo, & his,qui frigore pereunt, manifeſtè talia accidunt:ſed non,vt dixi,conuulſio.Quærit Vega, cur conuulſio fiat ex humida materia minore cum periculo in neruo, quàm quæ ſicca eſt,cum neruus tamen natura ſiccus ſit? & reſpondet, quod Aphoriſmus ille (2. par. 34.) In morbis minus periclitantur: intelligi debet de duabus ætatibus, aut natura duplici, comparata eidem morbo, non duobus morbis eidem naturæ, vt potè in tertiana periculoſior erit in pituitoſo,quàm in bilioſo:non tamen bilioſus erit ſecurior à morbo bilioſo, quàm pituitoſo.Quæſitum eſt ingenioſum,& reſponſio ſolers,& acuta:ſed tamen non ſtuduiſſe geometricis demonſtrationibus apertum eſt,ſi enim bilioſus poteſt eſſe tutior in morbo pituitoſo, quàm bilioſo ex conceſſis (nam idem tenet de ætatibus,& membris:de quibus eſt diſceptatio)& per Aphoriſmi ſententiam ſuo modo declaratam, periculoſior eſt pituitoſus in bilioſo morbo,quam bilioſus erit multo periculoſior pituitoſus in bilioſo morbo,quàm bilioſus in pituitoſo,hoc autem eſt abſurdum,cum ſit par oppoſitio.Ideo dico, quod reſponſio illa non eſt ex rei natura deducta; nã Hippocrates intelligit ibi de morbis,quæ ſunt eiuſdem generis,at diſtentio ex pituita eſt morbus materiarius,& ex ſiccitate, ex ſola qualitate ſine materia. Et hæc eſt rei veritas.& adeò manifeſta, vt nemo non videat,quantum ille ab opinione Hippocratis abſit,& quod magis refert,à veritate.Neque hæc contradicendi ſtudio,abſit, imò nollem illum talia ſcripſiſſe:ſed ne quis ſua authoritate decipiatur.Maior difficultas eſt de humida intemperie abſque materia,quæ minorem morbum facit in neruo, quàm ſicca abſque materia:& tamen ſunt eiuſdem generis.Et eadem dubitatio eſſet de puero, & ſene hecticis:quæ non ſoluitur ex ſua diſtentione. Sed quia eſſet longa diſquiſitio,nec omnia omnibus in locis conueniunt,nũc eam omittamus, id ſolum admonentes,nec in priore caſu illius diſtinctionem diſſoluere poſſe difficultatem, cum Hippocrates nil minus cogitarit, quàm vt talibus argutiis inuolueret medicinam. Nos enim etſi profundam illius doctrinam eſſe docuerimus,attamen ſemper id, vt videntibus ſtatim pateſiat.Nam & ſimili errore exiſtimantes nos ſequi,quidam Galenum reprehendunt ſophiſtam agentes,cum ego non argutiis,ſed experimentis,re ipſa,& demonſtrationibus geometricis illum coarguam,& longè rariùs,quàm multi putent: ſed augent numerum, vt cauſam habeant calumniandi me.Quum alia ſit ratio noſtra: ego enim in Mathematicis exercitatus, in artis operibus aſſiduus, longa ætate, & ſanitate adiutus, flagrans ſtudio veritatis aliis inuentis principiis,nõ ex abrupto,vt dici ſolet,ſed ſenſim ipſa rerũ ſerie coactus,Genio monſtrante viam hæc aggreſſus ſum,non vt euerterem Galenum,ſed vt illius ſanam doctrinam illuſtrarẽ, ac confirmarem. Deſinant ergo alij de me malè ſuſpicari,vel velle contradicere,aut fruſtra nos imitari,quos ego magis odi,quá eos, qui Galenum iniuſtè tuentur,nam hi forſan authoritate illius mouentur,aut ſaltem pium eſſe putant,tueri hominem de humano genere benemeritum,tot iam ſeculis vita functũ, at in his par error in rebus,atque dogmatibus,horum quæ ad excuſationem faciunt omnino

nino nihil. Quem enim latet cauſa, cur id agant, ſcilicet vt eo nomine ambitioni, & auaritiæ immenſæ ſatis faciunt? Vt experimentum ſumant de ſe ipſis (non nunc quenquam accuſo, ſed ad omnes, vt eos doceam, quomodo ſe ipſos agnoſcere debeant, ſermonem dirigo) hæc tria ſecū cogitent, quamdiu & in quot ægris exercui medicinam? quam benè teneo mathematicas diſciplinas? quam contempſi pecuniam, & iſtam breuem præſentis vitæ, ac popularem ambitionem. Si hæc omnia abſoluerit, iam nobiſcum ſentiet, aut in paucis diſſidebit: intelligetque me non damnare quemque æmulatione, ſed ſolius veritatis, & proficiendi mortalibus ſtudio, atque amore. Eſſe autem neceſſaria tria illa: de duobus primis accepimus à Galeno primum ſecundo in ſextum de Morbis vulgaribus (c. 36.) & aduerſus Iulianum (cap. 8.) & multis aliis in locis, tum de Hippocrate idem teſtatus eſt Tertio in ſextum de Morbis vulgaribus (cō. 9.) Hippocrates ex longa exercitatione ad ſcribendum ſingula ſe contulit: quinimo grauiter illos reprehendit, qui non ex artibus, operibus, ſed rationibus inuentis ad ſcribendum ſe conferunt, ut ſecundum docuit in lib. de Conſtitutione Artis medicæ (ca. 7.) cum dixit neminem poſſe rectè diiudicare, quæ vera: quæue falſa ſint, niſi qui mathematicus exercitatus fuerit. Sed de tertio, quod admirabilius videtur, conſtat Galenum diu peregrinatum, vt fermè viginti annos in illa abſumpſerit, Hippocratem regum repudiaſſe ampliſſima dona: non tamen hoc adeò certum eſt, vt de nobis, neque tanta, neque toties Galenus contempſit vt nos, atque inter reliqua, cum P. Donatus Narnienſis epiſcopus, quem honoris cauſa nomino, offerret conditionem octingentorum aureorum coronatorum, quam ſparabat à veſtro ſenatu obtenturum gratificaturus, etiam vobis poſtulantibus conductionem octo annorum, ego trium tantum reciperem, & aureos ſeptingentos mirabatur, atque eo magis, quòd ſæpius conſtanter id renuerem. Vnde ille in eam opinionem venit, quod ego ex breui tempore plura ſperarem cum nihil minus cogitaré. Neque enim etſi cupidus fuiſſem lucri, is eram, qui de me multa pollicerer, & temporum conditionem ignorarem. Ergo qui fieri poteſt, vt in animā anhelantem opes, honores cogitantem, quomodo debeat ſalutare, eludere calumniatores, reſpondere ſcōmatibus, verſari in aula, vt legenda ſcribat, quibus non ſufficit, qui totum ſe his dederit? Vnus Veſalius noſtra ætate nixus hanc legem euitare aut ſuperare, ſed neque in vno, neque in altero felix fuit: ſed poſt anxiam luctam apud regem, pauper, vt audio, diſceſſit, & vbi quieti, & ſtudiis ſe tradere voluit parum ſenex, in ipſa nauigatione obiit. Sed ad rem.

Pueri ſunt magis matura proni ad conuulſionem, & viri ad diſtentionem, vtrique autem ad comitialem: ſed non tamen infātes. Hoc de pueris teſtatus eſt Tertia Aphoriſmorum (25) In progreſſu verò, cum iam dentire incipiunt, gingiuarum prurigines, febres, conuulſiones, alui profluuia, & maximè, cum caninos edunt dentes: & his, qui craſſiſſimi ſunt, & aluos duras habent. Atque h c videtur, vt ſtatim nati ſunt, minus credere obnoxios conuulſioni, quàm cum dētes emittunt: ſed hoc non ætatis, verùm ortus dentium cauſa contingit, cum quo dolores ſunt, vigiliæ, febres, & huiuſmodi. Propterea in libro de Dentitione ſcriptum eſt in hanc ſententiā: Quibus in dētitione aluus magis fluit, minùs conuelluntur, quàm quibus parùm. Etſi tum febris acuta inuadat, etiam minùs rurſus conuelluntur. Et qui dentientes habitiores manent, & altiore ſomno detinentur, hi conuulſioni magis ſunt obnoxij. Neque tamen, qui ex dentitione conuelluntur, omnes pereunt, ſed multi etiam euadunt. Galenus exiſtimat, præcipuè conuelli pueros tum, quòd, vt dixi, adſint præter febrem dolores, vigiliæ, inflammationes. Ariſtoteles autem in eadem ſententia fermè octauo de Hiſtoria animalium: (cap. 12.) *Solent* pueri plurimi conuulſione excipi, & præcipuè corpulentiores, & lacte veſcentes copioſiore, craſſioreque & nutricem lactentes ſucci plenam, & corpulentam Nocet etiam ad hoc morbi genus vinum magiſque nigrum, quàm album, & quod minus dilutum eſt: atque etiam ex cibis, qui inflent, plurimi obſunt: & ſi aluus ſubſtiterit, nocuum eſt. Plurimi ante ſeptimam diem intereunt, vnde fit vt nomina ſeptima die imponantur tanquam ſaluti pueri iam magis credamus. Plenilunio etiam infeſtantur hoc malo periculoſiùs: etſi à ſcapulis conuulſio oriatur, in angusto ſpes eſt, quæ omnia docent periculū, quod imminet pueris incidendi in morbum comitialem ob lactis craſſitudinem, & viſci vſum, maximè craſſi, quantaque ſolicitudine nutrices ſint eligendæ. Hoc verò dico, non conuelli pueros à vini potu ob caliditatem, cum neque à pipere, neque aliis aromatibus id eueniat: neque quòd ſit humidum, nam vel non eſt, vel lac longè humidius eſt, à quo tamen non conuelluntur, cauſa ergo eſt aqua ardens, quæ in illo continetur, quæ cum latuerit Ariſtotelem, & Galenum, meritò in Ariſtotele admirationis cauſam præbuit, in Galeno multa perperam commentandi. Eſt autem eò abundantior, quò vinum craſſius eſt.

PROGNOSTICON XXXVII.

MOrituros autem ac liberandos ex pueris, atque aliis coniicere per omnia ſigna, quemadmodum in ſingulis ſingula ſcripta ſunt.

COMMENTARIVS.

IAm pudet, cum pollicitus ſim, non contradicturum Galeno, toties id non præſtare, cum cogar tamen illius manifeſtis accuſationibus in Hippocratem, tum quorundam importunitate, qui eos accuſant, qui iam diu mortui nil præſtiterunt, niſi vtilitatem humano generi. Vulnerat Galenus Hippocratem, dicens, hoc velle, quòd iam ſcripſit, ſcilicet in ſecundo libro (Tex. 56.) vbi ſic inquit:

Sunt autem bona hæc, facilè ferre morbus. Et poſt in hoc,cum dixit (Tex. 37.) Oportet autem eum, qui rectè præcognoſcere debet. Inde illato vulnere,apponit emplaſtrum, dicens , ob egregiam vtilitatem hoc repetiſſe ſæpius Hippocratem,quaſi non meliùs fuiſſet ſine tam multiplici repetitione, & tanquam obliuioſum ſcribere in hanc formam per omnia ſigna,quæ ſcripta ſunt diligentiſſimè percurrendo , ac ſingulorum vim perpendendo. At mihi primum hanc ſententiam vllibi ſcripſiſſe videtur:& multo minus eo in loco (ſunt autem bona hæc:) nam ibi ſigna quidem bona,& mala refert,quod vbique facit, at quòd docuerit iam perpendenda ſigna à medico,certum eſt,non ibi factitaſſe:ſi modò fecit,fuit in initio libri in illis verbis: (Tex. 4.)Etenim ſupereſſe,qui poſſunt eos,vel magis rectè poterit ſeruare ex multo ante tempore ſingula præmeditatus.Et parũ antè oportet quidem cognoſcere talium paſſionum naturas,quantum ſuperant corporum facultatem.Sed neque hic,neque poſt,quicquam dixit,quale per præſentem textum ſignificatur. Sed Vega minimè diſtinguit inter primum cognitum,ſeu intentum,ac ſecundum, aliud enim eſt,dicere hominem , aliud ſpeciem , quamuis hominem eſſe ſpeciem,haud dubiũ ſit:aliud eſt ſignificare ſingula , per quæ de ægro poſſumus finem , & illius exitum præcognoſcere:aliud docere,hoc eſſe faciendum: hoc breue eſt,& nil aliud docetur:illud prolixum,& continet plurima,quæ docere oportet.Noſter Vega hæc,vt video,non diſtinguit: ſed deplorat conditionem temporum , quòd legamus Principis libros,quaſi Montanus illum etiam in præfatione etiam librorum Galeni quaſi non præferat eum Galeno Curtius Galenicorum primus,cum vidiſſet,quam infelix eſſet Galeni in exercendo doctrina , vt non ſolũ nominis,ſed penè vitæ ob id iacturam fecerit,ſerò monitus,adeò incaluit amore Principis , vt annos penè ſeptuaginta natus,tentarit illius cauſa diſcere Arabicas literas.Obiicit quam multa Principi,ſed nihil probat,niſi quòd Arabs ſit,& barbarus lingua: hoc quod crimen eſt,ipſe Hiſpanus, ego Italus,quæ amentia eſt,obiicere patriam cuipiã, aut linguam? At nos in Principe laudamus feliciſſimum ordinem ad exercendam artem , perfectionem tractationis, vt nihil reliquerit neceſſarium delectum meliorum,breuitatem,ſummam,& medicamentorum multorũ meliorum poſtea inuentorum quæ Galeni tempore ignota erant:tum principia , & rationem magis naturali Philoſophiæ ab Ariſtotele traditæ magis conformia,& firmiora: iudiciumque præſtantius in ſingulis : deinde collecta in vnum omnia opportuna additæ præparatione, & experimenta ſingularia , & minima quædam :quæ vt per ſe non conſtituunt artem,ſine illis tamen ars perfecta eſſe non poteſt.Indicio hoc optimum fuiſſe,quod præſtitit Galeni conatus in opere ad Glauconem,ſed infeliciſſimus breuitate,imperfectione,& confuſione. Quis eſt, quiſe poſſe mederi cum Galeni doctrina gloriari poſſit , vbi diſſectionem in vno loco,morbũ in alio, cauſas procul,ſigna adhuc longius,curam generalem alibi , propriam non habemus , alimenta rurſus alibi, imo nec vno in loco collecta:ſimplicia medicamenta in vno volumine:ſed neque vniuerſa:non quæ purgant:nó quæ à proprietate agunt, imò ambæ hæ partes periere: medicamenta etiam compoſita : tum venæ ſecandæ ratio adhuc auulſa à cæteris cucurbicularũ, & hirundinũ vſum alio requirere oportet.Omitto chirurgiam , quæ etiam ab aliis authoribus à medicamentis,ac cibis ſeparata eſt:cuius tamen,quantum neceſſarium exiſtimauit, vſũ Princeps propriis locis adiunxit.Vt omnino fieri non poſſit,vt quiſquam cum doctrina,& ordine, ac prolixitate Galeni in quadraginta diebus,quid faciendum ſit, ſcire poſſit:interea omnes , qui morbis acutis laborant, interibunt : qui diuturnis,eò redigentur,vt parum profuturus ſit huiuſmodi medicus. Quare melius fuiſſet huic viro,vt iter cœptum proſequutus eſſet, in quo non ingloriè ſe geſſit,quàm in huiuſmodi diuerticula ingredi , in quibus parum ipſe,& alij quidam longè eo imperitiores,deciderũt.Indigemus medicis,ac operâ illorum, & ſi modò quid adiicere,aut neceſſarium eſt, aut decorum philoſophis, non rhetoribus , quanquam & in hoc illud de multis dici poſſit:In quo pus gloriaris , in eo minùs vales. Duo ſanè ſunt,quæ deſiderarem in Principe, vt potuiſſet opus ſuum caſtigare,& vt libri de Simplicibus medicamentis,atque de Diſſectione incorrupti,ad illum perueniſſent,nã quod Hippocratem non excoluerit, in cauſa fuit Galenus,qui illum poſteris odioſum reddidit, tanquam obſcurum,lacerum, ac nihil integri,aut vtilis continentem.Et ſanè,ſi illa duo admittam,quæ ipſe præſupponit, fruſtra erunt libri Hippocratis:ſcilicet,quòd omnia, quæ ad artem pertinerent,in ſua commentaria tranſtuliſſet : & quòd reliqua omnia , vel non eſſent legitima , vel non pura , vel non abſoluta , vel dubia , atque obſcura.At libri Hippocratis neceſſarij ſunt,nedum vtiles.Mentitur ergo Galenus de Hippocrate loquens, quòd etiam animaduerſum eſt,& adnotatum ab Antonio Muſa Braſauolo Ferrarienſi nominis illius ſtudioſiſſimo, qui etiam inuicem ſententiarum illius in lucem edidit.

Ergo cũ in initio Hippocrates docuiſſet præcognitionẽ futurorũ in ægris,& ægro,& medico vtilẽ eſſe,& medicũ generaliter adhortatus eſſet,nó vt metiũtur,vt ſingula inſpiceret,vt prædicere diſceret,pòſt toto libri proceſſu ſigna ipſa,per quæ præcognoſcere poſſet edocuiſſet,hîc primùm adhortatur medicum,vt ſingula hæc,quæ plurima eſſe intelligebat,conſideraret,atque in vnoquoq; ægro percurreret:demum paulo pòſt admonet , vt etiã vim illorũ perpendat, vt in dubiis:facta comparatione,poſſit certò diiudicare euentũ rei.Quis non videt,hæc quatuor quam omnino diuerſa ſint inter ſe?Vt autem quot ſint, quæ in vnoquoque ægro percurrere oporteat cognoſcamus,hæc ipſa per genera colligemus,ac diſponemus, non dubia ſcientia : quot etiam ſpecies ſub ſingulis generibus contineantur,velut(gratia exempli) ſub primo nares,oculi,tempora,aures,cutis frontis, & color faciei,quæ ſunt ſex;poterit ergo decubitus eſſe bonus,& facies mala:& ita gene-

ra

ra ſignorum erunt diuerſa, poterit etiam naſus eſſe acutus, id eſt, vt dixi, nares ſtrictæ, nec tamen oculi erunt caui: & ita ſpecies cum ſpecie non conueniet, & rurſus poterit oculus eſſe etiam peruerſus, atque diſtortus, & decubitus bonus, & ſic ſpecies cum genere pugnabit, vel ſpecies vnius generis cũ ſpecie alterius, vt cutis frontis mollis, nec diſtenta, etiam oculus vnus altero maior: quæ ſolẽt frequẽter accidere, cũ ergo ſint modi, & tot conſideranda genera, illa primum, quæ ad hunc locum principaliter ſpectant, conſideremus, atque ſubiiciamus.

1 Facies
2 Oculi
3 Dentes
4 Spiratio
5 Præcordia
6 Ilia
7 Venter
8 Aqua intercus
9 Genitalia
9 Manus
10 Pedes
11 Totum corpus
12 Decubitus
13 Somnus
14 Deiectio
15 Vrina
16 Sudor
17 Vomitus
18 Screatio
19 Grauedo & ſternutatio
20 Vlcera
21 Pus
22 Inflammationes
23 Purulenti
24 Morborum mutationes
25 Morborum permutatio ad abſceſſus
26 Dolorum motus
27 A' Morborum ſpecie
28 A' Morborum circuitu
29 A' Materiæ coctione
30 A' Diebus iudicatoriis
31 A' Morbis comparatis ætatibus, & temporibus
32 A' Morbis præter naturam comparatis naturalibus: vt in puerperis
33 A' Symptomatibus pluribus ſimul iunctis
34 A' Symptomatibus iunctis cum rebus naturalibus
35 A' Symptomatibus iuxta naturam partium
36 Comparatio ſignorum inter ſe
37 Extenſio prædictionis generaliter ad alios morbos
38 Extenſio ad ſingulos morbos
39 Extenſio ad naturã temporum, ſeu prædictio ex conſtitutione
40 Extenſio ad alias regiones.

Hæc quis non videt, quam difficilia artificioſa vtiliaque ſint, vbi Galenus, & cæteri explanatores non habent, quid dicant? ſolùm hoc addere oportet, quid huic contemplationi deſit, quod mox dicetur.

PROGNOSTICON XXXVIII.

HÆc autem dico morbis acutis, & quicunque fiunt ex ipſis.

COMMENTARIVS.

DEclaratum eſt ſuprà in tabula ſub hoc titulo extenſio prædictionis generaliter ad alios morbos acutos. Galenus hoc idem in commento: quoniam dicit, extenduntur hæc ad quartanas, & aquam intercutem, & ſuppurationem, idem extendi poteſt, & debet ad reſolutionem, ad articularem morbum, ac ſcirrhum lienis, & alios huiuſmodi, velut etiã vertiginem, & vlcera: non licet ſint diuturni, ſub hac tamen lege cadunt, ſed non omnes, verùm duntaxat, qui ex acutis morbis originem duxerunt, vnde manifeſtum eſt, alia eſſe iudicia diuturnorum morborum, qui primò orti ſunt tales, quanquam pauciores illi forſã ſint, quam hi: hos ergo reliquit, ſed iure merito, ſunt enim extra argumentum libri. Reliquit etiam tractationem de vulneribus, & tractationem de pulſibus, demum diſtinctionem de morbis, qui criſi terminantur, aut nó: & qualem criſim, ſi criſis futura ſit, expectare oporteat. Reliqua duo, ſcilicet an moriturus ſit æger, an ſalutem conſequuturus, & quando, ſi benè animaduertis Hippocrati ad fugiendam infamiam, & ſeruandos ſufficere viſa ſunt, non quanto plura quæris, eò difficilius erit collimare, & periculoſius ni erres. Dicemus ergo primum de vulneribus: ex quibus etiam ad vlcerum prænotionem tranſire licebit.

DIGRESSIO.

ERgo in vulneribus quatuor ſolent quæri. An æger ſeruabitur? An morietur? ſecundum, ſi ſeruabitur, an particula decidet, an nó? Tertium, ſi non decidet, an operatio in aliquo læſa erit, an non? Eſt autem duplex ſenſus, vt viſus in oculo, & motus, vt claudicatio in pede. Quartum, an remanebit deformitas? Id verò de lethalibus non ſolum diuinandi cauſa, ſed ob legum iudicium plurimum refert, manet qui inflixit, in vincula ducitur, & ſi nó euadat, vt homicida habetur, quod ſi vulnus à medico non pro lethali habitũ ſit, caſu, & culpa ægri interiiſſe exiſtimatur. Hoc autem mortale quatuor habet ſignificata. Aut quod perinde eſt, ac ſi omnino mortuus eſſet vulneratus: vt cum cor eſt vulneratum, quinto de Locis (cap. 2.) Aut, cum cerebro vulnerato, homo iacet, vt mortuus diu. Vel quòd euadere non poſſit omnino, & ſi aliquod diebus ſuperuiuat: velut cum cerebrum punctim manifeſtè vulneratum eſt, vel membrum aliquod vitæ neceſſarium, & diu iacet, vt mortuus. Aut lethale, quod natura ſua mortem affert, hoc de Hippocrate (6. Aphor. 18.) deſcribitur cor, cerebrum, ſed maximè ventriculi, quan-

quam referat Galenus (8. de Vſu part. cap. 10.) Smyrne in Ionîa vulneratum in ventriculo vno anteriore cerebri ſanatum fuiſſe: at in poſteriore ne momento quidem ſenſum retinent: tum verò jecore, ventriculo, aliquo inteſtinorum gracilium, veſicâ, & ſepto tranſuerſo. In huiuſmodi tamen natura, & fortitudo viri plurimùm faciunt ad ſalutem: vt contra timidi breui, & omnino moriuntur, quoniam in vulneribus cauſa mortis eſt affluxus ſanguinis, concurſus humorum in phlegmonem. Horum vnum maximè labefactat cor naturâ imbecilli: alterum fit in imbecillibus vehementiore impetu; & ideò fortes ſaruantur, ſed multò magis in quarto genere lethalium vulnerum, quod eſt illorum ex quibus plurimi moriuntur, non tamen omnes: nec neceſſe eſt illos omnino mori, ſed pendent in medio, quaſi titubantes: magis tamen ad mortem, quàm ad vitam inclinant. Huiuſmodi genus trifariam diuiditur, teſte Galeno, (4. Methodi cap. 6.) vocatúrq; cacœthe, quod prauum eſt, vt veneno infectum. Aut ſi loca valde doloroſa affecta fuerint, velut nerui, cubitus, genu: ſolent enim dolores, vigilias, inflammationes, febres, conuulſiones ſecum adducere; aut ſi vas magnum diſſectum fuerit, maximè arteria, ex quo immodici ſanguinis effluxio timeatur: nam ſeu effluat, ſiue vi retineatur, penè par periculum eſt, vel ob nobilitatem partis læſæ, vt ſi pulmo pericardion, diaphrattondes membranarum vna cerebri præſertim tenuis, & adhærens cerebro veſica fellis, renes, color, lien profundo vulnere, & punctim; ſed hoc potiùs ad cacœthem pertinet: ſicut, etſi ſit muſculus, vulneretur. Tertium genus magnitudinis effectus, & lethalis morbi eſt, vbi vulnus magnum fuerit: nam tum multiplex adeſt periculum, effluxus ſanguinis, doloris, collectionis ſaniei, maximè ſi profundum fuerit, atq; hæc de primo. Secundum eſt, decidere particulam an neceſſe ſit? cum enim ſentit ea, non decidet, quia mortua non eſt: falluntur tamen Medici, cùm preſſa, vel ſi acu pungatur partem, cui conſuta eſt, læſerit, atque ita ſenſum habere videbitur, cùm ſit iam mortua. Quod autem ſemel mortuum fuerit, neque in partibus reſtitui magis poteſt, quàm in toto. Et ſimiliter color malus, liuidus, aut, vt dixi, glaucus, ſeu niger: mortis enim particulæ ſignum eſt certum. Prauum eſt etiam valde, ſi non tumeant labra vlceris, & ſiccum euadat. Mors enim partis (& ſi loco nobili ſit: maximè circa caput, vel penetret in viſcera patientis) ſignificatur. Celſus lethalibus tertii ordinis addit medium pulmonis, & renes, & venas, & arterias, quæ iuxta fauces ſunt, ſcilicet maximas, ſubtrahit veſicam, & jecoris carnoſam partem, craſſámque, quæ in vltimum ordinem rejicit: nec tamen aduerſatur Hippocrati. Nam collum veſicæ, quod carnoſum ſit, conſolidatur, reliquum, quod totum neruoſa conſtat materia, cùm neque conſolidari poſſit, neque dolor, & effluxionis vrinæ incommoda diu ſuſtineri poſſint, mortem infert: at jecur ſi vulneretur, quauis parte putreſcit ob tot membra, quæ illi ſuperſunt, ne minimè curari poſſit. Et latiſſimum vulnus ſit, ob id ipſum moritur æger. Renes autem non lethales, niſi vulnus penetret valde, aut quarto modo. Generali autem ratione vulnera omnia, vel minimum profunda punctim illata lethalia ſūt hoc modo, præſertim ſi neruus, vel acu ipſa pungatur: plures enim periere, vel ex diſtentione, nam illa ſolet ſequi vulnera puncturæ muſculorum, præcipuè & ſi ad eam conuulſio ſequatur, lethalia ſunt, vt ait Hippoc. (5. Aph. 2.) Et ideò, ſi conuulſio vulnus ſubſequatur, & illud lethale eſt tertii modi: verùm ſi præcidatur muſculus, plerunque euadit æger. Cùm ergo conuulſio ſtatim ſequitur, vulnus eſt lethale, & valde: ſi verò diſtentio & poſt aliquot dies contigit, hoc ex mala cura. Neceſſe eſt autem in vulnere, diſtentionem antecedere conuulſionem, vt à nobis dictitatum eſt ſexta Aphoriſ. (com. 37.) quia læſio eſt in neruo primùm, & per illam læditur cerebrum, non autem contrario ordine: vel ex eo, quòd vulnus purgari non poteſt: vnde phlegmon ſequitur, dolor, vigiliæ, & tandem diſtentio, aut conuulſio. Vulnera quóque quæ in ventrem inferiorem penetrant punctim, etiam lethalia ſunt: cæſim autem, ſi non ſit aliquod viſcus læſum, etiam quod exciderit omentum, ſunt lethalia quarti modi ſolùm; & hoc, quia tametſi valde magna ſint conſuta, redduntur parua, niſi in ſenibus, in quibus exigua noxa etiam mortem affert omnino. At in ventre medio, vbi nullum viſcus læſum ſit, ob prauam curam tantum: & quia punctim illata ſunt, lethalia redduntur tertii modi, expirant enim hujuſmodi aërem. Hæc vulnera ſi ritè curentur, etiam ſunt periculoſa, ac quaſi media inter lethalia tertii modi, & quarti: atque in his plurimùm prodeſt medici ſapientia. Sæpe verò tranſeunt in fiſtulam: omnino non concludenda ſunt, niſi prorſus purgato pectore. Iam verò capitis vulnera omnia periculoſa ſunt fermè, niſi quæ à leuiſſima re inferuntur, aut abradendo. Nam cætera omnia cum contuſione ſunt: in ea autem eſt multiplex periculum, primum, ne os rimam contrahat maximè occultam è regione vulneris, ſecundum, ne ex aduerſa parte findatur, tertium, ne vincula, quibus membrana dura pericranio committitur, conſtringantur, & demum putreſcant; quartum, ne dura mater concidat, & ſeparetur à craneo; quintum, ne ſchidia intus ſeparetur ab oſſe, & poſt breue tempus, quandoque etiam poſt aliquot menſes vulneret duram membranam, aut illi inſidens putrefaciat eam; ſextum, ne diſrumpatur venula: & tales moriuntur ſine cauſa manifeſta; ſeptimum, ne cerebrum conquaſſetur: & de his actum eſt in Aphoriſmis (7. par. 45.) Et ideo rectè dixit Hippocrates in libro de Capitis vulneribus, (Text. 1.) Nullum capitis vulnus leuiter contemni debet. Et quanquam quidam negent id eſſe Hippocratis, ſatis tamen conſtat, omne vulnus capitis, niſi ſit exiguum, & à re leui, eſſe periculoſum. Ideo ob tot varietates, quæ in illo accidunt, oportet illa diuidere in lethalia tertii modi (exceptis his, quæ diximus pertinere ad primum, & ſecundum ordinem) & in lethalia ancipitis judicij, & in periculoſa.

loſa. Et lethalia valde definit Hippocrates ibidem (pag.8.) dicens: Poſtquam æſtate à ſeptima die, aut hyeme ante quartam-decimam febris languentem ex ictu capitis, & mala cura corripuerit, vlcus colorem amittit & ſanies pauca effluit, & quod inflammatum eſt ex ipſo, emoritur, & tenax euadit, ac veluti ſalſamentum colore fuluum, & ſubliuidum: tunc os corrumpi incipit, fitque valde nigrum: poſtremò pallidum, aut valde album. Quum verò iam ſuppuratum fuerit, puſtulæ in lingua oboriuntur, & æger delirando perit: & conuulſio corripit pleroſque ex aduerſa parte. Siquidem vlcus ſit in ſiniſtra, conuulſio fit in dextra: & ſi vlcus in dextra, conuulſio fit in ſiniſtra. Sunt & qui ſyderantur ex his, & in æſtate ante diem ſeptimum pereunt: & in hyeme, ante quartumdecimum diem. Similiter antea magnitudinem ictus cognoſcere docet ex tribus ſignis, ſi vulneratus, aut percuſſus, in vertiginem inciderit, atque obtenebrationem, deterius ſi ceciderit: peſſimum, ſi veterno corripiatur: ſi rimam os contraxerit, attramentum deteget. At menbranas detegi, aut cor, non omnino lethale eſt: ſed frigus ſentire, hoc eſt pernitioſiſſimum, periculoſioráque, & magis lethalia ex vulnere, quàm vlcere, & ictu graui, quàm vulnere leui cum enſe: & ob id iubent conſiderari telum, & robur eius, qui illum percuſſit. Oſſa præterea, & omentum cùm deteguntur: ſed oſſa ſi à perioſſo, & à carne ſeparantur, decidere neceſſe eſt. Et vbi deciderit os, ſeu cartilago, neceſſe eſt vt deformitas, & debilitas etiam accidat. Non reſtituuntur autem os, nec cartilago, vel nerui, nec cutis genæ tenuis, nec præputij: Sexta Aphoriſmorum (19.) In vlceribus autem, vt os decidat, ſtatuit terminum annuum. Si nerui lædantur, vel etiam vincula lædi etiam operationem neceſſe eſt, & ſi multum auferatur de ſubſtantia membri, ſeu caro, ſeu alia pars, ſed magis, quæ dura ſit, deforme membrum fiet. Quòd ſi arteria, vel vena præcidatur, exareſcet: ſi etiam nerui valde torqueantur, robur integrum non relinquetur, nec adeò facilè circumflecti poterit. Et cùm contracta fuerit pars aliqua, aut relaxata, aut tophus generatus, aut vinculum duriùs redditum ad motum: hæc omnia officiunt. An verò hæc cotineantur ſub morbis acutis, dico, quòd ſic: omnia enim vulnera, & contuſiones graues ad morbos acutos pertinent, quia ab initio ſymptomata inducunt periculoſa, & breui terminantur: aut in eos morbos tranſeunt, qui ex ipſis acutis pendent; non tamen ſunt præſentis conſiderationis: quia Hippocrates ſolùm intendit agere de morbis, qui ſponte oriuntur, & manuum curâ non indigent.

ALTERA DIGRESSIO.

SEd maior eſt difficultas in verbis illis, qui ex his fiunt: nam non videtur docuiſſe de illis, quod futurum ſit, maximè de quartana, ſed ſolùm, quod ſit. Nam de hydrope docuit, quòd pernitioſa ſit: de abſceſſibus maximè præcordiorum, & ventris, quòd ſuppurabant, & terminum etiam eorum. At non ita de articulorum abſceſſibus: ſed hoc minus refert: ſed & in ſuppuratis diligenter rem proſequutus eſt, non tamen de tranſmutationibus, niſi cum delituerint. In vniuerſum ergo, & vt expoſitio ſit ſimilis tractationi, quærere iure merito oportet duo. Vnum an morbi diuturni ex tranſmutatione acutorum habeant aliquid peculiare ab alijs ejuſdem generis diſtinctum, & quale ſit? alterum, quid illud ſit? & an ex eo prædictionem in vtroque genere conſtituere liceat? Videtur ergo morbus diuturnus, qui ex morbo acuto originem traxit, trifariam conſiderandus. Primum in genere, quoniam lethalior eſt, & vt dicebat Hippocrates, Morbus morbo ſuperueniens debilem cum inueniat ęgrum, iam mortem affert. Secundum, cum eſt contrarius, aut ſimilis, vt ſuprà de aqua intercute, quæ morbo acuto ſuperuenit, eſt enim valde lethalis, quia per ſe grauis eſt morbus: & non poteſt tranſire in contrarium affectũ, niſi extincto calore naturali: tertiò quia auxilia prodeſſe non poſſunt, nec calida ob cauſam, & tabefacto corpore, nec frigida ob morbum ipſum. Si verò ſit ſimilis, vt acuto morbo regius longè minus malum eſt: curatur enim vterq; per infrigidátia, & humectantia. Tertium eſt ratione materiæ, quæ eſt eadem, vel proportione reſpondens, velut in quartana, quam conſtat fieri ex cinere humoris præcedentis morbi. Vnde quartanæ huiuſmodi ſolent eſſe breuiores his, quæ primò tales inuadunt: & frigidioribus, atque humidioribus auxilijs indigent. Quomodo verò de illis prædicere liceat, docuit ſuperiùs, (Text.7.) cum dixit: Eſt autem & quartanæ conſtitutio ex hoc ordine. Ergo nil prætermiſit Hippocrates, cum antea dixiſſet (ſed à primo die animum adhibere oportet, ac per ſingulos quaternarios additos conſiderare, nec latebit, quò vertetur morbus.) Verùm de alijs morbis diuturnis cõſiderãda ſunt eadẽ ſigna, & vultus, & oculi, & reliqua omnia: ſed hac lege, vt quæ ſunt ſecundum naturam, plus valeant in diuturnis: quæ contra naturam autem, in acutis, velut facies naturalis eſt melius ſignum in morbo diuturno: contra naturam, ſeu Hippocratia in acuto eſt deterius ſignum: bonus decubitus eſt melius ſignum in longo morbo, quàm in acuto: ſed malus decubitus eſt deterius ſignum in morbo acuto, quàm in diuturno: & ita de alijs ſignis. Secundò perpendes, an aliquod membrum ex vitæ neceſſarijs ſit malè affectum. & ſunt quinque hoc ordine: cor, inde cerebrum, pòſt jecur, inde ventriculus, demum pulmo. & malæ affectiones ſunt etiam quinque: putredo, tabes, ſcirrhus, obſtructio, & intemperies. Et cor, ac cerebrum ſcirrhum non admittunt. Duorum, quæ ſequuntur, tabis, & putredinis, in omnibus par ratio, & etiam in his, quæ ſcirrhum admittunt, cum abſoluta fuerint: nam celerem mortem omnia afferunt. Dico ſcirrhus, tabes, & putredo membri iam abſoluta. Sed vbi inchoata ſolum fuerint, diuerſa eſt ratio. Putredo maius malum eſt, ſed faciliùs ſanatur tabe, & ſcirrho, quoniam habet medicamenta alexiteria: facilius tamen in jecore, pòſt in ventriculo, poſt in pulmone, demum in cerebro: in corde

de autem non ſanatur, quia mors præuenit. Tabes ab initio etiam eſt difficilioris ſanationis ſcirrho, eò quod ſcirrhus per emolleſcentia diſſoluitur. Reliqua duo, obſtructio, & intemperies, ſanantur ab initio, & etiam confirmatæ, ſi non ſit ſicca, vel in corde: frigida quoque cum facultatem iam vitiauerit, ſanari non poteſt. Et maximè in ventriculo, qui exanguis eſt, & qui auxiliari deberet alijs, & occurrit alienis à natura: cum tamen, vt ſupponitur, non contabuerit, ſanari poteſt moderatè calefacientibus, & frictionibus ſuper locum: quod ignorant medici, debet autem perfundi multo oleo ex maſtiche, abſynthio, & nuce myriſtica. Obſtructio autem, cum nondum in tophum conuerſa fuerit, plerunque ſanari poteſt, aliter lethalis eſt, quia inſanabilis. Tertiò conſiderare oportet, ſi morbus nullum membrum peculiare affligat, mutatio per dies criticos, vt ſupra docuit Hippocrates (Text. 5. 6. & 7.) animaduertendò, quòd poſt quadragenarium diem viginti dies adjicere conuenit, vt conſideremus ſexageſimum, octuageſimum, centeſimum, & centeſimum vigeſimum. Facit & ad hoc natura patientis, & ætas, & tumores in ventre, & liene, & qualitas, & quantitas materiæ, & appetitus ciborum, & tempus anni, atque huiuſmodi.

PROGNOSTICON XXXIX.

OPortet autem eum, qui rectè præcognoſcere debet, ſaluandos, ac morituros, in quibus etiam morbus plurium, aut paucorum dierum futurus eſt, quum ſigna didicerit, ipſorum vires ratiocinatus inuicem diſcernere, quemadmodum de alijs ſcriptum eſt, ac de vrinis, & de ſputis, quando ſimul pus, ac bilem excreauerint.

COMMENTARIVS.

QVatuor dixi, ſeu quinque, eſſe præcognoſcenda, an æger ſit ſuperfuturus? an diuturnus futurus ſit morbus? an per criſim terminabitur? quo genere criſis? & qua die? quanquam hoc in ſecundo genere contineatur. Duo ergo prima hic Hippocrates docet præcognoſcere. & quoniam in ambobus duo hæc ſunt contraria: natura, & quæ ab illius parte ſunt, facultates, functiones, temperamentum, habitus, conſtitutio; ab alia aduerſa parte morbus, cauſa morbi, ſymptomata, alterum eſt, vt ſciamus, quis comitatus præualeat? Ergo non numero hæc res definienda eſt, ſed ſignorum, ac ſymptomatum præpotentium viribus: quod etiam teſtatur Galenus primo de Criſi (cap. 13.) Vbi etiam præſentis textûs mentionem facit. Hanc igitur comparationem tripliciter facere oportet: generis ad genus, vt doloris capitis ad bonam ſpirationem, aut plurium inter ſe, vt doloris capitis, & vigiliarum ad bonam ſpirationem; ſecunda eſt magnitudinis vniuſcuiuſque, vt potè ſi magna conuulſio comparatur magno robori vitalis facultatis: & iſta duo ad artem pertinent, tertium verò ad artis ipſius exercitationē: velut in Socrate dolores, vigilias, cruditatem, decubitum, & contrà robur facultatis mentis, conſtantiam, atque cibi appetitum, ac reliqua, quæ bona ſunt; ſicque conferre omnia inuicem: & ab his, quæ vincunt, iudicare. Sed quoniam adeò appoſitè ſcripſit Galenus in Commento duas partes, eas, vt iacent, addam hic, & loco eorum, quæ in ſuam laudem canit, conſuam ſecundam primæ, vt cohæreat: atque vtinam talem ſe vbique præſtitiſſet. Eſt enim ea pars commentarij optima omnium, quæ in Hippocratem ſcripſit, eorum ſcilicet, quæ ſuperſunt, cuius hæc eſt ſeries. Conſideres enim conueniet in primis, vtrùm præcipuè pars vna in corpore affecta ſit? an morbus ſit humoris inconceptabilis conditi? deinde, per quam potiſſimum facultatem periculum ægro immineat (etenim ſuprà dictum eſt, triplicem eſſe facultatem) tum deinceps facultatis illius mala, ac bona indicia? Fingamus enim facultatis illius mala, ac bona indicia? Fingamus enim facultatem de cerebro manantem imperpeſſam haberi, atque etiam corporis partes imperpeſſas: totius verò argumentum morbi, hoc eſt febrilis, & putreſcentibus ſolis habentes humoribus: deinde his ita habentibus, ab initio cuncta apparere in vrina bona indicia: hunc hominem mori impoſſibile eſt. Quocirca quanquam aliquod exiſtat indicium terrificum, non ſolum non terreberis (quemadmodum plerique medicorum) ſed etiam id indicationem præmonſtrare exiſtimabis, etenim dolent caput, ac delirant, & intuentur tenebricoſa quædam, ac flaua, & hebetudines ſubeunt oculorum, atque etiam ventriculi dolor: & item ſpirant difficulter: & illa contenduntur ratione indicationis: & rurſus deiectionis malignæ, & ſcreationes, atque etiam vomitiones quædam: & item partes nigreſcentes, putreſcenteſque, & inter morientes hominem exhibent per omnia meliorem. Sæpe enim ex talibus ſcreationibus ægri faciliùs ſpirant, meliùs appetunt, meliùs dormiunt, dolore leuantur, & reſurgendo leuiores, & in totum faciliores euadunt, perſpicuè indicantibus iis, quæ euacuantur, expurgari corpus, natura præter ſpem ſuperiorem conflictum repellente. Quandocunque verò membrum verum intus peculiariter morbo graui laborauerit, tunc maximè, ſi phlegmone, aut alio tumore tentetur, ſpectare neceſſe eſt materiæ, quæ in eo continetur, coctionem, atque excretionem: quæcunque enim ſuppurant, dum ſcreatio biliosa eſt, exitioſa admodum ſunt, ſiue viciſſim bilis, ac pus, ſiue pariter excernantur. Per hanc enim dictionem cenſuit conſideranda eſſe exquiſita ratione omnia, quæ in ægris exiſtunt, atque nonnulla quidem expoſuit eorum à bonis ita exorſus: Bona hæc ſunt, facilè ferre morbum, facilè ſpirare, dolorem ſedari, ſputum facilè excreari. Tum deinceps ea omnia recenſuit à malis rurſus exorſus: Mala verò, inquit, his aduerſa habentur, difficulter ferre morbum, ſpirationem magnam, & crebram

crebram eſſe, dolorem non ſedari, ſputum vix excreari, ſitire admodum, corpus ab igne inæqualiter detineri. In hoc ſiquis rectè animaduertat illud, quo proponitur quod ſuprà in ſecundo libro viſum eſt (Text. 53.) Ex ſuppurationibus quæcunque pus effundunt, dum adhuc bilioſum eſt ſputum, valde lethales ſunt, ſeu viciſſim, ſiue ſimul bilis, ac pus eiiciuntur. Id ſolum eſt difficillimum, quoniã Hippocrates videtur in hoc textu ponere hoc ſignum, tanquam contraria complectens, pus enim ſalutem bilis, vt cruda ſignificat mortẽ, quaſi innuat, ſi exuperet bilis, ſignificat mortem, ſi pus, ſalutem: cum tamen antea poſitum ſit tale ſputum, vt lethaliſſimum. Propterea dico, quòd meo iudicio Hippocrates more ſuo ad vnguem poſuit ſigna contraria inuicem: vrinas quidem, vt ſignũ materiæ non habentis locum certum in vno membro, ſed communicantis toti corpori: & cuius ſigna ſint conformia, nam laudat vrinam boni coloris, & ſubſtantiæ, quamuis contenta ſint mala, magis, quàm vrinam, in qua vtrunque crudum ſit, aut malum: in ſputis autem magis vituperat ſputum, partim concoctum, partim bilioſum, ideo iuſſit ambo hæc perpendenda eſſe: vt per illa omnia ſignorum genera intelligeret. At ſiquis me interroget, dicam, me exiſtimare illa verba (quando ſimul pus, ac bilem excreauerit) adiecta fuiſſe in margine ab aliquo inde inſerta textui: vtcunque ſit, aliàs (lib. 3. Text. 10.) dixi locum illum intelligi de rupta ſuppuratione, non de ſputo, quod perreffluit ſenſim concocta materia, non tale ab eo, quod vincit, & exuperet, indicationem efficit: idq; magis ad propoſitum videtur conducere, nam purulenta, ſi plura fuerint, euadit æger: ſi bilioſa, moritur. Ita ergo intelligendus eſt Hippocrates: non, vt Galenus, qui exponit viciſſim, nam hoc non dicit Hippocrates: intelligeretur enim de rupta ſuppuratione: & tunc eſſet ſignum ſemper lethale, ſed de excretionibus quibuſcunque, cum ſimul eueniunt, interpræari oportet, vt iuxta partem, quæ maior eſt, iudicemus.

DIGRESSIO.

POſtmodũm agit Galenus de pulſibus, docens & hos conſiderandos, vnde duo in hoc proponuntur: primum an ſine doctrina de Pulſibus prædictio hic tradita ab Hippocrate poſſit eſſe perfecta: ſecundum, quantum conferat ea doctrina ad prædictionem? Pulſus ergo vitalis functionis, & facultatis, per ſe nuncius eſt, ſed & aliorum quorumcunque affectuum, vt eam facultatẽ mutant. Sunt autẽ tria, functio impedita, debilitata, & facultas imminuta, quæ & diuerſos ſortiuntur fines, & diuerſis indigent auxiliis, exempli gratia: functio prægrauata, vel ſi velis dicere facultas, non refert, indicat de remouendo impedimento, dignoſciturque, quòd neque in diuerſis partibus corporis, neque diuerſis temporibus eadem apparet, & nihilo ſecius etiam magis reſiſtit, quàm quæ per reſolutionem debilitata eſt. Adſunt prætereà ſigna alia plenitudinis. At diſcernere inter functionẽ, & facultatem exhauſtam, licet quod ad curam attinet, minus interſit, quod ad prædictionem tamen, maioris eſt momenti, namque functio debilitata, ſalua facultate ſemper reſtituitur, ſi quis rectè occurrat: at facultas debilitata, nunquam reſtituitur. Intelligo facultatem debilitatam, cum temperamentum, aut compoſitio adeò corrupta ſunt, vt amplius reſtitui nequeant: veluti in ſene facultas eſt imbecillis, in puero functio, ſi ſolida pars membri corrupta ſit, facultas eſt imminuta: ſi illius caro, ſpiritus: ſi multus ſanguis effluxit, facultas, non functio. Plurimum ergo intereſt hæc diſcernere. Dicimus ergo eò perueniſſe imbecillitatem facultatis, quæ nullo auxilio odoratorum, ciborum, aut potuum, aut exercitii, vel medicamenti alexipharmaci, nec purgantis, aut lætitia animi vltra prouehi poteſt: cum autem poteſt, debilitata functio ſolumdicitur.

Iam ergo rem tenes: ſed modum dignoſcendi vnum ab altero non habes. Ergo plurimũ ſcire hoc intereſt, ſiquidẽ illorum, in quibus functio periit, multi ſeruantur, in quibus facultas eodem modo, vt pro deploratis haberentur, nemo ab orbe condito vnquam magis reſtitui potuit, quàm à morte. Non mirum eſt igitur, cum tam ſæpe fallantur homines in hoc, atque adeò, vt nullus unquam non falſus fuerit cogitatione ipſa, quod & de me ipſo fateor, & Galeno, & Hippocrati contigiſſe haud dubius ſum: quanquam nec illi, nec ego, in prædicendo aberrauerint, ſi tam difficile eſt hoc diſcrimẽ internoſcere. Idem dico de aliis facultatibus: ſunt enim tres in vniuerſo corpore huiuſmodi, quæ totum corpus regunt, vt ait Soranus Epheſius (cap. 14.) ζωτικὴ, θρεπτικὴ, ψυχικὴ, ſeu vitalis, altrix, & animalis, hoc, ergo quod maximum eſt, & in tota Medicina præclariſſimum, eſt etiam, vt dixi, omnium difficillimum: quod ſi Galenus nouiſſet, certè fateri neceſſe eſſet, Hippocratis doctrinam in prædicendo eſſe imperfectam, verùm meo iudicio tantum abeſt, vt hoc docuerit cognoſcere Galenus, vt etiam neſciuerit: & adeò neſciuit, vt neque quantum inter vnam, & aliam intereſſet, cogitauerit, ſed credidit quemadmodum idem eſt, impeditam eſſe facultatem, & functionẽ: ita & imminutam, aut ablatam. Ille ſiquidem facultatem vocat potentiam ad agendum: aliàs (9. de Decretis H. & Plat. cap. 9. iuxta finem.) etiam animam ſtatuit facultatem, quæ non eſt facultas, neq; potentia: ſed habens illã, verũ quod magis ad rem attinet in primo de Præſagio ex pulſibus (cap. 4. in prin.) dixit, cum inquit, Si pericardium, aut pulmo refrigerata, aut calefacta iuſto plus fuerint, functio, non facultas læditur: ſin autem cor ipſum, facultas etiam. At ſi humida qualitas, aut ſicca in corde abundauerit, facultas etiam non læditur, adeò vt ſiquis animaduertat, ordines tres ponat. Sed hæc eatenus, donec ad intelligentiam neceſſariorum huic negotio faciunt: nam ſi ille viueret, interrogarem ab illo, an, cum eſt cor refrigeratum, aut calefactum, facultas ſemper læſa ſit? quòd ſi ita eſt, in febricitantibus hoc contingeret ſæpius in die ſi autem intelligit de ſubſtantia ipſa, quæ plus habeat caloris, aut minus? neque hoc,

hoc, nam nec ex minima mutatione læditur facultas, ſed ſolùm cū corrūpitur. Nec eſt hic locus agendi pluribus, ſed ſufficit, vt ſciamus ipſum decipi in tribus. Primùm, quòd putat, calorem & frigus eſſe principia facultatis, cùm ſint ſolùm inſtrumēta illius, & animæ: ſecundum, quòd exiſtimat, facultatem poſſe lædi à qualitatibus primis impreſſis, etiam non corrupto membro, nec toto, nec illius parte: tertium, quia credit ex quauis mutatione in primis qualitatibus lædi poſſe facultatem. Et, vt in vniuerſum dicam, quamuis ipſe viderit aliquod eſſe diſcrimen inter læſionem facultatis, & functionis, quando fiunt imbecilles, non tamen cognouit modū neque cauſam, niſi obſcurè. Refrigerato enim pericardio, læditur functio, quia frigiditas illa communicatur cordi: & non læditur facultas, quia frigiditas illa èſt ſolùm impreſſa in corde: & non eſt principium ſecundum ſubſtantiam, ex quo cor componatur. Cùm ergo Galenus, nec alius poſt eum, non docuerit hoc, quomodo internoſcatur facultas à functione debilitata patet hāc doctrinā pulſuū non eſſe neceſſariā ad prædicēdum: neq; etiā ad hoc, vt Hippocr. doctrina perfecta foret. Si quis tamē adeò me ſtupidū credat, vt exiſtimem, Galenum adeò rudem fuiſſe, vt non intellexerit diſcrimen inter functionem, & facultatem, ipſe ſanè vtroque noſtrum ſtupidior eſt: ſed hoc cùm manifeſtum fuerit illi, vt quia functio a facultate oriatur, ideò non eſt eadem, exiſtimauit tamen & ſpiritum, & calorem eſſe principia facultatis, cùm ſint ſolùm functionis. Cùm ergo effluit ſanguis, vt dixi, non facultas, ſed functio, debilis redditur: id eſt propriè functionis inſtrumentum: adeò vt iam ſint quatuor, anima, facultas, inſtrumentum, & functio, quæ confundere non oportet. Apparet autem hoc, cùm dixit in Introductorio pulſuum (capite 11.) Diſſoluitur facultas nutrimenti difficultate, vacuatione immodicā, morbi malignitate, animæ affectibus, & doloribus vehementibus, aut diuturnis, cùm nil horum, præter inopiam, aut corruptionem cibi diſſoluat facultatem, ſed ſolum inſtrumentum ejus. At forſan dices, Galenus (vt primo de Præſagio ex pul. ca. 3. in fine) ſæpe facultatis imbecillis ſignum dixit pulſum languidum? Dico cùm languidus pulſus etiā in pueris inueniatur, qui tamē poſtmodū in viros robuſtos euadūt, nō ſolū ſanātur: palā eſt inſtrumentum ſolùm facultatis, non ipſā facultatem languidam fuiſſe, vel ſi velis de verbis contendere, non repugnabo: dicas fuiſſe facultatem, hoc vnum habeo ex pulſu, ergo nullum haberi certum ſignum vitæ nec mortis: quare nec eſſe neceſſariam eam doctrinam huic loco, nec illam, quæ ab Hippocrate tradita eſt, ob id imperfectam eſſe, quanquam rei veritas ſit, quòd ſit hæc differentia: & quicquid eſt ſempiternum, ſciri poſſit. Aggrediamur ergo rem, & videamus, an omnino liceat, vel ſaltem adumbrare hanc notitiam? Ergo ſi facultas perit, perit & id, in quo eſt, non anima, in qua eſt principaliter: ſed in quo, tanquam in ſubjecto ſcilicet corporis conſtructio, quæ temperamento & compoſitione conſtat: conſtâtque per vitam, quæ eſt actus corporis ab anima recti, ſicut matura recti ab anima, ſine calore cœleſti, talis corruptio vel eſt putredo, vel eſt fractura, vel ſiccitas, vel refrigeratio. Sed refrigeratio eſt ab impedimento, vel reſolutione, & putredo quidem, & fractura, quæ confundit ordinem membri, tollunt facultatem: ergo facultas imbecillis, quæ ſine imbecillitate inſtrumenti debilem habet functionem. Siccitas autem durum reddit inſtrumentum: putredo, contuſio, refrigeratio imbecillitatem pariunt, quæ perpetuò manet, & habet proprias imbecillitatis differentias, commune autem eſt omni imbecillitati, non ſeruare æqualitatem: quæ enim mouet mens orbes cœleſtes præter id, quod maximos, & maximâ cum velocitate æqualiter, ſemper mouet, ideò nil horum in mortalibus, ſed in imbecillibus ſemper conſpicua eſt inæqualitas. Nullius ergo ſenis, multò minùs valdè ſenis æqualis pulſus eſſe poteſt, nec latere inæqualitas, hoc eſt, quod aliâs me decepit, dum viderem quoſdam, in quibus pulſus apparebant imbecilles, cùm tamen ordinati eſſent, & æquales euadere: magna enim vis neceſſaria eſt ad ſeruandam æqualitatem. Propriæ autē imbecillitatis differentiæ ſunt, non reniti primùm, inde lenteſcere motum, id maximè apparet in fine pulſationis, indigéntq; exquiſitiſſimo ſenſu. Vnde mollities, atque durities magna inſtrumēti faciunt impedimentū in dignoſcenda imbecillitate facultatis: nā durus pulſus efficit, vt lenteſcat in fine, & vt videatur ob id imbecillis, & dum comprimitur, vt non cedat, & videatur validus. Ita mollis (quod ego obſeruaui) videtur robuſtus in his, qui cum ſudore moriuntur, quoniam minùs lenteſcit: & eſt alſus, & videtur imbecillis, quia facilè cedit tactui. Vnum ergo præceptum omnibus his ſatisfacit, vt diſtinguas facultatem ab inſtrumento, & rurſus à functione, velut cùm multus ſanguis effluxerit. Vnum igitur ſignum ponitur à Gal. quar. de Dignoſc. pulſib. (ca. 10. 11.) certum aliud ambiguum, & obſcurum maximè ſenſu: tertium, aut noſtrum eſt: ſi pulſus renitatur, & magnus ſit à robore, facultatis eſt: nam ſi ob duritiem renitatur, paruus neceſſario erit: ídque ſatis perſpicuum eſt, & ratione conſtat: quod verò obſcurius eſt, quoniam qui ob duritiem robuſtus videtur, à debitā celeritate deficit. Noſtrum autem ſignum eſt, quòd durus ſemper renititur, ac nō multum differt, an ſumpſerit, & inæqualis eſt: cùm enim per ſe ſit imbecillis, etiam difficilem habet extenſionem, etſi valida eſſet facultas, igitur tanto magis eſt inæqualis, ſit ergo languidus, inæqualis, paruus & cuius finis remiſſior eſt. Eadem inæqualitas etiam in arteriæ partibus dignoſcitur: nam iuxta manū minor eſt, nec min⁹ reſiſtit, imbecillis minùs reſiſtit, multo autem minor eſt. At dignotio facultatis deficiētis, & vſus eius ob venerē vim veneni ſanguinis effluxū, aut purgationē ventris, aut ſyncopin, ex quauis cauſa imminentē mœrorē, timorē, vigilias, paulò difficilior eſt: & facultas quidē languida, quæ pulſū mutat, omnino mortē affert, vt dixi, functio & ipſa perſæpe, non tamen ſēper, quo circa etiā illud quærere neceſſariū eſt, an cū homo

homo perit, functione vitiatâ, neceſſe ſit facultatem debilitari? Et aſinina dubitatio eſſet, ſi ſimpliciter intelligatur: nam cùm homo moritur priùs vel exiguo temporis momento, neceſſe eſt exſolui omnes facultates quoniam vita deficit, at hoc non quæro, ſed an multò ante? atque id neceſſarium non eſt, velut in his, qui ſuffocantur: quinimò viſũ eſt in trunco iuuenis ſecuri percuſſi, arterias diu,&vehemẽter palpitare. Si ergo ſtranguletur homo, alioquin ſanus, aut ſuffocetur; palpitabunt arteriæ, eritque idem fermè finis vitæ, & functionis ac facultatis: ſed etſi quis membrorum ſpiritualium vitio laboret, non tabefacta ſubſtantia cordis, neque corrupta, nec nimio calore diſſoluta, aut congelata, retinebit facultatem, functio peribit. Si ergo functio euerſa erit, maneat facultas: hæc erunt indicia (nam nunc de exſolutione, non oppreſſione loquor) primùm æqualitas nulla erit, & conſtantia ſymptomatis mira, vt nullo auxilio permutetur, & lapſus reliquarum omnium functionum: & ideò eiuſmodi ægri iacent, vt penè mortui, multæ tamen facultates magis læduntur: aliis tum multæ minùs.

An verò, quoad actionem attinet, aliquid inter debilitatem functionis, quæ ab effluxione fit, & facultatis præter conſtantiam ipſius imbecillitatis, & euerſionem aliarum facultatum, ſeu functionum (nunc in vitali hoc peculiare eſt, vt euerſa illa, reliquæ euertantur: non ita in aliis) & æqualitatem, quæ tota perit in facultate, non in functione, non habeo aliud ſignum niſi forſan ſiccitatem, vt dixi, aut putredinem aut ictum vt id per cauſam cognoſcamus: nam de ictu, ni velimus videri prodigioſa tradere, non videtur diſcrimen inter virum robuſtiſſium, à quo ſanguis vniuerſus fermè effluxit, & mulierem languidam: nec, ſi eſſet, ſpectaret ad medicum, diſputare de his quæ ratione ſolùm, non ſenſu internoſci poſſunt. Cùm ergo ita ſit, vt nondum hæc, quomodo dignoſci queant, à Galeno vel alijs tradita fuerint, non erit doctrina de pulſibus neceſſaria. Sed tamen vtilis ad hominẽ, non ad medicũ, qui perfectè quæ tradita ſunt ab Hippocrate, teneat: At pauci ſunt, pauciores fuerunt etiam ante nos, cùm obſcura pleraque ex his forent.

Quæ igitur in ea doctrina de Pulſibus ſunt præcipua, nunc adiiciam: nam propter illa, ſi non neceſſaria ſit, erit tamen vtilis, ac longè magis commoda. Et primùm, vt dignoſcamus robur facultatis vitalis, non primo modo dictæ, nam, vt docui, illud reparabile nullâ arte eſt, ſed vt cum ſpiritu & calore naturali coniuncta eſt, meritò cuius damus aut ſubtrahimus cibum, ſi morbus expoſcat, vt primò de Victus ratione in morbis acutis (com. 44.) Secundò, vt initia febrium, & incrementa, tum declinationes cognoſcamus, & naturam earum etiam ad cibi horas, & aliorum auxiliorum occaſionem captandam. Nec magis vllâ in re doctrina Hippocratis videtur aliquantulum ceſſiſſe Galeni iactantiæ, quam in dignotione febrium: quanquam & in hoc Hippocrates vtebatur ſigno, ſumpto ab eſſẽtiâ, ſcilicet calore, tum in toto, tum comparatione partium inter ipſas habita. Tertiò, ad dignoſcendos morbos alios, prout conſenſu declarantur in corde per pulſum: licet non declarent morbum ipſum, neque partem coniecturâ tamen indicant affectum. Velut, ſi in febre continuâ percipiam pulſum valdè mollem, intelligam abſceſſum aliquem eſſe in morbo molli, velut in pulmone, cerebro: & ſi durum in membranis cerebri vel pectoris: & ſicut plurimum iuuat ad theſauri inuentionem, ſcire theſaurum in domo, in qua habitas, ſepultum eſſe, ita plurimum refert, vt ex pulſu dignoſcas quos affectus cor patiatur per conſenſum aliarum partium. Et hæ ſanè ſunt tres principales vtilitates pulſuum, notitiæ non leues, nec contemnendæ.

ALTERA DIGRESSIO.

Cæterum, pro reliquorum euentuum dignotione Galenus tres libros de Criſibus ſcripſit, ex titulo ipſo intelligamus, non ſolùm eam doctrinam non eſſe generaliorem, quòd multi exiſtimarunt, Hippocratis doctrina his in libris tradita, ſed longè magis ſpecialem, atque (vt ita dicam) contractam. Nam cùm de Criſibus tractet, non omnes quidem diuturnos excludit: ſed tamen tam paucos ex illis amplectitur, vt multò plures deſint ex his acutis, qui non criſi terminãtur, prætereàneque de diuturnis agit, qui ad acutos conſequuntur, dupliciter ergo anguſtior eſt doctrina Galeni in libris de Criſibus ea, quam Hippocrates tradit in libro Prænotionum. Verùm Galenus diem Criſis etiam prædicere ſe profitetur, at hoc intendit Hippocrates ſuprà (Text.3.) cùm dixit: Primus itaque inſultus, & infrà (Text.5.) poſt hæc autem. Duo ergo tantùm ſuperſunt, vt docuerit morbos qui criſi finiuntur, & qui non: tum modum quo fit, ſeu futura eſt criſis. Concedamus hoc illi, quòd præſcire quandoque licet, non tamen ſæpe tantum abeſt vt ſemper: & videamus in tam longo opere, quid præſtiterit, cuius totum ſenſum hìc explicabo: qui tanto erit abſolutior generaliter; quanto videbitur in ſpecialibus quibuſdã deficere. Omittã autẽ dicere, quod manifeſtũ luce clarius eſt, Galenũ confudiſſe eã doctrinam, & quod non potuerit, quod maximè in ea neceſſarium erat, & ipſe tradere ſe profitetur, docere quid ſit principium: quoniã morborum primam differentiam ignorauit, aut non animaduertit. Morbi ergo materiarij, aut materiam habent quietam, velut febres continentes: aut cum motu modico vt continuæ, quæ habent exacerbationes, & proportionem ſeruant: aut cum motu magno, ſed non in determinatum locum, vt intermittentes: aut cum motu in certam particulam, vt in generatione inflammationis. Cùm ergo principium de vnoquoque horum dicatur diuerſâ ratione, & ipſe non tradat eam diuiſionem, quis conjicere poſſit, ipſum nouiſſe verè, quid ſit principium? quod ſi non nouit, quomodo rectè alios docere potuit? Ergo vbi manifeſta ſit expulſio materiæ, non in partem aliquam principium definitur contractionis tempore, quod ad acceſſionem attinet: vbi ſimiliter ſit exacerbatio, tempus eſt contractionis

pis pulſus aut magnæ inæqualitatis, aut vtriuſque. In omnibus ratione totius morbi principium dicitur, quamdiu non euidentis coctionis ſigna apparuerint, atque id principiū totius morbi dicitur, ſicut aliud ſpeciale acceſſionis aut exacerbationis. Sed in inflammatione duo ſunt, motus materia & cruditas: ideò ſi manifeſta coctio appareat, & deſinat fluere materia, haud dubiæ finis principij adeſt: ſed ſi motus finis adſit, coctio autē nōdū cœperit, aut coctio iam cœperit manifeſta, nōdū tamen materiæ fluxus deſierit, tunc non definiunt verè, an iam incrementum incipiat: quamuis exiſtimat Galenus, etiam ſi materia non fluat; principium tamen eſſe, quòd nondum concoqui incæperit, quæ fluxa eſt. Sed pudet, vt video, diſtinguere principium fluxionis, quod deſinit cum materia fluere, deſierit etiam ſi non concoquatur: & principium coctionis, cùm nondum concocta eſt: atque id rurſus cùm materiæ pars concocta eſt, alia fluit tamen: nam vnius partis comparatione eſt principium alterius incrementum, aut ſtatus. Erubuit hæc diſtinguere: ſed turpius eſt inuoluere Lectoris mentem. Similiter tria ſunt genera morborum materiariorum (nam de his ſemper volo intelligi) quæ ſanantur, & totum ambitum morbi cōprehendunt: & in his ſunt quatuor tempora, Principium, Incrementum, Status, & Declinatio: quæ ſanantur, & acceſſionem habent cum typo, & continent quinque tempora, initium, inæqualitatem, cùm partim corpus incaleſcit, partim adhuc refrigeratum eſt, Incrementum, Status, & Declinatio. Tertium genus eſt morborum lathalium, quod ſemper verâ declinatione caret: numerū autē temporum certum non habet, quandoque enim moritur æger in falſa declinatione: & tunc habet quatuor tempora, quandoque in Statu, & ſunt ei tria tantùm tempora, quod plerumque contingit, quandoque in incremento: & tunc ſunt illi morbo tantùm duo tempora, atque id rarò contingit, frequentius tamen, quàm vt in declinatione: quandoque in ipſo principio vel inæqualitate acceſſionis: idque omnino in morbis, qui ſponte eueniunt & continui ſunt, rariſſimum eſt velut in peſtilenti aëre, & morbo attonito: aliquanto frequentius in initio acceſſionis, ſed non eſt prima acceſſio: id enim nunquam vidi aut audiui; ſed in acceſſionibus ſtatus plerumque id contingit, aut in fine incrementi, aut falſa totius morbi declinatione. At in violentis affectibus id frequentiſſimè accidit, caſu, vulnere, percuſſione, & cùm non contingat mori, niſi in ſæuiſſimo ſtatu (mors enim vltimum eſt) & poſſit homo mori in principio & incremento morbi, palàm eſt, neceſſarium fore, vt alius ordo temporum ponatur, in quo mors ſemper in ſtatu contingat. Hic autem eſt ordo ſæuitiæ ſymptomatum: erunt ergo quatuor tempora rurſus ſymptomatum in morbis, qui ad ſalutem terminantur: vt quilibet ſanetur in declinatione ſymptomatum quatuor exactis temporibus: moriatur autem in ſtatu tribus iam inchoatis, duobúſque ex his perfectis: cùm tertius etiam perfectus dici poſſit. Fundamentum ergo dignoſcendorum temporum vtriuſque ordinis, eſt cognitio principij, quæ ſolo ſenſu habetur, reliquorum autem temporum ex hoc ipſo deducta cōjectura: vnde ſuperſtitioſi medici eſt præcognoſcere de principio: ſicut ſapientis ipſū cognoſcere, & ipſius finem, & quale ſit principium, & ex ipſo tria tempora ſequentia, aut ſi pauciora futura ſunt. Hæc igitur quatuor de principio cognouiſſe ſufficiat. Dignoſcuntur autem hæc ex naturâ morbi, ex motu morbi, obſcuro aut manifeſto, ex coctione: & ex his, quæ accidunt illi, ſicut ſputum, ſymptomata, aëris conſtitutio, morbi vagantes, atque ſimilia. Ex morbi eſſentia, quia frigidi, vt pituitoſa febris longa habet tempora: quę ex bile pura breuia, ex coctione cum nondum manifeſta eſt initium: cùm iam manifeſta eſt & augetur euidenter incrementum: cùm perficitur ſtatus ſeu vigor: cùm iam perfecta eſt, niſi expulſio exigatur, nec fiat declinatio, ſi exigatur, nec ſuccedat vltima vigoris pars. Ex motu quòd acceſſiones aut in continuis exacerbationes eadem horâ fermè inuadant, nec plus minúſue durent, & vt ſæuiores non ſint, initium habetur. Si celeriùs inuadant, tardiùs finiantur, & febris ſit ardentior, incrementum: ſi omnia ſint in ſummo, ſed non augeantur ſtatus: ſi ſeriùs aggrediantur, mitior ſit calor, & celeriùs finiatur declinatio. Ex his quæ circumſtant, velut æſtas, & æſtas ſerena, & morbi vagantes breues, & juuentus, & temperatura, & homo paruus, & robuſtus, & latarum venarum, & facilis ad vomitum, ſudorem, ſanguinis fluxum, & alui exonerationem, hæc breuem ſignificant morbum: & ita ſputum in morbo laterali, atque hæc fermè omnia deſcripta ſunt ab Hippocrate primâ Aphoriſmorum (12.) Præcipuè autem obſeruanda ſunt incrementa, tum ſymptomatum, tum morbi, ea enim breuitatis ſunt indicia: ſicut ſi ſint exigua, longitudinis. Cæterum initium morbi diſtinguere, cujuſmodi ſit, non ſolùm ad prædictionem vtile eſt, ſed ad curandum neceſſarium: quoniam & ſi materia non ampliùs fluat, & tamen non concoquatur, non licebit concoquentia adhibere, nam magis ad trahendum, quàm ad concoquendum parata erunt: multo minus cum concoquitur, ſed adhuc fluit. Sunt etiā ſigna criſis, quæ neque ſemper bona ſunt, ſed parum differunt, à coctionis ſignis: quandoquidem & ſi mala ſint ſigna criſis, ſunt etiā mala coctionis imperfectæ aut peruerſæ: in quo demiror valdè de Galeno, qui criſis ſigna in vtroque ſignificato velit intelligere coctionis, cùm ſint tria ſignificata bonæ, imperfectæ, & vitioſæ, ſub vno tantùm accipere velit, quis enim non videt, hoc diſcrimen tantùm eſſe verborum, non rei ipſius? Differunt tamen re: quoniam coctionis multo prius, quam criſis apparent: quamuis nec coctionis perfectæ, niſi juxta ſtatum, vt dixi, ſigna apparere poſſint: ſed de coctione generaliter intelligit. Signa autem illius quadruplicia ſunt: & hæc diſtinctio licet à Galeno ponatur, malè tamen, quia ſparſim, vt confundat Lectoris mentem, nec doctrinam aut ſcientiam efficere poteſt. Primum eſt eorum quæ in venis meſaræi, & cauâ jecoris, & ventriculo putreſcunt, & habetur ex alui excrementis: modica, aut nulla conjectura

ex vrinis: aut cùm materia eſt in gibba iecoris,& in venis atque arterijs totius corporis, & habetur ex vrinis modica aut nulla ex alui excrementis : aut eſt materiei , collectæ in vno membro,vt in pectore, vel pulmone, & habetur ex ſputo: & cùm dico coctio, intelligo tria: coctionem bonam,prauuam ſeu putredinem, & non perfectam ſeu cruditatem. Hæc igitur ſi aliquid prodeat habetur ex ſputis,& de his tribus,vrina,ſcilicet,& ſputo,& alui deiectione,dictum eſt abundè ſuperioribus locis in hoc libro ab Hippocrate ſecundum vnumquodque ſignificatum. Quartum eſt cùm materia eſt in loco , & non habet exitum,vt in abſceſſibus ventris, & partium eius,& in phrenetide ex abſceſſu plerumque: & tunc dabat vnam regulam Hippocrates ſecunda Aphoriſmorum(47.)cùm dixit:dum pus conficitur,dolores ac febresfiunt, magis quàm iam confecto : antequam ergo febris &dolor vrgeât,initium eſt morbi & materia cruda, cùm augentur & intenduntur,iam incipit concoqui, & eſt incrementum morbi: cum ad ſummum deuenerint, iam perficitur coctio, & eſt vigor morbi & ſymptomatum: cùm ceſſant,nec expellitur materia,eſt declinatio ſymptomatum , & ſecunda pars ſtatus morbi cum eiici incipit,incipit vera declinatio morbi,& ſi cum ceſſat febris,& dolor,vires validæ ſunt,& reliqua ſymptomata ceſſāt, eſt declinatio vera,& coctio bona : ſi autem virtus deficit,& vigiliæ manent,& alia ſymptomata per febrem & dolorem , non deſerunt ægrum , vt *ἀσιτία* & ſitis , & inquies eſt falſa, declinatio & coctio mala, ſeu peruerſio. Vnde etiam ſcire oportet,quod ſymptomata ſunt ſex generum : alia quæ conſequuntur morbum,vt ſitis in febre, eſt enim calida & ſicca:alia quæ materiam,vt deiectio, appetitus in quotidiana febre : alia quæ coctionem materiæ, vt dolores & febres : alia quæ criſim ſignificant,& hæc ſunt trium generum : alia quæ prædicunt & præcedunt: alia quæ fiunt cum ipſa, & pendent ab illa : alia quæ ſequuntur ad illam,exempla ſunt difficultas ſpirandi,vomitus, exſolutio virium. Quædam ſunt, quæ prauitatem materiæ aut motum ſequuntur, vt conuulſio & ſyncopis: alia quæ ſuperueniunt , & non pendent ex morbo: & tamen frequenter accidere ſolent , vt dolor ventris ob potum aquæ in febre ardenti, & dolor vteri ob eandem cauſam in puerpera. Cum ergo ita ſit,iam ſcis quod morbi ſunt duorum generum : vel materia eſt in vaſis, vel eſt collecta in vno membro, & extra vaſa. Galenus ergo(1.de Criſi cap. 1.) diffinit criſim,quod ſit mutatio ſubita ad ſalutem: ſin autem ſit ſubita mutatio ad mortem,dicitur criſis mala : ſin autem in melius tantum, dicitur imperfecta : ſin ad deterius , dicitur criſis imperfecta ad malum.Hæc ſunt quæ quibuſdam videntur admirabilia , ſed mihi licebit dicere,quod de Plauto Horati*:

—Et numeros,&
Laudauêre ſales nimium patienter vtrunque.

Nam tot hic ſunt incommoda,vt vbi maximè opus fuerat prolixitate, hic ſit breuiſſimus. Cùm enim primum ſubita mutatio fuerit ex venis ad venas , etiam quod ſubſequatur mors aut ſalus ægri , non propriè eſt criſis,ſed ſit ita vt velit appellare criſim: cum fiat ſubita mutatio etiam in abſceſſibus.Hippocrates tamen eam non appellat criſim: ſed ſolùm materiæ facientis febrem. Et in Anaxione(3.in 3.Epid.Text.79.)dixit fine trigeſimo quarto, Sudauit toto corpore , ceſſauit febris, perfectè eſt iudicatus , nam abſceſſus aut concoquuntur,& expurgantur, aut reſoluuntur: at hæc ſenſim fiunt,non ergo per criſim ſoluuntur , aut permutantur : atque ita non poſſunt etiam iudicati dici. Sed omittamus contentionem,quæ eſt in verbis (namque in hoc Galenum damno, qui cùm inſtituerit ſermonem de criſi principalem in declarando ſignificata eius , & propriam illius naturam, cùm ſit titulus libri , tam parcè de eo nomine,ac re ipſa locutus ſit, in aliis ſolitus eſſe adeò prolixus) & dicamus, quòd materia aut eſt in vaſis communibus , ſiquidem venis,& arteriis, aut collecta in membro extra vaſa,& quòd putreſcit in illis,nam in ventriculo vel vtero,ſi putreſcat,aut aliis cauitatibus naturalibus , non facit propriè febrem, cuius materia poſſit concoqui, ſed vel ephemeram, vel putridam alterius generis, ſicut ſuprà de empycis docui. Et quòd nomen hoc concoctionis non conuenit, niſi materiâ putreſcenti,nam quæ non putreſcit materia, dicitur præpararari, ſeu attenuetur,ſeu incidatur,ſeu temperetur,non concoqui. Cùm ergo materia eſt in venis, ſeu arteriis, vel extra eas in mēbro proprio,extra venas& arterias poteſt protrudi ſubita mutatione multis modis& ex venis ſéper dicitur criſis apud Hippocratem,modò febris ceſſet: quia repente protruditur. Protruditur autem trifariam : aut omnino extra corpus , aut collecta in vnum locum , aut ſparſa extra corpus quinque modis ,vomitu,deiectione,vrina,(quem modum quomodo , & cur prætermiſerit Galenus in illo loco,non poſſū imaginari,niſi ob negotia & celeritatē ſcribendi , vt in reliquis de diligentia poſſis coniecturam facere : & ex hoc quanta fides ſit illis libris adhibenda)ſudore, & ſanguinis profluuio,hoc autem ex naribus, vel venis ani,vel menſibus.Collecta in vnum locum, facit abſceſſum, vel intus,vel extra: ſed ſparſa, decubitum aut poſtulas, aut morbum regium. At ſi morbus fuerit inflammatio,criſis non poteſt fieri per materiam extra protruſam primo: ſed fit tribus modis , quorum duo modi vltimi conueniunt cum duobus vltimis materiæ in venis contentæ. Et primus vocatur tranſmutatio ad venas , qui etiam eſt ex genere collectionis, ſeu ſecundi modi eius quæ eſt in venis : vnde , gratia exempli,ex ardenti febre, fiunt parotides per ſecundum modum criſis : & antequam parotides confirmentur , materia expellitur per vrinam,aut ſanguinem narium reiecta ad venas rurſum in prima criſi , vt primo Epidemiorum(Sec.2.Text.63.& 81.) cum materia nunquam exierit extra venas. Ergo parotidum materia videtur repulſa in venas iterum: ſed non eſt ſic,verùm potius in venis remanſit. Secundus modus vocatur tranſmutatio,non criſis: poterimus tamen eam vocare generaliter criſim non ſimpliciter, ſed criſim inflammationis: quia , vt dixi , Hippocrates non dignatur criſim vocare , cum morbus ex

morbo conſimilis generis ſit , vt ipſe ſuperius dixit , de peripneumonia in anginam tranſmutata. Et hoc poteſt contingere in abſceſſibus interioribus, vt in priore exemplo, & exterioribus : vt cum peripneumonia ad parotidas tranſmutatur: vt ſuprà (Tex. 64. ſecundi lib. ex Gal. Diuiſ.) viſum eſt. Cadit autem dubitatio de tertio modo ibidē deſcripto, cum ad fiſtulam deuenerint: an ſcilicet fiat materia collecta, an ſparſa ? & an neceſſe ſit præcedere abſceſſum ? & nunc quidem dicimus, collectam fore materiam ſub hoc ſenſu, vt ſit in eiſdem vaſis, non vt tota ſimul ſit in eodem loco, velut in abſceſſu, ſed pars parti ſuccedit. Dicimus etiam non eſſe neceſſarium, vt fiat abſceſſus, ſed locus eroditur, & eo modo euacuatur materia aëris, plerunque tamen generari ſolet tuberculum, quod breui diſruptum aperit fiſtulam, atque hoc ob paruitatē & temporis breuitatem , contempſit Hippocrates : prætermiſitque tum, quia non ſemper neceſſarium eſſet, vt præcederet, meminitque ſolius fiſtulæ. In tertio modo, ſcilicet de cubitu, & puſtulis, & morbo regio conuenit criſis hæc cum vera criſi. Prætermiſit etiam dicere Galenus vnum, quod erat valdè ſcitu neceſſarium, ſcilicet, quod criſis nunquam excedit ſpacium vnius diei , ſcilicet viginti quatuor horarum : & quod in eodem morbo ſæpius fieri poteſt, adeò vt quandoque ter: velut tertio Epidimiorum, (*Sec. 2. Tex. 2.*) de Chærione qui ſuperuixit : de duabus autem criſibus in Euryanactis filia virgine quæ interijt (Tex. 3. ibid.) Cùm verò criſis bona fuerit, neceſſariò fit aut in ſtatu , aut in fine augmenti : & in imperfecta bona idem neceſſarium eſt cõtingere. Sed ſi materia eterogenea ſit , erit multiplex, & vnaquæq; comparatione ſuarum partium erit in eiſdem temporibus, quaſi eſſent plures morbi iuncti inuicem. Mortalis autem criſis quolibet in tempore accidit : ſed plerunque in augmento , rarius in ſtatu, rarius etiam in principio morbi quam in ſtatu. Porrò tempora morborum cum ſint quatuor , & vnuſquiſque morbus poſſit variari trifariam iuxta ſingulorum naturam , fiunt coniugationes octuaginta vna. Hæc autem pauculis regulis comprehenduntur. Prima quidem , quod longorum morborum longa ſunt tempora omnia, breuium breuia abſolùtè : quoniam comparationem & proportionem inter ſe ſeruant. Secunda, quantò morbus eſt acutior, eò ſtatus tempus longius eſt comparatione principij & augmenti : contra principium & augmentum longiora ſunt in morbo diuturno, & hoc ſenſit Galenus primo de Criſi (cap. 17.) Et ratio huic ſubſcribit. Cùm enim morbus ad ſtatum properat, breuia fiunt tempora, dixit autem Hippocrates, (1. Aphoriſ. 7.) Vbi morbus peracutus eſt, ſtatim extremos habet labores, ſunt igitur peracuti morbi, tempora prima iuſto breuiora ſtatus comparatione, ſicut diuturni iuſto longiora. Tertia eſt, quoniam ex humoris proprietate tempora diſcernuntur. Dicebat Galenus tertio de Criſi, (cap. 4.) Febris quæ ſanguine fit nondum corrupto, longum habet ſtatum, imo tota fermè ſtatus eſt : reliqua ergo tempora illius comparatione admodum breuia exiſtunt. Sic tertianæ puræ initium breue eſt , comparatione ad alias febres, ſed tempus inæqualitatis longius eſt: vt prima quarti (Tract. 2. cap. 36. & 37.) In febre autem pituitoſa maior proportio eſt augmenti & declinationis ad tempus ſtatus ſui , quam in tertiana notha, & in tertiana notha , quàm in pura: & rurſus (Ibidem cap. 46.) Augmenti proportio in his eodem ordine eſt major quàm declinationis. Et principium eius eſt decem octo dierum , & quandoque producitur : & cùm primum ſoluitur, eſt in quadraginta diebus, ſed vt plurimùm in ſexaginta & vltra: & ideò principium eſt longius incremento, ſed non comparatione aliarum febrium, quia tertiana, gratia exempli, & ſi principium habeat breue comparatione ſtatus, tamen eſt longius in comparatione ad augmentum quam in pituitoſa : in qua principium licet ſit longius augmento, eſt tamen breuius in comparatione ad illud, quam in tertianis, vel etiam quartanis. Non ergo intelligamus ſic in pituitoſa febre, quòd augmentum ſit longius comparatione ſuorum reliquorum temporum, niſi vt comparatur augmentum aliarum febrium ad reliqua tempora: idem de declinatione: ſed eſt minor exceſſus proportionis ad ſua tempora quàm incrementi in comparatione ad alias febres , & etiam in ipſamet febre. Eſt tamen principium , augmentum & declinatio in illa longum ſimpliciter. Et etiam in comparatione eorundem temporum in alijs febribus ad tempus ſui vigoris , hæc pluribus egi: quia res erat paulò obſcurior. Quartana verò , eſt quaſi media inter tertianam & quotidianam, cùm fuerit ex adviſtione. Naturalis verò habet longius principium augmento, & augmentum ſtatu. Sed declinatio eſt minor augmento ſatis , & non multo longior ſtatu. Quarta regula eſt, quod tempora intermittentium declarãtur ex temporibus acceſſionum & continuarum ex temporibus exacerbationum. Principium ergo acceſſionis longum aut exacerbationis oſtendit principium totius morbi futurum longum, & ſi breue, breue : idem de augmento, ſtatu & declinatione: inæqualitas autem pertinet potius ad augmentum quàm ad principium. Quinta regula , tempora redduntur longa aut breuia ex natura materiæ illius multitudine, motu & loco. In intermittentibus eſt maior motus, & in initio poſt in exacerbationibus & incremento minimus ac fermè nullus in ſtatu & in ſynochis. Et ideò intermittentes in hoc à continuis differunt & acceſſiones atque exacerbationes à totius morbi temporibus in hoc. Sexta regula, ætas, tempus anni, aëris qualitas fermè idem agunt in omnibus temporibus : frigiditas enim & imbecillitas producunt tempora omnia quaſi eadem proportione : magis tamen tempora vniuerſalia ſeu totius morbi quàm acceſſionum vel exacerbationum: quod & accidit in imbecillitate. Et hoc niſi in aëre valdè frigido nec perſeuerante, quia tunc poſſet magis producere vnam acceſſionem , quàm totum morbum , ſed intelligimus de perſeuerante. Tempus tamen anni plus poteſt ad breuitatem morborum generaliter, & ad acceſſiones: ætas & temperatura in morbis ſalubribus. Septima regula, locus , multitudo materiæ faciunt

ciunt magis ad longitudinem vel breuitatē ſtatus, motus ad breuitatem & longitudinem principij: augmentum medio modo ſe habet inter vtrumque, natura materiæ, vt dixi, æqualiter ſe habet iuxta proportionem ad ſingula tempora. Octaua regula, declinationis tempus fit breue aut longum comparatione ad incrementum (nam ad illud comparari debet, tum ob ſimilitudinem quam cum illo habet: tum quia iam incrementum ad alia tempora comparauimus, vnde ex comparatione declinationis ad illlud habemus comparationem declinationis ad reliqua tempora (& quoniam declinatio non eſt pars acceſſionis, nam acceſſio conſtat ex principio tantùm incremento & ſtatu, quia in his temporibus morbus accedere videtur, in declinatione autem recedere, & ideò ob has tres cauſas, & quia non eſt pars ſemper morbi, vt dictum eſt: nam lethales ea carent de illa dicere loco vltimo reliquimus) cùm duplex ſit, alia ſine motu, alia cum motu: id eſt quæ ſuccedit ad criſim, hæc eſt breuior augmento, ſi ſit perfecta criſis, aut prope perfectam: & hoc de declinatione tam acceſſionis quàm morbi totius. In eâ verò, quæ eſt ſine motu, vel cum exiguo, conſiderare oportet locum & multitudinē materiæ, nam multitudo materiæ & remotus locus à corde ad longitudinem quidem augmenti parum aut certè minus faciunt quam ſtatus aut declinationis, vt propinquitas, & paucitas eius ad breuitatem. declinatio enim eſt ſimilior ſtatui, quam augmento, cùm etiam illi propior ſit.

Morbi ergo quidam criſi, quidam autem ſenſim finiuntur: tam qui ad mortem, quàm qui ad ſalutem terminantur.) Præterea ad horum dignotionem oportet cognoſcere non ſolū, vt dixi, (2. de criſi cap.7. ſed non ad vnguem vide tamen) naturam ſimplicium morborum, ſed etiam compoſitorum. Componuntur autē febres inter ſe, & hoc eſt frequens, & cum inflammationibus rarius, quia potius ad eam conſequuntur quam quod cū illis componantur. Et febris compoſita ſit, vel quia materia eſt diuerſa loco, vt in duabus tertianis, vel quia à duobus humoribus vt in hemitritæo. Tertianæ autē nothæ humor non eſt compoſitus ex bile & pituita, vt quidam credunt, ſed eſt vnus humor non miſtus: verùm ita genitus, cum ſubſtantia bilis craſſa eſt, ideò & ſi plerunque, quod craſſius minus ſit calidum: contingit tamen vt ſit craſſior ſimul & calidior: & tunc febris eſt valdè mala. In hemitritæo ergo poteſt materia biliosa eſſe in vno loco cum pituitoſa, & in diuerſis, ſicque varietas ex hoc, ſed non magna, nam ſi miſceantur, non tamen ſimul putreſcunt: & ideò fiunt neceſſariò duæ febres, & non vna tertiana notha. Vt ergo dignoſcas febrem compoſitam, quæ ſolet fallere quatuor ob cauſas: prima cum eſt continua, & aduenit typus, arbitratur homo duas eſſe, & poterit eſſe vna continua frigorifica. Et contraria ratione poterit credere, quod ſit continua frigorifica, & erunt duæ. Secundus eſt propter anticipationem magnam: credemus quod ſin duæ tertianæ, & erit tantum vna, & ita poterunt eſſe duæ, & videbitur eſſe vna tantum. Tertius modus eſt, cum exiſtimauerimus duplicem tertianam eſſe quotidianam, aut quotidianam eſſe duas tertianas. Quartus, cum extenſam tertianam crediderimus eſſe compoſitam febrem ex hemitritæi genere, propterea quòd & ipſa continua eſt, & frigus habet ac horrorem de tertio in tertium diem. Et quanto difficilius eſt cognoſcere febrem compoſitam, quam ſimplicē tanto & multo magis triplicem à duplici & obſeruare ordinem: Cum autem exceſſerit ternarium numerum compoſitio, non ſolum eſt difficillimum diſtinguere eam à triplici febre, ſed multo difficilius earum circuitus obſeruare, & multo etiam difficilius euadere. Vt ergo dignoſcas compoſitionem illarum, oportet, vt ſimplices ad amuſſim (vt dici ſolet) internoſcas. Velut & Galenus docet (2. de Criſi cap.9.) ſi enim per propria ſigna dignoueris tertianam puram cognoſces, quod anticipiat, & non eſt duplex tertiana: & ſi tertiānas ſingulas, quod non eſt quotidiana. Et in extenſa, ſi ſcias, quod eſt tertiana, intelliges, quod non eſt hemitritæus. Et frigorifica non habet annotationes incompreſſas, vt habet hemitritræus: quia typum habet ſiugulo die, hemitritæus verò alternis diebus. Secunda ratio eſt ex ſimilitudine, aut diſſimilitudine inuaſionis: nam febris ſi eadem ſit, ſimiles habebit inuaſiones: ſed ſi vna inuadat cum frigore, alia cum rigore, aut vna habeat longū horrorem, alia breuem, non erit vna febris, ſed duæ, etiam quod ſint eiuſdem generis. Tertium indicium ſumitur à proportione ipſa: nam inuaſiones aliæ æquales ſunt, aliæ inæquales paribus anticipationibus, aliæ imparibus anticipationibus, ſed proportione ſibi reſpōdentibus: at ex duabus, quomodo vis, ordinatis, quemadmodum in aſtrorum motibus neceſſe eſt omnino inordinatum fieri circuitum, ergo compoſita febris ſemper erratica eſſe videtur: nec vnquam ordinem vllum ex tribus prædictis ſeruare poterit, ideò vel mediocriter exercitatum medicum, qui hæc legerit, latere non poteſt compoſita febris, aut ſimplex cum qua acceſſio fuerit. Sed neque ſynochus compoſitionem admittit, atque ideò notus: quod verò decipit medicos etiam exercitatos, præſertim, quòd quanto magis exercitati, tum ob negotia, tum ob cōfidentiam, minus animaduertunt, eſt in continuis quæ exacerbationes habent: nam plures eſſe poſſunt ſimul etiam continuè. Oportet igitur in his quod magis interſit ad ſalutem ægri, cum morbus ſanari poteſt: ad gloriam autem medici, ſemper diligentius animaduertere exacerbationes ipſas, an ſint inter ſe ſimiles, & an ſingulis diebus: ſi enim ſingulis diebus morbus procul dubio aut compoſitus erit ex duabus tertianis, aut erit quotidiana continua, aut tres quartanæ continuæ: ſed ſi diſſimiles, omnino erit compoſita febris ex duabus continuis febribus. Et hæc omiſſa ſunt à Galeno, cui tamen plurimum debemus: quoniam niſi ipſe collegiſſet ſcripta antiquorum in vnum, fuiſſet labor infinitus hæc inuenire. Neque enim credendum eſt, libros antiquorum, qui ſolum exercitationi addicti ſcribebant, imperitè, imperfectè & inordinatè fuiſſe meliores ſcriptis Galeni, qui non

medicæ arti vacans, aut admodum rarò ex methodo quadam ſua illorum ſcripta cum iudicio etiam non ſpernendo in ordinem redegit. Atque ideò in his quæ ingenio indigebant, plurimum contulit antiquorum ſcriptis: ſicut in his quæ exercitatione conſtabât, corrupit: velut diſſectionem & ſimplicium medicamentorum cognitionem atque pulſuum. Eò enim audaciæ proceſſit, vt ingenio ac methodo illa confiſus ſit ſuperare diligentiã & notitiam ſenſibus perceptam. Vnde errorem illum admiſit, credidit etiam poſſe Hippocratis authoritatem obſcurare: ideóque & alterum errorem commiſit, illius ſcripta contemptim interpretando. Demum etiam Ariſtoteli bellum intentauit duorũ alterum ſperans, aut ſuperiorem euaſurum, aut ſaltem tam audaci facto glorioſum, quod, vt apud imperitos aliquid eſſe videtur, ita cùm principia nulla conſtituerit ad tanti viri dogma euertendum, apud eruditos ridiculus euaſit. Cum his tamen, vt dixi, omnibus plurimum vtilitatis ad artem attulit: præſertim quod diſſectionem Veſalius inſtaurauit, & Dioſcoridis libri ſuperfuerunt: vt nihil præter pauca inuenta Marini in diſſectione deſiderari meritò poſſit, & Archigenis de pulſibus ſingularia. Placuit his, qui non profundius rem inſpiciunt, ob quatuor cauſas medicis: ob ordinis claritatem, in quo fuit primus inter medicos, quod omnia etiam ſolus complexus ſit ſimplicia compoſitáque medicamenta, phyſicam & chirurgiam, theoricam & principia cum practica: Prædictionem, dignotionem, curationem, ſanorum & ægrorum tractationem: Tertiò quod primus etiam inter medicos cœperit inſueto more philoſophari: Demum ob methodum, ad quam etiam primus totam artem reduxit, & ſingula reliquos reducere docuit, vt medici noſtri temporis hoc ipſo ſe plus Hippocrate ſcire putent. Ob idque præcipuè defenditur à pleriſque. Sed & grammaticis & rethoribus, & artis medicæ imperitis, ob ſermonis elegantiam: imò potius floridum & abundans dicendi genus, Aſiaticis peculiare. Verum ad rem redeo. Tres ſunt, vt dixi, modi ſalutis: Repentina ſolutio morbi per criſim perfectam, repentina commutatio in melius per criſim imperfectam, & vt ſenſim tendat ad ſalutem, his totidem modi moriendi opponuntur, & præter hos quartus, qui frequenter (& nimio, quam vellemus, accidit) cum ſubito morbus abſque indicio vllo criſis aut tranſmutationis in deterius commutatur. Vna autem eſt ratio mortis in omnibus, vt morbus & cauſæ eius, & ſymptomata ſint potiora viribus, vt contra ſalutis. Vt ergo criſi eueniat, dum vires potiores ſint affectibus contra naturam, neceſſe eſt, vt materia, quæ cauſa eſt tam morbi, quàm ſymptomatum, ſit concocta, atque ideò, vt tẽpus illud expectetur, quod ſi criſis præcedat, multumque interſit ad coctionem, moritur proculdubio æger, ſi parum in deterius commutatur ſtatus ægrotantis. Vt verò non poſſit id tempus expectari, efficiunt tria, motus materiæ, & ſymptomatum magnitudo, & error in victu, vt ira & potus vini, & eiuſmodi. Vndè patet, illos præclarè agere, qui cum vna ſit ſpes vitæ producere morbum eo vſque, vt materia concoquatur, id mihi vitio vertunt, quod agam, quanquam omnes ſeruentur: ipſi perperam agendo tot occidant, vt carnificinam potius quam medicam artem exercere videantur. Ergo quod morbus criſi finem habiturus ſit, definiendum eſt in genere, quód breuis ac violentus, & robuſtæ vires: hæc enim ſunt vera indicia: de die verò natura morbi, vnde tempus etiam ſtatus aut finis incrementi: ſecundum eſt circuitus: nam in die acceſſionis ſolet fieri criſis, quanquã in quarta miretur Galenus factam criſim, ſed non ne quarta potuit eſſe dies acceſſionis in morbo, cuius acceſſiones vehementiores fiunt diebus paribus? nec rarò fit criſis in die quarta: quia ſit par, ſed eadem ratione, qua etiam rarius in tertia, quod nimis ſit proxima initio morbi. Tertium eſt ex indicatione, velut in Aphoriſmo, (4. par. 71.) Quibus ſeptima iudicatur, ijs qui nubeculam habẽt quarta die vrinã rubram. Et ita de ſudore, ſanguine à naribus fluente. Quartum eſt ex morbi ſuperuenientibus ſymptomatibus lachrymæ, rubor genarũ, obſcura illa, de quib⁹ dictum, anxietas, difficultas ſpirandi, inquies, æſtus magnus, vigiliæ, agitatio, deliria, graues ſomni, dolores capitis, colli, & ſtomachi, id eſt oris, ventriculi, obliuio præſentium, ignorantia, tremor labij inferioris, murmur ventris, faſtidium cibi, aurium ſonitus, ſenſuum & totius corporis grauitas, ſitis intolerabilis, exiliunt, clamant veluti furentes, acceſſio anticipat, rigor longè validior fit. Quintum ex anni conſtitutione, ex morbis, qui vagantur, quorum maxima pars incertam diem criſim ſeruare videtur. Si ergo quod futura ſit criſis, ſeu bona, ſeu mala certus ſis, & etiam de die, ſiquidem in principio, & in morbo calido atque acuto, fiet per excretionem, vbi ſigna coctionis præfuerint: ſi verò morbus frigidus & longa tempora ante ſtatum, & vrinæ diu crudæ, per abſceſſum aut decubitum, (Vide 3 de Criſi cap. 11.) Si ergo ſub criſi vrina, aut aluus ſupprimantur, rigor ſperandus eſt: ſi ſuperuenerit, & à ſuppreſſa vrina, & aluo, ſudor eſt expectandus: ſi ab altero eorum ſuppreſſo reliquum ab vrina per aluum, ab aluo per vrinas, niſi mollis pulſus & vndoſus fuerit, & exteriora maduerint: tunc enim ſudor eſt expectandus. Quod ſi ſignis ſudoris, ventriculi morſus, & tremor labij, & circa oculos tenebricoſa vomitus etiam cũ ſudore: rarò enim ſolus vomitus decernit. Oportet autem ſpectare, quid antea inchoauerit ſeu pridie, ſeu in indicatiua de abundanti excretione alui aut vrina vel ſudore, aut vomitu, aut ſanguine è naribus profluente, minimum enĩ veſtigium in morbo, cuius iam coctionis ſigna apparent ſufficit. Signa verò fluxuri ſanguinis iam prædicta ſũt, & cum his difficultas ſperandi, & pulſus magnus in ventris tẽperatura inter bilioſam & ſanguineam: febris continens, aut ardens, conſuetudo fluxus ſanguinis in patiente. Pulſus autem durus & inæqualis, vomitus eſt indicium in morbo ad ſalutem tendente. Dolores etiam capitis acres magis ſignificant vomitum, graues ſanguinis fluxũ, è naribus: atq; ea parte qua magis rubent genæ oculique, & hypochondrium ſine dolore tenditur: nam cum dolore vehementi

menti ſignificat inflammationem loci. Et ſi ex aduerſa fluat nare, paucus effluit ſemper: & eſt potius, malum ſignum, quam bonæ criſis effectus. Si verò non ſuperiora, ſed lũbi doluerent, ſignaque adſint fluxuri ſanguinis in mulieribus profluent menſes propriè virginibus, in viris hæmorrhoides, & vomitus quidem manifeſtiſſima ſigna ſunt, inde fluxus ſanguinis. Vltima ſunt vrinarum, cum fuerint ſigna ſudoris: tempus autem anni, ætas, ſenilis, locúſue frigidus obſtiterit, aut vis ſudori omnino inſuetus, aut contra plurimum mingere ſuetus: aut cutis ſicca vel frigida. Dejectionis autem alui ſignum vnum eſt deeſſe omnia reliqua ſigna & aluum iam præter ſolitum aliquid dejeciſſe. Abſceſſuum vero locus iam ſuperius definitus eſt: & ſi poſt aures aut ad articulos futurus eſt, aut in ventre, & ſi intro: nam cum ſignis exitialibus erit, aut extrà, nã plerunque ſalutaris eſt, niſi profundus valdè ſit, aut retrocedit.

PROGNOSTICON XL.

DEcet autem morborum ſemper populariter graſſantium impetũ conſiderare, nec latere temporis conſtitutionem.

COMMENTARIVS.

DVo cum proponat, quod principale eſt, omittit Galenus: ſed facile eſt deprehendere ex hoc commento, quanquam & ex alijs etiam conjecturis, alibi ipſum hæc commentaria, dum juuenis eſſet, conſcripſiſſe tanto juniorem, quanto Hippocrates ipſe ſenior erat, dum librum Prognoſticorum compoſuit: ideoque hoc non dicam vt mihi fidẽ habeant, ſed vt ab illo derogent, quippe impoſſibile eſt ante quinquageſimum annum quicquam cum judicio ſcribere. In me autẽ ipſo expertus ſum, quanquam aſſiduus fuerim in ſtudijs, quantum ponderis attulerit mihi annus ſexageſimus. Vt certè tres claſſes librorum meorum jure merito efficere poſſim ante quinquageſimum annum conſcriptorũ, in quibus, quantumuis ſit ingenij, placent tamen indigeſta nimis non ſolum, ſed immatura. Quæ verò à quinquageſimo ad ſexageſimum multo meliora & grauiora: at abſoluta juxta cujuſque hominis mentem & exercitationem à ſexageſimo ad ſeptuageſimum vſque. Vltra autem alia nimis preſſa, ſi quis eruditus ſit, & ob id ad legendum moroſa & difficilia mente multa nimis in anguſtum complectente plurima; plura longè poſtmodum imperfecta ob virium corporearum maximè memoriæ & patientiæ laborum defectum, vnde inæqualia eſſe neceſſe eſt, modo enim aſſurgit plenus, & tenſus, & ornatus, ac viuax; modo languidus, & tenuis ac imperfectus, ſemper autem ſalebroſus, cujuſmodi Senecæ ſcripta. Quòd ſi etiã antea deliquit in aliquo, tum maximè conſpicua fiunt illius vitia, quod manifeſtè apparet in Senecæ commentariis, præcipuè vbi vitæ ſuæ ſpecimen depictum reliquit, vt nil fœdius. Eam ob rem à ſeptuageſimo anno nihil prorſus ſcribam gnarus virium humanarum, & ob id nunc quatuor aloanagnoſtas Paulum Euſomiam, Rodolphum Syluestrem, Ioannem Bordonũ, & extra domum Guidum Poſthumium Ferrum, vt celeriter quæ deſunt, abſoluantur, quo tempore etiam Bononienſium conductio finem habet: & ſomnium oſtendit, aut mortẽ aut ſaltẽ vitæ mutationẽ. Quod ſi ſuperero, potero tanto melius ſcripta mea caſtigare, quo minus noua condere aptus ero, huicque negotio incumbam. Et ſi abſoluenda erunt, pro viribus abſoluam. Opponens me ex condicto ætatis vitiis: vt neque deficiant, hoc, inquam, erit difficilius, vt nec nimis ſint preſſa, quod facilè efficiam. Aliis autem in poſterum propter ea, quæ inueni & tradidi, ſeu generaliter, vt Dialecticam de Vno: Hyperchen de proportionibus, de Conſcribendis libris: ſeu in ſingulis artibus, vt in medicina commentarii, hi præcipuè, tum contradicentium libri, & Epidemiorum commentaria, & in Philoſophia de Natura, de Subtilitate, de Rerum varietate, Theonoſton etiam, ante quadrageſimum annum licebit edere libros abſolutos, modo hæc omnia adſint, vt ſi exercitatus in mathematicis: vt libros noſtros diligenter legerit & intellexerit: vt veritatis amorem omnibus præponat: & vt ſaltem premat fœtus ſuos in annum vnum. Sufficiet enim tot prædito auxiliis pro nouem poëtæ. Sed iam ad rem. Vult (quod, vt dixi, inexpoſitum Galenus relinquit, & eſt pars principalis) Hippocrates, vt morborum popularium graſſantium impetum inſpiciamus: iuxta hos fiunt ſex illorum differentiæ. Alij quidem lethales, vt in peſtilenti conſtitutione tertii Epidemiorum: alii prorſus ſalubres, vt in prima cõſtitutione ſecundi Epidemiorum (Sec. 1. in initio) ſecunda eſt, quod aliqui ſunt longi, aliqui breues quorum exempla rurſus protulit Hippocrates paſſim in Epidemiis. Tertia, aliqui iudicantur, aliqui non. Quarta, aliqui ſunt ſine recidiua, aliqui non ſine recidiua, quorum clarè mentionem fecit in primo Epidem. (Conſt. 3.) Quinta aliqui ſunt cum ſymptomatibus granibus, & aliqui non, & his vel illis: aut alii cum delirio, alii cum ſopore. Sexta, aliqui cum ſymptomatibus ſub conditione velut Maſculis nullis aſpritudines, ſeu puſtulæ minutæ contigerunt. Et quibus ſanguis è naribus probè fluxit, nemo illorum mortuus eſt. De his duabus, tum tertia differentia locuples habes exemplum in ſecunda conſtitutione ſecunda ſecundi Epidemiorum (Sec. 3.) Tantum refert hoc, vt dixi, quod anno quodam Mediolani cum omnes æſtate quadam cum lethalibus ſignis ægrotarent, nec vno aut exiguis, omnes tamen ſeruabantur. Ita de aliis facta coniectura, vbi ætas, habitus corporis, morbus & ſymptomata eadem fuerint pronunciabis ex aliorum euẽtu edoctus, ſi reliqua propria conſenſerint, aliter ſolum conjecturam facies. Habet hic textus aliquam ſimilitudinem cum eo quod ſcripſit ſexto Epidimiorum (Sec. 8. Tex. 23.) Morborum populariter vagantium modi ac rationes cõſiderãdæ: ſed hoc ibi præcipitur, hic verò

verò iam præceptum & perceptum præſupponitur, vtque eo vtamur auxilio admonet, nam ibi vult docere, quomodo morbi populares cognoſcantur, hic quomodo ex illorum cognitione de præſentibus ægris indicemus animaduertentes primum, an laborent morbis popularibus: inde etiam, & ſi non laborent eis, ſed ſint ſporades aut endemii, an aliqua ſymptomata cũ illis cõmunia habeant, namque contingit quoſdam morbos eſſe ſimiles in quibuſdam ſymptomatibus, cum popularibus, aut peſtiferis eorum tempore, ſeu quod aër plus non poſſit, imprimere ſeu ex timore & cogitatione inciderint, ſeu prorſus vana ſit imago rei, & tamen illos non laborare peſtilentibus morbis neque popularibus, quod non ſemel mihi videre contingit.

Nec latere temporis conſtitutionem.) Hæc eſt ſecũda pars, quam totẽ declaraui in libro cui titulus eſt: De Prouidentia ex anni conſtitutione, redigitur autem ad quinque capita: morbos qui pendent ex propria temporis natura, de quibus Hippocrates agit tertia Aphoriſ.(20.21.22.23.) quatuor perpetuis ſententiis, & antea quod ad prædictionem attinet, & eſt magis ad propoſitum Aphoriſmo illo, (9) ſcilicet, Autumno morbi acutiſſimi, atque exitiales maximè: ver verò ſaluberrimum, & minimè exitiale. Vel ex qualitate communi tam naturali præter naturam, vt ibi(15.) Ex animi autem cõſtitutionibus ſiccitates, & ibi, in ſiccitatibus febres acutæ fiũt. Aut ex mutatione temporum naturali: vt ibi (7.) Auſtri auditum hebetantes, quotidianæ autem conſtitutiones. Et ibi (5.) Morbi in pluuiarum multitudine: tum etiam illud(17.) Quando æſtas fuerit veriſimilis, & illud: (16.) In conſtantibus temporibus. Quarto (16.) ex mutatione temporum duorum, & expectatione tertii, quod exequitur in illo, (8.) De temporibus ſiquidem hyems, & tribus ſequentibus Aphoriſmis, habes, & alios ibi, (11.12.13.14.) velut in temporibus quando eadem die: & pertinent ad mutationem naturalem. Quintum caput eſt, cum ex multorum temporum præter naturam ſe habentium præcognoſcitur in extremo qui morbi ſint expectandi, vt in conſtitutione peſtilenti tertii Epidemiorũ(4.) Vult autem iam præſens eſſe tempus, de quo prædici debet, velut conſtitutionem diei, vel partis anni, vel ſuperuenientem imbrem toridum in æſtate, ex quo expectandi ſunt ſudores, vt ſecundo Epidemiorum(conſt.2.ſec.3.Tex.7.) Hæc forſan ambo quæ hic explicantur ſunt quæ ſub diuini nomine commemorauit Hippocrates in primo libro(Tex.4.)

PROGNOSTICON XLI.

PRobè tamen id noſcere expedit de coniecturis certis atque aliis ſignis, & non ignorare, quod in omni anno & omni tempore mala malum, bona bonum ſignificant.

COMMENTARIVS.

CVm declaraſſet in præcedenti textu, quòd morborum vagantium impetus & anni conſtitutio, ſunt obſeruanda, ne quis crederet fieri debere, vt illis quæ iam toto libro dixit, ob id quod dixit de morbis vagantibus, parum eſſet fidei dandum, monet nos quod & omni anno & tempore ſcilicet in quauis conſtitutione & morborum paſſim vagantium, natura, & in omni regione (quod tamen ad ſequentem textum pertinet) ſigna quæ hic connumerata ſunt ſeu σημεῖα ſint, ſeu τεκμήρια, ſemper retinent naturam ſuam, ſeu mala ſint ſeu bona, indicans quod licet plus aut minus ſignificent boni vel mali, tamen genus ſuum retinent, σημεῖον enim ad Latinos transfertur ſigni nomine, id eſt, quod indicat ex ſuperficie: vt dicant, velut inſpicere oculis intentis pecuniam alienam, eſt ſignum naturæ furacis: τεκμήριον autem indicium: velut ſi quis clam ingrediatur in domum, nec ſit alia cauſa. Eſtque ſignum quaſi certum. Dicit ergo Hippocrates, ſigna neque firma, neque leuia non mutant naturam ſuã ex bono in malũ neque cõtra. Tum verò multa præter propoſitum adducit Galenus, verum quæ neceſſaria ſunt, duntaxat commemorabo. In ſecunda Aphoriſm.(27.) vult non fidendum ſignis, quæ bona ſint, ſi ſine ratione eueniant: neque timendum, ſi mala ſint, cum dixit: His qui non ex ratione lenius ſe habent, non eſt fidendũ: neque multum formidare mala, quæ præter rationem eueniunt: plurima enim horum ſtabilia non ſunt, neque multum durare conſueuere, aut permanere. In ſecundo tamen libro(Tex.56.) lenius habere inter bona ſigna connumeratur, & grauius difficile ferre morbum. Reſpondet Galenus, ſigna nunquam mutari, ſymptomata mutari, hoc intelligẽs, quod ſymptomata eadẽ ſũt ſubiectũ bonorũ & malorũ ſignorum, velut difficultas ſpirandi ſunt ſigna mala, ſi non concocta materia accidant, ſeu criſim venturam indicent, ſeu non mala ſunt ſigna, ſi cocta materia iam nec ante bonam criſim futuram ſignificabunt & liberationẽ, & erunt bona, cum hæc dixiſſet, contradicit Hippocrati, volens ſymptomata decretoria poſſe dici ſigna, non indicia: quia mutari non poſſunt. At Hippocrates nec ſigna nec indicia mutari poſſe vult expreſſè. Vult præterea accidentia, ſeu ſymptomata criſis non eſſe bona vel mala, quaſi innuat, tametſi ſigna ſint nec bona eſſe nec mala: ideò non mutari nec contradicere Hippocrati: ſicque Galeni ſententia arguta eſt, nec ſpernenda. Indicium tamen de bono aut malo ſemper, & neceſſariò dicitur: ideò nec mutari poteſt, nec dici de accidentibus criſis. Et quanquam hæc reſpõſio defendi poſſit, atque vtinam omnia Galeni inuenta ſic poſſent, ſimplicius tamen Hippocrates eſt interpretandus: & eſt quod difficultas ſpirandi & rigor & delirium ſemper ſunt mala: vincuntur tamen à ſigno coctionis, & etiam quia parum durant, ideo mortẽ non poſſunt ſignificare, ſed turbationem quæ ſequitur, nam ſi omnia mala ſigna ſignificarent mortem vbique, vbi mala dicit, lethalia appellaſſet. Et ſi obucias quod ſunt bona,

quia ſignificant ſalutem, vt videtur Galenus, quia ſignificant criſim per quam æger à morbo liberatur? dico quod ſignificant criſim, quæ eſt mala per ſe, ſed poſtmodum bona fortuito, quia eſt iuncta cum coctione. Ergo ſine tot tricis ſigna omnia bona in ſeruandis celeriorem exitum atque faciliorem tum certum, ac magis abſolutum ſignificant: in morituris ſerius aduenturam mortem: ita mala contrario modo. Nec qui lenius præter rationem ſe habent non eſt fidendum: quoniam lenius ſe habere, eſt ſignum certum ſalutis, ſi cum euidenti ſit ratione, at ſine illa non eſt certum ſignum ſalutis, in quo poſſis confidere, eſt tamen bonum. Sed videtur dubitatio magis ad rem: quia vrinæ nigræ malum ſignum ſunt, & tamen in quartana, & morbis melancholicis ſunt ſignum ſalutis. Item vrina bona, eſt bonum ſignum, & tamẽ in peſtilentia contagioſa ſignificat mortem magis certam, & magis propinquam quàm ſi mala eſſet. Dico quod vrina nigra eſt vel vt ſignum, & eſt mala ſemper: vel vt expurgatio, & eſt bona, & differunt inter ſe, licet ſint difficiles cognitu. De peſte quidam poſſet dicere quod non eſt perfecta concocta: ſed & eiuſmodi in aliis morbis inter bona ſigna numeratur, quando etiam rubra inter illas reponatur quæ tamen multo minus ſecura eſt. Dico ergo quod non propter illam ſignificatur mors, ſed propter alia. Sed rurſus quomodo in ſtatim morituris perſæpe videmus mutari vrinas ex prauis in bonas: & hoc ſæpe accidit. Imò accidit vnum aliud, quod multi cum vrinis concoctis ex diuerſis morbis pereant: adeo vt medici arti ob id magis ſuccenſeant, quam ob aliam cauſam. Propterea Hippocrates non dicit, quod idem non poſſit quandoque eſſe ſignum bonum, & aliàs malum: ſed quod non mutatur, nec ratione regionum, nec morborum vagantium, nec ætatis: neque poteſt eſſe prorſus idem ab aliis cauſis: ſed non negat, quin pus concoctum in morbo laterali non ſit bonum & in vlcere pulmonis malum, cum iam quis videtur ſanus & habet leuem tuſſim. Ideò vrina videtur concocta: & tamen æger tendit ad mortem, quia morbus non pertinet ad coctionem: vel quia qualitas eſt prorſus venenoſa. Vnde notandum, quod febres peſtilentes aliæ ſunt venenoſæ ſolum, vt hecticæ & ephemeræ, in quibus vrina non mutatur: aliæ compoſitæ cum putrida, & in illis mutatur: vel ſi ſit in alio loco, vt in phrenitide morbo laterali ideo phtiſi: vel quoniam natura relinquit prorſus materiam morbi. Et ideo in his tribus caſibus decipiuntur, ſcilicet differentia loci, qualitatis, & curæ naturæ, hoc autem maximè contingit, cum materia relinquens membra naturalia tendit ad vitalia vel animalia: & tunc mors eſt præ foribus.

PROGNOSTICON XLII.

QVandoquidem & in Libya, & in Delo, & in Scythia, quæ ſcripta ſunt, apparent veridica ſigna.

COMMENTARIVS.

SI poſſent permutari talia ſigna, veriſimile eſſet, vt in tanta diſtantia, & diuerſo cœlo, in quo permutantur formæ hominum, & color, (nam Scythæ candidi ſunt, Libes nigri, Græci rubri) hoc euenire deberet: quare nec per ætates, nec etiam per ſæcula fiet huiuſmodi mutatio. Valeant ergo medici noſtri temporis, qui eò nequitiæ peruenerunt, vt errata ſua excuſare volentes, dicant non eſſe neque ætatem, neque regionem noſtrã Hippocratis & Galeni ſimilem, propterea non eſſe parendum illorum præceptis: quid facturi eſſent, ſi Scythiam aut Libyam incoleremus, in quibus tamen regionibus negat Hippocrates eſſe alia obſeruanda præcepta: adducunt robur hominum, ſed oſtendimus ſupra non fuiſſe longioris vitæ ea ætate vel teruntio. Obiiciunt rationem victus, quæ ſanè melior eſt: ſed quid ad rem? tanto diligentius in ſudandum, rectè hos damnat Vega, ſed non rectè Principem, niſi credat aliam eſſe medicinam Principis, quam Hippocratis, & Galeni, & Oribaſij atque Pauli, & Ætij, à quibus omnia ſumpſit: nec aliud habet, niſi quod eſt paulo cultior illa, & medicamenta habet blãdiora, & ordinem commodiorem, quæ omnia ſunt laude digna: cætera quæ irrepſerunt, fuerunt ob praua vertendi formas: vnde eximere illa oportet, non criminari authores bonos nullo vitio, nam & ſi quis (quod credo) addictus Arabibus, & ei impar eruditione, illum malè habuit, non dignum eſt ob id dignos laude viros opprobrijs & iniurijs perſequi. Nam & multi Chriſtum profitentes malè multos habent: an dignum eſt modò ob id Chriſto iraſci ac Deo? Et nos nomine Galeni multi calumniantur, quos ille, ſi reuiuiſcat, etiamſi me odiſſet, neque tamen talibus defenſoribus vti vellet, ſed potius indefenſus manere: nec tales habere vltores, ſed potius multũ iniuriã pati. Verũ Gal. hic adhuc conatur ſuggillare Hippocratem, quod explicauerit tres prouincias, cum vno verbo dicere potuiſſet, in quauis terra: ſed hæc mera calumnia eſt: quoniam dicere potuiſſet aliquis meritò, qui ſcis tu? nam Delum inuiſit, Libyã atque Scythiam peragrauit: vbi cum hæc viderit, argumentũ reliquit de vniuerſa terra.

PROGNOSTICON XLIII.

BEnè igitur noſcere oportet, quod in ipſis regionibus, non eſt difficile multiplicia ipſorum conſequi, ſi quis ediſcens ipſa, rectè iudicare ac ratiocinari ſciat.

COMMENTARIVS.

INtendit, vt dixi, tria in hoc finè: primum docere, quod doctrina hæc ſit demonſtratiua, & non coniecturalis, & probauit hoc modo in duobus præcedentibus textibus. Illa doctrina

doctrina eſt demonſtratiua, quæ pendet ex propoſitionibus ſempiternis, quæ non variantur, nec loco, nec tempore, nec vlla alia naturali ratione: ſed ſigna hæc eſſe bona, illa mala, in morbo hoc, vel illo, vbique & ſemper verum eſt, igitur præcepta hæc de ſignis cõſtituunt ſcientiam & non opinionem, & propterea reſpondemus rationi empiricorũ, quæ à Galeno adducitur in commento, cui ipſe reſpondet, & erat eiuſmodi: Doctrina noſtra ſine ratione docet coniectari, & prædicere vera, vt in pluribus addita ratione adhuc remanet coniecturalis: quoniam non ſemper vera prædicit, medicus, quantumcunq; egregius: & hoc fatetur Galenus, qui dicit, illum qui ſemel errat in viginti meliorem eſſe, quã qui in decem, & in centum ægris præſtantiorem, quam in viginti, & in ducentis quam in centum, adeò vt fateatur, vnumquenque errare. Et ſi dicas, non errabit in dubiis, quia nõ prædicet, dicent empirici, nec etiam nos, ideo inter reliqua Galeni errata debes legere præſentiendo, non prædicendo: quoniam vt in Contradictione (4. li. 83.) Galenus gloriatur, nunquam prædicendo aberraſſe. Præſentiendo neceſſe fuit neſciuiſſe ſaltem de multis dubiis caſibus: Reſpondet ergo Galenus efficere rationem, vt in paucioribus aberrent: atque id verumeſt, nos autem ſuperaddimus, quod ratione habemus ſcientiam in anima, quæ longè melior eſt opinione, vt in libro de Lege. Sed empirici licet de ſcientia non curẽt: eſt tamen ſcientia per ſe bonum, vt habetur primo de Anima (Text. 1.) Ideo vtile eſt ſcire, quod in genere eſt ſcientia de illis: licet exercitatio non ſit ſcientia, cum nulla ſit eiuſmodi, nam neque geometria dum exercetur, imo nunquam vera docet, nulla enim area eſt centum pedum ad vnguem: non ergo mirum ſi nec medicina prædicendo in exercitatione non præſtat, quod à nulla ſcientia præſtari poteſt. Secundum eſt, vt extendat quam latiſſimè tractationem, quod ſpecialiter docuit in ſuperiore textu ad ætates transferendo ſexum, & tempora anni, & ſæcula, & regiones, & hucuſque eſt contemplatio & ſcientia, cuius etiam partem hic declarat, veluti pueri habent reſpirationem velociorem frequẽtiorem & etiam paruam ſeu minorem viris: ſi ergo puer habeat raram & tardã, abſolutè erit deterius ſignum, longè quam in viro. Et quia hæc functio eſt virtutis animalis, quæ in illis eſt imbecillis, erit tanto deterius, & dupliciterque in viro. Et ita de pulſu: ſed vna ratione tantum, quia pendet à facultate vitali, quæ in pueris eſt valida, in reliquis eadem ratio pulſus & reſpirationis, habent enim pueri pulſum minorem, velociorem & frequentiorem, quam viri: & multo magis infantes. Et ita de mulieribus: habent enim viris minores pulſus & reſpirationes, licet non adeò vt infantes: ſed diſſident à pueris in hoc quod habent rariores & tardiores, quã viri. Vt viri in his duabus conditionibus ſint medij inter pueros & mulieres. Et ita de temperaturis, & Gentilibus, Gallis & Indis: & hæc ratio adhuc, vt dixi, eſt certa, & ad ſcientiã pertinet.

Tertium vero tantum pertinet ad exercitationem, quod propoſuit ſuperius (Text. 37.) & hic dum docet ratiocinati in comparatione ſignorum conuenientium & contrariorum, & eorum etiam magnitudinem inuicem comparare: quod indicauit in principio libri (Tex. 5.) oportet ad ſeipſos comparare habendo rationem ætatis, habitus, temperaturæ, & ſexus; ſed ætas omnibus præſtat. At dices, quomodo in infante quomodo potero rectè prædicere, cum neſciat reddere rationem eorum, de quibus interrogatur? nam prædictio non præſupponit, dignotionem: medebor igitur & prædicam, vt Veterinatius de iumento. Dico quod medicus nõ indiget reſpõſo ægri, niſi de doloribus & quadã anxietate, quia difficultaſ ſpirãdi cognoſcitur ex reſpiratione & pulſu. Et cum vides pulſum paruum valde, & cum tuſſit, eleuatur, ſcias quod pectus & pulmo comprimuntur ex materia, quæ ibi eſt præſẽs: & eſt certum ſignum. Dolores quoque cognoſcuntur, ex pulſu, ſi vel fuerint magni vel in principe particulã: ſunt autem quatuor ordinum magni, qui efficiunt maiorem, celeriorem, crebrioremſed cum perſeuerauerint, & maximè in loco neruoſo, aut membranoſo, tendunt arteriam: & fit paruus iam creber, velox & languidus: & ob paruitatem differt à febrili, & ob diſtentionem etiam, tum ab eo in quo materia prægrauat: cum verò fuerit ſæuiſſimus, iam apparet inæqualitas manifeſta, & arteria tenditur, vt corda, arcus, mirum in modum, cum autem intollerandus fuerit ac perſeuerauerit, fit inæqualis valdè interceptus, deficiens creberrimus, & exiguus, ac admodũ languidus, ob id etiam celer eſſe non poteſt: videtur tamen tum in his, tum aliis, qui prope mortem ſunt languidiſſimus falſa illius, & ingens celeritas: ideoque vtiliſſimũ ſcitu, ſed non tam facile eſt explicare. Oſtendit autem in tertio de dignoſcendis pulſibus duo eſſe neceſſaria ad cognitionem pulſuum, ſenſum & rationem, ratio quidem, non ſenſus percipit motus celeritatem: atque id ex tribus quæ à ſenſu ipſo dignoſcuntur, ſpatio altitudinis, arteriæ tempore ab initio ad finem motus, tũ qualitate ipſius motus, inquit enim, Siquidem cum prima pars ſenſilis corporis, quod mouetur in primo ſenſili loco ſubſiſtit primo ſenſili tempore, tum quod mouetur corpus immobile videtur. At ſi prima ſenſilis pars in primo ſenſili loco, quam primo ſenſili tempore ſubſiſtat, breuiore tempore tum videtur moueri. Vt differentia ſola ſit in eo (quã primo ſenſili tempore) id eſt nondum ſenſili, ac, vt ita dicam, inſtanti, & quam minimo, tum videbitur moueri celerrime, ideſt eo celerius, quo tempus eius minus ſenſile. Supponitur verò quod vltima pars contractionis, & prima pars diſtentionis in nullo pulſu dignoſcuntur: quoniam ſi non premas terminum, non aſſequeris, nec arteriæ imum, ſi premaſ motum impedis, idque in vehementibus, in languidis multo plus perit de motu, adeò vt ex tribus partibus motus prima & ſecunda neceſſariò pereant ſeu occultentur. Vnde qui pulſum tangere vult ex Galeni præcepto, quã molliter manum imponere ſeu applicare debet: quanto verò leuius, cum languidus fuerit pulſus: cum ergo etiam omnis languidus pulſus neceſſario paruus ſit, & præter cætera humilis, neceſſe eſt vt laguidus pulſus admodum in breui tẽpore ob ſpatium valde paruum ex

duplici

duplici cauſa perficiat motum ſuum. Si igitur altitudo arteriæ magna ſit ex falſa ratione, quod tota mota ſit & totum ſpacium pulſus ſuperauerit, concludit vis illa iudicii ratione & ſenſu conſtans, velocem fuiſſe motum illum, qui in languido pulſu nec velox, nec magnus eſſe poteſt: multo minus, quam equus imbecillis currere, aut vir inualidus, puer multũ graue põdus attollere. Et de his ſatis ad dolorẽ dignoſcẽdũ ex pulſibus, cuius mira præbuimus experimenta ſæpe: quoniam quæ tradidit Galenus quarto de Cauſis pulſuum (ca. 6.) non admodum exacta ſunt ad edocendam illorum naturam in doloribus.

PROGNOSTICON XXXXIIII.

NVllius morbi nomen deſiderandum eſt, quod hic ſcriptum non fuerit: omnia enim quæ in temporibus prædictis iudicantur, eiſdem ſignis cognoſces.

COMMENTARIVS.

NVlla eſt deterior Galeni, quam in hoc commento, interpretatio: cum enim Hippocrates, vt dixi, ad omnes homines doctrinam extendere velit, & ideo etiam ad omnes morbos acutos, vel qui ex acutis pendent, Galenus vult, vt in generalibus conueniant, ſed in propriis qui hic morbi non ſunt poſiti ſolum diſſideant. Sed ſi ſic eſſet, quorſum illud (in temporibus prædictis) ſufficiebat dicere omnes acuti morbi: verum ſenſus genuinus eſt. Appoſui morbos quoſdam & proprias eorum prædictiones, vt non ſolum in generalibus, ſed in vnaquaque ſpecie morbi proprias habere prædictiones: quoniam quicunque morbi iiſdẽ diebus finiũtur, cũ eiſdẽ ſignis eaſdem etiam ſortiuntur prædictiones, velut pro acutiſſimis anginæ, quæ à prima die ad quartam interimunt: pro peracutis dolores aurium in iuuenibus, qui in ſeptima die perimunt. Pro acutis purulenti, in quibus inflammatio rumpitur in quartadecima die mortem prædixit. Pòſt agit in iiſdem in vigeſima, trigeſima, quadrageſima, & ſexageſima. Vnde notanda regula morbi, qui eiſdem clauduntur terminis, velut ileos, dolor auris, & dolor veſicæ: in ſeptima enim omnes finiuntur. Et ſicut pus album, ergo ſalutem ſignificat, ſi tempeſtiuè effluxerit in veſicæ dolore, ita in dolore auris, & ileo erit ſignum ſalutis. Demiror autem valde, quòd Galenus tam pulchram & vtilem ſententiam Hippocratis quæ vt manifeſtè videtur, claudit totum prognoſticorum opus, adeò fœda interpretatione obumbrauerit. Ex quo liquet non ſolum tractationis ratione, ſed diligentia, quam in eo conficiendo vſus eſt Hippocrates, hunc librum eſſe omnium præſtantiſſimum. Sunt enim legitimi Hippocrates libri, & de quibus non ambigẽdũ, liber de Aëre, Aquis & Locis, liber Aphoriſmorum, de victu in Acutis vſque ad partẽ de balneis ſaltem in tertio libro deſcriptam, libri Epidemiorum primus, & tertius, cũ hic ipſe prænotionum, vt à Galeno recenſetur tertio de Difficultate ſpirandi: ſunt etiam proculdubio ſui, Liber de Articulis, & liber de Fracturis, de capitis vulneribus, de vlceribus, atque de fiſtulis, & de humana natura primus, & eouſque, tũ liber de humoribus: nec ſolum legitimi hi, & de quibus non ambigitur, ſed etiam penè incorrupti. Inter hos duodecim ergo nobiliſſimus eſt, atque puriſſimus Prognoſticorum liber, quem omni diligentia & prooemio in principio exornauit: & in medio ſelectis ſententiis ordinatim deſcriptis locupletauit: & demum in fine amplificauit atque confirmauit, adeò vt nil perfectius vnquam ediderit, nec nobilius quicquam editũ eſt ab orbe condito, quod ſcripſiſſe crediderim, vt ſuperius dixi, ante ſeptugeſimum, cum adhuc floreret in patria, ſicut Aphoriſmos iam penè decrepitus: nec tam pulchrum opus potuiſſet tunc edere, ſed ſelegit ex omnibus iam ſcriptis, quæ apud ſe habebat in exilio tum & mendicus. Primam tamen partem, & tertiam, & quintam, cum adhuc floreret collegiſſe exiſtimo: quandoquidem hæ multo reliquis ſint ordinatiores. Nec ob id à legitimis librum de Alimento, de Flatibus, de Glãdulis, & primum de Morbis, de ſeptimeſtri atque octimeſtri partu reiicio, vt neque librum de Viſu. Paulo magis dubii ſunt, liber de internis affectionibus, & ſecundus de Diæta, & liber de Medici vulnerarii munere, cum ſeptẽ primis illis ad inſtruendum medicum conſcriptis. Poſt quos eſt liber de natura pueri, de ſemine, de natura muliebri, de morbis mulierum, ac de ſterelibus, ſecunduſque ac ſextus Epidemiorum. Sed de hoc aliàs, & accuratius. Reliquum eſt, vt doceam in caſibus dubiis, quid agendum, velut mihi, cum vocatus eſſem Mutinam à Cardinali Morono, quem honoris cauſa nomino, non adeò firma erant ſigna ſalutis, vt auderem mittere ſanguinem, nec tamen omnino conclamatus videbatur: abſque ſanguinis miſſione ſeruari non poterat, aderant duo medici inſignes Mutinenſes, Pius Iaſſonus & Aurelius Stagnus, qui mittere ſanguinem voluerant, ſed ille non paruit: facilè ergo mihi fuit prædicenti omnino mortem, ſi ſanguis non mitteretur: nec tamen ſecurum eſſe de vita, ſi mitteretur obtinere vt mitteretur. Erat febris bilioſa, concluſa ex ſanguine corrupto cum exacerbatione veſperi ſingulis diebus, ſed alternis magis frigebant pedes & crura vſque ad genua, nec recaleſcebant, inquies, ſitis, biberat etiam vinum: ventriculi imbecillitas, quæ tum obſcura cum eſſet, manifeſtior facta fuit, & Autumni initium, ætas quinquaginta ſex annorum, proceræ ſtaturæ, temperatura ſanguinea & bilioſa; podagræ nonnunquam obnoxius, & pituitæ à capite deſcendenti. Euaſit itaque auxilio ſociorum medicorum ac noſtro, erat enim alter eorum ſeptuaginta quinque annis natus, alter quadraginta, & vterque præſtans vt prædicendi ratio, & curandi minimè difficilis eſſet, at in cæteris cum in tui cura æger fuerit & nobilis, duo grauia incumbunt. Primum ſi curaueris, & pereat, non præuidiſſe videris, ſi non curaueris & ſanetur, pro ſtulto habeberis, & eris odioſus. Alterum quòd ſi ſocium voces, timorem fateberis, atque illi cedes: ſi non voces

ces, aut ſerò, & moriatur, illius mors temeritati tuæ imputabitur, quod ſi vel te nolente vel etiam conſentiente improbus ſocius adnocetur, periclitaris. Sunt autem improbi fermè omnes noſtra ætate, adeò vt nihil peius excogitari poſſit: præſtaretque longè nullos eſſe medicos quam huiuſmodi, quales nunc ſunt, fueruntque iam multis annis ſummè auari, ambitioſi, imperiti, crudeles, maligni, mendaces, impudentes, ſtulti, impii, vt quinihil credant inſtituti illa vulgati philoſophia ac falſa Peripateticorum, non quidem Ariſtotelis, quem, vt reliqua bona, à limine vix ſalutarunt. Sed Alexandri Aphrodiſienſis, & Auerrois Arabis, atque huius tanti mali cauſa duplex eſt: vna quod premia accipiunt tam pro morituris, quam his qui ſalutem adipiſcuntur: altera eſt, quod ob ſtudia litterarum omnes medici nunc ſunt rationales, qui degenerant in empiricos, hoc genus peſſimum eſt, verſutiam habens rationalium, & imperitiam empericorum. Optimi enim medici ſunt rationales, ſed qui in empiriam non degenerant, inde empirici, faciles, & probi, qui quouis manu ducti ad ſalutem ægri aſpirant & ſequuntur. At rationales, qui in empiriam degenerant: hi peſſimi ſunt, & omni nequitia pleni, degenerant autem præcipuè ob duas cauſas: vna, quia ſolum initia bonarum diſciplinarum attigerunt, prorſus à mathematicis alieni, & in philoſophia, & in medicina, parum admodum inſtructi, ſed calliditate ſophiſtica exulceratam tot modis animam plenam habent: altera eſt ſegnities, & auaritia, vellent enim paucis & rudibus præceptis artem medicinæ concludere, vnde etiam olim rationales in methodicos, qui ſe medicinam totam ſex menſibus docere poſſe gloriabantur, cum ars maxima ſit, teſte Hippocrate, & in empiricos, qui & ipſi paulo maiore ſpacio in medicos euadebant, diuiſi ſunt. Si ergo anceps tibi caſus adueniat, nec poſſis ſigna, quæ hic deſcripta ſunt, quantum neceſſe eſt, deprehendere, communia inſpice, & obſerua tanto diligentius: inde tempus interpone ſaltem duorum dierum, antequam pronuncies, quod ſi dolum, aut vafriciem ſocij, aut impeditum negotium videris, ſuſpicariſue, dimitte, & ad alios te conuerte. Sed ſi dimittere non potes, tutius eſt in potentibus ſocios aduocare, nam & ſapientia medicus præcellere debet, cum ſolus eſt: & prudentia cum ſocijs iunctus. Vt verò res in promptu ſit, exemplo ſatisfaciam. Aſſumam autem phreniticum, ne videar in vnum morbum lateralem cum alijs omnibus, quaſi nullus alius exemplo idoneus ſit, impingere. Supponatur igitur iuuenis, annos natus triginta duos, ex familia, quæ ſoleat vltra octuaginta viuere, temperaturæ ſanguineæ, bilioſæ, impiger & aſſuetus ad labores, moderati cibi, boni habitus, & ſani, tempore Autumni, ex immodica exercitatione ſcilicet itinere aliquot dierum cum pauco ſomno, cibo & potu plurimo præter conſuetudinem, vſum ſexta iam ante die correptum magno rigore, & febre, cum grauitate lumborum & colli, & capitis atque dolore tum ceruicis, ac laſſitudine totius, vt ex fatigatione ſæpe accidere ſolet, vomuiſſe prima nocte omnia, quæ in cœna aſſumpſerat vocatum deinde medicum veſperi, exhibuiſſe ſucci ptiſanæ modicum, aut ſeminum peponum: ſecunda die manentibus non ſolum doloribus, & grauitate, ſed ſuperauctis velut prouidum, ſed timidiorem miſiſſe ex communi vena lateris dextri libram vnam ſanguinis: alleuiataque ſymptomata, cum in tertia rurſum intenderint, & in quarta deliraſſe valdè, & vigilaſſe, extrema riguiſſe, & tremuiſſe totum corpus, ac ſi conuelleretur, exiluiſſe atque clamaſſe: & pulſus celer atque creber, paruus & durus, parumque vndoſus cum hoc: & color faciei factus eſt flauus, & antea erat ruber iraſcebatur, & mœrebat abſque cauſa, & dolor capitis grauis & vehemens, tum oculorum, eorumque rubor, & non poterant ſuſtinere luminis aſpectum, cumque hæc præceſſiſſent, dolor deductus eſt quaſi in locum, vbi caput in poſteriore parte collo iungitur; iam cœperit claudere oculos, & manibus quærere culcitram, & ad ſe trahere, & vellere pilos, & oculi facti ſunt ſicciores, niſi quod lachymula fluit ex dextro oculo, exempli gratia (Paul. libro 3. cap. 6.) totus tamen oculus aridus eſt: non tamen facies intumuit, nec oculi prominent foras: lingua quoque pallida, arida & aſpera, ſpiratio magna & rara, è naribus in quinta modicus profluxit ſanguis: vrina præceſſit quaſi alba, tenuis & pauca, cum antea eſſet perturbata: (4. Aphor. 70. & 72.) Deiectiones quoque alui liquidæ & parum coloratæ, ante quartam diem fuerant poſt ſub ipſa quarta repente aſtricta fuit aluus: febris autem acuta, & delirium perpetuò perſeuerarunt (Raſis 9. ad Alman. cap. 3.) Rediguntur autem hæc omnia ad quatuor, ad ſigna ſumpta, à Læſione operationũ, ab excrementis, à dolore & à qualitate mutata. Et omnia rurſus in hoc conueniunt, quòd ſunt propria, vt ſimul accepta conueniant omni & ſoli, ſeorſum autem ſingula omni aut ſoli, nã vnum inuenire ſignum in morbis, quod per ſe ſolum conueniat omni, & ſoli non licet: quanto minus omni ſoli & ſemper. Cum verò rogatus eſſes in ſexta, vt prædiceres, an moriturus eſſet, an euaſurus, & quando, cumque videretur ſatis rectè curatus, ab alio medico vſque ad eam diem, tempus vnius diei naturalis poſtulare debes, & quandoque vſq; ad tertiam diem, quandoque vſque ad ſequẽtem diem iudicatoriam: nonnunquam neceſſarium eſt, expectare per plurimos dies iudicatorios, ſicut præcepit Hippocrates ſupra: ſed ſaltem dieculam vnam, vt dixi (Tex. 6. 8. & 9.) integram expectare oportet, vt habeas tempus conſiderandi: & vt videas mutationem aliquam vel ad acceſſionem, aut exacerbationem, aut ex illa: vnde vides quod antequam debeas cogitare de colligendis ſignis ad prædicendum, neceſſarium eſt, vt ſcias res omnes naturales: inde morbum per ſigna morbi ſeu morbos, hic enim duo ſunt morbi generalis, & febris, quia præceſſit phrenitim, & ipſa phrenitis: & primus morbus eſt computandus à prima die, ſecundus à quarta: & ſic in ſexta erimus in tertia, & vnus eſt par, alius impar. Tertiò oportet cognoſcere cauſas morbi: quoniam à magnis cauſis magni morbi proueniunt: à paruis, ſi magnus morbus ſuccedat, ſignificat cacochymum corpus, & facile paratum ad morbos. Quartò oportet vt ſit

probè

probè curatus, nam ſi fuerit malè curatus, diiudicabis moriturum, & facile ſanabitur: quod mihi ter euenit Bononiæ, cum tamen abſtinuiſſem à prædictione: nam ſola mutata victus ratione, & ſublatis quibuſdam emplaſtris, ventri appoſitis calidis & aſtringentibus, & vetitis medicamentis euaſerunt omnes à dyſenterijs deploratis cum eſſent ſine voce, ſine pulſu, & frigidi exterius, interius vrerentur, ſolo adhibito iure pulli ex endiuia incocta: contraria ratione ſi in aliquo appareant ſigna ſalutis. Medicus autem apponat emplaſtra eiuſmodi: Det medicamenta, ſecet venā, importunè exhibeat vinum, oua, carnes, ac ſua contuſa, nonne moriente ægro falſus in prædicendo videberis? Et ſi dicas, Hippocrates non meminit huius quarti præcepti hic: dico, quod accidit Hippocrati in hoc idem, quod Romanis in parricidio: nonnullam legem contra ipſum conſtituerunt, exiſtimantes eo haud progredi poſſe humanam impietatem: ita neque Hippocrati in mentem venire potuit, vt eo amentia cuiuſque medici progredi deberet. Propterea dixit in primo de Victu in acutis, Eraſiſtratus in primo de Febribus euidenter docuit mentem Hippocratis, vt qui paulò pòſt illum ſecutus ſit, de his quæ manifeſtè lædunt ægrotantes, poſtquam eos percurrit, qui longis inædiis ægros conficiunt: & qui vt Petreonas, vinum, & carnes exhibebant, ſubiicit: In multis igitur valdè magnis plagis decidebant: ſi autem febrientes omnes ex tali curationis modo malè liberarentur, qui ita curabant, à curatione deſtitiſſent. Sed hæc authoritas vt pleraque alia perperam interpónitur à Gàleno, cum ſit extra diuiſionem & quæſtionem Hippocratis. Quærit enim Hippocrates ex tribus, quæ in controuerſiam vertebantur, quidnam melius eſſet inter tua illa, ſcilicet, vti tota ptiſana, vti ſolo cremore, vel nihil dare prorſus? Igitur illud de Petreona eſt extra controuerſiam: & omnino extra cogitationem Hippocratis. Ergo vbi nactus fueris, ægrum in manibus mali medici, aut perperam curatum, dicas te non ſolere prædicere de ægris alienis, ad eum ſpectare reliqua qui curauit: ita iniuria illum non afficies, & ſuo cœno eum obrues. Sed ſi rectè curatus ſit eo vſque, & medicus probus ſit, ita exordieris inſtitutionem ad prædicendum. Primum inſpicies nares, frontem, aures, colorem faciei: oculos autem diligenter: ſi promineāt, ſi caui ſint aut diſtorti, aut dum dormit alba eorū appareāt, ſi ſicci, ſi quaſi ſine lumine, ſi lachrymentur, ſi lemæ in eis, ſi non vident, ſi lucem intueri nequeunt, ſi toruè intuentur, dentes ſi aridi ſunt, ſi ſtrident: inde contemplaberis ſpirationem ſubtiliter, & cum ea pulſum, quæ enim diuerſitas eſt inter ſpirationem & pulſum ad facultatem aut functionem animalem pertinet. Pòſt tentabis totum ventrem vſque ad pubem, an tabefactus, an tumor in eo vel tenſus, aut dolor, aut pulſatio, vel aliud inflammationis ſignū velut calor, an aqua intercus: ſcies an genitalia & teſtes contrahantur. Manus an colligat feſtucas, an vellat culcitram: præſertim oculis clauſis, aut alio conuerſis: an vngues illarum & pedum liuidi ſunt, an nigri, an partes ipſæ frigeant, adeò verò refert hæc dignoſcere, vt illos mori pronunciauerim, in quibus non potuerunt recaleſcere. Inde iube illum ſe conuertere, ſi leuiter id agat, valde bonum, ſi grauiter valde malum: & ſi totum frigeat, cum ſitiat vehementer, nec ſit acceſſionis principium, inſpice decubitum, qui ſe multum à naturali abhorreat, nec dolor, aut æſtatis calor vrgeat, valdè malum eſt, contra in latus decūbere contractum cum labore interiturum in lethali morbo ſignificat. Supinus enim moritur homo, quadrupes in latus decumbens. Inde de ſomno interroga, & ſudoribus, & vomitu: vocem, an rauca ſit, animaduerte: potū exhibe, & an ſonitum demittendo faciat, perpende. Vide deiectiones & vrinas, ſi concoctæ ſint. Vlcera externa an ſicca fiant, an liueſcant: an dolores mutentur, morbi etiam circuitus, & dies iudicatorios animaduerte. Demum ſymptomata partium, eaque ad naturales cauſas diligenter comparabis, & ſi morbus aliquis naturalis præterea adſit, vt puerperium, ortus dentium, variola morbillus, vel familiaris, vt fiſtula, fons hæmorrhoides, ſcabies, lapis, veſicæ ramex. Poſt hæc ad proprium morbum & illius propria ſigna te conuertes, velut enim in latherali morbo ſputum, ita hic quæ à capite & naribus deſcendunt, conſiderabis: quæ ſi concocta fuerint, ſpes eſt ſanationis: ſi cruditas tota ſpes in productiōne morbi, ſi peruerſio in coctione, coloreſque mali, nec ſi breui duret, nec ſi diu ſeruari poterit. Similiter animaduerte an extrema frigeāt, ac corpus ingraueſcat, an pulſus languidus euadat, an catocham decidat, an inareſcant oculi, an delirium perſeueret, quæ omnia cum fuſcis vrinis ſemper ſe mutuo comitari ſolent: pronunciabiſque tutò de morte, non magis ſublata ſpe ſalutis, quam in eo qui iam anno præterito obierit. Semper autem proprij morbi ſigna, id eſt, phrenitidis maximè, minus tamen peripneumoniæ & morbi lateralis communis morbi, id eſt, febris tam ad ſalutem, quam ad mortem præferes, adeò, vt ſi muci concocti ſint, & quæ ex palato deſcendunt, nec circa oculos, ſigna mala phrenitidis, vrinæ tamen crudæ, & febris vrens, multo minus malum ſit, quam ſi febris miteſcat, vrinaque concocta planè ſit: muci autem fuſci aut virides, & ichores puris loco, ſed caue ne pituitam putridam loco excrementi reſudantis ab inflammatione, quæ nulla ſit, accipias: Sex ſunt præterea ſigna mortis extra ordinē, contractio maxillarum, oculus toruus, caſus pollicis, ſingultus in fine febrium, dolorque ventriculi, aut pectoris. De die autem & hora mortis ſcire decet, omnes ægros mori in acceſſione vel exacerbatione, ſi morbus habeat alterum eorum: ſi non moriuntur in die iudicatoria, vel ſi vires ſint imbeilles ante illam, vt in ſexta, ſed ſi habeant acceſſionem vel exacerbationem, ſemper moriuntur in illa: quia dies iudicatorij & declinatio ſemper ſunt partes illarum, quando morbus eſt lethalis. Sed ſi cauſa ſit potentior morbo, moriuntur in initio acceſſionis: & videtur quandoque quòd ſit antè, ſed non eſt: quia anticipat: ſi morbus & ſym tomata ſæua & vires imbecillæ in augmento: ſi minus, & vires validæ ſatis in ſtatu: ſi vires imbecilles, & cauſa non ſit timenda, & morbus, & ſymptomata mediocria

in declinatione, quæ in morbo lethali extenditur, vſque ad aliam acceſſionem ſeu exacerbationem. Hippocrati autem ſufficit, vt prædicat moriturum aut ſanandum, & intra duos dies criticos, vtpote ſeptimum & vndecimũ: vel intra circuitum, vt intra ſeptimum & nonum. Sed in diuturnis exactius vult poſſe prædici, vt in ſexageſima, octuageſima, centeſima: quia nulli ſunt dies iudicatorij, neque circuitus in intermedio tempore: ideo non poteſt exacerbari morbus, niſi in huiuſmodi diebus, ſi non error intercidat: & ob id non adeò credendum eſt Galeno, qui gloriatur ſe hoc docere nam eiuſmodi cognitio de die & hora ad vnguem vltra dies per quaternarios numeratos in acutis eſt cognitio, quæ eſt ſimilis cognitioni gemmariorum de gemmis, quæ nullis regulis contineri poteſt, nec vllis verbis ſcribi: ideò ſuprà dixit Hippocrates de Angina loquens (lib.3. Text.16.) Hæ enim ſtrangulant eodem die, & ſecundo, & tertio, & quarto, quaſi modò intra primum quaternarium pereat, nullus ſit præfixus dies. Sed quando æger moriturus eſt intra paucas horas, ſupinus iacet, ſpiratio crebra, & breuis, & forſan audiatur rechmon: non videt, non audit, non intelligit, motus habet conuulſiuos: de cætero aut non mouetur, aut colligit, vt dicunt feſtucas, oculos habet ſemiclauſos, facies qualis dicta eſt, pulſus nullus aut exilis admodũ, lãguidus & (vt dicitur) formicans, cutis arida, aut ſudor cũ guttis, ſpiritus frigidus & putridus. Cum verò morbi, qui concoctione terminantur, iidẽ etiam ex putredine geniti ſint, & per ſe certo dierum numero finem accipiant: qui numerus ad criſim pertinet, & niſi impediatur natura, forſan omnes ſtato circuitu per criſim terminat, quanquam Galeno aliter viſum ſit, concordes tamen ſunt in hoc de numero illo dierum præfinito, qui (vt dixi) maximus eſt centum viginti, niſi quid violentum ingruat, atque hic humor cum putridus ſit, aut cordi noxam communicat, & per illud toti corpori, vocaturque febris, aut in vnam partem decũbit: qui vero putridus non eſt, cum immutare cor non poſſit, morbum efficere verè toti communem corpori non poteſt, ſed velut reſolutionem, dolorem atque huiuſmodi, quæ ex materia non putrida fiunt, atque ita fluxiones: alios autem morbos generant intemperies abſque materia, & duo hi morbi pariter erunt expertes circuitus, & dierum iudicatoriorum: nam putredine carent. Vnde cum nullum præfinitum tempus habeant, nulla eſt illorum prædictio, nec de illis Hippocrates agit, etiam ſi ſint acutiſſimi, vt attonitus morbus, aut in acutorum genere, & breues ac violenti, & perſæpe lethales, vt coli dolor, & cholera, ſeu diuturni, vt hydrops, morbus regius, calculus renum: ſed iſtiuſmodi ad præſtantiam medici pertinent, cum non per ſe ſanentur, ſed quemadmodum luxata auxilio, medici indigent, in his tamen omnibus eſt prædictio, ſumpta à generalibus ſignis, velut facie, oculis decubitu, ſpiratione ac pulſu, tum ſudoribus frigidis ac liuore extremitatũ. Dolor tamen peculiarem quandam habet prædicendi rationem, cum enim fuerit magnus, quamdiu durat, ſigna affert praua, & ſæpe lethalia, vt ſudorem frigidum, pulſus, caſum, cõuulſionem, quæ dolore recedente diſcedunt, quamobrem in hoc conſiderare oportet, an cauſam tollere liceat ante mortis aduentum. Ergo cum duo ſint genera morborum habentium circuitum, in quibus prædictione vtendum eſt, alterum non habentium, in quibus auxiliis, medici vnum neque norunt, neque neque curant, alterum non præſtant.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google